Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala A
Estante 3
Tabla 45
Número

F 78
3
8-50

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala A
Estante 3
Tabla 45
Número

F 78
3
8-50

(R. 2242) B. 10. 215

JO. BAPTISTÆ

DE LUCA

VENUSINI,

S. R. E. Presbyteri Cardinalis;

THEATRUM

VERITATIS & JUSTITIÆ,

SIVE DECISIVI DISCURSUS PER MATERIAS, SEU TITULOS distincti, & ad veritatem editi in forensibus controversiis Canonicis & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus pro una partium scripsit, vel consultus respondit.

LIBER DECIMUSQUINTUS,

Cujus I. Pars de Judicis, & de Praxi Curiæ Romanæ; II. Relatio Romanæ Curiæ forensis, ejusque Tribunalium, & Congregationum; III. Conflictus Legis, & Rationis, cum Opusculo *Dello Stile Legale*.

CUM NONNULLIS SUMMORUM PONTIFICUM Constitutionibus; nec non Annotationibus, ac Discursibus, qui anteà in Supplementis extabant, suis locis optimè adjectis.

VENETIIS, MDCCXXVI.
Ex Typographia Balleoniana.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

INDEX TITULORUM,

Seu Materiarum, vel Rubricarum totius Theatri, juxtâ ordinem Alphabeticum, ut ſequitur.

A

Actore, & Reo lib. 15. p. 1. de Judiciis diſc. 2.
Adminiſtratoribus *Vid.* Tutoribus.
Admiſſione ad cauſam lib. 15. p. 1. de Judic. diſ. 17.
Advocatis, & Procuratoribus lib. 15. part. 2. in Relatione Curiæ diſc. 46.
Alienationibus, & Contractibus lib. 7. p. 3.
Alimentis, & ſumptibus litis lib. 15. p. 1. de Judiciis diſc. 14.
Angariis, & Perangariis lib. 2. de Regal. diſc. 146.
Annona lib. 2. de Regal. diſc. 44. & 45. & 125.
Annonæ, & Graſciæ Præfectis lib. 15 p. 2. in Relatione Curiæ diſc. 40.
Appaltibus lib. 2. de Regal. & lib 4. part. 4. de Locatione.
Appellationibus lib. 15. p. 1. de Judic. diſc. 37.
Aquis lib. 4. de Servitut. p. 1 diſc. 25. ad 34.
Arbitris lib. 15. p. 1. de Judic. diſc. 11.
Arcis Adrianæ, vel S. Angeli Cuſtode lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ, diſc. 43.
Archipresbyteris Baſilicarum lib. 15. p. 2. diſc. 41.
Articuli lib. 15. part. 1. de Judic diſc. 18.
Aſſecuratione judicii ead. p. 1. de Judic. diſc. 13.
Aſſecurationibus l. 8. de Credito diſc. 106. ad 111.
Aſſeſſore lib. 15. p. 1. de Judic. diſc. 4.
Attentatis lib. 15. p. 1. de Judic diſc. 18.
Auditore Cameræ lib. 15. part. 2. in Relatione Curiæ diſc. 34.
Auditore Papæ l. 15. p. 2. in Relatione Curiæ d. 8.
Auditoribus Rotæ *Vid.* Rota.

B

Beneficiis Eccleſiaſticis lib. 12. p. 1.
Bonis Juriſdictionalibus lib. 1 de feud.
Bonis Vacantibus lib. 2. de Regal. diſc. 149.
Bulla Baronum lib. 1. de feud. ex diſc. 73.

C

Cambiis lib. 5. de Uſuris p. 2.
Camerario lib. 15. p. 2. Relat. Curiæ diſ. 11.
Cancellariæ Officialibus lib. 15. part. 2. Relat. Curiæ diſc. 10.
Canonicis, Capitulo, & Dignitatibus lib. 12. p. 2. & aliqua lib. 14. p. 4. in Miſcellaneo.
Canonizatione Sanctorum *Vid.* Præcedentiis.
Capitolii Officialibus lib. 15. part. 2. Relatione Curiæ diſc. 37.
Cardinali Superintendente generali vulgò Nepote lib. 15. p. 2. Relat. Curiæ diſc. 6.
Cardinalium Collegio, eorumque juriſdictione lib. 3. de Juriſdict. d. 34. & poſt diſc. final. & lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ diſc. 5. & 41.
Cathedralitate Eccleſiæ lib. 3. part. 2. de præeminentia diſc. 2. & ſeqq.
Cenſibus lib. 5. part. 3.
Cenſuris lib. 14. p. 4. Miſcellan. Eccleſiaſtici à diſc. 13. ad 21. & p. 5. in Annot. ad Concil. diſc. 43.
Citationibus lib. 15. de Judic. p. 1. diſc. 9.
Civilitate lib. 3. p. 2. de Præem. diſc 36. ad 39.
Clericis, eorumque exemptionibus lib. 14. p. 4. Miſcellaneo Eccleſiaſtico, diſc. 2. ad 8. lib. 2. de Regal. diſc. 50. cum ſeqq.
Codicillis lib. 9. p. 1. de Teſtam.
Commiſſario Armorum lib. 15. part. 2. in Relatione Curiæ diſc. 43.
Commiſſario Cameræ lib. 15. p. 2. ibidem diſc 46.
Commiſſionibus lib. 15. de Judic. part. 1. diſc. 8.
Compulſoria, & extractione inſtrumentorum dicto lib. 15. part. 1 diſc. 28.
Concilii Tridentini Annotationibus lib 14. p. 5.
Concionatoribus lib. 14. part. 4. Miſcellan. Eccleſiaſt. diſc. 27.
Conciſtorio lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ diſc. 5.
Conclavi eadem part. 2. diſc. 4.
Condemnatione fructuum; & expenſarum lib. 15. de Judic. p. 1. diſc. 39.
Confeſſione eadem part. 1. de Judic. diſc. 23.
Confiſcatione lib. 2. de Regal. diſc. 160.
SS. Congregationibus lib. 15. de Judic. p. 2. Relatione Curiæ à diſc. 14. ad 29.
Conſervatoribus Privilegiorum lib. 3. de Juriſdict. & diſc. 49. & lib. 14. p. 1. de Regular. diſc. 1. n. 33. & diſc. 51. & 52.
Contractibus lib. 7. part. 3.
Contradictis lib. 15. de Judic. p. 1. diſc. 10.
Controverſiis inter Ordinarios, & alios Prælatos inferiores, vel ſuperiores latè lib. 14. p. 4. Miſcellan. Eccleſiaſt. diſc. 1.
Contumacia, & Contumacibus lib. 15. de Judic. p. 1. diſc. 10. & 20.
Credito, & debito lib. 8.
Cumulatione actionum lib. 15. part. 1. de Judic. diſc. 15. & 44.
Curiæ Romanæ Relatione eodem lib. 15 p. 2.

D

Damno infecto l. 4. de ſervit. p. 1. d. 45. & ſeqq.
Datario, aliiſque officialibus Datariæ lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ diſc. 9.
Decimis, Oblationibus, & Eleemoſynis lib. 14. de Regul. part. 3.
Detractionibus lib. 9. p. 3. diſc. 25. & ſeqq.
Diverſorio Eccleſiaſtico lib. 4. part. 4.
Divortio *Vid.* Matrimonio.
Donationibus lib. 7. part. 1.
Dote, & lucris dotalibus lib. 6.

Duces Triemium lib. 15. part. 2. in Relatione Curiæ disc. 43.

E

Ecclesiarum divisione, earumque diversis speciebus l. 3. p. 2. de præeminent. dif. 1. & seqq. lib. 14. p. 4. Miscell. disc. 1. ex n. 26.
Ecclesiarum erectione, vel divisione lib. 3. part. 2. de Præeminent. disc. 6.
Electione canonica lib. 12. p. 2. de Canonicis disc. 26. & seqq. & lib. 14. part. 1. de Regul. & p. 5. in Annotat. ad Concil. disc. 37.
Electione Summi Pontificis lib. 15. part. 2. Relatione Cur. disc. 4.
Eleemosynis *vide* Decimis.
Emphiteusi lib. 4. de servit. part. 2.
Emptione, & Vendit. lib. 7. part. 2.
Episcopis & Ordinariis lib. 3. de Jurisdict. lib. 15. p. 4. Miscell. Eccles. & p. 5. in Annot. ad Conc.
Excavationibus, & fodinis l. 2. de Regal. disc. 147.
Exceptionibus lib. 15. de Judic. p. 1. disc. 20. & 41.
Exemptione clericorum *vide* Clericis.
Exequutione lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 40.
Exhibitione jurium, & scripturarum lib. 15. par. 1. de Judic. disc. 28.
Expensis eadem part. 1 disc. 39.
Extractionibus, seu tractis lib. 2. de Regal. disc 133.

F

Fabrica S. Petri, ejusque facultatibus lib. 15. pat. 2. Relat. Curiæ disc. 20.
Feudis, Bulla Baronum, & bonis jurisdictionalibus lib. 1.
Fideicommissis, Primogenituris, & Majoratibus lib. 10.
Fidejussoribus lib. 8. de Credito à disc. 91. ad 105.
Fisco & rebus fiscalibus lib. 2 de Regal. à disc. 119. ad 125. & disc. 160.
Fodinis *vide* Excavationibus.
Foro competenti lib. 3. part. 1. de Jurisdict. & lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 3
Foro militari, sive de Jurisdictione Generalis Ducis S. R. E. lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ, disc. 43.

G

Gabellis, & Vectigalibus lib. 2. de Regal. à disc. 44. ad 104 & disc. 151. ad. 158.
Generali S. R. E. *vide* Foro militari.
Generalibus Religionum lib. 14. p. 1. de Regular. & lib. 15. part. 2. in Relatione Curiæ disc. 42.
Gubernatore Urbis lib. 15. p. 2. Relat. Curiæ disc. 36.

H

Habitatione lib. 4 p. 1. de servit disc. 65. & seqq.
Hærede, & hæreditate lib. 9. part. 2.
Historia legali lib. 4. part. 1. de Servit. disc. 1.

I

Immunitate Ecclesiastica lib. 14. part. 4. Miscell. Ecclesiast. disc. 2. ad 8.
Interesse lib. 5. de Usuris.
Instrumentis lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 26. & seqq.
Interrogatoriis actionibus eadem p. 1. disc. 23.
Judice eadem p. 1. disc. 3. & 35. & part. 2. Relat. Curiæ disc. 32. n. 89.
Judiciis eadem part. 1.
Juramento eadem p. 1. de Judic. disc. 25.
Jure Cathedratico, & Metropolytico lib. 3. par. 2. de Præeminen. disc. 1. cum seqq.
Jure pascendi lib. 4. p. 1. de Servit. à disc. 35. ad 44.
Jurepatronatus lib. 13. part. 1.
Jure prohibendi lib. 2. de Regal. à disc. 143. ad 145. lib. 14. p. 4. Miscell. Eccles. disc. 41.
Jurisdictione, & foro competenti lib. 3 p. 1. & lib. 15. p. 1. de Judiciis disc. 3.
Jurisdictione Cardinalium in eorum titulis lib. 3. part. 1. de jurisdict. disc. 34. & post. disc. fin. & *vide* Cardinalium.

L

Legatis lib. 11. part. 1.
Legibus, seu juribus per Judicem attendendis lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 35. *vide* Historia.
Legitima, Trebelliancia, & aliis Detractionibus lib. 9. de Testam. p. 3.
Legitimatione personarum lib. 15. p. 1. de judic. disc. 12.
Libello eadem part. 1. disc. 8.
Libris publicis, & privatis eadem p. 1. disc. 30.
Liquidatione eadem part. 1. disc. 33.
Lite, ejusque introductione eadem p. 1. disc. 7.
Litigiosi vitio eadem par. 1. de judic. disc. 40.
Literis Apostolicis lib. 11. part. 1. de Benef. & lib. 15. p. 1. de judic. disc. 43.
Locatione, & conductione lib. 4. de Servit. p. 3.
Locis montium lib. 2. de Regal. a disc. 23. ad 43.
Lucro dotali lib. 6. de Dote disc. 128. & seqq.
Ludo nuncupato *Hombre* lib. 7. part. 3. de Alien. & Contract. disc. 49.

M

Magistro S. Palatii lib. 15. p. 2. Relatione Curiæ disc. 8.
Majoratibus, & Primogenituris lib. 10. de fideic.
Manutentione lib. 15. p. 1. de judic. d. 44.
Matrimonio, sponsalibus & Divortio lib. 14. p. 2.
Melioramentis lib. 9. p. 3. de Legitima &c. disc. 35.
Mensuris lib. 2. de Regal. disc. 130.
Mercatis *verbo* Nundinis.
Mineralibus eodem lib. 2. disc. 117. & 118.
Modo scribendi, & orandi lib. 15. p. 2. Relat. Curiæ disc. 46. ex n. 23.
Monetis lib. 2. de Regal. disc. 126. & seqq. lib. 8. de Credit. disc. 140. lib. 13. p. 2. de Pension. disc. 34. & seqq.
Monialibus lib. 14. p. 1. de Regal. signanter disc. 1. à n. 126. ad 157.

N

Nobilitate lib. 3. part. 2. de Præeminen. à disc. 32. ad 35.
Notario lib. 15. par. 1. de judic. disc. 5. & par. Relat. Cur. disc. 47.
Nundinis & mercatis lib. 2. de Regal. disc. 131. & 132.

O

Oblationibus *vide* Decimis.
Obligatione Camerali lib. 15. part. 1. de judic. disc. 42.
Obligationibus lib. 6. p. 3. de Alien. & Contract.
Officialibus Papæ lib. 15. part. 2. Relat. Cur. disc. 3. 6. cum seqq.
Officiis, & officialibus lib. 2. de Regal. à disc. 1. ad 22. & disc. 150.
Orandi modo *vide* Modo.
Oratoribus Regum, & Principum eadem p. 2. disc. 45.
Ordinaris *vide* Episcopis.

P

Pactis lib. 7. p. 3. de Alien. & Contract.
Papa lib. 15. p. 1. Relat. Cur. disc. 2. cum seqq.
Parocho, & Parochiis lib. 12. de Benef. part. 3.
Pascuis *vide* Jure pascendi,
Pensionibus lib. 13. part. 2.
Peritis lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 33.
Pischeriis lib. 2. de Regal disc. 134.
Plateis eodem lib. 2. disc. 135.
Pœnitentiario, & Pœnitentiaria lib. 15. part. 2. Relat. Curiæ disc. 12.
Ponderibus, & mensuris eodem lib. 2. disc. 130.
Portubus, & Emporiis eodem lib. 2. disc. 129.
Positionibus lib. 15 par. 1. de Judic. disc. 23.
Præcedentiis lib. 3 par. 2. de Præem in Canonizatione Sanctorum inter eosdem lib. 14. par. 4. Miscell. Ecclesiast. disc. 46.
Præeminentiis lib. 3. part. 2.
Præfectis Annonæ, & Graſciæ lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ disc. 40.
Præscriptione lib. 15. p 1. de Judic. disc. 21.
Præsidibus Dohanarum, Riparum, & Zecchæ lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ, disc. 40.
Primogenituris, & Majoratibus lib. 10. de fideic.
Principis potestate tollendi jus tertii lib. 2. de Regal. disc. 148.
Probationibus lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 22. cum seqq.
Processionibus lib. 14. part. 4. Miscellan. Ecclesiast.
Procuratoribus lib. 15. p. 1 de Judiciis disc. 6. & p. 2. Relat. Curiæ disc. 46.
Productionibus, & Repetitionibus eadem part. 1. de Judic. disc. 28.
Protectoribus Religionum, & piorum locorum Urbis lib. 15. part. 2. Relatione Curiæ disc. 42.

R

Recursibus lib. 14. p. 4. Miscellan. Ecclesiast. disc. 17. lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 18.
Regalibus lib. 2.
Regularibus & Monialibus lib. 14. par. 1.
Relatione Curiæ lib. 15. p. 2.
Remissoria dicto lib. 15. par. 1. de Judic. disc. 31.
Renunciationibus lib. 11. p. 3.
Restitutione in integrum lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 38.
Retractu lib. 4. par. 1. de Servitut. à disc. 68. ad 88.
Rotæ jusque Auditoribus lib. 15. part. 2. Relatione Curiæ disc. 32.

S

Sale, & salinis lib. 2. de Regal. à dis. 195. ad 116. & disc. 159.
Salvoconducto dicto lib. 2. disc. 129.
Scribendi modo *Vid.* Modo.
Scriptura privata lib. 15. p. 1. de Judic. disc. 29.
Secretario Status, & Brevium &c. dict. lib. 15. part. 2. Relatione Curiæ disc. 7.
Senatore Urbis lib. 5. p. 2. Relat. Curiæ disc. 37.
Sententia dicto lib. 15. part. 1. de Judic. disc. 36.
Servitutibus lib. 5. p. 1.
Signatura Gratiæ & Justitiæ lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ disc. 30. & 31.
Societatibus lib. 8. de Credito disc. 87. ad 89. Officiorum lib. 5. de Usur. p. 4.
Sponsalibus. *Vid.* Matrimonio.
Sponsionibus lib. 7. p. 3. de Alien. disc. 47. & 48.
Statutis lib. 11. p. 2. de succeff. ab intestato signanter disc. 41.
Substitutionibus lib. 10. de fideic.
Successionibus ab intestato lib. 11. p. 2.

T

Tertio veniente ad causam lib. 15. par. 1. de Judic. disc. 17.
Testamentis, & Codicillis lib. 9. par. 1.
Testibus lib. 15. p. 1. de Judic disc. 32.
Thesaurario generali lib. 15. p. 2. in Relatione Curiæ disc. 35.
Tractis *Vid.* Extractionibus.
Transactionibus lib. 7. p. 3. de Alien. disc. 50.
Trebellianica *Vid.* Legitima.
Tribunalibus Urbis lib. 15. part. 2. Relatione Curiæ disc. 30. ad 44.
Tutoribus, Administrationibus, & Procuratoribus lib. 7. p. 4. *Vid.* Procuratoribus.

V

Vectigalibus *Vid.* Gabellis.
Venatione lib. 1. Miscell. Eccles. disc. 41.
Venditione *Vid.* Emptione.
Vicario Urbis lib. 15. par. 2. Relat. Curiæ disc. 13.
Vicecancellario lib. 15. part 2. Relat. Curiæ disc. 19.
Viis publicis, & privatis lib. 2. de Reg. disc. 135. ad 142.
Usufructu lib. 4. part. 1. de Servitut. à disc. 47. ad 64.
Usuris & Interesse lib. 5. p. 1.

INDEX
ARGUMENTORUM
IN DISCURSIBUS,
Qui habentur in hac Parte Prima Lib. XV. de Judiciis.

DISC. I.

De Judiciorum divisione, variisque generibus, vel respectivè speciebus, & in quibus Judicium consistat; Et de quo Judiciorum genere agatur in præsenti; Cùm aliis procœmialibus ad materiam.

DISC. II.

De Actore, & de Reo. Et quando unus, vel alter dicatur; Et de effectibus resultantibus ex una, vel altera persona.

DISC. III.

De Judice, & foro competente, vel incompetente; Aut de illo, majoris, vel minoris competentiæ, in concursu plurium æquè competentium; Et de Judice recusabili, vel non recusabili ratione suspicionis; Ac etiam de Judice ordinario, & delegato.

DISC. IV.

De Assessore, seu Consultore.

DISC. V.

De Notario, sive Actuario, vel Scriba.

DISC. VI.

De Procuratoribus judicialibus, vel Curatoribus, seu Actoribus ad lites, aliisque defensoribus.

DISC. VII.

De litis, vel causæ introductione, contestatione, pendentia, & cessatione, vel desertione; Et de differentia, inter litem, & causam.

DISC. VIII.

De libello, monitorio, vel commissione, vel supplicatione, aliave, petitione, super causæ, vel judicii introductione.

DISC. IX.

De citatione, ejusque legitima exequutione, ac reproductione.

DISC. X.

De contumacia citati non comparentis; Ed de processu contumatiali, qui in Curia dicitur per contradictas.

DISC XI.

De compromisso, quando peti valeat, atque ex ejus causa forus declinari; Et de aliis, quæ ad hanc materiam compromissi, ac laudi, & Arbitri pertinent.

DISC. XII.

De legitimatione personarum in judicio existentium, & quando defectus legitimationis, annullet processum, vel ejus exceptio illum impediat.

DISC. XIII.

De assecuratione Judicii, & de cautionibus, ac de sequestro, aliisque provisionibus super assecuratione.

DISC. XIV.

De alimentis, & sumptibus litis.

DISC. XV.

De cumulatione, ac variatione judiciorum, & actionum; Et quando electio unius, alteri præjudicet.

DISC. XVI.

De præventione causæ quoad Judicem in vim jactationum; Ac etiam de judicio præventivo, seu de futuro.

DISC. XVII.

De tertio veniente ad causam.

DISC. XVIII.

De attentatis, & de exceptione litis pendentiæ.

DISC. XIX.

De recursibus ad Magistratus sæculares in causis Ecclesiasticis, & spiritualibus.

DISC. XX.

De aliis causis, vel exceptionibus, quæ judicii, vel causæ cursum impediunt, & respectivè audientiæ denegationem causant, nempè; De spolio; De contumacia; De intentatione possessorii; De clausulis præjudicialibus; De excommunicatione; De munere publico; De transactione; De perjurio; Et de non implemento; Seu de contraventione.

DISC. XXI.

De Præscriptione.

DISC. XXII.

De Probationibus in genere.

DISC. XXIII.

De Confessione partis; Et qua occasione agitur de interrogatoriis actionibus, sive de positionibus.

DISC. XXIV.

De probatione per rei aspectum, seu per evidentiam; Sive per mappas, & tabulas geographicas.

DISC. XXV.

De probatione per juramentum; Et de diversis juramenti speciebus,

DISC. XXVI.

De instrumentis, & aliis publicis documentis, eorumque fide, circa substantiam; idest, falsitatis, vel respectivè sinceritatis, & veritatis qualitatem.

DISC. XXVII.

De eadem materia instrumentorum, super earum forma probante, vel non probante.

DISC. XXVIII.

De legitima extractione facienda instrumentorom Notarii defuncti, aliorumque publicorum documentorum, seu actorum existentium in archiviis, aliisque locis; Et tali occasione agitur de materia compulsoriæ.
Ac etiam, an & quando una Pars teneatur alteri edere ejus jura, vel scripturas.
Et de materia productionis, vel repetitionis.

DISC. XXIX.

De probatione per scripturas privatas, earumdemque scripturarum recognitione, ac de recognoscendi modis; ac etiam de probatione per sigillum, vel typum.

DISC. XXX.

De probatione per libros.

DISC. XXXI.

De Remissoria, ejusque concessione, vel denegatione; Sive de amissione vel rejectione articulorum, ad effectum probationis per testes.

DISC. XXXII.

De relevantia probationis jam factæ per testes, vel per attestationes; Et de exceptionibus, quæ testium fidem adimant, vel minuant.

DISC. XXXIII.

De aliis variis speciebus probationis, puta; Per famam; Per historias; Per inscriptiones; Per præsumptiones, & adminicula; Ac etiam per judicium peritorum; Et de liquidatione.

DISC. XXXIV.

De aliis actis, qui fiant inter probationes, & sententiam, vel decretum, pro compilatione processus.

DISC. XXXV.

De legibus, & auctoritatibus legalibus, cum quibus, in ordinatoriis, vel decisoriis, judicandum, vel procedendum est,

DISC. XXXVI.

De sententia diffinitiva, vel interloquutoria; Et de utriusque diversa forma, & effectibus, ac de sententiæ justificatione ex actis.

DISC. XXXVII.

De appellatione, an, & quando intret, & ad quos effectus; Et de ejus interpositione, vel prosequutione; Nec non de transportatione actorum; Et de aliis concernentibus Judicem; ac judicium secundæ instantiæ.

DISC. XXXVIII.

De restitutione in integrum adversus rem judicatam; Ac etiam de remedio nullitatum.

DISC. XXXIX.

De condemnatione, ac restitutione. vel refectione fructuum. & expensarum, vel damnorum, & interesse &c. Et de sportulis, vel propinis.

DISC. XL.

De exequutione rei judicatæ, ejusque consummatione, tam personali, quàm reali, ac etiam spirituali,

rituali, cum cenſuris, & declaratoriis; Et de ſubhaſtationibus, & adjudicationibus; Ac etiam de Exequutoribus, &c. Et de exequutione contra tertium, in quem facta ſit alienatio lite pendente; Et de cautela *Angeli*, ac aliis ad materiam exequutionis, ejuſque conſummationis.

DISC. XLI.

De exceptionibus modificativis, quæ admittuntur etiam poſt rem judicatam; Puta ſuperventi novi tituli; vel tranſactionis, aut alterius novationis; ſive melioramentorum, aliarumque detractionum; aut compenſationis vel retentionis.

DISC. XLII.

De Judiciis exequutivis in actione perſonali, in cauſis profanis, vel indifferentibus, in quibus caſibus intrent; & præſertim de illo exequutionis obligationis in forma Cameræ Apoſtolicæ.

DISC. XLIII.

De Judicio, ſeu proceſſu exequutivo in ſpiritualibus, nempe in exequutione litterarum Apoſtolicarum ſuper beneficiis, & penſionibus Eccleſiaſticis.

DISC. XLIV.

De Judiciis, vel interdictis poſſeſſoris, Adipiſcendæ, Reintegrandæ, & Retinendæ.

DISC XLV.

Romana Attentatorum.

De pluribus ad eamdem materiam attentatorum, de qua ſuprà in hoc eodem tit. diſc. 18.

DISC. XLVI.

Carpenctoraten. Bonorum.

De exequutione, & ſubhaſtatione, quando invalida cenſenda ſit, ad eamdem materiam, de qua ſup. diſc. 40. Et de tranſactione, quando per Magiſtratum fieri valeat, ut afficiat Cameram, & ſucceſſores, atque non veniat ſub gratioſis, & voluntariis remiſſionibus, vel alienationibus.

DISC. XLVII.

Romanna Competentiæ Fori.

Qualis ſit juriſdictio, ſeu facultas quamplurium Tribunalium Urbis, & qualia habeant Signaturam in ventre, adeout non ſubjaceant Signaturæ Juſtitiæ, & è contra.

JO:

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Decimiquinti Pars Prima,

DE JUDICIIS.

De Judiciorum diviſione, variiſque generibus, vel reſpectivè ſpeciebus, & in quibus Judicium conſiſtat; Et de quo Judiciorum genere agatur in præſenti; Cum aliis proœmialibus ad materiam.

SUMMARIUM.

1 *AD quid judicia inventa ſunt.*
2 *Aliud eſt judicium civile, & aliud criminale.*
3 *Quæ propriè dicantur judicia publica, & quæ privata.*
4 *Adeſſe ſolent judices civiles, criminales diſtincti, ut unus in alio cauſarum genere ſe non ingerat.*
5 *De diſtinctione cauſarum civilium, & eccleſiaſticarum, ſeù canonicarum, ſed quod omnes veniant ſub nomine civilium ad differentiam criminalium.*
6 *De qua judiciorum ſpecie hic agatur nempè civilium, & de ratione cur de criminalibus non agatur, niſi incidenter*
7 *De quibus Auctor agat in toto opere Theatri.*
8 *Quare mutetur ordo ſolitus in hoc volumine.*
9 *De ratione, ob quam in aliis voluminibus agatur de caſibus particularibus.*
10 *De generalibus diſtinctionibus, vel prænotationibus remiſſivè.*
11 *Quale ſit judicium ordinarium.*
12 *In hoc judicio ſententia ſine libello, & abſque terminis ſubſtantialibus eſt nulla.*
13 *Termini ſubſtantiales ſervati in judicio ſummario, illud faciunt ordinarium.*
14 *In judicio ordinario intrat appellatio ſuſpenſiva.*
15 *Qualis ſit cauſa ſummaria.*
16 *Aliud eſt cauſam eſſe ſummariam, & aliud eſt eſſe executivam.*
17 *Aliud judicium perſonale, & aliud reale, & quale ſit perſonale, vel reale.*
18 *Aliud eſt petitorium, & aliud poſſeſſorium, & quale ſit unum, vel alterum.*
19 *De poſſeſſorio adipiſcendæ, ſeù immiſſionis, in quibus caſibus intret, pluraque adipiſcendæ recenſentur.*
20 *De altero reintegrandæ, ſeù recuperandæ.*
21 *De poſſeſſorio retinendæ, ſeù manutentionis, & quando ſit ſummarium, & executivum.*
22 *De diſtinctione inter cauſas temporales, & ſpirituales.*
23 *Quæ ſint cauſæ ſpirituales diſtinguitur.*
24 *De diſtinctione inter judicium ordinarium, & delegatum*
25 *De cauſis extra figuram judicii.*
26 *De aliis diſtinctionibus remiſſivè.*
27 *Ex quibus judicium conſtet nempe actore, reo, & judice.*
28 *De Principe, vel Fiſco in cauſa propria.*

DISC. I. GENERALIS.

1 JUdicia omnia, aut dirimendarum controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa comparata eſſe admonet Cicero in oratione pro Cecinna, quem communiter laudant Inſtitutionum interpretes (quorum unum dixiſſe ſufficiat, ad hoc ut omnes repetant) *a* Ideoque generica judiciorum diſtinctio, quam Imperator Juſtinianus docet in inſtitutionum titulo de publicis judiciis, ac benè antiquioribus relatis reaſſumit modernorum practicorum magiſter concivis meus *Robertus Maranta b*; Quod ſcilicet, alia ſunt 2
judicia publica, & alia privata; Publicorum autem nomine veniunt ea quæ in cauſis, vel actionibus criminalibus conſiſtunt, Privata verò ea ſunt quæ in civilibus, ideoque, Aliud eſt judicium civile, & Aliud eſt criminale.

Quamvis etenim de ſtricta cenſura, etiam in criminalibus, ea tantum propriè dicantur publica judicia, quæ illa concernant crimina, quorum accuſatio publica, & popularis dicatur, ſive (ut Criminaliſtæ dicunt) ea in quibus 3
ex officio, vel per inquiſitionem procedi poteſt, non autem ea, in quibus non niſi ad partis offenſæ accuſationem, vel querelam; quaſi quod iſta privatorum potiùs jure cenſenda ſint, undè propterea apud Doctores datur ſpecies mixta, quæ de utraque participet; Ideoque, ut patet ex dicto practico, triplex adhibeatur generica diſtinctio, quod ſcilicet Aliud eſt judicium merè criminale, Aliud merè civile; Et aliud mixtum; Nihilominus pro frequentiori loquendi uſu ad præfata duo genera diſtinctio reſtringi videtur; Mixtorum quæſtione cadente, ſuper competentia fori, ſeù juriſdictione, quando caſus præbeat ut juriſdictiones diſtinctæ ſint, quia nempè alii ſint judices civiles, & alii criminales, ab eodem Principe, vel Domino deputati; Sive quod ejuſdem loci ſint duo Domini, vel Barones, quorum unus habeat juriſdictionem civilem, & alter criminalem, ut unus in cauſarum genere ſe non ingerat, vel quod inter quæſtio in caſibus mixtis, ut alibi advertitur. *c*

Ubi etenim cum ſtricta cenſura, ſeu cum verborum rigo- 4
roſa ſignificatione procedendum eſſet, neque ſuffi ciens remaneret dicta diſtinctio cauſarum civilium, & criminalium, ut ſupra, cum adſit etiam altera ſpecies cauſarum ſpiritualium, ſeù eccleſiaſticarum, quæ differre videntur à civilibus, concernentibus materias temporales, juxtà utriuſque Juris Civilis, & Canonici diviſionem; Adhuc tamen pro communi uſu loquendi, genericum vocabulum judiciorum, ſeù cauſarum civilium, congruit omnibus illis cauſis, ac judiciis, quæ à criminibus non pendeant, ſed ab humanis diſpoſitionibus inter vivos, vel per ultimam voluntatem, pro humano commercio, ita diſcretis à criminalibus.

De iſto autem civilium cauſarum genere, quod tam prophanas, quàm eccleſiaſticas, vel ſpirituales quoque complectatur,) criminalibus exceptis) in præſenti agitur; De altero etenim criminalium genere non tractatur, quoniam licet ante acceſſum ad Curiam, diverſas Judicis gerendo partes, aliquas criminales materias quoque peragere occaſio dederit; In Curia tamen, frequentiori occupatorum Advocatorum ſtylo, fortius autem genio prohibentibus, ab eis

abſtinui, aliquas tantum agendo, quæ ad effectus civiles, puta confiſcationis bonorum *d* Vel competentiæ fori cauſæ civilis tenderent; *e* Cumque meum fuerit, ac ſit inſtitutum, ea tantum poſteritati inſinuare, quæ practicè mihi peragere in foro occaſio dederit, non autem formales, ac abſolutas materiarum tractationes aſsumere, ut quatuordecim jam edita volumina docent, undè propterea, Partium, ac judicium nomina, ut idealitatis ſuſpicio tolleretur, exprimere, operæ pretium fuit; Hinc de iis tantùm agitur, quæ diſputare occaſio dedit cum uni omnia peragere non concedatur.

Mutatur autem in hac judiciorum ſede, præfatus jam tentus ordo de caſibus individualibus agendi, ita ſubjecta cogente materia; Singularum enim quæſtionum nimium frequentes, peneque quotidianæ diſputationes, facultatem quidem præberent, multa, totidemque penè volumina edendi, quæ jam edita ſint, quando, inſequendo parum apud me commendabilem Conſulentium ſtylum, omnia reſponſa, quæ ad veritatem, vel ad cauſarum oportunitatem deſuper edita ſint, ut jacent, luci traderentur; Earumdem etenim propoſitionum repetitio quoties abſque fine vel miſterio fiat, nauſeam, nimiumque faſtidium parit, cum frequentius juris propoſitiones in idem tendant; Particulares autem adeò frequentes diſputationes, facti, ſeu applicationis potius, in hac judiciali materia eſſe videntur.

Hinc proinde, per diſcurſus generales, plurium, ac plurium particularium caſuum complexivos, in hoc libro procedere, congruentius viſum eſt; In aliis etenim materiis, in quibus de cauſarum juſtitia, vel meritis agitur, non ſuperfluum, ſed oportunum, immò neceſſarium eſt plures caſus in idem tendentes peragere, ut ita edoceantur, cauſarum deciſionem, non à regulis, & theoricis generalibus, ſed à ſingulorum & à caſuum circumſtantiis pendere, ideoque totam vim in applicatione conſiſtere, cum ſæpius in duobus caſibus qui penè identifici videntur, diverſimodè judicare oporteat.

Neglectis, itaque illis generalibus præcognitionibus, quæ ſcholis nimium adaptatæ, foro autem parum congruæ videntur, Super hujus ſcilicet vocabuli ethymologia, & definitione, diverſiſque ſignificationibus, quarum novem obſervat idem practicorum magiſter, & concivis, illiſque diſtinctionibus quæ antiquis cognitæ erant, moderno autem tempore, præſertim in Romana Curia ab aula exulaſſe videntur, illaſque ſolum reaſſumendo diſtinctiones, quas hodierna praxis docet.

Ultra ſuperius inſinuatam diſtinctionem generalem, judiciorum civilium, & criminalium, atque ad civilium plurium diverſaſque ſpecies deſcendendo; Ea in primis diſtinctio eſt, quod aliud eſt judicium ordinarium; Et aliud eſt ſummarium; Ordinarium etenim eſt illud, quod (ubi particulares leges, vel ſtyli aliud non ſuadeant) exigit ſolemnitatem libelli, & litis conteſtationis, ac etiam publicationis, & concluſionis, aliaſque ſolemnitates ab utroque civili, & canonico jure præſcriptas, quæ in Curia explicantur cum obligatione ſervandi terminos ſubſtantiales; In aliis autem Ditionibus pro earum diverſis ſtylis, ac legibus; Ideoque per ſententiam diffinitivam non autem per decretum cauſa terminanda eſt.

Iſtaque ſolemnitas vel tela judiciaria adeò connaturalis eſt judiciis ordinariis, ut non ſolum in iis quæ talia ſunt, neceſſaria ſit, adeout alia ſententia ſine libello, vel alia petitione, quæ loco libelli ſuccedat, (ut in aliquibus Curiæ Tribunalibus eſt monitorium) ac ſine aliis ſolemnitatibus, quæ ut ſupra ſub nomine ſervationis terminorum ſubſtantialium in curia explicantur, nulla, & invalida ſit.

Sed etiam quando adhibeantur, operantur ut illud judicium quod alias de ſui natura ſummarium ſit, & exequutivum, ita reddatur ordinarium, ſibique imputet Actor qui, cum poſſit tenere viam ſummariam, & exequutivam, iſtam ordinariam adhibeat, ut infra in ſingulis judiciis, vel remediis, eorumque particularibus rubricis advertitur; Licet aliqua adſint judicia ſummaria, & executiva in quibus iſta terminorum ſervatio quoque intrat, ut in eorum ſede magis diſtinctè advertitur. *f*

Ac etiam hoc judicio ordinario, connaturalis eſt appellatio, adeòut illud terminari non dicatur niſi per rem judicatam, quæ reſultet à neglecta appellatione infra tempus præfinitum, Vel ab ejuſdem jam interpoſitæ deſertione, ob lapſum fatalium; Sive per tres ſententias conformes; Et nihilominus, etiam in his caſibus, adhuc aliud ſuppetit remedium reſtitutionis in integrum.

Summarium verò eſt illud quod dictis ſolemnitatibus non ſubjacet, ſed nullas vel aliquas reſpectivè exigit pro diverſis ſtylis, ut pariter infrà judiciorum, vel actionum in ſingulis Rubricis advertitur, iſtudque ſubdiſtinguitur in duas ſpecies, quorum unum dicitur exequutivum excludens apellationem ſuſpenſivam, illamque devolutivam tantum admittens, Aliud vero eſt appellabile ad utrumque effectum; Stant etenim bene ſimul, quod cauſa dicatur ſummaria, ad effectum, ut non ſubjaceat illi rigoroſæ formæ, vel telæ judiciariæ, cui ſubjacet cauſa ordinaria, & tamen quod non ſit exequutiva, ſed appellabilis; Ut inter plura exempla habemus in materia locationis, tam favore locatoris pro ſolutione penſionis, ac reſtitutione rei locatæ; illa finita, quàm favore conductoris pro conſignatione rei conductæ, ac præſtatione patientiæ, quod, ſ. cauſa dicitur ſummaria, & tamen in puncto juris communis, quando lex particularis, vel conſuetudo, contrarium non diſponat, (ut in domibus habitationis conſuetudo penè univerſalis diſponere videtur), ex veriori ſententia non ſit exequutiva ſed appellabilis, cum ſimilibus. *g*

Alia eſt generalis diſtinctio, inter actionem, ſeù judicium perſonale, & reale; Perſonale enim eſt illud, quod in vim obligationis reſultantis ex contractu vel quaſi, vel ex delicto, vel quaſi, indiſtinctè afficit perſonam debitoris, ſeù aliàs aliquid præſtare debentis, abſque reſtrictione ad certam rem; Reale autem dicitur illud, quod certam rem proſequitur, atque etiam abſque obligatione perſonali, exercibile eſt contra tertium, qui rem proſequendam poſſideat, vel detineat.

Iſtudque ultimum judicium reale, in alias duas ſubdiſtinguitur ſpecies, quoniam; Aliud dicitur petitorii, quod idem eſt ac ordinarium, quale (exempli gratia) eſt illud rei vendicationis, ſeù alicujus rei, vel juris, omnimodæ, ac plenæ ad judicationis jure dominii ſeù pertinentiæ; Aliud verò eſt poſſeſſorium, quod generaliter de ſui natura eſt ſummarium, atque concernit ſolam poſſeſſionem, reſervando alteri judicio ordinario cognitionem totalis pertinentiæ, vel dominii.

Poſſeſſorium autem, ſubdiſtinguitur in tres alias ſpecies; Quorum unum dicitur adipiſcendæ; Alterum recuperandæ, Et alterum retinendæ poſſeſſionis; Primum verò, quod generaliter in Curia ſub nomine immiſſionis explicari ſolet, ſub ſe plures continet ſpecies ſubalternas, ſeù remedia, cùm quibus controverſæ rei, vel juris poſſeſſio adipiſcatur; Primò nempe eſt remedium *l. fin. C. de Edict. div. Adr. tollen.* quod conceditur directo, & immediato, ac etiam mediato, fideicommiſſario hæredi ex teſtamento; Sive ad inſtar, conceditur etiam feudatario, vel emphiteutæ in vim inveſtituræ, quæ ſpeciem teſtamentorum ad hunc effectum redolere videtur. Secundò interdictum quorum bonorum, quod conceditur legitimo hæredi ab inteſtato; Tertiò interdictum quorum legatorum, quod legatario, vel fideicommiſſario certæ rei, ad ipſam obtinendam competit; Quartò ſalviani; Quintò illud quod hypothecariæ dicitur, Sextò alterum aſſociationis favore creditoris ad bona ſibi affecta; Et ſeptimo illud quod pro exequtione literarum datur in beneficialibus.

Alterum eſt interdictum reintegrandæ ſeù recuperandæ poſſeſſionis, qua poſſeſſor fuerit ſpoliatus; Illudque antiquitùs in curia frequens erat hodie verò rarò ob appellationem, quam admittit, ut ejus rubrica.

Et alterum eſt interdictum retinendæ, quod in Curia frequentius ac vulgò ſub vocabulo manutentionis explicatur, in puncto juris, pariter ſubdiſtinguitur in duas ſpecies, quod ſcilicet Aliud eſt ſummarium, quod etiam ſummariiſſimum dici ſolet, Hiſpani autem vocant *interim*; Et aliud eſt plenarium; Verum in Curia iſta diſtinctio ab aula receſſiſſe videtur, cum indefinitè hoc manutentionis remedium ſummarium reputetur, eo caſu excepto, quo per ſententiam diffinitivam in forma judicii ordinarii procedatur, quod nimiùm rarum eſt, cum tunc proceſſus exequutivi beneficium, aliaque remedia amittat, ut pariter in ejus particulari Rubrica advertitur.

Alia item eſt generica judiciorum, ſeù cauſarum diſtinctio, quod Aliæ ſunt cauſæ laicales, ſeù temporales, quæ in Curia prophanæ dicuntur, utpotè bona, vel jura mere temporalia concernentes, Aliæ verò ſunt cauſæ eccleſiaſticæ, vel ſpirituales, (quæ vocabula ſynonima ſunt) concernentes bona, vel jura ſpiritualia ſeu eccleſiaſtica, ut ex gratia ſint, matrimonia, decimæ, beneficia, penſiones, juriſdictiones, & præeminentiæ ſpirituales, cum ſimilibus.

Iſtaque ſecunda ſpecies cauſarum eccleſiaſticarum in Curia ex quodam ejus ſtylo ad certum particularem effectum, remiſſoriæ vel compulſoriæ, diverſa ſortitur vocabula; quoniam

nim quando de his agitur, ſed cauſarum ſpiritualium nomine non veniunt niſi beneficiales, reliquæ autem omnes dicuntur prophanæ, quamvis eſſent matrimoniales, vel decimales, ſeù aliàs merè eccleſiaſticæ, ac ſpirituales, quales ad omnes alios effectus cenſentur.

Quamvis autem dari ſoleat diſtinctio inter judicium ordinarium, & delegatum, ut patet ex dicto practico, & aliis non tamen iſta diſtinctio ipſius cauſis vel judiciis congruere videtur, ſed potius judicibus, ob eorum facultatum diviſam ſpeciem vel naturam, ideoque ſub Judicium potius quàm judiciorum ſede id cadit. *b*

Datur quoque alia diſtinctio inter cauſas judiciales, & extrajudiciales, vocando extrajudiciales illas, quæ ſine proceſſu, & abſque aliqua tela judicii, ſummariè cognoſcuntur; Puta in Curia per Sacras Congregationes Cardinalium Vel in nundinis, & in emptoriis; Aut in exercitu more militari; vel mercantili reſpectivè, Sivè etiam per arbitros vel arbitratores; Atque in pleriſque Civitatibus (laudabiliter quidem) pro facilitate, ac libertate comercii per peritos in ea arte vel miniſterio, neglectis juris apicibus, Legiſtarumque frequenter irrationabillibus ſubtilitatibus, vel traditionibus, ſeù verius ſuperſtitionibus ſunt illi qui Judices pectorales vulgò dici ſolent, ſed iſta ſpecies cadit ſub genere cauſarum ſummariarum, ut infrà in earum ſede.

Aliæ verò diſtinctiones, quas curioſus terminorum ſeù vocabulorum indagator videre poterit apud prædictum, & alios practicos, vel receſſerunt ab aula, vel revera coincidunt in diſtinctionibus ſuprà recenſitis.

Generaliter autem, judicium, tale quale ſit, cujuſcumque generis, vel ſpeciei, ad ſui eſſentiam tria vulgaria exigit requiſita, ſeù tres perneceſsè exigit perſonas, ex quibus illud conſtitui dicitur, nempe, ex Actore; ex Reo, & ex judice, ſine quibus judicium non datur; etiam ubi agatur de judiciis criminalibus ex officio ſeù per inquiſitionem abſque accuſatore, quoniam iſtæus nomine Reipublicæ, partes actoris gerere dicitur. *i*

Et quamvis plures perſonæ à lege privilegiatæ ſint, ut judices in cauſis propriis eſſe valeant, ut præſertim ſunt ſupremi Principes habentes iſcum, cui hoc privilegium conceditur, adeòut apud vulgus, una, eadem reputari ſoleat perſona, judicis, & Partis, Adhuc tamen iſta perſonarum diſtinctio verificari dicitur; Vel quia Princeps non per ſe ipſum, ſed per Tribunalia ac Magiſtratus à ſe deputatos judicare ſolet; Vel quia ubi etiam per ſe ipſum judicare velit, ejus officialis, vel miniſter fiſcalis, partes actoris, vel rei reſpectivè explicare dicitur, juxta frequenter in omni feré materia enunciatam diſtinctionem plurium perſonarum formalium in eadem perſona materiali. *l*

Agendo autem de iis quæ generaliter concernunt hanc judicialem, ſeù practicam materiam, pro frequentiori uſu exemplificatur praxis Curiæ Romanæ, ac etiam in aliqua parte illa Tribunalium Regni Neapolitani, Non quidem taxativè ſed demonſtrativè, tanquam de regionibus in quibus, earumque Tribunalibus, in vitæ forenſis ingreſſu, ac reſpectivè progreſſu, practicare occaſio dedit, cum prudentiæ regulæ non concedant practicè loqui de iis, quæ praticata non ſint.

a *inſtitut. de publ. judic. §. 1.*
b *in ſpecul. ſeù praxi par. 4. n. 1. & ſeqq.*
c *infra hoc tit. diſc. 3. & tit. de juriſd. diſc. 77. & 79. Rovit. ſuper pragm. 2. de juriſdict. in vicem non turban.*
d *tit. de Regal. diſc. 11. & ſeqq. 123. & 160. & in ſupplem.*
e *de juriſdict. diſc. 79.* f *infrà in diſcurſu in quo agitur de ſervatione terminorum ſubſtantialium.*
g *tit. de locat. & conduct. diſc. 34. & infrà in eo diſcurſu, in quo de judicio, pro penſionibus domorum agitur.*
h *infrà diſc. 3.*
i *infrà diſc. ſeqq.*
l *infrà diſc. 3.*

SUMMARIUM.

1 *De iis quæ continentur in Supplemento in hac materia Judiciorum.*
2 *Quis dicatur principaliter intereſſatus ad effectum declinandi forum.*
3 *Congregatio S. Officii in quibus cauſis reaſſumere valeat cauſas ad ſuum Tribunal.*
4 *Pater ratione uſusfructus legalis non dicitur principaliter intereſſatus ad effectum declinandi forum.*
5 *Privilegium fori, quando competat miniſtris d. S. Congregationis.*

ANNOT. AD DISC. I. & II.

CUm in iſta materia Judiciali editi non fuerint diſcurſus particulares, in quibus deciſiones, vel aliæ res judicatæ de tempore, vel poſtea prodierint, ſed generales, & inſtructivi, in quibus uſque ab initio aliquas auctoritates, & loca concordantia in gloſſis marginalibus indicavi; Hinc nulla mihi ſuppetiit occaſio ſupplendi, dum ipſemet Auctor ſequentes Adnotationes adjecit cum tribus diſcurſibus ex integro, necnon Summa, ſivè Compendio, in quo tota materia reaſſumitur; Et de pleriſque aliis pertinentibus ad hanc materiam Judiciorum agitur in Adnotationibus ejuſdem Auctoris *ad relationem Curiæ* præſertim *à diſc. 8. & 29. cum ſeqq.* 1

AUCTORIS ANNOTATIONES AD DISC. II.

SUper puncto, de quo in hoc diſcurſu, quiſnam ſcilicèt ſit Actor, & quiſnam reus, ac etiam quiſnam ſit principaliter intereſſatus, cui tribuatur facultas declinandi forum privilegiatum; In caſus contingentia, cum per acta Auditoris Cameræ ſequta eſſet ſubhaſtatio domus deliberatæ cuidam hæredem creditric i, vel tertiæ oblatrici, quæ decedens puellam hæredem inſtituit, atque contra iſtam ille, qui ſubhaſtationem paſſus erat coram eodem Judice, & per eadem acta judicium reintegrationis inſtituiſſet, ob enormiſſimam læſionem, alioſque prætenſos defectus, præfatæ puellæ reæ conventæ poſſe debitricis pater, cum eſſet Curſor Tribunalis S. Officii, forum declinando curavit cauſam reaſſumi per Aſſeſorem ejuſdem Tribunalis Judicem ordinarium in prima inſtantia, quare altera parte ad me recurrente tanquam Auditorem Papæ decrevi remiſſionem cauſæ ad Judicem ſubhaſtationis, circumſcribendo dictam reaſſumptionem, cumque Sacra Congreg. de hoc conquereretur, quaſi quòd violaretur ejus juriſdictio, quodque ad ipſam declarare, & decernere pertineret, an ab uno, vel altero Judice cauſa cognoſcenda eſſet, abſque eo quod utraque Signatura gratiæ, vel juſtitiæ, ſivè Auditor Papæ in cauſis iſtius Tribunalis ſe ingerant. Quatenùs pertinet ad iſtum ultimum punctum dixi ad oſtendendum, quod juridicè, ac fundatè proceſſum eſſet, illud eſſe verum, rectèque procedere in cauſis concernentibus fidem, & quando oriatur dubium, an ſit talis qualitatis, quod non niſi ad Inquiſitores earum cognitio pertineat, vel è converſò ſit indifferens, ut earum cognitio ad alios Judices competentes pertinere valeat, ut (ex. gr.) pro frequentiori contingentia ſequi ſolet in criminibus blaſphemiæ, vel ſacrilegii, quod oriatur quæſtio, an cognitio pertineat ad Judicem ordinarium loci, vel ad Inquiſitorem, quod pendet ab eo, an iſta ſit hæreticalis, vel ſacrilegium ſit talis qualitatis, ut redoleat ſuſpicionem in fide, necnè, quoniam iſta declaratio pertinet ad hanc Congregationem privativè, nulluſque alius poteſt ſe ingerere, ſecùs autem in hujuſmodi cauſis merè prophanis, & indifferentibus, ut advertitur infra *hoc eodem tit. diſc. 47.* ubi generaliter de hujuſmodi competentiis, & remiſſionibus agitur.

Quo verò ad primum punctum dicebam, quod omnis ratio dubitandi ceſſabat ex eo quod pater aliud jus, vel intereſſe non habens, niſi illud uſusfructus legalis, dici non poterat principalis collitigans, ſivè poſſeſſor, cui licitum eſſet forum declinare, dum uſusfructus importat ſimplicem ſervitutem perſonalem, non autem dominium, vel poſſeſſionem, ut in ſua ſede *ſub tit. de ſervitut. ad materiam uſusfructus, & alibi*; Verùm quando ipſemet eſſet poſſeſſor, ac principalis intereſsatus, non per hoc tamen locus eſſet huic declinatoriæ, dum per decretum ejuſdem Congregationis privilegium fori ejus miniſtris competit, quando ſunt Rei, non autem quando actores, iſtoque caſu deliberatarius, quamvis tanquam poſſeſſor, atque in hoc reintegrationis judicio conventus dicendus veniat reus, attamen iſtud attributum inſpecta ſubſtantia, attentoque initio cauſæ congruit illi, qui exequutionem, vel ſubhaſtationem, & deliberationem paſsus erat, dum ità prius judicium proſequebatur juxtà ea, quæ in hoc propoſito habentur *ſub tit. de juriſd. diſc. 94.* ideoque non hæc apparentia ordinis, ſed ſubſtantia rei attendi debet, ut in diſcurſu advertitur. Potiſſimè verò, dum erat hæres, cui ex perſona propria non conceditur declinare forum defuncti, cum quo cauſa cæpta erat. 4

De actore, & de reo. Et quando unus vel alter dicatur; Et de effectibus resultantibus ex una, vel altera persona.

SUMMARIUM.

1 *ACtor dicitur ille, qui primus est in judicio.*
2 *Sed quod ad dignoscendum speciari potius debeat effectus.*
3 *An intentans judicium* l. diffamati *dicatur actor vel reus.*
4 *Vocatus ad judicium quatenus velit, suaque putaverit interesse an sit actor vel reus.*
5 *Actor laudatus vel defensor necessarius quam personam gerat, & an declinet forum.*
6 *Quid in fisco.*
7 *Actor sequitur forum rei.*
8 *Clericus vocatus juxta modos de quibus n. 4. & 5. non declinat forum.*
9 *An ille qui intentat manutentionem sit actor vel reus.*
10 *Quomodo dignoscatur an provocatus ad judicium dici debeat reus.*
11 *Actori competit jus eligendi judicem vel forum inter plures competentes.*
12 *Ille qui est actor, vel reus in prima instantia est etiam talis in altera.*
13 *Fallit in secunda instantia in qua electio est appellantis etiam si sit reus.*
14 *Actor tenetur declarare quam actionem intentare velit, eamque restringere.*
15 *Reus potest deducere plures exceptiones, etiam diversas vel contrarias.*
16 *Declaratur concluso de qua n. 14.*
17 *Actori incumbit onus probandi, & reo sufficit vincere per non jus.*
18 *In pari causa vincit reus cui sufficit offuscare probationes actoris.*
19 *Quando actor benè probavit ejus intentionem, vel eam habet fundatam in assistentia juris, reus tenetur probare exceptionem.*
20 *De assistentia juris, quam habet Ordinarius loci in jurisdictione Ecclesiastica.*
21 *De altera assistentia parochi in jure decimandi.*
22 *Allegans libertatem habet intentionem fundatam, eique sufficit intentare negatoriam adversus prætendentem servitutem.*
23 *Declaratur in petitorio, non autem in possessorio retinendæ.*
24 *In possessorio attenditur nudum factum possessoris, & non quæritur de justitia vel injustitia.*
25 *In jurisdictionalibus sufficit sola assistentia juris ad possessorium, non autem in decimis, & aliis.*
26 *Etiam in beneficialibus procedit regula de actore non probante.*
27 *Quid in officiis, aliisque juribus Regalibus.*
28 *Actor præmitur onere probationis, etiam si consistat in negativa.*
29 *In iis, quæ in actore sunt fundamentum intentionis, non admittitur probatio præsumpta.*
30 *Inter actorem, & reum in judicio servanda æqualitas.*
31 *Actori non conceditur dilatio quia debet venire instructus.*
32 *De aliis differentiis inter actorem & reum.*
33 *Potest quis eodem tempore esse actor, & reus, & quomodo.*
34 *Judicium est metiendum ex persona actoris.*

DISC. II.

1 ACtor dicitur ille, qui primus est in judicio, ac provocat alteram partem, cui Rei conventi nomen congruit. *a*

Neglectisque iis generalibus, quæ hujusmodi vocabulorum originem, vel significationem concernunt, cum hæc scholis potius congrua sint, atque (ut practicum forensem decet,) spectatis effectibus exinde resultantibus, & istiquamplures, & quidem notabiles, esse dicuntur, ut infra; Ideoque merito frequenter disputari contingit, quisnam 2 rè Actor, & quis nam Reus dicatur, spectato ut dictum est, potiùs effectu quam verbali significatione, vel formalitate, circa priorem, vel posteriorem existentiam in judicio.

Quamvis etenim vera sit præmissa regula generalis, ut scili. et provocans dicatur Actor, provocatus autem Reus; Ea tamen non semper firma est, cum quandoque provocanti, qui sit primus in judicio, Rei potius, quam Actoris nomen congruat; Et è converso, provocatus; spectato effectu, censeatur actor.

Ut præsertim disputare frequens occasio in Signatura aliisque Tribunalibus præbuit super remedio textus *in l. diffamari ff. de ingen. & manumiss.* Et in altero desumpto ex 3 textu *in l. si contendat ff. de fidejusso.* de quorum utroque particulariter agitur infra *b*, quoniam non levis est quæstio inter scribentes, an unius vel alterius remedii, sive utriusque intentator, quamvis inspecta materiali origine, sit primus in judicio, potius provocator, quàm provocatus censeri debeat actor, vel Reus; Aliquibus priorem; Aliis autem posteriorem partem tenentibus; Tertia verò opinio distinguens probabilior est, cum qua Romana Curia (fundatè quidem) procedit, ut à possessionis qualitate, quæstionis decisio pendeat. Si enim hujusmodi remediorum intentator non possideat rem controversam, sed illam adipisci cupiens, contra formidatos vel suspicatos oppositores, sive sint possessores, sive non, pro obstaculis removendis, in judicio sit, tunc actor potius censendus erit; Clarius verò si provocatus possideat; E converso autem si ipse possessor existat, jactatores autem, vel diffamantes provocet, tunc censendus est Reus, in sua possessione se confirmet, atque rejici curet illas actiones vel oppositiones, quas contra ipsum possessorem, tanquam reum dirigere, vel exercere opus esset. *c*

Prout ille qui sit provocatus in ratione potius invitativa 4 quàm coactiva, adeòut non parendo contumax reputari non possit, neque ad aliquid in persona, vel bonis propriis condemnari, ut in illis contingit, qui in judicio concursus creditorum, vel in alio simili, cui eadem congruat ratio, evocantur, cum clausula, *quatenus sua putaverint interesse*, Actoris potius quam Rei personam, spectato effectu, gerere dicitur, ideoque licet, ab eo judice vel foro sit exemptus, illum non declinat. *d*

Idemque in eo, qui tanquam defensor necessarius, cui 5 in plerisque partibus, præsertim in tribunalibus Regni Neapolitani, authoris laudati, alicubi vero rei mediati vocabulum tribuitur, spectato effectu, actoris; vel tertii ad causam venientis, personam gerere dicitur; Adeòut, ex veriori magisque recepta opinione (à contradictoribus tamen non immuni forum non declinet, neque suum privilegium possessori, ac reo, immediato communiter *e*; cum istud singularis Fisci privilegium sit, *f* cum similibus, de quibus, 6 occasione singularum rubricarum infra agi contingit.

Effectus autem exinde resultantes multi sunt, ex hac universa judiciorum materia conjiciendi; Præsertim verò, ac frequentior est ille, competentiæ, vel declinationis fori, ex regula quod (excepto fisco, qui in hoc est privilegiatus,) actor tenetur sequi forum rei, illumque in pro- 8 prio foro convenire; *g* Undè propterea si laicus possessor, timens clerici molestias, illum cum dictis remediis provocetur coram proprio judice sæculari, qui omnimodam habeat incompetentiam cum clerico, non poterit iste forum declinare, quoniam nihil ab eo petitur, sed possessor per viam exceptionis potius quam actionis, suum jus, suamque actionem confirmare satagit, coram eo judice, coram quo conveniendus esset, quando jactatæ molestiæ ad exercitium in judicio deduci deberent, cum similibus, quibus eadem congruat ratio. *h*

Hinc proindè, quamvis regula sit, quod etiam intentans summariissimum interdictum possessorium retinendæ, dicatur Actor potiùs, quam Reus; Adhuc tamen ad hunc effectum fori, cum eadem distinctione proceditur, an scilicet de facto sit possessor, utramque, naturalem, & civilem, habens possessionem, quam confirmare cupiat, & tunc Reus 9 potiùs censendus veniat; Secus autem ubi ex solo beneficio possessionis civilis animo retentæ, intendat cum hoc remedio, recuperare naturalem ab alio occupatam. *i*

Punctus enim est in eo, an ille qui provocatur, contumax reputari valeat, atque molestias in persona, vel in bonis 10 quæ possideat de facto pati, ut tunc dicatur Reus, coram eo Judice comparere arctatus, secus autem ubi ad comparendum, suaque Jura, quæ habere prætendat deducendum invitetur tantùm, non autem arctetur. *l*

Alter est effectus, quod pluribus existentibus Judicibus æquè competentibus, Actoris est electio, coram quo, data competentia, Reum provocare velit, juxtà ea, quæ in proximè sequenti rubrica habentur, agendo de judice com- 11 petente. *m*

Nisi de ulteriori instantia agatur in gradu appellationis, quoniam licet ille, qui est Reus in prima instantia, dicatur etiam talis in secunda, & in quacumque alia ulteriori; *n* At- 12 tamen inter plures judices appellationis æquè competentes, ipsius

ipsius appellantis est electio, quamvis Reus existat, cum 13 electio Actori tribuatur in prima instantia, atque in judicii initio. *o*

Datur quoque alter notabilis effectus, qui ex hac inspectione oritur, circa actionis restrictionem, vel declarationem, quoniam inspecto rigore Juris civilis, Actor, Reo 14 petente, declarare tenetur, ad quam actionem se restringat, neque plures diversas cumulare potest *p*; E converso autem Reo conceditur facultas deducendi, & cumu- 15 landi plures exceptiones, non solum diversas, sed etiam contrarias. *q*

In praxi tamen, rarus, penèque idealis hic effectus remanere videtur, dum hodiè, ex particularibus legibus, vel stylis, sivè ex quodam generali usu, sublati videntur 16 Juris civilis antiqui rigores, ac formalitates, ideoque in vim clausularum, quæ in libellis, vel monitoriis, aut in commissionibus, vel supplicationibus, pro diversis stylis, adiici solent plurium actionum, vel remediorum cumulatio actori permissa est, ut infrà agendo de libellis, & monitoriis, vel commissionibus advertitur. *r*

Præcipuus autem, omniumque major effectus est ille, 17 circa onus probationis, quod Actori incumbit, quonjam Reo sufficit vincere, fugiendo, per non jus actoris, quo perfectè, & concludenter non probante id, quod est suæ actionis, vel intentionis fundamentum, Reus absolvitur: *s* Idemque procedit ubi æquales essent probationes utriusque, cum semper in pari causa potior sit conditio Rei: Quinimò, neque hic æqualis probationis onere premitur, sed ei sufficit cum ejus probationibus offuscare, dubiasque 18 reddere illas actoris, ita impediendo ne ad perfectionem, seu conclusivam qualitatem perveniant. *t*

In hoc autem probationis onere, frequenter contingit, 19 ut Reus actoris partes potius gerere dicatur; quando enim actor, vel in assistentia juris, vel in perfectis beneque concluſis probationibus, suam fundavit actionem, vel intentionem, si Reus illam elidere velit cum exceptione, seu cum limitatione, tunc partes actoris potius in hoc genere dicitur circa onus perfectæ, & concludentis probationis, qua non facta, actor obtinet, quamvis (ut dictum est) ejus intentio fundetur sola assistentia, vel regula juris, cujus virtus, & operatio est fundandi intentionem ejus, cui assistit, atque transfundendi onus probationis in alteram partem, quæ prætendit contrarium, ut in plerisque materiis frequenter habetur. *u*

Præsertim autem id praxis docet in materia jurisdictionali favore Episcopi, vel Ordinarli loci, qui juris assisten- 20 tiam, vel regulam habet in spirituali, & Episcopali jurisdictione in omnibus Ecclesiis, & cum clericis, ac etiam respectivè in suis cæfibus cum laicis suæ diœcesis vel territorii; Ista enim assistentia sufficit, donec Prælatus inferior, vel alter, qui jus exemptionis, vel separationis territorii, aut præscriptionis prætendit, contrarium concludenter probet, juxta illas plures inferiorum Prælatorum species, quæ in sua jurisdictionali sede recensentur. *x*

Ita pariter in materia decimarum favore Parochi ha- 21 bentis assistentiam juris in causa universali decimandi intra omnes fines suæ parochiæ, donec qui prætendit jus activum decimandi, vel exemptionem passivam, ut probet, quamvis parochus sit Reus, alter verò sit actor, ut pariter in sua decimarum materia, cum similibus. *y*

Et generaliter habemus in materia servitutum, ac etiam in altera pensionum ecclesiasticarum, quæ pariter servitutis speciem redolent, quod scilicet juris regula assistit liber- 22 tati, ideoque ille, qui eam allegat, fundatam dicitur habere intentionem absque alterius probationis onere, per illam actionem, quæ dicitur negatoria, quamvis ipse sit actor, & provocator, donec ille, qui servitutem prætendit, illam probet, undè propterea præfinitis terminis, pro locorum, vel Tribunalium stylis, provocato non probante, fertur sententia pro actore, super libertatis canonizatione. *z*

23 Procedunt verò hæc in judicio petitorio, non autem in possessorio, in quo jurisdictionis speciale est, ut sola juris assistentia, absque alio fomento, vel adminiculo sufficiat *a*; In reliquis autem, præmissis, ac similibus, ista non impedit servitutis, vel pensionis, aut similis juris possessorem, quin in sua possessione interim manuteneatur, cum ad hunc effectum, non quæratur de justitia, vel injustitia, sed attendatur nudum factum possessionis, atque sufficiat sola possibilitas justificationis, in petitorio *b* Et licet in decimatoria materia id quoque procedat, non per hoc tamen, sola juris assistentia absque possessionis saltem adminiculativa justificatione, in parte, quæ in habente causam 25 universalem sufficit, ad id admittitur, eo modo, quo in jurisdictionalibus, in quibus videtur speciale, ut in suis respectivè rubricis, vel discursibus inferius magis distinctè advertitur. *c*

Adeoque procedit dicta regula generalis, quod cessantibus limitationibus, ut supra, illi, qui actoris personam gerit, perfectæ, & concludentis probationis onus incum- 26 bit, ut receptum sit; id procedere etiam in beneficialibus, quæ de sui natura sine titulo obtineri non possunt, ut sunt officia, aliaque regalia ob nimiam resistentiam, id patiatur 27 difficultates juxta varios regionum, vel principatuum stylos: Eademque regula de actore non probante generaliter procedit, quamvis agatur de negativa, in qua ejus intentio fundata sit, quoniam ista quoque concludenter justificanda est, illis casibus exceptis, in quibus ob assistentiam juris competat actio negatoria, ut supra. *f*

Atque in iis, quæ sunt intentionis actoris fundamentum, non admittitur probatio præsumpta. *g*

In reliquis autem regula generalis est innixa æqualitati, quam lex inter collitigantes in judiciis servandam esse disponit, ut Actor, & Reus ad imparia judicari non debeant, eorumque conditio debeat esse æqualis, undè propterea privilegium, vel quasi, quod uni eorum competat, alteri commune efficitur, ut (exempli gratia) habetur infra in appellationum rubrica, seu discursu, in propositio, Ægidianæ, quod si actor sit clericus, vel alias Ægidianæ non subditus, id reo quoque suffragabilis, & è conversò, cum similibus. *h*

Ea tamen, inter Actorem, & Reum præ cæteris inæqualitas quoque dignoscitur, circa dilationes, quæ Reo de jure competunt, Actori verò negantur: Ex ea differentiæ ratione, quod Actor unire debet ad causam instructus, quod Reo obiici non potest *i* Prout etiam circa litis introductionem, vel initiationem aliqua notabilis differentia dignoscitur inter Actorem, & Reum, ut inferius agendo de litis introductione advertitur *l* cum similibus, de quibus in progressu juxta singulos respectivè effectus, vel singula judicia, seu remedia, de quibus particulariter agitur.

In eadem tamen persona materiali eademque lite, siti causa, utriusque personæ formalis, Actoris, & Rei concursus, pro diversitate respectuum, rectè dari potest, quia nempè ratione reconventionis, seu alias coram eodem Judice, & in eodem processu; duplex cumuletur judicium, in quorum uno quis sit Actor, & in altero Reus, & è converso *m* cum aliis in universa hac judiciali, seu practica materia inferius desumendis.

Demum recepta est regula generalis occasione judicii possessorii retinendæ sæpiùs enunciata, præsertim in materia pensionum ecclesiasticarum aliarumque præstationum etiam contra successorem, quod judicium est metiendum ex persona Actoris, non autem Rei. *n*

a *l. in tribus ff. de judic. ubi DD. c. forus §. actor. de reg. jur. in 6.* Mantic. *dec. 282. n. 1.* b *hoc eod. tit. disc. 16.*
c *sub tit. de jurisdict. disc. 62. & 69.* d *eod. tit. de jurisdict. disc. 60. & 94.* e *Eod. tit. de jurisdict. disc. 60. & 63.* f *Eod. tit. de jurisdict. disc. 83.*
g *dicto tit. de jurisd. in locis allegatis & in aliis pluries.*
h *dicto disc. 60. & 94. de jurisdict.* i *Dicto disc. 63. & in aliis eod. tit. de jurisd.* l *Dicto disc. 60. & 94. de jurisdict.* m *Discurs. sequent.*
n Seraph. *dec. 1422.* Cavaler. *dec. 730. contr. 1.* o *Inf. in disc. appellationis.* p *inf. disc. 15.* q *Ibid. proximè* r *infr. disc. 7.*
f Greg. & add. *dec. 228. & passim* t *Dec. 158. & 270. n. 2. & 3. p. 10. rec. & inf. disc. 22. & sæpiùs in omni materia.*
u Mantic. *dec. 251.* Barbos. *axiom. 198. & inf. disc. 22. & sæpè in omni materia.*
x *Tit. de jurisd. disc. 1. cum plur. seqq.*
y *Sub tit. de decim. disc. 1. cum plur. seqq.*
z *Dec. 101. p. 4. rec. tom. 2. & sub tit. de servit. pluries & sub altero de pensionibus.* a *dict. tit. de jurisd. disc. 1. & seq.*
b *Infrà disc. ubi de hoc judicio.*
c *Dicto disc. 1. & seqq. de jurisdictione, & infrà in eo discursu, in quo agitur de hoc possessorio.*
d *Tit. de benefic. disc. 22. & in aliis.* e *Tit. de Reg. disc. 14.*
f *Buratt. & add. dec. 10. & 948. dec. 551. p. 5. rec. & passim.*
g Add. ad Greg. *dec. 53. dec. 202. n. 4. p. 5. rec. & sæpiùs in omni penè materia.* h *Infrà in discurs. in quo agitur. de appellatione.* i *Caputaq. dec. 15. p. 1. & infrà.*
l *Infrà discurs. 7.* m Merlin. *decis. 350. repetit. decis. 170. p. 5. recen. Concin. dec. 1380.*
n *Infrà in eo discursu, in quo agitur de manutentione, & tit. de pension. & alibi sæpiùs.*

De judice, & foro competente, vel incompetente: Aut de illo majoris vel minoris competentiæ, in concursu plurium æquè competentium; Et de judice recusabili, vel non recusabili ratione suspicionis; Ac etiam de Judice ordinario, & delegato.

SUMMARIUM.

1 De quo judice hic agatur, & ad quid.
2 Alter est ordinarius, & alter delegatus.
3 Quis dicatur ordinarius fori ecclesiastici.
4 De judice Ordinario fori laicalis.
5 Qualem potestatem habet judex ordinarius.
6 Alia est jurisdictio in dominio & alia in exercitio, ut in Baronibus.
7 Episcopi habent in dominio, & in exercitio, & de exequutione Episcoporum, & Baronum.
8 De Vicario Generali, & Vicariis foraneis eorumque jurisdictione.
9 Episcopus an teneatur habere vicarium.
10 De antiquis Archidiaconis, & Archipresbyteris.
11 Distinguuntur judices fori ecclesiastici, & laicalis.
12 Etiam in eodem foro Judices civiles, & criminales.
13 Qui sint judices ordinarii Curiæ Romanæ.
14 Rota est judex ordinarius, sed singuli Auditores delegati.
15 Quid de Sacris Congregationibus Cardinalium.
16 De delegatis ad universitatem causarum & ad causas particulares respectivè.
17 Episcopi seu locorum ordinarii, sunt Ordinarii, & delegati diversis respectibus.
18 Quando judex Ordinarius fiat delegatus ex superveniente commissione, vel rescripto.
19 Memoriale non tribuit jurisdictionem.
20 Stylus est interpres voluntatis Principis.
21 Quid referat, ut Ordinarius efficiatur delegatus.
22 Delegatus particularis debet docere de delegatione, eamque in citatione inserere, quod limitatur.
23 Delegatio strictè intelligenda est & non extenditur.
24 Judex ordinarius revocat sententiam propriam diffinitivam ex capite nullitatis quod non facit delegatus.
25 Executor litterarum Apostolicarum si nulliter procedit, non potest denuò valide procedere.
26 De incompetentia etiam habituali, vel de actuali tantum.
27 Judex laicus cum clerico est incompetens habitu, & non est prorogabilis.
28 An Episcopus possit committere laico causas ecclesiasticas vel spirituales.
29 Prorogatio partium non dat jurisdictionem habitu deficientem.
30 An compromissum in causis ecclesiasticis fiat in laicum.
31 De causis spiritualibus etiam inter laicos.
32 De casibus, in quibus Judex laicus procedit in causis clericorum.
33 De judice incompetente cujus jurisdictio sit prorogabilis.
34 Auditor Cameræ extra Curiam non procedit in prima instantia.
35 Prorogatio jurisdictionis judicis incompetentis fieri non potest in præjudicium tertii.
36 Notarius petit remissionem causæ in prima instantia non obstante consensu partium.
37 De majori competentia inter plures æquè competentes.
38 Judex loci administratoris habet majorem competentiam privativè.
39 Neque suffragatur privilegium miserabilium personarum seu Ægecnianæ circa redditionem rationum.
40 Forus loci delicti vincit alios.
41 In pari concursu competentiæ attenditur præventio.
42 Quando ille judex coram quo causa est prævenita trahat omnes alios ad se.
43 Idem ratione connexionis, vel præjudicialitatis.
44 De judice civili inhibente criminali, & è contra.
45 Pendente judicio universali silet particulare.
46 Judices secundæ instantiæ non se ingerunt in causis primæ instantiæ.
47 De privilegio electionis fori miserabilium personarum.
48 Obligatio cameralis tribuit electionem fori.
49 De privilegio Ægueninanæ.
50 De apprehensis in Urbe.
51 Non possunt apprehendi Episcopi venientes ad visitandum limina.
52 De judice competente Cardinalium.
53 Episcopi non processantur nisi de commissione Papæ.
54 De ordine servando inter judices appellationis.
55 De materia appellationis remissivè.
56 An & quando Episcopus sit suspectus & incompetens vel recusari possit in causa ejus Ecclesiæ vel Mensæ.
57 Quæ propriè dicatur pars interessata in causa.
58 Princeps supremi sùt judices in causa propria, & quomodo
59 Episcopus non judicat in causis Ecclesiæ non audito promotore fiscali.
60 Coram quo judice agatur de causa devolutionis vel caducitatis feudi.
61 Fiscus non litigat manibus vacuis.
62 Auctor laudatus seu defensor necessarius non declinat forum, sed fallit in fisco.
63 An & quando Ordinarius vel respectivè delegatus recusetur tanquam suspectus.
64 De stylo Curiæ Romanæ etiam in suspicione judicis ordinarii.
65 Non datur recusatio post consensum.
66 Quando dicatur adesse consensus.
67 Quare Advocati curiæ Romanæ non soleant tractare de causis suspicionum & de stylo in judicibus, qui libenter abstinent.
68 An Cardinales qui sint Episcopi interveniant in Congregationibus quando agitur de eorum causis.
69 Quæ regula dari potest in materia recusationis ob suspicionem.
70 De suspicione Ordinarii ad materiam C. ad hæc.
71 Judex legitimè recusatus nulliter procedit.
72 De pluralitate personarum formalium in una persona materiali, ut competentia ratione unius personæ non intret quoad aliam.
73 De quibus quæstionibus vel propositionibus in hac materia judicis competentis agatur.
74 Ordinarius, vel diœcesanus habet in suo territorio intentionem fundatam in causa universali.
75 De jurisdictione in personas vel ratione causarum alias quam ratione territorii.
76 De judicibus particularibus artium, vel collegiorum, seu piorum locorum,
77 De exemptione regularium, aliorumque exemptorum, & quando Ordinario subjaceant.
78 Exemptio à jurisdictione non tollit reverentialia.
79 De prætensione subditorum nè trahi possint extra proprios lares, ac alibi eorum causæ judicari.
80 Quando etiam non subditus, fiat subditus.
81 De casu in quo superior vel dignior, sit subditus sui inferioris, nempè Metropolitanus sit subditus suffraganei.
82 Clericus in minoribus an & quando dimisso clericatu remanet subditus Episcopi.
83 De competentia judicis laici cum clericis conjugatis, & cum laicis familiaribus Episcopi vel Cardinalis, & quando etiam in causis clericorum.
84 Quid de militiis ecclesiasticis, vel de confraternitatibus, & locis piis, vel de conservatoriis mulierum.
85 De privilegio fori militaris.
86 An hæres legetur foro defuncti.
87 De foro rei litæ.
88 Si hæreditas habeat bona in diversis locis, quis sit judex ejus competens.
89 De privilegio electionis fori viduarum, & pupillorum.
90 An privilegiatus variando forum electum reficiat expensas.
91 A. C. non est judex in causis beneficialibus, & quando.
92 Quid in causis matrimonialibus.
93 Quomodo judices Romanæ Curiæ se declarent competentes.
94 Diversitas judicii non diversificat judicem.
95 De aliis ad materiam præsertim recusationis.
96 De judice literato, vel illiterato.

DISC. III.

ALtera persona, ex qua judicium constituitur, ultrà illas Actoris, & Rei, est illa Judicis, super cujus declinatione, frequentes essèt solent quæstiones initio causæ, vel etiam ea finita, sive instructa, super gestorum invaliditate ex defectu jurisdictionis, quæ una ex tribus substantialibus nullitatibus reputatur. 1

De qualitatibus, quibus Judex præditus esse debet, in præsenti, utpote extra propositum, non agitur, aliquid verò insinuatur in relatione Curiæ, occasione agendi de Rotæ Romanæ Auditorio, in quo ex ibidem insinuatis rationibus, generalis Judicis idea efformatur, pleraque in boc bene observat idem practicorum magister Robertus Ma-

Maratam; a In præsenti etenim, de judicis competentia, vel recusabilitate agitur pro iis, quæ ad causæ, vel judicii validitatem pertinent pro forensi praxi.

Quatenus itaque ad primam inspectionem pertinet, super judicis qualitate, vel jurisdictione, Agendo de quocumque judice in genere, sive sit in prima, sive in quacumque alia ulteriori instantia; Duplex est judicis species; Alius enim dicitur Ordinarius, Alius verò delegatus. 2

Ordinarius est ille qui, sive ad tempus præfinitum, sive perpetuò ad vitam, vel ad nutum, pro diversis locorum stylis, deputatur ab habente potestatem ad exercendum in eo loco cum quibuscumque subditis genericam jurisdictionem in quibuscumque causis, quæ sub jurisdictione vel potestate deputantis cadant, ita representando Judicem vel Correctorem loci in universum; Ut (agendo de foro ecclesiastico) sunt Episcopi, eorumque Vicarii generales, quibus propterea Ordinariorum nomen in jure canonico tribuitur; Ac etiam ad instar, sunt alii Prælati inferiores, qui *Nullius* dicuntur; Sive sunt illi P. ælati, qui in aliquo loco, vel parte territorii seù diœcesis, quæ suum habeat Episcopum, ex privilegio Apostolico, vel præscriptione, plenam, quasi Episcopalem jurisdictionem habent cum illius loci clero, & populo, vel cum certo genere personarum, ut frequens praxis ubique docet in Prælatis regularibus in tra propria septa. b 3

Et respectu fori laicalis, sunt illi, qui Civitatum, vel locorum Judices, vel Correctores deputantur, quibus pro diversis regionum stylis, diversa vocabula congruunt; Alicubi enim vocantur Gubernatores; Alicubi potestates, Alicubi Capitanei; Alicubi Judices, & alicubi Correctores, &c. 4

Isti enim utriusque fori Judices respectivè, restrictionem aliquam non habent, sed sunt Judices in universo territorio cum omnibus illi foro subjectis, tanquam per speciem jurisdictionis universalis, ac nativæ, quæ competat in genere personæ formalis Judicis loci, quam illa persona materialis, juxtà præfinita tempora repræsentat; Ideòque sibi assistit regula, seu causa universalis in omnibus iis, quæ in jure excepta non reperiantur. 5

Non omnis autem competentia jurisdictionis universalis, vel juris territorialis, aliquem Judicem constituit, sed requiritur competentia exercitii, pro quo potiùs, quàm pro habitu sit deputatus; Illi siquidem, qui jurisdictionem temporalem habitu habent, non sunt Judices sed Domini, vel supremi Magistratus, & exempli gratia sunt Barones, & feudatarii, vel Domicelli, habentes universalem jurisdictionem in loco cum jure territoriali, quoniam illam habere dicuntur jure domini, non autem jure judicis; Sive (ut alii dicunt,) in habitu, non autem in exercitio, quoniam ipsi deputant judicem, sed non judicant. 6

Secus autem est in foro ecclesiastico, quoniam licet Episcopi, qui comparativè ad Papam, quodammodo Barones, ac Domini locorum videntur, eo modo, quo in foro laicali sunt Barones, & Domicelli comparativè ad supremum Principem c deputare soleant pro communi usu Vicarium generalem pro universali diœcesi, qui cum ipso, unum, & idem tribunal constituit, necnon Vicarios foraneos in singulis locis particularibus, vel etiam pro aliquibus partibus, seu regionibus diœcesis, cum majori, vel minori facultate pro indigentia, vel usu; d Attamen sunt etiam judices, ac possunt per se ipsos causas cognoscere, & judicare, neque tenentur habere Vicarium, quo carere possunt de jure, quamvis eorum retentio, adeò in consuetudinem generalem abierit, ut pro subditorum commoditate, ac meliori diœcesis administratione, Sac. Congregatio Episcoporum, & Regularium, ejus retentionem præcisè demandare soleat, etiam cum certa qualitate, ut scilicet Doctores, vel licentiati saltem in decretis, & non diœcesani esse debeant, pro Episcopatuum qualitate, ac stylis. e 7 8 9

Antiquitus enim in foro ecclesiastico dabantur quidam Judices ordinarii fixi, sub Episcopo, vel alio Ordinario, quandam nativam jurisdictionem, vel indicaturam habentes, quales erant Cardinalis Archidiaconus in temporalibus, & Archipresbyter in spiritualibus, Verùm hodiè de communi consuetudine id recessit ab Aula, cum istorum jurisdictionem exerceat Vicarius generalis, undè propterea hodierni Archidiaconus, & Archipresbyter, abusivi sunt, potiusquam veri. f 10

Istaque ordinaria jurisdictio universalis, quoad exercitium, divisa esse solet, non quidem per species, sed per genera, non solum ratione diversitatis fori, ut supra, quod scilicet unus est judex fori ecclesiastici, vel spiritualis, & alter fori sæcularis, vel temporalis, seu propha- 11

ni, dum id non tollit quin eorum quilibet in suo genere adeò ut unus absque alio se non ingerat, sed eorum quilibet in suo genere dicitur ordinarius, ac universalis, dum ordinarii qualitas verè, & propriè, in universitate, seu causa universali consistit. g 12

Atque id exemplificando in Romana Curia, istamque generalitatem reducendo ad speciem; Ordinarii Judices Romanæ Curiæ universalis, seu Papæ uti Papæ, & Episcopi Ecclesiæ universalis, vel uti Patriarchæ occidentis, sunt, Auditor Cameræ, & Rota, qui sunt etiam Judices ordinarii ad universitatem causarum, Status, vel ditionis temporalis Ecclesiæ, Judices autem Ordinarii ejusdem Papæ ut Episcopi, vel etiam Domini temporalis Urbis, ejusque territorii, vel districtus sunt, Vicarius, Gubernator, & Senator Urbis, eorumque respectivè Locumtenentes, vel inferiores officiales, dum istorum jurisdictio limitata est intra Urbis districtum, intrà quem sunt judices ordinarii; sed jurisdictio Rotæ, & Auditoris Cameræ, ejusque Locumtenentium, est respectivè universalis, ut latiùs agendo de singulis, habetur in relatione Curiæ, ubi in specie de Tribunali Rotæ, quod sit Judex ordinarius in universum, quamvis singuli Auditores, quibus causæ committuntur, dicantur delegati. h 13 14

Et licèt moderno tempore, in Curia quædam adsint Tribunalia, cum universitate jurisdictionis ecclesiasticæ, vel temporalis respectivè; Putà respectu fori sæcularis, Congregatio quæ *Consulta* dicitur, pro universa ditione temporali, quæ sub Status ecclesiastici nomine explicatur; Atque respectu fori ecclesiastici sunt pleræque Sac. Congregationes, ista præsertim Episcoporum, & Regularium, quæ adversùs gravamina Prælatorum, ac Ordinariorum, recursus, & querelas admittit, atque super eis providet; Non tamen Judicis ordinarii, sed potiùs vicariis partes Papæ extrà formam judicii gerere dicuntur, ut latiùs, magisque distinctè in relatione Curiæ de singulis hujusmodi Congregationibus agendo advertitur. i 15

Quo verò ad aliud judicium delegatorum genus; Illud subdividitur in duas species, quoniam; Alii sunt, qui dicuntur delegati ad certum genus causarum, undè propterea, in eo genere universalem causam habere dicuntur, adeò ut comparativè ad delegatos speciales, sivè intrà illud genus, Ordinariorum speciem redolere videantur, ut putà (exempli gratia) est ubique Procurator Cæsaris, cujus officium hodiè in omnibus pœnè principatibus explicari solet per quædam Tribunalia, quæ *Cameræ* dicuntur, dum eis competit jurisdictio universalis in genere causarum fiscalium, vel aliarum, quæ cum eis connexionem habeant, vel ab eis dependentes, cum similibus; Particulares verò, ac verè, & propriè delegati, quorum occasione, frequentiùs de delegationis stricta natura, vel operatione disputari solet, sunt illi, quibus per speciale rescriptum, vel commissionem, aliquæ causæ particulares committunt; Ut (exempli gratia) in Curia, sunt Prælati, vel Cardinales, quibus committuntur causæ particulares per specialem commissionem; Ac etiam sunt in partibus Judices synodales, vel Episcopi viciniores, quibus per breve speciale extra Curiam, committi solent causæ appellationis ab Ordinariis, vel à Metropolitanis, cum similibus. 16

Datur etiam quædam tertia, vel mixta species utriusque, ordinariæ, & delegatæ jurisdictionis in eodem Judice vel officiali, seu Prælato; Ut (exempli gratia) post Concilium Tridentium, sunt Episcopi, aliique Ordinarii locorum, quibus in pleriisque casibus supra regulares, aliisque exemptos, per idem Concilium, aliasque Apostolicas Constitutiones, concessa, seù veriùs restituta est jurisdictio, quæ ipsius Apostolicæ sedis delegata dicitur; Revera tamen, spectato effectu, etiam in hoc genere Ordinarii sunt; Ideoque omnia, quæ in Judice ordinario procedunt, in eis quoque locum habent, ita in verbis adjuncto hoc vocabulo delegationis; Vel ad præservanda privilegia exemptiva; Vel ut huic jurisdictioni aliquod majus robur tribuatur; Et nè exempti illam declinare valeant; In reliquis autem, quoad modum procedendi, vel appellandi, nulla inter unius, vel alterius jurisdictionis genus, vel species differentia dignosci videtur, iis casibus exceptis, in quibus per quandam speciem limitationis, spe- 17

cia liter ità provisum sit; Ut putà in materia immunitatis ecclesiasticæ, super exemptione, à potestate Metropolitani cum similibus. *l*

Cum autem frequenter contingat, quod Princeps, vel supremus Magistratus, cui delegandi causas potestas com-
18 petat, eisdem ordinariis judicibus, vel tribunalibus, super aliquibus casibus particularibus, commissiones, vel rescripta dirigere soleat; Hinc proindè frequenter disputari contingit, an exindè resultet mutatio naturæ, vel qualitatis jurisdictionis, vel judicis, ut ex ordinario efficiatur delegatus; Id autem varias habet opiniones, pro quarum conciliatione, sivè pro hujusmodi controversiarum determinatione, loci stylo, vel observantiæ in primis deferendum est; Istaque cessante, vel dubia existente, adeout per juris tramites quæstio decidenda sit ea solet adhiberi distinctio, an scilicet agatur de simplici rescripto Principis, super supplicatione recurrentis, atque ut vulgò in Curia dicitur, per memoriale; Et tunc id nullam importet delegationem, sed solùm excitationem ordinariæ jurisdictionis, sive monitum, ut judex administret illam justitiam, quam
19 ex sui muneris debito administrare tenetur, suæ jurisdictionis specie, vel natura non immutata; Adeout si in ea causa ille, cui hoc rescriptum dirigitur; non sit competens, non per hoc jurisdictionem acquirit, quoniam hujusmodi rescripta per memoriale non tribuunt jurisdictionem, talisque est Curiæ recepta praxis.

Ubi verò sit per viam formalis commissionis, in ea forma, in qua delegationes concipi solent, adeout commissio directa ei, qui aliàs non habet jurisdictionem, quam ei tribuat; Et tunc propriè intrat quæstio, quæ potiùs facti, quàm juris esse videtur, non de facili recipiens certam ac generalem regulam, cuicumque casui applicabilem, an scilicet per commissionem aliquæ communicentur facultates, quæ aliàs non competerent; Et an ità commissio concepta sit, ut in universum ille Judex ordinarius, partes delegati assumat, antiquas verò ordinarii exuat; Vel potius, ut ordinaria jurisdictione continuante, eaque non immutata, delegatio operativa sit quoad illam potestatem tantùm, quæ aliàs jure suo non competeret. *m*

Id autem totum pendet ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis; Fortius verò ex stylo, quoniam stylus
20 est interpres, ac regulator voluntatis Principis, vel alterius delegantis; *n* Et consequenter, cum sit quæstio voluntatis, ista desumenda est ex ratione; seu qualitate commissionis, & an ista concedat ea, quæ aliàs non competebant.

Effectus autem, ex unius, vel alterius jurisdictionis genere, vel qualitate resultantes, multi sunt, ex toto hujus judicialis materiæ progressu, ac singulorum judiciorum sedibus, vel rubricis desumendi; Ideòque incongrua prolixitas, vel digressio esset illos omnes recensere, Potissimum verò ii, qui sunt jam judices ordinarii, & competentes
21 istam delegationis qualitatem affectare solent; Vel ut ità obtineant sportulas, & propinas, quæ in figura judicis ordinarii non deberentur, ut habetur in sua sede, agendo de hujusmodi sportulis earumque usu; *o* Vel ut ità non subjaceant inhibitionibus, ac impedimentis ordinariorum judicium appellationis; Ut in praxi docet prætensio, quam frequenter habent locorum Ordinarii, quibus Sacra Congregatio Episcoporum, & Regularium, negotia remittere solet, in ratione potiùs excitativa, quàm delegativa, ut supra, dum ità prætendunt se ejusdem Congregationis delegatos, & consequenter non subjacere Metropolitano, vel A. C. Verùm contrarium est verius, quoties facti circumstantiæ non probent, quod non sit remissio in forma excitatoria, sed vera delegatio super eo, quod ipse aliàs ex ordinaria ejus facultate facere non posset, cum similibus effectibus, quibus eadem ratio congruat.

Posito autem quod agatur de Judice delegato, ex delegatione particulari (cum delegatio universalis comparativè,
22 ut supra, jure ordinariæ potestatis habenda videatur); Multæ resultant differentiæ, seù effectus, de quibus in toto hoc judiciorum progressu; Et præsertim, ut delegatus pro validitate processus, atque ut citatum contumacem reddat, ac successivè ad ulteriora procedere valeat, delegationem ponere debet in actis, eandemque citato denunciare, inserto ejus tenore, dum aliàs ipsum tanquam privatum, omniumque jurisdictione carentem, citatus contemnere potest; Nisi facti circumstantiæ, delegationis notorietatem inexcusabilem probent; Vel nisi agatur de delegato, qui publicè, & palam; procedat in loco residentiæ Principis, vel alterius superioris delegantis; Quæstione cadente, an præcisè requiratur in actis delegatio originalis, vel sufficiat transumptum. *p*

Ac etiam circa strictam, & rigorosam delegationis intelligentiam, seù operationem, tàm respectu impeditæ extensionis de casu ad casum, vel de persona ad personam,
23 quamvis identitas rationis accedat, quàm etiam circa modum procedendi, dum (exemplificando in Curia) Judices ordinarii, exceptis diebus in honorem Dei, non subjacent feriis hominum, atque procedunt, in quibuscumque diebus, & temporibus, quod facere non possunt delegati, qui in Curia commissarii appellantur, dum non nisi statutis diebus, ac temporibus procedere possunt, quoties in commissione dispensatio non accedat, *q*

Prout etiam, judex ordinarius propriam sententiam definitivam, quæ nullitatis vitio laboret, retractare potest,
24 & consequenter in causa jam terminata procedere, non obstante dispositione legis disponentis, ut Judex postea quam functus est officio suo, non possit amplius in causa se ingerere, quoniam nullum, & nihil parificantur; Ideòque sententia nulla, habetur ad hunc effectum ac si non esset in rerum natura; Et tamen delegato id denegatur; quoniam, sivè bene, sivè malè processerit, illicò delegatio consumpta est, ac expirasse dicitur, ut particulariter inferius habetur. *r* Atque hinc manat conclusio, quam habemus in materia alienationis bonorum Ecclesiæ, vel simili, quod si executor deputatus in litteris expeditis super
25 beneplacito Apostolico, quod vulgò dicitur *in forma si in evidentem*, malè processerit, non potest amplius se ingerere, ac denuò validè facere id, quod invalidè gesserat, *s* cum similibus.

Altera quæstio, quæ in persona Judicis cadit, est illa competentiæ, vel incompetentiæ, sivè circa exceptionem declinationis fori; Istaque distinguitur in duplicem speciem; Alia etenim est incompetentia omnimoda, tam
26 actu, quàm habitu, adeout neque de consensu sit prorogabilis; Et alia est actu tantùm, non autem habitu, adeout, explicita, vel implicita prorogatio, quæ ex parium consensu resultat, apta sit sanare defectum.

Prima species exemplificatur in Judice laico respectu clericorum, aliarumque personarum ecclesiasticarum, quoniam est incompetentia omnimoda, actu, & habitu, cum
27 nisi Apostolica dispensatio accedat, partium consensus, vel prorogatio non sufficiat, cum neque volentes clerici, & ecclesiastici, laicali foro se subjicere valeant. *t*

Adeout, etiam Episcopis, aliisque Prælatis, interdictum sit deputare laicum in vicarium generalem, sivè causas ecclesiasticas, vel spirituales indefinitè, aut prophanas contra clericum committere laico; Nisi tamen laici deputatio, consiliarii, vel assessoris partes potiùs redoleat,
28 cùm non prohibeatur laicus esset in hujusmodi causis assessor, quamvis non possit esse Judex; *u* Et consequenter etiamsi de consensu Partium procederet, nulliter procedere diceretur ex omnimoda carentia jurisdictionis, quam
29 sola prorogatio Partium dare non potest, ubi habitualiter desit. *x*

Idque etiam in ratione compromissi, quoties istud de jure fiat; Secus autem si de facto, atque in figura amica-
30 biles compositores; Dummodò exindè non resultet exercitium jurisdictionale, seu publicum laicalis potestatis, cum clericis, aliisque personis ecclesiasticis, *r*

Et quod dicitur de clericis, & personis ecclesiasticis, ut judex laicus sit cum eis regulariter incompetens; In laicis etiam procedit, respectu illarum causarum, quæ sint
31 meræ ecclesiasticæ, ac spirituales; Ut (exempli gratia) sunt causæ matrimoniales, vel beneficiales, seu decimales, & similes. Quoties de illarum determinatione, ut juris est, agatur; Secus autem ubi de iis, quæ concernant nudum factum, super quo, regionum stylis, ac moribus deferendum videtur; In hac tamen parte facti, nullatenus autem in iis quæ juris sunt,

Adhuc tamen, plures non desunt casus, in quibus laici, se competentes prætendunt, atque de facto procedunt;
32 Putà (ex alibi insinuatis) citando clericum ad forum suum, tanquam actorem voluntarium in concursu creditorum, vel in alia simili causa; Aut continuando contra eum processum, saltem respectu bonorum, quæ coram eo præventa sint, ante susceptum clericatum; Sivè contra possessorem laicum, cui clericus successerit; Vel etiam contra eundem, qui bona à manu ejusdem laici obtinuerit, cum explicita, vel implicita obligatione restituendi ad ejus mandatum; Vel super redditione rationum administrationis ab ejusdem manibus susceptæ, sivè pro aliquorum Tribunalium stylis, ratione reconventionis, cum similibus in jurisdictionali materia deductis *z*; Super quibus tamen certa regula generalis cuicumque casui applicabilis

non

non statuitur, neque statui potest, cum regionum, vel Tribunalium stylis deferri soleat; Vel quia sic in aliquibus casibus de jure deferendum sit; Vel quia prudentiæ leges noceant, dissimulari, vel tolerari debere id, quod de facto practicetur. *a*

Altera species incompetentiæ est, non omnimoda, ne-
33 que habitualis, sed actualis tantùm, undè propterea consensus partium, quoties jus, vel interesse tertii admixtum non sit, jurisdictionis defectum tollere, vel sanare potest; Putà ubi agatur de Judice ejusdem fori, qui competentiam habeat in universum, quia sit Prælatus, vel Judex ecclesiasticus in genere, sed non habeat competentiam in specie, ratione ordinis, quia nempè sit Judex secundæ instantiæ, qui procedere non potest in causis primæ, neque in illis se ingerere; Ut (exempli gratia) in Curia habemus de Au-
34 ditore Camere, qui extra Curiam, in causis de partibus nisi liter procedit in prima instantia, eo quia est Judex tantùm appellationis *b* Quoniam si de consensu partium procedat, acta subsistentur, cum adsit jurisdictio habitualis. Idemque in Metropolitano, seu Legato, & similibus.

Nisi admixtum sit jus, vel interesse tertii, in cujus prædjudicium talis prorogatio fieri non potest; Putà, juxtà frequentem praxim, quòd locorum Ordinarii, respectu fori ecclesiastici, vel Barones, aliique Magistratus respe-
35 ctu fori laicalis, pro eorum jure cognitionis causæ in prima instantia coram ipsis, se opponere possunt, atque remissionem causæ petere, non obstante consensu partium. *c* Idemque in exemptis, qui in prædjudicium Sedis Apo-
36 stolicæ, vel alterius, cui subjecti sint, non possunt Ordinarii jurisdictioni, ac potestati se subjicere. *d*

Ubi verò, etiam actualis competentia adesset, ex una illarum causarum, quæ illam tribuunt; Originis, scili-
37 cèt; Domicilii; Delicti; Contractus; Vel destinatæ solutionis; Adhuc tamen intrat quæstio majoris competentiæ, quæ ratione præventionis, vel ratione connexionis, seù continentiæ causæ, aut ratione fori magis privilegiati, alteram competentiam vincat, vel suffocet juxta casuum circumstantias.

Ut putà Judex loci gestæ administrationis, una Partium instante, est privativus ad omnes alios Judices, qui com-
38 petentiam habeant, ratione originis, vel domicilii, illisque inhibet atque causam ad se trahit; ob majorem competentiam; Ex ea ratione, quod rationes reddi debent in loco gestæ administrationis, in quo pluribus existentibus judicibus competentibus, Actoris electio erit, nisi Reus prævenerit, cum hac materia ille, qui rationes reddere tenetur, ac ille, cui reddendæ sunt, correlativi dicantur; Adeòut etiamsi ille qui ad rationes reddendas tenetur, & cujus favore principaliter ista privativa fori competentia introducta est, ne cogi debeat libros, & rationes transportare, sivè cum majori sumptu, & difficultate parare alibi illas justificationes, quæ ibi faciles, ac promptas habet; Huic favori renunciando, alibi eas reddere velit, adhuc exaudiendus non est, eo contradicente, cui reddi debent; Nisi quoties, uno, vel altero id petente, facti circumstantiæ talem redoleant æquitatem, quæ judicis officio, vel arbitrio locum aperiat. *e*

Idque adeò verum, ut neque privilegia suffragentur, e-
39 tiam clausa in corpore juris super electione, seu variatione fori, ut est illud viduarum, ac pupillorum, aliarumque similium miserabilium personarum; Vel sit privilegium particulare, ut est illud, quod *Eugenianæ* dicitur, quod Curialibus concessum est cum similibus. *f*

Eademque majoris competentiæ quæstio inter plures æquè competentes, intrat in plerisque aliis casibus; in quibus, unus privativè ad alios, cognitionem causæ habere debet, quamvis æqualis competentia accederet ratione identitatis instantiæ, quia nempè omnes essent ordinarii in eadem prima, vel respectivè in alia ulteriori instantia, adeòut non intret instantiarum diversitas, quæ longè diversam habet rationem ut infrà.

Primò nempè ubi forus unius, de jure judicetur magis privilegiatus, quam ille alterius; Ut putà est forus loci
40 delicti, in concursu illorum, originis, & domicilii; Adeòut affectata prævento, quoties nimia negligentia fori privilegiati non accedat, hanc majorem competentiam non tollat. *g*

Secundò, ubi data in omnibus æqualitate, inter foros
41 scilicet, originis, domicilii, loci contractus, & loci destinatæ solutionis &c.; Accederet legitima prævento coram uno, de cujus jurisdictione habetur infra occasione agendi de litis introductione. *h*

Tertiò, quando ità exigat causæ universalitas, quæ prohibeat de jure, ut coram pluribus judicibus, sivè in diversis foris agi debeat, ut (exempli gratia, pro frequentiori contingentia,) sunt causæ super concursibus creditorum ad bona, vel ad patrimonium debitoris defecti, ut tunc ille Judex, coram quo concursus sit introductus, omnes creditores, vel respectivè debitores trahat ad suum forum, quà-
vis aliàs esset recusabilis, data (ut dictum est,) competen- 42
tia in genere, cum difficultas cadat, quando omnimoda incompetentia in genere deficeret, ut quia in Judice laico respectu clerici, quoties iste sit possessor, seu aliàs Reus, nisi invitetur tanquam Actor voluntarius ut supra. *i*

Quartò in idem, ubi ratio connexionis causæ, ità suadeat & nè ejus continentia dividatur, cum tunc ille Judex, coram quo una causa præventa est, alias quoque ad se trahat; Undè propterea super hujus connexionis, vel 43
continentiæ verificatione, majores quæstiones cadunt, an scilicèt verificetur illud connexionis requisitum, quod sententia lata in una causa, parere possit exceptionem rei judicatæ in altera; Sive quod verificetur alterum requisitum inconvenientis, ut super uno eodemque puncto, à quo pariformiter utraque causa pendeat, eodem tempore coram diversis judicibus, diversæ, vel contrariæ sententiæ emanare possint. *l*

Et quintò ubi adsit jurisdictionum divisio, civilis scilicèt, & criminalis, eadem verò causa sit utriusque actio- 44
nis expers atque de facto contingat, quod utraque ad exercitium deducatur, ut exempli gratia, pro frequentiori contingentia, habetur in testamentis, ac etiam quandoque quoad actus inter vivos, in instrumentis, & apocis, quod scilicet testamentario, vel creditori coram judice civili, hæreditatem, vel debitum petente, successor intestatus, vel debitor, super testamenti, vel instrumenti falsitate, criminale judicium intentet, cum similibus; Tunc etenim, cum de jure, utriusque judicii æqualis concursus sit prohibitus, sed unum silere faciat alterum, vel in totum quia una actio alteram perimat, vel ad tempus, ac suspensivè, ut unius exitus expectetur; Hinc proinde quæstiones cadunt, an, & quando Judex civilis inhibeat criminali, vel è converso criminalis inhibeat civili. *m*

Idemque in eodem genere judicii civilis, disputari solet inter causam universalem, & causas particulares, ut sci- 45
licet pendente judicio universali, silere debeat particulare, ut eadem ratione connexionis, vel prædjudicialitatis. *n*

Procedunt, hæc, & similia, data (ut dictum est) coæquali competentia, & instantia, putà quia omnes sint pariformiter judices primæ instantiæ; Ubi verò instantiarum diversitas accedat, tunc regulariter iste concursus non intrat, quoniam, tam ex dispositione juris communis, quam cla- 46
rius in foro ecclesiastico ex illa Sac. Con. Trid. causæ in prima instantia cognosci debent per locorum Ordinarios; Ideòque Metropolitani, seu Legati, vel Nuncii, aliique appellationum, vel recursuum Judices, etiam in ipsamet Curia Papæ, hujusmodi causarum cognitionem non habent; Atque si de facto eam assumant, tunc altera parte contradicente, vel etiam utraque consentiente, ipsomet Ordinario, vel alio interessato se opponente, sibi causa remittenda est. *o*

Nisi tales accedant circumstantiæ, quæ hujus regulæ 47
limitationem suadeant, ut (exempli gratia pro frequentiori contingentia) resultat ex superius insinuato pupillorum, & viduarum, aliarumque miserabilium personarum privilegio, super electione, vel variatione fori. *p* 48
Sive quia partium conventio accedat eidemque privilegium electionis fori tribuat, qualis præsertim obligatio- 49
ni camerali ineste dicitur, vel consimili pacto, quod in aliis ditionibus adjici solet, ut scilicet debitor in omni loco, Curia, & foro, ad creditoris electionem conveniri possit; Aut quod privilegium Cursalium ratione Eugenianæ id concedat. *q*

Contra apprehensos in Curia, prætendi solet, ut ibidem 50
causa, etiam in prima instantia, peragi valeat, quamvis aliàs forus incompetens esset, ex ratione, quod Roma communis patria sit. Id autem ita genericè sumptum, æquivoco laborat, cum solum recipiendum sit respectu eorum, cum quibus etiam hodie, ipsa Roma Metropolis figuram gerat, ut in jurisdictionalis materiæ sede advertitur. *r* Et nihilominus visitationem accedentibus, id pra- 51
cticandum non esse, specialiter statutum est. *s*

Super Cardinalium causis quandoque disputari contin- 52
git, an ille privativus forus Curiæ Papæ, quem Auditor Cameræ exercet, in quo Cardinales conveniendi sunt, utpotè eorum favore inductus, cesset, ipsissimet recusantibus, ac petentibus juxta generalem juris regulam, remissionem

sionem causæ ad Ordinarium loci in prima instantia; Idque varias habet opiniones, neque adhuc firmiter determinatum videtur. *t*

Idemque privilegium, privativè ad Metropolitanos,& Patriarchas, per C.T. & Apostolicas constitutiones Episcopis attributum est in illis causis criminalibus quæ eorum personas concernant, ut non nisi per commissionem manu Papæ signatam inquiri valeant. *u*

Eadem item intentio, quæ inter plures Judices, vel foros ejusdem primæ instantiæ, super majori competentia, ut supra cadit, intrat quoque inter plures judices appellationis, quod scilicet quamvis data eorum pluralitate electio sit appellantis,qui in hac parte Actoris personam gerere videtur, quamvis in reliquis retineat eandem Rei personam, quam in prima instantia gerebat; Adhuc tamen id intelligitur, dummodo serventur gradus vel media, quæ à jure statuta sunt, ob prohibitam appellationem omisso medio,præterquam Papam, ad quem tanquam ordinarium ordinariorum,omisso medio appellari potest. *x*

Quãdo autem appellatio intret,ut à Judice unius instantiæ ad illum alterius causa transitum faciat, habetur infrà agendo de materia appellationis. *y*

Altera super idoneo, & competenti judice inspectio est circa ejus recusabilitatem, quando scilicet ille, qui aliàs per tramites juris competens, ac legitimus esset, prohibeatur, ex juris dispositione tanquam suspectus, in aliqua particulari causa judicare, vel quod recusari valeat; Idque præsertim contingit in Episcopis aliisque Prælatis, quando agatur de causis eorum Ecclesiæ, vel mensæ; In hoc etenim variæ habentur opiniones, quoniam; Aliqui simpliciter affirmant, ut censeri debeat ex juris dispositione suspectus, atque incompetens tanquam in causa propria, in qua nemini judicare conceditur, ac propterea quod sententia, & quæcumque acta ex defectu jurisdictionis corruant; quamvis recusatio expressa non accedat; Alii verò è converso credunt illum adeò competentem esse, ut sine legitima causa justificata (ut in judicibus ordinariis requiritur) recusari non valeat, cum proprium, ac privatum interesse non sit, sed principaliter Ecclesiæ; Verùm tertia opinio distinguens probabilior est, pro causarum qualitate; Aut etenim agitur de illius causis in quibus Ecclesia ejusque Prælatus quoddam improprium, ac remotum interesse solùm habeat, (ex. gr.) quando ageretur de statu beneficii, vel alicujus Ecclesiæ, an sit de jurepatronatus, vel liberæ collationis cum similibus, & tunc rectè procedat secunda opinio; Aut causa concernit statum, ac interesse principale ipsius Ecclesiæ Cathedralis ejusque Episcopi, ut sunt causæ jurisdictionales, quas habent Episcopi cum Prælatis inferioribus, super situatione alicujus loci in diœcesi, vel super interpretatione aut operatione privilegiorum exemptivorum; Aut inter duos Episcopos contendentes de finibus diœcesis; Vel de majori vicinitate alicui loco *nullius* pro jurisdictionibus, & prærogativis, quæ Episcopo viciniori competunt; Sive etiam inter metropolitanum & illum qui prætendatur suffraganeus, cum similibus. Et tunc non sit judex, juxta primam opinionem, cum in effectu sit pars interessata, ac veniat sub nomine Actoris vel rei.

Aut verò agitur de causis super bonis vel juribus ecclesiæ, cum omnimoda pertinentia ad ipsam Ecclesiam absque aliqua participatione Episcopi vel Prælati, & sic extra illa bona, quæ sint de mensa ipsius, ut in plerisque Ecclesiis contingit, habentibus peculium seu mensam distinctam à mensa Episcopi, pro fabrica, & ornamentis, aliisque expensis, Et tunc procedat secunda opinio, ut sine causa non intret recusatio; Aut demum agitur de bonis, & juribus pertinentibus ad mensam ipsius Episcopi, vel Prælati; Et tunc sit quidem judex competens, adeòut non accedente recusatione, rectè procedat, atque dicta sint valida; Benè tamen possit recusari, quoniam licèt principale, ac totale interesse non sit ipsius, sed Ecclesiæ, quæ verè est pars interessata, qualis propriè dicitur illa, cui causæ exitus bonus, vel malus acquisitionem, vel amissionem rei controversæ causat: Attamen admixtum quoque est interesse proprium in fructibus, vel in commoditate; Istudque interesse, non est quidem aptum ad tollendam jurisdictionem, ac faciendum ut dici mereatur pars interessata, quæ judicem agere prohibita est; Benè tamen facit ut reddatur recusabilis; istamque opinionem sequitur, ac servat Romana Curia. *z*

Dicta verò propositio, ut nemini concedatur judicare in causa propria, (ut superius, quoque insinuatum est) limitationem recipit in Papa, & in Regibus, aliisque supremis Principibus, quoniam judicant per magistratus, & Judices per ad id deputatos, undè propterea adest discretio in Judicem, & partem, cum istam repræsentet fiscus; Quinimmò etiam in Episcopis aliisque inferioribus datur hæc discretio, in quibus ipsamet Ecclesia, vel mensa sit pars interessata, quoniam Æconomus, vel promotor fiscalis, partes Actoris, vel Rei gerere dicitur; Undè propterea receptum habetur in materia jurispatronatus, vel in similibus causis etiam solum jurisdictionalibus, vel præeminentialibus, quod sententiæ, aliaque acta, ipsiusmet Episcopi vel Prælati corruunt, non citato, nec audito Promotore fiscali, cum ita judicii partes essentiales deficere dicantur, super concursu trium personarum, Actoris, Judicis, & Rei. *a*

Et sic, ubi de feudorum devolutionibus, vel caducitatibus, aliisque similibus controversiis agatur, in quibus Principes dici valeat pars collitigans; (quicquid varié desuper teneatur), magis receptum est, ut coram suis judicibus, & magistratibus fiscalibus, vel aliis ab eo deputatis,causæ cognoscendæ sint: Cum ea etiam specialitate ut quamvis esset, actor, trahat reum ad forum suum contra regulam juris, ut Actor forum Rei sequi teneatur. *b*

Benè verum quod ubi agatur de supremo Principe, nimium rarò datur casus ut fiscus sit actor, quoniam ex quadam consuetudine, fiscus litigare non solet manibus vacuis; Ideòque frequentius Rei, ac possessoris partes gerere solet. *c*

Ac etiam, licèt defensor mediatus, vel necessarius, qui alicubi author laudatus appellari solet (ut supra quoq; advertitur) non declinet forum ex privilegio proprio, cum attendi debeat persona possessoris ac immediati litigantis; Attamen cessat in fisco, qui etiam ratione mediati interesse, causam ad proprium forum fiscalem trahit. *d*

In reliquis autem concernentibus recusationem judicis, aliàs competentis; Alia generalis regula statuenda non videtur, nisi illa, quæ resultat à distinctione inter judicem ordinarium, & delegatum; Ac etiam in hoc genere delegati, inter delegatum particularem, & generalem ad universitatem causarum, ut scilicet delegatus particularis etiam sine causæ allegatione, ac probatione recusari valeat re integra, & antequam legitima prorogatio sequuta fit. Ordinarius autem, vel delegatus ad universitatem causarum, qui ordinarii quoque jure in hac parte censetur, non nisi ex justa causa probata: Verum & in hoc locorum stylis deferendum venit, quoniam in Romana curia, ex recepto stylo, etiam judices ordinarii re integra, & ante consensum in jurisdictionem sunt recusabiles, nulla probata, quin immo nec allegata causa.

In casibus verò, in quibus jam consensum fuerit in jurisdictionem judicis, quamvis aliàs recusabilis: Non datur amplius recusandi facultas, quoniam declinanda non est illa jurisdictio, quæ semel validè prorogata fit: Nisi nova causa recusationis superveniat: Vel nisi recusatio per non habentem potestatem, seu ex alio defectu, infecta haberi mereatur.

Undè propterea quæstiones,quæ in Curia, & præsertim in Signatura desuper audiri solent, hunc punctum percutiunt an scilicet, & quando dicatur adesse consensus in jurisdictionem, Et præsertim, an ille resultet ex consueta protestatione quam causidici adversus primas citationes facere solent, ut nihil fiat in causa, ipsis non citatis; Et quæ in Curia vulgo dicitur *protestatio nihil fieri &c.* Atque super hoc stylo in tribunali respectivè recepto deferendum videtur cum desuper in jure nil statutum sit.

Nulli autem, vel nimium rari, in Curia Romana sunt casus, in quibus qualificati classici Advocati de hac materia recusationis judicis ratione suspicionis disputent; Benè tamen, ac frequenter de causis declinationis, ratione incompetentiæ, quoniam laudabilis est mos, ut ipsimet judices, quando ratione conjunctionis sanguinis intra gradus per Constitutiones Apostolicas præscriptos (ut in Auditoribus Rotæ, & Clerici Cameræ præsertim statutum est) *f*. voluntariè abstineant; Quinimmò etiam in casibus dubiis, id agunt, ideòque non de facili dantur casus, ut de hoc contendatur; Atque licèt in Cardinalibus ob eminentiam dignitatis non admittatur allegatio suspicionis & præsertim causis vertentibus in Sacris Congregationibus, quæ in forma extrajudiciali potius aguntur; Attamen frequentius, voluntariè, ac libenter abstinent, quamvis nolentes abstinere, repelli non possint; Atque præsertim quandoque practicari vidi in illis Cardinalibus, qui essent etiam Episcopi, intervenientes in Sac. Congregatione Episcoporum, vel Concilii in causis propriæ Ecclesiæ cum aliquo Prælato inferiori, vel cum alio super jurisdictione vel præeminentia, aliove jure, quod volentes, intervenerunt. *g*

Super causis autem particularibus conjunctionis sanguinis, vel inimicitiæ; sive interesse &c. ex quibus suspicio, vel recusandi facultas resultet; Certa regula statui non potest, cum totum pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, ac etiam ex locorum particularibus legibus, vel stylis; De illa verò recusationis causa in Curia agi solet præsertim in Sac. Cong. Episcoporum, quæ resultet à gravamine, quod super subdito intulerit, undè propterea adversùs superiorem, subditus recursum habuerit ad Papam, vel ad Sac. Congregationem aliosque superiores, litemque cum eo sustinuerit; Potissimè verò ubi aliqua eidem objecerit, quæ crimen sapiant, cum tunc, ex Sacrorum Canonum dispositione, generalis exemptio illius subditi concedi soleat, illum committendo alicui ordinario viciniori, *h* Verum & id neque certam regulam recipit, cuicumque casui applicabilem, cum ex Sacræ Congregationis, vel Signaturæ arbitrio, variè pro facti qualitate, id practicari soleat, dum quandoque subditi recursus, & querelas indebitè, & calumniosè affectare solent, ut hanc exemptionem obtineant, ideòque meritò illa denegari solet decernendo solum quandoque ut superior, inconsulta S.Congregatione ad actus irretractabiles contra illum subditum non deveniat.

Generaliter autem posita legitima recusatione, ex ea manat effectus nullitatis judicii, & actorum, quæ per judicem recusatum gesta sint post recusationem; Nisi accedat recessus ab ea per novum consensum in jurisdictionem, per quem recessum dicitur à recusatione. *i*

Reassumendo item materiam competentiæ fori, illa competentia, quæ ab origine, vel domicilio resultat in iis causis procedit, quæ ipsius personam concernant, vel ea bona, quæ personam sequantur: Secus autem ubi de iis, quæ in alia Ditione existant, in quibus illa persona materialis, aliam omnino diversam personam formalem repræsentet, ratione ecclesiasticæ prælaturæ, seu baroniæ, aut principatus &c. ut in jurisdictionali sede advertitur. *l*

Plures item in ista materia competentiæ fori quæstiones cadunt, quas omnes non facilè est reassumere, neque (ut initio præmissum est), meæ sunt partes assumendi formales materiarum tractationes, sed tantùm insinuare ea,quæ in praxi peragere occasione dedit: Aliàs autem studiosus perquirat, ut occasio præbebit.

Præsertim verò in Romana Curia quæstiones esse solent jurisdictionales fori ecclesiastici, quæ duplicis sunt speciei; Aliæ siquidem sunt circa jurisdictionem,vel competentiam activam: Et aliæ circa competentiam passivam, ideòst circa exemptionem à foro illius, qui aliàs, exemptione cessante, esset competens.

Quatenus itaque pertinet ad primam speciem jurisdictionis, vel competentiæ activæ; Quæstiones cadere solent inter plures Prælatos, vel judices ejusdem fori ecclesiastici, qui sint æquè habitualiter hujus jurisdictionis capaces, ad quem scilicet eorum spectet activa jurisdictio & cognitio causarum alicujus cleri & populi in certo loco viventis,vel aliquarum personarum, puta inter Ordinarium loci seu diœcesanum, & Prælatum inferiorem qui aliquam prælaturam possideat; Atque ubi jurisdictio, pendeat à territorio, sive à jure territoriali, quod tribuat competentiam originis, vel domicilii, seu loci delicti, vel contractus, aut rei sitæ, juxta regularem activæ jurisdictionis naturam; Et tunc regula assistit Diœcesano, vel Ordinario habenti causam universalem in eo territorio, ac intra ejus limites, donec ille, qui contendit ad privativa, vel respective de cumulativa, doceat, vel de privilegio Apostolico, vel de immemorabili super territorio separato, sive de legitima præscriptione, dum alias fundata est intentio illius, qui habet juris assistentiam in causa universali, ut in rerum jurisdictionalium annotationibus latius advertitur. *m*

Si verò jurisdictio prætendatur ab inferiori Prælato, non ratione territorii, sed ratione jurisdictionis in personis, vel in certo genere causarum; Et tunc id pendet à privilegio, vel à præscriptione, sive (his positis) à qualitate personæ, vel causæ, an scilicet cadat sub ea delegatione; Ut præsertim frequenter disputari contingit inter locorum Ordinarios, & Nuntios, vel Collectores, aliosque commissarios, & officiales Apostolicos; Et præsertim frequentius cum conservatoribus privilegiorum regularium. *n*

Idemque cum sua proportione contingit in foro sæculari inter Barones, eorumque officiales, aliosque ordinarios locorum gubernatores, & judices, cum delegatis,& commissariis Principis ad certum genus causarum, vel personarum; Ut contingit in Judicibus particularibus artium, & collegiorum, vel universitatum, unde intrat quæstio, an jurisdictio particularis intelligatur data, cumulativè, vel privativè, atque juxta primam partem est regula. *o*

Quo verò ad aliam speciem jurisdictionis, vel competentiæ passivæ; De ista frequentius agi solet inter locorum Ordinarios, & exemptos, præsertim regulares, qui sive directè, ac immediatè, sive per communicationem, generaliter ab Ordinariis locorum exempti sunt, eorumque regularibus Prælatis subjecti; Adhuc tamen multi dantur casus, in regularium, ac jurisdictionalium sedibus recensiti, in quibus,exemptione non obstante, loci Diœcesano, vel Ordinario, ex ordinaria, vel delegata jurisdictione subjacent, ideoque illorum est judex competens non recusabilis; Quasi quod limitationes regulæ generalis exemptivæ,quandam operentur restitutionem seu revivíscentiam antiquæ nativæ jurisdictionis, quam generaliter loci Ordinarius cum regularibus habebat, eo modo quo reliquo clero, & populo *p*; Et ex qua ratione, etiam in casibus non limitatis, in quibus dicta regula generalis exemptiva intret, jus reverentiale eidem Ordinario debetur, illudque non est denegandum, quoniam adhuc durat. *q*

Inter eosdem Ordinarios, ipsosque diœcesanos non exemptos de sibi commisso clero, & populo, competentiæ quæstiones in cognitione causarum oriri solent, ratione loci; Quia nempè subditi, non impugnantes superioris potestatem, prætendat tamen ejus exercitium ad certum locum esse restrictum, ipsosque non posse extra proprios lares trahi; Regulariter autem, injusta, parumque fundata est hæc prætensio, quoniam universalis diœcesis, unicum constituit territorium, ideoque in qualibet ejus parte, Episcopus, vel alter Prælatus jus dicere, ac tribunal erigere, subditosque evocare potest; Jdque adinstar, cessantibus legibus, vel stylis particularibus de Præsidibus provinciarum aliisque laicis magistratibus quoque dicendum est; Nisi itineris asperitas, magnaque loci distantia, & causarum qualitas, aliæque circumstantiæ suadeant. ut hoc arbritrium congruam moderationem recipere debeat, pro judicis particularis deputatione in loco. *r*

Cum non subdito quoque jurisdictio in plerisque casibus acquiritur, & quandoque etiam ad proprium superiorem privativè; Puta ratione loci delicti, ut supra advertitur, Sive ratione turbatæ; vel offensæ jurisdictionis, aut offensarum aurium, cum similibus.

Ac etiam datur casus, ut superior, vel dignior, subdito, vel minus digno subjaceat, ratione Ecclesiæ, vel rei, quam privato jure ibi possideat, cum ibi tanquam privatus consideretur, licet id obtineat non ex persona propria,sed ratione prælaturæ.

Cum clerico in minoribus qui per dimissionem clericatus, laicus se declaravit, Ordinarius, priorem retinet competentiam, quando criminis jam patrati ratio suadeat; Vel quod dimissio legitimè, ut decet facta non sit. *u*

Super competentia judicis laici cum clericis conjugatis, cadunt quæstiones cum certis distinctionibus decidendæ *x*, Sive cum laicis ministris, vel familiaribus Episcopi, vel Cardinalis *y*, Atque ut supra, quandoque cum clerico cælibi qui ab ipsius laici manibus aliquid habuerit, vel ratione reconventionis, juxta varios stylos. *z*

Prout etiam cum aliquarum ecclesiasticarum,vel piarum militiarum, vel pii instituti aut societatis possessoribus; Sive cum illis personis sæcularibus quæ in aliqua pia, seu religiosa domo vivant, super quorum competentia, inter laicos, & ecclesiasticos judices, quæstio est jurisdictionali in materia peracta. *a*

Militaris fori privilegiati quæstiones cadere solent,quãdo scilicet inter privilegium *b*.Sive an hæres alias non subditus foro defuncti legitur *c*. Aut quando rei sitæ forus absque personali residentia, & apprehensione sufficiat. *d*

Atque ubi hæreditas, vel alia bonorum universitas in diversis territoriis bona, vel membra habeat, majoris competentiæ quæstiones cadunt super delatione hæreditatis, vel fideicommissi, aut legatorum, inter plures contendentes. *e*

De privilegio superius insinuato electionis, ac variationis fori, quod per legem conceditur viduis, ac pupillis, aliisque miserabilibus personis *f* non multum frequenter in gravibus causis civilibus prophanis, vel ecclesiasticis in Curia agi solet, cum in causis criminalibus frequentius de illo disputari contingat; Experientia verò me docuit quod illud, calumniarum, ac subterfugiorum potius

fomen-

omentum sit, ac instantiæ præjudiciale; Illudque de facili certam non recipit regulam, cum pro tribunalium, ac
90 ditionum stylis, diversa esse soleat praxis; Occasione autem alicujus causæ criminalis civiliter super expensarum refectione, disputare occasio dedit an scilicet privilegiatus ad eam teneatur quando fori electio postmodum illud variat. *g*

Causarum beneficialium non omnes Romanæ curiæ ju-
91 dices, quamvis Ordinarii, cognitionem habent, illorum etenim beneficiorum, quæ summam viginti quatuor ducatorum valorem excedant, causæ Rotæ committuntur; Aliorum verò, quæ dictam summam non excedant, Prælatis per speciales commissiones committuntur; Ideoque licet A.C. causarum fori ecclesiastici cognitionem quoque habeat, atque sit litterarum Apostolicarum generalis exequutor, & præsertim causæ pensionum ecclesiasticarum coram eo agi soleant; Ac etiam illæ, quæ concernunt Apostolicarum litterarum exequutionem pro ipsorum beneficiorum possessione assequenda; In causis tamen verè beneficialibus, quæ dicuntur tales ubi de titulo be-
92 neficii sit quæstio, non est competens, neque jurisdictionem habet; adeout nulliter procedere dicatur, *b* Ac etiam in causis matrimonialibus earum jurisdictio, vel competentia dubia est.

Non solet autem Romana Curia practicare, ut judices,
93 coram quibus de fori declinatoria opponatur, se ipsos positivè competentes cum decreto declarent, sed implicite id agunt per processum ad ulteriora, denegando moderationem inhibitionis per eos alias concessæ, vel eam reintegrando, si alias moderata fuerit cum decreto remissionis causæ ad alium; Ideoque tribunal Signaturæ hujusmodi quæstiones, frequentius disputat, ac decidit.

De aliis autem, quæ Judicis, vel fori competentiam concernunt inferius de singulis judiciis agendo, incidenter agi contingit; & præsertim, ubi diversitas judicii non
94 variet judicem, vel forum, puta quia licet causa possessorii, diversa sit à causa petitorii, adhuc tamen idem est forus, vel judex, qui non diversificatur, cum similibus.

Item in ista materia jurisdictionis, habitualis potius, quam actualis, super potestate creandi judices, & magi-
95 stratus, & gratiandi de delictis, & an jurisdictio sit feudalis vel allodialis sub feudorum, ac Regalium sedibus aliqua insinuantur; Verum id hanc materiam non percutit, in qua de Judice tertiam personam efformante, quæ in judicio necessaria est, agitur, Et de aliquibus ad materiam recusationis ex capite suspicionis habetur, discurs. sequenti agendo de assessore.

96 Atque in eodem, disc. seq. habetur quando judex dicatur literatus, Et an judicare possit sine Assessore; Ac etiam quomodo votum Assessoris sequi debeat.

a *in praxi vel speculo.* & Valasc. *in suo tract. de judice perfecto.*
b *De pluribus Prælatorum, & Superiorum speciebus lib. 3 de jurisdict. disc. 1. cum plur. seqq. lib. 14. in Miscell. Eccl. disc. 1.* c *De ista comparatione lib. 3. tit. de præm. disc. 26.* d *Tit. de jurisdict. disc. 22. & seqq.*
e *lib. 14. tit. miscell. Eccl. disc. 1. & in annot. ad Conc. Trid.*
f *De præeminent. disc. 20.*
g *Tit. de jurisdict. disc. 77. 79. & 81.*
h *Infrà in relatione Curiæ agendo de Curiæ Tribunalibus.*
i *Ibidem agendo de Sacris Congregationibus.*
l *lib. 14. tit. Miscell. Eccl. disc. 2. & in ann. ad Conc. Trid.*
m *de ista quæstione, an Ordinarius per commissionem fiat delegatus* apud Bich. *dec. 79. num. final.* Barbos. *de potestate Episcopi, alleg. 92.*
n Mat. *dec. 214.* Greg. & add. *dec. 150. & sæpiùs insinuatur*
o *inf. in eo discursu, in quo de sportulis, & propinis agitur.*
p *de his* Anna & add. *alleg.* Marant. *in prax. p. 3. distinct. 16.* Gram. *cons. civ. 24.* Rot. *dec. 143. p. 2. rec. decis. 264. & 265. par. 7. rec.* q Capucci. *in praxi par. 2. cap. 3. num. 62.* Bucca *de stylo A.C. cap. 30. §. cum itaque.*
r Vant. *de nullit. cap. 3. n. 9.* Scaccia *de appell. q. 19. remed. 1. concl. 6. ex num. 73.* Merlin. *decis. 135. & tit. de alien. & contract. prohib. disc. 1.* s *proximè supra.*
t *lib. 14. tit. Miscellan. disc. 2. & passim.*
u Barbos. *de Episc. allegat. 54.* Pellegrin. *de Vicario in princip. num. 4.* x Adden. ad Greg. *dec. 118.* Rovit. *pragm. 2. de jurisdict. invicen. non turban.*
y *sub tit. de jurisdict. disc. 7.* z *tit. de jurisdict. disc. 58. & seqq. & 94.* a *dicto disc. 58. & seqq. & 94.*
b *decis. 49. & 54.* apud Posth. *de substant. dec. 160. part. 3. rec. tom. 2. 181. n. 14. p. 10.* c Rovit. *super pragm. 1. de jurisd. invic. non turban. Prat. observ. 2.*
d *decis. 456. & 461. p. 5. rec.* Greg. *dec. 325.* Cels. *decis. 17. & 25.* e *tit. de jurisd. disc. 73.* f *eod. disc. 73.*
g *eod. tit. de jurisd. disc. 57.* h *disc. 7.*
i *disc. 58. 60. & 63. & 94. & in aliis sub tit. de jurisd. & in Miscell. Eccl. lib. 14. disc. 1. & 2.*
l *disc. 74. & 76. eod. tit. de jurisd.*
m *eodem tit. de jurisd. disc. 77. 79. & 81.*
n Buratt. *dec. 257. n. 2. & 434. n. 8. & 14. cum declaratione de qua dec. 31. n. 1. & 2. p. 5. rec.* o *de jurisd. disc. 78. & sæpiùs, & lib. 14 in annot. ad Conc. Trid. disc. 33.*
p *eod. tit. de jurisd. disc. 72. & 80.* q *eod. tit. de jurisd. disc. 71. & 73.* r *eod. tit. disc. 89.*
s *eod. disc. 89.* t *eod. tit. disc. 80.*
u *lib. 14. Miscell. Eccl. disc. 1. & in Annot. ad Sac. Concil. Trident.* x *lib. 14. disc. 1. & in Annot. ad Conc. Trident. & de jurisd. disc. 69. & 72.*
y *infrà in eo disc. in quo agitur de appellat.*
z *de jurisd. disc. 47. & 48.*
a *sub tit. de jure patr. disc. 57. & 58. & sæpiùs.*
b *sub tit. de feud. disc. 1. 2. 3. 4. & seqq. & 5. & 56.*
c *locis proximè citatis.* d *ibidem, & alibi sæpiùs.*
e Greg. & add. *dec. 292.* Cels. *dec. 110. num. 11.* Otthobon. *dec. 245. num. 6.* f *in constitutionibus Pii IV. & Pauli V. super reformatione tribunalium.* g *ita contingit præsertim in casu de quo sub tit. de jurisd. disc. 4.*
h *ad text. in cap. ad hæc primo de appell. &c. proposuit eod.* Aret. *cons. 29. num. 25.* Capyc. *decis. 147. ubi latè Mascull. in add. Sanfelic. dec. 86.*
i apud Buratt. *dec. 388.* apud Cels. *dec. 110. & 118. & seqq. & alibi.* l *sub tit. de jurisd. disc. 90.*
m *sub tit. de jurisd. disc. 1. cum pluribus seqq.*
n *sub tit. de jurisd. disc. 49. & de Regular. disc. 51. & 52.*
o *dicto tit. de jurisd. disc. 85.*
p *dict. tit. de jurisd. disc. 1. & seqq. & disc. 28. cum plur. seq.*
q *Eod. tit. de jurisd. disc. 31. & 35.*
r *eod. tit. de jurisd. disc. 22. cum seqq.*
s *eod. tit. de jurisd. disc. 57.* t *eod. tit. disc. 21.*
u *eod. tit. de jurisd. disc. 55.* x *eod. tit. disc. 55.*
y *eod. tit. disc. 67.* z *eod. tit. disc. 58. & 94.*
a *eod. tit. disc. 92. & de Regular. disc. 56.* b *eod. tit. disc. 78.*
c *disc. 75. & 86. eod. tit. de jurisd.* d *eod. disc. 75. & 86.*
e *eod. tit. disc. 87.* f *eod. tit. 67. 72. & 80.*
g *infra in eo disc. in quo agitur de expensarum refectione.*
h *eod. tit. de jurisd. disc. 84. & in ejus supplemento.*

SUMMARIUM.

1 *De competentia Judicis, & damnatur in curia eorum multiplicitas.*
2 *Quales debeant esse partes Judicis.*
3 *Recusatio Judicum, quando, & de quo tempore fieri valeat.*
4 *Et de monitione ad dandum listam confidentium, & diffidentium.*

ADNOT. AD DISC. III.

AGitur in hoc discursu de Judice, quando sit competens necne, & quoniam in Curia Romana ob nimiam, 1
forteque monstruosam, & irregularem multiplicitatem judicum & tribunalium nimium frequentes, & quotidianæ sunt quæstiones competentiæ fori, & an causæ ad unum, vel alterum pertineat judicem; quod ut plurimum calumniosè affectari solet pro subterfugio ad protrahendum cum hujusmodi disputationibus causas in longum, & defatigandum collitigantem, & idcircò postquam ratione muneris Auditoris Papæ ad me pertinuit de hujusmodi controversiis cognoscere, non quidem animo, & intentione præjudicandi aliquo modo Judicibus, & Tribunalibus præsertim particularibus privilegiatis, sed ad eruendam veritatem, atque occurrendum hujusmodi calumniis pro justitiæ cursu, rectaque administratione particularem, atque præter stylum prolixum desuper edidi discursum, qui habetur infra in *hoc eod. tit. disc.* 47. ubi videndum est.

Quales verò debeant esse partes Judicis, & quomodo iste 2
in ejus munere exercendo se gerere debeat, habetur actu in *rel. Cur. disp.* 32. occasione agendi de Auditoribus Rotæ, ubi idea boni Judicis efformatur: Non quidem: ut illa theorica sit de facili practicabilis, sed ut cum illis admonitionibus minuatur malum; Ac etiam de hoc agitur *in opusc. de stylo legali* italici idiomatis.

Circa verò Judicum recusationes ex capite suspicionis, 3
ibidem enunciatus Romanæ Curiæ stylus esse solet frequenter calumniarum, ac subterfugiorum fomentum, quoniam callidi litigantes, vel caustidici disputare solent, etiam per

menses, faciendo actum judicialem, ad hoc, ut illum jam instructum motivantem contra eos, valeant etiam in hoc statu recusare, ideoque me proponente per Congregationem reformationis decretum fuit, quod postquam unica disputatio in contradictorio super meritis, non autem super aliqua exceptione declinatoria habita fuit: Multò verò magis si pluries disputatum esset, non debeat esse licitum facere hanc recusationem, quamvis de consensu in actis non appareret.

Practicare quoque consuevi id, quod de jure dispositum
4 esse advertitur *in hoc eod. disc. vel in seqq.* non attendi, sed negligi recusationes nimium generales Prælatorum in lista diffidentium dari soli, ob suspicionem, imò claram probationem calumniæ, ut præsertim expertus sum in quadam causa, in qua ex rescripto Signaturæ gratiæ committenda erat causa appellationis A. C. procedendis cum voto duorum Locumtenentium, tribus aliis Prælatis, quod una Partium dedit in lista 42. & altera 44. Prælatos diffidentes, adeout detractis tribus, qui judicaverant, & aliis qui ob eorum munera deputari non solent, non adessent Prælati, quibus commissio dirigenda esset.

Prout erroneum censui stylum monendi Partes ad dandum listam confidentium, & diffidentium, quoniam deputari non debent in Judices illi, qui à partibus reputentur confidentes, sed eligendi sunt ex officio illi, ad quos partes non cogitent, ideoque monitio solum facienda est pro lista diffidentium ad effectum occurrendi præfatæ calumniæ, ut pariter in discursu advertitur.

De Accessore, seu Consultore.

SUMMARIUM.

1 *De assessore, & aliis qui ad integritatem judicii requiruntur.*
2 *Imperitus potest esse judex.*
3 *Quæ sint partes judicis.*
4 *Tenetur tamen imperitus habere assessorem.*
5 *De vocabulis cum quibus assessor explicari solet.*
6 *Duæ sunt species assessoris necessarii, & voluntarii.*
7 *Assessor necessarius, & fixus non potest recusari sine causa ut potest alter.*
8 *An possit quis esse assessor vel judex in patria.*
9 *Datur etiam assessor, vel consultor judici perito, & quando dantur exempla.*
10 *An judex teneatur sequi votum seu consilium assessoris.*
11 *De eodem ut judex debeat proferre sententiam juxta votum, quod declaratur.*
12 *An in deputatione assessoris sequatur partium citatio distinguitur.*
13 *De recusatione assessorum & judicum in Curia etiam sine causa.*
14 *De eodem de quo num. 9. ut etiam judici literato detur assessor.*
15 *Quando non admittatur assessorum vel judicum recusatio.*
16 *De recusatione peritorum in arte.*
17 *De cautela occurratur calumniis circa recusationem.*
18 *An sit necessaria citatio partium ad informandum assessorem.*
19 *An à voto assessoris liceat appellare.*
20 *Quomodo in Curia tradantur vota.*
21 *An culpa in judicando sit judicis, vel assessoris.*
22 *Quis dicatur literatus, vel illiteratus.*
23 *De doctoratu necessario, ut dicatur literatus, & qualis species requiratur.*
24 *Judex synodalis dicitur idoneus.*
25 *Deputato uno consultore non deputatur alter.*
26 *De obligatione assessoris quod infra certum tempus debeat proferre votum.*

DISC. IV.

QUamvis essentiales partes judicii consistant in tribus 1
jam enunciatis præcisè necessariis personis, Actoris, Rei, & judicis, sine quibus, non datur judicium validum, ac perfectum, Adhuc tamen: Vel ex Judicis qualitate: Vel ex communi usu: Aliæ personæ: si non essentiales, saltem integrales ad judicium perfectè concludendum interveniunt, utpotè de judicii appendiciis reputari solitæ: Ut sunt assessor, notarius; Et Procurator cujuslibet partis: Seu Actor, vel Curator, aut alter defensor pro qualitate personæ.

Quatenus itaque pertinet ad Assessorem, cum de jure non prohibeatur legum imperitus magistratum gerere, atque judicis minus obtinere *a* incongruum tamen sit, ut imperito non benè per tramites juris discernenti justum ab injusto, judicandi facultas tribuatur, cum in hoc judicis partes consistant, gerendi scilicet ministerium justitiæ præcipientis, ut unicuique, quod suum est tribuatur, idque sine legum peritia, non benè practicari valeat.

Hinc proindè provisum est, ut idem judex in hoc sibi
3 assumat adjutorem, cui legaliter, ac juridicè, assessoris vocabulum, seu nomen tribuitur, quamvis pro variis stylis alia diversa vocabula sibi tribuantur: Puta, Consultoris, vel Auditoris, vel Consiliarii, sive etiam, Judicis, ex eo quod Magistratui, Gubernatoris, vel Correctoris, seu Præsidis nomen congruat, vis etenim non est in verbis, vel
4 in vocabulis, sed in substantia, ut scilicet imperitus Judex, vel Magistratus, illam habitualem judicandi facultatem, quam officii ratione obtinet, ad exercitium non deducat, nisi cum judicio periti, quodque alias nulliter procedat, etiam ex dispositione juris communis; Et ultra quam, ferè
5 ubique, præsertim verò in Regno Neapolitano, per leges particulares, ad omnes quæstiones dirimendas ità expressè cautum est, sub decreto annullativo. *b*

Duæ autem sunt hujusmodi Assessorum species, una scili-
6 cet eorum, qui necessarii sunt ut puta in officium deputati ab eodem Principe, vel altero majori Magistratu ad quem Judicem quoque seu principalem officialem deputare pertinet, ut exempli gratia est in Urbe Assessor Edilium, qui vulgo magistri viarum nuncupantur ac ille, Agriculturæ, & alter Assessor Camerarii Riparum & in dicto Regno Neapolitano sunt Assessores trium Judicum, trium instantiarum fabricæ S. Petri, ac etiam in eodem Regno sunt illi Assessores ordinarii, qui vulgò Judices appellantur, deputari soliti in illis Civitatibus, vel locis, in quibus officium Gubernatoris alicui militi, seu alias legum imperito conferri solet, & altera species est Assessoris particulares, ac voluntarii, qui per ipsummet judicem, seu Magistratum, in ejus peritum, & consiliarum adhibeatur.

Notabilis autem differentia est inter has species, Ubi e-
7 nim de prima specie agitur, non intrat regula, quæ locum habet in altera species, quod scilicet Assessor absque justæ causæ allegatione, ac justificatione, suspectus allegari possit *c* cum iste quandam speciem habeat judicis ordinarii deputati à Principe, vel à Barone, seu ab alio potestatem habente; Ac etiam, quia istius deputatio particularis in singulis causis necessaria non est, & de consequenti non intrat quæstio; de qua infra, an scilicet partium citatio in ejus deputatione præcisè necessaria sit.

Et è converso, in illis locis, in quibus, vel ex dispositio-
8 ne, seu intentione juris communis, vel ex legibus, aut stylis particularibus, prohibentur cives in propria patria esse Judices, vel Assessores, *d* Quod equidem nimium laudabile videtur, atque in omnibus Magistratibus, etiam majoribus generaliter demandari deberet, non quidem ut inhabiles censendi sint illi, quibus natura magnum concessit beneficium habendi naturales *in* metropolitica Civitate, in qua Principes, ejusque Tribunalium residentia est, sed ut à concivium causis judicandis abstineant, atque in eis generaliter suspecti reputentur; Attamen id non procedit in altera specie singularis, vel accidentalis Assessoris, qui per Judicem assumat.

Datur tamen etiam in hac specie Assessoris particularis,
9 eadem qualitas, quæ in prima specie Assessoris generalis concurrit, quod scilicet non sit voluntarius, sed necessarius, quia nempè ab eodem Principe, vel ab alio majori Magistratu, ad quem pertinet, Judici non solùm imperito, sed etiam perito, ac habili ad judicandum per se ipsum, injungantur, ut alterius votum adhibere debeat, juxta Romanæ Curiæ praxim committendi causam uni, qui in ea judicare debeat cum voto, vel de voto alterius; Sivè etiam alicui Judici ordinario id injungitur, ut frequens praxis docet, præsertim in Tribunali A.C. quod eidem rescribi solet, ut procedat cum voto, vel de voto suorum duorum Locumtenentium civilium; sive eidem, vel alicui ex locumtenentibus, coram quo causa introducta sit, & quandoque etiam instructa, ut procedat cum voto, vel de voto Rotæ, sive aliquorum Prælatorum, qui sibi dentur tanquam adjuncti, cum similibus. *e*

Istoque casu intrat quæstio, an Judex teneatur sequi con-
10 filium, seu votum, & in qua aliqui procedere solent cum ea traditione Doctorum, quæ habetur in altera quæstione generaliter acta, ac frequenter insinuata in plerisque materiis *f* An scilicet ille, qui alrerius consilium petere, ac adhibere tenetur, illud pernecessè sequi teneatur, vel potiùs petiisse sufficiat, in hoc autem, regula est negati-

tiva. Verùm in Curia per ora practicorum quædam volitat distinctio, quæ à forma reſcripti pendet, an ſcilicet injungatur, ut procedi debeat de, vel cum voto, ut primo caſu, in quo dictio, *de* adhibeatur, votum perneceſſe ſequendum ſit, quamvis ipſe Judex in legibus peritus in contraria ſententia ſit, ut in Rota frequens, & quotidiana praxis docet ex inſinuatis, in relatione Curiæ occaſione agendi de Rotæ Auditorio; In altero autem caſu in quo accedat dictio, *cum* id voluntarium ſit, atque poſſit Judex, neglecto voto diverſimodè judicare.

11 Pro diuturno autem curſu meæ forenſis vitæ in Curia, nunquam occaſio præbuit id formiter diſputare, minuſq; ab aliis diſputatum, ac judicatum videre cum ſive uno ſive altero modo, reſcriptum conceptum ſit, judicia, præter voti formam proferri non ſoleant, præterquam in iis, quæ virtualiter in eo inſint, unde ſententia lata per Judicem clarius explicet id, quod in voto quamvis neceſſario, ineſſe inferatur, ut quandoque in facti contingentia per Rotam deciſum fuit occaſione ſententiæ latæ per A.C. procedentis de voto ejuſdem Rotæ. *g*

12 In caſu itaque particularis Aſſeſſoris per ipſummet Judicem deputandi, quæſtio cadit, an in hujuſmodi deputatione, partim citatio requiratur, adeout actus aliàs nullus remaneat, cum omnibus inde ſequutis; Atque licet aliqua opinionum varietas dignoſcatur; Ea tamen vera, magiſque recepta diſtinctio eſt, an agatur de judice illiterato, qui perneceſſe Aſſeſſorem habere debet; Sive etiam de literato, & habili, cui ad formam commiſſionis, vel ratione ſtatuti, aut alterius legis, vel ſtyli eadem neceſſitas incumbat, unde propterea ſit Aſſeſſor neceſſarius, ac verè judicialis; Et tunc requiratur partium citatio, ne contingat deputari perſonam uni earum diffidentem, dum in hujuſmodi particularibus Aſſeſſoribus, etiam ex diſpoſitione juris communis ubique ſervanda, multo verò magis in Curia, ex recepto ſtylo, recuſatio fieri poteſt etiam ſine cauſæ allegatione, vel probatione ut ſupra; Secus autem ubi de illo judice agatur, qui litteratus, & habilis ad judicandum per ſe ipſum, abſque alio Aſſeſſore, vel conſultore, in forma extrajudiciali, pro ejus majoris ſatisfactione, ac inſtructione, illum voluntariè ſibi aſſumat, cum tunc nulla requiratur citatio, dum non eſt actus qui percutiat judicium; Ut frequens, & quotidiana praxis Curiæ docet in pleriſque Cardinalibus, ac Prælatis, qui licet ſint habiles per ſe ipſos ad judicandum, attamen alicujus Advocati, vel Procuratoris, ſive propriis Auditoris, vel alterius Prælati, conſilium pro veritate, ſeu votum exquirunt, cum id extraneum ſit ab actis judicialibus; Et conſequenter nulla cadit citationis neceſſitas, quinimò frequenter talis Conſultor, vel Auditor, Partibus ignotus eſt. *h*

Ille ſiquidem dicitur Aſſeſſor, vel Conſultor publicus, 14 ac neceſſarius, qui in parte judicii adeſt, ut praxis Curiæ docet in foro Capitolino, ubi non ſolum Senator, qui non ſit juris profeſſor, ſed etiam primus, vel ſecundus Collaterales, vel Capitaneus appellationum, procedunt cùm voto conſultoris, formiter deputari, qualis eſſe ſolet aliquis Prælatus, vel Advocatus; Et licet in deputatione, quandoq; nõ ſoleant partes citari; Attamen id nullius præjudicii reputatur, ob liberam facultatem illum recuſandi ſolo verbo, ad libitum voluntatis, etiam ſine cauſa.

15 Undè propterea, quando collitigans ſtudioſè plures recuſet, ut ità cauſam in longum protrahat, ut putà ultra tres; Sive quod, ut huic calumniæ occurratur, adhibeatur cautela citandi ab initio Partes ad dandam liſtam hinc indè confidentium, & diffidentium, ut ità eligatur unus ex eis, qui per utramque inter confidentes poſitus ſit, ſive qui licèt non exiſtens inter confidentes non tamen ſit inter diffidentes; Tunc, uno, vel altero caſu, admitti non debet recuſatio ſine legitima cauſa, cum alias calumniam redoleat etiam ex diſpoſitione, vel intentione juris communis; Hinc apud DD. receptum eſt, quod quamvis Aſſeſſor ſit recuſabilis abſque cauſa; Attamen ſi recuſatio ſit nimium generalis, putà de omnibus Doctoribus loci in quo exiſtant plures in numero competentia, unde propterea omnium ſuſpicio, vel diffidentia ſit inverſimilis, tunc reputetur calumnioſa, quoties cauſa non ſit talis, quæ in omnes influat; Putà quia ſit cum Communitate loci, unde propterea omnes dici valeant intereſſati, ſaltem ob intereſſe affectionis, cum ſimilibus. *l*

Idemque à ſimili procedit, ac ſervatur in electione peri- 16 torum in aliqua arte, vel profeſſione, dum, & iſti ſpeciem Acceſſoris, vel Conſultoribus habere videntur, in ea re, in qua Judex ſit imperitus. *m*

Ac etiam, ſtante ſtylo Curiæ enunciato diſcurſu præ- 17
cedenti, recuſandi pro libito omnes Judices, etiam ordinarios; Quando in locum Judicis ordinarii recuſati aliquem Prælatum deputare oportet, tunc iſta cautela monendi partes ad dandum liſtam confidentium, & diffidentium adhiberi ſolet.

Cum autem officium Aſſeſſoris ſit conſulere, & non 18
judicare; Hinc plerique putant nullam ſubeſſe neceſſitatem citandi coram eo partem intereſſatam ad ipſum informandum, ſuaque jura cum Advocatis, & Procuratoribus deducendum. Contrarium autem in praxi receptum eſt, ac probabiliter quidem, quoties de Aſſeſſore publico, ac judiciali, ut ſupra agatur, cum tunc, ſpectato effectu, ille potius dicatur Judex, dum ille qui verè Judicis partes gerit, quandam cerimoniam authoritativam cum ejus ſententia, vel decreto adhibere videtur, in omnibus autem judicat ad formam voti. Ideòque dicta concluſio intelligenda eſt de altera ſpecie Aſſeſſoris, qui per Judicem literarum, ac idoneum extra formam judicii, ut ſupra, in ejus adjutorium, ac majorem inſtructionem voluntariè aſſumatur. *n*

Adeoque partes Judicis de facto Aſſeſſor gerere dicitur, 19
quando eſt neceſſarius, ut aliquorum opinio ſit, quod ab aſſeſſoris voto appellari poſſit, etiam ante ſententiæ prolationem; id autem receptum non eſt, quoniam quando imprudenter voti publicatio ante ſententiam ſequatur occurri poteſt juxta varios ſtylos, ut alter conſultor aſſumatur. *o* Unde propterea in praxi ſervatur in Curia, quod hujuſmodi vota particularia dentur clauſa, & ſigillata, non aperienda niſi in actu prolationis ſententiæ prævia citatione particulari ad eam, adeout citatio coram Aſſeſſore ad videndum proferri votum, non ſufficiat; Præterquam ubi 20
agatur de voto, quod tradatur per Rotam, dum illud non traditur, niſi præviis deciſionibus publicè æditis; Sivè etiam per aliud Tribunal collegiatum, quod ejus reſolutione publicet, quamvis deciſiones deſuper non edantur, ut (exempli gtatia) eſt Tribunal Cameræ, de cujus voto, quandoque Præſes viarum, vel alter particulatis Magiſtratus, ex ejuſdem Cameræ clericis procedere ſolet, ut in relatione Curiæ agendo de his tribunalibus advertitur. *p*

Ea verò differentia eſt, inter Judicem illiteratum ſibi 21
aſſumentem Aſſeſſorem de neceſſitate, vel etiam literatum, cui eadem incumbat neceſſitas; Et literarum, qui illum voluntariè ad ſuam ſatisfactionem aſſumat; Ut primò caſu Judex de aliqua culpa non teneatur, ſed tota ſit Aſſeſſoris; Secus autem in altero. *q*

Quando verò Judex literatus, vel illiteratus dici debeat; 22
Hodie ex recepto uſu ob inconvenientia, quæ alias reſultarent, pendet à qualitate doctoratus in utroque jure civili, & canonico, vel etiam in uno eorum pro cauſæ qualitate; Si enim agatur de Judice temporali, ſeu laico, qui temporalem, ſeu prophanam cauſam ſit judicaturus, tunc ſufficit doctoratus in jure civili, è converſo autem ſi de Judice eccleſiaſtico, ſufficiat doctoratus in Decretis, hoc eſt in jure canonico: Bene verùm quod rarò, & fortè unquam dignoſcitur hæc differentia in aliquibus Studiis Italiæ, in quibus doctoratus redactus videtur ad quandam cerimoniam, iſta verò differentia practicari ſolet in Hiſpania, ubi cum magna ſolemnitate ac rigore iſte gradus confertur, cum hac diſtinctione, unde propterea ad hunc, & ſimiles effectus licentiatura ibi ſucceſſit loco illius doctoratus, quem in Italia habemus. *r*

Et quamvis ob facilitatem aſſequendi iſtum gradum, fre- 23
quens praxis doceat adeſſe Doctores, qui legum, & canonum omninò ignari ſint, imò neque linguam latinam benè calleant; Adeout pluries practicaverim quod magis habiles, ac idonei ad judicandum ſint illi Judices, qui ob carentiam hujus gradus illiterati de jure cenſentur, quam ſint illi Doctores, qui eis deputantur in aſſeſſores, vel Conſultores; Attamen, ut regula generalis deſuper ſtatuatur, id metiendum eſt ex frequentiori contingentia, ad evitanda inconvenientia, quæ reſultarent ab inquiſitione ſingularis literaturæ; Ideoque ex hac diſtinctione gradus deciſio pendet, cum pro gradu ſtet præſumptio; Dummodo tamen a publica Univerſitate, vel Collegio, non autem ex ſingulari privilegio ſit collatus. *f*

Verum ſufficere, ut quis ſit deputatus judex ſynodalis 24
firmavit quandoque Rota, cum tunc præſumptio ſtet pro idoneitate. *t*

Poſtquam verò unus eſt deputatus in Aſſeſſorem neceſ- 25
ſarium non poteſt judex alium ſibi aſſumere, & præſertim ſi fuerit electus unus ex Auditoribus Rotæ, atque alias ſententia eſt nulla, ut quandoque Rota cenſuit. *u*

Et

Et de obligatione Aſſeſſoris expediendi cauſam in-
26 fra certum tempus ad formam Statutorum Urbis, ac etiam Conſtitutionum Apoſtolicarum ſuper reformatione Tribunalium Urbis, agitur in eiſdem mox allegatis deciſionibus. *x*

a *certi juris C. de judic. cum ibi notat.*
b *C. ſtatutum §. aſſeſſorem de reſcript. in* 6. Mantic. *deciſ. 5. num. fin.* Rovit. *ſuper pragm. 1. de offic. num. 8.*
c *ex collectis per* Barboſ. *in c. poſtremo num. 14. de appell.* Fab. de Ann. *in add. ad ſingular. 489. Annæ ſen.*
d Franch. & add. *deciſ. 98.* Foller. *in conſt. Regni Juſtitiari per provincias.*
e *de hac ſpecie dcputationis* apud Cocc. *dec. 1701. & 1758. & infra allegan. Romana primogenituræ de Bubalo.*
f Apud Coccin. *d. deciſ. 1701. & 1758.* & de generali concluſione an conſilium ſit ſequendum Sanch. *de matrim. lib. 1. diſp. 34. num. 24. & ſeqq.* Buratt. & add. *dec. 29. nu. 16. & habetur ſub tit. de Regular. diſc. 8.*
g *ita aliis relatis firmatur in Romana primogenituræ de Bubalo 23. Januarii 1672. coram Emerix.*
h Mant. *dec. 5. n. 4. & ſeqq.* l *ex deduct.* per Cyriac. *controv. 373. in fin.* m Cyriac. *ib.* n Mantic. *dec. 5.*
o *an à voto detur appellatio agitur in Sarſinaten. feudi 3. Julii 1641. cor. Pirov. ubi negativè, quia non eſt ſententia*
p *infrà in ſecunda parte agendo in relatione Curiæ de Tribunalibus Cameræ, & Capitolii, & aliis.*
q Dec. *conſ.* 8. Jo: Ant. de Nigr. *in car. Regni* 43. & 147.
r *in annot. ad S. C. T. diſc. 31.* ſ *ad C. T. ubi ſupra, & ſub tit. de præem. diſc. 35. ubi de gradu doctoratus.*
t Mantic. *dec. 5. in fine.* u apud Coccin. *dec.* 1701. & *dec.* 1758. x apud Coccin. *ubi ſupra.*

SUMMARIUM.

1 *DE Aſſertionibus, & Conſiliariis, & quando Judex iſtorum votum ſequi teneatur.*
2 *Rejicitur diſtinctio inter dictionem* cum, *& alteram* de.
3 *Pontifex, Rex, vel alter Princeps ſupremus non tenetur ſequi conſilium Cardinalium Proterum, & Magnatum neque Epiſcopus, vel alter Prælatus illud Capituli.*
4 *Secus autem Judices inferiores, qui in judicalibus aliorũ conſilium ſequi tenentur, ubi de A. C. procedente de voto Locumtenentium.*

ADNOT. AD DISC. IV.

1 DE Aſſeſſoribus, & Conſiliariis agitur in hoc diſcurſu, ſuper cujus materia cadere præſertim ſolet quæſtio ibidem inſinuata; An, & quando Judex votum Aſſeſſoris, vel Conſultoris teneatur ſequi; Super quo ſuperficiales Pragmatici procedere ſolent cum diſtinctione in diſcurſu pariter deducta; An judici injunctum ſit, ut procedere debeat cum, vel de voto alterius, quaſi quod ubi adſit dictio *De* perneceſſe teneatur ſequi conſilium, ſeu votum, atque alias geſta ſint invalida, ſecus verò ubi adſit dictio *cum*, ut tunc ſequi non teneatur, ibidemque advertitur iſtam videri diſtinctionem idealem fortè unquam in judicialibus practicatam, & meritò, ac propterea inter legales ineptias id recenſetur in *conflictu legis, & rationis in hoc tit. par. 3. poſt tit. de ſucceſſion. ſub hoc eod. tit. de Judic.* Tunc etenim ille, cui injunctum eſt, ut cum voto, ſeu conſilio alterius procedat, ſive illud exquirat, non tenetur illud ſequi, quando id à lege, vel à conſuetudine generaliter diſponitur ex quadam ratione congruentiæ, & honeſtatis pro meliori adminiſtratione, ac regimine principatus, vel Prælaturæ in forma extrajudiciali, & in concernentibus politicum, vel civile gubernium, puta quod Pontifex debeat exquirere conſilium Cardinalium, vel Rex, ſive alter Princeps cum conſilio ejus Proce-
3 rum, & Magnatum, vel aliorum, qui Parlamenta, vel alia ſimilia corpora efformant, aut Epiſcopus, vel alter Prælatus, cum conſilio, & conſenſu Capituli cum ſimilibus, ſed quando agitur de judicialibus,
4 in quibus poteſt aliquis Judex, vel Tribunal jure proprio, atque cum ejus ordinaria; vel delegata poteſtate procedere ad ſententiam, vel aliam diffinitionem, per ſuperiorem verò ad inſtantiam unius ex Partibus contendentibus diffidentiam habentis de illius judicio ſibi injungitur, ut alterius votum expetere teneatur, ut exempli gratia, juxta praxim Romanæ Curiæ in diſcurſu inſinuatam, quod pendente cauſa coram Auditore Cameræ obtineatur à Papa in Camera, vel in Signatura gratiæ reſcriptum prævia diſputatione, ac alterius partis contradictione, quod procedat de, vel cum voto duorum Locumtenentium, vel Rotæ, idemque ſi coram alio Judice ordinario, vel delegato, & quandoque etiam in aliqua Sacra Congregatione Cardinalitia, ut patet ex multis caſibus, qui ſub diverſis materiis recenſentur, quoniam fatuum, ac irriſione dignum reputari mereretur hoc reſcriptum cum formali diſputatione, & cauſæ cognitione editum, ſi licitum eſſet judici hoc votum negligere ob hanc formalitatem unius, vel alterius dictionis adjectæ ex inadvertentia Auditoris Papæ, vel alterius, qui concipit reſcriptum, ſeu commiſſionem, ſive quia id ſequatur ex ſtylo fundato in quadam ratione reverentiæ, ut in Sacris congregationibus contingit.

De Notario, ſive Actuario vel Scriba.

SUMMARIUM.

1 *NOtarius, vel actuarius dicitur perſona neceſſaria ad integritatem in judiciis ad effectum prohibitionis actorum.*
2 *De diverſis Notariorum, vel conficientium acta vocabulis.*
3 *De juvenibus, vel ſubſtitutis Notariorum, ſeu Scribis.*
4 *Iſti conficiunt acta nomine Notarii eorum Domini, etiam ſi non ſint Notarii.*
5 *& 6 Notarii, vel actuarii, an ſint officiales, atque officialium nomine veniant ad plures effectus.*
7 *Notarius an poſſit recuſari ſuſpectus ſine cauſæ allegatione & probatione.*
8 *Quid ſervetur in Curia, quando Notarius allegatur ſuſpectus.*
9 *Quæ fides eis præſtetur circa decreta, & alia acta.*
10 *De eodem præſertim circa eorum deputationem, an eorum aſſertioni deferatur.*
11 *An ſubjaceant ſindicatui.*
12 *An poſſint eſſe in propria patria.*
13 *Laici, an poſſint eſſe Notarii fori Eccleſiaſtici, & quatenus ſit, an obtineant exemptionem fori, & quid è converſo, an clerici ſint Notarii in cauſis fori ſæcularis.*
14 *An clericus qui ſit Notarius fori laicalis amittat penſiones, & beneficia.*
15 *An quæſita per clericum ex Notariatus exercitio ſubjaceant ſpolio.*
16 *De eodem de quo n. 9. & 10. circa facultates Notarii.*
17 *Tenetur Notarius de minus idoneis ab eo ſuſceptis.*
18 *Item tenetur de facto juvenum, & ſubſtitutorum.*
19 *Ad quid teneatur circa amiſſionem ſcripturarum apud ejus acta productarum.*

DISC. V.

EX communi recepto uſu ultra tres ſubſtantiales perſonas Actoris, Rei, & Judicis, De judicii appendi- 1
tiis reputatus quoque Notarius, ſive Actuarius, qui acta, & proceſſum conficiat, magiſque neceſſarius eſt Notarius, quam ſit Aſſeſſor, dum iſte deputatur ſolum in caſu, quo Judex ſit illiteratus, Notarius autem, vel Actuarius, in omni judicio adhibetur, etiam ubi Judex ſit literatus, cum dicatur judicis oculus, ſive inſtrumentum neceſſarium, unde Juriſtæ illum Judicis oculum appellant; Quamvis aliquando Notarius ſit oculus clauſus, vel Judicem potius cæcutiare faciat, atque velamen ante ejus oculos apponere ſoleat, vel pulverem injicere.

Diverſa verò ſunt hujuſmodi Notariorum nomina, ſeu vocabula; Alicubi enim vocantur Notarii, ut præſertim praxis docet in Urbe, ubi illi Notarii, qui conficiunt a- 2
cta judicialia, ſunt etiam Notarii conficientes inſtrumenta, aliaque acta conventionalia, habentes officium in titulum, vel in adminiſtrationem, juxta illas diverſas Notariorum ſpecies pro diverſitate Tribunalium, quæ recenſentur in relatione Curiæ de ſingulis Tribunalibus agendo; *a* Ac etiam aliquæ ſpecies inſinuantur in ſede Regalium, occaſione agendi de officiis venalibus. *b*

Alicubi verò dicuntur Actuarii, ſeu Magiſtri actorum, ut praxis docet in Regno Neapolitano, ubi conficientes acta judicialia, diſcreti ſunt à Notariis conficientibus inſtrumenta, ſuper contractibus, & conventionibus; Ideoque ſub hoc diverſo nomine appellantur; Atque in ipſa Civitate Regia, ſeu Tribunalium reſidentiali, iſti Actuarii eodem modo quo in Urbe, hoc munus obtinent in officium venale; In inferioribus autem Curiis, & Tribunalibus Regni, id obtinent in adminiſtrationem, vel jure conductionis ad annum, vel ad alia ſtatuta tempora, ipſo Jure reſidente penes Regem, vel penes Baronum, ſive penes eos quibus illius loci cancellaria ſub nomine banche explicari ſolitum, in officium competat; Et alicubi dicuntur Cancellarii, ut frequentius contingit in Curiis

Epiſco-

Episcopalibus; Ac etiam in Statu ecclesiastico, in quo exercentes cancellarias jure affictus, seu appaltus singulis annis, vel aliis statutis temporibus id obtinent; Et aliculi dicuntur secretarii, ut aliquorum Episcopatuum praxis docet, quod tam in nomine, quam in modo, totum pendeat à stylis, & consuetudinibus, pro regionum, seu principatuum diversitate.

Adest etiam talis species Actitantium, qui in Urbe, aliisque Status ecclesiastici partibus, substituti, vel juvenes dicuntur; In dicto autem Regno Neapolitano, præsertim in magnis Tribunalibus, tam ecclesiasticis, quam sæcularibus Civitatis, vel in regiis audientiis, aliisque Tribunalibus collegialibus, sive singularibus in quibus multa peragantur negotia; vocantur Scribæ, idest non notarii in officium, vel in administratione, sed ipsorum Natoriorum adjutores, & substituti, vel famuli in illius muneris exercitio; Et sub quo Scribarum vocabulo in Hispania ipsi notarii in capite, seu Actuarii, pro ditionum quoque diversitate explicari solent; Eo modo quo in dicta Civitate Neapolis explicantur illi Actuarii, seu Cancellarii, qui peragunt acta illius supremi tribunalis, quod Collaterale Consilium dicitur, & constituitur ex Prorege, & Regentibus Regiæ Cancellariam, quoniam scribæ à mandatis appellantur, plures alios inferiores scribas, vel substitutos habentes pro adjutorio in exercitio, qui tamen non sunt officiales.

Dicique substituti, vel adjutoris in Curia se rogare solet nomine eorum domini, ac Notarii, ut inferius agendo de fide instrumentorum advertitur agendo de Notariis. *c*

Quæstio enim alias in voluta erat, hodie verò est plana; An hujusmodi Notarii, vel actuarii dicantur veré officiales, atque officialium nomine veniant, quoniam præsertim inter Regnicolas nimium disputatum est occasione illius Ritus Magnæ Curiæ Vicariæ, ut de delictis officialium non cognoscat nisi ipsa Magna Curia, privativè ad quascumque alias regias, vel Baronales Curias inferiores, sive ad effectum comprehensionis sub aliis legibus, & pragmaticis loquentibus de officialibus; Licet enim apud antiquiores id esset nimium controversum, hodie tamen recepta videtur affirmativa. *d*

Quod etiam generaliter in terminis juris communis receptum videtur, occasione prohibitionis contractuum, vel etiam ultimarum voluntatum inter officiales, & litigantes, sive civili, sive de criminali lite agatur, in qua concussionis ratio intrare valeat, cum ad Notarios quoque id extendi soleat, quando eadem congruat ratio, ut in suis sedibus advertitur, *e* cum similibus effectibus pro diversis locorum moribus, vel stylis, ob quorum diversitatem, certa, & generalis regula cuicumque casui applicabilis, stari non potest, ideoque pro generalitate, ad rationis identitatem est reflectendum.

In hujusmodi verò Notariis, vel Actuariis, receptum est idem quod in assessoribus enunciatur *disc. præcedenti*, ut regulariter suspecti recusari valeant, absque necessitate allegandi, & justificandi legitimas causas, ut in Judicibus ordinariis vel etiam in delegatis ad universitatem causarum requiritur, nisi locorum leges, vel styli particulares aliter suadeant. *f*

Quia verò hoc munus, sive sit in officium sive in administrationem, aut ex titulo conductionis, vel appaltus, ex causa onerosa obtinere solent; Hinc proinde, quando apud eorum acta, aliaque causa introducta sit juxta præsertim praxim Curiæ recusatio non causabit amissionem causæ, sed solum impedimentum exercitii in ea persona, ut sc. acta ab alio Notario per Judicem subrogando, sive ab illo, qui ex pluribus Mensarius dici solet, acta peragantur, ad commodum tamen illius Notarii, qui causam prævenit; Quamvis etiam super hoc certa regula generalis, ubique applicabilis non cadat, cum ex locorum stylis totum pendeat.

Eorumdem fidei, pariter pro locorum vel Tribunalium legibus, vel stylis, magis, vel minus diversimodè deferri quoque solet, quoniam in aliquibus partibus etiam super decretis interloquutoriis, vel aliis incidentibus, nulla fides Notario præstatur, nisi Judicis quoque subscriptio accedat, atque in aliis actibus, in quibus nullæ sint Judicis partes, puta in relationibus, quæ fiunt per nuncios, vel cursores super exequutionibus citationum, nisi testes quoque adhibeantur, *g* Alicubi verò, & præsertim in Curia nimium eorum fidei defertur, præsertim circa decreta interloquutoria, etiamsi quandam vim habeant definitivæ super omnimoda terminatione, puta in causis summariis, & executivis, Notariis defertur absque Judicis subscriptione, vel publicationis solemnitate, cum utramque in solis sententiis diffinitivis per cedulam practicetur, cum declarationibus infra in sententiarum Rubrica; Ac etiam defertur eorum assertionibus super deputatione de se ipsis facta per Judicem. *h*

Super sindicatu quoque certa non habetur regula, sed totum ex variis stylis, vel moribus pendet, quoniam, ubi agitur de illis Notariis id obtinentibus in officium, sindicatus in usu non est; secus autem ubi de iis, qui jure conductionis, vel simplicis administrationis annalis, vel ad nutū, id obtineant; Idque pariter diversos habet usus, ut scilicet in Curiis laicalibus, sindicatui regulariter subjaceant, eodem modo, quo subjacent ipsi Judices, cum acta conscribant; Secus autem ubi de Curiis Episcopalibus, ita regulando accessorium à natura principalis, cum receptum sit quod Vicarii generales non subjacent sindicatui, qui solum à Sac. Conc. Trid. in Vicariis capitularibus demandatur. *i*

Super qualitate personæ hoc munus exercentis quæstiones cadere solent; Puta pro locorum legibus, vel stylis, prohibentur esse cives, vel incolæ, nisi consuetudo aliter suadeat, sive loci qualitas, quoniam etiam in laicalibus Curiis dicti Regni Neapolitani, in quibus receptum est, ut regulariter tam Judices, quam Actuarii non possint esse cives, vel incolæ, limitatur in parvis locis, in quibus ob emolumentorum exiguitatem non facile inveniuntur exteri, qui illud munus exerceant. *l*

Ac etiam super laicali, vel ecclesiastica qualitate, quoniam in causis merè ecclesiasticis, vel spiritualibus, laici regulariter prohibiti sunt Notarium gerere, nisi consuetudo aliter disponat; Et quatenus laici id gerant, intrant jurisdictionales quæstiones, an efficiantur de foro ecclesiastico, ut propterea fori laicalis exemptionem obtineant, idque non modicam habet quæstionem; Atque licet regula ex probabiliori sententia exemptioni assistat, observantia tamen seu consuetudo magnam partem habet. *m*

Et è converso, in plerisque partibus, vel ditionibus, præsertim verò in dicto Regno, ob generalem prohibitionem, ne clerici absque regia dispensatione laicalem jurisdictionem, seu laicalia officia exerceant, clerici ad hujusmodi Notariorum, vel Actuariorum munus exercendum non admittuntur.

Adeoque id alicubi cum clericatu incompatibile reputari solet, ut quandoque judicatum sit, quod hujusmodi muneris susceptio, implicitam clericatus dimissionem, ac assumptionem status laicalis præseferat, ut propterea ecclesiasticorum beneficiorum vacatio, vel ecclesiasticarum pensionum amissio resultet. *n*

Ejusdem quoque muneris exercitium clericis illicitum esse plerique putant, ut propterea bona, quæ ex eo quæsita sint, spolio subjaceant, eo modo quo alia ex illicita negotiatione, sivè illicito quæstu subjacent; Verum hæc opinio minùs probabilis censetur, quoties non agatur de clericis in sacris, utpotè prohibitis se ingerere in causis criminalibus, sivè idem munus exercere apud Judicem laicum; Adhuc tamen locorum moribus, vel stylis nimium deferendum est. *o*

Super facultate autem conficiendi acta, præsertim super illa recipiendi testium dicta, aliaque peragendi, quæ regulariter, ac in puncto juris interventum, vel authoritatem Judicis exigunt, an scilicet solus Notarius explicet, & an sibi de commissionibus, vel facultatibus à Judice attributis, deferendum sit; Aut circa fidem ei præstandam super actorum, aliorumque jurium extractione, certa desuper generalis regula statui non potest, cum singulorum Tribunalium, seu locorum legibus, vel stylis deferendum sit, atq; in iis, quæ Romanæ Curiæ praxim concernunt, singulorū Tribunalium recensita praxis, vel qualitas, aut singulorum actorum judicialium pertractatio, id incidenter insinuabit cum has generalitates pro nunc insinuasse satis videatur. *p*

De minus idoneis cautionibus, vel fidejussionibus, quas recipiunt, de proprio in subsidium tamen tenentur partibus quanti interest. *q*

Ac etiam regulariter tenentur de facto eorum juvenum, & substitutorum, seu adjunctorum in iis muneribus, quibus per eos sunt præpositi. *r*

Super juribus, & scripturis, quæ in ejus actis producta sint, & non reperiantur, quæstiones cadere solent, ad quid scilicèt Notarius teneatur, idque reverà pro locorum, vel Tribunalium diversis stylis determinationem recipit; In Curia verò tenentur parti interessatæ ad quanti interest, nè alias colludendo cum altera parte, in eorum libito repositum sit, aliquem supplantare, ejusque scripturas, ac instrumenta occultare, seu lacerare; ſ Qualis autem Notarii interventus requiratur in publicatione sententiæ habetur infra in ea Rubrica, in qua de sententia tractatur.

a *infra*

a *Infra in relatione Curiæ disc....ubi de Notariis.*
b *sub tit. de Regal. disc. 7. & seqq.*
c *infra disc. 26. & in relatione Curiæ agendo de Notariis.*
d Gizzarell. & add. *dec. 24.* Rovit. *dec. 72. n. 50. & seqq.*
e *sub tit. de testam. disc. 51.* f Ann. & add. *sing. 489.* Rovit. *pragmat. 1. de suspic. official. c. 19.* Buratt. *dec. 371. n. 2. ubi quod requiritur juramentum.*
g Buratt. & add. *dec. 324. & infra disc. agendo de citatione, ejusque exequutione.*
h Add. ad Vestr. *l. 6. c. 2. n. 38.* Rovit. *pragm. 9. de ord. judic. n. 7.* Coccin. *dec. 404. & 475.* Buratt. & add. *dec. 146.*
i *in annot. ad S. C. T. disc. 31.* l Franch. & add. *dec. 98.*
m De Marin. *resol. 117. lib. 1.* Thes. *dec. 22.* Squillant. *de privil. cleric. cap. 7. n. 54.* n *l. 13. tit. de pension. disc. 47.*
o *eod. disc. 47. de pension.* p *in relatione Curiæ agendo de Notariis, vel de singulis Tribunalibus respectivè.*
q Rovit. *dec. 45. & 83.* de Marin. *resol. 3. lib. 1.*
r Otthob. *dec. 142. n. 9. cum seqq.* f Buratt. *dec. 808.* Ridolphin. *par. 2. cap. 3. n. 69. dec. 207. par. 10.*

SUMMARIUM.

1 *De pluribus provisionibus quoad Notarios factis per Auctorem in munere Auditoris Papæ.*
2 *De provisionibus circa Broliardos in comparitionibus, & protestationibus.*
3 *Circa registra, & manualia citationum facienda singulis mensibus ne lacerentur in filcis.*
4 *De Prothocollatione publicorum instrumentorum singulis annis.*
5 *Quod in protocollo non sint ponendæ imbreviaturæ cum cancellationibus, sed instrumenta nitida.*
6 *Ut Notarii approbent apostillas ad evitandas lites.*
7 *De faciendo registro sententiarum.*
8 *In causis commissariis Notarii conficians regestra, & prius non recipiant sententias, vel decreta; Et de emolumentis ejusdem registri ad effectum assecurandi partem, & Notarium.*
9 *Pro debitis Notariorum non exequantur prothocolla. Proprietas prothocollorum dicitur Principis Domini officii.*
10 *Pro instrumentis susceptionis tutelæ, vel curæ, quæ merx exigi valeat.*
11 *Et de differentia cum aliis cautionibus, & contractibus voluntariis.*
12 *Qualia emolumenta exigi valeant pro sententiis diffinitivis, & mandatis executivis, quæ relaxantur.*
13 *Vigore mandati decreti in ipsa sententia non potest fieri executio, sed illud relaxandum venit ad partes.*
14 *Instrumenta, & testamenta vulgari idiomate extendenda.*
15 *In urbe non possint se rogare, qui vivant in domibus privatis.*
16 *Quod Notarii non sint Procuratores, vel Agentes in causis, quæ sint in eorum officio.*

ANNOT. AD DISC. V.

1 QUoad Notarios, qui alicubi Actuarii, seù Cancellarii aut scribæ dici solent, & de quibus in hoc discursu agitur, assumptus ad munus Auditoris Papæ plures hucusq; dedi per me ipsum provisiones, aliasque curavi dari per Congregationem reformationis, atque si Deo placebit conservare Sanctissimum per aliquod tempus congruum, aliæ dabuntur, quas Judices experientia docet dari debere, cum non omnia inconvenientia, & abusus sciantur, & quatenus sciantur, non possit omnibus illicò, & incontinenti provideri, cum solius divinæ sit potestatis instantaneè operari, & tamen adhuc ipse Deus ad nostram instructionem plures adhibuit dies in creatione illarum rerum, quas illico, & instantaneè cum solo verbo creare poterat.

2 Primò nempè per me ipsum occasione visitandi officia Notariorum A. C. aliorumque Tribunalium cum assistentia quatuor Procuratorum Collegii à me electorum decrevi, quod illi codices, vel quinterni, qui broliardi nuncupantur, in quibus quotidiè scribi solent Partium comparitiones, & protestationes, vel decreta, aliaque acta currentia, quolibet die compleri debeant, ità taliter, ut postmodum ex intervallo nil penitus addi valeat, sed in spatiis albis apponantur lineæ idque ad occurrendum fraudibus committi solitis, nè ex intervallo sub diversa die adjiciantur protestationes, vel alia acta præjudicialia; Et quoniam Notarii replicabant, quod id non esset pro Curiæ stylo practicabile ob illa judicia, quæ fiunt per contradictas, idcircò decrevi, ac mandavi, quod ad hunc effectum fiat alter broliardus, qui deserviat pro omnibus judiciis, quæ fiant per contradictas in Tribunali coram omnibus ejus judicibus, putà in Tribunali Auditoris Cameræ in civilibus adsunt plures Judices, nempè ipsemet Auditor Cameræ, & duo Locumtenentes Civiles, pluresque Prælati, cui in aliquibus causis particularibus per eumdem Auditorem deputari solent, ac propterea plures broliardi separati tenentur, attamen pro hujusmodi causis per contradictas unus earum particularis pro omnibus deservit, idemque deserviat etiam pro protestationibus *nihil fieri &c.* ad occurrendum inconvenientibus frequenter sequi solitis, quod actore citante coram uno ex dictis Judicibus, dicta Protestatio fortè malitiosè scribatur in broliardo alterius, atque ità annullentur pleraque judicia sub bona fide facta per contradictas.

Secundò ut omninò perficerentur regiſtra, quæ manualia dicuntur citationum ab aliquibus Notariis per multos annos neglecta, quod q; imposterum diligenter singulis mensibus fieri debeant ad occurrendum fraudibus, & delictis, quæ desuper cum nimia facilitate committi possunt, & solent, subripiendi scilicèt de filcis, seù lacerandi citationes, quæ in parvis pagellis retinetur, atque ità annullandi processus, & judicia per rem judicatam terminata, quod quidem est magnum inconveniens, atque super hoc præsertim debet, tam ipsemet A. C. sive alter Judex qui sit caput Tribunalis, & superior Notariorum, quam Auditor Papæ, cum particulari diligentia advertere. 3

Tertiò quod pariter perficerent prothocollationem per multos annos ab aliquibus neglectam publicorum instrumentorum, quodque imposterum singulis annis omninò prothocollari deberent ob inconvenientia, quod instrumenta retenta in foliis volantibus penès substitutos de facili occultari, vel amitti possunt cum magno Partium interessatarum præjudicio. 4

Quartò, quod eadem instrumenta imposterum in protocollo poni debeant nitida, non autem imbreviaturæ cum cancellationibus, & apostillis, & quatenus id nimium incommodum esset Notariis, ob expensam transcriptionis, saltem debeant propria manu ipsorum Notariorum approbare distinctè omnes apostillas, cancellationes, aut lineationes, ut ità occurratur fraudibus, & alterationibus, ac etiam tollantur tot lites, quæ in dies oriuntur super apostillis; & super additionibus, aut cancellationibus præsertim in testamentis, & codicillis frequentiùs, ac etiam in actibus inter vivos. 5 6

Quintò, quod debeant etiam tenere regestrum sententiarum, vel saltem de originalibus conficere diligenter prothocollum, ut ità fraudibus, & inconvenientibus occurratur. 7

Sextò, quod in illis causis, in quibus conficiuntur regesta, ut contingit in causis Commissariis, quæ fiunt præsertim in officio archivii Notarii non debeant recipere sententias, vel decreta, neq; alias facere expeditiones, nisi priùs confecto regestro, dum praxis docebat, quod frequenter Notarius exigebat emolumenta regestri absq; illius confectione, quam partes negligebant ob aliquam condonationem emolumentorum, sive quod causidici negligerent in præjudicium Partium. Et licet Notarii replicarent id esse impracticabile, eo quia Causidici retinent penès se citationes, omneſq; scripturas usquequo causa sit in expeditione quod q; certificati sint de animo Judicis pronunciandi ad eorum favorem, ut ità semper liber sit aditus recusandi Judicem suspectum; Attamen ultra quod huic inconvenienti occurritur per provisionem, de qua *in annot. disc.* 3. providi, quod quando Partes, vel Causidici petunt expeditiones, debeant quidem solvere emolumentum regiſtri, quamvis illud adhuc non sit confectum ad effectum tamen deponendi penes idoneum Curialem, putà illum Procuratorem, qui esset depositarius propinarum Rotæ, non liberandum Notariis, nisi post completum regestrum, ità etenim remanet consultum omnibus, Notarii scilicet indemnitati, & ne cogatur post expeditam causam lites, & incommoda pati pro exactione dictorum emolumentorum quæ aliàs amissionis periculo subjacerent, ità Notario solicito existente pro eorumdem emolumentorum assequutione; Et partibus, ut reverà conficiatur regestrum, quod post expeditam causam, atque obtenta emolumenta per Notarium negligi solent. 8

Septimò per dictam Congregationem reformationis decretum, atque provisum fuit, quod pro Notariorum debitis nullatenus exequi possint protocolla, eaque transmitti ad Depositariam, & subhastari, quoniam ultra jus & interesse Partium reverà prothocollorum proprietas est Principis Domini officii, ipsi verò Notarii eorum officio, seù jure durante, sunt solum usufructuarii, utpotè obtinentes emolumenta, quæ pro instrumentorum authenticis documentis pactes præbeant. 9

Octavò per eamdem Congregationem decretum fuit, quod pro instrumentis susceptionis tutelæ, vel curæ pupillorum, seù minorum, ac aliorum sub legali necessaria administratione viventium, in quibus præstatio fidejussoriæ cautionis, & confectio inventarii, aliarumque solemnitatum implementum continetur, alia merx exigi non valeat, nisi ad formam statuti Urbis *cap.83. lib.* 3. Prætendebant siquidem præsertim Notarii A.C. quod pro cautionibus, ac etiam pro aditione hæreditatis, exigere possent ad mensuram, seù valorem bonorum juxta taxam quæ habetur in cautionibus, aliisque contractibus voluntariis; Verùm id continere dicebam clarum æquivocum, quoniam ubi agitur de conventionibus voluntariis, quæ in forma extrajudiciali, etiam per apocam privatam perfici possunt, tunc si contrahentes pro eorum majori cautela, & meliori directione eligunt viam instrumenti publici per Notarios magis peritos, magisque securos, sibi ipsis imputent cur hanc viam magis dispendiosam eligunt, in præsenti autem ista ratio non cadit, quoniam est actus necessarius qui fit præcipiente lege, ut ei obediatur, ac satisfiat, ideoque damnum istius sumptus pati non debet tutor, vel curator, aut alter administrator, dum ejus officium gratuitum non debet sibi esse damnosum, obediendo legi, minusque illud pati debet pupillus, vel alter qui sub administratione vivat, dum iste dicere potest, vel ejus vice dicit lex, quod pro actu faciendo adiri debebat Notarius Capitolinus ad observantiam dicti statuti obligatus.

Nonò per eamdem Congregationem decretum fuit, quod licèt in sententiis definitivis quæ proferuntur per cedulam decerni soleat mandati exequutivi, vel de manutenendo, aut similis relaxatio pro contentis in ea, non tamen possint Notarii exigere emolumentum solvi debitum pro mandato, sed solum illud quod solvi debet pro nota sententiæ, ex ea ratione quod à sententia solet, & potest appellari, ideoque per appellationem suspenditur exequutio, atque mandatum remanet sine operatione; Bene tamen decretum est, ut vigore mandati decreti in sententia nulla fieri possit exequutio pro qua necessarium sit mandatum relaxatum ad partes, pro quo Notarius obtineat solitum, ac debitum emolumentum, atque alias exequutio nulla sit.

Decimò proposui in eadem Congregatione, à qua tamen huc usque nulla prodiit resolutio, quam probabiliter juxta propositum sperare debeo, quod instrumenta, & testamenta imposterum non lingua latina, sed materna sive italica vulgari, stipulari, & extendi debeant præterquam ubi Partes concorditer, & expressè aliter velint, idque ex rationibus insinuatis in diversis locis & præsertim *in discursu edito in eodem Italico idiomate* super ejus defensione, inserto post opus cui titulus est *il Vescovo pratico*, *& in proemio operis cui titulus est il Dottor Volgare*, ac etiam *in conflictu legis*, *& rationis impress. in tertia parte hujus supplementi*, *observ.*20. & alibi.

Undecimò quod in Urbe non possint se rogare instrumentis, & testamentis illi Notarii, qui nulli publico officio addicti sint, sed in privatis domibus vivant quamvis se rogent nomine Notarii habentis officium, quoniam hæc instrumenta de facili perire solent, atque desuper fraudes committi possunt, cum aliis provisionibus quas fieri debere in dies contingentia inconvenientium doceat, & de aliis ad hanc Notariorum materiam pertinentibus habetur *in relatione Curiæ disc.*47.

Et duodecimò per dictam Congregationem provisum quoque, ac mandatum fuit, quod Notarii nullo pacto possint esse procuratores, vel Agentes, aut negotiorum gestores in causis quæ in eorum officio agantur, idemque de substitutis, juvenibus Officii.

De Procuratoribus judicialibus, vel Curatoribus, seù Actoribus ad lites, aliisque defensoribus.

SUMMARIUM.

1 *Illi qui habent liberam administrationem, possunt litigare per se ipsos sine defensoribus.*
2 *De tribus nullitatibus substantialibus, quarum una est ista mandati.*
3 *Mandatum probatur etiam per præsumptiones, & adminicula.*
4 *Quæ sint istæ præsumptiones, & præsertim illa expensæ notabilis.*
5 *De eodem, & de aliquibus conjecturis.*
6 *An exhibitio scripturarum sit sufficiens argumentum.*
7 *Sufficit citare illum, qui obtinuit expeditionem.*
8 *De mandato speciali necessario in positionibus, & in præstatione juramenti, & aliis.*
9 *An & quando factum procuratoris præjudicet & principali*
10 *De tacita, vel implicita revocatione procuratoris.*
11 *An & quando procurator revocari non possit.*
12 *De procuratore effecto domino litis, ut mandatum non expiret per mortem.*
13 *Revocari potest procurator, etiam si fuerit deputatus tanquam irrevocabilis.*
14 *De personis, quæ non possunt esse in judicio sine curatore, vel defensore.*
15 *Non sufficit deputatio curatoris, vel defensoris nisi sequatur defensio.*
16 *De aliis personis, in quibus intret idem de quo n.*14.
17 *De deputatione curatorum minorum, vel patrimoniorum &c.*
18 *De partibus, quas habere debent procuratores, & causidici remissivè.*
19 *An scientia procuratoris noceat principali, atque in eo etiam certioratio præsumatur.*
20 *An procurator teneatur de proprio ad mercedem Notarii pro actis.*
21 *De obligatione procuratoris appellandi, vel prosequendi appellationem.*
22 *De facultatibus procuratorum generalium Religionum.*
23 *De mercede procuratorum, & causidicorum, & de potioritate dictæ mercedis.*
24 *De pacto quotæ litis.*

DISC. VI.

REgulariter ista persona procuratoris, vel defensoris, ad judicii integritatem necessaria non est, ut est illa Notarii, vel Assessoris respectivè, quoties de illis litigantibus agatur, qui liberam habentes suorum bonorum administrationem, per se ipsos contrahere, aliaque negotia gerere valent, quoniam pariformiter per se ipsos in judicio esse possunt, eorumque jura, absque necessitate deputandi procuratorem, vel alium causidicum defensorem, sine quo rectè judicium perfici potest; Pro frequentiori tamen usu, ut periti defensores habeantur, raræ sunt causæ, in quibus Actoris, & Rei, procuratores, aliique defensores non interveniant, super quorum sufficienti facultate, facti potiùs, quam juris quæstiones esse solent; An scilicèt constet, necne de sufficienti mandato ejus, cujus commissio, vel omissio principali collitiganti præjudicium causet, adeout in Romana Curia, in qua nimium commendabiliter resecatæ sunt omnes ille nullitates, quæ ex legum superstitiosa subtilitate, super judiciali ordine manant, cum restrictione ad tres tantùm substantiales, ista species nullitatis ex defectu mandati inter dictas tres recenseatur; Una enim est jurisdictionis; Altera citationis; Et altera mandati ut infra nullitatum discursu, vel Rubrica advertitur. *a*

Quando itaquè de expresso mandato constat, tunc ejus tenor quæstionem dirimit, an scilicèt contineat, necnè illas facultates, de quibus sit quæstio; Ideoque frequentiùs cadere solent disputationes, quando explicitum non accedat mandatum, sed allegetur præsumptum; Siquidem non dubitatur, ut illud etiam tacitè, seu implicitè dari possit, quodque præsumpta, vel adminiculativa probatio admittatur; *b* Verùm, & id pariter facti potiùs, quàm juris est, ex singulorum casuum particularibus circumstantis decidendum; Et ex quibus in uno casu leviores præsumptiones sufficere solent, in altero autem, eædem, ac majores insufficientes reputantur, pro causarum qualitate, vel præjudiciorum gravitate, fortiùs verò pro Tribunalium, seu locorum stylis ac moribus.

Potissimè verò (juxtà Curiæ praxim) desumitur ab expensis, quæ necessariæ sint pro illis actibus, ex quibus mandati præsumptio nimium desumi solet, ut scilicèt quando ea sit notabilis, hanc præsumptionem inducat, cum presumendum non sit, ut quis propria bona pro tertio absque mandato jactare voluerit; Atque regulariter notabilis illa dicitur impensa, quæ unius scuti summam excedat. *c*

Verum id pariter certam non habet regulam, cum veriùs à singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendeat, dum alterius collitigantis collusio, vel affectatio, notabilem quoque impensam suppeditare potest; Nimiumque confert consuetudo particularis, an scilicèt ille causidicus, alia ejusdem Partis negotia tractare solitus esset, necnè; Sive quod sanguinis conjunctio, aut alia verisimilia accedant argumenta. *d*

Scripturarum item, seu jurium qualitas, magnum est argumentum, vel præsumpta probatio mandati, quando scilicèt scripturæ sint tales, ut verisimiliter aliundè haberi non potuerint, quàm ab ipso principali; Adeout quandoque id sufficiens reputari consueverit, etiam ad effectum illius mandati specialis, quod necessarium est pro illa præjudiciali productione, quæ causet restrictionem possessionis ad certum titulum qui sit exclusivus illius melioris, qui in vim immemorabilis, vel centenariæ possessionis aliàs allegari valeat. *e*

Procedunt hæc in Reo, vel etiam in Actore, in illis actibus, in quibus, spectato effectu, Rei personam quodammodo gerere videatur; Secus autem (juxta Curiæ praxim), in eo qui monitorium, vel commissionem super aliqua prætensione adversùs alium obtineat, eiusque vigore illum provocet, quoniam tunc, provocato sufficit citare illum causidicum, qui expeditionem obtinuit, absque alia probatione mandati, quod ità inesse dicitur, quoties id ex collusione aliqua non sequatur, pro facti qualitate. *f*

Super eiusdem procuratoris potestate frequenter disputari contingit, tam ex oppositione alterius collitigantis, ut scilicet gerere non possit aliquos actus, qui speciale mandatum requirant, putà jurare in productione positionum, vel in responsione ad illas, aut alteram juramenti speciem præstare, sivè facere declarationem eorum, quæ latent in animo principalis, vel ab eo pendent, & præsertim circa beneficium restitutionis in integrum, quod mandatum speciale regulariter exigit, an illud desumatur ex quibusdam clausulis apponi solitis, cum similibus, in quibus certa regula generalis ubique applicabilis non de facili statui potest, cum Tribunalium praxi nimium in hoc deferendum veniat. *g*

Sivè quod ex parte eiusdem mandantis contendatur, an procurator sibi præiudicare potuerit, præsertim cum eius negligentia, vel alio facto culposo, super quo regulariter procedi solet cum distinctione, inter actus qui consistunt in committendo, & alios, qui consistunt in omittendo, ut primo casu sine mandato speciali notabile præiudicium facere non possit, secus autem in altero, ut præsertim frequens, & quotidiana praxis docet in omissione appellationis intra legitima tempora, pro transitu sententiæ in rem judicatam, sive in negligentia committendi causam intra illum terminum, intra quem de stylo committenda est; Aut prosequendi appellationem intra fatalia, ut propterea appellationis desertio resultet, cum similibus negligentiis præjudicialibus, quæ in omittendo consistunt; In his etenim, negligentia procuratoris regulariter præjudicat, non autem ubi agatur de actibus positivis præiudicialibus, qui ut supra in committendo consistant. *h*

De tacita, vel implicita revocatione procuratoris, quandoque dubitari contingit, vel per alterius constitutionem in eisdem actis, atque in eadem causa, vel per comparitionem ipsiusmet principalis; Verùm & id pariter certam non habet regulam, sed ex actorum qualitate pendet, an scilicet talem incompatibilitatem importent, ut implicitam redoleant revocationem mandati. *i*

Super huius revocationis potestate, quandoque cadit quæstio, ut scilicet, quando ille jam dominus causæ effectus est, non possit ampliùs revocari; Non quidem respectu ipsius procuratoris deputati, ut scilicet, eius remotio, collitiganti non præiudicet, quia non interfit cum uno, vel cum altero judicium prosequi, sed pro interesse, vel præjudicio collitigantis, nè scilicèt revocetur procurator absque alterius deputatione, undè propterea principalem denuò citare, quoniam revocatione non obstante, cum eodem causam prosequi poterit, secus autem si alium deputet, cum tunc nulla cadat prohibitio. *l*

Eodem modo, quo per mortem mandantis in hoc procuratore judiciali, non resultat mandati revocatio, sed etiam contra mortuum, ejusque hæreditatem cum procuratore litis domino effecto, judicium prosequi, ac terminari potest; *m* Nisi hæres, eo revocato alterum deputaverit, quoniam defectus potestatis consistit in revocatione procuratoris in genere, adeout nemo superfit, cum quo judicii prosequutio fieri valeat, secus autem super mutatione personæ.

Adeò enim certa est de jure facultas revocandi procuratorem ad lites, ut quamvis mandatum datum fit perpetuum, & irrevocabile; Adhuc tamen revocari valeat; Remanente actione mandatario adversus mandantem ad id, quod interest pro salario, vel pro alio jure, juxta ea, quæ infrà in salarii procuratoris, vel alterius causidici materia habentur, Cùm etenim istud dicatur summæ fiduciæ munus, idcircò, quoties cessat fiducia aliàs habita, tunc potestas revocandi nullatenus restringenda est, quacumque conventione non obstante. *n*

Quamvis autem (ut præmissum est) ista persona, ad judicii integritatem necessaria non sit; cum sine procuratore, Actor, vel Reus respectivè, judicium per se ipsos agere valeant, neque ad constituendum procuratorem cogi possint. Adhuc tamen plures dantur casus, in quibus ista persona, sub diversis tamen vocabulis explicari solita, necessaria est ad judicii integritatem, ac perfectionem. Quia nempè ipsa principalis persona, Actoris, vel Rei, proprias partes per se ipsam explicare non possit; Ut exempli gratia sunt pupilli, minores, amentes, fatui, & similes, qui sub necessaria, seù legali administratione vivunt, & cum quibus tutorem, vel curatorem legitimum non habentibus, judicium peragi non valet, ideoque ad judicii perfectionem, ac validitatem, curator, vel actor, ad litem illam peragendam deputandus est. *o*

Quinimò, nec sufficit sola deputatio, sed requiritur etiam effectiva susceptio defensionis, cum aliàs sententia aliaque acta contra pupillum, vel minorem, aut similem personam in defensam, nullius momenti reputanda sint, dum paria sunt, nullum adesse curatorem, vel defensorem, & adesse, sed suas partes non explere. *p*

Idemque in omnibus aliis sub eadem legali, ac necessaria administratione viventibus, quibus eadem congruat ratio. Ut sunt Ecclesiæ, & Monasteria, vel pia loca, necnon communitates, & corpora ficta, seù intellectualia. Sivè hæreditates jacentes; Ac etiam patrimonia decocta sub concursu posita; Vel patrimonia illorum absentium, quorum status sit incertus, sive existant apud hostes, aut aliàs ita impediti, ut per se ipsos judicium perageri, suaque jura tueri non valeant. *q*

Super modo, autem, vel praxi deputandi hujusmodi curatores, vel defensores, certa regula generalis cuicunque casui, vel loco applicabilis, non de facili statui potest; Et præsertim circa cautionem, vel circa juramentum, aliasque solemnitates, in tutoribus, & curatoribus aliisque administratoribus desideratas, cum locorum, ac tribunalium particularibus legibus, vel stylis frequentiùs inter se variis deferendum.

Percutiunt hæc validitatem, seu integritatem judicii; Ea verò, quæ concernunt hujusmodi judicialium procuratorum, vel defensorum personam, vel munus benè vel malè explicatum pro jure principali; Sive an, qui fuit procurator unius in una instantia, possit esse procurator alterius partis in altera, cum aliis similibus, quæ Advocatis quoque communia sunt in particulari discursu Advocatorum, & Procuratorum, occasione relationis Curiæ habentur. *r*

De præjudicio autem, vel scientia verisimili principalis, resultante à scientia procuratoris, à quo præsumatur certioratus, & quandoque ad effectum attentatorum disputari frequenter solet; Verum id certam, & generalem non recipit regulam, cuicumque casui applicabilem, cum totum ex casuum particularibus circumstantiis pendeat, & præsertim ex lapsu temporis congrui, adeò ut sequi potuerit certioratio, quæ verisimilis est, atque in dubio præsumitur. *s*

An autem procurator teneatur de proprio ad mercedem Notarii, pro expeditionibus, & aliis absque promissione; Et an super ista credatur ipsius Notarii libro, disputari solet, atque regula videtur negativa, ex stylo Tribunalis, vel ex aliis circumstantiis limitari solita. *t*

De obligatione procuratoris appellandi, & appellationem prosequendi, agitur infrà in appellationis Rubrica. *u*

Et de facultatibus Procuratorum generalium Religionum an & quando agant causas singulorum Monasteriorum, non de facili certa regula statui valet, cum varia sint Religionum instituta.

Qualis verò sit Curiæ stylus circa Procuratorum, aliorumque causidicorum salarium agitur infra in relatione Curiæ agendo de Advocatis, & Procuratoribus, ubi etiam de ejusdem mercedis prælatione; Ac etiam de iis quæ concernunt materiam pacti quotæ litis.

a *infra in eo disc. in quo agitur de nullitatibus.*
b Gregor. *dec.* 44. 111. & 330. *dec.* 205. apud Posth. *de subhast. & sæpius.*
c Cavaler. *dec.*590. Burat. & add. *dec.*203. & 593. Greg. & add. *dec.*324. Royas *dec.*392. *& frequenter.*
d *de his dec.*205. apud Posth. *de subhast.* apud Ottob. *dec.* 116. Dunozett. *dec.*786.
e *de ista præsumptione ex productione scripturarum decis.* 300. *p.*8. *rec. & agitur sub tit. de Regal. disc.*47.

f *valis est inconcussa Curiæ praxis.*
g Merlin. *lib.1.contr.73.* Buratt.& add.*dec.190.& 388.*
h Cavaler.*dec.223.& 501.*add.ad Buratt. *dec.585.*
i Gregor.584.add.ad Buratt.*dec.723. dec.294. par.1. rec.* Rovit. *super pragm. in rubr. de procurator.*
l Buratt.& add. *dec.440.& 723.* Bich.*dec.305.*
m Mantic. *dec.204.* add. ad Vestr. *lib.4.cap.4. aliis duobus proximè supra.*
n Add.ad Vestr. *lib.5.cap.13.*Rovit.*super pragm.in Rub. de procur.& habetur,lib.7.tit.de tutor.& procur. disc.20. ubi allegantur dec.253.& 354.p.4.rec.*
o Affl.*dec.256.*Buratt.& add.*dec.440.& 524.*Gregor. & add. *dec.43. & 46. par.10.rec. & sæpius.*
p *Ibid.de quibus proximè.* q *Apud eosdem,& passim.*
r *Infra in relatione Curiæ agendo de Advoc.& procurat.*
s *De hoc agitur* apud Gregor.& add. *dec.127.* Buratt. & add.*dec.307.* Cels. *dec.152.*
t Buratt. *dec.174.* Vestr.& add.*lib.3.cap.4.& lib.7.cap.1.* Zacch. *de salar. q.78.*
u *Infra in eo disc. in quo agitur de appellat.*
x *De hoc agitur* apud Coccin. *dec.169.* Cavaler. *dec.206. & 201.p.2.rec.* Capuccin. *de elect.dub.104.*

SUMMARIUM.

1 *De provisionibus circa Procuratores, & defensores causarum.*
2 *Pro originalibus non exigatur ultra decem julios.*
3 *Advocatis, Procuratoribus &c. quanto tempore competat actio pro eorum mercede, vel honorario. Pro expensis non competit actio, nisi pro summa scutorum quinquaginta.*
4 *Hujusmodi honoraria solvi solent manualiter absque receputa, & n.35.*
5 *Et quanto tempore præscribantur.*
6 *Præsumuntur potius soluta, & de ratione.*

ANNOT. AD DISC. VI.

1 De procuratoribus, & defensoribus causarum, aliisque forum sequentibus, de quibus in hoc discursu agitur, habetur etiam latius actum *in relat. Curiæ disc.46.* ubi de variis eorum speciebus ac etiam de obligationibus, quæ eis incumbunt, ut munus quod exercent benè impleant, ideoque ibi dicta sufficiunt; Postquam verò dictam personam publicam peregi, ut aliquibus quæ sum expertus, consulatur inconvenientibus, duas provisiones circa eos per Congregationem reformationis fieri curavi. Primò nempè quod eorum amanuenses vel scriptores pro mercede primę
2 copiæ Informationum facti, vel juris, quæ sub originalis vocabulo ad differentiam aliarum, quæ fiunt per copistas, explicari solet, non possit exigi ultra decem julios, idq; ex ratione quod cujusdam verè turpis lucri gratia affectabatur uti illa informatio quę commodè scribi posset in una charta extenderetur in decem, stante usu solvendi unum julium pro qualibet adeout litteris in qualibet charta contentis
3 congrueret illud vulgare dicterium *apparent rari nantes in gurgite vasto*; Ac propterea sequebatur absurdum verè damnatione, ac irrisione dignum quod honorarium scripturæ Advocati, vel procuratoris compositæ cum magno studio, magnoque labore, esset viginti quatuor juliorum juxta usum de cujus ratione, & origine agitur *dicto disc.46.in relatione Curiæ*, Merx autem amanuensis, vel scriptoris esset quandoque in duplo, vel triplo plus quod nil incongruentius, ac turpius.
4 Et secundò, quod Advocatis, Procuratoribus, & sollicitatoribus, aliisque causidicis, vel negotiorum judicialium gestoribus pro eorum mercede, vel honorario non competeret actio nisi pro uno anno citra montes, & duobus ultra & pro expensis non competeret actio nisi usq; ad summam scut. 50. idque ne liceret facere cumulum cum supplantatione clientum, & cum magnis fraudibus, atque alias sibi imputent; cur continuent patrocinium, vel faciant de proprio majores expensas. Experientia namque docuit quod desuper magnæ fierent fraudes; Cum etenim hujusmodi mercedes, vel honoraria solvi soleant in dies, & tempora, manualiter in pecunia, vel in victualibus, aliisque rebus satisfieri soleant; absque eo quod solventes per se ipsos, vel per famulos, aut ministros solliciti sint de receputa per scripturam, vel de alia specie probationis, hinc frequenter contingit, quod nec Deum, nec honorum mundi aliqui causidici timentes, & æstimantes, mortuis clientibus, etiam molestare solent hæredes, petendo salaria, vel honoraria
5 per longissimum tempus, in quo litibus peractis concludenter ducebant de servitio præstito, atq; inveniebantur inepti judices, quibus cum leguleico irrationabili, ac indiscreto rigore procedentibus; videbatur quod hæc actio non præscriberetur nisi per spatium triginta annorum ad instar aliarum actionum personalium ex deductis apud Surd.*dec.* 24.& Zachiam *de salario q.105.* id etenim revera continet leguleicam simplicitatem, sive ineptiam, ut in hac materia procedendum sit cum terminis generalibus præscriptionis actionum personalium, ac propterea reddatur licita petitio ab annis triginta citra, ac desiderandi perfectam, & concludentem probationem solutionis, dum subjecta materia neutrum patitur ob communem usum, ut supra insinuatum quod scilicet manualiter absque scriptura, & absque testibus in dies, & tempora hujusmodi solutiones fieri solent, ut generaliter in famulis habetur, ac etiam ob magnam verisimilitudinem, quoniam causidici de hoc opere in dies vivere solent, ideoque à pari, & ex eisdem rationibus adaptari videntur ea, quæ habentur *sub tit. de dote dec.176.* in proposito illius annuæ, vel menstruæ solutionis, quam vir uxori facere tenetur pro ejus extraordinariis indigentiis vulgo *per lacci, & spille*, cum similibus, ac meritò per Ægidianam cautum est, ut nonnisi per sex menses hæc petitio fieri valeat, atque ex his nimium justam, beneque fundatam istam credidi provisionem, fortèque aliæ capientur, quibus prout in dies praxis docebit adesse inconvenientia, quibus occurrendum sit. Et de aliis ad hanc materiam *d. disc.46. in relat. Cur. & in ejus annotat.*

De litis, vel causæ introductione, contestatione pendentia, & cessatione, vel desertione. Et de differentia inter litem, & causam.

SUMMARIUM.

1 *De lite ad effectum Regulæ de annali, vel de triennali vel vitii litigiosi in beneficialibus.*
2 *De lite ad effectum præventionis.*
3 *De eadem ad effectum attentatorum.*
4 *De eadem ad effectum interrumpendi præscriptionem.*
5 *Sive ad effectum restitutionis fructuum.*
6 *Vel pro vitio litigiosi.*
7 *Necessaria est distinctio terminorum.*
8 *Respectu actoris quid sufficiat pro lite.*
9 *Et quid respectu Rei, an requiratur citatio exequuta.*
10 *Defectus citationis sanatur per comparationem.*
11 *De reproductione an, & quando sit necessaria.*
12 *De eodem, & quando ejus defectus non obstet*
13 *Citatio Rei debet esse legitima, atque aliàs non sufficiat.*
14 *De contestatione litis, quando adsit.*
15 *Quando lis vel causa dicatur instructa.*
16 *De eodem ad diversos effectus.*
17 *De lite ad effectum vitii litigiosi, de quo n.6.*
18 *De extinctione litis quomodo sequatur, & præsertim de peremptione instantiæ.*
19 *De ejusdem instauratione, seù de insufflatione spiritus.*
20 *De jure canonico non datur peremptio instantiæ, idque servatur in curia.*
21 *Sed etiam de jure canonico datur litis desertio.*
22 *De extinctione litis per mortem, unius ex litigantibus.*
23 *De extinctione per cessionem, & de differentia inter cessionem litis, & cessionem causæ.*
24 *De effectu litis pro alimentis dandis collitiganti.*
25 *De Alexandrina super offensione collitigantium, vel defensorum.*
26 *De alio effectu litii pro subrogatione gratiosa danda collitiganti.*
27 *Quando lis dicatur calumniosa.*
28 *De extinctione litis per rem judicatam.*

DISC. VII.

Ad plures effectus de litis introductione, ac existentia 1
frequenter in praxi disputari solet; Primò nempè in beneficialibus, ad illos utriusque regulæ de annali; Et de triennali; Vel ad illum reservationis ratione vitii litigiosi, de quibus utpotè diversas, ac peculiares rationes habentibus, agitur in propria Beneficiorum sede. *a*

Secundò generaliter pro judiciaria praxi, in quibuscum- 2
que causis cujuslibet naturæ, vel qualitatis, ad effectum majoris jurisdictionis, vel majoris competentiæ inter plures Judices æquè competentes, ratione præventionis, sive universalitatis, aut præjudicialitatis, vel connexionis, juxtà ea, quæ agendo de judice magis competente superius habentur. *b*

Tertiò ad effectum attentatorum, qualia dicuntur ea, 3
quæ

quæ lite, vel causa jam introducta, & pendente coram uno Judice, gerantur coram alio, juxtà ea, quæ inferius in attentatorum materia habentur. *c*

4 Quartò ad effectum malæ fidei impeditivæ cursus præscriptionis, seu ejus interruptivæ, aut deductionis ejus temporis, juxta ea, quæ infra habentur in materia probationis præscriptionis immemorabilis, vel centenariæ, seu alterius brevioris. *d*

5 Quintò ad alium effectum, pariter malæ fidei, pro restitutione fructuum rei sub lite existentis, ut pariter infra ad materiam condemnationis fructuum, ac etiam expensarum litis habetur. *e*

6 Et sextò ad effectum contrahendi vitium litigiosi proprium, vel improprium, tam in prophanis, quàm in beneficialibus, de quo etiam infrà in particulari sede, *f* cum similibus, de quibus in progressu totius materiæ judicialis.

7 Ad effectus autem prædictos, vel eorum aliquos respectivè, pro diversa qualitate, diversi sunt litis status, quoniam, ad aliquos effectus sufficit solum initium, vel sola introductio; Ad alios autem introductio non sufficit, sed requiritur etiam contestatio; Et ad alios, neque ista sufficit, nisi accedat instructio; Hisque omnibus accedentibus, adhuc ad aliquos effectus, requiritur existentia, vel duratio, ob litis cessationem, vel expirationem, quę pro diversis Tribunalium stylis resultare solet à peremptione instantiæ, vel ab ipsius litis desertione; Hinc proindè hujusmodi terminorum distincta notitia Practicis necessaria est, ne pro frequentiori eorundem Practicorum usu, totam scientiam restringendi ad solas traditiones, sive ad auditum, ea resultent consueta æquivoca, quæ ex hujusmodi terminorum non benè cognita distinctione oriri solet, ut frequens, & quotidiana experientia docet.

8 Quatenus itaque pertinet ad initium, seù introductionem litis ad illos effectus, qui ex isto solo actu resultat; Distinctio est inter Actorem, & Reum, ut respectu Actoris, sive sit Actor verus, tam in ordine, quàm in substantia, sive sit Actor in ordine, sed Reus in substantia, qualis est ille controversæ rei possessor, qui pro sui juris, vel possessionis confirmatione jactatorem, vel diffamatorem in judicio provocat juxta distinctiones, de quibus supra in Actoris, ac Rei tractatione; *g* Et tunc ad aliquos effectus, illos presertim ex mala fide resultantes, tam pro impediendo cursum præscriptionis, quam pro impediendo juxtà unam opinionem, licitam perceptionem fructuum, ipsa sola petitio in judicio facta, sive sit per viam libelli, sive per viam monitorii, aut commissionis, vel supplicationis, & cujuscumq: alterius talis, qualis petitionis, vel decretæ citationis, sufficit, ut lis cœpta dicatur, quamvis alterius partis citatio non accesserit, quoniam ex tunc ipse jam novit se posse dubitare de controversę rei dominio, vel pertinentia, & consequenter se ipsum in statu litis, ac malę fidei constituit, quando ejusdem causæ eventus ità doceat. *h*

9 Respectu autem alterius Partis, cui tanquam provocatæ, saltim inspecto ordine, Rei nomen, seù vocabulum convenit, id nullius est operationis, nisi citationis legitima exequutio accedat, cum tunc lis, quoad eum cœpta dicatur, & non aliàs etiam si ejus decreti scientia accedat; Nisi affectata latitudo, vel aliud impedimentum operetur, ut habeatur pro exequuta. *i*

10 Vel quatenus de tali valida, & legitima exequutione non constet, accedat eiusdem citati, seu provocati comparitio, per quam omnis citationis defectus, sanatus, vel suppletus remanet; Cum etenim finis citationis sit Partis interessatæ evocatio, hinc proindè Parte comparente, talis finis adimpletus dicitur, neque media quærere oportet. *l*

11 Ad alium verò effectum firmandi jurisdictionem, vel maiorem Judicis competentiam, præmissa non sufficiunt, sed requiritur etiam citationis benè exequutæ reproductio, qua mediante illius Judicis jurisdictio firmetur, ipseque rectè agnoscat se esse competentem; Nil enim refert, quod Actor coram eo Reum provocando, citationem, vel aliam expeditionem obtinuerit, illamque exequi curaverit, nisi reproducat, eo quia pœnitere potest, atque sententiam mutare. *m*

12 Et quamvis non semper, monitorii, vel alterius expeditionis reproductio necessaria sit, cum quandoque, etiam sine illa, substineantur acta, quæ interim gesta sint; Attamen id provenit, quando Reo comparente, per Actorem, cum replicationibus, aliisquè actibus, coram eodem Judice continuatio fiat, ad effectum ostendendi perseverantiam voluntatis. *n*

13 Non omnis autem exequutio citationis quoad Reum sufficit, sed requiritur, ut legitima sit, atque servatis servandis facta, juxtà ea quæ inferius ad materiam citationis habentur. *o*

Contestatio litis juxtà Juris civilis rigores, aliquas exi- 14
git formalitates, per Actoris scilicet interrogationem, & Rei responsionem aliasque solemnitates quæ tamen penè ubique, ab Aula exulare videntur; Ideoque in Curia Romana, lis contestari dicitur per illos primos actus, qui inter Actorem, & Reum post legitimam citationem, eiusque reproductionem sequantur, quamvis dicta formalitas interrogationis, vel responsionis non servetur, cum ità per æquipollens servari dicatur; Atque in judicio recepta videatur propositio, quam in omni materia etiam quoad merita recipiendam esse frequenter advertitur, ut scilicet substantiæ veritatis, non autem verborum formalitati incumbendum sit. *p*

Instructio verò litis resultare dicitur, non quidem ex 15
ea publicationis, & conclusionis formalitate, quæ eodem juris civilis rigore attento, necessaria videtur, sed ex illorum jurium productione, ex qua Reus benè edoceri, seu instrui potuerit de eius malo jure, seu non pertinentia dominii, ac possessionis rei controversæ, ad effectum præsertim illius malæ fidei, quæ desideratur pro restitutione fructuum, quatenus pro stylo, illa recepta sit opinio, ut ad hunc effectum non sola introductio, vel contestatio, sed instructio requiratur. *q*

Quamvis etenim idem instructionis terminus desiderari 16
soleat ad alios effectus respicientes judicii ordinem, puta, ut pro diversa praxi, post instructam, seu conclusam causam unus ex collitigantibus, altero invito, nova jura producere non valeat, vel novas facere probationes, aut deducere exceptiones; *r* Attamen ad hunc effectum causa dicitur instructa, quando collitigans instrui sufficienter potuit de eius malo jure, vel saltem de illo, ità dubitaret, ut in vera mala fide constitutus dicatur, quatenus ea magis benigna opinio accipienda sit, ut hęc instructio ad effectum restitutionis fructuum requiratur, ut infrà ad hanc materiam condemnationis fructuum advertitur. *s*

Idemque procedere videtur circa vitium litigiosi, quoad 17
alios effectus, præterquam illum causæ mutationis fori, ut pariter infrà in sua particulari sede habetur. *t*

Cessat autem, vel extinguitur lis, ex juris civilis disposi- 18
tione, ob instantiæ peremptionem, quæ à negligentia prosequutionis infra triennium, in prima instantia resultet (cum de cessatione in ulterioribus instantiis intrent diversi termini desertionis appellationis,) ut propterea intret res judicata, ad quam transitum facit sententia primæ instantiæ, nisi secunda instantia in iis, quæ pertinent ad negotium principale loco primæ habeatur, quia nempè causa introducta sit per appellationem ab aliquo decreto interloquutorio, vel ab alio incidenti. *u*

Benè verum quod ista cessatio firma non est, quoniam, 19
ubi ista dispositio juris civilis viget, adhuc in usu est eiusdem instantiæ restauratio à Principe, vel ab aliquo Magistratu, ex regionis moribus, vel legibus, ad id potestatem habente concedi solita, quæ insufflatio spiritus alicui dicitur, & præsertim in Tribunalibus sæcularibus Regni Neapolitani, in quibus cum hac juris civilis dispositione proceditur; Undè propterea plures desuper apud illos Practicos quæstiones cadunt, & præsertim circa retrotractionem; seu temporum conjunctionem, ad effectum restitutionis fructuum, ut scilicèt tempus instaurationis tantùm; vel etiam illud initii, seu introductionis causæ attendi debeat, ut pariter in dicta sede condemnationis fructuum advertitur cum similibus. *x*

Hæc autem omninò exularunt à Curia Romana, aliisq; 20
Tribunalibus ab ea dependentiam habentibus, sive quæ cum eius praxi, ac opinionibus procedere debent; Ut generaliter sunt omnia Tribunalia fori ecclesiastici per universum Orbem catholicum, quoties stylus particularis legitimè inductus aliter non exigat. Ac etiam sunt Tribunalia laicalia Ditionis temporalis Ecclesiæ, quæ sub nomine Status ecclesiastici explicatur, quoniam proceditur cum dispositione juris canonici, qua attenta, instantia nunquam perit, sed est perpetua, juxtà veriorem, magisq; receptam opinionem, undè propterea isti termini peremptionis, ac respectivè instaurationis instantiæ sive insufflationis spiritus ignoti sunt Practici, licèt non desint volentes, quod etiam de jure canonico ista peremptio instantiæ detur, sed prior opinio recepta est in Curia. *y*

Adhuc tamen alia intrat species cessationis, vel extin- 21
ctionis litis, per desertionem resultantem à præsumpta voluntate eius, qui diù per longissimum tempus eam deseruit, quasi quod eam pro derelicta habuerit; Verùm id

nimium

nimium rarò in praxi verificabile est, cum ad hunc effectum duo copulativè requirantur; Primò nempè lapsus longissimi temporis ex sola negligentia absque excusationis legitima causa; Et se cundò bonum jus, unde propterea quoad collitigantem, vel successorem, qui antiquatam litem diu quiescentem instaurare, vel suscitare velit, ista exceptio extinctæ, vel desertæ litis, nimium rarò proficua est, quoniam sive ex beneficio restitutionis in integrum ex capite injustitiæ, sive capite excusationis, antiquissimæ lites, quæ penè per sæcula quieverunt, de facili suscitantur, perindè ac si novæ, ac integræ essent, quod aliquem abusum redolere videtur, ut in restitutionis in integrum particulari sede advertitur; Ideoque hujus extinctionis inspectio, in beneficialibus tantùm cadere solet, ad removendas reservationes, vel alios effectus beneficii litigiosi cum tertio de hoc vitio opponente, dum in eis utpotè vitalitiis, ac non transmissibilibus ad hæredes, & successores, qui dependenter à primo collitigante veniunt, non intret illa continuatio ejusdem litis, quæ in prophanis datur in hærede, cum solùm per quandam imaginem juris successorii, ista continuatio dari videatur in illo noviter proviso, qui Apostolicam subrogationem obtineat, ut in sua particulari sede super executione literarum Apostolicarum infra advertitur. z

22 Eadem distinctio inter lites, & causas temporales, vel prophanas, ac beneficiales, seu aliàs merè personales, & non transmissibiles, intrat circa illam extinctionem, vel cessationem litis, quę resultat à morte unius ex collitigantibus cùm in beneficialibus tantum id verificabile sit cum suis declarationibus, de quibus in eadem supra insinuata sede exequutionis literarum Apostolicarum, non autem in prophanis super bonis, ac juribus transmissibilibus, in quibus, hæres, vel successor, defuncti personam in universo jure repræsentat, ac si mors non contigisset. a

23 Cessat quoque, seu extinguitur lis per cessionem, seu renunciationem, ex generali regula, quod cedentibus jura sua non datur amplius ad ea regressus; Ad hunc tamen effectum intrat distinctio inter illos terminos litis, & causæ, qui aliàs pro sinonimis habentur, ac promiscuè per practicos adhibentur, quoniam per renunciationem liti, renunciatum non censetur causæ, idest juri, quod collitiganti competat, quia nempè renunciatio illam instantiam, seù illud judicium tantùm percutiat; Sivè ad effectum inspiciendi, an intret, necne simoniæ labes, quando pro hujusmodi renunciatione aliquid temporale reficiatur, vel dimittatur ab eo, cujus favore cessio, vel renunciatio fiat. b

24 De litis autem proficuo effectu favore unius ex collitigantibus contra alterum super jure petendi alimenta, & sumptus litis, agitur in ejus particulari sede. c

25 Atque in Curia quædam in collitigantibus specialitas habetur, super pace, ac reverentia inter eos servanda, ut per Apostolicam Constitutionem, quæ *Alexandrina* dicitur, gravissimis pœnis afficiatur ille collitigans, qui alterum, vel ejus defensores, verbis, vel factis offendat; d Cum aliis quæ ad materiam litium in progressu insinuari contingit.

26 Alter quoque resultat effectus ex lite, quæ calumniosa non sit, in beneficialibus, ut ipso ex collitigantibus moriente, alteri superstiti debita sit subrogatio ad lites extinguendas, nè cogatur novum habere collitigantem, ut in rerum beneficialium sede advertitur. e

27 Ibique etiam agitur, quando lis dicatur calumniosa, quod etiam infra occasione refectionis expensarum insinuatur. f

28 De litis autem cessatione per rem judicatam, vel per tres conformes, quando sequi dicatur, habetur infra in rei judicatæ particulari sede. g

a *Sub tit. de benef. disc. 47. 91. & 92. & in eodem tit. in supplemento in Tuden. Canonicatus, & in Vestana Canonicatus, & in aliis.* b *supra disc. 3.*
c *Infra disc. 18.* d *infra disc. 21.*
e *Infra in eo discursu, in quo agitur de expensis.*
f *Infra in discursu in quo agitur de vitio litigiosi.*
g *supra disc.* h Greg. & add. *dec. 27. & 94.* Burat. & add. *dec. 109. & 280. dec. 94. par. 7. rec. & sæpius.*
i *apud allegatos proximè supra.*
l *infra disc. 9. de citation.* m *eodem disc. 9. de citation.*
n *ibidem.* o *eodem disc. 9.*
p *de litis contestatione* Vestr. *in prax. lib. 7. cap. 3.* ubi add. Rovit. *pragm. 7. de ord. judic. & quod non detur in executivis* Burat. *dec. 277.*
q *infra in eo disc. in quo de fructuum condemnatione agitur*
r *inf. in eo disc. in quo agitur de terminis substantialibus, quorum occasione agitur de publicatione, & de conclusione.*
s *dicto disc. in quo agitur de fructibus.*
t *infra in disc. in quo de vitio litigiosi.*
u *de hac materia peremptionis instantiæ* Rovit. *super Rub. & pragm. 1. de instant. caus. non restauran. & dec. 6. 29. & 74.* Marant. *in prax. par. 5.* verbo, *& omnia fiant durante instantia.* x *infra dicto disc. ubi de fructibus, & apud proximè supra allegatos.*
y *Quando etiam de jure canonico pereat,* Covarr. *in cap. quamvis pactum de pact. in 6. par. 2. n. 4.* Royas *decis. 294. dec. 326. in fin. par. 11. rec. & tit. de benef. disc. 92.*
z *infra in disc. exequutionis litterarum Apostolicarum, & sub tit. de benef. disc. 91. & 92. ubi de hac materia extinctionis litis.* a *infra eodem supracitato disc.*
b *sub tit. de benef. disc. 70.* c *infra disc. 14.*
d apud Farin. *conf. 67. lib. 1.* apud Marchesan. *de commiss. par. 1. fol. 1296.* e *tit. de benef. disc. 50. & 92.*
f *ibidem & infra in eo disc. in quo agitur de expensis.*
g *infra in eo disc. in quo agitur de appellatione, & re judicata.*

De libello, monitorio, & commissione, vel supplicatione, aliave petitione, super causæ, vel judicii introductione.

SUMMARIUM.

1 *ANtiquitus necessaria erat rigorosa solemnitas libellorum.*
2 *Hodie ubique non videtur necessaria.*
3 *Etiam articuli solent sufficere loco libelli.*
4 *Etiam ubi habetur usus libelli, ejus loco sufficit qualisqualis petitio.*
5 *Actor, reo petente, tenetur declarare libellum.*
6 *De licita cumulatione plurium actionum.*
7 *Sed reo instante tenetur actor se restringere.*
8 *Sententia debet esse conformis libello, nisi clausula suffragetur.*
9 *Quando suffragentur clausulæ.*
10 *In quibus Curię Tribunalibus libellorum usus habentur.*
11 *In Rota proceditur per viam commissionis, quæ est loco libelli.*
12 *Commissio non extenditur de casu ad casum, vel de persona ad personam.*
13 *De clausula* quam, & quas, *ejusque operatione.*
14 *In Tribunali Cameræ Apostolicæ proceditur per viam propositionis, quæ est loco libelli, seu commissionis.*
15 *In Tribunali A. C. proceditur per viam monitorii, quod est loco libelli.*
16 *Quomodo procedatur in S. Congreg. Cardinalium.*
17 *Quod in judiciis executivis.*
18 *Commissio conditionalis non tribuit jurisdictionem, non purificata conditione.*
19 *Clausulæ primæ commissionis censentur repetitæ in aliis.*
20 *Attenditur rescriptum, non corpus commissionis.*
21 *Est subreptitia, non facta mentione litis.*
22 *Quid si adsit clausula* cujus statum.
23 *In causis Rotalibus non datur avocatio.*
24 *Subreptitia commissio non facta mentione transactionis, vel rei judicatæ, & quando secus.*
25 *Quando accedente commissione avocatoria, alter Judex procedere valeat.*
26 *De necessitate citationis ad dicendum contra commissionem.*
27 *Quando sine dicta citatione fiat communis, & præsertim si in plena Signatura, & ad quid.*
28 *De commissionibus appellationis*
29 *De reproductione Monitorii.*
30 *In Rota sufficit unica commissio.*
31 *Quid si subrogatoria non inveniatur.*
32 *In commissione dependente non est necessaria citatio ad dicendum &c.*
33 *De clausula cum* emergentibus, & dependentibus.
34 *Directa judici ordinario, an eum faciat commissarium.*
35 *De clausula* justitiam faciat prout de jure.
36 *In Rota attenditur ultima commissio.*
37 *Quando commissioni censeatur renunciatum.*
38 *In qnibus causis requiratur monitorium.*
39 *De stylo Sacri Concilii Neapolitani.*
40 *De contracommissionibus, sive de moderationibus commissionum.*

DISC.

DISC. VIII.

1 JUris civilis dispositione attenta, juxtà rigores, vel formalitates, quæ forsan illis antiquis attentis moribus, justum habeant motivum, nobis hodie ignotum, pro judiciorum, & causarum legitima introductione, ac progressu, libellus in quadam solemni forma porrigendus, omninò necessarius erat, cum tali præcisa restrictione, ut quicquid extra illum, judicari, ac peragi contingeret, inutile esset; Quinimò in plerisque casibus, quod etiam utile vitiaret, atque utrumque processum corruere faceret. *a*

2 Hodiè verò ubique, etiam ubi libellorum usus adhuc vigeat, à foro, & praxi hujusmodi rigorosæ formalitates exulasse videntur; Præsertim verò à Regni Neapolitani Tribunalibus, in quibus, excepto eo Sacro Concilio, quod S. Claræ, seu Capuanæ dicitur, in quo per viam supplicationis proceditur, in omnibus aliis Curiis, & Tribunalibus, habetur usus libellorum; Non tamen viget subjectio antiquæ libellorum solemnitatis, quoniam sufficit ejus loco, qualisqualis petitio, dummodo sit talis, ut ex ea Reus conventus deliberare valeat, an cedere, vel contendere velit, dum ad hunc effectum, omnes causæ ibi summariæ reputantur, quamvis quoad effectum appellationis, vel quoad alia substantialia ordinis judiciarii, causæ quæ sunt ordinariæ, suam retineant naturam; *b* Quinimmò ubi etiam ista qualisqualis petitio ineptè concepta esset, adhuc tamen, ubi subsequantur articuli ad effectum faciendi probationes, per istos talis defectus suppletur; Undè propterea apud illos Practicos dicterium volitat, quod causa incipit ab articulis, quod etiam alibi receptum est. *c*

3 Idemque magis generaliter in inferioribus Curiis, & Tribunalibus Status Ecclesiastici, aliarumque Ditionum servari habetur, quoniam causæ, quæ non sint merè exequutivæ initium habent à libello, qui tamen subjectus non est antiquis solemnitatibus, sed juxta varios stylos, per viam narrativæ, & talis qualis petitionis, initiantur.

4 Adhuc tamen, ea quæ in jure dispositi sunt, hodie quoque subsistunt, circa libelli, vel petitionis declarationem, quoties ita Reus instet, ac petat, quando petitio adeò obscura sit, ut resultet supra insinuatus effectus, quod scilicet Reus deliberare non possit, an velit cedere, vel contendere; Id autem procedit in causis ordinariis, ubi juris civilis dispositio vigeat, secùs autem ubi procedatur cum illa juris canonici; Vel quod agatur de causis summariis, in quibus non attenditur quid petatur, sed quid probetur. *d*

5 Sive ubi plura diversa, vel incompatibilia remedia, seù actiones deducantur, quod hodie in vim clausularum salutarium usu receptum est, ut infra in sua sede cumulationis actionum advertitur *e*; Quoniam Reo instante, adhùc 6 tenetur Actor se restringere ad unum judicium, sive unam actionem, ne Reus super pluribus evagari, suasque exceptiones parare compellatur, pro judicis arbitrio, quando æquitas ità exigat. *f*

7 Prout subsistit etiam antiqua regula, quod sententia conformis esse debeat libello, adeout extra petita, condemnatio sequi non valeat. Quamvis rarò ista species nullitatis ad praxim deduci videatur, ob clausulas salutares; quæ de communi stylo adjici solent; Nempè, *deducens &c. non se astringens &c. & omni modo meliori &c.* per quas deductum, ac intentatum censetur omne pinguius, ac efficacius remedium, vel actio, ex pluribus, quæ de jure competant. *g*

Suffragium verò ista cautela, circa actiones, vel remedia, quæ pro eodem jure, vel pro eadem re, intentata fuerint; Non autem, ut liceat sententiare in una re, si Actor alteram petiit, cum tunc clausulæ salutares non 8 suffragentur, tamquam accessoriæ, & consecutivæ, ideoque restringendæ sunt ad specificata, pro eorum efficaciori consecutione, nè aliàs detur accessorium, sine principali, quodque (exempli gratia) Actore petente domum, Judex decernat vineam; Sive quod illo unam personam induente, Judex ex altera pronunciet, cum similibus, de quibus infra in singulis judiciorum, vel processuum speciebus habetur. *h*

9 In Curia verò iste libellorum usus habetur solùm in foro Capitolino, & in aliquibus inferioribus, vel particularibus Judicibus, quorum tam magna copia habetur, ut in ejusdem *Curiæ relatione* inferius advertitur.

10 In Rota verò proceditur per viam commissionis, quæ Papæ directa, per eundem, vel respectivè per Signaturæ Justitiæ Præfectum, signatur ut in eadem *Relatione Curiæ*

insinuatur, agendo de utriusque Signaturæ, Gratiæ, & Justitiæ Tribunalibus; Atque hinc manet, ut ipsum Rotæ Tribunal ordinarium dicatur, singuli verò Auditores dicantur delegati, ut in eadem *Relatione* habetur agendo de hoc Tribunali Rotæ. *i*

Super istis itaque commissionibus, quæ libellorum vim 12 habent; eorumque loco subrogatæ sunt, eædem de quibus supra quæstiones cadunt, super restrictione scilicet ad petita; Quinimò strictiùs de juris rigore in eis procedendum videtur, ex delegationis stricta natura, non patiente extensionem de re ad rem, vel de casu ad casum, sive de persona ad personam. *l*

Verum loco dictarum salutarium clausularum, quæ in 13 libellis adjici solent, adjicitur clausula *quam, & quas*, quæ eosdem operatur effectus, ut omnis actio, omneque remedium, vel jus intentatum censeatur. *m* Eadem tamen declaratione cadente, ut scilicet tanquam accessoria, & consequutiva, restringatur ad petita, aliaque à specificatis emergentia, & dependentia, neque ultrà se extendat, vel jurisdictionem tribuat. *n*

In Tribunali autem Cameræ, quod habet Signaturam 14 in ventre, proceditur per viam propositionis, quæ vicem habet libelli, vel commissionis, quod scilicet ea per Actorem facta, in plena Camera, Decanus alicui Clerico committit, vel distribuit causam cum eadem clausula *quam, & quas*, adeout ista propositio, cum commissione Rotali, spectato effectu fraternizent, quamvis in vocabulis, vel in formalitate diversificent. *o*

In altero Tribunali A. C. & in illo Vicarii proceditur 15 per viam monitorii quod succedit loco libelli *p*; Atque eædem clausulæ salutares; quæ in libellis adiici solent, ut supra pariter adiiciuntur; eædemque in omnibus regulæ, vel declarationes procedunt, adeout (ut præmissum est,) spectato effectu, omnia tendant, in idem, cum sola vocabulorum, vel formularum diversitate, ut magis distinctè advertitur, agendo de singulis prædictis, ex aliis Tribunalibus Curiæ, eorumque particulari, ac diversa praxi.

In sacris autem Congregationibus, istæ inspectiones 16 non cadunt, cum revera contentiosa Tribunalia non sint, neque in eis, litium, ac processuum, veri termini cadant, quoniam more Principis, potius quàm Judicis, supremas vicarii Pontificis partes gerendo, in forma summaria, & extrajudiciali procedunt, ut de ipsis in eadem *relatione Curiæ* agendo advertitur *r*; Ac propterea controversiæ, à memorialibus, vel supplicibus libellis initium habent, neque per sententias, vel per decreta finem causæ recipiunt, sed per resolutiones, vel oracula; pro quorum executione, ordinariis judicibus rescribitur, si jus eos adeundi competit.

Procedunt hæc omnia in illis causis, quæ sive ordina- 17 riæ, sive summariæ sint, atque sive petitorium, sive possessorium concernant, cum formali tela judiciaria initium habente à libello, vel monitorio; seu commissione, ut supra per sententiam diffinitivam, vel per decretum (quod juxtà diversam Judiciorum qualitatem, illi æquipolleat) finem accipiant; Secus autem in causis, & Judiciis exequutivis, quæ à simplici citatione, vel præcepto initium habent, pro diversa praxi, vel stylo, ut pariter infra agendo de singulis Judiciis specialiter advertitur; Hujusmodi generalitatibus ità in præsenti insinuatis pro sola indicatione initii vel introductionis causarum; seu litium, cum de singulorum Judiciorum progressu, & validitate in eorum particularibus sedibus magis distinctè agatur infrà.

In Curiæ autem causis gravioribus, & præsertim Ro- 18 talibus, de commissionibus magis agi solet; Potissimè verò ubi sunt conditionales, per illas conditiones quæ per ablativum absolutum concipi solent, puta per clausulam *constito*, sive per alteram *refectis*, vel *parito*, aut per similem, tunc illius, purificatio seu implementum requiratur, ad effectum ut judex habeat jurisdictionem, atque procedere possit in causa cum aliàs dicatur carere jurisdictione. *f*

Ea verò quæ in prima commissione appositа sunt, præ- 19 sertim clausulæ salutares, repetitæ censentur in aliis subsequentibus ejusdem causæ commissionibus subrogatoriis; vel dependentibus dummodo prima commissio non sit de medio sublata. *t*

Item in ea attenditur rescriptum, non autem corpus 20 commissionis, quoniam signatura restringit; *u* Sive illa est quæ animat, & informat actum.

Subreptitia, vel obreptitia dicitur, nullamque tribuit 21

jurisdictionem commissio, quando non faciat mentionem litis pendentis coram alio judice, cum ità implicitam habeat avocationem, quæ non est præsumenda. *x*

Nisi adfit clausula *cujus statum &c.* cum ista operetur
22 sufficientem mentionem litis *y*, quoties tamen non adfit res judicata, certa non autem dubia, quo casu non relevat. *z* Sive ubi agatur de causa pendente in Rota, quoniam tunc, licèt ista clausula salvet commissionem seù de-
23 legationem à vitio subreptionis, non tamen concedit, ut lite pendente in Rota, alius exequutor manus apponat, cum id videatur hujus Tribunalis speciale, quod ubi manus apposuit, cessent quicumque alii exequutores, sed ipsa Rota succedit loco exequutoris, neque præsumenda sit avocatio nisi expressè dicatur. *a*

Sicuti etiam subreptitia est commissio, non facta mentione transactionis cum ista rei judicatæ æquipolleat; Nisi
24 transactio sit nulla, cujus mentionem facere non oportet, eodem modo quo non oportet facere mentionem rei judicatæ nullæ, vel notoriè injustæ, quoniam tunc ea revera adesse non dicitur. *b*

Avocatoria commissione accedente, alter Judex nulli-
25 ter procedit, quamvis adhuc non adsit citatio ad dicendum contrà, cum appositio manuum Papæ, illicò tollat jurisdictionem. *c*

Nisi agatur de revocatione attentatorum, vel de punitione spretus ejusdem judicis; Aut quod commissio contineat clausulam *dummodo causa non sit instructa*, eaque instruatur ante præsentationem commissionis. *d*

In reliquis autem, generaliter commissio non tribuit
26 jurisdictionem, nisi prævia citatione ad dicendum contra, efficiatur de actis, & communis, cum possit ille, qui eam obtinuit, pœnitere, ac nolle uti *e*; Nisi ejus vigore obtinuerit citationem cum inhibitione, alioquin actus fecerit, ex quibus arguatur voluntas utendi. *f*

27 Post reproductionem verò, dicitur absque dubio effecta communis *g*; Ac etiam sine dicta citatione dicitur communis, ubi ea signata sit in plena signatura utraque parte informante. *h* Quod tamen procedit ad effectum introductionis litis quodque appellatus, invito appellante, illa uti valeat. Non autem ad effectum devolutionis causæ à Judice, à quo, ubi agatur de commissione appellationis ut propterea Judex à quo remaneat impeditus in causa procedere. *i*

28 Alia verò quæ concernunt commissionem appellationis. Et præsertim, an expedita ante sententiam suffragetur, ac diligentiis in ea adhibendis, ad evitandam desertionem, agitur infra in Rubrica appellationum. *l*

29 Et de monitorii reproductione habetur in materia citationis, ubi an, & quando reproductio necessaria sit. *m*

30 In Rota sufficit unica commissio *n*; Atque si commissio subrogatoria non inveniatur, sed ille qui dicitur subroga-
31 tus, processit in causa, ea præsumitur; ideoque defectus jurisdictionis non intrat. *o*

32 In commissione autem dependente citationem ad dicendum contra non esse necessariam probabilius videtur. *p*

33 Atque circa superius insinuatam conclusionem, non dandi extensionem de casu ad casum, vel de re ad rem, seù de persona ad personam, frequenter disputari contingit de operatione clausularum *cum emergentibus, dependentibus, annexis*, & *connexis &c.* Veriusque videtur ut intelligi debeant in his quæ sunt ejusdem naturæ, cujus est ipsa causa. *q*

34 An autem commissio directa judici ordinario, cum faciat judicem commissarium, advertitur *in discurs.* in quo de judice agitur. *r*

35 Atque licèt clausula *justitiam faciat prout de jure*, nil de novo tribuere videatur, non tamen limitat facultatem circa expressa in commissione. *s*

36 Receptum verò, est quod ultima commissio est attendenda in Rota. *t*

37 Disputari etiam quandoque contigit quando commissioni censeatur renuntiatum, quod regulam certam non recipit cum ex facti circumstantiis pendeat.

38 In quibus verò causis necessarium sit monitorium; colligitur ex singulorum judiciorum sede, vel tractatione, præsertim occasione agendi de judiciis possessoriis, & executivis, cum pleraque istorum, à monitorio etiam initium habere debeant.

39 In Sacro Consilio Neapolitano, adhibetur idem usus Rotæ Romanæ, quod scilicet causæ non initiantur cum libello, ut in aliis illius Regni Tribunalibus, sed cum commissione, qui ibi supplicatio dicitur, atque adhibetur illa eadem citatio, quam in Curia dicimus contrà commissionem, dum ibi dicitur contra supplicata. *x*

De reformationibus autem commissionum, sive de no- 49
vis cum præinserta, & de aliis ad materiam commissionis causarum, habetur in singulorum judiciorum discursibus, ac etiam agendo de Signatura, ejusque stylis.

a Marant. *in prax. p.4. dist.9.* Muscatell. *in prax. civil. p.1. in principio.* b Maranta, & Muscatell. *ubi sup.*
c Muscatel. *ubi supra.* Rot. *dec.78.n.7. p.7. rec.* ex Oldr. *cons.144. in princ.* d Muscatell. *ubi supra*, Mantic. *dec.241.* add. ad Buratt. *dec.58. n.7.*
e *Infra disc.15.* f *apud allegatos proximè supra.*
g Dunozett. *dec.792.n.12.* Cels. *dec.125. n.3.*
h *Infra in eo disc. in quo agitur de sententia.*
i *Infra in relatione Curiæ in disc.32. in quo agitur de* Rot.
l Gregor. *dec.34.* Buratt. *dec.88.& dec.85.p.6. rec. tit. de matrim. disc.3. & supra disc.3.*
m Cavaler. *dec.475.* Gregor. & add. *dec.320.* Buratt. & add. *dec.51.& 405. dec.184. par.7. rec.*
n Gregor. *dec.345.* Dunozett. *dec.847.n.4.& 5. & infra in eo discurs. in quo de appellat. & de transportatione actorum.* o *Infra in relatione Curiæ agendo de hoc Tribunali Cameræ discurs.33.*
p Buratt. *dec.109.* Ridolphin. *in prax. & passim.*
q *Infra in eadem relatione Curiæ agendo de hoc Tribunali A.C.* r *In dicta relatione Curiæ agendo de Sacris Congregationibus.*
s Gregor. & add. *dec.* 36. Buratt. *dec.* 124. *& in Relatione Curiæ disc.31.* t Coccin. *dec.17.* Cavaler. *dec.11. & 264. dec.104. n.6. par.6. rec.*
u Bich. *dec.198.* Buratt. *dec.88.*
x Mantic. *dec.167.* Burat. & add. *d.74.* Bich. *dec.370.n.23.*
y Gregor. & Add. *dec.2.* Buratt. & add. *dec.794.*
z Buratt. & add. *dec.187. & dicta dec.794.*
a *pluries sub tit. de benef. & infra agendo de exequutione litterarum Apostolicarum.*
b *decis.343. par.6. rec. dec.52. par.11.*
c apud Bich. *dec.623.* d apud Bich. *ubi supra.*
e Buratt. & add. *decis.138. & 871.*
f Buratt. & add. *ubi supra* Dunozett. *dec.664.*
g Buratt. & add. *ubi supra.*
h Bich. *decis.617. ubi concordantes.*
i apud Bich. *decis.617. num.fin. & plenius dec.582.n.9. & seqq. ubi concordantes.*
l *infra agendo de materia appellationis.*
m *infra disc.seq.* n *in relatione Curiæ disc.32.*
o Coccin. *decis.2327. & in aliis pluries.*
p *decis.264. n.20. par.8. rec. ubi declaratur.*
q *dec.104. n.41. par.6. rec.* r *supra disc.3.*
s *Interamnen. usufructus 17. Februarii 1653.* Meltio.
t Burat. *dec.854. Licien. administrationis 23. Junii 1653. coram Cerro, & in aliis.* u *dec.254. par.8. rec.*
x *incidenter in relatione Curiæ agendo de Tribunali Rotæ disc.32.* y *in relatione Curiæ agendo de utraque Signatura disc.30. & 31.*

De citatione, ejusque legitima exequutione, ac reproductione.

SUMMARIUM.

1 *NOn sufficit monitorium, vel decreta citatio sine exequutione, & reproductione.*
2 *Citatus à judice incompetente, an illum contemnere possit, & non comparere.*
3 *Declaratur quomodo, & quando id procedat.*
4 *De citationis valida forma.*
5 *De citatione à superiore demandata constare debet citando.*
6 *Citatio Judicis delegati debet continere delegationis tenorem.*
7 *Debet continere terminum competentem, alias non afficit.*
8 *Paria sunt nullam adesse citationem, vel eam non esse bene exequutam.*
9 *Regulariter debet esse de persona.*
10 *Fallit ubi vigeat stylus faciendi domi, ubi ille stylus vigeat.*
11 *De statutis demandantibus, ut etiam facta domi afficiat.*
12 *An per statutum, vel per Principem tolli possit citatio.*
13 *Contra latitantem, vel alias impedientem nè citetur, citatio habetur pro bene facta.*
14 *Item ubi non pateat tutus accessus fieri potest per edictum*

dictum, & quomodo id tali casu practicetur, & de materia citationis per edictum.
15 *Quando dicatur non tutus accessus.*
16 *Quando impartitio brachii superioris localis sit necessaria.*
17 *An, & quando citatio fieri possit in alieno territorio.*
18 *Beneficiatus quando citari possit in loco beneficii.*
19 *Et an feudatarius in feudo.*
20 *Cum procuratore generali in Curia institui potest judicium in Curia sine citatione Generalis.*
21 *Malum consilium est deputare procuratorem generalem.*
22 *Item pro debito contracto in Urbe sufficit citatio per diligentias.*
23 *De citatione per contradictas mortuo, vel absente procuratore.*
24 *In facto notorio, an & quando requiratur citatio.*
25 *De eadem materia notorii.*
26 *Confessus coram judice non est citandus.*
27 *Quid de obligato penes acta Curiæ.*
28 *Declaratur concluso, de qua num.27.*
29 *An intrusus, vel alter, cui certum sit nullas competere defensiones, debeat citari.*
30 *Non requiritur citatio adversùs impedientem de facto, ubi censuræ adhibeantur per viam defensionis.*
31 *Non requiritur citatio in judicio suspicionis fugæ.*
32 *De aliis casibus in quibus non requiratur citatio remissivè.*
33 *Citandus est ille qui habeat principale, & immediatum interesse.*
34 *Defensor necessarius non est citandus.*
35 *Sufficit agere jud icium cum gravato, absque necessitate citandi fideicommissarium.*
36 *Ubi sunt plures principales interessati, omnes sunt citandi, & an omissio citationis unius, causet nullitatem etiam quod citatos.*
37 *In causa spectante ad Ecclesiam, vel ejus statum, qui sunt citandi.*
38 *De citatione Capituli, vel Monasterii.*
39 *& 40 Licitum est citare unum pro alio, vel incerto loco, ex conventione.*
41 *Quid de citatione Communitatis, vel universitatis.*
42 *Per quos facienda sit citatio, & de ejus relatione.*
43 *Per ipsummet Judicem fieri potest citatio.*
44 *An citatio fieri possit in Ecclesia.*
45 *Quid de citatione quæ nullum contineat terminum.*
46 *Comparitio supplet omnem defectum citationis.*
47 *Negativa citationis quomodo probetur.*
48 *Quando citatio circumducatur.*
49 *An defectus citationis allegetur à tertio.*
50 *Quid de citatione, quæ nullam contineat diem.*
51 *De citatione ad sententiam.*
52 *An possit fieri die feriata.*
53 *An debeat continere peremptorium.*
54 *An unica citatio sufficiat pro tota causa.*
55 *De circumductione citationis.*
56 *Facta ex errore contra unum, an afficiat alterum.*
57 *Quid de facta contra illum, qui duplicem personam gerat.*

DISC. IX.

1 CUm pro litis, vel judicii introductione, ut *in præcedenti discursu* advertitur, libellus, vel commissio, seù monitorium, cum decreta Partis citatione non sufficiat, nisi ejusdem citationis legitima accedat exequutio, cum ejus reproductione, qua mediante, Judex de sua jurisdictione certus reddatur, ideoque citatum non comparentem, contumacem reputare valeat, atque contra eum, servatis de jure servandis, ad condemnationem, ejusque exequutionem procedat; Idcircò de hac citationis materia, pro judiciorum, seu processuum validitate, frequenter agi contingit, Eaque triplicem habet inspectionem; Presuppositio tamen primario, ac essentiali requisito juris-
2 dictionis, ac competentiæ, sine quo, reliquorum inanis expressio est, quoniam posito defectu jurisdictionis, & competentiæ, citatus rectè contemnere potest citantem, à quo contumax reputari non potest, cum quoad eum loco privati habeatur; Quoties tamen incompetentia omnimoda sit, adeout, actu, & habitu deficiat; Secus autem ubi adsit quidem habitualis sed actualis declinari valeat ratione majoris competentiæ alterius judicis, vel fori, cui causa remittenda sit, ut superius advertitur agendo de judice incompetente, vel recusabili. *a*

4 Plures igitur desuper cadunt inspectiones, ut adversùs legitimè citatum, ad alios actus contumaciales, eo non comparente, procedi valeat; Primò nempè super ipsius decretæ, vel demandatæ citationis valida forma, ut per eam citatus agnoscat, se ab illa affici, & arctari ad comparendum, quodque aliàs agnoscat, vel agnoscere debeat se contumacem reputari posse.

Istaque prima inspectio in plures alias subdistinguitur; 5
Primò nempè circa legitimam probationem de facto, idest quod juxtà illius Judicis, vel Tribunalis stylum, authentica sit, atque expedita juxtà formam consuetam, ad hoc ut citatus agnoscat, quod revera à suo Judice avocetur, ideoque requiritur ut super originali mandato fiat ei denunciatio, ejus copia authentica relicta; Quamvis in hoc stylo deferenum sit. *b*

Secundò ubi non de ordinario Judice agatur, vel notorio delegato ad universitatem causarum, qui Ordinarii jure censetur, sed de delegato speciali, ut citatio contineat delegationis notitiam cum ejus insertione, ut citatus sciat 6
eum esse judicem, quem secluśa delegatione rectè scit non esse talem, quòdque propterea illi parere non teneatur, pariter supra agendo de Judice advertitur. *c*

Et tertiò ut citatio congrua sit, atque talis, cui citatus parere valeat; Et præsertim, pro frequentiori contingentia, ut competentem terminum contineat, intrà quem, comparitio sit possibilis; aliàs etenim si terminum incompetentem contineat, inutilis remanet, atque non afficit, quamvis Judex, non nisi elapso termino competenti, ad judiciales actus procedat; Ut putà, de mandato Auditoris Cameræ, vel Rotæ, citatur aliquis in partibus, ità remotis, ut, juxtà legalem itineris computationem requirantur decem dietæ; Si citatio contineat terminum breviorem, putà ad comparendum quinta, vel sexta die &c. tunc illa non afficit, quamvis nonnisi post decimam, ad actus contumaciales procedatur, quoniam ut citatio afficiat, terminum competentem continere debet, atque aliàs licitè sperni potest; Sive ubi sit pro eadem die; Nisi pro causæ qualitate fiat ad hodie personaliter. *d*

Altera est principalis inspectio, super ejusdem citatio- 8
nis legitima exequutione, cum paria sint, citationem nullatenus adesse, vel malè exequutam esse, ob parificationem inter nullum, & nihil, idque nullam recipit dubitationem, quoties (ut infra) comparitio non sanet defectum.

Modus autem citandi, regulariter, cessante legitimo 9
stylo particulari, est, ut personaliter fiat, neque sufficiat fieri domi habitationis, vel penes domesticos, sive per ædictum, aut per proclama, quoniam ad inducendam contumaciam, necessaria est scientia, vera, & certa, quæ sine citatione personali non verificatur ob contrariam possibilitatem, ut aliàs facta ad ejus notitiam non devenerit, ideòque regulariter citatio personalis esse debet, neque aliàs afficit. *e*

Plures tamen limitationes ista regula patitur, de quibus 10
infra, in singulorum judiciorum progressu, ac sedibus; *f*
Et præsertim primò, ubi illius Tribunalis stylus sit in contrarium, quod citatio facta domi solitæ habitationis, vel relicta penes domesticos sufficiat, ut in Curia præsertim docet stylus Auditoris Cameræ, ac etiam quorumdam aliorum Tribunalium, ut in eorum singulis rubricis *in relatione Curiæ* advertitur. *g*

Secundò ubi, vel ex Statuto, vel ex alia lege municipali, 11
cautum sit, ut citatio domi habitationis, vel penes domesticos, sufficiat, ac habeatur, perinde ac si personaliter facta esset, ut in aliquibus locis praxis docet hujusmodi legum existentiam, earumque validitas firmata est, eodem modo, quo ex supra insinuato stylo receptum habemus, cum eadem sit utriusque casus ratio. *h*

Quamvis etenim magna inter DD. quæstio sit, an legi 12
positivæ animatæ, vel inanimatæ, facultas competat tollendi citationem, quæ juris divini, & naturæ reputatur, ex eo id desumendo, quod ipsemet Deus cum Adam primo parente post contraventionem præcepti in terrestri Paradiso practicavit, deindeque cum Caim fratricida, multaque hinc inde deducantur argumenta; Ea tamen academicis relinquendo; Quatenus pertinet ad forensem praxim, illa est probabilis, receptaque distinctio, inter substantiam, & modum, ut prima pars de jure divino, vel naturali reputetur, ideoque tolli non possit; Secus autem quoad secundam, circa solemnitatem, vel modum, utpotè juris positivi, quod ità inducit probationem, vel præsumptionem scientiæ, cujus finis est citatio. *i*

Tertia limitatio est, ubi ipse citandus, affectatè latitet, 13
seù aliàs impedimentum præstet, quominùs citatio contra eum exequutioni demandetur, ex recepta regula, quod impediens

pediens citari, habetur pro citato; Intret etenim eadem ratio scientiæ, pro cujus fine citatio adinventa, & desiderata est, dum ità affectando latitationem, vel impedimenta, scire ostendit se citari debere, seu citationem contra eum decretam esse. *l*

14 Quartò in idem, ubi citandus sit in loco, ad quem non pateat tutus accessus illius ministri, qui ex sola auctoritate citantis, citationem exequi debeat; Idque hodie, agendo de citationibus decretis à Tribunalibus Romanæ Curiæ, videtur in praxi penè generale in omnibus principatibus, vel ditionibus extra illam temporalem Ecclesiæ, ubi agatur de causis prophanis contra laicos, seù quod aliàs, per Principes, & Magistratus sæculares de eis prætendatur privativa competentia seù Romanæ Curiæ incompetentia, quod denegatur facultas exequendi citationem, undè propterea notoria sunt impedimenta, quæ præstari solent, absque probabili spe, ut de facili dilui possint, quoniam tunc sufficit citatio in locis magis adjacentibus per edicta; Talisque est frequens praxis, quod scilicet ubi agatur de talibus locis, ad quæ per terrestre iter, de necessitate, vel pro frequentiori usu accessus habeatur, citationes fiunt in locis confinium Status ecclesiastici, versus illam regionem seù ditionem; Ubi verò iter sit maritimum, sit in locis magis frequentatis maritimis, nempè in portu centum cellarum, seù Civitatis vetulæ; Quoniam non dato tuto accessu, locus est citationi per edictum. *m*

15 Secùs autem ubi adsit solùm quoddam impedimentum congruentiæ, quod de facili removeri potest, ac solet; Ut putà pro frequentiori praxi, Magistratus sæculares brachium impartiri volunt citationibus, aliisque expeditionibus Romanæ Curiæ, exequendis cum clericis, & ecclesiasticis, vel etiam cum laicis, in causis merè Ecclesiasticis, & spiritualibus, in quibus nulla competentiæ quæstio cadat, id desiderando ad solum effectum notitiæ, & ne sequatur actus propriè jurisdictioni præjudicialis; *n* quoniam cum istud sit impedimentum, quod de facili, & cum modica diligentia removeri potest, idcircò aditum non præbet dictæ praxi citationis prædictum, quoniam etiam ipsimet locorum Ordinarii, aliique ecclesiastici Prælati, & Magistratus, Præsertim verò (& quidem tenaciter) Cardinales Legati ipsiusmet Status ecclesiastici, hanc scientiam desiderant, atq; istud brachium, seù assensum impartiri volunt.

16 Licèt enim juxtà distinctionem alibi deductam in ordine ad istius licentiæ, seù brachii impartitionem, inter ipsosmet ecclesiasticos, Prælatos, vel Magistratus, distinctio sit, inter citationes, quæ decernuntur per Judices Romanæ Curiæ, aliosque delegatos Apostolicos nomine Papæ, id decernentes, & illas quæ decernuntur per Ordinarios locorum, seù alios officiales habentes restrictam jurisdictionem intra proprios fines; Ex ea differentiæ ratione, quod isti dicuntur exercere actum jurisdictionalem in territorio alieno, quod non congruit Papæ, qui est Episcopus Ecclesiæ universalis, ideoque universum Mundum habet pro diœcesi, & consequenter non dicitur exercere jurisdictionem in alieno territorio. *o*

17 Quinimò etiam respectu Ordinariorum, aliorumque Prælatorum; & Magistratuum, altera subsistit distinctio, particulariter alibi acta, inter citationes verbales, & reales, ut primæ in proprio territorio decretæ, contra proprios subditos, vel alios, cum quibus competentia habeatur, exequi possint absque licentia vel consensu Ordinarii loci, atque ita exequutæ afficiant; Adhuc tamen, pro communi frequentiori usu, ex ratione saltem congruentiæ, vel prudentiæ, ad jurgia vel scandala tollenda, istius brachii impartitio peti solet, Sed quia non solet denegari, idcircò sequitur, ut reputandum non veniat sufficiens impedimentum, ob quod citationem per edictum devenire valeat. *p*

18 Quinta est limitatio ubi, non constito in superiore citante de scientia loci, in quo citandus existat, atque commodè citari valeat, agatur de causis concernentibus rem, apud quam ipse citandus esse debeat; Ut putà, (exemplificando pro frequentiori contingentia) in spiritualibus sequi solet in beneficiato, super processu contra eum habendo pro condemnatione ad pœnas ob non residentiam, quoniam citari potest per edictum in loco beneficii, cum distinctionibus in beneficiali materia recensitis inter beneficia curata, & non curata; Sivè inter processum juxta formam Sacrorum Canonum, vel juxtà illam Sacri Concilii Tridentini; Vel quod aliud in concernentibus ipsum beneficium, ejusque administrationem demandandum sit, cum similibus. *q*

Sivè in prophanis, quod agatur contra feudatarium in causis concernentibus feudum, quoniam sufficit illum citari in loco feudi per edictum, & per proclama in locis publicis, sivè in palatio solitæ residentiæ Baronis, & feudatarii, aut penès domesticos, vel ministros, juxta diversos stylos, vel praxim, cum similibus, quibus eadem respectivè ratio congruat. *r* 19

Sexta limitatio est in Curia Romana, ex ejus particulari stylo, ubi citandus in ea procuratorem generalem habeat, quoniam quamvis aliarum causarum, vel negotiorum occasione sit deputatus, adhuc tamen cum eo novum, ac diversum judicium inchoari, & prosequi potest; Ideoque imprudens consilium est, ut illi qui evocati ad Curiam occasione alicujus causæ particularis, pro ejus defensiones, procuratorem deputare coguntur, deputationem generalem faciant, nulla exigente necessitate, cum sufficiat deputatio pro illa causa particulari, undè propterea in deputationibus generalibus adhiberi solet cautela, illas restringendi ad causas activas tantùm, non autem ad passivas. 20

Septima est limitatio, pariter de stylo Curiæ, ubi procurator jam deputatus in causa, decedat, vel se absentet, quoniam non per hoc collitigans tenetur perquirere collitigantem in partibus, eumque denuò citare, sed rectè procedi potest ad compilationem processus, vel judicii contumacialis, quod in curia dicitur per contradictas, sibique imputet ille, qui de morte, vel de absentia procuratoris deputati sollicitus esse non curaverit; *s* De alia verò citatione per contradictas contra contumacem habetur infrà in discursu judicii contumacialis. *t* 21

Octavò, ex eodem Curiæ stylo, quando agatur de debito contracto in Urbe, ubi etiam promissa fit solutio, quod absque promissione, de jure inest, quoties contrarium conventum non sit quoniam si debitor se absente, non tenetur creditor illum perquirere in partibus, sed sufficit eum citare per diligentias in eadem Urbe per cursores adhibendas, atque ita judicium contumaciale rectè perfici potest. *u* 22

Nonò ubi agatur de re, quæ utramque facti, & juris certam habeat notorietatem; Quod tamen in civilibus rarò ad praxim deducitur, solumque practicari solet aliquando in declarationem censurarum ipso jure inflictarum, putà ob percussionem clericì seu ob violationem ecclesiasticæ immunitatis, cum similibus, quoniam si accedat certa, & incontrovertibilis notorietas facti, quod nullam habeat excusationem, cum notoria sit dispositio juris, idcircò absque necessitate prævia citationis, ad declarationem procedi potest. *x* 23

Ac etiam in aliquibus partibus, præsertim verò in Tribunalibus, & Curiis Regni Neapolitani, practicari quandoque solent condemnationes ad pœnas personales, vel pecuniarias de facto nulla prævia citatione, aliove processu, ratione notorietatis, quia nempè coram Judice in publica audientia aliquis convicitur, seu aliàs, verbis, vel factis offendat eumdem Judicem, vel alium Curiæ officialem sive collitigantem, undè propterea illi practici Criminalistæ super hoc notorio se nimium diffundunt. *y* 24

Decimò ubi agatur de confesso coram Judice in calore & figura judicii, ex regula, quod in confessum nullæ sunt Judicis partes in condemnando, sed solùm in exequendo. *z* 25

Hinc autem in ejusdem Neapolitani Regni Tribunalibus & Curiis laicalibus, quidam usus inolevit, relaxandi mandata exequutiva seù litteras exequtoriales, de facto, nulla prævia citatione, pro obligationibus penes acta Curiæ, ex ea ratione, quod ita agi dicatur de debito confessato coram Judice; Idq; ad instar seù per limitationem practicari consuevit etiam in Curiis Episcopalibus aliisque Ecclesiasticis; Verùm per Curiam Romanam, perpetuò id improbatum fuit, ideòque hujusmodi exequutiones, cum omnibus inde sequutis, semper retractatæ fuerunt, ac retractantur, tanquam notoriè nullæ, ex omnium magis substantiali nullitate resultante à defectu citationis; Et meritò quidem, quoniam, ut alibi quoque advertitur, dicta conclusio, quod in confessum Judicis partes non sunt in condemnando, sed in exequendo, vera est de jure, sed clara fallacia est in applicatione, cum procedat in ea confessione verè judicialis, quæ scilicet coram Judice pro Tribunali sedente, vel agente in forma, & figura judicii contentiosi fiat de debito jam maturato nullaque exceptione elidibili, secus autem in hac specie confessionis; Tum quia est potius in forma judicii voluntarii, & pacifici; Tum etiam quia ex recepto stylo, hujusmodi obligationes recipiunt per Notarium seù Actuarium ex quadam tacita subintellecta 26 27

lecta generali Judicis delegatione, ideoque in substantia est instrumentum rogatum per Notarium actitantem; Ac etiam clarius, quoniam non est confessio de debito puro & maturato, cujus tunc illicò debitum sit implementum, sed de confessione debiti, cujus solutio intra certum conventum tempus promissa sit, ideoque debitor omninò citari debet, quia in continenti de solutione vel alio implemento docere poterit. *a*

28 Quinimò etiam ubi addatur de dicta alia specie confessionis factæ coram ipso Judice pro Tribunali sedente in forma seu calore judicii contentiosi, ubi confessio fieret non pura, sed qualificata, puta quia debitor confiteretur debitum, cum certa qualitate dilationis vel implementi conditionis, tunc utique non poterit relaxari mandatum exequutivum de facto pro debito, cujus solutionis dies adhuc non cesserit, & quando cesserit omninò requisita videtur citatio, eo quia potuit jam sequuta esse satisfactio, ac propterea omninò irrationabile videtur, ut quis de facto possit carcerari, vel exequutionem in bonis pati cum gravi injuria vel molestia pro debito jam soluto. *b*

Undecima est limitatio, ubi certum sit, quod nullæ competant defensiones vel exceptiones, istaque limitatio fraternizat cum altera notorietatis superius insinuata, rara-que proindè in civilibus est ejus praxis, atque solum de illa agi solet, præsertim in beneficialibus, ubi agatur de intruso, de quo disputatur, an sit citandus; Idque ad instar trahi solet spoliatorum de facto; Verùm ad hunc effectum exigitur intrusio omnino certa & notoria cum utraque notorietate facti & juris, aliàs etenim regula est, ut quicumq; possessor quamvis prætendatur intrusus vel injustus spoliator, sive ut nostri dicunt fur, vel prædo citari debeat. *c*

30 Decima est limitatio, ubi agatur de illis actibus qui per Judicem, & Superiorem fiant, adhibendo arma judicii vel jurisdictionis, potius per quandam speciem defensionis de facto ita vim vi repellendo; Ut putà juxta casum frequenter contingibilem, quod Episcopus, vel alter Prælatus, aut superior Ecclesiasticus, nulla prævia citatione, nulloque ordine judiciario servato procedat ad censuras contra usurpatores bonorum, & jurium Ecclesiasticorum, vel turbatores de facto tanquam per speciem defensionis ita cum istis armis vim vi repellendo, quando aliàs consuli, seù occurri non possit adeòut verificetur defensionis requisitum quod ita sequatur absque discrimine inculpatæ tutelæ. *d*

31 Decimatertia est omnium fortè frequentior limitatio in judicio suspicionis fugæ, quod cum particularem habeat inspectionem inferius, idcircò ad ibi deducta relatio haberi debet. *e*

32 De plerisque autem aliis casibus, in quibus pro Tribunalium, vel regionum usibus, ac stylis, vel etiam legibus scriptis citatio omitti potest, vel aliàs circa eam juris communis dispositio alterata sit, aguntur diversorum Principatuum seù Tribunalium practici, ac etiam agendo infra de singulis judiciis vel remediis insinuatur, & præsertim agendo de concessione familiæ, habenti facultatem capiendi propria auctoritate, quod sub associationis nomine seù vocabulo, in Curia explicatur. *f*

Præsuppositio autem, ut cessantibus casibus limitatis ut supra, versemur in casu regulæ generalis, super necessitate citationis, plures desuper intrant inspectiones; Primò nempè super personis, quæ citandæ sunt, adeòut omissio citationis vitiet processum, vel aliud negligenti præjudicium causet.

33 In hoc autem regula est, ut sufficiat citare illum, quem principaliter causa tangit, & qui est directus ac immediatus defensor, nulla verò suppetit necessitas citandi eos, qui habeant interesse, vel patiantur præjudicium accessorium, & consequutivum; *g* Istaque regula firma existente, quæstiones cadunt super applicatione, an scilicet & quando interesse dicatur connexum, & coæquale, seù æquè principale, & quando accessorium vel consequutivum;

34 Putà (agendo de prophanis,) principalis, qui citari debet, est rei cõtroversæ possessor, eius autem auctor vel defensor necessarius, qui possessorem in casu evictionis relevare debet, (unde propterea spectato effectu contra ipsum causa tendat,) non est citandus. *h*

Ità pariter judicium agere sufficit cum hærede gravato, vel cum possessore fideicommissi seu majoratus, nulla vero suppetit necessitas citandi substitutos, & successivè vocatos cum similibus. *i*

35 Si verò sint plures ejusdem rei, vel ejusdem hæreditatis directi possessores, omnes citandi sunt, quoniam omnes causa principaliter tangit, omnesque sociativo jure unicam personam intellectualem repræsentant; Istoque casu intrat quæstio, an omissio citationis unius vel plurium cohæredum seù principalium interessatorum, vitiet judicium seù processum in totum, etiam respectu eorum, qui citati fuerunt vel potiùs intactum remaneat præjudicium non citatorum, ut ab eo judicio vel processu non afficiantur; Et licet aliqua dignoscatur (pro generali stylo) opinionum varietas; Verius tamen, magisque receptum videtur, ut decisio pendeat à natura judicii vel interesse, an scilicet sit omninò connexum & individuum, vel è converso dividuum, ut primo casu omissio citationis unius; vitiet processum in totum, etiam respectu citatorum, in altero autem secùs, sed non afficiat non citatos. 36

Ut putà (exemplificando in spiritualibus,) ubi ex. gr. agatur de causa jurisdictionali, vel præeminentiali super statu Metropolitico, vel Cathedratico, vel alia jurisdictione activa, sivè exemptione passiva alicujus Ecclesiæ, sufficit citare Prælatum & Capitulum, à quibus coæquali jure Ecclesia constituitur, vel efformatur, ideòque eadem & æquè principalis est defensio, adeòut omissio citationis unius vitiet processum in totum, dum agitur de jure connexo, & individuo, sed non est opus citare clerum & populum, quamvis & ipsi interessati sint ob commoda & præeminentias vel respectivè præjudicia, quæ ipsis ex eo judicio resultant, quoniam ad eos non pertinet defensio, eorumque jus vel interesse est solum accessorium vel consequutivum. *l* 37

Ità pariter ubi agatur de causa alicujus Monasterii, vel Conventus regularis, non sufficit citare Abbatem, vel Priorem, sed citatio facienda est totius Conventus, vel Capituli conventualis, *m* sed non est opus citare Prælatos generales Religionis, sivè è converso Prælatos, vel administratores granciarum, & membrorum Monasterii, quoniam eorum jus, vel interesse respectivè est accessorium, vel consequutivum, illudque operatur ut dici valeant interessati ad effectum, ut volentes admitti ad causam, atque assistere jus defensioni, non possint repelli, cum ad hunc effectum sufficiat interesse quale quale, etiam remotum, seù mediatum, vel accessorium, non autem, ut pro validitate judicii citari debeant. *n* 38

Altera inspectio est super modo citandi, ut scilicet quando agitur de personis singularibus, exceptis casibus limitatis, de quibus supra, regulariter citatio debeat esse personalis; *o* Atque ultrà limitationes superiùs recensitas, aliæ quoque resultant, ex ipsarum Partium conventione, ob quam firmari soleat, ut liceat in quadam domo, seù alio loco, quamvis citandus ibi non moretur, ut in plerisque partibus in usu est, & præsertim frequentiùs in Civitate Neapolis, quod in contractibus statui solet locus, in quo unus ex contrahentibus pro adimplemento citari potest, deputando frequentiùs domum seù mansionem Notarii rogati, quæ ibi Curia dicitur; *p* Sivè conveniendo quod una persona pro alia citetur, ut quandoque ratione legati administrationis de jure fieri potest, putà citando patrem legitimum administratorem in causa filii, seù virum in causa uxoris cum similibus. 39 40

Ubi verò agatur de citatione alicujus universitatis, vel corporis politici, putà Communitatis, vel Populi, vel sive Capituli Monasterii, non sufficit citare singulos, etiamsi citatio esset in eorum personis, sed citari debet ipsum corpus collegialiter, seu capitulariter congregatum; Cumque hæc species citationis non sit de facili practicabilis, undè propterea, posset ità altera Pars eludi, atque judicium impediri; Hinc proindè interessatus citare debet Prælatum, vel alium, ad quem de jure, vel de consuetudine pertinet convocare Capitulum, vel Populum, seù Consilium Civitatis, sin minus in contumaciam liceat ad ulteriora procedere. *r* 41

Exequutio autem citationis fieri solet frequentiùs per cursores, vel nuncios, seù bajulos, ad id in officio deputatos, super quibus quæstiones cadere solent, an eorum relationibus absque Notario, & testibus deferendum sit; Sivè an deferatur Notariò tantùm, sine ipsorum subscriptione cum similibus; Atque neglecta opinionum veritate, locorum Tribunalium stylis deferendum venit. *s* 42

Per ipsum autem Judicem ore proprio citatio fieri potest, atque in causis Ecclesiasticis etiam per privatos, quinimò per religiosos, ubi de illius veritate constet. *t* 43

In Ecclesia, vel in alio loco exempto, sive extra territorium, dummodo in proprio territorio, vel in loco suæ jurisdictionis decreta sit verius est ut citatio verbalis fieri possit, illaque afficiat, cum prohibitio citationem realem percutiat. *u* 44

45 Atque ubi nullam diem, vel tempus contineat, aliquorum opinio est, ut intelligatur de prima die; Aliorum verò, ut de termino congruo; Et aliorum, ut tanquam vaga, invalida sit, atque nullatenus sufficiat, Ideoque locorum, vel Tribunalium stylis deferendum videtur. *x*

46 Cumque finis citationis sit partis citandæ scientia, & evocatio, idcircò ejusdem partis comparitio, seù aliàs agnita citationis exequutio, omnem supplet defectum; *y* Sed sine legitima exequutione, sola ejus decretæ scientia, vel illegitima exequutio non sufficit, nisi latitatio, vel affectatum impedimentum accedat ut supra.

47 Negativa verò citationis probatur ex revolutione processus & actorum, in quibus ea contineri debet, ideoque defideratur actorem integritas, ut alibi advertitur. *z*

48 Circumduci quoque citatio solet, ac evanescere, quando intra certum terminum non reproducatur, In hoc autem regula certa statuenda non videtur, quoniam locorum, ac Tribunalium stylis, qui varii sunt, deferendum est. *a*

49 Citationis autem defectum à tertio allegari non posse, est regula, nisi superiùs allegata ratio connexionis vitiet totum processum etiam respectu citatorum, ob omissam citationem aliorum. *b*

50 Si citatio nullam contineat diem, quod subsistineatur pro prima, si in ea detur possibilitas comparendi, quandoque firmatum fuit. *c*

51 Nisi agatur de citatione ad sententiam, quæ debet continere diem certam, in qua sententia proferri debet, adeout lata post terminum invalida sit; Nisi contumacia citati, vel stylus aliter suadeat, ut in sententiæ, ac nullitatis sedibus ad vertitur. *d*

52 Die feriata citatio fieri, seù exequi juxtà unam sententiam non potest, licèt non desint contrarium tenentes, ideoque locorum stylis, & praxi deferendum est; Sed citatus die feriata comparet, nullitatem allegare non potest, ex eadem superiùs assignata ratione, quod omnis citationis defectus per comparitionem sanatur. *e*

53 Peremptorium de jure necessarium videtur, ut citatio contineat; In Curia verò de stylo non requiritur; Multò verò magis in causis beneficialibus, & summariis, in quibus etiam de jure id non sit necessarium. *f*

54 Ad totam causam, an unica citatio fieri possit, ac sufficiat de jure, est sub quæstione, sed in Curia de stylo sufficit, ac subsistinetur. *g*

55 Per simplicem comparationem, ac jurium exhibitionem non circumducitur citatio, nisi jura per Judicem admissa sint. *h*

56 Lapsus verò termini circumductionem non producit in Rota, in qua licita est reproductio infrà annum, sivè ubi agatur de citatione generali ad totam causam, regulariter autem lapsus termini circumductionem producit. *i*

Facta ex errore contrà unum habitantem in eadem domo, in qua alter inhabitet, subsistinetur, si constet ità citationem devenisse ad notitiam ejus, qui citandus erat, cum iste sit finis citationis. *l*

57 Si verò facta sit contrà illum, qui duplicem gerat personam nulla expressa, ut afficiat eo modo quo afficere debet, Secùs autem si persona non exprimatur. *m*

a *supra disc.* . b *praxis est diversa, ideoque id non recipit certam regulam.* c *eod. disc. 3. supra.*

d *Clem. 1. de judic. cum concord. latè deduct.* per Vestr. & adden. *lib 4. c. 2. & lib. 7. cap. fin.* Mantic. *dec. 8. dec. 199. n. 12. p. 5. rec. & dec. 233. n. 10. par. 7.*

e Rovit. *pragm. 2. de citat.* add. ad Vestr. *lib. 5. cap. 13. cum aliis de quibus infra in limitationibus, dum regula supponitur certa.*

f *infra in discursibus particularibus singulorum judiciorum, & in relatione Curiæ agendo de singulis Tribunalibus, eorumque stylis.*

g *ibid. & de citatione facta domi,* Rovit. & add. ad Vestr. *ubi supra dec. 130. par. 7. rec. n. 27. & seqq.* Buratt. *decis. 186. n. 11. & in locis supra cit.*

h apud Otthob. *dec. 269.* & apud Cels. *dec. 152.*

i Buratt. *dec. 118.* Capyc. Latr. *dec. 188. num. 34. & seqq. apud quos concordantes.*

l Ridolph. *in praxi p. 1. c. 3. n. 11. & c. 14. nu. 242.* Buratt. *dec. 416. & 519.* Cels. *dec. 130. & 177.*

m *de ista citatione per edictum, & quando ei sit locus* Rovit. *super pragm. in rubr. de citat.* Buratt. & add. *dec. 943. dec. 70. & 306. par. 7. rec.*

n *de hoc* Rovit. *super pragm. 4. & 5. de citat. & de ista exequutoriatione agitur sub tit. de feud. disc. 106. & l. 14. in Miscellan. Eccl. disc. 22.*

o *tut. Miscellan. Ecclesiast. l. 14. d. disc. 22.*

p *d. disc. 22. Miscellan. Eccl. & de jurisd. dict. disc. 20.*

q *tit. de benef. disc. 77. & in supplemento eod. tit. in Vestana Canonicatus.* r *sub tit. de feud. disc. 33.*

s *infra disc. seq.* t *eod. disc. seq.* u *d. disc. seqq.*

x Marant. *in prax. p. 6. membr. 1.* add. ad Vestr. *lib. 6. c. 2. n. 30.* add. ad Buratt. *dec. 166.* apud Bicch. *dec. 589.*

y Foller. *in prax. crim. verb.* verbo *Item quod est notorius delinquens.* z add. Vestr. ad *lib. 5. cap. 16. num. 9.* Post. *de manutenen. observ. 19. ex n. 17.*

a *sub tit. de credito disc. 116. & infra in discur. in quo agitur de judicio executivo.* b *ibidem.*

c *supra lit. X. & de intruso lib. 12. tit. de Benef. disc. 55. & 73. num. 26.* d *tit. de jurisd. disc. 47. & 48.*

e *infra in disc. particulari super hoc judicio.*

f *infra in particulari discursu super associatione.*

g *tit. de jurisd. disc. 2. n. 18. & 22.* apud Cavaler. *decis. 328.* Buratt. & add. *decis. 371. & sæpius.*

h *eod. tit. de jurisd. disc. 63.*

i Molin. *de primogen. lib. 4. cap. 8.* Giurb. *dec. 1.* Rovit. *dec. 1.* Put. *dec. 91. lib. 3. ubi quod de stylo Curiæ, debet etiam adesse citatio per edictum contra sua putantes interesse* Fusar. *qu. 622.* Gregor. & add. *dec. 205.*

l *dict. tit. de jurisd. disc. 2. 18. & 22.*

m Gregor. & add. *dec. 584.* Mantic. *dect. s.* 309. Cavaler. *dec. 435. dec. 181. p. 10. rec.* n *ibidem.* o *supra n. 9.*

p Rovit. *super pragm. in rubr. de liquid. instrum. num. 47. dec. 302. n. 7. par. 8. rec.*

q Cavaler. *dec. 553.* Rota *dec. 112. p. 10. rec.*

r Rovit. *pragm. 2. de citat.* add. ad Vestr. *lib. 4. c. 3. n. 12.* Seraphin. *dec. 1406.* Cavaler. *dec. 408. & 410.*

s Gabr. *de citat. concluf. 4.* Menoch. *de Arbitr. casu 112.* Buratt. & add. *dec. 324. dec. 241. n. 10. rec.*

t *eodem loco ubi supra.* u *tit. de jurisd. disc. 70.*

x *habetur supra num. 7.*

y Gregor. & add. *dec. 27.* Buratt. & add. *dec. 727.*

z *infra in disc. super transportatione actorum.*

a Franch. & add. *dec. 232.* b Gregor. & add. *decis. 137.* Buratt. *dec. 371. in fin. dict. disc. 70. de jurisd.*

c Seraph. *dec. 857.* Cavaler. *dec. 176.* Mantic. *dec. 8.*

d *infra in discur. particulari de sententia, & in altero de nullitate.*

e Vestr. ad add. *lib. 5. cap. 3.* Rovit. *pragm. 1. de citat.* Rot. *in Auximan. fideicommissi 24. Martii 1662. coram Albergato.* f Vestr. & add. *lib. 4. c. 2. n. 7. & 12. cum seq.*

g Vestr. & add. *lib. 4. c. 4.* Rot. *dec. 291. par. 10. rec. & infr. disc. seqq.*

h Affl. *dec. 115.* Buratt. & add. 727. Royas *dec. 482.*

i *dec. 7. par. 7. rec. Melevitanæ hæreditatis 26. Januarii 1637. coram Panzirolo.* l Rot. *dec. 112. & 202. p. 10. rec.* m Otthob. *dec. 103. & 237. dec. 40. p. 11. rec.*

SUMMARIUM.

1 *In erectionibus Cathedralium, vel Metropolitanarum, quinam sint citandi.*
2 *De controversia inter Cursores, & mandatarios circa exequutionem citationum cum seqq.*
3 *De differentia inter citationes judiciales, & extrajudiciales, & sub n. 41.*
4 *De duplici figura quam gerit Romana Civitas.*
5 *De differentia inter Cursores, & mandatarios.*
6 *Qualia dicantur Tribunalia Curialia.*
7 *Mandatarii non possunt se ingerere in pertinentibus ad Curiam Papalem.*
8 *Fallit in casu mixto ibidem contento.*

ANNOT. AD DISC. IX.

QUoad punctum, quis nam sit principalis interessatus, qui pro actorum validitate citari debeat, ultra hic deducta, *& in disc. 2. & in aliis sub tit. de jurisd.* habetur etiam actum *in Miscellan. Eccl. disc. 52.* occasione agendi de materiis consistorialibus, qui nam scilicet citari debeant in cathedralium, vel metropolitanarum erectionibus, vel respectivè dismembrationibus, & similibus. 1

In hoc item proposito citationis legitimè exequendæ, 2
Congregatione reformationis tribunalium orta est quæstio inter Collegium Cursorum ex una, & mandatarios aliorum Tribunalium Urbis ex altera, illos præsertim Tribunalis Cardinalis Vicarii, an scilicet in causis Rotæ, vel Cameræ, aliisque commissariis, vel in illis Auditoris Cameræ, & in Sacris Congregationibus Cardinalitiis Mandatarii possint se ingerere, atque exequi citationes; Cursores namque prætendebant, quod in hujusmodi causis nullo pacto se ingerere possent mandatarii, quibus competat solum facultas exequendi citationes proprii Tribunalis juxta Const. Clementis VII. & Julii III. E converso autem mandatarii admittebant, quod ad earundem Constitutionum præscriptum non possint exequi citationes judiciales reproducendas in actis pro validitate processus, benè tamen possent exequi citationes extrajudiciales, puta ad informandum, vel similes, quæ non reproducuntur, neque fiunt de actis innixis auctoritate *dec. 12. aliàs 204. de Privil. Crescentii* in qua proceditur cum hac distinctione judicialium, & extrajudicialium.

In examine igitur istius puncti in dicta Congregatione reformationis pro majori parte procedebatur ad favorem Cursorum ex eo quod dicta decisio *Crescentii*, quam jam præsupponebant tanquam veram, ac admittendam, prodiisset intermedio tempore inter Constitutionem Clementis, & Julii, quodque ista posterior utpotè concepta per verba magis ampla tolleret hanc difficultatem, atque 3
complecteteretur etiam citationes extrajudiciales è converso autem illi qui, licèt in longè minori numero sentiebant pro mandatariis, ponderabant quod verba hujus posterioris constitutionis essent cum dicta decisione compatibilia, ideoque super verborum criticatione magna fuit quæstio.

Dicebam autem ego, qui tanquam junior in prælatura eram de ultimis in votando juxta istius Congregationis stylum, inhærendo meæ in omnibus consuetudini, quod 4
immorandum non esset in formalitate verborum, sed in substantia veritatis, qua attenta præfata decisio Crescentii mihi videbatur malè fundata, quodque etiam sine hac ampliori constitutionem Julii idem dicendum esset ad favorem Cursorum.

Ad id autem comprobandum adhibebam sæpiùs enunciatam distinctionem personarum formalium concurrentium in persona materiali Papæ, sive reduplicatam figuram, quam Romana Civitas facit, unam nempè privatæ Civitatis, præscindendo à residentia, & Curia Papæ, & alteram tanquam locus, in quo Papa, ejusque Curia residet. Attenta itaque prima figura privatæ Civitatis, vel istius Principatus, sicuti sunt Bononia, Ferraria, Perusia, & similes cum suis propriis, & particularibus, judicibus, & tribunalibus cum Civibus, & incolis, ut sunt Vicarius, Gubernator, ac Senator Urbis, & similia quamplura, cum aliis de quibus infra *disc. 47.* adeout etiamsi Papa cum ejus Curia alibi resideret adhuc adessent, suamque exercerent jurisdictionem, atque proprios haberent mandatarios absque aliqua mixtura cursorum, qui tanquam ministri ipsam, ejusque Curiam, sequuntur atque in causis, quæ ad ista Tribunalia juxta eorum ordinarias facultates pertinent, totum munus exequendi citationes judiciales & extrajudiciales pertinent, ad cujuslibet Tribunalis mandatarios absque quod Cursores se in- 6
gerant. Attenta verò altera figura Curia Papalis, & in aliis Tribunalibus, quæ verè Curialia sunt, quia nempè curiam ubique sit, sequi debeant juxta distinctionem *de qua in relatione Romanæ Curiæ disc. 1. & sub tit. de benefic. Romana beneficiatus S. Petri disc. 142.* & alibi ut sunt Rota, Camera, utraque Signatura Gratiæ, & Justitiæ, Camerarius, Vice Cancellarius, Datarius, Auditor Cameræ, & similia, quorum jurisdictio restricta non est 7
ad Urbem, ejusque districtum, sed ultra se extendit ratione auctoritatis Papalis, ac etiam sunt Sacræ Congregationes Cardinalitiæ, & in his tam in judicialibus, quam etiam extrajudicialibus totum pertinet ad Cursores tanquam mandatarios Curiæ Papalis ad id destinatos pro intimandis Consistoriis, & Cappellis, aliisque Papalibus functionibus, atque habentes officium, ex causa onerosa pretio mediantes ab ipso Papa intuitu emolumentorum, quæ ab his citationibus percipiunt, ideoque mandatarii tribunalium particularium Urbis nullatenus possunt se ingerere in pertinentibus ad Curiam Papalem, sed singuli discretivè possunt se ingerere in pertinentibus ad propriam Curiam, ut supponebatur practicari per mandatarios fori Capitolini, & Gubernatoris.

Datur autem quidam casus mixtus, de quo propriè loqui videtur dicta *decisio Crescentii*, quod scilicet alicui Judici, vel Tribunali particulari Urbis dirigatur commissio, seu delegatio Papæ, puta juxta casum decisionis *Crescentii* quod Vicario dirigantur litteræ Apostolicæ, quæ vulgò dicuntur *Si in evidentem* super aliqua alienatione bonorum Ecclesiæ, cum similibus, & tunc nisi ad favorem Cursorum adessent dictæ Constitutiones, dicendum veniret, quod ad mandatarios omnes citationes etiam judiciales pertinere deberent, quoniam est quidem delegatio Apostolica, sed fieri solita tanquam Ordinario loci, eodem modo quod consimiles literæ locorum ordinariis in partibus diriguntur, adeout non alteretur natura tribunalis, & per consequens cum in judicialibus potiùs exorbitantia, & correctio adesse videatur, improbabiliter in præfata decisione præfata distinctio adhibetur etiam hodie admittenda, adeout respectu causarum pertinentium ad Tribunalia Papalia ut supra, dicta decisio nullatenus obstet in isto casu mixto, quod nempè judici ordinario & localis Urbis non autem Curiali superveniat aliqua commissio, vel delegatio Papalis, secus autem in Curiis, & Tribunalibus, quoniam de illis dicta decisio non loquitur.

De contumacia citati non comparentis; Et de processu contumaciali, qui in Curia dicitur per contradictas.

SUMMARIUM.

1 *Citatus qui non comparet reputatur contumax; & contra eum proceditur ad ulteriora in causa.*
2 *De stylo Curiæ processus per contradictas.*
3 *Ad quid iste processus.*
4 *De requisitis processus contumacialis, vel per contradictas.*
5 *An citati de tempore incongruo ob aeris insalubritatem teneatur comparere.*
6 *Citatio debet esse legitima, & præsertim tempore non feriato.*
7 *Debet esse personalis, ut sit certa.*
8 *An ei sit locus, mortuo, vel se absentante procuratore jam deputato.*
9 *Quando etiam sine citatione personali id procedat.*
10 *An practicetur contra universitates, & corpora ficta.*
11 *Quid si actor sciat, quod citatus habeat in Curia procuratorem, si iste non compareat, & non exhibeat mandatum in actis.*
12 *Etiamsi in Curia procedatur per contradictas, attamen in actibus faciendis in partibus, in quibus est principalis, iste debet citari.*
13 *Quando contumax audiatur, vel respectivè denegetur audientia.*
14 *An, & quando contumacia debeat accusari.*
15 *An, & quomodo admittatur ad appellandum.*
16 *In odiosis habetur pro præsente, ac etiam pro confesso, ut in deterius.*
17 *An possit mulctari, & quando.*
18 *De quo tempore accusetur contumacia.*
19 *Non efficitur contumax, qui non potest comparere.*
20 *Minusque ille qui non tenetur.*

DISC. X.

SEquuta citationis legitima exequutione de mandato 1
judicis competentis, ejusque legitima productione; 2
in tempore pariter legitimo, aliisque concurrentibus, de quibus *discur. præced.* Si citatus statuto termino non comparet, adeout incurrat contumaciam, tunc juris rigore ad ulteriorem processum in contumaciam procedi potest, absque necessitate replicandi alias citationes; Potissimè verò ubi prima citatio sit ad totam causam, juxta stylum hodiè penè ubique vigentem, cum monitione ad deputandum legitimum procuratorem in loco reperibilem, & cum comminatione, quod aliàs ad ulteriora procedetur, usque ad judicii terminationem, & exequutionem, adeout aliæ citationes, etiam per contradictas sint ex urbanitate, atque ad superabundantiam.

Super hoc tamen contumaciali processu, diversa est regionum, seu Tribunalium praxis, adeout certa regula generalis desuper statui non valeat, unde propterea me restringendo (ut decet) ad praxim Curiæ Romanæ, cum relatione in reliquis, ad singularum aliarum Ditionum practicos; Quamvis (ut dictum est) de rigore juris, alia citatio contra contumacem, cum præsuppositio legitimæ contumaciæ, non requiratur; Adhuc tamen ex quadam urbanitate, in singulis actibus repetuntur citationes in ipsa Curia, in illa Audientia, quæ dicitur Contradictarum, quæ habet particularem Auditorem cum ejus Notario, unde propterea vulgò dicitur judicium, seu causa per contradictas, quod idem est, ac in contumacem. *a*

Licèt enim, spectato effectu, quoad absentem, ac verè 3
non comparentem, iste processus per contradictas quamdam cerimoniam, seu formalitatem importet; adhuc tamen idem absens, & contumax conqueri non potest, dum

ita cum eò quædam, qualis illa sit, adhibetur exuberans urbanitas, saltem in potentia, quæ potiùs proficua est quam damnosa, dum de juris rigore absque hujusmodi repetitione citationum, & terminorum, ad ulteriora procedi potest. *b*

4 Hujus autem judicii, sed processus per contradictas, fundamentum, sive essentiale requisitum, est exequutio legitima, & personalis primæ citationis generalis ad totam causam, per quam citatus sciat, ac certificetur, quod non comparendo, tanquam contumax, ad ea, quæ in monitorio seu citatione continentur, per Judicem, quem sciat, vel scire debeat competentem, condemnari potest, quoniam cum ista contumacia grave redoleat prejudicium, hinc sequitur, ut cavere dari non possit sine scientia certa, & specifica, non tamen præsumpta, ex recepta regula, quod in graviter præjudicialibus certa scientia necessaria est; Ideoque plura copulativè requiruntur pro isto processu per contradictas, ut validum sit; Primò scilicet notitia competentiæ Judicis citantis, quæ in ordinario, vel in eo delegato ad universitatem, qui loco ordinarii habendus est, notoria reputatur; Undè propterea, ut superiùs in Judicis sede advertitur; *c* Quando agitur de delegato particulari, citandus certiorari debet de ejus delegatione, inserto ejus tenore, ac aliàs non afficit; Secundo generaliter, ut citatio sit, ad totam causam, cum monitione, seu comminatione ut supra; Tertiò ut eadem citatio exprimat qualitatem judicii, ac bona vel jura, super quibus illud instituatur, ut sciat, ad quid, non comparendo, neque se defendendo, condemnari potest.

Quartò, ut citatio contineat terminum competentem, quoniam (ut agendo de ipsa citatione advertitur, *disc. præced.*), si contineat terminum nimium brevem, & incompetentem, intra quem, per se ipsum, vel per procuratorem, coram Judice citante, comparere non possit, tunc contumax reputari non potest, etiam post lapsum illum terminum, qui competens esset, dum ità præceptum impossibile, rectè sperni potest.

Quintò, ut contineat locum, ad quem citato tutus pateat accessus; Benè verum quod in civilibus, istud requisitum non videtur adeò considerabile, dum comparere potest per procuratorem, qui de facili deputari potest per absentem per literas.

5 Idemque congruit alteri requisito, quod in aliquibus regionibus, vel Tribunalibus desideratur in criminalibus, in quibus comparitio debeat esse personalis, & non per procuratorem, ut scilicet fiat tempore congruo, ab aeris insalubritatem, quam præsertim aliquæ Italiæ partes pati solent in aliquibus anni temporibus; Unde propterea in Regno Neapolitano receptum habetur, quod citati de mensibus Julii, & Augusti, comparere non tenentur; *d* Quod tamen pro diversa causarum qualitate recipi solet, ideòque illis practicis, & aliis aliorum Tribunalium, vel regionum, juxta varios stylos, est deferendum.

6 Demum requiritur, ut citatio fiat legitimè, idest personaliter, quando ex culpa citandi id non impediatur, ac etiam congruo tempore, idest non feriato; Quando stylus, vel alię circumstantiæ non concedant, ut etiam tempore feriato fieri possit; Licèt enim in plerisque locis vel Tribunalibus, de stylo receptum sit, ut etiam primæ citationes fiant domi, vel in manibus domesticorum; Attamen id rectè procedit, ad effectum validitatis processus, & actorum, cum præsupposito, ut in singulis actibus citationes repetantur tanquam contra præsentem, & comparentem, pariter in domo habitationis, vel in manibus domesticorum, cum tunc, ob tot citationes, quæ in singulis actis reiterari solent, improbabile sit, quod citatus notitiam non habuerit; Secus autem ad effectum hujus judicii per contradictas, pro quo requiritur contumacia vera, cujus præcipuum requisitum consistit in scientia certa. *e*

Hinc probabiliter dubitari consuevit, an istud judicium per contradictas practicabile sit, mortuo, vel se absentante procuratore, qui per citatum jam deputatus fuerit, quasi
8 quod contumax reputari non debeat ille, qui jam comparuit, atque procuratorem deputavit, dum ità versari potuit in bona fide, quòd defensores haberet, undè propterea æquum videtur, ut isto casu contingente, de illo moneri debeat.

9 Quamvis autem id magnam habeat probabilitatem; Attamen de stylo Curiæ, contrarium receptum est, ut scilicèt, prævia citatione per diligentias procuratoris, qui non reperiatur, hoc judicium per contradictas rectè fieri, ac perfici valeat; *f* Idemque in aliis casibus recensitis proximè in præcedenti citationis Rubrica; in quibus prima citatio sufficiat per diligentias, vel per edicta ratione latitationis, aut non tuti accessus, vel alterius impedimenti cum ità in impediente præsupponenda sit scientia; Sed ubi ità fiat, aut quia sufficiat citatio per diligentias, ut contingit in obligatis in Urbe, citationes in singulis actibus non sunt de urbanitate, sed de obligatione, aliàs processus corruit. *g*

Iste autem processus contumacialis, præsupposita legi- 10
tima citatione, ut supra, practicabilis est, non solùm contra personas singulares, sed etiam contra corpora universalia, vel ficta, puta Communitates, & Capitula, vel Monasteria &c. quamvis antiquiori tempore, de hoc dubitatum fuerit, atque apud exteros adhuc sit in controversia. *h*

Est benè verum, quod licèt de rigore attendatur singu- 11
larum causarum processus, adeout nisi in illis actis citationis ipse citatus, vel ejus procurator compareat, per contradictas procedi valeat, cum non teneatur altera pars inquirere, an citatus habeat in Curia procuratorem; Attamen si id alteri parti innotescere constet, adeout aliqua malitia, vel affectatio desuper dignoscatur, tunc istud judicium per contradictas non solet substineri, ideoque plures practicavi, quod Signatura Justitiæ illud circumscripsit eum omnibus indè sequutis; *i* Id autem certam non habet regulam (cum ex facti qualitate, & singulorum casuum circumstantiis pendeat; Ideoque cautela est, ut ille qui judicetur esse procurator, citetur ad docendum de mandato in actis, eoque non docente in termino, rectè proceditur in contumaciam.

Prout, licèt hoc judicium, benè in Curia servatum 12
sit; Attamen si agatur de aliquo actu explicando in partibus, in quibus existat principalis, contra quem in contumaciam in Curia proceditur, (ut in processu remissoriali, vel compulsoriali practicari solet), tunc ipse principalis est citandus, neque ibi excusat contumacia contracta in Curia. *l*

Inter contumaciæ autem effectus, ille recensetur, quod 13
ei audientia denegatur, etiam in aliis causis inter easdem tamen personas, non autem inter diversas; *m* Non tamen arctatur Judex ad hanc denegationem, quoniam id in ejus arbitrio est repositum, atque ex causa potest ei audientiam concedere. *n*

In Curia verò quoties agitur in civilibus, auditur con- 14
tumax in statu, & terminis, refectis tamen expensis factis per alteram partem, quod etiam de jure communi statutum est. *o*

Ad constituendum autem in contumacia, de jure illa in termino debet incusari; *p* Sed in Curia potest semper accusari, etiam post lapsum terminum ad comparendum. *q*

Regulariter contumax non admittitur ad appellandum, 15
de juris rigore, sed de æquitate canonica, quæ in Curia est recepta, appellat, ubi sit contumax verus infra decem dies à die latæ sententiæ, & ubi sit fictus, à die scientiæ numerandos. *r*

Reputatur præsens in ejus odiosis; & præjudicialibus, 16
pluribusque aliis subjacet pœnis, quas usque ad numerum viginti quatuor practici enumerant; *s* Et præsertim habetur pro confesso, ut in deterius. *t*

Potest mulctari, quamvis non impediretur processus ad 17
ulteriora, rejecta opinione volentium, ut eatenus mulctæ sit locus, quatenus dictus processus impediretur, quoniam adhuc ob judicis contemptum, iste mulctam demandare potest. *u*

Non dicitur contumax ante ultimam horam totius diei 18
termini, in qua debet expectari; *x* Licèt in hoc Tribunalium stylis deferendum videatur.

Cum autem contumacia in judicis contemptu consistat, 19
hinc non debet reputari contumax, qui ex aliquo justo, non autem affectato impedimento comparere non potest. *y*

Minusque ille, qui citanti tanquam incompetenti parere non tenetur. *z*

a *de iis & aliis ad hanc materiam processus per contradictas.* Greg. & add. *dec.*110.& 430.Buratt. & add.*dec.* 943.*dec.*104.*p.*6.*rec.in Civitatis plebis Cappellaniæ* 4. *Decemb.*1663.5.*Februarii* 1664.& 9. *Decembris* 1665. *coram Tayas & sæpius.* b *Ibidem ut supra.* c *supra disc.*3. d Balar.ad Clar.*§.fin.q.*34.*n.*13.Sanfelic. *dec.* 31.*n.*1. e Vestr.& add.*lib.*7.*cap.*3. Buratt. *decis.* 17. Greg.& add.*& alii de quibus supra lit.A.*

f apud Otthob.*dec.*145.apud Cels.*dec.*128.

g Rot.*in Romana census* 21.*Maii*,& 10.*Decemb.* 1627.*coram Ubaldo.*

h *dec.*181.*p.*10.*rec.in contr.* Rovit.*pragm.*3.*de ord.jud.n.*3.

i Rota *in Amerina domus* 4.*Martii* 1619. *coram Panfilio, & sæpè vidit practicatum à Signatura Justitiæ.*

l Adden. ad Greg.*dicta dec.*110.& 430.

m Franch.*dec.*275.*ibique* adden.*ubi concordantes.*

n Franch.*ibid.* o Menoch.*de arbitrar.q.*36. Thes.*dec.* 9.add.ad Vestr. *lib.*4.*cap.*4.*n.*20.

p Rovit.*pragm.*6.*de citation.& pragm.*3.*de ord.judic.*

q Pret.*dec.*162.*lib.*3. r Burat.& add. *decis.* 59.& 122. Ridolphin.*in prax.p.*1.*c.*13.*ex n.*124.

f Vestr.& add.*lib. cap.*2.Marant. *in prax. verbo contumacia par.* 6. t Rovit.*pragm.*6.*de ord.jud. n.*6. Capyc.Latr.*consult.*136.*n.*3.*& infrà disc.*29.

u *de his* apud Seraph.*dec.*965.& 972.add.ad Burat.*decis.* 710.*ubi concordantes.* x *dec.*199.*p.*5.*rec.*

y Buratt.& add.*dec.*725.& 588.de Marin.*resol.*44.*lib.*1.

z Add.ad Buratt.*dec.*588.Martin. Andr. *decis.* 87. *cum aliis disc.*3.& 9.

De compromisso, quando peti valeat, atque ex ejus causa forus declinari: Et de aliis, quæ ad hanc materiam compromissi, & laudi, ac arbitrii pertinent.

SUMMARIUM.

1 *Obiici solet de exceptionibus dilatoriis præsertim de illa incompetentiæ fori.*
2 *De exceptione compromissi ex statuto Urbis cum quibus personis, vel in quibus Tribunalibus procedat.*
3 *De compromisso in vim Regiæ pragmaticæ in Regno Neapolitano, & quando peti valeat.*
4 *Quare in Curia raræ sint controversiæ in hac materia.*
5 *De eodem, & quando agi contingat.*
6 *Quod nulla detur cautela evitandi petitionem reductionis ad arbitrium.*
7 *An impediatur exequutio, & cum quibus regulis in materia procedatur.*
8 *Compromissum voluntarium quas exigat solemnitates in iis qui alienare, vel aliàs disponere sint prohibiti.*
9 *De declinatione fori ratione compromissi necessarii.*
10 *Quid in casu mixto ratione connexionis cum causa pendente coram Judice Ordinario non declinabili.*
11 *Quod compromissa pernicios effectus potius producant.*
12 *De praxi quæ per electos in arbitros teneri debet.*
13 *Commendatur stylus Curialium Urbis.*
14 *Non est in usu trigesima, & quæ sit merces arbitrii.*
15 *De causis privilegiatis, in quibus non intret compromissum necessarium.*
16 *De eodem de quo n.*4.5.
17 *Laudum debet justificare ex actis.*
18 *Non potest proferri ultrà compromissa.*
19 *Debet terminare omnes controversias.*
20 *De necessitate citationis, aliorumque actorum in tela judiciaria.*
21 *An religiosi esse possint arbitri.*
22 *Ad quem appelletur à laudo arbitrii Ecclesiastici.*
23 *Curia Romana distinguit professiones, & non solent fieri compromissa in Religiosos.*
24 *Causæ Ecclesiasticæ non compromittuntur in sæculares.*
24 *An laudum possit dividi, & exequi in parte.*
26 *An compromissum per juramentum fiat incredibile.*
27 *Post causam finitam per sententiam, fieri non potest.*
28 *An sit pluries reiterandum si semel factum expiret.*
29 *Non complectitur rem judicatam.*
30 *Quando dicatur arbitrer, vel arbitrator.*
31 *Quando expiret per mortem.*
32 *An laudem nullum, sed emologatum afficiat, & de emologatione.*
33 *Regulariter non habet viam exequutivam.*
34 *In laudo procedunt ea, quæ in sententiis.*
35 *Procedit compromissum pari passu cum transactione.*

DISC. XI.

1 COmparante illo, qui ad judicium evocatus est, mediante citatione legitimè exequuta, priusquam deveniatur ad ea, quæ ulteriorem processum, in ordinatoriis, vel decisoriis concernunt, & quæ alicubi sub nomine exceptionum peremptoriarum explicari solent, de exceptionibus dilatoriis, quandoque objicitur; Præsertim verò super declinatoria fori, vel Judicis, ratione competentiæ, vel recusationis, aut litis pendentiæ, coram alio Judice; Verùm de his actum est superiùs occasione agendi de Judice, ubi an & quando ille Judex, qui cum ejus citatione ad judicium evocavit, incompetens, vel recusabilis esse dicatur. *a*

Data verò competentia; In plerisque partibus datur 2
quoque ejusdem fori, vel Judicis declinatio, per exceptionem compromissi, quod ex locorum legibus particularibus inter conjunctos intra certum gradum, sive inter aliàs personas certam qualitatem habentes præcipiatur, ut in Urbe, ejusque districtu dispositum est per Statutum, quod tanquam laicale, ac attendendum in foro Capitolino aliisque inferioribus & subordinatis Tribunalibus & curiis & sæcularibus, & locum non habet ecclesiasticis, minusque in aliis Tribunalibus utriusque fori mixturam, sive utriusque gladii exercitium habentibus, ut (ex. gr.) sunt Tribunalia Rotæ, & Auditoris Cameræ, cum similibus.

Idemque cum eadem districtione ad forum, ac personas 3
& causas laicales, absque mixtura Ecclesiasticarum, dispositum est in Regno Neapolitano, per quam Regiam pragmaticam; *b* Atque in plerisque Italiæ Civitatibus vel locis frequens est usus hujusmodi Statutorum vel legum; super quibus tamen certa regula generalis dari non potest, quibuscumque casibus vel locis applicabilis, ob earumdem legum diversam formam, diversamque praxim, vel interpretationem; Ideoque singulorum locorum praxi, vel stylis deferendum est; Illud enim ante litis contestationem est petendum, conventionaliter exigat. *d*

In Romana verò Curia, exceptis aliquibus brevibus 4
causis, quæ in Capitolina foro pertractari solent, raræ sunt inter Advocatos, aliosque classicos curiales disputationes; super interpretatione vel observantia præfati statuti Urbis; Vel quia in aliis Tribunalibus locum non habet ut supra; Vel etiam quia experientia docuerit, ut id, quod ad bonum ac laudabilem finem resecandi lites introductum est, diversos, imò contrarios producat effectus, quod scilicet, loco resecandi lites, & calumnias, eas potiùs foveat, atque reddat longiores, adeout lege concedente tres instantias, ità per quatuor causas pertractare oporteat; Ideoque in eadem Curia, illæ disputationes desuper audiri solent, quæ percutiunt Statuta aliarum Civitatum & locorum Status Ecclesiastici, ità declinando forum Auditoris Cameræ, coram quo aliàs legitimè causa introduci potuerit.

Hinc nulli, vel nimium rari, ideoque ignoti sunt ca- 5
sus, in quibus de hoc necessario compromisso in Rota disputari, contingat, cum de iis, quæ fori declinatoriam, seù causarum remissionem ad partes concernunt, in ipsomet Tribunali A. C. occasione petendi moderationem inhibitionis, disputari soleat, vel (& frequentiùs; in Signatura Justitiæ, cujus propriè minus est hujusmodi, competentiæ, vel incompetentiæ quæstiones decidere, ut agendo de hoc Tribunali in relatione Curiæ advertitur; *e* Adeòut revera, saltem pro frequentiori praxi, dictus præjudicialis, ac oppositus effectus fovendi calumnias reorum, atque protrahendi lites in longum resultet; Et consequenter sanctius forsan esset hujusmodi leges abolere.

Quoniam licèt, etiam in causis gravioribus, atque ces- 6
sante hujusmodi legum dispositione, compromissorum frequentem usum, praxis doceat, quandoque proficuum ob præfati commendabilis finis vel effectus assequutionem; Attamen id ex diversa provenit ratione, quia nempè (præsertim pro Curiæ Romanæ praxi,) compromissa, de jure, & de facto fieri solent, deputando Arbitros, etiam in arbitratores, & amicabiles compositores, eaque muniri obligatione camerali aliisque pactis exequutivis, tollentibus appellationem suspensivam, vel petitionem reductionis ad arbitrium boni viri, ac etiam cum aliis clausulis adimentibus necessitatem servandi rigorem & formalitates ordinis judiciarii, ex quo nullitates deduci solent, undè propterea processus exequutivus pro frequentiori experientia finem præbet plerisque litibus, quæ aliàs in longum protraherentur, quando debitori vel possessori concederetur exequutionem effugere. *f*

Et licèt, (ut plerique Doctores prudenter advertunt, 6
g) nulla detur sufficiens cautela, evitandi adversùs laudum vel sententias arbitramentales, hoc remedium petendi reductionem ad arbitrium boni viri. Nimium tamen refert, an id ad ad utrumque, suspensivum, ac devolutivum effectum competat, ut contingit in compromissis necessariis, quæ ex legibus municipalibus ut supra fiant, quando per ea aliter non disponatur; Et quando ratione obligationis cameralis, aliorumque pactorum exequutivorum, vel clausularum, effectus exequutivus denegetur, atque laudum paratam habere debeat exequutio-

tionem, non retardabilem per exceptionem altioris indaginis, ex quibus in omnibus causis, ac processibus executivis appellatio suspensiva admittenda est, ex nimium vulgari & quotidiana regula, quod sententia nulla, vel
7 injusta, nunquam exequutioni demandanda est, quamvis de re judicata, vel de tribus conformibus agatur, cum in hoc proposito, laudorum exequutio, pertractari soleat cum eisdem regulis, ac propositionibus, quas generaliter in sententiis, & decretis Judicum habemus, dum eadem pariformiter intrat ratio. *b*

8 Quatenus itaque, ad hujus materiæ compromissi praxim, vel generalitates pertinet; Ea in primis intrat distinctio, inter compromissum voluntarium, & necessarium, ut primum, quandam redoleat speciem alienationis, ideoque in personis prohibitis alienare, aliosque contractus præjudiciales facere sine certis solemnitatibus, eædem solemnitates, vel requisita in compromisso voluntario requiruntur; Secus autem in necessario, quod
x legis obligatoriæ dispositione provenit; *i* In reliquas autem quæstiones, quæ in hac materia haberi solent, præsertim super natura vel qualitate causarum, & an sub hujusmodi legibus intrent, necnè, cessant in compromisso voluntario, dum partium conventio eas dirimit, quoties ea valida sit.

9 Agendo autem de compromisso necessario; Illud de stricto juris rigore, fori aliàs competentis declinationem inducit, atque judicis ordinarii jurisdictionem suspendit, quòd scilicet causa per unam Partium legitimè in Curia introducta, rectè per alteram petatur remissio ad partes, coram arbitris ad formam Statuti eligendis, ipseque dicatur forus competentior, seu magis privilegiatus, secus ubi sit voluntarium, cum tunc quilibet Partium redire valeat ad judicem ordinarium, licèt competat alteri Parti actio ad pœnam, vel ad quanti interest, nisi per actum expressè aliàs provisum sit. *l*

10 Quæstio antem cadere solet in casu mixturæ seu connexionis alterius causæ cum tertio, an scilicet ratio connexionis prævaleat, atque compromissum impediat, vel è contra; Atque in facti contingentia quandoque de hoc agendo in Tribunali A. C. ac etiam in Signatura justitiæ occasione præsertim Statuti Fulginatensis, quod affines etiam post dissolutam causam affinitatis intra certum gradum ad id obligat, substinui permanentiam causæ in Tribunali A. C. in quo penè instructa erat; Tum ex ista ratione connexionis; Tum etiam ex aliquibus exemplis S. Consilii Neapolitani. *m*

11 Et meritò quidem, quoniam (ut præmissum est) hujusmodi compromissa, ex laudabili fine inducta, contrarium effectum, inanesque circuitus, atque calumniarum fomentum, potiùs inducunt; Quoties non sint voluntaria, & munita pactis, & clausulis, de quibus supra, & nihilominus sæpiùs neque id sufficit; Undè propterea, quamvis frequenter in Arbitrum vel Arbitratorem, litigantium concordi sensu deputatus fuerim; Nimium tamen rarò ad laudi prolationem deveni, sed partibus, earumque defensoribus auditis, maturèque omnibus perpensis, oretenus eisdem per modum concordiæ proponere consuevi id, quod laudare in animo conceperam, ut eis acquiescentibus, vocaretur Notarius, atque fieret transactio, & ità adimpleretur finis, ob quem compromissa introducta sunt, sin minus integram remaneret causam prosequi in statu & terminis, in quibus præambula compromissi hora reperiebatur, dum lauda partibus non acquiescentibus nova & majora dispendia ac majorem temporis jacturam producere quandoque solent, ut quandoque expertus sum quando laudum proferre oportuit. *n*

12 Atque in hac parte verè commendabilis est Romana classica Curialitas, quæ generaliter cordi habet, cum ni-
13 mia charitate, magnaque ingenuitate, omne studium, omnemque laborem, etiam gratuitum adhibere, pro litium compositione, neglecta quacumque propria utilitate, quæ ex litium prosequutione resultaret (quamvis nulla detur in hoc mundo regula, quæ limitationem non patiatur;) Atq; ubi ad laudi prolationem devenitur, ille usus, abusus trigesimę, qui ex jure civili derivet, penitus ignotus est, sed adhibetur ille idem usus sportularum, qui in Judicibus Commissariis, vel aliquibus ordinariis adhibetur; Undè
14 propterea in facti contingentia pluries obtinui revocari sententias condemnantes ad hanc trigesimam in vim Regiæ pragmaticæ, quæ in Regno Neapolitano viget, utpotè cum personis Ecclesiasticis, & in foro ecclesiastico non attendendæ.

Hujusmodi autem leges compromissum damnantes, in plerisque causis non intrant, utpotè privilegiatis; Putà ubi agatur de alimentis, vel de dote; Quæstione cadente in legitima an alimentorum naturam ac privilegium habeat; 15
Et generaliter in iis juribus, quæ liquida incontinenti probata sint, per instrumenta publica sive etiam per scripturas privatas, pro quibus competat processus exequutivus, putà ratione obligationis cameralis, vel ex simili pacto, vel clausula, & in plerisque aliis casibus, quos recensere ac etiam examinare student DD. qui de hac materia particulariter & ex professo ex genio vel propriæ regionis oportunitate tractarunt, sed in Romana Curia, (ut dictum est,) rarus videtur hujusmodi quæstionum, seù disputationum usus.

Frequentior antiquiori tempore erat usus disputandi de 16
laudorum exequutione, ac validitate, ut docent pleræque Rotæ decisiones, inter finem decursi & initia currentis sæculi æditæ, sed moderno tempore adhuc iste usus rarus effectus, est ob superius insinuatam rationem, quod quando Arbitrorum charitas dictam cautelam non adhibet, compromissorum ac laudorum usus, effectus perniti osos potiùs producit.

Ubi verò de his disputari contingat, præsertim circa laudi validitatem & exequutionem; Regula est, ut illud tam circa justificationem, quam circa facultatem ipsius 17
Arbitri, ex actis justificari debeat, quodque Arbitri assertioni non deferatur circa ejus deputationem, nisi ubi ea fiat Partibus præsentibus & non contradicentibus. *p*

Item, ut proferri non debeat ultra compromissa, cum illud dicatur stricti juris, stricteque interpretandum sit, 18
atque non extendendum ultra specificata *q*; Prout terminare debet omnes controversias, ac aliàs invalidum 19
est, nisi clausulæ, & facultates in compromisso contentæ aliter disponant. *r*

Eædemque facultates, vel clausulæ hodiè de communi stylo adiici solitæ, dirimunt quæstiones, quæ antiquiori tempore disputari solebant, circa necessitatem citationis tam in substantia, quam in solemnitate; Ac etiam circa ju- 20
dicii telam, seu ordinem, necnon circa facultatem deputandi tertium in casu discordiæ, an de ista in actis constare debeat, sive an valeat eadem facultas de persona incerta, cum similibus; Quoniam hujusmodi quæstiones cadunt in puris arbitris, non autem in Arbitratoribus & amicabilibus compositoribus, qui in voluntariis compromissis pro frequentiori usu deputari solent, quibus datur facultas procedendi de jure, & de facto, nullo quoque tempore juris ordine servato. *s*

In aliquibus partibus, jurisdictionales quæstiones, voluntaria compromissa parere solent, quia scilicet fiant in
21 clericos sæculares ac etiam frequenter in illos regulares, qui in sæculo in Advocati, vel procuratoris munere versati, immemores illius sententiæ, *quod non sint digni Regno Dei, qui apponendos ad aratrum, respiciant, retro sæcularia negotia*, non absque aliqua pompa, vel ambitione potiùs pertractare satagunt, An scilicet à laudo per eos lato ad Judices ecclesiasticos inspecta persona arbitri, vel potiùs ad Judices laicos, inspecta qualitate causæ, & litigantium; appellandum sit, istaque posterior opinio magis in praxi recepta videtur, ut scilicet qualitas arbitri, vel arbitratoris non immutet naturam, seù qualitatem causæ. *r*

In Romana Curia tamen hujusmodi quæstiones non audiuntur, minusquæ aliæ, an & quando regulares pro-
23 fessi, hoc munus arbitri; vel arbitratoris exercere valeant, *s* quoniam Curia bene professiones distinguit, etiam in ipsismet Curialibus, ut in ejus *relatione* advertitur occasione agendi de Curialium diversis ordinibus; Ideoque adinstar distributionibus beneficiorum, sæcularibus sæcularia, & regularibus regularia congruunt; De aliis autem ad hanc materiam apud ejus tractatores, sive alios super præmissis insinuatos, in casu contingentiæ recurrendum erit, cum à Curiæ praxi ista materia potiùs extranea quodammodo videatur, vel saltem rara.

In sæculares autem personas, vel Magistratus causas ec- 24
clesiasticas, vel spirituales absque Apostolico beneplacito est prohibitum compromitti. *t*

Nimiumq; occasione præsertim exequutionis laudi à me prolati iu quadam gravi causa, *u* disputata fuit in Rota, (me tamen ex dicta ratione non scribente) ea quæstio in- 25
dividuitatis, vel dividuitatis laudi, an scilicet illud in ea parte, quæ justa videatur exequendum sit, alterius partis exequutione denegata; Affirmativam enim veriorem esse super dividuitate, plerique substinent, ubi per capita separata latum sit ad instar sententiæ; *x* Negativam verò alii tenent, ex laudi individua natura. *y*

Cum

Cum æqulvoco autem in hac disputatione procedi ego advertebam, atque aliquibus causæ defensoribus insinuabam, adeout pro meo judicio inanis videretur labor desuper adhibitus; Dicta etenim quæstio, quæ diversas ut supra, opiniones habet (ideoque in Praxi illa tenenda est, quæ in ea regione ejusque majoribus Tribunalibus recepta sit) procedit, ubi idem qui sit in parte victor, & in parte victus, laudum in partibus odiosis, ac præjudicialibus impugnet, atque ab eo appellando, vel reclamando se opponat exequutioni, istam verò petat in partibus sibi favorabilibus; Isto etenim casu, licèt in sententiis judicum, id de jure liceat; Attamen in laudis aliqua dignosci videtur ratio differentiæ ob individuitatem consensus, juxtà unam opinionem ut supra; Sed quando ille, qui petit exequutionem partium, seu capitulorum favorabilium, acquiescit etiam partibus, vel capitulis odiosis, ac præjudicialibus, totumque laudum acceptat, undè propterea impugnatio proveniat solùm ex parte illius, qui exequutioni se opponat, tunc nulla cadere videtur dubitandi ratio, quoniam aliàs nunquam verificabilis esset exequutio contrà invitum.

Compromissum juramento firmari prohibitum est de ju-
26 re civili, hæc autem prohibitio cessat de jure canonico, quod ubique etiam in terris Ecclesiæ, vel in foro laicali attendendum est, atque ita communis praxis recepit. *z*

Post causam jam finitam pet sententiam compromissum
27 fieri non potest, nisi consensus illius cujus favore sententia prodit, & qui prævia certa scientia, sit validus, & legitimus, prohibitionem cessare faciat. *a*

Requisitum ab homine puta ex conventione, vel ex
28 præcepto testatoris, sufficit semel factum esse, neque reiteratio prætendi potest; Ubi verò requisitum est à lege, sub quæstione est an iterum peti possit, si primum absque effectu expiraverit, toties quoties &c., vel potiùs non ultra duas vices; Atque variæ sunt opiniones, ideòque Tribunalium, seù regionum stylis deferendum videtur, dum (ut præmissum est) raro Curia Romana has disputat quæstiones. *b*

29 Rem judicatam non complectitur, quantumvis amplè conceptum sit, nisi dicatur. *c*

Ubi Arbitri, & Arbitratoris potestas data sit, in ejus
30 electione est, quam personam gerere velit, sed si primam eligat, tenetur juris formam, ac ordinem judiciarium servare; Quando autem uno, vel altero modo in dubio procedere voluisse dicendum sit, certam non habet regulam, sed à facti qualitate, & circumstantiis, vel argumentis pendet. *d*

31 Per mortem unius ex compromittentibus expirat, nisi factum sit etiam pro hæredibus, ut hodiè pro frequentiori stylo fieri solet. *e*

Ubi laudum sit nullum, partium emologatio, vel acce-
32 ptatio, illud validum reddere non potest; Si tamen cum certa scientia facti, & juris talis nullitatis, valida acceptatio utriusque partis accedat tanquam per speciem reciprocæ conventionis, tunc valebit quidem in vim pacti, vel transactionis, cujus naturam assumit. *f*

Regulariter non habet viam exequutivam, sed ab eo licitum est appellare etiam ad effectum suspensivum, nisi
33 partium conventio aliter statuat *g*, Limitant autem aliqui in Judæis. *h*

In reliquis autem, circa injustitiam impedientem exequutionem, non obstante quocumq; pacto exequutivo sine quo injustitia in parte, vitiet totum, quoties non sit per capitula separata, cum similibus; Generaliter receptum videtur idem quod in sententiis, vel decretis Judicum habetur.

Compromissum procedit pari passu cum transactione,
35 tam circa solemnitates requisitas respectu eorum, qui alienare, vel aliàs liberè disponere sint prohibiti, quam etiam super eo an afficiat successorem, qui jure suo independenter veniat, ex causa feudi, vel fideicommissi; Ideoque ad hunc secundum effectum, eædem intrant distinctiones. *i*

a *supra disc.* 3.

b *pragm.* 1. *de arbitr. cujus materiam agunt* Rovit. *super ead. pragm.* de Marin. *resol.* 66. *lib.* 1. Prat. *obser.* 21. *& alii de quibus supra.* d Afflict. & Ursell. *dec.* 185. Cavaler. *dec.* 456. e *in relatione Curiæ disc.* 32.

f apud Cels. 170. *Neap. seu Januen. laudi* 12. *Jun.* 1671. *& 18. Martii* 1672. *coram Rondinino in casu de quo tit. de feud. disc.* 108.

g adden. ad Oldrad. *consil.* 156. Rovit. *pragm.* 1. *& 2. de arbitr.* Prat. *de observ.* 21. Buratt. *dec.* 29. *& 650.*

h Buratt. & add. *dec.* 14. *& 650.* Cels. *d. dec.* 170.

i *sub tit. de feud. disc.* 49. *sub tit. de jurisd. disc.* 7. *& sub tit. de alien. & contract. prohib. disc.* 1.

l *Civilistę in l. si quis rem ff. de arbitr. & Canonistæ in clem. quandiu de appellat.* Zacch. *de obl. q.* 19. Mantic. *dec.* 221. *num.* 10. m Staiban. *resolut.* 63. *num.* 1. Rosa *consult.* 58. *num.* 11. *& in fine.*

n *in casu de quo sub tit. de feud. disc.* 108. *& in aliis.*

o *de his habetur* apud Galeot. *lib.* 1. *contr. ult.* de Marin. *res.* 66. *lib.* 1. *ubi concordantes.*

p Mantic. *dec.* 258 Buratt. *dec.* 14. *&* 29.

q Buratt. & add. *d. dec.* 14. *&* 29. *ubi alii recensentur.*

r Cavaler. *dec.* 656. Buratt. *dec.* 14. Duran. *dec.* 200.

f Mantic. *dec.* 299. Buratt. *dec.* 56. *&* 70. Cels. *dec. f.* 710. *de* Marin. *resol.* 45. *lib.* 1. r Rovit. *pragm.* 2. *de arbitr.* Sperell. *dec.* 19. *apud quos de utraque opinione.*

f Rovit. *ubi supra* Cels. *dec.* 170. *n.* 3. t *d. disc.* 7. *de jurisd. ubi concordantes.* u *de qua dicto disc.* 108. *de feud.*

x Cancer. *var. l.* 3. *cap.* 17. *n.* 28. *& par.* 1. *cap.* 21. *n.* 60. Marott. *disc.* 37. Staiban. *resol.* 57. *n.* 32. Burat. *dec.* 29. *nu.* 15. *ubi add. n.* 21. *&* 27.

y Franch. *dec.* 173. Fontanell. *claus.* 4. *gl.* 21. *p.* 1. *num.* 35. Merlin. *lib.* 1. *cont.* 55. *n.* 12. Rota *dec.* 133. *ex n.* 13. post Post. *de subh. in addit.*

z Vestr. & add. *lib.* 3. *c.* 3. Marant. *in prax. p.* 6. *n.* 264.

a Surd. *dec.* 185. Capyc. Latr. *consult.* 70. *apud quos alii.*

b *Pro prima opinione* Capyc. Latr. *dec.* 182. *n.* 43. Rot. *dec.* 867. *p.* 3. *divers. & alii relati* per Marin. *resol.* 65. *lib.* 1. *Pro aliena* Afflict. *dec.* 46. Rov. *in pragm.* 1. *de arbitr.* n. 9. de Merlin. *ubi sup.* c. Surd. *dec.* 185. Bich. *dec.* 630.

d Greg. *dec.* 204. *ubi concordantes.* e Giovagnon. *consil.* 23. *lib.* 2. Cavaler. *dec.* 656. Bich. *dec.* 630.

f Buratt. & add. *dec.* 14. *&* 657. *dec.* 155. *p.* 5. *rec. dec. f.* 65. *p.* 7. *& sæpius.* g Bich. *dec.* 248. *cum aliis supra n.* 6.

h Thesaur. *dec.* 253. *n.* 6. i *supra n.* 8. *ubi allegantur auctoritates id firmantes in specie.* Otthob. *dec.* 242.

De legitimatione personarum in judicio existentium, & quando defectus legitimationis annullet processum, vel ejus exceptio illum impediat.

SUMMARIUM.

1 *An & quando defectus legitimationis persona obstet vel annullet.*
2 *De legitimatione personæ, de qua sit oppositum, quomodo geri debeat.*
3 *De hoc oppositum dicitur per protestationem*, generalia contra &c.
4 *In casu oppositionis non admittitur mandatum præsumptum.*
5 *De eodem, seu de ratione.*
6 *De actionibus popularibus, in quibus unus pro alio competere potest etiam sine mandato, quomodo intelligatur.*
7 *De probatione identitatis personæ, ejusque suppositione.*
7 *De legitimatione personæ circa qualitatem, quæ tribuat actionem.*
9 *De justificatione descendentiæ, vel filiationis, aut parentelæ.*
10 *An & quando pater habeat legitimam personam standi in judicio pro filio.*
11 *An requiratur citatio filii in actibus, qui ex causa administrationis gerantur à patre.*
12 *De differentia inter actus gestos per tutorem, vel per curatorem.*
13 *Quod personarum pluralitas, vel suppositio non præsumatur, & quomodo sit intelligendum.*

DISC. XII.

QUæstio est, cum consueta opinionum varietate, inter scribentes, an legitimatio personæ Actoris 1
adeo necessaria sit, ut ea neglecta, etiam parte non opponente, judicium seù processus corruat; Aliquibus simpliciter affirmantibus; Aliis autem simpliciter negantibus, Et aliis distinguentibus inter causas ordinarias, & summarias, vel exequutivas juxta illas distinctiones, quæ infra habentur in eo discursu, in quo agitur, an, & quando sententia, vel decretum justificari debeat ex eisdem actis.

Verior tamen, magisque in praxi recepta videtur opinio distinguens, inter judicium, seu processum contumacialem, & alterum compilatum cum parte comparente, ac se defendente; ut in primo casu legitimatio personę sit necessaria, illaque ex actis justificari debeat, ex ea congrua ratione,

quod absentis partes supplere debet Judex ex officio, sive quia præsupponendum est, quod si comparuisset; Isto enim casu cessat ratio, quæ (ut infra) eximit ab hac necessitate in altero casu judicii, vel processus cum parte comparente, ac se defendente; Istoque casu, eatenus ad validitatem processus hæc legitimatio necessaria est, quatenus de illa opponatur Ex ea ratione, quod non opponendo videtur altera Pars agentem agnoscere in talem, qualem se facit; Ideoque opposita impedit etiam in exequutivis, & quamvis agatur de obligatione camerali, sed non opposita non causat nullitatem actorum, & processus. *a*

Oppositionem autem accedente, quomodo hæc legitimatio facienda sit, & quando illa facta dicatur, autem de facili statui potest regula certa, & generalis cuicumq; casui
2 applicabilis, ob diversas hujusmodi legitimationis species, seu verius ob diversa individua, in singulis quibusque casibus, vel judiciis, adeò ut, facti potius, quam juris quæstio remaneat pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis decidenda.

Distinguitur itaque materia in duas inspectiones; Unam scilicet legitimationis personæ principalis; Et alteram personæ procuratoris, vel alterius defensoris; Atque circa istam posteriorem in praxi, frequentiores quæstiones, inter practicos, seù causarum Patronos audiuntur, stante generali protestatione, quæ pro stylo in omnibus causis fieri solet in prima comparitione, quæ fiat per citatos, seù pro-
3 vocatos ad judicium, & quæ vulgò dicitur *generalia contra*, cujus formula id præsertim continet, ut nemo audiri debeat, nisi docto de legitimo mandato procuræ, aliisque justificatis justificandis.

Isto igitur casu non admittitur illud mandatum præsum-
4 ptum, quod ex præsumptionibus & conjecturis, vel ex notabili impensa desumi solet, juxta ea quæ superius *disc.* 6. agendo de procuratore, insinuantur, quoniam ea rectè procedunt ad substinendum judicium, seù processum, salvandamque illam nullitatem, quæ deduci solet ex defectu mandati, quando de illo opponat idem mandans, sub cujus nomine ille procurator comparuit, & actitavit; Secus autem ubi altera Pars de hoc exprese opponit, quoniam rectè dicere potest sua interesse, ut doceatur de expresso mandato; Tum ad effectum inspiciendi, an illud sit verum, ne aliàs cuilibet tertio sub nomine, ac persona alterius litigare in animo non habentis, licentia tribuatur lites promovere, ac aliquem vexare; Tum etiam ad alium effectum inspiciendi, ad illud sit legitimum, ut in casu victoriæ, collitigans certus reddatur de validitate judici, & actorum, ac etiam de facultate recuperandi expensas; Ideoque magna differentia est agere de sufficienti mandato etiam præsumpto, vel legali sine Partis oppositione, ad effectum validitatis actorum; Et ad alterum effectum formalis oppositionis pro legitimatione personæ.

6 Hinc proindè, quamvis in jure plures dentur personæ favorabiles, pro quibus; Quilibet in judicio esse potest, putà quilibet monachus pro Monasterio vel Religione; Quilibet Canonicus pro Capitulo; Et quilibet civis pro civitate; Ac magis generaliter, quilibet de populo pro pupillo, vel pro furioso, seu pro Ecclesia quia causa, cum similibus, quasi quod istæ actiones dicantur populares; Attamen id rectè procedit ad effectum occurrendi damnis, ac præjudiciis, quæ hujusmodi personis privilegiatis aliàs resultarent, ita eorum negotium utile gerendo, vel ut eorum damno occurratur, & ne alias sibi objici valeat de regula, quod non habens interesse, non est audiendus atque à limine judicii repelli potest; Sivè ne altera Pars dicere valeat de nullitate actorum, ab eo gestorum, ante oppositionem: Secùs autem ubi ista expresè opponat in ulteriori prosequutione judicii, ex præfatæ oppositionis justo motivo, ut scilicet tutus reddatur in casu victoriæ de validitate processus, & sententiæ, ejusque exequutione, & ne alias inane remaneat judicium, quod cum incommodis, & sumptibus ab eo substentandum est, quoniam tunc rectè objicere potest de legitimatione personæ comparentis pro hujusmodi personis privilegiatis, objiciendo (ex. gr.) tutori pupilli, an legitimè à Judice competente servatis servandis deputatus fuerit, & an omnia solemnia adimpleverit. Idemque in comparente pro Capitulo, vel pro Monasterio seu pro Civitate cum similibus, an scilicet legitimè deputatus fuerit capitulariter, sive cum solemnitatibus, quæ pro universitatis qualitate, de jure, vel de stylo requiruntur, & ne alias (ut dictum est) altera Pars cogatur, elusorium, ac inane judicium substinere, ita de plano impugnabile ab eo, sub cujus nomine illud gestum sit.

7 Quo verò ad alteram speciem legitimationis personæ ipsius principalis, an scilicet sit talis, qualem se facit; Dupliciter de hoc disputari solet: Primò nempè circa substantiam, vel existentiam illius personæ, an sit vera, vel supposita, quia nempè non dubitetur, quod Titio competat illa actio, sed dubium sit an persona, quæ comparet sit ille Titius, vel potius se talem falsò supponat, juxtà antiquum casum ab historicis relatum, Judæorum Regis Antiochi; Alterumque modernum circa finem decursi sæculi Sebastiani Regis Portugalliæ: Ac recentiorem, quem Romana Curia in persona privata, cum adeò magna incertitudine (quæ adhuc viget,) practicavit, ac disputavit in persona illius, qui se dicebat Andream Casalem nobilem Bononiensem, qui præsupponebatur à pluribus annis in bello defunctus: Atque egomet hanc disputationem habui in una Fanen. recensita in materia fideicommissariæ *b*: Ista vero est quæstio nudi facti, ac probationis, quæ proindè aliquam juris certam regulam non recipit: cum pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis decidenda sit.

Altera verò species legitimationis est circa qualitatem, 8
quæ personæ actoris illam tribuit actionem, quam alias non haberet; Puta quia agat tanquam creditoris hæres, ideoque docere debet de qualitate hæreditaria, ejusque legitimo, & sufficienti titulo; Sive frequentius in quæstionibus præsertim fideicommissariis, quia se dicat de genere vocato, ut talem se justificet.

Super ista vero justificatione cadunt quæstiones, an ea 9
fieri debeat per gradibus distinctos, vel sufficiat quod fiat in genere, idque pendet à qualitate successionis, & an prærogativa gradus, vel proximitatis tribuat jus, vel majorem competentiam in concursu, vel è conversò sufficiat esse de genere in universum, aut probare descendentiam ab eo, qui fuit in possessione illius juris, ut pluries habetur in materia fideicommissaria, ac etiam in altera Jurispatronatus gentilitii, cum similibus. *c*

Præsertim verò in praxi disputari frequenter contingit de puncto legitimationis personæ in naturalibus tantum, vel in iis, qui à naturali descendant, ob difficultatem probandi filiationem respectu patris, dum non habetur illa moralis, seu legalis probatio, quæ in legitimis, & naturalibus hodie haberi solet prompta & facilis, ex libro baptismatis, vel cum libro familiani aliisque facilioribus speciebus ratione publicitatis actus; Ac etiam probata filiatione, vel descendentia, circa justificationem legitimitatis, quæ necessaria quoque sit, & an illa in dubio præsumenda veniat, præsertim in antiquis, in quibus regula legitimitati assistere videtur; Sive circa jura familiaria super probatione identitatis familiæ, & an sufficiat sola identitas cognominis, & insignium, cum similibus, quæ ut præmissum est, certam juris regulam non habent, cum totum pendeat ex facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis; Ideoque juxta generalem naturam seu regulam materiæ probatoriæ, illa est Judici arbitraria. *d*

In patre, judicium pro filio instituente, vel substinen- 10
te, dubium cadit, an ratione illius administrationis, quam ei lex in bonis filii defert, legitimam habeat personam pro eo standi in judicio; Duplex cadit inspectio; Primò nempè an adsit ista legalis administratio; Atque ubi pater habeat usumfructum legalem, tunc administratorem quoque habet, quoniam administratio regulariter usufructus legalis pedissequa vel comes esse solet; Ubi vero illum non habeat, tunc si id proveniat ex odio ipsius patris, neque administrationem habebit, sed si ex alia causa non culposa, vel non odiosa, tunc eatenus absque filio adhuc viget administratio, quatenus pupillaris ætas eam competere, vel durare concedant, ut in propria sede advertitur. *e*

Altera est quæstio, an in actibus, qui ex causa dictæ 11
administrationis à patre geruntur in judicio, vel extra, ipsius quoque filii consensus, vel respectivè citatio requiratur, Atque in hoc DD. nimium se involvere videntur; Aliqui enim innixi dispositioni unius legis loquentis de bonis maternis, quæ patri ampliorem tribuit potestatem *f*, in hac specie bonorum, in aliis autem bonis negant, quodque filii consensus requiratur, quoties filius non sit adhuc in prima ætate, idest infans, sive quod in longa absentia reperiatur, juxta modernioris legis dispositionem *g*, quasi quod ità distinguendo, istæ leges concilientur.

Alii verò indefinitè negant, ad hujus posterioris legis tramites, quoties in dictis casibus ab ea limitatis non versemur, quodque prior lex prædicta per hanc posteriorem correcta sit; Atque utraque opinio de more suos habet sequaces *h*, neque pro mea notitia quæstio in Rota, vel in

alio

alio magno Tribunali formiter disputata, vel decisa reperitur, præsertim in judiciis pro eorum validitate.

Parum verò commendabile videtur, ita generaliter, & in confuso rem agere, dum potiùs cum congruis casuum distinctionibus procedendum videtur.

Aut etenim de voluntario contractu alienationis, vel obligationis, seù respectivè liberationis, agitur, & tunc ubi de solo agatur usufructu, qui ad partem pertinet, planum est, ut nullus requiratur consensus filii, cujus nullum geritur negotium; Aut verò actus proprietatem quoque percutit, & tunc adhibenda veniat eodem distinctio, quæ in tutore, ac respectivè in curatore in sua sede adhibita est, cum eadem videatur congruere ratio, quod scilicet quando est adultus, ipse sit qui contrahit, curator
12 autem auctorizat, & assistit, secus autem ubi pupillus *i*; Ac propterea prima ætas, de qua dicta lex posterior loquitur non de infantili, sed de pupillari debeat intelligi, cum ad effectum perfecti consensus, expletio infantilis ætatis non sufficiat; Ideoque malè simplicitas aliquorum nostrorum majorum videtur de infantili intelligere.

Si verò de judicialibus agatur, quodque judicium proprietatem quoque feriat; Si de filio Actore agatur, & tunc ad dictæ posterioris legis præscriptum, probabile videtur, ut Reus conventus, pro firmiori judicii validitate, de isto legitimo consensu objicere valeat, atque aliàs partem agentem repellere, ut ità contra ipsum filium quoque illas experiri valeat actiones, quas judicii eventus Reo victori tribuere solet, Sed si de Reo, quia nempè, filii, vel ejus actoris creditor, vel aliam habens actionem super bonis adventitiis, patrem citando, cum eo tanquam legali procuratore judicium instituat, atque cum eodem patre benè administratoris, ac defensoris partes gerente, absque oppositione sit prosequutus, ex hoc defectu autem citationis filii, nullitas prætendatur, tunc non videtur huic impugnationi locum esse, cum filii citatio nullibi in jure præscripta videatur, Atque sicuti cum curatore, & tutore, seu procuratore, aliove administratore generali judicium institui potest, ita non videtur quid prohibeat in patre, quem receptum est esse majoris auctoritatis, quam sit tutor, vel curator, aliusque legitimus administrator.

Potissimè verò, ac certius, ubi de loci stylo, cum solo patre judicia in bonis adventitiis filii institui, ac perfici soleant; Secus autem ubi stylus esset in oppositum; ideoque hunc esse quæstionis decisorem probabilius videtur; Atque tamen maturiori judicio reservatur, cum magnorum Tribunalium maturas decisiones prævia quæstionis discussione non habeamus.

13 Regula item juris est, personarum pluralitas non supponatur, minusque supposito, quæ utpotè redolens delictum, non est præsumenda nisi probetur *l*; Verum in praxi non de facili hæc generalitas reputatur sufficiens, nisi alia accedant proxima adminicula, ob nimium frequentem usum præsertim Italiæ, & Hispaniæ pluralitatis familiarum ejusdem cognominis, ac fortius personarum, ejusdem nominis. *m*

a *de his ceteris relatis* apud Graff. *de except. cap.* 4. *ex num.* 95. Cenc. *de cens. quæst.* 95. *latius* Post. *de manut. observ.* 87. Greg. & add. *dec.* 88. 223. & 264. Buratt. *decis.* 749. & 784. b *sub tit. de fideicom. disc.* 193.
c *sub tit. de fideicommiss. disc.* 50. & 193. & *sub tit. de jurepatronat. disc.* 50. d *eod. tit. de fideic. disc.* 50. & 68. & 69. & 193. & *sub tit. de jurepatr. disc.* 31.
e *sub tit. de servit. ad materiam usufructus*, & *sub tit. de alien. & contract. disc.* 17. f *l.* 1. *C. de bon. matern.*
g *l. fin. §. ubi autem C. de bonis quæ liber.*
h *eos pro utraq; sententia colligit, ac plenè rem examinat* Boss. *de patr. pot. c.* 8. §. 3. *n.* 19. & *seq.* i *tit. de alien. & contradict. disc.* 35. l *dict. disc.* 193. *de fideicom.*
m *dict. disc.* 50. & 193. *de fideic.*

De assecuratione Judicii, & de cautionibus, ac de sequestro, aliisque provisionibus super assecuratione.

SUMMARIUM.

1 *Cautio de judicio sisti, vel pro assecuratione judicii in Curia non est in usu.*
2 *A sequestro non est incipiendum, illudque est regulariter prohibitum, ideoque si opponatur, revocatur etiam cum manutentione possessorii.*

3 *An, & quomodo appositio sequestri dicatur attentata.*
4 *Datur manutentio etiam injustè spoliato facto judicis.*
5 *De eodem de quo n. 3.*
6 *De sequestro in beneficialibus in vim Clementinæ.*
7 *Possessio vacua est sequestranda.*
8 *Item possessio attentata.*
9 *Quid de possessione turbida non autem clara.*
10 *Principi quandoque conceditur ex causa sequestrare possessionem etiam claram.*
11 *Quando dicatur possessio turbida.*
12 *De limitatione regulæ de qua n. 2. ut intret officium Judicis pro sequestro.*
13 *Istud non est propriè verum sequestrum, & cautio est ejus medicina.*
14 *Quomodo provideri soleat in locis montium, & censibus.*
15 *Sequestrum provisionale non privat possessione, neque inducit vitium litigiosi quod declaratur.*
16 *An sequestrum sit removendum pendente lite, vel debeat expectari finis.*
17 *Contra sequestratarium competit via exequutiva.*
18 *An munus sequestratarii sit voluntarium, vel necessarium.*
19 *An illi debeatur salarium.*
20 *An teneatur conficere librum rationum.*
21 *Non allegatur suspectus.*
22 *Ejus deficientia, cujus damno cedat.*
23 *De aliis ad materiam remissivè.*
24 *De cautione assecurationis judicii, an intelligatur de omnibus instantiis, vel de illa tantum.*

DISC. XIII.

Cautioues illas, ad quas jus commune, collitigan- 1
tes respectivè obligat, pro assecuratione judicii, sive judicio sisti, vel pro expensarum refectione, Romanæ Curiæ praxis non agnoscit, easque ab aula recessisse tenet *a*; Excepto casu suspicionis fugæ, de quo inter judicia exequutiva, & summaria, particularis habetur inspectio infrà.

Prout eadem Curia inhærendo utriusque juris civilis, 2
& canonici prohibitioni, sequestrum regulariter damnat, atque ab eo incipiendum non esse firmiter tenet, aliquibus casibus exceptis de quibus infra; Ideoque in causis, quæ ad eam per appellationem devolvuntur, à locorum Ordinariis, aliisque Judicibus de partibus, qui imitantur Tribunalia sæcularia, quæ id in usu habent, si sequestrum apponatur, ut præsertim in Regno Neapolitano frequenter contingit illud passim revocatur, atque possessori, contra quem decretum fuerit, manutentio concedi solet; sive in aliàs privilegiato processus revocationis attentatorum revocatur. *b*

Quamvis enim ipsa appositio sequestri attentata dici non 3
valeat, cum nullus adsit attentatorum casus, sed potius laboret vitio nullitatis, aut notoriæ injustitiæ, cujus ratione usu receptum est remedium summariissimi interdicti possessorii retinendæ, quod manutentionis dicimus, etiam adversus factum Judicis, ut in hujus interdicti particulari sede advertitur infrà; Adhuc tamen alterum attentatorum vitium, pro frequentiori contingentia intrare solet, ratio- 4
ne celeris, ac immediatæ exequutionis intra terminum juris ad appellandum, quoniam quoties damus, ut illud sub regula prohibitiva cadat, ex inde sequitur, ut sit de sui natura appellabile, & consequenter attentata remaneat exequutio intra terminum appellationis, multò verò magis post illam expresè interpositam. *c*

Casus autem, in quibus eadem Curia sequestrum pra- 6
cticat, dictæque regulæ limitationem admittit, sunt; Primo in beneficialibus post sententiam latam favore petitoris contra possessorem, quod vulgò dicitur sequestrum in vim Clementinæ; Istud verò particularem habet sedem in sua materia beneficiali, ideoque ibi in casus contingentia videndum est *d*; Ac etiam infra *in Relatione Curiæ*, agendo de Auditorio Rotæ *e*, occasione puncti, an id speciale sit in hoc Tribunali, vel potius in omni alio Judice, vel Tribunali procedat.

Alter casus est, ubi agatur de possessione vacua, quam ge- 7
neralis regula est, sequestrari debere *f*; Idq; ne lite pendente tertius illam invadat, seu aliàs ipsis collitigantis, vel eorum futuro victori præjudicium inferatur; Ideoq; injusta, & calumniosa reputari solet alterius eorum oppositio, quoniam si credit bonum jus fovere, atq; victoriam speret, ite utile negotium pro eo geri dicitur, & si id non predat, nec sperat, ita animosum & calumniosum litigantem se declarat.

8 Tertius est casus, qui præcedentis comes esse solet, ubi agatur de possessione attentata, quæ pariter sequestranda est *g*; Hinc proindè, quando oppositor hanc attentatorum qualitatem neget, convinci solet cum dilemmate inevitabili, quod; Aut ipse dicit possessionem esse ab eo plenam, aut vacuam; Si plenam, lite, vel appellatione pendente, quando citrà vitium attentatorum adipisci non potuit, ergo ex confessione resultat probatio attentatorum; Et si dicit vacuam, ergò ex superius insinuata ratione, calumniosa remanet oppositio. *h*

9 Quartus majoris quæstionis casus est, ubi agatur de turbida possessione, quia nempè uterque collitigans se possessorem prætendat etiam ante litem, undè propterea utraque qualitas attentatorum, vel vacui negatur, istaque turbiditas ac reciproca prætensio, rixas vel scandala, aliave inconvenientia parere potest; Et tunc pariter locus est sequestro; Istoque propterea casu quæstiones facti potius, quam juris esse solent, super dicta scilicet qualitate turbiditatis, quæ cum dicto timore rixarum, & scandalorum copulativè requiritur; Ubi etenim clara sit unius collitigantis possessio, tunc iste timor, qui per collitigantem de communi stylo magnificari solet, ut ita sub hoc prætextu emulum à possessione ejiciat, in nulla consideratione habetur per Judices, qui per tramites juris procedere tenentur. *i*

10 Istæ siquidem sunt partes Principis, quando ex facti qualitate & circumstantiis, agnoscat ut ita pro publica quiete expediat, quod propterea certam non habet regulam, cum id potiùs à juris regula exorbitet, atque ita (ut dictum est) remanet quæstio potius facti, & applicationis, quando scilicet possessio turbida dicenda sit, quod pariter certam ac generalem regulam recipere non potest, sed à singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendet.

Præsertim verò turbida dici solet possessio per Rotam, quando assumpta disputatione in judicio possessorio manu-
11 tentionis, ista neutri decreta fuerit, ob difficultate, an magis uni, quàm alteri decernenda esset; *l* Sive quod aliud turbiditatis probabile argumentum accedat, ut etiam advertitur infrà occasione agendi de concessione vel respectivè negatione cumulationis petitorii cum possessorio, quæ in casu possessionis turbidæ concedenda venit, deneganda verò in casu oppositio quod ea clara sit ex ibi deductis. *m*

Adhuc tamen in casu regulæ, quæ cautionem, vel respectivè sequestrum ut supra prohibet, præclusum non est Judicis officium, seù prudens arbitrium per aliquam provisionem, quæ quamdam sequestri imaginem habeat,
12 collitigantis identitati consulere ex justo motivo; ne judicium reddatur elusorium, atque alterius partis præjudicium irreparabile remaneat; Putà quia probabilis timor immineat dilapidationis, absque eo quod alterius partis indemnitati in casu victoriæ consultum remaneat, ut frequens praxis docet in perceptione fructuum lite pendente facienda per minus idoneum, sive per eum, qui licèt naturaliter idoneus, attamen est idoneitas, quæ respectu illius judicii pro non idoneitate habenda est, puta quia possideat bona extra Statum ecclesiasticum, & in locis, in quibus non sit tutus accessus; Aut quod non sit omninò liberum exercitium jurisdictionis, ac potestatis Judicis, coram quo causa pendeat, cum similibus potissimè verò, & clarius ubi adsit sententia petentia favorabilis, his enim casibus concedi solet sequestrum provisionale.

Istud verò non est propriè tale, sicuti est in casibus suprà deductis, cum solum succedat loco provisionalis cau-
13 tionis, vel assecurationis judicii, ideoque in eo intrat vulgare axioma, quod cautio est medicina sequestri, dum per cautionem illud prompte removeri potest, *o* Sive etiam per aliud æquipollens remedium, simplicis inhibitionis, per quam idem obtineatur effectus, ut (ex. gr.)
14 ques praxis docet in locis montium quę sub quæstione sint, quoniam sufficit inhibitio apud Secretarium, ne resignationem admittat, atque ita fors principalis in tuto reponatur. Et quoad securitatem fructuum, sufficit inhibitio depositario, ne fructus solvat, sed penes se retineat, sive in monte pietatis deponat; Idemque practicabile est in censibus, & similibus juribus; Undè propterea illa provisio, quæ majorem sequestri imaginem habet, verificatur in bonis stabilibus, in quibus oportet sequestratarium deputare.

Istaque species, quæ sequestri dicitur voluntarii potius, quàm necessarii, non privat possessione; *p* Minusque il-
15 los pariter effectus præjudiciales; quos parit verùm sequestrum, adeòut non inducat vitium litigiosi, neque validam alienationem impedit, nisi agatur de sequestro loco exequutionis. *q*

Item pro ejus remotione, opus non est expectare finem litis, vel adhibere causæ cognitionem, ut in formali sequestro contingit, quoniam cum cautione vel alio æ- 16
quipollenti remedio, sive tractu temporis cessante causa illius oppositionis promptè removeri potest, etiam cum alio decreto provisionali, ex regula quod unumquodque vinculum dissolvi possit, eodem modo quo adjectum est. *r*

Super sequestratario quæstiones, quoque audiri solent, cum scilicet contrà eum competat processus exe- 17
quutivus, atque affirmativa est probabilior cum depositario assimiletur.

Est autem munus voluntarium potius quam necessarium juxtà unam opinionem, quæ magis recepta videtur, 18
sed postquam est acceptatum recusari non potest sine judicis licentia. *t*

Salarium quoque de jure petere non potest sed solum re- 19
fectionem expensarum, & damnorum; *u* Verum in hoc Tribunalium & locorum stylo est deferendum.

Reputatur administrator, ideoque ubi administratio, ita librum conficere tenetur, aliaque gerere quæ legali ad- 20
ministratori incumbunt. *x*

Non allegatus suspectus; *y* Eoque existente non solvendo, judex qui deputavit, tenetur, sed in subsidium juxtà re- 21 22
gularem Magistratuum obligationem. *z*

De plerisque aliis ad materiam sequestri facientibus, agitur in sede beneficiali occasione sequestri beneficio- 23
rum. *a*

Item de cautione de judicio Sisti, vel assecurationis judicii aut expensarum, an intelligenda sit pro ea in-
stantia, in qua data est, vel in aliis judiciis, & tota 24
causa, habetur infra agendo de expensis, ac etiam in materia crediti, & debiti. *b*

a Buratt.& add.*dec.*398.*numer.*5.Coccin.*dec.*504.*num.*3. *dec.*326.*numer.*4.*par.*2.*recent. Quid autem sit de jure* Capyc.Latr.*consult.*73. *ubi alii*.

b Greg.& add.*dec.*9.Dunozet.*dec.*923.*latè dec.*277.*p.*10. *rec.* c *d.dec.*277.*par.*10.*rec.& sepius in Rota, & aliis Tribunalibus obtinui*.

d *tit.de benef.disc.*98.

e *infra in relatione Curiæ disc.*32. f Greg. *dec.*9.& 10. Buratt.*dec.*900.*in princip.& passim*.

g Greg.*dicta dec.*10.& 91.*cum aliis d.disc.*98.*de benef.*

h *disc.*98.*de benef.ubi concordantes*.

i Greg.& add.*dec.*9.Buratt.& add.*dec.*695.Rov.*pag.* 11. *de feud.n.*50.Capyc.Latr.*consult.*63.*n.*73.*& seqq.*

l Cavaler.*dec.*284.474.&507.524.*p.*5.*rec.*Buratt.& add. *dec.*100.& 285.*& sæpius.* m *infr.in eo discursu in quo de possessorio manutentionis agitur*.

n Cavaler.*dec.*324.Bich.*dec.*123.& 423.*in fin.. ac sæpius obtinui practicatum in* Rota,*in Camera,in Signatura & coram A.C.& advertitur* apud Dunoz.*dec.*923.*& in casu de quo tit.de decim.disc.*6.*& in decisione ibi allegata*.

o Buratt.& add.*dec.*105.& 595.& 653.& *d.disc.*98.*de benef.ubi distinguitur*. p Greg.& add.*dec.*9. Buratt. & add.*dec.*186.Bich.*dec.*500.& 541.

r *d.disc.*98.*de benef. ubi distinguitur*, *& sæpius. obtinui practicari pluresq;desuper habentur decisiones*.

f Cavaler.*dec.*291,*in fin.*add.ad Buratt.*dec.*515.*in fin.*

r Vestr.& add.*lib.*7.*c.*2.Tiraquell.*de retract.convent.*§. 4. *gl.*7. u Tiraq.& Vestr.*ac add.ubi sup.*Cocc.*dec.*1535.

x add.ad Buratt.*dec.*545.*n.*9.*ubi multos refert*.

y Dur.*dec.*149.*n.*5. z Rot.*dec.*689.*n.*1.& 2.*p.*1.*rec.*

a *dicto disc.*98.*de benef.*

b *tit.de credito & deb.dis.*99.& 100.& *infra in discursu in quo agitur de condemnatione expensarum*.

ANNOT. AD DISC. XIII.

IN proposito assecurationis judicii de qua, & de sequestro in presenti discursu agitur, videnda sunt deducta in *Arelaten.pensionis sub tit.de pension.disc.*94.ubi advertitur quod licet in pensionibus præsertim ista cautio pro assecuratione judicii ex Curiæ stylo præstanda non sit, attamen id procedere debeat in ipsis pensionariis, qui pro frequentiori contingentia exteri curiales, vel Aulici esse solent de hac subventione viventes,qui aliàs illa destituti remaneant, ob moralem impossibilitatem illam præstandi,secus autem in illis cessionariis commoditatis,qui ad lucrum, & negotiationem id purgant,ut ibi magis distincte advertitur,ubi propterea videndum est,ut exinde ad similia inferri valeat, quibus eadem congruat ratio.

De

De alimentis, & sumptibus litis.

SUMMARIUM.

1 *De subministratione alimentorum & sumptuum pauperi collitiganti*.
2 *Abbati, vel Monacho debent dari à Monasterio*.
3 *Uxori per virum*.
4 *Filio per patrem*.
5 *De clausula* subministratis *per ablativum absolutum*.
6 *Impedit processum causæ*.
7 *De taxa, seu quantitate*.
8 *De dicta clausula per ablativum, cum alia clausula* arbitrio.
9 *Quid operetur hoc rescriptum*.
10 *De casu, quod sine rescripto petantur ex solo Judicis officio*.
11 *De stylo dandi aliquam summam in causam declarandi*.
12 *De requisitis necessariis pro his alimentis*.
13 *De illo paupertatis*.
14 *De illo boni juris per sententiam*.
15 *Etiam sine sententia per solam decisionem vel alium gestum*.
16 *An debeantur in judicio particulari*.
17 *De causa status inter Monasterium, & Monachum, vel patrem, & filium*.
18 *Mulieri vir, vel ejus pater debet alimenta pendente lite super matrimonio*.
19 *Pauper pauperi non tenetur*.
20 *An restituantur, vel imputentur*.
21 *An tutor pupillo pendente redditione rationum*.
22 *De debitis per creditorem debitori carcerato*.
23 *Generaliter quod si materia arbitraria non habens regulam certam*.

DISC. XIV.

1 SOlet item una Partium, sub prætextu paupertatis, ac insufficientiæ ejus virium ad litem sustinendam, petere ab altera collitigante subministrationem alimentorum, & sumptuum litis, ex quadam juris dispositione, ita inducta, ne pauper à potente, qui ejus bona, vel jura occupat, ac detinet, opprimatur, ideoque dicitur privilegium, quod creditur petitori, adversus possessorem bonorum, quæ petitor ad se spectare prætendat, sive adversus denegantem illud jus, vel statum quo non controverso; de consequenti re-
2 sultante ipsius petitoris subsistentatio, Ut(ex. gr.) in monacho contendente de statu monastico, cum Abbate, vel cum Monasterio, à quo expulsus reperiatur, vel Abbati, seù Abbatissæ litiganti super prælatura; *a* Ac etiam in uxore expulsa à viro, sub prætextu nullitatis matrimonii, vel ex
3 alia causa, quæ matrimonium vel ejus effectus concernat; *b* Aut in filio contendente cum patre, *c* cum similibus.

4 Quatenus itaque pertinet ad praxim Curiæ pluribus modis de hoc agi solet, Primò nempè, quando ille, qui prætendit alimenta à collitigante, in Rota, vel coram alio Ju-
5 dice, ut desuper effugiat disputationes coram ipso Judice habendas adeat Signaturam Gratiæ, vel Justitiæ, atque in ipsa prima provisione, vel in causæ progressu super hujusmodi subministratione rescribi obtineat precisè, cum clausula scilicet *subministratis &c.* Et tunc coram Judice causæ, cui commissio, vel rescriptum dirigitur, nulla cadit disputatio super puncto, an hæc alimenta debeantur, necnè, cum ista clausula concepta per ablativum absolutum, importet Principis decretum decisivum, ideoque partes Judicis, absque aliqua cognitione consuetorum requisitorum, de quibus in una, vel altera Signatura cognitum, vel actum sit, sunt in exequendo. *d*

Quinimò, cum ablativus absolutus importet conditio-
6 nem idcirco rectè ille, cujus favore rescriptum prodiit, se opponit ut in causa procedi non valeat, nisi prius ista conditione adimpleta, eique parito, cum ita suspendatur aliàs jurisdictio. *e*

Quæ re disputationes, quæ desuper haberi solent in Ro-
7 ta, vel coram aliis Judicibus, percutiunt taxam, seù quantitatem, super qua certa regula statui non potest, cum generaliter materia alimentorum reposita sit Judicis arbitrio regulando ex facti qualitate, & circumstantiis, pro qualitate scilicet personæ, & loci, ac etiam bonorum vel jurium, quæ sint in lite, ad proportionem fructuum ipsius rei, non autem si de re infructifera agatur. *f*

Alter disputationis modus est, quando pariter una, vel altera Signatura rescribit de hac subministratione, non
8 quidem præcisè, cum dicta clausula *subministratis*, sed cum clausula *arbitrio &c.* Et tunc disputatur coram Judice, etiam de ipsa substantia subministrationis, ac de ejus requisitis, quasi quod commissio intelligenda sit prout de jure; Sivè quod de hoc in commissione non ageretur, sed subministratio peteretur ex dispositione juris.

Illæ verò dignoscuntur differentiæ, vel effectus, ob 9
quos istud rescriptum alicujus majoris operationis remanet; Primo nempè, ut ille, qui subministrationem petit, rectè se opponere valeat, quod de hoc ante omnia disputetur, ut præsertim Rotæ praxis docet, & secundò quod ista clausula *arbitrio &c.* Licet intelligenda veniat prout de jure; Attamen ne omninò inanis remaneat, juris rigorem in aliquo temperat, sivè de illo relaxat, ut propterea circa justificationem requisitorum, ea non adeò concludens, ac rigorosa requiratur; Ex vulgari, & frequenti axiomate, quod arbitrium aliquid relaxat de juris rigore, ut in omni materia habetur.

Tertius modus est, quando hujusmodi commissione, vel rescripto cessante, ista subministratio petatur ab ipso Judice, coram quo causa pendet, ex dispositione juris; Et tunc formalis disputatio super ejus requisitorum justificatione assumitur; Atque stante stylo Tribunalis Rotæ, omnia decidendi prævia formali disputatione dubii; Hinc proindè particulare dubium desuper datur, cum decisionis æditione; Idemque etiam in aliis duobus modis, de quibus supra agi contingit, in primo scilicèt circa taxam, & in altero circa dubium, quod ex rescripti ventre resultat, an scilicet intret arbitrium, de hoc stylo habetur infrà in *relatione Curiæ* agendo de hoc Tribunali Rotæ. *g*

Benè verùm quod, quandoque pro facti qualitate, ob moras, quas iste stylus secum ferre solet, tàm circa formalem justificationem requisitorum, quàm circa disputatio- 11
nem, ac æditionem decisionis, adversus quam audientia concedi solet, ut loco citato advertitur, practicari solet ille stylus, qui in aliquibus aliarum Dictionum Tribunalibus, est magis frequens, provisionaliter scilicèt decernendi aliquam summam in causam declarandam.

Verùm super hoc nimium circumspectè procedi debet, nimiumque rarò concedi, ne aliàs ansa detur vivere volentibus de alieno, litis excitandi, ut ità pecunias à collitigante extorqueant; Undè propterea, quando etiam concludens requisitorum probatio non habeatur, saltem aliquis vehemens fumus necessarius videtur, non autem, ut in Judicis arbitrio repositum esse debeat, ex proprio capite, atque ad complacentiam, de alienis bonis disponere.

Requisita verò desuper necessaria tria sunt; Primò nempè paupertas; Secundò præsumptio boni juris; Et tertiò, quod agatur de causa, vel jure universali. *h*

Primum requisitum, utpotè nudi facti, ac probationis, certam non habet regulam, cum à qualitate probatio- 13
num pendeat, & an illæ concludant necnè; Solumque eam recipit regulam, quod licèt paupertas sit homini connaturalis, cum omnes nudi oriamur, ideoque bona fortunæ sint accidentia, adeout ad alios effectus, ista sola præsumptio, quandoque sufficiat; Ad hunc tamen effectum ejus probatio, perfecta, & concludens necessaria est, tanquam fundamentum intentionis.

Alterum requisitum præsumptionis boni juris, ut plurimum, atque frequentiori contingentia, pendet à sententia favorabili per petitorem obtenta, quamvis per appellationem suspensa esset; Licèt enim appellatio suspendat sententiam, omnesque ejus effectus, perindè, ac si lata non esset; Attamen adhuc istum rectè operatur effectum; Ideoque pro frequentiori contingentia, in secunda instantia, potiùs, quàm in prima, hujusmodi disputationes haberi solent.

Quamvis autem iste modus justificandi hoc requisitum facilior sit, ac frequentior; Non tamen est taxativus, ac pre- 15
cisus, quoniam si aliundè, idem boni juris fumus habeatur, adhuc admittendus est; Et præsertim in Rota, quamvis adhuc nulla sententia in causa emanaverit, dummodo aliqua prodierit decisio petitori favorabilis, quoniam ista eumdem operatur effectum; Licèt enim decisiones sint actus merè extrajudiciales, aliud non continentes nisi quamdo propalationem voti, vel sensum Tribunalis, seù mentiva, ex quibus in animo habeatur, ità decernendi, undè propterea per Rotas Florentinam, & Senensem, mentiva potius, quam decisiones appellantur, ut magis diffinctæ advertitur infrà in *relatione* agendo de Auditorio Rotæ; *i* Attamen illæ ostendunt bonum jus, atque ad hunc effectum sententiæ æquipollent, quamvis adhuc sit decisionem pendeat revisio, cum etiam gustus boni juris in

hoc admitti ſoleat, utpotè in materia arbitraria, quæ tota pendet à facti circumſtantiis.

Tertium requiſitum eſt ſub quæſtione, quoniam licèt
16 una opinio illud requirat, eaque opinio probabile habeat fundamentum; Attamen altera opinio, quam tenere videtur Rota, & Curia, contentatur etiam judicio, ſeù cauſa particulari, in qua de aliquibus bonis fructiferis agatur, ex quorum fructibus hæc ſubminiſtratio haberi poſſit, pro facti, ac bonorum qualitate; Ideoque non de facili certa regula deſuper ſtatui poteſt, cum in Judicis arbitrio nimium id repoſitum videatur.

Procedunt hæc generaliter inter quoſcumque extraneos litigantes, inter quos alia non ſuppetat ratio hujuſmodi
17 ſubminiſtrationis; Secùs autem ubi ea petatur, à perſona, in qua aliqua vigeat ratio peculiaris, quodque lis non vigeat ſuper bonis, ſed potius ſuper ſtatu; Putà juxta exempla ſuperius tradita; Inter patrem, & filium; Virum, & uxorem, Monachum & Abbatem, vel Monaſterium, cum ſimilibus, cum iſto caſu primi requiſiti juſtificatio neceſſaria non ſit, ob præſumptionem, quod ille non habeat aliundè, quoties ea per contrariam probationem non excludatur, atque ratione ſubjectæ materiæ non intret inſpectio tertii requiſiti, ex ſuperius deductis.

Adeoque favore mulieris litigantis cum viro præſertim de fœdere matrimonii procedi ſolet, ut quando vir idoneus non exiſtat, quia nempè ſit filiusfamilias, tunc etiam pater viri ad id cogi ſoleat; Quod abſonum videtur, quando, invito, vel inſcio patre matrimonium contractum ſit. *l*

19 In reliquis autem, generaliter præſupponenda eſt idoneitas ejus, à quo hæc ſubminiſtratio petitur, cum aliàs pauper pauperi ad id non teneatur, neque cogi quis debeat pati præjudicium in alimentis propriis, ut illa alteri ſubminiſtret. *m*

20 An autem iſta alimenta reſtitui debeant in caſu ſuccumbentiæ, ſub quæſtione eſt, varias opiniones habente undè propterea Tribunalium ſtylis in hoc deferendum eſt. *n*

21 Regulariter non debentur per tutorem pupillo facto adulto, pendente redditione rationum niſi facti circumſtantiæ Judicis officio locum aperiant. *o*

22 De alimentis autem debitis per creditorem debitori carcerato etiam judæo, agitur infra, agendo de exequutione perſonali, ac etiam in relatione Curiæ de Congregatione viſitationis carceratorum. *p*

23 Et in ſumma, iſta materia facti potiùs quàm juris dicenda eſt, adeò ut certam regulam generalem non recipiat, tàm circa boni juris, quàm paupertatis juſtificationem, ac etiam circa taxam alimentorum pro facti, cauſæ, & perſonarum, ac locorum qualitate, ideoque Tribunalium ſtylis nimium eſt deferendum.

a Buratt. *deciſ.* 615. & 756. b apud Bich. *deciſ.* 82. Royas *dec.* 422. c Buratt. *dec.* 756.
d Merlin. *dec.* 7. & Royas *dict. dec.* 422. *& ſæpius*.
e *infra in eo diſc. in quo agitur de proceſſu in cauſis penſionum, & alibi*.
f Buratt. *deciſ.* 906. *ubi add. & ad deciſ.* 15. & 707. *deciſ.* 398. *in fin. par.* 13. *rec. & in aliis, in quibus de materia ut infra*. g *infra diſc.* 32.
h Galeott. *lib.* 1. *contr.* 6. Buratt. & add. *deciſ.* 15. & 707. add. ad Greg. *dec.* 189. *dec.* 298. *p.* 13. *rec. & ſæpius, cum ſit in principium in foro quotidianum*.
i *in Relatione Curiæ* 32. l apud Royas *dicta dec.* 422. *in caſu de quo ſub tit. de matrimonio diſc.* 2.
m *dec.* 398. *num.* 13. *& p.* 13. *rec.*
n *De utraque opinione* apud Fab. de Ann. *conſ.* 102. Franch. *dec.* 614. adden. ad Gregor. *deciſ.* 189. *& ad dec.* 617. *part.* 4. *recent. tom.* 3. *num.* 139. *& ſeqq.* Mantic. *deciſ.* 43. & 171. o Urſill. ad Afflict. *deciſ.* 10. *num.* 7. Buratt. *dec.* 485. *n.* 1. p *in relatione Curiæ diſc.* 29.

De cumulatione, ac variatione judiciorum, & actionum, Et quando electio unius, alteri præjudicet.

SUMMARIUM.

1 *Actor non poteſt intentare plures actiones diverſas, vel contrarias, ſed reus utitur pluribus exceptionibus diverſis, vel contrariis.*
2 *Per electionem unius ex pluribus actionibus, aliis remanet præjudicatum, ut variari non poſſit.*
3 *Fallit in executivis, in quibus cumulatio, & variatio datur, & de variatione etiam in exequendo.*
4 *In vim clauſularum ſalutarium datur variatio etiam in ordinariis.*
5 *Declaratur quando clauſula operetur, necnè.*
6 *De materia compatibilitatis, vel incompatibilitatis, in judiciis poſſeſſorijs.*
7 *Quando per electionem actionis criminalis cenſeatur renunciatum civili, vel è contra, ſi utraque eſt ex cauſa pœnæ.*
8 *Quid ubi una eſt ratione pœnæ, & altera pro intereſſe.*
9 *Quando Judex civilis inhibeat criminali, vel è contra.*
10 *Judicium univerſale quieſcere facit judicium particulare.*
11 *Judicium poſſeſſorium ſuſpendit, & quieſcere facit petitorium.*
12 *Ita etiam judicium purgationis attentatorum ſuſpendit negotium principale.*
13 *An & quando ille, qui intentat judicium ordinarium regredi poſſit ad ſummarium, vel exequutivum, & è contra.*
14 *Quando dicatur intentatum judicium ordinarium ad dictum effectum.*
15 *An id ſequatur per exhibitionem articulorum, & per teſtium examen.*
16 *Quod regulariter examen teſtium non congruat judicio exequuto.*
17 *Quando per electionem viæ ordinariæ, non cenſeatur præjudicatum exequutivæ.*
18 *Ille, cui concedatur poteſtas variandi tenetur ad refectionem expenſarum.*
19 *Clericus, qui conventus coram Judice laico diſtulit opponere de clericatu, tenetur reficere expenſas cum declaratione.*
20 *Quid de privilegiato eligente, vel variante forum in vim* l. unicæ.
21 *Electio judicii ordinarii ex parte unius non præjudicat alteri parti in judicio ſummario, vel exequutivo ſibi competente.*
22 *De commiſſionibus, & reſcriptis adverſus præventiones, vel judicia introducta ex parte rei.*

DISC. XV.

JUris civilis rigoroſæ formalitates; Actoris facultatem denegant, cumulandi plures actiones diverſas, vel diverſa judicia; Reo tantùm concedendo, ut ad ſui defenſionem, plures diverſas, imò contrarias exceptiones proponere valeat *a*, Ideoque Reo opponente, Actorem obligant ad ſe reſtringendum ad unam ex pluribus intentatis actionibus; Eidem quoque denegando variandi facultatem, quòdque propterea per unius electionem in aliis præjudicatum ſit, eiſque præcluſus aditus, vel regreſſus. *b* 1

Tribunalium autem, frequentius recepta praxis, cum aliqua varietate, pro diverſis legibus, vel ſtylis, ex eadem tamen generica ratione æquitatis, vel naturalis veritatis de facto attendendæ, hujuſmodi rigores, quos fortè illorum temporum mores exigebant, hodiè verò indiſcretos, parumque rationabiles fateri oportet, nimium temperavit; Diſtinguendo in primis inter judicia ordinaria, & ſummaria, ac exequutiva, ut in hac ſecunda ſpecie, cumulatio concedatur, ac etiam variandi facultas pro eodem fine aſſequendo. *c* 3

Hinc proindè receptum eſt, ut creditori debitorem in proceſſu ſummario, & exequutivo cogenti ad ſolutionem debiti, vel ad aliud impedimentum, facultas competat utramque actionem, ſeù utrumque remedium, reale, & perſonale cumulare, ac etiam de uno aliud variare, ut ſcilicet facta exequutionem perſonalem, vel è converſo, petere valeat; Imò etiam in eodem actionis, vel exequutionis realis genere variare, ut ità debitor magis tædio, ac moleſtiis affectus, id, ad quod tenetur adimpleat; Quoties tamen, quædam non ſcripta æquitas, Judicis officium impellat ad id negandum; quia nempè, ex jam factæ realis exequutionis imminenti conſumatione, promota ſit ſatisfactio; Id autem certam non recipit regulam, cum pendeat ex facti particularibus circumſtantiis, prudenti Judicis arbitrio penſandis. 4

In cauſis verò ordinariis, illiſque ſummariis, quæ quamdam ordinariorum figuram, ſeu ſpeciem, circa ordinem proceſſus, redolere videntur, ut in aliquibus judiciis poſſeſſoriis contingit ex beneficio clauſularum, quæ in libelloſum, ac monitoriorum rubrica infinuatæ ſunt *e*, licita redditur illa cumulatio; quæ incompatibilitatem non redoleat; Et quatenus etiam incompatibilitas obſtet, adhuc tamen cumulatio proficua eſt, ut ita cenſeatur deductum omne validius, & pinguius remedium, quod de jure magis competere, cauſæ progreſſus doceat, uſque quo per ſententiam, vel per alium reſtrictionis, vel declarationis actum, unius ex compatibilium electio ſequuta ſit, cum incompatibilium ſimultaneum concurſum pro fine judicii, neque praxis admittat, & de conſequenti, neque variatio, electione jam facta concedatur, ideoque clauſulæ operativæ ſunt pro judicii ingreſſu, ac etiam pro aliquo progreſſu, ne juxtà antiquos rigores ob libelli inopiam, proceſſus omninò corruat, non autem pro egreſſu, per ſententiam, vel per decretum, ejuſque exequutionem. *f* 5

6 Adhuc tamen, quo magis benignè fieri poteſt, incompatibilitas interpretationem recipit, ſeù conciliatur; Ut putà (ex. gr.) poſſeſſoria retinendæ, & adipiſcendæ, vel recuperandæ, contraria, ſive incompatibilia reputantur, adeòut regula ſit, quod petens immitti, vel reintegrari, fateatur ſe non poſſidere, qtinimò fateatur collitigantem eſſe poſſeſſorem, cui propterea pro manutentione, iſta confeſſio ſufficit ad ſuæ poſſeſſionis probationem, quamvis injuſta, & intruſiva dicatur, ut agendo de hujuſmodi poſſeſſoriis interdictis infrà particulariter advertitur *g*; Et tamen adhuc poſſibilis intellectus compatibilis admitti ſolet, ut ſcilicèt in illo, qui poſſeſſionem civilem tantum habendo, ejuſque vigore interdictum reintendæ intentando, aliud reintegrandæ, vel adipiſcendæ cumulet, admittitur iſta compatibilis cumulatio, quod nempè immiſſio ſit referibilis ad confirmationem poſſeſſionis, quæ jam animo obtineatur, ſed naturaliter, vel de facto ab alio turbetur vel occupetur; Sivè quod reintegratio, ſine præjudicio poſſeſſionis civilis, quæ animo retinetur, ad naturalem referatur, de facto ab alio occupatam, ut ità naturalis cum civili conjungatur *h* cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio, pro facti qualitate; Quoties etenim omnimoda incompatibilitas non reſiſtat, tunc omnis poſſibilis intellectus capi debeat, ità potiùs attendendo naturalem æquitatem, vel facti veritatem, quam antiquas & rigoroſas legum civilium formalitates, quamdam judaiſmi ſpeciem redolentes.

7 Quo verò ad variandi facultatem, & an per electionem unius actionis, vel remedii, aliis irreparabiliter præjudicatum ſit; Tres cadere videntur inſpectiones; Primò nempè in illis cauſis, in quibus utraque civilis, & criminalis via, vel utrumque judicium, in eadem ratione pœnæ, alternativè competat, non autem cumulativè; ut puta pro injuriis, duplicem pœnalem actionem lex alternativè concedit, ad injuriati electionem, punitionis ſcilicèt perſonalis, & mulctæ pecuniariæ in duplo, vel triplo, ſeu quadruplo &c. Tunc etenim, ſi actor, viam verè criminalem pœnæ perſonalis eligat, atque pro ea actionem intentet, ſibi perpetuò, vel in ſubſtantia præjudicium intulit in actione civili pœnæ pecuniariæ, ſibi applicandæ, ad quam regredi non poteſt; Niſi reſtitutionis in integrum beneficio, illi ſubveniendum ſit, cum rectè intret regula alternatorum, ut per unius electionem, alterius renunciatio reſultet.

8 Altera eſt inſpectio, circa illum, utriuſque, civilis, & criminalis concurſum, qui ſimultaneus, & compatibilis eſt, abſque aliqua præjudicialitate, quia nempè uterque ſit ejuſdem cauſæ effectus cumulativus; Ut putà, pro vulnere ſeù violentia, aut pro alia injuria, competit actio criminalis ad pœnam pro delicto, & actio civilis ad refectionem damni, ſeù ejus quod intereſt, ex ejuſdem delicti cauſa. Et tunc, quando non obſtet fori diverſitas, quæ præjudicialitatem cauſet, rectè intrat cumulatio ab initio, vel etiam ex intervallo, quæ variationem quoque importet, cum nulla dignoſcatur incompatibilitas, neque urgeat ratio alternatorum.

9 Tertia eſt inſpectio, potiùs ordinis, quàm ſubſtantiæ, utriuſque actionis, ratione ſcilicèt præjudicialitatis, vel connexionis, quia nempè, una ab alia dependeat, quodque aliàs ſuper eadem re in utroque judicio ejuſdem inſtantiæ, diverſæ, vel contrariæ ſententiæ emanare poſſint; Ut putà (exemplicando juxta frequentiorem contingentiam) quæſtio eſt inter teſtatum, ac inteſtatum hæredem, ſuper teſtamenti ſalutare, ex qua utraque actio, ſive uterque effectus, civilis, & criminalis, compatibiliter reſultat, quoniam ſi teſtamentum falſum declaratur, inteſtato hæredi competet actio civilis pro aſſequutione hæreditatis, & actio criminalis pro punitione falſitatis, neque unius actionis exercitium alterius competentiam tollit; Adhuc tamen unius electio, vel præventio, alteri præjudicialis eſt, cauſamque impedit, non quidem in totum, vel in ſubſtantia, ſed in ſolo ordine, ſive ad tempus, ut ſcilicèt unus Judex, puta cauſæ civilis jam præventæ, inhibeat alteri judici poſteriori cauſæ criminalis, ut ulteriorem proceſſum ſuſpendat, atque cauſæ civilis exitum expectet; Siquidem ſi in judicio civili ſcriptura, falſa, vel alias vitioſa declarabitur, ad effectum, ut non probet, nullumque effectum operetur, vel actionem, ſeù exceptionem producat, & tunc Judex criminalis ſuum proceſſum reaſſumet, pro criminis punitione; Et è converſo, ſi in judicio civili, ſcriptura declaratur vera, & fide digna, tunc inconveniens erit, ut judex criminalis in judicio falſitatis procedat. *i*

Adhuc tamen in hoc, magnam partem habent, Ditionum, vel Tribunalium ſtyli, ſivè particularium cauſarum circumſtantiæ, pro Principum vel ſupremorum Magiſtratuum pro tempore exiſtentium genio, vel ſtylo, dum in Curia, in aliquibus cauſis gravis momenti, diverſimodè practicari vidi. Verùm iſtæ dicendæ veniunt limitationes regulæ, quæ modo; quo ſupra conſtituenda eſt.

Eademque præjudicialitas, non in ſubſtantia, ſed in 10
ordine, verificatur etiam, in eodem genere cauſarum civilium, quarum cognitio, ad unum eundemque Judicem ſpectare poteſt, ut ſcilicet intentatio unius, ſuſpendat alteram, illamque faciat quieſcere, donec una terminetur; Putà quod judicium univerſale ſuſpendat, & quieſcere faciat judicium particulare; Vel quod cauſa poſſeſſorii, ſuſpendat, & quieſcere faciat cauſam, ſeù 11
judicium petitorii; Aut quod cauſa, ſeù judicium purgationis attentatorum, ſuſpendat cauſam principalem, 12
cum ſimilibus, de quibus in ſuis reſpectivè ſedibus, vel Rubricis infrà.

Altera eſt præjudicialitatis inſpectio, quæ reſpicit ejuſ- 13
dem individuæ cauſæ, vel actionis naturam, magiſque, vel minus privilegiatam qualitatem, quia nempè pro eodem jure vel actione, duplex via, vel duplex judicium competat, ordinarium ſcilicet, & ſummarium: unde propterea, actore intentante judicium ordinarium atque hanc viam eligente, intret quæſtio, an ità ſibi præjudicaſſe cenſeatur, ut ſibi præcluſa ſit altera via judicii ſummarii, vel exequutivi.

Non datur enim quæſtio in caſu converſo, quando ſcilicèt Actor, derelinquendo viam ſummariam, vel exequutivam, ordinariam aſſumere velit; Tum quia non de facili iſte caſus eſt contingibilis; Tum etiam quia, eo contingente, pro frequentiori uſu non datur, Rei conventi oppoſitio, cum Reorum, generale, atque connaturale vitium ſit fugere, eorumque defenſores colant potius materiam dilationum, quam illam juſtitiæ.

Adhuc tamen quandoque iſtam regulam limitatam vidi ut ſcilicet Actor fugeret, atque dilationibus ſtuderet, Reus autem inſequeretur, ac ſollicitaret, quia nempè, ità exigeret temporum opportunitas, vel inopportunitas, ob fortunæ mutationem, quam in dies Curia Romana experitur, ex cauſa principatus electivi, in ſphera, ſeu genere privatarum perſonarum.

In hoc autem, regula eſt negativa, ut electa via ju- 14
dicii ordinarii, non liceat redire ad ſummarium, vel exequutivum; undè propterea, majores quæſtiones cadunt, ſuper hujus qualitatis verificatione, quando ſcilicèt hæc electio facta cenſeatur; Idque regulariter pendere ſoleat à Tribunalium ſtylo, qui in una, vel in altera cauſarum ſpecie diverſus eſſe ſolet; Putà quia judicium intentatum ſit per viam monitorii, ſeu libelli; Quamvis id ſolùm ſufficiens reputari non ſoleat, niſi aliæ accedant circumſtantiæ, vel argumenta, quoniam ob clauſulas ſalutares, quæ in monitoriis adjici ſolent, illud reſolvibile eſt in ſimplicem citationem, quæ in om- 15
ni judicio, etiam exequutivo neceſſaria eſt, ideoque aliquid aliud deſideratur, cum iſte dicatur actus æquivocus. *l*

Eo modo quo ad hunc effectum reputatur citatio ad dicendum contra articulos, quoniam etiam in judicio ſummario, & exequutivo quandoque facere oportet probationes per teſtes, pro quorum examine requiruntur articuli præſertim in materia beneficiali pro exequutione litterarum Apoſtolicarum alicujus proviſionis ſuper verificatione narratorum cum ſimilibus.

In prophanis tamen, nimiùm rari, ac verificabiles ſunt ca- 16
ſus judicii verè exequutivi in actione perſonali, cùm probationibus extrinſecis per examen teſtium cum ipſe punctus, an probationes concludant, & an teſtibus deferendum ſit, necnè, appellabilitatem ſecùs ferre videatur; Unde pro-

ptereà in Tribunalibus Regni Neapolitani, datio termini ad faciendum probationes, importare solet declarationem viæ ordinariæ, & exclusionem exequutivæ, atque super hoc majores quæstiones essent solent, magnaque victoria ibi reputatur, obtinere concessionem termini in causa.

17 Aliquas tamen limitationes, seù declarationes recipit regula supra dicta super præjudicio viæ summariæ, vel exequutivæ, resultante ab electione viæ ordinariæ; Et præsertim, ut intelligatur in vim eorumdem jurium, secus autem diversorum, putà in vim scripturæ noviter repertæ, cujus notitia non habebatur; Sive quod licèt eadem sit causa originaria utriusque actionis mater, vel productrix, attamen judicia sint diversa, & compatibilia *m*; Ideòque raro praxis hodiè docet hujusmodi præjudicia, quæ ex antiquorum rigoribus manant; Et meritò, cum imperitorum Causidicorum errores non debeant adeò præjudicare ignaris, & innocentibus Partibus; Atque quo magis fieri potest, ista subterfugia, quæ præbent calumniarum fomentum, evitari debent.

18 In casu autem prædictarum, vel aliarum limitationum, ob quarum aliquam dicta variatio permittatur, expensarum tamen alterius judicii variati refectio facienda est alteri parti.

19 Ex hoc autem simili, ac etiam ex altero illius, qui conventus tanquam laicus, voluntariè distulit opponere de clericatu, ut ad eamdem refectionem teneatur, nisi postquam oppositi, adhuc Auctor prosequatur causam coram eodem laico, cum tunc intret mala præsumptio, quod si ab initio opposuisset, adhuc non destitisset. *n*

20 In casu contingentia consultus respondi, ut persona privilegiata, quæ forum Principis elegerat, ità declinando forum domiciliis, ad quem posteà variaverat ex privilegio *l. un. C. quando Imperator inter pupill.* referre deberet alteri parti expensas, ac damna passa, ratione electionis, & subsequentis variationis, cum omnis æquitas, omnisque ratio, ità exigere videatur.

Procedunt item præmissa, ubi electio, ac respectivè variatio judicii ordinarii, & summarii, vel exequutivi, proveniat ex parte ejusdem Actoris, qui priùs unam viam elegerit, deindeque pœnitens, alteram eligere velit; Secùs autem ubi id sequatur ex parte collitigantis, quia nempè, juxtà sequentem rubricam, ille, qui judicium exequutivum timeat, ex remedio *l. diffamari*, & *l. contendat*, Actorem provocet, ac præveniat in judicio ordinario, ut in aliquibus partibus istam præventionis cautelam captiosam, frequens praxis docet, quoniam id non præjudicabit actioni exequutivæ, vel summariæ, quæ actori competat.

21 Hinc propterea in dies Signatura Justitiæ desuper signare solet contra commissiones cum rescripto, ut commissiones ab altera parte obtentæ censeantur, ac si signatæ essent cum clausula sine præjudicio obligationis cameralis, vel alterius processus exequutivi; Et quandoque mandari solet earum laceratio, ut neque præjudicent, quoad Judicem, quia nempè timens processum promptum, vel exequutivum in Tribunali A.C. præveniendo curet committere causam in Rota, cum similibus.

a Sanfel. *decis.* 72. Gregor. & add. *decis.* 242. Capyc. Latr. *consult* 114. *numer.* 6. Mantic. *decis.* 141. add. ad Buratt. *decis.* 58.

b *Cap. ut quis duas de elect. in* 6. *& infra numer.* 7. *cum seq.* Buratt. *decis.* 208. *&* 502. *decis.* 200. post Zacch. *de obl. cam.*

c Mantic. *dicta dec.* 141. per add. ad Buratt. *dicta dec.* 58. *cum aliis ubi supra.*

d Franch. & add. *decis.* 200. Rot. *dec.* 122. *&* 161. *p.* 6. *rec.* 193. *&* 197. post Zacch. *de oblig. decis.* 343. *part.* 10. *& sæpius.* e *discurs.* 8.

f *infra in eo disc. in quo agitur de sententia.*

g *in eo disc. in quo agitur de possessorio retinendæ, seù manutentionis.*

h Otthob. *decis.* 121. *decis.* 78. *&* 226. *par.* 6. *rec.* add. ad Buratt. *decis.* 160. *&* 269. Posth. *de manu. observ.* 57. *num.* 75. *& seqq.*

i *de dicta distinctione sub titul. de jurisdict. discurs.* 77. 79. *&* 81. *& in supplemento*, Farinac. *quæst.* 1001. Burat. *decis.* 34. *&* 944. l Gregor. & add. *dec.* 307. Buratt. & add. *dec.* 208. *dec.* 30. *p.* 5. *rec.*

m *dec.* 30. *par.* 5. *rec. dec.* 200. post Zacch. *de obl. cam.* Dunozett. *dec.* 489.

n Graff. *de elect. cler. cap.* 1. *numer.* 880. Farinac. *quæst.* 8. *num.* 16. Bellett. *disquisit. clerical. titul. de favor. cleric. person. §.* 2. *n.* 14. *& seqq. apud quos alii.*

De Præventione causæ quoad Judicem in vim jactationum; Ac etiam de judicio præventivo, de futuro.

SUMMARIUM.

1 *De præventione facta per reum in judicio diffamationis, & jactationis.*
2 *De requisitis pro istius judicii introductione, & de ejus effectu.*
3 *Non intrat ubi adsint molestiæ judiciales, idque in inhibitionibus debet exprimi.*
4 *Quod si ista clausula omittatur in inhibitione, an sufficiat, & causet attentata.*
5 *Quod inhibitio sive justa, sive injusta sit timenda.*
6 *Declaratur quando id procedat.*
7 *Clausulæ apponi solitæ, habentur pro appositis.*
8 *De eodem de quo num.* 4. *&* 6.
9 *Quod in Signatura non detur stylus certus, ac semper uniformis.*
10 *Quando dicatur causa præventa, vel cœpta, ut molestiæ dicantur judicialiter illatæ.*
11 *De præventione, quam debitor faciat adversus creditorem, ut ita effugiat judicium exequutivum.*
12 *Quare in Curia ista materia præventionis sit rara.*
13 *Et in Tribunalibus aliorum Principatuum frequens præsertim in illis Regni Neapolitani.*
14 *De judicio præventivo, seu de futuro super sperata actione adhuc non nata.*
15 *De eodem, & an illud sit licitum præsertim in fideicommissis.*
16 *De eodem in dote, an scilicet dotanda petat dotem ante matrimonium.*
17 *Et an petat præventivum dotis depositum, vel assignamentum.*
18 *Datur certiùs in annuis censibus, aliisque præstationibus.*
19 *Idem in jurisdictionalibus, ac præeminentialibus.*
20 *Et in controversiis honorificis, vel præcedentiæ.*
21 *De regula goderali in materia, & quando hoc judicium sit licitum, necne.*

DISC. XVI.

1 TRipliciter, præventionis, vel preventivi judicii terminus, apud Practicos adhibetur; Primò quoad Judicem, vel forum, quia nempè pluribus existentibus in Civitate, vel in loco Judicibus æquè competentibus, eligendis arbitrio Actoris, cujus est electio, ille, qui unum judicem timet, atque habitualis Reus est, ut alium magis commodum, vel magis benevolum judicem habeat Actorem prævenit cum remedio textus *in l. diffamari, ff. de ingen. & manumiss. & l. si contendat, ff. de fidejussor.* quod in Curia vulgò *jactationis, & jactationum*, dicitur, de quo habetur supra *discurs.* 2. Atque data competentia, adeoque justa declinationis, vel recusationis causa non accedat, id proficuum est, quoniam ità Reus obtinet illud electionis beneficium, quod regulariter est actoris, isteque dicitur diligentiæ effectus proficuus.

2 Quamvis autem pro istius remedii competentia, per DD. in puncto juris, plura desiderentur requisita, & præsertim illud formalis probationis jactationum; Attamen Curiæ praxis id desiderare non videtur, quasi quod ex eo videatur sufficiens præsumpta probatio resultare, quod Reus, cujus partes sunt fugiendi, Actorem ita provocet; Id etenim est inverisimile, nisi jactationes præcederent; Quoties tamen extrajudiciales essent, secùs autem ubi judiciales, quoniam tunc, causa per Actorem præventa dicitur, ideoque hoc remedium à Reo non est experibile; Et consequenter ubi adhibeatur, Actore recusante, causa remittitur Judici prævento, cum moderatione inhibitionis. *a*

Quinimò in Curia ex Constitutione Pauli V. reformatoria Tribunalium, cum qua hodiè proceditur, & quæ in plerisque innovativa est alterius reformatoriæ Constitutionis Pii Quarti, præcipitur, ut in monitoriis, ac etiam in inhibitionibus vigore commissionum, quæ in hoc remedio expediuntur, apponi semper debeat clausula *dummodo molestiæ non sint judicialiter illatæ*, ut ità in casu quo ista conditio deficiat, inhibitio nullatenus afficiat, sed rectè sperni valeat, cum sit moderatio, quæ ex ejus ventre resultat.

3 In casu autem contingentia pluries disputare occasio dedit in Signatura Justitiæ, an Notario istam clausulam negligente, illa subintelligi debeat; Atque pro adjecta habe-

haberi, adeo ut existentibus jam molestiis judicialibus, inhibitio non afficiat, neque processus ad ulteriora causet attentata, atque juxta Advocatorum necessarias partes, de quibus Morales in hoc ignorando quid dicant, scandalizari solent, modò unam opinionem, & modo alleram subsinendo.

4 Quando attentatorum incursum subsinere occasio dabat, deducebam vulgarem, & quotidianam propositionem de qua infrà in attentatorum Rubrica *b*, quod inhibitio sive justa, sive injusta est timenda, quodque in arbitrio partis vel Judicis inferioris repositum esse non debet, superioris inhibitiones, & præcepta spernere, sibique in hac parte jus dicere, ac propterea adiri debet idem inhibens, vel alter ejus superior, ut est Signatura Justitiæ pro moderatione.

6 E converso autem, quando scribere contingebat pro attentatorum excusatione; Dicebam, quod dicta conclusio, ut inhibitio sive justa, sive injusta timenda sit, limitationem recipiat in casu notorio, & certo, qualis iste dicendus videtur, ob expressam dispositionem dictæ Constitutionis Apostolicæ continentis perpetuam dictionem *semper*, quæ equipollet dictioni universali *omnes*, quodque propterea rectè congruerent ea, quæ in jure habemus de clausulis de communi stylo apponi solitis vel debitis, ut non appositæ inesse censeantur etiam ad effectum exercendi illas actiones vel ea judicia, quæ non nisi in earum vim institui possunt. *c*

8 Juxtà verò hanc secundam partem frequentiùs Signatura rescribere consuevit, quandoque tamen rescribendo de prima parte, potius ex circumstantiis facti, super causæ scilicet legitima præventione, seu dictæ clausulæ verificatione, aut quod ille actus, qui coram alio Judice gestus erat, jam suum effectum fortitus esset, diversamque rem respiceret, adeout dici posset quod illud judicium jam esset finitum.

9 Bene verum quod, ut infrà in *relatione Curiæ* agendo, de hoc Tribunali advertitur *d*, ex ejus resolutionibus, certa, & uniformis regula, vel certus stylus desumi vel statui non valeat, ob crebras mutationes pro temporum, vel causarum, aut ingeniorum varietate.

Quando autem causa præventa dici valeat, adeout verificetur dicta clausula, quod molestiæ judicialiter illatæ sint, habetur supra agendo de litis introductione, vel pendentia. *e*

10 Altera est præventivi judicii species quæ fiat, tam ratione Judicis, quàm fortiùs ratione judicii, quia nempè (ut disc. præced. insinuatur,) debitor timens processum exequutivum, & rigorosum in Tribunali magis summario, & celeri, alio Tribunali præfatum jactationum, vel diffamationum judicium instituat, ut frequens praxis in Curia docet, introducendi causam in Rota, quæ in vim obligationis Cameralis vel alterius processus exequutivi, cum majori celeritate in Tribunali A.C. tractaretur, quoniam Actore petente, inhibitio moderatur, sive rescribitur eidem Tribunali ut procedat perinde ac si commissio
11 signata esset cum clausula sine præjudicio obligationis Cameralis, vel alterius processus exequutivi.

12 Ista verò præventionis materia ad hunc effectum rara est in Curia, eo quia per Signaturam Justitiæ celeriter in una hebdomada, sive in una die plures causæ hujusmodi, cum summaria cognitione terminantur, ut infrà in *relatione Curiæ* agendo de hoc Tribunali advertitur. *f*

13 Frequens autem ista præventionis materia, esse solet in aliquarum Ditionum Tribunalibus, & præsertim in illis Regni Neapolitani, quoniam ob illud rigorosum judicium ad formam Ritus M. C. Vicariæ, super incusatione seu liquidatione instrumentorum, debitores illud formidantes, solliciti esse solent super aliquo instrumenti defectu, vel super prætensa solutione, vel compensatione, aliave exceptione, præventivum judicium introducere, idque eis nimium proficuum esse solet, ob notabile tempus, quod in hujusmodi incidentium, ac subterfugiorum disputationibus teritur.

14 Tertia demum judicii præventivi species est illa, quæ dicitur de futuro, quia scilicet deducatur ad exercitium illa actio, quæ adhuc nata non sit, sed nasci speretur; Sivè quod ad certam diem oritura sit, ut pro frequentiori contingentia praxis docet in causis fideicommissariis, quia nempe ille, qui prætendat post mortem alterius, ad aliquod fideicommissum se vocatum esse, nè facto casu, cogatur assumere litem, quæ, tam super fideicommissi existentia, vel pertinentia, quam super legitimatione personæ, & identitate bonorum, at etiam super detractionibus per hæredem gravatum prætendi solitis, diuturna esse solet, ita prævenire studeat, petendo fideicommissi canonizationem ad ejus favorem super certis bonis, quæ illi subjecta prætendantur, atque ità præventivè disputare de prædictis exceptionibus, de quibus hæredes gravati vel eorum successores, aut tertii bonorum possessores opponere solent.

In hoc autem; Quamvis juris regula sit negativa, hu- 15
jusque judicii de futuro prohibitiva, unde propterea plerique DD. regularum rigori firmiter inhærentes, simpliciter, ac indistinctè, hujus judicii introductionem negant; Probabilior tamen videtur opinio aliorum distinguentium, ut scilicet ista regula judicii de futuro prohibitiva, procedat ad effectum condemnandi, & exequendi ex tunc, atque speranti jus de futuro, incertum, & eventuale, concedendi immissionem, vel aliud remedium; Secus autem ad effectum declarandi ea, quæ sub dubio esse possunt, ut ità futuris litibus ac dilationibus occurratur ad effectum tamen, ut non nisi purificata conditione, seu aliàs facto casu aperturæ juris ad favorem actoris fiat exequutio ejus quod judicatum est, cum id omnino rationabile, ac justum videatur, ità calumniis ac subterfugiis occurrendo; Quoties Actoris petitio probabilem habeat boni juris fumum. *g*

Idque etiam praxis docet in dotibus, quæ ex bonis libe- 16
ris vel fideicommissariis respectivè illorum, quorum dotandi obligatio prætendatur, petantur per puellas adhuc nubiles, nullamque matrimonii occasionem habentes, quoniam licet dotandi obligatio, sive sit ex dispositione juris, sive ex illa hominis, quoties non intrat ratio vel privilegium legitimæ, matrimonii conditionem sub se contineat adeout possit per puellæ prædecessum ante matrimonii contractum, caducari; Adhuc tamen rectè datur judicium præventivum de futuro, ad effectum firmandi statum, cum re judicata, promptè exequibili, purificata conditione, tàm circa ipsius dotis substantiam, quàm circa taxam, ac modum in quantitate vel qualitate bonorum, ut ita certificata dote, puelle promptiùs, ac faciliùs inveniat virum, quem alias non de facili inveniret, cum dote incerta & litigiosa, nè duplicem litem vir suscipere cogatur. *h*

Quinimò isto casu, quando facti circumstantiæ, pro Ju- 17
dicis prudenti arbitrio, ita suadeant, dari potest judicium de futuro, etiam ad effectum exequutionis præventivæ, sed sub implicita conditione resolutiva, quatenus conditio deficiat, ut scilicet ille, qui dotare obligatus est, tot bona assignare, vel dotem in pecunia deponere teneatur, etiam ante tempus matrimonii, præsertim in dotibus Monachandarum, ut quotidiana praxis docet *i* cum similibus, quibus eadem congruat ratio, quoniam omnium rerum vis consistit in effectu vel fine, non autem in formalitatibus.

Certiùs autem, & cum minori controversia, istud ju- 18
dicium de futuro datur in iis, quæ habeant causam certam præexistentem de præsenti, congruat autem pro ejusdem causæ effectibus occurrere; ut adveniente tempore, seu facto casu, promptum sequatur implementum; Puta in censibus, vel in decimis, aliisque annuis præstationibus. *l*

Ac etiam in jurisdictionalibus, vel præeminentialibus, 19
nè quando casus contingit, lites & inconvenientia oriantur, ut præsertim in praxi dedit occasio de hoc agere super jure Capituli Cathedralis contra aliud Capitulum Collegiatæ, in deputatione Vicarii Sede vacante, ut scilicet Sede plena, super futuro casu, vel tempore judicium peragatur, etiam cum coactione ad paritionem verbalem loco exequutionis realis, ut ista, facto casu, promptè sequatur. *m*

Idemque in præcedentiis, vel in aliis juribus, pro casi- 20
bus in futurum contingibilibus, puta in ingressibus Principum, vel in processionibus seu comitiis, ac similibus functionibus, cum inconveniens esset, ut tunc lites desuper peragere oporteat, dum ipsa lis tempus functionis absorbet, ipsamque occasionem irreparabiliter tollit, juxtà exemplum quod vulgò tradi solet in litibus super scamno vel sede pro concione, tempore quadragesimali, quoniam nihil refert, quod post Pascha obtineatur victoria, quæ inutilis remaneret, ideoque rectè intrat extra tempus quadragesimale judicium præventivum de futuro ut adveniente tempore, vel occasione, prompta sit exequutio, cum similibus.

Et in summa, hujusmodi quæstionum regulatrix esse 21
debet ratio, seu finis, ob quem justè id petatur; Nimis etenim

etenim irrationabile effet, ut qui ſperat, vel expectat purificationem fideicommiſſi, vel majoratus ad ſui favorem, pro ſola fruitione ad vitam, ſtante onere poſt mortem aliis reſtituendi, ſciens poſſeſſoris prætenſiones, cogi debeat ſilere, donec poſſeſſor vivat, ſequuto verò caſu longam litem ſuper fideicommiſſi exiſtentia, vel pertinentia ſubſtinere, aut ſuper identitate bonorum, vel ſuper legitimatione perſonæ vel detractionibus, dum ità ejus vita prius terminaret, quàm lis haberet finem, cum ſimilibus.

a *ſupra diſc. 2. b diſc. 18.*
c *dicto diſc. 18. in materia attentatorum.*
d *diſc. 31. in Relatione Curia. e diſc. 7.*
f *dicto diſc. 31. in Relatione Curiæ.*
g *De iſta quæſtione pro utraque opinione* Fab. de Ann. *conſ. 126.* Rovit. *conſ. 95. lib. 2.* Prat. ad Muſcarell. *in prax. civ. par. 1. fol. 20.* Amat. *lib. 1. var. cap. 46.* add. ad Buratt. *deciſ. 368.* h *titul. de dote diſc. 166. & 445.*
i *eod. titul. de dote diſc. 167.* l Conc. *de cenſ. quæſt. 96.* Conciol. *alleg. 26.* m *tit. de juriſd. diſc. 24.*

De tertio veniente ad cauſam.

SUMMARIUM.

1 *TErtius qui non docet de ejus intereſſe non auditur nec admittitur.*
2 *Quando conſtare dicatur de intereſſe.*
3 *Sufficit intereſſe quale quale, ideoque raro admiſſio denegatur, & quod imprudens conſilium ſit diſputationes deſuper aſſumere.*
4 *An admitti debeat in ſtatu, & terminis, & de effectu hujuſmodi quæſtionis, quod admiſſus in ſtatus, & terminis facit acta ſua.*
5 *De tertio veniente coadjuvando unum ex collitigantibus.*
6 *De tertio veniente principaliter pro jure ſuo, ſed conſequutivo.*
7 *Quinam intereſſati ſint citandi.*
8 *De tertio infrigente jura utriuſque, vel habente cum uno jus coæquale, ubi jus ſit dividuum.*
9 *Quid ubi ſit individuum, an ob omiſſionem ſuæ citationis totum judicium corruat.*
10 *Quando jus dicatur principale, & coæquale, vel acceſſorium, & exemplificatur.*
11 *An & quando tertius impediat expeditionem cauſæ.*
12 *De eodem, & quando intereſſe ſit acceſſorium, vel principale, & coæquale.*
13 *Licèt tertius veniens ad cauſam, faciat acta ſua, etiam ſententias, non tamen ſibi obſtat res judicata, ſed admittitur ad appellandum, quamvis id non liceret principali victo.*

DISC. XVII.

1 REgula eſt, quod tertius, qui non doceat de ejus intereſſe, non debet ad cauſam admitti, quoniam ille qui nullum habet intereſſe, audiri non debet *a*; Ideoque ubi quis ad cauſam admitti petat, de ejus intereſſe docere debet, atquè commiſſiones deſuper ſignantur cum clauſula *docto de intereſſe*, ac propterea, in cauſis Rotalibus, ſtante ſtylo Tribunalis, etiam circa hæc incidentia, nihil decernendi ſine diſputatione dubii, ac æditione deciſionis *b*, aſſumi ſolet diſputatio particularis ſuper hoc dubio, an conſtet de intereſſe.

2 Verùm quia iſtud ſufficit quale quale, quodque de eo doceatur (ut practici dicunt) apparenter, quamvis non exiſtente *c*: Ideoque, pro frequentiori contingentia, admiſſio de facili conceditur, nimiumque rari ſunt caſus, in quibus de denegatione reſpondeatur; Hinc propterea apud benè fundatos practicos, imprudens conſilium reputatur hujuſmodi admiſſionibus ſe opponere, atque diſputationes deſuper aſſumere, dum occaſione hujuſmodi incidentis, multa præjudicialia in deciſionibus, quæ deſuper æduntur, firmari ſolent, concernentia merita negotii principalis, ut etiam frequentior praxis docet in diſputationibus, quæ ſuſcipi ſolent ſuper conceſſione, vel denegatione remiſſoriæ, vel compulſoriæ, cum ſimilibus; Ac propterea præſertim in Rota, ob dictam neceſſitatem æedendi deciſiones, ſtante introductione non commendabilis uſus ſe diffundendi in deciſionum extenſione, ultrà punctum præciſum, qui diſputatus, ac deciſus fuit, hujuſmodi incidentium diſputationes quò magis fieri poteſt, effugi debent, priuſque cedere expedit, ita eludendo artem cum arte, quoniam ad dictum finem frequentius, hujuſmodi diſputationes affectari ſolent; Licèt enim cedere incidentibus, importare ſoleat ſubterfugia Reorum, & aliquam temporis jacturam in Actoribus; Attamen ex duobus malis, minus eſt eligendum.

Poſita verò admiſſione, frequentiores quæſtiones cadunt, ſuper modo, vel ſtatu, an ſcilicèt ille tertius ad- 4
mitti debeat ex integro, vel potius in ſtatu, & terminis, in quibus cauſa reperitur; Hujuſvè quæſtionis notabilis eſt effectus, quoniam, ubi ſequatur admiſſio ſimpliciter, quæ propterea intelligenda venit in ſtatu, & terminis, tunc admiſſus facit ſua omnia acta, eiſque afficitur, eo modo quo ipſemet principalis collitigans, cum quo geſta fuerunt, ideoque id nimium refert. *d*

Ad id autem, diſtinguendæ ſunt plures ſpecies tertii venientis; Una etenim eſt ſpecies illius tertii, qui ad cau- 5
ſam admitti curet, ut coadjuvet, cum ejus juribus, unum ex collitigantibus, nempè quia ad id teneatur, ut contingit in defenſore neceſſario, qui alicubi, author laudatus dicitur, iſtoquè caſu planum eſt, quod iſtius ſupervenientia, nullum infert præjudicium alteri parti, tam circa forum, quem ex ejus perſona, vel privilegio, non declinat; Excepto fiſco, qui ſive de jure, ſive de facto id ſibi uſurpat, ut alibi ſupra agendo de Judice, vel foro competenti advertitur; Minuſquè aliud ejus privilegium communicat circa appellabilitatem, ut habetur infra agendo de appellatione, & Ægidiana *e*, cum ſimilibus, cum revera iſta nova perſona, ſit ſolùm acceſſoria, ſeù additativa, & conſequutiva, & conſequenter in nihilo alterat, reſpectu collitigantis, quidquid ſit inter ſe ipſos defenſorem, & defenſum, circa evictionis præſtationem.

Altera ſpecies tertii, eſt illius, qui venit ad cauſam, non in gratiam unius ex collitigantibus, ut eum adjuvet, 6
ſed principaliter, pro jure, vel intereſſe proprio, independenter ab eo, cujus partes per conſequens coadjuvare dicatur; Ut exemplificando in iis, quæ frequentiùs contingunt, habemus in ſubſtituto, qui adhuc pendente conditione ſubſtitutionis, petat, ac obtineat admitti ad cauſam agitatam cum hærede gravato, ut ità pro ejus ſperato jure, occurrat dicti hæredis negligentiis, vel colluſionibus, ſuiſque præiudiciis conſulat; Quod etiam verificari poteſt in domino directo, qui veniat aſſiſtendo feudatario, vel emphyteutæ, cum quo lis agatur cum ſimilibus, quoniam iſti nullum habent intereſſe principale, & coæquale, ob quod in cauſa citari debuerint, ex regula quod ſufficit citare poſſeſſorem, ſive illum, de cujus intereſſe prin- 7
cipaliter agitur, non autem omnes habentes intereſſe acceſſorium, vel conſequutivum. *f*

Et conſequenter iſte dicendus erit tertius voluntariè veniens ad cauſam, aſſiſtendo uni ex collitigantibus, ideoque eſt caſus, qui præcedenti aſſimilatur, atque cum eo fraternizat, undè ſibi dici poteſt, quod; Aut credit, ut acta geſta inter illos, qui litem agunt ſibi præjudicant; Aut non; Si credit ſibi non eſſe præiudicialia, tutus eſt de jure ſuo, ac propterea nullam habet comparendi neceſſitatem; Si verò credit præiudicialia, atque ſupponit, quod ille, cum quo ea geſta ſunt, ſit legitimus defenſor, tunc de conſequenti juſtum, ac rationabile non eſt, ut altera Pars, quæ cum ſumptibus, & incommodis, ac laboribus, proceſſum cum uno compilavit, ac litem ſubſtinuit, forſan terminatam, vel ad terminationis limites reduxit, cogi debeat, cum altero denuò ad cauſam veniente, illam ex integro ſuſcipere, dum ità fraudes in dies committi poſſent, per quas induceretur circulus inextricabilis, qui lites æternaret.

Tertia eſt ſpecies illius tertii qui ad cauſam veniat, ex eius jure principali, vel ſcilicèt infringendo iura utriuſquè, 8
vel quia ſuum jus ſit cum uno ex collitigantibus coæquali, quia nempè res, quæ in lite, ad ipſum æquè principaliter pertineat; Sivè ipſe coæquale jus defenſionis habeat, ut (ex. gr.) eſt cohæres in re hæreditaria, ſive ſit primus ſivè ulterior, qui confideicommiſſarius dici ſolet; Vel eſt ſocius, qui pro communi eamdem rem poſſideat, ut contingit in bonis emphyteuticis, vel etiam in feudalibus, ubi agatur de feudis pacti, & providentiæ cum ſimilibus; Et tunc intrat diſtinctio, an agatur de jure dividuo, vel de individuo; Ubi etenim agatur de jure dividuo, intrat idem; quod dictum eſt in caſu proximè præcedenti, dum nulla ſubeſt in hoc tertio neceſſitas ſe faciendi admittere ad cauſam, eo quòd ſuum ius remanet ſalvum, quoniam in rebus, vel iuribus dividuis, non ſuppetit neceſſitas citandi conſortem, atquè citationis omiſſio non vitiat proceſſum, & acta quoad citatum, ſed bene illa non afficiunt non citatum, qui tutus de iure ſuo quieſcere poteſt, ideoque ſi voluntariè vult ad cauſam venire, ſibi imputet, ſi faciat acta ſua; Atque in hoc rigoroſè, & circumſpectè procedendum eſt, ut occurratur fraudibus, & calumniis, pro litibus æternandis, quoniam poſtquam Victus, vel vincendus, victorem diu cum lite defatigavit, ità poſſet curare admiſſionem alicujus conſortis, ut ex integro lis aſſumeretur.

Si verò ſit jus, vel intereſſe individuum; Et tunc tertius admiſſus ad cauſam, non cogitur ſtare actis geſtis cum
9 conſorte, ex ratione eorum nullitatis etiam reſpectu ejus, cum quo geſta ſunt, ex regula, quod in individuis, omiſſio citationis unius ex principaliter intereſſatis, vitiat proceſſum, & acta, etiam reſpectu eorum, qui citati fuerunt, ſibiquè imputet Actor, cur omnes principales, & coæquales cauſæ defenſores non evocavit; Undè propterea exemptio tertii venientis, ab obligatione faciendi acta ſua; provenit ab eorumdem actorum nullitate, dum habenda ſunt perindè, ac ſi geſta non eſſent.

Dummodò tamen ille, cujus evocatio omiſſa eſt, habeat jus principale, & coæquale, adeout ad ipſum æquè
10 principaliter cauſa defenſionis pertineat; Secus autem ſi jus, & intereſſe ſit acceſſorium, & conſequutivum; Ut exemplificando in prophanis, intereſſe coæquale dicitur illud cohæredis, acceſſorium autem dicitur illud fideicommiſſarii ſperantis ſucceſſionem. Atquè exemplificando in ſpiritualibus, ſi (ex. gr.) agatur de jure vel juriſdictione Eccleſiæ Cathedralis, intereſſe coæquale, & æquè principale, eſt illud Capituli cum Epiſcopo, quoniam ex eis ſimul junctis conſtituitur corpus formale, ſivè intellectuale cathedraticum, ab Epiſcopo, ſcilicèt tanquam capite, & à Capitulo tanquam reliquo corpore; Et conſequenter in juribus individuis, quæ conſiſtunt in juriſdictionibus, & præeminentiis, geſta cum ſolo Epiſcopo, non tenent ex defectu citationis Capituli, vel è contra; Secùs autem ubi agatur de bonis vel juribus, quæ licèt habitualiter ſint Eccleſiæ, quam æquè repræſentat Epiſcopus, & Capitulum. Attamen ea ſint diviſa, quia nempè alia ſit menſa Epiſcopi, & alia ſit menſa Capituli, quoniam tunc ſufficit agere judicium cum eo, ad quem menſa pertinet; Alter verò ex participatione, quam habet in efformatione Eccleſiæ dominæ habitualis, dici quidem poteſt habere ſufficiens intereſſe ad obtinendum admitti ad cauſam, atque ut admiſſus audiri debeat, & nè tanquam non intereſſatus negligi valeat, ſed in ſtatu, & terminis, dum ejus intereſſe eſt acceſſorium, & conſequutivum; Idemquè (ex. gr.) in clero, & populo, cujus interſit victoria, vel ſuccumbentia litis juriſdictionalis, vel præeminentialis, quam Eccleſia habeat, quoniam eſt intereſſe acceſſorium, & ſecundarium, cum ſimilibus, ad quæ ex iſtis, pro caſuum qualitate, & circumſtantiis pro identitate rationis inferri poteſt. *g*

Atque ex his diſtinctionis pendet deciſio alterius quæſtionis, an & quando tertius impediat expeditionem cau-
11 ſæ, vel exequutionem, vel det de attentatis, cum iſta dicantur connexa, atque tendentia in idem. *b*

Hinc proindè, iſta theorica ità conſtituta; Juxtà ferè omnium forenſium quæſtionum naturam, majores controverſiæ, conſiſtunt potius in facto, quàm in jure, ſuper applicatione ſcilicet dictæ theoricæ ad caſum, & quando intereſſe dici valeat coæquale, & æquè principale, ſivè quando agatur de re dividua, vel individua; Id autem aptum
12 non eſt certam regulam recipere, cum pendeat ex ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis *t* ut in progreſſu, pro actorum qualitate inferius advertitur, & præſertim in Rubrica nullitatum, ac in altera exequutionis, & ſubhaſtationis, ac alibi.

Quamvis autem tertio admiſſo ad cauſam in ſtatu, & terminis obſtent omnia acta, perindè ac ſi cum eo geſta eſſent ut ſupra, & conſequenter etiam ſententiæ, quamvis ſint plures, ad faciendum earum numerum: Non tamen obſtant res judicatas, ſive tres conformes, adeout ſibi præcluſa ſit illa appellandi facultas, quæ præcluſa eſt principali victo, ſed admittendus eſt ad appellandum *i*; Adhuc tamen circumſpectè in hoc procedendum eſt, inſpiciendo quale ſit tertii jus, vel intereſſe, & an abſit ſuſpicio fraudis, vel colluſionis, quia ſcilicèt victus appellare impeditus, ità curet fraudulenter tertium ſupponere.

a Gregor. *deciſ. 118. num. 5. & 6. dec. 425. part. 12. recent.*
b *infra in relatione Curiæ diſc. 32.* c Bich. *deciſ. 536.* Otthob. *dec. 171.* *Sanfel. dec. 90.* d Gregor. *dec. 259.* Giurb. *deciſ. 1. add. ad Buratt. dec. 833. dec. 288. & 346. par. 9. rec.* e *infra in eo diſcurſ. in quo agitur de appellatione, & ſupra diſc. 3.* f *ſupra diſcurſ. 9. de citationibus, & tit. de juriſdict. diſcur. 2. & 22.*
g *tit. de juriſd. diſc. 2. 18. & 22.*
h *de tertio impediente, vel non impediente exequutionem* Add. ad Burat. *dec. 833.* Caval. *dec. 305.* add. ad Veſtr. *lib. 5. cap. ult. dec. 48. par. 7. recent.* Franch. & add. *dec. 261.*
i *dec. 304. par. 5. recent.* Caval. *dec. 397.* ad Buratt. *dec. 833.*

De attentatis, & de exceptione litis pendentiæ.

SUMMARIUM.

1 *ATtentatorum materia frequens, & quare.*
2 *Judicium attentatorum ſuſpendit cauſam principalem.*
3 *De errore cauſidicorum in partibus.*
4 *Super quibus cadant attentatorum quæſtiones.*
5 *Attentans debet omnia reſtituere in priſtinum, ac etiam reſtituere fructus, omniaque reficere damna, & intereſſe.*
6 *Ac etiam expenſas, & quales.*
7 *Quæ moræ in hac materia cadant.*
8 *An detur appellatio ſuſpenſiva.*
9 *Datur manutentio loco purgationis.*
10 *Sequuta purgatione, ille, qui attentata paſſus eſt, potius moras parat.*
11 *In illis, quæ ſint liquida, integra purgatio omninò eſt neceſſaria.*
12 *Quid in illiquidis practicetur.*
13 *De recurſu ad Signaturam pro rejectione.*
14 *De differentia inter Signaturam Gratiæ, & illam Juſtitiæ.*
15 *Quomodo in hoc reſcribi ſoleat.*
16 *De eodem quando id remiſſum eſt arbitrio, pro iſtius regulatione.*
17 *De eodem circa qualitatem attentatorum.*
18 *Quando etiam in attentatis claris, & culpoſis detur ſuſpenſio.*
19 *Quare Signatura guſtare ſoleat de meritis.*
20 *De diſtinctione inter attentata ſcandaloſa, & non ſcandaloſa.*
21 *Circa fructus facilius datur ſuſpenſio, & ex qua cauſa.*
22 *Quomodo materia decidi debeat.*
23 *De clauſula* purgatis attentatis, *vel aliis per ablativum abſolutum.*
24 *De alia clauſula* cum facultate revocandi.
25 *Ex quibus regulatio pendeat.*
26 *De tribus ſpecibus attentatorum.*
27 *Quales dicantur attentata juris tantum.*
28 *Quando geſta poſt interpoſitam appellationem, vel pendente termino, ſint attentata*
29 *Etiam in cauſis in quibus non intrat appellatio, dantur attentata ratione injuſtitiæ.*
30 *De attentatis lite pendente, cujus naturæ ſint.*
31 *Lis coram judice incompetente non cauſat attentata.*
32 *De triplici identitate requiſita.*
33 *De litis extinctione per peremptionem inſtantia.*
34 *De jure canonico non perit inſtantia.*
35 *De deſertione litis hoc jure attento.*
36 *Quando extinguatur ob mortem collitigantis.*
37 *De attentatis contra inhibitionem.*
38 *De regula quod inhibitio ſive juſta, ſive injuſta eſt timenda.*
39 *Judex ex officio revocat attentata etiam ſi pars non curet, vel cedat.*
40 *De revocatione attentatorum poſt rem judicatam.*
41 *Quando inhibitio non cauſet attentata ob clauſulas.*
42 *Item ob clarum defectum juriſdictionis.*
43 *De concluſione, quod quì continuat non attentat, ejuſque limitatione.*
44 *De altera limitatione hujus concluſionis, ubi inhibitio ſit ſuper ipſa continuatione.*
45 *Quandoque mandatur videri de bono jure.*
46 *Quando ceſſet purgatio, & præſertim ſi proceſſum eſt in negotio principali.*
47 *Per quantum tempus, & quomodo attentata præſcribantur.*
48 *De eodem.*
49 *De mutua compenſatione attentatorum.*
50 *De attentatorum juſtificatione.*
51 *In dubio pro eorum excluſione.*
52 *De pluribus excuſationibus, puta in cauſa diverſa, vel extra rem litigioſam.*
53 *An ex facto procuratoris incurrantur attentata.*
54 *Geſta pendente recurſu ad Signaturam vel poſt ſuperſeſſoriam, ſunt attentata.*
55 *An attentata afficiant ſucceſſorem.*

56 *An tertius det de attentatis, vel ista eum afficiant.*
57 *An Papa attentet, & quid in litterarum Apostolicarum exequutionem.*
58 *An decretum revocationis attentatorum sit diffinitivum, vel interloquutorium, & an attentans appellet.*
59 *Quando attentata sint dubia, & negari valeant, vel excusentur.*
60 *Quomodo judices, vel Consulentes debeant se gerere.*
61 *De aliis ad materiam remissivè.*
62 *An sententia super revocatione attentatorum sit diffinitiva, vel interloquutoria.*
63 *An hæc revocatio petatur post conclusum in causa.*
64 *An appellatio extrajudicialis causet attentata.*
65 *Excommunicatus etiam dat de attentatis.*
66 *Ad quem judicem spectet revocare attentata.*
67 *Quando dicantur purgata, & an renunciatio sufficiat.*
68 *Non dat de attentatis lite pendente ille, qui forum declinavit.*
69 *Attentata æquiparantur spolio violento.*
70 *An actus consequutivi sint attentati.*
71 *Gesta post decem dies ad appellandum, an sint attentata, si victus sit contumax, adeo ut etiam post terminum liceat.*
72 *Quando attentata pendent à negotio principali, de isto est videndum.*

DISC. XVIII.

1 NIhil fortè in Curia frequentiùs agitur, quàm ista materia attentatorum; Vel ob spretum inhibitionis; Vel ob gesta coram diverso Judice lite pendente; Magis verò ex opinatione, quod sententiæ, vel decreta, suspensivam appellationem non admitterent, ob exequutionem, quæ illicò intra terminum appellationis, vel post eam interpositam, fieri solet.

2 Nimium autem, Reis, ac possessoribus qui succumbentiam passi sunt, vel timent, expedit in attentatis, eorumquè purgatione insistere, ob illorum magna privilegia, illud præsertim, quod attentans audiri non potest in negotio, seu causa principali, ejusque ulterior processus impeditus remanet, ac aliàs malè proced i dicitur, donec illorum vera, & integra sequatur purgatio, ideòque istud judicium dicitur privilegiatum, ac præjudiciale; Undè propterea hujusmodi incidentes disputationes frequenter causas principales perimere solent, ob alterius collitigantis, cui attentatorum crimen objiciatur, mortem, vel defatigationem.

3 Quare, ubi præsertim causæ aguntur in partibus, posteàque devolvuntur ad Curiam, & præsertim in materia beneficiali, vel in altera jurispatronatus, in hac attentatorum inspectione, primæ, ac majores quæstiones, frequentiùs consistere solent, in partibus etenim, cummune vitium est, totam vim constituere, in celeri, ac immatura exequutione, quæ non fine violentiis, & scandalis, magnisque sumptibus sequi solet, non advertendo, quod ità potiùs est, se ipsos proprio ligone percutere, atque æmulum magis confovere; Undè propterea verificatur dicterium, quod nimia, & immoderata celeritas, moras parat, juxta Itali Poetæ dictum, *Che per troppo spronar la fuga è tarda.*

4 Duplicem itaquè inspectionem, hujusmodi attentatorum objecta habere solent; Primò nempè, super ipsorum attentatorum existentia, & an de illis constet, necnè, cum (sæpiùs excusari prætendantur; Et secundò (illis positis) super eorum purgatione, integra, & omnimoda, quæ in tribus consistit; Primò nempè in repositione omnium rerum in statu pristino, ad instar eorum, quæ infrà in spolii Rubrica seu inspectione habentur *b*; Secundò in
5 restitutione omnium fructuum, tàm perceptorum, quam eorum, quos ille, qui attentata passus est ostendat percipere potuisse; nisi hoc impedimentum recepisset, ratione damnorum, & interesse, ad quæ attentans tenetur *c*; Adeout in beneficialibus, sub nomine fructuum, ex dicta ratione damnorum, & interesse, veniant etiam distributiones quotidianæ, quæ præcisè debeantur, ratione interessentiæ, ac servitii personalis, quamvis istud præstitum non esset, eodem modo quo veniunt in casu
6 spolii, vel alterius injusti impedimenti; *d* Et tertiò, in refectione exspensarum, sub quarum nomine veniunt, non solùm expensæ judiciales, ad quas Victus victori condemnari solet (& quæ in Curia, *vivæ*, appellantur, de quibus infrà in earum peculiari discursu) sed etiam veniunt omnes aliæ, extrajudiciales, vel accidentales, quæ in Curia, ad differentiam judicialium, *mortua* dicuntur; Ut (ex. gr.) sunt illæ, Advocatorum, Procuratorum, sollicitatorum, copistarum, & quandoque viaticorum, aliarumque expensarum, puta pro accessu ad Urbem, pro facti qualitate, ex dicta ratione, quod non veniunt tanquam expensæ judicii, sed tanquam damna, & interesse. *e*

Quia verò ille, qui attentata passus est, putà per ejectionem à sua possessione, in beneficialibus, aliisque incorporalibus, vel per exequutionem bonorum, quæ secum trahit eandem ejectionem, duplex habet interesse, circa attentatorum purgationem; Primò scilicet, ac principaliter, pro repositione rerum in pristinum, suaque reintegratione in possessione; Et secundò, super dictis refectionibus fructuum, ac expensarum, & interesse. Verum de his refectionibus, antiqui possessores, postquam reintegrati fuerunt in possessione, ac primævo statu, non solent esse multum solliciti, sed potiùs moras parare studeant, cum id deserviat ad se confovendum in possessione, atque ad impediendum æmulo prosequutionem causæ principalis, in qua potiùs timorem, quàm spem concipiant. 7

Ordinaria, ac directa via purgationis attentatorum, qua antiqui utebantur est, cum sententiis, vel decretis, quæ desuper fiant super repositione rerum in pristinum, ac reintegratione prioris possessoris. Sed quia hæc moras parare solet, præsertim ex eo, quod hujusmodi sententiæ, vel decreta, suspensivæ appellationi subjacere videntur, ob implicitam declarationem existentiæ attentatorum, per alteram partem negatæ, undè propterea Practici dicunt, quod non appellant à purgatione attentatorum, præsupposito quod illa adsint, sed appellant à mala declaratione eorum existentiæ, quæ negetur. *f* 8

Hinc proindè, pro magis celeri purgatione obtinenda, inolevit media cautela, procedendi per viam extraordinarii remedii summarissimi possessorii retinendæ, seu manutentionis, quod ubi in forma summaria, & per simplex decretum interloquutorium conceditur, non admittit appellationem suspensivam, sed ex recepta praxi recensetur inter judicia exequutiva, & privilegiata, dum illud est unum ex remediis purgationis attentatorum, ex ea ratione, quod attentata complicant nullitatem, ac manifestam injustitiam eorum, quæ gesta sunt, & consequenter benè intrat hoc remedium, quod hodiè receptissimum est competere, etiam adversùs factum Judicis, quoties istud sit nullum vel notoriè injustum, ut infrà in hujus remedii particulari sede advertitur. 9

Postquam verò ille, qui attentata passus est, cum prædicto, vel cum alio remedio, in pristino statu repositus fuit (& ad quem effectum partes solliciti Actoris gerere studuit). Tunc licèt eadem Actoris partes continuare dicatur, super ista duplici refectione, fructuum, & expensarum, ac damnorum, & interesse: Attamen, (ut dictum 10
est), pro frequentiori contingentia moras nectere, atque Rei fugientis partes, sub hoc honesto clypeo, assumere solet, ut ità, juxtà artes belli, hostem detinendo in pugna, exteriorum fortificationum, atque ità illum defatigando, Civitatem, vel Arcem tueatur, & custodiat. Atq; hinc resultat interversio consueti ordinis, quod scilicèt debitor insequitur creditorem, eumque sollicitat, ut satisfactionem obtineat, ad effectum, ut ità removeatur impedimentum super causæ principalis prosequutione. *g*

In hoc autem, pro illa parte, quæ liquida fit, necessa- 11
ria est vera, & effectiva purgatio integra (ut Practici dicunt) usque ad minimum quadrantem, atque non sufficit oblatio quamvis judicialis, ac munita cum idonea cautione; *h* Ubi verò agatur de parte illiquida, tunc ille, cujus 12
interest, purgationem accelerare, ac sequi pro dicto effectu prosequutionis causæ principalis, curat præfigi terminum competentem collitiganti, cui refectio facienda est ad liquidandum, dictoque termino elapso, ac liquidatione non facta, adeout incertum remaneat, quid, & quantum reficiendum sit, tunc admittitur depositum alicujus parvæ summæ, puta unius julii, cum obligatione in actis de solvendo promptè totum id, quod liquidatum fuerit, atque ita ad causæ principalis prosequutionem admittitur, clarius verò ubi causa commissa sit cum clausula *arbitrio &c.* *i*

Quandoque autem, ipsi attentantes recurrere solent ad 13
Signaturam gratiæ, ac etiam aliquando ad illam Justitiæ, pro causarum qualitate, ad effectum obtinendi rejectionem attentatorum ad finem litis. Verùm super hoc, certa non habetur regula, cuicumque casui applicabilis, cum totum repositum sit in arbitrio Papæ in Signatura gratiæ, sivè in aliquibus casibus Signaturæ Justitiæ, quæ rescribit ejus nomine.

Cum

14 Cum ea differentia, inter unam, & alteram Signaturam, quod ubi agitur de illa gratiæ, in qua ipsemet Papa personaliter præsidet, atquè audito, vel non audito, ut sibi placet, voto consultivo, Prælatorum, ore proprio rescribit, non est ligatus legibus, ejusquè regulis, quibus pro libito derogare, vel dispensare potest, dum istud tribunal, propriè est gratiosum, ac dispensativum. Ideoque stylus non est uniformis, sed difformis, prò diverso genio, vel stylo Pontificis regnantis, ejusque Auditoris, aliorumque ministrorum sibi assistentium. Alterum verò Signaturæ Justitiæ, quamvis ejusdem Papæ nomine, ac vice, rescribat. Attamen rescribere non potest, nec debet, nisi juxtà regulas juris, cui dispensare non potest, Ideoquè ejus rescripta intelligenda veniunt prout de jure, ut advertitur infra in particularibus sedibus *l*, in quibus de utraque Signatura agitur. Licèt quandoque praxi doceat, oppositum, quod scilicèt majorem sibi assumat licentiam Signatura Justitiæ, quàm illa Gratiæ.

15 Pro ea tamen regula, quæ à frequentiori praxi, vel contingentia, desumi potest. Quando clara videatur justa causa, quæ mereatur moderationem rigoris legalis, tunc purè, ac dispositivè concedi solet rejectio attentatorum in fine litis. Quando autem è converso causa reputatur minus sufficiens, tunc id simpliciter denegatur, *Nihil* rescribendo. Ubi verò dubium id reputetur, altiori indagine, vel discussione dignum, tunc rescribi solet, in casis præsertim Rotalibus, cum clausula *arbitrio*. Undè propterea assumuntur formales disputationes, cum dubio particulari Rotæ, an intret arbitrium, atquè ita examinantur causæ, ex quibus illud per attentantem interponi petatur, juxtà regulas juris. Ex recepta, & quotidiana propositione, quod arbitrium regulandum est à jure, cujus rigorem tamen in aliquo temperat, nè aliàs fatuum, ac inane remaneat Principis rescriptum. *m*

16 Pro isto autem arbitrio regulando, sive etiam, in ipsamet Signatura, ad effectum rescribendi, necnè, Regulariter inspici solet, qualitas, vel natura attentatorum, an scilicet illa sint juris tantùm, vel etiam facti; Primo enim casu faciliùs rescribatur, in secundo autem difficilius.

Verùm neque ista regula omninò firma est, ac uniformis, quoniam in qualibet attentatorum specie, inspicienda est individua qualitas singulorum casuum, an scilicet, attentata sint clara, vel dubia. Sive an ille, qui attentavit, habeat necne probabile excusationis motivum, adeout dici valeat dolosus, vel non dolosus, cum ista circumstantia doli, sive positivi spretus in hoc proposito principaliter considerari debeat. Et in summa, cum istud sit dispensativum beneficium fundatum in æquitate, & in commiseratione, idcircò inspici debet, an casus, æquitate, & commiseratione dignus sit, tam circa modum, seù qualitatem attentatorum, quàm etiam circa paupertatem, vel aliam impotentiam ejus, qui ad purgationem tenetur, ne ità ejus justitia in negotio principali ob impotentiam ex hoc incidenti suffocata remaneat, ideoque materia arbitraria est, quæ certam non habet regulam. *n*

17 Habendus quoque venit respectus ad speciem purgationis, cujus rejectio, vel suspensio petatur, quoniam. Aut est circa illum actum, ex quo attentata resultant. Aut circa refectionem expensarum, & fructuum, aliorumque damnorum & interesse, &c. In prima enim specie, distinguitur, quod. Aut agitur de actu facti permanentis habente tractum successivum, ex quo unius, vel alterius Partis commodum resultet. Et tunc nullatenus concedenda est ista æquitativa, & gratiosa suspensio, cum id de directo adversetur æquitati, atque iniquitatem potius redoleret, quod scilicet ille, qui cum vitio attentatorum, in aliqua possessione rei corporalis, vel incorporalis se intrusit, debeat ità in ea, durante lite, se confovere; Hoc etenim nullatenus concedi solet, neque concedendum est.

Nisi quando, ratio publici præjudicii, ac etiam magnæ æquitatis, ita suadeat; Puta quoties agatur de aliquo ædificio, quod de stricto rigore juris, attentatè constructum sit, unde propterea, eodem rigore attento, demoliri deberet, sed quoniam id publico ornatui esset præjudiciale, magnumque pareret damnum uni Parti absque utilitate
18 alterius; Hinc proinde, quando constet de bono jure ædificantis, adeout sequuta purgatione, in prosequutione causæ, pro facultate de novo ædificandi judicandum veniret, tunc suspenditur judicium purgationis etiam ex ipsius Judicis officio, quamvis Principis rescriptum non accedat; Idemque in similibus casibus, quibus eadem congruat ratio. *o*

19 Atque exinde inolevit laudabilis stylus utriusque Signaturæ, gustandi etiam de meritis causæ, quamvis super ipsis judicari non debeat, ad effectum scilicet regulandi dictum arbitrium, ac inspiciendi, an ob justitiam causæ principalis, purgatio importet circuitum inanem necnè.

In actibus autem momentaneis vel facti transeuntis, qui 20
attentatè gesti sint, adeòut differre purgationem, non importet dictum inconveniens, quod attentans se confoveat in attentata possessione, atque continuatum commodum ex ejus delicto reportet; Et tunc inspicitur, an purgatio, scandalum importet, necnè, quoniam ubi scandalosa esset, tunc de facili datur ista suspensio, ut (ex. gr.) contingit in exhumatione cadaveris cum similibus, quibus eadem congruat ratio; Nisi dolus attentantis adeò ht clarus, & scandalosus, ut ratione istius scandali, curandum non sit de altero; Ideoque (ut præmissum est) ista dicitur materia, quæ certam regulam non recipit, sed pro singulorum casuum particularibus circumstantiis decidenda est; Et præsertim, circa suspensionis concessionem, quando attentata sint talis naturæ, ut magnam habeant dependentiam à negotio principali. *p*

In altera verò specie purgationis, circa fructus, & ex- 21
pensas, magis benignè procedipur, facilinsque conceditur, præsertim ratione paupertatis, vel alterius impotentiæ; sivè ratione vehementi fumi boni juris, adeout intret etiam dicta æquitativa ratio circuitus inanis; Verùm pariter id neque certam regulam habet, cum nimium, ac principaliter pendeat à qualitate attentatorum, an sint facti & juris, vel etiam, an juris tantum; Sivè an dolosa, vel non dolosa; Aut an dolus sit major, vel minor; Ideoque firmum est, ut istæ sint quæstiones nudi facti, quæ à singulorum casuum qualitate, & circumstantiis decisionem recipient.

Quare frequenter scribendo super ista materia, in Ro- 22
ta, & in utraque Signatura, quando pro attentantibus, & quando contra, juxta necessarium stylum Advocatorum, Mea fuit consuetudo dicendi idem, quod frequentius, ac in dies, dicere contingit in materia remissoriæ, super ejus concessione, vel denegatione, quod scilicet conclusiones, ac decisiones, & doctrinæ; quæ desuper habentur, pro cerimonia, in Advocatorum informationibus allegari solent, ut ignarum vulgus videat, quod sunt informationes juris quæ ità contradistingui solent ab informatione causæ Patroni in facto, sed videtur labor inanis, cum omnes conclusiones, vel regulæ quæ hinc inde deduci solent, in abstracto sint veræ, sed punctus est in applicatione; Ac propterea, irrisione dignum semper censui, ineptissimum modernum usum, faciendi magnos allegationum cumulos, super hujusmodi conclusionibus, quæ nullam amplius patiuntur difficultatem in puncto juris, dum tota vis restringitur ad applicationem, quæ ex facto pendet. Ex eisdem autem circumstantiis quoq; pendet, quod una, vel altera Signatura, non solum denegare solet attentanti, qui ad eam recurrat, dictam suspensionem, vel
rejectionem, sed recurrente eo, qui attentata passus est; 23
ad coercendum omne Judicis arbitrium, rescribit præcisè, super purgatione ante omnia facienda per ablativum absolutum, Puta *purgatis attentatis*, quod importat conditionem, cujus virtus, & operatio est, ut adimat jurisdictionem, ac facultatem procedendi in causa, priusquam ista conditio impleatur; Ac etiam infra in progressu, habetur in aliis clausulis, quæ per ablativum absolutum concipi solent; Putà *parito litteris*, vel *parito judicato*; Aut *non retardata solutione*; Sivè *subministratis alimentis*, cum similibus de quibus infrà particularibus discursibus exequutionis, vel paritionis.

Solet etiam Signatura quandoque, ad instantiam ejus, qui prætendit fuisse attentatum, signare commissionem cum clausula *cum facultate revocandi attentata*. Verùm id 24
videtur idem, ac nihil, atque est quædam exuberans satisfactio imperitorum, cum sit expressio ejus quod de jure inest, dum Judex, ad quem, hanc habet facultatem jure suo.

Cum itaque (ex præmissis,) omnia pendeant à qualitate attentatorum, an scilicet sint juris tantum, vel etiam facti, sivè an dolosa, vel excusabilia; Idcircò, ferè om- 25
nes, vel majores quæstiones, quæ desuper haberi solent, hunc punctum percutiunt.

Tres autem sunt species attentatorum, Prima scilicet eorum, quæ fiant cum auctoritate unius Judicis, pendente lite coram alio; Altera eorum, quæ fiant post appellatio- 26
nem interpositam, ejusque prosequutiones durante, vel etiam pendente termino ad appellandum; Et tertia eorum, quæ fiant post inhibitionem, atque in ejus spretum.

Prio-

Priores duæ ſpecies, dicuntur Juris tantùm, atque regulariter non dicuntur doloſa, niſi adeo clara ſint, ut ju-
37 ris ignorantia vel diverſa credulitas, ſupina, & affectata ſit, adeòut dolum ſaltim præſumptum redoleat, pro facti qualitate; Præſertim verò in ſecunda ſpecie attentatorum, poſt appellationem, vel pendente ejus termino, quoniam pro frequentiori contingentia, id ſequi ſolet in illis cauſis, quæ, vel juxtà unam opinionem minus communem, vel pro diverſo ſtylo, in partibus, quem Curia non approbat, reputentur exequutivæ, & non admittentes appellationem ſuſpenſivam, ut de opinionum, vel ſtylorum diverſitate patet ex ſingulorum judiciorum ſedibus vel diſcurſibus particularibus infrà.

In eo etenim puncto, an & quando geſta poſt interpoſitam appellationem, vel pendente termino ad eam inter-
28 ponendum, dicantur attentata, necnè; Ea eſt diſtinctio; An ſcilicet cauſa vel ſententia ſit de ſui natura appellabilis, necnè; Ubi etenim eſt de ſui natura appellabilis, ad utrumque effectum, ſuſpenſivum ſcilicet, & devolutivum (ut pro regula generali ſunt omnes cauſæ, quæ per ſpeciem limitationis, à jure communi, vel municipali non ſint exceptuatæ) Et tunc intrant ſine dubio attentata; E converſo autem, non intrant, ob ſolam appellationem vel potentiam appellandi, in cauſis non admittentibus appellationem ſuſpenſivam; Ideoque majores quæſtiones eſſe ſolent, ſuper hujus diſtinctionis applicatione, an ſcilicet cauſa, de una ſpecie ſit, vel de altera. *q*

Et bene verum, quod etiam in caſibus limitatis, verificari poteſt vitium attentatorum, indirectè, ſeù conſe-
29 quutivè, quando ſcilicet illa ſententia; quæ ſit de ſui natura exequutiva, atque ſuſpenſivam appellationem non admittat, detegatur nulla vel injuſta, quoniam exequutio, quæ per legem in ſententiis decernitur, intrat, in validis, & juſtis, cum ſententia, nulla, vel injuſta, neque nomen ſententiæ mereatur, ideoque exequutione indigna ſit, atque appellationem ad utrumque effectum admittat, ac propterea de conſequenti intret vitium attentatorum, quæ tamen juris dicuntur, utpotè implicitè & ex juris diſpoſitione reſultantia, in qua Pars decipi potuit, opinando validitatem & juſtitiam, Et conſequenter dicuntur attentata non doloſa, & excuſabilia.

Ejuſdem naturæ regulariter cenſentur attentata de prima
30 ſpecie ſuperius diſtincta, ſuper geſtis ſcilicet lite pendente, niſi tales accedant facti circumſtantiæ, ut illa doloſa, & inexcuſabilia reddant, cum ex pleriſque cauſis, litigantes credere ſoleant quod actus geri potuerit, lite non obſtante; Vel quia ejus legitima introductio, negetur, juxta ea, quæ ſuperius ad hanc materiam introductionis litis habentur *r*; Vel quia, ob Judicis incompetentiam, pro non introducta haberi debeat; Putà in cauſis eccleſiaſticis vel ſpiritualibus, coram Judice laico; Sivè coram eo Judice, in quo alias vigeat defectus juriſdictionis, ut
31 præſertim docere ſolet Curiæ praxis, in cauſis beneficialibus coram Auditore Cameræ. *f*

Aut quia cauſa prætendatur diverſa, cum ad hunc effe-
32 ctum attentatorum, copulativè requiratur triplex identitas, perſonarum ſcilicet, rei, & actionis, unaq; diformitas hanc identitatem tollat. *t*

Sivè quod lis prætendatur extincta, quod de jure civili, de facili; ac frequenter eſt ad praxim deducibile, ob pe-
33 remptionem inſtantiæ; Verùm in Curia id nimium rarum eſt, fortèque nunquam verificabile, ob alibi aſſignatam rationem, quod in Curia ſervatur diſpoſitio juris ca-
34 nonici, qua attenta inſtantia eſt perpetua, & nunquam perit; Et licet detur illa extinctio, quæ reſultat à caſu, in quo habita fuerit pro derelicta; Nihilominus, nimium rari ſunt caſus, in quibus id verificetur, cum copulativè
35 requirantur lapſus longiſſimi temporis triginta annorum, & injuſtitia. *u*

Facilius tamen iſta extinctio verificabilis eſt, ob defi-
cientiam unius ex perſonis Actoris vel Rei, ex quibus ju-
36 dicium conſtituitur; Verum, & id pariter, rarò ad praxim reducitur; Vel quia verificabile ſolum eſt in cauſis beneficialibus, vel ſimilibus juribus vitalitiis non tranſmiſſibilibus ad hæredem; Vel quia Apoſtolica auctoritas cum ſubrogationis conceſſione, ſpeciem tranſmiſſionis ad ſucceſſorem inducere ſoleat cum aliis limitationibus deſuper cadentibus *x*; Adhuc tamen præmiſſa, ubi etiam non ſubſiſtere detegantur, talem inducunt excuſationem, ut dolum vel malitiam excludant.

Deterior autem, ac regulariter doloſa, & inexcuſabi-
37 lis eſt, tertia ſpecies attentatorum in ſpretum expreſsæ inhibitionis, cum tunc adſit actus poſitivus criminoſus ſuper contemptum præcepti ſuperioris. *y*

Et quamvis id excuſari ſoleat ex motivo ejus nullitatis vel injuſtitiæ, non tamen ſufficiens excuſatio reputatur, ex vulgari regula quod inhibitio ſive juſta, ſive injuſta eſt timenda: Licet enim attenta origine, ſeù fre-
38 quentiori contingentia, iſta propoſitio per ora Practicorum volitet in inhibitionibus Rotalibus; Attamen etiam in illis Auditoris Cameræ, aliorumq; Judicum ea locum habet, cum eadem ſit ratio, quod ſcilicet in facultate ſubditi inhibiti, repoſitum eſſe non debeat, gerere partes Judicis in cauſa propria, atque ſibi ipſi jus dicere, judicando inhibitionem injuſtam, ſed adire debet inhibentem, vel alium majorem ſuperiorem, puta Signaturam pro moderatione, atque interim parere, ne ſuperioris majeſtas contemnatur, atque ita omnis judiciorum ordo pervertatur, cum prævidentibus moleſtias, aliàs conſultum eſſe non poſſit, ut ſe ab eis tutos reddant, niſi cum hoc inhibitionis remedio. *z*

Ideòque rigoroſè in hoc proceditur, quod ubi etiam ille,
qui attentata paſſus eſt, ea diſſimulet, atque revocationem 39
non petat, quinimò eis renunciet: Sivè quod patiendo procedi ad ulteriora in cauſa ſibi præjudicet; Adhuc tamen Judex, cujus majeſtas ſpreta fuit, ex officio, illorum revocationem demandare poteſt, atque attentanti audientiam denegare, donec purgatio ſequatur. *a*

Prout circa ea attentata, de ſupradicta ſecunda ſpecie,
quæ ſcilicet poſt interpoſitam appellationem, vel ejus ter-
mino durante, commiſſa ſint, quamvis evaneſcant, 40
ob ſubſequentem rem judicatam, quæ reſultet à non interpoſitione appellationis in termino, vel à deſertione appellationis interpoſitæ, ob lapſum fatalium; Ad hunc tamen revocantur ex capite nullitatis *b*, Id autem declarationem recipit ubi exequutio, quæ attentata prætenditur, facta ſit, antequam laberetur terminus ad appellandum, ſecus autem ſi poſteà, cum tunc exequutio facta dicatur in vim rei judicatæ; Ac etiam ſi facta ſit dicto termino pendente, adhuc tamen ſuperventa res judicata, eam de æquitate, ac ratione inanis circuitus revalidat, ſi exequutio directa eſt per adeptionem poſſeſſionis rei controverſæ, ſecus autem ſi indirecta per pignora, vel per carcerationem, ac cenſuram. *c*

Hanc autem magis culpoſam attentatorum ſpeciem, in
ſpretum inhibitionis, excuſare ſolent clauſulæ præſerva-
tivæ contentæ in eadem inhibitione, ſive in commiſſio- 41
ne, cujus vigore inhibitio prodiit; Ut contingit in illis commiſſionibus, quæ in ventre habeant clauſulam, ſine præjudicio exequutionis litterarum Apoſtolicarum, vel obligationis Cameralis, &c. cum ſimilibus: Aut aliàs inſinuatam clauſulam in inhibitionibus ſuper judicio diffamationis vel jactationum, dummodo moleſtæ non ſint judicialiter illatæ. *d*

Cadit autem dubitatio, an idem dicendum ſit ubi dicta
clauſula ſit omiſſa, ſed tanquam apponi ſolita, ſubintelli-
genda ſit, præſertim verò prædicta in Judicio diffama-
tionis dummodo moleſtiæ non ſint judiciales, atque aliquando Signatura conſuevit excuſare.

Ac etiam omninò certa, & notoria nullitas, vel injuſ-
titia inhibitionis, quandoque excuſare ſolet; Ut præſer- 42
tim contingit in ea nullitate, quæ reſultet ex claro defectu juriſdictionis, vel incompetentiæ. *e*

Procedunt hæc, ubi agatur de actibus, qui per actum 13
poſitivum, vel etiam negativum ad novo fiant; Ubi verò agatur de continuatione juris, vel poſſeſſionis, in qua collitigans, vel inhibitus reperiatur, tunc intrant majores quæſtiones; Regula enim vulgaris, ac recepta eſt, quod qui continuat, non attentat; Verùm plures limitationes ea recipit, ſuper quarum verificatione quæſtiones cadunt; Primò nempè, ut continuatio ſit eo modo, quo priùs antè appellationem, vel inhibitionem poſſidebatur, cum poſſeſſione, clara, vera, & actuali, non autem inſtrumentali tantum ac turbida *f*; Secundò ut continuatio ſit per viam privatæ poſſeſſionis, non autem ubi judidicialiter, & ex auctoritate alterius Judicis. *g*

Niſi pro continuatione jure proprio, ac privato, ad re-
primendam alterius Patris potentiam, atque ad evitandum moleſtias de facto, adhibeantur auctoritas alterius Judicis, non tanquam judicis, & in forma judiciali, ſed tanquam viri potentis, qui cum ejus familia aſſiſtentiam de facto ſibi præſtet; In hoc autem circumſpectè procedi ſolet, ne ſub hoc prætextu, fraus legi fiat, ad inſtar eorum, quæ in materia recurſuum inferius habentur *diſc. ſeq.*

Ter-

Tertia huic regulæ continuationem permittenti, limi-
tatio traditur, in caſu inhibitionis, ac etiam litis, quo-
ties iſta in ſpecie ſit ſuper ipſa poſſeſſione, vel ejus conti-
44 nuatione *h*; Verùm & in iſtius limitationis praxis, vel admiſſione, nimium circumſpectè procedendum eſt, ut ſcilicet recipienda veniat, quando ipſa poſſeſſio turbida 38
ſit, atque hinc indè illa prætendatur, undè propterea, ſuper ejus actuali exercitio, ſcandala, & inconvenientia oriri poſſint, & de conſequenti, inhibitio maturè deſuper prodierit, tanquam per ſpeciem ſequeſtri proviſionalis, de quo ſupra, vel ſuſpenſionis, ac implicitæ avocationis poſſeſſionis penès ipſum Judicem inhibentem, juxtà varios Tribunalium, vel Ditionum ſtylos; Non autem ut ob illam inhibitionem, quæ pro conſueta formula expediri ſolet cum prima citatione, vel ob alteram, quæ expediatur in vim litis pendentiæ, tencatur quis ſuam certam poſſeſſionem dimittere, cum id nullum juris fundamentum habere videatur; Ideoque id intelligendum venit, de illis formalibus inhibitionibus, quæ, cauſa cognita, partibuſque auditis, expreſsè, ac maturè decernuntur, & quæ per Rotam non dantur, niſi cum formali diſputatione dubii, ideoque earum uſus nimium rarus eſt; Sive ut dictum eſt, tales eſſent facti circumſtantiæ, quod poſſeſſionis exercitium, vel actus poſt inhibitionem in effectum redolerent innovationem ſub pallio continuationis, ideoque non eſt propoſitio, quæ ità generaliter attendi ſeù practicari debeat; Et tamen in facti contingentia, penè incredibile eſt, quam magnos labores adhibere opportuerit, in id ſuadendo aliquibus Judicibus, qui cum his generalitatibus, in ſola libera procedere ſolent, & qui propterea Advocatorum ſubtilitatibus, ac ratiociniis, hujuſmodi diſtinctiones, vel conſiderationes referre ſolent.

Pro evitanda, ſeù excuſanda dicta neceſſitate purgatio-
nis attentatorum; Ultra præmiſſa, & potiſſimum, ac
45 principaliter ob dictam circumſtantiam inanis circuitus, ratione boni juris, quoties non agatur de attentatis merè doloſis, & ſcandalohs, continentibus ſpretum poſitivum; ipſius boni juris inſpectio aſſumi ſolet, reſcribendo ſcilicet, ut videatur de bono jure, etiam ad effectum attentatorum; Verùm id certam non haberegulam cum ſit arbitrarium, an & quando bonum jus attendi debeat, cum tamen regula ſit in oppoſitum, ut boni juris exceptio in hac materia non attendatur *i*; Adeoque iſta videtur quæſtio potius facti, & applicationis quam juris, non decidenda cum ſolis generalitatibus, ſed cum ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, prudenti Judicis arbitrio penſandis.

Plures aliæ viæ, vel exceptiones competere ſolent, ex
46 facti qualitate pariter regulandæ; Illa præſertim, quando ille qui paſſus eſt attentata, poſtmodum paſſus eſt in cauſa principali procedi ad ulteriora, adeout iſta patientia, quandam implicitam renunciationem dicto juri opponendi de attentatis, ac impediendi ulteriorem proceſſum, redolere videatur. *l*

Sive quod dici poſſet hæc actio præſcripta, ob lapſum
47 longi temporis, ob quem reſultet præſumptio animi, ſuper illorum remiſſione; Ad inſtar eorum, quæ habemus in materia poſſeſſionis civilis, animo retentæ, quæ ob diuturnam patientiam amittatur juxta declarationes de quibus infrà in particulari ſede poſſeſſorii retinendæ; Aut ex eadem ratione, cui innixa eſt proxima limitatio, quæ reſultat ex patientia, ut procederetur ad ulteriora.

Quamvis enim hæc actio, vel exceptio purgationis at-
tentatorum, cadat ſub regula generali præſcriptionis,
48 quod ſcilicet agendo, non præſcribantur, niſi per triginta, vel quadraginta annos, prò eorum qualitate, ac dummodò alia præſcriptionis requiſita concurrant, quæ nimium rarò ad praxim deducuntur, ut infrà in præſcriptionum ſede advertitur *m*, ubi habetur quod facilior eſt præſcriptio hujuſmodi actionum vel exceptionum concernentium ordinem judicii, quam ubi agatur de altera præſcriptione rei principalis; Attamen, ut ibidem advertitur, ac etiam in generali Rubrica probationum; Aliud eſt conſiderare lapſum temporis, in ordine ad formalem præſcriptionem actionis, vel exceptionis; Aliud verò in ordine ad probationem præſumptivam remiſſionis actionis, iſtaque diſtinctio pariter in facti contingentia aliquandò reputari conſuevit ſubtile ratiocinium.

Haberi quoque ſolet conſideratio, an adſit concurſus
49 attentatorum, hincindè, quoniam, licèt regula ſit, quod ultima attentata attenduntur, ac revocari debent *n*; Attamen quandoque, pro facti qualitate, admitti ſolet regula compenſativa delictorum hincindè; Ac propterea congruit repetere id quod ſupra inſinuatum eſt, quod ſcilicet iſta materia, generaliter dicenda veniat, potius facti, quam juris, non regulanda pariformiter cum ſolis generalitatibus, ſed pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, prudenti arbitrio.

Prout, facti eſt potiùs, quam juris, eorumdem atten-
tatorum juſtificatio, quoniam licet iſta regulariter juxtà 50
ſenſum Rotæ concludens fieri debeat, ex parte illius, qui attentata alleget, ideoq; non admittantur atteſtationes extrajudiciales, ſive teſtes examinati ad futuram rei memoriam, aliæque probationes præſumptæ, & imperfectæ, unde propterea ſtylus Curiæ eſt, ut quando inſtatur pro attentatorum revocatione, prompte fit decretum ad favorem petentis ſed cum clauſula *dicto*, quæ regulam contrariam, quod in dubio præſumenda non ſunt delicta. *o*

Et ex qua regula manat altera propoſitio, quod in dubio
reſpondendum eſt pro excluſione attentatorum, adeout ſi 51
eadem die ſequuta ſit citatio, vel inhibitio, ac etiam ſequutus ſit actus, qui prætenditur attentatus, ſed non conſtet quinam actus præceſſerit, regulariter reſpondendum venit pro excluſione attentatorum *p*; Attamen, pariter diſcretè, atque pro facti qualitate, id intelligendum venit, cum aliquando, ob ejuſdem attentantis malitiam, ac affectationem, in occultatione actus, vel ob ejuſdem potentiam, ſeu alia impedimenta, haberi non poſſit probatio, unde propterea procedendum venit, cum adminiculis, & præſumptionibus, ut infrà in recurſuum materia advertitur *diſc. ſeq.* ut etiam de ſtylo procedit Auditor Cameræ; Et conſequenter non ſemper procedendum eſt cum generalitatibus.

Quæſtiones quoque ſuper attentatorum excuſatione fre-
quenter cadunt, ratione diverſitatis cauſæ, quod ſcilicet
non verificetur illa copulativa identitas quæ ſuperius infi- 52
nuata eſt, nempè, rei, perſonarum, & actionis; Sive quod actus, qui attentatus prætenditur, ſit extra rem in judicio deductam *q*; Aut quod geſta ſint per procuratorem, qui non poterat facere incidere principalem in pœnam ſine ſcientia, & ratificatione; Verùm hæc, & ſimilia, certam juris regulam non recipiunt, ſed ex facti qualitate, & circumſtantiis pendent; Et præſertim circa veriſimilem, ſeù præſumptam ſcientiam principalis ſuper iis, quæ geſta ſint per pro- 53
curatorem, vel cum eo, ex regula quod principalis cenſetur certiorari à procuratore; Undè propterea diverſa adeſt praxis ſuper attentatis, quæ fiant in Partibus poſt inhibitionem factam procuratori in Curia, ſivè poſt obtentam 54
ſuperſeſſoriam, adeundi Signaturam Juſtitiæ, vel Gratiæ, vel pendente recurſu ad eam; Iſti etenim actus inhibitionis ſpeciem redolent, & cauſant attentata. *r*

Cum ſucceſſore quoq; habentur quæſtiones, an ſcilicet
illum afficiant attentata prædeceſſoris; Sive quod lis, vel 55
inhibitio cum prædeceſſore ipſum afficiat, atque geſta per eum dicenda ſint attentata; Verùm pariter à facti qualitate id pendet, an ſcilicet ipſe ſuum jus metiatur à prædeceſſore atque cauſam cum eo cæptam, in ſtatu, & terminis proſequatur, vel potiùs veniat jure ſuo ex integro, ac omninò independenter, ideoque certam, ac generalem regulam id non recipit. *ſ*

Idemque in queſtionibus quæ habeantur cum tertio, acti-
vè, & paſſivè, an ſcilicet tertio obſtent attentata, vel ipſe 56
de eis dare poſſit, cum eædem intrent diſtinctiones, activi, vel paſſivi uſus actorum cum tertio. *t*

In literis Apoſtolicis, regulariter non dantur attentata,
ex regula, quod Papa non attentat; Adhuc tamen, ſuper 57
illarum exequutione, rectè intrant, utpotè geſta à Patre, vel ab Exequutore, unde propterea frequens praxis docet ſequeſtrum, de quo ſupra actum eſt. *t*

Super natura quoque, vel qualitate ſententiæ, vel de-
creti revocationis, vel purgationis attentatorum, quæſtio
cadit, an diffinitivi, vel interloquutorii ſpeciem redoleat; 58
& an ſuſpenſivam appellationem admittat necnè: Verùm, & id certam non recipit regulam, ſed à ſingulorum caſuum circumſtantiis deciſionem expectat, quoniam licèt regulariter attentans appellationis beneficio indignus reputetur, potiſſimè verò ubi de illis attentatis agatur, quæ geſta ſint in ſpretum appellationis, quoniam non debet quis potiri beneficio illius legis, quam contemnit; Adhuc tamen ſuſpenſiva appellatio congruè, quandoque cadere ſolet, non ab ipſis attentatis, eorumque purgatione (præſuppoſita eorum exiſtentia;) ſed à mala declaratione ipſius exiſtentiæ, quando attentata pendeant ab alio puncto facti, vel juris, ſuper quo quæſtio exiſtat probabiliter dubia; Ideoque deſuper cadat Judicis declaratio, à qua, non autem ab ipſis attentatis, appellatio ſuſpenſiva admittenda eſt; *x* Eodem modo quo in litteris Apoſtolicis, plu-

ribuſ-

reputetur ordo, ordinem non ſervare, ut quandoque Rotæ praxis docet.

Contingit etiam, ut probationes expreſſæ vel adminicu-
13 lativæ recurſuum, habentur contra Procuratores, de quorum mandato ſpeciali non conſtet, ut in puncto juris, præſertim ad effectum incurſus cenſurarum requiritur; Verùm pariter ab hac regula receditur, in illis caſibus, in quibus (ut ſupra) nihil interſit recurrentis, quod ſibi audientia denegetur, eo quia agatur ad effectum impediendi exequutionem judicati, dum ità facilis eſſet colluſio, occultando mandatum & obtinendo intentum, vel effectum recurſuum ſine punitione; Ideoque conſuevit practicari idem quod ſupra, circa probationes præſumptas, vel adminiculativas, ut ſcilicet illi, ſub cujus nomine, alter recurſum habuerit, non ſufficiat dicere, quod nullum deſuper mandatum dederit dum ipſe tenetur de facto removere impedimentum, ac parere, atque alias, id non agendo, convincitur de culpa, ideoque intrat præſumpta probatio ratihabitionis, vel præcedentis mandati, cum in his materiis, non curentur verba, ſed attendantur facta. *m*

Eodem modo quo, in materia paritionis habemus, quod ſcilicet in iis, quæ conſiſtunt in aliquo facto poſitivo, non
14 ſufficiunt verbales declarationes vel oblationes, quantumvis amplæ, & humiles, niſi ſequantur facta, quæ reſpondeant verbis, quoniam bona verba, cum factis malis, potiùs majorem malitiam, majoremque contumaciam arguunt. *n*

Atque hinc, benè, ac rationabiliter, in facti contingentia deciſum fuit, ut illi, qui de Capitulo, vel de alio cor-
15 pore, ſe promptos, ac obedientes exhibent, omneque poſſibile, ex eorum parte agunt, ut pareatur ab aliis, excuſabiles quidem reputari debeant ac ſoleant à cenſuris perſonalibus, ſed non excuſentur à cenſuris, aliiſque pœnis univerſalibus vel communitativis, & præſertim circa uſum actuum jurisdictionalium, vel præeminentialium, ne alia colluſivè illi de corpore ſe dividant, atque mediantibus illis qui verbaliter tantùm obediunt, conſerventur, ac obtineantur jura illius corporis, quod factis eſt contumax, ac inobediens ſpectato effectu. *o*

Ità etenim lex, prudenter, ac rationabiliter ſtatuit; Verum ab eis deviare oportet ob fraudes ab humana mali-
16 tia adinventas, ad ejuſdem legis diſpoſitionem eludendam; Ut in ſpecie habemus in hac materia recurſuum, quod ſcilicet ad illos concludendos, in puncto juris plura deſiderantur requiſita; Primò nempè ut recurſus fuerit, cum petitione inhibitionis quæ fiat Judici vel exequutori eccleſiaſtico in forma jurisdictionali, & auctoritativa; Secundò ejuſdem inhibitionis conceſſio; Et tertiò ejus effectuatio, cum in hac materia non puniatur affectus, non ſequuto effectu. *p*

Undè propterea ſi recurratur ad Magiſtratum ſæcularem tanquam ad virum potentem, pro ſola defenſione in ejus
17 juribus, vel poſſeſſione de facto, ut ſcilicet ipſum recurrentem tueatur, eique aſſiſtant adversùs moleſtias, & turbationes æmuli, tali caſu non dicitur recurſus illicitus, & punibilis ut ſupra. *q*

Verùm cum hujuſmodi declarationes, deſervire cæperint pro pallio, ad fraudandum, & cooperiendum recurſus formales, Hinc proindè benè aliquando deciſum eſt, ut procedi debeat cum tories inſinuata mea generali propoſitione, omnium rerum regulatrice, ut ſcilicet, non formalitas verborum, ſed ſubſtantia facti, ſeù veritatis attendi
18 debeat; Et per conſequens, ſi ſpectato effectu, iſte ſequatur, eo modo, quo ſequeretur ſi habitus eſſet recurſus formalis, cum dictis requiſitis, tunc iſte effectus attendendus eſt.

Ideoquè inſpiciendum venit, an illa defenſio de facto, quam recurrens obtinuit a Magiſtratu, ſivè illud impedimentum, quod iſte præſtitit, ſequi potuiſſet pariformiter ex aſſiſtentia alterius viri privati, qui non eſſet in magiſtratu, ſed eſſet vir potens ratione clientelæ, vel adhærentiæ, ſive numeroſæ familiæ; Vel potiùs id referendum ſit laicali jurisdictioni, ac muneri, ſeù Magiſtratui, ſine quibus impedimentum ſequutum non eſſet, adeò ut in effectu adſit inhibitio, quamvis non adſit ejus formalitas, Putà quia, ille Magiſtratus, ad quem haberi ſolent recurſus, & cui competit jus concedendi hujuſmodi inhibitiones, per ſe ipſum, vel per aliquem ejus oratorem, ſeù miniſtrum, Judici, vel exequutori eccleſiaſtico, oretenus, atque (ut vulgò dicitur) *per ambaſciata*, quamvis urbanè concepta ſit, in effectu inhibeat, atque impedimentum præſtet; Et conſequens punctus eſt in effectu, non autem in formalitate verborum. *r*

Dicta verò requiſita, ex quibus, formalis recurſus vere ficari dicitur, conſiderari ſolent, ad effectum, ut trahericlericum, vel perſonam eccleſiaſticam ad forum laicalem, ſeù etiam laicum in cauſa tamen merè eccleſiaſtica, & ſpi- 19
rituali, etiam in iis, quæ ſunt juris, importet quidem incurſum aliarum pœnarum, quæ per ſacros Canones inflictæ ſunt, contra hujuſmodi trahentes, non tamen dicantur recurſus, minuſque intrent cenſuræ contentæ in Bulla Cœnę; Iſta etenim, in ea parte, in qua de trahentibus loquitur, procedit in ipſis Judicibus, & Magiſtratibus, qui jurisdictionaliter, & auctoritativè trahunt, non autem in Partibus, quæ trahi curant, vel petunt, quoties non verificentur dicta alia requiſita, cum recurſus propriè conſiſtere dicantur in impedimentis, quæ Judici, vel exequutori eccleſiaſtico præſtantur, nè ejus jurisdictionem, & auctoritatem exerceat, atque ſibi incumbentes partes expleat, ſpectato (ut dictum eſt) effectu, vel ſubſtantia veritatis, non autem immorando in formalitatibus. *ſ*

a Buratt. *deciſ.* 446. Bich. *deciſ.* 282. *& in miſcellan. Eccl. diſcurſ.* 17.
b *apud ſupra allegatos* & per add. ad Buratt. *dec.* 416.
c Gregor. & add. *dec.* 96. Cavaler. *dec.* 572. & 529. Buratt. & add. *cum aliis dictodiſc.* 17.
d *de benef. diſc.* 70. & 71.
e *tit. de præeminent. diſc.* 3. *& ſeqq. & in Miſcellan. Eccl. dicto diſc.* 17.
f *juxta caſuum de quo dicto diſc.* 17. *in Miſcellan.* & apud Bich. *dicta dec.* 282.
g apud Bich. *dicta dec.* 282. Cavaler. *dec.* 529. Buratt. & add. *dicta dec.* 416. & 446.
h *infrà diſc.* 22.
i Buratt. *dec.* 536.
l *dicto diſc.* 3. *de præeminent. diſc.* 23. *de benef. & dicto diſc.* 17. *in Miſcellan. Eccleſiaſt.*
m apud Bich. *dicta dec.* 282. *cum aliis ſuprà alleg. & dicto diſc.* 17. *in Miſcellan.*
n *dicto diſc.* 17. *in Miſcellan. Eccleſiaſt.*
o *dicto diſcurſ.* 23. *de benef. & dicto diſcurſ.* 17. *in Miſcellan. Eccleſiaſt.*
p *dicta dec.* 282. Bich. *cum aliis d. diſcurſ.* 17. *Miſcellan. Eccleſiaſt.*
q *dec.* 240. *par.* 8. *rec. dec.* 212. *poſt* 2. *vol. conſid. Farinac.* & apud Bich. *dicta dec.* 282.
r *apud proximè allegatos, & dicto diſcurſ.* 17. *in Miſcellan.*
ſ *dicto diſc.* 17. *in Miſcellan.*

De aliis cauſis, vel exceptionibus, quæ judicii, vel cauſæ curſum impediunt, & reſpectivè audientiæ denegationem cauſant, nempè: De ſpolio: De contumaci, Et de intentatione poſſeſſorii: Aut de clauſulis præjudicialibus; De excommunicatione; De munere publico: De tranſactione, & perjurio; Et de non implemento, ſeù de contraventione.

SUMMARIUM.

1 *Spolium impedit progreſſum judicii, & ſpoliatori denegatur audientia, donec purget ſpolium.*
2 *In quo purgatio conſiſtat.*
3 *Quando hujus purgationis ſuſpenſio concedatur.*
4 *An audientia denegari etiam debeat in aliis cauſis.*
5 *Opponente parte ut prius terminetur judicium poſſeſſorium manutentioni, procedi non poteſt in cauſa petitorii,*
6 *An pro iſto poſſeſſorio probari debeat turbatio.*
7 *De cumulatione poſſeſſorii cum petitorio remiſſivè.*
8 *Contumaci deneganda eſt audientia.*
9 *Tranſactio impedit litis ingreſſum, vel progreſſum.*
10 *Idem de clauſulis præjudicialibus, putà clauſula* ſublata, *& ſimilibus.*
11 *De conceſſione aperitionis oris adversùs iſtas clauſulas, earumque reductione cum diſtinctione.*
12 *Gratiæ malè exortæ debent revocari.*
13 *Magiſtratus quando debeat abſtinere ab exequutione gratiæ Principis.*
14 *Quare ſuper dicta aperitione oris cognoſcatur de meritis.*
15 *Dictæ clauſulæ de quibus nu.* 10. *non impediunt cognoſci de non compræhenſione.*
16 *Quid referat, an una vel plures clauſulæ prædictæ obſtent.*
17 *Quod in Curia adhuc debeat abſtineri ob recurſum ad Principem.*
18 *Excommunicatus, an & quando poſſit eſſe in judicio.*
19 *De exceptione, quod collitigans ſit in publico Magiſtratu.*
20 *De exceptione hoſtica.*
21 *De perjurio.*
22 *De non implemento, ſeù contraventione.*

DISC. XX.

1 NOn ſolùm ex cauſis attentatorum, & recurſuum ad Magiſtratus ſæculares, judiciorum, ſeù cauſarum progreſſus, vel reſpectivè ipſummet initium impeditur, ob audientiæ denegationem; Verùm etiam ex pleriſque aliis eumdem effectum, in toto, vel in parte operantibus; Et præſertim, ex cauſa ſpolii violenti, quod pariformiter in jure reputatur, ac attentata, eumdemquè operatur effectum; Et conſequenter, ſpoliator, vel attentator pari paſſu ambulant, ut quemadmodum de attentatore ſupra dictum eſt, ità etiam de ſpoliatore dicendum veniat, ut ſcilicet ei denegari debeat audientia, donec ſequatur purgatio ſpolii. *a*

Iſta verò purgatio, pariformiter conſiſtit, in plena reintegratione ſpoliati, tàm circa ipſam rem, in qua ſpolium
2 commiſſum ſit, quàm etiam circa fructus, vel expenſas, omniaque damna, & intereſſe, quacumquè compenſatione, vel retentione denegata. *b*

Cadentibus eiſdem diſtinctionibus, & conſiderationibus, circa hujuſmodi purgationem, ejuſque ſuſpenſionem, quæ
3 cadunt in dicta attentatorum materia, adeout ea, quæ ibi dicuntur, penè in omnibus huic materiæ quoquè congruant; Ideoquè repetendum non eſt.

Diſputari tamen ſolet, an iſta pœna denegationis audientiæ, procedat ſolùm in cauſa vertente ſuper ea re, in qua
4 ſpolium commiſſum ſit, vel etiam in aliis cauſis, cum eodem ſpoliato, ſive cum aliis coram ipſo Judice pendentibus, vel initiandis; Atque cum diſtinctione qualitatis ſpolii procedi ſolet, an ſcilicet ſit verum, ac violentum, pro quo competat interdictum, undè vi, vel potiùs improprium ſive interpretativum, ut primo caſu obſtet etiam pro cauſis diverſis, non autem in ſecundo. *c*

Impedimentum quoque judicii proſequutioni, vel initio præſtare ſolet privilegium alterius poſſeſſorii retinendæ,
5 quod vulgò manutentionis dicimus, quia nempè ubi collitigans prætendit ſe turbari in poſſeſſione, in qua reperiatur, vel reperiri, ſeù eſſe debere prætendat, ac propterea, ſuſpenſo quocumque petitorio, petat priùs ſibi decerni hoc poſſeſſorium; Tunc id impedit curſum cauſæ principalis in petitorio, atque ſuper poſſeſſorio prius eſt providendum, alias nulliter proceditur, cum ita virtualiter, vel implicitè adeſſe videatur eadem ratio, quæ viget in ſpolio violento, quoniam, licet non adſit violentum, adhuc tamen, ita adeſſe dicitur turbativum, ſeù interpretativum. *d*

Neque juxta magis communem, ac receptam opinionem,
6 neceſſaria eſt turbationis, ac moleſtiarum, poſitiva probatio, ſed ſufficit illa poſſeſſionis, quoniam intrat clarum dilemma inevitabile; Aut collitigans dicit ſe turbaſſe; Aut non; Si dicit turbaſſe, ergò probatio turbationis eſt in confeſſo; Et ſi negat, ſibi replicari poteſt, quod non debet ſe opponere conceſſioni manutentionis, dum ità in continenti, terminato hoc judicio obtineret intentum profequutionis cauſæ petitorii. *e*

Hinc proindè frequentes audiuntur quæſtiones in Signatura Gratiæ, ſuper cumulatione poſſeſſorii cum petitorio,
7 de qua etiam quandoque agitur in Rota, vel coram aliis Judicibus; Quoniam quando Signaturæ non videatur, ſimpliciter reſcribere affirmativè, vel negativè, quia nempè ſit materia probabiliter dubia, majorique diſcuſſione digna; Tunc reſcribi ſolet eidem Rotæ, vel alteri Tribunali, in quo cauſa pendeat, cum clauſula *arbitrio*, ſuper cujus interpoſitione, diſputari ſolet, ut de hoc, & de aliis hujuſmodi, adeò in Curia frequens poſſeſſorium concernentibus, habetur infra in ejus particulari Rubrica; nè idem pluries repetatur. *f*

Idem impedimentum ulterioris progreſſus cauſæ, ob
8 audientiæ denegationem, reſultare ſolet à contumacia, quoniam contumaci, pro facti qualitate, Judex audientiam denegat, donec, cum refectione expenſarum, vel aliorum damnorum, quæ collitigans ratione contumaciæ ſit paſſus, illam purget. *g*

Tranſactio item, de jure eumdem effectum operatur,
9 quod ſcilicet ille, qui tranſactionem impugnat, niſi priùs reſtituat id, quod ejus vigore accepit; Quoties manifeſta nullitas tranſactionis, ob quam, ratione inanis circuitus, intret æquitas, aditum non præbeat Judicis officio, vel arbitrio relaxandi hunc rigorem. *h*

Majores autem, ac frequentiores quæſtiones, quæ in
10 hac materia cadunt, percutiunt clauſulas, quas in Curia dicimus præjudiciales, quæ in literis Apoſtolicis apponi ſolent; Ut ſunt, Decretum irritans, & clauſula *ſublata*,

quodque de ſubreptione, vel obreptione, aut de defectu intentionis dari non valeat; Hujuſmodi etenim clauſularum virtus, ac operatio eſt, claudendi os, atquè ligandi manus, tam Judici, quam Parti, ut iſta audiri non debeat, & ille deſuper non judicare, atque alias nulliter agitur ex defectu jurisdictionis, quæ per Papam ſublata dicitur.

Hinc propterea frequentes habentur diſputationes in plena Signatura Gratiæ, & quandoque apud Papæ Audi-
11 torem, ut vulgò dicitur in camera, pro conceſſione aperitionis oris, adverſus hujuſmodi clauſulas; Eaque aliquando ſimpliciter concedi ſolet, & aliquando ſimpliciter denegari, & multoties reſcribi Rotæ, vel alteri Tribunali, in quo cauſa pendeat cum ſuperius enunciata clauſula *arbitrio*, pro diverſis ſingulorum caſuum circumſtantiis, ideoque id certam, ac generalem non recipit regulam.

Ea tamen cadere videtur diſtinctio, quæ, quamdam regulæ imaginem redolet, an ſcilicet hæc petitio aperitionis oris, ac reductionis gratiæ ad viam juris, percutiat ſubſtantiam ipſius gratiæ, eam de medio tollendo, per quamdam ſpeciem revocationis, vel circumſcriptionis; Et tunc ſtrictiùs procedatur, atque nonniſi ex magna cauſa, & evidenti læſione concedatur, *i* Ideòque malè obloqui ſolet ignarum vulgus, præſertim ultra montes contra Romanæ Curiæ ſtylum, quod unus Pontifex concedit, & alter revocat, Id etenim ex mera ignorantia provenit; 12
quoniam omnes leges civiles, & canonicæ laudant, ut quod ad importunas, vel minus veras præces, per unum à Principe in præjudicium, vel læſionem alterius obtentum eſt, altero recurrente, ab eodem, vel à ſucceſſore debeat revocari. *l*

Quinimò inferiori Magiſtratui, vel exequutori, licen- 13
tia conceditur, abſtinendi ab exequutione, atque replicandi eidem Principi, donec per alteram Partem, cui præjudicium, ſeù læſionem, gratia cauſet, recurſus haberi valeat, pro revocatione vel moderatione. *m*

Secus autem ubi agatur de illa aperitione oris, quæ non tangat ſubſtantiam gratiæ, ſed ſolùm tollat impedimentum quod ex clauſula reſultat, ut Judex, prout de jure, de gratiæ defectu, ratione obreptionis, vel ſurreptionis, vel defectus intentionis cognoſcere valeat, cum tunc de facili id concedi ſoleat, ac debeat. *n*

Adhuc tamen aliqua ſummaria cognitio juſtitiæ, ſeù bo- 14
ni juris deſuper haberi ſolet, ex ea congrua ratione, quod Princeps, cui cordi eſſe debet, litigantium calumnias reſecare; ciſque occurrere, concedere non debet aditum liti, quam agnoſcat eſſe injuſtam. *o*

Hujuſmodi tamen clauſularum obſtaculo non refragante 15
ſolent Judices, etiam ſine dicta Principis facultate in cauſis manus apponere, ex motivo præſertim non compræhenſionis. *p*

Sive ubi adſint ſolùm decretum irritans, & clauſula *ſu-* 16
blata, deſint verò aliæ clauſulæ ampliores, nempè quod de ſubreptione, & obreptione, ac defectu intentionis dari non valet, ità diſtinguendo, an adſit, necnè omnimoda carentia jurisdictionis; Adhuc tamen in Curia, ob præſentiam ejuſdem Principis, ad quem promptus, ac facilis haberi poteſt recurſus, ex ſtylo, fundato in quadam reverentia, 17
Judices abſtinere ſolent, atque remittere Partes ad eandem Signaturam pro aperitione. *q*

Plerique alii dantur caſus, pro regionum, ſeù Tribuna- 18
lium legibus, vel ſtylis, in quibus idem impedimentum in judiciorum & cauſarum ingreſſu, vel progreſſu reſultet; Putà quia reperiatur actor innodatus excommunicatione majori quæ inter alios effectus, iſtum operatur, ut repellat à limine judicii excommunicatum agentem, qui propterea nulliter agat, etiam ſi de cauſa diverſa agatur, ſecùs autem excipientem, ſeque defendentem; *r* Etiam ſi ab eius procuratore, vel alio ejus nomine, vel jure acta fiant, ſecùs ſi in rem, & cauſam propriam. *ſ*

Sive è converſo, quod reus occupatus ſit in munere pu- 19
blici Magiſtratus Civitatis, quod non ubiquè eamdem habet obſervantiam.

Aut quod in bello, ut proprio Principi, non autem alie- 20
no inſerviat, reperiatur; Verum, & id particularem habet uſum, vel praxim, cum ſimilibus. *t*

Perjurium quoque repellit à limine judicii, cum perju- 21
rus non ſit audiendus, ideoque ubi accedat alterius partis oppoſitio, ſententia, aliaquè acta ejus favore ſequuta, remanent invalida, ſecùs autem ſi oppoſitio non accedat; Idque licèt agatur de ſolo poſſeſſorio. *u*

Procedit autem in perjurio perfidiæ, vel doloſo, ſe-

cùs autem in eo quod excusabile dici valeat, præsertim ex causa impotentiæ vel difficultatis. x

Sive ubi obtenta sit absolutio, antequam agatur, quamvis ea exhibita non sit, cum sufficiat eam exhibere, quando de illo objicitur. y

Aut quod judicium instituatur nomine Ecclesiæ, cujus principaliter interfit, cum tunc perjurium Prælati, vel Rectoris non obstet; z Omniaque præmissa procedunt agendo, secus autem excipiendo, vel retinendo, ut in fortiori casu excommunicati, superius advertitur, ac etiam in hac specie habetur. a

22 Non implementum quoque, vel contraventio repellit actorem, cui incumbit necessitas docendi, quod ex ejus parte impleverit contractum, cujus vigore ipse agat, cum alias ex actu impugnato, vel non impleto, nullatenus actio competat; Istaque exceptio etiam in exequutivis, ac privilegiatis, in quibus cautum sit, ut nulla exceptio admittatur, obstat. b

Nisi doceatur de implementi remissione; Vel quod illud jam adsit, sed prætendatur non sequutum in tempore, sive non eo modo quo sequi debebat, dum hæc exceptio respiciat merita, non autem operetur hunc effectum repellendi à judicio. c

23 De plerisque autem exceptionibus, de quibus frequenter disputari solet, an dicendæ veniant incontinenti probatæ, vel respectivè altioris indaginis, adeò ut aptæ, vel non aptæ sint retardare processum exequutivum, vel alias privilegiatum agitur sparsim infra in singulorum judiciorum exequutivorum, vel privilegiatorum, Rubricis, cum illæ non percutiant judicii ingressum, sed progressum; & ordinem.

a Buratt. & add. *decis.* 731, & 449. & 848. Otthob. *dec.* 104. b *apud proximè allegatos.*
c add. ad Buratt. *dicta decis.* 731. *n.* 8.
d *infra in discurs. in quo agitur de hoc possessorio retinendæ.* e *ibidem.*
f *ibidem, & in relatione Curiæ disc.* 30. & 31. *ubi de stylo Signaturæ.* g *supra disc.* 10.
h *tit. de alien. & contract. probib. disc.* 50. *n.* 28.
i *insinuatur infra in relatione Curiæ disc.* 30. *agendo de Signatura Gratiæ, & tit. de pension. disc.* 59.
l *tit. de Regal. disc.* 148. & *alibi pluries.* m *eod. disc.* 148.
n *de hac distinctione, ac aliis ad materiam* apud Coccin. *decis.* 2148. *repetit. decis.* 358. *part.* 11. *recent. & dicto disc.* 50. *de pension. & dicto disc.* 30. *in relatione Curiæ.*
o *ibidem.* p *ibidem.* q *ibidem ut supra.*
r Grass. *except.* 4. Gregor. & add. *dec.* 64. Peregr. *de jur. fisci lib.* 3. 11. *Tridentina Canonicatus* 18. *Maii* 1646. *coram Cerro dec.* 165. post Zacch. *de obl.* Buratt. & add. *decis.* 32. Post. *de manut. observ.* 68. *in Cesarauguslana de qua disc.* 17. *in Miscellan. eccles.*
f Peregr. *de jur. fisci d. lib.* 3. *tit.* 11. & *in dicta Tridentina Canonicatus coram Cerro.*
t *de exceptione hostica latè* Grass. *de excep. cap.* 3. Masul. *ad* Capyc. *dec.* 172. aqud Bich. *dec.* 30.
u Gregor. & add. *dec.* 64. Buratt. *dec.* 152. Seraphin. *de juramento cap.* 174. x Mantic. *dec.* 221. & 274.
y Dunozett. *decis.* 592. *n.* 3. z apud Bich. *dec.* 290.
a apud add. ad Greg. *dicta dec.* 64.
b Grass. *de except. cap.* 13. *n.* 37. Zacch. *de obl. quæst.* 17. *ex n.* 85. Mantic. *dec.* 1. *decis.* 471. *part.* 9. *rec. & tit. de usur. disc.* 7. & *alibi.* c Zachias & *alii ubi supra.*

De Præscriptione.

SUMMARIUM.

1 *Præscriptio præstare solet impedimentum judicio, & actorem repellere.*
2 *Distinguntur diversæ species præscriptionum ordinariarum, & extraordinariarum.*
3 *De præscriptione in materia beneficiali remissivè.*
4 *De præscriptione nullitatis professionis resultante à Concilio Tridentino per quinquennium.*
5 *De præscriptione statutaria, quæ conceditur debitori.*
6 *De differentia inter consuetudinem, & præscriptionem, & de effectibus ex una, vel altera specie resultantibus.*
7 *De altera distinctione inter observantiam interpretativam, & præscriptivam, & de requisitis observantiæ interpretativæ.*
8 *De observantia præscriptiva, ejusque requisitis.*
9 *De distinctione præscriptionis juris, vel actionis in substantia, seu in decisoriis: Et actionis vel judicii in ordinatoriis.*
10 *Via exequutiva etiam cum mala fide præscribitur per* 30. *annos.*
11 *Quid in Regno Neapolitano adversus instrumenta, vel obligationes penes acta.*
12 *De præscriptione constituti, aut hypothecæ, vel pacti de capiendo.*
13 *An & quando in præscriptione requiratur bona fides, & de distinctione inter præscriptionem longam, & longissimam.*
14 *De jure canonico servando etiam in foro laicali, non datur præscriptio sine bona fide & correctum est jus civile.*
15 *Declara in mala fide vera, non autem præsumpta.*
16 *Et quando etiam præsumpta quæ ex lite resultat, habeat vim veræ,*
17 *Heres non obstante mala fide prescribit legata adversus legatarios.*
18 *Vel unus heres contra alios.*
19 *De ratione cur istis casibus non obstet mala fides.*
20 *De conclusione quod mala fides defuncti noceat heredi, quę non placet.*
21 *Cessante impedimento malę fidei, in reliquis proceditur in hac materia cum dispositione juris civilis.*
22 *De triennali possessione, vel usucapione rerum mobilium.*
23 *De eadem respectu fructuum ex re aliena perceptorum.*
24 *An fructus presumantur durare ultra triennium, & quinam durent.*
25 *De emptore mercium, vel animalium, aliorumque mobilium in nundinis, & emporiis, quando reddatur tutus.*
26 *De prescriptione quinquennal. in delictis, vel in pœnis fraudatę gabellę; Et de prescriptione quadriennali rerum datarum à Principe.*
27 *De prescriptione ordinaria bonorum stabilium, annorum decem inter presentes, & viginti inter absentes, & qui dicantur presentes vel absentes.*
28 *Quod ista species prescriptionis nunquam verificetur, & quare.*
29 *De prescriptione longissima, & de differentia inter longam, & longissimam.*
30 *De requisitis unius, vel alterius prescriptionis.*
31 *Quando possessionis interruptio non obstet ad effectum prescriptionis.*
32 *De requisito quod res non sit vitiosa, & quę res sint imprescriptibiles.*
33 *Non valenti agere, non currit prescriptio, ideoque istud tempus subducitur.*
34 *Ideò non prescribuntur bona dotalia durante matrimonio.*
35 *Minus bona fideicommissaria ante factum casum.*
36 *Idem in Jurepatronatus, vel in feudis, emphyteusi &c.*
37 *Durante tempore pupillari prescriptio non currit, & quando secus ob scientiam tutoris, & quid in mente capto.*
38 *Contra minorem currit, sed datur restitutio in integrum, & infra n.* 68.
39 *De eadem restitutione ex causa ignorantię, vel alterius impedimenti, & in specie belli.*
40 *De prescriptione contra Ecclesiam, & quale tempus debeat subduci.*
41 *Quod sit imprudens consilium recurrere ad prescriptionem, & qualis sit melior via.*
42 *De quadragenaria cum titulo colorato, vel putativo.*
43 *Quod male confundantur promiscuè, & pro synonimis habeantur centenaria, & immemorabilis.*
44 *Utriusque tamen vigore allegari potest quicumque titulus absque necessitate probandi.*
45 *Qualis sit centenaria, & quomodo probetur.*
46 *Immemorabilis excludit principium, ideo non probatur per scripturas.*
47 *Quando tamen admittatur ista probatio.*
48 *Qualis dicatur major centenaria, vel immemorabilis.*
49 *Quando dicatur constare de principio infecto quod impediat hanc præscriptionem.*
50 51 & 52 *De eodem & quando titulus de quo constet, præjudicet.*
53 *Quomodo titulus possit esse compatibilis cum immemorabili.*
54 *Quando unius tituli productio obstet, & alium titulum excludat.*
55 *De modernorum cautela in productione jurium.*

56 *Nil refert quod altera pars aliquem titulum producat.*
57 *Dato initio vel principio exclusivo possibilitatis alterius tituli, nunquam tempus prodest.*
58 *Quod difficilis, & rara sit probatio immemorabilis.*
59 *De requisito quadragenariæ, & quæ ætas in teftibus requiratur.*
60 *De requisito auditus à majoribus.*
61 *De requisito quod nihil in contrarium auditum sit.*
62 *De requisito famæ publicæ.*
63 *Quando lis obstet huic probationi immemorabilis, vel quia calumniosa, vel deserta, seu in causa diversa &c.*
64 *Interruptio quæ supervenit post completam prescriptionem, non obstat.*
65 *Bona fides in dubio præsumitur potius quam mala.*
66 *De mala fide resultante à retentione scripturarum in proprio archivio.*
67 *De fide media non bona, nec mala, dubitantis, vel errantis.*
68 *Declaratur conclusio, de qua num.* 37. & 38. *de pupillo, & minore, & mente capto, aliisque impeditis, ubi agatur de continuatione præscriptionis captæ contra defunctum.*
69 *Quid de hæreditate jacente, an contra eam currat præscriptio.*
70 *De præscriptione, an intret in facultativis, & præsertim ubi non adfuit occasio usus.*
71 *De præscriptione in annuis præstationibus.*
72 *De requisito scientiæ, & patientiæ.*
73 *An interruptio cum aliquibus personis, vel in aliquibus actibus impediat præscriptionem in omnibus.*
74 *Præscriptio est strictæ naturæ, atque tantum præscriptum, quantum possessum.*
75 *In dubio contra præscriptionem.*

DISC. XXI.

1 INter impedimenta, ulterioris progressus causæ, vel judicii, recensetur quoque præscriptio, per quam, Reus, ac possessor, Actorem repellat; Ideòque priusquam ad probationes, & alia, quæ processus conclusionem, seu complementum percutiunt, deveniatur, de oppositæ præscriptionis efficacia, vel operatione, quæri solet.

2 Plures autè sunt præscriptionis species, in magis lata, seù generica earum distinctione; Aliæ siquidem sunt extraordinariæ, idest utrique juri civili, & canonico ignotæ, à legibus particularibus provenientes; Aliæ verò ordinariæ, idest in utriusque juris corpore clausæ.

Extraordinariæ autem, quæ impropriè dicuntur præscriptiones, utpotè ad hunc effectum judiciorum, eumdem vel similem operantes effectum, & sic per quamdam imaginem & similitudinem sunt.

3 Primò illæ, quæ in materia beneficiali resultant à regulis Cancellariæ; Una scilicet, quæ dicitur de annali; Et Altera, quæ dicitur de triennali, & de decennali possessore, sed quoniam istæ particularem habent sedem, nimiaque digressio esset, eas, cum omnibus declarationibus, vel requisitis recensere, idcircò in eadem propria sede videndum est. a

4 Altera est species præscriptionis, quæ resultat à Concilio Tridentino per lapsum quinquennii, adversùs jus, vel actionem, dicendi de nullitate professionis in aliqua Religione, vel Monasterio; Et hæc species pariter particulare habet in qua videndum est. b

5 Tertia est species illius præscriptionis, quæ statutaria dicitur, quia nempè, absque illis requisitis, quæ de jure communi, una cum lapsu temporis, desideraniur; Solùm tempus perimat, vel saltem impediat actionem, donec probeturo contrarium; Ista verò in effectu non est præscriptio, sed potiùs inductio præsumptionis, quæ sufficit ad fundandam exceptionem, ac repellendum actorem, donec ex istius parte, per contrarias probationes, vel per fortiores præsumptiones, illa elidatur, ex natura, seu operatione præsumptionis legalis, fundandi intentionem ejus, cui ipsa affisitat, ac transferendi onus probationis in alteram partem; Ut (ex. gr.) est in Urbe præscriptio, quæ vulgò statutaria dicitur, inducta favore debitoris pecuniæ, vel alterius rei, sive præstationis alicujus facti, putà redditionis rationum &c. ob lapsum sexdecim, vel respectivè decem annorum; Ac etiam in eadem Urbe, aliisque partibus habentur leges particulares super præscriptione debiti ex causa pharmacorum, vel mercium, seu victualium, per solum lapsum certi temporis, absque aliorum requisitorum justificatione; Et de his vel similibus in debiti, & crediti fede particulariter agitur, ubi videndum est, cum pariter, nimia, & inordinata digressio esset, omnia desuper cadentia, in præsenti reassumere. c

Juris autem communis dispositione attenta, aliæ pariter latæ, seù genericæ distinctiones intrant; Prima siquidem distinctio est, inter præscriptionem, & consuetudinem, Quamvis etenim ambæ circa lapsum temporis, aliaque requisita, ac etiam circa effectus inde manantes, in multis fraternizare videantur; Attamen differunt inter se, pluresque diversi effectus ex hac differentia resultant, Consuetudo etenim dicitur illa, quæ tanquam species legis, non respiciat jus, vel personam particularem, neque agat de tollendo jus uni, illudque deferendo alteri in particulari, sed quamdam statuit, vel inducit legem generalem, per quam tuti reddantur in universum illi, quibus ipsa assistit, pro incertis casibus particularibus, pro tempore contingentibus. 6

Præscriptio autem est illa, quæ respicit personas, vel jura certa, vel singularia in particulari, quia nempè, jus unius perimat, illudque alterius firmet, quamvis de universitatibus, vel de corporibus universalibus agatur; Ut sunt locorum Communitates vel Capitula, & Collegia, seu etiam Religiones in universum, quoniam circa ea, quæ concernunt ipsius universitatis regimen, ejusdemque personas, vel membra in universum, pro quibuscumque casibus contingibilibus, dicitur consuetudo. 7

In iis autem juribus de quibus ipsa universitas vel Religio contendat, cum altera Universitate vel Religione, sive etiam cum aliqua persona particulari, dicitur præscriptio, quoniam universitas ad hunc effectum, certam & singularem personam constituere, seu repræsentare dicitur. d

Præterea, quatenus pertinet ad observantiam per aliquod tempus, ex qua, ad præscriptionem, vel consuetudinem respectivè infertur; Altera distinctio intrat, plurium notabilium effectuum productiva, quod scilicet; Aliud est observantia præscriptiva; Aliud verò interpretativa; Ista etenim secunda species, intrat in casibus ambiguis, quando scilicet agatur de illis privilegiis, vel conventionibus, aliisque dispositionibus, vel juribus, quæ ambigua sint, atque capacia utriusque intellectus hinc inde prætensi; Undè propterea eis congruat terminus interpretationis; cum tunc observantia dicatur optima interpres, atque interpretationum regina, eique nimium deferendum veniat; Atque ista species alicujus determinati temporis spatio non indiget, minusque aliis requisitis præscriptionis, sed sufficit quod ita per aliquod tempus considerabile observatum fuerit; Quod tamen certam, ac determinatam regulam generalem non recipit, cum totum pendeat à facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis; Præsertim, ex ea, an observantia sit proxima, vel remota, sive an sit univoca, vel æquivoca, aut magis, vel minus verisimilis, & adaptata interpretationi, quæ ex ea desumitur, Quamvis etenim illa tantæ operationis reputetur, ut apta quoque sit, prævalere grammaticali sensui verborum; Attamen major vel respectivè minor approximatio huic sensui, nimium considerabilis videtur, ad effectum inspiciendi, an ea longior, vel brevior, seu magis, vel minus univoca, & clara desiderari debeat, pro qualitate facti, cujus revera potiùs quàm juris est quæstio. e

In claris autem, & expressis, non intrat interpretatio, & consequenter, incongruus remanet terminus observantiæ interpretativæ, sed ea dicitur præscriptiva, potiùs odibilis, quàm favorabilis (ut est altera interpretativa); Ideoque cum idem sit, ac formalis præscriptio, ejus rigorosa requisita in omnibus exigit. f 8

Descendendo itaque ad præscriptionem; Ista pariter, aliam recipit distinctionem, quod scilicet; Aliud est præscriptio ipsius rei, vel actionis in substantia; Aliud verò est præscriptio actionis vel judicii tantùm, firma remanente competentia juris, vel dominii in substantia, ipsaque præscriptione suum effectum operante in concernentibus ordinem judicii, & aliqua ejus beneficia, vel privilegia. 9

Præscriptio itaque actionis, pro judiciis ordinatoriis tantum, intacto remanente jure Actoris quoad substantiam, est (ex. gr.) illa quę cadit in Judiciis officio, seu in via exequutiva, quę etiam per principalem debitorem fiat, non obstante mala fide, quę perpetuò impedit præscriptionem debiti vel rei controversę, per silentium triginta annorum, quoniam non est præscribere debitum 10

vel jus, sed est præscribere Judicis officium, ex quo provenit processus exequutivus; Nisi eadem actio cum hoc
11 processu, ita jam instituta sit, ut perpetua evaserit; *g* Istaque præscriptio, in Regno Neapolitano, adversùs illum rigorosum processum exequutivum liquidationis instrumentorum ac formam ritus M. Curiæ Vicariæ, inducitur per annos viginti; Et per annos decem in altero processu exequutivo, in vim obligationum penes acta, vel apocharum banci, cambii, &c. cum similibus. *h*

12 Prout etiam, est illa præscriptio, constituti, vel hypothecæ, aut salviani, quam faciat tertius possessor per decennium, quoties non adsit pactum de capiendo, quod durat per annos 30. cum similibus, *i* quoniam est præscribere judicia, vel remedia, non autem acquirere illam liberationem, vel omnimodam securitatem, quæ obtinetur ex vera præscriptione juris, in subsantia, sive in negotio principali; Et in summa est præscriptio circa ordinatoria, non autem circa decisoria.

13 Altera verò præscriptio, in negotio principali, seu circa decisoria, plures habet species, circa quas, priusquam ad earum distinctionem, aliaque requisita deveniatur; Illud in primis generaliter est advertendum, quod licet etiam jus civile, exigat bonam fidem, tanquam unum ex requisitis præscriptionis; Attamen id percutit tempus, majus, vel minus, quoniam etiam in iis casibus, in quibus bonæ fidei requisitum desit, adhuc admittitur præscriptio longissimi temporis triginta, vel quadraginta annorum, per cujus lapsum, statuitur regula, generalis, ut quæcumque actio, indefinitè præscribatur, adhoc, ut dominio perpetuò non remaneant in incerto; Ideoque mala fides, impedit solum præscriptionem ordinariam, decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes quando de bonis stabilibus agatur, vel triennii, quando de mobilibus, sed ea non obstat præscriptioni longissimæ; Ex ea differentiæ ratione, quod ubi agitur de præscriptione, quæ non habeat solum fomentum temporis, sed etiam tituli justi, & bonæ fidei, dicitur favorabilis, non solum favore præscribentis ad confirmationem ejus tituli, bonæque fidei, sed etiam publici commercii, ne dominia diu stent in incerto; Altera verò præscriptio, ex ratione temporis, sine titulo & sine bona fide, est odiosa, utpotè inducta in pœnam negligentis, quamvis dictus favor publici commerdii fuerit causa istius pœnæ.

14 Ista verò Juris civilis dispositio, indistinctè, ac generaliter, correcta est per jus canonicum; *l* Ejusque dispositio, ubique recepta est in Orbe catholico, etiam in foro laicali; Sive (ut nostri dicunt) etiam in terris Imperii, utpotè fundata in ratione peccati, quod inesse dicitur in eo, qui acquirat, vel retineat rem, quam sciat non esse suam, sed alienam; Esset enim lex nutritiva peccati, quæ recipienda, & practicanda non est; Ideoque etiamsi quis per mille annos possideat in statu malæ fidei, non præscribit. *m*

Verius tamen videtur, juxtà probabiliorem, magis-
15 que receptam opinionem, ut id procedat in mala fide vera, adeout urgeat dicta ratio peccati; Secus autem in mala fide præsumpta, in qua incorrecta remanere videtur dispositio juris civilis, cum tunc cesset ratio peccati, cui innixa est dicta dispositio juris canonici; *n* Nisi adeò vehemens sit præsumptio, per legem inducta, ut quamvis revera possessor continuet in bona fide, & in credulitate sui juris, attamen lex id non admittit; Ut contingit in ea mala fide, quæ resultet à lite, quoniam frequenter litigantes adhuc continuat in bona fide, atque in probabili credulitate proprii juris vel dominii; Vel quia (ut in ple-
16 risque personis contingit) neque sciant litis introductionem, quæ facta sit cum procuratoribus, vel ministris; Vel quod ejus introductionis obliti sit; Aut, & frequentius, pro communi vitio, vel consuetudine litigantium, quod pro certo credant clarum bonum jus fovere; Adhuc tamen id non prodest. *o*

Primoque casu, non obstante dispositione juris canoni-
17 ci, ac scientia juris alieni, adhuc incorrecta remanet dispositio juris civilis, circa præscriptionem longissimi temporis, quando scilicet possessor sciat jus alienum, sed in spe, non autem in re, sive quærendum, non autem quæsitum; Ut (ex gr.) contingit in hærede testamentario, præscribente per longissimum tempus triginta annorum legata, quæ contineantur in eodem testamento, ex quo ipse jus hæreditarium obtinet. *p*

18 Sivè in uno ex hæredibus, qui præscribit portionem cohæredis; Aut in hærede ab intestato præscribente adversùs testamentarium, quem adesse sciat; Ex ea ratione, quod credere, vel sperare potuerit, quod ille non esset agniturus, eaque bona quærere non curaturus, ideoque lapsus tanti temporis ipsum in ista credulitate confirma-
19 vit; Ac etiam quia, non est acquirere alienum, idque facere suum, quod non erat, sed potius evitare obstaculum, nè alter acquirat, sibique tollat; Unde propterea est potius confirmatio, per remotionem obstaculi; Magnaque differentia est, inter casum privationis, vel ammissionis juris jam quæsiti, & impedimentum juris quærendi. *q*

Stante autem dicto probabili assumpto, quod dispo-
20 sitio juris canonici, impeditiva præscriptionis, ratione malæ fidei, procedat in mala fide vera, non autem in ficta, seu prærupta, in qua non intrat ratio peccati, cui innixa est; Hinc intellectus non de facili acquiescit conclusioni, quam ex plurium DD. sensu, pluries firmavit Rota, ut scilicet mala fides defuncti debitoris, influat etiam in hæredem. *r*

Ubi enim ex persona, & ex possessione propria, omnino novam, ac integram præscriptionem inchoaret, adeout juvari nolit possessione sui auctoris malæ fidei; Quoties ipse revera ignarus sit debiti, vel alterius juris alieni, quod in inventario descriptum non sit, minusque in libris, vel in memorialibus, aliisque notulis testatoris penes eum existentibus reperisse constet, adeout revera sit ignarus juris alieni, atque in bona fide versando, credat possidere illa bona tanquam propria, & libera; Tunc non videatur subesse congrua ratio, cui ista propositio innitatur.

Et tamen non desunt volentes, ut mala fides defuncti prædecessoris, influat non solum in primum, sed etiam in secundum, vel ulteriorem hæredem, qui ex persona propria, novam præscriptionem incipiat, quod minus probabile videtur, cum revera procedat restrictio, quando hæres juvari velit tempore possessionis defuncti, illudque cum suo conjungere, atque in hoc versari videtur æquivocum. *f*

Cessante autem dicto impedimento malæ fidei, quod à 21
præfata dispositione juris canonici, ratione malæ fidei, resultat; Atque ita, firmâ remanente dispositione juris civilis, ejusque terminis retentis, cum quibus, in reliquis in foro proceditur.

Plures sunt, ac diversæ species præscriptionis; Alia 22
enim est illa brevis, cui usucapionis terminus magis congruit, quæ cadit in rebus mobilibus, pro quarum præscriptione, præsuppositis aliis requisitis generalibus, nempè bona fide, justo titulo vero, vel putativo, & quod res non sit vitiosa, ideoque de sui natura imprescriptibilis, sufficit possessio trium annorum, quæ possessorem tutum reddit. *t*

De ista specie præscriptionis, rarò forus disputat, a- 23
deout in meæ diuturnæ forensis vitæ cursu, occasio non præbuerit de illa particulariter agere; Cadere autem potest, (licet rarò) in fructibus adhuc extantibus de tempore motæ litis, quos perceperit non dominus, qui se dominum credebat; Ubi etenim isti de tempore motæ litis, percepti, & consumpti sunt, necessarium non est præscriptionis præsidium, quoniam ab eorum restitutione, generaliter bona fides excusat. Quinimò, neque præcisè necessaria est bona fides positiva, sed sufficit, quod absit mala positiva quæ in dubio non præsumitur, unde propterea sufficit media, quæ datur in errante vel in dubitante. *u* Sed si fructus adhuc extant, adeout non suffragetur illa æquitas, quæ à consumptione manat, tunc bona fides non excusat, cùm ità intraret locupletatio de alieno; Benè tamen suffragatur hoc præsidium præscriptionis. *x*

Rari tamen sunt casus existentiæ fructuum post trien- 24
nium, ex regula generali, quod illi non præsumuntur durare ultra triennium, intra quod solum, adversùs eorum morosum debitorem intrat obligatio ad pretium quanti plurimi. *y* Adhuc tamen in plerisque regionibus ista regula patitur limitationem, ut (exempli gratia) in Apulia frementum in puteis vel foveis, multò verò magis in horreis, seu repositoriis, in quibusdam vasis confectis ex cannis intextis, quæ vulgo *cannarum cameræ* dicuntur, conservatur etiam per plura triennia. Atque in eadem Apulia latè sumpta, & complectente, non solum Apuliam planam, sed etiam provinciam Barensem, ac alteram provinciam Hidruntinam, & in aliis regionibus, frequentior praxis id docet, in oleo, quod ad longissimum tempus est conservabile; Prout in plerisque

plerisque partibus Hispaniæ, id praxis docet in vino, cum similibus; Ac etiam quia adsunt plures species fructuum, diuturno tempore conservabilium ut (ex. gr.) sunt, bombix, crocum, Saccharum, & similia.

25 Verificari etiam potest hujus præscriptionis præsidium, in mercibus, vel in supellectilibus, seu in animalibus, quæ à non domino emantur, cum rigor juris, domino concedat eorum vendicationem, non restituto pretio, etiam adversùs bonæ fidei emptorem; Quinimo etiamsi in nundinis, vel in portubus, aliisque publicis emporiis emptio facta sit. *z*

Adhuc tamen, rari sunt casus, in quibus de hoc præsidio disputare oporteat; Vel quia, mercium, & mobilium domini, tandiù acquiescere non soleant, Vel quia fortè, in majori parte regionum, & præsertim in locis mercantilibus, ratione libertatis commercii, non procedatur cum illis rigorosis legalibus judaismis, cum quibus in Curia procedi solet; Ut scilicet, excepto casu collusionis, & malæ fidei, mentes in publicis portubus, vel emporiis, & nundinis, tuti sint; *a* Verum ubi possessoris prætensio ad hoc nudum præsidium restringatur; tunc in iis partibus, in quibus dicta æquitas non serveretur, penè unquam nuda præscriptio ad perfectionem reducitur, ob tot subductiones & excusationes, vel restitutiones, ut infra.

Secunda species præscriptionis, pariter minoris tempo-
26 ris, nempè quinquennalis, à jure communi cognitæ, est illa, quæ datur in aliquibus delictis, de quibus non agitur, utpotè extrà propriam spheram, vel praxim, ut in proæmialibus insinuatum est; Adhuc tamen in civilibus quandoque de hac specie quinquennalis præscriptionis agi, praxis docet; Puta in pœnis commissis ob fraudatas gabellas, vel ob similes casus, juxtà declarationes, de quibus in gabellarum, & vectigalium sede; *b* Prout etiam in sede donationum agitur de præscriptione quadriennali rerum, quæ à Principe donentur.

27 Tertia est præscriptio, quæ dicitur ordinaria, seù longi temporis, in bonis stabilibus, annorum decem scilicet inter præsentes, & viginti inter absentes; Disputatione inter DD. cadente, circa præsentiæ, vel respective absentiæ qualitatem, an scilicet intelligatur in eadem Civitate, vel loco, vel in eodem districtu, seù comitatu, aut in eadem provincia, quod varias habet opiniones.

28 Verùm ista quæstio, hodie residere videtur in scholis, & academiis, potius quàm in foro, dum ob tot remedia, quæ habentur adversùs præscriptionem, ut infrà, nunquam fortè datur casus, ut ista ordinaria longi temporis, quinimò neque sequens extraordinaria, & longissimi temporis præscriptio, ad perfectionem deducatur.

29 Quarta est præscriptio extraordinaria longissimi temporis, triginta, vel quadraginta annorum, per quam, omnem & quamcumque actionem, omniaque jura incorporalia præscribi, lex civilis pro generali regula statuit; Aliquam differentiam adhibendo inter ipsas actiones, magis, vel minus privilegiatas, ut in aliquibus minus sufficiat, in aliis autem majus quadraginta, præsertim ratione juramenti requiratur: *d* Istaque species præscriptionis, præsertim in bonis, in quibus aliàs ordinaria præscriptio longa sufficiat, de jure civili non exigit requisitum bonæ fidei, ut aliæ præcedentes exigunt; Ex ea differentiæ ratione, initio supra insinuata, quod scilicet ordinaria præscriptio, inducta est favore præscribentis, ad confirmandum dominium possessoris bonæ fidei, Ista verò respicit odium negligentis, atque continet negligentiæ pœnam, quæ libertatis commercii favore (rationabiliter quidem) inducta est, nè dominia perpetuò in incerto sint.

30 Priusquam verò ad alias longioris temporis, magisque privilegiatas, ac operativas præscriptionis species deveniatur; Quatenus ad præmissas pertinet (ut dictum est,) nimium rari, peneque nulli videntur casus in praxi verificabiles, ob difficultatem præsertim justificandi earum requisita, quæ sunt; Primò bona fides per jus canonicum adeò ampliat ut suprà; Secundò justus titulus, saltim putativus, ex regula generali ab ipsomet jure civili statuta, quod solum tempus nou est modus tollendi vel solvendi obligationem; Tertiò possessio pacifica, & continua, cum non sufficiat interrupta, Præterquam ubi de illa interruptione agatur, quæ ab injustis accidentalibus impedimentis, vel etiam à casualibus oriatur; Putà ob humani vel divini belli impedimenta; Sive ob hostium, vel latronum incursiones & occupationes; Aut ob carcerationem, vel exilium, cum similibus, ob quæ impedimenta, pro eorum diversa qualitate, vel fingitur continuatio, perinde ac si interruptio sequuta non esset, vel subducto tempore impedito, intrat extremorum continuatio, ut præsertim praxis docet in ea longissimi temporis præscriptione, quæ datur in retractu conventionali, hoc est in pacto de retrovendendo, cum similibus. *e*

Et ultimum demum est requisitum qualitatis rei, quæ 32
vitiosa non sit, idest imprescriptibilis, ut exemplificari solet in rebus sacris, sanctis, & religiosis; Atque quoad forensem praxim, habemus frequenter in juribus Regalibus, quorum regulariter sunt incapaces privati, sine supremi Principis concessione; *f* Aut in juribus spiritualibus, quorum sunt incapaces laici, undè propterea aliæ majores magisque privilegiatæ præscriptiones requiruntur, de quibus infrà.

His requisitis etiam concurrentibus; Adhuc rari sunt casus, ut præscriptio redigatur ad perfectionem, ob tot deductiones, quas facere oportet, Siquidem in primis deducendum est tempus litis vel alterius interruptionis; Et quando ista non adfit, adhuc plures aliæ intrant deductiones, vel impedimenta, ex quibus (ut præmissum est) nimium rari, peneque nulli sunt casus, in quibus hoc præscriptionis præsidium, tutum reddat possessorem; Primò namque deducitur totum illud tempus, in quo ille, cui 33
bona vel actiones competant, agere non potuit, ex juris regula quod non volenti agere, non currit præscriptio; Ut (exempl. grat.) in rebus dotalibus, contingit in muliere, durante matrimonio; *g* Sivè frequentior praxis
docet, in vocatis ad fideicommissum, donec ejus casus ad 34
eorum favorem fiat, cum gravati, vel prædecessoris negligentia, non noceat successori, venienti independen- 35
ter, & ex persona propria; *h* Quod etiam in jurepatronatus familiari procedit, vel in feudo, & emphyteusi pacti, 36
& provinciæ, cum similibus. *i*

Secundò, subducendum est tempus pupillaris ætatis, 37
dum in isto tempore præscriptio non currit sed) ut nostri dicunt) obdormit. Dubitatione cadente, ubi tutor sciat, cum tunc aliquorum opinio sit, ut præscriptio currat, atque pupillo contrà tutorem succurratur, si sit idoneus, secùs autem in subsidium. *l*

Atque pupillo in omnibus æquiparatur, in hoc proposi- 38
to amens qui jure pupilli habetur. *m*

Tertiò subducitur tempus minoris ætatis: Non quidem ipso jure per viam obdormitionis, ut in pupillari ætate contingit, sed ex beneficio restitutionis in integrum. *n*

Idemque beneficium, nisi agatur de præscriptione cœpta 39
cum defuncto ut infrà eandem operatur subductionem, in iis omnibus, in quibus justa causa concurrat; Putà, carcerationis, absentiæ, paupertatis, alteriusve impedimenti, & præsertim belli divini vel humani; Imò etiam ignorantiæ, quæ tamen sit probabilis. *o*

Adsunt etiam personæ privilegiatæ, ut sunt Ecclesiæ, 40
contra quas non præscribitur nisi spatio quadraginta annorum & contra Ecclesiam Romanam spatio centum; Istudque privilegium aliquibus Religionibus, & Ecclesiis, est etiam communicatum. Ità tamen, ut tempus vitæ Prælati, vel Rectoris, aut alterius administratoris, qui alienavit, vel contractum præjudicialem fecit, subducatur, neque prius tempus computetur; Ac etiam subducatur tempus sedis vacantis, quod non computatur; *p* Ideoque his omnibus pensatis, numquam fortè datur casus, quod præscriptio, ad perfectionem reducatur.

Hinc proindè, imprudens consilium reputatur bene- 41
ficium diuturnæ possessionis, applicare huic remedio præscriptionis fortè unquam proficuo; Atque melius consilium est, eadem possessione uti, ad præsumptam probationem alicujus tituli ità adminicularivè probandi, cum presumptionibus, & argumentis, inter quæ diuturna possessio nimium prodest, ubi alia concurrant. *q*

Tres demum aliæ adsunt magis privilegiatæ præscri- 42
ptionis species, quarum una est ea quæ resultat ex quadragenaria continua, & pacifica possessione, juncta cum titulo explicito colorato, seu cum titulo putativo bonæ fidei, aut cum fama privilegii; Istaque præscriptio, quæ præsertim apud Canonistas, magis frequens est, eamdem penè operationem habere videtur, quam habeant aliæ duæ majores, nempè, centenaria, & immemorabilis. *r*

Istæ verò duæ; centenaria scilicet, & immemorabi- 43
lis, ab aliquibus exteris DD. prophanis, sive prophanas materias tractantibus, & præsertim à Regnicolis, oc-

occasione agendi de aliquibus juribus regalibus, quæ per Barones, vel per privatos possideantur, ac exerceantur, confundi solent, atque haberi pro sinonimis, sed male, quoniam licèt in multis fraternizent, ac præsertim, ut tam unius, quàm alterius vigore, licitum sit allegare
44 quemcumque titulum de mundo meliorem, & sic etiam privilegium concessum ab habente ad id potestatem, vel etiam contractum validum, prout magis expedit; Et ob quam rationem illæ suffragantur, etiam in iis quæ impræscriptibilia sunt, ac vehementem habent juris resistentiam. *t*

45 Attamen revera sunt diversæ, quoniam centenaria, perneceſſe exigit probationem, quæ concludat tempus certum & continuatæ, & pacificæ possessionis, ultra centum annos, quod per testes concludi non potest, unde propterea conjunctas habere oportet alias species probationis per scripturas, & historias, ac inscriptiones, &c.

Immemorabilis autem, nullam habet determinati tem-
46 poris metam, dum ista potiùs illi opposita est, dum inter ejus requisita, illud est præcipuum, ut de initio non constet, ac propterea potiùs abhorret probationem per scripturas, quæ illi contrariæ sunt. *t*

Eatenus autem, ab aliquo moderno tempore, judicio-
47 sè admitti cæperunt scripturæ pro ista probatione, quatenus illæ non dent principium, vel causam possessionis, sed istam, jam antiquiori tempore præexistentem, præsupponant, seu enuncient. *u*

Quare, non modica quæstio est inter DD. quænam ea-
48 rum sit major, & efficacior; Pluribus adhærentibus centenariæ; Pluribusque immemorabili; Verùm ista posterior opinio, probabilior, magisque recepta videtur, quoniam licet dari possit casus possessionis excedentis memoriam hominum, quæ ad metam annorum centum, adhuc non pertingat. Attamen illa incertitudo, seu exclusio principii, quæ in hac specie præscriptionis datur, magnum præsidium est, dum in vim facultatis (ut supra) competentis, allegâdi quidquid placet, ille, qui habet immemorabilem benè probatam, dicere potest, habere quoque centenariam, & ultrà; *x* Si enim neganda est existentia principii, ergo non datur hæc temporum distinctio; E converso autem, in centenaria cadit difficultas super principii vitio, vel infectione, & per consequens magis tuta dicenda est altera. *y*

49 Super hoc autem principio, circa centenariam, se involvere videntur DD. quorum plerique de more, non benè distinguendo, incidunt in æquivoca; Siquidem certum est juris principium, ut posito initio, seu titulo infecto, seu vitioso, tunc ipsa possessio, quantumvis antiqua, non solùm unius, sed plurium sæculorum, infecta quoque, ac vitiosa censenda sit, utpotè redolens implicitam malam fidem, quoniam effectus non potest esse diversus à sua causa, neque radix mala, bonum germen producere potest, vel arbor mala facere fructus bonos; Verùm æquivocum esse solet in applicatione, quando scilicet constare dicatur de hoc principio, quod hujusmodi pernicioſos effectus operetur.

50 Omnia enim dominia, ac bona, vel jura, quæ ab antiquissimo, ac immemorabili tempore benè concluso, possideantur, aliquod principium absque dubio supponunt; Ut putà (agendo de jurepatronatus,) supponendum est tempus, vel principium, post illius loci ædificationem; Sive post Ecclesiæ tranquillitatem, ac religionis publicum vel liberum usum in eo loco; Idemque dicendum est, in decimis, aliisque juribus spiritualibus, in quibus immemorabilem in dies præsupponimus; Atque in dominiis temporalibus, historiæ, aliaque documenta probant, antiquiora dominia diversa tot Regnorum, seu Monarchiarum, & præsertim Romanæ in nostro Orbe communicabili. Ergo præsupponendum est principium posterius, in illis dominiis, quæ dicimus obtineri à tempore immemorabili.

51 Hinc proindè dicendum est, ut id intelligendum sit, de exclusione illius tituli, seu initii præcisi, & exclusivi cujuscumque alterius, & cui possessor referat suæ possessionis causam; Et consequenter, quod ex tunc importet tempus, quod concludat centenariam. Sive quod post dissolutum dictum antiquum dominium, vel Imperium, alia non adsit contraria memoria.

52 Ideoque. Aliud est probatio centenariæ, vel majoris temporis taxativè, cum exclusione temporis antiquioris, unde propterea concludatur, quod possessio fuerit effectus illius causæ; Aliud verò concludere centenariam affirmativè, pro obtinenda facultate allegandi quemcumque titulum de mundo meliorem, non exclusa possessione antiquiori, ac possibilitate alterius causæ melioris. *z*

Siquidem, etiam cum immemorabili, frequenter com-
patibile reputatur privilegium, sive alter titulus certus 53
per scripturam cum certo initio, ad confirmationem tamen, majoremque firmitatem possessionis, vel ad aliam causam referibilis, cumulativè, non autem taxativè. *a*

Pro dicta itaque restrictione, atque, ut titulus, de
quo constat, censendus veniat melior, ac præcisè, cu- 54
juscumque alterius melioris exclusivus, requiritur, ut ille titulus, ab ipso possessore sit principaliter productus, pro titulo, & fundamento principali suæ possessionis, adeout non sufficiat productio facta per procuratorem, sine speciali mandato expresso, vel eo præsumpto, quod resultat ab adminiculis, illo præsertim qualitatis scripturarum, quæ ab alio haberi non potuerint nisi ab ipso possessore. *b*

Quare, ob modernorum Practicorum cautelas, in pro- 55
ductione, seu exhibitione jurium vel scripturarum, nimium rari sunt casus, in quibus hæc restrictio verificetur, dum fiunt per compulsum, & in parte &c. cum pluribus clausulis præservativis, ut infrà agendo de productione, & repetitione jurium, & in ejus particulari Rubrica advertitur. *c*

Atque hinc sequitur, quod nil refert, an altera Pars 56
aliquem exhibeat titulum indicativum dominii, vel possessionis Partis, quoniam ista replicare poterit, quod non illi, sed alteri meliori titulo anteriori vel posteriori, suam possessionem referat, ob titulorum cumulum seu multiplicitatem, quæ in jure permissa est, pro ejusdem possessionis confirmatione, *d*

In hac autem facultate allegandi alios titulos meliores,
consistit tota operatio hujusmodi præscriptionum, cum 57
aliàs, dato initio, vel titulo certo, solùm tempus, quantumcumque longum, modicæ remanet operationis, ob tot subductiones, ac restrictiones ut supra; Et fortiùs, ob insinuatam regulam, quod non valenti agere, non currit præscriptio, undè propterea novi successores, venientes jure suo, independenter à prædecessoribus, in dignitatibus; & in officiis, sive in feudis, & fideicommissis &c. quodcumque tempus contemnere possunt, eo quia, sicuti prædecessores, cum actibus positivis alienationis, illi præjudicare non potuerunt, ità neque cùm hoc actu negativo negligentiæ; *d* 2. Verùm punctus est in dicta facultate allegandi possibilem titulum validum, ac destructivum illius juris, ex quo petitor veniat.

Super justificatione autem requisitorum immemorabi- 58
lis, frequentes in Curia disputationes habentur; Atque praxis hucusque docuit, quod in processibus, qui fiant in partibus rari sint casus, in quibus ista probatio benè concludatur.

Requisita verò sunt; Primò, ut testes puberes conclu- 59
dant de quadragenaria pacifica antè motam litem de visu; Et per consequens in eis præcisè necessaria est ætas annorum quinquaginta quatuor completorum, præambula hora litis, vel molestiæ, seu interruptionis, ut ità, subducto tempore pupillaris ætatis, ac illo litis, concluſa remanere valeat quadragenaria; Unde propterea sequitur, quod quando diuturnalis adsit, tunc materia reputari solet improbabilis, ob impossibilitatem testium talis ætatis, ut occasione denegationis remissoriæ frequenter disputari contingit. *e*

Alterum est requisitum auditus à majoribus; Atque
huic, aliqui addunt alterum, quod isti dicerent audivisse 60
ab aliis eorum majoribus; Verùm istud, quamvis ad superabundantiam, articulari, ac probari solitum sit, non est tamen ità præcisè necessarium, atque omissum non impedit probationis perfectionem. *f*

Tertium est requisitum, ut concludant testes, quod 61
nunquam aliud in contrarium, gestum, visum, vel auditum fuerit, minusque de actu contrario aliàs constet, cum solus actus unicus ad id sufficiat, imò quandoque pro facti qualitate, solus rumor. *g*

Et quartum est illud famæ publicæ super immemorabili 62
possessione, eaque particulariter separatum articulum, seù capitulum probari debet, ideoque non sufficit illa generalitas, quæ in omni articulo de stylo apponi solet. *h*

Non omnis tamen lis, vel contradictio, apta est, hanc 63
præscriptionem impedire, sed ea, quæ adhuc indecisa pendeat; Si enim possessor obtinuit sententiam favorabilem, suæ possessionis canonizativam, ac reprobativam impugnationis, eaque transitum fecerit in judicatum, tunc ista impugnatio, potiùs confirmat jus possessoris, atque

atque immemorabili non præjudicat; Sive quod deserta remanserit, adeò ut idem resultet effectus, vel eadem congruat ratio; Aut quod lis esset causa diversa. *i*

Postquam verò, sive de una, sive de altera præscriptio-
64 nis specie agatur, ea est jam perfecta, seu completa, adeout jus possessoris confirmaverit; Tunc subsequens interruptio, seu detectio juris alieni, ei non præjudicat, neque superventa mala fides obstat, quoniam ista impedit quidem præscriptionem adhuc imperfectam, nè perficiatur, sed non destruit jam perfectam. *l*

65 Circa verò generale bonæ fidei requisitum in omni præscriptione necessarium, ut supra, illius positiva probatio, necessaria non est, cum in dubio præsumatur, non docto de mala. *m*

66 Verùm aliquando admitti solet quædam ejus præsumpta, seu legalis probatio, quæ potest esse fallax; Putà quia in proprio archivio retineantur illæ scripturæ, ex quibus jus alterius resultet; *n* Adhuc tamen discretè, pro facti qualitate, non autem judaicæ id intelligendum est, ubi scilicèt aliæ facti circumstantiæ, verisimilem talium scripturarum, ac omnium in eis contentorum scientiam redoleant. *o*

Item non modicam est quæstio inter DD. an ea fides,
67 quæ media dicitur, quia scilicèt, neque bona, neque mala positivè dici valeat; (Et quæ in errante, vel in dubitante consideratur) sufficiat vel respectivè obstet. Atque plures desuper tradi solent distinctiones, ac declarationes. *p* Verùm in praxi idealis esse videtur quæstio quæ est potiùs professoribus fori interni congrua, cum non de facili pro foro externo istius medii status probatio detur. Adhuc tamen, ubi daretur, ea videtur distinctio probabilis, An scilicet agatur de simplici, & ordinaria solum longi temporis præscriptione, pro qua eam alleganti incumbere videtur quoddam majus onus; Vel de illa longissimi; Maturius tamen reservo cogitandum in casu contingentia, cum id practicè disputare, occasio non dederit.

68 Ea verò; quæ de obdormitione præscriptionis de tempore pupillaris ætatis, vel de restitutione adversùs tempus ætatis minoris, aut ignorantiæ, vel alterius impedimenti dicta sunt, ex beneficio restitutionis in integrum. Non intrat in ea conventionali præscriptione, quæ contra defunctum auctorem cæpta sit, ex probabiliori sententia, quamvis non desint volentes, ut etiam isto casu restitutio intret, ex propria persona, ut in retractuum sede advertitur. *q*

In legali autem præscriptione cæpta contrà defunctum,
restitutio conceditur. *r* Quæstione remanente in præscri- 69
ptione judiciali, quæ varias habet opiniones; Pro facti verò qualitate quæstio decidenda videtur, spectata scilicèt causæ justitia, quæ hoc beneficio, magis, vel minus digna videatur.

Hæreditas jacens, jure pupilli, ex aliquorum sensu in
hoc reputatur, ex aliorum verò, jure minoris, vel impediti, prima verò opinio probabilior est; Nisi de continuatione jam cœptæ præscriptionis, contra defunctum, ut supra agatur, cum tunc persona præscribentis principaliter attendatur. *s*

In facultativis autem regula, est ut præscriptio non de-
tur, nisi oppositio, cum subsequuta acquiescentia, se- 70
quatur; *t* Vel nisi adeò diuturnum sit tempus, ut ejus lapsus superius insinuatam concedat facultatem, allegandi titulum absque necessitate probationis; Potissimè verò ac certiùs præscriptio excluditur, si non utendi occasio non adfuerit. *u*

Atque hinc resultat, ut in annuis præstationibus, a-
71 liisque similibus juribus, nisi oppositio, vel denegatio, cum subsequuta acquiescentia accedat, præscriptio non intret, cum eadem declaratione, de qua proximè. *x*

72 Super requisito etiam scientiæ, & patientiæ ejus, contrà quem præscribatur, quoties de juribus incorporalibus agatur, frequentes audiri solent quæstiones. Atque regula est, ut ea requiratur, cum stet in loco possessionis, sine qua præscriptio non datur. Nisi aliqua circumstantia limitationem inducat, atque ab hoc excuset, ut latiùs in suis peculiaribus sedibus advertitur. *y*

73 Interruptio autem cum uno, vel cum aliquibus sequuta, an aliis, qui pacificè possederint præjudicet, quæstio est; Sive an interruptio in aliquibus actibus, in aliis quoque impediat præscriptionem; Idque à causæ universalis, vel particularis distinctione decisionem recipit, ut primo casu interruptio prosit, non autem secundo, ut pariter in ejus sedibus particularibus latiùs. *z*

74 Strictæ naturæ præscriptio reputatur, ideoque extensionem non admittit, sed id solum præscriptum censetur, quod, aliis requisitis accedentibus, possessum est, & non ultra. *a*

Ideoque in dubio contrà præscriptionem, atque pro
ejus exclusione judicandum est, ut de facto praxis docet. *b*

a *De regula de annali tit. de benef. disc. 47. & 50. & eodem tit. in supplemento; Et de triennali eod. tit. disc. 91. ac etiam in supplemento, ubi etiam de decennali.*
b *tit. de Regular. 41. & 42.*
c *tit. de credito disc. 129. & 130.*
d *de his, dictaque distinctione tit. de servit. disc. 28. Greg. & add. dec. 191. add. ad dec. 20. par. 3. rec,*
e Barbos. *in l. post dotem, & ff. solut. matrim. num. 47. dec. 319. & 251. par. 6. rec. atque frequenter habetur in omni penè materia.* f *ibidem proximè,*
g *tit. de credito disc. 117.* h *eodem disc. 117. de cred. & infrà in eo dis. in quo de judicio exequutivo agitur.*
i Merlin. *de pignor. lib. 5. tit. 1. quæst. 21.* Bich. *dec. 310.*
l *in cap. fin. de præscript.*
m Bich. *dec. 373. p. 9. rec. tit. de credito disc. 131.*
n *d. disc. 131. de credito.* o *infra in disc. in quo de fructuum condemnatione, ac restitutione agitur.*
p *dec. 153. par. 8. recent.* Ciroch. *disceept. 7. & 16. & eod. disc. 131. de cred. & alibi plures.*
q *tit. de testam. disc. 73.* r *dec. 373. p. 9. rec.* Bich. *decis. 574. & 603. dicto disc. 131. de credit.*
s *d. disc. 131. de credito, & titulo de servit. disc. 87.*
t *§. 1. in tit. de usucap. & infra dicto disc. in quo de fructuum condemnatione agitur.* u *d. disc. 131. de cred. & infra in d. disc. in quo de fructuum condemnatione agitur.*
x Ciroch. *disceept. 67. & infra d. disc. fructuum.*
y *tit. de emptione & vend. disc. 14.* Cels. *dec. 308. dec. 344. & 421. p. 9. rec.* z *tit. de Regal. disc. 129.*
z *eod. disc. 129. de Regal.* b *tit. de regal. disc. 69. & 119.*
c *tit. de donat. disc. 43.* d *dec. 373. par. 9. recent.*
e *tit. de servit. disc. 87.* f *tit. de Regal. disc. 2. & 14. & pen. tot. in materia officiorum, & locorum montium.*
g Bich. *dec. 574. & 603. tit. de dote disc. 29.*
h *tit. de jurepatron. disc. 35. tit. de alien. & contract. disc. 3.* Fusar. *quæst. 528.* i *ibidem.*
l Otthob. *dec. 173.* Buratt. & add. *dec. 410. & 774.*
m Bich. *dec. 356. in Nolana parochialis de qua sub tit. de benef. in supplemento.*
n Rojas *dec. 316. & apud supra allegatos, ac passim.*
o Thes. *dec. 133. & 134.* add. *ad dec. 3. par. 2. recent.*
p Buratt. *dec. 598. & 629.*
q *tit. de alien. & contract. disc. 3.* r *dec. 1. p. 4. rec. tom. 2. dec. 324. & pluries sub tit. de jurisd. & alibi.*
f Capobl. *de Baron cum aliis dicto disc. 3. tit. de alien. & contract.* t *tit. de Regal. disc. 47. & in aliis pluries ibid.* 2. Gregor. & add. *dec. 51.* Burat. *dec. 435. dec. 168. par. 10. rec. & sub tit. de jurepatron. disc. 58.*
u *d. disc. 47. de Regal.* Gregor. & add. *dec. 51. & in aliis proximè allegatis.* x *disc. 3. de alien. & contract. prohib.*
y *de Regal. disc. 47. & de alienat. & contract. prohib. d. disc. 3. & alibi.* z *d. disc. 3. de alien. & contract.*
a *disc. 47. de Regal.* Cels. *dec. 110.* Bich. *dec. 386. dec. 101. par. 10. recent. & sub tit. de jurepatr. disc. 57. & 58. & sæpius.* b *d. disc. 3. de alien. & contract. & disc. 47. de Regal.* c *infra disc. 23.* d *locis proximè citatis. 2. in eisdem locis citatis, & sub tit. de jurepatr. disc. 31. & 35.* e Buratt. *dec. 673.* Cels. *dec. 104. & sæpissimè cum sint principia absoluta, & quotidiana & infra disc. 31.* f *dec. 56. par. 7. rec.* add. ad Greg. *dec. 196.*
g *tit. de jurisd. disc. 1. & 3. & sæpius.*
h Gabr. *de præscript. concl. 1. n. 80.* Franch. *dec. 56. nu. 24.* Capobl. *de Baron. pragm. 1. n. 224. dec. 136. par. 8. rec.*
i *dec. 101. par. 10. rec.* Bich. *dec. 361.* Coccin. *dec. 283.* Buratt. & add. *172. & 436.* Gregor. & add. *decis. 467.*
l Fagnan. *in cap. si quis de Regular.* Gregor. & add. *dec. 51.* Burat. *decis. 379.* m add. ad Buratt. *dec. 505. in fin. & passim.* n *tit. de jur. patr. disc. 11.* Cavaler. *decis. 77. & 91. dec. 13. par. 7. recent.*
o Otthob. *dec. 173.* Duran. *dec. 426.*
p *disc. 131. tit. de cred. & debit.* q *tit. de servit. disc. 87.*
r Otthob. *decis. 156.* Cels. *decis. 194.* f de Marin. *cap. 164. lib. 1.* Rovit. *dec. 41. dec. 43. par. 10. recent.*
t Gregor. & add. *dec. 162.* Burat. & add. *dec. 312. tit. de præeminent. disc. 26. & pluries sub tit. de dec.*
u *d. disc. 26. de præeminent.*
x Royas *dec. 387.* Rovit. *decis. 97. & c. tit. de decim.*
y *tit. de jur. disc. 56. & 63. tit. de jurisd. disc. 1. & 34. & sæpius*

pius. z *d.disc.1.de jurisd.& tit.de decim. disc.18.*
a add. *ad dec.20.par.3.rec.* b Buratt. *dec.* 427.

De Probationibus in genere.

SUMMARIUM.

1 *AD prosequutionem, & terminationem judicii necessariæ sunt probationes.*
2 *Distinctiones inter forum internum, & externum.*
3 *Judex tenetur judicare secundùm acta, & probata, non autem juxtà privatam notitiam.*
4 *Quod non est in actis, non est in mundo.*
5 *Notorium non exigit probationem, atque in ea sufficiunt extrajudiciales notitiæ.*
6 *In quibus casibus sufficiant informationes extrajudiciales, vel probationes sufficientes.*
7 *An Princeps, vel Principis Vicarius procedat cum informationibus extrajudicialibus.*
8 *Arbiter, vel Arbitrator, an & quando procedat cum dictis informationibus.*
9 *Quod materia probationum sit arbitraria, & in ea non detur regula, & n.19.*
10 *Cui incumbat onus probationis.*
11 *Recensentur plures species probationum.*
12 *De probationibus, ut habeantur pro factis in odium impedientis eas.*
13 *Probat substantia, citra probationem quantitatis, vel accidentium sufficit levior probatio.*
14 *De conjunctione imperfectarum probationum in civilibus.*
15 *In antiquis sufficiunt probationes leviores.*
16 *Idem in iis quæ sunt de sui natura difficilis probationis.*
17 *Vel ubi assistat verisimilitudo.*
18 *De probatione medii probatis extremis.*
19 *De eodem de quo num.9. quod materia est arbitraria, & num.23.*
20 *De conclusione, quod non est perfecta probatio, quæ habeat contrariam possibilitatem.*
21 *An & quando probationes inter alios factæ, alteri præjudicent.*
22 *Quid in causa status.*
23 *De eodem de quo num.9. & 19.*

DISC. XXI.

1 CEssantibus præmissis, vel similibus exceptionibus, quæ judicii ingressum, vel ulteriorem progressum impediunt, Ut ad ejusdem judicii perfectionem procedi valeat, necessaria est, extrinseca probatio ejus, quod, agendo, vel excipiendo, per Actorem, vel per Reum respectivè; pro suæ intentionis fundamento allegetur, ut super probationibus, quæ fiant, in forma judiciali in actis, fundari possit sententia, quæ sine actis, nullius est momenti, ut infrà, in ipsius sententiæ sede advertitur.

2 Ea etenim dignoscitur differentia, inter forum internum, & externum, quod in primo, cujus Judex est Deus, qui corda, & mentes hominum videt, sola veritas, quamvis intrinseca, & hominibus occulta, attenditur; In altero autem, cujus Judex est homo, qui videt in facie, non autem in corde requiritur extrinseca justificatio publica in actis, adeout veritas, non solùm sibi, sed omnibus pateat; Ideoque vulgatum est juristarum axioma, quod Judex sententiare, vel judicare debet, secundum
3 acta, & probata, non autem juxta ejus scientiam, vel conscientiam; *a* Unde propterea vulgò illud dicterium circumferri solet, quod si Judex oculi propriis viderit Titium occidisse, vel percussisse Sempronium, probationes autem factæ, in actis, & processu, concludant id gestum est à Cajo, istum, non autem Titium, condemnare debebit; Sive juxta aliquorum montium, abstinere tenebitur à judicando in illa causa, Principem vel alium superiorem, ad quem pertinet, rogando, ut alium deputet, qui in causa judicet; *b* In idem alio influente axiomate,
4 quod per ora forensium in dies volitat, quod scilicet id, quod non est in actis, non dicatur esse in mundo. *c*

5 Solumque per extrajudiciales informationes, privatamque notitiam, procedi posse concluditur, circa ea quæ sunt facti, non autem juris, quoties ea, quæ in facto consistunt, notoria sint, eorumque veritas, generaliter omnibus non sit, vel de facili esse possit, adeout agatur de eo notorio, quod sit publicum; Ut pro frequentiori contingentia, exemplificari solet in qualitate seu valore monetarum alicujus Regionis; Vel situationis alicujus Civitatis, & loci, in una, vel in altera ditione, seu mundi parte, quoties ità sita sit, ut nulla finium controversia cadat, cum similibus; Secus autem ubi de illis factis, vel casibus privatis agatur, in quibus, ob populi multitudinem, prætendatur notorietas, quoniam ubi non agatur de illo notorio quod ipso judice, ac pluribus aliis præsentibus sequatur, adhuc judiciali justificatione in actis indiget super illa notorii qualitate, quæ circa ordinem judicii vel processus, conferre potest. *d*

Et quamvis aliqui in jure dentur casus, in quibus extrajudiciales informationes, etiam præsumptæ, vel possibiles sufficiunt; Attamen id procedit, in actibus voluntariæ, non autem contentiosæ jurisdictionis, in quibus, vel nullo extante oppositore, vel partibus concordibus, sola veritas in forma extrajudiciali pro actu validitate requiratur; Vel quia agatur, de meræ gratiosis, ut contingit in exequutionibus litterarum Apostolicarum in beneficialibus vel similibus, quando exequutor sit merus, non autem mixtus, juxta distinctionem de qua infrà in sua sede; *e* Vel ubi de simili alia exequutione absque figura judicii agatur; Ut in illa beneplaciti Apostolici super alienatione bonorum Ecclesiæ, *f* Vel super similibus gratiis ac dispositionibus contingit eo quia merus exequutor reverà non est Judex, cujus nomen vel terminus congruit solum exequutori mixto.

In Principe autem, vel in eo majori Magistratu, cui 7
idem supremus Princeps, generaliter, vel ad certum genus, ejus facultates commisit, seu communicavit; Quæstio cadit, an per solam privatam notitiam procedere valeat; Idque varias habet sententias, variasque recepit distinctiones alibi insinuatas, *g* meumque non est istam quæstionem decidere.

Ac etiam cellitigantium consensus privatæ personæ id 8
concedere potest, ac solet, ut in compromissis praxis docet, quoties tamen, non de simplici arbitrio agatur, sed de arbitratore, cui in figura amicabilis compositoris facultas concedatur procedendi, etiam per extrajudiciales informationes, ac privatas notitias. *h*

Præsuppositа itaque probationis necessitate; Super ea, 9
certa regula generalis, cuicumque casui applicabilis non cadit, cum ob ejus diversam qualitatem, pro causarum, vel casuum diversitate, diversa sit regula, vel decisio, quod scilicet; In aliquibus, ordinaria & regularis requiritur ac sufficit; In aliis autem, major ac extraordinaria desideratur; Et in aliis etiam etiam minor ac imperfecta admittitur, & sic (ex.gr.) in ordinariis ac indifferentibus causis, duo testes contestes, qui in dicto, vel in persona, vel in examine exceptionem non patiantur, ad perfectam, & concludentem probationem sufficiunt; In altero autem casu non, sed magis exacta, & solemni probatio in testium numero, & qualitate desideratur; Et in altero etiam testis unicus admitti solet.

Prout, posita specie, seu qualitate probationis, quæ pro causæ natura, seu qualitate necessaria sit; Adhuc id arbitrarium remanet, ideòque certam non recipit regulam, quando ista qualitas adesse dicatur, cum totum pendeat ex singulorum casuum individuis circumstantiis & adminiculis, ex quibus alias imperfectæ probationes, efficiuntur perfectæ & concludentes.

Super ejusdem autem probationis onere, cui scilicet in- 10
cumbat, jam insinuatum est supra agendo de Actore, & Reo; *i* Ut scilicet non incumbat illi, qui sit Actor in causa, illius subsistantiam considerando; Sed illi qui sit talis in ea re, quæ allegatur pro intentionis fundamento; Si enim Actor in causa, jam in probationibus facti, vel in assistentia, seu in dispositione Juris, ejus intentionem, vel actionem fundaverit; Reus autem pro actione eliminanda, exceptionem proponat, quæ justificationem exigat, tunc ipse Reus in hac parte, actoris partes gerere dicitur.

Plures verò sunt probationis species, vel modi, quibus singulis proprias ac distinctas rubricas pro clariori methodo distribuere congruit, quamvis earumdem specierum unio quandoque detur, ut una alteram coadjuvet, vel ejus defectum suppleat quæ pro facti qualitate quæ ponderanda est prudenti Judicis arbitrio, cui, ut præmissum est; lex istam probationum materiam commisit.

Species autem, seu modi, ultra supra insinuatum pri- 11
vatæ scientiæ, seu extrajudicialis informationis, rationis; notorietatis sunt; Primò confessio Partis; Secundò rei evidentia; Tertiò juramentum; Quartò publicum instrumentum vel documentum; Quintò scripturæ privatæ; Sextò libri; Septimò testes; Octavò aliæ extraordinariæ species, nempè inscriptiones, historiæ, & similia; Nonò præsumptiones, & conjecturæ, legis, vel hominis;

nis; Et decimò peritorum in arte vel facultate, relationes, ac judicia; Ideoque de singulis hoc ordine retento in sequentibus Rubricis vel Discursibus agitur.

12 Illud autem generaliter advertendum est, circa omnes species probationum, de quibus infrà, quod scilicet in odium ejus, qui probationes impediat, ille habentur pro factis, vel quod leviores sufficiunt, *l* Item quoad ea, quæ pertinent ad materiam probationum in genere, plures cadunt genericæ propositiones, quæ omnibus suprà recensitis speciebus congruunt, ideoque non magis sub una, quàm sub altera specie cadunt.

13 Ut putà (inter multa) est illa; quando non agitur de probatione substantiæ, quæ jam benè probata sit, sed solum de probatione accidentis, putà quantitatis, vel qualitatis, quia nempè certo constet quod quis pecunias, vel bona habuerit, vel surripuerit, aut occupaverit, non tamen constat de certa quantitate, vel qualitate, cum tunc minores, atque imperfectæ probationes sufficiant. *m*

14 Super conjunctione quoque plurium imperfectarum probationum ad faciendum unam perfectam, quæstiones in praxi frequenter cadunt; Atque in civilibus regula est affirmativa, quodque intret regula, ut singula quæ non prosunt, unita juvent; Dumodo tamen imperfectæ, sint in suo genere perfectæ, & non aliàs, quoniam centum nihil, facerent unum nihil, sive centum fili corrupti non ligarent. *n*

15 In antiquis etiam leviores, ac imperfectæ probationes admittuntur; *o* Prout generaliter in iis omnibus, quæ de
16 sui natura sint difficilis probationis, quia in occulto fieri soleant illi actus, de quo probatione agatur. *p*

17 Aut quod verisimilitudo assistat, cum ea operetur, ut leviores admittantur probationes. *q*

18 Sive quod agatur de probatione medii, quod probatis extremis, vel præsumitur, vel leviori probatione contentatur. *r*

19 Et in summa, reputatur hæc materia probationum judicii arbitraria; *s* Ideoque non de facili certam recipit regulam, cum à singulorum casuum circumstantiis decisio pendeat, ut præsertim occasione agendi de fide testibus adhibenda inferius advertitur.

20 Stante autem illa propositione, quæ frequenter in foro per ora Practicorum volitat, quod perfecta, & concludens dici non potest ea probatio, quæ contrariam habeat possibilitatem, *t* Hinc plerique, imperfectam, & non concludentem reputare solet omnem speciem probationis, etiam eam quæ per publica instrumenta, vel per plures testes idoneos, & contestes, quinimò etiam per partis confessionem fiat, cum in testibus, & instrumentis possibilitas falsitatis insit; Atque in propria confessione adesse valeat metus, vel concussio, aut error, seu dolus, cujus justificatio desit, quodque propter ea non detur probatio perfecta; Verum id fallaciam continet, quoniam ea dicitur probatio imperfecta quæ contrariam habeat possibilitatem, ubi scilicet ista possibilitas ex ejusdem probationis ventre resultet, quia nempè duplicem sensum habere valeat, sive ad duplicem diversum titulum referri, aut aliàs æquivoca reputari.

21 Super tertii præjudicio, quod ex probationibus resultet, frequentes audiuntur in foro quæstiones, an scilicet probationes factæ cum uno, præjudicent alteri; Regula verò generalis est negativa; Pluribus tamen subjecta limitationibus, super quarum verificatione, vel congrua applicatione, cadunt potius quæstiones, quales revera hodiè penè omnes aliæ forenses esse videntur, cum theoricæ generales, quæ apud antiquiores adeò controversæ fuerunt, videantur hodiè penè omnes explanatæ; Unam scilicet opinionem, quæ probabilior visa sit, recipiendo pro regula; Alias verò pro limitationibus.

Generaliter autem ea distinctio cadit an ille tertius, cui per has probationes præjudicatum esse prætendatur, coæquale, seu aliàs independens actu, ac de præsenti, habeat interesse, ut exempli gratia) est cohæres, vel consors; Vel potius illud sit accessorium, & consecutivum, ut (exempli gratia) est illud quod habeat successor in fideicommisso, vel feudo, seu emphyteusi; Primò enim casu de plano intrat regula de re inter alios acta, ut alteri non præjudicet; In altero vero decisio pendet ex distinctione bonæ, vel malæ fidei, eodem modo quo in transactionibus, vel in sententiis, aliisque actibus judicialibus habetur, cum eadem in omnibus ratio cadat, quod scilicet sufficiat probationes, aliaque acta tunc gesta esse cum legitimo defensore, absque collusionis, vel fraudis interventu. *u*

Undè propterea licèt vulgò ea circumferri soleat limi- 21
tatio, quæ causam status concernat, quasi quod ista causa aliquid speciale contineat; Attamen id æquivocum videtur, cum pendeat à præfata distinctione; Causa verò prædicta, cum exemplificativè potius pro frequentiori contingentia considerari solet, dum etiam in ista praxis docet, quod si (exempli gratia) pro habitu militari unius Regionis, vel pro habilitate obtinendi beneficia qualificata in una Ecclesia, justificaverit quis ejus nobilitatem, vel puritatem sanguinis, aut aliam necessariam qualitatem, quæ personæ statum concernat, non indè tamen, hæc probatio sufficit pro habitu in alia Religione; vel pro assequutione in alia Ecclesia, cum qua probationes factæ non sint, cum similibus; Benè tamen hujusmodi probationes, cum alio factæ, præsertim in causa status, magnum præstabunt adminiculum novarum probationum, quæ cum hac diversa persona fiant; *x* Ideoque facti potius, ac arbitrii, quàm juris est quæstio, quæ certam re- 22
gulam generalem non recipit, cum totum pendeat à singulorum casuum circumstantiis, erroneumque propterea est, tam in ista particulari conclusione, quàm generaliter in universa ista materia probationum, procedere cum generalitatibus, vel cum doctrinis, ac decisionibus, quæ 23
aliquos casus particulares percutiant, eorum combinatione non benè facta.

a Coccin. *dec.* 1784. Gregor. & add. *dec.* 224. *decis.*197. *par.5.rec.* Rovit. *prag.* 1. & 15. *de ord. judic.* Valasc. *de Judice perfectio rubr.*14. *annot.*3. *ubi latè colligit.*
b *apud allegatos præsertim* Valasc.
c *dict.dec.*195. *p.5.rec. cum aliis ut supra.*
d *latè* Fagnan. *in cap.vestra de cohabit. cler.ex numer.* 68. Dunozett. *dec.* 846.
e *infra in eo discursu, in quo agitur de exequutore litterarum Apostolicarum.* f *tit.de alien.& contract. disc.*1.
g *tit.de Regal.disc.*148. *& infra in relatione Curiæ agendo de S.Congregatione Episcoporum, & Regular. dis.*16.
h *supra disc.*11. i *supra disc.*2.
l Buratt. *dec.*416. *dec.*492. *par.*9. *rec. & sæpius.*
m Ciriac. *contr.*147. *in fin.* Farinac. *quæst.*176. Gregor. *dec.* 324. Bellon. jun. *cons.*93. Cels. *dec.*264. Bich. *dec.*495.
f Affl. & add. *dec.*12. & 337. Gregor. *dec.* 245. Rojas *decis.*159. Mantic. *decis.* 307. *decis.*103. *par.* 5. *rec. & in aliis.* o *disc.*34. p *dec.*191. *p.*6. *rec.* q Gregor. *decis.*245. *& advertitur infra disc.* 32. *agendo de testibus.*
r Menoch. *lib.*6. *præsumpt.*64. Buratt. & add. *decis.* 172. & 875. *& pluries alibi advertitur præsertim sub tit. de Jurepat.* s Ancharan. *consil.*172. & 176. Mantic. *decis.* 338. *num.* 9.
t Barbos. *axiom.*191. Cels. *dec.*161. *in princip. & sæpius.*
u *de hac materia actorum tertio præjudicialium tit. de jurisd. disc.* 2. & 22. *tit. de feud. tit. de Emphyteus. & tit. de fideicommiss. circa transactionem & de hac materia probationum agunt* Capic. Latr. *consul.* 16. & 129. Buratt. *decis.* 488. & 358. ubi add. Gait. *de cred. cap.* 2. *tit.* 3. *ex num.* 384.
x *tit.de præeminent.disc.*33. *& apud allegatos.*

De confessione Partis: Et qua occasione agitur etiam de interrogatoriis actionibus, sive de Positionibus.

SUMMARIUM.

1 *PArtis confessio, superat omnem speciem probationis dummodo sit legitima.*
2 *Potissimè ubi sit confessio judicialis, & qualis ista dicatur.*
3 *Quando etiam confessio judicialis non afficiat, quia erronea, sed error non præsumitur.*
4 *Debet esse univoca, & æquivoca non præjudicat.*
5 *Non attenditur confessio in iis, quæ consistunt in jure.*
6 *Minusque in iis, quæ pendent à facto tertii.*
7 *De implicita confessione, quæ resultat à productione.*
8 *An id resultet à productione facta per procuratorem.*
9 *De confessione quæ resultat à positionibus, & quod ponens fatetur, sed non articulans.*
10 *Unde derivet ista conclusio, & quomodo intelligi debeat.*
11 *De operationibus juramenti, & quomodo debeant intelligi.*
12 *De actionibus interrogatoriis, & de obligatione respondendi.*
13 *Quod usus positionum sit inutilis, & debeat aboleri.*

14 *De*

14 *De abusu circa perjurium.*
15 *De confessione judiciali deducta ex obligatione penes acta.*
16 *De confessione extrajudiciali, quando probet.*
17 *Confessio minorum, & mulierum prohibitarum contrahere non præjudicat.*
18 *In his confessiones judiciales attenduntur, & præjudicant.*
19 *Declaratur quando confessio judicialis sine solemnitatibus præjudicet.*
20 *Confessio extrajudicialis parte præsente probat.*
21 *Etiam si per epistolas familiares.*
22 *Quid de confessione extrajudiciali parte absente.*
23 *De eodem, quomodo ista confessio debeat probare.*
24 *De confessione extrajudiciali parte absente per epistolam scriptam tertio.*
25 *Confessio tertii an attendatur in præjuditium tertii, & præsertim de confessione Tutoris, & Prælati, vel alterius administratoris.*
26 *De confessione qualificata, an possit dividi, atque rejecta qualitate attendi, distinguitur.*
27 *De confessione debiti facta in testamento, quid importet, & an sit revocabilis.*
28 *De regula, quod confessio auctoris nocet hæredi, & successori.*
29 *An confessio procuratoris præjudicet, & an possit revocari.*
30 *In beneficialibus quid operetur confessio Partis.*
31 *Quid in materia fideicommissaria.*
32 *Confessio non præjudicat in iis, quæ obiter, & ad alium effectum dicuntur.*
33 *De regula generali in materia.*

DISC. XXIII.

1 CErtum est, nimiumque vulgatum juris principum, quod nulla datur major probatio, quàm propriis oris confessio, quæ inter omnes species probationis est prima, aliarumque mater; Verùm quia de legitima, perfectaque confessione id intelligendum est, adeout nullam patiatur exceptionem, ex multis, quæ in jure considerantur. Hinc proinde, quamvis axioma, generaliter, ac in abstracto clarum, atque indubitatum sit, in concreto tamen super ejus applicatione, nimium frequentes audit forus quæstiones.

Duplicis namque speciei confessio est. Una scilicet judi-
2 cialis, & altera extrajudicialis. Illa verò quæ in judicio fit, plures habet species, quoniam. Alia est vera & propria confessio judicialis, quæ in ipso calore, ac forma judicii, explicitè, atque consultò fiat, putà quia parte interessata, vel Judice, in forma judicii, debitorem, vel delinquentem interrogante, ipse positivè interrogatis respondendo, veritatem fateatur; Tunc etenim verè & propriè præfatum axioma locum habet, atque alterum intrat, quod in confessum aliæ non sunt Judicis partes nisi in exequendo, dum ipsemet Reus vel debitor, ita se ipsum ore proprio judicavit. *a*

3 Et nihilominùs, etiam isto casu, præsupposita in confitente, judicii, vel rationis perfecto usu (cum posita imperfectione, illa sine dubio nullius momenti sit,) adhuc non desunt exceptiones, tam in criminalibus, de quibus in præsenti non agitur, quàm etiam in civilibus. Primò scilicet erroris, qui tamen in facto proprio non præsumitur, sed concludenter probari debet; *b* Secundò alicujus accidentalis hæbetationis mentis, vel intellectus;
4 Tertiò quod confessio ambigua sit, cum ad effectum præjudicii, omninò clara, & univoca requiratur, adeout, dubia, vel æquivoca, favore confitentis interprætanda sit, ut ei quominus fieri possit, præjudicet. *c*

Quartò quod confessio contineat rem, quæ ab animo vel à facto proprio pendeat, & in quibus terminis axioma procedit. Secus autem, ubi sit confessio in iis, quæ
5 juris sunt, in quibus ea non attenditur, ubi jus ità non disponat, & ubi disponat, nil refert confessionem adesse, cum ipsius legis operatio sufficiat, adeout ea, vel non sufficiat, vel non sit necessaria. *d*

Quintò quod factum tertii contineat, seu quod aliàs à
6 facto confitentis non pendeat, in quo pariter tanquam confessio partis, adeo operativa non consideratur. Benè tamen ad veritatis comprobationem confert, quando aliæ species accedant, potissimè verò ubi fraus legi, vel usuris fieri valeat. *e* Cum similibus exceptionibus, quæ pro facti qualitate dari solent.

Alia species confessionis judicialis est illa, quæ implicite, seu virtualiter ex aliquo actu in judicio facto resultet; Putà per productionem jurium, & scripturarum, ex 7
juris regula, quod producens scripturas, approbari, seu fateri dicitur, omnia, quæ in eis continentur. *f*

Ista verò confessio tantæ non est operationis, quantæ 8
est prior, eaque plures etiam patitur exceptiones; Vel quia scilicet, juxta modernam frequentem cautelam, facta sit cum protestatione, ut censeatur scriptura approbata in partibus favorabilibus tantùm, impugnativè autem quoad odiosas, vel præjudiciales, (quod in Curia Practici dicunt fieri per compulsum.) Sive quia facta sit per non habentem legitimum, ac sufficiens mandatum. Undè propterea frequenter cadunt quæstiones super mandato præsumpto, quod ex præsumptionibus, & adminiculis deduci solet, illo præsertim quod resultat à qualitate scripturæ, quam non nisi ab ipso principali, procurator habere potuerit. *g*

Id autem non semper tutum est, cum ab eodem principali, dari potuerint Causidico scripturæ, ad ejus instructionem, eumque consulendum, an expediat illas exhibere, necne. Ipse autem Causidicus, præter voluntatem principalis, ac sine mandato, & frequentius ex ignorantia, *b* (& utinam quandoque non ex corruptela, & collusione cum altera parte) eas producat. Quamvis enim id non præsumatur. Attamen ista est simplex juris præsumptio, quæ non solùm per contrariam expressam probationem, sed etiam per fortiores præsumptiones tolli potest, ideoque discrete pro facti, & personarum qualitate ista conclusio intelligenda est: circa hujusmodi confessionem, quæ ex scripturarum productione resultat.

Ejusdemque speciei est illa confessio virtualis, vel implicita, quæ resultat à positionibus, quoniam ponens fateri dicitur omnia, quæ in positionibus continentur; *i* 9
Id autem non sequitur in articulis, ex regula quod articulans non fatetur; Adhuc tamen illi magnum faciunt adminiculum contra articulantem, maximè si cum juramento dati sint; *l* Adhuc tamen intrat eadem inspectio, an positiones datæ sint ab ipso principali, cum sæpiùs dari soleant per Causidicum. Benè verum quod isto casu minor intrat dubitandi ratio, quoniam dandæ sunt medio juramento, præstandum est ab ipsomet principali, quod vel à procuratore cum mandato speciali inserto ipsarum positionum tenore. Nisi mandati præsumpti argumenta accedant. *m*

Verùm pariter nimium circumspectè procedendum est, circa prejudicia ex hujusmodi specie confessionis resultantia, quando ea gravia sint, quoniam reflectendum est ad qualitatem personarum, dum idiotæ, ac mulieres, totum agunt in fide Causidici, ignorando, quid in positionibus contineatur; Prorsusque erroneum est pariformiter in omni casu, cum eisdem generalitatibus, in hac materia procedere, cum id judaismi speciem potiùs redoleat, ità desumendo præjudicialem confessionem ejus, qui verè confessus est, ac ejus qui nunquam confessus est, vel id confiteri nunquam in animo habuit, eo quia positiones pro frequentiori contingentia efformari solent per Causidicos, quorum magna pars, totum id quod scit, vel agit, scire dicitur per simplicem traditionem, & praxim, seu per formularia, ideoque ad id est reflectendum.

Rigor etenim regulæ prædictæ, quod ponens fatetur, probabilem habet rationem, inspecta origine; Siquidem 10
Romani Imperii antiquis temporibus, in quibus leges civiles prodierunt, in usu erant interrogatoriæ actiones, quod scilicet ipsemet Actor personaliter, ac per se ipsum, coram Judice, Reum interrogabat. Ideoque super iis, quorum certam scientiam habere præsupponeret, interrogationes fiebant, atque si dolosè, ac mendaces fierent in pœnam doli, ac mendacii pro confitente habendus erat.

Ac etiam quia, ut insinuatur infra in juramenti fede, *n*
ac alibi pluries, quando juramenti præstatio introduci cepit, cui idem Jus Civile, fortiùs verò Canonicum adeo 11
magnas tribuit operationes, illud cum magna maturitate, ac solemnitate præstabatur, ob graves pœnas quibus perjurus subjacebat, & ob magnam infamiæ notam, quam incurrebat, ideoque non nisi causa cognita, & cum summo ac maturo studio, & consilio præstabatur. Hodie autem redolet meram cerimoniam, seu formalitatem, adeout transierit in clausulas de Notariorum stylo apponi solitas; Et consequenter, cessante dictæ regulæ utraque ratione erroneum est, cum illa mordicus, ac generaliter in omni casu pariformiter procederet; Atque in hoc versari debet officium, vel arbitrium Judicis, in quo propterèà, desideranda quidem est scientia juris, magis verò prudentia, pro ejusdem juris congrua applicatione.

Ubi verò antiquam formam interrogatoriæ actionis
12 hodie raram, utpote ad obligationem respondendi positionibus redactam, collitigans servare velit, non poterit altera pars negare responsionem. *o* Nimium verò commendabile videtur ut iste usus introduceretur, quoniam ita multæ resecarentur lites, atque tot cessarent perjuria, quæ in dies committuntur, dum (ut diuturnæ forensis viræ exercitium me docuit,) ipsi principales; Vel judicii calorem metuentes; Vel Majorem habentes conscientiæ timorem, quam illi Causidici, qui tabulæ forenses dici merentur, per quorum manus hujusmodi positiones, ac responsiones transire solent, non de facili audeant interrogare minus vera, minusque interrogati respondere, dum juxta quotidianam praxim, usus positionum hodie omnino inutilis remanet, adeout ad aliud non deserviat, nisi ad calumniarum fomentum, ob tot disputationes, quæ
13 desuper assumuntur, tam super ipsarum positionum impertinentia, & resecatione, quam super responsionibus, & an illæ sint præcisæ, atque in ea forma, in qua esse debere, illius loci vel Tribunalis praxis exigat, atque super his cum magno sumptu, ipsarum tabularum impinguatione, magnaque temporis jactura sine profectu, eamdem ferè unquam praxis docet, ut hujusmodi confessiones, vel responsiones, litibus finem imponant.

Hinc sanctius esset eas abolere, dum (ut præmissum est) ad aliud non deserviunt, nisi ad calumniarum fo-
14 mentum, multorumque perjuriorum incursum) quamvis ut alibi advertitur) iste perjurii reatus apud Sacros Canones, & antiquos Sanctos PP. adeo gravis, & exercendus, hodie in desuetudinem abiisse videatur, tam in hujusmodi actibus judicialibus, qui cum juramento à collitigantibus fiant; quam etiam circa illud quotidianum, ac pene generale perjurium, quod debitores, aliique contrahentes incurrunt, non faciendo statuto tempore debiti solutionem cum juramento promissam, sive alias contractus juratos non adimplendo; Adeout neque ipsi contravenientes in confessione sacramentali, in qua etiam evitantes fateantur, de hoc se culposos agnoscant; Minusque ipsi confessarii, levitatum pariter scrupulosi indagatores, de his interrogent, vel moneant. Ideoque tam causa, quam effectus hujusmodi positionum, hodie omninò cessare videntur, atque res inutilis remanet, prædictorum malorum effectuum potius productiva.

Datur autem in aliquibus regionibus, præsertim verò in Regno Neapolitano, quædam species confessionis spe-
15 cialis, in debitis conventionalibus, per obligationes scilicet penes acta, quibus propterèà, parata datur exequutio, huic rationi innixa, quod in confessum in judicio, aliæ non sunt partes Judicis, nisi in exequendo; Adeout ex insinuatis supra in citationum Rubrica, nulla etiam prævia citatione, ad exequutionem de facto deveniatur. Id autem erroneum est ex rationibus ibidem ponderatis, & alibi. *p*

Altera est generalis species confessionis, quæ dicitur
16 extrajudicialis, utpote facta extra judicium; Istaque subdistinguitur, inter illam, quæ fiat Parte præsente, & alteram, quæ fiat absente Parte; Atque in utraque specie intrat eadem regula generalis, quod scilicet in iis casibus, in quibus confessio judicialis non probat, neque præjudicat, multò minus probat, vel præjudicat ista extrajudicialis, quæ est longe minoris ponderis, & efficaciæ. Ideoque omnia, quæ apta sunt elidere confessionem judicialem, multò magis elidunt extrajudicialem, quæ absque dubio est minus efficax seu præjudicialis.

Dantur etenim casus, in quibus confessio extrajudicia-
17 lis, etiam seriò facta, Parte præsente, atque concludenter probata, etiam per instrumentum publicum, non attendatur, atque inefficax reputetur; Ut contingit in minoribus, & mulieribus, aliisque personis, quæ juxtà frequentem, Italiæ præsertim, usum, inhabilitatæ sunt ad contrahendum, aliosque actus præjudiciales faciendum absque certis solemnitatibus, ex regula, quod prohibitus alienare, sive alium contractum præjudicialem facere, est prohibitus etiam facere illas confessiones, ex quibus resultent effectus præjudiciales, ne ità fraus legi fiat, atque id quod directe prohibitum est, indirectè sequatur. *q*

Et tamen confessiones judiciales, aliaque acta judicia-
18 lia, sine hujusmodi solemnitatibus, attenduntur, ac præjudicant, dum præsentia Judicis, ipsiusque judicii calor tollunt illam suspicionem doli, vel metus, aut seductionis, quæ in actibus extrajudicialibus per legem præsumitur in hujusmodi personis, quæ per ipsam, imbecillis, vel imperfecti judicii reputantur. *r*

Id autem respectu actorum judicialium, pluries in facti 19
contingentia dicere consuevi, ac practicari obtinui, ut recipiendum sit, in illis actibus, qui verè cum calore judicii, atque cum Judicis præsentia, & auctoritate, maturè, ac seriò fiant; adeout congruat supra insinuata ratio differentiæ, dum videmus, quod etiam in judicialibus, lex provideri voluit de curatore ad lites, minores, quos imbellicis judicii reputavit, non providendo mulieres majores, eo quia ipsa lex communis (excepto Vellejano) viris eas exæquavit, eamdemque contrahendi, vel disponendi liberam dedit facultatem; Unde propterea quando lex municipalis (ita regionis moribus, vel rerum experientia docentibus) mulieres minoribus exæquet, eadem consideratio habenda videtur, illis actibus exceptis, in quibus judicii calor talis sit, ut æquipollenter, & fortè magis suppleat legis municipalis solemnitates; Sive cesset illa ratio, vel suspicio, ob quam illæ adventitiæ sunt.

Ita agitur spectata dicta ratione, non autem in sola generalitate verbali, ista conclusio capienda est, cum de facili, sub prætextu alicujus affectati actus judicialis, puta dandi positiones inconsultas, vel inconsultè illis respondendo, aut pariter inconsulto aliquam productionem faciendo, vel se enunciando alicujus hæredem, cum similibus, fieri possit eadem fraus; Ideoque in ista quoque, prout in omni alia materia, mea fuit consuetudo dicendi, ut reflecti debeat principaliter ad legis rationem, seu finem, vel effectum, ob quem forma introducta est, illam præ oculis propositionem habendo, quod lex edita non est super verbis, sed super rebus, dum vere judicialis confessio ea solum dicitur, quæ fiat prævio Judicis præcepto, vel calore, atque alias etiam apud acta voluntaria confessio, pro extrajudiciali habenda est. *s*

Quatenus itaque pertinet ad illam confessionem extra-
judicialem, quæ si esset judicialis afficeret, adeout sola 20
dubitandi ratio, ex dicta qualitate resultet, quod extra judicium facta sit: Illa pariter distinguitur in duas species; Unam scilicet, quæ fiat Parte interessata præsente: Et alteram, quæ fiat Parte absente.

Prima species, præsuppositis *illius*, perfecta, & con- 21
cludenti probatione, adeout quæstio solum sit super ejus operatione, vel efficacia, plenè & concludeuter probat, atque in ea intrat initio insinuatum axioma, quod nulla major probatio, quam proprii oris confessio, attento etiam rigore juris civilis, quod in ista confessione extrajudiciali Parte præsente, non discordat à jure canonico.

Atque inter modos confitendi, recensetur etiam illa 22
species confessionis, quæ inter absentes fiat, eo modo quo humanum ingenium mutuam absentium, alloquitionem introduxit, per epistolas scilicet familiares, quoniam ubi epistola (ex.gr.) debitoris directè scripta sit creditori, in ea fatendo debitum, tunc dicitur adesse confessio extrajudicialis Parte præsente; Quando verò scriptæ sint tertio dicitur confessio Parte absente, de cujus efficacia in hac specie epistolarum inferius agitur. *u*

Altera vero species confessionis extrajudicialis Parte absente, juris civilis dispositione attenta, juxta unam opinionem, nullum constituit gradum probationis; Juxta verò alteram, eam semiplenam tantum facit.

Verum ex quadam æquitate canonica, quæ in Romana Curia recepta est, etiam ista species confessionis, perfectam, & concludentem inducit probationem, quasi quod canonica æquitas, non attendat formalitates, vel subtilitates juris civilis, sed contentetur sola veritate naturali, qua accedente, debitorem cogat ad solvendum quod debet, vel creditorem repellat à petitione ejus, quod ipse fassus sit sibi non deberi, vel solutum esse, ad occurrendum peccato, sine quo, unum vel alterum fieri non potest. *x*

Ista verò æquitas, admixtum habet rigorem ab ejusdem
Curiæ praxi inductum, circa modum probandi hujusmodi 23
confessionem, ut scilicet illa plenè, & concludenter probari debeat per testes bene contestes de loco, tempore, & verbis; *y* Difficultate cadente ubi agatur de pluribus, & geminatis confessionibus successivis, an scilicet admittantur testes singulares, cum ea singularitate, quæ dicitur adminiculativa, non autem obstativa, quia nempè unus deponat de una confessione facta in uno loco vel tempore, & alter de altera; Atque in hoc aliqua dignoscitur opinionum varietas; Aliquibus affirmantibus. Aliis vero negantibus; Probabilius autem videtur, ut de super certa regula generalis cuicumque casui applicabilis statui non valeat; Ideoque er-

ceſſitas vel partium opportunitas, dum rei veritas rectè comprobari poteſt cum libris & notulis adminiſtratorum, ità combinando fructus, ſeù redditus plurium annorum juxtà regulas Beneficialiſtarum in metiendo beneficiorum valore; Ideòque non videtur ad quid deſerviant ipſorum Judicum & Advocatorum, aliorumque miniſtrorum, quaſi in forma Tribunalis, acceſſus ac moræ, pro bonorum æſtimatione facienda, niſi ad dictum effectum telonii & mercaturæ, ſeo turpis lucri.

7 Quamvis autem in jure, vera ſit initio inſinuata poſitio, quod omnium major, ninuſque fallax eſt iſta ſpecies probationis per evidentiam rei. Ea tamen procedit in iis, quæ ſolo ſenſu corporeo à quocumque percipiantur; Secus autem in iis, in quibus operatio intellectus intret, quodque rei veritas diverſa eſſe poſſit ab eo, quod ipſa facies, vel apparentia oſtendit; Tunc etenim, confert quidem nimium rei aſpectus pro majori inſtructione animi, atque ad melius dignoſcendum, quænam probationes hinc inde colluctantes, magis attendi debeant, meliuſque concludant, ſed ipſa rei evidentia fallaciam continere poteſt, Ut frequens praxis me docuit, & præſertim (ex. gr.) occaſione quarumdam controverſiarum quæ in materia viæ publicæ in Regalium ſede peractæ ſunt, quod ſcilicet cum diſputaretur, an via eſſet publica vel privata, ipſe rei aſpectus, magnam, atque incontrovertibilem probabat publicitatem per quandam ſpeciem viarum conſularium, ſeù militarium, quas baſilicas vel ſtratas magiſtras dicimus; Et tamen compertum eſt; quod illum effectum faciebat frequens & continuatus uſus curruum, & jumentorum, aliorumque inſtrumentorum pro conductione lignorum, aliorumque bonorum ad flumen, undè proptereà ad alias ſpecies probationum hinc inde, cum magno conflictu convolare oportuit *f* cum ſimilibus caſibus. Et præſertim quando, occaſione retractum, vel devolutionis bonorum, quæ cum aliis liberis commixta ſeù confuſa fuerint, inſpicere congruat; an ædificium quod de facto unitum ſit, unam vel plures domos contineat. *g*

Et quoniam in controverſiis, confinium vel ſituationum
8 ipſa rei evidentia nimium ac principaliter attendenda venit. Hinc ſequitur, quod ubi acceſſus ad faciem loci non ſit de facili practicabilis, procedi ſoleat cùm mappis geographicis, quæ ſpecialiter ipſius cauſæ occaſione factæ ſint. Sivè cum illis mappis, quæ publicæ ſint, utpotè, confectę generaliter per geometras in libris ad id pro publica utilitate impreſſis, quibus deferendum eſſe juris regula videtur; Iſtam verò ſpeciem probationis frequenter fallacem detegi praxis docet; Ac propterea cum diſtinctione procedendum eſt; Aut enim agitur de mappa ſeù planta particulari, facta in eo caſu præciſo, de quo eſt quæſtio. Et tunc ſi eſt facta privato jure per aliquem peritum, ad inſtantiam unius Partium, quæ illam in actis exhibeat, & tali caſu, in nulla ratione habenda venit, altera Parte opponente, cum in effectu ſit privata atteſtatio illius periti, qui eam confecit. Aut verò eſt publica, & judicialis, facta ſcilicet à perito, qui concorditer, & de conſenſu Partium, vel ex officio deputatus fuerit per Judicem, ſivè ab illo tertio perito, qui diſcordantibus plantis confectis per peritos hinc inde nominatos, pariter à Judice ſit deputatus adeout facta ſit Partibus citatis, & auditis. Et tunc ei defertur *h* Niſi doceatur de erroribus, juxtà illas generalitates, quæ in quibuſcumque peritorum relationibus habentur infrà ſuper hac ſpecie probationis per peritos; Undè dici poteſt probatio fallax ac ſubjecta illis exceptionibus, quibus aliæ ſpecies, de quibus infrà, ſubjacent. Potiſſimè verò ubi agatur de planta, ſeù delineatione alicujus magni territorii ad effectum confinium, ſivè de illa prædiorum ruſticorum, ita ut practicari non valeat ille modulus elevatus, qui ad oculum ſtatum, vel ſituationem rei magis oſtendit, ut practicari poteſt in domibus aliiſque prædiis urbanis, cum iſto caſu facilius plantæ concordent. *i*

Ubi verò agatur de dicta altera ſpecie mapparum geographicarum, quæ non pro caſibus particularibus, ſed generaliter ad publicam cummoditatem, vel utilitatem à geometriæ profeſſoribus confectæ ſunt, atque in voluminibus vel in chartis impreſſæ, juxtà adeò frequentem uſum, quem hodie habemus; Et tunc, licèt regula videatur, ut eis deferendum ſit *l*; Adhuc tamen huic regulæ non ita ſimpliciter deferendum venit, ſed circumſpectè, ac maturè, procedendum eſt, cum in dies fallacia in eis detegatur, ubi præſertim controverſia ſit de aliquo loco, qui ſit in extremitatibus ſeù confinibus plurium Regnorum, ſeù principatuum, aut provinciarum, vel Mundi partium, adeò ut ſuper hac ſituatione ſit principalis quæſtio, ſive ab ea principaliter pendeat, id quod eſt in lite, cum dicta concluſio recipienda veniat, quando ſituatio deducatur incidenter, aliaque ſit cum circumdatione undique, adeout non cadat quæſtio, quæ cadit in locis exiſtentibus in extremitatibus, juxta diſtinctionem, quam (ex. gr.) habemus in quæſtionibus, quæ in Curia frequentes habentur inter Diœceſanos, & illos Prælatos inferiores qui juriſdictionem quaſi Epiſcopalem exerceant in aliquo loco, de quo ſit quæſtio, an exiſtat intra fines illius diœceſis, cujus Epiſcopus prætendat exercere legem diœceſanam, ac juriſdictionem, ſaltim à S. Concilio Tridentino delegatam.

Si enim, ex eiſdem mappis incontinenti conſtet, quod ille locus ſit undique circundatus ab ea diœceſi, adeout cum aliis diœceſibus non confinet; Et tunc fundata dicitur intentio Epiſcopi, donec Prælatus inferior per Apoſtolicum privilegium, vel per immemorabilem probet territorium ſeparatum cum qualitate nullius; Ubi verò locus ſit in confinibus, vel extremitatibus plurium diœceſum, adeout vigeat incertitudo ſeù poſſibilitas exiſtentiæ tam intra fines unius, quam alterius diœceſis; Et tunc punctus eſt ſub quæſtione, quæ diverſam praxim habere conſuevit; Quandoque enim proceſſum eſt cum ea opinione, quod alio Epiſcopo ſe non opponente, ac non exiſtente in cauſa, fundata ſit intentio illius, qui eſt in cauſa ex ea ratione quod ob generalem totius Orbis diviſionem in diœceſes ſub Epiſcopis, quilibet locus præſupponi debeat ſitus intra aliquam diœceſim; Aliquando verò proceſſum fuit cum diverſa opinione, quod ſcilicet Epiſcopo actori incumbat onus probandi id quod eſt ſuæ intentionis fundamentum, iſtaque probatio adeſſe non dicitur ubi ſit præſumpta tantum, atque contrariam habeat poſſibilitatem, ideoque intrat regula, quod Reo ſufficit vincere per non jus, vel non probationem Actoris, undè demandatum fuerit quod deberet confici planta. *m*

Sed ſi Auctor hujuſmodi mapparum aſſerat ſituationem 9
loci in una vel in altera diœceſi, ſivè in uno vel in altero principatu, idque ſit in quæſtione pariter ei non defertur, ſed intrat concluſio de qua infrà in petitorum materia, quod ſcilicèt eis defertur in iis, quæ nudi facti ſunt, atque ipſorum peritiam concernunt, non autem in aliis, in quibus Judicis partes potius aſſumant, atque ſint extrà eorum artem ſeù peritiam, cum in his pro quotidiana praxi de errore convinci ſoleant. *n*

Prout in quæſtionibus, quæ habentur ſuper vicinitate 10
ſeù comprehenſione in aliquo diſtrictu, juxtà quæſtiones, quæ in Curia haberi ſolent circa comprehenſionem ſub diſtrictu Urbis, quoniam ſi (ex. gr.) locus inſpiciatur poſitus inter Urbem & alterum locum remotiorem, quem jam firmatum ſit eſſe intra diſtrictum, tunc dicitur comprehenſio probata per rei evidentiam, quoniam ſi eſt intra diſtrictum locus, qui in remotiori ſitu exiſtat, multò magis eſt ille, qui eſt in ſitu citeriori ac proximiori, niſi allegetur error in ipſa ſituatione; Sed ſi deſumi prætendatur probatio comprehenſionis ex menſura, quæ reſultat ab eadem mappa continente ſcalam geometricam, cum qua geometriæ profeſſores prætendunt ſcire diſtantias, ſivè quod ſi Geometræ in eorum tabulis (ut facere ſolent) adjiciant lineas denotantes, ut id quod intra lineam eſt, dicatur intra diſtrictum vel provinciam, ſecus autem quod extra; Et tunc eis non defertur quando de hoc principaliter agatur, quoniam id non pendet ab eorum arte vel peritia, cum ſimilibus pro facti qualitate.

Poſita verò naturalis ſituationis veritate, adeout ita fir- 11
matum ſit factum, confinium autem determinatio pendeat ab iis quæ conſiſtunt in operatione intellectus, an ſcilicet controverſa pars territorii ad unam, vel alteram Civitatem vel provinciam reſpectivè pertineat; Et tunc id non pertinet ad peritos, & Geometras, ſed ad Judicem, qui id judicare debet, ex probationibus hinc inde factis; Et quando iſtæ concludant curandum non eſt de illis argumentis, quæ deſuper haberi ſolent; Quando verò non concludant, tunc recurrendum venit ad juris præſumptiones & argumenta, quæ præſertim deduci ſolent ex illis confinibus, qui dicuntur publici, & naturales, ut (ex. gr.) ſunt; Flumina; Montes ſeù eorum cacumina; Viæ Regæ, ſeù conſulates, & ſimilia, Quæ tamen ſunt argumenta redolentia ſimplicem juris præſumptionem elidibilem non ſolum per expreſſam probationem, ſed etiam per contrarias fortiores probationes pro qualitate facti, cujus potius, quam juris eſt iſta quæſtio, ideoque certam non habet regulam.

Atque in quadam facti contingentia, ſeù quæſtione 12
confinium inter duo loca, dicebam, quod ubi probationibus

bus hinc inde invicem colluctantibus, vel ſe deſtruentibus, res omninò ambigua ſit, præſumptio eſſe videtur pro pertinentia territorii intermedii æqualiter pro menſura populi utrobique viventis pro rata, ſeù cum debita proportione, non quod id perfectè concludant, ſed ad effectum inducendi præſumptionem, quæ coadjuvet probationes illius, cui ipſa aſſiſtat, ac debilitet probationes alterius, cui reſiſtat.

a Mantica *dec.* 79. Buratt. *dec.* 367. & 790. *dec.* 197. *par.* 8. & *deciſ.* 80. *par.* 9. *rec.* Otthob. *dec.* 62. Dunoz. *deciſ.* 655. *dec.* 105. *par.* 12. *rec. dec.* 7.
b *Piſana tenutæ coram Burlemont & in aliis impreſſ. poſt Paccichell. de diſtantiis dec.* 13. 18. 24. & 36.
c apud Rovit. *dec.* 66. & *ſuper pragm. de Commiſſar. deciſ.* 150. *p.* 6. *rec.*
d Zacch. *de ſalar. quæſt.* 11. Rot. *dec.* 150. *p.* 5. & *deciſ.* 10. *p.* 6. Rovit. *pragm.* 6. *de commiſſar. pragm.* 15. *de official.* De Marin. *ref.* 312. *lib.* 1. *tit. de juriſd. diſc.* 85. *in fine.*
e *tit. de feud. diſc.* 73. *cum plurib. ſeqq.*
f *in caſu de quo ſub tit. de Regal. diſc.* 136.
g Otthob. *dec.* 62. & *tit. de emphyt. diſc.* 56.
h Bich. *dec.* 169. *n.* 24. *cum aliis per* add. ad Burat. *dec.* 367. *ubi concordantes.* i *apud eoſdem de quibus lit. A.*
l *apud proximè allegatos.*
m *tit. de juriſd. diſc.* 11. & *ſeqq.* & *in ſupplemento.*
n Otthob. *dec.* 205. & *infrà diſc.* 33. *agendo de relatione peritorum.*

De probatione per juramentum; Et de diverſis juramenti ſpeciebus.

SUMMARIUM.

1 *De magna vi, & operatione juramenti, & de immutatione morum ſuper eo.*
2 *Quare antiquitus tanta virtus, & operatio ei tributa ſit.*
3 *Quod hodie tranſierit in quandam conſuetudinem; ideoque non adeò ei deferendum.*
4 *Quomodo hæc operatio debeat hodie regulari.*
5 *De pluribus juramenti ſpeciebus.*
6 *De juramento litis deciſivo ſeu purgativo & de ejus antiqua operatione.*
7 *Quid hodie dicendum ſit, & an illud ſit in uſu in criminalibus.*
8 *Quid in civilibus in quibus dicitur juramentum, partiri aut jura, aut juro.*
9 *De juramento tertii quod rem non habeat, neque dolo deſierit poſſidere.*
10 *De juramento ſuppletorio.*
11 *Quando iſtud juramentum facilius admittatur.*
12 *De juramento præſtando per creditorem immiſſum in ſalviano ſuper notula fructuum.*
13 *De juramento in litem, quando, & quomodo illi fiat locus.*
14 *De juramento confirmativo contractuum aliarum diſpoſitionum,*
15 *De eodem, & quas operationes faciat.*
16 *De juramento calumniæ.*
17 *De eodem, & an ejus omiſſio cauſet judicii, & actorum nullitatem.*
18 *De juramento fidei, ſeù aſſecurationis.*
19 *De juramento præſtando in ſuſceptione munerum, & officiorum.*
20 *De juramento præſtando per adminiſtratores, vel Appaltatores rerum fiſcalium.*
21 *De aliis ad materiam juramenti.*

DISC. XXV.

1 IN utroque jure, civili, & canonico, magis in hoc poſteriori, magna eſt vis, ac operatio juramenti; Majoremque illam facit antiquorum Canoniſtarum, & Moralium ſenſus, vel pietas, adeòut plura deſuper habeantur, non parva volumina, quæ ab uno, ac altero ſcriptorum genere deſuper compoſita ſint, plureſque habeantur quæſtiones; inter utriuſq; fori Eccleſiaſtici, & ſæcularis, vel reſpectivè interni, & externi profeſſores.

Verùm (ut alibi pluries advertitur) *a* ob immutata tempora, immutatoſque mores, de æquivoco fortè Moderni redarguendi videntur, ſub antiquorum fide, ſimpliciter ac indefinitè eaſdem operationes admittendo; Quamvis etenim apud Deum, omni tempore damnatus ſit, ac peccaminoſus perjurii reatus, quando ſcienter, ac doloſè ſequatur; Attamen, morum, ac temporum diverſitas, magnam deſuper induxit immutationem, unde propterea, ex regula juris ceſſantis cauſæ, ſive ceſſantis rationis, quamplures effectus pro meo judicio ceſſare videntur, ideoque erroneum eſt, cum antiquorum traditionibus non reflectendo ad caſuum circumſtantias, generaliter, ac indefinitè procedere.

Antiquiori etenim tempore, cujus moribus attentis; tam leges, & Canones, quàm primi Interpretes loquuti ſunt ad, juramenti interpoſitionem, nonniſi rarò, & ex magna cauſa, prævia conſilii maturitate, ac effectuum exindè reſultantium certioratione, deveniebatur; Tum ob graves pœnas corporales, quibus de perjurio convictus ſubjacebat, & præſertim juxtà aliquarum regionum mores illam amputationis manus dexteræ *b*; Tum etiam ob magnam infamiæ notam, quam non quidem juris tantum, ac idealiter, ut hodie incurri Moderni tradunt, ſed de facto in hominum, ac populorum opinione; Unde propterea rarus erat hujuſmodi reatus incurſus, magnæque de conſequenti rationabiliter erant juramenti, ità ſolemniter, ac maturè præſtiti operationes.

Hodie verò, ob nimium frequentem illius uſum, id in abuſum tranſiviſſet rectè dici poteſt, dum in quolibet levi actu, pro Notariorum ſtylo, vel formulario, ſive pro 3
clauſulis apponi ſolitis, illud interponitur, adeout ipſi jurantes, neque ſciant, neque cogitent, quid agant, unde propterea, neque peccare credunt, nullaque de facto infamia, vel turpitudinis nota incurratur; Et per conſequens rectè intrare videtur præfatum argumentum à ceſſante cauſa ſeù ratione; Non quidem, ut omninò jurisjurandi religio contemni valeat; vel quod ſæcularis poteſtati concedendum ſit, illi directè derogare, vel diſpenſare; cum ea, quæ genericè deſuper in jure præſertim canonico ſtatuta ſunt, utpotè ratione peccati, ac reatus apud Deum diſpoſita, etiam hodie, omnique tempore vigeant; Sed ut ad hujuſmodi temporum, ac morum differentiam reflectendum ſit pro congrua applicatione.

Nimium etenim improbabile videtur pro reatu, etiam
ad effectus civiles, culpabile, ac punibiles illos reddere, qui nunquam peccare, vel delinquere cogitarunt; 4
Ac propterea, pro facti qualitate, hujuſmodi operationum applicatio regulanda videtur, inſpecta ſcilicet principaliter earum ratione (ut homines, tanquam animalia rationalia decet,) non autem, quocumque rationis uſu, vel diſcurſu neglecto, brutali more, cum ſolis præceſſorum veſtigiis procedere, illaque inſequi, non reflectendo, quod ipſi attenta ſuorum temporum conditione, atque hujuſmodi operatione, vel ratione vigente, be- 5
ne hujuſmodi ſemitas calcarent, quas hodie non niſi ad limites earum cauſæ, vel rationis ſimpliciter calcare, erroneum eſt, ac rationabile. *c*

Plures itaque juramenti ſpecies in jure habentur; Sive plures ſunt cauſæ, vel occaſiones, ob quas juramentum, quod idem ac unicum eſt, præſtari ſolet, ideoque illud diverſa recipit vocabula; Aliud enim eſt juramentum, quod 5 1
deciſivum dicitur; Aliud verò quod ſuppletivum; Aliud quod confirmativum ſeu approbativum actus alias invalidi, quod fidei etiam dici ſolet; Aliud quod in litem dicitur; Aliud quod calumniæ appellatur; Et aliud quod eſt ſolemnitatis, ſeù veritatis indicativum. *d*

Quatenùs pertinet ad primam ſpeciem, quæ eſt una de ſpeciebus probationis, atque ſubjectam materiam percutit; juramentum deciſivum, quod alias purgativum 6
nuncupari ſolet, pro diverſa cauſarum, vel judiciorum qualitate, ut ſcilicet in civilibus priùs, in criminalibus autem poſteriùs vocabulum, à Practicis adhibeatur, illud eſt, quo ab una Partium ad ſuæ actionis, vel reſpectivè exceptionis, aut defenſionis, ſufficientem probationem præſtetur.

Inſpecto ſiquidem jure canonico ſeu eccleſiaſtico; Tanta erat antiquitus juramenti irreverentia, & exiſtimatio, ut de gravibus criminibus imputati, abſque alio proceſſit defenſivo, cum ſola hujuſmodi juramenti purgativi, publica, & ſolemni præſtatione, ſuæ innocentiæ ſufficientem inducerent probationem, atque abſolutionem, omniſque maculæ ablutionem reportarent; Ut etiam in magnis Prælatis, iiſdemque Summis Pontificibus, ita à gravibus imputationibus apud Imperatores, alioſque Principes ſe exculpantibus, ſacræ, vel eccleſiaſticæ paginæ docent. *e*

Ex rationibus autem ſupra recenſitis; Hodie iſta defen- 7
ſionis, vel exculpationis ſpecies, in omnimodam deſuetudinem abiiſſe videtur, quoniam Criminaliſtarum ſtylus eſt, quoties ex defectu concludentis probationis, vel ex aliqua ejus enervatione, quæ reſultet à probationibus Partis, ita res in ambiguo poſita ſit, ut crimine probatio

sufficiens non reputetur ad condemnationem, minusque ad tormenta, ad quæ non omninò certi criminis purgatio hodie redacta videtur, neque è converso sufficiens adsit probatio innocentiæ, cujus ratione, plenæ, ac liberæ sententiæ absolutoriæ locus fiat, eadem ex hactenus deductis, vel cum clausula *novis non supervenientibus judiciis* pro diverso stylo vel praxi concedi soleat.

In civilibus autem, istud juramentum litis decisorium, quod etiam pro diversis loquendi moribus, partiri appellatur, quod scilicet actore sufficienter non probante id, quod à reo sibi deberi supponat, illi offerat, ut juret se non debere, eoque jurare recusante, sibi juramentum suæ actionis, vel petitionis ad sufficientem probationem referatur; Et è converso id actori, vel creditori habenti jam certam probationem crediti, offerat debitor, qui solutionem alleget, ita faciendo partitum, dicendo, Aut jura, Aut juro ego. *f*

Adhuc tamen modernis temporibus, hujus juramenti, fortè nulla, vel nimium rara est praxis, præsertim in rebus gravis momenti, adeout pro meæ diuturnæ forensis vitæ cursu, in illis qualificatis Tribunalibus, in quibus pro Curiæ stylo, solùm Advocati (qui re tales dici mereantur) versari solent, numquam viderim causam per hanc viam decidi; Nimium enim circumspectè in hoc procedendum est, ad duo reflectendo; Primò scilicet, an ex parte proponentis hoc partium, deducantur adminicula, veritatem per eum assertam verisimiliter suadentia, vel ejus sufficientem, ac probabilem summum inducentia, cum sine his hæc propositio admitti non debeat; Et secundò reflectendo ad qualitatem personæ petentis, vel ejus à quo petitur, ne alias fraudibus aditus aperiatur, quia nempè ille versutus, qui à viro timido pecunias vel bona, aut liberationem debiti extorquere velit, illum provocet ad jurandum cum aliqua extrajudiciali comminatione querelæ criminalis de perjurio; Sive quod etiam sine expressa comminatione, qualitas provocantis id timere faciat, ideoque provocatus recuset, atque locus fiat ejus affectato juramento, ad industriam præstando, cum similibus: pro facti qualitate; Ideoque meritò in usu non est, nisi fortè in aliquibus causis inferioribus, quæ (ex. gr.) in Curia, coram Locumtenente civili Gubernatoris, vel coram simili Judici inferiori peragi solent. *g*

Atque hujus juramenti purgatorii species, in usu quandoque esse solet, ut præstetur, ad quamdam juris simplicem
9 præsumptionem tollendam; Ut putà est illud juramentum, quod præstetur à tertio, quod rem non habeat, neque dolo possidere desierit; *h* Sive ab hærede, quod non habet aliquas scripturas defuncti, quarum existentia penes ipsum ex juris præsumptione deducatur *i* cum similibus.

Pariter pro mea praxi (quæ ut præmissum est, in Advocatis, ut plurimum in causis gravibus tantum esse solet);
10 Rarus in Curia est usus alterius speciei juramenti suppletorii, quod scilicet detur in supplementum plenæ probationis actionis, vel exceptionis, quæ semiplenè probata sit, Vel quia ob multas limitationes, quas ista regula patitur, raro ad praxim sit deducibilis; Vel quia ob rationes supra insinuatas, mutationis morum, ac temporum, nimiæque facilitatis jurandi, Tribunalia meritò hanc speciem probationis parvipendeant; quandoque verò admittant, facti qualitatem ita exigere, ideoque id certam non habet regulam, sed prudenti Judicis arbitrio est remissum *l*; Potissimè quia ob parum commendabilem usum adhibendi juramentum in quolibet contractu, etiam locationis domus, vel in aliis rebus manualibus, vix dari poterit vir, quantumvis probus, & qualificatus, qui de perjurii reatu convinci non valeat, eo quia pro consuetà inadvertentia, vel ex alio accidenti, punctualiter, ac præcisè, non servaverit omnia, quæ in contractibus, aliisque conventionibus promiserit, unde propterea intret limitatio, quæ præ cæteris à DD. datur contrà perjurium, ut ad hujus juramenti præstationem admitti debeat.

Facilius verò istud juramentum in sensu DD. intrat, quando probatio non percutiat substantiam, sed accidenti-
11 tia; Putà quia accedente probatione, quod bona data sint, vel respectivè subtracta, incerta remaneat quantitas, vel qualitas, quæ minorem, ac imperfectam probationem exigit, quoties substantia, perfectè probata sit, cum admittatur probatio, accidentium etiam per juramentum *n*; Verùm pariter non multum frequenter hoc practicari vidi.

Frequens autem juramenti praxis in Curia (adhuc tamen pro meo sensu parum commendabilis), est illa
13 quæ præstatur per creditores immissos in salviano, super notula per eos exhiberi solita, circa fructus ex pignore prætorio perceptos, ut infra in hujus judicii particulari sed se advertitur.

Theoricæ sive in abstracto, per ora vulgi Causidicorum, magis volitat juramentum in litem, quod de jure in plerisque casibus, & præsertim contra tutores, & 13
curatores, aliosque legales administratores, sive alios, quibus eadem congruat ratio deferri solet ipsi Parti interessatæ; Verum pariter nimium rarò ad praxim iste casus deducitur, ut scilicet hoc juramentum, Actoris petitionem vel intentionem fundet, ob tot requisita, quæ desiderantur; Primò nempe ut concurrat impossibilitas vel difficultas probationis, ex dolo, vel facto culposo alterius, quod in tutore non conficiente inventarium, neque librum, quandoque verificentur, sed in aliis est difficile; Secundò ut competat persone verisimiliter informatæ de eo, super quo juramentum præstet, vel præstare offerat, ideoque denegatur hæredi; Tertiò ut præstetur contra ipsum principalem culposum ac informatum, ideòque è converso non datur contra hæredem
18 scretus rigor leguleicus, qui calumniis potiùs aditum, seù fomentum præstat, dum (ut præmissum est) juramenti præstatio redacta est ad meram formalitatem, neque unquam praxis docet illam operationem vel proficuum effectum, ad
19 quem est introductum, Undè meritò in plerisque tribunalibus & locis, quamvis pro consueto formulario de illo obji-
ciatur, recessit ab aula; Atque præsertim in Rota, quando constat de bono jure, illud negligi solet. *u*

Sub ultima demum superius distincta specie juramenti, quod fidei, seù assecurationis dicitur, cadere videntur omnes illæ species, præter expressas, quas in jure vel in usu habemus; Ut putà, est juramentum fidelitatis, quod vassalli, dominis præstant, vel subditi, superiori; Aut illud pacis vel fœderis, tàm inter Principes: quam inter privatos; Sive illud, quod sub nomine juratoriæ cautionis in jure exprimitur, quod pro casuum, ac personarum qualitate, vicem fidejussoriæ quandoque habere solet, Aut illud quod per officiales, ac alios alicui muneri præpositos præstandum est in muneris susceptione desuper illius recta administratione, ut in omnibus ditionibus praxis docet in iis, qui Magistratus etiam majores gerant; Atque in Curia praxis docet in ipsomet Papa & Cardinalibus; Et habetur præsertim in examinatoribus Synodalibus, cum similibus, de quibus in suis sedibus sparsim.

Ac etiam à fisci Administratoribus, vel Appaltatoribus exigi solet juramentum in redditione rationum, vel
20 in exhibitione computorum, ad effectum eos coercendi cum gravibus pœnis, quando computa minus fideliter dentur, ut in sua materia advertitur. *x*

Alia verò, quæ hanc juramenti materiam concernunt, an scilicet suppleat duos defectus; Sive quam operatio-
21 nem habeat illud implicitum, quod ineat obligationi camerali; Aut an contineri dicatur in illis verbis, quod promissio habeat vim juramenti, seu actus jurati; Seù an & quomodo transeat ad hæredes, & similia; Contractuum, & obligationum, vel creditorum, seù alienationum materiam potius concernunt, quàm istam judicialem, ideòque in suis contractuum, & alienationum, vel creditorum sedibus cadunt.

a *tit. de alienat. & contract. disc. 260. & tit. de cred. discurs. 116. & alibi.* b *eodem disc. 116.*
c *infrà disc. 35. & in relatione Curiæ ubi occasione agendi de Rota, agitur de modo judicandi disc. 32.*
d *de his speciebus DD. qui de hac materia formiter tractant, & præsertim* Seraphin. Mancin. Guttier. & Del Bene.
e *tit. Decretal. de purgatione Canonic.*
f Menoch. *de arbitrar. casu* 189. Cyriac. *contr.* 37. Salnst. *in prax. lib. 2. cap. 39.* Ridolph. *par. 1. cap. 10. & n. 117.* Cavaler. *decis. 82. & 103.*
g *infra in relatione Curiæ agendo de Tribunali Gubernatoris Urbis disc. 36.*
h *titul. de Regal. discurs. 129. & tit. de credito discur. 22.*
l Gregor. & adden. *decis. 199.* Otthob. *decis. 43. decis. 70. par. 10. recent.*
l Cavaler. *d. decis. 82. & 103. Et è contra* Mantic. *dec. 6. & 25. & 58.* m *d. dec. 70. par. 10. rec.*
n *supra dis. 22. tit. de cred. dis. 80. 128. & 148.*
o *infrà disc. in quo agitur de judicio possessorio adipiscendæ, ubi de salviano.*
p *de hoc juramento in litem, ejusque requisitis, & quibus deferatur, vel cotnra quos præsletur lib. 7. tit. de tutor. & administrator. disc. 8. & 9.*
q *tit. de dote disc. 143. & tit. de alien. & contract. prohibit. sepius, & alibi.* r *supra disc. 20.*
f *infra in eo disc. in quo agitur de exequutione obligationis cameralis, vel similis obligationis.*
t *de hoc juramento calumniæ super præmissis* Gregor. & add. *decis. 157. & 209. dec. 254.* post Zacch. *de obl. cam.* Cels. *decis. 92.*
u *ibidem peoximè suprà præsertim* Cels. *dec. 92.*
x *tit. de Regal. disc. 119.*

cum transierit in meram cerimoniam, seu formalitatem, neque fortè datur casus, ut illius præstatio, terreat, vel avertat à cæptæ litis prosequutione quæ propterea ad aliud non servit nisi ad dandam occasionem pejerandi; ac illaqueandi animas. *a*

Super istius autem juramenti defectu, quæstiones cadere
17 solent; an exinde judicii seù actorum nullitas resultet; Atque ubi de illo expresè oppositum sit, aliqui credunt nullitatem resultare; Verum pro meo judicio, est idem indi-

De instrumentis, & aliis publicis documentis, eorumque fide circa substantiam, idest falsitatis, vel respectivè sinceritatis, & veritatis qualitatem. [1

SUMMARIUM.

1 *Instrumentum publicum facit probationem probatam*
2 *Quot modis instrumentum esse soleat falsum, vel alteratum.*
3 *Quid possit notarius addere instrumento, vel prothocollo, quod non sit in matrice.*
4 *An requiratur certioratio partium super vi, & operatione clausularum cum distinctione inter substantialia, & accidentalia.*
5 *Quando etiam in accidentalibus debeat fieri certioratio, vel fieri non possit additio.*
6 *Ad quid attendatur, an dicta additio sit dolosa necne.*
7 *De casu falsitatis sine culpa Notarii, nec testium.*
8 *De suppositione personæ contrahentis.*
9 *De alia suppositione personæ testatoris.*
10 *De falsitate commissa à tertio per imitationem manus Notarii.*
11 *De alia falsitate circa assertionem contrahentis, qui asserat se patrem familias, vel majorem, cum non sit talis.*
12 *De suppositione scripturarum in archivitis, vel publicis locis.*
13 *In dubio præsumptio assistit veritati, & resistit falsitati.*
14 *An, & quando sola suspicio falsitatis habeatur pro falsitate.*
15 *De eodem, & declaratur.*
16 *Quando sit vitium intrinsecum, vel extrinsecum.*
17 *De apostillis, vel superadditionibus, & an requiratur subscriptio Notarii.*
18 *Quomodo probetur falsitas.*
19 *Quomodo deferendum sit doctrinis ex hac materia.*
20 *Verisimile, vel inverisimile in hoc nimium attenditur.*
21 *Quando non reperitur matrix, vel prothocollum.*
22 *De diversitate instrumenti à prothocollo vel matrice, quia instrumentum contineat ea, quæ non sint in matrice.*
23 *An debeat constare, quod clausulæ adjectæ sint de voluntate partium.*
24 *De casu in quo non liceat Notario addere, neque accidentalia.*
25 *De eodem, & quomodo verborum, vel clausularum amplitudini deferri debeat, dantur exempla.*
26 *De eodem circa clausulas opponi solitas in testamentis.*
27 *De discrepantia inter instrumentum, & matricem circa substantialia.*
28 *Quid si super eodem actu Notarius det duo publica instrumenta inter se diversa.*
29 *Quid isto casu sit faciendum, & quomodo deferri debeat matrici.*
30 *Nimiæ cautelæ sunt suspectæ.*
31 *De opinione quod neutri deferatur, quomodo intelligi debeat.*
32 *De qualitatibus quas debet habere judex, & quomodo in hoc se gerere debeat.*
33 *De differentia inter forenses, & scholasticos.*
34 *Quod potius instrumento publico, quam copiæ deferri debeat, sed declaratur.*
35 *De opinione quod inter instrumenta, debeat deferri magis extenso, vel magis pinguis.*
36 *De eodem, & quando id procedat.*
37 *Quomodo in hoc sit procedendum in judicando.*
38 *Quid si matrix reperiatur cancellata, vel cum aliqua adnotatione præjudiciali, per Notarium viventem.*
39 *Quid Notario defuncto.*
40 *De discrepantia inter Notarium, & testes instrumentarios, vel testamentarios.*
41 *De aliis generalitatibus in hac materia.*
42 *An quos recurrendum sit.*
43 *De discrepantia inter instrumentum, vel capitula, seù aliam scripturam partium, cui potius deferendù sit &c.*
44 *Condemnatio, vel inquisitio Notarii de falso tempore, an præjudicet instrumento.*
45 *An ejusdem Notarii confessio præjudicet.*
46 *De suspicione ob locum, in quo reperta sit matrix.*
47 *Quid si testis neget interfuisse instrumento.*
48 *De discrepantia inter annum, & indictionem.*
49 *In concursu conjecturarum, & argumentorum remanet firmum instrumentum &c.*

DISC. XXVI.

1 ISta ſpecies probationis per inſtrumentum publicum, magna in jure reputatur, unde propterea, per ora forenſium, quotidiana volitat propoſitio ab antiquioribus tradita, quod inſtrumentum facit probationem probatam, & rem claram, ac manifeſtam. *a*

Adhuc tamen, poſita ejus publicitate, ſive, (ut noſtri dicunt) forma probanti, cum omnibus requiſitis, quæ de jure, vel de ſtylo deſiderantur, fallaciæ poſſibilitas ineſt, ut inſtrumentum minus vera contineat; Id-
2 que pluribus modis ſequi ſolet, ac poteſt; Primò nempè ex culpa, & machinatione Notarii, & teſtium, ut contingit in inſtrumentis verè falſis, quoad ſubſtantiam contractus, quia nempè conficiatur à Notario cum teſtibus inſtrumentum verum ſuper actu non vero; Secundò cum culpa Notarii, non autem teſtium, ſuper falſitate non omnimoda, ſed in parte, quia nempè inito actu verò, coram Notario, & teſtibus Notarius, ſive in matrice, ſive in protocollo, vel in publico, veritatem alteret, ac diverſimodè actum extendat, circa ſubſtantialia, ad quæ ejus poteſtas non extenditur.

Quamvis enim ſtylus Notariorum ſit, adnotandi in
3 ſchedula breviter, ſubſtantiam conventionis vel actus, undè propterea imbreviatura vulgò dicitur, cum facultate, latius, in forma debita, & conſueta, extendendi inſtrumentum in prothocollo; ſive illud quod in publica forma extenditur, ut partibus detur; Attamen id intelligitur quoad clauſulas, & cautelas acceſſorias, & conſequutivas, quæ de ſtylo apponi ſolent pro firmiori validitate, ac majori obſervantia actus, eo quia Notarius tanquam in arte peritus cenſetur rogatus à Partibus facere actum debitis ac ſolitis cautelis & clauſulis munitum, ut ſit validus ac firmus ſuamque obſervantiam vel exequutionem habet eo modo meliori quo poteſt. *b*

Atque exinde manat, magis receptum eſſe, ut neceſſaria non ſit Partium notitia vel certioratio, ſuper efficacia, vel
4 operatione clauſularum, quoties illæ de jure, vel de ſtylo, ſint ſolitæ & connaturales. *c* Secus autem circa ſubſtantialia, quæ ipſius actus alterationem contineant in pactis vel in aliis, quæ non ab ipſius Notarii formulario, ſed à Partium voluntate pendent, quoniam tunc falſitatem poſitivam id redolet. *d*

Verùm etiam in accidentalibus, Quamvis de ſtylo apponi ſolitis, falſitas, ſive doloſa, ſive non doloſa, verificabi-
5 lis eſt, quia nempe Partes vel una earum, noluerint adjici aliquam clauſulam, vel cautelam, quamvis apponi ſolitam, Ut exemplificari poteſt, quod in caſu, quem non ſemel praxis me docuit in aliquibus partibus abhorretur obligatio in forma Cameræ Apoſtolicæ, vel quia ſæculares Magiſtratus ejus praxim in ipſorum ſubditis prohibeant; Vel quia ob opinionem, quod ſecum ferat excommunicationem, nolint partes illi ſe ſupponere; Et tamen Notarius illam adjiciat quandoq; etiam ſine dolo, ſed inadvertenter ex conſuetudine, vel ſtylo, oblitus diverſæ voluntatis Partium; Quod etiam quandoque in juramento cadit, quod ſcilicet nonnullæ perſonæ conſcientiæ timoratæ, ne ſe exponant peccato, quod perjurio ineſt, quoties ſtatuto tempore præciſa obſervantia non ſequatur, jurare renuunt; Et tamen Notarius, ex eadem ratione ſuę conſuetudinis, in extenſione Inſtrumenti, juramentum adjiciat; Quoniam, licet ſine dolo, & machinatione id ſequatur, adhuc tamen eſt falſitas, ad effectus civiles inter Partes, ad quos nil refert, an falſitas doloſa, vel non doloſa ſit, cum iſta circumſtantia, ſeù diſtinctio percutiat effectus criminales, vel penales.

Tertius fallaciæ modus ſequi poteſt, abſque Notarii, & teſtium culpa, ſuper actu quod eos, materialiter, ac formaliter verò, quamvis quoad ſubſtantiam, ille veriùs non ſit; Ut (ex. gr.) verificari poteſt in caſu relato per aliquos DD. in materia teſtamentaria, quod ſcilicet teſtatore in ſtatu ſalutis ordinante teſtamentum, illudque reponente in ſcrinio, & ad effectum illud conſignandi clauſum & ſigillatum Notario, & teſtibus, juxtà formam illius teſtamenti, quod dicitur nuncupativum nuncupatione implicita; Ejuſdem teſtatoris famula, ſubtracta à ſcrinio ſchedula vera, aliam, quæ omninò ſimilis in parte extrinſeca erat, ſuppoſuit, quam teſtator in loco à ſe repoſitam inventam Notario coram teſtibus conſignavit, unde propterea actus undique verus ac ſincerus fuit, tam ex parte teſtatoris, quam ex illa Notarii, & teſtium, & tamen revera erat falſus, ex falſitate non culpoſa. *e*

Idemque ſequi ſolet ratione ſuppoſitionis perſonæ, quia nempè, Notario, & teſtibus, etiam ſine dolo, ſed juſtè opinantibus, quod illa eſſet perſona vera, attamen erat ſuppoſita; Hinc proindè ad iſtum effectum, in pleriſque locis, ex jure municipali ſtatutum eſt, atque ubique ex
8 diſpoſitione, vel intentione juris communis, exactè, ac diligenter practicari deberet, ut Notarius, & teſtes, vel ſaltim eorum aliqui, benè cognoſcant Partes, ne huic ſuppoſitioni ſubjaceant; *f* Nihilominus, quandoque adeo benè, ac ſtudioſè, machinatio confici, ſeù præordinari ſolet, quod Notarius, ac teſtes juſtè decipiuntur; Ut contingit in teſtamentis, quæ per graviter infirmos cum ma-
9 gna celeritate ordinari ſolent, quod ſcilicet, quandoque ſequuta jam morte infirmi, per domeſticos eaque occultata, in eodem lecto, & cubili, ſupponatur alter falſitatis machinator, talis aſpectus, ut in parte ſimilitudinem redoleat, aliam partem more graviter infirmorum cooperatam retinendo, atque vocem flexilem & debilem graviter infirmi fingendo, dicat id quod alii falſitatis machinatores in animo habeant; Unde propterea inſtrumentum deſuper confectum, ſit verum, & authenticum, atque ex parte Notarii, ac teſtium ſincerum; & tamen contineat falſitatem, cum ſimilibus.

Quartus eſt falſitatis modus, tàm circa ſubſtantiam actus quam circa ipſammet materiam, ſeù ſcripturam, ſine dolo, vel culpa Notarii, & teſtium, ut contingit in illis inſtru-
10 mentis, quæ, imitando Notarii characterem, ac ſigillum, vel ſignum, per alium falsò confingantur.

Et quintò demum, illa falſitas verificari ſolet, quæ committatur per unum contrahentium, circa ſuæ perſonæ qualitatem, quia nempè cum ſit filius familias, ſe præſup-
11 ponat ſui juris; Vel cum ſit minor, ſe ſupponat majorem; *g* Aut ſe ſupponat ſocium vel mandatarium, cum non ſit, cum ſimilibus. Verùm iſte caſus verè & propriè non percutit materiam falſitatis inſtrumenti, vel ſcripturæ, ſed potius actus inefficaciam.

Datur quoque in aliis documentis, quę publica dici poſſunt, atq; regulariter fide digna ſunt, ſpecies falſitatis, quæ ex ſuppoſitione reſultat, quia nempè, (ut frequens praxis
12 docet in ſtultis ac vanis antiquæ nobilitatis minus veræ indagatoribus) ſupponantur in antiquis, probatiſque archiviis, bene imitata, & confiſta privilegia, vel alia documenta; Sive etiam bene imitato charactere, ac ſigno antiqui Notarii jam defuncti, ſcripturam alicujus inſtrumenti vitioſè antiquatam in ejus prothocollo, vel inter ejus matrices imbreviaturas reponant, cum ſimilibus machinationibus, quæ per humanam malitiam excogitari ſolent, abſque eo quod lex, id impedire, ſeù occurrere valeat.

In his autem, aliqua juris regula deſuper ſtatui non poteſt, cum totum ſit facti & probationis; Juris autem regula
13 generalis, percutit ſolùm præſumptionem veritatis, ac ſinceritatis actus, cum excluſione falſitatis, quæ in dubio preſumenda non eſt, ſed probanda; *h* Quando verò probatio ſufficiens adſit, necnè, pariter certa regula ſtatui non poteſt, cum totum dependeat à probationibus veris vel adminiculativis, quæ in facto conſiſtunt.

Quando autem probatio ſufficiens non habeatur, ſed ſolum ſuſpicio accedat, tunc diſputari ſolet, an ſola ſuſpicio falſitatis pro falſitate habenda ſit; Atque generalis
14 diſtinctio traditur, inter judicia criminalia, & civilia, ut in prima ſpecie, ſuſpiciones non ſufficiant, ſed concludentes probationes requirantur proportionabiliter, & reſpectivè, juxta diverſos effectus per Criminaliſtas conſideratos, inquiſitionis ſcilicet, ac tormentorum, vel condemnationis; In altera verò ſpecie, ſufficiant ſuſpiciones, illæque pro veritate habeantur. Atque ità plerique indefinitè cum iſta generalitate procedunt, quando de cauſis civilibus agatur, ut ſcilicet ſuſpicio falſitatis habeatur pro falſitate. *i*

Verum id manifeſtum continet æquivocum, quoniam iſta propoſitio rectè procedit in illa ſuſpicione, quæ oriatur ex vitio viſibili, puta abraſionis, vel cancellationis,
15 aut alterationis verborum, vel characterum, cum ſimilibus; Secus autem ubi vitium non ſit viſibile circa ipſam ſcripturam materialem, quæ perfecta & nitida ſit, ſed vitium falſitatis tanquam latens, ac indiviſibile, circa ipſum actum formalem potius, quàm materialem extrinſecus deducatur, Tunc etenim res eſt in oppoſitum, quod ſcilicet præſumptio ſit pro veritate, in excluſionem falſitatis, cujus exceptio proindè, quoties non omninò clara ſit, ſed dubia, & altioris indaginis, non impedit inſtrumenti exequutionem, vel operationem. *l*

Dicitur autem vitium intrinſecum, in cujus caſus ſuſpicio pro veritate habeatur, quando abraſio, vel alteratio,
16 ſeù ſuperadditio (quam appoſitillam vulgò dicimus,) expreſſam non habeat Notarii approbationem. Ea enim cur-

rente, nullum dicitur adeſſe vitium, quoniam appoſtillæ, vel accommodationes, factæ & approbatæ ab eodem Notario, habentur ac ſi eſſent in corpore ſcripturæ, iſtaque integra & nitida eſſet, cum totum pendeat ab ejuſdem Notarii fide. *m*

Et quamvis plerique teneant, quod in ſingulis appoſtillis, vel accommodationibus, ad excludendam hanc ſuſpicionem, ſive ad earum fidem, neceſſaria non ſit approbativa ſubſcriptio Notarii, à quo appoſitæ præſumantur, donec falſitas vel illicita ſuperappoſitio probetur; Attamen id pariter æquivocum continet, confundendo in-
17 ſtrumentum publicum, cum matrice, ſeu originali imbreviatura, Ac etiam juxtà locorum, ac Notariorum ſtylum, cum prothocollo, quod matricis, quoque ſpeciem habet; In his etenim ſcripturis, quibus matricis terminus congruit, dictum aſſumptum procedit, quoniam etiam ipſum corpus ſubſcriptionem non exigit, neque habere ſolet, quamvis pro locorum vel Notariorum ſtylo, potius commendando, quàm damnando, adhiberi ſoleat, ideoque acceſſorium ſortitur naturam principalis, Secùs autem ubi agatur de illa ſcriptura, quę in publica forma Partibus traditur, ut in judicio, vel extrà, tanquam inſtrumentum publicam fidem faciat. *n*

Quando verò, falſitatis, vel alterationis ſufficiens probatio adeſſe dicatur; Certa non habetur in jure ſtatuta regu-
18 la generalis cuicumque caſui applicabilis, cum tanquam punctus facti potius, quàm juris, pendeat à ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, ex quibus, pro regionum moribus, ac etiam pro magis, vel minus probata fide Notarii, atque perſonarum intereſſe habentium, bona, vel mala fama, ſeu qualitate, aliiſque conſideranionibus pendet, ut in uno caſu minores probationes, vel ſuſpiciones, & adminicula ſufficiant; In altero autem, eadem, ac majora inſufficientia ſint, quia ſic unius, vel alterius caſus qualitas exigat; Ideoque erroneum eſt cum generalitatibus procedere, ſive deciſiones, aliaſque doctrinas, unum caſum percutientes, cuicumque alteri applicare, ut modernorum Pragmaticorum conſueta ineptia facere ſolet.

Expedit ſiquidem, atque commendabile eſt, ſcire, ac inſpicere deciſiones, quæ in ſimilibus caſibus prodierint, ad
19 effectum ità recipiendi lumen ſeu normam, pro arbitrii regulatione, congruave applicatione; Verùm ſtultitiæ ſpecies eſt, cum earum ſola littera procedere; Major verò ſtultitia eſt, quando id ſequatur in Conſiliis, quæ ad unius Partium oportunitatem, conductitio more prodierint, ut alibi non ſemel, ſed ſemper oportunè advertitur.

Potiſſimè verò eſt reflectendum ad veriſimilitudinem, vel inveriſimilitudinem reſultantem à rei brevitate, atque ab intereſſe, vel utilitate exinde obveniente auctori, ſeù machinatori præſuppoſitæ falſitatis, quæ abſque notabi-
20 li utilitate, ac intereſſe, præſumenda non eſt, cum id improbabile ſit. *o*

Prætendi frequenter ſolet, ut inſtrumenti falſitas, vel alteratio, quæ ejus fidem incontinenti adimat, convincatur ex ejuſdem Notarii actibus affirmativis vel ne-
21 gativis; Affirmativis ſcilicet, eo quod inſtrumentum diverſum eſſet à matrice, vel à prothocollo, atque majora, vel reſpectivè minora contineret; Et negativis, quia in ejuſdem Notarii prothocollo vel ſchedula non reperiatur matrix vel originale.

Adhuc tamen iſta non concludunt, ſed bene ſuſpicionem inducunt, nimiumque in conſideratione habenda ſunt, quando aliæ probationes vel præſumptiones ſeù adminicula concurrant, cum illæ ex hujuſmodi circumſtantiis magnum recipiant fomentum, ſed ſolum & de per ſe non ſufficiant, præſertim circa factum negativum, quod matrix vel originale inter aliàs Notarii ſcripturas, non reperiatur; Non per hoc enim quod non reperiatur matrix, id præjudicat publico inſtrumento, quoties iſtud in reliquis ſuam habet formam probantem, cum quandoque originales matrices ſeù originale imbreviaturæ, amitti, ſeù parvi pendi ſoleant, præſertim defuncto Notario, qui diligenter proprias ſcripturas cuſtodire ſolet, illæque remanent penes heredes, vel alios cuſtodes, ſeù adminiſtratores, qui tantam diligentiam adhibere non ſolent, undè propterea de facili debitor vel alter intereſſatus, matricem occupando, ſeù lacerando, eludere poſſet jus creditoris, vel alterius Partis, quæ ità quieſcat cum inſtrumento, publico, quod in authentica & probanti forma penes ſe retinet, & cuſtodit. *p*

22 Quò verò ad alios actus affirmativos, quod ſcilicet inſtrumentum diverſum ſit à prothocollo ſeù matrice. Diſtinctio eſt inter ſubſtantialia, & accidentalia; Ubienim agitur de accidentalibus, ſub quorum nomine veniunt, clauſulæ, & cautelæ, quæ de ſtylo ipſius Notarii, vel de conſilio ſapientis, acceſſorie, & famulativè adjici ſolent, pro majori firmitate, ac obſervantia actus, ità occurrendo rigoroſis ſubtilitatibus juris, ob quas actus uno modo difficultates pati poſſet, ut valeat, ſuamque exequutionem habeat, eo modo quo valere poteſt. Et tunc diſcrepantia non obſtat, ex ſuperiùs infinuata propoſitioue, quod Notarius in extenſione prothocolli, vel inſtrumenti, addere poteſt hujuſmodi clauſulas vel cautelas, pro quibus tanquam peritus in arte à Partibus rogatus præſumitur; Quoties iſta præſumptio per contrariam probationem non tollatur ut ſupra, & quæ adjectio omitti ſolet in matrice ſeù originali imbreviatura, in qua ſolum per Notarium adnotantur ſubſtantialia, circa quorum alterationem Notarius nullam habet poteſtatem. *q*

Et quamvis, non modica quæſtio ſit inter ſcribentes, 23
circa hujuſmodi clauſularum efficaciam, ac operationem, & præſertim in teſtamentis, quando non conſtat quod adjectæ ſint de voluntate Partium, quæ de earumdem clauſularum, & cautelarum virtute, ac operatione, certioratæ fuerint, ubi præſertim agitur de ruſticis, ac de mulieribus, aliiſque perſonis idiotis, adeout revera dicendæ ſint clauſulæ & cautelæ adjectæ de ſtylo Notarii; Attamen, in praxi, magis communiter recepta videtur opinio, quæ favet earum efficaciæ, & operationi, ex dicta ratione, quod ideò adhibentur Notarii, ut conficiant actum eo meliori, magiſque cautelato modo, quo fieri poteſt, ac debet. *r*

Verùm id dupliciter temperandum videtur. Primò nem- 24
pè ubi pro ſtylo gravium negotiorum, & præſertim in magnis Civitatibus, præparentur inſtrumentorum minutæ, quæ à pluribus utriuſque Partis ſapientibus conſultentur, ac revideantur, cum conſueta diſcrepantia inter eos, ſuę per aliquarum clauſularum vel cautelarum adjectione, vel deletione. Undè propterea, eis concordantibus de minuta, ſuper iſta ità accommodata, & concordata, rogetur Notarius pro confectione inſtrumenti; Tunc etenim, ſibi concedenda non eſt iſta facultas adjiciendi clauſulas, & cautelas, quinimò, ut dici ſolet, neque ſyllabam, quamvis pro ejus ſtylo, vel formulario eſſent adjici ſolitæ, quoniam eſt ſe ingerere in ſubſtantialibus, ac ſuper iis, quæ partes noluerunt; Niſi Partium, earumque Sapientum opera adhibita fuerit, ſuper ſolis ſubſtantialibus, atque in reliquis ſe remiſerint Notario, ut extendat inſtrumentum in forma, cum clauſulis, & cautelis ſolitis, ut frequenter, uno vel altero modo ego practicavi, ideoque totum pendet ex circumſtantiis facti.

Et ſecundò, ut hujuſmodi clauſularum, & cautelarum 25
operatio, diſcretè admittenda ſit, non quidem cum ſolis generalitatibus traditis per DD. illaſque cuicumque caſui, ubſque alio ratiocinio, vel diſtinctione, ad ſolam literam, pro conſueta ineptia, applicandos; Sed diſcretè, & pro qualitate perſonarum ac negotiorum, aliarumque circumſtantiarum, ſpectato principaliter fine, vel ratione, ob quam, lex, vel DD. hujuſmodi clauſulas, & cautelas adinvenerunt, ut ſcilicet ità ſuppleatur id, quod partes, vel diſponentes veriſimiliter voluerint, pro majori firmitate actus, undè propterea eædem clauſulæ vel cautelæ, pro earum propria natura, dici mereantur famulativæ, & acceſſoriæ, non autem, ut cauſare debeant effectum potius diverſum, vel contrarium, circa ſubſtantiam, inducendo id, quod Partes noluerint; Ut putà (exemplificando demonſtrativè, non autem taxativè, ut ita à ſimili ad alia inferri poſſit.) Habemus in tranſactionibus, quæ de earum natura reſtringuntur ſolùm ad ea, quæ fuerunt in lite, pro quorum compoſitione initæ cenſentur, ideoque alia extra litem non complectuntur.

Limitari autem ſolet iſta regula, quando amplitudo verborum, & clauſularum aliter ſuadeat, cum aliquando litigantes, occaſione concordiæ initæ ſuper aliqua lite, ad radicitus tollendam omnem aliam diſcordiarum occaſionem, cum amplitudine verborum, & clauſularum, generales, ac amplas remiſſiones jurium, & prætenſionum hinc inde ſibi facere ſolent; Id autem non dicitur continere tranſactionem, ſed potiùs actum diverſum pacti de non petendo, vel donationis, cui tranſactio ſuper lite cauſam vel occaſionem dederit. *ſ*

Cum itaque ſuper iſto actu, quem verè Partes ità facere voluerunt, de conſilio Sapientum, & cum maturo ſtudio benè cautelatam minutam ordinaverint, eamque tradiderint Notario, qui fideliter abſque alteratione inſtrumentum confecerit; Adhuc tamen, frequèns praxis docet, quod idem Notarius rogatus alia occaſione à perſonis idiotis

ſuper aliqua tranſactione, quæ inter eas, abſque hujuſmodi præordinationibus concluſa ſit, opinando facere rem valdè bonam, mutatis nominibus, utitur illa minuta pro formulario, de verbo ad verbum adjiciendo eandem amplitudinem verborum, & clauſularum, ex quibus reſultet remiſſio aliorum jurium ac prætenſionum extra litem, quod nunquam à Partibus volitum, neque cogitatum fuit. Et tamen inepti merè Pragmatici Judices, inhærendo ſolæ formalitati verborum, ac etiam capiendo ad literam, pro quocumque caſu deciſiones, vel Reſponſa, quæ prodierint in alio caſu, in quo præordinatè, ut ſupra, id volitum fuerit, deducunt ad praxim dictam remiſſionem, nunquam volitam; Ideoque inſpicienda eſt ſubſtantiæ veriſimilis voluntatis, an ſcilicet tales circumſtantiæ conjunctionis ſanguinis vel benevolentiæ, ſivè etiam honeſti, ac laudabilis finis eradicandi occaſiones novarum litium, & diſcordiarum, adeout iſta remiſſio, vel condonatio, veriſimiliter volita fuerit, non autem ut ità ſerviendum ſit literæ verborum & clauſularum, præter veriſimilem voluntatem partium.

26 Idemque dicendum eſt, vel contingit, circa clauſulas, quæ apponi ſolent, in teſtamentis, ut præſertim ſunt clauſula codicillaris, & altera *omni modo melior*, quibus DD. tribuunt adeo magnas operationes circa ea, quæ nunquam à Partibus ſomniata fuerint; imò etiam de directo in contrarium, quoniam inveſtiganda eſt ſubſtantia veriſimilis voluntatis diſponentis, & an revera illæ clauſulæ, ex præſumptione juris adjectæ præſumantur de voluntate diſponentis, vel famulativè pro diſpoſitionis validitate, ejuſque majori firmitate, & obſervantia adjectæ ſint, necnè. *t*

27 Ubi verò diſcrepantia, inter matricem, & inſtrumentum, ſit circa ſubſtantia, qualia dicuntur ea, quæ reſpiciunt ſubſtantiam actus ſeù voluntatis Partium. Et tunc matrici potius deferendum eſt, ideoque inſtrumentum in illa parte alterativa ſubſtantiæ, falſum dici meretur; Et conſequenter, habentibus inſtrumentum magis expedit, quod matrix non reperiatur, quàm quod reperiatur.

28 Si verò ab eodem Notario, duo, vel plura edantur inſtrumento publica, ſuper eodem actu inter ſe diverſificantia, tunc quæſtio cadit, cui potius deferendum ſit. Atque in hoc variæ habentur opiniones. Aliqui enim putant, ut neutri, ratione incertitudinis, deferri debeat, quaſi quod ità Notarius, falſum, vel fide indignum ſe reddat. Alii, ut deferri debeat illi inſtrumento, quod ſit pinguius, vel magis benè extenſum, & cautelatum. Alii verò tenent, ut deferri debeat primò, cui per ſecundum, Notarius præjudicare non poſſit. Et alii diſtinguunt, ut inſpiciendum ſit, an ambo habeant formam publici inſtrumenti, vel potius unum ſit inſtrumentum formiter editum in forma publica, alterum verò ſit ſimplex ſumptum vel copia, ut fides, ut tunc inſtrumento deferendum ſit. Et alii, ut recurri debeat ad matricem, ſeù prothocollum, ad effectum inſpiciendi quale magis cum matrice concordet.

Omnes iſtæ opiniones (pro meo judicio,) diſecretivè, in ſuis reſpectivè caſibus, attendendæ videntur, eas unitim conſiderando, ut pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, Judex ejus prudens beneque regulatum, arbitrium interponat, ideoque erroneum eſt illas conſiderare ſingulariter, atque in abracto, attendendo doctrinas ad literam, quod ſit in eis amplectatur una opinio, ea quicumque caſui applicari debeat, in hoc etenim conſiſtunt quotidiani errores, & æquivoca.

29 Recurrendum itaque iſto caſu erit, ad matricem ſeù prothocollum, quod diligenter inquirendum erit, ad effectum videndi, an matrix, ſeù prothocollum, ſit benè tentum, eo modo, quo alia inſtrumenta, de quibus nulla vigeat ſuſpicio, dum de illo malo Notario, qui duo diverſa ſuper eodem actu edat inſtrumenta, rationabilis ſuſpicio quoque haberi poſſit, ac debeat, quod ſcilicet, quemadmodum in una parte ſe malè geſſit, ità ſe geſſerit in altera, alterando quoque matricem vel prothocollum, ut magis concordet cum uno ex duobus inſtrumentis, adeout, quando in ipſa matrice, dicta ſuſpicio aliqualiter cadat, tunc major concordantia potius ſuſpicionem præbeat ac fidem adimat, eo modo quo habetur infra in teſtibus nimium bene deponentibus, quoniam nimia cautela, reputari ſolet unum ex argumentis vel ſuſpicionibus falſitatis; Et ſic illa opinio, quæ tenet partes inſtrumenti magis concordantis cum matrice, eſt quidem probabilis, bonaſque habet rationes, ſed intelligenda venit, dummodo matrix omninò ſincera ſit.

Quo verò ad alteram opinionem, ut neutri deferri debeat; Pariter ea diſcretè practicanda eſt, juxta facti qualitatem, & circumſtantias, indagando in primis bonam vel reſpectivè malam fidem ejus, qui pro ſe habeat primum, ſeù anterius inſtrumentum, & an iſtud, aliqua probabili ſuſpicione laboret, necnè. Atque ad idem confert, an Notarius ſit ſolitus delinquere, ſive aliàs de falſo punitus vel inquiſitus fuerit. Vel quod ipſe principalis, qui habet pro ſe primum inſtrumentum, bonam vel malam famam habeat, cum ſimilibus ponderationibus, in quibus, potius circumſtantiæ facti, quàm concluſiones juris, vel doctrinæ inquirendæ ſunt.

Hinc proindè, pro iſtis, aliiſque ſimilibus effectibus, deſideratur Judex, qui ſit magis ſapiens, quàm ſciens, ſive magis judicioſus, & expertus, quàm ingenioſus, & literatus in abſtracto, immorari ſolitus, atque tempus terere in legum antinomiis, vel ſubtilibus intellectibus, & inductionibus, aut in litera, ſeu meliori editione legum, inquirendo pandectas Florentinas potiùs quàm vulgatas, ſive recurrendo ad Græcas. An ſequendo illas ſubtiles, ac eruditas ponderationes, quas ſcholaſtici ſcriptores pro ingenii acumine fecerunt, cum ſimilibus frigiditatibus, quæ congruæ quidem ſunt ſcholaſticis, ſed incongruæ forenſibus, qui principaliter incumbere debent, potiùs facto, quàm juri.

Prout etiam, circa alteram opinionem diſtinguentem, inter ſimplex ſumptum, vel copiam, & inſtrumentum publicum; Probabilis eſt quidem opinio, ut inſtrumento potiùs deferri debeat, quoniam ſumpta, ſeù copiæ, vel fides inconſideratè, ſeu non ità accuratè dari ſolent. Adhuc tamen magna ſuſpicio exindè reſultat, quæ de inſtrumenti fide minuit, ideoque aliquo adminiculorum fomento indiget.

Item altera opinio quod deferri debeat pinguiori, ſeù magis extenſo, & cautelato, probabilis quidem eſt, quando iſta circumſtantia verſetur circa accidentalia, nempè circa clauſulas, & cautelas, quæ de ſtylo apponi ſolent, & quas, ut ſupra, ratione officii Notarius adjicere poteſt, adeout nulla adſit alteratio circa ſubſtantialia, quoniam rectè dari poteſt, quod Notarius primo loco dederit inſtrumentum magis ſiccum, eo modo quo in matrice, ſive in originali inabreviatura (ut ſupra) concipi ſolet; Poſtmodùm verò, melius advertendo, illud conficiat magis extenſum, ac munitum ſolitis clauſulis, & cautelis, nulla tamen accedente alteratione ſubſtantiæ.

Iſtaque ponderatio, quod ex duobus, unus ſit pinguius, ſeù melius extenſum, magis cadere ſolet in ipſa matrice, præſertim poſt mortem Notarii, quod ſcilicèt, in ejus ſcripturis, ſeù quinternis, vel faſciculis, ſuper eodem actu, duæ reperiantur ſcripturæ, ejuſdem tenoris, cum aliqua tamen differentia, ſeù alteratione, adeout incertum ſit, quænam ſit matrix originalis authentica, ſuper qua conceptus fuerit rogitus, quodque altera eſſet potiùs minuta, ſeù præparatio; Atque tunc recurri ſolet ad iſtud argumentum, quæ nam ſcilicèt ſit melius extenſa, ſive etiam quæ magis nitida, alia verò magis expurcata, vel caſſata, cum frequenter ſoleant prius fieri minutæ, ſeù ſcripturæ præparatoriæ, tranſmitti ſolitæ per manus ſapientium Partium, deindeque efformari ſcriptura nitida, & præparata. *x*

Hæc autem omnia, quaſdam continent regulas generales, ad illuminandum Judicis intellectum, & pro quadam norma, non autem ut præcisè ac generaliter, ſive ad literam, cuicumque caſui applicari debeant, cum revera ſint quæſtiones potiùs facti, quàm juris, certam, ac uniformem non recipientes regulam, ſed pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis decidendæ,

Si verò, inter matricem, & inſtrumentum, non adſit diſcrepantia, ſed matrix reperiatur cancellata, ſivè quod in ea Notarius adjecerit, quod de conſenſu Partium caſſata ſit, tunc, niſi ſuper hoc actu adſit novus formalis rogitus, cum teſtibus, & cum clauſula actum, aliiſque ſolemnitatibus quæ in novo inſtrumento neceſſariæ ſunt, in conſideratione id habendum non eſt, ex regula, quod Notario creditur ſolùm in iis, quæ ſcribit in ipſo actu rogitus, ac ſtipulationis, cum teſtibus, aliiſque ſolemnitatibus, non autem in iis quæ dicit, vel adnotat ex intervallo ſolus, & loquendo ex ſe, cum tunc conſideretur tanquàm merè privatus. *y*

Major difficultas cadit, quando in ipſius Notarii rogati ſcheda, vel prothocollo, reperiatur matrix alicujus inſtrumenti interlineata, ſeù cancellata, vel habens dictam marginalem adnotationem, cum aſſertione caſſationis, vel receſſu de conſenſu, abſque eo quod idem Notarius publicum dederit, ſed eo defuncto prætendatur per unam partium reaſſumptio, quæ per Notarium ſucceſſorem, vel alium facienda ſit; Atque in hoc certa regula ſtatui poſſe non videtur, cum pendeat ex ſingulorum caſuum circumſtantiis, nimium attentè ponderandis, cum ſaltem id redoleat magnum argumentum, vel ſuſpicionem, unde propterea non ità de facili intrant eæ, quæ advertuntur ſupra in caſu, in quo idem Notarius vivens publicum inſtrumentum partibus tradidiſſet, cum valdè notabilis differentia dignoſci videatur in unum caſum & alterum, ideoque ad alia extrinſeca adminicula recurrendum videtur, ex quibus conſtet, quod matrix ſit vera, atque ab initio nitida, interlineationes autem vel cancellationes, ſeù adnotationes factæ fuerint ex intervallo, dum aliàs nimium de facili fraudes committi poſſent per debitores, alioſque ad alicujus contractus obſervantiam obligatos. *z*

Diſcrepantia quoque ſequi ſolet, inter Notarium, & aliquos teſtes inſtrumentarios, ſivè teſtamentarios (ut in his præſertim frequentior praxis docet,) unde propterea, quæſtiones cadunt, cui, vel quibus potiùs deferri debeat. Et quamvis regula aſſiſtat Notario, cum repoſitum eſſe non debeat in aliquorum teſtium facultate, publicum Notarium, cujus fides à lege probata eſt, de falſo convincere, atque publicum inſtrumentum infringere. Adhuc tamen iſta regula, à limitatione immunis non eſt, pro facti qualitate, & circumſtantiis, attento numero, & qualitate teſtium, & è converſo attenta qualitate Notarii, ac majori, vel minori ejus fama vel exiſtimatione, necnon, & potiſſimè attentis iis, ſuper quibus teſtes diverſimode deponunt, an ſcilicet diſpoſitivè, ac univocè convincant contrarium de directo ejus quod in inſtrumento contineatur, vel potiùs loquantur de iis quæ ipſi non audierint, quia non adverterint, ſeù non benè perceperint. Potiſſimum verò, ac ſuper omnia recurrendo ad alia extrinſeca adminicula, ex quibus inſpiciendum eſt, cui major aſſiſtat veriſimilitudo, pro facti qualitate.

Hinc ſequitur quod iſta non eſt materia, quæ de facili certam admittat regulam uniformem, cuicumque caſui applicabilem, ſed quod totum pendeat à ſingulorum caſuum circumſtantiis. Idque generaliter in iſta materia ceſſantis fidei inſtrumentorum dicendum eſt, circa aliàs ſpecies probationis falſitatis, & circa ejus præſumptiones, vel argumenta, quoniam cum totum pendeat à ſingulorum caſuum qualitate, impoſſibile eſt certam regulam deſuper ſtatuere. Ideoque in caſus contingentia, recurrendum eſt ad tractantes materiam ex profeſſo. Sive ad deciſiones, vel Reſponſa, ſuper conſimilibus caſibus.

Non quod cum eis in litera cum inepto pragmatico ab uſu abſque alio diſcurſu procedendum ſit, ſed ad illuminandum intellectum, pro bene regulando arbitrio, cujus interpoſitio ut ſupra dictum eſt, principaliter pendet à judicioſa combinatione circumſtantiarum, ex quibus eadem individua argumenta, quæ in uno caſu efficacia reputata fuerint, in altero inefficacia ſint, & è converſo. Siquidem non ità pariformiter procedendum eſt cum perſona qualificata, ratione nobilitatis, vel probatæ bonitatis, cum altera vili vel diffamata. Sive non eodem modo in re magni momenti, cum altera modicæ utilitatis, cum aliis ſimilibus ponderationibus, quæ falſitatis, vel machinationis ſuſpicionem includant, vel excludant. Ac propterea perpetuò damnandus eſt uſus, indefinitè procedendi cum ſolis generalitatibus, vel cum ſola litera deciſionum, & doctrinarum, ut frequenter procedi, cum magna nauſea, praxis docet.

Frequenter quoque diſputare contingit de alia ſpecie diverſitatis, non quidem inter duo inſtrumenta edita ſuper eodem actu, minuſque inter inſtrumentum, & matricem, vel inter Notarium, & teſtes, ſed inter inſtrumentum à Notario celebratum, & capitula, vel aliàs privatas ſcripturas, quæ inter partes, ſuper conventione inita ſint, ſuper quibus deinde, ad majorem firmitatem ac tutiorem probationem, vel obſervantiam, publicum inſtrumentum fieri, eædem partes convenerint, Hæc autem diverſitas non ita influit in falſitatem, ut influunt aliæ ſpecies diverſitatis, de quibus ſupra ſed potius percutit majorem fidem, cum diverſitas circa falſitatem rectè ſequi poſſit ac ſoleat, vel ex innovativa partium voluntate, vel ex majori declaratione, ſive quia Notarius, vel ſapientes, & conſultores id quod cum majori ſimplicitate ac rudiori ſtylo Partes, in capitulis, vel in apoca ſeu albarano, conſenserant, ipſi adhibendo abuſum extendendi inſtrumenta latino ſermone, elegantiæ gratia, ſeu famulando formulario, aut ad ſapientiam oſtentandam, ut ità ab idiotis magna captent præmia, taliter concipiant inſtrumentum, ut diverſum habeat ſenſum.

In hoc autem, pro magis communi, magiſque recepta opinione, præſertim in Curia, regula aſſiſtit capitulis, vel aliis privatis ſcripturis; Ea nimium congruatione deſuper aſſignari ſolita, quod capitula continent verba partium, inſtrumentum verò continet verba Notarii. *a*

Limitationes tamen, vel modificationes iſta regula recipit ex facti circumſtantiis probantibus, vel arguentibus, ut diverſitas ex ipſarum Partium voluntate proveniat, vel innovando conventionem in aliquibus circumſtantiis, cujus argumentum deſumi ſolet, quando aliquod temporis notabile intervallum, inter unum, & alium actum intercedit, vel gratia majoris declarationis, ſeu majoris cautelæ, & firmitatis; Et in ſumma eſt quæſtio potius facti, quàm juri, in qua juris regula prodeſt ad inducendam præſumptionem, quæ fundat intentionem ejus, cui ipſa aſſiſtit, ut tranſfundat in alteram partem onus probandi limitationem juxta generalem naturam regulæ, & limitationis, atque ad hunc effectum proſunt generalitates, vel doctrinæ in ſimilibus quæſtionibus proditæ.

Inquiſitio autem, vel condemnatio Notarii de falſo non præjudicat inſtrumento prius rogato, ut etiam poſteà in publicam formam reaſſumi valeat, quoniam ſubſequens ejus delictum non debet partibus præjudicare; Adhuc tamen ſuſpicionem id cauſat, ut propterea id cum aliis falſitatis adminiculis conjungendum ſit. *b*

Quinimò, etiamſi Notarius expreſsè aſſerat, quod inſtrumentum ſit falſum, ejus aſſertioni non defertur, niſi alia concurrant adminicula falſitatis, *c*; Ideoque ſemper firmum in tota materia remanet ſæpius inſinuatum aſſumptum quod totum pendet ex particularibus facti circumſtantiis, ideoque certa regula generalis deſuper non cadit, eodem modo quo ſupra inſinuatum eſt; quando matrix non reperiatur in prothocollo, cum ſimilibus, quoniam defectus hujuſmodi, ſoli, & de per ſe non ſufficiunt, juncti autem cum aliis in magna conſideratione habendi ſunt.

Conſiderabilis verò ſuſpicio videtur ea quod matrix non ſit cum aliis in prothocollo, vel in loco congruo Archivii, ſed ſeparatim, & in loco inſolito, vel incongruo.

Sive quod aliquis teſtis neget interfuiſſe, quoniam ſolus non ſufficit, ſed magnam præſtat ſuſpicionem, vel adminiculum cum aliis conjungendum. *e*

Diſcrepantia item inter annum, & indictionem, ſuſpicionem induxit in concurſu aliorum adminiculorum conſiderabilem, quamvis ipſius indictionis omiſſio non adeò præcisè neceſſaria ſit quod tamen ex ſtylo loci deciſionem recipit. *f*

In dubio autem pro excluſione falſitatis eſt reſpondendum atque in concurſu argumentorum eis, hinc inde conquaſſatis, firma remanet veritas inſtrumenti. *g*

a Greg. *dec.* 180. Caval. *dec.* 206. Franch. *dec.* 276.
b Maſull. ad Capyc. *deciſ.* 159. Graſs. *de except. cap.* 19. *n.* 42. *& ſeqq.* Buratt. & add. *dec.* 507. *cum aliis de quibus infra proximè.*
c Buratt. & adden. *deciſ.* 507. & 932. *deciſ.* 24. *par.* 11. *rec.* Rovit. *pragm.* 1. *de Notar.* Capyc. Latr. *conſult.* 160.
d *ibidem proximè.* e *tit. de teſtam. diſc.* 2.
f *deciſ.* 62. & 149. *part.* 6. *rec.*
g *tit. de alien. & contract. diſc.* 29. & *in ſupplem.*
h Farinac. *q.* 153. *ex n.* 192. Cavaler. *dec.* 205. Capyc. Latr. *conſult.* 4.
i Capyc. Latr. *dict. conſult.* 4. Buratt. & adden. *deciſ.* 605. *deciſ.* 6. *part.* 13. *recent.* Cavaler. *deciſ.* 205. Royas *deciſ.* 474. *de teſtam. pluries* Celſ. *deciſ.* 280.
l add. ad Burat. *d. dec.* 611. Royas *dec.* 439. Zacch. *de obliq. cam. q.* 17. *ex n.* 61. m Buratt. & add. *dec.* 456. *dec.* 340. *p.* 12. *rec.* & *ſepius.* n *d. dec.* 340. *p.* 12. *rec. dec.* 185. *par.* 10. *rec. cum aliis proximè ſupra.*
o Capyc. Latr. *conſult.* 4. Buratt. & add. *dec.* 624. *tit. de teſt. diſc.* 2. 5. & 39. p Mantic. *dec.* 32. Cavaler. *deciſ.* 122. *dec.* 349. *p.* 10. *rec. tit. de teſtam. diſc.* 65. & 66. q *ſupra lit. C. & D.* r *tit. de teſt. diſc.* 57. & *ſup. lit. C. & D.*
f *tit. de feud. diſcurſ.* 47. & *tit. de alien. & contract. diſc.* 30.
t *eod. diſc.* 57. *de teſt. & ſupra lit. C. & D.*
u *de his habetur tit. de teſtam. diſcurſ.* 65. & *diſcurſ.* 23. *de fideicommiſſ.*

x *dict. disc. 65. de test. & disc. 23. de fideic.*
y Greg. & add. *dec. 177.* add. ad Burratt. *decis. 95.* Galeott. *lib. 2. contr. 66.*
z *dict. disc. 65. de testam. & disc. 23. de fideic.*
a *tit. de fideic. disc. 179. & tit. de emphyt. disc. 14.*
b Mantic. *dec. 3.* Rovit. *pragm. 2. & 3. de Notar.* Buratt. & add. *dec. 276. & 591.* c Surd. *dec. 107. & 135.* Bur. & add. *dicta decis. 176. ubi aliis.*
d Bich. *dec. 488.* e Royas *dec. 374.*
f Rovit. *pragm. 2. de Notar.* Rot. *in Placentina nullitatis professionis 31. Martii 1656. coram Albergato* Coccin. *dec. 1479. repet. dec. 430. p. 5. rec. n. 89.*
g *dec. 279. n. 43. & seq. p. 9. rec.*

Facit ad præcedentem discursum sequens decisio novissimè in Sacra Rota emanata.

R. P. D. MOLINES.

Romana Census.

Luna 4. Martii 1697.

IN geminis decisionibus emanatis coram me in hac causa sub die 27. Januarii, & 5. Junii anni præteriti, resolutum fuerat, procedendum non esse ad ulteriora in executione mandati, aliàs per A. C. relaxari pro summa scutorum 2440. favore Joannis Antonii à Sancto Petro contra Dominum Principem Sabellum, & successivè exequuti super quibusdam locis Montium ob ipsius mandati excessivitatem ex publicis documentis justificatam; In præsenti tamen tertia causæ disputatione prævio recessa à decisis, Domini censuerunt procedendum esse ad ulteriora, quoad summam scutorum 1940. verè debitam.

Ratio resolutionis fuit, quia, & si de juris rigore, quem amplectitur nostrum Tribunal, mandata exequutiva continentia clarum, & liquidum excessum, quantumvis satis modicum, remaneant in totum nulla, quoties, prout hic, processum fuerit ad actualem ipso exequutionem, adeout à Judice appellationis in totum retractari, nec pro summa verè debita subsistineri debeat, juxta theoricam Bartoli *in l. si in sortem §. certum ff. de condit. indebit.* & millies respondit Rota, & signanter coram Ludovis. *decis. 198. num. 1.* ibique Adden. *& decis. 91. numer. 2. & 3. coram Buratt.* ubi pariter Adden. *num. 4.* & coram Cavaler. *decis. 84. num. 2.* coram Duran. *decis. 388. num. 3.* Bich. *decis. 29. num. 24. & decis. 44. num. 1. coram Cardinali Cerro, decis. 124. num. 1. & seqq. & decis. 147. num. 3. coram eodem, & decis. 889. num. 3. & 4. coram Ubago, & in rec. decis. 359. num. 8. p. 1. & decis. 412. num. 4. p. 5. decis. 172. num. 13. & 15. p. 11. decis. 207. num. 3. decis. 302. n. 9. p. 14. dec. 81. num. 3. p. 15. & dec. 601. n. 15. p. 18.*

Attamen de inveterato stylo A. C. in casu in præsenti ad inferius deducenda observando, mandata relaxata pro summa indebita quantumvis essent exequutioni demandata, adhuc non retractantur in totum, sed subducto excessu, reformantur pro summa verè debita, de quo stylo testantur Salust. Tyber. *in prax. judiciaria*, sive de modis procedendi in causis, quæ coram A. C. agitantur *lib. 1. cap. 36. num. 1.* & melius *num. 4. vers. mandatum*, Scacc. *de sententia, & re judicat. glos. 14. quæst. 13. num. 37.* Scannarol. *de visitat. Carcerat. lib. 3. cap. 8. nu. 32.* Rot. *dec. 86. n. 8.* post Posth. *de manuten.*

Nec porrò ejusmodi praxis, recipit solummodo fomeutum ab inveterata observantia illius Tribunalis, quæ habet vim legis, secundum Cyn. & Bald. *in l. 1. in fine C. quæ sit longa consuetudo, & in l. de quibus ff. de legatis*, Rolland. à Valle *cons. 70. num. 13. lib. 1.* Afflict. *decis. 135. num. 3. & 4.* Salust. Tyber. loco & numero superius citatis, Rota *dec. 40. n. 10. p. 16.* sed etiam fulcitur summa æquitate, secundum quam inutiles circuitus sunt resecandi, *l. cum fundus §. 1. ff. si certum petatur*, ne Partes super una, eademque re diversis litibus, & inutilibus expensis prægraventur, *l. ne in plures ff. de exercit. action.* & pluribus exornat Giurb. *dec. 79. n. 12.* & in specie observant Salust. Tyber. *ubi supra*, & melius relatis Rota *d. dec. 86. n. 9. penes Post. de subhastat.*

Quæ eò magis procedunt in casu præcedenti, attentis duabus specialibus circumstantiis, quarum alter, est quod exequutio, de qua est sermo fuit tantum cœpta, sed non consumpta quo casu cum nullum damnum dici possit illarum, aut verum spolium causatum, sed res in eodem statu existit, adeout debitor absque juris sui detrimento solvendo summam debitam valeat ab exequutione se liberare, utique facilius intrat reformatio mandati quoad summam verè debitam, ut benè, ac punctualiter observat Post. *de subhastat. inspect. 50. num. 504.* R. P. D. Masserius *in legat. Avenionen. & Emilia lib. 1. cap. 2. num. 64. & 65.* Rota *in præallegata decis. 86. num. 7. cum sequentibus, & decis. 619. numer. 9. & seqq. par. 18. recent.* Altera verò, quod eadem exequutio facta fuit in patiente commodam divisionem; undè nimis æquum, & rationabile est, illam in totum non retractare, sed quoad summam verè debitam subsistinere, ut distinguendo casum exequtionis personalis individua à reali dividua, tradit Scannarol. *de visitat. Carcerat. lib. 3. §. 10. num. 32.* ubi testatur de stylo A. C. Rota Lucensis *decis. 265. impressa* apud Balduc. *ad consil. Roman. num. 20. tom. 4.* Cardinalis de Luca *de dote discurs. 58. num. 9. & in judiciis discurs. 36. numer. 24.* ubi quod præfatus stylus A. C. concurrentibus relatis duabus circumstantiis à moderno tempore cœpit etiam observari à signatura Justitiæ.

Quod autem in hac hypotheca servanda veniat æquitativus stylus A. C., & non rigorosus nostri Tribunalis deducebant Domini, quia hic non agitur de reformando mandato excessivo per Rotam relaxato, sed de confirmando, vel infirmando mandato obtento ab eodem A. C. undè sequendus est stylus, quem ipse tenet, ut omissis generalibus, quod Judex appellationis in decernenda validitate, vel invaliditate mandati, attendere debeat stylum Judicis à quo, de quibus ad saturitatem Tancred. *in consultat. 40. num. 14.* Salgad. *de regia protectione par. 1. cap. 2. §. 3. num. 21.* Ita in specie dixit, & observavit Rota *d. decis. 86. num. 8. penes Post.* cum qua Domini processerunt in præsenti resolutione, posthabitis aliis decisionibus adductis à defensoribus D. Principis, ex quibus apparet alias aliter per Rotam observatum fuisse reflectendo, quod in his decisionibus Rota pertransivit cum opinione juris rigorosa, nullo facto examine styli A. C. de cujus mandato agebatur, in illa autem *penes Post.* seriò præviis tribus propositionibus, ut colligitur *ex numer. 2.* discussus fuit stylus A. C. & tanquam æquitati consonus approbatus pro casibus, in quibus ipsa procedit ad exequutionem ejusdem mandatorum, vel cum suis facultatibus, animadvertendo potissimè ad laudabile nostri Tribunalis institutum; in quo præ cæteris inspicitur rei veritas.

Nec movit exemplum legatorum pro quibus objiciebatur, quod licèt A. C. tribuat viam exequutivam juxtà opinionem Angeli, quia tamen Rota sequitur contrariam Alexandri, ut neminem latet, idcircò in gradu appellationis à mandatis A. C. etiam cum illius facultatibus, & cum clausula, *Si quid exequendum* denegat viam exequutivam, & respondet solummodo mandata esse justa, ut in *dec. 604. n. 12. par. 4. tom. 3. recent. & decis. 291. n. 24. p. 7. & coram Manzanedo decis. 613. n. 11. & 12.* cum aliis, quos refert Ridolphin. *in prax. p. 1. cap. 1. n. 80.* Adden. ad Pamphil. *decis. 258. num. 11. & 12.*

Quoniam ultra quod ex hoc modo rescribendi non rectè infertur, quod Rota reprobet prædictum stylum A. C. cum potius exindè pateat vel de illius tacita approbatione vel saltem de expressa viæ exequutivæ præservationem, nam aliàs mandata tanquam nulla simpliciter infringeret, ac per consequecs exequenda non esse rescriberet, & quod re vera Rota non redarguat in hac parte stylum A. C. expressè protestatur in *decisione 416. num. 5. par. 16. recent.* adhuc tamen desuper ponderatum fuit, quod quoties agitur de mandatis relaxatis ab A. C. pro consecutione legatorum, & successivè exequutis, Rota cui commissa est causa cum clausula, *qui ad ulteriorem* non annullat exequutionem jam factam, utpotè procedentem contra ipsius opinionem & stylum, sed imò illam expressè approbat, rescribitque pro processu ad ulteriorem exequutionem, ut tradit Zacch. *de obligat. cameral. q. 18. n. 22.* sequendo opinionem ejusdem Rot. *in Romana legitimæ 22. Martii 1643. coram Peutingerio, impress. penes eumdem in ordine la 215. n. 6. & 7.* ubi reddit rationem, quia in hoc casu concedendo paratam exequutionem legatis, non dicitur facere contra stylum, quia ejus partes sunt tantummodo declarare; An sit locus, vel non, ulteriori exequutioni, & comprobavit *dicta decisio 597. p. 16. & dec. 416. n. 5. ad 8. coram Dunozetto Juniore, & dec. 217. n. 1. & seqq.* & confirmatoria *dec. 402. n. 2. p. 19. rec.*

Et quamvis in hujusmodi causis legatorum commissis cum clausula; *Si quid exequendum*, & cum facultatibus A. C. ante cœptam exequutionem, eadem Rota præscindendo à nullitate mandatorum incompetentiam viæ exequutivæ, pluries canonizando eorum Justitiam ordinariè processerit, ut patet ex decisionibus superius in objecto rela-

relatis, quibus additur *Urbevetana Pecuniaria 21. Aprilis 1692. §. 1. coram Reverendiss. meo Decano, & Carpentoraten. legitimæ 5. Maii 1694. coram R. P. D. meo Caprara*: Attamen circa hunc stylum suppetunt opiniones, & plura exempla in contrarium; Prælallegatus enim Zacch. *dict. cap. 28. num. 22. vers. Quotiescunque*, testatur, quod commissa causa ad Rotam cum facultatibus A. C. ipsa dare solet paratam executionem, & in terminis commissionis cum clausula, *Si quid exequendum* fuit etiam opinio aliquorum nostri ordinis Auditorum in Romana legatorum seu dotium 16. *Januarii 1662. coram Emerix Seniore §. nec refert*, ubi habetur, quod tunc nonnulli ex Dominis authumaverint, non infringi Rotæ stylum, quoties in his casibus procedi deberet executivè juxtà clausulam, *Si quid exequendum*, quæ præservat viam exequutivam, allegando plures authoritates, inter quas *decis. 1412. coram Sevaphino*, in cujus hypothesi licèt agetur de indebito, pro quo de jure agendum est via ordinaria, nihilominus quia causa erat Rotæ delegata cum clausula, *Si quid exequendum*, responsum fuit pro illius executione; Atque ex hac ratione pluries à modernis temporibus Rota in hujusmodi causis legatorum eidem cum clausula, *Si quid exequendum* delegatis respondit, pro mandatorum executione: & in specie in *Urbevetana dotis 9. Februarii 1693. §. etiamsi bona in fine coram bonæ memoriæ Emerix Juniore Decano, & in Camerinen. pecuniaria 8. Junii 1693. §. Minimè verò, & in Romana associationis ejusdem anni §. fin. coram R. P. D. meo Pio, & in Camerinen. Primogenituræ 10. Junii 1695. §. 1. coram eodem*: Ex quibus colligitur, quod oppositum exemplum legatorum potius quam adversetur, faveat opinioni, juxta quam modò tenet Rota, quod quotiescunque agitur de confirmandis vel infirmandis mandatis relaxatis ab A. C. servandus venit stylus, qui in ipsius Tribunali passim, & sine ulla hæsitatione observatur, quia re vera ex hoc non infringitur stylus nostri Tribunalis, cum sufficiat quod observetur in mandatis, quæ ab eo relaxantur.

Quare ex prædictis omnibus resolutum fuit mandatum, de quo est quæstio, reformandum esse, & procedendum ad ulteriora pro dicta summa verè debita scutorum 1940., quæ facto calculo, remanet liquida subductis pensionibus domus originarii debitoris perceptis à Joanne Baptista à S. Petro Patre Joannis Antonii actoris, necnon scuta 404. vigore ordinis Sacri Montis Pietatis, de quibus latè disseritur in prima decisione hujus causæ 27. Januarii 1696. §. ex Juribus.

Et ita utraque parte informante, &c.

De eadem materia instrumentorum super eorum forma probante, vel non probante.

SUMMARIUM.

1 *IN isto discursu agitur solum de forma probante instrumenti.*
2 *Distinguuntur inspectiones.*
3 *Notariatus debet probari ab eo, qui prætendit, quod instrumentum sit publicum.*
4 *Antiquitas temporis, & quid in hoc operetur.*
5 *Probatio Notariatus, quando non sufficiat, nisi aliæ accedant qualitates in Urbe.*
6 *Quid in statu Ecclesiastico extra Urbem.*
7 *Et de Notariis creatis auctoritate aliorum Principum conficientibus instrumenta in Urbe, vel Statu Ecclesiastico.*
8 *De instrumentis rogatis extra dictum Statum, quæ Deducantur, in Curia per Notarios Apostolicos.*
9 *Quid de rogatis per Notarios creatos per Principem, vel Dominum illius loci.*
10 *An Notarii creati auctoritate Principis sæcularis possint conficere instrumenta, & acta in causis, & rebus ecclesiasticis, & spiritualibus, vel beneficialiuus.*
11 *Quid dicendum sit in aliis Principatibus, & ditionibus.*
12 *In Regno Neapolitano non defertur instrumentis rogatis per Notarios Apostolicos.*
13 *Declaratur in quibus rebus, & causis eis deferatur.*
14 *An & quando deferatur instrumentis eorum, qui verè non sint Notarii.*
15 *Quid in Urbe, quare in ea non intret ista quæstio, & an & quando intret regula* l. barbarius.
16 *Cuinam incumbat onus probandi affirmativam, vel negativam Notariatus.*
17 *De forma vel solemnitate originalis matricis, & quando ista dicenda sit talis necne.*
18 *De mense, anno, & aliis, an requirantur in matrice.*
19 *Quod non sit immorandum in sola formalitate verborum.*
20 *De circumstantiis quæ debent attendi, ad inspiciendum an sit matrix originalis.*
21 *De protbocollo, ejusque diversis speciebus, & de protbocollo ordinato.*
22 *De alio protbocollo conflato ex matricibus originalibus.*
23 *De differentiis inter unam speciem, & alteram protbocolli.*
24 *Quæ solemnitates debeant esse in matrice, & quæ in publico.*
25 *Annus, & dies debent poni per extensum, non autem per abacum.*
26 *De testibus, & de Judice ad contractus in instrumentis Regni Neapolitani.*
27 *An in matrice requiratur subscriptio Notarii.*
28 *Quod commendabile sit subscribere.*
29 *Quod testes, & clausulæ instrumenti possint deservire pro alio.*
30 *De requisitis instrumenti publici ultra ea quæ sint in matrice.*
31 *An signum, & subscriptio Notarii requirantur copulativè.*
32 *De requisitis instrumenti publici in forma probante in Regno Neapolitano.*
33 *Quando etiam ibi dicta requisita non adhibeantur.*
34 *De copia an probet, & quando ei deferatur.*
35 *An forma legum laicalium debeat servari in instrumentis, quæ serviunt pro foro ecclesiastico.*
36 *Laudatur cautela, ut Notarii creati ab uno Principe, curent etiam creari à Papa, & ab aliis Principibus.*
37 *De materia extractionis, vel reassumptionis instrumenti ab originali Notarii mortui.*

DISC. XXVII.

EAquæ *in præcedenti discursu* habentur, percutiunt causam in quo instrumentum habeat in reliquis formam probantem, adeout nulla cadat quæstio, super ejus veritate, & autentica forma de facto, sed solum super ejus veritate de jure, ob vitium scilicet falsitatis, vel alterationis, de quo oppositor, vel impugnator objiciat, In præsenti autem, agitur de ipsa forma probante, vel authentica, quam altera Pars neget, ita impugnando substantiam instrumenti, ejusque veritatem de facto, quod scilicet scriptura censeri debeat informis, ideoque ad sufficientem probationem non apta. 1

Id autem pro clariori resolutione, in plures distinguendum est inspectiones; Primò nempè ubi id proveniat ex defectu legitimi notariatus ejus, qui instrumentum confecit; Secundò ob non interventum requisitorum, quæ in instrumento publico ab initio desiderantur, quia nempè eorum defectus sit etiam in matrice, Et tertiò circa requisita necessaria super ipsius publici instrumenti extractione, vel reassumptione, ab originali, ut debita formam probantem habeat. 2

Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem, super notariatu; Regula est, quod ille probari debet, per cum qui in instrumento se fundat, atque ex eo suam deducit actionem, vel exceptionem cum non omnis scriptura, quæ instrumenti publici faciem, vel formam se habet, sit instrumentum, sed solum illud, quod per publicum Notarium confectum sit, ob publicam fidem, vel auctoritatem, quam ei tribuit Princeps, vel alter, qui ex Principis auctoritate notariatum contulit; Ideoque ista qualitas est fundamentum intentionis. *a* 3

Ab isto autem onere eximit solum antiquitas temporis, quæ ad hunc effectum illa dicitur, quæ sit centum annorum vel circa pro Judicis arbitrio, vel facti qualitate, quoties copulativè duo verificentur; Primò nempè quod scriptura habeat faciem instrumenti; Et secundò quod accedat observantia, sine qua, generaliter solus lapsus temporis, nullam facit operationem. *b* 4

Probatione autem notariatus accedente, quia nempè de ejus privilegio, vel creatione constet, ea sola non sufficit nisi etiam accedat illa qualitas, quæ, pro locorum, vel ditionum legibus, vel stylis desideratur, ideoque certa regula generalis cuicumque loco vel casui applicabilis desuper non cadit, cum à singulorum locorum legibus, vel stylis id pendeat præsertim verò in Curia cum ea proceditur distinctione, quod; Aut agitur de instrumentis confectis seù rogatis in Urbe, & tunc non sufficiat notariatus 5

ipsa-

ipſamet Apoſtolica auctoritate directè collatus, ſive ex eadem mediatè, ab iis ſcilicèt, qui ex Apoſtolica conceſſione facultatem habeant creandi Notarios, ut (ex. gr.) eſt Collegium Prothonotariorum participantium, nih etiam accedat deſcriptio in Archivio Collegii Scriptorum, ac etiam quædam alia ſpecialis approbatio concurrat. *c*

Aut verò agitur de reliquo Statu eccleſiaſtico; Et tunc pariter requiritur notariatus Apoſtolica immediata vel
6 mediata auctoritate collatus, acetiam dicta deſcriptio in Archivio, quoniam licèt illa archivio, quæ demandatur per quaſdam antiquas Apoſtolicas Conſtitutiones, in deſuetudinem abiiſſet; Attamen moderno tempore, innovata fuit, atque neceſſaria reputatur. *d*

7 Illi verò Notarii, qui aliorum Principum auctoritate creati ſint, hanc facultatem non habent, extrà territorium illius Principis, niſi facultas tribuatur per eos, ad quos ex Apoſtolicis proviſionibus pertinet; Ex ea congrua ratione, quod Princeps, officium, vel publicam fidem, ſua auctoritate conferre poteſt, in proprio territorio, vel ditione, non autem extra. *e*

8 Ubi autem agitur de reliquis Orbis catholici communicabilis partibus, à quibus, pro cauſis contentioſis, vel etiam pro actibus, & negotiis voluntariis, publica inſtrumenta, ad Urbem tranſmittantur, & tunc; At illa rogata ſunt per Notarios, qui Apoſtolica auctoritate creati ſint, atque in dicto archivio deſcriptio, & de plano admittuntur, abſque neceſſitate legalitatis Ordinarii loci, vel alterius publici Magiſtratus, circa qualitatem notariatus, cum ea de facili juſtificari poſſit in continenti ex dicta deſcriptione in Archivio; Undè propterea neceſſaria ſolùm reputatur recognitio ſubſcriptionis, & ſigni; Et ad quem effectum inſtrumenta muniri ſolent, prædicta legalitate Ordinarii loci, vel Nuncii Apoſtolici, aut alterius publici Magiſtratus; Et ſine qua legalitate, recognitio etiam fieri poteſt, ac ſolet per teſtes habentes notam manum, & ſignum, cum facilius in ſcripturis publicis, quàm in privatis iſta ſpecies recognitionis admittatur. *f*

Aut verò agitur de aliis Notariis, qui creati ſint auctoritate Principis laici, vel alterius ab eo poteſtatem habentis; Et tunc pariter defertur, quoniam ſufficit, ut ille ſit
9 Notarius publicus in loco creatus ab eo, qui ibi talem auctoritatem habeat, dummodò ſerventur ſolemnitates, quæ ex ejuſdem loci legibus, vel ſtylis ſervari debent, ut infra advertitur in alia inſpectione, ſuper forma, vel ſolemnitate.

Cadente quæſtione, an Notario creato cum auctoritate Principis ſæcularis, deferendum ſit in cauſis, vel actibus
10 eccleſiaſticis, vel ſpiritualibus; Putà (ex. gr.) pro frequentiori contingentia, ubi agatur de inſtrumento adepte poſſeſſionis beneficii vel factæ publicationis literarum Apoſtolicarum ad formam Conſtitutionis Gregorii XIII. cum ſimilibus; Et quamvis de ſtricto jure, negativa probabilior eſſet, ex deficinete poteſtate creandi Notarium, illique dandi fidem in iis, quæ ſunt extra ejus juriſdictionem; Attamen ubi agitur de actibus voluntariis, atque aſſiſtat uſus loci, adhuc hujuſmodi inſtrumenta ſufficientia reputantur. *g*

Verùm improbari ſolet uſus Notariorum qui ſæculari poteſtate creati ſunt, in cauſis eccleſiaſticis vel ſpiritualibus, contentioſis, niſi quatenus Ordinarius, vel alter eccleſiaſticus ſuperior illum deputet, cum tunc, ex iſta potius auctoritate tale munus explere dicatur; dum quandoque, commendabiliter etiam ipſi eccleſiaſtici Judices, vel ſuperiores, aliquem probatæ fidei Notarium ſæcularem loci, tanquam peritum, pro libito tamen voluntatis, non autem ex neceſſitate aſſumunt. *h*

In aliis verò ditionibus vel dominiis extrà Curiam Romanam de qua huc uſque actum eſt; Certa regula deſuper
11 ſtatui non poteſt, quoniam (ut præmiſſum eſt) totum pendet à ſingulorum locorum legibus, vel ſtylis, quibus in hoc eſt deferendum; Præſertim verò in Regni Neapolitani laicalibus Tribunalibus, quando agatur de inſtrumentis confectis extra Regnum, proceditur (ut etiam ubique procedi videtur) cum ſuperius inſinuata regula, quod ſcilicet ſufficiat notariatus collatus cum auctoritate proprii Principis loci.

In illis autem inſtrumentis, quæ fiant in dicto Regno, non defertur niſi Notariis, qui Regia auctoritate creati
12 ſint, etiam negativè ad illos, qui Apoſtolica auctoritate creati eſſent; Quamvis enim quoad iſtos aliqua peculiaris ratio in puncto juris adeſſe videretur; Adhuc tamen id non ſufficit, ideoque inſtrumenta rogata per Notarios Apoſtolicos, inter laicos habentur tanquam ſcripturæ rogatæ. *i*

Secus autem ubi inſtrumenta confecta ſint, inter clericos, & perſonas eccleſiaſticas, quamvis deinde cum ſucceſſoribus ſæcularibus ſeù alias contingat de illorum ob- 13
ſervantia in Tribunalibus laicalibus *l*; Sivè ubi agatur de Tribunalibus fori eccleſiaſtici, in quibus Notariis Apoſtolicis abſque dubio defertur *m*; Et in ſumma, in hoc, totum facere videtur obſervantia, vel praxis Curiæ Romanæ; Defertur inſtrumentis rogatis per illos, qui non ſint Notarii, ſive alia non habeant requiſita ut ſupra, quo- 14
ties id non agant nomine proprio, ſed vice, ac nomine præponentis, qui ſit indubitanter probatæ fidei Notarius, cum omnibus requiſitis; Ut in iis contingit qui per Notarios Auditoris Cameræ, ſeu fori Capitolini aſſumuntur in eorum adjutorium, atque ſubſtituti, vel Juvenes dicuntur; Quamvis enim per Apoſtolica decreta diſponatur ut iſti quoque Notarii eſſe debeant; Attamen ſi ſecus fiat redarguendus quidem erit Notarius, qui tali muneri perſonam minus idoneam præponat; Non tamen exinde reſultabit infectio actus, qui ſub ejuſdem Notarii publica fide ſit initus, cum Partibus id innoteſcere non valeat ipſæque, non illius Juvenis præpoſiti, ſed domini præponenti fidem ſequi dicantur. *n*

Secluſo verò iſto caſu; In inſtrumentis quæ fiant in Urbe non cadunt quæſtiones, quæ cadere ſolent in illis in- 15
ſtrumentis, quæ fiant in partibus, ſuper communi ſcilicet fama & reputatione, vel poſſeſſione notariatus, & cui nam incumbat onus probandi ejus affirmativam vel negativam reſpectivè, quoniam ſtante dicta neceſſitate deſcriptionis in Archivio, de facili, ex ejus inſcriptione, ſeu revolutione juſtificari poteſt negativa; quæ rectè probari dicitur ex revolutione vel inſpectione illorum librorum, in quibus affirmativa perneceſsè contineri debet *o*; Idemque reſpectu aliorum locorum, in quibus eadem vigeat ratio, ſeù prohibitio.

Ubi verò iſta neceſſitas non urgeat, tunc cadere ſolet quæſtio, ſuper validitate actus ratione communis reputationis ex diſpoſitione vel ratione textus *in l. Barbarius &c.* Verùm nimium rarum eſt id ad praxim reducere, ob tot requiſita, quæ deſuper à DD. deſiderantur *p*; Plenè tamen ſuffragari ſolet quaſi poſſeſſio notariatus ad effectum transfendendi onus, in inſtrumenti impugnatorem, probandi negativam, ratione præſumptionis, quæ à quaſi poſſeſſione reſultat; Vel ut præſumptiones, & adminicu- 16
la ad hujuſmodi probationem ſufficiant, quoniam ubi præſertim aliqua temporis diuturnitas accedit, atque agitur de notariatu incidenter ad hunc effectum, an publico inſtrumento per ipſum ædito deferendum ſit, necnè, etiam præſumpta ſeù adminicul tiva pro facti qualitate admittatur, attenta præſertim qualitate præjudicii exindè reſultantis, ad quod magis, ac principaliter videtur reflectendum.

Altera eſt inſpectio, ſuper forma, vel ſolemnitatibus neceſſariis, in ipſo rogitu, vel celebratione actus ad effectum, ut dicatur actus publicus, ex quo publicum inſtru- 17
mentum ædi, ſeù reaſſumi valeat, adeout ſit ſolemnitas, vel forma, quæ adeſſe debeat, etiam in ipſa matrice, vel originali imbreviatura, utpotè denotans ſubſtantiam, vel perfectionem actus atque ut ita dignoſcatur, quod ſit originalis ſuper rogitu jam ſequuto, & non minuta vel ſcriptura præparatoria, quæ inter faſciculos vel filzas Notarii præſertim defuncti reperiatur.

In hoc autem non de facili certa regula generalis ſtatui poteſt, quoties (ut dictum eſt) agatur de ſchedula; ſeù folio volanti reperto inter faſciculos, vel filzas, non autem de codice ſeù quinterno, qui prothocollus nuncupatur, tam ſcilicet ad effectum denotandi perfectionem actus, quàm etiam ad alterum certitudinis, & in excluſionem ſuppoſitionis, quam aliquando fieri praxis.

Quamvis etenim, deſuper conſiderari ſoleant ea, quæ ſunt publici inſtrumenti requiſita neceſſaria, vel ſubſtan- 18
tia, ut ſunt; Annus; Menſis; Dies; Clauſula *actum*, cum expreſſione loci; Ac etiam teſtes in eo numero, qui pro qualitate actus requiratur; Puta in teſtamentis ſeptem, In codicillis, vel donationibus cauſa mortis quinque; Et in actibus inter vivos duo, niſi leges particulares loci, quibus deferendum eſt, diverſimodè diſponant *q*; Attamen iſta ſunt requiſita, neceſſaria quidem, in ordine ad validitatem ac perfectionem actus qui aliàs invalidus, ac imperfectus diceretur, quamvis reperiatur formiter extenſus in prothocollo, ſeù quod aliàs conſtet, quod ſit originalis; Sed in ordine diſtinguendum ſeù certificandum,

an

an ſit originalis, vel minuta, eſt quidem argumentum probabile, non autem concludens per neceſsè, quando ſoleant Notarii, anticipatè omnia præmiſſa adnotare, cum præſuppoſito, quod illicò, ſuper jam concluſis inter Partes, rogitus, vel actus ſtipulationis ſit ſequuturus, quod poſtmodum ex aliquo accidenti non ſequatur, Ut præſertim praxis docere ſolet, quando agatur de teſtamentis conficiendis per graviter infirmos, qui longum faſtidium, ſeù longam moram plurium perſonarum in aula, pati non poſſunt, quoniam Notarius; Vel à ſe ipſo, quia teſtator ſubſtantiam voluntatis prius ei communicaverint; Vel ad dictamen illius, cui dicta communicatio ſequuta ſit, ut præſertim, ubique frequentius Advocatis in Urbe verò frequentius cum Procuratoribus, ſequi ſolet, totum prius extendit, ad effectum ut ſolum quo brevius fieri poteſt, ipſe Notarius, coram ipſo teſtatore, qui verbis vel ſignis approbet, dicat coram teſtibus in compendio quid in ea ſcriptura contineatur quando ſit nuncupativum nuncupatione explicita; Vel quod faciat actum conſignationis ſchedulæ, quando ſit cum nuncupatione implicita.

Atque hinc ſequitur, (ut ſæpius in ſuis materiis adver-
19 titur,) quod irriſione digni ſunt illi Judicantes, vel Conſulentes, qui pro interpretatione voluntatis totam, vel magnam vim conſtituunt in ſola formalitate verborum, vel clauſularum, vel in qualitate orationis.

Ac propterea his ſtantibus reſultat, ut alia deſideranda videantur perfectionis actus adminicula, vel argumenta, pro facti qualitate, attenta præſertim conſuetudine, ſeù
20 ſtylo Notarii, comprobato ex aliis originalibus, quæ non dubitetur eſſe talia; Nec non ponderato modo cuſtodiæ cum aliis, quæ prudenti arbitrio ponderanda videantur; Et præſertim, ſi Notarius eſſet ſolitus conficere formatum, benèque ordinatum prothocollum, in quo adeſſent alia originalia, quoniam pro affirmativa vel negativa, nimium prodeſt, vel reſpectivè nocet, an illa ſcriptura de qua ſit quæſtio, reperiatur bene ordinata & collocata cum aliis, cum ordine numerico, ſeù abachali. *f*

Item in ordine ad eumdem codicem ſeù prothocollum, advertendum venit, quod ille dupliciter confici ſolet; Primò nempè per viam formalis regiſtri, benè ordinati, quod
21 ſcilicet Notarius, poſtquam ſe rogavit de actu, adnotato rogitu in manuali, ſeù baſtardello, vel etiam in parva ſchedula, ſeu folio volanti, poſteà manu ſua extendat formiter actum in codice ad id ordinato, cum rubrica ſeù adnotatione in principio; Iſtoque actu ſequuto, illa originalis imbreviatura lacerari, ſeù parvidendi poteſt, ac ſolet *r*; Ideoque ſi inter ſcripturas Notarii adſit iſte prothocollus benè tentus, beneque ordinatus, in quo reperiantur rogitus anteriores, & poſteriores, non reperiatur autem iſte intermedius, qui inveniatur inter faſciculos vel filzas volantes, tunc magnum argumentum eſt, quod ſit minuta ſeu ſcriptura præparatoria, ſuper qua non fuerit ſequuta ſtipulatio, ſeu perfectio rogitus. *u*

Altera ſpecies codicis vel prothocolli eſt, quod ipſæ originales ſcripturæ volantes, ſuper quibus fiat rogitus, in-
22 ſimul conglutinantur ſeù uniuntur ad honeſtum codicem efformandum, juxta ſtylum Notariorum Urbis, ac etiam Civitatis Neapolis, & fortè aliarum magnarum Civitatum; Ex ea congrua ratione, quæ ſaltim pro magis frequenti uſu, in magnis Civitatibus verificatur, quod ſcilicet agitur ut plurimum de negotiis gravibus, vel etiam mediocribus, ſuper quibus præordinantur minutæ benè in omnibus extenſæ, quæ tranſeunt per manus Advocatorum & Procuratorum utriuſque Partis, per quos oportunæ clauſulæ & cautelæ adjiciuntur; Et per conſequens non intrat illa neceſſitas, quæ dignoſci videtur in Notariis Civitatum & locorum inferioris ordinis, quod ſcilicet, abſque hac matura præordinatione, inſtrumenta pro majori parte, ex improviſo atque currenti calamo, in ſchedulis, vel baſtardellis, breviter adnotantur quoad ſubſtantiam, ideoque imbreviaturarum nomen ſeù vocabulum prodiit, poſtmodum verò domi fit extenſum in prothocollo, ex quo, quando opus eſt, reaſſumitur inſtrumentum, quod Partibus tradendum eſt; Atque in hac ſpecie verificatur ſuperius inſinuatum aſſumptum, quod originales matrices ſeù imbreviaturæ poſſunt, ac ſolent à Notario lacerari vel parvipendi.

Inter iſtas autem ſpecies codicis, vel prothocolli, di-
23 gnoſcitur aliqua notabilis differentia, quoniam ubi agitur de prima ſpecie, quæ redolet regiſtrum formale in libro, qui ab initio ad hunc effectum, bene compoſitus & cum numeris abachalibus ordinatus eſt, & qui ipſorum inſtrumentorum ſeriem juxtà temporum ordinem continet, cum continuatione, ad inſtar regiſtrorum Datariæ, ut pleraque hujus ſpeciei ego vidi, & practicavi, tunc non ità de facili datur illa falſitas, vel ſuppoſitio, quæ dari poteſt in alia ſpecie codicis, qui conſtitutus eſt ex diverſis matricibus diverſo tempore, in diverſis papyris, diverſa ſigna vel diverſas formas habentibus, & cum diverſitate characterum Juvenum, ſeù amanuenſium, undè propterea nimium facilis eſt ablatio veræ matricis, alteram confictam, ejus loco ſupponendo, in totidem paginis, quæ eumdem numerum abachalem habeant, & per conſequens minus tuta eſt fides; Iſtæque circumſtantiæ, vel diſtinctiones quando ſuſpicio vigeat, præ oculis habendæ ſunt, benè reflectendo ad qualitatem characteris, an ſit recens, vel antiquum, ac etiam ad ipſam chartam, & filos conſutu-
ræ, cum ſimilibus pro facti qualitate; Et præſertim, circa majorem, vel minorem Notarii fidem, vel diligentiam, in hujuſmodi prothocollorum cuſtodia; Verùm id non reſpicit præſentem inſpectionem validitatis, ac perfectionis, ſed potius alteram præcedentem falſitatis.

In his itaque matricibus, ſivè de una, ſivè de altera ſpè-
cie ſint, non requiruntur omnes illæ ſolemnitates, quæ
24 (ut in ſequenti inſpectione,) requiruntur in inſtrumento in publicam formam reaſſumpto, ut Partibus detur, ſed ſufficiunt ſubſtantialia ſuperius inſinuata; Nempè, teſtes in numero oportuno pro qualitate actus, vel reſpectivè pro locorum legibus, ac etiam clauſula *Actum, &c.* quæ ſub
25 diverſis ſtylis, pro ditionum diverſitate concipi ſolet, cum anno, menſe, & die, qui apponi debent per extenſum, non autem per breves abachales numeros vel cifras; Id enim damnatum eſt ob fraudes, ac faciles alterationes, quæ fieri poſſunt. *x*

Atque in Regno Neapolitano, in illis inſtrumentis, quæ rogantur per Notarios Regios; Ultra teſtes, qui in
26 actibus excedentibus valorem libræ auri, debent adeſſe ad minus tres literatis; In aliis vero minoris ſummæ, debent eſſe duo; Requiritur etiam interventus alterius perſonæ quæ dicitur Judex ad contractus, qui Regia auctoritate ad hunc effectum tantum abſque alia juriſdictione vel exiſtimatione ſit creatus, undè propterea iſtud munus exercere ſolent perſonæ populares, & idiotæ, in quibus alia idoneitas deſiderari non videtur, niſi illa, quod ſciant legere & ſcribere *y*; Videtur tamen quædam cautela non omninò inutilis, quoniam cum iſti Judices creari non ſoleant, niſi prævia atteſtatione Communitatis loci, ſuper eorum probitate, ità efficiuntur quodammodo perſonæ publicæ & certæ, ac propterea non ita de facili ſequi poſſunt falſitates, ac ſuppoſitiones.

Non requiritur autem in hujuſmodi originalibus, (juxta opinionem in praxi magis receptam) ſubſcriptio, vel
27 ſignum Notarii; Minuſque ſubſcriptio teſtium, niſi in caſibus, in quibus, per leges particulares, ita ſpecialiter proviſum ſit; Ut (ex. gr.) habemus in Urbe per ejus ſtatutum, diſpoſitum in donationibus, in quibus requiritur ſubſcriptio donatoris, ac duorum teſtium in ipſa originali matrice. *z*

Commendabilis verò potiùs, quàm damnabilis eſt aliquorum Notariorum ſtylus, (qui ex meo judicio, pro le-
28 ge præciſa demandari deberet) ſubſcribendi etiam matrices, ut ità certius dignoſcatur, an illa ſcriptura contineat matricem perfectam, vel potiùs minutam, ſeù præparationem; Ideoque ad hunc ſtylum, eſt nimium reflectendum, quoniam quando ille eſſet uniformis, ac generalis, tunc defectus ſubſcriptionis certam induceret probationem, quod illa ſcriptura non eſſet matrix perfecta, ſed minuta; Sed quando eſſet difformis, licèt talis defectus non benè concluderet, adhuc tamen in nimia conſideratione habendus eſſet, tanquam imperfectionis adminiculum. *a*

Si verò caſus præbeat quod ille rogitus, non contineret dicta requiſita ſubſtantialia, nempè annum, menſem,
29 diem, teſtes, & clauſulam *actum &c.*; Non ſemper tamen iſte defectus imperfectionem concludit, quoniam pro facti qualitate, ſubintelligenda quandoque venit adnotatio eorumdem requiſitorum, quæ contineantur in præcedenti inſtrumento, vel actu quando facti circumſtantiæ id ſuadeant, quod ſcilicet iſte ſecundus actus, ſit præcedentis conſequutivus, ſeù aliàs connexus, undè propterea dicendus veniat geſtus, eadem die, in eodem loco, & coram eiſdem teſtibus *b*; Et in ſumma, totum pendet ex ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, ac potiſſimum attentis locorum legibus, vel ſtylis; Et per conſequens certa regula generalis deſuper ſtatui non poteſt.

Quoverò ad tertiam inſpectionem, ſuper forma proban-

te

te ipſius inſtrumenti extracti, ſeu reaſſumpti in publicam
30 formam: Ultra ſuperius inſinuata requiſita, quæ neceſſaria ſunt in originali matrice, & quæ in inſtrumento exindè extracto ſine dubio fortiùs adeſſe debent; Plura alia deſiderari ſolent; Puta invocatio Divini nominis, initio præmittenda; Necnon, ultra annum, menſem, & diem, per extenſum non autem per numeros abachales, vel arithmeticos ut ſupra, requiruntur etiam; Indictio; Nomen Principis dominantis, cum enunciatione temporis ſuæ dominationis; Et ſubſcriptio, ac ſignum Notarii. *c*

Super his autem, omnino certa, & generalis regula, cuicumque loco applicabilis, ſtatui non poteſt, cum to-
31 tum pendeat à ſingulorum locorum legibus, vel ſtylis, & præſertim circa requiſitum copulativum, vel alternativum ſubſcriptionis, & ſigni Notarii. cum in pleriſque partibus ſit in uſu utrumque, & in aliis ſufficiat ſolum ſignum, quod ſub ſe contineat ſubſcriptionem, ideoque dictis legibus, vel ſtylis deferendum erit; In Curia verò utrumque adhibetur. *d*

In Regno autem Neapolitano, ut inſtrumentum dicatur veré publicum, & in forma probanti, juxtà illas leges particulares, requiritur quod à Notario ſcriptum ſit in
32 charta pergamena, ſeù de corio, cum ejus ſigno, quod ſtare videtur loco ſubſcriptionis, atque ſit ſubſcriptum etiam per Judicem ad contractus, & per tres teſtes literatos, ideſt ſcientes legere, & ſcribere, quando id quod in eo continetur importet ultra valorem libræ auri, juxta antiquam æſtimationem, ad rationem ducatorum ſex pro qualibet uncia (dum etiam hodiè retinetur in aliqua parte, & præſertim in dotibus, quæ conſtituuntur per plebeos, uſus, qui antiquiùs in omnibus contractibus, aliiſque diſpoſitionibus erat communis, atque magis retinetur in alio Regno Siciliæ ultrà, adhibendi terminum, ſeù vocabulum *unciarum*, ad dictam rationem ducatorum ſex pro qualibet); Ubi verò valor ſit inferior, tunc ultra ſubſcriptionem Judicis ad contractus, requiritur illa duorum teſtium, atque alias ſine hac ſolemnitate inſtrumentum non dicitur in forma probante.

Verùm quia, iſta nimia ſolemnitas, ob abſentiam,
33 vel mortem teſtium, ſive ex aliis accidentibus, magnas difficultates, ac ſumptus parere ſolebat; Hinc proindè, ut facilitati commercii magis conſultum eſſet, iſte rigor de facto retinetur ſolum inter præſentes, & in eodem loco, ubi agatur de inſtrumento incuſando, ſeu liquidando juxta formam ritus illius M. C. V. de qua particulariter agitur infra inter judicia ſummaria, & exequutiva; Pro reliquis autem judiciis, & præſertim pro illo, ibi adeò frequenti, quod *Aſſiſtentiæ* dicitur, de quo pariter infra inter remedia, vel interdicta poſſeſſoria, ab antiquo tempore inolevit uſus prætandi fidem copiis authenticis, in ſimplici charta, quæ ibi bombicina vulgò dicitur, inter præſentes, ſivè intra duas dietas; Paulatim verò per totum regnum, ac etiam in ipſa Regia civitate, ejuſque Tribunalibus, in cauſis locorum Regni id eſt in uſu; Adhuc tamen, quando de cauſis gravibus agatur, earumque principale, vel præcipuum fundamentum in illius inſtrumenti veritate, ac forma probanti conſiſtat, Parte opponente, ad dictam formam probantem reducendum eſt; Maximè ubi ſint mortui Notarius & teſtes; Idemque fortiùs ubi agatur de cauſis, quæ agitentur extrà Regnum; Putà pro frequentiori contingentia in Curia Romana per appellationem ab Ordinariis locorum. *e*

Potiſſimè, ut ego pluries in facti contingentia dicere conſuevi, ac ſubſtinui, quoniam in Curia non admittitur
34 dictus uſus Regni deferendi copiis habentibus ſolum atteſtationem Notarii extrahentis dum de jure, copiæ non dicuntur inſtrumenta authentica, etiamſi extracta ſint ab eodem Notario rogato, multò minus ſi ab alio, quoniam aliud eſt copia, & aliud eſt inſtrumentum publicum, atque eatenus copiis, quandoque deferri ſolet, quatenus agatur de factis antiquis; Atque fomentum ſufficientium adminiculorum habeant. *f*

Cumque in eo Regno Notarii Regii habeant ſolum in uſu dandi dictas copias, non autem inſtrumenta niſi juxta dictam formam; Hinc proindè non habetur ille uſus inſtrumentorum publicorum in charta ordinaria, & eum ſola ſubſcriptione, & ſigno Notarii, ut in Curia, aliiſque partibus in uſu eſt.

Et quamvis aliqui crediderint, quod cum hæc forma proveniat ab illis legibus laicalibus, idcircò neceſſaria non ſit in cauſis Eccleſiarum, Et perſonarum eccleſiaſtica-
35 rum, quæ præſertim in Tribunalibus Curiæ Romanæ, vel in aliis fori eccleſiaſtici agantur ratione exemptionis à dictis legibus; Attamen id continet æquivocum, ab eadem Rota, elucidatum, occaſione legis inhabilitantis Notarios vaſſallos in inſtrumentis, quæ favorem vel odium Baronum concernant *g*, Ex ea clara & convincenti ratione, quod ſcilicet leges laicales, non tollunt fidem inſtrumento, quod alias fide dignum eſſet, undè propterea ſuam facere operationem cum perſonis eccleſiaſticis non ſubditis, ſuum jus eis tollendo, ſed adimunt fidem Notario eadem laicali auctoritate creato, ita declarando quod non cenſeatur ſibi data poteſtas, niſi quatenus ſervetur forma præſcripta.

Ad occurrendum itaque huic difficultati, pro cauſis extra Regnum, & præſertim in Curia tractandis, prudenter aliqui Notarii, illi præſertim, qui in eadem Regia Civitate, majora, & graviora negotia agere ſolent, curant obtinere quoque Apoſtolicam auctoritatem, & conſequenter tanquam Notarii Apoſtolici, dant, ſeu conficiunt inſtrumenta pro foro eccleſiaſtico, eo modo quo de jure communi, & de ſtylo Curiæ ſufficit; At etiam aliqui obtinent quoque auctoritatem Imperialem pro inſtrumentis deſervientibus pro reliquis Italiæ partibus præſertim Lombardiæ, & Hetruriæ, vel etiam extra Italiam, nè ita vigeat neceſſitas, quæ incumbit Notariis, qui Regia tantum auctoritate creati ſint dictam formam ſervandi. 36

Procedunt hęc in inſtrumentis publicis, quæ cum debita forma, ut ſupra de jure communi, vel particulari reſpectivè extrahantur per ipſoſmet Notarios rogatos, quorum 37
reſpectu compulſoria, vel alia ſimilis forma neceſſaria non eſt; Ubi verò agatur de reaſſumptione, vel extractione per alium facta vel facienda, cum tunc majores intrent difficultates, ſeu requirantur ſolemnitates, idcircò agitur particulariter *diſcurſu ſequenti*.

a Menoch. *lib. 2. præſumpt. 81.* Buratt. *dec. 492.* Bich. *deciſ. 223.* b Gregor. & add *dec. 3. & 38.* Buratt. & add. *dec. 667. dec. 78.* poſt Merlin. *de pignor dec. 318. part. 13. rec.* Royas *deciſ. 483.*
c *dec. 119. p. 4. rec. tom. 2. dec. 61. p. 8. & ſub tit. de teſtam. diſc. 33. & in ſupplemento.* d *ut dicto tit. de teſtam. in ſupplemento in Romana hæreditati de Celſis.*
e Gabr. *de fideic. inſtrum. concl. 1. cum aliis ſub tit. de Regal. diſc. 148. & alibi.* f Gregor. & adden. *dec. 38.* Buratt. *deciſ. 878. deciſ. 53. part. 13 recent.*
g Buratt. *deciſ. 318. & 688.* h Pellegrin. *in prax. Vicar.*
i Rovit. *pragm. 2. de contractibus.* l Rovit. *ubi ſupra.*
m *ibidem.* n *tit. de teſtam. diſc. 33. & in ſupplemento in caſu de quo ſupra lit. D.*
o Buratt. & add. *dec. 20. & 264.* Mantic. *dec. 34. & 287.* Cavaler *dec. 110. & 535. tit. de Regal. diſc. 14. 47. & 81. & ſæpius & infrà diſc. 34. & 37.*
p *eod. tit. de teſtam. in ſupplemento in nullius Sancti Edicti, & in aliis,* Pacian. *de probat. lib. 2. c. 21.* Rovit. *prag. 1. de Notar.*
q Mantic. *deciſ. 3.* Buratt. *deciſ. 496. 265. & 543. & 666.* Rovit. *pragm. 2. de Notar.* Capyc. Latr. *conſult. 79.*
r *tit. de teſtam. pluries.* ſ *ſupra lit. Q.*
t *dec. 349. part. 10. recent. deciſ. 402. part. 12. tit. de teſt. diſc. 65.* u *dict. diſc. 65. de teſtam.*
x *l. 2. §. ne autem C. de veter. jur. enuclean. gloſ. in Conſtit. Regni quæ incipit conſuetudinem,*
y Rovit. *pragm. 2. de contract.* z *cap. 149. ubi* Fenzon. *& dict. diſc. 65. de teſtam. ac etiam in tit. de donat.*
a *eod. diſc. 65. de teſtam.*
b Bich. *dec. 400.* Capyc. Latr. *conſult. 14. & 15.*
c Seraph. *deciſ. 902. & ſeqq.* Buratt. *deciſ. 666. & 672.* Cavaler. *deciſ. 122.*
d *Ubi ſupra, præſertim* Cavaler. *d. dec. 122.*
e *De dicta ſolemnitate rigoroſa, ejuſque moderatione, ut ſupra* Franch. & add. *deciſ. 141.* Rovit. *pragm. 1. de fid. inſtrum.* Hodiern. *contr. 32. & 8. & deciſ. 377. par. 11. recent.* f Cavaler. *dec. 79.* Buratt. & add. *deciſ. 243. 187. p. 5. rec. dec. 51. p. 9. rec. tit. de teſtam. diſc. 66.*
g Bich. *dec. 23. & 91.* Royas *de 198. lib. 1. de feud. diſc. 29.*

De legitima extractione facienda inſtrumentorum Notarii defuncti, aliorumque publicorum documentorum, ſeu actorum exiſtentium in archiviis aliiſque locis; Et tali occaſione agitur de materia compulſoriæ.

Ac etiam, an & quando una Pars teneatur alteri ædere ejus jura, vel ſcripturas.

Et de materia productionis, vel repetitionis.

SUM-

SUMMARIUM.

1 *NEceſſaria non eſt compulſoria in inſtrumentis extractis ab ipſo Notario rogato, vel ſucceſſore.*
2 *Secus autem in iis, quæ ab alio extrahantur.*
3 *Quid ſit compulſoria.*
4 *De ejus duplici ſpecie.*
5 *De differentia inter generalem & ſpecialem, & quod procedat in omnibus cum terminis remiſſoriæ.*
6 *Quod non expediat diſputationes deſuper aſſumere, remiſſivè.*
7 *De alia differentia antiqua inter compulſoriam generalem, & ſpecialem in Rota.*
8 *De eodem de quo num. 1. circa ſucceſſorem, vel ratione officii.*
9 *Fallit in officiali deputato per collitigantem.*
10 *Quod quandoque neque compulſoria ſufficiat, ſed debeat exhiberi originale.*
11 *De juribus extrahendis ab actis Notarii defuncti.*
12 *De duabus ſpecibus Notariorum in Officium, & jure privato.*
13 *In prima ſpecie ſucceſſor eſt idem, ac prædeceſſor.*
14 *In altera ſpecie, ſcripturæ remanent in hæreditate Notarii, & quomodo ſit proviſum in Urbe, & Statu Eccleſiaſtico.*
15 *Succeſſor Notarii privati non extrahit ſine compulſoria.*
16 *De praxi Regni Neapolitani circa extractionem inſtrumenti ex ſcripturis Notarii defuncti.*
17 *De eodem, & facultatibus illorum Notariorum.*
18 *Quid ubi facultates non intrent.*
19 *Copia vel fides inſtrumenti non probat, quod tamen declaratur inter præſentes.*
20 *Jura informia probant ſi pars citata non opponit, quod declaratur.*
21 *Item jura informia adminiculata probant.*
22 *De fide præſtanda archivio, & de quo archivio &c.*
23 *De eodem, & an ſolum archivium ſufficiat.*
24 *De fraudibus quæ fieri ſolent in archiviis.*
25 *De copia, vel ſumpto extracto ab actis.*
26 *De amiſſione ſcripturæ, ejuſque tenore, probando per teſtes, & quid requiratur.*
27 *De eodem cum diſtinctione caſus amiſſionis.*
28 *De occupante, vel lacerante ſcripturas.*
29 *An una pars teneatur edere alteri ejus ſcripturas, & jura.*
30 *De eodem, & quando hæc obligatio magis arctet.*
31 *An exhibitio præſumatur integra.*
32 *De coactione ad factum, vel ſufficiat offerre intereſſe.*
33 *De confeſſione, vel approbatione, quæ reſultat à productione.*
34 *Quando productio dicatur facta realiter, & quando verbaliter.*
35 *An, & quando ſufficiat ſola verbalis.*
36 *Debet fieri parte citata, & quando citatio non requiratur.*
37 *An productio in uno judicio ſufficiat pro alio.*
38 *Generalis productio non ſufficit.*
39 *Minuſque ejus aſſertio.*

DISC. XXVIII.

1 DE inſtrumentis in publicam formam extractis ab ipſomet Notario rogato, & pro quibus, forma, vel ſolemnitas compulſoriæ neceſſaria non eſt, quamvis lite pendente edantur dummodo publici inſtrumenti formam ac requiſita habeant habetur actum ſupra.

2 Ubi verò, Notario defuncto contingat extractionem fieri ab alio, quam ab ipſomet, qui de actu ſit rogatus; Quatenus pertinet ad regulas juris communis, aut ad Romanæ Curiæ ſtylum; Regula eſt, ut non deferatur inſtrumentis per diverſum Notarium extractis niſi cum ſolemnitate compulſoriæ, cujus terminus, videtur Romanæ Curiæ ſpecialis eo modo quo alter remiſſoriæ, de quo infra; Adeoqui quamvis ad Curiam acceſſerim poſt aliqua munera expleta, hujuſque facultatis aliquod exercitium; Adhuc tamen hujuſmodi termini viſi ſunt novi.

3 Compulſoria itaque eſt, quædam commiſſio, quam Judex, coram quo cauſa pendet, tradit Ordinario loci, vel alteri perſonæ in eccleſiaſtica dignitate conſtitutæ exiſtenti in partibus, in quibus adſit ſcriptura extrahenda, ut aſſumpto publico, & probato Notario, citata, & audita Parte intereſſata, factaque debita recognitione prothocolli, vel alterius originalis, ex quo publicum inſtrumentum, vel aliud authenticum tranſumptum extrahendum eſt, hujuſmodi extractionem fieri poſſe, ac debere decernat, ità jure delegationis, ſupplendo, vel explicando, partes Judicis cauſæ ſi præſens eſſet in loco, adeout, cauſæ Judex, non Notarii extrahentis, ſed Judicis delegati 01
fidem ſequatur, ſuper actu judiciali, qui ſervatis ſervandis, parte intereſſata citata in forma judicii ſit geſtus.

Duplex autem eſt compulſoriæ ſpecies, una ſcilicet ge- 4
neralis; & altera ſpecialis; Generalis eſt illa, quæ non petitur, neque conceditur pro extractione aliquarum certarum ſcripturarum, ſed in genere pro omnibus, & quibuſcumque juribus ad cauſam facientibus; Specialis verò eſt illa, quæ petitur pro extractione certarum ſcripturarum.

Notabilis verò differentia eſt, inter unam, & alteram 5
ſpeciem, quoniam prima, ſecum non trahit dilationem, ſeu retardationem curſus cauſæ, ut facit altera; Et conſequenter cum compulſoria generalis, collitiganti nullum
inferat præjudicium, neque habeat illam ſuſpicionem, 11
quam ex dicta ratione dilationis, vel retardationis habet ſpecialis, non aſſumuntur ſuper ejus conceſſione formales diſputationes, ſed cuilibet potenti conceditur, etiam ſine citatione Partis, quæ neceſſaria eſt in ejus exequutione, coram illo, qui aſſumatur ejus Judex, vel exequutor in partibus, pro faciendo actum extractionis; Neque dirigitur certæ, & particulari perſonæ, ſive certo magiſtratui, ſed omnibus, & quibuſcumque.

Specialis verò, ob ſuſpicionem calumniæ, quæ illi, ra- 6
tione dictæ dilationis ineſſe ſolet, ut ita ſcilicet ſub hoc prætextu Reus ac poſſeſſor, Actorem defatiget, atque cauſam in longum protrahat, (eodem modo quo in remiſſoria frequentior praxis docet) in ejus conceſſione requirit citationem Partis, cum exhibitione copiæ, vel ſumpti illarum ſcripturarum pro quarum ſolemni extractione in forma probanti petitur compulſoria; Atque ſe opponente altera Parte, deſuper aſſumitur formalis diſputatio, atque in cauſis Rotalibus, id ſequitur cum dubio particulari, ſuper cujus reſolutione eduntur deciſiones, dum ità cadunt omnes illæ quæſtiones, vel inſpectiones, de quibus habetur infra in diſcurſu remiſſoriæ, dum à pari ex rationis identitate in omnibus procedunt compulſoria, & remiſſoria, tam ſuper calumnia, quàm ſuper irrelevantia; Ac etiam quia aliquando collitigans, ut hæc ſubterfugia evitet, dare ſolet ſcripturam informem pro extracta ut habeatur, ac ſi eſſet in forma probanti, ex illis prudentialibus regulis, de quibus habetur infra *in dicto diſcurſu* re- 55
miſſoriæ atque ubi ea danda ſit, deputatur Judex particularis, Partibus non ſuſpectus, prævia diſcuſſione confidentium, & diffidentium, eo modo quo in remiſſoria, & generaliter in aliis ſubdelegationibus, juxta formulas Notariorum, quæ regiſtratæ habentur apud illos Practicos, potius mecanici ſunt, & tranſcriptores; quàm ſcientifici; Et quæ pro conſueta Practicorum ſcientia omnibus notæ ſunt per traditiones.

Alia item dignoſcebatur antiquitus differentia inter 7
compulſoriam ſpecialem, & generalem in cauſis Rotalibus, quod pro ſpeciali requirebatur particularis commiſſio Papæ; Verùm hodiè ob innocentiam hæc neceſſitas ceſſat, dummodo cauſa cognita ut ſupra, ea concedatur.

Iſta ſolemnis extractio cum compulſoria, neceſſaria non 8
eſt in illis juribus, quæ extrahantur per ipſum Notarium rogatum, ſive per ejus ſucceſſorem in officio, aut alterum publicum officialem ad id deputatum; Ut (ex. gr.) ſunt Notarii ſeù Actuarii reſpectu actorum judicialium, vel Secretarii, aut Cancellarii, ſive Archiviſtæ, aliove nomine nuncupati reſpectu illarum ſcripturarum, quæ in ali- 55
quo archivio, vel alio loco, ſive in aliquibus libris, & regiſtris ſint, ſub munere & cuſtodia illius officialis, qui in ſumma deponat de pertinentibus ad ejus officium, quod ita exerceat; Ad inſtar eorum quæ habemus in Notario rogato, vel in ejus ſucceſſore.

Niſi tamen iſte officialis deputatus eſſet per collitigan- 9
tem cujus ſit archivium, vel regiſtrum, ſeù liber, undè compulſatio facienda eſt, cum tali caſu non intret ratio publicæ, & non ſuſpectæ fidei, quæ per legem præſumitur, ſeù præſupponitur in publico officiali indifferenti, deputato per Principem, vel per alium ſuperiorem pariter indifferentem, cum tunc neceſſaria ſit compulſoria, principaliter pro magis exacta recognitione matricis, ſeù originalis, quæ ita per collitigantem in proprio archivio, 55
ſeù regiſtro per eumdem officialem à ſe deputatum ſuumque famulum, ſeu miniſtrum dependentem, confingi, ſeu alterari potuerit, ut quandoque *praxis* docuit; Adeout

pro

pro causarum gravitate, & pro qualitate suspicionis, ejusque argumentorum, ac etiam pro faciliori vel difficiliori praxi, juxta locorum, seu regionum distantiam, vel aliam qualitatem, neque istud compulsoriæ remedium sufficiens reputetur, sed demandari soleat asportatio originalis ad Urbem, ut oculis Judicis subjiciatur; Dummodo altera Pars quæ suspicionem habet, & allegat, se offerat proprio sumptu, proprioque periculo hanc asportationem facere, nè alias detur occasio fraudalibus, & machinationibus in itinere, affectandi peremptionem originalis; *d* Ideoque ista praxis nimium rara est, non apta recipere certam regulam, sed pro singulorum casuum particularibus circumstantiis ex prudenti, benèque regulato arbitrio Judicis pendet.

Procedunt hæc, circa fidem dandam juribus extractis per officialem ad id deputatum, ut plurimum in juribus judicialibus existentibus in archivio alicujus Curiæ vel Tribunalis, sivè in regiſtris, vel aliis documentis existentibus in archiviis publicis principatus, cum similibus; Quo verò ad instrumenta extrahenda, ex prothocollo, vel ex actis alicujus Notarii defuncti, seu civiliter mortui, ob mutationem ſtatus, vel ob sibi interdictum officii exercitium; adeout per alium extractio facienda sit, non de facili dari potest certa regula generalis, quibuscumque locis, & casibus applicabilis, ob ſtylos diversos regionum, seu locorum, diversasque species Notariorum.

Agendo siquidem de praxi Urbis, & Status ecclesiastici; Duæ sunt species Notariorum, qui super actibus voluntariis, & non contentiosis, instrumenta facere solent; Una scilicèt eorum, qui habent notariatum in officium à Principe, vel ab altero ad id potestatem habente, cum jure, seu facultate gerendi etiam acta judicialia, in quibus principaliter eorum munus consistit, adeout omnes scripturæ sint annexæ officio, cum quo, (ubi officium sit vacabile) devolvuntur, ac respectivè alteri per Principem per alium conceduntur, ut sunt illa officia, de quibus in Regalium sede vel materia pluries agitur; *e* Et alii sunt Notarii privati, qui vulgò instrumentales tantùm dicuntur, quia nempè sint creati Notarii à Papa, vel à Collegio Prothonotariorum sivè à Collegio aut Scriptorum ab altero hanc facultatem habente, atque descripti in Archivio, privatæ domi viventes, ex contrahentium libito, pro eorum peritia, vel fide, assumantur super privatis conventionibus.

In prima specie Notariorum, qui verè publici sunt, datur formalis successor subrogatus in omnibus loco prædecessoris, eo quia semper unum, & idem est officium, eademque persona formalis Notarii; Personæ verò materiales, quæ mutantur, considerantur, tamquam instrumentum seu, organum, sivè tanquam ministri, ideoque nullum cadit dubium, quin successor absque alia solemnitate det instrumentum publicum super rogitu prædecessoris.

In altera verò specie, non datur formalis successor, cum sit jus merè personale; ideoque de jure prothocollus remanet in hæreditate Notarii defuncti, atque emolumenta pertinent ad hæredes; Unde propterea, passim in jure habetur mentio de usufructu, aliavè privata pertinentia hujusmodi prothocollorum, & emolumentorum. *f*

Verùm prudenter provisum est, ut prothocolli, aliæve matrices, asportentur ad publicum archivium in certo loco deputatum, ut exindè, Notarius, vel alter officialis *g* deputatus custodiæ archivii, extrahat instrumenta; Et consequenter dicitur facta extractio per officialem, deponentem de re spectante ad officium suum.

Sed si casus præbeat, quod hæc asportatio ad publicum archivium non fiat, adeout scripturæ retineantur per hæredem, qui sit etiam Notarius privato jure, ideoque extractionem faciat, vel eo permittente, eam faciat alter privatus Notarius. quamvis huic hæres ex ejus libito scripturas custodiendas tradiderit, sivè venditionis, aut donationis titulo concesserit, non per hoc tamen dici potest extractio facta per successorem ratione officii; Et per consequens requiritur compulsoria, sine cujus solemnitate, non dicitur instrumentum in forma probanti; Atque ad has distinctiones reflectendum est, cum frequens praxis doceat æquivocorum incursum, quodque sæpiùs capiatur quid pro quo.

In dicto autem Regno Neapolitano, diversa est praxis, quoniam Notarii actitantes; Sivè in titulum, juxta praxim Urbis, Sivè jure conductionis annalis, vel ad aliud tempus, à Baronibus, vel à Communitatibus, aut ab aliis habentibus in titulum, acta solum judicialia peragunt, ipsique non vocantur Notarii sed actuarii, seu, magistri actorum, atque se non ingerunt in rogitibus privatarum conventionum, præterquam in illis obligationibus, quæ dicuntur penes acta Curiæ, Unde si casus præbeat, ut ille, qui, vel in officium, vel jure conductionis est Actuarius, sit etiam Notarius, atque de aliquibus instrumentis rogetur, tunc hujusmodi rogitus non remanent in actis, sed dicuntur de proprio ac privato prothocollo, cum ea reduplicatione personarum formalium, quæ passim ex legis fictione datur in eadem persona materiali; Unde propterea ipsis morientibus, remanent prothocolli, aliæque originales scripturæ, apud ejus hæredes; Et quamvis per Regias ordinationes, quando hæres non sit etiam Notarius, teneatur, vel in custodiam, sivè per viam alienationis, eas tradere alteri Notario, Attamen, excepta Regia Civitate, in qua Notarii superstites, diligenter curant acquirere schedulas, & scripturas Notarii morientis; In aliis Regni Civitatibus, & locis, & præsertim in parvis, meo tempore, parum id servabatur; Sed quomodocumque sit, dici non potest, quod adsit illa successio in officio, quæ, ut supra, verificatur in habentibus officium vacatum, cum dicatur potius successor voluntarius jure privato; Et per consequens de stricta juris censura, necessaria est solemnitas compulsationis.

Verùm in illis Tribunalibus, ea in usu non est, ob facultatem, quæ eisdem Notariis, in eorum privilegio expresse tribuitur, reassumendi in publicam formam instrumenta cujuslibet alterius Notarii defuncti, dummodo vivant duo testes, vel unus, & Judex contractus, cum quorum interventu, recognoscitur prothocollus, seu matrix, ex qua reassumptio fiat; Atque super hoc actu, cum aliis testibus, alioque Judice ad contractus, Notarius conficit quandam speciem novi rogitus, ac propterea in ipso instrumento, quod in publica forma reassumitur, se subscribunt testes, antiqui & moderni, illique dicuntur, in primis gestis, isti verò in novis gestis.

Quatenus verò, ad limites privilegii, non verificetur superviventia testium, ut suprà, adeout hæc facultas desit, Tunc servatur in effectu (sub aliquo tamen diverso ſtylo) solemnitas compulsoria, quod scilicet obtinetur Regia provisio, directa judicio ordinario loci, super recognitione scripturæ originalis, ex qua reassumptio instrumenti facienda est, atque comperto, originalem matricem Notarii defuncti, cum suis requisitis, falsitatis vel suppositionis suspicione alienam esse committit Notario, ac alteri Judici ad contractus, & testibus qui in eo actu intervenerunt, ut publicum instrumentum desuper reassumant, & subscribant; Atque ità fortè, mutatis mutandis, in aliis ditionibus servabitur, cum totum pendeat, quoad subſtantiam, ab eodem principio, quamvis modi, vel ſtyli sint diversi.

Præsupposito autem, quod instrumentum, vel aliud documentum; hanc formam probantem non habeat, tunc non dicitur instrumentum, neque probationem facit, quamvis (ut supra insinuatum est) ageretur de copia, vel de fide ejusdem Notarii rogati; *g* Hujusmodi verò copiis, vel fidelibus, ex quodam ſtylo defertur inter præsentes, Parte non opponente, dum ità ea incontinenti de veritate certificari potest, cum inspectione prothocolli, sivè originalis, undè de facili instrumentum publicum reassumi potest. *h*

Adhuc tamen, quandoque scripturis, ac juribus informibus, deferri solet; Vel scilicet, quando altera pars citata ad dicendum contra, nihil opponat, quoniam tunc si ipsa non opponente, feratur sententia, non poterit dicere de illius nullitate, eo quia non justificetur ex actis ob deficientem formam probantem; *i* Benè verum quod in gradu appellationis, vel restitutionis in integrum, si formiter de hoc opponat, admittitur oppositio, atque famienda est recognitio, cum negligentia præjudicet in illa instantia tantum, non autem in ulteriori. *l*

Defertur item juribus, quamvis informibus, quando sint benè adminiculata; Potissimè verò ubi accedat adminiculum observantiæ quod in hoc proposito vehementissimum reputatur; *m* Non tamen in hac materia adminiculorum dari potest regula, certa & generalis, quoniam (ut nimium frequenter in omni ferè materia advertitur) tum pendet ex singulorum casuum particularibus circumstantiis, ex quibus in uno casu, aliqua adminicula sufficientia sint, in altero autem, eadem ac majora sint insufficientia, attenta gravitate materiæ, qualitate personarum, & regionis, aliisque hujusmodi considerari solitis, & potis-

potissimum, (ut dictum est,) attenta qualitate observantiæ.

Et quoniam, pro nostris præsertim Italiæ moribus, quando agitur de factis antiquis, jura seu documenta extrahi solent ab archivijs per eorumdem archiviorum custodes, vel officiales, qui ut supra, loco Notariorum habentur; Hinc proindè, quæstiones frequenter cadunt, super fide archivio præstanda; Atque in primis ejus qualitas inspicienda est, an scilicet sit archivium publicum, & jurisdictionale, uti sunt archivia Principum, aliorumque publicorum Magistratum sæcularium, ac etiam illa Episcoporum & Civitatum, sivè sunt quædam archivia Monasteriorum, quæ ratione antiquitatis, ac probatæ fidei, & diligentis custodiæ, publica reputantur; Ut (exempli gratia) est celebre archivium Cassinense, cum similibus; Positaque publicitate inspiciendum est, an ejusdem archivii dominus in causa, de qua agitur, sit collitigans, sive aliquod interesse habeat, cum tunc archivio non deferatur, eo modo quo deferendum esset in causa inter tertios, absque istius interesse mixtura. *r*

Prætereà, solum archivium, robur non præbet scripturæ informi, quæ ibi reperiatur, cum quilibet posset affectate in eo scripturas reponere, ut posteà sumptum authenticum extrahatur, pro ejus intentione fundanda, sed ipsa scriptura, habere faciem, ac formam publicæ, ac probantis, quodque ab antiquo ibi inter alias antiquas scripturas extiterit, & non constet de suppositione; *o* Quamvis etenim machinatores, illi præsertim, qui inanis gloriæ cupidi, seu verius, in hoc genere stulti manifesti, nobilitates ità affectant, prævidentes has difficultates, curent, ut per antiquitatis imitatores, effingantur privilegia, & documenta, quæ habeant characterem, ac formam illorum temporum, eaque curent reponi in illis scriniis vel arculis, in quibus consimilia documenta vera asservantur. Attamen impossibile est, ut lex, humanæ malitiæ, omnino occurrere valeat. Ideoque in casus occurrentia, prudens, & oculatus Judex, alia adminicula indagare debebit, illud præsertim verisimilitudinis, vel inverisimilitudinis.

Defertur item quandoque simplicibus copiis vel sumptis, quæ reperiantur in actis, quia nempè, pro frequenti ſtylo, exhibeatur in actis scriptura originalis, cum facultate illam reassumendi, relicta in ejsdem actis copia collationata. Verùm in hoc, nimiùm circumspectè procedendum est, pro facti qualitate, & an agatur de negotio recenti, vel antiquo, dum sola antiquitas non sufficit, nisi etiam urgentia accedant adminicula, quoniam aliàs quilibet posset libito confingere aliquam sibi opportunam scripturam; illamque tanquam originalem producere, deindeque eam reassumere, ut falsitas convinci non posset, fundandi ejus intentionem in dicto sumpto producto in actis. *p* Hinc propterea universa hæc materia, facti potiùs, quàm juris dicenda est, uniformem generalem regulam non recipiens, sed pro facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis decidenda.

Datur etiam aliquando casus, ut id, quod de sui natura per scripturam justificandum est, justificetur per testes, ob scripturæ scilicèt amissionem; Nimiùm tamen rari videntur casus, in quibus ista species probationis perfectæ, & concludentis verificetur, ob multa requisita, quæ desuper desiderantur; Primò scilicèt illud casualis & non culposæ, non autem culposæ, & affectatæ amissionis; Secundò, ut constet de præcedenti existentia in eo loco, in quo casus contingit; Et tertiò quod testes valdè periti, beneque informati, de illius scripturæ tenore deponant, bonas & concludentes scientiæ causas assignando; Atque rigorosè in hac probatione procedendum est, ratione ejusdem superius insinuatæ machinationis & malitiæ, ut alibi advertitur. *q*

Reflectebam quoque in casus contingentia, ut in hoc proposito haberi debeat ratio qualitatis casus, vel accidentis, an scilicet esset accidens privatum, in quo dictæ affectationis suspicio cadere valeat, vel è converso publicum, vel notorium, quod non illam solam scripturam, sed multas alias pereutiat, ut in excidiis, vel incendiis contingit, ut scilicet magis benignè isto casu procedatur, quam in altero. Ac etiam, an scriptura, quæ amissa supponitur, sit verisimilis, & fieri solita, illaque potiùs allegetur ad se excusandum, à damno & præjudicio. Ut (ex. gr.) si hæres alleget confecisse inventarium in actis illius Curiæ, cujus scripturæ perierint, nè ità ultrà vires teneatur. Vel è converso, quis agendo alleget aliquod exorbitans privilegium, vel aliud documentum, cum similibus, pro facti qualitate. *r*

Quatenùs verò, scripturæ, per alteram partem occupentur, seu lacerentur, aut comburantur, quoties id licitè fieri non potuit tanquam de scripturis, quæ non essent propriæ suæque liberæ dispositionis, & tunc iste actus fundat intentionem alterius partis in eo, quod asserat in illa scriptura contineri; *s* Id autem circumspectè etiam intelligendum est, ad instar eorum, quæ habentur in juramento in litem, ut scilicèt formentum adminiculorum accedat. 28

Quamvis etenim ea, quæ de casu amissionis, vel de altero lacerationis, aut occupationis, edicta sunt, atque percutiant instrumenta, aliavè documenta, ac scripturas privatas, de quibus *discur. seq.*, particularis inspectio habetur; Attamen pro frequentiori contingentia, occasione publicarum scripturarum de hoc agitur.

Idemque circa materiam æditionis, de qua in Curia frequenter disputari solet, Quamvis enim juris regula sit, quod una Pars non tenetur alteri ædere ejus jura. Attamen de recepto ſtylo Romanæ Curiæ, fundato in quadam æquitate canonica, quæ veritatem attendit, atque juris civilis subtilitates abhorret, tenetur constito de suis requisitis. Primo nempè de existentia de tempore motæ litis, vel posteà; Secundò de interesse petentis. Et tertiò de casu subsidii, quod scilicet aliundè haberi non valeat. Ita tamen ut primum requisitum, plenam, ac perfectam probationem habeat, cum ad id non sufficiat præsumpta, quamvis agatur de hærede, qui admittitur ad jurandum non habere, neque dolo defuisse possidere. *t* 29

Nisi de illo agatur, qui ex debito officii teneatur eas scripturas conservare, cujus respectu sufficit probatio existentiæ etiam ante litem. *u* Aut ubi ad earum exhibitionem obligatio accesserit. *x* 30

Exibenti autem scripturas, ac asserenti alias non habere, creditur, donec doceatur de non integritate, cum in dubio præsumptio assistat exibenti, nisi de mendacio convincatur. *y* 31

Non datur tamen coactio præcisa ad factum, ubi juret non habere, cum tunc admittatur ad offerendum id, quod interest, nisi de mendacio quoque convincatur, juxtà generalem regulam, quam habemus in materia præcisæ obligationis ad factum, necnè. *z* 32

Super scripturarum item vel jurium productione, vel repetitione, quæstiones in praxi cadere solent, ad plures effectus. Primò scilicet illum approbationis, vel confessionis eorum, quæ in eis continentur, atque de hoc supra in Rubrica confessionis agitur. *a* 33

Secundò, an & quando dicatur facta realiter, vel potiùs verbaliter tantùm; Id autem certam non recipit regulam, quoniam cum facti sit quæstio, ex ejus circumstantiis decidenda est; Illæ verò considerationes, quæ fieri solent, an scilicet adsit verbum *facto &c.*, sivè an Judex dicat *visis &c.* cum similibus inducunt argumenta probabilia quidem, non autem necessaria. *b* 34

Et quando sufficiat solùm verbalis; pendet à ſtylo, cui in hoc est deferendum. *c* Regulariter autem de jure non sufficit. *d* 35

Debet item fieri productio parte citata; Nisi ea præsente fiat; Vel nisi agatur ad solum effectum docendi de interesse prò admissione ad causam. *e* 36

Producta in uno judicio, non præjudicant in alio etiam inter easdem partes, minusque prosunt, nisi reproducantur vel repetantur. *f* Quæstione cadente, ubi idem sit judicium, sed mutetur judex. *g* 37

Generalis item productio omnium jurium, & scripturarum non sufficit utpotè nimis vaga. *h* 38

Minusque assertio productionis, nisi de illorum tenore constet. Solumque aliquod præstare potest adminiculum, cum aliis conjungendum. *i* 39

a *Disc. præced.* b Gregor. *& dec.* 38. add. ad Buratt. *dec.* 444. *dec.* 284. *ex num.* 7. *par.* 7.
d *Dec.* 110. *num.* 5. *par.* 10. *Ferrarien. pensionis* 12. *Martii* 1647. *&* 7. *Februarii* 1648. *coram Ghislerio, quarum prima est dec.* 32. *ead. p.* 10. e *tit. de Regal. disc.* 7. *cum pluribus seqq.* f *tit. de servit. ad materiam usufructus.*
g Buratt. *dec.* 543. *num.* 1. *dec.* 135. *par.* 1. *rec.*
h *Dec.* 264. *num.* 11. *&* 265. *num.* 5. *par.* 7. *rec.*
i Mantic. *dec.* 127. *num.* 2. *dec.* 283. *num.* 15. *par.* 11.
l Dunozett. *dec.* 443. *n.* 3. m Buratt. *&* add. *dec.* 243. Bich. *dec.* 622. *n.* 11. *&* l. 9. *tit. de Testam. disc.* 26. *&* 66.
n *dec.* 59. *par.* 11. Bich. *dec.* 246. Otthob. *dec.* 245.
o Bich. *dec.* 246. *& dec.* 59. *par.* 11. p *tit. de dote disc.* 22.
q *tit. de jurisdict. disc.* 11. r *tit. de hærede in Arianen. in supplemento.* s *Scribentes* apud Farinac. *lib.* 1. *consil.* 43. *idem*

43. *idem quæſt.* 150. *par.* 7.
t Greg. & add. *dec.* 129. & 199. Buratt. & add. *dec.* 266. & 278. *dec.* 237. *par.* 11. *rec.* & *ſæpius*. u add. ad Buratt. *dicta dec.* 278. *dec.* 207. *part.* 10. *rec. ubi de Notario*.
x Rot. *in Piſauren. redditionis rationis* 5. *Aprilis* 1666. *coram Albergato*. y *dec.* 70. *par.* 10. *rec.*
z Buratt. *dec.* 808. a *ſupra diſc.* 23.
b Gregor. & add. *dec.* 59. Buratt. & add. *dec.* 217. Otthob. *dec.* 58. Bich. *dec.* 466.
c Gregor. *dec.* 58. Royas *dec.* 293. d Burat. *dec.* 134.
e Gregor. & add. *dec.* 209. Buratt. *dec.* 134. Veſtr. *lib.* 6. *c.* 1. & *lib.* 5. *c.* 2. Rovit. *pragm.* 26. *de officio S. R. Conſ.*
f Burat. & add. *dec.* 94. g *dec.* 209. poſt Zacch. *de ob. Cam.*
h Buratt. *dec.* 134. i Mantic. *dec.* 352.

De probatione per ſcripturas privatas, earumdemque ſcripturarum recognitione, ac recognoſcendi modis, Ac etiam de probatione per ſigillum vel typum.

SUMMARIUM.

1 *DE duplici effectu iſtius probationis, in præjudicium ſcilicet ſcribentis, & tertii.*
2 *Quando ſcriptura non probat contra ſcribentem, multo minus contrà tertium.*
3 *Quoad principalem nil refert, an adſit tempus, vel teſtes &c.*
4 *Nimium autem refert quoad tertium, & de ratione.*
5 *Habens ſcripturam privatam anteriorem, non vincet inſtrumentum publicum poſterius niſi trino teſte munita ſit.*
6 *De opinione volentium, ut id ſit de forma præciſa, & non ſufficiat æquipollens.*
7 *Quod probabilius ſit, ut admittatur æquipollens, & de ratione.*
8 *Quomodo adeſſe dicatur æquipollens.*
9 *De partibus, quæ in Judice concurrere debent, & quare.*
10 *Ad quid adverti debeat pro dicto aquipollente implemento, & quomodo ſtent ſimul veritas cum falſitate.*
11 *Idem eſt habere inſtrumentum publicum, ac alium documentum, vel probationem certam ad hunc effectum.*
12 *An intret diſtinctio ſummæ, quod ſcriptura privata excedat, vel non excedat libram auri.*
13 *Quod in nobili, & Magnate eſt modicum, in paupere, & populari eſt multum &c.*
14 *An iſta lex de qua num.* 5. *procedat in quocumque alio caſu, in quo intret eadem ratio.*
15 *Quod facilius, vel mitius procedatur cum contendente deliberatione.*
16 *Quod materia non ſit capax regulæ generalis.*
17 *Qui ſint tertii, quibus minus ſcriptura privata præjudicet.*
18 *De ſuſpicione antidatæ in beneficialibus.*
19 *Quænam quæſtiones cadant reſpectu principalis debitoris.*
20 *De regula quod ſcriptura probet contrà ſcribentem.*
21 *De ampliatione, quod ſola ſubſcriptio ſufficiat.*
22 *Etiamſi corpus ſcripturæ ſit manu alterius partis.*
23 *Subſcriptio reſtringit, ſeu qualificat ſcripturam.*
24 *An ſola ſcriptura ſine ſubſcriptione ſufficiat.*
35 *Regula de qua num.* 20. *procedit etiam in epiſtolis familiaribus, ſeu literis miſſivis.*
26 *De duplici modo impugnandi ſcripturam.*
27 *De materia ſubſcriptionis, quæ aſſeratur facta in folio albo.*
28 *In hac materia non cadunt exceptiones doli, vel metus, aut falſi præſuppoſiti.*
29 *De materia recognitionis, & de praxi Auditoris Cameræ recognitionis fictæ in contumaciam.*
30 *Quod in non præticetur in Rota.*
31 *Quod id hoc non cadat certa regula, ſed debeat deferri ſtylis.*
32 *An hæres teneatur recognoſcere manum ejus auctoris defuncti.*
33 *De ſcripturis privatis teſtatorum, & ultimarum voluntatum.*
34 *De pluribus modis recognitionis.*
35 *Quare iſti modi non examinentur, & quod debeat deferri ſtylis.*
36 *De diſtinctione inter ſcripturas, in quibus adhiberi ſolent teſtes, vel non.*
37 *De ſtylo Curiæ attendendi indiſtinctè recognitionem per teſtes habentes notam manum, etiam in ſchedulis teſtamentariis.*
38 *Quod iſta dicatur probatio ſemiplena, quod declaratur &c.*
39 *De eodem, & quæ regula deſuper cadat.*
40 *De recognitione per feneſtrellas, aut inter plures, & de inductione peritorum.*
41 *Modus ſcribendi ex tempore variatur.*
42 *An ſcriptura antiqua indigeat recognitione.*
43 *Quomodo materia decidi debeat.*
44 *De recognitionis retrotractione.*
45 *De aliis ad materiam.*
46 *Scriptura memoriæ cauſa non probat contra ſcribentem.*
47 *De probatione per ſigillum, vel typum.*

DISC. XXIX.

AD duplicem effectum, diſputari ſolet de probatione, ac etiam de actione, quæ reſultet à ſcriptura privata; Primò nempè, contra ipſum ſcribentem, ejuſque hæredes, vel alios qui dependenter ab eo cauſam habeant, ut quidquid ipſi ſcribenti obſtaret, obſtet etiam aliis, utpotè ejus perſonam repræſentantibus. Et ſecundò, circa præjudicium tertii, non ſolùm ubi ſit tertius, qui veniat jure ſuo independenter à ſcribente, ut eſt (ex. gr.) ſucceſſor fideicommiſſi, vel feudi, ſeu beneficii cum ſimilibus. Sed etiam ubi ſit tertius, qui cauſam habeat ab ipſo ſcribente, quem agnoſcat in auctorem, ſed cauſa ſit neceſſaria, & talis, quod ejuſdem auctoris factum poſterius, ei præjudicare non valeat; minuſque ſuum jus tollere, ut (ex. gr.) eſt creditor, vel emptor, ſeu ceſſionarius, aut etiam donatarius inter vivos, cum ſimilibus.

Ad iſtud itaque ſecundum effectum, probationis ſcilicet præjudicialis tertio, per ſcripturam privatam alterius. 2
Illa in primis ſtatuenda eſt regula generalis, & certa, ut de ſcripturæ veritate, ac validitate in primis ità conſtare debeat, quod illa ſufficientem faciat probationem contra ipſum ſcribentem, vel ejus hæredem, aut alterum ſucceſſorem dependentem, ut ſupra, qui ejus perſonam repræſentet, quoniam ſi non probaret contra ipſum principalem, ſine dubio non probabit contra tertium; Ad inſtar eorum, quæ habentur ad materiam dotis confeſſatæ, quod ſcilicet rectè intrat argumentum à confitente ad tertium negativè, ideſt: Non probat contra confitentem vel ejus hæredem, ergò multò minus contra tertium, non autem affirmativè, quoniam ſtant benè ſimul, quod probet contra confitentem, & tamen ſufficientem non faciat probationem contra tertium. *a* Ita in præſenti quoniam, ubi ſcriptura privata ſit vera, tàm de jure, quàm de facto, quia ſcilicet ſit ſcripta, vel ſubſcripta per eum de cujus præjudicio agitur, neque eidem ſcribenti legitima competat exceptio, quæ reſultet à defectu ſolemnitatum, vel à defectu intentionis, ratione erroris, vel metus, aut doli, ſeù falſi præſuppoſiti &c. ut infra; Et tunc nihil refert, an habeat necnè teſtes, aliavè adminicula; Minuſque refert an habeat diem; Sive iſta alterata ſit, cum antidata, vel poſtdata, cum hujuſmodi circumſtantiæ ſint quidem conſiderabiles, in ordine ad dictos defectus, quos adeſſe prætendatur, ſed hoc circumſcripto, in nulla conſideratione habentur.

Secùs autem eſt in tertio, ob ſuſpicionem, quam lex 4
rationabiliter habet, antidatæ, vel alterius colluſionis, ut tertio præjudicetur. Idque non ſolùm, ob nimiam facilitatem, ſed etiam ob frequentiam quam experientia docuit & docet; Perditi enim homines, qui tàm propria, quàm aliena diſſipare curant, poſtquam debita contraxerunt, vel eorum bona alienarunt, aut jura ceſſerunt; Ut pro continuatione conſuetudinis diſſipandi, ſivè etiam ut occurrat neceſſitatibus in quibus cum eorum imprudentiis conſtituti ſint, nimium faciles, imò ſtudioſi eſſe ſolent in antidatis, aliiſque colluſionibus, cum quibus eis elicere concedatur perſonas, ut ſibi credant pecunias, in ſupplantationem eorum, qui alias jam diſſipatas, & conſumptas ipſis tradiderunt, & quos habere, ac tractare, ſatagunt, tamquam inimicos.

Agendo itaque de hoc ſecundo effectu; Jus novum, ad 5
hujuſmodi ſuſpicionem tollendum, ſtatuit, ut creditores, vel alii, qui ſcripturæ privatæ innitantur, præſuppoſita ejus veritate, ac ſufficienti recognitione, adhuc tamen concurſum prætendere non valeant cum iis, qui fundent eorum jus vel intentionem in inſtrumento publico poſteriori, niſi ſcriptura privata anterior munita ſit ſubſcriptione trium teſtium, idoneæ, ac integræ fidei. *b*

Super

Super hujus autem legis intelligentia, vel praxi, Scribentes, & præſertim antiquiores, nimium ſe involuiſſe videntur dum plerique, ex improbo genere illorum, qui ſunt ſervi literæ legis, cum regulis, ac ſignificationibus grammaticalibus potius procedentes, crediderunt, ut iſta ſit forma præciſa, quæ non admittat æquipollens, ex parte illius, qui ſcripturam privatam anteriorem habeat, quod ſcilicet minor teſtium numerus non ſufficiat, quamvis aliæ probationis ſpecies accedant, quæ æquipolleant, etiam in exceſſu; Quinimò, ubi etiam teſtium numerus impleatur, adhuc tamen, eorum qualitatem criticant, an ſcilicet ſufficiant minores, vel impuberes, aut alii qui non omninò idonei, ac omni exceptione majores dici valeant, longas deſuper retexendo quæſtiones ſimilitudinarias illis, quæ habentur ſuper teſtibus teſtamentariis.

Sivè è converſò, ut ille poſterior, in cujus gratiam iſta lex prodiit, munitus eſſe debeat inſtrumento publico, ſuper cujus probanti vel ſolemni forma pariter diſputationes habentur, undè propterea alia certitudo ſufficere non debeat.

Probabilior autem, atque apud Modernos, magis communis, & in Tribunalibus magis recepta eſt diverſa opinio, ut ſcilicet, non formalitas verborum legis, attendi debeat, ſed ſubſtantia finis, vel effectus, ob quem ipſa
7 edita eſt; Ex eo certo principio, quod Judices præ oculis ſemper ac principaliter habere debent, quod ſcilicet lex impoſita non eſt verbis ſed rebus, ut iidem legislatores proteſtati ſunt; *c* Undè propterea, opus non ſit implere hanc formam ſpecificam, ſeù præciſam, ſed ſufficiat æquipollens ex parte utriuſque; Ex parte ſcilicet ejus, qui anterioritatem deſumat ex privata ſcriptura, ut nihil referat, an minorem numerum teſtium habeat, quinimò nullum; Sivè an ii, quos habet, ſint, necnè idonei, ſi aliunde veritas pateat, etiam per adminicula, & per imperfectas probationes, quorum tamen conjunctio de jure detur, adeout impleatur finis, vel ratio legis, ut ſcilicet habeatur certitudo temporis, ita, & taliter; quod ſublata remaneat illa ſuſpicio antidatæ, quam lex habet, cum eadem lex contra habentem ſcripturam privatam, iſtam induxerit præſumptionem, quæ juris tantum eſt, contraria probatione etiam præſumpta elidibilis. *d*

Et per conſequens id certam, ac generalem non recipit
8 regulam, cuicumque caſui applicabilem, eodem modo quo frequenter, tam in actibus inter vivos, quam per ultimam voluntatem, in hac materia præſumptæ ſeù conjecturalis probationis inſinuatum eſt, ac etiam inferius in ſua particulari ſede advertitur, quod ſcilicet totum pendet ex ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, ex quibus pro perſonarum, aliarumque contingentiarum qualitate, aliquæ conjecturæ, vel ſpecies probationis, in uno caſu ſufficiant, in altero autem, ædem, ac aliæ longe majores ſint inſufficientes. *e*

Hinc proinde in Judice, non ſolùm juris ſcientiæ, ſed
9 etiam prudentiæ, beneque adæquati judicii dotes, cum integritate, ac rerum mundi experientia, deſiderantur, ut ita rectè interponere valeat, beneque regulare ejus arbitrium, cui totum remiſſum eſt; Ad illud præſertim, ac principaliter reflectendo, ut adminicula, aliaque argu-
10 menta, ex quibus iſtud æquipollens reſultet, non percutiant veritatem ſcripturæ in genere, ſed percutiant veritatem datæ, ſeù temporis, in quo conſiſtit ſubſtantia; Iſtud autem æquivocum frequenter expertus ſum, unde propterea, in caſus contingentia pluries, non modicum laborem pati oportuit, pro ejus elucidatione, & quandoque ſufficiens non fuit, dum illi Judices, qui ſolam ſcientiam habent per traditiones, vel addiſcunt concluſiones in genere, abſque alio diſcurſu vel ratiocinio, ſuper earum praxi vel applicatione, illas generaliter, ſeù pariformiter in quocumque caſu intelligunt, vel attendunt, referendo Advocatorum ſubtilitatibus, & ratiocinis hujuſmodi reflexiones, vel diſtinctiones, Siquidem ſtant bene ſimul, quod ſcriptura ſit vera de facto, ac etiam munita adminiculis aliiſque certis probationibus veritatis crediti, vel alterius cauſæ obligatoriæ in ea contentę; Et tamen quod adſit antidata, vel alia præjudicialis colluſio; Ut putà (ex. gr.) quod ille qui habeat creditum vel aliud jus magis antiquum, nulla tamen hypotheca munitum, ſed in ſola actione perſonali, unde propterea, ex quadam, (irrationabili quidem) legis civilis ſubtilitate, poſtponendus veniat creditoribus hypothecariis poſterioribus, qui totum debitoris aſſem veriſimiliter abſorpturi ſint, ità curet obtinere ſui crediti, veri, & legitimi, ſcriptu-

ram privatam, quæ contineat hypothecam, cum data anteriori, ut in praxi expertus ſum; Sive quod in eadem ſcriptura, quæ veram datam contineat, ſuperaddita ſit hypotheca, quæ prius neglecta eſſet, cum ſimilibus; Ideoque nil refert, quod veritas crediti in eo contenti aliunde juſtificetur, quoniam dari poteſt falſitas ſuper vero, ratione alterativæ qualitatis, ſeu accidentis, non autem ratione ſubſtantiæ.

Prout è converſo, nil refert, quod poſterior qui ſcri- 11
pturæ privatæ anteriori ſe opponat, non habeat pro ſe inſtrumentum publicum, ſi tamen habeat æquipolentem probationem certam; Puta per partitas banci publici, quæ veræ, non autem colluſivæ, ſeù (ut vulgo dicitur) *paſſatore* ſint, vel per aliam ſimilem ſpeciem, quæ publico inſtrumento æquipolleat, adeout intret eadem ratio, cujus ſubſtantia in hoc attendenda eſt, ſpectato (ut dictum eſt) fine, ſeu effectu legis. *e*

Quare, conſuetam leguleicam ſimplicitatem continent, 12
aliquorum ſcriptorum ponderationes, quas in caſus contingentia nimium exiſtimari practicavi, cum non modico plauſu eorum, qui ſingularium, ac individuarum doctrinarum cultores, hujuſmodi frigiditatibus; ac ineptiis principaliter vacare ſolent; Ut ſcilicet hujus legis diſpoſitio, ſuper trino teſte, attendenda videatur, quando ſumma, quæ in ſcriptura continetur, auri libram excedat, ſecus autem ſi infra, ut tunc duo teſtes ſufficere debeant; *f* Iſta etenim conſideratio, majoris, vel minoris ſummæ de qua agatur; congrua quidem eſt, ex ea ratione, quæ præſertim in materia teſtamentorum in ſua ſede inſinuatur, *g* quod ſcilicet non de facili falſitas vel machinatio pro modica utilitate præſumenda ſit, ideoque agatur de ſumma non valde conſidrabili, non adeo exactæ, ac perfectæ probationes deſiderari debeant, non autem, ut vis præcisę conſiſtat in ſumma, vel reſpective in numero.

Et nihilominus, etiam ad dictum effectum attendendi 13
minores probationes, ubi de non valde notabili ſumma agatur; Adhuc erroneum eſt, cum generalitatibus procedere, dum potius materia regulari debet, ex ſingulorum caſuum circumſtantiis, attenta ſcilicet qualitate locorum, & perſonarum, quoniam, ut noſtri majores advertunt, illa ſumma, quæ in Magnate & divite eſt modica; in popu-
lari vel paupere eſt magna; *h* Et conſequenter non in omnibus idem ſtatuendum eſt, ſed pro ſingulorum caſuum qualitate & circumſtantiis, ad quod Judices advertere non ſolent, & tamen in hoc eorum partes principaliter conſiſtunt.

Quamvis autem, dicta lex ità proviſerit, pro indem- 14
nitate creditorum, ne cum hujuſmodi colluſivis antidatis ſupplantari valeant à debitoribus, ità præferre curantibus creditores, qui vere ſint poſteriores, unde propterea procedendo cum ſola litera legis in aliis caſibus, id proviſum non eſt; Attamen, dum (ut ſupra) magis receptum eſt, ut non in litera, ſed in ſpiritu, ſeù in ratione attendi debeat lex, utpote rebus potiùs, quam in verbis impoſita, exinde ſequitur verius eſſe, ut idem dicendum ſit in quocumque alio caſu, in quo eadem intret ratio; Putà quod ceſſo, vel donato nomine debitoris, iſte pulſatus à ceſſionario, doceat per ſcripturam privatam de quietantia, vel de pacto de non petendo, aut de alia remiſſione vel declaratione, ad ſui favorem facta per credentem; Sive quod, ceſſante concurſu alterius creditoris, veniat ille, qui cum ſcriptura privata, quæ obligationem cameralem contineat, ſeu alias hypothecam habeat, cum data anteriori inſtrumento venditionis bonorum alteri factæ, ut propterea ſuper iis hypothecam anteriorem experiri valeat, cum in his, ac ſimilibus caſibus, eadem adamuſſim intret ratio ſupplantationis tertii, cum iſta colluſiva antidata, de qua lex ſuſpicatur.

Bene verum, quod pro facti, ſeù caſus qualitate, di- 15
verſimodè arbitrium interponendum videtur, circa Pondus æquipollentiæ prædictæ, & an majora, vel majora argumenta ſufficiant, cum rigoroſius procedendum ſit in caſu creditoris, qui agendo veniat in excluſionem tertii, de quo propriè lex loquitur, quàm in altero caſu debitoris, ceſſi, qui de liberatione contendat; Siquidem primo caſu magis imputandum eſt creditori cur ſibi melius non caverit; In altero autem, pro frequentiori uſu debitores non ſolent eſſe adeò ſolliciti de magnis ſolemnibus cautelis, ſed de ſimplici receputa ſeù quietantia privata, contenti eſſe, dum agitur de liberando, non autem de obligando, adeout ulteriorem exequtionem poſitivam, 16
vel alium tractum ſucceſſivum, talis ſcriptura habi-

tura non sit; Ac propterea, firmum remanere videtur, id quod supra insinuatum est, quod scilicet reverà ista non sit quæstio juris, sed facti, ideoque incapax regulæ generalis cujuscumque casui applicabilis, cum totum pendeat ex singulorum casuum particularibus circumstantiis.

Procedunt hæc, quoad illum tertium, qui inspecta origine suum jus metiatur ab ipsomet debitore, de cujus scriptura agitur, adeout, quando sublata ista legis suspicione, scriptura justificetur vera etiam in tempore, tertio præjudicet; Multo verò magis ubi de illo tertio agatur, qui veniat jure suo independenter, juxtà superius exemplificatos casus, fideicommissarii, vel feudatarii, aut beneficiati, &c. Ut scilicet privata scriptura prædecessoris, contra
17 successorem independentem probare non debeat, etiam in iis actibus, qui durante jure prædecessoris, legitime fieri potuerunt, ob eandem rationem, quod cum collusiva antidata fieri potuerit post suum jus jam cessatum.

Hinc proinde apud Beneficialistas, idem receptum est, ubi scilicet agatur de illis provisionibus ordinariis, quæ
18 certo tempore fieri possent, in altero autem non; Putà (exempl.) in collatione beneficiorum vacantium in mensibus reservatis sede papali vacante, & quæ per Pontificem noviter creatum, in crastinum suæ creationis reservari solent, quoniam ista reservatio, non capit ea, quæ per Ordinarium jam provisa sint, de tempore vacationis; Verùm debet de veritate provisionis in tempore constare, aliàs quàm per simplicem scripturam privatam, litterarum Ordinarii collatoris, ob eamdem suspicionem, cum similibus, quibus eadem congruat ratio; *i* Et hæc quoad secundum effectum, juris, vel præjudicii tertii.

Quo verò ad primum effectum, præjudicii scilicet ipsiusmet principalis, cujus est scriptura; Cum vis non sit in
19 tempore quoniam quoad eum nil refert, an sit debitor hodie, vel cras, Idcircò quæstio non cadit in tempore, sed in substantia, an scilicet illa scriptura sit vera de facto; Et quatenus sit talis, an sit vera de jure ideò efficax ad obligandum, vel liberandum; Istaque posterior pars non percutit hanc materiam probationis, sed potius alteram efficaciæ.

20 Quatenus itaque pertinet, ad probationem; Posita veritate scripturæ de facto, ideò quod ea, scripta, vel subscripta sit per eum, contra quem, agendo, vel excipiendo deducatur; Regula est quod illa probet contra scribentem; *l* Idque non solum, ubi per ipsum, scripta, & subscripta sit, sed etiam ubi solum subscripta, quoniam subscriptio est illa, quæ animat, & informat scripturam, ut ea censeatur subscribentis, perinde ac si tota per eum conscripta esset. *m*

Idque adeò verum, ut idem resultet effectus, quamvis corpus scripturæ exaratum esset manu ejusdem, cujus favo-
22 re cantet; Puta in scriptura obligatoria, manu ejusdem creditoris, dum subscriptio est illa, quæ animat, seù perficit.

Id autem sicuti præjudicat subscribenti; Ità etiam prodest, quia nempe, si corpus scripturæ, majorem obligationis, vel liberationis, aut alterius præjudicii amplitudinem
23 contineat, subscriptio autem aliquam habeat restrictionem, seù qualificationem, tunc ad limites subscriptionis, tota scriptura intelligenda est, neglecta amplitudine, que in ejus corpore contineatur. *n*

Si verò scriptura, nullam contineat subscriptionem, im-
24 perfecta regulariter censetur, atque potius minuta, vel præparatio censenda est, fortiùs verò si futuram subscriptionem enunciet; *o* Adhuc tamen ex stylo mercatorum, vel pro negotii qualitate sufficiens esse solet, si scripta sit manu illius, contra quem deducatur, vel alterius, qui ejus vicem habeat, puta inter mercatores, ubi sit complementarii, vel alterius ministri, qui sit negotio præpositus, dum in hoc (ut dictum est,) consuetudini scribentium, & qualitati negotiorum est deferendum. *p*

Ad evitandam itaque præfatam certam juris regulam generalem, quæ in quacumque scriptura procedit; Etiamsi de
25 literis missivis seù de epistolis familiaribus agatur, quoniam istæ quoque contra scribentem probant, quoties directæ sint illi, qui ad suæ actionis vel exceptionis probationem eis utatur; *q* Quinimò, ut supra in confessionis rubrica advertitur, *r* (cum aliqua quidem exorbitantia) admitti solent etiam epistolæ conscriptæ tertio, tanquam confessiones extrajudiciales, parte absente.

Solent debitores, vel alii, contra quos hujusmodi scripturæ deducantur, dupliciter adversùs eas excipere; Vel
26 negando earum veritatem de facto, quod scilicet ab eis conscriptæ, vel subscriptæ non sint; Vel admittendo dictam veritatem de facto, negando tamen efficaciam, seù veritatem de jure, ex defectu pariter facti, seù consensus; Putà, quando præsertim accedat sola subscriptio, quia scripturæ corpus aliena manu confectum sit, quia nempè opponatur, quod esset subscriptio facta fiducialiter, in fo-
27 lio albo, quod ministro, vel fiduciario dari solet, ut eo opportunè utatur, in gratiam subscribentis, quando aliàs mora possit esse præjudicialis, juxta frequentem usum, non solum privatorum, sed etiam Principum, qui hujusmodi folia cum subscriptionibus in albo eorum Oratoribus seù Vicariis, aliisque ministris tradere solent, ut pro negotiorum oportunitate utantur.

Quando itaque ista exceptio deducatur; Regula est quod hæc subscriptio non præjudicat, neque contra subscribentem aliquam facit probationem, cum ità desit consensus; Verùm difficultas est in præsuppositio facti, cui ista juris regula innititur, an scilicet constet de hujusmodi qualitate subscriptionis factæ in albo, dum id non præsumitur, sed probandum est per eum, qui de hoc excipit, atque alias fundata est intentio illius, qui habet scripturam pro se; Undè propterea intrat recepta propositio, de qua supra in rubrica Actoris & Rei, quod scilicet, quando Actor fundavit suam intentionem, in scriptura, vel in alio jure, quod sufficientem probationem redoleat, tunc si Reus prætendat illam elidere, cum aliqua exceptione, vel qualitate, in hoc efficitur Actor, ideoque probationis onere premitur; Atq; super hac specie probationis, regula certa pariter statui non potest, cum ex personarum qualitate, vel consuetudine, pendeat probatio, & præsertim ex verisimilitudine, vel inverisimilitudine, quæ nimium in hoc proposito attendenda venit.

Verùm ubi ista probatio accederet, quod scilicet subscriptio facta esset in folio albo; Adhuc tamen scriptura probaret, quoties aliundè, constaret, quod ille; qui subscriptionem fecit, notitiam haberet eorum, quæ in folio albo scribenda erant; Undè propterea intrat quæstio. cuinam præsumptio assistat, quæ onus probationis, juxta regularem naturam præsumptionis juris, in alteram partem transfundat, an scilicet præsumatur notitia in subscribente, qui contrarium probare teneatur, vel è contra, *s*

Posita item eadem veritate scripturæ de facto, excipi solet de defectu veritatis de jure nempè, quod vi, & me-
28 tu, vel dolo, aut ex falso præsuppositio, vel sub spe futuræ numerationis exorta sit; Id autem non percutit istam materiam probationis, sed alteram validitatis, vel effectuum exindè resultantium, quod generaliter cadit in omni alia specie probationis. etiamsi per publica documenta, imò per confessionem facta sit.

Major itaque inspectio, in hac specie probationis per scripturam privatam cadit super veritate de facto, quod scilicet debitore vel altero negante illam esse talem, qualis per alteram partem asseritur, illius recognitionem facere oporteat.

In hoc autem, loquendo de stylo Curiæ Romanæ, præ-
29 sertim verò de illo Tribunalis Auditoris Cameræ in quo tanquam Curiæ magis ordinario Judice currentium negotiorum; & commercii, frequentius de hujusmodi quæstionibus agi solet; Ille, qui pro se habet scripturam privatam, eamque producat, pro fundamento suæ actionis, vel exceptionis, adversùs scribentem, istum in primis citari curat, ad recognoscendum ejus manum, sin minus videndum pronunciari eam haberi pro recognita; Unde propterea; Aut citatus comparet, & eam recognoscit tanquam à se scriptam, vel subscriptam, sed eam impugnat ex alio capite, & tunc, ista quæstio probationis est finita; Aut negat, & tunc onus est actoris, vel exhibentis illam aliundè justificare; Aut non comparet, adeout reputetur contumax, & pronunciatur eam haberi pro recognita, undè propterea proceditur ad ulteriora, pro ejus exequtione, vel observantia, quod etiam in aliis Tribunalibus inferioribus putà Vicarii, vel Gubernatoris practicatur. *t*

Rota verò non servat hunc stylum, quoniam non admittit hujusmodi fictas, & contumaciales probationes,
30 sed verificantur solum duo superius distinctioni casus; Et per consequens (generaliter loquendo,) certa regula desuper statui non potest, quibuscumque locis, vel casibus applicabilis, sed procedendum est, cum Tribunalium seu locorum stylis, aut legibus, quibus cessantibus, adeout procedendum sit cum regulis juris communis, onus est illius, qui scripturam exhibet pro fundamento intentionis, illam justificare talem qualem asserit, juxtà generalem propositionem de qua supra *disc.* 2.

Dictus verò stylus Auditoris Cameræ, procedit in scripturis,

pturis privatis, quæ concernant actus inter vivos, super
32 quibus, etiam cum scribentis jam defuncti hærede ille servatur, undè propterea in praxi disputari solet inter causæ Patronos, magis quam cum Advocatis, an hæres teneatur nec nè recognoscere, quia nempè ob ejus qualitatem, justam habeat causam dicendi, se non habere totam manum defuncti (cujus tamen contrarium in praxi regulariter præsumitur,) ac propterea quod non teneatur recognoscere; Idque ex facti qualitate, & circumstantiis pendet, idque pariter certam regulam non recipit. *u*

Secus autem ubi agatur de illis scripturis privatis, quæ contineant actus per ultimam voluntatem; Ut pro Curiæ
33 praxi, frequenter contingit in testamentis Cardinalium, & aliorum habentium indulta testandi, etiam per schedulam privatam, propria manu scriptam, vel scriptam, quamvis nullo teste munitam: Ac etiam verificari solet in testamentis ad causas pias, vel patris inter liberos. *x*

Isto etenim casu, recognitio fieri solet (ut infrà), nemine citato, cum ita expediat non provocare contradictores, curando obtinere immissionem in possessionem bonorum, in forma non contentiosa, cum solita clausula præservativa juris tertii, ut infra in sede judicii possessorii advertitur ibique videndum est. *y*

Præsuppositа verò necessitate recognitionis, super il-
34 lius modo, DD. nimium certant, ac se involvunt: adeout octo recognitionis modos aliqui Moderni *z* referant seu observent; Atque super singulis quæstiones cadunt, an & quando recognitio, benè, & sufficienter facta sit, necnè, adeout nimiam prolixitatem, ac fastidiosam digressionem redoleret, omnium hujusmodi specierum, necnon quæstionum, quæ super earum singulis cadunt, enumera-
35 tionem reassumere: Potissimè cum iste videatur inanis labor viro forensi incongruus, cum singulorum Tribunalium, vel locorum stylis deferendum sit, illique nimium varii esse soleant, ideoque non de facili materia remanet capax regulæ certæ & generalis; Quinimò in eodem Tribunali, eodemque stylo præsuppositо, adhuc iste, pro facti qualitate & circumstantiis diversus esse solet, ut infra.

Agendo itaque de stylo Curiæ Romanæ; Quamvis in puncto juris communis, probabilior, magisque recepta
36 sit distinctio inter illas scripturas, in quibus testes adhiberi solent: Ut sunt apocæ, vel antapocæ, aliæque conventiones; quæ alicubi albarana, & alicubi capitulationes alicubi verò chirographa dici solent; Et illas, in quibus, pro earum natura, vel communi usu, testes non solent adhiberi, ut (exempl. grat.) sunt epistolæ familiares, seu litteræ missivæ, sive literæ cambii, aut literæ certioratoriæ, vulgo *d' avviso*, sive banci, aut illæ parvæ schedulæ, quæ inter mercatores & negotiantes pro faciliori commercio sunt in usu, atque vulgò *pagherò* nuncupantur, & similes, pro locorum, ac regionum moribus. Ut scilicet in hac secunda specie admittatur recognitio per testes habentes notam manum, sive per comparationem cum aliis scripturis certis; Secus autem in prima specie, ut tunc recognitio præcisè fieri debeat per testes, qui viderint scribere. *a*

Attamen in Curia, de stylo, indistinctè receptum est,
37 quod admittatur recognitio per testes habentes notam manum sive per comparationem, aut per utramque speciem conjunctim pro facti qualitate, seu rei gravitate; *b* Adeout, quamvis revera, inspecta origine, iste stylus prodierit in scripturis, concernentibus actus inter vivos, pro libertate, ac facilitate commercii; Attamen (fortè parum commendabiliter) receptum quoque est in scripturis privatis, in quibus contineantur testamenta ut supra. *c*

Eodem tamen stylo attento, ex judicio Rotæ, ista spe-
38 cies recognitionis, non reputatur probatio concludens, & plena, sed solum semiplena, aut aliquid plus, quæ indigeat aliis adminiculis, majoribus vel minoribus pro facti qualitate; *d* Verum de isto adminiculorum fomento potius in materia ultimarum voluntatum, disputari solet, quam in illa inter vivos, & præsertim in magis summario, & exequtivo Tribunali Auditoris Cameræ, in quo est in usu dicta species recognitionis per testes habentes notam manum, eaque sufficiens reputari solet.

Adhuc tamen, omninò certa regula generalis statui non
39 potest, cum totum pendere videatur ex facti qualitate, & circumstantiis, præsertim ex gravitate materiæ, & ex argumentis, vel suspicionis, quæ urgeant, necnè.

Atque hinc manat etiam determinatio quæstionis, quæ disputari solet, præsertim vero in Rota (quæ magis circumspectè in materia procedit), super modo faciendi hanc 40
recognitionem per testes habentes notam manum, an scilicet eam facere debeant per partes, sive (ut vulgò dicitur) per fenestellas, ut in criminalibus fieri solet; *e* Sive inter plures, quarum aliquæ sint veræ, aliquæ autem imitatæ, quandoque judicialiter, & quandoque extrajudicialiter ad animi informationem; Ac etiam pro gravitate materiæ vel pro suspicionibus, quæ urgeant ut supra, solet procedi ad alteram recognitionem per comparationem, adhibendo etiam peritos in arte, qui bene distinguere solent scripturas veras ab imitatis, cum observationibus, quas ipsi habent, juxta regulas artis. *f*

Ita tamen, ut id fiat cum scripturis veris, quæ proximæ 41
sint illi, de qua agitur, dum scribendi modus, seu character cum tempore variari solet, atque non ita scribat juvenis, sicut senex, vel infirmus, sicuti validus. *g*

Item, super faciliori, vel difficiliori modo recognoscen- 42
di, nimium attenditur, an scriptura sit antiqua, vel moderna, quoniam in antiquis facilius proceditur; Atque ubi antiquitas sit magna ultra centum annos, non indiget recognitione; Dummodo accedat observantia, quæ illi robur tribuit, cum fine observantia solus lapsus temporis non videatur considerabilis; *h* Et in summa facti potius, quam 43
juris quæstio est, certam non recipiens regulam cuicumque casui applicabilem, cum ex prudenti, beneque regulato Judicis arbitrio pro facti qualitate decisio regulanda sit, eo modo quo generaliter in adminiculativis, ac arbitrariis habetur.

Posita verò recognitione sufficienti contra ipsum principalem scribentem; Quæstiones quoque cadunt, super re- 44
trotractione in præjudicium tertii: Atque super hoc intrant eadem, quæ supra in prima inspectione dicta sunt, an scilicet, recognitio pendeat à solo facto debitoris vero vel contumaciali, vel potius à testibus, super nota manu, vel ab iis qui viderint scribere, ut in primo, & secundo casu, retrotractio non detur, bene autem in tertio, dum ita testes deponentes de ipso actu scripturæ, tempus quoque implicant. *i*

Quando autem apocæ, vel litteræ cambii, aliæve scri- 45
pturæ privatæ; processum exequtivum mereantur, ac de aliis ad rem, habetur infra in singulis judiciis, & præsertim in illo, in quo de judicio vel processu exequutivo agitur in actione personali: Ubi præsertim habetur quam actionem vel obligationem producant literæ certioratoriæ, nuncupatæ *d'avviso*, vel illæ quæ contineant mandatum, seu commissionem.

Et de literis laudativis, vel approbativis, habetur in se- 46
de debiti, & crediti; *l* Ubi etiam de apocis oneratoriis, vel assecurationis, cum simi libus. *m*

Scriptura autem memoriæ causa non probat contra scri- 46
bentem, eo modo quo *disc. sequ.* de libris dicitur. *n*

Item scripturæ speciem in jure habere, plerique putant 47
sigillum, vel typum quasi quod, idem sit subscribere propria manu, vel charactere, ad approbationem eorum quæ scriptura contineantur, atque eamdem scripturam, cum proprio sigillo, vel consueto typo munire; *o* Verum periculosum est cum hac generalitate in praxi procedere, atque doctrinas de hac specie probationis loquentes, cuicumque casui applicare, cum totum pendere videatur ex singulorum casuum circumstantiis, præsertim vero ex usu, capiendo scilicet sigillum, vel typum, non pro eo sigillo, quod pro communi usu retinent homines cum impressione proprii stemmatis publicè expositum in tabula scribendi commoditati destinatum; Sed pro illo sigillo, vel typo, qui cautè penes se ipsum, vel penes fiduciarium ministrum retineatur ad hunc effectum, ut pro minori incommodo sit loco subscriptionis, juxta aliquorum Regnum, & Principum, vel supremorum Magistratuum consuetudinem adhibendi subscriptionem cum illo typo cui *stampæ*, vel *stampigliæ* terminus datur, ut præsertim Regis Hispaniarum, ejusque Proregum, & Vicariorum est consuetudo, quam tamen Pontifex adhuc non habuit.

a *tit. de dote disc.* 159. & *sæpius*. b *l. scripturas Cod. qui potior. in pign. hab.* c *l. fin. Cod. de usur.*
d *tit. de credito disc.* 22. & 33. & *in aliis*.
e *infra disc.* 33. e *ibidem proximè*. f Grat. *discept.* 51.
g *sub tit. de testam. disc.* 6. & 39. & *in aliis*.
h Duran. *decis.* 98. Buratt. & *add. dec.* 15. & *sæpius alibi advertitur*. i *tit. de benef. disc.* 22.
t *patet ex inferius allegandis, & est absolutum*.
m Cavaler. *decis.* 199. & 133. Buratt. *dec.* 192. Duran. *dec.* 368. *dec.* 144. *p.* 7. *rec. tit. de credit. disc.* 81.

n *tit. de credit. discurs.* 75.
o *decis.*99. post Merlin. *de pignor. decis.* 264. post Zacch. *de obl. cam. dec.*154. *par.* 7. *recent.* Duran. *dec.*368. Buratt. *dec.*192. p *proximè supra.*
q Buratt. & add. *dec.*143. & 192. *dec.*227. *par.*5. *rec.dec.* 57. *p.*8. 282. *p.*11. *& sæpius.* r *supra disc.*23.
s *de tota ista materia subscriptionis in albo, ut supra,* apud Prat. *obser.*21. *& tit. de credit. disc.*81.
t Ridolfin. *in praxi p.*1. *c.*2. *n.*209. Franc. *dec.* 502. Rovit. *pragm.*63. *de off. procur.* Cæs. Bich. *dec.*501.
u Ridolfin. *qui alios refert pluries.*
x *tit. de testamen. disc.*6. *& seqq.*
y *infra in eo disc. in quo de judiciis possessoriis agitur.*
z Gait. *de cred. cap.*2. *tit.*8. *ex num.*2600. Genu. *de script. priv. lib.*1. *quæst.*14.
a Buratt. *dec.*292. 611, 624. 886. *&* 905. *dec.*199. *p.*5. *recent.* Gregor. & add. *dec.* 139. Cavaler. *dec.*452. Gait. *ubi supra.* b *tit. de testam. disc.*6. *ubi concordantes & apud allegatos proximè supra.* c *ibidem proximè.*
d *dicto disc.*6. *& in aliis dicto tit. de testam.*
e Vermigliol. *cons.*234. Posth. *de manut. observ.*98.
f *juxta casum de quo dicto tit. de testam. disc.*6. *& dec.*336. *in principio par.*13. *rec.*
g Franch. *dec.*95. ubi Viscont. & alii in add. Genua *de script. priv. lib.*1. *q.*6. add. ad Vestr. *lib.*6. *c.*1. *n.*26.
h Gregor. & add. *dec.*3. Genua *de script. privat. lib.*1. *qu.* 4. Buratt. *dec.*926.
i Gait. *de cred. cap.*2. *tit.*8. *ex n.*3194. Salgad. *in labyrint. par.*2. *cap.*21. *n.*27. *& p.*3. *cap.*13. *nu.*15.
l *tit. de credito disc.*90.
m *eod. tit. disc.*106. *& seqq.*
n Buratt. & add. *dec.*282. *&* 666. Seraph. *dec.*373.
o Thes. jun. *lib.*2. *quæst.*100. Rovit. *pragm.*9. *de feud. & pragm.*1. *de fide memorial.* Vestr. & add. *lib.*6. *cap.* 1. Franc. March. *dec.*190. *& seqq.*

De probatione per libros.

SUMMARIUM.

1 *Quod materia sit frequens, & quare videatur involuta, cum non sit.*
2 *De distinctione generali inter libros publicos & privatos.*
3 *Exemplificatur qui sint libri publici.*
4 *Et qui sint privati.*
5 *Exemplificantur libri publici, & isti indefinitè probant.*
6 *In specie de libro Datarii, vel de libris Cameræ super feudis.*
7 *Et de libro matrimoniorum Parochi, & circa quæ deferatur.*
8 *De eodem libro baptismatum, & quid probet, & quod non probet filiationem.*
9 *Et in specie de probatione ætatis.*
10 *De libris montis pietatis Vrbis.*
11 *De libris gabellarum, & dohanarum.*
12 *De illis libris informibus, quibus memorialium nomen convenit, illique neque probant contra scribentem.*
13 *Qui propriè dicantur libri formales, seu legales, & qui memorialia.*
14 *An & quos libros teneatur quis ædere collitiganti, & quomodo æditio fieri debeat.*
15 *Quomodo Judices in hoc se gerere debeant.*
16 *Libri privati non probant pro scribente, sed benè contra eum, & quid cum tertiis.*
17 *Fallit ex lege, vel consuetudine particulari.*
18 *Item fallit ex adminiculis, & qualia esse debeant.*
19 *Et è contra cessat fides ex erroribus, & adminiculis malis.*
20 *Quæ regula in hoc teneri debeat.*
21 *Quales partes debeant habere Judices.*
22 *De libris tutorum, aliorumque administratorum.*
23 *An liber possit dividi, & acceptari in parte.*
24 *De libris Baronum, & Episcoporum, vel Capitulorum, & Monasteriorum in decimis, & in annuis præstationibus.*
25 *De bilanciis, vel quinterniis, & scartafaccis nundinarum.*
26 *De libro æstimi, catastri.*
27 *Non probant libri, qui contineant relationem ad aliam scripturam.*
28 *De aliis ad materiam &c.*

DISC. XXX.

IN genere probationum per scripturam, frequentius in praxi disputari solet de hac specie probationis per libros; Sed quoniam istud *libri* vocabulum, in ejus lata, & generica significationem, pro communi usu loquendi, complectitur omnem speciem codicis, seu voluminis, cum tamen, plures, diversæque sint hujusmodi codicum species, quæ nimium diversam naturam habent; Hinc proindè manat, quod materia reputetur involuta, cum verè non sit; Idque ob consuetum (semper tamen damnabilem) modernorum pragmaticorum, seu collectorum abusum, procedendi cum generalitatibus, atque non reflectendi ad terminorum, vel specierum distinctiones, unde in dies experimur tot æquivoca, de facili capiendo, quid pro quo. 1

Distinguendæ igitur veniunt librorum, seu codicum species; Primaque magis generica distinctio est, inter libros publicos, qui conficiantur ac retineantur ex debito officii; Et privatos, qui pro negotii vel administrationis natura, vel meliori directione habeantur à quolibet privato negotiatore, vel patrefamilias. 2

Prima species publicorum, subdistinguitur etiam in alias duas, quoniam, Alii sunt libri, qui redoleant, quandam speciem registri, quia nempe in eis adnotentur acta, & gesta judicialia, vel extrajudicialia; Et alii sunt libri ratiocinatorii seu computorum, cum adnotationibus dati & accepti. 3

De prima specie sunt (ex. gr.) registra Bullarum, & supplicationum, seu brevium Datariæ, & Cancellariæ, & Secretariæ Apostolicæ; Sive est liber Datarii, quem retinet super registratione alternativarum; Ac etiam sunt libri Cameræ Apostolicæ, in quibus adnotantur investituræ feudales, & qui in Regno Neapolitano appellantur quinterniones; Necnon sunt libri visitationum, quas Ordinarii faciunt de eorum diœcesibus, Aut libri Ordinationum; Ac etiam sunt libri baptismatum, & matrimoniorum, quos conficere ac tenere debent, & solent Parochi, cum similibus libris vel registris, qui fiant ratione officii super rebus ad ipsum officium pertinentibus; Prout etiam sunt libri, quos retinent Secretarii, Montium, vel alii officiales similium jurium cum Principe, vel Republica super eorum resignatione, vel translatione, aut vinculatione.

Alii verò libri pariter publici continentes rationes, vel partitas dati, & accepti, & in regula ratiocinativa, sunt illi libri, qui retinentur, pariter per ratiocinatores; aliosque officiales à publico deputatos, unde propterea ex ratione seu ex debito officii pariter eos conficiant, ac retineant; Ut (ex. gr.) sunt libri rationum, quos conficiunt ratiocinatores Cameræ Principis, qui alicubi Computistæ, & alicubi rationales appellantur, atque ad instar sunt illi administratores, qui pariter ratione officii conficiunt, ac retinent hujusmodi libros Civitatum seu Communitatum; Ac etiam sub hac specie publicorum, cadere videntur illi rationum libri, qui retinentur per aliquas potius publicas, quam privatas sacras ædes, vel mensas nummularias, quæ sub publica officialium administratione sint, adeout alicujus privatæ personæ negotium, vel interesse non concernant; Ut (ex. gr.) sunt, In Urbe Mons pietatis; Mediolani bancus S. Ambrosii; Neapoli alma domus Annunciatæ: Januæ S. Georgii, cum similibus. *a*

De altera verò specie privata, sunt generaliter omnes alii libri, qui alicujus privatæ personæ, negotium vel interesse, sive administrationem concernant, adeò ut admixta non sit publica fides, vel auctoritas Principis, vel Reipublicæ, quamvis non agatur de personis singularibus, sed universalibus, vel communitativis: Ut (ex. gr.) sunt, Capitula, & Monasteria aliave similia corpora politica, sive universalia, quoniam & ista jure privatarum personarum censentur, juxta ea quæ, occasione distinguendi consuetudinem à præscriptione, sive ad alios effectus, superiùs, ac alibi insinuantur. *b* 4

Quando itaque agitur de prima specie; Regula est generalis, quod hujusmodi libri vim habeant publicorum documentorum, ideoque in iis quæ ad officium pertinent, indefinite probant, tam pro, quam contra, vel cum tertiis, quoties leges, vel styli particulares, aut etiam particulares facti circumstantiæ, hujus regulæ limitationem non suadeant. 5

Hinc proinde in materia beneficiali receptum est quod libro Datarii super acceptatione alternativæ, aut super aliis quæ in eo adnotari solent, defertur, *c* etiam Datariæ vel Cancellariæ registris. Necnon, ubi quæstio sit 6

sit super qualitate feudali defertur libris, vel quinternionibus Cameræ Principis, in quibus feuda adnotata sunt, *d* cum similibus: Idemque in libris Secretariorum, aliorumvè similium Officialium, super juribus cum Principe, vel cum Republica.

7 Ut etiam receptum in praxi habemus in præfatis libris, qui per Parochos fiunt, ut adnotentur baptismata, & matrimonia. *e* Cum restrictione tamen ad ea, quæ proprium officium concernunt, & sic circa administrationem illius sacramenti, non autem quoad alia extrinseca seu accidentalia; Ut (ex. gr.) agendo de libro matrimoniorum, illi defertur super ipso actu matrimonii quod ad formam Concilii celebratum est, coram ipso Parocho, & duobus testibus, in eodem libro adnotatis, sed non defertur circa alia, quæ non concernant factum seu officium ipsius parochi; Putà circa dotem, vel pacta cum quibus matrimonium contractum sit; Quinimò neque ea quæ ad ipsius matrimonii validitatem tendunt, aliunde justificanda; Putà super statu libero contrahentium: Aut super non existentia impeditorum: Sivè circa libertatem consensus; Aut super ea qualitate, quæ reddat contrahentes veros domiciliarios, ipsiusque Parochi subditos, cum similibus, *f* quoniam ista sunt extra suum officium, quod stricte versatur in adnotando illum actum matrimonii celebrati ad formam præscriptam à Concilio Tridentino.

8 Ità pariter in alio libro baptismatum, quoniam ille quidem probat, quod illa persona sit baptizata, ac etiam probat qui fuerint Patrini, pro effectibus exindè resultantibus, illo præsertim cognationis, vel affinitatis spiritualis, non autem circa filiationem, & alia, quæ ab eo actu extranea sunt, quoniam est loqui extra id, quod ad ejus officium pertinet; Ad instar eorum, quæ habemus in publico Notario, cui defertur super iis, quæ concernunt actum de quo rogatus est, ut super eo, pro debito officii publicum conficiat instrumentum, non autem super aliis, quæ ab illo actu, ejusque officio extranea sunt, cum in iis habeatur jure privati. *g*

9 Solumque circa alia accidentalia, defertur libro baptismatis, super probatione ætatis; Quoties tamen agatur de probatione talis ætatis, ut desumendo tempus à die baptismatis, in quocumque tempore illud susceptum sit, illa concluśa remaneat, dum baptizari non potest ille qui adhuc natus non est. Secus autem ubi exindè inferri prætendatur ad tempus nativitatis, ad effectum probandi minorem ætatem, quoniam potuit ille baptizari adultus; Nisi in eodem libro, ex attestatione parentum vel obstetricis, juxtà communem usum, adnotata quoque sit dies nativitatis; taliśque adnotatio sit verisimilis, quia nempè, juxtà modernum usum catholicorum, pueri, intra breve terminum post nativitatem, in eo loco baptizari soleant, nullaque vigeat ratio, vel suspicio affectationis, vel fraudis, de qua suspicari possit, quando de hoc enunciato principaliter agatur; Putà (ex. gr.) ad effectum probandi nativitatem præcedentem, pro successione in majoratu, vel primogenitura, in concursu alterius de illo genere, cum similibus. *h*

10 Hinc rationabiliter manavit privilegium Apostolicum concessum Monti pietatis Urbis, super integra fide ejus libris, eorumque partitis præstanda, cùm reverà publici libri cesendi sint, istaque sacra ædes sit potiùs publica, quàm privata, ut alibi latiùs advertitur.

Super libris autem Dohaneriorum, & Gabellariorum, quæstio cadere solet, an potiùs publici quàm privati censendi sint; ut sub dicta regula cadant; Atque de stricta juris censura proceditur cum distinctione inter illos libros, qui conficiantur per Officiales, qui à Principe, vel à Republica, sive à Communitate deputantur, quamvis gabella locata sit, & qui Officiales, *Credentieri* dici solent. Et illos qui conficiantur per officiales seu ministros, qui deputentur ab eodem gabellario seu conductore, ut scilicet, primis fides præstanda sit, non autem aliis. Quasi quod isto secundo casu, privatum negotium potiùs agant ipsius conductoris, qui eos præposuit. *i*

11 Adhuc tamen, neque id generaliter procedit, quoniam inter tertios, adeò ut cesset interesse ipsius gabellarii, haberi solent de communi stylo pro libris publicis, quoties benè tenti sint, eo modo quo renere solent officiales deputati à publico, adeout sola differentia sit circa deputationem.

Ac etiam eisdem pro communi ferè usu, deferri solet, ubi pariter benè & ordinatè tenti sint, etiam circa ea, quæ concernant ipsam gabellam; Tàm super quantitate soluta, ad effectum convincendi fraudes; quàm super fide habita de ejusdem gabellæ solutione; Aut super actu affirmativo, vel negativo solutionis, ad effectum probandi observantiam super franchitia, vel super solutione; Ideoque in hoc, locorum stylis deferendum venit, ipsorumque appaltuum capitulis, quæ pro lege haberi solent. *m*

Quatenùs itaque pertinet ad aliam speciem librorum privatorum, eorumque fidem; Reflectendum in primis 12
est ad eorum diversas species magis genericas; Non enim omnis codex, vel quinternus, qui libri speciem, seu figuram habeat, sive quod ex generica grammaticali significatione sub libri vocabulo veniat, legaliter ad hunc effectum dicendus est liber, quoniam illi domestici codices, vel quinterni, qui per viros privatos pro negotiorum domesticorum memoria, & ordinata administratione, confici, ac retineri solent, non librorum, sed memorialium nomen legaliter fortiuntur, ideoque neque ipsimet scribenti præjudicant, vel aliquam faciunt probationem; Benè tamen aliquod adminiculum, cum aliis conjungendum. *n*

Itaque libri, propriè dicuntur ad hunc effectum illi qui 13
juxtà regulas arithmeticas, vel mercantili more, teneantur, alios habentes codices, vel quinternos præparatorios, quorum unus vulgò nuncupatur *ricordo* seù *squarciafoglio*, & alter *giornale*, ex quibus deindè partitæ ibi adnotatæ transportantur in librum, qui ad differentiam aliorum nuncupatur *magister*, utpotè seriatim, ac benè ordinatus, cum distinctione dierum, ac temporum, quorum perversio seu posticipatio non adsit, neque de facili fieri possit; Sive quod, ubi non constet de dictis aliis duobus præparatoriis, attamen ipsius libri series, vel bonus ordo mercantilis, illos præsupponat; Et præsertim, si non agatur de negotio recenti, sed alicujus antiquitatis, cum dicti alii codices, magis negligi, ac facilius perire soleant; Ad instar eorum, quæ superius insinuata sunt, de bastardellis, seu matricibus, aut imbreviaturis Notariorum, postquam ordinarunt prothocollum; Istique propriè, ac legaliter, sunt libri, quos tenere solent, non solùm Bancherii, & campsores, ac alii, qui rationis mercatores dicuntur, ac etiam illi mercatores, qui mercium vel aromatum tabernas exerceant, vulgò, mercatores fundacarii, & drogherii, aliique similes negotiantes. Sed etiam viri nobiles, & magnates, qui computistariam tenent, cum ministro perito ad id peputato; qui computista, vel scripturalis dicitur, ut etiam faciunt aliqua Capitula, & Monasteria, & loca pia, aliavè similia corpora universalia, seu politica.

Generaliter autem, illi libri, seu codices, quos viri privati civiles, vel nobiles, ac etiam populares, retinent memoriæ causa, adnotando absque hac formalitate scripturæ eorum negotia debiti, & crediti, sive introitus, & 14
exitus, dicuntur memorialia, non autem libri.

Posita itaque hac distinctione; Regula generalis est, 14
quod memorialia, neque probant contra ipsum scribentem, multò minus pro eo, vel inter tertios. *o* Atque licèt supra *disc.* 28. habeatur, quod de stylo Curiæ derivato ex quadam æquitate canonica, contra regulas juris civilis, constito de existentia tempore motæ litis, ac de interesse, teneatur quis edere ejus æmulo, & collitiganti 15
jura propria, & præsertim proprios libros; Cum ea tamen moderatione, quæ ex facti qualitate, pro judicis arbitrio, regulanda est, ut solùm teneatur præstare patientiam, ut æmulus, vel alter ejus nomine recognoscere, & extrahere valeat illas partitas, in quibus dicat consistere suum interesse; Sive quando id commodè non sit practicabile, apud ipsummet libri dominum ob æmulationes, quæ inter litigantes sunt connaturales, tenetur reponere libros, penès tertium, vel apud Judicem, ut ita commodius altera Pars eos inspicere, & considerare valeat; Ex ea congrua ratione, quod non solùm expedit videri partitas, quæ cadunt in controversia; sed etiam videre initium, totumque ordinem libri, usque ad finem, ad effectum inspiciendi, an sint benè, & fideliter tenti, cum suo debito ordine, ut ex indè inferri valeat ad fidem, quę eis præstanda sit, ex eo, quod ubi liber detegatur erroneus, vel mendax, sive alteratus in aliquibus partibus, tali casu ejus fides tollitur, vel minuitur, ex regula *semel malus &c.* sive ex dicterio *crimine ab uno &c.* Quod scilicet sicut in illis partibus erratum fuit, sive alteratio commissa, ita & aliis idem sequi potuit ut infrà.

Attamen id non procedit in hujuſmodi privatis memorialibus, quos tanquam ſecretarios ac fiduciarios, quis ad propriam memoriam, & inſtructionem, ſecretò conficiat, ac retineat; Eſſet enim aliàs quædam canonica æquitas, quæ naturalem iniquitatem redoleret, cogendo aliquem ad pandendum ſecreta domus ſuæ.

Quando etenim conficiuntur, ac retinentur libri formales, juxtà regulas arithmeticæ, ſeu ſtylum mercantilem, tunc, licèt iſti libri dicantur privati, ad differentiam illorum publicorum, qui ratione officii teneantur, ut ſupra; Attamen quamdam ſpeciem publicatis habere videntur, neque in eis intrat dicta ratio adnotationis ſecretorum, quæ ipſi patriſamilias tantùm innoteſcere debeant.

Ideoquè ad hujuſmodi diſtinctiones omninò reflectendum eſt, ad evitanda æquivoca, quorum incurſum nimium frequenter expertus ſum, quòd ſcilicèt pluries enunciati Judices, attendendo regulas, vel doctrinas generaliter in ſola litera, ſive ſolam ſcientiam habentes per traditionem, non autem per cauſam, ſeu per principia, eo ipſo quod legunt aliquas deciſiones loquentes de obligatione exhibendi proprios libros, in omni codicum, vel quinternorum genere id practicare volunt, Advocatorum ratiociniis vel acumini, hujuſmodi diſtinctiones referendo. *p*

16 Præſuppoſito itaque, quod agatur de illis, qui legaliter tales dici mereantur ut ſupra; Regula generalis eſt, quod probant contra ſcribentem, non tamen probant ad ejus favorem; Atque inter tertios faciunt aliquem gradum probationis, ſed ipſi ſoli eam perfectam non concludunt. *q*

17 Limitationem tamen eadem regula recipit, præſertim circa probationem favore ipſius ſcribentis, ubi ex lege particulari, ſcripta, vel non ſcripta, ita cautum ſit; *r* Ut præſertim in libris mercatorum fundacariorum vel ſimilium tabernariorum, rerum victualium vel uſualium, penè ubique, ſaltim intra certam ſummam, introductum videtur, ex quadam congrua, imò neceſſaria ratione commercii. *ſ*

18 Ac etiam, ceſſante hac lege particulari, in terminis generalibus juris communis; Alia recepta eſt limitatio, ubi liber ſit benè adminiculatus, a probitate ſcilicet, ſeu legalitate ſcribentis, & multò magis, ubi iſte ſit mortuus; Ac etiam ex aliarum partitarum verificatione in toto vel in majori parte, ſive ubi veritas partitarum, quæ ſint in controverſia aliundè juſtificetur, cum ſimilibus adminiculis. *t*

Super iſtorum autem adminiculorum numero, ac ponderе, certa regula dari non poteſt, quoniam, juxta totiès in ſinuatam naturam conjecturalium, ſeu adminiculativorum, totum pendet ex ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, ex quibus, in uno caſu modica adminicula ſufficere poſſunt, in altero autem non ſufficiant magna.

19 Sicuti è converſo, quando aliàs liber fide dignus eſſet, illa redditur indignus ob fallacias vel errores in aliquibus partibus. *u*

20 Iſtæ autem ſunt generalitates, quæ in hac materia habentur, illæque (ut præmiſſum eſt) attendi quidem debent pro quadam norma, ſeu lumine, quo mediante videatur via, per quam ambulandum ſit; Verùm, ad inſtar viatoris, non per hoc quod ille ſciat qualis ſit via, debet clauſis oculis, atque inconſideratè per illam inter peragere, ſed ſingulorum locorum qualitatem diligenter inſpicere, & indagare debet, cum etiam in viis conſularibus adeſſe ſoleant aliqui paſſus adeo lutoſi, vel ſaxoſi, ſeu aliàs incommodi, vel periculoſi, ut expediat eas mutare, atque ambulare per ſcortos, ſive per eaſdem vias, ſed magis circumſpectè, & cum majori diligentia, quàm fiat, ubi via ſit omninò plana & tuta; Et hic eſt caſus, quoniam reflectendum eſt ad qualitatem perſonarum, & negotiorum: necnon ad mores regionis, aliaſque circumſtantias facti, ex quibus potius, quàm ex generalitatibus juris, judicium eſt regulandum.

21 Ac propterea, ut alibi pluries advertitur, *x* (nunquam tamen inutiliter, quamvis in omni pagina repeteretur) deſiderandus eſt judex, non ſolùm literatus, atque in jure benè peritus, qui iſtas regulas generales, & limitationes ſciat, ſed etiam ſit prudens, atque negotiorum praxim, & experientiam habeat, junctam cum integritate, bonoque fine, cum ſine omnibus iſtis partibus ſimul junctis, non de facili detur bonus Judex; Rarique ſint hodie illi caſus, in quibus, cauſarum deciſio pendeat à ſolo puncto juris in abſtracto.

Dantur autem quidam libri, quibus memorialium nomen non congruit, minuſque congruere videtur nomen legalium librorum, ut ſupra, quia nempè non contineant occulta & domeſtica negotia propria, ſed aliena, ideoque publicitati potiùs expoſiti ſunt, ſed librorum formam verò non habeant; Ut pro frequentiori praxi ſunt libri tutorum, & curatorum, ſeu præfectorum, ac magiſtrorum domus, qui non retineant formalem ſcripturam ſeu computiſtariam, ſed conficiant libros groſſolano modo, tanquam per ſpeciem memorialium; Credunt autem hi à proprio muneri ſatisfacere, quodque tale libris eis ſufficiant pro redditione rationum ſuæ adminiſtrationis; Et in ac ſpecie quamvis aliqui ſcribentes ex genere illorum, qui procedunt cum ſola litera legum, vel cum ſolis generalitabus, multas firment rigoroſas, ac irrationabiles propoſitiones, præſertim contra tutores, alioſque legales, vel conventionales adminiſtratores, qui ad libri confectionem, ac retentionem tenentur, ita ob librum, non omninò ordinatè tentum, eas redarguendo adeò fallaces, ut juramento in litem ſubjici mereantur; Sive quod etiam circa expenſas currentes, modicas, & veriſimiles, hujuſmodi libris deferri non debeat; Attamen iſtæ potiùs dicendæ ſunt leguleicæ ſuperſtitiones, per judicioſum Judicem negligendæ; Attendendo quidem juridicas propoſitiones generales pro quodam lumine generico, juxtà ſupradictum exemplum viæ, regulando autem arbitrium juxtà qualitatem facti, ac ſingulorum caſuum circumſtantias, & præſertim circa expenſas veriſimiles, vel inveriſimiles. *y*

22

Solet circa hanc ſpeciem probationis diſputari, an illa dividi valeat, atque in parte attendi, & in parte impugnari, quia nempè velit quis uti libro contra ſcribentem in partibus ſibi favorabilibus, ſed nolit illi differre in partibus ſibi præjudicialibus, ipſique ſcribenti favorabilibus; Atque in hoc, licet non deſit conſueta opinionum varietas; Magis tamen probabile, & communiter receptum videtur pro regula, ut hæc di viſio admittenda non ſit; Ad inſtar eorum, quæ ſupra de confeſſione in civilibus dicta ſunt; Intrat autem eadem limitatio ibi enunciata, quæ reſultat ab obſtantia contrariæ præſumptionis, qualis urgere dicitur, quando liber detegatur minùs fidelis, & alteratus; *z* Sed pariter periculoſum, minuſquè commendabile eſt, cum hac generalitate ſimpliciter procedere in omni caſu, cum verius dicendum ſit idem quod ſupra, & ut ſcilicet totum pendeat à ſingulorum caſuum qualitate ac circumſtantiis.

23

Datur item quædam ſpecies librorum, qui licèt de ſtricto jure ſint privati, attamen quandam publicitatem præferre videntur, & propterea quadam majori fide digni ſint, atquè minoribus indigeant adminiculis, ad favorem ſcribentis, adeout quandoquè ſufficientes reputentur in ſolo poſſeſſorio; Ut (ex. gr.) ſunt libri vel diarii Baronum, vel Epiſcoporum, ſeu Capitulorum, & Monaſteriorum, aliorumve piorum locorum, pro decimis, reſponſionibus, ac terraticis, aut ſimilibus, quod pariter certam non recipit regulam, ſed pro facti qualitate eſt regulandum. *a*

24

Ea quoque datur ſpecies codicum, quibus, non libri, ſed ſcartafacii, ſeu ſimplicis bilancii nomen datur, atque legalium librorum formam non habent, & tamen integra fide digni reputentur, potiuſque publici, quàm privati dicendi ſint, ob plurium privatorum concurſum in idem; Ut ſunt bilancia, ſeu quinterni, vel ſcartafaccia nundinarum, in quibus adnotantur literæ, ſeu tractæ cambiorum, adeout ipſis literis amiſſis, ex eis, tanquam regiſtris, vel protocollis, novæ efformari valeant. *b*

25

Super illis libris Communitatum, qui ſub cataſtici, vel eſtimi nomine appellantur, in quibus bona privatorum deſcribi, & allibrari ſolent pro collectarum regulatione, quæſtiones cadunt, an & quam probationem faciant; Vel circa valorem bonorum; Vel circa eorumdem dominium, ac pertinentiam, vel poſſeſſionem, & ſic circa ea, quæ extranea ſunt à fine, ad quem illi confecti ſunt; Atque regula eſt, ut eis non deferatur inter tertios, benè tamen faciant adminiculum, vel adminiculati deſerviant, cum diſtinctione inter illos, qui ſciverunt & paſſi ſunt, & ignaros, ideoque certa regula non cadit. *c*

26

Demùm etiam in illis caſibus, in quibus ex jure municipali ſcripto, vel non ſcripto, ſive ex aliis circumſtantiis, ut ſupra, fides libro, etiam favore ſcribentis præſtetur; Adhuc tamen id procedit quando partitæ ſint puræ. Secùs autem ſi relativæ ad ordines, vel apocas, aliaſve ſcripturas, cum tunc intret regula generalis de ſcriptura referente, non attendenda ſine relato. *d*

27

Et de aliis ad materiam, perquiri poterit apud tractantes, cum ſat videatur iſta pro aliqua notitia, adnotaſſe, præſertim quia, ut premiſſum eſt, revera non eſt materia capax regularum certarum & generalium quibuſcumque caſibus applicabilium, cum totum pendeat à ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis.

a *de his ſacris ædibus contra diſtinctis à bancis provatorum camp ſorum tit. de credito diſc. 68. & ſeq.*
b *ſupra diſc. 21. nu. 6.* c *tit. de benef. diſc. 93.*
d *tit. de feud. diſc. 2. & in aliis;* e *in annot. ad Concil. Trid. diſc. 26.* f *de quibus tit. de matrim. pluries.*
g Rovit. *pragm. 1. de Notar.* Galeot. *lib. 2. controv. 66.* Capyc. Latr. *dec. 14.* Gregor. & add. *dec. 177.* Buratt. add. *dec. 95.*
h *De probatione ætatis ex libro baptiſmatum* Rovit. *prag. 1. de parech.* Barboſ. *de Epiſcop. alleg. 32.* Duran. *dec. 18. dec. 138. par. 6. & dec. ultim. p. 7. rec. dec. 279. par. 9. rec.* Cyriac. *contr. 252.* i *dicto diſc. 68. de credito.*
l Gait. *de credit. cap. 2. tit. 2. nu. 66.* Capyc. Latr. *conſult. 66. & 68.* Genua *de ſcriptura priv. tit. de libr. off. n. 19. & 20. & n. 37. & ſeq.*
m Otthob. *dec. 170.* Bich. *dec. 495. & 503.*
n *deciſ. 314.* apud Poſt. *de manut.* Buratt. *dec. 274.* Royas *deciſ. 305. 311. & 330. & de omni ſcriptura diſcurſ. præced.* o *advertitur ſupra n. 12.* p *infrà n. 21.*
q Gregor. & add. *dec. 79.* Buratt. & add. *dec. 344. & 603 & paſſim.* r Buratt. *dec. 167.*
f *apud allegatos ſupra litt. Q. dec. 225. par. 10. rec.* Buratt. & add. *dec. 869. dec. 222. part. 11. recent. & frequenter.*
t *apud proximè allegatos.*
u *dec. 1. par. 6. rec. dec. 111. part. 7. 251.* poſt Zacch. *de obl. cam. & in aliis de quibus ſupra.*
x *præſertim in relatione Curiæ diſc. 32. & ſupra n. 15.*
y *dicta dec. 251.* poſt Zacch. *de obl. camer.* Buratt. & add. *dec. 465.* Gregor. add. *dec. 475. dec. 111. & 177. part. 7. recent.* z *tit. de credito diſc. 78.*
a Marant. *conſ. 40.* Buratt. *dec. 870. dec. 12. & 243. part. 7. recent.*
b *tit. de camb. diſc. 6. & in aliis,* Bich. *dec. 471. & 501.*
c Poſt. *de manut. obſerv. 27.* Buratt. & add. *dec. 317.* Rovit. *ſuper pragm. in Rubr. de appretio.*
d *dicto diſc. 68. de credito & in aliis ibid.*

De Remiſſoriæ conceſſione; vel denegatione; Sive de admiſſione vel rejectione articulorum, ad effectum probationis per teſtes.

SUMMARIUM.

1 *De quæſtionibus ſuper oppoſitione adversùs probationem faciendam per teſtes.*
2 *De ſtylo Auditoris Cameræ, & aliorum Tribunalium circa admiſſionem articulorum.*
3 *De ratione dicti ſtyli, & de fine ob quem articuli dentur, & de appellatione ab admiſſione.*
4 *De diverſo termino, quem habet Rota, & habeant alia Tribunalia.*
5 *De recurſu qui haberi ſolet ad Signaturam, & de iſtius reſcriptis.*
6 *Non laudatur ſtylus edendi deſuper deciſiones.*
7 *De diverſo modo concipiendi dubium in his diſputationibus in Rota.*
8 *De differentia inter examen in Curia, & remiſſoriam in partibus, & quarè facilius admittatur examen in Curia.*
9 *Quod in Curia non de facili detur ſubornatio, vel falſitas teſtium.*
10 *De ſtylo adhibendi interpretes, qui laudatur.*
11 *De inconvenientibus, quos iſte ſtylus producit.*
12 *Quod de facili admittitur examen in Curia.*
13 *Quando teſtes adducendi ſint ad Curiam.*
14 *Ad quem finem ſoleat peti remiſſoria, etiam ſine animo faciendi probationes.*
15 *Quales dicantur cauſæ ſpirituales ad hunc effectum.*
16 *Et quæ ſint cauſæ prophanæ.*
17 *Quæ ſint requiſita remiſſoriæ in cauſis ſpiritualibus.*
18 *In prophanis non datur regula, & quarè.*
19 *Improbatur ſtylus de ſuper allegandi auctoritates.*
20 *De requiſito relevantiæ.*
21 *De calumnia, & quando includatur vel excludatur.*
22 *An detur remiſſoria, quando probatio haberi poteſt per ſcripturas.*

23 *An & quando detur adversùs propriam confeſſionem.*
24 *Vel adversùs inſtrumenta, aliaſque authenticas ſcripturas.*
25 *Sive adversùs rem judicatam vel tranſactionem.*
25 *De improbabilitate materiæ articulatæ.*
27 *De contrarietate probationibus jam factis.*
28 *De cauſis exequutivis, & privilegiatis, in quibus remiſſoria eſt deneganda vel concedenda ſine retardatione.*
29 *Etiam ſi conceſſa ſit ſine retardatione, probationes jam factæ re integra attenduntur.*
30 *De denegatione remiſſoriæ ſecundæ, ſive poſt publicatas atteſtationes, & didicita teſtificata.*
31 *In dubio pro conceſſione remiſſoriæ.*
32 *De compulſoria ſpeciali.*
33 *De articulis impertinentibus.*
34 *Denegatur in materia objectiva.*
35 *Denegatur excommunicato, & attentanti, ac ſpoliatori.*
36 *Deneganda non eſt uni parti, ſi alteri data eſt, & quando ſecus.*
37 *De termino remiſſoriæ quando currit, & quod ſi communis.*
38 *De regula generali in tota materia.*

DISC. XXXI.

UNa Partium volente ejus actionem, vel exceptionem, ſeù replicationem, ex integro probare, ſive probationem jam factam, ſi imperfecta reputetur, coadjuvare per teſtes, ac propterea exhibente in actis articulos, citando ad dicendum contra, & videndum admitti &c. alteram Partem, quę ſe opponat; Hinc manant queſtiones, quę preſertim in Rota, nimium frequentes eſſe ſolent, ſuper remiſſoria, ſuper cujus materia, tam magnam copiam deciſionum habemus.

1

Quoties itaque de hoc diſputari contingat in aliis Tribunalibus extra Rotam, & preſertim in illo Auditoris Camerę, in quo major cumulus dignoſcitur cauſarum Urbis, & extra; Stylus eſt, deſuper non interloquendi, quando pro denegatione reſpondendum videatur, ſed implicite id agitur cum proceſſu ad ulteriora. Quando verò videatur admittere, oppoſitio verò alterius partis aliquem habeat probabilem prętextum, ut preſertim ſequi ſolet in judiciis ſummariis, & exequutivis, aut quod ex regulis juris, ob publicatas atteſtationes, vel didicita teſtificata, id denegari debere prętendatur, tunc fieri ſolet admiſſio, cum clauſulis preſervativis jurium alterius apponentis; Putà *ſine præjudicio proceſſus exequutivi*, ſive *recipi*, & *poni ad partes*, ad effectum habendi eam rationem, quę de jure habenda erit, *a* cum ſimilibus. Idque ad tollendam occaſionem appellandi ab admiſſione, vel non admiſſione articulorum, dum frequenter ad hunc effectum iſta captioſa cautela adhiberi ſolet. Quando etenim, non quidem claſſici, & qualificati Curiales, ſed illis quibus Cabularum forenſium nomen potiùs congruit, agnoſcunt ſe alio defenſionis preſidio deſtitutos, vel quia revera illud deſit, ob claram juſtitiam alterius partis, vel quia illud ignorent: Ad protrahendam cauſę terminationem, hujuſmodi novas probationes confingere ſolent cum dilemmate, quod, Aut Judex admittit, Aut rejicit; Primò enim caſu habetur dilationis intentum, potiſſime ubi ſupponatur, quod probationes faciendæ ſint in partibus remotis; In altero autem, adhuc intentum habetur cum appellatione à denegatione admiſſionis articulorum; Ideoque ut his calumniis, vel ſubterfugiis occurratur, ſtylus eſt procedendi cum quibuſdam mediis proviſionibus, per quas petenti non detur occaſio querelæ, atque alteri parti conſultum remaneat. 2

Ubi verò facta admiſſione articulorum, concedendæ ſint literæ delegationis Judicis in partibus, coram quo teſtes examinandi ſint; Extra Rotam, & præſertim in Tribunali Auditoris Cameræ, adhibetur terminus diverſus, ab illo quem adhibet Rota, dum in iſta adhibetur terminus remiſſoriæ, cujus termino utuntur quoque Tribunal Cameræ, ac etiam Sacra Congregatio Rituum, in qua hujuſmodi diſputationes haberi ſolent in quæſtionibus præcedentiarum, in quibus conſuetudini præſertim immemorabili deferri ſolet in correctionem eorum, quæ aliàs de jure ſtatuta ſunt; In aliis verò Tribunalibus, & potiſſimè in ſupradicto Auditoris Cameræ, adhibetur diverſus terminus, literarum miſſivarum. 3

6 Non obſtante autem decreto proviſionali jurium utriuſque partis præſervativo, ſive in caſu ſimplicis admiſſionis vel reſpectivè rejectionis implicitæ cum proceſſu ad ulteriora. Una partium, cujus interſit, fieri, vel non fieri, adire ſolet Signaturam Juſtitiæ, quæ rarò hanc appellationem admittit, adeout cauſa committatur alteri, ut de ſtricto jure faciendum eſt, etiam ubi agatur de interloquutoria gravante, à qua juſtè appelleretur, quod ſcilicet appellatio devolvat totam cauſam, ut infra in appellationis Rubrica advertitur; Sed quando ei videatur, quod denegatio admiſſionis, juſtè facta ſit, nihil reſcribi ſolet; E converſo autem, quando videatur locum eſſe admiſſioni, iſta oretenus injungitur eidem Judici, cum opportunis clauſulis præſervativis jurium alterius Partis, prout cauſarum natura, aliævè facti circumſtantiæ ſuadebunt; Iſtæque diſputationes, extra Rotam, ſummariè, ac breviter expediri ſolent, parvaſque moras nectere; Moræ ſiquidem reſultant in cauſis Rotalibus, non tamen multum commendabiliter, undè propterea ille ſtylus diſputandi formiter cum ſuo dubio, ac edendi deciſiones, qui enunciatus habetur in ea *relationis Curiæ* rubrica, in qua de hoc Tribunali Rotæ agitur, *a* 2. commendabilis quidem eſt, ubi agitur de negotio principali, ſed fortè reformatione dignus, ſuper his incidentibus, cum calumniarum fomentum potiùs eſſe videatur, aliaque exindè reſultent inconvenientia in extenſione deciſionum, ut mox relato loco advertitur.

7 In cauſis, itaque Rotalibus; Aut agitur de examine faciendo in curia, in qua teſtes reperiantur, vel quod ad eam per partem petentem adduci offerantur; Aut verò, extra Curiam in partibus. Primò enim caſu diſputari ſolet dubium, an articuli ſint admittendi. In altero autem dubium concipitur, an ſit concedenda remiſſoria.

8 Notabilis autem eſt differentia inter unum caſum, & alterum, quoniam, cum examen in Curia, promptè, ac celeriter explicari valeat, non cadit illa ſuſpicio calumniæ; quæ intrat in alio caſu, quod ſcilicet id affectetur, potiùs ad dilationem, quàm ad probationem.

Ac etiam quia, vel omninò, vel longè magis, ceſſat ſuſpicio ſubornationis, vel concuſſionis teſtium, dum in curia, ob juſtitiam nimiùm bene adminiſtratam rigoroſè, ac celeriter, contra delinquentes, ubi præſertim agatur de iſto crimine falſitatis, non ità de facili litigantes inducunt teſtes falſos, vel potentialiter eos cogunt ad deponendum falſum; Minuſque habentur prompti teſtes, qui id agant, Frequenter enim practicavi; (Ad aliorum tamen relationem, cum nunquam ex Dei gratia, id cum mea participatione nequidem cogitari caſus dederit, quod puriter, ac melius de aliis claſſicis, & qualificatis Curialibus; ſaltem pro frequentiori ſtylo verè dicendum eſt;) Quod de facili inveniantur perſonæ illarum partium vel regionum, in quibus id magis in uſu ſit, ut ſe promptas offerant ferre teſtimonium ſuper iis, quæ nunquam viderunt, nec audierunt, dummodo benè inſtruantur; At ubi monentur de rigore, cum quo irremiſſibiliter in Urbe proceditur inſe vera punitione eorum, qui falſum teſtimonium ferant, tunc terrentur, & abſtinent.

9 Ex alia quoque cauſa, regulariter, & pro frequentiori praxi provenit (dum nulla in hoc mundo datur regula ſine limitatione), quod in Curia non de facili practicetur teſtium ſubornatio, quod ſcilicet, non ſolum antequam deveniatur ad examen ſuper articulis, præcedit examen ſuper pluribus interrogatoriis, quà diligenter, & cautelatè concipi ſolent, ut ex eis teſtes de mendacio convincantur; Unde propterea, recepta eſt propoſitio, quod teſtium dicta, attenduntur potiùs ſuper interrogatoriis, quàm ſuper articulis, quodque teſtis qui non reſpondet ſuper interrogatoriis, reddatur ſuſpectus, ideoque fide indignus cenſeatur, *ut diſc. ſequ.* advertitur, (dum iſta cautela adhiberi poteſt, & ſolet etiam in examine faciendo in partibus tranſmittendo interrogatoria, quæ in Curia bene ordinata ſint.)

10 Sed melius, id provenit ex alio, nimium quidem commendabili ſtylo, ubique introducendo, interventus ſcilicet Interpretum utriuſque partis, quorum quilibet reſpectivè, pro ejus munere, teſtem interrogat, adeòut Notarius, aliud ſcribere non valeat, niſi id, quod teſtis dicat per eadem verba præciſa; Cumque iſtud munus Interpretis fieri ſoleat per aliquos Cauſidicos diligentes, atque in tali munere, valdè peritos; Hinc ſequitur, ut nimium rari ſint caſus, in quibus illi teſtes, qui verè ſint falſi, non convincantur, vel non detegantur tales.

11 Et quamvis iſta bona cautela, ſoleat quandoque, ſuper examine faciendo, aliquas nectere moras; Vel ſuper electione Interpretis; dum prohibitum eſt iſtud munus explicari per procuratorem, vel ſollicitatorem Partis; Vel ob diſcordias inter ipſoſmet Interpretes, ſuper modo interrogandi, vel ſuper eorum congreſſu, dum aliqui malitioſi Interpretes, qui ad complacentiam ejus, qui eos conducit, indiſcretè, ac impertinenter teſtes interrogare ſatagunt, ut ità examen impediatur, vel in lungum protrahaunt; Unde propterea coguntur Judices, deſuper providere. Vel deputando ex officio aliquem probatæ fidei Curialem in hoc munere verſatum, qui id pro utraque Parte indifferenter agat, ad inſtar illius tertii periti, qui deputari ſolet in caſu diſcordiæ eorum, qui hinc inde electi ſint, ut infra in rubrica liquidationis habetur; Vel quandoque, pro cauſarum qualitate (licèt rarò,) ſolent Judices demandare, ut examen fiat coram ipſis; Adhuc tamen eſt minus malum, comparativè ad bonum, quod exinde reſultat ità occurrendo ſeductionibus, & falſitatibus; Pro conditione etenim malitiæ ſeù naturæ humanæ, non de facili provideri poteſt, ut detur bonum ſine malo, ſed expedit eligere illam, per quam bonum præponderet, ſeù minus malum reſultet.

Hinc proinde ſequitur, quod quando agitur de examine 12
faciendo in Curia, longe faciliùs, ac pene ſemper, articuli admittuntur, dum Romanæ Curiæ ſtylus commendabilis eſt, non coanguſtandi, ſed de facili ac omni tempore recipiendi probationes, ut rei veritas pateat; Ideoque licèt quandoque praxis doceat, ut etiam examen in Curia denegetur; *b* Attamen id valdè rarum eſt, ac nonniſi ex magna cauſa ſequi ſolet, dum ità ceſſant illæ rationes, ob quas, ubi agatur de remiſſoria, longè magis circumſpectè procedi ſolet ut ſupra.

Quinimò praxis quandoque docet (quamvis rara) ut Ro- 13
ta, etiam ubi agatur de remotis partibus, concedere ſoleat examen in Curia, illud autem denegare in partibus, quod ſcilicet, ille qui intendit probationes facere, curet teſtes ſuo ſumptu traducere ad Curiam, ut ibi examinentur; *c* Iſtamque cautelam frequenter nimium proficuam ego expertus ſum; Quod ſcilitet, ſcribendo pro impediendo conceſſionem remiſſoriæ ob ſuſpicionem, quam perſonarum vel regionum qualitas induceret. Dicere conſuevi, quod licèt de ſtricto jure examen denegandum eſſet etiam in Curia, adhuc tamen libenter ad tollendam omnem occaſionem quærelæ, quod ejus probationes reſtringerentur, dabam manus, ut faceret examen in Curia, atque ità prætenſio ſiluit.

Cum etenim in aliquibus regionibus, vel ditionibus, 14
non de facili, Judicibus eccleſiaſticis concedatur uſus juriſdictionis temporalis, cum fæcularibus; Hinc ſequi ſolet quod iſti aſſecurati, quod per Judicem cauſæ, in perſona criminaliter puniri non poſſunt, non adeo timent ferre falſum teſtimonium, in cauſis quæ vertantur in Curia, ſicuti timere poſſunt ac debent, quando in eadem Curia id agant; Ac propterea, ex eadem ratione, quandoque adversùs hujuſmodi petitiones, ſuper examine faciendo in partibus, adhibere conſuevi cautelam, dandi manus petitioni, cum reſtrictione tamen ad examen perſonarum eccleſiaſticarum, ſuper quarum punitione Judex cauſæ in Curia, liberum habeat exercitium etiam cum pœnis corporalibus, vel realibus, aut cum privatione beneficiorum, vel cum ſuſpenſione ab exercitio ordinum, undè reſultet intereſſe burſale pro amiſſione emolumentorum, dum humana malitia adeo crevit, quod pœnæ ſpirituales cenſurarum, parum timeri ſoleant, ſolumque timorem incutiant pœnæ corporales, vel burſales.

Quando itaque agitur de probatione facienda in partibus, atque ad hunc effectum petatur remiſſoria, cujus conceſſio de jure regulariter ſecum trahit dilationem, ſeù retardationem curſus cauſæ. Unde propterea ſub termino dilationum id apud aliquos ſcribentes, theoricos, vel practicos, ac etiam apud ſacros canones, explicari ſolet, adeout frequenter iſta petitio calumnioſè ad hunc ſolum effectum dilationum, abſque animo vere faciendi probationes, ſequi ſoleat. Iſtæque dilationes ſint magis præjudiciales in cauſis beneficialibus, in quibus, utpote redolentibus jus perſonale, ſeù vitalitium, exceptiones dilatoriæ, vim peremptoriarum habere videntur; Hinc proinde, in iſta materia proceditur cum diſtinctione inter cauſas ſpirituales, & cauſas prophanas, ut in ſpiritualibus ſtrictius procedatur.

Sub nomine autem, vel genere ſpiritualium, in hac ſubjecta materia remiſſoriæ, veniunt ſolùm illæ cauſæ, quæ

quæ ſint beneficiales, ideſt quod inter duos proviſos contendatur de titulo ſeù pertinentia beneficii, adeout cauſa, quæ reddat beneficium litigioſum, undè propterea non ſuf- 15
ficit, quod lis ſit in poſſeſſorio tantùm, ſivè inter collatores vel patronos reſpectivè, contendentes de jure conferendi, vel præſentandi, quamvis ipſi proviſi, vel præſentati, acceſſoriè pro eorum jure & intereſſe ſint in cauſa, quoniam attenditur id quod principaliter agitur, ut in ſita beneficiali materia advertitur. *c*

Generaliter autem, omnes aliæ cauſæ, quæ dici non valeant beneficiales, ut ſupra, in hoc propoſito dicuntur pro- 16
phanæ, quamvis de ſui natura, & ad alios effectus, illum præſertim fori, ac alterum tranſportationis actorum, eccleſiaſticæ, vel ſpirituales dicendæ ſint; Ut (ex. gr.) ſunt cauſæ matrimoniales, ac decimales, & ſimiles; quoniam ad alios quidem effectus dicuntur ſeù cenſentur ſpirituales, ſed ad iſtum remiſſoriæ, de ſtylo Rotæ, & Curiæ, veniunt ſub genere prophanarum adeout non dicantur ſpirituales, niſi illæ quæ ſint verè beneficiales ut ſupra.

In ſpiritualibus itaque; Illa in primis ſtatuenda eſt regula, quod in illis caſibus in quibus (ut infrà) locus eſt de- 17
negationi remiſſoriæ in prophanis, clariùs idem dicendum eſt in ſpiritualibus, in quibus ſtrictius proceditur, ex argumento vulgaris textus *in Auth. multo magis*, &c. Sivè ex dicterio, *ſi hæc in viridi, quid in arido*, &c.

Et ulterius, in ſpiritualibus, ex ſuperius aſſignata ratione, plura dignoſcuntur ſpecialia, quæ in prophanis non procedunt, Primò nempè, quod in prophanis neceſſarium non eſt dare ſumum materiæ articulatæ, ſed ſolum ſufficit relevantia, præterquam ubi obſtaret vehemens ſuſpicio calumniæ, vel quod ageretur de proceſſu exequutivo ut infrà; In ſpiritualibus autem, remiſſoria non datur ſine ſumo.

Secundò, quod in prophanis remiſſoria conceditur in quocumque inſtantia, quinimò facilius in prima, quàm in aliis; E converſo autem in ſpiritualibus, non datur niſi in tertia, ſeù ultima, vel in ea prima, quæ ſpeciem ultimæ habeat, quia nempè commiſſa ſit cauſa, appellatione remota, adeout alia non ſuperſit inſtantia; Et quatenus de jure ſuperſit, non datur remiſſoria, niſi petens, voluntariè ulteriorem inſtantiam, tollat conſentiendo in unicam ſententiam.

Et tertiò, quod in prophanis, ubi remiſſoria petatur per poſſeſſorem (ut frequentius contingit) non tenetur quidem de jure pati ſequeſtrum, ſed vehemens ſuſpicio calumniæ cauſare ſolet denegationem remiſſoriæ, undè propterea ille, qui eam petit, ad hujuſmodi ſuſpicionem removendam ac remiſſoriam obtinendam, voluntariè offerat ſequeſtrum vel aliam proviſionem; In ſpiritualibus autem, ſivè non, conſentire debet ſequeſtro. *d*

In prophanis verò; Quamvis hujuſmodi quæſtiones ſint quotidianæ, atque in Rota omnium fortè frequentiores; 18
Attamen certa regula non habetur, cuicumque caſui applicabilis, cum reverà iſta cenſenda ſit materia arbitraria, ejuſque quæſtiones ſint facti potius quàm juris, cujus regulæ ſeù propoſitiones generales, ac etiam reſpectivè limitationes, ſunt certæ, nullamque amplius hodiè admittunt controverſiam, adeout parum commendabilis, (ne dicam contemptibilis,) prò meo ſenſu videtur ſtylus Advocatorum, ac etiam ille deciſionum, cumulandi auctoritates ſuper hujuſmodi propoſitionibus, quæ tanquam notoriæ, & incontrovertibiles debent præſupponi, undè propterea allegationes continent ſuperfluam repletionem chartarum. Atquè mea dicendi conſuetudo eſt (ſcribendo 19
in hujuſmodi quæſtionibus,) quod regulæ ſeù concluſiones generales juris, ſunt ſicuti eſt verſiculus *Gloria Patri & filio*, &c. quem omnes, etiam idiotæ, recitare, ſeu canere ſciunt; Siquidem tota vis eſt in applicatione, quæ pendet à ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, Et ſuper quibus, neque regula dari poteſt, quoniam frequens praxis docet, quod eædem individuæ circumſtantiæ, in uno caſu ſufficiant, in altero verò non, quia ſic exigat, unius, ac alterius diverſa qualitas.

Præcipuum itaquè, ac eſſentiale requiſitum, ſuper quo ferè omnes diſputationes circumferri ſolent, eſt illud relevantiæ, quoniam concedenda non eſt facultas faciendi il- 20
las probationes, quæ factæ non relevarent, dum ita id importaret inanem circuitum in jure damnatum, atquè clara reſultaret probatio calumniæ, quod ſcilicèt ex ſola ratione dilationis hujuſmodi petitio fieret. *e*

Verùm, benignè in hoc procedi ſolet, ut ſcilicèt denegatio remiſſoriæ ex capite irrelevantiæ ſequi non debeat, niſi quoties illa ſit clara, adeout ſola poſſibilitas vel dubietas relevantiæ ſufficere debeat, quamvis ex ea uno tantum articulo reſultaret, ſi ille articulus ad victoriam ſufficiat benè probatus; *f* Ex illa congrua quidem ratione, quod non debent ità incidenter decidi cauſæ in meritis.

Hinc proinde ſequitur, ut frequentiùs malum conſilium ſit hujuſmodi petitioni ſe opponere, iſtamque relevantiæ diſputationem aſſumere, ſed potiùs expediat dare manus; Aut ubi credatur, quod materia articulata non relevet, eam dare pro probata, ut ità evitentur hujuſmodi dilationes, & ſubterfugia; Intrat enim clarum dilemma. Aut oppoſitor credit, quod futuræ probationes non relevent, & tunc nil ſua intereſt dare materiam pro probata. Aut credit quod poſſint relevare, & tunc id ſufficit pro remiſſoria; Idque non ſolum, quia eſt terere tempus, & expenſas inutiliter, ex dicta ratione, quod ſola dubietas, vel poſſibilitas ſufficit, unde propterea, pro frequentiori praxi, de conceſſione reſponderi ſolet. Sed etiam quia, eſt pandere ſecreta cauſæ, atque aperire aditum patiendi notabilia præjudicia in meritis, ob ſtylum non quidem commendabilem ſe diffundendi in eis in æditione deciſionum, ſuper meritis, ut agendo de Rotæ auditorio in *Relatione Curiæ* advertitur. *g*

Ex aliis quoque cauſis (ultra iſtam irrelevantiæ) oppoſitiones huic petitioni irremiſſoriæ fieri ſolent, & præſertim; Primò ratione calumniæ, circa quam regula eſt ſuper 21
ejus excluſione, quòd ſcilicet non præſumitur niſi probetur; *h* Ideoque ſuper ejus probationibus vel argumentis cadunt quæſtiones, quæ pariter certam non habent regulam, ſed pro Judicis arbitrio, ex facti circumſtantiis regulando, decidendæ ſunt.

Argumenta verò deſuper conſiderari ſolita ſunt; Vel quod cauſa diù tractata fuerit, & nihilominus iſta petitio protracta ad ejus imminentem finem vel expeditionem. Vel quod diù in partibus, in quibus probatio facienda ſupponi- 22
tur, cauſa tractata fuerit, ubi commode probationes fieri poterant, ac veriſimiliter factæ eſſent, cum ſimilibus circumſtantiis, quæ affectationis argumentum redoleant; ut ſcilicet petitio calumnioſa ſit pro dicto ſolo fine dilationis.

Et è converſo, calumniæ ſuſpicio removeri ſolet; Vel quia detur materiæ articulatæ ſufficiens ſumus, qui ad hunc effectum in prophanis deſiderari ſolet, cum aliàs non requiratur, ut ſupra. Vel quia ille, quia petit remiſſoriam, non poſſideat, cum in poſſeſſore iſta ſuſpicio calumniæ regulariter, ac frequentius cadat. Vel quia petatur remiſſoria; imminentibus vacationibus generalibus æſtivis, intra quas illa exequutioni demandari valeat, adeout alterius Partis nil interſit, dum ità dilatio nullum ei cauſat præjudicium. Vel quia juſta detur excuſationis cauſa, ob quam prius remiſſoria petita non fuerit, ſive cur factæ non fuerint 23
probationes in partibus, quia nempe illæ faciendæ ſint ſuper novis juribus, vel novis motivis alterius Partis, cum ſimilibus circumſtantiis quæ prudenti arbitrio penſandæ ſunt.

Altera ſpecies oppoſitionis, vel denegationis eſt, quod 24
materia articulata, juſtificari debeat, vel poſſit per ſcripturas, quæ habeantur per alteram Partem vel de facili habe- 22
ri poſſint, unde propterea opus non ſit recurrere ad probationem per teſtes; Et per conſequens exinde deſumi ſolet argumentum calumniæ, quodque ad ſolum effectum dilationis id fiat. Verùm pariter id regulam non habet, ob limitationem deſuper tradi ſolitam, ubi ſcilicet probatio per teſtes proficua eſſe valeat, ad ſcripturarum corroborationem, vel declarationem, tollendaque illa dubia, quæ in diſputatione meritorum cadere poſſint cum ſolis ſcripturis. *i*

Denegationis etiam regulariter juſta cauſa reputatur propria confeſſio, adversùs quam danda non eſt facultas faciendi probationes, dum illa quæ ex confeſſione reſultat, dicitur probatio probata, omniumque probationum major; 23
Et tamen adhuc limitatio intrat, quando probatio per teſtes relevare poſſet. Vel quia prætendaiur probari error, (quo tamen caſu, cum illæ non præſumatur in facto proprio, fumus deſiderari ſolet); Vel quia probatio percutiat ejuſdem confeſſionis declarationem, vel dilucidationem æquivoci, cujus illa ſit capax. Vel quod non ſit confeſſio propria, ſed prædeceſſoris; Aut quod aliàs omninò perfectam, & neceſſariam probationem non producat, juxtà declarationes, quæ in confeſſionis rubrica ſuperius recenſentur. *l*

Ex eadem ratione, denegationis juſta cauſa reputatur, quando contrarium ejus quod articulatur, conſtet per pu- 24
blica inſtrumenta, vel per alia documenta, undè propterea repu-

reputatur petitio calumniosa; Et nihilominus eædem intrent limitationes, pro declaratione scilicèt scripturæ, vel pro justificatione ejus falsitatis vel doli, aut alterius qualitatis, quæ illi adimat fidem vel efficaciam. *m*

Res judicata, vel transactio, quæ rei judicatæ speciem habeat, obstaculum petitioni remissoriæ quoque præbere solet; Et tamen adhuc dubitationes intrant. Vel quia adversùs rem judicatam, commissa sit causa restitutionis in integrum; Nisi super ea disputatum sit, ac resolutum illi non esse locum. Vel quia petatur remissoria, ad effectum probandi nullitatem, vel injustitiam; Aut respectu transactionis, læsionem seù dolum, & circumventionem, aut errorem, vel falsum præsuppositum &c. *n*

Improbabilitas item materiæ articulatæ, in praxi esse solet magna causa denegationis remissoriæ. Putà quia subjecta materia de sui natura non patiatur probationem per testes. Aut quod talis probatio sit impossibilis. Ut præsertim pro frequentiori praxi contingere solet, quando articuletur immemorabilis, cujus præcipuum requisitum quadragenariæ pacificæ de visu post pubertatem, non sit verificabile, quia nempè subducto tempore litis, impossibile sit habere testes talis ætatis, cum similibus ponderationibus impossibilitatis pro facti qualitate, ex qua propterea totum pendet. *o*

Contrarietas quoque directa probationibus factis per alteram partem, reputari solet justa causa denegationis, ex juris regula, quæ prohibet articulos de directo contrarios, Et nihilominus quilibet possibilis intellectus conciliativus pro hujusmodi contrarietate evitanda admitti solet; Ideoque pariter omninò certa regula statui non potest. *p*

Qualitas item, seù natura privilegiata causæ, hanc denegationem suadere solet. Putà quia agatur de spolio, vel attentatis, Aut de processu exequutivo, in vim obligationis cameralis, vel alterius pacti exequutivi, sive literarum Apostolicarum aut de summariissimo privilegiato judicio manutentionis cum similibus, in quibus regula est, quod remissoria dari non debet, vel saltim dari debet sine retardatione judicii, vel processus exequutivi. Et tamen quando præsertim detur vehemens fumus, vel quod alia justa causa accedat, in his etiam casibus conceci quandoque solet, etiam cum retardatione, quæ tamen pure decerni non solet, sed reservatur arbitrio regulando ex modo exequendi eamdem remissoriam, ut scilicet in casu diligentis ac celeris exequutionis expectentur probationes ad effectum videndi quantum relevent. *q*

Quinimo, etiamsi remissoria concessa esset sine retardatione, adhuc tamen si ille, qui eam obtinuit in ejus exequutione diligens fuit, adeout re adhuc integra processum remissorialem in actis exhibuerit, commendabilis est stylus saltem gustandi de probationum relevantia, ac interim supersedendi.

Regula quoque juris prohibet concessionem secundæ remissoriæ, quoties prima habita, & effectuata fuerit, atque testificata, publicata, seù didicita sint, ob præsumptionem, quod tunc litigans curaverit inducere testes meliores, unde propterea intret mala præsumptio, quod ità curet obtinere alteram ad effectum inducendi testes falsos, & subornatos. Et tamen frequens praxis docet hujus regulæ limitationem. Vel ob examinis nullitatem. Vel quia novi articuli concernant res diversas. Aut quod concernant eadem melius explicatas cum similibus. *r*

Quæstione cadente, quando testificata dici debeant didicita, seu publicata. Atquè receptum est ea dici talia, quando sequuta communicatione depositionis, vel summarii Partibus, processum quoque fut ad disputationem super relevantia depositionum, deducendo exceptiones in persona, vel in dicto, juxtà ea quæ habentur *disc. seq.*; Secùs autem ubi solùm sequuta esset communicatio summarii Partium Advocatis, & Procuratoribus, absque aliqua discussione, cum tunc iste actus non tollat facultatem alterius probationis, ex recepto Curiæ stylo inducto; Tum ob probatam eius Curialium fidem. Tùm etiam quia stylus est dandi summarium sine nominibus testium. Et in summa, est materia arbitraria, quæ certam non recipit regulam, sed tota pendet ex singulorum casuum qualitate & circumstantiis, spectato fine, seù ratione, ob quam lex ejus denegationem demandet. *s*

In dubio autem, pro concessione potiùs responderi solet, dum Curia sequitur canonicam æquitatem, quæ suadet, ut veritas naturalis attendi debeat, illaque semper admitti, negligendo quasdam juris civilis subtilitates, vel superstitiosas formalitates, *t* adeout quandoque etiam tertia remissoria concedi soleat, quando justa causa suadeat. *u*

Omnia verò præmissa circa remissoriam, pariformiter procedunt in compulsoria speciali, quæ eamdem vim habet, sive eumdem operatur effectum dilationis impeditivæ ulterioris progressus causæ, cum eadem ratio pariformiter intret, ideoque adesse debet relevantia, & abesse calumnia, ac etiam, ut doceatur de existentia. *x*

Super articulorum impertinentia, & resecatione, cadere solent quæstiones, quæ tamen pariter certam non admittunt regulam, sed ex facti circumstantiis, fortiùs verò ex Tribunalium stylis, decisionem recipiunt; Atquè praxis Curiæ est, ad evitandas hujusmodi discussiones, an, & qui sint impertinentes, illos admittere cum præservativa, sine præjudicio impertinentium, & non admittendorum. *y*

Denegari etiam regulariter debet in materia objectiva, & ad probandum delictum. Sed pariter id plures recipit limitationes, ideoquè non datur certa regula, ubi scilicèt incidenter ad alium finem; Licèt ad effectum istius, vel similis limitationis desiderari soleat fumus. *z*

Excommunicato quoque negari solet; *a* Ac etiam attentanti, vel spoliatori. Non tamen negatur ad excusandum ab attentatis, vel à spolio. *b*

Quando verò data est uni parti, regulariter non debet alteri denegari, quamvis & id certam non habeat regulam, sed pariter sit arbitrarium pro facti qualitate. *c*

Terminus remissoriæ currit à die qua consignatæ fuerunt literæ petitorii, illeque datus uni, est communis alteri parti ad reprobandum, ideoquè ad hunc effectum regulariter non datur nova remissoria, nisi quando calumnia excludatur, & facti circumstantiæ, ità suadeant. *d*

Alia plura habentur in hac materia, super quibus penè impossibile est regulam dare, cum tota sit materia facti, & arbitrii, cui totum remissum est; *e* Ac propterea à simili eorum quæ supra habentur, trahendæ sunt lineæ, seù facienda est applicatio, habendo, ut dictum est, præ oculis finem, seù rationem regularum, ac limitationum, non autem inhærendo generalitatibus, aut quid, in uno, vel in altero casu, decisum, seù practicatum fuerit, cum impossibile videatur, ut omnium casuum eædem circumstantiæ, ità adamussim individuent, ut quod in isto casu est decisum, in altero decidi pariformiter debeat; Ideoquè est materia, quæ indiget judicibus probis, ac judiciosis magis, quam puris leguleis.

a *de isto stylo mandari recipi, & poni ad partes decis.* 334. *circa fin. par.* 4. *recent. tom.* 2. *& in aliis.*

a 2. *in Relatione Curiæ disc.* 32.

b Carill. *decis.* 238. *infrà dec.* 521. *num.* 10. *& seqq. par.* 5. *rec. dec.* 21 *in princ. par.* 11. c Royas *dec.* 432.

c 2. *tit. de benef. disc.* 92. *&* 99. d *de his omnibus disc.* 99. *de benef.* e Cæs. de Graff. *dec.* 1. *&* 2. *de dilat.* Buratt. & add. *decis.* 28. *cum al. collect.* per add. *ad dec.* 606. *par.* 5. *recent.* f *apud allegatos proximè supra præsertim* add. *ad dec.* 606. *par.* 5. *rec. ubi concordantes.*

g *in relatione Curiæ dicto disc.* 32.

h Buratt. & add. *decis.* 28. *&* 68. *cum al.* per add. *ad dictam decis.* 606. *par.* 5. *recent. ubi etiam de infrascriptis respicientibus calumniæ inclusionem vel exclusionem, & passim.* i Cavaler. *decis.* 87. Duran. *decis.* 196. Buratt. & add. *decis.* 180. *&* 587. add. *ad decis.* 606. *par.* 5. *recent.* Otthob. *decis.* 82.

l Royas *dec.* 466. Buratt. *dec.* 369 Gregor. *dec.* 523.

m Buratt. *dec.* 351. 597. *&* 864. Duran. *dec.* 131. *&* 196. ad. *ad dec.* 606. *par.* 5. *recent.*

n Buratt. & add. *dec.* 357. *&* 555. Gregor. & add. *dec.* 276. *dec.* 349. *par.* 12. Otthob. *dec.* 136.

o Buratt. *dec.* 551. *&* 864. *dec.* 344. *par.* 11. *rec.* Cels. *decis.* 104. *& sæpius.* p

q Royas *decis.* 96. *&* 466. *decis.* 276. *par.* 6. *recent.* 101. *par.* 10. *decis.* 585. *par.* 5. add. ad Buratt. *dec.* 211.

r Buratt. & add. *decis.* 228. *&* 824. *&* 816. *&* 180. *decis.* 334. *par.* 11. *recent. decis.* 235. *par.* 5. Carill. *decis.* 238.

s *decis.* 521. *par.* 4. *recent.* Carill. *dicta decis.* 238. *in fin.* Seraphin. *decis.* 688. Gregor. *decis.* 497. Buratt. *decis.* 597. *& sæpius.* t Buratt. & add. *decis.* 28. add. *ad decis.* 606. *par.* 5. *rec. decis.* 101. *par.* 10.

u Buratt. *dec.* 816. *& sæpius practicavi.*

x Vestr. *lib.* 6. *cap.* 1. Bich. *decis.* 475. 110. *par.* 10. *rec.* 156. *par.* 11. Buratt. *dec.* 555. y Vestr. *in prax. lib.* 5. *cap.* 14. *&* 15. *dec.* 521. *num.* 11. *par.* 5. *rec.*

z Buratt. & add. *decis.* 28. 357. 587. *&* 877. *decis.* 5. *par.* 10. *recent. Cremonen. Parochialis* 15. *Junii* 1646. *coram Cerro.* a Buratt. & add. *dec.* 23.

Royas

b Royas *dec.* 228. *&* 433. Gregor. *dec.* 276.

c Royas *dicta dec.* 228. *& in aliis de quib.* add. *ad dict. decis.* 606. *par.* 5. *rec.* d Buratt. & add. *decis.* 501. *&* 577. *decis.* 327. *par.* 5. *recent.*

e *late* add. *ad dictam dec.* 606. *par.* 5. *recent.*

De relevantia probationis jam factæ per testes, vel per attestationes; Et de exceptionibus, quæ testium fidem adimant, vel minuant.

SUMMARIUM.

1 *De duplici specie probationis per testes, solemni scilicèt, & informi.*
2 *Fides vel attestationes extrajudiciales, & informes non faciunt probationem.*
3 *Fallit ubi agitur de attestationibus Magnatum.*
4 *Ac etiam fallit concurrentibus adminiculis.*
5 *Quomodo in prima limitatione procedendum sit.*
6 *Et quomodo in altera.*
7 *Distinguuntur diversæ species informium attestationum, & quod differunt fides ab examine ad perpetuam rei memoriam.*
8 *Et majoris ponderis est examen judiciale, quod laboret aliquo defectu.*
9 *Quomodo in materia Judex procedere debeat.*
10 *Testes formiter examinati attenduntur, & probant.*
11 *Fallit ubi testes patiantur exceptiones.*
12 *Quod materia sit judici arbitraria.*
13 *De diversis speciebus exceptionum.*
14 *Testes debent examinari de mandato Judicis, coram quo causa pendet super aliis ab eodem Judice admissis.*
15 *Debent esse jurati, & coram quo juramentum præstari debeat.*
16 *Debet juramentum præstari in termino.*
17 *Debet citari pars ad videndum eos jurare, & quomodo debeat concipi citatio.*
18 *Debent examinari cum interrogatoriis.*
19 *Debet etiam intimari parti tempus examinis pro conducendo interpretem.*
20 *De citatione ipsorum testium.*
21 *Debet citari pars quamvis in Curia contra ea procedatur per contradictas.*
22 *Quando partis citatio possit omitti.*
23 *Respiciendum est ad finem, vel rationem legis, non autem ad verba.*
24 *Defectus citationis sanatur per consensum vel comparitionem partis.*
25 *De eodem, & quod non possit opponi defectus, quem ipse opponens patiatur.*
26 *Qualis stylus debeat adhiberi, an ille delegantis, vel delegati.*
27 *De cautela transmittendi instructionem, ut examen validè fiat in partibus.*
28 *Examen fieri debet in loco designato in remissoria.*
29 *Et coram Judice competente, ideòque in causa spirituali non fit coram laico.*
30 *Debet fieri coram Judice remissoriali, qui alium subdelegare non potest.*
31 *Ubi adsit aliquis defectus, quomodo testes examinati attendi debeant, & quando repetitio, seu novum examen sit necessarium, necnè.*
32 *An, & quando mors vim habeat juramenti, ut testibus mortuis sit deferendum.*
33 *De eodem de quo nu.* 9. *&* 12. *quod non sit procedendum cum generalitatibus.*
34 *De agentibus de exceptionibus personalibus testium, & quomodo sit procedendum.*
35 *In iis quæ sunt de sui natura difficilis probationis, admittuntur etiam testes, qui patiantur exceptiones.*
36 *Præsertim in probatione matrimonii.*
37 *Et in probatione naufragii.*
38 *Numerus testium supplet defectus.*
39 *Adminicula operantur eamdem suppletionem.*
40 *De famulis vel familiaribus an & quando non sint idonei testes.*
41 *De Advocatis, Procuratoribus, & sollicitatoribus.*
42 *De pluribus generibus personarum suspectarum.*
43 *Qualitas, vel gravitas causæ in hoc nimium attendi debet.*
44 *Non præsumitur falsitas pro modica utilitate.*
45 *In possessorio præsertim retinendæ non attenduntur exceptiones contra testes, & quando secus.*
46 *Testes de collegio vel de universitate, an sint attendendi.*
47 *De testibus impuberibus, vel deponentibus de rebus ante pubertatem.*
48 *De vassallis, & subditis.*
49 *De mediatoribus, & proxenetis.*
50 *De regula, quæ in his exceptionibus teneri debet.*
51 *Variatio, vel contrarietas, aut mendacium quomodo, & quando attendatur.*
52 *Testi est deferendum potius in iis, quæ dicit super interrogatoriis, quam super articulis, & non defertur iis, qui non respondent interrogatoriis.*
53 *Unus testis potest ab alio melius deponente suppleri, vel declarari.*
54 *De testibus deponentibus de tempore, & an doponendo dubitativè, vel de credulitate, probent.*
55 *Testes nimis contestes, & per eumdem sermonem sunt suspecti.*
56 *An possit testis se corrigere, vel affirmare quod negaverat, & è contra.*
57 *An possit deponere relativè ad fidem, vel ad primam depositionem, sive ad alios, vel ad aliquam scripturam.*
58 *De duplici diversa specie singularitatis.*
59 *Testi unico non creditur, atque dictum unius, dictum nullius, sed quando testi unico vel singulari deferatur.*
60 *De distinctione inter singularitatem obstativam, & adminiculativam.*
61 *Quando sit singularitas excusabilis necnè.*
62 *De regula quod falsus in uno, est falsus in omnibus.*
63 *De singularitate adminiculativa.*
64 *An & quando testis teneatur assignare causam seu rationem scientiæ.*
65 *De probatione negativæ.*
66 *De testibus de auditu.*
67 *Quod hodie omnes quæstiones sint super applicatione juris ad factum.*
68 *Testis de tractatu, & hoc de conclusione nil probat.*
69 *De testis loquutione indefinita quomodo debeat intelligi.*
70 *De deponente extrà articulos.*
71 *De varia depositione, an debeat attendi prima, vel secunda.*
72 *Testi asserenti se falsò deposuisse an credatur.*
73 *Testes in criminalibus non attenduntur in civilibus.*
74 *In conflictu testium, quibus magis debeat deferri.*
75 *An eis deferendum sit potius contra inducentem, quàm contra alteram partem.*
76 *De testium tormentis.*
77 *De eorundem coactione.*
78 *An testes possint instrui, vel cum pecunia, & præmio allici.*
79 *De competentia quam Judex aliàs incompetens acquirat contra testes, qui falsum coram eo deponant.*

DISC. XXXII.

PRobatio per testes, duplicem habet speciem; Unam scilicèt solemnem, ac formiter judicialem, quæ de mandato Judicis, in termino per eum statuto, cum juramento, ac parte citata, aliisque de jure, vel de stylo, servatis servandis, facta fit; Et alteram, quæ extrajudicialis, vel informis dicitur; Istaque posterior in tres alias species dividitur; Unam scilicet, per meræ privatas attestationes in forma simplicis schedulæ, vel apocæ ab attestante scriptæ vel subscriptæ; Alteram quæ dicitur per testes ad futuram rei memoriam, sive pro informatione coram Notario publico, vel apud acta alicujus judicii, etiam cum juramento examinatos, nemine tamen citato, atque in forma voluntariæ potiùs quàm contentiosæ jurisdictionis; Et tertiam illorum testium, qui examinati quidem sint in judicii calore, atque in forma contentiosæ, potiùs, quàm voluntariæ jurisdictionis, sed ob aliquam examinis nullitatem, informes dici mereantur. 1

Quatenus itaque pertinet ad secundam speciem, quæ in dictas tres alias subalternas distinguitur; Regula est generalis negativa, quod scilicet perfectam, & concludentem probationem non faciunt, cum attestationes potiùs, quàm testes dicantur, undè prodigit vulgare Practicorum dicterium, quod fides non facit fidem; Atque in jure dispositum est quod, testibus, non autem attestationibus est deferendum. *a* 2

Adhuc tamen, limitationes patitur ista regula; Vel scilicet ex qualitate personarum, quæ attestationes faciant, quia nempè agatur de Principibus, vel Magnatibus, aliisque conspicuis personis, ecclesiastici, vel sæcularis ordinis, quibus pro regionum moribus, incongruum, vel indeco-

decorum ſit, ut formali examini judiciario, cum alterius partis interrogatoriis, ac interventu Interpretum, aliiſque formalitatibus ſe exponant, undè propterea eorum conſuetudo ſit, veritatem atteſtari per literas, vel per privatas ſchedulas ab eis ſubſcriptas; Quoties tamen proprium in cauſa intereſſe non habeant. *b*

4 Vel quia agatur de atteſtationibus, quæ habeant ſufficiens fomentum adminiculorum, ex quorum conjunctione, iſta imperfecta probatio perfecta fiat. *c*

Hujuſmodi verò generalitates, tàm circa regulam, quàm
5 circa limitationes, ità in abſtracto, veræ ſunt, nullamque patiuntur controverſiam; Verùm ea frequenter cadit in applicatione ad factum, cujus potiùs, quàm juris, iſtæ quæſtiones eſſe videntur, an ſcilicet, & quando perſonæ atteſtantes dicantur de illo primario magnatico ordine, eccleſiaſtico, vel ſæculari, ut pro moribus regionis, earum privatæ atteſtationes fidem mereantur; Et quatenus ſint, an urgeant circumſtantiæ, vel ſuſpiciones, quæ hanc fidem adimant vel minuant. *d*

Sive, an, & quæ dici valeant ſufficientia adminicula, quæ privatis atteſtationibus tale robur tribuant, ut perfe-
6 ctam probationem concludant; Super his autem, impoſſibile eſt certam regulam ſtatuere generalem, quibuſcumque caſibus applicabilem, cum revera totum pendeat ex ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, prudenti Judicis arbitrio ponderandis; Inſpectis ſcilicet diverſis moribus regionum, necnon, qualitate perſonarum atteſtantium, alia qualitate perſonarum litigantium, ac etiam qualitate, vel quantitate, ſive importantia ejus, quod in lite ſit cum aliis circumſtantiis quas ſubjecta materia ſecum ferat, illa præſertim veriſimilitudinis, vel inveriſimilitudinis, quæ in conjecturalibus, & adminiculativis principatum habere videtur.

Nimium quoque ponderandæ videntur dictæ tres diver-
7 ſæ ſpecies teſtium, ad effectum inſpiciendi, an majora, vel reſpectivè minora adminicula deſideranda veniant; Magna ſiquidem differentia eſt, inter illas merè privatas, & informes atteſtationes, per ſchedulas, quas fides dicimus; Et examen cum juramento, coram publico Notario, vel apud acta alicujus judicii, quamvis nomine citato, ac in forma potius voluntariæ, quàm contentioſæ juriſdictionis, quoniam, ut frequens, ac notoria praxis docet, libenter ad preces vel complacentiam aliquorum benevolorum, & in fide requirentium, ſubſcribuntur fides ſuper iis, ſuper quibus, juratum examen publicum, quamvis informe non fieret, ut pluries expertus ſum; Ideòque erroneum eſt, cum ſolis generalitatibus procedendo, hujuſmodi ſpecies pariformiter ponderare, quoniam prima, utpotè debilior, majori indigebit fomento adminiculorum, quam altera. *e*

Idemque proportionabiliter quoad tertiam ſpeciem, quæ
8 longè majoris ponderis cenſenda venit, cum inſpecta veritate naturali, & de facto, ità ſint potiùs teſtes formiter examinati calore judicii contentioſi ſed eorum fides ceſſet, vel minuatur, ex aliqua juris poſitivi, communis vel municipalis, ſcrupuloſa ſubtilitate, vel ex forenſium practicorum ſuperſtitionibus; ratione ordinis Judiciarii non omninò benè ſervati, ideoque longe minora adminicula ſufficere debebunt, cum debita proportione inter iſtas tres ſpecies. *f*

Et de conſequenti, frequenter repetendus, atque ſem-
9 per inculcandus remanet pragmaticorum error, procedendi cum ſolis generalitatibus, ſive cum ſola litera doctrinarum, vel deciſionum, non diſtinguendo ſingulorum caſuum ſpecies vel circumſtantias.

Quo verò ad aliam ſpeciem teſtium, qui formiter, ci-
10 tata parte, aliiſque ſervatis ſervandis, in judicio contentioſo examinati ſint; Regula generalis eſt in oppoſitum, ut ſcilicet quilibet teſtis, ſemiplenam faciat probationem; Unde propterea duo conteſtes, quando aliqua exceptio eorum fidem non minuat, perfectam, & concludentem conſtituunt probationem, non ſolum ex diſpoſitione juris poſitivi, ſed etiam ex oraculo divino ut in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum. *g*

Quemadmodum autem in dicta alia ſpecie, in qua re-
11 gula eſt negativa, illa patitur limitationem ob qualitatem perſonarum vel ob adminicula, ut ſupra; Ita è converſo in hac ſpecie, in qua regula eſt affirmativa, limitationem patitur, ob exceptiones, quæ teſtium fidem tollant, vel minuant; Ideoque pariter materia capax non eſt regulæ certæ, & generalis cuicumque caſui applicabilis, ſed prudenti Judicis arbitrio remiſſa eſt pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis; Ac propterea inculcari meretur idem error procedendi cum doctrinis, & auctoritatibus, in ſola litera, non reflectendo ad qualitatem facti, 12
cujus revera potiùs, quam juris eſt quæſtio; Unde Judicum in iſta materia magiſter Juriſconſultus *Calliſtratus* refert ſententiam D. Adriani Judicem alloquentis, quod ſcilicet *ipſe ſcire poteſt, quanta fides teſtibus adhibenda ſit*. *h*

Tres autem ſunt ſpecies exceptionum, quæ teſtibus ob- 13
jici ſolent pro eorum fide adimenda, vel minuenda; Una ſcilicet, quæ reſpicit formam vel ſolemnitatem examinis; Altera, quæ reſpicit exceptionem perſonæ; Et altera, quæ reſpicit exceptionem in dicto; Quare de his diſtinctè agendo, cum ſuper eis pene univerſa teſtium materia circumferatur.

Quatenus pertinet ad primam exceptionem; Quoties
agitur de probatione facienda per teſtes in cauſis vere con- 14
tentioſis cum legitimo contradictore; Plura requiruntur, ut teſtes dici valeant formiter examinati, ideoque plena fide digni; Primo ſcilicet, ut examen fiat ex decreto Judicis competentis, coram quo cauſa pendet, & ſuper articulis per ipſum Judicem, citata parte admiſſis, & in termino per eundem ad id ſtatuto, alias extra terminum examinati non probant, niſi quoties in termino juramentum præſtitiſſent. *i*

Et ſecundò requiritur juramentum coram ipſo Judice 15
cauſæ, vel coram Judice remiſſoriali in Partibus tanquam delegato; ſive ubi tamen fiat in loco judicii penes Notarium, qui ad id habeat commiſſionem ſpecialem vel etiam generalem pro Tribunalium ſtylis.

Item quod juramentum præſtitum ſit ſtatuta die conten- 16
ta in citatione Partis; Vel ubi citatio ſit indefinita ad videndum jurare teſtes; Quamvis aliqui credant, ut ea invalida ſit; Verius tamen eſt, quod ſufficit, ut illud præſtetur infra terminum probatorium à Judice conceſſum, pro quo citatio intelligenda eſt, cum alias citatio vaga, & generalis inſufficiens reputetur, quando nullus datus ſit terminus. *m*

Tertio requiritur citatio Partis ut ſupra, ad videndum 17
jurare teſtes, cum iſta citatio ſit principaliter neceſſaria; Illaque debet eſſe ſpecialis, & individua, & non ſufficit generalis; *n* Niſi ſtylus excuſet, ut in aliquibus Hiſpaniarum partibus viget. *o*

Quartò quod altera Parte exhibente in actis interroga- 18
toria, ſuper eis teſtes examinari debeant, priuſquam ſuper articulis, niſi altera pars eos dare negligat; Adeout ſi hoc examen negligatur, vel quod ipſe teſtis negligat, vel recuſet reſpondere interrogatoriis, examen invalidum ſit; Niſi agatur de impertinentibus, vel de continentibus crimen ſeu turpitudinem ipſius teſtis. *p*

Et quinto, ubi vigeat ſtylus) qualis nimium commen- 19
dabiliter viget in Curia), quod ſcilicet examen teſtium fieri debeat cum interventu Interpretis per alteram Partem conducendi, ut idem examen ſequatur prævia intimatione, pro die, hora, & loco certis, ut ita ſciat altera Pars, quando Interpretem mittere debeat. *q*

Hiſque requiſitis, (pro diverſis Tribunalium ſtylis) ad- 20
ditur alterum citationis ipſorum teſtium, quod cauſativè potius, quam præcisè neceſſarium reputari ſolet, ad tollendam ſcilicet exceptionem, quæ teſtibus ultroneis objici valeat: Atque ſine hujuſmodi requiſitorum concurſu, examen, imperfectum, minuſque legitimum reputatur.

Adeoque partis citatio ut ſupra, neceſſaria reputatur, 21
quod licèt in Curia procedatur in cauſa in contumaciam, ſeu per contradictas; Adhuc tamen Judex remiſſorialis tenetur citare partem, quæ ibi exiſtat, cum diverſa ſit ratio procedendi. *r*

Verum reſpectu hujus requiſiti citationis Partis, plures 22
traduntur limitationes, in quibus ea non obſtante, examen ſubſtinetur; Ut præſertim eſt in eo examine, quod fiat de caſu naufragii, quando illud, juxta formam Conſulatus maris, fiat in loco magis proximo, poſt paſſum infortunium; Secus autem ubi fiat, in loco, in quo adſint Partes intereſſatæ, quæ commodè citari valeant; *f* Aliæque plures traduntur limitationes per DD. circa quas tamen locorum ſtylis eſt deferendum. *t*

Hinc proindè iſta materia regulanda eſt pro facti quali- 23
tate & circumſtantiis, principaliter reflectendo ad toties inculcatam propoſitionem, quod lex non eſt impoſita verbis, ſed rebus, ideoque punctus non eſt in formalitate verborum, ſed in ratione legis, ſive in effectu, vel fine per eam habito.

Unde propterea, quemadmodum ſupra in citationis 24
rubrica generaliter advertitur, ejus defectus, ſive ſit in ſubſtantia, ſive in modo, ſanatur per comparitionem partis,

partis, cum ita impleatur finis, vel effectus ad quem per legem eſt requiſita; Ita in præſenti, ſi Pars det ejus interrogatoria, vel pro locorum ſtylo, conducat Interpretem, ſeu alia faciat quæ ſervari ſolent, pro ejus indemnitate, tali caſu, curandum non eſt de formalitate citationis, vel alterius ſolemnitatis, dum illæ non deſiderantur pro forma præciſa, ſed pro dicto fine vel effectu, quem ſufficit impleri. *n*

Ac generaliter receptum eſt, ut examinis nullitates ſup- 25
pleantur per conſenſum partis, ſive quod curari non debeant illæ formalitates, quæ de facto in loco, vel in opinione partis non ſint in uſu; Unde propterea habemus, quod ſi examen factum ab altera parte, laboret eiſdem defectibus, ei non conceditur de iſtis objicere. *x*

Atque hinc manat, quod licet probabilius videatur, ut
26 in examine adhiberi debeat, ſtylus Judicis delegantis; *y* Adhuc tamen excuſetur ille, qui ſervavit ſtylum Judicis remiſſorialis, ſi altera pars quoque cum eo proceſſit; Verum ſemper cautius eſt ſervare ſtylum delegantis; Unde propterea in caſu hujuſmodi examinum in partibus, monere conſuevi cauſarum Patronos, ut tranſmittant claram, beneque diſtinctam inſtructionem; Verum adhuc eam pluries expertus ſum inutilem, eo quia illi Notarii, vel Cauſidici, nolunt, vel neſciunt egredi propriæ regio-
27 nis formalitates, cum in hac facultate ferè totus Mundus redactus videatur ad ſcientiam pſytacorum, ſive per traditiones aliud non curando.

Item, ultra dicta requiſita, plura alia deſiderari ſolent;
28 Nempè ut examen fiat in loco deſignato in remiſſoria, niſi conſenſus Partium aliter ſuadeat, ſive alia juſta cauſa, ob quam ceſſet finis, vel ratio requiſiti; Aut quod illud impleri non valeat ob impedimentum teſtium, puta quia moniales, vel ſenes, aut infirmi, vel mulieres. *z*

Ac etiam ut examen fiat coram Judice competenti, id
29 vel capaci illius juriſdictionis, unde propterea quandoque invalidum haberi conſuevit examen factum in cauſa beneficiali, vel alia merè ſpirituali coram Judice laico; Ubi tamen ſua auctoritate fiat, ſecus autem ſi ex delegatione Judicis competentis. *a*

Nec non ut fiat coram ipſo Judice remiſſoriali, non au-
30 tem coram ſolo Notario, vel alio ſubdelegato, niſi tenor remiſſoriæ vel ſtylus loci aliter ſuadeat, quoniam magna differentia eſt inter ipſum Judicem cauſæ delegantem, & hunc particularem delegatum, in cujus deputatione praxis eſt eam facere de conſenſu alterius partis, ſaltim ſubintellecto per contumaciam, ſive ex officio prævia liſta confidentium & diffidentium, ideoque regulariter non debet illa perſona immutari, neque actus examinis fieri coram perſona diverſa, ignota, ſeu veriſimiliter nolita; Niſi reſpectu Notarii excuſet ſtylus. *b*

Prætereà, quando iſta exceptio ſolum obſtet, proce-
31 dendum videtur cum illa epicheja vel proportione, quæ ſupra in prima teſtium ſpecie conſiderata eſt; Non procedendi ſcilicet pariformiter in omni caſu, cum eodem rigore, & cum eiſdem generalitatibus, atque ita ob aliquam nullitatem provenientem à quodam ſtricto rigore leguleico, ſeu præcisè non ſervata aliqua formalitate, ponere illud examen ad partes perinde ac ſi non adeſſet, nullamque hujuſmodi probationum rationem habere; *c* Sive illum, qui eas fecit cogere cum ſuperfluo ſumptu ac temporis jactura, eamdem probationem ex integro repetere, atq; ita calumnias & ſubterfugia confovere, procedendo cum inepta aliquorum pragmaticorum propoſitione, quod qui cadit à ſyllaba, cadit à toto; Siquidem reflectendum eſt ad qualitatem nullitatis, an ſcilicet dici valeat malitioſa, vel culpoſa, ſeu quod alias percutiat ſubſtantiam juris, vel prejudicii alterius Partis, cujus propterea interſit, repetitionem teſtium nulliter examinatorum ex integro fieri, eo quia adhibendo illas ſolemnitates, vel formulas, à lege, vel à ſtylo præſcriptas, quæ neglectæ fuerunt, probabiliter ſperari valeat, quod teſtes non ſint ratificaturi id, quod in examine nullo, & invalido depoſuiſſe conſtat, cum tunc repetitio percutiat ſubſtantiam rei; Ut præſertim contingit in ea repetitione, quæ in criminalibus facienda eſt de teſtibus examinatis in proceſſu informativo, cum ſimilibus; Sed ſi ſubſtantialia de facto ſervata ſunt, adeout conſtet quod teſtes ſeriò, & cum ſufficienti cauſæ aſſignatione ita depoſuerint, adeout veriſimilitudo urgeat, ut idem omninò affirmaturi ſint in repetitione, quæ propterea meram formalitatem redoleat, tunc iſte inanis circuitus, in magnis præſertim Tribunalibus, non de facili admitti debet, ita confovendo calumnioſas dilationes, & ſubterfugia, ob quaſdam formalitates, & per quandam ſpeciem judaiſmi.

Idem quodque dicendum venit, in illa tacita repetitio-
ne, quam lex ſubintelligit per teſtis mortem, quæ jura- 32
mentum, aliaſque ſolemnitates ſupplere videtur, ob leguleicam propoſitionem, quod nemo moriens præſumitur mendax, ac immemor æternæ ſalutis, *d* Quoniam (ut alibi quoque advertitur), id procedit, quando illa depoſitio, ſeriò, ac ſincere, citra illam extorſionem, quæ fieri poteſt à moribundis, qui à morbo ac mortis cogitatione turbat, non reflectendo quid dicant, omnibus interrogatis annuere ſolent, juxta diſtinctionem, quam habemus in materia teſtamenti facti ad interrogationem: *e* Adeout ex facti circumſtantiis conſtet, quod revera ille morti proximus, ſciens, & volens pro recognitione veritatis, ac exoneratione conſcientiæ ita diſpoſuit vel teſtatus eſt, cum tunc dicta propoſitio regulariter procedat, atque morti præfata operatio tribuenda ſit.

Secus autem ſi agatur de informi depoſitione facta in
ſtatu valetudinis, ita & taliter quod nullitas examinis in- 33
fluat in ſubſtantiam ut ſupra, cum tunc non videatur ſubeſſe ratio, ob quam ſubſequutæ mortis, hæc operatio tribui debeat, dum atteſtatio facta eſt de tempore valetudinis abſque aliqua mortis cogitatione; Solumque reſultare videtur quodam juſtum impedimentum, ob quod ille, qui probationem facere debet, aliqua excuſatione, vel commiſeratione dignus cenſendus venit, ne ita ob caſum, ejus probatio omninò pereat; Et ſic ut iſta circumſtantia habenda in aliqua conſideratione, ut illi informi teſtimonio, aliqua major fides abhibeatur, quam adhibenda eſſet, ſi repetitionis potentia duraret.

Ponderando etiam ac potiſſimè, an ille, qui eam infor-
mem probationem fecit, vel atteſtationes procuravit, in 34
bona, vel reſpectivè in mala fide verſatus, ità agendo, quoniam alias malitioſè extorqueri poſſent, cum malis artibus, alteratæ atteſtationes à ſenibus, qui repuereſcere ſolent, vel à graviter infirmis, ſub hac fiducia, quod repetitio malitiam detegere non poteſt, ob imminentem, vel citò ſperatam mortem: Ideoque ſemper firmum rema- 35
net id, quod ſupra inſinuatum eſt, quod ſcilicet manifeſtus error eſt procedere cum ſolis generalitatibus, cum revera iſta materia probationum, ſit potius facti & arbitrii quam juris, ideoque incapax regularum generalium, quibuſcumque caſibus applicabilium, cum totum pendeat ex particularibus circumſtantiis ex prudenti benè tamen ac legaliter regulato arbitrio penſandis, quod integritatem quoque, rectamque intentionem, ac adæquatum judicium habeat comites.

Altera exceptio, quæ adversùs teſtes objici ſolet, eſt 34
circa eorum perſonas, ſeu perſonales qualitates, ob quas fide indigni cenſendi ſint, atque per legem reputandi minus idonei; Verum pariter ſuper hoc regula dari non poteſt, quoniam licet in jure plures exprimantur caſus vel qualitates, ex quibus fides tollitur, vel minuitur, juxta ea, quæ nimium elaboratè, ſed commendabiliter ac more Doctoris potius quam ſimplicis collectoris obſervantur *per Farinac.* in ejus amplo volumine, quod in hac teſtium materia edidit; Adhuc tamen totum intelligendum eſt, diverſimodè pro facti qualitate & circumſtantiis; Et præſertim juxta naturam negotiorum, ſivè juxta majorem, vel minorem concurſum adminiculorum aut juxta majorem, vel minorem numerum teſtium, ſive juxta diverſam ſpeciem illius qualitatis quæ exceptionem producit.

Undè propterea generalem regulam habemus, non ta- 35
men ſemper uniformiter practicandam, ſed diſcretè, pro facti qualitate, quod in iis, quæ de ſui natura ſunt difficilis probationis, quia nempè occulto, vel intra domeſticos parietes fieri ſolent, idque non niſi conjunctis vel famulis innoteſcunt, iſtæ qualitates non adeo minuunt de fide, ſed admittuntur teſtes, quamvis alias inhabiles; *f* 36
Idque præſertim in probatione matrimonii ponderari ſolet. *g*

Sivè ubi pro facti qualitate veritas aliter haberi non 37
poſſit. Ut (ex. gr.) pro frequentiori contingentia, habemus in probatione naufragii, vel alterius ſimilis caſus, quoniam eam facere oportet, cum illis, qui ſint in navi, quamvis ſint viles vel famuli, cum ſimilibus. *h*

Prout etiam habemus, quod numerus teſtium ſupplet 38
eorum defectum; Multò verò magis ſi cum numero concurrat mixtura eorum, qui integri ſint, ac exceptiones non patiantur: *i* Vel quod hujuſmodi teſtium exceptione elidibilium depoſitio benè adminiculata ſit, quoniam ad- 39
minicula ſanant, vel ſupplent defectus. *l*

Atque circa qualitates inducentes exceptionem, neque 40
pariformiter, ſeu generaliter eſt procedendum, ſed juxta caſuum

ſuum particulares circumſtantias, quoniam (ex. gr.) regula eſt, quod famulus repellitur à teſtificando pro domino, atque reputatur teſtis minus idoneus; Et tamen id non eſt generaliter, ſeu pariformiter intelligendum, ſed pro diverſa qualitate, quoniam aliud eſt agere de vilibus, ac infimis famulis, qui nutu domini pendent, atque non audent illi ſe opponere, ſed dicunt totum id, quod ab eis injungitur; Alium verò eſt agere de familiaribus Magnatum, vel nobilium, qui ſint etiam viri nobiles, vel civiles, aut alias probi, & qualificati, *m* ideoque periculoſa vel erronea eſt generalitas.

Ut etiam habetur in Advocatis, & Procuratoribus, aut
41 Sollicitatoribus, quoniam iſti pro regula generali, minus idonei teſtes reputantur: Adhuc tamen erroneum eſt cum hac generalitate procedere, in omnibus locis, & in omnibus cauſis, & cum omnibus perſonis, quæ iſtas profeſſiones exerceant, quoniam cum circumſcriptione pariter procedendum eſt, dum præſertim in Curia tales adſunt & quidem inter claſſicos, & probatos ferè omnes) ſummæ integritatis Advocati, & Procuratores, ut non ſolum, teſtificando in judicio cum juramento, veritatem non alterarent, in gratiam proprii clientis, & in præjudicium alterius, ſed neque agendo idem munus in defenſione cauſæ, id agant, vel cogitent; Et è converſo etiam in eadem Curia, & alibi adſunt reprobi, ſed de facili cogniti ſunt, ideoque uniformis regula ſtatuenda non eſt. *n*

Eademque proportio generaliter procedit in quibuſcum-
42 que aliis, qui regulariter minus idonei teſtes reputantur: Puta; Conjuncti; Affines carnales, vel ſpirituales; Creditores pro debitore; Inimici, vel è converſo nimium amici, & domeſtici; Et generaliter criminoſi, nempè; Homicidæ; Fures; Adulteri; Lenones; Perjuri; Ebrii; Hyſtriones, & ſimiles diligenter collecti *per Farinac. ubi ſupra*, quoniam non omnium eadem eſt conditio.

Magnam item differentiam in hoc conſtituit qualitas
43 cauſæ, quoniam aliud eſt agere de cauſa criminali, & Aliud de civili, cum in prima facilius hujuſmodi exceptiones attendantur, atque iſta ſpecies exceptionis perſonalis, per Criminaliſtas magis criticari ſoleat; Ac etiam, in uno, vel in altero cauſarum genere, aiia adhibenda eſt diſtinctio, majoris, vel minoris gravitatis; Et præſertim in civilibus; Aliud eſt agere de materia gravi & de ſui natura ſuſpecta, ut eſt illa ultimarum voluntatum, ex ea ratione quod per principalem jam defunctum veritas aperiri non poteſt; Et aliud in actibus inter vivos; Atque in uno ac altero actuum genere, materiam regulat major, vel minor importantia, dum non de facili intrat præ-
44 ſumptio ſeductionis, ac falſitatis, & machinationis ubi de modica utilitate agatur, inſpiciendo etiam qualitatem principalium intereſſatorum. *o*

Prout etiam, inſpiciendum eſt, ad majus, vel minus
45 præjudicium, ſeu inſpicienda eſt natura ſeu qualitas judicii, quoniam (ex. gr.) Aliud eſt agere de probatione in petitorio pro determinatione negotii principalis; Et aliud in judicio ſummario, ad effectum alicujus incidentis ſive alicujus proviſionis, quæ in progreſſu remaneat reparabilis; Ut præſertim habemus in judiciis poſſeſſoriis, atque inter iſta, facilius in magis ſummario, & privilegiato retinendæ, quod manutentionis dicitur, quoniam in iſto regulariter non admittuntur exceptiones perſonales teſtium, & tamen adhuc id limitari ſolet, quando exceptiones ſint claræ, atque incontinenti probatæ, adeout altiorem non requirant indaginem cum ſimilibus. *p*

Ità pariter in teſtibus de univerſitate, vel de collegio,
46 quoniam juxta regulas generales, proceditur cum diſtinctione juris controverſi, an tangat intereſſe ſingulorum, vel potius omnium in univerſum, ut primo caſu repellantur à teſtimonio, non autem in altero; *q* Et tamen, etiam in uno, vel altero caſu reſpectivè, limitatio regulæ intrat, quia nempe in primo, intereſſe ſit adeo exiguum, atque teſtes adeò qualificati, ut omninò improbabile ſit, quod falſum dicere velint; Ut in praxi haberi ſolet in piis diſpoſitionibus probandis per teſtes ejuſdem Eccleſiæ vel Religionis, in quibus aliquod intereſſe ſingulare, ob exceſcentiam diſtributionum, vel aliorum emolumentorum conſiderari poteſt; Et è converſo frequens praxis docet in controverſiis juriſdictionalibus vel præeminentialibus, & honorificis, magis verò in illis confinium, inter Civitates, & loca, quod licèt nullum adſit intereſſe particulare ſingulorum, adhuc tamen illi de univerſitate, vel de corpore, in hujuſmodi cauſis, majorem affectationem, majoremque rabiem habeant, quam in cauſis propriis & particularibus, ideoque non omnium caſuum eadem debet eſſe regula.

Et ſic in ſimilibus; Putà in teſtibus impuberibus, vel 47
deponentibus de actibus percutientibus tempus pupillaris ætatis, quoniam licèt generalis regula ſeu diſtinctio ſit, an deponat adhuc pupillus, & tunc non ſit idoneus; Aut jam pubes de iis, quæ concernunt tempus pupillaris ætatis, pubertati tamen proximum; Et tunc non repellatur à teſtimonio, ſecus autem circa tempus infantiæ; *r* Adhuc tamen pariter erroneum eſt cum hac generalitate in omni caſu procedere, quoniam reflectendum eſt ad qualitatem ipſorum deponentium, dum inter pueros adſunt magis & minus ſagaces vel judicioſi; Ac etiam ad qualitatem actuum, dum in pleriſque, veritas magis candidè ab iſtis deſumi ſolet juxta dictum Pſalmiſtæ *ex ore infantium, & lactentium, &c.* Et eſt recepta praxis Criminaliſtarum, quod ſcilicet ab examine puerorum in cauſis occultis, ac difficilis probationis veritas inquiri, magnumque lumen haberi ſolet.

In vaſſallis etiam, vel ſubditis, quæſtiones haberi ſo- 48
lent an ſint idonei teſtes, pro domino vel pro ſuperiore, & quandoque an contra eum, ob rabiem vel indignationem, quam vaſſalli contra dominum vel ſubditi contra ſuperiorem habere ſolent; Et licet regulariter iſta non reputetur exceptio omninò inhabilitativa, ſed ſolum damnativa fidei; Adhuc tamen, certa & generalis regula non intrat, cum ad qualitatem perſonarum ac reſpectivè cauſarum, nec non ad mixturam aliorum non ſubditorum, aliaſque ſimiles circumſtantias, reflecti ſoleat & debeat, ex quibus reſpectivè, major, vel minor fides pendet. *ſ*

Ut etiam habemus in generalitate adimente fidem pro- 49
xenetis & mediatoribus qui in jure teſtes minus idonei reputantur; Et tamen in pleriſque caſibus, qualitas mediatoris potius auget fidem, ut quandoque etiam unicus ſufficiat non intereſſatus, utpotè melius deponens de facto proprio; Quinimò etiam in iis, qui miniſterium proxenetæ ex profeſſione exercent in quibus propriè regula procedit, adhuc pro locorum uſibus vel negotiorum qualitate, major ſolet eſſe iſtorum fides, & præſertim circa eorum libros vel ſcripturas, ut Notariorum ſpeciem in genere negotiatorio vel mercantili habeant. *t*

Cum ſimilibus aliis exceptionibus, quæ à perſonali 50
qualitate ſivè ab aliquo accidenti pendeant; Ideoque non ex eo quod in jure, vel apud DD. ſcriptum reperitur, quod certum genus perſonarum minus idoneum reputatur ad teſtimonium ferendum, exinde reſultat quod clauſis oculis in omni caſu, ſine exceptione perſonarum, vel caſuum, pariformiter procedendum ſit, & è converſo; Sed (ut alias inſinuatum eſt) regulæ generales attendendæ ſunt tanquam lumen, ut videatur quæ ſit via, per quam tamen viator, apertis, non autem clauſis oculis incedere debet, quoniam etiam in eadem via, non omnes partes, vel paſſus ſunt uniformes.

Eadem quoque regula tenenda videtur in tertia exce- 51
ptione, ſuper qua magis quam ſuper ſecunda inter Civiliſtas diſputari ſolet, ubi ſcilicet agatur de dicto; Puta circa exceptionem mendacii, vel contrarietatis, quoniam regula generalis eſt, quod mendacium, ſeù varietas, aut contrarietas attenditur in ſubſtantialibus, non autem in accidentalibus *u*; Et tamen ubi aliæ ſuſpiciones vigeant, etiam in accidentalibus, mendacia, ſeu variationes, aut contrarietates nimium attendi debent pro negotiorum ac perſonarum qualitate, ideoque cum generalitatibus procedendum non eſt, ſed reflecti debet ad ſingulorum caſuum circumſtantias.

Ità pariter, circa regulam ſuperius inſinuatam, deſe- 52
rendi potius depoſitionibus ſuper interrogatoriis, quam ſuper articulis; Sivè non deferendi illis, qui alicui interrogatorio reſpondere noluerunt, quoniam non implicat, ut reſpondendo dubie ſuper interrogatorio ex defectu memoriæ, poſteà melius recordatus, clarius deponat ſuper articulo. Vel quod ſi teſtis integer, & tamen alicui objectivo, vel impertinenti interrogatorio reſpondere renuat, ſivè quod credat in præcedentibus reſpondiſſe. *x*

Sive circa teſtium diſſonantiam, non implicat, quod 53
unus alium ſuppleat, vel utpotè melius informatus, ſive magis capax; & diligens, qui in eodem actu, ac plura advertitur, ad quæ aliqui conteſtes non adverterint, unde propterea non benè conteſtentur, ut in materia teſtamentaria frequenter habemus. *y*

Super dubietate, vel incertitudine diſputari ſolet, an 54
& quando illa depoſitioni obſtet, atque pariter ex qualitate caſuum ſivè ex fine, vel, vel defectu deciſio pendet;

Ubi

Ubi enim (ex. gr.) agitur de tempore, ſi vis in eo eſt, adeout in ejus puncto cauſa præciſè conſiſtat; Ut contingit in beneficialibus, ubi agatur de tempore præciſo vacationis, ex quo pendeat inſpectio, an intret, necne reſervatio; Sive ubi contentio ſit de anterioritate inter creditores, vel inter poſſeſſores cum ſimilibus; Et tunc illud præciſè eſt concludendum; Secus autem ubi vis præciſa non ſit in tempore, quoniam tunc dubitativa depoſitio, ſeu aliqua variatio inter teſtes, pariformiter tamen dubitativè loquentes, potiùs auget fidem; Ubi præſertim agatur de facto antiquo, quod non de facili memoria retineri ſolet, dum tunc depoſitio præciſa, potiùs ſuſpicionem affectationis auget, ac fidem minuit, ratione inverſimilitudinis, ut tempus præciſum facti alieni, ità diligenter memoria retentum ſit *z*, Quod à pari generaliter in aliis minutiis, vel circumſtantiis procedit; Quoties aliqua non urgeat ratio congrua, ob quam illud tempus præciſum memoria retineatur; Puta quia fuerit in ea die ingreſſus alicujus Magni Principis, vel aliqua magna ſolemnitas, vel factum notabile, mortis vel creationis, aut coronationis Pontificis, cum ſimilibus. *a*

Ipſorum teſtium contextualitas, regulariter in jure de-
55 fideratur, ad concludendam probationem; Et tamen quandoque illa ſolet eſſe præjudicialis, ac diminuere de fide, cum ſuſpecti potius reputentur teſtes deponentes per eumdem præmeditatum ſermonem *b*, Et ſic etiam reſpectu aliarum circumſtantiarum, & præſertim correctionis,
56 quam de ſe ipſo, ſeu de ejus dicto teſtis faciat *c*; Sive ubi affirmet id quod prius negaverat, vel neget quod priùs affirmaverat, cum regulariter id minuat de fide, ſed quandoque augeat, ejuſque majorem integritatem probet.

Super modo item deponendi, quæſtiones cadunt, & 49
præſertim ſuper depoſitiones relativa alicui deteſtationi, vel depoſitioni priùs factæ, vel alicui ſcripturæ, vel ar-
57 ticulis; quoniam non de facili illa attendenda venit, niſi præcedat diligens lectura *d*; Et tamen neque ad iſtam deveniendum eſt (quando altera pars ita inſtet), niſi præcedat reſponſio ſuper interrogatoriis, cum magis ſuſpecti ſint iſti teſtes, qui priùs atteſtationes, vel informes depoſitiones fecerunt; Ideoque majores diligentiæ cum eis adhibentur, atque propterea proficuus detegitur ſtylus adhibendi Interpretes.

Super teſtium item ſingularitate frequenter diſputari ſo-
58 let; Illaque eſt de duplici ſpecie; Alia enim eſt ſingularitas, quæ conſideratur ratione unicitatis teſtis, qui ſit ſingularis, ideſt unicus; Et alia eſt ſingularitas, quæ dignoſcitur inter plures, qui non ſin conteſtes, unde propterea in eorum dicto dicuntur ſingulares.

In prima etenim ſpecie; Regula eſt, quod teſtis ſingu- 59
laris probationem non concludit, ex vulgari aſſumpto, quod dictum unius, dictum nullius; Et tamen in aliquibus caſibus, etiam unicus teſtis ſufficiens reputari ſolet ad probationem plenam, ſive ad pluſquam ſemiplenam, adeout aliquod fomentum adminiculorum idem ſuppleat; Puta cujus agatur de teſte multum qualificato; Sive de mediatore deponente de facto proprio, nullum penitus habente in negotio intereſſe burſale, vel exiſtimationis, aut affectionis, ut ſuperius advertitur; Vel quod agatur de poſſeſſorio, aut de alio puncto non magni præjudicii; Aut quod non agatur de probatione ex integro, ſed de declaratione vel interpretatione alicujus rei ambiguæ, in ultimis præſertim voluntatibus, ac etiam quandoque in actibus inter vivos. *e*

At quoad aliam ſpeciem ſingularitatis, quæ dignoſca- 60
tur inter plures, inter quos tollatur contextualitas; Pro regula habetur diſtinctio vulgaris, inter ſingularitatem obſtativam, & adminiculativam, ut ſcilicet obſtativa, ſit illa, quæ complicet falſitatem, ſeu inconciliabilem contradictionem inter unum teſtem & alterum, quia nempè ſuper eodem actu individuo ſeu contemporaneo, diverſimodè deponant, juxta teſtimonium duorum Senium accuſatorum Suſannæ, relatum in ſacra pagina, quo Criminaliſtæ præſertim, paſſim utuntur; Iſta etenim ſingularitas dicitur penitus deſtructiva utriuſque dicti, adeout neutri deferri debeat, dum (ut præmiſſum eſt) complicat falſitatem.

Procedit autem id, ubi hæc obſtativa ſingularitas ha- 61
beat actum poſitivum in utroque teſte, quia nempe unus dicat factum ſequutum eſſe ſub ficu & alter ſub platano, juxta præfatum exemplum Suſannæ; Secus autem ubi conſiſtat in actu affirmativo ex parte unius, & negativo ex parte alterius; Puta quia teſtis deponens de aliqua re, alleget in conteſtem alterum, qui id negat; ſive ignorare dicat; Si enim negatio eſt omnimoda, quia ſcilicet ille, qui vocatus eſt in conteſtem, dicat nullatenus ibi fuiſſe, neque id ſcire potuiſſe; Sive quod aliundè convincatur iſtud mendacium; Et tunc pariter intrat ſingularitas obſtativa, quæ mendacium poſitivum, ac falſitatem complicat, unde propterea ille teſtis redditur falſus, omni fide indignus, etiam in aliis *f*; Atque intrat propoſitio, quod falſus in uno, reputandus eſt falſus in omnibus; Quoties mendacium percutiat ſubſtantialia; Si verò levia, & accidentalia, tunc quamvis id non omninò inficiat dictum in aliis, attamen illud debilitat, ipſeque teſtis redditur ſuſpectus; Potiſſime vero ubi alia ſuſpicionis argumenta concurrant, cum tunc mendacia, ſeu variationes etiam in accidentalibus in conſideratione haberi debeant, ut ſuperius quoque advertitur.

Sed ſi alter vocatus in conteſtem, non neget illam præ- 62
ſentiam materialem, ſeu potentiam ſcientiæ, quæ præſuppoſita eſt per teſtem deponentem de actu, eumque vocantem in conteſtem, ſed ſolum neget ſcientiam actus; Et tunc non dicitur ſingularitas vere, & criminoſa, eo quia potuit alter teſtis, juſte opinari quod ipſe tanquam præſens in loco ſciret id, de quo agitur, ille autem potuerit non advertere ad id, ad quod alter advertit; Sive quod memoria non retineat; Aut quod dicere nolit, ut frequens praxis docet; Ideoque alter teſtis remanet ſingularis, ideſt unicus juxta dictam primam ſpeciem ſingularitatis, non indignus illa fide, quæ unico teſti in jure pro caſuum diverſa qualitate ut ſupra datur; Adhuc tamen iſtud mendacium, quamvis ſit excuſabile à falſitate, minuit aliquiditer de fide, magis & minus, juxta facti circumſtantias, quæ prudenti judicis arbitrio penſandæ ſunt, adeout melius fuiſſet, quod nullum vocaſſet in conteſtem.

Adminiculativa verò ſingularitas eſt illa, quæ nullum 63
redolet mendacium nullamque contrarietatem, quia nempè, plures ſingulariter deponant de eadem re reiterabili, ſeu reiterata, & ſic quod; Unde; Unus deponat de uno actu in uno loco vel tempore; Alter autem de altero in diverſo loco vel tempore compatibiliter, adeout uterque abſque repugnantia dicere poſſit verum, quia ſcilicet, ut habetur de confeſſione extrajudiciali *b*, deponant ſuper eadem confeſſione, quæ facta ſit cum diverſis perſonis, in diverſis locis, ac temporibus, ſive de pluribus actibus poſſeſſoriis, cum ſimilibus, quoniam ità quilibet teſtis erit ſingularis in ſuo dicto, adeout ceſſet illa contextualitas, quæ deſideratur in duobus concorditer de eadem re, vel de eodem actu deponentibus, unde hujuſmodi teſtium conjunctio, quandoque pro cauſarum natura ſeu qualitate admittenda venit, juxta illam plurium imperfectarum probationum unionem, quæ, quandoque in jure datur ad unam perfectam conſtituendam ex deductis *diſc. ſeq.*

Super aſſignatione rationis ſui dicti, vel ſufficiens cau- 64
ſæ ſcientiæ, diſputari ſolet in teſtibus, pro eorum fide adimenda, vel minuenda; Atque ubi deſuper accedit poſitiva interrogatio alterius Partis, cui reſpondere nolit, vel neſciat; Vel clarius ſi poſitivè eam neget, ſive illam falſam aut ineptam alleget; Et tunc planum eſt, ut id fidem ipſi omninò adimat, unde propterea nullam faciat probationem; Ubi verò iſta interrogatio non accedat, adeout quæſtio cadat, an teſtis, etiam non interrogatus, concludentem, vel ſufficientem ſcientiæ cauſam reddere teneatur; Et tunc recepta diſtinctio eſt, quod; Aut agitur de iis, quæ ſenſibus corporeis tantùm, abſque alia intellectus, vel judicii operatione, benè percipiuntur, ut præſertim ſunt ea, quæ percipiantur cum ſenſu viſivo, ſive cum oculis corporeis abſque operatione oculorum mentis, & tunc tale dictum attendatur; Secus autem ubi agatur de iis, quæ intellectus operationem exigant, cum tunc etiam teſtis non interrogatus teneatur ſufficienter cauſam ſcientiæ allegare. *i*

Idque præſertim dicendum eſt in teſtibus deponentibus 65
de dominio *l*; Vel etiam ubi prætendatur probari poſſeſſio ex actu æquivoco referibili etiam ad titulum familiaritatis, vel adminiſtrationis, aut alterius detentionis, jure ac nomine alieno; quoties probari prætendatur, quod jure ac nomine proprio illi actus poſſeſſorii facti ſint, cum ad hunc effectum requiratur operatio intellectus, ſive ubi de valore *m*, cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio.

Et præſertim id neceſſarium reputatur in teſtibus depo- 65
nentibus de negativa, ob neceſſitatem coarctationis, concludentem aſſignando rationem excluſivam affirmativæ, cum non accedente iſta coarctatione, quæ affirmativæ poſſibilitatem omninò excludat, dici non valeat probata negativa, atque ad hunc effectum ſine dubio neceſſarium eſt ratiocinium, ſeu diſcurſus intellectus; Niſi adeo benè in-

nè informatum ſe oſtendat, ut hæc expreſſio neceſſaria non ſit, quia nempè adſit implicitè. *n*

Si verò ſcientia aſſignetur, ex ſolo corporeo ſenſu auditus; Et tunc non videtur, quod iſte ſenſus, illam habeat prærogativam, quam habet viſus, quam vis actus ſub ſenſu cadat, quoniam; Aut agitur de auditu ab ipſomet principali, ut in probatione confeſſionis extrajudicialis diſputari ſolet; Et tunc requiri quoque videtur aliqua operatio mentis, ſeu intellectus; ut diſtingui valeat occaſio, ſeu modus, cum quo illa aſſertio facta ſit, cum ex joco, ſeu alias ita fieri potuerit, ut nil concludat; Et ſi agitur de auditu ab aliis, adhuc eadem operatio mentis intrat; ut diſtinguatur, à quibus, & quomodo, dum auditus ſequi potuit à Parte intereſſata, ſive ab ejus miniſtris vel dependentibus, qui affectatè id aſſerant, ſive ab aliis loquentibus pariter de auditu vago, aut à pueris, vel ab amentibus &c., Et per conſequens ſolus ſenſus corporis non ſufficit *o*; Ideoque materia eſt incapax regulæ certæ, & generalis, quæ omnibus caſibus applicari valeat, cum totum pendeat à facti qualitate, & circumſtantiis ſuper applicatione dictæ diſtinctionis, quæ theoricè ſive in abſtracto eſt vera & recepta, ſed difficultas eſt in applicatione, an in una, vel in altera diſtinctionis parte verſemur.

67 Idque generaliter hodie in univerſa forenſi materia procedere, videtur, quoniam, ut alibi plures advertitur, hodie explanatæ, atque jam deciſæ videntur ferè omnes quæſtiones in puncto juris, ſeu in abſtracto, quas noſtri majores adeò acriter diſputarunt, cum una opinio recepta ſit pro regula, altera verò pro limitatione, juxta diverſas facti circumſtantias, ideòque totus punctus eſt in applicatione, quæ non habet regulam certam; Multò verò magis in iſta materia teſtium, quæ (ut præmiſſum eſt,) totaque facti, & arbitrii, pro diverſa caſuum qualitate, diverſiſque circumſtantiis.

Super teſtium dicto quoque frequentes cadunt diſputa-
68 tiones, putà ſi illud percutiat ſolùm tractatum, non autem concluſionem, ſine qua ejus diſpoſitio in nulla conſideratione habenda eſt. *p*

Sive ubi ejus loquutio indefinita ſit, ſuper interpreta-
69 tione, ac intelligi debeat de toto *q*; Aut ubi depoſitio ſit extra articulos, an attendenda veniat, ſuper quo procedi ſolet cum diſtinctione, an juramentum limitatè præſti-
70 tum ſit ſuper articulis, vel potius ſuper tota cauſa. *r*

Vel in concurſu primi & ſecundi dicti cui potiùs defer-
71 ri debeat; Et ſuper quo regula generalis eſt, ut dictum juratum ac judiciale prævalere debeat alteri non jurato, vel extrajudiciali; Et quatenus utrumque ſit uniforme, ejuſdemque naturæ, ut primum prævalere debeat ſecundo, eo quia non debet eſſe in ejus libito tollere jus partis, ac deſtruere probationem jam factam *ſ*; Idque adeò verum, ut, quamvis dicat ſe depoſuiſſe falſum, adhuc tamen, niſi id aliundè juſtificetur, ſaltem adminiculativè, iſta aſſertio alteri præjudicialis; ac deſtructiva juris tertii, non attenditur. *t*

72 Benè verùm, quod hujuſmodi, vel ſimiles varietates, vel retractationes, minuunt fidem illius teſtis; Verum in his omnibus ac ſimilibus, impoſſibile eſt certam regulam ſtatuere; Ac propterea manifeſtus detegitur, idem ſupra pluries inculcatus error, procedendi cum generalitatibus, & cum doctrinis, in ſola litera, non diſtinguendo caſum à caſu, cum revera totum pendeat ex facto.

73 Prout pro regula receptum eſt, quod teſtes examinati in judicio criminali, attendi debent, atque probationem faciunt in civili, ſi eadem eſt cauſa, & inter eaſdem partes, ac repetiti ſunt *u*; Adhuc tamen pro diverſa facti qualitate, majus, vel minus faciunt adminiculum, & ſic pariter regula omninò firma non datur.

74 In conflictu verò teſtium hinc inde inductorum, frequentius diſputari ſolet, quibus magis deferendum ſit; Atque licet deſuper habeamus regulas, vel traditiones generales, non tamen in eis tutum fundamentum conſtitui poteſt, ut cuicumque caſui indefinitè applicari valeant, ſeu debeant: Generalitates autem ſunt quod potiùs deferendum eſt affirmantibus, quam negantibus; Sive potius illis, qui juris aſſiſtentiam, vel præſumptionem habeant, quam aliis; Sive potiùs illis qui deponant magis verisimilia, quam aliis, quibus inveriſimilitudo obſtet *x*; Et quatenus in his partibus non ſint inæquales, inſpici debet illa inæqualitas, quæ reſultat ex ſolo numero, ſive ex majori qualitate, aut ex melioribus cauſis, & rationibus ſcientiæ, quia ſint melius informati cum ſimilibus conſiderationibus. Verùm ut dictum eſt, iſtæ generalitates ſerviunt quidem pro quodam lumine generali, ad effectum benè regulandi arbitrium, non autem ut cum eis clauſis oculis in omni caſu procedendum ſit, ut quandoque procedi cum intollerabili nauſea praxis docet.

Diſputari quoque ſolet, an inter inducentem, & alte- 75
ram Partem, aliqua inæqualitas dignoſcatur, ut ſcilicet teſtes magis contra unum, quàm contra alterum probare debeant; Et regula negativa quoties ultra inductionem, non accedat etiam uſus per productionem *y*, quod pariter certam non habet regulam, ſed pro facti qualitate intelligendum eſt.

De pleriſque aliis peneque infinitis quæſtionibus in hac 76
teſtium materia, Scribentes diſputant, magis verò Criminaliſtæ, & præſertim circa ipſorum teſtium tormenta, quando intrent, necne, etiam in illis caſibus, in quibus non intrarent contra Reum principalem *z*; Sive ſuper teſtium coactione, quam etiam in civilibus frequens praxis experitur, eo quia plures veritatis conſcii, ex re- 77
ſpectibus, qui habeantur erga alterum Partem, nonniſi coacti de illa deponere volunt; Ac etiam, an teſtes poſſint inſtrui per Partem, atque probata inſtructio adimat, vel minuat, necne fidem; Sive an liceat etiam cum præmio allicere teſtes, ut eam dicant veritatem, quam alias 78
dicere renuant, cum reverà hæc omnia & ſimilia incapacia ſint regulæ certæ, & generalis; Ideoque in hujuſmodi quæſtionibus, litigantes Deum rogare debent, ut eis det Judicem rectum, ac Judiciosum.

Juriſdictionis quoque vel competentiæ fori quæſtio- 79
nes cadere ſolent ſuper punitione teſtium, qui falſum dixerint coram Judice aliàs incompetente, ut ita ob ejus offenſas aures competens efficiatur, quoties omnimoda, & habitualis incompetentia non obſtet; Verùm, & ſuper hoc pariter certa regula ſtatui non poteſt, quoniam licèt ea ſit pro inductione competentiæ *a*; Attamen in aliquibus ditionibus non de facili ejus praxis admitti ſolet, ideoque locorum ſtylis nimium deferendum videtur; Et reliqua ſtudioſius perquirat apud practicos, ſive apud eos qui hanc materiam ex profeſſo tractarunt.

a Greg. & add. *deciſ.* 214. Buratt. & *add. deciſ.* 113. *dec.* 67. *num.* 8. *par.* 10. *recent.* & *paſſim*.
b Merlin. *dec.* 714. *num.* 16. *repetit. deciſ.* 594. *par.* 5. *recent. deciſ.* 181. poſt Zacch. & *oblig.* Bich. *deciſ.* 316. & *examinatur in titul. de emphyt. in ſupplemento in Aſculana*.
c *add.* ad Gregor. *dicta deciſ.* 214. *add. ad* Buratt. *dicta deciſ.* 113. Merlin. *dicta deciſ.* 714. *num.* 18.
d *locis prox. ſup.* e *dec.* 283. *n.* 9. *par.* 10. *recent.* & *ſæpius*.
f *advertitur tit. de decim. diſc.* 1. & *alibi pluries* Mantic. *deciſ.* 95. Buratt. *dec.* 364. & 376. & *ſæpius*.
g *tit. de teſtam. diſc.* 6. & *ſeqq.* & *diſc.* 25. & *ſeqq.*
h *l.* 3. *ff. de teſtibus*. i Rovit. *pragmat.* 7. *de ordin. judic.* Greg. *deciſ.* 529. Buratt. *deciſ.* 726. Mantic. *dec.* 352. 277. *par.* 6. *recent.* l *Add. ad Veſtr. lib.* 6. *cap.* 2. Rovit. *pragm.* 2. & 9. *de ordin. judic.* Buratt. & *add. deciſ.* 146. & 878. *deciſ.* 393. *par.* 1. *recent.* m Gregor. *deciſ.* 71. 424. & 466. Buratt. *deciſ.* 690. *deciſ.* 277. *par.* 6. *recent.*
n Gregor. & *add. deciſ.* 268. Cavaler. *deciſ.* 275. Rovit. *pragm.* 9. *de ord. jud. Veſtr.* & *add. lib.* 6. *cap.* 2. o Burat. *deciſ.* 304. & 328. p Otthob. *dec.* 146. Gregor. & *add. deciſ.* 351. Buratt. & *add. deciſ.* 100. Millin. *dec.* 444. Dunozet. *deciſ.* 886. q *Poſt. de manut. obſer.* 911. Rovit. *pragm.* 9. *de ord. jud. deciſ.* 180. *par.* 10. *rec.* r *ſupra diſc.* 9. ſ Mantic. *deciſ.* 297. *cum aliis in tit. de credito diſc.* 111. Capyc. Latr. *deciſ.* 60. Coccin. *deciſ.* 66.
t *add. ad Veſtr. lib.* 6. *cap.* 2. *add. ad* Buratt. *deciſ.* 118. Rovit. *pragm.* 9. *de ord. jud.* u Cavaler. *deciſ.* 322. Buratt. & *add. dec.* 118. & 506. *dec.* 187. *n.* 31. & *ſeqq. par.* 111. *rec.*
x Bich. *deciſ.* 347. *num.* 7. *deciſ.* 393. *num.* 7. *par.* 1. *rec ent.*
y Rovit. *pragm.* 3. *de dilat.* & *habetur infra in diſc.* 35. & 40. *agendo de legibus & ſtylis per Judicem ſervandis*.
z Mantic. *dec.* 9. *dec.* 352. Cavaler. *deciſ.* Rovit. *pragm.* 7. *de jud.* a *dec.* 260. *num.* 5. *par.* 1. *rec.* Bich. *deciſ.* 431. *num. fin.* b *ſupra lit. L.* c *ut in caſu de quo ſu* b *titul. de decim. diſc.* 1. & *alibi pluries*. d Cavaler. *de c.* 322. Buratt. *dec.* 834. Surd. *dec.* 103. e *tit. de teſt. d iſc.* 39.
f Farin. *q.* 62. Buratt. *dec.* 79. & 143. 394. 665. & 775. *dec.* 181. *par.* 6. *rec.* g Mantic. *dec.* 372. Burat. *deciſ.* 530. *deciſ.* 713. & 893. *titul. de matrim. diſc.* 2.
h *tit. de credito*, *diſc.* 11. & *apud ſupra allegatos*.
i *deciſ.* 53. *par.* 13. *recent.* Otthob. *deciſ.* 200. Buratt. *deciſ.* 143. 349. & 725. l *proximè ſupra* & *pr eſertim dicta deciſ.* 53. *par.* 13. *recent.* m Gregor. *dec iſ.* 351. Buratt. *deciſ.* 143. & 775. Dunozett. *dec.* 993.
n Franc. & *add. deciſ.* 223. Gregor. & *add. dec iſ.* 178. *deciſ.* 62. *par.* 3. *recent. deciſ.* 333. *par.* 4. *recen t. tom.* 2.
o *titul. de teſt. diſc.* 6. & 39.

p Greg. & add. *dec.* 449. Buratt. & add. *dec.* 360. Cavaler. *deciſ.* 629. *deciſ.* 38. *par.* 9. *rec.* & *in Amalphitana, de qua tit. de juriſd. diſc.* 21.
q Affl. & add *dec.* 400. Capyc. Latr. *conſult.* 87. Caval. *dec.* 142. Gregor. *dec.* 350. Buratt. & add. *dec.* 414 & 553. *deciſ.* 353. *poſt* 2. *vol. conſ.* Farinac.
r *dec.* 75. *p.* 10. Farin. *q.* 58. *n.* 53. & *ſeq.* ſ *tit. de jurepatr. diſc.* 3. & 58. & *dicta dec.* 63. *p.* 13. *rec.*
t *tit. de dote diſc.* 27. u Capyc. Latr. *conſul.* 4. Mant. *dec.* 6. Greg. *dec.* 194. add. ad Buratt. *dec.* 42. 53. *p.* 13. *rec.*
x *eſt dictum ſupra*.
y *dicto diſc.* 27. *de dote*, *dicta dec.* 63. *p.* 13. *rec.*
z Capyc. Latr. *conſult.* 4. Buratt. *deciſ.* 143. & 599. & 446. Mantic. *deciſ.* 6. 193. & 372. Gregor. *deciſ.* 390. Dunozett. *deciſ.* 829. *deciſ.* 67. *part.* 10. *recent.* & *tit. de benef. pluries*. a *ibidem proximè*. b *ubi ſupra lit.* Z
c Capyc. Latr. *conſult.* 4. Mant. *dec.* 372. Greg. *dec.* 194. & 230. Rovit. *pragm.* 4. *de falſ.* d *dec.* 720. *p.* 2. *rec.* Burat. *deciſ.* 726. & 572. Rovit. *pragm.* 9. *de ord. judic.*
e *de teſte ſingulari probante in dictis caſibus* Cavaler. *dec.* 161. Buratt. *dec.* 219. 168. & 616. & 640. Gregor. *deciſ.* 414. *pluries titul. de teſtament.* & *tit. de fideicommiſſ.* & *alibi*. f Merlin. *deciſ.* 835. *in fin.* Grammat. *conſ. crimin.* 26. & 38. Capyc. Latr. *conſ.* 4.
g *pluries ſub tit. de teſtam.*
h *ſupra diſc.* 23. Royas *dec.* 353. & *paſſim*.
i *de præmiſſis circa allegationem cauſæ*, *vel rationis ſcientiæ* Farin. *q.* 70. Greg. *deciſ.* 17. Mant. *deciſ.* 199. Buratt. & add. *dec.* 538.
l Buratt. & add. *dec.* 191. & 768. Dunozett. *dec.* 841.
m Buratt. *dec.* 857. *tit. de benefic. diſc.* 90.
n Gregor. *dec.* 42. & 105. 325. & 510. add. ad Buratt. *deciſ.* 51. & 43. & 704. Bich. *dec.* 522. o Buratt. & add. *deciſ.* 111. & 492. & 844. add. ad Greg. *dec.* 572. Mant, *dec.* 39.
p add. ad Greg. *dec.* 168. q Greg. *dec.* 194. Burat. & add. *dec.* 175. & 560. *dec.* 68. *poſt* Merlin. *pignor.*
r Veſtr. & *add. lib.* 6. *cap.* 2. Mant. *dec.* 252. Rovit. *pragm.* 1. *de teſtium refrænat. dec.* 202. *p.* 11. *rec.*
f Buratt. & add. *dec.* 176. & 543. *dec.* 66. *p.* 6. *rec.* & 89. *p.* 7.
t Laurent. *dec.* Aven. 33. Capyc. *dec.* 61. *ubi* Maſull. Rov. *prag.* 4. *de falſ. dec.* 420. *p.* 5. *rec.*
u Buratt. & add. *dec.* 118. & 419. *dec.* 352. *par.* 5. *rec.* Bich. *dec.* 243. Dunoz. *dec.* 826. & 591.
x *dicta deciſ.* 53. *p.* 13. *deciſ. ubi concordantes* Mantic. *dec.* 366. Buratt. & add. *dec.* 43. & 903.
y Greg. & add. *dec.* 215. Buratt. & add. *dec.* 198. & 367.
z Sanfelic. *deciſ.* 24. Farin. *quæſt.* 36. *ex numer.* 116. *quæſt.* 73. *n.* 20. *quæſt.* 79. *n.* 63.
a Rovit. *dec.* 20. & *prag.* 1. *de ſindicat.* & *prag.* 4. *de falſ.*

De aliis variis ſpeciebus probationis puta; Per famam; Per hiſtorias per inſcriptiones; Ac per præſumptiones, & adminicula.

Ac etiam per judicium peritorum; Et de liquidatione.

SUMMARIUM.

1 *De probatione per famam in civilibus*.
2 *In criminalibus remiſſivè*.
3 *De fama ad effectum præſcriptionis*.
4 *De eadem ad effectum probationis dominii in materia feudali*, *vel emphyteutica*.
5 *Ad effectum nobilitatis*.
6 *Quæ regula deſuper cadat*.
7 *Quod pro hac ſpecie Civilitatis congruat ſtudium Criminaliſtarum*.
8 *De probatione per hiſtorias*, *vel chronicas*.
9 *De illa per inſcriptiones in lapide*, *vel in pariete*.
10 *De probationem per texeram*.
11 *De probatione præſumptiva ſeu adminiculativa*, & *de regula in ea tenenda*.
12 *Plures imperfectæ in civilibus conjunguntur ad unam perfectam efformandam*.
13 *Declaratur*, *dummodo ſint perfectæ in genere ſuo*.
14 *De prohibito cumulo præſumptionum*, *quod declaratur*.
15 *Probatio præſumpta non admittitur in iis*, *quæ ſunt fundamentum intentionis*.
16 *Non dicitur perfecta illa probatio quæ habet contrariam poſſibilitatem*.
17 *Declaratur*, & *quando probatio præſumptionis ſit perfecta probatio*.
18 *Quare deſiderando veniat Judex doctus*, & *judicioſus*, & *quomodo verificetur adagium ſuper cauſarum fato*, & *ſyderibus*.

19 *De probatione ex judicio peritorum*.
20 *De diverſis ſpeciebus peritorum*, & *qui ſint periti teſtes* & *periti arbitri*.
21 *De regula juris quod judicio peritorum eſt deferendum*.
22 *Quomodo regulandi ſint periti inducti tanquam teſtes*.
23 *De illis*, *qui deponunt tanquam periti aſſumpti à Judice*, *vel à partibus*, & *de utraque forma deputationis*.
24 *De differentia inter iſtas ſpecies peritorum*, & *præſertim circa recuſationem ex capite ſuſpicionis*, & *de praxi*.
25 *Deferendum eſt tertio perito electo in caſu diſcordiæ*, *neque devenirì debet ad ulteriorem electionem*, & *quando ſecus*.
26 *An dictus tertius peritus teneatur adherere uni ex duobus diſcordantibus*.
27 *An in relationibus peritorum neceſſaria ſit partium citatio*.
28 *Undè proveniat*, *quod iſtæ relationes peritorum magnas moras cauſis parent*.
29 *De ſtylo vel praxi eligendi peritos extrajudicialiter ad ſolam informationem*, *vel inſtructionem animi judicis*.
30 *Damnatur ſtylus eligendi duos peritos à partibus nominandos*, *ut deindè eligatur tertius*, *ſed quod judex debeat eum ab initio deputare*.
31 *Peritis ſe ingerentibus in iis*, *quæ non pertinent ad eorum peritiam*, *ſed ad Judicem non eſt deferendum*.
32 *Quod debeat peritis præſcribi forma referendi*, *vel exercendi eorum peritiam*.
33 *De errore peritorum in æſtimatione bonorum*, & *quomodo iſta fieri debeat*.
34 *Qualis æſtimatio ſit difficilis*, & *quod periti æſtimatores debeant aſſignare rationes*.
35 *An peritus debeat referre diſtinctè pretium ſingulorum membrorum*.
36 *An poſſint æſtimari à peritis bona conſumpta*, *vel aliàs non exiſtentia*.
37 *Ad electionem peritorum deveniendum eſt in ſubſidium*.
38 *An liquidatio præcedere debeat ſententiam*, *quæ aliàs ſit nulla ex hoc defectu*.
39 *Exequutio pro re illiquida fieri non poteſt*, *ſed benè condemnatio*.
40 *De diſtinctione diverſorum peritorum*.
41 *De valore merè civili*, & *quod non dicitur illiquidum id*, & *quod poteſt liquidari cum ſola calculatione arithmetica*.
42 *Quando propriè dicatur creditum illiquidum*, & *non exequibile*.
43 *De eodem*, *ac declaratur*.
44 *An* & *quando detur appellatio à liquidatione remiſſivè*.
45 *Liquidum non eſt retardandum ob illiquidum*.
46 *De liquidatione pretii naturalis bonorum ſtabilium*, & *aliquorum mobilium*, *puta gemmarum*, & *tabularum pictarum*.
47 *De æſtimatione ſtabilium ex fructu ad rationem quinque pro centenario*.
48 *Quid de feudalibus*, *vel juriſdictionalibus*.
49 *Quomodo dicta concluſio procedat circa æſtimationem regulandam ex fructibus*.
50 *De eodem*, & *de circumſtantiis*, *vel accidentibus*, *quæ valorem alterant*.
51 *De pretio victualium*, & *mercium uſualium*.
52 *De diſtinctione pretii maximi*, *medii*, & *infimi*.
53 *De pretio locorum montium*, & *cenſuum*, & *aliorum hujuſmodi intrinſecum*, & *extrinſecum*.
55 *De pactis minuentibus valorem*, & *præſertim de pacto de retrovendendo*.
56 *Solutio prompta*, *vel dilata alterat de valore*.
57 *Item modus venditionis magnæ*, *vel diminutæ*.
58 *De liquidatione fructuum*.
59 *De liquidatione mercium aſſecuratarum*.
60 *De liquidatione conventionali lucrorum in negotiis liberis*.
61 *In majori ſumma ineſt minor*, *ideoque in minori periti dicuntur concordes*, & *in eo ſit condemnatio*.

DISC. XXXIII.

1 LA incapacitas regulæ certæ, & generalis, quæ dignoſcitur in ſupra recenſitis ſpeciebus probationum, & præſertim in illa per teſtes; de qua actum eſt *diſc. proxi-*

mè præcedenti ; Magis dignoſci videtur in his aliis extraordinariis , ac minoris efficaciæ ſpeciebus ; Siquidem , quatenus pertinet ad famam publicam , iſta ſine dubio inſufficiens eſt , ad perfectam , & concludentem probationem . Producit vero aliquod adminiculum , ſive aliquam probationem imperfectam , cum aliis imperfectis conjungendam ; Sed qualis ponderis ilia ſit , regula non datur , cum pendeat ab ejus magis , vel minus qualificata , vel benè facta probatione ; Et præſertim in civilibus ex diſtinctione facti antiqui , vel recentis , cum in antiquis major ejus operatio ſit . *a*

De iſta verò ſpecie probationis , magis in criminalibus, quàm in civilibus agi ſolet ; Siqnidem Criminaliſtæ fiſcales , ex publica fama , inditium contra diffamatum concipere ſolent patrati criminis , cumulando etiam aliam malam famam , circa vitam , & mores ejuſdem ; E converſo autem , Criminaliſtæ defenſores , præcipuum facere ſolent ſtudium in probatione bonæ vocis , & famæ inquiſiti , circa vitam , & mores, & è converſo malæ famæ teſtium examinatorum pro accuſatore , nec non elidere malam famam patrati criminis , utpotè ortam poſt inquiſitionem, vel quærelam, aut carcerationem ; Sive ortam vocibus partis offenſæ, ejuſq; ſequacium,cum ſimilibus de quibus(ex jam proteſtatis,)meæ non ſunt partes agendi. *b*

In civilibus autem, ſive de prophanis, ſive de ſpiritualibus agatur,de hac ſpecie probationis,potiùs incidenter agi ſolet;Putà in ea probatione famæ,quæ recenſetur inter requiſita præſcriptionis immemorabilis ; Aut de illa fama , privilegii , ob quam in pleriſque magnum robur tribuitur quadraginariæ præſcriptioni *c* . Sive in beneficialibus, circa illam diffamationem criminum , quæ ſufficiens reputari ſolet in concurſu ad poſtponendum aliquem aliàs magis dignum in ejus prælectione *d* . Aut circa diminutionem fidei teſtium de ſubornatione, vel falſitate aliorumve diffamatorum, cum ſimilibus .

Aut circa concernentia merita negotii principalis , & actionis, vel intentionis probationem , tanquam unum ex adminiculis, fama conſiderari ſolet in adminiculativa probatione directi dominii , ſeù feudalis , vel emphyteuticæ qualitatis , & præſertim in antiquis ; Ubi tamen de dominio agatur incidenter ad effectum ſcilicet ſolutionis canonum , vel affixionis lapidum , non autem ubi principaliter ad effectum devolutionis cum ſimilibus . *e*

Pro frequentiori autem praxi , magis principaliter , de famæ , ſeù publicæ reputationis probatione agi ſolet, ubi agatur de juſtificatione nobilitatis , ad effectum obtinendi habitum militarem juſtitiæ in aliqua Religione, & præſertim in illa Sancti Joannis Hieroſolymitani , cujus occaſione frequentius in Curia de hac ſpecie probationis agi ſolet cum ſimilibus. *f*

Verùm (ut præmiſſum eſt ,) id regulam non recipit , cum totum pendeat à qualitate probationis , ac etiam à qualitate cauſæ , ſive ab effectu , ad quem iſta probatio fiat , an ſcilicet principaliter , vel incidenter , nec non ab aliarum probationum , vel adminiculorum concurſu , ut præſertim in probatione juriſpatronatus *g* vel juriſdictionis , & confinium , praxis docet ; Ac proptereà dicenda eſt materia poſita in Judicis arbitrio , regulanda ex ſingulorum caſuum circumſtantiis ; Atque ad hunc effectum , Civiliſtæ , criminaliſtarum ſtudio incumbunt, pro illuminatione intellectus , ut congruè applicare valeant activa paſſivis .

Super altera ſpecie probationis per chronicas ſeù hiſtorias, frequenter quoq;diſputari ſolet,quem ſcilicet gradum conſtituat ; Atque, in hoc non modica inter ſcribentes varietas dignoſcitur , prout diverſa ſcribendi occaſio , vel requirentis opportunitas exegerit, ut præſertim contingit in venalibus ſcriptis Conſulentium; Quamvis enim generalis adhibeatur regula ; ſeù diſtinctio , an agatur de chroniſtis antiquis & probatis , in quibus nulla affectationis ſuſpicio vigeat,vel è converſo de modernis,aut aliàs parum probatis,vel ſuſpectis *g* 2. Attamen hujuſmodi generalitates parum concludunt,cum totum pendeat à qualitate cauſarum, ſivè effectuum, ad quos probatio deducatur , an ſint graves vel leves ; Sive an principaliter, vel incidenter ; Potiſſimè verò,& ſuper omnia,à concurſu aliorum adminiculorum,ſine quibus non de facili datur caſus , ut hæc ſola probatio ſufficiat .

Idemque circa aliam ſpeciem probationis , quæ deduci ſolet ab inſcriptionibus in marmore , vel in columna , ſive etiam in pariete , quoniam proceditur cum eiſdem generalitatibus , & præſertim circa antiquitatem & fortius circa occaſionem illam faciendi , an habeat , necnè affectationis ſuſpicionem , aliorumque adminiculorum fomentum .

Super texeris, qnæ inter ruſticos,vel artifices, aut ſuper victualium , aliarumque rerum naturalium contractione adhiberi ſolent,quæſtiones cadunt quam fidem mereatur ; Et pariter certa non cadit regula,cum totum pendeat à ſtylo regionis, & à facti qualitate . *i*

Generaliter idem fortiùs dicendum eſt in præſumpta,vel adminiculativa probatione,quę ex pluribus conjecturis vel adminiculis & præſumptionibus ſimul junctis , cum regula ut ſingula , quæ non proſunt , &c. deduci prætendatur ; Id etenim longè minus recipit regulam , cum totum pendeat à ſingulorum caſuum circumſtantiis,ex quibus,in uno caſu aliqua adminicula ſufficientia reputentur ; In altero autem eadem , ac alia majora ſimul juncta , inſufficientia ſint; Unde propterea frequens & quotidiana praxis docet, earumdem conjecturarum, vel eorumdem adminiculorum, approbationem, & reprobationem reſpectivè; Ut frequenter , circa iſtam conjecturalem , vel adminiculativam ſpeciem probationis , in omni penè materia advertitur , præſertim verò in illa ultimarum voluntatum ; Conſiderando potiſſimè effectum , ad quem probatio fiat , an ſcilicet principaliter vel incidenter , & an ad graves , vel ad leves effectus ; Ideoque nimium evidens , atque irriſione dignus eſt Pragmaticorum ineptus & erroneus uſus , in his materiis , vel probationibus conjecturalibus , vel præſumptivis , procedere cum generalitatibus , vel cum lite doctrinarum , & deciſionum , quæ diverſorum caſuum occaſione prodierint , cum totum pendeat à ſingulorum qualitate , & circumſtantiis .

Generalis itaque, ac vera eſt Juris regula , quod præſertim in civilibus , probatio præſumpta , ſive adminiculativa , ad gradum perfectæ & concludentis devenire poteſt , adeout quandoque liquidiſſima quoque illa dicatur , ob conjunctionem plurium imperfectarum probationum quæ in civilibus datur ad unam perfectam conſtituendam *l* ; Verùm punctus eſt in applicatione , pro qua utique non adeſt regula .

Ad illud autem potiſſimùm reflectendum eſt , ut omnes ſpecies imperfectæ, tales ſint , ut dici mereantur perfectæ in genere ſuo,cum alias,data ſingulorum imperfectione , dicta conjunctio non intret *m*;Siquidem ut alibi advertitur, meaq;frequens eſt dicendi conſuetudo,quod etiam ſubtillimi fili,qui per ſe ipſos nimium fragiles ſint , & non apti ad ligandum,quoties in ſuo genere ſint boni , ſi ſimul jungantur,efformant magnam funem, ſed ſi omnes ſint corrupti , ac in ſuo genere invalidi, quamvis eorum conjunctio fiat , tunc ſufficiens funis exindè efformari non poteſt, quoniam centum nihil, valent quantum unum nihil .

Reflectendum quoque eſt ad qualitatem præſumptionum,ut oriantur ex vero,non autem ex ficto,vel præſumpto,cum lex abhorreat fictum ex ficto, ſive præſumptionũ cumulum in idem; Niſi agatur de illa præſumptione dependenti & cõſequutiva,quę naſcatur tanquã effectus alterius.

Et quamvis,juxta probabiliorem opinionem,quam præſertim Romana Curia retinet , præſumpta probatio , non admittatur in iis,quę ſunt fundamentum intentionis agentis,vel excipientis *n*;Ex ea congrua ratione,quod nunquam perfecta , & concludens dici poteſt illa probatio , quæ contrariam habeat poſſibilitatem *o;* Attamen id non impedit ſupradictæ regulæ veritatem , quoniam , aliud eſt probatio præſumpta ; Aliud autem probatio vera , quæ reſultet ex præſumptionibus ſimul junctis , ut ſuperius agendo de probationibus in genere advertitur *p* ; Ideoque , magis in hac ſpecie, quam in altera ſcripturarum , ac librorum , vel teſtium,intret id quod *diſc.præc.*advertitur,quod ſcilicet litigantes rogare debent Deum , ut prudentem & adæquati judicii ac integritatis Judicem eis tribuat .

Iſtoque præſertim reſpectu , verificari videtur adagium, quod *habent ſuas ſydera lites* , ſive quod detur cauſarum fatum ; Non quod à fato juſtitia pendeat ; Sed quia magis , vel minus prudens , ac adæquatum judicium , quod eſt hujuſmodi probationum libra , longè diverſa conſtituit pondera, atque ad hos præſertim effectus in Judice perfecto deſiderandus eſt ille dotium & qualitatum cumulus,qui alibi inſinuatur *q* ; Ac proptereà magnam diverſæ electionis rationem, Deo reddituri ſunt Principes , & alii ad quos pertinent , quando aliter agant , cogitando providere perſonas, non autem munera ; Sive reflectendo ad intereſſe privatum, non autem ad bonum publicum .

Datur item frequenter in praxi illa ſpecies probationis, quæ fiat cum judicio peritorum; Quamvis etenim iſta , ro frequentiori contingentia , accidentia potius , quam ſubſtantiam percutere ſoleat , putà æſtimationem , ſeu liquidationem valoris , vel alterius qualitatis , vel quantitatis , & ſic declarationem , vel derectio ejus quod jam ineſt ; ſed nobis , pro noſtri humani intellectus imbecillitate , ignotum eſt , certificari autem poteſt , mediantibus regulis alicujus artis vel ſcientiæ , undè propterea ad peritos , in ea recurrere oporteat .

Duplicis autem generis,hujuſmodi periti reputantur, ſive duplici modo adhiberi ſolent ; Primò nempè , tanquam teſtes periti in arte , qui per Partes inducantur ad probandum id,quod ab eorum peritia pendeat, eo modo quo generaliter induci ſolent teſtes ad probandum id quod conſiſtat in facto eis noto , & ſic quod illi ſint teſtes facti , utpotè principaliter deponentes per ſenſum corporis,quamvis pro rei qualitate intellectus,ſeù ingenii mixtura quoque adeſſe debeat,juxta ea quæ *diſc.præc.* inſinuantur, agendo de cauſa,vel ratione ſcientiæ per teſtes aſſignanda ; Iſti verò ſint teſtes, juris potius , quam facti , ideſt quod eorum teſtimonium , principaliter pendeat, potius à judicio intellectus , quam à ſenſibus corporeis , quamvis iſtorum mixtura quoque pro rerum qualitate accedere debeat .

Et altera eſt ſpecies illorum peritorum,qui potiùs ad judicandum,quàm ad teſtificandum, aſſumi , vel adhiberi ſoleant per Judicem ex officio potiùs,quam per partes; Atque perito juxta hanc ſpeciem,Arbitri,vel Aſſeſſoris,ſeù Conſiliarii terminus potius quàm ille teſtis congruit .

Quemadmodum etenim Judici legum imperito, Aſſeſſor, vel Conſiliarus , in eiſdem legibus peritus datur , juxta ea quæ ſupra in Aſſeſſoris rubrica inſinuantur *r;* Ita ad inſtar, Judici quantumvis alias docto & literato in legibus , imperito tamen in ea arte ſeù miniſterio , quo mediante ignotæ ac obſcuræ veritatis lumen ſeù notitia habeatur, incumbit aſſumere peritum in eo munere , tanquam ſuum in ea parte, Aſſeſſorem, & Conſiliarum .

Magna verò , ac notabilis eſt differentia inter unam & alteram ſpeciem ideoque pariter manifeſtus eſt error illorum,qui cum generalitate propoſitionum , vel cum ſola litera, & ſuperficie doctrinarum ambulando, ad hanc diſtinctionem non reflectunt, ſed pariformiter in omni caſu procedunt,cum ea vera juris regula,quod judicio peritorum in arte eſt deferendum,& potiſſimum ubi agatur de tertio electo in diſcordia , quoniam reflectendum eſt , an de peritis unius vel alterius ſpeciei agatur,ſ quoniam regula eſt generaliter & in abſtracto vera,ſed punctus eſt in applicatione .

Ubi etenim agitur de illis primi generis,qui ſcilicet tanquam teſtes inducti ſint per unam Partium , tunc non intrant ſolemnitates quæ adhibendæ ſint in eorum deputatione,vel in relatione eos facienda , ſive in informatione , quam à Partibus ad id monitis exquirere debent,juxta ea , quæ inferiùs agendo de alterogenere habentur , quoniam in hac ſpecie peritorum,qui deponant tanquam teſtes, procedunt eædem regulæ generales,quæ *præc. diſcurſu* habentur ſuper teſtium examine , ac ſuper eorumdem fide, & exceptionibus,cum in effectu ſint teſtes,qui ab aliis non differunt,niſi quod (ut ſupra) alii teſtes ſunt periti facti , cum principali operatione ſenſus corporei ; Iſti verò ſunt periti juris, cum principali operatione ingenii ſive intellectus in ea materia, vel profeſſione .

In altero autem genere , quod non tanquam teſtes inducantur , ſed potius tanquam conſiliarii & aſſeſſores , ut ſupra , tunc alia intrat diſtinctio , inter illos peritos , qui per Partes Judicii nominentur , & illos , qui per ipſum Judicem ex officio aſſumantur ; Atque in primo caſu dupliciter quoque ſeu diverſimodè deputatio fieri ſolet ; Quandoque etenim utraque Pars in unius periti deputatione concordat , atque æqualiter in eo confidit , conſenſum præſtando , ut Judex cum ejus judicio vel relatione procedat ; Et tunc huic perito , arbitri potius nomen , vel terminus congruit ; Quandoque verò quælibet Partium pro ejus libito , ſibi gratum , ac benevolum peritum nominat , vel deputat ; Et tunc iſtis peritis non congruit dictus terminus arbitrorum , niſi quoties in utrumque ambarum partium conſenſus ſimultaneus concurrat ; Minuſque congruit terminus aſſeſſoris , vel Conſiliarii, neque alter teſtis , ſed potius terminus ſapientis , tanquam per ſpeciem , Advocatorum vel Procuratorum , quos quælibet Partium deputat ad informandum Judicem de ſuis juribus ; Advocati enim , & Procuratores aſſumuntur tanquam ſapientes , & periti in legibus;Iſti verò tanquam ſapientes , & periti in illa arte vel profeſſione;Unde propterèa in iſtorum relatione ſolemnitates non deſiderantur,ſicut deſiderãtur in eo cui arbitri titulus ut ſupra cõgruat; Vel in altero deputato per Judicem ex officio,cui convenit dictus alter titulus aſſeſſoris,vel cõſiliarii;Minuſq;congruit dicta regula quod peritorũ judicio eſt deferendum, dum ea ſolum cõgruit,quãdo arbitri,vel aſſeſſoris reſpectivè partes gerat.

Ea verò differentia dignoſcitur inter caſum,in quo peritus tanquam arbiter à partibus ſit electus ; Et alterum in quo ſit aſſumptus per Judicem tanquam aſſeſſor vel conſiliarius , quod in primo caſu non intrat recuſatio ex cauſa ſuſpicionis,ut ſine dubio intrat in altero, cum recuſari non valeat ille qui concorditer eſt electus .

Quare ad tollendus circuitus , qui ex hujuſmodi recuſationibus manant,evitandaq;ſubterfugia,ſervat praxis idem quod in deputatione Judicis vel conſultoris ſupra inſinuatum eſt citandi ſcil. Partes, ad dandam liſtam confidentium & diffidentiũ,ut ità valeat Judex eligere unum ex iis qui per utramq;Partem inter confidentes poſitus ſit, ſivè alterum, qui nõ legatur inter diffidẽtes ab utraq;Parte datos in liſta.

Frequentior tamen Curiæ praxis eſt ut quælibet Partium nominet ſuum peritum benevolum ; Atque ex hoc manat illud inconveniens , quod penè ſemper inter eos dignoſcitur notabilis diſcordantia , quoniam iſto caſu periti , non gerunt partes arbitrorum vel aſſeſſorum , ſed alias partes procuratorum , vel defenſorum reſpectivè quod ſcilicet quilibet eſt defenſor & patrocinator illius Partis , quæ ipſum elegit , ac propterea devenire oportet ad deputationem tertii faciendam per Judicem , atque in hac deputatione adhibeatur dicta cautela vel praxis citandi ad dandam liſtam ut ita occurratur dilationibus , quas recuſationes producunt .

Huic autem tertio deferendum eſſe receptum eſt pro regula , cum denegatione alterius deputationis,ne detur proceſſus in infinitum . *u*

Verùm , quando de iſtius aliquibus erroribus docearur , vel aliqua ſuſpicio habeatur , adhuc iſta regula limitari ſolet , atque devenitur ad deputationem quarti peritioris ; Ideoque ſuper hoc certa regula ſtatui non poteſt,cuicumque caſui applicabilis,cum ſit materia arbitraria, quæ ex ſingulorum caſuum qualitate,& circumſtantiis regulanda eſt, in ratione limitationis contra regulam .

Super iſto autem tertio perito,cadit quæſtio,an teneatur adhærere uni ex duobus,ad effectum,ut ita concludat majorem partem, vel potius,diſcordando ab utroque , ejus judicium quamvis ſingulare, attendendum veniat; Et quamvis non deſint plures tenentes primam partem ; attamen hæc poſterior in praxi magis recepta eſt . *x*

Et meritò quidem , quoniam primis duobus , ut ſupra congruit , potiùs nomen vel terminus partialium defenſorum ; Huic autem tertio convenit alter terminus , aſſeſſoris , vel inſtructoris Judicis , ideoque ſicut ille aſſeſſor , qui tanquam peritus in legibus aſſumitur , non tenetur adhærere uni ex Advocatis Partium , ſed poteſt ab utroque diſcordare , aliquam mediam viam eligendo , ſive excitare nova motiva , & fundamenta , quæ ab ipſis Advocatis , & defenſoribus deducta non ſint , ut frequenter praxis docet *z* ; Ita in præſenti .

Item ſuper relatione periti, ſive ſit unicus, ſive tertius ; qui per Judicem ex officio deputatus fuerit,adeout gerat dictas partes aſſeſſoris , vel conſultoris, quæſtio cadit , an in relatione danda, neceſſaria ſit Partium citatio præciſa , & judicialis eo modo quo in ſententia vel in decreto , aut in teſtium examine , aliiſve actibus judicialibus requiri , in præcedentibus advertitur ; Et quamvis pro conſueto ſtylo Juriſtarum non deſint opiniones hinc inde; Probabilior tamen videtur opinio negativa ; Quoties non obſtet ſtylus Tribunalis , cui deferendum veniret *a* ; Siquidem peritus, quando ſuam relationem complevit , illam dare ſolet Judici , vel eam ponere in actis, ut plurimum, clauſam, & ſigillatam. Quare illa Pars, cujus intereſt illam aperiri, atq; ad ejus formam , ad ſententiam vel ad alium actum procedi,citat ad alteram Partem, iſtaque citatio neceſſaria eſt, ad effectum ut altera pars, habita relationis notitia , illam inſpicere valeat, atque docere de erroribus , ut propterea Judex non debeat eam ſequi, ſed peritiorem deputare ; Benè tamen præcedere debent aliquæ monitiones Partium ad informandum ipſum peritum , ut auditis prætenſionibus hinc inde, poſſit fundatè ſuum proferre judicium , quando ſponte id partes non egerint , ut frequentior praxis docet *b* ; Verùm iſtæ monitiones non ſunt actus judiciales , ſed extrajudiciales ; Prudenter tamen ſervari debent , ne facilis detur cauſa impugnandi relationem utpotè factum per non informatum .

Atque hinc ſequitur , quod cauſæ , in quibus peritorum judicium requiritur , magnam pati ſolent protractionem , non ſolum , ob recuſationem , ſeù dilationes in concordan-

dando de non ſuſpecto, & ob impugnationem relationis tertij, ſed etiam quia illa Pars, cujus intereſt cauſam in longum protrahi (ut in Reis & poſſeſſoribus contingit,) ſtudere ſolet, ut ejus peritus nimium tardus exiſtat, adeoque quandoque, factis monitionibus, vel præfixis terminis, prodiverſa Tribunalium praxi, procedere oporteat ad expeditionem cauſæ cum ſola relatione unius periti, idque deſervire ſolet ad majorem protractionem, & turpiditatem in gradu appellationis, quoniam cum (ſine tamen præjudicio proborum,) magis commune hujuſmodi peritorum, qui ab ipſis Partibus eligantur, vitium ſit gerere partes, non quidem arbitri, vel aſſeſſoris, ſed illas defenſoris more Advocati, vel Procuratoris, hinc ſequitur, quod ut plurimum relationes peritorum electorum per Partes continent exorbitantias, atque vitioſæ ſint in utroq; extremo; Unde propterea ſententia vel decreta in conformitatem unius relationis, non poſſunt ſubſtineri, & ſic eſt inutiliter terere tempus & pecuniam; Verùm iſta ſunt mala humanæ conditioni connaturalia, quibus impoſſibile videtur occurrere; Siquidem, ut docent hiſtoriæ potentiſſimæ, & prudentiſſimæ Romanæ Reipublicæ per continuatum ſpatium decem ſæculorum, & ultrà, cordi fuit leges ordinare ut his malis occurreretur, & tamen non fuit poſſibile, ut etiam in omnibus Principatibus quotidiana praxis docet, quoniam oporteret invenire medicinam eradicativam cauſæ productivæ hujus mali, ideſt humanæ malitiæ.

39 Quando autem cauſæ qualitas ſit talis, ut exigat quidem aliquod judicium peritorum, pro meliori inſtructione animi Judicis, ejuſque minori incommodo, adeout illud non ſit præciſè neceſſarium, ipſeque Judex volens poſſet ex ſe illius rei notitiam obtinere; Ut (ex. gr.) pro frequentiori praxi contingit in recognitione librorum mercantilium, an ſint bene & legaliter tenti; Sive in recognitione vel diſpoſitione partitarum & calculorum, aut in recognitione ſpacciorum, ſeù literarum pro juſtificatione cambiorum, cum ſimilibus, Et ſic, quod agatur de illis rebus, quæ conſiſtant in judicio intellectus, potius quam in eo opere mecanico, quod explicari non poteſt per Judicem, ſed per neceſſe explicandum eſt per peritum in arte vel miniſterio; Et tunc extrajudicialiter, imò clam a Partibus, deputari ſolet aliquis notæ, ac probatæ fidei mercator, vel ratiocinator, qui recognoſcat, ac referat ad aures, ſeù in forma extrajudiciali pro ſola inſtructione animi *c*; Idque etiam quandoque fieri ſolet, adhibendo peritos ſcriptores, ad effectum ſe melius certificandi de recognitione ſcripturæ, quæ facta ſit per teſtes habentes notam manum, vel comparationem.

30 Id autem præſertim practicari ſolet per Rotam, & quandoque etiam per Cameram. Et ſic per magna & collegiata Tribunalia, quæ hujuſmodi licentias libentius ſibi aſſumunt, quàm faciant unici Judices inferiores, in quibus etiam commendabilior videtur alter ſtylus, quem pluries conſului practicandum, quod ſcilicet, reſecatis totis circuitibus & dilationibus reſultantibus à peritis eligendis per partes, illico, atque ab initio, prævia dicta monitione ad dandum liſtam confidentium, & diffidentium (ut ita evitetur ille circuitus qui reſultare ſolet à recuſationibus,) deputetur ille, qui poſt temporis & pecuniæ inutilem, & calumnioſam conſumptionem, deputari ſolet tanquam tertius, ita quo magis fieri poteſt occurrendo calumniis litigantium, dum experientia docet quod (ut ſupra advertitur) ferè unquam periti hinc inde per Partes electi, vel nominati, bene faciant ſuum officium, ſed aſſumant partes procuratoris, vel defenſoris; Undè propterea remanet circuitus merè inanis ac evitandus, ita docente experientia rerum magiſtra.

31 Aliud quoque hujuſmodi peritorum commune vitium eſſe ſolet, ſe non continendi intra cancellos propriæ artis, vel peritiæ ſed aſſumendi partes Judicis, atque judicandi de iis, quæ ſunt de jure; Id autem peritis eſt prohibitum, ideoque in his non eſt eis deferendum *e*; Atque id pariter dilationes, & circuitus parere ſolet; Adeout quandoque Rota, aliique Judices, cogantur eis præſcribere modum præciſum, ad recognoſcendum ſcilicet, hoc,
32 & hoc, atque ad referendum ſic, & ſic; Idque forſan expediret, ſemper, & in omni deputatione ſervare; Et tamen quandoque neque id ſufficit, quoniam, hoc non obſtante, aſſumere volunt partes Judicum, ſeù Juriſconſultorum, ut pluries expertus ſum.

33 Item etiam circa propriam artem, vel peritiam, frequenter nequeſuum officium bene exercent. Ut præſertim contingit in peritis æſtimatoribus, quoniam æſtimando aliquam domum, vel aliud ædificium, ad effectum inſpiciendi, an adſit læſio. Sive ad effectum adjucandi rem creditori, cum ſimilibus; Menſurant muros, & ſingula cæmenta, ea æſtimando per partes, perinde ac ſi æſtimari deberent operæ fabrorum, qui ædificia conſtruxerunt, non reflectendo quod ad hujuſmodi effectus attendi debet ille valor, pro quo ea res, ex eo communi judicio vendi poſſet, vel quod communiter æſtimetur, habendo rationem; nobilium, vel ignobilium cæmentorum; Potiſſimè verò ac principaliter rationem novitatis ſeù vetuſtatis ædificii, vel arborum ſeù vitium, &c. quoniam fiat benè ſimul, ut in ædificio (ex. gr. Jurbano vel ſub urbano facta ſit magna impenſa, & tamen quod nullam vel modicam afferat utilitatem in fructu, adeout non inveniat emptorem pro decima parte ejus quod erogatum ſit; Sive quod ædificium ſit fructiferum, quodque pro ejus ſtructura, & commoditatibus, de præſenti reddat quidem eumdem fructum, quem de præterito reddere conſuevit; non per hoc tamen eam mereatur æſtimationem, quam meruiſſet annis decurſis, ob ejus vetuſtatem, ob quam oporteat magnum facere ſumptum pro ejus renovatione; Idque frequenter etiam verificatur in prædiis ruſticis, nempè in vineis, vel in arboretis, quoniam ob novitatem poſſunt eſſe de præſenti modici fructus, tractu verò temporis etiam brevi fieri majoris; Et è converſo, ob vetuſtatem, poſſunt eſſe de præſenti magni fructus, ſed cum imminenti infructuoſitate, cum ſimilibus; Ideoque media via pro facti qualitate teneri debet.

Hinc itaque manat, quod nimium difficilia ſint judicia reſciſſionis, vel annullationis contractuum ex capite 34
læſionis, quoties agatur de prædiis ruſticis, vel urbanis, aliiſque ſimilibus bonis, quæ habeant pretium naturale omninò incertum ob difficultatem faciendi hanc perfectam, & concludentem probationem juſti valoris, ut ad hunc effectum requiritur; Ac propterea debent periti in æſtimatione aſſignari concludentes cauſas, vel rationes. *g*

Atque in facti contingentia in noſtra ætate, gravis habi- 35
ta fuit diſputatio in Rota, an peritus, qui tanquam arbiter, de concordi conſenſu deputatus eſſet per emptorem, & venditorem, ad æſtimandum caſtra & bona juriſdictionalia, quæ vendi ſolent ad rationem fructus, ut in feudali materia advertitur, teneatur ſingillatim diſtinguere ſingula corpora, vel membra, eorumque redditum. Atque prodiſtinctione prodierunt reſolutiones, ad effectum ſe regulandi, pro evictione, vel pro ſupplemento. *h*

Apud noſtros majores (& forſan etiam noſtra ætate,) 36
impoſſibilis reputabatur æſtimatio bonorum conſumptorum, ſeù quæ amplius non extent in loco, adeout oculis peritorum ſubjici non poſſint. Verùm apud modernos, iſta impoſſibilitas ceſſavit, cum rectè judicium peritorum efformari valeat, præſertim in bonis mobilibus ex eorum deſcriptione. *i*

Procedunt omnia præmiſſa, & ſimilia, in iis, in quibus 37
peritorum judicium ſit omninò neceſſarium, adeout aliàs rei veritas haberi non valeat, quoniam in jure ſtatutum eſt, ut eorum electio, vel deputatio, ſubſidiaria cenſenda ſit, neque ad eam deveniendum, niſi ubi aliàs rei veritas haberi non valeat. *l*

Sub genere, vel inſpectione probationum, cadere quoque 38
ſolet materia liquidationis; Eaque duplicem habet inſpectionem; Primò ſcilicet ſuper ejus neceſſitate in genere, & quando precedere debeat, adeout ſententia vel decretum, illa non præcedente, nullitatis vitio ſubjaceat; Et altera ſuper modo illam faciendi.

Quatenus itaque ad primam pertinet; Diſtinctio eſt, an 38
de liquidatione fuerit oppoſitum ante ſententiam, necnè. Primò enim caſu oppoſitionis, verius eſt, magiſque receptum, ut liquidatio præcedere debeat, atque aliàs ejus defectus cauſet nullitatem; Secùs autem in altero, quoniam illa quoque ſubſequi poteſt. *m*

Ejus etenim præciſa neceſſitas conſiſtit in exequutio- 39
ne, non autem in condemnatione, ut ſcilicet de re illiquida, exequutio fieri non valeat *n*; Et per conſequens ceſſante oppoſitione poſt condemnationem fieri poteſt; Atque pro frequentiori praxi fit poſt condemnationem, ſed ante exequutionem; Putà condemnando ad ſolvendam certam quantitatem frumenti, vini, vel olei, &c. ſive ad refectionem damni illati, vel ad pretium rei, quæ amplius non extet juxta liquidationem faciendam, quam inde Judex ſibi reſervet.

Quò verò ad alteram inſpectionem, ſuper modo illam faciendi, ſive fiat antea, ſive poſtea; Diſtinctio eſt, inter pretii, ſeu valoris ſpecies diverſas. Una enim eſt illa, quæ

quæ dicitur pretii merè civilis. Altera merè naturalis. Et altera mixtâ utpotè participantis de utraque ſpecie, ſaltem impropriè, quia nempè revera ſit naturale, per accidens autem, ſive pro communi uſu participet de civili. Et è converſo quia verè ſit civile, ſed per accidens participet de naturali.

41 De prima ſpecie merè civili, & certa, utpotè invariabili. Verè, & propriè eſt creditum pecuniarium, ſive unicum, ſeù annuum, & reiterabile, ut ſunt (ex. gr.) fructus annuorum cenſuum, & reddituum, aliarumque præſtationum; Et tunc, licet conſiderari ſoleat illiquiditas, ob incertitudinem, quæ ita incontinenti habeatur, quid & quantum debitum ſit; Attamen quia ſumma, vel quantitas liquidari, ſeù certificari poteſt, cum ſolis calculis arithmeticis, adeout neceſſaria non ſit alia extrinſeca probatio, vel æſtimatio, ſed cum regulis ſummandi, & ſubtrahendi, incontinenti certificatio ſequi poteſt; Et tunc verè & propriè non eſt liquidatio, quoniam iſta eſt quid diverſum à calculis, qui incontinenti, atque ictu oculi fieri poſſunt. Et conſequenter id redolet ſpeciem exceptionis, quæ conſiſtat in jure, non autem in facto, juxtà diſtinctionem, de qua infra in rubrica exceptionum, quæ aptæ ſint exequutionem impedire. *o*

Et quamvis deputari quoque ſoleant periti calculatores, ad effectum faciendi liquidationem ſummæ, quæ verè debita ſit. Attamen iſta eſt impropria loquutio, dum periti deputantur ad majorem Judicis commoditatem, atque pro ejus adjutorio, dum volens poteſt id explere per ſe ipſum, eo modo quo Judex Juriſperitus, ac profeſſor, qui licèt ubi velit, vel ſit minus occupatus, valeat videre ea, quæ juris ſunt per ſe ipſum, adhibet tamen aliquem adjutorem, vel profeſſorem voluntarium, non autem neceſſarium juxtà diſtinctionem, de qua ſupra in Rubrica Aſſeſſoris. *p*

42 Tunc autem creditum pecuniarum dicitur illiquidum, quando creditor in ejus cauſa recepit bona, quorum valor, ſeù pretium ſit naturale, & incertum, ideoque indiget extrinſeca liquidatione; Ut (ex. gr.) ſi in computum crediti habuerit creditor frumentum, aut vinum, vel oleum, ſeù merces, vel animalia, & ſimilia bona, juxtà frequentem praxim, nullo ſtatuto pretio, quoniam tunc illiquiditas non provenit ab intrinſeca natura ipſius crediti, ſed à deductione, quæ ab eo facienda eſt, valoris bonorum, quæ in ejus cauſam data ſunt. Ut præſertim pro frequentiori praxi contingit in illis creditoribus pecuniariis, quæ fructus ex pignore prætorio, vel conventionali perceperint, cum ſimilibus, dum ita incertum eſt, quid & quantum remaneat debendum, & per conſequens liquidatio neceſſaria eſt ſaltem ante exequutionem, ex ea ratione, quod poteſt in nihilo creditor remanere, quinimò debitor *q*; Ad inſtar adminiſtratoris, qui non poteſt dici, neque debitor, neque creditor ante redditas rationes, ut alibi in ſua materia advertitur.

43 Adhuc tamen (ut pluries expertus ſum) clarum in hoc detegi ſolet æquivocum, pro conſuetis pragmaticorum erroribus, procedendi cum ſolis generalitatibus, vel in ſola litera doctrinarum, quaſi quòd creditor magnæ quantitatis cum obligatione camerali, vel cum alio pacto exequutivo, impeditus eſſe debeat conſequi totum creditum, ob aliqua modica bona debitoris, quæ ad ejus manus pervenerint, priuſquam fiat iſtorum liquidatio, quæ frequenter longum proceſſum exigere ſolet, atque de jure eſt appellabilis etiam pluries, & in Curia ſemel, ut infra in appellationis rubrica advertitur; ſ Et conſequenter, ita cre-
44 ditor prohiberetur, ad couputum crediti, recipere à debitore merces vel fructus, in quibus, ut plurimum præſertim ab iis, qui arti agrariæ vel rei ruſticæ vacant, & à quibus ità pro frequentiori praxi, vel uſu ſolutionem recipere oportet, quo nil abſurdius; Ideoque iſta propoſitio, quæ de jure eſt vera, capienda non eſt in ſolo ſenſu verbali, more judaico, ſed in ſenſu rationabili, ideo inſpecta ratione, cui innixa eſt; Et per conſequens, quando relinquatur in ſuſpenſo illa ſumma, quam ad majorem rigorem, ſive
45 (ut dicitur) ad rationem quanti plurimi, illi fructus, vel illa bona importare poſſunt, non videtur quid prohibeat experiri reliquatum tanquam liquidum; Ex regula quod pars certa, & liquida retardari non debet per partem incertam, & illiquidam. *t*

46 Quò verò ad aliam oppoſitam ſpeciem valoris; vel pretii merè naturalis; Illud ut plurimum verificatur in rebus ſtabilibus ſoli, nempè in prædiis ruſticis vel urbanis, quorum valor omninò incertus eſt, utpotè regulandus, partim à quantitate fructuum, quo producit, & partim à qualitatibus majoribus vel minoribus, ſituationis, & cæmentorum, ac etiam juventutis vel ſeneſcentiæ &c. ſive boni, vel mali ſtatus juxta ponderationes de quibus ſuprà; Atque in hoc pretio præciſè neceſſaria eſt vera & formalis liquidatio.

Idque eſt etiam verificabile in aliquibus bonis mobilibus quæ habent pretium opinionis, vel affectionis, unde propterea, eadem, ac major dignoſcitur incertitudo, ac varietas opinionum, etiam inter ipſos peritos; Ut (ex. gr.) contingit in gemmis, magis verò in tabulis pictis, vel in ſtatuis cum ſimilibus, dum frequens praxis docet, quod eadem tabula, vel eadem gemma ab uno æſtimetur mille, & ab altero vix æſtimetur centum.

Et quamvis in rebus verè ſtabilibus ſoli, ut ſunt prædia 47
ruſtica, & urbana, habeantur quædam propoſitiones generales, circa regulationem valoris in ſorte ex fructibus, quaſi quod, juxta ſenſum cujuſdam celebris, ac receptæ *gloſæ*, res valeat quantum importent ejus fructus ſpatio annorum viginti, & ſic ad rationem quinque pro centenario, quoties agatur de bonis privatis, ac indifferentibus *u*; Ubi verò de conſpicuis, & qualificatis, quæ juriſdictionem, aliaſq; præeminentias annexas habeant, ut tunc pretium excedat in 48
duplo, ac propterea æſtimatio ſit ad rationem duorum cum dimidio *x*; Unde propterea, cum riſus & quandoq; cum magnæ bilis provocatione, in praxi experimur illos Judices, qui innixi aliquibus deciſionibus, ita ſimpliciter, ac indefinitè hanc propoſitionem firmantibus, credunt quod iſtud ſit Evangelium S. Joannis, ſeù quod ſint verba inalterabilia formæ ſacramenti, quodq; diſtinctiones, quæ deſuper cadunt, proveniant ex Advocatorum acumine, & ratiociniis.

Manifeſtus autem error eſt cum hujuſmodi generalitati- 49
bus procedere, cum reverà id certam regulam non habeat, cuicumque caſui applicabilem, ſed totum proveniat ex ſingulorum caſuum particulari qualitate, & circumſtantiis, pro diverſa ſcilicet qualitate locorum, vel regionum, quia nempè in una provincia, vel regione, utpotè magis mercantili; major habeatur copia pecuniæ numeratæ, vel reſpectivè major populus, atque minor amplitudo territorii; Sive in eadem regione, vel provincia, eadem differentia dignoſcatur inter Regiam ſeù metropoliticam Civitatem, & alias inferiores; Et comparativè ad iſtas, & ad villas, aliaque loca parva, aut pro qualitate ſituationum, magna dignoſcitur inæqualitas, quod ſcilicet in uno loco bona ſtabilia vix invenient emptorem ad ſeptem, & octo pro centenario. Et in alio vix inveniatur venditor ad tria & minus.

Ac etiam in eadem Civitate, vel in eodem territorio, magna dignoſcitur differentia valoris inter unam ſpeciem, ſeù qualitatem bonorum, & alteram, dum ſcilicet. Aliud eſt pretium caſalium, & tenutarum, & aliud vinearum. Sive aliud eſt pretium domuncularum, & aliud palatiorum. Quinimò in eodem genere bonorum, putà caſalium, & tenutarum, notabilis eſt differentia inter caſalia magna, & conſpicua, vel reſpectivè in bono ſitu Urbi, vel mari proximo, ſeu aliàs delitioſa, vel magis commoda, & parvas pedicas, vel caſalia in ſitu magis remoto, vel incommodo, cum ſimilibus.

Eademque proportio in omnibus intrat in bonis juriſ- 50
dictionalibus, quoniam licèt juriſdictio, & baronalis, ſeù dominicalis præeminentia notabiliter augeat de valore, non tamen eadem eſt regula Civitatum, & Oppidorum qualificatorum, ſeù aliàs in bono ſitu exiſtentium, ac parvorum, & infelicium caſtrorum, ſeù pagorum in Montaneis.

Quinimò etiam ipſorum individuorum bonorum indivi- 50
dualium ejuſdem loci valor ſolet eſſe varius juxtà temporum contingentias; Dum alius eſt valor temporis pacifici & tranquilli, alius vero temporis calamitoſi ob bellum divinum vel humanum, ſive ob penuriam, aliaque accidentia; Imò fortiùs, etiam ſine accidentibus, perſeverante eadem temporum tranquillitate, dignoſcatur notabilis variatio ex contingentiis; quia nempe in uno tempore aderit magna copia pecuniarum, & emptorum, & penuria venditorum, ſeù occaſionum inveſtiendi. Et in alio tempore è converſo aderit magna copia venditorum, & occaſionum, & penuria emptorum. Igitur prorſus fabuloſum eſt, claramque ineptiam redolet, cum generalitatibus procedere.

Dantur præterea accidentia, quæ ejuſdem rei indivi- 52
duæ valorem notabiliter alterant. Et per conſequens major detegitur dicta ineptia, quoniam major, vel minor ſecuritas emptoris, vel evictionis, pretium notabiliter auget, vel reſpectivè minuit *y*; Sive ejuſdem rei qualitas, vel vin-

vinculum, quoniam alius est valor bonorum liberorum. Et alius est vinculatorum, vel subjectorum alicui devolutioni, vel prohibitioni; z Undè propterea ejusdem Civitatis, vel Castri longè diversum est pretium, quando habeat naturam allodii, & quando habeat illam feudi; Ac etiam in eadem natura feudi, variatur valor à magis stricta vel larga specie investituræ, vel ipsa feudali servitute pro legibus & moribus regionum, cum similibus accidentibus quæ ejusdem rei substantiam alterant, ut majorem, vel minorem habeat. *a*

Quo verò ad tertiam speciem mixtam; Illa (ut premissum est) subdistinguitur in duas; Alia etenim sunt bona vel jura, quæ verè & propriè habent pretium naturale variabile, sed pro eorum qualitate participant de pretio civili certo, Et alia è converso sunt illa, quæ propriè habent pretium civile & certum, sed per accidens participare dicuntur de pretio naturali, & incerto variabili.

51 De prima specie videntur ea, quæ sunt in communi, & usuali commercio, à quo, sive à publico negotiantium foro, pro temporum qualitate, quandam speciem pretii civilis, & certi, habere dicuntur; Ut (ex. gr.) sunt, frumentum, vinum, oleum, blades, aliaque victualia; Sive merces lanæ, vel serici & similia bona usualia, quæ juxtà diversas eorum quasdam qualitates, sive juxtà temporum contingentias, quoddam pretium commune, & quodammodo certum, ac uniforme habere solent, aptum tamen, juxtà temporum contingentias, valdè notabilem ac maximam recipere alterationem, valdè notabilem ac maximam recipere alterationem, unde propterea in odium morosi intrat in eis obligatio ad pretium quanti plurimi intra illud tempus, in quo conservari potuerint *b*, dum in istis non cadit illa ratio affectionis, vel alia quæ codit in stabilibus, vel in gemmis, & tabulis pictis, sed habere dicuntur quoddam pretium commune, & quoddamodo uniforme seù civile, à publico foro, seù à communi commercio in tempora taxatum.

52 Adhuc tamen in isto pretio intrat distinctio trium specierum, nempè, maximi, medii, & infimi. Atque intra istas species, pretium est regulandum ex prudenti arbitrio pro facti circumstantiis; Ideoque certa regula desuper statui non potest. *c*

53 Alia verò è converso sunt bona vel jura, quæ verè, & propriè habent pretium certum, & civile invariabile. Verùm pro eorum accidentali qualitate, participant etiam ex altera specie pretii naturalis incerti, & variabilis. Ut (ex. gr.) sunt loca montium, & census, ac etiam nomina debitorum, & similia. Siquidem pretium locorum montium intrinsecum, est civile, ac invariabile, juxtà legem suæ erectionis, putà ad rationem scutorum centum pro quolibet; Et tamen, juxtà quotidianam praxim, habent aliud pretium incertum, & variabile, quod extrinsecum vocatur, utpotè dependens ab eorumdem bona opinione, ac difficultate illa emendi cum pretio intrinseco. Sive è converso ob eorum malam opinionem modicæ securitatis dotis, vel ob difficilem exactionem fructuum, idem pretium civile intrinsecum, notabilem recipere solet diminutionem, absque eo quod regula desuper statui valeat, cum totum pendeat à temporum contingentia *d*; Bene verum, quod ista accidentalis variatio pretii extrinseci, sapere videtur de eadem natura mercium, ac victualium ut supra, quòd scilicet à commercio, seù à foro quandam taxam uniformem recipere videtur in modico variabilem; Illaque est variatio omninò incerta, quæ speciem pretii naturalis redolet, quando pendeat à vinculis accidentalibus, adeout emptor, per quamdam speciem emptionis incertæ aleæ, aliquibus periculis se exponat, ut in eorumdem locorum montium materia latius explicatur. *e*

Idemque, ex eisdem rationibus proportionabiliter procedit in nominibus debitorum, ac etiam in censibus, aliisque similibus juribus, quoniam licèt præsertim census ad formam Bullæ Pianæ habeant pretium omninò certum, in quo cum forma pecuniæ numeratæ creari debent, & cum eodem debent redimi. Attamen jam creati, & existentes, esse possunt in commercio inter tertios, tanquam species, pro majori vel minori pretio juxtà eorum bonam, vel malam qualitatem. Et sic cum dicta mixtura pretii intrinseci, & extrinseci seù civilis certi, & accidentalis incerti. *f*

54 Quinimò (quod magis) idem verificatur in ipsamet pecunia numerata, quæ omnium clarius habet pretium civile, ac certum, & non recusabile, utpotè publica auctoritate determinatur. Et tamen in voluntario commercio dignoscitur eadem notabilis differentia ratione materiæ, seù qualitatis monetæ. Siquidem (ex. gr.) aliquando juxtà praxim Italiæ, sive moneta sit aurea stamparum, quæ dicuntur novæ, vel stamparum veterum, sive sit argentea vel ænea, aut mixta, suum habet pretium civile uniforme, adeout tanta sint mille scuta de una, quanta sint de altera specie monetæ; Et tamen scuti auri stamparum novarum currentium habent quoddam augmentum extrinsecum duorum vel trium pro centenario, plus vel minus, quod non habent scuti auri stamparum veterum; Et quoad alias monetas inferioris materiæ, seu ligæ, illæ recipiunt notabilem diminutionem, adeout pro locorum, ac temporum contingentiis, eadem scuta centum, non valeant nonaginta, & minus, cum similibus. *g*

Datur item casus, quod eædem res individuales, in eo- 55
dem loco, atque inter easdem personas recipiant notabilem differentiam, vel alterationem pretii, ob pacta alterativa, quæ minuunt, vel respectivè augent de valore; Ut præsertim pro frequentiori praxi habemus in pacto de retrovendendo, quod notabiliter minuit pretium; Nimium de more variantibus Doctoribus, an sit in sexta, vel in quinta, aut in quarta parte &c. Verius autem est, ut id certam non habeat regulam, sed sit arbittium pro singulorum casuum circumstantiis. *h*

Verùm etiam eamdem notabilem alterationem causat 56
modus emptionis, & venditionis, quia nempe; Aliud sit pretium in pecunia numerata; Et aliud pecunia credita, seu habita ejus fide, juxtà majorem, vel minorem dilationem; Unde propterea Canonistæ & Morales tot desuper retexunt quæstiones in materia usuraria; Aut circa alium modum, quod è converso pretium detur promptè, bona verò danda sint ad aliquod tempus, super quo eædem usurariæ quæstiones haberi solent. *i*

Sive quod agatur de venditionibus magnis, ut vulgò di- 57
citur *all'ingrosso*, vel è converso parvis, ut vulgò dicitur, *à minuto*, cum pro longè minori pretio fiant primæ, quàm aliæ; *l* Considerando etiam, an venditio admixtum habeat jus privativum favore emptoris, necnè *m*, cum similibus circumstantiis, ex quibus majus, vel minus pretium est regulandum; Et consequenter clarus error est, ac manifestæ ineptia, cum generalitatibus, vel cum aliquibus doctrinis indefinitè procedere.

Prætereà dari solet duplex illiquiditas seu incertitudo, 58
quæ liquidatione, seu certificatione indigeat; Una scilicet quoad substantiam; Et altera quoad pretium; Ut præsertim pro frequentiori praxi contingit in liquidatione fructuum perceptorum ex aliquibus bonis, quoniam adest prima incertitudo super eorum qualitate, & quantitate; Hisque firmatis, adest altera super pretio, quod in dies & tempora ut supra notabiliter variari solet; Hinc proindè hæc materia liquidationis fructuum, reputatur difficilis probationis, & per consequens etiam leviores, ac præsumptæ probationes admittuntur, recurrendo ad instrumenta locationum, vel ad libros gabellarum, sive ad id quod fructa verint prædia adjacentia, cum similibus argumentis, cum quibus procedi solet. *n*

Hujus etiam incertitudinis, seu illiquiditatis, majores 59
quæstiones haberi solent, in materia assecurationum, tàm super valore mercium, quàm etiam super qualitate loci, qui attendi debeat pro earum æstimatione, an scilicet ille, à quo, vel ille ad quem; vel medius, ut in sua fede advertitur, ideoque laudatur conventionalis taxa ab initio ab hujusmodi inextricabiles quæstiones dirimendas. *o*

Idemque in societatibus seu negotiis socialibus super li- 60
quidatione lucrorum, undè propterea verisimiles Partium conventiones, vel taxæ ab initio laudantur, ut in usurarum ac societatum sedibus advertitur cum similibus. *p*

In casu demùm discordiæ peritorum, procedi etiam solet cum regula, quæ habetur in testibus, quod scilicet in majori summa ineat minor, in qua dicuntur concordes; Undè propterea, (ex. gr.) unus peritus æstimat, seu liquidat in decem, & alter in quindecim, tunc in minori summa decem dicuntur concordes, ideoque in ea sequi potest condemnatio, cum non debeat illud plus, quod est illiquidū, impedire partem liquidam, in qua verificatur concorde judiciū.

a Mascard. *de probat. concl.* 753. Royas *dec.* 96. *dec.* 424. *p.* 5. *rec.* Greg. & add. *dec.* 387. b *de his in criminalibus agunt relati per* Farinac. *q.* 47. *& alibi*.
c *supra disc.* 21. d *de benef. disc.* 70. *&* 71. e *tit. de emphyteus. disc.* 37. f *tit. de præemin. disc.* 32. *& seqq.*
g *tit. de jurepatr. disc.* 57. g 2. *tit. de præeminent. disc.* 2. *& seqq. &* 29. *cum aliis relatis per add. ad dec.* 529. *par.* 4. *rec. tom.* 3.

h *dicto disc.* 2. *& seqq. de præeminent.*
i Giurb. *obser.* 31. *dec.* 39. *par.* 7. *rec. tit. de cred. disc.* 73. Antonil: *in commentar. ad Bullam pistorum.*
l Gabr. *de probat. concl.* 1. Buratt. *dec.* 419. *& sæpius.*
m *dec.* 103. *p.* 5. *rec. & frequenter.*
n add. ad Gregor. *dec.* 153. *dec.* 202. *n.* 4. *p.* 5. *rec. tit. de cred. disc.* 105. *& pluries.* o *dicto tit. de cred. disc.* 45. *& frequenter.* p *supra disc.* 22.
q *discurs.* 29. 30. *&* 35. *hoc titul. & in relatione Curiæ discurs.* 32. r *supra disc.* 4.
s Sperell. *decis.* 54. Bich. *decis.* 291. *&* 564. Buratt. & add. *decis.* 56. Gregor. *decis.* 261. 177. *part.* 10. *recentior. & sæpius.* t Cavaler. *dec.* 178.
u Bich. *dicta dec.* 564. Buratt. & add. *dec.* 70.
x Buratt. & add. *dec.* 56. *dec.* 111. *part.* 7. *recent.* Bich. *decis.* 291. y *supra disc.* 4.
z *juxta casum præsertim de quo sub tit. de succes. ab intest. disc.* 3. a Buratt. & add. *dec.* 56. *&* 70.
b Buratt. & add. *dicta dec.* 56. *&* 70.
c *practicatum in casu de quo tit. de cambiis disc.* 1.
d *dec.* 336. *p.* 13. *rec. & habetur supra disc.* 29.
e Greg. *decis.* 244. Otthobon. *dec.* 205. Dunozett. *decis.* 826. *in fine.*
f Dunozett. *dec.* 686. Bich. *dec.* 564. *&* 609. Cavaler. *decis.* 358. Buratt. & add. *decis.* 538. *tit. de empt. disc.* 24.
g Buratt. & add. *d. dec.* 538. *cum aliis dicto disc.* 24. *tit. de empt. & vend. tit. de feud. disc.* 108.
h *tit. de feud. disc.* 65. Dunoz. *dec.* 921. *&* 944.
i *apud Cels. decis.* 356. *& in aliis, de quibus in casu de quo sub tit. de Regal. disc.* 1.
l *dec.* 52. *par.* 7. *rec. dec.* 32. *par.* 10.
m Greg. *dec.* 220. *&* 224. Otthob. *dec.* 7. *&* 174. *in fin.* Buratt. & add. *decis.* 417. *& decis.* 653. *&* 800. *decis.* 228. *&* 262 post Zacch. *de oblig. camer.*
n *proximè supra de distinctione.* o Otthob. *dec.* 201. *dec.* 608. *p.* 3. *rec.* 576. *p.* 5. Cavaler. *dec.* 323. p *supra disc.* 4.
q *dec.* 165. *&* 306. *par.* 7. *rec.* Cels. *dec.* 124. *decis.* 122. post Merlin. *de pignor. & sæpius tit. de credit.*
r *tit. de tutor. & administrat. disc.* 6. *&* 17. *& pluries sub tit. de credito.* s *infra disc.* 37.
t Gregor. *dec.* 220. Otthob. *dec.* 32. *dec.* 74. *par.* 10. *receent.*
u Cels. *decis.* 253. Dunozett. *decis.* 672. Burat. *dcis.* 112.
x *tit. de feud. disc.* 419. *&* 124. *& alibi pluries.*
y Surd. *dec.* 30. Buratt. & add. *dec.* 675. *&* 761. *& in locis proximè infrà.* z *tit. de Regal. disc.* 30. *cum duob. seqq. & alibi pluries.* a *d. disc.* 18. *&* 24. *de feud.*
b *tit. de empt. & vend. disc.* 14.
c Capyc. Latr. *dec.* 42. *tit. de Regal. disc.* 117. *& alibi.*
d *dicto disc.* 30. *& seqq. tit. de Regal.*
e *locis proximè citatis.*
f Salgad. *in labyrint. par.* 1. *cap.* 27. Olea *de cess. jur. tit.* 6. *q.* 10. Duran. *dec.* 235. *dicto tit. de Regal. discurs.* 30. *& seq. & alibi pluries.* g *tit. de credito dis.* 140. *& tit. de feud. disc.* 99. *& alibi pluries.*
h Franch. & add. *dec.* 17. *&* 95. Buratt. & add. *& decis.* 62. Dunoz. *dec.* 801. *dec.* 17. *par.* 6. *rec.*
i *tit. de usur.* l *tit. de Regal. disc.* 117. m *ibidem.*
n Buratt. & add. *dec.* 173. Otthob. *dec.* 166. Dunoz. *decis.* 672. Bich. *dec.* 495. *dec.* 201. *p.* 10. *rec.*
o *tit. de credit. disc.* 106. *cum plur. seqq.*
p *tit. de usur. & tit. de societ. offic. pluries.*
q Merlin. *dec.* 246. add. ad Greg. *decis.* 558. Cyriac. *contr.* 159. *qui varias refert opiniones, & est materia arbitraria pro stylis, vel facti circumstantiis.*

9 *Et de non usu conclusionis ut scripturæ semper, & quandocumque produci valeant.*
10 *De compulsoria.*
11 *De modo recipiendi scripturas productas post causam instructam.*
12 *Monentur Episcopi, aliique Judices fori ecclesiastici quomodo procedere debeant.*
13 *De terminis substantialibus sine quibus sententia est nulla.*
14 *De illorum sanatione, quando intret.*
15 *De materia declarationis circa usum.*
16 *Quare in Curia ea sit rara, & qualis sit ejus praxis.*
17 *Damnatur usus respondendi positionibus, & quando, & quomodo servari deberet.*
18 *De citatione ad sententiam, sine qua ea est nulla.*
19 *Quomodo concipi debeat.*
20 *De stylo Hispaniarum, ut conclusio in causa stet loco hujus citationis.*
21 *Quare in causis de partibus sententiæ soleant esse nullæ.*
22 *De circumductione citationis, & de differentia in Curia, & extra.*
23 *Quare etiam extra Curiam ista nullitas non de facili convincatur, & de praxi producendi scripturas extra Curiam.* 8
24 *De citatione ad sententiam ad primam cum continuatione, quantum se extendat.*
25 *Quod in Curia non admittatur stylus Tribunalium secularium circa dictam continuationem.*
26 *De stylo Curiæ circa terminum pro servato, & in quo differat à dicto alio stylo.*
27 *De eodem de quo num.* 25.
28 *Citatio ad sententiam non requiritur parte præsente quod declaratur.*
29 *An substineatur citatio pro eadem die.*
30 *De pluribus casibus, in quibus citatio prædicta non requiritur.*
31 *Quid in Congregatione Baronum.*
32 *Quando conflet de negativa citationis.*

DISC. XXXIV.

FActis hinc inde probationibus, tàm super iis, quæ 1
concernunt merita causæ; quàm super discussione probationum, quæ per unam Partium factæ sint, quarum exclusioni, vel reprobationi altera Pars incumbat cum testium præsertim exceptionibus, vel repulsa, & super qua Curiæ stylus est, non dandi terminum, vel remissoriam distinctam, sed quod terminus, vel respectivè remissoria sit utrique Parti communis, ad probandum, ac ad reprobandum respectivè, ut ità quò magis fieri potest, litigantium calumniis, ac inanibus dilationibus occurratur. *a*

Juxtà juris communis ordinem judiciarium servandum 2
in causis ordinariis, (de quibus hucusque est sermo,) devenitur ad publicationem, quæ prævia citatione alterius Partis, regulariter necessaria est, quando stylus illius necessitatem non tollat; Eaque ad instantiam ejus, cujus interest processum compleri, atque causam expediri, fit cum decreto Judicis; Quamvis enim non sit de substantia judicii; Attamen servari solet. *b*

Ea verò sequuta, præclusa est via ulterioris probationis 3
per testes; Nisi beneficium restitutionis in integrum, in personis, vel in causis privilegiatis id concedat; Atque in utriusque Siciliæ Regnis, per aliquas illorum leges particulares, super ea provisum est, concedendo primum ac etiam secundum beneficium, & super quibus non defuerunt scriptores, qui particulares tractatus ediderunt; *c* Idque præsertim in nostro citerioris Siciliæ 4
Regno, magnas moras parere solet, atque calumniarum, & subterfugiorum esse fomentum; Undè propterea, pro recordatione meæ adolescentiæ, in qua, aliquam illorum Tribunalium praxim gustare licuit, continuæ videntur quæstiones, super hujusmodi, primi, & secundi beneficii concessionibus, adeout frequentiores; ac majores ibi audiantur quæstiones beneficiorum, quàm in Dataria Apostolica, quæ magnam partem beneficiorum ecclesiasticorum Orbis catholici providet; Atque praxis quandoque docet, quod aliqui exteri, qui illis judicaturis præponuntur, utpotè in regione non versati, neque hujusmodi terminorum notitiam habentes, putare solent, quòd eis concessum sit, Datarii, vel Episcopi munus exercere, & ecclesiastica beneficia concedere, istaque simplicitas, pro joco, per illorum Practicorum ora, volitare solet.

SUMMARIUM.

1 *NOn datur terminus particularis ad reprobandum testes, dum continetur in remissoria, cujus terminus est communis utrique parti.*
2 *De publicatione post factas probationes, & an sit de substantia judicii.*
3 *Post publicationem non admittuntur novæ probationes per testes.*
4 *De primo, & secundo beneficio concedi solito ab hunc effectum.*
5 *De conclusione in causa.*
6 *Quod non sint in usu in Curia isti formales actus publicationis, & conclusionis.*
7 *De foro Capitolino.*
8 *De eodem de quo n.* 6. *circa non sinum publicationis.*

De aliis actis inter probationes, & sententiam, vel decretum, pro compilatione processus.

Sequuta verò publicatione, pariformiter cum decreto Judicis, prævia citatione Partis, devenitur ad conclusionem; Istoque intermedio tempore, fieri, seu parari solent ille probationes, quæ resultent ex scripturis, quarum productio in hoc tempore conceditur, denegatur autem post conclusum in causa; Unde propterea pro diversis Tribunalium stylis, magnæ haberi solent quæstiones, quæ notabiles parant moras, super eadem specie restitutionis, in integrum, vel super aliqua justa causa, ob quam, scripturæ recipi debeant, vel super modo receptionis. *a*

6 Istas autem formalitates (commendabiliter quidem,) Curia Romana rejecit, præsertim verò in Tribunalibus Rotæ, Cameræ, Auditoris Cameræ, Thesaurarii, & Vicarii, in quibus causæ Curiales propriè aguntur; Dum forus Capitolinus qui aliquas antiquas juris civilis formalitates, vel superstitiones circa ordinem judiciarium adhuc retinet, dici non meretur Tribunal Curiæ Romanæ, ideſt Papæ, sed potius Tribunal particulare Romanæ Civitatis, ejusque civium, & incolarum, quorum etiam 7 respectu, ad causas inferiores, vel inter populares, pro frequentiori praxi restrictum videtur, ut in *relatione Curiæ* in ejus rubrica advertitur. *e*

8 Siquidem, quoad probationem faciendam per testes, ut supra in ejus rubrica advertitur, *f* difficultas non consistit in hac formalitate publicationis verbalis, cujus praxis non habetur, sed in publicatione reali & de facto, quia nempè formiter didicita sint testificata, eaque ita discussa, ut in ea Parte, quæ post hujusmodi discussionem, ad novos testes inducendos recurrere satagat, probabilis urgeat suspicio subornationis, ex ibi deductis, & sic spectato effectu legis, non autem formalitate, vel solemnitate actorum.

9 Ita pariter, circa aliam speciem probationis per scripturas, quoniam eas quandocumque producere licet, quoties causa seu instantia adhuc duret, quia nempè ad sententiæ diffinitivæ formalem publicationem, adhuc deventum non sit; Et sic pariter spectato effectu, non curatis hujusmodi formalitatibus, quoniam ubi scripturæ habeantur in promptu, atque exhibeantur, adeout Judex promptè de illarum relevantia cognoscere valeat, nunquam per actorum formalitates, quoties causa sit adhuc integra, quod scilicet dici non valeat, quod Judex ejus officio jam functus esset, via veritati panditur.

Undè propterea, frequens, & quotidiana praxis docet, quod ubi causa jam instructa, & sufficienter discussa, Judex determinatus subscribat cedulam sententiæ, illamque tradat Notario publicandam; Adhuc tamen si casus præbeat, quod res sit integra, quia nempè Notarius; Vel ex mandato ejusdem Judicis; Vel ex alio accidenti, ad publicationis perfectionem non devenerit, adeout res integra dici valeat; Tunc præsertim in Tribunali Auditoris Cameræ, Judex adhuc apertas retinet aures, & oculos, ut audiat nova motiva, sive ut videat relevantiam scripturarum, quæ de novo exhibeantur, atque cognita relevantia, parvipendi seù lacerari solet illa cedula jam subscripta, sed potius, sententiari, vel decerni ad favorem alterius Partis.

10 Solumque iste status causæ jam instructæ, in nimia consideratione haberi solet, ac debet, in casu scripturæ non habeantur promptæ, sed petatur compulsoria specialis pro illarum extractione, quæ ad instar remissoriæ, secum trahit dilationem, quod scilicet, ob suspicionem calumniæ, quæ præsumitur, quando in hoc causæ statu ita petitio fiat, quandoque id denegari solet, & quandoque concedi, pro Judicis arbitrio, juxtà singulorum casuum circumstantias, ex quibus illud regulandum est; Præsertim ex qualitate fumi veritatis, & an accedat causa, quæ justè illam moram excuset, quia nempè essent jura, quorum notitia de novo verè supervenerit; Et in summa juxta illas regulas, & considerationes, quæ habentur superius insinuata, in materia remissoriæ, cum isti termini parificentur, atque cum eisdem regulis metiantur. *g*

11 Prout etiam, in scripturis, & juribus, quæ absque necessitate compulsoriæ, hoc statu ita serò exhibeantur, cautè, & circumspectè proceditur super illorum admissione, ita & taliter, quod per eam sequi non dicatur circumscriptio alicujus decreti, jam facti, sive citationis ad sententiam, cujus terminus pro servato habitus adhuc duret, juxtà ea quæ infrà in hoc eodem discursu, super ista circumscriptione habentur, ut ità scilicet integrum sit Judici inspicere de relevantia hujusmodi scripturarum, eaque cognita, supersedere in expeditione causæ, atque Partes denuò audire, sin minus, ad expeditionem devenire.

De ista verò praxi Curiæ, moniti esse debent Episcopi, 12 & Vicarii generales, aliique Judices fori ecclesiastici, utpotè procedere debentes, cum praxi, & stylis eorum Curiæ Metropoliticæ, ad quam, in gradu appellationis, causæ devolvendæ sunt, non autem cum stylis Tribunalium sæcularium regionis, ità se involvendo in hujusmodi inutilibus formalitatibus, quæ pro frequentiori praxi non deserviunt, nisi pro calumniarum fomento.

Et quamvis eadem Curia, adhuc hujusmodi formali- 13 tatum, vel Judaismorum aliquas retineat reliquias, super necessitate scilicet in causis ordinariis, servationis terminorum substantialium, qui immutato verborum cortice, complicant easdem juris solemnitates libellandi, articulandi, publicandi & concludendi, &c. adeout sententia lata in judicio ordinario istis terminis non servatis, nulla reputetur. *h*

Attamen (spectato effectu,) id nullas præstat moras, 14 minusque producit illa præjudicia, quæ ex dictis formalitatibus resultare solent, dum per illam Apostolicam Constitutionem, quæ *Innocentiana* dicitur, principaliter edita pro tribunali Rotæ, extensa quoque ad alterum Auditoris Cameræ, conceditur illorum fanatio in eadem citatione ad sententiam, Quoties tamen isti de facto servati sint, sed malè, adeout ferè unquam, vel nimium rarò iste defectus obstet.

Cum duplici tamen declaratione, ista fanatio procedit; Primò nempè quod iidem termini jam servati sint, juxtà formulas, quæ pro tyronum instructione, per Modernos Practicos registrantur, adeout fanatio suffragetur ad tollendos defectus, qui in eorum mala servatione adsint, ut ità tollatur occasio redarguendi sententias & processus de nullitate; Non autem ubi eorum substantia omninò deficiat, quia nempè nullatenus servati sint, cum fanatio præsupponat existentiam corporis, quamvis infirmi.

Et secundò, ut eadem fanatio, eatenus intret, quatenus, inter primam petitionem, quæ per monitorium, vel per commissionem facta sit (adeout causæ introductio sequuta dici valeat) & istam ultimam citationem fanatoriam, tantum effluxerit spatii, ut termini servari potuerint; Ex ea clara ratione, quod fictio non datur ubi non potest adesse veritas. *i*

Cumque illa Pars, cujus inter est causam expediri, 15 concipere soleat citationem ad sententiam, in cujus termino illa proferri valeat; Hinc altera Pars, quæ pro consueto more Reorum, & possessorum, timendo condemnationem, subterfugiis, ac dilationibus studeat, confugere soleat ad quasdam cautelas, illam præsertim, quæ pro aliquorum Tribunalium stylis, parum commendabilibus, magnas moras nectere solet, atque calumniarum esse magnum fomentum, Petendi scilicet ab altera Parte, declarationem circa usum testium, & scripturarum, an habere velit pro bonis, & veris, ac legalibus ad effectum illa redarguendi de falso.

Captiosa etenim, atque calumniarum nutritiva, ut plurimum esse solet ista cautela; Vel quia scilicet, aliquæ compositæ, & timoratæ conscientiæ personæ, ab aliorum casuum experientia, vel contingentia edoctæ quandoque potius causæ, suorumque jurium prosequutionem deserere eligunt, quàm se exponere querelis criminalibus, ac molestiis calumniantium ex capite falsitatis, ob quas longas lites, & molestias pati oportet pro remissione causæ ad Judicem civilem, quodque iste inhibeat criminali, ut exitum causæ civilis expectet, ut in materia fori competentis advertitur *l*, Vel quia super modo faciendi hujusmodi declarationem, magis longarum disputationum apparatus assumi soleant; Tum super modo, cum quo facienda sit petitio hujusmodi declarationis, quod scilicet dicatur illam peti, eo quia intendat redarguere de falso scripturas, vel testes, aliave jura, super quibus declaratio petatur; Tum etiam super modo faciendi declarationem, an scilicet ea fieri debeat omninò purè, & præcisè, vel fieri possit sub aliqua conditione, vel præservativa; Atq; super hoc, non modica opinionum varietas dignoscitur, nimiumque scribentes se diffundunt. *m*

Prout etiam circa scripturas, super quibus hujusmodi declaratio facienda sit, necnè; An scilicet teneatur quis eam facere super ejus propriis libris vel memorialibus privatis ac dometticis, ad quorum confectionem, & exhibitionem ratione officii non teneatur; Et quo casu regula videtur negativa, pro facti qualitate, & circumstantiis tamen, pro Judicis arbitrio limitari solita, juxtà varios Tribunalium stylos, quibus est deferendum.

Nimium autem raræ in Curia sunt hujusmodi disputa- 16 tiones; Tum ob Curialium integritatem, & præsertim in Rota, ac in aliis majoribus Tribunalibus, quod scilicet abhorreri solent pro regula (quæ tamen ab aliqua limitatione non est immunis,) ista calumniosa subterfugia; Tum etiam quia pro ejusdem Curiæ stylo, nimium exosum, ac opprobriosum est, in ore qualificatorum Curialium, ipsum nomen criminalitatis in genere.

Magis verò quia Rotæ præsertim stylus est, cum quo, juxtà casuum circumstantias, alia Tribunalia procedere solent, pro ejus arbitrio rejiciendi hujusmodi instantias, quoties non accedat magnus fumus suspicatæ falsitatis, quo cessante reputari solet calumniosa *n*; Illaque admissa, adhuc admittitur in respondente, vel in declarante facultas dicendi, se velle uti, donec de contrario doceatur, sivè vehementes suspiciones indicentur *o*, atque ità hujusmodi litigantium cautela quodammodo ab aula recessisse videtur (Res quidem multum commendabilis.)

17 Nimium quoque commendabilis esset altera praxis, abolendi alterum usum, respondendi positionibus, quoniam ut advertitur supra in rubrica confessionis *p*, in qua de hujusmodi positionibus, ac responsione ad eas agitur, praxis docet, quod ad aliud non deservit usus positionum, nisi ad fomentum calumniarum, ac dilationum; cum inani temporis, & sumptum jactura in disputationibus super illarum resecatione, tam circa numerum excessivum, in quo artificiosè dari solent, quam circa impertinentiam, ac etiam super responsione, an & quando sit sufficiens, sivè an debeat esse magis præcisa, & cum illis Practicorum formalitatibus, quæ revera, inutilis judaismi speciem sine aliquo proficuo effectu, saltim pro frequentiori praxi redolere videntur.

Tunc autem ista praxis admittenda videretur, quando ageretur de facto, quod de sui natura esset difficilis probationis; Putà de mutuo, vel de alia conventione fiduciaria, quæ sine interventu scripturæ vel testium facta sit, undè propterea, pro facti qualitate, probabilis adesse videretur spes, quod ipse principalis, ab altera parte interrogatus, non esset negaturus; Atque tali casu, spectato principaliter fine, vel effectu, ob quem lex id introduxit, ista interrogatio, ac respectivè responsio sequi deberet coram Judice, per ipsosmet principales, sine assistentia Caufidicorum, qui captiosas suggerant responsiones, & juxta speciem illius interrogationis, quæ prudenter (simulata persona) facta fuit in pleno Concilio imprudenti mulierculæ, quæ accusaverat S. Athanasium, cum similibus; Siquidem, ubi sequutum sit mutuum, vel respectivè restitutio pecuniarum, vel aliarum rerum fiducialiter, atque (ut vulgò dicitur) *a quattr'occhi*, tunc si ipse, qui dedit, vel restituit, de facie ad faciem interroget alterum, quod cum juramento dicat, an receperit; necnè, non de facili ille negare audebit; Dummodo (ut dictum est) non habeat assistentiam captiosi causidici, sine qua, ubi etiam præcedenter ab eo fuerit instructus, adhuc solent principales se involvere, quando ita veritas se haberet, juxtà id, quod frequenter praxis docet in constitutis criminalibus, ad quorum instar quandoque, pro facti qualitate, ex qua prudens Judici arbitrium regulari deberet, id in civilibus practicandum esset, abolendo in reliquis illas formalitates, quas praxis servat, cum aliud non importent nisi fomentum calumniarum, & occasionem perjuriorum, quæ (ut alibi advertitur) in quandam consuetudinem, ita abiisse videntur, ut etiam nimium scrupulosi, qui de non exacta observantia consiliorum, vel devotionum, nimium dolere solent, atque graviter in confessione sacramentali se inculpare; Hujusmodi tamen, ac similia negligunt perjuria, de quibus pro frequentiori moderno usu, neque inquirere solent Confessarii, qui fortè ista graviora negligere videntur; Atque ex hac ratione resultare videtur Ritus M. C. V. ut liquidatio instrumenti jurati fieri deberet de facie ad faciem. *q*

18 Ultimus actus perficiens processum seu ordinem judicii, priusquam Judex ejus officio fungatur, ipsumque judicium in ea instantia terminet cum sententia definitiva, consistit in citatione Partis, ad ipsam sententiam audiendam, & proferendam; Est etenim ista citatio præcisè necessaria; adeout ipsa deficiente, sententia corruat, istaque reputatur nullitas substantialis, utpotè de majoribus ex causa citationis. *r*

19 Non sufficit autem citatio vaga, vel generalis, ad informandum Judicem, sivè ad videndum mandari expediri causam, quoniam debet esse præcisa ad sententiam *s*; Nisi tamen constet de contrario stylo ob quem alter actus judicialis stet loco hujus citationis, eique æquipolleat; Ut (ex. gr.) habetur in aliquibus locis vel diœcesibus Hispaniarum, quod conclusio in causa, quæ solemniter, cum 20 citatione Partis per Judicis decretum fieri solet, stet loco hujus citationis; Undè propterea in causa jam conclusa, liberum Judici remanet sine alia citatione sententiam proferre. *t*

Cessante autem hoc stylo, quem in Italia non habemus 21 (saltim juxtà praxim Curiæ,) hinc sequitur, ut in causis de partibus, quæ per appellationem ad eam devolutæ sint, frequenter de hoc defectu disputari soleat, ex duplici motivo; Vel scilicet illo circumductionis citationis prædictæ sequutæ ex admissione jurium, quæ producta sint in ejus termino; Vel quia sententia lata non sit in termino, in quo citatio cadebat, sed post eum jam expiratum.

Quatenus itaque pertinet ad primam speciem circumdu- 22 ctionis; Regula est, quod illa resultat ex admissione jurium, quæ de novo producta sint; Quoties ea pure, & absque alia protestatione facta sit. *u*

Verum illa nullitas de facili convinci solet in proceſſibus de partibus, nimium autem rarò in causis, quæ aguntur in Curia, quoniam practici Judices, & Notarii hanc admissionem, quæ in hoc statu fiat, non faciunt, simpliciter sed cum clausulis præservativis, ità ut circumductio non sequatur; Prudenter tamen, & commendabiliter recipiuntur nova jura, ut Judex durante termino habito pro servato, inspicere valeat de eorum relevantia, quoniam si dignoscet ea irrelevantia esse, illa negligendo procedit ad publicationem sententiæ; Et è converso abstinet à prolatione sententiæ, ut suprà advertitur.

Benè verum, quod etiam in causis de partibus, pro fre- 23 quentiori praxi, ista nullitas, quæ resultat à circumductione citationis, non de facili datur, quamvis in ejus termino, nova jura producta sint in actis, quoniam non habetur praxis faciendi productiones, Parte citata ad dicendum contra, & videndum admitti &c.; Sed sine alia citatione, vel Judicis admissione, præsentantur; atque Notarius adnotat solum *præsentatam*, ex qua non resultat circumductio, cum ea pendeat à decreto admissionis factæ per Judicem, non autem à sola productione *x*; Ideoque ista species nullitatis rara est.

Frequenter autem, peneque quotidiana est altera, quod 24 sententia prolata sit extra terminum cadentis citationis, ut præsertim praxis frequentior docet in sententiis Tribunalium ecclesiasticorum existentium in Regno Neapolitano, Cum etenim stylus sit illorum Tribunalium sæcularium, concipiendi hujusmodi citationes ad sententiam ad primam diem juridicam, & deindè in antea cum continuatione &c. Istaque clausula *cum continuatione &c.* operetur quod terminus, pro frequentiori stylo, duret per alios decem dies, quamvis in aliquibus Curiis, & Tribunalibus soleat esse major; Idcircò Judices ecclesiastici, juxtà superius insinuatum errorem, qui fortè oriri solet à Notariis, vel à Caufidicis, qui aliam nesciunt praxim, vel theoricam, quam illam propriæ regionis, eumdem adhibent stylum; Undè propterea in Curia, pro mea praxi, infinitus numerus sententiarum, ità annullatus fuit, nullatenus curando supradictum declamatum stylum; Vel quia formiter, ac benè justificatus non esset, quod agere expediens 25 reputare non consuevi, dum major temporis, ac sumptuum jactura in hoc fieret, quàm admissa nullitate, in causæ expeditione ex integro, ut infrà in nullitatum rubrica advertitur. *y*

Iste siquidem stylus improbari consuevit, ut potè contra juris dispositionem, ut sententia extra diem vel terminum cadentis citationis proferatur, non attendendo dictam clausulam *cum continuatione* &c. eo quia videtur species citationis nimiùm vagæ, quæ afficere non debeat, quoniam obligari non debet citatus ad hanc servitutem, ut plurium dierum spatio teneatur singulis horis, & momentis esse in judicio, incertus quando sententia proferenda sit; Solumque id admittitur, quod si Pars, ad cujus instantiam citatio concepta est, & quæ sententiam favorabilem obtinuit, accusaverit in termino cadentis citationis contumaciam citati; Tunc subsistentabilis sit stylus, ut infrà brevem terminum, unius, vel duorum, sivè ad summum trium dierum, sententia validè proferri valeat, sed non ultrà. *y 2.*

Cumque replicare consueverim de consimili stylo Curiæ 26 habendi terminum citationis pro servato, unde propterea duret per idem spatium decem dierum, in aliis Tribunalibus; & in illo Rotæ per quindecim; Quinimò in ultima Rota in qua indicuntur vacationes generales æstivæ per longius, usque scilicet ad Congregationem generalem ex-

expeditionum cum quibuſdam majoribus exorbitantiis, quæ inſinuantur *in relatione Curiæ* agendo de Rotæ Auditorio. z

Negari tamen conſuevit ſtyli conformitas, quoniam licèt in Curia, naturaliter, & de facto, ſententiæ pro frequentiori praxi, proferantur in decima die, atque benè in ultima hora labentis hujus termini habiti pro ſervato; Attamen per quamdam retrotractionem, adiicitur illa prima dies juridica, in qua citatio cadebat, adeout ex tunc ſententiatum dicatur cum tali rigore, quod ex illa die curat terminus decem dierum à jure datus ad appellandum, undè propterea contingit illa exorbitantia, quæ in præfata rubrica Auditorii Rotæ inſinuata eſt, quod ſcilicèt prius ſequitur res judicata, quàm ſequatur ſententia; E converſo autem, juxtà dictum alterum ſtylum, publicatio, ſeu lectura ſententiæ, non habet hanc retrotractionem, ſed adnotatur in ipſa die, in qua revera actus fiat, & conſequenter extra terminum cadentis citationis.

Quamvis autem, juxtà conditionem advocatorum, ſuſtinendi, modò unam opinionem, & modò alteram, juxtà cauſarum diverſas contingentias; Ego obtinuerim pluries, ac pluries hujuſmodi nullitatis canonizationem, ſtantibus Rotæ deciſionibus, quæ id explicitè firmant, adeout quando è converſo occaſio dedit ſuſtinendi contrarium quod libentiùs, & cum majori ſenſu veritatis agebam utpotè præfati ſtyli conſcius) non de facili id ſubſtineri fuit conceſſum, ob auctoritatem deciſionum Rotalium, quæ contrarium firmant ut ſupra.

27 Attamen intellectus, hujuſmodi reſolutionibus nunquam acquievit, cum ſpectato effectu, ſtylus videatur uniformis illi, quem ſervat Curia ut ſuprà; Neque deſideranda videtur illius formalis juſtificatio (ut quandoque Rota reſpondere conſuevit) *a*, tum ille videatur notorius, atque de eo tanquam tali, & indubitato paſſim loquantur illius regionis DD.; Et conſequenter videtur quidam irrationabilis rigor; qui judaiſmi ſpeciem redoleat.

Neque conſiderabilis videtur dicta ratio differentiæ, utpotè redolens quandam meram formalitatem, non autem effectum, vel ſubſtantiam veritatis, quæ revera eſt eadem; Quinimò magis exorbitans à jure videtur iſte ſtylus Curiæ, quam ille, cum iſte complicet quandam ſpeciem ſimulationis vel fictionis; Ideoque incongruum videtur, ut melior, magiſque commendabilis, ac juri conformis dici meretur ille ſtylus, qui mendacium, atque fictionem continet quàm ille, qui magis ſincerè procedit cum naturali veritate.

28 Non requiritur autem hæc citatio, ubi agatur de ſententia prolata Parte præſente, cum tunc habeatur finis, ob quem citatio concipienda eſt, dummodo tamen præſentia accedat, in ipſo actu prolationis; Secùs autem ſi enuncietur præſentia in aliquo contradictorio, vel congreſſu, qui præceſſerit, cum ille dicatur actus potiùs extrajudicialis, & præparatorius.

29 Non eſt opus autem, ut expectetur lapſus integræ diei, in qua terminus cadat, ſed ſufficit quod actus ſequatur in hora conſueta audientiæ, atque aliquando ſententia proferri valet ipſamet die, in qua citatio concepta, & exequuta eſt, quoties contra præſentem, perſonaliter facta ſit expreſsè ab hodie, in tali tamen hora, quod congruè comparere potuerit coram Judice ad ipſam ſententiam audiendam. *b*

30 Plures item dari ſolent à DD. limitationes ſuper hujus citationis ceſſante neceſſitate quando ſcilicet agatur de notorio omninò certo, & indubitato *c*; Vel quando certum ſit quod citato nulla competat defenſio *d* (Quod tamen nimium rarum eſt, ut ad praxim reducatur); Sive ubi agatur de ſententia ſupremi Principis, vel ſupremi Magiſtratus; *e* Aut ubi de ſententia arbitramentali ob facultates quæ per Partes arbitris datæ ſint; *f* Sivè ubi agatur de contumace, *g* cum ſimilibus; Attamen hujuſmodi limitationes, præſertim in Curia, fortè nullam, vel nimium raram habent praxim, neque de facili certam recipiunt regulam, cum totum pendeat à Tribunalium ſtylis, vel à cauſarum qualitate, & circumſtantiis; Solumque in Congregatione Baronum (quatenùs ad Curiæ praxim pertinet)
31 iſte defectus quandoque negligi conſuevit *h*; Non agitur autem de Sacris Congregationibus Cardinalium, cum illæ non conſtituant formalia Tribunalia contentioſa cum ordine judicii, ut de illis agendo *in relatione Curiæ* advertitur.

Super negativa hujus citationis diſputari quandoque ſolet, idque pendet ab integritate actorum, an ſcilicèt adfint, necne integrè illa acta, ex quibus de affirmativa conſtare debet, quoniam integritate non accedente convinci non poteſt negativa, quam excludit contraria poſſibilitas dum in dubio præſumptio eſt pro validitate in excluſionem nullitatis. *i*

a *ſupra diſc.* 32. & *ſeq.* b Farinac. *de teſt. qu.* 75. Rovit. *pragm.* 11. *de ordin. judic. & pragm.* 77. *de off. S. Conſil.*
c *Imbrian. de primo & ſecundo beneficio*, Muſcatel. *in prax. & alii Practici paſſim.* d *de concluſione* Capyc. & adden. *dec.* 1. Rovit. *pragm.* 13. & 14. *de ordin. judic. & prag.* 77. *de off. S. Conſil.* Add. ad Veſtr. *lib.* 7. *cap.* 1. Muſcatell. *in prax.* Gregor. & add. *deciſ.* 140.
e *in relatione Curiæ diſc.* 47. f *ſupra diſc.* 31. & *ſeq.*
g *ſupra diſc.* 28. & 31. h Mantic. *dec.* 254. *nu.* 1. add. ad Buratt. *dec.* 337. & *ſupponitur apud allegatos prox. infra.*
i *de his* Seraphin. *dec.* 515. & 1552. Burat. & add. *dec.* 126. & 483. add. ad Greg. *dec.* 156. Royas *dec.* 482. Celſ. *dec.* 76. & *frequenter.* l *tit. de juriſd. diſc.* 77. & 79. & *ſupra diſc.* 3. m *de iſta materia declarationis circa uſum* Farinac. *qu.* 159. Rovit. *pragm.* 1. *de falſ. latè* add. ad *dec.* 1. *poſt primum vol. conſ.* Farinac.
n *dec.* 236. *n.* 17. *par.* 13. *rec.* o *dec.* 783. *par.* 4. *diverſ. dec.* 364. *poſt* 2. *vel. conſil.* Farin, Buratt. *dec.* 532. add. ad *dictam dec. poſt primum vol. conſ.* Farin.
p *ſupra diſc.* 23. q *de hoc ritu titul. de credito diſc.* 116. & *infra in diſcurſu judicii exequutivi.*
r Veſtr. & add. *lib.* 3. *c.* 2. & *lib.* 7. *c.ult. Affl. dec.* 283. & 346. Capyc. & add. *dec.* 1. de Marin. *reſol.* 45. *lib.* 1. *cum aliis de quibus infra.*
ſ Gregor. & add. *dec.* 209. Buratt. & add. *dec.* 18. & 619. *dec.* 288. *nu.* 3. *par.* 11. *rec.* & *ſæpiſſimè.*
t Gregor. & add. *dec.* 140. u Gregor. & add. *dec.* 140. & 436. Buratt. *dec.* 727. & *ſæpius.*
x *Loco prox. ſuprà & dec.* 427. *p.* 9. *rec.* y *Infra diſc.* 38.
y 2. Buratt. *dec.* 727. *n.* 3. *dec.* 131. *n.* 2. & *ſeqq.* poſt Vivian. *de jure patr.* Carill. *dec.* 272. add. ad Gregor. *dec.* 71. Bich. *dec.* 501. *in princip.* z *in relatione Curiæ diſc.* 32.
a Otthob. *dec.* 176. *n.* 3. *Januen. ſeparationis thori* 24. *Aprilis* 1654. *coram Meltio, & in aliis.*
b Seraphin. *dec.* 1115. *in dicta Januen. ſeparationis thori Novembris* 1652. & 24. *Aprilis* 1654. *coram Meltio dec.* 233. *n.* 10. *par.* 7. *rec.* c Gabr. *de citat. concl.* 1. *n.* 5.
d add. ad Buratt. *dec.* 116. *dec.* 191. *n.* 5. *par.* 10. *rec.* Bich. *dec.* 589. *n.* 13. e Bich. *d. diſc.* 589. f *ſupra diſc.* 11.
g *ſupra diſc.* 9. h *tit. de feud. diſc.* 95. & *in relatione Curiæ diſc.* 28. Bich. *d. dec.* 489.
i Martin. Andr. *dec.* 9. & 19. Cavaler. *dec.* 35. & 535. Buratt. & add. 264. Bich. *d. dec.* 589. add. ad Gregor. *dec.* 416. & *infr. diſc.* 37. & 38. *agendo de tranſportatione actorum, & de nullitate.*

De legibus, & auctoritatibus, cum quibus; in ordonatoriis, vel deciſoriis, judicandum, vel procedendum eſt.

SUMMARIUM.

1 *INſtructa cauſa, ſuper ejus determinatione aſſumuntur quæſtiones.*
2 *Quod hodie legalis facultas, vel ars judicandi, & conſulendi ſit longè difficilior quam de tempore Romanæ Reipublicæ, & de ratione.*
3 *Recenſentur omnes materiæ legales forenſes, quæ hodie in jure habentur, & quæ antiquo juri civili ignotæ, vel reſpectivè cognitæ ſint.*
4 *Quare hodie procedatur per inquiſitionem in criminalibus.*
5 *Antiqui Juris Conſulti hodiè in foro practico eſſent imperiti.*
6 *De difficultate reſultante ex contrarietate Doctorum antiquorum Juris Conſultorum, & de differentia inter tempora antiqua, & moderna.*
7 *Damnatur uſus conſiliorum.*
8 *De eodem de quo n.* 2.
9 *Quod hodie requiratur majus tempus in ſtudio theoricæ.*
10 *Quare in Curia Romana manus judicis vel Advocati ſit difficilius quàm alibi.*
11 *Quale jus in judicando tenendum ſit.*
12 *Diſtinguuntur plures ſpecies legum, ſeu Juris.*
13 *De diſtinctione juris divini ejuſque diverſis ſpecibus.*
14 *De jure naturali, & de illo gentium.*
15 *De jure Civili communi.*
16 *De jure Canonico communi quale ſit.*
17 *De decreto* Gratiani *an contineat jus Canonicum.*
18 *De jure feudali communi.*

19 *De jure peculiari, vel particulari, ejuſque diverſis ſpeciebus.*
20 *Quod leges totius Principatus vel ditionis dici non debeant municipales, ſed potius jus commune, & quomodo obſerventur leges civiles Romanorum.*
21 *Et quid in foro Eccleſiaſtico.*
22 *De diſtinctione Civitatum ſubditarum, & non ſubditarum quoad earum ſtatuta, & leges.*
23 *De eodem, & de aliquibus Civitatibus ſubditis quæ fecerint leges in ſtatu libertatis.*
24 *De duplici jure Canonico communi, & particulari, & de pluribus ejus ſpeciebus, & de illo jure Canonico quod habeatur tanquam jus temporale ſtatus Eccleſiaſtici.*
25 *De jure conſuetudinario.*
26 *Jus divinum ante omnia eſt attendendum, neque illi lex poſitiva derogat, ſed benè Papa vel jus Canonicum illud declarant, dantur exempla.*
27 *Quando legi laicali tribuatur ſtatuere ſuper iis quæ pendent à jure divino.*
28 *Qualem declarationem, vel legem judex in hoc ſequi debeat.*
29 *Unde proveniant abuſus, & inconvenientia.*
30 *De jure divino veteris Teſtamenti.*
31 *De jure naturæ vel gentium, quod explicatur quale ſit, & an ei derogetur, & de diverſis ſpeciebus juris gentium.*
32 *De jure poſitivo ejuſque diſtinctione inter Canonicum, & civile, ſivè prophanum & temporale.*
33 *In quibus cauſis ſemper in omni foro, & inter quaſcumque cauſas ſervari debeat jus Canonicum, ſeu Eccleſiaſticum.*
34 *In materia præſcriptionis ſervandum eſt jus Canonicum in omni foro.*
35 *Juramentum etiam in cauſis prophanis operatur, ut attendi debeat jus Canonicum etiam in foro laicali.*
36 *Idem in cauſis prophanis, quæ pendeant ab articulo Eccleſiaſtico putà uſurarum vel matrimonii, & quando in his judex laicus ſe ingerat.*
37 *In foro laicali cum laicis in cauſis indifferentibus eſt ſervandum jus civile ſeu laicale.*
38 *Recenſentur caſus, in quibus clericus litiget in foro laicali.*
39 *Quale jus iſto caſu debeat ſervari, dantur diſtinctiones.*
40 *In cauſis feudi procedendum eſt cum legibus laicalibus feudi, & in foro laicali etiam cum perſonis Eccleſiaſticis.*
41 *In foro Eccleſiaſtico regulariter procedi debet cum jure Canonico.*
42 *Quando etiam in hoc foro, & cum perſonis Eccleſiaſtici procedi debeat cum jure civili.*
43 *De eodem ſuper actibus geſtis in ſtatu laicali.*
44 *Statutum alicujus Univerſitatis ſubalternæ eſt primo loco attendendum & quando.*
45 *Statutum loci particularis prævalet ſtatuto Civitatis dominantis.*
46 *De eodem de quo ſuprà nu.* 20. *ut jus Principatus dicatur ibi commune.*
47 *Deficientibus juribus particularibus, attenditur jus commune civile in foro ſæculari, & in ejus defectum jus Canonicum.*
48 *His omnibus deficientibus recurrendum eſt ad jus Provinciarum, vel Civitatum adjacentium.*
49 *De jure Canonico ſeu Eccleſiaſtico, tam particulari quam communi, & de ordine inter ipſa.*
50 *Deficiente Canonico, an debeat recurri ad jus civile, vel potius ad traditiones Sanctorum Patrum.*
51 *De Judeis, qui vivunt inter Chriſtianos præſertim in Italia.*
52 *Quale jus cum Judeis, vel inter eos debeat ſervari.*
53 *Ubi ſtatutum locale diſponat quod in ejus defectum, attendatur jus commune, quale ſit iſtud jus, an commune omnibus vel illud Principatus, vel Civitatis dominantis.*
54 *Conſuetudines loci ſubditi etiam contrà jus attendantur, quare & quando.*
55 *Quid de jure ſcripto particulari, & præſertim de Conſtitutionibus ſynodalibus.*
56 *De non uſu Concilii Tridentini in aliquibus locis.*
57 *Leges laicales, quæ requiſita deſiderant, ut obligent.*
58 *Quid de legibus Papalibus, an in eis detur de non uſu.*
59 *An leges de novo additę in Codicilibus modernis, habeant vim legum.*
60 *Quid de legibus quæ ſint univerſales in toto Principatu, & quid requiratur, ut valeant, & ſint obligatoriæ.*
61 *Civitates ſubditæ non poſſunt ordinare ſtatuta præſertim contra jus ſine licentia, vel approbatione Principis, & de duplici ſpecie confirmationis.*
62 *De effectu, vel operatione in forma ſpecifica, vel in forma communi.*
63 *Quomodo cognoſcatur, an ſit in forma ſpecifica vel communi, & quid in confirmatione præſumpta.*
64 *De ſtatutis Capitulorum, & Collegiorum.*
65 *Jus dubium magnam recipit interpretationem ab obſervantia, cum declarationibus.*
66 *De differentia inter jus commune, & ſtatutarium, ſeu municipale, quodque iſtud ſtrictè, & rigoroſè intelligi debeat, prohibita extenſione, quod declaratur.*
67 *Ubi jus commune vel particulare ſit dubium, recurrendum eſt ad interpretationes DD. vel ad deciſiones Tribunalium.*
68 *Quod hodie cum interpretationibus, vel opinionibus DD. vel cum deciſionibus Tribunalium procedatur, & de ratione.*
69 *Quare uſus textuum hodie non habeatur ut antiquitus in judicando, & conſulendo.*
70 *Quod primo loco attendi debeat ſtylus judicandi Tribunalis, in quo cauſa pendeat.*
71 *Qualis proprie dicatur ſtylus Tribunalis, dantur aliqua exempla.*
72 *De differentia inter ſtylum in deciſoriis, & in ordinatoriis.*
73 *Quod deficiente ſtylo, primum locum occupent deciſiones Tribunalium cum diſtinctione.*
74 *De aliis deciſionibus, & de differentia inter diverſas ſpecies deciſionum.*
75 *Quod in hoc adaptentur termini fidei, quæ teſtibus præbenda eſt.*
76 *De aliis auctoritatibus DD. eorumque gradibus, & de modo eas attendendi.*
77 *Quid principaliter in doctrinis, ac deciſionibus attendi debeat.*
78 *An ſit potius deferendum auctoritatibus quam rationibus, vel è contra.*
79 *Quare hodie non intrent labores, qui habebantur, apud antiquiores ſuper cumulo auctoritatum, & allegationum.*
80 *Quale judicium deſuper dari valeat, & quomodo Judex ſe gerere debeat.*
81 *Quales partes concurrere debeant in judicibus, & quibus aſſimilentur.*
82 *De quæſtione an lex ſit effectus voluntatis, vel effectus rationis, & ad quid deferviat.*
83 *De propoſitione, quod doctrina punctualis attendi debet pro caſu legis.*
84 *De aliis regulis tenendis in auctoritatibus Doctorum.*
85 *Quare neceſſaria ſit ſcientia theorica ſeu ſcholaſtica, & num.* 90.
86 *Sunt diſtinguendi etiam caſus, eorumque diverſæ circumſtantiæ.*
87 *De legibus novis, quando trahantur ad præterita.*
88 *De ſtylis eorumque diverſitate, & qui attendi debeat per delegatum vel per exequutorem.*
89 *De legibus & ſtatuti laicalibus cum clericis, & exemptis.*
90 *De eodem de quo n.* 85.
91 *De aliis ad materiam.*

DISC. XXXV.

ABſoluto proceſſu, & juxta ordinem ſuperius recenſitum, adeout cauſa inſtructa ſit, atque poſita ſub Judice in limine expeditionis, In hoc ſtatu cadunt quæſtiones juris ſuper modo illam determinandi, utraque Partium contendente, ut ſibi potius juris diſpoſitio aſſiſtat, tam ſuper negotii principalis determinatione, quam circa intentatæ actionis, vel judicii competentiam, ſive proceſſus benè, vel male ſervatum ordinem; Cum etenim Reorum ſit fugere, eorumque victoria conſiſtat in non jure Actoris, Sive illud ratione juſtitiæ, ſive ratione ordinis, vel incompetentiæ actionis provèniat, undè propterea quando abſolutoriam reportare non valeant in meritis ſuper ſuarum exceptionum canonizatione, illam reportare ſtudent ab illius judicii obſervatione, ſive quod illius proceſſus ædificium corruat, atque cogatur Actor ex integro

alium inchoare; *a* Hinc propterea, tam in deciſoriis, quàm in ordinatoriis, iſta juris inſpectio cadit.

Noſtris autem temporibus, longè majoris, Judicium, ac defenſorum labores, & difficultates deſuper dignoſcuntur, ideoque longè major doctrina, & petitia neceſſaria eſt, quam in adeo celebratis antiquæ Romanæ Reipublicæ, vel Imperii, Juris conſultis & Senatoribus dignoſceretur, quoniam tunc in univerſo Imperio, quod totum ferè Orbem complectebatur, tanquam in unica ditione; unoque Imperio, unica lex habebatur ab eodem legislatore edita, ideoque non habebatur magna legum, ac Principum diverſitas, qualis hodiè habetur.

Ac etiam, quia, major pars juridicarum quæſtionum forenſium, quas hodie habemus, ex ejuſdem Imperii ſciſſura, totque nationum, & dominiorum diverſitate, illis ignota erat, adeout ad pauca eorum eruditio reſtringi videretur, laicalem forum, prophanaſque vel temporales materias tantùm concernentia; Hodie verò, ultra adeo notabilem generalem diverſitatem, inter jus canonicum, & civile, ſive inter forum eccleſiaſticum, & temporalem, ipſaſque materias ſpirituales, & prophanas; Adhuc in ſingulis cauſarum generibus vel materiis, magna legum vel quæſtionum diverſitas dignoſcitur, atque major pars illarum materiarum, quas hodiè habemus, antiquis Romanis ignota erat, ut legum civilium tenor comprobat.

Retento ſiquidem hujus Theatri ordine, ignota erat illa feudalis materia de qua *in primo libro* agitur, dum, ſive à Longobardis, ſive à Normandis, ſive à Germanis feudorum uſus derivaverit, hoc unum eſt quod, ut earundem legum civilium tenor oſtendit, hæc materia tunc ignota erat. *b*

Quamvis item aliqua modica pars illorum jurium regalium, de quibus *in ſecundo libro* agitur, eidem juri innoteſceret, adhuc tamen major pars ignota erat, dum pleraque bona & jura, quæ tunc nullius erant, adeout primò occupantis fierent, ſive etiam juris privati, nunc Principis vel Reipublicæ effecta ſunt, atque tractari ſolent ſub Regalium termino ſeu vocabulo, quod eiſdem legibus eſt ignotum. *c*

Aliquam modicam partem eorum, quæ *in tertio* Juriſdictionis, ac præeminentiarum *libro* continentur, antiquiores agnoverunt, circa ſcilicet majorem vel minorem competentiam Judicium, & Magiſtratuum, ejuſdem fori laicalis; Vel circa aliquas juriſdictiones, vel præeminentias Civitatum. Ignota verò erat, major, ac notabilior pars juriſdictionalium quæſtionum, inter utrumque forum, eccleſiaſticum, & laicalem; Ac etiam in quolibet eorum genere, inter plures Principes; ſive inter diverſos hierarchicos ordines eccleſiaſticos *d*; Ut etiam in præeminentiarum materia dignoſcitur, *e* dum aliquod parvum lumen eorum, quæ ad eccleſiaſticas dignitates ſeu præeminentias pertinent, aliquæ noviſſimæ Græcorum leges, poſt Imperii translationem præbent.

Servitutum, & emphyteuſis, ac locationis & conductionis materiæ, quæ *in quarto libro* continentur, Romanis notæ quidem erant; Adhuc tamen materia retractuum, quam hodie ex municipalibus legibus habemus, penè ignota erat. *f*

Latius verò tunc patebat, atque frequentius forum occupabat illa, quæ hodie nimium rara, peneque nobis ignota eſt materia ſervitutum perſonalium, ac manumiſſionum, nec non ſtatus, vel juriſpatronatus prophani; ſivè quæſtiones *l. Aquiliæ* & ſimiles, quæ nobis in foro penè ignotæ, ſunt, adeout ſcholaſticorum pabulum remanere videantur; Id autem provenit ex prohibitione, quam lex chriſtiana induxit, ut chriſtianus, chriſtianum ſervum non faciat, undè propterea adeò frequentium *poſt liminii*, *ac legis Corneliæ* quæſtionum, hodiè quaſdam modicas reliquias, ſivè raram imaginem in foro habemus. *g*

Omninò autem ignotæ erant, uſurarum, & cambiorum, ac cenſuum materiæ, quæ *in quinto libro* continentur; *h* illi ſiquidem cenſus, de quibus leges civiles agunt, diverſam habent ſpeciem eorum, quos reſervativos dicimus; Illa verò hodie frequentior ſpecies eorum, quos dicimus conſignativos, ignota erat; Quinimo antiquis etiam canonibus ignota, cum ab aliarum regionum, Germaniæ præſertim, & Hiſpaniæ uſu, iſte contractus derivaverit, non antè Martini quinti tempora, inter Apoſtolicas Conſtitutiones, vel alias leges notus. *i*

Idemque in cambiis literariis ſequutum eſſe, ob Romani Imperii ſciſſuram, totque dominiorum induƈtam diverſitatem, magis communis ſcribentium ſchola docet; *l* Et quamvis de uſuris leges civiles agant, eas tamen lex canonica, pro divinæ legis obſervantia, in utroque foro apud catholicos damnavit ac abolevit, unde propterea longè diverſa eſt earum hodierna tractatio, quam antiqua.

Societas verò officiorum, de quibus *in eodem libro* agitur, nedum antiquis, ſed etiam modernis ignotæ ſunt, extra Curiam Romanam, cujus peculiaris & ſingularis iſtæ contractus videtur. *m*

Dotalis materia, quæ *in ſexto libro* continetur, multum quidem apud antiquos tractata eſt; Adhuc tamen ſuper lucris dotalibus nimium apud modernos alterata, cum illæ donationes propter nuptias, de quibus antiquæ leges agunt, rem diverſam ab his lucris contineant, undè propterea eas ab aula receſſiſſe, communis eſt traditio, ut è converſo de conſequenti probabilius eſt, quod ab aula receſſerit antiqua prohibitio, ne dotium fidejuſſores dentur, multæquæ aliæ dignoſcuntur differentiæ.

Donationes quoque ac etiam emptiones, & venditiones, aliæque alienationes vel prohibiti contractus, de quibus *in ſeptimo libro* agitur, quamvis antiquis innoteſcerent, nihilumque frequenter apud eos agerentur; Adhuc tamen hodiè circa hujuſmodi materias quamplura habentur eis ignota, ſivè notabiliter alterata, Ut (ex. gr.) ſunt donationes contemplatione matrimonii, de quibus in ea forma, in qua hodie in uſu habemus, leges civiles non agunt; Ac etiam ſunt illæ ab eis prohibitæ donationes, aliique contractus inter conjuges, vel inter patrem & filium reſpectivè prohibiti, ratione juramenti ex canonica lege revalidati, ſive ſunt alienationes bonorum Eccleſiæ, ac etiam illæ alterationes quæ in alienationibus, & contractibus minorum, & mulierum ſuper quibuſdam majoribus ſolemnitatibus per adeò frequentes præſertim Italiæ leges municipales introductæ ſunt, adeout notabiles dignoſcantur differentiæ. *o*

Ut etiam dignoſci videntur, in debiti, & decreti, & currentis commercii quæſtionibus, de quibus *in octavo libro* agitur, vel circa aſſecurationes, vel circa literas cambii, aliaque multa in eodem libro contenta, quæ à moderno uſu, atque a legibus municipalibus potius irrepſiſſe conſtat, eiſdem antiquis legibus ignota.

Teſtamentorum ac hæreditatum, nec non legitimæ & trebellianicæ, aliarumque detractionum materiæ, quæ *in nono libro* continentur, antiquis quidem, cum majori rigore longeque majori ſcrupoloſitate innoteſcebant, undè propterea majores oriebantur quæſtiones ob eas formalitates, quas ipſæmet leges viles Græcorum in parte temperarunt, circa hæredis inſtitutionem, in parte verò auxerunt, circa privilegia legitimæ, ac circa teſtamentorum ſolemnitates; Adhuc tamen notabiliter diverſus eſt odiernus uſus, præſertim in materia teſtamentaria, dum antiquis ignota erat apud modernos frequentior illa teſtandi forma mixta, quæ de utraque, ſolemnis, & nuncupativi ſpecie reſultat, quam ſub nuncupationis implicitæ vocabulo explicamus, Prout etiam in prophanis, ac non privilegiatis ultimis voluntatibus, quæ ab eiſdem legibus civilibus normam recipiunt, ignotus fortè antiquis erat modernus, adeò frequens ac penè generalis uſus redigendi teſtamenta, aliaſque ultimas voluntates ab initio, in ipſomet actu teſtandi, eodemque teſtatore vivente, ad formam publicam, undè propterea penè abolitæ ſunt illæ ſcrupuloſæ ſolemnitates, quæ in recognitione & in apertura, vel reſpectivè in publicatione requirebantur, ut etiam hodiè requirerentur, quando in antiqua forma privata id ſequeretur.

Ignotaque erat etiam ea teſtandi forma, quam in terris Eccleſiæ etiam in prophanis coram Parocho & duobus teſtibus, ex juris canonici diſpoſitione habemus; Ac aliæ duæ ſpecies, quæ nullis juris poſitivi ſubjacent ſolemnitatibus, ſed ſola probatione naturali contentæ ſunt, ut contingit in ultimis voluntatibus, ad pias cauſas, ac in illis, quæ ex Principum indultis præſertim verò Summi Pontificis ità fiant; Quamvis iſte duæ ſpecies normam accepiſſe videantur ab ipſarum legum diſpoſitione in teſtamentis quæ inter liberos fiant; Neque deſunt regiones, in quibus, ex particularibus legibus ſcriptis, vel non ſcriptis, longè diverſam formam teſtamenta habeant. *q*

Prout etiam legitimæ privilegium ſuper plenaria libertate, ac exemptione ab omni onere, moderna DD. cautela penè abolevit; Quinimo in pleriſque partibus leges municipales illius ſubſtantiam deſtruxerunt atque recepta modernorum traditio illas detractionum prohibitiones recepit, quas antiquæ leges damnant præſertim circa detractionem trebellianicæ, quę filiis primi gradus competat. *r*

Illæ-

Illaque libertas, quæ beneficiato hæredi per noviſſimas leges civiles conceditur, tute ac impunè ſolvendi creditoribus vel legatariis primo venientibus, per modernorum judiciosam, ac rationabilem praxim, nimium reſtricta eſt; Aliæque plures circa hæreditates vel hæredes introductæ ſunt alterationes antiquis ignotæ. *f*

Fideicommiſſa, de quibus *in decimo libro* agitur, apud antiquos quidem frequentius ac fortè magis, quàm apud modernos in uſu erant; Adhuc tamen notabilem receperunt alterationem circa multas quæſtiones excitatas per ipſarum legum Interpretes poſt earum inventionem ſivè reſtitutionem ab illis tenebris, ſub quibus lex ſæculorum ſpatio & ultra ſteterunt; Tum etiam ob majoratuum & primogeniorum introductiones hodiè adeò frequentes, quorum uſum apud antiquos non fuiſſe, ipſarum legum tenor oſtendit, Adeout hodierna fideicommiſſaria materia longè magis pateat, multiſq; ſcateat novis terminis & quæſtionibus, quæ in antiquis legibus non habentur. *t*

In legatis, de quibus *in undecimo libro* agitur; Ubi de prophanis agatur, modica dignoſci videtur differentia inter antiquos, & modernos, dum cum ipſarum legum civilium regulis proceditur; Adhuc tamen aliquæ habentur diverſitates ſeu alterationes; Vel circa moderationem antiqui rigoris *Liboniani Senatus conſulti*; Vel circa falcidiæ prohibitionem quæ reſultet clauſulis ſalutaribus, ex quibus legata, eam recipiunt firmitatem, quam ex dictarum legum rigore non haberent; Generaliter verò in iis, quæ ad pias cauſas facta ſint, eadem inolevit diverſitas vel alteratio, quæ in teſtamentis inſinuata eſt, ſuper exemptione à quibuſvis juris poſitivi ſolemnitatibus. *u*

Et quamvis, etiam hodiè, in materia inteſtatæ ſucceſſionis, de qua eodem *undecimo libro* agitur cum ipſarum legum civilium diſpoſitione & ordine, in ipſomet foro eccleſiaſtico procedatur, dum lex canonica nil deſuper innovaſſe videtur, Adhuc tamen, & quidem magna dignoſcitur differentia ſeu alteratio, quæ à ſtatutariis, vel particularibus legibus derivat; At etiam aliqua ab ipſo jure canonico moderante illas ſecundò nubentium pœnas, quæ non concernant favorem liberorum primi matrimonii. *x*

Penè autem ignotam eſſe antiquis materiam renunciationum *in eodem libro undecimo* contentam, juxta illum uſum, quem moderni habent, ipſarum legum tenor probare videtur; Quinimò & ipſam ignotam eſſe ipſis primis ac antiquioribus Interpretibus poſt inventionem, quibus, comparatione antiquorum Juriſconſultorum Romanæ Reipublicæ, modernorum vocabulum congruere ſolet. *y*

Item plerique legum civilium rigores, qui prius vigebant, circa conventiones, & pacta, quæ viventium hæreditates, & ſucceſſiones concernunt; Sivè ratione juramenti; Sivè ex illa conſuetudinis; Aut ex non ſcripta rationabili æquitate, magnam pariter alterationem receperunt. *z*

Omninò autem ignotæ antiquis erant quamplures, atque in Romana præſertim Curia, adeò frequentes eccleſiaſticæ vel ſpirituales quæſtiones Eccleſiaſticorum beneficiorum, & canonicatuum, ac parochialium, nec non electionis, & eccleſiaſtici juriſpatronatus, & eccleſiaſticarum penſionum, ac decimarum; Ac etiam ſæcularium & regularium clericorum, nec non Epiſcoporum, aliorumque Prælatorum, vel cenſurarum, ac ſacramentorum aliorumque divinorum, de quibus *in duodecimo*, *decimotertio*, *& decimoquarto libro* agitur. *a*

Et quamvis nuptialis ſeu matrimonialis materia, in eodem *decimoquarto libro* peracta, antiquis nota ſit, atque in civilibus legibus retracta habeatur; Attamen longè diverſus eſt hujus materiæ præſens ſtatus ab antiquo; Tum ratione formæ nuper inductæ à Concilio Tridentino; Tum etiam ratione libertatis, quæ per ſacros Canones demandata eſt; Clarius verò per idem Concilium, abolendo illas diſtrictiones, quas à conſenſu parentum, & ab aliis in jure civili diſpoſitis, illud patiebatur, cum pleriſque diverſis diſpoſitionibus, undè propterea in eo dignoſcitur omnimoda diverſitas. *b*

Eademque, ac major differentia dignoſcitur inter illud jus patronatus libertorum vel ſepulchrorum, de quo leges civiles agunt, ab illo patronatu eccleſiaſtico de quo hodiè in foro agi contingit; Ut etiam in decimis; ac aliis hujuſmodi, in quibus vocabula, utramque ſpeciem, prophanam ſcilicet, & eccleſiaſticam complectuntur. *c*

4 Judiciorum demùm pariter, nimium diverſus eſt ſtatus, Siquidem in criminalibus jus civile diſtinguit publica à privatis, ad denotandum, in quibuſnam cuilibet accuſandi libertas daretur, & in quibus id non niſi iis, qui injuriam paſſi ſunt id competeret, raros dando caſus inquiſitionis ex officio, Hodie verò, quamvis neque regula generalis quibuſcumque locis, & caſibus applicabilis deſuper ſtatui valeat, ob tot principatuum, vel tribunalium diverſos ſtylos, & leges; Pro frequentiori tamen praxi, penè ubique recepta, quaſi in omnibus, inquiſitio intrat, atque ex officio proceditur; Ex ea differentiæ ratione, quod apud Romanos cum prudentiſſimis politicis regulis uſus inolevit, ut ſine aliquo dedecore, etiam extraneis, qui nullum intereſſe haberent, vel injuriam paſſi eſſent, pro Reipublicæ quiete, & tranquillitate, licitum eſſet, accuſatoris, vel inſtigatoris partes aſſumere, quinimò ad meritum, & laudem id potius refrebatur, juxtà ea, quæ de Cenſoriis Catonibus & de aliis zelantibus patritiis, vel civibus apud antiquos chroniſtas habentur; Hodie verò in ipſiſmet offenſis, vel injuriam paſſis, nedum nobilius, ſed etiam mediocris civilitatis, indecorum, ac verecundum reputatur in judicio accuſare, quaſi quod cum privata vindicta injuriam propulſare congruat, ideoque ad inquiſitionem ex officio procedendum eſt; Prout etiam jure civili attento publicatio bonorum, nonniſi pro utriuſque divinæ & humanæ majeſtatis læſione intrabat, juxta diverſorum principatuum ſtylos, quinimò juxtà ejuſdem principatus diverſas provincias diverſiſſima eſt praxis.

Hic proindè ſi reſurgerent illi peritiſſimi practici antiquæ Curiæ Romanæ, vel antiqui Capitolii, nunc prorſus idiotæ cenſendi venirent, dum non ſolum inter diverſos principatus, vel ejuſdem diverſas provincias, ſed inter ejuſdem Civitatis, vel loci Judices, & Tribunalia, longè diverſa eſt praxis, nedum ubi fori diverſitas accedat, quæ id rationabiliter cauſat, ut contingit inter forum eccleſiaſticum, & laicalem, ſed etiam inter plura Tribunalia ejuſdem fori; Ut præſertim in Urbe praxis docet, quod diverſiſſima eſt praxis fori capitolini, ab illa aliorum Tribunalium; Quinimò, & inter eadem, dum in pleriſque diverſi ſunt ſtyli Rotæ ab illis Cameræ, vel Auditoris Cameræ, & Vicarii, & ſic pariter inter alia. 5

Major item difficultas apud modernos, oritur ob adeo magnum cumulum ſcriptorum, ex quibus de conſequenti, tam magna irrepſit opinionum diverſitas, quæ inter Tribunalia quoque dignoſcitur, etiam ejuſdem principatus, vel Civitatis; Multò magis ubi diverſitas principatus quoque accedat. 6

Ob iſtud autem inconveniens, quantùm ex chronicis, vel ex libris, qui fortunam habuerunt exemptionis à ſepultura oblivionis, atque apud nos remanſerunt; Habebatur quidem magna copia voluminum continentium reſponſa prudentum ac Principum Conſtitutiones uſque ad bis mille volumina, & ultra, ex quibus corpus civile Pandectarum, & Codicis deſumptum eſt, cum magna contrarietate, vel ſuperfluitate, & inter ipſamet reſponſa, quæ in pleriſque etiam deficiebant, undè propterea, juxtà dictum Poetæ Hæruſci, Juſtinianus ſuperflua ſubſtulit, atque vana implevit; Attamen hujuſmodi voluminibus, exequanda videntur noſtra volumina deciſionum Tribunalium, ut præſertim docet praxis Principatus Magni Ducis Hetruriæ, quod per officiales ad id particulariter deputatos, tanquam per ſpeciem archivii conſervantur illorum Tribunalium ſeu Rotarum deciſiones, quæ ibi motiva appellantur; Ut etiam in Curia (ex privatis tamen diligentiis profeſſorum) in Rotæ deciſionibus praxis docet; Verùm non habebatur tàm magna copia Interpretum, & Gloſatorum, ſeu Repetentium, vel tractatus, & quæſtiones ex privato labore peragentium.

Et quod pejus, ac intolerabilius eſt, tàm magna copia consiliorum, quibus, indebitè reſponſorum nomen, ſeu terminus adhibetur, cum ſint orationes, vel informationes venales ad pecuniam, vel ad opportunitatem æditæ; Non quidem ad veritatem eruendam, ſeu elucidandam cum recta intentione reſpondendi in ea controverſia prout de jure, ſed potiùs cum fallacibus, & apparentibus argumentis, & captioſa conſarcinatione concluſionum, ad ipſam veritatem velandam, & offuſcandam; Ideoque certum eſt, quod longè difficilior dicenda eſt legalis forenſis facultas de præſenti, quàm temporibus antiqui Romani imperii, quando ſolam legum civilium peritiam habere ſufficiebat, ut penè ubique terrarum tanquam in unico principatu, qui cum eiſdem legibus, ac ſtylis viveret; quis ſapiens, ac peritus eſſet; Hodiè verò, tanta eſt diverſitas, quod non ſolum peritiſſimi, ac primarii profeſſores unius Civitatis, vel principatus, quodammodo irriſione digni ſunt, 7 8

sunt, apud professores alterius; Sed quod magis est, in una, eademque Civitate, illi professores, qui in aliquibus Tribunalibus versantur, peritissimi quidem sunt in illis materiis, quæ in iis Tribunalibus agantur, prorsus autem inexpertis in aliis.

9 Atque hinc sequitur, quod si Justinianus, attento eo tempore, in quo una lex civilis tantùm habebatur in universo Orbe uniformis, atque per ipsum ad illum ordinem, ac aliqua brevia volumina redacta, congruum & necessarium reputavit quinquennale scholasticum studium, priusquam judicandi, vel respondendi de jure, munus assumatur; Quid igitur dicendum erit hodiè, quòd, nedum legum civilium, sed Canonum, Conciliorum, Apostolicarum Constitutionum, legum feudalium, & tot legum municipalium, ac etiam aliquam dogmaticæ, & moralis theologiæ peritiam habere oportet; Omniumque istorum jurium peritia non sufficit, nisi major ac difficilior interpretum & scriptorum peritia habeatur, ut veræ magisque receptæ opiniones à minus veris, minusque communibus, sive limitationes à regulis distingui valeant, Et tamen nec unus quidem annus in scholastico, & theorico studio adhiberi solet.

10 Magis autem, quam alibi, in Romana Curia, in Judicibus & defensoribus, seù de jure respondentibus, ista magna difficultas dignoscitur; dum ob utriusque, pontificii, & temporalis principatus unionem in uno Principe; Et consequenter, ob utriusque fori competentiam, ac unionem in uno Tribunali, in omnibus præmissis, ac aliis adeò inter se diversis materiis, ad utrumque forum respectivè pertinentibus, & quæ cum adeò diversis legibus; Civilibus; Canonicis; Theologicis; Feudalibus; Et municipalibus regulandæ sunt; Adeout frequenter, in una, eademque hora, de jure respondere oporteat super omnibus adeò diversis juribus, vel materiis, dum alibi (ut præmissum est), ad eas tantùm materias, Judicum, & Advocatorum peritia restringitur, quas agant illa Tribunalia, in quibus, tanquam Judices, vel tanquam Advocati versentur.

Præsupposita, itaque ista peritia, in ipsius Judicibus, vel in eorum Assessoribus & Consiliariis; Ac etiam, stante tam magua legum, & opinionum diversitate; Quatenus ad rem nostram pertinet, cum quibus scilicet legibus, vel stylis, in causarum decisionibus, vel ordinationibus procedendum sit.

11 Reflectendum in primis est, ad ipsarum legum diversitatem ac naturam; seu qualitatem causarum, ut in singulis, cum illis respectivè legibus diversis, procedi debeat, quas subjecta materia patiatur; Dum, in aliquibus casis cum jure civili; In aliis cum canonico; In aliis cum feudali; In aliis cum municipali, vel consuetudinario jure est judicandum. Et in aliquibus, cum regulis theologicis.

12 Quare pro ista congrua applicatione, distinguendo diversa legum seu juris species; Aliud (juxta nostrorum majorum divisiones), est jus Divinum. Aliud naturale. Aliud gentium. Aliud civile commune. Aliud canonicum commune. Aliud civile particulare, seu municipale. Et Aliud canonicum particulare.

13 Divinum subdistinguitur, in illud veteris & novi Testamenti. Atque istud posterius subdistinguitur, in expressum, ac directum, quod in Evangelio habetur, sive illud quod Ecclesia tanquam tale recipit ex traditionibus Apostolorum, qui ab ore Christi audierint. Et illud divinum, quod magis remotè provenit ab Ecclesiæ, ac Sanctorum Patrum magis receptis propositionibus, in quibus theologia præsertim dogmatica consistit, & quæ distinguit catholicos, qui has propositiones amplectuntur, ab hæreticis, & scismaticis, qui eas respuunt, seu amplecti nolunt.

Primùm verò veteris Testamenti, quod continetur in ea Biblia, quæ per Ecclesiam catholicam probata, & authenticata sit, & non aliàs, pariter subdistinguitur in tres species, quoniam. Aliud est cerimoniale seu misticum. Aliud judiciale. Et aliud morale.

14 Natura verò juris, subdistinguitur in primævum & secundarium; Ut primævum sit illud, quod à solo naturæ instinctu proveniens, tàm hominibus, quàm brutis, & animalibus commune sit; Secundarium verò illud, quod omnibus hominibus, pro sola humana conditione, absque regionum, vel nationum, ac morum diversitate, est omnibus commune, & uniforme. Illudquè ab aliis, jus gentium primævum appellatur. Aliud verò jus gentium, quod secundarium dicitur, est illud, quod non proveniat à scripto jure civili Romanorum, & ex ejus nova dispositione, sed sit circa ea, quæ prius plerisque aliis gentibus & nationibus, communia, seu in usu erant.

Jus civile, in ejus lata significatione, omneś subsequentes species legum complectitur, quasi quod sit idem, ac illud genus seu vocabulum generale quod (excepto jure divino & naturali) omnes leges humanas sub se complectitur, & quod humanum, seu positivum dicitur. Verùm in stricta significatione, juxta loquendi usum legistarum civile. Jus commune, est proprie illud, quod ex auctoritate Romanæ Reipublicæ, seu Romani Imperii, conditum est, atque est regiſtratum, juxta compilationem Justiniani, in quinquaginta libris Digestorum, seu Pandectarum, qui tria constituant volumina; Digesti scilicet Veteris; Infortiati; Et Digesti novi. Ac etiam in eo volumine, cui Justinianei novi Codicis nomen tribuitur. Et in quinto quod dicitur Authenticorum, atque sub se continet plures Imperiales novellas Constitutiones, ac etiam quatuor libros Institutionum Imperialium. Undè propterea, ille Codex, qui Theodosianus dicitur, sivé alii Codices, qui alterius quam Justiniani auctoritate compositi sint, juris communis nomen, ac auctoritatem non merentur; nec habent.

Jus canonicum commune est illud, quod continetur in 16 quinque libris Decretalium juxta compilationem Gregorii IX. & in altero, qui Sextus dicitur juxta compilationem Bonifacii VIII. ac etiam jn Clementinis, & Extravagantibus, quæ post eundem Sextum ex Apostolicæ Sedis auctoritate regiſtratæ sunt. Ac etiam in Conciliis generalibus à Sede Apostolica approbatis. Et in illis Apostolicis Constitutionibus, quæ per viam legis universalis per Papam uti Papam pro Ecclesia universali æditæ sint.

Quamvis etenim corpus canonicum ex alio quoque ma- 17 jori volumine constitui videatur, quòd Decretum Gratiani dicitur: Revera tamen istud non habet, legis, vel canonum auctoritatem, cum privati Doctoris collectionem contineat. Atque eatenus aliqui canones in eo regiſtrati, legis necessariam habent auctoritatem, quatenus ex se ipsis, eam secum ferant, quia nempè sint aliquorum Conciliorum generalium decreta ibi regiſtrata, vel tales Sanctorum Patrum sententiæ, quod eas tanquam canonicas, Ecclesia Catholica receperit. *d*

Jus feudale, quod pariter commune dicitur, ad differentiam illarum particularium legum, & Constitutionum, quæ super singulorum principatuum feudis æditæ sint. Sunt 18 illæ consuetudines, quæ prius non scriptæ, in Lombardia, cum introductione feudorum, ex quodàm tacito infeudantium, & infeudatorum consensu, ac usu servari cæperunt, illæque in scripturam privata auctoritate redactæ fuerunt in eam, quam hodiè habemus formam, per Obertum scilicet, & Gerardum. Attamen quia in Italiæ, & Germaniæ provinciis, in quibus magis feudorum usus invaluit, communiter receptæ sunt; Idcircò authenticarum legum vim obtinuerunt, atque juris communis feudalis nomen, seù vocabulum sortitæ sunt. *e*

Jus particulare, seu municipale civile, ideſt propha- 19 num, vel temporale, ab aliquibus explicatur, ut sit omne illud particulare jus, quod cum fæculari potestate, in prophanis materiis, conditum sit, ità confundendo Constitutiones, & Pragmaticas, quas Principes supremi ordinant pro universo principatu, vel ditione, cum Statutis particularibus, quæ fiunt per Civitates, vel per singula loca intra eorum territorium, ità generaliter istud appellando jus statutarium, vel municipale, atque cum eisdem regulis, ac propositionibus tractando. Verùm clarum est æquivocum, quoniam sub nomine juris statutarii, vel municipalis in temporalibus, proprié veniunt illa Statuta, vel ordinationes, quæ fiant per Civitates subditas, aliave inferiora loca, juxtà frequentem Italiæ praxim. Sivé per Barones, & domicellos pariter subditos, adeout non habeant facultatem derogandi juri communi, sub quo etiam inviti vivere debeant. Secùs autem, ubi de legibus, & ordinationibus, quæ fiant per Principem supremum, & absolutum, sivé per feudatarium dignitatis, qui habeat jus principatus, & regalia majora, & præsertim istud derogandi, vel dispensandi legibus, easque denuò condendi. Aut de illis Civitatibus, quæ libertatem sibi vindicaverint, à quocumque Principe vel dominante, adeout se gerant pro Republica, cum eodem jure principatus, & regalium, quamvis sub alicujus adjacentis Principis protectione vivant.

His etenim casibus, erroneum est, hujusmodi leges ap- 20 pellare statutarias, vel municipales, ab alia lege communi exorbitantes, quoniam verè, ac propriè sunt leges communes, & primariæ principatus, & quæ prævalere debent prædictis legibus civilibus Romanorum, quibus juris communis civilis, ex communi usu nomen tribuitur; Siquidem juxta legalem historiam alibi insinuatam; *f* istæ leges Romanorum in singulis respective principatibus, vel dominiis independentibus, habent vim legum, non ex auctoritate earum legislatoris, sed potiùs ex illa ipsius Principis, vel Domini localis, vel ex illa ipsius Reipublicæ, quatenus illas servare placeat, neque in contrarium statuatur. Ut habemus in Civitate Venetiarum. Ideoque est potiùs jus subsidiarium, juxtà illam comparationem, quam habemus in foro ecclesiastico, sive in terris Ecclesiæ, inter jus canonicum, & istud civile, quod scilicet civile attendendum est in subsidium, in illis casibus, in quibus per Canones non fuerit aliter provisum ob eorundem Canonum ordinationem. *g* Ac propterea istud particulare jus principatus, verè & propriè in eo est commune. *h*

21 Dicitur autem particulare, adeout judicetur minoris auctoritatis, quam dictum jus commune civile Romanorum, eo quia non est commune pluribus aliis principatibus. Atque in eodem quoque principatu est inferiùs, ex eo quod in foro ecclesiastico non habeat illam majorem vim obligatoriam, quam habeat alterum jus commune Romanorum; Non quidem ex se ipso, & ex propria virtute seu operatione, sed quia Canones istam vim huic juri communi Romanorum, ita recepto, non autem legibus particularibus principatus tribuerint.

22 Hinc proindè, frequens detegitur æquivocum modernorum Pragmaticorum, pro consueta simplicitate procedentium in sola litera doctrinarum, super intelligentia, vel applicatione, aliquorum antiquorum Interpretum, seu Consulentium, qui loquantur de legibus conditis per aliquas Civitates dominantes, ita confundendo alias Civitates subditas, quibus respectu pagorum, seu castrorum, & locorum existentium in ejus territorio, vel districtu, ad quosdam effectus, congruit iste terminus dominantis, cum aliis Civitatibus, quæ juxta illorum temporum conditionem præsertim in Italia, sive de jure, sive de facto, libertatem sibi vindicaverant atq; pro Republica independenti cum jure principatus se gerebant. Et de qua specie Civitatum, ut plurimum illorum temporum scriptores loquuntur. Quoniam leges in eo statu per ipsas ordinatæ sunt potius leges Principis, vel principatus, quam leges municipales Civitatis subditæ, quæ sub proprii Principis legibus viveret.

Magna etenim, valdeque notabilis est differentia, inter unam & alteram speciem legum, circa earum observantiam, ac interpretationem; Quoniam ubi agitur de legibus ordinatis per Civitates subditas, quæ vivere cogantur, cum legibus principatus, sub quarum genere veniunt etiam dictæ leges civiles Romanorum utsupra, adeout eis derogandi facultas non competat, nisi quatenùs ipse Princeps concedat, vel approbet; Et tunc vere & proprie dicitur jus statutarium, vel municipale exorbitans à jure communi, ejusque correctorium, & consequenter odiosum, quod strictè intelligendum est, juxta illos rigores leguleicos, quos desuper habemus, cum subordinatione, vel passiva interpretatione ab ipso jure communi. Secus autem in altera specie, in qua potiùs procedunt ea, quæ de ipso jure communi habemus. *i*

23 Quare pro meo judicio, quando agitur de interpretatione Statutorum aliquarum Civitatum Italiæ, quæ nunc subditæ sint, & alicui principatui in corporatæ, vel restitutæ; Ut præsertim sunt multæ Civitates Lombardiæ, & Hetruriæ, ac etiam Status Ecclesiastici, ut apud etiam infrà mediocriter versatos in historiis à duobus vel tribus fæculis citra, est notorium; Reflectendum videtur ad tempus vel statum, in quo ea Civitas hujusmodi leges sibi ordinaverit, an scilicet esset in statu servitutis, & subjectionis, vel potius in statu libertatis, & Reipublicæ, cum juribus, & possessione principatus, ac regalium majorum, quoniam licèt postmodum effecta sit subdita; Vel quia se commendaverit protectioni alicujus Principis, qui ejus potentia crescente, de facto commendationis leges violando, eam tanquam subditam tractet; Vel quia ab ejus civibus potentibus, vel aliis tyrannis occupata, ut à tirannide se eximeret, alteri Principi se dederit. Aut quod aliàs vi bellica in istius dominationem devenerit, ita tamen, quod novus Dominus proprias leges jam ordinatas non abrogaverit, sed eas potiùs approbaverit, atque continuare passus sit, ac patiatur. Et tunc erroneum videtur istas leges tractare, vel interpretari, cum eisdem regulis & propositionibus, cum quibus tractantur leges municipales, ordinatæ per Civitates subditas, quæ sub alio jure vivere tenentur, cum maximam differentiam adsit inter unam, & alteram speciem, quodque alia est illa dominatio impropria potius œconomica, vel civilis, quam politica, & jure veræ dominationis quam habeant subditæ Civitates, quæ sunt membra alicujus principatus in castris, & locis existentibus in proprio territorio, vel districtu, ex regula quod districtuales dicuntur etiam cives, perinde, ac si in ipsa Civitate viveret. Et alia est illa dominatio vera, & major, quæ consideratur in hujusmodi Civitatibus non subditis, & independentibus, se gerentibus pro Republica in aliqua sibi subjecta ditione, adeout non sint membrum alicujus principatus, vel ditionis, sed potiùs sint caput principatus proprii, quamvis iste posteà reginminis formam mutaverit, quia nempè ex Aristocratico, vel Democratico, sive utroque simul Monarchicum evaserit, cum id non tollat habituale jus Reipublicæ.

Illud autem jus canonicum, vel spirituale, quod non com- 24 mune, sed particulare dicitur, triplicem quoque habet speciem, unum siquidem est illud jus canonicum, quod ordinatum est à Papa tanquam Papa, & Episcopo Ecclesiæ universalis, non tamen per viam legis perpetuæ, sed per viam aliquarum ordinationum ad ejus arbitrium, quod cum vita terminet; Ut (ex. gr.) sunt regulæ Cancellariæ, quæ propterea considerantur tanquam jus particulare contra distinctum à jure communi; Ideoque apud Beneficialistas constituitur differentia inter reservationes clausas in corpore juris, vel illas quæ continentur in dictis regulis Cancellariæ. *l*

Alterum est jus canonicum, etiam regiſtratum in Decretalibus, vel in Bullario quod conditum sit à Papa tanquam Principe temporali Status Ecclesiastici; Ut (exempli gratia,) præ cæteris est illud circa formam testandi etiam in prophanis coram parocho, & duobus testibus; Sive est constitutio Ægidiana cum similibus; Et tunc istud dicitur jus canonicum ideſt pontificium, eo quia Pontifex illud ordinaverit, sed non est jus canonicum commune pro toto Orbe, & Ecclesia universali, ut est alterum factum à Papa tanquam Papa; Et sic comparativè, dicitur potius jus particulare hujus principatus; Sed non per hoc dicendum erit jus municipale vel statutarium exorbitans à jure communi, adeout cum regulis Statutorum particularium metiri debeat. Ac propterea error esset manifestus, ita regulare Bullas & Constitutiones, ac ordinationes Apostolicas æditas pro temporali regimine Status ecclesiastici immediati, eo modo quo regulantur Statuta particularia singularum Civitatum, quamvis ejusdem Pontifici confirmationem habeant; Ut pariter error est, ita regulare Statuta particularia, vel consuetudines aliquarum Civitatum subditarum Regni Neapolitani vel magni Ducatus Hetruriæ, eo modo quo Pragmaticas, & Constitutiones ipsius Regis, vel Magni Ducis pro universo Regno, vel Ducatu respectivè, cum similibus.

Aliud verò est jus canonicum, vel spirituale magis particulare, quod comparandum videtur juri particulari vel municipali prophano ordinario per Civitates subditas, vel per Barones, & domicellos subditos ut supra. Et istud consistit in Constitutionibus Synodalibus, quas faciunt Episcopi in eorum diœcesi, vel Archiepiscopi in eorum provincia, sive quandoque, juxta majores, vel minores facultates, quas faciunt Legati in eorum legatione.

Adest demùm quoddam jus particulare magis subordinatum, ac restrictum, sive sit spirituale, sivé temporale, quod sibi faciunt castra, & loca subdita alicui Civitati; cum sola auctoritate ejusdem Civitatis, vel propria. Sive aliqua Collegia, putà Doctorum, vel Mercatorum; Aut aliquæ Universitates artium, sivé Capitula Cathedralium, vel Collegiatarum; Aut aliquæ academiæ, seu universitates studiorum, cum similibus.

Omnes istæ superius recensitæ species legum, cadunt 25 sub genere juris scripti, & ultra istud adest aliud genus juris non scripti, cui ad differentiam, non legum, sed consuetudinum nomen seu vocabulum tribuitur illudque adamussim continet sub se easdem species supra consideratas in jure particulari, contradistincto à jure communi civili vel canonico. Quod scilicet alia est consuetudo totius principatus, Et alia est consuetudo magis particularis alicujus Civitatis, vel loci subditi & membri particularis ejusdem principatus.

His itaque ita prænotatis, Quatenus pertinet ad prædi- 26 ctarum legum ordinem tenendum in judicando, super earum observantia, vel auctoritate; Primum locum occupat lex divina, quæ alterius legis concursum, prælativum, vel

vel correctivum non admittit, cum nulla detur potestas, quæ illi valeat licitè derogare, vel generaliter dispensare, etiam illa Summi Pontificis, cui solùm, ac privativè ad quoscumque, tanquam Dei Vicario in terris, conceditur facultas idem jus interpretandi, sivè in aliquibus casibus particularibus ex justa causa, quæ eidem legi, virtualiter inest, declarandi, quod non obliget, vel non obstet. Utputà. Juris divini est ex magis communi, & recepta Canonistarum, & theologorum sententia, immunitas ecclesiastica loci, personalis, vel realis, ac etiam est usura, cum similibus, adeout non possit Summus Pontifex generaliter, ac indefinitè immunitati derogare, vel usuras canonizare. Et tamen in casibus particularibus, ex aliqua causa, licitum est declarare, seu decernere, quod immunitas non intret, vel non competat; Putà declarando, quod aliqui criminosi ecclesiasticæ immunitatis localis præsidio indigni sint. Vel quod clerici ob aliqua enormia scelera, sive ob aliqua requisita non servata, personali immunitate fori non potiantur. Aut quod iidem subjacere debeant aliquibus gabellis & oneribus ratione mercaturæ, vel ratione oneris infixi illis bonis, quæ ad eos transierint. Sive quia Princeps laicus hujusmodi onerum proventus iis applicet usibus vel operibus, in quibus etiam clerici contribuere debeant.

Prout in materia usuraria, quamvis jus pontificium usuras in genere canonizare non valeat, quoniam esset derogare, vel dispensare juri Divino. Adhuc tamen in plerisque casibus, generalibus, vel particularibus; declarat, an usuraria infectio adsit, necne.

Ut etiam habemus in homicidio sine dubio de jure divino prohibito. Et tamen lex positiva canonica in plerisque casibus illud licitum, seu non criminosum declarat. Putà in ministro Justitiæ, qui condemnatos ad mortem occidit; Sive in illo homicidio, quod patratur in bello publico, & justo; Aut in eo quod sequatur ad propriam defensionem, vim vi repellendo, quoties adsit moderamen inculpatæ tutelæ, neque aliàs oportunè consuli valeat, ita declarando, quando illud moderamen adesse dicatur, necne. Vel in homicidio casuali, cum suis declarationibus, an aliqua præcedat culpa, sivè, an licitæ, vel illicitæ rei opera daretur.

Ita quoque jurisjurandi religio, sivè observantia sine dubio est juris divini, adeout jus humanum etiam pontificium in genere decernere non valeat, quod juramentum non sit obligatorium, sed tamen in aliquibus casibus particularibus, vel in aliquibus generibus personarum, & contractuum ex aliqua justa causa doli, vel metus saltim præsumpti, & ratione boni publici declarat illud non esse obligatorium, cum plerisque similibus.

27 Non autem omni humanæ legi, vel potestati id conceditur, sed pontificiæ tantum in iis, quæ juris sunt, laicali verò legi, vel potestati decernere conceditur super iis, quæ sunt facti, ex quo de consequenti oriatur jus, tanquam certum; Ut putà non potest laicalis potestas declarare, quales contractus dicendi sint usurarii, & quales non; Sivè quando juramentum sit obligatorium, necne; Aut quando dicta triplex immunitas, localis, personalis, & realis, de jure competat, vel non competat; Sivè in matrimonium sit validum vel invalidum ratione non liberi consensus, vel clandestinitatis, aut raptus, &c. Bene tamen potest, non pro eo quod respiciat finem supernaturalem, sed pro eo, quod respiciat Reipublicæ tranquillitatem, & administrationem, decernere, seu statuere super iis, quæ facti sunt, putà præsumendo in contractu jurato vim, & metum, vel dolum, ut propterea de consequenti juramentum corruat, & non sit obligatorium; Sivè demandando etiam sub pœnis observantiam eorum, quæ à jure divino demandata sunt absque violatione ecclesiasticæ jurisdictionis, sed potius pro ejus exequutione, putà in punitione raptoris, vel adhibentis dolum, vim, & metum in matrimonio, sive occurrendo ne idem metus, vis, aut dolus adhibeatur, ità providendo circa temporalitatem, ac ea quæ facti sint.

28 Quando itaque lex laicalis, præter potestatem sibi concessam, statueret super iis quæ juris sunt, diversimodè ab eo quod disponat lex ecclesiastica super observantia eorum, quæ à jure Divino manant; Et tunc Judex debet sequi interpretationem seu legem ecclesiasticam, non autem laicalem, dum alias dicitur lædi jus divinum, quod alium non habet Interpretem, nisi eum, qui Dei Vicarius est in terris; Secùs autem ubi figendo pedes super illa declaratione vel præsumptione facti, quam lex laicalis induxit illatio, seu consequentia juris clara & certa sit, ex ipsiusmet juris ecclesiastici vel pontificii certa dispositione.

Verùm quotidiani abusus, ut contingit penè in omnibus materiis forensibus, illis præsertim, quæ vertant inter utramque potestatem, consistunt in mala applicatione, vel sinistra praxi hujus theoricæ, quam generaliter ac in verbis omnes admittunt, factis autem vere negant, ac non servant, ita capiendo quid pro quo, seu confundendo unum casum cum altero. 29

Distingui item solet, ut supra, hoc jus divinum, inter illud veteris & novi Testamenti; Ut istud posterius indefinitè obliget; Alterum verò juxtà superius insinuatam distinctionem inter morale, mysticum, seu cerimoniale & judiciale; Ut prima species indefinitè obliget; Aliæ verò duæ in aliquibus tantum partibus influant ad observantiam novæ legis post Christi Incarnationem & Passionem, per quam multa præsertim mystica evacuata sunt, atque cessarunt; Verùm de his in praxi forensi, seu in externo judicio, de quò agitur, non est inspiciendum, cum potius ad interni fori professores id pertineat. 30

Post legem divinam, secundus & tertius locus tribuitur dictis legibus naturæ & gentium, cum eadem prærogativa, ut eis lex positiva sivè potestas humana derogare vel dispensare non valeat. 31

Quamvis autem ista propositio, omnium frequentius volitet, non solum per ora Professorum utriusque fori, sed etiam per illa omnium aliorum literatorum, illorum præsertim, qui polyticæ peritos, ac professores se credunt, (Et in qua nullus fortè reperitur *idiota*, qui se pertissimum esse non præsumat); Attamen quoad ea, quæ externum forum, vel judicium concernunt, non videtur quomodo istorum jurium observantia in praxi verificabilis dici valeat, cum nullibi unum vel alterum jus habetur scriptum, illo excepto jure naturali, quod in præceptis decalogi, sivè in generico axiomate, *ut quod tibi non vis, alteri ne feceris*, scriptum reperitur, in sacra pagina veteris, & novi Testamenti, undè propterea, pro sinonimis haberi solent, jus divinum, & naturale, adeout istud secundum jus primo insit.

Quò verò ad jus gentium, quod etiam per quandam impropriam loquutionem à Juristis, naturale dici solet; Illud plerasque habet species, undè propterea erroneum est generaliter seu pariformiter de illo agere, ejusque terminos adhibere; Unum siquidem est illud jus gentium, quod ex quodam humano rationabili instinctu, ac perpetuo usu apud omnes Nationes servari consuevit, adeout ejus violatio, naturam quodammodo seu humanum commercium offendere dicatur; quamvis inter inimicos vel hostes agatur; Ut sunt paces, vel fœdera; Aut armorum suspensiones, vel Oratorum immunitates, sivè illæ assecurationes, quæ sub salviconductus vel passaportus vocabulo vulgò explicari solent cum similibus, & super quibus barbara potius, quàm humana reputari solet illa violatio, quæ in aliquo barbaro, & infideli Principatu, potius quàm inter fideles praxis quandoque docet; Et de hoc jure agere non pertinet ad professores fori externi pro judicio contentioso, cum potius id pertineat ad illam legem, quæ politica dicitur, atque hujusmodi violationis Judex vel ultor sit potius eventus belli, sivè ea major vis bellica, quæ dicitur ultima ratio rerum; Et nihilominùs etiam istud jus cadit sub dicto primo genere juris divini, per quod demandatur istud publicæ fidei observantia, *m*

Altera est juris naturæ vel gentium violatio, quæ inter privatos resultet, ex illicita oppressione, vel injuria, cum homicidio, furto, rapina, adulterio, & similibus quæ ipsam naturam vel humanam societatem lædunt; Et pariter istud jus cadit sub dicto primo genere juris divini, per quod omnia hæc prohibentur.

Tertia demum est species illius juris naturalis vel gentium, quod in legibus civilibus Romanorum, ita explicatur, ad exprimendum ea, quæ ex quodam instinctu naturæ, seu ex omnibus nationibus communi ratione humanæ societatis, vel humani commercii vigebant priusquam ipsum jus civile à Romanis ordinaretur; Ut putà dici solent contractus permutationis, & similes contradistincti ab illis contractibus, qui proveniunt ex ipsius juris civilis invento; Sive sunt testamenta, & ultimæ voluntates; Aut jus alimentorum, quorum loco subrogata est legitima in descendentibus, & ascendentibus; Sive est usus venationis, vel piscationis, aut navigationis, & similia, quæ in præfatis legibus, vel apud eorum Interpretes juris naturæ vel gentium dicuntur; Et istius juris species ità impropriè dicitur; ad differentiam scilicet eorum, quæ de novo per ipsorum Romanorum leges civiles disposita sint; Reverà tamen cadit sub genere juris humani, vel positivi, undè propterea, per humanam potestatem ei derogari, vel dispensari potest, ut alibi occasione agendi de ultimis voluntatibus, vel de legitima, seù de prohibitione venationis, & piscationis, & similibus latius advertitur, & consequenter non venit sub dicta regula juris divini directi primi generis, vel sub altera illius juris naturæ, vel gentium, quod etiam divinum ut supra dicendum est. *n*

32 Quatenus itaque pertinet ad jus humanum, quod in ejus generali vocabulo, positivum, seù civile dicitur, complexivum omnium supra distinctarum specierum, illam in primis recipit genericam distinctionem, inter canonicum, & civile, idest, ecclesiasticum, & prophanum, seu temporale, quia nempè primum, ab ecclesiastica, vel spirituali potestate manet; Alterum verò à prophana, seu laicali, quæ temporalis quoque dicitur, sivè de jure communi, sivè de particulari, vel municipali agatur; Undè propterea quæstio frequens cadit, quale jus in judicando servandum, vel adhibendum sit, an scilicet ecclesiasticum, quod canonicum dicitur, vel laicale, seu temporale, quod ad differentiam dicitur civile.

33 In hoc autem, causarum, vel respectivè personarum, aut Tribunalium qualitas, decidit quæstionem; Ubi etenim agitur de iis quæ concernant materiam peccati, seu suum supernaturalem animæ, ac æternæ salutis; Et tunc de quocumque personarum, vel casuum, seu Judicum genere agatur, Jus ecclesiasticum, seu canonicum, etiam in foro laicali, & inter laicos attendi debet, quamvis de materiis, vel causis merè temporalibus, & prophanis agatur, Ut (ex. gr.) habemus in materia præscriptionis quod per jus canonicum correcta est dispositio juris civilis, in iis casibus, in quibus admittat præscriptionem, etiam absque requisito bonæ fidei, sine qua jus canonicum illam prohibet, quocumque temporis lapsu non obstante ratione peccati, in quo versari dicitur ille, qui sciens rem non esse suam, sed alterius illam detinet; Sivè sciens se esse
34 debitorem, solvere negligit, atque cum præsidio negligentiæ creditoris à debito liberari, atque de alieno locupletari studet, ideoque ista juris canonici dispositio, etiam in foro laicali inter personas sæculares, & in causis temporalibus, vel prophanis attendenda est. *o*

35 Ità pariter concurrentibus omnibus extremis temporalibus ratione scilicet, fori, causæ, & personarum; Adhuc tamen ubi udmixta sit juris jurandi religio, ex regula quod juramentum legitimè præstitum, adeòut non patiatur defectum naturalem consensus, ex vi, dolo, vel metu, aut errore, expresso, vel præsumpto, servari debeat, quoties absque interitu æternæ salutis, & absque præjudicio morum, vel boni publici principaliter servari potest, cujuscumque legis positivæ prohibitione non obstante; Ut (ex. gr.) **contingit** in ea revalidatione, quod juramentum **operatur in actu** minoris, vel mulieris, aut filii familias, sivè inter patrem, & filium, aut virum, & uxorum, juris civilis prohibitione non obstante, cum similibus, quoniam etiam in foro laicali, & inter laicos in causis prophanis, cum jure canonico potius quàm cum civili procedendum est, ratione religionis.

36 Fortius verò ubi ipsa causa sit ecclesiastica, vel spiritualis, à qua aliquod incidens, vel emergens temporale resultet, de quo in foro laicali, & inter laico agi contingat; Putà in materia matrimoniali, sivè in materia usuraria, cum similibus, quoniam in jure canonico corrigente, non autem cum civili correcto procendendum est.

Et quamvis, in materia præsertim usuraria, praxis doceat, quod pleraque Tribunalia sæcularia, diversas teneant, ac sequantur opiniones ab iis quas tenent, ac servant Curia Romana, & Tribunalia ecclesiastica; Putà decernendo interesse, etiam sine explicita justificatione requisitorum, quæ vulgò dicuntur *Pauli de Castro*, sivè dando interesse fructuum cum similibus; Attamen id non provenit ex eo quod, neglecto jure canonico corrigente, servetur jus civile correctum, sed provenit ex qualitate facti, quod scilicet in ea regione, ob ejus mores, habeantur pro notoriis, ac probatis, illa requisita, quorum in Curia pro quadam formalitate specialis justificatio desideratur; & sic diversitas non est circa jus, sed circa factum, ex quo jus oritur; *p* Ad instar illius indirectæ enervationis juramenti, quæ potestati, seu legi sæculari conceditur, præsumendo absque alterius probationis necessitate, vim, vel metum, vel dolum, seu errorem, &c. *q*

37 Ubi verò præmissa, vel similia, quæ spiritualitatem, & consequenter forum animæ, seu finem supernataralem concernant, cessant, adeòut agatur de causis merè indifferentibus, & prophanis, inter personas sæculares; Et tunc planum est, ut in foro laicali, sivè (ut nostri dicunt) in terris Imperii, cum jure civili, seù temporali judicandum sit, quamvis contrarium expresse disponatur in jure canonico, quod ità potiùs remanere videtur jus civile, seu temporale Pontificis, tanquam Regis, seu Principis temporalis, ejus temporalis Ditionis, juxtà superiùs insinuatum exemplum circa formam testandi in prophanis coram parocho, & duobus testibus, cum similibus.

Majores autem quæstiones desuper cadere solent, ubi 38
agatur quidem de causis prophanis indifferentibus in foro laicali, sed cum mixtura personarum ecclesiasticarum, quæ in eo foro litigent cum laicis, ut contingit in clerico Actore, qui contra laicum Reum in istius foro judicium instituerit; Sivè in illis causis, in quibus idem clericus Actor, per viam reconventionis sit etiam Reus; Aut ubi à laico sit provocatus ex remedio diffamationum; Vel quod sit evocatus tanquam Actor voluntarius, quatenus sua putaverit interesse; Aut ratione bonorum habitorum ab ipsomet Judice sæculari; Sivè ratione continuationis judicii cæpti in statu habili, non obstante superventa ejusdem status mutatione, cum aliis similibus casibus, in quibus contingit, ut clericus, vel alia persona ecclesiastica judicetur à foro laicali, quamvis ab eo exempta. *r*

In istis itaque, vel similibus casibus, intrare solet quæstio, 39
quale jus debeat servari, an canonicum, vel civile; Atque super hoc non modica dignoscitur pugna inter scribentes; Aliquibus, juxtà consuetum vitium, factionario more adulantibus propriè potestati; Ecclesiasticis scilicet pro jure ecclesiastico; Et laicis pro laicali, vel civili, ideoque subtinentibus extrema vitiosa; Et aliquibus, mediam viam eligendo, distinguentibus, inter ordinatoria, & decisoria, ut in prima specie servari debeat jus civile, seu stylus illius Judicis Tribunalis sæcularis, coram quo causa pendet; In altera verò debeat servari jus canonicum. *s*

Verùm istæ, vel similes generalitates non videntur tutæ, potissimè, quia contrarium in plerisque Tribunalibus praxis docet, Ideoque verius videtur, ut ista non sit materia capax regulæ certæ, & generalis, quæ cuicumque casui sit applicabilis, sed quod decisio pendeat ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis; Attendendo præsertim, an clericus sit Actor, vel Reus, dum in casu, in quo est verè Actor, etiam in decisoriis proceditur cum jure civili, seu prophano, attenta qualitate illius qui sit Reus, ex regula quod ecclesiasticus Actor sequi debet forum laici, qui sit Reus; Et quando clericus sit reus, inspiciendum est principium, seu origo introductionis causæ, vel contractus, de cujus observantia, vel exequutione agatur, an scilicet id sequutum sit in statu sæculari, qui posteà sit immutatus, cum aliis similibus considerationibus pro facti qualitate, magis verò pro Tribunalium stylis, quibus, sivè de jure, sivè de facto deferendum venit.

Cadit autem ista quæstio in illis causis indifferentibus, in 40
quibus si clericus litigaret, in suo foro ecclesiastico judicari deberet juxta dispositionem juris canonici; Secus autem ubi agatur de tali causa, ut de sui natura, non curata qualitate personæ, judicanda veniat juxtà legem laicalem, quæ sit ejus propria, seu peculiaris; Puta in causis feudalibus, quoniam ex eorumdem Canonum dispositione Ecclesia, vel clericus qui possideat feudum ex concessione Domini laici, in iis quæ concernant ipsum feudum, istius foro subjacet, ideoque indistincta judicandus est 41
juxtà leges feudales communes, vel illius principatus; Quinimò leges, vel consuetudines feudales communes, etiam in foro ecclesiastico in iis, quæ feudum concernant, atque expresè non adversentur ecclesiasticæ immunitati; seu libertati, servari debent, juxtà opinionem magis communiter receptam, quamvis non desint contradicentes, ut in sua peculiari materia latius advertitur. *t*

E converso autem, ubi causa tractetur in foro ecclesiasti- 42
co; Et tunc Aut nulla adest mixtura laicorum, adeòut judicium agatur inter personas æquè ecclesiasticas, sivè illi foro equè subjectas; Et planum est, ut cum jure canonico procedi debeat, quoties illud habeatur, subsidiariè autem cum civili, dum ità iidem Canones disponunt, ut supra.

Adhuc tamen aliqui dantur casus in quibus etsi expressa 43
differentia vigeat inter utrumque jus; Nihilominus civile potius, quàm canonicum servari debeat, ratione diversitatis finis, vel respectus; Ut puta, est modus compu-
randi gradus consanguinitatis, vel proximitatis, quoniam:

diversus est ille, qui statuitur per jus civile, ab illo, qui præscribitur per canonicum, dum de jure civili quælibet persona facit gradum; De canonico autem quilibet gradus à duabus personis constituitur; Sed quoniam jus canonicum hunc ordinem præscripsit ad unum effectum, illum scilicet impedimenti matrimonii; Jus autem civile, ad alterum diversum, inteſtatæ, vel fideicommissariæ ſucceſſionis, idcircò ex probabiliori ſententia, etiam in foro canonico, & inter perſonas eccleſiaſticas, in materia ſucceſſionis proceditur juxtà computationem juris civilis, dum iſta non eſt contrarietas, ſed diverſitas pro diverſitate reſpectuum. *u*

43 Conſiderandum eſt præterea initium, ſivè origo actus, ex quo illud judicium proveniat, quoniam ſi (ex. gr.) ille, qui nunc eſt clericus, & convenitur in ſuo foro eccleſiaſtico ratione clericatus poſteà ſuperventi, in ſtatu ſæculari fecerit contractum, vel alium actum, præter formam præſcriptam à lege civili, ſeù laicali, communi, vel particulari, adeòut non ſit validus, neque obligatorius; Eſſet tamen validus, & obligatorius de jure canonico, ſi fuiſſet clericus; Et tunc judicandum videtur cum ea lege laicali, quæ tunc ſervari debebat, attento ſcilicet tempore, in quo actus initus eſt, dum mutatio ſtatus perſonæ, immutare non debet naturam, ſeù qualitatem actus, qui tunc benè, vel reſpectivè malè initus fuerit, cum iſta accidentalis mutatio cauſet ſolum aliam accidentalem mutationem fori, non autem ſubſtantiam rei. *x*

Hinc proindè, in facti contingentia, pluries dicere conſuevi, quod etiam circa quædam ordinatoria, ſeù circa formam judicii, ſpectata iſta origine, ſervari debet illud jus, quod alias in eo foro ſervandum eſſet; Ut putà; Romana Curia non admittit, quod in foro eccleſiaſtico, & & cum clericis, pro debito pecuniario, ſervetur forma judicii criminalis, quæ juxtà ritum M. Curiæ Vicariæ Neapolis ſervatur, ſuper incuſatione, inſtrumentorum; Et è converſò, illa Tribunalia laicalia, non admittunt, ut in foro ſæculari, contra laicos practicetur forma judicii, exequutivi obligationis cameralis, quamvis debitor, juxtà unam, vel reſpectivè alteram formam expreſsè ſe obligaſſet, quoties id geſtum ſit tempore, quo perſona erat reſpectivè in eo ſtatu; Sed ſi aliquis dum erat ſæcularis, juxtà conſuetam aliorum ſæcularium regionis formam, ſe obligaverit ad formam dicti ritus, vel alterius conſimilis legis laicalis; Aut dum eſſet clericus, ſe obligaverit juxtà dictam formam Cameræ, ſivè juxtà aliam formam; cum qua eccleſiaſtici ſe obligant; Tunc nulla videtur ſubeſſe ratio, cur ſubſequens accidentalis mutatio ſtatus debeat facere ceſſare iſtam obligationem, atque tollere jus alteri, cujus favore facta eſt obligatio; Ideoque illa forma adhuc ſervari, ſeu practicari debet; Non quidem in vim illius legis, vel ſtyli, ex quo ea proveniat; Minuſque in illa forma præciſa, & pœnali, ut præſertim eſt illa præfati ritus, ſed tanquam ex pacto exequutivo, ob quod proceſſus exequutivus, & ſummarius adhiberi debeat. *y*

Poſito itaque, quod unum, vel reſpectivè alterum, eccleſiaſticum, ſeu canonicum, vel è converſo laicale, ſeu civile jus in genere debeat ſervari, ac attendi: Intret autem quæſtio inter plures ejuſdem generis ſpecies; Et tunc, unum ab altero diſtinguendo; Quatenus pertinet ad laicale, ſeu civile, quod in forenſi praxi eſt frequentius, cum illud ſit complexivum plurium ſpecierum, quæ ſuperius diſtinctæ ſunt, præſuppoſita diverſarum legum ejuſdem generis validitate, cum ſuis requiſitis, de quibus infra.

44 Primum locum in judicando occupat illud jus, quod ſupra ultimo loco eſt recenſitum; nempè particulare, ſeu municipale, quod habeat aliqua univerſitas ſubalterna, & quæ comparativè ad univerſitatem totius loci, ſingulaem perſonam formalem repræſentet, inter ejuſdem tamen univerſitatis, vel corporis perſonas, ſeu membra ſubordinata, cum declarationibus, de quibus infrà, circa majorem, vel minorem hujuſmodi jurium particularium operationem, quæ pendet à majori, vel minori auctoritate, ex qua robur accipit, ex regula quod jus proprium, & particulare prævalet juri magis generali, ut proximè infrà.

45 Iſto autem jure deficiente, Secundum locum occupat jus ſtatutarium, vel municipale ipſius loci, in quo ſit controverſia, vel de quo ſit contendentes, quamvis ageretur de loco ſubdito alicui Civitati etiam ſubditæ, utpotè, de comitatu, vel diſtrictu, quoniam iſtud Statutum magis particulare, prævalet alteri ſtatuto magis generali Civitatis dominantis, quod omnibus comitatenſibus, vel diſtrictualibus eſt commune in defectum proprii Statuti particularis; Vel quia nullatenus extet, Vel quia caſus controverſiæ in eo ſit omiſſus; & Et ſucceſſivè tertium locum occupat dictum Statutum Civitatis dominantis, quod prævalet infraſcriptis aliis juribus magis communibus.

Quartum occupat illud jus, quod eſt generale totius principatus, in quo, ut ſuperius inſinuatum eſt, dicendum venit, potius jus commune, quam municipale, habens juris particularis nuncupationem, per quemdam modum loquendi, comparativè ad jus, quod eſt magis commune pluribus, ac diverſis principatibus, & quod conſiſtit in ipſis legibus Romanorum. 46

Et demùm, ultimum occupat locum, in defectum omnium præcedentium, jus commune civile Romanorum; Et quando etiam iſtud in caſu controverſiæ deſit, ut frequenter contingit, quoniam plura ſunt negotia, quam ſint leges, undè propterea in dies contingunt caſus novi, tunc ſubintrat jus canonicum; *a* Idque præſertim dicendum eſt in Italia, tanquam lex notabilis principatus adjacentis facta per illum Principem, qui quandam habitualem, ac reſpectivè actualem poteſtatem habet in toto Mundo, ut alibi advertitur. *b* 47

Quando verò contingat, quod nempè jus canonicum provideat, ſuper caſu controverſiæ, quodque apud DD. ex principiis, vel ex mente unius, vel alterius juris, ille non reperiatur deciſus; Tunc recurrendum eſt ad leges aliorum Regnorum, vel principatuum adjacentium; Præſertim verò, ubi de legum civilium interpretatione agatur, eſt recurrendum ad leges Partitarum Hiſpaniæ, utpotè deſumptas pro majori parte ab eiſdem legibus civilibus poſt earum inventionem, ac etiam ad alias leges ejuſdem Hiſpaniæ, quæ dicuntur *fori*, utpotè in notabili parte derivatæ quoque à dictis legibus, & ex Codice qui per Reges Gothorum ad æmulationem Codicis Juſtinianei, compoſitus fuit. *c* 48

In altero autem genere Juris eccleſiaſtici, ſeu Canonici; Retinetur idem ordo comparativè, quod ſcilicet, prius attenditur jus magis particulare, quod conſiſtit in legibus, vel Statutis alicujus Capituli, vel Collegii, aut alterius eccleſiaſticæ Univerſitatis in iis, quæ ſe ipſam, eiuſque membra concernunt: Poſtea verò attenduntur Conſtitutiones Synodales diœceſis; Et in iſtarum defectum, ſucceſſivè, & gradatim Conſtitutiones Synodales Provinciæ: Et demum jus canonicum, ſeù Pontificium generale, ſivè ſit illud quod continetur in libris Decretalium, Clementinarum, & Extravagantium, ſivè in Concilliis generalibus, vel, in iis Apoſtolicis Conſtitutionibus, quæ per viam legis per Papam uti Papam, pro Eccleſia univerſali conditæ ſint. 49

Iſto autem jure quoque deficiente, Quamvis iidem canone diſponant, ut ad leges civiles recurri debeat, undè propterea Doctores generaliter hanc firment propoſitionem; Attamen ea intelligenda venit pro ſubjectæ materiæ exigentia, quoniam ſi agitur de re prophana, ſeu temporali, id rectè procedit, atque deficientibus dictis legibus civilibus, ſubintrant aliæ leges laicales particulares ut ſupra; Sed ſi agitur de materia eccleſiaſtica, vel ſpirituali, tunc recurrendum potius venit ad Sanctorum Patrum ſententias, ac traditiones, vel ad regulas, ſeu propoſitiones theologicas. 50

Procedunt hæc omnia reſpectivè, in profeſſoribus ejuſdem chriſtianæ Religionis, qui ſub unius Fidei vexillo, in eadem humana ſocietate vivant; Cadit autem difficultas reſpectu infidelium, in quibus, quoad praxim forenſem, iſta dubitandi ratio cadit ſolum pro judæis, ſeu hæbreis, qui moſaicam legem adhuc retinent, dum iſtorum incolatus inter Chriſtianos cum libero, & pacifico commercio pro ditionum diverſitate permittitur, juxta præſertim penè generalem uſum principatuum Italiæ, illis exceptis, qui per Regem Catholicum poſſidentur. *d* 51

In iſtis itaque intrat quæſtio, an ceſſante mixtura Chriſtianorum, adeòut agatur de caſibus, qui inter eos contingant, tamen in ordinatoriis, quam in deciſoriis, in judicando, procedi debeat cum lege Moſaica, ejuſque Interpretibus, vel potiùs cum eiſdem legibus, cum quibus ordinatim ut ſupra, ejuſdem loci populus chriſtianus regitur; Atque in hoc, magna dignoſcitur ſcribentium lucta; Multis unam; Multiſque alteram opinionem tenentibus: Adeòut eadem Rota Romana, deſuper variaverit in ſecunda tamen opinione, maturius perſiſtendo, ut dicto jure Moſaico jam evacuato, in rebus præſertim indifferentibus, eodem jure quo alii vivunt, ipſi vivere debeant, juxta declarationes, de quibus in ſuis reſpectivè ſedibus. *e* 52

Ubi

53 Ubi verò de iis controverſiis agatur quę Chriſtianis quoque communes ſint, adeòut eorum mixtura accedat, extra minorem controverſiam eſt receptum, ut jure aliorum civium habeantur, non ſolum ſuper Statutorum, aliorumque jurium uſu arctativo, & odioſo, ſed etiam ſuper eodem favorabili in præjudicium Chriſtianorum, & quamvis favor cuidam æquitati innixus ſit, adeòut generaliter in omnibus tam favorabilibus, quam odioſis, jure aliorum civium, & incolarum habeantur: Exceptis iis, quæ finem ſupernaturalem, ac merita, & viam chriſtianæ fidei concernunt, quorum ipſi ſunt incapaces. *f*

Quia verò aliquando, in Statutis localibus diſpoſitum eſt, ut in eorum defectum, ad jus commune recurri debeat; Hinc iſta diſpoſitione accedente, intrat quæſtio quæ inter ſcribentes, non parum controverſa eſt, quale jus veniat, an ſcilicet illud particulare Civitatis dominantis, vel potiùs alterum; quod vulgò commune dicitur, conſtitutum ex legibus civilibus Romanorum, ut ſupra; Magis autem communiter recepta videtur opinio, juxtà hanc ſecundam partem, ut ſcilicet jus commune Romanorum potiùs attendi debeat.

Ad illum autem caſum mixtum DD. deſcendere non videntur, in quo ſcilicet, duplicis Juris communis ſpecies, in eodem principatu, vel ditione habeatur, quia nempè unum ſit prædictum, & alterum conſtitutum ex legibus generalibus conditis per Principem ſupremum, quæ univerſo principatum ſint communes, juxtà ſuperius recenſita exempla; Iſtoque caſu, facti potiùs ac voluntatis, quam juris iſta quæſtio videtur, de quo ſcilicet jure ſtatuentes intelligere voluerint; Ideoque ante omnia ad facti circumſtantias, pro hujuſmodi voluntatis indagatione, vel interpretatione recurrendum videtur, adeòut ex eis, etiam in caſu dictæ quæſtionis cum Statuto particulari Civitatis dominantis, altera minus recepta opinio ſequenda ſit; Ad inſtar eorum, quæ in materia ultimarum voluntatum habemus; Sed quando factum non aſſiſtat, adeòut cum ſola diſpoſitione, vel præſumptione juris procedendum ſit; Tunc pro meo ſenſu, probabilius videtur, ut jus generale Regni, vel principatus (quod commune quoque dicitur) attendi debeat, dum magna differentia eſt inter iſtud, & alterum pariter municipale Civitatis etiam ſubditę, cui dominantis titulus impropriè tribuitur ratione magis conſpicui, ſeu quodammodo metropolitici loci inter plura, quæ in eodem territorio, vel diſtrictu ſint, dum huic juri non congruit terminus juris communis, ut congruit alteri; Ac etiam quia frequentior praxis docet, ut inter incolas Civitatis, & illos diſtrictus, vel comitatus, quædam dignoſci videatur æmulatio, quodque Comitatenſes, quodammodo ſuperioritatem æquè ſubditè Civitatis adhorreant; Ac propterea verisimile eſt quod in caſibus, in quibus eorum lex particularis non provideat, potiùs recurrere voluerint ad illud jus, quod ſit aliis commune; Sed hæc ratio non congruit legi univerſali principatus, ut ſupra.

54 Super prædictarum autem legum reſpectivè auctoritate, vel efficacia, quæſtiones cadunt, & præſertim ubi agitur de localibus, ſeu municipalibus, quarum reſpectu notabilis eſt differentia inter jus ſcriptum, quod ſtatutarium dicitur, & non ſcriptum, quod dicitur conſuetudinarium; Quando etenim de hoc ſecundo agitur, atque in eo verificentur requiſita, quæ in jure deſiderantur in conſuetudine contra jus, quia ſcilicet, cum actuum frequentia, & populi conſenſu, accedat pacifica, & non interrupta univoca obſervantia quadragenaria; Et tunc, etiamſi de Civitatibus, & locis ſubditis quinimò inferioribus, & diſtrictualibus agatur, illa attenditur, ac prævalet juri communi, ſivè univerſali, quamvis agatur de conſuetudine contra jus, quoties ea non ſit ſuper iis, in quibus expreſsè reprobata ſit, adeòut corruptelæ nomen mereatur. *h*

55 Ubi verò agitur de jure particulari ſcripto, tunc diſtinguendo jus eccleſiaſticum, à temporali; Quatenus pertinet ad eccleſiaſticum, quod conditum ſit per eum, qui ſuperiorem recognoſcat; Ut (ex. gr.) ſunt Conſtitutiones ſynodales diœceſanæ, vel provinciales, vel Statuta Capitularia, & ſimilia; Et tunc attenduntur in iis, quæ ſint juxtè, vel præter jus commune, non autem contra, cum ſubdito non detur facultas corrigendi leges ſuperioris, cum quibus ipſe, licèt invitus, vivere tenetur; Niſi adapetetur ratio ſpecialis confirmationis de qua habetur infra agendo de legibus laicalibus. *i*

56 Quod verò ad jus eccleſiaſticum commune, ideſt pontificium; Reſpectu illius, quod in corpore juris canonici regiſtratum eſt, ſivè in Conciliis generalibus: Super ejus efficacia, nulla cadit quæſtio, illis locis exceptis, in quibus ultimum Concilium Tridentinum, per Eccleſiam tolleretur non acceptatio, vel non uſus. *l*

Difficultates verò cadunt ſuper novis legibus particularibus, quæ Apoſtolicæ Conſtitutiones, vel Bullæ dicuntur, an ſcilicet indigeant illis requiſitis, quæ deſiderantur in legibus laicalibus, publicationis ſcilicet cum certo termino taciti conſenſus populorum per uſum, vel per non contradictionem intra dictum terminum. *m* 57

Verum pro regula eſt receptum, ut hæc requiſita deſideranda non ſint, ob eam differentiæ rationem, inter leges Pontificis, & aliorum Principum ſæcularium, quod iſti eorum poteſtatem metiuntur à populo, ille autem independenter à populo, eam immediatè metitur à Deo, ideoque efficacia legis pendere non debet à populorum uſu, vel conſenſu; Potiſſimè quia, leges pontificiæ continere ſolent decretum irritans, & elauſulam *ſublata &c.* ex quibus inficitur quicumque contrarius uſus, imò impeditur ne naſcatur. *n* 58

Adhuc tamen, his non obſtantibus, quandoque verificatur, Papalium legum, tacita, ſivè implicita abolitio, quæ reſultet ex non uſu, vel uſu contrario, quando ille ſit talis, ut redoleat Papæ, ejuſque officialium veriſimilem ſcientiam, & tolerantiam, ex quibus reſultet ejus virtualis, vel implicitus conſenſus; ex quo potius quam ex facto populi, & ſubditorum, dicta abolitio reſultare dicitur. *o*

Quo verò ad leges prophanas, ſeu laicales: Reſpectu illarum, quæ inſertæ ſunt in corpore Juris civilis, juxta compilationem Juſtiniani, nulla cadit quæſtio, ſuper earum efficacia, illis particularibus exceptis, quas uſus non recepit; Ut exempli gratia eſt illa lex, quæ abolita dicitur in materia dotali per illam conſuetudinem, quæ *Martini* dicitur, cum ſimilibus. 59

Quia verò aliqui moderni Profeſſores, græcarum litterarum aliquàm habentes peritiam, in Codicibus moderno tempore impreſſis, aliquas inſeruerunt, ex eorum privata auctoritate, leges, quæ ex grecis Imperialibus Conſtitutionibus depromptæ ſunt; Hinc oriri ſolet quæſtio, an iſtæ vim legum habeant, probabilior autem eſt negativa opinio, ex rationibus alibi inſinuatis, occaſione agendi de hujuſmodi legum diſpoſitione. *p*

Ubi autem agatur de altera ſpecie mixta, illius ſcilicet juris, quod dicitur commune, vel univerſale in ipſo Regno vel principatu, comparativè autem dicitur particulare; Ut (ex.gr.) ſunt Conſtitutiones, Pragmaticæ, & Capitula Regni Neapolitani, & Conſtitutiones, & Decreta Sabaudiæ, & Mediolani, ac ſimiles leges; Et tunc, aut agitur de illis legibus, quæ jam in voluminibus inſertæ ſunt, atque uſu receptæ, & nulla pariter cadit ratio dubitandi, quoties non doceatur legitimè de non uſu præſcriptivo, qui in dubio non præſumitur, ſed per allegantem eſt probandus. *q* 60

Aut verò de legibus, & Conſtitutionibus, quæ de novo fiant; Et tunc juxtà regulas generales juris communis, adhoc ut obligent, requirunt acceptationem populorum, ſaltem implicitam per non contradictionem poſt publicationem infra certum terminum; *r* Adhuc tamen in hoc ſingulorum principatum ſtylus deferendum eſt, qui varii eſſe ſolent, nimiumque rari ſunt caſus in praxi, in quibus, legum proprii Principis contraventio, ex iſto capite excuſetur.

Quo verò ad tertiam ſpeciem illius juris, quod verè, & propriè, & particulare, ſeu municipale, aut ſtatutarium dicitur quod ſcilicet ordinatum ſit per Civitatem, vel locum, aut reſpectivè per Baronum, ſeu Domicellum ſubditum, adeòut deſit jus regale faciendi, ac deſtruendi leges poſitivas; Et tunc, regulariter iſtis prohibitum eſt Statuta, & leges condere ſine licentia proprii Principis; Potiſſimè verò in Statu eccleſiaſtico, ubi ultra generalem prohibitionem juris communis, habetur altera, quæ reſultat ex Conſtitutione Ægidiana, ſ ac propterea ut legis vim habeant, neceſſaria eſt Principis confirmatio, quæ duplex eſſe ſolet; Una ſcilicet expreſſa; Altera verò tacita, ſeu præſumpta, quæ reſultat ex longiſſimi temporis obſervantia, per quam generaliter extrinſecæ ſolemnitates præſumuntur. 61

Prima ſpecies confirmationis expreſſę, ſubdiſtinguitur in duas alias ſpecies, quarum una dicitur in forma ſpecifica; Altera verò in forma communi. Cum ea notabili differentia inter unam, & alteram, quod quando eſt in forma ſpecifica, tunc hujuſmodi leges, vel Statuta attenduntur, etiam in iis, quæ ſint contraria juri communi, ejuſque correctoria, 62

quoties confirmatio conceſſa ſit per Principem ſupremum, cui competat poteſtas. Ubi verò ſit in forma communi, tunc attendenda ſunt, & valeant ſolum, in iis quæ ſint juxta, vel præter diſpoſitionem juris communis, non autem contra, *t* Præterquam ubi ſtatutum ſit contra unum jus novum, ſed juxtà alterum jus antiquum ad quod fiat reverſio ex al iqua juxtà cauſa, Ut (ex. gr.) contingit in ſtatutis excludentibus fœminas, vel cognatos propter maſculos, vel propter agnatos, cum ſimilibus. *u*

63 Quare frequenter in praxi diſputari ſolet, de iſta qualitate, ſeu natura confirmationis, an ſit juxtà unam, vel juxtà alteram ſpeciem pro dictis effectibus exindè reſultantibus, atque ubi non conſtet de confirmatione expreſſa, adeòut de tacita, ſeu præſumpta agatur, Tunc regula eſt, ut cenſenda veniat in forma communi, *x* Niſi benè juſtificetur obſervantia immemorabilis, vel centenaria, cujus vigore, juxtà unius, vel alterius conſuetam operationem, allegare liceat quemcumque titulum de mundo meliorem, ſive, niſi juxtà conſiderationem, de qua ſupra, agatur de legibus, vel Statutis illius Civitatis, quæ hodiè ſit ſubdita, de tempore autem quo ea condidit, eſſet in ſtatu libertatis, atque ſe gereret pro Republica cum poſſeſſione omnium regalium, ac juris principatus, dum tali caſu, ſubſequuta obſervantia inducit præſumptionem, quod novus Dominus, cujus ſubdita effecta eſt, durationi, & continuationi legum, quas jam habebat, atque de tempore habili ordinaverat, præbuerit aſſenſum, de facili præſumendum eo ipſo quod non conſtat de revocatione, ſed potius de aliqua obſervantia, quæ iſto caſu dicenda venit potius interpretativa, quam præſcriptiva, Ideoque ad tempus ordinationis nimium reflectendum eſt.

Accedente autem confirmatione expreſſa, cujus exiſtentia ceſſare facit omnem præſumptionem (dum hæc non intrat in claris, & in expreſſis), Et tunc confirmatio in forma ſpecifica, ea eſt, quæ fiat inſerto tenore rei confirmatæ, alias dicitur in forma communi. *y*

Adhuc tamen datur caſus, ut abſque tenoris inſertione, dicenda veniat in forma ſpecifica, ubi ſcilicet, juxta commendabilem Curiæ ſtylum, commiſſa fuerit reverſio, & diſcuſſio Statutorum, ſeu Conſtitutionum alicui Congregationi, vel Magiſtratui, ad cujus relationem, cauſa cognita, poſtmodum confirmatio conceſſa ſit, ſive quod alias ex facto, verè, non autem ex ſola clauſula apponi ſolita, conſtet de ſcientia omnium, quæ continentur in legibus confirmatis, ſpectata principaliter ratione, cui iſta diſtinctio innixa eſt; Quod ſcilicet, ſciens Princeps, legem eſſe juris communis correctoriam, adhuc eam confirmaverit, atque obſervari voluerit, cum tunc juris communis correctio non proveniat à ſtatuente, ſeu à legislatore, qui talem non habet poteſtatem, ſed potius à confirmante, ſi tamen ipſe illam habeat. *z*

64 Iſtæ autem diſtinctiones, pariformiter procedunt in omnibus aliis legibus magis particularibus, quæ ordinantur per inferiores, vel ſubalternas Univerſitates, ſuperiùs quoque inſinuatas; Puta per Capitula Cathedralium, & Collegiatarum, ſivè per Collegia, vel Univerſitates artium, vel profeſſionum; Aut per Confraternitates &c. dum iſtis conceditur ſolum facultas ordinandi leges, & Statuta in iis quæ concernunt eorum regimen æconomicum, vel etiam civile honeſtum, & juri non contrarium, neque tertio præjudiciales; Ad inſtar illarum legum, & ordinationum, quas quilibet privatus pater familias in ejus domo cum ejus familias faciat; In aliis verò requiritur confirmatio juxtà ſupradictas diſtinctiones. *a*

65 Procedunt hæc, in ordine ad vim, vel neceſſariam obſervantiam juris ſcripti, vel non ſcripti, quod legitimum, & obligatorium dici valeat; Ubi verò; poſita iſta qualitate, de ejuſdem juris ambigui interpretatione agatur; Et tunc obſervantia in primis attendi debet, dummodo tamen ea univoca ſit, & informis, per aliquod tempus conſiderabile, & cum conſiderabili frequentia actuum, juxtà ſubiectam materiam, aliaſque facti circumſtantias; Nimiùm etenim obſervantiæ deferendum venit, ex vulgari atque in praxi frequenti propoſitione, quod obſervantia dicitur optima Interpres, & interpretationum regina, adeòut verborum etiam proprietati, vel grammaticali ſignificationi prævaleat; Quoties tamen agatur de lege dubia, cui congruat terminus obſervantiæ interpretativæ, qui non datur in lege clara, & expreſſa, ſed requiritur diverſa obſervantia præſcriptiva, cum rigoroſis requiſitis præſcriptionis, vel conſuetudinis contra jus. *b*

Ceſſante autem iſto modo interpretandi, adeòut agatur 66
de interpretatione facienda per Judicem; Tunc communis diſtinctio adhiberi ſolet generaliter, inter Jus commune, & Jus ſtatutarium, ſeù municipale. Ut ſcilicet primi tanquam favorabilis, lata, & benigna interpretatio fieri debeat, ac tenendo rationem, ob cujus identitatem extenſio ad caſus omiſſos admittatur, ut etiam admittuntur illationes, vel inductiones, ſivè argumenta à contrario ſenſu; Iſta vero omnia denegantur dicto alteri Juri particulari, ſeù municipali, quod odioſum, ac exorbitans reputatur, ideoque ſtrictam, ac rigoroſam recipit interpretationem, ut quominus fieri poteſt, corrigat Jus commune, vel ab eo deviet, ac propterea ad illud, in caſu omiſſo, vel dubio eſt recurrendum. Strictè, nimiumque rigoroſè per quandam ſpeciem Judaiſmi, prohibita extenſione, quamvis identitas, vel majoritas rationis, eam ſuadeat, quaſi quod non niſi ad præciſos limites verborum attendi debeat, ut latiùs advertitur in materia inteſtatæ ſucceſſionis, ubi peculiaris hujuſmodi legum ſedes eſſe videtur. *c*

Verùm ut ſupra advertitur, parum probabilis eſt hæc generalis diſtinctio duorum tantùm generum, Juris communis ſcilicet, & particularis, cum reflectendum ſit ad dictum alterum genus mixtum illius Juris; quod conditum ſit à proprio Principe, ſivè à Civitate habente jura Principis, quod dicitur particulare, cõparativè ad alias Mundi partes, ſed in proprio principatu, eſt commune, ideòq; ſub prima dictæ diſtinctionis parte potius cadere debet, quã ſub altera.

Quinimò etiam reſpectu alterius Juris verè municipalis, quod cadit ſub dicta ſecunda parte diſtinctione; Adhuc pro meo judicio parum probabile videtur atque ſpecies eſt judaiſmi, cum dicta generalitate procedere in omni caſu, cum potius ſubjecta materia id regulare debeat, ut latiùs in dicta ſucceſſionum ſede; ac alibi advertitur. *d*

Ubi autem agatur de interpretatione Juris communis 67
Civilis, vel Canonici, quod ambiguum ſit, ſeù varios recipere valeat intellectus; Aut quod caſus controverſiæ, non ſit expreſsè ab uno, vel ab altero jure deciſus; Et tunc recurrendum eſt ad interpretationes Doctorum, vel ad deciſiones Tribunalium.

Ad id autem hodie frequentius reſtringi videtur judicis 68
partes; Nimium enim rari ſunt caſus, in quibus leges adeò claræ habeantur, ut ad DD. auctoritates recurrere non oporteat, Ubi etenim caſus expreſsè, & clare deciſus eſt à lege, quæ neceſſariam facit auctoritatem, tunc non de facili contentioſum judicium, ille deducitur.

Id autem provenit; Vel ob immutatos mores; Vel ob immutatum uſum linguæ latinæ in eo adeò longo intervallo plurium ſæculorum, inter legum ordinationem, & inventionem, ſeù reſtitutionem, undè propterea leges à primis Interpretibus varios receperunt intellectus; Sive quod illos, quos dicti primi dederunt, Moderniores in lingua latina magis eruditi, erroneos convincere voluerint; Vel (& frequentius,) quod mixtura, ſivè alteratio circumſtantiarum, omnes penè caſus, ità mixtos, vel alteratos reddat, ut non de facili legum litera, eis adaptetur; Prout etiam pleræque quæſtiones ex Interpretum potiùs ſubtilitatibus, vel conſiderationibus ortæ ſunt, utpotè non deciſæ per leges, quæ per diverſarum opinionum ſequaces, quamvis diverſi, pariformiter adaptentur.

Atque hinc prodiit, quod iſta facultas; ad propoſitio- 96
nes, ſeu concluſiones redacta ſit, cum quibus procedit videtur, penè neglecto legum, vel textuum ſtudio; Non quod legum auctoritas, etiam hodie, omnium melior ac neceſſaria non reputetur; Sed quia, eaſdem leges, earum Interpretes diverſimodè intellexerunt, vel applicarunt; Undè propterea obſcurum remanet quid verè lex diſponat; Idque non de facili percipiunt ii, qui in ſola rerum ſuperficie diſcurrentes, omnia ſcire prætendunt, cum nihil ſciant, ac propterea redarguere ſolent modernorum legiſtarum uſum; quod in judicando, vel conſulendo, cum textibus non procedant, Siquidem in hoc eſt punctus quæſtionis, quid ſcilicet textus velint, ac decidant, ſivè ob aliquam eorumdem contrarietatem, quam Juriſtæ *antinomiam* appellant.

Fortius verò quia mixtura tot jurium nempe; Civilis; Canonici; Feudalis; Et duplicis particularis ut ſupra; Ac etiam mixtura quarumdam conſuetudinum generalium, quas ex traditionibus antiquorum DD. receptas habemus; Et alia mixtura cujuſdam non ſcriptę canonicę equitatis, produxit in iſta facultate quoddam mixtum, quod omnibus participat, adeòut (ex alias inſinuatis) ſi *Papiani*, *& Vulpiani*, alique illorum temporum Juriſconſulti, quorum Reſponſa tanquam leges hodie veneramur, reſurgerent (quidquid ſit in ſcolis, & academiis,) in foro tamen practico, inter idiotas connumerari mererentur, atque de facili à quolibet novitio Sollicitatore, (ut vulgò dicitur,) ponerentur in ſacco; Idemque fortè: *Ariſtotili*; *Et Platoni*; *Hypocrati*; *Et Celſo*, aliiſque antiquis aliarum facultatum profeſſoribus, quos tanqqam magiſtros veneramur, contingeret: Quinimò in hac facultate, etiam in ipſiſmet modernioribus magiſtri: *Accurſio*, *Azone*; *Cyno*; *Bartholo*; *Baldo*; *Innocentio*; *Jo: Andreæ*, & ſimilibus: Talis eſt temporum, ac mundi rerum viciſſitudo: Omnes etenim Scriptores inter ſe varii, vel contrarii, leges, & textus adducunt, imò quandoque eoſdem, eo quia quælibet partium proprio ſenſui adaptare velit, ideoque impoſſibile eſt cum illis tantum procedere: Non per hoc tamen eis omninò neglectis in ſola traditione D.D. abſque aliquo examine legum procedendum eſt, ideoque vitium eſt in utroque extremo.

70 In hoc igitur conflictu, ſeù ambiguitate: Primum locum occupare debebit, judicandi receptus ſtylus in eo Tribunali, in quo controverſia pendeat: Sivè in eo Tribunali majori, à quo neceſſariam dependentiam habeant alia, in quibus cauſæ pendeant. *e*

71 Verùm advertendum eſt (nè incidatur in æquivoca) quod alius eſt judicandi ſtylus: Et alia eſt auctoritas aliquarum deciſionum, quæ à Tribunalibus prodierint: in hoc etenim verſari ſolet æquivocum aliquorum, qui iſtos terminos confundunt: Siquidem judicandi ſtylus propriè eſt ille, qui juxtà unam opinionem, ad minus per duas judicaturas, juxtà vero alteram, per plures ità inductus ſit, in aliquo articulo dubio, quia generaliter, ac in abſtracto pro quibuſcumque caſibus illud Tribunal, ſivè illius Civitatis, vel Ditionis Tribunalia, eam, & non alteram ſequantur opinionem in articulo ambiguo, qui habeat opiniones, ac rationes hinc inde; *f* Ut puta (ex. gr.) In materia intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis: Curia Romana generaliter tenet opinionem, ut juſtificari debeant requiſita in quolibet caſu præciſo: Alia verò Tribunalia, & præſertim laicalia, fortè pro majori parte tenet, ut ſufficiat juſtificatio generica, ſivè illa, quæ notoria reputatur. *g* Sivè in quæſtione, an filii in conditione poſiti cenſeantur vocati, multa Tribunalia, & forſan pro majori parte tenent negativam: Alia verò, & præſertim in Dominio Veneto, ſequuntur affirmativam, cum ſimilibus.

Quinimò iſta diverſitas dignoſcitur etiam inter Tribu- 72
lia ejuſdem Civitatis; Putà in quæſtione, an pro legato competat via exequutiva; Rota tenet opinionem negativam *Alexandri*; Et tamen Auditor Cameræ, & Signatura, aliaque Tribunalia, ſequuntur opinionem *Angeli*; *i* Sivè in materia *cap. Odoardus*, Tribunalia Auditoris Cameræ, & Rotæ habent unum ſtylum magis rigoroſum, illud non admitendi, quando adſit obligatio cameralis, Vel quod debitum ſit culpoſum; Tribunal autem Vicarii illud facilius admittit, *l* cum ſimilibus.

Item alii dicuntur ſtyli in judicando, qui reſpiciunt de- 72
ciſoria; Et alii dicuntur ſtyli in procedendo, qui reſpiciunt ordinatoria; Atque inter eos ea præſertim notabilis dignoſcitur differentia circa modum probationis, quod ſcilicet illi, qui reſpiciunt ordinatoria, facilius probantur per atteſtationes Curialium, ſeù Cauſidicorum, & Notariorum, *m* illi verò qui reſpiciunt deciſoria, indigent formali, & exacta juſtificatione, & potiſſime cum frequentia rerum judicatarum, ſivè quod ſtylus ſit notorius ex aliquo decreto generali, vel reiterato teſtimonio ejuſdem Tribunalis in ejus deciſionibus; Ut præſertim (ex. gr.) habemus in ea queſtione, an obligatio de proprio, facta per hæredem, tollat beneficium inventarii, quoniam varii varia tenent, ſed Sac. Conſilium Neapolitanum, cum quodam decreto generali quod dicitur *quatuor aularum*, ſe declaravit ſequi, & canonizare, opinionem negativam; *n* Id etenim non continet legem (ut pragmaticorum ignarum vulgus credit, quoniam Judices non ſunt legislatores,) ſed continent firmam declarationem ſtyli judicandi, cui inferiora, & ſubordinata Tribunalia ſe conformare debent.

73 Secundum locum, præcedenti valdè proximum, ob rationis identitatem, vel proximitatem, occupant deciſiones, quæ occaſione conſimilium controverſiarum, prodierint in eodem Tribunali, in quo cauſa vertitur; Sivè in altero majori, cui illud, in quo cauſa pendet, ſubordinatum eſſe debeat, quoniam licet exemplis non ſit judicandum, neque par in parem habeat imperium, unde propterea judicium ſedentium uno tempore, vel in una aula, ligare non debet eos qui diverſo tempore vel in diverſa aula, ſeù turno in eodem Tribunali ſedeant; Adhuc tamen, iſta dicitur doctrina majoris ponderis, majoriſque auctoritatis, quaſi per quadam ſtyli indicationem, aut initium. *o*

Tertium locum occupare debebunt eædem aliorum ma- 74
gnorum Tribunalium Collegiatorum deciſiones, quamvis Judex, vel Tribunal, in quo cauſa pendet, nullam ab eis habeat dependentiam, quoniam in concurſu auctoritatum ſingulorum ſeù privatorum D.D. longè magis, & abſque dubio æſtimandum eſt iliud plurium inſimul congregatorum judicium quod prævia diſputationis trutina, prævioque illo lumine, quod ab Advocatis, & defenſoribus, hinc indè ſcribentibus habitum eſt, cum ſolis ſenſibus veritatis, & juſtitiæ prodierint, ut in dubio eſt præſumendum.

Quartum locum, ob aliquam rationis paritatem, occu- 74
pare debebunt illa vota, quæ per ſingulos Judices, ad inſtar deciſionum, quas edunt Tribunalia collegiata, edita ſint, dum pariter, cum eodem ſenſu veritatis, & juſtitiæ, qui in dubio præſumendus eſt, atque prævio dicto lumine, quod ab Advocatorum, & defenſorum certamine recipitur, prodierunt; Et quibus votis; Aliqui (licèt vel temere vel imprudenter,) deciſionum titulum, vel nuncupationem tribuerunt; Magis verò temerè, vel imprudenter illi, ſi qui ſint, hunc titulum tribuant privatis adnotationibus, abſque dicta qualitate judicaturæ.

Minor tamen erit hujuſmodi votorum, vel ſingularium 75
deciſionum auctoritas, quàm ſit illa Tribunalium collegiatorum, ob eam rationem, ob quam fides præſtanda eſt pluribus teſtibus conteſtibus, quàm unico: Prout etiam inter ipſaſamet deciſiones Tribunalium collegiatorum, dignoſcitur eadem differentia, majoris vel minoris auctoritatis, quæ habetur inter ipſoſmet teſtes, eam ratione numeri, quàm ratione qualitatis perſonalis; Sivè ob majorem, vel minorem cauſę ſcientiam quam aſſignant. *p*

Quintum locum, conſequutivè, & ex quadam paritate ra- 76
tionis, occupare debent Reſponſa deciſiva, ſeu pro veritate, Sextum traditiones DD. in lecturis, vel in tractatibus ut potè ad ſolam veritatem; Septimum (cum modica tamen, & tali quali fide) Conſulentes ad cauſarum, & requirentium oportunitatem cum iſta dicatur doctrina ſuſpecta, & venalis idoque juſtitiæ, ac Reipublicæ præjudiciale; Ideoque pro meo judicio perniciosum reputatur, ut publicæ luci ſub nomine reſponſorum, ſeù conſiliorum, aut forenſium controverſiarum, ſeu diſceptationum, edantur illæ informationes, quas Advocati conducti ad cauſarum defenſionem, & oportunitatem coram Judicibus fecerunt; Ultimum locum cum penè nulla auctoritate tribuendum eſſe videtur ſimplicibus Collectoribus, vel Repertoriantibus qui abſque aliquo diſcurſu, vel proprio judicio, tranſcribunt, vel referunt dicta aliorum.

Et quoniam in pleriſque articulis, vel quæſtionibus adeò 76
Scribentes in copioſo numero per claſſes diviſi ſunt, ut vix dignoſci valeat, quænam ſit communis, vel magis communis, adeòut aliqui laborem aſſumpſerint, conficiendi volumina ſuper communi contra communem; Atque alii in hoc propoſito ſtatuant terminos grammaticales, poſitivi, comparativi, & ſuperlativi; Nempe communis, magis communis, & communiſſimæ; Hinc proindè, ſolent moderni profeſſores cum magno improbo, & nauſeativo, (ut dici ſolet) humerorum labore, abſque aliqua ingenii operatione, vel parte, facere collectaneas Doctorum per quandam ſpeciem cathalogi, ſeu litaniæ, ad effectum oſtendendi quod major numerus eis aſſiſtat, non diſtinguendo ſpecies, vel qualitates Doctorum, vel dicta, an ſcilicet ſint de illis, qui fundatè, & per rationes in forma diſcurſiva id aſſerant, vel potius collectores, aut ſimplices relatores, vel loquentes obiter, & ad alium effectum ſive in conſiliis venalibus, cum ſimilibus ponderationibus, quæ haberi debent. *p.2.*

Minuſque ponderando id quod principaliter, ac omni- 77
nò ponderandum eſt etiam ſuper deciſionibus, & auctoritatibus claſſicis, multo verò magis ubi agatur de conſiliis ſuſpectis, ut ſcilicet fiat combinatio circumſtantiarum caſus, de quo deciſiones, vel auctoritates agunt, an ſint eædem, adeout congruant caſui controverſię, ſive an id quod continetur in deciſione, vel in alia auctoritate, ſit principaliter firmatum, in eo quod erat in quæſtione, vel potius obiter, & ad ornatum, cum in his non dican-

dicantur decisiones, quæ solum esse dicuntur in eo de quo est principaliter disputatum. q

78 E converso autem, alii videntes sibi obstare majorem numerum auctoritatum, quodque eis magis assistunt rationes, assumunt disputationem quæstionis, an auctoritatibus potius, vel rationibus deferri debeat, & è contra; Atque in magis Tribunalibus, præsertim verò in Rota, magis recepta est secunda pars, ut scilicet potius rationibus deferendum sit. r

79 Istæ autem, vel similes quæstiones, quę retroacto sæculo, vel etiam initio currentis, frequenter haberi consueverunt, hodie è foro quodammodo exulasse videntur, ac propterea (ut agendo de Advocatis, & de consulentibus, vel de modo scribendi, advertitur,) inanis; ac improbus, ineptusque labor est, inanisque repletio chartarum cumulare auctoritates quoniam ex Tribunalium determinationibus, vel ex magis recepto Modernorum sensu, penè omnes illæ quæstiones, quæ prius adeò erant involutæ, ità ut aliqui cum consueta leguleica simplicitate dixerint, eas Cæsarea decisione indigere, vel cum singulari certamine decidi debere, sunt jam sopitæ, Dum una opinio, quæ tanquam probabilior magis communiter moderno tempore recepta sit, statuta videtur pro regula; Altera verò pro limitatione, quæ ex diversa voluntate, vel ex aliis particularibus circumstantiis derivet, ut in omnibus materiis advertitur, præsertim vero frequentibus in illa ultimarum voluntatum penè generaliter experimur; Ideoque tota vis, vel peritia Judicis consistit in benè applicando activa passivis, combinando facti circumstantias, ex quibus judicium efformandum est, an potius cum regula, quam cum limitatione sit procedendum.

80 Et quod magis est, neque in hujus judicii formatione, super circumstantiis, certa regula statui potest cuicumque casui applicabilis quoniam pro diversitate locorum, temporum, personarum, & aliorum accidentium, stant benè simul, ut in uno casu, uno modo benè judicatum sit, & tamen in altero, qui identificus videatur, diversimodè judicari debeat; Sivè quod juris regulæ, vel conclusiones, in una decisione, vel Responso contentæ, ibi benè congruant, & tamen incongruant alteri casui de quo agatur, & super quo allegantur; Multoties enim præbet casus, atque frequens praxis docet, ut verificetur medicorum propositio quod, pulsus sit bonus, urina bona, aliaque signa sint bona, & tamen eger tendat ad mortem; Sivè quod ea, quæ prodesse solent, & debent, non prosint, imò noceant, Siquidem sepiùs praxis docet, quod causa consistat in aliquibus conclusionibus, vel regulis, quæ omnes assistant uni Partium, illæque veræ, & receptæ sint; Et tamen quod illa facies causæ, quæ resultet ex tota facti massa, simul considerata, suadeat contrarium, juxta plures casus particulares, quos in singulis materiis recensere occasio præbuit.

81 Atque hinc sequitur, quod in Judice, unitæ desiderantur tot partes, quę alibi recensitæ sunt occasione agendi de boni Judicis idea; Nempè, integritas, doctrina, judicium, sagacitas, prudentia, & experientia. s

Ideoque (ut alibi quoque advertitur), t Judices vel Consulentes pro veritate, dicendi veniunt pictores operis inusivi, qui componunt imagines ex multis parvis lapidibus, qui disjuncti habent suos bonos colores, suamque perfectionem in genere suo, sed nihil ostendunt, cum eorum conjunctio requiratur, istaque non semper eamdem habent aptitudinem, ad efformandam effigiem Angeli, ac illam diaboli, sive illam hominis, ac illam asini, vel bovis; Quinimò ubi etiam Pictor illos componat pro certi hominis effigie efformanda; Adhuc tamen, nisi sit benè peritus in arte, stant benè simul, ut efforment effigiem hominis, cum omnibus membris humanis, benè, & symetricè dispositis, & tamen quod non repræsentet illum, de cujus effigie efformanda agitur, quia desit similitudo, sivè aptitudo, aut ut vulgò dicimus, aer illius vultus, quod est quid intellectuale, & non actum, ut describatur, idque resultat ex illa universa massa, seu compositione; Ità pariter in causis, quoniam regulæ juris, & doctrinæ, sive probationes, & circumstantiæ facti, sunt lapides, ex quibus figura componenda est, omnesque confluunt, benèque in idem tendunt; Et tamen, quædam non scripta æquitas naturalis, sivè quædam repugnantia humanæ rationi, seu verisimilitudini, frequenter cogunt ad sentiendum contrarium, quodque reverea in contrarium sit veritas; Ideoque ars judicandi, super omnes alias, dicenda est ars artium, & scientia scientiarum, cum sola doctrina, sivè aliæ animi dotes disjunctæ nihil prosint.

Item licèt in foro externo practico, seù forensi idealis 82
esse videatur quæstio, adeò apud Theologos morales disputata pro foro interno, an scilicet lex dicatur effectus voluntatis, & potestatis tantum legislatoris; Vel potiùs effectus justitiæ, & rationis, contra quas proferre non liceat, unde propterea de consequenti manat decisio quæstionis, an subdiri possint impunè spernere legem proprii Principis, vel superioris eique contravenire; Dum in casu legis claræ, atque in Tribunalibus dependentibus ab eodem legislatore, in foro externo, istius quæstionis disputatio non admittitur ex forensium assumpto quod ideò dicitur lex, quia licèt dura servanda est; Adhuc tamen dicta quæstio considerabilis est, ad effectum congruæ interpretationis, vel applicationis ejusdem legis pro casu particulari, de quo agitur, ut ex ratione fieri debeat.

Multò verò magis ubi non agatur de lege, quæ auctoris necessaria dicitur, sed de doctrina punctuali, quæ 83
ut Practici dicunt, in casibus in jure non provisi haberi debet in judicando pro casu legis; u Quoniam procedendum non est cum cæca fide generaliter super applicatione hujus propositionis cuicumque casui, vel respectivè id attendendo in quacumque doctrina, sed diligenter inquirendum est, an ea sit benè fundata, in principiis generalibus juris, à quibus non deviet, sivè cum quibus præsuppositis, vel qua occasione, aut ad quem effectum ille Doctor, vel illa decisio loquatur, & in benè applicetur.

Pariter in metienda auctoritate Doctorum, qui in ma- 84
gno numero, super quæstione, quæ adhuc pendeat indecisa, deduci solent, procedendum non est cum eorum sola numeratione arithmetica, ut ineptum, ac plebeum pragmaticorum vulgus facere solet: Sed distinguendæ sunt eorumdem qualitates, seù classes ut supra; Atque in singulis classibus, reflectendum est ad personales qualitates singulorum Doctorum, quorum vitæ historica descriptio apud posterioritatem, ad hunc effectum nimiùm proficua est; Siquidem juxta dictas regulas, quas habemus super fide testibus danda, non est pariformiter æstimandum testimonium viri nimium qualificati, nimiumque periti in ea re de qua deponit, & qui bonas, atque concludentes scientiæ causas adducat, sicut testimonium alicujus pueri, vel stolidi, aut inexperti, sivè loquentis de auditu, aut ex propria erronea credulitate, sive suspecti de affectione; Ideoque ponendi non sunt in calculo illi DD. exteri, qui loquantur juxtà leges, vel stylos, aut opiniones receptas in illis regionibus, & Tribunalibus, in quibus ipsi versati sunt, si in loco controversiæ vivatur cum diversis legibus, vel stylis, aut cum diversis opinionibus; Sed inspiciendi sunt DD., qui loquantur, præsuppositis, vel retentis illis terminis, cum quibus decidendus est casus controversiæ, cum similibus considerationibus, eo modo quo sit in testibus.

Prout, etiam inquirenda est origo alicujus propositionis 85
quam plures DD. firment, cum sæpius id pro venire soleat, ex vitio, quod avibus, vel ovibus est commune, quod scilicet unam alteram insequatur, dum frequenter principium est vitiosum, vel quia ille primus, à quo traditio derivet, & cui per Juristas *Antesignani* vocabulum tribui solet; in effectu aliud dicere voluerit, vel quia constet, quod ille inconsideratè id dixerit, contra juris principia; Unde propterea adapterur idem simile, quod habemus de testibus de auditu, quod scilicet si sint centum, vel mille deponentes de voce originata ab uno, non valent; nisi pro uno; Atque si convincantur, quod ille primus non dixerit, vel quod ad alium finem; sive quod malè dixerit, tunc omnes alii corruunt, atque habentur, ac si non essent; Et hic est casus.

Hinc proinde, in ista facultate, præcisè necessaria est 85
peritia theoricæ per sua scholastica principia, eo modo quo Justinianus præcepit; Non quidem, ut cum scholasticis subtilitatibus, vel stylis, in judicando procedi debeat, cum hic magnus error esset, atque ut plurimum subtilibus scholasticis, omninò incongruus sit forus practicus, Sed ut benè callentes regulas, ac principia juris, dignoscere valeant, an ille Auctor, benè, ac fundatè loquatur, necnè, ut existimari vel parvipendi meretur, cum quælibet scientia habeat sua principia, à quibus per professores deviari non potest; Si etenim detur philosophus Auctor, qui asserat, quod ignis sit frigidus, & humidus, & quod aqua sit sicca, & calida, tunc ille, qui non habebit princi-

principia scientiæ, sed clausis oculis procedere cogitur cum sola fide, ejus, quod invenit scriptum, id credet, atque cum hoc præsuppositio pertransibit; Verùm talem auctoritatem irridebit ille, qui sit scientificus philosophus, dum agnoscet, quod id repugnat principiis, cum similibus; Ideoque mea est consuetudo dicendi, quod nunquam dici meretur Doctor, vel Juris Professor ille, qui legendo Auctorem aliquid expresè firmantem, non cognoscat ex sola lectura, an benè, vel malè loquatur, idque sine scientia principiorum sequi non potest.

86 Potissimum verò reflectendum est ad distinctionem plurium, ac diversorum casuum, qui sub unico generico articulo, vel sub una quæstione cadere possunt, quoniam frequens praxis docet, quod ex centum auctoritatibus, quæ super aliqua propositione cumulari solent, benè distinguendo casus, eorumque circumstantias, vix reperietur una, quæ benè concludat, Quinimò plures retorqueri possunt.

87 Demùm circa leges novas, & particulares; Reflectendum est, an lex adaptetur casui de quo agitur, quia fortè trahat causam à præterito, ex regulari natura novæ legis, trahatur ad futura, non autem respiciat præterita; Nisi ea prodierit per viam declarationis casus dubii, cum tunc etiam præterita percutiat; x Sivè an sit lex revocata, vel moderata, cum ista quoque aliquando attendi soleat, vel tanquam doctrina magistralis, aut pro declaratione, vel interpretatione legis novæ.

88 Arque circa stylos Tribunalium; diversæ inspectiones cadunt, ut supra quoque insinuatur; An scilicèt respiciant ordinatoria tantùm, vel etiam decisoria, tam ad effectum facilioris, vel difficilioris probationis ut supra, quàm ad alterum, an practicari debeant cum non subditis illius fori, eo modo quo superius de legibus dictum est; Sivè ad effectum alterius quæstionis, de quo particulariter infrà, agendo de exequutione, & exequutore, an scilicet iste in exequutionis consumatione, vel in alterius delegationis exequutione, servare debeat stylum proprium, vel potius illum Judicis causæ principalis, seù delegantis, cum similibus: y

89 Mixtura quoque, subditorum, & exemptorum, in eodem judicio, in legum præsertim municipalium praxi, magnas quæstiones parere solet, de quo in suis respectivè sedibus agitur; An scilicet, & quando exemptus à foro, ac potestate legislatoris, subjaceat ejus legibus, ad quarum observantiam teneri debeat, saltem in vi directiva, si non coactiva, ob fomentum legis naturalis, sive ratione publicæ necessitatis, vel utilitatis; Sivè, quando usus legis principaliter habeatur cum proprio subdito, quamvis accessorie, vel consequutivè influat in non subditum, cum similibus; Super his autem penè impossibile est certas statuere regulas generales, quibuscumque casibus, & quibuscumque locis indefinitè applicabiles, non solum quia singulorum casuum diversæ circumstantiæ, etiam in eodem loco, in quo cum eisdem legibus, & stylis vivatur, magnam judiciis diversitatem causare solent; Sed fortius quia, ob adeo magnam, & multiplicem dominiorum, & principatuum diversitatem, quæ inter Christianos viget, (& quæ etiam in polyticis, Christiano nomini, & Fidei adeò præjudicialis est, tantamque licentiam tribuit ejusdem Fidei hosti; cujus Imperium est unicum,) adeòque magnam legum, & stylorum diversitatem induxit, ut etiam inter dominia adiacentia; Quinimò (quod magis est) inter ejusdem Principis vel principatus provincias, vel membra adeò magna dignoscatur differentia, ideoque pro singulorum locorum moribus, & legibus, vel respectivè pro singulorum casuum circumstantiis judicium efformandum erit. z

90 Hinc proindè, ad istum effectum, semper inculcanda est necessitas partis scientificæ in Judice, habendi scilicèt hujus facultatis peritiam, theoricæ, & per sua principia, ad effectum, ut illis deservientibus pro lumine navigantium, ab istis pro qualitate locorum, & navium, ac temporum, bona navigatio applicationis fieri valeat; Et è converso, perpetuò damnandus, ac declamandus est modernus pragmaticus stylus, constituendi scientiam, cum solo lumine repertoriorum, in solis doctrinis, vel decisionibus, vel notitia conclusionum per solas traditiones, atque procedendo cum earum generalitate, sivè cum doctrinarum sola litera, dum exindè tot resultant æquivoca, justitiæ, ac veritati præjudicialia, frequenter capiendo quid pro quo.

91 Super præmissis autem, ac super aliis, quæ in ista materia cadunt, impossibile est certam normam seù regulam dare, nisi in Judice omnium prædictarum partium bona unio accedat, quæ sine magna experientia non de facili haberi potest; Ac propterea, lex damnat eorum promotiones per saltum; Minusque possibile, vel de facili practicabile videtur, ita incidenter ad aliquam Judicis instructionem, reliqua omnia recensere, quæ circa premissa, vel similia cadunt, cum vix in magnis voluminibus, ille qui in aliis occupatus non esset, id explere posset; Ideoque ista ita solum indicasse sufficiat; Alia verò habentur in aliis locis, & sedibus supra insinuatis; Et si ibi quoque defint, laborent, ac perquirant qui cupiunt, vel supplant illi, qui melius fieri debere credant.

a *supra disc.* 2. b *tit. de feud. disc.* 2 & 8. *& per tit. lib.* 1.
c *dicto disc.* 2. *de feud & tit. de Regal. lib.* 2.
d *lib.* 3. *tit. de jurisd. & foro compet.*
e *eod. lib.* 3. *tit. de præeminent.*
f *lib.* 4. *de servit. ad materiam retractuum.*
g *sub tit. de feud. disc.* 58. *tit. de benef. disc* 16.
h *lib.* 5. *tit. de usur. tit. de camb. & tit. de censib.*
i *tit. de censib. in supplemento in Romana reductionis censuum.* l *dicto tit. de cambiis disc.* 1. *& seqq.*
m *eod. lib.* 5. *tit. de societ. offic.* n *lib.* 6. *tit. de dote.*
o *lib.* 7. *tit. de donat., tit. de emption. & vend. & tit. de alienat. & contract. lib. prohib.* p *lib.* 8. *tit. de cred & debito.*
q *lib.* 9. *tit. de testam.* r *eod. lib.* 9. *de legit. & detract.*
s *eod. lib.* 9. *tit. de hærede.* t *lib.* 10. *tit. de fideicom.*
u *lib.* 11. *tit. de legat.* x *eod. lib.* 11. *de success. ab intest.*
y *eod. lib.* 11. *de renunc.* z *eod. tit. de renunc. lib.* 11. *& lib.* 10. *tit. de fideicommiss. disc.* 141.
a *lib.* 12. *titul. de beneficiis, Canonicis, & parochis, & lib.* 13. *de jurepatronat. & de pensionib. & lib.* 14. *in titulis de Regularibus, & in Miscellan. Ecclesiastico, & in aliis.* b *eod. lib.* 14. *tit. de matrim.*
c *dicto lib.* 13. *de jurepatron.*
d Penia *dec.* 480. *& advertitur in pluribus materiis præsertim lib.* 14. *in annot. ad Concil. Trid. disc.* 28.
e *tit. de feud. disc.* 54. *& alibi pluries eodem tit.*
f *tit. de servit. disc.* 1. g *dicto disc.* 1. *de servit.*
h Franch. *dec.* 148. *n.* 5. Rovit. *dec.* 78. *n.* 5. *tit. de legitim., & detract. disc.* 10. *n.* 24. *& alibi.*
i *dicto disc.* 10. *tit. de legitim. & detract. & alibi.*
l *tit. de beneficiis pluries.*
m *de his aliqua in relatione Curiæ in disc. in quo agitur de Oratoribus Principum.*
n *de his tit. de legitim. & detract. disc.* 10. *Titul. de fideicommiss. disc.* 141. *Tit. de feud. ad bullam Baronum discurs.* 73. *cum plur. seqq. Et in titul. Miscellan. Eccl. discurs.* 41. o *supra disc.* 21.
p *titul. de usur. pluries.* q *tit. de dote disc.* 143. *& tit. de alienat. & contract. prohib. pluries.*
r *de his agitur tit. de jurisd. disc.* 58. *& seqq. &* 94.
s Sperell. *decis.* 10. Rovit. *super pragm.* 2. *de Cler. salvat. nu.* 16. t *dicto disc.* 54. *tit. de feud. & in aliis ibidem.*
u *tit. de success. ab intestat. disc.* 17.
x *tit. de dote disc.* 143. *tit. de credito discurs.* 116. *in Miscellan. Eccl. disc.* 8. *& alibi.* y *dicto disc.* 116. *de cred.*
z *tit. de dote disc.* 34. *tit. de success. disc.* 41. *tit. de alienat. & contract. disc.* 39. *& sæpius.* a *tit. de servit. disc.* 1.
b *in relatione Curiæ disc.* 2.
c *dicto titul. de servit. disc.* 1., *& titul. de Regal. ad discurs.* 160. *in supplemento, & tit. de success. discurs.* 41. *n.* 192. *remiss.* d *sit præsertim mentio tit. de usur. disc.* 6. *& tit. de Regal. disc.* 100. *& seqq. & alibi ut infra.*
e Rot. *dec.* 316. *post* 2. *vol. consil.* Farinac. Coccin. *decis.* 576. *repet. dec.* 414. *par.* 1. *recent.*; *Agitur tit. de dote disc.* 232. *& tit. de matrimonio disc.* 15. *ibique allegantur concordantes, & præsertim* Ciriac. *contr.* 240. *& seq. &* Farinac. *in fragmen. verbo Judæi.* f *locis citatis, & tit. de servitut discurs.* 70. *& tit. de dote disc.* 132.
g *tit. de success. disc.* 41. *n.* 186. *remiss.*
h *in adnot. ad Concil. Trid. disc.* 20. *& alibi.*
i *de Constitutionibus Synodalibus ut non attendantur contra jus annot. ad Concil. Trident. discurs.* 30. *& infra discurs.* 37. l *in eisdem adnotationibus ad Concil. Trid. & tit. de matrim. pluries.*
m Farinac. *in fragm. verbo lex*, Sperell. *decis.* 15. Pratus *obser.* 13. & 14.
n *tit. de alienat. & contract. disc.* 35. *alibi pluries.*
o *dec.* 194. *par.* 4. *rec. tom.* 2. *& advertitur pluries alibi.*
p *tit. de servit. disc.* 1. q *tit. de success. ab intest. disc.* 26.
r *apud allegatos supra lit. M.*
s *tit. de success. disc.* 26. *& tit. de testam. disc.* 30.

t *dicto disc. 25. de succeſſ. & tit. de Teſtam. disc. 30.*
u *dicto tit. de succeſſ. dicto disc. 25. & dicto discurſ. 30. de Teſtam.* x Buratt. *dec. 6., dec. 438. par. 4. rec. tom. 3. tit. de servit. disc. 71. & de dote disc. 143.*
y Coccin. *dec. 1573. & 1753. decis. 222. par. 7. rec. & in aliis proximè infra.* z *dec. 192. & 210. par. 1. dec. 166, p. 5. dicta dec. 422. par. 7.* Spad. *conſ. 38. lib. 2.*
a Buratt. & add. *dec. 758. dec. 537 p. 5. 115 p. 6., 32. & 107. par. 7. dec. 317. par. 10.* add. *ad dec. 20. par. 3. rec. in quibus de materia ſtatutorum Capitularium.*
b *titul. de dote disc. 143. tit. de alienat. & contract. disc. 1. dec. 59. par. 10. tit. de succeſſ. ab inteſt. disc. 15. & ſæpius.*
c *tit. de succeſſ. ab inteſt. d. disc. 15. & in aliis.*
d *dicto titul. de succeſſ. ab inteſt. disc. 1. & 15. & in aliis.*
e *De ſtylo judicandi*, Rovit. *conſ. 18. lib. 1.* Franch. *deciſ. 91. 238. & 722.*
f *proximè ſupra*; g *tit. de uſu pluries.*
h *tit. de fideicommiſſ. disc. 73.* i *tit de legatis disc. 6.*
l *tit. de credito, discurſ. 119.* m Buratt. & add. *deciſ. 124. & 735. deciſ. 427. part. 9. recent.*
n *de hoc agitur tit. de dote disc. 28. & tit. de hærede disc. 8.*
o *de auctoritate deciſionum Tribunalium* Affl. *dec. 96. &* 190. Capyc. Latr. *conſult. 6.* Scaccia *de ſent. & re jud. gl. 4. q. 24.* Niger *de laudem. tom. 1. q. 45.* p *ſupra disc. 32.*
p 2. *advertitur in relatione Curiæ agendo de Advocatis, & Procuratoribus, & de modo ſcribendi disc. 46.*
q Seraphin. *dec. 299. dec. 17. par. 7. rec. 235. par. 9.* Bich. *dec. 480.* r Franch. & add. *dec. 30. dec. 163. par. 7 rec. cum aliis* per add. *ad dec. 460. par. 4. rec. tom. 2. ex n. 18.*
ſ *in relatione Curiæ disc. 32.* t *tit. de fideicom. disc. 25.*
u *tit. de fideicom. disc. 74. & 108.* x *dec. 9. par. 11. rec. latè* Farinac. *in fragmen. verbo lex ex nu. 51.*
y *infrà disc. 40.* z *de his tit. de dote disc. 143. & tit. de succeſſ. disc. 6. & tit. de alienat. & contract. pluries, ac etiam in Miſcell. Eccleſ. disc. 41.*

De ſententia deffinitiva, vel interloquutoria. Et de utriuſque diverſa forma, & effectibus, ac de ſententiæ juſtificatione ex actis.

SUMMARIUM.

1 *DE generali ſignificatione hujus vocabuli* ſententiæ.
2 *Judicialiter quid in praxi ſignificet.*
3 *Per ſententiam diffinitivam Judex dicitur functus officio ſuo, ejuſque juriſdictio expirat ſi ſit valida, ſed ſi ſit nulla, eam retractat.*
4 *Etiam ſi ſit nullitas, quæ reſultet ab injuſtitia notoria.*
5 *Id autem non conceditur Judici delegato ſed ſolum ordinario.*
6 *Idem in exequutore literarum Apoſtolicarum, ut jure delegati habeatur.*
7 *Scriptura an ſit præcisè neceſſaria in ſententia.*
8 *Non ſufficit ſcriptura ſine lectura ab ipſomet Judice.*
9 *An debeat lectura, ſeu promulgatio fieri ſedendo, & de die, & an proferri poſſit de nocte.*
10 *Sententia non lecta, & non publicata, eſt nulla.*
11 *Quomodo fieri debeat iſta lectura, & an alteri committi valeat.*
12 *De ſtylo, vel praxi Curiæ Romanæ circa modum ſententiandi.*
13 *An imperfecta ſit de ea ſententia, quæ per Judicem determinatè tradita fuit Notario, ut faceret actum publicationis, quem iſte neglexit.*
14 *Quomodo in Curia concipiantur decreta interloquutoria, & diſtinguantur à ſententia diffinitiva.*
15 *De diverſis ſpecibus decretorum interloquutoriorum.*
16 *De decretis voluntariæ juriſdictionis in contractibus per ſpeciem ſolemnitatis.*
17 *Per decretum interloquutorium non finitur juriſdictio, ſed Judex poteſt reponere.*
18 *Exindè manat, ut poſſeſſoria ſint exequutiva, quando procedatur per decretum interloquutorium, non autem per ſententiam.*
19 *De ſtylo de partibus concipiendi decreta interloquutoria.*
20 *De ſtylo Signaturæ non curandi formalitates, atque rejiciendi appellationem in parte, illamque concedendi in alia parte, & dantur exempla.*
21 *Sententia in parte appellabilis, ſit appellabilis in totum.*
22 *An ſtylus de quo num. 20. practicari poſſit, & debeat per Judicem appellationis.*
23 *De ſtylo Auditoris Cameræ, aliorumque Tribunalium non curandi exceſſum, & ſubſtinendi condemnationem, vel mandatum pro ſumma debita.*
24 *Quid ubi res non ſit integra, ſed proceſſum ſit ad exequutionem.*
25 *De aliis ad materiam.*
26 *Judex debet procedere cum actis non autem per notitias extrajudiciales.*
27 *Sententia quæ non juſtificatur ex actis, eſt nulla, & injuſta, ſed diſtinguendi ſunt plures caſus pro iſtius concluſionis intelligentia.*
28 *De caſu in quo generalis habeatur relatio ad acta, puta viſis actis &c., an ſit neceſſaria præciſa juſtificatio ex eiſdem, & quando.*
29 *Quomodo Judices in Curia videant proceſſus, & quia ubi deficiat potentia eos videndi.*
30 *De ſententia, quæ habeat certam, ac ſpecialem relationem ad certa acta.*
31 *De decretis voluntariæ juriſdictionis in contractibus ex falſa cauſa.*
32 *Sententia antiqua non indiget juſtificatione ex actis, dummodo accedat etiam obſervantia.*
33 *Etiam non antiqua probat ſine actis, excipiendo.*
34 *Item incidenter, & ad quoſdam effectus incidentes, qui exemplificantur.*
35 *Vel ubi ob caſum vel juſtum impedimentum acta haberi non poſſint, vel ſint admiſſa.*
36 *Sive ob impedimentum Partis adverſæ.*
37 *Aut quia ſubjecta materia ſeù qualitas cauſæ ita exigat, quod exemplificatur.*
38 *Quomodo materia ſit arbitraria, & quomodo deſideranda.*
39 *Quid de juſtificatione ex novis, ubi aliqua adſit juſtificatio ex eiſdem diſtinguuntur caſus.*
40 *Non datur iſta juſtificatio ad ſubſtinendam exequutionem jam factam, vel alium actum exequutionis conſequutivum.*
41 *Neque datur ad ſubſtinendas cenſuras.*
42 *Nova poſſunt deduci ad eliſionem eorum, quæ de novo deducantur ob impugnationem antiquorum.*
43 *In exequutivis juſtificatio eſt facienda ex eiſdem, quod declaratur.*
44 *Admittuntur nova ad impediendam exequutionam ſententiæ.*
45 *Deducuntur etiam nova pro confirmatione judicati.*
46 *De aliquibus effectibus ſententiæ remiſſivè.*
47 *Quando ſententia implicitè condemnare vel abſolvere dicatur, licèt explicitè non dicat.*
48 *De eodem, & datur caſus præciſus.*
49 *De ſententia lata cum uno an præjudicet tertio, & præſertim in cauſa ſtatus.*
50 *De aliis ad materiam ſententiæ ſecundæ inſtantiæ.*
51 *De tribus conformibus, vel duabus ex ſtatuto.*
52 *In ſpecie de ſtatuto Urbis in quibus cauſis procedat.*
53 *Quando dicantur conformes.*
54 *Quod duæ conformes ſoleant expectare tertiam, vel tres quartam, & quare.*
55 *Quid ſi conformitas ſit in parte.*
56 *Sententiæ contrariæ intermediæ non tollunt conformitatem.*
57 *De aliis ad materiam.*
58 *Quare hodie in Curia res judicatæ, vel tres conformes liti finem non imponant.*

DISC. XXXVI.

NEglectis pluribus ſignificationibus, quas in actibus extra judicium, iſtud ſententiæ vocabulum, ex regulis grammaticorum, ſivè ex quodam communi uſu loquendi recipit (cum de iis nil referat inſpicere); Quatenus ad judicialia pertinet; Iſtud vocabulum cuicumque Judicis determinationi, vel decreto, quamvis interloquutorio, vel provisionali congruit; Quinimò etiam judicio, ſivè determinationi Arbitri, vel Arbitratoris, quod laudum frequentius dicitur, quoniam ſententiæ arbitramentalis nomen quoque ſortitur. 1

Quidquid autem ſit de hujuſmodi nominis, ſeu vocabuli quæſtionibus, dum pro foro practico illæ inutiles eſſe videntur; Atque agendo de praxi Curiæ Romanæ, ejuſque judiciali loquendi uſu; Iſtud vocabulum convenit ſolum ſententiæ diffinitivæ, per quam Judex, ejus officio fungi dicitur pro cauſæ diffinitione, unde propterèa illa inſtantia finitur, ipſeque Judex amplius in ea cauſa ſe ingerere non poteſt præterquam illis, quæ concernant ejuſdem 2

ejuſdem ſententiæ exequutionem vel ea quæ in eadem ſententia reſervata ſint.

Iſte verò præ cæteris, dicitur unus ex ſententiæ diffinitivæ effectibus. Quoties tamen ea valida ſit, quoniam ubi aliquem defectum nullitatis pateretur, ex illis ſpeciebus, 3 quæ hodie in Curia attenduntur juxtà ea quæ infra in nullitatum rubrica habentur, tunc Judici ordinario facultas competit (propria ſententia neglecta) cauſæ cognitionem reaſſumere novamque proferre ſententiam, vel priori conformem, vel etiam oppoſitam, ut in Tribunali præſertim Auditoris Cameræ frequens praxis docet, quoniam nullum & nihil parificantur, ideòque ſententia nulla habenda eſt, ac ſi non eſſet, adeò ut neque illius nomen mereatur. *a*

Nullitas verò, quæ ad iſtum effectum ſufficiat, ad ſo- 4 lum defectum ordinis judicii malè ſervati, reſtricta non eſt, ſed ex meritis cauſæ, quandoque manat; Quoniam ubi detegatur injuſtitia notoria, iſta quoque nullitatem redolere dicitur, non ſolum ad iſtum effectum impediendi conſumptionem inſtantiæ, ac expirationem juriſdictionis in Judice, ut ejus officio functus dici valeat, necnè; Sed etiam, ut exequutione non obſtante, priori poſſeſſori, qui eam paſſus ſit, coram eodem, vel altero diverſæ inſtantiæ Judice, extraordinarium remedium poſſeſſorium reintegrandæ, quinimò alterum magis ſummarium, ac privilegiatum retinendæ, ex ratione ſolius civilis poſſeſſionis animo retentæ, competat, ut etiam infra in rubrica judicii poſſeſſorii advertitur. *b*

Denegatur autem id Judici delegato, cujus juriſdictio per ſententiam diffinitivam, illicò conſumitur, & expi- 5 rat, ſivè benè, ſivè malè, ad eam deventum ſit, adeòut ſpectetur ſolum factum; *c* Idque etiam ad illas ſententias extenditur, quæ in forma extrajudiciali potiùs, quàm judiciali proferri dicuntur. Ut præſertim frequens praxis docet, in illis ſententiis, quæ proferantur per Exequutores Apoſtolicos, deputatos in beneplacito conceſſo ſuper alienationibus bonorum Eccleſiæ, cum clauſula *ſi in evidentem*, ſine oppoſitore ſeù contradictore; quoniam ſi exequutor malè ejus officium impartitus eſt, ſibi non conceditur errorem emendare, atque denuò validè exequi, 6 dum ejus poteſtas jam conſumpta eſt, *d* cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio; Putà in exequutoribus literarum Apoſtolicarum, quæ in beneficialibus, vel ſuper aliis materiis expediantur, ut infrà magis diſtinctè advertitur in Rubrica judicii exequutivi in beneficialibus. *e*

Ex juris communis diſpoſitione, ſententia diffinitiva, 7 eam habeat formam, ut perneceſsè ſcripturam exigat, atque in ſcriptis proferatur, aliquibus caſibus exceptis, in quibus ſcriptura neceſſaria non eſt. Ut putà in ſententia interloquutoria. Aut in cauſis omninò ſummariis, & exequutivis. Vel ubi de re omninò notoria agatur. Aut ubi exigat imminens neceſſitas, tanquam per ſpeciem defenſionis, ut in illis cenſuris habemus, quæ potius in forma extrajudiciali proferantur, tanquam arma, cum quibus Prælatus ſe defendat cum ſimilibus. *f*

Non ſufficit autem ſcriptura, niſi quoque Judex, ſeden- 8 do pro Tribunali, atque in forma judicii, eam ore proprio legat, & proferat, cum aliàs ſcriptura, futuræ ſententiæ præparationem, continere valeat. Ideòque actus dicatur eſſe potiùs in via, quàm in termino; Adinſtar eorum, quæ in teſtamentis habemus. Illum etenim Notarii interventum, quem hodiè praxis penè ubique docet, Jus commune non cognovit ſivè præcisè neceſſarium eſſe non ſtatuit. *g*

Quæſtione cadente inter ſcribentes, cum conſueta opi- 9 nionum varietate; an id fieri debeat ſedendo pro Tribunali, tanquam pro forma præciſa. Vel potiùs ſufficiat, ut id ſequatur, ſtando, vel ambulando. Sivè an de die, vel fieri poſſit de nocte. Verùm ſuper hoc Tribunalium ſeù locorum ſtylis deferendum videtur. Atque in Curia proferuntur, etiam de nocte. *h*

Atque hinc manat vera, & recepta concluſio, quod 10 ſententia non lecta, neque publicata, imperfecta eſt, neque illius nomen, vel eſſentiam ſortitur, cum illa ſcriptura, quamvis manu Judicis ſcripta, vel ſubſcripta ſit, præparatio, ut ſupra, potiùs dici valeat, dum perfectio ab iſta lectura pendet, quæ non præſumitur. *i*

Quamvis autem, de ſtricta juris cenſura, per ipſum Ju- 11 dicem ore proprio ſententia ferri debeat. Attamen, ſivè ob Judicis conſpicuam qualitatem, vel decorem & majeſtatem, Vel ex altero juſto motivo, iſtam functionem alteri delegari, vel committi poſſe, ipſo tamen Judice præſente, & approbante, apud DD. eſt magis communiter receptum *l*. Atque pro frequentiori uſu, ipſo Judice ſedente pro Tribunali, ad omnem ambiguitatem toilendam, penè generalis inolevit ſtylus, ut hæc lectura, ſeù publicatio fiat per illum Notarium vel Scribam, ſeu Actuarium, qui pro diverſis locorum ſtylis, aut nuncupationibus alia confecit acta ordinatoria, in præcedentibus recenſita.

Quidquid itaque ſit de diverſorum Principatuum, vel Tribunalium ſtylis, vel legibus, quibus eſt deferendum, undè propterèa materia cenſenda venit incapax regulæ generalis, quæ quibuſcumque locis & caſibus applicari valeat, Et per conſequens, manifeſtus dètegitur error eorum, qui ſuper ſententiæ forma vel lectura, cum generalitatibus procedunt, ſivè aliquas DD. traditiones attendunt in ſola litera, quales quales illi ſint, non reflectendo, an ſint antiqui vel moderni. Sivè, an propriæ, vel diverſæ regionis. Aut, an practici forenſes, benè verſati in foro, vel potiùs collectores, vel tranſcriptores, qui nullam fori notitiam vel praxim habeant. Ut præſertim in Juriſtis ſcholaſticis, vel in iis Moralibus, qui in legalibus, & forenſibus ſe ingerere volunt, frequenter experimur, quoniam totum pendet à ſingulorum principatuum vel Tribunalium, particularibus legibus, vel ſtylis.

Quatenùs tamen pertinet ad Curiam Romanam, & præ- 12
ſertim ad illa ejus Tribunalia eccleſiaſtica, quæ univerſo Orbi catholico ſunt communia, atque in forma judicii procedunt. Ut ſunt illa Rotæ, & Cameræ, & Auditoris Cameræ, & Theſaurarii, quæ univerſæ temporali ditioni Eccleſiæ quoque communia ſunt (dum Sac. Congregationibus forenſium Tribunalium terminus non congruit eo quia telam vel ordinem judiciarium non attendunt, ut in *relatione Curiæ* de illis agendo, advertitur.

Receptus ſtylus eſt, quod ſententiæ diffinitivæ proferuntur per quandam ſcripturam, ab aliis actis diſtinctam, quæ cedula nuncupatur, eaque ab invocatione nominis Chriſti initium habet, ideòque apud Practicos, quando ſententia diffinitiva deſcribitur, illa diſcretè à decreto interloquutorio, dicitur *per Cedulam Chriſti nomine*.

Iſta verò cedula, pro magis communi, & frequenti praxi, conficitur, ſeù ordinatur per ipſammet Partem, cujus favore proferenda ſit, ut contingit præſertim in Rota, & in Camera, dum priùs cum deciſionibus, vel reſolutionibus reſpectivè, votum per aliquod conſiderabile tempus propalatur, ut in eadem *relatione Curiæ* agendo de iſtis Tribunalibus advertitur *m*; In aliis verò, & præſertim in illo Auditoris Cameræ, poſtquam compilatus eſt proceſſus, cauſaque inſtructa, atque in contradictoriis etiam diſcuſſa, Judex injungere ſolet Partibus, ut dent eorum cedulas hinc indè, cauſæ Notario, vel ipſimet Judici, una cum informationibus, aut ex ipſarum vel unius earum diligentia, iſto ordine non expectato, id ſequitur; Quare Judex, poſtquam determinavit ad ſententiam devenire, illam cedulam, quando ità ſibi videatur, in aliquibus partibus, cum ſuper additionibus, vel cancellationibus reformat. Et poſtquam eam ſubſcripſerit, tradit Notario cauſæ, qui ex commiſſione ſibi oretenus fieri ſolita, illam in proprio officio, ſivè alibi, publicat coram teſtibus, extra præſentiam Judicis.

Priuſquam autem iſte publicationis actus ſequatur, ſub- 13
ſcriptione & conſignatione non obſtante, illa eſſe dicitur potiùs in via, quàm in termino, adeòut eidem Judici integrum ſit, eam reaſſumere, ac lacerare, atque in contrarium ſententiare, juxta frequentem praxim, alibi quoque ſuprà inſinuatam. *n*

In facti verò contingentia, diſputare occaſio dedit de caſu fortè ſingulari. An ſcilicet Judice ſubſcribente cedulam, juxtà ſibi viſam formam, eamque tradente Notario, ut juxtà ſtylum eam publicaret; adeòut, quoad eum, actus haberetur pro jam abſoluto, ſi Notarius publicationem negligat, dicatur tamen conſumpta illa inſtantia, ipſiuſque Judicis juriſdictio expirata, necnè. Et an idem Judex, vel alter ejus loco ſubrogatus, neglecta dicta cedula, ulteriorem cauſæ cognitionem reaſſumere valeat. Atque ſcribendo pro inſtantiæ terminatione, ut propterèa cauſa aliam non haberet cognitionem, niſi illam in ulteriori diverſa inſtantia, appellationis, vel recurſus, aut reſtitutionis in integrum. Dicebam, quod ex præmiſſis, Jus civile, vel canonicum, non cognovit hanc Notarii neceſſitatem, quodq; proprius ſententia per ipſum Judicem proferri debet, cum ipſe ſit ille, qui revera actum perficiat, totumque pendeat

ab *ejus*

ab ejus voluntate, qua accedente, non videtur de alio quærendum, neque Notarii negligentia in non publicando, veritatis seu voluntatis Judicis substantiam mutare potest.

E' conversò autem (reflectendo ad veritatem) ponderabam ea, quæ habentur in materia testamentorum, aliarumque ultimarum voluntatum, quamvis de illis agatur, quæ solemnitatibus juris positivi non subjacent, sed solum exigunt perfectionem voluntatis naturalis, quoniam si ille testatur, qui poterat tunc coram duobus testibus, vel per schedulam per se ipsum perfectè testari. Attamen id commiserit Notario, vel alteri, ad effectum desuper conficiendi aliquem actum, qui deindè non sequatur, tunc subsequuta morte, vel alio impedimento testatoris, actus, ex magis communiter recepta sententia, dicitur imperfectus etiam ex imperfectione voluntatis, dum ille testator, qui tunc poterat per se ipsum actum perficere, ad alium futurum actum eum protraxit, ut exindè perfectionem reciperet; *o* Ita à pari, stante præsertim stylo, ob quem Partes, donec dictum actum publicationis in actis videant, justè credunt rem esse adhuc integram atque in statu imperfectionis; Isteque erat quoque sensus Rotæ, in qua, occasione causæ extra Rotam, uni ex Auditoribus commissæ, de hoc disputatum solùm fuit per memoriale, non autem per dubium, undè propterea à desuper non prodiit decisio.

Ubi verò agitur de decretis interloquutoriis; Tunc Curiæ stylus est, quod, non scribuntur, neque subscribuntur
14 per Judicem, neque in eis adhibetur superius recensita solemnitas publicationis, sed fiunt oretenus, eaque adnotantur in calce citationis per Notarium causæ, cujus fidei in hac parte defertur, ac propterea, ità ex hoc diverso modo concipiendi, distinguuntur sententiæ, a decretis.

Tres autem sunt hujusmodi decretorum species; Una scilicèt eorum, quæ concernant ordinem judicii; Putà super admissione jurium, vel articulorum, sivè positionum, earumque responsionum, vel super concessione remissoriæ, seù compulsoriæ, & in aliis hujusmodi, quæ dictum or-
15 dinem, seù compilationem processus respiciunt; Altera est super provisionibus, quæ causa pendente, capiantur; Putà super sequestro provisionali, vel super alimentis, & sumptibus litis, aut super decretatione alicujus summæ in causam declarandam, & aliis continentibus quid mixtum, quod scilicèt non concernant merè ordinatoria judicii, minusque decisoria causæ principalis, sed incidentia; Et tertia est illa, quæ continere videtur decisoria, in judiciis summariis, & exequutivis, ex eorumdem judiciorum natura, & privilegio, absque eo quod resultet præjudicium totale in negotio principali, super quo consultum esse possit alteri Parti, contra quam fiat decretum, in judicio ordinario petitorii; Ut (e.g.) sunt decreta relaxationis mandati exequutivi contra debitorem pro exequutione obligationis cameralis, vel alterius pacti exequutivi, sive in vim Statuti, vel quod etiam de jure communi materia sit exequutiva; Putà super revocatione, seu purgatione attentatorum; Ac etiam sunt decreta, quæ interponuntur in summario, & exequutivo judicio retinendæ, quod vulgò manutentionis dicimus; Aut in alio pariter exequutivo associationis, cum similibus, in quibus proceditur per decretum interloquutorium, non autem per sententiam diffinitivam.

Datur etiam quarta species decretorum, quæ in simili forma fiant, oretenus scilicet, cum solo rogitu Notarii,
16 cui creditur absque necessitate subscriptionis Judicis, & publicationis; In illis scilicèt decretis voluntariæ jurisdictionis, quæ ex dispositione Juris communis, vel municipalis, pro una ex solemnitatibus statutariis, interponuntur in contractibus minorum, ac mulierum, aliarumque similium personarum, in quibus ità cautum sit; Verùm ista species decreti, quæ de diffinitivo potius, quàm de interloquutorio sapere videtur, non cadit sub hac inspectione judiciarum, cum actus judicialis seù contentiosus non sit, sed potius sub diversa materia alienationum & contractuum prohibitorum cadat. *p*

Quatenus itaque pertinet ad præfatas species decretorum interloquutorium judicialium, quæ fiant in Curia, juxtà
17 dictum stylum, vel etiam extrà in illis Curiis, & Tribunalibus, in quibus, ad instar, idem servetur stylus; Ex ista specie decretorum, non resultant illi effectus de quibus supra est actum, in ordine ad sententiam diffinitivam, quod scilicet operetur terminationem illius instantiæ, & consumptionem officii, vel jurisdictionis Judicis, qui propterea dicatur functus ejus officio, neque possit amplius in causa se ingerere, revocando, vel moderando id, quod judicavit, præterquam in casu nullitatis, respectu Judicis ordinarii, non autem delegati ut suprà; Quoniam in decretis interloquutoriis, à quibus re integra, (idest usquequò eorum exequutio consumata non fuerit) facultas est reponendi, ac etiam impediendi ulteriorem consumationem, etiam cœptæ exequutionis, concedendo supersessoriam, & quandoque etiam revocando; Ac propterea reputantur hujusmodi decreta modici præjudicii, ad effectum præsertim appellationis suspensivæ, dum integrum est Judici reponere, idque pro commendabili stylo de facili sequitur, atque ità in dies practicatur. *q*

Atque hinc manat, quod in aliquibus judiciis, non ad- 18
mittatur appellatio suspensiva, quoties concedatur per decretum; Intret autem quando procedatur per sententiam, ex dicta ratione, ut advertitur *disc.seq.* agendo de appellatione, ac etiam infrà in rubrica seù *discursu* in quo de possessoriis judiciis agitur.

Procedunt hæc in Curia, ac etiam in aliis Tribunalibus, 19
in quibus idem servetur stylus; Ut in plerisque Curiis & Tribunalibus tam ecclesiasticis, quàm prophanis Status Ecclesiastici solet, Cadunt autem quæstiones in causis, quæ de partibus per appellationem ad Curiam devolvantur, quoniam in partibus, ista distinctio, non adeò bene practicari solet, quia nempè omnes sententiæ, sivè sint diffinitivæ, sivè interloquutoriæ, juxtà dictas tres diversas species, subscribuntur per Judicem, neque haberi solet dicta diversa forma, adeòut frequenter, attenta forma verbali, seù extrinseca, ita confundantur, ut vix distingui valeat una species ab altera, præsertim in supradicta specie interloquutorii, quod tangat negotium principale in judicio summario vel exequutivo cum in decretis adhiberi soleat illa formalis condemnatio, quæ non nisi per sententiam fieri debet; Et è conversò, sententiæ diffinitivæ concipiuntur in ea forma, in qua concipiuntur decreta; Ac propterea stylus est præsertim Signaturæ justitiæ, in qua frequenter de his disputari solet, ad effectum inspiciendi de moderatione inhibitionis, & an appellatio admitti debeat, necnè ad effectum suspensivum, ut scilicèt attendatur potius rei seu veritatis substantia, quam formalitas verborum, inspiciendo, an verè adsit formalis mixtura petitorii.

Et nihilominus (ut in relatione Curiæ, agendo de hoc 20
Tribunali Signaturæ advertitur,) pro commendabili quidem stylo, commiserando litigantes, & ne ob Judicum, vel Notariorum, aut Causidicorum imperitiam, Partes patiantur illa præjudicia, quæ ex natura judicii, vel actionis pati non debent, attenditur substantia veritatis, atq; negligùtur, vel resecantur quædam rigorosè formalitates; Putà (juxtà ibi insinuatum exemplum ratione majoris frequentiæ (favore creditoris censuarii, contra debitorem morosum in solutione plurium terminorum fructuum, in vim pacti rescissorii, per quandam speciem sententiæ diffinitivæ, decerni solent mandata exequutiva, vel de associando, tam pro sorte, quàm pro fructibus, cum clara mixtura petitorii, super rescissione contractus; Verùm hoc non obstante, Signatura committit quidem causam appellationis, in ea parte, quæ concernat dictam mixturam, sed quia fructus censuum solvi debent, promptè, & exequutivè, idcircò, cum consueta clausula *sine præjudicio*, demandatur exequutio quoad fructus, cum similibus, in quibus eadem intret ratio.

Sed quoniam id non est de jure, cujus regulis rigorosè 21
attentis, contrarium est dicendum, cum una, & eadem sententia, vel unum, & idem decretum, unica verborum structura conceptum, tanquam individuum, non possit pro parte valere, & pro parte non, ideòque vitium in parte influit in totum, tam quoad nullitatem, quam quoad appellabilitatem; *r* Hinc sequitur, quod istud, commendabile quidem arbitrium, moderativum rigoris legalis, interponi non potest à Judicibus ordinariis appellationis, sed solum ab hoc Tribunali, quod Principis partes ità explicare videtur, ejusque vice, ac nomine rescribit, ut in dicta ejus rubrica advertitur. *f*

Nisi dicatur, quod cum id transierit in stylum, ab hoc Tribunali jam firmatum, ità commendandus potius videatur ille Judex appellationis, qui ad resecandos inanes 22
circuitus inanesque expensas facit idem quod Signatura factura esset, concedendo scilicèt moderationem suæ inhibitionis quoad fructus.

Eo modo, quo introductum est, ex originario stylo Tribunalis Auditoris Cameræ, qui ad alia Tribunalia Curiæ extensus est, quinimò per Signaturam practicatus etiam in causis de partibus, occasione earum introductionis per appellationem, quod scilicèt, quamvis excessus vitiet sententiam vel decretum in totum, quamvis esset in modico, ex eadem superius insinuata ratione individuitatis, adeòut pars appellabilis, secum trahat aliam partem non appellabilem; Attamen isti legales rigores, qui in substantia continent quasdam formalitates, ad aliud non serviendum
23 tes, nisi ad circuitus inanes, atque ad fomentum calumniarum, cum æternatione litium, merito resecantur, ac propterea demandatur exequutio pro summa verè debita, pro qua decretum seu mandatum subsistetur; *t* quoniam si (e.g.) ille qui condemnatus est in mille, prætendat se gravatum in quingentum, quorum respectu tantum habere prætendat aliquas exceptiones, quas nullatenus habeat in reliquis quingentum, quæ liquidò ac indubitanter debeantur, tunc non videtur, cur ob hujusmodi formalitates, retardari debeat exequutio summæ certæ, & liqui-
24 dæ, in materia de sui natura dividua, in qua eadem sit ratio totius quoad totum ac partis quoad partem.

Quinimò, ut in prædicta Tribunalis Signaturæ rubrica advertitur; Quamvis iste stylus substinendi mandatum excessivum pro summa debita, verè procedat re integra, & priusquam illud exequutioni demandatum sit adeòut exequutio excessiva in parte, vitiet in totum *u*, Adhuc tamen, ab aliquo moderno tempore, (& quidem etiam valdè commendabiliter) eadem admittitur æquitas; Quoties eadem intret ratio commodæ divisionis, quod scilicet exequutio facta sit talis, quod excessus non producat in debitore notabile præjudicium; Ubi etenim (ex.gr.) pro mandato relaxato in scutis mille, fiat exequutio, & subhastatio alicujus prædii notabilis; Tunc si adsit excessus in quingentum, rectè intrat irritatio in totum, quoniam
25 si mandatum justè relaxatum fuisset in sola summa debita, potuisset debitor, commodius aliundè consulere; Sivè quod exequutio facta fuisset in rebus minoris valoris, & magis proportionatis; Sed si exequutio facta sit super mercibus, vel super animalibus, aut aliis bonis mobilibus, sivè super locis montium, aut nominibus debitorum, & similibus juribus, de sui natura dividuis, in quibus intret dicta ratio, quod scilicet tanta sit utilitas totius quoad totum, quanta partis quoad partem; Tunc eadem intrat æquitas, vel ratio, ob quam hujusmodi circuitus evitandi, vel resecandi sunt.

Sub hac autem materia sententiæ, multa cadunt, quæ respiciunt, vel ejus appellabilitatem etiam ad effectum suspensivum, vel ejus transitum in rem judicatam, sive restitutionem in integrum, quæ adversus eandem rem judicatam competat ratione injustitiæ, aut nullitatis, quæ impedit ne in judicatum transeat, & exequutionem mereatur; Sed quoniam hæc omnia suas habent distinctas & particulares rubricas, de quibus proximè infrà, idcircò in eis videndum est. *x*

Prout etiam, multa cadunt, quæ respiciunt effectus, qui resultant à sententia, quod pariter non percutit ipsius sententiæ formam, vel essentiam sed alia quæ pertinent ad exequutionem aliosque effectus de quibus infrà in inspectionem effectuum.

Majores autem, ac frequentiores quæstiones cadere solent circa sententiæ justificationem ex actis, stante re-
26 gula, in præcedentibus pluries enunciata, quod Judex tenetur sententiare, ex actis, & probatis, atque non sufficit ejus extrajudicialis scientia, vel informatio; Et consequenter intrat vulgaris, & recepta conclusio, quod sententia, quæ non justificantur ex actis, vel est nulla, vel habenda non est in consideratione pro effectibus ex ea resultantibus. *z*

Verùm quia ista generalis propositio, nimium vaga est ob varias limitationes, vel declarationes, quas ea recipit,
27 undè propterea frequens praxis docet æquivocorum incursum; Idcircò pro ejus congrua applicatione, adhibenda est ea casuum distinctio, quæ ex adeò frequenter insinuatis pro meo judicio penè in omnibus forensibus vel practicis quæstionibus pro eadem congrua applicatione videtur necessaria.

Primus itaque est casus, in quo sententia expressam habeat relationem ad acta; Et tunc intrat distinctio, quod;
28 Aut agitur de illa relatione generica, quæ pro communi stylo, in sententiis adiici solet; Putà *visis actis*, *&c. aliisq; visis videndis*, *&c.* Et tunc id non alteret regulas generales ut infrà circa facultatem justificandi ex novis, quoniam dicitur expressio ejus quod inest, dum etiamsi non exprimatur de jure id est subintelligendum, quod Judex non po-
29 test nec debet sententiare nisi visis actis, visoque processu, saltim cum oculis intellectus; Eo modo quo docet praxis Curiæ, quod scilicet Judices, prout etiam Advocati, non subjacent improbo, & mecanico labori videndi oculariter processus per se ipsos cum oculis corporeis, sed videnr cum oculis mentis, vel intellectus, cum informationibus & summariis, quæ dantur per Partium defensores vel cum relatione Notarii; Benè verum, quod quandoque oculati, & zelantes Judices, quando ob unius Partis contumaciam, vel quia debilem habeat defensorem, tenentur practicare rubricam ut quæ desunt Advocatis, Judex suppleat; Ideòque solent, ac debent videre processus in aliquibus partibus substantialibus, in quibus consistat causæ pondus, ideòque sufficit possibilitas, quod scilicet uno vel altero modo potuerit videre; Ac propterea quando ista possibilitas desit, quia nempè, ex facti circumstantiis constet quod ista visio vel notitia adesse non potuerit, tunc sententia dicitur invalida, sivè contineat dictam genericam relationem sive non. *a*

Aut verò relatio est specifica & præcisa ad certa jura, seu certa acta; Et tunc si constet, quod ista non adessent, vel quod si existunt, diversa sint ab eo, quod in senten- 30
tia præsupponitur. Et tunc sententia corruit, tanquam lata ex falsa causa, vel ex falso præsupposito. *b*

Ut etiam frequens, penèque quotidianum habemus in illis Judicum decretis, quæ in forma extrajudiciali, & 31
voluntariæ jurisdictionis ad satisfaciendum Statutis interponuntur in contractibus minorum, & mulierum, ac similium personarum, quæ liberè ac sine certis solemnitatibus prohibitæ sint contrahere, quoniam si contractus, certam habeat causam, quæ in toto, vel in parte sit falsa, quoties ea sit principalis vel coæqualis, tunc decretum corruit, atque habetur pro non extante ex hoc defectu falsi præsuppositi, ut in sua peculiari sede alienationum, & contractuum prohibitorum advertitur. *c*

Alter casus est, ubi dicta relatio non accedat, sed obiiciatur ex dispositione juris, de non justificatione sen- 32
tentiæ ex actis, quorum existentia dubia, sive incerta sit; Et tunc; Aut agitur de sententia antiqua, qualis dicitur illa quæ excedit metam longissimi temporis annorum triginta, dummodo conjunctim accedat etiam observantia, & non aliàs, & necessaria non est hæc justificatio, quoniam præsumitur; *d* Eodem modo quo ex hoc lapsu temporis longissimi, juncto cum observantia, resultet præsumpta justificatio gratiæ, vel cujuslibet alterius extrinsecæ solemnitatis, quoties ista præsumptio non excludatur per contrariam probationem, juxtà ea quæ generaliter in hac materia justificationis præsumptæ, in suis sedibus habentur.

Aut cessat hæc antiquitas; Et tunc intrat dicta regula generalis super necessitate justificationis sententiæ ex 33
actis; Adhuc tamen ea plures recipit limitationes, vel declarationes.

Primò nempè, ubi deducatur solum excipiendo, ità tamen quod exceptio non sit talis, ut implicitam præsefe- 34
rat illius exequutionem, sed sit ad alium effectum. *f*

Secundò, ubi ea deducatur incidenter, ad effectum illius probationis, quæ pariter exequutionem implicitam non redoleat, sed pro alio minori effectu. Putà pro præsumptione boni juris ad effectum obtinendi alimenta, & sumptus litis. Sivè ut alia intret æquitas temperativa alicujus rigoris legalis. Sivè ubi deducatur tanquam unum ex adminiculis, conjungendum cum aliis, juxtà præsertim ea, quæ habemus in probatione Juris patronatus, cum similibus. *g*

Et tertio, ubi accedat justum, & non affectatum im- 35
pedimentum, ob quod, sine facto vel culpa ejus, qui sententiam obtinet, ista justificatio sequi non valeat. Puta quia doceatur de aliquo incendio, vel alio excidio processuum, & scripturarum existentium in aliquo officio vel archivio sive quod benè probetur præcedens existentia, cum merè casuali amissione particulari illius processus, vel actorum, adeòut absit omnis suspicio affectationis. *h*

Aut quod acta haberi non possint, ob impedimenta, quæ ab altera Parte præstentur, cum tunc in odium impedientis, habenda sint pro extantibus, ut in dete- 36
rius in ejus præjudicium atque in melius ad favorem impediri, *i*

Vel demùm, quod subjecta materia secum trahat impossibilitatem obtinendi acta, etiam sine aliqua culpa alterius Partis. Putà quia agatur de actibus, ac processibus confectis in causa utriusq; læsæ majestatis divinæ, vel hu-

f *supra disc.* 34. t *infr. disc.* 38. u Buratt. *decis.* 584. & 630. & *apud supra allegatos*, & *passim*.

x Galeot *lib.* 2. *contr.* 34. & 35. Rovit. *dec.* 60. & 57. *ubi distinguitur dec.* 32. *p.* 6. *rec. ubi etiam distinguitur cum aliis inf. litt* Z. y *apud proximè allegatos*.

z *tit. de præmin disc.* 3. & *seq.* & *in decision. in ea causa æditis ibid. relatis præsertim dec.* 349. *p.* 12. *rec.* a *ut bene declarando* Rovit. *ubi supra Cæsar de Afflict. contr.* 50. & *in addit.*

a 2. *de materia hujusmodi Statutorum de duabus conformibus*, & *præsertim Urbis* Fenzon. *ad statut.* 180. Celf. *dec.* 264. Buratt. *dec.* 197. 253. & 167. Dunoz. *dec.* 980 & *generaliter Rubeus tom.* 1. *singular. ad dict. statut.* Rovit. *pragm.* 5. & 61. *de off. S. R. Concil.*

b *apud allegatos*. c Millin. *dec.* 25. *dec.* 324. *p.* 10. *rec. Rubeus ubi supra*. d *apud supra allegatos*.

e Franch. *dec.* 135. Rovit. *dict. pragm.* 5. & 61. *de offic. S. R. Consil.* f *infrà disc.* 38.

De appellatione, an, & quando intret, & ad quos effectus: Et de ejus interpositione, vel prosequutione, necnon de transportatione actorum; Et de aliis concernentibus Judicem, & judicium secundæ instantiæ.

SUMMARIUM.

1 *De quæstionibus, vel inspectionibus, quæ cadunt in materia.*
2 *Regulariter licitum est appellare in omni causa non limitata.*
3 *De duplici specie limitationis, vel prohibitionis, & de effectibus.*
4 *Appellatio non datur ab interloquutoria, & interposita non retardat processum.*
5 *Fallit accedente inhibitione, & si decretum gravat, devolvitur tota causa principalis.*
6 *Non datur appellatio à sententiis, vel decretis provisionalibus.*
7 *Quando, & quomodo debeant concedi inhibitiones, & de regulis quas tenere debent Metropolitani, aliique Judices appellationis.*
8 *De causis in quibus appellativo reiicitur in totum etiam ad devolutivum.*
9 *De illis in quibus datur appellatio ad devolutivum sed non ad suspensivum remissivè.*
10 *Appellatio coram quo facienda sit, vel fieri possit.*
11 *Per quas personas interponi possit appellatio.*
12 *Quomodo debeat constare de mandato procuræ.*
13 *Quod procurator non appellando; seù aliàs omittendo, præjudicet principali, non autem committendo sed datur restitutio in integrum.*
14 *Quomodo interponi debeat appellatio, an præcisè in scriptis, & quomodo soleat interponi.*
15 *De termino intra quem appellatio interponi debet.*
16 *Quando incipiat currere iste terminus, & de casu quod labatur ante sententiæ prolationem.*
17 *An contumax appellet, & quem terminum habeat ad appellandum.*
18 *Declaratur conclusio, quod contumax fictus appellet etiam post terminum, quomodo intelligi debeat.*
16 *De tempore prosequutionis, & de diversis stylis.*
20 *An terminus prosequendi appellationem possit restringi.*
21 *In beneficialibus an detur.*
22 *Quando detur in aliis causis.*
23 *De termino prosequutionis ex dispositione juris Canonici in causis extra Curiam.*
24 *Quid in appellationibus interpositis in Curia, ad quid appellans teneatur, præsertim circa reditum pro Apostolis, & incapsationem commissionis.*
25 *De fatalibus in causis curialibus, & de rationibus differentiæ inter causas curiales, & illas de partibus.*
26 *Appellatio non prosequuta intra fatalia remanet deserta, & sententia transit in judicatum perindè, ac si nunquam esset interposita.*
27 *An ad hunc effectum requiratur declaratio, & à quo fieri debeat.*
28 *Qualis sit praxis Curiæ in hoc proposito desertionis, & quomodo deberet occurri malitiis litigantium.*
29 *Infirmitas præbet justum impedimentum, & an gravis ætas.*
30 *Item paupertas, quod declaratur.*
31 *De pluribus aliis impedimentis.*
32 *In dubio an sit judicandum pro desertione, vel contra eam.*
33 *An dicta impedimenta causent, ut non currat tempus, vel potiùs præbeant causam restitutioni in integrum, & quid referat.*
34 *Judex appellationis non procedit non transportatis actis, alias nulliter.*
35 *An oporteat transportare omnia acta etiam irrelevantia, vel sufficiant relevantia, distinguitur.*
36 *Quando integritas requiratur, etiam in iis casibus, in quibus alias non esset necessaria.*
37 *Sufficit pro attentatis, vel similibus incidentibus trasportare illa acta, ex quibus de illis patent.*
38 *Non sunt transportanda acta causæ diversæ.*
39 *Quando causa dicatur eadem, vel diversa.*
40 *Non sunt trasportanda jura verbaliter tantum producta.*
41 *In odium impedientis habentur pro transportatis.*
42 *De aliis limitationibus, & quid ubi impedimentum proveniat à casu.*
43 *Non sunt transportanda illa, quæ jam habeantur per Judicem appellationis.*
44 *An sit necessaria transportatio, quando Judex procedat tanquam in prima.*
45 *An integritas in dubio præsumatur, & quomodo præsumatur.*
46 *Appellatio suspendit sententiam, ac si lata non esset, & quando cadet attentata.*
47 *De eadem conclusione de qua supra nu.* 4. *ut non detur appellatio à decretis interlocutoriis in genere.*
48 *Idem de causis commissis appellatione remota, vel de sententiis provisionalibus.*
49 *Omnia ea quæ desiderant celeritatem, adeò ut mora causet præjudicium irreparabile, non admittunt appellationem suspensivam.*
50 *Quid sit in causa dotis, an sit executiva, ut dictam appellationem excludat.*
51 *Quid in alimentis, vel in legitima.*
52 *An in materia locationis, & conductionis detur appellatio suspensiva, & quando.*
53 *Quid in electionibus, vel provisionibus parochialium.*
54 *De decretis factis in visitatione.*
55 *An pro legatis competat via exequutiva, & quando.*
56 *Quid in possessoriis adipiscendæ, & retinendæ, distinguitur.*
57 *In specie de associatione, & quomodo ista debeat concedi.*
58 *Et de manutentione.*
59 *Quare bodiè sit in usu istud remedium, & non alterum reintegrationis.*
60 *De Constitutione Ægidiana ubi vigeat, & in quibus causis vel personis procedat.*
61 *De legibus, & statutis particularibus tollentibus appellationem suspensivam.*
62 *De denegatione appellationis ex potestate Principis, vel ex obligatione camerali, aut alio pacto exequutivo.*
63 *De via exequutiva in litteris cambii, & in aliis similibus.*
64 *De facultatibus Auditoris Cameræ procedendi exequutivè.*
65 *De aliis causis exequutivis.*
66 *In omnibus causis exequutivis intrat appellatio, ratione nullitatis, vel injustitiæ.*
67 *An Judice, à quo admittente appellationem, causa fiat appellabilis.*
68 *Quomodo Judex ad quem in gradu appellationis debeat procedere.*
69 *In quo consistant partes judicis in sententiando, confirmando, vel infirmando judicatum.*
70 *Sententia lata contra sententiam, ea non revocata, est nulla.*
71 *De adhæsione appellati, & an Judex appellationis condemnet in omissis.*
72 *An prossit unico contextu confirmare sententiam nullam, sed justam.*
73 *De obligatione appellantis in ulteriori prosequutione appellationis.*
74 *An à voto Assessoris detur appellatio.*

DISC. XXXVII.

LAta sententia diffinitiva, vel interloquutoria, seu provisionali; Si illa Pars, quæ condemnationem passa sit, sivè quod alias credat talem sententiam esse sibi præjudicialem, aut quod præjudicialitatem affectet, pro colore, seù præ-

prætextu avocandi causam ab eo Judice, quem credat in ulteriori progressu parum sibi gratum futurum esse, appellationem interponat; Tunc pluribus quæstionibus hæc appellatio causam præbere solet, tam circa ipsius appellationis substantiam seù genus, quam circa modum; Primò scilicet, an, & quando illa intret, necnè, vel potiùs tanquam injusta, & frivola, vel calumniosa reiici debeat; Secundò super modo cum quo interponi debeat; Tertiò super tempore, in quo interponenda est; Quartò super tempore prosequutionis, sivè super cursu fatalium; Quintò super modo prosequendi, & præsertim super transportatione actorum; Sextò super effectibus, qui ex appellatione resultant; Et septimò super modo, cum quod Judex appellationis, procedere, ac sententiare debet; Quare de singulis agendo.

Quatenus pertinet ad primum; Juris regula generalis est
2 affirmativa, ut scilicèt appellare liceat à quacumque sententia, vel alia Judicis provisione, per quam sentiat quis se gravatum, quoties per alteram Partem, quæ prætendat contrarium, non doceatur de limitatione, quæ in dubio non præsumitur, sed probanda est per allegantem. *a*

Limitationum autem duæ sunt species; Una scilicèt, quæ percutit omnimodam prohibitionem appellandi, ad
3 utrumque effectum, tam suspensivum, quam devolutivum; Et altera, quæ percutit effectum suspensivum tantum, non autem devolutivum; Atque super hac secunda specie, majores, & frequentiores in Curia sunt quæstiones; & præsertim in Signatura Justitiæ, super modo signandi commissiones appellationis, vel super moderatione inhibitionum; Et in Camera super modo inhibendi; Ac etiam in Tribunalibus Rotæ, & Auditoris Cameræ, ac in aliis, super gestis post interpositam appellationem, sivè pendente termino ad eam interponendam, an laborent, necnè vitio attentatorum, cum id pendeat ab ista qualitate seu natura causæ, ut superius in attentatorum rubrica advertitur, De prima verò specie agi quidem aliquando solet in Signatura Justitiæ, frequentiùs autem in illa Gratiæ, de quarum utroque Tribunali habetur in *relatione Curiæ*. *b*

De prima itaque specie, ut neque ad unum, neque ad
4 alterum effectum, appellatio regullatio regulariter intret, nisi per appellantem doceatur de gravamine, quod regulariter non præsumitur, nisi probetur, tanquam per speciem limitationis; Sunt decreta interloquutoria, quæ concernant ordinatoria judicii, undè propterea donec superveniat impedimentum inhibitionis Judicis ad quem, vel alterum supersessoriæ, quæ concedatur per Præfectum Signaturæ Justitiæ, cujus vice, id explicare solet ejus Auditor; Vel per Auditorem Papæ, in causis pertinentibus ad Signaturam Gratiæ, Sivè per Decanum Cameræ in causis cameralibus; Judex hujusmodi appellationes negligit, atque licitè ad ulteriora procedit. *c*

Superveniente autem impedimento, ut supra, abstinere debet, ex regula quod inhibitio, sivè juxta, sive injus-
5 ta est timenda, quoties non intret aliqua ex limitationibus hujus regulæ, quæ in prædicta attentatorum rubrica insinuatæ sunt; Undè propterea, vel coram eodem Judice appellationis, qui inhibitionem dedit, vel in una, seù altera Signatura, aut pro locorum stylis, coram illo Magistratu, ad quem pertinet, dispuratur de moderatione, cujus concessio, vel denegatio pendet à gravamine, quod ubi existat, illum operatur effectum, ut totam devolvat causam, etiam in negotio principali; Ex ea congrua ratione, deducta ex regula *semel malus &c.* ut cogi non debeat ille, qui appellavit, litem sustinere coram eo Judice, qui jam eum gravavit, cum ità justè redditus sit suspectus. *d*

Idem generaliter, eo modo quo in interloquutoriis, pro-
cedit in provisionalibus, in quibus regula pariter est nega-
6 tiva, quoties verè provisionalia sint, cum aliquando, sub verbali pallio provisionis, diffinitivè decerni soleat. *e*

Super concessione verò hujusmodi inhibitionum, circumspectè procedi solet, ac debet; Ideòque respectu Metropo-
7 litanorum, Sacra Congregatio Concilii, tam sub Clemente VIII. quàm posteà sub Urbano VIII. quædam ædidit decreta genetalia præscribentia, quomodo, & quando, appellationes recipi, atque inhibitiones concedi debeant. *f*

In Curia verò per Apostolicas Constitutiones, quæ super reformatione Tribunalium prodierunt, præscribitur Auditori Cameræ, ejusque Locumtenentibus, ad Notariis, idem modus, ad occurrendum fraudibus, & impedimentis, quæ cum hujusmodi inhibitionibus præstari solent, cum notabili præjudicio alterius Partis saltem circa jactu-
ram temporis, & expensarum pro moderatione obtinenda. *g*

Et respectu illarum appellationum, super quibus procedendum est per commissionem, sine qua inhibitio concedi non potest, ut contingit in causis Rotalibus, ac etiam in Prælatatiis, utpotè per viam delegationis; Præfectus Signaturæ Justitiæ, diligentem, atque in materia practicum habet ministrum, qui Revisor commissionum appellatur, ad quem pertinet reiicere illas appellationes, quibus obstet regula, undè propterea appellantes adeunt Præfectum, vel Signaturam, plenam, quæ gustare solet de prætenso gravamine, priusquam decernat, quod commissio signanda sit. *h*

Ubi verò agatur de sententia diffinitiva, vel de decreto, quod habeat vim diffinitivæ, quia nempè decisoria concernat; Tunc verè, & propriè intrat dicta regula ge-
neralis affirmativa; Verùm illa quoque plures patitur limitationes; Puta, ubi agatur de sententia Judicis procedentis appellatione remota; Sivè ubi de sententia Principis, vel supremi Magistratus; Ut (ex. gr.) in Curia sunt, Sacræ Congregationes Cardinalium, ac etiam aliquæ Congregationes Prælatitiæ, putà Montium & Baronum; Et alibi est Præfectus Prætorio, sivè illud Tribunal quod ejus vice subrogatum supponatur, Unde propterea intrent termini supplicationis, non autem illi appellationis.

Et generaliter reputari solent causæ breviores, quæ cer-
8 tam summam non excedant, pro Ditionum, vel Tribunalium stylis; Ut in Curia reputantur causæ, quæ sint infrà summam scut. quinquaginta; Vel quod ex facti circumstantiis pateat evidenter, ac certum sit, quod appellatio sit notoriè frivola & calumniosa, cum tunc, hujusmodi inanes circuitus, qui calumniarum fomentum dicuntur, admittendi non sint; Undè propterea frequenter Signatu-
9 ra, in totum reiicere solet commissiones, cum rescripto *Nihil*, sivè mandare earum lacerationem, aut demandare moderationem inhibitionis simpliciter, & ad utrumque.

Denegatur item appellatio simpliciter, ac omninò, juxta hanc primam speciem, ubi adsit res judicata, sivè ubi agatur de tribus conformibus, aut de illis duabus, quæ ex Statuto seu privilegio vim trium habeant, ut *disc. præc.* advertitur; In his casibus, superest aliud remedium restitutionis in integrum de quo agitur *disc. seq.*

In altera verò specie sententiarum, quæ admittunt quidem appellationem, sed ad effectum devolutivum tantùm, non autem ad suspensivum, undè propterea appellatio non impediat exequutionem, nisi quando accedat inhibitio Ju-
9 dicis ad quem; Certa regula statui non potest, cum pendeat à singularum causarum, seu judiciorum natura, & qualitate; Ipsaque pro locorum legibus, vel stylis varia est, undè propterea magna digressio esset, velle recensere causas, quæ istud habeant privilegium, dum neque volumen sufficeret: Potissimè verò dum infrà, expleto processu judicii ordinarii, quod per sententiam diffinitivam terminandum est, & per consequens de sui natura admittit simpliciter appellationem, agitur de judiciis exequutivis, ac summariis, & privilegiatis, ideòque in eorum singulis insinuatur, an, & quando, privilegio, vel judicii natura non obstante, intret appellatio etiam suspensiva; Quare in suis respectivè rubricis, inspici potest. Ac etiam aliqua generalis insinuatio habetur *in relatione Curiæ* occasione agendi de utraque Signatura Gratiæ, & Justitiæ; Et infrà in sexta inspectione agendo de effectibus appellationis.

Circa secundam superiùs distinctam inspectionem, super modo interponendi appellationem, ut ea legitimè interposita dici valeat; Regula est, ut per ipsum appellantem, vel per ejus legitimum procuratorem appellatio interponatur, in eis-
dem actis causæ ac Judicis, qui sententiam protulit, ut ità, tam ipse Judex, quam victor, scire valeant, quod appellatio interposita sit tempore debito, & per consequens, abstinere valeant, ac debeant ab exequutione, vel alio ulteriori processu; Ideoque clandestina appellatio extrajudicialis, sivè etiam facta in diversis actis, non attenditur, neque prodest; Præterquam ubi, ob Judicis, seu victoris potentiam, vel impedimentum, aut justum timorem, appellans excusabilis dici valeat; Istoque casu admittitur, atque legitima reputatur appellatio extrajudicialiter facta coram honestis viris, sive apud acta diversi Judicis; Ideòque super hoc statui non potest certa regula generalis, cum totum pendeat à facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis, quando scilicet istud impedimentum, vel justa causa adesse dicatur, necnè. *i*

Non tamen præcisè necessarium est, ut appellatio coram Judice à quo & apud acta illius judicii interponi debeat, cum sufficiat quoque illam interponere coram judice appella-

pellationis, vel coram Principe, aut coram illo Superiori Magiſtratu, ad quem pertineat appellationem admittere, ejuſque cauſam committere; Unde propterea in praxi receptum eſt in Curia, quod ipſa inhibitio obtenta ab Auditore Cameræ, vel ab alio Judice appellationis, rectè deſervit loco appellationis, quamvis iſta in actis Judicis à quo facta non ſit, quoties eadem inhibitio obtenta fuerit in termino, qui ad hunc effectum per legem ſtatutus eſt; Idemque ubi porrigatur commiſſio ſignanda per Præfectum Signaturæ Juſtitiæ, quoniam quemadmodum in prima inſtantia, commiſſio ſuccedit loco libelli, ità fortiùs eſt loco appellationis. *l*

11 Interponi autem debet, per ipſum principalem, vel per ejus legitimum procuratorem; Niſi de illis agatur cauſis, quæ populares dicuntur, quia nempè cuilibet ad defenſionem perſonæ, cujus intereſt appellationem interponi, agere, vel excipere liceat, dum multò magis licet interponere appellationem, quæ ſpecies defenſionis dicitur; Ut (ex. gr.) ſunt, Eccleſia, Pupillus, Amens; Et aliæ ſimiles perſonæ privilegiatæ, quæ ſub legis defenſione, vel protectione vivant. *m*

In non privilegiatis autem, neceſſarium non eſt man-
12 datum ſpeciale, cum ſufficiat illud generale, quod pro cauſæ defenſione datum eſt, etiam tacitum, ſeu præſumptum, quoniam ille, qui deputatus eſt procurator ad cauſæ defenſionem, fortiùs data cenſetur ita facultas appellandi, quæ connaturalis, imò neceſſaria dicitur; Adeout adversùs procuratorem non appellantem, concedatur actio ad intereſſe, quam tamen nunquam vidi practicari. *n*

Benè verùm quod, licèt iſta negligentia procuratoris,
13 præjudicet principali, ex regula alibi quoque inſinuata, quòd in iis quæ conſiſtunt in omittendo, ſivè in negligendo, procurator præjudicat principali, quamvis ſecùs ſit in iis, quæ conſiſtunt in committendo, ſine mandato ſpeciali, quoties ex qualitate actus non urgeat ejus præſumptio, ut in recurſuum & attentatorum ſedibus habetur; Adhuc tamen iſta reputatur juſta cauſa reſtitutionis integrum, ut infrà *diſc. ſeq.* occaſione agendi de hac reſtitutione advertitur.

Quando autem, coram ipſo Judice à quo, appellatio interponitur; Tunc certa forma in jure præſcripta non eſt;
14 Quæſtione cadente, an præcisè neceſſaria ſit ſcriptura, vel ſufficiat, ut ea oretenus interponatur; Illa tamen coram Judice fieri debet, & non ſufficit coram Notatio, niſi ſtylus aliter ſuadeat, vel Judicis præſentia non habeatur. *o*

Nimium tamen rari ſunt caſus, in quibus ità interponatur appellatio, dum præſertim, ex Curiæ praxi illa interponi ſolet in ſcriptis atque (ut vulgò dicitur,) per cedulam in actis exhibitam; Quoties celeris commiſſio ut ſupra, non eximat ab iſtius cautelæ neceſſitate; Stante ſiquidem ſtylo ſuperius inſinuato, habendi terminum citationis ad ſententiam pro ſervato, atque ſententiandi in illius fine, in quo expirat etiam terminus ad appellandum; Imò in Rota prius iſte, quàm ille terminus expirat, incertæ autem ſint Partes, & quomodo pronunciandum ſit; Idcircò, abſque neceſſitate faciendi inanem ſumptum, ſuper commiſſione, interponi ſolet appellatio per cedulam in actis cum clauſula *quatenus contra & in parte & partibus*, &c.

Tertia eſt ſupradiſtincta inſpectio ſuper tempore, intra
15 quod appellatio interponi debet, ut legitimè interpoſita dicatur, ſuoſque operetur effectus; Atque regula eſt, ut interponi debeat infra decem dies; Iſteque terminus præfinitus à jure civili immutatus non eſt à jure canonico, atque in hac parte totius penè illius Orbis, qui cum legibus ſcriptis communibus vivit, praxis videtur uniformis. *p*

Difformitas autem eſſe ſolet in initio ſeu curſu dicti termini, an ſcilicèt illicò, ab ipſa die latæ ſententiæ, vel potiùs à die ejus intimationis, per quam certa ſcientia inducatur, dum in aliquibus partibus iſta intimatio eſt in uſu.

Curiæ verò praxis eſt quod terminus currit illicò à die latæ ſententiæ, atque (ut aliqui dicunt) de momento ad mo-
16 verè, & realiter, inſpecta naturali veritate, non proferatur in ipſa die, ſeù termino cadentis citationis, ſed juxta ſtylum ſuperius inſinuatum, habeatur terminus pro ſervato, adeout integrum ſit pronunciare intra decem dies, & in Rota infrà quindecim, atque in eo pro ſervato qui habetur in ultima Rota, in qua inducuntur vacationes generales penè per menſem, nempè uſque ad Congregationem generalem expeditionum, datur res judicata illius ſententiæ, quæ adhuc nata non eſt, ſtante retrotractione ad ipſam diem cadentis citationis; Res quidem exorbitans. *q*

Ea tamen adhibetur diſtinctio quod, aut neglecta dicta fictione, ſententia profertur in ipſo die ſeù termino, Parte, vel Procuratore præſente, adeòut ſcientia ſit certa, & inexcuſabilis: Et tunc terminus currat illicò, atque ſine dubio reſultet res judicata perfecta, adeòut aliud non ſuperſit remedium, niſi illud nullitatis, vel alterum ſtitutionis in integrum, de quibus *diſc. ſeq.*

Aut Pars citata non comparet in termino, undè propterea, juxtà frequentiorem praxim, ſententia profertur in contumaciam; Et tunc diſtinguitur inter contumacem verum & fictum; Verus enim dicitur ille, qui ad ſententiam, perſonaliter citatus eſt, ipſemet, vel ejus procurator, juxtà praxim Rotæ, & aliorum Judicum commiſſariorum, in illis cauſis, in quibus Pars comparuerit, adeòut 17
non ſit proceſſus per contradictas; Fictus autem eſt ille, qui citatus eſt domi, juxtà ſtylum Tribunalis A.C. aliorumque Tribunalium ordinariorum, Sivè quod ob non comparitionem in prima citatione generali, totus proceſſus ſit contumacia, undè propterea fiat iſta citatio ad ſententiam per contradictas; In caſu etenim contumaciæ fictæ, ex quadam æquitate, de ſtylo recepta, admittitur ſemper appellatio infrà decem dies, à die ſcientiæ, quæ verè habita ſit ità rationabiliter commiſerando Partes litigantes, quibus ex negligentia, ſeù ex colluſione procuratoris, iſtud notabile parari ſolet præjudicium non appellando infrà legitima tempora. *r*

Bene verùm, quòd iſta æquitas, intelligenda venit pro ſola habilitatione contumacis ad appellandum, etiam poſt terminum, & ne ſibi obſtare valeat rigor regulæ, quod contumax non appellat; quoties res ſit integra, quia nempè ad exequutionem deventum non ſit, Secus autem ſi res 18
integra non ſit, adeòut prætendatur retractatio executionis ex vitio attentorum, quoniam victori ſufficit expectaſſe lapſum termini juris: Atque ad id advertendum erit, quoniam non ſemel in hoc multum laborare oportuit, ut id ſuaderetur aliquibus ex illis Judicibus, qui nihil ſcientes per cauſam, ſeù per rationes, ſed ſolum per traditiones, habendo in mente aliquas propoſitiones generales, ex illis, quæ in ſuis caſibus veræ ſunt, deducunt falſas conſequentias. Putà ad rem, ità argui ſolet; Certa eſt regula, ut totum id, quod fiat ſuper exequutione ſententiæ appellabilis, pendente termino ad appellandum, dicitur attentatum. Sed in contumace terminus ad appellandum eſt totum tempus, in quo ſcientia certa non habeatur; Ergo totum id quod in hoc tempore geſtum ſit, dicendum eſt attentatum.

Verùm error conſiſtit in non advertendo fallaciam minoris, quod ſcilicèt, iſte non dicitur terminus, qui de jure competat, ideòque impediat, ne ſententia tranſeat in judicatum, ſed eſt quædam habilitatio ex æquitate inducta à ſtylo, ut fieri poſſit extrà terminum id, quod de ſtricto rigore fieri non poſſet.

Quarta eſt inſpectio circa proſequutionem appellationis jam interpoſitæ. Atque in hac parte magna dignoſcitur varietas circa praxim Tribunalium, vel diſpoſitionem Jurium. Siquidem de jure civili, terminus proſequutionis, eſt quadraginta dierum ad comparendum coram Judice appellationis, & obtinendum inhibitionem. Hiſque ſequutis ad ulteriorem progreſſum cauſæ, intrat ille terminus, qui producit peremptionem inſtantiæ; Dictuſque terminus quadraginta dierum in Curiis, vel Tribunalibus laicalibus Regni Neapolitani per illius leges particulares, ampliatus eſt ad alios decem dies, & ſic eſt dierum quinquaginta. De ſtylo tamen (quantum ſuppetat memoria, pro praxi adoleſcentiæ,) admittitur in Judice à quo facultas abbreviandi iſtum terminum, juxtà majorem, vel minorem diſtantiam loci, in quo degat Judex appellationis. Ut præſertim habetur in Curiis baronalibus, ſtante frequentiori uſu, quod Barones habent etiam ſecundas, Et aliqui magis privilegiati habent quoque tertias inſtantias; Undè propterea deputare ſolent in Judices hujuſmodi inſtantiarum aliquos Juriſperitos locorum adjacentium, & ſic Judex à quo, de hoc rectè conſcius, abbreviando dictum terminum, qui alias competit, alium præfigit, qui congruus videatur. *ſ*

Quidquid autem ſit de praxi in dictis Tribunalibus, ac in aliis diverſorum principatuum, ſeu locorum (cum pro meo judicio erroneum videatur agere de ſtylis, & praxi, in quibus non ſit qui verſatus;) Quatenus pertinet ad praxim Curiæ, Quamvis de jure regula videatur, ut terminus datus ad proſequendum, poſſit reſtringi, quoties tamen reſtrictio ſit quoad ipſum appellantem, circa ea

quæ

quæ pendent ab ejus facto, & diligentiis, ut ſcilicet Judicem appellationis adire debeat, atque coram eo cauſam introducere, ſervando, quæ ad hunc effectum ſervanda ſunt, non autem ad terminandam cauſam, ſive ad faciendum ea quæ pendent potius à facto Judicis, quam à facto Partis, quoniam ita eſſet ſuperiori legem imponere, quod non licet inferiori; *t* Adhuc tamen iſta præfinitio non videtur eſſe in uſu in appellationibus quæ in ipſa Curia interponantur, ob diverſam praxim magis rigoroſam, ſuper commiſſione cauſæ, ut infra; Solumque de hoc diſputari aliquando contingit in cauſis de partibus, quod ſcilicet Judex à quo, terminum juris habbreviaverit, ut præſertim contingit in Curiis Epiſcopalibus, vel Metropolitanis præfati Regni, aliarumque ditionum, vel principatuum, ex conſueto errore, procedendi cum ſtylis, & cum praxi Tribunalium ſeu Curiarum ſæcularium, non advertendo, quod ipſi regunt forum eccleſiaſticum, ideoque procedere non debent cum jure civili, ſeu laicali communi vel particulari, ſed cum jure canonico, atque quantum fieri poteſt ſe conformare cum praxi Curiæ Romanæ, utpote eorum metropolita, & in qua in gradu appellationis agendum eſt de confirmatione, vel infirmatione eorum, quæ ab ipſis geſta ſunt.

21 Siquidem, ubi agitur de cauſis beneficialibus, iſta reſtrictio indefinitè non admittitur, niſi de Partium conſenſu; *u* In aliis verò cauſis prophanis, ſeu indifferentibus, non admittitur dicta abbreviatio, niſi accedat admiſſio appellationis, ſecus autem ſi Judex illam non admiſerit, adeout dederit refutatorios, quoniam tunc concedenda non eſt facultas abbreviandi proſequutionem illius appellationis, quam ipſe reſpuit. *x*

22 Et nihilominus, etiam quod iſta admiſſio ſequatur, adhuc tamen pro meæ diuturnæ forenſis vitæ notitia (quamvis in Advocatis Curiæ, penè nulla vel nimium modica eſſe ſoleat notitia eorum, quæ in praxi conſiſtunt, cum in eis non ſe ingerant,) iſta præfinitio, ſeu abbreviatio in conſideratione haberi non conſuevit; Vel quia, inhærendo ut ſupra, ſtylo, vel praxi Curiarum ſæcularium, ſtatui ſolet terminus nimium brevis, & indiſcretus; Vel quia in hac materia rei judicatæ, Curia nimium benigne procedit, atque ſemper audit appellantem, ut occaſione agendi de reſtitutione in integrum *diſc. ſequenti* advertitur.

23 In cauſis itaque extra Curiam, à ſententiis Ordinariorum ſeu Metropolitanorum, aut Legatorum, & Nunciorum, aliorumque Judicum, proceditur cum diſpoſitione juris canonici, qua attenta, terminus ad proſequutionem appellationis eſt anni, & ex cauſa eſt biennii.

Quamvis enim circa ſecundum annum, non modica ſit quæſtio inter ſcribentes, cum conſueta opinionum varietate, an oporteat, ut ex parte appellantis doceatur de juſta cauſa, adeout alias ſolus lapſus anni ſufficiat ad appellationis deſertionem; Attamen de ſtylo receptum eſt, ut indefinitè biennium concedatur. *y*

Quare ab aliquo moderno tempore (me id inſinuante magiſtro meo Andoſillæ prius ingenioſiſſimo ac magno Advocato, Signaturæ Juſtitiæ Decano,) inolevit praxis, quod elapſo anno, præfigitur appellanti terminus competens, puta unius menſis ad tranſportandum acta, & proſequendum appellationem; Sin minus, ut Judex à quo, ad exequutionem ejus rei judicatæ procedere valeat.

24 Quo verò ad cauſas Curiales, quod ſcilicet agatur de appellatione interpoſita à ſententia lata in Curia; Appellans premitur quibuſdam rigoroſis obligationibus, quod ſcilicet tenetur infra triginta dies poſt interpoſitam appellationem redire pro apoſtolis, atque alias cenſetur appellationi renunciaſſe, niſi prius curaverit cauſam committi, vel quod diligentias ex ejus parte adhibuerit pro commiſſione, cum tunc iſte actus non requiratur; Verùm id parum in praxi auditur ſtante ſtylo, quod in ipſa cedula appellationis, cum clauſulis pro conſueto formulario adiici ſolitis inſtari ſoleat de apoſtolorum reſponſione, ſeu conceſſione, atque diligenter dari commiſſio; Et per conſequens, rarò forſan ex iſto capite deſertio inducitur.

Magis autem, frequenter diſputari ſolet de alio rigore, quo appellans premitur, redimendi commiſſionem à banco curſorum, ſive procurandi incapſationem, quod ſonat in idem, infra alios decem dies poſt interpoſitam appellationem, ſin minus cenſeatur quoque huic renunciatum, adeout habeatur pro non interpoſita, niſi factæ ſint diligentiæ ex parte appellantis, per quem non ſteterit; *a* Iſtumque rigorem quandoque vidi practicari in dicto caſu exorbitanti, illius ſcilicet ſpatii, quod decurrit infra ultimam Rotam memorabilium vacationum generalium æſtivarum, & congregationem generalem expeditionum circa Kalendas Auguſti, quod ſcilicet, cum infrà decem dies termini habiti pro ſervato, adhibita fuiſſet cautela dandi cedulam appellationis, tam clauſula *quatenus contra*, neglectum fuit incapſari commiſſionem in alio termino, eo quia adhuc ædita non eſſet deciſio, atque incertum eſſet, an poſt illius æditionem Rota conceſſura eſſet novam audientiam, vel demandare deberet expedi-
tionem in ipſa congregatione generali, cum id pendere 8
ſoleat à fundamentis deciſionis, & an petendo novam audientiam, aliqua deducantur facti vel juris motiva relevantia, ejus fundamenta; Idcircò nimium aſperum ac exorbitans videbatur, ut de adeò præjudiciali negligentia imputari deberet ille, qui adhuc incertus erat, an demandanda eſſet expeditio in vim illius deciſionis, quæ adhuc ædita non erat. *b* Solet autem iſte rigor (qui verè de judaiſmo ſapere videtur) de facili temperari, quoties conſtet, quod aliquæ diligentiæ ex parte appellantis fuerint adhibitæ.

Quatenus verò (ſequuta in tempore incapſatione com- 25
miſſionis) pertinet ad fatalia pro actorum tranſportatione, & pro cauſæ proſequutione; Differentia quoque dignoſcitur inter cauſas Curiales, & exteras, quoniam in prima ſpecie non viget illa ratio majoris dilationis, quæ viget in ſecunda, ob diverſam rationem diſtantiæ, & incommoditatis itineris, ac majoris ſumptus, in tranſportatione, vel tranſmiſſione actorum. Ac etiam quia (ut valdè frequens praxis docet,) Ordinarii, ſeu Metropolitani, vel Legati, aliique Superioris, vel Judices eccleſiaſtici de partibus, ut plurimum egrè ferre ſolent appellationes ab eorum ſententiis, quodque in Curia illæ reviderі debeant, experti forte, quod ut plurimum ob malè ſervatum ordinem judiciarium eo quia ſequentes ſtylo Curiarum laicalium, reflectere nolunt ad diſpoſitionem juris canonici, vel ad imitandum eam praxim quam imitari deberent, revocationem pati ſolent ex capite nullitatis, adeout in Curia per ora practicorum volitet dicterium, *proceſſus de partibus, ergo nullus*, & ſic impedimenta, & difficultates non modicæ haberi ſolent, unde propterea ſæpius oportet illa ab invito obtinere per viam compulſoriæ; Ac etiam quia Notarii, ſive Actuarii exorbitans petere ſolent ſalarium, pro copia ſeu tranſumpto proceſſus, quæ omnia ceſſant in Curia, ubi promptè, etiam in una hebdomada tranſportatio fieri poteſt ab uno Judice ad alium; Et per conſequens ſolum ſpatium unius anni reputatur ſufficiens, quinimò exceſſivum in Curia, ubi ſaltem ad aliquos actus deventum non ſit; *c* Hæredi verò datur aliquis major terminus quatuor menſium. *d*

Quare (juxta proportionem,) quemadmodum, ubi 26
juxta opinionem, quam praxis recepit, in cauſis exteris, fatalia durant ad biennium; Et tamen Signatura, elapſo anno, præfigit terminum; Ita in cauſa Curialibus, primum ſpatium, ſeu fatale unius anni, dimidiari deberet, atque elapſis ſex menſibus, procedi ad præfixionem termini; Imo, pro cauſarum, & Partium qualitate, etiam quandoque intra breviorem terminum, cum iſtæ moræ necti ſoleant affectatè ad defatigandum victorem, ſeu appellatum, qui propterea, pro frequenti contingentia, ad obtinendum finem liti pati cogitur illum ſumptum, quem facere deberet appellans in tranſportatione actorum, quam ipſe faciat, cum incerta ſpe recuperandi expenſas in fine litis; Ideoque erroneum videtur generaliter procedere cum hujuſmodi formalitatibus, in omnibus cauſis, non diſtinguendo ſingulorum caſuum circumſtantias.

Elapſo igitur uno, vel altero ſpatio, quod ſub fatalis, ſeu fatalium vocabulo explicari ſolet; Appellatio remanet deſerta, perindè ac ſi nunquam interpoſita eſſet, & per quadam ſpeciem implicitæ renunciationis, ideoque ſententia tranſit in judicatum, atque ceſſato impedimento, quod appellatio præſtat Judici à quo, iſte ſuam reaſſumit juriſdictionem ſuamque ſententiam, citra vitium attentatorum exequutioni demandare poteſt. *d* 2.

Adhuc tamen intrat quæſtio, quæ conſuetam habet opinionum ſciſſuram ſeu varietatem, an ſcilicet iſta deſertio, vel res judicata reſultet ipſo jure, vel potius requiratur 27
ſen-

ſententia declaratoria; Probabilior tamen, magiſque in praxi recepta videtur opinio, ut declaratoria requiratur Judicis ad quem, quando iſtius inhibitio adſit, explicita, vel etiam implicita, cum citatione ad dicendum contra commiſſionem, cum tunc non liceat Judici à quo, tanquam inferiori, ſibi ipſi dicere, ſuaque auctoritate tollere impedimentum, quod ſuperior ſibi intulit; Sed ſolùm id ei conceditur, quando impedimentum proveniat à lege, ob appellationis interpoſitionem infra legitima tempora; Potiſſimè quia adeſſe poteſt juſta cauſa, quæ, ut infra, hujuſmodi lapſum fatalium excuſare ſolet. *e*

28 Curiæ verò praxis eſt, non procedendi ad hanc explicitam declarationem, ſed eam faciendi implicitè, quoniam ubi hominis inhibitio accedat, per appellatum peti ſolet moderatio inhibitionis, ſeu remiſſio cauſæ Judici à quo ab eodem Judice ad quem, vel à Signatura.

Quando verò adeſt ſola inhibitio legis, tunc citatur appellans, cum præfinitione aliquorum terminorum, juxta formulas; quas nudi Practici regiſtrant, ad docendum de appellatione ejuſque legitima proſequutione, ſin minus videndum mandari procedi ad ulteriora in exequutione; Iſtaque præfinitio termini ad tranſportandum acta, fieri quoque ſolet per Judicem ad quem, vel per Signaturam, priuſquam moderatio inhibitionis concedatur, adeout ſi infra hunc terminum acta tranſportentur, inhibitio reintegretur, ſive denegetur decretum moderationis; Qu nimò etiamſi iſto novo termino elapſo, re integra, ſequatur tranſportatio actorum, adhuc impeditur expeditio moderationis, ſive conceditur reintegratio.

Iſta verò benignitas, quæ originata eſt ex illa canonica æquitate, quam Romana Curia eccleſiaſtica ſequi profitetur, & quæ occaſione probationum, vel productionis jurium, pluries in præcedentibus inſinuata eſt, ne ſcilicet ob hujuſmodi legales rigores, vel formalitates, veritas, & juſtitia, ſuffocatæ remaneant; Ex humanæ malitiæ inevitabili conditione, ob quam, omne bonum, ſuam patitur corruptionem, vel fraudem, fomentum præbere videtur calumniis appellationum, qui ita curant defatigare victores, atque cauſas in longum protrahendo, vincere per alterius Partis defatigationem, vel deficientiam, quæ interim ſequatur; dum ita reſultat, quod abſque novis citationibus, ac terminorum præfinitionibus durat inhibitio, atque exequutionem pati non poſſunt, atque obdormiunt in proſequutione.

Imò etiam poſt hanc præfinitionem, aliquam faciunt tranſportationem, mancam, & imperfectam, ita affectando dilationes cum diſputationibus ſuper integritate vel non integritate actorum, ſive ſuper obligatione tranſportandi relevantia tantum, non autem irrelevantia; juxtà ea quæ habentur infra in ſequenti inſpectione; Ideoque iſta benignitas non uniformiter adhibenda videretur, ſed quando verè facti circumſtantiæ eam ſuadeant, adhibendo aliquem majorem rigorem, pro cauſarum, perſonarum qualitate; Atque hinc manat frequentior praxis ſupra inſinuata, quod ſcilicet proſequutio appellationis fiat potiùs per appellatum, quam per appellantem, quando iſte ſit idoneus; Sed malum conſiſtere ſoler in eo, quod frequenter eſt pauper, ſive alias ad id impotens, undè propterea, ob ejus impotentiam, à malitia appellantis, ſuffocationem patitur.

Conſequenter, quemadmodum, etiam in prima inſtantia, pauperi collitiganti decerni ſolent alimenta, & ſumptus litis; Ita fortius, & à majoritate rationis, eo ipſo quod appellatus comparet coram Judice ad quem, ac dicit ſe velle proſequi appellationem, & accelerare tranſportationem actorum, ſed quod non habet præ manibus expenſas neceſſarias, deberet eſſe locus proviſionis pro celeri coactione appellantis ad ſubminiſtrandum has expenſas, abſque tamen illis formalibus diſpoſitionibus, quæ haberi ſolent ſuper dictis alimentis, & ſumptibus litis, & præſertim circa juſtificationem paupertatis, juxtà ea, quę ſuperius in ſua rubrica inſinuata ſunt, ob magnam differentiæ rationem, inter unum caſum, & alterum; In illo etenim adeſt exorbitantia à jure, ut quis ſuum emulum alere cogatur, eique arma contra ſe ipſum ſubminiſtrare, contra ipſum naturalem ſenſum, ideoque concedendum non eſt, niſi ubi magna ſuppetat æquitas, nè pauperis juſtitia ſuffocata remaneat, ac propterea conſtare debet de tali paupertate, quæ eſt fundamentum, vel cauſa hujuſmodi exorbitantiæ; In præſenti autem, petitio non continet exorbitantiam, ſed potius juſtitiam, & æquitatem, ut occurratur malitiis, & calumniis appellantis, eum cogendo ad id, ad quod de jure tenetur; Et ſic ſufficere deberet talis qualis etiam extrajudicialis informatio alicujus incommoditatis, quam appellatus patiatur potius moraliter quam phyſicè, cum magna dignoſcatur differentia inter unum caſum, & alterum.

Impedimenta verò, ſive juſtæ cauſæ excuſantes à lapſu 29
fatalium, certam non recipiunt regulam generalem, cum pendeant ex facti circumſtantiis, juxtà ſingulorum caſuum qualitates; Pro frequentiori autem contingentia, aliquæ recenſeri ſolent; Puta, Infirmitas appellantis; *f* Atque pro infirmitate attendi ſolet decrepita ætas; *g* Verum pro meo judicio erroneum videtur, ita generaliter, ac indefinitè id attendere, quoniam ſi (ex. gr.) agatur de viro nobili, vel divite, qui alias, etiam in ſtatu valetudinis, vel juventutis, acta judicialia peragere ſolet, per ejus procuratores, & miniſtros, neque infirmitas, ob extraordinarias expenſas, quas parere ſolet, in eo cauſet impotentiam, vel alterationem ſtatus, tunc non videtur quare infirmitas, vel gravis ætas, hoc impedimentum præſtare debeat.

Altera reputatur juſta cauſa paupertatis; Verum pariter 30
diſcretè, & pro facti qualitate intelligenda venit. *h*

Mors item, vel abſentia Procuratoris juſtam excuſatio- 31
nem præbet; *i* Sive abſentia vel carentia Judicis; *l* Aut tempus vacationis Sedis Papalis in Curia, vel aliud tempus accidentale, belli humani vel divini, præſertim iſtius poſterioris, ut noſtra ætate practicari vidimus, quod judicia omninò ſiluerunt; *m* Sive quod ex parte appellati aliquod impedimentum præſtitum ſit; *n* Vel quod fuerint diſcuſſæ nullitates; *o* cum ſimilibus; Super quibus (ut præmiſſum eſt) regula certa, & generalis non cadit, cum totum pendeat à facti qualitate, & circumſtantiis prudentis Judicis arbitrio penſandis.

Ita verò pro meo ſenſu regulanda videretur quæſtio, 33
an in dubio pro curſu, vel non curſu fatalium judicandum ſit; Siquidem licet regula ſit in dubio favore appellantis; *p* Attamen diſcretè pro facti qualitate intelligi deberet.

Cadit item quæſtio, an hujuſmodi cauſæ, vel ſimiles, impediant ipſo jure lapſum temporis, adeout tempus accidentale debeat ſubduci, perindè ac ſi non decurriſſet; Vel potius, currat quidem tempus, ſed id præbeat juſtam cauſam reſtitutionis in integrum, juxta illam diſtinctionem; quam (ex. gr.) habemus in materia præſcriptionis, inter tempus pupillaris, ac alterum minoris ætatis, cum ſimilibus.

Hujus autem quæſtionis effectus eſt notabilis, quoniam, ſi tempus currit, adeout ob deſertionem appellationis, ſententia tranſeat in judicatum, unde propterea non competat remedium ordinarium appellationis, ſed ſolum extraordinarium reſtitutionis in integrum; Tunc appellans duplici ſubjacet præjudicio; Primò nempe, quod premitur onere docendi de juſtitia impedimenti cum talibus circumſtantiis, quę impellant Judicem ad interponendum ſuum arbitrium, quod pro facti qualitate poteſt denegari; Et ſecundò quia ſi Judex hoc beneficium denegat, unde propterea declaret rem judicatam, præcluſa eſt illa ulterior inſtantia, quæ in caſu ceſſantis rei judicatæ competere poſſet, cum facultate denuò appellandi ab hoc ſecundo Judice, quod nimium refert.

Iſta verò quæſtio, decidenda videtur, pro diverſa qualitate impedimenti; Aut enim de illo agitur, quod generale, ac notorium, à jure indefinitè probatum ſit, ut eſt illud belli divini, vel humani, ſeu vacationis Sedis Papalis; Et tunc tempus non currat, ſed ipſo jure ſubducendum ſit, conjungendo extrema habilia, tempora ſcilicet non impedita; *q* Ut etiam de termino conventionali alibi advertitur. *r*

Aut verò agitur de impedimento ſingulari, & privato, cujus juſtificatio pendeat à particularibus facti circumſtantiis, ut eſt illud, infirmitatis, vel paupertatis, ſeu carcerationis, vel inimicitiarum, aut mortis, ſive abſentiæ Procuratoris, vel etiam calumniæ, ſeu malitiæ iſtius, aut juſtæ ignorantiæ, ut contingit in hærede, cum ſimilibus; Et tunc, currat quidem tempus, ſed ſubveniendum ſit cum dicto extraordinario remedio reſtitutionis in integrum, ſuper cujus juſta cauſa diſputari ſolet, & quandoque concedi, quandoque autè denegari pro facti qualitate. *ſ*

Quò verò ad quintam inſpectionem, ſuper modo pro- 34
ſequendi appellationem, & præſertim, circa tranſportationem actorum; Regula eſt, quod Judex appellationis, procedere non poteſt in cauſa confirmando, vel infirmando ea, quæ per Judicem prioris inſtantiæ geſta ſint, non tranſportatis integris actis illius inſtantiæ, ex quibus inſpicere debet, an prior Judex, benè, vel malè proceſſerit, atque alias nulliter procedit.

35 Intrat autem quæſtio, ſuper ipſorum actorum qualitate, ſive integritate, an ſcilicet omnia acta, tam relevantia, quam irrelevantia qualiacumque ſint tranſportari debeant, vel potius ſufficiat tranſportare relevantia tantùm; Atque in hoc, dignoſcitur quoque conſueta opinionum ſciſſura ſeu varietas; Ea verò in praxi recepta videtur diſtinctio, inter cauſas eccleſiaſticas, & temporales ſeu prophanas, ut ſcilicet in eccleſiaſticis, & ſpiritualibus neceſſaria ſit omnimoda integritas, tam revelantium, quàm irrevelantium, tanquam per ſpeciem formæ præciſè inductæ à Concilio Tridentino; Atque ad hunc effectum cauſæ ſpirituales dicuntur omnes illæ, quæ ſint eccleſiaſticæ, ideoque non capitur iſte terminus pro beneficialibus tantùm, ut in materia remiſſoriæ contingit.

36 Ubi verò agitur de cauſis prophanis, in quibus Concilium nil diſpoſuit, ideoque proceditur cum diſpoſitione juris communis; Quamvis pariter non deſit varietas opinionum; Probabilius tamen magiſque receptum videtur, ut ſufficiat tranſportatio relevantium; *u* Quoties appellans non intendat impugnare ſententiam ob alium defectum negativum, puta citationis, vel alterius actus, qui fieri debeat, cum tunc oporteat tranſportare omnia acta, dum altera Pars dicere poteſt, quod in illis actis, quæ deſunt id contineatur; Niſi agatur de tali actu, qui de ſui natura, perneceſsè contineri debeat in illis actis, quæ tranſportata ſunt. *x*

Quare in hoc propoſito integritatis actorum, diſtinctio relevantium, & irrelevantium, prodeſſe ſolet, ad effectum ſubſtinendi ſententiam, vel aliam proviſionem Judicis, ad quem, quod ſcilicet altera Pars dicat de illius nullitate ex iſto defectu tranſportationis actorum, qui regulariter talem nullitatem producit, cum tunc ad eam evitandam, ac ſubſtinendum actum, de hoc quæri ſoleat; Sed ubi adhuc res ſit in fieri, quia nempe, appellante inſtante coram Judice ad quem ut procedatur ad infirmationem ſententiæ, vel alterius proviſionis Judicis à quo, cum actis jam tranſportatis; Appellatus objiciat de non integritate, cum tunc ſi iſta deſit, illa demandari ſoleat, atque interim ſuperſederi, cum magna differentia ſit inter unum defectum, & alterum, atque aliqua reſultare videtur, ex eo quod appellans alia acta tranſportare neglexerit.

37 Adhuc tamen, iſto ſecundo caſu, in quo res ſit in fieri, rectè proceditur cum aliqua parte actorum tantùm, quamvis modica, quoties ex illis, benè, & concludenter convincatur id, quod per appellantem prætenditur; Puta quia agatur de gravamine, quod reſultet ex aliquo incidenti, & ſic aliàs, quam ad effectum infirmandi ſententiam latam in negotio principali, de cujus affirmativæ, vel negativæ juſtificatione, conſtare debet ex toto proceſſu; Ut (ex. gr.) pro frequentiori contingentia, habemus in materia attentatorum, de quorum revocatione, vel purgatione agatur, quoniam ſi prætendantur attentata, ob exequutionem factam intra tempus poſt interpoſitam appellationem, vel durante illius termino; Tunc eo ipſo quod exhibentur coram Judice ad quem illa acta, ex quibus de hoc appareat, nempe ſententia, ex cujus tenore pateat de ejus data, ac de appellabilitate, & de exequutionis actu, ex cujus tenore pateat de tempore, unde convincantur attentata expectanda non eſt tranſportatio aliorum actorum, cum ita habeatur intentum, ſive dicatur adimpletus ille finis, ob quem tranſportatio facienda eſt, cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio. *y*

Idque etiam in cauſis ſpiritualibus, vel eccleſiaſticis, in quibus integra tranſportatio etiam irrelevantium requiritur pro forma, ut ſupra, quoniam id intelligitur in negotio principali, & ad effectum confirmationis, vel infirmationis ſententiæ, non autem ſuper incidentibus, & præſertim ſuper prædicto attentatorum.

38 Intelligenda tamen venit dicta regula, ſuper neceſſitate tranſportationis omnium actorum, de illis, quæ ſint ipſius cauſæ, non autem de aliis geſtis in cauſa diverſa, quoniam ſi altera Pars prætendit, quod illa relevent, ad effectum, qui per ipſam prætendatur, debet eſſe de eis ſollicita illa deducendo, potius tanquam jura, quam tanquam acta. *z*

Hinc diſputari ſolet, an, & quando cauſæ dicendæ ſint 39
diverſæ, vel potius earum identitas accedat; Idque pendet à verificatione triplicis identitatis, quæ copulativè requiritur, perſonarum ſcilicet, rei, & actionis, adeout una diverſitas ad hunc effectum ſufficiat, quæ oriatur ex diſpoſitione juris, quamvis apparenter, & de facto iis videatur eſſe ſuper unica re; Ut puta (ex. gr.) ſi contendatur de duobus beneficiis, quæ non ſint invicem perpetuò unita, ſed tamen ex Apoſtolica diſpenſatione ſoleant concedi uni Perſonæ; Puta, juxta frequentiorem praxim Hiſpaniæ, de dignitate, & de canonicatu ejuſdem Eccleſiæ, quoniam ſi ſuper illis viget lis inter duos proviſos, ſeu alias de eorum pertinentia contendentes; Adhuc tamen ratione diverſitatis beneficiorum dicuntur duæ cauſæ diverſæ, niſi identitas proviſionis, vel alia circumſtantia, omnimodam identitatem ſuadeat. *a*

Prout etiam, opus non eſt tranſportare illa jura, quæ 40
verbaliter tantùm producta fuerint, adeout non adſit illa formalis productio, per quam illa jura dici valeant effecta de actis, cum tunc dicantur potius jura, quam acta, ideoque illa Pars, quæ prætendit quod faciant ad cauſam, poteſt illa tranſportare, ſi vult. *b*

Dari ſolent quoque à Scribentibus aliæ limitationes in- 41
ſinuatæ *diſc. præc.* Super concluſione juſtificationis, quæ ex actis facienda eſt; Et inter quas, illa præſertim ad rem benè adaptatur, quando ſcilicet tranſportatio fieri non valeat, ob impedimenta præſtita per alteram Partem, ſive ob aliud ejus factum culpoſum, ex regula quod in odium impedientis, actus habendus eſt pro facto, ut in rubrica citationis, & alibi quoque advertitur. *c*

Quo verò ad alias limitationes, eodem *diſc. præc.* inſi- 42
nuatas, circumſpectè procedendum eſt, neque de facili earum verificatio eſt practicabilis, quoniam; Aliud eſt agere de juſtificatione ſententiæ, ad effectum ſuſtinendi ejus validitatem, vel exequutionem, quæ ejus vigore facta ſit, ſive ad effectum videndi, an probet vel non probet id, quod in ea continetur pro alio incidenti, ſive pro aliqua conſequentia, quæ exinde reſultet; Aliud verò ubi principaliter in gradu appellationis agatur de infirmatione prætenſa per appellantem, quoniam tunc, ſi ex facto tertii, vel ex alio caſu acta haberi non valeant, ſibi, vel fortunæ appellans imputet, cum in dubio, præſumptio aſſiſtat juſtitiæ, ac validitati ſententiæ, donec doceatur de injuſtitia vel nullitate, per illum, qui unam vel alteram allegat; Et conſequenter, magna differentia eſt inter unum effectum, & alterum, dum in eo, impedimenta etiam non culpoſa proſunt; In iſto autem nocent.

Si verò caſu præbeat, quod aliqua acta, alia forſan oc- 43
caſione, jam exiſtant penes Judicem ad quem, tunc opus non eſt, ut eadem denuò tranſportari debeant, quamvis agatur de cauſis eccleſiaſticis, in quibus integritas, ut ſupra requiritur pro forma, cum eſſet implementum merè inane, ac ſuperfluum, ideoque ſufficit transportentur illa quæ deſunt.

Et quoniam frequenter Judex appellationis, procedere 44
ſolet tanquam in prima; Vel vigore clauſulæ *quam & quas &c.* Vel quia per Signaturam, cauſa commiſſa fit tanquam in prima; *d* Hinc diſputari ſolet, an actorum tranſportatio neceſſaria ſit; Atque pariter, eo modo, quo in omnibus (adeout nil in jure pacificum adeſſe videatur) non modica opinionum diverſitas dignoſcitur; Ea tamen videtur probabilior, magiſque recepta diſtinctio, quod; Aut de cauſa, quæ coram Judice ſecundæ, vel ulterioris inſtantiæ, verè, & de facto introducta ſit per medium appellationis à ſententia, vel ab alia proviſione alterius Judicis, à quo; Pro meliori autem directione, ſive ob manifeſtam infectionem ejus quod alter Judex geſſit, tanquam per ſpeciem circumſcriptionis, procedatur tanquam in prima, adeout id proveniat ex quadam fictione juris; Attenta verò naturali veritate, ille ſit Judex appellationis, per cujus medium, cauſa coram eo introducta ſit; & tunc indefinitè actorum tranſportatio requiratur; Secus autem ſi agatur de cauſa diverſa, de qua, ex aliquo accidenti tanquam in prima agatur, coram eo qui ſit potius Judex ſecundæ, quam primę inſtantiæ. *e*

Integritas, in dubio præſumitur, quoties ex actorum 45
facie, de contrario non appareat; Clarius autem illa probata dicitur, quando Notarius actuarius judicis à quo, de illa teſtatur; Quamvis cautius ſit, & commendabilius, ut hanc atteſtationem, explicitè faciat, aſſerendo ſcilicet, quod illa eſt copia omnium, & ſingulorum

actorum, ut ita tollatur omne dubium, vel occasio tergiversationis; Non tamen præcisè, ac forma ista expressio necessaria est, ut à nudis practicis prætendi solet, quoniam eo ipso quod Notarius actuarius, ad quem pertinet conservatio, & custodia auctorum originalium, testatur quod illa est copia actorum illius causæ, quamvis non dicat omnium, singulorum adhuc integritas potiùs est præsumenda, cum in dubio præsumendum sit quod sit initus validè, ac eo modo quo initi debet, quoties hæc præsumptio per contrariam probationem, vel fortiores præsumptiones non elidatur. *f*

Sexta est inspectio, super effectibus, qui ex appellatione resultant; Inter quos est ille præcipuus, ut suspendat sententiam, adeout habenda sit perindè, ac si non esset lata; *g* 46
Ideoque tolit, vel impedit jurisdictionem Judicis, qui eam protulit, ut tanquam functus officio suo, non possit amplius in ea causa, vel in ejusdem sententiæ exequutione se ingerere, citrà vitium attentatorum, super quorum incursu de isto effectu frequentius agi solet; Cum etenim, ut supra in attentatorum rubrica ad vertitur, eatenus attentata intrent, quatenus agatur de causa, vel de sententia, quæ sit de sui natura appellabilis, & non alias, cum in causis exequutivis, vel quæ alias non admittant appellationem suspensivam, iste effectus suspensionis non intret; Hinc proindè quæstiones cadunt, super natura, seu qualitate causæ, vel sententiæ, an scilicet, & quando hanc appellationem suspensivam admittat, necnè.

Hujusmodi verò quæstiones apud antiquiores disputatæ fuerunt, potius de jure, ac in abracto; Apud Moderniores verò pro forensi praxi præsertim Curiæ Romanæ (ut pene generaliter in omnibus aliis materiis,) reverà sunt potius facti & applicationis, quam juris, & sic potius in concreto, quàm apud nostros majores adeò ambiguæ fuerunt cum tanta opinionum scissura, hodiè sopitæ sint, dum per decisiones Tribunalium, una opinio recepta est pro regula, altera verò retinetur, ac servit pro limitatione; Ideoque omnes disputationes percutiunt applicationem, ex singularum casuum circumstantiis regulandam, ut alibi pluries advertitur (semper tamen oportunè,) cum istud principium præ omnibus aliis, ante Judicum, & consulentium oculos haberi debeat.

Statuta igitur, vel præsuppositа superiùs insinuata regula generali, quod omnes causæ, vel sententiæ sint appellabiles ad utrumque effectum, præter illos casus, qui in jure exceptuati reperiuntur; Quatenus ad exceptiones seu limitationes pertinet, ille ex triplici fonte manant; Primò nempe ex dispositione juris civilis, vel canonici; Secundò ex scripto vel non scripto jure particulari seu municipali, ac etiam in aliquibus casibus ex quodam jure non scripto universali; Et tertiò, ex Partium conventionibus, sive ex Principis concessione, vel derogatione, sive alterius Magistratus, qui ad id potestatem habeat.

Sub prima specie exceptionum resultantium à jure communi, ad hunc effectum, non denegandi scilicet substantiam appellationis in genere, sed solum distinguendi unum effectum devolutivum, ab altero suspensivo; non veniunt decreta interloquutoria emanata super iis, quæ ordinem judicii vel compilationem processus respiciunt, ut supra advertitur; Ista etenim participant de utroque extremo; Aut enim gravatoria non sunt, & non admittunt appellationem; etiam in devolutivo; Aut sunt gravatoria, & illam admittunt simpliciter, ad utrumque effectum, ac etiam ad alterum majorem, ut appellatio trahat totam causam, ut supra insinuatur. 47

Idem quoque, ubi de re judicata agatur, sive de tribus conformibus, aut de causa per Principem commissa appellatione remota, quoniam, regulariter non admittunt appellationem in genere. 48

Ac etiam dici potest de sententiis, vel decretis provisionalibus, cum in eis eadem intrare videantur, quæ in interloquutoriis dicta sunt, cum eodem dillemmate, quod, aut gravant, aut non gravant, ut supra.

Quatenus itaque pertinet ad illas causas, quæ recipiant quidem appellationem devolutivam, excludant autem suspensivam, adeout Judici à quo præservata sit jurisdictio, atque ligatæ non sint manus procedendi ad exequutionem appellatione non obstante; Illa in primis habetur regula generalis, (quæ tamen generalem applicationem apta non est recipere cum ex facti qualitate ejus applicatio pendeat,) ut scilicet generaliter appellatio suspensiva non intret in iis, quæ celeritatem desiderant, adeout periculum sit in mora, quæ irreparabile præjudicium causet. *h*

Ex hac autem generalitate provenit determinatio nonnullarum quæstionum, super quibus, inutiliter, aliqui antiquiores multum certarunt in abstracto; Puta in causa dotis constituendæ, vel restituendæ, ac censenda sit, necnè exequutiva, adeout suspensivam appellationem rejiciat; 50
Quamvis enim non desit consueta opinionum scissura; Attamen regula est pro appellatione ad utrumque; Limitatio autem resultat ex dicta exceptione generali, quando scilicet res desideret celeritatem, adeout dilationes, quas appellatio producit, irreparabile causent præjudicium; Puta quia puella, cui dos constituenda est, seu vidua, cui est restituenda, cum qua virum habere valeat, vel respectivè congruam obtinere provitionem, honestatis periculo subjaceat, sive quod ob ejus ætatem, viduitatem pati cogeretur. *i*

Ità pariter in materia alimentorum, cum quorum termino regulari videtur legitima, utpotè eorum loco subrogata, (quidquid nostri varient,) cum eadem distinctione procedendum est quod scilicet, ubi agatur de præsentibus, vel de futuris, quæ Judicis officio, vel gratia commiserationis debita sint illi, qui non sit aliundè provisus, & tunc ex eadem ratione celeritatis, denegetur appellatio suspensiva, ex vulgari dicterio quod venter non patitur dilationem; Secus autem ubi de præteritis agatur, vel etiam de futuris quæ jure actionis, vel conditionis, debeantur personæ diviti, seu aliundè provisæ; *l* Eademque distinctio intrat in legitima. *m* 61

Ità quoque in materia locationis, vel conductionis, quoniam licet lex eam appellet materiam summariam; 52
Attamen, ex probabiliori, magisque recepta sententia, quoties agatur de expellendo conductorem, ac de restitutione rei facienda locatori, vel conductori, regulariter intrat appellatio suspensiva, *n* Cum moderatione tamen resultante à dicta limitatione generali celeritatis, quam ratio commercii pro facti qualitate inducat; Puta ubi agatur de domibus habitationi destinatis, in quibus in illis præsertim regionibus, in quibus usus habeatur, illas locandi, & conducendi ad annum, sive in quibusdam statutis temporibus, extrà quæ non de facili domus ad habitandum reperiatur, quoniam tunc dicitur materia, quæ desiderat celeritatem, dum alias ipse locator, qui propriam domum habitare velit, vel novus conductor, congeretur stare sine habitatione, ita magnum ac irreparabile patiendo præjudicium; Quod etiam adeptabile est aliquibus prædiis rusticis, vel etiam urbanis, quibus eadem congruat ratio, puta pratis, seu alias destinatis ad pascua animalium statuto tempore, vel horreis destinatis conservationi frugum, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, ex qua manat conclusio quæ ex sola traditione, ignorando causam quare, manat per ora Pragmaticorum, quod à decreto seu mandato de evacuando, atque (ut vulgò dicitur) de exfractando, non detur appellatio suspensiva, quoniam vis non est in verbis, sive in decreti vel mandati formalitate, sed in dicta ratione, qua non intrante, nil refert quod Judex istum evacuationis, vel exfractationis terminum adhibeat, cum similibus, quibus ista ratio adaptetur; Illud præoculis habendo assumptum, quod lex non est imposita verbis, sed rebus, ideoque non in verbis, sed in ratione legis immorandum est.

Ex ista quoque ratione manat decisio quæstionis agitatæ per Canonistas, in materia electionis ad prælaturas, vel ad alia munera, an scilicet quando appellationem suspensivam admittere debeat necnè; *o* Eademque ratio impulit Sac. Concilium Trident. ad providendum, ut illa appellatio quæ in concursibus ad parochiales conceditur, ab irrationabili juditio Episcopi, non debeat interim retardare exequutionem præelectionis, ob præjudicium scilicet quod resultaret curæ animarum, quodque oves remanerent sine pastore. *p* 53

Ac etiam quod ab eodem Concilio disponitur, super decretis, quæ per Episcopum fiant in visitatione; Super iis tamen quæ concernant correctionem morum, vel alia quibus eadem congruat ratio, quæ istum effectum producit, non autem ipse actus vel ipsum tempus visitationis, ut vulgus magis communiter opinatur, cum similibus. *q* 54

Ex juris communis, non quidem expressa dispositione, sed ratione, vel intentione, manat magis communis, malgisque recepta opinio, quæ vulgò refertur *Angelo*, contra opi-

opinionem *Alexandri*, quam Rota singulariter (nescio quare) retinere profitetur, ut pro legatis competat via exequutiva, cum denegatione appellationis suspensivæ; Non quidem ex aliquo privilegio, quod legatis in genere lex tribuerit, cum id nullibi cautum reperiatur, sed potius ex ea congruatione, quod cum hæres scriptus in testamento, in quo legata continentur, ex illa scriptura suum jus metiatur, eaque quod eum, sit probatio probata, & veritas irrefragabilis, suique auctoris judicium, quoad eum sit lex præcisa, vel species rei judicatæ; Hinc proinde calumniosa remanet appellatio quam ipse interponat; Quare ubi ista ratio non intret, tunc intrare non debet conclusio, quæ ab ea manat, putà si legatorum quæstio sit cum intestato hærede, qui per inofficiosi querelam, sive ex defectu solemnitatū aut alias testamentariam dispositionem impugnando ex legis beneficio hæreditatem obtinuerit, urgeatur tamen ad legata, quæ etiam ab intestato quandoque debentur, cum non intret dicta ratio, ideoque intrare non debet iste effectus.

Sive ubi etiam cum ipsomet testamentario, qui tamen compatibiliter, & citrà impugnationem judicii propri auctoris, probabilem habeat causam se opponendi; Vel quia scilicet agatur de legatis contentis in codicillis, vel in alia dispositione diversa ab ea, ex qua ipse suum titulum hæreditarium metitur, undè propterea non intret inconveniens, quod idem actus acceptetur, & impugnetur; Aut quod sit quæstio super interprætatione; an debeatur majus vel minus; Vel super aliquorum bonorum comprehensione; Aut super insufficientia hæreditatis, vel super competentia detractionum, seu legatariorum contributo, cum similibus exceptionibus quæ sint potius modificative quam impugnative; Atque ita generaliter in omnibus aliis casibus, in quibus respectivè ratio exigat appellationis suspensivæ, admissionem, vel exclusionem. *r*

59 Ex juris civilis expressa dispositione manat quoque rejectio suspensivæ appellationis, in omnibus causis, vel interdictis possessoriis; Adhipiscendæ; Reintegrandæ; Et retinendæ possessionis cum gravamen reparabile remaneat in petitorio. *s*

Diversa est autem dispositio Juris Canonici, quod scilicet etiam hæc judicia possessoria, appellationem ad utrumque effectum admittunt, adeout possessorium, & peritorium in hac parte non videantur differre. *t* Duobus tamen casibus exceptis; Primò nempe circa illud possessorium adipiscendæ, quod practicè associationis dicitur, super illa scilicet associatione familiæ, quę per Judicem tribuitur illi, qui vigore clausulæ constituti, vel pacti habeat facultatem capiendi possessionem propria auctoritate; *u* Et secundò in illo summariissimo possessorio retinendæ, quod Hispani vocant interim, in Curia verò dicitur manutentionis, quoniam licet non desint contradicentes; Attamen in praxi in utroque remedio, extrà controversiam id receptum est. *x*

Cum ea tamen moderatione, utrumque remedium concedatur in forma summaria, & per decretum interloquutorium secus autem ubi fervaretur forma judicii ordinarii atque procederetur per sententiam diffinitivam, juxta pariter receptam distinctionem, cum qua hodiè in praxi proceditur. *y*

Id autem congruam habet rationem, quoniam; Quatenus pertinet ad primum remedium associationis; Eatenus 57
illud dicitur exequutivum, adeout plerique crediderint; ut neque citatio Patris requiratur ut infra in rubrica hujusmodi judiciorum advertitur, quatenus adeatur in forma extrajudiciali, & ex quadam urbanitate Judex, pro concessione ejus familiæ, per quam occurratur resistentiis, & inconvenientibus; Secus autem, ubi in forma judiciali; Adeout aliquorum sensus fuerit, quod citare Partem interessatam, esset malum consilium, atque præjudicaret; sed quoniam probabilius apud moderniores, citatio partis, non solum commendatur, sed reputatur omninò necessaria; Istaque opinio servatur in praxi, adeout etiam in hoc judicio de facto habeantur illæ formales disputationes, quæ in aliis judiciis habentur; Hinc proindè, dicta distinctio actus judicialis vel extrajudicialis dignoscitur à dicta forma seu modo procedendi, ac determinendi.

Et quoad alterum interdictum retinendæ; Nostri majores illud distinguunt in plenarium, & summarium, ut huic 58
posteriori, quod summariissimum multi dicunt, istud privilegium competat; Verum in Curia præsertim ista distinctio ab aula recessisse videtur, quod scilicet in praxi non audiuntur alii termini nisi, petitorii, & possessorii, istud verò posterius, generaliter explicatur cum termino manutentionis, & propterea prædicta distinctio implicitè pendet ex hoc modo procedendi, quasi quod, procedendo per sententiam diffinitivam, quæ præsupponit ordinem judicii ordinarii, cum servatione terminorum substantialium, dicatur possessorium plenarium, contra distinctum à summario, in quo procedatur in forma judicii exequutivi. 13

Alia item ratio, utriusq; adaptabilis desuper considerari solet, quod scilicet, quando proceditur per sententiam diffinitivam, Judex functus est officio suo, neque amplius in ejus potestate est illam retractare, atque contrarium decernere; Ubi verò per decretum interloquutorium, potest quandocumque reponere dando etiam manutentionem alteri parti; Unde propterea inter practicos voliat vulgare dicterium, *hodiè mihi, cras tibi; Sive hodiè uni, & cras alteri;* Et per consequens non videtur adeò præjudiciale.

Atque hinc sequutum est, (ut etiam infrà in dicta rubrica Interdictorum advertitur) quod hodie in praxi moderna, ab 69
aula recessisse videtur remedium reintegratorium, quod est adeò frequens apud antiquiores, quibus istud manutentionis videtur penè ignotum, ob præfatam differentiam, quod illud de jure canonico est appellabile, istud verò non.

Quamvis autem in Urbe & in Statu Ecclesiastico immediato, etiam in foro laicali, jus canonicum civili prævaleat, 4
præter quam in Urbe; quoad cives & incolas, ac districtuales laicos, qui sint subditi ejus Statuto disponenti, ut vivi debeat cum jure civili; Attamen in hujusmodi interdictis possessoriis, etiam in illo adipiscendæ, quod generaliter, sub termino seu vocabulo immissionis, à Practicis explicatur; Sive sit illud quod resultat ex interdicto Salviani; Sive alterum ex remedio *legis finalis C. de ædict. div. Adrian. tollend.* quod conceditur hæredi universali testamentario immediato, vel mediato; Et quod ad instar conceditur feudatario vel emphyteutę in vim investituræ; At ex interdicto quorum bonorum, quod conceditur universali successori ab intestato, Reintegrata est dispositio juris civilis, per quamdam Constitutionem, quæ Ægidiana dicitur, ordinatam scilicet per Cardinalem *ægidium* in provincia Marchiæ, juxta unam opinionem, sive juxtà alteram probabiliorem, in universa Italica ditione temporali Legatum Sedis Apostolicæ tunc residentis in Civitate Avenionensi, dum Summi Pontifices, Sixtus IV. & Paulus III. illam confirmarunt, atque servari voluerunt in Urbe, & in universo Statu Ecclesiastico, unde adhuc habentur quæstiones, an capiat illum Statum, qui est extra Italiam, Avenionensem scilicet & Venaisinum; Et an Beneventanam Civitatem; Sive an illas regiones, quæ dicuntur de statu mediato, ut sunt Regnum Neapolitanum, atq; Ducatus Parmæ, & Placentiæ, & prius erant Status, seu Ducatus Ferrariæ, & Urbani in quibus etiam hodie post devolutionem, quæstiones cadere solent, an ista Ægidiana Constitutio, tam ad hunc effectum appellationis, quàm ad alterum solemnitatum in contractibus morum, ac alia per eam dispositа locum habeat. *z*

Sed quoniam ista Constitutio ædita fuit ab *ægidio* tanquam Legato, & Gubernatore temporali; Atque juris regula est, quod confirmatio, vel etiam localis extensio, non alterat naturam rei confirmatæ; Hinc proinde consuetus Leguleicus indiscretus rigor introduxit, in Curia, & in universo eodem Statu, propositionem, cum qua hucusque in praxi vivitur, ut ista dicenda sit lex laicalis facta per Papam tanquam Principem temporalem; Et per consequens, ut locum non habeat in illis causis, in quibus adsit mixtura clericorum, vel aliarum personarum ecclesiasticarum, sive à foro laicali exemptarum, dum subjectio legum regulatur à foro, ex propositione, quod paria sunt sortiri, & legibus ligari; Sive personæ ecclesiasticæ sint Rei, & victi, sive sint Actores, & victores, ob æqualitatem in judicio servandam; *a* Quinimo etiamsi inter laicos, atque de bonis laicalibus quæstio sit, ubi causa agatur in foro ecclesiastico; Et quòd magis est, majoremque comprobat hujus leguleici rigoris exorbitantiam, quamvis causa agatur in foro laicali, & inter laicos de bonis temporalibus ac indifferentibus, quæ tamen sint de directo dominio Ecclesiarum, vel locorum ecclesiasticorum, ut in bonis emphiteuticis, vel feudalibus, aut livellariis contingit, quamvis ipse dominus directus non sit in causa, nullumque habeat interesse, vel timeat præjudicium; *b* Res quidem apud aliquos sensatos, irrisione potius digna.

Ista verò restrictio, magnas producit lites, ac involuit quæstiones attentatorum, adeout videatur calumniarum pabulum, & fomentum (nescitur ex quo spiritu, vel ratione;) Unde frequenter contingit, quod Ecclesia

& clerici, ut plurimum Actores, & Victores, ita remanent deterioris conditionis, quam sint laici; ideoque mirum est quod ad hæc inconvenientia non reflectatur, abolendi scilicèt hujusmodi cabalas, & calumniarum fomenta.

Super Secunda verò specie illarum causarum, quæ præ-
61 ter dispositionem juris communi, canonici, vel civilis, effectæ sint exequutivæ, ex jure particulari, seu municipali; Certa regula generalis statui non potest, cum pendeat à facti circumstantiis, idest ab ipsarum legum existentia, & tenore; Et super quibus etiam intrat dicta inspectio potestatis, quando scilicèt leges laicales respectu personarum vel causarum, aut bonorum habentium ecclesiasticam qualitatem attendi debeant.

At etiam, quoad ipsasmet leges ecclesiasticas, in his specialibus terminis appellationis, intrat quæstio, quæ generaliter supra in rubrica juris seu legum insinuata est, circa Constitutiones synodales, vel provinciales, an appellationis suspensivę beneficium tollere possint; Et quamvis consueta opinionum varietas dignoscatur, magis tamen recepta videtur negativa.

De hujus autem appellationis denegatione, quæ resultat ab auctoritate Principis ob causæ commissionem, ap-
62 pellatione remota, agitur *in relatione Curiæ* occasione agendi de Tribunali Signaturæ Gratiæ, ideoque ibi videri potest, nè idem pluries reputatur. *d*

Et de altera denegatione, quę resultat à Partium conventione, nempe ab obligatione camerali, vel à guarantigia, aliisque pactis exequutivis, agitur infra in rubrica judicii exequutivi in actione personali. *e*

In plerisque item casibus, quædam universalis consuetudo, ab humani commercii ratione inducta, istum quoque produxit effectum, denegationis appellationis suspensivæ; Putà in litteris cambii, ac etiam in cedulis bancariis, & in illis parvis schedulis, quæ loco pecuniæ numeratæ currunt inter mercatores, & negotiantes vulgò nuncupatæ *pagherò* cum similibus. *e 2.*

Atque in Curia, Tribunal Auditoris Cameræ, in vim ejus facultatum, exequutivè procedit inter mercatores,
64 & negotiantes hinc indè, non autem ubi unus sit mercator, alter verò sit privatus *f*; Ac etiam in omnibus illis casibus, in quibus ex localibus Statutis, vel legibus inter illas personas exequutivè procedi potest. *g*

Multi alii prætereà dantur casus, in quibus, cum eodem processu exequutivo proceditur, denegat appellatione
65 suspensiva; Et præsertim in materia decimarum; Sive gabellarum; Ac etiam pensionum ecclesiasticarum; Et generaliter ubi agatur de litteris Apostolicis, ut infra in earum rubrica advertitur.

Verùm quia in omnibus præmissis, aliisque similibus casibus, in quibus de judicorum, vel causarum natura
66 intret processus exequutivus, atque reiici debeat appellatio suspensiva, Adhùc tamen illa intrare debet, ratione nullitatis, vel injustitiæ; Ex vera, & recepta juris propositione, quod sententia nulla, vel injusta non debet exequutionem mereri, quamvis etiam agatur de vera re judicata, vel de tribus conformibus, cum semper id intelligatur, cum præsuppositò validitatis, vel justitiæ; Hinc proinde in Curia frequentissimæ habentur, atque quotidianæ sunt disputationes, in una, vel in altera Signatura Gratiæ, & Justitiæ, super modo signandi commissiones appellationum in isto causarum genere, quoniam illæ commissiones, quæ concernunt causas de sui natura appellabiles, non cadunt sub hujusmodi dispurationibus, dum citrà controversiam signantur per Præfectum Signaturæ Justitiæ, ut vulgò dicitur sub banca; Sed quoniam de isto modo rescribendi, quodque Signaturę judicio in hoc deferendum sit, agitur infra in relatione Curiæ; occasione agendi de utraque Signaturæ Curiæ, & Justitiæ; Idcircò ad evitandam quo magis fieri potest superfluam earundem rerum repetitionem, ibi videri poterit. *h*

Solet tamen de his quoque disputari in Rota, aliisque Tribunalibus, occasione agendi de attentatis, dum istorum inclusio vel exclusio, quando de iis agatur, quæ resultare prætendatur à gestis post interpositam appellationem, vel pendente termino ad appellandum ab hoc pendet; Sivè ubi contentio sit de judicio possessorio manutentionis super valida vel invalida exequutione, que post possessionem ab uno abdicaverit, atque in alium transtulerit, necnè cum similibus; Aut an rescriptum Signaturæ declaret causam appellabilem cum effectu retroactivo, juxta ea, quæ habentur in dictis discursibus, in quibus de his Tribunalibus utriusque Signaturæ agitur.

Item in proposito appellationis denegandę post tres conformes, illud in Tribunalibus sæcularibus Regni Neapolitani considerabile videtur, quod si agatur de tribus conformibus Judicum, seu Curiarum illarum Baronum, qui 67
ex privilegio habeant cognitionem trium instantiarum, sive ut ibi dicitur, habeant primas, secundas, & tertias causas: Adhuc tamen istæ tres sententiæ conformes, pro una tantum habendæ sunt, ad effectum facultatis appellandi ad Regia Tribunalia. *i*

Disputari etiam solet, an admissio appellationis, quam faciat Judex à quo, reddat causam appellabilem, quamvis alias de sui natura non esset talis; Et pariter non deest solita opinionum; Probabilior autem, magisque recepta distinctio ea est quod Aut dilatio est conditionalis, putà cum clausula *si & in quantum &c.* Et tunc non alteret naturam sententiæ; Aut verò est pura, & tunc, operetur quidem dictum effectum alternativum quoad ipsum Judicem, ut sibi ipsi ità manus ligasse censeatur, dum agnovit, atque declaravit causam esse appellabilem, ideoque quidquid cum ejus auctoritate gestum est, reputandum videtur attentatum; Verum id non præjudicat victori, quin coram Judice ad quem, sive in Signatura petere valeat moderationem inhibitionis, vel quod commissio signari debeat cum clausula præservativa exequutionis, denegando effectum suspensivum, cum esse non debeat in facultate Judicis hujusmodi admissione, quæ ex ignorantia, & quandoque ex malitia fiat, tollere jus Partis, atque declarare appellabilem illam causam, quæ verè non sit talis.

Demùm quoad septimam, & ultimam supradistinctam inspectionem, quomodo scilicet Judex ad quem, sivè appellationis, se regulare, vel se continere debeat, in sententiando, sivè in procedendo; Quatenus pertinet ad ordi- 68
nem judicii, pro sententiæ, aliorumque actorum validitate, generaliter procedunt eadem, quæ in Judice primæ instantiæ habentur, cum hoc respectu ipse in sua instantia eadem faciat partes, vel figuram, quas in sua facit primus, & sic respectivè in eo qui sit tertius.

Quoties tamen agatur de causa ordinaria & appellabili, cujus cognitio simpliciter sibi commissa fuerit, pro determinatione negotii principalis; Secus autem ubi de causa summaria, & exequutiva, in qua Signaturæ visum fuerit respondere de clausula translativa; Putà *si quid exequendum. Vel constito quod sit locus ægidianæ:* Sive *constito de tribus*, cum similibus rescriptis suspensivis recensitis in dicta rubrica Signaturæ Justitiæ; Cum tunc in ista parte verificationis clausulæ, procedendum non sit cum eodem processu, quem Judex primæ instantiæ servavit, vel quem servare deberet ipse Judex secundæ in determinatione negotii principalis, aut super confirmatione vel infirmatione ejus, quod alter Judex sententiavit, vel decrevit, dum in hac parte, munus, vel figuram exequutoris juris, gerere, videtur, ideoque summaria cognitio sufficit.

Præsuppositа itaque legitima transportatione actorum, atque servatione illorum terminorum, qui pro natura, seu qualitate causæ servari debent; Quatenus pertinet ad mo- 69
dum sententiandi; Verè, propriè partes Judicis appellationis, vel ulterioris instantię, sunt confirmandi, vel infirmandi id quod alter Judex fecit *l*; Quoties non contingat, quod in negotio principali gerat potius partes Judicis primæ instantiæ, ut sequitur in casu in quo, causa ad eum devoluta sit per appellationem legitimè interpositam ab aliquo decreto interloquutorio gravante, ut supra.

Quare regula est, quod sententia lata contra aliam sententiam, continere debet istius revocationem, sin minus invalida reputatur; Nisi prioris nullitas adeò clara, & cer- 70
ta sit, per implicitam circumscriptionem, tanquam in prima, pronunciatum fuerit. *m*

Clarius verò, ubi ex Signaturæ judicio id proveniat, undè propterea causa commissa sit cum tali clausula, quæ explicitè, vel virtualiter id importet, quoties agatur de sententia infirmante vel revocante, id quod per Judicem prioris instantiæ gestum sit.

Ubi verò agatur de approbatione, vel confirmatione; Tunc duplex intrat inspectio; Primò nempe, an confirmare possit in pluri; Putà quia Actore petente centum, & Judice decernente quinquaginta, possit alter Judex appellationis decernere integra centum; Et secundò posito quod prior sententia sit justa, sed aliquo laboret vitio nullitatis circa ordinatoria, vel etiam sit injusta, quia excessiva in

in parte, an teneatur præcisè Judex appellationis illam infirmare ob dictum assumptum, quod ejus partes sunt in confirmando, vel infirmando; Vel possit reformare; sive procedere tanquam in prima, validè decernendo idem, quod alter Judex invalidè, licet justè decreverat.

Quatenus pertinet ad primum punctum; Regula est affirmativa, ratione adhæsionis, quæ appellato conceditur, quod scilicet quamvis ipse non appellaverit, attamen pos- 71
sit adhærere appellationi interpositæ per alteram Partem, quæ impedit ne sententia transeat in judicatum, ideoque sicuti appellanti liberum est petere infirmationem, ità appellato petere suppletionem.

Et quamvis DD. pro consuetis legalibus subtilitatibus, vel superstitionibus id restringere soleant, quatenus nempe adhæsio infra tempus ad appellandum facta sit, ut ità speciem appellationis redoleat; Ac etiam quatenùs appellatio simpliciter interposita esset; Secus autem sit in parte, & partibus odiosis, acceptando partes favorabiles; Attamen Curia Romana, non de facili immoratur in his rigoribus, sed commendabiliter justitiæ, ac veritatis substantiam attendit; Ideoque ubi de justitia videatur, quod suppletioni locus esse debeat; Tunc rectè Judex appellationis id faciet. *n*

Quo verò ad alterum punctum, proceditur cum distin- 72
ctione, quod; Aut nullitas est clara, & certa; atque de ea expressè oppositum est in actis in principio causæ cum protestatione, ut ante omnia procedi debeat ad infirmationem, & nè altera Pars audiri valeat, nisi renunciet illis actis nulliter gestis, atque expensas reficiat; Et tunc Judex appellationis teneatur annuere peritis, neque possit aliàs agere: Aut verò nullitas est probabiliter dubia: Sivè de illa non est oppositum, nisi in fine post causam instructam, & discussam coram Judice ad quem; & tunc licitum sit unico contextu, atque in eadem sententia, infirmare primam tanquam nullam, sed juxta ejus conformitatem sententiare, tanquam in prima, sive illam reformare; Istaque est frequentior praxis, (& laudabiliter quidem) cum abhorreri debeant hujusmodi inanes circuitus, neque de facili admittendi sint legales rigores, vel formalitates utpote quandam speciem superstitionis redolentes pro calumniarum fomento.

Obligant item aliqui appellantem infra superius enunciata tempora, quæ fatalia nuncupantur; non solùm ad 73
transportandum acta, sed etiam ad ulteriorem prosequtionem usque ad sententiam, adeout sit sollicitus de causæ terminatione, Verùm in Curia, in qua non admittitur dispositio juris civilis super peremptione instantiæ, sed proceditur cum jure canonico, quo attento instantia est perpetua; Vel nunquam; Vel nimium rarò datur casus rei judicatæ, ob hujusmodi desertionem, cum sufficiant tales quales diligentię, neque ex facto Judicis, qui causam non expediat, appellans tenetur; ut alibi advertitur.

Et quoniam quandoque Judici ordinario, vel delegato 74
injungi solet, ut cum voto alterius Judicis vel Tribunalis procedere debeat, ut frequens praxis docet in Tribunali A. C. vel in illo Vicarii, ac etiam quandoque in Camera, vel in foro capitolino, quod mandatur procedi cum voto, vel de voto Rotæ; Cadere solet quæstio, an ab hoc voto, quod per Rotam datur publicè, prævia unius, vel plurium decisionum æditione, licitum sit appellare; Probabilior autem, magisque in praxi recepta est opinio negativa; Et rationabiliter quidem, quoniam esset dare processum in infinitum, ac propterea sufficere debet succumbenti facultas appellandi à sententia, quæ ad formam voti proferenda est. *p*

a *Scaccia de appel. q.17. n.1. & seqq.* Bich. *decis.94. n.3.*
b *in relatione Curiæ disc. 30. & 31.*
c *cap. non solum de appell. in 6.* Caputaqu. *dec.34. par.1.* Rovit. *super pragm. in Rubr. de appell. nu. 12. & seqq.* Scacc. *de appell. quæst. 17. lim. 47.*
d *cap. ut debitus honor de appell.* Scacc. *dicta quæst. 17. limit. 47. memb. 3.* Rovit. *pragm. 18. de off. S. Regii Cons. n.2. & 3.* e Scacc. *dicta quæst. 17. limit. 7.*
f *tit. de jurisd. disc.49. Miscell. disc.1. n. 74. & in Collectan. ad Concil. Trident. disc. 30.*
g *Constit. 74. Paul. V. super reform. Trib.*
h *dicto disc.31. in relatione Curiæ.*
i Scacc. *de appell. q.6. dec. 356. part. 10.* Buratt. *decis. 202. & 771.* l Seraphin. *dec.972. n.15.*
m Scacc. *de appell. q.15. ex n.43. & seqq.*
n Scacc. *dicta q.5. ex n.21.* Buratt. & add. *decis. 585.*
o Buratt. & add. *dec.202.* Cels. *dec. 218. n.4.*
p *decis. 201. part. 13.*

q *ead. dec. 201. par.13. vec.* r *supra disc.10.*
f Vestr. & add. *lib.7. cap. ultim.* Rovitt. *super pragm. in Rubr. de appell. in princip.* Ciriac. *contr. 33.* Muscat. *in prax.* t Buratt. *dec.17. n.21. & seqq.*
u add. ad Vestr. *dicto c. ult. n.24.* x Buratt. *dec. 170. n. 25.* y *dec. 82. par.10. recent.*
z Gregor. & add. *dec. 573.* Buratt. & add. *decis. 556. & 743. dec.228. par.12. vec.345. par.10. in quibus habentur declarationes.*
a Merlin. *dec.56.* Buratt. & add. *decis.564. dec. 275. & 433. p.9. rec. repet. dec.59. & 84.* post Merl. *de pignor. dec.236. ead. p.9 & sæpius, cum totum pendeat ex circumstantiis facti, ideoque non datur certa regula.*
b *in casu de quo in Romana fideicommissi de Fabiis titul. de fideicommiss. in suplemento, dec.204. p.13. rec.*
c Bich. *dec.448. n.2. Romana pecuniaria 12. Junii 1671. 11. Januarii, & 22. Junii 1672. coram Rondinino.*
d *dicta dec.82. par.10. rec.* d 2. Buratt. *dec. 885. dec. 233. p.7. dec.177. & 143. p.10. & sæpissimè.*
e Cavaler. *dec.318. & 333. dec.226. p.10. rec. & in aliis.*
f *dec.82. n.7. p.10 vec.* Scacc. *de appell. q.15. n.145.*
g *ead. decis 82. par.10. n.8.*
h *latè hinc inde* Scacc. *dicta q.15. nu.45. & seqq.* add. ad Vestr. *lib 4. c.4. n.27. dec.8. n.3. par.10. recent.*
i *dicta dec.82. p.10. n.10.* Bich. *dec.430. n.5.*
l Thomat. *dec.232. n.9 & 10.*
m Seraphin. *dec. 362. & plenè habetur in decisionibus supra allegatis lit. C. n.25.*
n Scacc. *dicta quæst.15. n.61. & seq. & generaliter supra disc. 9. ubi de impediente.*
o Scacc. *d. q.15. n.88. & seqq.* Buratt. *dec.170. n.19.*
p Cavaler. *dec.495.* Merlin. *dec.56.* Buratt. & add. *dec. 26. dec.75. post. Merlin. de pignor.*
q *supra lit. M. Et conferunt deducta in materia præscriptionis supra disc.21.* Scacc. *dicta q.15. n.44. & seq.*
r *tit. de feud. disc.57. n fin.* f Scacc. *dicta q. 15. n.44. & seqq. dec.8. p.10. rec.* Bich. *dec.665.*
t Mantic. *dec.170. & 197.* Buratt. & add. *decis. 313. & 405. dec.35. p.10. rec. & sæpius.*
u *eadem dec.35. p.10. rec. & in aliis supra allegatis.*
x Coccin. *dec.2343.* Buratt. & add. *dec.264. decis.147. part. 11. rec.*
y *dec. 311. p.5. rec. tom.2. dec.76.251. & 246. p.11. rec.*
z Greg. & add. *dec.55. & 300. dec.24. par.10.* Arguell. *dec.104.* Bich. *dec.290. & 468.*
a Cels. *dec.82. & supra disc.18.*
b add. ad Greg. *dec.59.* Royas *dec.293. dec. 147. par.6. rec.* Bich. *dec. 466.* c Buratt. & add. *dec. 335. & 405. dec.18. p.5. rec. dec.75. p.6. dec.35. p.10.*
d *in relatione Curiæ disc.31.*
e Greg. & add. *dec.320.* add. ad Buratt. *dec. 405. decis. 35. part.10. rec. Penia dec.1273.*
f Greg. & add. *dec.59. dec.147. par.6. rec. dec.204. par. 7.* add. ad Buratt. *dec. 313.*
g Caval. *dec.242.* Buratt. & add. *dec. 426. & passim.*
h Scaccia *de appell. q.17. lim.7. 19. & 38.* Surd. *de alimment. tit.7. privil.60.* add. ad Magon. *dec. Lucen. 15.*
i *tit. de dote disc.59.*
l Surd. *de alim. tit.8. privil.90.* Buratt. *dec. 208.*
m *tit. de feud. disc.19. & tit. de legitim. disc.19.*
n *tit. de locat. disc.19.*
o *annot. ad Conc. Trid. disc. 32. tit. de paroch. disc. 6. & seqq.* Passerin. *de elect. c.32.* p *locis supra citatis.*
q *tit. de Regular. disc.22. annot. ad. Conc. Trid. disc.5. & in Miscellan. Eccl. disc.1. n.73.*
r *tit. de legat. disc.6. & in aliis.*
f Scacc. *de appell. q.17. limit.6. dec. 51. par.5. & 305. p.6. rec.* Franch. *dec.288.*
t *dec.131. par.10.* Dunozett. *dec.774.* Otthob. *dec. 236.*
u Menoch. *de adipiscen. remed.5. dec.857. par.4. diverf. atque ita passim & in dies prædictas Signatura Justitiæ adeout sit punctus jam sopitus.*
x Royas *dec.302.* Bich. *dec.381. dec. 29. p.10. rec. & sæpius cum pariter sit hodiè absolutum.*
y *dicta dec.20. p.10. rec. & infrà disc.44. & est distinct. in praxi receptissima.*
z Cels. *dec.125. dec.52. & 117. par.5. rec.*
a Buratt. & add. *dec.16. dec.20. par.10. dec.251. par.11.* add. ad Greg. *dec:581.*
b Bich. *dec.136. & 274.* Otthob. *dec. 170. dec.89. p. 10. rec. & sæpius.*
c *pro affirmativa, ut possit tolli* Lancellot. Garz. Gonzal. & *alii*

alij relati per add. ad Buratt. *decis.* 139. Sperel. *dec.* 75. *in principio: Contrarium pro negativa* Gregor. *decis.* 139. Royas *dec.* 138. *& cum hac opinione procedi videtur in praxi, & supra disc.* 35.

d *in relatione Curiæ disc.* 30. e *infra disc.* 42.
e 2. *eodem disc.* 42. f *in relatione Curiæ disc.* 34.
g *ibidem.* h *in relatione Curiæ disc.* 30. & 31.
i *Fab. de Ann. consil.* 70. *& de quo Apont. de potestate Proreg. tit. de diversf. provisf. §. de donis.*
l Scacc. *de appel. q.* 10. *n.* 17. *& seq. cum aliis de quibus infrà.*
m Cavaler. *dec.* 31. Buratt. *dec.* 59. *dec.* 188. *p.* 5. *rec. dec.* 305. *p.* 6. *rec.* 26. *&* 303. *p.* 7. Bich. *d.* 370. *&* 468. *cum aliis de quibus infra, & in his habentur declarationes.*
n Surd: *dec.* 143. Greg. & add. *dec.* 223. Rovit. *pragm.* 1. *de appell.* Scacc. *q.* 17. *limit.* 2.
o Coccin. *dec.* 206. *add. ad* Greg. *dec.* 176. Seraph. *d.* 857. *&* 878. Bich. *d.* 468. 511. *&* 552. *dec.* 380. *p.* 9. *rec. & in aliis.*
p Sarsinaten. *feudi* 3. *Julii* 1641. *coram Pirovano, talisque est Curiæ praxis.*

De restitutione in integrum adversus rem judicatam, Ac etiam de remedio nullitatum.

SUMMARIUM.

1 *De remediis nullitatis, & rei judicatæ, ubi cesset illud appellationis.*
2 *Non competit illud restitutionis ubi competere potest alterum nullitatis, quia non datur remedium extraordinarium, ubi suppetit ordinarium.*
3 *De nullitate, agendo, potest opponi intra triginta annos, sed excipiendo perpetuo.*
4 *In Urbe solum per annum ex statuto.*
5 *Quod in Curia non soleat disputari principaliter de remedio nullitatis & quare.*
6 *Sed adhibetur remedium manutentionis, & de ratione.*
7 *De frequentibus disputationibus nullitatum in S. Consilio Neapolitano, & de ratione, & de illis legibus, & pragmaticis desuper æditis.*
8 *De remedio restitutionis in integrum, & distinguitur casus exequutionis factæ vel faciendæ, & de casu in quo non sit facta, sed res est integra.*
9 *De casu in quo sit facta, & prætendatur injustia notoria quomodo sit consultum.*
10 *Qualis injustitia requiratur, vel sufficiat ad effectum restitutionis,*
11 *Quare res judicata in Curia modicum producat effectum.*
12 *Et de eodem circa tres conformes.*
13 *Restitutio in integrum suspendit sententiam eo modo, quo facit appellatio, & de effectibus exinde resultantibus.*
14 *Intelligitur re integra, non autem ubi cæpta sit exequutio.*
15 *Et quando dicatur cæpta ex ministerio legis.*
16 *De eodem ubi exequutio exigit factum hominis.*
17 *In odium impedientis habetur pro cæpta, sivè ex alio impedimento.*
18 *Quando Signatura soleat rescribere de restitutione, etiam cæpta exequutione.*
19 *de differentia inter restitutionem in integrum adversus simplicem rem judicatam ob defectum appellationis, & ob tres conformes, & quando isto casu nil rescribendum sit.*
20 *De eodem, & de casibus, in quibus simpliciter rescribendum est affirmativè, vel negativè.*
21 *An restitutio in integrum admittatur ex novis.*
22 *In Curia non admittuntur nullitates, nisi tres substantiales jurisdictionis, citationis, & mandati.*
23 *De eodem, & quando istæ adesse dicantur per æquipollens.*
24 *De defectu mandati, vel quod sententia lata sit contra mortuum.*
25 *An ob defectum citationis, vel ob aliam nullitatem cum una, corruat totum judicium etiam cum consortibus citatis.*
26 *De eodem, an scilicet defectus citationis habentis interesse consequutivum, causet nullitatem.*
27 *De distinctione quod alter est defectus ad effectum nullitatis actus, alter ad effectum præjudicii.*

DISC. XXXVIII.

POstquam, ob non interpositam appellationem, infra legitima tempora, vel ob eam non prosequutam, ac
1 desertam, sententia fecit transitum in Judicatum, sive quod tres conformes, vel qualitas commissionis, appellatione remota, aut aliæ circumstantiæ, prohibeant ordinarium remedium appellationis: Adhuc tamen, duo alia competunt remedia; Unum scilicet, etiam ordinarium, nullitatis; Et alterum extraordinarium, restitutionis in integrum.

Istud verò posterius, subsidiarium in jure dicitur, illud- 2
que non intrat, quando suppetat primum, ex generali propositione, quod non intrant remedia extraordinaria, quando ordinaria habentur *a*; Istaque propositio generalis insinuata est, agendo de Tribunali Signaturæ Gratiæ, quoniam, ubi à Papa tamquam à supremo Principe petatur aliquod remedium exorbitans, sive extraordinarium, dignoscatur autem, ut cum ordinario remedio consultum remanere valeat, tunc petitis annui non solet, quia non debet.

Super hujus ordinarii remedii nullitatis competentia de 3
jure; Agendo, terminus triginta annorum præfinitus est; Excipiendo autem, est perpetuum, ex regula, quod ea quæ agendo sunt temporalia, excipiendo sunt perpetua. *b*

In Urbe verò, & districtu, quoad Tribunalia, & per- 4
sonas, cum quibus ejus Statuta servanda sint, terminus annorum triginta, ad annum tantùm redactus est; nisi nullitas habeat spolium admixtum, *c*

Verùm in Tribunalibus, Rotæ, & Auditoris Came- 5
ræ, ac aliis, quæ Tribunalia universalia Curiæ potiùs quàm particularia Civitatis, dicenda sunt, hujus remedii exercitium principaliter ab aula recessisse videtur. Quamvis enim in commissionibus, pro stylo, seu formulario omnia remedia complicentur; Appellationis scilicèt; Nullitatis, Et restitutionis in integrum; Attamen quando prætendatur, quod obstent res judicata, vel tres conformes, adeout primum remedium cessat, de tertio principaliter disputari solet, de intermedio autem potius incidenter; Adeout sæpissimè, peneque milies in Rota disputaverim super consueto dubio, an constet de re judicata, vel potiùs de causis restitutionis in integrum, nunquam verò disputaverim, neque disputatum viderim principaliter super hoc dubio, an constet de nullitatibus; Siquidem quando sententia prætenditur nulla, tunc parte ità instante, concedi solet dubium, quod antiquiori tempore erat in usu, ab eo autem regulariter recessum est; An scilicet sententia sit confirmanda, vel infirmanda, ità petendo infirmationem ex capite nullitatis; Ut etiam sine concessione dubii disputatur in Tribunali Auditoris Cameræ, sed cum eodem stylo dubii in Tribunali Cameræ, ut agendo de his Tribunalibus advertitur.

Siquidem; Aut sententia est exequuta; Aut non: Si 6
non est exequuta, adeout victor, agendo petat illius exequutionem contra victum, qui Rei, & possessoris partes gerat, & tunc expiendo objici solet de nullitate, ac etiam de injustitia, cum generico dubio exequutionis concedendæ, vel denegandæ; Si verò est exequuta, adeout victor, mediante exequutione suum obtinuerit intentum, undè propterea victus agat pro reintegratione ejus, quod ob talem exequutionem amisit; Et tunc melior, magisque in usu est praxis adhibendi extraordinarium, magisque summarium, ac privilegiatum remedium possessorium manutentionis, quod ex pluries obiter insinuatis, & particulariter actis infra agendo de interdictis possessoriis, competit etiam adversus factum judicis, nullum vel notoriè injustum, Ac propterea ita incidenter ad effectum hujus remedii, agitur de nullitate, cujus remedium principaliter intentare, malum consilium esset, quoniam super ejus canonizatione oporteret formiter pronunciare, atque ab ista pronunciatione daretur appellatio suspensiva, ideoque opus esset expectare tres conformes, quinimò, juxta frequentiorem stylum, etiam quartam exequutorialem, dum è converso habetur dictum aliud remedium summarium, & exequutivum quod regulariter non admittit appellationem suspensivam, quando obtineatur juxtà eam formam quæ *discursu præcedenti* insinuatur.

Hinc proinde sequitur, quod non audiuntur in Curia, 7
super nullitatibus, ille adeò frequentes disputationes, quæ audiuntur in quibusdam aliorum principatuum Tribunalibus, & præsertim in Sacro Concilio Neapolitano; Ob eam rationem, quod cum sententiæ ab eo Tribunali proferantur nomine Regio, idcircò tanquam sententiæ Principis, vel ejus Præfecti prætorio, excludunt remedium appellationis, solumque superfunt illud supplicationis, vel istud nullitatum; sed quoniam non expediat ad illud recurrere, ob formam, quæ per Jus civile in eo præscripta est *d*; Idcircò pro frequentiori praxi, super isto insisti solet; magnæque ac diuturnæ desuper habentur

tur disputationes, etiam affectatæ, & forsan calumniosæ, ad moras parandas. Undè propterea, ut his occurratur, plures leges edere oportuit, prudentes quidem, ac justas, benèque ordinatas *e*; Verùm experientia docet eas parum proficere, atque sufficientem medicinam malo non omninò præbere; Quod scilicèt admitti non debeant, nisi illæ nullitates magis substantiales, quæ proveniant ex eo, quod sententia esset contra expressum casum legis, vel contra authenticam scripturam publicam, quæ in actis existat, quod revera ferè unquam in praxi est verificabile; Et tamen in dies de alio non disputatur, atque longissimæ desuper parantur moræ, adeout victori sæpiùs victoria non proficiat, ob hujusmodi dilationes.

Provisum quoque est per easdem leges, cum mulctis, ac 12
pœnis, adversùs Advocatos, qui irrelevantes proponant nullitates, demandando eorum subscriptionem, ac etiam depositum mulctæ, seù pœnæ pecuniariæ, sed neque sufficit, quoniam, in causis præsertim gravibus, expedit succumbentibus tale depositum facere, quamvis de illius amissione sint certi, ita emendo dilationes, eamque pretium solvendo.

Non audiuntur autem in Curia, hujusmodi circuitus, 1
quoniam, juxta ea, quæ enarrantur *in ejus relatione*, agendo de Tribunalibus utriusq; Signaturæ Gratiæ & Justitiæ *f*; Quando agitur de sententiis vel decretis de sui natura exequutivis, atque non admittentibus appellationem suspensivam, juxtà casus *disc. præcedenti* insinuatos, prætendatur autem exequutionis retardatio ex capite nullitatis, vel injustitiæ, tunc id cum brevi, & summaria, extrajudiciali potiùs, quàm judiciali disputatione, terminatur, juxtà ibi enarratam praxim.

Quò verò ad alterum remedium restitutionis in integrũ, 8
quod in Curia frequentius auditur, pro impedienda exequutione, vel effectu rei judicatæ, vel trium conformium: Intrat eadem distinctio super insinuata, inter sententiam exequutam, & exequendam, ubi enim de exequenda agitur, ad id impediendum, obtineri solent commissiones restitutionis in integrum, super quarum concessione, vel denegatione, sivè super modo referibendi, disputationes summariæ, ac potius extrajudiciales habentur, in una, vel in altera Signatura, juxta diversam causarum qualitatem, ut ità in causis aliàs exequutivis, ligentur manus à Judicis à quo; Istoq; casu formiter disputatur in forma contradictoria, an commissio petitæ restitutionis signari debeat, necne. Atq; Signatura gustat de causis hujusmodi restitutionis Sed quoniam, in causis præsertim ordinariis, & de sui natura appellabilibus, Parte non citata, & absque forma contradictoria in plena Signatura, sed (ut vulgò dicitur) sub banca, per solum Præfectum Signaturæ Justitiæ, signantur commissiones appellationi, in quibus, etiam pro communi formulario, cumulantur alia remedia, nullitatis, & restitutionis in integrum; Hinc, Appellante prosequi volente appellatione, Appellatio autem obiiciente de re judicata, assumi solet ista disputatio, an constet, nec ne, de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum, ità excipiendo, sivè incidenter.

Quando verò agitur de re judicata jam exequutioni de- 9
mandata, tunc modus disputandi, pendet à qualitate injustitiæ, quæ prætendatur. Ubi etenim illa sit adeò certa, & clara, ut notoriæ nomen mereatur. Et tunc imprudens consilium est recurrere ad hoc remedium, cujus canonizatio principaliter facta, remanet appellabilis, dum suppetit alterum pinguius magisq; promptum, & exequutivum remedium extraordinarium manutentionis, eo modo quo supra de casu nullitatis est dictum, quoniam injustitia notoria, nullitati æquiparatur, ejusque speciem redolet, etiam ad hunc effectum, aliosq; similes. *g*

Si verò injustitia non sit adeò clara, ut notoria dici va- 10
leat, & quam practici ad differentiam, appellant simplicem, sive ordinariam; Et tunc ad istud remedium principaliter intentatum recurrere oportet.

Quamvis etenim recepta sit propositio, quotidie decan- 10
tari solita, quod restitutio in integrum, non datur, etiam minoribus, ac personis privilegiatis, sine læsione, quæ resultat ab injustitia, sine qua, nulla læsio adesse dicitur. Injustitia verò non præsumatur, sed per allegantem probari debeat; Attamen pariter est receptum, ut non oporteat, quod injustitia sit clara & notoria, sed quod sufficiat etiam simplex & ordinaria; ità distinguendo dictum alterum pinguius magisque privilegiatum remedium extraordinarium possessorii ab isto restitutionis in integrum, sivè agendo, sivè excipiendo ut supra deducatur *h*, Quinimò ad hunc effectum etiam nova jura admittuntur. *i*

Atque hinc manat id quod plures alibi insinuatum est, 11
quod scilicèt res judicata ob non interpositam, vel desertam appellationem, in Curia quodammodo cerimonialis videtur, atque nunquam victorem tutum reddit, ut judicato acquiescat dum etiam, post longissimi, ac penè integri seculi recursum, cum nimia facilitate, respondetur de causis restitutionis in integrum, ex capite injustitiæ, quæ resultare videatur, etiam in articulis dubiis, eo quia illis, qui de præsenti sedent in Tribunali, magis una quam altera opinio placeat, juxtà consuetam ingeniorum varietatem, disputando de meritis causæ per apices, perindè ac si ea esset nova & integra. *l.*

Idque etiam praxis docet in fortiori casu trium confor- 12
mium, quarum etiam exequutio sequuta sit, quod scilicèt ex isto capite retractantur, cum motivis, quæ considerabilia forsan esse possent in causa nova pro ea ex integro decidenda, non autem ad hunc effectum, cum ita inanis, ac elusoria remaneat legis dispositio, ut per rem judicatam, vel per tres conformes, lites finem habere debeant, quoties injustitia plusquam clara, & certa, vel nullitas contrarium non suadeat *m*; Et tamen praxis docet contrarium; Ideoq; commendando in multis, (ut decet,) Curiæ stylum, qui commendatione quidem est dignus. In hac tamen parte, nunquam illum commendare potui.

Quatenus itaque pertinet ad effectus hujus remedii resti- 13
tutionis in integrum, super quo commissio signata sit; Regula est, quod illa operatur eosdem effectus, quos operatur appellatio, circa suspensionem sententiæ, ut interim circa vitium attentatorum, ad ejus exequutionem procedi non valeat *n*; Ac etiam ut integrum sit succumbenti, qui esset in possessione, suspendere petitorium, atque priusquam disputetur, & decidatur, an locus sit restitutioni necnè, petere manutentionem in sua possessione, vel quasi; Ubi præsertim agatur de illa exigendo aliquam præstationem, ut frequentius in pensionibus ecclesiasticis, ac etiam in censibus aliisque similibus, praxis docet; Eodem modo quo, suspensa una, vel etiam pluribus sententiis per appellationem, id conceditur, cum hoc remedium in quacumque instantia intentari possit *o*; Cum aliis effectibus qui resultant ex appellatione, cui hoc remedium restitutionis in integrum exæquatur.

Procedunt autem hæc, re integra, & quatenùs sequuta 14
non esset, imò neque cæpta exequtio, isto enim casu hujus remedii intentatio, vel commissio, suffragari quidem potest, in devolutivo, sed non suspendit, neque impedit jam cæptam exequutionem, perindè ac si commissio signata esset cum clausula *sine præjudicio legitimæ exequutionis*, cum isto casu lex eam subintelligat. *p*

Quæstiones autem cadere solent, super hujus limitatio- 15
nis verificatione, seù applicatione in concreto ad casum dum de illius veritate in abstracto non dubitatur; Quando scilicèt exequutio cæpta dicatur, si ea naturaliter, ac de facto adhuc effectuata non sit, sed prætendatur intellectualiter, ex sola fictione, seù dispositione legis; Ubi enim adest naturaliter, & de facto, tunc nulla cadit ratio dubitandi.

In hoc autem, pro scribentium consuetudine, dignoscitur opinionum scissura; quæ concilianda venit cum distinctione, inter illas res judicatas, quæ secum trahunt exequutionem ministerio legis absque alio facto hominis, & illas quę isto facto indigent; In prima enim specie, dicitur non solum cepta; sed etiam perfecta exequutio, dum lex illam perficit, eo ipso quod res judicata sequitur; Ut, juxtà unam opinionem, quę probabilis videtur, verificatur in sententia absolutoria possessoris bonorum, quæ sunt in lite, sivè illius qui alicujus oneris, vel servitutis debitor esset; quoniam sibi imputari nõ potest, cur negligens fuerit in exequutionis saltim initio; per quod huic impedimento occurrere poterit. *q*

Ubi verò agitur de altera specie rei judicatę, cujus exe- 16
quutio indigeat facto hominis, ut contingit in illis sententiis, quę prodeunt favore creditorum, vel aliorum Actorum, qui ab alio petunt id, quod non habent in manibus; Et tunc certa regula desuper statui non potest, cum totum pendeat à Tribunalium stylis; In aliquibus enim tribunalibus, attenditur veritas naturalis, ut scilicèt exequutio verè, ac de facto cæpta sit, ideoque requiritur actus realis exequutionis; In aliis autem, cæpta dicitur per solam ejus petitionem sivè per relaxationem exequutorialium, ut est stylus Rotæ; Aut per mandatum de parendo ut est stylus S. Consilii Neapolitani, *r* cum similibus, pro locorum, seù Tribunalium usu, cui in hoc deferendum videtur, quatenus de illo benè con-

stet:

procedendum videtur cum regula generali, desiderante veritatem naturalem, de facto. Quoties tamen ejusdem facti circumstantiæ non exigant, ut actus habendus sit pro cæpto, ac sequuto, quia nempè objici non valeat victori cur negligens, seù magis sollicitus non fuerit, sed potius provenerit ab impedimento, quod verè, vel præsumptivè constet præstitum esse ab eo, contra quem exequutio facienda erat, juxtà praxim frequentem illius impedimenti, quod haberi solet à recursibus ad laicos, ex pluries infinuata vera propositione, quod in odium impedientis, actus habendus est pro jam facto. *f*

17 Quinimo in facti contingentia dicebam, ut idem dicendum esset, quando, non adsint quidem impedimenta positiva particularia, quæ crimen alterius Partis, expressum, vel præsumptum redoleant, ut in recursibus contingit. Sed sit illud impedimentum generale, quod licet sine facto culposo alterius Partis, pro locorum legibus, vel moribus sequatur, adhuc tamen in puncto juris indebitum dici valeat, ità & taliter quod justè excusatum reddat victorem à negligentia; Ut exemplificari potest in eo casu, quod victor à Tribunali Auditoris Cameræ, vel ab alio Judice in Curia, obtinuerit (servatis servandis) mandatum exequutivum, quod ex dispositione juris, esset promptè exequibile, sed ab eo actu abstinere congruit, ad evitandas molestias, quæ à sæcularibus Magistratibus inferri soleant, etiam ex officio, & altera Parte non instante, quando mandata, aliæque expeditiones Curiæ, exequutioni demandentur sine ipsorum assensu, vel sine concessione brachii, aut sine exequutoriatione, quæ aliquando longas moras parere solet; Siquidem, ubi etiam altera pars victa, esset excusabilis à quocumque delicto, vel culpa; Adhuc tamen, excusanda est Pars victrix, ad istum effectum, quoniam; Aliud est agere de recursibus prohibitis, ac pœnalibus, ad effectum pœnarum illatarum contra recurrentes; Et aliud est agere de excusatione victoris, ratione impedimenti, quod ità patitur: Potissimè, dum moræ, aliquando (& fortè frequentius) provenire solent ab altera Parte, indirectè, seù mediatè, cum occultis diligentiis, Ideoque si istud impedimentum dicendum non est, quod redoleat speciem recursus; Adhuc tamen ex quadam paritate rationis, illi tribuendus videtur iste effectus ut ità victus, sciens quod istud impedimentum sibi profuturum non sit, ad istam cautelam non cogitet, neque recurrat.

Præmissæ autem disputationes cadunt quando agatur de commissionibus restitutionis in integrum, quę in forma non contradictoria, signatæ fuerint per Præfectum Signaturæ Justitiæ, vulgò dicitur, sub banca, ideoque agatur de effectibus, qui ex dispositione juris ex hujusmodi commissione resultent, ex regula quod hujus Tribunalis commissiones & rescripta intelligenda veniunt prout de jure, cujus dispositioni dispensandi potestatem non habet, ut dici potest de Signatura Gratiæ, juxtà distinctionem alibi datam, agendo de uno, ac altero Tribunali.

18 Quandoque verò, imò frequenter, victor, qui rem judicatam, vel tres conformes pro se habet, se opponi concessioni hujusmodi commissionis; Sivè quod ex officio illam respuat Revisor, aut signare velit commissionem cum clausula præservativa exequutionis rei judicatæ vel trium conformium, idque victus abhorreat, ideoque negotium remittatur ad plenam Signaturam, in qua formalis contradictoria disputatio assumatur super modo rescribendi; Et tunc, cum per victorem, qui se opponat commissioni, deducatur status, in quo causa reperiatur, & an dici valeat, necne cæpta exequutio; quæ dictum effectum impediat; Hinc sequitur, quod si hoc non obstante, Signatura rescribit de commissione simpliciter, vel cum causa translativa, juxtà plures rescribendi species recensitas agendo de hoc Tribunali, negligendo formulam consuetam rescripti præservativi exequutionis; Et tunc deferendum est judicio Signaturæ, quæ declaret causam, dignam restitutione, vel discussione an ea concedenda sit, cum effectu interim suspensivo, ideoque supradictæ quæstiones non intrant; Ut è converso cessant quando rescribat cum clausula præservativa, quoniam etiam post cæptam, sed adhuc non consumatam exequutionem, rescribi solet de clausula translativa, vel suspensiva; Puta, *Alteri qui ad legitimam*, Vel, *Alteri qui ad ulteriorem*; cum similibus; Atque ad hunc effectum, in isto Tribunali disputari solet de justitia, & de meritis negotii principalis, summariè; ac in forma extrajudiciali, perindè ac si coram Judice, quamvis non judicet, pro gustu scilicèt justitiæ vel injustitiæ, quæ prætenditur, ad effectum regulandi formam rescribendi quę ab hoc pendet.

Magna verò constituenda venit differentia, inter illam 19
restitutionem in integrum, quæ petatur adversùs rem judicatam resultantem solùm à non interposita appellatione in tempore, sivè ab ejus desertione, & sic ex causa solius negligentiæ, qua non accedente integra remaneant, una, vel plures instantiæ, in quibus etiam ex simplici, & ordinaria injustitia, quæ resultet à majori vel minori probabilitate in quæstione dubia; sperari debuisset infirmatio sententiæ Judicis, à quo; Et alterum casum, in quo restitutio petatur adversus tres conformes; Siquidem, ut in facti contingentia pluries advertere consuevi, clarum videtur æquivocum, istos casus parificare, atque cum illis traditionibus, vel propositionibus, quas habemus, in primo casu, pariformiter, atque cum solita cæca fide procedere in altero: Ex ea differentię ratione, quod in primo casu agitur de restitutione adversùs dictam negligentiam, quæ ut plurimùm est potiùs Causidici defensoris, quàm ipsius principalis, quodque ista restitutio est cognita à jure communi, atque ab eodem permissa; In altero autem est incognita, imò prohibita, dum lex civilis, à qua non discordat canonica, disponit, ut tres conformes, omnimodum finem litibus imponant.

Rescribere autem adversùs eas de restitutione in integrum, provenit potiùs de stylo Curiæ, fundato in quadam æquitate, quatenus tales accedant circumstantię, ut illa probabiliter intret, quia nempè, ob instrumenta; vel alia jura denuò reperta, causa mutet faciem, sivè quod per meliores defensores, ad nova, facti, vel juris advertatur motiva; quæ constet non fuisse deducta, nec discussa; Vel quod sint tres conformes latæ in contumaciam; Aut cum tali Procuratore, quem constet, quod non benè ejus partes expleverit, juxta frequentem contingentiam, cum similibus circumstantiis, ex quibus resultat quædam probabilis æquitas, cui iste stylus innititur; Unde propterea quando nihil deducatur de novo, atque constet quod ea, ex quibus injustitia desumitur, fuerint jam deducta, & discussa, quamvis talia essent, ut causam ità dubiam reddant, quod fortè si res esset integra, probabilius pro ista potiùs, quam pro altera parte judicandum esset, non tamen id sufficiens reputari debet pro hujusmodi concessione restitutionis in integrum; Siquidem in hoc propriè consistit effectus, vel operatio trium conformium, quod ob unionem tot judiciorum in idem, ità in casu ambiguo quædam staturitur veritas, nisi de magna hujusmodi judiciorum irrationabilitate constet; Et consequenter, ut non solum rescribi debeat de clausula præservativa exequutionis, denegando effectum suspensivum, sed etiam, at cum omnimoda denegatione, nihil rescribendum sit, ut pluries obtinui. *u*

Potissimè verò, ubi agatur de illis causis, in quibus mora 20
irreparabile causet præjudicium, atque incongruat temperamentum, per quod utrique Parti consuli solet, rescribendi ad solum devolutivum, non autem ad suspensivum, ut ità victori non denegetur exequutio, victo autem superfit spes ejus retractationis; Puta in causis matrimonialibus, in quibus agatur de fœdere matrimonii, ejusque validitate, vel nullitate; Sivè in aliis causis pariter matrimonii spiritualis, nempè nullitatis professionis, quoniam ille vir, vel mulier quæ prætendat nullitatem matrimonii carnalis, vel spiritualis ad effectum se liberandi ad isto vinculo, & acquirendi libertatem contrahendi aliud matrimonium, irreparabile patitur præjudicium ex dictis moris, cum ità labatur ætas, matrimonio, ac filiorum procreationi apta; Neque congruit præservare exequutionem, relinquendo causam adhuc vivam, quoniam permittendum non est, ut illa mulier, quæ ita licitè cum alio viro se copulavit, in progressu cause, ex hoc remedio declarari valeat uxor alterius *x*; Sive quod ille religiosus, qui in vim dictæ clausulæ præservativæ exequutionis, licitè regressus est ad sæculum, atque uxorem duxit, ac filios procreavit, declarari possit religiosus, & benè professus, cum obligatione redeundi ad claustra, declarando illam mulierem concubinam ac filios sacrilegos, & incestuosos, cum similibus.

Ideoque rescriptum participare debet de utroque extremo, vel scilicèt de nihilo, vel de toto; Sed quia unum, vel alterum, producit dictum præjudicium irreparabile, idcircò nimium circumspectè procedendum est; Et per consequens, clarus error videtur, generaliter, ac indefinitè attendere propositionem supra infinuatam, quod scilicèt, ad effectum restitutionis in integrum, necessaria non sit injustitia clara, & notoria, sed quod sufficiat simplex, & ordinaria, quoniam in rectè procedit in primo casu simplicis rei judicatæ, quæ resultat à neglecta appellatione, vel ejus prosequutione; Sivè ubi de illa re judicata, quæ resul-

resultet à rescripto Principis, vel à conventione Partium adimente facultatem appellandi, non autem in alio casu trium conformium; Et tamen pluries in facti contingentia oportuit multum laborare, atque, ut vulgo dici solet, pati fudorem sanguinis, ut caperetur ista distinctio, quæ (pro meo saturnali sydere) ratiociniis, & acumini referri solebat, eo quia non haberetur doctrinella alicujus contemptibilis Doctoris, qui hanc distinctionem traderet; Talis est hujus facultatis miserrima conditio.

21 Disputari etiam solet in hac materia restitutionis in integrum, an pro ea sufficiant nova jura, ex quibus injustitia rei judicatæ resultet; Atque aliquando per Rotam firmatum fuit, ut etiam ex novis huic remedio locus fiat *y*; Atque ita cum consueto deplorabili inepto stylo, generaliter processum sæpiùs vidi; Verùm id recipiendum venit, quando re integra agatur ad effectum impediendi exequutionem; Et in his terminis, atque ad hunc effectum loquuntur decisiones, & auctoritates, à quibus ista propositio derivat; Secùs autem ubi effectum retractandi exequutionem jam consummatam in præjudicium tertii, vel etiam ejusdem collitigantis, qui tertii figuram faciat. Ex ea clara ratione, quod sufficit rectè processum esse, juxta ea, quæ erant in actis, neque Judici, vel victori imputandum est, multò minùs tertio, cui ita gestum sit, sed potiùs imputandum est eidem victo, cur magis diligens non fuerit; Adeout detecto postmodum indebito, dabitur quidem ei, qui exequutionem passus est, actio contra creditorem ad reintegrationem pretii, vel ejus quod interest, non autem contra tertium pro vendicatione rei subhastatæ, vel retractatione ejus, quod gestum est, cum sufficiat, ut tunc benè, ac legitimè gestum z; Quoniam ubi etiam desuper non haberemus auctoritates, vel rationes legales, id doceret ad clarum sensum, ipse naturalis discursus.

22 Quatenùs verò pertinet ad aliud remedium nullitatum; Per Apostolicas Constitutiones super Tribunalium reformatione æditas (nimium quidem commendabiliter) resecatæ sunt, omnes illæ scrupulosæ nullitates, quæ ex legum subtilitate, vel rigorosis practicorum superstitionibus, ac formalitatibus proveniunt; Ideoque in Curia non audiuntur, nisi res resultantes à tribus defectibus substantialibus, nempè, Jurisdictionis, Citationis, & mandati. *a*

Non tamen opus est, ut clarè, ac directè iste defectus verificetur; Quoniam ubi etiam, à paritate rationis, vel per illationem, ab eorum aliquo desumi valeat, quod nullitas sit substantialis, ac notabilis, adeout non intret ratio, cui dictæ Constitutiones, innixæ sunt, rescindi scilicet nullitates, leves, ac resultantes à legum subtilitate, vel rigorosa formalitate, adhuc attendi debent. *b*

Super eis autem, certa, & generalis regula statui non potest, cum totum pendeat ex singulorum casuum circumstantiis; Putà (quod defectum jurisdictionis) an, & qualis sit Judicis incompetentia, de qua oppositum fuerit, vel opponi oportuerit; Sive super ejus jurisdictionis expiratione; Aut super ea carentia, quam lex inducit, in modo seù ordine procedendi, priùs scilicèt Parte instante in possessorio quam in petitorio, Sivè priùs in purgatione attentatorum, quam in cognitione negotii principalis, Aut ob clausulas præjudiciales: Sivè ob non adimpletam prius conditionem, sub qua per ablativum absolutum jurisdictio concessa sit, cum similibus.

Et quoad secundum defectum mandati; Pendet pariter ex facto, an ille procurator, cum quo judicium initum est, sit verus, vel sufficienter præsumptus, aut è converso falsus, vel revocatus, & an revocatio fieri potuerit, necnè, vel malè constitutus, vel an mandati leges servaverit, cum similibus.

Et quoad tertium defectum citationis; Non solum pendet à facto, an illa adsit, necnè, sed etiam à jure, an ea quæ existat, sit legitima, & talis, ut sufficiat, Putà in loco domicilii, vel in aliis locis consuetis contra eum, qui tunc mortuus esset, quod pendet ab inspectione, an mortis scientia adesset in Judice, vel in Parte; Sivè ubi de citatione pariter defuncti cum procuratore domino litis effecto *c*; Aut cum citatione minoris, vel alterius, cui eadem congruat ratio absque legitima deputatione curatoris, qui curam suscipiat, ac etiam causam benè defendat, cum primum sine altero non sufficiat *d*, cum similibus de quibus supra in suis respectivè sedibus, vel rubricis.

Quinimò sæpius contingit, ut unus ex his defectibus, qui vigeat respectu unius, influet in totam causam, atque producat nullitatem, etiam respectu consortis, cum quo talis defectus non vigeat; Puta, (pro frequentiori contingentia) quod ex omissione citationis, vel ob alium defectum, respectu unius, totum corruat judicium, etiam respectu ejus, qui legitimè citatus fuerit; Idque pendet à natura, sive à qualitate causæ vel sententiæ, in ità connexa, vel individua sit, ut vitium in parte, influat in totum, ideoque utile per inutile vitietur, vel potiùs dividuitas contrarium suadeat. *e*

Et è converso, etiam frequenter disputatur, an hujusmodi defectus respectivè, negligi mereantur, adeout res judicata, quæ cum uno legitimè prodierit, afficiat alium, quamvis non citatum, sive illi Judici non subjectum, juxta distinctiones alibi infinuatas, quia nempè lata sit cum legitimo contradictore, cujus proxima, & immediata sit causa defensionis, ideoque afficiat de consequenti alios, quorum jus vel interesse non sit immediatum & coæquale, sed mediatum, vel consequutivum; Putà in successore in feudo, vel in fideicommisso, sivè in Prælatura, vel in beneficio, aut officio, vel in subditis, & dependentibus, juxtà alibi infinuata exempla. *f*

Item quoad hujusmodi defectus, illos præsertim citationis, vel competentiæ Judicis, reflectendum est quod; Alter est defectus, ad effectum nullitatis judicii; Alter verò ad effectum cessantis præjudicii; Siquidem, stant simul; quod res judicata sit valida, & firma cum eo, cum quo sequuta est, suumque fortiatur effectum, seù mereatur exequutionem; Et tamen quod non præjudicet alteri; Putà habenti coæquale, ac præsentaneum interesse; cujus jura integra, & salva remaneant; Sivè quoad illum, qui habeat interesse mediatum; Qualis (ex. gr.) est defenso necessarius ad evictionem obligatus, quoniam stant simul, ut res judicata obtenta contra possessorem immediatum subsistat, suamque faciat operationem; Et tamen illi, qui eam passus est, denegetur actio evictionis contra suum auctorem, ex defectu denunciationis, quoties clara, & evidens justitia evictionis, illius necessitatem non tollat, seù defectum non suppleat, cum similibus, de quibus in suis respectivè sedibus, Ac propterea (ut præmissum est) non de facili, certa regula generalis desuper statui potest, cum ex facti circumstantiis totum pendeat, ac etiam ex Tribunalium stylis.

a *in relatione Curiæ disc.* 30. Merl. *dec. 1. n. 3. ubi quod non intrat restitutionis remedium, ubi adest illud nullitatis.*
b Capyc. Latr. *cons.* 6. Gavaler. *dec.* 270. Buratt. *dec.* 270. & 823. *dec.* 240. *par.* 5. *rec. cum aliis de quibus infrà.*
c Cavaler. *dec.* 524. Buratt. & add. *dec.* 206. *dec.* 172. *par.* 5. & 130. *par.* 7. *rec.* Royas *dec.* 168.
b *Auth. quæ supplicatio C. de prec. Imper. offer.* Franch. & Add. *dec.* 136. Ann. & add. *singul.* 46. & *alleg.* 63.
e *prag. de off. Sac. Reg. Consil.* f *In relatione Curiæ disc.* 30. & 31. g *habetur infra in disc.* 44.
h Seraphin. *dec.* 251. Cavaler. *dec.* 164. Burrat. & add. *dec.* 32. 130 & 323.
i *dec.* 154. *p.* 5. *rec. dec.* 169. *par.* 9. *rec. supra disc.* 36.
l *patet ex multis casibus in omni materia, & præsertim tit. de fideicommiss. disc.* 179. & *tit. de Benefic. in supplemento in Nolana, & in aliis.* m *locis citatis.*
n Royas *dec.* 325. Coccin. *dec.* 178. Buratt. & add. *dec.* 504. & 604. o Buratt. & add. *dec.* 604. & 823. Peuting. *dec.* 277. & 295. & 329. & *sæpius.*
b Mantic. *dec.* 219. Cavaler. *dec.* 153. & 281. Buratt. & add. *dec.* 268. 597. 868. & 945. Bich. *dec.* 344. Rovit. *decis.* 91. & *communiter.*
q *late apud* Peutinger. *dicta dec.* 329. *ubi concordantes.*
r *locis proximè citatis lit. P.*
s *supra disc.* 9. t *supra dicto disc.* 30. & 31.
u *præsertim in casu de quo tit. de matr. disc.* 5. & *in aliis.*
x *juxta dictum casum de quo disc.* 5. *de matrimonio.*
y Duran. *dec.* 137. *dec.* 169. & 483. *par.* 9. *rec.* Coccin. *dec.* 56. Royas *dec.* 372. & *infra disc.* 40.
z Franch. *dec.* 120. Royas *dec.* 236.
a Buratt. & add. *dec.* 337. & *expressè disponitur in Const. Pauli V. super reformatione Tribunalium, ideoque apud Practicos est notorium.* b Buratt. & add. *dicta dec.* 337.
c *supra disc.* 6. & 9. d *ibidem.*
e *supra disc.* 9. & 17. f *dicto disc.* 9. & 36. & 40.

De condemnatione, ac restitutione, vel refectione fructuum, & expensarum, seu damnorum, & interesse &c. Et de sportulis vel propinis.

SUMMARIUM.

1 *Appellatio à condemnatione, vel liquidatione fructuum, vel expensarum, suscitare solet causas jam finitas*

nitas in negotio principali per rem judicatam, vel per tres conformes, dum in his licet appellare quamvis non esset licitum in negotio principali.

2 *Quod à liquidatione detur appellatio, & quomodo restricta in Curia.*

3 *De inspectionibus quæ cadunt in materia.*

4 *Prohibita appellatione à negotio principali, non est prohibita ab expensis, vel fructibus, & hæc non veniunt sub clausula* parito.

5 *Fructus post malam fidem, & expensæ debitæ in ratione damnorum, & interesse, debentur, quamvis Judex non condemnaverit.*

6 *Qualis effectus resultet à facta, vel respectivè omissa condemnatione.*

7 *Ab expensis judicialibus justa causa litigandi excusat.*

8 *Ab omissa condemnatione ifiarum expensarum non datur appellatio.*

9 *An valeat absolutio conditionalis, quatenus victus acquiescat.*

10 *In Curia de stylo fit condemnatio semper ad expensas, & non practicatur conclusio de quâ n. 7. ac etiam fructuum à die motæ litis.*

11 *Quod iste stylus circa expensas non videatur probabilis.*

12 *Quando deferri debeat stylis, necnè.*

13 *Condemnatio fructuum à quo tempore fieri debeat, referuntur plures opiniones, & quæ placeat.*

14 *Quæ bona fides excuset à fructibus.*

15 *De fructibus ad quos fieri debeat condemnatio etiam ante motam litem.*

16 *Declaratur quomodo practicari debeat regula de qua numer. 10. ut in condemnatione fructus veniant à die motæ litis.*

17 *De expensis judicialibus, quæ venient in condemnatione, quæ sint.*

18 *De stylo Rotæ non concedendi refectionem propinarum.*

19 *An refici debeant illæ propinæ, & expensæ, quas non oportebat facere, vel oportebat etiam sine oppositione collitigantis.*

20 *Sive an illæ, quæ necessariæ sint pro legitimatione, vel qualificatione personæ.*

21 *An pro expensis, quas creditor anterior faciat, habeat eamdem anterioritatem.*

22 *An reficiantur illæ expensæ, quæ debuissent fieri, sed victor verè non fecit.*

23 *An prætendi valeant sportulæ, si post causam instructam, causa concordetur, vel renuncietur liti.*

24 *De advocato, vel procuratore obtinente salarium consuetum, si causa concordetur.*

25 *De contributione habentium interesse in causa.*

26 *An Civis, vel Canonicus contribuat in expensis litis, quam habeat Civitas, vel Capitulum cum se ipso.*

27 *De expensis extrajudicialibus, vel mortuis quando refici debeant.*

28 *Ille qui negligit opponere fori declinatoriam, tenetur ad expensas, & quando secùs.*

29 *An teneatur quis ad fructus etiam antequam constitueretur in mala fide, eo quia postea litem fubstinuit.*

30 *De restitutione fructuum percipiendorum, quos victor potuisset percipere, licet victus non perceperit.*

31 *De alio casu refectionis omnium expensarum faciendæ mandatario, vel administratori, aut negotiorum gestori.*

32 *De usu propinarum qui damnatur, & de inconvenientibus, quæ exinde resultant.*

33 *De summa propinarum.*

34 *Quod Papa super omnes alios principes habeat bonos, & gratuitos ministros.*

35 *Improbantur etiam participationes pœnarum, & incamerationum.*

36 *De liquidatione fructuum, & expensarum.*

DISC. XXXIX.

1 CUm posita re judicata exequibili, adeout nullum ex præmissis, ordinariis, vel extraordinariis remediis, amplius suppetat, circa ipsam rem principalem in judicio deductam, remaneant judicii appenditia, circa fructus interim lite pendente decursos, ac etiam circa ejusdem litis expensas, aliave damna, & interesse; Hinc proinde, post jam finitam litem in negotio principali, super hujusmodi appenditiis, vel consequutivis, non solum cadunt quæstiones, sed adhuc durant lites; Idque aliquando; ob varietatem ingeniorum, à qua procedunt omnia litium mala, & inconvenientia (quibus impossibile est occurrere, cum sit defectus naturæ) sequuta interim mutatione eorum, ex quorum judicio prodiit judicatum, ità istud, etiam post exequutionem retractari solet; Sæpius enim, atque in dies contingit, ut denegata appellatione, ac etiam restitutione in integrum, à re judicata, sive à tribus conformibus, vel à quarta exequutoriali; Adhuc tamen superfit, & commitatur appellatio à condemnatione fructuum, vel expensarum, quæ in una, & non in altera sententia contineatur, undè propterea, non verificentur in hac parte tres conformes, sicuti verificantur in negotio principali, & per consequens intrat appellatio *a*; Sive quod appellatio interponatur ab excessiva taxatione, vel liquidatione, tàm fructuum, quàm expensarum, undè propterea signari solent commissiones, cum rescripto *ab excessiva tantum &c.* Istaque occasione, revivisere solent causæ penè mortuæ, dum etiam à liquidatione datur appellatio, quæ tamen in Curia per Constitutiones Apostolicas est restricta, ut liceat semel tantùm. *b*

Quatenus itaque ad hujusmodi incidentia, seu consequutiva pertinet; Duæ cadere solent inspectiones, quæ forensibus quæstionibus ansam præbent; Primò nempè, 3
an fructus, & expensæ respectivè, refici debeant, quamvis in sententia, quæ in judicatum transiit, explicita non contineatur condemnatio, quę resultare dicatur ex dispositione legis; Et secundò, posita condemnatione, sive illa sit legis, sive sit hominis, quid sub ea veniat, & sic quæ species expensarum refici debeat, vel qui fructus restitui; aut damna, & interesse præstare, ideoque non sit quæstio super substantia, sed super qualitate; Istaque etiam posita, adhuc quæstio cadit super qualitate, vel super modo, & sic super liquidatione, super qua consistere potest gravamen, quanvis illud non adesset, tam super substantia, quàm super qualitate.

Atque hinc sequitur; quod commissa causa appellatione remota, id non capit expensas, quæ non veniunt sub clau- 4
sula *constito*, vel sub clausulis. *c*

Agendo itaque de prima inspectione, an scilicet, & quando adhuc debeantur fructus, & expensæ, quamvis Judex 5
neglexerit, ad istam condemnationem procedere, adeout victor, hoc non obstante, ex dispositione, vel ratione legis id prætendere valeat; Distinguendum est, inter fructus, & expensas merè judiciales, Et alias expensas sive judiciales, sive extrajudiciales, quæ veniunt sub nomine damnorum, & interesse, ex aliqua extraordinaria ratione, ut infra.

In prima enim, ac tertia speciebus; Verius est, ut adhuc debeantur, quamvis condemnatio omissa sit, quoniam re- 6
positum esse non debet in arbitrio Judicis tollere istud jus Partis, omittendo illius condemnationem; Ista verò omissio, illum causat effectum præjudicialem victori, quod cogitur in novo judicio, novaque actione istud jus experiri, cum ei suffragari non valeat res judicata jam obtenta, ut suffragaretur si condemnatio facta esset.

In dicta verò alia specie expensarum judicialium, quarum refectio debita est, tanquam per speciem pœnæ injunctæ temerè litigantibus, adeout ex dispositione Juris, probabilis causa litigandi, quæ excludat temeritatem, debeat ab eis excusare; Secus dicendum est, quoniam Judex, qui causam examinavit, ejusque dubia vidit, rectè dignoscere potest, an adsit hæc temeritas, necnè; Ideoque cum debitæ sint judicis officio mercanario, si earum condemnatio in sententia non fiat, non debentur, quamvis alias de eas fieri soleat condemnatio. 7

Atque hinc sequitur, ut sit magis communiter receptum, 8
quod ab omissa condemnatione expensarum non datur appellatio, quamvis non desint contradicentes. *f*

Quandoque item Judices, istam condemnationem non faciunt, sub certa conditione, qua non impleta, illam faciunt; Puta victum ab expensis absolvendo, quatenùs 9
sententiæ acquiescat, sin minus ad eas condemnatus censeatur, quod non videtur in jure prohibitum, ex bono animo dandi finem litibus.

Rarum verò est de his agere in Curia præsertim in Rota, *g* dum de stylo in quacumque causa, quantumvis du- 10
bia, adeòut victus justissimam habuerit litiganti causam, sit condemnatio in expensis; *h* Minusque omitti solet condemnatio ad restitutionem fructuum à die motæ litis. *i*

Mihi verò nunquam placuit iste stylus, circa expensas, quoniam cum reverà ista sit species pœnæ; Hinc irratio-

11 nabile videtur, ut ei subjacere debeat ille, qui nullatenus delinquens, vel criminosus dici potest; Quodque æqualis debeat esse conditio injustè, ac temerè litigantis, & ejus qui ex justa causa, agendo, vel excipiendo, ejus jura tueri curavit.

Neque in hoc, aliisque similibus, meus infellectus acquievit responsioni, ut id sequatur ex stylo; Id etenim pro
12 meo sensu continere videtur unam ex ineptiis legistarum forensium; Siquidem, ubi agitur de puncto ambiguo, in quo urgeant rationes, & argumenta hinc inde, adeout incertum sit, an veritas, uni vel alteri parti assistat; Tunc admitto quod deferendum est stylo Tribunalis, ut frequenter advertitur; *l* Sed quando agitur de puncto, qui pendeat à facti circumstantiis, ex quibus, in uno casu, res potest esse alba, & in altero nigra; Tunc nimium irrationabile videtur, ut utramq; rem albam, & nigram pariformiter judicare debeamus; Ideoq; judaismi speciem redolet, ut neglectis istis reflexionibus, ità clausis, in omni casu procedi debeat cum stylo, etiam in casu, in quo, ex ejus circumstantiis ille irrationabilis remaneat; Omnia etenim, pro meo sensu (qui adeò frequenter inculcatur, nunquam tamen satis,) regulari debent à ratione, quæ dicitur anima legis, sivè à fine, vel ab effectu, ob quem aliquid, per legem scriptam, vel non scriptam est introductum, dum in jure habemus quod consuetudines irrationabiles dicuntur potius corruptelæ, quàm consuetudines.

Quo verò ad secundam inspectionem; Posita scilicèt condemnatione, quid sub ea veniat; Retenta pariter dicta trium specierum distinctione, fructuum scilicèt, expensarum merè judicialium, ac damnorum & interesse; Quatenus pertinet ad primam speciem fructuum; Ex quo tempore eorum restitutio demandanda sit; Tres habemus opiniones; Unam scilicèt magis rigorosam, ut illicò à die
13 motæ litis, adeout nulla admittatur excusatio, ex causis de quibus infrà; Istamque opinionem, ex eodem stylo, de quo suprà, indistinctè sequi videtur Rota & Curia; Sed pro meo judicio parùm probabiliter. *m*

Adeoque tenaciter, ac rigorosè, illius sequaces eam tenent, quod si in locis, in quibus, juxtà dispositionem Juris Civilis, intret peremptio instantiæ, & deinde restituatur, ex suprema Principis, vel ejus Magistratus protestatione, per quandam insufflationem spiritus vitæ, adhuc veniunt fructus ab initio, absque eo quod ista peremptio excuser *n*. Idemque à pari in Curia, si adeò diuturnum accedat silentium petitoris, ut probabiliter altera Pars opinari valeat illam desertionem litis, quæ datur, etiam attenta dispositione Juris Canonici, ob quam non datur peremptio instantiæ, sed desertio, quæ rarò ad praxim reducitur, ob tot requisita quæ alibi recensentur. *o*

Sivè quod possessor reportaverit, unam, vel plures sententias favorabiles, per quas, justè credere potuerit, bonum jus fovere in ejus possessione; Quoniam si in gradu appellationis quinimò (quod magis est) in gradu restitutionis in integrum, adversùs rem judicatam, vel adversus tres conformes, illæ revocentur, adhuc eadem tenetur opinio, ut fructus veniant à die motæ litis.

Altera est opinio de directo contraria, ut scilicèt illi non veniant, nisi à die sententiæ condemnatoriæ, per quam, Reus & possessor, agnoscat se non dominum, cum prius, lite pendente, spem, vel opinionem habuerit, obtinendi sententiam favorabilem sui boni juris canonizatoriam, cum penè omnes litigantes eorum justitiam credere soleant notoriam, ideoque interim dicendum non est quod fuerit in mala fide, vera & positiva, quæ ad hunc effectum requiritur *q*; Ex ea propositione, quæ in Curia est recepta, atque quotidiè volitat per ora Practicorum, quod scilicèt quę-
14 libet bona fides, vel causa talis qualis, excusat à restitutione fructuum non extantium, & consumptorum; Adeout sufficiat etiam illa fides media, quæ datur in dubitante, cum requiratur mala fides vera, & positiva, qua non existente, nil refert quod non adsit bona positiva; Et per consequens, antè Judicis declarationem, ista mala fides positiva non videtur verificabilis, ex supradicta ratione. *r*

Tertia verò est opinio media distinguens, & quæ semper mihi placuit, atque omninò probabilis visa est, ac videtur; Ut scilicèt, ista censenda non veniat quæstio juris, sed facti, proindèque non recipiat certam regulam generalem, seù uniformem quibuscumque casibus indefinitè applicabilem, quodque prorsus erroneum sit, cum judaico stylo, in solis generalitatibus, sivè in conclusionum litera immorari, cum verius, decisio regulari debeat, ex singulorum casuum circumstantiis ex quibus desumendum est, an possessor dici valeat constitutus, necnè, in mala fide, adeout agnoverit vel agnoscere debuerit se non esse dominum; Ideoque neglectis formalitatibus illorum actorum, ex quibus lis mota, sivè facta dicatur ejus contestatio (cujus tempus aliqui in hoc proposito attendi debere putant;) Neglectisque aliis formalitatibus; quæ resultant ex subtilitate legis, an lis benè, vel malè, introducta, & agitata fuerit, ut contingere solet in illis causis, & litibus, quæ moveantur, ac tractentur coram Judice incompetente, undè propterea contingat illorum actorum annullatio, cum similibus formalitatibus.

Probabilius videtur, ut attendi debeat substantia veritatis, procedendo scilicèt principaliter, cum ratione, non autem cum litera legis, ut suprà; Attendendo scilicèt illud tempus, per quod, ex productione jurium, sivè ex aliis probationibus factis per petitorem, possessor agnoscere potuerit, vel debuerit, se non esse dominum, vel justum possessorem, quodque propterea sibi non liceret percipere, & consumere, suosque facere fructus illius rei, quam ità scivit, vel justè dubitare potuit ac debuit, non esse suam.

Et quatenus aliqua ex dictis circumstantiis excusantibus accedat, illius silentii scilicet, vel desertionis litis, quæ de Jure Civili per emptionem instantiæ producat, vel de Jure Canonico desertionem; Tunc respicienda est causa, ex qua istud silentium provenerit, cum sæpiùs proveniré valeat ab indirectis impedimentis, vel à subterfugiis, & calumniis alterius Partis, sive à morte petitoris, una cum ignorantia, vel minori ætate successoris, aut à paupertate, aliove impedimento, adeout ex juribus, ac probationibus, factis, vel ex aliis circumstantiis, jam sit consummatus dictus effectus malæ fidei in possessore.

Idemque, ubi ex facti circumstantiis constet, quod una, vel plures sententiæ absolutoriæ, ità evidenter injustæ sint, atque cum non bonis artibus extortæ, ut malam fidem potius augeant, quam minuant, cum similibus considerationibus, quibus eadem congruat ratio.

Secus autem si è converso, petitoris silentium, vel sententiæ favorabiles, aliævè circumstantiæ, justam excusationem præbeant, atque possessoris opinionem, seù credulitatem, quod illa res esset sua, vel ad se spectaret, potius confoveant; Nimis enim durum, ac irrationabile videtur, ut ille, qui aliquam rem possidere credit tanquam solam, per suam petitionem, nulla, vel non sufficienti justificatione munitam, deindeque derelictam, sivè declaratam injustam per sententiam absolutoriam, unde propterea credidit possessor, jus suum benè subsistere, justeque in priori credulitate continuavit, percipiendo, & consummando in dies & tempora, illos fructus, quos fortè alias non consumpsisset, videndo cum eo minus; Ob contrarium judicium, quod ex mutatione ingeniorum sequatur, retractando illas sententias vel resolutiones, cum quibus ille in optima fide vixit, pati debeat istam retrotractionem, redolentem magnum cumulum in sorte illorum fructuum, quos minuatim, in bona fide consumpsit; Et in illa præsertim fide quam in eo justè induxerint sententiæ; vel resolutiones Rotæ, cum ità deceptus seù illusus remaneret à publica fide ejusdem, vel alterius magni Tribunalis, vel talis Judicis, ut ei credere debuerit; Atque cum hujusmodi considerationibus, juxta dictam mediam, seù conciliativam opinionem, procedi debere visum est, ut etiam alibi advertitur. *t*

E converso, dari quandoque potest, ac debet condemnatio fructuum, etiam ante motam litem; Vel quia agatur de illis fructibus, qui non veniant solum officio Judicis; 15
tanquam merè accessorii ad rem petitam, atque in judicio deductam; Sed principaliter, tanquam per speciem debiti, quod habeat naturam sortis; Ut (ex. gr.) contingit in fructibus censuum; Vel in decimis; Aut in pensionibus ecclesiasticis, aliisque similibus præstationibus *u*; Vel quia ex facti circumstantiis, constet de præcedenti vera mala fide, quæ in prædonæ; Vel in spoliatore; Aut in doloso contrahente, Sivè in attentante, & similibus considerat; Vel quod de natura rei, fructus veniant ab initio, ut contingit in fructibus, qui veniunt favore cohæredis in judicio petitionis hæreditatis pro quibus sufficit condemnatio, eo ipso quod cohæres, vel hæres putativus non docet de bona fide, vel de causa excusante. *x*

Igitur, illa regula generalis, quæ per ora Practicorum volitat, quod scilicet fructuum condemnatio facienda est 16
à die motæ litis; Accipienda quidem est pro regula, ut in dubio tenenda sit, sivè pro frequentiori contingentia, pro

qua

qua petitores, mota lite, illicò, ac diligenter curant poſſeſſorem de eorum jure inſtruere cum productionibus ſcripturarum; Sivè quod in poſſeſſore ſufficiat illa ſola ſcientia, quam petitio inducat; Non autem, ut adeò tenaciter, atque ad literam, cum tali generalitate, in omni caſu procedi debeat, ut omninò negligendæ ſint circumſtantiæ excuſantes, vel aggravantes, ob quas ceſſare debeat reſtitutio fructuum, etiam poſt litem; Vel è converſo, illa fieri etiam pro tempore antecedenti.

Quo verò ad alteram ſpeciem expenſarum merè judicialium; Et quæ in Curia, ad differentiam aliarum, quæ ut infrà, veniunt ſub nomine, vel genere damnorum & intereſſe, atque appellantur expenſæ vivæ, factæ ſcilicèt pro actis judicialibus tantùm; Iſtæ ſolum veniunt, in hujuſmodi condemnatione; Ut ſunt expenſæ actorum, ac etiam ſportulæ ſeù propinæ, non autem aliæ longè majores, quas litigantes pati oportet, in Advocatis, Procu-
17 ratoribus, Sollicitatoribus, Agentibus, Copiſtis, Viaticis, Muneribus etiam licitis & ſolitis, ac ſimilibus; Atque reſpectu Advocatorum, & Procuratorum & Copiſtarum, in Rota ſolum habetur ſtylus decernendi quandam modicam ſummam ſcutorum decem pro qualibet inſtantia. *y*

18 Verum Rota habet quemdam ſtylum ſingularem, deviantem à ſtylo communi, & generali omnium aliorum Tribunalium, non demandandi refectionem ſportularum, quæ in Curia propinæ appellantur quas ipſamet recepit; Iſteque ſtylus non videtur quale juris fomentum habeat, dum iſta eſt expenſa neceſſaria.

19 Solumque in propoſito hujus expenſæ, Et præſertim propinarum ac aliarum, quas facere non oporteat, niſi in expeditione cauſæ, quando obtinetur ſententia, vel ejus exequutio; In facti contingentia dicere conſuevi, ut refici non debeant illæ expenſæ, quas collitigans, præter neceſſitatem facere voluit, pro ejus exuberanti cautela, vel majori ſatisfactione; Ut contingit quando altera Pars cedat liti, ſed ceſſione non obſtante, velit reportare ſententiam; Sive quod ſibi incumbat neceſſitas reportandi ſententiam, vel faciendi alia acta, quamvis altera Pars ſe non oppoſuiſſet; Putà ſi quis impugnaret profeſſionem in Religione, vel in Monaſterio emiſſam ex aliquo defectu; Illi verò ſe opponat aliquis conjunctus ob intereſſe ſucceſſionis, vel renunciationis, &c. adhuc tamen obtineat ſententiam favorabilem, oppoſitione non obſtante; His enim caſibus, non videtur, quod ſportulas, aliaſque expenſas hujus judicii ab oppoſitore tanquam victo prætendere valeat, quòdque condemnatio collitigantis ad expenſas, iſtas capere debeat, ſed ſolum illas majores, quas ratione oppoſitionis facere oportuit, alias non facturus, dum iſtæ faciendæ erant, etiam nullo exiſtente oppoſitore. *z*

20 Idem quoque ubi agatur de illis expenſis, quæ fiant pro legitimatione perſonæ Actoris, ſivè pro acquirendo illam qualitatem, ſine, qua, in judicio eſſe non poſſet, neque litem initiare, nempè ſuper re diverſa, tanquam ſuper neceſſaria præparatione, quæ ex ejus parte facienda ſit, quamvis ille, cui poſt firmatum ſtatum, diverſa lis movenda erat, ſe opponat, per viam diverſionis, vel per viam præſervativæ potiùs quam curativæ medicinæ ſuorum jurium; Juxtà practicum exemplum quod in facti contingentia dabam de illo, qui aliquod jus haberet ſedendi in convivio nuptiali, quatenus tamen veſtem nuptialem haberet, atque ità ejus ſeſſio excluderet illum qui alias, eo non interveniente, ſeſſurus fuiſſet, quoniam, ſi poſtquam acquiſivit qualitatem neceſſariam, ſine qua, ſibi patere non poſſet ingreſſus, æmulus ſe opponat, eumque impediat, undè proptereà, expenſas pro hujuſmodi impedimento removendo facere oporteat, alias non facturus, ſi oppoſitorem non habuiſſet; Et tunc prætendere poterit hujuſmodi expenſarum repetitionem in pœnam injuſti impedimenti; Sed non exindè prætendere poterit refectionem illius impenſæ, quam fecerit pro acquiſitione veſtis nuptialis, dum iſta eſt qualitas, cujus acquiſitio ſibi incumbebat, non ratione oppoſitionis, ſed ratione ſuæ qualificationis, ſine qua; etiam abſque contradictore, locum convivii ingredi non potuiſſet; *a* Adhuc tamen in quadam facti contingentia; hæc, circa neceſſitatem ſolvendi propinas, aliaſque expenſas etiamſi oppoſitor non fuiſſet in cauſa, pro conſueto meo fato reputata fuerunt ratiocinia & ſubtilitates; *b* ſtante ſtylo condemnandi ad expenſas, quo nil ineptius audiri poteſt.

21 Atque hinc, in facti contingentia reſultare diceham deciſionem quæſtionis, de qua in materia crediti & debiti actum habetur; An ſcilicèt eadem anterioritas, vel potioritas, quæ competit pro credito, competat etiam pro expenſis, quas pro crediti conſequutione facere opportuit, ut in dicta ſede particulariter actum habetur. *c*

Super hujuſmodi autem expenſis judicialibus, quæ regulariter ſub condemnatione veniunt, plures diſputantur quæſtiones; Illa præſertim, an refici debeant expenſæ, quæ verè factæ non ſint, ſed fieri debuiſſent, niſi aliquod accidens ab eis eximiſſet; Putà quod victor conjunctum, vel amicum habuerit Advocatum gratuitum; Sivè quod Judex, ex benevolentia perſonali, condonaverit ſportulas, cum ſimilibus, ſuper quibus, conſueta opinionum ſciſſura dignoſcitur: *d* Verùm in praxi Curiæ, videntur iſtæ 22
quæſtiones ideales, cum pro meæ forenſis vitæ longo curſu, numquam eas diſputaverim, vel ab aliis diſputari audierim, quoniam præſertim propinæ publicè deponuntur penes Notarium, qui eas tradit judici: Iſteque ſi vult, eam pecuniam tanquam jam effectam ſuam, donat victori, atque expenſæ Advocatorum, qui ſolent eſſe gratuiti, non reficiuntur, ut ſuprà.

Idemque reſpectu Tribunalium Rotæ ac Auditoris Ca- 23
meræ, ſivè etiam Arbitrorum & aliorum Judicum, dici poteſt, circa aliam ſupra inſinuatam quæſtionem, an ſcilicèt, ſequuta renunciatione liti, ſeù Partibus ad tranſactionem devenientibus, in limine expeditionis, poſt cauſam jam inſtructam & diſcuſſam, atque reſpectu Tribunalis Rotæ, poſt jam æditas deciſiones, ac demandatam expeditionem, per Judicem prætendi valeant ſportulæ: Quamvis enim de ſtricto jure, probabilis videatur affirmativa, taliſque ſit ſenſus fortè magis communis ſcribentium: *e* Attamen Curia Romana, non de facili audit iſtas mecanicas, & ſordidas quæſtiones, quoniam libentiſſimè Judices, præſertim illi magnorum, & nobilium Tribunalium, labores, ac diligentias adhibent; Imò ſi opus eſſet, adhiberent quoque aliquem ſumptum de proprio (ut revera quandoque aliquem indirectè adhibitum eſſe expertus ſum) ut Partes concordarent, Solumque in Tribunali Cameræ; Non quidem in caſu benevolæ concordiæ, cum huic nunquam fiat oppoſitio, ſed in caſu renunciationis liti, quam una Pars facit in limine expeditionis, ad ſolum finem evitandi refectionem ſportularum, per quandam ſpeciem fraudis; Dictum quandoque fuit, ut id fieri non poſſet; Idque, pro cauſarum qualitate, non improbabiliter, ob illius Tribunalis ſtylum, quod hujuſmodi ſportulæ non pertinent ad ipſos Clericos, qui ſunt Judices, ſed ad eorum Auditores, tanquam præmium laboris, quem jam paſſi ſunt; Et ad inſtar eorum, quæ habentur de ſalario Advocati, vel Procuratoris pro toto cauſæ curſu, ut debeatur ſi per tranſactionem finem habeat, ſivè per voluntariam renunciationem. *f*

Verùm, & hoc, reſpectu dicti ſalarii Advocati, vel 24
curatoris, pro meo judicio, diſcretè intelligendum eſt, ut ſcilicèt iſte rigor non excludat Judicis officium pro moderatione, quam æquitas, vel aliqua probabilis ratio, pro facti qualitate exigat, ut alibi in propoſito hujus ſalarii advertitur; *g* Sed pariter iſtæ quæſtiones in Curia non audiuntur, & præſertim in Advocatis, qui non niſi à ſponte dantibus honoraria recipere ſolent, ut in eorum rubrica in *relatione Curiæ* habetur.

Super contributione autem inter ipſas Partes, quæ coæ- 25
quale jus, vel intereſſe in cauſa habeant meritò audiuntur quæſtiones, quæ tamen non reſpiciunt iſtam materiam condemnationis, pro neceſſaria refectione expenſarum judicialium, ad quam una Pars alteri teneatur, ſed rem diverſam, inter illos, qui eamdem repræſentant Partem, pro refectione omnium expenſarum etiam extrajudicialium. *h*

Quandoque tamen datur caſus, quod iſta quæſtio cadit 26
inter eos, qui ſint æmuli, & collitigantes uno reſpectu, ſed altero, unam, eandemque partem, ſeù perſonam ejuſdem collitigantis pariformiter conſtituunt; Putà ſi Canonicus vel Collegialis, aut civis litem habeat cum Capitulo, vel cum Collegio, ſeù cum Communitate, an ſcilicèt ipſe quoque, tanquam unus de illo corpore, vel de illa univerſitate, ſubjacere debeat collectæ, vel contributioni, quæ fiat pro illa lite ſubſtinenda contra ſe ipſum: Et regula eſt affirmativa, quoties facti circumſtantiæ non ſuadeant limitationem, quod nempè æquitas vel altera congrua ratio id non patiatur. *i*

Tertia demum inſpectio eſt, ſuper illis expenſis, quæ ac- 27
cidentales, vel mortuæ dicuntur: Iſtæque regulariter non cadunt

cadunt ſub hujuſmodi condemnatione expenſarum judicialium, juxtà ſpecies ſupra exemplificata, defenſorum, aliorumque operariorum, in ea ratione, ob quam lex, victum victori ad id obligat, in pœnam, ſcilicèt temerè litigantis, Benè tamen quando ità exigat ratio delicti, ob quod iſta refectio intrat, ex diverſa tamen ratione, damnorum & intereſſe. Ut contingit in ea refectione, ad quam teneatur attentator, ſeù violentus ſpoliator: Aut qui, alias cum recurſibus ad ſæculares Magiſtratus, vel ſimilia injuſta impedimenta præſtet, cum tunc iſtæ expenſæ, quæ mortuæ in Curia dicuntur, refici quoque debeant. *l*

28 Ut generaliter in quocumque alio facto culpoſo ex rationis identitate intrare debent, Ut (ex. gr.) habemus in clerico, vel alio privilegiato, qui exemptus ab eo foro, coram quo, circa culpam, vel malitiam, ex juſta credulitate, conveniatur, negligat opponere fori declinatoriam, quam in progreſſu cauſæ opponat, quoniam reficere debet alteri Parti expenſas quas in judicio paſſus eſt collitigans, alias non paſſurus, ſi ab initio oppoſuiſſet.

Niſi tamen ſubſequens eventus inducat præſumptionem depravati animi alterius Partis, ſivè ceſſare faciat illam æquitatem, quæ id ſuadeat; Putà quia poſtquam oppoſita eſt declinatoria, eaque benè juſtificata, adhuc perſeverare voluerit coram eodem Judice incompetente, quaſi quod exindè reſultet argumentum, vel præſumptio, quod etiamſi ab initio oppoſitum fuiſſet, non per hoc fuiſſet deſtitutus, ſed adhuc expenſas facturus fuiſſet. *m*

Ex hac autem ratione, in facti contingentia, (me tamen in cauſa non ſcribente) Rota idem admiſit circa reſtitutionem fructuum, quod ſcilicèt ſi poſſeſſor, poſtquam ex juribus, & probationibus petitoris, ſufficienter inſtrui potuit, vel debuit de ejus non jure, adhuc in ſubſtentatione litis continuavit, teneri debeat ad fructus, etiam temporis præcedentis, in quo adhuc ſequuta non eſſet inſtructio, atque in bona fide perſiſtere potuit, juxtà diſtinctionem de
29 qua ſupra; Verum id parum probabile, atque æquivoco laborare viſum eſt, ob claram rationis diverſitatem; Ubi etenim agitur de primo caſu expenſarum, illarum refectio conceditur collitiganti contra negligentem, tanquam per ſpeciem pœnæ ejus negligentiæ, quæ illarum cauſa fuit, & ex quadam non ſcripta æquitate, quam ceſſare facit dicta altera circumſtantia, ex qua mala præſumptio reſultat; Secus autem in iſto caſu, qui eſt in oppoſitum, ideoque illi eadem non congruit ratio, dum effectus, perceptionis, & conſequutionis fructuum eſt jam perfectus; & conſumatus de tempore habili in ſtatu bonæ fidei; Et conſequenter iſta retrotractio non invenit extrema habilia, neque aliquod habet probabile rationis fundamentum.

30 Item ſub hac tertia inſpectione refectionis; In ratione damnorum, & intereſſe, veniunt fructus percipiendi, qui in prima inſpectione condemnationis judicialis non veniunt, quod ſcilicèt collitigans illos non habuerit, & tamen reſtituere, vel reficere teneatur, non ſolum ubi nulli fructus ab eo percepti ſint, ob illud juſtum collitigantis impedimentum, quod crimen redoleat, ratione attentatorum vel recurſuum, ſeù ſpolii, aut alterius omninò injuſtæ oppoſitionis; Sed etiamſi eoſdem fructus, vel emolumenta alter perceperit, contra quem nulla detur repetitio, Putà (pro frequentiori praxi) ſi quis injuſtè impediat, ne proviſus de beneficio, illius poſſeſſionem obtineat vel retineat, quoniam tenebitur non ſolum ad reſtitutionem illorum fructuum, quos ipſe perceperit, ſed etiam ad reſtitutionem diſtributionum quotidianarum, quæ perceptæ non fuerunt per oppoſitorem qui impedimentum præſtitit; ſed accreverunt aliis inſervientibus, cum ſimilibus. *n*

31 Datur item alia refectio integra omnium expenſarum, quales quales illæ ſint, ſivè in judicio, ſivè extra, imò quorumcumque damnorum, & quanti intereſſt, favore ſcilicet mandatarii, vel negotiorum geſtoris, quamvis cauſæ eventus malus fuerit; Verum id ſub diverſa cadit inſpectione.

Cum autem, inter expenſas litis, ſint ſupra enunciatæ ſportulæ, ſeù propinæ; Hinc, ſub ſilentio involvere non poſſum proprium ſenſum, quem habui ab ipſo initio, quo Curiam ingreſſus fui, eamque practicare cepi; In multis etenim ejus ſtylus placuit, nimiumque commendabilis viſus eſt, adeout aliis Curiis, ac Tribunalibus, exemplar, & norma, meritò eſſe debere videatur; Non tamen placuit in hac par-
32 te; Et potiſſimùm, ubi non agitur de magni, & collegiatis Tribunalibus, in quibus (licèt neque id ſit omninò commendabile) videtur magis tolerabile.

Semper enim congrua videtur mixtura pecuniæ cum adminiſtratione juſtitiæ, pro qua Princeps tenetur, falacia, & ſtipendia ſuppeditare, ex redditibus principatus, cum id reputandum veniat inter onera hujus politici matrimonii, pro quorum ſupportatione, Reſpublica, ipſi Principi tanquam ejus marito, concedit emolumenta vectigalium, aliorumque jurium regalium, tanquam dotem, cum qua hæc onera ſupportare debet; In collegiatis verò Tribunalibus dici poteſt tolerabile, dum improbabile eſt, ut ob ſingulorum intereſſe in ſportulis, alteretur id quod de jure eſt faciendum, ubi præſertim ſit numeras notabilis judicum; Ut (exempli gratia) in Curia ſunt Tribunalia, Rotæ, & Cameræ; Sed ubi agitur de Judicibus unicis, vel ſingularibus, tunc iſta cenſendus eſt magnus abuſus, omninò damnandus, ob multa inconvenientia, quæ in dies exindè oriri praxis docet; Siquidem, cum propina ſolvatur ſolum in expeditione cauſæ principalis per ſententiam diffinitivam, non autem, ubi per decretum interloquutorium in judicio exequutivo, vel ſummario; Hinc unum de duobus ſequi quandoque ſolet, Vel ſcilicèt, ut Aliqui opinantes, quod in judicando cadat arbitrium regularium à voluntate (quod omninò falſum eſt) libentius concedant abſolutoria debitori, quam relaxent mandatum exequutivum favore creditoris, eo quia primo caſu datur propina, in altero autem, non; Sivè quod, ubi agatur (ex. gr.) de judicio ſummariiſſimo manutentionis, vel ſimili quod eſt decernendum per decretum interloquutorium, pro quo propina non debetur, illud nunquam conceditur, niſi etiam compleatur proceſſus in judicio ordinario, ad hoc ut eodem tempore ſequatur ſententia diffinitiva in negotio principali; ad effectum obtinendi propinam, ità concipiendo duas citationes; Unam pro decreto interloquutorio, in judicio ſummario ad primam; Et alteram pro ſententia diffinitiva in negotio principali ad ſecundam, ut ſtante ſtylo habendi terminum pro ſervato, eodem tempore, ſeù momento, ſequatur utrumque.

Hinc etenim, duo reſultant inconvenientia, Primò, quod ille, cujus favore concedendum eſt mandatum de manutenendo, vel de aſſociando, vel exequutivum, illud obtinere non poteſt, ſi non habeat pecuniam promptam, ad effectum ſolvendi propinam, aliaſque expenſas, pro regeſtro, & nota ſententiæ; Et ſecundò, quod ita fieri dicitur quædam cumulatio petitorii cum poſſeſſorio, de jure prohibita, & præjudicialis eidem victori, dum id frequenter anſam præbet commiſſioni appellationis, etiam ad effectum ſuſpenſivum, à decreto lato in judicio ſummario, vel exequutivo.

Et quod magis curioſum eſt, atque aliquando vidi pra- 33
cticari; Stante diverſa taxa propinarum, quod ſcilicèt infrà ſummam ſcutorum mille, eſt ſcutorum decem auri, vel minus quando ſumma ſit exigua; Uſque ad bis mille, vigintiquinque; A bis mille ad quatuor mille, quinquaginta; Et ab indè citrà uſque ad quamcumque ſummam, centum, Judex decernat pluſquam actor petat, ac velit, ut ità includat eam ſummam, pro qua major propina debita ſit, unde proptereà, ratione exceſſus, locus eſſe ſolet appellationi, etiam ad effectum devolutivum, quæ alias ex natura judicii non intraret, cum ſimilibus quamplurimis inconvenientibus; Et præſertim, in Tribunali Theſaurarii, ſeù ejus Auditoris, quandoque, juxtà diverſam majorem, vel minorem vigilantiam Theſaurarii pro tempore, magna ſequuntur inconvenientia circa facilem exvinculationem locorum montium, cum magnis, ac irreparabilibus præjudiciis, quod non ſequeretur, ſi iſte uſus propinarum non adeſſet.

Nullum ſiquidem ex his inconvenientibus auditur in Tribunali Auditoris Cameræ, coram ipſomet, vel ejus Locumtenentibus, aut coram Prælatis, quando procedunt tanquam ab eo deputati, eo quia nullæ ſolvuntur propinæ; Et tamen audiuntur coram eiſdem, in cauſis commiſſariis, in quibus ſolvuntur, ideoque, ad evidentiam liquet de productione inconvenientium; Ac proptereà in ingreſſu, totoque progreſſu Curiæ, non modicam concepi admirationem, cur deſuper non provideretur, tam in Curia, quam per univerſum Statum eccleſiaſticum, abolendo hunc uſum, quem, ſaltem reſpectu Judicum ſingularium, revera eſſe magnum abuſum, praxis docet.

Non percipio etenim, quæ ratio differentiæ urgeat, cur Auditor Cameræ, tenere debeat Auditorem de proprio ſtipendiatum, cum adeo magno, peneque intolerabili labore,

bore, sine usu propinarum; Ac etiam ejus Locumtenentes, aliundè stipendium habentes, ex emolumentis scilicet actorum seù Notariorum; Et non debeat idem practicari in Tribunalibus, Vicarii, Camerarii, Thesaurarii, Ædilium, & similibus: Et quare Prælati absque aliquo præmio libenter acceptent, imò ambiant causas, ex deputatione Auditoris Cameræ, eosdemque adhibeant labores, quos in causis commissariis; Et tamen, quod in istis sequi debeant hæc inconvenientia.

34 Inter omnes Principes, nullus promptius, ac meliùs, à ministris, & operariis, in iis præsertim, quæ concernunt regimen civile pacificum, obtinet, ac obtinere potest servitium, quam Papa (cujus tamen è converso deterior esse videtur conditio in belligeris) ob magnam copiam Prælatorum, qui divites, beneque provisi de proprio, cupiunt, atque ambiunt occasiones inserviendi, non solum gratis, sed etiam cum notabili sumptu de proprio, ut quotidiana praxis docet in aliquibus Nuntiaturis & Vicelegationibus, aliisque guberniis; Ac etiam in Curia in iis Prælatis, qui sunt Votantes Signaturæ Justitiæ, nec non interveniunt in aliquibus Congregationibus, & præsertim in illa Consultæ; Magis verò docuit praxis (alibi quoque insinuata) occasione pestis: Quod scilicèt Prælati deputati, ultra magnos labores personales, peneque continuas vigilias, cum evidenti periculo vitæ, notabiles quoque de proprio erogarunt summa, in eleemosynis, & subventionibus infirmorum, & suspectorum; Et tamen illi, qui deputati non fuerant, ægrè ferebant, atque aliquam deputationem affectabant; Igitur non videtur, quæ ratio, vel necessitas exigat, hujus abusus tolerantiam.

Quinimò etiam respectu Tribunalium collegialium, Rotæ, & Cameræ, certum est quod si aboleretur usus propinarum in Camera, adhuc Clericatus, quando vacant, cum eo dem ardore, magnoque concursu, ambirentur; Et si abolerentur in Rota, adhuc, ob quædam alia emolumenta, aliasque consequentias, idem munus in magna existimatione esset, atque pariformiter Tribunal regeretur, eo modo quo nunc regitur, dum cernimus, quòd aliqui Prælati, & præsertim Votantes Signaturæ, qui etiam interveniunt in Consulta, majores supportant labores gratuitos; Sive absque aliquo incommodo promptè occurri posset, mediante unione aliquorum beneficiorum, eo modo quo uniuntur collegiis puerorum, & locis piis, cum ista videretur pietas major pro beneficio Reipublicæ, ac servitio justitiæ, ex cujus zelo, bonoque animo hujusmodi desiderium insinuatur, abolendo scilicèt in totum hujusmodi usum, ut ità tolleretur illa, quamvis indebita, & maligna occasio obloquendi de propinis, & expensis, in quibusdam aliis gravioribus negotiis non contentiosis; Cum etenim ex dicto *Apostoli* sapientibus, & insipientibus debitores simus, atque Romana Curia, non solum ab apertis inimicis, ratione hæresis, vel schysmatis, sed etiam ab æmulis, intra ipsamet catholicæ Religionis viscera, undique circumdata sit, Hinc proindè, etiam à licitis, & à legalibus, quæ ignaro vulgò obloquutionis, vel sinistræ interpretationis occasionem dare possunt, abstineri congrueret.

Multi enim actus, bona, & commendabilia habent principia, bonisque rationibus in introductione, innixi sunt, qui tamen ex mutatione temporum, vel ex aliis accidentibus, diversam sortiuntur speciem, undè propterea, aboleri, vel reformari debent; Ut in ipsismet legibus habemus; Ac etiam in praxi forensi in illis contractibus, qui, attenta eorum intrinseca natura, aliquando prius sunt liciti, & justi, & tamen, tractu temporis efficiuntur læsivi, imò iniqui, unde propterea eos abolere vel reformare, atque ad justitiam reducere oportet, cum similibus.

35 Longè verò major videtur alter abusus, alicujus participationis, in quarta, vel in decima, vel in alia quota, confiscationum, ac pœnarum, aliorumq; emolumentorum cameralium utriusque Cameræ Pontificiæ, & temporalis, juxtà nonnullos casus in suis respectivè sedibus insinuatos; Id enim, citra disputationem aliquam, vel problematicum discursum, omninò damnabile apud omnes concorditer reputatur; Si enim dantur casus à lege considerati, in quibus aliqui Judices, ac Magistratus, excæcati ab avaritia, illicitas committunt sordes clandestinas, sub tot periculis, amissionis officii, aliarumque pœnarum, ac diffamationis, ultrà positivum, & inexcusabile peccatum, cum illaqueatione conscientiæ; Quantò faciliùs id facere poterunt hujusmodi Judices eumdem avaritiæ stimulum habentes, qui etiam sinè meré voluntaria prævaricatione intellectum fascinare possunt, atque sibi adulando, opinari quod justitia diversa sit, ut, ità licitè, ac publicè, & palam, imò potius merendo, quàm demerendo, magna reportare valeant emolumenta; Idque usque à primis negotiis, quæ in Curia, circa professionis initia, tractare occasio dedit, redarguere, imò declamare consuevi, quoniam pro meo sensu vel genio, nimis incongrua est mixtura pecuniæ; cum administratione justitiæ; Stant etenim bene simul, quod retrotractis temporibus, ita eorum condition exigente, pro criminum punitione, ad alliciendos Judices, ac ministros, congruum, ac rationabile fuerit, hujusmodi præmia introducere, & tamen quod nunc id sit omninò incongruum, ac irrationabile, dum tot haberi possunt idonei, & integerrimi ministri, qui libentissimè pro sola acquisitione meriti, ad honores & dignitates, jam divites, ac benè provisi de proprio, idem præstent gratuitum servitium; Hæc autem omnia (ut præmissum est,) ex solo zelo, bonoque animo administrationis Justitiæ ac existimationis Curiæ insinuata sint; sub censura tamen, ac saniore judicio eorum, ad quos pertinet, quibus deferre, eorumque judicio meum subiicere profiteor.

Super liquidatione item, vel taxatione expensarum, ac 36
respectivè fructuum, quando super substantia refectionis in genere nulla supersit quæstio, cadere solent disputationes, in quibus non de facili certa statui potest regula, cum totum pendeat à Tribunalium stylis; Illæ verò in materia fructuum habentur regulæ generales, ut etiam faciliores, ac leviores sufficiant probationes, quæ à consuetis præsertim, vel à prædiis adiacentibus, & quandoque à taxa legali desumi solent, juxtà singulorum casuum particulares circumstantias, ex quibus Judicis arbitrium regulandum videtur.

a Gregor. *dec.*232. *dec.*379. *par.*9. *rec.*
b *ut præsertim in casu de quo titulo de fideic. disc.*179.
c Barbos. *Claus.*97. *nu.*18. *& seq. conferunt deducta* apud Gregor. & add. *dec.*36.
b Bich. *dec.*73. Rovit. *pragm.*1. *de expens.* Grat. *discept.* 725. Merlin. *dec.*843. *in fin.* add. ad Buratt. *dec.*921.
e *dec.*218. post Zacch. *de oblig. ubi concordantes.*
f *Canonistæ in c. significaverunt de appell.* Rovit. *pragm.* 1. *de expens.* Scacc. *de appell. qu.*17. *limit.*21.
g *in relatione Curiæ disc.*32. *cum aliis infrà.*
h Bich. *dicta dec.*73. Buratt. & add. *dec.*921. *& passim.*
i *infra lit. M.* 1 *præsertim supra disc.*35.
m *tit. de fideicommiss. disc.*185. *&* 186. *ubi concordantes.*
n *ibidem.* o *supra disc.*7.
p *d. disc.*185. *&* 186. *tit. de fideic.* q *ibidem ubi supra.*
r *eod. tit. de fideic. disc.*184. 185. *&* 187. *tit. de hærede disc.* 9. *& sæpius.* s *ibid. ubi supra.* t *ibid. ubi supra.*
u Cels. *dec.*61. Merlin. *dec.*663. *repetit. dec.*3. *par.*7. *recentior.* x *d. disc.*9. *de hærede.*
y Bich. *dec.*73. *dec.*61. post Zuff. *de legitim. process. & sæpius.* z Bellam. *dec.*3. Lancellot. *de attent. lite pend. in præfat. c.*4. *nu.*300. add. *ad dec.*3. *de renunc. in nov.* Merlin. *dec.*262. *dec.*55. *in fin. par* 12. *rec.* Bich. *decis.* 534. *in fin.* a *sub tit. de credito disc.*147.
b *in casu de quo sub tit. de Regular. disc.*46. *&* 47.
c *d. disc.*147. *de credito.* d Andreol. *cont.*263. *nu.*14. *dec.*45. *nu*4. *par.*4. *rec. tom.*2. *dec.*2. *nu.*58. *par.*11.
e Gratian. *discept.*561. *nu.*34. *& seqq.* Cappucc. *in prax. p.*2. *c.*8. *n.*525. f *latè* Zacchias *de salar. q.*52. *n.*43. *& seqq.* g *tit. de tutor. & administr. disc.*18.
h *plenè* Larrea *dec.*88. Rovit. *pragm.*64. *de off. Sac. Reg. Consil.* Cavaler. *dec.*402.
i Cavaler. *dicta dec.*402. *dec.*61. post Zuff. *de legitim. process.* Rovit. *pragm.*5. *de administr. universf.* Greg. *dec.*263. Mantic. *dec.*262. l Rojas *dec.* 348. Dunozett. *dec.*825. Cels. *dec.*80. *&* 133. *dec.*744. *p.*4. *rec.t.*3. *in dec. de qua tit. de tutor. & administrator. disc.*16.
m Graff. *effect. Cler. primo num.*880. *& seqq.* Bellet. *disquis. Cler. tit. de favor. Cler. person. §.*2. *n.*14. *& seqq.* Gratian. *discept.*190. *nu.*18. Surd. *cons.*396. Farinac. *quæst.*8. n Royas *dec.*173.
o *d. tit. de tutor. & administrator. disc.*16. *dec.*454. *p.*9. *rec. nu.*5. *& seqq.* p *supra disc.*33.

SUMMARIUM.

1 *DE abusu circa sportulas, & propinas, & de opportunis provisionibus in Congregatione Reformationis.*
2 *Quænam quantitas à judicibus sit exigenda.*
3 *In exequutivis non solvitur propina pro sententia absolutoria ab exceptionibus debitoris.*
4 *Idem pro sententia absolutoria debitoris ab impetitis, & de ratione.*

5 Idem

5 *Idem in judiciis possessoritis.*
6 *Damnatur stylus de citatione ad manutentionem, & ad sententiam, & de pluribus inconvenientibus, quæ exinde resultent.*
7 *A manutentione non datur appellatio, quando est per decretum; secus si per sententiam.*
8 *Quare fuerit inventus stylus de quo supra num.* 50. *Et de cautela illum extirpandi.*
9 *Judex Commissarius, qui procedere debet de voto Rotæ, quam propinam exigat.*
10 *Pro una causa, unica tantùm propina exigenda.*
11 *In Tribunali Rotæ quanta sit propinarum taxatam in prophanis, quàm in beneficialibus.*
12 *De expeditione retardata ob non factum depositum propinæ, quod ibi rejicitur præsertim in causis ultra montes, & de ratione.*
13 *Notarii non debent retardare instrumenta, extractus &c. ob non solutum emolumentum, & quod ipsis provideatur.*

DISC. XXXIX.

1 INter Curiæ abusus connumerari meretur iste circa sportulas, vulgò propinas; de quibus in hoc discursu agitur. Quid itaque sit circa istum usum in genere, quem omnino abolere fortè sanctius esset pro recta administratione justitiæ, cum qua nunquam congruit mixtura pecuniæ, ac interesse proprii in judice, ubi præsertim iste unicus est, adeout de collegiato tribunali non agatur, quo casus res est magis tolerabilis; Quando etiam non sit abolendus, sed ejus continuationem permittere videatur; Adhuc tamen in Congregatione reformationis proposui examinandam istam materiam ad effectum capiendi opportunas provisiones, quas sequuturas spero super pluribus punctis, adhuc tamen dum hæc scribo, non discussis nec resolutis.

2 Primò nempè renovando, ac præcisè demandando observantiam reformationis Pauli V. ut per judices ordinarios nullæ accipi debeant sportulæ, ubi verò agatur de judicibus commissariis in causis infra summam scut. 25. nihil exigatur, à 25. ad 100. scuta tria, à 100. ad 200. scut. sex, à 200. ad quamcumque summam solum scut. decem, & non ultra, quinimò prætendi posset quod sub nomine scutorum veniant solum illi monetæ, non autem auri, sed quoniam verbum est capax utriusque qualitatis, idcircò videtur deferendum esse observantiæ tanquam interpreti, nullatenus verò permittendum ut major quantitas exigatur.

3 Secundò quod in judiciis exequutivis quando contingat decerni mandatum ad favorem creditoris nullo pacto fiat locus illi propinæ, cujus introductio à moderno tempore inter multos alios abusus, qui irrepserant cum quadam turpi mercatura sequuta est sub eo speciosò palliato prætextu proferendi eodem tempore sententiam diffinitivam per cedulam, absolvendo ipsum creditorem ab exceptionibus debitoris, ac declarando illas non obstante, ipsumque creditum canonizando, quo nil turpius.

4 Quinimò meus sensus esset quod etiam quando in hujusmodi judiciis exequutivis videatur per sententiam absolvere debitorem ab impetitis, quia creditum non sit benè probatum, aut quod constet de solutione; Sivè quia sit exceptione elidibile, adhuc pro ista sententia non debeat accipi propina, quoniam semper cadere potest suspicio quod animus, vel intellectus aliquam patiatur allucinationem ob interesse proprium, cujus ratione meliora videantur motiva illius partis quæ solvere debet propinam, quam alterius, quæ non solveret.

5 Tertiò quod idem respectivè ex eadem ratione servari debeat in judiciis possessoriis, & præsertim in summario retinendæ seu manutentionis, quod hodie in praxi est frequentius ex rationibus de quibus *dicto discurs.* 46. *hoc eodem titulo*. Turpis etenim, an scandalosa videtur illa passim usu recepta praxis quod judices quamvis agnoscant decretum super manutentione; vel associatione, seu exequutivum petenti debitum esse, attamen recusent dare nisi expediatur etiam causa in petitorio seu bono jure per sententiam practicando illud inconveniens
6 mendaciorum, ac fictionum productivum, quod resultat à stylo habendi terminum pro servato, quoniam citari solet ad videndum manuteneri ad primam, & ad secundam sententiam, atque in utraque citatione habendo terminum pro servato inspecta naturali veritate instantaneè, eodemque momento sit utraque expeditio decreti, & sententiæ; Iste autem stylus, vel potius abusus non solùm producit dictum absurdum mendaciorum, quæ etiam in privatis, & in actibus extrajudicialibus continet damnabile malum, multò magis Judiciis, & magistratibus, & in actibus judicialibus, in quibus veritas, & bona fides longè magis exuberare debet, sed pleraque alia mala, & inconvenientia producit.

Primò quia ille qui petit manutentionem, & aliud simile provisionale, ac promptum, & exequutivum remedium, vel decretum interloquutorium, ita cogitur facere id quod non vult nec petit, atque pati illas expensas, quas facturus non esset cum præjudicio etiam alterius partis ad earum refectionem obligatæ. Secundò quia ita ille, qui indiget manutentione, vel alio prompto, & celeri remedio cogitur longas moras pati, ac diuturnam, & dispendiosam substinere litem tam pro servatione terminorum substantialium per compilationem aliorum actorum, quæ necessaria sunt in judicio petitorii, quam etiam pro maturiori discussione, & examine causæ. Tertiò quia cum hac discussione subjacet periculo, & incommodo, ut ejus possessio, quæ sufficit de facto, non curata justitia, vel injustitia, cujus examen remittitur ad petitorium, efficitur turbida; undè sequitur quod denegari soleat illa manutentio, quam alias promptè, ac sine difficultate in solo summariissimo possessorio debuisset obtinere; Et quartò ultrà pleraque alia inconvenientia, & præjudicia quæ considerari possunt, 7
est illud amissionis majoris privilegii, quod huic, vel simili remedio possessorio, vel exequutivo conceditur non admittendi appellationem suspensivam, quando sit per decretum interloquutorium, admittendi verò quando sit per sententiam definitivam non solum ob petitorii mixturam, quæ ita quodammodo adesse dicitur, ob quam locus est appellationi suspensivæ, sed etiam quia ut advertitur *d disc.*44. *hoc eod. tit.* & alibi, ideo quando procedit per decretum interloquutorium non intret appellatio suspensiva, quia non dicitur adesse gravamen considerabile, dum ob Curiæ stylum decretis interloquutoriis idem Judex potest quandocumque reponere, idcircò illud gravamen non adest, ut est quando per sententiam, in qua intrat dispositio *textus in l. posteaquam de judic.* & per consequens cum ita cesset ratio, cui hoc privilegium innixum est, illud quoque cessare debere congruit.

Et quoniam iste abusus originatus fuit ex timore amit- 8
tendi totam causam per commissionem appellationis etiam si in solo devolutivo à decreto manutenendi, vel alio simili, dum ita devolvitur tota causa, idcircò opportunum videretur providere seu veriùs declarare id quod est de jure, quod scilicèt appellatio, quæ interponitur ad hujusmodi decretis non deberet dictum effectum operari nisi quoties clarè de gravamine constaret, juxtà ea, quæ generaliter in jure dispositi sunt super appellatione à decretis interloquutoriis, quoniam ita tolleretur istius abusus tot malorum, totque inconvenientium productivi.

Quartò cum Auditor Cameræ, vel alter Judex ordina- 9
rius nullas percipere possit propinas ut supra, quando autem fiat Judex commissarius non percipiat nisi usque ad summam scutorum decem, & non ultra, inolevit quidam usus nulli innixus fundamento, quod quando per Papæ rescriptum, vel commissionem sibi injungitur ut procedat de voto Rotæ, quæ ex eadem reformatione diversam habet propinarum taxam juxtà majorem, vel minorem causarum valorem, cujus ratione ascendere valeat usque ad centum scutos eamdem regulam tenet ipse Judex, quod non videtur cui fundamento innixum sit.

Quintò super omnia providendum quod idem Judex in 10
eadem causa ex quocumque colore, vel prætextu nullo pacto obtinere valeant nisi unicam propinam in totum, dum non infrequenter praxis docet, ut illi judices, qui turpium, & venalium mercatorum potius, quàm judicum partes ac personam gerunt, ab utraq; parte duplicatas fatagunt exigere propinas, & quandoque etiam ab eadem ob diversas sententias, vel decreta, quæ super diversis punctis proferre, vel interponere affectent, quo nil turpius, nil ve detestabilius, ideoque omnino prohibendum.

Et sextò cum in Tribunali Rotæ propinarū taxa ex ea- 11
dem Reformatione Pauli V. varia sit, quia regulatur à valore seù æstimatione bonorum vel jurium, quæ sunt in lite, nempè usque ad summam scut. 1000. sit decem scutorum, ab ista ad illam scutorum 10. m. sit scutorum 25. ab ista ad illam 20. m. scutorum 50. & ab ista quamcumque, scutorum centum, & non ultra, aliaque sit pariter varia taxa in causis beneficialibus nempe quod in beneficiis quæ non excedant

100. ducatos sit scutorum decem, à 100. ad mille sit 25. à 1000. ad 3000. sit 50. abindè verò supra sit centum, in causis autem quæ non recipiant facilem æstimationem ut exempli gratia sunt causæ jurisdictionales, vel præeminentiales, de quibus *sub tit. de jurisdict. & sub altero de præeminent.* & alibi, tunc recipiantur sportulæ moderatæ, ac proportionatæ, à pauperibus autem generaliter non recipiantur, hinc frequenter audiri solent Partium conquestiones adversùs taxam quam faciat ille causarum patronus, quem Rota deputare solet depositarium, ac taxationem propinarum, vel quia prætendatur quod valor bonorum, ac respectivè beneficiorum non sit tantus, quantus à dicto taxatore prætenditur, vel & frequentius circa taxam illorum jurium quæ certam non recipiunt æstimationem, ac etiam circa paupertatem, quando ejus probatio sufficiens adesse dicatur, necnè, atque in hoc etiam oportunam crederem aliquam provisionem, ut aliqui, unus vel plures deputarentur ad quos haberi possit recursus, ne ita interponi dicatur judicium in puncto in quo habeatur proprium interesse, ob probabilem suspicionem, ad instar eorum quæ habentur de Episcopo aliàs de jure competente in causis ejus mensæ, sed recusabili ob suspicionem à proprio interesse resultantem, cum similibus.

12 Occasione autem cujusdam causæ spiritualis ultra montes quæ præsupponebatur de majoribus, cum illa pars, cui denegatur expeditio ob non factum depositum propinæ scutorum centum aari, non admissa excusatione paupertatis, vel impotentiæ, ex eo quod rigorosè non adesset perfecta, & concludens ejus probatio, recursum habuisset ad Papam, ob manus secretarii memorialium potius quam Auditoris occasione referendi supplicem libellum desuper datum, consului, atque Papæ placuit consilium, quod demandaretur expeditio ne in remotis regionibus ultra montes magnam habentibus mixturam hæreticorum, & schysmaticorum, ac etiam vicinitatem infidelium scandalum conciperetur de tota Curia Romana, quod denegaretur administratio justitiæ, vel ejus exequutio impediretur ob defectum pecuniæ, ad quam pars declarabat se impotentem, quod magnam habebat verisimilitudinem, providendo quod scriberetur Nuntio Apostolico in illa regione residenti, quod de allegata paupertate se informaret, & quatenus ea non adesset, attamen adesset impotentia pecuniæ numeratæ manualis, cum possint hæc benè simul stare, non adesse scilicet paupertatem, sed adesse dictam impotentiam, tunc curaret ex primis effectibus illorum bonorum, quæ erant in lite ista expensas detrahi.

Idque generaliter, ac frequenter practicare consuevi cum
13 Notariis pro expensis instrumentorum, regestri, & extractus, & similibus, mandando quod darentur etiam non solutis emolumentis debitis, ne aliàs ex ista causa retardaretur justitiæ cursus providendo, quod ex primis effectibus recuperandis, istæ detraherentur expensæ, ita utriusque partis indemnitati consulendo.

Adest etiam quædam alia species propinarum enunciata *disc. 18. in relatione Curiæ* quam fortè oportunum, seu congruum, & honestum esset abolere, & fortè providebitur per Congregationem particularem enunciatam in annot. *ad dictum disc. 18.*

De exequutione rei judicatæ, ejusque consumatione, tàm personali, quàm reali, ac etiam spirituali, cum censuris & declaratoriis, Et de subhastationibus, & adjudicationibus: Ac etiam de exequutoribus, &c. Et de exequutione contra tertium, in quem facta sit alienatio lite pendente: Et de cautela *Angeli*, ac aliis de materia exequutionis, ejusque consumationis.

SUMMARIUM.

1 *Res judicata firmat statum, ac facit ens de non ente.*

2 *Sed non sufficit ad abdicationem vel translationem dominii, & possessionis sine actuali exequutione hominis.*

3 *Fallit in sententia absolutoria, quæ secum trahit exequutionem ipso jure.*

4 *De diversis vocabulis, cum quibus mandata exequutiva appellantur.*

5 *Mandatum exequutivum obtentum contra unam personam non potest exequi contra aliam, nisi removeatur, vel concedatur exequatur.*

6 *Distinguuntur plures species personarum diversarum cum quibus id agendum est.*

7 *De eodem de quo num. 6.*

8 *Quid ubi hæres est diversi fori quàm esset principalis defunctus de jure communi.*

9 *Quid ex stylis locorum.*

10 *Quod possit quis esse eodem tempore hæres & tertius.*

11 *Hæres tenetur habere ratum factum auctoris etiam in juribus propriis.*

12 *Declaratur quando id procedat.*

13 *De differentia inter exceptionem jure dominii & jure crediti.*

14 *Creditor anterior non impedit posteriori exequutionem.*

15 *De differentia inter exequutionem in bonis hæreditariis, & illa in persona, & bonis propriis.*

16 *Quando contrà hæredem competat idem processus exequutivus, qui competat contrà defunctum.*

17 *De casu in quo agatur de tertio successore jure proprio, quare facilius successoris oppositio admittatur.*

18 *Res judicata obtenta contra prædecessorem quod afficiat successorem, etiam independentem & quando secus.*

19 *De materia cautela* Angeli, *& de pluribus distinctionibus.*

20 *De alienatione lite pendente, & de materia litigiosi, & quando intret nec nè cum declarationibus, vel limitationibus.*

21 *De alienatione in fraudem exequutionis, & quando sit talis.*

22 *Sola actio personalis non producit vitium litigiosi.*

23 *Laudatur sequestrum & quando illud concedi debeat.*

24 *An & quando dominus vendicet bona sua à tertio, in quem alienata sunt.*

25 *Quando dicatur alienatio facta in fraudem, & de effectu exindè resultante.*

26 *In prohibitis sola confessio non probat causam onerosam.*

27 *Cum eo qui fovet causam lucrativam, intrat ædictum* de his quæ in fraudem.

28 *Hoc ædictum quando sit subsidiarium, & exigat excussionem.*

29 *De subrogatione pretii loco rei vel è contrà, & de personis in hoc privilegiatis.*

30 *An & quando possit agi recta via contra eum, in quem facta est alienatio, vel potius necessaria sit resistentia præsertim cum Clerico.*

31 *Etiam in casu in quo non intrat vitium litigiosi illud datur in possessione.*

32 *Cessat ubi alienatio fiat perempta instantia, & quid ea reintegrata.*

33 *De renunciatione exequutorialium favore hæredis, vel successoris victoris, an & quando victus ei se opponat.*

34 *Denegatur renovatio exequutorialium ob lapsum longissimi temporis, ob quem sunt prescripta.*

35 *De stylo Rotæ circa exequutoriales, post lapsum longi temporis.*

36 *De distinctione inter exequutorem juris independentem.*

37 *An exequutore teneatur servare stylum judicis principalis, vel suum.*

38 *Exequutor juris, & independens potest cognoscere de justitia seu validitate, & quid ager e possit, & præsertim de Congregatione Baronum.*

39 *De stylo Rotæ aliorumque Tribunalium non exequendi sententias aliorum, non cognito summariè de justificatione.*

40 *Quando exequutio exigat factum hominis, vel sequatur juris ministerio.*

41 *De pluribus speciebus exequutionis.*

42 *Quando ob reverentiam, vel aliquod privilegium non sit locus exequutioni personali per carcerationem.*

43 *De alimentis debitis carcerato.*

44 *De electione, vel arbitrio creditoris, variandi in modo exequendi.*

45 *De exequutione realì restricta ad certam rem.*

46 *De mandato ad factum per capturam pignorum vel per gravatoriam.*

47 *An pro una re fieri possit exequutio in altera, & quando.*

48 *De arbitrio creditoris exequendi ea bona quæ sibi placeat.*

49 *Declaratur quando istud arbitrium moderari debeat.*

50 *Quod non sint exequenda bona feudalia si adsint allodialia.*

51 *De stylo Congregationis Baronum.*

52 *Quomodo dictum arbitrium sit regulandum.*

53 *An creditor anterior privilegiatus cogi possit experiri sub-*

jus super bonis differentibus, ut relinquat posterioribus alia bona.

54 *An creditor teneatur accipere bona debitoris in solutum ad materiam* Authenticæ hoc nisi.

55 *Quando creditor anterior impediat posterioribus ne bona exequi & subhastare valeant.*

56 *De susceptione termini cum qua impeditur exequutio.*

57 *An ad validitatem subhastationis requiratur, ut præcedat actus positivus exequutionis.*

58 *Quòd in hac materia subhastationis, & deliberationis deferendum sit Tribunalium stylis.*

59 *De stylo decernendi quod bona stare dicantur sub exequutione.*

60 *Necessarium est decretum de subhastando prævia citatione & de ratione.*

61 *An debeat præcedere æstimatio, & quomodo.*

62 *Non reperto justo oblatione bona adjudicantur creditori.*

63 *In quibus casibus subhastationis forma requiratur etiamsi de alienatione voluntaria.*

64 *An requiratur præcisè, & de forma, oblatio trina.*

65 *An subhastatio probet justum valorem.*

66 *Quæ læsio attendatur in venditione subhasta.*

67 *Judex vendit nomine debitoris, quem obligat ad evictionem.*

68 *Subhastatio fieri debet præsenti pecunia, & quando secus.*

69 *Deliberatio fieri debet majori oblatori, & quando secus.*

70 *Subhastatio excessiva est nulla in totum.*

71 *Qualis debeat esse excessus, & quando adsit.*

72 *Quando injustitia detegitur ex novis, non per hoc retractatur subhastatio in præjudicium tertii, secus autem ipsius creditoris.*

73 *Excessus attenditur in mandato, non autem in exequutione, & quando etiam in exequutione quia bona excessivè exequuta sint.*

74 *Subhastatio non servata forma decreti vel mandati est nulla.*

75 *An & quando creditores teneantur præstare cautionem, vel recipere pretium vinculatum.*

76 *Creditores non tenentur de evictione.*

77 *Deficiens cautela evictionis nimium diminuit valorem.*

78 *Emptor subhasta non liberatur in electis, jus habentium in rebus emptis, & quando obtineat securitatem.*

79 *Ipse creditor potest licitari tanquam tertius.*

80 *An & quando competat jus offerendi contra emptorem subhasta, & præsertim contra ipsummet creditorem.*

81 *Non potest fieri deliberatio majori oblatori, nisi cum præfixione termini.*

82 *An durante isto termino, vel eo elapso possint recipi novæ oblationes.*

83 *De adjudicatione facienda ipsi creditori, quando & quo modo.*

84 *Et quando sit locus deductioni alicujus quotæ ab æstimatione.*

85 *Solum decretum de adjudicando non sufficit sine actuali adjudicatione.*

86 *Excessiva adjudicatio est nulla.*

87 *Adjudicatio est subsidiaria, & post subhastationes, & quando secus.*

88 *In quo judicio, vel cum quo remedio deliberationes, vel adjudicationes retractentur.*

89 *An data retractatione veniat restitutio fructuum, necnè.*

90 *Quod nullitates provenire soleant à malitia alterius partis, vel à negligentia seu alio casu sine culpa principali, & de modo æstimandi in Curia.*

91 *De declaratoria, & de differentia censurarum singularum personarum, & corporum universalium*

92 *Quare pro debitis pecuniariis vel aliis prophanis adhibeantur censuræ, & quomodo.*

93 *Pro declaratoria requiritur citatio personalis cum contumacia vera.*

94 *Servantur etiam quatuor termini.*

95 *Quando necessaria non sit citatio personalis.*

96 *De distinctione super dicta cessante necessitate citationis personalis.*

97 *Transactio etiam nulla post monitionem parendi excusat à contumacia.*

98 *Quando sit necessaria liquidatio.*

99 *Et quando non oporteat servare quatuor terminos.*

100 *Etiam contra personas, & universitates ecclesiasticas*

dantur declaratoriæ cum distinctione de quasup. n. 91

101 *Etiam pro inobedientia ministrorum, & dependentium.*

102 *Declaratoria decerni non potest per exequutorem in partibus.*

103 *Quando paritio dicatur sufficienter facta, & de pluribus modis, vel speciebus paritionis, & in quibus ea consistat.*

104 *Cui incumbat onus probandi paritionem, vel non paritionem.*

105 *De aggravatoria, aliisque remediis, si declaratoriæ non sufficiat.*

DISC. XL.

CEssantibus itaque, supra infinuatis, ordinarii, vel 1
extraordinarii; Appellationis; Nullitatis; Et restitutionis in integrum remediis adversus rem judicatam, supereset ejus exequutio, sine qua, ejusque consumatione, illa inanis remaneret, quoniam, licet sententia, sive unica, sive trina, quæ in judicatum transitum fecerit, pro lege habenda sit, neq; ulteriorem admittat impugnationem, ideoque (ut nostri dicitur) faciat, de albo nigrum, seù ens de non ente, atque firmet statum *a*; Adhuc tamen, sine exequutione, non abdicat à succumbente dominium, nec possessionem bonorum, vel jurium, super quorum pertinentia lis habita sit, ità per rem judicatam decisa; neque aliquid transfert in victorem, cum ad hunc effectum, requiratur factum positivum hominis, mediante exequutione, legitimè facta, & consumata, *b* Solumque sententiæ absolutoriæ 2
possessoris, sujique juris, ac possessionis canonizatoriæ tribuitur, ut legis ministerio, exequutionem secum trahat, 3
neque alio facto hominis indigeat. *c*

Pro hujusmodi exequutione facienda, & consumanda, 4
mandatum Judicis, ad quem pertinet, in primis expediendum est, quod juxtà diversos Tribunalium stylos, diversas habet nuncupationes, seù vocabula; In Rota etenim explicatur sub nomine exequutorialium; in Tribunalibus verò, Auditoris Cameræ; Camerarii; Vicarii, Thesaurarii; Et in aliis, sub nomine mandati exequutivi. Quod etiam in aliis ditionibus & principatibus sequitur, eademque diversitas dignoscitur. Putà (ex. gr.) in pluries enunciato Regno Neapolitano, quod Magna Curia Vicariæ, omnesque aliæ inferiores Curiæ, Regiæ, & Baronales. Quinimò etiam illæ fori ecclesiastici Episcoporum, & 5
Metropolitanorum, adhibent terminum literarum exequutorialium: Tribunal verò sacri Consilii utitur diverso termino mandati de parendo, cum similibus.

Ut autem istius mandati vigore, legitima exequutio 5
fieri, ac perfici valeat, exigitur quoque, ut illud, adhùc perseveret in statu exequibilitatis, adeout non indigeat renovatione, quæ frequenter necessaria est, atque aliàs ejus vigore, exequutio legitimè sequi non dicitur. Quia nempè immutata sit persona, contra quam exequutoriales relaxatæ sint, seù relaxandæ erant, undè jam relaxatæ, exequi, vel denuo relaxari debeant, contra personam diversam. Tunc etenim, etiam quoad jam relaxatas, oportet, ut contra istam novam personam quæ citari debet, renoventur, seù, ut practici dicunt, concedatur exequatur. *d*

Ista verò diversitas, vel immutatio, diversas sub se 6
habet inspectiones, pro diversa qualitate istius novæ personæ, contra quam exequendum est illud mandatum, quod fuit decretum contra principalem, cum quo lis acta fuit, ac obtentum judicatum; Primò nempè ubi agatur de successore ex titulo hæreditario principalis, qui interim defunctus esset, adeout nova persona nullum habeat jus proprium, sed ejusdem principalis personam repræsentet, atque ex ea omne suum jus metiatur: Secundò ubi agatur, pariter de successore universali, seù aliàs, jure successorio, sed independenter ex persona, & jure proprio, (ut ex. gr.), contingit in successione jure fideicommissi, vel jure investituræ pacti, & providentiæ, in bonis feudalibus vel emphyteuticis; Aut in successore in beneficio, vel in prælatura, cum similibus: Tertiò in eo, qui se asserat, ac protestetur tertium possessorem, jure singulari proprio, indepenter à principali, quamvis iste vivat, prætendendo scilicet, quod ita bona, vel jura spectent ad ipsum, non autem ad eum, cum quo lis acta est, ita intimando, seù excipiendo de illa cautela, quæ in Curia vulgò dicitur *Angeli*; Et quartò ubi agatur; pariter de tertio possessore titulo singulari obtento, tamen à principali, cum quo lis acta est, qui ea

pendente, bona in alium, titulo venditionis, aut alterius alienationis, transtulerit.

Primò itaque casu, quod scilicet agatur de successore, jure merè hæreditario collitigantis; Quamvis verum sit, ut mandatum exequutivum, relaxatum contra defunctum, debeat renovari cum hærede, qui ad id citandus est, ne inauditus de facto patiatur exequutionem, in bonis, vel in juribus per eum possessis, adeout aliàs exequutio invalida sit; cum omnibus inde sequutis; Quinimò ubi etiam nullus adsit hæres, adeout dicatur hæreditas jacens, adhuc id sequi debet cum curatore, qui servatis servandis, hæreditati jacenti fuerit deputatus. *e*

8 Attamen, quando hæres sit ejusdem fori, tunc de plano id conceditur, cum dicatur in omnibus esse eadem persona defuncti; Difficultas verò cadit, quando hæres sit fori diversi, quia nempè defuncti laici, sit hæres clericus; Vel è converso, defuncti clerici, sit hæres laicus, an scilicet idem Judex, qui mandatum exequutivum relaxavit, sive ad quem pertinet illud relaxare, possit directè hæredem diversi fori citare, atque contra eum concedere renovationem, seu exequatur, necnon ad exequutionem procedere, illamque consumare; In hoc autem, loquendo generaliter per regulas juris, atque præscindendo à stylis particularibus; Notabilis differentia dignoscitur, inter casum, in quo agatur de laico successore clerici, & è converso de clerico successore laici; Primo enim casu potest Judex ecclesiasticus, ad quem pertinet exequi judicatum, contra clericum defunctum, directè procedere ad ulteriora; Secùs autem è converso, in quo licèt idem Judex laicus renovationem concedere valeat contra hæredem, illum considerando in abstracto; In concreto tamen ad exequutionem contra clericum devenire non valeat, sed illa fieri debeat cum auctoritate Judicis ecclesiastici competentis; Ex ea differentiæ ratione, quod in primo casu, incompetentia non est simpliciter, & absoluta, sed secundùm quid, cum ecclesiasticus habeat etiam cum laico quandam jurisdictionem habitualem prorogabilem; E converso autem, laicus cum clerico habet omnimodam incompetentiam habitualem, adeout ejus jurisdictio neque sit prorogabilis, ideoque requiratur auctoritas Judicis ecclesiastici; Non quidem tanquam Judicis, atque cum nova cognitione causæ, sed tanquam exequutoris. *f*

9 Verùm, extra Statum ecclesiasticum, in aliorum Principum ditionibus, certa, & generalis regula, statui non potest ob diversitatem legum, vel stylorum, qui in eorum singulis vigent, cum quibus, sive de jure, sive de facto, procedere oportet; Siquidem in aliquibus partibus, quoties non agatur de exequutione facienda, in persona, vel in bonis propriis clerici successoris, sed in bonis possessis à laico defuncto, tunc prætenditur, ut procedi possit ad exequutionem, directè auctoritate sua, absque aliqua auctoritate, vel impartitione brachii Judicis ecclesiastici, tanquam ad bona jam præventa, atque sub ejus auctoritate posita; Et è converso, si bona transierint à clerico defuncto in laicum, prætenditur, quod Judex ecclesiasticus, cum ejus sola auctoritate, exequutione consumare non valeat, nisi prævia impartitione brachii Judicis sæcularis; Potissimè verò, ubi agatur de mandatis relaxatis per Judices Romanæ Curiæ, *g* Ita sequendo di directo oppositum ejus, quod de jure dispositum est; Atque hinc sequitur, quod (ut dictum est); materia remaneat incapax regulæ generalis, cum procedere oporteat cum singulorum locorum praxi.

10 In hærede quoque verificabiles esse solent, alii supradistincti casus, & præsertim secundus, & tertius; Quoniam, stante beneficio inventarii, sine quo rari sunt casus, quod aliqua hæreditas adeatur; Verificabilis remanet vera & effectiva diversitas plurium personarum formalium, in una materiali, quod scilicet, etiam ille, qui habeat qualitatem hæreditariam defuncti, ita repræsentando unam personam hæredis, repræsentare quoque potest alteram personam propriam diversam, & omninò independentem, atque se dicere tertium, juxtà alios casus supradictos, quamvis adhuc non docuerit de legitimo inventario, neque rationes reddiderit, ostendendo nihil habere in manibus.

11 Quamvis enim, ex veriori, hodieque passim recepta sententia, hæres teneatur servare factum sui actoris, illudque impugnare prohibeatur, etiam in bonis, ac juribus propriis (quando aliquæ particulares circumstantiæ hujus regulæ limitationem non suadeant,) adeout non suffragetur beneficium inventarii, nisi eo legitimè justificato, sequatur redditio rationum bonorum hæreditariorum, cum reliquatus restitutione, ità exuendo personam hæredis, dum aliàs hæreditas in dubio præsumitur opulenta; Et quatenus ejus vires suppetant, paria sint inventarium adesse, vel non adesse. *h*

Attamen id procedit, quatenus agatur de hærede actore, qui veniat infringendo factum sui auctoris, ut vendicet bona propria, quæ per illum distracta sint, juxtà quotidianam praxim, in vendicatione bonorum pertinentium ad fideicommissum, vel majoratum majorum, quæ successor ex hoc jure vendicare velit à tertio, in quem distraxit prædecessor, cujus ipse successor, hæreditariam qualitatem quoque habeat, atque in his terminis rectè procedit dicta conclusio; Quoties specialis, ac enixa prohibitio testatoris cum clausula annullativa, sive dispositio legis communis, vel particularis, ob natura, seù qualitatem bonorum, talem non inducat infectionem actus, ut etiam ab ipsomet alienante, vel hærede, sit impugnabilis. 12

Secùs autem, ubi hæres diversum jus proprium alleget in illis bonis, ideoque personam tertii assumat, excipiendo ad effectum retinendi, atque impediendi exequutionem; non autem agendi, & impugnandi, quoniam tunc, ubi jus suum sit clarum, atque incontinenti probatum, rectè operativum est, absque dicta necessitate præcedentis redditionis rationum, & exuendi personam hæredis.

Ex ea probabili, & convincenti ratione, quod ita esset pati molestias pro debitis defuncti, in persona & bonis propriis, præter formam privilegii, quod lex hæredi beneficiato concessit, nisi priùs, juxtà receptam praxim, hæres legitimè moneatur ad docendum de inventario, ac reddendum rationes, atque in his fuerit contumax, seu clarè convictus, quod dicto beneficio sit destitutus, ut alibi advertitur. *i*

Isto itaque casu, resolutio pendet à qualitate probationis juris proprii, quod hæres prætendat independenter à defuncto, quoniam si est clarum, atque incontinenti probatum, jure dominii, in ipsis bonis, ut pro frequentiori praxi contingit in casu, in quo agatur de jure fideicommissi vel investituræ; Et tunc admittatur exceptio, eodem modo quo habetur infra in tertio casu ejus, qui sit omninò tertius, nullam habens qualitatem hæreditariam; Secùs autem ubi præcensum jus sit turbidum, & altioris indaginis. *l* 13

Ubi verò prætensum jus proprium, non sit in ratione dominii, ac juris realis, sed in ratione crediti quantitatis, & ex jure hypothecæ, ut pro frequentiori praxi contingit in filiis, qui cum sint patris hæredes, ad impediendum mandata exequutiva relaxata contra defunctum, vel contra ejus bona hæreditaria, excipere solent de retentione, ratione dotium maternarum, sive alterius crediti, pro reintegratione fideicommissi, cum similibus; Et tali casu ista oppositio retardare non debet nec solet concessionem exequatur, ipsamque exequutionem; Tum quia obstat dicta præsumptio, quod hæreditas præsumitur opulenta, quodque creditum proprium hæredis, quatenus etiam ex beneficio inventarii præservatum remaneat à confusione actionum, quæ aliàs dicto beneficio secluso resultat, ubi creditor succedat debitori; Attamen obstat saltem præsumptivè imaginaria solutio, donec ista præsumptio tollatur per contrariam probationem resultantem à dicta justificatione inventarii, & à redditione rationum. *m*

Ac etiam ex altera juris regula, de qua etiam infra 14
in tertio casu, quod scilicet creditor, quamvis anterior, jure crediti, seù pignoris bona debitoris possideat, non impedit aliis creditoribus, quamvis posterioribus, exequutionem, ejusque consummationem, ad effectum, ut de pretio, juxtà eorum ordinem satisfiat, dum ita possessor, qui se anteriorem prætendit, suam satisfactionem obtinere poterit, quam in pecunia, non autem in specie obtinere debet, ideoque impedire non potest illum actum, per quem ad id deveniatur, nisi æquitas prohibeat, qui valor bonorum non excedat creditum; *n* Et sic magna differentia est inter oppositionem juris proprii, quæ fiat in ratione dominii; Et alteram quæ fiat in ratione crediti.

Item magna differentia est inter casum, in quo agatur 15
contra hæredem de exequutione facienda in bonis hæreditariis; Et alterum in quo agatur contra eumdem, de exequutione facienda in persona, & bonis propriis;

Primò etenim casu, juxtà commendabilem, beneque fundatum Signaturæ stylum; Quoties jus proprium in ratione dominii, non sit omninò certum & clarum, & rescribi solet de clausula *sine præjudicio*, præservativa exequutionis; In altero autem, rescribi solet de clausula translativa *si quid exequendum*, & quandoque etiam de appellatione simpliciter, atque in utroque casu iste stylus probabilem habet rationem; In primo scilicet quia, nec justum, nec rationabile est, ut debeat quis cum titulo hæreditario se intrudere in possessione bonorum defuncti, deindeque, revolvendo chartas veteres, cum turbidis, ac illiquidis prætensionibus, impedire creditores, vel alios habentes creditum vel jus clarum & liquidum; In altero autem, eo quia, quoties non sit omninò certum, & indubitatum; quod hæres sit destitutus beneficio inventarii, pati non debet processum exequutivum, competentem contra defunctum in persona & bonis propriis, quamvis prætendatur, quod inventarium sit defectivum, ideoque non debeat suffragari, sive prætendatur, quod non benè reddiderit rationem de bonis inventariatis, de quibus habeat in manibus, quoniam isti dicuntur puncti petitorii, decidendi in judicio ordinario per tres conformes, vel per rem judicatam, ex eo quod illam justificationem, quam non fecerit in prima instantia, facere poterit in altera; *o* Et hæc quoad primum casum, in quo agatur de exequutione facienda contra diversam personam hæredis.

17 Alter supra distinctus casus est, quando agatur de successore jure proprio, puta ratione fideicommissi, vel investituræ, aut ratione provisionis obtentæ à Papa, vel ab Ordinario, de beneficio vel Prælatura; Sive à Principe, vel alio ad quem pertinet in officio vel administratione, aliove jure independenter à defuncto, cum quo lis acta est, adeout eum non agnoscat in auctorem, ejusque hæreditariam qualitatem non habeat; Et tunc in primis, intrat eadem distinctio de qua supra, an scilicet proprium jus oppositoris in ratione dominii, sit clarum, quia nempè non dubitetur, quod illa bona, vel jura, de quorum exequutione agitur, pertineant ad fideicommissum, vel feudum, seu prælaturam, cujus jure ille possederit prædecessor, cum quo lis acta est, ac obtentum mandatum in exequutionem rei judicatæ.

Isto etenim præsuppositio retento, in concessione hujus renovationis, vel exequatur, cum aliqua majori maturitate, ac circumspectione proceditur, quam procedatur in casu præcedenti, cum hærede; Ideoque, ubi præsertim agatur de exequutorialibus Rotalibus, vel de illis Tribunalis Cameræ, stante istorum Tribunalium stylo, nihil decernendi absque prævia dubii disputatione, huic formali disputationi locus esse debet; Ex ea differentiæ ratione, quod hæres, qui in omnibus rapræsentat personam defuncti, allegare non potest collusionem, vel fraudem, quodque ille non benè se defenderit, dum aliàs deducere non potest exceptiones, nisi illas, quas deducere posset ipsemet principalis, si viveret; Secùs autem est in casu istius successoris independentis, atque venientis jure proprio.

18 Licèt enim de jure, res judicata obtenta contra prædecessorem legitimum prædecessorem, afficiat successorem, atque contra eum exequutioni demandanda sit, quoniam sufficit, quod causa sit acta cum possessore, ac legitimo contradictore, ad quem tunc defensio pertinebat, non curato præjudicio consequutivo alterius, quamvis iste veniat independenter ab eo, dum difficultas cadit solùm, quando alter interessatus haberet jus coæquale de præsenti, secus autem si de futuro, ac jure successorio, sive etiam de præsenti, sed accessorie, & consequutivè; *p* Attamen iste successor allegare potest id quod non potest hæres, juxta casum præcedentem, nempè collusionem, vel negligentiam, in non benè deferendo causam; Ac propterea, non quidem ex integro, & in novo judicio, sed in quadam summaria cognitione audiri debet in eo, quod prætendat potuisse deduci, atq; à prædecessore fuisse neglectum, & an in bona, vel mala fide fit versatus, juxtà eamdem distinctionem, quam habemus in materia transactionis, quæ cum re judicata fraternizat; *q* Ideoque notabilis differentia est inter istum casum, & præcedentem.

19 Tertius casus est, quando bona, vel jura, super quibus rei judicatæ vel mandati relaxati exequutio facienda est, possideantur per testem, qui prætendat ad se pertinere jure proprio, quod competeret etiam de tempore, quo lis acta est, & priusquam res judicata emanaret, aliàs quam per alienationem, quæ à collitigante in eum, lite pendente, facta esset; Sive etiam non possidendo, opponat de ejus jure, protestando quod bona pertineant ad ipsum, non autem ad eum contra quem obtentum fuit judicatum; Et quæ protestatio in Curia vulgò appellatur *cautela Angeli*, utpotè ab isto Auctore melius quam ab antiquis, & primis Magistris explicata, & à quo antiqui Practici eam desumserunt, nihilq; fortè in Curia est frequentius; *r* Et tunc duo casus subdistinguendi sunt; Unus scilicèt, quando iste tertius oppositor, actualiter non possideat, adeout naturalis possessio, vel actualis detentio sit penes eum, cum quo lis acta est, atque obtenta res judicata; Et alter, ubi naturaliter possideat, sive actualem detentionem habeat.

Cumque præfati Auctoris hæc sint verba præcisa; *Et ideò quotidiè practicatur, quod tertius post latam sententiam contra alium, venit & protestatur, ut in talibus bonis non procedatur ad ejus exequutionem, quia sunt sua, vel à se possessa &c. & justa est petitio, & debet super ea procedi summariè;* Hinc oritur quæstio ob illa verba alternata, *quia sunt sua, vel à se possessa*, an scilicet solum dominium sine possessione sufficiat.

Regula itaque juris est, quæ etiam superius insinuata fuit, agendo de tertio veniente ad causam, ut tertius qui non possideat, exequutionem non impediat, ex ibi relatis *s*; Ac propterea huic cautelæ eatenus locus esse potest, ac debebit, quatenus jus oppositoris sit omninò certum, atque incontinenti probatum, adeout nullam exigat judicialem indaginem; Putà quia, ex causa commodati, vel depositi, seu precarii, aut administrationis, sive etiam ex causa illicita furti, vel alterius indebitæ occupationis de facto, in sola detentatione reperirentur penes eum, contra quem sit judicatum, atque decretæ, vel relaxatæ sint exequutoriales; Secùs autem, ubi dominium, non sit omninò certum, & clarum, sed sit in sola prætensione; Atque cum hac distinctione pluries in Tribunalibus Auditoris Cameræ, & Signaturæ Justitiæ, in quibus de ista cautela nimiùm frequenter disputari contingit, procedi debere dixi, & obtinui, quoniam aliàs ille collitigans, qui rem judicatam passus est, atque post subterfugia extraordinariorum remediorum, de quibus supra, aliasque consuetas succumbentium calumnias, ad istam quoque de facili posset recurrere, collusivè supponendo tertium, qui hanc promoveat prætensionem; Ut præsertim facere solent illi, qui possidentes bona gravata fideicommisso ad favorem filiorum, curant, ut isti compareant, prætendendo, quod ob aliquam contraventionem, sive ob dissipationes, malamve administrationem, etiam in vita patris, factus sit casus fideicommissi ad eorum favorem, ne creditoribus facultas detur exequutionem faciendi super eis, saltem pro fructibus, vel pro commoditate, durante vita debitoris, ut sine dubio fieri potest cum similibus. *t*

Ubi verò iste tertius oppositor possideat; Et tunc praxis est, ut interim abstinendum sit ab exequutione, donec, priùs citetur ad justificandum intra terminum sibi præfixum, istam cautelam; Cognitoque per Judicem, quod oppositio indebita sit, quodque justificatio non concludat, sive quod ea nullatenus fiat, tunc demandatur procedi ad ulteriora exequutione, atque si aliàs fiat, exequutio malè facta reputatur contrà tertium, utpotè in bonis alterius quàm debitoris.

In ista itaque justificatione, inspicitur in primis modus, vel causa possessionis, an sit per viam intrusionis lite pendente, sive ex titulo dependente à principali collitigante, juxtà ponderationes de quibus supra in primo casu ejus, qui adipiscendo possessionem titulo hæreditario, posteà mutata causa possidendi, assumat personam tertii.

Ac etiam attenditur eadem distinctio in dicto primo casu insinuata, quod scilicet, tàm jus, quàm detentio, sint jure dominii, vel jure crediti; Ut primò quidem causa cautela suffragetur, quatenus possessio sit sincerè de tempore habili, absque suspicione collusionis, vel affectationis, aut fraudis; Secùs autem in altero, cum creditor, neque dominium, neque possessionem habere dicatur, sed utrumque sit penes principalem debitorem; Solumque uxori, quæ retinere declaret bona viri pro securitate suæ dotis, ita se muniendo cum frequenter collusiva inhibitione seù charta dotali, ea concedi solet indulgentia seù habilitas, quod demandavit procedi ad ulteriora in exequutione, & subhastatione cum clausula *non amota à possessione* donec satisfiat ex pretio obla-

to per majorem bonorum exequendorum, & subhastandorum oblatorem,& dummodò oblationes excedant,ne interim carendo re,& pretio,in statu indotatæ remaneat;Quoties certa sit anterioritas ejus crediti dotalis, sive potioritas, in illis casibus, in quibus illa intrat. *x*

Atque hinc resultat, ut ista materia censenda sit incapax regulæ certæ, & generalis cuicumque casui applicabilis, dum à singulorum casuum circumstantiis,atque à Tribunalium stylis totum pendet.

29 Quartus demùm est casus, quod scilicet bona reperiantur penes tertium titulo singulari, translativo dominii, habito lite pendente ab ipso collitigante, undè propterea intret materia alienationis rei litigiosæ, quæ in jure expressè prohibita est; Sive inspectio alterius alienationis, quæ facta prætendatur in fraudem paratæ exequutionis; Cumque ipsa lex, quæ hanc alienationem damnat, aliquos excipiat casus, Putà dotis, vel transactionis; *y* Doctores autem, ad instar atque ex rationis identitate, ad alios similes extendant; Putà ad illum dationis in solutum, quæ facta fit vero creditori anteriori vel potiori; *z* Sive ad alterum retractus legalis vel conventionalis; *a* Et generaliter ad quemcumque alium actum, cui non congruat ratio fraudis, ac supplantationis, cui legis prohibitio innixa est. *b*

Ac etiam,ex ejusdem legis prohibentis litera,vel sensu, penderent, an, & quando rei alienatio fiat, affecta dici valeat, necnè vero vitio litigiosi; Ut scilicet tunc, ex magis communiter receptu sensu, contrahi dicatur, quando agatur de actione verè reali, quæ concernat ipsius rei dominium, ac pertinentiam, ideoque ejus subsstantiam percutiat; Secus autem ubi in actione personali, vel etiam in ea mixta, quæ principaliter personalis, accessoriè autem realis, vel rei persequutoria dicatur;Putà in actione hypothecaria; Sive alia personali in rem scripta;*c* Ad instar eorum,quæ habemus in materia beneficii litigiosi,ut tale non dicatur, ad plures effectus exindè resultantes, nisi quando agatur de lite, quæ principaliter percutiat beneficii titulum, vel substantiam inter plures provisos, qui principaliter contendant de illius pertinentia, ut in rerum beneficialium sede advertitur. *d*

Hinc proindè sequitur, ut pro consueta ineptia Pragmaticorum,vel Collectorum,qui doctrinas attendendo in sola litera, omnia involvunt, atque casus inter se diversos de facili confundunt;Ista materia etiam apud modernos, cum solita, & connaturali scissura,videatur involuta, cum verè non sit; Illam præsertim acriter assumendo quæstionem, tanquam involutam,circa privilegium dotis,quam ejusdem legis litera excipit,an scilicet, tàm in constituenda, quàm in restituenda dote(in quarum utraque magis receptum est illud privilegium locum habere), intelligendum veniat solum in subsidium; vel innefinitè; Et super quo opinionum varietas dignoscitur etiam inter modernos, ut aliquæ Rotæ nostræ decisiones ostendunt. *e*

Ad istas ergò involutiones, & æquivoca tollendum, eo modo quo, pro meo sensu, penè in universali ista legali practica seù forensi facultate, omnibusque ejus quæstionibus,quæ involutæ videantur,faciendum esse videtur, cum plurium diversorum casuum, vel effectuum distinctione procedendum venit.

Primus itaque casus est, quando agatur ad effectum pœnarum, quæ per legem prohibentem, tanquam pro actu criminoso, alienanti inflictæ sunt; Sive ad alium effectum omnimodæ irritationis actus, etiam inter eos, inter quos contractus alienationis initus est, secluso interesse, vel præjudicio collitigantis pro exequutione judicati; Et tunc rectè procedat rigorosa inspectio vitii litigiosi, ut scilicet non detur, nisi per litem in actione verè reali ad ipsius rei dominium, adedut vitium litigiosi, in vera & propria rigorosa significatione capi debeat; Ac etiam de facili admittenda veniat excusatio; Tam ex causis, in ipsa lege expressis, transactionis scilicet, vel dotis, etiam non verificato casu subsidii; Quàm generaliter ex omni alia justa, vel probabili causa, quæ excuset actum à fraude positiva, ex vulgari assumpto, quod per ora forensium Practicorum volitare solet, quod scilicet à delictis, & pœnis, quælibet causa, talis qualis, excusat; Undè propterea, pro meæ diuturnæ forensis vitæ praxi, nunquam vidi quod hujusmodi pœnis locus factus esset. *f*

Alter casus, vel effectus est, ubi agatur de præjudicio collitigantis, vel alterius, qui jus habeat cum eo,qui alienationem fecit, ita tamen, ut præjudicium sit omnimodum, ideoque percutiat potiùs decisoria, quàm ordinatoria; Quia nempè agatur de creditore in sola actione personali, qui proindè non habeat hypothecam experibilem contra quemcumq; tertium possessorem bonorum,in quem alienatio facta sit, undè propterea sua principaliter interfit etiam in meritis negotii principalis,ut alienatio haberi debeat pro infecta, cum aliàs ei præclusa esset via experiendi sua jura super illis bonis, ut experiri posset, si alienata non essent.

Quod etiam verificabile est in creditore hypothecario, quando agatur de bonis mobilibus, vel de semoventibus, ob illam receptam æquitatem rationi libertati commercii innixam, ut ista bona manualia, quoties non contineant universitatem, libera transeant in tertium emptorem, neque super eis contrà istum sit experibilis illa hypotheca, quæ stricta juris censura experibilis esset, ut in sua crediti materia advertitur. *g*

In his itaque casibus, sive ad istum effectum magis præjudicialem, deberet magis circumspectè procedi, ut huic præjudicio occurratur, quodque de facili, talis alienatio irrita censenda sit, dum actus non respicit solùm præjudicium ordinis, ac majoris dilationis, sed respiciat etiam totalem substantiam.

Adhuc tamen, quoties facti circumstantiæ, locum 21
non faciant ædicto *de his quæ in fraudem &c.* adeout ratione fraudis intret rescissio, vel irritatio, difficile est ad praxim id redigere, quoniam; Aut agimus de primo casu creditorum habentium solam actionem personalem, quam de tempore alienationis jam intentassent, adeout lis desuper penderet; Et tunc certum est, quod nullum vitium litigiosi, neque in dominio, neque in possessione considerari potest, dum agitur de sola actione personali, 22
quæ extra omnem quæstionem hunc effectum non producit; *h* Aut verò agitur de creditore hypothecario, & hic non indigeret hujusmodi remediis magis difficilibus, ac extraordinariis, dum de jure habet suum remedium magis ordinarium, & planum hypothecæ, quæ persequitur rem contra quemcumque tertium illius possessorem; Sed punctus difficultatis est in dicta recepta conclusione æquitativa, derivata ex favore libertatis commercii in bonis manualibus, in quibus emptores tuti redduntur, quoniam esset dare inconveniens,quod ille,qui aliquas lites haberet cum prætensis creditoribus, vel cum aliis, qui prætendant aliquod jus cum eo habere,prohibitus esset contrahere, atque commercium habere in hujusmodi mercantilibus, & manualibus bonis.

Hinc proindè,sive uno,sive altero casu respectivè,quan- 23
do dignoscatur,quod istud periculum subesse valeat, quodque ita debitor vel Reus creditorem, vel Actorem eludere posset,tunc debet iste esse magis vigilans,ac diligens, adhibendo remedia assecurativa, per illam speciem sequestri provisionalis,quæ ex justa causa non videntur prohibita, ex quodam Judicis officio vel arbitrio,ita interponendo,ex iis quæ suprà in materia sequestri habentur. *i*

Quinimò, ubi etiam lis non esset in ratione crediti, sed in ratione dominii, & vindicationis, (& quo casu intrant termini litigiosi ut supra) :Quoties tamen agatur de mercibus, vel de animalibus, aliisque rebus manualibus, in quibus prædicta juris non scripti conclusio intret, adhuc dictum remedium, nedum opportunum, sed etiam necessarium videtur.

Quamvis enim, de stricta juris censura, domino con- 24
cedatur facultas vindicandi rem suam à quocumque, penes quem illam inveniat, nullo restituto pretio, quamvis bonæ fidei emptor sit, cum solum bona fides causet excusatiunem à delicto, & pœna, non autem jus petendi restitutionem pretii soluti; *l* Quoties ex circumstantiis non intret actio, vel exceptio utilis negotiorum gestorum; *m* Sive non intret privilegium particulare Principis, ut in Urbe habemus pignoribus Montis Pietatis, & in bancheriis hæbreis; *n* Idque eadem juris stricta censura retenta, DD. ampliant, quamvis bona, in nundinis, & in mercatis, vel in portubus, aliisque publicis emptoriis, cum bona fide empta essent; Attamen periculosum est, ad id se restringere, cum in pleriisque locis mercantilibus (rationabiliter quidem) id in praxi non recipiatur, ut alibi advertitur. *o*

Quare inspectio remanet, an ex facti circumstantiis dici valeat, ut locus fiat præfato ædicto *de his quæ in fraudem &c.* Sive, juxta practicum loquendi usum Curiæ, ut dici posset alienatio facta in sua fraudem paratæ exequtionis;Hoc enim posito,plana resultat juris cõsequentia,superper infectione actus, quodque etiam contra tertium, prævia ejus citatione, in processu summario, & exequutivo, ut infra in sequenti casu, procedi valeat. *p*

25 Difficultas autem versari solet, in facto potiùs,quàm in jure; In justificatione scilicet hujus fraudis, quoties agatur de alienatione ex causa onerosa, & verè correspectiva,quo casu, si in illo, in quem facta est alienatio non probatur fraudis participatio, vel saltem mala fides à lege præsumpta, eo quia scientiam haberet imminentis exequutionis, tunc istud ædictum non intrat. *r*

26 Dummodo tamen, de causa onerosa & correspectiva verè constet, aliàs quarum per ipsorum contrahentium confessionem, quæ generaliter in prohibitis, vel in iis, quæ tertio præjudicialia sint, veritatem non probat, *r* atque in his specialibus terminis DD. advertitur. *s*

27 Secus autem,ubi alienatio esset ex causa lucrativa, quoniam tunc indefinitè dicitur alienatio facta in fraudem,atque ædictum intrat, quamvis reverà constaret, quod tertius, in quem alienatio facta est, in optima fide versatus esset, quinimò quod ipsemet alienans citrà animum fraudandi, bonaque fide id ederit, quoniam in actibus tertio præjudicialibus, quoties alter tertius lucrativam foveat causam, non attenditur fraus consilii, sed sufficiat illa præjudicii, ut præsertim in materia feudali, ac alibi advertitur. *t*

28 Istoque præsuppositio retento, ad facilius, vel difficilius admittendum hoc ædictum, intrat inspectio bonæ, vel malæ fidei, dum illud est subsidiarium, ac exigit excussionem aliorum bonorum cum tertio bonæ fidei; Secùs autem cum illo malæ; *u* Ac etiam intrant ea, super quibus adeo Scribentes se involvunt, circa subrogationem scilicet pretii loco rei, vel rei loco pecuniæ,
29 aut unius rei loco alterius; Nec non super privilegiis, quæ in jure conceduntur pupillis, aliisque personis sub legali administratione existentibus, vel mulieribus in dote &c. cum reverà percutiat aliquam majorem habilitatem seù prærogativam circa exemptionem à probatione fraudis, vel à necessitate excussionis, ac verificatione casus subsidii; *x* Quamvis (ut præmissum est) plurium Scribentium accedant æquivoca, resultantia ex consueto vitio transcribendi doctrinas ad literam, non applicando ad sensum illarum,sive non benè distinguendo casus,vel effectus, sed eos confu ndendo, ac propterea materia involuta videtur, cum non sit.

30 Alter demum casus, vel effectus est ille, in quo agatur de hoc vitio litigiosi, circa ordinem judicii tantum, quod scilicet concedatur quidem collitiganti jus prosequendi bona, vel jura, quæ erant in lite, etiam contra tertium, in quem alienatio lite pendente facta sit, sed cadat quæstio super modo vel super ordine, an scilicet victor possit prosequi directè suam exequutionem,etiam contra tertium,eo modo quo posset contra collitigantem,si alienationem non fecisset; Vel potius cogeretur novum judicium rescissorium ex integro instituere.

In hoc autem, scribentes magis se involvere videntur, cum consueta opinionum varietate, quoniam; Aliqui ad istum quoque effectum, rigorosè considerant, ut verum vitium litigiosi necessarium sit, quod non contrahitur nisi eo modo quo supra; Alii verò considerant limitationes, quæ pariter supra recensitæ sunt, resultantes ex litera legis, vel ex communi & recepto sensu DD. Et alii distinguunt qualitatem personarum, in quas alienatio facta sit, sivè diversitatem fori, quoniam, ubi præsertim per laicum collitigantem in foro sæculari, facta esset alienatio in clericum, vel in aliam personam ecclesiasticam diversi fori; Tunc ad remedium rescissorium ex integro volunt confugiendum esse. *y*

Omnia verò hæc, consuetas irrationabiles leguleicas formalitates, continere videntur, ad aliud non deservientes, nisi ad calumniarum fomentum, ac litium æternationem, cum inanibus circuitibus; Ideoque magis probabilis, ac omninò recipiendus videtur sensus, cum quo magis judiciosè aliqui Moderni procedunt, ut omnia præmissa respectivè, consideratione quidem digna sint, ad primum effectum supra recensitum, pœnarum scilicet vel irritationis actus, etiam inter ipsos qui illum faciunt,sive favore alterius non collitigantis,cujus interfit actum haberi pro infecto; Secus autem ad istum effectum ordinis, vel formæ judicii, super necessitate instituendi ex integro judicium ordinarium rescissorium, quod exigat alium longum dispendiosum processum trium conformium; Id etenim ab omni humana ratione ac etiam à verisimili sensu legis, cujus anima est ipsa ratio, alienum videtur.

Hinc proindè verius censendum est, ut diversitas fori, seu privilegium clericale, operetur quidem, ut ad exequutionem procedi non valeat, directè, ac immediatè, cum illo mandato Judicis diversi fori, quod contra principalem alienantem esset exequibile, sed quod coram Judice competente debeat, prævia citatione; ac etiam aliqua summaria cognitione, decerni exequutio, quæ propterea fiat cum auctoritate Judicis Ecclesiastici, ne detur inconveniens, quod Judex laicus, cum clerico jurisdictionem exerceat, adeout Judex ecclesiasticus exequutoris potius quàm Judici partes assumat; Non autem ut partes novas Judicis ex integro gerere debeat, cum ita sufficienter possessori consultum remaneat, dum citatus, in ea summaria cognitione, suas exceptiones vel defensiones deducere possit; Et quando videantur relevantes, proprius Judex competens abstinebit à concessione exequutionis; Ob eam differentiam quæ dignoscitur inter exequutorem juris & exequutorem facti, & per consequens occasionem non habet conquerendi; Et è converso consulitur victori, ne jam defagatus à lite subsstentata cum alienante, novam litem cum tertio, in quem facta est alienatio, suscipere cogatur. *z*

Idemque ubi agatur de casibus limitatis ex causa dotis vel tranlactionis, sive dationis in solutum & simili, quoniam procedendum quidem non est, recta via ad exequutionem mandati relaxati contra priorem possessorem, qui alienationem lite pendente fecit,aut contra novum possessorem non citatum,sed est citandus, atque comparendo audiendus in suis exceptionibus,quæ esse possunt relevantes; Putà crediti,vel jurium anteriorum, adeout exequutio redoleret inanem circuitum, à quo esset abstinendum; Non autem ut urgere debeat necessitas novi judicii ordinarii rescissorii, cum reverà ista videatur irrationabilis formalitas, cui omnis ratio & æquitas repugnant. *a*

Atque ad hunc effectum benè intrat consideratio, quæ 31
ab aliquibus judiciosè fieri solet; Quod scilicet ubi agatur de lite in judicio possessorio, vel in alio remedio rei persequtorio, etiam ex ratione hypothecæ, tunc si non intrat verum vitium litigiosi in ipsa,re, quæ dici valeat effecta litigiosa, intrabit in ipsa professione, quæ dici valeat litigiosa. *b*

In eo autem casu,non improbabiliter novus possessor,in 32
quem alienatio facta sit, ad istum legalem rigorem confugere poterit, ubi scilicet vigeat dispositio juris civilis, circa peremptionem instantiæ, per quam, lis extincta, vel sublata remanet, quoniam tunc alienatio, citra aliquod vitium facta dicitur; Ideoque si posteà eadem lis instauretur taoquam per insufflationem spiritus vitæ ab eo qui, desuper potestatem habeat, tunc id, poterit quidem, ex legis fictione, operari retrotractionem, vel continuationem, & conjunctionem extremorum, quoad effectus prædictales ipsi collitiganti,non autem tertio, cui interim jus validè quæsitum sit, in tempore habili, cum ejus respectu, extrema non sint habilia. *c*

Isti autem, pro meo judicio videntur, termini, cum quibus hæc litigiosi materia, distinguenda, & regulanda videtur negligendo, (quò magis fieri potest,) antiquas legales formalitates, quæ ad aliud, ut dictum est, non deserviunt, nisi ad confovendas calumnias,atque inanes circuitus.

Contingit item,in eodem proposito mutationis perso- 33
narum quandoque casus conversus, quod scilicet, pro exequutione facienda,exequutorialium, seù mandati exequutivi,renovatio necessaria est, eo quia mutetur persona victoris,cujus favore judicatum prodiit, atque exequutoriales decretæ, vel relaxatæ sunt, ut propterea,ipso defecto, ejus hæres,vel successor,exequutionem petat, atq; ad hunc effectum, citandus est victus, contra quem exequutio fieri debet, ut sciat,& agnoscat ejus creditorem, sive illum cui debitum solvere, vel bona restituere, aut aliud adimplementum facere debet, ut in Rubrica legitimationis personæ quoque advertitur. *d*

In hoc autem, pluries disputare occasio dedit, an sit opus, ut priusquam exequutio peti valeat, præcedere debeat sententia canonizatoria tituli hæreditarii, vel successorii, nec ne; Variis varia de more sentientibus, ut in omnibus.

Ea verò videtur vera distinctio, juxta quam pluries obtinui, quod scilicet; Aut debitor, vel victus, contra quem exequutio petitur,nullum jus habeat in hæreditate,

vel succeſſione victoris, vel creditoris, adeout perſeveret in eadem unica perſona, vel figura debitoris, vel collitigantis victi, qui ſive ab una, ſive ab altera perſona, quæ victorem repræſentet, exequutionem pati debet; Et tunc, non requiratur formale judicium, ſive ſententia, ſuper canonizatione ſtatus hæreditarii, vel ſucceſſorii, ſed ſufficiat illa virtualis, & implicita, hujus ſtatus, vel juris canonizatio, quam Judex faciat, decernendo mandatum, vel ejus renovationem, & exequutionem, cum debitor, vel victus aliud non habeat intereſſe, niſi circa illud legitimationis perſonæ; *e* Et quando ipſe, effugiendam, vel differendam exequutionem, juxta conſuetudinem Reorum, ſuccumbentium, opponat de jure tertii, quod ſcilicet, non ad peritorem, ſed ad alterum illa ſucceſſio pertineat; Tunc, licet iſta dicatur exceptio juris tertii; Attamen exaudiri meretur, dum principaliter deducitur pro jure, & intereſſe proprio, ut ſcilicet ſolvatur legitimæ perſonæ, quodque aliàs cogi non debeat ad iteratam ſolutionem vero creditori poſtea venienti, ut quandoque praxis docet; *f* Verùm per cautionis remedium, huic oppoſitioni conſultum eſt, *g* ſive per aliud æquipollens, pro facti qualitate, non immutata natura, ſeu qualitate proceſſus ſummarii, & exequutivi, ſuper hujus renovationis conceſſione, cum implicita tantùm canonizatione perſonæ, abſque eo quod collitigans victus, dici valeat legitimus contradictor.

Aut verò, ipſemet ſupervenientiam prætendit novi juris, vel tituli, per quem victoris perſonam quoque induere prætendat, undè propterea jure confuſionis actionum, vel imaginariæ ſolutionis, dicat quod exequutio jam conſumata ſit, quodque ipſa res judicata ſuum effectuum fortita fuerit, adeout principalis quæſtio, inter ipſum, & alterum petitorem eſſet ſuper hujus juris pertinentia, vel perſonæ repræſentatione, iſtaque prætenſio non ſit notoriè chymerica, & idealis, ſed aliquam probabilem habeat dubietatem; Et tunc requiritur formalis, & expreſſa canonizatio tituli hæreditarii, vel ſucceſſorii, cauſa cognita in judicio ordinario, quod terminandum eſt per rem judicatam, vel per tres conformes, juxta terminos legitimi contradictoris; *h* Atque rectè intrat regula, ſeu propoſitio, quod judicium univerſale quieſcere facit particulare, illique eſt præjudiciale, *i* cum aliàs eſſet ſupponere pro concluſione, id quod eſt in quæſtione; Sivè, quod eſſet prius exequi, & poſteà judicare; Ut præſertim in facti contingentia practicavi in caſu, in quo patruus erat debitor in proceſſu exequutivo, nepotis, iſto enim defuncto ab inteſtato, in ejus ſucceſſione, ipſe ſe potiorem eſſe prætendebat, in excluſionem ejuſdem defuncti germanæ ſororis, ex Statuto, ſuper cujus interpretatione quæſtio cadebat, cum aliqua opinionum varietate, an loquendo de fratre, & de nepote ex fratre, ſuffragetur etiam patruo; *l* Quoniam, cum potiſſimùm ipſe, vivendo pro communi cum defuncto, hæreditatis poſſeſſorem ſe diceret, urgeri non poterat per ſororem, tanquam prætenſam hæredem in proceſſu ſummario, & exequutivo ad ſolutionem debiti, dum oportebat prius firmare ſtatum, ſuper titulo ſucceſſorio, vel hæreditario, ideoque credo quod prodierit ſententia abſolutoria ab obſervatione judicii (& meritò quidem) cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio.

Dantur etiam caſus, in quibus, inter ipſoſmet principales collitigantes, intret hujuſmodi quæſtio renovationis, vel exequatur, coram eodem Judice, qui mandatum, vel exequutoriales conceſſit, quodque oppoſitio legitima ſit, ſuumque operetur effectum, ſivè quod ſaltim digna ſit nova formali diſputatione, perinde ac ſi, de exequutorialium conceſſione, ex integro ageretur; Putà quod renovatio petatur poſt jam præſcriptum Judicis officium, ſeù viam exequutivam, ut de jure, etiam in re judicata, vel in exe-
34 quutorialibus, quæ ejus vigore relaxatæ ſint, ſequitur ob præſcriptionem tricennalem, quæ non obſtante impedimento malæ fidei, verificatur quoque in ipſo principali, dum, Aliud eſt præſcriptio debiti, vel juris in ſubſtantia, aliud verò præſcriptio ordinis, vel proceſſus, ut ſupra in rubrica præſcriptionis advertitur; *m* Sivè quod agatur de exequutorialibus Rotalibus, quarum renovatio petatur poſt decennium, cum tunc, ex ſtylo Tribunalis, id non
35 concedatur, niſi prævia formali diſputatione dubii in negotio principali, ut alibi pluries advertitur. *n*

Prout etiam datur frequens caſus formalis diſputationis meritorum negotii principalis, occaſione hujuſmodi exequatur, coram ſcilicèt exequutore independente, non autem eo dependente, quem idem Judex deputaverit, ad ſolum effectum exequendi ejus vice ac nomine; 36
Iſte ſiquidem dicitur potius exequutor nudi facti, nuduſque miniſter, vel mandatarius Judicis exequentis, undè propterea ſolum in eo cadit quæſtio, circa modum procedendi, an ſcilicet ſervare debeat, in conſumatione exequutionis, ſtylum proprium, ut una opinio credit, vel potius illum delegantis ſeù mandantis, ut credit altera fortè probabilior. *o* 37

Sed agatur de exequutore independente, qui juris dicitur, & cui facultas de jure competit, recognoſcendi juſtitiam, ac validitatem mandati, cujus exequutio 38
petatur, ſi non ad effectum infirmandi, vel revocandi, cum id ad ipſum non pertineat, ſaltim ad effectum abſtinendi, ac denegandi exequutionem, vel impartitionem brachii; Puta (pro frequenti Curiæ praxi,) ſi creditor, obtento ab Auditore Cameræ, vel alio Judice ordinario competenti mandato exequutivo, illud præſentet Congregationi Baronum, ut juxtà ejus facultates illud exequatur, fideicommiſſis, aliiſque vinculis non obſtantibus, quoniam ad oppoſitionem ejus contra quem exequutio facienda eſt, vel alterius intereſſati, puta creditoris poſterioris, ſeu illius, qui jus, vel ſpem habens in ſucceſſione fideicommiſſi, vel in inveſtitura, opponat de mandati injuſtitia, vel nullitate; Sivè poſita etiam juſtitia & validitate opponatur de alia exceptione relevanti, ob quam petita exequutio denegari debeat, aſſumuntur deſuper formales diſputationes, etiam cum frequenti oppoſitionis canonizatione. *p*

Sivè, ubi agatur de exequutione facienda in alieno territorio, à cujus Judice, vel Magiſtratu impartitionem brachii juriſdictionalis, vel exequatur, obtinere oporteat, cum penè communis invaluiſſe videatur ſtylus, & præſertim magnorum Tribunalium, non concedendi hujuſmodi exequutiones, niſi prævia aliqua ſummaria cognitione juſtificationes; Ut præſertim eſt ſtylus Rotæ non exequendi 39
ſententias aliorum judicum & Tribunalium, ſine iſta cognitione; *q* Idque aliis magnis præſertim Tribunalibus penè ubique invaluiſſe videtur. *r*

His omnibus itaque, vel ſimilibus ceſſantibus; Atque præſuppoſito mandato in libero ſtatu exequibilitatis, undè propterea, aliud non ſuperſit, niſi actus facti, ſuper exequutione, quæ exigat factum hominis, ut contingit in ea re judicata, quæ ſequatur favore creditoris, vel petitoris, adeout non intret illa exequutio, quæ ſequi dicitur juris miniſterio, abſque alio facto ho- 40
minis, ut eſt illa, quæ favore Rei & poſſeſſoris reſultat ex ſententia abſolutoria; Et tunc triplex habetur ſpecies exequutionis nempè; Perſonalis; Realis; Et ſpiritualis; Perſonalis enim ſequitur per capturam perſonæ (agendo in civilibus,) adeout non intret illa ſpecies magis rigoroſæ exequutionis, quæ intrat in criminalibus, per mortem, & ſciſſuram in fruſta, vel per detruſionem in tri-
remibus, vel in carceribus, ſive per fuſtigationem &c. 41
Realis per ſubhaſtationem, & deliberationem, vel adjudicationem bonorum, ſeu aliam eorum translationem, aut captionem; Et ſpiritualis per cenſuras, quæ in Curia, ſub nomine declaratoriarum explicantur; Quare de ſingulis hujuſmodi ſpeciebus agendo.

Quatenus pertinet ad primam, circa exequutionem perſonalem, per carcerationem, ſuper ejus faciendæ impedi-
mento, vel jam factæ retractatione, cadere ſolent quæſtio- 42
nes, quæ reſultant à privilegio, vel à qualitate perſonæ, quæ ratione ordinis, vel dignitatis, aut ratione ſanguinis, vel alterius cauſæ reverentiæ, ſive ex qualitate cauſæ debendi, teneri non debeat ultrà quàm, &c. Vel quod aliàs ab iſta magis moleſta & incommoda exequutione ſit exempta, an ſcilicet iſtud privilegium intret, necne, juxtà ea, quæ, in clericis, & in militibus, vel in conjunctis, ſeù in benefactoribus, aliiſque in hoc privilegiatis, habentur in materia debiti & crediti, ubi videndum eſt. *f*

Sive ubi ita exigat neceſſaria proviſio alimentorum, quam creditor debitori carcerato deneget, vel quod aliàs, ſupremi Magiſtratus, auctoritas hunc rigorem relaxet, ut 43
agendo de viſitatione carcerum inſinuatur. *t*

De hujus exequutionis etiam impedimento, diſputari ſolet, quando ità ſuggerat æquitas, ob quam Judicis officium intret; Licet etenim de juris ſtricta cenſura, in arbitrio creditoris repoſitum ſit, utramque exequutionis ſpeciem practicare, ſeu etiam variare de una ad alteram, vel in eadem ſpecie reali variare de re 44
ad rem, ut ità debitor magis tædio, vel moleſtiis affectus, im-

implcat id, ad quod tenetur; *u* Adhuc tamen, omninò refrenatum non eſt Judicis officium, ex non ſcripta æquitate, quam facti circumſtantiæ ſuadeant, hunc rigorem relaxare, ſi ex jam facta exequutione reali, vel quæ commodius, ac promptius fieri poteſt, creditori, vel petitori conſultum ſit, ita refrænando indiſcretum victoris arbitrium, quod æmulationis, vel malignitatis, aut injuriæ ſpeciem pro facti qualitate redolere videatur; Ideoque deſuper certa & generalis regula ſtatui non poteſt, cum ex facti qualitate, ac ſingulorum caſuum circumſtantiis, totum pendeat, atque arbitraria materia ſit; *x* Ab aula etenim omninò receſſerunt, atque per canonicam æquitatem damnati ſunt illi antiqui rigores, per quos debitores creditorum ſervi efficiebantur; Sivè adeò ſub eorum poteſtate cadebant, ut etiam vitæ, ac necis, vel dilaniationis, alteriuſque corporalis afflictionis jus competeret.

Quo verò ad alteram ſpeciem exequutionis realis, illa diverſimoda eſt juxta rei judicatæ qualitatem; Ubi etenim res judicata ſit merè realis, ſuper ipſius ſcilicet rei vendi-
45 catione, in ratione dominii, ac pertinentiæ, non autem in ſola ratione crediti quantitatis, pro iſtius aſſequutione; Et tunc, ad illam rem tantum exequutio reſtricta eſt, illam ſcilicet abdicando à victo priori poſſeſſore, eamque transferendo in victorem, cui res judicata illam decernat, quando ſubjecta materia patiatur hujus exequutionis praxim; Puta quia agatur de bonis ſtabilibus, vel etiam de mobilibus extantibus, quæ ſint ſub poteſtate Judicis exequentis, adeout de facto nullum obſtet impedimentum; Iſtoque caſu prætendi non poteſt exequutio, in perſona, vel in aliis bonis, cum deſuper nulla facultas competat.

Ubi verò impedimentum præſtetur, tunc locus fieri poteſt alteri exequutioni perſonali, quæ dicitur ad factum, ut ità ſcilicet tædio affectus, impedimentum illud remo-
46 veat, vel ab ejus præſtatione abſtineat; Sivè per mulctam pecuniariam, quæ habeat tractum ſucceſſivum ſingulis diebus, ac temporibus, donec idem effectus ſequatur, quod ſub nomine gravatoriæ ad factum, apud Practicos in Curia explicatur.

Vel per quemdam ſpeciem repreſaliæ, adjudicando, vel ſaltim dando in tenutam, unam rem pro altera; Ut putà, ſi ratione competentiæ fori, quæ reſultat ab origine, vel à domicilio, vel ab apprehenſione in Curia, ſive ex
47 alio reſpectu introducta ſit cauſa ſuper pertinentia alicujus caſtri, vel prædii, quod ſit extra Statum eccleſiaſticum in diverſo principatu, atque ex facti circumſtantiis reſultet, quod res judicata effectum ſortiri non valeat, neque exequutioni demandari ſuper ille caſtro, vel prædio, ob impedimenta, quæ ab illius principatus, vel ditionis Magiſtratibus ſæcularibus præſentur; Tunc ſi victus, in Urbe, vel in Statu eccleſiaſtico poſſideat alia bona, ſuper iſtis in æquivalentia demandari ſolet exequutio, tamquam per ſpeciem refectionis damnorum & intereſſe, ſive per quandam ſpeciem mulctæ, & captionis pignorum, ſeu mandati ad factum, donec removeantur impedimenta, quæ provenire præſumitur ab ipſo victo intereſſato, juxta ea, quæ ſupra de recurſibus habentur, ſive donec præſtetur illud factum, quod præſtandum eſt, reſtituendo eam rem illi, quem res judicata dominum declaravit. *y*

Ubi verò agatur de exequutione reali pro credito quantitatis, pro cujus aſſequutione, deveniendum ſit ad bonorum ſubhaſtationem, ut ex pretio diſſolvatur quantitas, quæ ad formam exequutorialium, victori ſolvenda eſt; Regula generalis, de ſtricta juris cenſura diſponit, ut in creditoris arbitrio repoſitum ſit, quænam bona exequi ve-
48 lit, nullaque ſibi incumbat neceſſitas exequendi ea minoris valoris, quæ debito magis proportionata ſint, quibus extantibus non poſſit fieri exequutio; cum majori debitoris incommodo, vel detrimento in bonis magis qualificatis, & conſpicuis; Sive quod teneatur prius excutere mobilia, & poſteà immobilia; Sibi enim imputet debitor, cur non impleat id, quod impleturus eſt, atque creditori danda eſt facultas illum moleſtandi, quo magis fieri poteſt, ut ità promptius ſolvatur; Adeout detur etiam cumulativa utriuſque exequutionis, realis, & perſonalis ut ſupra.

Quamvis autem de ſtricto jure id rectè procedat; Non tamen refrænatum eſt judicis arbitrium, vel officium, ex
49 quadam non ſcripta æquitate, moderandi hunc rigorem, atque non permittendi exequutionem, & ſubhaſtatio em bonorum qualificatorum, & magni valoris, ubi commodè, ac promptè, cum mobilibus, vel etiam cum ſtabilibus minoris valoris, atque debito magis proportionatis conſultum eſſe poteſt. *a*

Fortiùs verò ubi hoc Judicis officium vel arbitrium interponi petatur, non per ipſum debitorem, ſed per tertium, putà per alios creditores, vel intereſſatos, quorum ita interſit; Verum nulla deſuper ſtatui poteſt regula certa, & generalis cuicumque caſui applicabilis, cum agatur de æquitativo arbitrio, quod ex ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, regulandum erit; Magis verò, ex regionum, vel Tribunalium ſtylis, qui in hoc totum facere videntur; Ut putà, eſt ſtylus Tribunalium Regni Neapolitani, non permittendi exequutionem, & ſubha- 50
ſtationem bonorum feudalium, ubi conſultum eſſe poſſit cum allodialibus; Atque in ipſiſmet feudalibus, ſervandi eumdem ordinem inter titulata, & non titulata, ſeu magis, vel minus conſpicua; Idque commendabile potius videtur ex regula, ſeu axiomate, ut quod uni non nocet & alteri prodeſt &c. *b* Potiſſimè verò, ubi id reſpiciat intereſſe, vel indemnitatem tertii, qui dici non valeat culpoſus, & commiſeratione parum dignus, ſicuti dicendus eſt principalis debitor moroſus.

Hinc proindè, non videtur commendabilis rigoroſa in- 51
terpretatio, quæ in præjudicium ſucceſſoris independentis à debitore ex fideicommiſſo, vel inveſtitura, per Congregationem Baronum, data fuit Bullæ Clementinæ, quæ pariter Baronum dicitur; Ut ſcilicèt ſit in arbitrio creditorum, exequi, & ſubhaſtari facere bona fideicommiſſaria, vel alia, quæ reverà non ſint de libero patrimonio, vel hæreditate debitoris, etiam juriſdictionalia, & conſpicua, quamvis adſint bona libera, quæ ad præſcriptum ejuſdem Bullæ aſſignari debent fideicommiſſo pro ejus reintegratione; *c* Nulla etenim congrua ratio iſtum circuitum ſuadere videtur, quoties facti circumſtantiæ non ſuadeant etiam æquitatis aſſiſtentiam favore creditorum, quoniam in concurſu æquitatis hincindè, tunc ſequenda potiùs eſt 52
illa, quæ ſtat pro creditoribus foventibus cauſam onoroſam, juxtà illas conſiderationes, quæ habentur in materia ejuſdem Bullæ ad illam ſalvandam, ab exorbitantia; *d* Sed ubi creditorum nil interſit, atque poſſit eis eſſe æquè benè conſultum per exequutionem bonorum liberorum, tunc dicta rigoroſa interpretatio, nullatenus admittenda videtur.

Hinc proindè, iſta materia judicanda eſt ex illis, in quibus erroneum eſt procedere cum ſolis generalitatibns atque concluſiones vel doctrinas in ſola litera intelligere, illas indefinitè cuicumque caſui applicando, cum verius totum pendere debeat ex ſingulorum caſuum circumſtantiis, ex quibus regulandum eſt Judicis arbitrium, quod tamen admixtam habeat legalem prudentiam, ac etiam integritatem, verè gerendo partes boni viri, quas ipſe gerere tenetur, non autem ad complacentiam.

Atque ità dicenda videtur illa quæſtio apud Modernos excitata, antiquioribus ignota, an ſcilicèt creditor ante-
rior privilegiatus, qui ejus jura experiri poteſt in bonis dif- 53
ferentibus, ad quæ aliis jus non competat, teneri debeat illa experiri, atque relinquere bona libera, & indifferentia, ad commodum poſteriorum, ut ita omnibus conſultum remaneat, ex eadem regula ſeu axiomate, ut quod tibi non nocet, & alteri prodeſt &c. Quamvis enim de ſtricto jure, verior ſit opinio, quam ſequitur Curia, ut creditor anterior privilegiatus ad id non ſit cogendus, ſed pro ejus arbitrio bona libera exequi, & ſubhaſtare poſſit, ex regula, quod quando quis exercet ſuum jus principaliter, ut ſibi proſit, curandum non eſt acceſſorium, vel conſequutivum præjudicium, quod alteri reſultet; Ad inſtar ædificantis in ſuo, qui præjudicet luminibus, vel aeris amenitatis, ſeu aſpectui, vel proſpectui vicini, cum ſimilibus; *e* Adhuc tamen, ex eadem ratione, ob quam in ipſiſmet bonis liberis debitoris lex aliquando permittit refrænationem liberi arbitrii creditoris, videtur idem in præſenti dicendum, Ponderando an adſit aliqua probabilis ratio, ob quam ille creditor privilegiatus nolit uti privilegio; Vel potiùs è converſo, nulla ſubſit ratio, adeò ut id redoleat quandam ſpeciem æmulationis, vel malignitatis; Ut putà (ex. gr.) Mulier pro dotis reſtitutione, ejus jura commodè experiri poteſt in bonis fideicommiſſariis, atque ita conſultum remaneret creditoribus poſterioribus viri in bonis liberis (quod tamen eas patitur difficultates, quæ in dotali materia inſinuatæ ſunt pro ſubintratione fideicommiſſi in ejus juribus pro reintegratione); *f* Et tunc, ſi fideicommiſſum pertineat ad ejuſdem viri debitoris, ipſiuſque mulieris communes filios, rectè ipſa dicere poterit, nolle ſuum jus, vel privilegium exercere in bonis fideicommiſſariis, ut relinquat bona libera creditoribus poſterioribus, quoniam ità eſſet eam cogere ad damnifi-

nificandum proprios filios, ut morem gereret extraneis creditoribus, cum similibus, quibus eadem ratio adaptetur; Sed si fideicommissum transitum facere debet ad remotos, vel ad extraneos; E converso autem creditores sint tales, ut erga eos, etiam ipsamet mulier aliquam, saltem congruentiæ, & honestatis obligationem habeat, quia nempè sint creditores ex causa substentationis domus, ac victus, & vestitus, vel alia simili, sive ex causa liberationis viri ab incommodis, vel calamitatibus, adeout, licet ipsa pro talibus debitis obligata non sit de rigore juris, obligata tamen videatur ex quadam ratione honestatis, & congruentiæ; Et tunc saltem hæc obligatio considerabilis videtur, ad hujus arbitrii moderationem; Multò verò magis, quando naturaliter, ac de facto, accederet etiam ejusdem mulieris obligatio, adeout creditores ejus fidem quoque sequuti essent, ipsa verò obligatio inefficax remaneret, ex legalibus rigoribus, vel superstitionibus, ob non servatas solemnitates statutarias, vel quia indotata remaneret, sive ex insufficientia causæ, &c. quoniam id saltem hunc effectum operari debebit, cum similibus.

54 Ad impediendam item exequutionem, quæ pro creditoris arbitrio consumanda sit per subhastationem, & sic dum res adhuc est in fieri oblatio per debitorem, vel ejus hæredem sive per creditores posteriores pro eorum indemnitate fieri solet, assignationis, vel dationis in solutum tot bonorum, unde propterea cadit quæstio, an creditor hanc oblationem recipere teneatur; Atque pariter non potest desuper certa statui regula generalis, cum regionum, vel Tribunalium stylis, qui diversi sunt, deferendum veniat; In hoc autem rigorosa est Curia contra debitores, benigna verò erga creditores, ut ad id cogi non debeant, nisi multa verificentur requisita, quæ in aliquibus Rotæ decisionibus recensita sunt, eaque nimium difficile, ac rarum est ad praxim deducere; Adhuc tamen dicendum est id, quod supra, ut scilicet id pendeat ex Judicis prudenti, beneque regulato arbitrio, ex facti circumstantiis metiendo. *g*

55 Item quamvis in puncto juris, vera sit superius insinuata regula; quod creditor anterior, qui bona debitoris jure pignoris possideat, vel detineat, impedire non possit, quin posteriores, illa exequi, ac subhastare valeant, ad effectum, ut ex pretio, juxta eorum ordinem eis satisfiat, Adhuc tamen eidem arbitrio locus esse debet, quoties ex bonorum qualitate incontinenti constet, quod iste sit circuitus inanis productivus expensarum exequutionis, & subhastationis, absque ipsorum creditorum utilitate, quia nempè nihil verisimiliter pro eis superfit, ex quo creditum anterius totum valorem absorbeat; Ideoque praxis est, quod demandari solet, ut bona, quæ possidentur per anteriorem, ponantur subhasta, quatenus oblationes excedant &c. *h*

56 Aliud quoque impedimentum, idem debitor exequutioni præstat, per susceptionem termini triginta dierum, qui de stylo Tribunalis Auditoris Cameræ cuilibet petenti conceditur, ad solutionem faciendam, vel ad aliud implementum præstandum, cum per hanc termini susceptionem se debitorem fateri dicatur, atque cuicumque exceptioni renunciare; *i* Sed quia debitores, contra quos mandata decreta sint, adire solent Signaturæ Justitiæ Præfactum, atque supersessorias obtinere, ut adeant plenam Signaturam, ita obtinendo hanc dilationem sub spe, ut in casu rejectionis confugere quoque liceat ad aliam dicti termini; Idcircò laudabilis inolevit stylus decernendi, ut supersessoria computetur in termino, ejusque loco cedat.

57 Respiciunt hæc, & similia exequutionis ingressum vel progressum, nè ad illius consummationem procedatur; Quatenus verò, his cessantibus, ad consummationem, cum subhastatione, ac deliberatione deveniatur; Tunc plures desuper cadere solent quæstiones, super ejusdem subhastationis, vel deliberationis forma servanda, & per consequens, ob eam non servatam, super invaliditate, vel rescissione, allave retractatione; Et præsertim, priusquam deveniatur ad actum subhastationis, an præcedere debeat bonorum, quæ ponenda sunt sub hasta, exequutio, quæ sit de forma, adeo ut aliàs subhastatio invalida sit, ut scilicet prius bona efficiantur pignus prætorium; Atque in hoc, licet, pro generali consuetudine scribentium, non desit opinionum diversitas; Attamen ea videtur probabilis, magisque recepta distinctio, an bona, de quibus agitur, dici valeant jam effecta pignus ad favorem ejus, qui subhastationem petat, quia nempè sint eidem hypothecata, & tunc iste actus exequutionis non sit præcisè necessarius, cum ita jam adesse dicatur qualitas pignoris; Secus autem si istud pignus conventionale non adsit, cum tunc requiratur alterum prætorium.

Bene verum quod certa & generalis regula desuper statui non potest, cum in hac materia subhastationis, ac deliberationis, tàm respectu istius requisiti, quàm aliorum de quibus infrà, totum facere videantur Tribunalium styli, qui non solum, ob diversitatem principatuum, varii sunt, sed etiam inter plura Tribunalia ejusdem principatus, imò ejusdem Civitatis; Ut in Curia præsertim edocemur quod; Alia est praxis Auditoris Cameræ; Et alia Rotæ; Et altera Vicarii; Magis verò, diversa ab omnibus, est illa fori Capitolini. 58

Ab aliquo verò moderno tempore, inolevit praxis (forsan originata à Congregatione Baronum); ut iste actus exequutionis, sequi dicatur ex verbo Judicis, qui mandet stari sub exequutione; Idque præsertim congruit juribus incorporalibus, in quibus non est verificabilis actus facti positivi exequutoris; Puta quando agatur de censibus, vel de locis montium, aut de nominibus debitorum, aliisque similibus juribus; Et neque incongruit bonis stabilibus; Vel etiam illis mobilibus, quorum qualitas non permittat actualem asportationem ad depositariam, idest ad illum locum, in quo fiunt subhastationes. 59

Decretum verò de subhastando, prævia citatione Partis, ejusque subsequuta intimatione, necessarium meritò dicendum est; *m* Ex ea congrua ratione, ut ita debitor sciat se passurum esse subhastationem suorum bonorum, ad effectum, ut rebus suis consulat, magisque sit sollicitus illam evitare, cum solutione, vel cum alio implemento, ad quod tenetur; Sive quia multa deducere potest, ad illam impediendam, vel saltem modificandam, seu qualificandam, ex supra deductis. 60

Super requisito æstimationis, consueta opinionum diversitas habetur; Aliis eam desiderantibus; Aliis verò non; Ideoque deferendum est illius Tribunalis stylo, qui in Curia est verius, quoniam in foro Capitolino est in usu, non autem in Tribunali Auditoris Cameræ; *n* Illam tamen habet in usu Congregatio Baronum. *o* 61

Eam verò in puncto juris videri probabiliorem distinctionem, cum qua in omni Tribunali, etiam illo Auditoris Cameræ procedi debeat, pluries in facti contingentia dicere consuevi, quod scilicet; Aut loquimur de illa solemni, ac formali æstimatione facienda à peritis ab utraque parte eligendis, & cum aliis actis ordinatoriis, quæ sequi solent in iis, quæ pendent à judicio peritorum; Et tunc, ista species æstimationis, non solum reputari non debeat necessaria, sed potius abhorreri, atque expresè damnari, cum ita esset confovere calumnias, atque exequutiones in longissimum protrahere, ut praxis quotidiana docet in hujusmodi peritorum relationibus ac judiciis, ut in eorum particulari Rubrica advertitur; *p* Aut verò de illa æstimatione summaria, quæ sufficiat ad informandum Judicem, ejusque animum instruendum, ut ita sciat circumcirca, quid illius rei valor importare valeat; Quoties qualitas bonorum, vel jurium non sit talis, ut pretium civile, quasi notorium habeat; Et tunc adhærendum sit opinioni eam desideranti, ut ita Judex sciat, an major, seu melior oblatio, sit talis, quod acceptari mereatur.

Cum etenim in jure statutum habeamus, ac etiam pone ubique in praxi receptum, quod non reperto justo oblatore, bona exequuta adjudicari debent ipsi creditori, prævia æstimatione, quæ ad hunc effectum adjudicationis necessaria reputatur, *p 2*. Practicari tamen solet deductio alicujus quotæ, puta sextæ, vel tertiæ &c. juxta varios Tribunalium stylos, quibus in hoc est deferendum; Utique præsupponenda est in Judice, quando tit subhastatio, scientia justi valoris, ad effectum dignoscendi, an reperiatur necnè justus oblator, vel potiùs ad adjudicationem procedere debeat. 62

Et quamvis aliqui credant, quod huic inconvenienti, consultum remaneat cum publicis incantibus, vel ædictis, seu bannimentis, quasi quod ita publicus forus æstimationem faciat, dum præsumendum est, quod unus non patiatur, ut alter oblator pro vili pretio, cum magno lucro; illam rem obtineat, ideoque infra limites justi valoris, unus oblator alterum superare studeat, atque multoties ob æmulationes, quæ in eo subhastationis calore oriuntur, sequi solent oblationes ipsum valorem excedentes; Undè propterea antiquæ leges, & cum earum sensu antiqui Interpretes, in venditione bonorum illarum personarum, quæ sub legali administratione vivunt; Puta, Ecclesiæ, vel Communitatis, aut pupilli &c. vel fisci, istam subhastationis formam desiderant, quod tamen ab aula recessisse videtur. *q* 63

64 Fortiùs verò, ob aliud requisitum, quod à plerisque necessarium reputatur, trium oblationum, sine quarum interventu, subhastationem non perfici plerique opinantur; Alii verò è converso, credunt eas requiri ad bene esse, non autem quod præcisè necessariæ sint, ad actus perfectionem, ac validitatem. *r*

Attamen, omnia hæc, & similia, redolere videntur consuetas formalitates seu leguleicas simplicitates; Tum quia istud requisitum trium oblationum, nimium de facili est eludibile, ut quotidiana praxis docet, quod scilicet ille idem, qui pro vili pretio bona licitari decrevit, supponit alios duos oblatores ejus famulos, vel benevolos, qui infimas, ac tenuissimas faciant oblationes, quarum comparatione, sua sit major, longeque excessiva, quamvis in substantia sit nimium vilis & injusta; Tum etiam quia, hæc hasta publica, ad quasdam formalitates redacta videtur, quod scilicet reverà, quando non agatur de bonis valdè conspicuis, quorum qualitas speciem notorietatis induçat, id innotescere non solet, nisi illis, qui ex industria, in depositaria, vel in alio loco consueto, versari solent, tanquam piscatores, seu venatores, aliena bona pro vili pretio captantes.

Ac etiam quia, ob timorem non habendi bonas cautelas evictionis in bonis illius, qui diffamatus de non idoneitate supponitur, eo ipso quod ad hunc actum deveniri petitur, hinc non de facili inveniuntur emptores pro justo pretio; Sive quia (ut nimium frequens praxis docet etiam in Urbe, in qua ob nimiam vigilantiam Pontificis ejusque Magistratuum non datur potentialis concussio, multò igitur magis, ubi ea sit in usu) ubi quis alicujus potentiæ, vel existimationis, pro vilissimo pretio illa bona acquirere velit, atque desuper compareat, nemo audet se opponere, majoresvè facere oblationes; Idque præsertim frequentius practicare solent, vel iidem creditores, ad quorum instantiam fiat subhastatio, vel iidem debitores, ac domini bonorum, quæ subhastantur; Sive illi, qui sint debitores census, vel alterius nominis subhastati, ut ita pro modica summa liberationem à debito reportent.

65 Hinc irrisione digni videntur illi Auctores, qui insipidorum collectorum, vel transcriptorum nomine potius, quàm illo Doctorum digni sunt, dum cum ista simplicitate procedentes, firmant, quod venditio subhasta, ratione publicitatis, ac multiplicitatis oblatorum, saltem trium, probet justum valorem, cum reverà id prorsus erroneum sit ex præmissis rationibus. *f*

66 Prout etiam commendabilis videtur stylus aliquorum Tribunalium, & præsertim illorum Regni Neapolitani, non regulandi istas venditiones, cum ea læsione, quæ datur in venditione conventionali, quæ fiat inter majores, qui liberam suorum bonorum administrationem habeant, inter quos de jure licita est circumventio intra dimidiam justi pretii, sed quod sufficere debeat læsio ultrà sextam; Ac propterea, aliquam admirationem mihi semper intulit, stylus Rotæ, & Curiæ Romanæ, ut istam speciem venditionis judicialis regulet cum dictis terminis venditionis conventionalis; Adeout quodam docto Auditore in una decisione id motivante, cum ea fortè intentione, ut paulatim id introduceretur, *t* expresè in aliis id reprobatum fuerit, *u* Incertum tamen est, quo spiritu id sequatur, cum nimiam probabilitatem hæc differentia redoleat; Ex ea ratione quod quando bona alicujus ponuntur subhasta, tunc poni dicuntur sub legali administratione Judicis, qui propterea assumere debet partes boni viri, ac diligentis patris familias, bonique administratoris, cui non competit illa licentia faciendi implicitam donationem, quam facere potest, ac videtur ille, qui voluntariè pro viliori pretio distrahit ejus bona, quorum liberam habet administrationem, ideoque longa differentia dignoscitur, inter unam, & alteram speciem venditionis.

67 Atque si Judex vendere dicitur, vice, ac nomini debitoris, cujus mandatarii, vel administratoris partes gerit, undè propterea volitat per ora Practicorum in hoc proposito illud dicterium, quod factum Judicis reputatur factum Partis, quam ipsemet Judex vel ejus vice, juxta varios stylos, cursor, vel præco, seu tubicina, qui venditionem facit, obligat ad evictionem favore licitatoris; *x* Hinc sequitur, quod iste mandatarius vel administrator, bonam fidem servare debet, vendendo pro justo pretio, quatenus emptores reperiantur, sin minus adjudicando ipsimet creditori; Et per consequens duo exinde resultant; Primò nempè, ut Judex informatus esse debeat de vero, & justo valore, cum sine ista informatione has partes bene explicare non valeat; Et secundo, quod ipse non habeat dictam licentiam remittendi, seu condonandi, ut habet dominus, in voluntaria distractione; Ideoque sicuti dicta minor læsio sufficit in illis venditionibus, quæ fiant per dictos alios legales administratores, ita nulla videtur subesse ratio, cur idem in isto casu dicendum non sit.

Illud quoque requisitum necessarium reputatur, ut subhastatio, præsente, & numerata pecunia fieri debeat, non autem habita fide de pretio, etiam in parte quamvis modica, cujus defectus de stricta juris censura vitiat actum in totum; *y* Id autem intelligendum venit ad limites rationis, cui istud requisitum innixum est, ne scilicet debitor, qui subhastationem patitur, utrique damno, vel periculo adhuc subjectus remaneat, amittendi bona ob insufficientiam licitatoris, & non obtinendi liberationem à debitis, pro quibus subhastatio fiat; Undè propterea, si hæc oblatio, pecunia credita acceptetur à creditoribus, qui licitatoris fidem sequi velint, eumque in debitorem habere, ita liberando debitorem, qui subhastationem patitur, tunc nil id prohibet; Sive quando talis accedat cautela pretii oblati, ut pecuniæ numeratæ æquipolleat, puta cum cedula idonei campsoris, juxta ea quæ habentur in materia Bullæ Baronum, *z* cum vis non consistat in formalitate præcisa, sed in effectu prædicto, ideoque admittitur æquipollens; Quinimò etiam cum ordine directe banco, si tunc ibi aderat pecunia promptè solvibilis. *z 2*. 68

Majori verò oblatori deliberatio facienda est, atque in eo subhastatio perfici dicitur, adeout si, neglecta majori oblatione, deliberatio fiat illi, qui minorem fecerit; actus dicitur invalidus; *a* Quoties tamen major oblatio non contineat tales conditiones, vel alias habeat circumstantias, ex quibus reiici mereatur, adeout, licet apparenter, & in quantitate numerica videatur major, attamen spectato effectu, vel rei substantia deterior potius censenda sit, undè per Judicem reiiciatur, cum tunc penultima remaneat ultima; Ut præsertim contingere solet, quando oblatio pretii non sit in pecunia numerata, sed cum modo incerto, vel minus tuto solutionis, aut ad effectum retinendi seu excomputandi cum se ipso, & quod aliàs juxta stylum Tribunalis, aut juxta Constitutiones Tribunalium reformatorias recipi non debeat; *b* Super hoc autem certa regula generalis statui non potest, cum totum pendeat à singulorum casuum particularibus circumstantiis. 69

Illud item requisitum in hac materia præbere solet ansam disputandi, super hujus subhastationis, ac deliberationis validitate, quod scilicet non adsit excessos, qui in hac materia etiam modicus, de jure vitiat totam exequutionem jam consumatam; *c* Ubi præsertim agatur de subhastatione bonorum stabilium, adeout non agatur de materia dividua, & quantitativa, in qua exerceri valeat illud commendabile arbitrium, quod ab aliquo moderno tempore Signatura adhibere consuevit, ut supra in Rubrica appellationis, ac alibi insinuatum est. 70

Dupliciter autem excessus cadere solet; Vel scilicet in mandato, cujus vigore fiat exequutio; Vel in ipsa exequutione ejusque modo; In mandato scilicet, quia sit ultra summam debitam; Quoties tamen excessus sit clarus, de quo constet ex eisdem actis, secus autem si sit illiquidus, & incertus, sive altioris indaginis; *d* Fortiùs verò ubi deducatur ex novis; quæ in hoc proposito non attenduntur, ut supra in Rubrica sententiæ justificandæ ex actis advertitur. *e* 71

Adeò enim nova non attenduntur, quod si ex eisdem subhastatio validè, & justa censenda sit, ex novis autem injusta detegatur, quia nempè doceatur de satisfactione, vel incompetentia crediti, pro quo exequutio facta est, non exindè sequitur retractatio actus in ipsa re, in præjudicium tertii deliberatarii, sed actio remanet ei, qui subhastationem passus est, contra creditorem, qui pro indebito eam fieri curavit, ad repetitionem pretii accepti, ac etiam pro facti qualitate, ad damna, & interesse; *f* 72

Bene verum, quod venit etiam retractatio actus, atque ipsius rei subhastatæ restitutio, saltem in ratione damnorum, & interesse, quando sit in ejus facultate, quia nempè ipsemet creditor tanquam tertius oblator, fuerit deliberatarius. Vel quod à tertio deliberatario res deliberata sibi cessa fuerit, adeout non intret illa æquitas, vel ratio

quæ

quæ assistit tertio, ne à fide hastæ publicæ elusus remaneat, atque in hoc differt ipse creditor à tertio, quamvis idem tanquam tertius licitari possit. *g*

73 In exequutione autem, non attenditur ille excessus, qui fiat ex parte exequutoris, quoties non adsit in mandato, *h* cum in hoc proposito attendatur factum Judicis & Partis, non autem illud exequutoria nudi facti; Ac propterea consideratur excessus in consumatione, quæ excessivè, ac indebitè fiat, in bonis materialiter divisis, seu alias de sui natura dividuis, ultrà id quod sit debito proportionatum; Ut putà; Pro credito Scutorum mille, fit exequutio super pluribus prædiis inter se distinctis, & separatis, adeout non adsit illa materialis, vel intellectualis connexio, quæ unicitatem inducat per veritatem naturalem, vel per fictionem legalem; Constet autem, quod habita proportione pretii oblati, illud unius tantùm prædii adæquat, ac superat debitum; Tunc enim excessiva dicitur exequutio, ac subhastatio aliorum; *i* Quod pariter in locis montium, vel in censibus, aut in nominibus debitorum, faciliùs procedit, cum sint bona, vel jura de sui natura dividua.

Secus autem si agatur de unica re, vel de unico prædio quod sit longè majoris valoris, quoniam (ut supra agendo de exequutione, advertitur) non tenetur creditor servare illum ordinem, quem lex in tutore vel in prælato, sivè in hærede gravato, aut in alio legali administratore præscripsit, sed eligere potest aliquam rem ex ejus arbitrio, quamvis longè majoris valoris, cum sufficiat ad validitatem actus, ut non adsit excessus in mandato, quodque summa in eo contenta liberetur creditori, reliquum verò deponatur in sacra æde, vel in alio loco destinato, seu consueto depositorum judicialium ad commodum debitoris, qui subhastationem passus est; *l* Licet enim ex quadam non scripta æquitate, iste rigor moderationem recipiat à Judicis officio, vel arbitrio, ut supra; Attamen, id causare potest impedimentum exequutionis faciendæ, vel consumandæ, non autem annullationem, vel retractationem, jam consumatæ.

74 Leges item, vel conditiones, quæ à Judice præscriptæ sint in mandato exequutivo, sivè in decreto de subhastando, vel in altero de deliberando, servari debent pro forma, qua non servata actus corruit, *m* Ut præsertim (pro frequentiori praxi) contingere solet, in depositio vel in modo solvendi pretium cum debitis, & consuetis cautelis, quibus mediantibus, consultum remaneat aliis creditoribus anterioribus, vel potioribus, seu aliis jus habentibus.

75 Quamvis enim apud nostros majores, sub dubio fuerit, an creditores quantitatis, ad quorum instantiam, exequutiones, ac subhastationes fiant bonorum debitoris, teneantur recipere pecunias cum vinculis, quæ per Judicem ex officio, vel licitatores, pro eorum cautela, & indemnitate adiiciantur, super cautione scilicet ab eis præstanda, de restituendo primario emptori in casu evictionis, & molestiarum, & secundario anterioribus, vel potioribus, & de contribuendo cum æqualibus, & ad omne mandatum &c.

Dubitationi ansam præbente regula, quod creditor, qui pecuniam liberam dedit, liberam quoque recipere debet, ideoque non tenetur eam recipere vinculatam; Attamen, ut in sua materia crediti, & debiti advertitur, *n* id rectè procedit in ea solutione, quæ facienda sit à principali debitore, vel à tertio, ex beneficio juris offerendi, non autem in hac specie pecuniæ obventæ ex alienatione pignoris prætorii; Ex ea ratione, quod licet Jus commune non cognoverit hujusmodi cautiones, rectè tamen cognovit, ac providit, ut creditor teneatur se probare omnibus anteriorem; Cumque id videatur impossibilis justificationis, vel saltem nimium difficilis: Hinc meritò prodiit ista cautela, vel praxis, quæ evitari non potest per creditores, qui hanc viam eligant; Sibi remanente actione vel regressu, contra ipsum debitorem, ad quanti interest, pecuniam non esse liberam, ut latiùs in dicta sua sede crediti, & debiti, ac in altera bulla Baronum habetur. *o*

76 Eisdem enim creditoribus expedit, hujusmodi praxim introductam esse, ut facilius, ac promptius inveniantur emptores, qui alias non invenirentur, ob deficientem cautelam evictionis, quam de jure præstare non tenentur creditores ad quorum instantiam venditio fiat; *p*

77 Vel si invenirentur, id tenderet in notabilem diminutionem patrimonii debitoris, cum eorum præjudicio, dum iste defectus cautelæ evictionis, notabilem diminutionem pretii producit in compensationem periculi, cui licitator se exponit, *q* Quoties per legem particularem; (Ut est in Curia Bulla Baronum,) Vel per leges pariter particulares aut stylos Tribunalium (ut est in aliquibus partibus Hispaniæ & in aliis;) Aut per specialem provisionem Principis (ut quandoque in Curia contingit ob chirographa pontificia,) emptor non reddatur tutus, cum liberatione ipsius rei ab omnibus vinculis, quæ transferantur in pretium, dum ista circumstantia non accedente, hasta publica non eximit bona ab hypothecis anterioribus, aliisque vinculis. *r* 78

Et nihilominus, ubi etiam dicta exemptio accedat, adhuc eadem praxis servanda est, ut nos docet in Curia dicta observantia Congregationis Baronum, ac etiam quando accedant dicta chyrographa; Tum ob indemnitatem aliorum creditorum, vel jus habentium, qui tunc incerti sint, Magis verò si sint certi, & se opponant, sed in liberatione pretii non audiantur, puta quia eorum credita, vel gradus sufficientem liquidationem adhuc non habeant; Tum etiam ob indemnitatem ejusdem emptoris, ob plures casus, qui contingere possunt, quo dicta exemptio eis non suffragetur; Vel scilicet ex vitio subreptionis vel obreptionis, aut defectus intentionis, aut non bene servatæ formæ gratiæ specialis, vel legis, quæ hanc exemptionem concedat; Aut ex eo quod molestias, vel evitionem pati valeat ab iis, qui veniant jure dominii diverso ab illo debitoris, & ordinatoris fideicommissi, dum tali respectu ea exemptio præsertim, quæ provenit à Bulla Baronum non suffragatur, ut in ejus sede advertitur; *f* Ideoque ista est bona cautela ad tollendos illos prætextus, sub quibus hujusmodi licitatores pro vilissimo pretio bona subhastata licitari studebant, impunè à rescissione, vel annullatione actus ex capite læsionis, dum ità dicere possent emisse incertam aleam, in qua propterea nimium difficile est læsionem convincere, ut in proposito sponsionum sive emptionis jurium ad vitam, aut bonorum & locorum montium vinculatorum in suis respectivè sedibus habetur, *t* Ita enim sublatus est iste prætextus, dum remanet consultum cum cautione idonea, qua non præstita, tam in Curia, quàm alibi, prudenter moderno tempore adinventum est aliud remedium investiendi pecuniam in loca montium, vel in alia jura cum Principe, vel cum Republica, cum hoc vinculo, ut stent loco cautionis.

Adhuc tamen, non est medicina omninò sufficiens pro totali curatione hujus morbi, eaque non obstante, non improbabiliter, aliqua justi pretii diminutio sequi solet; Idque considerandum est, in proposito regulandi læsionem, quoniam per istam cautelam, consultum esse assecurationi pretii soluti tantum, pro cujus restitutione præstatur cautio, non autem super aliis quæ veniunt sub evictione, nempè totum id quod interest; Et præsertim ob augumentum intrinsecum, quod medio tempore sequatur; Magis verò ob melioramenta, quæ fiant dum non reficiuntur à tertio vendicante, qui non tenetur nisi ad id, in quo res de tempore suæ vendicationis meliorata sit, ad tollendum lucrum de alieno, non autem ad quantum sit impensum, ideoque adhuc subest ratio deficientis cautelæ evictionis, quæ aliquam inducit diminutionem pretii regulanda pro Judicis arbitrio, ex singulorum casuum circumstantiis; Undè propterea evidens videtur error illorum, qui regulas generales ac uniformes in certa quota desuper tradunt, cum non omnium rerum, vel casuum eadem sit conditio, idemque periculum.

Super persona item licitatoris, à Doctoribus disputari 79
solet, ut scilicet esse debeat tertius, non autem ipsemet creditor, ad cujus instantiam subhastatio fiat, quasi quod lex id prohibeat; Verùm improbabilis est hæc dubitatio, probabilius autem in praxi receptum est, ut ipse creditor non prohibeatur, publicè, pajam, ac bona fide licitari tanquam quilibet tertius, cum ejus conditio non debeat esse deterior illa cujuscumque extranei. *u*

Idque adeò verum, ut etiam illud beneficium, quod lex concedit hujusmodi licitatoribus ab hastam publicam, ne subjaceant juri offerendi, quod aliàs competit, ipsi debitori, vel secundis creditoribus; Quoties nullitas subhastationis, istud beneficium cessare non faciat; Sivè illud non tollat alterum beneficium restitutionis in integrum, quod ex capite minoris ætatis, vel ex alio privilegio, seu justa causa concedatur, competat quoque eidem creditori ita licitanti. *x*

Et

Et quamvis, etiam apud Modernos distinctio sit, an sincerè & publicè per se ipsum hunc licitationis actum faciat, vel potius sub nomine alterius, qui deinde ipsum creditorem nominet, vel ei sua jura cedat; Attamen, ut alibi advertitur, *y* id probabile fundamentum habere non videtur; Tunc enim, sub nomine, vel imagine alterius, actus fieri non potest, quando neque per se ipsum fieri valet, ne fraus fiat prohibitioni legis, quodque indirectè sequatur, id quod est directè prohibitum; Secus autem ubi hæc prohibitio cessat, quam lex induxit, eo retento præsuppositio quod ageretur de venditione pignoris conventionalis, quæ in vim sibi attributæ facultatis, directè, ac immediatæ facienda est, per ipsummet creditorem, qui mandatarii, vel administratoris partes, ita gerere dicitur, ideoque justum non est, ut faciat illas emptoris, sivè mediatè, sivè immediatè; Secus autem, ubi agatur de venditione pignoris prætorii, in qua creditor nullam habet administrationem, sed illa est Judicis.

81 Perfecta itaque subhastatione, servatisque iis, quæ de jure, vel de stylo Tribunalis, aut ad formam decreti Judicis servari debent; Non per hoc locus est deliberationi ad favorem majoris oblatoris, ut illicò fortiatur effectum; Sed tam de recepto Curiæ stylo, quam etiam ex Statuto, fit decretum cum termino unius mensis, infrà quem debitor solvendo debitum vel præstando implementum eam impedire potest; 2 Cadente quæstione an novæ oblationes post istum terminum elapsum recipi valeant, vel debeant absque novo decreto, prævia nova citatione, atque verior videtur negativa, cum durante termino recipi valeant,

82 licèt in his, ac similibus non de facili certa regula statui valeat, cum totum pendeat ex stylis, qui varii sunt, & quandoque etiam in eodem Tribunali mutantur; Verius autem videtur, non ad formalitates, sed ad rei substantiam reflecti debeat, an scilicet novæ oblationes damnum & præjudicium contineant, tàm debitoris, quàm creditoris, vel è converso eis profint, ideoque patrimonii debitoris, & consequenter etiam creditorum utilitatem concernant; Ideoque iste finis, vel effectus principaliter attendendus est. *a*

83 Quatenus autem justus oblator non reperiatur, tunc locus sit adjudicationi eidem creditori; Atque ad hunc effectum receptum est, ut præcedere debeat æstimatio, sine qua Judex nescire potest pro qua summa eam facere debeat, nisi agatur de bonis habentibus pretium certum quod civile dicitur; Ea tamen facta deductione, quæ de Tribunalium stylo recepta sit, dum alicubi deducitur sexta, & alibi tertia, vel alia quota. *b*

84 Istam verò deductionem faciendam esse, in facti contingentia dicebam, quando agatur de illis bonis, quæ pretium verè naturale habeant, ideoque non obstante æstimatione, adhuc incertum sit; Secus autem de iis bonis, vel juribus, quæ habeant pretium civile vel quasi, cum tunc non intret illa ratio, quæ in dicta alia bonorum specie cadit.

85 Non sufficit autem decretum, vel mandatum de adjudicando, nisi accedat etiam ipsa adjudicatio, seu exequutio, ob quam abdicatur ab uno dominium bonorum, illudque transfertur in alterum.

86 Prout etiam in adjudicatione procedunt eadem quæ supra de excessu dicta sunt, ut excessiva annulletur in totum. *c*

87 Practicatur autem istud remedium subsidiarium, post scilicet adhibitam alteram viam subhastationum, in quibus justus oblator repertus non sit, aliàs enim invalida reputatur; *d* Nisi facti circumstantiæ aliter suadeant, quod scilicet in concursu universali alicujus patrimonii decocti, universitas creditorum, ad evitandos sumptus, qui in subhastationibus fiunt, magis verò ad evitanda præjudicia, quæ ex illis resultant, ut supra (quod scilicet bona pro vili pretio vendi solent) magis expediens reputaret, ea assignare ipsismet creditoribus, atque inter ipsos, pro eorum ratis, ut vulgò dicitur, bona repartire, ut pluries practicatum vidi.

88 Postquam verò, unus, vel alter deliberationis vel adjudicationis actus jam consumatus est, atque effectum sortitus, adeout bona de facto abdicata sint à debitore, qui erat eorum possessor, & translata in deliberatorium, vel adjudicatarium; Prior autem possessor prætendat actus nullitatem, vel rescissionem, ob non bene servatam formam, sive ratione læsionis, aut ex capite restitutionis in integrum, &c. Et tunc quæstiones cadere solent, super ordine judicii, seu competentia actionis, an scilicet cum ordinario remedio in judicio rescissorio procedendum sit, appellabili, ac terminando per rem judicatam, vel per tres conformes; Vel potius competere valeat etiam summarium, ac extraordinarium remedium possessorium, reintegrandæ, vel retinendæ; Id autem pendet à qualitate nullitatis, vel injustitiæ, an scilicet, sit clara, & notoria, vel potius turbida & altioris indaginis, dum primo casu extraordinarium ac summarium remedium competit; In altero autem secus, sed procedendum est in judicio ordinario; Interim verò extraordinarium remedium possessorium manutentionis, deliberatario; vel adjudicatario, sive ab eo causam habenti competit, ob præsumptionem, quæ assistit justitiæ, ac validitati actus, ob auctoritatem Judicis, donec de contrario doceatur. *e*

Ex eadem distinctione manat decisio alterius quæstio- 89
nis, super fructibus bonorum subhastatorum, vel adjudicatorum medio tempore, in qua deliberatarius, vel adjudicatarius fuerit pacificus possessor; an scilicet, sequuta retractatione actus, respectu ipsorum bonorum, veniat quoque fructuum restitutio, vel potius possessor interim suos fecerit; Siquidem regula assistit possessori, nisi dolus, à lege præsumptus, qui resultat ab enormissima, & excessiva læsione; Sivè clara & notoria nullitas, adeò malam fidem inducat, ut restitutionem quoque fructuum operetur. *f*

Ad hunc autem effectum, pluries in facti contingentia dicere consuevi (licèt quandoque inutiliter, eo quia non haberentur desuper doctrinellæ, undè propterea distinctio, pro meo solito fato, grato tamen, referebatur acumini seu ratiocinio) quod scilicet, erroneum sit, cum generalitate dictæ distinctionis, inter nullitatem claram, vel turbidam procedere, sed quod principaliter reflectendum sit ad qualitatem nullitatis, an scilicet illa proveniat ex ipso facto, in quo possessor quantumvis idiota non sit excusabilis, sed potius præsumendus veniat dolosus, vel culposus; Putà ratione excessus, petendo ultra id quod consequi debeat, idque rectè sciat, adeout justa ignorantia illum non excuset; Sive ratione illius enormissimæ læsionis, quæ pariter in ipso principali doli præsumptionem inducit; Hisque & similibus casibus intret mala fides vera, quæ producat restitutionem fructuum, quamvis non extantium, sed consumptorum; Secus autem ubi nullitas quidem clara sit, atque incontinenti probata, adeout apta reputetur, etiam ad extraordinarium remedium summariissimum manutentionis, juxta distinctionem de qua infra, agendo de judiciis possessoriis, *g* Sed ea proveniat ex subtilitatibus Juris, & ex erroribus Causidicorum, quia nempè deficiant aliquæ citationes, vel deficiat servatio alicujus formæ, vel solemnitatis, adeout verisimiliter id non innotescat ipsi principali deliberatario, vel adjudicatario, qui in bona fide versatus fuerit, opinando quod ejus defensor, omnia benè gesserit, undè propterea interim, de facto, bonæ fidei possessor fuerit; Quamvis etenim regulas generales habeamus, quod paria sunt scire, & scire debere, quodque culpa Procuratoris, ubi præsertim consistat in omittendo, præjudicat principali, qui sibi imputet, cur minus idoneum, minusque diligentem, vel minus fidelem Procuratorem deputaverit; Attamen, isti dicuntur legales rigores, sive legales formalitates, ac superstitiones, aptæ quidem ad annullationem actus, nè in futurum fortiatur effectum, non autem ad producendum hunc effectum de facto in animo possessoris, qui revera in bona fide interim versatus fuerit, atque fructus ex bonis, tanquam propriis perceperit, & consumpserit.

Potissimè verò, quia frequenter contingere solet, quod 90
nullitas proveniat à fraude, vel à malitia alterius Partis, per subreptionem scilicet, sive occultationem alicujus citationis, vel alterius actus substantialis, quod est facile, præsertim in Curia, ob illum stylum, qui mihi nunquam placuit, sed omninò damnabilis semper visus est, non ordinandi scilicet processus in voluminibus benè ordinatis, & chartulatis, atque ita consutis vel compaginatis per speciem prothocolli, ut ex ejus oculari inspectione, illicò dignosci valeat alteratio, seu malitiosa subtractio alicujus citationis, vel decreti, dum citationes retinentur in filzis, in illisimet parvis pagellis, in quibus Procuratores eas faciunt, atque in earum calce, vel dorso, adnotantur, tam exequutio, quam decretum, quod desuper fiat; Undè propterea, cum omnibus hujusmodi filzas perquirere volentibus publicè pateant, ita nimium de facili practicabilis est ista fraus; Ac etiam quia, ubi nolimus præsumere delictum, adhuc id sequi solet à casu, cum hujusmodi parvi

sche-

ſchedulæ de facili perire, vel cum aliis confundi ſoleant; Sive quòd Notariorum Subſtituti, qui aliquando inexperti, vel negligentes juvenes eſſe ſolent, negligant extendere decretum, quod deſuper neceſſarium eſſet; Quamvis enim provideatur omnibus hujuſmodi inconvenientibus, ac aliis per Apoſtolicas Conſtitutiones, illam præſertim Pauli V. ſuper reformatione Tribunalium, cum qua tanquam ultima proceditur, ac etiam per decreta, ſeu proviſiones Congregationis ſuper eadem Tribunalium reformatione, cujus mentio in *Relatione Curiæ* habita eſt, demandando regiſtra citationum, & actorum, ut ita in codices, ſeu prothocollos redigantur. Et quando id exactè, ac diligenter ſervaretur, eſſet optima, & ſufficiens proviſio; Attamen punctus eſt, quod non ſemper id ſervatur, imò frequenter negligitur. Ideoque ubi etiam hujuſmodi conſiderationes, ſufficientes reputandæ non ſint, ad evitandos legales rigores circa invaliditatem actus, ejuſque retractationem, ſuper qua etiam diſcretè, & cum eiſdem conſiderationibus procedi deberet, non autem pragmatico ac inſipido more, ſive judaicè generaliter, ac mordicus procedendo cum generalitatibus, non diſtinguendum caſum à caſu. Adhuc tamen, id nullatenus recipiendum videtur ad hunc effectum obligandi ad reſtitutionem fructuũ interim preceptorum, & conſumptorum, dum ex alibi pluries inſinuatis, & præſertim *diſcurſu præcedenti*, ad hunc effectum, neceſſaria non eſt bona fides poſitiva, ſed ſufficit media quod ſcilicet abſit mala poſitiva.

Demùm quoad tertiam ſupradiſtinctam ſpeciem exequutionis, cum gladio ſpirituali potius, quàm temporali, quod ſcilicèt, ob impracticabilitatem aliarum ſpecierum, de quibus ſupra, exequutionis ſcilicèt perſonalis, & realis, ad iſtam ſpiritualem convolare oporteat, per cenſuras. (Et quæ ſpecies exequutionis, pro uſu loquendi Curiæ declaratoria dicitur;) contumaces, & nolentes parere rei judicatæ, ejuſque exequtionem pati, coguntur per cenſuras. Cum ea diſtinctione alibi inſinuata, quod ſcilicèt, ubi agitur de Capitulis, vel Collegiis, ſive Communitatibus, aliiſque corporibus univerſalibus, cum quibus non eſt practicabilis cenſura perſonalis excommunicationis, adhibentur aliæ duæ ſpecies, ſuſpenſionis, & interdicti. Altera verò perſonalis excommunicationis, quæ eſt omnium gravior, atque animam quoque afficit, non datur niſi contra perſonas ſingulares, tàm in cauſis particularibus, quàm etiam in communitativis, ſeu univerſalibus, reſpectum illorum capitularium, vel collegialium, qui convincantur contumaces, ac rebelles, atque ſint cauſa quod corpus collegitivum, vel capitulare non pareat. *b*

Quando itaque agitur de cauſis prophanis. Putà, pro credito pecuniario, ſeu pro alio merè temporali implemento, tunc ignarum præſertim exterum vulgus, quod ignorando ſtylos, obloquitur ſine fundamento, ſcandalum concipere ſolet, quod ob non ſolutionem debiti pecuniarii, vel ob aliud ſimile non implementum prophanum, adhibeantur hæc arma ſeu remedia ſpiritualia, illud præſertim gravis excommunicationis, quod animam quoque afficit. Undè propterèa aliqui exteri ſatyrici ſcriptores, qui ex malignitate, frequentius autem ex ignorantia, ac verè neſciendo quid dicant, redarguere ſatagunt hujuſmodi ſtylum, magnum habent plauſum apud ignarum vulgus, quod ſatyram nimium guſtare ſolet. Attamen reverà eſt claræ ignorantiæ effectus, quoniam, ut alibi advertitur, ad ſenſum Canonum, quorum diſpoſitio clarius innovata eſt per Concilium Tridentinum, ad hoc remedium non devenitur niſi in ſubſidium, quando alia duo practicabilia non ſunt. Ut præſertim contingit cum ſæcularibus extrà temporalem ditionem Eccleſiæ, vel etiam cum eccleſiaſticis ultra montes, vel etiam intra, quando ob directos, vel indirectos recurſus ad Magiſtratus ſæculares, ſive ratione potentiæ propriæ, aut alienæ protectionis, aliis ſpeciebus exequutionum de facto præſtatur impedimentum. Id enim redolet contumaciam, ac rebellionem, cum peccato, ideoque ſpirituale remedium adhibendum eſt, cum aliud non ſuperſit, tanquam per ſpeciem defenſionis propriæ juriſdictionis, & poteſtatis, adeout quandoque, etiam in forma ſummaria, & extrajudicialia, nullo juris ordine ſervato, ad hujuſmodi impedimenta compeſcenda illud adhiberi valeat. Ejuſque potiſſima cauſa eſt ipſa peccaminoſa rebellio & inobedientia, Ac propterèa intrat dilemma, quod. Aut ille qui ſolvere, vel aliud implementum præſtare tenetur in exequutionem judicari, perſeverando in contumacia non comparet, ſuaſque excuſationes non deducit. Et tunc clarum remanet crimen contumaciæ, ac rebellionis, quod punitione dignum eſt, cum hujuſmodi ſubſidiariis pœnis ſpiritualibus. Aut comparet, juſtaſque deducit cauſas excuſationis non implementi ratione paupertatis, vel impedimenti non affectati, quod citra ejus culpam, ab alio recipiat, adeout ipſe purget propriam contumaciam, ejuſque crimen excuſet, & tunc iſtud remedium non adhibetur, ideoque eſt ſolum effectus criminoſæ, & peccaminoſæ contumaciæ ac rebellionis. *i*

Ad hoc autem, ut ad iſtud remedium deveniri poſſit, requiritur contumacia vera, & non ſufficit ficta, ideoque exequutoriales, ſeu mandatum de parendo, notificari debent perſonaliter, ut ita certa, & inexcuſabilis ſit notitia; *l* Cum enim agatur de pœna in ſpiritualibus graviſſima & ordinaria, atquè præſertim cenſura major excommunicationis afficiat animam, vulnere læthali. Hinc proindè dandum eſt peccatum tale, quod tanquam grave delictum, iſtam gravem pœnam mereatur.

Atque, ut contumacia ſit magis vera, & inexcuſabilis, ſervantur etiam quatuor termini, quorum formulæ per Practicos dantur, quibus ſervatis, & non aliàs, ad declaratorias devenitur, cum aliquo juſto ſpatio, inter unum, & alium terminum. *m*

Adhuc tamen, quandoque, etiam ſine hujuſmodi citatione perſonalis, ſed prædicta, ad iſtud remedium deveniri ſolet. Quando ſcilicet, ex vero, vel præſumpto impedimento ejus, qui citandus eſt, ſequi non poteſt citatio perſonalis. Vel ſcilicet ob latitationem. Vel quia ad eum tu tus non pateat acceſſus; Sive quod à Magiſtratibus ſæcularibus, vel ab alia potentiali manu, impedimenta præſtentur, nè citationis perſonalis exequutio ſequatur, cum tunc habenda ſit pro jam ſequuta, ut etiam ſupra in rubrica citationis, & in altera recurſuum, ac alibi advertitur. *n*

Potiſſimè verò, ubi non agitur de cenſuris, ad quas deveniatur pro non ſolutione debiti contracti in Urbe, vel pro non ſolutione penſionis ſtatuto tempore, dum iſto caſu, debitor potuit obliviſci ſuæ obligationis, ſive credere, vel ſperare patientiam, vel benevolentiam creditoris, aut aliquod juſtum impedimentum habere, undè propterèa, quando non verificetur affectatum, & culpoſum impedimentum, tunc aſperum videtur, ut ad cenſuras, præſertim ad excommunicationem, ſine alia monitione, vel citatione perſonali deveniatur, ut practicari ſolet pro debitis contractus in Urbe, cum ſola citatione in eadem Urbe per diligentias, juxta ſtylum, qui aliis ſpeciebus exequutionis à probabili ratione alienus non eſt, ſed pro iſta ſpecie deberet magis circumſpectè practicari. Sed agatur de declaratoria pro exequutione, ac obſervantia rei judicatæ, de qua proprie in præſenti agitur, quoniam ob diuturnam litem à victo ſubſtentatam, frequentiùs per tres conformes, & quandoque etiam per quartam, & quintam inſtantiam, jam rectè conſcius eſt, cum ſcientia inexcuſabili, illius implementi, quod præſtare tenetur, ideoque non præſtando, dicitur eſſe jam in culpa & delicto.

Niſi aliqua accedat juſta excuſatio, vel exceptio modificativa, & apta impedire quoque exequutione rei judicatæ, juxta illas exceptiones modificativas, de quibus agitur *diſc. ſequenti*. Et præſertim (pro frequentiori praxi) quando poſt rem judicatam, deveniatur ad aliquam tranſactionem, quæ tamen præter conſuetum ejus effectum non inducat extinctionem litis, ac jurium, & actorum ob ejus nullitatem, vel reſolutionem, adeout ea non obſtante, integrum ſit victori petere rei judicatæ exequutionem, quoniam non per hoc deveniri poteſt pro paritione exequtorialium anteà relaxatarum, & notificatarum, ad declaratorias, ratione contumaciæ, ac inobedientiæ, cum ab his excuſet tranſactio, quamvis invalida, vel imperfecta. Ideoque nova monitio requiritur ad contumaciam contrahendam. *o*

Deſideratur etiam liquidatio ejus quod adimplendum eſt, cum illiquidis non detur mora, ſine qua non verificatur contumacia, vel inobedientia. *p* Quoties tamen agatur de implemento, quod conſiſtat in quantitate, ſive in talibus ſpeciebus, ut in his quoque liquidatio deſideretur; Secus autem ubi agatur de præſtatione facti; Ut putà (exemplificando in iis quæ contingunt frequentiùs in praxi) in cauſis ſcilicet beneficialibus, ſi non paritio conſiſtat in non admittendo proviſum de beneficio ad formam exequtorialium, ſeu mandati de immittendo; Tunc etenim nulla liquidatio deſideranda eſt, cum agatur de præſtatione facti per ſolam patientiam, atque abſtinendo ab impedimentis. Si verò ſequuta paritione ſuper ipſo beneficio, agatur de reſtitutione fructuum lite pendente, ſive de alia refectione damnorum, & intereſſe, tunc requiritur liquidatio. Quoties tamen iſta ex facti circumſtantiis haberi non debeat pro facta in odium impedientis, ſive quod apud illum, qui adimplere tenetur ſupponenda ſit tanquam certa & notoria, adeout deſiderare liquidationem, ſit ſolum color quæſitus, pro fomento calumniarum, & protractionum, Putà (ex. gr.): Capitulum ſe oppoſuit proviſo de canonicatu, vel alio beneficio capitulari, ſub prætextu alicujus defectus qualitatum, ad formam ejus Statutorum, vel privilegiorum. Sive ſub prætextu, quod, non ad Papam, ſed ad ipſum Capitulum, proviſio pertineret, undè propterèa, ſuccumbendo tenetur proviſo præſtare omnes fructus, ac diſtributiones, quas ille proviſus percepiſſet, ſi impedimentum ſibi præſtitum non fuiſſet, etiam diſtributiones verè quotidianas ratione ſervitutũ, in ratione damnorum, & intereſſe; *q* Iſto etenim caſu, opus non eſt expectare liquidationem aliundè, dum ipſum Capitulum jam illam habet apud ſe notoriam; Tum in libris capitularibus ſingulorum annorum vel menſium; Tum etiam quia, apud ſingulos capitulares, id notorium eſt, dum ſinguli ſciunt quantum ipſi perceperunt, & conſequenter eſt affectata oppoſitio.

Item iſtud requiſitum liquidationis, deſideratur, vel reputatur ſufficiens, ad impediendam declaratoriam, quando ille qui parere tenetur, comparet, atque de illa opponit, ſe promptum exhibendo paritioni, atque ad eam ſe obligando. Secùs autem ſi ſit contumax, quoniam tunc decerni poteſt declaratoria, tanquam pro non paritione circa ipſam non præſtationem in genere. *f*

Prout etiam, ſervatio quatuor terminorum, procedit quando paritio conſiſtat in omittendo. Atque tunc iſti termini ſervari debent cum moderato ſpatio inter unum & alterum juxtà ſtylum jam notorium apud Notarios; Secus autem ubi non paritio conſiſtat in committendo, adeout contumacia reſultet potius ex factis, quam ex negligentia, continuando ſcilicet in iis actibus, quos victus facere non poteſt; Sive quod expreſsè, poſtquam monitus eſt, ſe declaraverit nolle parere, cum tunc non ſit ulterius expectandus.

Dantur autem declaratoriæ, non ſolum contra perſonas, vel contrà univerſitates ſæculares, ſed etiam contrà perſonas, & univerſitates eccleſiaſticas, cum quibus frequentius id practicari ſolet, nempe cum Capitulis Cathedralium, vel Collegiatarum, vel Monaſterialium ultra montes, eo quia ibi practicabiles de facto non ſunt aliæ duæ ſpecies exequutionis; Quinimo facilius cum perſonis vel univerſitatibus eccleſiaſticis, cum diſtinctione de qua ſupra; *u* Atque non ſolùm ob inobedientiam ipſorum, ſed etiam eorum miniſtrorum, vel dependentium. *x* Quo enim magis ſunt eccleſiaſtici, eo magis criminoſa, & ſcandaloſa eſt inobedientia.

Non poteſt tamen ad declaratoriam deveniri per Judices exequutores de partibus, qui in literis exequtorialibus deputati ſunt, quoniam iſtorum juriſdictio, conſiſtit in iis, quæ nudi facti ſunt, circa conſumationem aliarum ſpecierum exequutionis, non autem circa iſtam, dum ejus partes ſolùm ſunt in exequutione citationis, ejuſque notificatione; *y* Quare manifeſtus eſt error, punitione quoque dignus, illorum exequutorum de partibus, non ſolùm ſpecialium, ſed etiam illorum, qui ſub genere perſonarum in eccleſiaſtica dignitate exiſtentium, deputatur, dum aſſumendo munus delegati Apoſtolici, ad cenſuras procedunt. Et quod pejus eſt, non ſolum id agunt quando agatur de formalibus exequtorialibus, ſed etiam ubi de ſimplicibus monitoriis Auditoris Cameræ, vel de inhibitionibus Rotalibus, ac de illis expeditionibus, quę in ſubſtantia aliud non important, niſi ſimplicem citationem. *z*

Et quoniam illi, qui factis non parere ſatagunt, verbis autem id agere curant, ad evitandam contumaciam, atque ut ità in longum protrahant, ac impediant, nè ad iſtam ſpeciem exequutionis deveniatur, comparendo, aliquos verbales obedientiæ actus faciunt; Hinc proindè quæſtiones frequenter intrant, an & quando dicatur ſufficienter paritum, necnè. Vel ſcilicet quia agatur de obedientia ſucceſſiva, undè propterèa non ſufficiat ſemel paruiſſe. *a* Vel quia paritum ſit circa ipſam rem principalem, puta admittendo proviſum ad poſſeſſionem beneficii, ſive patiendo, ut victor obtineat rem quæ erat in controverſia, ſed non pareatur circa fructus, vel circa expenſas, ſi exequutoriales id quoque contineant, *b* cum ſimilibus.

Majores autem quæſtiones cadunt, ſuper modo paritionis, an ſcilicet, & quando ſufficiat verbalis, quæ regulariter ſufficit in incorporalibus, ac juriſdictionalibus, vel requiratur etiam realis, ut requiritur in corporalibus; *c* Sive, an ille, qui fecit declarationem verbalem parendi, habeat, necnè, mandatum ſufficiens quod debet eſſe ſpeciale; *d* Vel an verbalis declaratio ſuper paritione ſit pura & ſincera, vel potiùs æquivoca & captioſa, cum iſta contumaciam potius augeat, & comprobet, *e* cum ſimilibus, ſuper quibus non de facili ſtatui poteſt regula certa & generalis, cum totum pendeat ex facti qualitate, ac ſingulorum caſuum circumſtantiis.

Diſputari quoque ſolet, ſuper onere probandi paritionis affirmativam, vel negativam, cui ſcilicet incumbat. Atque intrat diſtinctio, inter actus poſitivos, & negativos; *f* Sed pariter juxta diverſas facti circumſtantias, id intelligendum eſt; Spectato principaliter fine vel affectu, ſive rei ſubſtantia potiùs, quam verborum formalitate.

Adhibito demum iſto remedio, eoque non proficiente, adeout inobedientes, cenſuras ſubſtineant, eiſque non obſtantibus, in contumacia, vel inobedientia perſeverent. Tunc devenitur ad aggravatoriam. *g* Eaque etiam non proficiente, implorari ſolet brachium ſæculare, *h* vel adhiberi illud Sacræ Inquiſitionis, ob ſuſpicionem, quod malè ſentiatur de fide, ob longam inſordeſcentiam in cenſuris, earumque contemptu. Verùm & id pariter certam non habet regulam, ſed in ſingulis caſibus ea pendet ex eorum circumſtantiis, ob quas aliquando congruit adhibere leges prudentiales, ad majora inconvenientia evitanda.

a Ottob. *dec.* 98. Gregor. *deciſ.* 492. *tit. de credit. diſc.* 92.
b *tit. de uſur. diſc.* 42. *num.* 6. & 7.
c *ibid.* & apud Peutinger. *deciſ.* 329.
d Ridolphin. *in prax. par.* 1. *cap.* 8. *num.* 32.
e Ridolphin. *par.* 1. *cap.* 5. *num.* 46. & *ſeqq.*
f *tit. de juriſdict. diſc.* 58. & 94. & *infra occaſione rei litigioſæ.*
g *in relatione Curiæ diſc.* 2. & *alibi*,
h *tit. de credito diſc.* 37. *tit. de fideic. diſcur.* 145. & 161. & *alibi pluries*, i *tit. de hæred. diſc.* 21. & 22.
l *infra agendo de tertio diſc.* 42. m *tit. de hæred. diſc.* 18. & 28. & *tit. de credito diſcur.* 40.
n *deciſ.* 182. *par.* 10. *recent.* Salgad. *in labyrint. par.* 1. *cap.* 11. *ſæpè ſub tit. de credito & alibi*. o *tit. de hærede diſc.* 21. & 22. p *ſupra diſc.* 9. & 17.
q *tit. de fideicommiſſ. diſc.* 173. & *ſeqq. tit. de feud. diſc.* 49. & *ſæpius*. r Gregor. *dec.* 22. Ridolphin. *par.* 2. *cap.* 9. *ex num.* 12. *deciſ.* 381. *par.* 12. *rec.* & *paſſim*.
f Franch. *dec.* 261. *dec.* 585. *par.* 5. *rec. dec.* 174. *par.* 11. *rec.* & *ſæpius*, & *ſupra diſc.* 17 t *tit. de fideicommiſſ. diſc.* 195. & *ſæpius*. u *ſupra lit. R.*
x *tit. de dote diſc.* 166. *num.* 76.
y *l. fin. Cod. de litigioſ. lib.* 7. *tit. de Alien. diſc.* 40.
z Merlin. *dec.* 847. *dec.* 177. *nu.* 20. apud Poſth. *de ſubhaſt.* add. ad Buratt. *dec.* 166. *dec.* 381. *par.* 12. *rec.*
a Gait. *de cred. cap.* 2. *tit.* 3. *num.* 652.
b *ſuper lit. Z. tit. de alienat. & contract. diſc.* 40.
c *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.*
d *tit. de benefic. diſc.* 92.
e Bich. *dec.* 463. *repetit. dec.* 182. *par.* 11. *rec.* & *habetur dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.*
f *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.* g *tit. de credito diſ.* 35.
h *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.*
i *ſupra diſc.* 13. l *tit. de Regal. diſc.* 115. & 129. & *tit. de empt. & vendit. diſc.* 13. & 42.
m *ubi ſupra*, & *tit. de uſur. diſc.* 5.
n *dicto diſc.* 13. *de empt. & tit. de uſur. diſc.* 7.
o *dicto diſc.* 115. & 129. *de Regal.*
p Duran. *dec.* 364. Buratt. *dec.* 627. & 917.
q *proximè ſupra* Buratt. & add. *deciſ.* 166. & 450. Royas *deciſ.* 209. r *ſupra diſc.* 23. *In tit. de alien. & contract. diſc.* 28. *Et tit. de dote diſc.* 159.
f add. ad Buratt. *dicta deciſ.* 450.
t *tit. de feud. diſc.* 1. & *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.*
u *iidem de quibus ſupra lit. B.*: *Et tit. de Regal. diſc.* 29.
x *ubi ſupra*, & *tit. de credito diſc.* 35.
y *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.* Sperell. *dec.* 7.
z *proximè ſuprà*, a *proximè ſupra* Buratt. & add. *deciſ.* 266. *dec.* 13. & 14. poſt Merlin. *de pignor.*
b *dicto diſc.* 40. *de alien. & contract.*
c Rovit. *in Rubr. & pragm.* 1. *de inſtant. cauſ. non reſtauran. & dec.* 74. *dec.* 36. poſt Merlin. *de pignor.*
d *ſupra diſc.* 12. e *eod. diſc.* 12. f *tit. de credito diſc.* 58.
g *ibid. & tit. de hærede diſ.* 17. & *tit. de fideicommiſſ. & alibi.*

h *in-*

h *infra disc.* 44. i *supra disc.* 15. & *infra eod. disc.* 44.
l *titul. de succes. ab intestat. in supplemento in Eugubina.*
m *supra disc.* 21. n *In relatione Curiæ discur.* 32. & *tit. de jurisdict. disc.* 2. o Buratt. *dec.* 170. Rovit. *pragm.* 1. *de citat.* add. ad Vestr. *lib.* 2. *cap.* 2. p *tit. de feud. dis.* 77.
q Cæs. de Graff. *decis.* 10. *de sent. & re jud. dec.* 362. *nu.* 5. *p.* 13, *rec.* Cavaler. *dec.* 62. & 290.
r *tit. Miscellan. Eccles. lib.* 14. *disc.* 22.
s *tit. de credito pluries*, t *In relatione Curiæ disc.* 29.
u *decis.* 161. *par.* 6. *rec. dec.* 162. & 197. post Zacch. *de obl. de Marin. resol.* 58. *lib.* 1. Salgad. *in labyrint. par.* 1. *cap.* 17.
x *locis citatis*, y Bich. *decis.* 149. & *insinuatur tit. de feud. discurs.* 56. z *tit. de cred. disc.* 126. & *supra lit. V.*
a *dicto disc.* 126. *de credit.* b *eod. disc.* 126.
c *eod. disc.* 126. & *tit. de feud. disc.* 63. & *seqq. ad materiam Bullæ*, d *dicto tit. de feud. disc.* 73. & *seqq.*
e *tit. de dote discurs.* 87. & 145. & *titul. de credito pluries*, f *dicto disc.* 145.
g Duran. *decis.* 1. Gregor. & add. *dec.* 353. Bich. *dec.* 485. Salgad. *in labyr. p.* 1. *c.* 22. h *talis est quotidiana praxis.*
i Duran. *dec.* 373. Cavaler. *dec.* 292. Ridolphin. *in prax. p.* 1. *cap.* 14. *ex n.* 112. l *decis.* 64. *par.* 11. *rec.*
m *dec.* 71. post Merlin. *de pign.* Ridolphin. *par.* 1. *cap.* 15. *ex nu.* 98. n *dec.* 273. post Zacch. *de obl. cam. dec.* 63. post Merlin. *de pign.* Ridolphin. *p.* 1. *c.* 15. *n.* 139. & *seqq.*
o *tit. de feud. disc.* 73. *cum plur. seqq.* p *supra disc.* 33.
p 2. *dicta dec.* 263. post Zacch. *de obl. cam.* add. ad Burat. *decis.* 96. Posth. *de subhast. inspect.* 47. *Romana fideicommissi de Albertinis* 23. *Junii* 1662. *coram Bevilaqua.*
q *tit. de Regal. disc.* 18.
r Royas *dec.* 246. *dec.* 113. *p.* 7. *recentior.* Posth. *de subhast. qu.* 147. Bich. *dec.* 95. *num.* 35. & 179. *num.* 13.
s Posth. *de subhast. inspect.* 49. Buratt. & add. *decision.* 96.
t Bich. *decis.* 609. u *tit. de empt. & vendit. disc.* 16. & 28.
x Duran. *dec.* 445. & *sæpius*. y Bich. *dec.* 149. Duran. *dec.* 257. Royas *dec.* 185. Gregor. & add. *dec.* 23.
z *titul. de feud. disc.* 83. & *seqq. de credito. disc.* 126.
z 2. Otthob. *dec.* 226. *num.* 23. & *seqq.*
a Burat. *dec.* 891. *dec.* 113. *par.* 8. *rec. dec.* 196. *nu.* 7. *par.* 13. & *sæpius*. b *Ibid. & in Constitutione Paul. V. super reformatione Tribunalium.*
c *dec.* 322. *par.* 12. *rec. in principio* Dunozet. *decis.* 962. & *passim.* d Otthob. *dec.* 226. *dec.* 197. & 198. post Zacch.
e *supra disc.* 36. f *supra disc.* 38.
g *lib.* 7. *tit. de empt. disc.* 31.
h Ridolphin. *dicta par.* 1. *cap.* 15. *n.* 96. *ubi plures cumulat.*
i Merlin. *decis.* 288. *num.* 6.
l Burat. *decis.* 49. Celf. *dec.* 95. *dec.* 264. *par.* 11. *rec.*
m *dec.* 84. & 87. apud Merlin. *de pignor* Royas *dec.* 185.
n *lib.* 8. *de cred. disc.* 53. & 54. o *Ibidem.*
p Mangil. *de evict. qu.* 44. Thomat. *decis.* 81. Olea *de cess. jur. tit.* 5. *qu.* 13. Merlin. *de pignor. lib.* 4. *qu.* 101.
q *supra disc.* 33.
r Olea *ubi supra tit.* 4. *qu.* 2. Fontanel. *claus.* 5. *gl.* 8. *p.* 7. *ex num.* 40. Amat. *resol.* 11. Staib. *resol.* 5. & 115. Carleval. *de Judic. lib.* 1. *tit.* 3. *disp.* 22. s *tit. de feud. disc.* 73. & *seq.*
t *lib.* 2. *de Regal. disc.* 30. u *lib.* 7. *de empt. disc.* 31.
x *dicto disc.* 31. *de emptione*. y *dicto disc.* 38.
z Ridolphin. *dicta p.* 1. *cap.* 15. *ex nu.* 118. Royas *dec.* 177.
a Buratt. & add. *dec.* 786. Ridolphin. *ubi supra n nu.* 123.
b add. ad Buratt. *decis.* 96. Posth. *de subhast. inspect.* 47.
c Cavaler. *dec.* 84. *dec.* 94. *par.* 11.
d Posth. *de subhast. insp.* 45. *della dec.* 64. 9. 11.
e *dec.* 197. & 198. post Zacch. *de obl. cam.* Otthob. *dec.* 226.
f Buratt. *dec.* 227. *plenè dec.* 141. *par.* 9. *rec.*
g *infra disc.* 44. h *lib.* 14. *annot. ad Consil.* 48.
i *dicto disc.* 43. l Burat. *dec.* 176. Ridolphin. *part.* 1. *cap.* 14. *à num.* 237.
m Buratt. & add. *dec.* 17. *dec.* 148. *par.* 10. *dec.* 299. *par.* 7.
n *supra disc.* 9. & 19. Bich. *dec.* 446. *Leodien. Abbatissatus* 8. *Aprilis*, & 20. *Junii* 1644. *coram Ghislerio.*
o *lib.* 14. *in Miscellan. disc.* 5. & 18.
p add. ad Buratt. *disc.* 17. Otthob. *dec.* 174. *dec.* 12. *par.* 21.
q Royas *decis.* 173.
r *dec.* 354. *par.* 6. *dec.* 90. *par.* 7. Dunozett. *decis.* 711.
s add. ad Burat. *dec.* 17. 545. & 947. Otthob. *dicta dis.* 175.
t Bich. *dec.* 436. & 623. *dec.* 376. *par.* 11.
u *supra nu.* 91. & *dec.* 227. *par.* 10. Otthob. *dec.* 75.
x Bich. *dec.* 383. y *decis.* 35. *par.* 11.
z *advertitur etiam in relatione Curiæ disc.* 34.
a Rot. *dec.* 376. *par.* 11. *Cæsaraugustana de Case* 17. *Januarii* 1641. *coram Ghislerio*. b Gregor. *dec.* 36. & 50. Buratt. *dec.* 947. *dec.* 347. *par.* 10.
c Seraphin. *decis.* 754. Buratt. *decis.* 321. *decis.* 374. *par.* 10. *decis.* 12. *par.* 11. d *decis.* 220. *part.* 10
e Otthob. *decis.* 174. Bich. *dec.* 397.
f Buratt. & add. *decis.* 17. 52. 933. & 937. Rot. *decis.* 90. 166. & 211. *part.* 7.
g Buratt. & add. *dec.* 710. *dec.* 299. *n.* 3. *par.* 7. *dec.* 241. *p.* 10.
h *Cæsaraugustana parochialis de Maella* 19. *Junii* 1643. *coram Ghislerio.*

SUMMARIUM.

1 DE cautella Angeli; Et quando Chartæ, seu inhibitiones dotales attendantur pro impedienda exequutione.
2 De casu quo dicta cautela non suffragatur ratione contractus simulati.
3 Congregatio reformationis quid providerit in ordine ad subhastationem, & deliberationem.

ANNOT. AD DISC. XL.

SUper eo quod concernit cautelam *Angeli* circa exequ- 1
tionem faciendam contra tertium sive contra uxorem debitoris profitentem possidere bona viri pro dotis cautela, obtinendo desuper ut vulgò dicitur, chartam dotalem, cum hæc frequentius continere soleant fraudes, & calumnias, ad impediendum tunc exequutionem ad effectum ut interim donec creditor curat obtinere declarationem non afficere, interim bona occultentur, vel distrahantur. Hinc morbo huic in Curia nimium grassanti adhibui medicinam enunciatam *disc.* 45. eodem titulo occasione agendi de attentatis, quod scilicèt hujusmodi cautelæ ubi agitur, de bonis mobilibus, vel se moventibus, vel de fructibus pendentibus, vel similibus, quibus eadem congruat ratio occupationis, vel dissipationis non impediant exequutionem ad effectum tamen deterribendi bona, & relinquendi penes illum, qui se faciat tertium possessorem sub obligatione exhibendi ad omne mandatum Judicis, quando judicaretur cautelam non justificari, ita namque in casu non justificationis duo resultant effectus, unus nempè jam dictus impediendi occultationem, vel dissipationem, & alter quod ex tunc bona dicuntur posita sub exequutione, atque effecta pignoris prætorii, & comperii, quod fuerit opportuna medicina, dum pènè incredibile est, quam notabiliter imminutus fuerit numerus hujusmodi cautelarum *Angeli*, & chartarum dotalium, vel similium subterfugiorum.

In proposito item dictæ cautelæ *Angeli*, cum quidam 2
qualificatus Prælatus suppellectilem habens notabilis valoris, & qui creditores ex causa pensionum non ex impotentia, sed ob aliquas prætensiones impedire, ac defatigare satagebat ad effectum impediendi in dictis suppellectilibus exequutionem relaxatorum mandatorum, curasset obtineri in eis inhibitionem dictæ cautelæ per quemdam ejus nepotem absentem, qui se faciebat tertium possessorem ex titulo venditionis per Patruum sibi factæ, censui illam afficere non debere, ob circumstantiam continuationis in possessione, & alteram conjunctionis sanguinis cum absentia emptoris, & cum evidenti causa simulandi, ideoque habui actum pro patenter simulato.

Quoverò ad subhastationem, & deliberationem bono- 3
rum positorum sub exequutione, seu pignore prætorio, de quibus etiam in hoc discursu agitur, curavi quod Congregatio reformationis, ederet decretum approbativum eorum quæ habentur in discursu 40. cujus decreti tenor est videlicet.

Nono, cùm sicuti in multis consultum est indemnitati creditorum, adversùs calumnias, & subterfugia debitorum, ita congruat consulere debitoribus, ne à creditoribus suffocentur, atque pro modica summa ingentem suorum bonorum stabilium jacturam pati rogantur; Idcircò Congregatio decrevit, quod in subhastationibus imposterum faciendis in quocumque Tribunali, & Curia, etiam Ecclesiastica, & cum personis Ecclesiasticis, serventur Statutum, & Praxis fori Capitolini modo, quo sequitur tantum, & non aliàs, hoc est, ut facta exequutione bonorum, vel Jurium, seu alias illis positis sub exequutione, adeout effecta sint pignoris prætorii, Judex ad instructionem ejus animi, tanquam per summariam informationem, & cognitionem à Perito de consensu Partium; alias ex officio eligunt se informet de ipsorum bonorum justo valore, tunc in loco currenti, & verisimili, & quantum communi judiciores justo pretio vendi possent, deindeque eadem bona, vel jura mandet subhastari, & quatenus non reperiantur oblatores pro summa, quæ dictum valorem æstimatum adæquet, dempta tertia parte, tunc adjudicet creditori, vel creditoribus, pro rata crediti, pro dicta tertia parte minus, quæ cedat ad commodum creditorum, concedendo Debitori unius anni terminum à die adjudicationis decurren. ad reluendum.

Cumque Congregatio erecta sit super reformatione tribunalium Urbis, ideoque ejus resolutiones non egrediantur ejusdem Urbis restrictum, idcircò me consulente Sanctissimus illud extendit ad universum Statum Ecclesiasticum, cum aliquibus declarationibus à me adjectis videlicet.

Ut autem præfatum Decretum super subhastationis benè observetur, ac practicetur, & quantum fieri potest, occasione dubitationum, vel calumniarum, & præjudiciorum tollantur, idem Sanctissimus mandavit addi sequentes declarationes.

Primo, quod in electione unius, vel plurium Peritorum, prout bonorum subhastandorum qualitas exiget, pro eorum æstimatione facienda, nullæ admittantur moræ, vel subterfugia, sed ubi in brevi termino, qui cum unica monitione præfinitus erit, Partes non elegerint de consensu unum peritum in qualibet bonorum specie, tunc illum eligat Judex ex Officio, & non admittatur quæcunque exceptio, vel appellatio, aut aliud remedium, quod impediat processum ad ulteriora.

Secundo, quod, tam ab electione Periti facienda per Judicem ex Officio, quàm ab ejusdem Periti relatione, nulla detur appellatio, nec in suspensivo, nec in devolutivo, dum prætenso præjudicio, & gravamini remanet consultum, ut infrà, sed procedi valeat ad subhastationem, perindè ac si præfatum decretum non adesset, eo modo, quo ante ejusdem Decreti editionem sine æstimatione procedebatur; firmis tamen remanentibus juribus ambarum Partium impugnandi posteà subhastationem, vel respectivè adjudicationem ex capite læsionis, vel ex alio defectu, eodem modo, quo priùs competebat ante Decreti æditionem, & non obstante æstimatione Periti.

Tertio, ne verum dominia diù stent in incerto, vel in suspenso, atque tollantur, quantum fieri potest, litium occasiones, declaratur, ac decernitur, ut in eodem anno, qui datus est debitori ad reluendum, concedatur etiam, tàm eidem debitori, qui passus est subhastationem, quàm tertio deliberatario, vel creditori adjudicatario, facultas illam impugnare ex capite læsionis, vel ex alio defectu, dicto que anno elapso, amplius non audiantur, tam debitor, quàm tertius deliberatarius, sive creditor adjudicatarius, ex quocunque prætextu.

Quarto. quod æstimatori, vel æstimatoribus, Judex taxet mercedem, vel salarium moderatum ejus arbitrio, absque eo quod habeatur ratio valoris bonorum, adeout possit prætendi taxa ad rationem tot pro centenario, sed solum habeatur ratio laboris, qui non affectetur major in mensuris, & aliis, dum juxtà Decretum, æstimatio fieri debet ad solam informationem, & instructionem animi Judicis, atque attendi debet pretium verisimile, & quantum communi judicio res æstimatur; Ideoque Judex in hoc, ubi opus erit, suum Officium cum debita diligentia interponat, ut quominus fieri possit Partes in expensis graventur, atque calumniarum occasiones tollantur.

Quinto, quod Deliberatorio, vel respectivè Adjudicatario, infrà annum datum debitori ad reluendum, non liceat facere meliorementa, cujuscumque sint qualitatis, & quatenus fiant, non possit prætendi eorum refectio in casu redemptionis, præterquàm de merè necessariis, quæ per ipsum debitorem fieri debuissent, si fuisset possessor, istaque refici debeant ante dimissionem, adeout non teneatur possessor rem dimittere, nisi eis una cum pretio integrè refectis.

Sexto, quod augmentum intrinsecum, quod in hoc anno ex beneficio temporis, vel ex accidenti supervenit, cedere debeat ad commodum deliberatarii, vel Adjudicatarii, stante quod in casu deteriorationis, debitor cogi non possit ad reluendum.

Septimo, quod in subhastationibus faciendis de bonis stabilibus, vel locis Montium, aut Censibus, in Urbe, affigantur Edicta, ad Valvas domus Judicis, & in Platea bancorum, & in banco Cursorum, & in Depositaria Pignorum, & extra Urbem in locis solitis per dies quindecim antea, in quibus exprimatur distinctè situatio, & qualitas bonorum, & quoad loca Montium, exprimatur eorum species, ac etiam an sint libera, vel vinculata, & quatenus sint vinculata, explicetur qualitas vinculorum contentorum in literis patentibus, atque in Censibus explicetur qualitas debitoris, & fundi censiti, ut ità Oblatores melius informentur, atque ad offerendum alliciantur.

Octavo, quod si in loco adsit Statutum, vel alia lex per Sedem Apostolicam approbata, quæ diversam formam in subhastationibus præscribat, adeout sit cum hoc Decreto, istisque declarationibus incompatibilis, tunc in illis partibus, in quibus adsit incompatibilitas, servetur Statutum, seù lex localis in aliis verò, quæ compatibiliter practicari possunt, serventur Decretum, ac præsentes declarationes.

Nono, pro majori declaratione, quod quando oblationes sunt tales, ut ascendant ad duas ex tribus partibus valoris æstimati, tunc recipiantur, atque fiant deliberationes, ideoque ad adjudicationes deveniatur solum, quando oblationes ad dictas duas partes non ascendunt.

Et demùm, quod si aliqua insurgant dubia super dicti Decreti, & præsentium declarationum intelligentia, vel praxi, in dubio declaratio, vel interpretatio fieri debeat pro validitate actus, & exclusione nullitatis, vel exclusione impedimenti processus ad ulteriora.

Die 15. Novemb. 1677. facta per me infrascriptum relatione Sanctissimo prædictarum declarationum, & decretorum respective, quodque d. Congregatio Reformationis habita sub die 11. ejusdem Mensis, examinavit, & laudavit. Idem Sanctissimus approbavit; atque per Universum Statum Ecclesiasticum observari mandavit in omnibus Tribunalibus, ac modis, & formis, de quibus supra.

Jo: Baptistæ de Luca Sanctissimi D. N. Innocentii Papæ XI. Auditor, & Secretarius Memorialium.
Thomas Palatius Cur. Caus. Cam. Ap. & S. Palatii Not.

De exceptionibus modificativis, quæ admittuntur etiam post rem judicatam, Puta superventi noviti tuli; Vel transactionis; Aut alterius novationis; Sivè melioramentorum, aliarumque detractionum, Aut compensationis; Vel retentionis.

SUMMARIUM.

1 DE exceptionibus modificativis, & quales sint, ut non impugnetur res judicata, sed impediatur ejus exequutio.
2 De supervento titulo victoris in victum, & de mutatione causæ possidendi, vel de confusione actionum.
3 De materia legitimi contradictoris.
4 De exceptione transactionis, ejusque materia.
5 Et de aliis actibus innovativis.
6 Quid ubi actus prætendatur nullus ipso jure.
7 De exceptione juris tertii.
8 An & quando cedens agat contra debitorem cessum.
9 De compensatione, vel retentione.
10 De exceptionibus melioramentorum, vel detractionum, seu non comprehensionis.

DISC. XLI.

ULtra tot, in præcedentibus insinuatas, dilatorias, ac 1
peremptorias exceptiones, quæ tàm ratione ordinis, quàm ratione justitiæ, ad eundem tendunt finem, impediendi scilicet, nè judicatum exequibile sequatur; Sive quod sequutum retractetur, & quæ propterèa, exceptiones contradictoriæ, vel impugnativæ dicuntur; Dantur etiam aliæ exceptiones non contradictoriæ, neque impugnativæ, sed compatibiles, ac modificativæ, quæ, posita etiam re judicata, jam perfecta, & valde exequibili, ipsius exequutionis effectum percutiunt; Istæque sunt de duplici specie; Aliæ siquidem, non feriunt exequutionis impedimentum in genere, sed solum in modo, sivè in qualitate; Ut scilicet, potius una exequutionis species practicari debeat, quàm altera; Vel ut potius in uno bonorum genere, quàm in alio, Sive super modo illam consumandi; Et de hac specie agitur *disc. proximè præced.*

Aliæ verò sunt exceptiones modificativæ, quæ admittunt quidem rem judicatam, tanquam validam, & justam; atque aliàs exequibilem, sed ex aliquo extrinseco accidenti, feriunt ejus exequutionis impedimentum in genere, ut nullatenus sequi valeat; Sive quod, ex potentia, vel fictione legis, haberi debeat pro jam sequuta, & effectuata; Adeoùt altera desideranda veniat res judicata, super interim exorti accidentalis impedimenti remotione, ut ad exequutionem procedi valeat; Atque de hoc agitur in præsenti, recensendo tamen aliquas hujusmodi impedimentorum, vel exceptionum species

potiùs demonstrativè, quàm taxative, tanquam à frequentiori contingentia, ex quibus arguere liceat ad similia, quibus eadem congruat ratio.

3 Primò scilicet, ubi (ut eodem *disc. præc.* quoque insinuatum est) post rem judicatam, per mortem naturalem, vel civilem victoris, ex supervento titulo, prætendat victus, quod personam victoris quoque induat, adeout in eadem persona materiali, fiat toties insinuatus de jure compatibilis concursus duarum diversarum personarum formalium, victi, & victoris, quia scilicet, illud jus, ex quo victor, contra eum, judicium instituit in ipso consolidetur, jure investituræ, vel fideicommissi, aut successionis, unde propterea, in instanti cumulationis istarum personarum, sive obventionis novi tituli, cum se ipso exequutionem consumasse dicat, per quandam mutationem causæ possidendi, quæ sine aliqua declaratione expressa, per legem illicò facta præsumitur, quoties ista præsumptio per contrariam animi declarationem verbis vel factis, exclusa non remaneat; *a* Vel quod locum habeat imaginaria solutio, sive confusio actionum, quæ resultat, quando debitor succedit creditori, vel è converso, juxta ea, quæ in sua sede habeantur.

Si etenim, jam defecta illa persona materiali, quæ, rem judicatam obtinuit, Altera detur, quæ, negando in victo, hujus juris, vel tituli supervenientiam, de illius pertinentia contendat; Tunc controversia esse non dicitur, super ipsius rei judicatæ subsistentia, & exequibilitate, sed ea præsupposita, est super commodi pertinentia; Et sic super alio puncto extrinseco, qui est decidendus per aliam rem judicatam, quoties facti circumstantiæ suadeant, ut victus legitimus contradictor in hoc dici valeat; Secùs autem si adeò clarum sit ejus non jus, ut frivola potiùs, atque calumniosa ista exceptio reputari mereatur, ideoque non habilis ad illum faciendum legitimum contradictorem, juxtà ea quæ inferius ad hanc materiam legitimi contradictoris habentur, tàm in spiritualibus, quàm in prophanis; *c* Quare nulla certa, vel generalis regula desuper statui potest, cum non sit punctus juris, sed potiùs facti, qui ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis est decidendus.

4 Altera est species frequentior exceptionis, quæ resultat à transactione, sive ab altera specie innovationis, tam circa substantiam, quàm circa tempus, vel modum; Siquidem, ubi victus de hoc excipiat; Victor autem, actum impugnet, non in facto, sed in jure, ob ejus scilicet invaliditatem, vel resolutionem, Sive in facto, ob vitium, quod sit potius latens quàm patens falsitatis, cum similibus; Et tunc (exemplificando pro frequentiori contingentia in transactione) agi non potest de exequutione in vim rei judicatæ, nisi priùs, per alteram rem judicatam, transactio rescidatur istudque obstaculum tollatur de medio; Cum enim transactionis natura, vel operatio sit, extinguere præcedentem litem, atque tollere, seu cassare omnia jura, sententias, & acta, adeout alia non supersit actio, nisi illa quæ de novo resultat pro ipsius transactionis exequutione, ac observantia. *d* Hinc sequitur, quod si ea impugnetur, oportet super hujusmodi impugnatione, novum instituere judicium, illudque per alteram rem judicatam terminare, ut tanquam per speciem postliminij, prior res judicata ejus vires, suumque priorem statum reassumat; cum interim, à transactione vulnus accepisse dicatur. *e* Ad instar illius vulneris, quod obligationi camerali, vel cuicumque alteri exequutivæ, ac summariæ actioni, infert sententia absolutoria, cujus speciem, imò rei judicatæ, transactio habere dicitur.

5 Idemque in quocumque alio actu innovativo dicendum venit, dum eadem congruit ratio, Sivè ubi in concordia, vel altero actu innovativo (ut præsertim in renunciatione vel cessione jurium contingere solet) non cadat quæstio validitatis, sed altera interpretationis, vel non compræhensionis, adeout non negetur ipsum factum innovativum, sed ejus effectus, cum eadem sit ratio, ut scilicèt id quod in quæstione cadit, tanquam præjudiciale, determinari prius debeat per rem judicatam.

6 Verùm quia, juxtà idem insinuatum exemplum vulneris, quod resultat à sententia absolutoria, hujusmodi effectus non producuntur ab illo actu, qui nullus dici mereatur, sivè quod prætendatur resolutus, ex pacto, vel conditione resolutiva, quæ operatur, ac si nunquam initus esset, eo quia, paria sunt, nullum, & nihil; Hinc super isto puncto frequentiores esse solent fori quæstiones, an, & quando iste intermedius actus transactionis, vel alterius innovativæ, seù prejudicialis conventionis, ità clare invalidus dicendus veniat, ut ex incontinenti habito pro non existente in rerum natura, ad rei judicatæ exequutionem, tanquam re integra procedi valeat.

In hoc autem, certa regula generalis pariter statui non potest, cum totum pendeat à singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, ex quibus resultat applicatio solitæ distinctionis, quæ per forensium ora volitat, an scilicèt nullitas, vel resolutio, sivè alia infectio dici valeat incontinenti probata, vel potiùs è converso sit turbida, & altioris indaginis; Ut scilicèt, primo casu, impedimentum non præstet, neque oporteat illud tollere in altero formali judicio, per aliam rem judicatam; Secùs autem in secundo. *f* Ista siquidem theorica generalis, abstractè sumpta, vera est, sed punctus difficultatis cadit super applicatione, an scilicèt in una, vel in altera distinctionis parte versari dicatur. Idque regulam certam recipere non potest; Ad instar illius quæstionis, de qua habetur infrà in rubrica judicii possessorii, super competentia interdicti retinendæ, seù manutentionis, in vim prioris possessionis, non obstante illius privatione, vel amissione naturaliter, & de facto, ob factum Judicis, vel ob factum proprium per alienationem; Sive per alium actum præjudicialem, qui invalidus, vel resolutus, aut conditionalis, conditione non adimpleta, & consequenter inutilis prætendatur.

7 Vel ubi exceptio non sit super jure proprio, sed super illo tertii, cui prætendatur, quod ex cessione victoris, vel ex ejusdem successione, potius illius actionis exercitium competat, dum pariter intrat eadem distinctio, an jus tertii sit clarum, ac notoriè exclusivum juris agentis, necnè, juxtam ea, quę supra habentur in rubrica tertii venientis ad causam; *g* Et præsertim videndum est, an jus tertii sit compatibile, vel incompatibile cum illo actoris, quoniam si est compatibile, nil relevat; Ut (ex. gr.) contingit in cedente, qui non prohibetur cessas actiones exercere ad commodum cessionarii, ad effectum, ut ipsa cessio suum sortiatur effectum, ideoque debitor cessus, ad excipiendum 8 de jure cessionarii pro impedienda rei judicatæ exequutione admittendus non erit; Secùs autem, ubi jus tertii sit incompatibile, cum debitoris intersit solutionem, vel aliud implementum pro ejus indemnitate sequi cum eo, ad quem res, vel actio reverà pertinet, nè contingat ad reiteratam solutionem, vel implementum cogi, juxta illas quæstiones de quibus in materia debiti, & crediti actum habetur. *h*

9 Compensationis item, vel retentionis exemptio, modificativa reputatur, atque est compatibilis cum rei judicatæ justitia, & validitate, qua non obstante, illa objici potest, ad impediendam exequutionem, dum non est impedire, vel impugnare, sed potiùs implementum supponere, saltem ratione circuitus, quem lex abhorret. *i*

Verùm, & in hoc, pariter certa non cadit regula generalis, cuicumque casui applicabilis, cum pendeat à qualitate crediti, vel juris, de cujus compensatione opponatur, vel saltem de retentione, quæ, assistente æquitate, præsertim de recepto Curiæ stylo, admitti solet, etiam in casibus, in quibus de stricta juris censura, compensationi locus esse non debet, *l* An scilicet concurrat liquiditas, quæ uni vel alteri remedio locum præbeat, ex iis, quæ in debiti, & crediti materia, tanquam in propria sede in hoc proposito compensationis, vel retentionis habentur. *m* Idque etiam confert ad ea, que *disc. proximè sequ.* habentur, circa exceptiones aptas impedire judicium, seu processum exequutivum, cum omnia sonent in idem, eandemque habeant rationem, ac propterea quæstio non est juris, sed facti & applicationis.

10 Detractionum item exceptio, de eadem specie censenda est, vel altera non compræhensionis aliævè similes, quæ modificationem potius, quam impugnationem sapiunt. Et inter quas frequentior esse solet exceptio melioramẽtorum circa quæ cadunt distinctiones, inter separabilia, & inseparabilia; Ac etiam respectu inseparabilium, an de illis oppositum sit in tempore opportuno, & an ea probata fuerint in genere, & in specie; Sivè an refectio, vel retentio proveniat ex dispositione, vel æquitate juris, vel potius ex corpore ejusdem rei judicatæ, quia nẽpè in sentẽtia, vel in sententiis demandetur eorum refectio per ablativum absolutum, tanquam per speciem conditionis; Ac etiam, data justificatione in genere, & in specie, super modo illa reficiendi, an scilicet id quod expensum aut quod imploratum; Vel an & quando intret compensatio cum fructibus, vel cum deteriorationibus, cum plerisque aliis similibus distinctionibus, ac inspectionibus; Verùm quia de his in plerisque sedibus actum est præsertim verò, magisque ex professo in propria sede detractionum; In qua & in altera fideicommissorum quoque actum est de aliis speciebus detractionum, ac separationis bonorum, & similium, quæ veniunt sub hoc genere modificativarum, non autem impugnativarum exceptionum quæ, propterea sunt compatibiles cum re judicata, eaque non obstante opponi possunt; Hinc proinde cum ibi commode videri possint, superfluitatis vitium esset ex integro in præsenti reassumere. *n*

a *Infra disc. 44.* b *tit. de credito disc. 40. & tit. de hærede disc. 28.* c *infra disc. 43. & 44.*
d *tit. de alien. & contr. disc. 50.* e *ibidem & infra disc. 44.*
f *infra eod. disc. 44.* g *supra disc. 17.*
h *tit. de credito disc. 58. & 70.* i *pluries sub tit. de credito.*
l *tit. de credito disc. 60. n. 8.* m *tit. de credito disc. 46. 47. 60 & seq.* n *tit. de legitim. & detract. disc. 35. tit. de fideicommiss. disc. 197. & sequ. & alibi.*

De Judiciis exequutivis in actione personali, in causis prophanis, vel indifferentibus, in quibus casibus intrent; Et præsertim de illo exequutionis obligationis in forma Cameræ Apostolicæ.

S U M M A R I U M.

1 *De regula quod omnes causæ sunt ordinariæ, & appellabiles non autem exequutivæ, nisi in casibus expressis, & limitatis.*
2 *Quod certa regula statui non valeat super judiciis exequutivis.*
3 *Instrumenta publica etiam jurata cessante statuto, vel pacto non habent viam exequutivam.*
4 *Etiamsi agatur favore dotis, vel piæ causæ, & quando secus.*
5 *Contra tertium non datur processus exequutivus, & quando secus.*
6 *Quid contra hæredem, & quando iste teneatur de proprio, & in processu exequutivo.*
7 *Quis dicatur propriè tertius.*
8 *Quid de donatario universali, & particulari.*
9 *Quando exceptiones sint aptæ ad retardationem hujus processus exequutivi.*
10 *De exceptione resultante ex ventre ejusdem scripturæ, sive de illa, quæ oritur ex vitio patenti, vel latenti.*
11 *De exceptione quæ consistat in puncto juris, vel in facto.*
12 *Exceptio fideicommissi dubii regulariter non retardat in exequutivis.*
13 *Quis sit Judex in causis exequutivis in Curia, & qui sint Judices Curiæ.*
14 *Auditor Cameræ est exequutor obligationis cameralis privativè.*
15 *Item procedit exequutivè inter mercatores.*
16 *Et de aliis casibus, in quibus ita procedit.*
17 *De Thesaurario generali.*
18 *An & quando Rota procedat exequutivè, & de communicatione facultatum A. C. quando sit necessaria.*
19 *Quid de Tribunali Cameræ.*
20 *De Congregationibus, & præsertim de illa Baronum.*
21 *De modo procedendi in judicio exequutivo.*
22 *Proceditur per decretum interloquutorum, à quo reponi potest, & quando per sententiam.*
23 *Non admittitur appellatio suspensiva.*
24 *De obligatione camerali, ejusque exequutione, & an censeatur adjecta, si non legitur, & de aliis ad rem.*
25 *Quod debeant aboleri formalitates.*
26 *Quod Judices debeant abstinere à sententiis absolutoriis.*
27 *De litteris cambii, & de aliis Judiciis exequutivis.*
28 *De Ritu Magnæ Curiæ Vicariæ Neapolis.*
29 *De obligationibus pænes acta.*
30 *De aliis in materia exequutionis.*
31 *An sint proficui, vel nocivi libri, qui praxim docent.*

D I S C. XLII.

1 Occasione præsertim agendi de appellatione, & quando hæc ad utrumque effectum, devolutivum, ac suspensivum, vel potius ad primum tantùm, non autem ad alterum, admittenda sit, insinuata est propositio, alibi quoque pluries enunciata, *a* quod scilicet pro regula generali, omnes causæ sunt appellabiles, ac ordinariæ, illis exceptis, super quibus in Jure communi, vel municipali, fit ita statutum, tanquam per speciem limitationis regulę, adeout, juxta regulæ virtutem, seù operationem, ille, qui eam pro sede habet fundatam dicatur habere intentionem, illamque sufficiat allegare, donec altera Pars, quæ prætendat processum exequutivum, probet casum limitatum. *b*

Quia verò, hujusmodi limitationes multæ sunt, illæque plures sub se continent species diversas, quod scilicet; Alter est processus exequutivus, in actione personali; Alter verò in illa, quæ realis est, idest quæ certæ rei persequutoria sit, super possessione tantùm; Ac etiam, Alter est in prophanis, vel temporalibus causis vel bonis indifferentibus; Alter verò in beneficialibus, sub quarum genere, etiam illæ ecclesiasticarum pensionum, in hoc proposito, venire solent, ob quandam connexionem, vel dependentiam; Idcircò, in præsenti agitur de judicio, vel processu exequutivo personali in prophanis, aliisque indifferentibus; In sequenti autem, de altero in beneficialibus, & similibus in quibus cadat inspectio exequutionis literarum Apostolicarum; Et in subsequenti, de interdictis, vel remediis possessoriis.

2 Quatenus itaque ad hanc primam speciem pertinet; Penè impossibile opus videtur, omnes casus limitatos, pro regula generali, ubique locorum applicabili, reassumere, vel recensere, dum etiam ii, qui ex professo volumina desuper componere laudabiliter studuerunt, neque hanc sortiuntur fortunam, ob nimiam diversitatem legum, ac stylorum particularium, singulorum principatuum; Quinimò in quolibet principatu diversus est singulorum Tribunalium stylus; Ut præsertim in Curia in hoc proposito praxis docet, quod in aliquibus casibus, unum Tribunal admittit, & practicat processum exequutivum; Alterum verò non; Ideoque sat esse debet, assumpto muneri satisfacere, illos scilicet insinuando casus, qui ex Romanæ Curiæ legibus, vel stylis, exequutivi censeantur, atque practicentur.

3 Dicta itaque regula generalis, super denegatione judicii, vel processus exequutivi, quoties de casu limitato non doceatur, recepta est, quamvis agatur de instrumento publico, quod etiam jusjurandi religione quoque sit munitum; Quamvis etenim istum casum aliqui opinantur esse ex limitatis, ob arctum vinculum religionis, quod ex juramento resultat, ideoque ejus impugnatio admittenda non sit; Ac etiam quia, instrumentum publicum facere dicitur probationem probatam, ac rem manifestam; Adhuc tamen contrarium est magis in praxi receptum, ut scilicet, cessantibus clausulis, & pactis exequutivis, aut cessante lege vel stylo particulari id producente, etiam instrumenta publica jura non sint exequutiva. *c*

4 Quinimò, etiamsi his duabus qualitatibus accedat altera causæ favorabilis, & privilegiatæ; Putà (ex. gr.) dotis, vel Ecclesiæ, seù causæ piæ, adhuc tamen, ubi simpliciter, & de per se, istæ ac similes causæ, quæ in jure, piæ, vel respectivè privilegiatæ reputantur, istud non habent privilegium; Nisi aliqua alterativa circumstantia illud inducat, quia nempè agatur de casu, qui celeritatem desideret, undè propterea, illæ moræ, quas producat judicium ordinarium, & appellabile, irreparabile producant præjudicium, eò quia opus sit incontinenti occurrere; Putà in puella jam adulta, cui promptè dotem constituere oporteat, ad eam præservandam à periculo violationis pudicitiæ, *d* cum similibus, in quibus istud privilegium non provenit ex ipsa causa vel natura debiti, sed ex ista accidentali circumstantia, ob quam debiti implementum cadat sub regula generali eorum, quæ desiderant celeritatem.

5 E converso autem etiam in casibus limitatis, in quibus, ex qualitate, seu natura debiti, vel ex illa obligationis, iste processus exequutivus intret, rectè ille procedit, cum ipso principali debitore, sive obligato, non autem cum tertio, cui assistit regula, ut contra eum iste processus exequutivus in actione personali non competat; *e* Illis exceptis casibus, in quibus ità sit specialiter provisum; Ut (ex. gr.) habemus in Urbe ex ejus Statuto, per quod doti restituendi conceditur hoc privilegium, judicii seu processus exequutivi etiam adversus tertium possessorem bonorum viri, vel aliorum coobligatorum, ut in sua dotali sede magis distinctè advertitur; *f* Sive in utriusque Siciliæ Regnis, in quibus, ob illam Regiam Pragmaticam, quæ utrique Regnis est communis, datur via exequutiva contra tertium possessorem, pro fructibus censuum; Quamvis in ulteriori tantum id sit in praxi receptum, ac vigeat, ac etiam in Insula Melevilana, tanquam ejus dependenti membro, quod cum eisdem legibus vivit; *g* Non

autem in citeriori, in quo in usu receptum non est, respectu judicii personalis, cum solum respectu tertii, super bonis practicari soleat illud reale, vel rei persequutorium ju-
6 dicium, quod ibi assistentiæ dicitur, infrà in rubrica possessorii insinuatum. *b*

Respectu verò illius, qui mixtam, seù tertiam constituat speciem, quia nempè principalis debitor naturaliter ac de facto dici non possit, è converso autem, neque verus tertius dicendus veniat, quia scilicèt ex legis fictione, principalis debitoris personam repræsentet, atque in ejus locum subintraverit, qualis est principalis debitoris hæres; Et tunc, antiqui, medii, & novi juris, Digestorum, Codicis, & Authenticorum, dispositione attenta, eidem subjacebat, ac etiam hodie respectivè, ille subjaceat judicio exequutivo, perindè ac si contra principalem debitorem, cujus personam, in universo jure activo, & passivo repræsentat. *i*

Istaque Juris civilis dispositio, innovata non est per Jus canonicum, quoniam licèt aliqui opinentur contrarium, ut scilicet de æquitate canonica indefinite, etiam cum laicis, magis autem cum clericis, id procedere non debeat, tam respectu ordinis, circa processum exequutivum, quàm etiam in meritis, circa obligationem de proprio, & ultra vires; Contrarium tamen, etiam in Curia est receptum, cum tamen canonicæ legis, vel æquitatis ea sit metropolitica & prima sedes; *l* In Ecclesiis etenim, vel piis locis, in quibus, ab hoc onere vel præjudicio, exemptio est recepta, ea provenit ex diversa causa, quæ pupillis, ac minoribus, aliisque sub necessaria legali administratione viventibus est communis.

Attento autem beneficio inventarii, quod per jus novissimum est introductum, illudque est præservativum à quocumque præjudicio vel molestia in persona, & bonis propriis illius hæredis, qui illo, servatis iis, quæ servanda sunt, legitime utatur istud judicium exequutivum, in persona & bonis propriis non datur; Nisi ejusdem hæredis contumacia illi locum præbeat, quia nempe, juxta Curiæ praxim, citatus ad docendum de legitimo inventario, ac reddendum rationes de bonis hæreditariis inventariatis, id agere negligat, in termino, vel terminis, qui pro stylo Practicorum, sibi præfigantur, cum tunc iste sit effectus contumaciæ, ex qua resultat mala præsumptio in deterius, quòd scilicèt hoc beneficio sit destitutus; Sed sine hujus praxis prævia servatione, nulliter, ac malè processus exequutivus in hæredis persona vel bonis propriis servatur. *m* Unde propterea, ipso comparente, dictamque contumaciam purgante, per exhibitionem inventarii, & per redditionem rationum, tunc quamvis prætendatur, ut unum, vel alterum, vel utrumque sit defectivum, ideoque suffragari non debeat. Adhuc tamen ista dicitur exceptio petitorii, examinanda in judicio ordinario, ideoque iste proces-
7 sus non intrat. *n*

Bene tamen ille intrat in ipsis bonis hæreditariis, quorum respectu, inventarii beneficium nil innovavit; Nisi quando idem hæres, ex illa reduplicatione personarum, quæ ex eodem beneficio resultat, respectu aliquorum bonorum prætendat eorum separationem jure dominii, ideoque in eis neget qualitatem hæreditariam; Idque pariter sub natura, vel privilegio processus exequutivi cadit, an scilicet, certam, atque incontinenti factam habeat probationem, ut potiùs è converso, altiorem exigat indaginem, juxtà genericam naturam omnium aliarum exceptionum sub hoc judicio cadentium; Ubi etenim in ipsius hæredis jura, quæ ab hoc beneficio præservata remanent; creditum potius, quàm dominium importent, tunc processum in bonis hæreditariis non impediunt, cum neque vero tertio id concedatur, ut etiam advertitur supra agendo de exequutione rei judicatæ, *o* dum ad hunc effectum, verè, & propriè, tertiùs ille dicitur, qui sit rei possessor ex titulo singulari translativo dominii, non autem ubi jure crediti vel pignoris, dum id nec dominium, nec possessionem importat, quorum utrumque penes ipsum principalem debitorem adhuc esse dicitur; Ideoque istum processum de jure non impedit; Bene tamẽ ejus consumationem quandoque impedire solet probabilis ratio, vel æquitas inanis circuitus, inaniumque sumptuum, quia nempè incontinenti constet, quod ipsorum bonorum valor creditum anterius possessoris non superet, potissimè dum posterioribus lex cum benefi-
8 cio juris offerendi bene consuluit. *p*

Hæredis potius, quam tertii, ex quadam recepta praxi, quæ probabilis quidem censenda est, speciem in hoc habet donatarius universalis; *q* Quinimò commendabile videretur, ut respectu ipsorum bonorum, idem introduci deberet, etiam cum donatario particulari, seù aliàs fovente causam lucrativam, quamvis non urgeret ratio alienationis factæ in fraudem litis, vel paratæ exequutionis, juxtà ea quæ supra in dicta rubrica exequutionis rei judicatæ habentur, *r* quoniam adhuc voluntaria debitoris distractio bonorum ex causa lucrativa, non deberet creditoribus in hoc processu præjudicare, sed quod potiùs procedendum esset, eo modo, quo etiam cum tertio ex quacumque causa, licèt onerosa, in eodem exequutivo judicio proceditur cum illis tertiis, in quos per debitorem decoctum vel decocturum, atque à lege communi vel municipali talem reputatum, procedi potest, sive cum illo tertio, in quem facta sit alienatio rei, quæ sivè in substantia, sive in possessione litigiosi vitium contraxerit, ut in eadem exequutionis rubrica advertitur. *f* 9

Præsupposita verò, hujus exequutivi judicii, vel processus competentia; Majores quæstiones percutiunt illas exceptiones, quæ pro ejus retardatione obiici solent, an scilicet, & quando, ad id aptæ sint; Verùm super hoc, impossibile, est omninò certam, ac generalem statuere regulam, cuicumque casui applicabilem; Licet enim quasdam desuper habeamus generales propositiones. Attamen super earum congrua applicatione, adhuc supersunt quæstiones, quarum decisio pendet à singulorum casuum circumstantiis. Ac propterea (ut dictum est) materia remanet incapax regulæ omninò certæ & generalis. 10

Illa verò generalis est distinctio, an exceptio sit intrinseca vel extrinseca; Ubi etenim sit intrinseca, quia nempe resultet ex ventre ejusdem instrumenti, vel scripturæ ex qua ipsa actio exequutiva oritur; Ut potissime, pro frequentiori contingentia esse solet exceptio implementi, de quo prius docendum est ex parte illius qui ex ea actionem metitur, & tunc dicitur exceptio incontinenti probata, & admissione digna, etiam in hoc processu, vel judicio exequutivo quantumvis privilegiato *f* 2. Sive ubi patens sit vitium illius scripturæ, ex qua eadem actio intentetur; Vel circa suspicionem falsitatis; Vel circa formam minus probantem, & authenticam; Aut circa aliam formam non servatam, quæ servanda erat, cum similibus, in quibus eadem intret ratio rei incontinenti probatæ, vel probationis resultantis ex facie, seu ventre ipsius scripturæ, ex qua resultat actio.

Ubi verò agitur de exceptione extrinseca; Tunc alia di- 11
stinctio intrat, an scilicet dubietas consistat in jure vel in facto, Ubi etenim consistit in jure, quia nempè facti certitudine accedente, eaque inter Partes non controversa, restringatur quæstio ad punctum, seu articulum juris, Et tunc, regulariter dicitur exceptio incontinenti probata, & apta, ut admitti mereatur in processu exequutivo; dum (ut nostri dicunt) ictu oculorum; atque incontinenti, ex apertura librorum, Judex; de veritate, vel de subsistentia exceptionis certificari potest; Nisi agatur de puncto ju-
ris, qui sit nimium dubius, ac propcereà assimiletur dubio 12
facti, ideoque dicatur altioris indaginis, atque non opus retardare hoc judicium; Ui præsertim frequens & quotidianum habemus in exceptione fideicommissi, quia scilicèt super iis quæ in facto consistunt, nulla caderet quæstio, tam circa formam probantem testamenti, vel alterius dispositionis, quàm circa identitatem bonorum, ac legitimationem personarum; Et tamen valdè ambiguum sit in solo puncto juris, an adsit existentia, seu duratio, vel pertinentia fideicommissi, aut altera pertinentia detractionum, juxta ea quæ in sua materia habentur. Ideoque prodiit recepta conclusio, quod exceptio fideicommissi dubii non attenditur, neque retardat in judiciis executivis, vel possessoriis, *u* cum similibus, quibus eadem congruat ratio; Ubi verò consistit in facto, & tunc intrat superius insinuata distinctio, an exceptio sit clara, & incontinenti probata, & admittatur; Secus autem si turbida, & altioris indaginis.

Quò verò, ad hujusmodi judicii, vel processus Judicem 13
magis competentem; In Curia, quamvis omnis Judex, qui ordinariam generalem habeat jurisdictionem ad universitatem causarum, sive etiam restrictam ad certum genus, intra illud, ità cognoscit causas ordinarias, sicuti exequutivas, ut docet quotidiana praxis Tribunalium; Vicarii; Cameralis Thesaurarii generalis; Gubernatoris; fori Capitolini; Consulum Agriculturæ; Ædilium, seu Magistrorum viarum, Præsidum Annonæ, & Grasciæ, & aliorum similium; Quinimò etiam Archipresbyterorum Basilicarum aliorumque Judicum particularium piorum locorum, vel universitatum qui *in Curiæ relatione* recensiti sunt.

Attamen omnium istorum jurisdictio respective, ad 14

certa causarum genera restricta videtur; Ac propterea, major amplitudo, sivè generalitas jurisdictionis, & competentiæ, in hujusmodi causis exequutivis, est illa Auditoris Cameræ, qui in Curia est exequutor obligationis Cameralis, privativè ad quoscumque. *x*

Ac etiam in vim ejus facultatum, sive ex stylo, exequutive procedit, etiam in illis casibus, quibus aliàs de juris
15 censura, ità procedi non posset, inter mercatores, & negotiantes, dummodo agatur de ipsis hinc inde, secus autem si inter mercatorem & privatum. *y*

16 Nec non in omnibus illis casibus, in quibus, inter eas partes, in alio, qui sit utriusque forus competens, ratione originis, vel domicilii, sive contractus, aut destinatæ solutionis, ex legibus, vel stylis particularibus, exequutive procedi posset, ut superius quoque advertitur agendo de appellatione; Ac etiam *in relatione Curiæ*, agendo de hoc Tribunali. *z*

17 Quamvis enim, præsertim post Constitutionem Sixti V. nimium amplæ sint facultates Thesaurarii generalis, circa processum exequutivum, ut pariter *in relatione Curiæ*, de ipso agendo, ac alibi insinuatur; Attamen est Judex ad certum genus causarum. *a*

18 Tribunaliaque Rotæ, hunc procedendi modum, regulariter non habent in hujusmodi causis prophanis, & præsertim ubi agatur de exequutione obligationis cameralis, vel de illo processu exequutivo, qui non competat de jure communi, sed ex facultatibus Auditoris Cameræ, quoniam, ubi contingat, quod de consensu Partium, vel de ordine Papæ, causa introducta sit in Rota in prima instantia, sivè per appellationem ab aliquo interloquutorio, vel incidenti, unde propterea, procedatur tanquam in prima, in negotio principali, in quo Actor judicium exequutivum intret, tunc necessaria est, atque in dies practicatur communicatio hujusmodi facultatum Auditoris Cameræ, ut pariter in eadem *relatione Curiæ*, agendo de isto Tribunali advertitur; *b* Secùs autem ubi, non ex dictis facultatibus; vel ex particulari stylo, sed ex dispositione juris communis, iste processus intret. *c*

Jus verò commune in hoc proposito intelligendum est, tam illud, quod continetur in corpore Juris civilis, & canonici, quam etiam in illis legibus, quæ Jus commune quoque continere dicuntur pro universo eo principatu, juxtà distinctionem de qua supra in particulari rubrica materiæ juridicæ. *d*

Item dictarum facutlatum communicatio non est necessaria, quando eas implicite concedat forma rescripti, seu commissionis, Ut (ex. gr.) contingit in ea appellationis commissione, quæ contineat clausulam *si quid exequendum*; Sive clausulam *ut ad legitimum*; Vel *ad ulteriorem &c.* quoniam earum vigore, concessa censetur facultas procedendi in hoc judicio exequutivo, etiam ex integro, quando mandatum, quod à Judice primæ instantiæ relaxatum est, ratione nullitati, vel alterius defectus, non esset exequibile, ut pariter in ejusdem Tribunalis Rubrica habetur. *e*

19 Hinc proinde, si (ex. gr.) agatur de observantia transactionis, quæ de sui natura habet vim exequutivam, sive de decimis, vel de pensionibus ecclesiasticis aliisque similibus, quæ istud privilegium habeant de jure, ac generaliter, & ubique, adeout illud non proveniat ex jure speciali dictarum facultatum Auditoris Cameræ. Sive agatur de fructibus censuum, pro quibus, ex pacto, vel ex consuetudine generali regionis, vel principatus, competat processus exequutivus, ut habetur in insinuatis Regnis utriusque Siciliæ & alibi, cum similibus casibus, quibus eadem congruat ratio; Tunc Rota quoque absque alia facultatum communicatione hunc adhibet processum. *f*

Idem quoque, cum eadem proportione, in eo causarum genere, cujus cognitionem habet, procedit in Tribunali Cameræ. Verùm in iste non de facili audiuntur hujusmodi processus exequutivi ex integro, ex eo quod, ut in ejus particulari rubrica quoque advertitur, *g* est Judex secundæ instantiæ, in gradu appellationis à Camerario, & à Thesaurario, qui sunt Judices in prima; Sed quando casus præbeat eamdem cognitionem in prima instantia; Vel de consensu Partium, ut in capitulorum appaltuum, quandoque sequi solet; Vel ratione appellationis ab incidenti, sive aliàs ut supra, tunc idem in omnibus procedit; Cum ea differentia, quod istud Tribunal, utpote habens Signaturam in ventre, non indiget aliqua extrinseca communicatione facultatum Thesaurarii, vel Camerarii, ut in Rota respectu illarum Auditoris Cameræ contingit, dum ista Tribunalia, sunt potiùs dependentia ab ipso, tanquam ejus rivuli à fonte, vel scaturigine, ideoque termini non sunt æquales.

Super Cardinalitiis autem, vel aliis extraordinariis Congregationibus, ut præsertim sunt illæ, Montium, & Baronum, non cadit hæc inspectio; Vel quia Congregationes præsertim Cardinalitiæ non habent formam processus judiciarii, ut in eadem relatione Curiæ habetur; Vel quia ex earum facultatibus, generaliter in omnibus causis in hoc processu summario, & exequutivo procedunt, adeò ut in eis non verificetur distinctio utriusque judicii ordinarii, & exequutivi, ut præsertim de Congregatione Baronum habemus. *b*

Modus item procedendi in hoc judicio exequutivo, lon- 2
gè diversus est ab eo, qui in præcedentibus discursibus insinuatus est, ubi agatur de judicio ordinario, dum proceditur absque libelli, vel monitorii necessitate, vel aliqua terminorum servatione, aut concessione remissoriæ, seu termini probatorii, aliisque non attentis, quæ in ea judicii specie, attendi, ac servari debent.

Ideoque prævia unica citatione ad solvendum, ac adimplendum, atque incontinenti per actorem justificato fundamento suæ petitionis, cum instrumento, vel cum alio documento publico, vel cum scriptura privata, quæ in forma pariter summaria sufficienter recognita, vel pro tali declarata sit, juxtà stylos relatos per mere practicos scriptores, *i* illicò, & celeriter decernitur mandatum, deindeque cum altera citatione ad illius expeditionem devenitur. Aliquam solum retexentibus quandoque moram, illis disputationibus, quas exigant exceptiones consistentes
in puncto juris, quoties nimium vehemens fumus veritatis eorum, quæ facti specie sunt, non impellat Judicis arbitrium ad eamdem veritatem melius exquirendam per probationes, interim abstinendo, sine tamen ejusdem ordinis præjudicio, ut occasione agendi de remissoria, superius advertitur. *l* 21

Proceditur item in decisoriis cum diversa forma, illa 22
scilicèt decreti interloquutorii, à quo, pro Curiæ recepto stylo, liberum sit, quandocumque reponere, non autem per sententiam diffinitivam, canonizatoriam petitorii, ut etiam supra agendo de sententiis, ita distinguendo advertitur. *m* Nisi natura seù qualitas causæ pro stylo, compatibiliter cum processu exequutivo, admittat modum sententiandi diffinitive per cedulam juxtà ea præsertim, quæ *disc. seq.* habentur.

Et quoad speciem seù naturam appellationis, quæ in hu- 23
jusmodi judiciis cadit; Sive quoad ea quæ eorumdem judiciorum vulnerationem concernunt, satis dictum est supra, in rubrica appellationis; *n* Ac etiam in *relatione Curiæ* agendo de utriusque Signaturæ Gratiæ, & Justitiæ Tribunalibus. *o*

Istis itaque prænotatis generalitatibus, ex quibus de facili deveniri potest ad cognitionem specialium, vel singularium exceptionum, quas practici scriprores, sive elaborati Collectores, pro consueta patientia, improboque labore, distinctè examinare solent, citra necessitatem in 35
præsenti examinandi singulas, cum omnibus eædem pariformiter congruere soleant propositiones, vel rationes.

Descendendo ad ea exequutiva judicia, quæ saltem pro 24
frequentiori praxi in Curia peraguntur; Omnium primum, ac frequentius, magisque privilegiatum, est illud, exequutionis obligationis juxta formam Cameræ Apostolicæ; Cum enim primævis temporibus, pro faciliori consequutione jurium Cameræ, quædam obligationis formula, cum ejus debitoribus, ac administrationibus, in Tribunali Camerarii, quod est fons, vel scaturigo aliorum prophanorum, introducta esset; Et tractu temporis paulatim, ad instar, adhiberi cœpit inter privatos. Adeoque ejus usus invaluit, ut rectè dici valeat clausula de stylo apponi solita, dum vix datur conventio per scripturam publicam, sive privatam, quæ illam non contineat.

Non tamen exindè, assumit naturam clausulæ apponi solitæ, ut scilicèt inesse censeatur, vel subintelligi debeat, quatenus etiam expressa non sit, ut in aliquibus clausulis apponi solitis, juxta varios regionum stylos, receptum habemus, & præsertim in Regno Neapolitano, circa clausulas constituti & precarii, ac pacti de capiendo, cum similibus. *p* Quoniam nisi hæc obligatio in forma Cameræ expressè legatur, subintelligenda nõ est, neque stylus communis illam generali apponendi in consideratione habetur. *p. 2.*

Ejusdem obligationis formula quoque diversa est, magis vel minus ampla, dum formula moderna, cum qua in Curia hodie vivitur, majorem clausularum amplitu-

dinem habet, quàm haberet antiqua, super qua, majores cadebant quæstiones, quæ hodie ab aula recessisse videntur, super obligatione scilicèt bonorum hæredum, & super aliis alibi insinuatis. *q* Præsertim verò ad rem, super consensu unicæ citationis, dum ita cessasse videtur illa necessitas, quæ apud antiquiores habetur, præcedentis extensionis formulæ hujus obligationis, citata Parte ad videndum mandari extendi, priusquam initiaretur processus exequutivis. *r* Id etenim litium, & calumniarum fomentum præbere videbatur, dum ità longæ parabantur moræ in disputationibus super modo istius extensionis, ab illa quoque appellando. Idcirco meritò hujusmodi calumniarum, ac subterfugiorum occasiones abolitæ sunt: Atque exinde inolevit Notariorum stylus adjiciendi illud verbum *amplioris formæ &c.* Sed si omittatur, adeout simpliciter dicatur *in forma Cameræ &c.* Tunc in Tribunali Auditoris Cameræ, atque apud ejus Notarios, etiam juxtà formulam, vel praxim antiquam, ista extensio necessaria non est; Verum hodie neque necessaria videtur quomodocumque adjiciatur, & coram quocumque Judice exequutio petatur, dum passim usu recepta est amplior formula moderna, antiqua verò penè abolita, atque in totalem oblivionem abita.

Potissime quia, tam ex sensu legis scriptæ, quàm fortiùs ex altera non scripta, commendabile videtur, quò magis fieri potest, abolere formalitates, quæ ut pluries insinuatum est, tanquam species inutilis judaismi, ad illud non deserviunt, nisi ad fomentum calumniarum, cum præjudicio facilitatis ac libertatis commercii.

25 Ex eadem ratione, laudabiliter quoque in praxi receptus non videtur ille ordo judicarius, qui de rigore juris servari deberet per quandam speciem judicii ordinarii, & appellabilis, quando ageretur de ista obligatione camerali contenta in scriptura privata, cujus veritas à debitore negaretur, adeout oporteret facere illius recognitionem per testes, qui viderint scribere, sive per eos, qui habeant notam manum, aut per alios modos supra insinuatos in ejus particulari rubrica. *s* Dum ab ista pronuncia, an scriptura sit benè recognita, necne, & an testes desuper inducti probent, ac fide digni sint, de stricto jure dari debeat appellatio, cum ita Judex declaret, seu decidat, atque in hoc decipi, & gravare possit, ideoque non esset appellare ab ipsa exequutione, sed ab alio facto, ex quo prætenditur deduci illa obligatio quæ negatur. Et tamen etiam id practicatur in judicio summario, & exequutivo juxta illos modos recognitionis fictæ vel veræ, qui in dicta rubrica insinuati sunt.

Adhuc tamen istæ, ac aliæ generalitates, non semper uniformem praxim habere debent; Et præsertim circa qualitatem exceptionum, an censendæ veniat altioris indaginis, necne, cum materia regulanda videatur pro prudenti arbitrio juxta singulorum casuum particulares circumstantias, majorem, vel minorem redolentes fumum veritatis.

26 De eo autem moniti esse debent Judices (ut de facto prudentes, beneque versati practicant) habendi se de facili negativè, quando exceptiones relevantes videantur, sive quod magnum habeant fumum veritatis, abstinendo scilicet ab exequutione, cum ita per hujusmodi negationem, debitor implicitam liberationem, atque victoriam obtinere dicatur. Non autem esse faciles ad actum affirmativum sententiæ absolutoriæ, dum ita magnum parat præjudicium creditori, in vulneratione viæ exequutivæ, undè propterea incumbit creditori necessitas, ejus jura prosequendi in judicio ordinario, & appellabili, per tres conformes, ratione servandi æqualitatem, dum scilicet sicuti ipsi licuit appellare à sententia absolutoria, ita huic licitum esse debet appellare à sententia revocatoria suæ absolutoriæ, quoties nullitas clara & justitia notoria, istius vulneris effectum non impediat; Ita etenim magnum paratur præjudicium, dum in progressu temporis, vel causæ, creditor multas notitias habere potest, cum quibus de facili elidat illas exceptiones, quæ tunc relevantes videantur; Potissimè verò ubi sit hæres, vel successor non omninò informatus; Et è converso debitor conqueri non potest, dum ità per hujusmodi actum negativum, obtinet intentum; Et consequenter arma non sunt æqualia, recteque intrat axioma, ut quod uni non nocet, & alteri prodest &c. Ideoque prudentes, beneque versati Judices, ad hujusmodi absolutorias, quæ percutiant substantiam debiti, dictumque vulnerationis effectum producant, procedere non solent, nisi quando justitia debitoris; ac relevantia exceptionis sit plusquam clara, & certa, non autem quando vigeat præfata possibilitas.

27 Idem processus exequutivus, ex rationabili consuetudine, quæ per universum nostræ communicationis Orbem, pro facilitate, ac libertate commercii introducta est, servatur in literis cambii; *t* Ac etiam in illis parvis schedulis inter negotiatores usu frequentibus, quæ vulgò *pagarò* nuncupantur; Magis verò, & cum minori difficultate in cedulis bancariis; Ac etiam ex quadam communi consuetudine in pensionibus domorum, atque in eo quod debeatur ex causa victualium, vel mercium pro vestitu, ac similibus, quibus eadem congruat ratio.

Super aliis autem, non de facili, certa regula generalis statui potest, cum pendeat ex singulorum locorum diversis legibus vel stylis, quinimò singulorum Tribunalium, etiam ejusdem loci, quod scilicèt unum Tribunal practicat processum exequutivum, aliud verò non; Ut præsertim (ex. gr.) habemus in alibi insinuato puncto viæ exequutivæ competentis, necnè, pro legatis, *u* cum similibus.

28 Prout etiam alibi insinuatum est, quod Curia non vult admittere in foro Ecclesiastico cum clericis praxim ritus Magnæ Curiæ Vicariæ Neapolis, super incusatione seu liquidatione instrumentorum. *x* Sed pro meo judicio parum probabiliter. Quoties tamen cum debito modo ille practicetur, tanquam ad instar, rejecta solùm praxi pœnæ criminalis fisco applicandæ, ex rationibus loco citato insinuatis, ubi videri poterit.

29 Ibique etiam advertitur, probabiliter non admitti etiam illorum Tribunalium praxim, in obligationibus penès acta, decernendo, & relaxando mandata exequutiva de facto, nulla prævia citatione, ex rationibus pariter ibi insinuatis. *y*

30 De modo autem faciendi, & consumandi exequutionem atque de istius diversis speciebus, ac debitorum privilegiis, sive de ordine tenendo inter easdem species; Aut de hujus processus exequutivi præscriptione, habetur alibi actum supra, ideoque repetendum non est. *z*

De formulis autem citationis, ac decretorum, seu mandatorum, aliorumque actorum, facile est videre apud puros Practicos, qui commendabiliter quidem assumpserunt hujusmodi opus, Jurisconsulto tamen incongruum.

31 Problematicum verò est, an hujusmodi Practicorum, & Collectorum labores, proficui, vel perniciosi censendi sint, ex eo quod adolescentes, ità non servent nimis commendabilem antiquum Cyriæ stylum, per notabile tempus sollicitandi apud antiquiores, beneque versatos Procuratores, ut ità magis solidè, ac benè praxim, & stylos addiscerent, ob facilem errorum, & æquivocorum incursum, ordinandi processus, tam ordinarios, quam exequutivos, cum sola lectura hujusmodi librorum, qui praxim docent, atque formulas registrant.

a *supra disc.* 37. b Mantic. *dec.* 241. Barbos. *axiom.* 198.
c *dec.* 187. apud Zacch. *de obl. Cam. dec.* 254. apud Cenc. *dec.* 234. *par.* 5. Royas *dec.* 138. d *supra disc.* 37.
e Cavaler. *dec.* 62. Burat. *dec.* 574. latè Zacch. *de oblig. cam. quæst.* 5. *ex n.* 43. f *tit. de dote disc.* 42. & 58.
g latè Giurb. *observ.* 104. *ex n.* 39. *dec.* 246. *part.* 10. *recen.*
h *infra disc.* 44. i *tit. de hærede disc.* 21. & 22. l *dicto disc.* 22. *de hærede*. m *ut dicto disc.* 21. & 22. *de hærede*
n *ibid. ubi supra*. o *supra disc.* 40. p *dicto disc.* 40. & Gratian. *discept.* 941. *dec.* 182. *p.* 10. q *lib.* 7. *tit. de donat. disc.* 44. & 45. r *supra dicto disc.* 40. s *eod. disc.* 40.
s 2. add. *ad dec.* 420. *n.* 82. *par.* 4. *rec. tom.* 2. add. ap Burat. *disc.* 76. Gras. *de excep. cap.* 13. Cavaler. *dec.* 456. Zach. *de obl. cam. q.* 17. *ex n.* 101. t Gratian. *discept.* 740. *ex nu.* 47. Capyc. Latr. *consult.* 77. *n.* 25. u *tit. de fideic. disc.* 180. *n.* 9. x *in relatione Curiæ disc.* 34. latè Zacchias *de oblig. Cam. q.* 7. *à nu.* 14. y *supra disc.* 37. *n.* 64.
z *in relatione Curiæ disc.* 34. a *in relatione Curiæ disc.* 35.
b *in relatione Curiæ disc.* 32. c *eodem disc.* 32. d *suprà disc.* 35. e *dicto disc.* 32. *in relatione Curiæ*. f *ibidem*.
g *disc.* 33. *in relatione Curiæ*. a *tit. de feud. disc.* 95.
i *supra disc.* 29. l *supra disc.* 31. m *supra disc.* 36. n *supra disc.* 37. o *in relatione Curiæ disc.* 30. & 31. p Ursill. ad Affl. *dec.* 139. *n.* 5. & 6. Masull. ad Capyc. *dec.* 159. *n.* 16. & 17. Merlin. *lib.* 1. *contr.* 35. & *infra disc.* 44.
p 2. *dec.* 57. post Zacch. *de obl. cam.* Burat. *dec.* 561. *n.* 2.
q *lib.* 8. *de credito disc.* 36. & 38. r plene Zacch. *de obl. Cam. q.* 34. Burat. & add. *dec.* 683. *dec.* 229. *p.* 5. *nu.* 22. Peuting. *dec.* 82. s *supra disc.* 29. t *lib.* 5. *tit. de camb. disc.* 22. u *supra disc.* 37. x *tit. de credito disc.* 116.
y *dicto disc.* 116. *de credito*. z *supra disc.* 40.

De Judicio, seu processu exequutivo in spiritualibus, nempè in exequutione literarum Apostolicarum super beneficiis, & pensionibus Ecclesiasticis.

SUMMARIUM.

1 *Gratia collationis beneficii perficitur per solam supplicationem.*
2 *Sed capi non potest possessio, vel aliàs se ingeri in beneficio sine litteris.*
3 *Litteræ Apostolicæ justificatæ, habent exequutionem paratam, nisi adsit legitimus contradictor.*
4 *De duplici specie litterarum Apostolicarum.*
5 *De brevibus de capienda possessione nomine Cameræ, eorumque effectu ad favorem provisorum.*
6 *Per quem ista brevia exequutioni demandentur.*
7 *De prærogativa Rotæ, ut in causis in ea pendentibus alter exequutor se non ingerat.*
8 *Invalida exequutio litterarum non impedit quin Judex appellationis ad eam procedere non valeat.*
9 *Quare expediri soleant hæc brevia etiam ubi non timeatur oppositor.*
10 *Quæ justificatio requiratur in hujusmodi brevibus.*
11 *De decreto expediendi litteras infrà sex menses quomodo intelligatur.*
12 *De modo exequendi hæc brevia, & de denegatione appellationis suspensivæ.*
13 *De duplici specie litterarum in forma dignum, & in forma gratiosa; & de eorum effectibus, & differentiis, & modo exequendi.*
14 *De aliis litteris subrogationis gratiosæ, & quid requiratur pro justificatione.*
15 *De legitimo contradictore, ejusque duplici specie, & effectibus.*
16 *An Capitulum sit legitimus contradictor, & quando.*
17 *Pensio Ecclesiastica habet viam exequutivam, & de modo exequendi.*
18 *Etiam favore translatarii.*
19 *Quod reputari soleat melior via manutentionis.*
20 *De regressu pensionarii ad beneficium, an & quando habeat processum exequutivum.*
21 *Existentia contradictoris non impedit processum exequutivum in provisione Parochialium.*
22 *Minusque in aliquibus Dignitatibus, vel officiis Hierosolymitanæ Religionis.*

DISC. XLIII.

1 Distinguendo pensiones à beneficiis; Quatenus ad beneficia pertinet; Processus exequutivi cadunt, super effectuatione, vel exequutione litterarum Apostolicarum, quæ expediantur super beneficiorum provisionibus; Quamvis etenim gratia provisionis, vel collationis perficiatur per supplicationem signatam manu Papæ, postquam sequuta erit ejus data, & registratio, juxtà ea, quæ in relatione Curiæ habentur, agendo de Datario *a*, ac etiam in materia beneficiali *b*; Nihilominus, etiam sub
2 gravibus pœnis, prohibitum est proviso, beneficii possessionem adipisci, seu aliàs in ejus administratione, ac fructuum perceptione se ingerere, ante expeditionem literarum, ac aliàs, quam earum vigore *c*: Et per consequens, ubi de illius provisionibus agatur, in quibus aliquis contradictor, vel oppositor de jure, vel de facto, adsit, frequenter in Rota, vel in Tribunali Auditoris Cameræ, aut coram Prælatis, qui in literis deputati fuerint speciales exequutores, de illarum justificatione, & exequutiones agi solet.

3 Certa siquidem juris regula generalis est, quod literæ Apostolicæ justificatæ, paratam habent exequutionem, cum processu summario & exequutivo omni appellatione postposita *d*; Sed quoniam ista regula procedit cum duplici præsupposito; Primò nempè quod literæ sint bene justificatæ, super iis, quæ narrantur; Et secundò, quod non adsit legitimus contradictor, undè propterea, exequutor dicatur merus; Secus autem, tali existente contradictore, ut exequutor efficiatur mixtus; ideoque partes formales Judiciis assumere debeat, declarando, an uni, vel alteri contendentium, beneficium debitum sit; Hinc proinde, istæ duæ limitationes; frequentibus quæstionibus ansam præbent, super narratorum scilicet justificatione, ac etiam, an & quando oppositor dicendus veniat legitimus contradictor.

4 Hujusmodi autem literæ Apostolicæ sunt de duplici specie, Aliæ siquidem sunt illæ, quæ expediuntur in forma brevis per organum Secretariæ Brevium, atque dicuntur brevia de capienda possessione nomine Cameræ; Aliæ verò sunt illæ quæ expediuntur sub plumbo, per organum Cancellariæ Apostolicæ, ut advertitur in eadem *relatione Curiæ* occasione agendi de Cardinali Vicecancellario, & de Secretario Brevium. *e*

5 Ista brevia capiendi possessionem nomine Cameræ, conceduntur super beneficiis reservatis, vel affectis; Eaque non cantant sub nomine provisi de beneficio, sed sub nomine Commissarii Cameræ, ut scilicèt ita non retineatur possessio beneficiorum reservatorum, vel affectorum, ab iis, qui, ex provisione Ordinariorum, vel aliorum hanc potestatem non habentium, in eis se intruserint, ita eos expellendo, ut provisus Apostolicus, postquam adimpleverit ea, quæ adimplere tenetur, liberam, ac vacuam inveniat possessionem, præventivè curando electionem occupationis: Idque spectato effectu redolet in substantia adeptionem possessionis ipsiusmet provisi Apostolici, cui Commissarius mandatum tradere solet, ad capiendam possessionem, cujus adeptio, sibi prodest tanquam per mutationem causæ possidendi, absque novi actus replicatione. *f*

6 Hujusmodi autem litterarum exequutio, fit ab Auditore Cameræ, cui illæ diriguntur, sivè ejus vice, ac nomine ab uno ex duobus Locumtenentibus civilibus, undè propterea dari non solent exequutores speciales, eo modo quo, in literis sub plumbo; quæ pro provisis expediuntur, deputari solent, dum (ut præmissum est) actus fit nomine Cameræ, cujusque Commissarii, non autem nomine provisi.

Quandoque tamen, etiam hujusmodi brevium exequutio fit per Rotam; Vel quia in ea præventivè causa introducta reperiatur ad instantiam possessoris, provisi ab Ordinario, vel ab indultario, seu ab alio inferiori collatore, cum ea commissione, quæ jactationis & jactationum dicitur; Sive quod aliàs, super eo beneficio lis in Rota pendeat.

7 Idque ob hujus Tribunalis prærogativam, alibi quoque insinuatam, quod ubi scilicèt causæ beneficiales in eo introductæ reperiuntur, tunc omnis alius exequutor cessat, ipsaque Rota, partes exequutoris assumit; Idemque in collatione, vel institutione, juxtà dispositionum illius Clementinæ, cujus frequens mentio, in materia beneficiali habetur. *g*

8 Sive quod à gestis per Auditorem Cameræ, vel per alium exequutorem, causâ per appellationem introducta sit in Rota; Actus autem exequutionis coram exequutore, vel Judice à quo, nulliter gestus esset, quoniam licet ipsius exequutoris jurisdictio, ex natura jurisdictionis delegatæ, etiam per actum inutilem consumpta sit, adeout, non possit amplius se ingerere; Non tamen consumptæ sunt literæ, quin per Rotam, prævia renunciatione possessioni nulliter adeptæ, denuò ex integro ad eorum exequutionem procedi valeat, ex regula quod paria sunt nullum & nihil; neque ineptia exequutoris ordinem processus alterare, vel jus Partis tollere debet, ut ita aditus præbeatur intruso se confovendi in intrusione. *h*

9 Nimiùm proficua esse solet hujusmodi litterarum via, etiam in casu, in quo nullus timeatur oppositor, pro majori scilicèt commoditate provisi, in literarum expeditione; Ubi potissime, ob solutionem annatæ, notabilis sumptus sit necessarius, dum ità cum hoc brevi, modica sit impensa quinque ducatorum, sive pro qualitate beneficii, alicujus majoris summæ non multum excedentis, dum ità adipisci potest possessionem, atque potiri beneficio dilationis sex mensium, in literarum expeditione.

10 Magis verò eadem via proficua est, in illis provisionibus, in quibus, timeatur contradictor, qui Ordinarii, vel indultarii provisionem habeat, ex duplici respectu; Primò nempe, quia pro hujusmodi exequutione obtinenda, non requiritur illa major justificatio valoris ipsius beneficii, & obtentorum, aliorumque narratorum, sed sufficiat justificatio vacationis, cum ea qualitate, quæ producat Apostolicam reservationem, vel affectionem, ac etiam illa capacitatis provisi. *i*

11 Et secundò quia provisus Apostolicus, incertus de suæ provisionis subsistentia; ob reservationis, vel affectionis dubietatem, ità se non exponit periculo jacturæ inutilis sumptus in expeditione litterarum, quatenus succumbat; Quamvis etenim in hujusmodi brevibus adiiciatur decretum, sub pœna annullationis gratiæ ipso jure, ut pro-

ut provisus teneatur infra sex menses, à die datæ ipsius brevis, expediri literas sub plumbo, in forma Cancellariæ: Attamen, de stylo Curiæ receptum est ut iste terminus non currat, nisi post adeptam pacificam possessionem, atque cessatam litem; *l* Eodem modo quo generaliter in aliis, ac similibus decretis super aliquo implemento infrà certum terminum, stylus inolevit; Puta, circa onus suscipiendi gradum Doctoratus vel se promovendi ad ordines sacros, cum similibus in rerum beneficialium sede recensitis. *m*

12 Quando itaque, hujusmodi brevis exequutio, ab Auditore Cameræ petitur, eo præsentato, desuper conceditur solitum monitorium, cujus vigore, nullo extante oppositore, quia nempe possessio beneficii verè vacua sit, sive quod possessor, ex provisione inferioris collatoris agnita suæ provisionis insubsistentia, cedat atque se opponere negligat, & tunc non datur ulterior Processus, dum ita adimpletus est finis, ut pluries in praxi expertus sum; Si verò adsit oppositor, seu contradictor, tunc illud monitorium resolvitur in citationem adeout, inutilis remaneat ille actus adeptionis possessionis, qui de facto fiat, ac propterea reproducto monitorio, factaque justificatione reservationis, & capacitatis provisi, alia Parte citata, aliisque servatis, quæ pro stylo in isto processu summario, & exequutivo servari debent, decernitur exequutio, etiam per cedulam, in forma sententiæ diffinitivæ cum solutione sportularum seu propinæ: Isteque est unus ex illis casibus, in quibus, (præter regulam generalem,) in judicio summario, & exequutivo, procedatur in forma sententiæ diffinitivæ per cedulam; Et tam eo quod ab ea regulariter non detur appellatio suspensiva, adeout citra vitium attentatorum, ad exequutionem procedi valeat.

Benè verum quod succumbentes occurrere solent, ut exequutio impediatur, recurrendo ad Signaturam Justitiæ, prætendendo, ut ratione nullitatis, vel injustitiæ sententiæ exequutoris, rescribi debeat de appellatione etiam ad effectum suspensivum; Atque ubi Signatura dubitat de validitate, vel justitia, sive reputet reservationem nimium dubiam & altioris indaginis, rescribere quandoque solet de clausula translativa exequutionis; Nempe *parito literis arbitrio*; Sive *alteri qui ad legitimam*; Aut *alteri qui ad ulteriorem*, vel cum alia simili clausula, ut supra in rubrica appellationis ac etiam in relatione Curiæ agendo de Signatura justitiæ advertitur; *n* Regulariter autem, cessante ista dubietate, rejecta appellatione suspensiva, committitur causa appellationis in devolutivo tantùm, cum clausula *parito literis*, vel cum altera *sine præjuditio exequutionis*.

13 Quò verò ad aliam speciem literarum sub plumbo, in forma Cancellariæ ad favorem provisi, pro eo immittendo in possessionem beneficii; Duplex est hujusmodi literarum species; Una scilicet earum, quæ dicuntur in forma dignum, eo quia ab hoc verbo *dignum* earum oratio initium habet, Ac etiam ratione finis, ob quem in ista forma expediuntur, quod scilicet, quando Papa est incertus, an provisus, dignus, vel indignus esset, ita rescribere solet Ordinario loci beneficii, ut sibi constito, quod ille orator dignus esset cum nomine, ac vice ipsius Papæ de illo beneficio provideat, ac investiat, unde propterea per Beneficialistas non dicitur provisio, sed potius mandatum de providendo ad aliquos effectus; de quibus in rerum beneficialium sede.

Altera verò forma est ea, quæ dicitur gratiosa, ubi scilicet provisus, proprii Ordinarii testimonium habeat, super vita, & moribus, ac idoneitate in literatura; Sive quod, habendo hoc testimonium super vita, & moribus tantum, idoneitas circa literaturam, certificetur per approbationem Examinatorum Vicarii Urbis, ex commissione Datarii; vel quod aliàs apud eumdem Datarium utraque idoneitas notoria sit; Istaque forma vel species literarum, dirigitur particularibus exequutoribus, ad lectionem provisi, atque dicitur pura, & perfecta provisio; Undè propterea, quando non timeatur contradictor particularis, sed solum timeatur illa contradictio de facto, quam facere solet Ordinarius, vel Capitulum; (ubi beneficia præsertim in Cathedralibus, vel Collegiatis conferantur personis purum gratis;) Tunc per Exequutorem in Curia deputatum, expediri solet quoddam monitorium, quod appellatur processus fulminatus, cujus vigore per quamcumque personam ecclesiasticam provisus possessione immitti potest; Atque ubi non adsit oppositor de facto, ita sequitur exequutio; Ubi verò adsit oppositor, tunc inseryit loco citationis; ut servatis servandis, ipsoque oppositore audito, quatenus compareat; sin minus in contumaciam, & per contradictas, procedatur ad sententiam, super exequutione; eodem modo quo supra in exequutione brevis de capienda possessione nomine Cameræ, est dictum.

Inter unam autem, ad alteram speciem literarum, in forma scilicet dignum, & in altera gratiosa, ea dignoscitur differentia (quando verò non adsit legitimus contradictor) quod in prima specie, ultra necessariam justificationem narratorum, adire oportet Ordinarium, atque coram eo justificare idoneitatem, tam circa vitam, & mores, quàm circa literaturam, undè propterea cogitur se exponere examini; quatenus ille velit eo mediante de hac idoneitate se certificare, quod non requiritur in alio casu.

In reliquis autem, ambulant pari passu, circa idem privilegium processus summarii, & exequutivi, quoties esset legitimus contradictor, adeout non admittatur appellatio suspensiva, quamvis exequutio decernatur per cedulam in forma sententiæ diffinitivæ, ut supra.

Prout etiam, æqualis est necessitas summariæ justificationis narratorum, tam scilicet circa valorem ipsius beneficii & obtentorum, quàm etiam circa clericatum, aliasque qualitates provisi in eisdem litteris narratas vel præsuppositas, pro quos ordines, aut circa nobilitatem, seu originariam qualitatem, aliaque similia, pro singulorum casuum circumstantiis; Quando etenim non adsit legitimus contradictor; tunc æquè dicitur merus exequutor, qui sit deputatus in una specie literarum in forma dignum, ac in altera in forma gratiosa; Et è converso, quando adsit contradictor legitimus, æque dicitur mixtus, in una, ac in altera specie. 14

Ad effugiendum tamen onus istius justificationis, super qua, & præsertim circa valorem & quandoque circa nobilitatem, vel aliam qualitatem, oppositores impedimenta præstare solent; Sive, ut eo minus oppositor dici valeat contradictor legitimus, expediri solent literæ, super alia gratia concessa ad partes, vel desumpta ex clausulis supplicationis ejusdem provisionis & gratiæ principalis, subrogationis scilicet, in jus, & possessionem defuncti; Istoque casu, pro hujusmodi leterarum exequutione, sufficit minor justificatio nempè Apostolicæ reservationis vel affectionis, quæ est istius gratiæ fundamentum; undè propterea debet esse omninò clara; Nec non obitus defuncti in possessione beneficii & clericatus provisi. *o*

Major itaque inspectio, quæ in hac materia exequutionis literarum Apostolicarum cadat, percutit punctum 15
legitimi contradictoris, an scilicet & quando iste adesse dicatur necnè; Duæ siquidem habentur contradictoris species: Una scilicet contradictoris veri & proprii; Et altera improprii; Verum enim, ac propriùs legitimus contradictor est ille, qui fovet parem titulum, ita & taliter, quod exequutor efficiatur mixtus, atque formales partes Judicis assumere teneatur, undè resultat cessatio processus exequutivi, ut procedendum sit in judicio ordinario appellabili, terminando per rem judicatam, vel per tres conformes, cum agi dicatur de puncto petitorii super titulo beneficii, ejusque adjudicatione, ut in sua beneficiali materia habetur; Ubi etiam quando dicatur quis habere tale jus, ut verè dici valeat legitimus contradictor. *p*

Alter verò dicitur contradictor, seu oppositor de facto, tanquam intrusus in possessione beneficii, sivè aliàs admissus ad causam, quia prætendat aliquam provisionem, vel jus in beneficio habere, non tamen habeat parem titulum, munitum illis circumstantiis, quarum concursus desideratur ad reddendum aliquem legitimum contradictorem; Et tunc non impeditur processus exequutivus, sed dicitur contradictor improprius & de facto, ad effectum ut debeat citari, & audiri. *q*

In beneficiis autem capitularibus, vel collegiativis, puta in Cathedralibus, & in Collegiatis; Cum ipsum 16
Capitulum, vel Collegium, noviter provisò se opponere soleat, quamvis alter non adsit, qui de beneficio contendat; Et tunc cadit quæstio, an Capitulum sit legitimus contradictor; Atque regula est negativa, cum nil sua interfit, an unus, vel alter, locum vacuum occupare debeat; Nisi oppositio sit ratione inhabilitatis personæ, vel carentiæ illarum qualitatum; quæ ex privilegiis, vel Statutis desiderentur; Putà civilitatis, vel nobilitatis, aut puritatis sanguinis cum similibus; Verùm erit legitima contradictio, juxta secundam speciem in processu exequutivo, nisi facti circumstantiæ suadeant limitationem pro arbitrio Signaturæ. *r*

Cum materia beneficiali fraternizat altera pensionum 17
eccle-

ecclesiasticarum, quod scilicet literæ Apostolicæ, super reservatione pensionis, paratam exequutionem quoque habent; Tum ob privilegium ipsarum literarum specie, quoties circumstantiæ non sint tales, ut locum aperiant limitationi supradictæ, ratione legitimi contradictoris; Tum etiam ex ipsius pensionis natura exequutiva, eo quia redolet speciem alimentorum. *f*

Idque verum, non solum, in primis, ac directis lite- 18
ris Apostolicis, super reservatione, sed etiam super aliis literis, vel documentis alicujus inferioris, super translationem, dum etiam translatario competit via exequutiva; *t* Atque in isto pariter casu verificatur idem quod de literis Apostolicis super provisione beneficiorum est dictum, quod scilicet servatur quædam forma judicii ordinarii per monitorium & per cedulam in forma sententiæ diffinitivæ; Et tamen processus remanet exequutivus.

Frequenter autem in ista materia, utpotè meliori(quan- 19
do practicari potest) est altera via judicii possessorii manutentionis de quo *disc. sequenti*, cum ità pensionarius Actor à multis oneribus eximatur ut ibi.

Datur item casus mixtus utriusque materiæ, pensionis, & beneficiorum, in quo disputari contingit, an in processu ordinario, vel exequutivo procedendum sit, quia nempè agatur de pensione reservata ex causa resignationis, ad favorem resignantis, qui sibi reservaverit regressum; Sive quod, etiam sine reservatione, posset ille competere; Et propterèà, ubi velit illum exercere, intrat ista quæstio ordinis judiciarii, Distinctio verò est (ut Beneficialistæ dicunt) inter formam antiquam, & modernam, id est, quod ubi agitur de illo subsidiario regressu, qui ex dispositione, vel intentione juris, datur per quandam speciem pœnæ proteriæ, & contumaciæ titularis, non solvendi pensionem; Et tunc procedendum sit in judicio ordinario, & appellabili, terminando per rem judicatam, vel per tres conformes; Secus autem, ubi agatur de regressu reservato per viam conditionis approbatæ per Papam, cum quadam gratia speciali, quæ dicitur in forma moderna, quoniam, licet servetur forma judicii ordinarii, cum monitorio, & cum servatione terminorum, & cum sententia per cedulam, super immissione, ad instar exequutionis novæ provisionis, Attamen retinet naturam processus exequutivi, ut non admittat appellationem suspensivam, quando ex facti circumstantiis Signaturæ non videatur eam admittere, juxta generalem limitationem totius materiæ exequutivæ. *u*

In beneficialibus quoque, existentia contradictoris, cessare non facit processum exequutivum, ideoque appellatio conceditur ad effectum devolutivum tantum, quando agatur de concursu ad parochiales, juxta formam præscriptam à Concilio Tridentino. *x*

Aut ubi agatur de illis dignitatibus Hierosolymitanæ Religionis, quæ admixtum habeant officium, vel administrationem, adeout appellationis more irreparabile præjudicium causarent, non quidem ipsi, qui dignitatem, in concursu plurium de illa contendentium, sibi adjudicari obtinuerit, sed magis ac principaliter, ipsi Religioni, vel illi publico operi, sive administrationi, cum tunc ad formam illorum stabilimentorum, appellatio suspensiva non intret; Secus autem ubi ista ratio non urgeat, cum tunc intret regula legitimi contradictoris. *y*

a *In relatione Curiæ disc.* 9. b *tit. de benef. disc.* 42.
c *d. tit. de benef. disc.* 56. & 75. d *dec.* 31. *par.* 10. *recent.* & *passim.* e *In relatione Curiæ disc.* 10. & 7. f Arguelles *dec.* 34. & 40. *tit. de benef. disc.* 5. & 17. g *tit. de benef. disc.* 52. h *d. decis.* 31. *par.* 10. *recent. repetit.* apud Arguell. *dec.* 34. Otthob. *dec.* 58 *tit. de benef. disc.* 55.
i *dec.* 31. *par.* 10. *rec.* & *sæpius*. l *d. dec.* 31. *p.* 10. *rec. alias* apud Arguell. *dec.* 24. & *tit. de benef. disc.* 17.
m *tit. de benef. disc.* 42. n *supra disc.* 37. & *in relatione Curiæ disc.* 31. o *tit. de benef. disc.* 52. & 73. & *in suppl.*
p *tit. de benef. disc.* 73. & *in aliis*. q *Ibidem*.
r *tit. de benef. disc.* 55. f *lib.* 13. *tit. de Pens. disc.* 38. & 57.
t *d. tit. da Pens. disc.* 57. & 65. u *tit. de Pens. disc.* 13. & 74
x *tit. de Paroch. disc.* 37. y Dunozett. *dec.* 690.

De judiciis, vel interdictis possessoriis; Reintegrandæ; Et retinendæ.

SUMMARIUM.

1 TRia sunt hæc interdicta & quæ.
2 *Illud reintegrandæ partim in usu, & de ratione.*
3 *Quodlibet possessorium de jure canonico est appellabile.*
4 *Fallit in possessorio retinendæ, dummodo sit summarium.*
5 *Quomodo distinguatur summarium à plenario.*
6 *Etiam in hoc remedio summario requiritur monitorium, & quando secus.*
7 *Item est appellabile si continet mixturam petitorii.*
8 *Quod extra Curiam materia possessorii non benè distinguatur.*
9 *De cumulo plurium ex his remediis, vel interdictis in idem.*
10 *Quod regulariter sint incompatibilia, & quod petens immitti, vel reintegrari, fateatur se non possidere, ac probet possessionem alterius, & non detur immitti ei, qui semel possedit.*
11 *Potest peti immissio pro confirmatione possessionis, quæ habeatur.*
12 *Vel peti reintegratio ad solam naturalem compatibiliter cum retentione civilis.*
13 *Quomodo ista compatibilitas regulari debeat.*
14 *De immissione, quæ competit proviso de beneficio, etiam ab Ordinario.*
15 *De altera pro regressu, quæ competit pensionario.*
16 *Et de competente pensionario, vel translatario.*
17 *Competit etiam proviso de officio, vel Prælatura.*
18 *De immissione in vim* l. fin. C. de edicto div. Adr. toll. *non solum primo hæredi, sed etiam fideicommissario universali.*
19 *Non datur instituto in re particulari, etiam si sit in legitima.*
20 *Competit etiam donatario universali, vel fideicommissario universali per contractum.*
21 *Competit feudatario in vim investituræ feudalis, vel emphyteutæ.*
22 *De interdictio quorum bonorum, quod competit hæredi ab intestato.*
23 *Tam illud, quam alterum* l. fin. *datur etiam hæredi hæredis.*
24 *Legatario vel fideicommissario particulari competit immissio ex interdicto quorum legatorum, vel ex interdicto Salviani.*
25 *De Salviano quod conceditur creditori habenti hypothecam tantum.*
26 *De hypothecaria.*
27 *Quid importet Salvianum, & quid concedat immissio.*
28 *De remedio associationis in vim pacti de capiendo.*
29 *De eodem in vim constituti, & precarii.*
30 *Quod in Regno Neapolitano de stylo adjiciantur dictæ clausulæ, quæ censentur appositæ.*
31 *In Curia opponitur constitutum super fundo censito.*
32 *De pacto precarii Bononiæ.*
33 *De eodem remedio associationis competente domino directo pro solutione canonum, vel in casu devolutionis.*
34 *De primo & secundo decreto.*
35 *De tenuta in majoratibus Hispaniæ.*
36 *De assistentia in Regno Neapolitano.*
37 *Probatio identitatis est requisitum essentiale immissionis.*
38 *Non competit immissio in hoc judicio possessorio contra legitimum contradictorem.*
39 *De exceptionibus, quæ competant cuilibet possessori quamvis non esset talis, ut dici valeat contradictor legitimus.*
40 *De distinctione inter exceptiones claras, vel turbidas, altioris indaginis.*
41 *An interdictum quorum bonorum detur contra titulo possidentem.*
42 *Datur ad bona quomodocumque possessa per dictum tempore mortis absque justificatione dominii, idemque in alio remedio* l. fin.
43 *An possessor objiciat de resolutione juris unius ex jure tertii.*
44 *Quomodo in hac materia sit procedendum, & quæ regula desuper cadat.*
45 *De tribus requisitis ad faciendum contradictorem in materia fideicommissaria.*
46 *De qualitatibus, quæ ad hunc effectum in Judice desiderentur.*
47 *De requisitis necessariis Salviani circa creditum, & circa hypothecam, atque istius validitatem, vel existentiam, seu efficaciam, & de aliis exceptionibus.*
48 *An Judæi, vel forenses incapaces acquisitiones bonorum dominio sint incapaces hypothecæ, ut Salvianum eis non competat.*

49 *De Salviano ad commoditatem bonorum incapacium hypothecæ.*
50 *De concluſione, quod exceptiones altioris indaginis in judicio Salviani non admittuntur.*
51 *Declaratur quomodo & quando id procedat.*
52 *De primo, & ſecundo extremo Salviani ejuſque probatione.*
53 *An ſit probandum dominium poſſeſſorii, qui bona hypothecavit.*
54 *De aſſociatione, & præſertim de efficacia conſtituti, & de quæſtionibus quæ ſuper eo cadunt.*
55 *An in aſſociatione requiratur citatio partis.*
56 *Quod præjudicet ſervare formam judicii.*
57 *An illa detur contra tertium poſſeſſorem titulo ſingulari.*
58 *An interdictum reintegrandæ proveniat à jure civili, vel à canonico, & de effectibus exindè reſultantibus.*
59 *In ſpecie de appellatione ſuſpenſiva.*
60 *Quod hæc materia appellationis reguletur potius à ſtylis.*
61 *Quare adinventum ſit remedium reintegrationes, & quando intret.*
62 *Manutentio non datur ſine poſſeſſione.*
63 *Immiſſio non competit ei qui ſemel poſſedit, & poſſeſſionem amiſit.*
64 *Quod ſit magis proficuum remedium manutentionis quàm reintegrationis.*
65 *Quando, & ad quos effectus excipiendos, objici ſoleat de ſpolio, & de pœnis ſpoliatoris.*
66 *Quando oporteat recurrere ad hoc interdictum reintegrationis.*
67 *Poſſeſſio quando amittatur ex facto proprio etiam nullo; Et an & quando ei qui cecidit à poſſeſſione facto proprio, competat manutentio vel reintegratio.*
68 *Poſſeſſio ficta, ſeu civilis ceſſat ex contraria animi declaratione.*
69 *Quando amittatur dicta poſſeſſio civilis per patientiam, vel per longum tempus.*
70 *Iſta amiſſio non præjudicat pro remedio reintegrationis.*
71 *Per quantum tempus iſtud remedium reintegrationis præſcribatur.*
72 *De cumulatione utriuſque remedii manutentionis, & reintegrationis, & quare.*
73 *De reintegratione adverſùs creditorem immiſſum in Salviano, & quando debeat etiam competere, practicari manutentio.*
74 *De quæſtionibus cum creditoribus immiſſis in Salviano ſuper redditione rationum.*
75 *Poſſeſſio ejuſdem rei non poteſt eſſe penes plures inſolidum ideoque poſſeſſio unius eſt allegabilis à tertio.*
76 *In quo caſu verè & propriè intret ſummarium remedium manutentionis.*
77 *De privilegiis hujus remedii, & præſertim circa appellationem, & quod debeat priùs terminari, aliàs nulliter proceditur.*
78 *Quod in eo admittuntur probationes imperfectæ, & non dantur exceptiones contra teſtes.*
79 *De ratione, cui prædicta, & ſimilia privilegia innitantur, & quando ea procedere debeant.*
80 *Quando factum nullum ex defectu conſenſus non præjudicet in poſſeſſorio, præſertim in actu facto in carcere.*
81 *In hoc judicio non quæritur de juſtitia vel injuſtitia poſſeſſionis, ſed attenditur nudum factum.*
82 *Poſſeſſio anterior etiam per momentum præfertur, & debet manuteneri.*
83 *An, & quando manutentio competat illi, qui per factum Judicis expulſus eſt, ſuaque poſſeſſione privatus.*
84 *Damnatur ſtylus procedendi cum formalitatibus, & conſtituendi differentiam inter remedium manutentionis, & illud reintegrationis.*
85 *De Ægidiana, & de damnabilibus formalitatibus circa ipſam.*
86 *De privilegio aſſociationis, de qua ſupra quando procedat.*
87 *De manutentione competente in vim clauſulæ conſtituti, & de quæſtionibus, quæ deſuper cadunt.*
88 *Vel reſervationis uſufructus.*
89 *An ſit manutenibilis illa poſſeſſio, cui jus reſiſtat.*
90 *Quid ubi obſtat decretum irritans, quod inficit omnem poſſeſſionem.*
91 *De ammiſſione poſſeſſionis ob lapſum decennii, vel ob patientiam.*
92 *De ſtylo Signaturæ reſcribendi in hoc Judicio de clauſula ſuſpenſiva.*
93 *Quando iſte ſtylus procedat, & quid operetur.*
94 *De ratione, ob quam aſſociatio, vel manutentio non admittunt appellationem ſuſpenſivam.*
95 *Quod in omnibus poſſeſſoriis idem dicendum eſſet, vel in nullo.*
96 *De ratione differentiæ ubi procedatur per decretum interloquutorium, vel per ſententiam.*
97 *Poſſeſſorium quod habeat mixturam petitorii eſt appellabile.*
98 *Quæ regula dari poſſit in hac materia.*
99 *An & quando competat manutentio ex ſola aſſiſtentia juris, & præſertim in juriſdictionalibus.*
100 *De manutentione in rebus non poſſeſſis ob poſſeſſionem aliorum ex cauſa univerſali quando intret.*
101 *An poſſeſſio in parte ſuffragetur in toto.*
102 *De manutentione competente contra ſucceſſorem, vel ex perſona prædeceſſoris.*
103 *De poſſeſſione occaſionali, vel cauſativa, ſeu ad tempus, vel ſub conditione.*
104 *De poſſeſſione inefficaci, & minus legitima, ut mereatur manutentionem.*
105 *An in facultatiis intret manutentio & quando.*
106 *De ſtatuto de continuanda poſſeſſione defuncti in hæredem.*
107 *An & quando obſtet exceptio boni juris, atqua doceri debeat de titulo.*
108 *Quid in beneficiis Eccleſiaſticis.*
109 *Quid in penſionibus.*
110 *De ſuper veniente titulo, vel cauſa poſſidendi, ejuſque mutatione.*
111 *Petitur in quacumque inſtantia, & an poſt rem judicatam in gradu reſtitutionis in integrum.*
112 *Pro exequutione mandati de manutenendo datur etiam mandatum exequutivum.*

DISC. XLIV.

QUamvis tria ſint inter ſe diſtincta hæc judicia, ſive interdicta poſſeſſoria; Adipiſcentiæ ſcilicet, quod 1
in Curia ſub vocabulo immiſſionis explicatur; Reintegrandæ, quod ſub vocabulo reintegrationis; Et Retinendæ, quod ſub vocabulo manutentionis; Attamen in Curia, primum, & ultimum, in praxi frequentia ſunt; Medium autem reintegrationis, ab aula quodammodo receſſiſſe videtur, ſive in oblivionem abiiſſe, quamvis apud antiquiores in eadem Curia illud eſſet frequens, ultimum verò è converſo nimis rarum, peneque ignotum. *a* 2

Ratio hujus mutationis productiva, provenit à Juris 3
canonici diſpoſitione, cum qua proceditur in Curia Romana Eccleſiaſtica, ideſt Papæ, tanquam Papæ, quidquid ſit de eadem Curia ſæculari, ideſt Papæ tanquam Principis temporalis, ut infrà; Cum etenim de hoc jure non procedat illud privilegium, quod generaliter per Jus Civile, iſtis interdictis poſſeſſoriis conceſſum eſt, proceſſus ſcilicet exequutivi, cum denegatione appellationis ſuſpenſivæ, quoniam pro regula generali, quodlibet poſſeſſorium de jure canonico eſt appellabile, adeout nulla dignoſci videatur differentia inter poſſeſſorium & petitorium. *b*

Ab aliquo verò moderno tempore, Curia recepit opi- 4
nionem, ut poſſeſſorium retinendæ, quod manutentionis dicitur, quando ſummarium ſit, non autem plenarium, non admittat appellationem ſuſpenſivam, ſed ſit exequutivum, etiam in foro Eccleſiaſtico, ipſaque diſpoſitione juris canonici quoque attenta. *c*

Hinc proinde, ob iſtum adeò proficuum effectum, & ra-
tionabiliter hic uſus inolevit, deferendi remedium reintegratorium, utpotè appellabile, & recurrendi ad iſtud retinendæ, utpote exequutivum, ac privilegiatum, in forma ſummaria, non autem plenaria; Potiſſimè verò quia (ut infrà,) eadem Curia moderna, fimbrias nimium dilatavit in concedendo de facili iſtud remedium, etiam iis, qui facto Judicis fuerint eorum poſſeſſione ſpoliati, quando illud, nullum, vel notoriè iniuſtum ſit, ratione ſolius poſſeſſionis civilis animo retentæ, quæ ad ſe attrahat naturalem.

Diſtinguitur autem iſtud ſummarium, ac privilegiatum 5
judicium retinendæ, ab altero plenario, ad hunc effectum appellationis, vel proceſſus ordinarii, & exequutivi reſpectivè; Primò nempè ex ipſius judicii ordine, an ſcilicet procedatur per ſententiam diffinitivam, atque (ut in Curia dicimus) per cedulam, vel potiùs per decretum interloquutorium; Ut ſcilicet primo caſu dicatur poſſeſſorium ordinarium, & appellabile, In altero autem ſum- 6
marium, & exequutivum; Quamvis etiam in iſto adhibitum quoque fuerit monitorium, quo juxtà Curiæ praxim reputatur neceſſarium, quoties agendo intentetur; Secus autem ubi incidenter, ac excipiendo. *d*

Et ſecundò ubi agatur de poſſeſſorio, quod explicitam 7
contineat mixturam, & canonizationem petitorii, ſive quod eadem mixtura reſultet à dependentia, quia ſcilicet agatur de poſſeſſione, quæ pendeat à titulo, ſeù à negotio principali. *e*

Adhuc tamen quandoque (licèt rarius) prædictum judi- 8
cium reintegrationis in praxi auditur; Et præſertim in cauſis de partibus, quæ ad Curiam per appellationem devolvuntur, cum juxtà quotidianam experientiam, in hujuſmodi cauſis edoceamur, quod extra Curiam, non adeò benè diſtincta notitia, & praxis habetur hujuſmodi materiæ poſſeſſoriæ; Et præſertim circa præfatam diſtinctionem, inter manutentionem, & reintegrationem, cum frequenter, ea confuſa dignoſcatur; Ac etiam circa aliam diſtinctionem, in eodem genere interdicti retinendæ, inter ſummarium, & plenarium.

Auditur etenim aliquando dicta mixtura interdictorum, 9
reintegrandæ, & retinendæ, ſed cum debito ordine ſubſidiario, & compatibili, quod ſcilicet principaliter intentetur magis proficuum remedium retinendæ, ſed quoniam dubietas cadere poteſt ſuper eius competentia, idcircò ſubſidiariè, cum cumulatione compatibili intentatur etiam alterum reintegrandæ, & quandoque etiam illud adipiſcendæ cum clauſula *quatenus opus ſit*, ſeù alia æquipollenti.

Regulariter etenim, iſta interdicta, ſunt inter ſe in- 10
compatibilia, ſeù contradictoria, quoniam illi, qui ſemel poſſedit, atque à poſſeſſione quomodocumque cecidit, non competit interdictum adipiſcendæ, quod ſupponit adeptionem poſſeſſionis omninò novæ; *f* Adeò ut ille, qui iſtud remedium intentat fateri dicatur ſe nunquam poſſedisſe, ac propterea, quo reſultant effectus, circa alterum magis proficuum remedium manutentionis. Unus ſcilicet ſibi præjudicialis, quod ita ſibi præcludit viam, ad illud recurrendi; Et alter proficuus adverſario, quod ità petendo contra eum immiſſionem, fatetur, & agnoſcit eum in poſſeſſorem, iſtaque etiam implicita tantùm confeſſio probat illius poſſeſſionem, ut probat illius poſſeſſionem, ut propterea ſibi manutentio debita ſit abſque alia juſtificatione. Quamvis confeſſio eſſet qualificata, quia nempè aſſereretur poſſeſſor injuſtus, atque intruſus, vel prædo, quoniam adhùc eadem reſultat probatio; *g* Sive quod eſſet confeſſio dubitativa, vel impugnativa, puta cum verbo, *ut dicitur*, vel *ut prætenditur*. *h*

Prout etiam cum remedio manutentionis eſt incompati-
bile alterum reintegrationis, ex cujus petitione reſultat confeſſio excluſiva ſuæ poſſeſſionis, ſine qua manutentio competere non poteſt, quoniam, cum ei, qui naturaliter, & de facto poſſeſſor non eſt, iſtud retinendæ, ſeu manutentionis remedium concedatur ratione poſſeſſionis civilis, quæ animo retineatur, idcircò dum ſe declarat ſpoliatum, ità fatetur animo non retinuiſſe, neque retinere poſſeſſionem. *h* 2.

Adhuc tamen iſte cumulus quandoque eſt practicabilis,
quando ſcilicet, cum debita cautela id ſequatur, quia nempè petatur, ac obtineatur immiſſio pro confirmatione, & 11
corroboratione, ſeù munimine poſſeſſionis, quæ jam obtineatur; *i* Sivè petatur, ac obtineatur reintegratio poſ-
ſeſſionis naturalis, qua de facto fuit ſpoliatus, ad effectum 12
illam uniendi cum civili, quæ animo retineatur. *l*

Non videtur tamen in hoc recipiendus ille ineptus Pra-
maticorum ſenſus; id ſcilicet reſtringendi ad nudam ver- 13
borum formalitatem; ut quandoque in praxi expertus ſum; Sed pro facti qualitate, & circumſtantiis, attendenda venit ſubſtantia veritatis, aut veriſimilis intentio poſſeſſoris; Abſonum enim videtur, atque manifeſtum continet judaiſmum, ut à majori, vel minori peritia procuratoris, vel cauſidici, in concipiendo petitionem, cum una, vel cum altera phraſi, vel formula, regulari debeat animus principalis, inducendo in eo illam retentionem; quam in animo non habuerit; Sivè è converſo illum habendo pro ſpoliato, qui reverà ſe pro tali habere noluerit.

His ergò ità prænotatis; Ad ſingula hæc remedia deſcendendo. Quatenùs pertinet ad primum adipiſcendæ, ſive immiſſionis; Illud æque intrat in prophanis, ac in ſpiritualibus.

In ſpiritualibus ſcilicet, juxta ea quæ inſinuata ſunt *diſc. præcedenti*, circa immiſſionem competentem proviſo 14
de beneficio, tam in vim literarum Apoſtolicarum, quam etiam in vim proviſionis Ordinarii, vel alterius inferioris collatoris, quoniam etiam pro illa proviſione, idem competit remedium proviſo, iidemque intrant termini legitimi & non legitimi contradictoris. *m*

Ac etiam in materia penſionum eccleſiaſticarum, idem 15
procedit, in caſu ſcilicet regreſſus vel ingreſſus ad beneficium juxtà modernam formam eodem *diſc. præcedenti* inſinuatam; Vel circa eam immiſſionem, quæ conceditur 16
penſionario ex prima reſervatione. Sive etiam translatario, quoniam licet ipſe ſubintret in univerſum jus transferentis, ac etiam in poſſeſſionem quoad omnes effectus. Attamen, ex quodam ſtylo Curiæ, ſibi non conceditur remedium manutentionis, ex poſſeſſione auctoris, ſed illud dimiſſionis. *n*

Prout ad inſtar, idem dicendum erit in prælaturis, vel 17
officiis in vim publici inſtrumenti electionis, perfectè exequibilis, vel deputationis, cum ſimilibus, quibus eadem congruit ratio, dum deputatio vicem habet inveſtituræ, ut infra.

In prophanis autem, illud plures ac diverſas continet 18
ſpecies; Primò nempe illud, quod, in vim teſtamenti, competit univerſali heredi ſcripto, ſive ſit in tota hæreditate, ſive in ejus quota; ex diſpoſitione textus *in l. fin. Cod. de adict. Div. Adrian. toll.*; *o* Quamvis enim de ſtricta juris cenſura, illud competat ſolum primo, ac directo hæredi. Attamen in praxi, magis recepta eſt illa opinio, (quæ tamen contradictoribus non caret) ut competat etiam obliquo ſeu mediato, nempè fideicommiſſario, non curata mediorum pluralitate, dummodo pariter ſit univerſalis in tota vel quota; *p* Secùs autem ſi in certa re, qui- 19
nimò etiamſi in legitima de jure debita, quamvis, honorabilis inſtitutionis titulus accedat, quoniam ubi, inſtitutionis, vel fideicommiſſi particularis naturam ſortiatur, verius eſt, competere alteram ſpeciem immiſſionis, quæ ut infrà legatario conceditur, non autem iſtam.

Altera eſt ſpecies immiſſionis ex eodem remedio *dictæ* 20
legis finalis, *C. de ædict. Div. Adrian.* Sive ad inſtar, quæ competit ex diſpoſitione inter vivos, donatario univerſali, qui loco hæredis habetur, ſive ſit directus & immediatus, ſivè obliquus & mediatus ut ſupra; Dum etiam pro fideicommiſſo univerſali ordinato inter vivos, idem remedium in praxi eſt receptum. *r*

Idem quoque procedit in feudo, vel in emphiteuſi in 21
vim inveſtituræ feudalis, tàm in primo inveſtito, quàm in quocumque alio ſucceſſivè per eamdem inveſtituram vocato, quoniam feudum ad inſtar hæreditatis, univerſitatem quoque conſtituit, *ſ* quod emphiteuſi etiam congruit, à qua ad feudum admitti ſolet argumentum. *t*

Altera eſt diverſa hujus poſſeſſorii ſpecies, quæ compe- 22
tit hæredi pariter univerſali, in tota, vel in quota, ab inteſtato, ex illo interdicto quod appellatur, *Quorum* 23
bonorum. Atque licet in hac ſpecie ſucceſſionis, non detur hæres obliquus, vel mediatus ex judicio teſtatoris: Datur tamen ex judicio legis in hærede hæredis. Quod etiam verificatur in hærede teſtamentario qui nullo fideicommiſſi onere ſit gravatus, quoniam in utroque caſu ſi primus, ac directus, teſtatus vel inteſtatus hæres non valeat, vel negligat hæreditatis vel aliquorum bonorum poſſeſſionem adipiſci, unum, vel alterum ex dictis remediis ejus hæredi conceditur. *u*

Tertia eſt ſpecies immiſſionis, vel poſſeſſorii interdi- 24
cti adipiſcendæ, quæ competit particulari legatario, vel fideicommiſſario. Iſtaque eſt duplex. Una ſcilicet ex illo interdicto, quod dicitur *Quorum legatorum*. Et altera ex eo quod appellatur *Salviani*, ratione hypothecæ, quam lex nova legatario pro legati exequutione conceſſit, Atque pariter procedit idem quod ſupra dictum eſt, ut ſcilicet tam primo, & immediato, quam ulteriori, ac mediato concedatur.

Quarta eſt prædicta poſſeſſorii ſpecies, quæ *Salviani* 25
dicitur, quæ competit creditori hypothecario, & non aliàs cum iſtius judicii fundamenta ſint creditum, & hypo- 26
theca: *x* Iſtaque duplex producit remedium. Unum ſcilicet quod ſub actionis hypothecariæ vocabulo in jure explicatur, non ita privilegiatum circa proceſſum exequutivum, & circa appellationis ſuſpenſivæ rejectionem, cum redoleat ſpeciem petitori. *a* Et alterum eſt prædictum Salviani, quod non conceditur ad ipſam rem in proprietate, vel ſubſtantia, neque dominium ſeù veram poſſeſſionem tri-

tribuit, dum utrumque remanet penes debitorem, vel tertium poſſeſſorem, ſed ſolum per quandam ſpeciem tenutæ, ſivè adminiſtrationis, conceditur immiſto, ut fructus nomine poſſeſſoris adminiſtret ac percipiat, perceptos autem tanquam mandatarius in rem propriam, ſibi ipſi applicet, ut de credito ità ſatisfiat. Ac propterea in bonorum locatione, vel adminiſtratione, majorem non habet poteſtatem, quàm habeat ipſe poſſeſſor. *b*

Quinta eſt ſpecies mixta, quæ conceditur in omnibus
28 præmiſſis caſibus, non ex natura, vel qualitate tituli, vel actionis, ſed ex operatione pactorum vel clauſularum. Iſtudque appellatur remedium *Aſſociationis*, quod conceditur illi, qui pactum, vel facultatem habeat explicitam capiendi poſſeſſionem propria auctoritate; Sive ſit jure crediti, ſive ſit jure dominii, vel ex quocumque alio capite ſibi expediat poſſeſſionem adipiſci.

Idemque remedium competit quoque illi, pro quo ali-
29 quis, ſe poſſidere conſtituerit, ſive in vim clauſulæ conſtituti, vel præcarii. Multò verò magis utriuſque. *d*

Ac propterea, in Regno præſertim Neapolitano, pro
30 obſervantia cujuſcumque contractus, vel implementi, ſuper quo publicum inſtrumentum confectum ſit, iſtud remedium remanet connaturale, ſtante illo commendabili ſtylo, quem mirari conſuevi, cur Romana Curia non introducat ob effectum exequutivum de quo infra) in omnibus inſtrumentis omnia hæc adjiciendi, nempè pactum de capiendo propria auctoritate, conſtitutum, & præcarium.

31 Adeoque iſte ſtylus inolevit, ut quamvis Notarius, iſtas clauſulas adjicere negligat, adhuc tamen, tanquam de ſtylo apponi ſolitæ, cenſentur ineſſe, ut propterea competant eadem remedia, quæ competerent, ſi adeſſent. *e*

In Curia verò conſtitutum adjici ſolet in contractu cenſuali ſuper fundo cenſito. *f*

Idemque ſtylus adjiciendi conſtitutum præcarium, præſertim verò poſterius quod in pleriſque privilegiatum re-
32 putatur, habetur in Bononienſi Civitate ex illo nimis amplo formulario. *g*

Prout etiam, idem pactum de capiendo propria auctori-
33 tate ad effectum ejuſdem privilegiati remedii aſſociationis, per legem ſubintelligitur, favore domini directi per conſolidationem dominii utilis cum directo, ac unionis poſſeſſionis natuturalis cum civili, quando ſit factus caſus devolutionis, vel ob ſolutionem canonum, ſeù livellorum. *h*

Datur etiam de jure communi, quædam ſpecies immiſſionis, creditori chyrographario, qui præmiſſis remediis eſt deſtitutus, quod dicitur, ex primo, & ſecundo de-
34 creto, ratione contumaciæ debitoris, Verùm id propriè non continet interdictum poſſeſſorium, atque in praxi nimium rarum eſt, ob alia pinguiora remedia; *i*

Ultrà ſupradictas ſpecies poſſeſſorii, adipiſcendæ, quæ
35 conceduntur de jure communi; Aliæ pro diverſis locorum, vel regionum legibus, vel ſtylis adſunt ſpecies, & præſertim illa nimium ſummaria & exequutiva, ac privilegiata tenuta, quæ conceditur in majoribus Hiſpaniarum, ut in commiſſorum ſede advertitur. *l*

In præfato item Regno Neapolitano; ex illis legibus,
36 prodiit quoddam adipiſcendæ remedium, ibi nimium frequens, contra tertios poſſeſſores bonorum hypothecatorum (quatenus tamen hypotheca accedat, & non aliàs) quod *Aſſiſtentiæ*, dicitur, compoſitum, juxta veriorem ſententiam, tanquam quid mixtùm, ex tribus remediis ſupra recenſitis; Nempè, hypothecaria, Salviano, & aſſociatione, adeout dici non mereatur parum poſſeſſorium, ſed admixtum habere petitorium, dum conceditur ad effectum vendendi, ſive adjudicandi ſibi ipſi, prævia æſtimatione. *m*

Super præmiſſis autem, hujus poſſeſſorii ſpeciebus, diverſæ cadunt quæſtiones, juxtà earum diverſitatem, quo-
37 niam, in prima, ſecunda, & tertia ſpecie immiſſionis, ex remedio *l. finalis Cod. de ædict. Div. Adrian. tollend.* ac interdicti *quorum bonorum* & alterius *quorum legatorum* ultrà eſſentiale requiſitum identitatis, quod eſt omnibus aliis commune; Intrat quoque inſpectio legitimi contradictoris, quæ *diſc. præc.* in beneficialibus inſinuata eſt; Quinimò Beneficialiſtæ ex his ſpeciebus, & præſertim ex prima reſultante à præfata *leg. fin. C. de ædict. Div. Adrian.* normam acceperunt, quoniam inter contendentes de pari ti-
38 tulo, ſive venientes ex eodem fonte, ceſſant hæc remedia poſſeſſoria, & privilegiata, atque procedendum eſt in judicio ordinario, ex eadem ratione quod unus dicitur alteri legitimus contradictor; Idque præſertim in fideicommiſſaria materia eſt frequens; Cumque ibi de hoc puncto pluries actum ſit, idcircò ibi videndum erit ut quo magis fieri poteſt, eorum quæ jam dicta ſunt, evitetur repetitio, quæ tamen in iſta practica facultate eſt inevitabilis. *o*

Item, ubi ille, contrà quem iſtud judicium intentatur, non ſit talis, ut legitimi contradictoris titulus ei congruat, non per hoc tamen aliis exceptionibus eſſe poteſt omninò deſtitutus, cum alias habere valeat exceptiones excluſivas juris agentis; Putà ob vitium teſtamenti, vel inveſtituræ, cujus vigore petatur immiſſio. Unde propterea intrat diſtinctio inter vitium viſibile & inviſibile, ſive inter patens, & latens, ut primo caſu dicatur exceptio apta retardare, atque intret propoſitio, quod ſuſpicio ſufficit, ex iis quæ ad materiam inſtrumentorum, & ſcripturarum habentur ſupra *p*; In altero autem, procedatur cum eadem regula ſuperius inſinuata in judicio ſeu proceſſu exequutivo, an ſcilicet ſit clara, vel potiùs turbida, & altioris indaginis, ut in primo caſu retardet, in altero autem non. *q* 39 40

Idemque ubi exceptio percutiat inhabilitatem perſonæ actoris, vel quia ea bene legitimata non ſit, vel quia ea prætendatur in ea incapacitas. *r*

Sive quod exceptio percutiat bona; quod ſcilicet ſpectarent ad alterum, quam ad defunctum, ut pro frequentiori contingentia habemus in praxi, circa exceptionem fideicommiſſi antiquioris, vel inveſtituræ feudalis, aut emphyteuticæ, *f* Aut quod objiciatur de valida alienatione in cauſam detractionum legalium, vel accidentalium; *t* Aut quod objiciatur de meliorамentis, cum ſimilibus, de quibus in dicta fideicommiſſaria materia & in altera detractionum. *u*

Atque reſpectu interdicti *quorum bonorum*, cadit inſpe- 41
ctio, an illud competat contra tertium poſſeſſorem, titulo ſingulari; *x* Sivè an docere oporteat de dominio ac pertinentia bonorum defuncti; vel potius ſolum ſufficiat probare, quod bona eſſent per eum poſſeſſa tempore mortis, ut verius pro regula eſt receptum, tam in iſto interdicto, 42
quàm in dicto altero remedio *l. fin.* Quoties clare, & incontinenti non conſtet de contrario quod ſcilicet poſſeſſio fuerit alieno nomine; Putà conductionis, vel adminiſtrationis, vel depoſiti, ſeu ſequeſtri &c.; Sivè nomine proprio, ſed ex titulo reſolubili per mortem, ideoque ſine dubio reſoluto. *y*

In caſu item reſolutionis juris poſſeſſoris cadit quæſtio, an quilibet poſſeſſor, vel detentor de hoc objiciat, tanquam de exceptione excluſiva juris agentis, vel ſolum de 43
hoc objicere poſſit ille, cujus favore reſolutio ſequuta ſit; adeout poſſeſſori non liceat dare de jure tertii; Atque ſuper hoc intrat etiam diſtinctio, an exceptio juris tertii ſit notoriè excluſiva juris agentis, vel potius è converſo habeat aliquem ſtatum implicitum durationis illius juris, quia nempè reſolutio ad huc remaneat in ſtatu eventualitatis, atque pendeat à voluntate tertii, qui volens, poſſit non agnoſcere; Ut (ex. gr.) contingit in ea reſolutione, quæ ſequitur ex onere fideicommiſſi, vel alia ſimili, cum interim hæres gravatus, vel ejus hæres, aut alter qui ab eo cauſam habeat rectè continuet. *a*

Hinc ſequitur, quod deſuper certa & generalis regula 44
ſtatui non poteſt, claruſque error eſt cum generalitatibus procedere, ſivè ad literam attendere doctrinas, & deciſiones, quæ percutiant aliquos caſus particulares pro retardationis hujus judicii, affirmativa, vel negativa, ſive pro qualitate legitimi contradictoris, cum totum pendeat, à ſingulorum caſuum particularibus circumſtantiis, ob quas (ut toties advertitur) ſtant benè ſimul; ut eædem, ac individuales exceptiones, in uno caſu admittantur, & in altero rejiciantur. Atque ad id hodie potiſſimùm, ac principaliter eſt reflectendum, cum præſertim in Curia, ob tam magnam frequentiam deciſionum Rotæ, à quarum ſtudio juvenes inciplunt, priuſquam terminos neceſſarios Inſtitutionum addiſcant, regulæ ſeù concluſiones, ſunt effectæ omnibus planæ, ac notoriæ, ſed magnum inconveniens conſiſtit in incongrua applicatione.

Et præſertim circa verificationem trium vulgarium re- 45
quiſitorum, ad faciendum aliquem legitimum contradictorem, ratione fideicommiſſi vel ſimilis juris. Quod ſcilicet iſtud ſit clarum; Quod certum ſit nullas competere detractiones: Et quod poſſeſſio non ſit vitioſa. Quoniam ſuper verificatione primi requiſiti, commendabile quidem eſt, ut rigoroſè procedatur, cum percutiat ſubſtantiam

tiam negotii principalis. Super verificatione autem ſecundi detractionum, pariter circumſpectè, ſed non adeò. Sed ſuper tertio, ſolùm inſpici debeat finis, ob quem ita ſtatutum eſt: Sivè principaliter attendi debeat ratio legis, non autem ſola litera, vel formalitas pro inanibus circuitibus, atque per quamdam ſpeciem judaiſmi, juxtà ponderationes de quibus in dicta fideicommiſſaria materia, *b* Ideoque ſemper erroneum eſt, procedere cum generalitatibus, vel cum doctrinis, & auctoritatibus in abſtracto, quoniam (ut præmiſſum eſt) penè omnes quæſtiones forenſes hodie ſunt potiùs facti, & applicationis quam juris, cujus regulæ, vel propoſitiones, in magnis præſertim Civitatibus, & Tribunalibus redditæ ſunt notoriæ. Ac propterea in Judice (cum præſuppoſito ſufficientis literaturæ, & integritatis) magis deſideranda eſt excellen-
46 tia in judicio adæquato, quam in ingenio magiſque deſiderandum eſt, ut ille ſit bonus Factiſta, quàm excellens Juriſta, dummodo ſufficientem habeat Juris peritiam.

In alia verò ſpecie hujus poſſeſſorii adipiſcendæ, ex interdicto Salviani ratione hypothecæ; Exceptiones per-
47 cutere ſolent; In primis exiſtentiam crediti, ſine quo illud non competit; *c* Iſtoque juſtificato, percutere ſolent exiſtentiam, vel competentiam hypothecæ, quæ pariter eſt neceſſaria, & ſine qua iſtud judicium non intrat; *d* Id autem diſputari ſolet, quando illa non legatur explicita in documento, cujus vigore agatur ſed prætendatur implicitè deſumi, ex pactis, vel clauſulis, ut eſt illa hypotheca, quæ implicitè deſumitur ex obligatione in forma Cameræ; *e* Sivè quod deſumi prætendatur ex ſola diſpoſitione legis, ratione legalis adminiſtrationis, vel ratione doli, ut præſertim frequentior praxis docet hujuſmodi quæſtiones, in illa hypotheca, quæ prætenditur in bonis hæredis gravati fideicommiſſo, ob alienationes; *f* cum ſimilibus.

Vel quod, non negata hypotheca, allegetur inefficacia, ob ejus invaliditatem ex inhabilitate perſonæ, quæ illam adjecit, ſe obligando ſine certis ſolemnitatibus. Vel ob ejus reſolutionem, ob ceſſatum jus Illius, qui eam adjecit, ut pro frequentiori contingentia habeamus in ea reſolutione, de opponatur ratione fideicommiſſi, vel inveſtituræ, vel ſimilis cauſæ reſolutivæ.

Sivè quod, non negat hypotheca, ejuſque duratione, negetur tamen effectus, adverſus poſſeſſorem, ratione alterius ejus hypothecæ anterioris, contra quam iſtud interdictum non petit; *g* Vel quod negetur hypotheca ratione incapacitatis bonorum, quia ſine certa ſolemnitate obligari non potuerint; Ut contingit in feudalibus, vel emphyteuticis, & juriſdictionalibus, ac ſimilibus, in quibus licentia, vel aſſenſus alterius deſideretur. *h*

Atque quod incapacitas prætendatur ex parte creditoris, qui tanquam forenſis, vel ex alio accidenti, ſit in-
48 capax acquiſitionis ipſorum bonorum in dominio, undè propterea intret quæſtio; an ſit etiam incapax acquiſitionis hypothecæ pro iſtius remedii exercitio; Ut in Judæis, quandoque diſputatum fuit. *i*

Sive an & quando prohibitio alienationis extendatur ad iſtam prohibitionem hypothecæ, quod ſub nimia quæſtione noſtra ætate fuit occaſione bonorum juriſdictionalium, ut in debiti, & crediti ſede advertitur. *l*

Aut, an poſita etiam prohibitione hypothecæ, adhuc
49 tamen iſta ſit verificabilis, pro iſtius interdicti competentia, & exercitio, aliiſque effectibus in commoditate, quæ conſiderari ſolet, tanquam diſtincta à ſubſtantia ipſius rei prohibitæ; Et quomodo illa duret, præſertim mutata perſona; Vel etiam ſuper melioramentis, cum ſimilibus. *m*

Super his autem, ac ſimilibus, utique certa, & generalis regula ſtatui non poteſt, proindeque intrat idem ſupra infinuatus error, procedendi cum generalitatibus, cum revera totum pendeat à ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis.

Illa verò generalis regula deſuper cadit, ut ſcilicet, in
50 iſto Judicio, tanquam poſſeſſorio, & privilegiato, intret quoque eadem diſtinctio, inter exceptiones claras, & incontinenti probatas, vel turbidas, & altioris indaginis, ut priores admittantur, poſteriores autem non; Ut præſertim in exceptione fideicommiſſi, vel ſimili habemus. *n*

Verum circa iſtam generalitatem quoque eſt inſiſtendum
51 non quidem circa ejus varietatem in genere, & in abſtracto, cum ea vera ſit; Sed circa ejus congruam applicationem, quoniam intelligenda venit, quando actio, ex parte Actoris, jam benè fundata ſit, turbiditas autem ſit in exceptione; per quam actio elidi prætendatur; Puta, ſi non dubitetur de hypothecæ exiſtentia vel adjectione in bonis talis perſonæ, minuſque dubitetur in facto de verificatione primi, & ſecundi extremi; Quod ſcilicet ea bona poſſeſſa fuerint per illum, qui hypothecam adjecit de illo tempore, vel poſteà, quod dicitur primum extremum, illudque bene & concludenter juſtificandum eſt tanquam fundamentum judicii; *o* Et quod eadem bona, nunc poſſideantur per eum, contra quem judicium inſtitutum eſt; Iſtudque dicitur ſecundum extremum, quod minori, ac leviori probatione contentatur, etiam illa, quæ reſultat à ſola ſubſtentatione litis.

Sed quod Actoris intentione, jam bene fundata, ad
52 eam elidendam, deducatur exceptio fideicommiſſi, vel inveſtituræ, ſive crediti anterioris, aut incapacitatis perſonæ, vel bonorum, cum ſimilibus; Quoniam, ſi iſtæ exceptiones ſunt turbidæ, & altioris indaginis, tunc rejiciatur ad petitorium, & non admittuntur in hoc judicio, ex regula quod actio clara, exceptio turbida; Secus autem ſi turbiditas, non conſiſtat in exceptione ſed in ipſa actione, adeout exceptiones, Rei, & poſſeſſoris, non tendat ad elidendam actionem, jam benè fundatam, ſed ad illam inturbidandam, ſive ad offuſcandam, vel impediendam probationem, ut ipſa actio non oriatur; Ut præſertim contingere ſolet in primo extremo identitatis, vel capacitatis bonorum, ſive in altero legitimationis perſonæ, quoniam in pari cauſa turbiditatis, iſta obſtare debet Actori, potiores verò partes ſunt Rei poſſeſſoris, cui ſufficit vincere per non jus, ut ſupra agendo de Reo, & de Actore advertitur, ac etiam alibi pluries. *q*

Vel quod, benè fundata actione, æque bene fundata etiam ſit exceptio, ad quam elidendam, Aliquam Actor deducat replicationem, ſuper qua turbiditas cadat, ideoque alia intrat propoſitio, exceptio clara, & replicatio turbida, quoniam his caſibus turbiditas potiùs nocet quam profit actori; Idque generaliter in omni ſpecie poſſeſſorii procedit, vel alterius judicii ſummarii, ac privilegiati, cum eadem ſit ratio.

Super verificatione item dicti primi extremi; quod ma- 53
gis exactam, & concludentem exigit probationem, cadere ſolet quæſtio, an Actori incumbat onus probationis dominii, in ejus debitore, qui hypothecam adjecit, vel potius ſufficiat probare ſolam poſſeſſionem; Iſtaque poſterior opinio verior, magiſque recepta eſt, cum ex poſſeſſione inferatur ad præſumptam probationem dominii, quoniam poſſeſſor præſumitur dominus, donec non doceatur de contrario. *r*

Iſtæ generalitates quoque percutiunt aliam ſpeciem hu- 54
jus generici interdicti poſſeſſorii adipiſcendæ, quod aſſociationis dicitur, ut ſupra, an ſcilicet conſtitutum vel pactum de capiendo, quorum vigore illud competit, adjectum ſit, necne ab eo, qui adjiciendi facultatem haberet; Et an poſſeſſor ab eo cauſam habeat, vel potius ex alio jure vel titulo independenti poſſideat, eodem modo, quo de hypotheca eſt dictum.

Sive poſita dicta poteſtate, ac dependentia reſpectivè, intrare ſolet quæſtio, & præſertim circa conſtitutum, ſuper ejus efficacia, & operatione; Vel ſcilicet ratione incertitudinis, non quidem ratione illius incertitudinis, quæ proveniat à generalitate bonorum, quoniam receptum eſt, iſtam non obſtare, dum in ſubſtantia adeſt certitudo, quamvis nobis ignota ſit initio, ſed ratione incertitudinis, certæ rei, quia nempè adjiciatur conſtitutum, in decem, vel viginti jugeribus terræ alicujus prædii, quod ſit longè majoris quantitatis, cum ſimilibus. *s*

Aut quod prætendatur infectio, ab infectione, ac vitio ipſius contractus principalis, ac propterea iſta tanquam clauſula conſequutiva corruat; *t* Vel quod expiraverit in primo, ideoque non remaneat amplius operativum in aliis; qui ad eandem diſpoſitionem ſucceſſivè vocati ſint. *u*

Sive quod dubium ſit, an ejus caſus factus eſſet, necnè, ut contingit in illa aſſociatione, quæ à domino directo petatur ex capite devolutionis, cum ſola turbiditas ſufficiat per illum excludendum, ut in emphyteutica materia præſertim habetur. *x*

Apud antiquiores duæ habentur nimium controverſæ quæſtiones, quæ hodie videntur planæ. Primò nempè, 55
an iſtud judicium exigat citationem poſſeſſoris; Atque apud ipſos antiquiores, magis recepta erat negativa, cum reverà iſte non ſit actus judicialis, ſed potiùs extrajudi-

cialis

cialis concessionis familiæ pro simplici associatione, & assistentia, ad apprehendendam illam possessionem, quæ jure suo apprehendi potest, ideoque potius damnatur forma judicii, adeout illa præjudicialis reputetur, atque
56 privilegia hujus remedii cessare faciat; *y* Apud modernos autem magis recepta est diversa opinio, quam ubique praxis servat, ut adhiberi debeat citatio possessoris. *z*

Altera est quæstio, an istud remedium competat, atque
57 sit exercibile contra tertium possessorem titulo singulari, quamvis causam habeat ab eo, qui constitutum adjecit, vel facultatem de capiendo dedit; Atque pariter apud antiquiores, magis recepta erat negativa; Apud moderniores autem, è converso, magis recepta est affirmativa, quæ præsertim in Curia in praxi servatur, ut etiam detur contra tertium, quoties bona affecta sint constituto, vel pacto de capiendo, quod adjici potuerit per eum, qui unum, vel alterum, vel utrumque adjecit. *a*

Quò verò ad aliud interdictum possessorium recuperan-
58 dæ; Istud, juxta probabiliorem sententiam (à contradictoribus tamen pro Jurisfarum consuetudine non immunem,) est remedium proditum, potius à Jure canonico quàm à civili, quamvis ubique, in foro etiam sæculari, sive (ut nostri dicunt) etiam in terris Imperii sit receptum; *b* Atque non inutilis à plerisque reputatur hæc inspectio, an unius, vel altertius Juris inventum sit ad effectum inspiciendi, an juxtà unius vel alterius juris dispositionem regulari debeat; An propterea retenta dicta opinione, quod sit potius proditum à Jure canonico, quodque, cum iltius dispositione regulandum sit, exindè de stricta censura resultare deberet, quod etiam in eo laicali foro, in quo in proposito appellationis, vivitur cum dispositione Juris civilis, quod eam suspensivam denegat, etiam in illo adipiscendæ, quod in statu ecclesiastico induxit, jus civi-
59 le restituendo, Constitutio Ægidiana ex insinuatis supra in rubrica appellationis; *c* Adhuc tamen illud interdictum reintegrandæ deberet esse appellabile, juxtà generalem regulam Juris canonici, quæ in omni possessorio procedit, ut ibidem insinuatur.

60 Et tamen in praxi, constitui non videtur differentia, inter illud adipiscendæ, & istud recuperandæ, in iis locis vel Tribunalibus, in quibus cum dispositione Juris civilis, vel cum præfata Ægidiana Constitutione proceditur,
61 quoniam reverà ista materia appellationis, ad quosdam stylos potiùs redacta videtur, seu ab eis pendet, magis quàm à rigorosis principiis juris, ut infrà occasione interdicti retinendæ, vel etiam illius adipiscendæ, quod associationis dicitur, in hoc proposito appellationis advertitur.

62 Opportunum autem, imò necessarium fuit, istud adhibere, sivè introducere remedium, tanquam quid medium, inter duo extrema, dum aliàs indebitè spoliato, nullum à lege civili remedium summarium & privilegiatum proditum videtur, ac propterea oportebat recurrere ad præsidium judicii ordinarii; Antiquiores etenim non adeò acuerunt ingenium, ut commendabilius fecerunt moderni, adhibendi scilicèt, etiam interdictum retinendæ in eo, qui inspecta naturali veritate, reverà de facto non sit possessor, cui propterea congrue non videatur iste terminus retentionis, qui juxtà grammaticalem sensum, significat confirmationem, vel canonizationem ejus, quod jam de facto obtineatur; dum retinere non possumus id, quod reverà non habemus, ideoque id potiùs assequi, vel adipisci, seu recuperari, quam retineri dicitur, istum terminum retentionis ità adhibendo impropriè, vel intellectualiter, ex quadam fictione legis, sivè ex quadam metaphysica, quæ contraria est naturali veritati, seù facto præexistenti, quod scilicet ob quandam fictam, vel intellectualem possessionem, quam animo retineri lex fingit, & quæ propterea (ad differentiam naturalis, & veræ) civilis appellatur; verificabilis remaneat dictus terminus retentionis.

Priusquam etenim ista, commendabilis quidem, sed metaphysica fictio introduceretur, ille qui cum violentia vera, vel interpretativa, ejus possessione spoliabatur, prompto, ac summario remedio destitutus erat, dum non poterat confugere ad illud retinendæ, quod suponit actualem detentionem, ac propterea non competit nisi possidenti, neque datur sine possessione; *d* Minusque ad alterum adipiscendæ, ex superius insinuata regula, quod istud conceditur illi, qui nunquam possedit, ideoque contendat de adeptione omninò novæ possessionis, non autem illi, qui semel habuerit illius rei possessionem, quam amiserit, atque ab ea, sive ex facto proprio, sive ex alieno ceciderit. *e*

Verùm, postquam inolevit usus verificandi retentionem, etiam sine possessione vera, & naturali, ex dicta 63
legis fictione, quodque apud eosdem modernos, illa recepta est formalitas, superius quoque insinuata, admittendi scilicet appellationem suspensivam in hoc interdicto recuperandæ, autem in altero retinendæ; Meritò istud à praxi exulasse videtur agendo, dum illi, qui agendo cupiant prioris status vel possessionis reintregrationem obtinere, ad præfatum aliud magis proficuum remedium, prudentius recurrunt, eo quia manifesta esset ineptia, ex duobus remediis, negligere brevius, ac promptius, ma- 64
gisque exequutivum & eligere alterum longius, quod speciem petitorii redolere videtur, cum necessitate expectandi finem, per tres conformes.

Solumque iste terminus spolii, juxta modernam praxim Curiæ, frequens in foro esse videtur, excipiendo, atque per viam objecti, ad repellendum scilicet collitigantem, vel æmulum ab ingressu, vel à progressu judicii, tam- 65
quam spoliatorem, donec istud crimen purgaverit, juxta ea quæ supra in hujus objecti particulari Rubrica habetur.

Adhuc tamen, eadem moderna praxi retenta; Quandoque ad istud remedium convolare oportet, eo quia, ob
facti circumstantias, denegandum veniat alterum pinguius 66
manutentionis; Quamvis etenim in aliquibus parificentur, atque pari passu ambulent; In eo præsertim, qui facto proprio, atque ex contractu, vel consensu, quamvis invalido, vel aliàs impugnabili à possessione cadat; Quoties non sit nullitas ex defectu consensus, quæ consideratur incarcerato, vel in pupillo, sive in Ecclesia, vel in alio corpore inanimato, ex juris regula, quod etiam ex actu nullo amittitur possessio; *g* Dum idem pariformiter procedit tam pro denegatione unius; quàm alterius reme- 67
dii; Et è converso, quando talis nullitas, ex defectu consensus accedat, adeout hujus regulæ limitationem inducat, illa æquè procedat, ad effectum unius ac alterius remedii, ac propterea expediat ut supra, potiùs illud manutentionis adhibere; Attamen dantur casus, in quibus istud denegari debeat, undè propterea ad illud convolare oporteat.

Putà quia, juxta superiùs insinuata, possessor se declaraverit habitum pro spoliato, unde propterea, ex contra- 68
ria animi declaratione, tollatur illa ficta, seù civilis possessio, quam etiam in spoliato naturaliter, & de facto animo retineri, lex ut supra præsumit, cum tunc, nullus remaneat prætextu cui inniti valeat concessio dicti remedii retinendæ, ideoque oportet ad istud recuperandæ convolare.

Sive quia, ex facto idem resultaverit effectus cessatio- 69
nis animi, quia nempè, in rebus corporalibus, possessor, sciens rem ab alio occupatam esse, id per aliquod tempus passus sit; tunc etiam non expectato decennio, breve tempus ad id sufficiens reputetur, *h* Sive quod non accedente justificatione hujus scientiæ, & patientiæ, accedat silentium decennale, per quod ex oblivione præsumit, ac animi desertionem; Quoties facti circumstantiæ contra- 70
rium non inducant probationem, etiam administrativam, istamque legis præsumptionem tollant, *i* Isto enim, vel alio simili casu ad aliud reintegrationis remedium convolare oportet, dum illud non desiderat requisitum dictæ retentionis, saltem animo, neque subjacet insinuato præjudicio, quod resultat etiam à brevi patientia, sive certius ab illa longi temporis.

Siquidem plurium sententia est, ut istud remedium sit 71
perpetuum, nullique præscriptioni subjaceat, quamvis longissimi temporis; *l* Alii verò, qui sequuntur contrariam sententiam, quæ apud modernos, & præsertim in Curia, magis recepta est, ob decisionem, quæ ex Pontificio præcepto, initio currentis sæculi prodiit, in ista quæstione, quæ ex magis involutis reputabatur, admittunt solùm præscriptionem temporis longissimi ad minus; *m* Ac propterea, ista etiam posteriori opinione retenta, quæ spoliatori magis proficua est adhuc, expedit istud habere remedium subdiarium longioris durationis; Quamvis pro Juristarum formalitatibus, in illis locis vel Tribunalibus, in quibus, cum dispositione Juris Canonici proceditur, illud præjudicium pati oporteat prosequendi istud remedium per tres conformes, tanquam per speciem judicii ordinarii; istæque est casus, in quo illud pro Curiæ praxi adhibeatur.

Hinc proindè, ut supra etiam advertitur eadem praxis 72
recepit, cumulandi, hæc duo remedia, alternativè, vel subsidiariè; Principaliter scilicet, intentando illud pinguius manutentionis, subsidiariè autem, vel alternativè umulando istud reintegrationis, ut docente causæ progressu tales circumstantias, quæ suadeant denegationem

prioris

prioris remedii, ità judicium non remaneat inane, sed alterius concessioni auditus remaneat.

Pro eisdem formalitatibus, istud reintegrationis reme-
73 dium adhiberi solet, adversùs supraenunciatam speciem possessorii adipiscendæ, quod in interdicto Salviani, ratione hypothecæ concessum fuerit creditori ad bona hypothecata, ad effectum sibi satisfaciendi ex fructibus, quoniam, satisfactione sequuta, creditor, qui immissus est, tenetur restituere bona, tanquam ex cessante causa, atque non restituendo, implicitum spolium committere dicitur, undè propterea prior possessor est reintegrandus. *n*

Benè verum, quod non videtur, quæ necessitas urgeat, præcisè convolandi ad istud remedium minus proficuus, ob dictum inconveniens appellabilitatis in iis locis, & Tribunalibus, in quibus, cum dispositione Juris Canonici, ut supra, procedatur, cum æquè benè, alterum pinguius remedium manutentionis, concedendum videatur; Quinimò facilius, quam in casu, in quo per subhastationem, vel per alterum factum Judicis, quod nullum, vel notoriè injustum dicatur, possessio verè amissa sit; Iste enim casus est, quoniam (ut supra advertitur) ista immissio in Salviano, quæ creditori conceditur, non aufert possessionem, nedum civilem, sed neque naturalem, quæ adhuc remanet penes priorem possessorem, dum creditori conceditur quædam simplex tenuta, seù detentatio, jure administrationis potius, quàm jure propriæ possessionis, ad certum effectum; *o* Ideoque isto cessato, non videtur quid prohibeat, istud remedium adhiberi posse, dum facilius isto casu, quam in altero ut supra, illud intrare debet; Et per consequens, ineptis formalitatibus nullum habentibus rationis fomentum, ista praxis referenda videtur, quoniam probabilius idem remedium manutentionis practicandum videtur.

74 Ubi etenim intret dubietas sequuti effectus, & super quo adeò frequenter in praxi audiuntur quæstiones, super redditione rationum fructuum perceptorum, vel eorum, qui culposè percepti non sint, quos imputare quoque teneri prætendatur, atque super validitate notularum, & an juramentum præcisè continere debeat; Et super quibus, ac similibus, cum consuetis frigiditatibus, magnæ habentur quæstiones, atque longæ, involutæque litis substinentur; Tunc æque resultat impedimentum, pro uno, ac pro altero remedio.

Demùm quoad tertium interdictum retinendæ, quod
75 esse pinguius pluries animadversum est, ac propterea in foro frequentius: Illud in plerisque casibus, sub disputationis trutina cadere solet; Potissimè autem, quando plures æquè contendant de eadem naturali possessione de facto, in qua quilibet, pro ejus viribus, se confovere studeat, unde propterea rixæ, & inconvenientia resultare possunt, ac solent, dum eadem possessio unius rei, personarum pluralitatem non admittit, neque penes duos insolidum eodem respectu ea esse poteft; secus autem pro respectuum diversitate; Unde propterea manat recepta conclusio, quod possessio tertii, ab alio tertio est allegabilis, tamquam certè exclusiva possessionis illius, qui se possessorem faciat, vel prætendat. *r*

Isto enim casu congruit, ut ad tollendas rixas, & in-
76 convenientia, Judex ejus interponat auctoritatem, atque prævia celeri, & summaria cognitione utriusque possessionis, & quænam esset anterior, vel magis legitima, istam provisionaliter, atque interim confoveat, donec cum meliori causæ cognitione, in petitorio, vel in possessorio plenario decidatur, ad quem ex contendentibus potiùs res controversa, in dominio, vel possessione pertineat; Isteque casus vere, & proprie, est ille, in quo attentis veris juris principiis, verificatur istud manutentionis remedium, quod summariissimum dicitur, ac propterea privilegiatum in pluribus reputatur pluſquam sint luta interdicta possessoria, atque verificatur vulgare Practicorum dicterium, quod hodie mihi, & cras tibi.

Istudque judicium, attenta etiam dispositione Juris ca-
77 nonici non admittit appellationem suspensivam ut supra; Necnon præcisè obligat Judicem, ad illud prius terminandum, quoties ille qui se possessorem anteriorem prætendit, suspenso petitorio, ac etiam possessorio plenario, ita instet, atque protestetur, adeout alias nulliter procedere dicatur; Quoties Principis auctoritas, vel incertitudo, seu turbiditas possessionis, tamquam speciem limitationis regulæ, non tribuat facultatem cumulandi quoque petitorium.

78 Ac etiam, præ cæteris, ut in hoc judicio, tanquam omninò summario in superlativo, admittantur probationes, etiam imperfectæ, & quandoque per unicum testem aliquibus adminiculis suffultum, neque admittantur exceptiones contra personas testium, quoties omninò claræ, & notoriæ non sint. *s*

Ista etenim ac similia privilegia, illam habent congruam 79
rationem quod istud judicium dici meretur provisionale, quod indigeat prompto ac celeri remedio, per quod formidatis rixis vel scandalis occurratur, & ne vulgare verificetur dicterium, quod dum Romæ consulitur, Segnutum expugnatur, ideoque meritò Hispani, & alii, illud explicant, cum termino, seù vocabulo *interim*, quoniam verè, & proprie, iste est ejus casus; Eoque secluso, atque ista ratione cessante, adeout agatur de illo judicio manutentionis, quod datur, in aliis casibus de quibus infra, cum vera judicii formalitate, cum qua peragitur, aliud remedium reintegrationis, tunc nulla quipem subesse videtur ratio differentiæ, cur istud manutentionis, non debeat esse appellabile, & alterum reintegrationis debeat esse tale; Ideoque, vel utrumque appellabile, vel u- 8
trumque exequutivum, esse deberet.

Fortius verò, de stricta juris censura, præfata privile- 80
gia, & præsertim illud processus exequutivi; cum dene-
gatione appellationis, intrare non deberent, in aliis casibus de quibus infrà, in quibus etiam istud remedium practicari solet, ratione scilicèt solius civilis possessionis animo retentæ, adeout revera, atque spectata veritate naturali dicatur potiùs reintegratio, quàm retentio. Putà, ubi possessor ceciderit à possessione facto proprio invalido, ex ea nullitate, quæ dicitur ex defectu consensus, adeout non causet amissionem possessionis civilis. Ut contingit in illis bonorum vel jurium alienationibus, vel dimissionibus, quæ fiant per injustè carceratum, ut supra. Cum etenim id procedat, quatenus carceratio sit injusta, & non alias, ut in sua sede advertitur; *u* Exindè resultat, ut accedere debeat formalis cognitio causæ, super hujusmodi justitia, vel injustitia. Et per consequens, adaptari non videtur ea ratio, cui præfata hujus summariissimi judicii privilegia innixa sunt; Quòd scilicet, in eo non quæratur de justitia, vel injustitia possessionis, sed attendatur nudum illius factum, reservata cognitione, justitiæ, vel injustitiæ ad petitorium, vel ad possessorium plenarium. *x*

Ac etiam, ut in hoc facto, quod concurrant hincinde, at- 81
tendatur ordo temporis, sive anterioritatis, ut scilicet possessio anterior debeat manuteneri, ac præferri posteriori, quæ præsumitur, seù censetur clandestina, quamvis ista esset titulata, illa verò nullam haberet tituli justificationē, dum hæc non attenduntur in isto celeri, ac summariissimo judicio, quod nullam admittit causæ cognitionem, sed contentatur nudo facto per quandam speciem extrajudicialis provisionis; Etiam si sit anterioritas per momentum temporis. Imò etiam si sit anterioritas à lege præsumpta ob expressionem horæ in duobus actibus eodem die sequutis. *y*

Igitur id convenit dicto primo casui, non autem huic, & 82
similibus casibus ut infra, in quibus intret dicta formalis, inspectio justitiæ vel injustitiæ carcerationis, cum formali discussione processus, & actorum, quorum vigore, illa sequuta sit in forma judicii, & de mandato Judicis competentis, juxtà casus de quibus agitur in dicta sua sede. *a* Adeout non agatur de carceratione, omninò tyrannica ex facto notorie injusto, & illicito.

Item fortiùs, in altero casu, in quo manutentio con- 83
cedatur adversùs factum Judicis, quo mediante per sententiam exequutioni demandatam, vel per subhastationem, ille privatus fuerit, undè propterea juris regula æque excludit hoc remedium, ac alterum reintegrationis, quoniam in dubio factum judicis præsumitur justum, neque illi, qui per tale factum, sua possessione privatus est, competit hoc remedium, quod potiùs concedendum est alteri, qui ex facto Judicis possideat. *b*

Et quamvis Romana Curia, à moderno tempore, forsan currentis sæculi, ex superius assignata ratione, neglecto altero remedio reintegrationis, quod in sensu antiquorum, in casu nullitatis, vel notoriæ justitiæ erat in usu, admittat etiam istud manutentionis, ratione dictæ civilis possessionis animo retentæ, quasi quod Judex, qui nulliter, vel injustè procedit, prædonis, ac spoliatoris partes potiùs, quam Judicis, ita gerere dicatur. Atque nil forte in Curia frequentius auditur. *c* Attamen id procedit, quatenus nullitas esset omninò clara, vel injustitia adeò notoria, & evidens, quod nullo possit velamine

offu-

offuscari, unde propterea nullam exigeret causæ cognitionem, sed nullitati æquiparentur, dum pro injustitia ordinaria, & disputabili, proditum est alterum remedium ordinarium appellationis, in cujus gradu intrat rescissio, vel retractatio; non autem istud remedium extraordinarium. *d* Igitur nullatenus intrat ratio, cui præfata privilegia innixa sunt, dum formalis causæ cognitio, intrat super hac specie injustitiæ, an sit notoria vel non notoria; Adeoque praxis doceat in Rota, aliisque Tribunalibus aliquam variationem, quod scilicet prodeant resolutiones pro validitate, & justitia gestorum, sive proposita causa, ob difficultates nulla capiatur resolutio, sed rescribitur, ut videri debeat de bono jure. Et tamen quod postea, recedendo à decisis, aut prævia formali disputatione boni juris, prodeant resolutiones ad favorem prioris possessoris, qui facto Judicis expulsus fuerit.

Incongruum enim prorsus est, ut istud judicium dici debeat ita summariissimum ac privilegiatum, ex ea nuda formalitate, quod concedatur per decretum interloquutorium, secus autem si obtineatur per sententiam diffinitivam, quasi quod major vel minor advertentia Caufidici, in tenendo, potiùs unam viam, quam alteram immutare debeat substantiam vel naturam judicii; Sive quod, eadem immutatio substantiæ, vel naturæ, proveniat à nuda formalitate verbi quod per Causidicum adhibitum sit, quod scilicet si adhibeat verbum manutentionis, dicatur judicium exequutivum, ac privilegiatum, si verò adhibeat alterum reintegrationis, dicendum veniat ordinarium, & appellabile, terminandum per tres conformes; Id etenim convincit manifestas ineptias, ac frigiditates Practicorum, ita procedendo cum nudis formalitatibus verborum, nullis rationis, vel discursus adhibitis partibus, sed quia sic reperiatur scriptum, referendo ratiociniis, ac prælectionibus, hujusmodi ponderationes, & distinctiones, easque non laudando.

Non quidem, ut gentium cuplat appellabilitatem, atque litium protractiones, cum potiùs illud sit in oppositum de directo, ut scilicet quò magis fieri potest, hujusmodi formalitates resecntur (quod tamen humana malitia, vel imbecillitas non concedit); Sed, ut utrumque remedium pariformiter tractari debeat, eo modo quo tractatur in illis Tribunalibus sæcularibus extra Statum ecclesiasticum, in quibus in hac materia, proceditur cum dispositione Juris civilis. Quinimò in ipsismet individuis Curiæ Tribunalibus in illis causis, in quibus, cessante mixtura personarum ?, vel bonorum ecclesiasticorum, proceditur cum eadem dispositione Juris civilis, in vim Constitutionis Ægidianæ.

Et circa quam, ut etiam in proposito alterius interdicti
85 adipiscendæ, advertitur supra in rubrica appellationis, *e* eædem in dies practicantur rationabiles, ac nauseativæ formalitates, ratione alicujus mixturæ; Et præsertim illius, quod provenit à dominio directo alicujus Ecclesiæ, absque eo quod ista sit in causa, nullumque penitus habeat interesse, sed agatur inter laicos hinc indè, quo nil irrationabilis; Sive, ob aliam majorem irrationabilitatem, quod ageretur de bonis, quę fuerint clerici jam defuncti, super cujus successione, quæstio sit inter laicos hinc inde, quasi quod bona retineant privilegium personæ jam annihilatæ, ut etiam in materia successionis advertitur, ac in altera jurisdictionis, occasione competentiæ fori, vel compræhensionis bonorum sub legibus & Statutis laicalibus. *f*

Quinimò frequenter auditur ineptia major, quod scilicet; Vel ad effectum incompetentiæ fori laicalis: Vel ad effectum exemptionis à prædicta Ægidiana Constitutione, prætenditur attendi debere, mediatam, ac remotam qualitatem defuncti possessoris, quia nempe, quæstio sit super pertinentia fideicommissi, quod ab antiquo ordinatum sit per aliquam personam ecclesiasticam, postquam bona transierunt per plures manus, pluraque media personarum fæcularium; (Undè propterea in facti contingentia dicere quandoque consuevi, quod si traditio, vel notitia haberetur de bonis possessis per Aron, & per Melchisedech, antiquos sacerdotes, in istis, ita esset incompetens Judex laicus, atque leges laicales servari non deberent; Sive quod idem procedere deberet, in omnibus bonis totius Mundi, quæ dici possunt sub quodam dominio habituali Noe, post diluvium, dum ipse exeundo ab Arca, sacrificium peregit, ideoque Sacerdos dici potest. *g*

86 Eadem formalitas, dignoscitur quoque in altero inter-
dicto adipiscendæ, cum distinctione, inter illud immissionis in vim *Salviani*, vel *quorum bonorum* aut *legis finalis*; Et alterum *associationis*; Quod scilicet, istud posterius sit exequutivum, ac privilegiatum, dummodo concedatur per decretum interloquutorium, non autem per sententiam, ità verificata eadem duplici formalitate supra considerata, quæ resultet à majori, vel minori peritia, vel diligentia Causidici, eligendo viam decreti potiùs, quàm cedulæ, sive adhibendo potius verbum associationis, quàm alterum immissionis, quoties tam unum, quàm alterum remedium pariformiter competeret, dum eadem causæ cognitio, eædemque formales disputationes adhiberi solent, ut quotidiana praxis docet, ac etiam patet ex decisionibus, quas super una, vel altera hujus possessorii specie habemus. *h*

Hinc proindè dicendum est, vel nihil, vel totum, quod scilicet, vel appellatio suspensiva, tam in una, quàm in altera specie judicii admitti debeat, vel in neutra, dum isto casu, nulla dignosci videtur congrua differentiæ ratio, sed totum consistit in nuda formalitate verborum. Atque reverà in stricta censura, privilegium associationis procedit, quando agatur de mera concessione associationis familiæ, in forma merè extrajudiciali, de facto ad occurrendum scandalis, ac resistentiis prævia quadam monitione urbana possessoris, quæ ex sensu modernorum potiùs inolevit; Non autem quod sola formalitas procedendi per decretum, vel per sententiam hanc notabilem diversitatem causare debeat; Quinimò (quod magis est) dum frequenter adhibetur utrumque, in illis præsertim causis vel Tribunalibus, in quibus habeatur usus, vel abusus propinquum, quoniam, ut advertitur supra in rubrica expensarum, *i* ob illam fictionem, quæ resultat à stylo habendi terminum pro servato, præviis duabus citationibus una pro decreto interloquutorio ad primam, & altera pro sententia diffinitiva ad secundam, ita contextualiter eodemque tempore utrumque manat.

Eadem causæ formalis cognitio, ob quam etiam incongruit dicta ratio, cui summariissimi, ac extraordinarii remedii manutentionis privilegia innixa sunt, frequenter cadit in multis casibus, in quibus quæstiones intrant, super istius remedii competentia, vel incompetentia; Puta circa ipsius possessionis sufficientem, vel insufficientem probationem, sive an illa clara sit, vel turbida.

Aut circa efficaciam, vel inefficaciam clausulæ consti- 87
tuti, cujus vigore istud interdictum retinendæ quoque competere, in praxi receptum est; *l* Sive vigore reservationis usufructus, in donationibus, aliisque bonorum assignationibus; *m* ità disputando, an constitutum, ratione incertitudinis, sit efficax, vel inefficax ut suprà; Sive 88
an ejus inefficacia resultet, ex eo quod collatum sit post mortem; & sic in tempus inhabile, vel potiùs adsit clausula *ex nunc pro nunc*, *& præambula hora &c.*, cum similibus frigiditatibus; Vel an idem constitutum sit consumptum in primo; Vel quod tanquam clausula accessoria, & consequutiva, subjaceat eidem vitio, cui subjacet ipse actus principalis. *n*

Sivè aliâ intret alia quæstio, an possessio habeat juris 89
resistentiam; Et quatenùs ista adsit, super ejus qualitate, an sit vehemens, vel non vehemens; Istoque etiam casu; an sit temporis considerabilis, cum tunc ea non obstante Juris resistentia, sit manutentionibus; *o* Vel an habeat alicujus tituli colorati, vel ejus famæ, aut adminiculorum fomentum; cum similibus considerationibus, ex quibus pendet, an possessio sit manutentione digna necnè.

Aut quod cadat quæstio, an possessio sit infecta ab ali- 90
quo decreto irritante, ob quod regula est, ut manutentione indigna sit; è converso autem allegetur aliqua ex limitationibus, quæ illi tradi solet. Et præsertim, ubi aliquod probabile dubium cadere valeat super comprænhensione; Aut quod allegetur moderatio, vel non usus illius legis, vel dispositionis, quæ tale decretum contineat, quasi quod ista discussione pendente, negari non debeat possessori manutentio, saltem in ea facti tentatione; *p* Ista enim, ac alia quæ in materia infectionis ab hoc decreto resultantis cadunt, aliquam exigunt causæ cognitionem, ac implicitam pronunciationem; Ideoque non videtur quomodo congruant illa privilegia, quæ verè congruunt illi summario provisionali remedio, quod, ut supra, *interim* dicitur.

Prout etiam, eadem cognitio cadit, quando manuten- 91
tio petatur, non ex ratione actualis, ac naturalis possessionis, in qua de facto eam petens existat, sed ratione fictæ & civilis, quæ, ut supra prætendatur animo retenta;

Eam

Eam verò alter possessor contendat esse amissam; Vel ob patientiam, etiam modici temporis habita scientia occupationis rei ab altero; Vel ob lapsum decennii; Sive ob aliquam explicitam, vel implicitam animi declarationem, se habendi pro spoliato ut supra; è converso autem Actor hanc amissionem excuset ob justa impedimenta, absentiæ, vel carcerationis, aut paupertatis, & similia; Super his autem certa regula statui non potest, ac propterea erroneum est procedere cum generalitatibus, cum reverà decisio pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, prudenti beneque regulato judicis arbitrio pensandis. Multò verò clarius, ubi impedimentum, directè, vel indirectè provenisset ab ipso spoliatore vel intruso.

Sive quod agatur de possessione jurium incorporalium; Ut pro frequentiori contingentia habetur in quasi possessione exigendi annuas præstationes, vel pensiones, aut jura honorifica, & præeminentialia, dum in istis, ac similibus, non est verificabilis dicta species amissionis, per modicum tempus patientiæ, post scientiam occupationis; Minusque intrat altera species per lapsum decennii, cum agatur de materia facultativa, ideoque per quemcumque lapsum temporis non amittitur, nisi præcedente petitione, & subsequente denegatione, sequatur etiam patientia; *q* Fortiùs autem ubi, non casus, vel non exercitium possessionis, provenerit ex absentia, vel ex eo quod defuerit occasio; Aut quod vacaverit officium vel dignitas, cui possessio quæsita; *r* Hæc enim omnia formalem cognitionem causæ exigunt.

Quamplures alii, peneque infiniti similes casus in materia hujus judicii contingunt, in quibus, altæ indaginis quæstiones occurrunt, an huic remedio locus esse debeat, necnè; Et per consequens, improprium videtur, de stricta juris censura, hujusmodi casibus applicare supradicta privilegia, quæ competunt huic remedio, quando reverà illud promptè, atque incontinenti adhibere oportet per quandam speciem provisionis, quæ celeritatem desideret, neque patiatur dilationem, utpotè productivam præjudicii irreparabilis, ut supra.

92 Est benè verum, quod in Curia, per Signaturam Justitiæ, ad quam pertinet cognoscere, an & quando hujusmodi privilegia admittenda sint, illud præsertim processus exequutivi, ac denegationis suspensivæ appellationis, solet ad hujusmodi considerationes reflecti, atque ubi agatur de quæstionibus turbidis, & altæ indaginis, rescribitur adversùs hoc mandatum de manutenendo, cum clausula suspensiva, nempè *cum facultate manutenendi quem de jure*; Præsertim verò hunc stylum Signatura habet, quando agatur de manutentione concessa adversùs factum Judicis, tanquam nullum, vel notoriè injustum, quoniam duobus Judiciis hincindè colluctantibus, congruum, & rationabile est, ut videat tertius, quisnam ex duobus, benè, vel malè fecerit.

93 Adhuc tamen id non tollit difficultatem, quoniam hujusmodi atbitrium rescribendi cum clausulis, potius translativis, quàm suspensivis, procedit in illis judiciis, quæ ex eorum regulari natura sint exequutiva, sed ob aliquam turbiditatem, videatur Principi, vel Magistratui, ad quem pertinet, hanc exequutionem alteri committere, non immutata dicta judicii natura, sed solum immutata persona exequutoris, ut advertitur supra in Rubrica appellationis, ac etiam *in relatione Curiæ* agendo de Signatura Justitiæ. *t*

At punctus est in regula, an intret, necnè de natura judicii, processus exequutivus, quoties procedatur cum dispositione Juris canonici, qua attenta, in omnibus interdictis possessoris, indefinitè, atque pro regula generali, intrat appellatio ut suprà; Ideoque ista generalitas, ità complectitur hoc interdictum retinendæ, sicuti illud adipiscendæ, & recuperandæ.

94 Istud itaque privilegium, quod in eo possessorio adipiscendæ habetur, quod vocatur associationis; Et in altero retinendæ, quod dicitur manutentionis, vel possessorii summariissimi, quod contra distinguitur à plenario, redolet limitationem regulæ; Non quidem ex aliquo privilegio, quod à lege eis attributum fuerit, sed ex ratione, quæ id suadeat; In prima scilicet specie associationis, quoniam istud non est interdictum possessorium, quod à Judice manet, dum est possessio, quæ reverà apprænditur in jure suo, atque licitè apprænhendi potest, etiam sine Judice, qui potiùs dicitur gerere partes probi viri, potentis, & auctoritativi, qui in forma extrajudiciali, suæ familiæ commitatum illi tribuat; Atque in isto casu summariissimæ manutentionis, id provenit à dicta ratione celeritatis, vel irreparabilis præjudicii, seù inconvenientium, quæ aliàs accidere possunt, nisi promptè occurratur.

Igitur unum de duobus (loquendo per tramites juris) re- 95
manet erroneum, ac probabili ratione destitutum; Vel scilicèt, indefinitè admittere hujusmodi privilegia, semper quod agatur de hoc interdicto retinendæ seù manutentionis, non reflectendo ad prædictas distinctiones; Vel constituendo differentiam inter unam, & alteram hujusmodi interdictorum speciem.

Hinc propterea, intrare videtur dilemma quod; Aut procedendum est per apices seù regulas juris scripti; Et tunc pariformiter dispositio juris canonici, in omnibus tribus interdictorum speciebus procedere deberet, circa appellabilitatem; Aut verò (ut mihi commendabilius videretur,) neglectis hujusmodi superstitionis rigoribus, curandum est, ut quò magis potest resecentur formalitates, quæ ut plurimum ad aliud non deserviunt, nisi pro fomento calumniarum, & subterfugiorum; Et tunc, id pariformiter in omnibus dictis interdictis, vel speciebus practicandum esset, cum reverà punctus non sit in formalitate verborum, vel terminorum, sed in ratione distinguit casum à casu.

Prout etiam nulla subesse videtur congrua ratio, cur lex, rationabile reputet concedere processum exequutivum, & denegare appellationem suspensivam, in judicio immissionis, vel reintegrationis, inter laicos, & non debeat id rationabile reputare, ubi adsit mixtura clericorum, vel bonorum ecclesiasticorum; Et consequenter totum provenit à nudis formalitatibus, quæ sapere videntur judaismum, quando congrua ratio differentiæ urgeat.

Differentia verò, an procedatur per decretum inter- 96
loquutorium, vel per sententiam, non provenit, quia sic legi statuere placuerit, vel quod una via judicati habeat unam naturam, & alteram, dum ità pariter esset imponere legem, potiùs verbis, quàm rebus, ac esset ponere in arbitrio cujuscumque Judicis, etiam inferioris, cum ejus modo procedendi, tollere appellationem, quando debet intrare, vel eam concedere, quando debet denegari, quod eadem Rota quandoque agnovit, ac facta est redolere absurdum; *u* Sed ista differentia, juridica quidem, ideoque meritò admissa in praxi, duplicem habet probabilem rationem; Primò scilicèt, quod quando proceditur per sententiam diffinitivam, tangi videtur petitorium, ejusque mixtura adesse, cujus ratione cessat privilegium judicii possessorii, etiam quando aliàs intraret; *x* Et secundò quia procedendo per decretum interloquutorium, adesse non videtur gravamen adeò considerabile, dum adhuc liberum remanet eidem Judici, illud reparandi, ob facultatem reponendi, atque concedendi manutentionem alteri Parti, adeò ut verificabile sit supra infinuatum dicterium Practicorum, *bodie mihi, cras tibi*, quod dici non potest, quando procedatur per sententiam diffinitivam, per quam Judex functus dicitur officio suo, neque dicta reponendi facultas amplius competit; *y* Ideoque firmum remanet, quod punctus non est in formalitatibus, sed in ratione.

Penè autem impossibile videtur, recensere alios ca- 97
sus, in quibus in hoc judicio manutentionis, quæstiones altæ indaginis cadunt, undè propterea, causæ cognitio adhibeatur, tanquam per speciem petitorii, vel possessorii plenarii, adeout intrent insinuatæ incongruentiæ applicandi illa privilegia, quæ reverà percutiunt illud solum possessorium, quod summariissimum est, ac provisionale, ideoque potius extrajudiciale, quàm judiciale sit; Illi etenim elaborati scriptores, qui de hoc possessorio ex professo agere studuerunt, quamvis magna de super confecerint volumina, adhuc tamen neque omnes casus recensere potuerunt, sive in eis firmam statuere regulam z cujus reverà materia est incapax.

Quare (ut præmissum est) erroneum videtur, cum solis 98
generalitatibus in hac materia procedere, sivè indefinitè cuicumque casui applicare decisiones, vel auctoritates, quæ certos casus percutiant, cum reverà totum pendeat à facti qualitate, & singulorum casuum circumstantiis, ex quibus inspiciendum est, an subjecta materia patiatur dilationem, vel è converso desidere celeritatem, adeout congruat, necnè, ratio, quæ inducit discretivam inter unam, ac alteram possessorii speciem.

Præcæteris autem, demonstrativè solum insinuantur aliqui casus, qui pro Curiæ praxi videntur frequentiores,

ideoque aliqua animadversione digni videntur ad hunc effectum,

99 Primò nempè, quando agatur de illa manutentione, quæ petatur ex sola assistentia juris, absque necessitate alterius extrinsecæ probationis possessionis de facto; Id autem, juxtà opinionem, quæ in Curia est recepta, non admittitur nisi in materia jurisdictionali, quod scilicet Ordinario loci habenti assistentiam juris in omnibus Ecclesiis & clericis ac personis ecclesiasticis intra limites suæ diœcesis, competit manutentio ex hac sola assistentia; *a* Denegatur autem in aliis, etiam in illa decimarum ad favorem parochi, quamvis isti eandem habeat assistentiam intra limites suæ parochiæ, quoties aliqua saltim administrativa probatio non accedat; *b* Et nihilominus, etiam in dicta materia jurisdictionali, in qua sola assistentia sufficit, involutæ, altæque indaginis contingunt quæstiones, quæ formalem exigunt causæ cognitionem, ut patet ex iis, quæ in hujus jurisdictionalis materiæ sede habentur. *c*

100 Secundò ubi idem possessorium remedium intentetur in iis speciebus, in quibus possessionis probatio non habeatur, idque petatur ex privilegio, seù natura causæ universalis, ut scilicet, ex possessione vel exercitio aliquorum actuum jurisdictionalium, inferatur ad acquisitionem, & conservationem possessionis jurisdictionis pro omnibus actibus & causis; Aut quod ex possessione perceptionis decimarum ex aliquibus speciebus fructuum, inferatur ad omnes alias species, quæ de novo introducantur, vel subrogentur; Sive quòd ex probatione possessionis in eodem jure decimandi, vel collectandi, aliquas personas, vel aliqua bona, inferatur ad possessionem in universum respectu omnium, cum similibus, Id autem pendet ab eadem assistentia juris, super competentia vel incompetentia causæ, vel juris universalis; Putà quin agatur de Ordinario habentur ut supra juris assistentiam in universa jurisdictione Episcopali, in suo territorio, vel diœcesi; Vel de parocho habente eamdem assistentiam in jure decimandi, vel in aliis juribus parochialibus, cum omnibus personis, & bonis intra suæ parochiæ fines; Aut de Communitate habente jus collectandi in universum personas, ac bona sui territorii, cum similibus; Vel è converso agatur de Prælato inferiori, vel de non parocho, sive de persona privata, aut de Barone, cui respectivè ista facultas de jure non competat, sed prætendatur ex privilegio, vel ex præscriptione, quoniam tunc non intrat ratio causæ universalis; Sed tantum præscriptum, quantum possessum, sive hoc interdictum non nisi ad limites præcisos possessionis prætendi potest; Et in summa intrat ea distinctio, quæ habetur inter illum, qui habet pro se regulam, & illum qui nititur limitationi.

101 Tertiò proximè, quando ex possessione in parte inferatur ad totum; Putà (exemplificando in eo quod frequentius habemus in praxi) contingit in pensionibus ecclesiasticis, ex quibus à pari, inferri potest ad census, aliasque annuas præstationes, quod scilicet, quasi possessio ad effectum manutentionis, acquiritur, ac sufficit, non per solutionem unius termini, sed etiam desolutionem ejus partis, etiam modicæ; *e* Verùm quia id intelligitur, quatenus ista pars soluta fit animo recognoscendi totum tanquam pars totius, atque (ut dicitur) id computum; Secùs autem ubi ea sola pars soluta sit, quia plus deberi prætendatur; *f* Idcircò super hoc disputari solet, atque intrat etiam causæ cognitio.

102 Quartò, ubi ex possessione contra unam personam, prætendatur manutentio contra alteram; Putà contra successorem, ejus, cum quo possessio acquisita est, ex regula quod istud judicium regulatur ex persona actoris, ideoque ejus jus non variatur ex persona rei, & debitoris consequenter possessio contra defunctum vel prædecessorem, suffragatur contra hæredem vel contra successorem, ut præsertim in pensionibus ecclesiasticis, vel in annuis præstationibus quotidiana praxis docet. *g*

Sive è converso, quando ex possessione prædecessoris, successor juvari velit, istudque remedium intentare; Idque procedit quando agatur de successore in dignitate, vel officio, seù beneficio, vel prælatura, cui principaliter possessio acquisita dicatur, explicato solùm commodo, vel exercitio per ejus possessionem ex cujus personæ mutatione non variatur jus vel possessio quæsita ipsi Ecclesiæ, vel dignitati, vel officio, seu feudo, aut prælaturæ &c. *b*

In his etenim ac similibus, ex rationis identitate, conderaderabilis, ut habetur supra occasione agendi de possessione habente juris resistentiam.

108 Quæstio autem est inter Scribentes, an ea, quæ de juribus regalibus, & similibus habentur, procedant quoque in beneficialibus; Et quamvis plerique affirmativam teneant; *b* Attamen in Curia magis recepta videtur negativa, quoties de omnino certa, & notoria intrusione non agatur. *c*

109 Prout etiam in pensionibus ecclesiasticis, quamvis pro illis ex recepta Curiæ stylo sit necessarius clericatus, neque exigi possint alias quam vigore litterarum sub decreto annullativo; Attamen hæc non attenditur in isto possessorio ob possibilitatem justificationis in petitorio, solumque de Curiæ stylo, ut decernatur manutentio, desiderari solet, quod constet saltem de supplicatione. *d*

110 Decimò, ubi etiam constet de possessione insufficienti, putà quia sive jura familiaritatis, vel administrationis, aut facultatis, prætendatur ejus mutatio in melius ex supervenienti causa, vel titulo, unde propterea allegetur mutatio quæ de jure præsumitur, etiam sine aliqua declaratione juxtà opinionem in Curia magis receptam; Quoties tamen contraria probatio expressa vel præsumpta, non tollat istam simplicem juris præsumptionem, ut præsertim contingere solet, quando post superventum novum titulum adhuc declaravit possidere ex priori casu, sive quod aliæ facti circumstantiæ id suadeant. *e*

De multis verò aliis similibus quæstionibus, facile est videre apud eos, qui de hac materia ex professo agunt; Sive quod incidenter sub diversis materiis de illis agatur, cum præmissa tanquam in praxi frequentiora, ita summatim insinuasse videatur satis.

111 In quacumque verò instantia istud judicium est exercibile, adeòut non obstent una vel plures sententiæ contrariæ, quoties non adsit obstaculum rei judicatæ, quę illud cessare facit. Et nihilominus etiam isto casu est exercibile, quando adversùs rem judicatam commissa sit, ac pendeat causa restitutionis in integrum, dummodo executio non sit cœpta, vel juris ministerio facta non censeatur. *f*

112 Atque ex illo remedio prodire solet alterum processus exequutivi etiam in actione personali, quia nempè quando mandatum de manutenendo concessum sit, atque constitutum est in statu exequibilitatis, utpote non impeditum ab aliqua causula translativa exequutionis, tunc pro ejus effectuatione conceditur quoque mandatum exequutivum contra personam & bona, juxta quotidianam praxim pro qualitate subjectæ materiæ.

a *tit. de alien. & contract. disc. 1. n.* 101. Dunozet. *decis. 252. n. 43. repetit dec. 139. p. 6. rec.*
b *supra disc. 37.* c *eod. disc. 37.*
d *dec. 123. nu. 12. & 13. par. 7. rec.* Ridolphin. *in prax. p. 2. cap. 12. nu. 94.*
e Otthob. *dec. 236.* Buratt. & add. *dec 625. & sup. dis. 37.*
f *Posth. de manut. obser. 57. n. 72. & seqq.* Menoch. *de adipiscen. rem. 4. n. 178. & seqq.* Peutinger. *dec. 332. u. 3. Faven. Primog. 21. Mutil 1666. coram Bevilaqua.*
g *Post. de manut. obs. 19.* Greg. & add. *dec. 200.* Cels. *dec. 82.*
h Peutinger. *dec. 277. repetit. dec 45. p. 10. rec.*
h 2. Posth. *d. obser. 19.* Buratt. & add. *dec. 160. dec. 169.* apud Posth. *de subhast.* Greg. & add. *dec. 555.*
i Greg. *d. dec. 555.* Otthob. *dec. 121.* Buratt. & add. *dec. 160. & 269.* Posth. *de manut. obser. 57. ex n. 82.*
l *proximè supra.*
m *de proviso ab ordinario dec. 585. p. 5. rec. & de ista materia in benefic. tit. de benef. disc. 73. & sæpius in aliis.*
n *tit. de pension. disc 61.*
o *tit. de hærede & tit. de fideicomm. passim.*
p *dicto tit. de fideicomm.*
q *ibid. & tit. de legit. disc. 26.*
r *d. tit. de fideic. dis. 106. & in aliis cum sit in praxi quotidianum.* s *tit. de feud. disc. 42.* t *tit. de emphyt. dis. 25*
u *decis. 163. par. 13. rec.*
x Merlin. *de pignor. lib. 3. q. 14. & lib 9. 76.* Buratt. & add. *dec. 257. & 286. tit. de leg. dis. 37. ubi de hypotheca.*
y Mantic. *dec. 156.* Greg. *dec. 67.* Dunoz. *dec. 699. & pass.*
a *dec. 5. & dec. 119.* post Merlin. *de pignor.*
b *tit. de locato disc. 38.*
c Cenc. *de cens. q. 94.* Arguell. *dec. 75. & 86. dec. 373. p. 8. rec. & 187. p. 10.* Bich. *dec. 310.* late Farinac. *qu. 176. ex nu. 253.* d *proximè supra.*
e Masuli. ad Capyc. *dec. 159.* Merlin. *lib. 1. controv. 35.*
f Cenc. *d. q. 94.*

g Dunozett. *dec. 793.* Bich. *dec. 629. 403. & 417.*
h *tit. de emphyteus. pluries dec. 73. & 165. p. 10. rec.*
i Fenzon. *ad statut. 194.* Ridolfin. *p. 1. c. 6. n. 69. & seq.*
l *tit. de fideic. disc. 13.*
m Rovit. *prag. 1. de assistent.* Barbat. *eod. tract. & passim* apud Regnicolas.
o *tit. de fideic. disc. 197. & seq.* p *supra disc. 26. & seq.*
q *supra disc. 42.* r *supra disc. 12.*
s *tit. de fideic. disc. 198.* Dunoz. *dec. 910.* Bich. *dec. 480.*
t *d. tit. de fideic. disc. 162. & tit. de legitim. & detract. disc. 25.* u *ibidem.*
x Coccin. *dec 2354.* Mantic. *dec. 241.* Buratt. *dec. 772.*
y Dunozett. *dec. 709.* Buratt. *dec. 494.* Fusar. *q. 616.*
a *tit. de fideic. dis. 187. cum seq.*
b *d. tit. de fideic. disc. 197. & seq.*
c Greg. *dec. 67. & passim.*
d *supra lit. Z.*
e Bich. *dec. 321. & 356.* Otthob. *dec. 156. & 173.* Zacc. *de oblig. cam. qu. 31. & passim.*
f *tit. de credito disc. 36.*
g Buratt. *decis. 844.* Dunoz. *dec. 815. dec. 60.* post Merlin. *de pignor.*
h *tit. de credito d. sc. 13. & 151. tit. de emphyteus. disc. 44. & 58. & alibi.*
i *dicto disc. 191. de credito.*
l *dicto disc. 13. & 151. de credito.*
m *tit. de emphyteus disc. 44. & tit. de feud. disc. 81.*
n *tit. de fideic. disc. 180.*
o Merlin. *de pignor. lib. 5. q. 77.* Idec. 68. post eundem *dec. 220. p. 5. rec.* Rovit. *prag. 1. de assistentia.*
p Buratt. & add. *dec. 693. & 728. dec. 100. p. 7. rec.* Bich. *dec. 315.* q *supra disc. 2.*
r *d. dec. 220. par. 5. rec.* Rovit. *d. prag. 1. de assisten.*
f Duran. *dec. 49. dec. 373. p. 9. rec. dec. 105.* post Merlin. *de pignor. tit. de donat. disc. 54.*
t *d. disc. 14. de don.* Bur. & add. *dec. 220.* Duran. *dec. 155.*
u Dunoaett. *dec. 993. tit. de fideic. disc. 106.*
x *tit. de emphyteus. disc. 6.*
y Cenc. *de cens. quæst. 97.* Magon. *dec. Lucen. 87.* Barbat. *prag. 1. de assist. gl. q.*
z *decis. 73. p. 10. rec.* Buratt. *dec. 160.* Rovit. *pragm. 1. de conservator.* Gait. *de credit. c. 4. quæst. 7. à n. 834. & quæsito 81. à n. 2089.*
a *decis. 187. p. 10. rec. dec. 149. & 150.* post Cenc. *de cens.* Farinac. *q. 175. ex n. 253.*
b Capyc. Latr. *consult. 88. n. 6.* add. *ad vestr. l. 7. c. 3. n. 40.*
c *supra disc. 37.* d Rojas *dec. 412.* Otthob. *dec. 158. dec. 290. p. 7. rec.* e *supra lit. F* f *supra disc. 20.*
g Gregor. & add. *dec. 194.* Buratt. *dec. 136. dec. 60. par. 7. rec. dec 200. p. 5. rec.*
h Buratt. & add. *dec. 604. & 730.* Rojas *dec. 357.* Cavaler. *decis. 655.* i Buratt. & add. *d. dec. 604. dec. 78. p. 7. rec. dec. 191. par. 10.*
l Menoch. *cons. 1050. & alii referuntur* apud Seraphin. *decis. 1360.*
m Seraphin. *d. dec. 1360. dec. 535. & 547. p. 4. rec. tom. 3.* Capyc. Latr. *consult. 88. dec. 392. n. 15. par. 12. rec. tit. de alienat. & contract. disc. 14.*
n Merlin. *de pignor. lib. 5. quæst. 77. dec. 56.* post eumdem Gregor. & add. *dec. 254.*
o *supra n. 27.* q *tit. de credito disc. 133. & 134.*
r Gregor. *dec. 14. 138. & 268.* add. ad Buratt. *dec. 671*
f *Post. de manut. obser. 38.* add. *ad decis. 605. par. 5. rec.* add. ad Buratt. *dec. 375.*
u *tit. de alien. disc. 41.*
x *dec. 6. par. 12. rec.* Buratt. & add. *ad dec. 144. & 360.* Post. *de manut. obser. 42.*
y Posth. *de manut. obser. 71.* Greg. & add. *dec. 40.* Buratt. & add. *dec. 67. & 688.* Peutinger, *dec. 384.*
a *proximè supra lit. V*
b *l. juste possidet ff. de acquir. poss.* Posth. *de manut. obser. 12. dec. 67. p. 10. rec. dec. 174. p. 11.*
c Burat. *dec. 169. 185. & 375. dec. 314. & 352. par. 10. 381. 138. & 322. par. 12. in quibus etiamsi exequutio approbata sit per Signaturam,* Posth. *de manut. obser. 12.*
d Cavaler. *dec. 337. & 470.* Buratt. & add. *dec. 158. dec. 9.* apud Posth. *de manut. dec. 67. par. 10. rec. 432. p. 13. & sæpius.* e *supra disc. 37.*
f *tit. de jurisd. disc. 58. & 94. tit. do success. disc. 6.*
g *tit. de jurisdict. in supplemento.*
h *dec. 373. par. 9. rec. ubi de assotiatione & sæpissimè.*
i *supra disc. 39.* l *t. t. de donat. disc. 14.*

m *eod. disc.* 14. n *idid.*
o add. ad Greg. *dec.* 370. ad Buratt. *dec.* 131. *dec.* 85. *par.* 7. *rec. & sub tit. de Regal. & alibi pluries.*
p Bich. *dic.* 364. Otthob. *dec.* 158. Buratt. & add. *dec.* 656. & 720. q Buratt. & add. *dec.* 348. 604. 823. & 691 Peutinger. *dec.* 277. Bich. *dec.* 589.
r *tit. de præeminent. disc.* 26.
t *supra disc.* 37. *in relatione Curiæ disc.* 31.
u *dec.* 84. *par.* 7. *rec.* x Bur. & add. *dec.* 625. Ott. *dec.* 236.
y *dec.* 20. *par.* 10. *rec. & supra disc.* 37. *& alibi pluries.*
z Posth. *in tractat. de manuten.*
a *tit. de jurisdict. disc.* 1. *cum plur. seqq.*
b *tit. de decim. disc.* 1. *& sæpius.*
c *d. tit. de jurisdict. disc.* 1. *cum multis seq. & in supplem.*
d *d. disc. de jurisdict. & tit. de decim. disc.* 18.
e *tit. de pens. disc.* 37.
f *eod. disc.* 37.
g *eod. tit. de pens. disc.* 30.
h *disc.* 26. *de præcm. & tit. de jurepat. disc.* 63.
i *tit. de feud. pluries, & disc.* 26. *de præeminent.*
l *tit. de hærede disc.* 26.
m *tit. de Regal disc.* 8. *& seq. & tit. de emph. disc.* 23. *&* 39.
n Mantic. *dec.* 277.
o Posth. *de manut. offer.* 35. *ex nu.* 71.
p Buratt. *dec.* 67. Bich. *dec.* 309. *&* 364.
q Buratt. *dec.* 876. *dec.* 205. apud Posth. *de subhast.*
r *dec.* 158. *par.* 7. *rec.* add. ad Buratt. *dec.* 632.
f Gregor. *dec.* 268. Buratt. *dec.* 67. *Posth. de manut. obser.* 21.
t Bich. *dec.* 522.
u *tit. de hærede disc.* 26.
x *eod. disc* 26. *de hærede.*
y *supra lit.* Y
z *tit. de Regal. disc.* 47 *tit. de cens. disc.* 11. Lott. *de benefic. lib.* 2. *qu.* 46. *ex nu* 31. a *tit. de Regal. disc.* 14.
b *Franges de intruso quæst.* 51.
c *Post. obser.* 52. *supra disc.* 2. *& est in Curia receptum.*
d *tit. de pens. disc.* 37.
e Otthob. *dec.* 104. *dec.* 97. *&* 108. *p.* 5. *rec. Post. de manut. obser.* 54.
f *supra disc.* 38.

ANNOT. AD DISC. XLIV.

AD materiam summariissimi possessorii manutentionis, an & quando intret postquam emanavit sententia ad favorem alterius partis contra illum qui hoc possessorium intentat, videantur aliqua consideratione digna *disc.* 143. *seu* 144. *de benefic.* Ac etiam *in Annot. ad disc.* 39. *hoc eod. tit.* occasione agendi de propinis, quare idem possessorium non mereatur gaudere privilegio rejiciendi appellationem suspensivam, quando conceditur per decretum eodem tempore quo profertur etiam sententia diffinitiva in negotio principali.

ROMANA ATTENTATORUM.

Discursus generalis.

De pluribus ad eamdem materiam attentatorum de qua supra *hoc eod. tit. disc.* 18.

SUMMARIUM.

1 *Quod leges malè intellectæ producunt effectum diversum ab eo ad quem ordinatæ sunt.*
2 *Multitudo tribunalium in Curia Romana damnabilis, & pernicios a.*
3 *De calumniis debitorum circa istam materiam attentatorum.*
4 *De provisionibus factis per Auctorem ad occurrendum calumniis, & præsertim quando inhibitiones non afficiant.*
5 *De provisione circa attentata resultantia à recursu habito ad Signaturam.*
6 *De alia super inhibitionibus dotalibus, vel cautela Angeli.*
7 *De alimentis per creditorem debitori pauperi præstandis.*
8 *De dilationibus, & non gravetur quæ per judices dantur debitoribus.*
9 *Quando in attentans debeat intrare compensatio vel retentio.*
10 *In quibus casibus intrant rigorosæ pœnæ attentantium.*
11 *De rationibus ob quas debitor non potest nec debet obtinere refectionem attentatorum.*
12 *Quomodo judex ex officio debeat revocare attentata.*

DISC. XLV.

IN ista præsertim attentatorum materia frequentius pro Romanæ Curiæ usu, vel abusu verificari videtur, id quod in omnibus aliis materiis, omnibusque aliis Curiis, & Tribunalibus, in quibus cum legum usu vivatur, contingere solet, ut id quod introductum est pro antidoto, & actuali medicina resolvatur in venenum ac mortiferum pharmacum, quodque illa lex quę de sui natura summam habet rationem, irrationabilis, ac barbara efficiatur, nutriendo, ac generando potius lites, quam extinguendo idque ab eadem provenit infecta origine attendendi leges, propositiones in sola generalitate literę, non autem in spiritu, seu ratione pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, ut reverà debent leges attendi, ac practicari, ex infinuatis *disc.* 35. *de judic.*

Major autem hujus inconvenientis usus in Romana Curia super hac materia attentatorum potius quam in aliis Curiis, ac respectivè materiis, ultra dictum errorem ubique Pragmaticis communem intelligendi leges in litera non autem in spiritu, & ratione, provenit ex illa magna tribunalium frequentia, quæ cum singulari fortè exemplo contra omnes politicæ, rectæque administrationis justitiæ regulas in ista Curia habetur, ut liquet ex ejusdem Curiæ relatione, ita etenim inter judices, & Tribunalia quædam jurisdictionis, & competentiæ continua æmulatio inducta videtur, nimium de facili absque aliqua causæ cognitione causas, quæ coram uno pendente, alio reassumente, ac respectivè concedentes inhibitiones, à quarum violatione attentatorum quæstiones adeò frequentes manant.

Cum etenim in suis respective casibus vera habeatur propositio, quod inhibitio sive justa sive injusta est timenda, ejusque contraventio, ac violatio causat attentata; quæ facti, ac dolosa, ideoque inexcusabilia reputantur, hinc una Partium, postquam coram uno judice succubuit, atque mandati exequutivi, vel respectivè exequutorialis relaxationem passa est, calumniosè ad victorem defatigandum, ac exequutionem impediendam obtinendam obtinente ab alio judice, vel tribunali inhibitionem, si ex inadvertentia Causidici, vel exequutoris procedatur ad exequutionem, exinde resultare solet novus inextricabilis litium labyrintus, cum aperta suffocatione justitię, ac fomento calumniarum adeout debitor efficiatur creditor creditoris, quem frequenter in carceribus detrudi faciat, res quidem detestabiliissima; Stante siquidem altero in suis casibus verò juris assumpto quod attentator non potest audiri nisi purgatis verè, & integrè attentatis, quorum purgatio consistit non solum in omnimoda retractatione exequutionis, vel alterius actus qui gestus fuerit, sed etiam in restitutione fructuum perceptorum, ac refectione expensarum tam judicialium, quam extrajudicialium, ut supra *disc.* 18. Exindè manat, ut eo ipso quod debitor opponit de attentatis, quorum purgationem petit, quodque Judex de more interponi decretum cum clausula *doctо* quietcit in primis causa principalis, & creditum prohibetur petere creditum jam liquidatum, & canonizatum cum mandato exequutivo, frequentius etiam canonizato per Signaturam justitiæ, atque insurgit nova lis ex integro super liquidatione, ac refectione integra fructuum, & expensarum, quæ magnas exigit moras, adeout causam principalem quodammodo suffocet, & quandoque reus, ac debitor ita assumit partes actoris, & creditoris, atque curando liquidari summam expensarum pro ea obtinet mandatum exequutivum, cujus vigore creditorem carcerari curat, vel ponere in fuga, res quidem quæ juxta Horatii dictum, bilem, ac risum eodem tempore promovet.

Idem inconveniens resultat à quibusdam inhibitionibus generalibus quæ concedi solent per Tribunalia fidæ, vel grasciæ, seu agriculturæ, & similia, ac etiam ab illis dilationibus quæ vulgò in Curia dicuntur *non gravetur* & quas aliqui Judices, & præsertim Auditor Cameræ concedere de facili solent, aut à chartis dotalibus, & à cautela *Angeli*, sive à citationibus super recursu ad utramque Signaturam gratię, vel Justitiæ.

Assumptus itaque ad munus Auditoris Pape, agnoscensque calumnias ob prędicta, & alia similia in magno excessu 4 crevisse, atque per judices, & tribunalia, à quibus extirpari deberent coli, & foveri, curavi quantum humani intellectus imbecillitati conceditur eas evellere cum pleriq; provisionibus desumptis ex variis Constitutionibus summorum Pontificum, & præsertim Pauli III. Julii III. Pii IV. & Pauli V. ac etiam ex dispositione, vel mentione juris communis, atque circa muneris initia cum decreto generali impresso, atque in locis publicis de more affixo sequentes feci declarationes.

Primò nempe, quod inhibitiones, quæ concedi solent per aliqua Tribunalia privilegiata eorum ministris, vel dependentibus, ne in aliis Tribunalibus, vel coram aliis Judicibus conveniri possint, ut exempli gratia sunt Tribunal Camerarii pro illis qui sint affidati in dogana Maritimæ, patrimonii vel Tribunalis agriculturæ ad favorem exercentium artem agrariam, sive Tribunalis Grassiæ, & Annonæ, & similium, suffragentur quidem ad limites constitutionum Apostolicarum, ac privilegiorum quando exhibeantur in principio causæ, & antequam consentiatur in Jurisdictionem illius Judicis, coram quo prætensi privilegiati conveniantur, ita forum declinando, non autem postquam eis citatis, & intimatis, relaxatum est mandatum quandoque canonizatum etiam à Signatura Justitiæ, atque suscepto etiam termino, dum ita consentiendo in illum Judicem, renunciasse censentur eorum privilegio, atque alias esset consovere calumniam manifestam, potissimè verò, quia frequentius, ac verè semper illi, qui hujusmodi inhibitiones obtinent, non sunt affidati, seu verè artem agrariam non exercent, sed studiosè se munire satagunt cum hujusmodi inhibitionibus indebitè extortis ad effectum ita repellendi exequutores, ac impediendi exequutionem personalem, & realem cum gravi, & irreparabili præjudicio creditorum, quoniam impedita illa exequutione, quamvis creditor postmodum obtineat moderationem inhibitionis, nil ei prodest, eo quia persona debitoris interim fugam arripit, sive in loco tuto se reponit, ac bona mobilia dissipat, vel occultat, ideoque declaravi, atque decrevi quod hujusmodi inhibitiones imposterum non afficerent ad impediendum exequutiones faciendas, vel ad retractandum jam factas, neque attentatorum vitium causare, quoniam conclusio quod inhibitio sive justa, sive injusta est timenda, in ea ratione fundatur quod non debet esse repositum in arbitrio subditi spernere præceptum superioris, minusque arbitrio partis interessatæ sibi ipsi jus dicere, seque constituere Judicem in causa propria super injustitia inhibitionis, sed quando Princeps, vel ejus consiliarii, & ministri agnoscunt, quod hujusmodi inhibitiones deserviunt pro fomento calumniarum, & impedimento justitiæ, debent ipsi occurrere cum eorum provisionibus, ex quibus potius quam ex partium contemptu provenit inhibitionum inefficacia.

Quo verò ad illam speciem attentatorum, quæ resultare solent à citatione partis super recursu habito, vel habendo ad Auditorem Papæ pro negotiis spectantibus ad 5 Signaturam Gratiæ, vel ad Præfectum Signaturæ justitię sive ejus Auditorem, pro negotiis ad istam Signaturam pertinentibus, docente experientia, quod pariter id ut plurimum fomentum est calumniarum, atque producit impedimentum justitiæ cum hujusmodi citationes postmodum vel non producantur ut pluries repetantur, ita rem in longum protrahendo, vel quod istas facientes, rectè sciant succumbentiam, ac petitionis injustitiam, adhuc tamen id studiosè agant pro temporis beneficio obtinendo idcircò quatenus pertinet ad recursus, qui coram me haberentur, declaravi, atque decrevi quod hujusmodi citationes reciperent effectum à subsequuto eventu, quod scilicet, si efficaces essent, quia concederetur supersessoria, vel alia fieret provisio impeditiva exequutionis, tunc intraret retrotractio, & per consequens exequutio remanet attentata, secus autem ubi reiicerentur ut ita calumniis, & malitiis causidicorum occurratur; Quamvis etenim Curiales dicerent quod attentata resultarent à spretu, ad violationem reverentiæ erga judicem, cujus majestas lęditur, & dicitur fieri injuria, replicabam tamen quod ego libenter observabam præceptum evangelicum remittendi offensas, & injurias.

Et circa inhibitiones dotales, vel aliam in vim cautelæ *Angeli*, quæ ut plurimum colluśivè affectantur per uxores, vel filios, aliosque conjunctos debitorum, decrevi, ac declaravi, quod illæ in bonis mobilibus impedire non de- 6 berent exequutionem ad effectum illa describendi, & consignandi cum sufficienti cautione fidejussoria, vel juratoria, illi qui se prætendat possessorem, & præsentet inhibitionem, reservato ut per judicem ejusdem inhibitionis postmodum videatur an illa de jure subsistat, necne, idque ex eadem ratione occurrendi calumniis, & fraudibus, quoniam ubi inhibitio impediat exequutionem interim, quod habetur recursus ad judicem pro moderatione, bona transfugantur, vel occultantur, ita verò consultum remanet utrique parti detentori nempe qui se prætendat dominum vel creditorem potiorem quod non amoveatur à possessione, ideoque sibi nullum paratur præjudicium; Et creditori quod bona reperta in domo debitoris, vel alibi non occultantur.

Factis itaque hujusmodi provisionibus, atque comperto 7 quod præstatio alimentorum debitoribus carceratis calumniarum quoque fomentum producebat curavi ut in Congregatione reformationis firmaretur id, quod habetur *sub tit. de credito disc.* 153. *& in relat. Curiæ disc.* 29. agendo de Congregatione visitationis; Cumque aliqui judices, & præsertim Auditor Cameræ, ex quodam antiquo usu, vel abusu enunciato, ac prohibito per Constitutiones Clement. VII. Pauli III. Julii III. & Pii IV. & aliorum Pontificum essent nimium faciles in concedendo illas dilationes, quæ vulgò in Curia *non gravetur* appellantur quod non modicum producebat impedimentum justitiæ, ac fomentum dictarum calumniarum, quoniam si creditor curabat carcerari facere debitorem, ita iste cum dicto prætextu attentatorum ex debitore efficiebatur creditor, atque carcerare faciebat creditorem, non sufficerent autem provisiones desuper captæ per Constitutionem Pauli V. super reformatione tribunalium, quod non darentur hujusmodi non gravetur nisi in vim termini, eoque durante, quodque unus judex non concederet adversus mandata relaxata per alium judicem sub pœna nullitatis, ac liciti spretus eo quia stante dicto usu prætendebatur, quod habentes *non* 8 *gravetur* à judice solito concedere versarentur in bona fide publica, qua elusi remanere non deberent, hinc licet prætensa bona fides de stricta juris censura non subsisteret, cum dicta constitutio sit impressa in Bullario, ideoq; omnibus pateat, & per consequens non possit allegari ignorantia juris, attamen ad removendum omne dubium, tollendumque omnem prætextum, aliud publicavi edictum impressum in locis publicis de more affixum, in quo insertus fuit tenor dictæ Constitutionis de verbo ad verbum in illis partibus in quibus de hujusmodi dilationibus, & non gravetur agitur, ut ita non posset allegari ignorantia, atque ita in magna parte huic abusui consultum fuit.

Verùm etiam in illis casibus in quibus de stricto jure 9 adessent attentata, quoties ex factis circumstantiis non constaret de dolo verò redolente spretum positivum judicis inhibentis, per quem jus alterius partis efficeretur deterius, eique indebita causarentur præjudicia, sed ageretur de debito certo, & liquido jam canonizato per mandatum promptè exequibile, adeout sit certum malum jus illius qui passus est attentata, & bonum illius, qui prætenditur attentator, tunc indiscretum, ac irrationabile videtur practicare dictum rigorem legalem, ut creditor non possit, nec debeat audiri nisi prius reficeret debitori omnes expensas, ac propterea cępi practicare compensationem seu retentionem, quod scilicet si mandatum relaxatum esset pro centum, quæ non dubitaretur deberi, prætenderet autem debitor quod expensæ adhuc non liquidatæ importarent decem, deferendo ejus assertioni, mandaretur suspendi hanc summam sine præjudicio creditoris, quatenus in liquidatione detegeretur eam esse minorem, procedi verò deberet ad exequutionem pro reliquis nonaginta, ita evitando inanem circuitum omni ratione destitutum, & calumniarum nutritivum, istaque praxis placuit Curiæ omnibus judicibus, & tribunalibus à quibus idem practicari cępit, ac propterea magna calumniarum, & subterfugiorum resecatio sequuta est.

Melius verò postmodum reflectendo visum est neque dictam retentionem, seu compensationem quamvis sequuta sit liquidatio in damnum creditoris ad commodum debitoris admittendam fore, attentantium siquidem pœnæ ad commodum ejus qui attentata patitur procedunt in il- 10 lis casibus in quibus inter litigantes contendatur de dubia pertinentia, vel possessione bonorum seu jurium, quam earum quælibet prætendat ac speret, ne interim attentator, qui meritò spoliatori assimilatur, eisdemque subjacet pœnis cum propria auctoritate, vel illa alterius judicis alteram partem opprimat, atque durante lite se confoveat in spolio, vel alio actu prejudiciali attētatē gesto, ita rigorosè

puniendo istud crimen ad terrendum ne committantur, istaque tribuitur licentia, malè autem, ac irrationabiliter applicantur ad istum casum in quo nulla pendet lis vel contentio super pertinentia, vel possessione dubia, sed agitur de liquida exequutione judicati, quàm morosus, & calumniosus debitor ita indebitè impedire satagit, ac propterea plura intrant vera, & rationabilia principia quæ hanc refectionem à creditore debitori faciendam, injustam, ac penitus irrationabilem convincunt. Primò nempè quod qui causam damni dat, ipsum damnum dedisse censetur, ideoque cum debitor cum hujusmodi calumniosis subterfugiis dederit causam, sive fuerit origo ut sequerentur attentatu, sibi ipsi totum damnum quod recipiat, imputare debet.

Secundò quia in delictis intrat mutua compensatio ut advertitur *in eod. disc. 18.* & aliibi, atque in ista compensatione attenditur an crimina sint majora ex parte unius; & minora ex parte alterius; Certum verò est quod isto casu plura longeque majora sunt crimina debitoris, qua sit hoc unicum creditoris, quoniam in debitore considerantur primò mora, quæ secum trahit violationem datæ fidei. Secundò frequentius perjurium explicitum vel implicitum ob juramentum expressum quod penè in omnibus contractibus, & obligationibus hodie adjici solet, vel implicitum quod inest obligationi Camerali; Tertiò calumnia cum lite, & defatigatione creditorum; Et quartò frequenter falsitas vel mendacium asserendo affidatum, seu agricultorem, vel alias professorem status privilegiati, aut supponendo uxorem creditricem, cum non sit vel ejus bona ad alium spectare, cum similibus, & hæc omnia consistunt in facto culposo ipsius principalis; E converso autem in creditore non concurrit aliud crimen nisi istud attentatorum quod provenit à quadam juris subtilitate, vel superstitione non omnibus nota, & frequentius ex inadvertentia causidici, vel exequutoris absque eo quod revera principalis sit in culpa positiva.

Tertiò quia debitor morosus tenetur erga creditorem ad totum id quod interest moram non esse contractam, atque obligationem debito tempore adimpletam fuisse, ut pluries advertitur *sub tit. de usur.* occasione agendi de interesse lucri cessantis, & damni emergentis, quod fortius procedit in illis debitis, quæ contracta sint cum obligatione camerali, cujus formula istam refectionem habet expressam, ut in quarantigia, aliisque similibus formulis exequutivis diversarum regionum contingit, ideoque cum totum id ut supra originetur à mora, & culpa debitoris, quo debito tempore ut tenebatur suam obligationem adimplente nihil horum contigisset, de consequenti resultat quod, ubi etiam de stricta juris censura creditor ratione purgationis attentatorum teneretur reficere debitori expensas; attamen è converso creditor posset repetere à debitore refectionem ejus quod solvit tanquam damna, & interesse, atque hoc stante intrat exceptio doli, sive inanis circuitus.

Quartò in idem, quoniam id est dare maximum absurdum quod criminosus, & culposus, ex ejus crimine commodum reportaret cum incommodo, & jactura innocentis, cui mora commissa est, & qui duplici afficeretur injuria, una in sibi violata fide, & altera in hac refectione.

Et quintò quoniam etiam in iis, quæ per leges disponuntur quando experientia docet quod per legis abusum sunt Reipublicæ præjudicialia, malosque, ac pernicioso producunt effectus fovendo calumnias, debent negligi, & aboleri, dum etiam illæ leges magis obligatoriæ, quales ineste dicuntur in contractibus onerosis, & correspectivis, ubi tractu temporis reducantur ad injustitiam, vel iniquitatem, vel aliud producant incoveniens moderationem vel abolitionem merentur.

Et quamvis aliud in hac materia habeatur assumptum, de quo eodem *disc. 18.* & alibi, quod attentatorum purgationem Judex, cujus majestas spreta fuit, demandare potest etiam quando pars, quæ illa passa est ob renunciationem expliciram vel implicitam, vel ob alium respectum de jure talem revocationem petere non potest, attamen ultrà quod id nimium in praxi rarum est, solumque procedit quando agatur de attentatis verè dolosis continentibus spretum positivum juxta casus, de quibus loquuntur decisiones, & auctoritates, de hoc agentes, id operare potest quod Judex possit ex officio pro refectione læsionis ejus majestatis, ac ad aliorum terrorem, & exemplum, quando facti circumstantiæ ita exigant, illum punire cum carceratione, vel cum aliqua mulcta fisco, aut piis usibus pro Tribunalis qualitate applicanda, non tamen, ut intret dicta refectio ad commodum debitoris, cum id producat calumnias, & incovenientia de quibus supra.

In discursu itaque super his edito, ac impresso, & publicato, privato potius nomine, quàm in ratione muneris protestabar me libenter sententiam mutare quando his respondendo alia meliora, & validiora insinuarentur motiva, sed neminem hucusque vidi respondentem, atque illi, quibus hæc opinio non placebat, aliud non insinuabant fundamentum nisi illud styli, & observantiæ, cui potius abusus, vel inadvertentiæ nomen conguere videtur; Potissimè dum hæc praxis non est antiqua, sed moderna deducta à mala intelligentia, & praxi decisionum, & auctoritatum recensitarum *eodem disc. 18.* quæ benè consideratæ verè, & propriè percutiunt casum de quo supra quando scilicet agatur de causa pendente coram uno Judice inter duos, vel plares contendentes de dubia pertinentia bonorum, & jurium secus autem in isto casu, quo agatur de debito certo, & liquido canonizato per judicatum exequibile, adeout ulterior lis proveniat à sola calumnia, & contumacia debitoris, quam ita est nutrire, & confovere.

CARPECTORATEN. BONORUM.

Votum in casu disputato in Congregatione Avenionensi.

De exequutione, & subhastatione quando invalida censenda sit ad eandem materiam de qua disc. 40. Et de transactione quando per magistrum fieri valeat, ut afficiat Cameram, & successores, atque non veniat sub gratiosis, & voluntariis remissionibus, vel alienationibus.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Distinguuntur inspectiones.*
3 *Quando concordia afficiat eos qui sint independentes à transigente.*
4 *De bona, vel mala fide quando in concordia adesse dicatur.*
5 *Aliud est judicare de relevantia motivorum ad effectum judicandi ex integro, & aliud ad effectum vivendi an transactio sit bona fide inita.*
6 *Non tollitur possibilitas probationum ex eo quod illæ non sint factæ.*
7 *De beneplacito Apostolico, & justa causa præsumendi ex longissima observantia.*
8 *Quando dicatur adesse dolus ex parte illius transigentis, qui transactionem impugnat.*
9 *Ubi adest transactio, oportet prius illam tollere de medio, ut primeæ actiones exerceri possint.*
10 *Annullata transactione, reassumenda est lis super qua est transactum.*
11 *De præscriptione annuorum onerum longo tempore non petitorum.*
12 *Quid requiratur ut ad alienationem bonorum stabilium Communitatum procedi valeat.*
13 *Exequutio, & subhastatio, nulla, vel notoriè injusta non tollit possessionem, quę propterea est manutenibilis.*

DISC. XLVII.

EXorta lite inter Cameram Apostolicam, & Communitates Status Venaissini super directo Dominio universali per Cameram prætenso, ac propterea omnia bona essent redditicia de anno 1544 deventum est ad concordiam generalem, per quam conventum fuit, ut dictæ Communitates teneantur à Camera recipere bona sub moderato censu, & quolibet novennio solvere dimidium laudemium, exceptis illis bonis, quæ per tempus centenarium, vel immemorabile essent in libertate non solvendi; Cumq; communitas Montilii possideret quędam prædia, & unum molendinum, idcircò Camera in vim dictæ transactionis, per quam statutum fuit pro regula ejus dominium universale de anno 1569. judicium instituit super solutione laudemiorum ex parte verò communitatis oppositum fuit de exceptione resultante ab eadem transactione, immemorabilis nempe libertatis, quare desuper introducta lite, eaq; durata per annos quindecim circiter, in quo spatio super dicta allegata immemorabili datę fuerunt positiones per Ministros Camerales

rales negatæ, eædemque repetitæ loco articulorum pro facienda probatione, ad quam non est deventum, de anno 1587. cum auctoritate Vice Legati inita fuit concordia, per quam communitas solutis pro una vice scut. 25. promisit solvere quolibet novennio florenos 12. ita in Camera dominium recognoscendo, dictaque concordia effectum pacificum sortita est per annos octuaginta. Cum autem de anno 1665. per Alexandrum VII. sive per Cardinalem Chisium tunc Legatum Avenionensem cum voto Congregationis Avenionensis, accedente quoque dicti Pontificis oraculo, generalis revocatio facta fuisset omnium gratiarum, & condonationum, seu reductionum factarum per V. Legatos pro tempore ex defectu eorum potestatis; hinc de anno 1667. Ministri Camerales obtinuerunt à judice in partibus sententiam, per quam vigore dictę generalis revocationis dicta concordia cassatur, atque condemnatur Communitas ad solvendum omnia novennia decursa à dicto anno 1587. ad præsens liquidata in scutis 528. atque per eandem Congregationem in Urbe non obstante appellatione, seu recursu demandata exequutione processum fuit ad subhastationem quorumdam prædiorum, quæ fuerunt deliberata Judici causæ, habitoque recursu per Communitatem ad dictam Congregationem, ac dato dubio de cujus bono jure constaret, & ad effectum manutentionis, de anno 1672. prodiit resolutio constare de bono jure Cameræ circa invaliditatem, ac rescissionem dictæ concordiæ, reservato videre de aliis concernentibus nullitatem subhastationis ratione excessus, vel quia facta esset deliberatio Judicli, obtentaque per Communitatem ab Eminentissimo Cardinali Cybo novo Legato nova audientia adversùs dictam resolutionem, atque proposita causa sub die 16. Septembris 1677. dilata fuit resolutio, repropositа verò causa sub die 7. Octobris sequentis recedendo à resolutis, resolutum fuit manutenendam esse Communitatem in possessione bonorum subhastatorum.

3 In his itaque duabus ultimis disputationibus, in quibus ego in ista Congregatione interveni votando dicebam, quod per methodico examine causæ, & adæquata ejus resolutione tres videbantur efformandæ inspectiones, quarum una esset respectivè alterius consequutiva. Primò nempè, an dicta concordia caderet sub dicta generali revocatione, adeout pro invalida, & cassa habenda esset, vel potiùs censenda esset valida, & à dicta revocatoria exempta. Secundò quatenus verior esset prima pars pro comprehensione, ac invaliditate, an adhuc procedi potuerit pro laudemiis decursis à dicto anno 1587. ad præfatam exequutionem. Et tertiò, quatenus procedi potuerit, an adhuc subhastatio esset invalida ratione excessus, vel quia facta esset ad favorem judicis. Ubi etenim in prima inspectione Communitas foveret bonum jus, quia nempe concordia esset valida, & firma, adeout non caderet sub revocatoria, tunc inanem dicebam esse laborem agere de secunda, & tertia. Et quatenus in prima foveret malum jus pro tempore futuro, foveret autem bonum pro tempore decurso ante litem, inanis labor esset agere de tertia, ad quam non nisi pro ultimo refugio recurrendum est, & per consequens, quod non videbatur oportunum omnes has inspectiones insimul cumulare, præsertim tertiam magis involutam, utpote consistentem in facto circa majorem, vel minorem quantitatem, ac majorem, vel minorem illorum valorem, à quibus pendet liquidatio debiti, & per consequens excessus.

3 Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem, an concordia sit valida, ita ut non comprehendatur sub revocatoria, vel è converso sit invalida, ut comprehendatur, advertebam, quod materia regulanda esset cum iis, quæ habemus in transactionibus initis per eos, qui habent quandam administrationem, sed sunt prohibiti facere voluntarias læsivas alienationes, vel diminutiones, ut sequitur in possessore Prelaturæ, seu beneficii Ecclesiastici, aut in possessore feudi, vel emphyteusis, ex pacto, & providentia, sive in possessore fideicommissi, quod scilicet resolutio pendet à bona, vel mala fide, ubi etenim bona fide inita sit, tunc valet, ac afficit tanquam gesta per legitimam administratorem, secùs autem, ubi cum mala, cum tunc dicatur voluntaria, & illicita alienatio, ab affectato vocabulo concordiæ palliata, ex plenè deductis *sub tit. de feud. disc.* 49 & 135. *sub tit. de emphyt. disc.* 52. & *sub tit. de fideic. disc.* 73. *cum pluribus seqq.* atque est principium hodie receptissimum.

4 Bona verò, vel mala fides regulatur à dubietate litis, atque ubi res in ambiguo sit, tunc præsumptio potius assistit bonæ fidei, quoniam in dubio præsumendum non est delictum ut locis citatis; Ciarius verò ubi aliæ accedant circumstantiæ eandem bonam fidem præsumere facientes, & comprobantes, ut in presenti contingit. Primò nempè, quod sit diuturno tempore observata, quoniam diuturna observantia est magnum bonæ fidei argumentum. Secundò ob qualitatem personarum dum agitur de actu inito ex parte Cameræ per Vicelegatum, qui est Prelatus, ac Magistratus nimium eximius, & qualificatus, & per tot Officiales Camerales, qui omnes presupponendi sunt viri probi, & diligentes, dum Sedes Apostolica eis negotia longè majoris importantię, & fidei committit; Et è conversò agitur de paupere Communitate ex rudibus, & simplicibus viris potius constituta; Ideoque magnum exindè resultat argumentum. Tertiò ob diuturnitatem litis peractę dum illa duravit indecisa spatio 15. annorum circiter. Quartò quia inter concordiam generalem, & istam particularem effluxerunt anni quadraginta tres, in quorum spatio Camera non docet de aliqua solutione, quod est magnum argumentum libertatis allegatæ, & articulatæ per Communitatem. Quintò, quia ex parte Cameræ exhiberi deberent integra acta præfatæ antiquæ litis sine quibus impossibile est convincere ejusdem litis injustitiam, & malam fidem. Et sextò, quoniam ultra dictam exceptionem relevantem, quæ resultat ab ipsamet transactione generali ratione possessionis centenariæ, vel immemorabilis, quamplures alias exceptiones relevantes Communitas habebat. Primò nempè, quod aliqua prædia directè per Cameram concessa essent communitati jam manui mortuæ, ideoque non intrat ratio, cui quindenniorum, seu novenniorum solutio innixa est juxta deducta *disc. 50. de emphyteusi.* Secundò, quia de aliquibus aliis bonis Communitas subinvestita fuit à personis privatis, quibus potius tanquam dominis immediatis, quàm Cameræ domine mediatæ novennia solvere teneretur juxta deducta *disc. 59. de feud.*, & in specie de consuetudine istius regionis, ut quindennia, vel novennia solvantur domino immediato, non autem mediato testatur Ludovicus Bell. *cons. 36. nu. 8. & 9. cons. 37. nu. 4. & cons. 38. nu. 2.* Et tertiò respectu molendini, quod Communitas illud non obtinet à Camera in solo, & ædificio, quorum utrumque est liberum Communitatis, sed solum usum aquæ, pro usu tantùm ad hoc onus teneretur; Et quamvis singulis ex parte Cameræ respondeatur, attamen quidquid sit de responsionum relevantia, negari non potest, quod ex his magna dubietas resultet ad effectum, de quo agitur, ideoque aliud est considerare has exceptiones principaliter, & de per se ad effectum judicandi, an subsistant necne, quatenus res esset integra; Et aliud est considerare ad effectum inducendi probabilem dubietatem pro regulatione bonæ fidei; Ac propterea ex his omnibus simul junctis, & consideratis cum regula, ut singula, quæ non profint, simul unita juvent, bona fides exuberat, donec per Cameram de mala doceatur.

Neque mala fides desumi posse videtur, ex eo quod 6
Communitas durante dicta lite, nullam fecit probationem quoniam respondi potest ipsam credidisse probationem obtinere à beneficio positionum, quodque Ministri Camerales agnoscere debuissent veritatem verisimiliter eis potius notam ob libros, quos penes se retinent, in quibus solutiones adnotantur, atque post negationem effluxit solum spatium aliquorum mensium, quod non tollit possibilitatem probationis, quæ durat etiam in secunda, & tertia instantia, potissimè quia tractatur de Communitate vivente sub necessaria legali administratione, ideoque in jure æquiparata pupillo, vel minori, cui tutoris, vel alterius administratoris negligentia non præjudicat, unde stantibus dictis præsumptionibus, quæ transferunt onus probationis in Cameram, debet ista docere, quod articulata immemorabilis esset impossibilis probationis. Omnemque difficultatem cessare dicebam ex prefata longissima, & diuturna pacifica observantia annorum octuaginta per quam præsumitur, quod concordia munita fuerit etiam beneplacito Apostolico, & justa causa tunc cognita, & examinata, dum ista præsumptio resultat ex solo spatio triginta annorum, multò magis, ubi illud accedit duplicatum, & ultra, ex plenè relatis *disc. 1. & seqq. sub tit. de alien. & contract. prohib.* & est pariter principium hodie planum, & receptum, absque eo quod obstare valeat constitutio Urbani VIII. quæ hoc beneplacitum præsumptum sustulit, quoniam illa prodiit de anno 1641. & sic post annos 54. quando jam dicta præsumptio completa erat.

7 Considerando etiam potissimè, quod ita resultaret ex parte Cameræ apertus dolus, apertaque iniquitas cum supplantatione istius Communitatis, dum ista obdormitata fuit à concordia, ac propterea neglexit facere probationes jam articulatæ exemptionis immemorabilis, cujus magnus aderat fumus ex dicta circumstantia. Quod cum Camerales haberent pænes se libros, attamen de nulla docebant solutione dum hæc probatio hodie reddita est impossibilis ob mortem Testium, qui tunc haberi poterant; Ac propterea nimium absonum, & scandalosum esset audiri, quod Princeps, qui est Pater, protector, & curator Communitatum; ita istam dolosè circumvenerit, & supplantaverit, ideoque ex his pro non comprehensione istius concordiæ sub dicta revocatoria, probabilius respondendum videtur etiam pro tempore futuro.

Hinc opus non esse advertebam assumere alias duas in-
8 spectiones, cum illarum decisio, posita validitatæ concordiæ, resultet de consequenti. Verum ubi circa primam inspectionem aliqua supereesset difficultas, adeout ab anno 1661. in quo dicta revocatoria prodiit, in futurum concordia Communitati non prodesset, adhuc tamen judicium subhastationis actum pro novenniis decursis in dicto spatio annorum octuaginta, manifestæ injustitiæ, & nullitatis vitio laborare videtur ex pluribus.

9 Primò, quoniam non poterat exequutivè procedi in vim concordiæ generalis anni 2544. minusque hæc primeva actio exerceri, nisi prius in judicio ordinario petitorii tolleretur de medio ista concordia particularis per tres conformes juxta celebrem *decis.* 550. Cavaler. *dec.* 86. *num.* 9. *part.* 6. *recent.* latè *in Faventina primogenituræ* 21. *Junii* 1666. *coram Bevilacqua*, & frequenter advertitur sub diversiis materiis præsertim *sub hoc eod. tit. disc.* 42. ex illa viva ratione quod concordia habet vim rei judicatæ; Potissimè quia etiam ex tunc Camera agnovit sibi non competere judicium, seu processum exequutivum, & summarium dum subsistuit longam litem per annos quindecim circiter.

10 Secundò, quia non potest esse plus nullum, quàm nihil; Ideoque cassata etiam concordia perindè, ac si inita non esset, aliud Camera pretendere non poterat, nisi facultatem reassumendi antiquam litem in statu, & terminis, in quibus erat, illamque prosequi cum illo processu, & per consequens istud novum judicium remanet clarè nullum, & attentatum.

11 Tertiò, quoniam, cum novennia decursa pertineant ad Legatos pro tempore, adeout non tangatur subsistantia jurium Cameræ, hinc rectè dici potest, quod illa præscripta fuerint dicto spatio octuaginta annorum, sive quod bona fides, in quibus Communitas versata fuit illam excusset à restitutione fructuum interim perceptorum ex eis bonis ex quibus hæc onera solvisset singulis temporibus, nisi hæc justa credulitas adfuisset juxta ponderationes, de quibus in *disc.* 48. *de Regal.* qui fuit pluries canonizatus per Congregationem Concilii, & per alia Tribunalia.

12 Et quartò, quoniam in alienatione bonorum stabilium Communitatis requiruntur multæ solemnitates, ex deductis *disc.* 13. *sub tit. de alienat. & contract. prohib.* ideoque injustum, ac irrationabile remanet, quod pro hujusmodi annualibus oneribus, quæ salva proprietate adimplenda erant singulis temporibus ex fructibus per administratores, si ad solutionem interpellati fuissent, debeat Communitas pati alienationem ejus bonorum stabilium adeò magni valoris, & importantiæ, habita proportione sui status, & qualitatis. Et per consequens sibi imputent Legati pro tempore, cur dictæ concordiæ acquieverint, atque novennia debitis temporibus non petierint; Ac propterea possunt stare benè simul, quod concordia non subsistineatur imposterum in prejudicium Cameræ, & tamen, quod non debeatur dicta summa temporis decursi, ex quo de consequenti resultat injustitia, & nullitas omnium gestorum, quibus positis, planum est hodie, quod sit locus manutentioni.

13 Atque his stantibus inanis, ac superflua remanet tertia inspectio, dum deficit debitum in totum, & in subsistantia, ideoque frustra quærendum est de excessu, ac de majori, vel minori quantitate, vel de qualitate licitatoris; Itaque inspectio, quando eam assumere opus esset, tota est facti, & probationum; Exindeque resultat, ut Communitati competat manutentio, cum per nullam, vel notoriè injustam exequutionem, & subhastationem privata non sit ejus priori possessione juxtà hodie receptam propositionem de *qua disc.* 44. *hoc eod. tit.* & sæpius.

ROMANA COMPETENTIÆ FORI INTER QUAMPLURA TRIBUNALIUM URBIS.

Discursus in ratione motivandi.

Qualis sit jurisdictio, seu facultas quamplurium Tribunalium Urbis, & qualia habeant signaturam in ventre, adeout non subjaceant Signaturæ Justitiæ, & è contra.

SUMMARIUM.

1 *Damnatur multiplicitas Tribunalium, ut sit causa calumniarum, & de ratione.*
2 *De experientia quod declinationes fori proveniunt à calumnia.*
3 *De remedio eligendi unum solum Notarium.*
4 *De remissione cognitionis hujusmodi quæstionum ad Signaturam justitiæ etiam jure delegato cum privilegiatis, & de ratione.*
5 *Quod ista remissio multis displicuerit.*
6 *Occasio, vel finis scribendi.*
7 *De Sacris Congregationibus Cardinalitiis earumque erectione, & jurisdictione, ac modo procedendi.*
8 *Quando Signatura justitiæ se ingerat cum dictis Congregationibus.*
9 *De differentia inter utramque Signaturam gratiæ, & justitiæ.*
10 *De eadem distinctione, de qua n.* 8.
11 *De Congregatione fabricæ S. Petri, quomodo procedat judicialiter.*
12 *De congregatione S. Officii circa idem.*
13 *De distinctione causarum fidei, & aliarum prophanarum in dicta Congregatione S. Officii.*
14 *De eadem distinctione, de qua n.* 8. *quando Signatura se ingerat in causis Congregationum.*
15 *De differentia patentatorum, & ministrorum Sancti Officii.*
16 *De Congregatione Propagandæ fidei.*
17 *De eadem Congregatione fabricæ de qua n.* 11.
18 *De Congregatione boni regiminis, ejusque causis, cum distinctione cuusarum.*
19 *Quam potestatem habeat Congregatio immunitatis Ecclesiasticæ.*
20 *Cognitio causarum Cameralium, ad quot pertineat.*
21 *Quare expediat has controversias remitti Signaturæ justitiæ, de quo n.* 4. *& seq.*
22 *Quando Signatura justitiæ se ingerat in causis Communitatum.*
23 *De jurisdictione Archipresbyterorum trium Basilicarum Patriarchalium.*
24 *Cardinales Archipresbyteri, & Cardinales Protectores considerantur tanquam Prælati inferiores, ac Judices ad certum genus causarum, ideoque habeant minorem jurisdictionem quàm Cardinalis Vicarius.*
25 *De argumento discretivæ, quod ubi voluit dixit.*
26 *De jurisdictione Cardinalium in Ecclesiis titulorum.*
27 *Protectio non tribuit jurisdictionem nisi expressè concedatur, ut præsertim sequitur in protectione Religionum.*
28 *Causæ regularium non debent egredi Prælatos religionis.*
29 *De Protectoribus piorum locorum Urbis, eorumque jurisdictione.*
30 *Declarantur verba* in quacumque instantia *contenta in privilegiis.*
31 *Quod jurisdictio cesset per unicam instantiam.*
32 *De argumento quod facultates Protectorum sunt per commissionem manu Papæ.*
33 *De illis Protectoribus, qui habent jurisdictionem in omnibus instantiis.*
34 *Consideratur diversitas privilegiorum.*
35 *De Constitutione Urb. VIII. moderatoria facultatum Archipresbyterorum, & Protectorum.*
36 *De Cardinali Camerario quot diversas personas repræsentet, ac jurisdictiones habeat.*
37 *Tribunal Cameræ habet signaturam in ventre, atque signatura justitiæ se non ingerit in causis cameralibus.*
38 *Camerarius in causis verè Cameralibus non subjacet Signaturæ justitiæ, sed illi gratiæ tantùm.*
39 *Quid*

39 *Quid in aliis causis non cameralibus, quam cognitionem habet.*
40 *Et quid de eodem Camerario juncto cum Tribunali Magistrorum viarum.*
41 *De aliis Præsidentibus, & Judicibus Cameralibus.*
42 *De privilegiatis habentibus proprium Judicem, sed consentientibus in alium Judicem.*
43 *De eadem remissione ad Signaturam justitiæ, de qua nu.* 4. *ejusque ratione.*
44 *De Foro Capitolino quas causas cognoscat, & an subjaceat Signaturæ justitiæ.*
45 *De Consulibus artium, eorumque assessoribus.*
46 *De Tribunali Consulum agriculturæ.*
47 *Damnatur denuo multiplicitas Tribunalium.*
48 *De Præfecto Palatii Apostolici, ejusque jurisdictione.*
49 *De Castellano Arcis S. Angeli, ejusque jurisdictione.*
50 *De Judice, seu Curia Burgi.*
51 *De Capitaneo generali, & de Commissario generali armorum.*
52 *An subsistat prætensio Judicum privilegiatorum quod necessarium sit eorum exequatur in mandatis aliorum Judicum.*
53 *An exempti possint in præjudicium proprii Judicis, & superioris se submittere jurisdictioni Judicis incompetentis.*
54 *De aliis Tribunalibus Urbis in genere.*
55 *De congregatione Baronum.*
56 *De Abbatibus Commendatariis Farfæ, aliarumque similium Abbatiarum.*
57 *De sex Cardinalibus Episcopis.*
58 *De Legato Avenionensi.*
59 *De Gubernis Firmi, Tiburis, & Capranicæ.*
60 *De Protectore almæ Urbis Lauretanæ.*
61 *Archipresbyteri, & Protectores, & alii committunt etiam causas criminales eorum respectivè instantiis, & declarant an causa spectet ad judicem civilem, vel criminalem.*
62 *An, & quomodo Signatura justitiæ cognoscat causas criminales, atque in eis rescribat.*
63 *Conclusio discursus, & ad quem finem sit editus.*

DISC. XLVII.

1 QUamvis (Deo teste) ex solo motivo, & amore veritatis, & justitiæ, ad extirpandas, vel quantum humanæ imbecillitati, resecandas calumnias, & iniquitates omni prorsus neglecto prædijcio propriæ fortunæ, quam pro veritatis, & justitiæ cultu, negligere, atque pedibus calcare, constanter profiteor, per annum, cum omni fervore, ac non modico labore, curaverim occurrere illis calumniantium subterfugiis, ob quæ justitia magnum quidem in ista Romana Curia patitur detrimentum; Comperii tamen huic malo in totum occurrere, esse opus penè impossibile, ob illam potissimum causam adeò excessivæ, penèque monstruosæ, ac sine exemplo in toto Orbe multiplicitatis Tribunalium universalium, magis verò particularium, contra omnes regulas utriusque politici & civilis regiminis Reipublicæ; Moto siquidem judicio, quantumvis exequutivo, ac summario per actorem coram illo judice, qui competens reputetur, sub prætextu habendi proprium judicem privilegiatum, qui non subjaceat judicio Signaturæ justitiæ, declinatur forus, ac procuratur reassumptio causæ per proprium prætensum judicem, qui ad illam absque aliqua cognitione promptus, nimiumque facilis esse solet, ac propterea magna resultat temporis, ac sumptuum jactura, tam super puncto competentiæ, quam etiam super attentatis, quæ prætenduntur commissa per primum judicem per reassumptionem, & inhibitionem adeout magna pars causarum ita suffocata remaneat cum evidenti justitiæ oppressione.

2 Expertus autem sum, quod id frequentius à mera calumnia provenit, quoniam in primis mensibus mei muneris, nimirum raras, penèque ullas audivi quæstiones hujusmodi, ex eo quod calumniatores, ac Rabullæ, toti dediti erant aliis calumniarum, ac subterfugiorum speciebus, nempè inhibitionibus fidæ, grasciæ, & agriculturæ, ac illis quæ ob non præstationem alimentorum, sive ex eo quod essent filiifamilias, aut ob defectum archiviationis, vel dilationibus quinquennalibus, quæ nimium de facili sine debitis requisitis concedebantur, ac etiam inhibitionibus dotalibus, aut cautelæ *Angeli*, & similibus studeant; Postquam verò cum aliquibus decretis generalibus impressis, de quibus *hoc eod. tit. disc.* 49. *& in Annot. ad disc.* 2. *& seqq.* hujusmodi subterfugia penè abolevi, adinventum fuit istud subterfugium declinationis fori ut supra. Ac propterea comperii, quod revera, vel in toto, vel pro majori parte hujusmodi declinatoriæ essent calumniosè affectatæ ad causas in longum protrahendas, & actores defatigandos, quoniam circa initia, citationes desuper erant nimium raræ, postmodum verò adeo creverunt, quod penè impossibile videbatur desuper providere.

Ad occurrendum itaque huic alteri calumniarum, ac 3
subterfugiorum fonti, vel mineræ (Sanctissimo approbante) duo ndhibui remedia, unum restringendi adeo effrænatum numerum ferè quinquagenarium Notariorum, qui hujusmodi citationes in audientia legere solebant, mandando quod omnes citationes recipi, atque legi deberent per unum peritum, ac probatum Notarium Auditoris Cameræ, ab eodem Sanctissimo deputatum Notarium Palatii Apostolici, vice tamen, ac nomine omnium Notariorum, per quorum acta essent causæ, adeout nullum in emolumentis pararetur eis præjudicium, atque ut vulgò in Curia dicitur ad referendum; Tum ob majorem securitatem super non alteratione decretorum; Tum etiam ut idem distinguere sciat triticum à palea, atque non recipiat tot improprias, ac impertinentes citationes, quæ prius legebantur, quod nimium proficuum esse comperii.

Et alterum præfatas quæstiones competentiæ fori re- 4
mittendo Tribunali Signaturæ Justitiæ, ad quam propriè, ac regulariter illæ pertinent, & ne illi Judices, & Tribunalia, quæ prætendunt esse privilegiata, & non subjacere huic Tribunali, sed solùm Signaturæ Gratiæ; conquerentur, dictum fuit remitti jure delegato, ac sine præjudicio, adeout in hac parte Tribunal gereret vices Auditoris Papæ, vel Signaturæ Gratiæ; Istamque posteriorem provisionem nimium probabili rationi pro rectæ justitiæ administratione, ac resecandis calumnis innixam esse credidi, quoniam cum hoc Tribunal regulariter teneatur qualibet hebdomada, istaque materia sit in eodem quotidiana, adeout in eo sedentes magnam desuper habeant peritiam, hinc sequitur quod ita promptè hujusmodi quæstiones decidi possunt, cum judicio tresdecim, vel quatuordecim virorum, qui hoc Tribunal efformant, ut *disc.* 31. *in relat. Cur.* & sic cum majori satisfactione partium, qui ubi determinatio sequatur cum judicio solius Auditoris, à cujus determinationibus non de facili practicabilis est recursus ad plenam Signaturam gratiæ, cum istud Tribunal teneatur magis de raro, atque præfinitum habeat numerum quindecim tantùm causarum contentiosarum, quæ ut plurimum sunt super aperitione oris adversus clausulas præjudiciales contentas in literis Apostolicis, vel super sanationibus, aut commissionibus illarum causarum, in quibus nullo modo rescribere potest Signatura justitiæ, ut infrà; Ac propterea nisi hoc adhibitum esset remedium, multò magis crescerent & pullularent calumniæ, quoniam illi qui causas protrahere in longum, atque collitigantem calumniosè defatigare satagunt, non acquiescerent determinationi Auditoris prætenderent recursum ad Signaturam gratiæ, quod perneceśsè importaret moras plurium annorum, ob magnam affectatam multitudinem hujusmodi quæstionum.

Sed quoniam pro humana imbecilitate, cui non con- 5
ceditur perfectio in ejus operibus, non datur in hoc Mundo determinatio, quamvis prudens, & matura, quæ aliquod non producat inconveniens, vel quod aliquibus pro interesse, vel pro ingeniorum varietate non displiceat; Idcircò ista posterior provisio remittendi determinationem dictarum controversiarum Signaturæ Justitiæ, magnam causavit commotionem in sacris præsertim Congregationibus Cardinalitiis, illisque Tribunalibus universalibus, vel particularibus, quæ se prætendunt esse privilegiata, & non subjecta, nisi Signaturæ gratiæ tantùm, non autem huic justitiæ, ac propterea quotidie conquestiones audiuntur dictorum Tribunalium privilegiatorum, quod præfatum Tribunal Signaturæ in eorum causis, & negotiis, se ingereret, vel ejusdem Tribunalis Signaturæ, quod in his causis apponere manus quandoque prohibeatur.

Cumque comperierim, quod circa dictum privilegium
non subjacendi Signaturæ justitiæ, ac alterum habendi Signaturam in corpore, atque rescribendi de appellatione, & de commissione causarum in secunda, aliisque ulterioribus

ribus instantiis, in aliquibus Tribunalibus, id nulli reverà innixum esset fundamento, sed quod de facto, nemine inquirentem orginem, ita practicatum sit, ad instar illorum, qui tale privilegium habent non reflectendo ad privilegiorum diversitatem de qua infra.

6 Hinc ad hujusmodi controversias dirimendas, ex solo zelo, ac motivo justitiæ, & ne ista ob hujusmodi quæstiones moras, ac detrimentur patiatur, oportunum censui præsentem edere discursum, non quidem decisivum, atque pro maturi judicii efformatione in alicujus Tribunalis præjudicium, sed solùm in ratione motivandi, atque excitandi singulos interessatos, ut promotis respondeant difficultatibus, ut ita melius inquiratur, ac firmetur veritas quæ solum in animo habetur, omni penitus secluso interesse, ac affectione.

Si etenim ad proprium respicerem interesse, confovere potius deberem hujusmodi Tribunalium, quę se prætendunt privilegiata, prætensiones, ut ita major esset mei muneris auctoritas, & prærogativa. Sed quoniam agnosco id esse justitiæ cursui, ac administratione præjudiciale, idcircò istum contra proprium commodum assumpsi laborem, de singulis agendo congregationibus, & Tribunalibus, ad solum finem, inquirendi veritatem, & ad quem effectum hunc discursum communicavi plerisque Auditoribus, & ministris Cardinalium Archipresbyterorum, & Protectorum, cum aliis, ut difficultatibus satisfaciant, atque veritas inquiratur, cum propositum non sit, neque in minimo præjudicare, sed potius ubi possibile sit augere Cardinalium jurisdictiones, & prærogativas, justitia tamen salva, quæ apud me obtinet principatum, atque omnibus anteponitur.

De Sacris Congregationibus Cardinalium.

7 NUllibi pro mea notitia cautum est, an Sacræ Congregationes Cardinalium, uni, vel alteri subjaceant Signaturæ; Et meritò quoniam reverà dici non merentur Tribunalia contentiosa, quæ cum ordinaria, vel delegata vel jurisdictione causas in forma judicii disputent, ac decidant, cum sententiis vel decretis, privio formali processu; Illæ siquidem, ut patet ex deductis *in relatione Curiæ disc. 14. cum pluribus seqq.* per diversos Summos Pontifices, præsertim verò pro majori parte per Sixtum V. in ejus Constitutiones 74. erectæ fuerunt, non quidem, ut in forma Judicum, & Tribunalium, cum processu, ac tela judiciali causas contentiosas decidant cum sententiis, vel decretis, ac propterea interponendæ sint appellationes super quibus cadat quæstio, an admittendæ sint ad utrumque effectum devolutivum, & suspensivum, vel ad solum devolutivum; Aut quod intrent quæstiones electionis & variationis fori, sive primæ, vel ulterioris instantiæ aut majoris competentiæ fori ratione originis, vel domicilii sive rei sitæ, vel loci contractus, aut delicti, cum similibus, de quibus pluries agitur *sub tit. de jurisdict. & forocompet.* & de quibus pertinet ad Signaturam justitiæ regulariter agere ut *dicto disc. 42. in relatione Curiæ*; Sed erectæ fuerint, ut in forma summaria, & extrajudiciali decidant, vel componant controversias orientes inter Episcopos, & subditos, ad occurrendum ne inter istos, audiantur lites, & controversiæ cum scandalo sæcularium sive quod cogantur clerici, & religiosi, qui divinis vacare debent, ista deserere, ut forum frequenter, Vel super declarandis dubiis, quæ oriantur circa intelligentiam, vel interpretationem S. Concilii Tridentini at super ritibus sacris, & Ecclesiasticis, cum similibus, non quidem in forma judiciali cum processu, & tela judiciaria, minusque cum sententiarum, vel decretorum prolatione, dum idem Sixtus V. in declaratione, ejusdem propriæ Constitionis, expresè statuit, ut in causis contentiosis exigentibus processum, & telam judiciariam, Sacræ Congregationes non se ingerant, sed illas remittant suis judicibus quoties de partium consensu ipsarum jndicium non expetatur; Et per consequens rationabiliter inolevit stylus, quod à decretis, vel resolutionibus earumdem, non detur recursus ad Signaturam justitiæ, cum ita potius resolutiones dari dicantur nomine Summi Pontificis, ac propterea quando aliqua partium resolutioni non acquiescat, quia prætendat eam injustam, vel quod causam legitimè in aliqua Congregatione introductam avocare prætendat, sive quod cognoscatur cum voto Rotæ, tunc ad ipsum Papam in aula, vel in ejus immediata signatura, quæ ad differentiam mediatæ, dicitur gratiæ recurrendum est.

Sed quando controversia non percutit aliquem ex predictis, vel similibus casibus, quia nempè percutiat solùm 8
ordinem, sive competentiam fori, puta quia una partium adeunte aliquam Congregationem, altera pars prætendat quod non ad illam, sed ad alteram Congregationem ratione præventionis, vel ratione subjectę materiæ causa pertineat, ut præsertim pro frequentiori contingentia sequi solet in controversiis inter Communitates, & personas ecclesiasticas super oneribus cameralibus, vel communitativis, quod Communitates solent introducere causas in Congregatione boni regiminis, clerici verò, aliæque personæ ecclesiasticæ recurrere ad Congregationem immunitatis, ac propterea oriatur quæstio, an causa ad unam potius, vel alteram Congregationem spectet; Sive quod una partium introducente causam in aliqua Congregatione, vel ista eam reassumente, altera pars prætendat, quod remitti debeat ad Judicem ordinarium, coram quo sit præventa, sive quia sit causa, quæ requirat processum, ac telam judicialem; Tunc etenim cum non agatur de committendo causam appellationis à decreto, seu resolutione Congregationis, vel de illam circumscribendo, sed solùm quæstio sit inter Partes, an causa ad unum, vel alterum Tribunal pertinere debeat, adeout res sit integra, non videtur quid prohibeat quin Signatura justitiæ, etiam juxta suas ordinarias facultates de hoc cognoscere valeat, quoniam non est cognoscere de resolutionibus, vel provisionibus Sacrarum Congregationum, illarumque exequutionem cum ejus rescriptis impedire, quod ut supra huic Tribunali competere non videtur, cum dictæ Congregationes ad hoc constitutæ fuerint, ut promptè consulatur inconvenientibus, quæ urgeant, atque tollantur dilationes, & moræ, quas producunt appellationes, & restitutiones in integrum, sive nullitates, aliaque legalia remedia, sed est judicare inter partes contendentes, eisque legem præscribere, an in uno, vel in altero Tribunali causam tractare debeant, quo casu non intrant superius insinuatæ rationes, quæ percutiunt casum appellationis, vel recursus adversus resolutiones, aliasque provisiones.

Quinimo, ubi etiam resolutiones prodierint, si revera adest defectus jurisdictionis, & incompetentiæ, qui nempè indebitè una purtium post jam introductam causam in forma judiciaria coram Judice competenti aliquam Congregationem adierit, sive quod sit causa, quod de sui natura exigat processum, & telam judiciariam, & non accedat consensus alterius partis, ac propterea Congregatio sit incompetens, atque non possit in ea causa manus apponere juxta dictam declarationem ejusdem Sixti V., tunc non videtur quid prohibeat quin Signatura justitię manus apponere valeat, remittendo causam Judici competenti, ad quem juridice pertineat, implicitè circumscribendo Congregationis resolutiones, quoniam non est cognoscere de justitia, vel injustitia resolutionum, neque jurisdictionem, ac superioritatem exercere cum ipsa Sacra Congregatione, sed cum ipsis partibus contendentibus, & cum illa præsertim, quæ indebitum habuit recursum ad Judicem incompetentem, cujus factum proindè quoad ipsum recurrentem haberi debet pro infecto, non curata dignitate, vel majestate illius, ad quem fiat recursus, quoniam attenditur ipse actus, ac persona, quæ illum procurat, non autem illa, quæ facit; Ideoque si pendente lite coram Judice, quamvis pedaneo, & inferiori, collitigans recurrat ad magnum Principem, vel magnum magistratum incompetentem, à quo provisionem extorqueat, poterit ille Judex inferior declarare hunc attentatum, neque exinde dici potest, quod ipse exerceat urisdictionem, & potestatem cum illo magno Principe, vel magno magistratu, quoniam reverà illam exercet cum proprio subdito; Multo igitur magis id fieri potest per Signaturam justitiæ.

Potissimè verò, quia differentia inter unam, & alte- 9
ram Signaturam in hoc proposito videtur merè verbalis, cum pariformiter utraque constituta sit ex Prælatis, ideoque dici non potest, quod Prælati, qui sunt ordinis inferioris, judicent Cardinales, qui sunt ordinis superioris. Quamvis enim Signaturæ gratiæ præsideat Papa, atque vota Prælatorum sint consultiva, non autem decisiva, in Signatura verò justitiæ præsideat Cardinalis Præfectus, atque vota Prælatorum sint decisiva, juxta differentias inter utramque Signaturam assignatas *discurs. 30. & 31. in relat. Cur.* Nihilominus hujusmodi differentiæ percutiunt diversos

diversos effectus, illum præsertim, quod in Signatura Gratiæ Papa non tenetur sequi vota Prælatorum, prout tenetur Præfectus in Signatura Justitiæ, ut supra; Et alterum magis considerabilem, quod Signatura Justitiæ tenetur rescribere prout de jure, atque ita intelligenda sunt ejus rescripta, neque potest rescribere contra jus, vel illi derogare, ut facere potest Signatura gratiæ ob consensum, & præsentiam supremi Principis, quamvis aliquando de facto (licet malè) practicatum videri soleant contrarium, quod Signatura Justitiæ magis rescribat, & operetur more supremi Principis, quam Signatura Gratiæ; In reliquis autem, Signatura Iustitię est Tribunal, quod etiam repræsentat Papam, cujus vice, & nomine, ac mandato, Cardinalis Præfectus signat commissiones, ac facit rescripta, ideoque nullum adest inconveniens.

Omnisque cessat difficultas, stante dicta provisione, 10
quod Signatura justitiæ cognoscat, & rescribat jure delegato in illis causis, juxta eas ordinarias facultates rescribere non potest, adeout præfata distinctio per me adinventa, & practicari solita pro declaratione delegationis fuerit potius ex quodam motivo reverentiæ, & exuberantis satisfactionis, ac etiam quia Congregationes Cardinalitiæ procedunt appellatione, & recursu remotis, & non adest Judex, vel magistratus superior, cui causæ appellationis, vel recursus committendæ sint, quoties resolutiones impugantur ex capite injustitiæ, secus autem ubi impugnatio sit ob defectum jurisdictionis, & incompetentiæ, quoniam tunc non est judicare de resolutione, neque est avocare, sed est remittere partes ad illum judicem, ad quem causa pertinet.

Adsunt tamen aliquæ Congregationes, in quibus, præ- 11
ter Congregationum naturam, & consuetudinem, verificatur tela judiciaria, cum diversitate instantiarum, ac formali compilatione processuum, & prolatione sententiarum, vel decretorum, & cum commissionibus appellationis vel restitutionis in integrum, Istæque sunt Congregatio Fabricæ S. Petri, duæ habet Judicem primæ instantiæ cum Notario, & Tribunali formato, à cujus Judicis sententiis ipsa Congregatio committit alteri judici, nempe alicui Prælato, vel Cardinali de eodem corpore in secunda instantia causas appellationis, & nullitatis, vel restitutionis in integrum, & sic successivè in tertia, & quandoque eadem Congregatio deputat in Judicem aliquem Rotæ Auditorem, unde propterea causæ disputantur in plena Rota, ex istius Tribunalis stylo relato *disc. 32. de judic.* ut patet ex plerisque casibus recensitis sub diversis materiis.

Ac etiam est congregatio universalis Inquisitionis, vul- 12
gò nuncupata Sancti Officii, non quidem quoad causas fidei, de quibus proprie, ac principaliter ad ipsam Congregationem agere pertinet, quoniam in istis, neque Signatura gratiæ se ingerit, illæque dicuntur esse omninò extra forum contentiosum, & extra alia Tribunalia Curiæ, atque ad ipsam privativè pertinent, sed quoad causas prophanas privatas, ac indifferentes ministrorum, & colonorum, aliorumque inservientium, & patentatorum ratione culturæ, vel conductionis, aut administrationis prædiorum, & bonorum ejusdem Tribunalis Sancti Offi- 13
cii, cui per Summos Pontifices concessa fuerunt, ad effectum, ut cum eorum fructibus, & redditibus substentare possit Commissariam, Assessorem, Notarium, ejusque substitutos, vel scribas, necnon carceratos, & carcerum custodes, aliosque ministros; Ac etiam in causis privatis indifferentibus ministrorum, & patentatorum, quoniam judex ordinarius in prima instantia in forma judiciali, & non contentiosa est Assessor, in ulterioribus verò instantiis, quando causæ sunt de earum natura appellabiles, ipsa Congregatio, cum præsuppositio, quod habeat Signaturam in ventre, deputat Prælatos, vel Cardinales de eodem corpore in Judices ut supra, qui pariter in forma judiciali, & cum formali processu proferunt sententias, & decreta; Observantia verò præbet, quod ab hujusmodi sententiis, vel decretis non detur recursus ad aliud Tribunal, & sic neque ad Signaturam gratiæ sed solum ad ipsam Congregationem, de cujus voto, quandoque ipsi Judices sententias, & decreta proferre solent, quoniam eadem Congregatio cognoscere solet, an admitti debeat, nec ne ulterior appellatio, & ad quem effectum, an scilicet ad utrumq; devolutivum, & suspensivum, vel devolutivum tantum, adeòut hujusmodi causæ ipsam Congregationem non egrediantur, Hucusque tamen incertum est, an desuper adsit Apostolicum privilegium speciale, vel potius proveniat ex quadam consuetudine deducta ex eo quod in causis Sancti Officii alius Judex vel Tribunal non potest se ingerere, non reflectendo ad equivocum, sive ad differentiam inter causas fidei, & inter istas causas prophanas, ac indifferentes, in quibus eadem congregatio, extra ejus proprium, ac principale institum, habet quandam accidentalem œconomicam administrationem, ideoque isti judices in nihilo differre videntur ab aliis Curiæ Judicibus, & Tribunalibus, atque propterea de jure deberent etiam subjacere Signaturæ justitiæ, multò magis illi gratiæ ut advertitur in annot. *ad disc. 14. in rel. Curiæ* ubi videndum est.

Sed quidquid sit de his, quando etiam huic observantiæ 14
deferendum sit, illa tamen attendenda videtur, super cursu, & regulatione illarum causarum quæ indubitanter pertinent ad hujusmodi congregationes, secus autem ubi oriatur quæstio competentiæ fori, & an cognitio causę pertineat ad aliquam ex dictis Congregationibus, vel potius ad alium Judicem, quoniam tunc ipsa Congregatio gerere videtur personam collitigantis, & contendentis de competentia fori, & de jurisdictione cum altero Judice, vel Tribunali sibi non subdito, & per consequens non debet esse Judex in causa propria, sed hujusmodi controversia, & decisio pertinere videtur ad Signaturam justitiæ tanquam Tribunal, quod proprię, ac principaliter ad hoc deputatum est, dum nullibi cautum habetur, ut hoc Tribunal non possit in his se ingerere, quoniam ut advertere consuevi in particulari Congregatione per Sanctissimum deputata super examine, ac reformatione exemptorum seu patentatorum, circa istud Tribunal S. Officii, magna dignosci vitur differentia inter illas personas, quę sint exemptę ratione 15
muneris quod percutiat ipsum tribunal, ac materias fidei, puta quia sint Inquisitores, vel Consultores, Notarii, scribę exequutores, & denunciatores, aliique ministri, & illas quę gaudent aliquo privilegio exemptionis atque eidem Tribunali subjaceant per accidens ratione bonorum prophanorum, puta quia sint coloni, affictuarii, & laboratores, vel agentes, & ministri prediorum, & redditum, ut supra; Primo etenim casu admittenda non est mixtura alterius tribunalis, cum ob molestias quę inferri possent hujusmodi ministris, per indirectum impediri possent causę fidei, vel alias eis prejudicium fieri, secus autem in posteriori in quo fides nil agere habet. Ideoque in facti contingentia de qua supra *in annot. ad eundem disc. 2. & dictum disc. 16. in relatione Curiæ* post hæc scripta, dicebam, quod quando sit quæstio competentiæ fori inter Inquisitorem, & Ordinarium super cognitione causę prefertim criminalis, ut exempli gratia contingit in crimine blasphemię, vel in alterò sacrilegii, & simili, an sit tale quod tangat fidem, necnè, & tunc ista cognitio an sit causa fidei, pertinet ad Congregationem, neque se ingerit Signatura justitię, vel gratiæ, aut Auditor Papæ, Sed si agatur de causa indifferenti, præsertim civili bursali inter ministrum seu patentatum, & alteram partem adeout materia fidei nullam habeat mixturam, & tunc etiam Signatura Justitiæ videtur competens ad hanc quæstionem decidendam.

Idemque adamussim adaptatur cum sua proportione Con- 16
gregationi de propaganda fide, quæ eamdem habet jurisdictionem cum ejus ministris, atque in ejus bonis indifferentibus, Eademque differentia cadere videtur in Congregatione Fabricæ S. Petri, quod scilicet aliæ sint causę, quę proprię ad istam Congregationem seu Tribunal pertinent super exequutione piorum legatorum, aliisq; pertinentibus ad exertitium muneris injuncti commissariis, & denunciatoribus, aliisque ministris; Et alię sunt causæ privatæ, ac indifferentes ipsorum ministrorum in eorum propriis, ac privatis bonis, vel juribus, quoniam licet ipsi habeant in judicem, & superiorem commissarium generalem, vel Congregationem Fabricæ; Attamen eorum dicitur judex specialis subrogatus loco judicis ordinarii, ac deputati ad universitatem causarum, & per consequens istius jure metiri debet; Exindeque circa praxim resultare videtur equivocum, quoniam priori casu in quacumque causa Congregatio habet Signaturam in ventre, atque in quacumque instantia cognoscit, committit causas, utpote ad ipsum Tribunal proprię, ac directè pertinentes privativè ad omnes alios, non autem in posteriori, in quo censeri debet tanquam quilibet judex ordinarius primæ instantiæ.

Frequentiores autem quæstiones circa fori competen- 17
tiam, ut experientia me docuit, sunt inter Congregationem boni regimini, & alia tribunalia, vel respectivè Congregationes. Cum etenim ista Congregatio per Clem. *VIII.*

ere-

erecta, & per Paulum V. ampliata fuerit pro bono regimine communitatum Status Ecclesiastici, ut insinuatur *disc. 26. in relatione Curiæ*, atque patet ex tractatu quem desuper composuit *Cobellius*; Hinc à moderno tempore inolevit, quod ista Congregatio ad se trahere consuevit omnes illas causas quantumvis contentiosas, ac requirentes processum, & telam judiciariam in quibus communitates aliquod etiam indirectum haberent interesse, undè propterea ejusdem Congregationis secretarius erexit formatum tribunal tanquam judex primæ instantiæ, proferendo sententias diffinitivas, etiam cum sporculis, vel faciendo decreta, in ulterioribus verò instantiis ipsa
18 Congregatio rescribere solet de appellatione, vel restitutione in integrum; Atque præsertim istæ controversiæ cadere solent quando sit quæstio cum clericis, & personis ecclesiasticis, an teneantur, necne ad aliqua onera, vel cum appaltatoribus, & ministris cameralibus, an aliqua jura pertineant ad Cameram vel ad Communitatem; Sive ubi communitas sit actrix vel rea pro aliquo censu, vel alio debito; Sive quod cum alia communitate, aut cum Barone, vel cum privatis contendat super jure pascendi & lignandi, aliisque similibus, adeòut exindè sequutum sit quod ista Congregatio quodam modo deseruerit illud munus, illaque partes pro quibus verè, & propriè, ac principaliter erecta fuit, œconomicæ rectæ administrationis communitatum, atque assumpserit partes judicis, & tribunalis contentiosi pro decisione causarum judicialium, contra mentem Pontificum, qui illam erexerunt.

19 In hoc autem, cum distinctione casuum procedere consuevi, & cum qua revera, ut frequenter advertitur, procedendum est, ne incidatur in errores, & æquivoca quorum incursus penè inevitabilis videtur quando cum generalitatibus in abstracto procedatur; Primus itaque casus est, ubi contentio sit inter communitatem, & clericos, aliasque personas ecclesiasticas, an ad aliqua teneantur onera, necne, sive inter communitatem, & Episcopum, vel aliam Prælatum, an possit aperire furnum pro explanando ejus frumento in præjudicium furnorum communitatis, sive aperire tabernam pro venditione vini, vel macellum, cum similibus, istoque casu communitates acriter instare solent pro remissione causæ ad Congregationem boni regiminis; quam regulariter propitia habent; è converso autem Episcopi aliique Ecclesiastici recursum habere solent ad Congregationem Immunitatis eis regulariter benevolam; Atque mea hucusque consuetudo fuit remittere causam tanquam præjudicialem Congregationi Immunitatis pro declaratione puncti; an intraret, nec ne violatio immunitatis ecclesiasticæ, de qua singulariter, & privativè ad istam Congregationem agere pertinet, ut advertitur *disc. 17. in relat. Cur.* incompetens est Congregatio boni regiminis, cum ista verè, & proprie dicatur potius magistratus secularis pro regimine communitatum secularium erecta per Papam tanquam Principem potius quàm tanquam Papam; Quamvis juxtà hanc secundam personam sibi communicatæ sint, vel communicentur facultates cogendi etiam personas ecclesiasticas ad supportationem illorum onerum, ad quæ per Apostolicas provisiones, vel aliàs de jure teneantur; Sed quando oritur aliquod dubium, an teneantur nec ne, adeout cadat punctus violationis immunitatis ecclesiasticæ, tunc illius cognitio, & decisio pertinet ad dictam Congregationem Immunitatis, exequutio verò ad dictam alteram Congregationem, cui non incongruit utpotè constitutæ ex Cardinalibus, & Prælatis, & sic de personis ecclesiasticis, sed pariter nulla adesse videtur prohibitio, vel repugnantia cur istius controversiæ decisio super competentia, vel remissione ad unam, vel alteram Congregationem pertinere non debeat ad prefatum Tribunal Signaturæ Justitiæ, ex eisdem rationibus de quibus supra.

20 Alter casus est, ubi contentio sit inter Communitatem, & Appaltatores, vel alios ministros camerales, an aliqua onera vel jura sint cameralia, vel respectivè communicativa, & per consequens pertineat potius ad Cameram, quam ad Communitatem, vel è contra, idque frequentius contingere solet inter affidatos, vel Appaltatorem dohanæ patrimonii, & Communitates pro damnis datis, adeout sit in causa Commissarius Cameræ, ac propterea intra eadem quæstio, competentiæ inter istam Congregationem Boni regiminis, & Thesaurarium, vel Camerarium, qui sunt Judices in prima instantia causarum cameralium, quarum cognitio in secunda instantia privativè ad omnes alios Judices pertinet ad Tribunal Cameræ, vel Camerarii ex deductis *disc. 11. 33. & 35. in relat. Cur.* & alibi; Et tunc causas remittere consuevi ad Thesaurarium, vel ad Camerarium, sive Cameram respectivè quoniam ubi adest interesse Cameræ alius non datur Judex competens, atque privilegium Cameræ suffocat illud Communitatis; Adhuc tamen nulla adesse videtur prohibitio, vel repugnantia, ut idem Tribunal Signaturæ Justitiæ id declaret, quoniam licèt Camerales prætendant non agnoscere alios judices nisi præfatos, quodque ipsum Tribunal Cameræ habeat signaturam in ventre, ideoque nullatenus subjaceat Signaturæ Justitiæ; Nihilominus id procedit quando certum est causam esse cameralem, undè propterea quæstio cadat, an potius ad unum, quam ad alterum judicem in ipso genere Cameralium causa pertineat; Secus autem quando id est dubium, quoniam tunc pariter intrat distinctio, de qua supra atq; aliàs esset dare quod unum Tribunal ex duobus invicem contendentibus esse judex in causa propria sibique jus diceret.

Et licet praxis præbeat quod hæc decisio fieri consuevit 21
per Auditorem Papæ tanquam repræsentantem Signaturam gratiæ; Attamen adest inconveniens, quod ità oportet acquiescere judicio unius viri, absq; illo recursu ad signaturam plenam, qui datur adversùs judicium Cardinalis Præfecti Signaturæ justitiæ, atque recursus ad Signaturam gratiæ producit superius enunciatum inconveniens impracticabilitatis, quoniam illa rarò tenetur, atque habet præfinitum numerum causarum, quæ debent esse super iis, in quibus precisè necessaria sit auctoritas Principis supremi, quia juris dispositio resistat; Et per consequens, pro justitiæ cursu rectaque, & celeri administratione congruit, ut Signatura justitiæ huiusmodi quæstiones cognoscat, ac decidat.

Tertius casus est, ubi quæstio sit inter communitatem, & cives, vel incolas, aut etiam exteros, qui intra ejus fines bona possidentes, vel inibi alias moram trahunt, præsertim occasione pascuorum cum animalibus, undè propterea cadant quæstiones contributionum, & collectarum, vel damnorum datorum, sive sint quæstiones cum eisdem communitatis administratoribus, vel Appaltatoribus, aliisque ministris, ac propterea quæstio verè, & propriè concernat communitativam administrationem; Et tunc propriè intrat competentia istius Congregationis, quæ proindè justè reassumit huiusmodi causas quando in aliis tribunalibus introducuntur, cum non congruat, ut adeò gravatæ communitates cogantur lites in forma judiciali, & contentiosa substinere cum adeò magna temporis, & pecuniarum jactura, quam lites de earum natura in magnis præsertim Civitatibus producunt, dam potius materia celeritatem, promptamque provisionem in forma summaria, & extrajudiciali desiderat, sed pariter non incongruit quod Signatura Justitiæ hujusmodi remissionem faciat.

Quartus demum est casus in quo talis contentio sit, 22
quod communitas gerere potius dicatur personam privatam, non autem publicam, & communitativam, ut in præcedentibus casibus sequitur, quia nempè de aliquo censu, vel credito, aliove jure activo, vel passivo ex contractu, vel ultima voluntate, aut alio titulo cum private persona, aut cum aliquo pio loco contendat, sive etiam cum altera communitate, vel cum Barone super confinibus territorii, aut super jure pascendi, & lignandi, vel juribus privativis furni, macelli, cauponæ, & similibus; Cumque hujusmodi causæ de earum natura exigant formalem processum, ac formalem telam judiciariam, cum distinctione possessorii, & petitorii, & cum juridico cursu trium instantiarum, in causis quæ sint de earum natura appellabiles; Hinc sequitur ut omninò incongrua sit incompetentia hujus Congregationis, quæ adinstar aliarum prius erectarum ut supra erecta est ad hoc, ut in forma summaria, & extrajudiciali, celeriter, ac prompte tanquam per modum summariæ provisionis communitatum contingentes durationes decidat in iis quæ earum regimen, ac administrationem percutiunt, non autem ut assumat partes judicis contentiosi, & ordinarii, cum id omninò dam habere videatur incongruentiam, ideoque hujusmodi causas ordinariis judicibus remittere consuevi, nullaque dignosci videtur prohibitio, vel incongruentia, ut Signatura justitiæ desuper manus apponat, eodem modo quo in aliis causis privatis, & indifferentibus.

De aliis

De aliis Cardinalitiis Tribunalibus, & judicaturis, nempè de Cardinalibus Archipresbyteris trium Basilicarum Patriarchalium, de Cardinalibus titularibus in eorum titulis, & de Cardinalibus Protectoribus Religionum, & piorum locorum.

Qualis esset jurisdictio Archipresbyterorum trium Basilicarum Patriarchalium Urbis Lateranensis nempè, Vaticanæ & Liberianę, sive S. Mariæ Majoris ante tempora Paulii III. & Gregorii XIII. aliorumque Pontificum successorum, de quibus infra, incertum remanet, illam esse longè minorem patet præsertim ex Constitutione 19. Pauli III. edita occasione facultatum concessarum Cardinali Farnesio ejus nepoti quem creavit Archipresbyterum præfatæ Basilicæ S. Mariæ Majoris; quoniam ex parte procœmiali, quam clarius ex duabus supplicationibus post istam constitutionem seu motum proprium editis pro facultatum ampliatione, vel declaratione patet evidenter, quod prius, vel nulla, vel satis modica esset illius Archipresbyteri jurisdictio concessa in omnibus causis Canonicorum, Beneficiatorum, Clericorum, aliorumque ministrorum, & servientium; Quinimò etiam sæcularium habitantium intra quemdam ejusdem Ecclesiæ ambitum, qui sub nomine Franchi explicari solet; Eamdemque concessionem postmodum fecit eidem Cardinali Farnesio translato ad Archipresbyterum Basilicæ Vaticanæ per eadem penè verba, ut patet ex Constitut. 35. ejusdem confirmata quoad istam Basilicam per Sixtum V. Constit. 102. occasione conferendi dictum Archipresbyteratum, cum restrictiva tamen citra pœnam sanguinis, vel aliam corporis afflictivam, Archipresbytero autem Basilicæ Lateranensi eandem jurisdictionem per eadem penè verba dictarum Constitutionum Pauli III. concessit Greg. XIII. ut patet ex Const. 45. confirmata, & ampliata per Paulum V. Constit. 32.

Ex his autem constitutionibus patet, quod hæc jurisdictio non egreditur primam, seu unicam instantiam, cum ista tamen prærogativa procedendi summariè, & simpliciter sola facti veritate inspecta, & omni appellatione remota; Sed pro ulterioribus instantiis in grada appellationis vel recursus, qui frequenter, peneque semper in praxi datur etiam à judicibus procedentibus appellatione remota nullum sit verbum, atque nullatenus legitur exemplo à jurisdictione Signaturæ justitiæ, cum subjectione Signaturæ gratiæ tantum, minusque legitur facultas habendi Signaturam in corpore, & committendi causas appellationis, vel recursus in ulterioribus instantiis, ideoque nisi isti Archipresbyteri facultates, aut privilegia habentia habeant per brevia, & indulta particularia, quæ hucusque ignota sunt, remanet ista prætensio sine aliquo fundamento; Atque probabile est quod illa observantia quę de facto practicata fuit, proveniat ex eo, quod aliqui Cardinales Protectores haben istam facultatem in omnibus instantiis ut infra, ideoque cum his exemplis processum est, non advertendo ad diversas species privilegiorum, Ac etiam ex eo quod hujusmodi Archipresbyteratus, ac etiam protectiones, de quibus infra, pro frequentiori contingentia obtineri consueverunt per nepotes Pontificum pro tempore ut patet ex allegatis Constitutionibus Pauli III. Pauli V., & Greg. XIII. undè propterea juxta notorium Curiæ stylum, ipsis, vel eorum ministris istam sibi assumentibus licentiam, & facultatem, nemo contradicere ausus est, ac dicere, cur ita facis.

24 Et quidem, discurrendo pactum per rationes, ac præscindendo ab expressis particularibus indultis, quibus concurrentibus de alio non est quod hujusmodi Archipresbyteri, & Protectores, ac alii, de quibus infra, sunt Prælati inferiores seu Vicarii particulares Papę restrictam habentes potestatem, & jurisdictionem ad certam Ecclesiam vel ad certum genus personarum, & per consequens longè minorem quam sit illa Cardinalis Vicarii, qui est Vicarius Generalis Papæ considerati tanquam Episcopus Urbis *ut in ead. relat. Curiæ disc. 13.* ac etiam *disc. 33. de jurisd.* ubi de Cardinalibus titularibus, qui considerantur tanquam Prælati inferiores sub Vicario repræsentante ordinarium.

Si ergo ipse Cardinalis Vicarius qui cognoscit ac decidit causas cum longè majori maturitate, quia convocat qualibet hebdomada Congregationem efformatam ex Vicegerente, & Locumtenentibus civili, criminali, Advocato & Procuratore Fiscali, & aliis ministris, ut patet ex *d. disc. 13. in relat. Curiæ* & alibi & subjacet Signaturæ justitiæ, atque non habet nisi primam instantiam, in ulterioribus autem per dictum Tribunal Signaturæ Justitiæ committuntur causæ in Rota, vel Prælatis juxtà earum qualitatem, hinc non videtur quomodo hujusmodi Prælati inferiores longè majorem jurisdictionem, & prærogativam habere debeant, quodque ita major sit jurisdictio istorum qui faciunt figuram Prelatorum inferiorum, quam sit illa præfati Vicarii, ac etiam sex antiquiorum Cardinalium in eorum Episcopatibus Cardinalitiis, in quibus more aliorum Episcoporum habent primam instantiam tantum atque subjacent Signaturæ justitiæ.

Considerando etiam, tam respectu istorum Archipres- 25
byterorum, quam Protectorum, & aliorum de quibus infra, quando Pontifices Protectori, vel alteri judici particulari concedere voluerunt ulteriores instantias, id expresserunt juxtà exempla inferius recensenda occasione agendi de Protectoribus piorum locorum, dum in eorum aliquibus expresè dicitur ut in qualibet instantia usque ad finem causæ cognitionem habeant, undè patet quod quando Pontifices id concedere voluerunt, dixerunt, ergò noluerunt quando non expresserunt, juxta nimis vulgatum axioma.

Quo verò ad jurisdictionem Cardinalium præsbytero- 26
rum, & Diaconorum in eorum titulis, vel diaconiis respectivè, de illa penè, ac elaboratè cum commendabili eruditione agit *Cardinalis de Albicis in ejus disceptationibus super titulis Cardinalium impress. sub tit. de jurisdict. post disc.* 95. editis in eodem casu in quo habetur superius allegatus *disc. 33. eod. tit.* atque ex ibi deductis patet quod hæc prærogativa habendi Signaturam pro ulterioribus instantiis, vel non subjacendi Signaturę justitiæ nullibi cauta est; 15
imò ejus negativam evidenter comprobat praxis sex Cardinalium Episcoporum, quoniam excepto Episcopo Hostiensi de quo infra, in eorum diœcesibus considerantur tanquam alii Episcopi, & ordinarii locorum, ut habeant solum primam instantiam, qua consumpta pro ulterioribus appellatur ad Auditorem Cameræ, aliosque Judices ordinarios Curiæ, vel per Signaturam justitiæ committuntur causæ appellationis, vel recursus, ac restitutionis in integrum, & si quandoque aliquis Episcopus deputavit judices in ulterioribus instantiis, attamen id sequutum est de facto, & quia nemo contradixit ex eodem motivo vel respectu de quo supra.

Descendendo autem ad Cardinales Protectores Reli- 27
gionum, & piorum locorum; Quoad illos Religionum ista non cadit inspectio quoniam hujusmodi protectiones, vel protectoriæ nullam tribuunt jurisdictionem, nisi illam quam Pontifex per speciale indultum alicui protectori, quem particulari dilectione prosequatur concedat, ut advertitur *in ead. relatione Curiæ disc. 42.* ac etiam *disc. 1. de Regularibus* ideoque illam habere solent causarum cognitionem, quam Pontifex, vel Sacra Congregatio Regularium eis specialiter committat. Istaque species jurisdictionis non cadit sub hac inspectione subjectionis Signaturæ justitię, quoniam causæ Regularium juxta decreta generalia, & edita de anno 1650. recensita *d. disc. 1. de Regularibus*, 28
& d. disc. 42. in relatione Curiæ, & alibi, tractari non debent in Tribunalibus, & foris contentiosis, sed intra ipsam Religionem, ejusque Prælatos, de quorum genere sunt, Cardinalis Protector, dictaque Sacra Congregatio Regularium.

Quare agendo de illis piorum locorum Cardinalibus Pro- 29
tectoribus, qui ex Apostolico privilegio habent jurisdictionem, & cognitionem causarum cum facultate deputandi judices; Ut exempli gratia sunt Protectores Collegii Germanici, Collegii Cathecumenorum, Confraternitatis Annunciatæ, alterius Confraternitatis Trinitatis Peregrinorum, SS. Apostolorum, Hospitalis Sancti Sixti, Collegii orphanorum, Hospitalis dementium, alterius Hospitalis Sancti Jacobi Incurabilium, Monasterii pœnitentium vulgò, *Convertite*, Congregationis S. Bernardi, & Monasterii B. Mariæ Magdalenę, Collegii muficorum capellæ Pontificiæ, Confraternitatis S. Marcelli, Monasteriorum virginum S. Catharinæ, S Clarę, S. Marthæ; Puellarum dispersarum, Montis pietatis, cum plerisq; similibus. Eadem statuenda venit regula generalis de qua supra, quod scilicet nisi per aliquod speciale indultum id appareat concessum, non competit, ex eadem ratione, de qua supra agendo de Cardinalibus Archipresbyteris Basilicarum, quod scilicet isti sunt Vicarii, vel Prælati inferiores deputati ad certum genus causarum, ideoq; ipsorum conditio non debet esse melior, sive jurisdictio major,

quam

quam sit illa Vicarii generalis, ac Prælati majoris deputati ad universitatem causarum, dum in eo quoque concurrit præeminentia cardinalitiæ dignitatis.

30 Et quamvis fundamentum constituti soleat in eo, quod in hujusmodi indutis dicatur, quod ad Archipresbyteros, & Protectores spectare debent causæ propriæ Basilicæ, vel loci pii respectivè cum avocatione à quibuscumque Judicibus, & in quacumque, etiam ulteriori instantia; Attamen id continet clarum æquivocum, quoniam ut patet ex dictis constitutionibus Pauli III., Gregorii XIII., Sixti V. & Pauli V., & aliis super diversis protectionibus, quarum constitutionum aliquæ habentur impressæ in Bullario id percutit illas causas, quæ tunc de tempore concessionis privilegii pendebant coram diversis Judicibus, & Tribunalibus in diversis instantiis, quas omnes Pontifex, qui indultum dedit, ad se avocavit, & denuò commisit Cardinali Archipresbytero, vel Protectori, seu ejus Vicario, sed non inde inferri potest ad pluralitatem instantiarum & exemptionem à Signatura justitiæ, potissimè quia semper Pontifex præsupponit unicum Judicem nempè ipsum Cardinalem Archipresbyterum, vel Protectorem sive ejus Vicarium in numero singulari, qui numerus singularis excludit progressum cognitionis in pluribus instantiis; Fortius verò ob dictum argumentum discretivæ, quod scilicet ubi Papa voluit loqui de qualitate instantiæ usque ad finem causæ, dixit, ac etiam in quolibet ex dictis privilegiis adhuc cogitavit ad diversitatem instantiarum agendo de avocatione causarum tunc pendentium coram diversis Judicibus in quacumque instantia, & tamen in concessione facultatis cognoscendi, id
31 non replicatur; Igitur firmum videtur, quod sive judicet idem Archipresbyter, vel Protector, sive ejus Vicarius, aut alter deputatus, ex regula quod Episcopus, & Vicarius unum, & idem constituant Tribunal, terminatur ejus instantia, & consumitur ejus jurisdictio, ideoque ad Signaturam pertineat committere causam appellationis vel recursus ad utrumque vel ad devolutivum tantum, juxtà naturam, seù qualitem causarum, eodem modo quo sequitur in sententiis Cardinalis Vicarii, & Auditoris Cameræ, aliorumque ordinariorum Judicum Tribunalium.

33 Per ora practicorum circumferri solet, quod ideò sententiæ, & decreta hujusmodi Archipresbyterorum, & Protectorum respectivè non subjacent Signaturæ justitiæ, sed solum Signaturæ Gratiæ, vel Auditori Papæ, eo quia causæ illis commissæ sunt per commissiones vel Motus proprios signatos manu Papæ, & cum clausula *appellatione remota*, & per consequens quemadmodum à sententia vel à decreto judicis commissarii procedentis in vim commissionis signatæ manu Papæ appellatur solum ad ipsum Papam, ejusque Signaturam gratiæ, itaut requiratur alia consimilis commissio signata manu Papæ; atque non attendatur illa quæ signata sit à Præfecto Signaturæ justitiæ, ità dicendum sit in præsenti. Verùm id clarum continet æquivocum, quoniam tunc Signatura justitiæ non se intromittit; quando agitur de illis causis particularibus in quibus Papa apposuit manus per commissionem in forma insolita, & extraordinaria ejus manu signatam ratione reverentiæ, ac etiam ex motivo appositionis manuum Papæ, secus autem ubi agitur de hujusmodi privilegiis, & indultis generalibus, cum quibus constituitur quis judex, vel Vicarius ad universitatem causarum certi generis personarum, & bonorum; Siquidem etiam Vicarius Urbis, & Auditor Cameræ, & Gubernator, aliique similes magistratus, & officiales desumitur eorum facultates ex indultis manu Papæ signatis, ac etiam in plerisque causis procedunt appellatione remota, ut sequitur quando agitur de exequutione obligationis cameralis aut literarum Apostolicarum, sive de judiciis possessoriis quando intrat Ægidiana, cum similibus, ideoque istud fundamentum nulla consideratione dignum videtur eoque sublato nullum aliud remanet in iis, qui non habeant in hac pluralitate instantiarum privilegium expressum, ut in plerisque locis piis verificatur.

33 Ut præsertim sequitur in Cardinali protectore Archiconfraternitatis Sanctissimæ Annunciatæ per Constitutionem 144. Pii V., in Monasterio Sanctæ Catharinæ de Rota per constitutionem 54. ejusdem Pii V. in Domo pia per Constitutionem 52. Gregor. XIII., in Hospitali SS. Trinitatis peregrinorum per Constitutionem 123. ejusdem Pii V., in Archiconfraternitate consalonis per constitutionem 37. Sixti V. ubi de unica deputatione; Atque in hospitali Sancti Sixti ipse fundator Sixtus V. id non concessit per constitutionem 80., sed voluit appellari debere ad Gubernatorem Urbis, postmodum verò Paulus V. per constitutionem 57. concessit unicam commissionem in secunda instantia, ut in Confalone facit Sixtus, cum aliquibus similibus.

Ex istorum autem piorum locorum praxi, non refle- 34
ctendo ad diversitatem privilegiorum, probabiliter inolevit quædam praxis generalis in aliis, sed sine fundamento, quatenus non adsint brevia specialia, dum in plerisque dicitur quod solum Protectori conceditur illa ordinaria facultas, quam habent Vicarius, vel Auditor Cameræ, ut patet ex constitutione 2. Pii IV. favore hospitalis S. Jacobi Incurabilium, & constitution. 30. ejusdem favore Archiconfraternitatis S. Marcelli, & constitution. 50. ejusdem favore Archiconfraternitatis S. Hieronymi charitatis, & prius ex constitut. 26. Pauli III. favore collegii orphanorum, & constitut. 37. ejusdem Pauli III. favore Collegii Cathecumenorum, & Neophitorum confirmata per constitution. 9. Pauli IV. cum similibus; Ideoque ex dicta varietate, quod in aliquibus conceditur solum id quod competit Vicario, & Auditori Cameræ, in aliis verò conceditur solum committere semel causam appellationis, & in aliis indefinitè in qualibet instantia usque ad totalem finem causæ, & in aliis nulla fit expressio instantiarum, clarum resultat præfatum argumentum discretivæ.

Quod autem in istis particularibus jurisdictionibus Ar- 35
chipresbyterorum, & Protectorum, irrepserint, abusus, qui justitiæ administrationi aliquod causant præjudicium cum litigantium detrimento, testatur Urban. VIII. in ejus Constitution. edita de anno 1641. *impress.* post Ridolphin. *in praxi pag. 660. juxta impressionem Perusinam anni 1650. & in bullar. constitution. 158.* per quam antiquæ facultates moderantur, ut quoad Canonicos, Beneficiatos & Clericos, ac servientes basilicarum, & quod administratores, ministros, servientes, & alias personas sub eis comprehensas piorum locorum intret jurisdictio in causis passivis, non autem in activis; adeout privilegia in causis etiam activis firma remaneant solum ad favorem ipsarum ecclesiarum, earumque bonorum, & jurium, ac Monasteriorum, & piorum locorum; Undè liquet quod etiam dictus Urbanus agnovit desuper adesse abusus, quodque ista privilegia utpotè exorbitantia, malosque effectus producentia, reformatione, vel restrictione potius digna sunt.

De Cardinali Camerario, aliisque officialibus, & judicibus Cameralibus, nempè de thesaurario, & Præside viarum, de Præside riparum, de Præside carcerum, de Præside Zaccarum, de Preside grasciæ, de Prefecto annonæ, & similibus.

MUltpliciter consideratur Cardinalis major Came- 36
rarius, cujus antiqua longè potestas, & prærogativa enunciatur *disc. 11. in relat. Cur.* Primò nempè tanquam caput, vel Præsidens Tribunalis Cameræ constituti ex duodecim Clericis, & ex plerisque aliis, qui ad differentiam Clericorum dicunt Camerales descripti, *disc. 33. in ead. relatione* ac etiam *disc. 47. Miscell.* & alibi. Secundò tanquam Judex solus in causis verè cameralibus cum Appellatoribus vel ministri, & exactoribus gabellarum, & dohanarum, aliorumque jurium Cameræ etiam est judex ipsorum clericorum, & aliorum ministrorum cameralium in prima instantia, ut ab ejus sententiis, citra omnem dubitandi rationem, appelletur ad præfatum Tribunal Cameræ tanquam Judicem appellationis, vel recursus. Tertiò pariter solus, continuando, seù retinendo in hac parte istam antiquam longè majorem jurisdictionem quam nunc exercet Gubernator Urbis tanquam ejus Vicarius, & ob quod munus præcedit omnes Prælatos, aliasque habet prærogativas super alios, ac etiam Auditor Cameræ, qui ex veriori sententia est Auditor Camerarii, quamvis agatur de causis merè indifferentibus, in quibus Camera nullum habeat nec immediatum, neque rmediatum, interesse, utputà in causis Hebræorum, vel etiam mercatorum, & in aliis recensitis, vel de novo concessi indulto Gregorii XV. de mense Maii 1621. Et quartò tanquam caput, vel consors Tribunalis Ædilium vulgò magistrorum viarum, quoniam istud de Tribunal mixtum, utpotè constitutum ex Camerario, vel ejus Auditore, & ex Magistris viarum, eorumque Assessore, & de quo Tribunali frequenter enunciato *sub tit. de servit.*

occasione

occasione agendi de causis retractuum, & aliis cadentibus sub Constitutione Gregor. XIII. super ornatu Urbis agitur *disc. 38. in eadem relat. Curiæ.*

37 Attenta itaque persona capitis, vel præsidis Tribunalis plenæ Cameræ, ad rem nostram, nulla cadit disputatio, vel ratio dubitandi, quoniam ipse non judicat, sed solum præsidet, atque habet votum consultivum, sivè effermat unum tantum votum decisivum cum omnibus aliis cameralibus, utpotè ejus ministris, & dependentibus; Atque in illis causis quæ introductæ sunt in Camera, sive, quod istius Tribunalis competentia prætendatur, certum est quod Tribunal Signaturæ Justitiæ nullo pacto se ingerit; quoniam ut advertitur *eodem disc. 33. in relat. Cur.* istud Tribunal habet Signaturam in ventre, ideoq; non solum in secunda, sed etiam in omnibus aliis ulterioribus instantiis, per Decanum juxtà stylum, committunt, seu verius inter clericos distribuuntur causæ, quæ semel ingressæ istud Tribunal, ab eo amplius non egrediuntur usquequo totalem finem recipiant, nisi alias videatur Papæ, atque ad hunc effectum adiri debet, ac solet Signatura gratiæ, neque in hoc aliquo modo se ingerit Signatura Justitiæ.

38 Attenta secunda persona Judicis primæ instantiæ in causis Cameræ, vel Cameralium, ut supra, adhuc casus videtur extra controversiam, ob dictum indultum Gregor. XV. per quod expressè disponitur quod in causis Cameræ, & Camerarii, non possit Signatura justitiæ, sivè committendo, sivè declarando, vel reformando, scribere, vel alias se ingerere, quodque eidem Cardinali Camerario competat causas prædictas avocare atque super avocatione, vel declaratione non possit Signatura justitiæ se ingerere, sed cognitio, an causæ sint de jurisdictione Camerarii, necnè, pertineat ad eumdem Camerarium, & si partes hujusmodi declarationi non acquiescant Signaturam gratiæ tantum adire possint citato Commissario Cameræ, ideoque intrat vulgaris regula text. *in l. ille ff. de legat. 3.* quod in claris, & expressis non intrant quæstiones, & argumenta, donec de alia Pontificia provisione, vel moderatione non doceatur; Idemque in istis causis procedit in Thesaurario generali, qui in hoc pari passu ambulare videtur ex Constit. 110. Sixti V.

39 Idemque videtur dicendum in tertia specie causarum non cameralium, sed indifferentium quarum cognitio in eodem Gregoriano indulto expressè demandata est, ut præsertim contingit in dictis causis Hebræorum, & plerisque aliis in eo recensitis, dum in fine ita generaliter disponitur, ideoque intrat alia vulgaris regula, quod clausulæ, aut verba in fine posita referuntur ad omnia præcedentia; In contrarium verò urget, quod idem indultum in hac parte promiscue loquitur de Camerario, & de Camera, ideoque intelligere videtur de causis cameralibus; Magis verò quia præcipit citari commissarium Cameræ, quod propriè congruit illis causis, in quibus Camera habeat interesse immediatum, vel mediatum, in quibus, ad præscriptum Apostolicarum Constitutionum, debet audiri Commissarius, ideoque in reliquis Camerarius considerandus venit tanquam unus ex aliis judicibus Romanæ Curiæ, ut præsertim sunt Gubernator Urbis, & Auditor Cameræ, qui ut superius insinuatur inspecta origine, sunt officiales, & Locumtenentes ejusdem Camerarii, cujus vice, & nomine jurisdictionem exercent, quamvis non ab ipso, sed à Papa deputentur; Quare in dubio, in quo meum non audeo interponere judicium desideranda videtur matura declaratio generalis facienda per Papam in Signatura gratiæ.

40 Demum attenta quarta specie jurisdictionis, & personæ mixtæ cum Tribunali Ædilium, seu Magistrorum viarum, certum videtur, quod istud Tribunal est dependens à Tribunali Cameræ, sivè illi subordinatum, dum ab ejus sententiis; & provisionibus appellatur ad Præsidem viarum qui est unus ex clericis Cameræ, ab ejus corpore extrahi, seu eligi solitus, & à quo appellatur ad Cameram plenam, ut patet ex tot casibus peractis *sub tit. de servitut.* ac etiam *disc. 136. de Regal. & alibi;* Et per consequens ubi certum est, quod causa pertineat privativè ad hoc Tribunal Camerarii, & Ædilium, Signatura justitiæ non se intromittit, cum vice Signaturæ succedat ipsum Tribunal Cameræ, quod habet Signaturam in ventre.

Sed si contentio sit super competentia fori, seu pertinentia causæ cum Tribunalibus Auditoris Cameræ, vel Cardinalis Vicarii, aut fori Capitolini, sive alicujus Archipresbyteri, vel Protectoris, cum similibus, ut frequenter contingit, quia nempè non agatur de viis publicis, in quibus utpotè de regalibus, atque supremo Principi incumbentibus, Camera interesse saltim remotum, ac mediatum habere videtur, sed de viis privatis, vel vicinalibus juxtà distinctiones, de quibus *dicto disc. 136. & seqq. de Regal.* & alibi pluries; Minusq; agatur de illo retractu prælativo, vel coactivo, aut alio jure, quod præcisè resultet à bulla Gregor. XIII. per quàm datur commissio huic Tribunali, non autem aliis, sed agatur de aliquo retractu, qui competit ex dispositione text. *in l. si quis sepulchrum* de quo pluries *eod. tit. de Servit.* Vel de servituribus privatis altius non tollendi, vel non aperiendi fenestras, sive non faciendi meniana, vel prospectus, seu juris proiiciendi, vel ædificandi in muro communi ad limites juris communis, vel statuti Urbis, non autem dictæ Bullæ, cum similibus, adeout sit competens quicumque Judex ordinarius, atque non intret privativa competentia hujus Tribunalis, vel quod id sit probabiliter dubium; Et tunc decidere ad quem Judicem ratione prævention is, vel ratione particularis privilegii magis causa competat, pertinere videtur ad Signaturam justitiæ quoniam non est committere causam appellationis Tribunali camerali, vel in eo rescribere, sed est delarare inter partes quisnam sit Judex magis competens, ad quem causa pertineat.

Cum eadem distinctione procedendum videtur in omni- 41
bus aliis enunciatis judicibus, & Tribunalibus cameralibus, in quorum potestate, ac libito repositum non debeat avocare omnes causas eis bene visas, quibus non habeant certam privativam, sibique jus dicere, quamvis alias regulariter essent competentes, quoniam ob consensum illius privilegiati, qui istos judices camerales habet, potest alter judex ordinarius esse competens juxta insinuata *disc. 45. hoc eodem tit.* quod scilicet, exempli gratia, affidati dohanæ, vel insservientes grasciæ, vel annonæ, & similes citati coram alio judice, quem possunt declinare, id negligant, ejusque jurisdictionem prorogent, atque coram eo litem pro frequentiori contingentia diu subsistinent, atque 42
collitigantem difatigant, postquam vero succubuerunt, vel quod imminentem succumbentiam probabiliter timent, ad proprium privilegiatum Judicem recurrere satagunt, inhibitiones ab eo obtinendo; Id etenim utique manifestam redolet calumniam non permittendam; Ideoque hujusmodi inhibitiones, quæ in magno excessu usque ad intollerabilem abusum creverant initio suscepti muneris cum decreto generali abolere, easque non afficere, nec utentata producere declaravi, ut habetur *d. disc. 45. hoc eod. tit.*

Sed quoniam ista declaratio generalis non erat sufficiens 43
medicina, undè in dies audiebantur citationes in magno numero super hujusmodi inhibitionibus, & super attentatis ex inde resultantibus, dictique decreti generalis declaratione, non quidem, quod illa necessaria esset, sed quia affectabatur ambiguitas calumniosa, ad causas protrahendas; Idcircò ex rationibus initio supra insinuatis, vi sum est hujusmodi quæstiones, jure saltim delegato in causibus in quibus ordinariæ facultates tribunalis non intrarent, remittere Signaturæ Justitiæ, quoniam cum ista declaratione, quod istud Tribunal procedat jure delegato, & sine aliquo præjudicio privilegiorum, consultum remanet aliis Tribunalibus privilegiatis, eodemque tempore remanet consultum cursui, & administrationi justitiæ, & ne ista ob hujusmodi subterfugia detrimentum patiatur; Et per consequens provisio justa, & rationabilis videtur, parumque rationabiles videntur conquestiones.

De aliis Judicibus, & Tribunalibus, quæ se prætendunt privilegiata, tam circa non subjectionem Signaturæ Justitiæ, quàm respectivè circa prærogativam cognoscendi, vel committendi causas in omnibus instantiis, ut sunt, Forus Capitolinus, Præfectus Palatii Apostolicis, Custos Castri S. Angeli, Judex Burgi, Gubernator Urbis, Commissarius armorum, Episcopus Hostiensis, Commendatarius Abbatiarum Farfæ, & Sublact., aliarumque similium, & alii de quibus in discursu.

FOrus Capitolinus, quamvis sit Judex ordinarius inter cives, & incolas sæculares Urbis, in causis merè sæcularibus, & prophanis privative ad alios Judices, aliaque Tribunalia, quoties ratione obligationis cameralis non intrat competentia Auditoris Cameræ, cui magis, ac proprie competit dictæ obligationis exequutio, & ob quam causam iste Forus penè annihilatus remanet, sive quia in in causis gravibus partes concorditer in idem Tribunal Auditoris Cameræ consentiunt ad evitandas ambages il-

lius

lius praxis, quæ inextricabilem redolet calumniarum labyrintum, unde propterea reformatione omninò digna est, non subjacet Signaturæ Justitiæ sicuti subjacent alia Tribunalia ordinaria Auditoris Cameræ, Vicarii, Gubernatoris, ac etiam Rotæ, quoniam in gradu appellationis adest proprius judex, qui ex hoc denominationem desumit, nuncupatus Capitaneus appellationum; Et quando in ultrioribus instantiis, quæ sub nomine restitutionis in integrum, quandoque in magno excessu multiplicatæ practicantur, oportet deputare alios Judices, id fit per Senatorem, penes quem dicitur adesse Signatura, cum deputationibus consultorum, aliisque solitis formalitatibus, quas, ut supra advertitur, melius esset abolere.

Verùm adhuc intrat eadem distinctio, quod scilicet, aliud est agere de causis, quæ extrà controversiam sunt capitolinæ, quia in eo foro jam legitimè introductæ sint, ac pendeant, in quibus contingat interponi appellationem, vel peti recursum, sive peti restitutionem in integrum principaliter, vel incidenter, cum similibus illius fori cabalis, & superstitionibus; Et tunc Signatura justitiæ non se ingerit, undè quomodo in hujusmodi causis petatur ob earum gravitatem votum Rotæ, sive earum avocatio pro commissione in Rota, aut quod petatur alia provisio, quę ad formam statutorum non intret, tunc habetur recursus ad Signaturam Gratiæ, quoniam est derogare statutis, vel dispositioni Juris, & facere id quod non conceditur nisi Principi supremo; Aut verò agitur de hujusmodi quæstionibus competentiæ fori, & an causa sit capitolina, necnè, quia per alteram partem prætendatur spectare ad Auditorem Cameræ, vel ad Vicarium, sive ad alium Judicem, adeout uno ab altero reassumente, oriatur quæstio inter ipsos Judices, ipsaque Tribunalia, & tunc ex eisdem rationibus, de quibus supra, nil prohibere videtur, quod Signatura Justitiæ id cognoscat, & decidat.

45 Sub hoc Tribunali Capitolino, tanquam connexa, seu consequutiva cadunt quædam Tribunalia inferiora, quæ constituuntur ex Consulibus artium habentibus proprios Assessores, dum ab eis ad hunc forum, sive ad Senatorem recurritur; atque in ista causarum specie nimium rari sunt casus, quod assumantur istæ quæstiones competentiæ Signaturæ, dum ut plurimum agitur de causis modicæ considerationis, atque quæstio majoris competentiæ solet esse cum Locumtenente Civili Gubernatoris agente de causis mercedis, vel cum quodam altero Judice charitativo qui in gratiam pauperum operariorum, vel formulorum in hoc eodem genere causarum mercedis, à moderno tempore, laudabiliter quidem deputatus est.

46 Tribunal Agriculturæ pariter cum ejus particularibus statutis, quæ sunt impressa cum suis glossis regulatur, suosque habet judices in ulteriori instantia, quoniam à sententiis, vel decretis & provisionibus Consulum, cum voto Assessoris, ordinarii, vel extraordinarii, datur recursus ad Revisores juxta formam ab eisdem statutis præscriptam; Ac propterea Signatura Justitiæ se non ingerit; Sed quando ob gravitatem causæ petatur votum Rotæ, vel respectivè petatur avocatio, habetur recursus ad Signaturam Gratiæ, eodem modo quo dictum est de foro Capitolino. Adhuc tamen intrat eadem distinctio inter causas ad hoc Tribunal indubitatè pertinentes, atque in eo introductas, & pendentes, adeout nulla cadat quæstio competentiæ fori, & illas causas, in quibus ista quæstio intret, ut præsertim pro frequentiori contingentia sequi solet inter hoc Tribunal, & illud Camerarii, eo quia illi qui in isto molestentur pro damnis datis prætendant se affidatos. Et quamvis iste præsertim casus, in quo quæstio sit inter duo Tribunalia æquè exempta ab ordinaria jurisdictione, & facultate Signaturæ justitiæ, id pertinere consueverit ad Auditorem Papæ tanquam repræsentantem Signaturam Gratiæ; Attamen ex eisdem rationibus, de quibus supra, pro maliori cursu Justitiæ & refocatione calumniarum, & subterfugiorum, rationabile censui remittere eadem Signaturæ in præfata ratione delegata, quoniam, cum ut supra, multiplicitas Tribunalium sit Justitiæ Reipublicæ præjudicialis, atque magnum producit fomentum calumniarum, idcircò expedit quò magis fieri potest tribunalia restringere, sive ut vulgo dici solent apothecas claudere, adeout si in mea repositum esset potestate, hujusmodi multiplicitatem delerem quoniam habita proportione populi tria, vel quatuor Tribunalia sufficerent, ac superabundarent.

48 Præfectus Palatii Apostolici ex quadam consuetudine vel pontificia permissione potius quàm ex aliquo explicito privilegio, quod pro mea notitia non adest, duplicem per se ipsum, vel per ejus Auditorem, sive Locumtenentem respectivè exercet jurisdictionem, unam nempè cum familiaribus Papæ, aliisque ministris, & inservientibus palatii Apostolici, ac villarum, & viridariorum pro servitio Papæ, sub eodem palatio cadentium, & alteram in Civitate Tusculana, & in Arce, seu Castro Gandulphi; quasi quod sint loca destinata Pontificis deliciis, & recreationibus, quando rusticari velit.

Ista verò jurisdictio, ad instar illius Archipresbyterum, & Protectorum, ut supra, nimium paulatim ampliata est, tam in dicta prærogativa non subjacendi Signaturæ justitiæ vel Auditori Cameræ, aliisque judicibus appellationem, vel recursum, quam in altera habendi signaturam in ventre, & committendi, vel cognoscendi per se ipsum causas in ulterioribus instantiis, quamvis ejus Auditor, vel Locumtenens in prima instantia judicaverit; ac etiam dilatando fimbrias in exercendo eamdem jurisdictionem cum omnibus illis qui in propriis domibus, vel apothecis per Urbem viventes, aliquo modo inserviant Palatio, ut sunt venditores mercium, & victualium, & artifices, aliique similes, adeout ista jurisdictio, quæ prius numium modica erat, atque vix cognita, à moderno tempore nimium creverit, magnumque efformaverit Tribunal productivum quoque inconvenientium justitiæ prejudicialium, ob calumniarum, & subterfugiorum fomentum; Quare, ita mandante, ac laudente Pontifice, cui adeo cordi est justitiæ administratio, & calumniarum resecatio, oportuit quoque desuper providere, atque procedendum censui cum distinctione inter primam speciem jurisdictionis magis propriæ, & juridicè competentis Præfecto palatii Principis, cum familiaribus, & servientibus ejusdem palatii; Et alteram provenientem ex gubernio quod huic muneri ex consuetudine, vel tacita concessione Pontificis, annexum est præfatorum locorum, Tusculi, & Castri Gandulphi.

Prima species aliquod juris communis fomentum habere videtur per dispositionem text. *in l. ne diversa C. de Silentiar. & Decurion. l. 12. l. Cubicularios C. de præpos. sacri Cubiculi eod. lib. 12. cum concordantibus desuper ponderari solitis, atque occasione agendi de familia M. Magistri Ordinis Hierosolymitani, vulgo Melevitani habetur decis. 291. & 324. par. 5. rec.* Quamvis etenim fabulosum pro meo judicio videatur directè attendere hujusmodi legum dispositionem ob nimium immutatos mores, longeque diversos singulorum principatuum stylos, adeout irrisione digni reputari mereantur illi, qui hujusmodi leges ad litteram attendunt, atque palatium antiqui Imperatoris Romani, sive ejus Præfectum, tam juxtà mores Romanorum pro tempore, quo sedes imperialis in Urbe Roma fuit, quam juxta mores Græcorum pro alio tempore, quo residentiam habuit in Urbe Constantinopolitana, ejus antiqua magnitudine, ac potentia, ac majestate durante, regulare sicuti palatia modernorum Principum, quos in orbe Christiano adeò dispares, majoris, vel respectivè minoris magnitudinis, & potentiæ habemus cum tot diversis, imò frequenter oppositis legibus, ac stylis, & moribus, adeout inter simplicitates, ac ineptias legales id recenseri mereatur; Adhuc tamen hujusmodi leges aliqua considerationedignæ sunt, ad effectum inspiciendi quod hæc jurisdictio non est nova, neque exorbitans, sed aliquod habet juris fundamentum.

Ea tamen restringanda videtur (prout Pontifice mandante restrictam esse declaravi) ad illos tantum, qui veri, & actuales familiares, vel servientes dici merentur, idest qui in palatio continuò vivunt, ejusque servitio cum stipendio annuo vel mensruo, pro toto vel majori parte temporis eorum vitæ addicti sunt, non autem in illis mercatoribus, vel venditoribus mercium, & victualium, sive artificibus, qui more reliqui populi in eorum domibus vel apothecis viventes, omnibusque de populo in eorum munere inservientes, ita accidentaliter inserviunt palatio, juxta distinctionem, de qua *disc. 33. de jurisd.* occasione agendi de familiaribus, seu inservientibus Almæ domus Lauretanæ, ac etiam infrà agitur occasione agendi de familiaribus Oratorum, Principum vel Cardinalium, quoniam alias pene universum populum ista jurisdictio complecteretur, eaque major esset quam illa judicum ordinariorum.

Et nihilominus, etiam respectu eorum qui sunt veri, & actuales familiares, ac servientes, ista jurisdictio intelligenda videtur de illis controversiis quę inter ipsos in palatio

tio oriuntur, & quas congruit per ejusdem palatii ministrum promptè in forma extrajudiciali absque figura judicii summariè componi, vel decidi, eodem modo quo in domibus Cardinalium, & Magnatum per aulæ Præfectum practicari solet, absque eo quod intret ulterior progressus, cum diversitate instantiarum, aliorumque judicium deputatione, ideòque non complectitur causas indifferentes, quæ processum, ac telam judiciariam exigant; Sed quando iste usus, qui à moderno tempore irrepsit efformandi Tribunal judiciarium, & contentiosum, etiam cum usu sportularum, quod abusum quidem redolere videtur, tolerandus esset, adhuc tamen in prima solùm, sive in unica instantia id recipiendum esset, per quam, postquam per se ipsum, vel ejus vicarium judicatum est, jurisdictio expirare dicitur, ex eadem ratione in Cardinalibus Archipresbyteris, ac Protectoribus assignata, quod isti vicarii, vel judices particulares ad certum causarum genus deputati, quoties principis privilegium non accedit, non debent esse melioris conditionis, neque majorem habere jurisdictionem; ac potestatem, quam habeant Judices, & Magistratus majores, & ordinarii ad universitatem causarum deputati, ut propterea in ulterioribus instantiis, appellationis, vel recursus, aut restitutionis in integrum, per Signaturam justitiæ rescribatur, eodem modo, quo rescribitur in sententiis, & provisionibus prædictorum majorum Judicum, & Magistratuum.

Clarius verò hæc restrictio ad solam primam instantiam terminatam cum sententia ejusdem Præfecti, vel ejus Auditoris, aut locumtenentis, ex regula, quod Episcopus, & Vicarius unum, & idem constituat Tribunal; neque ab uno ad alium datur appellatio, vel recursus, procedere debet in præfatis guberniis Tusculi, & Castri Gandulphi, quoniam in iis consideratur tanquam Gubernator eodem modo, quo sunt alii Gubernatores, ac etiam Episcopi aliarum Civitatum longè majorum, magisque qualificatarum, à quibus appellatur ab Auditorem Cameræ, aliosque ordinarios Judices appellationis, vel per Signaturam Justitiæ causæ committuntur in gradu appellationis, vel recursus, aut restitutionis in integrum, unde ista jurisdictio in ulterioribus instantiis, nulli probabili fundamento innixa videtur, sed potius de facto, & per abusum radicata, eodem modo, quo supra in aliis advertitur.

Custos vulgò Castellanus Arcis Gadriani, sive S. Angeli suum quoque à moderno tempore per ejus Auditorem, 49
seù judicem ad id deputatum constituere consuevit formatum non modicum Tribunal contentiosum, ex eo quod non solum se prætendit judicem competentem, ac privativum militum præsidiariorum, ac illorum ministrorum, & inservientium, qui juxtà requisita veræ familiaritatis in eodem castro vivunt principaliter cum stipendio addicti pro majori parte vitæ illi servitio, sed etiam illorum artificum, ac aliorum de populo, qui viventes in propriis domibus, eorumque artibus vel exercitiis principaliter addicti, descripti sunt in ejusdem castri rotulo tanquam milites extraordinarii in quibusdam occasionibus evocandi, sive tanquam adjutores bombarderiorum aliorumque ministrorum, adeòut notabilem populi partem hæc jurisdictio complecteretur.

Verùm in hoc etiam censui provideri idem quod de inservientibus palatio Apostolico dictum est, ex deductis *in eod. disc. 33. de jurisdict.* Ubi habetur in specie de his militibus, & ministris auxiliariis, qui absque fixo stipendio, & continua addictione, quandoque ad servitium evocantur, cum isti non veri milites, sed potius homines de populo electo censendi veniant, Undè propterea hæc jurisdictio complectitur solum illos qui sunt veri, & actuales milites stipendiati, seu veri, & actuales ministri, ac servientes, cum stipendio perpetuo addicti huic servitio; Atque ubi desuper cadat quæstio, nil prohibere videtur, quin Signatura ejus judicium interponat, declarando quis nam sit judex competens.

In ea Urbis parte, quæ Civitas Leonina, vulgò Burgus appellatur, adderat quodam Tribunal cum proprio Ju- 50
dice, Notario, Barisello, ejusque familia, & carceribus, cum privativa jurisdictione in causis illorum, qui in eodem Burgo habitant, & cum privilegio Julii III. ut quæcumque mandata in hac parte Civitatis exequi non possint sub pœna nullitatis, absque dicti Judicis exequatur. Cumque istud tribunal (laudabiliter quidem) suppressum esset sub Alex. VII. vel Clem. IX. eodem modo quo sub Innoc. X. suppressum fuit aliud consimile tribunal, quod Curia Sabellorum appellabatur, sive initium fuerit tribunali Gubernatoris Urbis cum retentione ejus privilegiorum, & prærogativarum; Hinc officiales hujus Tribunalis Gubernatoris prætendunt, ut adhuc servari debeat præfatum privilegium super exequutione quorum commandatorum non facienda absque illorum exequatur. Verum hanc prætensionem indebitam credidi, ideòque illam reiicere consuevi, atque exequutiones substinui, tum quia dicta concessio Julii moderata fuit per Pium IV. in reformatione tribunalium sub eo facta. Tum etiam quia cum cessaverit forma antiqui tribunalis cum proprio Judice, proprioque Notario ibi residente, ità hæc pars, tanquam species alluvionis, effecta est ejusdem naturæ qualis est reliqua Civitas commissa Gubernatori, ideòque eodem jure censenda est, juxtà ea quæ *disc. 83. de feud. ad materiam Bullæ Baronum* habentur de provincia vel civitate aliàs infeudata, & à reliquo principatu infeudantis separata postmodum devoluta, priùs enim ista pars constituebat quodam territoriom separatum, ideòque pro exequutionibus in ea faciendis, requirebatur licentia domini vel judicis territorii, quod hodie cessat.

Capitaneus generalis S. Ecclesiæ, eoque non existente, Commissarius generalis armorum, qui esse solet u- 51
nus ex Cameræ Clericis, prætendit esse Judex competens militum Urbis, & status ecclesiastici, ut propterea eorum causas per se vel per ejus respectivè Auditorem cognoscere debeat; vel saltim quod non possint exequi mandata contrà milites absque ejus exequatur, quod concedi solet salva persona, & armis. Verum in casuum contingentiis dicere consuevi, quod aut agitur de veris, ac propriis militibus, quales sunt præsidiarii, ac alii vulgò nuncupati *di leva*, & qui more militari vivunt sub menstruo vel diurno stipendio sub disciplina militari, & obedientia Capitanei principaliter illi ministerio addicti, ac semper prompti servitio, & tunc id rectè procedat, secus autem ubi agitur de illis qui vulgò dicuntur de militia, quoniam isti potius de populo electo, quàm veri milites dici merentur juxtà deducta eodem. *disc. 33. de jurisdict.* nisi privilegia exprese, ac particulariter aliàs disponant, ut ità populi alliciantur ad arma, atque in occurrentiis prompti sint ad militandum; Et nihilominus ut etiam isto casu nimium circumspectè procedi debeat ne alias detur ansam fraudibus, & calumniis, cum privilegium ne capi valeant de persona non nisi veris militibus de jure competat.

Istamque prætensionem; ut mandata aliorum judicum 52
quamvis competentium exequi non possint absque exequatur proprii judicis privilegiati, generaliter habent Archipresbyteri basilicarum, Protectores piorum locorum, ac etiam Præsidentes graciæ, & annonæ, & Camerarius quoad affidatos, nec non dicti judices Palatii Apostolici, & Castri Sancti Angeli, aliique similes, quodque alias exequutiones reputari debeant nullæ, & attentatæ, ideòque retractari, cum illa refectione expensarum *de qua disc. 18. & 30. hoc eod. tit.* Verum hanc prætensionem parum fundatam atq; calumniarum, & subterfugiorum nutritivam reputare, consuevi, ideòque ubi ad me habiti fuerunt recursus, exequutiones substineri declaravi, quoniam eo ipso quod privilegiatus, qui evocatus coram alio judice istum declinare negligit, sed illius jurisdictionem prorogando, litem substinuit, atque succumbentiam passus est, cum relaxatione mandati redacti ad terminum exequutionis, tunc nulla lex, nullaque ratio suadeat, ut istud calumnioſum subterfugium permitti debeat, dum quoad illum contrà quem relaxatum est mandatum, habendum est ac si ille judex privilegiatus non adesset, solumque id admittendum venit in mandatis suspicionis fugæ, quæ sine citatione relaxantur.

Considerando quod istud exequatur, tendit in damnum potiùs quàm ad commodum, & favorem personæ privilegiatæ, contra quam relaxatum est mandatum, quoniam pro ejus concessione facere oportet aliquas expensas, quas reus reficere tenetur, ideòque ad aliud id non servit nisi ad incommodum actoris, & majus damnum rei succumbentis; Et per consequens ad evidentiam patet, quod de hoc ad solam calumniam obiicitur, ut habemus in materia æmulationis in faciente novum opus, quoniam si istud nullam præbet utilitatem vel commoditatem sed potiùs damnum, atque vicino præjudicat, tunc æmulatio, malusque animus adesse dicitur, sic à pari.

Et quamvis per ora superficialium Pragmaticorum ad id, 52
substinendum volitare soleat propositio pluries insinuata *sub tit. de jurisdict.* & alibi, quod exemptus non potest volens se subiicere judici incompetenti, à quo exemptio-

nem habet in præjudicium proprii judicis, & superius; Attamen id rectè procedit, quando ipse judex, vel superior pro sui juris conservatione, & ne sibi præjudicetur se opponit, atque petit causæ remissionem, ut frequens praxis docet in Tribunalibus Regni Neapolitani, quod Barones petunt sibi remitti causas vassallorum in eorum instantiis, quas ut plurimum forteque generaliter habent duas, & aliqui etiam tertiam non obstante quod ipsi vassalli prorogent jurisdictionem Regiorum tribunalium; Ac etiam juxtà unam opinionem, Ordinarii locorum pro observantia decreti Conc. Trident. in cap. causæ omnes petere possunt remissionem causarum prima instantia, non obstante quod eorum diœcesani voluntariè aderant Tribunalia Romanæ Curiæ, sivè legati, aut alterius superioris, cum similibus; Attamen id rectè procedit quando sincerè, & citra fraudem, & collusionem ipsi Judices, & superiores de hoc instant principaliter pro sui juris conservatione, atque ad occurrendum eorum præjudiciis, idque agunt tempore opportuno non autem expectando rem judicatam, ejusque imminentem paratam exequutionem quoniam tunc fraudis, & collusionis vehemens præsumptio, quinimò quædam species apertæ probationis adesse videtur; Ac etiam quia hujusmodi remissiones ut plurimum peti solent in causis criminalibus, in quibus fiscus illius proprii Judicis habere potest interesse, sivè ubi agatur de gravibus causis civilibus, vel quod ille Judex, cujus jurisdictio per exemptum adeatur sit suspectus proprio Judici, & superiori, cui hoc exercitium jurisdictionis cum exemptis ejus subditis causare potest præjudicium; Ut (e. g.) quando Regulares, vel etiam fœculares exempti habentes proprium Prælatum inferiorem prorogant jurisdictionem ordinarii loci, cum quo pendeant, vel pendere possint illæ jurisdictionales controversiæ, de quibus habetur *sub dicto tit. de jurisdict. disc. 1. cum multis seqq.* Secus autem in casu, & ad effectum de quibus agitur quoniam tunc hujusmodi rationes probabiliter non intrant, sed ut plurimum, imò semper ista sunt subterfugia solum ipsorum principalium, qui mandatorum relaxationem passi sunt ad impediendam, vel retractandam exequutionem.

Istamque fraudem, & malitiam, juxtà exemplum æmulationis, de quo supra, comprobat illa consideratio damni notabilis, quod resultat eidem succumbenti, qui mandatorum relaxationem passus est, quoniam ubi etiam proprio Judici, & Superiori conceditur avocare pro ejus jure, & interesse hujusmodi causas quam jam finitas, atque in hoc statu positas (quod citrà fraudem, & calumniam, ipsorum succumbentium unquam, vel nimium rarò est in praxi verificabile) adhuc tamen ipsi succumbentes tenentur reficere victori omnes illius judicii expensas, dum etiam in clericis conventis coram judice laico, qui non solum est incompetens, sed omninò incapax, habemus quod ubi clericatus non sit omninò notorius, adeòut actor, qui illum convenit sit excusabilis, si clericus negligit allegare, & probare clericatum, illumque forum declinare, tenetur quando declinatoria sequitur reficere omnes expensas, quoties actor post allegatum, & probatum clericatum abstinet à prosequutione judicii coram laico, *ut in eodem titulo de jurisdiction.* & alibi advertitur; Et per consequens ista ratio nihil valeat ad effectum, de quo agitur.

Pleraque alia consimilia particularia tribunalia, sive
54 judicaturæ adsunt in Urbe, de quibus omnibus singillatim agere nimium tædiosum esset, ac etiam quia penè impossibile videtur in tot occupationibus eorum distinctam habere notitiam, sed præmissa illis congruè applicari possunt; Nulla verò ad effectum, de quo agitur facta est mentio particularis illius moderni tribunalis, quod nuncupatur
55 Congregatio Baronum, & de quo *in ead. relatione Curiæ discurs.* 28. latiùs verò, magisque ex professo *sub tit. de Feud. ad materiam Bullæ Baronum discurs. 73. cum plurib. seqq.* quoniam verè, & propriè istud non est Tribunal contentiosum, quod in forma judiciali, prævio processu proferat sententias tanquam Judex ordinarius, sed est solum exequutor mandatorum relaxatorum per Judices ordinarios, cum quadam suprema auctoritate more Principis procedendi summariè, & absque tela judicii, ut advertitur *dicto disc. 73. & 95. sub dict. tit. de Feud.* Et quamvis ex quodam Chirographo ejusdem Clement. VIII. magis vero ex altero Urbano VIII. habeat quandam figuram judicii & proferat sententias, ut advertitur pluries *dict. tit. de Feud.* ad materiam hujus Congregationis, & præsertim *disc. 65.* Attamen id procedit in illis causis, in quibus ipsa Congregatio manus apposuit, atque pecuniæ liberavit, retractando, vel declarando id, quod ab ipsa gestum est juxtà casum, de quo *dicto disc. 96. de feud.* & in aliis, sed ejus respectu cadere non solet ista quæstio competentiæ fori inter unum, & alterum Judicem; Cumque sit Tribunal, quod more Principis potiùs, quàm Judicis ordinarii procedit, idcircò usus ab initio introduxit, quod Signatura Justitiæ cum ista Congregatione se non ingerit, sed solùm Signatura gratiæ; Cùm etenim ista Congregatio constituta sit ex aliquibus Clericis Cameræ, & ex Cameralibus, nempè Thesaurario qui est ejus caput, & Advocato, & Commissario Cameræ, idcircò quando dandus esset superior, qui præter Papam cognoscat istas causas, atque in eis rescribat deberet esse ipsum Tribunal Cameræ, quod tamen in hoc se non ingerit.

Ultra præmissa, aliaque similia Tribunalia ipsius Ur- 56
bis, in eadem adesse videntur quædam alia pro locis, & personis extra eam, ut exempli gratia sunt Commendatarii adjacentium Abbatiarum Farfæ, & S. Edicti vulgò S. Oreste, & Sublaci similium. Cum etenim istæ Abbatiæ in plerisque Oppidis, & Castris habeant jurisdictionem spiritualem ordinariam quasi episcopalem cum clero, & populo, tanquam in locis nullius, ac etiam aliquam jurisdictionem temporalem, ipsæque commendari soleant Cardinalibus qualificatis, atque pro frequentiori praxi illis, qui sint nepotes Pontificis pro tempore regnantis; Hinc inolevit idem usus, ut Cardinalis commendatarius gerat in causis subditorum partes Signaturæ committendo causas etiam Rotæ, vel Prælatis in secunda, & tertia, aliisq; instantiis in gradu appellationis, vel restitutionis in integrum, ut frequentius sequitur in causis Abbatiæ Farfensis occasione devolutionis, vel renovationis illorum bonorum, quæ omnia sunt ab istius Abbatiæ directo dominio, ut patet ex casibus, de quibus *disc. 52. de Feud. & disc. 8. & 62. Emphyteus.* & aliis pluribus de quibus in Rotæ decisionum voluminibus; Cumque in casu, de quo *d. disc. 62. de Emphyteus.* Ego alias tanquam Advocatus opponerem de invaliditate sententiarum latarum in ulterioribus instantiis ob defectum jurisdictionis, replicaretur autem, quod id competeret vigore indulti Apostolici concessi per Urbanum VIII. Cardinali Barberino ejus nepoti Commendatario; Advertebam id continere æquivocum, quoniam dictum indultum respicit diversum effectum, ut scilicet possit præfatus Cardinalis hanc jurisdictionem exercere etiam in Urbe, & extra ejus territorium, quod aliàs facere non posset, sed non indè inferri potest ad hanc facultatem, quæ habet claram resistentiam juris cessante non est de alio quærendum, quoniam alias esset dare insinuatum absurdum occasione agendi de Archipresbyteris, & de Protectoribus, quod scilicèt iste Commendatarius non habet majus jus, quàm habeat Abbas Monasterii, cujus vices ipse gerere dicitur, & sic dicitur Prælatus inferior cum qualitate nullius, & territorii separati, quod sine dubio importat longè minùs, quàm esse Episcopus, vel Archiepiscopus; ex deductis *dicto disc. 1. & seqq. de Jurisd.* ac etiam *disc 96. cum seqq. eodem tit. in Supplemento*, & alibi, ac propterea si Episcopus, vel Archiepiscopus in sua diœcesi non habet, nisi primam instantiam, non videtur quomodo Prælatus inferior omnes ulteriores instantias habere debeat.

Sex Cardinales antiquiores, qui obtinet sex Episcopatus Cardinalitios Urbi adjacentes, nempè Hostiensem, Portuensem, Penestrinum, Albanensem, Tusculanum, & Sabinensem, mihi aliàs videbatur posse eorum Episcopa- 57
lem, tam ordinariam, quàm delegatam jurisdictionem quamvis contentiosam exercere in Urbe, ex eo quod isti sunt Episcopatus annexi cardinalatui juxtà ordinem antianitatis tanquam tituli Cardinalitii absque onere residentiæ, adeòut adesse dicatur implicita dispensatio Pontificis morandi in Urbe ipso Episcopatu retento; quodque tanquam per consequens necessarium, vel in eadem Urbe suam Episcopalem jurisdictionem exercere possint. Considerando potissimè quod cum sint intra districtum, ita rigorosè non dicuntur esse extra territorium Urbis, juxta ea quæ habentur *disc. 94. de Regalibus*, ac etiam *disc. 13. & 37. in relat. Cur.* & in opusculo italici idiomatis, cui titulus est *Il Cardinale*, & alibi. Expertus verò sum postmodum occasione muneris; quod id non subsistit, quoties non adfit indultum speciale, eo modo quo supra de comendatario Abatiæ Farfensis dictum est, quoniam cum Cardinalis senior de Carpineo tan-

tanquam Episcopus Portuensis quamdam causam criminalem in Urbe per ejus Auditorem, vel alium deputatum cognoscere vellet, petiit licentiam, atque obtinuit pro illo actu tantùm, istaque occasione doctus fuisse aliis similibus licentiis particularibus.

Episcopus autem Hostiensis, qui est Sac. Collegii Decanus, est etiam Episcopus Velletranus, seu Veliternus, ac etiam Coranus, cum hac tamen differentia, quod in Civitate Veliterna est etiam Gubernator in temporalibus, in Corona verò habet solam jurisdictionem ordinariam episcopalem, dum ista Civitas in temporalibus est sub gubernio Populi Romani; Duas autem prærogativas singulares habet hic Episcopus; Primò nempè, quod in dicta Civitate Veliterna, ejusque Diœcesi ex indulto Pii IV. innovato indultorum Pauli II. & IV. habet tres instantias, duas in ipsamet Civitate, tertiam verò in Urbe, ad instar Baronum Regni Neapolitani, qui fortè omnes generaliter habent primam, & secundam instantiam, aliqui verò ex speciali insolito privilegio habent etiam tertiam; Undè propterea ad instar eorum, quæ rationabiliter sunt recepta istæ tres sententiæ habent vim unius ad effectum, ut ab eis appellare liceat ad Regia Tribunalia, ut habetur apud Fab. de Ann. *consil. 70. & Aponte de potestate Proreg. tit. de diversi. provis. n. 18. fol. 474. juxtà primam impressionem*, adeòut non intret regula, ut non liceat tertio provocare, quoniam magna durities esset, eaque ansam daret Baronibus, & domicellis suffocandis subditos; Istaque prærogativa, utpotè restricta ad dictam Civitatem, ejusque diœcesim non intrat in aliis locis eidem Episcopo subjectis.

Et secundò ex indulto Clem. VIII., ut exercere valeat jurisdictionem in Urbe, quod aliis quinque Episcopis non conceditur, adeòut quandoque per gratiam specialem solet per Papam concedi aliis hæc licentia sub ea lege, ut in causis criminalibus abstineant ab exequutione, quæ sequi debeat in proprio territorio, atque pleræque expeditiones fieri solent per Cardinales Episcopos moram in Urbe trahentes cum data extra aliquam portam ex quodam laudabili usu in reverentiam Papæ. Non videtur autem hæc secunda prærogativa multum exorbitans, adeòut non esset omninò incongruum, ut supra, quòd eadem facultas competeret aliis quinque Episcopis Cardinalibus Portuensi, Tusculano, Albanensi, Prænestino, & Sabinensi ex ratione de qua in diversis locis, præsertim verò *disc. 145. de Benef. & in Annot. ad disc. 13. in relat. Curiæ*, ubi concordantes, quod scilicèt isti sex Episcopi non sunt sicuti alii Episcopi habentes propriam diœcesim, in qua constituunt unum caput, unumque indiduum corpus efformant, contradistinctum à Papa, & à Metropolitano sed potiùs illa loca, quæ constituunt istos sex Episcopatus sunt diœcesis, & territorium particularis Episcopatus Romani, cujus Papa est Episcopus, ideòque Vicarius Urbis habet in his locis, etiam in prima instantia ordinaria, & coæqualem jurisdictionem cum singulis Episcopis. Episcopi autem sunt potiùs tot vicarii particulares, eodem modò quò intrà ipsam Urbem sunt in tribus Basilicis Patriarchalibus Archipresbyteri, & sunt alii Cardinales in eorum titulis, diaconiis, ideòque sicuti isti exercent in Urbe jurisdictionem, ità non videtur cur idem facere non valeant sex antiquiores Cardinales in dictis Episcopatibus, qui sunt eorum tituli Cardinalitii; Adhuc tamen deferendum est consuetudini, quæ in jurisdictionalibus, & præeminentialibus primum attendenda venit.

Cum autem legatio status Avenionensis in Gallia, ex aliquibus prudentialibus motivis à diuturno tempore citra
58 consueverit committi Cardinali in Curia residenti, & præsertim pro frequentiori contingentia, Cardinali nepoti, sive illi qui esset Secretarius Status, vel primus minister, idcircò istam legationem ità exercente ejus Vicelegato juxtà facultates, quæ per breve sibi communicari solent jurisdictionem in Curia exercet cum voto cujusdam Congregationis Prælatorum, quæ Congregatio Avenionis nuncupatur, atque Signaturam habet, & practicat committendo causas in pluribus instantiis iisque ad causarum finem; Id autem non provenit à privilegio generali, quod per aliquam apostolicam Constitutionem annexum sit legationi, ut contingit in Archipresbyteris, & Protectoribus ut supra, sed ab indulto speciali per breve, ad cujus limites id intelligendum venit in casibus in eo expressis, extrà quos ex eisdem rationibus de quibus supra in Archipresbyteris, & Protectoribus se non ingerit, sed causæ committunt per Signaturam.

Card. de Luc. Libr. XV.

In gradu verò appellationis, vel restitutionis integrum, licèt causæ per legatum committantur in Curias; Attamen per Breve Clem. X. provisum est, ut id solum practicari debeat, quando causa excedit scut. mille, aliæ verò causæ minores debeant committi in partibus in ipsa Civitate, vel statu, & merito ob distantiam loci, nimiamque incomoditatem, cui pro causis minoribus subjacere non debent litigantes.

Idemque pariformiter procedit in aliis Guberniis quæ- 59
rumdam Civitatum, vel locorum, quæ ex particularibus indultis non subjacent Consultæ, vel Congregationi boni regiminis, sed gubernantur ab eodem Cardinali nepote, vel ab alio Cardinali, vel etiam seculari ad Papæ libitum, ut sunt Civitas Firmana cum ejus statu, seù Principatus, ac Civitas Triburtina, & Oppidum Capranicæ; Quamvis enim Civitatis Beneventanæ gubernium pariformiter alicui nepoti, vel alteri benemerito committi soleat, adeòut Prælatus, qui ejus regimini præficitur, Vice Gubernatori titulum, & nuncupationem habeat; Attamen ista Civitas subjacet Consultæ, ac etiam Congregationi boni regiminis; & per consequens istud Gubernium resolvi videtur in quamdam supraintendentiam pro aliquorum emolumentorum participatione.

Protector quoque Almæ Domus Lauretanæ, de cujus 60
jurisdictione agitur superiùs allegato *disc. 33. de jurisdict.* in eadem Urbe aliquam jurisdictionem exercere solet; præsertim commissionis causarum, quod pariter competit ex indulto speciali, ad cujus limites intelligendum ac practicandum venit, cum similibus, si quæ adsunt, quibus eædem congruunt rationes, ad quarum limites totum practicandum est; Atque ex his liquet quam magna sit istius Civitatis monstruositas circa tot tribunalium, & jurisdictionum multiplicitatem damnatione verè dignam, & per consequens exigentem aliquam reformationem.

Quando autem præfati Cardinales Archipresbyteri Pro- 61
tectores, ac alii respectivè habeant in facultatibus cognoscendi, tam causas civiles, quàm criminales, deputare solent diversos judices, unum nempè in civilibus, & alterum in criminalibus, cum ex Curiæ stylo hujusmodi causæ omninò distinctæ reputentur, ac propterea oriri solet quæstio, de qua *disc. 77. & 71. de jurisd.* & alibi; an causa potiùs ad unum quàm ad alterum judicem pertineat, & quando civilis præjudicet criminali, eamque usque ad illius exitum silere faciat, & tunc idem Cardinalis Protector gerere solet partes, ac vices Signaturæ, idque non videtur à jure exorbitare, cum sit utriusque superior, dummodò sit in ea instantia, ad quam ejus facultates extenduntur, atque contentio sit inter Judices ab ipso pariformiter deputatos.

In hoc autem proposito cognitionis causarum crimina- 62
lium, atque in eis rescribendi, opinio viget in Curia apud superficiales, quòd plena Signatura justitiæ, non potest se ingerere in hujusmodi causis criminalibus, neque in eis habet jurisdictionem, quæ sola est Præfecti, vel ejus Auditoris. Verùm quando coram me de hoc disputari contingit, advertere consuevi, quod istud est æqui- vocum, consuetum pabulum superficialium, qui tanquam simplices testes ab auditu nihil sciunt per rationes, vel per principia. Improperium etenim est, quod majorem jurisdictionem, & prærogativam habeat solus Præfectus, vel ejus Auditor, quam habeat totum plenum Tribunali constitutum ex eodem Præfecto, & tredecim Prælatis, & quod dici potest ipsius Præfecti quodammodo superior, dum ab ejus decretis, & provisionibus recurritur ad plenam Signaturam, quæ frequenter retractat, vel moderatur ab eo gesta; Sed id provenit à quadam provisione facta per Innocentium X. laudabiliter quidem, ac prudenter, ne scilicèt occasione hujusmodi disputationum in plena Signatura pandantur processuum informativorum secreta, dum est anima causarum criminalium usquequo post inquisiti constitutum sive examen sequatur legitimatio processus; qui publicetur, atque his terminis retentis, & quando ista ratio intrat, benè procedit ac servari debet; Sed quando ista ratio cessat, quia nempè processus jam publicatus esset, magis verò, si ad condemnationem, vel absolutionem est deventum, vel aliàs facti circumstantiæ præbent, quod præfata ratio nullatenus intret, tunc non videtur quid prohibeat quin Tribunal Signaturæ desuper manus apponere valeat ex regula *cum cessante &c.* Ideòque, iste videtur consuetus error superficialium, qui absque

aliquo discursu, vel ratiocinio, cum ea procedunt generalitate quod in causis criminalibus Signatura caret jurisdictione, quoniam dum ejus Præfectus illam exercet dici non potest quod Tribunali non competat, sed intelligendum venit ad lites rationis, cui dicta provisio Apostolica prudenter est innixa.

Hæc sunt, quæ in ea magna temporis angustia, quæ
53 Curiæ innotescit; & quantum jam labentis memoriæ beneficium concedere potuit, adnotare visum est in hac materia competentiæ fori, Totum tamen in sola ratione discursiva, seù motivandi ad veritatem eruendam, ac firmandam, ut ità calumniis occuratur, atque justitia suum habeat cursum à calumniantium subterfugiis non impeditum; Adhuc tamen me promptum declaro libenter mutare consilium, quando adæquatas audiam responsiones, quoniam meum non est propositum, nec quidem in minimo dictis jurisdictionibus præjudicare, sed potius eas confovere, ac substinere, sed locum, ut justitiæ ac veritati pro mei muneris debito inserviatur.

Communicavi ergo hunc discursum, ut præmissum est, plerisque Auditoribus, & ministris Cardinalium, Archipresbyterorum, & Protectorum, & aliquarum Congregationum, ex jam insinuato fine inquirendi veritatem pro servitio justitiæ, qua salva, me obsequentem declaravi erga hujusmodi jurisdictiones, & prærogativas tuendas potiùs, & ampliandas quam delendas, vel restringendas; Hucusque tamen, dum impressor est impatientes responsiones non vidi, in discursu separato eas adnotaturus pro declaratione eorum, quæ in isto ex protestata ratione motivandi dicuntur in aliis operibus, quando Deo placeat id concedere.

SUMMA,
SIVE
COMPENDIUM
Eorum, quæ in Foro magis practicabilia continentur in Parte I. Libri XV. de Judiciis.

I.

De pluribus judiciorum speciebus, ac distinctionibus: Et de quibus in præsenti agatur; Et de personis ex quibus judicium constituitur, aliisque ad materiæ introductionem, *à n. 1. ad 7.*

II.

De Actore, & reo, quisnam unius, vel alterius personam gerat: Et de effectibus ex una, vel altera personarum specie resultantibus, *à n. 8. ad 19.*

III.

De Judice competente, vel incompetente; Ac de Assessore, & Notario, aliisque exequutoribus, & ministris Judicis, *à n. 20. ad 21.*

IV.

De litis, vel causæ introductione; & contestatione, ac duratione, vel respectivè extinctione, vel cessatione; Et de exceptionibus dilatoriis, vel peremptoriis judicii egressum, vel progressum impedientibus, *à n. 22. ad 40.*

V.

De judicio contumaciali, seù per contradictas, istaque occasione de legitima Partis citatione. *à n. 41. ad 59.*

VI.

De aliis personis Actori, & Reo in judicio assistentibus Procuratoribus nempè ac litium Actoribus, Curatoribus, *à n. 60. ad 69.*

VII.

De probationibus, earumque variis speciebus præsertim verò de illa per leves, & per scripturas, quæ remissoriæ; & compulsoriæ quæstiones producit, *à n. 70. ad 102.*

VIII.

De aliis actis, & contingentiis usque ad processus compilationem, ac sententiæ prolationem, *à n. 103. ad 110.*

IX.

De sententia, ejusque diversis speciebus, ac effectibus illo præsertim, an per eam judicis officium peractum, ejusque jurisdictio consumpta sit, ut eam revocare non liceat; Et de re judicata, vel tribus conformibus, *à n. 111. ad 122.*

X.

De tribus, nullitatis, appellationis, & restitutionis in integrum remediis adversùs judicatum competentibus; Et de aliis modificativis remediis, vel exceptionibus ejusdem judicati impedientibus exequutionem, *à num. 123. ad 147.*

XI.

De judicati exequutione, atque istius variis speciebus; personalis nempè, realis, & spiritualis, ac de realtis consumatione per subhastationem, vel adjudicationem, *à n. 148. ad 161.*

XII.

De attentatis, eorumque effectibus, & revocatione, *à n. 162. ad 175.*

XIII.

De fructuum restitutione, ac expensarum, aliorumque damnorum, & interesse refectione per Victum Victori facienda, *à n. 176. ad 183.*

XIV.

De judiciis exequutivis, & privilegiatis tam in prophanis, quàm in spiritualibus, vel beneficialibus, *à n. 184. ad 201.*

XV.

De judiciis possessoriis, eorumque diversis speciebus, ac privilegiis, *à n. 202. ad 112.*

SUM-

SUMMARIUM.

I.

1 *De quibus judiciis agatur.*
2 *De distinctione generica judiciorum criminalium & civilium.*
3 *De tribus personis substantialibus judicii, ac præcisè necessariis.*
4 *De aliis personis, quæ sint prædictarum adjutrices, & comites.*
5 *Quomodo istæ tres personæ considerentur, etiam ubi nemine instante procedatur ex officio.*
6 *Quod non agatur de judiciis criminalibus, & de ratione.*
7 *De distinctione diversarum specierum judiciorum civilium.*

II.

8 *Actor est ille, qui prius comparet in judicio, & alterum provocet.*
9 *Sed quando iste primus sit reus in judicio jactationis, vel diffamationis.*
10 *De Reo voluntario, qui actoris potiùs jure est censendus.*
11 *Actor sequitur forum Rei, in quo illum convenire debet.*
12 *Actoris est electio inter plures judices æquè competentes.*
13 *Actor non cumulat actiones contrarias, Reus autem cumulat exceptiones contrarias.*
14 *Impedimenta censurarum, & similia obstant Actori, sed non Reo.*
15 *De aliis obligationibus Actoris, non autem Rei.*
16 *Quando lis dicatur judicata quoad actorem, & quando quoad Reum, & num. 31.*
17 *Actori incumbit onus probandi, alias Reus vincit per non jus.*
18 *In dubio pro Reo, cui sufficit offuscare probationes actoris.*
19 *Reus dicitur Actor circa onus probandi exceptionem ad elidendam actionem jam fundatam.*

III.

20 *Quis sit judex.*
21 *De diversis judicii speciebus.*
22 *De recusatione judicis ex causa suspicionis.*
23 *De quæstionibus competentiæ, vel incompetentiæ.*
24 *Juris imperitus potest esse judex, sed habere debet Assessorem peritum.*
25 *De Assessore, & pertinentibus ad ejus materiam.*
26 *De Notario, ejusque materia.*
27 *De aliis ministris judicis inferioribus.*
28 *De substitutis, vel juvenibus Notariorum.*

IV.

29 *De libello necessario ad litis introductionem, & an hodie sit in usu.*
30 *De diversis stylis Tribunalium Curiæ Romanæ super litis introductione.*
31 *De distinctione inter Actorem, & Reum super litis introductione, de qua n. 16.*
32 *De reproductione citationis, vel monitorii.*
33 *De contestatione litis.*
34 *De exceptionibus dilatoriis litis integrum, vel progressum impedientibus.*
35 *De aliis impedimentis, vel incipientibus, ac provisionibus præsertim sequestri, ac alimentorum, & sumptuum litis.*
36 *De peremptione instantiæ, ejusque restitutione, sive insufflatione spiritus.*
37 *De jure canonico non perit instantia.*
38 *De litis desertione ob longissimum silentium.*
39 *De materia connexionis, vel præjudicialitatis, & pendentiæ litis.*
40 *De exceptionibus peremptoriis.*

V.

41 *Finis citationis est comparitio, ideòque parte comparente non curatur, an causa legitima sit.*
42 *De effectu contumaciæ, ut procedatur ad ulteriora sine aliis citationibus, vel cum illis per contradictas.*
43 *Qualis debeat esse citatio ad veram contumaciam contrahendam.*
44 *De probatione exequutæ citationis, & an credatur Notario, vel Cursori,*
45 *De forma quam citatio judicis delegati habere debeat, & quando ea sperni possit.*
46 *De citatione in alieno territorio, vel in loco exempto.*
47 *Terminus incompetens citationem invalidam reddit.*
48 *An incongruitas temporis citatum excuset.*
49 *Citatio debet esse personalis, & quando sufficiat domi, vel alias.*
50 *Sufficit citare Procuratorem generalem in Curia.*
51 *Procuratore mutuo, vel absente continuatur judicium contumaciale per contradictas.*
52 *In debito contracto in Curia sufficit citatio per diligentias.*
53 *De citatione per affixionem in locis convicinis ob non tutum accessum.*
54 *De citatione corporum universalium puta Capituli, Collegii, Monasterii, populi.*
55 *An, & quando omnes interesse habentes sint citandi, & quid operetur omissio citationis aliquorum.*
56 *An Princeps tollat citationem, vel ejus defectum sanet.*
57 *De pluribus casibus, in quibus non requiratur citatio*
58 *De citatione die feriata.*
59 *De circumductione citationis.*

VI.

60 *De personis assistentibus in judicio partibus litigantibus, & de earum diversa specie.*
61 *De curatoribus, & actoribus ad lites necessariis, ut sine eis judicium corruat, & de eorum materia.*
62 *De Procuratoribus ad lites, vel judicialibus causarum patronis.*
63 *Duplex datur Procurator unus ad lites, & alter ad negotia.*
64 *De causis ob quas judicii nullitas deduci soleat ex defectu mandati.*
65 *De mandato præsumpto, quando adesse dicatur.*
66 *Quando mandatum censeatur revocatum.*
67 *Non substinetur mandatum irrevocabile ad lites, ideoque illud semper revocari potest.*
68 *Quando mandatum non expiret per mortem, neque sit revocabile, ut cum procuratore domino litis effecto judicium prosequi valeat.*
69 *De eadem materia revocationis procuratoris, quomodo regulanda sit.*

VII.

70 *De pluribus, ac diversis speciebus probationis.*
71 *De confessione partis, ut omnium major probatio.*
72 *Confessio debet esse clara, & univoca in dubio favore confitentis interpretanda.*
73 *De confessione non admittenda ex defectu potestatis confitentis, & quando.*
74 *Confessio facta in judicio plenè probat non docto de errore.*
75 *Quid de confessione extrajudiciali, ejusque probatione.*
76 *De interrogatoriis, actionibus, sivè depositionibus.*
77 *De probatione per aspectum, seù evidentiam.*
78 *De probatione, quæ fiat cum judicio, & relationibus peritorum, eorumque materia.*
79 *De juramento litis decisivo, vel suppletivo, aut in litem.*
80 *De duorum testium fide, & quando major, vel minor, numerus requiratur.*
81 *Quando etiam unicus testis sufficiat, & quando aliæ exceptiones obstent, vel non obstent.*
82 *An testes teneantur assignare causam scientiæ distinguitur.*
83 *De exceptionibus personalibus testium.*
84 *Numerus testium, vel adminicula supplent exceptiones testium.*
85 *De requisitis necessariis, ut testis fidem faciat, benèque examinatus dicatur.*
86 *De remissoriæ materia, & quare desuper habeantur disputationes.*
87 *Quæ sint causæ spirituales, & quæ prophanæ ad hunc effectum.*
88 *De remissoria in prophanis, ejusque requisitis, & quando concedi, vel denegari debeat.*
89 *Et de alia remissoria in spiritualibus, ejusque requisitis.*
90 *De aliis ad materiam remissoriæ.*
91 *Examen in Curia non solet denegari, & quando etiam denegetur.*
92 *Fides, vel attestationes privatæ non probant, & quando secus.*
93 *De recognitione scripturæ privatæ, ejusque diversis modis.*

94 *De recognitione ficta, seù contumaciali.*
95 *De scripturæ publicæ recognitione, vel extractione in authenticam formam.*
96 *Quando requiratur compulsoria, & quando ea concedenda, vel deneganda sit.*
97 *De fide quam archivium præstat.*
98 *Copia non facit fidem, & quando secus.*
99 *Ex adminiculis, vel observantia jura informia probant.*
100 *De libris, & quando probent necnè.*
101 *De historicis, & inscriptionibus.*
102 *De probatione præsumpta, vel conjecturali, & adminiculativa.*

VIII.

103 *De publicatione, & conclusione, ac similibus, earumque effectibus, & quid servetur in Curia.*
104 *De cautela admittendi probationes, vel jura ad partes.*
105 *Quomodo scripturæ, & jurium productio fiat.*
106 *De materia productionis, & de quæstionibus in ea cadentibus.*
107 *An, & quando quis cogatur cedere jura propria,*
108 *De declaratione circa usum.*
109 *De servatione terminorum substantialium.*
110 *De citatione ad sententiam, & de termino habito pro servato.*

IX.

111 *De diversis speciebus sententiarum, & quæ sub decreti nomine veniat.*
122 *De diversa forma concipiendi sententias, & decreta.*
113 *Sententia diffinitiva subscribitur à judice, & publicatur.*
114 *Quando diffinitiva subjaceat appellationi non autem provisionalis, vel interlocutoria.*
115 *Quando Judex possit revocare, vel annullare sententiam propriam diffinitivam.*
116 *Sententia suspensa per appellationem, quos operetur effectus obtinenti proficuos super bono jure pro alimentis, & pro sequestro.*
117 *Res indicata firmat statum, & facit ens de non ente.*
118 *An, & quando obstet tertio, eumque afficiat.*
119 *De re judicata in causa status faciente jus quoad omnes.*
120 *De tribus conformibus, vel duabus habentibus vim trium, & quando dicantur conformes cum aliis ad materiam.*
121 *An, & quando attendatur sententia sine actis.*
122 *Exequutor, an possit cognoscere de justitia.*

X.

123 *Sententia nulla non est sententia, & numquam transit in judicatum.*
124 *Quales sint nullitates substantiales, quæ attenduntur in Curia.*
125 *Intra quantum tempus dici possit de nullitate.*
126 *An sententia nulla possit eodem tempore confirmari si sit justa.*
127 *Injustitia notoria æquiparatur nullitati, ejusque speciem habet.*
128 *Remedium restitutionis in integrum supponit incompetentiam appellationis, quia non datur remedium extraordinarium, ubi suppetat ordinarium.*
129 *De duplici specie restitutionis in integrum adversùs rem judicatam, & an injustitia ad hunc effectum esse debeat notoria.*
130 *Quod etiam ex novis injustitia ad hunc effectum probari possit.*
131 *An, & quando sententia debeat justificari, vel impugnari ex eisdem, ut non admittantur nova remissivè.*
132 *An, & quando restitutio in integrum impediat exequutionem.*
133 *De remedio appellationis, & de inspectionibus in materia cadentibus.*
134 *Quando intret appellatio ad utrumque effectum, vel ad unum tantum, sive ad neutrum.*
135 *Quando etiam in casibus excludentibus appellationem ista intret, & de stylo signaturæ.*
136 *In interlocutoriis regula non datur appellato.*
137 *De termino ad appellandum.*
138 *De modo interponendi appellationem.*
139 *De adhæsione appellati.*
140 *De obligatione appellantis committendi causam; & de redeundo pro apostolis.*
141 *De fatalibus, vel temporibus ad prosequendam appellationem, & de causis excusantibus a lapsu fatalium.*
142 *De trasportatione actorum, ejusque materia, & quando non requiratur.*
143 *Per lapsum fatalium non accedente justa excusatione, appellatio sit deserta, & an sententia declaratoria super desertione requiratur.*
144 *De exceptionibus modificativis compensationis, vel retentionis, aut cessationis causæ obligationis, vel confusionis actionum, & simili etiam post rem judicatam, ac etiam melioramentorum.*
145 *An judex appellationis possit reformare primam sententiam, vel præcisè eam infirmare teneatur.*
146 *An possit appellantem in pluri condemnare & primam sententiam augere.*
147 *De appellatione ab interlocutoria an trahat totam causam.*

XI.

148 *Sententia vel res judicata sine exequutione non tollit neque transfert dominium, vel possessionem, & quando secus.*
149 *De exequutione personali per carcerationem, & de personis quæ non possunt carcerari.*
150 *De cessione bonorum ex privilegio, vel reverentia.*
151 *De obligatione creditoris alendi debitorem carceratum.*
152 *De axiomate ut qui non habet in ære luat in corpore.*
153 *De pluribus speciebus exequutionis realis.*
154 *De diversis quæstionibus, an scilicet utraque personalis & realis exequutio cumulari valeat, & de modo exequendi Cur, & qui ordo teneri debeat.*
155 *Excessus quando exequutionem vitiet.*
156 *De oppositione tertii cum cautela Angeli.*
157 *De subhastatione, & de pluribus ejus naturam concernentibus.*
158 *De adjudicatione facienda ipsi creditori.*
159 *An injusta detecta exequutione, deliberatarius patiatur bonorum avocationem.*
160 *An indebitus creditor isto casu teneatur debitori ad interesse.*
161 *De exequutione spirituali cum censuris, ejusque requisitis.*

XII.

162 *De ratione ob quam in isto loco de attentatis agatur.*
163 *De attentatis post inhibitionem.*
164 *De attentatis lite pendente.*
165 *De attentatis pendente appellatione, vel termino ad appellandum.*
166 *De conclusione quod qui continuat non attentat, & de ejus declarationibus.*
167 *Attentatè gesta sunt nulla, & spoliativa, & revocantur etiam cum judiciis exequutivis, vel cum remediis possessoriis.*
168 *Attentanti denegatur audientia donec purget attentata.*
169 *De purgatione in quo consistat, & quando suspendatur.*
170 *De distinctione inter attentata, & non dolosa.*
171 *Non perit revocationem attentatorum ille, qui passus est procedi in negotio principali.*
172 *Post rem judicatam non datur de attentatis, sed actus revocatur tanquam nullus.*
173 *Supersessoria, vel recursus ad superiorem causat attentata.*
174 *An scientia procuratoris in hoc præjudicet principali.*
175 *Etiam ubi pars non potest petere revocationem attentatorum, ea tamen revocat judex ex officio.*

XIII.

176 *In casu spolii, vel attentatorum, omnes expensæ extrajudiciales, & mortuæ reficiuntur, omnesque fructus, ac damna, & interesse restituuntur.*
177 *A quo tempore fructuum refectio fieri debeat.*
178 *An veniant solum percepti, vel etiam percipiendi.*
179 *Quid de fructibus melioramentorum an sint meliorantis.*
180 *An reficiendum sit accidentale interesse.*
181 *Peremptio instantiæ, vel desertio litis, aut sententia litis favorabilis an excuset à fructibus.*

182 *De*

182 *De fructuum liquidatione, & de appellatione ab ea.*
183 *De jure justa litigandi causa excusat ab expensis, secus autem de Curiæ stylo circa condemnationem, & taxam.*

XIV.

184 *Juris generica regula processum exequutivum excludit, ideoque ille qui prætendit casum limitatum, de illo docere debet.*
185 *De differentia inter jus civile, & canonicum in judiciis possessoriis, de Ægidiana.*
186 *De aliquibus casibus in quibus juris communis dispositione attenta intret processus exequtivus, & de iis qui sint in quæstione.*
187 *Et de aliis casibus in quibus idem processus intret ex communi consuetudine.*
188 *De obligatione Camerali aliisque pactis exequtivis.*
189 *Quomodo in istis judiciis procedatur.*
190 *De causis exequutivis in actu visitationis, vel in materia immunitatis Ecclesiasticæ.*
191 *De processu exequutivo in provisionibus parochialium.*
192 *De aliis liberis provisionibus factis per ordinarium.*
193 *Quid de institutione in beneficiis de jurepatronatus.*
194 *De via exequtiva literarum Apostolicarum, & de duplici exequutoris meri, & mixti specie.*
195 *De materia legitimi contradictoris.*
196 *De diversis speciebus litterarum Apostolicarum, diversaque forma exequutionis, & processus.*
197 *De servatione terminorum, ac aliis servandis in hoc judicio.*
198 *De Ecclesiastica pensione habente idem privilegium processus exequtivi.*
199 *Aliis Principum literis, super gratiis, & privilegiis idem competit processus.*
200 *Etiam in præmissis casibus, in quibus exequutivus, ac privilegiatus intret processus, injustitia vel turbiditas illum cessare facit.*
201 *De processus exequutivi præscriptione, seù vulneratione.*
202 *Diversa est causa possessorii ab illa petitorii, & de diversis speciebus possessorii adipiscendæ, recuperandæ, & retinendæ.*
203 *Primum adipiscendæ diversas habet species subalternas quæ recensentur.*
204 *Quando istud adipiscendæ denegetur.*
205 *De altero recuperandæ ejusque privilegiis, & quando denegetur, & an præscribatur.*
206 *De altero retinendæ, ejusque diversis speciebus, & requisitis, ac privilegiis totaque materia.*
207 *Quare in Curia magis practicetur manutentio quam reintegratio.*
208 *In his judiciis possessoriis prius est procedendum, & non attenduntur exceptiones boni juris.*
209 *An, & quando intret appellatio suspensiva in omnibus possessoriis.*
210 *De manutentione, vel reintegratione adversus factum judicis.*
211 *Utriusque tamen judicii possessorii & petitorii unus est judex.*
212 *De aliis ad materiam remissivè.*

I.

De pluribus judiciorum speciebus, ac distinctionibus; Et de quibus in præsenti agatur; Et de personis, ex quibus judicium constituitur, aliisque ad materiæ introductionem.

1 ILla, inter plures, præsuppositа hujus vocabuli significatione, ut forensem, seù contentiosum denotet actum, quo mediante, inter duos invicem contendentes, tertius, tanquam bonus vir pro justitiæ administratione, litem, seù quæstionem decidat, cuilibet quod suum est tribuendo. Duplicem magis genericam, idem vocabulum recipit distinctionem, quod scilicet, aliud est judicium criminale pro delictis seù criminibus puniendis, in quibus offensus vel injuriatus, vel ejus vice fiscus, Actoris, delinquens autem, vel offensor personam Rei gerit; Et aliud est judicium civile, in quo de bonis animatis, vel inanimatis, vel de rebus, aut juribus corporalibus, vel incorporalibus, seù generaliter de meo, & tuo inter duos contentio sit.

2 In utroque itaque trium personarum, unum, vel alterum judicium efformantium, præcisus ac necessarius est concursus, quarum una, Actoris, altera Rei, & altera Judicis nomen seù vocabulum habent; Quamvis etenim aliæ in hac scena dignosci soleant, istæ tamen, comites, vel adjutrices, trium præmissarum substantialium personarum dicuntur; Ut respectu Judicis sunt, Assessor, & Notarius aliique inferiores ministri, & exequutores, qui de Judicis familia dicuntur; Respectu verò Partium contendentium, quibus præmissum Actoris, ac Rei nomen congruit, sunt Advocati Procuratores, Actores, Curatores, Periti, & testes hinc indè assumi, vel respectivè induci soliti. 4

Prout, licet in aliquibus judiciis criminalibus præsertim duæ tantum personæ substantiales apparere videantur, Judicis nempè, & Rei cum quo per inquisitionem, vel ex officio procedatur; Adhuc tamen altera, quamvis magis occulta, ineſt Actoris persona, quam ipsamet Respublica, seù Justitia pro communi usu cujusdam publici Ministri, seu officialis organum explicat, cui Procuratoris vel Promotoris fiscalis, aut Curiæ Promotoris, aliudvè simile vocabulum pro diversis regionum moribus tribuitur. 5

De priori verò criminalium judiciorum genere, quod aliud mixtum sub se complectitur, in Theatro non agitur, utpotè ea tantum ad veritatem, ac justitiam expendente, quæ in foro tractare dederit occasio, pro genio, Romanæque Curiæ frequentiori stylo, ad unum tantum civilium genus restricta, ideoque de isto civilium sermo tantum erit, ut ea quæ in Theatro adsunt sub isto insinuentur compendio; *a* 6

Illud autem civilium judiciorum genus alteram generi-cam recipit distinctionem, quod nempè alia sint spiritualia seu ecclesiastica; Alia verò prophana, seù temporalia, sub civilium tamen magis generico vocabulo, ad criminalium differentiam, æquè venientia, spiritualia verò sunt quæ spirituales, & Ecclesiasticas concernunt materias, prophana verò quæ temporales, ac indifferentes.

Quamvis etenim ex Romanę Curiæ peculiari stylo, seù loquendi usu, ad certos remissoriæ, & compulsoriæ effectus, diversa adhibeatur distinctio seù diversus sit loquendi usus, quod nempè, ut spiritualium genere, beneficiales tantùm causæ veniant, sub prophanarum verò, omnes aliæ, in quibus de non beneficialibus agatur specialis tamen ad certos enunciatos effectus stylus est, eamdem tamen Curia adhibet distinctionem, ex causarum natura resultantem. *b*

Unum vero, vel alterum prophanorum vel spirituallium judiciorum genus æqualiter in plures dividitur; Alia namque est species judicii ordinarii, quod petitorii quoque dici solet, Et altera summarii, quod duplicem habet diversam nuncupationem, possessorii scilicet, & exequutivi; Altera quoque distinctione cadente inter judicium reale, & personale, cum ea mixta specie, cui personalis in rem scripti, vel rei persequutorii nomen congruit.

Eaque species, quæ possessorii judicii dicitur, in tres alias distinguitur species subalternas, quarum una adipiscendę; Altera recuperandę; Et altera retinendæ possessionis appellatur; Iplarumque singulę, alias adhuc recipiunt distinctiones; Ultima prefertim retinendę, ut aliud sit summarium vel summariissimum, alterum verò plenarium, quamvis in Romana Curia hęc distinctio ab aula recessisse videatur.

Prout prima adipiscendæ species, diversa fortitur vocabula, seù diversas habet vias, quæ diversos producunt effectus, diversumque habent ordinem; Una etenim sub hypothecariæ; Altera salviani; Altera assotiationis; Altera tenutę; Altera remedii legis finalis; Altera interdicti quorum bonorum, vel quorum legatorum; Et altera primi vel secundi decreti vocabulis, aliisque similibus pro diversis regionum vel Tribunalium loquendi usibus, explicari solent; Omnes tamen istę, vel similes species etiam illa juri communi ignota quę pro beneficii, vel pensionis assequutione aliarumve Apostolicarum literarum exequutione practicari solet, sub eodem generico omnium complexivo vocabulo immissionis, pro Curię loquendi usu, explicantur. *c*

a *de Judicio & praxi criminali agitur in tractatu qui dicitur.*
b *hoc tit. disc.* 31. Il Dottor volgare *hoc eod. lib.* 15.
c *disc.* 1. *hoc tit.*

II.

De Actore, & de Reo, quisnam, unius, vel alterius personam gerat; Et de effectibus ex una vel altera personarum specie resultantibus.

ACtoris personam, pro generica frequentiori regula, ille gerere dicitur, qui prior coram Judice comparet, atque emulum ad judicium provocet, qui proindè Reus dicitur, utpotè conventus, vel provocatus.

Quandoque verò, in oppositum se res habet, ut qui
9 prior in judicio comparet, atque alterum provocat, quamvis apparenter actoris personam gerere videatur, ubi tamen controversiæ rei vel juris esset possessor, ideòque suæ possessionis, vel pertinentiæ tuendæ, vel confirmandæ gratia, alterum, qui molestias jactaverit, provocare studeat, in eo remedio, quod diffamationis, vel jactationum dicitur, ex veriori, magisque recepta sententia, (ubi tamen possessor sit, & non aliàs,) Rei potiùs personam gerat, provocatus autem illam actoris.

Altera quoque datur species, in qua provocatus, apparenter dicatur Reus, ipsa tamen re, sit Actor; Eique
10 voluntarii non autem necessarii Rei nomen seù vocabulum tribui solet; Ubi nempè ad judicium aliquis invitetur non cogendus, neque contumax reputandus, minusque in aliquo condemnandus, sed quatenus sua putaverit interesse, voluntariè ad illud ventursus, suaque deducturus jura, quæ habere prætendat, jura in judicium cum diverso necessario Reo deducta, ne se inauditum dicere valeat, ideòq; tanquam novus peractum, atque completum judicium eludere.

Quamplures autem, ex una, vel altera persona resul-
11 tant effectus, nimiumque propterea refert unam vel alteram geri; Potissimè verò super Judicis, vel fori competentia, ubi inter Actorem, & Reum omnimoda dignoscatur fori diversitas, quia nempè unus Ecclesiastico, alter verò laicali subjaceat foro, ut actor reum in suo foro convenire debeat, non autem ad proprium illum trahere valeat, nisi peculiare privilegium, ab eo concessum, qui legitimam habeat potestatem, hujus regulæ limitatione suadeat; Ideòque laicus possessor clericum jactantem, seu aliàs jus aliquod habere prætendentem, in proprio laicali provocat foro, & tanquam actorem potiùs quàm reum, & è converso; Idemque fortiùs in aliis fori speciebus, in quibus non adeo urgeat omnimoda resistentia.

Alter est effectus electionis Judicis, inter plures ejusdem
12 fori æquè competens, ut ea sit Actoris, nisi Rei præventiva diligentia, hujus regulæ suadeat limitationem, quia nempè possessor, in præmisso diffamationum, vel jactationum remedio, formidatum, vel jactatum provocet Actorem.

In Actionum, vel exceptionum cumulo, inter Acto-
13 rem, & Reum, ea dignoscitur differentia, quod actor contrarias non cumulat actiones; Et quamvis diversas cumulandi tribuatur facultas; Reo tamen petente, ad unam se restringere tenetur; E converso autem Reus plures, nedum diversas, sed etiam contrarias deducit exceptiones.

Super impedimentis, quæ ex censuris aliisque similibus
14 criminibus, vel objectis eadem viget differentia; Excommunicatus etenim tanquam actor in judicio, non admittitur, neque alium provocare valet, sive jam cœptum judicium prosequi, quod facit reus, censurarum impedimento non obstante. Idemque in aliis impedimentis.

Pro locorum item diversis moribus, vel stylis, eadem
15 dignosci solet differentia, super juramento calumniæ præstando, vel expensarum cautionis obligatione, aliisque similibus, quæ Actori non autem Reo incumbant.

Aliave super litis introductione vel pendentia dignosci-
16 tur differentia, ut quoad actorem, sola libelli oblatio vel monitorii seù commissionis, aut alterius consimilis provocationis impetratio, litis inducat pendentiam; Quoad Reum verò, citatio legitimè exequuta, necessaria sit, ut ejus scientia, vel illegitima exequutio non sufficiat.

Omnium verò major, atque in foro frequentior, ille
17 dicitur effectus, qui probationis onus percutit; Actori etenim probandi onus incumbit, id quod pro suæ actionis, vel intentionis fundamento, in judicio deducat, istaque probatio perfecta, & concludens esse debet; Aliàs etenim reus, absque aliqua sui juris, vel exceptionis justificatione per non jus actoris, sive ex concludentis probationis defectu, (ut dicitur) fugiendo vincit.

Paribus item hinc inde colluctantibus probationibus, potior est causa rei, pro quo in dubio est judicandum; Qui-
18 nimò neque probationum paritas in reo desideranda est, eas etenim ita facere, vel habere sufficit, per quas Actoris probatio, turbida, seù imperfecta efficiatur, ita impediendo actorem, ne suas probationes ad perfectionis gradum seù metam reducat.

Quandoque tamen, in hoc probationum onere, vel ef-
fectu, reus Actoris, & è converso, Actor rei personam 19
gerere dicitur; Ubi nempè Actor jam perfectas, & concludentes suas fecerit probationes, fuamque bene fundaverit actionem, illam in juris regula, vel assistentia fundatum jam habeat, Reus verò cum exceptione illam elidere assumet, cum tunc in exceptione Actor dicatur, ideòque concludentis probationis onere gravetur ut pariformiter in ipso eadem procedant, quæ in actore dicta sunt; Idemque in ipso Actore, qui replicando concludenter à reo probatam exceptionem elidere velit; Cum aliis minus in praxi frequentibus effectibus in sua sede deductis. *d*

d disc. 2. hoc tit.

III.

De Judice competente vel incompetente: Ac de Assessore, & Notario aliisque exequutoribus, & ministris Judicis.

JUdex est ille, qui recti, & æqui amator, bonus vir à lege appellatus, omni postposita affectione, tanquam 20
justitiæ minister, quod suum est cuique tribuere, atque litium est decisor.

Duplicitèr autem iste Judex constitui solet; Primò nempè Principis, vel Reipublicæ auctoritate, qui propterea 21
necessarius, etiam nolentium sit Judex, ac superior; Et secundò ex ipsarum contendentium partium electione, quia nempe concorditer aliquem privatæ conditionis virum sibi ipsis ex mutuo consensu, vel ex parte legis præcepto, judicem statuerint; istaque posterior species sub Arbitri potius, vel Arbitratoris vocabulo ex communi usu explicatur, Judicis nomine, seù vocabulo propriè illi congruente qui publica sit auctoritate deputatus.

Isteque duplicem pariter habet speciem, ordinarii nem- 22
pè, & delegati; Pluribus vigentibus differentiis inter unam, & alteram speciem, de quibus in progressu; Præsertim verò in recusatione ex causa suspicionis, ut in Ordinario legitimæ causæ allegatio, ac probatio desiderentur, non autem in delegato, nisi etiam in ordinario, aliter suadeat consuetudo, ut præsertim in Romana Curia viget quod etiam sine causæ allegatione, ac probatione re integra, consensu in jurisdictionem non accedente, recusandi aliquos Judices etiam ordinarios, magis verò delegatos re integra sine causa concedatur facultas; Quando autem res integra non fit in utroque pariformiter justa causa, quæ de novo supervenerit, sivè quæ de novo innotuerit, desideratur ex regula ut semel approbatus Judex non recusetur; Nimium tamen in Curia hujusmodi quæstiones raræ sunt; Vel quia Judices de facili abstinent ad omnem Partium suspicionem removendam, vel quia in quadam extrajudiciali potius forma summariè decidantur, adeòut nulla, vel multum rara desuper audiatur formalis quæstio judicialis; Ideòque parum de recusationis causis agitur certam, ac genericam non habentibus regulam, utpotè ab individuorum casuum circumstantiis normam recipientibus, ac propterea in sua sede videndum est. *e*

Competentiæ verò, vel incompetentiæ quæstiones, fre- 23
quentiùs habentur, præsertim pro causarum cognitione prima instantia in partibus coram locorum Ordinariis habenda, sive ratione majoris competentiæ, quæ inter plures æquè competentes ex aliqua circumstantia detur, ratione scilicet connexionis, vel præjudicialitatis, vel continentiæ causæ; De his autem, ac similibus, in sua peculiari jurisdictionis, ac fori competentis actum est sede, in qua videndum est. *f*

Juris imperitus Judex esse non prohibetur; sub ea tamen lege, ut jurisperitum in consiliarium assumat, vel asses- 24
sorem, Isteque pariter, duplicem habet speciem, publicam scilicet, ac generalem, quia nempè, Judicis, vel magistratus adinstar, à Republica, vel à Principe, aliovè superiore Magistratu, ad quem pertineat, ad causarum universitatem Ordinarius Assessor deputatus fuerit, Et privatam, quia

quia in singulis causis per Judicem, vel magistratum assumatur; Eadem proinde cadente differentia, quæ inter ordinarium, ac particularem delegatum insinuata est, ut posterior, etiam sine causæ allegatione, ac probatione, reintegra recusetur, prior verò non, consuetudine aliter non suadente, ut in Curia suadet.

25 Illa item qualitas clericalis, vel ecclesiastica, quæ in Ecclesiastici, vel spiritualis fori causis in Iudice desideratur, in Assessore necessaria non est; Atque locorum, vel Tribunalium styli quæstiones decidunt super forma præstationis voti, per Assessorem faciendæ, sive an idem votum ante sententiæ prolationem à Judice faciendam appellationem admittat; Ideòque in præmissis, ac similibus certa, ac generalis non habetur statuta regula, cum à locorum, vel Tribunalium stylis, quibus deferendum est, totum pendeat. *g*

26 Notarium, qui judicii acta conscribat, sub diversis, Actuarii, Cancellarii, Secretarii, actorum Magistri, ac scribæ, similibusq; vocabulis pro diversis regionum moribus appellari solitum, lex præcisè necessarium non statuit, cum ipse Judex per se ipsum conscribere, atque judicii acta gerere valeat, ipsasque sententias proferre, & publicare, ideòque præmissæ tres personæ tantum Actoris scilicet, Rei, & Judicis, pro judicij substantia necessariæ reputantur; Communis tamen usus, quandam induxit necessitatem, ut propterea ista quarta persona, tribus adaucta videatur, dum nulla penè dari videtur causa, quæ judicialem habeat cognitionem, absque Notario, qui pro eodem communi usu eamdem, quam Judex duplicem habet speciem, publici scilicet, ac generalis, ad universitatem causarum, publica auctoritate deputati; Et privati, seu particularis; pro certis causis assumpti; Idque pariter certam, ac genericam non recipit regulam, cum à locorum, ac Tribunalium stylis totum pendeat.

Juris autem communis attentis generalibus regulis eadem in Notario, quæ in Assessore procedit recusandi facultas absque causa, re tamen integra ubi loci consuetudo aliter non suadeat. *h*

27 In aliis verò Judicis inferioribus ministris, qui de ipsius familia dicuntur raræ sunt in civilibus quæstiones in criminalibus frequentius cadere solitæ, super fide eis præstanda; illæ siquidem, quæ in civilibus cadunt quæstiones super fide inferioribus præstanda citationis exequutionem percutiunt in ejusdem citationis particulari rubrica inferiùs insinuatæ.

28 Pro Curiæ item stylo super Notarii substitutorum, vel Juvenum fide quæstiones quandoque forus audit certam, ac genericam non de facili recipientes regulam, vel decisionem à facti circumstantiis pendentem, ideòque pro casuum oportunitate in sua sede videndum est, tam circa fidem eis præstandam, quàm circa Notarii præponentis obligationem pro eorum culpis, ac defectibus qui in omittendo, vel committendo consistant. *i*

e disc. 3. ex num. 63. f tit. de Jurisd. disc. 64. & seqq. & d. disc. 3. hoc tit. g disc. 4. hoc tit.
h disc. 5. hoc eod. tit. i d. disc. 5.

IV.

De litis, vel causæ introductione, & contestatione, ac duratione, vel respectivè extinctione, vel cessatione; Et de exceptionibus dilatoris, vel peremptoris judicii ingressum, vel progressum impedientibus.

29 QUamvis civili Romanorum jure attento, litibus, vel judiciis initium, vel introductionem præbeat libellus, sub certis solemnitatibus concipiendus, ac exhibendus; Penè tamen universalis usus, hujusmodi abolevit solemnitates, ac antiquas superstitiones, ut qualis petitio sit per Actorem facta, ità explicata, ut Reus conventus quid petatur intelligat, ideòque an cedendum, vel contendendum sit, deliberare valeat, libelli vicem habeat, eumdemque operetur effectum, ubi de ordinariis agatur judiciis, sive de illis summariis, in quibus pro Tribunalium stylo, eadem quoque, vel æquipollens adhibeatur petitionis forma, cum in verè summariis, & exequutivis simplex citatio coram Judice facta, libello, vel petitioni æquipolleat. *k*

30 Diversas autem formas, vel species pro Tribunalium diversis stylis hujusmodi petitiones habent, de Romanæ autem curiæ praxi agendo in aliquibus Tribunalibus, in illo præsertim capitolini fori, quod antiquarum juris civilis Romanorum superstitionum, aliquas retinendo reliquias, antiqui solemnis libelli adhibetur forma, vel imago; In aliis autem, Auditoris Cameræ, Vicarii, Camerarii, Thesaurarii, & Gubernatoris, aliisque, illo præsertim Ædilium, adhibetur monitorium, quod libelli vicem habet, ejusque loco cedit; In Tribunali autem Rotæ, vel in Cardinalibus, & Prælatis ex Apostolica delegatione, particularium aliquarum causarum cognitionem habentibus per commissionem, quæ eamdem libelli obtinet vicem, ac operatur effectum; In Tribunali autem Cameræ Apostolicæ, commissionis vice, alter succedit actus, cui propositionis vocabulum tribuitur; Hujusmodi non cadentibus terminis in illis causis, quæ in Sacris agantur Cardinalitiis Congregationibus, utpotè judicii formam, vel figuram non habentibus, ideoque in extrajudicialis recursus forma supplices adhibentur libelli. *l*

Pro litis autem, vel causæ initio, vel introductione, 31
ea superius insinuata est differentia, quæ inter Actorem, & Reum viget, ut quoad Actorem, sola libelli, vel petitionis oblatio, aut commissionis, vel monitorii obtentio, litem inducat, suosque consuetos, illum præsertim malæ fidei, inducat effectus; Quoad Reum verò, legitima requiratur demandatæ citationis ad commissionis, vel monitorii normam exequutio; Extrajudiciali non refragante scientia.

Quamvis autem, post legitimè exequutam citationem, 32
alterum à practicis reproductionis desideretur requisitum; Illud tamen ad Judicis potius statuendam jurisdictionem requisitum est, juxtà declarationes in sua sede latius habitas, ibique videndas, utpotè non de facili sub compendio explicabiles.

Aliam quoque eadem Romanorum civilis lex solemni- 33
tatem induxit, quæ contestationis litis dicitur, ut tanquam per stipulationis speciem, Actorii interroganti, Reus affirmando, vel negando respondeat, atque super hujusmodi personarum conjunctione, actusque perfectione non modica sequebatur temporis jactura, calumniarumque alimonia; Istam itaque formalitatem, ubique meritò praxis abolevit, præsertim verò in Romana Curia cui magis cordi est calumniantium occurrere subterfugiis, ideoque primus ille actus, fori non declinativus, quem Reus conventus ad judicium evocatus agat, hujus contestationis vim habet. *m*

Litis itaque ità introductæ, ingressum, vel progressum, 34
plures impedire solent exceptiones, quæ ex Rei conventi parte opponantur, quæ dilatoriæ, ac respectivè peremptoriæ, seu præjudiciales, pro diverso locorum, ac Tribunalium stylo appellantur, diversaque, pro eadem styli diversitate species habent, vel formas; Ut sunt præsertim exceptiones incompetentiæ fori, vel judicis, vel connexionis, ac præjudicialitatis, ob diversam litem coram diverso judice pendentem, sive præstationis juramenti calumniæ, vel cautionis expensarum, aut Rei conventi privilegium ratione publici Magistratus, quem exerceat, ut eo durante ad judicium evocari non valeat, vel simile privilegium; Aut illa legitimationis personæ, sive inhabilitatis Actoris, qui in judicio esse non valeat ratione ex communicationis, vel spolii, aut attentatorum, vel recursus ad laicos, aut perjurii, vel contumaciæ cum similibus; Atque pro frequentiori Curiæ praxi, ob impedimentum, quod præjudiciales clausulæ præbent, ut sunt clausula sublata, & decretum irritans, ex quibus Judicis, & partis os clausum, manusque ligatæ dicuntur, ideoque Papam adire oportet, pro aperitione oris, ac habilitatione. *o*

Incidentia quoque resultant quæ litis, seu processus 35
cursum impediunt, puta admissionis tertii ad causam, super qua illo se opponente, cujus non admitti interest disputationes assumi solent dilationem inducentes super interesse existentia. *p*

Petitæ provisiones, disputationes quoque ansam præbent, causæ cursum impedientes, puta sequestri provisionalis, vel alterius quod Clementinæ dicitur; Utrumque etenim regulariter prohibitum est, in plerisque tamen casibus permissum, pro facti qualitate, & circumstantiis, Judicis arbitrio pensandis; Certa proinde desuper non cadente regula; ideoque causæ cursus impeditur donec hæc sequatur, *q* sive ubi alimentorum, ac sumptum litis fiat petitio ratione paupertatis, conjunctæ cum bono jure, quorum utrumque justificandi onus petenti incumbit; Idque pariter facti potius quam juris est, ex facti qualitate, & circumstantiis decidendum, proindeque certam non rec-

pit regulam, ſed pro caſuum contingentiis, & oportunitate in ſua ſede videndum. *r*

36 In iis locis, vel Tribunalibus, in quibus legum civilium ſervetur diſpoſitio, peremptionis inſtantiæ, ob ſilentium triennale in prima, & biennale in ſecunda, objectum ex parte rei conventi, ad litis curſum impediendum deduci ſolet, ideòque ſuper cauſis excuſativis iſtumque peremptionis effectum impedientibus, diſputationes cadunt, eumdem dilatorium operantes effectum; Vel peremptione poſita, ſuper ea reſtitutione, per ſupremum Principem, vel majorem magiſtratum, ad quem pertinet, concedi ſolita, quæ ſpiritus inſufflatio, pro aliquorum locorum, vel Tribunalium moribus dicitur. *f*

37 Iſtas tamen quæſtiones Romana Curia, totuſque Eccleſiaſticus forus non audit, ob juris canonici, cum quo vivitur, diſpoſitionem, quæ ex veriori magiſque recepta ſententia, iſtam impedit peremptionem, atque inſtantiam efficit perpetuam.

38 Adhuc tamen iſto retento præſuppoſito explicitæ ceſſionis, vel renunciationis litis, quæſtiones cadunt, quæ facti potius, quam juris pro facti qualitate pendent; Sive illius implicitæ ceſſionis, vel extinctionis, cui deſertionis vocabulum tribui ſolet, ob litem diù neglectam, ac derelictam; Id autem duo copulativè deſiderat requiſita ad praxim rarò deducibilia, longiſſimum ſcilicet, ad minus triennale ſilentium, & malum jus, aliis non excluſis probationis modis, vel ſpeciebus eumdem deſertionis animum juſtificantibus. *t*

39 Super enunciata litis pendentiæ, vel connexionis, aut præjudicialitatis exceptione, frequentes cadunt quæſtiones, eumdem dilatorium pariter producentes effectum, an ea triplex copulativa verificetur identitas, perſonarum ſcilicet, rei, & actionis, quæ veram inducit continentiam, ſive litis pendentiæ exceptionem; Sive an ea vera connexio, vel præjudicialitas, quæ ſuper eodem individuo puncto, contrarias parere poſſit ſententias, vel quod actionis amiſſionem, aut ſuſpenſionem producat; Aut quod unius cauſæ determinatio, rei judicatæ exceptionem in altera producat, atque ſtatum faciat, de his autem in juriſdictionali materia ſub fori competentiæ inſpectione habetur latius actum. *u*

42 Peræmptoriæ quoque exceptiones facti pariter, potius quàm juris quæſtiones continent, ideoque genericam, ac certam non admittentes regulam, ſed ex facti qualitate, & circumſtantiis expectantes deciſionem, ut præſcriptionis, vel tranſactionis, aut ſolutionis, vel compenſationis, ſive confuſionis actionum exceptiones, aliæve ſimiles eſſe ſolent in ſuis reſpectivè ſedibus peractæ. *x*

k diſc. 8. *l ibidem. m dicto diſc.* 7.
n ibidem. o diſc. 20. *hoc tit. & diſc.* 50. *de Penſ. & diſc.* 50. *in Relat. Curiæ.*
p diſc. 17. *hoc tit. q diſc.* 31. *r diſc.* 14.
ſ dicto diſc. 7. *hoc tit. t ibidem.*
u diſc. 74. *& 76. de Juriſd. x diſc.* 20. *hoc tit.*

V.

De Judicio contumaciali, ſeù per contradictas, iſtaque occaſione de legitima Partis citatione.

41 CUm præſuppoſito, quod collitigans, ad judicium evocatus, compareat, præmiſſaſque dilatorias, vel peremptorias exceptiones opponat, quæſtiones cadunt, præcedenti rubrica inſinuatæ; Iſtoque caſu, nulla citationis legitimè decretæ, vel exequutæ cadit inſpectio; Cum etenim citationis finis, vel effectus partis comparitio ſit, iſto proindè accedente effectu, non curatur modus.

42 Quia verò ad judicium evocatus, qui parare, vel comparere, præfinito tempore negligat, contumax reputatur, illeque eſt contumaciæ effectus, ut fictam inducat preſentiam, ideoque in aliis actibus, totiuſque proceſſus progreſſu, amplius eum citare non oporteat, ex Urbano ſtylo Romanæ Curiæ quibuſdam in ipſamet fieri ſolitis citationibus, vel formalitates adhiberi, quæ per contradictas dicuntur, ut propterèà ſemel citatus, atque ob non comparitionem contumax effectus, rei judicatæ, ejuſque exequutionis patiatur effectum, niſi re integra, ante ſcilicet ſententiæ prolationem, comparendo contumaciam cum expenſarum refectione purget, juxtà varios locorum, vel Tribunalium ſtylos. *y*

43 Hinc legitimè exequutæ citationis quæſtiones cadunt, cum ad hujuſmodi veram contrahendam contumaciam omninò vera, ac certa deſideretur ſcientia, ad cujus effectum perſonalis requiſita eſt citatio, ità benè concepta, ac legitimè exequuta, ut citatus agnoſcat, ſe non comparentem, in contumaciam, ad ea quæ in citatione continentur, non tamen ultra, licitè condemnandum fore.

Duplicem verò ſpeciem illegitimæ citationis, vel exequutionis quæſtiones habent; Unam nempè puri facti, ſuper illius jam exequutæ probatione, & an exequutoris, vel notarii credendum ſit relationi; Alteram verò, quæ aliquam juris admixtam habeat inſpectionem, an ſcilicet exequutionis de facto, de qua non dubitetur juſtificatione poſita, valida tamen, ac legitima cenſenda ſit ut præmiſſum contumaciæ producat effectum.

Prior nudi facti, vel probationis inſpectio, certam non 44
recipit regulam, cum juxtà genericam facti quæſtionum naturam, & ab ejus circumſtantiis deciſionem recipiat, ac etiam à locorum, & Tribunalium legibus, vel ſtylis, cum quibus procedendum eſt; Aliquibus in ſua ſede inſinuatis propoſitionibus compendio non de facili congruis, cum quibus, particulari ſtylo ceſſante, ſive eo dubio exiſtente procedendum ſit. *z*

Probationum etenim materiam generalem non habet regulam; ſed Judicis prudenti commiſſa eſt arbitrio in ſingulis quibuſque caſibus pro facti qualitate regulando, an ſcilicet ſoli Curſori, vel Nuncio ſine teſtibus, vel Notario de exequutoris facto atteſtanti deferendum veniat.

In altera verò inſpectione, quæ tam facti, quàm juris 45
habet mixturam, quàm plures cadere ſolent quæſtiones, ſuper Judicis citantis potiſſimum juriſdictione, vel competentia, adeòut citatus illum impunè ſpernere valeat; Vel quia licèt Ordinarii Judicis certa, ac notoria incompetentia ſit, ut illa laici cum clerico eſſe ſolet; Vel quia de delegato Judice agatur, aliam cum citato juriſdictionem, vel competentiam non habente niſi eam, quam ſpecialis tribuat delegatio; Ut ſcilicet citatio non afficiat, niſi citato id innoteſcat ipſius delegationis in citatione inſerto tenore, cum alias illum tanquam privatum contemnere liceat; Aliquas tamen hujuſmodi propoſitiones pro diverſis locorum moribus, vel ſtylis patiente limitationes, certam proindè normam non habentes; Ubi nempè delegante præſente in loco, delegatus talem ſe aſſeraț; Sivè ubi ejus dignitas, vel eximia qualitas, fidem exigat; Aut ubi ad cauſarum univerſitatem delegatio ſit; Vel alia occaſione citatio jam cognita, cum ſimilibus limitationibus, quæ ex facti qualitate, vel ſtylis reſultent. *a*

Competentis item Judicis citatio illegitima, ſeù ineffi- 46
cax, ratione loci eſſe ſolet, quia nempè extrà proprium territorium, ſuamque juriſdictionem ſine illius territorii domini, vel Magiſtratus licentia, decreta ſit; Ubi verò in proprio decreta territorio ſit, in alieno autem, ſive in exempto loco ſit exequuta, ex veriori, magiſque recepta ſententia afficit, ſuoſque operatur effectus. *b*

Termini etiam incongruentia, citationem inefficacem reddere ſolet, quia nempè nimium brevem contineat terminum, intra quem citato comparere volenti impoſſibilis 47
reddatur acceſſus; Iſta etenim incompetentis termini præfinitio, citatum omninò excuſabilem reddit, ut neque poſt illum decurſum terminum, qui competens eſſet, contumax valeat reputari.

Temporis item incongruitas, eumdem, pro locorum legibus, vel minoribus, parere ſolet effectum, quia nempè, aeris inſalubritas, ſive divini, vel humani belli caſus, juſtum præbet impedimentum; Raram tamen in ci- 48
vilibus, iſta excuſationis ſpecies praxim habet, in criminalibus potiùs, in quibus perſonalis demandetur comparitio, ſub quæſtione cadere ſolita, cum in civilibus, abſque perſonali acceſſu, per literas procurator conſtitui valeat; Idemque ſi illud vigeat impedimentum, quod ſub genere non tuti acceſſus cadat, ſivè carcerationis, vel infirmæ valetudinis.

Modus quoque citationem reddit inefficacem, quia nempè perſonaliter facta non ſit, ut ex jam inſinuatis pro juris regula requiritur, ad veram contrahendam contumaciam, quę omninò veram, ac certam exigit ſcientiam; Ideòque illa citatio, quę domi habitationis, vel in manibus domeſticorum, aut in loco feudi, vel beneficii, ſivè per edicta exequuta, quandoque ex juris diſpoſitione; vel ex Tribunalis ſtylo efficax reputari ſolet, ut preſertim in Curia Auditoris Cameræ, aliorumque Magiſtratuum Tribunalia, ad iſtum contumacialis, vel contradictarum judicii effectum non ſufficit, tunc etenim ſuam facient operationem,

nem, ubi in ſingulis repetitæ ſint actibus, quorum replicatio, ac frequentia, in toto judicii progreſſu, vel curſu, ſcientiæ probabilem inducit præſumptionem.

Adhùc tamen, ad eumdem contumacialis judicis effectum, ficta, ſeù non perſonalis citatio, quandoque ſufficiens reputari ſolet, ob legem, quæ ità diſponat, ſivè ob citandi affectatam latitationem, ſivè ob culpoſa, & procurata impedimenta, quæ præſtentur in ſua latius explicata ſede. *c*

50 Cum generali Procuratore, novum judicium inſtitui poſſit, quamvis nulla principalis accedat citatio, Romanæ Curiæ ſtylus concedit, ideoque imprudens reputatur conſilium, hujuſmodi genericas facere procuratoris deputationes.

51 Ubi verò ſpeciali in cauſa procuratoris deputatio facta ſit, iſtius mores, vel abſentia collitiganti non præjudicat, neque neceſſitatem pro Curiæ ſtylo inducit novam principalis repetendi citationem, ſed per diligentias cum præmiſſo contradictarum proceſſu ad ulteriora proceditur.

52 In illis item implementis, quæ in Curia ex conventione præſtanda ſunt, nulla perſonæ abſentis, quæ implere debent, neceſſaria eſt citatio, ſed ea ſufficit, quæ per diligentias in eadem Curia ſequatur, juxtà conſuetum ſtylum.

53 Atque ubi ad locum, in quo citandus exiſtat tutus non pateat acceſſus, illum idem Curiæ ſtylus induxit ſufficientem modum, ut prævia non tuti acceſſus juſtificatione, quæ aliquando notorietatem habet, ea ſufficiat citatio, quæ per ædicta, in locis confinantibus ſequatur.

54 Univerſalium, vel communitativorum corporum citatio, ut Capitula ſunt, vel Collegia, ſeù Monaſteria, aut Communitates, & populi, & ſimilia, certam habet formam, à privatorum citatione diverſam, ut ſcilicèt capitulariter, ſeù collegiativè facienda ſit, illa vero ſingulorum Collegialium, vel Capitularium, aut civium, vel officialium non ſufficiat; Idemque de populo, aliove corpore univerſali; Ubi verò corpus univerſale, ità congregatum non de facili haberi valeat, illi monendi ſunt, ad quos convocare pertinet, ut convocent, ſin minus iſtæ, aliæque diligentiæ per edita, vel reſpectivè bannimenta pro ſtylo, aliave facti qualitate ſufficiunt.

Pluribus item intereſſe in cauſa habentibus an omnium citatio requiratur, qualemve aliquorum reſpectu ejus omiſſio operetur effectum frequenter forus diſputat; Ea ve- 55
rò, ex probabiliori ſenſu diſtinctio eſt, ut ubi ſeparatum, ac independens jus, vel intereſſe ſit, tunc citationis defectus, non citati præjudicium præſervet, nulla exindè judicii nullitate, quoad citatos reſultante; Ubi verò connexum ſit, ac inſeparabile, ut tunc altera cadat diſtinctio, an utrumque, citati, & non citati intereſſe, præſentaneum, vel ſimultaneum ſit, vel potiùs ſucceſſivum, unius nempè de præſenti, alterius verò de futuro in ſpe potiùs, quàm in re, ut in fideicommiſſi, vel feudi, aut beneficii, ſivè officii, ſimiliſque juris ab altero poſſeſſi, futuram neceſſariam ſperante ſucceſſionem verificari dicitur.

Iſto namque poſteriori caſu, poſſeſſorem, ſivè habentem jus de præſenti tanquam legitimum defenſorem citare ſufficit, atque cum ob judicium peragere, ut ſucceſſori quoque præjudicetur, ubi colluſionis, vel malæ fidei infectio non accedat; Niſi aliter loci ſtylus ſuadeat; Sivè niſi ille, qui ſucceſſivum in ſpe intereſſe habeat, ad cauſam, vel ad judicium admitti curaverit, atque audiri debere, Judice admittente, petierit; Sperato etiam, ſeù mediato intereſſe pro hujuſmodi admiſſione ſufficiente.

In priori verò præſentanei intereſſe caſu, altera diſtinctio eſt, an coæquale ſit, ac immediatum, vel mediatum, ſivè acceſſorium, & conſequutivum, ut hoc ſecundum intereſſe citationis neceſſitatem non inducat, niſi eadem admiſſionis ad cauſam ſollicitudo accedat; In altero autem, à judicii, vel cauſæ, ſivè res, aut juris in litem deducti, dividua, vel individua natura, deciſio pendeat; Ubi etenim individuitas accedat, omnium citatio neceſſaria eſt, adeòut unius, vel aliquorum omiſſio quoad citatos etiam judicium inficiat. Dividuo autem exiſtente intereſſe, ſola non citatorum præjudicii præſervativa ſequatur.

Supremo Principi, vel ejus Vicario, qui poſitivæ legis condendæ, vel derogandæ poteſtatem habeat, an citationis Partis neceſſitati derogare, vel diſpenſare, ſivè ejuſ- 56
dem citationis defectum ſanare liceat, quæſtio eſt, conſuetam habens opinionum ſciſſuram; Ea verò probabilior diſtinctio eſt, ut in iis, quæ, ex ejuſdem Principis, vel poſitivæ legis benignitate, vel privilegio manant, deroget, eo modo quo ſub regalium ſede, in altera poteſtate tollendi jus tertii habetur; Ubi verò commutativam juſtitiam, ad illius naturalis, vel gentium juris limites, cui animata, vel inanimata poſitiva lex non derogat, intereſſe cauſa percutiat, & hanc citationis ſubſtantiam non tollat, benè tamen formam, vel ſolemnitatem, ab ipſo jure poſitivo inductam, cum ipſa ſubſtantia, divini, ſeù naturalis juris fomentum habeat; Ejus tamen probationis faciliorem, ſeù præſumptivum præſcribet modum.

Plures item Practici obſervant caſus, non de facili ſub 57
compendio explicabiles, ideoque in ſua ſede, atque apud eoſdem Practicos videndos, in quibus citationis neceſſitas deſideranda non ſit; Ubi nempè cum confeſſo coram ipſo Judice, in judicii tamen calore agatur; Sivè ubi notorietas, vel certa evidentia id exigat; Vel ipſius citandi accedat conſenſus; Aut certitudo incompetentiæ defenſionis; Vel ubi in extrajudiciali potiùs forma, per quandam defenſionis ſpeciem, ità vim vi repellendo, ad cenſuras, aliaque juriſdictionis, vel poteſtatis remedia, ſeù præſidia confugere oporteat; Aut ubi fugæ ſuſpicio, aliavè imminentia, ità exigat cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio.

Feriatum tempus, an decretam, vel reſpectivè exequutam citationem inficiat, quæſtionem quoque habet, cum conſueta opinionum ſciſſura; Quamvis autem infectioni 58
juris regulæ aſſiſtant; Locorum tamen, vel Tribunalium ſtylus verior eſt quæſtionis Judex, ac deciſor.

Circumductæ, ideoque inefficacis effectæ citationis, ob 59
Judicis diverſum decretum, ſivè ob jurium admiſſam productionem, aut ob neglectam ejuſdem exequutæ citationis reproductionem, quæſtiones pariter agunt practici frequenter; Id autem, certam, ac genericam regulam ſub compendio explicabilem non de facili recipit; cum à ſingulorum caſuum circumſtantiis, potiſſimè verò à Tribunalium ſtylis, frequenter variis, deciſionem recipit, ideoque pro caſuum oportunitate, in ſua ſede videndum. *d*

y dicitur 10. *hoc tit. z diſc.* 9. *a dicto diſc* 9. *hoc tit.*
b ibidem. c dicto diſc. 9. *&* 10. *d dicto diſc.* 9. *&* 10.

V I.

De aliis perſonis Actori, & Reo in judicio aſſiſtentibus, Procuratoribus nempè, ac litium Actoribus, & Curatoribus.

JUdicis ad inſtar, cui aliæ, in hac judicii ſequuta, pro 60
meliori, magiſque decora ſui officii expricatione, opem, vel aſſiſtentiam præſtant; In aliis quoque duabus, Actoris, & Rei, neceſſariis, ac ſubſtantialibus perſonis, eadem aliarum perſonarum aſſiſtentia dignoſcitur, pro meliori ſcilicèt defenſione, vel directione; Iſtæ autem duplicem habent ſpeciem; Unam ſcilicèt illius aſſiſtentiæ, vel defenſionis, quæ neceſſaria ſit pro validitate judicii, quod aliàs ſine hujuſmodi defenſore corruat; Et altera voluntariæ, & commodioris, vel melioris aſſiſtentiæ, ac defenſionis.

De prima ſpecie, illi ſunt defenſores, animatorum, vel inanimatorum litigantium, qui per ſe ipſos litem agere, propriaque tueri jura inhabiles, ſub aliena neceſſaria vivunt adminiſtratione, vel defenſione; Iſtipue animati ſunt; pupilli, minores, & amentes, ac ſimiles; qui ob judicii imbecillitatem, vel imperfectionem ſub legis præſidio, ac aliena vivant adminiſtratione; Hujuſmodi verò defenſores, curatorum, vel reſpectivè Actorum ad lites habent vocabula, ideòque eorum deficiens legitimus interventus, vel etiam ille ſolus materialis interventus, per quem legitimæ defenſionis non impleatur finis, neque munus impleatur, ſuumque officium non peragatur judicii producit infectionem, locorum, vel Tribunalium ſtylis veriùs decidentibus diſputari ſolitas quæſtiones ſuper eorum deputationis forma, vel cautionis præſtatione, aliarumque ſolemnitatum implemento, ideòque certam id non recipit regulam.

Ejuſdemque juris cenſentur ea ficta, & inanimata corpora, quæ ſub aliena pariter legali, ſeù neceſſaria vivunt adminiſtratione, ut Civitates, Eccleſiæ, Pia loca, & Collegia, ſivè jacentes hæreditates, aut Caſtrorum patrimonia, aliavè ſimilia ſunt corpora, quibus legitimi aſſiſtere debent adminiſtratores, quorum materialis, ac formalis defectus eamdem inducit judicii infectionem. *e*

Vo-

62 Voluntarii verò adjutores, ac assistentes, eorum qui per ipsos, ubi velint propria negotia administrare, atque in judicio esse, suaque jura tueri valentes, pro meliori tamen, vel commodiori defensione alienam adhibeat opem, ac assistentiam, Procuratorum, & Advocatorum vocabula sortiuntur, illique præsertim, qui Procuratores, vel causarum Patroni dicuntur (quibus magis quàm Advocatus judicialem gerere personarum congruit) duplicem pariter habent speciem; Judicialium scilicèt, qui collitigantium nomine, ac vice, acta judicii peragunt; Et extrajudicialium, qui tanquam periti jura clientis promovent, ac tuentur; De ista verò posteriori specie in judicio, seu processu pro ejus validitate nulla habetur ratio, sed de judiciali tantum Procuratore, vel patrono, 63 quamvis Juris professor non sit, habenda ratio venit; Ità lege duplicem mandati, vel mandatarii distinguente speciem, ut unus ad negotia, alter verò ad lites, vel judicia sit.

64 Illius autem judicii, quod cum Procuratore gestum sit, validitas, quæstiones frequenter habet, ex sufficientis mandati defectu, qui unam ex magis substantialibus producit nullitatem; Vel quia mandatum, de quo constet, illegitimum sit, ex defectu formæ, vel potestatis mandantis, Vel quia non ampliùs vigeat utpotè revocatum; Sivè quod de expresso in actis non constet, sed tacitum, vel præsumptum adesse prætendatur; Ifteque posterior casus frequentiores producit quæstiones, quando scilicèt mandatum præsumptum, quod sufficiat, adesse dicatur; 65 Quamvis etenim ex ea notabili impensa, illud practici deducant, quæ unum monetæ scutum excedat, sivè ab exhibitione illorum jurium, quæ verisimiliter, non nisi penes mandantem essent, cum similibus argumentis; Veriùs tamen est, ut certa desuper non cadat regula, utpotè in quæstione puri facti, quodque præmissa, ac similes præsumptiones; quandoque æquivocæ, & fallaces esse praxis docet, ideoque decisio à singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendet prudenti arbitrio pensandis.

66 Idemque super puncto revocationis, ubi pariter eadem sit voluntatis quæstio, an scilicèt per mandantis comparitionem in judicio, vel per alterius procuratoris deputationem facta censeatur, cum similibus.

Potestatis tamen revocandi quæstio, expressa etiam accedente voluntate, cadere solet; Eaque duplicem habet speciem; Unam nempè cum ipso mandatario irrevocabilitate mandati prætendente; Et alteram cum collitigante.

67 In prima verò, in hoc judiciali maadato, verius est irrevocabilitatem quantumvis amplè concessam non subsistere quamvis juris jurandi religio accedat, cum in summæ fiduciæ officio, iniquitatem redoleat litigantem cogere, ut invitus diffidentem habeat defensorem, ideòque bonis adversum est moribus in altera mandati ad negotia specie aliqua cadente dubitandi ratione.

68 Collitigantis autem respectu, ubi aliqua Procurator fecerit acta, ex quibus practici eum causæ dominum effectum dicunt, neque explicita datur revocatio, minusque illa implicita, quam lex, ex mandantis more inducit, ea etenim neglecta, contra defunctum quoque, sententiam proferri, aliaque præjudicialia acta fieri posse, cum Procuratore litis domino effecta receptum est. Eam tamen declarationem ista recipiente propositione, ubi collitigans, vel ejusdem defuncti hæres, alterum non subrogeat, vel se ipsum in loco judicii existentem, atque æquè commodè in singulis actis citandum, non indicet; Isto potestatis defectu in eo consistente, ne collitigans, æmulum in partibus absentem, denuò perquirere, atque citare cogatur; Ideoque ut præmissum est Romanæ Curiæ praxis mortuo, vel absente Procuratore coniumacialis, vel contradictarum judicii prosequutionem admittit, cum aliis in propria sede videndis, cum à particulare casus 69 qualitate, ac circumstantiis, potissimè verò ex locorum, ac Tribunalium legibus, vel stylis decisio regulanda sit, ideoque certa, ac generica desuper non cadit regula sub compendio explicabilis *f*

e *disc. 6. hoc tit.* f *dicto disc. 6. hoc tit.*
g *de his omnibus disc. 22. cum seqq. hoc tit.*

VII.

De probationibus, earumque variis speciebus, præsertim verò de illa per testes, & per scripturas, quæ remissoriæ, & compulsoriæ quæstiones producit.

PRobationis onere, Actori, ac respectivè Reo ex præ- 70
missis incumbente, illarum plures lex statuit species; Unam nempè per Partis confessionem; Alteram per rei evidentiam, Tertiam per judicium petitorium; Quartam per juramentum; Quintam per scripturas; Sextam per testes. Et septimam per præsumptiones, & argumenta. *g*

Quamvis autem prima species, eam habeat regulam, ut 71
omnium probationum, major, ac mater, Patris confessio sit, omnemque aliam superet speciem, infinitum tamen penè limitationum, ac declarationum numerum ea recipit, cum plurium specierum distinctionibus; In primis etenim, qualis ea sit, atque, sivè unam, sivè alteram contineat speciem, clara, dilucida, & univoca desideratur, ut istum con- 72
fitenti præjudicialem producat effectum; Secus verò ubi ambigua, vel æquivoca, confitentis favore in dubio interpretanda, ut quominus fieri potest præjudicet, nisi aliæ adjunctæ species probationis, etiam ubi adminicula diversam suadeant interpretationem.

Potestatis item, in confitentem requisitum desideratur; 73
Vel quia legalis, aut voluntarius administrator alienum gerat negotium, ideoque non confitentis, sed tertii præjudicium confessio importet. Vel quia ob judicii imperfectionem, vel imbecillitatem, absque certa solemnitate alienationes, aliosque præjudiciales actus facere, communis, vel particularis lex prohibeat, ut propterea neque confiteri valeat, ne quod est directè prohibitum, indirectè sequatur. Aut quia Tertij, vel prohibitionis legis fraudem actus occultare valeat; Nisi pariter adminicula, vel argumenta, aliæque probationis species, quamvis imperfectæ pro facti, vel præjudicii qualitate hunc suppleant defectum.

Utroque autem potestatis, atque univocæ qualitatis ac- 74
cedente requisito, distinctio cadit, inter judicialem confessionem, quia in judicii calore emissa sit, & extrajudicialem. Ut in prima planum habeat locum præmissa regula, nisi concludens detur probatio erroris, vel seductionis, ac doli, in quibus tamen præsumptio non cadit.

Extrajudicialis autem, aliam recipit distinctionem inter 75
illam, quæ parte præsente sequatur; Et alteram quæ absente; Ut prima species ex utriusque juris præscripto sub eadem cadat regula; Altera verò ex canonica æquitate, ubi cum ea procedatur, ut in Curia, totoque Ecclesiastico foro contingit, eamdem habeat operationem; Secus verò civili jure attento, quod imperfectam, vel semiplenam tantum ei tribuit operationem.

Facti verò potiùs, quàm juris desuper quæstiones cadunt super illa extrajudicialis confessionis probatione, qua per testes fiat, qualem nempè testium idoneitatem, & contextualitatem exigat, & an illam admittat singularitatem, quæ adminiculativa dicitur, eam non habens legis prohibitionem, quam habet obstativa; Idque certam, ac genericam non recipit regulam cum à facti qualitate, & circumstantiis prudenti pensandis Judicis arbitrio decisionem revera expectet, locorum, vel Tribunalium receptis stylis, magnam desuper inducentibus operationem.

Ad hanc autem judicialis confessionis speciem obtinen- 76
dam, Romanorum civiles leges interrogatorias introduxerunt actiones, vel formulas, ut unus alterum collitigantem, super iis, quæ agendo, vel excipiendo deducat, coram Judice interrogaret, ut ita interrogati confessione sequente, ab ulterioris probationis onere obtineat relevationem; Id autem pariter certam, ac genericam in praxi non recepit regulam, sed à locorum, vel Tribunalium pendet stylo; Iste autem in Romana Curia, hanc abolevit speciem, nisi ubi aliquæ circumstantiæ Judicis officio locum aperiant; Hujusmodi verò interrogationum loco illud subrogatum est æquipollens, quod positionum dicitur, quas unus cum juramento in judicio præbeat, ità quidquid in eis continetur, fatendo, atque ad eis respondendum cum juramento collitigantem cogendo, istarumque positionum impertinentia, vel prolixitas, aut ambiguitas, quæ reformatione digna sit atque responsionum qualitas, & an præcisa, vel magis præcisa sit, sivè qualem admittat conditionem, frequentiùs inutiles, parumque operativas producit quæstiones, certam pariter, ac genericam non admittentes regulam, sed ex facti qualitate, & circumstantiis

stantiis potissimè verò ex locorum, ac Tribunalium stylis decisionem expectant. *h*

77 Magna quoque, aliarumque major, illa censetur species probationis, quæ per rei evidentiam, vel aspectum fiat, utpotè inalterabilis notorii speciem habens; Magnas verò è converso facti quæstiones, iste probationis modus patitur, ubi præsertim ex geographicis mappis, rei evidentia deducatur, ideòque pariter certam, ac genericam id non recepit regulam; Eandem notabilem operationem inducentibus locorum, vel Tribunalium stylis super ejusdem Judicis accessu; ad loci faciem, atque super testium, vel peritorum examine, ac relatione ibidem habendam. *i*

78 Peritorum judicium, in iis, quæ ab eodem judicio, ipsorumque peritia pendeat, sufficiens, minusque suspecta probatio reputari solet, eaque duplicem habet speciem; Unam nempè ubi periti, arbitrorum, vel assessorum Judicis in ea materia personam agant; Et alteram, ubi testium; In ista etenim posteriori specie, ea, quæ, ut infra, in testibus procedunt, in ipsis quoque recipienda sunt, qualitate peritiæ aliquam majorem tribuente fidem, ideòque frequentes illæ quæstiones, quas peritorum deputationes, vel relationes producunt, alteram percutiunt speciem, atque pariter certa, & generica compendio explicabilis non cadit regula, cum à facti circumstantiis, atque à Tribunalium stylis decisio pendeat, tam super deputationis, quam præstandæ relationis modo, an ea publica, vel occulta esse debeat, sivè an juramentum exigat, vel Partium citationem; Atque ubi duobus hinc inde electis discordantibus peritis, tertius ex officio eligatur, an istius concordantia, eorum uni accedere debeat, ut una credit opinio, vel eidem deferendum sit, quamvis ab utroque discordanti, ut altera tenet opinio, quam Curia sequitur, nisi error, vel ambiguitas aliave justa causa quarti, seu peritioris suadeat deputationem regulariter prohibitam, ne in infinitum detur processus.

In iis item, quæ propriam tantum concernant artem, vel peritiam defertur hujusmodi peritorum judicio, non verò in aliis, quæ in puncto juris consistant, seu extra propriam peritiam ad Judicem pertineant, hujusmodi peritis commune habentibus vitium Judicis partes frequenter assumendi. *k*

79 Juramenti probatio duplicem quoque habet speciem; Unam nempè decisivam, quæ partiri dicitur, quia nempè una Partium alteri super controversare juramentum deferat, eique defetre offerat, atque renuentes ipsius juramento deferendum sit; Certam tamen, ac genericam, neque id recipit regulam, sed prudenti Judicis arbitrio ex facti qualitate, & circumstantiis remissum est, cum captionem, vel calumniam, id quandoque redoleat, locorum, vel stylis pariter nimium in proposito attendendis.

Altera juramenti species ea est, ad quam idem, cui probationis onus incumbat admitti petat; Eaq; in aliam duplicem dividitur speciem subalternam; Unam scilicèt illius, quod suppletivum dicitur, in Supplementum jam factæ probationis, quæ aliquam patiatur imperfectionem præstandum; Et alteram illius, quod in litem dicitur ob difficultatem probationis, ex dolo vel culpa collitigandis inductam ex legis dispositione admittendum; Utrumque autem pariter certam, ac genericam non habet regulam sub compendio de facili explicabilem; cum à facti qualitate, ac Tribunalium stylo totum pendeat, ideòque ad suam recurrendum est sedem.

Altera habetur purgativi juramenti species, pro criminum purgatione, ex canonum præsertim stylo admittendum, quod tamen raram, penèque nullam hodiè praxim habet. *l*

80 Frequentior verò ea est probationis species, quæ per testes fiat; Ubi etenim major hanc solemnitatem testium numerus per legem desideratus non sit, ut in testamentis præsertim, aliisque ultimis voluntatibus statutum esse, quando positivæ legis dispositioni subjaceant, in testamentorum sede advertitur, & declaratur, ad solam non solemnem naturalem probationem, ex divino quoque oraculo, duo vel tres sufficiunt testes; Ita alternatim in bino, vel trino numero eodem oraculo misteriosè loquente, ad id denotandum, ut ista etiam naturalis probatio, pro facti qualitate, subjectaque materia, quandoque majorem, quandoque verò minorem exigat testium numerum, ut propterea illum duorum, non omninò præcisum; ac necessarium esse dignoscatur, ut in eadem testamentorum sede quoque advertitur; Ita ipsa lege positiva divinam potiùs interpretante quam corrigente.

81 Quamvis etenim generalis statuat regula, ut binus contestium sufficiat numerus, nulla adversus eos obstante exceptione; Pluribus tamen ea subjacet limitationibus; Quandoque etenim etiam unicus, probatæ fidei existimationem habens, nullumque proprium habens interesse, atque de proprio deponens facto, cum levium etiam adminiculorum fomento ad concludentem probationem in omnibus sufficiens reputatur; Et è converso quandoque duo non sufficiunt, quia subjecta materia majorem exigat certitudinem; Prout licet contestualitas necessaria sit, singularitas verò testium adimat fidem; In illa tamen id procedit singularitate, quæ obstativa dicitur juxtà sacræ paginæ exemplum, duorum Senum Susannæ accusatorum; Secus autem ubi ea sit quæ adminiculativa dicitur.

Testibus item patientibus aliquas in dicto, vel in perso- 82
na exceptiones, nullam esse præstandam fidem, regula statuit; In dicto nempè quia varii, & contrarii, sive congruam non reddentes scientiæ causam, de qua in iis quæ facti sint, soloque sensu corporeo percipiantur, interrogati fuerint; Et quam non interrogati quoque in iis, quæ juris sint, vel non sensu corporis, sed intellectu percipiantur concludentem, vel congruam assignare debent; Et in
persona, quia nempè conjuncti, vel familiares, & do- 83
mestici, sivè è converso inimici, vel æmuli, aut directum, vel indirectum interesse habentes, vel criminosi, aut infames, & viles, aliumque similem patientes defectum.

Istas autem, vel similes exceptiones, numerum, vel alia 84
argumenta, pro facti qualitate supplent, ideòque certam, an genericam ista probationis species non recipit regulam, sed judicis prudenti commissa est arbitrio, ex facti circumstantiis regulando; Judici namque lex dicit, quod ipse scire potest quanta fides testibus adhibenda sit.

Cum eo tamen hæc procedunt præsupposito, ut in forma 85
judicii testes examinati sint, de Judicis nempè decreto, in termino per eum statuto, cum juramento, in cujus præstatione altera pars citata fuerit, cumque istud posterius citationis requisitum, non pro solemnitate desideretur, sed pro eo fine, ut altera pars juramento interesse, atque interrogatoria exhibere; fuumque pro Curiæ stylo interpretem conducere, qui examini assistat; Hinc, istis accedentibus, ob dictæ citationis impletum finem, ejus defectus non solet scrupulosè attendi; Curiam, vel Tribunalium stylo attendendo super citationis, vel examinis forma.

Duplicem verò istud examen, quod faciendum sit habet speciem; Unam nempè in ipsa Curia, seu coram ipsius causæ judice; Alteram verò extra Curiam coram alio per eumdem Judicem in partibus ubi testes existant delegando, cum illa commissione, cui pro Curiæ stylo remissoriæ congruit vocabulum.

Hoc itaque posteriori casu; Cum remissoriæ concessio 86
moras nectat, dilationemque pariat, ut scilicet ea pendente causæ impediatur cursus, idque ubi præsertim de remotis ultra montes agatur locis, nimium alteri parti soleat afferre præjudicium, atque studiosè pro litis protractione affectari; Hinc in Rotæ potissimum Tribunali nimium frequentes, super hujus remissoriæ concessione, vel denegatione habentur quæstiones, quæ cum dubio particulari ipsarum principalium causarum ad instar cum decisionum æditione disputari solent.

Duas verò diversas habet causarum species nimium di- 87
versas ista remissoriæ materia; Spiritu alium scilicet, & prophanarum; Isto posteriori vocabulo genericè omnibus congruente causis, quæ verè beneficiales non sint quamvis ad alios effectus pro subjectæ materiæ qualitate verè spirituales, vel Ecclesiasticæ esse dignoscantur, matrimoniales puta, vel decimales, sive jurispatronatus, ac similes, beneficialibus exceptis, in quibus de beneficii pertinentia, ac titulo inter provisos principaliter contentio sit ad istum remissoriæ, atque sequentem compulsoriæ effectum, sub spiritualium nomine singulariter cadentibus.

In prophanis itaque certè non cadunt regulæ quibuscum- 88
que congruæ casibus, sed pro singulorum circumstantiis arbitrium diversimodè regulandum est; Aliquibus desuper statutis genericis propositionibus, ad quarum normam, arbitrium, pro diversa tamen applicatione regulandum est, prout diversa exigat facti qualitas.

Ea itaque in primis in jure irrefragabilis est regula, frequentiores haben facti, vel applicationis quæstiones, ut absque articulatæ materiæ relevantia remissoria concedenda non sit; Frustra etenim, cum inutili mora, ea admittenda est probatio, quæ facta non relevet, ideòque remissoriæ hujusmodi incidentis disputationes principalis causæ merita frequenter percutiunt; Istius autem relevantiæ, potentia vel dubietas, ad concessionem sufficit, ne incidenter alias princi-

principalem causam, antequam ejus assumatur disputatio decidi contingat.

Calumniæ quoque vehemens suspicio in prophanis remissoriæ denegationem causat nisi articulatæ materiæ, aliquis accedat sufficiens fumus, suspicione non accedente non necessarius; Istaque suspicio ex diversis desumi solet argumentis, quia nempè diu in partibus causa peracta, ea neglecta sit probatio quam tunc fieri debere eadem suadebat necessitas, vel utilitas, quæ ex novo non emanaverit incidenti, sive quod in eadem Curia diu causa agitata, in expeditionis limine remissoria, petatur; Vel super iis, quæ per scripturas oportunè, ac sufficienter justificari valent, nisi testes ad melius tendant probationis fomentum.

Adversus propriam confessionem quoque, sive aliam probationem, cui de directo adversetur, ut propterea unum, vel alios testes de mendacio notandos esse novæ probationes inducant; Magis verò ubi idem, qui remissoriam petat alios jam vel in partibus, vel alterius remissoriæ vigore induxerit testes, quorum jam publicata, & didicita sint dicta præsumptione urgente, ut eos priùs induxerit testes, qui melius informati essent, ideòque falsos, vel subornatos denuò inducere studeat.

Post rem judicatam, sive in summario, & exequutivo judicio, aut in possessorio illo præsertim quod retinendæ dicitur, ac etiam in altero reintegradæ vitium petenti obstet, sive illo cui censurarum, vel recursuum obstent crimina, regula est remissoriam quoque denegari debere.

Omnes tamen hujusmodi, similesque regulæ, non semper certam, ac uniformem habent praxim, ob eas quas facti circumstantiæ, inducant limitationes; Ideòque totum prudenti Judicis commissum est arbitrio præsertim circa retardationis effectum, ut sine illa concedi aliquando soleat, ut in sua sede latiùs; Ea etenim, quæ facti potiùs, & arbitrii, quam juris sint, ex facti particulari qualitate, & circumstantiis decidenda, de facili certas sub compendio explicabiles non recipiunt regulas.

89 In altero verò spiritualium causarum genere, longè major adhibetur rigor, istum illa congrua exigente ratione, quod cum vitalitium jus hujusmodi causæ percutiant, longè majora istæ dilationes, ac moræ producunt, præjudicia, ideòque fortior urget, calumniæ, ac affectationis suspicio, ut non ad probationem, sed ad dilationem, ac moras, ista fiat petitio.

Omnia itaque ut supra in prophanis obstantia, fortiùs in spiritualibus obstare, non est ambiguendum, Ulteriùs verò, ac additivè alia desideratur; Primò, nempè veritatis articulatæ materiæ competens fumus; Secundò, ut ultima sit instantia, vel eam talem, remissoriæ petitor, in sui præjudicium faciat, unicæ consentiendo sententiæ; Et tertiò, ut beneficii sequestro consensum accomodet, nè interim possessionis potiatur comodo, quod calumniarum, ac dilationum studium causare solet.

90 Utrique verò parti, remissoriæ terminus est communis, eaque uni parti concessa, non est alteri deneganda; Remissorialis verò Judex delegantis potiùs, quam proprium adhibere debet stylum cum aliis in sua sede latiùs videndis, utpotè non de facili sub compendio cadentibus; Præsertim verò circa testium jam inductorum reprobationem, seù repulsam, aliaque, ut præmissum est, certam non recipientia regulam, utpotè in arbitraria materia, ex singulorum casuum circumstantiis, ac Tribunalium stylis regulanda.

91 Ubi autem in ipsa Curia, coram causæ Judice, testes inducantur, atque articuli exhibeantur, non adeò frequenter cadunt quæstiones, cum cessante dilationum ratione in remissoriæ casu dubitandi, vel suspicandi occasionem præbente, pro frequentiori praxi articulorum admissio, ac testium examen denegari non soleant; Judicis tamen non refrenato arbitrio, ex irrelevantiæ, vel suspicatæ falsitatis, & seductionis motivo, sive ex altero irrelevantiæ id quoque denegandi.

92 Quamvis autem illæ testium depositiones, quæ præmissa judicii forma in omnibus non servata fiant, ut præsertim sunt non juratæ, ac extrajudiciales attestationes, quas fides vulgus appellat, nulla fide sint dignæ, nullamque faciant probationem; Adhuc tamen limitationem ista patitur regula ubi attestantis eximia qualitas, vel ejusdem mors quæ juramenti vim habere solet, aut alia veritati accedant adminicula; Idemque pariter certam non recipit regulam, sed ex facti qualitate prudenti judicis arbitrio est remissum. Major verò, vel minor hujusmodi informium attestationem fides, ab eo pendet, an probabilis causa, vel excusatio adsit, ut ea informis adhibita sit species quia nempè attestantis qualitati ita congruat, puta magnatis; Vel quia lite adhuc non introducta Judex non haberetur, coram quo forma servari potuerit; Vel quia de senibus, aut valetudinariis, & absentibus agatur, cum similibus præfato arbitrio pensandis. m

Altera est probationis species quæ per scripturas fiat; Ea verò duplicem habet scripturarum speciem, unam nempè illarum quæ publicæ dicuntur, & alteram earum quæ privatæ.

In hac posteriori specie non extractionis, seu reductionis 93
in authenticam, ac probantem formam ut in priori, sed recognitionis inspectio cadit an scilicet ab eo revera conscripta sit cujus esse præsupponatur.

Hujus autem recognitionis modus certam non habet regulam, sed à locorum, vel Tribunalium stylis normam accipit; Quamvis etenim civilium legum attento rigore, ea recognoscendi forma desideretur, quæ per testes fiat juxtà præmissam formam deponentes scripturæ, vel subscriptioni præsentes fuisse, atque scribere vidisse, illæ verò species, quæ per testes de nota manu deponentes, sivè per aliarum scripturarum comparationem fiant fallaces, & æquivocæ, ideòque inefficaces reputentur, Diversa tamen Romanæ Curiæ est praxis, ut in iis etiam scripturis, in quibus testes adhiberi solent, illa admittatur recognitio quæ fiat per testes notam habentes manum; Ex facti qualitate, & circumstantiis decisione pendente, an plenam, ac sufficientem, vel potiùs semiplenam, & imperfectam probationem, ab aliis perficiendam adminiculis, ista recognitionis species inducat.

Ex eisdem circumstantiis quoque altera pendet decisio super recognitiones per notam manum, modo, vel praxi, an scilicet cum patenti, vel cum occulta scripturæ exhibitione, atque per partes vulgò fenestrellas; Idemque super altera recognitionis specie, quæ per comparationem cum scripturis certis fiat; Ideòque certa sub compendio explicabilis non cadit regula, sed pro Tribunalium stylo, & casuum qualitate, res metienda est, ut in sua sede latius, magisque distinctè, ad quam pro opportunitate recurrendum venit.

Ea verò ex juris etiam communis dispositione, vel intentione magis generica, magisque communiter, penèque generaliter est recepta distinctio, seu limitatio, an de illa agatur scriptura, qua testes adhiberi, vel respectivè non adhiberi soleant, ut in prima specie strictius, ac rigorosius, in altera verò, facilius, magisque benignè procedendum sit.

Ficta quoque, seu contumacialem recognitionis speciem 94
Curiæ praxis habet; In ejusdem tamen curiæ Tribunalibus adhuc diversa, ut eo, qui recognoscere teneatur, monito, ac recusante, vel negligente in contumaciæ odium, pro recognita habeatur; Ideòque forus frequentes audit quæstiones super iis personis, quæ recognoscendi obligationem habeant, ut propterea contumacialis hæc forma, vel recognitio cadat, ut præsertim in hærede, vel successore contingit; In Auditoris Cameræ aliorumque Magistratuum Tribunalibus magis, quam in Rota, quæ istam fictam, & contumacialem regulariter non admittit recognitionis speciem, hujusmodi cadentibus quæstionibus. n

In altera verò publicarum scripturarum specie, potiùs le- 95
gitimæ extractionis, vel reductionis ad probantem formam, inspectio cadit, illis exceptis scripturis, quæ publicarum, & authenticarum faciem habeant, ob publici Notarii, vel alterius ad quam pertineat, officialis fidem, solumque intrat quæstio, super ejusdem Notarii, vel officialis subscriptione, vel signo, ut propterea eadem cadat inspectio recognitionis, per testes de nota manu deponentes, vel per comparationem; Nimium in id suffragante temporis antiquitate, quæ comitem habeat observantiam.

Ubi legitimæ extractionis, vel formæ probantis quæstio sit; Ea cadit distinctio, an ab ipso Notario qui de instrumento sit rogatus ejusdem ex Principis, vel superioris auctoritate legitimo successore, vel à judiciali cancellario, vel Actuario, aut publici Archivii Custode, aliove simili officiali, ad quem ex officio id legitimè pertineat, extractio facta sit; Vel è converso, à diverso Notario qui hujusmodi non habeat facultatem, ut primo casu, legitima dicatur extractio, eaque authenticam, ac probantem habeat formam, ubi pro regionis, vel Tribunalis legibus, vel stylis ea facta sit; In altero verò secus, ut nonnisi prævia causæ delegatione per delegatum Parte interessata audita originalis le- 69
gitima recognitio, & extractio fiat; Ideoque sub compulsationis vocabulo, pro Curiæ explicatur stylo ipsaque delegatio compulsoriæ vocabulum habet.

Super

Super istius autem compulsoriæ concessiones eædem quæstiones cadunt, quæ in remissoria insinuatæ sunt, ubi de illa agatur quæ sit specialis, utpotè eumdem dilationis, & retardationis producens effectum, ideòque eamdem habens calumniæ, vel affectationis suspicionem, ac rationis identitatem, quæ genericam statuit regulam, ut ea omnia quę in remissoria statuta sunt, in speciali quoque procedant compulsoria, cum eadem prophanarum, ac spiritualium causarum distinctione; Secus verò ubi de illa agatur compulsoria generali, quæ nullam inducat dilationem, vel retardationem cujus sola exequutio interessatæ Partis citationem, ac judicialem exigit formam, non autem concessio. o

Super archivii qualitate an originali scripturæ ex qua
97 extractio fiat, fides præstanda sit quandoque publicam, & authenticam reddat, quæstiones cadunt, certam, ac genericam non de facili admittentes regulam, sub compendio explicabilem, utpotè à variis distinctionibus, factique circumstantiis, decisionem expectantes, ideoque ad suam recurrendum est sedem. p

Ea verò fides, quam Notario rogato, vel alteri ex proprio
98 officio id agenti, præstandam esse, statutum est, in illis procedit scripturis, quæ in publici instrumenti, vel alias solemnis extractionis forma, ab eo confectæ sint, non autem ubi simplicem copiam, vel fidem; Nisi stylo aliter suadente, ut præsertim inter præsentes, atque in eadem civitate, seu loco contingit; Vel nisi aliæ accedant veritatis argumenta, vel adminicula ex quibus pro generali regula informia quo-
99 que jura robur, ac fidem accipiunt; Eo præ cæteris ponderari solito adminiculo, quod ab observantia manet, sive ab interessatæ partis acquiescentia, vel non oppositione, cum similibus pro facti qualitate, ac circumstantiis, ex quibus illud regulandum est arbitrium, cui adminiculorum pondus commissum est.

Librorum probatio, sub hoc scripturarum genere cadit,
100 eamdemque duplicem habet, publicam, ac privatam speciem, ideoque eodem recognitionis, ac respectivè legitimæ extractionis intrant inspectiones super facti veritate; Eaque posita, altera intrat juris inspectio in privatis præsertim libris cum distinctione, an contra scribentem, vel pro eo, sive quoad tertium probent, ut priori casu contra scribentem probationem faciant nisi de iis agatur, privatis, ac informibus memorialibus, quibus verè librorum terminus non congruit; Pro scribente autem secus, nisi eorum in aliis benè probata fides rectaque forma, aliaque veritatis adminicula, vel argumenta accedant; Cum tertio autem, certa non habetur regula, vel decisio ex facti qualitate, & circumstantiis metienda, ideòque ad suam latiorem, magisque distinctam recurrendum est sedem locorum, vel Tribunalium stylis potissimum deferendo. q

101 Historiarum, & Chronicarum libris publicis insculptis pictisque inscriptionibus ad sufficientem probationem fidem præstandam esse generica statuit regula, ex facti tamen qualitate, & circumstantiis recipiens praxim, an scilicet ne antiquis, ac probatis, vel modernis parumque probatis agatur, ubi potissimum suppositionis, vel affectationis accedant argumenta, vel suspiciones. r

Omnium verò specierum probationis, ea magis generalis,
102 ac certa regula incapax dignoscitur, quæ præsumtiva, & conjecturalis, vel adminiculativa dicitur ex præsumptionibus, & adminiculis deduci solita; Quamvis etenim ea sit distinctio inter præsumptam probationem à juris scilicet præsumptione manantem, & veram, à præsumptionibus tamen, & argumentis deductam ut prior in iis, quæ sint actionis, vel intentionis fundamentum non sufficiat, nisi de illa agatur præsumptione, quæ juris, & de jure dicitur; Altera verò an sit sufficiens probatio, super adminiculorum tamen, aliarumque imperfectarum specierum pondere, & conjunctione, quæstiones cadunt, certæ, ac genericæ Incapaces regulæ, cum facti potiùs, quam juris esse dignoscantur, ex facti qualitate, & circumstantiis, prudentis Judicis arbitrio decidendæ, vel latiùs magisque distinctè in sua sede, ad quam recurrendum. s

h *de Probatione per confessionem disc.* 23. *hoc tit.*
i *disc.* 24. k *disc.* 33. l *disc.* 25.
m *de his omnibus disc.* 31. & 32.
n *disc.* 29. o *disc.* 28.
p *d. disc.* 27. q *disc.* 30. r *disc.* 33.
s *d. disc.* 33.

VIII.

De aliis actis, & contingentiis usque ad processus compilationem, ac sententiæ prolationem.

PRobationis hincindè peractis, ex Romanæ curiæ commendabili stylo, illæ non attenduntur formalitates, quæ ex civilium legum præscripto, vel sensu alicubi 103
servari solent super publicatione, ac respectivè conclusione, cum Judicis decreto, ut propterea publicatio alias, per testes, & conclusio alias per scripturas faciendi probationes aditum præcludat, atque facultatem tollat; Ideòque ad restitutionis in integrum nedum primum, sed etiam secundum convolari solet beneficium, quod minoribus, aliisque privilegiatis concedatur personis, magnæque desuper haberi soleant; Curia etenim omni tempore dummodo res integra sit veritati fores aperias tenet, ejusque admittit probationes, tunc illarum denegando facultatem, quando post attestationes verè ac de facto, non autem ex 104
sola formalitate actorum publicatas, quia nempè ipsæ depositiones parefactæ, ac discussæ sint ea cadat suspicio præcedenti rubrica insinuata subordinationis, ac inductionis eorum, qui falsum dicant, sive quod novorum jurium productionem ut calumniosè id affectetur, ut citatio ad sententiam circumducatur, sive alias ad causæ expeditionem protrahendam veritatis, seu rei substantia magis quam actorum formalitate attenta absque personarum exceptione.

Ubi verò calumnia clara non sit, ejus tamen aliqua suspi- 105
cio subsit, media teneri solet via, utriusque Partis jurium præservativa, admittendo scilicet cum ea cautela quę dicitur poni ad partes, pro animi Judicis institutione, qua non sequente pro infecta admissio censenda sit, causæque non impediatur cursus. t

Pro commendabili etenim Curiæ praxi, in Partium libi- 106
to non est, scripturas in actis exhibere, vel præsentare; De actis etenim non fiunt neque in processu existere dicuntur, nisi prævia Partis citatione ad dicendum contra jura producta, vel repetita, videndumque admitti; Judicis sequatur admissio; Ista item jurium productio quæstiones parere solet vel super efficaci modo, seu forma, an scilicet verbalis tantùm, vel realis censenda sit, vel de actis, & processu jura dicantur quam super producentis potestate, seu voluntate ob præjudicia ex hujusmodi productionibus resultantia super productorum jurium approbatione, vel super tituli rejectione, alteriusque melioris exclusione, cum similibus in sua sede latius actis. u

Super propriorum jurium editione contra se ipsum, quæ- 107
stiones parit, quædam Curiæ praxis ab asperitate jurisque exorbitantia non immunis, ut contra ejusdem Juris regulas, arma de domo rei; vel æmuli sumere liceat, quodque contra se ipsum propria jure ædere quis cogatur, Ut cogendus est, quando existentia de tempore motæ litis, ac interesse; sufficiens accedat probatio; Super primo existentiæ requisito quæstionibus frequenter cadentibus, an jurata assertio de non habendo excuset, tum distinctione, an officii debitum ad conservationem obliget, necne ut in sua sede latius. x

Super declaratione item usus, seu veritatis, ac fidelitatis 108
productorum jurium altera Parte petente atque de falsitate redarguere volente quæstiones cadunt à diversa Tribunalium praxi diversam recipientes decisionem, ideòque certæ, ac uniformis regulæ incapaces. y

In judiciis quoque ordinariis, quorum formam, vel ordi- 109
nem præmissa, & sequentia percutiunt, summariis, & exequutivis diversam habentibus praxim, illarum formalitatum, quas Jus civile induxit, Curia rejecit circuitus; Alteram verò ipsa servat cerimonialem formalitatem, quæ servationis quatuor substantialium terminorum dicitur; Ad libellandum scilicet, articulandum, publicandum, & concludendum, atque alias eorum neglecta servatio sententiæ, ac judicii nullitatem inducat; Ea tamen Pontificia constitutio quæ Innocentiana dicitur pro Rotæ Tribunali edita, ad alia verò Tribunalia extensa, illud opportunum huic meræ formalitatis malo adhibet remedium ut cum unica citatione ad sententiam eorumdem terminorum nullitet, seu malè, & inculcatè tentorum, sanatio suppletiva, cum ficta retrotractione fieri valeat, dummodo de facto servati sint, quamvis malè, quodque illud intercedat temporis spatium, intra quod verè servari potuerint, ut ità fictio veritatem imitetur, vel suppleat, atque sanationis terminus, in jam existente, sed infirmo corpore cadat, non autem in eo quod nullatenus extet. z

Specifi-

Specificam Partis citationem ad ſententiam proferri videndam, vel audiendam, neceſſe eſt ut propterea ea generica, ſeu vaga, non ſufficiat citatio, quæ ad proviſionem audiendam, ſeu fieri videndum concipiatur; Eaque certam continere debet juridicam diem, ſeu terminum, in quo ſententia proferenda ſit, neque generica, ſeu vaga ſufficit; Minuſque illa quæ certam continet diem, aliorum ſequentium quoque contineat continuationem, niſi excuſet ſtylus, qui certam non recipit regulam, ſub compendio de facili explicabilem, ideòque pro locorum diverſis moribus, cauſarumque oportunitate ad ſuam recurrendum eſt ſedem; Super eo præſertim Curiæ ſtylo, qui pro Tribunalium, ac reſpectivè temporum diverſitate, dignoſcitur quoque diverſus, habendi hunc terminum pro ſervato, cum ficta ad illum retrotractione, quamvis diverſa die verè ſententia manet, cum aliis uſque ad ſententiæ prolationem, in cauſæ, vel proceſſus curſu, ſeu progreſſu, contingere ſolitis, certam, ac generica non recipientibus regulam, vel compendioſam explicationem, ideoque pariter in ſua ſede videndis, Iis in iſto citationis requiſito congruentibus, quæ in ejuſdem citationis generica Rubrica ſuperiùs inſinuata ſunt.

t *diſc.* 44. u *d. diſc.* 34. x *diſc.* 28. y *diſc.* 34. z *d. diſc.* 34.

IX.

De ſententia ejuſque diverſis ſpeciebus, ac effectibus illo præſertim, an per eam Judicis officium per actum, ejuſque juriſdictio conſumpta ſit ut eam revocare non liceat; Et de re judicata, vel tribus conformibus.

TRiplicem habet ſpeciem iſtud ſententiæ vocabulum, unam nempè quæ proviſionalis dicitur; Alteram quæ interloquutoria; Et alteram quæ diffinitiva; Pro Curiæ autem ſtylo, ac practicorum forenſium loquendi uſu, duæ priores, ſub decreti vocabulo explicantur, illud autem ſententiæ ultimam complectitur ſpeciem, quæ diffinitiva dicitur, diverſam ab aliis habens formam; Priores namque ſolo verbo à Judice pro Tribunali ſedente proferuntur Notario, cui creditur illas in ejus ſchedula, vel imbreviatura, ſeu memoriali adnotanti; Ultima verò cedulæ ſcripturam habet ab ipſo Judice ſubſcriptam, atque à Notario publicatam, cum nominibus Chriſti nomine invocato; Ideoque diffinitiva ſententia, ſub præmiſſo cedulæ vocabulo explicari ſolet; cum Chriſti nominis Invocatione adjecto.

Sola verò Judicis ſubſcriptio pro Curiæ ſtylo perfectam non inducit prolationem, niſi Notarii in forma publici rogitus coram teſtibus Judice etiam abſente accedat publicatio Tribunalium ſtylis, non autem antiquorum Juriſtarum traditionibus deſuper attendendis.

Notabilis verò hujuſmodi ſpecierum eſt diverſitas; Proviſionalis etenim ad ejuſdem Judicis libitum eſt revocabilis, ſuamque non conſumit juriſdictionem, atque pro regula ſuſpenſivam non recipit appellationem; Idemque in interloquutoria contingit ſuper ſuſpenſivæ appellationis rejectione, vel illam, negligendi facultate, donec ſuperioris accedat inhibitio, quam ſuper alia facultate revocandi, ſeu reponendi re integra, priuſquam exequta, ſeu conſumata ſit; Neutrum verò in tertia diffinitivæ ſententiæ ſpecie contingit, quoniam utriuſque devolutivæ, ac ſuſpenſivæ ſubjacet appellationi; Niſi cauſæ qualitas, vel perſonæ privilegium, regulæ ſuadeat limitationem.

Per diffinitivam quoque ejus officio functus dicitur Judex, ejuſque conſumpta juriſdictio, ut propterea revocandi, vel moderandi, alia non tribuatur facultas ubi publicata ſit cum ante publicationem pro libito lacerari, vel negligi valeat; Niſi eam conſervet actus nullitas, quæ annihilationis habere dicitur ſpeciem, vel effectum; Ideòque propriam quamvis diffinitivam invalidam, licitum eſt revocare ſententiam.

Ordinario tamen Judici, facultas iſta tribuitur, delegato verò denegatur; Qualis enim ſententia ſit, nullitatis etiam vitio laborans, delegatam irretractabiliter conſumit juriſdictionem, ubi ſpecialis delegatio ſit; Ea etenim generalis quæ cauſarum concernat univerſitatem, vel genus ordinariæ potiùs, quam delegatæ juriſdictionis ſpeciem habere dicitur.

Quamvis item iſta poſterior diffinitivę ſententię ſpecies, quæ utriuſque ſubjaceat appellationi, per iſtam legitimè interpoſitam, ſive per illam reſtitutionem in integrum, cujus commiſſio ante cœptam exequutionem concepta non ſit, adeò ſuſpendatur ut pro infecta, ſeu non emanata habenda veniat, ejuſque nulla ratio habeatur, donec rei judicatæ ſortiatur qualitatem; Adhuc tamen aliquos proficuos producit effectus, illum præſertim præſumptionis bonis juris, pro alimentorum ſumptuumque litis conceſſiones, quando alterum accedat paupertatis requiſitum; Atque in beneficialibus, vel in aliis quorum adinſtar eadem congruat ratio, ſequeſtro bonorum, vel jurium quæ in lite ſint, atque per ſententiam colliganti decernantur, locum præbere ſolet.

Sententia verò in judicatam faciente tranſitum, ob appellationem in tempore non interpoſitam, ſive ob eamdem interpoſitam ſed non proſequutam, nullitatis, vel reſtitutionis in integrum non ſuffragantibus beneficiis, in ſequenti Rubrica peractis, ea liti, & cauſæ ſilentium imponit, atque ſtatum firmat, facendo (ut Juriſtæ dicunt) eos de non ante, atque nigrum de albo, cum eo, contra quem obtenta ſit, vel qui à victo cauſam, ſeu dependentiam habeat, ut propterea legitimus contradictor, vel cauſę defenſor ille ſit cum quo obtenta fuerit ſententia.

Tertii verò reſpectu, an res judicata præjudicet, ſtatumque faciat, frequens eſt fori quæſtio, eam recipiens diſtinctionem in citationis rubrica ſuperius inſinuatam, an tertii inauditi jus, vel intereſſe ſit conſequutivum, ac dependens ab eo, qui rem judicatam ſit paſſus, vel potius principale, ac independens, ut primo caſu quoad eum quoque ſtatum faciat, vel firmet; In altero verò alia ſubintret diſtinctio, an intereſſe ſit coæquale, ac præſentaneum, vel potius ſucceſſivum, ut iſto poſteriori caſu eumdem operetur effectum, ubi defenſionis negligentia fortius verò colluſio, vel mala fides non accedat, in altero verò ſecus.

Ubi autem de perſonæ ſtatu agatur, libertatis nempe, ſeu legitimitatis, vel nobilitatis, aut civilitatis, & ſimili, ſpeciali quodam jure res judicata, cum uno legitimo obtenta defenſore, quoad tertios quoque jus facit ubi colluſio vel mala fides non obſtet, ideoque varias recipit declarationes in ſua ſede recenſitas.

Rei judicatæ æquipollent, ejuſque vim habent tres conformes ſententiæ, lege ulteriorem prohibente appellationem, niſi nullitatis, vel injuſtitiæ vitium accedat; Idemque ubi duæ ſint, quibus lex particularis vim trium concedat; Pluribus ſuper conformitate cadentibus quæſtionibus, præſertim verò, an eam intermediæ contrariæ tollant ſententiæ, veriorque eſt negativa oppoſitio, ſive qualis concordantia eſſe debeat, receptumque eſt, ut non verborum formalitas, ſed rei ſeu facti ſubſtantia, & cauſæ identitas attendi debeat, ſummæ, vel quantitatis, aut quotæ, non obſtante diſcordantia, cum in minori quantitate, vel quota, conformes eſſe dicantur; Generica tamen, ac uniformis in præmiſſis, ac aliis non cadit regula, ubi præſertim de iis agatur legibus, particularibus, quæ ſententiarum numerum abbreviantes illam duabus vim tribuunt, quam leges communes tribus conceſſerunt, cum locorum, ac Tribunalium diverſi ſint ſtyli, quibus eſt deferendum.

In urbe verò, ejuſque diſtrictu iſta viget lex ſtatutaria, quæ duabus vim trium præbet, cum utraque prophana, & ſpirituali ſeu Principis, & Pontificis, in hac parte poteſtate, ædita, ideòque in omnibus utriuſque fori Tribunalibus viget, omneſque ejuſdem utriuſque fori ligat perſonas, quamvis fictas, & communitativas civicam tamen originis vel domicilii Urbis vel diſtrictus omnium contendentium reſpectu habentes qualitatem forenſium mixtura hujus legis operationem tollente.

Sententiæ juſtificatio ex actis frequentes parit quæſtiones, ob limitationes quas generica juris regula patitur, ut ſententia ſine actis in nulla ſit conſideratione habenda; Iſtam namque regulam longiſſimi temporis antiquitas ceſſare facit ubi obſervantiam quoque univocam, non autem æquivocam, ac pacificam habeant admixtam genericæ extrinſecarum ſolemnitatum præſumptionis adinſtar ut in prohibitarum alienationum advertitur ſede; Atque excipiendo quoque ſine actis ſententia attenditur niſi talis exceptio ſit ut ejus admiſſio implicitam redoleat exequutionem.

An autem cum novis ejus admittenda ſit juſtificatio, in ſequenti advertitur Rubrica occaſione agendi an ex novis impugnari valeat; In exequutione, vel in illo qui pro ſententiæ exequutione à proprio Judice demandata brachium impartiri debet vel opem præſtare, quæſtio eſt, an eadem actorum deſideranda veniat juſtificatio, ſive an ipſe de exequendæ ſententiæ juſtitia cogноſcat; Idque certam ac genericam non recipit regulam, ſtylorum prohibente varietate, Ea verò generica deſuper diſtinctio cadit inter facti nudum exequutorem, ac miniſtrum nullam habentem Judicis vel judicii partem; Et è converſo exequutorem, qui juris quoque dicatur Judicis vel magiſtratus partes in eo territorio, vel perſonarum genere exercendo, ut in prima exequutoris ſpecie actorum juſtificatio deſiderari non ſoleat, In altera verò ſecus; Locorum tamen ſtyli ut præmiſſum eſt deſuper principatum obtinentibus cum aliis in ſua ſede. *a*

a *de his omnibus ſuper ſententia & re judicata diſc.* 36. & 40. *hoc tit.*

X.

De tribus nullitatis appellationis, & reſtitutionis in integrum remediis adversùs judicatum competentibus; Et de aliis modificativis remediis, vel exceptionibus ejuſdem judicati impedientibus exequutionem.

NUllitatis remedium, rei judicatæ, vel trium conformium non agnoſcit ſubjectionem; Sententia nam- que nulla, ſive diffinitiva, ſive interloquutoria ſit, vel perſonalis, neque tali nomine digna eſt, multòque minus effectu, ideòque numquam in judicatum tranſit minuſque plurium conformium conſtituit numerum, nulloſque alios operatur effectus, ex generica regula, quæ paritatem conſtituit inter nullum & nihil, ideòque nullum eſt privilegium ſententiis attributum, ut iis congruat, quæ nullitate laborant.

Legum tamen civilium præſertim ſuperſtitioſos rigores Romanæ Curiæ praxis ex Pontificiis legibus Tribunalium reformatoriis commendabiliter temperavit, tres tantùm ſubſtantiales attendendo nullitates ex juriſdictionis, citationis, & mandati defectu reſultantes aliis neglectis niſi loci, in quo caſu peracta ſit, ſcripta, vel non ſcripta qualitas aliter ſuadeat, vel adeò notabilis defectus eſſet ut præmiſſis tribus ſubſtantialibus æquipolleat ſive eorum aliquem implicet.

Temporis quæſtiones ſuper facultate de hoc opponendi defectu cadunt, ex juris communis regulis agendo longiſſimum triginta annorum ſpatium, eam reſtringendo, excipiendo tamen perpetua ſit; Aliquæ verò particulares leges, ut præſertim in Urbe ſtatutaria habetur perpetuitatem exceptioni præſervando, actioni brevem uniusanni terminum concedunt rara verò hujus reſtrictionis eſt praxis, ob eam, quam patitur limitationem, quæ ex ſpolii mixtura reſultat, ea namque nullitas, quæ ſpolium admixtum habeat, eodem ſpolii potitur privilegio, ut juxtà magis benignam ſententiam, quam curia ſequitur non minori longiſſimi temporis decurſu tollatur, altera ſententia perpetuam ac impræſcriptibilem iſtam ſpolii credente actionem.

Iſto autem nullitatis poſito vitio, revocandi modus quandoque producit quæſtiones ex commendabili quidem Romanæ Curiæ ſtylo inanes abhorrente circuitus, ac reſecante formalitates, nullam ſcilicet prioris inſtantiæ ſententiam, quæ tamen juſta ſit in ſecunda inſtantia annullando quidem, ſed contemporaneè approbando tamquam in prima; An ſcilicet allegante nullitatem inſtantiæ, ut ad illius declarationem tantùm procedendum ſit, victorem cogendo ad novi ex integro judicii inſtitutionem aſſumendam poſtquam priori invalido renunciatum fuerit cum ejus expenſarum refectione ut legum exigit rigor; Eaque diſtinctio eſt, an clara valdèque conſiderabilis, vel turbida, ſeu levis eſſet nullitas, ut poſteriori caſu præmiſſo ſtylo præbendo locum, negligatur rigor, qui veniat priori caſu attendendus quatenus ab initio facta ſit oppoſitio, ſecus autem tardè, atque poſt diſcuſſam, magis verò ſit poſt inſtructam cauſam, ideòque circumſpectè ſenſati Judices in hoc ſe habent, iſtos legales rigores, ac formalitates, inaneſque circuitus quo magis fieri poteſt effugiendo, quod nimia commendatione dignum cenſendum eſt. *b*

Iſtum verò nullitatis defectum, nedum malus judicii ordo inducit, ſed etiam illa juſtitiæ, ſpecies, quæ notoria dicitur, cum ea nullitati æquivaleat, eoſdemque operetur effectus, atque hanc ſpeciem frequentius Romana Curia proſequitur magis autem rarò alteram ſpeciem nullitatis; quæ ratione ordinis principaliter deducatur, atque de ea inferius in Rubrica poſſeſſorii judicii agatur, ac in altera exequutionis de iſtius retractatione agendo.

Alterum reſtitutionis in integrum remedium, pariter rei judicatæ, vel trium conformium, vel alterius extraordinarii privilegii quod judici, vel judicio competat, non agnoſcit ſubjectionem, cum iis propriè congruat caſibus, qui ordinarium appellationis excludant remedium, iſtud extraordinarium reſtitutionis in integrum paratum ſit; Ubi etenim ordinaria ſuppetant remedia, extraordinarii locus non eſt præbendus.

Dupliciter autem, iſtud practicari ſolet beneficium; In privilegiatis nempè à lege, ut minores aliique ſimiles eſſe dignoſcuntur, vel in iis qui legitimo fuerint detenti impedimento, adversùs non interpoſitam in tempore, vel non proſequutam appellationem; Et generaliter in iis qui nullo prædicti ſint privilegio, nullamque habeant impedimenti excuſationem, ob eam læſionem quæ ab injuſtitia reſultat.

Primam ſpeciem incidenter potius quam principaliter Curia tractat, ad illum effectum, ut alterum ordinarium appellationis remedium non ceſſet, quia nempè victore rem judicatam, ob non interpoſitam, vel non proſequutam appellationem prætendente, de hac in integrum reſtitutione excipiat quæ jus appellandi, vel interpoſitam proſequendi appellationem conſervet; Alteram verò, cui prębeat locum injuſtitia frequentior, peneque quotidiana eſt, ſub principali cadens diſputatione, ut re judicata ſuppoſita cum iſto conſultatur beneficio.

Ejus itaque fundamentum injuſtitia eſt, ſine qua, læſione ceſſante, iſtam reſtitutionis ſpeciem denegari eſt receptum perſonarum privilegio, vel qualitate, ſeu diſtinctione neglectis, ut ſicuti injuſtitia accedente non privilegiatis quoque competat, ita ea ceſſante privilegiatis denegetur.

Notoriam tamen, ſeu manifeſtam eſſe debere non deſideratur, cum iſta præmiſſum alium magis proficuum nullitatis operetur effectum, ut propterea extraordinarium reintegrationis, vel manutentionis poſſeſſorium competat remedium, ut in poſſeſſorii judicii rubrica inferius advertitur, ideòque pro Romanæ Curiæ receptis ſenſibus, illa ſufficit injuſtitia, quæ ad notoriæ, vel manifeſtæ differentiam, ſimplex, vel ordinaria dicitur, exindeque reſultat, quod ceremoniæ ſpeciem res judicata redolere videatur.

Nimium etenim Curia fimbrias in hoc dilataſſe videtur, cum etiam ex novis juribus, ad hujus remedii effectum, injuſtitiam deduci poſſe credat ex eiſdem eam deſiderando juſtificationem, quæ in altera manifeſtæ, vel notoriæ injuſtitiæ ſpecie deſideratur, ut nova non admittat jura, niſi ea, quæ ad antiquorum tendant corroborationem, majoremque firmitatem, vel declarationem.

De iſta verò juſtificatione, vel reſpectivè impugnatione, ex eiſdem requiſitis, vel ex novis admittenda, cum ordinarii & exequutivi judicii diſtinctione; Ac etiam an ex integro, vel potiùs antiqua jura confovendo nova deducantur, ſive an re integra ante factam exequutionem, vel poſteà in ſua ſede latiùs videndum eſt, cum multas habeat diſtinctiones certam non de facili ſub compendio explicabilem admittentes regulam.

Eumdem retardationis, vel ſuſpenſionis effectum, quem appellatio operatur, an iſta reſtitutio in integrum quoque inducat, ſub quæſtione cadit cum ea decidenda diſtinctione, an cœpta, vel non cœpta ſit exequutio, ut primo caſu non ſuſpendat, poſteriori verò ſecus, ideòque eoſdem appellationis operetur effectus; Applicationis, vel facti frequenter cadente quæſtione, quando exequutio cœpta eſſe dicatur, eademq; certam, ac uniformem non recipit regulam ob varios Tribunalium ſtylos, quibus eſt deferendum. *c*

Tertium itaque ordinarium, Magiſque frequens aſſumendo appellationis remedium, illud triplicem habet inſpectionem; Primò nempè ſuper facultatis appellandi competentia, vel incompetentia ad utrumque devolutivum, ac ſuſpenſivum effectum, vel reſpectivè ad unum, & non alterum; Secundò ſuper modo, ac ſuper tempore illam interponendi; Et tertiò ſuper ejus proſequutione, totoque alterius inſtantiæ proceſſu. *d*

Prima inſpectio duas diſtinctiones recipit; Unam nempè ſuper omnimoda incompetentia, quia nempè ad neutrum effectum facultas appellandi præcluſa ſit, idque in caſibus brevibus vel modici momenti pro diverſo tamen locorum, vel Tribunalium ſtylo contingit, ideòque certam non habet regulam; Ac etiam quia per animatam, vel inanimatam legem, appellatio ſublata ſit, ut in *iis præ-*

sertim contingit causis, quæ appellatione remota per supremum Principem commissæ sint, ac etiam ubi de tribus agatur conformibus ex juris regula prohibente tertiò appellare, quia uti superius insinuatum est ex locali lege, duarum sufficiat conformitas.

Altera verò frequentior, omniumque fortè major est inspectio, super effectu, potiùs, quàm substantia, an scilicet suspensivum, cui appellantes magis insistere solent, operetur effectum, vel potiùs non impedita, vel præservata Judicis facultate, suum exequendi judicatum, devolutivus tantùm concedatur effectus; Idque pariter certam non habet regulam; Quamvis etenim ista facultas appellandi ad utrumque assistat, ideòque appellatio limitationem prætendenti, in dubio non præsumendam onus incumbat probandi; Plerisque tamen apud utramque civilem, & canonicam legem habentur casus suspensivum adimentes effectum, aliique majores, ex particularibus, seu localibus legibus, vel ex Partium conventionibus resultant, pro quorum singulis ad suam recurrendum est sedem; Ubi præsertim de illa inter utramque civilem, & canonicam legem discrepantia, quæ in possessoriis dignoscitur judiciis inferius quoque insinuata de eisdem possessoriis judiciis agendo.

Utroque verò casu omnimodæ denegationis facultatis appellandi, vel alterius ad unum, vel alterum effectum,
135 ea subintrat conditio validitatis, ac justitiæ judicati, ideoque, vel ex regula, ut frivola, & injusta, non autem justa appellatio sublata censeatur, vel ex cumulo aliorum superius actorum remediorum, nullitatis ac restitutionis in integrum, pro Curiæ stylo in utriusque Gratiæ, & Justitiæ Signaturæ Tribunalibus, quibus incumbit appellationis, aliorumque remediorum causas committere; In exequutivis autem & privilegiatis judiciis, appellationem excludentibus, validitatis, & justitiæ assumuntur inspectiones, pro singulorum casuum qualitate, diversimode rescribendo; Quandoque scilicet rescriptum, vel commissionem omninò denegando, & quandoque illam ad solum devolutivum effectum concedendo facultatem Judicii, à quo exequendi præservando; Quandoque, causæ natura non obstante, simpliciter ad utrumque effectum committendo; Et quandoque, ubi ea turbiditas adsit, quæ altiorem exigat indaginem Judicis ad quem rescribendo, ad suspensivus effectus admittendus, vel rejiciendus veniat juxtà diversas clausulas, vel formulas in sua sede videndas, utpotè non de facili sub compendio explicabiles.

In diffinitivis autem, præmissa procedit regula, cujus limitationes insinuatas habent quæstiones; In interloqu-
136 toriis autem, ac provisionalibus regula est in oppositum, ex injustitia, vel gravamine recipiens limitationem.

Tempus ad appellationem interpo endam per jus civile, à quo non discordat canonicum, decem die-
137 rum præfinitionem habet, à die scientiæ, qua certa, & expressa concurrente nulla cadit excusatio; Ubi verò ficta, vel præsumpta sit, ut in intimatione domi: vel per edictum facta seu aliàs, quàm de persona, quamvis ejusdem termini lapsus attendatur; ut attentatorum vitium in iis, quæ posteà gesta sint excuseturr, adhuc tamen appellandi facultas non tollitur, dummodò intra eumdem terminum post scientiam.

Modus verò certam non habet regulam, vel formam, minusque scripturam exigit, sed verbis quoque fieri po-
138 test, locorum autem, vel Tribunalium stylimateriam regulant; facultate tamen in appellante præsuppositа, ex vero, vel præsumpto mandato, ubi per alieni negotii gestorem interponatur.

Adhæsionis quoque appellati inspectio cadere solet, ut per eam appellantis excludatur pœnitentia, sive quod in
139 ulteriori instantia neglectam, vel moderatam condemnationem appellatus petere valeat, ut ea major sequatur eidemque adhæsioni ad primum præsertim effectum, idem pro regula statutus est terminus; Adhuc tamen Tribunalium stylis materiam regulantibus deferendum est.

Pro Curiæ item stylo, solus non sufficit appellationis actus, qui intrà præmissum tempus sequutus esset, nisi in-
140 fra æqualem aliorum decem dierum terminum causæ obtineatur commissio, vel saltim debitæ adhibeantur diligentiæ, ut in sua sede latiùs, magisque distinctè, ibique de altera reditus pro responsione de apostolis, quæ appellanti infrà triginta dierum incumbit.

Appellationis legitimè interpositæ prosequutio, in utra-
141 que civili, & canonica lege diversam habet formam; Civilis etenim breviorem quadraginta dierum statuit terminum; Canonica verò, ubi de Curialibus agatur causis, unius anni, ubi verò extra Curiam, biennii terminum statuit, per Judicem, à quo non abbreviandum; Benè tamen per Signaturam Justitiæ abbreviari solitum; Istaque tempora fatalium fortiuntur vocabulum, quorum lapsum, justa excusant impedimenta, infirmitatis puta, vel carcerationis, vel paupertatis, alteriusve accidentis; vel infortunii, sive humanum, vel divinum, bellum, aut in causis commissariis Apostolica Sedis vacatio cum similibus, quibus eadem congruat ratio, ideòque certa, & uniformis non de facili desuper cadit regula facti circumstantiis singulos regulantibus casus, ideoque Signaturæ stylus est, elapso etiam tempore appellantem monere, eique brevem terminum ad prosequutionem indulgere.

Actorum prioris instantiæ transportatio necessaria est, ut appellationis Judex ad cause decisionem legitimè proce- 142
dere valeat; Ea inter Ecclesiasticas, & prophanas causas constituta differentia, ut in prima specie omnium actorum, tàm relevantium, quàm irrelevantium, ejusdem tamen causæ, non autem diversæ integræ requiratur transportatio pro forma à Tridentino Concilio præscripta, in altera verò relevantium tantùm sufficiat; Super integritate verò Notarii deferatur attestationi, donec de contrario constet.

In iis autem incidentibus hæc integra transportatio non exigitur, quæ ex aliquo solùm actu comprobentur, ut in attentatis præsertim dignoscitur, ac similibus, quibus eadem congruat ratio.

Quamvis item ob clausulas in commissione contentas, vel ob evidentem prioris sententiæ, vel decreti nullitatem frequenter appellationis Judex procedendi ex integro, & tamquam in prima facultatem habeat; Ad alios tamen id prodest effectus, non autem ad istum ab actorum transportatione excusandi.

Fatalibus decursis, nullaque justa excusationis, vel restitutionis in integrum causa accedente, deserta sit appellatio perindè habenda, ac si ea interposita non es- 143
set, ideòque sententia rei judicatæ assumit speciem; Quæstione cadente, an desertio judicis ad quem declaratoria indigeat sententia, magisque recepta est affirmativa, ubi ejusdem accedat inhibitio, cujus moderatio pro Curiæ stylo hujusmodi declaratoriæ vim habet, ut in sua sede latiùs. *e*

Ultrà præmissa tria nullitatis restitutionis in integrum, & appellationis remedia, non desunt alia rei judicatæ exequutionem, vel effectum impendentia sub modificativarum exceptionum vocabulis explicari solita, quia nempè absque judicati impugnatione, illius tamen impediatur exequutio, per compensationem puta cum alio credito de jure compensabili, vel per retentionem, quæ sua habeat extrema habilia, *f* sive per actionum confusionem, ob superventum hæreditarium victoris titulum aut ob cessationem causæ, vel occasionis debendi, quia debitum occasionale sit cum similibus, quibus eadem congruat ratio. 144

Præsertim verò ubi judicatum liquidum non sit, sed liquidatione indigeat, super qua res judicata non prohibet novas assumi quæstiones ipsam liquidationem, non autem judicati substantiam percutientes. *g*

Vel ubi victi privilegium, eam impediat exequendi libertatem, quam aliàs victor privilegio cessante haberet, ut in iis contingit, quibus reverentia debita sit, vel ubi clericalis, vel militaris ordinis decor, seu privilegium id concedat, vel publici Magistratus ratio suadeat, cum similibus in debiti, & crediti sede recensitis ac etiam in sequenti exequutionis Rubrica.

Melioramentorum item exceptio, illius judicati modificativa est, quod rei à tertio possessæ vendicationem percutiat, adeo ut personali victi non importet debitum, ideòque melioramentorum refectio rectè petitur, solaque intrat quæstio, an exequutionem impediat, vel potiùs cum refectionis cautione tollatur, idque variam habet Tribunalium praxim, diversasque recipit distinctiones in sua sede videndas, utpotè sub compendio non de facili explicabiles.

Quamvis item appellationis Judex, juris attenta censura priori instantiæ sententiam confirmare, vel infirmare te- 145
neatur; De commendabili tamen Curiæ stylo reintegra, & ante exequutionem eam reformare potest, excessum rescando; Quinimò ut præmissum est, eamdem sententiam, & si omninò nullam eam explicitè, vel implicitè infirmare, ipsoque met contextu ex integro, seu tamquam

quam in prima, ubi justa sit approbare, nisi nullitatis evidentiæ, & Partis protestatio causæ initio facta ut superius dictum est, contrarium suadeat, vel jam facta exequutio.

Quemadmodum autem, reformare, seu minuere prioris instantiæ sententiam potest, ita quoque augere, atque
146 in plus condemnare, quam prior Judex fecerit ob victoris supra enunciatam adhæsionem.

Et item appellatio, quæ ab interloquutoria incidentia concernente interponatur, ut præmissum est donec superioris accedat inhibitio spernitur, istaque inhibitio à Metropolitano præsertim, alioque Ecclesiastico Superiore
147 concedenda non est, nisi irreparabile gravamen interloquutoria sententia contineat, vel definitivæ vim habeat, ideòque aliàs concessa moderanda est; Gravamine verò accedente illum hæc appellatio operatur effectum ut totam devolvat causam, atque prioris instantiæ Judicem gravantem ulteriori ejus privet cognitione, dum semel illatum gravamen super incidenti justum in gravato timorem, justamque suspicionem futuri majoris gravaminis inducit. *h*

b *disc.* 38. *hoc tit.* c *d. disc.* 38.
d *de hoc remedio disc.* 37. e *d. disc.* 37 *per tot.*
f *disc.* 41. g *disc.* 33. h *d. disc.* 33.

XI.

De judicati exequutione, atque istius variis speciebus personalis nempè, realis, & spiritualis, ac de realis consumatione per subhastationem, vel adjudicationem.

SOla res judicata, adhuc exequutioni non demandata, nec dominium, nec possessionem à victo aufert, mi-
148 nusque unum, vel alterum transfert in victorem ideòque exequutionis actus desiderandus venit, in ea rei judicatæ specie cadente quæstione, quæ Rei conventi contineat absolutionem, an ista juris ministerio absque illo hominis implicitam habeat exequutionem, idque varias habet opiniones, variasque recipit distinctiones in sua sede videndas, cum non de facili certa desuper cadat regula sub compendio explicabilis. *i*

Exequutionis itaque actu desiderato, atque accedere debente, ea triplicem habet speciem personalem nempè, realem, & spiritualem.

Personalis ea est, quæ in personæ carceratione, vel æqui-
149 pollenti molestia consistit, Istamq; fieri posse generica statuit regula; Pluribus tamen subjecta limitationibus, in debiti, & crediti sede in magna parte recensitis, quia nempè magnatitia, vel militaris, aut clericalis qualitas prohibeat sive eandem inducat prohibitionem reverentiæ debitum, filii erga parentem, conjugis erga alterum, donatarii, vel beneficiati, erga donatorem vel benefactorem cum similibus, quibus eadem congruat ratio; Questionibus cadentibus respectu fratris, vel soceri, aut generi respectivè certam nō habentibus regulam, cum à locorum, & Tribunalium stylis decisionem recipiat; Idemque in illa hujus exequutionis exemptione, quam publicus Magistratus, vel gravis ætas, aut sexus, vel nobilitas, sive gradus doctoratus, aliæve similes inducant qualitates, Ideoq; deferendum est stylis, ex quibus etiam clericalis, vel militaris, aut reverentialis hæc prærogativa cessat, ob aliquam probabilem ejus inductivam causam, quæ juris communis etiam dispositione attenta, eamdem producat limitationem, puta paupertas, majorque commiseratio creditoris, vel debitoris dolus, aliave criminosa causa, ex qua debitum proveniat, cum aliis in sua sede latiùs, magisque distinctè.

Ignominiosa quoque bonorum cessio etiam in iis, qui-
150 bus præmissæ non congruant rationes, istam personalem impedit, vel tollit exequutionem; Id autem pariter ex locorum, ac Tribunalium stylis normam recipit, ideòque certam, ac uniformem non habet regulam, ubique tamen nimiùm rara hujus miserabilis beneficii est praxis: Vel quia creditoris non interfit illud exerceri ne melioris fortunæ sibi auferatur beneficium, ideoque huic exequutioni cedat; Vel quia in magnis præsertim Civitatibus, & Tribunalibus majores Magistratus carcerum visitationem habere soliti provisiones desuper capiunt juxtà varios stylos, quibus est deferendum. *l*

Eamdem praxim quoque raram, altera afficit praxis, quæ
151 istius exequutionis progressum frequenter impedit, quia nempè Curiæ præsertim praxi ità docente creditor pauperem debitorem in carceribus detentum, ideòque victum sibi quærere impeditum alere cogatur. *m*

Ea verò pœnalis luitio in persona, quæ pro civili debi- 152
vel implemento per antiquas leges demandabatur ex regula, vel axiomate, ut qui in ære non habet, luat in corpore, ab aula ubique recessisse videtur in eo practicanda casu, ut debitum aliudve implementum ex criminis, seu criminosa causa manet, ut propterea ipsius criminis pœna sit, quæ ære redimi poterat, ut unam, vel alteram criminosus sentiat pœnam.

Realis item exequutio, plures habet species, quarum una pignoris, vel detentionis rationem habet, ut ita debitor ad debitum implementum impellatur; Altera quæ magis indirecta sit sub gravatoriæ vocabulo explicari soli- 153
ta, quia nempè non in ipsa re, vel facto, quod ex judicato præstari debet, exequutio fiat, quia fortè practicabilis non sit, sed in pecuniaria, vel æquipollenti præstatione singulis temporibus, vel diebus facienda, donec impleat, atque judicato pareat.

Altera quoque indirecta, seu obliqua realis exequutio est, quæ in una re loco alterius fiat; Quia nempè ipso victo, directè, vel indirectè, judicati directam exequutionem impediente in ea re, in qua judicatum prodierit, in altera quæ sub exequentis potestate sit sine impedimento exequutivo fiat per cujusdam repræsaliæ speciem. *n*

Verè autem, ac propriè realis directa exequutio ea est, quæ in ipsa sequatur re in lite, ac judicato cadente, ut in merè realibus petitorii, vel possessorii judiciis contingit, ut directè Judicis auctoritate Victor controversam rem ex judicato sibi decretam assequatur.

Frequentior verò ea est realis exequutionis species, quæ reverà indirecta, seu mixta est, quia nempè pro personali debito, vel impedimento, creditore, seù victore istam potiùs realem, quàm personalem eligat coactionis, vel adstrictionis speciem, ut debitoris, seu victi bona in prætorium pignus Judicis auctoritate cadere curet, eodemque debitore, seu victo adimplere negligente ad ejusdem prætorii pignoris procedatur venditionem, ut ex pretio debiti solutio sequatur, sive ut solutionis loco, ejusdem rei ipsi fiat adjudicatio. *o*

Super utriusque verò exequutionis realis, & personalis
cumulo, vel simultaneo concursu quæstiones cadere so- 154
lent; Sive super earum variatione, an unam earum ceptam deferere, atque ad aliam convocare liceat; Vel super ordine in exequendis bonis tenendo, an super mobilibus priùs, quàm immobilibus; Vel super immobilibus minus pretiosis conspicuis debito proportionatis; Aut super allodialibus priùs, quàm feudalibus; Atque in eodem feudalium genere, super iis quæ titulo, vel dignitate decorata sint potiùs, quàm dignitatem annexam habentibus cum similibus.

In his verò, certa, & generica, ubique applicabilis regula statuenda non est; Quamvis etenim civilis juris rigor creditori, optionem præbeat, pro ejus arbitrio, unam, vel alteram exequutionis speciem sive realem in una, vel altera re, vel in pluribus facere, ut quo magis debitor molestiarum cumulum recipit, eò magis ad debiti solutionem aliudve implementum impellatur; Ex non scripta tamen æquitate Judicis intrat officium super istius effrenati arbitrii refrenatione pro locorum, ac Tribunaliu m stylis, quorum diversitas certam, ac uniform em statui regulam prohibet.

Isto verò officio moderativo non interposito, si effrena- 155
tum, quod juris rigor concedit, exerceatur arbitrium in re, cujus valor longè debitum excedat, non exindè tamen exequutionis, ejusque consumationis illa resultat infectio, quam excessus etiam in minimis de jure in totum causat, cum quoties loci, vel Tribunalis stylus, ubi dividua sit, eam in summa debita non sustineat; In eo tamen id procedit excessu, qui in sententia, vel judicio consistat, sive in eo Judicis mandato, cujus vigore exequutio facta sit; Creditore non prohibito, ex rei majoris valoris venditione suum consequi creditum, pretii excessu debitoris cedente commodo, ideòque pro locorum stylo sub depósito ponendo. *p*

Tertii frequentiùs oppositio super faciendæ exequutio- 156
nis impedimento, vel jam factæ retractatione quæstiones parit, quia nempè alterius quàm debitoris bona prætendantur, illam adhibendo cautelam, quam Romanæ Curiæ Practici, *Angeli*, vulgò appellant; Id autem duplicem habet inspectionem; Unam nempè super faciendæ exequutionis impedimento; Et alteram super jam

factæ retractatione ; In prima verò ſpecie, quàm frequentiùs debitorum uxores pro dotis cautela practicare ſolent, illa cadit diſtinctio, an tertius oppoſitor dominii, vel potiùs pignoris, & hypothecæ jus, vel titulum alleget, ut priori caſu impediat, ſi ejuſdem tituli talem exhibeat juſtificationem, vel ſumum, ut exaudiri mereatur, ubi poſſeſſor, vel detentor ſit; Ideoque in praxi creditor, cui tale præſtatur impedimentum tertium oppoſitorem, qui præmiſſam adhibeat *Angeli* cautelam moneri curet, ut intra præfinitum tempus ejuſdem cautelæ exhibeat juſtificationem, qua non accedente ad exequutionis, & conſumationis ulteriores procedatur actus.

Ubi verò jure pignoris, vel hypothecæ de retentione potiùs opponatur, exequutionem, ejuſque progreſſum id non impedit anterioritatis, vel potioritatis neglecta allegatione, quinimò juſtificatione ex juris regula, ut anterior creditor poſteriori exequutionem, ejuſque conſumationem non prohibeat, ità tamen pretii liberatione, & reparatione augeatur qua, in qua debitus anterioritatis, ac potioritatis ordo ſervetur, illam pro Curiæ ſtylo illius tertii oppoſitoris favore, qui rem detineat adhibendo praxim, ut interim à poſſeſſione, vel detentione non amoveatur, dum compatibile eſt rem jure pignoris ab uno detineri, alteri autem jure creditoris vendi.

Si verò de jam factæ retractatione agatur deciſio à facti pendet juſtificatione, an oppoſitor non debitoris, ſed propria ea bona eſſe probet, præſumptio verò in debito exequutioni aſſiſtit. *q*

Legitima verò facta exequutione, per quam prætorium pignus in exequutis bonis conſtitui, Juriſtæ dicunt
157 ad conſumationem, cum ea venditione, quæad publicam haſtam Judicis exequentis auctoritate fiat, procedendum eſt, ut ex pretio obtineatur judicati finis, vel effectus.

Iſtius verò venditionis, cui ſubhaſtationis vocabulum, tribuitur, ut à voluntaria, ſeù conventionali diſtinguatur, forma, vel ſolemnitas, certam non habet formam, ſeu regulam, ſuper termino reluitionis, qui debitori aſſignari debeat, ſive ſuper trinæ oblationis neceſſitate, vel præconis, aut ædictorum publicitate, in quibus, aliiſque ſimilibus, Tribunalium ſtylo deferendum eſt; Idemque ſtylus alteram decidit quæſtionem, ſuper præviæ æſtimationis requiſito.

Ea tamen juris communis generica habetur regula, ut meliori oblatori deliberatio facienda ſit, cum ità Judex, legalis adminiſtratoris, debitoris, & creditoris facere potiùs dicatur partem, ideòque alienum jus remittere, vel diminuere non valeat, minori oblatori bona decernendo.

Ac etiam, ut oblatum pretium promptè, ac numerato ſolvatur, vel deponatur, interdicta ea venditione, quæ fiat pecunia credita, niſi creditoris talis accedat aſſenſus, qui illum inducat liberationis debitoris effectum, quem prompta, & numerata pecunia pareret; Magis verò, ubi debitoris quoque conſenſus accedat.

Eidem creditori, quo petenti ſubhaſtatio fiat magis apud modernos receptum eſt, antiquiorum neglecta dubitatione licitum eſſe publicè, ac palam cujuslibet tertii, vel extranei more licitatoris, vel oblatoris gerere perſonam, ac partes, niſi Judicis, vel Tribunalis prohibeat ſtylus totius materiæ in reliquis regulator.

Juſto autem non reperto oblatore, cui rem deliberan-
158 dam Judex non credat eidem creditor, volenti fit adjudicatio quam certiùs æſtimatio procedere debeat; Adhuc tamen certam, ac uniformem, ubique applicabilem, id non habet regulam, cum pariter à Judicis, vel Tribunalis pendeat ſtylo in ea præſertim deductione, quæ ab æſtimatio pretio adjudicatarii favore facienda ſit; Prout ſtylus redimendi facultatem in debitore regulat, aliaque deſuper cadentia in ſua ſede latiùs acta ibique pro oportunitate videnda. *r*

Exequutionis, juxtà præmiſſa conſumatione ſequu-
159 ta, ejuſque juſta ſuperveniente impugnatione, quia nempè pro indebito eam factam eſſe debitor, ſeu victus prætendat; Ea cadit diſtinctio, an ex ipſis ſubhaſtationis actio, quæ tertio deliberatio innoteſcere poſſet, de infectione nullitatis, vel claræ injuſtitiæ ratione conſtet, qui potiùs exequutionem paſſus ex novis indebitum, vel injuſtitiam probet; ut priori caſu retractationem debitor juſtè obtineat in extraordinario etiam manutentionis, vel reintegrationis poſſeſſorio remedio; In altero verò ſecus, ideòque tertio deliberatario tutè ſubhaſtata, ac deliberata bona obtinente ille, qui exequutionem paſſus eſt adversùs creditorem ſuas diriget actiones pro accepti pretii reſtitutione; Niſi idem creditor alteram oblatoris, vel deliberatarii perſonam quoque geſſerit, ut tunc quædam non ſcripta æquitas, eamdem ſuadeat actus retrotractionem.

Quæſtio autem cadit, an ultrà acceptum pretium, ad refectionem ejus, quod debitoris interſit ſubhaſtationem fa- 160
ctam eſſe, indebitus creditor teneatur, quod à bona, vel reſpectivè mala fide deciſionem expectat; Alia que certam, & genericam regulam ſub compendio explicabilem non de facili recipientia in ſua videnda ſunt ſede. *ſ*

Tertia demum eo eſt exequutionis ſpecies, quæ ſpiritualis dicitur, atque in animæ laqueo, vel in ſpiritualium jurium interdictione cum cenſurarum eccleſiaſticarum gladio, ſeu remedio fieri ſolita eſt, ut ità moroſus, & contumax 161
debitor ad id, quod debet ſolvendum, vel adimplendum, debitamque judicato paritionem impellatur, juxtà alibi inſinuatas cenſurarum tres ſpecies, excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti; Et quæ pro Curiæ ſtylo, ſub declaratoriarum explicantur vocabulo.

Subſidiarium verò iſtud eſt remedium, quod in contumaciæ potius, ac proteriæ pœnam, quam pro temporali implemento, adhibetur, ubi nempè aliorum realis, & perſonalis deſint remedia, ex ejuſdem debitoris directo, vel indirecto impedimento, ideoque ſibi imputent, qui indebitum præſtent, vel præſtari curent impedimentum; Ubi etenim illud impotentiæ, vel aliàs juſtum ſit, ab hoc abſtinetur exequutionis modo; Ac propterea plures monitiones, ac terminorum adhibentur præfinitiones apud Practicos inſpiciendæ; Sub propria cenſurarum ſede explicatis earum diverſa qualitate, & effectibus. *t*

i *diſc.38.& 40.* K *de Credito diſc.118.& ſeqq.*
l *in Relat.Curiæ diſc.29.& in ejus adnot.*
m *de Credito diſc.118.& diſc.253.* n *diſc.40.hoc tit.*
o *dicto diſc.40.in ejus Adnot.ubi de variis declarationibus in hac materia ſubhaſtationis.*
p *dicto diſc.40.* q *de hac cautela Angeli habetur eod.diſc. 40.& in ejus adnot.*
r *d.diſc.40.& in ejus adnot.* ſ *ibidem.*
t *In Miſcell.Eccleſiaſt.hoc tit.diſc.40.*

XII.

De Attentatis, eorumque effectibus, & revocatione.

QUamvis iſtud attentatorum crimen, in ipſo cauſæ indeciſæ initio, vel progreſſu, objici quoque ſoleat, ideoque inter dilatorias exceptiones, iſta attentatorum computetur; Quia tamen frequentiorem hujus 162
materiæ praxim, experientia docet, in illa attentatorum ſpecie, quæ jam interpoſita appellatione pendente, vel infra terminum ad eam interponendam, ex judicati exequutione, reſultent, ob eam opinionem, ac ſtylorum frequentem diverſitatem, quæ in Tribunalibus, ac reſpectivè locis vigere dignoſcitur, ſuper appellationis effectu ſuſpenſivo; Hinc opportunè poſt exequutionem de omnibus agitur attentatorum ſpeciebus trinum ſtatum habentibus ob litis ſcilicet pendentiam ob alteram pendentiam appellationis, & ob inhibitionem.

Super hac ultima ſpecie magis raræ quæſtiones, utpotè in re magis clara, minuſque limitationibus ſubjecta regula, quod inhibitio ſive juſta, ſive injuſta timen- 163
da eſt, eamque injuſtitiæ, vel inefficaciæ prætextu ſpernendi licentia non tribuitur, atque ita ſe judicem in cauſa propria conſtituere, niſi omninò certus, ac notorius eſſet juriſdictionis defectus, vel niſi illa commiſſio, à qua inhibentis juriſdictio manat, & cujus vigore ſequuta ſit moderativas, vel præſervativas exequutionis contineat clauſulas.

Super prima verò ſpecie, quamvis certa quoque ſit juris regula, quod quidquid lite pendente geſtum ſit, attentatorum ſubjaceat vitio, ſuper litis pendentia tamen 164
tamquam primo, ac neceſſario extremo verificationis quæſtiones cadunt; Vel quia legitima litis introductio negetur; Vel quia negetur duratio ob extinctionem, vel ceſſationem, quæ a peremptione inſtantiæ, vel à deſertione à longiſſimo reſultante ſilentio; Vel à collitigantis naturali, vel civili morte reſultet; Sive à renunciatione; Aut quod litis, & cauſæ negetur ea triplex perſonarum, rei, & actionis, quæ copulativè deſideratur identitas, ut una ſpecie ceſſante reſultet diverſitas, quæ iſtam tollit attentatorum ſpeciem; Sive quod ille, cui crimen iſtud objicitur collitigantem ſe neget, ſed tertium, quem iſta ſpecies non afficit, ubi per admiſſionem ad cauſam iſtam adhuc non effecerit propriam, minuſque à collitigantes jus metiatur, ſed ejus dicatur aſſiſtens, & comes.

In altera demum ſpecie, quæ ex appellatione reſultat, iſtius interpoſitio, vel interponendi legitima facultas, ob
165 termini durationem eamdem habet vim, ac operationem, ut quidquid geſtum ſit, huic attentatorum ſubjaceat vitio, facti verò, ſeu applicationis frequentiores cadit forus quæſtiones; In illis etenim cauſis regula procedit, quæ ſuſpenſivam de ſui natura appellationem admittant; Secus verò in iis, quæ ex cauſæ, vel judicii, aut Judicis qualitate, ſeu privilegio illam excludant, ideoque in unius, vel alterius naturæ, ſeu qualitatis verificatione cadunt quæſtiones ab ea præſertim in poſſeſſoriis emanantes differentia, quæ inter canonicum, & civile jus viget, ex qua in Curia Ægidianæ Conſtitutionis operatio adeò frequentes habet quæſtiones; Sive ubi difficilis, ac involuta vigeat legitimi contradictoris quæſtio, vel altera meri, ſeu mixti exequutoris; Vel quod exequutivus, ac privilegiatus proceſſus ab ea maneat lege, cujus prætendatur inefficacia, ut in iis præſertim contingit legibus, vel ſtylis fori ſæcularis, quæ cauſis alterius eccleſiaſtici fori applicentur; Aut quod judicati quamvis exequutivi, & privilegiati nullitas, vel evidens injuſtitia privilegium ceſſare faciat, eidemque ſuſpenſivè operationi aperiat locum.

Hinc proinde manat, ut certam, ac genericam iſta ſpecies admittat regulam, cum facti potius, & applicationis quæſtio ſit, deciſionem frequentius recipiens in Curia ex Signaturæ gratiæ, vel juſtitiæ judicio, cui deferendum eſt, ubi per appellationis ſimpliciter admiſſionem, ac ad utrumque effectum, ita cauſa declaretur appellabilis vim retrotractivam hujuſmodi declaratione habente, ut propterea inficiat, atque attentatum reddat quidquid medio geſtum ſit tempore; Quæſtione cadente diverſamque habere ſolita praxim, vel Tribunalium opinionum ſciſſuram, ubi ea emanent reſcripta media, ob quæ à futura Judicis ad quem determinatione pendeat appellabilitas, ut in ſua ſede magis diſtinctè habetur.

Præmiſſis omnibus attentatorum ſpeciebus, æquè illa
166 genericè congruit limitatio, quæ ex commutativi actus qualitate reſultat, ex vulgari regula, ut qui continuat, attentare non dicatur; Plures tamen hujuſmodi regula declarationes recipiente illam præſertim, ut propria, & privata non autem alterius Judicis auctoritate ſequatur continuatio; Ita tamen, ut in forma judicii id ſequatur; Secus verò ubi ille, qui ſit Judex tanquam vir potens de facto ſolum opem, ac aſſiſtentiam illi præſtet, qui propria, ac privata auctoritate continuationis actus explicet pro facti qualitate, & circumſtantiis id regulantibus.

Altera item datur declaratio, ut eodem quo prius modo fiat continuatio, non autem diverſo, vel alterato eum in alteratione vitium cadat; Ac altera, ubi ipſa continuatio, ſeu prior poſſeſſio, quæ continuari prætendatur in principali quæſtione ſit, utroque collitigante eandem prætendente continuationem, ideoque deſuper ſpecialis manet inhibitio, vel proviſio.

167 Attentatorum verò juxta unam, vel alteram ſpeciem vitio poſito, nullitas geſtorum, ac ſpoliativa qualitas intrat, ideoque attentatè geſtum tanquam nullum, ac ſpoliativum eſt revocandum cum extraordinario etiam poſſeſſorio reintegrationis, vel manutentionis remedio, atque exequutivum, ac privilegiatum illud reputatur judicatum, quod ſuper attentatorum revocatione ſequatur, ubi tamen in ſummarii, & exequutivi judicii forma cum interloquutorio decreto fiat, ſecus verò ſi per diffinitivam ſententiam in forma judicii ordinarii.

Attentati quoque injuncta eſt pœna denegationis au-
168 dientiæ, donec integra ſequatur attentatorum purgatio, quæ privilegiata eſt, ut ante omnia ſequi debeat, ideoque oppoſita, cauſæ vel judicii impediat curſum ſeu progreſſum.

Iſta verò purgatio, quæ voluntariè, pro audientiæ ob-
169 tentione, ab attentante offeratur, ſive quæ Judicis auctoritate, cum eodem attentante quamvis invito facienda ſit, non ſolum in omnimoda conſiſtit reductione in priſtinum eorum quæ attentate geſta ſint, totum id re-

tractando, quod innovatum eſſet, ſed etiam in omnium fructuum, & expenſarum omniumque intereſſe refectione, quæ cum effectu ſequatur, ideoque ſola non ſufficit reficiendi oblatio, vel obligatio, niſi ea ſuffragetur cautela, quæ in ſua ſede latius habetur.

Iſtum autem rigorem quandoque temperat Principis indulgentia, ob quam aliquo juſto accedente motivo, illo præſertim paupertatis, vel ceſſationis doli, ea reſervetur in fine litis; Ac etiam aliquando pro eadem protractione judicis intrat æquitativum arbitrium, quod ratio ſcandali, vel inanis circuitus, aut publicæ deformationis exigat, ubi bonum jus attentanti aſſiſtat.

Ea verò hanc materiam regalare ſolet diſtinctio an doloſa necne ſint attentata, ut primo caſu iſto denegetur æquitativum arbitrium, idque in ea attentatorum ſpecie verificari dicitur, quæ in expreſſæ inhibitionis ſpretum, nulla 170
probabili accedente excuſatione, commiſſa ſint, ideoque facti dici ſolent; Idemque ubi in aliis ſpeciebus eadem cadat ratio, quia nempè, omni probabili credulitate, vel alia ceſſante juſta excuſatione, eumdem dolum ſeu malitiam facti circumſtantiæ comprobent, vel arguant, ideoque facti potiùs quàm juris quæſtio eſt certam ac genericam non apta recipere regulam.

In altero autem converſo caſu, ut dolo, atque malitia ceſſantibus, juſtaque accedente credulitate, vel excuſatione, ex juris rigore, vel ſubtilitate attentata manent, quæ proindè juris dicuntur, facilius præmiſſum intrat æquitativum arbitrium, quod bonum jus, vel alia juſta cauſa exigat.

Eumdemque operatur effectum illa implicita hujus privilegii ceſſio, quæ ex negligentia vel patientia reſultet, quia nempè, qui ea paſſus eſt, ubi præſertim de iis mino- 171
ribus agatur, quæ lite pendente geſta ſint, ulteriori cauſæ, ac progreſſui, in negotio principali, conſenſum vel patientiam præſtiterit; Sive quod ſententiam cujus exequutio intra terminum juris ad appellationem interponendam at- 172
tentatè facta ſit, ob appellationem in tempore non interpoſitam, in judicatum tranſitum fecerit, ut tunc attentatorum actio vel remedium ceſſet, nullitatis verò vitio exequutio laboret.

In exequutivis quoque, ac privilegiatis judiciis, ſuſpenſivam excludentibus appellatio nem, nedum inhibitio, donec 173
revocetur, exequutionem ſub attentatorum pœnis, prohibet; Verùm etiam ſuperſeſſoria, pec eum ad quem pertinet, conceſſa, donec inſpiciatur, an ſuſpenſiva quoque appellatio admittenda ſit; Quinimò ipſi appellato intimatus recurſus ad unam vel alteram Signaturam alioſve ad quos pertineat Magiſtratus eumdem operatur effectum ubi ipſi Victori, ſeu appellato id innoteſcat.

Quæſtione cadente in cauſis extra Curiam quæ ſint in partibus, ubi mora ſit plurium, an Procuratori facta inhi- 174
hitio vel ſuperſeſſoriæ, ſeu recurſus notificatio principalem abſentem in iſtud attentatorum crimen incurrere faciat; Idque pro regula à verisimili vel inverisimili notitia ſeu certiorationem deciſionem recipit locorum vel Tribunalium ſtylis nimium deſuper attendendis.

Item ubi attentata paſſus eſt, præjudicialis conſenſus, vel patientia obſtet, non prohibetur Judex cujus majeſtas læſa ſit ex officio purgationem demandare, atque au- 175
dientiam denegare, aliaſque attentatorum pœnas infligere cum aliis latius magiſque diſtinctè in ſua videndis ſede. *u*

u *de his omnibus hoc tit. diſc.18.& 45.*

XIII.

De fructuum reſtitutione, ac expenſarum, aliorumque damnorum, & intereſſe refectione per victum victori facienda.

ATtentatorum, vel ſpolii accedente crimine nulla percipiendorum fructuum diſtinctio cadit minuſque altera judicialium, & extrajudicialium expenſarum, ſive pro Curiæ loquendi uſu, vivarum, & mortuarum; Omne ſiquidem damnum, vel intereſſe, quamvis amiſſi lucri 176
ſit, quod altera Pars paſſa fuerit, reficiendum venit, ſub damnorum, & intereſſe genere, quamvis ſub altero fructuum, vel expenſarum genere non cadat; Ideoque omnes, præſertim expenſas, Advocatorum, & Procuratorum aliorumque defenſorum, vel Solicitatorum, & Copiſtarum, quinimò illæ quas ipſe principalis non affectate, ſed opportunè fecerit reficiendæ ſunt; Idemque ubi æquipollens accedat criminoſum impedimentum, cui eadem con-

gruat ratio ; Ut in eo præsertim frequentior Curiæ praxis docet , quod in Ecclesiasticis , vel spiritualibus causis , sæcularium Magistratuum , damnatus præbeat recursus .

Crimine verò cessante , aliave malæ fidei ratione , quæ fructuum vel damnorum , & interesse refectionem, aliàs quàm litis vel judicati causa producat , adeout de judicatis
177 fructibus & expensis tantùm agatur ; Quamvis fructuum respectu regula generica statuat restitutionem ob malam fidem quam lis in possessore inducere dicitur ; In tempore tamen , non modica est quæstio , consuetam habens opinionum scissuram ; Aliquibus eam magis benignam sequentibus opinionem ut ex judicati eventu mala fides possessoris regulanda sit , ideoque sententiæ tempus attendi debeat quasi quod litium eventus incertitudo, atque victoriæ spes per litigantes habita , antiquam bonam fidem adhuc conservet .

Altera verò in oppositum rigorosa opinio est , quam regulariter sequi Romana Curia profitetur ut à die motæ vel introductæ litis ista mala fides incipiat , ac regulanda sit .

Tertia verò media , magisque rationabilis opinio est ut facti potius , quàm juris ista dicatur quæstio , certam , ac genericam non recipiens regulam; Sed pro iis decidendam facti circumstantiis , ex quibus mala fides oriri congruè judicetur, quia nempè talia exhibuerit jura talesve fecerit probationes vel benè distinctas indicationes ut possessor justè de suo non jure suspicari potuerit , seque non dominum , vel non legitimum possessorem agnoscere , ideoque prudentis Judicis arbitrio remissum id sit , ut in sua sede latius .

Fructuum verò restitutionis obligatione posita , In perceptis tantùm vel in iis , qui pro perceptis de jure habendi sint , quia dolo vel culpa lata percipere desierit obligatio
178 cadit , non autem in iis non perceptis , quod diligens, vel diligentissimus percepisset , cùm cogi non debeat possessor æmuli , & collitigantis diligentem vel diligentissimam gerere administrationem .

In iis item fructibus ista cadit obligatio , quod ipsa res , quæ in lite fuerit , produxerit in eo , in quo erat antiquo statu , ad quem actoris competeret vendicatio aliave actio,
179 non autem in iis fructibus quos possessoris melioramenta vel personalis industria , vel auctoritas produxerit , cum victori quod suum est obtinere sufficere debeat .

Quamvis etenim ubi judicatum dominii jure victori rem decernat , inseparabilia melioramenta utpotè solo cedentia , sub eodem cadant dominio , meliorator autem æstimationis , vel quantitatis efficiatur creditor , ideoque una opinio cum rigorosa procedens juris censura fructus deneget tanquam usurarias prohibitas pecuniarii seu quantitativi crediti accessiones ; Probabilior tamen magisque recepta est altera opinio illi majori innixa æquitati , quæ ex alieno locupletationem prohibet , ac propterea melioranti decernat .

Extrinsecum , vel accidentale interesse , ob non perceptos fructus , quos tamen à tertio habitos , victor lite pendente amiserit , an per victum reficiendum sit , quæstio est
180 negativè pro regula decidenda , nisi dolus , vel talis culpa, seu mala fides , quæ dolo , vel spolio æquivalet , regulæ suadeat limitationem , eumdemque præmissum operetur effectum , quem spolium , vel attentata , aliave criminosa impedimenta operantur .

Favorabilis sententia , vel instantiæ peremptio , aut litis desertio , vel res judicata , an bonam restituat fidem, sive eam tollat malam , quæ per litem inducta est , ut in-
181 stantiæ restauratione superventa , sive ex appellationis, vel restitutionis in integrum beneficio, retroactata favorabili sententia , vel re judicata , retrotractivum operetur effectum pro intermedii temporis fructuum restitutione , quæ à litis initio regulanda sit ; Idque magis rigorosa credit opinio , quam Romana præsertim Curia sequi videtur ; Aspera tamen ea censenda est , discretè potius , vel diversimodè , pro facti circumstantiis , justam redolentibus excusationem , vel bonam fidem restitutio regulanda sit .

Eorumdem fructuum liquidatio , certam pariter , ac ge-
182 nericam non habet regulam , cùm ex eorum diversa pendeat qualitate ; Quia tamen difficilis reputatur probationis; Idcircò eam leviorem admittit, atque à consuetudine præsertim , normam accipit , Ea tamen res judicata , vel trium conformium prærogativa , quæ in negotio principali exequutionem exigat , atque appellationis , vel restitutionis in integrum , quæ exequutionem impediat , præcludat viam hujusmodi fructuum , vel expensarum liquidationi impedimentum non præstet , quin ab ea appellationem interponere liceat , quam tamen unam curiæ stylus præbet .

In judicialibus autem expensis , juris communis attentis regulis , ea cadit distinctio , an victus , justam , vel injustam habuerit litigandi causam , ut propteréa reus vel respectivè innocens censendus veniat illius temeritatis,cujus 183
punitionem ista expensarum refectio collitiganti facienda continet ; Justa namque litigandi causa accedente , quæ temeritatem excuset , ista debet cessare pœna .

Rotæ verò , aliorumque Romanæ Curiæ tribunalium, diversa est praxis , ut genericè pro stylo victus victori ad expensas reficiendas condemnetur , nimium rarò ista neglecta condemnatione , cujus tamen omissio victori appellandi ansam non præbet , implicitamque absolutionem continet .

Moderationem verò iste rigor in ejus praxi nimiam habet , in præmisso præsertim Rotæ Tribunali , aliisque Curiæ tribunalibus , diverso tamen inter ipsa vigente stylo , ut in judicialibus tantum , quæ vivæ appellantur, eisque nimium moderatis taxatio fiat , sportularum præsertim refectionem Rota denegante , aliis autem tribunalibus concedentibus, diverso quoque tento stylo in Advocatorum , & Procuratorum , aliorumque defensorum mercedibus , vel honorariis , ut in sua sede latius , magisque distinctè . *x*

x *de hujusmodi refectionem habetur disc.* 39. *hoc tit. & eis annot. ubi plura de propinarum abusu .*

XIV.

De Judiciis exequutivis , & privilegiatis, & tam in prophanis , quàm in spiritualibus , vel beneficialibus .

ILla generica utriusque Juris regula, quæ superius in appellationis Rubrica insinuata, appellationi,atque judiciario ordini in omni causa locum præbet,civilis legis dis- 184
positione attenta , raras habet limitationes , magis autem raras alia spectatata Canonica lege, quæ in possessoriis judiciis,eam concedit appellationem , quam lex civilis denegat; Unde propterea in illis causis,quæ Urbem,universamque Ecclesiæ temporalem percutiunt ditionem,ob eam laicalem legem civilis Juris innovativam, quæ Ægidiana dicitur, adeò frequens forus quæstiones audit super fori , vel personarum, seu bonorum Ecclesiastica qualitate admixta, quæ præfatam laicalem legem excludendo , canonicam subintrare facit , ut suspensiva intret appellatio , atque summarius , & exequutivus excludatur processus .*y*

Donec itaque summarii , & exequutivi processus præ- 185
tensor de illicita doceat , ob quam istud competat privilegium , cum præfata procedendum est regula , talis judicii processus exclusiva .

Utriusque autem juris communis attento sensu , in iis hæc limitatio procedit causis quæ celeritatem, promptam- 186
que desisterent provisionem , adeout appellationis , atque judicialis telæ more irreparabile causent præjudicium ; Ut præsertim in iis subsidiariis dignoscitur alimentis , quæ ex legis commiseratione , ac judicis officio de præsenti , vel de futuro debita sint ; Aliave similia quibus eadem celeritatis , vel irreparabilitatis præjudicii .

Ac etiam alias valida transactio , utpotè judicatæ vim habens ex utriusque juris dispositione , vel ratione processum pro ejus observantia exigit exequutivum .

Depósito quoque magis recepta opinio idem tribuit privilegium , ac etiam famulorum , vel operariorum diurno vel temporaneo salario , quod alimentorum speciem habeat ; Illi autem pensioni quam conductor locatori præstare debet , ex magis pariter recepta sententia denegat;illa etiam publicis denegat instrumentis quamvis juris jurandi religione sint munita; Alios verò magis raros casus in sua fede perquirere congruit cum non de facili sub compendiosa cadant explicatione .

Novarum autem generalium , vel particularium legum dispositio, sive consuetudo, aut Partium conventio , majores in hoc produxit limitationes ; Atque de prophanis 187
prius agendo , ut postmodum ad spiritualia , vel Ecclesiastica deveniatur ; Cambiorum literis , dominorum habitationis , pensionibus , bancorum, vel campsorum cedulis , iisque negotiatorum schedulis, quæ numeratæ pecuniæ vicem habent negotiatorum pro commodiori commercio in-

induxit usus , quædam generalis consuetudo , istud exequutivi processus induxit privilegium , ac ordinem .

Conventiones item , & pacta , vel aliquæ conventio- 188
num clausulæ eamdem frequentius faciunt operationem , ut in Romana præsertim Curia , illa est obligationis forma , quæ Cameræ Apostolicæ , seu cameralis dicitur , atque alibi guarantigia est, vel alia similis .

In iis itaque casibus in quibus ex communi, vel particulari scripta , vel non scripta lege , sive ex illa conventionis istud competat summarium, & exequutivum judicium,
189 præmissus actorum cessat ordo , utpotè in ordinariis servandus judiciis , modus verò in eis tenendus , certam , ac uniformem non recipit regulam , cùm à diverso tribunalium stylo , vel praxi pendeat , ut in sua fede ad quam recurrendum est , advertitur ; z Ac etiam apud mechanicos practicos scriptores qui formulas ponunt seu registrant .

In spiritualibus verò , sive ecclesiasticis causis illi præsertim , quæ super morum correctione in visitatione agantur ; Tridentinum Concilium eamdem summariam , & exequutivam præscripsit formam; Ideoque ab eodem Con-
190 cilio, & Apostolicis legibus , vel decretis statutum est in iis quæ Ecclesiasticam concernant immunitatem, vel celerem, ac promptam exigant provisionem . *a*

In beneficialibus verò , ea est provisionum distinctio , ut in iis quæ per inferiores Prælatos , & collatores fiant ,
191 ubi de parochialibus agatur per concursum ad formam à Tridentino Concilio præscriptam,quamvis appellationem ab irrationabili judicio prælectio percipiat, atque recepta praxis tribuat præelectum in curia , vel coram Apostolico delegato, ad novum provocandi examen , non tamen impedienda sit exequutio cum animarum curia diuturnam non patiatur vacationem , ideoque de iis censenda sit quæ celeritatem desiderant , atque summarium , & exequutivum habent processum . *b*

In aliis verò beneficiis , quæ istam principalis parochialitatis qualitatem non habeant, quamvis eamdem habeant accessoriam vel consecutivam , quæ prædictæ formæ con-
192 ciliaris necessitatem non inducat ; Ubi de iis agatur , quæ patronali non subjaceant servituti,ideoque liberæ sint collationis, nimium rarò forus hujusmodi quæstiones audit cum ordinariorum , aliorumque inferiorum provisiones , non ad supplicationem , sed motu proprio fiant , atque voluntariæ potius quàm contentiosæ jurisdictionis actum vel exercitium redoleant extrajudicinlis potius , quàm judiciali forma nulla pro earum exequutione requisita justificatione ; Quando tamen casus oppositorem præbeat , adhuc regula summario , & exequutivo assistit processui , quando legitimi contradictoris existentia non suadeat limitationem Apostolicis provisionibus , ut infra frequenter sub judicialis disputationis trutina cadentem .

Ubi verò patronalis accedat servitus ut propterea non liberæ provisionis vel collationis , sed necessariæ institutionis vocabulum, seu terminus cadat;Quamvis Beneficia-
193 listæ institutionem extrajudicialem potius quam judicialem appellent actum cui suspensiva appellatio ac ordinarius processus non congruat in illa tamen exequutionis specie id procedit,quæ aliam non habet appellationem,nisi eam genericam,quam officii ratione pro libertatis Ecclesiæ indemnitate Promotor Phiscalis faceret solet; Ubi etenim alter adsit oppositor , qui eodem præsentationis jure veniat, ideoque majoris numeri votum quæstio intret, sive quod inter contendentes de jurispatronatus pertinentia sive de jure præsentandi lites , in forma judiciis agatur , ordinarium , non autem exequutivum aut summarium processum id exigit . *c*

In Apostolicis verò provisionibus , generica Apostolicarum literarum promptæ ac paratæ exequutioni
194 assistit regula eam genericam admittens limitationem, quam legitima contradictoris existentia inducat ; Ideoque earumdem literarum exequutori , ut in sua beneficiali sede magis oportunè advertitur duplex congruit species ; Una scilicet ejus , qui merus dicitur , cui cessante legitimi contradictoris existentia , præfatus conceditur summarius , & exequutivus , atque extrajudicialis potius quàm judicialis processus per extrajudiciales etiam informationes sine actis, & processus justificationes literarum habendo .

Altera verò species exequutoris ea est quæ mixti dicitur cui ob legitimi contradictoris existentiam formalis Judicis potius quàm exequutoris nomen , vel partes con-

gruunt , ideoque summario , & exequutivo cessante processu , ordinarius , vereque judicialis intret .

Tertia item seu mixta datur species , quia nempe , in forma judicii , existat oppositor , qui tamen, legitimi contradictoris personam verè non gerat , ideoque exequuto-
rem verè mixtum non reddat , atque Apostolicarum literarum privilegium super summario , & exequutivo processu cessare faciat, quia tamen citandus ac audiendus est , magis verò ubi in beneficii possessione de facto sit , eoque audito literarum justificatio in actis est facienda , hinc proindè quasdam Judicis , saltim impropriasexequutor gerit partes , ut cum extrajudicialibus informationibus procedendi non tribuatur licentia sine tamen dicti privilegii præjudicio exceptione . *d*

Præmissa autem theoricæ veritate in abstracto modi-
cam, hodiè recipientis quæstionem utpotè per modernos , ac Rotæ Romanæ decisiones benè declaratæ, atque ab an- 195
tiquiorum æquivocis jam exemptæ;Ejus tamen applicatio adhuc involuta remanet certam proinde,ac genericam non de facilis admittens regulam , utpotè facti potius quàm juris censenda , ex singulorum casuum qualitate & circumstantiis decidenda .

Quamvis etenim , ea generica tradatur regula , quæ in præmissa propria fede latius deducta est,*e* ut ille scilicet legitimus censeatur contradictor,qui parem titulū,ex eodem fonte manantem , foveat , & cui , cessante alterius provisionis concursu , idem competeret , summarii , & exequutivi processus privilegium , Ideoque Capitulum vel piscatorius modo impetrator , sive ab Ordinario provisus , ubi Apostolicæ affectionis seu reservationis rationem provisio Apostolica habeat , legitimi contradictoris nomine ac effectu indigni reputentur , Atque inter æque purè Apostolicos provisos , frequenter praxis ista legitimi contradictoris verificetur qualitas ; Adhuc tamen aliqua inter eos inæqualitas , illaque præsertim , quam gratiosa inducat subrogatio , præmissæ regulæ producit limitationem, ex aliis quoque distinctionibus ac subtilitatibus resultare solitam,ut propterea non de facili certæ, ac genericæ regulæ sub compendio explicabilis materia capax reputetur,ideoque ad suam recurrendum est sedem .

Hujus verò privilegii competentia posita , adhuc diversa est ejus forma , vel praxis ob earumdem literarum diver- 196
sas species ; Ubi etenim de iis agatur , quæ in forma brevis , sub piscatorio annulo non autem in forma literarum sub plumbo , concessæ sint , pro adipiscenda possessione nomine cameræ , tunc longe facilior , ac expeditior est processus , utpotè , sola Apostolicæ reservationis , vel affectionis , atque clericatus provisi justificatione contentus; Ubi verò de alia præmissa literarum sub plumbo specie agatur , tunc aliæ distinctiones intrant , in præfata propria (ad quam recurrendum est) beneficiali fede recensitæ, inter illas , nempè quæ super provisione , in forma consueta , & ordinaria sint , & illas , quæ gratiosam provisi subrogationem juris , & possessionem defuncti contineant; Ut isto posteriori casu , valoris , aliorumque narratorum desideranda non sit justificatio , sed reservationis , aut affectionis , & clericatus provisi , ac possessionis defuncti sufficiat ; In priori tam valoris , quàm aliorum narratorum justificatio necessaria reputetur ; Aliæque etiam intrant distinctiones vel diversæ formæ , an scilicet gratiosa sit , vel potius rigorosa quæ *dignum* dicitur , forma sit ; sive , an motu proprio, vel ad supplicationem sit gratia ; Et an narrata sint gratiæ pars , ejusque percutiant substantiam , ut magis , vel respectivè minus exactam exigant justificationem , ut in sua fede latius . *f*

Super terminorum autem servatione , aliisque hujus summarii , & exequutivi jam competentis processus ordine servandis , pro ejus validitate , Mechanici practici consulendi sunt scriptores , apud quos collectæ , ac 197
registratæ habeantur consuetæ formulæ pro Tribunalium stylo .

Ecclesiasticæ item pensiones , quæ Apostolica auctoritate , validè super Ecclesiasticis beneficiis reservatæ sint , ex eodem literarum Apostolicarum privilegio , sive ex al- 198
tero alimentorum , aut ex Curiæ stylo , magis fortè summarium , & exequutivum , magisque privilegiatum habent processum , sive de prima reservatione agatur, sive de ea , quæ per translationem fiat , ut in propria pensionum fede , ad quam pariter est recurrendum , latius advertitur . *g*

Generaliter quoque , pontificiis , aliorumque Principum privilegiativis , & gratiosis , ac etiam oneros*is* con-

199 ceſſionibus, idem pro regula, ſummarii, & exequutivi proceſſus conceditur privilegium, ex oppoſitoris, vel contradictoris qualitate pariter ceſſare ſolitum; Certa tamen, ac generica deſuper non cadente regula, utpote è facti qualitate & circumſtantiis, magis verò ex principatuum, vel Tribunalium ſtylis, quibus eſt deferendum, deciſione pendente, ideoque pro caſuum oportunitate, ad proprias latiores recurrendum eſt ſedes.

200 Eadem ſummarii, & exequutivi proceſſus competentia poſita, in his quoque, ac ſimilibus ſpiritualibus, ædem ſuperius in prophanis exequutivis, & ſummariis judiciis recenſitæ, intrant declarationes, vel moderationes, quas injuſtitia, vel nullitas, aut turbiditas producat, ut utramque appellationem, quandoque ſimpliciter admittant, quandoque verò illam mixtam reſcribendi formulam exigant, quæ cum illis fiat clauſulis translativis, ob quas prompta quidem impediatur exequutio, proceſſui tamen exequutivo, quem Judex ad quem competere agnoſcat, non paretur præjudicium, illeque ſalvus remaneat, ut in ſuis latius habetur ſedibus.

In utroque ſpiritualium, & prophanarum exequutivarum cauſarum genere, longiſſima triginta annorum negli-
201 gentia iſtius privilegii tollit competentiam, ſive inducit præſcriptionem malæ fidei obſtaculo non attento: Eumdemque operatur effectum illa vulneratio, quæ ex abſolutoria procedat ſententia, quoties iſta non judicii ordinem, vel actionis ineptiam, ſed negotii principalis ſubſtantiam percutiat, niſi clara nullitas iſtam ei adimat operationem. *b*

y *diſc.37.& 44.* z *diſc.37.& 42.hoc tit.*
a *dicto diſc.37.diſc.5.in Annot.ad Sac.Concil. Trid.*
b *tit.de Paroch.diſc.1.& ſeqq.& diſc.37.& diſc.43.hoc tit.*
c *tit.de Jurepatr.diſc.51.* d *diſc.43.hoc tit.*
e *tit.de benef.diſc.73.& hoc tit.diſc.43.*
f *locis ſupra citatis* g *tit.de Penſ.diſc.57.65.& 66.*
h *tit.de Cred.diſc.117.& 124.*

X V.

De judiciis poſſeſſoriis, eorumque diverſis ſpeciebus ac privilegiis.

202 DIverſam eſſe poſſeſſorii cauſam ab illa petitorii, unumque nil cum altero habere commune, civiles diſponunt leges; Poſſeſſorium verò tres habet ſpecies diverſas; Quarum una adipiſcendæ; Altera recuperandæ; Et altera retinendæ dicitur, illæque ſub interdictorum vocabulo in eiſdem explicantur legibus, cum notabili tamen inter ipſas ſpecies differentia.

Adipiſcendæ autem poſſeſſorium remedium, vel in-
203 terdictum plures habet ſpecies ſubalternas, omnes tamen pro Romanæ Curiæ ſtylo ſub generico immiſſionis vocabulo explicari ſolitas; Unum etenim illud eſt adipiſcendæ poſſeſſorium remedium quod legis finalis, vulgò dicitur, atque in vim non aboliti neque vitiati validi teſtamenti, ne dum primo ſcripto hæredi conceditur, ad ea bona quæ defunctus mortis tempore poſſidebat, ſed etiam ſecundo, vel ulteriori ſive directum, ſive obliquum ſeu fideicommiſſarium jus teſtatæ ſucceſſionis habendi, dummodo univerſale ſit.

Particulari namque teſtato ſucceſſori, legati, vel particularis fideicommiſſi jure defuncti bona vendicare volenti, ejuſdem poſſeſſorii, adipiſcendæ, vel immiſſionis alia duo competunt remedia; Unum nempe, quod ſalviani dicitur in vim legalis hypothecæ quæ pro legato competit; Et alterum quod quorum legatorum dicitur.

Inteſtato verò univerſali hæredi illud competit remedium, quod quorum bonorum interdictum appellatur; Idemque ſuperius enunciatum ſalvianum interdictum quod ex legali, vel conventionali manat hypotheca, cuicumque creditori illam habenti, cum diverſo tamen effectu; Priori etenim legati vel fideicommiſſi particularis caſu in ipſius rei ſubſtantia, vel proprietate ita aſſequenda ejus conſiſtit effectus, in altero autem crediti, ut ex fructibus non autem ex proprietate creditor obtineat ſatisfactionem adminiſtratorio potius jure.

Aliud item creditori, vel alteri cui aliquod præſtandum ſit implementum pinguius magiſque privilegiatum conceditur adipiſcendæ remedium, quod aſſociationis dicitur, habenti clauſulam conſtituti, vel pactum ſeu facultatem capiendi propria auctoritate, aut reſervationem dominii.

In beneficialibus quoque in noviter Apoſtolica, vel ordinaria auctoritate proviſis, ad beneficii poſſeſſionem adipiſcendam, idem adhibet immiſſionis terminus, qui eccleſiaſticis quoque congruit penſionibus, præſertim verò in translationis caſu; Ac generaliter, in feudalibus, vel emphyteuticis inveſtituris, aliiſque ſimilibus conceſſionibus, quas teſtamento Juriſtæ æquiparant ut idem competat inſinuatum remedium quod *legis finalis* dicitur.

In premiſſis autem, aliiſque ſpeciebus hujus poſſeſſorii adipiſcendæ generica procedit regula, quod eis tantum competat, qui nunquam poſſederint, ideoque de omnino 204
nova agatur adipiſcenda poſſeſſione; Ubi etenim ille, qui poſſeſſor fuerit, ejectus ſit, vel alias involuntariè dimiſerit, ad aliorum duorum, recuperandæ, vel retinendæ remediorum præſidium, pro diverſa ejectionis qualitate convolare poterit, non autem ad iſtud adipiſcendæ.

Alterum recuperandæ, ſeu reintegrandæ remedium, illis 205
competit, qui cum ea expreſſa, vel interpretativa vi, de poſſeſſione ejecti ſint, ut voluntariè illâ dimiſiſſe, vel de facto proprio ab ea cecidiſſe dici non valeat; Iſtis etenim, qui voluntariè dimittant, vel cadant, hoc reintegrandæ, vel recuperandæ, magis verò alterum retinendæ poſſeſſorium denegatur; Quamvis actus dimiſſionis nullitas prætendatur, cum ex actu etiam nullo, reſultet poſſeſſionis amiſſio, illa excepta nullitate, quæ ex conſenſus defectu reſultet.

Hujus remedii præſcriptio, non modicam habet opinionum ſciſſuram; Aliquibus, illam indefinitè negantibus; Aliis verò opinantibus, ut ea longiſſimi temporis, præſcriptio quæ in altero adipiſcendæ, omnibuſque aliis ſummariis, & exequutivis judiciis ut ſupra intrat, in iſto quoque locum ſortiri debeat: Iſtaque poſterior opinio in Romana Curia magis recepta eſt.

Dilatoriarum exceptionum occaſione, altera ſpoliatoris ſuperius inſinuata eſt pœna, vel implicitæ reintegrationis remedium, denegationis nempè audientiæ, uſquequo ſpolii plenaria ſequatur purgatio.

Tertium denique retentionis remedium, quod manutentionis vulgo dicitur, illi competit, qui de tempore motæ litis poſſeſſor exiſtat; Atque plurium contendentium poſſeſſione accedente, illa hoc remedio digna eſt, quæ anterioritatem habeat, quamvis brevem poſteriori, 206
turbativæ vitium habente.

Duplicem hoc remedium habet ſpeciem, illius nempè poſſeſſorii, quod ſummarium, vel ſummariiſſimum dicitur, atque ab Hiſpanis ſub interim vel interinationis explicatur vocabulo, & alterum quod plenarium appellatur; Magna inter utrumque in pleriſque conſtituta differentia, præſertim circa ſummarium & exequutivum privilegium, ut primo competat, poſteriori verò denegetur.

A Romana verò Curia præſertim, hæc diſtinctio exulaſſe videtur, alia non adhibita diſtinctione, niſi præmiſſa magis generica, petitorii, & poſſeſſorii; Implicitè autem ſeu æquipollenter ea praxis recipit, ex decernendi modo, ut nempè ubi in ſummarii judici vel proceſſus forma, cum interloquutorio decreto concedatur, ſummarii vel ſummariiſſimi vim habeat, non autem ubi cum ſententia diffinitiva.

Non ſolum autem vera, naturaliſque poſſeſſio de facto, pro iſta conſervanda, hoc digna eſt præſidio, ſed ea quoque ficta, quam civilem practici dicunt, animo nempè retenta, quamvis altera naturalis de facto non habeatur, quoties expreſſa, vel præſumpta non accedat diverſi animi probatio, quod ſe pro ſpoliato, & non poſſeſſore habuerit, eamque animo retinere deſierit.

Hinc itaque in Romana Curia, alterius reintegran- 207
dæ remedii penè omnimodum prodiit exilium, dum iſtius, quod ut infra magis privilegiatum, & exequutivum eſt habetur competentia, præmiſſæ civilis tantùm poſſeſſionis vigore, alterius naturalis ſpolio non obſtante.

Altera quoque facta poſſeſſio hoc remedio digna reputatur, quæ ex conſtituti, & precarii clauſula, vel ex uſufructus reſervatione, juris miniſterio translata dicitur; Aliaque magis ficta, quàm civiliſſimam Practici dicunt à ſtatuto poſſeſſionis defuncti continuativo in hæredem quoties ea interruptionis vitium non habeat.

Solum poſſeſſionis factum pro iſto remedio ſufficit, ejus titulo, vel bono jure non curato, ideoque de juſtitia vel injuſtitia non quæritur, niſi vehemens juris reſiſtentia, eâm quæ temporis conſiderabilis non ſit, inefficacem red-

dat,

dat, ſive ab irritante decreto infectionem non patitur, ubi tamen illud clarum ſit, cùm in ambiguo facti non tollat detentationem.

Ac etiam, et proprio jure, ac nomine, non autem alieno habetur poſſeſſio; Ideoque familiaritatis, vel adminiſtrationis, aut conductionis, alioque ſimili jure, vel cauſa quæ jam ceſſaverit vel reſoluta ſit habita poſſeſſio, iſta indigna eſt præſidio: Niſi nova ſupervenerit juris proprii poſſidendi cauſa, quæ proinde immutata ſit; Iſtamque immutationem abſque expreſſæ declarationis neceſſitate, una præſumit opinio quam Romana Curia ſequitur, niſi contraria probatio vel fortior accedat præſumptio, quæ iſtam præſumptionem tollat; Multaque alia ſuper iſto retinendæ remedio cadunt non de facili certam ſub compendio explicabilem admittentia regulam ideoque in ſua ſede videre oportet.

In eo utrumque canonicum; & civile jus concordat, ut poritorii vel boni juris exceptiones, quæ non omninò cla-
208 ræ neque in promptu probatæ ſint, in omnibus tribus adipiſcendæ, recuperandæ, & retinendæ poſſeſſorii remediis non admittantur: In duobus poſterioribus aliquo majori quam in primo pro hujus regulæ obſervantiæ rigore adhibito.

Ac etiam, ut prius poſſeſſorii cauſa tractanda ſit, eaque ſopita, & non alias, illa petitorii agenda, ſub nullitatis pœna, ubi pro petitorii ſuſpenſione iſta accedat petitio, ut præſertim in ultimo magis privilegiato retinendæ remedio eſt receptum, niſi notabilis poſſeſſionis turbiditas, vel ea cumulandi facultas quam Princeps vel Magiſtratus qui hanc habeat facultatem hujus regulæ ſuadeat limitationem.

In ſuſpenſivæ autem appellationis competentia, vel reſpectivè denegatione, præmiſſa diſcordant jura, ut in exequutivi judicii præcedenti rubrica advertitur; Civile
209 namque, in omnibus illam denegat; Canonicum autem, eam concedit, ut propterea poſſeſſorium à petitorio quodammodo non differat; Illa adipiſcendæ excepta ſpecie, quæ aſſociationis, ut ſupra dicitur; Ubi tamen ſumma-

rii, & exequutivi judicii forma, cum interloquutorio concedatur decreto, ut propterea, urbanam, & extrajudicialem familiæ conceſſionem, ad poſſeſſionem propria auctoritate adipiſcendam id contineat: Ac etiam illa excepta immiſſione quæ Apoſtolicarum literarum vigore in Eccleſiaſticis beneficiis vel penſionibus conceditur.

In tertio item retinendæ remedio, ubi pariter in ſummarii, & exequutivi judicii forma per interloquutorium decretum, non autem per diffinitivam ſententiam concedatur, canonici quoque juris diſpoſitione, vel intentione attenta, idem exequutivum admitti privilegium, una vulta opinio, quam Romana Curia recepti & ſervat.

Adeò item ſolo civilis poſſeſſio animo retenta ad tertium retinendæ remedium, magis verò ad ſecundum recuperandæ, ſufficiens reputatur, ut quamvis juris regula 210
ſtatuat, ut poſſeſſio, quæ facto Judicis amiſſa ſit, iſtius deſtituta cenſeatur remediis, dum juſtus reputatur poſſeſſor ille, qui judicialem habeat poſſeſſionem: Adhuc tamen, ubi ea actorum nullitas accedat, quæ ex malè ſervato judicii ordine reſultet, ſive altera quam producat evidens, ac notoria injuſtitia, eadem ſubintrant remedia, dum privati illiciti ſpoliatoris vel turbatoris perſonam potius ita Judicem geſſiſſe cenſendum ſit.

Notoria tamen & clara, quæ nullo valeat offuſcari velamine injuſtitia requiritur ex eiſdem, non autem ex novis actis juſtificanda; Ea verò ordinaria non ſufficit, quæ ex appellationis vel reſtitutionis in integrum beneficio ad judicati ſufficeret infirmationem.

Quamvis item (ut hujus rubricæ initio inſinuatum eſt,) poſſeſſorii cauſa ab illa petitorii diverſa ſit, nilque com- 211
mune unum cum altero habeat; Non tamen diverſus ſed idem eſſe debet Judex. De aliis verò, ſuper quibus collectores magna deſuper ordinarunt volumina, ſub compendio idcirco non facilem, habentibus explicationem ab- 212
ſque notabili prolixitatis vitio, in ſua videndum eſt ſede: i Præmiſſis utpote frequentioribus, magiſque practicabilibus ita inſinuatis.

i *diſc. 44. hoc tit.*

Finis Partis Primæ Libri Decimiquinti.

CARD.

CARD. DE LUCA

Libri Decimiquinti Pars Secunda,

RELATIO ROMANÆ CURIÆ FORENSIS, Ejuſque Tribunalium, & Congregationum.

INDEX ARGUMENTORUM IN DISCURSIBUS

Qui habentur in hac Parte II. Libri XV. De Relatione Curiæ.

DISC. I.

Circa proœmialia, ſuper Significatione ſcilicet vocabuli Curia; Et ex quibus Romana Curia conſtituatur; Et de aliis generalitatibus, ad materiam ejuſdem Curiæ, & Curialium.

DISC. II.

De Papa, circa ejus poteſtatem, ac perſonas, quas gerit.

DISC. III.

De electione Papæ; Ad quos pertineat; In qua perſona cadere valeat; Et quomodo facienda ſit, ut valida, & canonica dicatur; Et de poteſtate Collegii Cardinalium Sede vacante, vel plena; Et pluribus ſpeciebus vacationis ſedis Papalis.

DISC. IV.

Quomodo Papa ſuam juriſdictionem vel poteſtatem exerceat, in omnibus ejus principatibus, vel perſonis, tam per ſe ipſum, quàm per ejus officiales, & Magiſtratus; Et quinam iſti ſint; Et præſertim de Legatis, & Nuntiis.

DISC. V.

De conſiſtorio, & de cauſis; ac negotiis, quæ in eo tractari ſolent; Ac etiam de Collegio Cardinalium, ejuſque juriſdictione, & prærogativis. Et de Congregatione conſiſtoriali.

DISC. VI.

De Cardinali ſuperintendente generali, ſeu primo Miniſtro Papæ.

DISC. VII.

De Secretario Status; Ac etiam de Sceretario Brevium; Aliiſque Secretariis, qui Papæ aſſiſtunt in Palatio; Et de Collegio Secretariorum Apoſtolicorum.

DISC. VIII.

De aliis Palatii Apoſtolici, & Papæ officialibus, & miniſtris; Et præſertim de ejuſdem Palatii Præfecto; Et de Magiſtro; Et de Auditore Papæ, & aliis.

DISC. IX.

De Datario, & alii Datariæ officialibus.

DISC. X.

De Cardinali Vicecancellario; Et de Cancellariæ Apoſtolicæ officialibus, eorumque muneribus.

DISC. XI.

De Cardinali Camerario, ejuſque officialibus, & Tribunali.

DISC. XII.

De Cardinali Pœnitentiario, Et de Tribunali Pœnitentiariæ.

DISC. XIII.

De Cardinali Vicario, ejuſque Tribunali.

DISC. XIV.

De Sacra Congregatione, ac de Tribunali univerſalis Inquiſitionis, vel Sancti officii.

DISC. XV.

De Sacra Congregatione Cardinalium Sacri Concilii Tridentini Interpretum.

DISC. XVI.

De Sacra Congregatione ſuper negotiis Epiſcoporum, & Regularium.

DISC. XVII.

De Sacra Congregatione juriſdictionis, & Immunitatis Eccleſiaſticæ.

DISC. XVIII.

De Sacra Congregatione Rituum.

DISC. XIX.

De Sacra Congregatione Indicis librorum.

DISC. XX.

De Sacra Congregatione Fabricæ, ejuſque Tribunali.

DISC. XXI.

De Sacra Congregatione Examinis Epiſcoporum.

DISC. XXII.

De Congregatione Reformationis Regularium.

DISC. XXIII.

De Congregatione propagandæ Fidei, pluribuſque aliis Eccleſiaſticis, vel ſpiritualibus Congregationibus, puta, Cæremonialis, Indulgentiarum, Reliquiarum, & ſimilium; de Congregatione Conſiſtoriali, remiſſivè.

DI-

DISC. XXIV.

De Congregatione Viſitationis Apoſtolicæ.

DISC. XXV.

De Congregatione ſuper conſultatione negotiorum Status Eccleſiaſtici, quæ Conſulta dicitur.

DISC. XXVI.

De Congregatione Boni Regiminis.

DISC. XXVII.

De Congregationibus Aquarum, fontium; & viarum; Et pleriſque aliis, quæ regimen temporale Status Eccleſiaſtici concernunt, nempè Confinium, & Annonæ &c. & ſimilibus.

DISC. XXVIII.

De Congregationibus Baronum, & Montium, ac etiam Computorum.

DISC. XXIX.

De Congregatione Viſitationis Carceratorum.

DISC. XXX.

De Tribunali Signaturæ Papæ, quæ Gratiæ dicitur.

DISC. XXXI.

De Signatura Juſtitiæ, ejuſque ſtylis; Et de Prælatis, ex quibus hoc Tribunal conſtituitur.

DISC. XXXII.

De Tribunali, ſeu Auditorio Rotæ.

DISC. XXXIII.

De Tribunali Cameræ Apoſtolicæ.

DISC. XXXIV.

De Auditore Cameræ, ejuſque Locumtenentibus, & Tribunali.

DISC. XXXV.

De Thеſaurario Generali, ejuſque Tribunali.

DISC. XXXVI.

De Gubernatore Urbis, ejuſque Miniſtris, & Tribunali.

DISC. XXXVII.

De Senatore Urbis, aliiſque Officialibus fori Capitolini.

DISC. XXXVIII.

De Tribunali Ædilium, ſeu Magiſtrorum viarum, earumdemque viarum Præſide.

DISC. XXXIX.

De Agriculturæ Conſulibus, & Tribunali.

DISC. XL.

De Præfectis Annonæ, & Graſciæ; Ac etiam de Præſidibus, Dohanarum, Riparum, & Zecchæ.

DISC. XLI.

De Cardinalibus Archipresbyteris trium Baſilicarum Patriarchalium; Ac etiam de eorumdem Cardinalium juriſdictione in propriis titulis

DISC. XLII.

De Cardinalibus Protectoribus plurium locorum; Et de judicibus, qui per eos deputantur; Ac etiam de Protectoribus, & de Generalibus Religionum.

DISC. XLIII.

De foro militari, ſive de juriſdictione Generalis Ducis S. Romanæ Eccleſiæ; Ac etiam Ducis triremium; Et Cuſtodis Arcis Adrianæ, vel S. Angeli; Et Commiſſarii armorum.

DISC. XLIV.

De aliquibus Collegiis, quæ ſpeciem juriſdictionis, ac facultatibus ſaltim voluntariæ habent.

DISC. XLV.

De Oratoribus Regnum, & Principum, ac Republicarum, & Civitatum.

DISC. XLVI.

De Curialibus cauſidicis, nempe; De Advocatis; De Procuratoribus, vel cauſarum Patronis; De Solicitatoribus; Et aliis cauſarum, vel negotiorum actoribus; Iſtaque occaſione agitur de Collegiis Advocatorum, & Procuratorum Conſiſtorii; Et de Advocatis Fiſci, & pauperum; De Procuratore Fiſci; De Commiſſario Cameræ; Et Procuratoribus pauperum.

Ac etiam de modo ſcribendi, vel conſulendi, tam in facto, quam in jure; Et de modo orandi, ſive informandi in voce.

DISC. XLVII.

De Notariis; Et remiſſivè de aliis pertinentibus ad Curiam Romanam.

JO.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Decimiquinti Pars Secunda,

RELATIO ROMANÆ CURIÆ FORENSIS,

Proœmialia, super significatione vocabuli *Curia*; Et ex quibus Romana Curia constituatur, Et de aliis generalitatibus, ad materiam ejusdem Curiæ, & Curialium.

SUMMARIUM.

1 *ANtiqua curia Romana duplex erat, & qualis.*
2 *De derivatione hujus vocabuli curiæ.*
3 *Quod vocabulum curiæ sit peculiare curiæ Romanæ non usitatum in aliis antiquis Regnis.*
4 *Moderna curia Romana Ecclesiastica est major antiqua temporali, & quare.*
5 *Curia Romana dicitur ille locus, in quo Papa residet.*
6 *Episcopus residere potest, atque tribunal habere in quacumque parte diœcesis.*
7 *De pluribus personis quas Papa gerit, seu repræsentat.*
8 *Etiam in iis quæ concernut dittionem temporalem Ecclesiasticam, vel Episcopatum Romanum, dicitur curia Papæ, atque officiale dicuntur Curiales.*
9 *In iis in quibus Papa disponit vel statuit tanquam Princeps temporalis, vel tanquam Episcopus Urbis non subintelligitur potestas Papalis, nisi dicatur.*
10 *Curia Romana majora tractat negotia quam quæcumque alia Orbis curia, & de ratione.*
11 *Nomine curialium qui nam veniant.*
13 *De differentia inter Curiam Romanam, & alias circa Tribunalia, & magistratus.*
14 *De pluribus Romanæ curiæ speciebus, & de qua specie in præsenti agatur*
15 *De ordine qui teneatur in hac relatione.*

DISC. I.

1 ANtiqua Romana Curia, quæ totius penè orbis in temporalibus, domina, triumphatrix, atque regulatrix erat, ex duplici specie seu loco constituebatur; Uno scilicet, in quo sacerdotes, res divinas; Altero verò, in quo Senatus, ac populus, aliique Magistratus, publicas res humanas tractabant; Isto Curiæ vocabulo, derivationem habente à curiis publicis, quæ in locis præ-
2 fatis, apud Deos, & apud homines, seu pro cœlestibus ac terrestribus negotiis, pro salute & conservatione Reipublicæ gerebantur; Ideoque Curia ista, templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput Orbis, ara fociorum, & portus omnium gentium *a Cicerone in oratione pro Milone* appellatur.

3 Romanæ autem Reipublicæ, vel Imperii, istud Curiæ vocabulum esse peculiare, atque ab ea modernorum Principum sedes residentiales illud mutuasse, nos do-e illa quæ omnium historiarum, antiquitate, ac fide mater est, ac magistra, sacra pagina veteris testamenti, ti, dum de quamplurimis Regum ac Principum aulis agendo, in libris scilicet *Regum* de Regibus David & Salomone, aliisque Regibus Juda vel Israel; Ac etiam in Exodo agendo de Regibus Ægypti, quando Abraam illam aulam ingressus est; Et quando Joseph supremam annonariam administrationem habuit; Et quando Moyses signa in virga dedit, pro dimissione populi; Sive agendo de Regibus Assiriorum, & Medorum *in lib. Ester, & in lib. Judithæ;* Aut occasione agendi de Daniele; Sive *lib.* 1. Machabæorum mentionem habendo de Alexandro magno Macedone, aliisque ibi enunciatis Regibus, ac in aliis locis istud Curiæ vocabulum forte adhibitum non legitur.

Agendo verò de Republica Romanorum, eorumque potentia, resque multas benè gestas enarrando in eodem *lib.* 1. *Machab.* occasione duplicis fœderis inter eamdem Rempublicam, ac Duces Machabæos, Judam, & Jonatham, hujus vocabuli mentio habetur, quod scilicet eorum respectivè Oratoris Romam missi, *introiverunt Curiam.*

Quamvis autem, illa in temporalibus potentissima, prophana Curia Romana, post Imperii translationem in Græciam, totque barbarorum incursiones evanuerit. Attamen (ut S. Leo Papa admonet,) nunquam per speciem phœnicis, ex ejusdem Romanæ Civitatis cineribus, alia in spiritualibus, majoris potentiæ, majorisque existimationis, exorta est Romana Curia Christianæ Reipublicæ, ejusque capitis Summi Pontificis Domini nostri Jesu Christi unici, ac supremi Vicarii, habentis totum mundum pro territorio, totumque humanum genus in spiritualibus, ac in temporalibus habitu subjectum; Adeout rectè adaptetur prophetia Oleæ, super longè majori gloria modernioris templi Hierosolymitani quod materialiter, inferius, magisque depressum erat, quam antiquioris per Regem Salomonem constructi, cujus absque dubio longè sumptuosior structura materialis erat, in sensu scilicet allegorico, seu mystico, quod licèt antiqua Romana Curia belligera, & triumphatrix, in temporalibus longè major esset; Attamen moderna Christiana; seu cœlestis, spiritualiter longè majoris potentiæ, & gloriæ censenda sit.

De ista verò Curia Romana Papæ, in præsenti agitur, 5
quæ, sive in ipsa materiali Romana Civitate, sive in alia qualibet mundi parte sit, dum ibi Papa residet, suamque habet sedem semper Romana dicitur; Talis etenim, dicitur non ab hujus Civitatis præcisa localitate, sed ab origine, quod scilicet in ea B. Petrus, cathedram, vel sedem constituit, ab Anthiochena Civitate illam transferendo, tanquam in loco, in quo totius Orbis temporalis dominatio sedem habebat, ut ibi hoc majus Imperium spirituale oriretur, atque (ut idem S. Leo Papa admonet,) ea Civitas, quæ omnium errorum, ac gentilium superstitionum mater, ac metropolis erat, pietatis, veræque Religionis, mater, ac metropolis efficeretur; Cumque non ipsius Civitatis materialis, sed universæ ecclesiæ Catholicæ, ac Papæ curia sit, idcirco non materialiter, sed formaliter Curia Romana dicitur omnis locus in quo Papa resideat, atque de ea leges, quæ de Curia Romana agunt, intelligendæ veniunt. *a*

Quemadmodum etenim, in singulis Episcopatibus habemus, ut denominationem acceperint ab ea Civitate, 6
in qua erectio Cathedralis facta est ad sedes Episcopalis initio constituta, adeout Episcopo in alio diœcesis quantumvis remoto loco residentiam, & Curiam seu Thibunal habente (ut ei licitum esse receptum est cum declarationibus, quæ in propriis sedibus recensentur *b*;) Non per hoc tamen Ecclesiæ titulus vel denominatio immutatur *c* Ita si Pontifex, qui universum orbem habet pro diœcesi, vel territorio, in quacumque orbis parte resideat, ejus Curiæ primævum vocabulum non immutatur, indeque vulgare prodit dicterium, quod ubi Papa, ibi Roma.

Cum autem Papa, cujus Imperii Aula, seu Curia ista 7
dicitur, quadruplicem pluries enunciatam gerat seu representet personam; Unam scilicet jam enunciatam Christi Vicarii generalis, & Episcopi Ecclesiæ universalis; Alteram Patriarchę occidentis; Tertiam Episcopi particularis Romanę Civitatis, quę particularem diœcesim restrictam habet, attento moderno statu actualiter intra ambitum quadraginta milliarium, qui sub districtus vocabulo explicari solet, habitualiter autem, imò ad certos effectus, etiam actualiter, intra ambitum centum milliarium; ut alibi juxta varias contingentias advertitur *e*; Et quartam demum Imperatoris; vel Principis temporalis Urbis, illiusque Italiæ temporalis ditionis, quę sub utriusque mediati, ac immediati Status ecclesiastici nomine explicatur; Ac etiam Beneventanę civitatis intra viscera Regni Neapolitani, quod de dicto Statu mediato, ratione directi dominii dicitur; Nec non Avenionensis Civitatis, & Venaissini comitatus in Gallia.

8 Hinc proindè, quamvis Romana Curia illa propriè dicatur, quæ primæ personæ congruit; Attamen istas quoque alias Curias inferiores complectitur, ob diversas personas formales quæ in una eademque persona materiali repræsentantur; Ideoque etiam in iis, quæ particularem Urbis Episcopatum, vel temporalem ditionem concernunt; Curia Romana dicitur, atque officiales vel ministri, quorum munus circa istas inferiores vel subalternas Curias tantum versatur, absque aliqua participatione regiminis; vel administrationis Curiæ majoris, ac universalis, adhuc Papæ Curiales dicantur, atque leges, quæ de Curialibus agunt, præsertim super beneficiorum reservationibus vel eorumdem Curialium privilegiis, & favoribus, inter quos illum frequentius praxis docet, qui ex Eugeniana Constitutione circa fori competentiam, resultat, ut istis quoque Curialibus conveniant.

9 Potissimè verò quia, licèt dictæ personæ, vel respectivè Curiæ, inter se diversæ sint, diversamque speciem, seu naturam habeant, adeout in plerisque, in quibus, uti Princeps temporalis, vel uti Episcopus particularis statuit, Pontificiam auctoritatem interposuisse non censeatur, ut in suis sedibus, juxta casuum contingentias pluries advertitur *f*; Adhuc tamen, frequens est earumdem mixtura, unde propterea ut in singulorum Judicum ac Tribunalium sedibus particularibus inferius advertitur, pleraque sunt Tribunalia, quæ dictæ triplicis Curiæ negotia peragunt; Universalis scilicet Pontificiæ; Particularis, ac subalternæ etiam ecclesiasticæ Episcopalis; Ac etiam prophanæ, seu temporalis ditionis fæcularis; Solumque ipsorum negotiorum qualitas, vel natura, hanc distinctionem docet.

10 Exindè verò manat, ut quoad forensia, seu civilia negotia, de quibus, non autem de politicis, vel militaribus, aut cæremonialibus, ve aulicis, meum est institutum, meæque sunt partes agendi, (ut fabrilia tantum agant fabri, neque sutor ultra crepidam judicet;) Ista Romana Curia omnium aliarum forensium Curiarum, mater, ac major, totius christiani Orbis meritò dicenda est, longeque majora incomparabiliter peragit, ac decidit forensia negotia (cum longè tamen minori fuco; ac sonitu vel apparatu, longèque breviori tempore) quam singula Tribunalia Urbis tractent, cum totius catholici Orbis causas ecclesiasticas vel spirituales universaliter agat; Ac etiam ejusdem Orbis causas temporales, vel prophanas, quæ ratione ecclesiasticæ qualitatis personarum, ab omnibus Episcopalibus, & ecclesiasticis Curiis per appellationem ad eam trahuntur; Nec non causas fori Episcopalis ipsius Urbis, ejusque districtus; Ac etiam causas laicales vel temporales universi Italici, & Gallici, ecclesiastici Status temporalis, qui magnum constituit principatum, cum hæc mixtura in alia Orbis Curia vel Tribunali non sit verificabilis.

Curialium autem nomine, veniunt omnes qui, opera, consilio, labore, aliove munere, Papæ inserviunt, in
11 Ecceſiæ universalis, ac particularis respectivè, vel temporalis dominii regimine, ac administratione, sicque ex pluribus generibus, vel ordinibus Curiales constituuntur; Primus etenim ordo, est Cardinalium; Secundus Prælatorum; Tertius aliorum Judicum, ac magistratuum, qui Prælatoria non fulgeant; Quartus Advocatorum; Quintus Procuratorum; Sextus sollicitatorum fori judicialis; Septimus sollicitatorum negotiorum Datariæ, & Cancellariæ, qui Expeditores dicuntur; Octavus eorum qui negotia gratiosa, vel extrajudicialia peragunt, sive etiam judicialium negotiorum aliquam habentes curam, apud Causidicos assistunt, & qui Agentes vulgò dicuntur; Nonus Notariorum, aliorumque scriptorum; Et decimus Aulicorum, qui Papæ, & Cardinalibus, ac Prælatis in aula assistunt ac inserviunt, & qui vulgò, ad differentiam aliorum, Cortegiani dicuntur *g* de quibus omnibus ac singulorum diversis speciebus infra sub propriis, ac particularibus rubricis distinctè agitur.

12 Ea verò differentia est inter Curiam Romanorum, & alias secularium Principum Curias, quod istarum plures, ex ipso Principe tanquam capite, & ex Senatibus, aliisque Magistratibus, tanquam membris, efformari dicitur principatus pro solo actu vel exercitio potestatis, cujus habitus penes universum populum, seu ipsam Rempublicam esse dicitur, adeout omnes Magistratus, ipsam Rempublicam constituere seu repræsentare dicantur; Atque, cum debita proportione, æquè concurrant ad ipsius Reipublicæ mysticum corpus efformandum, ipso Principe repræsentare caput; Aliis verò reliqua membra.

Non sic verò est Curia Romana, quæ tota constitui di- 13
citur per solum Papam, qui non à populo, vel à Republica, sed à Deo immediatè, in iis quæ ad Ecclesiæ universalis regimen pertinent, potestatem metitur, Ideoque hujus Curiæ Tribunalibus, & Magistratibus, nomen non congruit membrorum, quæ idem corpus cum capite æquè efforment, sed potius nomen famulorum, vel ministrantium ei, qui unicus est dominus, ac pater familias, juxtà majorum, vel minorum munerum qualitatem, ut singulorum Magistratuum respectivè Rubricis advertitur; Quod scilicet, cum dominus, vel pater familias omnia per se ipsum administrare non valeat, ministros, & operarios adhibet; Ideoque malè aliqui nostri practici supponunt unicum corpus, cujus sit caput Papa, Cardinales; autem membra; *h* Nisi juxta declarationes de quibus *infra disc.* 3.

Eadem Curia plures habet species; Alia etenim foren- 14
sis dicitur, quæ contentiosa vel gratiosa negotia per tramites juris, pertractat, ac decidit; Alia politica, quæ utriusque ecclesiastici, & prophani principatus negotia cum prudentialibus, vel politicis regulis potius agit; Tertia cærimonialis, circa ea, quæ cultum divinum aliaque sacerdotalia, vel Ecclesiastica munia concernunt; Et quarta meræ aulica, circa Aulæ temporalis cerimonias, ac ritus.

De prima verò tantum specie, meæ sunt partes, meumque institutum agendi, pro fori, seu rerum forensium notitia, & instructione, & aliqualiter de secunda super iis quæ pariter praxi forensi ac negotiorum directioni congrua sint; Reliquæ autem, cerimoniarum Magistris, sive ecclesiasticorum rituum professoribus, necnon politicis, & aulicis relinquuntur, ut omnes pro sua respectivè sphera, ea tractent quæ ad propriam pertinent professionem, neque in alienam se ingerant; Sive (ut juristæ dicunt) quilibet in propriam, non autem in alienam messem; falcem immittat; Ideoque obiter potiùs de aliis speciebus quandoque agi contingit.

Ordo autem qui desuper tenetur, est; Primò agendi de 15
Papa, ejusque potestate, & electione, Secundò de ejus Consistorio, Ac etiam de Consistorii negotiis, & Collegio Cardinalium; Tertiò de officialibus domesticis, vel palatinis, qui in Palatio Apostolico Papæ assistunt; Quartò de quatuor primariis officiis cardinalitiis nempè; Vicecancellarii; Camerarii; Pœnitentiarii; Et Vicarii; Quintò de illis Cardinalitiis Congregationibus, quæ regimen spirituale Ecclesiæ universalis, vel illud Episcopatus Urbis concernunt; Sextò de illis partiter cardinalitiis Congregationibus, quæ concernunt regimen principatus temporalis; Septimò de Tribunalibus collegiatis; Octavò de aliis Judicibus, & Tribunalibus non collegiatis; Nonò de judicibus particularibus aliquarum Ecclesiarum, vel piorum locorum, aut collegiorum, vel artium; Et decimò de Causidicis, aliisque Curialibus; Atque post hæc, aliquæ generalitates ad rem facientes annectuntur.

Illud autem advertere placeat quod inter singulas Congregationes, vel Tribunalia, seu judices, ac alios, nullum adhibetur studium, vel diligentia localitatis, vel majoris, aut minoris præeminentiæ, sed ordo provenit à casu, vel memoria; quæ prius unum quam alterum suggesserit.

a *Lib.* 12. *de benef. disc.* 3. *& alibi ibid.*
b *Lib.* 3. *de jurisd. disc.* 22. *& seqq. & lib.* 14. *in annot. ad S.C. T. & alibi.*
c *Disc.* 24. *de jurisd. & disc.* 7. *de præeminent.*
e *Sub tit. de præeminent. disc.* 1. *& lib.* 14. *in Miscellan. eccl. disc.* 1. *& tit. de Regular. disc.* 32.
f *Sub tit. de dote disc.* 22. *&* 143. *& pluries sub tit. de judic. & infra in hac relatione, sepius.*
g *de his lib.* 12. *de benefic. occasione reservationum Apostolicarum ratione reservationis ex causa curialitatis.*
h *Vestr. in praxi in princ. oper. & alii moderni.*

ANNOT. AD DISC. I.

DE differentia inter Curiam Romanam, & Civitatem Romæ, sive inter Tribunalia Curialia, & Papalia, & illa quæ sint particularia Civitatis, & de effectibus exindè resultantibus, illo præsertim Curialitatis *infra disc.* 46. *& sub tit. de benef. disc.* 142. *& in adnot. ad disc.* 9. *de judic.* Ac etiam videri potest *in opere Italici idiomatis, cui titulus est il Dottore volgare l.* 15. *in hac eadem relatione Curiæ in proœmialibus capit.* 1.

De Papa, circa ejus poteſtatem, ac perſonas, quas gerit.

SUMMARIUM.

1 *De pluribus perſonis quas Papa gerit, vel repræſentat.*
2 *Quære de perſona patriarchali hodie apud forenſes non agatur.*
3 *Ad quid etiam hodie iſta perſona videatur conſiderabilis.*
4 *De Papa tanquam Epiſcopo Urbis, & qualis ſit ejus diſtrictus, vel diœceſis.*
5 *Qualis ſit provincia Papæ.*
6 *De diſtrictu Urbis, antiquo, & moderno.*
7 *A finibus temporalibus non infertur ad ſpirituale, & è contra.*
8 *Quantum ſe extendat juriſdictio Cardinalis Vicarii.*
9 *Poſſunt ſtare ſimul, ut inferior præſcribat juriſdictionem in aliena diœceſi.*
10 *Ab aſſenſu præſtito juræ Ordinarii non infertur ad aſſenſum Apoſtolicum.*
11 *Urbis Vicarius ligatur Conſtitutionibus Apoſtolicis, non autem decretis Sacrarum Congregationum, & de aliis ad materiam Papæ tanquam Epiſcopi Urbis.*
12 *Leges factæ per Papam uti Principem ſæcularem habentur tanquam leges laicales.*
13 *Quare plures quæſtiones in materia cadentes negligantur.*
14 *De cauſa, cui referri debeat temporale dominium Eccleſiæ, & Papæ.*
15 *Princeps non poteſt facere aliquem ſibi æqualem, & ſcindere coronam.*
16 *Quod in hoc imperator minorem habeat poteſtatem, quam habeant quidam alii Principes.*
17 *Quare Papa habeat plenum dominium etiam in iis quæ conceſſa ſint per Principes ſæculares.*
18 *Quæ ſit vera ratio, cui temporale dominium Papæ referri debeat.*
19 *Quod Papa ſit Papa, & Rex.*
20 *An Papa facere poſſit infeudationes, & conceſſiones abuſivas, vel præventivas.*
21 *De Bulla Pii V. de non infeudando.*
22 *De ratione ob quam juramentum dictæ Bullæ Pii V. magis afficiat.*
23 *Quod redditus, & proventus Principatus temporalis diverſam habeant rationem, quam illi Pontificatus.*
24 *Quare in Statu Eccleſiaſtico clerici, & perſonæ eccleſiaſticæ gabellis, & oneribus laicalibus ſubjiciantur.*
25 *Canoniſtæ magis quam theologi poteſtatem Papæ ampliant.*
26 *De quibus circa poteſtatem Papæ in præſenti agatur.*
27 *Papa eſt ſupra Concilium, & derogat Conciliorum decretis.*
28 *Quare requiratur eorum mentio ſpecialis, & quando.*
29 *Non poteſt convocari Concilium ſine auctoritate Papæ.*
30 *De Capitulis Conclavis, an obligent Papam, qui cum ſe ipſo non diſpenſet.*
31 *De geſtis in Concilio Conſtantienſi.*
32 *Quare Concilium apponat manus in depoſitione Pontificis.*
33 *De Primatu Petri, & unitate Pontificis, & qualis fuerit poteſtas Pauli.*
34 *An Papa tollere poſſit officia, beneficia, & dignitates etiam ſine cauſæ cognitione.*
35 *De quæſtione, an Papa habeat jus territoriale in toto mundo, tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus, vel potius ſit juriſdictio in perſonis, & cauſis, in territorio alieno latè.*
36 *De ratione ob quam Principes ſæculares volunt recognoſcere litteras Apoſtolicas priuſquam exequutioni demandentur.*
37 *Quod Papa ſit Ordinarius Ordinariorum eoſque prævenire valeat.*
38 *De iis quæ ſoli Pontificiæ poteſtati ſunt reſervata.*
39 *Ad ſolum Papam pertinet erigere Cathedrales, ac diœceſes, & territoria dividere.*
40 *Quales leges facere poſſit, vel qualibus legibus derogare.*
41 *Indicit Concilia generalia.*
42 *Creat Epiſcopos, & Cardinales, & alia per univerſum orbem.*
43 *De aliis accidentaliter Pontificiæ poteſtati reſervatis.*
44 *De legibus Papalibus, & quando obligent, & an poſſint non recipi.*
45 *De aliis ad materiam.*
46 *De iis quæ concernunt voluntatem utendi poteſtate.*
47 *Quando debeat ſua poteſtate uti.*
48 *De commutatione ultimarum voluntatum.*

DISC. II.

RE tento eo, qui abſque dubio in jure compatibilis eſt pro reſpectuum diverſitate, plurium perſonarum formalium concurſu, in eadem perſona materiali; Ut in præcedenti diſcurſu advertitur, plures in Papa conſiderantur perſonæ diſtinctæ; una ſcilicet Papæ, & Epiſcopi Eccleſiæ univerſalis; Alia Patriarchæ occidentis; Tertia Epiſcopi Romani; Et quarta Principis ſæcularis Status Eccleſiaſtici; Quatenus pertinet ad ſecundam perſonam Patriarchæ, propter occupationem ab infidelibus aliarum Orbis partium, quæ ſub aliis, Conſtantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, & Hieroſolymitano Patriarchis cadebant, (unde propterea ſchymaticorum licentia prodiit, in ſchyſmate ſe confovendi,) ceſſant illæ finium, vel patriarchalis poteſtatis quæſtiones, quæ antiquioribus temporibus cadebant; Ideoque in hoc merè practico, ac forenſi opere, inanis labor eſſet, ac extra propoſitum, de illis agere; Unde meritò apud Canoniſtas, præſertim recentiores, iſta ſecunda perſona, vel juriſdictio Patriarchalis, omninò negligi, ſolumque ad dictas tres alias diſtinctio reſtringi ſolet. 1

Ubi autem particulares Apoſtolicæ Conſtitutiones non obſtarent, illa præſertim recentior Pſi IV. tunc iſta perſona Patriarchalis conſiderabilis eſſet, in ordine ad juriſdictionem, vel poteſtatem Collegii Cardinalium ſede vacante, ut infra diſcur. 4. advertitur. 3

Quo verò ad tertiam perſonam Epiſcopi particularis Urbis, de illa agitur infra, agendo de Tribunali Cardinalis Vicarii, qui iſtas partes nomine Papæ explicat; Solumque extra Vicarii juriſdictionem, remanere videntur ea, quæ concernunt ambitum, vel diſtrictum antiquum centum milliarium, (ſtante moderna ejuſdem diſtrictus reſtrictionis ad ſolum ambitum quadraginta milliarium,) id præſertim, ut infra dictum ſpatium, nullus detur Metropolitanus. *a* 4

Quamvis etenim hoc centeſimi milliaris circumdarium, ultra dictum diſtrictum quadrageſimi, ſub nomine Provinciæ Papæ, aliqui explicare ſoleant, quaſi quod ita cum Epiſcopis intra eundem ambitum exiſtentibus Metropolitani perſonam gerat; Erronea tamen opinatio eſt, quoniam, verè, ac propriè, ſub nomine Provinciæ Papæ, veniunt illi Epiſcopatus, qui ſint exempti à quocumque Metropolitano, per univerſum Orbem ſparſi, Atque Apoſtolicæ Sedi immediatè ſubjecti, adeout cum eis ipſe Papa ob appellationes, vel recurſus, Metropolitani partes gerere dicatur, abſque hac finium reſtrictione, quæ legi diœceſanæ potius referenda eſt; *b* 5

Cum etenim moderna reſtrictio ad ambitum quadraginta milliarium, ſit recens; Et (quod magis eſt,) præfinita per moderna Statuta Urbis, edita ſub Gregorio XIII. ad tollendas antiquas controverſias, quæ antiquitus cadebant ſuper eorundem Statutorum Urbis extenſione, ac operatione, quæ prætendebatur intrare ſolum in locis ſubjectis oneribus ſalis, & focatici, ut præſertim in Regalium ſede advertitur; *c* Receptum verò principium ſit, quod à finibus temporalibus arguere non licet ad ſpirituales, vel è contra, ut in juriſdictionali materia, & alibi pluries habetur; *d* Hinc proinde dicti moderni fines laicales in temporalibus fortè ob antiqui Romani Imperii diſſolutionem aliaſque temporalis dominationis crebra mutationes, immutati, vel præſcripti, præjudicare non debent finibus ſpiritualibus, qui ab initio ſtatuti ſunt. 6 7

Et quamvis valdè in contrarium urgeat praxis præfati Tribunalis Cardinalis Vicarii, quod ſcilicet ejus juridictio, ultra dictum ambitum ſe non extendit, in ea cumulativa cognitione cauſarum etiam in prima inſtantia, quam habet, cum Epiſcopis, vel Ordinariis localibus, ut infra in ipſius Rubrica particulari advertitur; Non tamen exindè ad amiſſionem hujus territorii ſpiritualis inferri poteſt, quoniam non implicat, quod Papa confideratus tanquam Epiſcopus, ſui Vicarii facultates intra hunc breviorem ambitum reſtrinxerit; Eamdem verò juriſdictionem ſine reſtrictione pro ſe retinuerit, cum receptum ſit, ut poſſit Epiſcopus, etiam nullum habere Vicarium. 8

Vel (& probabilius) rectè in jure datur, ut intra limites diœceſis; vel territorii, inferior Prælatus juriſdictionem etiam generalem, & ordinariam præſcribat, Epiſcopus autem, & Diœceſanus aliquos actus diœceſanos adhuc retineat; *e* Et ſic quod Epiſcopi locales, qui intra hunc diſtrictum dantur, compatibiliter cum Epiſcopo Romano, contra iſtum, ejuſque Vicarium alios actus præſcripſerint; Extra verò præſcriptionem remaneat iſta prærogativa juriſdictionis in ſecunda inſtantia, privativè ad quemcumque alium Metropolitanum, potius antiquo jure territoriali, vel diœceſano, quam jure metropolitico, vel pontificio. 9

Illud autem receptum eſt, ut illi actus, quos Papa, vel per ſe ipſum, vel per ejus Vicarium gerit hanc perſonam repreſentando, ſubjaceant Apoſtolicis Conſtitutionibus, aliiſque obſtaculis, ac prohibitionibus, quibus generaliter alii Diœceſani, ſeu locorum Ordinarii ſubjacent, quoties non conſtet de diverſa voluntate, Pontificiam auctoritatem quoque interponendi, atque obſtantiis derogandi; Unde propterea Si (ex. gr.) novæ fundationi Conventus, vel Monaſterii in Urbe, vel diſtrictu aſſenſus tribuatur, ita ſatisfactum cenſebitur uni ex requiſitis conſistenti in conſenſu Ordinarii, Non tamen exindè inferri poterit, ut ſatisfactum cenſeatur alteri requiſito beneplaciti Apoſtolici, minuſque derogatum, vel diſpenſatum cenſeatur, Canonum, vel Apoſtolicarum Conſtitutionum obſtantiis, cum ſimilibus, quibus eadem ratio congruat. *f* 10

Illud autem peculiare in iſta perſona Epiſcopi Urbis dignoſcitur, ut ex ſpeciali proviſione, non ſubjaceat decretis generalibus Sacrarum Congregationum, illius præſertim, quæ Epiſcoporum negotiis præpoſita eſt, quibus alii locorum Ordinarii ſubjaceant, dum Papa hanc diœceſim, præſens adminiſtrat per ſuum Vicarium, ac etiam in pleriſque actibus per particularem S. Congregationem, quæ Apoſtolicæ Viſitationis dicitur, ut advertitur infra diſc. 23. & 24. in quibus de iſta Congregatione, & de Tribunali Vicarii agitur; In reliquis autem hanc perſonam concernentibus, ſufficiet relatio ad ea, quæ inferius habentur in dictis diſc. 23. & 24. in quibus de dicto Cardinali Vicario, præfataque Apoſtolicæ Viſitationis Congregatione agitur. 11

Circa quartam perſonam Principis, ac Domini temporalis Status Eccleſiaſtici immediati, ac mediati; Quoties de ſuperius enunciata voluntate non conſtat, interponendi ſcilicet etiam Pontificiam auctoritatem; Tunc in papalibus legibus, ac ordinationibus præfatum temporale dominium, vel regimen concernentibus, generaliter procedunt omnia ea, quæ de jure ſtatuta ſunt in quolibet Principe laico, ſuper exemptione; vel immunitate clericorum, aliarumque eccleſiaſticarum perſonarum à foro, & legibus, ac oneribus laicalibus; Ideoque omnes quæſtiones deſuper cadentes, facti, ac voluntatis potius, quàm juris dicuntur, an ſcilicet alteram Papalem, ſeu Apoſtolicam auctoritatem interponere, & commiſcere voluerit, ut in pleriſque ſedibus frequenter advertitur, atque Ægidianæ præſertim Conſtitutionis quotidiana praxis docet; Unde propterea receptum eſt, ut actus jurati etiam inter laicos, laicalibus legibus, ac ſtatutis non ſubjaceant, quamvis papali confirmatione munita ſint, quoties confirmationis actus principatui, vel dominio temporali ſit referibilis. *g* 12

Quatenus itaque pertinet ad hanc perſonam Principis, ac Domini temporalis; Inter ſcribentes, plures ſubjectionis, vel poteſtatis reſpectivè diſputantur quæſtiones, cum conſueta opinionum varietate, inter diverſos profeſſores; Theologos ſcilicet, Canoniſtas & Legiſtas reſpectivè, ac etiam inter illos ejuſdem profeſſionis, ſed diverſarum regionum, ultra ſcilicet, & citra montes; Earum autem reaſſumptio, ac formalis diſputatio, incongrua eſt huic operi, continenti ſolum Curiæ Romanæ relationem, ac ſtatum, pro practica inſtructione fori externi, juxta opiniones, quæ in eadem Curia receptæ ſint, ideoque illa argumenta, quæ in contrarium deduci ſolent ſcolarum, ſive Academiarum pabulum in eadem Curia reputantur, pro ingeniorum exercitio; Sive feriunt forum internum, de quo ad profeſſorem fori externi agere non pertinet. 13

Potiſſima verò quæſtio eſt, circa hujus dominii temporalis cauſam, vel originem, & ex qua de conſequenti inferri ſolet ad altum dominium, vel ſuperioritatem, quam penes Imperatorem adhuc ſupereſſe, nonnulli, ac præſertim ultramontani opinantur; Aliqui enim hoc temporale Eccleſiæ, & Papæ dominium referunt, adeò famigeratæ donationi Conſtantini in Gratiani Decreto relatæ; *h* Alii conceſſionibus, ac reſpectivè donationibus diverſorum Imperatorum, & Principum, præſertim Caroli Magni, Ludovici ejus filii, Pipini, & Comitiſſæ Mathildæ; Alii verò, (& pro meo judicio probabilius) voluntariæ deditioni populorum, qui per Romanum Imperatorem in Orientalibus partibus reſidentem, derelicti, atque ab incurſionibus infidelium, & barbarorum, juxta Principis obligationem non defenſi, ſed ad barbarorum ſervitutis jugum redacti; per quod prius Imperium de facto abolitum erat, dum jugum excutientes, priſtinæque libertati reſtituti, alterius Principis dominio, ac protectioni ſe dare potuerunt; Potiſſimum verò Summo Pontifici, qui, (ut habetur infra occaſione queſtionis territorialis) tanquam Chriſti Vicarius, habituale dominium totius Orbis habebat. 14

Quæcumque verò opinio retineatur, etiamſi prima, vel ſecunda, non exindè tamen reſultat dicta conſequentia, quam aliqui deducunt, & præſertim Germani, qui Imperiali poteſtati adulantur, quoniam juris propoſitiones, cum quibus ipſi procedunt, generaliter, ac in abſtracto ſunt veræ, manifeſta verò fallacia eſt in applicatione. 15

Verum ſiquidem eſt principium, tam in feudali materia, quàm alibi infinuatum, quod nemo poteſt facere ſibi æqualem, quodque Imperatori, vel alteri Principi conceditur facultas faciendi Civitatum infeudationes, aliaſque conceſſiones, dependenter tamen, cum retentione ſaltem alti dominii, ac illius majoris ſuperioritatis, quæ vulgo *ſovranità* dicitur, cum alias Imperium, ſeu corona, formalem, ac omnimodam ſciſſuram pateretur, quod non licet; *i* Potiſſimè verò, & clarius id non licet Imperatori; dum eſt Princeps electivus, atque Imperium non habet ex propria acquiſitione cum vi armorum, ut aliqui Reges, & Principes habent; Ideoque ei non congruit titulus domini, ut ſibi congruere prætendunt Principes per conquiſitionem, ſed potius ille, mariti, vel primi miniſtri, & gubernatoris Reipublicæ, quæ eſt domina, & à quo poteſtatem trahit; Et conſequenter, in eo clarior eſt defectus poteſtatis, donandi, ac dividendi pleno jure. 16

Adhuc tamen, clarus eſt defectus applicationis in Papa, ob diverſam peculiarem rationem; quæ aliis inferioribus etiam Eccleſiis conceſſionariis non congruit, ratione ſcilicet habitualis dominii totius Orbis, quod Chriſtus Dominus ex ejus claro teſtimonio ad ſe traxit, ut latius infra in quæſtione territorialis. Et conſequenter, quando Imperator, vel alter Princeps, penes quem reſidet ſolum actuale Imperium temporale reddat domino habituali; Tunc iſte, non ex conceſſione cedentis novum jus metiri dicitur, ſed proprium tanquam per remotionem obſtaculi pleno jure, tam actuali, quàm habituali, continuare; Ad inſtar eorum, quæ habemus in refutatione feudi, vel emphyteuſis, quæ domino directo fiat; Sive illius ceſſionis, quam uſufructuarius faciat proprietario, cum ſimilibus, in feudali ſede inſinuatis. *l*

Ab iſta verò difficultate, magis exempta eſt, magiſque plana remanet tertia opinio, cui magis adhærent docti, beneque verſati Canoniſtæ; Aliæ ſiquidem opiniones magis vulgares, ſeu populares eſſe videntur. Sed quidquid ſit, certum eſt in praxi, ac extra controverſiam, ut hoc temporale dominium Papæ, & Eccleſiæ Romanæ omnimodam habeat plenitudinem, ac independentiam; Quæſtione remanente in eadem feudali materia peracta, in illis laicalibus conceſſionibus, quę inferioribus Eccleſiis factę ſint, ut ibi advertitur. *m* 17

Altera eſt quæſtio, an Papa, illam conſiderando tanquam Principem temporalem, ſeu (ut idem canones dicunt) *n* tanquam Regem diverſum ab altera perſona Summi Pontificis, in puncto juris communis; præſcindendo etiam à prohibitione, ſeu obſtaculo Bullæ B. Pii V. de non infeudando, facere poſſit infeudationes, aliaſve conceſſiones præventivas, vel abuſivas, quarum caſus poſt ejus mortem contingat, de tempore ſucceſſoris, quem ita ſupplantare videatur; Atque plerique, & præſertim Ultramontani id negant, ex eadem ſuperius inſinuata ratione, quod agatur de Principe electivo, quodque diverſa ſit ſuprema Pontificia poteſtas, quæ à quocumque humanæ legis vinculo ſoluta eſt ab iſta temporali, qua utitur Papa in iſtis conceſſionibus, cum eas faciat, non tanquam Pontifex, ſed tanquam Princeps à Republica temporali electus. 19 20

Adhuc tamen Curia, diverſam ſequitur opinionem, quod ſcilicet hæc ratio prohibitæ ſupplantationis ſucceſſoris, Papam non afficiat; *o* Verum tamen eſt, quod hodie iſta quæſtio cadit ſolum in conceſſionibus officiorum, aliarumque reſpectu allodialium, vel indifferentium, dum reſpectu infeudationum dicta Bulla Pii V. quæ in feudali mate- 21

materia pluries enunciata est, hujusmodi quæstionum occasionem subtulit. *p*

22 Ista verò personarum distinctio, Principis scilicet merè temporalis contradistincti à Summo Pontifice, qui circa spiritualem, seu Pontificiam potestatem est idem, quales erant, Petrus, Linus, Cletus, Clemens, & alii primi, nullum temporale dominium actuale habentes, magnum producere videtur argumentum ligaminis, difficilius dissolubilis, quod à præfata Piana constitutione de non infeudando, atque à reiteratis juramentis in conclavi, & extra super ejus observantia præstatis resultat, dum ita id redolere videtur quemdam prophana Respublica per Collegium Cardinalium, tanquam per temporalem Senatum repræsentata, in eum transfert prophanum principatum, diversum ab usu clavium, quæ per organum electorum, juxta catholicæ fidei præcepta, ex operatione Spiritus Sancti immediatè recipit à Deo. Sicuti enim si alter Princeps, vel privatus, per gratuitum, vel correspectivum contractum, rem suam merè temporalem Papæ concederet, sub aliqua lege, vel conditione, ad cujus observantiam ipse cum juramento se obligaret, tunc omnis justitiæ ratio exigeret, ut ad promissæ fidei observantiam teneri deberet; Ita pariter dicendum videtur in iis, quæ hoc temporale dominium concernunt, diversum à clavium usu, ac à merè pontificio munere; Super quo tamen nil firmatur, sed integrum locum veritati relinquendo, hæc obiter, ac discursivè dicta sint.

23 Hinc proindè, manifesto laborant æquivoco Moderni, & præsertim aliqui Morales, qui unam personam vel potestatem cum altera confundentes; pariformiter in utraque, easdem adhibent rationes, vel terminos, super potestate, disponendi de officiis, ac redditibus, ac aliquas faciendi elargitiones conjunctis, dum alia sunt ea; quæ ad unum, & alia quæ ad alterum principatum pertinent.

Et quamvis Aliqui hanc diversitatem strictè ponderantes ex illa scandalum potius concipere soleant, quando vident
24 Ecclesias, & Ecclesiasticos hujus temporalis Ditionis, pariformiter cum laicis, absque aliqua discretione, gabellis, aliisque vectigalibus, & oneribus laicalibus subjici, quasi quod Principi sæculari id non liceat; Attamen mixtura alterius pontificiæ personæ, quæ in hoc adhiberi solet, aliquas habet peculiares rationes, in Regalium sede recensitas, ibique videndas. *q*

25 Demum quoad primam, ac principalem personam merò pontificiam, per quam Christi generalis Vicarius, & Ecclesiæ universalis Episcopus, & caput visibile, repræsentatur; Quamvis iidem dictarum facultatum professores, cum magna opinionum varietate, præsertim inter Theologos, & Canonistas, quorum primi magis restringunt, posteriores verò magis ampliant pontificiam potestatem, plures disputent quæstiones, quæ ex sequentibus principiis, vel propositionibus desumuntur; Attamen eis neglectis, in hac instructiva relatione, illæ insinuantur
26 propositiones, quas Romana Curia recepit, ac practicè retinet, ac servat.

27 Primò siquidem, in adeo famigerata majoris potestatis quæstione, quam præsertim Theologi in scholis, vel circulis frequenter disputare solent inter Papam, & Concilium generale, seu æcumenicum; Hodiè extra controversiam in Curia receptum est, quod Papa sit supra Concilium, atque conciliaribus decretis derogare, vel dispensare possit; Ea solum conciliorum generalium peculiari circumstantia admissa, ut non veniant sub derogatoriis generalibus, quarumcumque obstantiarum, sed egeant speciali mentione; Excepto Concilio Tridentino, quod venit sub derogatoriis generalibus. *r*

28 Hujus autem specialis mentionis necessitas, non percutit defectum potestatis, vel formam præcisam, sed solum præsumptionem voluntatis, quæ in dubio non præsumitur; ideoque si ex verborum amplitudine, sive ex argumentis, vel facti circumstantiis constet de hac voluntate quamvis
29 præsumpta, tunc ea debet attendi *s*; Prout extra omne dubium est, nullum posse dari legitimum concilium generale absque auctoritate Papæ, ad quem munus convocandi concilii generalia pertinet; Nisi ipso volente alter indicet, sive indictionem factam approbet, atque confirmet.

30 Item in conclavi sedis vacantis per obitum Urbani VIII. in quo electus fuit Innocentius X. in forma extrajudiciali, apud ipsosmet Cardinales disputatum fuit de celebri puncto, per antiquiores etiam Canonistas, & Morales disputato, circa capitula, quæ in conclavi fieri solent, cum jurata promissione de illis observandis; An scilicet licitè illa fieri valeant; Et quatenus sic, an ita afficiant novum Pontificem electum, ut non possit cum se ipso dispensare, seque à jurisjurandi obligatione absolvere; In hoc autem, non modica dignoscitur opinionum diversitas; Magis tamen recepta praxis docet negativam, ut scilicet ea non obligent Pontificem electum, & quatenus obligent, ut possit cum se ipso dispensare; Nisi agatur de capitulis, quæ concernant Ecclesiæ universalis necessitatem, vel magnum profectum. *t*

Ut ex. gr. dici posse videtur de capitulis conclavium, in 31
quibus durante teterrimo schismate, extorto tempore Urbani VI. ob electionem Clem. VII. Antipapæ, mortuo eodem Urbano, ejusque successore Bonifacio IX. successivè electi fuerunt, Innocentius VII. & Gregor. XII. ambo hac lege jurejurando firmata, ut pro Ecclesiæ unitate ineunda, etiam cum Pontificatus abdicatione, operam darent; Et cui legi quoque se adstrinxit Joannes XXII. alias XXIII. sub scripta schedula in Concilio Constantiensi; Quapropter, cum simul viverent dictus Gregor. XII. & Joannes XXII. Atque eodem tempore Benedictus XII. dictus XIII. successor Clementis VII. Antipapæ, in Hispania se gereret pro Pontifice, unde propterea Ecclesia in tres partes diu scissa esset *y*. Hinc ut eidem tandem unio, & tranquillitas redderetur, per idem Concilium Constantiense, declaratum fuit deveniri posse ad novi Pontificis electionem; Non quidem deponendo Pontificem in ratione auctoritativa, sed in ratione declarativa, aperiendo scilicet, quod nullus eorum benè occuparet Sedem papalem, eamque pro vacua habendo; Ac propterea à Collegio Cardinalium in numero viginti octo, qui tunc Constantiæ aderant, atque ab aliis viginti electoribus ex diversis nationibus ab ipso Concilio deputatis, electus fuit Martinus V. Isteque actus ansam præbuit aliquibus substinendi opinionem, quod Concilium sit supra Papam, dum alias absque superioritate deponi non potuissent præfati Pontifices Gregorius, Joannes, & Benedictus.

Verum non est argumentum, quod concludat, quo- 32
niam ea non fuit auctoritativa depositio, ex proprio libito, seu ex ejus facultate tanquam superiori, & domini, sed potiùs fuit declaratio ejus quod inerat, quod scilicet Benedictus non esset legitimè electus, ac proinde respectu illius non cadit quæstio superioritatis Concilii, quia ipse non erat Papa, nec unquam fuit Papa; Alii verò duo, quia in Concilii judicium consenserant, affecti remanerent obligatione renunciandi, quam fecerant.

Sive potius dicendum est, quod tunc aliqua adesset veri, ac legitimi Pontificis incertitudo, alièque accederent justæ causæ, ob quas ut redderetur Ecclesiæ pax ad hujusmodi determinationes devenire oportuit; Verum super his integer locus veritati relinquitur, nil firmando.

Circa initia pontificatus ejusdem Innocentii, per aliquos 33
Theologos ultramontanos, excitata fuit, seu potius renovata quæstio, an potestas Pauli Apostoli, coæqualis, atque equè principalis fuerit cum illud Petri, in Summo Pontificatu, seu in regimine Ecclesiæ universalis; Et pertem affirmativam conati sunt defendere, per quamplures Sanctorum Patrum auctoritates malè intellectas, ut patet ex libre anonymi Auctoris Gallica lingua conscripto, qui in lucem prodiit de anno 1645. Verum per Congregationem particularem, constitutam ex multis primi nominis Theologis, maturè discusso articulo, damnata fuit ista opinio super coæquali potestate, firmando Ecclesiæ primatum individuum fuisse in sola persona Petri; Tum ex eo quod Christus, cum eo solo, in numero singulari, loquutus est dicens ibi *tibi dabo claves*. Et ibi *pasce oves meas*. Tum etiam ex rationibus, quæ in aliis inferioribus Ecclesiis passim assignari solent, monstruositatis scilicet, ac respectivè absurdi, dandi duo capita in uno corpore, sive duos sponsos unius sponsæ, cum aliis fundamentis plenè deductis per eos, qui ista occasione; formales tractationes ediderunt de primatu Petri, & de unitate Pontificatus, quodque propterea Paulus, ab ipso Petro assumptus fuerit, tanquam adjutor, seu Vicarius, cum ampla potestate, non autem, ut esset sibi æqualis, quod facere non poterat, utpotè contrarium juri Divino, cui Papa derogare, vel dispensare non potest.

Sub eodem Pontifice disputatum quoque fuit de potestate 34
Papæ, tollendi, etiam sine probatione causæ, Cardinalibus, & aliis quibuscumque, dignitates, officia, & beneficia, quamvis sæcularia, quæ de sui natura perpetua essent, Atque circa ea, quæ concernunt forum externum, decisum

sum fuit per Rotam affirmative, quamvis desuper decisio publice edita non fuerit, dum ea, quæ desuper Canonistæ, magis autem Theologi disputare solent, percutiunt potius forum internum, ut particulariter in Regalium sede advertitur. *x*

Item sub eodem Pontifice, occasione suppressionis parvorum conventuum, seu monasteriorum Regularium, promulgata fuit quædam scriptura Auctoris annonymi, super assumpto, quod potestas ac jurisdictio Papæ, etiam cum personis, vel in causis ecclesiasticis, extra suam temporalem ditionem, esset potestas in alieno territorio, hoc est in territorio Principis sæcularis, ideoque sine ipsius placito illa exerceri non valeat, in iis præsertim quæ consistunt in executione reali, ex regulis generalibus prohibentibus exercitium jurisdictionis etiam cum propriis subditis in territorio alieno sine consensu domini territorii. *y* Verum, valde mature examinato puncto per S. Congregationem universalis Inquisitionis, hæc opinio expresse damnata fuit, atque declarata, non solum temeraria, sed etiam hæresi, vel schismati proxima, quoniam verius est ut jus Papæ sit territoriale; in toto mundo, qui dicitur ejus diœcesis, quodque de consequenti, jus Episcoporum in qualibet diœcesi sit etiam territoriale, non autem in personis, & causis certis.

Et quoniam in dicta anonyma scriptura incerti Auctoris, elaborate quidem, ac ingeniose; (cum aliqua tamen confusione) cumulabantur auctoritates, ac rationes, quæ diversos casus, diversosque effectus percutiunt. E converso autem idem fiebat in aliquibus, pariter nimium elaboratis, ac ingeniosis scripturis, quæ in Curia, & alibi editæ fuerunt super ejus confutatione, juxta frequentiorem modernum vere damnabilem stylum examinandi quæstiones generaliter, ac in abstracto, principaliter immorando in cumulo auctoritatum, absque debita casuum distinctione, ex qua resultat congrua applicatio, & sine qua perneccsse in æquivoca incidatur.

Cum mihi, circa professionis initia, per aliquos ejusdem Congregationis Cardinales, injunctum esset onus examinandi dictas scripturas hincinde, illarumque fundamenta referendi, atque meum votum proferendi, explendo illud munus, quod per Auditores vel studii adjutores in Curia explicari solet. Hinc proinde in voto desuper edito, advertebam quod in ista quæstione, nimium disputata, tam per Theologos, quam per Canonistas, ac Legistas, ac etiam per Rotam Romanam, occasione agendi de potestate Papæ derogandi concordatis; Omninò procedendum est cum distinctione plurium casuum, quorum singuli diversas habent rationes, ideoque erroneum esse credebam, eamdem quæstionem examinare in abstracto, atque auctoritates quæ pro una vel altera opinione habentur, in confuso cumulare, ut in dictis scripturis fiebat. *z*

Tres itaque advertebam distinguendos esse casus, quorum; Primus est in temporali ditione Ecclesiæ, quæ sub nomine Status Ecclesiastici explicatur; Alter in alienis principatibus, & dominiis respectu clericorum, & personarum ecclesiasticarum utriusque cleri sæcularis, & regularis, sive respectu sæcularium, in causis de sui natura ecclesiasticis, ac merè spiritualibus, ut ex. gr. sunt illæ fidei, vel matrimoniales, ac similes; Et tertius generalis, circa potestatem temporalem, etiam cum personis vel causis sæcularibus, & in rebus temporalibus.

Super primo casu, nulla cadit quæstio, dum Papa est etiã Princeps, unde propterea omnes scribentes, tam legistæ, & Canonistæ, quàm Theologi concordant super libero ac plenario exercitio jurisdictionis, & potestatis, indefinitè, etiam, cum personis, & causis sæcularibus; Quamvis enim aliqui (ut superius insinuatum est,) occasione agendi de quarta persona Principis sæcularis, quæ in Papa consideratur, excitent difficultatem, super alto dominio, ac superioritate Imperatorius, Attamen ubi etiam hæc opinio (verè damnanda, utpote nulli probabili fundamento innixa) ex abundanti admittenda esset, adhuc ista superioritas seu souranitas, non impedit exercitium plenariæ jurisdictionis, & potestatis, ac supremi principatus independenter ab ipsomet superiore, ut docet notoria praxis Regnorum, & principatuum, quæ obtinentur jure feudi regalis ac dignitatis, ab Ecclesia, vel ab Imperio.

Quo verò ad secundum casum jurisdictionis, ac potestatis territorialis, cum personis vel in causis merè ecclesiasticis, ac spiritualibus, à laicali potestate omninò exemptis, adeo ut nulla competentiæ quæstio intret; Duo erant præfati anonymi scriptoris fundamenta, ex quibus hoc jus territoriale negabat; Primò nempe ob incompatibilitatem dominii ejusdem rei insolidum penes duos eodem tempore, & consequenter cum territorium sit Imperatoris vel Regum, & Principum respectivè; illud non possit esse etiam penes Papam; Et secundo ob inconcussam ac generalem principatuum praxim, & observantiam, quod litteræ, aliæque provisiones Apostolicæ, etiam super collatione beneficiorum ecclesiasticorum; vel super provisione Episcopatuum, aliisque rebus, indubitanter ecclesiasticis, exequutioni non demandantur, nisi per Principem vel Dominium sæcularem exequutorio concedatur.

Manifestum verò æquivocum ista fundamenta continere 35
observabam; Quatenus enim pertinet ad primum incompatibilitatis plurium dominorum in solidum; Ultra distinctionem, de qua in casu sequenti, dominii actualis, & habitualis; Ubi etiam procedendum esset cum opinione, quæ hanc distinctionem non admittit, sed plenum ac omnimodum dominium, seù jus territoriale, tam actu, quam habitu Principi sæculari defert, ut infra; Adhuc tamen ista incompatibilitas non infrat, cum illa procedat ex eodem respectu, sive pro eodem effectu, secus autem pro respectuum diversitate, pro qua, rectè dantur eodem tempore plures ejusdem rei dominii, ut alibi pluries, & præsertim in materia feudali advertitur; *a* Ideòque stant benè simul, ut unus superior habeat dominium vel jus territorii pro uno respectu, vel genere jurisdictionis temporalis; Alter verò pro alio genere jurisdictionis spiritualis, ut notoria, & inconcussa praxis docet in Episcopis, aliisque Prælatis habentibus territorium, quod sub nomine diœcesis communiter explicari solet, cum libero exercitio jurisdictionis in causis ad forum ecclesiasticum spectantibus, independenter à potestate sæculari, cum qua solum quæstiones occurrunt, super competentia vel incompetentia, quando de illis causis agatur, quæ prætendatur, ut ad laicalem potius, quam ad ecclesiasticum forum pertineant, undè propterea istud fundamentum levissimum, verèque contemptibile videtur.

Tale quoque esse dicebam alterum deductum ex contra- 36
ria praxi, vel observantia Principum sæcularium, non permittendi exequutionem litterarum, aliarumque provisionum Apostolicarum, absque ipsorum scientia, & consensu, quoniam, quidquid sit, an id jure, vel injuria sequatur, (super quo integer locus veritati relinquitur;) Etiam illi; qui jure fieri posse subsistinent, id non referunt negationi territorii, quodque Papa indigeat communicatione aliqua jurisdictionis, ac potestatis Principis sæcularis in causis ecclesiasticis ac spiritualibus, cum nullus ex catholicis scriptoribus id asserat, etiam ex iis, qui Ecclesiasticæ potestati insensissimi, expresè damnati sunt ab Ecclesia, eorumque lectura est interdicta *b*; Sed id referunt culpam extrajudiciali notitiæ de facto, quam expedit habere de omnibus *iis* quæ in proprio dominio vel principatu contingunt, ne sub hoc pallio vel prætextu, publicæ quieti principatus, ac Reipublicæ regimini, & juribus, præjudicia generentur, & sic per quandam speciem notitiæ extrajudicialis de facto; Ad instar illius cognitionis, quam pro aliquarum regionum stylis Judices sæculares habere solent de clericatu, vel de usura, sive de matrimonio, ut nudi facti, non autem juris, ac pro sola temporalitate, seù effectibus temporalibus, qui incidenter, & consequutivè exindè resultant. *c*

Quinimò in aliquibus principatibus, qui per Principem absentem reguntur per Vicarios, aliosque Magistratus, ut in Italia docet praxi Regnorum Siciliæ, Neapolis, & Sardiniæ, & Ducatus Mediolani, etiam litteræ, ac provisiones ipsiusmet Regis, exequutioni non demandantur, nisi prævia hac notitia, & consensu, qui sub exequutorialionis termino explicari solet *d*; Atque in ipsomet Statu Ecclesiastico, in illis provinciis, quæ per Cardinales Legatos reguntur, idem praxis docere videtur.

Corruentibus itaque dictis fundamentis, nullum aliud supereret, cui hoc assumptum inniti valeat, cum omnia, quæ desuper ponderari solent, percutiant tertium casum, circa temporalia ut infra; quidem prorsus incongruum esset, ac irrationabile, quod cum ad Pontificem pertineat, singulariter, ac privativè ad quemcumque alium, territoria in spiritualibus, separare, unire, ac assignare, necnon Episcopos, aliosque Prælatos constituere, qui territorium habent, ut infra ipse territorio carere debeat.

Item quia non verificarentur divina utriusque Testamenti oracula Christo Domino convenientia, & ex ejus persona

pap æ tanquam ejus viceſgerenti in terris; Ut in veteri Teſta mento *ibi poſſeſſionem tuam terminos terræ*: Et in novo *ibi data eſt mihi omnis poteſtas in Cælo, & in terra*; Et ibi *quodcumque ligaveris vel ſolveris ſuper terram, &c.* quoniam ſi ſola juriſdictio in perſonis pro certis cauſis data eſset, ſufficiebat illud oraculum *paſce oves meas*.

Objectum autem fieri ſolitum, quod Chriſtus Dominus non curaverit Regnum terreſtre, ſed quod cæleſti congruant ea, quæ de ejus Regno, ac dominatione in utroque Teſtamento habentur; Adaptabile videtur alteri caſui poteſtatis temporalis, de qua infra, ſed quoad iſtud poteſtatis ſpiritualis in perſonis, & cauſis eccleſiaſticis, vel ſpiritualibus, nulla cadit ratio dubitandi, cum iſtæ ſint extra forum ac poteſtatem laicalem, Ideoque meritò hæc opinio damnata fuit, cum revera, citrà hæreſim, vel ſchyſma, negando eccleſiæ unitatem, ejuſque caput viſibile, à quo cætera membra dependentiam habeant, non ſit ſubſtentabilis; Alias etenim eſse t dare, quod caput à membris, vel ſuperior à ſubditis dependentiam habere deberet, cum inter Catholicos, quatenus ad ſpiritualia pertinet, omnes Reges, & Princeps Papæ ſubditi ſint.

Quò verò ad tertium caſum, poteſtatis ſcilicet Papalis in laicos extra temporalem Eccleſiæ ditionem, in aliorum Principum Imperiis, vel dominiis; Ille diſtinguitur in duas cauſarum ſpecies; Aut enim agitur de illis, quæ concernunt finem ſpiritualem, ac ſupernaturalem, quia nempè agatur de rebus pertinentibus ad Fidem conſervandam, vel præſervandam, ſive ad alia concernentia forum, ac ſalutem animarum, abſque tamen conſequentiis temporalibus; Et tunc iſta ſpecies cadit ſub ſecundo caſu antecedenti cauſarum ſpiritualium, licet perſonæ ſint ſæculares.

Aut verò de illis, quæ originem habentes, vel motivum à fide, vel ſpiritualitate, concernunt meram temporalitatem in conſequentiam, ſive in exequutionem; Vel quod etiam agatur de cauſis, quæ citrà dictum finem ſupernaturalem fidei concernant civile, vel polyticum regimen Reipublicæ, quod in conſequentiam influat etiam ad conſervationem fidei, vel ad ſalutem animarum, ac extirpationem peccatorum, & ſcandalorum; Puta in depoſitionibus Principum, vel in adjudicationibus principatuum, ac dominiorum magis uni, quam alteri, ac in bellorum compoſitionibus, vel prohibitionibus; cum ſimilibus; Et tunc non levis quæſtio eſt inter Civiliſtas, Canoniſtas, ac Theologos, quæ adhuc ſub Judices pendet, ſub dicta determinatione non cadens; An ſcilicet ea poteſtas, quæ Papæ deſuper tribuitur, dicatur territorialis jure ſuo, quod in Orbe tanquam in ejus territorio exerceat; Vel potius ipſe gerat ſuam juriſdictionem in cauſis, declarando ſcilicet, vel decidendo quid de jure ſtatutum ſit, ac ſi fieri debeat, ad effectum, ut populus, vel ipſa Reſpublica tanquam territorii, vel Principatus domina habitualis, judicatum exequatur cum poteſtate ſua, adeout poteſtas Papæ, ſit judicii, non autem dominii.

Illi etenim Canoniſtæ, & Theologi, qui majorem Papæ poteſtatem tuentur, ut ſcilicet ſit jure dominii, vel territorii, id credunt, ſtantibus illis Evang. verbis *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*; Ac etiam illis: *Cum exaltatus fuero à terra, omnia trahem ad me ipſum*, ut ita penes Chriſtum, ac ſucceſſive penes ejus unicum Vicarium, qui plenarias ejus vices in terris gerit, reſideat dominium etiam temporale totius Orbis abdicatum à Romano Imperatore, aliiſque Principibus temporalibus gentilibus; Ita tamen, ut illud ſit habituale tantùm, conceſſo Imperatori, aliiſque Principibus chriſtianis dominio actuali, ſub lege, ſeu conditione rectæ adminiſtrationis, ob cujus defectum ipſe Dominus habitualis, illud ei auferre valeat, & alteri concedere; Ad inſtar conceſſionis feudorum regalium veræ dignitatis, quod importet quidem in feudatario omnimodum imperium, & poteſtatem, cum jure Principatus, abſque eo quod Dominus directus, qui conceſſionem fecit, ſe ingerat, eumque in dictæ poteſtatis exercitio impediat; Sed ſi feudatarius male ſe gerat, non ſolum circa ea quæ concernunt fidelitatem, ſed etiam malam ſubditorum, ac feudi adminiſtrationem, tunc recte Dominus poteſt declarare caducitatem, ac feudum alteri concedere, juxta notoria exempla Regni Neapolitani, cum ſimilibus.

Atque ad id comprobandum, ponderant exempla, quæ præſertim per Molinam loco ſupra citato recenſentur; Nempe circa diſmembrationem partis Imperii orientalis, cum erectione novi Imperii occidentis factam per Leonem III. Conceſſionem factam per Gregor. V. Principibus Germaniæ juris eligendi Imperatorem ſubjectum oneri accipiendi confirmationem, & coronam à Papa, cum certis præfinitis legibus, & obligationibus; Nec non conceſſionem factam per Zachariam Regi Francorum Pipino, prævia depoſitione Childerici; Junctis depoſitionibus facti Henrici IV. Imperatoris per Gregorium VII. & Othonis IV. per Innocentium III. cum aliis pluribus ſimilibus, inter quæ recens habemus exemplum abdicationis Regni Navarræ à Joanne, ejuſque uxore, cum ejus conceſſione Regi Ferdinando Catholico nuncupato. *e*

Alii verò è converſo, pro majori parte Civiliſtæ, acetiam aliqui Canoniſtæ, contrariam ſequentes opinionem, id referunt; Vel principaliter fini ſupernaturali fidei; Vel referunt poteſtati judicii, non autem dominii, aut territorii; Vel, ut credunt Theologhi, poteſtati, quam habet Papa diſponendi de rebus temporalibus, omnium Chriſtianorum, non quidem directè, ſed indirectè, nimium in ordine ad bonum ſpirituale, & ſalutem animarum.

Quidquid autem ſit, de unius, vel alterius opinionis veritate, cui integer locus relinquitur, ſub judicio eorum, ad quos pertinet, (& quæ ita obiter relata ſint, nil deſuper firmando;) In eo tamen clarum conſiſtere dicebam æquivocum, quod ea, quæ iſtum tertium caſum percutiunt, præcedenti applicantur, ſed malè, ob longè diverſas rationes.

Quamvis item nonnulli Epiſcopi, aliique Prælati, ac 37
Magiſtratus, ultra montes, quorum aliquibus, ubi etiam ſchymatis macula objici non valeat, aliqua tamen proximitas fortè congruere, videtur, antiquas retineant opiniones, ſuper æqualitate eorum poteſtatis in propria diœceſi cum Papa, qui non poſſit citra caſus appellationis, ac recurſuum, in eorum poteſtatis, ac juriſdictionis exercitio ſe ingerere, eoſque impedire, quaſi quod quilibet dicatur Pontifex in propria diœceſi; Attamen, eodem themate retento, concluſivè ſcilicet infinuandi opiniones in Curia jam firmas, ac receptas; Hæc opinio pariter damnata eſt, atque receptum, quod Papa tanquam Ordinarius Ordinariorum, à quo omnis Epiſcoporum ordinaria juriſdictio immediatè deſcendit, concurrere poteſt cum quolibet Ordinario, tam in judicialibus, avocando aliquas cauſas etiam in prima inſtantia, ut expreſsè determinatur à Concilio Tridentino, per quod quæſtio omninò ſopita videtur *f*; Quam etiam conferendo officia, vel beneficia, quamvis etiam non adſint Apoſtolicæ reſervationes, vel affectiones, atque ad liberam Epiſcoporum ſeù Ordinariorum collationem pertineant, quos prævenire poteſt; Licèt nimium raró; ac nonniſi ex magna cauſa id facere ſoleat, ſed ejus abſtinentia, effectus eſt bene regulatæ voluntatis, ac laudabilis congruentiæ, non autem defectus poteſtatis. *g*

Multa item Papæ poteſtati ſingulariter reſervata ſunt, 38
privative ad Epiſcopos, alioſque Ordinarios, vel Prælatos, utpote ſolius pontificiæ poteſtatis, iſtaque ſunt de duplici ſpecie; Alia etenim talia ſunt naturaliter, & intrinſece jure ſuo motivo ab ipſa primitiva Eccleſia inducta; Alia verò ſunt accidentaliter talia, ob reſervationes; quæ de eis per eorum Conſtitutiones, & decreta Summorum Pontificum, vel per Concilia generalia factæ ſunt.

De prima ſpecie ſunt (exemplificative, ſeù demonſtra- 39
tive,) erectiones Eccleſiarum Cathedralium, vel Metropolitanarum, earumque diſmembrationes, diviſiones, vel uniones, quæ ad ſolum Papam pertinent. *h*

Item poteſtas condendi leges, antiquis legibus, & cano- 40
nibus poſitivis contrarias, vel legi poſitivæ directe diſpenſandi, aut legem divinam declarandi, ſeù interpretandi, cum huic diſpenſandi poteſtas non competat; Nec non generalia Concilia indicendi; Item Epiſcopos creandi ſeù 41
confirmandi eos, qui ex conſuetudine, vel Apoſtolica conceſſione à Principibus, vel à Capitulis nominati, vel electi, ſeu præſentati fuerint; Ac etiam creandi Cardinales, 42
aliaque faciendi per univerſum Orbem, quæ Epiſcopis in propria diœceſi tantum circa canonizationes Sanctorum, & indulgentias antiquitus, non autem hodie concedebantur, cum ſimilibus.

De altera verò ſpecie ſunt, reſervationes beneficiorum 43
eccleſiaſticorum, ratione temporis, loci, perſonæ poſſeſſoris, vel qualitatis beneficii; Erectiones collegiatarum juxta opinionem, quam Curia Romana tenet, ac ſervat; Canonizationes Sanctorum, quæ hodie privative ad Epiſcopos, etiam in propriis diœceſibus, ad Summum Pontificem pertinent; Ampliores conceſſiones indulgentiarum; Diſpenſationes matrimoniales ſuper gradibus prohibitis, aliæque diſpenſationes ſuper incapacitate ad ordines, vel beneficia, cum ſimilibus, quæ non generaliter à tempore primitivæ Eccleſiæ, ſed ſpecialiter diverſis temporibus, per Sacros Canones, vel decreta Conciliorum, aut per Apoſtolicas Conſtitutiones Ordinariis locorum interdicta fuerunt, ac Pontifici reſervata, juxtà regionum varietatem, quod ſcilicet citra montes fortè magis reſtricta eſt Epiſcoporum auctoritas, quam ultrà.

Super legibus Papalibus, quæſtiones etiam cadere ſo- 44
lent, an ſcilicet, non acceptatio, vel non uſus populorum, ab earum obſervantia excuſet; Atque ſuper hoc non modica dignoſcitur opinionum diverſitas; Aliquibus indefinitè volentibus, quod cum poteſtas Papæ, non à populo, ut eſt illa Principum ſæcularium, ſed à Deo immediatè pendeat, idcircò neceſſarium non ſit legum requiſitum ſuper populorum acceptatione, vel uſu, & conſequenter non ſit in populorum facultate non acceptare, vel non uti; Alii verò diſtinguunt, inter leges, quæ concernunt fidem, aliaque ſupernaturalia præcisè reſpicientia forum conſcientiæ in his quæ ſint intrinſecè mala, & peccaminoſa, Et illas leges, quæ novam obligationem, vel novam formam inducunt, aliàs non præcisè neceſſariam ſuper actu, qui etiam ſine illa, intrinſecè malus, & peccaminoſus non eſſet, ut ſcilicet primo caſu procedat prima opinio; quod in populorum, ac ſubditorum poteſtate non ſit Pontificiam legem non acceptare, ac non obſervare: Secus autem in altero, in quo non uſus, ubi præſertim habeat veriſimilem ſcientiam, & tolerantiam Papæ, attendi ſolet; Adhuc tamen veritati locus relinquitur, cum deſuper meum non ſit judicis partes aſſumere. *i*

Nimiam verò prolixitatem huic relationi incongruam, 45
importaret reaſſumptio omnium eorum, quæ Pontificiam poteſtatem concernunt, ideoque in reliquis recurrendum erit ad illos Canoniſtas, & Theologos, qui de illa formiter pertractare profeſſi ſunt, cum præmiſſa infinuaſſe ſatis videatur, tanquam notabiliora, pro foro externo practico; Alia verò, vel forum internum, vel cærimonialia, aut politica negotia concernunt, de quibus, ut initio præmiſſum eſt, meæ non ſunt partes agendi.

Poſita verò poteſtate; Frequenter in praxi diſputari ſo- 46
let de voluntate, an ſcilicet, & quando Papa volverit ejus poteſtate uti; Super hoc autem certa regula generalis cuicumque caſui applicabilis ſtatui non poteſt, cum ſit quæſtio voluntatis, ideoque facti potius quam juris, ex ſingulorum caſuum circumſtantiis decidenda, ac propterea dicitur materia judici arbitraria, quando ſcilicet, ſurreptionis; vel obreptionis vitium, aut intentionis defectus adeſse dicatur; Idque nimium ex veriſimilitudine pendet; Potiſſimè verò ex ſtylo Dataríæ, & Cancellariæ Apoſtolicæ, & an quando conceſſum apparet, ſolitum ſit concedi, necnè.

In Papa verò id videtur ſpeciale, quod non ſolum in eo militat eadem regula, quæ generaliter militat in omnium Principum gratiis, & conceſſionibus, ut ſcilicet factæ cenſeantur ſine præjudicio juris tertii, ſed ob ejus regulam Cancellariæ de jure tertii quæſito non tollendo, iſtius ſpecialis mentio, vel derogatio neceſſaria eſt, neque alias gratia ſubſtinetur; Niſi agatur de gratiis per neceſſe, ac de ſui natura præjudicialibus, quod ſparſim ſub diverſis materiis adnotatum habetur, cum id certam, ac peculiarem ſedem non habeat, idque non percutiat id, de quo in præſenti agitur, ſuper Papæ ſcilicet poteſtate. *l*

Quamvis autem pro regula generali, circa hujuſmodi 47
poteſtatem, in magis communi, & recepto ſenſu Canoniſtarum (quatenus pertinet ad Forum externum de quo ſolùm agitur) Papæ concedatur poteſtas faciendi omnia, quæ juri Divino non adverſantur, cum ſupra illud ejus poteſtas non extendatur, quando ſit clarum, benè tamen illud interpretandi, vel declarandi, quando dubium ſit, unde propterea, vulgare prodiit dicterium, quod Papa omnia poteſt *m* Adhuc tamen diſcrete, atque cum debita congruentia hujuſmodi poteſtate uti debet, nè ejus uſus ſcandalum Mundo præbeat; Verùm de hoc, ſoli Deo rigoroſam, ac neceſsariam rationem redditurus eſt, cum Mundi debitor ſolum remaneat de facto, ideſt de exiſtimatione, vel fama bona, ſeu mala, ſuper qua Princeps multum invigilare ſolent, ac debent, multò verò magis Summus Pontifex, qui debet eſse aliorum Principum norma, & exemplar.

Commutatio ultimarum voluntatum Papæ, ſpecialiter 48
reſervata per aliquos creditur; Verum id æquivocum continet, quoniam recte quidem papali poteſtati reſervata eſt commutatio illarum voluntatum, quæ pietatem concernant, & ſuper quibus poteſtas laicalis ſe ingerere non poteſt, minuſque poteſtas Epiſcopalis, aliorumque inferiorum collatorum; Generaliter autem derogare, vel diſpenſare fideicommiſſis, aliiſque diſpoſitionibus temporalibus, ac indifferentibus, ad quemcumque ſupremum Principem pertinet. *n*

a *Tit. de præeminen. diſc. 1. & lib. 14. Miſcellan. Eccleſiaſt. diſc.* 1 b *Eod. diſc. 1. de præeminent.*
c *Sub tit. de Regal. diſc. 72. & 94. & de præeminent. diſc. 1.*
d *Tit. de juriſd. diſc. 1. cum plur. ſeqq.*
e *Eod. diſc. 1. & ſeqq. de juriſdict.*
f *Sub tit. de Regular. diſc. 23. & infr. diſc. 24. agendo de Tribunali Cardinalis Vicarii.*
g *De hoc habetur tit. de dote diſc. 22. & 143. tit. de judic. ad materiam Ægidianæ, & alibi pluries.*
h *In cap. Conſtantinus 96. diſt.* i *Tit. de feud. diſc. 1. & 60. & tit. de dote diſc. 146. & alibi.*
l *Sub tit. de feud. diſc. 60.* m *Dicto diſc. 60. de feud.*
n *Relati ſub tit. de præeminent. diſc. 1.*
o *De hoc agitur ſub tit. de Regal. diſc. 3. ſub tit. de emphyt. diſc. 1. & ſub tit. de penſion. diſc. 1.*
p *De hac Bulla Piana ſub tit. de feud. diſc. 1. & 4. & 61. ac pluries.* q *Sub tit. de Regal. diſc. 55. & 56.*
r *Lib. 14. in annot. ad Concil. Trident. diſc. 1.*
ſ *Ibid. & ſub tit. de decim. eod. lib. 14. diſc. 1. & ſeqq.*
t *Iſtam quæſtionem benè diſputat* Cardinalis Brancaccius *in ejus diſſert. 3. pag. 119. & ſeqq. ubi referuntur omnes eam diſputantes.* u Diana, & de Bellis *in tract. de primatu, ſeu unitate Petri, & alii.*
x *De hoc agitur ſub tit. de Regal. diſc. 148.*
y *De iſta materia exercitii juriſdictionis in alieno territorio agitur lib. 3. de juriſdict. diſc. 20. & lib. 14. in Miſcellan. Eccl. pluries.*
z *De iſta quæſtione agunt præceteris alios referentes* Dec. & Navarr. *in cap. novit. de judic.* Covarr. *in reg. peccatum part. 2. §. 9. nu. 7.* Reſtaur. Gabald. *de Imperatore q. 50.* Molin. *de juſt. & jur. tom. 1. q. 29.* Diana *tom. 1. reſol. 121.* Marta *de juriſd. par. 1. cap. 17. & ſeqq.* Valaſc. *de jure Regni Portugall. par. 1. §. 4. cum aliis per add. ad dec. 2. p. 3. rec.* a *Sub tit. de feud. diſc. 61. & ſeq.*
b *Ut præſertim eſt* Salgad. *in tract. de retentione bullarum ac de Regia proteſtatione, & ſimiles.*
c *Sub tit. de juriſdict. diſc. 64.* d *Sub tit. de feud. pluries.*
e *Habetur ſub tit. de præemin. diſc. 29.*
f *Seſſ. 24. de reform. cap. 20. & in annot. ibid. lib. 14.*
g *De benefic. diſc. 23.* h *Sub lit. de juriſdict. diſc. 1. & ſeq. & ſub tit. de præeminent. diſc. 1. & ſeqq.*
i *De hoc agitur ſub tit. de cenſibus diſc. 1. & alibi.*
l *Præſertim ſub tit. de præeminent. diſc. 9. & alibi pluries.*
m *Diſc. 148. de regal.*
n *De iſta materia commutationis ultimarum voluntatum apud* Burat. *dec. 883. & dec. 408. par. 12. recent. in quibus concordantes.*

ANNOT. AD DISC. II.

FRequenter ſparſim ſub diverſis materiis agitur de pluralitate perſonarum formalium concurrente in perſona materiali Papæ, atque tam de hoc, quàm de ejuſdem Papæ poteſtate videri etiam poterit in dicta Relatione Curiæ operis Italici idiomatis, & in eodem opere *ſub tit. de juriſd.* & ſub altero *de præeminent. lib. 3.* & in alio opere ejuſdem idiomatis adhuc impreſso, cui titulus eſt *il Principe pratico*, ac etiam in alio opere pariter ejuſdem idiomatis, neque adhuc impreſso cui titulus eſt *il Cardinale*; Et in Academico diſcurſu in eodem idiomate ſuper donatione Conſtantini, ſive ſuper origine, & titulo veriori, magiſque legitimo poteſtatis Papæ in Urbe, & principatu temporali Eccleſiæ.

De electione Papæ; Ad quos pertineat; In qua perſona cadere valeat; Et quomodo facienda ſit, ut valida, & canonica dicatur; Et de poteſtate Collegii Cardinalium Sede vacante, vel plena; Et pluribus ſpeciebus vacationis ſedis Papalis.

SUMMARIUM.

1 AN Papa ſibi eligat ſucceſſorem, & firmatur negativa.
2 *Ad quem pertineat jus eligendi Pontificem.*
3 *De ſtylo Religionum eligendi Generalem.*
4 *Quid de Hieroſolymitana Religione.*
5 *De reſtrictione electionis Pontificis ad Collegium Cardinalium, & de iſtorum origine.*

6 *De eodem.*
7 *De jure electio Episcopi spectat ad Capitulum.*
8 *Spectat ad Cardinales præsentes Collegialiter congregatos.*
9 *Totum jus Capituli etiam in paucis, vel in uno esse, & consolidari potest.*
10 *Non existentes in sacris, non habent vocem in Capitulo, seu in dicta electione.*
11 *Electio facienda est in conclavi, & quid si præcedat antè clausuram conclavis mortuo Pontifice.*
12 *De præeminentia, & dignitate Cardinalium sede vacante.*
13 *De ingressu, & clausura conclavis.*
14 *Qui sint custodes sixi, ac principales conclavis.*
15 *De Mareschiallo, & quare familia Sabellorum hanc prærogativam habeat.*
16 *De personis, quæ remanent in conclavi cum Cardinalibus.*
17 *Cardinalium absentium non fit solemnis convocatio.*
18 *Non admittuntur absentes ideò ex conclave, ad votum per procuratorem.*
19 *Quomodo dent votum infirmi existentes in conclavi.*
20 *Non concludunt electionem nisi duæ ex tribus partibus.*
21 *De forma hujus electionis.*
22 *Qui sint eligibiles, & an soli Cardinales.*
23 *Quare electio cadere soleat in Cardinali.*
24 *De vacatione sedis per mortem, & quid fiat, ista sequuta.*
25 *De aperitione carcerum, & libertate carceratorum.*
26 *De vacatione sedis per renunciationem.*
27 *De vacatione ob crimen hæresis, vel aliud.*
28 *De jurisdictione, & potestate Collegii Cardinalium sede vacante.*
29 *De actibus concernentibus Episcopatum Urbis, quod Collegium gerat vices Capituli Cathedralis.*
30 *De propositione quod Collegium Cardinalium constituit unum corpus cum Papa.*
31 *De eodem, & quod solus Papa est caput Ecclesiæ sine mixtura alterius.*
32 *Dantur exempla inter adjutores voti consultivi, & voti decisivi.*
33 *Declaratur æquivocum procedentium cum terminis aliorum Senatuum.*
34 *De distinctione inter Imperatorem Romanum, & alios Principes.*
35 *Quando Papa arctetur à consensu Collegii.*
36 *Quod corpus Ecclesiæ sit penes Ecclesiam universalem, & Concilium generale ad quod effectus.*
37 *Qualis potestas ab Ecclesia sit transfusa in Collegium Cardinalium.*
38 *An Collegium cogat electum in Pontificem ad acceptandam electionem.*
39 *De potestate Collegii in iis, quæ concernunt potestatem Patriarchalem.*
40 *De eadem potestate in concernentibus Principatum temporalem.*
41 *Quomodo ea potestas, quæ Collegio competit sede vacante, sub eo exerceatur.*

DISC. III.

1 INter problematicas quæstiones, quæ per Theologos, præsertim in scholis, vel circulis, disputari solent, ea dignoscitur, an Papa sibi eligere, ac deputare valeat successorem, pluraque argumenta pro utraque affirmativa, & negativa sententia urgere videntur, quæ per plures Scriptores recensentur, & præsertim per modernos, qui de hac materia formiter agere professi sunt; *a* Practice autem, ista quæstio idealis remanet, cum extra controversiam sit opinio negativa, utpote à continuata praxi comprobata, ab ipso B. Petro usque ad præsens; Ea potissimum circumstantia desuper ponderari solita, quod cum ipsemet Petrus, Clementem successorem sibi destinasset; Attamen illa primitiva Ecclesia, quamvis sub infidelium ac Tyrannorum persequutionibus, in magnæ depressionis statu constituta esset, adhuc ex Spiritus Sancti afflatu, alium elegit Pontificem Linum, deindeque isto mortuo, Cletum, quibus, ex electione, non autem ex Petri destinatione, Clemens successit.

2 Quamvis autem universalis Ecclesiæ viduatæ pastor, ab ipsa etiam universali Ecclesia eligi debuisset; Attamen quia, ob præfatas infidelium, ac Tyrannorum persequutiones, publica, & solemnia comitia generalia practicabilia non erant; Ac etiam quia conventus deputatorum ac universi Orbis Civitatibus, vel Provinciis, nimium incommodus, peneque impracticabilis, etiam de præsenti esset, diuturnamque sedis vacationem causaret, multò magis attenta illorum temporum conditione; Hinc proinde, rationabilis inolevit consuetudo, ab Ecclesiæ universalis implicito consensu approbata, ut ejus nomine ac vice, à sola Ecclesia Romana, ex clero & populo fideli constituta, ea fieret.

Idque etiam hodie, cum exemplis minoribus praxis docet, quod scilicet quamvis regulariter electio Generalis Prælati Religionis, ad istam universam, ex omnibus provinciis, ac Mundi partibus in destinato loco in comitiis congregatam per provinciarum Discretos, ac Prælatos pertineat, ut frequentior praxis docet, itaque in rerum regularium Sede advertitur; *b* Attamen, præsertim insignis, ac primaria Hierosolymitana Religio militaris, quæ vulgò Melevitana dicitur, diversam habet consuetudinem, quod scilicet sequuta vacatione Sedis Magistralis, absque aliqua comitiorum generalium convocatione; Electio fit incontinenti per solos religiosos ad formam illorum stabilimentorum vocem activam habentes, qui in eo Conventu resideant, ut ita quo magis celeriter fieri potest, electio novi Magni Magistri sequatur.

Cum autem tractu temporis, dilatata fide, fideliumque numero longè aucto, præsertim post baptismum Constantini, (ex quo tempore, cessatis persequutionibus, Christianæ Religionis cultus publicus, ac liber, multumque favorabilis esse cœpit *c*; Adeòut penè universus populus Christianus effectus esset,) ipsius populi sæcularis concursus in Pontificis electione pœnæ impracticabilis esset, magnaque produceret inconvenientia; Hinc proindè, rationabiliter, activa electio restricta fuit ad solum clerum Romanum, qui ex illis Parochis, vel designatarum Ecclesiarum Præpositis; & incardinatis Presbyteris, & clericis constitutus erat, quorum loco successerunt Cardinales, eorumque nuncupatio exindè manavit, ut inferius in particulari Collegii Cardinalium rubrica advertitur. *d*

Istaque hodie receptissima consuetudo, à consensu Ecclesiæ universalis, multorum sæculorum spatio comprobata docet, ut electio Summi Pontificis ad solum Collegium Cardinalium pertineat, per quandam speciem illius electionis Episcopi, quæ de jure (seclusa contraria consuetudine) pertinet ad solum Capitulum Cathedralis, privativè ad reliquum clerum, & populum diœcesis, quamvis omnium Prælatus, ac Pastor sit eligendus. *e*

Juxtà verò terminos generales sacrorum Canonum, hæc electio ad solos præsentes Cardinales, collegialiter, seu capitulariter congregatos, pertinet, adeòut absentium, sivè voluntaria, sive legitima sit absentia, nulla ratio habeatur, sed totum jus Collegii, seu Capituli, consolidatur in præsentibus, qui vocem habeant, quamvis essent panciores, dummodò ea quæ servanda sunt, serventur, eodem modo, quo generaliter in Capitulis, aliisque comitialibus conventibus est in jure statutum, ut etiam in duobus, vel in uno, jus Capituli consolidetur. *g*

Unde propterea, etiam in Cardinalibus, pro hujusmodi electione facienda, procedit idem, quod generaliter in Capitulis, & Collegiis Ecclesiasticis statutum est, ut non existentes in sacris vocem non habeant in Capitulo; *h* Est benè verum, quod in Cardinalibus fortè nunquam praxis hujusmodi exclusionem dedit, ob dispensationem, quæ per Pontificem desuper illis, qui non sint in sacris, concedi solet.

In plerisque tamen, juris communis regulæ per Apostolicas Constitutiones super hac electione Pontificis alteratæ sunt, adeò ut ista electio aliquam peculiarem naturam habeat; Primò, nempè circa restrictionem in Conclavi clauso, extrà quod electio celebranda non est, unde propterea, defuncto Pontifice, fiunt pro eo novendiales exequiæ; atque in singulis diebus, in quibus pro hujusmodi exequiis peragendis Cardinales non impediti in Basilica Vaticana conveniunt ante earum celebrationem, congregari solent in ejusdem Basilicæ sacristia, ut Principum Oratores, ac etiam officiales, & Magistratus audiant, aliasque congruas præbeant provisiones super iis, ad quæ Collegii auctoritas (ut infrà) se extendat, pro utriusque principatus regimine, ac etiam pro Conclavis ordinatione; Atque in hoc novendiali spatio magis quàm quovis alio tempore, elucet cardinalitia dignitas, non solum circa formam habitus, quia scilicet per Urbem incedunt cum rocchetto discoperto, & mozzetta, eo modo, quo in signum jurisdictionis incedit Papa per universum Orbem, & Episcopus in propria diœcesi, vel Cardinalis in propria Ecclesia titulari; Verùm etiam ob magna obsequia, quæ ab Oratoribus Regum, & Principum propriæ domi singulariter recipiunt, atque ubi collegialiter in dicta sacristia sunt congregati, Oratores prædictos aliosque magnates genuflexos audiunt, ita Pontificiæ dignitatis imaginem repræsentantes.

13 Decima verò die, post celebratam in eadem Basilica missam de Spiritu sancto, Cardinales, qui juste non impediti, reperiantur in Urbe, processionaliter Conclaves ingrediuntur, quod in destinata parte Palatii Apostolici prope eamdem Basilicam esse solet, atque postquam iste solemnis ingressus est sequutus, qui non de omnibus præsentibus esse solet, cum nonnulli privatim serò ingrediantur.

Eisque existentibus in cellis, quæ per sortem absque aliqua personarum acceptione distribuuntur, per totam illam diem, liber patet aditus, Principum Oratoribus, ac Magnatibus, & Prælatis, aliisque omnibus, tam nobilibus, quam popularibus, conclave peragrandi, atque benevolos Cardinales in cellis visitandi, & præsertim Principum, & Republicarum Oratores, & Magnates totum Collegium visitant, eisque obsequia præstant, atque felices faciunt adulatorias augurationes.

14 Omnibus verò de sero exclusis, præter eos, qui in Conclavi cum Cardinalibus remansuri sunt, illud ad formam rigorosæ clausuræ undique redactum, clauditur per ejusdem Conclavis custodes, qui duo sunt Fixi, ac principales; Ille scilicet Prælatus, qui ab eodem Collegio, ante ingressum, electus fuerit, qui Conclavis Gubernator dicitur; Et alter sæcularis, qui Conclavis Mareschiallus nuncupatur; Istudque munus hæreditario jure, diuturno tempore obtinuit, ac obtinet ille, qui primam figuram facit, seu (ut dici solet) est caput nobilis, ac prevetustæ familiæ Sabellorum, & qui attento præsenti statu est Albani Princeps; Istaque adeò qualificata prærogativa fertur concessa in præmium adeò proficuæ inventionis Conclavis, quo mediante praxis non tribuit illas diuturnas, & scandalosas Sedis Apostolicæ vacationes, quas chronicæ narrant; Alii verò custodes sunt Prælati, ac etiam respective Conservatores Populi custodientes rotas, per quas victualia, aliaque necessaria transmitturtur ad formam clausuræ Monasteriorum Monialium; Dictique custodes per turnum deputari soliti singulis diebus, invigilant ne Apostolicis Constitutionibus contraveniatur circa alloquutiones, vel litterarum transmissionem; Dicti verò custodes principales retinent claves portæ majoris, per quam habeatur ingressus, & egressus ad prædictorum Monasteriorum formam.

15

16 In Conclavi itaque sub clausura, ultrà Cardinales, remanent regulariter duo cujuslibet Cardinalis familiares, qui vulgò conclavistæ nuncupantur, pro eorum servitio, solumque Cardinalibus senibus, vel infirmis, ac etiam iis, qui de Principum genere sint, indulgetur tertius familiaris, vel conclavista, ratione majoris servitii, quo indigere dignoscatur, atque ab ejusdem Collegii judicio, ac determinatione pendet an illis, qui tertium conclavistam petit, eo sit, necnè dignus.

Ultrà istos familiares, remanent quoque alii officiales, vel ministri, nempè; duo magistri cæremoniarum; Sacristia Pontificis; Aliquis religiosus vir, qui tam Cardinalium, quàm conclavistarum sacramentales confessiones audiat, eisque pœnitentiæ sacramentum ministret, ac etiam aliquas statutis temporibus faciat conciones; Necnon aliqui medici, chirurghi, pharmacopolæ, & barbitonsores, pluresque inferiores ministrantes, pro vilibus, & sordidis ministeriis necessariis, qui recensentur in Constitutione 63. Pii IV. cum qua proceditur, & quos in parte registrant dicti moderni. *i*

Et licèt praxis doceat admissionem majoris numeri ministrantium, quàm dicta Constitutio præcipiat; Attamen id provenit, necessitate, ita exigente ob excretum numerum Cardinalium sub Sixto V. ut infra *disc. 5.*

17 Cardinalium absentium solemnis convocatio facienda non est, eo modo, quo de jure in aliis electionibus, & actibus capitularibus fieri debet, *l* quoniam ipsa subjecta materia convocationem præsefert, dum, mediantibus celeribus cursitationibus, vacatio Sedis intra breve tempus, per universum Orbem catholicum, notoria redditur, atque illi Cardinales, qui in Conclavi intervenire in animo habeant, cum nimia diligentia, & celeritate id peragunt, dum semper in eo admittuntur, quamvis post clausuram, ad Urbem accedant, quoties adhuc electio integra sit, rarique sunt casus, in quibus Cardinales etiam ultrà montes existentes, id negligant.

Existentes autem extra Conclave, quamvis in Urbe præsentes essent, atque ex quavis legitima causa impediti, votum non habent; Minusque in hac electione admittitur illa facultas, quæ de jure in aliis comitiis, vel Capitulis conceditur legitimè impeditis proferendi votum per procuratorem *m* cum solum in ipsomet Conclavi existentibus, quibus non concedatur potestas se collegialiter congregandi in cappella, in qua scrutinia celebrantur, concedatur jus proferendi votum, non quidem per procuratorem, vel substitutum, sed per se ipsos, reponendo schedulam in quadam arcula causa, quæ per tres Cardinales singulis diebus deputari solitos, (& qui Infirmarii nuncupantur,) asportatur ad cellas infirmorum atque in ipso loco scrutinii publicè aperitur, ipsæque schedulæ inter alias præsentium reponuntur, & scrutationes fiunt, ut in Constitutionibus Gregor. XV. & Urbani VIII. forma præscribitur. 18 19

In eo quoque ista electio differt ab aliis, atque in ea generales regulæ juris alteratæ sunt, quod scilicet, generaliter electio concluditur à majori parte, quæ minorem suffocat, seu ad se attrahit, perindè, ac si ab omnibus facta esset; Major verò pars illa dicitur, quæ comparatione omnium congregatorum votum habentium, excedat medietatem, adeò ut sufficiat excessus in dimidio voto, quod scilicet ex quindecim vocalibus, octo sufficiant, ut in electionis peculiari sede advertitur. *n* Secùs verò est in Summi Pontificis electione, quoniam nonnisi duæ ex tribus partibus, non computato voto ipsius electi, eam concludunt; Undè propterea, quando in scrutinio, vota adamussim concludunt duas tertias absque alio voto excedente, aperiri debent schedulæ ad effectum inspiciendi, an adsit votum electi, necnè, sed si adsint in excessu, adeò ut quamvis adesse posset votum sui ipsius, adhuc electio concluta remaneret, tunc nulla subest necessitas adhibendi hanc diligentiam, neque attenduntur ea, quæ in aliis electionibus de voto ipsius electi de jure habentur. *o* 20

Quatenus verò pertinet ad modum; Antiquitus, ad terminos juris communis sufficiebat; ut quilibet ex tribus modis adhiberetur, per acclamationem scilicet, per scrutinium, & per compromissum, absque necessitate servandi præcisè formam scrutinii secreti, undè propterea (ut chronicæ, & diaria docent) aliqua inconvenientia, & forsan scandala audiri solebant in conclavibus; *p* Quare moderna Constitutio Gregorii XV. clariùs explicata, & in aliquibus suppleta per alteram, Urbani VIII. certam præscripsit formam in eisdem Constitutionibus quoque delineatam; Ideòque cum in eis inspici valeat, inane opus esset illam recensere; Concluſaque electione, eaque per electum acceptata, alliactus sunt potiùs ceremoniales. *q* 21

Quò verò ad electionem passivam; Continuata trium circiter sæculorum observantia, ab Urbano scilicet sexto citrà; qui electus fuit in statu Archiepiscopi Barensis, absque Cardinalitia dignitate, docet, quod semper electio sequuta est in persona Cardinalis; Atque hinc vulgus credit, quod qui non est Cardinalis, non sit eligibilis; Quinimò in aliquibus libris aliqua circumferuntur decreta id præscribentia; Verum erronea opinatio est, quoniam generaliter quilibet mentis compos, & fidelis, qui hæresis macula non laboret, seu non fit adeò notoriè criminosus, ut scandalum toti Mundo produceret, est eligibilis; Idque aliqui extendunt, etiam ad uxoratos, & ad cæcos, ita tamen, ut primo casu, uxor professionem in Monasterio emittat, atque in altero, licet DD. agendo de capacitate cœci ad publica munera, cum distinctione procedant, ut superveniens cæcitas munera, vel officia, jam adepta non tollat, impediat verò ne alia de novo assequatur; Attamen quatenus ad hanc electionem pertinet, si de facto illa sequeretur, substineri deberet. *r* 22

Et bene verum, quod istæ videntur ideales quæstiones, cum non de facili hujusmodi casus sint contingibiles; Atque exclusionem dictæ restrictionis, comprobat praxis in omnibus fere conclavibus; in quibus aliqua vota esse solent in personis, quæ cardinalitia dignitate non fulgeant, sed de ratione Prælaturæ sint viri nimium qualificati.

Dicta verò diuturna observantia, casui potius referenda est; Non absque tamen prudenti, ac laudabili consilio, 23

ad instar eorum, quæ ex aliquibus S. Congregationis declarationibus habentur in materia electionis Vicarii capitularis sede vacante, quod scilicet commendabile potius reputatur, ut ea cadat in persona de corpore, seu gremio ejusdem Capituli, quando in eo adsint capaces, & idonei, *f* In illis enim, qui in Cardinalitia dignitate jam constituti sunt, pro frequentiori contingentia supponenda est major peritia, & experientia: Tum ob munera in statu prælaturæ exerceri solita, tanquam præparatoria ad hujus dignitatis assequutionem; Tum etiam ob experientiam, ac negotiorum Sedis Apostolicæ notitiam, occasione tot Sacrarum Congregationum Cardinalitiarum.

Sedis autem papalis vacatio, pluribus modis contingere potest; Primò nempè, pro communi, ac frequentiori
24 contingentia, per mortem naturalem Papæ, qua sequuta, ejusque cadaveris per Cardinalem Camerarium, cum interventu Tribunalis Cameræ, facta recognitione per publicum instrumentum, frangitur annulus piscatoris ab eodem Camerario, qui consignatur per illum intimum familiarem, cujus fideli custodiæ Pontifex vivens, eum commiserat, ac propterea mors publicatur, per sonum lugubrem majoris campanæ Capitolii; Istoque sequto toleratur quædam antiqua consuetudo, ut Conservatores populi Romani, qui aliquam, (licèt valdè superficialem) ima-
25 ginem jurisdictionis, cum omnimoda tamen dependentia à S. Collegio, reassumunt, aperiant carceres, atque carceratis libertatem tribuant, non tamen liberationem; Benè verum est, quod respectu carceratorum pro causis criminalibus, id pro frequentiori contingentia non sequitur sed solum in iis, qui pro levibus causis carcerati reperiantur, cum respectu carceratorum pro causis gravibus, ex diligentia, & mandato Cardinalis Superintendentis generalis, ac etiam Gubernatoris Urbis, aliorumque magistratuum, imminente Pontificis morte, illi transmittuntur ad Arcem Adrianam, seu sancti Angeli.

Alia species vacationis contingere potest per dimissio-
26 nem seu renunciationem Pontificatus, quam ipse Pontifex ex ejus libero, ac determinato consensu faciat, ut fecit Cœlestinus quintus; quem Ecclesia tanquam sanctum veneratur; Verùm hucusque istud remanet exemplum singulare, adeò ut frequentius in Imperatore, & in Regibus id practicatum esse, historiæ doceant; Quamvis enim eo tempore, quo præfata dimissio sequuta est, non modica excitata fuerit quæstio potestatis: Eam tamen expresse determinavit Bonifacius Octavus ejusdem Cælestini immediatus successor, per ejus Constitutionem in corpore juris insertam, cum qua DD. passim procedunt. *f*

27 Tertia species vacationis, (quam Deus ex ejus misericordia avertat,) contingere potest ex crimine hæresis, quod Papa incurrat, vel ex alio simili, per quod magnum, ac notorium scandalum in toto Mundo generetur, juxtà debitas magisque receptas declarationes desuper traditas per decreta conciliaria, vel Apostolica; Sivè per magis communem, ac receptum canonistarum, ac Theologorum sensum, quibus in hoc relatio habeatur, cum ad privatum scriptorem non pertineat, super his judicium proferre. *t*

28 Quatenus verò pertinet ad potestatem seu jurisdictionem Collegii Cardinalium sede Papali vacante; Alias desuper per quosdam Cardinales consultus fui occasione aliquarum disputationum, quæ inter eosdem habitæ fuerant, in diuturno conclavi post mortem Clementis Noni, ad quatuor menses, & ultrà protracto in quo Clementis X. electio sequuta fuit, quoniam licèt per Constitutionem Gregorii X. in Concilio Lugdunensi, registratam in 9. Decretalium *in capit. cum periculum 3. de election.* clarius verò per Constitutionem 63. Pii IV. (quæ latius disponit,) statutum sit, ut Collegium, nullam omninò potestatem, aut jurisdictionem habeat, tam in concernentibus gratiam, quàm justitiam, idque rationabiliter, ad accelerandam electionem; Attamen cum in eisdem Constitutionibus limitatio contineatur, ubi scilicet necessitas urgens, vel grande periculum immineat; Hinc proindè super hujus limitationis applicatione seu verificatione, quæstiones cadere solent.

29 In hoc itaque dicebam mihi videri, quod in primis recurrendum esset ad observantiam, quæ in omnibus ambiguis reputari solet optima interpres, ac interpretationum regina, tam in viventium, & morientium privatis dispositionibus, quam etiam in legibus, & Statutis; *u* Ubi verò casus extet omninò novus, adeòut hæc via deficeret; Tunc, dixi quod non de facili certa regula generalis cuicumque casui applicabilis desuper statui potest, cum totum pendeat à particularibus circumstantiis, ex quibus judicandum est, an verificetur, necne ratio dictæ limitationis, quæ principaliter attendi debet, potius quàm cortex & figura verborum, juxtà illas regulas seu terminos generales, quos habemus in illis provisionibus, quæ permittuntur Judicibus, etiam postquam eorum jurisdictio per appellationem vel recusationem, aut recursum suspensa esset, cum similibus.

Ut autem faciliùs, vel respectivè difficilius, arbitrium 29
super hac interpretatione interponatur; Dicebam quod reflectendum est ad personarum diversitatem, seu pluralitatem *discurs. præcedenti* enunciatam, quod scilicet; Aut agitur de negotiis pertinentibus ad Episcopalem, ac ordinariam jurisdictionem Papæ, non tanquam Papæ, sed tanquam Episcopi particularis Urbis, ejusque districtus; Et tunc latior fieri debeat interpretatio, atque major videtur potestas, dum Collegium Cardinalium, verè, & propriè (considerando illam personæ) præsentare seu constituere videtur Capitulum Cathedralis, quod etiam vivente Episcopo, æquè principaliter cum eo concurrit, ad efformandum mysticum corpus cathedraticum, cujus Episcopus est caput, capitulares autem sunt reliqua membra, sive ipsum Capitulum est reliquum corpus, cum habituali jurisdictione, cujus exercitium, totum esse solet penes Episcopum, vel partim penes ùnum, & partim penes alterum, juxtà naturam actuum, vel observantiam; Defectoque capite, totum exercitium, jure consolidationis, vel jure non decrescendi, remanet penes reliquum corpus, ut occasione jurisdictionis Capituli sede vacante, aut simultaneæ collationis beneficiorum sede plena, sive pro aliis præeminentiis, pluries alibi advertitur. *x*

Atque in hoc sensu, sive ista persona attenta, subsisten- 30
tia bile est assumptum aliquorum antiquorum Canonistarum, cum quibus, pro consueto stylo, more ovium, vel avium, quod una volante, vel saltante aliæ sequuntur; Aliqui moderniores inconsideratè procedunt, quod scilicet, Papa, & Collegium Cardinalium, constituant unum corpus, cujus caput sit Papa, Collegium autem formet reliquas partes. *y*

Id etenim rectè procedit in hac persona Episcopi Urbis, ac etiam Patriarchæ Occidentis, eodem modo quo Capitulum Ecclesiæ Metropolitanæ, una cum Archiepiscopo, non solum efformat corpus cathedraticum propriæ Ecclesiæ, proprieque diœcesis, in qua Prælatus gerit personam Episcopi, & Ordinarii loci, sed etiam efformat corpus metropoliticum, cum jurisdictione in suffraganeos, totaque provincia, in qua pariter Capitulum sede vacante succedit.

Nullatenus verò dictum assumptum, verificabile est in 31
altera persona Pontificia, quoniam mysticum, seu politicum corpus Ecclesiæ universalis, constituitur à Papa tanquam capite, & ab Ecclesia totius Orbis, efformante reliquum corpus, ad alios tamen effectus, non autem ad illum potestatis, vel exercitii usus clavium dum residet penes solum Pontificem, cui singulariter, ac immediatè Christus dedit potestatem in persona Petri ut suprà, *discurs. præced.* insinuatur; Ideòque Collegium nullam habet jurisdictionem vel potestatem nativam, ac habitualem, quæ deduci valeat ad exercitium, sicuti habet Capitulum Cathedralis, sed solum habet illam participationem nudi consilii, & adjutorii, quam ipse Papa dare voluit; Eo modo, quo paterfamilias habens amplum patrimonium, quod per se ipsum administrare non potest, assumit aliquos servos, vel familiares, in ejus adjutorium, ac participationem administrationis pro voto consultivo, non autem necessario, & decisivo, atque jure ministerii potius quàm jure condominii; Ideòque magna differentia est inter unum casum, & alterum.

Juxtà exemplum practicum, quod habemus in Religio- 32
nibus, quod scilicet aliquæ reguntur per diffinitorium generale constitutum ex Prælato generali, tanquam capite, & ex diffinitoribus, & consultoribus, tanquam membris, coæquali jure efformantibus idem corpus Religionis, cum voto decisivo & necessario, adeout si Generalis abeat in unam sententiam; Diffinitores autem pro majori parte abeant in alteram, ab istis concludi dicitur actus diffinitorii; E converso autem in aliis, putà in Societate Jesu, Generalis est solus Prælatus, & caput, habet autem Socios, vel Assistentes in adjutores, & consiliarios, cum voto consultivo, quod potest non sequi.

Atque non discedendo à foro; Habemus in Curia practicum exemplum utriusque Signaturæ Gratiæ, & Justitiæ, quoniam utrumque Tribunal pariformiter constituitur à capite, & membris, dum in Signatura Gratiæ præsidet tanquam caput ipsemet Papa, & interveniunt etiam duodecim seniores Prælati, qui supponendi sunt periti rerum legalium, ac forensium, pro causis decidendis; Et in illa Justitiæ, tanquam caput præsidet Cardinalis Præfectus, cum eodem interventu duodecim antiquorum Prælatorum; Cum hac tamen differentia, quod in primo casu, votum est merè consultivum, quod Papa potest non petere, atque petendo potest non sequi, ut quotidiana praxis docet; In altero autem est necessarium, & decisivum, atque votum Præfecti venit in numero cum aliis. *a*

In hoc autem versatur æquivocum originatum à consue-
ta simplicitate, vel ineptia Legistarum, procedentium
cum solis Majorum traditionibus, eas in cæca fide sequendo, vel transcribendo, absque debito discursu, vel ratiocinio, quod scilicet considerant Collegium tanquam Senatum, cum exemplo Moysis, & Romuli, ac etiam
33 Romani Imperatoris, ita confundendo triticum cum palea, dictosque vel similes casus prophanos pariformiter tractando, non autem distinguendo diversas species.

Longè siquidem diversus est casus Imperatoris Roma-
34 ni, saltim utriusque ad ea tempora, in quibus tyrannicè ac de facto, spreta auctoritate Senatus, & Populi, Sedes Imperialis, occupari cœpit, cum vi armorum, vel ex electione exercitus Prætoriani, vel postquam effectus est principatus hæreditarius, quoniam primævis temporibus, jurisdictio ac potestas erat penes Rempublicam, cujus nomine, ac vice, illam exercebat Senatus, à quo, sive jure, sive ex injuria, loco Consulis, vel Dictatoris annalis, deputari cœpit Dictator perpetuus, qui assumpsit nomen Imperatoris (quod erat potius ministeriale, nempè Ducis exercitus, longeque minus quam illud Regis vel Principis,) sed ipse in figura capitis erat unum ex membris politici corporis Reipublicæ, vel Senatus, eo modo quo (ex. gr.) est hodiè perpetuus Dux Reipublicæ Venetæ, cum similibus.

Non sic est casus Moysis, & Romuli, quoniam solus Moyses à Deo electus fuit Dux populi, ipse verò pro ejus adjutorio & consilio, ex ipso populo subdito, assumpsit septuaginta seniores, jure ministeriali potius, quam jure condominii; Ita pariter Romulus postquam sub prætextu Religionis, vel inobservantiæ legum, occiso Remo fratre (pro regulari natura Imperii non patiendi socium vel æqualem) effectus fuit Rex, & Dominus, pro ejus adjutorio, & consilio, in eadem ratione ministeriali, ex populo sibi subdito assumpsit centum seniores, quibus Patrum nomen datum est; Eo modo quo Christus Dominus, in sotios, & adjutores assumpsit Apostolos, jure ministerii, non autem coæqualis dominii cum se ipso; Unde propterea dixit, *non vos elegistis me, sed ego elegi vos &c.* Atque hodierna praxis docet hanc diversitatem, quod in aliquibus Regnis, corpus Regni, vel reipublicæ æquè principaliter constituitur à Rege, tanquam capite, & à Senatu vel Parlamento tanquam reliquo corpore, cum voto decisivo, & necessario, sine quo Rex, bella indicere, vel fœdera inire, aliaque graviora negotia peragere non potest; In aliis autem Regnis est Monarcha, & Dominus, habet autem Parlamentum, vel Consilium, aut Senatum, pro voto consultivo, ac jure ministerii, non autem Condominii; Et hic est casus Papæ cum collegio, undè propterea, secluſa etiam restrictione dictarum Apostolicarum Constitutionum, Collegium, nullam habet participationem jure proprio in potestate pontificia, eo modo quo habet in potestate, vel jurisdictione Episcopali seu cathedratica, cum Ecclesiasticum regimen universale sit verè monarchicum.

35 Et licet praxis doceat, quod in aliquibus actibus, ejus potestas quodammodo restricta videatur à consensu Collegii ut (ex. gr.) habemus in Constitutione Pii V. de non infeudando, & in altera Sixtus V. super usu pecuniæ existentis in Arce S. Angeli, cum similibus; Attamen (quidquid sit de qualitate, seu natura dictæ restrictionis, & an sit physica, & præcisa; vel solùm moralis; super quo locus veritatis relinquitur;) Attamen id duplici causæ referri potest; Vel scilicet vinculo juramenti per ipsum præstiti, quod ejus personam afficiat, juxta ea, quæ suprà *discurs. præc.* habentur de capitulis Conclavis; Vel quod hæc, & similia non percutiant usum clavium, ac personam vel potestatem Pontificiam, sed potius principatum temporalem, in quo diversa militat ratio, ut infra.

Quinimò, licet Ecclesiæ universali, quæ per Concli- 36
lium generale repræsentari solet, conveniat dictum attributum corporis, cujus Papa sit caput; Attamen id non procedit generaliter ad omnes effectus, sed solum ad aliquos, puta vacante sede papali, eligendi novum Pontificem, cujus electorem, vel nominatorem dare oportet, & quæ potestas ab ipsa Ecclesia de consuetudine attributa fuit collegio Cardinalium; Unde propterea quando contingat vacatio adhuc durante Concilio generali, legitimè 37
congregato, intrare solet quæstio excitata in Concilio Constantiensi, & sopita cum temperamento enunciata *disc. præc.* de qua meum non est agere.

Ac etiam residet alia potestas, non quidem deponendi in ratione auctoritativa, sed declarandi in ratione judicativa, an ille qui de facto sedem Papalem occupat, sit legitimus, necne; Ideoque non est exercere jurisdictionem cum Papa uti Papa, & cum ipsa dignitate, sed cum illa privata persona, & an sit talis, qualem se facit; Istamque potestatem consuetudo non communicavit Collegio Cardinalium, quod propterea ad id procedere non potest sine Concilio, juxtà eam sententiam, quæ probabilior videtur; *b* relinquendo in his, & similibus locum, veritati cum ad privatum Doctorem non pertineat ea decidere.

Super hac eadem potestate Collegii, præsertim in Con- 38
clavi, quæstionem reassumunt dicti moderni de Pontificis electione tractantes, *c* an Collegium jurisdictionem habeat cogendi Pontificem jam electum ad declarandum an acceptare velit electionem, de se factam; Attamen id non importat exercitium jurisdictionis, cum Pontifice, (ut aliqui æquivocando opinari videntur) sed potiùs importare videtur certificationem actus conclusionis electionis, ex quo pendet, an ille sit Pontifex, necne, dum pro hujusmodi conclusione seu perfectione, copulativè requiritur uterque consensus activus eligentium, saltim pro duabus ex tribus partibus, ut suprà; Et passivus ex parte electi, ne alias res remaneant in incerto, Ideoque non est cogere Pontificem, sed personam privatam, ad declarandum an velit esse Pontifex, atque assumere illam potestatem necne.

His autem stantibus, quod scilicet in iis, quæ concer- 39
nunt usum clavium, ac potestatem Pontificiam, Collegium nullam habeat jurisdictionem, jure suo, eo modo quo habeat in jure Episcopali Urbis, ut suprà; Hinc motivabant aliqui timoratæ conscientiæ Cardinales, quod malè Collegium se ingerebat, dando secretario Congregationis Concilii vel alteri Episcoporum & Regularium, seu Nuntiis aliquos ordines in concernentibus potestatem Ecclesiasticam, seu Pontificiam, extra districtum Urbis ad quem se protendit potestas Episcopalis, Verùm dicebam, quod id ubi necessitas, vel justa causa ad prædictarum Constitutionum præscriptum exigeret, rectè fieri valeat ex potestate Patriarchali, intra partes sub hoc Patriarchatu sine dubio cadentes, atque ita tolli dicebam difficultatem.

Demum quoad ea, quæ concernunt dominium, vel 40
principatum temporalem; Sive ipse referatur donationibus & concessionibus Constantini, aliorumque Imperatorum, & Principum juxtà enunciata *disc. præcedenti*; Sive deditioni populorum, vel alteri cuicumque titulo; Cum Papa consideretur tanquam Princeps temporalis, regulandus jure aliorum Principum temporalium; Hinc sequitur ut habitualis potestas residеat penes Rempublicam, cujus Princeps dicitur maritus, vel primus minister & regulator: Et per consequens ut eo naturaliter, vel civiliter mortuo, ipsa reassumat suæ potestatis exercitium; Sed quoniam istud impossibile est explicari per universam Rempublicam, omnesque populos; Hinc proinde, de generali Principatuum consuetudine, illud transfusum est in aliquem Senatum, vel in alium cœtum comitialem qui sit totius Reipublicæ repræsentativus; Eo modo quo (ex. gr.) in praxi Diffinitores, & alii Vocales congregati in Capitulo generali repræsentant universam Religionem, illamque regunt; Idque adaptabile est Collegio in comitiis coadunatis pro electione Principis; Ideoque in hac parte ejus potestas latius patet.

In iis autem casibus, in quibus respectivè, ut suprà, ju- 41
risdictio vel potestas intrat durátibus exequiis ante ingressum conclavis, negotia explicantur in congregationibus quotidie haberi solis ut suprà; In conclavi autem, ob Collegii continuas occupationes in binis scrutiniis, quæ de manè & de serò fiunt pro futura electione, explicantur per tria

Capita ordinum, quæ quotidie per circulum deputantur, idque ritualia potius concernit; Aliaque ad hanc materiam insinuant dicti Moderni de hac electione tractantes cum ista non sit formalis tractatio, sed simplex relatio rerum magis practicabilium.

a Passerin. *de electione Pontific. quæst. 4. & in aliis præcedentibus.* b *Tit. de Regular. disc. 2. & seqq.*
c *Tit. de præeminent. disc. 3.* d *Infra disc. 5.*
e *Tit. de præeminent. disc. 2. & de Canon. & Capit. disc. 26. & 28.*
g *Tit. de benef. disc. 23. & tit. de Canon. & Capit. disc. 27. & seqq. in annot. ad Concil. Trid. pluries.*
h *In annotat. ad Concil. Trident. disc.*
i Passerin. *d. tract. de elect. Pontif. q. 11.*
l *Tit. de Canon. & Cap. disc. 27.*
m *Dict. tit. de Canon. & Cap. disc. 17. & 28.*
n *Dict. tit. de Canon. & Cap. disc. 24. & seqq. & in annot. ad Concil. Trid. disc. 37.* o *Eod. tit. de Canon. & cap. disc. 26.* p *Recenset idem* Passerin. *d. tract. cap. 3.*
q Passerin. *ubi supra cap. 24.* r *De qualitatibus electi, aliis relatis plenè* Passerin. *dict. tract. quæst. 30. & in specie de cæco*, Parisi. *de resignat. lib. 5. q. 9. n. 45.*
s *In Annot. ad Concil. Trid. disc. 31.*
s *Cap. 1. de renunciat. in 6.* Passerin. *dicto tract. q. 8. n. 15.*
t *Agit* Passerin. *aliorum relator. d. tract. q. 32.*
t *Decis. 59. n. 12. p. 10. rec. & in omni materia sæpissimè.*
x *Sub tit. de præeminen. disc. 17. & seqq. tit. de benef. disc. 30. tit. de Canon. & cap. disc. 24. & seqq. & in annot. ad Concil. Trid. disc. 31.* y Vestr. & addit. *in prax. in princ.* addit. ad Oldrad. *cons. 63.* Lotter. *de benef. par. 1. q. 8. cum aliis enunciatis tit. de jurisd. disc. 34.*
z *Tit. de Regular. pluries.* a *Infra disc. 30. & 31. agendo de his tribunalibus utriusque Signaturæ.*
b *De hoc etiam agit aliorum relator* Passerin. *d. tract. q. 6. & 31.* c Idem Passerin. *d. tract. d. q. 31.*

ANNOT. AD DISC. III. cum plur. seqq.

SUper contentis in his discursibus super electione Papæ, & prærogativis Cardinalium, & aliis videri possunt deducta in superius insinuato opere icalici idiomatis, cui titulus est *Il Cardinale*.

Quomodo Papa suam jurisdictionem vel potestatem exerceat, in omnibus ejus principatibus, vel personis, tam per se ipsum, quam per ejus officiales, & Magistratus: Et qui nam isti sint; Et præsertim de Legatis, & Nuntiis.

SUMMARIUM.

1 *ANtiquitus Papa solus suum munus explebat, & quare.*
2 *De origine sive introductione Cardinalium.*
3 *De communicatione regiminis facta Cardinalibus, & introductione Consistorii.*
4 *De Vicario aliisque Cardinalibus Officialibus Papæ, & de aliis officialibus.*
5 *De eodem, & de distinctione officialium in Curia, & extra.*
6 *De consistorio Cardinalium.*
7 *Qui sint judices, & officiales in curia, & Congregatione Cardinalium.*
8 *De officialibus, & tribunalibus tam Principatus temporalis quam Ecclesiastici.*
9 *De officialibus Palatii, seu particularibus.*
10 *Patriarchæ, Archiepiscopi, & Episcopi sunt etiam officiales Papæ, & de ratione.*
11 *De Legatis de latere, eorumque jurisdictione, & potestate, ac præeminentiis.*
12 *De legatis Ordinariis Provinciarum Status Ecclesiastici.*
12 *Auditor vel Locumtenens generalis Legati quam potestatem habeat.*
14 *De potestate Legatorum Ordinariorum, & an statuant contra jus.*
15 *De Vicelegato ejusque potestate.*
16 *De Nuntiis Apostolicis, & Internuntio, vel Collectoribus.*
17 *De Gubernatoribus, & Præsidibus Civitatum, & provinciarum Status Ecclesiastici.*
18 *Quod isti sint magistratus sæculares sed quandoque communicatur jurisdictio cum clericis, & Ecclesiasticis.*
19 *De occupationibus Papæ in singulis diebus, & horis.*
20 *De bonis effectibus exindè resultantibus, bonoque civili regimine hujus principatus.*
21 *Quod bonum regimen proveniat ab integritate Officialium ministrorum.*
22 *De gubernio tempore pestis.*
23 *Quando attendi debeat potius causa virtutis, quam ipsa virtus, & quando è contra.*

DISC. IV.

QUamvis illa eadem potestas, ac jurisdictio, quam habet, & exercet hodie Papa, saltem juxtà duas, 1
vel tres distinctas Ecclesiasticas personas, Episcopi scilicet Ecclesiæ universalis, & Patriarchæ Occidentis, ac etiam Episcopi particularis Urbis, esset quoque penes illos primitivæ Ecclesiæ Pontifices, qui in cryptis, & speluncis, vitam ducere, ac pontificias partes occultò explere coacti erant, in summa etiam paupertate vivendo, atque carceribus, & tormentis, ac martyrio subjecti; Attamen, cum ob gentilium ac tyrannorum persequutiones, & oppressiones, exiguumque fidelium numerum, eorum munus circa merè spiritualia; & sacramentalia, pro frequentiori exercitio consisteret, per epistolas solum ab aliarum Mundi partium Episcopis consulti, super rebus ad fidem spectantibus, super sacræ scripturæ interpretatione; Et quandoque (licet raro & occulte) aliquod Episcoporum Concilium celebrantes; Hinc proinde, per se ipsos, absque tot officialium, ac magistratuum opera, vel adjutorio, dictas mere spirituales partes explicabant.

Excreto autem paulatim fidelium numero in Urbe, ea- 2
dem tamen infidelium persequutione adhuc durante; Ut inter clericos, & Ecclesiasticos ministros, confusiones tollerentur, atque oves proprias, ac distinctos cognoscerent pastores, & è converso isti eas cognoscerent; Primò, S. Dionysius I. occasione divisionis universalis totius Orbis in diœceses, deindeque S. Pontifex Marcellus I. plurium Ecclesiarum, formalium potius, quam materialium in numero vigintiquinque distributionem fecit in Urbe sub nomine titulorum, dum tunc publicus usus, vel cultus Ecclesiarum consecratarum non permittebatur usque ad tempora Constantini, sed in aliqua domo, vel crypta, occultè fideles, ad sacrificia, aliaque divina peragenda congregabantur, ac propterea fuit potius distributio regionum, vel contratarum, tanquam per speciem subalternarum diœcesum, ut fideles in ea contrata, vel in certis finibus viventibus, ita suam Ecclesiam Parochialem constituerent; Cumque excrescente fidelium numero, illi, qui tanquam parochi seu pastores præpositi fuerant, in omnibus supplere non possent, undè propterea inferiores clericos, & ministros, in adjutores assumere oportuit; Hinc proinde, ipsi principales clerici, seu parochi, fixè addicti seu incardinatiti, clerum repræsentare cæperunt, atque Pontificem eligere, ita incardinatorum seu cardinalium nomen seu vocabulum assumendo.

Postquam verò, susceptò per Constantinum magnum 3
baptismate, sub Pontificatu S. Sylvestri, tranquillitas Ecclesiæ sequuta est, materialium Ecclesiarum consecratarum usus publicus haberi cæpit, peneque universus Orbis fidem suscepit; Necnon (juxta unam opinionem) ex donatione Constantini, Pontifex temporalem principatum quoque adeptus est; Hinc excretis negotiis, & occupationibus, cum formali determinatione causarum, eosdem parochos, vel Cardinales, quos ut suprà, prædecessores Pontifices in depresso persequutionum statu, socios & adjutores assumserant pro sacramentorum, & divinorum administratione, Pontifices successores, in hoc statu meliori, assumserunt etiam, in socios, & adjutores seu consiliarios, pro causarum, ac negotiorum Ecclesiæ determinatione, unde propterea invaluit usus Consistorii, idest congregationis Papæ, cum Cardinalibus pro dictis negotiis explicandis; Adinstar illius prophani consistorii, quod Princeps, vel Imperator, cum senatu constituebat; Incertumque est id illis primævis temporibus, an statutis diebus, vel solum quando necessitas vel oportunitas exigeret, id sequeretur; Unde propterea relinquendo locum veritati, super hoc primævo rerum statu, de quo ad antiquarios potius, curiositatis, vel eruditionis gratia, agere pertinet, quam ad forenses; In posteriori tamen tempore, de quo juristæ loquuntur, *a* usus erat, quod bis in hebdomada fiebat consistorium, in quo, in forma judicii, prævia discussione, per Partium Advocatos, & procuratores, omnes causæ, etiam contentiosæ

tiosæ inter privatos decidebantur, eo modo quo de præsenti fit per Rotam, aliaque Tribunalia; *b* Atque propterea inolevit usus Advocatorum, & Procuratorum palatii seu Consistorialium, ne scilicet, cuique ignoto, ac non probatò causidico pateret aditus ad causas, quæ in Consistorio Papæ, & Cardinalium tractabantur, ut infrà in Procuratorum & Advocatorum Rubrica advertitur. *c*

Magis autem crescente existimatione auctoritatis Pontificis, ac etiam Cardinalitia dignitate, graviores solum causæ tractari cæperunt in Consistorio, quod proindè semel tantùm in hebdomada haberi cæpit, alias verò causas idem Pontifex cognoscebat, ac decidebat in cappella, cum voto & interventu ejus Cappellanorum, undè prodiit Tribunal Rotæ ut infrà in ejus particulari rubrica habetur. *d*

Atque sicuti aliæ Ecclesiæ Cathedrales, & Metropolitanæ suos officiales habebant fixos, quorum unus esset adjutor, seu Vicarius Episcopi in temporalibus, nempè Archidiaconus, & alter in spiritualibus, nempè Archi- 4
presbyter, ac etiam habent Cancellarium, & Æconomum; *e* Ita Papa Episcopus Ecclesiæ universalis pro exercitio jurisdictionis temporalis, habebat in Vicarium Cardinalem Archidiaconum, & pro illo spiritualis Cardinalem Pœnitentiarum, nec non Cancellarium, qui tanquam notarius vel secretarius explicaret acta Consistorii &c. alia, quæ per Papam gerebantur; Ac etiam Cardinalem Camerarium, qui gereret eas partes, quas in inferioribus Ecclesiis gerit Æconomus major seu generalis mensæ Episcopalis, unde propterea magna erat auctoritas Archidiaconi, & Pœnitentiarii; Verùm suppresso postmodum officio, vel dignitate Archidiaconi, ejus auctoritas in temporalibus, paulatim pene tota transiit in Camerarium cujus munus in magna parte hodie explicant Auditor Cameræ, & Gubernator Urbis, ac etiam Tribunal Cameræ, ac alia ipsiusmet hodierni Camerarii, & Thesaurarii generalis ut inferiùs in particularibus eorumdem Tribunalium rubricis insinuatur.

Attento verò præsentis temporis statu, (de quo ad rem agere pertinet;) Retentaque pluries insinuata distinctione personarum in Papa, nempè Summi Pontificis, & Principis temporalis Status Ecclesiastici, ac etiam Episcopi 5
particularis Urbis; Idem Papa duas habet species officialium, ac ministrorum pro hujusmodi regimine, unam scilicet in Curia, & alteram extrà; Et quamvis in plerisque Tribunalibus, vel officiis, dignoscatur personarum vel principatuum distinctio; Attamen in plerisque aliis ea non dignoscitur, sed promiscuè negotia pertractantur, ad omnes dictas personas respectivè pertinentia, ut in singulorum Tribunalium ac magistratuum, vel officiorum partibularibus rubricis advertitur.

Agendo itaque de illis Curiæ Romanæ, Papa præsen- 6
te; Omnium primum, ac majus, & supremum, quod omnia negotia omnium principatuum, vel personarum habitualiter complectitur, est Præfatum Consistorium Papæ, cum omnibus Cardinalibus; Licet actualiter seu in exercitio aliqua tantum graviora negotia in eo tractentur, ut infra *disc. seqq.*

Post Consistorium verò, sunt hodie nonnullæ Congre- 7
gationes Cardinalium quæ ignotæ fuerunt antiquis scriptoribus, qui de Romanæ Curiæ praxi agere professi sunt, utpotè postmodum erectæ, ex eodem Cardinalium Collegio vel cetu constitutæ, quales sunt; Congregatio universalis Inquisitionis, quæ sancti officii, vulgò dicitur; Concilii Tridentini; Episcoporum & Regularium; Consistorialis; Rituum Ecclesiasticorum; Immunitatis Ecclesiasticæ, Fabricæ S. Petri; Indicis librorum; Consultæ; Aquarum; Confinium, & viarum; Indulgentiarum, & Reliquiarum, Propugnandæ fidei; Boni Reginimis, Visitationis Apostolicæ, reformationis Regularium; Ac etiam quandoque illa Status; Aliæque extraordinariæ, & particulares, quæ per Papam particulariter, pro aliquibus negotiis deputari solent; Ultrà multa Tribunalia merè forensia, quibus mediantibus, idem Papa, omnes causas, ad utrumque principatum, atque ad Episcopatum respectivè pertinentes cognoscit, ac decidit, ut infrà.

Distinguendo autem eas Congregationes, vel Tribu- 8
nalia, quæ peculiaria sunt, sive distincta singulorum principatuum, ab iis, quæ sunt communia, seu promiscua; Quatenus pertinet ad personam Episcopi particularis Urbis, negotia hujus fori Episcopalis pertractantur per Cardinalem Vicarium, aliosque hujus Tribunalis officiales, ac etiam per Sac. Congreg. Visitationis Apostolicæ.

Negotia verò pertinentia ad principatum temporalem, absque mixtura alterius figuræ vel Episcopatus in Urbe, ejusque districtu, vel personæ Pontificiæ, tractantur per Tribunalia, Gubernatoris, & Senatoris, forique Capitolini; Generaliter verò per universum Statum, sunt Congregationes Consultæ, & Boni regiminis, & Aquarum, Confinium, ac Viarum; Ac etiam in Urbe adsunt aliqua Tribunalia particularia pro certo genere causarum, cum aliqua majori amplitudine; Ut sunt (ex. gr.) Gubernator Burgi & alia Tribunalia quæ recensentur infra sub Tribunali Cameræ; Ultra infinitum penè numerum Judicum particularium aliquarum Ecclesiarum vel locorum piorum, vel collegiorum, & artium; Ut quoad forum Ecclesiasticum sunt Archipresbyteri trium Basilicarum Patriarchalium, & Cardinales titulares, in suis respectivè titulis; Et respectu fori temporalis, sunt judicem artium & collegiorum, seu ministeriorum.

Quo verò ad majorem dignitatem Ecclesiasticam, seu Pontificiam, pro regimine Ecclesiæ universalis, sunt superiùs enunciatæ Congregationes; Inquisitionis universalis; Concilii Tridentini; Episcoporum, & Regularium; Consistorialis; Rituum Ecclesiasticorum; Immunitatis Ecclesiasticæ; Propagandæ fidei; Indicis librorum, & Indulgentiarum, Fabricæ, & aliæ utpotè percutientes negotia Ecclesiæ in universum.

Tribunalia verò magis contentiosa, quæ promiscuè tractant causas, & negotia utriusque principatus, Ecclesiastici & temporalis, ac etiam Episcopatus Urbis, pro infrascriptis diversitate respectivè, sunt illa; Utriusque Signaturæ Gratiæ & Justitiæ, Rotæ, Cameræ, Auditoris Cameræ; Thesaurarii; Et Camerarii; Ac etiam quædam Tribunalia pro regimine Urbis, quæ eamdem habent mixturam utriusque potestatis Ecclesiasticæ, & temporalis, ex persona scilicet Episcopi, & Principis, ac etiam quandoque extra districtum, ex persona Pontificis, ob communicatas facultates etiam cum personis Ecclesiasticis; Ut est Tribunal Ædilium seu Magistrorum viarum, Ac etiam sunt Præsidentes Annonæ, Graseiæ, Zecchæ, Riparum, & viarum ac similes.

Habet item Papa plures particulares officiales, ac mi- 9
nistros pro suis respectivè muneribus, ac personis ut suprà explicandis, ut nempè sunt; Cardinalis superintendens generalis Status Ecclesiastici, primusque, ac magis intimus, & fiduciarius Papæ minister, qualis est ille, qui, sive per veritatem, sive per ellectionem, Cardinalis nepos dicitur, & qui apud vulgus *Patronus* nuncupatur; Item Secretarius Status; Datarius; Secretarius brevium; Domesticus Auditor & Palatii Præfectus; Et ejusdem Palatii magister; Ac etiam sunt; Vicecancellarius; Pœnitentiarius major; Et Camerarius, quorum singuli dependentes, ac subordinatos habent officiales, & ministros, ideòque aliquam constituunt speciem tribunalis; Ultrà alios ministros aulicos, qui non soli servitio personæ addicti sunt, sed etiam regimini dictorum principatuum, puta Secretarius litterarum, vel brevium ad Principes, Secretarius memorialium, Eleemosynarius, Secretarium cifrarum, & similes.

De singulis autè dictis magistratibus, & officialibus, vel Tribunalibus agendo, insinuatur, in quibus eorum munus versetur, & quando eorum vivæ vocis oraculo deferatur.

Extra Curiam verò, spectata majori, seu principali 10
persona Summi Pontificis, in concernentibus regimen Ecclesiæ universalis; Sub nomine officialium, & adjutorum Papæ, juxta unam opinionem, veriorem receptam, ac in Curia (quam tamen ut aliàs dictum est, aliqui Ultramontani non de facili admittunt,) large, seu mediate, recensentur; Catholici Patriarchæ; Primates Archiepiscopi; Et Episcopi; aliique inferiores Prælati, spirituale seu quasi Episcopalem jurisdictionem habentes; Cùm etenim Papa dicatur Episcopus Ecclesiæ universalis, ac Ordinarius Ordinariorum, habens universum mundum pro diœcesi, ut supra, *disc. 2.* advertitur; Hinc perneceséde danda est hæc subordinatio, quod scilicet alii Prælati, quamvis in pontificali dignitate, vel ordine constituti, censendi sint quidem pastores sibi commissorum gregum vel ovilium, ita pro meliori regimine distributorum, sed subordinati primo pastori, à quo, vel cum cujus auctoritate præpositi sunt, juxtà illam proportionem, quæ cadit inter Episcopum, & parochos vel plebanus singulorum locorum diœcesis. Si etenim hæc subordinatio non adesset, non potuisset Papa interdicere Episcopis, ac Prælatis provisiones beneficiorum, quæ sub Apostolicis

reser-

reservationibus vel affectionibus cadunt, aliaque multa eis prohibere, sibique reservare, quæ inspecta jurisdictione nativa, & antiquorum Canonum dispositione, sunt juris Episcopalis.

Magis proxime autem, magisque immediatè, inspecta eadem persona pontificia, ejus vicarii, seu officiales sunt;
11 Primo loco extraordinarii Legati Apostolici, qui juxtà modernam praxim, nonnisi constituti in Cardinalitia dignitate deputari solent; & qui de latere dicuntur, apud Reges, & magnos Principes pro bellis componendis, vel pro fœdere adversus infideles, vel hæreticos, similibusque gravioribus negotiis; Antiquiori autem tempore historiæ docent, quod etiam non constitutis in Cardinalitia dignitate, hoc munus demandari solebat.

Istorum Legatorum extraordinariorum, qui ut suprà de latere dicuntur, magna esse solet auctoritas ea tamen certam ac uniformem non habet regulam; Generaliter, etenim pro regula statui potest, ut eis in sibi commissa provincia, vel regione, competant omnes illæ facultates, quæ competunt Episcopis in eorum diœcesibus; *g* Et ulterius Papa solet multas facultates eis communicare circa collationem beneficiorum reservatorum, & concessionem aliquarum dispensationum, aliarumque gratiarum & indulgentiarum, in magis, vel minus ampla forma, adeòut hujusmodi Legati habeant formalem Datariam, eisque plures Prælati, tanquam officiales & ministri assignari soleant, & præsertim unus ex Rotæ Auditoribus, qui Datarii, & consiliarii partes expleat, ut tanquam peritus, consulere valeat, quænam pro Sedis Apostolicæ stylo, concedi, vel respective denegari debeant, atque ad hunc effectum eisdem etiam assignantur aliqui inferiores ministri versati in Dataria, & Cancellaria Apostolica.

Item hujusmodi Legatorum in loco legationis magna est præeminentia supra omnes Prælatos, ac etiam supra Cardinales, quamvis antiquiores, ac alias digniores; Ad instar illius Canonici qui gerendo munus Vicarii generalis, vel officialis Episcopi, alios Canonicos vel Dignitates majores præcedit; Ideoque eo præsente, ad ipsum pertinet pontificales solemnitates, vel præeminentias explicare, tam circa præeminentem sessionem in throno elato, quam circa impartitionem solemnis benedictionis populi, ac erectionem crucis, cum similibus, à quibus Episcopus in propria diœcesi abstinet. *h*

Altera est species Legatorum ordinariorum, qui pariter
12 nonnisi ex Cardinalium Collegio, juxtà hodiernam praxim, deputari solent, pro regimine vel supremo vicariatu aliquarum Provinciarum vel ditionum Status Ecclesiastici; Ut attenta pariter hodierna praxi, sunt Legati, Avenionensis, Bononiensis, Ferrariensis, Urbinatensis, & Æmiliæ seù Romandiolæ; Quamvis in ista ultima provincia, legatio non sit fixa sicuti sunt aliæ, dum nostra ætate, sub Urbano VIII. & Innocentio X. illa committi consuevit regimini Prælati sub nomine Præsidentis; Et quandoque (licèt raro) in gubernis. præsidialibus seu provincialibus; Marchiæ cujus Civitas residentialis est Maceratensis; Et Umbriæ cujus civitas residentialis est Perusina; Et Patrimonii, cujus civitas residentialis, est Viterbiensis, Cardinalis Legatus deputari consuevit, prout temporum opportunitas exigeret.

Ista verò Legatorum species, percutit potius alteram personam Principis temporalis, dum eorum munus principaliter concernit regimen temporale ideoque censendi sunt præsides seu Vicarii provinciarum principatus temporalis; Eo modo, quo (ex.gr.) Rex Catholicus in Italia deputat Proreges vel Gubernatores, & Vicarios in principatibus ejus monarchiæ annexis; Vel (magis proximè) erant illi Præsides provinciarum Regni Neapolitani, qui sub nomine Proregum, & Vicariorum deputabantur, quando dictum Regnum proprium Regem ibi residentem habebat.

Benè verum est, quod in hujusmodi Legatis verificatur
13 illa eadem mixtura utriusque, regiæ, & pontificiæ potestatis, quæ ut suprà practicatur in pluribus Tribunalibus, ac Magistratibus Curiæ, quod scilicet quamvis principaliter præponantur regimini temporali juxta dicta exempla, adeòut eorum Auditor generalis, qui est Judex ordinarius causarum ad ejus forum pertinentium, dicatur potius Judex laicus, ut quandoque practicavi in Signatura; Attamen Papa, aliam pontificiam personam induendo, plures eis communicat Ecclesiasticas, seu spirituales facultates, majores, vel minores, juxtà temporum opportunitates, illos præsertim constituendo Judices appellationum, & recursuum ab Ordinariis, aliisque Prælatis, cum eisdem præeminentiis Ecclesiasticis, de quibus suprà, juxta diversam praxim seu observantiam, cui nimium in hoc deferendum est.

Istorum verò Legatorum potestas magis restricta est, 14
adeòut, legibus canonicis vel civilibus derogare, vel dispensare non possint, neque illa concedere *vel* statuere, buæ sint eis contraria; Unde propterea in casus contingentia pluries per Rotam decisum fuit, ut Constitutiones Legatorum, seu localia Statuta cum eorum auctoritate confirmata, attendi non debeant in iis, quæ de directo sunt contra jus; Nisi antiqua recepta consuetudo, pro ipsarum legationum diversis moribus, aliter suadeat. *i*

Hujusmodi Legatis, Alter officialis per Papam adjun- 15
gi solet, in Prælaturæ statu constitutus, qui Vicelegatus nuncupatur, iisque ex quodam recepto usu, tanquam Legati Vicariis generalis, easdem exercet facultates indefinite, Legato absente, ut praxis docet in Vicelegato Avenionensi, dum ea legatio committi solet dicto Cardinali primo ministro, qui nepos dicitur, atque continuò residet in curia apud ipsum Papam, atque ipso Legato præsente, adhuc aliquas habet facultates juxta cujuslibet legationis praxim vel observantiam, cui deferendum est. *l*

Habet etiam Papa tanquam Papa, aliam speciem officialium, & magistratuum extra Curiam, nempè Nuntios 16
assistentes, apud Imperatorem, ac Reges, aliosque supremos Principes; Eisque, juxta pariter diversos stylos, vel temporum, ac rerum contingentias, jura seu facultates Legati conceduntur; Tam circa collationes aliquorum beneficiorum, ut præsertim occasione facultatum Nuntii Hispaniarum, conferendi beneficia non excedentia valorem 24. ducatorum, frequenter disputari contingit; *m* Quàm etiam circa aliquas dispensationes, aliasque gratias; Ac etiam juxta diversos stylos, quibus deferendum est, sunt Judices appellationis, & recursum ab Ordinariis locorum; In iis verò Regnis & principatibus, in quibus ipse Princeps non resideat, sed ejus Vicarius, vel alter supremus Magistratus, Papa deputat officiales sub nomine Collectorum vel Internuntiorum seu Residentium, qui quamdam Nuntiorum imaginem habent, ejusque facultates majores vel minores communicari solent juxta diversos stylos. *n*

In principatu temporali, qui sub nomine Status Eccle- 17
siastici explicatur, deputat etiam Præsides & Gubernatores, qui magistratus merè sæculares reputantur, iique pro frequentiori contingentia, in Prælaturæ statu constituti sunt, exceptis parvis Civitatibus, & locis, in quibus deputantur simplices togati cum illa subordinatione, de qua habetur infra, agendo de Tribunali Consultæ. *o*

Aliquando tamen in casibus particularibus eisdem Gu- 18
bernatoribus communicari solent facultates procedendi etiam contra clericos, & personas Ecclesiasticas, unde propterea dicta mixtura utriusque potestatis verificatur, ut etiam in Gubernatore Urbis praxis frequenter docet ut loco citato advertitur.

Ipsins autem Papæ, magna, & continua est occupatio, adeout nimis laboriosum, ac onerosum munus reputetur; 19
Siquidem ultra adeò frequentes, & longas occupationes spirituales in cultu divino, in Cappellis scilicet, & processionibus, aliisque functionibus hujusmodi singulis diebus, ordinarias, & extraordinarias habet occupationes, quæ totam penè diem absorbent; Qualibet enim die, postquam missam celebravit, atque divinum officium recitavit, audit Datarium pro beneficiorum provisionibus, aliisque negotiis pertinentibus ad Datariam de quibus infra in ejus Rubrica, & supplicationes signat; Et expedito Datario, audit Secretarium brevium, aliaque expedit negotia pertinentia ad istam Secretariam, de qua pariter infra in ejus Rubrica agitur; signando minutas; Istaque occupatio est continua; singulo quoque mane, quando non sint dies solemnes in quibus Cappellis, aliisque divinis vacandum sit.

Prout singulis diebus, post prandium, vel alia statuta hora, audit dictum Cardinalem superintendentem generalem tanquam primum, magisque fiduciarium ministrum, atque cum eo de gravioribus negotiis agit, necnon Secretarium Status; Deindeque Secretarium memorialium, & Auditorem domesticum aliosque audit Palatii officiales, pronegotiorum qualitate; Istæque occupationes sunt continuæ singulis diebus.

Discontinuæ verò sunt; Die Lunæ de mane tenetur Consistorium, in quo ut in Consistorii rubrica sequenti, advertitur, Cardinales audit; Ut etiam eos audire solet in aliis cardinalitiis Congregationibus de quibus infrà; Die Martis, alternatim habetur Signatura Gratiæ, & Congregatio examinis Episcoporum; Die Mercurii est audientia generalis officialium, nempe Gubernatoris Urbis, Auditoris Cameræ, Thesaurarii Generalis; Senator Urbis; Vicesgerentis; Secretariorum Congregationum; Præfectorum annonæ, & grasciæ, pluriumque aliorum officialium; pro negotiorum qualitate; Die Jovis, habetur coram eo Congregatio Inquisitionis universalis, quæ S. Officii dicitur; Die Veneris audit plures Oratores Principum, juxtà eorum ordinem, ac distributionem; Die Sabbati audit quoque plures alios Principum, & Civitatum oratores, necnon denuò audit dictos officiales, vel eorum aliquos pro negotiorum urgentia; Et die dominico, quando Capellæ impedimentum non adsit, audit Episcopos venientes ad limina ac etiam Generales aliosque superiores Religionum; Atque in singulis diebus in iis spatiis, quæ superfint, privatas præstat audientias; Ultra audientias extraordinarias Oratorum Principum, Cardinalium, & officialium; Ac etiam ultra extraordinarias Congregationes, quæ coram eo haberi solent in aliquibus anni temporibus super Canonizationibus, vel Beatificationibus; Aut in negotiis pertinentibus ad Congregationem Propagandæ fidei; Vel in negotiis Status, aut publicæ annonæ cum similibus; Et quandoque juxtà diversos Pontificum stylos (nimium quidem commendabiliter,) ex improviso coram eo evocari solent, Rota, Camera, Signatura Justitiæ, & alia Tribunalia, ut audiat quomodo causæ benè examinentur, ac justitia ministretur. Ideoque (ut præmissum est) occupatissimum, & laboriosissimum, est munus, quod exercetur, vel quod exerceri debet. Mutantur autem quandoque dies aliquarum enarratarum functionum, præsertim Consistorii, & Examinis Episcopornm, ob impedimenta, quæ in consuetis diebus contingant, sive quod ita exigat negotiorum urgentia, ob quam Consistorium extraordinarium convocare congruat.

Atque ultra dictas occupationes, alias plures patitur, pro extraordinariis contingentiis, pro quibus, etiam singulis diebus, & horis, epistolas seu apodissas certioratorias recepit à Cardinalibus, & ab Oratoribus Principum, ac etiam ab officialibus prædictis, & præsertim à Gubernatore Urbis; Imò aliqui nimium vigilantes Pontifices studere solent, atque soliciti esse, ne ab officialibus, & ministris circumveniantur, etiam à privatis civibus, vel à religiosis viris, ita per hujusmodi certioratorias literas vel apodissas, occultò certiorari de iis quæ contingant; Ac etiam Procuratorem fiscalem, & Barisellum, aliosque inferiores ministros, utpote benè informatos ad audientiam admittere quandoque solent, quoniam Princeps omnia scire debet quæ contingunt, quamvis plurium notitiam non habere, frequenter dissimulare expediat.

Ex hac autem continua audientia, & applicatione Pon- 20
tificis per se ipsum; Ac etiam ex eo quod sit Princeps, qui à statu privato, per gradus, ad illum apicem evectus est, ideòque benè informatus, valdè proficui resultant effectus, atque reverà optimum est hujus principatus regimen civile, seu pacificum (non tamen in belligeris, in quibus clericorum, & ecclesiasticorum, nullæ, vel parum felices esse solent partes, ita fortè ipso Christo Domino disponente;) Raræ siquidem fortè invenientur magnæ, ac metropoliticæ Civitates, quæ tot magnates ac nobiles, & potentes viros habeant, in quibus nulla audiatur pauperis, ac populoris oppressio, sed quod æqualiter, cuilibet jus suum tribuatur, atque à maximo ad minimum, æqualis sit justitiæ, & obedientiæ farcina; (Cum ea tamen circumspectione, quam ubique, ex quadam congruentia praxis docere videtur in Oratoribus Principum ut infra in eorum particulari rubrica advertitur;) Atque per universum Statum Ecclesiasticum, illum præsertim, qui immediatè regitur per Gubernatores, & Præsides, sub directione illius valdè proficuæ Congregationis, quæ Consulta dicitur, de qua infra in ejus particulari Rubrica *p*, rectè verificatur id, quod sacra scriptura de temporibus Salomonis refert, quod scilicet quilibet liberè vivat sub ficu sua & sub vite sua, (quod facit Deus ut semper conservetur, ut conservandum speratur, Pontificibus in hac vigilantia perseverantibus.

Nimium quoque pro hoc optimo, vereque exemplari civile regimine, prodest eximia qualitas ministrorum, ac operariorum, ac præsertim Præsidum, & Gubernatorum locallium, qui præsidatus, & gubernia, non affectant, neque emunt, ac lucrum, & ditationem, ut justitiam vendant, vel criminum punitionem delinquentes cum pecunia redimant dum sunt viri nobiles, & divites in Prælaturæ statu constituti, hujusmodi munera assumentes, & exercentes pro solo merito, atque ut ita gradus sibi constituant ad majora munera, primariasque dignitates, non autem ut in gubernis, cum ipsorum emolumentis vivant, vel lucrentur; Quinimò potius de proprio, magnas, ac notabiles summas erogando, non solum pro eorum condecenti, & honorifica substentatione, atque pro Principum, & Magnatum splendidis hospitationibus nomine Papæ, eorum sumptu; Sed etiam quandoque notabiles summas de proprio erogando in diligentiis, pro habendis, ac puniendis malefactoribus, ac delinquentibus; Ut etiam in Curia tot Prælatis, qui munera & judicaturas exercent, praxis docet, ut agendo præsertim de Tribunalibus utriusque 'Signaturæ, ac Rotæ, & Cameræ inferius advertitur; Istaque revera est in aliquibus principatibus petra scandalorum, quod scilicet, Judices, & Gubernatores, ac Præsides, aliique officiales, munera, & officia affectant, ad solum lucrum & ditationem, quod manifestam habet implicantiam cum recta justitiæ administratione, rectoque regimine Reipublicæ.

Præsertim verò, nostra ætate istam comparationem do- 22
cuit casus pestis quæ aliquas Italiæ partes adeò vexavit, dum in Urbe, quamvis nimium grassata esset, nullum penitus inconveniens visum, vel auditum est, tam circa omnium victualium consuetam affluentiam, liberumq; comercium, absque aliqua pretiorum alteratione, quàm etiam circa infirmorum curationem, & mortuorum sepulturam, de nocte, absque aliquo clamore, vel tumultu, adeout, in tam notabili strage hujus divini belli, nec unum quidem cadaver visum fuerit per Civitatem; Idque ex vigilantia Congregationis desuper constitutæ, ex iis Cardinalibus, qui occasione legationum, vel guberniorum, magnam habebant peritiam in regimine hujus temporis calamitosi, occasione alterius belli divini, quod aliquas Italiæ superiores partes prius vexaverat; Ac etiam; ob nimiam vigilantiam, & assistentiam Prælatorum, qui desuper deputati fuerant in lazareto & in singulis regionibus, & contratis, dum non solum exactissimam adhibebant personalem operam, ac diligentiam, omninò gratuitam, absque minima, ne quidem imaginabili utilitate; Verum etiam erogabant notabiles summas de proprio ære, in eleemosynas, ac subventiones indigentium; Nimium quoque cooperante, omnimoda æqualitate exactissimæ obedientiæ, in qua Magnates, ac primarii viri infimos, ac plebeos vincebant; Ac etiam ob severam irremissibilem punitionem aliquorum inferiorum operariorum, qui non benè in proprio munere se gererent; Et in summa, ut ab officialibus, ac regentibus absint sordes, quarum mixtura, nunquam bonum regimen Reipublicæ producere potest.

Et licet, ab aliquibus dici soleat, quod istæ bonæ Prela- 23
torum operationes, non ex virtute charitatis, & justitiæ, sed ab ambitione proveniunt; Eis tamen replicari potest, quod pro bono Reipublicæ gubernio, ac justitiæ administratione effectus attendi debet, non autem causa, dum apud Deum, & in foro interno, ex Sanctorum Patruum testimonio, non virtus, sed causa virtutis attendi debet, sed apud homines, atque in foro externo, effectus, vel exercitium virtutis, non autem causa desideratur.

a *Vestr. & add. in prax. in principio.*
b *de his agitur infra disc. seqq. & titul. de jurisdict. disc. 34. & in prima discept. Card. de Albicis impress. post eundem tit. de jurisd.*
c *inf. in discur. in quo agitur de Curialibus.*
d *infra disc. 32.*
e *de præemin. disc. 20.*
g *Cavaler. dec. 15. n. 2.*
h *de his & aliis Gambar. de potestate legati Vermigliol. cons. 442. Surd. cons. 403. ambo in eodem casu an Legatus dispenset ab ordine subdiaconatus, & an disponat contra jus Rot. dec. 171. p. 5. rec. dec. 207. nu. 34. apud Post. de subhast. & apud Bich. dec. 381.*
i *apud Bich. dicta dec. 381. d. dec. 207. apud Post. de subhast. Dunozett. dec. 527. n. 4.*
l *Gratian. discept. 166. n. 1. dec. 73. p. 5. rec. nu. 18. & tit. de donat. disc. 2.*
m *sub tit. de benef. pluries.*
n *de Nuntiis Apostolicis cum dicta distinctione tit. Miscellan. Ecclesiast. disc. 22. & 23.*
o *infra disc. 25.* p *infra dicto disc. 25.*

De consistorio, & de causis, ac negotiis, quæ in eo tractari solent; Ac etiam de Collegio Cardinalium, eorum jurisdictione, & prærogativis; & de Congregatione consistoriali.

SUMMARIUM.

1 *De vocabulo Consistorii quid significet.*
2 *De duplici specie consistorii.*
3 *De consistorio solemni publico.*
4 *De functionibus quas in eo faciant Advocati consistoriales.*
5 *De Consistorio semipublico.*
6 *De consistorio secreto, & qua die celebretur.*
7 *De modo accessus ad Consistorium.*
8 *De audientia quam Papa præstat Cardinalibus in consistorio.*
9 *De negotiis quæ tractantur in consistorio, & præsertim de promotione.*
10 *Quando dicantur veri & perfecti Cardinales.*
11 *De aliis solemnitatibus in promotione Cardinalium.*
12 *Quæ personæ soleant ad hanc dignitatem promoveri.*
13 *Quare Regulares aliquando promoveantur.*
14 *Et de eorumdem promotione ad Episcopatum.*
15 *De provisione Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum.*
16 *De Episcopatibus titularibus in partibus infidelium.*
17 *De modo promotionis Episcoporum actualium.*
18 *Monasteria consistorialia providentur in consistorio.*
19 *De traditione pallii.*
20 *De dimissione Episcopatuum.*
21 *De creatione Legatorum Apostolicorum.*
22 *De novis erectionibus vel unionibus Cathedralium.*
23 *De quibus aliis negotiis in consistorio tractetur.*
24 *De Congregatione Status.*
25 *De Congregatione consistoriali, & quæ negotia tractet.*
26 *De Cardinalium Collegio, jurisdictione, & præeminentiis, & aliis Cardinalium indultis & privilegiis.*
27 *De numero Cardinalium.*
28 *De sex Episcopatibus Cardinalitiis.*
29 *De illorum optione, & de decanatu Collegii.*
30 *An Cardinales Diaconi dent benedictionem.*
31 *De optione inter Cardinales.*
32 *De præcedentia, & præeminentiis supra Prælatos.*
33 *De aliis privilegiis, & prærogativis.*
34 *De rotulo seu distributionis Cardinalium.*
35 *De præsentia in Curia.*

DISC. V.

QUamvis istud Consistorii vocabulum, in latiori gram-
1 maticali significatione, cuilibet simplici adunantiæ, vel congregationi congruere videatur, adeout in aliquibus partibus, Tribunalia adsint collegiata, quæ istud nomen seu vocabulum adhuc retinent, ut præsertim in Regno Siciliæ praxis docet; Atque legaliter, attento præsertim jure civili novo, post Imperii translationem in Greciam, illi congruat adunantiæ, quæ ex Principe, ejusque consiliariis fiat; Cum consistorium propriè sit locus, in quo consultandi gratia, homines consistunt atque consistoria dicuntur palatia Augustalia; Attamen quidquid sit de vocabuli significatione, de qua ad scholasticos potius, quàm ad forenses, strictè, ac rigorosè inquirere pertinet; Ob cõmunem christianorum Principum usum, istud vocabulum, singulariter illam significat adunantiam, seu congregationem, quæ per Papam, Collegio Cardinalium in forma Senatus in ejus Apostolico Palatio fit, adeòut, quamvis aliæ in eadem Romana Curia sequantur adunantiæ per eumdem Papam cum eodem Collegio, vel cum aliqua ejus parte, ut in Cappellis pontificiis, vel in aliquibus Congregationibus contingit, in illis præsertim Sancti officii, & Signaturæ Gratiæ, ac Examinis Episcoporum, & quandoque, Rituum pro canonizatione Sanctorum; ac in aliis, non tamen istud, sed alia adhibentur vocabula.

Duplex autem est Consistorii species; Aliud enim est extraordinarium magisque solemne, quod præter Cardi-
2 nales, alios admittit Prælatos, & ministros, ac etiam Principum Oratores, aliosque Magnates, qui in Papæ solio assistant, quod publicum dicitur; Et quandoque cum pontificalibus paramentis, pro functionum diversa qualitate celebratur; Aliud verò est ordinarium, quodin forma minus solemni fit cum solo interventu Cardinalium pro negotiis pertractandis, quod secretum dicitur.

Prima species, solemnia, seu cæremonialia potius quàm
3 forensia, vel curialia concernit, ut contingit quando prævio Consistorio secreto, in quo concluſa fit alicujus servi Dei canonizatio, servatis iis quæ infra, agendo de Rituum Congregatione insinuantur, aliud publicum, & solemne Consistorium fiat, cum interventu omnium Episcoporum præsentium in Curia, ac etiam Protonotariorum Apostolicorum, & Auditorum Rotæ, & quorumdam aliorum Prælatorum, quorum omnium tanquam, per quandam imaginem Concilii generalis, votum exquiritur; Sive quando prævia creatione Cardinalium, in alio Consistorio secreto cum solitis cæremoniis, galerus cardinalitius eis conceditur; Aut quando Reges & Principes, vel eorum extraordinarii Oratores, qui obedientiæ dicuntur, ad solemnem & publicam Papæ audientiam, pro obsequio, & obedientia admittuntur; Istaque species, ad Curiam cæremonialem potiùs, quàm ad forensem pertinet; Solumque aliqua forensis mixtura in eo dignoscitur, quod in illis spatiis, in quibus, accedentibus novis Cardinalibus ad Cappellam per solemni præstatione juramenti; Sive quod
4 ob alias cæremonias contingat, ut Papa in solio otiosus remaneat, ne otium in eo, ne quidem temporis momento detur, Unus vel plures ex Consistorii Advocatis interim orare soleat pro canonizatione alicujus servi Dei, ejus virtutes, ac merita enarrando; Moderna verò est hæc introductio; orandi super meritis alicujus servi Dei, quoniam antiquitus proponebantur in his spatiis causæ concernentes justitiam, & potissimum criminales; Quinimò proponebantur casus ideales, & figurati valdè horrendi, ex testimonio Gomesii in compendio utriusque Signaturæ, quod inconveniens videbatur.

Ac etiam datur quædam species mixta, quæ sub semipu-
5 blici Consistorii vocabulo explicari solet, quia nempè, partim sequatur cum solis Cardinalibus secretè, & partim publicè cum aliorum interventu, Sed pariter ista species, ad ritualia potius, quàm ad forensia pertinere videtur.

Quatenus itaque ad ordinarium secretum Consistorium pertinet (ut præcedenti discursu insinuatum est,) illud antiquiori tempore bis in hebdomada teneri solebat; Medio vero semel, pro brevioribus causis in forma contentiosa etiam cum interventu Procuratorum, & Advocatorum utriusque partis decidendis per Papam, cum voto Cardinalium *a*; Atque ex hujusmodi decisionibus aliqua pars canonum registratorum in quinque libris Decretalium est desumpta, alia verò ex decisionibus Rotæ. *b*

Hodie verò, rarius illud habetur ad Papæ placitum,
6 prout negotiorum urgentia exigat; Pro frequentiori autem praxi, bis in mense, atque ordinaria dies est illa feriæ secundæ, vulgò lunæ de mane; Quamvis aliquando ob dictæ diei impedimentum, vel necessitate exigente in altera die, & quandoque etiam post prandium, seu de sero, (ut aliquando nostra ætas vidit, (cùm totum pendeat à Papæ placito, ac arbitrio.

Præcedente itaq; singulorum Cardinalium in curia præ-
7 sentium, die præcedenti per publicum Cursorem destinatæ Consistorii celebrationis notificatione, cum expressione diei, & horæ, in qua Sanctissimus sit interventurus; In consueta Palatii aula magna, vel in alia Papæ placita singuli Cardinales, cum solemni comitatu, & obsequio ad illud accedunt, more Regio, adeout in hac functione, magis quàm in aliis Romanæ Curiæ majestas elucere videatur, atque ita verificari id quod antiqui scriptores de profanæ triumphantis Romanæ Reipublicæ Senatoribus
8 dicere solent, ut scilicet, tot Reges reputari mereantur.

Postquam verò Cardinales, in convenienti numero, statuta hora, in Aula congregati sint, in scamno seu banco ligneo cappa magna; rochetto, & birreto induti sedendo; Papa ad suam consuetam sedem aliqualiter elatam, sub throno, seu baldachino in habitu privato, cum rochetto scilicet, & mozzetta, ac biretto pontificio accedit, ibique, donec omnium Cardinalium accessus sequatur, vel etiam eo sequuto, ad sui placitum, januis adhuc apertis, adeòut omnibus nobilibus, & qualificatis viris, ac Prælatis aditus pateat, singulis Cardinalibus petentibus privatam auricularem audientiam præstat, super propriis, vel Principum, aut amicorum, vel familiarium precibus, ac instantiis, aliisque negotiis; Atque in hac functione præsertim, Papæ majestas dignoscitur, quoniam, licet Cardinales, in præsentia Papæ sedeant, in dicto banco cooperto capite, cum birretto cardinalitio; Attamen ubi singuli Papam ibi publicè alloquuntur coram eo, stant capite discooperto, cum magno obsequio, ac reverentia, quamvis magnorum Principum filii sint, vel Cardinales

magnæ

magnæ existimationis qui eumdem Pontificem in minoribus in eorum famulatu, vel obsequio habuerint, ejusque promotores fuerint; Dictaque audientia, pro Papæ placito expleta, omnes ab aula ejiciuntur, solis Cardinalibus cum Papa remanentibus, in proxima aula solum assistentibus, Collegii Secretario, & Clerico, aliisque ministris, ut prompte accurrant, ita tamen ut Consistorii secreta audire non valeant.

Negotia verò, quæ hodie in consistorio explicantur, forensem, contentiosam formam amplius non habent, sed solum gratiosam, vel politicam, ut Principis supremum Senatum decet; Omnium autem primaria functio, reputatur illa novæ creationis Cardinalium, in locum defunctorum; Atque (quidquid sit de antiquo stylo,) hodiernus est, quod Papa vel in Consistorii initio priusquam
9 alia pertractentur negotia, vel frequentius in fine, dicit Cardinalibus quod habent fratres, atque nominando illos quos in Collegium cooptare velit, eos interrogat quid ipsis videatur, eisque approbantibus, ac laudantibus, fit decretum promotionis, quæ illicò publicatur extra Consistorium per Curiam; Quandoque tamen exprimendo numerum eorum qui promoveantur aliquorum nomina publicare non solet, sed ea (ut dicitur) reservat in pectore; *a* Et quamvis illa quandocumque etiam extra actum Consistorii, aperire valeat; Quinimò ex integro Cardinalium promotionem ita facere, cum omnia pendeant à jure, vel formalitate positiva, dum ut *disc. præc.* advertitur, Cardinalium interventus & consensus est voluntarius, & consultivus; Attamen observantia huc usque dedit, quod, tam promotio, quàm publicatio jam promotorum, nonnisi in Consistorio fieri consuevit, unde propterea hodie non
10 audiuntur illæ quæstiones, quas apud nostros majores disputatas esse habemus de Cardinalibus occultè creatis. *b*

Sequuto verò dicto actu publicationis in Consistorio; Quamvis in alio publico Consistorio, prævia juramenti præstatione, aliisque solemnitatibus, Cardinalitia insignia solemniter præbeantur, aque in alio Consistorio sequenti, ut vulgò dicitur, eis os aperitur, idest quod habilitantur ad votum proferendum; Attamen istæ sunt cæremoniæ, vel solemnitates, quæ non percutiunt substantiam, vel perfectionem actus, quoniam sequuta promotione, ut supra, illi sunt veri, ac perfecti Cardinales, ideoque (quidquid alias dubitatum fuerit,) votum habent in conclavi in electione Pontificis, omnesque alias Cardinalitias jurisdictiones, & præeminentias, ut moderna praxis docuit, ultimæ promotionis Clementis Noni octo Cardinalium, in quorum numero fuit immediatus successor Pontifex Clemens Decimus, qui per dies in statu Cardinalitio, dictis solemnitatibus non adhibitis, stetit.

In hujusmodi autem promotionibus, pro temporum, vel
12 rerum oportunitate, ac etiam quandoque, ad Imperatoris, & aliquorum Regum, vel Rempublicarum preces, ac instantias, assumuntur Prælati, aliique qualificati, ac emeriti viri, ex omnibus Orbis Catholici nationibus, & frequentius illi, qui per gradus, publica Sedis Apostolicæ munera exercuerit, illa præsertim Nuntiorum, apud Reges, & Principes, dum hoc munus magnam præbet politicorum & publicorum negotiorum peritiam, quæ in Cardinalibus nimiũ necessaria est, ut distinguendo Curialium classe inferius agendo de Causidicis advertitur. *c* Ac etiam illi Episcopi, qui diu, ac laudabiliter, in sibi commissarum Ecclesiarum regimine versati fuerint, aliique Curiæ Officiales, & Magistratus, & præsertim ex majoribus; Collegiatis Tribunalibus Rotæ, & Cameræ; Atque quoad eas ignari vulgi obloquutiones, quæ fieri solent super promotionibus eorum qui officia venalia possideant, latè agitur alibi ubi videri potest. *d*

Solent autem (ita etiam Apostolicis Constitutionibus monentibus) nullo dictorum publicorum munerum exercitio præcedente, ad hanc dignitatem promoveri aliqui privati Regulares in cella recluſi, tamquam insignes Sacræ Theologiæ professores; Non quidem principaliter ob
13 hanc professionem, dum in ea habentur quoque Prælati, aliique sæculares togati peritissimi, atque huic primario muneri magis apti, utpotè majorem politicarum, & publicarum rerum experientiam habentes, sed ex bono, & commendabili fine, ita honorandi quoque clerum hierarchicum ordinem regularem, in Ecclesia Catholica valdè proficuum, atque ita cum hujus præmii spe, multos ad sacrarum litterarum studia alliciendo.

Atque ex eadem ratione, iidem Regulares ad Episco-
14 patus commendabiliter promoveri solent, quamvis illarum diœcesium, in quibus procul ab hæreticis, catholica fides pacificum statum habet, eorum regimen non valdè oportunum reputari soleat, ob deficientem rerum sæcularium peritiam; Id autem desiderandum videretur, ut omninò inhabiles, ac indigni reputari deberent illi religiosi, qui Episcopatum ambiunt, ac affectant, quoque non petentes in eorum Religionibus valdè probati, ac commendati, ex officio promoveri debent, ut B. Joannes Theutonicus dicere solebat; Atque P. Stephanus de Luca meus patruus ordinis Minorum conventualium Romanæ Sapientiæ Theologus nescio an ex proprio sensu, vel ex Sanctorum Patrum traditione hujusmodi religiosos qui Episcopatum putent; atque ita inordinatè ambiunt apostatas mentales appellabat.

Altera Consistorialis functio est provisio Ecclesiarum
15 Patriarchalium, Metropolitanarum, & Cathedralium vacantium, de Prælato seu Pastore; Istaque provisio est de duplici specie; Una scilicet Ecclesiarum titularium tantum absque residentia, & administratione, eo quia diœcesis de facto occupata sit ab infidelibus, vel hæreticis, aut schismaticis; Et altera de Ecclesiis habentibus actualem jurisdictionem, & administrationem in diœcesi catholica.

Prima species provisionum fit solo nutu, & placito Papæ, cum quamdam honorificam præeminentiam solum importare videatur, constituendum personam in ordine pontificali, absque aliquo pontificalium exercitio jure proprio, sed solum jure alieno; Unde propterea de consuetudine Curiæ receptum est, ut per hujusmodi provisiones, non resultet vacatio aliarum Ecclesiarum vel beneficiorum incompatibilium, ut in promotis ad Episcopatus actuales absque dispensatione super retentione resultat, ut in beneficiali materia advertitur. *e*

Ubi verò agitur de altera specie provisionum actualium,
16 tunc prævia respectu Ecclesiarum Italiæ, & Insularum adjacentium solemnitate examinis, de qua infra in particulari sede Congregationis examinis Episcoporum: *f* Sive promovendus electus sit per Papam; Sive per Capitulum; Aut nominatus per Principem respectivè; pro regionum diversis usibus, coram Cardinali ad id per Papam deputato, per Notarium particularem his actibus generaliter deputatum, efformatur processus, super vita, moribus, legitimis natalibus, ætate, gradu, aliisque necessariis requisitis pro Episcopatu, ac etiam super statu Ecclesiæ, Istoque processu completo, idem Cardinalis in primo Consistorio, facit Ecclesiæ, ac personæ providendæ præconizationem, tam oretenus in ipso Consistorio, omnibus Cardinalibus audientibus, quàm cum memorialibus, seù brevibus informationibus antecedenti die transmissis per manus singulorum Cardinalium, super omnibus, quæ in processu continentur, ac justificata sunt, ad effectum ut in eo intermedio spatio usque ad alterum Consistorium, extrajudiciales informationes per Cardinales haberi valeant, super iis quæ in contrarium eis obstare possint, atque de tempore propositionis opponi; In sequenti verò Consistorio, idem Cardinalis proponit Papæ illam personam electam tamquam idoneam, ut eam Ecclesiæ viduatæ præficiat, atque nemine aliquid habente in contrarium, Papa desuper in ipso Consistorio interponit decretum, ideoque ex tunc provisus dici ut Episcopus, atque obtinet ea, quæ sunt jurisdictionis, non autem ea quæ sunt ordinis pontificalis, pro quibus necessaria est consecratio, quæ ritualia potius, vel cæremonialia concernit; Optimum quidem nimiumque commendabile est institutum, sed desideranda videretur aliqua melior ejus praxis, quoniam, ut quandoq; fert fama; sive vera, sive falsa, citra Papæ rectam intentionem, sequuntur hujusmodi electiones in personis parum dignis, quarum mali mores, vel alii defectus innoteſcant; Et tamen ex quodam usu, vel ex alia causa, nemo loquitur, adeòut istud optimum, nimiumque proficuum institutum quando practicaretur, ad formalitatem redactum videatur.

Quandoque autem, ibi agatur de provisione personarum, conspicuæ, ac notæ qualitatis, ipsemet Papa pro-
17 positionem facit, atque illicò (si nil opponatur) fit decretum, absque necessitate præconizationis.

Consistorialiter quoque providentur aliqua Monasteria
18 regularia, quæ propterea apud beneficialistas Consistorialia, nuncupantur; *g* Ac etiam coadjutoriæ cum futura successione, tam Cathedralium, & Metropolitanarum, quàm dictorum Monasteriorum consistorialium. *h*

Atque ubi agatur de Ecclesiis Metropolitanis, vel de
19 quibus Cathedralibus hanc prærogativam habentibus (ut in Italia sunt Episcopatus Papienſis, & Lucenſis,) quod scilicet eis congruat usus pallii, tunc in altero immediato, vel mediato subsequenti Consistorio, pallium conceditur,

ipsius

ipsius provisi procuratore supplicante, atque pro eo oran-
te uno ex Advocatis consistorialibus.

Cùmque unumquodque solvi debeat eo modo quo liga-
20 tum est; Hinc proindè, si provisus de aliqua Ecclesia Ca-
thedrali, vel Metropolitana per dimissionem liberam,
vel per translationem ad alteram liberari cupiat, id pari-
ter in Consistorio sequitur, per quandam speciem dissolu-
tionis hujus matrimonii spiritualis, prævio processu super
justis causis, ex quibus hujusmodi dissolutio petatur.

Legatorum Apostolicorum, extraordinariorum ad Re-
21 ges, & Principes, qui de latere dicuntur, ac etiam ordi-
nariorum pro regimine aliquarum Provinciarum Status
Ecclesiastici juxta distinctionem, de qua *disc. præc.* depu-
tationes in Consistorio pariter fiunt.

22 Prout etiam novæ erectionis Cathedralium, vel Me-
tropolitanarum, cum dismembratione territorii, novæ
Ecclesiæ assignandi, ab una vel pluribus adjacentibus dioe-
cesibus, sive earumdem Ecclesiarum unionis, vel divisio-
nes in Consistorio fiunt, atque causæ consistoriales dicun-
tur, omnium verò hujusmodi actorum Secretarius est Car-
dinalis Vicecancellarius, ut in ejus Rubrica advertitur. *t*

Item in eodem Consistorio, Papa cum Cardinalibus agit
23 de gravioribus Sedis Apostolicæ, & Ecclesiæ universalis
vel Principum, spiritualibus, ac temporalibus negotiis,
juxta eorum qualitatem & circumstantias; Cumque non
24 semper expediat de illis publicè coram omnibus Cardinali-
bus loqui, hinc isto casu, Papa pro eorumdem negotio-
rum consultatione ac directione aliquorum Cardinalium
particularem congregationem deputare solet, quæ *Status*
dicitur, istaque proinde non est Congregatio fixa, & con-
tinua, sicuti sunt aliæ, de quibus infra, sed in singulis
occurrentiis particulariter deputari solet, variando in qua-
libet Cardinales, aliosque ministros pro negotiorum qua-
litate, vel temporum oportunitate.

Quia verò in plerisque ex dictis actibus consistorialibus,
interessati oppositores adesse solent, adeòut formam vel
25 disputationem contentiosam habere oporteat, eaque pru-
denter, ob majorem Consistorii majestatem, ab eo (ut
supra) exulavit; Hinc proinde erecta fuit particularis
Congregatio; dictorum consistorialium negotiorum præ-
paratoria, seu Consistorii consultrix, quæ proinde *Consi-
storialis*, nuncupatur, constituta ex aliquo competenti
numero Cardinalium, ac etiam peritorum Prælatorum,
cum proprio Secretario, qui juxta hodiernam observan-
tiam, non est Prælatus, sed peritus togatus; Atque in
ista Congregatione prius formiter examinantur materiæ,
Partibus opponentibus auditis in forma merè contentiosa,
proportionata tamen stylo Congregationum cardinalitia-
rum, circa formalitatem telæ judiciariæ; Præsertim ve-
rò ubi agatur de Ecclesiarum unionibus vel divisionibus
seu dismembrationibus, novisque erectionibus, an scili-
cet verificentur justæ causæ vel requisita desuper necessa-
ria, de quibus habetur particulariter actum in materia
præeminentiarum, ubi videri poterit. *l*

Ac etiam agitur de confirmatione electionis factæ de
Prælato à Capitulo vel Monasterio, an valida, & cano-
nica fit; Sive de concessione coadjutoriæ, an justa causa,
aliaque requisita concurrant; Aut de nominatione vel ju-
re nominandi prætenso per Principes vel Universitates,
ad Cathedrales seu Metropolitanas, de quibus habetur
particulariter actum in suis sedibus præsertim in materia
electionis, vel coadjutoriæ. *m*

Prout etiam in ista Congregatione, examinantur cau-
sæ, ac requisita, sine quibus Episcopus admitti non
debet nec solet ad dimissionem Ecclesiæ, atque ab ejus
vinculo solvi, quoniam quando agitur de eorumdem
Episcoporum pœnali absolutione per viam privationis,
tunc ad consultationem alterius Congregationis Episco-
porum, id sequi solet.

Et in summa ista Congregatio Consistorialis, est ip-
sius Consistorii pars, seu membrum, aut ejusdem Con-
26 sistorii Consultor, vel Assessor, adeout nonnisi de ejus
voto negotia consistorialia, quæ controversia pati va-
leant, explicentur.

In reliquis verò concernentibus ipsum Collegium Car-
dinalium, de ipsorum introductione, ad jurisdictione in
universum, seu participatione in regimine & admini-
stratione Ecclesiæ universalis, actum est supra, *discurs.* 3.
Ac etiam in materia jurisdictionali, ubi etiam latè, &
ex professo habetur actum de singulorum Cardinalium ju-
risdictione, & præeminentiis in eorum Ecclesiis titulari-
bus, sive Archipresbyterorum in Ecclesiis patriarchali-
bus; *n* Ac etiam in materia beneficiali habetur actum de
indultis, quæ ipsis concedi solent pro collatione benefi-
ciorum, Apostolicis reservationibus vel affectionibus non
obstantibus. *o*

In eadem jurisdictionali materia quoque habetur actum
de exemptione familiarum, vel respectivè domorum Car-
dinalium, vel circa eorum Cardinalium forum *p*. Atque
in materia testamentorum, & ultimarum voluntatum ha-
betur de indultis testandi, quibus Cardinales potiri so-
lent; *q* Ideoque in præmissis, aliisque locis, in quibus
de Cardinalibus, eorumque præeminentiis egisse occasio
præbuerit, videri poterit, cùm eorum reassumptio ni-
miam redoleret evagationem. *r*

Super antiquo numero Cardinalium, valdè certarunt
antiqui tam Juristæ, quàm Chronistæ *s*. Sed quæstionem 27
subsitit Constitutio Sixti V. per quam statutus est nume-
rus septuaginta, sumpto exemplo à Moyse, ex quibus sex
antiquiores constituti sunt in ordine Episcopali, atque
sex actuales obtinent Episcopatus, quales sunt, Hostien-
sis, & Veliternus, qui obtinentur à Decano, habente
proinde prærogativam consecrandi, & coronandi Ponti-
ficem; Portuensis; Prænestinus; Sabinensis; Tuscula-
nus; Et Albanensis.

Super his Episcopatibus, diversis temporibus, ac etiam 28
nostra ætate quæstiones ortæ sunt, an ad instar aliorum
Episcopatuum actualium, obligarent ad residentiam, for-
tius verò an essent, cum alio Episcopatu etiam actuali re-
sidentiali compatibiles; Atque pro compatibilitate, &
non obligatione residentiæ resolutum fuit, talisque est
praxis. *t*

Inter eos autem non dignoscitur ordo majoritatis, sed
omnes sunt æquales, cum facultate seniorum, quando 29
alter vacat, illum optandi, & relinquendi illum quem
obtinet, excepto Hostiensi & Veliterno, qui annexus
est Decanatui, civili potius quam naturali, vidimus enim
nostra ætate Cardinalem, qui juxta ordinem naturalem
promotionis erat omnium antiquior, ac naturaliter De-
canus, & tamen obiit in statu primi Presbyteri eo quia,
vel ex defectu præsentiæ, vel ex alio accidenti, non opta-
vit Episcopatum; Et de hac distinctione inter decanatum
fictum, vel civilem, & naturalem in Capitulo Cathedra-
lis, vel collegiatæ habetur in sua sede. *n*

Alter est ordo presbyteralis, constitutus ex quinquagin- 30
ta Cardinalibus, qui presbyteri dicuntur; Et alter diaco-
nalis constitutus ex quatuordecim Cardinalibus, qui di-
cuntur Diaconi, Atque in hoc posteriori ordine nostra pa-
riter ætate quæstio orta est, an facultas in propria Eccle-
sia Cardinali diacono competat impartiendi solemnem ac
pontificalem benedictionem sub throno elato pontificali
more, atque affirmativa prodiit resolutio, atque super
hoc puncto, ac etiam super materia capellarum privata-
rum Cardinalium eleganter ac eruditè scripsit, suosque la-
bores posterioritati tradidit insignis Cardinalis Episcopus. *x*

Inter omnes dictos ordines respectivè, sive de uno ad 31
alterum, datur optio, quia scilicet ille, qui ordinem E-
piscoporum ingressus est, juxta ordinem antianitatis,
pro ejus arbitrio in proximo Consistorio post vacationem
optare potest alium Episcopatum; Sive primus Presby-
ter optare ultimum Episcopatum vacantem; Aut inter
ipsos Præsbyteros vel Diaconos respectivè meliorare titu-
los, aut ab ordine diaconali facere transitum ad presbyte-
ralem cum prærogativa saltus occupando locum juxta or-
dinem antianitatis super alios, qui prius fuerint in ordine
presbyterali, perinde ac si ab initio in eo constitutus es-
set; Dummodo tamen sint præsentes in eo Consistorio,
cum absentes optandi jus non habeant, nisi Papæ dispen-
satio accedat.

Super præcedentia, majoribusque præeminentiis Car-
dinalium supra Patriarchas & Archiepiscopos vel Episco- 32
pos apud antiquiores quæstio fuit. *y* Hodie tamen sine du-
bio decisa est, & practicata ad favorem Cardinalium, eo
quia licet inferiores in ordine censeantur, majores tamen
& digniores censendi sunt ratione cujusdam superioritatis
ac jurisdictionis super eos tanquam supremi Senatores Pa-
pæ, quamdam participationem cum eo habentes in regi-
mine Ecclesiæ universalis; Et ex qua ratione magnas quo-
que obtinent præeminentias, & honorificos tractatus cum
Regibus, & Principibus, aliisque Magnatibus; *z* Et
de aliis ad eorum materiam videndum erit apud eos, qui 33
formales tractationes desuper habere professi sunt, cum
hæc pro informativa relatione sat videatur insinuasse; Et
de aliquibus Cardinalium exemptionibus in Regalibus se-
de habetur. *a*

Habet quoque Collegium, ad instar Capitulorum, &
Col-

Collegiorum inferiorum, quamdam massam communem
34 administrari solitam per Cardinalem qui per turnum singu-
lo quoque anno, vel biennio mutari solet, atque Camera-
rius appellatur, diversus tamen à Cardinali Camerario in
officium de quo infra, Istaque massa continet emolumenta
galeri cardinalitii, quæ sub vocabulo *rotuli* explicantur,
atque à judicio Collegii pendent majora vel minora emolu-
menta aliorum officialium Curiæ, dum ad Collegium per-
tinet facere gratias in toto vel in parte de aliquibus expe-
ditionum emolumentis; Ad instar autem distributionum,
de illis participant solum Cardinales præsentes in Curia,
quales dicuntur ad hunc effectum illi, qui in duobus anni
temporibus veris, & autumni in Curia etiam per modicum
tempus fuerint; Ideoque Cardinales, qui residentes in pro-
ximis Episcopatibus pro hac participatione bis in anno
pet paucos dies ad Urbem redeunt; Diversa etenim est il-
la præsentia, quæ magis rigorosè exigitur, ut eis aliquæ
Regulæ Cancellariæ seu privilegia suffragentur. *b*

a *Vestr. in praxi in principio. Lotter. de benefic. libr.* 1. *quæst.* 8. b *infra disc.* 32.
b *Jas. cons.* 145. *lib.* 2. *quem refert Cyriac. contr.* 312. *nu.* 33. *& seqq.* c *infra in eo disc. in quo agitur de Curialibus.*
d *tit. de Regal. disc.* 2. e *de pension. disc.* 58. *& 75.*
f *infra disc.* 21. g *de benef. disc.* 4.
h *De Canon. & Capit. disc.* 27. *& de Regular. disc.* 53.
i *de præeminentiis disc.* 1. *cum seqq. & disc.* 6. *& infra disc.* 10. l *de præem. dicto disc.* 6.
m *De Canon. & Capit. disc.* 27. *& 28. de Regular. disc.* 53.
n *de jurisd. disc.* 34. *& 35. & in disceptationibus Cardin. de Albicis ibidem registratis.* o *de benef. discurs.* 1. *cum seqq.* p *de jurisd. disc.* 67. 70. *& 80.*
q *sub tit. de testam. disc.* 6. *& seqq.*
r *Cohell. qui alios refert de orig. Cardinalium.*
s *Vestr. in prax. in princ. Lotter. de benefic. lib.* 1. *quæst.* 8. *Cohell. ubi supra, & in dictis disceptationibus Cardin. de Albicis.* t *Cardinalis Brancat. dissertat.* 2. *tit. de pension. disc.* 58. *& 75.*
u *de Canon. & Capit. disc.* 15.
x *dictus Cardinalis Brancatius dissert.* 1. *& 7.*
y *Chassan. in catal. glor. mundi.*
z *Lotter. de benef. dicta quæst.* 8. *lib.* 1.
a *De regalibus disc.* 55. b *de benef. disc.* 11.

SS. D. N.

INNOCENTIUS PAPÆ XII.
CONSTITUTIO MODERATORIA

*Indultorum testandi S. R. E. Cardinalibus Romani Pontifi-
cis Consanguineis, & forsan aliis etiam non Cardi-
nalibus, nec consanguineis in forma ampliori, & ex-
traordinaria concessorum, & concedendorum, cum redu-
ctione hujusmodi Indultorum ad terminos, & formam
illorum omnibus aliis Cardinalibus concedi solitorum,
& respectivè confirmatoria motus proprii Clementis IX.
super extensione hujusmodi Indultorum ad favorem om-
nium Cardinalium.*

INNOCENTIUS EPISCOPUS
SERVUS SERVORUM DEI.

Ad perpetuam rei memoriam.

UT judicium nostrum de vultu Dei prodeat, & oculi
ejus videant æquitates, acceptionem personarum,
quæ apud eumdem Deum non est, nullis humilitatis no-
stræ suffragantibus meritis, sed quantum Nobis ab Alto
concessum est, arcere impensè studuimus, illamque etiam
à quibusdam Indultis, quæ à Romanis Pontificibus Præ-
decessoribus nostris concessa accepimus, seu quæ impoſte-
rum concederentur, congrua moderatione eliminare desi-
deramus; Nam cum unum corpus simus in Christo, sin-
guli autem alter alterius membra, grave videri non debet,
si qui in Ecclesia uni Domino famulantur, una eademque
libertatem congaudeant, & qui præsertim in eodem gra-
du sunt constituti, aliquando providis sanctionibus ad æ-
qualitatem reducantur, ut sicut pari dignitate præfulgent,
disputari nimis privilegio, seu indulto non distinguantur:
Pondus enim, & pondus, mensura, & mensura, utrum-
que abominabile est apud Deum.

Cùm itaque præfati Prædecessoris nostri S. R. E. Cardi-
nalibus, qui pro ipsius Ecclesiæ status salubriter dirigen-
do assiduè laborare non cessant, facultatem de fructibus
Ecclesiasticis, & de bonis exindè, seu alias quæsitis dis-
ponendi tam in ultima voluntate, quàm alias, & respe-
ctivè eorum hæredibus ab intestato in præmissis succeden-
di, sub quadam tamen moderata, & congrua forma de
benignitate Sedis Apostolicæ concedere consueverint; Vi-
ce autem versa nonnulli ex iisdem Prædecessoribus hujus-
modi moderationem, seu formam ampliantes, suis sive
veris, sive adscitis consanguineis, vel affinibus, & for-
san etiam nonnullis aliis S. R. E. Cardinalibus longè majo-
ra indulta, & cum amplioribus facultatibus, modis, cir-
cumstantiis, clausulis, cautelis, & derogationibus conces-
serint; Et propterea sicut aliis nostris Anno Incarnationis
Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo
decimo Kal. Julii expeditis literis modum circa donationes,
& reddituum Ecclesiasticorum distributionem in consan-
guineos, vel affines Romani Pontificis pro tempore exi-
stentis inviolabiliter servandum salubri moderatione præ-
scripsimus, ita etiam hujusmodi Indultorum ampliationi-
bus, seu differentiis, ut præfertur, inter ejusdem S. R. E.
Cardinales, hac nostra speciali Constitutione occurrere, &
opportunè providere cupientes; Motu proprio, non ad cu-
jusdam Nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed
ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque
Apostolicæ potestatis plenitudine, omnia, quæcumque, &
singula Indulta testandi, seu alias disponendi, & respecti-
vè ab intestato succedendi, omnibus, & singulis Cardi-
nalibus præfatorum Romanorum Pontificum Prædece-
ssorum, qui illa concesserunt consanguineis, vel af-
finibus, seu illorum loco adjectis, vel adscitis, &
forsan etiam nonnullis aliis quomodocumque, qualiter-
cumque, & quandocumque, sub quibusvis verborum teno-
ribus, & formis, modis, cautelis, circumstantiis, qualitati-
bus, & cum quibuscumque etiam derogatoriarum derogato-
riis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis
clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis in genere, vel
in specie, etiam motu, scientia, ac potestatis plenitudine
paribus, & ex quacumque causa, etiam meritorum,
seu remunerationis laborum, & onerum, & alias quo-
modolibet insimul, vel ad partes, & semel pluries, &
quantiscumque vicibus, & modis concessa, innovata, &
confirmata, eorum omnium, & singulorum tenores, ac
si de verbo ad verbum inserti essent, pro plenè, & suffi-
cienter expressis habentes, prorius, omninò, & irrefra-
gabiliter moderamur, & ad terminos, modum, tenorem, &
formam ordinariam indultorum testandi, seu alias dispo-
nendi, & respectivè ab intestato succedendi, omnibus aliis
ejusdem S. R. E. Cardinalibus concedi solitorum penitus,
omninò, ac in omnibus, & per omnia reducimus: Revo-
cantes, cassantes, ac irritum prorsus, & inane remanere,
& fore mandantes, quidquid in indultis ad favorem Cardi-
nalium consanguineorum, seu affinium, & forsan non-
nullorum aliorum, ut præfertur, contra, præter, vel ul-
tra modum, & formam ordinariam cum omnibus aliis Car-
dinalibus in prædictis servari solitam fuerit quoquo modo
concessum, indultum, seu elargitum, perinde ac si præfa-
ta indulta ad favorem prædictorum Cardinalium consan-
guineorum, vel affinium, & forsan aliorum, ut præfer-
tur, in hac parte, seu in his partibus non emanassent.

Ad hæc cupientes super præmissis, & circa ea similiter
in posterum providere, motu, scientia, & potestatis ple-
nitudine paribus statuimus, decernimus, & ordinamus,
quod illud idem, quod superius circa concessa indulta con-
stituimus, & mandavimus, similiter in quibuscumque
indultis, & facultatibus hujusmodi, quæ deinceps singulis
ejusdem S. R. E. Cardinalibus Romani Pontificis pro tem-
pore viventis, ut præfertur, consanguineis, vel affinibus
sive veris, sive adjectis, & adscitis, & forsan etiam non-
nullis aliis etiam per Nos, & Romanos Pontifices Suc-
cessores nostros, dictamque Sedem Apostolicam pro tem-
pore concedentur, omninò, & ad unguem debeat obser-
vari. Quodque hujusmodi indulta, seu omnes literæ A-
postolicæ desuper tam per Cancellariam, quàm per Ca-
meram Apostolicam, ac etiam per viam secretam, sive
de Curia, vel sub Annulo Piscatoris, sive aliàs absque
moderatione, reductione, aliisque præfatis, ac aliàs
præter, vel contra formam, & tenorem præsentis Con-
stitutionis, etiam motu, scientia, & potestatis plenitu-
dine paribus, etiam cum præsentium speciali, & expres-
sa derogatione, ac sub quibusvis verborum tenoribus,
& formis, & cum quibuscumque etiam derogatoriarum
derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, &

inso-

insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis in genere, vel in specie pro tempore concedendæ, seu expediendæ, in ea parte, seu in illis partibus, quæ erunt contra, præter, vel ultra formam ordinariam cum omnibus aliis Cardinalibus in prædictis servari consuetam, nullius sint roboris, & momenti, nec cuiquam, ac si non emanassent, suffragentur.

Cæterum perpendentes, universum ejusdem S. R. E. Cardinalium Collegium tamquam Senatum universalis Ecclesiæ in excolenda Vinea Domini Nobiscum assiduè collaborare, ac propterea operæ pretium, & congruum fore, ut omni personarum acceptione sublata, eosdem omnes, & singulos Cardinales potiùs amplioribus privilegiis, & gratiis circa indulta hujusmodi pariformiter complectamur, & communiamus. Cùm itaque fel. record. Clemens Papæ IX. Prædecessos Noster privilegia, & facultates testandi præfatorum S. R. E. Cardinalium ad illos etiam fructus extenderit, & ampliaverit, qui si naturales essent, & à solo, in quo sunt producti, legitimè, & juxta rei naturam fuissent sublati, & à manibus Colonorum, vel aliorum quorumcunque debitorum percepti, licèt in horreis Ecclesiarum, vel in quovis alio loco adhuc inconsumpti, vel nullo modo aliis ipsorum Cardinalium bonis immixti, aut eorum patrimonio incorporati reperirentur, si verò civiles essent, postquam dies solutionis advenisset, fuissent per quoscumque debitores quomodolibet persoluti, & ad manus Cardinalium, vel ad eorum Ministros pervenissent, seu in aliquo loco publico ad eorumdem creditum fuissent depositi; Idque etiam idem Prædecessor servari voluisset in terminis quomodolibet debitis pro affictibus bonorum, & jurium quorumcumque, quos in dictis facultatibus comprehendi voluit, & mandavit, si modo quo supra fructus tam civiles, quàm naturales Conductoribus, & Affictuariis locati, & concessi, per illos fuissent percepti, quamvis termini solutionis affictuum per Locatores fuissent posticipatè conventi, & aliàs, prout in ejusdem Clementis cedula Motus proprii sub Dat. pridie Kalend. Martii, Pontificatus sui anno primo uberius continetur; Hinc est, quod motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus præfatam cedulam Motus proprii cum omnibus, & singilis in ea contentis, nedum amplissimè, & plenissimè confirmamus, & approbamus, sed quia accepimus, eamdem cedulam non fuisse pacificè observatam, seu illius exequutionem per varias interpretationes fuisse controversam, & retardatam, omninò volumus, & quibuscumque non obstantibus mandamus, illam inviolabiliter observari, & sublata quacumque contraria interpretatione omnimodæ exequutioni demandari, præsentibus, & pro tempore existentibus Cameræ nostræ Thesaurario generali, Clericis Præsidentibus, Commissario pariter generali, cæterisque dictæ Cameræ Officialibus, & Ministris, & quibuscumque aliis enixè prohibentes, ne in tutum, vel in aliqua parte etiam minima effectum, & exequutionem memoratæ cedulæ Motus proprii, necnon præsertim nostræ Constitutionis in hac parte quoquo modo impediant, vel retardent, minusque ad supradictorum fructuum in præfata cedula Motus proprii, ut præfertur, contentorum incamerationem procedant, nec pro illis aliquam compositionem, ratam, portionem, seu quantitatem etiam minima quomodolibet sub quovis prætextu, causa, quæsito colore, & contraria interpretatione consequi, seu prætendere valeant. Et nihilominus ad majorem cautelam omnia, & singula, quæ in eadem cedula continentur, ac in perpetuum valitura Constitutione iterùm, & ex integro plenissimè, & amplissimè servari mandamus, decernimus, & sancimus, salva tamen, & firma in cæteris, quæ præfatæ cedulæ dicti Clementis Prædecessoris non adversantur, remanente Constitutione piæ memoriæ Urbani Papæ VIII. etiam Prædecessoris Nostri quoad fructus beneficiorum inexactos sub Dat. quinta Aprilis anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo octavo, & Pontificatus sui quinto, quam motu scientia, & potestatis plenitudine paribus in omnibus, & per omnia plenissimè, & amplissimè præsentium tenore confirmamus, approbamus, & innovamus.

Quod si forsan aliqui quacumque etiam Patriarchali, Archiepiscopalis, Episcopali, vel alia qualibet dignitate, gradu, vel munere fungentes, seu functuri, hujusmodi, vel etiam in aliqua parte similia indulta, seu facultates quomodocumque, qualitercumque, & quandocumque, & sub quibusvis verborum tenoribus, & formis, ac quibuscumque etiam derogatariarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, & efficacissimis, & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis in genere, vel in specie, etiam motu scientia, & potestatis plenitudine similibus, & ex quacumque causa etiam meritorum insimul, vel ad partes, & semel, vel pluries ab eadem Sede Apostolica ante hac assequti fuerint, seu imposterum assequentur, convenire pariter existimamus, ne iidem majoribus favoribus, & gratiis, quam prædicti S. R. E. Cardinales, potiantur, & gaudeant. Ideoque motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus, si quid in hujusmodi concessis, seu concedendis indultis, forsan contineretur, quod memoratis Cardinalibus concedi, ut præfertur, non consueverit, in omnibus, & singulis, illis partibus, in quibus aliquid ultra, seu contra tenorem, & formam ordinariam cum dd. Cardinalibus servari solitam, fuerit, quomodolibet concessum, seu concedetur, iisdemmet modo, forma, & cum revocationibus, aliisque præmissis moderamur, & ad terminos, seu limites, & formam ordinariam dd. Indultorum omnibus Cardinalibus, ut præfertur, concedi solitorum, in omnibus, & per omnia tenore præsentium reducimus.

Decernentes, easdem præsentes literas, & in eis contenta quæcumque etiam ex eo, quod omnes, & singuli supradicti, ac alii quicumque cujusvis status, gradus, ordinis, conditionis, præeminentiæ, & dignitatis in præmissis quomodolibet ejus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes, iisdem præmissis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, seu auditi fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, seu vocari, & audiri semel, vel pluries quoquo modo debuissent, aut ex alia quacumque quantumvis pia, juridica, privilegiata, & rationabili, ac etiam tali, quæ ad effectum validitatis præmissorum necessario exprimenda foret, causa, & occasione, colore, seu prætextu, titulo etiam oneroso; & capite etiam in corpore juris clauso ullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quolibet etiam maximo, substantiali, essentiali, & formali, aut incogitato defectu notari, impugnari, invalidari, retractari, rescindi, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illa aperitionis oris, restitutionis in integrū, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus concesso, quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare nullatenus posse, sed ipsas præsentes literas, & in eis contenta quæcumque semper, & perpetuò firma, valida, efficacia existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, & ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter, & inconcusse observari: Sicque, & non aliter per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac ejusdem S. R. E. Camerarium, & alios Cardinales etiam de latere Legatos, dictæque Cameræ Præsidentes Clericos, & alios quoscumque quavis auctoritate, præeminentia, & potestate fungentes, & quandocumque functuros, sublata eis, & eorum cuilibet quavis alter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane quidquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit, nostris, & Cancellariæ Apostolicæ regulis, & signanter illa, quod Cardinales in Constitutionibus, & Regulis per Nos edendis non comprehendantur, nisi illæ eorumdem Cardinalium favorem concernant, vel ipsæ edendæ Constitutiones de illorum, seu majoris partis eorum consilio editæ fuerint, ac etiam alia de jure quæsito non tollendo, illisque omnibus, quæ præfati Urbanus, & Clemens Prædecessores in memoratis Constitutione, & Cedula motus proprii respectivè voluerunt non obstare, necnon recol. mem. Pii Papæ IV. pariter Prædecessoris Nostri de gratiis qualecumque interesse Cameræ prædictæ concernentibus, in eadem Camera, ejusque libris intra certum inibi expressum tempus præsentandis, insinuandis, & registrandis, itaut easdem præsentes literas ibidem præsentari, insinuari, aut registrari nunquam necesse sit, aliisque constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, & dictæ

dictæ Cameræ, aliisque quibuslibet decretis, statutis, usibus, stylis, & consuetudinibus etiam juramento confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, privilegiis quoque, & indultis, & literis Apostolicis quibuscumque sub quibusvis tenoribus, & formis, & cum quibuscumque etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, & consistorialiter, ac alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, confirmatis, & approbatis, ac pluries, & quantiscumque vicibus innovatis; quibus omnibus, & singulis, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quælibet alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium, & singulorum tenores, formas, causas, & occasiones præsentibus pro plenè, & sufficienter, ac exactissimè expressis; inserts, servatis, & specificatis respectivè habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum specialiter, & expressè, ac plenissimè, & amplissimè derogamus, & derogatum esse volumus, & mandamus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem, ut earumdem præsentium literarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides in judicio, & extra illud habeatur, quæ haberetur præsentibus si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum moderationum, reductionum, revocationis, cassationis, mandatorum, statuti, decretorum, ordinationis, confirmationum, approbationum, voluntatum, prohibitionis, sanctionis, innovationis, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio Idibus Octobris Pontificatus nostri anno Tertio.

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate Domini Nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio Indictione prima, die verò decima sexta mensis Octobris, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII *Divina Providentia Papæ* XII. *Anno Tertio supradicto Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ S. Jo. Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis & consuetis Urbis per me Jo. Baptistam de Comitibus ejusdem Sanctissimi D. Nostri Papæ Cursorem.*

Franciscus Antonius Simoncellus Cur. Magister.

Altera Constitutio Innocentii XII. *quod de cætero officia & loca Montium vacabilia Romanæ Curiæ cujuscumque qualitatis sint, per assumptionem ad Cardinalatum minimè vacent, habetur impressa post cap.* XIII. *tractatus de officiis venalibus vacabilibus Romanæ Curiæ.*

De Cardinali superintendente generali, seu primo Ministro Papæ.

SUMMARIUM.

1 *De istius Cardinalis introductione, ejusque munere.*
2 *Cui data proportione assimiletur.*
3 *De aliquibus officiis Regni Neapolitani.*
4 *De causa introductionis hujus ministri, & quas parte expleat.*
5 *De eodem, & quæ personæ ad hoc munus assumi soleant.*
6 *Quod in negotiis status vel Principatus temporalis ejus munus principaliter versetur.*
7 *In quibus se ingerat respectu Pontificatus, & Principatus Ecclesiastici.*
8 *Præbet etiam audientiam Oratoribus, & officialibus, & aliis.*
9 *Habet vivæ vocis oraculum generale, & circa quæ.*
10 *De facultate subscribendi nomine Papæ per concessum.*
11 *Esse solet etiam Legatus status Avenionensis, & de istius Legationis negotiis ejusque Vicelegato.*
12 *Est item Gubernator Principatus Firmani.*

DISC. VI.

IN ordine hierarchico Magistratuum, & Officialium Papæ, & Curiæ, non reperitur iste officialis, vel Minister utpotè pendens à consuetudine particulari cujuslibet Pontificis, qui potest, & quandoque solet, illum non habere, ut nostra ætate, in aliquibus Pontificatibus (saltem ad tempus) praxis docuit, adeòut comparativè, seu cum debita proportione, huic Ministro, seu Officiali, adaptari posse videantur termini Vicarii Generalis Episcopi, qui in ordine hierarchico antiquorum Canonum non reperitur, quoniam, ut alibi infinuatur *a*, antiquitus ea quæ Episcopus per se ipsum explicare non poterat, explicabat per duos fixos Adjutores seu Vicarios, id munus habentes in dignitatem, per Archidiaconum scilicet temporalia, & per Archipresbyterum spiritualia; Sed quoniam casus frequenter dabat diffidentias, & inconvenientia, inter Episcopum, & has Dignitates, quæ utpotè id obtinent ex independenter ab Episcopo ex administratione perpetua & necessaria, atque non pendentes ab ejus nutu, frequenter contra eum erigebant caput, idcircò paulatim inolevit consuetudo particularis aliquorum Episcoporum, quæ deinde effecta est generalis, quod scilicet, Episcopus apud se haberet fiduciarium ministrum, qui ejus vice multa ad utramque jurisdictionem spectantia explicaret, atque ita jurisdictio seu potestas Archidiaconi, & Archipresbyteri evanuit restrictaque est ad quædam cæremonialia, adeòut hodierni, quamdam solam imaginem antiquæ dignitatis obtinere videantur. 1

Idque in plerisque principatibus sæcularibus quoque contigisse docemur, quoniam (exemplificando in Regno Neapolitano tanquam principatu viciniori, & Italiæ nobiliori, cujus aliqua major notitia à me habetur,) antiquitus ille Rex omnia militaria, politica, & civilia negotia explicabat per septem officiales, id habentes in dignitatem, ut sunt; Comestabilis Justitiarius; Cancellarius; Camerarius; Protonotarius; Admiratus maris, Et Senescallus; Verum ob eadem inconvenientia, inolevit usus, quod istorum potestas, vel præeminentia, ad nudas intitulationes, aliasque cæremonias, vel respectivè ad aliquas modicas antiquæ potestatis reliquias redacta est, cum omnia quæ ab eis explicari solebant, explicentur per Vicarium seu Proregem tamquam ministrum fiduciarium ad nutum amovibilem, & per alios inferiores ministros, & officiales; Quinimò, licet ipse Rex pro negotiis supremæ Cancellariæ Regiæ, fixum, & perpetuum deputet officialem, substitutum dicti Cancellarii, cui Secretarii Regni nomen tribuitur; Adhuc tamen, aliqua potius forensia negotia per hunc solum explicantur; Politica verò, & gratiosa, ac etiam aliqua forensia, & civilia, Vicarius seu Prorex explicat per ejus privatos, ac fiduciarios aulicos Secretarios ad ejus nutum deputatos, ac amovibiles, quorum unus, Justitiæ pro negotiis civilibus; Alter verò belli, pro militaribus, vel politicis, appellantur, cum similibus. 2

Ita dici posse videtur in hoc magno Principe, duos principatus, ac respectivè unum magnum præsulatum administrante, juxta illam personarum pluralitatem, quæ alibi supra infinuata est *b*, quoniam post supremam antiquam magnæ potestatis, & administrationis dignitatem Cardinalis Archidiaconi (qualis in primitiva ecclesia fuit S. Laurentius, qui ut ejus martyrii acta docent, omnem temporalem administrationem illi depresso statui proportionatam habebat,) omnia negotia explicabantur, quoad præsularum Urbis per Cardinalem Vicarium, & quoad utrumque principatum, ecclesiasticum, & profanum, per Cardinalem Pœnitentiarium, tamquam Vicarium in spiritualibus, & per Cardinalem Camerarium tamquam Vicarium & œconomum in temporalibus, ac per Cardinalem Cancellarium, seu Vicecancellarium, tamquam secretarium; Verùm ob eadem inconvenientia, usus invaluit, quod Papa, pro fiduciariis negotiis, tenere cœpit privatum aliquem Secretarium, qualis est ille, qui hodie Secretarius Status appellatur, aliosque deputare ministros, & offi- 3 4

ciales,tamquam subſtitutos,& adjutores dictorum majorum officialium id habentium in dignitatem, nempè, Gubernatorem Urbis;Auditorem Cameræ; Theſaurarium,Secretarium ſtatus; Et alios Secretarios literarum ad Principes,& Brevium,alioſque ſimiles,adeout quædam publica,& forenſia negotia per dictos primarios Officiales vel Dignitates explicentur, ut infra in ſingulorum magiſtratuum vel officiorum particularibus rubricis, ſeu diſcurſibus advertitur.

Sed quoniam (ita omnium ferè Principum in omnibus ſæculis praxi docente) quædam,ſi non præciſa, moralis tamen neceſſitas, eos cogere videtur, habendi unum, vel plures miniſtros vel aſſiſtentes magis confidentes,quibus tutius eorum ſecreta pandere valeant, atque per eos magis fideles rerum informationes obtinere, aliaque explicare, quæ non expedit inferioribus miniſtris, & officialibus communicari, ut hodiernorum temporum, ac Principum praxis docet, in eo fiduciario miniſtro, cui pro principatuum diverſis moribus, privati , vel primi miniſtri, aut Secretarii nomen dari ſolet ; Omnique ævo ſervatum eſſe docent chronicæ , ac etiam ipſamet ſacra pagina veteris Teſtamenti,preſertim de Aman & de Joſeph ac aliis;Hinc eadem neceſſitas ad idem impulit Papam, qui fortè præ omnibus magis indiget majoris fiduciæ miniſtro , cum non proprii principatus tantum negotia tractet(ut alii Principes faciunt,)ſed tamquam omnium Catholicorum Principum pater , qui æquali paterno amore tractare ſolet de negotiis omnium Principum , quorum aliqui inter ſe æmuli eſſe ſolent,unde propterea magna circumſpectio , magnaque fiducia neceſſaria eſt; Hinc propterea aſſumere conſuevit perſonam ſecundum carnem magis conjunctam, cui Cardinalis nepotis vocabulum dari ſolet,Atque ubi caſus præbeat, quod Pontifex nullum habeat per agnationem vel cognationem conjunctum , tunc alium affinem, vel extraneum aſſumere ſolet , quem in propriam cooptat familiam , eique illam tribuit denominationem , quam ipſe in ſtatu cardinalitio habebat , dum experientia docuit congruum eſſe , ut iſte fiduciarius miniſter deputetur , unde propterea bonus quidem , & commendabilis eſt ſtylus in genere , quandoque tamen parum commendabilis eſſe ſolet , ob aliqua accidentia , quæ ex humana conditione vel fragilitate reſultant .

Hujus primi miniſtri munus,juriſdictionale ſeu publicum, cum actuali alicujus vicariæ juriſdictionis , & poteſtatis etiam forenſis , principaliter verſatur , circa regimen dominii ſeu principatus temporalis; Ideoque dicitur ſuperintendens generalis Status eccleſiaſtici, unde propterea ſubſcribit literas, aliaſque proviſiones,quæ nominæ Papæ dantur , pro dicti principatus temporalis regimine , & adminiſtratione, tam per Secretarium ſtatus,quam etiam per Congregationes Conſultæ , & Boni Regiminis , & alias , quæ pro eodem temporali gubernio erectæ ſunt, ut infra , in ſingulis Magiſtratuum, & Congregationum Rubricis.

Benè verùm quod etiam (licet rarius) ſe ingerit circa ea, quæ majorem principatum eccleſiaſticum, ſeu pontificium, concernunt;Non quidem circa uſum clavium, ac merè ſpiritualem adminiſtrationem, ut (exempli gratia) ſunt collationes beneficiorum, proviſiones Eccleſiarum, & diſpenſationes,ac ſimilia,cum hæc per organa,Datariæ,& Cancellariæ,& Secretariæ brevium, ſive per illa Sacrarum Congregationum explicari ſoleant , ſed circa ea , quæ concernunt politica, ac etiam aliqua civilia,cum Regibus, & Principibus, eorumque Vicariis , & Magiſtratibus majoribus , ac etiam cum ipſius Apoſtolicæ Sedis , Legatis , & Nuntiis, aliiſque miniſtris ; Et quandoque etiam cum Epiſcopis, & Metropolitanis , pro Papæ placito , ac arbitrio .

Prout etiam in Curia;Regum,& Principum Oratores,ac etiam ejuſdem Curiæ Officiales,& Magiſtratus,qui ſtatutis diebus ad Papæ audientiam admittuntur, illa expleta,huic primo miniſtro immediatè, ejuſdem Papæ oracula , & ſenſus , vel reſpectivè, eorum preces , ac inſtantias communicant; Ac etiam illi officiales , vel perſonæ privatæ , qui ad audientiam Papæ non admiſſi , aliquid ab eo petant , vel ei communicare velint , cum hoc primo , ac fiduciario miniſtro tractant ; Unde propterea contingit , quod à Prælatis , & à nobilibus viris , etiam ordinis magnatitii , aliiſque curialibus , & aulicis, in horis audientiæ , magnum ei præſtetur obſequium , cum aſſiſtentia in aula exteriori , quæ vulgò *anticamera* dicitur ; Quod etiam aliorum magnorum Regum & Principum primis miniſtris, frequentius eſt commune .

In iſto autem primo adeoque qualificato miniſtro , extra quæſtionem eſt vivæ vocis oraculum generale,quod in aliis officialibus , & magiſtratibus eſt ſub quæſtione , vel eſt reſtrictum ad pertinentia ad officium tantum , ut infra in eorum ſingulis Rubricis advertitur ; Iis tamen exceptis , quæ regulariter per dicta organa , ſive per ſupplicationes Papæ manu ſignatas,explicari ſolent,(quoniam ſtylo in hujuſmodi rebus nimium deferendum eſt; Unde propterea, quando ob infirmam valetudinem, vel ob aliud impedimentum Papæ , hujuſmodi negotia , pro conſueto ſtylo explicari non poſſunt , tunc idem Pontifex , huic miniſtro , vel alteri benevisæ perſonæ , facultates communicat ſubſcribendi ejus vice , ac nomine , ut vulgò dicitur , *per conceſſum* , de quo agitur infra in Rubrica Datarii .

Iſte Cardinalis nepos , qui in Palatio Apoſtolico apud Papam, cum ſecreto fiduciario ingreſſu , moratur , & aſſiſtit, pro frequentiori uſu , obtinet etiam Apoſtolicam legationem Status Avenionenſis , & Comitatus Venaiſini in Gallia , eamque ibi exercet per Prælatum , ejus ſubſtitutum , qui non ab ipſo , ſed à Papa deputatur , cui Vicelegati nomen tribuitur , iſque omnia jura , & facultates Legati ibi exercet , etiam in aliquorum beneficiorum reſervatorum collatione. *c*

Ab eo tamen dantur appellationes,vel recurſus ad ipſum Legatum , qui proinde , per ejus Auditorem , vel per ſe ipſum , aut per alios particulares delegatos , cauſas appellationis cognoſcit , earum aliquas graviores in Rota quoque committendo ; Atque ab aliquo moderno tempore , Congregatio ex aliquibus Prælatis , & Curialibus erecta eſt , quæ Avenionenſis dicitur , pro illius principatus negotiis melius pertractandis .

Obtinere quoque ſolet regimen, & adminiſtrationem Principatus Firmani , quem pariformiter regit per Prælatum ſubſtitutum , ſub nomine Gubernatoris , cum appellationibus , & recurſibus ut ſupra , ob diverſos ſtylos ; Aliaque obtinet munera, pro Papæ placito , ac majori , vel minori benevolentia vel fiducia , ex qua hujus miniſtri, major, vel minor auctoritas pendet , ut omnium aliorum principatuum praxis docet . D.

a *ſupra diſc. & de præem. diſc.*20. b *ſupra diſc.*2.
c *ſub tit. de benef. diſc.*27. *ubi de iſta collatione.*
d *vide novam Conſtitutionem moderatoriam Innocentii XII. impreſſam hoc tit. poſt diſc.*43.

De Secretario Status: Ac etiam de Secretario Brevium: Aliiſque Secretariis, qui Papæ aſſiſtunt in Palatio: Et de Collegio Secretariorum Apoſtolicorum.

SUMMARIUM.

1 *IN quo conſiſtat officium Secretarii Status.*
2 *Quibus perſonis illud conferri ſeu committi ſoleat.*
3 *Quod ab hoc officio de facili fieri ſoleat tranſitus ad purpuram, ac etiam ad ſupremam thiaram , & dantur exempla.*
4 *De ratione cur id ſequi ſoleat.*
5 *De hujus ſecretarii adjutoribus , & miniſtris , & præſertim de Secretario cifrarum.*
6 *Quare hoc officium non ſit in ordine hierarchico Curiæ, & de collegio ſecretariorum.*
7 *De ſecretario Brevium.*
8 *De negotiis, & gratiis quæ expediuntur per hanc ſecretariam , & per literas in forma brevis , & de aliis , quæ per bullas ſub plumbo per Cancellariam.*
9 *Quare propriè dicantur brevia, & de differentia inter brevia, & bullas.*
10 *Reſervationes , & affectiones Apoſtolicæ beneficiorum introduci cœperunt in Gallia.*
11 *De aliis expeditionibus.*
12 *De brevibus Pœnitentiariæ.*
13 *De brevibus de capienda poſſeſſione nomine cameræ.*
14 *De brevibus commiſſionis cauſarum appellationis in partibus.*
15 *De minutis originalibus , & regeſtris brevium.*
16 *In quibus negotiis dictæ diligentiæ non adhibeantur.*
17 *De emolumentis,quæ ſolvuntur pro expeditione brevium.*
18 *De Secretario brevium ſeu litterarum Principum.*
19 *De Secretario memorialium ejuſque munere.*
20 *Memoriale ſeu reſcriptum in eo contentum non tribuit juriſdictionem , & quas faciat operationes.*

DISC. VII.

OFficio Cardinalis Nepotis, de quo agitur *diſc. præcedenti* , proximum eſt illud Secretarii Status , quod in pleriſque cum eo ſymbolizat , in eo præſertim quod non eſt in ordine hierarchico officialium, ac magiſtratuum Papæ, & Romanæ Curiæ , & tamen eſt ſummæ confidentiæ, & auctoritatis , magnamque in Curia figuram facit , atque de facto,ſecundum locum occupare videtur,in iis quæ concernunt politicam , ac etiam in parte civilem , utriuſque Status adminiſtrationem , dum graviora negotia , majoris confidentiæ , cum Regibus, & Principibus , ac etiam cum Legatis, & Nuntiis Apoſtolicis, per hoc organum junctum cum altero Cardinalis Nepotis pertractantur ; Et quandoque, etiam in civilibus , & Eccleſiaſticis negotiis, Ordinariis locorum, vel Gubernatoribus aliiſque officialibus , & Magiſtratibus Status Eccleſiaſtici , oracula , & mandata Papæ explicantur .

Iſtudque officium , utpotè ſummæ fiduciæ , per novum Pontificem pro tempore creatum , committi ſolet ejus majori fiduciario , vel viro , qui apud ipſum ſit magnæ exiſtimationis , quandoque in Cardinalitia dignitate conſtituto, ut noſtra ætatis praxis docuit , in Innocentio X. & Clemente IX. qui Cardinalium opera in hoc munere uſi fuerunt , frequentius verò , qualificato Prælato , qui per Papam porpuræ proximè deſtinatus fuerit , ut currentis ſæculi praxis docuit in omnibus aliis Pontificatibus , etiam in actuali Clementis Decimi .

Cum ea circumſtantia , conſideratione digna , quod duo Secretarii Status , unus poſt alterum in ſtatu prælaturæ ad hoc munus aſſumpti , eoque durante , brevi ſpatio temporis,ad purpuram evecti,fuerunt immediati ſucceſſores Pontificum eos promoventium , nempè Alexander VII. qui à Nuntiatura Germaniæ inferiori evocatus,per Innocentium X. circa finem Pontificatus ad hoc munus , vacatum per mortem Cardinalis poſſeſſoris , atque intra breve tempus cardinalitia dignitate donatus , ejus immediatus ſucceſſor fuit in Pontificatu ; Et Clemens IX. qui poſt plura munia expleta , illud præſertim Nuntii Apoſtolici apud Regem Catholicum , & Gubernatoris Urbis ſede Papali vacante , per Alexandrum ad hoc munus evocatus , atque intra breve tempus Cardinalis creatus , ejus immediatus ſucceſſor fuit ; Ideòque rationabiliter , quoniam cum hoc officium committi non ſoleat , niſi Prælatis peritis , multumque expertis in negotiis Principum, (ut etiam praxis actualis hujus Pontificatus docet in qualificato Cardinali Borromæo , S. Caroli ex fratre pronepote hoc munus explente , qui ad illud in ſtatu Prælaturæ ab eadem Nuntiatura Regis Catholici evocatus fuit , cum prius quamplura alia munera exercuiſſet,illud præſertim Nuntii Apoſtolici apud Helvetios, & alterum Gubernatoris Urbis) ipſumque munus de per ſe magnam hujuſmodi negotiorum peritiam indicat, & ſcholam præſeferat ; Hinc meritò quandoque ab eo ad ſupremam ſedem fit tranſitus.

Habet autem iſte Secretarius multos in hoc munere adjutores & miniſtros, quorum aliqui ſunt viri potiſſimi in hoc munere ſecretarii , ac etiam probatæ fidei , qui litteras, ac inſtructiones in negotiis gravioribus majoris confidentiæ ſcribunt; quandoque ad dictamen ipſius Secretarii,& quandoque ipſo revidente, eorum minutas ſeu litteras præparatorias ; Et aliqui ſunt nudi tcriptores , vel tranſcriptores , in quibus boni characteris peritiam habentibus , nimium commendabilis , ac exiſtimanda eſt , intellectus craſſitias, vel imbecillitas , ut vel non percipiant , vel memoria non retineant id , quod tranſcribunt , ita prudenter , & commendabiliter exigente hujuſmodi negotiorum qualitate; Inter miniſtros autem , primus ac majoris fiduciæ, meritò eſt ille , qui cifrarum interpretationi , ac reſpectivè compoſitioni eſt præpoſitus , cui Secretarii cifrarum titulus vulgò tribuitur, atque nonniſi viri in hoc munere peritiſſimi ſummæque fiduciæ aſſumi ſolent .

Nullam autem figuram in ordine hierarchico officialium Curiæ , facit iſte officialis , ex eadem ratione , quæ *diſc. præcedenti* in Cardinali nepote , generali ſuperintendente aſſignata eſt; Antiquiori enim tempore , iſtud munus, omniaque alia , quæ per alios Secretarios, & officiales, hodiè, ut infra exercentur,explebantur per Cardinalem Vicecancellarium, qui erat Secretarius Papæ; Cumque excreſcentibus negotiis , plures miniſtros adjutorium habere oporteret, ut in hoc Secretario Status,ut ſupra praxis docet;Hinc nimium commendabile inolevit inſtitutum , erigendi Collegium viginti quatuor Secretariorum Apoſtolicorum, qui has partes explerent , & ex quo aſſumi ſolebant Secretarii, & conſiliarii Legatorum , & Nuntiorum Apoſtolicarum ad Reges , alioſque magnos Principes, atque frequenter iidem,eorum excreſcentibus meritis, ad ipſum Nuntiaturæ munus aſſumebantur tamquam viri in politicis negotiis Principum , ac etiam in civilibus , iſta occaſione , verſatiſſimi ; Atque pro eorum congrua ſubſtentatione , Pontifices aliquam participationem emolumentorum Secretariæ brevium, & Cancellariæ Apoſtolicæ, eis conceſſerunt; Sed quoniam hujuſmodi emolumentorum ratione , inolevit uſus ; qui pluribus aliis officiis effectus eſt quoque communis, ut in *Regalium* ſede agendo de officiis venalibus , particulariter advertitur *a* adeò ut in ſolo ſpatio meæ vitæ forenſis , officiorum iſtius Collegii valor in duplo creverit ; Hinc Pontifices prudenter , & commendabiliter expedire non judicarunt , hujuſmodi emptoribus , tam ex defectu peritiæ , quam fiduciæ , hujuſmodi negotia committere , ideoque per it , ſeu evanuit adeò celebris , & commendabilis ſchola , Nuntiorum , & Conſiliariorum aliorumque Sedis Apoſtolicæ miniſtrorum, qui ex iſto Collegio manabant .

Idem contigit in Secretario Brevium , quoniam iſtud officium de jure eſt penes hoc Collegium,quod proinde notabilem habet participationem illorum emolumentorum, quæ pro Brevium expeditione ſolvi ſolent , pro eorum diverſa qualitate , & taxa; Sed quoniam eſt officium, quod pariter exigit magnam peritiam Canonum , & Conciliorum , & Apoſtolicarum Conſtitutionum , nec non Sedis Apoſtolicæ, & Curiæ ſtylorum , ne contingat concedi ea , quæ non debent , nec ſolent ; Idcircò Pontificum ſtylus eſt varius , quandoque ſcilicet aſſumendi unum ex eodem Collegio, in quo utraque qualitas prædicta peritiæ ad fiduciæ verificetur (ut noſtra ætate praxis docuit in pontificatibus Urbani VIII & Innocentii X. in celebri Canoniſta , & peritiſſimo rerum Eccleſiaſticarum viro Molardo, cujus aliqua vota , pro negotiis præſertim conſiſtorialibus circumferri ſolent , dum prius in munere cauſarum Patroni , & poſtmodum celebris Advocati diu verſatus , aliud magnum Datarii munus ſub Paulo V. & Gregorio XV. exercuerat ;) Et quando in Collegio virum ad id aptum , vel Papæ gratum non adeſſe caſus præbeat , tunc alter aſſumi ſolet , ſine tamen præjudicio Collegii circa participationem emolumentorum ; Unde propterea quandoque Cardinali (qui etiam Secretarius Status erat) & quandoque Auditori Papæ, vel alteri Prælato , hujus muneris exercitium commendari , ſeu committi conſuevit ; Et quandoque etiam per notabile tempus , nullo exiſtente Secretario in capite ; illud exerceri conſuevit per ejuſdem Secretariæ primum miniſtrum, vel adjutorem , qui ſubſtitutus appellatur , & qui frequentius eſt vir in hoc miniſterio peritiſſimus , diuque verſatus , probatæque fidei , ipſa verò Brevia per hunc ſubſtitutum cifrata, vel ſignata , ſubſcribi conſueverunt per unum ex Secretaris dicti Collegii , puta per Decanum , vel per alium turnarium , pro eorum ſtylo , nimium autem rara eſt hæc praxis .

Per organum hujus Secretarii Brevium expediuntur illæ litteræ Apoſtolicæ, quæ dicuntur in forma brevis, ſignatæ, cum aliàs inſinuato adeo fiduciario annulo piſcatorio *b* qui per ipſummet Pontificem, ſive per magis intimum , probatæque fidei familiarem cum ſumma diligentia cuſtoditur , iſtæque dicuntur litteræ in forma Brevis , ad differentiam aliarum litterarum , quæ ſub plumbo expediuntur , per organum Cancellariæ, ut infra, iſtæquæ vocantur Bullæ, pro diverſa negotiorum qualitate , quoniam per Cancellariam ſub plumbo expediuntur litteræ proviſionum Eccleſiarum Metropolitanarum, & Cathedralium,aliarumque dignitatum , & beneficiorum ſæcularium , & aliquorum Regularium,ac etiam nonnullorum officiorum vacabilium,vel non vacabilium Romanæ Curiæ ; Prout etiam diſpenſationes matrimoniales , & beneplacita Apoſtolica ſuper alienationibus, aliiſque conventionibus bonorum , & jurium Eccleſiæ , quando valor excedat ſummam ſeu redditum decem ducatorum auri de camera , & aliquæ diſpenſationes puta ſuper bigamia, vel ſuper publica irregularitate ſeu legitimis natalibus pro beneficiis , & dignitatibus , aut ſuper penſionibus Eccleſiaſticis , cum ſimilibus .

Per hanc verò Secretariam, atque per has litteras in diverſa forma brevis , expediuntur dicta beneplacita ſuper alienationibus bonorum Eccleſiæ infra dictam ſummam , decem ducatorum Cameræ in redditu, necnon diſpenſationes ſuper ætate , vel ſuper interſtitiis , aut ſuper defectu natalium, promovendorum ad ordines, non autem ad dignitates, & beneficia , cum iſtæ diſpenſationes ſuper defectu natalium vel ratione bigamiæ, aut alterius irregularitatis vel incapacitatis , ut ſupra , expediri ſoleant , pariter per Cancellariam ſub plumbo ; Nec non per hanc viam brevis expediuntur indulgentiæ , & aliæ ſimiles gratiæ .

Quamplures aliæ gratiæ, etiam in gravioribus, & primi
9 ordinis negotiis conceduntur per hanc Secretariam, atque per iſtas litteras, quæ dicuntur in forma brevis ſub annulo Piſcatoris; Nempè indulta, quæ conceduntur Regibus, & Principibus, & Cardinalibus, ac Legatis, & Nuntiis Apoſtolicis, nec non Dignitates, vel ſæculares, Principum, Ducum, & Marchionum, & Comitum; Ac magiſtratus & officia, tam Eccleſiaſtica, quàm ſæcularia, & tam civilia, quàm militaria, nec non abolitiones delictorum, & aliæ gratiæ, vel diſpenſationes; Et in ſumma omnia ea, quæ per Papam conceſſa, ex regulis Cancellariæ, vel ex ſtylo, non exigant neceſſitatem litterarum ſub plumbo per viam Cancellariæ.

Aliud verò, per exteros generaliter advertendum eſt, quod nomen, ſeu vocabulum brevium Apoſtolicorum, non convenit omnibus illis expeditionibus, quæ in membranis pelliceis, vel de corio, à Romana Curia expediuntur, ſed ſolum illis litteris, quæ per hanc Secretariam expediuntur ſub annulo Piſcatorio; Aliud enim genus litterarum Apoſtolicarum, quæ expediuntur per Cancellariã, non ſub dicto annulo, ſed ſub plumbo ſeu ſigillo plumbeo pendente ex cordulis, diverſum habet nomen ſeu vocabulum, quoniam, ad differentiam iſtorum brevium, Bullæ nuncupantur, longeque diverſam habent formam, tam circa ſpecies membranarum, quoniam pro brevibus in uſu ſunt membranæ ſubtiles, & albæ, pro bullis autem membranæ magis nigræ, & rudes ſeu groſſæ, quàm etiam in charactere, quoniam brevia inſcribuntur in charactere latino, nitido, & eleganti, ac intelligibili; In bullis autem retinetur antiquus ſtylus characteris gallici, eo quia in Gallia de tempore quo Sedes
10 Apoſtolica reſidentiam habebat in Civitate Avenionenſi, magis practicari cœperunt reſervationes, & affectiones Apoſtolicæ beneficiorum, cum expeditione bullarum, & cum ſolutione annatarum, aliorumque emolumentorum; Fuit etenim iſta introductio Gallorum, ut de hac introductione latius infra in Cancellariæ rubrica advertitur. *c*

Aliæ verò expeditiones Curiæ, quæ ratione qualitatis chartæ de corio, generaliter ab exteris in Curia non verſa-
11 tis, brevia Apoſtolica creduntur, & nuncupantur, (& utinam iſtam credulitatem ac nuncupationem non imprimerent illi mali cauſidici, qui exteros non informatos decipiunt ſupponendo eſſe brevia Apoſtolica,) ſunt monitoria Auditoris Cameræ, ſive inhibitiones Rotæ, aliorumque Tribunalium, aut proceſſus fulminati, & ſimiles expeditiones Judicum & Tribunalium.

Adhibetur etiam in Curia vocabulum brevium in illis
12 expeditionibus, quas ut plurimum pro foro interno, ac etiam pro externo pro abſolutionibus, à cenſuris, & ab aliquibus irregularitatibus, concedit Tribunal Pœnitentiariæ, ſed iſtæ expeditiones longè diverſam habent formam, diverſumque ſigillum, adeòut redoleant diverſitatem notoriam. *d*

Etiam in proviſionibus Cathedralium, & Metropolitanarum, vel dignitatum, & beneficiorum ſuper quibus expe-
13 diri ſolent, ac debent litteræ ſub plumbo per Cancellariam, expediri ſolent iſtæ litteræ in forma brevis ſub annulo piſcatorio, ad certum effectum proviſionalem, adipiſcendi ſcilicet poſſeſſionem, etiam litteris non expeditis, quia nempè expediat, ex pluribus reſpectibus, pro caſuum qualitate, illarum expeditionem, per aliquod tempus differre; Eaque dicuntur brevia de capienda poſſeſſione nomine Cameræ, quæ tamen non eximunt ab obligatione expediendi dictas alias litteras, ſed potius expreſsè ad id obligant, ſub decreto annullativo gratiæ, infra terminum ſex menſium; De hujus verò termini initio vel decurſu quæſtiones in foro audiri ſolent, quoniam licet in verbis dicatur à die datæ præſentium, de ſtylo tamen, terminus currit à die pacificæ effectuationis, ut infra in hujuſmodi Brevium particulari rubrica advertitur. *e*

Datur quoque, circa forenſia contentioſa, quædam ſpe-
14 cies brevium Apoſtolicorum, per organum cujuſdam officialis, qui Secretarius brevium dicitur, ſed eſt officium venale, extra Palatium, & ſine aſſiſtentia apud Papam, pro illis brevibus, ſeu litteris, quas expedire oportet, pro commiſſionibus vel delegationibus cauſarum appellationis vel reſtitutionis in integrum quæ extra Curiam, ſeu in partibus, diriguntur Epiſcopis vicinioribus, vel Judicibus ſynodalibus, aut aliis perſonis in Eccleſiaſtica dignitate conſtitutis; Sed hujus officialis inſpectio cadit potius ſub Tribunali Signaturæ. *f*

15 Cùmque ſut præmiſſum eſt) per dictum Secretarium Brevium, majora, & graviora negotia Papalia expediantur, ipſaque brevia, aliud non habeant ſignum authentici, niſi ſubſcriptionem Secretarii, & impreſſionem dicti ſigilli piſcatorii in cera rubea, de facili delebili, vel amovibili; Hinc, pro certitudine expeditionis, bené proviſum eſt, non ſolum cum regiſtratione in libris ſeu regiſtris, diligenter tentis, & cuſtoditis (ut etiam ſit de aliis litteris Cancellariæ ſub plumbo) ſed cum minutis ſeu matricibus ſubſcriptis manu ipſius Papæ, quæ per Secretarium conſervantur, pro ejus indemnitate, ac etiam pro certificatione veritatis gratiæ, atque pariter ſuis ſtatutis temporibus, in Archivio Apoſtolico diligenter cuſtodiuntur; Illis forſan gratiis vel brevibus exceptis, quæ concedantur ſuper rebus conſuetis, modicique momenti, adeòut penè nemini negentur, unde propterea generalis commiſſio ſeu probata fides Secretarii, ac impreſſio dicti annuli piſcatorii ſufficientes videntur; Ut (ex. gr.) ſunt, brevia ſuper diſpenſatione interſtitiorum pro ſuſcipiendis ſacris ordinibus in tribus diebus feſtivis, aut ſuper diſpenſatione ætatis treſdecim menſium ad ſuſcipiendum ordines ſacros, ſive quædam ſpecies indulgentiarum, quæ ſub certa forma omnibus conceduntur; Puta pro altari privilegiato in una die hebdomadæ, & in octava mortuorum; Aut pro indulgentia plenaria in una tantum ſo-
16 lemnitate totius anni alicujus Eccleſiæ, cum ſimilibus gratiis, quæ ſub certa, & generali formula inalterabili, cuique petenti conceduntur, quoniam, cum fraudis ſeu falſitatis timor deſuper veriſimiliter non cadat, idcircò ſuperfluæ videntur dictæ majores diligentiæ; Potiſſimè ob hujuſmodi expeditionum multiplicitatem, magnamque copiam, unde propterea, quando deſideretur aliquid ſpeciale & alterativum formulæ conſuetæ, tunc dictæ diligentiæ intrant, pro diverſa negotiorum qualitate, diverſiſque ſtylis, quibus in his materiis deferendum eſt.

Circa verò emolumenta, quæ pro ſubſtentatione officialium, & ſecretariorum ut ſupra, ſolvuntur, non de facili regula ſtatui poteſt, benè tamen adſunt taxæ determinatæ, 17
non alterabiles; Siquidem pro indulgentiis, aliiſque ſpiritualibus, nihil penitus ſolvitur, ſed omnino gratis conceduntur, adeòut Secretaria eroget de proprio expenſas membranarum, & Scriptorum; Solumque in aliquibus caſibus extraordinariis ſolvi ſolet quodam modicum determinatum emolumentum, (forſan pro dictarum expenſarum refectione;) Alia verò brevia ſuas habent taxas, quoniam (ex. gr. *J* pro diſpenſatione ſuper interſtitiis ſolvuntur quatuor ducati de camera, pro quibuſdam aliis diſpenſationibus, vel pro beneplacito Apoſtolico ſuper alienatione bonorum Eccleſiæ, cum ſimilibus, ſolvuntur quinque; In aliis autem gravioribus negotiis taxa eſt difformis, pro eorum qualitate ſed nimium moderata.

Quantum verò unus ducatus cameræ importet, explicatur infra in rubrica Cancellariæ *g* ad evitandum quo magis fieri poteſt earumdem rerum repetitionem.

Alium habet Secretarium Papa, in Palatio ſibi aſſiſtentem, qui officialis Aulæ potius, quam Curiæ, figuram fa- 18
cere videtur, & per cujus organum aliquæ conſimiles litteræ in forma brevis, in pelliceis membranis eodem latino idiomate inſcribuntur, ſuper litteris ſcilicet reſponſivis, vel invitativis, aut monitivis, quæ per Papam ſcribantur Regibus, & Principibus, ſive Principum Vicariis, ac ſupremis Magiſtratibus, vel aliquibus magnatibus, & nobilibus viris, ſeu magnis Prælatis, quibus Papa ita ſcribere ſoleat, cum ſtylis in hoc deferatur, iſtudque munus nil pertinet ad forenſia.

Demum alium quoque Segretarium in Palatio, & apud ſe aſſiſtentem Papa habet, qui pariter Aulæ potius, quam 19
Curiæ officialis figuram facit, iſteque dicitur Secretarius memorialium, quia nempe memorialia, vel ſupplices libelli, qui Papæ porriguntur, per iſtum Secretarium ſtatutis diebus, & horis Papæ referuntur, per extenſum, vel in compendio, pro negotiorum qualitate, atque ejuſdem Papæ oracula vel proviſiones, in ejuſdem ſupplicis libelli dorſo per eum annorum, ad effectum ut deſuper expediantur brevia vel aliæ proviſiones, ſive quod, ubi agatur de negotiis forenſibus in Curia, iidem ſupplices libelli cum dicto reſcripto ab ipſo Secretario per ejus miniſtros dirigantur, Judicibus, & magiſtratibus, ad quos negotia pertinent, cum ut plurimum ſint reſcripta excitativa ordinariæ, vel delegatæ alias competentis juriſdictionis; Atque in Curia tamquam receptum circumfertur axioma, quod hæc memorialia non tribuunt juriſdictionem ei, qui non habeat, dum juriſdi- 20
ctio communicari ſolet per commiſſiones, ut in Signaturæ rubri-

rubrica advertitur; Solumque de conſuetudine, per hæc memorialia, ſeu reſcripta, aliqua tribui ſolet major facultas; Puta, quod Judex ordinarius, vel delegatus non teneatur pro exequutione judicati parere aliquibus inhibitionibus, quæ per debitores obtineri ſolent ad defatigandos creditores, ac impediendam exequutionem, cum ſimilibus; Aut habilitari ſolent officiales, & adminiſtratores piorum locorum, ut facere valeant ea, quæ ex eorum locorum Statutis, vel ſtylis facere non poſſunt; Et generaliter in iis, quæ reſpiciunt, potius accidentalia, quam ſubſtantialia juriſdictionis, & poteſtatis, pro negotiorum qualitate, ac ſtylis.

a *ſub tit. de Regal. diſc.* 2. b *ſupra diſc* 3. c *diſc.* 10.
d *infrà diſc.* 12. e *infrà in eo diſc. in quo de exequutione litterarum Apoſtolicarum.*
f *infrà diſc.* 30. & 31. g *diſc.* 10.

De aliis Palatii Apoſtolici & Papæ officialibus, & miniſtris; Et præſertim de ejuſdem Palatii Præfecto; Et de Magiſtro; Et de Auditoræ Papæ, & aliis.

SUMMARIUM.

1 *De præfecto Palatii Apoſtolici qui Major domus dicitur.*
2 *Quale ſit ejus munus, & cui perſonarum generi conferatur.*
3 *Eſt Judex omnium familiarium, & miniſtrorum Palatii.*
4 *Eſt etiam Gubernator civitatis Tuſculanæ, & Arcis Gandulphi, & qualis ſit ejus juriſdictio.*
5 *De Magiſtro ejuſdem Palatii, & de ejus munere.*
6 *Quod antiquitus tamquam Canoniſta quoque exerceret munus Auditoris.*
7 *De ejus loco, vel ſeſſione in Capella.*
8 *De juriſdictione, & officio circa impreſſionem librorum, prohibitionem.*
9 *De aliis ejus præeminentiis, & prærogativis.*
10 *De Auditore domeſtico Papæ, ejuſque munere.*
11 *De eodem alibi remiſſivè.*
12 *De aliis Palatii Officialibus, & præſertim de præfecto cubiculi.*

DISC. VIII.

1 PRæfectus Palatii Apoſtolici, eſt tamquam quidam Gubernator dicti Palatii & rector, ac proviſor familiæ Papæ; iſteque ab aliquo moderno tempore, honeſtiori vocabulo nuncupari cœpit Major domus, cùm prius, retinendo antiquam ſimplicitatem, appellaretur Magiſter domus, unde propterea lepidiſſimus Boccalinus *in parnaſianis diſcurſibus*, ingeniosè deſuper ludit in perſona eximiæ nobilitatis Cardinalis de Acquaviva, qui ſub Gregorio XIV. iſtud obtinuit munus, à quo ad purpuram breviter evectus fuit.

2 Eſt pariter munus, potius privatum quàm publicum ſeu potius aulicum, quàm curiale ſeu forenſe, juxta Curiæ Magiſtratuum hierarchicum ordinem, qui apud ſcriptores habetur; Adhuc tamen de facto eſt, munus magnæ exiſtimationis, ac de illis primi ordinis, utpotè pro frequentiori contingentia, ex ultimis ſeù magis proximis gradibus ad purpuram; Unde propterea regulariter eſſe ſolet penes qualificatos, ac emeritos Prælatos, qui per alios gradus, etiam Nuntiaturarum aliorumque publicorum munerum tranſierint, Neque in ordine Epiſcopali vel Archiepiſcopali conſtitutus eſſe ſolet, adeòut ſi per Papam ad hoc officium aſſumatur ſimplex Prælatus, iſta occaſione creatur Epiſcopus titularis in partibus.

Aliquam tamen notabilem juriſdictionem habet, adeòut ſpeciem Tribunalis conſiderabilis conſtituat, habendo Auditorem, alioſque miniſtros, quoniam eſt (privativè ad omnes alios Curiæ judices, & Tribunalia) Judex in omnibus cauſis civilibus, criminalibus, & mixtis, non ſolum totius familiæ actualis Papæ, ideſt eorum, qui in Palatio vivunt, Papæ ſervitio, in majoribus, minoribus, & infirmis muneribus addicti, ſed etiam omnium, qui in Urbe, vel extra, propriæ domi vivendo, mediatè, ſeù remotè, Papæ, ſeu Palatio Apoſtolico, ejuſque villis, vel membris inſerviunt; Ut (ex.gr.) ſunt proviſores carnium, tàm civilium, quàm ſilveſtrium, ac piſcium, & olerum; aliorumque victualium, Nec non ſunt mercatores ſubminiſtrantes ea, quæ neceſſaria ſunt ad veſtitum; Ac artifices, medici, chirurgi, barbitonſores, & alii ſimiles.

Eſt etiam Gubernator Tuſculanæ Civitatis, & Arcis Gandulphi, tanquam locorum deſtinatorum ſervitio Papæ, quando ruſticari velit, præſertim in conſuetis temporibus, veris, & autumni; Ideoque in his locis particulares 4
deputat gubernatores, & cancellarios, alioſque officiales, à quibus ad ipſum habentur recurſus, vel interponuntur appellationes; Non tamen præcisè, & ex neceſſitate, cum etiam ad auditorem Cameræ, vel per viam commiſſionis in Rota, ſeu coram Prælatis appelletur, ideòque eſt Ordinarius in temporalibus primæ inſtantiæ, ſicut eſt Epiſcopus in ſpiritualibus; Habet tamen aliquid plus, quam Epiſcopus in eo, quod à Vicario non appellatur ad Epiſcopum, cùm ſit idem & unum Tribunal, & tamen ab his localibus officialibus, qui ſunt ejus Vicarii, ad ipſum appellatur, vel habentur recurſus; Iſtaſque cauſas ulterioris inſtantiæ, quandoque (licèt raro) cognoſcere ſolet per ſe ipſum, & quandoque particulariter alicui Prælato vel qualificato Curiali committere; frequentius autem per ejus Gubernatorem eas cognoſcit, & judicat.

In eodem Palatio quoque reſidet, atque inter Papæ auliços familiares, recenſetur unus religioſus ordinis Sancti Dominici, S. Theologiæ eximius profeſſor, cum ſocio pariter 5
ejuſdem facultatis profeſſore, qui ſpeciem ejus Vicarii, ſeù adjutoris in munere, præſeferre videtur, ultra converſos qui pro eorum ſervitio ſint neceſſarii; Iſteq; gerendo munus Theologi Papæ, ſive ſit tanquam Papæ, ſeù magis propriè tanquam Epiſcopi Urbis, nuncupatur magiſter S. Palatii, in ſua origine probabiliter aſſumptus ad effectum, ut in rebus, quæ ad fidem pertinent, in privatis occurrentiis Papam informet, tanquam per ſpeciem conſultoris in his materiis; Eo modo, quo data proportione, tenent theologum plures Archiepiſcopi, & Epiſcopi, ac etiam Cardinales, potiſſimè antiquioribus, temporibus antequam ſub Paulo III. erigeretur Congregatio Inquiſitionis, vel Sancti officii, quæ hodie in iis quæ pertinent ad Eccleſiam univerſalem, & Papam uti Papam, iſtas gerit partes, ut infra in ejus rubrica. *a*

Iſtud autem officium dici meretur magis publicum & curiale, quàm aulicum, in ordine hierarchico Curiæ ejuſque magiſtratuum; ideoque tam ratione antiquitatis, quam ratione dicti muneris, quod ante erectionem præfatæ Congregationis exercebat, valde conſiderabilis erat ejus auctoritas, illudque præſertim exercuit Sanctus Raymundus qui de mandato Gregorii IX. fuit compilator quinque librorum Decretalium; Ac propterà non Theologiæ tantum, ſed etiam juris Canonici antiquitus eximius profeſ- 6
ſor erat & per conſequens etiam peritus in Jure Civili, dum vix dari poteſt bonus Canoniſta ſine hac peritia, ut alibi advertitur *b* Unde propterea commendabilis videbatur uſus antiquus, quod aliqui religioſi, ut huic muneri ſe aptos redderent, non ſolùm Theologiæ, ſed Canonum ſtudiis æquè principaliter vacarent, ut docent opera præſertim Cardinalis de Turrecremata, qui fuit etiam hujus ordinis Prædicatorum profeſſor, pluresque antiqui primi ordinis Canoniſtæ, ac noſtri Præceptores fuerunt monachi ſeu regulares, & tamen magis Canoniſtæ, quàm Theologi; Ideòque nimium probabile eſt, quod idem Magiſter gereret eas partes, quas hodiè gerit domeſticus Auditor Papæ, dum antiquum cæremoniale, ſeu praxis capellæ Pontificiæ, ante ejus reformationem ſub Alexandro VII. docet, 7
quod reputabatur tamquam unus ex Rotæ Auditoribus; Imò omnium major ac dignior, præter Decanum, ſub quo, ſupra alios, quamvis antiquiores ſedebat; A tempore verò dictæ reformationis ſequutæ ſub præfato Alexandro VII. per quam Rotæ Auditores ſubdiaconi creati fuerunt, prærogativa rocchetti; unde propterea, ita deciſa remanſit antiqualis præcedentiæ inter Auditores Rotæ & Clericos Cameræ, forſan ratione ſymmetrici, vel hierarchici ordinis, & ne inter indutos habitu Clericorum ſæcularium interſecarent induti habitu regulari, juxta ea quæ in materia præeminentiarum ac alibi habentur; *c* nunc, ſedet quidem cum Auditoribus Rotæ, ſed poſt eorum ultimum.

Hodiernum autem munus hujus Magiſtri, principaliter conſiſtere videtur in reviſione operum ſeu librorum in Ur- 8
be, ac diſtrictu imprimendorum, cùm impreſſio prohibita ſit, ſine prævia licentia Cardinalis Vicarii ſeu ejus Viceſgerentis, quæ concedi ſolet ſub conditione reviſionis, & approbationis hujus Magiſtri, qui quandoque per ſe ipſum, vel per ejus ſocium hanc reviſionem facit, & quandoque, ac frequentius, in libris legalibus vel aliarum facultatum, quarum ipſe, ejuſque ſocii non ſint profeſſores, reviſionem committit alicui probato profeſſori, ad cujus relationem ipſe licentiam impartitur, ut docet praxis adeò frequens libro-

rum, qui in Urbe imprimuntur; Quin imò neque ista licentia sufficit, sed postquam liber est impressus, desideratur altera ejus licentia super publicatione, cujus occasione, per Impressorem tres ei traduntur ejusdem libri copiæ impressæ, una scilicet pro seipso, altera pro socio, & altera pro dicto Vicesgerente.

Retinet quoque facultatem, quam fortè solus exercebat ante erectionem dictæ Congregationis Inquisitionis & alterius, quæ dicitur Indicis librorum prohibitorum, de qua etiam infrà in sua sede *d* revidendi scilicet (ubi velit) libros alibi impressos, qui in Urbe, ejusque districtu vendantur, seu legantur; Ac etiam concedendi licentias personis non suspectis, legendi libros prohibitos, ad aliquem bonum finem, ideòque ex ista etiam causa ante dictarum Congregationum erectionem, longè majorem faciebat figuram; Atque in hujus officialis praxi verificatur id quod alibi advertitur *e* quod scilicet diœcesis particularis Urbis extenditur ad centum milliaria, dum ultra hodiernum districtum breviorem 40. milliarium, intra dictum majorem ambitum in præmissis suum officium exercet, aliasque habet prærogativas.

9 Adhuc tamen in hierarchia regulari, est officium magnæ existimationis; Tum ob præmissam jurisdictionem, & ob annexum munus fixi Consultoris dictæ Congregationis seu Tribunalis Inquisitionis; Tum etiam quia, cum ad præscriptum Apostolicarum Constitutionum, ad decorandum clerum regularem, congruat aliquos religiosos Cardinalium Collegio cooptare, iste reputari solet gradus valdè proximus huic dignitati, ut praxis pluries probavit; Ac ultra præmissa, est etiam fixus, & continuus concionator Palatii seu familiæ Papæ in consuetis prædicationis temporibus, Adventus scilicet, & Quadragesimæ.

10 Officium Auditoris domestici Papæ, est de jure, potius aulicum, seu privatum, quàm publicum, vel curiale, dum apud antiquos Practicos, aliosque Doctores, mentionem facientes de officialibus Papæ, & Curiæ, de hoc ministro non agitur, quoniam in sensu aliquorum Auditor Papæ est Auditor Camerę, (licèt probabilior videatur sensus aliorum, quod Auditor Cameræ esset potius Auditor Camerarii, ut in sua sede) *f*. Istaque partes privati Auditoris Papæ, antiquitus probabiliter implebat dictus Magister S. Palatii, ut supra.

Istius autem officialis munus, principaliter consistit in adjuvando Pontificem in studiis, quando interveniat in Congregationibus, sive in aliis negotiis per se ipsum explicandis, in Consistorio vel in Aula, sive in Signatura gratiæ, eo modo quo faciunt omnes Auditores Cardinalium, ac etiam Prælatorum; Atque ab aliquo moderno tempore, nostra ætate, illi injuncta est cura se informandi de qualitatibus eorum, qui Papæ proponantur pro regimine Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum.

11 In forensibus autem, juxta pariter modernam introductionem, ejus munus principaliter versari videtur in iis, quæ concernunt recursum ad Signaturam Gratię, ideòque de hoc agitur infrà in dictæ Signaturæ rubrica particulari. *g*

Alii verò aulici officiales, ut sunt Præfectus cubiculi, Pincerna, Dapifer, Eleemosynarius & alii, nullam habent jurisdictionem, ac propterea nullam figuram faciunt in ordine hierarchico Curiæ Romanæ; Benè verum quod primum præsertim munus Præfecti cubiculi, esse solet magnæ existimationis, & quandoque exerceri per seniorem, nimiumque qualificatum Prælatum, qui transierit per gradus, & munera, etiam majora, ideoque mereatur dici proximus purpuræ, ad quam ab hoc munere transitum fieri frequens praxis docet; Ut præsertim nuper ea docuit in Clemente X. qui alteri Clementi immediato prædecessori post plura etiam primaria munera laudabiliter exercita Episcopi Camerinensis; Nuntii Neapolis; Nuntii Collegii Cardinalium ad Principes Italiæ; Et Secretarii Congregationis Episcoporum, & Regularium, ad hoc munus assumptus, fuit successor immediatus; Ideòque ad Curiam aulicam potius, quàm ad forenses istorum, & aliorum officialium munera pertinent.

a *infra disc.* 14.
b *in annot. ad S. C. T. disc.* 32. *& tit. de jurisdict. & infrà disc.* 22. *agendo de Judiciis occasione tribunalis Rotæ.*
c *sub tit. de præeminent. disc.* 24.
d *infra disc.* 19.
e *supra disc.* 2. *& de præeminent. disc.* 1.
f *infra disc.* 32. g *disc.* 30.

SUMMARIUM.

1 *DE Auditore domestico Papæ, & quod expediat istum esse quoque Secretarium memorialium.*
2 *Senior, & primarius Advocatus, vel Procurator ad hoc munus eligendus esset.*
3 *De Congregatione erecta per Innoc. XI. super electione Episcoporum.*

ANNOT. AD DISC. VIII.

PRacticare ad plures annos occasio dedit aliqua ex contentis *in hoc disc.* super Auditore domestico Papæ, atque circa gesta in hoc munere videri possint in annotationibus *ad tit. de judic. & in plerisque discursibus, vel votis contentis, in eod. tit. & in aliis insinuatis in indice posito in principio hujus quartæ partis*; Melius autem videtur fuisse hujus muneris exercitium hucusque in me, quàm in prædecessoribus ob admixtum aliud munus Secretarii memorialium, quoniam ita magis oportunè calumniis, & subterfugiis, aliisque inconvenientibus occurri potest, ideoq; experientia me docuit, ac docet, quod hæc mixtura nimium oportuna, & quodammodo necessaria est, dummodo tamen ad hoc munus Papa motu proprio assumat aliquem ex senioribus, ac primariis theoricè, & practicè nimium peritum, & integrum Advocatum, vel Procuratorem, non autem illum, qui in statu Cardinalis erat ejus Auditor domesticus, vel qui cum favoribus procuret, ita namque negotia congruè, oportunè suis Judicibus, & Tribunalibus distribui poterunt, atque calumniæ, & subterfugia resecari, partim cum rescriptis memorialium, & partim cum decretis in audientia, è converso autem istorum munerum divisio, inconvenientia parere solet, cùm sæpius ità practicetur vulgare dicterium, quod erigitur altare contra altare, unde resultat magnum calumniarum, & subterfugiorum aliorumque inconvenientium fomentum; Et de pertinentibus ad Auditorem Papæ in Signatura gratiæ agitur infra *disc* 30. ubi de hoc Tribunali. 1 2

Commissum quoquè est Auditori negotium electionis Episcoporum, prudenter autem, nimiumque laudabiliter Pontifex Innoc. XI. juxta meum desiderium ab annis insinuatum in opere Italici idomatis, cui titulus est, *Il Vescovo prattico*, erexit desuper Congregationem constitutam ex quatuor Cardinalibus & duobus Prælatis, quorum unus sum Ego tamquam Auditor gerens partes secretarii, & duo probatissimi clerici sæculares, ut Congregatio examinet qualitates eligendorum, atque approbet tamquam aptos aliquos, ex quibus Papa unum eligat juxta formam concursus ad parochiales, ut insinuatur *infra disc.* 21. agendo de Congregatione examinis Episcoporum, ubi de plerisque ad hanc materiam. 3

De Datario, ac aliis Datariæ Officialibus.

SUMMARIUM.

1 *DE agentibus de hac materia Datariæ, & de vocabulo Datarii.*
2 *Quale sit institutum Auctoris in universa hac relatione.*
3 *Quare expediat antiquum statum scrutari, & scire.*
4 *In quo consistat æquivocum scriptorum, de quibus nu.* 1.
5 *In quo propriè consistat munus Datarii, & quod ipse non conficiat litteras.*
6 *Quæ sint negotia, quæ transeunt per Datariam.*
7 *Quæ negotia antiquitus per Papam explicabantur.*
8 *Et per quæ organa hodiè dicta antiqua negotia transeant.*
9 *Quæ concessiones fiebant per Pœnitentiariam, & hodiè fiunt per Datariam.*
10 *Multa negotia quę expediuntur per Datariam, sunt moderna.*
11 *De origine, & introductione reservationum, & affectionum Apostolicarum in beneficiis.*
12 *Quod per reservationes penè annihilata sit potestas Ordinariorum in collatione beneficiorum.*
13 *De quo tempore, & ubi cœperint reservationes Apostolicæ beneficiorum.*
14 *De causa introductionis officii Datarii.*
15 *Gratia anterior prævalet, ac attendi debet.*
16 *Quales item sit munus, vel officium Datarii.*
17 *De etymologia vocabuli, vel nominis Datarii.*
18 *Quibus personis hoc datarii munus injungatur, & præsertim Rotæ Auditoribus.*

19 *Car-*

19 *Cardinales non vocantur Datarii, sed Prodatarii.*
20 *De Subdatario, & Perobitum.*
21 *De munere Datarii in præparando negotia Papæ proponenda, & de signatura supplicationum.*
22 *De eodem Subdatario.*
23 *De data, quæ apponitur supplicationibus signatis.*
24 *De primo, & secundo revisore aliisque officialibus, & quod isti aliqua cancellent.*
25 *De registratione quæ gratiam perficit.*
26 *Datarius potest lacerare supplicationes, signatas ante registrationem.*
27 *Sola supplicatio sine litteris non sufficit, & quando secus.*
28 *Ex stylo Datariæ, & Cancellariæ desumitur voluntas Papæ, & regulatur materia subreptionis.*
29 *De stylis Datariæ.*
30 *De conclusione, quod in Papa non detur ignorantia juris, unde derivet.*
31 *De controversiis forensibus, & contentiosis quæ in Datavia habeantur.*
32 *Datarius declarat voluntatem Papæ.*
33 *Contra assertiones Datarii non admittuntur probationes.*
34 *An credatur attestationibus Datarii post dimissum officium.*
35 *De transumptis litterarum Apostolicarum, eorumque forma hodierna.*
36 *De gratiis quæ signantur informa* Concessum.

DISC. IX.

1 MOdernus rerum Datariæ scriptor *a* agendo de hujus vocabuli Datarii, etymologia, hujusque muneris antiquitate, seu introductione, & an antiquitus hic officialis diversus esset à Vicecancellario; Ad hanc diversitatem probandam, multa recenset antiqua diplomata Apostolica, in quorum subscriptionibus, ille Cardinalis, qui cancellarii, vel scribæ munus gerebat, non semper Cancellarium se enuntiat, sed quandoque bibliothecarium, & quandoque scrinarium, vel sub aliis titulis, & nuncupationibus.

Quamvis autem meum non sit, istas, ut plurimum superfluas, antiquitatis quæstiones, assumere dum institutum directum solum est ad publicam utilitatem, ex solo motivo charitatis, præsertim ergà exteros, ut acturi negotia in Curia Romana, sciant quam viam aggressuri sint; Sive ut ab eadem Curia in partibus, expeditiones habentes, earum speciem seu qualitatem agnoscant, atque à malis Curialibus, vel crumenarum iniquis tortibus, non decipiantur; Hinc propterea, neglecta antiqui rerum status indagatione, pro dicto instructivo fine, congrua solum, ac sufficiens reputatur practica enarratio status præsentis; In hoc tamen, Datarii munere, vel Datariæ Tribunali (ut etiam in aliquibus aliis Tribunalibus) pro eodem instructivo fine, ac regulatione rerum præsentium, non incongruum est, aliquid super origine, vel antiquo statu perscrutari, ut ad meliorem officii, vel tribunalis cognitionem deveniatur. 2 3

Æquivocum itaq; videtur illud præfati Moderni scriptoris, ex dictis diversis antiquorum diplomatum subscriptionibus, inferre ad hoc munus Datarii, quoniam, quidquid sit de diversitate, inter antiqua munera, Archidiaconi, Cancellarii, Archiviarii, Schriniarii, Scribæ, Bibliothecarii vel similia; Non tamen exindè inferri potest, ad antiquitatem hujus officii Datarii; Tum quia, attento antiquo statu, Curia Papæ, nullum ferè expediebat negotium, ex iis, quæ hodiè ad Datariam pertinent ut infrà; Tum etiam quia, ex lectura Indultorum Apostolicorum, aliarumque concessionum, quæ per litteras in forma bullarum, seu privilegiorum, concessa appareat, ad hoc munus Datarii inferri non potest. 4

Si quidem, attento etiam hodierno statu, ipsamet negotia, quæ per organum Datarii à Papa explicantur, reducuntur ad dictam formam litterarum Apostolicarum, per diversum organum Cancellariæ, cum subscriptionibus (pro negotiorum diversa qualitate) Vicecancellarii, aliorumque Cancellariæ officialium, non autem Datarii, ejusque officialium, quorum munus est solum circa supplicationes originales, in quibus gratię per Papam concessę contineantur; Ex ex quibus, postquam per omnia Datariæ organa, legitimè transierunt, adeòut perfectæ, & authenticæ matrices dici valeant, Vicecancellarius, ejusque officiales, litteras solemnes, quæ bullæ vulgò dicuntur, conficiunt, tamquam per speciem illius publici instrumenti, quod in publicam formam probantem, à matrice, seu ab originali imbreviatura, in forma magis lata, & solemni, per Notarium redactum sit, ut partibus tradatur, ad probationem & exequutionem, ita fingendo duos ejusdem contractus, vel dispositionis Notarios diversos; Unum scilicet, ad quem pertineat rogitum vel stipulationem facere, in matrice, vel protocollo; Et alterum ad quem pertineat, ex eadem matrice, vel protocollo, publicum reassumere instrumentum in forma solemni; Et per consequens clarum æquivocum est ex antiquarum bullarum subscriptionibus, ad istud Datarii munus inferre. 5

Potissimè quia (ut præmissum fuit,) in illis antiquioribus temporibus, quæ ab eodem Scriptore expenduntur, Papa fortè nihil, vel parum, se ingerebat in illis negotiis, circa quæ penè totum Datarii munus hodiè versatur; Ut nempè sunt collationes beneficiorum reservatorum vel affectorum; Necnon reservationes pensionum super eisdem; Ac dispensationes matrimoniales, aliæ vè dispensationes, puta super natalibus, vel super irregularitate, aut super bigamia, vel super ætate, & similes; Ac etiam sunt Apostolica beneplacita super alienationibus bonorum Ecclesiæ; Vel concessionis officiorum venalium, & similia, quę omnia moderna sunt, dictis antiquis temporibus incongrua, quando Papa uti Papa, non autem uti Episcopus particularis Urbis, solum se ingerere videbatur in provisionibus Cathedralium, & Metropolitanarum, & aliquarum Monasterialium; Sive in novis earumdem Cathedralium, & Metropolitanarum erectionibus; Aut in earum, & aliquorum Monasteriorum exemptionibus, à Metropolitano, vel Ordinario respectivè, recipiendo sub immediata B. Petri, ac Sedis Apostolicæ jurisdictione, & protectione; Aut in illis indultis, & privilegiis, quæ pro bono fine, ita illorum temporum conditione exigente, etiam circa spiritualia, Principibus sæcularibus, vel Republicis, aliisque Universitatibus concedebantur; Et ex quibus deinde in abusum transeuntibus, tot eidem Sedi damna, & præjudicia irrepsere; Atque super his, antiqua diplomata Apostolica circumferuntur. 6

Ista verò non sunt negotia Datariæ, neque per Datarii organum explicantur; Si quidem, Cathedralium, & Metropolitanarum, & aliquorum Monasteriorum provisiones, novæque erectiones, vel uniones, aut divisiones, vel concessiones pallii, expediuntur per viam Consistorii, & sic per organum Vicecancellarii, à quo expediuntur litteræ; Atque alia indulta, de quibus suprà; hodie, vel pariter per Consistorium, & sic per organum Cancellariæ, non autem Datariæ, vel per alterum organum Secretarii Brevium expediuntur. 7

Moderna verò sunt, ferè omnia negotia, quæ ad Datariam pertinent; Siquidem præfatæ dispensationes, tam matrimoniales, quàm aliæ (aliquibus gravissimis & insolitis casibus exceptis,) usque ad recentia tempora Pii IV. adeòut, unius tantùm sæculi decursus accedat, concedebatur per organum Pœnitentiariæ, ut infra in ejus particulari rubrica advertitur; Idemque sequebatur in beneplacitis Apostolicis super alienatione bonorum Ecclesiæ, vel in aliis Apostolicis assensibus seu confirmationibus. *c* 8 9

Collationes verò beneficiorum reservatorum, exceptis illis Urbis, quæ à Papa conferebantur tamquam Episcopo, & loci Ordinario, sunt recentes, ob recentem usum reservationum, & affectionum Apostolicarum; Magisque recentes sunt reservationes pensionum Ecclesiasticarum super eisdem beneficiis, vel super Cathedralibus, Metropolitanis ac Monasteriis; Ac etiam modernus est usus venalium, vel gratuitarum concessionum aliquorum officiorum Romanæ Curiæ. 10

Quatenus enim, ac beneficiorum reservationes, vel affectiones Apostolicas, & successivè ad reservatorum collationem pertinet; Juris communis vel sacrorum Canonum dispositione attenta, omnia Ecclesiastica beneficia, tam curata, quam non curata, cujuscumque qualitatis, etiam dignitatem præferentia, quocumque tempore, in quocumque loco, & ex cujuslibet possessoris morte naturali, vel civili vacent, pertinent ad Episcopi, vel Ordinarii, in cujus diœcesi vel territorio sita sint, nisi lex fundationis, vel antiqua consuetudo, aut alter legitimus titulus, alteri inferiori ac privato collatori extraordinariam, seu accidentalem facultatem tribuat. *d* Adeòut Papa, præter provisionem Cathedralium, & Metropolitanarum, & aliquarum Monasterialium seu Collegiatarum, cum territorio separato per viam propriæ electionis, vel creationis, seu per viam confirmationis electionis, vel nominationis, 11

aliam non haberet collationem beneficiorum, nisi ordinariam ratione particularis Episcopatus Urbis, vel aliam nimium raram jure devolutionis, tam ab Ordinario, quam à Metropolitano; Paulatim verò ad preces ejus familiarium, aliorumve Aulicorum, vel Curialium, cupientium provideri de beneficiis in propria diœcesi existentibus, inolevit usus, quod Papa illos, Ordinariis collatoribus commendaret, præsertim postquam irrepsit usus dandi Ecclesias Cathedrales, & Metropolitanas, ac etiam Monasteriales, in commendam Cardinalibus, & Prælatis, aliisque Romanam Curiam sequentibus, absque onere residentiæ; Unde propterea dici cœperunt provisiones ordinariæ, ad commendationem Papæ; Multumque rari erant casus, in quibus, Ordinario collatore inciviliter Papæ commendationem parvi faciente, ipse uteretur ejus alibi insinuata potestate, Ordinarii Ordinariorum, præveniendo locales Ordinarios in collatione beneficiorum alioque exercitio ordinariæ jurisdictionis, ac potestatis. *c*

Ab hoc initio ortum duxerunt omnes Apostolicæ reservationes, & affectiones, per quas, vel ratione temporis, vel ratione personæ, aut ratione rei, seu qualitatis
12 beneficii, aut ob accidentalem appositionem manuum Papæ, occasione resignationis, vel coadjutoriæ, præfata Ordinariorum jurisdictio seu facultas, valde restricta est; Siquidem translata Sede Apostolica in Galliam, in Civitate Avenionensi circa annum 1324. introduci cœpit reservatio personalis, & realis, aliquorum scilicet nimium qualificatorum beneficiorum seu dignitatum, dum prius vigebat localis eorum, quæ vacarent in Curia Papæ, vel per mortem aliquorum ejusdem Curiæ qualificatorum Of-
13 ficialium; Deindeque paulatim per regulas Cancellariæ sequutæ sunt aliæ reservationes, illa præsertim major magisque generalis temporis, octo scilicet mensium cujuslibet anni; Idque de consequenti, vel introduxit, vel nimium ampliavit reservationes pensionum Ecclesiarum super eisdem beneficiis.

Cùm itaque hujusmodi provisiones, non publicè in Consistorio, sed privatim in aula, per supplices libellos, aut per supplicationes, manu Papæ signatas, fierent; Casas autem præberet, quod idem Papa, ex negotiorum multi-
14 plicitate, non valens omnia memoria retinere, eadem beneficia, pluribus personis conferret, unde propterea continua oriebantur jurgia, super temporis anterioritate, quæ etiam in beneficialibus, atque in gratiarum concessionibus attendenda est, quod scilicet gratia anterior posteriori præfertur. ſ Idcircò quemdam privatum potius, seu fiduciarium ministrum, tamquam per speciem Secretarii, ad id deputare congruum fuit, qui curam hujusmodi sup-
15 plicationum, expeditionem habet, atque postquam Papa, per ejus signaturam, gratiam perfecit, ipse annotaret tempus seu diem, ut ita dignosceretur, quænam essent gratiæ anteriores, & quæ posteriores; Ac etiam (& fortius) ut ita convinci posset, an congruo tempore, gratia petita, & respectivè concessa esset, eo quia, absque verisimili notitia mortis, beneficia adhuc non vacata, quando recens vacatio sperabatur, extorqueri solebant, ut etiam hodierna praxis quandoque docet.

Idemque minister, vel officialis, qui hanc habebat curam,
16 annotandi scilicet datam temporis, tamquam rerum beneficialium peritus, gerebat quoque munus Consiliarii, vel Auditoris Papæ, ad effectum inspiciendi, eidemque consulendi, an illa vocatio, caderet, necne, sub ejus reservationibus, ac provisione; Seu quomodo pro beneficiorum qualitate provisio facienda esset; Aut an oratores, qui supplicationes porrigebant, essent digni, ac idonei, necne.

Exindè propterea prodiit, hoc Datarii nomen, seu voca-
17 bulum; Non quidem à verbo *dare*, quoniam non ipse, sed Papa dat beneficia, aliasque gratias, sed ab alio barbaro, ac linguæ latinæ professoribus ignoto vocabulo *Datare*, quia scilicet annotabat datam, quæ in Principum legibus, ac provisionibus, & gratiis, ab antiquo tempore adhiberi consuevit, ut docet tenor plurium Imperialium Constitutionum in Codice, ac etiam docent Apostolicæ Constitutiones, aliaque diplomata, etiam antiqua.

Dictæque circumstantiæ, circa quas Datarii munus ver-
18 satur, præsertim Consiliarii, summique fiduciarii Papæ cauſant, ut hoc munus, Prælatus nimium qualificatis, atque in materia beneficiali bene versatis injungi soleat; Illudque præsefert quoque gradum, pro frequentiori contingentia purpuræ proximum; Atque pro nostræ ætatis, seu recordationis praxi continuatus fuit stylus sex Pontificum, à Gregorio scilicet decimoquinto, ad regnantem Clementem Decimum, quod Datarius assumptus fuerit ex Rotæ Auditoribus; Sub Gregorio enim decimoquinto, hoc munus exercuit Merlinus, talis doctrinæ, qualem decisiones probant, & qui ob nimiam Pontificatus brevitatem, ad majora non transiit; Sub Urbano VIII. successore, assumptus fuit Cavalerius, cujus decisionum quoque volumen habemus, qui purpuram assequutus est; Sub Innocentio Decimo successore, fuit Datarius Cecchinus, pariter Auditor, brevi assumptus ad cardinalitiam dignitatem, in qua etiam continuavit in officio, Sub Alexandro VII. successore, idem officium commendatum fuit Corrado, jam qualificato, & docto Cardinali, creato per Innocentium prædecessorem, qui etiam per plures annos Rotæ Auditor fuerat; Idemque sequutum est sub Clemente IX. successore, in pariter qualificato & docto Cardinali Otthobono, qui Corradi promotione collega fuit, cujus decisionum volumen habemus; Atque sub Clemente X. regnante ac successore, ad hoc munus, evocatus fuit in statu Auditoris Rotæ Carpineus, nunc pariter qualificatus & doctus Cardinalis, ac Urbis Vicarius, qui in ejusdem muneris exercitio continuat.

Ea verò dignoscitur differentia, inter Datarios, qui sint in statu Prælaturæ, & eos, qui cardinalitia dignitate jam polleant, quoniam isti posteriores, non Datarii, sed Prodatarii vocantur, fortè quia non congruat eximiæ cardinalitiæ 19
dignitati, assumere officium inferius, ac prælatitium, quod ita provisionaliter, seu jure cujusdam commendationis, per Cardinalem administrari non incongruat.

Ac etiam, in eadem nostra ætatis, seu recordatione, sub Urbano VIII. ab eodem Rotæ Auditorio, assumi vidimus ad munus Datarii Cardinalis Barbarini nepotis, in Legatione de Latere ad Reges Catholicum, & Christianissimum, pro pace inter eos inienda, bellisque componendis, Pamphilium, qui Cardinalis etiam creatus, ejusdem Urbani successor fuit, sub nomine Innocentii X.

Habet item Datarius plures auditores, & officiales, cum distributione inter eos munerum ad eundem finem tendentium ut ita occuratur fraudibus, quodque adeo gravia ne- 20
gotia fideliter, & benè administrentur, ex quibus duo primi seu majores, unus vocatur *ſubdatarius*, qui ex ordine Advocatorum vel Patronorum, in materia beneficiali benè, tam theoricè, quam practicè peritus, assumi solet; Et alter vocatur *Per obitum* assumi solius ex ordine Procuratorum seu expeditorum Datariæ, in eadem beneficiali materia, aliisque Datariæ negotiis, practicè, nimium peritus; Istique habentes supplicationes, aliaque negotia se benè distributa, esse videntur quidam Assessores, vel consiliarii Datarii, qui cum eorum consilio, in congregationibus quotidiè haberi solitis, auditis Partium, vel Expeditorum instiis, & quandoque etiam contradictoriis, ac examinatis prætensorum qualitatibus, ita bene præparat negotia proponenda Pontifici, cui in audientia, quam habet singulis diebus non impeditis, proponit personas, quæ pro vacantibus beneficiis supplicent, eorum qualitates fideliter referendo, ut Papa inter plures eligat; Istaque electione sequura, eidem porriguntur supplicationes eorum, qui præelecti sunt, ac etiam aliæ, quæ sine hac discussione vel concursu porriguntur, ruper resignationibus vel coadiutoriis, aut dispentationibus, vel provisionibus officiorum, aliisque gratiis, quas Datarius consultat esse concessibiles, ac stylo non adversari, quas Papa manu sua signat, seu subscribit, huicque functioni assistere solet Subdatarius, qui Papæ in aliqaibus operibus subscribendi inservit tamquam primus Datarii minister bene informatus, & qui in casu infirmitatis, vel alterius impedimenti Datarii, dictas ejus vices, cum Papa explet.

Unde propterea quandoque praxis docuit quod per mortem, vel per dimissionem, defecto Datario Pontifex, istum 21
ministrum ad principale Datarii munus assumere consuevit, utpote jam fiduciarium, & jam informatum, ut pro nostra pariter recordatione praxis docuit in Urbano VIII. & Innocentio X.

Signatis supplicationibus manu Papæ, Datarius ad proprias regrediens mansiones, in eadem die, vel in altera, 23
prout sibi, pro negotiorum qualitate, oportunum videatur, datam adjicit, quam aliquando, ex super ventis melioribus informationibus, negare solet, ac potest, unde propterea supplicatio, quamvis signata inanis remanet; Sequuta verò data, supplicationes illorum negotiorum, pro quibus componenda solvatur, transeunt per manus illi, qui componendæ officialis vel administrator sit, ne alias illorū negotiorum expeditio sequi valeat, deindeque istæ, ac aliæ in quibus hic officialis se non ingerit, per organum cujusdam alterius officialis qui *Missis* dicitur, transeunt per manus aliorum duorum officialium, qui sint hujusmodi negotio-
24 rum valde practici, & qui primo scilicet unus deindeque alter omnes supplicationes revident, ideoque nuncupantur primus, & secundus Revisor, istique easdem supplicationes quamvis signatas, & datas, in plerisque corrigunt, ac reformant, clausulas addendo, vel minuendo, & pleraque etiam cancellando, seu interlineando, etiam ea, quæ narrari debent pro validitate gratiæ, sed pro stylo, incongruum reputatur enarrari in litteris desuper expediendis *g*. Et postquam per istos approbatæ, & correctæ sint, transeunt ad manus alterius officialis, qui Registrator, seu magister registratorum dicitur, isque eas benè recognitas, quod scilicet per manus ut supra transierint, distribuit registratoribus inferioribus, qui eas fideliter registrant in libris, seu registris bene ordinatis, quæ in tempora in Apostol co Archivio reponi solent; Aliique adsunt officiales, & præsertim ille parvæ datæ, & quidam particularis revisor dispensationum matrimonialium, qui gerit eas partes in hoc gratiarum genere super revisione, ac reformatione supplicationum, quas generaliter dicti alii revisores gerunt.

Per hunc autem registrationis actum, sequi dicitur omnimoda gratiæ perfectio, adeout, jus quæsitum dicatur
25 gratiato, non autem prius *b* dum antequam ista perficiatur, gratia esse dicitur, potius in via, quam in termino; Adinstar eorum quæ habemus in materia testamentorum, donec sunt in via, non adhuc redacta ad ultimum terminum testandi, *i* dum non solum isti officiales, supplicationes jam signatas, & datatas, corrigere, seu reformare possunt, addendo vel minuendo, & aliqua cassando, Verum etiam Datarius habet in facultatibus eas etiam pro libito lacerandi, vel alias retinendi *l*. Sequutoque dicto registrationis actu perficiente, consignantur expeditori-
26 bus, ut per officiales de quibus *disc. seq.* expediantur litteræ, quæ pro gratiæ exequutione ac effectu, necessariæ sunt, & sine quibus, ex regula Cancellariæ de non judicando juxta formam supplicationis, ipsæ supplicationes, quamvis perfectæ, & registratæ, ut supra, non suffragan-
27 tur; Aliquibus casibus exceptis, in quibus id receptum sit, puta ubi agatur de exiguis beneficiis duorum ducatorum valorem non excedentibus, aut de pensionum cessationibus, sive de provisionibus aliquorum officiorum vacabilium minoris ordinis, juxta stylum, qui totum facit, atque Datariæ, & Cancellariæ regulator dicitur.

Unde propterea conclusionem habemus, quod Dataria, & Cancellaria dicuntur organa Papæ, atque ex earum
28 stylis, ejusdem Papæ voluntas metiri seu regulari solet in quæstionibus subreptionis vel obreptionis aut defectus intentionis. *m*

Qui autem, & quales isti styli sint, non de facili sub
29 ista compendiosa relatione videtur explicabile, cum nimiam redoleret evagationem, cum integrum exigat tractatum; De eis autem agunt dicti moderni scriptores, qui de praxi, & stylo Datariæ agere professi sunt, ac etiam alii qui praxim dispensationum Apostolicarum pertractarunt, aliique beneficialiste, apud quos videndum erit; Atque aliqua in rerum beneficialium vel pensionum annotationibus insinuantur. *n*

Et tot officialium autem interventu, ac diligentiis, manat ea recepta conclusio, quod in iis quæ juris sunt, in Papa non datur ignorantia, quodque concedendo ea quæ juri adversantur, ita implicitè illi derogare seu dispensare dica-
30 tur; Non quod in Papa, qui est homo, ut sunt alii, supponenda sit pefecta, & prompta totius juris scientia, quæ naturaliter est impossibilis, potissimè quia aliquando sunt Pontifices, in aliis quidem scientiis, & facultatibus versati, non tamen Juristæ; sed ex ista ratione assistentiæ tot officialium, qui in suis respectivè materiis sint peritissimi, quod generaliter cuicumque alteri Principi congruit.

Quamvis autem hoc Datariæ Tribunal, gratiosum potius, quam contentiosum sit, dum gratiæ, quæ per Papam
31 conceduntur per hoc organum explicantur; Adhuc tamen forma contentiosa frequenter in eo dignoscitur, non tamen cum formali tela judicaria, sed in quadam forma summaria etiam cum interventu Advocatorum, & Procuratorum oretenus, & inscriptis, præsertim super concernentibus officia Curiæ, ac etiam in materiis beneficialibus, vel in dignoscendo, an suffragentur indulta concessa Cardinalibus, & aliis Prælatis; Vel an suffragetur, beneque facta sit acceptatio alternativæ per Ordinarios, quæ fit per Datarium, unde propterea ejus libro defertur; Sive circa piscatorias imperrationes certo modo, an concedendæ sint, necnè, ac super aliis, quæ concernant declarationes men- 32
tis Papæ, quam Datarius tamquam minister informatus ejusque organum declarat. *o*

Isque in suo munere tantæ fidei ac auctoritas reputantur, ut ejus attestationibus, vel declarationibus, aliisque gestis 33
adeò deferatur, ut neque concedatur facultas probandi contrarium *p*. In iis tamen quæ asserit vel declarat durante officio, non autem post illud expletum quando regulariter ei non defertur, nisi in casu quo pro facti qualitate, 34
& circumstantiis, Rota, vel alter Judex, ex officio illum interroget, ideoque regula desuper statui non potest, cum materia arbitraria sit. *q*

Prout neque regula statui potest circa stylos, dum in dies, pro casuum, & inconvenientium contingentiis per 35
Constitutiones Apostolicas, vel per decreta variæ fiunt provisiones, ut præsertim nostra ætate, sub Innocentio Decimo, praxis docuit super solemnitatibus adhibendis in transumptis litterarum Apostolicarum, de quibus in beneficiali sede agitur, cum similibus. *r*

Quia verò nimis incommodum, ac tædiosum esset, ut Papa negotiorum tanta multitudine præsus, cogatur manu sua signare, ac singulariter recognoscere omnes supplicationes etiam super illis gratiis levioribus vel minoribus, 36
quæ de stylo omnibus concedi solent, ac nemini denegari; Hinc proinde ad instar eorum, quæ superius agendo de Secretaria brevium insinuata sunt ex quadam generali delegatione ipsius Papæ Datario, eo ipso quod huic videatur, quod gratia concedi possit, vel debeat, supplicationes per eum, aliosque officiales, ac revisores; ut supra recognitæ vel respectivè recognoscendæ pro negotiorum diversa qualitate, nomine Papæ signantur per quemdam officialem in forma *concessum*, quod scilicet dicitur *concessum* per Dominum Papam tamquam per viam attestationis, ut è converso supplicationes, quæ signantur per ipsummet Papam, habent diversam formam per verbum *fiat ut petitur*, ac juxta illam diversam subscriptionem commissionum forensium, si fiat per viam Signaturæ Gratiæ ac alteram Signaturę Justitię, ut in istorum Tribunalium particulari rubrica inferius advertitur.

Iste verò modus signandi commissiones per concessum, quandoque in gravioribus etiam gratiis & negotiis, in quibus supplicationes signantur manu Papę, practicari solet, quando Papa infirma valetudine, vel alio impedimento detentus id per se ipsum commodè explicare non potest, atque dum hoc munus alicujus Cardinali vel alteri nimium qualificatę fiduciarię personę per ipsum Papam committi solet, neque de potestate dubitare fas est.

a *Amayden. de ſtylo Datariæ capitul.* 1. & 2.
b *disc. præced.* c *infra disc.* 12.
d *tit. de benef. disc.* 1. & *ſeqq.* e *ſupra disc.* 2.
f *Buratt. & add. dec.* 421. & *paſſim.*
g *iuxta caſum ennunciatum tit. de benef. disc.* 39.
h *de benef. disc.* 42. i *de teſtam. disc.* 13. *cum. ſeq.*
l *dicto tit. de benef. disc.* 42. m *Mantic. dec.* 214. *Greg. & add. dec.* 150. *dec.* 115. *p.* 10. *rec. & ſæpius.*
n *Amayden. de ſtylo datariæ, Corrad. in praxi diſpenſationum, Lotter. & Gonzal. de benef. & ſub tit. de benef. & ſub ttr. de penſion. ac etiam ſub tit. de judic. agendo de exequutione litterarum Apoſtolicarum.*
o *Buratt. dec.* 883. *in fin. dec.* 115. *n.* 4. & *ſeqq. p.* 10. *rec.*
p *dec.* 68. *num.* 8. & *ſeqq. part.* 5. *rec.*
q *Buratt. dec.* 835. *n.* 14. *dec.* 5. *n* 12. *p.* 10. *rec. & inſinuatur tit. de Regal. disc.* 14. r *de benef. disc.* 76.

De Cardinali Vicecancellario: Et de Cancellariæ Apostolicæ officialibus, eorumque muneribus.

SUMMARIUM.

1 *Quod iſtud officium ſit antiquiſſimum, & de ratione.*
2 *De nomine ſeu vocabulo Vicecancellarii, & cur ita dicatur.*
3 *Quod ſit officium magnæ exiſtimationis, & utilitatis.*
4 *Habet titulum fixum Sancti Laurentii in Damaſo, & ibi annexum inſigne Palatium.*
5 *Quæ munera exerceat, ſive in quo ejus officium verſetur.*
6 *Notabilia producit emolumenta, & quæ ſint magis conſiderabilia.*
7 *De cedulis conſiſtorialibus ſuper proviſionibus Eccleſiarum, & aliis.*

8 *In ejus cancellariæ Palatio efformantur etiam omnes bullæ seu litteræ Apostolicæ.*
9 *De officialibus Cancellariæ nempe de Regente, de Præsidentibus parci, & aliis, eorumque munere.*
10 *Ista officia sunt venalia, & de ratione remissivè.*
11 *De introductione annatarum, & emolumentorum pro expeditionibus litterarum Apostolicarum.*
12 *De congregatione officialium, & expeditorum in Cancellaria.*
13 *In Palatio Cancellariæ fiunt disputationes publicæ Auditorum Rotæ, & Advocatorum Cancellarialium.*
14 *Quam Præsidentiam habeat Vicecancellarius Rotæ Auditorio.*
15 *De officio Regentis Cancellariæ circa commissiones causarum.*
16 *Officiales Cancellariæ quam facultatem habent adiiciendi in litteris præter supplicationes.*
17 *An possint prorogare terminum expeditionis litterarum.*
18 *Quod quædam emolumentorum assequutio pendeat ab arbitrio Collegii Cardinalium.*
19 *De ducatis auri, & de florenis remissivè.*
20 *De taxis Cancellariæ.*
21 *De taxis arbitrariis, & variis.*
22 *Damnantur ob loquentes de solutione, quæ fiat pro dispensationibus.*

DISC. X.

1 ANtiquissimum, atque probabiliter omnium primum in ipso initio primitivæ Ecclesiæ, dicendum videtur istud officium (neglecta tamen nominis seu vocabuli quæstione,) quoniam, si pro baptismatibus, aliisque divinis, extunc, sub asperis persequutionibus, plures clerici (ex quibus derivant Cardinales) *a*, pro adjutorio Papæ assumpti fuerunt, ac etiam Archidiaconus, pro aliqua temporali administratione; Necnon creati fuerunt septem Notarii, ut Martyrum acta scriberent *b*. Multò magis dicendum est, quod in ipso initio, ante istorum officialium, seu ministrorum introductionem, ab ipsomet B. Petro adhibitus fuit Cancellarius pro scribendis epistolis, aliisque Apostolicis monitis, & decretis, ac etiam actis aliquorum Conciliorum, quorum usus cum ipsa Ecclesia natus fuit, ut acta Apostolorum, aliæque sacræ historiæ, & epistolæ B. Petri nos docent.

Relinquendo autem locum veritati, super inutilis no-
2 minis quæstione, super qua antiquitatis professores adeò certant; Certum est, quod valdè antiquum est istud, quod etiam hodie habemus, nomen, seu vocabulum Vicecancellarii, quodque istud officium fuerit cardinalium, dum etiam primi Canonistæ, & præsertim Hostiensis, qui penè coætaneus fuit ipsi Decretalium compilationi, super isto vocabulo quæstiones disputant, tamquam super re ignota, quod utique supponit, ut etiam tunc longam haberet antiquitatem, ob quam hominum memoria perierit, quare scilicet Vicecancellarius iste officialis appellaretur, dum plura antiquiora Apostolica diplomata docent, quod prius, Cancellarius appellaretur, atque hoc adjectum, seu verbum *Vice*, potius munus substituti ac inferioris ministri redolere videtur.

In hoc autem, apud antiquos scriptores, variæ leguntur simplicitates, quarum aliquæ per moderniores, fabullæ appellantur *c*. Aliqui enim credunt, quorum antesignanus est Hostiensis) quod dicatur Vicecancellarius, ad differentiam Papæ, qui est primus Cancellarius Christi; Alii verò, (quorum primus est Zabarella) dicunt, quod suppressum fuerit nomen Cancellariis, ad deprimendam magnam auctoritatem, ac existimationem hujus officialis, qui contra Papam, caput erigebat, pluraque ejus acta, & mandata scribere renuebat; Et alii moderniores, reassumendo diligenter partes Chronologistæ, dicunt, quod antiquitus erat munus cardinalitium, sub nomine, seu vocabulo Cancellarii; Postea verò quidam Pontifex, ut ministrum magis promptum, ac subordinatum haberet, illud contulit Prælato, vel simplici clerico, ut illud exerceret tamquam substitutus, vel vicesgerens, atque ita per sæculum circiter continuatum fuit, deindeque restitutum Collegio Cardinalium seu cardinalitiæ dignitati, continuatum fuit in eo ultimo vocabulo, quod tunc in usu erat.

His autem, ac similibus divinationibus, vel fabullis, alia addi posse mihi videretur, deducta à praxi insinuata, *disc. præced.* quam actualiter habemus in Datario, & quandoque in Secretario brevium, vel alio simili munere, quod scilicet, quando exercetur per Prælatum, vel clericum, qui majori cardinalitia dignitate præditus non sit, appellatur Datarius; Quando verò per Cardinalem, dicitur Prodatarius; Ergo istud adjectum, quod partes vicarias denotat, non semper statum inferiorem importat, sed potius digniorem, *ut d. disc. præced.* ponderatur.

Quidquid autem sit de istis, aliisque similibus indagationibus, quæ ad rem nostram inutiles reputari merentur, Certum est, quod tam inspecto muneris exercitio, quam emolumentorum utilitate, ac existimatione, inter Romanæ Curiæ officia fixa, & hierarchica, primum locum occupare videatur, ideoque aliquorum noviſſimorum sæculo- 3
rium continuata praxis docet, semper fuisse penes eos, qui dictum aliud extraordinarium primarium Curiæ officium Cardinalis nepotis obtinerent, vel exercerent; de tempore quo casus vacationis per obitum possessoris contingit.

Magna siquidem est ejus prærogativa, non solum quia conspicuum habet fixum titulum insignis Ecclesiæ collegiatæ quæ S. Laurentii in Damaso dicitur, nimiumque 4
commodam, & & conspicuam habitationem, in insigni, vereque Regio palatio, quod Cancellariæ dicitur, in quo, tamquam in palatio publico, seu principatus, ipsa Cancellaria, tamquam per speciem magni Tribunalis, statutis diebus tenetur, aliæque publicæ (ut infra) peraguntur functiones.

Sed etiam quia, primaria, graviora Sedis Apostolicæ 5
negotia, publica, & solemnia, qualia sunt acta consistorialia, in ipsius Consistorii rubrica insinuata, ac etiam aliarum Apostolicarum provisionum litteræ solemnes in forma bullarum sub antiquo sigillo plumbi, per ejus manus transeunt; Adeout dicendus veniat (data proportione) Cancellarius Episcopi universalis, eo modo quo in singulis diœcesibus, quilibet Episcopus habet Notarium, seu Cancellarium majorem, qui acta synodalia, & judicialia, ac etiam Pontificalia conscribit, & authenticat.

Atque hinc manat etiam (pro currentium temporum 6
moribus) alia nimiæ existimationis circumstantia, notabilium scilicet emolumentorum, inter quæ illud reputatur valdè considerabile, quod ad ipsum, sive sit per quandam speciem turni, sive per aliam conventionem cum Papa, pertinere solet collatio aliquorum Cancellariæ officiorum, etiam de majoribus, ac prælatitiis, quæ venialia sunt, ratione emolumentorum, valdeque notabilem habent valorem.

Super actis igitur, ac decretis consistorialibus, & præser- 7
tim, pro frequentiori, & quotidiana praxi, super illis, quæ in quolibet Consistorio fieri contingit, super provisionibus ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum, ac Monasteriorum consistorialium; Et de consequenti, super reservationibus pensionum, quæ motu proprio per Papam, super eisdem Ecclesiis, vel Monasteriis fient, pro personis tunc nominatis, vel imposterum ab ipso, vel ab aliquo Principe nominandis; Per Cardinalem Vicecancellarium, mediantibus officialibus, ac ministris ad id deputatis, adnotantur decreta, ultra cedulam, quæ subscribitur per Cardinalem ponentem, & ex quibus tanquam ex matrice authentica, per Apostolicos scriptores, juxta eorum formulas, efformantur litteræ, quæ bullæ dicuntur sub plumbo, in ejusdem Vicecancellarii aula, seu palatio, quod Cancellariæ nomen, seu vocabulum habet; Eodem modo quo 8
per ejusdem Cancellariæ scriptores & officiales, aliæ efformantur litteræ super provisionibus aliorum beneficiorum, necnon super Apostolicis dispensationibus, aliisque gratiis, & concessionibus, quæ fiant extra Consistorium, per organum Datarii, ex insinuatis Rubrica præcedenti.

Ut autem hujusmodi litterarum expeditio bene sequa- 9
tur, omnibus fraudibus, & inconvenientibus, quo magis pro humana conditione fieri potest, occurratur, plures instituti fuerunt hujus Cancellariæ officiales, quorum aliqui sunt majores Prælaturam annexam habentes, quales sunt, omnium primus ille, qui dicitur Cancellariæ Regens, ac etiam illi qui dicuntur Præsidentes de duplici parco majori, ac minori, qui respectivè quoddam Collegium, seu Tribunal constituunt, in quibus, collegialiter tanquam per speciem judicii, deciduntur dubia, quæ oriri contingit, super litterarum formula, vel clausulis, & decretis in eis adjiciendis; Ac etiam super emolumentorum solutionibus aliisque contingentiis; Pluresque alii in magno numero adsunt officiales, quorum aliqui Summistæ; Alii Scriptores; Alii Secretarii; Alii Plumbatores; Alii Equites; Alii Cubicularii, & scutiferii; Alii Prothonotarii; Alii Subdiaconi; Et alii, sub diversis vocabulis nuncupantur.

Omnia verò ista officia sunt venalia, quando Papæ, vel 10
Vicecancellario respectivè, non placeat eorum aliquod, gratis, alicui conjuncto, vel familiari, concedere; Eorumque aliqua annexum habeat exercitium, per ipsosmet officiales, aliqua verò per eorum substitutos, qui in eo ministerio sint periti; Venialitas autem, non provenit ratione administrationis, sed ratione participationes annatarum, aliorumque emolumentorum, quæ pro litterarum expeditionibus solvuntur, juxta hujusmodi officiorum venialium relationem, quæ in Regalium sede habetur.

11 De annatarum verò, aliorumque emolumentorum introductione, ac ratione, habetur actum in sede rerum beneficialium, occasione agendi de quindenniis, quæ loco annatarum pro beneficiis unitis, penes manus mortuas solvi debent. *f*

12 Tribus itaque cujuslibet hebdomadæ feriatis, ac non impeditis diebus, in præfati palatii Cancellariæ aula magna, aliisque adjacentibus ad id destinatis aulis, de mane congregantur dicti Cancellariæ officiales, Prælati, & non Prælati, in valdè copioso numero, quorum singuli, pro suorum collegiorum qualitate, vel eorundem collegiorum secretarii, aliique ministri, quibus capellanorum vocabulum de consuetudine congruit, habent bancos, vel pulpitos distinctos, in quibus litteras subscribunt, vel registrant, aliaque gerunt, quæ de stylo, vel ex Apostolicis decretis in litterarum expeditione gerenda sunt, ista occasione percipiendo emolumenta, quæ ad eos pertinent; Et consequenter, interveniunt etiam Camerę, vel ejusdem Cancellariæ Notarii, qui recipiunt consensus, vel obligationes necessarias, vel consuetas; Ac etiam interveniunt negotiorum Datariæ procuratores, vel sollicitatores, qui expeditores, vel speditionerii, nuncupantur, pro earumdem litterarum expeditionibus; Et cum eis frequenter, ipsimet principales provisi, vel eorum procuratores, seu negotiorum gestores, qui Agentes vulgò dicuntur, adeout species magni, & qualificati Tribunalis efformari videatur.

In eadem quoque prima aula magna hujus Palatii, quæ vulgò, ad differentiam aliarum inferiorum aularum *sala* nuncupatur, habentur etiam illæ publicæ disputationes, quas cum interventu Collegii Cardinalium, pluriumque
13 Prelatorum, & Curialium, ac etiam Aulicorum, & nobilium virorum, cum magna cærimoniali majestate, substinent illi, quæ Rotæ Auditorio, vel Advocatorum Consistorialium Collegio sunt cooptandi, ut in eorum particularibus rubricis infra advertitur.

14 Atque in dicto Rotæ Auditorio iste Cardinalis Vicecancellarius, quamdam licèt solum habitualem, ac remotam præsidentiam habere videtur; Tum ob istam functionem, ac alias, quæ coram eo, sive in ejus palatio, circa admissionem novi Auditoris fiunt; Tum etiam quia in singulorum annorum Rotalium fine, in die scilicet, in qua habentur ultima, vel penultima Rota ante vacationes generales æstivas, ipse Vicecancellarius prandium Rotæ Auditoribus in ejus Palatio, ac mensa præbet, ultima aliud prandium, quod eis tribuitur in Palatio Apostolico nomine Papæ, & in quos eis eodem nomine præstatur quædam laborum recognitio scutorum centum auri, duplicatam portionem præstando Decano.

15 Regens item Cancellariæ, aliquam participationem habere quoque videtur in negotiis Rotalibus, aliisque forensibus causis commissariis, quoniam in singulis commissionibus, quæ in utramque Signaturam respectivè signantur, ad ipsum pertinet, nomen Auditoris, vel Cardinalis, seu Prælati respectivè, cui causa committatur adjicere; atque ita Cardinalitia, Rotales, ac Prælatitias causas, inter hujusmodi Collegiorum, vel ordinum personas distribuit.

16 Generaliter quoque, notabilis est Vicecancellarii, ejusque officialium potestas, dum pleraque in litterarum Apostolicarum extensione addere, vel accommodare valent, quæ in supplicatione non contineantur; Quoties tamen hujusmodi additiones, vel reformationes non percutiant, ea substantialia, quæ pendeant à voluntate Papæ, sed clausulas, quæ de stylo adjici solent, sive alia accidentalia, quæ ex quadam generali ejusdem Papæ commissione implicita, apponenda videantur pro meliori litterarum extensione; His enim officialibus quoque congruit idem quod *disc. præc.* insinuatum est de Datario, quod scilicet Cancellaria, est etiam organum Papæ *g* juxta exemplum *disc. præc.* insinuatum, nempe Notariorum, adjiciendi in extensione Instrumenti publici, quod partibus tradendum est, clausulas, cautelas, & formulas, quæ substantiam voluntatis contrahentium non alterent, quamvis in matrice, seu originali imbre viatura non contineantur. *h*

17 Cumque in plerisque gratiis, adjici soleat decretum pre-

cisè obligatorium ad expeditionem litterarum infra certum terminum, puta sex mensium, sub pœna nullitatis gratiæ ipso jure incurrenda, ut præsertim praxis docet, in brevibus de capienda possessione nomine Cameræ, ac etiam in reservatione pensionis voluntariæ beneficio pleno; Hinc in isto præsertim posteriori casu, occasio recens mihi præbuit disputare in Rota, an Vicecancellarius, ejusque Cancellariæ officiales, facultatem habeant, istum terminum prorogandi; Atque prodiit affirmativa resolutio; Tum ex stylo; Tum etiam ex ratione, à qua idem stylus originatus videtur, quod scilicet hujusmodi decreta adjici solent in gratiam Annatistarum, aliorumque Cancellariæ officialium, pro eorum emolumentis, quæ obtinent ex causa onerosa, dum officia sunt venalia, & consequenter, ut non sit forma præcisa pro solemnitate, sed pro interesse tertii, qui potest suo juri cedere; Quamvis è converso non desint probabilia fundamenta in contrarium. *h*

Emolumentorum item, major, vel minor assequutio, 18
præsertim in gravibus, ac majoribus expeditionibus consistorialibus Ecclesiarum Metropolitanarum, & Cathedralium, vel Monasteriorum, (ut agendo de Consistorio, & Collegio Cardinalium super insinuatum est,) *i* magnam habet dependentiam à Collegio Cardinalium, in cujus facultate, vel arbitrio repositum est, an gratiosa condonatio annatarum aliorumque emolumentorum; ex aliqua justa causa, in toto, vel in parte facienda sit, ut præsertim praxis docet in expeditionibus Ecclesiarum ultra montes præsertim Galliæ, & Germaniæ, aliarumque regionum, in quibus, hæreticorum, vel schysmaticorum, aut infidelium molestias, & jacturas Ecclesiæ passæ sint; ob quas in aliquo paupertatis, vel angustiæ statu sint constitutæ, idque hujusmodi gratiis, & condonationibus initium, seu antam dedit, quamvis, cessata etiam causa, ex quodam stylo, prætendatur continuatio.

Quid verò importent ducati auri de Camera, in quibus 19
Dataria, & Cancellaria, ac etiam Secretaria brævium emolumenta solvuntur, & quid importent floreni, sub quorum vocabulo, in libris Cameræ, Ecclesiæ Cathedrales, & Metropolitanæ, & aliqua Monasteria, taxata reperiuntur in valore, in materia beneficiaria, ac alibi insinuatur, ubi videri potest, *l* ideoque superflua digressio esset id repetere.

Quamvis item, penè omnia emolumenta expeditionum, 20
taxam uniformem habere videantur, à modernis scriptoribus de rebus Datariæ insinuatam; *m* Aliquæ tamen materiæ, seu gratiæ graves, & extraordinariæ, (quæ arbitrariæ dicuntur) istam taxam non habent, sed ea est major, vel minor, pro ipsarum gratiarum, vel personarum, aut temporum qualitate, & ex aliis circumstantiis, ut præsertim praxis docet in dispensationibus matrimonialibus in gradibus nimium proximis, super quibus rarò, & cum difficultate concedi solent, juxta ea, quæ insinuantur per dictos scriptores praxis Datariæ, ac alios scriptores praxis dispensationum. *n*

Quamvis autem de hac solutione, ignarum, vel iniquum 22
vulgus, obloqui soleat, quasiquod constituenda non sit differentia, inter divites, & pauperes, vel inter nobiles, & iguobiles, seu magnates, & privatos, cum apud Deum, & in spiritualibus, non detur acceptio personarum, quodque si gratia est concedibilis, vel respectivè denegabilis, omnibus pariformiter deneganda, vel respectivè concedenda sit gratis, juxta naturam rerum spiritualium, non admittentium mixturam, vel commutationem temporalium, ut quod gratis acceptum est à Deo, gratis dari, vel dispensari debeat; Attamen, ignorantiæ, vel nequitiæ effectus, verè ista obloquutio est, cum hujusmodi emolumenta, pro laudabili stylo, nunquam, vel nimium rarò violari solito in privatam alicujus utilitatem, non cedant, sed applicentur piis operibus, illis præsertim, quæ fidei Catholicæ, & Ecclesiæ universalis conservationem, vel servitium concernant, adversus infideles, vel hæreticos, aut schymaticos, ita id exigendo, tamquam speciem mulctæ, seu pœnæ delicti à porentibus, non aurem ab impotentibus, cum quibus practicatur pœna luitionis in corpore, mediante accessu ad Urbem, ac personali etiam fordido, & mecanico servitio, in fabrica Ecclesiæ Sancti Petri, vel in alio simili opere pio, ita quoque cum hoc exemplo mulctæ personalis, vel pecuniariæ respectivè, alios terendo, vel coercendo, ut ab ista consuetudine contrahendi matrimonia cum conjunctis abstineant, ideoque revera injusta obloquutio est.

De aliis verò, istam Cancellariam concernentibus, ab Expe-

Expeditores potius, & puros practicos pertinet, nimiaque digreſſio, forte nauſeativa eſſet, minutatim ea omnia recenſere, eaque à ſtylo, ut plurimum pendent, qui variari ſolet.

a *ſupra diſc. 3. & 4.* b *infra in eo diſc. in quo agitur de Collegio Prothonotariorum.*
c Veſtr. *in prax. in c. 4. par. 1.* Amayden. *de ſtylo Datariæ cap. 2.* d *diſc. 5.*
e *de his officiis venalibus late habetur ſub tit. de Regalibus diſc. 2. qui videatur loco relationis.*
f *ſub tit. de benef. diſc. 89.* g *dec. 115. par. 10. rec.* Bich. *dec. 234. n. 10. & in loco proximè infra.*
h *ſup. tit. de judiciis diſc. 26. & 27.*
h *tit. de penſion. in Romana penſionis.* i *ſupra diſc. 5.*
l *de benef. diſc. 5. & 89. & tit. de credit. diſc. 140.*
m Amayden. *de ſtylo Datariæ.* n Amayden. *ubi ſup. &* Pirr. Conrad. *in praxi diſpenſationum.*

De Cardinali Camerario, ejuſque officialibus. & Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De origine, & antiqua poteſtate hujus Cardinalis Camerarii.*
2 *De officialibus, & miniſtris, quos habebat ſubordinatos.*
3 *De diminutione ejus auctoritatis, & qualis hodie ſit.*
4 *In quibus cauſis ſe non ingerat, dum eas cognoſcunt A. C. & Gubernator Urbis.*
5 *Quare dicti officiales ſedeant in Camera, & cum quo voto.*
6 *De præeminentia Gubernatoris Urbis.*
7 *Quam præſidentiam habeat Camerarius in Tribunali Cameræ.*
8 *De auctoritate in Studio, vel Sapientia, & in jure doctorandi.*
9 *De poteſtate concedendi uſum ſituum plateæ Agonis, aliorumque publicorum locorum Urbis.*
10 *Quod ſit officium magnæ exiſtimationis apud populum Urbis, & quare.*
11 *De Auditore Camerarii, ejuſque juriſdictione, & quod cognoſcat cauſas fiſcales, ſeu Camerales, & Appallatorum.*
12 *De cauſis retractuum, ac viarum, & publici ornatus.*
13 *Cognoſcit cauſas mercatorum, & campſorum.*
14 *Item cauſas hebræorum, & quas alias cauſas.*
15 *Proceditur in hoc Tribunali per viam monitorii, & juxta praxim aliorum Tribunalium.*
16 *Recipit propinas, quod damnatur.*
17 *De quibus aliis cauſis cognoſcat.*
18 *De auctoritate, & præeminentia Camerarii ſede vacante.*
19 *Quod quandoque iſtud officium ſoleat eſſe venale.*
20 *De ratione hujus venalitatis, quæ in aliis officiis primariis Cardinalitiis non practicatur.*

DISC. XI.

1 POſt extinctam, alias magnæ poteſtatis, dignitatem Cardinalis Archidiaconi; Cum papa, occupatus in cognitione cauſarum conſiſtorialium, ac etiam aliarum, quas in capella, cum Capellanis cognoſcat, vacare non poſſet adminiſtrationi ejus Cameræ, ſeu fiſci, & cognitioni cauſarum fiſcalium, quam cum aliquibus Clericis habere ſolebat; Hinc ejuſdem Cameræ adminiſtrationem, ſeu præſidentiam, una cum dictis Clericis, commiſit Cardinali, qui Camerarius proindè appellari conſuevit; Verum paulatim iſte officialis, juxta rerum, ac temporum contingentias, ob Papæ commiſſiones, antiquam Archidiaconi poteſtatem pene in omnibus reaſſumpſit, præſertim circa temporale regimen immediatum Urbis, ac diſtrictus; Ac etiam circa mediatum regimen ditionis temporalis, ſeu Status Eccleſiaſtici, in cauſis appellationum, vel recurſuum; Quinimò ejus auctoritatem extendere cœpit, etiam in cognitione cauſarum prophanarum fori eccleſiaſtici in gradu appellationis, vel recurſus ab Ordinariis locorum, & à Metropolitanis, quas Papa in Conſiſtorio, vel reſpectivè in Capella, cognoſcere nolebat, utpote leviores, vel criminales, in quibus ipſe Camerarius, ſpeciem Vicarii Papæ gerere videbatur; Cumque omnibus per ſeipſum vacare non poſſet, hinc aliquos deputare cœpit adjutores, & officiales ſubordinatos, & præſertim, pro cognitione cauſarum appellationum, vel recurſuum, ut ſupra; undique etiam extra temporalem Eccleſiæ Ditionem, venientium, habebat Auditorem, qui dicebatur Cameræ, ideſt hujus Cardinalis 2
Camerarii Auditor; Ac etiam pro immediato gubernio temporali Urbis ejuſque diſtrictus, alium habebat miniſtrum, ſeu adjutorem, cui, ad differentiam Auditoris, dabatur nomen Vicecamerarii, & Gubernatores Urbis, quod adhuc hodie retinet; Prout etiam, pro conſervatione pecuniarum Camerę, ac adminiſtratione negotiorum ejuſdem, ſive pro cognitione aliquarum cauſarum cameralium minorum, pro quibus, Clericorum judicium, ſeu votum exquirere non videbatur adeò neceſſarium, alium habebat miniſtrum, cui dabatur Theſaurarii nomen, quod etiam hodie, adhuc retinet, alioſque habebat miniſtros, & officiales; Quinimò (ut nonnulla diaria docent) iſte Camerarius, officium quoque Datarii, quandoque exercere conſuevit.

Verum, ex eadem fortè ratione, ob quam ex alibi ſupra 3
inſinuatis, dignitas Archidiaconi ſuppreſſa fuit, hujus officialis auctoritas quoque paulatim diminui cœpit, quoniam Pontifex manus appoſuit in deputatione dictorum officialium, nempe Auditoris, Gubernatoris, & Theſaurarii, qui utpotè independentes à Camerario, tribunalia propria eformare cœperunt, cum Papa immediatè communicando ea, quæ in gravioribus negotiis contingebant, adeòut à Camerario nullam haberent dependentiam; Atque hinc ſequutum eſt, ut tractu temporis, ejus auctoritas reſtricta ſit ad quandam potius honorificam præſidentiam, ſeu præfecturam Cameræ Apoſtolicæ, ſeu fiſci utriuſque Principatus eccleſiaſtici, & temporalis, dum actualis adminiſtratio (juxta hodiernam praxim) reſidet penes dictum Theſaurarium, & penes collegium, ſeu Tribunal præfatorum Clericorum, ut infra in eorum paticularibus rubricis advertitur. a

Nullatenus verò ſe ingerit extra negotia cameralia, ſeu 4
fiſcalia, nempe in cauſis indifferentibus, civilibus, & criminalibus, primæ inſtantiæ Urbis, & diſtrictus, vel ulterioris inſtantiæ utriuſque principatus, dum ille reſpectivè cognoſcuntur per dictos Auditorem, & Gubernatorem, qui propterea quamvis non ſint Judices competentes dictarum cauſarum ad Cameram Apoſtolicam pertinentium, adhuc tamen eamdem retinent, & continuant conſuetudinem, ſedendi in Camera, una cum Clericis, ut etiam facit Theſaurarius, cum voto tamen conſultivo tantùm, quia ſcilicet antiquitus, tanquam miniſtri Camerarii interveniebant; Adinſtar illius infra inſinuandi interventus hodierni, do- 5
meſtici Auditoris Cameræ, & alterius Auditoris Theſaurarii in aliquibus Congregationibus in ſuis reſpectivè particularibus Rubricis advertitur.

Quinimò, Gubernator retinet quoque nuncupationem 6
Vicecamerarii, & tanquam talis, pluribus potitur honorificis præeminentiis tam in ſeſſionibus, quam in equitationibus Pontificis, cum præſidentia non ſolum ſupra Prælatos, ſed etiam ſupra Principum Oratores, ac Pontificis nepotes, alioſque Magnates, qui pollent præeminentia aſſiſtendi in ſolio Papæ; Incedendo etiam per Urbem cum quadam pedeſtri familia armata, quæ Allabarderiorum dicitur, tanquam per imaginem Principis, vel majoris magiſtratus; Id enim huic muneri Vicecamerarii refertur, ut infra in ejus particulari rubrica habetur. b

Actualiter verò, Cardinalis Camerarius, vivente Pon 7
tifice, aliquas retinet, prioris auctoritatis, & juriſdictionis reliquias, tam circa præſidentiam, ac interventum pro ejus libito in Tribunali Cameræ Apoſtolicæ, de quo infra, cujus caput, & Præfectus eſt, unde propterea ad inſtar eorum, quæ *diſc. præced.* inſinuata ſunt, de Vicecancellario præbente ſtatutis temporibus prandium Rotæ Auditoribus, ita idem agit Cardinalis Camerarius cum Clericis, aliiſque officialibus, Tribunalis Cameræ, dum quibuſdam ſtatutis temporibus, ſeu alias juxta contingentias, in ejuſdem Cardinalis domo congregari ſolent, pro aliquibus negotiis, quæ in dies adminiſtrantur, per unum ex eodem Collegio, quando de generalibus, vel gravioribus determinationibus agatur; Puta (ex. gr.) pro graſcia Urbis, quam unus Cameræ Clericus adminiſtrat, ſub nomine Præſidentis; Vel circa taxam pretii carnium diverſarum, quæ pro diverſis reſpectivè temporibus in uſu ſunt, aliorumque victualium, quam facere congruat, ſeu alias proviſiones ſumere ſuper viis publicis, & fontibus, aliſque ſimilibus negotiis.

Habet etiam præfecturam gymnaſii, ſeu ſtudii publici 8
Urbis, quod ſub nomine Sapientiæ, vulgò appellatur, ſub adminiſtratione Collegii Advocatorum Conſiſtorialium, habentium facultatem doctorandi in utroque jure; Prout alia Collegia Theologorum, & Medicorum ejuſdem Sapien-

pientiæ, habent conferendi eumdem gradum in dictis aliis facultatibus, ſed cum preſidentia cujuſdam officialis, qui deputari ſolet per Camerarium illeque ſolet eſſe Prælatus, atque pro moderna frequentiori praxi eſſe ſolet Rotæ Auditor, qui aliquam obtinet participationem emolumentorum, quæ per doctorando deponuntur.

9 Prout etiam, præfecturam, & auctoritatem habet, concedendi, ſeu diſtribuendi uſum aliquorum ſituum, ſeu locorum publicorum Urbis pro venditione victualium, aliarumque rerum, & præſertim in magna platea Agonis, non autem ad perpetuam occupationem, & uſum privatum, cum id fiat per aliud organum, ut infra in rubrica Ædilium; b Aliaſque retinet facultates, ac præeminentias hujuſmodi;

10 Unde propterea magnum confert numerum officiorum, ex quo ſequitur, ut iſtud officium ſit præ cæteris magis populare, ideſt quod ob dependentiam tot perſonarum, quæ ab eo obtinent hæc minora officia, aliquod emolumentum præhentia, eſt magnæ exiſtimationis apud populum.

Quo verò ad exercitium forenſis, vel contentioſæ juriſdictionis illud habetur per Auditorem particularem, ad hoc deputari ſolitum, qui ut plurimum eſt Prælatus, ſed quandoque etiam Curialis, ac frequentius diverſus ab illo domeſtico, ſeu aulico Auditore, quem quilibet Cardinalis habet, tanquam conſiliarium, ſeu ſtudiorum auditorem, pro negotiis conſiſtorialibus, & Sacrarum Congregationum, vel pro cauſis commiſſariis, aliiſque occurrentiis; Proindeque iſte, qui dicitur Auditor Camerarii, ſeu Camerariatus, regit, ac repræſentat Tribunal Camerarii, qui volens non prohibetur facere per ſe ipſum, id quod facit, per dictum Auditorem, ſive aliquas cauſas particulariter committere aliis, tanquam per imaginem Epiſcopi, & Vicarii generalis.

11 Hoc autem Tribunal, pariformiter, cum altero ejus filiali, Theſaurarii generalis, de quo infra in ejus particulari rubrica, dicuntur Judices fiſci Apoſtolici, in prima inſtantia, dum Tribunal Cameræ eſt judex in ſecunda inſtantia; Et per conſequens, juxta ea, quæ favore fiſci in jure ſtatuta ſunt, cognoſcit, non ſolum de cauſis, quæ ſint immediatè cum fiſco Actore, vel Reo (illis exceptis, quę ſpecialiter, ac privativè, per Apoſtolicas Conſtitutiones, illam præſertim Sixti V. commiſſæ ſunt Theſaurario, ut (ex. gr.) ſunt cauſæ ſpoliorum eccleſiaſticorum, & locorum montium, & aliæ, de quibus infra in ejuſdem Theſaurarii particulari rubrica;) Sed etiam, ubi fiſcus habet intereſſe connexum, vel mediatum, ut ſunt cauſæ appallatuum, dohanarum, & gabellarum, aliorumque publicorum vectigalium, ac jurium fiſcalium, ſeu regalium; Ac etiam prius frequentius (hodie verò rarius, ob erectionem Congregationis Boni Regiminis) eſt judex cauſarum Communitatum ſæcularium ſtatus eccleſiaſtici.

12 Major verò cognitio hujus Tribunalis verſari videtur, partim abſque alio adjuncto, & partim cum Ædilibus Urbis, qui vulgo magiſtri viarum dicuntur, de quibus infra in ſua particulari rubrica, ſuper cauſis retractus prælativi, & coactivi, ſeu alterius ornatus Urbis, aut refectionis viorum ad præſcriptum conſtitutionis Gregorii XIII. c

13 Item eſt judex competens in cauſis publicorum campſorum, ſeu bancheriorum, aliorumque publicè negotiantium circa ipſam negotiationem, quaſi quod fiſci interſit non deficere iſtorum publicam fidem; Ac etiam eſt Judex competens Hebræorum, eorumque univerſitatis, eo modo
14 quo eſt etiam Cardinalis Vicarius, ut infra; Prout cognoſcit de controverſiis, quæ oriantur ſuper uſu publicarum platearum, vel ſituum, quem ipſe Camerarius, ut ſupra, concedit, pro venditione victualium, aliiſque commoditatibus.

15 In hoc autem Tribunali proceditur etiam per viam monitorii, non autem libelli, eodem modo, quo in illo A. C. ac generaliter in aliis Tribunalibus Urbis, excepto fo-
16 ro Capitolino; In eo autem dignoſci videtur parum commendabilis uſus ac etiam in Tribunali Theſaurarii, & in illo Vicarii, quod cum ſit Judex primæ inſtantiæ, ſive delegatus ad certa genera, ſive univerſitatem cauſarum, quod cum ordinario fraternizat, habeat uſum ſportularum, ſeu propinarum, quæ pro meo ſenſu, in iſtis præſertim Tribunalibus quæ ab unico Judice regantur, adeout non ſint collegiata, damnabiles videntur, pluriumque inconvenientium productivæ.

17 De pleriſque aliis cauſis quoque cognoſcere ſolet, vel ex ſtylo, vel ex capitulis appaltuum, vel ex Apoſtolicis commiſſionibus, & præſertim in decimis Papalibus, quamdoque praxis docet; *d* Sive in aliis Conſtitutionum, vel edictorum contraventionibus, ubi præſertim de iis agatur, quæ aliquam habeant connexionem, cum juribus fiſcalibus vel regalibus, ſive cum publica annona, vel graſcia, ut quandoque praxis docet, *e* adeout non de facili omninò certa regula deſuper ſtatui valeat.

Major autem hujus Cardinalis Camerarii authoritas di- 18
gnoſcitur ſede Papali vacante, ſive vacatione imminente, quia nempe Papa in mortis articulo ſit conſtitutus, cum iſto tempore, repræſentare dicatur imaginem antiqui Camerarii adeò magnæ auctoritatis, quoniam ubi fama ſit, quod Papa ſit graviter infirmus, atque in mortis articulo conſtitutus, ſibi denegari non poteſt aditus, ſive ingreſſus ad ipſius Papæ cubiculum, ad effectum ſe certificandi, de vita, vel de morte, pro juribus, & intereſſe Cameræ; Apponendo etiam quando vel in eo ſtatu, jam imminentis mortis, cuſtodes in palatio.

Sequuta verò morte Pontificis, coram ipſo, & cum interventu Tribunalis Cameræ conſtituti ex Clericis, aliiſque annexis, fit recognitio cadaveris, ſibique conſignatur annulus piſcatorius, qui ipſo publicè frangitur, adeout ejus uſus amplius haberi non poſſit; Ac etiam ſuſpicit gubernium, & adminiſtrationem Palatii Apoſtolici, quam diſtribuit inter Cameræ Clericos, quorum ſinguli ſua habent ejuſdem palatii officia; Puta: Unus circa aulam Pontificiam; Alter circa ærarium (ſpellectilium vulgò guardarobba; Alter circa cellam vinariam; Alter circa rem frumentariam, ſeu furnum; Alter circa ſtabulum; Alter circa viridaria, cum ſimilibus.

Ac etiam jus, vel adminiſtrationem habet in conſtructione Conclavis, juxta formam tamen à Collegio Cardinalium, præſcriptam, plures, deſuper deputando officiales, & aſſiſtentes, cum pinguibus emolumentis, unde propterea (ut præmiſſum eſt) tam ob iſta, quam ob alia ſuperius ennunciata officia, quæ concedit, ſeu diſtribuit, iſtud eſt munus magis populare, ſeu apud populum majoris exiſtimationis, & adherentiæ) Quoties qui illud obtinet, generosè, ac judiciosè, exercere ſciat; Ipſeque Camerarius pro tempore, quo durant novendiales exequiæ Pontificiæ, uſque ad clauſuram conclavis, habitat in ipſo Palatio Apoſtolico, atque per Urbem incedit more Principis præcedentibus illis militibus Papæ, cuſtodiæ Præpoſitis, nationis Helveticorum, qui vulgo Allabarderii, ſeu Svizzeri nuncupantur, atque in hoc majeſtas officii dignoſcitur, quoniam adhibentur iidem, qui Papæ inſerviunt, cum eiſdem armis, & veſtibus, & licet cum aliqua moderatione circa numerum, adeout dignoſcatur differentia, ab ea militum cuſtodia, quam habet, omnibus temporibus, etiam ſede plena, Gubernator Urbis, tanquam ejus Vicarius, ut ſupra.

Quandoque autem iſtud officium, tanquam merè pro- 19
phanum, ſeu temporale, ac ratione merè temporalium emolumentorum, pro ſedis, & Cameræ Apoſtolicæ indigentiis, conſuevit eſſe venale, ut etiam noſtra ætate, ſub Gregorii XV. Pontificatu, praxis docuit; Recenſque eſt memoria ejuſdem praxis ſub aliis Pontificibus, & præſertim
ſub piiſſimo, & candidiſſimo Apoſtolici patrimonii adminiſtratore, Beato Pio V. id practicatum fuit pro ſervitio Chriſtianæ fidei, pro expenſis ſcilicet claſſis navalis contra Turcas, per quam celeberrima victoria reportata fuit; Semper tamen cum perſonis in Cardinalitia dignitate jam conſtitutis; Iſtaque venalitas, ſeu pretium non refertur muneris adminiſtrationi, ſed emolumentis merè temporalibus, juxta ea quæ generaliter agendo de venalitate Clericaruum Cameræ aliorumque officiorum Curiæ, contra obloquutionem, ignari, vel maligni vulgi, latius deducta habentur in regalium ſede occaſione agendi de materia officiorum venalium. f

Id autem practicari non ſolet, in aliis, pariter majoribus 20
muneribus, Vicecancellarii, Pœnitentiarii, & Vicarii, quamvis reſpectivè, notabilia habeant annexa emolumenta, cum ſint officia principaliter eccleſiaſtica, & ſpiritualia Papæ, tanquam Papæ, vel reſpectivè tanquam Epiſcopi Urbis; Iſtud verò officium, principaliter eſt temporale, ſeu prophanum Papæ, tanquam Principis temporalis, pro adminiſtratione Cameræ, ſeu fiſci laicalis, quamvis acceſſorie, & conſequutivè, aliqua quoque annexa ſit adminiſtratio alterius fiſci eccleſiaſtici, ſeu Papalis; Ideoque longa differentia eſt inter iſtud officium, & dicta alia tria; Eademque propterea differentia dignoſcitur inter Clericatus Cameræ, & Auditoratus Rotæ, & quare illa, & non iſta officia ſint venalia, dum iſta quoque promptiſſimos invenirent

nirent emptores pro pretio valdè notabili.

a *infra disc. 33. & 35.* b *disc. 34.*

b *in disc. in quo agitur de Præside, & de Magistris viarum.*

c *de multis causis hujusmodi actis in hoc Tribunali sub tit. de servit.* d *infinuatur sub tit. de benef. disc. 10.*

e *infinuatur sub tit. de jurisd. disc. 85.*

f *tit. de Regal. disc. 2.*

De Cardinali Pœnitentiario; Et de ejus Tribunali Pœnitentiariæ.

SUMMARIUM.

1 *De ordine hujus officii.*
2 *De ejus antiqua potestate, & facultatibus.*
3 *De ista potestatis magna moderatione.*
4 *De expeditionibus, quæ prius fiebant per Datariam.*
5 *De hodierno statu, & facultatibus.*
6 *Et præsertim circa dispensationes matrimoniales, earumque emolumenta.*
7 *De emolumentis bursalibus.*
8 *De Pœnitentiariis audientibus confessiones sacramentales in tribus Basilicis.*
9 *De Pœnitentiariis domus Lauretanæ.*
10 *De expeditionibus, vel brevibus Pœnitentiariæ.*
11 *De Pœnitentiariæ Congregatione, & de Regente, aliisque officialibus majoribus.*
12 *De procuratoribus, & scripturibus.*
13 *Expeditiones dantur gratis omnino.*
14 *Officiales omnes prædictis providentur etiam gratis, & quomodo.*
15 *Super quibus dentur ab hoc Tribunali expeditiones.*
16 *De absolutione ab excommunicatione Canonis etiam publica, veniendi ad Urbem.*
17 *Quando cum eis dispensetur super hoc accessu.*
18 *De dispensationibus ab irregularitate ex homicidio.*
19 *De revalidatione provisionum simoniacarum.*
20 *De facultatibus eligendi confessarium in Religiosis utriusque sexus.*
21 *De concessione omnium expeditionum gratis.*

DISC. XII.

1 QUamvis apud antiquitatis professores, cum consueta opinionum varietate, multum obscura videatur, hujus officii introductio; Nimium tamen probabile videtur, ut ea quoque fuerit in Eccl. primitiva, sub persequutionibus infidelium; Cum etenim ex eis resultarent, in iis, qui minus constantes essent, apostasiæ, aliave gravia peccata, quorum absolutio, in resipiscentibus, solius Pontificiæ potestatis erat: Pontifex autem per seipsum hoc absolutionis munus cum injunctione pœnitentiæ salutaris, ob alias occupationes, solus explicare non posset; Hinc proindè, ministrum, seu adjutorem in hoc munere quoque assumpsisse, probabile est, ita istum Vicarium in spiritualibus deputando, eo modo quo in temporalibus Archidiaconum, etiam circa ea tempora deputavit.

2 Quidquid autem sit de ista, vel de aliis opinionibus, in quæstione, quæ in praxi parum proficua est; Illud certum est, quod hujus quoque officialis in spiritualibus, non solum interni, sed etiam externi fori; magna erat potestas, unde propterea, ut (agendo de Datario, ac de Secretario brevium supra advertitur,) magna pars illorum negotiorum, quæ per Datariam, atque per hanc Secretariam hodie expediuntur, tunc per hoc Pœnitentiariæ Tribunal explicabantur, cum magno numero Procuratorum, & Scriptorum, aliorumque officialium.

3 Ista verò potestas majorem habuit durationem, quam habuerit illa Camerarii, prope scilicet nostrorum parentum ætatem, dum sub Pontificatu Pii IV. imminente Concilii Trid. perfectione, & publicatione, Pœnitentiarii facultates, super expeditionibus fori externi, magnam, peneque omnimodam reformationem passæ sunt. *a*

4 Siquidem ab eo prius concedebantur dispensationes matrimoniales, pro gradibus prohibitis, ac etiam aliæ super legitimis natalibus, vel super ætate, aut super irregularitate, vel bigamia, aliisque defectibus; Necnon concedebantur beneplacita Apostolica super alienationibus bonorum Ecclesiæ, & aliis in quibus Apostolicæ sedis placitum necessarium esset; Ac etiam indulgentiæ, aliæque gratiæ, & expeditiones vice ac nomine Papæ; quas recensent plures Auctores, qui ante hanc reformationem scripserunt, & præsertim illi, qui in tempore proximo, sub Pontificatu Pauli III. Rom. Curiæ praxim posteritati scriptam reliquerunt.

Hodierno verò statu attento; Quatenus ad publicas, vel 5
fori externi facultates, & expeditiones pertinet, ejus potestas pene annihilata est, dum solum aliquæ modicæ supersunt reliquiæ, quodammodo potius ceremoniales, circa minores dispensationes matrimoniales, super remotioribus gravibus, quæ expediuntur in Cancellaria Apostolica, per 6
illos Procuratores Pœnitentiariæ, quorum officium quoque ad instar aliorum, est venale, illaque modica emolumenta, quæ pro hujusmodi dispensationibus solvuntur, destinata sunt subsistentationi ipsius Pœnitentiarii, ejusque ministrorum, & officialium, de quibus infra qui regunt hoc Tribunal fori interni, seu pœnitentialis.

Notabilia tamen adhuc reputantur hujus officii emolu- 7
menta (quamvis comparativè ad statum antiquum, pene pro nihilo habeantur,) præsertim ex eo, quod ultra participationem quotidianam dictorum emolumentorum provenientium ex hujusmodi expeditionibus, aliqua ex dictis venalibus officiis procuratorum sunt ad ejus provisionem, atque singula notabilem habent valorem.

Quatenus itaque pertinet ad munus, in quo propriè partes Cardinalis Pœnitentiarii; ejusque ministrorum versantur; Illud (ut præmissum est,) restringitur ad absolutiones, ac dispensationes censuram, & irregularitatem, aliorumque Papæ reservatorum, in foro interno; istiusque muneris explicatio fit per duplicem speciem ministrorum.

Una est illorum Sacerdotum, qui Sacramentum Pœni- 8
tentiæ, prævia auriculari confessione, ministrant in tribus Patriarcalibus Basilicis Urbis; Istique sunt Religiosi certarum Religionum, ad hoc destinatarum, qui Pœnitentiarii vulgò nuncupantur, quibus idem Tribunale Pœnitentiariæ ex dictis emolumentis, victum, aliaque necessaria suppeditat, in domo propriæ Basilicæ respectivè proxima, in qua, sub obedientia unius eorum, qui superior deputatur, regulari more, tanquam in claustris vivunt; Atque in pertinentibus ad hoc munus sunt subjecti Pœnitentiario, ejusque visitationi, & correctioni; In iis verò, quæ concernunt disciplinam regularem, sunt subjecti Prælato propriæ Religionis; Aliqua controversia remanente inter Pœnitentiarium, & Superiorem Religionis in actibus indifferentibus, qui concernant vitam, & mores, quod diversam habet praxim, in singulis respectivè Religionibus.

In Lateranensi siquidem Basilica sunt Ordinis mino- 9
rum observantium reformatorum; In Vaticana Societatis Jesu; Et in Liberiana, seu S. Mariæ Majoris Ordinis Prædicatorum; Istique sedentes in confessionaris, in signum hujus potestatis, virgam in manibus tenent; Atque aliquibus potiuntur prærogativis, præsertim quod in solemnibus processionibus Pontificiis, & potissimum in illa Corporis Christi, incedunt parati cum planetis, post universum clerum sæcularem, & regularem, propè Episcopus; Atque ejusdem generis videntur Pœnitentiarii Almæ Domus Lauretanæ, qui sunt Religiosi Societatis Jesu, cum aliqua diversitate, vel controversia circa jurisdictionem Pœnitentiarii, & respectivè Præpositi Generalis, aliorumque superiorum in eorum personis.

Alia species officialium est illorum, qui regunt pœniten- 10
tiariam, per quandam speciem Tribunalis, audiendo scilicet supplicationes super petitis absolutionibus, & dispensationibus; Et super quibus, ubi concedantur litteræ Apostolicæ, in forma brevis expediuntur, sub diversa tamen forma, diversoque sigillo, peculiari ab illa brevium Pontificorum, quæ dicuntur sub annulo piscatoris.

Statutis enim diebus, sive pro arbitrio Cardinalis Pœni- 11
tentiarii, pro negotiorum urgentia, seu qualitate, ut ejusdem Pœnitentiarii Palatio congregantur isti officiales, nempe ille qui, aliorum major, dicitur Regens pœnitentiariæ, & qui videtur facere partes Vicarii Generalis pœnitentiarii, habens facultatem concedenti aliquas absolut-ones, vel dispensationes, quæ negari non solent, unde propterea necessaria non est authoritas ipsius Summi Pœnitentiarii; Atque prævia discussione collegiali, cum aliis officialibus ejus consiliariis supplicationes signantur, vel rejiciuntur.

Regens autem esse solet unus ex Auditoribus Rotæ; Aliique officiales sunt, nempè; Sigillator brevium, & Summator, qui Prælati esse solent; Et alter Doctor in decretis, (qui Canonista nuncupatur,) quandoque Prælatus, & quandoque simplex togatus; Atque ultra istos, assumitur unus Religiosus Sacræ Theologiæ professor, qui Theologus pœnitentiariæ nuncupatur, unde propterea cum istorum voto Pœnitentiarius determinat, an & quæ absolutiones, vel dispensationes concedi possit, & quatenus possint, an de-

an debeant; Atque ubi potestatis dubium oriatur, ipsemet Pœnitentiarius, vel quandoque Regens, Papam adit, atque ab eo tam oraculum, quam auctoritatem recipit.

12 Ultra istos officiales majores, qui Tribunal constituunt, atque de gratiæ concessione, vel denegatione respondent; Adsunt alii officiales inferiores; Nempe tres Procuratores, in hac materia bene periti, qui per ternum inter se distribuunt supplices libellos, qui porriguntur, sine nomine, sub aliquo signo, vel cifra, ut dignoscantur ab iis, qui negotia gerunt, ipsaque Procuratores desuper efformant (juxta stylum Tribunalis) supplicationes efformari solitas, quas in congregatione, ut supra proponunt, certiorantes officiales, an pro stylo Tribunalis, supplicatio, signari, vel rejici debeat, sive cum quibus clausulis, vel restrictionibus muneri; Et postquam supplicatio signata est, alii officiales minores, qui scriptores dicuntur, de commissione procuratorum, litteras, vel brevia, juxta formam supplicationis, scribunt, ut postmodum subscribantur, & claudantur, ac sigillentur, oratoribus, vel eorum agentibus consignanda, gratis omni-
13 nò, absque alicujus emolumenti, seu mercedis solutione, dum omnes isti officiales, menstruum habent determinatum salarium, consequendum ex dictis emolumentis expeditionum publicarum.

14 Omnia verò ista officia gratis conferunt, atque minora, procuratorum, & scriptorum conferuntur per concursum publicum, ad instar provisionis Parochialium habendum coram Pœnitentiario, dictisque aliis officialibus, ad effectum, ut magis idonei assumantur, istaque minora solum conferuntur per ipsum Pœnitentiarium, quoniam licet etiam majora, ex motu proprio Pii V. super reformatione pœnitentiariæ, ad ejus collationem, vel nominationem pertineant, attamen Papa ea conferre solet pro ejus libito.

15 Negotia verò, quæ cum dictis brevibus ab hoc Tribunali explicantur, sunt, Dispensationes super occultis irregularitatibus, ex causa homicidii, vel illegitimorum natalium, aut alterius defectus; Ac etiam revalidationes matrimoniorum, habentium impedimentum dirimens occultum; Seu revalidationes simoniacarum provisionum, beneficiorum, aliarumque provisionum, in quibus simoniaca labes cadat, sive absolutiones à censuris, præsertim ab excommunicatione majori incursa ob percussionem clerici; Istoque casu, per hoc Tribunal conceditur absolutio,
16 etiam si negotium sit publicum, atque excommunicatio judicialiter declarata sit per publicos cedulones; Quoties illi, qui eam contraxerunt, ad sacrorum canonum præscriptum, ad Urbem accedant, quoniam obtenta absolutione sacramentali, ab uno ex dictis Pœnitentiariis Basilicarum, super ea conceduntur litteræ pro foro externo; Et quando ex causa inimicitiarum, aut ætatis, vel infirmæ valetudinis, seu alterius justi impedimenti, censuratus non possit accedere ad Urbem, conceditur pariter per breve facultas Ordinario, ut à probato confessario, satisfacta parte offensa, absolutionem in forma Ecclesiæ consueta ei concedere valeat, istoque casu cognoscitur ab eadem Congregatione, an causa impedimenti sit justa, necne.

18 In reliquis autem, dantur solum absolutiones, vel dispensationes pro occultis, cum in publicis concedantur per Datariam, vel per Secretariam brevium; Ac etiam in occultis, ubi præsertim agatur de dispensatione irregularitatis ex causa homicidii voluntarii, cum magna difficultate ea concedi solet, post plures denegationes, atque nonnisi ex aliqua causa, quæ excusatione, vel commiseratione digna sit, in jam promotis; In promovendis autem, qui statum sæcularem assumere possunt, nimium raro, & nonnisi ex magna causa.

19 Ubi verò agatur de revalidationibus provisionum beneficialium, vel spiritualium ex labe simoniaca, vel alia similifectione, demandari solet restitutio fructuum, vel eorum compositio cum Camera, vel cum aliis, ad quos pertineant cum aliis stylis, quos nimis evagatorium esset reassumere.

20 Concedit item Pœnitentiaria facultatem in eadem forma brevis, Religiosi utriusque sexus, ut jam approbatum confessarium eis bene visum sibi eligere valeant pro absolutione à reservatis, quæ timeant, etiam per viam confessionis pandi confessariis ordinariis, vel illis ejusdem Religionis, cum similibus provisionibus, quæ forum internum, seu pœnitentialem concernant, sub diversis stylis, pro diversa negotiorum qualitate.

21 Omnes tamen expeditiones, (ut præmissum est,) conceduntur gratis, absque aliqua solutione, nec quidem mercedis dictorum Procuratorum, & Scriptorum; Ideoque aliud solvendum non est, nisi aliquid modicum cor respon-sali, qui negotii curam habuit pro solo labore personali, qui est varius, major, vel minor pro negotiorum qualitate, ac difficultate; Et ad quod adverti debet, ne ab iniquis Curialibus crumenarum tortoribus, qui furibus, vel craf-satoribus assimilari debent, decipiantur, cum assertione quod expensas pro hujusmodi expeditionibus facere opo r-tuerit.

a *Constit. 53. Pii IV.* b *Vestr. in prax. lib. 1. c. 12.*

Sanctissimi Domini Nostri

INNOCENTII PAPÆ XII.

Constitutio super facultatibus Majori Pœnitentiarii.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

ROmanus Pontifex omnium Christi fidelium Pater, & Pastor ejus, qui ut peccatores pretiosi sui sanguinis profusione redemptos salvos faceret, semetipsum exinanivit, vices gerens in terris, ad ea per quæ sibi cœlitus commissi gregis saluti uberis consulitur, præcipuis debet, & indefessis studiis incumbere, sibique in Petro Apostolorum Principe attributam potestatem, qua infallibili Christi Domini testimonio, quidquid solverit super terram, erit solutum, & in Cœlis, per se, & respectivè per alios provida dispensatione exercere.

Hujus considerationis intuitu Romani Pontifices Prædecessores Nostri Pœnitentiariæ Apostolicæ officio, & Majori Pœnitentiario quamplures, & amplas facultates concesserunt, aliasque aliquando, in iis præsertim, quæ forum internum non concernebant, reformarunt, & quandoque ampliarunt, immutarunt, prout rerum, & temporum circumstantiis, opportunitatibus, & vicissitudinibus attentè pensatis censuerunt in Domino salubriter expedire.

Alias siquidem post antiquores officii hujusmodi status felic. record. Pius Papa IV. Prædecessor Noster Officiorum, & Tribunalium Romanæ Curiæ reformationi Pastorali solicitudine intentus, ad ejusdem Pœnitentiariæ officium, in quo morum censura, & animarum salus præcipuè vertitur, considerationis suæ oculos direxit, habitaque desuper cum tunc existentibus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, ipsoque Majore Pœnitentiario, ac ejus Officialibus auditis, ac omnibus maturè consideratis, de eorumdem Cardinalium consilio, quod de cætero perpetuis futuris temporibus pro tempore existens Major Pœnitentiarius, Regens, Correctores, Scriptores, Procuratores, ac illi quicumque ejus Officiales, & Ministri ab eorum omnium, quæ in tunc confectis capitulis, & prohibitionibus continebantur, & forum internum, seu pœnitentialem plerumque non respiciebant; concessione, & commissione penitus cessare, & abstinere deberent, per quasdam suas Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo secundo quarto nonas Maii Pontificatus sui Anno tertio expeditas litteras auctoritate Apostolica statuit, & ordinavit.

Successivè recol. mem. Pius Papa V. etiam Prædecessor Noster tempus, & necessitatem, suique instituti rationem postulare perpendes, ut in multis Romanæ Curiæ rebus novam deinceps formam proponeret, ejusmodi verò curam ipsum impensius solicitare, ut ad ea in primis incumberet, quæ salutem, & periculum respiciebant animarum, ac à Præfato Pœnitentiariæ officio initum capere, novamque illi pro futuris facultatem statuere volens, de Apostolicæ potestatis plenitudine omnem, & quamcumque ejusdem officii, & Pœnitentiarii Majoris auctoritatem, jurisdictionem, & potestatem ordinariam, & delegatam, ac omnia, & quæcumque privilegia, facultates, & indulta illis, cæterisque omnibus dictæ Pœnitentiariæ tunc existentibus Collegiis, & personis ab ipsius officii institutione per quoscumque Romanos Pontifices Prædecessores suos, ac seipsum, & Sedem Apostolicam etiam motu proprio, & ex ipsius certa scientia, deque prædictæ potestatis plenitudine tam in genere, quam in specie, ac ex mandato speciali, & expresso etiam vivæ vocis oraculo emisso, & ex quibuscunque causis concessa, confirmata, ac etiam pridem à memorato Pio IV. Prædecessore reformata, restricta, & moderata, quibuscum-

que

que concepta formulis, ac etiam restrictivis, derogatoriarum derogatoriis, aliisque fortioribus, & efficacioribus etiam vim contractus inducentibus clausulis, necnon irritantibus, & aliis decretis suffulta, quorum omnium tenores haberi voluit pro expressis, quæcumque essent, (potestate Minorum Pœnitentiariorum suorum, & ordinationibus de illis, eorumque statu tunc pridem editis literis salvis, & integris remanentibus) revocavit, suppressit, & abolevit, & alias prout in ejusdem Pii V. Prædecessoris quarto Kalend. Maii Anno præfatæ Incarnationis millesimo quinquagesimo sexagesimo nono, & Pontificatus sui quarto desuper expeditis litteris uberius continetur.

Utque memoratus Pius V. Prædecessor habita de Ministrorum qualitate, numero, functionibus, & Officiis ratione explicata, novam futuris formam de integro præscribere valeret, qua ipsum Pœnitentiariæ officium certis quibusdam facultatibus, quæ aliis officiis magis conveniebant, exoneratum, atque expeditum, deinde eas, quæ animarum salutem percipuè concernebant, attentiore studio prosequeretur, quinto decimo Kalend. Julii ejusdem Anni millesimi quingentesimi sexagesimi noni duas edidit Constitutiones, in quarum prima, quæ incipit, *In omnibus rebus*, Ministrorum qualitatem, numerum, functiones, & officia imposterum ordinavit; in alia verò, quæ incipit, *Ut bonus Paterfamilias*, Pœnitentiariæ hujusmodi officium nonnullis ibidem relatis facultatibus dumtaxat, quas pœnitentialis muneris maximè proprias, ac egentium Christi fidelium remedio accomodatas censuit, communivit.

Deinde nihilominus idem Pius V. Prædecessor, ejusque successores Romani Pontifices quampluribus vitæ vocis oraculis, & piæ memoriæ Gregorius Papa XIV. pariter Prædecessor Noster etiam suis in forma Brevis die decima Aprilis Anni millesimi quingentesimi nonagesimi primi expeditis litteris, reformatas, ut præfertur, memorati officii facultates multoties ampliarunt, extenderunt.

Verum hujusmodi facultatibus valdè, ut præfertur, multiplicatis, & adauctis, simul memoriæ Urbanus Papa VIII. etiam Prædecessor Noster memoratorum Pii IV. & Pii V. Prædecessorum vestigiis inherens, per suas die decima septima Septembris Anni millesimi sexcentesimi trigesimi quarti Pontificatus sui duodecimi in forma Brevis pariter expeditas litteras, prævia, quoad inibi de scripta capita quarumcumque facultatum, seu Indultorum, ac vivæ vocis oraculorum de concessorum, & aliter emanatorum, quæ iisdem litteris adversarentur, revocatione, Motu proprio ex certa scientia, & matura deliberatione suis, deque Apostolicæ potestatis plenitudine statuit, & ordinavit, quod de cætero perpetuis futuris temporibus Major Pœnitentiarius, & ejusdem Pœnitentiariæ Regens, cæterisque ejus Officiales, & Ministris pro tempore existentes, à particularium casuum, & negotiorum inibi expressorum concessione, commissione, & expeditione, quæ alias nullæ essent eo ipso, penitus cessare, & abstinere deberent.

Adhuc tamen, & post hujusmodi particularem reformationem alia Romanorum Pontificum ad hæc usque tempora vivæ vocis oracula facultates hujusmodi ampliantia, & respectivè moderantia supervenerunt.

Hinc Nos Animarum saluti, ac facultatum unicuique Officio, & Tribunali competentium ordini, & distinctioni, quantum Nobis ab Alto conceditur, consulere volentes, ac propterea litterarum Apostolicarum, & vivæ vocis oraculorum præfatorum multiplicitatem, varietatem, & immutationes sedula meditatione pensantes, Nostræ Pœnitentiariæ, ac Majoris Pœnitentiarii facultates seligere, & selectas, cæteris exclusis, compilare, & in unum redigere decrevimus, ut quousque facultates hujusmodi extendantur, ac quomodo, & in quibus casibus exerceri possint, & debeant, certè, promptè, & distinctè sub unica, & omnium comprehensiva sanctione innotescant.

Omnium itaque, & singularum litterarum, & oraculorum hujusmodi, ac aliarum, & aliorum, quæcumque sint, & si quæ sint, tenores pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes, ac salvis, & in suo robore, & statu permanentibus, iis quæ in altera ex præfatis ejusdem Pii V. Prædecessoris Constitutionibus incip. *In omnibus* super Ministrorum Pœnitentiariæ præfatæ qualitate, numero, functionibus, & officiis ordinata fuerunt, ac etiam salva semper Majoris Pœnitentiarii facultate Romanum Pontificem in quibuscumque particularibus casibus, tametsi per præsentes nostras literas non concessis, imo prohibitis, consulendi, itaut ipsi Majori Pœnitentiario de Romani Pontificis speciali mandato desuper vitæ vocis oraculo sibi facto procedere asserenti, indubia fides debeat adhiberi; Motu proprio, ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine infrascriptas tantum facultates eidem Pœnitentiariæ, & Majori Pœnitentiario de cætero competere, ac in illa, & ab illo in hunc, qui sequitur modum, exerceri posse hac nostro perpetuo valitura Constitutione, statuimus, atque decernimus.

Nostro itaque, & pro tempore existenti Majori Pœnitentiario concedimus, ut omnes, & singulos cujuscumque qualitatis, dignitatis, & gradus ecclesiasticos, sæculares, & cujusvis Ordinis, Congregationis, Societatis, & Instituti Regulares, necnon laicos quoscumque utriusque sexus tam præsentes, quam absentes, ab omnibus, & quibuscumque culpis, criminibus, & excessibus quantumcumque gravibus, & enormibus tam publicis, quàm occultis quandocumque, & quomodocumque commissis, perpetratis, necnon ab omnibus excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque censuris, & pœnis ecclesiasticis præmissorum occasione latis, & per illos incursis, etiam in casibus nedum Superioribus Regularibus, & Ordinariis, sed etiam nobis, & Sanctæ Sedi specialiter, ac etiam per litteras, quæ die Cœnæ Domini quotannis promulgantur, reservatis, injuncta semper iisdem pro modo culpæ pœnitentia salutari, & aliis, quæ fuerint de jure injungenda absolvere, & absolvi mandare possit, & valeat, Regulares nimirum à culpis, & censuris præmissis in utroque foro, & ecclesiasticos sæculares, necnon laicos à prædictis culpis, & censuris in foro conscientiæ tantùm; Eosdem verò ecclesiasticos sæculares, necnon laicos tunc in utroque foro absolvere, & absolvi mandare possit, quando agitur de excommunicatis, & suspensiva sententia generali, vel speciali delegatorum, aliorumque Judicum, quorum jurisdictio expiraverit, seu etiam de illis, quorum absolutio per eosdem Judices, aut alios fuerit ad Romanum Pontificem, & ad dictam Sanctam Sedem remissa, seu pariter de iis, qui legitimo impedimento detenti præsentiam Judicum, vel illorum, qui eos excommunicarunt, aut suspenderunt, aut alium, seu alios adire non potuerint.

Ita tamen, ut prædicti à censuris ab homine latis, seu declaratis in utroque foro, ut præfertur, absolvendi in suis congruis casibus respectivè judicaro paruerint, & parti satisfecerint, vel quamprimum potuerint, alioquin in easdem censuras reincidant, satisfaciant; Eadem verò parte oblatam convenientem satisfactionem, quæ tamen in sententiis, seu decretis individuata non sit, irrationabiliter recusante, possit Major Pœnitentiarius Judicis, coram quo censurarum causa pendet, conscientiæ remittere, ut convenientem satisfactionem arbitretur, illaque per reum oblata, & per aliam partem irrationabiliter recusata, valeat adhuc firma remanente hujusmodi oblatione ad absolutionem procedere.

Romam quoque advenientes ab omnibus per quemcumque Judicem, vel alias quomodocumque, non tamen in Romana Curia nominatim promulgatis, seu alibi promulgaris, & in eadem Curia notoriis censuris, ad effectum dumtaxat, ut indulgentias, Sacra Urbis loca piè, ac religiosè invisentibus concessas, liberè, & licitè consequi valeant, ita ut simus, ac indulgentias præfatas consequuti fuerint, iisdem, quibus antèa censuris constricti teneantur, absolvere, & absolvi mandare possit, & valeat. Quod si censuris ab homine nominatim ligati pro absolutione Romam advenerint, sed pro illa obtinenda fuerint ad eorum Judices remissi, & probabile mortis periculum in itinere pertimescunt, poterit Major Pœnitentiarius ad congruum tempus ab ipso pro hujusmodi itinere agendo arbitrandum, sub conditione, si hujusmodi periculum immineat, & cum reincidentia, si præfati idem periculum evaserint, in foro conscientiæ tantum absolvere, & absolvi mandare.

Nequeat tamen in ullis casibus publicis, qui in præfatis litteris die Cenæ Domini legi consuetis continentur, etiamsi Sede Apostolica tunc vacaret, aut Romanus Pontifex propter infirmitatem, vel aliâ causam ita fuisset impeditus, ut celeriter consuli non posset, Principes, & alios Jus Imperii etiam Vicario nomine habentes, ac Dominio, & Respublicas, seu personas illarum, & illarum administrationem haben-

habentes, vel habere solitas, necnon Episcopos, & alios Superiores Prælatos absolvere, & absolvi mandare.

Minusque possit etiam in occultis etiam in foro conscientiæ tantùm Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, & alios cujuscumque qualitatis, status, gradus, conditionis, dignitatis, & præeminentiæ fuerint, qui vivente Romano Pontifice de quopiam eligendo, vel excludendo tractaverint, suffragia injerint, ambitusvè, aut pactiones fecerint, seu Sede Apostolica vacante in censuras, seu pœnas in sel. rec. Gregorii Papæ XV. & præfati Urbani VIII. etiam Prædecessorum nostrorum super electione Romani Pontificis pro tempore facienda, decimoseptimo Kalen. Septembris Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo vigesimoprimo, & quinto Kalen. Februarii Anno ejusdem Incarnationis millesimo sexcentesimo vigesimoquinto respectivè emanatis litteris contentas, quomodolibet inciderint, absolvere, & absolvi mandare.

Nec pariter possit etiam in occultis etiam in foro conscientiæ tantùm eos cujuscumque qualitatis, status, dignitatis, præeminentiæ, & conditionis fuerint, qui Astrologia judiciaria, vel aliæ per se, vel per alios de statu Reipublicæ Christianæ, sive de vita, aut morte Romani Pontificis pro tempore existentis, inquirentes, ejusdem Urbani Prædecessoris pridie Kalen. Aprilis Anno ejusdem Incarnationis millesimo sexcentesimo trigesimo primo, contra illos editis litteris contravenerint, absolvere, & absolvi mandare.

Nec similiter valeat in casibus publicis, etiam in judicium non deductis violatæ immunitatis, seu libertatis ecclesiasticæ ullatenus absolvere, seu absolvi mandare.

Eos tantum hæreticos in foro conscientiæ dumtaxat, absque alia abjuratione coram Ordinario, aut Inquisitore facienda, absolvat, seu mandet absolvi, qui cum nemine de suis hæresibus loquuti sunt, & omninò sunt occulti, etiamsi aliquos extrinsecos actus fecerint, ex quibus argui potuissent hæretici, dummodò tamen ad eosdem actus, quamvis de suis natura noscibiles, seu ad notitiam deducibiles, quantum ipsi sciant, & prout credunt, nullus advertit; Apostatas quoque à fide Catholicas, & hæreticos in eodem foro conscientiæ dumtaxat absolvat, seu absolvi mandet in iis solum casibus, in quibus necesse non est complices denunciare, quando nimirùm iidem complices mortui, seu ex regionibus palam infecti sunt, & in illis degunt, non tamen quando complices Itali, vel Hispani, seu ex illis regionibus essent, in quibus Inquisitionis Sancti Officii auctoritas viget; omni alia facultate ab hæresi, vel apostasia hujusmodi absolvendi in cæteris, præterquam in casibus, in quibus S. Inquisitionis Officium ad Majorem Pœnitentiarium absolvendos remitteret, in terdicta.

Munera à Regularibus contra recolen. mem. Clementis Papæ VIII. pariter Prædecessoris Nostri Anno Incarnationis præfatæ 1594. tertiodecimo Kalen. Julii editam Constitutionem ultra valorem decem scutorum monetæ, recipientes, exceptis rerum medicinalium, seu devotionis muneribus, ante factam restitutionem non absolvat, nec mandet absolvi; Infrà verò prædictum valorem, nonnisi facta arbitrio ipsius Majoris Pœnitentiarii, seu per eum eligendi Confessarii eleemosyna, quæ in beneficium Religionis seu Conventus, cui de jure facienda esset restitutio, si cautè fieri potest, erogetur, absolvat, seu mandet absolvi.

Moniales, & quascumque personas, quæ in casibus publicis clausularum earumdem Monialium ad malum finem violaverint, & respectivè causæ fuerint violare, non absolvat, nec mandet absolvi, nisi in casibus, in quibus ipsi Episcopi, seu Ordinarii pro ipsis delinquentibus supplicaverint, & casus ad Congregationem S. R. E. Cardinalium negotiis, & consultationibus Episcoporum, & Regularium præpositam deducti non fuerint.

Confessarios Monialibus nullatenus concedat, & Capuccinos in illis regionibus, in quibus iidem Confessionibus audiendis operam dare non solent, in Confessarios non deputet.

Ad hæc super quacumque irregularitate, & inhabilitate ex quocumque delicto, etiam homicidio voluntario, & ex quocumque defectu proveniente, in casibus tamen occultis, & in foro conscientiæ tantùm, prævia in gravioribus casibus matura discussione facienda in Pœnitentiariæ Signatura, dispensare, vel dispensari mandare possit tàm cum Ecclesiasticis sæcularibus, quàm cum Laicis respectivè, cum quibus expediens videbitur, ut Ordinibus initiari, & in susceptis etiam sacris, & presbyteratus ordinibus ministrare, & ad superiores conscendere, ac dignitates etiam Cathedrales, & Metropolitanas, ac quæcumque beneficia Ecclesiastica quandocumque ante dispensationem alioquin canonicè obtentas, vel obtenta, retinere, necnon hujusmodi beneficia, & dignitates (exceptis, quando agitur de homicidio voluntario, vel alio gravissimo excessu, Ecclesiis Cathedralibus, & Metropolitanis) etiam post delictum assequi valeant.

Cum Hæreticis, & Apostasis à Fide Catholica, quando hæresis, & apostasia hujusmodi nullatenus est propalata, & casus gravitas non suadet Pœnitentes ad S. Inquisitionem remittendos esse, super quacumque irregularitate, inhabilitate, & infamia exindè contracta tam ad Ordines sive susceptos, sive suscipiendos, quam ad beneficia dispensare, & dispensari mandari possit, & valeat.

Cum malè promptis occultis, non obstante ejusdem memoriæ Sixti Papæ V. etiam Prædecessoris Nostri Anno Incarnationis prædictæ millesimo quingentesimo octogesimo nono nonis Januarii edita Constitutione, & signanter cum promotis per saltum etiam prætextu licentiarum de promovendo extra tempora, vel non servatis interstitiis, vel sine litteris dimissorialibus proprii Ordinarii, non dispenset, nisi in foro conscientiæ quando periculum adesset gravium scandalorum, tunc enim possit in forma Pœnitentiariæ consueta dispensare, ut scilicet omissos ordines secretè recipiant à quolibet Catholico Antistite gratiam, & communionem cum Sede Apostolica habente, & tunc, & extra tempora, & non servatis interstitiis, & absque præfatis dimissoriis.

Cum promotis ad Sacros Ordines, qui simoniam cum Episcopis promoventibus commiserint, dispensare, & dispensari mandare possit in occultis dumtaxat, & in foro conscientiæ tantum, cum clausula monitis monendis, & injuncta gravi pœnitentia, ac re præsertim discussa in Signatura.

A dispensationibus, seu convalidationibus titulorum etiam in foro conscientiæ tantùm, etiam in occultis casibus abstineat, cum agitur de simonia reali scienter contracta, & de beneficiis, super quibus contracta est ipsa simonia; At si illa contracta fuisset ignoranter etiam ignorantia juris inculpata, possit Major Pœnitentiarius in occultis, & in foro conscientiæ tantum dispensare, & beneficiorum post simoniam obtentorum titulos convalidare, modò orator de eadem simonia certior factus quamprimum commodè potuerit, petierit dispensationem, omni alia facultate in cæteris simoniæ casibus, & præsertim publicis, interdicta.

Titulis beneficiorum in concursu obtentorum in foro conscientiæ tantùm in occultis convalidare possit, quando tamen inhabilitas provenit ex aliqua censura, vel quia illa irretitus impetratus administravit.

A convalidatione titulorum, & condonatione fructuum abstineat quoad illos, qui de Ecclesiis Cathedralibus provisi, infrà præfinitum tempus munus consecrationis non susceperint.

A compositione pariter, & condonatione fructuum beneficialium, & Ecclesiarum Episcopalium, ac etiam distributionum quarumcumque quovismodo malè perceptorum in casibus non occultis, abstineat: In occultis verò possit cum Gallis, Belgis, Germanis, Polonis, & ulterioribus componere, vel etiam condonare, injuncta eisdem pœnitentibus erogatione eleemosynæ ipsius Majoris Pœnitentiarii, vel Confessarii ab ipso deputandi arbitrio limitandæ. Cum reliquis autem videlicet, Italis, Hispanis, Lusitanis, & adjacentium Insularum personis discretè compositionem concedere, & ea mediante fructus condonare, pecuniis exinde exactis receptori emolumentorum Datariæ nostræ integraliter consignatis: Pauperibus tamen, quorum inopia compositionem non admittit, possit condonare, injuncta eleemosyna modo supradicto, quæ nihilominus sine præjudicio illorum, quibus distributiones accrescere, vel non decrescere debent, sint, & censeantur ordinata.

Cum Regularibus autem super irregularitate quorumcumque criminum quandocumque perpetratorum, vel incursus in censuras occasione, vel quia iidem sic ligati suoe ordines, non tamen in contemptum clavium, exercuerunt, aut illis se immiscuerunt, seu aliter quomodolibet contracta, ut eadem irregularitate, & quibuscumque aliis defectibus non obstantibus, susceptis ordinibus, &

eorum privilegiis uti, ac in illis etiam in altaris ministerio ministrare, & ordines non susceptos suscipere, & in iisdem similiter etiam in altaris ministerio ministrare, necnon quæcumque, quotcumque, & qualiacumque suorum ordinum, & Congregationum alioquin Canonicè obtenta officia, beneficia regularia, munia, præeminentias, dignitates, & prælaturas etiam majores, & principales, retinere, & exercere, necnon eadem, seu easdem (non tamen Generalatum) ad quæ, seu quas in futurum canonicè, & juxta eorumdem Ordinum, & Congregationum Regularia Instituta, eligentur, vel aliter assumentur, recipere, assequi, gerere, & liberè exercere etiam licitè valeant, dispensare, eosque in pristinum, & ad eum, in quo ante præmissa quomodolibet erant, statum, & ad vocem activam, & passivam restituere, reponere, & plenariè reintegrare, & pœnas illis gratiosè remittere, & condonare, necnon pro majori absolutionum, & dispensationum præfatarum firmitate quibusvis Constitutionibus, ordinationibus, statutis, & privilegiis quomodolibet obstantibus sufficienter derogare, Major Pœnitentiarius præfatus possit, & valeat.

Volumus tamen, ut in hujusmodi casibus occultis in foro conscientiæ tantùm, publicis verò casibus in utroque foro, auditis tamen, & supplicantibus Superioribus, bonumque testimonium de ipsis Regularibus ferentibus, gravata in iis eorumdem Superiorum conscientia, & matura circumspectione semper adhibita, cum iisdem Regularibus, ut præfertur, dispensare, & dispensari mandare valeat.

Cum homicidis, bannitis, aliisque delinquentibus, qui memorati Sixti Prædecessoris Anno Incarnationis prefatæ millesimo quingentesimo octogesimo septimo sexto Kalen. Decembris expeditis litteris, Religionem ingredi, & in ea professionem emittere inhabilitantur, si expedire videbitur, habilitare, & habilitari mandare, ac cum iis, qui homicidia voluntaria commiserint, ut etiam uti Clerici aliquam ex approbatis Religionibus ingredi, ibique profiteri, in utroque foro, quando sic expedire videbitur, dispensare, & dispensari mandare valeat, ea tamen lege, ut sic habilitandi, seu dispensandi Fiscum, & Partem prius concordaverint, & professionem emittant, nec ante professionem hujusmodi in susceptis ordinibus ministrare, nec ad superiores ordines ascendere possint.

Quoad Apostatas, & transitum Regularium de una de aliam Religionem, citrà aliquam innovationem interim faciendam, an, & quales facultates Majori Pœnitentiario, remanere, reformari, seu concedi conveniat, de nonnullorum S. R. E. Cardinalium desuper à Nobis deputatæ Congregationis consilio suis loco, & tempore decernemus.

In matrimoniis contrahendis possit idem Major Pœnitentiarius in foro conscientiæ tantùm super impedimentis occultis, quæ matrimonium non dirimunt, dispensare, vel dispensari mandare; At à dispensationibus super quocumque impedimento ex quovis gradu, sive consanguinitatis, sive affinitatis ex copula licita, sive ex cognatione spirituali proveniente, etiam in foro conscientiæ tantùm, tametsi impedimentum sit occultum, & periculum scandalorum immineat, in iisdem matrimoniis contrahendis abstineat.

In contractis verò matrimoniis à dispensatione, seu matrimonii revalidatione in gradibus primo, & secundo, seu secundo tantùm consanguinitatis, vel affinitatis ex copula licita etiam in occultis pariter abstineat, prætquam si in hujusmodi secundo tantùm gradu impedimentum saltem per decennium duraverit occultum, & oratores simul publicè contraxerint, & convixerint, & uti conjuges legitimi reputati fuerint. In tertio autem, & quarto gradibus occultis possit dispensare, ac etiam in iisdem tertio, & quarto gradibus pubiicis revalidare matrimonia nulliter contracta ex causa subreptionis, vel obreptionis occultæ litterarum Apostolicarum prætquam si falsitas constitat in narratione præcedentis copulæ, quæ tamen anteà non intercesserat.

Quod si oratores, qui obtinuerint à nostra Dataria dispensationem super gradu prohibito tàm in primo, & secundo, quàm in secundo tantum, ac etiam in tertio, vel quarto, tacita copula inter eos sequuta, quam sine honoris detrimento detegere non valeant, & ratione hujusmodi taciturnitatis, petant dispensatione pro matrimonio contrahendo, seu revalidationem matrimonii contracti, possit idem Major Pœnitentiarius, si copula sit adhuc secreta, in foro conscientiæ tantùm concedere, facta quando agitur de primo, & secundo, vel secundo tantùm gradu compositione quinquaginta ducatorum auri de Camera ad Datariam transmittendorum, ad effectum, ut inconcussi moris est, erogandi in eleemosynas, nisi prior gratia expedita fuisset in forma pauperum, quo casu etiam hæc gratia absque ulla compositione similiter expediatur.

Si verò oratores, qui obtenta dispensatione à Dataria super impedimento primi, & secundi, sive secundi dumtaxat gradus consanguinitatis, seu affinitatis, cum expressione quidem carnalis copulæ, sed tacita occulta, & malitiosa intentione in ipsa copula habita ad facilius habendam dispensationem, pro revalidatione hujusmodi dispensationis recurrant ad dictam Pœnitentiariam, possit idem Major Pœnitentiarius desuper dispensare cum miserabilibus personis explicitè affirmantibus se uti tales, & sub illa expressa qualitate, & forma miserabilium dispensatione; à Dataria obtinuisse. Cùm iis vero qui non tanquam pauperes, sed uti ex honestis familiis, sive uti nobiles, sive uti illustres fuerint similiter ab eadem Dataira dispensati, idem Major Pœnitentiarius non dispenset, nisi soluta prius in Dataria, ad effectum pariter erogandi in eleemosynas, taxa cum Datario pro tempore existente concordanda. Quod si supplicantes sint pauperes, itaut verè, & realiter integram summam taxatam, vel aliquam ejus partem solvere nequeant, præfatus Major Pœnitentiarius insimul cum eodem Datario opportunè provideat.

Super impedimento occulto affinitatis ex copula illicita, seu ex actu fornicario proveniente, quotiescumque adsit rationabilis causa, licèt periculum revelationis, seu scandalorum non immineret, vel non adesset, in matrimoniis tàm contractis, quàm contrahendis in foro conscientiæ, tantùm quoties verò affinitas hujusmodi post contractum matrimonium supervenerit, ut debitum peti possit, in eodem conscientiæ foro dispensare, & dispensari mandare possit, & valeat.

Super occulto impedimento criminis adulterii, si fuerit cumfide data dumtaxat neutro machinante commissum, possit tàm in contrahendis, quàm contractis matrimonii, dispensare: Si verò crimen hujusmodi fuisset utroque, vel altero machinante patratum, possit dispensationem concedere, rarò tamen, & quando necessitas postulaverit ratione alicujus gravis imminentis periculi, quod prudentia Majoris Pœnitentiarii, re præsertim discussa in Congregatione, vel Signatura, arbitrandum erit.

Declaramus tamen, quod facultates præfatæ à Nobis Majori Pœnitentiario, & ejusdem Pœnitentiariæ officio concessæ circa dispensationes matrimoniales, locum habeant, etiam si gradus, & impedimenta hujusmodi multiplicia sint quacumque, & quotcunque multiplicitate, Volentes in litteris hujusmodi dispensationum matrimonialium posse prolem, ubi opus erit sive susceptam, sive suscipiendam, non tamen in adulterio conceptam, in foro conscientiæ tantùm, legitimam decernere, necnon apponi clausulam *nullis &c.* prout in hujusmodi materiis hactenus ipsa Pœnitentiaria servare consuevit.

Vota simplicia quæcumque quomodolibet emissa, tametsi privato juramento confirmata, etiam castitatis, religionis, visitationis liminum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli de Urbe, Sepulchri Domini, & S. Jacobi de Compostella, possit idem Major Pœnitentiarius in alia pietatis opera commutare, votorum implementum differre, ab illorum transgressionibus absolvere, & cum iis, qui matrimonium contrahendo votum castitatis transgressi sunt, ad licitè debitum conjugale petendum, dispensare, & respectivè commutari, differri, absolvi, & dispensari mandare semper in foro conscientiæ tantùm possit, & valeat, consideratis causis commutationum, dilationum, absolutionum, & dispensationum hujusmodi, & adjectis clausulis, quas apponere, iisque injunctis, quæ injungere hactenus Pœnitentiaria laudabiliter consuevit.

Super recitatione divini officii, seu horarum canonicarum propter aliquam impossibilitatem, seu moralem difficultatem cum commutatione in alias preces, vel orationes, seu illarum injunctionem facultatem habeat dispensandi.

Juramenta quæcunque, in quibus exploratum erit, nullum cujusquam agi præjudicium, facultatem habeat in foro conscientiæ dumtaxat relaxandi.

Quoad malè ablata, vel retenta, quando Domini sunt incerti, & casus sunt occulti, partem aliquam delinquentibus pauperibus, si eorum qualitate, & necessitate pensatis, ita videbitur, remittere, seu condonare, vel remitti, seu condonari mandare possit, residuum verò pauperibus, vel in pia opera in locis, si fieri potest, ubi illa ablata, extorta, seu usurpata sunt, distribui, seu converti mandet.

Cum puellis, quæ virgines non sunt, & dotes petunt, seu obtinuerunt à Confraternitatibus, aut aliis locis, vel dispensatoribus piis, quibus injunctum est, ut illis Virginibus tantùm dent, seu distribuant, in occultis, & in foro conscientiæ tantum, quatenus illæ imposterum honestè vivant, facultatem habeat dispensandi.

Dubia in materia peccatorum, seu forum pœnitentiale aliàs quomodolibet concernentia cum consilio Doctorum, & Theologorum suorum valeat declarare.

Commissiones Majoris Pœnitentiarii, etiamsi committens, illis nondum præsentatis, reintegra desinat quomodocumque Pœnitentiarius existere, non expirent.

Sede Apostolica vacante Major Pœnitentiarius, ejusque officiales ea tantum facere, & expedire valeant, quæ ad forum conscientiæ pertinent, in reliquis eorum officium conquiescat, & à quibuscumque matrimonialibus, & aliis dispensationibus, ac absolutionibus, & declarationibus, necnon quibusvis aliis expeditionibus forum fori mixtim, vel separatim quomodolibet respicientibus, omninò abstineant.

Quotiescumque Procuratores, & Scriptores Pœnitentiariæ secretæ aliqua mala valetudine detinentur, vel ex aliqua legitima causa Major Pœnitentiarius expediens judicaverit, possit alios in eorum locum durante infirmitate, seu causa subrogare, seu substituere, præstito solito juramento, & cum iisdem obligationibus, quibus alii Procuratores, & Scriptores titulati adstringuntur.

Nullus Minor Pœnitentiarius trium Basilicarum Urbis possit admitti, seu recipi ad officium, nisi prius à Majori Pœnitentiario, ac Pœnitentiariæ Congregatione, seu Signatura fuerit examinatus, & approbatus, & postquam admissus fuerit, nequeat sine ejusdem licentia discedere, seu dimitti, idemque servetur quoad Minores Pœnitentiarios Lauretanos, quibus, & aliis supradictis Major Pœnitentiarius possit facultatem ad libitum concedere, & restringere, & quorum examen possit in absentia etiam Episcopo in partibus sibi beneviso, committere.

Omnibus Christifidelibus, qui ex veteri, & laudabili instituto Pœnitentiarium Majorem munere suo statutis diebus in hebdomada majori solemni ritu fungentem piè, reverenterque adierint, seseque pœnitentiali virga tangendos submiserint, centum dies de injunctis eis, seu aliàs quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxandi perpetuam facultatem eidem Majori Pœnitentiario confirmamus, & quatenus opus sit, de novo concedimus.

Decernentes præsentes literas etiam ex eo, quod Major Pœnitentiarius, ac præfatæ Pœnitentiariæ Regens, & Officiales prædicti, ac alii quicumque in præmissis quomodolibet interesse habentes, seu habere prætendentes eisdem præmissis non consenserint, aut vocati, seu auditi non fuerint, aliaque quavis de causa quantumvis legitima, & juridica de ullo subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel alio quocumque defectu notari, impugnari, redargui, retractari, in jus, vel controversiam revocari nullatenus posse, sed semper, & perpetuò validas, firmas, & efficaces existere, & à Majori Pœnitentiario, Regente, & Officialibus prædictis aliisque, ad quos spectat, & pro tempore spectabit, inviolabiliter observari; Sicque per quoscumque Judices Ordinarios, & Delegatos quavis auctoritate fungentes, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, ubique judicari, & diffiniri debere, irritum quoque, & inane, quidquid secus super omnibus, & singulis præmissis, vel circa ea à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus præmissis, & in aliis quibuscumque Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & dictæ Pœnitentiariæ etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, & consuetudinis quibuscumque, ac quibusvis vivæ vocis oraculis, privilegiis, indultis, & litteris Apostolicis ejusdem Pœnitentiariæ Officio, illiusque Majori Pœnitentiario, ac Officialibus, & Ministris, & quibusvis aliis sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus, & insolitis clausulis, & decretis in genere, vel in specie, etiam motu proprio, & aliàs quomodolibet per Prædecessores nostros Romanos Pontifices, ac etiam Nos concessis, innovatis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua, & expressa, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata, iisdem præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes, ad effectum præsentium, illis aliàs in suo robore permansuris, harum serie derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum compilationis, concessionum, prohibitionum, decretorum, statuti, voluntatis, declarationis, confirmationis, derogationis, aliorumque præmissorum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, Tertio nonas Septembris Pontificatus Nostri Anno Secundo.

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco † plumbi

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Nostri JESU Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo Indictione decimaquinta, die verò decima nona Septembris, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Secundo supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis, per me Petrum Cannamelinum ejusdem Sanctissimi D. Nostri Papæ Cursorem.

M. Aurelius Pellicia Curs. Magister.

De Cardinali Vicario, ejusque Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De qualitate hujus officii.*
2 *In quo illud consistat, & quam jurisdictionem habeat cum exemptis.*
3 *Quid in titulis Cardinalium.*
4 *De ratione jurisdictionis etiam in istis.*
5 *Ei diriguntur expeditiones Apostolicæ, & quæ.*
6 *Est Judex, & superior meretricum & Judæorum.*
7 *De jurisdictione intra districtum.*
8 *De alia jurisdictione etiam cum non distribualibus.*
9 *Coram eo fit examen concurrentium in Urbe etiam extra districtum.*
10 *Non est visitator generalis Civitatis, & diœcesis.*
11 *Neque habet collationem beneficiorum.*
12 *Beneficia Urbis sub qua reservatione cadant.*
13 *Præ legit in concursu ad parochiales.*
14 *De Vices Gerentes, ejusque munere, & jurisdictione.*
15 *De cura, & custodia reliquiarum.*
16 *De ejus jurisdictione impressione librorum.*
17 *Est Prælatus in ordine Episcopali.*
18 *De duobus Locumtenentibus civili, & criminali, & de Deputato Monialium.*
19 *Quod id servetur in aliis Episcopatibus.*

20 *De aliis officialibus, & ministris inferioribus.*
21 *De Congregatione, quæ per Vicarium, ejusque officiales teneatur.*
22 *De stylo hujus Tribunalis.*
23 *Quod accipit propinas.*
24 *An conferat ordines non districtualibus.*

DISC. XIII.

1 OFficium hoc, licèt etiam antiquum sit, non tamen cardinalitium, neque perpetuum prius erat, ut de sua natura, à multis sæculis fuerunt alia tria officia, de quibus in præcedentibus actum est, quoniam alicui Episcopo ad nutum amovibili, illud committi solebat, eo modo quo hodierna praxis docet in Vicesgerente; A sæculo autem citra, & plus, in dicto statu cardinalitii, & perpetui constitutum est, illudque est magnæ existimationis, eo modo quo sunt prædicta alia, quoniam licèt emolumentum sit inferius, adhuc tamen est notabile, ac etiam suppletur à prærogativa jurisdictionis penè universalis, quàm exercet in Urbe, & districtu.

2 Siquidem est Vicarius generalis Papæ, non tanquam Papæ, sed tanquam Episcopi particularis Urbis, vel Ordinarii, qui per hunc officialem repræsentatur, unde propterea regit Curiam Episcopalem, cum omnibus clericis, aliisque personis ecclesiasticis non exemptis, Ac etiam habet delegatam jurisdictionem à Concilio Tridentino, & Apostolicis Constitutionibus, cum Ecclesiis, & personis exemptis, regularibus, vel sæcularibus, in concernentibus curam animarum, & administrationem sacramentorum, sive ecclesiasticam immunitatem, aliaque plura quæ sub hac delegata Ordinarii jurisdictione veniunt, & præsertim cum Monasteriis monialium exemptis (dum non exempta, sub Ordinarii jurisdictione cadunt;) Aliquibus paucis Monasteriis, vel Ecclesiis seu piis locis exceptis, quæ alicujus Cardinalis regimini, ac protectioni commissa sint per indultum particulare, quod ab hac delegata jurisdictione quoque eximat, ut infra occasione agendi de Archipresbyteris Basilicarum, & de aliquibus Protectoribus advertitur.

3 Et quamvis in titulis cardinalitiis, in puncto juris, probabilior fortè videatur opinio (à contradictoribus tamen non immunis,) ut illi, ab hac jurisdictione delegata quoque exempti sint; ob præeminentiam cardinalitiæ dignitatis, ac etiam quia quamdam speciem diœcesis vel territorii separati improprii, vel intellectualis constituere videntur; Ex particularibus tamen decretis, vel declarationibus pontificiis, contrarium praxis docet A. Ex eadem ratione, ob quam, etiam cum Ecclesiis, & personis exemptis, congrua

4 est Ordinarii jurisdictio, ratione scilicet medii, seu occasionis curæ populi, & cleri sæcularis, in ejus territorio viventis, sibique commissi, ut in jurisdictionali materia, & alibi sæpius advertitur. *b*

5 Hinc proinde Apostolica beneplacita, quæ in forma commissaria, vulgò *si in evidentem*, super alienationibus bonorum Ecclesiæ, aliisque similibus conceduntur aut dispensationes matrimoniales, vel monitoria pro revelationibus habendis, & similia, aliæque expeditiones Apostolicæ, quæ Ordinario loci dirigi solent, in Urbe, Vicario diriguntur; Et in summa gerit omnia, quæ quilibet Episcopus, vel Ordinarius gerit in sua diœcesi, etiam cum sæcularibus, in causis mixti fori, ac in aliis in quibus forus Episcopalis, sit competens, vel prorogabilis.

6 Istaque ratione, est etiam Judex, & super ordinarius, meretricum, aliarumque mulierum inhonestè viventium, ad quas, statutis temporibus accessus prohibetur; Ac etiam personarum viventium extra gremium Ecclesiæ, ut in Urbe sunt Judæi.

Item quamvis intra Urbis districtum plures adsint Episcopatus, & præsertim sex Cardinalitii, & alii; Attamen, ut in præcedentibus, ac alibi insinuatur, in eodem districtu, tanquam in territorio vel diœcesi Urbis, ordinariam ac etiam delegatam Episcopalem jurisdictionem in prima instantia, cumulativè cum eis habet, adeout intret præventio, quasi quod isti Episcopi non sint sicut alii cum propria diœcesi, vel cum territorio, quod ab altero territorio divisum sit, sed quamquam coadjutores, vel Suffraganei istius adeò qualificati Episcopi Urbis intra ejus diœcesim. *c*

7 Deberet de jure, ista jurisdictio protendi ad latiorem antiquum Urbis districtum centum milliarium, qui respectu hujus jurisdictionis spiritualis adhuc durat, dum moderna restrictio intra ambitum quadraginta milliarium, ex Statutis laicalibus provenit, atque temporalem potius jurisdictionem concernit; *d* Verùm contrarium praxis docet, ex consuetudine, vel præscriptione quoad exercitium jurisdictionis hujus officialis, firmis tamen remanentibus aliis effectibus vel prærogativis districtualibus.

Occasione autem exercendi Episcopalem jurisdictionem 8
cum propriis diœcesanis, plura sibi committuntur, etiam cum non subditis; Et præsertim, per Papam committi solet, ut faciat edicta, seu præcepta residentiæ iis, qui tale onus habentes, in Urbe morentur, quamvis extra districtum, ipsiusque Vicarii jurisdictionem.

Ac etiam coram eo, ejusque examinatoribus, examinantur illi, de quorum idoneitate, Dataria vult certificari 9
in collatione beneficiorum Ecclesiasticorum in forma gratiosa; Sivè ubi contingat, quod in concursibus ad parochiales, juxta formam Concilii Tridentini, per appellantes ab irrationabili judicio Ordinarii, fiat provocatio ad novum examen in Curia, juxta ea, quæ in rerum parochialium sede habentur. *e*

Duo tamen huic Vicario per Papam commissa non sunt, 10
sed sibi reservata; Primò nempè visitatio generalis ipsius Civitatis, & diœcesis, vel districtus, quam pro ejus placito facere solet per organum Congregationis particularis, quæ Apostolicæ Visitationis dicitur, de qua infra in ejus particulari rubrica *f*, & in qua etiam, idem Vicarius intervenit; Ipseque, vel ejus Vicesgerens, est etiam Judex, & ordinarius exequutor decretorum ejusdem Congregationis.

Et secundò, in collatione beneficiorum Urbis, quam ipse 11
Papa facit per organum Datariæ; Idque est penè generale in omnibus Episcopatibus, quod scilicet, excepto casu diuturnæ absentiæ in remota regione, ut contingere solet in iis Episcopis, qui Prælati vel Nuntii Apostolici munus suscipiunt ultra montes, Vicario generali non communicatur ista facultas conferendi beneficia, quæ non venit in mandato generali, sed indiget nota speciali.

Istam itaque collationem beneficiorum Urbis, Papa 12
non facit uti Papa, sed tanquam ordinarius collator, nisi intrent Apostolicæ reservationes personales, cùm in his beneficiis, non intrent aliæ species reservationum, & præsertim localis; quoniam licèt reservata sint omnia beneficia vacantia per obitum in Curia, vel infra duas dietas; Non tamen sub hac reservatione veniunt beneficia Urbis, quamvis in ea obitus possessorium sequatur, dum aliàs esset omninò annihilare jus ordinariæ collationis, non solùm quoad Papam, cujus respectu nil refert an uno, vel altero modo conferat, sed respectu tot inferiorum collatorum in eadem Urbe existentium, ut sunt Cardinales in eorum titulis, ac etiam Archipresbyteri trium Basilicarum Patriarchalium, & respectivè earumdem Basilicarum aliarumque Ecclesiarum collegiatarum Capitula.

Benè tamen in istis, intrat reservatio personalis; Puta ratione officiorum; Vel familiaritatis Papæ, seu Cardinalium; Aut ratione curialitatis; Ac etiam ratione vacationis apud sedem, quæ diversa dicitur à vacatione in Curia, ut in sua beneficiali materia habetur. *g*

Adhuc tamen; in beneficiorum etiam provisione, Vica- 13
rius aliquam potestatem seu participationem habere videtur, ubi scilicet agatur de Ecclesiis parochialibus, quæ juxta formam Concilii Tridentini, & Constitutionis Pii V. provideri debent per concursum, qui coram eo, tanquam ordinario haberi debet, ob præelectionem dignioris, quæ sibi competit; Quod etiam verificatur in aliquibus Vicariis perpetuis aliquarum collegiatarum Urbis, quæ ex specialibus Apostolicis decretis, per concursum provideri debent, quamvis provisio fieri debeat per Datariam ad nominationem Cardinalis Titularis vel Capituli, cùm ad Vicarium, tamquam Ordinarium, declarare pertineat, quisnam ex concurrentibus magis dignus reputari mereatur, unde propterea, spectato effectu, suum videtur jus conferendi hanc speciem beneficiorum. *h*

Plures quoque adjutores, ac officiales, Vicarius habet, 14
ex quibus ejus Tribunali, seu Curia Episcopalis constituitur; Quorum primus est ille, qui dicitur Vicesgerens; Iste enim (fingendo Cardinalem Vicarium tanquam Episcopum) gerere dicitur partes ejus Vicarii generalis, tam circa exercitium jurisdictionis Episcopalis, ordinariæ, & delegatæ, in omnibus causis, civilibus, criminalibus, & mixtis ejus fori, quàm etiam circa exercitium Pontificalium, in collatione ordinum, in consecratione ecclesiarum, & altarium, & sacrorum vasorum, & in administratione sacramenti confirmationis, dum omnia hæc munia exercet Vicarius per hunc ministrum majorem seu generalem.

15 Item ad eum pertinet cura, ac respectivè, effusio, concessio, & authenticatio sacrarum reliquiarum existentium in catacumbis, & cœmeteriis, quamvis etiam quædam Congregatio moderno tempore desuper erecta sit de qua infra *i*. Nec non concessio licentiarum, pro impressione li-
16 brorum, quæ in Urbe facienda sit, vel extra Auctores in Urbe existentes, sive impressorum prohibitio, conjunctim cum Magistro S. Palatii, ut superius, agendo de hoc officiali Palatii Apostolici. *l*

17 Atque hinc sequitur, quod hoc officium Vicesgerentis demandatur personæ constitutæ in ordine seu dignitate Episcopali.

18 Habet item Vicarius tres alios Vicarios particulares, Unum scilicet pro cognitione causarum civilium, sub quarum genere juxta communem usum loquendi veniunt tam temporales quam spirituales, quæ non sint criminales, ut in judiciorum sede advertitur; *m* Isteque est etiam, Prælatus Signaturæ, & quandoque etiam in ordine Episcopali constitutus; Et alterum pro cognitione causarum criminalium, qui solet esse rogatus, istique *Locumtenentes* dicuntur; Et alterum Vicarium, pro regimine Monasteriorum monialium, qui *Deputatus* dicitur.

19 Id autem, non solùm in Urbe, sed etiam in aliis amplis diœcesibus practicari solet, ut præsertim docet praxis Archiepiscopatus Mediolanensis, quod scilicet adsunt isti Vicarii particulares, civilis, criminalis, & Monialium, ac etiam Vicarius generalis, qui cognoscit de omnibus, de quibus isti particulares cognoscere possunt.

20 Necnon, more aliarum Curiarum Episcopalium, habet Cancellarium, cui Secretarii nomen tribuitur, ad differentiam Notariorum actitantium; Ac etiam Barisellum, cum sua familia armata; Non tamen habet particularem promotorem Phiscalem, eo quia, Advocatus, & Procurator Phiscales generales pauperum, in isto quoque Tribunali, has partes gerunt; Ideoque interveniunt in Congregatio-
21 ne, quam in qualibet hebdomada, pro consueto usu, in die Lunæ, Vicarius coram se ipso, in ejus Palatio, cum interventu dictorum officialium habere solet, pro discussione causarum graviorum, aliorumque gravium negotiorum, in qua Partes, earumque Advocati, & Procuratores audiuntur; Et quem stylum, quoque tenent plures Episcopi, & Archiepiscopi, & præsertim Archiepiscopus Neapolitanus.

22 Stylus hujus Tribunalis videtur esse uniformis cum illo Auditoris Cameræ procedendi per monitorium, & conficiendi alia acta; Aliqua verò styli differentia dignosci videtur, circa admissionem clericorum ad beneficium *capit. Odoardus*, quod scilicet, quando de hoc agitur coram A. C. proceditur cum aliquo majori rigore, ratione obligationis cameralis, vel ob aliam circumstantiam; In hoc autem Tribunali Vicarii facilius, illud admitti solet *n*, cum aliquibus aliis diversitatibus levibus tamen, quas nimia digressio esset minutatim reassumere.

23 Habetur etiam in hoc Tribunali idem pro meo sensu parum commendabilis stylus participationis pœnarum, ac propinarum, insinuatus *disc. præced.*

Invaluerat etiam quædam consuetudo, quod Vicarius conferebat exteris in Urbe morantibus tonsuram, aliosq; ordines etiam sine litteris dimissorialibus proprii Ordi-
24 narii; Verùm ab aliquo tempore, ob pleraque inconvenientia, quæ exinde resultare praxis docuit; Vel id est prohibitum; Vel nimium parcè, ac circumspectè proceditur.

a *sub tit. de jurisdict. disc.* 34.
b *sæpius sub tit. de jurisdict. disc.* 1. *& seqq. & in Miscellan. ecclesiast. ac etiam in adnot. ad Sac. C. T. lib.* 14.
c *supra disc.* 2. *& tit. de jurisd. disc.* 50. *& de præeminent. disc.* 1.
d *locis proximè citatis, & tit de Regal. disc.* 72. *&* 94. *ubi de hoc districtu.* e *de hoc sub tit. de paroch. disc.* 6. *cum duobus seqq.* f *infra disc.*
g *tit. de benef. disc.* 20. h *sub tit. de paroch.*
i *infra disc.* 23. l *supra disc.* 8.
m *tit. de judic. disc.* 1. *& in aliis.*
n *de hoc sub titul. de credito disc.* 119. *& seqq. & tit. de jurisdict. disc.* 118. *& seqq.*

SUMMARIUM.

1 DE *Cardinali Vicario, ejusque jurisdictione infra districtum, quantum extendatur.*
2 *De differentia inter districtum Urbis in temporalibus, & alterum pro spiritualibus, & quantum ambo se extendunt.*
3 *Quales sint Episcopatus Cardinalitii.*

ANNOT. AD DISC. XIII.

IN proposito Cardinalis Vicarii Urbis, de quo in hoc 1
discursu agitur, circa ejus jurisdictionem ordinariam etiam in prima instantia cumulativam cum locorum ordinariis infra districtum, videantur deducta *disc.* 145. *de benef.* occasione agendi de jure conferendi beneficia competente sex Cardinalibus Episcopis, & in aliis Cardinalibus in eorum titulis, & diaconis, ubi enim agitur, de quo districtu id intelligatur, quod scilicet ad tollenda æquivoca nimium frequenter, nimiumque de facili experta, reflectendum est ad veram, ac receptam distinctionem, de qua *discurs.* 1. *cum pluribus sequentibus sub titul. de jurisd.* & alibi inter fines temporales, & spirituales, ideoque ab uno ad alios inferre, seu arguere non licet, ac propterea, quod alius sit Urbis districtus in temporalibus pro regulanda observantia statutorum Urbis, & jurisdictione Senatoris, & Gubernatoris, ac Ædilium, & Consulum Agriculturæ, ac similium Tribunalium, vel Magistratuum sæcularium partilarium Urbis, & alius sit districtus in spiritualibus pro regulatione hujus jurisdictionis Cardinalis Vicarii.

In temporalibus itaque licet antiquus districtus Romæ triumphatricis esset centum milliarium in circuitu *ad text. in l.* 1. *§. initio, ff. de offic. Præfect. Urb. cum concord. disc.* 1. *de præeminent. num.* 6. & in aliis locis ibi relatis, ac alibi pluries, & merito, cum imò exiguus videretur hic ambitus habita proportione amplissimi populi, quem tunc Roma habebat; Attamen postquam antiquum Imperium in occidente periit, eademque Civitas tot passa est devastationes, & calamitates, quot notæ historiæ docent, adeout quandoque penè ad illum statum redacta sit, ut ei congrueret, id quod Italus Poeta Gothifredo, seu Hierosolyma liberata canit de Carthagine, istius restrictus periit memoria, omnisque jurisdictio, ac prærogativa abolita fuit, solitumque à temporibus, in quibus Romanus populus quandam exiguam, nimiumque remotam imaginem antiquæ potestatis reassumpsit, præsertim de tempore, quo Sedes Apostolica in Galgalia residentiam habuit introductus fuit quidam restrictus non habens certum uniformem ambitum, utpotè consistens in illis locis, quæ solverent salem, & focaticum, ac propterea dabat casus, quod aliqua loca remota essent de districtu, & non essent valdè proxima, & adjacentia; Sed quoniam id inducebat aliquam confusionem, idcircò sublata dicta differentia salis, & focatici per illas modernas reformationes statutorum sub Gregor. XIII. cum quibus hodiè vivitur statutus est restrictus uniformis ambitus, vel circuitus 40. milliarium, ut advertitur *sub tit. de fideicommiss.* & alibi pluries.

Quo verò ad districtum spiritualem, quamvis *in dicto discurs.* 1. *de præeminent.* ac etiam supra *disc.* 2. *& in hoc disc.* 13. & alibi dicatur, quod adhuc viget in eodem antiquo ambitu, seu circuitu centum milliarium; Attamen id non procedit ad hunc effectum jurisdictionis Ordinariæ, & Episcopalis Vicarii, & sic in ratione diœcesis propriæ, & immediatæ, sed potius ad alium effectum Provinciæ, seu juris metropolitici, ut in hoc spatio Papa consideretur, etiam tamquam particularis Metropolitanus, undè propterea alter Metropolitanus in eo non detur, sed ad effectum diœcesis propriæ, & immediatæ pro jure Episcopali, & Ordinario in prima instantia, verius videtur, quod restrictus, ideò est diœcesis restringatur ad sex Episcopatus Cardinalitios nempè Hostiensem, Portuensem, Albanensem, Tusculanum, Prænestinum, & Sabinensem, ut etiam comprobat praxis Congregationis visitationis Apostolicæ, atque advertitur *dicto disc.* 145. *de Benef.*

Sanctiſſimi Domini Noſtri

INNOCENTII PAPÆ XII.

Conſtitutio ſuper ſuppreſſione, abolitione, & abrogatione Tribunalium, & Judicum Urbis ex privilegiis Conſtitutorum, & reductione privilegiorum, & Tribunalium ad Jus commune, & ad Judices ordinarios Romanæ Curiæ.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus ſervorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

ROmanus Pontifex curæ agri Dominici more diligentis patris familias indeſinenter invigilans, ut juxta verbum propheticum noxia evellat, & deſtruat, utilia verò plantet, & ædificet, ea etiam quæ aliàs rationabilibus tunc ſuadentibus cauſis à Sede Apoſtolica conceſſa fuerunt ex aliis validioribus, ſeu ſupervenientibus rationibus, quibus præſertim faciliori, ordinario, & juridico juſtitiæ curſui in Romana Curia cæterarum magiſtra uberius conſulitur, ad viam juris reducere, moderari, immutare, & revocare non deſinit, & in his ſolicitudinis ſuæ ſtudium interponit, quando, & prout in Domino conſpicit ſalubriter expedire.

Hinc eſt quod Nos ſedula meditatione penſantes, privilegia privativarum, ſeu cumulativarum juriſdictionum, etiam cum facultate proprios, ſeu beneviſos Notarios habendi, ſeu deputandi, quamplurimos prefatæ Curiæ particulariter inſtitutis Judicibus, ſeu Tribunalibus à Romanis Pontificibus Prædeceſſoribus Noſtris aliquorum ſæculorum ſpatio conceſſa, ita paulatim quidem, ſed in immenſum excreviſſe, ut Judicum, & Tribunalium ordinariorum juriſdictio magnoperè decrevit, & ſuper hujuſmodi juriſdictionum conflictu, & Judicum competentia frequentes contentiones, expeditam cauſarum terminationem cum Litigantium damno, & Cauſidicorum incommodo differentes, irrepſerint; Ac propterea inter alia, quæ circa eandem Curiam emendanda, reformanda, & rectius ordinanda ſuſcepimus, quantum Nobis ex Alto conceditur, hujuſmodi abſurdis occurrere, ac præfatæ Curiæ, ejuſque Judicum, & Tribunalium majori decori, & ordini, ſicut Juſtitiæ ratio, & publica utilitas poſtulant, hac noſtra ſpeciali Conſtitutione proſpicere volentes, Motu proprio, ex certa ſcientia, & matura deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, necnon de nunnullorum dilectorum filiorum ejuſdem Curiæ Prælatorum, & Virorum pietate, doctrina, prudentia, & rerum uſu præſtantium ad hunc effectum de mandato noſtro pluries congregatorum conſilio, omnia & ſingula hujuſmodi particularia Tribunalia, & ſpeciales Judices vigore privilegiorum præfatorum in eadem Curia hactenus conſtituta, ſeu conſtitutos, tenore præſentium penitus, & omninò ſupprimimus, abolemus, & abrogamus, & propterea ad viam Juris redigimus omnia, & ſingula indulta, facultates, & privilegia habendi, ſeu deputandi tàm in prima, quàm in ulterioribus inſtantiis omnes prædictos particulares Judices quocumque nomine nuncupatos, ac etiam Aſſeſſores, Congregationibus etiam S. R. E. Cardinalium, Eccleſiis, & Baſilicis etiam Patriarchalibus, Monaſteriis, Abbatiis, Collegiis etiam Nationalibus, etiam ſub cura, & adminiſtratione Presbyterorum, ſeu Clericorum Regularium Societatis Jeſu exiſtentibus Archihoſpitalibus, & Hoſpitalibus etiam S. Spiritus in Saxia, & Neophitorum, Archiconfraternitatibus etiam Annunciationis B. M. V. Montium etiam Pietatis, Monaſteriis etiam Mulierum Pœnitentium, Ordinibus, Congregationibus, & Inſtitutis etiam Societatis Jeſu, Curiis, & Judicibus etiam Burgi, & Arcis S. Angeli, Militiis etiam S. Joannis Hieroſolymitani, quibuſcumque Univerſitatibus, & Conſulatibus etiam Artium, Conſervatoriis, Domibus Piis, etiam Almæ Domus Lauretanæ, Capellis eitam ad Præſepe Jeſu Chriſti, & Imaginis Beatæ Mariæ Virginis in Baſilica S. Mariæ Majoris, Altaribus, cæteriſque aliis Locis Piis quocunque pariter nomine nuncupatis, ſeu Cardinalibus eorum Protectoribus, Archipresbyteris, Abbatibus, Vicariis, aliiſque Adminiſtratoribus quibuſcunque, ac Præfectis etiam Palatii noſtri Apoſtolicis, in quibuſvis cauſis civilibus, criminalibus, aut mixtis, activis, & paſſivis dictarum Eccleſiarum, Locorum Piorum, aliorumque ut ſupra, necnon eorum Officialium, Dignitatum, Canonicorum, Beneficiatorum, Affictuariorum, Emphyteutarum, Colonorum aliorumque quomodolibet inſervientium iiſdem Locis Piis, illorumque bonis, & tenutis, etiam cum quibuſvis facultatibus, & auctoritatibus eligendi Notarios ſibi benevioſos, ac procedendi ſummariè, de plano, ſola facti veritate inſpecta, ſine ſtrepitu, & figura judicii, manu regia, ac quacunque appellatione, reclamatione, recurſu, reviſione, ſupplicatione, ſeu reſtitutione in integrum remotis, ſeu cum aljis ſimilibus, aut majoribus facultatibus, etiam per Nos, & quoſcunque Romanos Pontifices Prædeceſſores noſtros, ſub quibuſvis verborum tenoribus, & formis, & cum quibuſcunque etiam derogatoriarum derogatoriis, aliiſque efficacioribus, efficaciſſimis, & inſolitis clauſulis, ac irritantibus, & aliis decretis in genere, vel in ſpecie, etiam motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine paribus, ac conſiſtorialiter, vel ad Imperatoris, Regum, Reginarum, Rerumpublicarum, & Principum quorumlibet preces, & inſtantiam, ſeu eorum contemplatione & intuitu, ac etiam in limine fundationis, ſeu ex quacunque cauſa, non tamen verè onerosa, videlicet congruæ, & effectivæ ſolutionis Cameræ Noſtræ legitimè factæ, & non aliàs, vel pro bono publico ſpirituali, aut temporali, etiam ex cauſa ſtudii, & Catholicæ Fidei, ac aliàs quomodolibet in contrarium præſentium conceſſa, confirmata, & approbata, ac pluries, & quantiſcunque vicibus innovata, quibus omnibus, & ſingulis etiam ſi pro illorum ſufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, expreſſa, & individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clauſulas generales idem importantes mentio, ſeu quævis alia expreſſio habenda, aut aliqua alia exquiſita, & certa forma ad hoc ſervanda foret, illorum omnium, & ſingulorum tenores, formas, cauſas, & occaſiones, præſentibus pro plenè, & ſufficienter expreſſis, ſervatis, & ſpecificatis reſpectivè habentes, perinde ac ſi præfata indulta, facultates, & privilegia conceſſa, confirmata, & innovata non fuiſſent, ad effectum præſentium ſpecialiter expreſsè, pleniſſimè, & ampliſſimè derogamus, & derogatum eſſe volumus, & mandamus.

Iiſdem pariter modo, & forma omnia, & quæcunque Indulta, facultates, & privilegia dilecto filio noſtro, ac pro tempore exiſtenti in Urbe, ejuſque diſtrictu Vicario in ſpiritualibus Generali ſub quibuſvis formis, decretis, clauſulis, aliiſque ſupradictis per quoſcunque Romanus Pontifices Prædeceſſores noſtros, & præſertim per fel. rec. Clementem Papam V. etiam Prædeceſſorem Noſtrum quibuſdam ſuis Prid. Idus Auguſti Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ſexcenteſimo ſeptuageſimo primo expeditis literis conceſſa, ad ſtatum in quo erant ante literas piæ memoriæ Pauli Papæ V. pariter Prædeceſſoris Noſtri Kal. Martii Anno ejuſdem Incarnationis milleſimo ſexcenteſimo undecimo ſuper reformatione Tribunalium Urbis editas, & reſpectivè juxta eaſdem in judicialibus reducimus.

Liceat tamen Judicibus, ut ſupra ſuppreſſis, & abrogatis, qui vigore privilegiorum, ut præfertur, proceſſerunt, cauſas coram iiſdem hactenus jam inſtructas, ſeu aliàs legitimè conteſtatas, prædictis non obſtantibus, per totum menſem Decembris proximè venturi, prout juris fuerit, expedire, itaut eo tempore elapſo hujuſmodi cauſæ ad Judices ordinarios, & competentes Romanæ Curiæ in ſtatu, & terminis ipſo facto devolvantur.

Quod ſi hujuſmodi cauſis interim expeditis appellari, reclamari, ſupplicari, recurri, aut reſtitutio in integrum peti contigerit, appellationes hujuſmodi, reclamationes, ſupplicationes, recurſus, & reſtitutionis in integrum petitiones non amplius ad Tribunalia antiquorum privilegiatorum, ſive ad Protectores, Archipresbyteros, aliosque ut ſupra, ſed ad Signaturam Juſtitiæ, & reſpectivè ad ſuos Superiores, & ordinarios, prout in cæteris cauſis per Judices ordinarios expeditis ſervatur, devolvantur, & devolutæ ſint, & eſſe cenſeantur.

Similiter etiam in caſu appellationum, reclamationum, ſupplicationum, recurſuum, ac reſtitutionis in integrum peritionum, à ſententiis, & decretis Judicum per eoſdem privilegiatos extra Curiam præfatam deputatorum, ſeu deputandorum, impoſterum interponendarum, eædem appellationes, reclamationes, ſupplicationes, recurſus, ac reſtitutionis in integrum petitiones non amplius ad ſupra

pra nominatos cujuſcumque dignitatis etiam Cardinalitiæ ſint, qui etiam ratione Epiſcopatuum, Gubernio rum, Abbatiarum, Commendarum, aut ex alio quovis titulo, vel privilegio hujuſmodi juriſdictionem tum in committendo, tum in decernendo, vel in judicando uſque ad præſens in Urbe per ſe, vel per alios exercuerunt, ſed ad Judices Ordinarios, & competentes ejuſdem Romanæ Curiæ devolvantur indifferenter, & pari modo ſicuti in cæteris cauſis per alios Judices de partibus expeditis ſervatur, nulla habita ratione privilegiorum, & antiquarum facultatum.

Habentes autem facultatem eligendi in partibus Judicem ſecundarum inſtantiarum, teneantur illum ibidem per unicam, & univerſalem deputationem ad omnes hujuſmodi cauſas conſtituere; Et ſi vel ſuper recuſatione, vel ſuper modo procedendi coram d. Judice deputato emergat controverſia, ad Signaturam Juſtitiæ, prout in cæteris cauſis, & negotiis fieri ſolet, recurratur. In tertiis verò, ſeu ulterioribus inſtantiis eo modo, quo in cauſis appellationum à Judicibus de partibus ad Romanam Curiam legitimè devolutarum procedi ſolet, obſervetur.

Quo ad Conſulatus Artium, & Univerſitates etiam Medicorum, & Mercatorum, ſublatis omnibus Aſſeſſoribus, & abrogata in judicialibus quacunque Conſulum, & Univerſitatum juriſdictione, itaut eorundem, & earundem juriſdictio ex nunc etiam quo ad cauſas inſtructas, & legitimè conteſtatas penitus, & omninò ceſſare debeat, & ceſſaſſe intelligatur, ſuccedant, & procedant competentes Judices Ordinarii juxta eorum ordinarias facultates, nulla ut ſupra habita ratione privilegiorum, & antiquarum facultatum, inter quos ſit locus præventioni, adhibitis, quatenus Judicibus ipſis opus videatur, iiſdem Conſulibus ſolummodò tanquam Peritis in rebus, & negotiis eorum artem concernentibus. Excipimus tamen, & ſub præſenti noſtra Conſtitutione comprehenſos eſſe nolumus tum Conſules Agriculturæ, illorumque Aſſeſſorem, tum Notarios Curiæ Burgi, Mercatorum, & Aromatariorum pro eorum Officiis titulo oneroſo acquiſitis, ſeu adminiſtratis, donec aliter provideatur.

Ad hæc Baſilicæ Collegia, Hoſpitalia, cæteraque memorata Loca pia, quæ ex conceſſione Apoſtolica, vel inveterata conſuetudine electionem, & uſum proprii Notarii in primis, & ulterioribus inſtantiis habebant, impoſterum in cauſis, in quibus agatur de vero, ac proprio intereſſe dd. Eccleſiarum, & Locorum piorum, non teneantur ad aliquam ſolutionem extractus, ſeu regiſtri, ſed Notarii quorumvis Tribunalium debeant in dictis cauſis, & in qualibet inſtantia conficere Inſtrumentum actorum prout jacent, nihilque ab eis ultra quartam partem ejus mercedis, quæ ſolvenda eſſet pro extractu, ſeu regiſtro, pro dicto Inſtrumento Actorum ſub quovis prætextu etiam exceſſivitatis ſcripturæ, petere vel exigere valeant.

Poſtremo declaramus, per præſentes noſtras literas nullatenus ademptam eſſe Cardinalibus Archipresbyteris, Titularibus, ſeu Protectoribus, eorumque Vicariis, aliiſque deputatis facultatem, ſeu Juriſdictionem in iis, quæ ſervitium Eccleſiæ, ſeu Loci pii, circa tamen diſciplinam eccleſiaſticam, & morum correctionem dumtaxat concernunt; Minuſque ſub iiſdem præſentibus Tribunalia Cameræ Apoſtolicæ, Legatum Avenionenſem, Judicem Fabricæ S. Petri, neque ipſas Congregationes in ſolito liberculo, ſeu Eleucho Congregationum, ac Tribunalium Urbis deſcriptas comprehendi.

Decernentes eaſdem præſentes literas, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo quod omnes, vel ſingulì ſupradicti, ac alii quicumque in præmiſſis quomodolibet jus vel intereſſe habentes, ſeu habere prætendentes cujus ſtatus, gradus, ordinis, præeminentiæ, vel dignitatis, ſeu aliàs ſpecifica, & individua mentione, & expreſſione digni exiſtant, iiſdem præmiſſis non conſenſerint, nec ad ea vocati, ſeu auditi fuerint, tametſi ſuorum indultorum, vel privilegiorum vigore conſentire, ſeu vocari ſemel, vel pluries quoquo modo debuiſſent, aut ex alia quantumvis juridica, & privilegiata cauſa, colore, prætextu, & capite, etiam in corpore juris clauſo ullo unquam tempore de ſubreptionis, vel obreptionis, ſeu nullitatis vitio, aut intentionis noſtræ vel intereſſe habentium conſenſu, alioque quolibet etiam quantumvis magno, ac formali, & ſubſtantiali defectu notari, impugnari, infringi, in controverſiam revocari, ad terminos juris reduci, ſeu adverſùs illas aperitionis oris, reſtitutionis in integrum, aliudve quodcunque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari nullatenus poſſe, ſed ſemper, & perpetuò validas, firmas, & efficaces exiſtere, & fore, ſuoſque plenarios, & integros effectus ſortiri, & obtinere debere, & ab omnibus, ad quos ſpectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque ſpectabit, inviolabliter obſervari. Sicque & non aliter per quoſcumque Judices ordinarios, & delegatos quavis auctoritate, præeminentia, aut poteſtate fungentes, & functuros etiam Cauſarum Palatii Apoſtolici Auditores, & S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, ſublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere. Irritum quoque, & inane, ſi ſecus ſuper his à quoquam quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obſtantibus omnibus, & ſingulis præmiſſis, & quatenus opus ſit, noſtra, & Cancellariæ Apoſtolicæ Regula de jure quæſito non tollendo, & pariter quatenus opus ſit, recol. mem. Pii Papæ IV. ſimiliter Prædeceſſoris Noſtri de gratiis qualecumque intereſſe Cameræ Apoſtolicæ concernentibus in dicta Camera intra certum inibi præſcriptum tempus præſentandis, & regiſtrandis, itaut præſentes in ea præſentari, & regiſtrari nullo unquam tempore, vel modo neceſſe ſit, necnon aliis Conſtitutionibus, & Ordinationibus Apoſtolicis, ac Urbis noſtræ, dictarumque Eccleſiarum, omniumque, & ſingulorum ſupradictorum quibus etiam juramento, vel alia quavis firmitate ſub quibuſcumque verborum tenoribus, formis, clauſulis, decretis, aliiſque ſupradictis in contrarium præmiſſorum roboratis, ſeu confirmatis, & innovatis ſtatutis, ac uſibus, ſtylis, & conſuetudinibus etiam immemorabilibus, quibus pariter modo, forma, & tenore præmiſſis, ad effectum præſertim, illis aliàs in ſuo robore permanſuris, ampliſſimè, ut præfertur, derogamus, cæteriſque contrariis quibuſcumque.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc noſtrarum ſuppreſſionis, abolitionis, abrogationis, reductionum, derogationum, voluntatis, mandati, declarationis, & decreti infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo quintodecimo Kalendas Octobris Pontificatus Noſtri Anno Secundo.

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Viſa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco † plumbi

Regiſtrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Noſtri JESU Chriſti milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo Indictione decimaquinta, die verò decima octava Septembris, Pontificatus autem Sanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini Noſtri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Secundo ſupradicta Conſtitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Eccleſiæ S. Joannis Lateranenſis, Baſilicæ Principis Apoſtolorum, & Cancellariæ Apoſtolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis, per me Petrum Cannamelinum ejuſdem Sanctiſſimi D. Noſtri Papæ Curſorem.

M. Aurelius Pellicia Curſ. Magiſter.

Sanctiſſimi Domini Noſtri

INNOCENTII PAPÆ XII.

Conſtitutio ſuper ſportulis Tribunalium, & Judicum Urbis.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus ſervorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

CIrcumrpecta Romani Pontificis providentia nihil relinquit incertum, nihil præterit inordinatum, ſed omnia ſuo Paſtorali commiſſa officio, quoties opus eſt, certa lege determinat, ac ne quis fines rebus provide, & accuratè præſcriptos tranſgrediatur, ordinatio-

pes desuper edita innovat, confirmat, declarat, & ampliat, prout rationabiles causæ persuadent, & in Domino conspicit salubriter expedire, Præsertim verò ut lites in hac Alma Urbe, ad quam Christianus Orbis pro justitia jugiter confluit, moderatis, & minoribus, quibus par est, & fieri potest, expensis agantur, casus in quibus illæ debentur, ordinatè præscribit, ac etiam debitos limites congruæ moderationis concludit. Cùm autem inter hujusmodi expensas sportulæ Judicum delegatorum connumerentur, earumdem quoque determinationi, & moderationi particulariter prospicit, ac determinationem, & moderationem hujusmodi, rerum & temporum circumstantiis attentè pensatis, Apostolicæ confirmationis, declarationis, & ampliationis, seu novæ provisionis munimine corroborat.

Aliàs siquidem felicis recordationis Pius IV. in suis Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo primo, sexto Kalen. Januarii super reformatione Causarum Palatii Apostolici Auditorii, alias Rotæ Romanæ, & Paulus V. Romani Pontifices Prædecessores nostri etiam in suis Anno ejusdem Incarnationis millesimo sexcentesimo undecimo, Kalen. Martii super Reformatione Tribunalium Urbis præfatæ sub titulo de Auditorio Rotæ respectivè expeditis literis statuerunt, & decreverunt eodem verborum tenore qui sequitur. Ut debitus modus sportulis imponatur, non possint Auditores à partibus per se, vel alium quovismodo sportularum nomine aliquid petere, vel exigere, sed nec à sponte dantibus ultra taxam infrascriptam accipere, videlicet. In Causis pecuniariis, seu prophanis, aut quæ aliàs pretio quoquo modo æstimari possint, si æstimatio rei, de qua agetur, non excedat summam mille ducatorum, aureos decem; A mille verò usque ad viginti millia, quinquaginta; Ab indè supra usque ad quamcunque summam, centum, In beneficialibus verò si redditus annuus, de quo agetur, non excedat summam centum ducatorum, similiter decem; A centum verò usque ad mille, viginti quinque, A mille usque ad tria millia, quinquaginta; Ab indè verò supra, centum aureos pro sportulis cujuscumque sententiæ diffinitivæ dumtaxat, ut præfertur, accidere valeant. Si verò Causa æstimationem non facilè accipiat, sportulæ moderatæ pro rerum, & personarum qualitate juxta taxas prædictas recipi possint. Nec aliquid ultra non solum ipsis Auditoribus, sed nec eorum familiaribus, vel consanguineis, aut aliis quibusvis personis directè, vel indirectè quovis quæsito colore, vel ingenio, exceptis esculentis, & poculentis, quæ triduo consumi possint, ipsarum sententiarum, aut Auditorum intuì præstari possit. Quas quidem sportulas juxta taxam prædictam apud Notarium causæ post subscriptam sententiam, & Notario traditam, & non antea, deponi, & Auditori consignari, volumus, quodque Notarius depositionem, & consignationem hujusmodi in actis notare, & specificare teneatur.

Similiter idem Pius Prædecessor in aliis suis literis super reformatione Tribunalis Auditoris Causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ sub Dat. Anno Incarnationis præfatæ millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, quarto Nonas Junii infrascriptis verbis, reassumptis in memoratis Pauli prædecessoris literis sub titulo de Auditore Cameræ; & ejus Tribunali, ita sancivit. In Causis ordinariis Auditor prædictus, seu ejus in Civilibus Locumtenens non recipiat sportulas, neque Notarius aliquid pro nota sententiæ, sed in causis commissariis, & declaratoriis contumacialibus tantùm. Et ibi: In causis quæ ordinariè secundum Auditoris facultates in ejus Tribunali introductæ fuerint, vel introduci potuerint, sive post cœptam causam superveniat commissio, sive ante impetrata sit, sive in prima, sive in ulteriori instantia, nulla in re augeat impensam, sed quoad hoc habeatur semper causa pro ordinaria, itaut etiam ratione sententiæ, neque Notarii, neque Judices quicquam propterea accipiant, ultra id quod accipere potuissent, si commissio non adesset. Permittimus tamen ejus in Civilibus Locumtenenti in causis per commissionem ab initio introductis etiam sui natura ordinariis, ob magnam laborum assiduitatem, & emolumentorum tenuitatem sportulas moderatas juxta præsentem Constitutionem recipere. Declarantes nihilominus in reliquis omnibus causas intelligi ordinarias, nec Notarios quicquam amplius exigere posse, aut debere, quàm in aliis ordinariis permissum est.

Itidem memoratus Paulus Prædecessor in præfatis ejus literis super reformatione Tribunalium Urbis ad aliàs infrascriptas determinationes in materia sportularum devenit: sub titulo scilicet de Capitolio, & ejus Officialibus per hæc verba; Capitaneus appellationum prò revocatione, seu moderatione quarumcunque inhibitionum sportulas nullo pacto accipiat: Sub titulo verò de Judicibus Criminalibus Urbis, ut infra: Judices Criminales Urbis, seu Locumtenentes, & eorum Substituti, quibus certum à Nobis salarium est constitutum, illo contenti, nihil prorsùs aut pecuniæ, aut alterius cujuscumque rei etiam minimæ quantitatis à quoquam etiam sponte dante accipiant, neque pro sportulis, seu propinis sententiarum, vel pro decretis, absolutionibus aut relaxationibus quibuscumque in quibuscumque causis etiam delegatis, & commissariis, neque quovis alio modo, titulo, vel nomine etiam muneris, vel regaliorum, quamvis esculentum, vel poculentum, etiam in casibus alioquin de jure, vel quacumque Constitutione permissis, sub privationis Officii, & inhabilitatis imposterum ad quodlibet judicandi munus, & aliis nostro, & successorum nostrorum arbitrio infligendis pœnis. Camerarius, Thesaurarius, & Præsides Cameræ, item Hospitalium, Confraternitatum, ac aliorum locorum piorum, seu Collegiorum Rectores, & alii quicunque habentes in Urbe jurisdictionem criminalem, & facultatem Judices deputandi, non deputent in criminalibus causis alios Judices, quàm aliquem ex ordinariis sibi benè visum, qui nullas debeat recipere sportulas, ut supra sancitum est. Rursus sub titulo de Judicibus in causis civilibus. Mandata de manutenendo in possessorio summariissimo nullus Judicum det, nisi per viam decreti, non autem cedulæ, nec quidquam sportularum, aut propinæ pro eis etiam à sponte dantibus accipiatur. Denique sub titulo de sportulis, seu propinis. Nullus Judicum Ordinariorum Urbis, & Romanæ Curiæ cujuscunque dignitatis etiam speciali nota dignus in causis civilibus ordinariis ratione sportularum, sive propinarum aliquid prorsus accipiat etiam à sponte dare volentibus. In commissariis autem pariter civilibus, ubi de summa scutorum viginti quinque agitur, & intra, nihil prorsùs: A viginti quinque usque ad centum inclusivè scuta tria: A centum usque ad ducentum scuta sex: Ad ducentum usque ad quamcunque summam scuta decem, & non ultra. Pro quacunque sententia declaratoria ob non paritionem monitorii in contumaciam, non ultra julios septem cum dimidio. Pro declaratoria in vim literarum, aut aliàs habente vim diffinitivæ, si summa sit certam, accipiant juxta taxam prædictam. si verò incerta, sed agatur ad ipsarum literarum exequutionem, accipiant juxta causæ, & personæ qualitatem, dummodò non ultra quinque aureos. Pro quacunque interlocutoria, sive decreto ante sententiam diffinitivam, nihil omninò. Similiter & pro decreto mandati de manutenendo, item decreto moderationis inhibitionis, & multò magis pro decreto taxationis expensarum nihil omninò recipiatur. Capitaneus autem appellationis Curiæ Capitolii recipiat sportulas juxta taxam ei constitutam ab Urbis Statutis, non tamen in casibus sibi hac Constitutione interdictis. At prædictas sportulas, sive propinas, ut supra taxatas Judicibus non nisi de manibus Notarii causæ, & sententia priùs ab ipsis subscripta accipere ullo modo liceat; Debeantque propterea Notarii librum habere, in quo dd. sportulas, seu propinas notent, cùm pro Judicibus deponuntur, ubi cum postea lata sententia Judici persolvuntur, ipse Judex manu propria notato depositò subscribat, se illam recepisse, quæ sic ut supra Judici data, deinceps inter expensas litis taxandas, ac reficiendas omnino ponatur, & victori reficiatur, usu quocunque contrario non obstante.

Postremò recol. mem. Innocentius Papa XI. etiam Prædecessor noster in suis super confirmatione Decretorum Congregationis Reformationis Tribunalium Urbis anno præfatæ Incarnationis millesimo sexcentesimo octuagesimo nono, quarto Kalen. Junii expeditis literis, inter alia Decretum ejusdem Congregationis sub titulo de sportulis, vel propinis, confirmavit & inviolabiliter servari mandavit cujus Decreti tenor sequens est. Cùm inter cætera quæ disponuntur per Constitutionem sanct. mem. Pauli V. super Reformatione Tribunalium, illud præsertim enixè præcipiatur, ut nullus Judicum Ordinariorum Urbis, & Romanæ Curiæ cujuscumq; dignitatis, etiam speciali nota dignus

dignus in causis civilibus ratione sportularum, seu propinarum aliquid prorsùs accipiat etiam à sponte dare volentibus. In commissariis autem pariter civilibus ubi de summa scutorum viginti quinque agitur, & infra, nihil prorsùs: à viginti quinque supra usque ad centum inclusivè scuta tria: à centum usque ad ducentum scuta sex: à ducentum usque ad quamcumque summam scuta decem & non ultra. Aliquæ verò litigantium querelæ ad aures Sanctissimi pervenerint adversus ejusdem Constitutionis in hac parte inobservantiam; Idcircò de ejus mandato, re maturè, ac pluries examinata, decretum, & declaratum fuit, præfatam Constitutionem prohibentem sportulas Judicibus Ordinariis, in omnibus Judicibus, qui non sint verè Commissarii, observari debere juxta universalitatem litteræ, ac verborum, quacunque limitatione, vel interpretatione, sive argumento, aut contraria consuetudine sublatis, ac rejectis. Judices verò Ordinarios esse omnes illos, qui sint deputati ad aliquam universitatem, vel aliquod genus causarum, adeout Commissarii sint solùm illi, qui per commissionem specialem deputati sunt ad certas, & particulares causas, istosque teneri pariter observare dictam Constitutionem, ut summas propinarum per eam taxatas nullatenus excedere, utque plus exigere valeant. Ut autem omnis dubitandi, vel contraveniendi occasio tollatur; censuit Congregatio exprimere, ac recensere, quinam sint Judices ordinarii Urbis, & Romanæ Curiæ, iique sunt infrascripti, aliis non exclusis quatenus adsint: eis tamen nullatenus prædictarum censeantur quod illas sportulas, vel propinas, quæ expressè, ac literaliter, non autem per argumenta, vel illationes, & interpretationes, aut per subauditos intellectus eis deferuntur, ac tribuuntur per eandem Constitutionem Pauli V. sive per privilegia, & concessiones Apostolicas particulares, non autem per consuetudinem, iique sunt sequentes; cum declaratione, quod per descriptionem non censeatur statutus ordo aliquis, nec alicui præjudicatum. D. Cardinalis Camerarius, ejusque Auditor, & Judices deputati etiam in criminalibus. D. Cardinalis Vicarius, ejusque Vicesgerens, & Locumtenens, aliique Judices ab eo deputati. DD. Cardinales Archipresbyteri trium Basilicarum Patriarchalium, eorumque Vicarii, & Auditores, aliique deputati. DD. Cardinales Titulares in eorum Titulis Urbis, & in sex Episcopatibus Cardinalitiis, eorumque Vicarii, Auditores, & alii deputati. DD. Cardinales Protectores Collegiorum, Monasteriorum, Hospitalium, & Locorum Piorum, eorumque Auditores, & alii Judices, & deputati. D. Gubernator Urbis, ejusque Locumtenentes, ac Judices civiles unus, vel plures &c. D. Auditor Cameræ, ejusque Locumtenentes, & Judices deputati. D. Senator Urbis, ejusque Collaterales, & Capitaneus Appellationum, & alii deputati. D. Thesaurarius Generalis, ejusque Auditor, aliique Judices ab eo deputati etiam in criminalibus. DD. Præsides, & Præfecti respectivè Viarum, Grasciæ, Zecchæ, Riparum, Annonæ, Archivii, & Carcerum, eorumque Auditores, aliique deputati. D. Præfectus Sacri Palatii Apostolici, ejusque Auditor, & Locumtenentes, ac alii deputati tam quo ad Palatinos, quam quoad Tusculum, & Arcem Gandulphi, & Villas. D. Commissarius Armorum, ejusque Auditor, vel alii deputati. D. Judex, vel Auditor Confidentiarum. Judex Fabricæ Sancti Petri, Judex Militum. Judex Castri S. Angeli. Judex Triremium, seu Classis Maritimæ, Assessores ædilium, seu Magistrorum Viarum, Consulum Agriculturæ, Camerarii Riparum, Protomedici, & Consulum Artium, vel Mercatorum, & Dohanarum. Ea declaratione adjecta, quod hujusmodi dispositio locum habeat, etiam si dicti Judices, seu Deputati procedant in gradu recursus, seu in secundis, vel aliis instantiis, quæ præfatis Tribunalibus competerent. Omnesque præfatos, & alios Judices ordinarios ad normam ejusdem Constitutionis adhuc esse tales, atque in præfata prohibitione comprehensos esse, quamvis eis commissio superveniat, vel quod eis injungatur, ut procedant de, vel cum Voto Rotæ, sive alterius Tribunalis, vel personæ, aut quod procedere profiteantur pro exuquutione litterarum Apostolicarum, sive in vim cujuscumque deputationis generalis, & quoties non sit expressa, & specialis deputatio ad certas, & particulares causas, unde dici valeant veri commissarii, ut supra, salva tamen quoad Auditorem Cameræ dispositione d. constitutionis Pauli V. in titulo de Auditore Cameræ, §. *Permittimus tamen*. Atque alias quidquid etiam sponte solutum esset, illicitum censeri debeat; Ideoque tam Judices, quam Notarii recipientes incurrere censeantur pœnas inflictas per Constitutiones Apostolicas, neque ita solutum veniat sub condemnatione, & taxa expensarum, quinimo, ut eisdem qui solverunt competat repetitio tam à Judice, quam à Notario ad eorum electionem, absque eo quod aliqua consuetudo in contrarium ullo unquam tempore induci valeat, & quam irritam, cassam, & reprobatam esse decretum, & declaratum fuit. Quodque illi Judices tam ordinarii, quam commissarii, quibus per eamdem Constitutionem Pauli V. vel per speciale indultum conceditur, posse exigere sportulas, ut supra, non possint in tota causa exigere nisi unicam propinam juxta taxam ut supra, quamvis plures essent personæ in causa, adeo ut si vitoria ambas, vel plures partes tangat, omnes proportionabiliter, & pro rata concurrant ad dictam unicam propinam solvendam, neque divisio sententiarum, vel punctorum, eorumque reservatio in hoc quidquam suffragari valeat; adeout idem Judex in eadem causa unicam tantùm propinam percipiat. Hactenus decretum in præfatis Innocentii Prædecessoris literis confirmatum.

Cupientes itaque tot litigantium ad Urbem præfatam confluentium indemnitati etiam in hac parte uberius consulere, ac controversias, & gravamina circa hujusmodi sportulas, quantum Nobis ab Alto conceditur, dirimere, & arcere, necnon totius Curiæ Romanæ decori, & dignitati plenius prospicere, ut illius Judices, Causidici, & litigantes ipsi, ea quæ à Nobis, & à supradictis Prædecessoribus nostris desuper statuta, & declarata fuerunt, in unum redacta commodius, & facilius habere, ponderare, & exequutioni demandare valeant: Motu proprio, ex certa scientia, & matura deliberatione nostra, dequa Apostolicæ potestatis plenitudine, necnon de nonnullorum dilectorum filiorum ejusdem Romanæ Curiæ Prælatorum, & Virorum pietate, doctrina, prudentia, & rerum usu præstantium ad hunc effectum de mandato nostro congregatorum consilio, præfatas Pii, Pauli, & Innocentii prædecessorum litteras hujusmodi, in iis, quæ cum infrascriptis nostris declarationibus, seu decretis compatibilia sunt, tenore præsentium approbamus, confirmamus, & innovamus, illisque perpetuum, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus, ac ab omnibus, & singulis, quos illæ concernunt, penitus, & sub inibi contentis per contrafacientes incurrendis pœnis, & cum omnibus inibi desuper decretis, quorum tenores præscribentibus pro plenè, & sufficienter expressis, ac si de verbo ad verbum inserti essent, haberi volumus, observari statuimus; atque decernimus.

Non intendimus tamen per relationem, seu enumerationem Judicum, & Tribunalium in præinsertis dictarum litterarum Pauli, & Innocentii prædecessorum particulis, ut præfertur, confirmatis, quoquo modo, seu in aliqua etiam minima parte recedere à suppressione, abolitione, & abrogatione nonnullorum ex iisdem Judicibus, & Tribunalibus, quas in aliis nostris Anno Incarnationis præfatæ millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, quintodecimo Kalen. Octobris, expeditis litteris statuimus, & ordinavimus, sed easdem suppressionem, abolitionem, & abrogationem cum omnibus mihi contentis salvas, illæsas, & intactas, & illibatas remanere, ac in omnibus, & singulis, earum partibus inviolabiliter, & inconcussè attendendas, observandas, & exequendas fore, & esse, omninò volumus, & mandamus.

Præterea ad dirimendas quotidianas controversias, quæ ex litigantium, & præcipuè succumbentium importunitate emergere solent super interpretatione præinsertarum Pii, Pauli, & Innocentii prædecessorum litterarum in taxandis sportulis, & honorariis Judicum delegatorum, & Tribunalium dictæ Urbis, in ea præsertim parte, in qua determinatur, quod ubi causa æstimationem non facilè accipiat, sportulæ moderatæ pro rerum, & personarum qualitate juxta taxas in iisdem literis constitutas, recipi possint, Motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine paribus, nec non de simili dictorum Prælatorum, & Virorum consilio ad infrascriptas declarationes, seu sanctiones religiosè servandas in omnibus causis in posterum expediendis devenire decrevimus.

Et primo in causis quarumcunque servitutum urbanorum, & rusticorum prædiorum, retractuum, seu juris congrui taxatio sportularum fiat ad mensuram ipsius servitutis, seu juris in litem deducti, illiusque æstimatio desuma-

matur tantùm ab eo, quod ratione dictæ servitutis, aut juris minui, seu augeri de jure solet de valore rei controversæ.

Secundò in causis adoptionum, arrogationum, legitimationum, filiationum, & similium sportulæ regulari debeant à valore rei pariter in judicium deductæ, nempè à valore hæreditatis, si petatur hæreditas, à valore alimentorum, si petantur alimenta, & sic de aliis.

Tertiò in causis præcedentiarum, aliarumque præeminentiarum, vel jurium inter privatas, personas tam Ecclesiasticas, quam Sæculares taxatio sportularum excedere non possit aureos viginti quinque; inter Magnates verò, Collegia, Capitula, Universitates, & similes, aureos quinquaginta, vel centum, inspecta tamen rerum, & personarum qualitate.

Quartò in causis jurispatronatus, si lis sit inter præsentatos, sportulæ nullum recipiant augmentum, etiam si Patroni sint in causa adhærendo, seu assistendo eorum præsentatis; Ubi verò patronus, sea patroni, insteterint apud acta pro canonizatione eorum juris in petitorio, tunc quoties in sententia sequatur petita canonizatio, valor sportularum commensuretur à valore beneficii; Idemque servetur in causis, in quibus agatur de jure instituendi, eligendi, nominandi, seu conferendi unum, aut plura beneficia, vel alio jure simili.

Quintò in causis alimentorum, pensionum Ecclesiasticarum, atque in aliis juribus vitalitiis, æstimatio sportularum fiat juxta mensuram *textus in l. hæreditatum 68. ff. ad l. Falcid.*

Sextò in causis, in quibus agatur de jure decimandi, quotizandi, aut perpetuò exigendi aliquam annuam præstationem, sive in re, sive in pecunia, non excedatur in exigendis Spiritualis taxa, seu æstimatio, quæ corresponderet capitali ipsius annuæ præstationis, nulla habita ratione ad annuas præstationes, seu fructus decursos lite pendente.

Septimo ubi pendente judicio coram Judice ordinario supervenerit commissio, ut ille procedat de, seu cum Voto Rotæ, sive alterius Tribunalis, vel Congregationis, tunc idem Judex ordinarius in prolatione sententiæ aliquas sportulas accipere non possit; si verò fuerit Judex delegatus, sportulæ ab ipso accipiendæ non excedant aureos decem.

Octavo eamdemque mensuram scutorum decem auri excedere non valeat quilibet Prælatus, aut Judex ordinarius dictæ Romanæ Curiæ in causis verè delegatis, seu commissariis, etiamsi fuerit Sanctæ Romanæ Ecclesiæ pro tempore Camerarius, in Urbe, ejusque Districtu Vicarius in Spiritualibus Generalis, præfatæ Urbis Gubernator; Causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generalis Auditor, d. Urbis Senator, vel dictæ Cameræ Thesaurarius Generalis, sub prætextu, quod agatur de re magni valoris, aut quod ita in eorum Tribunalibus passim, vel pluries servatum fuerit.

Nono hoc idem servetur in causis commissis Congregationi plurium Prælatorum, vel cum, seu de ejusdem, sive eorumdem voto, nam licet causæ sint de majoribus, non possint tamen à singulis accipi majores sportulæ, quàm scutorum decem auri.

Decimo si fuerit inter partes concordatum, aut alio modo recessum à lite, etiam ab altera partium, per viam tamen puræ, & liberæ renuntiationis in qualibet instantia, & in quacumque parte judicii ante sententiam diffinitivam, non possint litigantes ullo modo compelli ad expediendam sententiam, seu ad solvendas sportulas.

Undecimo, hujusmodi declarationes respectivè servantur, tam in Rota, quàm in Camera, aliisque quibuscumque Tribunalibus, & Judicibus præfatæ Urbis, quibus ex Constitutionibus Apostolicis, aliisque ordinationibus non est prohibitum accipere posse sportulas, seu propinas.

Duodecimo pro declaratione reformationum, seu litterarum Pauli, & Innocentii præfatorum utrobique sub titulo de sportulis, seu propinis, volumus, & decernimus, quod nullus Judex ordinarius Urbis præfatæ in causis, & negotiis, in quibus agatur de exequutione, & verificatione decretorum Nostrarum Congregationum, quidquam prorsus accipere valeat ratione sportularum etiam à sponte dare volentibus, neque in causis, & negotiis prædictis liceat notariis conficere regestra, sed omnia tam à Judicibus, quàm à notariis expleantur jure ordinario, prout in cæteris causis, & negotiis eorum Tribunalis.

Tertiodecimo postremò ubicumque in hac sportularum materia quæstio aliqua emerserit super interpretatione, declaratione, aut exequutione præsentium, & præfatarum litterarum, ut præfertur confirmatarum, Pii, Pauli, & Innocentii prædecessorum standum esse sancimus judicio, & declarationi dicti Gubernatoris Urbis, & duorum digniorum in ordine succedentium ex Congregatione reformationis tribunalium dictæ Urbis, qui si ita videbitur, possint etiam votum ejusdem totius Congregationis exquirere, omni altero recursu, & appellatione sublatis.

Decernentes easdem præsentes litteras, & in eis respectivè contenta quæcumque, etiam ex eo, quod omnes, & singuli supradicti, ac alii quicumque, in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes seu habere prætendentes, cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ, vel dignitatis, seu aliàs specifica, & individua mentione, & expressione digni existant iisdem præmissis non consenserint, nec de ea vocati, seu auditi fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, seu vocari, & audiri semel, vel pluries quoquo modo debuissent, aut ex alia quantumvis juridica, & privilegiata causa, colore, prætextu, & capite, etiam in corpore juris clauso, ullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vition, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, alioque quolibet etiam quantumvis magno, ac formali, & substantiali defectu notari, impugnari, infringi, in controversiam revocari, ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque Juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari nullatenus posse, sed easdem litteras semper, & perpetuò validas, firmas, & efficaces existere, & fore suosque plenarios, & integros effectus fortiri, & obtinere debere, & ab ominibus ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter observari; sicque, & non aliter per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, & dictum S. R. E. Camerarium, aliosque Cardinales, etiam de latere Legatos, nec non Cameræ præfatæ Præsidentes Clericos, aliosque officiales, & ministros, cæteroque quoslibet quacumque auctoritate, præeminentia, & potestate fungentes, & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere. Irritum quoque, & inane si secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus, quatenus opus sit nostra, & Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, illisque omnibus, quæ præfati Pius, Paulus, & Innocentius prædecessores in memoratis eorum litteris respectivè voluerunt non obstare, ac præmissis circa ea quæ præsentibus adversantur, aliisque Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, nec non quibuscumque etiam præfatorum Tribunalium decretis, statutis, usibus, stylis, & consuetudinibus etiam immemorabilibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, privilegiis quoque, & indultis, & litteris Apostolicis quibuscumque sub quibusvis tenoribus, & formis, & cum quibuscumque etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, & consistorialiter; aliàs quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, ac etiam pluries, & quantiscumque vicibus confirmatis, innovatis, & approbatis. Quibus omnibus, & singulis etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, & individua, non autem per clausulas generales mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus ommisso, & forma in illis tradita observata exprimerentur, & inserrentur, iisdem præsentibus pro plene, & sufficienter expressis, insertis, servatis, & specificatis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum specialiter, & expresè pleniss imè, & ampliss imè derogamus, & derogatum esse volumus, & mandamus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum approbationis, confirmationis, innovationis, voluntatum, statutorum, decretorum, mandatorum, sanctionis, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio, Pridie Nonas Decembris Pontificatus nostri Anno tertio.

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Nostri JESU Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo Indictione prima, die verò quinta Decembris, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Tertio, supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ; ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis, per me Joannem Græcum ejusdem Sanctissimi D. Nostri Papæ Cursorem.

Thomas Orlandus Curs. Magister.

De Sacra Congregatione, ac de Tribunali universalis inquisitionis, vel Sancti Officii.

SUMMARIUM.

1 *De antiqua, & continua hæresum vexatione, quam Ecclesia passa est, & de ratione ob quam Deus id permiserit; ac permittat.*
2 *De introductione hujus Tribunalis, ac nominis Inquisitionis.*
3 *Quis fuerit primus Inquisitor.*
4 *De antiquis officialibus Inquisitionis.*
5 *Episcopi sunt Inquisitores cumulativè cum Inquisitoribus localibus.*
6 *De erectione hujus Congregationis.*
7 *Ex quibus dicta Congregatio constet.*
8 *De commissario Sancti officii, & Assessore, aliisque officialibus.*
9 *De consultoribus.*
10 & 11. *De prima Congregatione præparatoria, & de secunda Cardinalium, & tertia coram Papa, & quid in eis agatur.*
12 *Ista Congregatio cognoscit quoque de librorum prohibitione.*
13 *De aliis causis indifferentibus quas ista Congregatio cognoscit.*
14 *Quod Advocati non soleant se ingerere in negotiis hujus Congregationis.*
15 *De ejusdem Congregationis stylo.*

DISC. XIV.

1 AD ipsosmet Apostolos ac primos Discipulos instituendos suamque Ecclesiam imposterum, omni tempore informandam, Christus Dominus, antequam ad cœlos ascenderet, id prædixit, quod omni penè ævo, Ecclesia Catholica experta est, ut scilicet oporteret hæreses esse, dum istæ in ipsomet initio, Apostolis, ac primis Discipulis adhuc viventibus, jam irrepserunt; Unde propterea, Petri primi Pontificis, ac Vicarii Christi auctoritate, ex tunc Concilia, pro fidei quæstionibus decidendis, ac hæresi extirpanda, celebrata fuere; Quodque summam quidem admirationem præbet, illud esse dignoscitur, quod apud Ecclesiasticarum historiarum, ac annalium probatos scriptores cernitur, quàm frequentes scilicet, ac variæ fuerint hæreses, in illis primis sæculis, in quibus sub gentilium diris persequutionibus, in summa paupertate, ac depressione, sub continuis tormentis ac patribus, vivebatur; Id autem, idem Dominus misteriosè permisit, ad obturandum fœtida ora obloquentium contra Romanam curiam, Romanosque Pontifices, quod scilicet ejusdem Curiæ vita, depravatique mores, hæreses foveant vel eis causam præbuerint, dum tunc, ista somnitata radice omninò cessante, illæ majores, magisque frequentes erant, præsertim in Africa, & in Asia, atque in orientalibus partibus nostræ Europæ, in quibus major hæresum origo, ac sedes fuit, ut Concilia, & Ecclesiasticæ chronicæ docent; Et tamen tunc, Romanus Pontifex, in antris, & speluncis, sub persequutionibus, Romæ delitescens, ejus universalem supremam potestatem habitualem, cum aliquibus litteris monitoriis, vel decisoriis, aut consolatoriis, vix exercebat; Etsi postquam Deo placuit, post baptismum Constantii, Ecclesiæ tranquillitatem concedere, atque fidem per universum orbem ita dilatare, cum gentilitatis, ac idolatriæ extirpatione; Adhuc tamen, in dictis orientalibus partibus, jam exorta hæresi Arriana, sub ipsomet Constantino, atque in successivis proximis temporibus, adeò dilatata fuit, ut nonnullos habeamus Sanctos Patres ingemiscentes, quod totus mundus Arianus effectus esset; Adeò ut Ecclesia Catholica, majora fortè passa sit damna, & præjudicia, ab hæreticis, quam à gentilibus, Ideòque manifestæ ignorantiæ vel malignitatis, ac nequitiæ effectus est assertio, ut aliquæ hæreses, modernis temporibus exortæ, seu verius antiquarum sub quadam diversa superficie excitativæ, Romanæ Curiæ moribus, vel asperitatibus referri debeant, cùm iste videatur effectus humanæ fragilitatis; Adinstar illius corruptionis, quam singulis penè sæculis, terra, vel aer, pro regionum diversa qualitate, quasi per circulum, pati solet; Sive ex Dei judiciis, quæ nobis occulta sunt.

Ad hæreses igitur, jam natas extirpandas, sive ad occurrendum, ne aliæ orirentur, curativa, & præservativa remedia adhibendo; Romanus Pontifex, Ecclesiæ Catholicæ caput, & Episcopus, cum omni tempore, per se ipsum, ejusque ministros, diligenter invigilare consuevit, varios adhibendo modos, prout temporum, vel contingentiarum ratio exigeret; In iis autem modernioribus temporibus, quorum certiorem memoriam, seu traditionem habemus; Cum in duodecimo sæculo, in nostrarum occidentalium partium aliquibus regionibus, ac etiam in ipsamet Italia, quæ est catholicæ Ecclesiæ sedes, præsertim verò in ca istius Provinciæ regione, quæ montibus magis proxima, apud antiquiores, sub diversis Galliarum vocabulis appellabatur, nunc autem, Lombardiæ, & Pedemontis nomen sortitur, hæresis lues irrepsisset; Hinc Sedes Apostolica, inter plures ministros, hujusque mali medicos spirituales, quorum cura esset, de dicta hæresi infectos, vel de infectione periclitantes, inquirere, ut jam infirmos curarent, periclitantes autem præservarent, adeò zelantem, ac proficuum operarium adhibuit, S. P. Dominicum, Ordinis Prædicatorum fundatorem, cui primo Inquisitoris nomen, seu titulum attributum esse, scriptum habemus, 3
dum antiquiori tempore, alii idem munus exercentes, diversam fortè nuncupationem habebant; Atque ita, post dictum Sanctum, aliis ejus alumnis, dictique sui Ordinis professoribus, idem munus committere Sedes Apostolica consuevit, inter quos, immediatus, vel mediatus successor fuit Petrus Veronensis, qui ab hæreticis pro fide catholica occisus, Sanctorum Martyrum catalogo meritò per Ecclesiam adscriptus fuit; Atque ita isto Inquisitionis seu Inquisitoris nomine ubique dilatato, in Curia, Inquisitionis Tribunal, per ipsummet Pontificem, cum iis ministris, & adjutoribus, quos juxta opportunitates assumere, in tempora, videbatur, regebatur; Et præsertim, 4
cum opera, & consilio aliquorum ejusdem Ordinis alumnorum, quorum unum sub nomine Magistri Sacri Palatii tamquam consiliarium & assessorem habere consuevit, ut superius advertitur. *a* Ac etiam alium sub nomine Commissarii hujus inquisitionis; Deindeque unum ex Cardinalibus, pro ejus majori adjutorio desuper præfecit, cui propterea, Præfecti Inquisitionis nomen, sed vocabulum tribuebatur; Singularum verò diœcesum, velprovinciarum inquisitionis ministris inferioribus, ac subordinatis idem 5
Inquisitoris nomen dari cœpit, qui cumulativè cum Episcopis (qui semper fuerunt, ac sunt suarum diœcesum nativi Inquisitores, & Catholicæ fidei defensores, & conservatores (idem munus exercerent.

Cum autem, circa initia decimiquinti sæculi, Luthe- 6
rana hæresis, antiquioris Hussitanæ, (aliqua mutata superficie) innovativa, in Germania exorta, & dilatata, aliquas Italiæ partes, quoque inficere cœpisset; Hinc Pontifex Paulus III. istam Sacram universalis Inquisitionis Congregationem erexit, pro dicti Tribunalis S. Officii, vel Inquisitionis regimine, ac meliori, magisque auctoritativa directione. *b* Aliique successores Pontifices eam approbarunt, ac facultates respectivè auxerunt.

Constat itaque ista Congregatio, ex aliquo considerabili numero Cardinalium, quos in litteris; ac experientia fidei,

fideique zelo, magis aptos, Papa judicet, in majori vel minori numero, pro ejusdem Papæ placito; Hisque adjuncti sunt, Plures Prælati, ac Religiosi, ac etiam quandoque clerici sæculares, qui Canonum, & Conciliorum, ac Sacræ Theologiæ peritissimi, Consultores appellantur, ultra ordinarios officiales, qui hoc Tribunal regunt, & administrant, in actuali jurisdictionis exercitio, ac processuum formatione, eorumque examine, urbano, vel rigoroso, quorum unus qui judicis ordinarii partes gerit, est ille, qui Commissarius Sancti Officii dicitur, ejusdem
8 Ordinis S. Dominici professor, ex dicta Provincia Lombardiæ; Isque in consiliarium, seu Assessorem habet unum dogmatum, & Canonum professorem Prælatum, vel clericum sæcularem, qui Assessor dicitur, aliosque inferiores officiales & ministros, ut sunt Fiscalis, Notarius socius, & alii; Atque inter præfatos Consultores regulares qui ex diversis religionibus, assumi solent pro Papæ libito, fixum locum occupant alii duo ejusdem Ordinis pro-
9 fessores, nempè magister generalis ejusdem Ordinis, & Magister S. Palatii; Ac etiam alter possessor ordinis Minorum Conventualium, cui tamquam fixo invariabili, congruit singularirer nuncupatio Consultoris S. Officii, habens hoc munus magis peculiariter, illudque præ cæteris Consultoribus exercet.

10 Ut autem tantæ importantiæ negotia, cum ea qua decet maturitate, coram ipso Summo Pontifice, in cujuslibet hebdomadæ statuta die examinentur, ac decidantur, duæ præparatoriæ Congregationes præcedere solent; Siquidem in qualibet feria secunda, in ejusdem Tribunalis loco seu palatio (quod sancti officii dicitur) propè Basilicam Vaticanam, in quo continuam habent residentiam præfati Commissarius, Assessor, Fiscalis, Notarius, & alii inferiores ministri; Ac etiam Divinæ majestatis, rei, carcerati detinentur; Congregantur omnes præfati Consultores, Prælati, & Religiosi, coram quibus processus leguntur ac etiam Episcoporum, ac localium Inquisitorum litteræ, vel relationes, aliaque examinantur negotia pro majori instructione Assessoris, qui ea relaturus est in alia Congregatione, in qua interveniunt Cardinales; Ista verò sequitur qualibet die Mercurii de mane in Conventu ejusdem ordinis S. Dominici propè Ecclesiam S. Mariæ supra Minervam, in aulis ad id destinatis, immutata quandoque die, vel hora, ob festorum impedimenta, vel alia accidentia, ita tamen, ut Congregatio nunquam intermittatur.

11 Congregatis itaque Cardinalibus, solus Assessor, stando tamquam minister, negotia currentia refert, processus etiam ac litteras, vel relationes, de verbo ad verbum legendo; Et postquam inter ipsos Cardinales, eis benevisa discussio sequuta sit, in ea admittuntur dicti Consultores, qui interim assistunt, ac expectant, in aula exteriori, eorumque consilium seu votum expetitur, atque ita determinantur negotia, quæ jam maturè examinata, & discussa, Sanctissimo proponi debere videantur; Istaque Congregatione expleta, in die Jovis immediatè sequenti, pariter de manè (quoties accidentalia impedimenta horæ mutationem non exigant) alia habetur eorumdem Cardinalium Congregatio coram ipso Papa, cui compendiosè, ut decet, referuntur ea quæ in externæ diei Cardinalitia Congregatione discussa fuerunt, ipsius etiam Congregationis votum referendo, ut ipsius Papæ oracula recipiantur; Atque in ista etiam Congregatione, post hujusmodi relationem, quandoque pro negotiorum qualitate, admitti solent præfati Consultores, qui pariter interim in proxima exteriori aula assistunt; Atque ex his resolutionibus prodeunt commissiones, quæ localibus Inquisitoribus, vel respectivè Episcopis dantur, super his negotiis Fidei.

12 Ista Congregatio, ac respectivè hujus Tribunalis Commissarius, cumulativam facultatem quoque habet, cum Magistro S. Palatii, & cum Congregatione Indicis, super lectura librorum prohibitorum; Eademque Congregatio, ac respectivè Tribunal, ejusque Ordinarii Judices, & officiales ut supra, ultra causas Fidei, quarum cognitio suprema ad hoc tribunal ubique pertinet, cognitionem quoque habent omnium aliarum causarum indifferentium, civilium, criminalium, & mixtarum, tam spiritualium,
13 quàm profanarum, omnium officialium, & ministrorum localium sancti officii, necnon conductorum vel administrantium bona, & jura, quæ pro hujus tribunalis peculio assignata fuerunt, ut ex fructibus, ejus fixi officiales, & ministri, ac etiam carcerati, subsistentari possint, aliæque parari expensæ necessariæ; Ac etiam super solutione illarum Ecclesiasticarum pensionum, quæ pro substentatione Inquisitorum localium super aliquibus Cathedralibus, vel Metropolitanis Ecclesiis per Apostolicam Sedem reservatæ fuerunt, ut in plerisque materiis advertitur super quæstionibus, quas forensi amore in eadem Congregatione disputare mihi occasio dedit. *d*

De hujus autem Congregationis vel respectivè Tribu- 14
nalis stylis in causarum cognitione, ac processuum efformatione ipsorumque reorum læsæ Divinæ majestatis punitione & abjuratione, vel rigoroso examine, meum non est agere, cum pro Curiæ stylo in Advocatorum, aliorumque Curialium rubrica insinuato, nunquam hæc negotia tractaverim.

Illud autem certum ac indubitatum est (quidquid igna- 15
rum vulgus indebitè, & absque fundamento opinetur,) quod stylus est nimium placidus, ac benignus, omnique majori claritate, & circumspectione plenus, adeout non nisi magna urgente necessitate, & quando compertum sit quod exactissimæ occultæ diligentiæ non proficiunt, hujusmodi negotia publicè pandantur.

a *supra disc.* 8. b *Const.* 34. *Pauli* III.
c *Const*, 74. *Sixti V. Congregatione prima, ubi aliæ constitutiones recensentur.* d *de his habetur titul. de servitut. disc.* 24. *titul. de locat. disc.* 1. *tit. de pension. disc.* 34.

SUMMARIUM.

1 *COngregatio reformationis Tribunalium Urbis, ex quibus personis constituatur.*
2 *Super Congregatione universali Inquisitionis, an se ingerat Auditor Papæ, & Signatura, cum seqq.*
3 *Familiares, & Ministri S. Officii, an gaudeant exemptione Fori, etiam in causis privatis, & indifferentibus.*
4 *Et ad quem spectet decisio quæstionis super competentia, vel incompetentia Tribunalis in causis indifferentibus.*
5 *Et quid in causis fidei.*

ANNOT. AD DISC. XIV. cum plur. seq.

EX isto discursu incipiunt Congregationes Cardinalitiæ, 1
& aliæ, ut ex sequentibus discursibus patet, omissum verò fuit agere de Congregatione reformationis Tribunalium Urbis, eo quia rarò, vel unquam tunc tenebatur, adeout in oblivionem quodammodo transiisset; Nunc autem de mandato Pontificis Innoc. XI. me super ejus exequutione invigilante tenetur semel in mense, pluresque hucusque ab ea prodierunt bonæ resolutiones recensitæ *in annot. ad tit. de judic.* ubi videndum est, atque speratur, quod in dies capientur meliores, ut quò magis fieri potest, & quantum humanæ conditioni conceditur, tollantur abusus, atque justitia benè administretur.

Ista Congregatio reformationis Tribunalium constet ex plerisque Prælatis, & Togatis per quorum personas constitui, seu repræsentari dicitur tota Curia Forensis (dum Sac. Congregationes Cardinalitiæ, sub hoc genere venire non videntur;) Nempè ex Gubernatore Urbis, qui dicitur ejus caput, tanquam V. Camerarius, & in cujus domo tenetur, ex Auditore Cameræ, uno ex Auditoribus Rotæ, ex Clericis Cameræ ille, qui est Præses Carcerum, ex Auditore Camerarii, ex Auditore Papæ, ex Locumtenente civili Cardinalis Vicarii, Advocato pauperum, & Commissario Cameræ, ex Subdatario, ex uno Collateralium Fori Capitolini, ac etiam interveniunt Prælatus S. Hieronymi charitatis ratione carceratorum, & Decanus Collegii Procuratorum; De plerisque vero hujus Congregationis provisionibus agitur *in annot. ad dictum tit. de Judiciis*, ac etiam in istis annotationibus Relationis Curiæ, in quibus videri potest.

Quatenus verò pertinet ad Congregationem universalis 2
Inquisitionis, de qua in hoc discursu agitur; Cùm contigisset casus competentiæ Fori, de quo *in annot. ad disc.* 3. *de Judic.* Quamvis ex quodam motivo reverentiæ, ac obsequii erga adeò magnum, & qualificatum Tribunal, remiserim eidem Congregationi, ut declaret, an prætensa declinatoria subsisteret, necne; Attamen dicebam, quod de stricto jure non videbatur fundata prætensio aliquorum officialium ejusdem Tribunalis, quod Auditor Papæ, vel Signatura non possit in hoc se ingerere, quoties agatur de causis mere profanis, ac indifferentibus, adeout nulla quæstio fidei cadat, atque desuper brevem edidi discursum eidem Congregationi communicatum ad exquirendam veritatem, cujus tenor est, ut sequitur.

In causa declinationis Fori Auditoris Cameræ factæ per quemdam Cursorem S. Officii; Quæstio non est super justitia,

tia, vel injustitia istius declinatoriæ, quoniam ex rationibus alias insinuatis, absolutum videtur illam non intrare, adeout, five ad unum, five ad alterum pertineat declaratio, illa semper negativè facienda sit.

Minusque agitur de quæstione, de qua propriè agunt Carleval. *de Judic. tom.* 1. *ex num.* 508. *usque ad num.* 524. Narbona *ad leges Regias*, à quo totum desumunt Carleval. & Fermosin. *par.* 2. *alleg.* 1. 13. & 16. Delbene *de immunit. tom.* 1. *c.* 4. *dub.* 14. & alii apud eos, an scilicet familiares, & Ministri Sancti Officii gaudeant tam in criminalibus, quàm in civilibus exemptione Fori, etiam in causis privatis, & indifferentibus, quæ non pertineant ad negotia Tribunalis, quoniâ neq; id ponitur in quæstione, sed potius præsupponitur exemptio omni meliori; ac pleniori jure.

Quia imò in hoc puncto non videtur quantum bonum consilium sit, ut ex parte Sancti Officii constituatur fundamentum in Narbona, & in Carleval. & Fermosin. aliisque Hispanis, quoniam isti totum fundamentum constituunt in privilegio Regio, quod in plerisque causis est restrictum, unde potius procedendum videtur cum auctoritatibus Italorum, de quibus apud Delbene *ubi supra*, procedentium cum terminis familiarium, & officialium Episcopi, quando præsertim assistit observantia.

4 Sed punctus, de quo agitur est, quando ista quæstio competentiæ, vel declinationis Fori oriatur, ad quem pertineat ejus decisio; Atque in hoc pariter malum consilium videtur, ex parte Sancti Officii deducere præfatos auctores Hispanos, quoniam ut patet ex Carleval, *ubi supra nu.* 524. illa praxis est, quod tam ex parte Tribunalis Sancti Officii, quàm Tribunalis sæcularis, cum quo est contentio, transmittuntur informationes ad Curiam Regiam, ubi deputatur Congregatio constituta, partim ex Officialibus, & Ministris Inquisitionis, & partim ex Consiliariis Regiis, & quando non sunt concordes, decisio remittitur ad ipsummet Regem, ad quem patet directas esse allegationes Fermosini; Ideòque istæ auctoritates potius sunt præjudiciales Tribunali, utpotè admittentes competentiam Principis sæcularis in hoc decidendo.

Agendo itaque punctum cum terminis generalibus, atque præsupponendo, quod nulla adsit mixtura fidei, sed quod agatur de causis merè privatis indifferentibus; Quando contentio est inter forum laicum, & Ecclesiasticum, atque in loco alter adest Judex, vel Tribunal, cui tanquam tertio incumbat hujusmodi quæstiones decidere, & tunc cognitio pertinet ad Forum Ecclesiasticum tamquam dignorem, cujus judicio minus dignus subjacere debet; ut passim habemus in materia cognitionis clericatuum, ex deductis *in Theatr. disc.* 65. *de jurisd.* & alibi pluries, vel si sit inter duos Foros æquè Ecclesiasticos puta Inquisitorem, & Ordinarium loci, tunc admitti potest, quod ad istam Sac. Congregationem pertineat declaratio, eo quia non adest alter Judex, vel superior, qui declaret.

Sed si Papa, qui est utriusque Fori, vel Tribunalis Superior, & Princeps deputat aliud Tribunal, vel alium officialem, cui particulariter commissæ sint istæ partes decidendi quæstiones super competentia Fori, & an causa ad unum, vel alterum Judicem, vel Forum pertinere debeat, ut in Curia sunt utraque Signatura gratiæ, & justitiæ, ac respectivè Auditoris Papæ, & Cardinalis Præfecti; Tunc nulla lex, nullave auctoritas, vel ratio suadere videtur, cur ista declaratio pertinere debeat ad unam partium contendentium, cum potius adversentur lex, & ratio, ut unus contendentium debeat esse Judex in causa propria; Atque super hoc cuperem audire aliquam adæquatam responsionem, dum in Hispania inquisitio in hac parte subjaceat judicio Principis secularis, quod scilicet Signatura gratiæ, vel Auditorium Papæ, aut etiam Signatura Justitiæ in hoc non habeat jurisdictionem, dum nulla lex, nullaque ratio id suadet.

5 Et quamvis ista Congregatio videatur habere aliquam majorem potestatem, tam ratione materiæ, de qua tractat, quàm etiam, quia ipsemet Papa personaliter in ea qualibet hebdomada præsidet, atque nimium urgeat consideratio, quod incongruum est, ut causæ pertinentes ad sanctam Inquisitionem audiantur in aliis Foris, & Tribunalibus; Attamen omnes istæ considerationes percutiunt casum, in quo agatur de causis fidei, five ad illam quomodolibet pertinentibus, sed in istis merè profanis, in quibus eadem Congregatio est per accidens Judex competens, & quod magis est, quod non cognoscunt per ipsam, sed per judicem ab ea deputatum, illæ nullatenus intrare videntur; Dicebam tamen hæc in sola forma discursiva ad ostendendum, quod non essent adeò fundatæ conquestiones, quodque non esset ponere os in cœlum desuper manus apponere, protestabar tamen integrum relinquere locum veritati.

De Sacra Congregatione Cardinalium S. Concilii Tridentini Interpretum.

SUMMARIUM.

1 *DE primæva erectione hujus Sac. Congregationis per Pium IV.*
2 *De ampliatione per Sixtum V.*
3 *Quod aliqui malè loquantur, quod Congregatio se extendat ultra interpretationem.*
4 *De causa seu ratione dubiorum, quæ oriantur super intelligentia decretorum Concilii Tridentini.*
5 *In quo propriè, ac principaliter versetur munus hujus Congregationis.*
6 *Quod facultas interpretandi sit singularis, & privativa, non autem exequendi.*
7 *De aliis quibus ista Congregatio agit, & præsertim super residentia.*
8 *De reductione missarum, vel susceptione novi oneris.*
9 *De restitutione in integrum adversus lapsum quinquennii pro reclamatione adversus professionem.*
10 *Super dispensationibus ad irregularitate, & aliis impedimentis.*
11 *De materia matrimoniali.*
12 *Non cognoscit causas particulares contentiosas.*
13 *Quam cognitionem habeat in causis beneficialibus unionum, & concursuum.*
14 *De visitatione liminum facienda per Episcopos, & de quæstionibus jurisdictionalibus.*
15 *Omnes expeditiones dantur gratis omninò.*
16 *Ex quibus constituatur, & de mercede Præfecti, & Secretarii.*
17 *De stylo, & an exequutionem præbeat suis resolutionibus.*

DISC. XV.

POstquam sub Pio IV. per ejus constitutionem, Sacrum 1
Concilium Tridentinum, absolutum, atque confirmatum, & publicatum fuit; Idem Pontifex, ad aliquos menses, pro ejusdem Concilii exequutione, & observantia, nulla interpretationis facta mentione, Congregationem deputavit aliquorum Cardinalium, illorum præsertim, qui in ipso Concilio interveneranr, ejusque mentis, occasione discussionum habitarum in sessionibus, benè conscii erant; Unde propterea, circa ea initia, quamvis Congregatio ut supra, super exequutione, & observantia tantum, non autem super interpretatione, deputata esset; Adhuc tamen aliqua oriente dubietate, istæ partes interpretandi quandoque (licèt rarius) assumebantur. *a*

Cum autem Sixtus V. ut celerius, quamplura utriusque, 2
pontificii, ac profani principatus negotia, expedirentur, litiumque diuturni, & frequenter scandalosi anfractus tollerentur, per ejus Constitutionem, *b* quamplures Cardinelium Congregationes erexerit; Inter illas, istam, ac alteram Inquisitionis, vel Sancti Officii jam erectas, quoque descripsit, eas confirmando, atque aliquas etiam majores facultates eis tribuendo, huic præsertim illa interpretandi idem Concilium in iis, quæ concernunt reformationem, aliaque indifferentia, non autem fidei catholicæ dogmata, cum in his, interpretationem sibi, ejusque successoribus reservaverit; Unde propterea, ista S. Congregatio, fortita est nomen, seu vocabulum Congregationis Cardinalium S. Concilii Interpretum.

Hinc censores, non benè callentes utramque facultatem, tam scilicet super interpretatione, quàm etiam antiquiorem, super exequutione, ac observantia, solam rerum, seu vocabulorum superficiem attendentes (juxta frequentiorem consuetudinem hujusmodi generis hominum, qui nihil benè sciendo, cum aliqua superficiali tinctura, omnium mundi rerum seu negotiorum Judices, aliorumque magistros ac censores se faciunt,) scandalum concipiunt, quod ista Congregatio casus particulares, in forma contentiosa disputandos, ac decidendos assumat, quasi quod ejus partes essent solum præstandi oracula in abstracto super alicujus decreti conciliaris interpretatione, quando plurium intellectuum capax esset; Quod (ut alibi advertitur,) *c* quandoque sequi solet, ex ea potissimum causa, quod decreta extensa non fuerunt à perito Jurista forensi, qui haberet loquendi formulas juridicas, & magis,

magis significativas ab æquivocis magis alienas, sed à doctissimo quidem ac primario humanarum litterarum professore, qui elegantiæ sermonis, vel grammaticorum regulis obsequi voluit; Dum (ut præmissum est,) antiquior ac originaria, ideòque magis propria est altera pars demandandi exequutionem, & observantiam Concilii.

5 Benè verum; quod juxta frequentiorem stylum, ejus principale institutum versatur in hac parte interpretandi, atque præstandi oracula in abstracto, super dubii, quæ proponantur.

6 Ultra istas partes interpretandi, aliaque decernendi, quæ dicti Concilii observantiam concernunt; Et super qua parte interpretativa, aliæ Congregationes se non intromittunt, unde propterea ista facultas est privativa, altera verò exequutionis vel observantiæ, est cumulativa cum aliis, & præsertim cum proximè sequenti Congregatione Episcoporum, & Regularium.

7 De plerisque peculiariter agit, quæ ab eodem Concilio etiam dependentiam habent; Puta, super Episcoporum, aliorumque beneficiatorum residentia, tam circa licentias super absentia, ex aliqua justa causa, cum moderationibus tamen contentis in Apostolicis Constitutionibus, illa præsertim Urbani VIII. super residentia Episcoporum, in quarum moderationum casu, eadem Congregatio per organum ejus Præfecti, vel Secretarii, pontificium oraculum exigere solet; Quàm etiam super declarationibus, & quando absentia sit licita, vel saltim excusabilis, tam ad effectum fructuum, quam respectivè distributionum, quotidianarum, ac pro evitandis pœnis contra non residentes, à sacris Canonibus, & ab eodem Concilio inflictis; Unde propterea illi, qui ex causa studiorum, vel ex alia justa causa, à residentia se excusabiles reddere volunt, ab illa Congregatione petunt licentiam, quæ ad tempus, cum nimia moderatione pro negotiorum qualitate, concedi solet, quandoque indulgendo etiam distributiones, pro frequentiori tamen stylo reservando tertiam partem favore interessentium. *d*

8 Item cum locorum Ordinariis, post Concilii editionem, per Apostolica decreta prohibita sit missarum reductio ex causa decrescentiæ fructuum, ac redditum, pro earum celebratione destinatorum, ac etiam per ejusdem Congregationis decreta generalia, quæ de *celebratione missarum* dicuntur, ob Apostolicam confirmationem in Bullario quoque inserta, *e* certa forma præscripta sit, super nova susceptione hujusmodi onerum in perpetuum, & præsertim super investimento pecuniarum in bona stabilia fructifera, prohibito investimento in censibus consignativis; Idcircò, tam facultatem reducendi onera antiqua, quàm aliam facultatem suscipiendi onera nova, præter dictorum decretorum formam, ista Congregatio concedit pro qualitate causarum, seu pro moribus regionum.

9 Item, licèt ab eodem Sixto particularis Congregatio super negotiis Regularium erecta fuerit, de qua in proximè sequenti discursu; Attamen, quando regulares professi utriusque sexus; juxta formam à Concilio præscriptam, adversus professionem reclamare velint post quinquennium, unde propterea necessaria sit specialis commissio Papæ, super restitutione in integrum adversus quinquennii lapsum, ista commissio concedi non solet Ordinario, & superiori locali, nisi prævia consultatione hujus S. Congregationis, cui desuper porrectæ supplicationes diriguntur consulendæ; Licèt quandoque, sed nimium rarò, praxis docuerit quod alteri Congregationi Regularium directæ sint, ideòque in ea disputatur de causis restitutione in integrum dignis, necne. *f*

10 Idem sequitur in illis supplicationibus, quæ Papæ porriguntur pro dispensatione ab aliqua irregularitate publica, & præsertim ex causa homicidii voluntarii, quod scilicet supplicationes diriguntur hujus Congregationis consultationi; Quod etiam aliquando fit super illis dispensationibus matrimonialibus, quæ per Datariam concedi non solent, & super aliis arduis ac dubiis gratiis vel negotiis practicatur.

11 De materia matrimoniali quoque in ista Congregatione frequenter agi solet, utpotè dependente à plerisque decretis Conciliaribus, tam circa formam contrahendi, quàm circa impedimenta resultantia à vinculo consanguinitate, vel affinitatis, aut ab altero publicæ honestatis, sive à raptu, cum similibus; Decidendo etiam casus particulares contentiosos; Vel ex mutuo Partium consensu, ubi præsertim quæstio restringatur ad solum punctum juris; Vel ad interpretationem decretorum Concilii; Vel quod Partium inopia ita exigat, ut litem in judicialibus Tribunalibus, per tramites juris, cum judiciaria, subsistinere non valeant; Vel quod ita Papa ex aliqua justa causa mandet, præsertim pro evitandis scandalis, quæ in hujusmodi controversiis oriri solent, quando cum judicii tela, seu formalitate agantur. *g*

Extra enim istos casus, tam in ista materia matrimoniali, quam in quibuscumque aliis, ad ejusdem Sixtinæ Constitutionis præscriptum generaliter Sacræ Congregationes, una Partium reluctante non agunt causas contentiosas, quæ processum formalem, cum probationibus hinc inde faciendis exigant, ideòque ad judices ordinarios, istæ causæ ab eisdem Congregationibus remitti solent; Quod tamen quandoque non practicatur pro Congregationum arbitrio. 12

Prout in materia beneficiali, non se ingerit in cognitione causarum particularium inter contendentes de pertinentia beneficii; Benè tamen in ea frequenter agi solet de validitate unionum, quæ ex forma decretorum conciliarium fiant præbendis canonicalibus vel Ecclesiis parochialibus; aut seminario; Et quandoque Ordinarii, antequam eas faciant, cautius agendo, ab eadem Congregatione oraculum petunt, ut ita firmior actus existat, quamvis neque ista causa sufficiens aliquando esse soleat; *h* Ac etiam super validitate concursus in parochialibus; *i* Et generaliter ita in quibuscumque aliis, quæ à concilii decretorum interpretatione vel observantia pendeant. 13

Eidem Congregationi quoque incumbit materia visitationis liminum, quam Episcopi ad præscriptum Constitutionis Sixti V. facere tenentur, istaque occasione referre statum Ecclesiæ, unde propterea, occasione responsionis, quam desuper reportant, monita eis dantur, super quibus providere debeant; Idque præbere solet occasionem decidendi quæstiones jurisdictionales cum Prælatis inferioribus super jurisdictione activa, vel cum exemptis super visitatione ac jurisdictione passiva in concernentibus curam animarum, & alia hujusmodi. *l* 14

Generaliter autem, tam in ista, quàm in quibuscumque aliis cardinalitiis Congregationibus, nulla pecuniarum, vel solutionis emolumentorum mixtura dignoscitur, sed omnes expeditiones dantur gratis omninò, adeout neque aliquid petere vel recipere liceat per inferiores ministros, & operarios, sub prætextu nudi laboris, vel operis personalis in scriptura; Solumque Partium correspondalibus, qui negotiorum curam habent, aliqua moderata merces seu recognitio laboris debita est pro negotiorum qualitate, ac pro expensis copistarum, sive pro honorariis Advocatorum, & Procuratorum, quando eorum operam adhibere qualitas negotii exigat. 15

In ista Congregatione nulla adest mixtura Prælatorum, uno excepto, qui secretarii munus gerat, atque unus Cardinalis ejus habet Præfecturam pro subscriptione litterarum & decretorum, ipsiusque Congregationis cura, & directione; Atque huic Præfecto Sedes Apostolica pro recognitione laboris solvit menstrua scuta centum auri, ex quibus ipse suppeditat aliquam ratam Secretario, pro mercede scribarum, & operariorum inferiorum, ac pro expensis chartæ, attramenti; ut omnia gratis dentur; Istaque congregatio qualibet hebdomada vel bis in mense pro negotiorum numero vel qualitate in die Sabbati hodie in Apostolico Palatio habetur, prius verò habebatur in domo Cardinalis antiquioris. 16

Quando super dubio quod proponitur, aliàs prodierint resolutiones, cùm istis procedi solet, atque aliquando absque aliqua discussione rescribi, quod dentur resolutiones aliàs factæ; Id autem non semper benè procedit, cum solum servandum sit in decretis, vel declarationibus generalibus, & in abstracto, quasi per viam legis; non autem in resolutionibus casuum particularium, cum diversæ singulorum casuum circumstantiæ, diversam exigere valeant resolutionem, ut aliai advertitur. *m* 17

Ejus autem resolutionibus vel decretis, ipsa Congregatio exequutionem non præstat, neque in judicibus se ingerit, sed ad Judices ordinarios, ac Tribunalia contentiosa Ecclesiastica, & competentia id pertinet. *n*

a *habetur in annot.ad Conc.Trid. l.14. disc.1.* b *Const.74.*
c *d.disc.1. in annot.ad Conc.* d *istæ licentiæ insinuantur sub tit. de benef.plur,& sub tit.de Canon.disc.13.& alibi.*
e *Const.43.Vrb.VIII.* f *tit.de regular.disc.41.*
g *sub tit. de matrim. disc.1. & 3.* h *sub tit.de benef. disc. 46.& in aliis.* i *tit. de paroch.disc.1.& in aliis.*

l *de his tit. de jurisd. disc.4. & seqq. & Miscell. Eccl. & in annot.ad Conc.Trid.* m *disc.1.in annot.ad Conc. Trid. lib.14.* n *d.disc.1.ex const.74.Sixti V.*

De Sacra Congregatione super negotiis Episcoporum, & Regularium.

SUMMARIUM.

1 *De istius Congregationis erectione.*
2 *Quod decretis non deferatur nisi in forma authentica.*
3 *De quibus negotiis in ea tractetur.*
4 *Qua die teneatur.*
5 *De stylo deputandi Ponentem.*
6 *Non admittitur recusatio ex Capite suspicionis, & quid ubi Cardinalis habeat interesse.*
7 *Quomodo cognoscat causas.*
8 *De stylo seu modo recipiendi informationes, & decidendi.*
9 *De modo exequendi resolutiones.*
10 *Quomodo procedatur contra Episcopos.*
11 *De eodem, & deputatione Vicarii apostoli.*
12 *De deputatione Vicarii sede vacante.*
13 *De potestate Capituli sede vacante.*
14 *De aliis ad materiam negotiorum, aguntur in hac Congregatione.*
15 *De negotiis concernentibus monasteria monialium.*
16 *Quod hæc negotia dirigantur Episcopis, aliisque locorum Ordinariis, etiam in Monasteriis exemptis.*
17 *Quomodo cognoscantur causæ Regularium.*
18 *De eodem, & quod causæ Regularium tractandæ sunt summariæ, in forma extrajudiciali.*
19 *De stylo capiendi informationes in negotiis, & recursibus Regularium.*
20 *Ad istam Congregationem privativè pertinent novæ erectiones, vel suppressiones Monasteriorum, & conventuum,*
21 *De congregatione reformationis Regularium.*
22 *Concedit ista Congregatio beneplacitum super alienationibus.*
23 *De aliis negotiis hujus Congregationis.*
24 *De eodem, & quod cognoscat de negotiis pertinentibus ad alias Congregationes.*
25 *Adhibet regulas prudentiales, neque semper legalibus se agnoscit subjectam.*
26 *Omnes expeditiones dantur gratis.*

DISC. XVI.

1 ISta Congregatio per Sixtum V. cum plerisque aliis, per particularem constitutionem erecta est. *a* Illaque solum cardinalitia est, aliorum mixturam non habens, nisi unius Prælati; qui Secretarii munus gerat, à quo litteræ & decreta scribuntur, vel subscribuntur; cum subscriptione, & sigillo unius ex Cardinalibus, qui Præfectus dicitur, & sine quibus copulativè subscriptionibus, ac sigillo, expeditiones authenticæ non dicuntur; quamvis agatur de decretis vel resolutionibus; quæ aliarum causarum occasione jam facta sint, & quæ coram inferioribus Judicibus ad probationem, sive auctoritate pro alicujus similis casus determinatione allegentur, quoniam sive agatur de resolutionibus istius Congregationis, quàm illius
2 Concilii, & aliarum, speciali decreto cautum est, ut non nisi ista forma munitæ, authenticæ dicantur; Et per consequens extra Curiam deferendum non est attestationibus hujusmodi resolutionum, vel declarationum, quas aliqui, commendabiles quidem in sua sphæra, pro publica commoditate, faciunt elaborati ac diligentes Collectores; In Curia verò, ista solemnitas vel forma desiderari non solet, cum de facili defensores alterius Partis, contra quam resolutiones allegentur, de illarum veritate certificari valeant; ex regestris, quæ diligenter conservantur in Apostolico Archivio, ut alibi etiam insinuatur. *b*
3 Duo diversa negotiorum genera peragit ista Congregatio, quæ propterea, quoad negotia rurialia fori Ecclesiastici, quæ non concernunt fidem, sed ad Christianæ Reipublicæ regimen spirituale pertineant; videtur omnium major, ideoque, majorem habere solet numerum Cardinalium, ob majorem negotiorum multiplicitatem.
4 Ea, quoties festorum impedimenta alias non suadeant, sine intermissione tenetur in feria sexta cujuslibet hebdomadæ in Palatio Apostolico; De mense verò martii, ex eo quod feria sexta est dies festivus vel magnæ devotionis, ob commemorationem passionis Domini Nostri, tenetur feria quinta, excepto tempore vacationum generalium æstivarum, quando aliquanto rarius teneri solet, juxta negotiorum majorem, vel minorem multiplicitatem, seu contingentiam. 5

Ubi agatur de contentiosis causis, quæ sub formali disputationis trutina cadunt, stylus est hujus Congregationis, deputandi pro singularum causarum propositione aliquem Cardinalem, qui causam sibi commissam proponat, ad instar Tribunalium collegialium de quibus infra, isteque Ponens appellatur; Quod etiam in plerisque aliis Congregationibus practicatur, non autem in illa Concilii, in qua omnia negotia proponuntur per Secretarium, prævia tamen dubiorum, ac negotiorum, saltim graviorum descriptione in folio, quod per plures dies antea transmittitur per manus singulorum Cardinalium Congregationis.

Non admittuntur autem recusationes ex capite suspicionis, quod etiam in aliis Cardinalibus votare debentibus procedit; Quinimò si agatur de causa Ecclesiæ Cathedralis, vel Monasterialis, cujus aliquis ex Cardinalibus, qui in Congregatione interveniunt, sit Præsul, vel Commendatarius, aut Protector, non inde tamen invitus à Congregatione excluditur, ut pluries practicatum vidi; Est tamen bene verum, quod frequentius discreti Cardinales, aliquod interesse in causa habentes, sive scientes quod Pars eos habeat suspectos, ex causa, ob quam de juris rigore Judex recusari posset, sponte abstinent, atque hujusmodi dubitationi ansam non præbent; Idque prudenter fit etiam pro causæ servitio, atque ad captandum illud arbitrium, quod citra justitiæ præjudicium cadere valeat, cum quandoque praxis docuerit, ut quo magis aliquis Cardinalis pro interesse affectionis ratione protectionis in Congregatione intervenire voluit, ut jura illius Partis tueretur, eo magis, ab aliorum constanti integritate, acriorem succumbentiam causa passa sit; Licèt quandoque è converso, ista præsentia prodesse consueverit, juxta casuum contingentias; Commendabilius tamen est, ut abstineant, ut libenter, aut frequenter tam in his Congregationibus, quam in aliis Tribunalibus sequi solet, etiam in casibus, in quibus de stricta juris censura, recusatio non intraret; Hinc proinde illæ suspicionis disputationes, quæ in aliquibus regionibus, & Tribunalibus adeò frequenter disputantur, pro calumniæ fomento ad causas æternandas, in Curia, numquam, vel nimium rarò audiuntur. 6

Distinguendo itaque negotia Episcoporum ab illis Regularium; Quatenus pertinet ad primam speciem; Verè, & propriè hujus Congregationis Institutum est, ex mente erectoris, ut summariè, ac in forma extrajudiciali audiantur, subditorum recursus, vel querelæ adversus oppressiones, & gravamina Episcoporum aliorumque Prælatorum, ac Vicariorum, & officialium, non autem ut peragantur causæ privatæ contentiosæ, quæ processum ac telam judiciariam exigunt inter partes, quoniam istis non concordantibus, sed una earum reluctante, remitti debent ad suos Judices ordinarios petentes, ut frequentius praxis docet (licèt aliquando non observetur.) 7

Habito igitur recursu per eos, qui se gravatos sentiant, per viam supplicis libelli in forma extrajudiciali; Stylus est quod scribitur epistola familiaris subscripta à Præfecto, & Secretario in nomine Congregationis, Episcopo, vel alteri superiori, cum insertione copiæ libelli desuper porrecti, ut super contentis in eo, Sac. Congregationem informet; Habitaque informatione, si ea fidelis existat, adeout recurrentes in facto non discordent, unde propterea quæstio reducatur ad punctum juris, tunc negotium proponitur in S. Congregatione, atque emanat resolutio, pro cujus exequutione, vel observantia, etiam per epistolas familiares, illi Episcopo, vel superiori directas, procedi solet; Et quandoque ubi causæ qualitas id exigat, exequutio committitur Metropolitano, seu viciniori, vel alteri prælato; etiam in hac forma extrajudiciali per epistolas familiares; Sive aliquando datur decretum in suprà dicta forma authentica, Præfecti, & Secretarii subscriptione, ac sigillo munitum, ut Partes interessatæ ordinarios Judices adeant, pro judiciali observantia, & exequutione, ideòque desuper expediuntur monitoria Auditoris Cameræ, & quandoque etiam litteræ Apostolicæ confirmatoriæ in forma brevis, sub annulo Piscatoris, per organum Secretariæ Brevium, de qua suprà actum, *c* ut ita servatis servandis, in forma judiciali, cum remediis temporalibus mulctarum, vel cum spiritualibus censurarum, contumaces ad observantiam compellantur. 8

Ubi verò ille, à quo informatio petitur, eam dare negli- 9 10

gligat, sive prætendatur, quod alterata, minusque vera data sit; tunc commiti solet alicui Episcopo viciniori, vel Metropolitano, aut alteri personæ qualificatæ in partibus, ut desuper se informet, atque Sacræ Congregationi referat; Ac etiam quandoque pro negotiorum qualitate committi solent Prælatis, ac etiam religiosis, aliisque probatis viris informationes, ac relationes secretæ; Et è converso ubi de Episcoporum vel aliorum superiorum criminosis gestis agatur, tunc facto verbo cum Sanctissimo, ad præscriptum Concilii Tridentini, ac Apostolicarum Constitutionum, committitur alicui Prælato in partibus formalis processus informativus, sive injungitur Auditori Cameræ, ut Commissarium deputet, juxta negotiorum qualitatem, & contingentiam; Ideoque certa regula generalis desuper statuta non habetur, cum totum pendeat à Congregationis arbitrio, & frequenter ab illo Pontificis, pro istius, magis, vel minus rigorosa natura, vel stylo.

11 Quando itaque dignoscatur adesse gravamine, tunc super eis dantur provisiones oportunæ, tam pro revocatione eorum, quæ sequuta sint, quàm etiam ut occuratur futuris, suspendendo quandoque jurisdictionem, & deputando Vicarium Apostolicum, five eximendo illam personam ab ejus superioritate, illi dando in superiorem aliquem Episcopum ex vicinioribus, & quandoque revocando Episcopum, vel alium superiorem ad Curiam, atque si rei qualitas exigat, illum detinendo carceratum in aliquo Monasterio, seu alias puniendo, aut remittendo Auditori Cameræ, ut servatis servandis, eos puniat, etiam cum privatione Præsulatus, vel cum translatione pœnali ad Ecclesiam inferiorem, adeout certa regula desuper statui non valeat.

12 Sede autem Episcopali vacante, in ista Congregatione frequentis (licèt quandoque, sed rarius in illa Concilii) habentur quæstiones super deputatione Vicarii Capitularis; Atque ubi dignoscatur, quod ea ad præscriptum Concilii Tridentini, vel decretorum S. Congregationis facta non sit, variæ oriri solent provisiones; Quandoque etenim, ubi nullitas non proveniat ex vitio personæ, quam constet esse dignam, & idoneam, tunc ipsa deputatio revalidatur, eo modo quo (ut infra) frequens praxis docet in electionibus Prælatorum regularium; Quandoque verò ipsa Congregatio Vicarium deputat, cum oraculo Papæ. & qui propterea Apostolicus dicitur; Et quandoque mandatur, ut Capitulum denuò ad electionem procedat, five Metropolitano, aut Viciniori id committitur (quod tamen rarum est) cum frequentior stylus sit, vel confirmandi deputatum, vel deputandi Vicarium Apostolicum. *d*

13 Si verò deputatio sit valida, sed facta sit ad tempus, aut cum aliquibus restrictionibus, (ut Capitulorum frequentior stylus esse videtur,) tunc ipsa Congregatio, quatenus contingat, desuper per eumdem deputatum eam certiorari, eidem rescribit, ut pro toto tempore vacationis, ejus munus exerceat, cum universa jurisdictione, negletis sibi factis restrictionibus, quas improbat; Et aliquando eidem Vicario Capitulari aliquam communicare solet facultatem, qua ipse careat, puta concedendi litteras dimissoriales, ad ordines suscipiendos infra annum, cum similibus; Quod tamen nonnisi pro casibus, vel personis particularibus, & ex justa causa, & quandoque prævia informatione, concedi solet.

14 Et de pleriisque aliis, de quibus in ista Congregatione agi solet, actum habetur in instructivo discursu, de quo *in Miscellan. Ecclesiastic.* ubi videre facile est, cum alias nimia esset digressio. *e*

15 Quamvis autem negotia concernentia regimen Monasteriorum monialium jam fundatorum, sive eorundem Monasteriorum novas fundationes, Regularium materiam potius concernant; Attamen sub ista Episcoporum potius cadere videntur, quoniam nimium raræ sunt quæstiones, quæ in hac Sacra Congregatione disputentur, inter moniales, & viros regulares, sub quorum regimine ipsum Monasterium sit, licèt quandoque id casus præbeat, ut alibi advertitur in sua materia. *f* Sed omnia negotia, quæ ad moniales pertinent, agi solent cum Episcopis, aliisque locorum Ordinariis; Vel quia ipsæ moniales, tamquam exemptæ impugnent Ordinarii jurisdictionem circa visitationem, & alia, de quo etiam in S. Congregatione Concilii disputari solet. *g* Vel quia eædem moniales prætendant ab Ordinario gravari; Sive, quod præter antiquum, vel consuetum institutum, nimium eas restringi, ac reformari prætendatur, cum similibus.

Eidem quoque Ordinario rescribere solet; Vel circa vitam communem; Vel circa numerum præfixum; Aut circa receptionem plurium fororum, contra dispositionem decretorum Apostolicorum; Sive circa receptionem corruptarum, cum præfinitione augmenti dotis; Necnon circa concessiones majoris vel minoris numeri conversarum, tam in communi; quàm aliquibus monialibus in particulari; Nec non super admissione puellarum gratia educationis; Aut super concessione Confessariorum extraordinariorum, quando Ordinarius deneget, cum similibus negotiis, quæ hoc monialium regimen concernant, dum regulariter pertinent ad hoc organum.

Item per istud organum explicari solet beneplacitum 16
Apostolicum, super novis fundationibus, prævia diligenti informatione, ac discussione requisitorum, sed hæc & similia cum Episcopis, vel Ordinariis peragi solent, quibus etiam diriguntur litteræ, vel provisiones, in controversiis, quæ oriantur inter ipsas moniales in electione Abbatissæ; Aut in ejusdem prorogatione ultra triennium, quamvis agatur de Monasteriis exempti; Nisi particularis consuetudo contrarium suadeat, istamque necessitatem tollat, quia nempè, respectu exemptorum, hoc munus pertinere soleat ad aliquem Ecclesiasticum Prælatum, qui sit Nuntius vel commissarius Apostolicus, cui rectè congruat ratio ejusdem fiduciæ, quæ habetur de Ordinario, non autem de aliis inferioribus, sub quorum regimine sit Monasteriorum, puta pro frequentiori contingentia de Regularibus.

Quò verò ad alteram speciem negotiorum Regularium, 17
non intrat superius insinuata propositio, quæ intrat in negotiis Episcoporum vel sæcularium, quod scilicet in privatis causis contentiosis, cum processu & ordine judiciario peragendis, una Partium reluctante, ista Sacra Congregatio se non ingerat, sed eas remittat ad suos Judices; Quoniam causas regularium, non solum publicas super regimine Religionis in universum, sive inter unam Religionem & alteram, sed etiam pravitas inter ipsos religiosos, super electionibus, officiis, & prælataris, aut super præcedentiis, aliisque præeminentiis, cæterisque occurentiis, generaliter hæc S. Congregatio cognoscit, & determinat, summarie, & de plano, sola facti veritate inspecta, quandoque cum extrajudicialibus probationibus, vel cum sufficientibus justificationibus, per scripturas, nullo tamen adhibito formali processu, cum Notario, & cum tela judiciaria, quoniam Secretarius vel Cardinalis Ponens conservat scripturas, & recipit informationes, ita quodammodo faciendo etiam partes Notarii.

Meritò autem, ac prudenter, in causis regularium ita 18
proceditur, quoniam non solum ex dispositione dictæ Sixtinæ Constitutioni, super hujus Congregationis erectione, sed etiam ex antiquorum Canonum, & Canonistarum sensu receptum est, incongruum esse clausstralibus religiosis, strepitum fori, ideoque eorum causæ cognosci non debent in ordinariis Tribunalibus contentiosis sæcularibus, sed intra ipsam Religionem, atque per ejus superiores, absque figura judicii, & cum religiosa simplicitate; Si verò agatur de recursibus à gravaminibus ipsorum superiorum, in eadem extrajudiciali forma cognoscuntur; Vel per Cardinalem Protectorem Religionis; Vel per istam Congregationem, cum ita quoque intra, non autem extra Ordinem cognosci dicantur. *i*

Stylus autem est, quod quemadmodum in dicta alia spe- 19
cie negotiorum Episcoporum & clericorum sæcularium, & monialium, habito recursu per viam simplicis belli extrajudicialis, scribitur Episcopo pro informatione, eique transmittitur tenor libelli porrecti; Ita in istis negotiis Regularium, rescribitur Procuratori Generali Religionis, qui semper in Curia assistit, & quandoque idem Generali pro informatione, qua habita, si una Partium illam impugnet, atque alteratam prætendat, aliæ capiuntur informationes, & adhibentur diligentiæ pro veritate indaganda.

Ad istam quoque Congregationem privativè pertinet 20
agere de novis fundationibus Monasteriorum, vel Conventuum, ac decidere causas super oppositionibus aliorum Regularium, & quandoque etiam clericorum sæcularium, nisi Papæ videatur aliquam causam committere in Rota, vel alteri Congregationi. Prout etiam cognoscit super Conventuum suppressione, quoniam licèt adsit alia moderna Congregatio Cardinalium, cum Secretario etiam Prælato super statu & reformatione Regularium, ab Inno- 21
centio X. erecta, de cujus voto seu consilio, sequuta fuit ejus-

ejusdem Innocentii Constitutio super suppressione parvorum Conventuum; Attamen ista est Congregatio particularis, super dicta reformatione in universum, quæ compatibilis est cum ista ordinaria, & generali, ejusque facultates non impedit.

22 Cumque ab Urbano Octavo revocatæ, vel respectivè moderatæ fuerint amplæ facultates, quas ex Apostolicis Constitutionibus habebant Prælati regulares, super alienationibus bonorum, & jurium aliàs cadentium sub prohibitione *Extravagantis Ambitiosæ de rebus Ecclesiasticis non alienandis*; Unde propterea necessaria est solemnitas beneplaciti Apostolici; Idcircò, hi Religiosi, præsertim pauperes coguntur subire sumptus, qui desuper necessarii sunt, pro expeditionibus Datariæ, vel Secretariæ Brevium, illud beneplacitum concedi solet per organum istius Congregationis, ac etiam per illud alterius Congregationis Concilii, Idque aliquando in Monialibus etiam practicari solet, quando Monasterii paupertas ita exigat.

23 Et in summa omnia peragit, quæ Religionum, ac Regularium bonum regimen, ac directionem concernunt, unde propterea dicitur Congregatio occupatissima, atque in negotiorum multitudine omnium major, ob faciles recursus, quærelas, & Congregationes Regularium, qui non habentes necessitatem cogitandi ad propriæ personæ, ac familiæ victum, & vestitum, aliasque indigentias, se totos occupare solent in dissensionibus inter se ipsos, ita humana conditione, vel infirmitate exigente, pro qua curanda, sufficiens medicamen adhuc non habemus. *m*

24 Habet item ista Congregatio latas habenas, agendi etiam de illis negotiis, quæ aliarum Congregationum peculiaria sunt, unde propterea (ut Urbanus Octavus dicere solebat) ista videtur Congregatio quodammodo universalis, exceptis causis, quæ directè Fidei quæstiones concernant, five formalem interpretationem Concilii Tridentini; In reliquis enim, licet adsit dicta Congregatio Concilii, attamen de iis quæ concernunt exequutionem, vel observantiam ejusdem Concilii, ejusque decretorum cognoscit; Prout etiam licet adsit Congregatio Rituum, cujus peculiare munus est cognoscere, ac decidere controversias, super præcedentiis, aliisque Ecclesiasticis præeminentiis, inter clericos sæculares, & regulares, ac etiam super iis, quæ prætendantur per laicos in functionibus Ecclesiasticis, adhuc tamen ista Congregatio istas causas cognoscit; Ideoque privativa singularis cognitio dictæ Congregationis Rituum, versatur in præscribendo ritus super Divinis Officiis, ac etiam super canonizatione Sanctorum. *n*

Ac etiam licet adsit particularis Congregatio super controversiis jurisdictionalibus, ac super Ecclesiastica Immunitate, à qua denominationem seu vocabulum sortitur, de qua infra. *o* Adhuc tamen ista Congregatio occasione agendi de negotiis, ad Episcopos, & Ordinarios locorum pertinentibus, de hac negotiorum specie cognoscit, quando casus præbeat, ut ad eam recursus habeantur.

25 Et quamvis generaliter hujusmodi Cardinalitiæ Congregationes, tamquam summariè cognoscentes sibi commissa negotia, se gerant nomine Papæ, potius more Principis, vel supremi Senatus, quam more Judicis, vel Tribunalis contentiosi, ideoque non subjaceat rigori regularium, & propositionum juris, eo modo quo contentiosa Tribunalia subjacent; Præ cæteris tamen ista Congregatio, quæ quoddam universale, ac politicum regimen utriusque cleri sæcularis, & regularis, aliarumque rerum Ecclesiasticarum habet, huic restrictioni non subjacet, sed cum regulis seu legibus prudentialibus pro negotiorum qualitate, vel temporum, ac rerum contingentiis procedere solet; Semper tamen, & in quibuscumque quantumvis gravibus negotiis gratis omninò, etiam quoad scripturam, adeout Partes alio non graventur sumptu, nisi (ut alias dictum est) illa recognitione laboris personalis, ac diligentiæ correspondalium, qui negotiorum curam habeant; Et quandoque, quatenus negotii qualitas exigat, pro honorario Advocatorum, & Procuratorum, ac pro expensis copiæ pro informationibus quæ dentur; Reliquum verò totum quod ad suggestionem Agentium, & correspondalium a Partibus detur, furtum, & illicita extorsio est eorum qui negotia peragunt, vel aliquorum reprobatur infe- riorum ministrorum mechanicorum, qui fidem ab eorum dominis habitam fraudent.

a *const. 75. Sixti V.*
b *disc. 1. in annot. ad Conc. Trid.*
c *supra disc. 7.*
d *de hac materia Vicarii Capitularis sub titulo de Canonicis & Capitulo discurs. 24. cum pluribus sequentibus & in annotatione ad Sacr. Concil. Trid. disc. 31.*
e *libr. 14. titul. Miscellan. Ecclesiast. discurs. 1. libr. 14.*
f *sub. tit. de Regular. disc. 24.*
g *de his quæstionibus sub titulo de jurisdiction. discurs. 26. & sequent. & in annot. ad Concil. Trident. disc. 5.*
h *dicto discursu 26. de Regularibus & dicto discursu in annot. ad Concil. Trid*
i *tit. de Regular. disc. 1. & 22.*
l *tit. de Regular. disc. 29. & seqq.*
m *de his habetur disc. 1, tit. de Regular.*
n *infrà disc. 18.*
o *disc. seqq.*

De Sacra Congregatione Jurisdictionis, & Immunitatis Ecclesiasticæ.

SUMMARIUM.

1 *De hujus Congregationis erectione.*
2 *Quinam in ea interveniat.*
3 *Prælati sunt relatores causarum, & processuum.*
4 *Quare habeatur in ista Congregatione usus processuum, & de immunitate locali.*
5 *De immunitate personali, & de alia immunitate reali.*
6 *Mechanicum est videre processus.*
7 *Quando teneatur, de quibus negotiis tractet.*
8 *An fuerit expediens eam erigere.*
9 *Quod stylus hujus Sacræ Congregationis sit potius contra delinquentes, qui ad immunitatem recurrunt.*
10 *Unde proveniat quandoque rigor.*
11 *De remissione confugientium sub lege, ut non condemnentur ad pœnam ordinariam.*
12 *De stylo dandi omnes expeditiones gratis.*
13 *Et de alio stylo procedendi in forma extrajudiciali.*
14 *Cognoscit privativè de causis immunitatis, & Metropolitanus se non ingerit.*
15 *In quo propriè consistat munus hujus Congregationis, & quales causas remittat judicibus competentibus.*
16 *De aliis ad materiam remissivè.*

DISC. XVII.

MOderna est ista Congregatio, utpotè erecta circa initia Pontificatus Urbani VIII. Incertum tamen est; An vivæ vocis oraculo; Vel per litteras in forma Brevis, Aut per decretum consistorale; Sivè etiam per Apostolicam Constitutionem, quæ in Bullario non sit impressa; Ideòque super ejus facultatibus, ac restrictionibus respectivè, discurri non potest, eo modo, quo de facultatibus aliarum Congregationum, super quibus Constitutiones in Bullario habemus, fieri potest. 1

Habet ista Congregatio, cum competenti numero Cardinalium mixturam aliquorum Prælatorum pro Papæ arbitrio, ex quibus quatuor videntur fixi; Unus nempè, qui Secretarii munus gerat; Unus ex Rotæ Auditoribus; Unus ex Clericis Cameræ, & Advocatus fiscalis; Alii verò sunt in majori, vel in minori numero, ut Papæ videatur etiam ex dictis Rotæ & Cameræ Tribunalibus assumi solitis. 2

Isti verò Prælati, ut plurimum, sunt relatores causarum (qui in Curia Ponentes dicuntur;) Potissimè

3 quia hujus Congregationis negotia frequenter ſecum ferunt proceſſus voluminoſos, qui per Ordinarios locorum vel per alios judices, & magiſtratus de partibus tranſmittuntur; Potiſſimè in cauſis concernentibus Eccleſiaſticam immunitatem localem, ad effectum inſpiciendi qualitatem, ac probationem criminis, pro cauſibus exceptuatis per Conſtitutionem Gregorii Decimiquarti; Sive qualitatem loci capturæ, ſuper quo ſit controverſia, an ſit immunis necnè; Aut ſuper ejuſdem capturæ modo, qui immunitatem excludat; Puta (exempli gratia) quod captus in loco non immuni, violenter in eo actu, ſecum trahat capientem, qui eum detineat, adeout ad proximum locum immunem accedat, cum tunc non ſuffragari Immunitatem Sacra Congregatio reſpondere conſueverit, cum ſimilibus; *a*

4 Prout etiam, proceſſus, & acta de partibus, tranſmitti ſolent in cauſis aliarum ſpecierum immunitatis, perſonas ſcilicet, & realis, quando ad ipſam Sacram Congregationem recurſus habeatur per eos, qui prætendatur immunitatis, vel juriſdictionis violatores, & tamquam tales ab Ordinariis cenſuris innodati ſint, ſive illæ comminentur, cum ſimilibus, quoniam, cum Cardinales in tot Congregationibus; ac etiam in 5 Conſiſtoriis, & Cappellis Pontificiis, aliiſque gravibus negotiis, præſertim cum Principum Oratoribus occupati, vacare non poſſint lecturę proceſsuum, qui quandoque voluminoſi eſſe ſolent: Ac etiam quia indecens videtur Cardinalium majeſtati, cum id ſapere videatur quid mechanicum, ut agendo de advoca- 6 tis, ſeu Procuratoribus inferius in eorum Rubrica advertitur *b*, Idcircò Prælati injungitur, qui compendiosè referant ea, quæ in proceſsibus & in actis contineantur, ut ſervat quoque Congregatio Conſultæ, de qua infra. *c*

Teneri ea ſolet in Palatio Apoſtolico in die martis bis in menſe, niſi negotiorum contingentia aliter ſuadeat: Eaque ſolum agit de negotiis concernentibus materiam juriſdictionis eccleſiaſticæ, & ne illius exer- 7 citium Magiſtratibus ſæcularibus permittatur, ac etiam de materia dictæ triplicis immunitatis, localis, perſonalis, & realis, de quibus ſpeciebus, ac ſucceſſivè de negotiis in dicta Congregatione pertractari ſolitis, *in Eccleſiaſtico Miſcellaneo* compendiosè agitur: Ideoque ibi videri poteſt, ne eadem abſque neceſsitate repetantur. *d*

De his autem inſenſibiliter, ſeu minus clamorosè, cognoſcere ſolebat altera Congregatio Epiſcoporum, de qua diſcurſu proximo præcedenti agitur, eaque cum regulis prudentialibus, quas præ cæteris (commendabiliter quidem) adhibere ſolet, forſan (ut aliqui opinantur) melius eadem negotia dirigebat, unde propterea adhuc ſub Judice, etiam apud bonos, ac zelantes eccleſiaſticos, remanet quæſtio, quæ verè problematica eſt, habens hinc inde probabilia argumenta, an hujus Congregationis erectio, eccleſiaſticæ immunitati, ac juriſdictioni, proficua, vel præjudicialis fuerit. *e*

Potiſsimè quia, bonus quidem, ſed fortè indiſcre- 9 tus, vel aſper zelus aliquorum, qui circa initia, eam regebant, aliqua produxit inconvenientia præjudicialia, atque aſperitatis vel nimium exactæ, & exorbitantis defenſionis opinionem, impreſsit apud ſæculares (quæ pro hodierna praxi verè erronea eſt) quoniam ut pro meæ diuturnæ forenſis vitæ praxi, ingenuè teſtari poſſum, utpotè utrumque antiquum, ſeu primævum & hodiernum ſtylum expertus, quo rectiſsima eſt intentio, ad reſtrictionem potius immunitatis præſertim locali propenſa: Eatenus verò illum ſtylum adhibere oportet, qui rigoroſus, vel aſper reputatur à ſæcularibus, quatenus ipſi ad id cogant, vel provocent, quia nempè, ſe Judices facere velint hujus materiæ, cujus, juxta regulas catholicæ Fidei ſunt incompetentes: Ideoque, ut pluries in *Eccleſiaſtico Miſcellaneo*, occaſione agendi de dicta triplici immunitate, ac etiam in materia juriſdictionali advertitur *f*. Pro ut etiam in illa feudorum, *g*, & altera regalium *h*, & alibi, vitium eſt in utroque extremo, ſuperiorum officialium, & Magiſtratuum utriuſque fori, adeout inconvenientia potius reſultent ex modo, quam ex ſubſtantia.

Potiſsime verò, inter alia multa, hodierna Congregatio non laudat antiquum ſenſum circa immunitatem localem, in illis caſibus exceptuatis, de ſtricto jure non cadant, ſed ſcandaloſa ſint, publicæque quieti præjudicialia, unde propterea, non poſsint confugientes libere tradi Curiæ ſæculari, minuſque debeant relinqui in libertate, ſed potius ad extraordinariam pœnam triremium tamquam per ſpeciem detentionis, & cuſtodiæ pro publica quiete condemna- 11 ri; Quoniam non eſt condemnatio, quæ fiat per judicem eccleſiaſticum auctoritate ſua de laico delinquente, cum quo nullam habeat competentiam, circa criminis punitionem, vel cognitionem, ſed ſolum circa punctum immunitatis, an competat necne: Sed eſt prudens, & commendabile temperamentum, per quamdam ſpeciem concordiæ cum Magiſtratibus ſæcularibus ut ita mediam viam eligendo, concorditer ipſi abſtineant à pœna ordinaria hujuſmodi delinquentium, qui eis tradantur; Atque ita non violetur immunitas, publicæ autem quieti conſulitur *l*; Verum condemnatio fiat per ipſos Magiſtratus ſæculares competentes, tanquam per ſpeciem (ut præmiſſum eſt) prudentis, & commendabilis concordiæ: Verùm Epiſcopi, aliique eccleſiaſtici ſuperiores ad eam devenire non poſſunt, inconſulta iſta Congregatione quæ ad id devenire non ſolet, niſi facto verbo cum Papa à quo oraculum accipit, dum noſtræ ætatis praxis docuit, quod Ordinario delinquentes laicos tranſmittente ad Principis ſæcularis triremes, Magiſtratus ſæcularis eos ita in loco non immuni repertos carceravit, atque ad pœnam ordinariam ultimi ſupplicii condemnavit, ſequuto effectu.

In reliquis autem, hujus Congregationis ſtylus eſt uniformis, ac aliarum; Tam circa omnimodam alienationem à ſordibus, atque ab emolumentorum aliqua ſolutione, pro expeditionibus aliiſque actis, quæ gratis omninò conceduntur, ac fiunt; Quàm etiam, circa modum procedendi forma extrajudiciali, ut de 12 aliis Congregationibus Concilii, & Epiſcoporum ſupra dictum eſt, ſcribendo ſcilicet per epiſtolas fami- 13 liares Ordinariis locorum, vel Nuntiis Apoſtolicis, aliiſque Eccleſiaſticis Prælatis, ad quos pertineat, tam circa informationes ſuper recurſibus, quàm circa exequutionem ſuorum decretorum, ac reſolutionum.

Privativàm cognitionem hujuſmodi controverſiarum habet; ad quoſcumque alios competentes Judices, appellationum, vel recurſuum, Ideoque per ejus de- 14 creta, Pontificio oraculo comprobata, inhibitum eſt Metropolitanis, ac Nuntiis, aliiſque Judicibus appellationis, vel recurſuum ab Ordinariis locorum, ne inhibitiones concedant, vel impedimenta; præſtent; Taliſque videtur praxis inconcuſſa in ſpecie immunitatis localis. *m*

Secus autem in aliis duabus ſpeciebus immunitatis 15 perſonalis vel realis, quoniam munus Congregationis, proprié; ac principaliter verſatur, in protectione, ac defenſione eccleſiaſticæ juriſdictionis, & immunitatis, & ne de facto illa uſurpetur, vel reſpectivè violetur à Magiſtratibus, vel Communitatibus ſæcularibus, aut gabellarum, aliorumque laicalium onerum Appaltatoribus, & exactoribus, ita aſſiſtentiam, ac auctoritatem præſtando Ordinariis locorum, qui præſertim Italiæ moribus, in exiguis, ac pauperibus Eccleſiis, potentiali oppreſſioni ſæcularium de facili ſubjacent, Secus autem ubi ceſſante hac oppreſſione de facto, prætendatur per tramites juris, quod illa cauſa, vel perſona reſpectivè ſit ſæcularis, non autem eccleſiaſtica, ideoque ad forum ſæcularem pertineat, juxta eorumdem ſacrorum canonum diſpoſitionem; Sive quod illa immunitas realis de jure competere non debeat; Vel quatenus in ſubſtantia competat iſta non controvertatur; ſed ſola quæſtio ſit ſuper modo, vel ſuper quantitate, aliiſque accidentibus, quoniam iſta cognitio non prohibetur, immò fieri debet coram Ordinariis Judicibus competentibus cum immunitatis eccleſiaſticæ ſubſtantiam, vel genus non percutiat; Ideoque debent ejus hujuſmodi cauſæ remitti, ut in forma judiciaria, per tramites juris decidantur, eo modo quo aliæ cauſæ privatæ contentioſæ peraguntur; Potiſſimè verò quando oportteat

teat facere probationes pes teſtes, qui ſervatis ſervandis examinandi ſint, ſtante iſinuato ſtylo, tam iſtius quàm aliarum Congregationum, gerendi potius partes Principalis, vel Supremi Magiſtratus, in forma extrajudiciali, quam illas Judicis, in forma contentioſa. *n*

Et de aliis ad iſtam Congregationem pertinentibus videri poteſt in renunciato *Eccleſiaſtico Miſcellan.* ac etiam in materia juriſdictionali, & in illa regalium, occaſione agendi de gabellis, & vectigalibus, præſertim pro immunitate reali &c. *o*

a *de iſti cauſis immunitatis localis lib. 14. in Miſcell. Eccleſiaſt. diſc. 9. & ſeqq.*
b *infra in diſc. in quo agitur de Advocatis & procuratoribus.*
c *de his controverſis ſuper immunitate reali dicto Miſcellaneo Eccleſiaſtico libr. 14. diſcur. 2. & ſequentibus & titulo de Regalibus à diſcurſ. 50. ad 62. Et de immunitate perſonali titulo de juriſdictionib. à diſcurſ. 58. ad 68. & 92. & in aliis, ſupra de judic. diſc. 3.*
d *locis ſupra cit.*
e *inſinuatur etiam dicto diſcurſ. 2. Miſcellaneo Eccleſiaſtico.*
f *locis ſupra cit.*
g *titul. de feud. diſc. 60.*
h *locis ſupra citatis.*
l *agitur de hoc ſtylo Miſcellan. Eccleſiaſt.*
m *inſinuatur etiam dicto diſcurſ. 2. Miſcellaneo Eccleſiaſtico & titulo de judiciis diſc. 3. & alibi.*
n *de his cauſis remiſſis ad ſuos judices titulo de Regularibus diſcurſ. 50. cum pluribus ſequentibus & agitur etiam in dicto Miſcellaneo Eccleſiaſtico diſc. 2. & ſeqq. in locis relatis.*

De Sacra Congregatione Rituum.

SUMMARIUM.

1 *DE iſtius Congregationis erectione, ejuſve duplici ſpecie.*
2 *De perſonis ex quibus conſtituitur.*
3 *Quæ negotia in ea peragantur, diſtinguitur inter contentioſa & non contentioſa.*
4 *Quænam ſint non contentioſa.*
5 *De receptione alicujus Sancti in Protectorem.*
6 *De queſtionibus contentioſis quæ ſuper iſta protectione cadere ſolent.*
7 *De quæſtionibus contentioſis præeminentiarum inter Eccleſiaſticos.*
8 *De aliis quæſtionibus ſimilibus cum ſæcularibus.*
9 *De ſtylo procedendi in forma extrajudiciali, omniaque faciendi gratis.*
10 *Quod quandoque formatur proceſſus, & adhibet quandam formam judicialem.*
11 *In his materiis præeminentiarum deferetur conſuetudini, & quando.*
12 *An cæremoniale impediat conſuetudinem.*
13 *Quod ſoleant etiam iſtæ cauſæ committi in Rota, vel de ejus voto.*
14 *De alia ſpecie Congregationis ſuper Canonizatione Sanctorum, & quinam interveniant.*
15 *Adhibentur etiam medici, & alii profeſſores, & quare.*
16 *De congregationibus quæ habentur coram Papa, ac etiam de Conſiſtoriis, in hac materia.*
17 *De aliis quæ hanc materiam concernant remiſſivè, & quare non omnes Advocati hæc negotia pertractent.*
18 *De ſtylo propinarum, aliorumque emolumentorum in hac materia.*
19 *De precedentia inter Sanctos.*

DISC. XVIII.

DUplex videtur iſta Congregatio, à Sixto Quinto cum aliis pluribus per eamdem Conſtitutionem quoque erecta; *a* Una ſcilicet ordinaria, pro Ritibus 1 Eccleſiaſticis, aut pro decidendis controverſis præcedentiarum, aliarumque præeminentiarum: Et altera extraordinaria, ſuper canonizatione Sanctorum, ſeu beatificatione, & cultu aliquorum Servorum Dei; dum diverſus eſt perſonarum inrerventus, ſeu participatio in una, quàm in altera in ordine ad Prælatos, aliaſque perſonas, extra illas Cardinalium, qui pariformiter in utraque interveniunt eo ipſo, quod ex oraculo Papæ, huic Congregationi Rituum in genere adſcribuntur; Quare de eis diſtincte, ut decet agendo.

Quatenus pertinet ad primam ſpeciem Congregationis 2 ordinariæ; Ea ex ſolis Cardinalibus conſtituta non eſt, quoniam, ultra ipſorum competentem numerum, qui (prout in omnibus aliis Congregationibus) non eſt determinatus, ſed major vel minor, pro Papæ libito, interveniunt plures Prælati, quorùm unus eſt ſecretarius, ac etiam aliqui Religioſi Theologiæ profeſſores, & præ cæteris Magiſter Sacri Palatii, & Sacriſta Papæ, qui ambo ſint regulares, unius Ordinis Prædicatorum, & alter Eremitarum Sancti Auguſtini: Ac etiam unus vel plures Magiſtri cæremoniarum Papæ.

In iſta Congregatione, duo negotiorum genera pe- 3 raguntur; Unum ſcilicet contentioſorum inter Partes; Et alterum gratioſorum, ſeu pacificorum ex officio, vel ad ſupplicationem, in iis quæ ſacros ritus, & cæremonias, vel divinum cultum concernunt.

De hoc ſecundo genere ſunt ea, quę (ut ſupra,) 4 reſpiciunt cultum divinum, ac ritus, & cæremonias eccleſiaſticas, ſine contradictore, vel tertii præjudicio; Puta ſuper conceſſione facultatis celebrandi officium, vel miſſam, ſub ſimplici, vel ſemiduplici, aut duplici ritu alicujus Sancti, vel Beati; Aut celebrandi octavam, aliave ſimilia faciendi, ſive declarandi aliquod dubium cæremonialis, vel quibus diebus alicujus majoris ſolemnitatis, celebrari poſſit miſſa votiva alicujus Sancti in propria Eccleſia, vel ubi adſit aliqua reliquia inſignis, cum ſimilibus; Nec non concedendi licentiam aſsumendi aliquem Sanctum in protectorem, cum facultatibus vel conſequentiis, quæ exindè reſultant, quando iſta qualitas tutelaris canonizata ſit ab hac Sacra Congregatione, & ſine cujus licentia hodie id fieri non poteſt ex Apoſtolicis decretis. 5

Super hoc autem in ſpecie, noſtra ætate, in pleriſque Italiæ, ac Hiſpaniarum Civitatibus, iſte punctus practicatus fuit in forma contentioſa, an ſcilicet, potius unus, quàm alter Sanctus recipi deberet in protectorem; Sive an recipi poſſet ille, cui permiſſum ſit, præſtari cultum tamquam Beato; ſed adhuc non eſſet ſolemniter canonizatus; Et quamvis in pleriſque aliis Civitatibus, & locis, praxis hujuſmodi quæſtiones docuerit in forma contentioſa, præſertim verò in Civitate Pampilonenſi; Attamen, frequentiùs, quam alibi id ſequitur in Civitate Neapolitana, ubi, ob nimiam illius Populi devotionem & ob religioſorum magnas æmulationes ſpirituales, hujuſmodi quæſtiones frequenter audiri conſueverunt, tam circa inclu- 6 ſionem unius, in excluſionem alterius, inter Ordines, vel Religiones, ex quibus illi Servi Dei fuerint, quàm etiam circa multiplicitatem, adeout Ordinarius, de cujus conſenſu hujuſmodi protectiones, & non alias concedi ſolent, excuſari ſoleat, quod non adeſſet amplius locus in inſigni capella Civitatis, in quo ſtatuæ reponi valeant. *a*

Quinimò, letiam quoad eos, qui jam recepti ſint in Protectores, frequentes (& quidem ſcandaloſæ) controverſiæ audiri conſueverunt, inter religioſos diverſarum Religionum, ſuper præcedentia ſtatuarum, vel Imaginum; Sive inter illos ejuſdem Religionis originariæ, quæ in plures filiales, vel reformationes diviſa ſit, ſuper habitu ſtatuæ, vel Imaginis illius Sancti, ut præſertim contigit de Sancto Antonio Pa-

tavino, an habere deberet capuccium pyramidarum quo utuntur Capuccini, vel rotuudum, seu quadratum, quo utuntur Conventuales, vel Observantes; Sive ad quos in publicis processionibus pertinet illam statuam associare, & præsertim inter calceatos, & discalceatos Carmelitas, circa statuam Sanctæ Teresiæ, moderna praxis docuit; *b* cum similibus æmulationibus, seu levitatibus; Ideoque etiam pro zelo majestatis ac existimationis Civitatis, & populi, & pro servitio cultus, ac devotionis, prudens, atque commendabile videretur consilium, ut forsitan per
7 sæculum in his omnimodum silentium ibi imponeretur.

Alterius generis contentiosi negotia sunt, quæstiones præcedentiarum, aliarumque præminentiarum, in processionibus, aliisque publicis functionibus, inter sæculares, & regulares; Vel respectivè inter utriusque Cleri diversa Capitula, vel Monasteria, seu Conventus; Aut inter ejusdem Capituli dignitates in Cathedrali, vel Metropolitana, super jure faciendi primarias, & Pontificales functiones, cum similibus.

Aut etiam super jure funerandi vel celebrandi officium super cadavere in funere; Aut super jure prohibendi celebrationem ejusdem solemnitatis; Vel prohibendi jam celebrari solitam; Vel super jure prohibendi novas erectiones Congregationum, & Confraternitatum. Nec non super modo assistendi Episcopo, vel alteri Prælato, eique occurendi, vel associandi respectivè; Aut super usu Pontificalium, quem habent nonnulli Prælati inferiores, præsertim regulares,
8 & cum qua moderatione uti debeant, cum similibus controversiis inter ecclesiasticos. *c*

Vel ubi agatur de controversiis præeminentialibus inter ecclesiasticos & sæculares super præeminentiis & honorificis tractatibus, qui Principibus, vel Baronibus, aut Gubernatoribus, aliisque publicis Magistratibus, aut Patroni, vel aliis qualificatis viris sæcularibus debeantur, vel respectivè congruat; throni scilicet elati, seu baldachini, vel sedis, aut scamni; *d* Et in summa de omnibus quæ concernunt ea, quæ
9 Ecclesiarum cultum, & Ecclesiasticum ritum percutiunt.

In omnibus tamen utriusque generis negotiis, idem adhibetur stylus, qui in aliis Congregationibus, est insinuatus, procedendi scilicet per viam summariæ, ac extrajudicialis cognitionis, præviis eisdem extrajudicialibus informationibus, ab Ordinario loci, vel à Superiori Regulari respectivè; Omnesque expeditiones, & provisiones concedendi gratis omninò.

10 Benè verum, quod ista Congregatio, magis quàm aliæ, aliquam Tribunalibus contentiosi imaginem habere videtur, formando scilicet processus, cum examine testium in Curia, per Notarium, quo uti solet in causis, vel actis beatificationis, & canonizationis Sanctorum; Ac etiam concedendo remissoriam in partibus; Et super qua, ad instar ejus, quod quotidiana Rotæ praxis docet, formales disputationes haberi solent, per tramites juris, & cum eisdem regulis, de quibus *sub titulo de judiciis* in materia remissoriæ, & in altera compulsoriæ, seu extractiones scripturarum; *e* Id autem ex ea ratione provenit, quod cum in hac materia præeminentiarum, consuetudini nimium deferendum sit, præsertim verò ubi ea sit immemorabilis, qua accedente, in jure admittitur
11 ut minus dignus præcedat magis dignum, majoresque habeat præeminentias; Pro casibus tamen particularibus, non autem pro regula universali, cum tunc corruptela potius talis consuetudo dici mereatur; Hinc proinde, hujusmodi assertæ consuetudinis probationibus, etiam in ipsa Sacra Congregatione facere oporteat. *f*

Prout etiam super hujusmodi consuetudinibus disputari solent quæstiones juris, quando scilicet advertetur cœremoniali Romano, ratione clausularum con-
12 tentarum in Constitutione Clementis Octavi ejusdem cœremonialis confirmatoria, quarum clausularum virtus, & operatio est, infringere quamcumque contrariam possessionem, vel observantiam, unde de consequenti tollitur, vel impeditur consuetudo, inter cujus requisita illud possessionis est præcipuum, ac substantiale; Adhuc tamen hujusmodi clausularum obstaculum, evitari solet; Vel ratione non comprehensionis; Vel quia consuetudo sit potius interpretativa casus dubii; Aut quod jam introducta esset de tempore editionis cæremonialis. *g*

Dantur tamen frequentes casus, quod in hujusmodi causis contentiosis, in quibus formales probationes 13
facere oporteat, Pontifex demandet, ut cognoscantur de voto Rotæ in forma judiciaria; Sive quod eas avocet à Congregatione, atque committat in Rota, decidendas prout de jure; Id autem certam non habeat regulam, vel praxim, cum sit materia arbitraria, pro facti qualitate, & circumstantiis regulari solita; Et quandoque Papa hoc arbitrium regulare solet cum voto Prælatorum Signaturæ Gratiæ, ad quam una Partium, quæ de judicio Congregationis conqueratur, recurrere solet, ut etiam quandoque praxis docet, in negotiis aliarum Congregationum Episcoporum, & Regularium, vel Concilii, sive Immunitatis. *g*

Quo verò ad aliam speciem Congregationis, quæ tractat solum negotia canonizationis, vel beatificationis servorum Dei; illa constituitur, ex eisdem Cardinalibus; & Secretario aliisque Prælatis; & officialibus, vel Theologis de quibus suprà; Verùm aliorum quoque Prelatorum, & religiosorum, ac officia- 14
lium superadditionem recipit; Promotoris scilicet Fidei, cujus officium, non ex necessitate, sed ex frequentiori usu, annexum esse solet officio Advocati fiscalis; Necnon interveniunt tres antiquiores Rotæ Auditores, tanquam supponendi periti Canonistæ, qui partes Assessorum ita gerere videntur; Ac etiam unus ex Protonotariis participantibus, cum illa causa injuncta, seu distributa sit, siquidem isti Protonotarii, circa initia primitivæ Ecclesiæ, sub Clemente Primo deputati fuerunt pro hoc munere scribendi acta Martyrum: Ac etiam adhibentur alii Theologi, qui Consultores, vel respectivè Qualificatores dicunt, ut res tantæ importantiæ, tam super compilatione processuum, quam super discussione probationum, & aliis, quæ contingunt, cum nimia maturitate, atque cum consilio quamplurimum peritissimorum virorum, in omnibus licentiis, & facultatibus examinetur.

Hinc proinde adhiberi quoque solent, pro consilio, probatissimi, ac periti medici, & philosophi, aliique 15
professores, ad effectum discutiendi, an illæ operationes, quæ miraculis referuntur, dici mereantur supernaturales, vel provenire possint à potentia naturali, quamvis difficili, & rara.

Postquam verò probationes, respectu beatificationis, vel respectivè canonizationis, benè, ac maturè discussæ sunt, adeout negotium in pluribus Congregationibus benè præparatum sit, tunc super eo, magis sole- 16
mnis Congregatio habetur coram ipso Papa, qui audito voto Congregationis, decretum interponit, super beatificatione, vel super concessione cultus, ac similibus functionibus, præter canonizationem, sive adscriptionem catalogo Sanctorum, utpote obligatoriam de fide; Ideoque postquam negotium examinatum est, etiam in ista magis solemni Congregatione coram Papa, examinatur etiam in pleno Consistorio secreto, deindeque aliud habetur Consistorium magis solemne, & publicum, in quo interveniunt omnes Archiepiscopi, & Episcopi, qui in Curia præsentes reperiantur, qui omnes votum proferunt per quamdam imaginem Concilii.

Quales verò sint formulæ, quæ in hujusmodi processibus adhibeantur, & quid præcedere debeant, priusquam hujusmodi probationes admittantur, meum non est propalare, cum ex quodam antiquo Curiæ stylo, ita exigente quoque natura seu qualitate hujus- 17
modi negotiorum, quæ viros minus occupatos, eique penè in totum addictos, exigere videtur, classici, & occupati Advocati non de facili in eis se ingerere soleant; Ideoque dedecet, ut non benè versatus, in his se ingerat, potissimè quia liberculi particulares super decretis Apostolicis, vel S. Congregationi, aliisque formulis habentur, ubi facile est videre.

In ista verò negotiorum specie, quidam habetur antiquus stylus singularis, qui in aliis Congregationibus non viget, quod scilicet Cardinalibus Congregationis, aliisque officialibus, ac operariis, ratione magni laboris, qui desuper adhibendus est, in studio, ac revolutione valdè voluminosorum processuum, super probationibus, solvuntur propinæ, seu sportulæ, aliaque emolumenta; Ideoque ad probos, ac zelantes viros, problematica est quæstio, an iste usus, quamvis antiquus, atque de stricta juris censura licitus, aboleri debeat, necne; Multisque placet opinio affirmativa, ad tollendas occasiones obloquutionum vulgi ignari, vel maligni, ac æmulorum Romanæ Curiæ dum ex dicto Apostoli, *sapientibus, & insipientibus debitores sumus*; De hoc autem, meum non est agere, ideoq; totum reservatur judicio eorum ad quos pertinet.

In nuperrima verò quinque Sanctorum canonizatione per Clementem X. facta, etiam inter ipsos Sanctos, pro
19 nostra capacitate, vel consolatione, præcedentiæ quæstio in ista Congregatione disputata fuit, de qua in *Ecclesiastico Miscell.* agitur. *h*

a *const. 74. Sixti V.* a *de ista capella sub tit. de præem. disc. 12. & tit. de Regul. disc. 20.*
b *de hoc sub tit. de Regul. disc. ibid.*
c *de his sub tit. de præem. ferè per tot. & in Miscell. eccles. ac etiam tit. de Regal. disc 19.* d *tit. de præem. disc. 26. & 27. & tit. de jurepatr. disc. 52. & alibi.*
e *tit. de jud. 28. & 31.* f *eod. tit. de pręem. à disc. 10. ad 22. & in Miscell. Eccles.*
g *eod. tit. de præem. & Miscel. Eccl. pluries.*
g *pluries d. tit. de præem. & d. Miscell. Eccl. & alibi.*
h *disc. 40.*

ANNOT. AD DISC. XVIII.

CUm in materia Beatificationis, & Canonizationis servorum Dei, de qua in hoc discursu agitur præter imò contra intentionem Summorum Pontificum, & majorum officialium, ex culpa ministrorum inferiorum aliqui irrepserint abusus, non quidem circa ipsum actum beatificationis, vel canonizationis, sed citra modum conficiendi, vel præparandi probationes, & processus, sive circa informationes, quæ per defensores conficiuntur, ac similia præparatoria, vel incidentia; Hinc Pontifex Innoc. XI. ad eos abolendos deputavit particularem Congregationem Cardinalium, ex eodem cœtu ipsius Congregationis generalis, atque actu pendet examen eorum, quæ aliqua reformatione digna reputerentur, bonæque expectantur defideratæ provisiones, quarum aliquæ in discursu indicantur, atque Deo dante in fragmentis fortè dandis enunciabitur quid desuper sequutum sit.

De Sacra Congregatione Indicis Librorum.

SUMMARIUM.

1 *Quod non sit vera propositio quod moderno tempore libido scribendi creverit.*
2 *Sed quare id certificetur de facto.*
3 *Græcia prius literata, & Italia barbara.*
4 *In quibus Italiæ partibus literæ initium habuerint.*
5 *Roma habuit leges à Græcia.*
6 *Deinde Græciam opibus bonis, ac literis spoliavit.*
7 *De regressu literarum, & artium in Græciam cum privatione Italiæ aliarumque adjacentium regionum.*
8 *Et de alio regressu in Italiam aliasque regiones cum privatione Græciæ.*
9 *Quod semper mundus fuerit, ac futurus sit idem.*
10 *Antiquus est Sedis Apostolicæ usus prohibendi libros.*
11 *Qualis erat usus antiquus in hac materia.*
12 *De cura, & officio Magistri Sacri Palatii in Urbe circa libros.*
13 *Quando super hac materia Tribunal erectum sit.*
14 *Quales libri prohiberi soleant, ac debeant, etiam illi circa mores, & alia extra fidem, & de ratione.*
15 *Quod parcè, & circumspectè in hoc procedi debeat, & quare.*
16 *De erectione Congregationis Indicis.*
17 *Remanet tamen eadem potestas penes Congregationem universalis Inquisitionis.*
18 *Quinam interveniant in ista Congregatione, & quid in ea agatur.*
19 *Ordinarii locorum non concedunt licentiam legendi libros prohibitos, & qui dent licentiam.*
20 *Omnia fiunt gratis, & extrajudicialiter.*
21 *An ex bono fine liceat legere libros prohibitos sine licentia.*
22 *De aliis quæstionibus in hac materia cum magistratibus secularibus cur non agatur.*

DISC. XIX.

QUamvis (pro meo sensu,) vera non sit illa propositio, quæ nedum per vulgarium, sed etiam per plurium sensatorum ora volitat, ac circumfertur, quod scilicet, scribendi libido, ac successive librorum copia, nostris temporibus nimium, ac in excessu creverit, cum in omni tempore, ex dicto Sapientis eadem fuit humana conditio, iidemque mores; *a* Atque de hoc in specie Cicero, aliique antiqui scriptores, etiam conqueruntur; Et in nostra legali facultate comprobat adeo venerandum, ac necessarium Justiniani testimonium, quod leges, quæ ex ejus compilatione, detractis glossis, vix unum conficiunt volumen, tunc ultra duo milia volumina constituebant. *b*

Attamen, regulando rerum cursum, tanquam per speciem novi Orbis, ab illis quinque, vel sex sæculis, à quibus, excusso barbarorum servitutis jugo, Italia, & Hispania, aliæque nostræ Europæ communicabiles partes antiquas litteras, & artes restituere cœperunt, dicta propositio verificatur: Non quod humana conditio diversa fuerit, cum semper eadem extiterit, ac futura sit; Sed, 2
quia literarum cultura, quæ per plura sæcula deserta fuerat, atque in oblivionem pene abierat, paulatim reassumpta, quo magis crevit, eò majores produxit fructus, atque in dies producet; Juxta naturale exemplum terræ, quæ antiquioribus temporibus, nimium felix, & secunda, si diù, absque cultura, deserta remaneat, atque ita spinis, ac viperibus repleatur, non nisi paulatim longo temporis decursu, antiquæ amenitati, ac fertilitati restituitur. Sed postquam restituta est, majores producit fructus, quam prius faceret; Non quod terra, non sit eadem, sive quod priorem naturam immutaverit, sed quia pro qualitate culturę, majores, vel minores fructus producit.

Idque in hac ingenii materia, tam in literis, quam in artibus, neglectis antiquioribus exemplis, Chaldeorum, 3
Arabum, Ægyptiorum, & Judæorum, ac aliarum nationum; Atque more Legistarum, aliorumque humanarum literarum professorum, id exemplificando, inter literas græcas, & latinas; Sive inter Græciam, & Italiam; Ex Historicorum, aliorumque scriptorum, communi, ac certo testimonio, Græcia, literarum, & artium florida mater, & cultrix erat, omniumque nationum magistra; Italia verò barbara ac omnino inculta; Adeout primævis temporibus, ante Urbis Romæ adeò fortunatam, ac fatalem ædificationem, aliqua literarum initia, in Apulię & Calabriæ extremitatibus, tanquam in regionibus, quæ 4
Græciæ magis adjacent; In Sypontina scilicet, Tarentina. & Crotonensi Civitatibus, ab Architis, & Pythagoricis, ac aliis habuerit.

Ipsaque Roma, post tertium suæ fundationis sæculum 5
Regum dominatione expulsa, atque in statu jam crescentis Reipublicæ constituta, quamvis adhuc non adulta; ab ipsa Græcia, leges recipere coacta fuit.

Eadem verò Respublica, adulta, atque robusta effecta, 6
Romanorum, ac Italorum potentia, ipsam Græciam, prius opibus, & artibus aliisque pretiosis & conspicuis rebus defertavit, eisque Italiam ditavit; Deindeque literas quoque ad se traduxit, juxta Rhodianæ Academiæ declamationem, quæ audito Cicerone in græcis litteris perorante, facta est; Ideoque Italia effecta fuit literarum, ac artium fecunda mater, aliorumque nationum magistra; Græcia verò pene inculta, ac barbara evasit.

Verum (ita rerum vicitudine exigente) translata per 7
Constantinum, Imperiali sede ad Byzantinam Civitatem (quæ ita mutato nomine, Constantinopolitana dicta est,) ad illam Græciæ partem, Romanarum litterarum, & artium denuò translatio seu restitutio sequuta est; Ipsaque Roma, & Italia, aliæque occidentales provinciæ, ob tot barbarorum incursiones, qui litterarum, ac bonarum artium, accerrimam, & capitalem profitebatur inimicitiam omninò barbaræ, & incultæ, per plura sæcula remanserunt.

Postea verò, per quamdam alternativam, eadem Græ- 8
cia per barbaros, ac litterarum infensos Turcas, occupata ipsa Italia, aliæque adjacentes provinciæ, priori literarum bonarumque artium culturæ, paulatim restitutæ fuerunt, atque in dies magis restituuntur, donec (quod Deus semper avertat,) ejusdem alternativę, seu vicissitudinis casus fiat; Unde propterea (ut quidam sapiens benè dicere solebat,) Orbis terrarum, semper fuit, ac futurus est idem, ab

ea creatione, quam sacræ literæ veteris Testamenti nos docent, usque ad illam destructionem, quam ex aliis sacris literis novi Testamenti, ex Christianæ Religionis professione constanter credimus, eademque humana conditio; Mores autem, de una in aliam partem, vel nationem pro ejusdem Orbis connaturali vicissitudine, transeunt; Juxta illud naturale exemplum, quod tradi solet, de terræmotu, qui per partes probat, ut terra moveatur, & concutiatur, & tamen illa in universum, semper in eadem firmitate permanet.

Verificata igitur in hoc nostro Mundo communicabili,
10 præfata communi opinione, seu traditione buod scilieet modernis temporibus, scribendi libido, atque librorum copia creverit, ob majorem præfertim facilitatem, quæ post artis imprimendi novam inventionem, vel restitutionem, sequuta est; Cum in illis primis hujus restitutionis temporibus, modicus esset scriptorum numerus, atque major esset Episcoporum, aliorumque Prælatorum zelus, & vigilantia. Hinc proinde, quamvis ex antiquorum Sanctorum Patruum testimonio, & præsertim D. Hieronymi, antiquissimus esset Ecclesiæ Catholicæ, sedisque Apostolicę usus, super prohibitione usus, ac lecturæ illorum librorum, qui sanam doctrinam non continerent, dum omni tempore, catholica Fides, ejusque Metropolitica Romana Ecclesia hæresum turbationes passa est, illam
11 præsertim omnium majorem, quam vix adulta, ab Arianorum sequacibus, ac fautoribus sensit; Attamen cum Episcopi, aliique locales Prælati recte suum munus in hoc explerent, nulla subesse videbatur necessitas, Tribunal peculiare desuper erigendi, dum ipsemet Pontifex per literas, ab Episcopis consultus, sive eosdem desuper monendo, ita rectè providebat; Atque pro ejus particulari
12 Episcopatu Urbis, ac districtus, per tui Palatii Theologum seu Magistrum, hoc munus particulare sufficienter explebat. *e*

15 Episcoporum verò, aliorumque Prælatorum charitate frigescente, præsertim autem ex abusu negligendi residentiam, atque obtinendi plures Cathedrales, & Metropolitanas Ecclesias in commendam, ad solam utilitatem, adinstar simplicium beneficiorum; Exortaque Lutherana hæresi, & à qua iniqua matre, adeò iniquiores filiæ prodierunt; Erectaque superius insinuata Congregatione Inquisitionis universalis, ista invigilare cœpit, super prohibitione, ac extirpatione librorum, qui sanam doctrinam non continerent, atque catholicæ fidei dogmatibus, aut bonis moribus, naturalibus, vel ecclesiasticæ potestati, aut Christianæ pietati adversarentur, seu præjudiciales esse possunt.

Quamvis etenim, ignarum, vel iniquum vulgus hanc
14 prohibitionem, ad solos libros, qui fidei dogmata continent, restringere satagat, quasi quod ea, quæ mores, vel pietatem, sive ecclesiasticam potestatem, seu libertatem concernunt, ad fidem non pertineant, prorsus aumen erronea est hæc opinio, quę ignorantiæ vel malitiæ filia dici meretur, quoniam ista sunt hæresum vel schismatum semina, vel radices, aut præparationes; Ideoque prudentis medici partes sunt, præservativæ magis, ne morbus nascatur, vel crescat, incumbere, atque ita futuro malo occurrere, quam expectare morbi jam excreti, ac dominantis curationem, quæ non semper, vel non adeò de facili sequi potest.

15 Id autem, apud omnes commendabile reputatur, ut quo magis fieri potest, parcè, ac circumspectè in hac prohibitione procedatur, ne facilitas, vel frequentia, vilipendium causet, aliaque producat inconvenientia eo modo quo in Ecclesiasticis Censuris, Canones, atque Concitia docent, ac monent. *f*

Cum autem malo crescente, dictaque Congregatione in gravioribus actualibus negotiis Fidei magis occupata, ista materia revisionis, ac prohibitionis librorum, forsan
16 non adeò diligenter, & accuratè ageretur; Hinc Sixtus V. in sæpius enunciata multarum Congregationum erectione, istam quoque Indicis librorum, tanquam dictæ alterius Congregationis S. Officii in hac parte, vicariam, seu adjutricem erexit. *g*

Eadem primæva potestate, penes ipsam matrem, ad-
17 huc remanente, dum ex eadem Dominicana Religione deputatus fuit Secretarius, qui in omnibus Cardinalitiis Congregationibus magnus est minister & operarius.

Constituitur autem ista Congregatio ex competenti Cardinalium numero vario, pro Papæ placito, habens
18 ut supra, Secretarium religiosorum ordinis Prædicatorum; Ac etiam in primarium, & fixum consultorem, habet præfatum Apostolici Palatii Magistrum, cujus antiquitus in Curia singularis ista cura erat; Et ulterius magnum quoque habet numerum, Theologiæ, aliarumque literarum professorum, qui frequentius, omnes, vel pro majori parte, sunt religiosi diversarum Religionum, sub nomine seu vocabulo Consultorum, quorum partes sunt diligenter revidendi, ac examinandi librorum, quorum suspicio habeatur, juxta distributionem, quæ per Secretarium eis fieri solet, ad effectum referendi, & examinandi in plena Congregatione, quæ statutam diem non habet, sed pro negotiorum numero, vel urgentia, in aliquibus anni temporibus haberi solet, ita in ea determinando, an liber debeat, necne prohiberi; Interdicta locorum Ordinariis, aliisque Prælatis facultate concedendi licentiam legendi libros, qui ab ipsa Congregatione, vel ab altera Inquisitionis prohibiti fuerint, ideoque ad eas privativè ista fa-19 cultas restricta est. Ac etiam ad dictum Magistrum S. Palatii, cum aliquorum librorum exceptuatione, quam ipsæmet Congregationes patiuntur, dum aliquorum librorum respectu, ipsi Papæ, singulariter, ac privativè, ista potestas reservata est, præfato Apostolici Palatii Magistro ejus primævam continuante auctoritatem conjunctim cum Vicario seu ejus Vicesgerente, revidendi per seipsum, vel per alios à se deputatos, libros qui in Urbe, & districtu imprimendi sint, atque imprimendi facultatem, nec non jam impressorum publicationem concedendi, ut superius in aliquorum Palatii Apostolici officialium rubrica advertitur. *h*

Idemque hujus Congregationis est commendabilis stylus, omnia gratis peragendi, rigorosè prohibita Consultoribus, ac Revisoribus cujuscumque mercedis recognitione, etiam sub prætextu magni laboris, vel expensarum, 20 quas facere oporteret, pro eadem revisione; Omnes etenim Sacrarum Congregationum operarii, præsertim istius ac alterius supra enunciatæ S. Officii, necnon Rituum, merè gratuiti sunt, laborum mercedem, à Sede Apostolica cum Episcopatibus, vel Religionis muneribus, pro eorum qualitate, ac temporum oportunitate, recipientes, omniaque explicantur in eadem forma extrajudiciali & summaria, nulla judicialis telæ mixtura accedente, eodem modo quo de aliis Congregationibus est dictum.

Super ista verò librorum prohibitorum lectura, Scribentes, potissimè verò morales, varias quęstiones disputare solent, & præsertim an, quando, etiam absque superio-21 rum licentia, ea licita sit spectato fine, vel causa, quia nempe ad bonum finem, atque pro ejusdem Catholicæ fidei, vel sedis Apostolicæ, aut ecclesiasticæ potestatis servitio, vel defensione fiat; Meum verò non est, juxta ea, quæ in omni materia, omnibusque laboribus utriusq; idiomatis protestata sunt, agere de iis, quæ concernunt forum internum, cujus judex est Deus, qui videt in corde in corde, sed solum de iis, quæ in foro externo judicant homines, qui vident in facie, non autem in corde; Atque in hoc foro, receptum est, illicitum esse sibi ipsi jusdicere, atque sub hoc prętextu superiorum præcepta spernere, cum allas nimium lata via fraudibus, ac legum, & prohibitionum, elusioni locus fieret; Excusatione à pœnis admitti solita, ubi locorum, quæ prohibitioni causam dederunt, cancellatio accedat. *i*

Prout, eisdem prohibentibus regulis prudentialibus, quæ multa, & præsertim in jurisdictionali materia, examinare, ac decidere, prohibent, studiosè negliguntur 22 illæ quæstiones, quę circa participationem, vel dependentiam laicalis potestatis, super hac prohibitione librorum disputari solent. *l*

a *Salomon. lib. Eccl. cap.* 1. b *l.* 1. & 2 *C. de vet. Jur. enucl.* c *supra disc.* 8. f *in annot. ad C.T. pluries* g *Const.* 74. *Sixti V.* h *d. disc.* 8. i *de his agit Vermigl. conf.* 186. l *de aliquibus discurrit scriptor modernus in responsione in materia inquisitionis.*

De Sacra Congreg. Fabricæ, ejusque Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De erectione Tribunalis Fabricæ, & deputationis judicis.*
2 *Duæ sententiæ conformes habent vim trium.*
3 *De antiquis facultatibus præsertim circa invalidas alienationes bonorum Ecclesiæ.*
4 *De hodierno statu hujus Congregationis.*
5 *De duplici Congregatione generali, vel particulari.*
6 *Ad quid hodie restrictæ sint fabricæ facultates.*
7 *Quod*

7 *Quod hæc erectio dicenda sit potius commendabilis, & de ratione.*
8 *Episcopi sunt legales exequutores piarum dispositionum.*
9 *Expedit adesse plures exequutores, & visitatores.*
10 *De facultatibus Fabricæ circa munus exequutoris piarum dispositionum.*
11 *De applicatione incertorum.*
12 *De casu insufficientiæ bonorum ad operis implementum.*
13 *De casu incapacitatis legatarii.*
14 *Testamenta, & ultimæ voluntates proveniunt à jure positivo, ideoque Princeps potest derogare, vel dispensare.*
15 *Quod Episcopus etiam de jure, possit applicare aliis piis operibus dispositiones in opus destinatum non applicabiles.*
16 *De ratione conclusionis.*
17 *De differentia inter derogationes, vel dispensationes Principum sæcularium, vel Papę.*
18 *In quo consistat exorbitantia, quæ practicari solet.*
19 *De absurdis, & inconvenientibus in observantia legum.*
20 *De aliquibus exemplis exorbitantiarum, & quomodo incertæ dispositiones, intelligendæ sunt, vel in casu insufficientiæ.*
21 *Quod etiam apud gentiles commendabile esset supremas pias dispositiones impleri.*
22 *Quomodo intelligi debeant dispositiones favore incapacium.*
23 *De exorbitantiis commissariorum, & inferiorum ministrorum.*
24 *De negotiis quæ in hac duplici Congregatione tractentur.*
25 *De ordine cum quo cognoscuntur causæ contentiosæ.*
26 *Legata regulariter sunt exequutivæ.*
25 *Quod aliquando istæ causæ sint Rotales, & quomodo.*
28 *Fabrica habet privativam; ubi adsit mixtura ejus interesse.*
29 *Quando causæ disputentur in Congregatione generali.*
30 *Non tenet præceptum testatoris, quod fabrica non possit se intromittere.*
31 *Quando etiam favore religiosorum incapacium dispositiones subsistineantur.*
32 *De derceto Alexandri VII. circa dispositiones incertas favore pauperum.*
33 *De dispositionibus fiduciariis occultis, & ad aures confessarii, vel alterius.*
34 *Ut intrent facultates ratione insufficientiæ, requiritur monitio.*
35 *De compositionibus super occultis dispositionibus, idest Fabricæ ignotis.*
36 *De hoc tribunali Fabricę in Regno Neapolitano, & quomodo regatur.*

DISC. XX.

1 AD Principis Apostolorum Vaticanam Basilicam, penè collabentem, restaurandam; Sive ad rem redigendam, in eam magnificam, & sumptuosam structuram quam hodie cernimus; Julius secundus, quamplura concessit, de Ecclesię thesauro, dona spiritualia iis, qui pro dictæ Basilicæ fabrica, eleemosinas, ac oblationes facerent, vel mitterent; Aliquos Commissarios, citra, & ultra montes deputando *a*; Atque Leo X. amplas concessit facultates ejusdem fabricæ Administratorum Collegio, exequendi pia legata, piasque dispositiones, atque ex eis aliquam partem ipsi Fabricæ applicandi (quod aliqua inconvenientia Catholicæ Ecclesiæ prejudicium produxisse aliqui dicunt;) Verum Clemens VII. quamplures, ex hujusmodi concessionibus moderando, pro meliori ejusdem Fabricæ & administratione numerosum Collegium sexaginta qualificatorum virorum deputavit, cum pluribus facultatibus, illa præsertim deputandi unum judicem,
2 ut Fabricæ debitores cogere, atque causas ad eam pertinentes summariè decidere valeat; *b* Atque duas sententias ad favorem fabricæ emanatas, vim trium habere postmodum indulsit Pius V. *c* Qui etiam duas alias fabricæ, ejusque Collegii prædicti favore Constitutiones edidit super piarum dispositionum exequutione, & alicujus partis respectivè applicatione. *d*

3 Necnon per aliam Constitutionem, facultatem concessit revidendi, ac rescindendi quascunque bonorum ecclesiasticorum alienationes malè factas, earumque retractatione sequuta, fructus decursos, & aliquam portionem fortis, fabricæ applicandi, cum ampla facultate hujusmodi causas cognoscendi, ac etiam desuper transigendi, vel componendi; *e* Atque Sixtus V. occasione concedendi quamdam jurisdictionem aliasque facultates dictæ Basilicæ Cardinali Archipresbytero, huic superioritatem in dictæ Fabricæ Collegium concessit, cum potestate reformandi officiales, & ministros, ac etiam cognoscendi causas vel Judicem deputandi. *f*

Sub Clemente verò VIII. novus, ac diversus impressus 4
est rei status, quoniam adinstar illius erectionis plurium Cardinalitiarum Congregationum, quam idem Sixtus prædecessor fecerat, istam fabricæ, ex Cardinalium competenti numero pro Papæ placito, Congregationem erexit, pluribus etiam juxta hodiernam praxim, adjunctis Prælatis; Nempè Auditore Cameræ; Thesaurario Generali; Uno ex Rotæ Auditoribus; Et uno ex Clericis Cameræ, ac aliquibus aliis Prælatis, pro ejusdem Papæ arbitrio; Ultra ordinarios officiales, qui Prælati vel respective togati esse solent, ut nempè sunt; Judex Ordinarius, Oeconomus generalis; Secretarius Congregationis & Advocatus; Istaque Congregatio, certam non habet diem, sed pro negotiorum qualitate, ac urgentia haberi solet.

Hinc loquendo pro hodierna praxi, quæ dici solent in 5
Curia Fabricę Congregationes; Una scilicet major, & Cardinalitia, cum Prælatorum mixtura ut supra, cui Congregationis generalis nomen tribuitur, ad differentiam alterius minoris vel particularis, quæ frequentius haberi solita est, constituta ex dictis officialibus, & ex antiquiore dictæ Congregationis majoris Cardinali, quæ videtur ejus caput, seu Prefectus.

Reformata verò dicta facultate per Pium V. concessa, 6
circa revisiones, ac rescissiones alienationum bonorum ecclesiasticorum, quæ ex indulgentiis, aliisque spiritualibus donis, juxta concessiones Julii II. & Leonis X. præcipiebantur; Ad piorum legatorum, aliarumque piarum dispositionum exequutionem, ac respective applicationem, Fabricæ facultates restrictæ videntur.

Quidquid autem sit de hujus Tribunalis, vel introductionis commendatione, sive illa censura, quam inferiorum ministrorum, & Commissariorum asperitates, vel fa- 7
cultatum quandoque indiscretus usus producere videntur, Id abstracte considerando, commendabile potius opus videtur, ut scilicet, ita ingrati heredes suorum auctorum, ac benefactorum obliti, eorum pia vota exequantur, ac impleant.

Quemadmodum etenim ex juris communis dispositione 8
hoc munus demandatum est Episcopis, qui piarum dispotionum legales dicuntur exequutores, & curatores; *g* Ita nil prohibet, ut eorum facultate firma manente, hic alter, fortè majoris auctoritatis, & vigilantię, detur exequutor, dum quo majores adsunt vigiles, & exequutores, eo magis pia vota, & opera adimplentur, ut ita quod unus negligit, vel non videt, alter videat ac suppleat; Adinstar eorum, quæ circa visitationem Monasteriorum monialium, vel circa animarum curam, & sacramentorum administrationem, circa superiorum, ac visitatorum mul- 9
tiplicitatem, in suis sedibus adverturntur. *h*

Circa plura itaque hujus Congregationis, ejusque offi- 10
cialium munus versatur; Primò nempè circa dictum exequutoris, & curatoris dispositionum, quæ ad pias causas factæ sint, ut suum sortiantur effectum, fructus decursos sibi applicando, ut istud fabricæ opus, loco illorum operum vel suffragiorum, quæ fieri debebant, ex ecclesiastici thesauri plena potestate Apostolica succedat.

Secundò, ut exigat, sibique applicet pias dispositiones 11
incertas, sive ad incerta pia opera factas.

Tertiò, ut pariter exigat, sibique applicet illa legata, 12
quæ facta sint pro certo opere individuo, pro quo bona relicta non sufficiant, nec alias cum indebito hæredis lucro, apud eum bona remaneant.

Et quartò, quod ubi Ecclesiæ, seu loca, aut personæ, 13
quarum favore dispositio facta sit, ex instituto capaces existant (ut ex.gr.) sunt Capuccini, & Minores Observantes, ac etiam, Jesuitæ quarti voti, eorumque Domus professæ, & similes, tunc Fabricam totam dispositionem sibi ipsi applicet, sive cum quibusdam compositionibus partem accipiat, & partim remittat. *i*

Quamvis autem (loquendo in abstracto, atque per tra- 14
mites juris) istæ facultates non contineant illam exorbitantiam, quam communis hominum opinio credit, dum apud catholicæ fidei professores, de potestate Papæ nefas est

dubitare; Tum ob usum amplum clavium à Christo Domino sibi concessum; Tum etiam quia (ut in hac materia ultimarum voluntatum pluries advertitur, *l*) illarum subsistentia, vel necessaria observantia, non provenit jure divino, vel naturali, cui dispensari, vel derogari non valeat sed provenit à jure mere positivo; Adeout in temporalibus, vel profanis dispositionibus Principi sæculari potestas detur, non solum illas commutandi, sed etiam derogandi, & abrogandi; Ergo multò magis in dispositionibus piis, vel ecclesiasticis, id concedendum est Papæ, cujus absque dubio, longe major est potestas.

15 Tum clarius, quoniam si de jure in casu incertitudinis, vel insufficientiæ, aut incapacitatis, seu alterius impedimenti, ob quod pium opus à disponente volitum, præcisè impleri non possit, etiam Episcopo, vel alteri Ordinario superiori ecclesiastico, datur ista facultas, applicandi illam dispositionem alis operibus piis, vel ecclesiasticis usibus, pro ejus regulato arbitrio; Multò magis id est concedendum Papæ, *m*

Ex ea congrua ratione, pluries in eadem materia ulti-
16 marum voluntatum insinuata; *n* quod scilicet substantia piarum dispositionum, consistit in genere piorum operum, sive in pietate erga Deum, pro animæ propriæ, vel suorum suffragio, & peccatorum remissione; Unius verò, vel alterius operis species, concernit potius modum, vel accidentia, quam substantiam; Ideoque magna differentia est, inter illas derogationes, vel dispositiones profanarum dispositionum, quas concedunt Principes sæculares, & istas commutationes, vel applicationes, dum istæ non destruunt substantiam, ut ille faciunt; Adeout, ut bene ad hæc reflectendum, apud viros litteratos, ac alios, qui rem examinent cum debito ratiocinio legali, id nullam redoleat exorbitantiam, vel asperitatem.

17 Adhuc tamen (cum paucis detur ita ratiocinari) major pars hominum fortè scandalum aliquod concipit, Idque provenit potius ex aspero, & indiscreto usu, vel intelligentia hujusmodi facultatum; provenire videtur, quam ex ipsis legibus, quæ illas concedunt; Adinstar eorum quæ in simili ponderantur circa bullam Bonifacii *lib. 1. de feudis*, quod scilicet, exorbitantia non sit in lege, quando ea practicetur discretè, atque ad limites rationis, quæ probabiliter legislatorem movere potuit, sed consistat in indiscreta, & aliquando irrationabili intelligentia vel praxi, ut in omnibus aliis legibus, & provisionibus contingit.

18 Omnes etenim leges, vel saltim pro majori frequentia, ex justo, ac rationabili motivo, seu fine æditæ sunt; Irrationabilitas autem, vel exorbitantia, resultat à mala praxi, sive ab ejus intelligentia, vel interpretatione lite-
19 rali, ad sonum verborum, pro damnabilissimo pragmatico abusu, ex quo omnia mundi mala proveniunt, non reflectendo ad rationem, seu finem, qui à legislatore habitus, præsupponendo (ut debet) eumdem legislatorem, virum justum, & rationabilem, non autem injustum, ac bestialem.

20 Quando etenim opera pia, per disponentem volita, verè sunt omnino incerta, & impracticabilia, tunc nihil refert, an uni vel alteri pio operi bona relicta applicentur, cum sufficiat adimpleri pium votum in genere erga Deum; Sed quando revera sint certa, atque tanquam talia, disponens ea demandare justè crediderit; Incertitudo autem deducatur ex verborum rigorosa criticatione; Puta (exemplificando in eo casu qui nostra ætate aliquam non modicam, nec improbabilem dedit scandali occasionem) quod demandante quodam Prælato qui erat etiam prius sacerdos ut ejus divites, & æquè pii heredes, mensirua scuta quinquaginta omni tempore septem opera misericordiæ erogare deberent, ista reputata fuerint dispositio incerta, ideoque fors principalis hujus annuę perpetuę præstationis, Fabricæ erogata sit.

Sive quod testatore cupiente, aliquod opus pium in ejus patria, pro illius subventione, vel honorificentia, quod frequentius, ex motivo naturali erga patriam potius, quam ex illo solo pietatis sequi solet; Puta pro constructione Monasterii Monialium, aut pro erectione Ecclesiæ collegiatæ, cum similibus, Quod si illud opus ex bonis relictis perfici non possit, sive quod ex alio impedimento opus non perficiatur, debeant bona ad hunc effectum relicta, applicari in fabricam Ecclesiæ in Urbe, quam nunquam testator cogitavit, vel contemplatus est; Siquidem pietatis, humanique discursus ratio; exigit quidem, ut non caducetur dispositio, neque illa inutilis remaneat, pro hæredis locupletatione, quodque pia voluntas impleri debeat, circa erogationem bonorum, quæ disponens Deo, ejusque animæ applicavi; Id etenim etiam apud gentiles, pium & commendabile reputatum fuit, unde propterea in antiqua Romana Republica, Tribunal Epulonum erectum fuit; Verùm erogatio fieri debeat in opera approximantia, atque in eadem patria, adeout si non præcisè, saltem æquipollenter, impleatur finis, vel effectus à disponente consideratus.

Prout si testator idiota, hujusmodi legalium subtilita- 21
tum ignarus, reliquat (ex. gr.) aliquam annuam, vel mensiruam præstationem ejus patriæ, vel alterius certi loci Capuccinis, vel Minoribus observantibus, ac similibus, 22
qui eleemosynis vivunt, & quas ipse vivens subministrare solitus erat, tamquam per quamdam speciem continuationis per successores post ejus mortem, de eo, quod ipse faciebat in vita; Tunc asperum, ac exorbitans reputari solet; ut ob religiosorum incapacitatem, Fabrica debeat relictum sibi applicare, quoniam substantia voluntatis ea esse videtur, ut id practicari debet, eo modo quo potest, & licet, ac etiam solet, ut scilicet ita hæredes in hoc opere pietatis eleemosynaliter continuent; Neganda quidem est ipsis religiosis actio in judicio experibilis; Atque ubi hæredes negligant, rectè apponuntur manus, atque applicantur Fabricæ, decursæ annulitates, non autem applicanda est sors, ac destruendo radicem pii operis, ne in futurum sequatur, cum similibus exorbitantiis.

Ea præsertim, de qua in rerum Regularium sede habetur; quod scilicet illa dispositio, quæ favore aliquorum Regularium, sine aliquo onere valida esset, inutilis reputata sit, atque Fabricæ applicata, ob desideratam à disponente celebrationem aliquarum missarum, & anniversariorum, cum aliis casibus, qui in diversis respectivè materiis insinuantur. *o*

Hinc proindè, multi probi, ac zelantes, dicunt, & benè quod leges sunt quidem commendabiles, bonoque fine editæ, ipsaque introductio in genere, indebitè censuras patitur, sed quod exorbitantia, & irrationabilitas quandoque consistit in usu vel praxi.

Majores autem exorbitantiæ, vel scandala resultant ab
illis inferioribus ministris, qui vulgò commissarii dicun- 23
tur, præsertim, ob facilem usum, vel abusum censurarum, adeout, adinstar eorum, quæ alibi de commissariis Nunciorum, & Collectorum Apostolicorum insinuatur *p*, more pyratarum, vel grassatorum, per diœceses, ac provincias cursitare profiteantur, ad proprium lucrum, & extorsiones, absque eo quod ipsa pia opera impleantur; Licet enim superiores, nimium justas, beneque regulatas instructiones præbeant, adeout, theorica sit optima, optimaque, & sancta superiorum intentio; Praxis tamen mala, & scandalosa est ob malitiam, & improbitatem inferiorum operariorum, ita humana conditione exigente; Quæ tamen omnia ita discursivè dicta sint, ex bono animo, ac zelo erga fidem Apostolicam, referendo id quod alii dicunt, ut inconvenientibus occurratur, nihil deiuper firmando.

In utraque igitur dictarum Congregationum respectivè, 24
adinstar Congregationis Rituum, de qua supra, duobus negotiorum generibus agi solet; De contentiosis scilicet; cum defunctorum hæredibus, vel aliis, ad quos pertineat propriarum dispositionum exequutione; Aut cum legatariis, qui incapaces prætendantur, sive quod alias in eorum exclusionem intrent fabricæ Facultates; Et de œconomicis, pro fabricæ gubernio, & administratione, ac meliori directione; dispungendo etiam computa, & rationes ministrorum, & operariorum.

Quatenus itaque pertinet ad primum genus negotiorum, 25
seu controversiarum in forma contentiosa; Stylus est pro negotiis Urbis, & Status ecclesiastici, quod causæ in prima instantia cognoscuntur in forma contentiosa, & judiciaria, eo modo quo coram aliis judicibus ordinariis, per dictum Judicem, & quando hic esset suspectus, per unum ex prælatis Congregationis, qui deputari solet à dicto Cardinali antiquiori, qui partes Præfecti gerere videtur; Atque ubi agatur de causis, quæ de jure sunt appellabiles ad utrumque effectum, idem servatur in secunda, & respectivè in ulteriori instantia, quando intraret, per deputationem unius ex dictis Prælatis; ac etiam quandoque unius ex Cardinalibus, servato in reliquis ordine juris seu processu judiciali, Quando verò causa sit de jure exequutiva, non admittens appellationem, ad effectum suspensivum, ut præsertim regulariter sunt legata pia, dum etiam profana, juxta veriorem opinionem Angeli, quæ in omnibus Curiæ Tribunalibus est

est recepta, *q*; quoties facti circumstantiæ limitationem non suadeant (excepta Rota, quæ in reverentiam anti-
26 quitatis, adhuc persistit in sensu insequendi opinionem Alexandri;) Multò verò magis ubi sunt pia; Disputari solet, prius coram dicto Cardinali antiquiori, & in Congregatione particulari, & quando partes non acquiescant in dicta Congregatione Cardinalitia (quæ ad differentiam dicitur generalis) super modo committendi appellationem, etiam ad utrumque, vel potius ad unum tantum; Adinstar quotidianarum disputationum Signaturæ, ex motivo injustitiæ, ob quam prætendi solent appellabiles, etiam illæ causæ, quæ de earum natura sint exequutivæ.

27 Et aliquando, ubi agatur de causis gravibus, committuntur illi Rotæ Auditori, qui est de Congregatione, & quandoque etiam alteri ejusdem Rotæ Auditori, etiam per plures instantias, unde propterea hæc dicitur causa Rotalis, quoad modum disputandi, quamvis revera sit extra Rotam, stante stylo hujus Tribunalis, ut ipsi Auditores etiam singulariter deputati, in causis non Rotalibus, nihil decidant, absque disputatione dubii in Rota, præviisque decisionibus, more causarum Rotalium. *r*

28 Iste autem ordo meré contentiosus, pro frequentiori contingentia, haberi solet in illis causis, quæ principaliter agantur, inter partes interessatas potius, quam cum sola Fabrica, quæ causam ad suum Tribuual traxerit, ex dictis ejus facultatibus, & privilegiis, ob mixturam sui juris vel interesse, ad instar fisci, cujus privilegia fortitur Unde propterea habet privativam, cum facultate avocandi causas à quibuscumque Judicibus, & Tribunalibus, nisi Papæ aliter videatur in Signatura Gratiæ, in qua frequenter istæ quæstiones remissionis causarum disputari solent.

29 Quando etenim, non adsit mixtura alterius Partis interessatæ, adeout causa sit inter Fabricam, & hæredem, vel alium, qui teneatur adimplere piam dispositionem, sive inter Fabricam, & eum, cujus favore dispositio facta sit, adeout principalis qnæstio sit, an intrent, necnè ejus facultates pro applicatione, tunc, pro frequentiori contingentia, altera Pars exquirere solet votum Congregationis generalis, in qua, Judex primæ, vel ulterioris instantiæ, causam proponit, ut; Vel reportet resolutionem pro absolutoria, cum declaratione quod facultates non intrent; Vel quod emanet rescriptum admissionis ad aliquam honestam concordiam, quæ solet esse finis frequentior hujusmodi controversiarum, quando sint cum sola Fabrica sine mixtura alterius interessati, ob stylum in nimium benignè agendi, ut etiam superius enunciatæ Apostolicæ Constitutiones innuunt; Isteque ordo, etiam quandoque sequi solet in dicta Congregatione parva, seu particulari pro casuum qualitate, ac Partium sensu, vel acquiescentia.

30 Facultates autem in suis casibus intrant, neglecto quocumque disponentis præcepto, ut Fabrica in ejus dispositionibus se ingerere non valeat; Quamvis etenim Rota, circa hujus sæculi initia deciderit, quod hoc præceptum esset validum & operativum, atque cum hoc sensu aliqui DD. procedant; Contrarium tamen per istam Congregationem determinatum fuit, atque resolutio, pontificio oraculo comprobata fuit, ideoque ista est praxis. *s*

31 Ex dictis autem Capitulis supra recensitis; Incapacitatis scilicet legatarii; Incertitudinis; Et insufficientiæ; Primum habet solum disputationes juris, an incapacitas adfit, necne, cum etiam in illis casibus, in quibus regula sit pro incapacitate, plures cadere soleant limitationes, ut rerum regularium sede advertitur, & alibi. *t*

32 Alterum caput incertitudinis, ab Alexandro VII. sui Pontificatus initio, magnam recipit restrictionem, respectu legatorum; quæ fierent pauperibus in genere, dum isti sunt semper certi, juxta dictum Evangelii, *quod pauperes semper vobiscum habetis*; Verum fabricæ officialibus valdè conquerentibus, quod ex ndè magnum resultaret præjudicium, ac facultatum restrictio; Forteque magis efflagitante nimium sumptuoso opere Theatri columnarum, quod in ejusdem Basilicæ atrio seu platea ipse Pontifex assumpsit, peneque perfecit, quædam ejusdem Pontificis prodiit moderatio, seu declaratio, quæ primam provisionem, penè ad nihilum redegit.

33 Atque circa istud caput incertitudinis; Quando agatur de illis dispositionibus fiduciariis, quarum exequutio oretenus committatur, confessario, vel alteri fiduciario, sub præcepto, quod non teneatur alicui ejus voluntatem patefacere; Quamvis super hujusmodi dispositionibus, utpotè aliquando captiosis, & fraudolentis disputationes cadant, in sua sede examinatæ; Attamen illas (commendabiliter quidem,) ad tollendam omnem scandali occasionem, Fabrica assumere non solet, benè tamen exigit ab eo fiduciario juratam declarationem, an sibi commissa opera sint certa, vel incerta; Eoque declarante quod sint certa, abstinet, atque aliud non agit. *u*

Et quoad tertium caput insufficientiæ; Ad hoc, ut fa-
cultates intrent, præcedere debet monitio heredis, vel 34
alterius, ad quem pertineat; Ex ea congrua ratione, quod potest ille dicere se velle supplere; Atque ubi altera pars interessata sit in causa, quæ dispositionis implementum ejus favore petat, negando verificationem insufficientiæ, à qua pendet, an facultates intrent, nec ne, tunc assumi solent disputationes quæstionis adeò inter DD. controversæ, an scilicet certa designatio, stet taxativè, vel demonstrativè, in suis sedibus non semel peracta; *x* Aliaqoe plura occurrunt, quorum reassumptio nimiam evagationem redoleret, ideoque præmissa, pro aliqua hujus Congregationis notitia adnotasse, videtur satis.

Sub altero item genere non contentioso negotiorum, 35
quę in utraque Congregatione tractantur, circa œconomicam administrationem ut supra, Cadunt quoque inspectiones super compositionibus, quæ offerantur super piis dispositionibus occultis, quorum scilicet notitia per Fabricam non habeatur suppressis nominibus, juxta eamdem praxim negotiorum fiscalium, seu cameralium an & quomodo admitti debeant.

Omnia hæc procedunt in Urbe, & in Statu Ecclesia- 36
stico, in Regno verò Neapolitano, in quo hoc Fabricæ Tribunal quoque receptum est, ac viget, Congregatio ista, directè se non ingerit in cognitione causarum contentiosarum, sed solum ibi deputat Judices, aliosque officiales inferiores; Verum Judices ita deputati in causarum cognitione, ac decisione, (juxta concordata in ejusdem Tribunalis receptione seu admissione) non cognoscunt causas, nisi de voto aliquorum Assessorum sæcularium, qui deputantur per Regem, vel per ejus Vicarium, in omnibus tribus instantiis; Atque pro frequentiori praxi esse solent, regii Consiliarii illius Consilii quod S. Cleræ, seu Capuanæ dicitur; Sive alterius Consilii quod dicitur Collaterales; Aut Præsidentes Regiæ camere, de quorum numero fuit Rovitus, qui in ejus decisionibus, de aliquibus hujus Tribunalis causis agit; Locales verò seu diœcesani commissarii, pariter habere debent Assessorem sæcularem per loci Communitatem nominandum; Ideoque respectu dicti Regni, in his Congregationibus respectivè agitur solùm de dicto genere negotiorum non contentiosorum; Nempè de compositionibus, ad quas partes absque contradictore admitti cupiant, quando agatur de negotiis gravibus, ad quæ non se extendant facultates illius œconomi, seu Commissarii Generali, (qui quandoque Prælatus, & quandoque togatus esse solet) dum habet in plerisque potestatem limitatam, inconsulta Congregatione.

Quandoque tamen praxis me docuit, quod per viam relationis, vel extrajudicialis informationis, de causis ibi per omnes tres instantias jam tractatis, in ista Congregatione disputatum fuit. *y*

In origine item differunt istæ Congregationes ut supra, quoniam particularis, seu minor est antiqua, tanquam residuum illius magni & numerosi Collegii, quod Clemens VII. instituit; Generalis autem, Cardinalitia, & Prælatitia, adinstar ejus quod Sixt. X. prædecessor de tot aliis Congregationibus fecit recentiùs instituta fuit per Clementem VIII. ut supra initio advertitur.

a *Julii II. const. 15.* b *Const. 3. Clem. VII.* c *Const. 95. Pii V.* d *Const. 99. & 97.* e *Const. 98.* f *Const. 102. Sixti V.* g *tit. de testam. disc. 24.* h *tit. de jurisd. disc. 26. & tit. de Regular. & Miscellan. Eccl. & alibi sæpius*, i *de istis fabricæ facultatibus sub tit. de testam. disc. 23. sub tit. de fideic. disc. 108. sub tit. de legat. disc. 27. & sub tit. de Regular. disc. 63. & alibi pluries*, l *sub tit. de test. disc. 72. & sub tit. de fideic. disc. 14.* m *sub til. de test. disc. 23.* n *eod. tit. de test. disc. 58.* o *d. disc. 63. de test. & in aliis locis ibi insinuatis*, p *in Miscell. Eccl. lib. 14.* q *sub tit. de legat. disc. 6. ac etiam sub tit. de judiciis, & alibi*, r *infra disc. 32. ubi de Rotæ Auditorio*, s *sub tit. de testam. disc. 45.* t *sub tit. de Regul. disc. 63. & in annot. ad C.T. disc. 35.* u *sub tit. de test. disc. 56. & sub tit. de Reg. disc. 63.* x *tit de legat. disc. 14. & in Miscell. Eccles. disc. 30. & 33.* y *in casu de quo tit. de Regul. disc. 35.*

De

De Sacra Congregatione Examinis Episcoporum.

SUMMARIUM.

1 *De constitutione Gregorii XIV. super examine Episcoporum.*
2 *De congregatione examinis ejusque introductione, & à quibus constituatur.*
3 *In qua professione fiat examen.*
4 *De modo examinandi.*
5 *De ratione hujus introductionis, & quod sit commendabilis.*
6 *In contrarium, quod non sit commendabilis.*
7 *Quod per hoc examen non obtineatur finis.*
8 *De secunda opinione, de qua num. 6. & quomodo illa procedat.*
9 *Quod in provisione Episcopatuum adhiberi debeant eædem diligentiæ quæ in Cardinalium creatione, & de ratione.*
10 *Quod etiam in provisione parochialium sola literatura non attendatur.*
11 *Datur exemplum electionis militum, & electionis Ducis militiæ.*
12 *De judicio Auditoris, & quomodo hoc examen debeat practicari.*
13 *De eodem, & super quibus quæsita fieri deberent.*
14 *De praxi quando aliquis reprobetur, quia nescierit respondere.*
15 *Quinam eximi soleant ab hoc examine.*
16 *Qualis debeat esse numerus examinandorum.*
17 *De stylo cum personis ordinis primarii, quæ ad Episcopatum promoveantur.*

DISC. XXI.

1 CUm Gregorius XIV. (qui tanquam Episcopus Cremonensis, ante purpuræ assequutionem, in Conc. Tridentino interfuerat, (præfati Concilii sensuum conscius esset; circa diligentem inquisitionem eorum, qui ad Ecclesias Cathedrales, vel Metropolitanas essent promovendi; Hinc ad Summi Pontificatus apicem evectus, Constitutionem desuper edidit, præscribendo formam in hac inquisitione, ac examine, tam de doctrina, quam de vita, & moribus, habendo in Curia, vel respectivè extra *a*; Atque huic sensui inhærendo, Clem. VIII. immediatus successor publicum, ac solemne examen, coram se ipso, & Cardinalium Congregatione habendum introduxit ut ita sequuta assumendi approbatione, alia fierent acta consistorialia, superius in Consistorii rubrica insinuata.

2 Ita ergo introducta est Congregatio, quæ constat ex competenti Cardinalium numero vario pro Papæ arbitrio, ac etiam, ex aliquibus Prælatis, & Religiosis, qui sint Canonum, & Theologiæ professores, istique examinatores dicuntur, quorum aliqui sunt fixi, nempè, Rotæ Decanus, vel Vicedecanus, Vicesgerens; Et Magister S. Palatii; Alii verò Prælati, vel religiosi assumuntur pro Papæ libito, distributis inter istos muneribus pro qualitate seu professione examinandorum in propria professione canonum, seu decretorum, & Theologiæ scolasticæ, vel respectivè moralis; Ad istam verò ultimam facultatem, pro frequentiori praxi, examen hodie restrictum videtur,

3 cum ipsorum examinandorum optioni remissum sit unam, vel alteram ex his facultatibus eligere.

4 Istud verò examen fieri solet ad interrogationem trium examinatorum, duorum scilicet inferioris ordinis, ut supra. Quod scilicet introductus per Vicesgerentem ille, qui est examinandus, ante conspectum Papæ, dictorumque Cardinalium, & aliorum examinatorum, genuflexus interrogatus super aliquibus dubiis, vel quæsitis, eam facultatem concernentibus; Atque peracto examine, exquiritur per Papam votum Congregationis, an ille approbari, vel reprobari mereatur, per quamdam speciem, seu imaginem illius examinis, quod juxta formam præscriptam à C. T. haberi debet in provisione Parochialium. *c*

5 Problematica verò, atque adhuc sub Judice indecisa est quæstio inter viros sapientes, ac zelantes, an ista introductio commendatione digna sit necne; Aliqui enim affirmativam tenent, ex rationibus in præfata Gregoriana Constitutione assignatis, atque ut ita eorum, qui ad tantum munus assumendi sunt, experimentum fiat; Ducto etiam argumento à dicta forma introducta per Sac. C. T. in provisione parochialium; Fortius verò, eoque magis in tam graviori provisione ejus, qui deputandus est parochus parochorum.

Alii verò inclinare videntur in negativam, quasi quod duplex ita inferri injuria, tam ipsi Pontifici eligenti, 6
quam Curiæ Romanæ, imo toti Italiæ literarum floridissimæ, quod scilicet Itali, qui ad Episcopatus, & Archiepiscopatus assumendi sunt, atque per ipsum Papam eliguntur, (paucis exceptis Ecclesiis, quæ sint ad Principum nominationem) exponi debeant huic examini, quodque ab eo exempti sint illi aliarum nationum ultra montes, qui ut plurimum per Principes sæculares, vel per Capitula eliguntur, seu nominantur: Fortiùs verò quia, non exinde obtinetur finis, vel intentum, ut scilicet idonei, ac habiles ad tantum munus assumantur, ideoque adesse videtur malum, absque compensatione boni, dum istud examen practicari solum videtur more scholarium, super aliquibus paucis interrogatoriis, ad breve tempus, & præsertim in theologia morali, ad quam illud pro frequentiori praxi ut supra, restrictum videtur, eo modo quo, me per plures annos id practicante, etiam in parvis Civitatibus, & locis, interrogari solent adolescentes, qui promovendi sint ad ordines minores vel sacros respectivè, aut illi qui approbandi sint ad sacramentum pœnitentiæ ministrandum.

Id autem non præbet sufficiens experimentum, quo- 7
niam non videtur quid commune habeat, aliquam ostendere notitiam hujusmodi hodie facilium & manualium propositionum moralium, quas etiam adolescentes in schoiis addiscunt, recteque callent, cum regimine Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum, dum istud non consistit principaliter in actuali exercitio curæ sacramentalis, vel administrationis sacramentorum, cum hæc peragantur à parochis, aliisque clericis, & operariis, qui per examen super hac idoneitate, approbari solent; Sed consistit principaliter in exercitio curæ jurisdictionis; pro qua idoneitas literaturæ, in diœcesibus præsertim ab hæretica lue immunibus, versatur circa notitiam Canonum, & Conciliorum; Imo neque ista theoricè, vel scholasticè sufficit, sine forensi praxi ecclesiastica, in Sacris Congregationibus, aliisque Curiæ Romanæ Tribunalibus.

Et ulterius, ista videtur minor pars idoneitatis, quæ pro 8
isto gravissimo munere est necessaria, dum ea commodè suppleri potest per Vicarium Generalem peritum, vel per assessores, aliosque adjutores, & officiales; Sed punctus principalis consistit, in probitate morum, & in exemplaritate vitæ, ac etiam in prudentia, eaque politica ecclesiastica, & pia, quæ viro ecclesiastico & Prælato conveniat, tam circa ministrorum, & operariorum electionem quam circa morum correctionem in subditis, ac restitutionem, vel conservationem christianæ disciplinæ, & pietatis in clero, & populo; Principaliter autem in dexteritate, ac prudentia, cum Principibus, & Magistratibus sæcularibus, circa concernentia ecclesiasticam jurisdictionem, & immunitatem, ut eas quidem (ut docet) custodiat, & conservet quo magis pacificè fieri potest, non autem, ut, vel ex indiscreto zelo, vel turpis lucri gratia, aut ex imprudentia, ita in his se agat, ut exinde, eidem jurisdictioni, vel immunitati magna potius præjudicia resultent, ut sequens praxis docet, cum similibus politicis, ac prudentialibus partibus, quæ in ista specie principatus, atque in jurisdictione potius habituali, & universali, quam actuali per inferiores officiales & ministros exercenda; Ideoque non videtur quale experimentum desumi valeat, ex eo quod in examine quis respondere sciat ad duo vel tria interrogatoria, quæ frequentius, circa res faciles, & notas, consistere solent; Et quandoque praxis docet, ut bonæ responsiones potius casui, vel cuidam præcedenti instructioni, quæ per peritos fieri solet, referri mereantur, tanquam per speciem illius sapientissimi responsi, quod dedit fatuus Parisiensis.

Hinc proinde illi, qui hanc posteriorem sequuntur opinionem, laudant quidem, imo necessarium putant examen, ad præfatæ Gregorianæ Constitutionis præscriptum Verum eis non satisfacit istud solum materiale, ac momentaneum examen pro quadam formalitate circa literaturam, sed circa omnia alia præmissa.

Et licet ob ejusdem Constitutionis præscriptum fiat alterum examen consistoriale; Attamen, ut in dicta Consistori rubrica advertitur, istud videtur potius cæremoniale, ad quandam formalitatem, ideoque desideraretur illud facti, idest longa negotiorum ac mundi rerum experientia, occasione aliorum munerum inferiorum; Puta in Vicariatibus generalibus apud qualificatos & probatos Præ-

Prælatos, quorum attestationibus probabiliter deferendum sit; Aut in munere Auditoris, vel adjutoris studiorum per tempus notabile alicujus docti, probatæque fidei Cardinalis; Vel in munere benè notæ curialitatis tam circa doctrinam, quam circa vitam & mores, ac prudentiam; Et respectu Regularium, inquirere à superioribus Religionis eorum prudentiam, ac habilitatem in provincialitatibus vel in prælaturis localibus, aliisq; muneribus.

9 Istud verò dicunt, seu cupiunt oportunum examen, quod in provisione Episcopatuum adhibendum est, illam habendo applicationem, quæ regulariter, (paucis exceptis limitationibus) haberi solet in promotione Cardinalium quæ fieri non solet nisi de personis, quæ per gradus, ac munera publica idoneitatem, ac notoriam fidem habeant; Quinimo, quod major diligentia in provisione Episcopatuum, & Archiepiscopatuum adhibenda videatur, quoniam licet, non in ratione ordinis, sed in ratione officii, ac administrationis, pro hodierna praxi, longè majus reputetur munus Cardinalitium, quam Episcopale vel Archiepiscopale, ob superius in sua fede insinuatam participationem in administratione Ecclesiæ universalis; Attamen, ob magnum Cardinalium numerum, & copiam virorum litteratorum, sive benè expertorum in rebus politicis, ac publicis, qui sunt in Sacro Collegio, non adeò præjudicialis videtur aliquorum ex eis modica sufficientia, dum alii supplere possunt; Neque Cardinales singularia munia habent, seu ut plurimum, plures eorum, collegialiter Papæ consultationes, aliaque negotia explicant; Secus verò est in Episcopis, & Archiepiscopis, quoniam eis singulariter, diœceses, & provinciæ committuntur; Ideoque ab eorum prudentia ac vita & moribus totum regimen pendet; Ad istum autem effectum, non videtur quid referat, scire, vel non scire promptè respondere in eo temporis momento, aliquibus memoriæ, vel ingenii quæsitis, super iis, quorum viri imprudentissimi, maleque morigerati, peritissimi esse possunt, dum pro frequentiori praxi, illi qui valdè ingenioſi, ac studioſi sunt, præfatis defectibus, cumulativè, vel alternativè laborare solent.

Hinc habemus, quod etiam, in longè minori cura, &
10 administratione parochiarum, circa dictam formam concursus quæ ad prescriptum C. T. servanda est soli majori literaturæ, quamvis in gradu eminentiæ, deferri non debeat, quandoque mediocris, dummodo sufficiens literatura, juncta cum prudentia, & cum vitæ exemplaritate, aliisque partibus moralibus, præ valere debet magnæ literaturæ, quæ aliis partibus destituta sit *c*; Multò igitur magis in Ecclesiis Cathedralibus, & Metropolitanis.

Magna etenim differentia dignoscitur inter belli Duces, & singulos milites eligendos, Ubi enim privatus miles,
11 adscribendus est militiæ, fit ejus examen, vel experimentum materiale, an scilicet sciat emittere sclopum, & evaginare, ac exercere gladium, aliasque gerere partes, quæ in privato milite pugnaturo requiruntur, cum non oporteat assumere adolescentes, seu viros novos, adhuc in eo munere non expertos; Prorsus autem vanum esset, & contemptibile, ut ex hoc eodem experimento, emissionis sclopi vel evaginationis gladii, regulari deberet electio Ducis exercitus, vel militiæ, cum non in ea parte, sed in prudentia, magnaque peritia rei militaris, istud munus versetur; Adeout frequens praxis doceat, quod insignes, ac primarii belli Duces ex infirma valetudine, vel ex aliis accidentibus, ad pugnam personalem omninò sint inhabiles, in militibus etenim privatis desideratur in brachiis, & pedibus, aliisque partibus corporis; Robur autem Ducis consistit in capite, seu in ingenio; Istaque est differentia inter Episcopos, & Archiepiscopos, & clericos inferiores, quibus solum exercitium divinorum, & sacramentorum committendum est: Ideoque laudatur hoc examen circa litteraturam, sed quod injunctum sit cum dicto alio examine potius facti, quam solemnitatis.

Isti sunt discursus, qui in hac problematica quæstione à sapientibus ac zelantibus viris fieri solent, quorum sola relatione contentus, meum desuper non profero judicium,
12 cum ad sæcularem virum, in vitæ forensis strepitu versantem, atque contentiosa negotia peragentem, de his judicare non pertineat; Eodem tamen discursivo, non autem determinativo themate retento, hæc posterior opinio, cum insinuata moderatione, seu cõciliativa distinctione, probabilior videtur; Ut scilicet, fiat quidem istud solemne, ac cæremoniale examen, super idoneitate literaturæ, vel super partibus intellectus, ita hunc jam inductum stylum conservando, sed quod prius, ac principaliter præcedat jam dictum alterum examen rigorosum, & accuratum, super alia insinuata idoneitate, dum processus consistorialis, juxta notoriam praxim ad nihilum deservit, sed est mera formalitas *d*; Quo verò ad istud examen, circa litteraturam, cuperem quod religioſi, non ingeniosè, ut se ipsos potius coram Pontifice examinarent, atque ad propriæ doctrinæ ostentationem, super quæsitis scholasticis, vel super simplicibus casibus conscientiæ, qui ut supra congruunt promovendis ad ordines, aut deputandis ad sacramentorum administrationem, insisterent; Minusque Prælati canonistæ; super juris canonici scholasticis quæstionibus, aut super iis, quæ ad Judices pro causis contentiosis decidendis deserviunt; Sed quod illi Cardinales, qui fuerunt Episcopi, aut quod benè versati sint in Sacris Congregationibus Episcoporum, & Concilii, ac etiam Immunitatis, non per viam quæstionum in abstracto, & more scolastico, sed per viam practicæ, & familiaris alloquutionis, ab eis exquirent, quomodo se gererent in aliquibus casibus figurandis; Puta (ex. gr.) circa ecclesiasticam jurisdictionem, vel immunitatem, vel circa diœcesis visitationem; Aut Ecclesiarum parochialium provisionem; Sive circa beneficiorum collationes; Aut circa regimen Monasteriorum monialium; Vel super gravibus inimicitiis, aut moribus popularibus componendis vel sedandis, aut super tollendis abusibus circa matrimonium, vel super iis, quæ concernunt superstitiones, & fortilegia, cum similibus, quæ concernant munus Episcopale; Et præsertim super iis, quæ constet quod à Conc. Tr. in Episcopis magis desiderentur, non autem super iis, quæ simplicibus clericis, vel scholaribus congruunt, ut supra.

Et quamvis, ubi dignoscatur, quod hic teneretur stylus tunc in isto genere versarentur Instructores: Adhuc tamen notabilis profectus exinde resultaret, dum ita illi, qui examinandi sunt, benè instruerentur, de decretis Concilii Tridentini, ac de aliis, quæ peculiariter pertinet ad munus Episcopale.

Docet autem praxis (quamvis nimium rara) quod aliqui reprobantur; Verum quia aliquando contingit, quod viri peritissimi, ac notoriæ idoneitatis, ab illius magni 14
consensus majestate territi, intellectus offuscationem in eo actu patiantur; Adeout frequenter major sit timor literatorum, quam imperitorum, (cum petulantia ut plurimum sit ignorantiæ comes;) Hinc licèt tunc ille, tanquam idoneus non approbetur; Attamen admitti solet ad novum privatum examen, coram aliquibus Cardinalibus, vel eorum aliquo pro arbitrio Papæ.

Item aliquando idem Papa (& quidem commendabiliter) aliquos qualificatos, notoriæque idoneitatis Prælatos, qui 15
ad Ecclesias promoveantur, quia nempè in Nuntiaturis, aliisque gravibus muneribus, vel in Judicaturis in Curia versati sint, in ejus conspectu pro examine præsentatos (ut ita cum omnibus pariformiter id sequatur,) eos dimittit, atque non patitur, ut Examinatorum quæsitis subjaceant.

Examinandorum numerus, juxta currentem praxim, 16
esse non solet minor, quam trium, neque major quam quatuor, ideoque ubi non adsint, saltem tres examinandi, non solet ista Congregatio convocari; Nisi aliter Papæ videatur, quia nempè agatur de aliqua conspicua persona promovenda, quam congruat singulariter absque aliorum mixtura admitti, & cum qua solet nimium benig- 17
nè & circumspectè procedi, eo modo quo in prædictis qualificatis, ac etiam probatæ idoneitatis Prælatis practicatur; Ut præsertim, nostra ætate, sub Urbano VIII. praxis docuit, in germano fratre Ducis Mutinæ, promoto ad Ecclesiam Regiensem, quam eo defuncto postea, aliquo tempore administravit, etiam adeò qualificatus Cardinalis Estensis alter ejus frater. Siquidem sufficiens reputari solet examen, quod hujusmodi personæ illi conspectui se præsentent, atque se examinandos exponant; Super hoc tamen certa regula non habetur, cuicunque casui applicabilis, cum totum resideat in Papæ arbitrio singulorum casuum circumstantiis regulando,

a *Const. 6. Gregor. XIV.* b *supra disc. 5.* c *sub tit. de paroch. disc. 37. & in annot. ad C. T. disc. 32.* c *d. disc. 37. de parroch. & in aliis ibi enunciatis & in annot. ad C. T. disc.* 2. d *supra disc. 5.*

SUMMARIUM.

1 *Electi ad Episcopatus super quibus materiis essent interrogandi cum seqq.*
2 *Quænam scientia desideranda veniat in Episcopis.*

3 *De*

3 *De eadem Congregatione, de qua n. 6.*
4 *Ex Regularibus quinam promovendi sunt ad Episcopatus cum seqq.*
5 *Denegantur Prælaturæ, honores, & munera per Breve.*

ANNOT. AD DISC. XXI.

EA quæ in hoc discursu ex solo zelo melioris directionis insinuantur, primo aspectu, ita quibusdam malignis insinuantibus, in malam partem capta fuerunt, unde proterea iste liber positus fuit sub examine, ac trutina S. Congregationis Indicis librorum, de qua *supra disc.* 19. sed compertum fuit esse malignantium calumniam, vel inviduorum livorem; Atque adhuc in eodem sensu persisto cupiendi meliorem, magisque proportionatam examinis formam, quod scilicet examinandi deberent interrogari super iis, quæ pertinent ad bonum Ecclesiæ, & subditorum regimen, ac bonam administrationem justitiæ, non autem super quæstionibus theologicis, vel idealibus nil ad hoc munus pertinentibus etiam ubi agatur de Regularibus, qui Theologiam scholasticam profitentes, super ista examinari petunt, quoniam juxta distinctionem, de qua in opusculo Italici idiomatis, cui titulus est *Il Vescovo prattico* occasione agendi, an Regulares theologiæ professores ad Episcopatus assumi debeant, necne peritia in theologia scholastica nimium quidem oportuna, imò necessaria est in illis Ecclesiis, quę admixtos habent hæreticos, vel schismaticos, sive cum eis confinant, sed in illis regionibus, in quibus fides catholica, omninò pacifica est, adeout officium Episcopi principaliter versetur in regimine civili tam ecclesiastico, quam profano Ecclesiarum, & cleri, ac populi, & in administratione justitiæ, non videtur ad quid deserviat peritia in facultate theologica, & scholastica, quinimò neque in simplici morali, dum Episcopi hodie pro frequentiori usu non concionantur, minusque confessiones audiunt, vel alias animarum curam actu exercent, ideoque necessaria videtur illa scientiæ practicata mixta, quæ participat de utraque theologia dogmatica, & morali, & de facultate canonica pro recta administratione justitię per se ipsos, quam ut sciant, quomodo illiam administrent Vicarii, & ministri, ac etiam pro bono exercitio curæ animarum, bonaque administratione sacramentorum, & quomodo se gerant Parochi, & Confessarii, ac pro conservatione, & defensione Ecclesiasticæ immunitatis, & libertatis, peritia principaliter consistere deberet, non solum in sacris canonibus, quorum scientia theorica, & abstracta, neque sufficit, sed etiam in Conciliis, præsertim in Tridentino, & in Apostolicis Constitutionibus, & in decretis, ac declarationibus S. Congregationum cum notitia praxis in procedendo, ideoque super his, ac similibus examen cadere deberet non autem in theologia scholastica, vel in morali, quę Parochis, & Confessariis potius congruit, quam Episcopis pro dicto regimine.

Et quamvis in Regularibus præsertim, qui ad Episcopatum assumuntur non videatur ista species examinis practicabilis, eo quia ipsorum modernum institutum est vacandi studiis Theologiæ scholasticę, in quibus examinari petunt, adeout indecorum reputent examinari in morali, Canonum verò, & Conciliorum, atque Constitutionum Apostolicarum studium, iis exceptis, quę ad fidem pertinent, abhorrere potius profiteantur, adeout nimium rari sint illi, qui in his aliquam habeant peritiam. Non tamen exinde solvitur argumentum allegando inconveniens, quoniam rectè illis dici potest, quod quando cæperunt ambire, vel sperare Episcopatum, debuerunt etiam cogitare ad se reddendum ad hoc munus habiles, & idoneos cum præfato studio.

2 Ac ulterius esset optima medicina, cum qua occurratur moderno Regularium malo, quod in adeo magno numero excreti, atque morantes in regionibus, in quibus catholica religio omninò pacifica, & immunis est, neque cogitantes ad munus Missionariorum in regionibus infidelium, vel hæreticorum, seu schismaticorum, huic soli studio scholastico toti se dederint non ad alium effectum, nisi illam faciendi ostentationem ingenii in scholis, novasque introducendi opiniones, & chimeras cum tatholicorum aliqua perturbatione, & inquietudine, obliti antiqui, ac medii instituti regularium prædecessorum, qui laudabiliter vacando studiis theologiæ magis utilis, & prædictę circa dogmata, aliaque Ecclesię Catholicæ, ac Sedi Apostolicæ magis proficuæ, vacent etiam dicto studio Canonum, & Conciliorum, ac etiam Constitutionum Apostolicarum, & decretorum Sacrarum Congregationum, non solum circa materias fidei, sed etiam circa concernentia civile, & politicum ecclesiasticum regimen Ecclesiæ, & populorum, eo modo quo fecerunt Innocentius, S. Raymundus, Hostiensis, Butrius, Abbas, Lapus, Jo: Monachus, Zabarella, Turrecremata, Sanchez, Molinà, Castropalao, & alii quamplures similes Religiosi, qui fuerunt dicti Theologi, ac etiam docti Canonistæ dum, ita allicerentur ad hoc studium, quod videtur eis congruentissimum.

Inconveniens quoque majus videtur, ut illi Prælati, aliique clerici sæculares, qui forensem vitam in guberniis, & judicaturis, & vicariatibus generalibus, vel in munere Curialium duxerunt, atque in utroque jure Canonico, & civili doctoratum habent, examinentur in theologia morali, & tamen nostra ætate vidimus id practicari à quodam Prælato, qui per annos 40. in Curia fuerat prius Advocatus Consistorialis, postmodum verò Rotæ Auditor, res quidem omninò impropria.

Omnium verò melior modus examinis videtur ille, qui in discursu insinuatur, ac etiam in opusculo italici idiomatis, cui titulus est, *Il Vescovo prattico*, super examine scilicet formali potius, quam isto materiali, quod quodammodo cœremoniale videtur, inquirendo nempè ante electionem idoneitatem personæ eligendæ; Ideòque nimia commendatione digna est provisio, juxta meum desiderium ab annis insinuata in dicto opere in quo agitur de Episcopo practico, ipso initio pontificatus prudenter, ac sanctè capta per Innoc. XI. super institutione Congregationis pro Episcoporum electione constitutæ ex aliquibus Cardinalibus, & Prælatis, aliisque probissimis viris, in qua tamquam per speciem illius concursus qui per Conc. Tridentinum inductus est in Parochialibus per viam diligentium secretarum informationum, absque eo quod detur locus aliquibus favoribus, quales illi sint, eligantur viri docti, probi, & idonei, qui pro qualibet Ecclesia denuncientur Pontifici in aliquo competenti numero trium, vel quatuor, & ultra si videatur, ut ex eis Pontifex unum eligat, adhibendo præsertim particulare studium, ac diligentiam perquirendi eos, qui non petunt, & non ambiunt, imo neque cogitant, adeout frequenter casus præbeat, quod electi, utpotè omninò insperato, vel constanter recusent, vel oporteat eis præcipere, ut acceptent, ut pluries in hoc primo anno expertus sum magnum reputando demeritum expresse petere, majus verò favores adhibere ex utroque clero sæculari, & regulari, magis autem exprimo, ex eisdem rationibus deductis in dicto opere de Episcopo, electiones fiunt in sæcularibus præcipuè inspiciendo, an in statu Prælaturæ laudabiter se exercuerint in guberniis, & nunciaturis, vel judicaturis aliisque commissis muneribus, & adhuc stantibus in statu togato, an benè se exercuerint in Vicariatibus generalibus vel guberniis, & judicaturis, ac etiam in Curia in omnibus Advocati, vel Procuratoris, sive Auditoris alicujus Cardinalis, vel simili, omninò abhorrendo promotiones per saltum, dum ita longè melius fieri potest examen, tam circa mores, quam circa literaturam, ac prudentiam, aliasque partes, quæ in gubernante requiruntur.

Et quoad Regulares, licèt in hoc statu haberi non possit 3
superius insinuatum intentum assumendi benè versatos in illis rebus, quæ præsertim in Italia, ut supra necessariæ sunt pro recta administratione Episcopatuum, circa nempè peritiam in Canonibus, & Conciliis, & Constitutionibus Apostolicis, ac decretis, & declarationibus Sacr. Congregationum, nec non circa experientiam negotiorum sæcularium, quæ obtinetur cum exercitio munerum Prælati, Gubernatoris, vel Nuncii, Vicarii Generalis, vel Auditoris alicujus Cardinalis in Curia, sive aliàs nimium probati Curialis; Attamen curatur; ut id concurrat per æquipollens in iis, nempè qui habuerint in propria Religione qualificata munera Generalis, vel Prioris generalis, & similia, sive quod in Curia versati fuerint in muneribus Consultorum aliquarum Sacrarum Congregationum, ut Sancti Officii, sive Rituum, aut Indicis cum similibus.

Quamvis enim negotiorum, ac regiminis diversæ sint regulæ, adhuc tamen eorumdem exercitium, & occasio aliqualiter instruit, adeout non sint in negotiis sæcularibus, tam Curiæ, quàm Diœcesis omninò novi, ac rudes, vel innocentes, magis verò in istis rigorosè practicando (quantum tamen humanæ imbecillitati adversus humanam malitiam concedi potest) exclusionem petentium, vel ambientium, tum ad moderandum si omninò tolli non potest immoderatum

ratum ambitum, qui quandoque in istis dignosci solet, tum etiam ad eos alliciendum ad faciendum se emeritos in propria Religione potissimè nunc quod idem Pontifex adeò commendabiliter, & benè regulam inconcussam observavit denegandi Prælaturas, & munera, vel honores per Breve, ac mediantibus dispensationibus, quæ Religionibus nimium ex omnium sensu præjudicialia reputantur; Et quidem ut in superius insinuato opere pluries advertitur prorsus improprium ac damnabile censendum est, ut ad istud longè majus opus Episcopatus assumi debeant illi Religiosi non bene cogniti, sed efficacibus favoribus, & quandoque Deus scit cum quibus meritis commendati, dum propria Religio ipsorum mater, quæ ab adolescentia eos educavit, & nutrit penè intrinsecè cognoscit non reputari dignos, & idoneos ad ea exercitia, vel munera exercenda, & in quorum exercitio experimentum fieri potest tam idoneitatis, & prudentiæ, quam etiam integritatis, aliorumque morum ex vulgari dicterio, quod Magistratus virum ostendit.

Problematicum verò adhuc est, an commendabile, vel
4 potius damnatione dignum sit ad Episcopatum promovere hujusmodi Prælatos Regulares, quoniam pro commendatione argent superius insinuata motiva, E' converso autem pro damnatione urget, quod exinde duo resultare possint inconvenientia; Unum nempè quod ita avaritiam magis colant pro comprobanda pecunia, quæ ad hunc effectum pro expeditione literarum, ac aliis expensis notabilibus, in hac mutatione status necessaria est, & secundò quod cum ita exeant à Religione, ac sciant non debere subiacere syndicatui, aliisque incomodis in statu subditi post eepletum officium majorem sibi assumunt licentiam. Quia verò in omnibus hujus mundi rebus intellectualibus impossibile est ita exigente humana imperfectione dare opus, undequaque perfectum, & bonum absque aliqua mixtura mali cùm soli Deo id reservatum sit, unde propterea eligere oportet id, quod magis præponderat in bono, idcirco dum istam hierarchicam quoq; cum hac diguitate honorare congruit ex rationibus deductis in eodem opere, seu tractatu de Episcopo, minus malum reputatur istud in concursu præfati majoris boni, quam sit eligere, vel assumere Religiosos, qui nullum exercuit munus considerabile in propria Religione, nullamque habeant regiminis, & negotiorum experientiam considerando, quod quando dicta mala, & inconvenientia in illo Prælato regulari verificentur, tunc utique bonum non habebit testimonium, dum Religiosi subditi esse soleant nimium queruli, neque de facili occultos teneant defectus, & imperfectiones superiorum, ideoque cessabit occasio eos assumendi eo quia se non benè, & laudabiliter gesserint in eorum muneribus & Prælaturis dum istud est principale, ac essentiale requisitum. Advertere tamen quandoque consuevi sedendo in præfata Congregatione, atque gerendo illas partes, de quibus supra *in annot. ad disc.* 8. quod commendabilis quidem sit hæc regula eligendi illo, qui Prælaturas, & munera in propria Religione per viam electionis, potius quam per breve assequuti sint, præsertim primariam Generalis, vel aliam ex majoribus, magisque conspicuis, secus ubi id sequatur post jam terminatam Prælaturam, & postquam per aliquod tempus vixerint tanquam subditi sub novo Generali, aliisque novis Prælatis, & superioribus, dum ita patuisse videntur syndicatui, atque si defectus adfuerint in Prælaturæ, vel muneris exercitio detegi melius potuerunt.

An autem expediat practicare translationes ab uno Episcopatu ad alium, & quando, vel quomodo id practicandum sit, sufficit habere relationem ad dedncta *in Misc. Ecc. disc.* 50. ubi agendo de materiis spectantibus ad istam Congregationem Consistorialem, de hoc magis ex professo agitur; ibique *disc.* 10. cum pluribus sequentibus, & in aliis remissivè insinuatis in calce *disc.* 44. videri possunt pleraq; ad istam Congregationem Consistorialem pertinentia.

De Congregatione Reformationis Regularium.

SUMMARIUM.

1 *De occasione erectionis hujus Congregationis.*
2 *De suppressione parvorum Conventuum.*
3 *De applicatione bonorum Conventuum suppressorum.*
4 *Quare ista Congregatio adhuc continuet, & quæ negotia tractet.*
5 *Quod expediat adesse Regulares in oppidis, & locis.*
6 *De quibus ista Congregatione disputari consueverit.*

DISC. XXII.

MOderna, & extraordinaria potius ista Congregatio est, cum ea quæ cleri regularis regimen ac directionem concernunt, commissa sint Congregationi Re- 1
gularium, quæ unita est cum altera Episcoporum, ut superius in ejus particulari Rubrica advertitur. *a*

Cùm autem praxis doceret, quod in parvis Conventibus, vel Monasteriis, disciplina Regularis non bene ser- 2
varetur, unde proptrea, quamplura resultarent inconvenientia, ipsis Religionibus, vel universo Ordini regulari præjudicialia; Atque dicta Congregatio, ob negotiorum multiplicitatem, adeo vacare non posset, huic parvorum Monasteriorum vel Conventuum, ac etiam aliquarum parvarum religionum, vel Congregationum reformationi (dum eadem ratio relaxationis disciplinæ Regularis, quæ inter religiosos ejusdemmet religionis viget in parvis conventibus vel Monasteriis, proportionabiliter & comparativè militat quoque in Religionibus in universum *i*) Hinc proinde, sub Innoc. X. erecta fuit ista Congregatio, ad instar aliarum, ex aliquo Cardinalium competenti numero constituta, cum mixtura aliquorum Prælatorum, quorum unus est Secretarius; Atque per istam Congregationem, habita diligenti informatione status, ac redditum omnium Monasteriorum, & Conventuum, aliarumque domorum regularium, nec non aliquarum parvarum Religionum seu Congregationum, ad ejusdem Congregationis consultationem, prodiit ejusdem Innoc. Constitutio *b*, super suppressione omnium Monasteriorum; Conventuum & Domorum, in quibus, ad minus sex Religiosi condecenter substentari, & jurisdictioni illos conventus, ac Monasteria, vel Domos, in quibus non adessent saltim 12. Religiosi ad præscriptum Constitutionis Urbani VII. *c*

Applicando autem hujusmodi Conventuum vel Mona- 3
steriorum suppressorum redditus, & bona Ecclesiis Parochialibus, vel seminario, aliisque piis usibus, vel operibus, Ordinariorum arbitrio, vel ad eorum relationem, per ipsam Congregationem.

Quamvis autem, edita dicta Constitutione, videretur quod finis, ob quem ista Congregatio erecta fuit, adimpletus esset, ideoque eam resolvi, vel cessare debere, aliquorum opinio esset; Attamen continuavit, & continuat 4
(quamvis tamen rarò habeatur,) ob contingentias circa idem; Vel scilicet, quod supplicantibus, præsertim populis & communitatibus, atque aliam suppletionem offerentibus, seu ex alio justo motivo, ex pontificio oraculo, aliqui Conventus reintegrari solent, in illis præsertim exiguis oppidis, vel castris, in quibus ille conventus regularium esset unicus, cum expediat, quod ultra parochum, & clericos sæculares, aliqui adsint regulares, qui ministrent quoque divina, & sacramenta, illud præsertim pœnitentiæ, ex rationibus quæ alias occasione novæ fundatio- 5
nis conventus in Regularium sede insinuantur *d*; Sive è converso, quod expediat aliquem Conventum, tunc non suppresum supprimere, ob inconvenientia, quæ praxis docet, ab ejus existentia resultare, cum similibus contingentiis; quæ examinare expedit; Puta instantibus locorum Ordinariis, vel aliis ad quos pertinet, circa variationem applicationis bonorum, ac redditum hujusmodi Conventuum suppressorum, quia nempè tempus doceat magis expedire, ut uni potius, quam alteri operi applicatio congruat.

Speciem Tribunalis contentiosi circa illa prima tempo- 6
ra suppressionis, ista Congregatio habuit (pro stylo tamen extrajudiciali & summario pluries insinuato aliarum Congregationum,) quod scilicet Communitates vel locorum Domini, qui pro Conventuum vel Domorum regularium fundatione, bona elargiti fuerunt, prætensionem excitarunt, ut tanquam ex cessante causa, concessio evanescere debuissent, ac propterea bona donata ad eos reverti; Verum exauditi fuerunt prætorquam in casibus, in quibus expressum pactum resolutivum assisteret.

a *supra disc.* 16.
b *Const.* 50. *Innoc.* X.
c *de his agitur sub tit. de Regul. disc.* 32.
d *d. tit. de Regul. disc.* 31.
e *tit. de donat. disc.* 12. *& seqq.*

De

De Congregatione propagandæ Fidei, pluribusque aliis ecclesiasticis, vel spiritualibus Congregationibus, putà, Cæremonialis; Indulgentiarum; Reliquiarum, & similium; Et de Congregatione Consistoriali remissivè.

SUMMARIUM.

1 *Quomodo antiquitus hæc materia propagandæ vel conservandæ fidei ageretur.*
2 *De eodem.*
3 *De introductione, & propagatione fidei in novo Orbe.*
4 *De erectione hujus Congregationis propagandæ fidei.*
5 *De erectione Collegii ejusdem propagandæ fidei, ejusque instituto.*
6 *In quo casu consistat munus hujus Congregationis.*
7 *An & quas controversias contentiosas tractet, & decidat inter missionarios, & alios.*
8 *De aliis causis profanis, quas cognoscit.*
9 *In qua die, & quando teneatur.*
10 *Quando aliquando fiat coram Papa, & quare.*
11 *Retinet typum pro impressione librorum in omnibus linguis.*
12 *De aliis Congregationibus, putà indulgentiarum, & reliquiarum, & similibus.*
13 *De Congregationibus, quæ cessare solent cessante causa.*
14 *De Congregatione Hierosolymitanæ Religionis.*
15 *De Congregatione Consistoriali remissive.*

DISC. XXIII.

1 QUemadmodum ab initio nascentis Ecclesiæ, summus Pontifex Romanus, ejusque Curia, semper studuit ac invigilavit, super Catholicæ fidei conservatione, illam præservando, seu respectivè restituendo, adversus hæreticam, vel schimaticam labem, vel paganicam superstitionem; Non tamen quindecim sæculorum spatio, usque ad pontificatum Paulii III. formale Tribunal collegiatum seu Cardinalitia Congregatio desuper erecta fuit; Sed ipse Pontifex, cum opera & adjutorio Episcoporum, aliorumque localium Inquisitorum, ac zelantium, & piorum operariorum, eas partes explevit, juxta seriem in universalis Inquisitionis, vel Sancti Officii Congregationis relatione recensitam. *a*

Ita pariter, ab ipso initio, sub magis diris, & crudelibus persequutionibus tyrannorum, & infidelium, idem
2 Pontifex, ejusque Curia, dictæ fidei propagationi semper studuit, mediante pariter opera Episcoporum, & prædicatorum aliorumque operantium in vinea Domini, cumque præsertim in XIV. sæculo, novæ, seu nostræ memoriæ ignotæ, per navigationem maris Oceani detectæ essent partes vel regiones, quæ sub vocabulo Indiarum,
3 vel novi Orbis, sive sub quartæ partis orbis Americæ, nomine nuncupantur; Idem Pontifex solicitus fuit eo transmittere plures missionarios, ex diversis Religionibus unde propterea, ad instar istius primitivæ Ecclesiæ post Christi Ascensionem, in hac nova Mundi parte cum tot martyrum sanguine, Ecclesia plantata, & irrigata est, jam incipiens producere paradisi rosas, aliosque flores, quamvis Ecclesiæ judicio adhuc non detectos, sicuti prima Rosa jam detecta est.

Nostra verò ætate, sub Gregorio XV. cujusdam pii, ac religiosi viri generosa dispositione occasionem ad id præ-
4 bente; Adinstar dictæ alterius Congregationis, quæ super jam exortæ fidei conservatione, & expurgatione antecedenti sæculo erecta fuerat, ista Congregatio, ex Cardinalium competenti numero vario, aliorumque Prælatorum, ac inferioris ordinis officialium mixtura, erecta fuit; Ex Secretario scilicet Prælato; Ex Assessore S. Officii; Ex uno Protonotario Apostolico; Et aliquibus aliis Prælatis, eique Propagandæ fidei nomen attributum; deindeque sub Urbano VIII. (Dei gratia) hoc pio, & commendabili opere nimium crescente, adinstar Collegiorum, quæ pro Græcis, ac Germanis, & Anglis, aliisque nationibus, quæ hæretica, vel schismatica labe infectæ sint, & quæ sub Gregorio XIII. aliisque Pontificibus erecta fuere, cum magno, & conspicuo ædificio, ad formam Insulæ, ad radices Pincii montis, erectum fuit Collegium, cui patiter idem genericum nomen, propagandæ fidei attributum est, ut ibi educari, sacrisque li-
5 teris, ac sana doctrina catholica, imbui valeant adolescentes illarum partium, qui ad catholicam fidem conversi fuerint, ad hoc ut in eisdem partibus idonei operarii & propagatores esse valeant; Ac etiam ut missionarii, qui ab eisdem partibus regredientes, Romanam Curiam adeunt, ut Summum Pontificem, ipsamque Congregationem melius informare valeant, oportunaque suggerere media ejusdem propagationis, in præfato collegio habitationem, ac victum, pro Congregationis arbitrio recipiant.

Istius itaque Congregationis munus est, propagationis 6
fidei operarios, qui Missionariorum nomen tribuitur, dirigere, ac transmittere, & distribuere per regiones, ut ex personarum vel Religionum qualitate oportunum reputetur, eisdemque necessarios sumptus, ex ipsius operis peculio, à piorum oblationibus conflato, aliisque piis eleemosynis, & subventionibus, suppeditare; Consulendo etiam Summo Pontifici seu proponendo, ut ex dictis Missionariis huic operi addictis, aliquos perficiat, Episcopos, vel Archiepiscopos, ac respectivè provinciarum, vel regionum Vicarios Apostolicos, unde propterea utramque œconomicam spiriualem & temporalem potius quam forenses, seu jurisdictionales partes, ista Congregatio administrare videtur.

Adhuc tamen, adinstar præsertim Congregationis Re- 7
gularium, ab aliquo tempore, aliqua forensia, vel contentiosa negotia peragere, ac decidere, cum eodem Congregationum summario, & extrajudiciali stylo, consuevit; Vel scilicet quia pro consueta humana conditione, seu fragilitate, etiam inter ipsosmet Missionarios, & Operarios diversarum Religionum, vel institutorum, æmulationes, & quæstiones oriri soleant, quod ex Epistolis Pauli, & ex actibus Apostolorum, aliisque sacris literis, edocemur in ipsa quoque primitiva, & nascenti Ecclesia contigisse; Sive quod eædem contentiones, vel æmulationes oriantur inter Missionarios, & parochos, aliosque clericos nationales, qui pro fidei jam propagatæ cultura, & animarum cura, aliorumque divinorum ministratione, deputati sint; Aut cum earumdem Religionum superioribus, circa jurisdictionem, ac directionem illorum cujuslibet Religionis respectivè alumnorum, qui huic operi, destinati, sive addicti sint, ideoque Congregationis potius subditi censendi veniunt.

Ac etiam (adinstar præfatæ Congregationis S. Officii) 8
forensem profanam cognitionem habet, civilium, criminalium, & mixtarum causarum, ejusdem Congregationis, vel collegii ministrorum & operariorum, seu quæ respiciant bona temporalia ejusdem operis, vel collegii, ex quorum fructibus, missionum sumptus, ut supra erogantur.

Determinatam autem diem non habet ista Congregatio, 9
ut habent aliæ superius recensitæ, quæ pro currentium negotiorum discussione, ac determinatione erectæ sunt, sed pro negotiorum urgentia & qualitate, in die præsertim lunæ, quando Consistorium, non impediat, vel in altera sequenti Martis, singulis mensibus, & quandoque brevius, ea haberi solet, in eisdem collegii supra recensitis ædibus; Atque vel Secretario, qui est Prælatus, & in eisdem ædibus cum aliis inferioribus officialibus & ministris, tanquam fixus & continuus director habitationem habet; Vel ipsis Cardinaltbus, juxta distributionem inter eos fieri solitam, referentibus negotia, tam contentiosa ut supra, super quibus pluries ego de jure respondendi occasionem habui, quam etiam æconomica & prudentiaria, pro operis profectu, ac bona administratione, oriuntur resolutiones, atque dantur oportuni ordines, & instructiones; In aliquibus verò anni temporibus, ista Congregatio, coram ipsomet Papa haberi solet, tam ut ipse certioratus remaneat de rerum statu, quam, ut juxta oportunitatem, cum ejus oraculo, illa communicet facultates, atque impartiatur gratias, ad quas, ipsius Congregationis potestas non ex- 10
tendatur; Quod etiam extra hujusmodi Congregationes, ad relationem Secretarii, vel alicujus ex Cardinalibus ejusdem Congregationis, pro negotiorum urgentia, & qualitate sequi solet:

Istud itaque est institutum hujus Congregationis, quæ 11
in eadem domo collegii typum diligenter suo sumptu tenet pro impressione librorum, & scripturarum, quæ idem institutum propagationis, vel conservationis fidei concernant pro omnibus linguis pro omnium nationum usu, & commoditate.

Quamplures aliæ habentur in Curia Cardinalitiæ Con- 12
gregationes, cum Prælatorum, aliorumque operariorum mixtura, ad præmissarum instar, puta; Super Indulgentiis, & Reliquiis, quæ moderno tempore erecta est; Aut super cæremoniali; Vel super Hispaniarum laminis; Aliisque similibus negotiis, Ecclesiam catholicam in universum, sive pontificium regimen, concernentibus, super

per quibus facile non est certam statuere regulam sive relationem dare, cum in dies pro negotiorum qualitate, ac rerum contingentia, novæ Congregationes erigi, sive jam erectæ expletis negotiis, earumque causa cessata, supprimi, vel terminari soleant, potissimè quia istæ videntur extra propositum relationis Curiæ forensis.

Quando enim urgebant in Germania quædam graves
13 scissuræ, super eis erecta fuit particularis Congregatio, quæ dicebatur Coloniæ, & altera quæ dicebatur Palatinatus, quæ postmodum fortè cessarunt, ob cessationem ejus causæ, cum similibus.

Præsertim verò adest, quoad negotia particularia Con-
14 gregatio competentis numeri Cardinalium pro negotiis Hierosolomytanæ Religionis, in universum, quod scilicet concernant regimen, & conservationem ipsius Religioni, non autem super causis privatis in concursu Commendarum, & Dignitatum, vel super admissione ad habitum, cum de his agatur in Rota, & in Signatura Gratiæ. *b*

15 Adest quoque Congregatio Consistorialis; cui particularis Sedes, vel Rubrica non tribuitur, dum occasione agendi de ipso Consistorio, de ista quoque ibi actum est. *c*

a *supra disc.* 14. b *habetur infra disc.* 30. c *supra disc.* 5.

De Congregatione Visitationis Apostolicæ.

SUMMARIUM.

1 *Circa quæ versentur partes Congregationis.*
2 *De obligatione Episcopi visitandi diœcesim.*
3 *De erectione hujus Congregationis, & ex quibus constituatur.*
4 *V. Gerens est judex & exequutor decretorum hujus Congregationis.*
5 *Quomodo per istam Congregationem fiat visitatio Ecclesiarum Urbis, & districtus.*

DISC. XXIV.

1 QUamvis ista Congregatio adinstar præcedentium, ecclesiasticum, seu spirituale regimen quoque concernat; Non tamen, circa munus pontificium, pro Ecclesia universali, verfatur, sed explet illas partes, quæ Papæ, tanquam Episcopo particulari Urbis, ejusque districtus, incumbant, eodem modo, quo de Cardinali Vicario superius dictum. *a*

Cum etenim, ad sacrorum Canonum, strictius verò
2 Sacr. Conc. Tridentini præscriptum, Episcopi debeant singulis annis, vel aliquibus statutis temporibus, sibi commissam diœcesim personaliter ubi commodè fieri potest visitare, sin minus per Vicarium, vel alios idoneos viros ad id deputatos *b*; Papæ verò, jam enarratæ magnæ occupationes non permittant in hoc ejus particulari Episcopatu, istas adimplere partes, quæ sub ordinariis facultatibus Vicarii non videntur comprehensæ; Hinc præ-
3 sertim nostra ætate sub Urbano VIII. pro hoc munere explicando, aliquorum prædecessorum vestigiis quoque inhærendo, erecta fuit Congregatio, ex aliquorum Cardinalium, aliorumque Prælatorum, & operariorum competenti numero constituta, cui propterea Visitationis nomen datum fuit, cum circa id ejus munus versetur, visitandi scilicet Urbem, omnesque ejus Ecclesias, & Monasteria, piaque loca, eo modo quo Episcopi, in singulis respectivè diœcesibus agunt, Fixum locum in eadem Congregatione habentibus, Vicario, ejusque Vicegerente, qui est ordinatus Judex, vel exequutor decretorum, aliorumque determinationum ejusdem Congregationis,
4 quæ more aliarum, de quibus supra, pariter in forma extrajudiciali, & summaria, ac etiam gratis, pleraque contentiosa negotia tractat, ac decidit, ad ipsam visitationem pertinentia, sive percutientia observantiam ejus decretorum; Quandoque verò committitur V. Gerenti tanquam judici ordinario, & executori decretorum ejusdem Congregationis, ut in forma judiciaria, Partibus auditis, procedat; Sive ipsemet, una Partium instante tanquam Judex & exequutor, ut supra, id peragit.

Visitatio autem personalis, seu materialis Ecclesiarum
5 seu locorum ecclesiasticorum, aut piorum, explicabilis non est per ipsam Congregationem, cum ea more aliarum juxta negotiorum qualitatem, vel casum contingentiam, aliquibus anni temporibus habeatur, redendo relationes visitatorum particularium qui ab eadem deputati sint, sive eosdem deputando, aliaque decreta, vel provisiones faciendo; Visitatio itaque localis fit in Urbe per unum ex Cardinalibus ejusdem Congregationis, cui adjungitur unus ex Prælatis juxta distributionem factam ab eadem Congregatione; Illa verò Ecclesiarum districtus fieri solet per plures Prælatos ab eadem Congregatione distributos, atque ad id peragendum assumi solent illi Prælati, qui fuerunt Episcopi, deindeque dimisso Episcopatu morantur in Curia, sive etiam Episcopi actuales, qui occasione visitationis liminum, seu alias in Curia ad aliquod tempus morentur, tanquam in hoc munere versati; Ac etiam eidem Congregationi Pontifex remittere solet aliqua graviora negotia spectantia ad idem munus Episcopale, puta circa Monasteria Monialium, & similia, quando videatur quod non sint negotia quæ expediat pertractari in Tribunali Vicarii in forma judiciali, sed quod potius cum regulis prudentialibus terminari debeant ab ista Congregatione in forma extrajudiciali, super quo certa, regula generalis dari non potest, cum totum pendeat ab arbitrio Papæ.

a *supra disc.* 13 b *in annot. ad S.C.T. disc.* 5. *lib.* 04.

De Congregatione super consultatione negotiorum statuus ecclesiastici, quæ consulta dicitur.

SUMMARIUM.

1 *Quæ sint Congregationes concernentes regimen Principatus temporalis.*
2 *De erectione hujus Congregationis Consultæ, & ex quibus constituatur.*
3 *De munere Prælatorum. qui in ea interveniunt.*
4 *In quibus diebus habeatur.*
5 *Etiam tempore Sedis Papalis vacationis, & à quibus habeatur.*
6 *Circa quæ versetur hujus Congregationis munus.*
7 *Quomodo ipsa consuli soleat ac debeat per Gubernatores ac Præsides.*
8 *De aliquibus ejus constitutionibus, vel decretis.*
9 *Quare Rector non tractet materias criminales.*
10 *De causis civilibus quas cognoscit, & decidit.*
11 *De eodem, & circa negotia politica.*
12 *Cognoscit etiam de quæstionibus confinium.*
13 *Audit recursus vassalorum adversus Barones.*
14 *Quare in Statu Ecclesiastico non detur in Baronibus manu la præsumptio concussionis.*
15 *Est tribunal sæculare, & quomodo aliquando se ingerit cum ecclesiasticis.*
16 *Ad quæ loca se extendant facultates, hujus Congregationis.*
17 *De hujus Congregationis Præfecto.*
18 *Quod omnia explicentur gratis.*

DISC. XXV.

ILle Congregationes, de quibus actum est supra, concernunt regimen spirituale, seu pontificium Ecclesiæ universalis, vel respectivè particularis Urbis; Ista verò, & aliæ sequentes antequam ad forensia Tribunalia deveniantur, respiciunt regimen temporale Status ecclesiastici, ideoque dicuntur Tribunalia sæcularia, quamvis eorum aliquibus specialiter per Papam, jure cujusdam delegationis, communicata esset aliqua potestas, etiam cum ecclesiasticis.

Erecta igitur fuit in pluries enunciata Constitutione Six-
2 ti V. *a*, ista Congregatio, quæ tamen diversam habet formam ab ea, quæ in dicta Constitutione legitur; Constituta siquidem est ex copioso numero Cardinalium, ad hoc ut aliis impeditis, nunquam desit aliquis eorum numerus competens, cum Secretario, qui est ut plurimum qualificatus Prælatus, istudque reputatur munus, ex magis considerabilibus, adeòut nostra ætate, sub Innocentio X. & Alexandro VII. duos ab eo munere ad purpuram evectos viderimus; Ac etiam, ultra dictum Secretarium & Advocatum fisci, nec non Procuratorem generalem in criminalibus, qui Fiscalis Urbis per antonomasiam dicitur, ad differentiam aliorum Procuratorum fiscalium inferiorum, Plures interveniunt Prælati, qui pariformiter cum Cardinalibus votum habent decisivum; Istique frequentius esse solent illi, qui plura gubernia exercuerint, tamquam in eo munere versati; Atque illorum munus est idem quod insinuatum est supra, agendo de Congregatione Immunitatis ecclesiasticæ, quod scilicet, cum ad istam Congregationem referendi sunt, neque id Cardinalibus congruat; Tum ob alias occupationes; Tum etiam ob majestatem dignitatis, ut in insinuato loco quoque advertitur; Hinc proindæ, id commissum est Prælatis, inter quos distributæ sunt provinciæ,

vincia, seu gubernia respectivè, adeout quilibet se ingerat in negotiis pertinentibus ad sibi commissam provinciam, quæ vulgò *Ponentia* dicitur.

Congregatur in Palatio Apostolico indesinenter bis qualibet hebdomada, in fixis diebus martis, & veneris de mane, quocumque impedimento non obstante, & quamvis in ea die magnam solemnitatem celebrare oporteat; Duabus tan-
4 tum, totius anni diebus exceptis, nempè feria sexta parasceve, seu passionis Domini, & in ultima die carnis privii.

Quinimò, singulariter ad omnes alias Congregationes Cardinalitias, neque intermittimur de tempore Sedis Papalis vacantis, quando Cardinales recluſi sunt in conclavi, quoniam tenetur per solos Prælatos & alios officiales ut supra, resolutiones verò in gravioribus negotiis, per Secre-
5 tarium, participari solent (juxta stylum aliorum graviorum negotiorum) illis tribus, Cardinalibus, qui ea die, vices totius Collegii explent, & qui Capita ordinum dicuntur, ut supra agendo de Conclavi advertitur.

Præcipuæ igitur partes hujus Congregationis sunt, non solum recipiendi recursus, & querelas subditorum adversus
6 Gubernatores, & Præsides, eorumque Locumtenentes, ac Notarios, & Baricellos, aliosque officiales; Tam durante officio, ne subditi graventur, vel opprimantur, sive adstringantur ad illa emolumenta, quæ de jure indebita sint; Quam etiam finito officio, super eorum syndicatibus, quando una Partium, à syndicatoribus se gravatam credat, sive super modo dandi syndicatum.

Verum etiam, ac potissimùm in eo, quod Gubernatores, ac Presides, tenentur eam certiorare, & consulere de omnibus causis criminalibus gravibus, in quibus intret pœna ordinaria, vel etiam extraordinaria gravis, corporis afflictiva, tam vera contra præsentes, qui in fortiis habeantur, quàm ficta contra absentes in contumaciam; Quinimò aliquando, & frequenter, ea consulitur (Partibus recurrentibus) super ordine processus, & examinis, super modo scilicet transmittendi monitorium inquisitis absentibus, & an pœnæ, quæ, in eo comminantur, proportionatæ sint delicto; Et respectu præsertim, super modo examinis rigorosi, cum tormentis, & quæ species adhibenda sit; Potissimè verò disputari solet de illa, quæ omnium major, Vigilia dicitur, non nisi in atrocibus cadens.

Prout etiam, circa viatica commissariorum, & officialium, an ab accusatis, vel ab accusatoribus, seu adherentibus solvi debeant; Et in summa super iis omnibus, quæ bonum gubernium, rectamque justitiæ administrationem concernunt, ut subditorum oppressionibus, ac molestiis indebitis, tam in ære, quàm in corpore occurratur.

7 Modus autem consulendi est, quod Gubernatores, vel eorum Locumtenentes criminales, compilato processu, servatisque iis, quę de jure, vel de stylo servanda sunt, transmittunt summarium processus Secretario, seu Prælato Provinciali, qui dicitur Ponens ut supra, cum eorum voto; Atque ubi Partium recursus adsit, in causis præsertim gravibus, demandari quandoque solent transmissio totius processus; Relatoque voto in Congregatione, rescribitur, illud approbando, vel improbando, sive pœnam minuendo, & quandoque etiam augendo, pro criminum qualitate.

Idemque faciendum est quando contingat, ut deveniat ad manus Curiæ ille, qui jam condemnatus est in contumaciam, adeòut aliæ non sint partes Judicis nisi in exequendo, facta recognitione personæ, quoniam licèt bannum prodierit, ex ejusdem Congregationis oraculo, & approbatione, adhuc tamen, illa consulenda est in exequutione: Isteque solent esse frequentiores disputationes, ob nullitates processus contumacialis, cum quibus exequutio condemnationum evitari solet.

8 Hinc proindè, ad occurrendum his subterfugiis, atque ad instruendum Locumtenentes criminales, qui ex imperitia, hujusmodi nullitates committere solent, ipsa Consulta edidit quædam decreta, sive instructiones, quæ circumferuntur impressæ, super modo citandi, aliaque acta oportuna gerendi; Super his autem, ac etiam super ejusdem Congregationis plerisque stylis particularibus, tam circa ordinatoria, quam etiam circa decisoria, (cum ista
9 materia criminalis penè ubique ad leges ac stylos particulares locorum redacta videatur) meum non est agere, dum ex jam insinuatis in procœmio, judiciorum civilium, & ecclesiasticarum causarum occupationes, ac etiam genium, & quidam Curiæ stylus, prohibuerunt criminales causas agere.

10 Bene tamen in ista Congregatione frequenter disputavi graves causas civiles, percutientes Civitatum, ac oppidorum, & locorum, bonum regimen politicum (cùm de œconomico agat altera Congregatio boni Regiminis, de qua *disc. seq.*) ubi scilicet agatur de consiliis, vel parlamentis pro confectione bussoli, ex quo extrahendi sunt magistratus; Aut ubi agatur de controversis præeminentalibus, circa præcedentiam, aliosque actus honorificos & in summa ista Congregatio invigilat super iis omnibus, ex quibus, tumultus, vel inimicitiæ, aut alia inconvenientia resultare valeant, tamquam Tribunal politicum, quod invigilat, non solùm super punitione criminum jam patratorum, sed etiam super præservativa ne committantur, sive ne sequantur occisiones, & concussiones tam ab officialibus, quàm etiam à potentibus, ne minus potentes, opoprimant vel concutiant. *c*

Est quidem Tribunal vigilantissimum, nimiumque pro- 11
ficuum pro bono subditorum regimine, ac justitiæ administratione in præmissis negotiis, quæ publicam quietem, illudque civile regimen, quod de politico participat, concernant, cum in causis civilibus merè privatis, non se ingerat, sed intrent Judices appellationis, Nisi agatur de talibus causis, ex quibus scandala, & inconvenientia resultare possint, cum præjudicio publicæ quietis; Ut putà (ex. gr.) ubi agatur de quæstione con finium, inter duo loca, aut inter duos Barones, cum similibus; Quamvis etenim 12
adsit Congregatio particularis confinium, ut infrà; Quia tamen ea rarò haberi solet, adeòut penè ignota sit in Curia, idcircò ista Congregatio, ex dicto motivo occurrendi inconvenientibus, quandoque manus apponit. *d*

Audit etiam libenter, atque cum summa vigilantia, re- 13
cursus & querelas vassallorum adversus Barones, & Domicellos, eorumque officiales; Quinimò quandoque praxis me docuit, juxta Pontificis, seu Cardinalis superintendentis generalis, genium, ac majorem, vel minorem zelum, quod etiam ex officio inquirere solet super concussionibus vassallorum, qui recurrere vel reclamare non audeant; Ideoque ob hanc vigilantiam, pluries Rota respondere consuevit, quod in Statu Ecclesiastico, non intrat illa usurpationis, vel concusionis præsumptio, quæ in 14
aliquorum principatuum Baronibus cadere solet, ut alibi in suis sedibus advertitur. *e*

Dicitur istud Tribunal mere sæculare, quod gerit vices 15
Principis temporalis, ideoque se non ingerit in causis, & personis Ecclesiasticis; Benè verum, quod ubi in aliqua causa gravi laicorum, unius, vel plurium clericorum, vel aliarum ecclesiasticarum personarum, adsit mixtura; unde propterea, vel ratione connexionis, juxta regulas juris, tota causa remitti debeat digniori foro ecclesiastico; Vel quod quolibet cognoscente suum subditum, ob causæ dividuitatem, adhuc tamen unus processus possit alteri præjudicare; Hinc per organum Secretarii vel Cardinalis supraintendentis generalis, fieri solet verbum cum Sanctissimo, atque ab eo obtineri potestas committendi Gubernatori cognitionem causæ, etiam cum personis ecclesiasticis; Potissimè quia licet hujusmodi Gubernatores, & Præsides, spectato munere sunt Magistratus sæculares; Attamen attenta qualitate personæ sunt clerici, & Prælati, quibus propterea ista commissio non omninò incongruat. *f*

HujusCongregationis facultates se protendunt ad univer- 16
sum Statum Ecclesiasticum immediatum, inclusa etiam Civitate Beneventana; Excepta Urbe, in cujus causis se non ingerit, dum habet suum Gubernatorem, qui occurrentia negotia communicat cum Papa; Eo modo quo de aliis Congregationibus ecclesiasticis insinuatum est supra, agendo de Cardinali Vicario; Ac etiam se non ingerit in illis provinciis, vel Civitatibus quę habeant Cardinales Legatos; In legationibus scilicet; Avenionensi; Bononiensi; Ferrariensi; Urbinatensi; Et Æmiliæ, seu Romadiole.

Hujus autem Congregationis Præfectus est Cardinalis 17
superintendes generalis, de quo supra est actum *g*; ipseque subscribit litteras, & ordines, qui dantur Gubernatoribus, & Presidibus, aliisque officialibus.

Omnia, pariter in ista Congregatione, gratis omninò dantur, adeout magni, penèque incredibiles sint labores, quos isti Prælati in dictorum processuum studio, & relatione, aliisque negotiis peragendis supportant, absque aliquo stipendio, vel emolumento, quod neque indirectè per viam munerum obtineatur, sed pro frequentiori Regula candidissimè. *h*

a *Conſt. 75. Sixti V.* b *ſupra diſc. 4.* c *de his quæſtionibus ſub titul. de præeminent. diſc.* 30. & 31.

d *In*

d *In quæstione quæ habetur apud Paccichell. in tract. de distantia cap.* 11. *& dec.* 34. *post eumdem.*

e *Tit. de feud. disc.* 65. *& alibi pluries.* f *tit. de benef. disc.* 72. *& alibi.* g *supra disc.* 6. h *insinuatur infra disc.* 31

SS. D. N. INNOCENTII PAPÆ XII.

Confirmatio, extensio, & moderatio respectivè Constitutionum Pii II. Sixti IV. Clementis VII. Pii IV. & Pii V. super prohibitione quamcumque remissionem, compositionem, vel gratiam homicidii, illorumque fautoribus, auxiliatoribus, consultoribus, vel complicibus, necnon Ministrorum Justitiæ, querelantium, & testium offensoribus concedendi absque Romani Pontificis speciali mandato.

INNOCENTIUS EPISCOPUS
Servus servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

VIros sanguinum, & dolosos, qui in humana sævitia, iræ, seu vindictæ furore succensi nedum corporibus mortem dare, sed non rarò etiam Salvatoris Nostri Jesu Christi pretiosissimo Sanguine redemptis animabus, si non sint armis spiritualibus, Divina præveniente gratia, premunitæ, æternam perditionem procurare non perhorrescunt, cum Domino abominantes, Nostrorumque, & Sanctæ Sedis etiam in temporalibus immediatè, & mediatè subditorum tranquillitati, & paci, ac eorumdem, & ministrorum justitiæ majori securitate, ejusdemque justitiæ liberiori exercitio, quantum Nobis ex Alto conceditur, consulere cupientes, inter alias Apostolicæ solicitudinis curas, quibus incessanter urgemur, in illam præcipuè incumbimus, ut perditos nequitiæ filios, qui à quorumcumque homicidiis, & à Rectorum, & Ministrorum justitiæ, necnon querelantium, & testium offensionibus virtutis amore abstinere detrectant, formidine saltem pœnæ, & quidem irremissibilis retrahamus. Cumque ex spe remissionis, compositionis, gratiosæ rebannitionis, cassationis processus, seu banni, aut alterius gratiæ assequendæ delictorum hujusmodi facilitatem, & frequentiam etiam procedere, experentia rerum magistra docuerit, ut hanc quoque detestabilem, & perniciosam spem magis, magisque adimamus, & recidamus, ac delicta hujusmodi, quantum fieri potest, arceamus, ea quæ à Prædecessoribus Nostris Romanis Pontificibus desuper statuta, & providè ordinata fuisse comperimus, ut eo majorem obtineant firmitatem, quo sæpius fuerint Apostolico præsidio communita, nostræ confirmationis patrocinio roboramus, eaque de novo statuimus, seu alias ampliamus, immutamus, & in honore eximiæ S. R. E. Cardinalium de latere Legatorum dignitatis respectivè moderamur prout rationabiles causæ persuadent, & in Domino conspicimus salubriter expedire.

Alias siquidem felic. recordationis Pius Papa II. Prædecessor Noster, ad cujus audientiam pervenerat, quod in Terris, locis, & Tenimentis tunc sibi, & Romanæ Ecclesiæ mediatè, & immediatè subjectis, quamplurima etiam ex levibus causis commissa esse reperiebatur homicidia, idcircò tunc suos, & Ecclesiæ Romanæ prædictæ mediatè, & immediatè subjectos pacificos fore, & modestos, ac loca prædicta sicariis, homicidis, & malefactoribus expurgare desiderans, inter cætera statuit, & decrevit, quod omnes illi, qui pro delicto homicidii fuissent condemnati, seu alias de Civitate aliqua, & districtu illius banniti, non possent ad Civitatem, seu districtum hujusmodi quocumque tempore redire, seu in eis, vel eorum altero moram trahere, etiam habita pace ab hæredibus, vel consanguineis, seu filiis ipsius occisi, vel Legatus etiam de latere, aut Gubernator, qui pro tempore fuisset, vel quivis alius posset auctoritate Apostolica, seu ex Officio suæ Legationis aliquem homicidam sic exbannitum rebannire, reducere, seu revocare ad Civitatem, seu districtum, aut eorum alterum, seu ei licentiam, vel salvum conductum concedere redeundi, seu morandi in eis, vel eorum altero in perpetuum, vel ad tempus modicum, sive magnum, nec etiam per diem unum, sive noctem. Quod si secus per quemquam ex predictis factum fuisset, incideret in pœnam excommunicationis ipso facto sine ulteriori Sententia declarationis, à qua per alium, quàm per Summum Pontificem, & tunc facta de hoc speciali expressione, non posset absolvi, ac reductio, licentia, revocatio, salvus conductus, & cassatio processus, & banni hujusmodi essent ipso jure nulla, nulliusque roboris, & momenti, adjectis aliis pœnis, inhabilitationibus, censuris, & decretis, & alias, prout in ejusdem Pii, Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo sexagesimo primo quinto Kal. Februarii Pontificatus sui anno quarto expeditis litteris plenius continetur.

Et successive rec. mem. Sixtus Papa IV. similiter Prædecessor Noster accepto per eum, quod contenta in litteris Pii Prædecessoris hujusmodi à certis temporibus tunc elapsis non fuerant observata, & ex illorum non observantia subditi prædictæ Ecclesiæ procliviores erant ad homicidia committenda, jamque ferè passim homicidia quotidie perpetrabantur, & homicidę prefati ideò ad illa committenda promptiores existebant, quæ sperabant latere, & suorum excessuum remissionem consequi facile posse, ac detestabilem, & horrendam talium Sicariorum nequitiam ad aliorum cautelam opportunis juris remediis profequi studio cupiens indefesso, habita super his cum Fratribus suis prędictæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, & de illorum consilio per suas Annos Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo octuagesimo quarto Kalendis Aprilis Pontificatus sui Anno Nono expeditas litteras, Statuta, & Decreta Pii Prædecessoris hujusmodi, & prout illa concernebant omnia, & singula in dd. litteris ejusdem Pii Prædecessoris contenta, Apostolica auctoritate approbavit, & robur perpetuæ firmitatis obtinere debere decrevit, ac voluit, & præfata auctoritate de eorumdem Fratrum consilio statuit, & ordinavit, quod condemnati eatenus, & quos imposterum condemnari contigisset ubilibet in Civitatibus, Terris, & locis Romanæ Ecclesiæ mediatè, & immediatè subjectis pro homicidio, sive ut principales, sive ut consilium, auxilium, & favorem præstantes, suarum condemnationum remissionem, aut contra illas salvum conductum, & licentiam securè in loco patrati criminis, vel ei infra quinquaginta milliaria, ut præfertur, propinquo, nullatenus obtinere possent ab alio quam à Romano Pontifice, qui pro tempore esset, & alicujus alterius etiam Legati de Latere remissio nemini suffragaretur. Et si forsan contingeret, eumdem Romanum Pontificem ad remissionem, seu salvum conductum hujusmodi procedere, talis remissio per præoccupationem processisse censeretur, & nemini prodesse posset, nisi in illa vere earumdem litterarum Sixti Prædecessoris hujusmodi tenor de verbo ad verbum non autem per clausulas idem importantes, insertus foret, ac specifica, & determinata causa exprimeretur, quæ eumdem Romanum Pontificem induceret ad derogandum iisdem litteris Sixti Prædecessoris, quæ cum tam matura deliberatione ab eodem Sixto Prædecessore emanaverant.

Deinde piæ mem. Clemens Papa VII. etiam Prædecessor Noster facti notorietate edoctus, plures Urbis, Civitatum, Terrarum, Castrorum, Tenimentorum, partium, & locorum tunc sibi, & dictæ Romanæ Ecclesiæ mediatè, & immediatè subjectorum contra eorumdem, & aliorum Prædecessorum litteras elata cervice devenire, ac censuras, & pœnas in illis contentas sensu reprobo parvipendere non vereri, sceleratorum insolentiis salubriter reprimendis intendens, & criminosorum temeritatem ultrice justitia cohibere, ne litteræ prædictæ, que provida deliberatione ab ipsis Prædecessoribus emanaverant, contemptibiles redderentur, sed excessuum perpetratores animadversione punirentur, opportunis remediis providere volens, inter cætera Motu proprio singulas præfatorum, & aliorum Prædecessorum inibi relatas litteras cum omnibus, & singulis in eis contentis pari auctoritate approbavit, & innovavit, & per singulos, quos litteræ ipsæ concernebant sub censuris, & pœnis in eis contentis, quas contravenientes eo ipso incurrerent, perpetuò inviolabiliter observari decrevit; Illasque etiam ad hoc, ut homicidæ, sicarii, exititii, criminosi, rebelles, aliique infames propter homicidia, & alia nefanda per eos perpetrata excessus, crimina, & delicta in Civitatibus, Terris, Castris, vel locis eorum, seu in quibus tunc morabantur, banniti, & condemnati, etiam habita pace ab hæredibus, filiis, seu consanguineis occisorum, aut partium læsarum, non solum à locis circumvicinis usque ad quinquaginta milliaria, sed etiam ab omnibus, & singulis Civitatibus, Terris, Castris, locis, & partibus tunc sibi, & dictæ Romanæ Ecclesiæ quomodolibet mediatè, vel immediatè subjectis, banniti, & exules essent, & esse censerentur; nec in illis, seu eorum aliquo, etiam pretextu cujusvis licentiæ, salvi conductus, remissionis reductionis, revocationis, vel alterius gratiæ per eos desuper quomodolibet

pro tempore obtentæ, moram trahere posſent, & ſi in eis reſedisſent, vel reperti fuiſſent, capi, detineri, & incarcerari, ac juxta criminum, & exceſſuum per eos perpetratorum qualitatem, & litterarum Pii Prædeceſſoris hujuſmodi tenorem, ſub pœnis in iiſdem litteris contentis, per Officiales Civitatis, Terræ, Caſtri, vel loci, in qua vel in quo deprehenſi fuiſſent, debitis pœnis plecti, ſeu inde educi, & ad forum, ſeu Officiales, ad quos criminum, & exceſſuum eorumdem punitio de jure, vel conſuetudine pertinebat, remitti deberent, extendit, & ampliavit. Et nihilominus omnia, & ſingula prout per Pium, Sixtum, & alios Prædeceſſores prædictos ſtatuta, ordinata, inhibita, & declarata fuerant, itàut Duces, Barones, Marchiones, Comites, Domini temporales, Vicarii, Feudatarii, Capitanei Magnates, Principes, Communitates, Cives, Officiales, & perſonæ, ac alii, quos ipſius Clementis, & aliorum Prædeceſſorum præfatorum litteræ concernerent, ac ipſorum ſingulis litteras, & in eis contenta hujuſmodi non obſervantes, & illis quomodolibet directè, vel indirectè contravenientes, & eis adhærentes, eorumque fautores, & complices, ſingulas cenſuras, & pœnas prædictas eo ipſo abſque alia declaratione incurrerent, & incurriſſe cenſerentur de novo. Et ne facilitas veniæ incentivum præberet delinquendi quibuſvis dictæ Sedis Legatis etiam de latere, ac Nuntiis, & Provinciarum Rectoribus, necnon tunc ſuis, & dictæ Romanæ Eccleſiæ Vicariis in temporalibus pro tempore exiſtentibus, & præfatis Communitatibus omnem ſuper abſolutionibus homicidiorum hujuſmodi per eumdem Clementem, ejuſque Prædeceſſores Romanos Pontifices, ac Sedem eamdem ſub quavis forma, & verborum expreſſione conceſſam, approbatam, & innovatam auctoritatem, & facultatem revocavit, caſſavit, irritavit, & annullavit, & ſi quando ſimiles abſolutiones per eumdem Clementem, ejuſque ſucceſſores Romanos Pontifices, ad Sedem præfatam concedi contigiſſet, illas per Judices, & Officiales, ad quos pertinerent, niſi trinæ litteræ Apoſtolicæ ſub intervallo unius menſis pro ſingulis litteris hujuſmodi cum expreſſa derogatione earumdem ipſius Clementis Prædeceſſoris litterarum deſuper emanaſſent, nullatenus admitti, vel obſervari voluit, & alias prout in ejuſdem Clementis litteris Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo vigeſimo quarto, Pridie idus Junii, Pontificatus ſui Anno Primo deſuper expeditis uberius continetur.

Poſtmodum ejuſdem memoriæ Pius Papa IV. pariter Prædeceſſor noſter habita ſuper his cum Fratribus ſuis S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, & de illorum unanimi conſilio, & aſſenſu, iiſdem modis, & forma prædictis quibus idem Clemens Prædeceſſor litteras ſuorum Prædeceſſorum confirmaverat, & extenderat, ipſe pariter litteras memoratas ejuſdem Clementis, & aliorum Prædeceſſorum cum eadem expreſſione, & extenſione, & cum ſimili, ut præfertur, revocatione, caſſatione, irritatione, & annullatione omnis auctoritatis, & facultatis dictæ Sedis Legatis etiam de latere, aliiſque prædictis ſuper abſolutionibus homicidiorum hujuſmodi per eumdem Pium Papam IV. ejuſque Prædeceſſores Romanos Pontifices, ac Sedem eamdem ſub quavis forma, & verborum expreſſione conceſſæ, approbatæ, & innovatæ, necnon cum eadem, ut præfertur, voluntate, ſeu decreto, ſi & quando ſimiles abſolutiones per eumdem Pium IV. ejuſque Succeſſores, & Sedem prædictam concedi contigiſſet, per quaſdam ſuas Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo ſexageſimo primo, octavo Idus Januarii Pontificatus ſui Anno ſecundo expeditas litteras approbavit, & innovavit.

Cumque idem Pius Prædeceſſor accepiſſet, nonnulles ex Gubernatoribus, & Officialibus per eum in diverſis Civitatibus, Terris, & locis Status Eccleſiæ conſtitutis, & deputatis, forſan ſuæ voluntatis ignaros, aut alias prætendere pœnarum remiſſionem inquiſitis, bannitis, & condemnatis ſuper homicidiis per eos pro tempore perpetratis per eos remitti, gratiamque fieri, & exinde ab eis compoſitionem exigi poſſe. Idcircò ad tollen. omne dubium, quod exinde exoriri potuiſſet, & ne Gubernatores, & Officiales prædicti, ac quicumqne alii ignorantiæ ejuſdem ſuæ voluntatis, aut quovis alio prætextu in illis ſe intromittere præſumerent, veriores dictarum ſuarum litterarum tenores, ac ſi de verbo ad verbum inſertæ fuiſſent, pro expreſſis habent, decrevit, & declaravit, gratias, ſeu remiſſiones, aut compoſitiones quibuſvis inquiſitis, condemnatis, aut bannitis, ex cauſa, vel occaſione homicidii animo deliberato, vel caſu fortuito, aut in rixa, vel alio quovis modo pro tempore perpetrati, pro quo pœna ordinaria, vel extraordinaria impoſita, vel imponenda fuiſſet, per quoſcumque in Civitatibus, Terris, & locis prædictis Sedis Apoſtolicæ Legatos, Vicelegatos, Gubernatores, vel alios Officiales deputatos, & deputandos, fieri impoſterum nullatenus poſſe, & illas tantum compoſitiones, & gratias cum inquiſitis, condemnatis, & bannitis hujuſmodi, ut ſupra, ab inde faciendas valere, illiſque ſuffragari, qui habuiſſent ſupplicationes deſuper ſua manu ſignatas, & per Datarium pro tempore exiſtentem datas, prout in Cedula Motus ejus proprii, ſub Datum ſexto Kalen. Maii Anno Pontificatus ipſius quinto, continetur.

Poſthæc ſimilis memoriæ Pius Papa V. habita ſuper his cum Venerabilibus Fratribus ſuis ejuſdem S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, ac de illorum unanimi conſilio, & aſſenſu, inter cætera ibidem per ipſum decreta, & ſancita, ſingulas prædictorum Pii II. Sixti, Clementis, & Pii IV. & aliorum prædeceſſorum litteras, cum omnibus, & ſingulis in eis reſpectivè contentis, Apoſtolica auctoritate approbavit, confirmavit, & innovavit, illiſque perpetuum, & inviolabilis firmitatis robur adjecit, ac ab omnibus, & ſingulis, quod illæ concernebant penitus, ac ſub ſibi relatis per contrafacientes irremiſſibiliter incurrendis pœnis, obſervari voluit, & decrevit, & alias prout in ipſius Pii V. Prædeceſſoris deſuper Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſexto Tertio Nonas Julii Pontificatus ſui Anno Primo emanatis litteris, quarum, & præfatarum eorumdem Pii II. Sixti, Clementis, & Pii IV. Prædeceſſorum litterarum, & Cedulæ tenores præſentibus pro plenè, & ſufficienter expreſſis, ac de verbo ad verbum inſertis habere volumus, uberius continetur.

Nunc verò Nos nequitiis hujuſmodi ſalubriter reprimendis, ne criminoſorum invaleſcat præſumptio, illorumque perverſitas quoquo modo remaneant impunita, quin ultrice juſtitia perpetuò retundatur, ſeduló intendentes, ac inſimul quieti, & tranquillitati præfatorum noſtrorum, & ejuſdem Sedis in Temporalibus ſubditorum, nec non majori juſtitiæ Officialium ſecuritati, ac ejuſdem juſtitiæ liberiori exercitio providere volentes, Motu proprio, ex certa ſcientia, & matura deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, ſingulas eorumdem Pii II. Sixti, Clementis, Pii IV. & V. Prædeceſſorum litteras hujuſmodi, cum omnibus, & ſingulis, quæ præmiſſa, & infraſcripta concernunt, & concernere poſſunt, tenore præſentium approbamus, confirmamus, & innovamus, illiſque perpetuum, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus, ac ab omnibus, & ſingulis, quos illæ concernunt, penitus, & ſub inibi contentis per contrafacientes irremiſſibiliter incurrendis pœnis, & cenſuris, & cum omnibus inibi decretis, & ſancitis obſervari volumus, atque decernimus, firmis, & in ſuo robore, & ſtatu remanentibus cæteris in iiſdem litteris, ſtatutis, ſancitis, & decretis.

Et nihilominus hactenus inquiſitos, proceſſatos, condemnatos, aut bannitos, ſive uti principales, ſive uti mandantes, vel mandatarios, ſive uti complices, aut auxilium, vel conſilium, vel favorem præſtantes, ex cauſa, vel occaſione homicidii pro quo pœna ordinaria, vel extraordinaria impoſita fuerit, vel erit, ſeu imponenda foret, & quos quibuſcumque futuris temporibus ſimiliter inquiri, proceſſari, condemnari, ſeu banniri contingerit ubilibet in quibuſcumque Civitatibus, Terris, & locis Nobis, & Sanctæ Sedi mediatè, & immediatè ſubjectis, comprehenſis, etiam quatuor Legationibus, & Civitatibus Bononienſi, Ferrarienſi, Beneventana, aliiſque etiam ſpecialem, & individuam expreſſionem, & nominationem requirentibus, nullo unquam tempore, vel modo ex aliqua gratia, ſeu compoſitione, vel per viam caſſationis proceſſus, remitti, ſeu quoquo modo gratioſè rebanniri, habilitari, ſeu diſpenſari, minuſque illis aliquem ſalvum conductum, præterquam pro vero, reali, & neceſſario ſervitio juſtitiæ, & tunc pro eo dumtaxat tempore, quod hujuſmodi ſervitio congruat, concedi per quoſcumque locorum, & Civitatum Gubernatores, & juſtitiæ Officiales, provinciarum Rectores, dictæ Romanæ Eccleſiæ in temporalibus Vicarios, & quoſcumque

cumque alios quantumvis ſpeciali, & individua nota dignos, ac etiam ipſos de Latere Legatos, ſalva tamen quoad eoſdem Legatos infraſcripta diſtinctione, ſeu moderatione, etiam pace ab hæredibus, vel conſanguineis, aut filiis occiſione habita, ſine noſtro, & Romanorum Pontificum pro tempore exiſtentium ſpeciali mandato, omninò prohibemus; Ita tamen, ut pro hujuſmodi mandato certa, ſeu præciſa forma non requiratur, prout in ſuperius relatis litteris, quibus in hac parte opportunè derogamus, & derogatum eſſe volumus, cavebatur, ſed quocumque legitimo modo illud apparere, ſeu probari ſufficiat.

Ad hæc omnes, & quaslibet facultates quibuſcumque locorum, & Civitatum Gubernatoribus, juſtitiæ Officialibus, Provinciarum Rectoribus, dictæ Romanæ Eccleſiæ Vicariis in temporalibus, & quibuſcumque aliis quantumvis ſpeciali, & individua nota dignis, ac etiam ipſis de latere Legatis; ſalva tamen quoad eoſdem Legatos infraſcripta diſtinctione, ſeu moderatione, ſuper hujuſmodi gratiarum, compoſitionum, caſſationum proceſſuum, remiſſionum, habilitationum, diſpenſationum, & ſalvorum conductuum conceſſione, etiam per Nos, & Prædeceſſores Noſtros, ac Sedem eamdem ſub quavis forma, & verborum amplitudine conceſſas, innovatas, & approbatas, omninò revocamus, caſſamus, irritamus, & annullamus, & pro revocatis, caſſatis, irritis, & nullis, ac ſi conceſſæ non fuiſſent, haberi volumus, & decernimus, & quaſcumque facultates, ſi quas impoſterum concedi contigerit, ſervata hujus noſtræ Conſtitutionis forma, intelligi, & obſervari debere omninò volumus, & mandamus.

Verum quia in relatis Prædeceſſorum Noſtrorum litteris cæteris omnibus Officialibus, & perſonis præfatis æquè, ac ipſis de Latere Legatis hujuſmodi gratiæ, & actus indiſtinctè prohibentur, omniumque facultates pariformiter revocantur, ſive de homicidis animo deliberato, ſive caſu fortuito, vel in rixa, vel alio quovis modo patratis agatur Nos eximiam Legatorum de latere S. R. E. Cardinalium dignitatem præoculis habentes, eoſque facultatibus ea qua decet circumſpectione, uſuros eſſe ſperantes, præfatas Conſtitutiones moderari, illaſque, & præſentem noſtram ſanctionem quoad præſentes, & pro tempore exiſtentes de latere Legatos ejuſdem Romanæ Eccleſiæ Cardinales locum habere decernimus pro homicidiis animo doloſo, & præmeditato commiſſis, iiſdemque de Latere Legatis, ut ſibi conceſſis, ſeu concedendis facultatibus, quas Nos juxta præſcriptam in iiſdem præſentibus formam etiam harum ſerie opportunè concedimus, quoad gratias, & prædictos uti poſſint, & valeant, quotieſcumque de homicidiis caſu fortuito, vel in rixa, ſeu alias ſimiliter ſine dolo, & præmeditatione commiſſis agi contigerit, iiſdemque Conſtitutionibus in hac parte ampliſſimè derogamus, & oportunè derogatum eſſe volumus, & mandamus, firmis tamen, & in ſuo robore quoad quoſcumquè alios remanentibus omnibus, & ſingulis, quæ in præfatis, & præſenti noſtra Conſtitutione, quoad omnia homicidia etiam in rixa, vel alia commiſſa, ſtatuuntur, & decernuntur.

Volentes præterea à delinquentibus, eorumque fautoribus occaſione tum homicidiorum, tum aliorum delictorum anſam eo magis amputare, ne Curiæ, & Fiſco eodem inquirendi, & proceſſandi, condemnandi, baniendi, & quoſcumque juſtitiæ actus explendi impedimentum præbeant, & è converſo Nuntios, Birrurios, Notarios, Promotores, ſeu Procuratores Fiſcales, Judices, cæteroſque Juſtitiæ officiales, & miniſtros ad eorum operam attentius navandam, ac querelantes ad opera juſtitiæ tutius implorandam, & teſtes ad veritatem liberius propalandam, ſpe, & præſidio majoris ſecuritatis excitare, præfatas, & præſentem noſtram Conſtitutiones ſic extendimus, & reſpectivè locum habere mandamus, ut omnes, & quicumque in pœnam ultimi ſupplicii, vel ad triremes perpetuò condemnari ex cauſa præfatorum juſtitiæ miniſtrorum, ac officialium, ſeu partis querelantis, vel teſtium offenſionis, à nemine ex prædictis Gubernatoribus, Officialibus, Rectoribus, Vicariis in temporalibus, & quibuſcumque aliis ſpeciali, & individua nota dignis, & nec ab ipſiſmet de latere Legatis S. R. E. Cardinalibus remitti, ſeu ullam ex gratiis, & actibus ſuperius expreſſis, minuſque aliquem ſalvum conductum, præterquam pro vero, & reali, & neceſſario ſervitio juſtitiæ, & tunc pro eo dumtaxat tempore, quod hujuſmodi ſervitio congruat, ſine expreſſo, ut præfertur noſtro, ſeu Romani Pontificis pro tempore exiſtentis mandato, obtinere ullatenus poſſint, & valeant, omneſque, & quaſcumque facultates quoquo modo conceſſas, quæ præſentibus adverſarentur, penitus, & omninò ut præfertur, revocamus, & annullamus, iſtoque caſu, & ad hunc effectum, ut indiciis ad tranſmittendam inquiſitionem ſufficientibus ex proceſſu reſultantibus, judices ad quos ſpectat, ſervatis ſolitis terminis ad condemnationem delinquentium hujuſmodi expeditè procedere teneantur, omninò volumus, & decernimus.

Mandantes hujuſmodi noſtram Conſtitutionem, ac omnia, & ſingula in ea contenta, per quoſcumque etiam ſpeciali nota dignos inviolabiliter obſervari ſub omnibus cenſuris, & pœnis, quæ in ſuperius relatis Prædeceſſorum noſtrorum litteris imponuntur, & continentur, ſicque, & non aliter in præmiſſis per quoſcumque judices tam ordinarios, quam delegatos quavis auctoritate fungentes, etiam S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, ſublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & defeniri debere, irritum quoque, & inane, quidquid ſecus ſuper omnibus, & ſingulis præmiſſis, vel circa ea quorum quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obſtantibus præmiſſis, & aliis Conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, quibuſcumque conſuetudinibus, ac omnibus, & ſingulis illis quæ dicti Prædeceſſores in præfatis eorum litteris voluerunt non obſtare, aut ſi aliquibus communiter, vel diviſim ab eadem ſit Sede indultum, quod interdici, ſuſpendi, vel communicari non poſſint per litteras Apoſtolicas non facientes plenam, & expreſſam, ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem, & quibuſcumque aliis privilegiis, facultatibus, indultis, & litteris Apoſtolicis etiam motu proprio ſub quibuſcumque tenoribus, & formis, & cum quibuſvis clauſulis, & decretis in genere, vel in ſpecie, & alias quomodolibet per Prædeceſſores noſtros Romanos Pontifices, ac etiam Nos conceſſis, innovatis, & approbatis. Quibus omnibus, & ſingulis, etiamſi pro illorum ſufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, individua, & expreſſa, ac de verbo ad verbum, non autem per clauſulas generales idem importantes mentio, ſeu quavis alia expreſſio habenda, aut alia exquiſita forma ad hoc ſervanda forent, tenores hujuſmodi, ac ſi de verbo ad verbum nihil penitus omiſſo, & forma in illis tradita obſervata, inſerti forent, eiſdem præſentibus pro plenè, & ſufficienter expreſſis, & inſertis habentes, ad effectum præſentium, illis alias in ſuo robore permanſuris, hac vice dumtaxat, harum ſerie derogamus, cæteriſque contrariis quibuſcumque.

Volumus autem quod lapſis viginti diebus, poſtquam præſentes Valvis Eccleſiæ Lateranenſis, & Baſilicæ Principis Apoſtolorum, & in Acie Campi Florę de Urbe per aliquem ex noſtris Curſoribus affixæ, & publicatæ fuerint, omnes, & ſingulos tam in Urbe, quam in Statu præfatis exiſtentes perinde obligent, & argent, ac ſi unicuique eorum perſonaliter, & nominatim initimatæ fuiſſent; Quodque earum tranſumptis etiam impreſſis manu Notarii publici ſubſcriptis, & ſigillo alicujus perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides in judicio, & extra adhibeatur, quæ eiſdemet præſentibus, ſi exhibitæ, vel oſtenſæ fuiſſent, adhiberetur.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc noſtrarum approbationis, confirmationis, innovationis, voluntatis, decreti, prohibitionis, derogationis, revocationis, caſſationis, irritationis, annullationis, mandati, conceſſionis, & extenſionis infringere, ſeu ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit indignationem Omnipotentis Dei, ac Beator. Petri, & Pauli Apoſtolor. ejus ſe noverit incurſurum Dat. Rom. apud S. Mariam Majorem Anno Incarnat. Dominicæ milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo ſeptimo Idus Maii Pontificatus noſtri Anno Primo.

Loco ✠ plumbi

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Viſa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Regiſtrata in Secretaria Brevium.

De Sacra Congregatione Boni Regiminis.

SUMMARIUM.

1 *De bonis directionibus Sixti V. & Clem. VIII. in Statu Ecclesiastico.*
2 *De erectione hujus Congregationis, & ex quibus constet.*
3 *Quod ista sit filia alterius Congregationis Consultæ.*
4 *De mala consuetudine nobilium, & litteratorum vivendi super communitate.*
5 *Non possunt imponi gabellæ, vel collectæ sine licentia hujus Congregationis.*
6 *De solemnitatibus de jure requisitis in alienatione bonorum communitatis.*
7 *De quibus causis ista Congregatio cognoscat.*
8 *Est tribunal laicale inspecta ejus originali natura, sed quod habeat, etiam jurisdictionem cum Ecclesiasticis, & quomodo.*
9 *De ratione ob quam Ecclesiastici in Statu Ecclesiæ subjacent oneribus laicalibus.*
10 *Cum quibus communitatibus, vel locis se non ingerat.*
11 *De Agentibus communitatum.*
12 *De alia Congregatione Levaminum.*
13 *De commentariis super negotiis ad communitates pertinentibus.*

DISC. XXVI.

1 PRo bono regimine œconomico Communitatum, quarum regimen civile politicum commissum est Congregationi Consultæ, ut *disc. præcedenti*, Clemens VIII. Sixti V. penè immediatus successor (ob nimium breves tres Pontifices intermedios) ejus vestigiis in plerisque inhærendo, atque bonas arbores politicas ab eo plantatas, accuratè irrigando, & colendo; Unde propterea solidas fecerunt radices, multosque produxerunt bonos fructus pro publica quiete, rectaque justitiæ administratione, ejusdemque justitiæ debito timore, qui revera magis, quam benignitas pro hodiernis moribus, & fortè semper, est melior Reipublicæ gubernator, ac regulator; Istam instituit Congregationem, quæ juxta præsentem statum, adinstar dictæ alterius Congregationis Consultæ, constituitur ex competenti Cardinalium numero vario, cum Secretario Prælato, qui Communitatum major director, ac regulator videtur, utpotè huic curæ penè totus addictus, cum aliquibus competentibus emolumentis pro suæ subsistentationis subsidio; Ac etiam ex pluribus utriusque Signaturæ Prælatis, qui causas, vel negotia Communitatum, vel regionum inter eos distributarum proponuntur in Congregatione, quæ pariter sub præfectura, seu præsidentia est Cardinalis superintendentis generalis, qui subscribit litteras, & decreta, aliasque provisiones ab isto Secretario scriptas, eodem modo quo de Consulta dictum est, adeòut ista dici valeat illius filia seu adjutrix, ex eo quod, cum illa, omnia communitatum negotia à Sixto V. in ejus erectione sibi commissa, explicare non possit, idcircò sibi
3 retentis iis, quæ publicam quietem, ac regimen politicum, seu ethicum concernunt, huic alteri Congregationi, œconomicum dimiserit.

4 Hujus itaque Congregationis partes sunt, recognoscendi, singularum communitatum statum, eisque præscribendi modum, seu formam œconomicę administrationis, ut publica onera oportunè supportentur, atque non fiant sumptus inutiles, minusque privati potentes suffocent impotentes, istos, iuxta frequentem usum ferè totius Orbis, gravando ad privatam utilitatem cum collectis; Dum contributionibus ultra indigentiam, dum penè generalis consuetudo videtur virorum nobilium, & litteratorum, se nutriendi cum pauperum, ac miserabilium sanguine, occasione administrationis Communitatis.

5 Quare non solum Magistratui ordinario, penes quem residet actualis administratio, sed etiam Magistratui magis generali repræsentanti universum populum, cui Consilii generalis vocabulum tribui solet, cum administratione habituali, prohibitum est, gabellas, & collectas seu contributiones indicere, absque hujus Congregationis participatione, ac licentia, quæ non nisi causa benè cognita, præviaque diligenti recognitione status Communitatis, concedi solet, certam formam præscribendo.

6 Prout etiam, alienationes bonorum stabilium, vel æquipollentium, sive censuum impositiones, vel æris alieni contractatio, aliive contractus, ex quibus perpetuum, ac notabile resultat præjudicium, fieri non possunt, absque ejusdem Congregationis licentia, quæ non nisi causa cognita, concedi solet, ita innovando juris communis dispositionem, circa Principis placitum, quod recensetur inter plures alias solemnitates, quæ in alienationibus bonorum Civitatis requiruntur, illud præstando per organum hujus Congregationis. *a*

Occasione autem solutionis collectarum, & contributionum, aliorumque onerum, stante istorum distinctione, seu diversa qualitate, inter ea scilicet magis publica, quæ cum Principe supportantur, ideoque cameralia dicuntur, & alia, quæ magis de privato participiant, & quæ dicuntur communitativa, pro illius populi particularibus usibus communitativis, ob notabilem eorum differentiam, quod scilicet quam plures cives, & incolæ, vel exteri, bona possidentes, præsertim verò Ecclesiastici, ab una onerum specie sunt exempti, non autem ab altera; Hinc frequentes resultant quæstiones, & controversiæ disputari solitæ in ista Congregatione, cum consueto tamen aliarum Congregationum plures enuntiato stylo summario, & extrajudiciali, adeòut formalis, & contentiosi Tribunalis speciem ita redoleat. *b* 7

Eademque occasio produxit, quod quamvis, ad instar 8
dictæ alterius Congregationis Consultæ, ista percutiat regimen temporale, unde propterea, spectata ejus origine, ac natura, sæcularis potius, quam Ecclesiastici Tribunalis, vel magistratus speciem redoleat; Attamen cum in hoc principatus (cujus supremus regulator utrumque gladium in manibus habet) Ecclesiastici pluribus subjaceant laicalibus oneribus, à quibus in aliis principatibus, & ditionibus exempti sunt; ex illis congruis rationibus peculiaribus, quæ in Regalium sede insinuantur, occasione 9
agendi de gabellis aliisque vectigalibus *c*. Hinc proinde Pontifex, aliquas facultates cum Ecclesiasticis circa hujusmodi collectas, & contributiones eis communicare cœpit, adeòut paulatim, ac insensibiliter, ita quodàm Tribunal mixtum, in hoc genere causarum effectum videatur.

Eodem tamen modo, quo de dicta alia Congregatione Consultæ dictum est, non se ingerit in communitate Urbis, quæ sub nomine Cameræ populi Romani explicatur, dum ejus Administratores, qui Conservatores dicuntur, aliique officiales, quando opus est, immediatum habent Papæ oraculum; Minusque se ingerit in Civitatibus, vel provinciis, quæ per Cardinales Legatos reguntur, ut pariter de dicta alia Congregatione insinuatur; Quinimò per aliquos Barones, & domicellos prætenditur, quod in eorum locis, & castris, ista Clementina Constitutio usu recepta non sit, ideòque Communitates, ipsorum Baronum, non autem hujus Congregationis regimini ac directioni subjaceant; Uerùm id certam non recipit regulam, cum totum pendeat à locorum particulari, & individua observantia, 10

Ut autem Communitatum negotia in Curia, tam apud 11
istam Congregationem, quam apud alios Magistratus non negligantur, introductus fuit usus certi numeri Agentium Communitatum, cum distributione provinciarum, ut ita quilibet sciat quales sint sibi commissæ Communitates, quæ è converso pariter sciant quisnam sit suorum negotiorum gestor, quem certiorare debeant, certo statuto stipendio, ex earumdem Communitatum pro earum qualitate, proportionata contributione suppeditando; Optima quidem est, & commendabilis introductio; Sed quia nullum in hoc mundo datur bonum, quod alicui non subjaceat corruptioni; Idcircò quandoque praxis docet, quod istud munus, aliquibus minus idoneis, ad complacentiam collatum, potius ut provideatur persona, quam officium, ab eis retineatur in forma beneficii simplicis, unde propterea singulæ Communitates coguntur, alios habere particulares Agentes, seu negotiorum gestores; Pro frequentiori autem contingentia solent esse valde idonei, ac diligentes, unde propterea referri solet fato habere magis, vel minus idoneum, quod in omnibus mundi rebus contingit.

Pro earumdem Communitatum, (saltim pro majori 12
parte,) nimis oppressarum, pro consueto effectu temporum quæ passa sunt tot calamitates utriusque belli divini, & humani, ut nostra ætate universa Italia, imò universa Europa experta est, (& utinam magis in futurum non experiatur;) Clemens IX. cum magna applicatione, particularem Cardinalium, & Prælatorum, aliorumque peritorum

ritorum virorum Congregationem instituit, quæ Levaminum appellata est; Verum, sive ob Pontificatus brevitatem; Sive quia naturaliter est impossibile validum, ac robustum reddere illud corpus quod jam exangue, & emaciatum sit cum eisdem antiquis viribus proprii, absque nova illarum refectione, quinimò cum novis evacuationibus, vel emissionibus, Idcircò nullus huc usque effectus visus est, cum impossibile sit curare morbum contractum, nisi cesset causa productiva ejusdem; Idque pendet à Dei misericordia, restituendo scilicet pacem, & tranquillitatem, à qua pendet Communitatum restauratio.

13 Super hujus autem Clementinæ Constitutionis, ac hujus Congregationis praxi, commentaria ad id proficua, aliasque instructiones edidit quidam modernus Urbevetanus, qui dictum munus unius ex Agentibus generalibus Communitatum aliquo notabili tempore exercuit. *d*

a *tit. de alien. & contract. prohib. disc.* 23
b *tit. de Regal disc.* 48. 57. & 92. & *tit. de Regular. disc.* 26. & *in tit. de Regal.* c *tit. de Regal. disc.* 55. & 56. & 57.
d *Cobell. ad Bull. boni regimin.*

ANNOT. AD DISC. XXVI.

DE controversiis oriri solitis super competentia istius Congregationis boni Regiminis videnda sunt ea, quæ habentur *in disc* 47. *n.* 18 *sub tit. de Judic.*

De Congregationibus Aquarum, fontium, & viarum; Et de plerisque aliis, quæ regimen temporale Status Ecclesiastici concernunt, nempè Confinium, & Annonæ &c. & similibus.

SUMMARIUM.

1 *De pluribus Congregationibus, quarum aliquæ non sunt in usu.*
2 *De illis Annonæ, & graſciæ.*
3 *De impressione camerali.*
4 *De Congregatione viarum, & pontium.*
5 *De Congregatione aquarum, earumque materia.*
6 *De quibus non referat inspicere in ista relatione, & de illius fine.*
7 *De Congregatione confinium.*
8 *De altera reformationis Tribunalium.*

DISC. XXVII.

1 QUamplures alias Congregationes, pro regimine principatus temporalis, in eadem Constitutione, *a* Sixtus V. erexit, quarum aliquæ non sunt in usu, & aliquæ si sunt, attamen adeò rarò fiunt, ut penè pro non extantibus videantur; Nempè classis maritimæ, seu triremium, dum istarum curam habent in Curia Thesaurarius generalis, & quidam alii ministri Camerales; Prout pariter non extat Congregatio studiorum, vel sapientiæ, cujus administrationem, & curam habet Collegium Advocatorum consistorialium de quo agitur infra, agendo de Advocatis, & Procuratoribus aliisque Curialibus; Congregatio verò Annonæ, quamvis extet, adhuc tamen quodammodo, pro non extanti, in Curia haberi videtur, præsertim quoad forensia, dum ea est sub regimine Præfecti, ut infrà in ejus particulari rubrica advertitur *b*, ubi
2 insinuantur forenses quæstiones, quæ coram eo super annonaria materia contingere solent; Idemque respectu graſciæ Urbis, quæ regitur etiam per Præsidem, de quo pariter habetur in dicta rubrica. *c* Unde propterea nonnisi penuriæ temporibus audiri solet hujus Congregationis nomen, vel convocatio pro œconomicis potius, quàm pro forensibus.

Prout etiam in usu non est Congregatio typi seu impressionis cameralis, dum ad unum ex appaltibus cameralibus, ea redacta est, pro lucro quod resultet à jure privato imprimendi Constitutiones Apostolicas ac bannimenta, aliasque publicas provisiones, necnon Rotæ decisiones, & informationes, quæ pro causarum defensione dandæ sunt in Tribunalibus, unde propterea, cum res redacta fit ad mercimonium, seu appaltum, penè corrupta est antiqua Vaticana, adeò celebris impressio.

3 Item aliqua major eorum, ad quos pertinet, applicatio ex zelo desideranda videtur circa impressionem Bullari, ut scilicet benè distinguerentur illæ Constitutiones, quæ respiciunt Principatum Ecclesiasticum, seu regimen Ecclesiæ universalis, ab illis, quæ respiciunt Principatum temporalem, segregando eas quæ non sint in usu, vel moderare; Ac etiam non permittendo impressionem aliquorum privilegiorum particularium, vel confirmationem aliquarum constitutionum Religionum cum similibus rebus, quæ illi operi nimium incongruæ sunt.

Congregatio verò viarum, & pontium, quamvis vi- 4
geat, nimium tamen rarò fit, adeòut penè ignota in Curia videatur, cum se non ingerat in Urbe, & districtu, sed pro reliquo Statu; Unde propterea forenses controversiæ audiri solent in Tribunali Ædilium seu Magistrorum viarum, & coram earumdem viarum Præside, qui jurisdictionem habet, & cognitionem hujusmodi causarum per universum Statum extra districtum in prima instantia; In Urbe verò, & districtu in secunda, & in gradu appellationis à præfatis Ædilibus, alia verò instantia pertinet ad Tribunal Cameræ, ut in dictorum Ædilium, & Præsidis particulari rubrica inferius habetur, ibique enuntiantur forenses controversiæ, quæ in ista materia cadere solent. *d*

Aquarum verò Congregatio, ex aliquibus Cardinalibus, 5
& Prælatis, cum mixtura aliquorum peritorum constituta est, illaque viget quidem, sed rarò habetur, eamque adesse in Curia causant solum continuæ controversiæ inter Bononienses, & Ferrarienses super diversione aquarum cujusdam parvi fluvii seu torrentis, qui Rhenus dicitur, & qui ratione situs uni, vel alteri territorio hiemali tempore, cum ejus inundationibus præjudicia causare solet; Idque præsertim magis fortè confovere videtur illam æmulationem inter has duas Civitates, quæ penè generalis, & con- 6
naturalis est ubique, & præsertim in Italia, inter respectivè magnas, vel medias, aut parvas civitates adjacentes; Secluſa enim ista controversiarum occasione, quamvis in 7
aliis partibus Status Ecclesiastici, & præsertim in ea quæ Clanarum dicitur, à quibus inundationes Tiberis Urbi, & agro Romano, adeò præjudiciales resultare solent, eædem controversiæ oriantur; Attamen istud, politicum seu prudentiale potius, quàm forense negotium videtur; Forenses autem controversiæ, quæ inter privatos contingunt, 8
super usu, vel diversione aquarum, tractantur coram Judicibus vel in Tribunalibus ordinariis more aliarum privatarum forensium quæstionum, ut in materia servitutum advertitur, ubi de quampluribus causis concernentibus hanc materiam aquarum. *e*

Idemque dici potest de aliquibus aliis Congregationibus, 9
extraordinariis, vel ordinariis ignotis, quæ habeantur pro eodem regimine temporali; Unde propterea, parum imò nihil refert eas diligenter inquirere vel referre, Præsertim quia hujus relationis finis vel effectus est, instruere forenses, quibus in Romana Curia contingat, causas peragere, ut sciant, earum proprias ac meliores vias, & ne à malis causis, vel negotiorum gestoribus decipiantur; Ideoque dictas Congregationes illaque Tribunalia refert examinare, in quibus negotia forensia, vel respectivè gratiosa agantur.

Adest quoque quædam alia Congregatio quæ Confinium 10
dicitur, constituta ex uno Cardinali, & ex Thesaurario generali, & Advocato, & Commissario Cameræ, cum mixtura aliquorum Prælatorum, pro Papæ arbitrio, pro decidendis illis controversiis, quæ inter Communitates, vel Barones oriri solent super confinibus territoriorum. Ni- 11
mium autem rarò teneri solet, adeòut penè ignota pariter videatur, Ea tamen, speciem judicialis, & contentiosi Tribunalis habere videtur, disputando coram Advocatis, & Procuratoribus in contradictorio, & cum compilatione processus, super probationibus hinc inde, in illis controversiis, quæ (licèt rarò,) super ista confinium materia cadunt, ut quandoque practicavi.

Adest etiam quædam Congregatio super reformatione 12
Tribunalium, ut omni ævo Pontifices facere consueverunt; Ac præsertim, ultra antiquiores, Constitutiones Alexandri VI. & aliorum, habemus recentiores, Pii IV. & Pauli V. eam quibus Tribunalia reguntur; Sed quamvis plurium annorum spatio de hac reformatione actum sit, & agatur, nihil tamen huc usque conclusum est.

a *Ejus const.*
b *Infra in eo discursu in quo agitur de variis Præsidibus.*
c *Ibidem.*
d *Infrà in d. discursu, in quo agitur de Præsidibus.*
e *Tit. de servitut. disc.* 25. *cum seq.*

De Congregationibus Baronum, & Montium, ac etiam Computorum.

SUMMARIUM.

1 *Congregationes montium, & Baronum sunt diversæ, sed tractantur unitæ.*
2 *Ex quibus constituantur.*
3 *An Auditor Thesaurarii habeat votum.*
4 *De Congregatione Baronum, & quale sit ejus munus, & de quibus cognoscat, & ubi tractetur de ejus materia.*
5 *De Congregatione montium, & de quibus cognoscat, & ubi tractetur de ejus materia.*
6 *De ejusdem disputationibus Congregationis Baronum.*
7 *Qua die teneantur.*
8 *De Congregatione computorum.*
9 *Ad quem ab istis Congregationibus appelletur.*

DISC. XXVIII.

1 COngregatio Baronum, & Montium; Quamvis omninò diversæ sint, diverso tempore institutæ, diversaque agant negotia; Attamen, ad instar cardinalitiarum Congregationum, Episcoporum, & Regularium, pro unica vulgò haberi videntur, eo quia ex eisdem personis constitutæ sunt, eademque die, ac in eodem loco habentur, atque utriusque materiæ negotia audiuntur, & deciduntur.

2 Constituuntur etenim, ex Thesaurario generali, qui est utriusque caput, seu Præfectus, & in cujus domo fiunt; necnon ex aliquo numero vario (pro Papæ arbitrio) Clericorum cameræ, & ex Advocato fisci, ac etiam ex Commissario cameræ, & ex Auditore Thesaurarii, de quo sub Judice lis est, an habeat votum decisivum, vel consultivum tantùm; Curialibus peritis in diversas abeuntibus sententias, super retroacti temporis praxi; Recens 3 autem, & actualis præseferre potiùs videtur, ut habeat quoque votum decisivum, quod cum aliis numerandum sit, pro resolutione capienda.

4 Cum autem de Congregatione Bonorum erecta pro executione, & observantia Constitutionis Clement. VIII. contra Barones, ut ad propria vel eorum majorum debita dissolvenda cogantur, fideicommissis, & investituris, aliisque juribus propriis non obstantibus, & quæ Constitutio, vulgò Bulla Baronum, appellatur, particulariter ac plenè actum sit sub materia feudali; Idcircò ibi de ejus Instituto, & praxi, ac de quæstionibus cadentibus super ejusdem Bullæ interpretatione, facile est videre, ne adeò longa superflua repetitio fiat eorum, quæ jam dicta sunt, ac promptè in dicta sede habentur. *a*

5 Quo vero ad alteram Congregationem montium pro ipsorum reductione, ac natura, & privilegiis pro libertate, seu commercio, pariter actum habetur in sede Regalium, quoniam cum sint jura cum Principe, inter Regalia meritò recensentur. *b* Verùm quia eorum rector, seu curator est Thesaurarius generalis, sine cujus licentia, in judiciali, vel conventionali commercio, ac distractione, vel translatione de persona ad personam, non sunt; Idcircò super eorum translatione, vel pertinentia, aut super creditorum concursu, & prælatione, sive super vinculorum deletione, vel respectivè appositione, frequentes in Curia audiuntur forenses controversiæ, quæ in forma judiciali, per ipsum Thesaurarium, vel ejus Auditorem, examinantur, ac deciduntur; Verùm aliquando, ubi agatur de casibus valde dubiis, seu exemplaribus, ipse Thesaurarius exquirere solet votum Congregationis, in qua proinde, cum Advocatis, & Procuratoribus puncti in quæstione cadentes disputantur in forma contentioſi Tribunalis; Atque in istis congregationibus, habetur idem usus contradictoriorum, qui habetur in Tribunali Auditoris Cameræ, & in quibusdam aliis inferioribus Tribunalibus, vel coram Judicibus particularibus, seu commissariis, non autem in Sacr. Congregationibus, vel in primariis collegiatis Tribunalibus, utriusque Signaturæ, ac Rotæ, & cameræ.

6 Frequentiores autem disputationes cadunt super negotiis pertinentibus ac dictam Bullam Baronum; Tam occasione plurium quæstionum, quæ contingunt super ejus interpretatione, ut supra; Quam etiam super avocationibus pecuniarum, quæ creditoribus primo venientibus, ex pretio castrorum, & bonorum Baronum ab eadem Congregatione solitæ sunt cum solita cautione cautioue de restituendoprioribus, & potioribus; Ideoque ista Congregatio, quamvis more aliarum cardinalitiarum, summariè, simpliciter, & de facto, more Principis potius quàm Judicis procedat, absque necessitate servandi telam, seu ordinem judiciarium, cui Judices subiacent. *c* Attamen speciem Tribunalis contentioſi, & judicialis præseferre videtur, cum proprium, ac particularem habet Notarium, ac sententias proferat, seu causas in forma judiciaria disputet, ut latius in dicta sua peculiari sede.

Non habet autem diem certam, ac determinatam, sed 7 arbitrio Thesaurarii pro negotiorum urgentia convocari solet; Pro ordinaria verò, seu frequentiori praxi habetur in die martis.

Coram eodem Thesaurario, & in ejus domo alia, pro 8 ntgotiorum contingentia, haberi solet similitudinaria Congregatio, pariter constituta ex aliquibus cameræ Clericis, & ex præfatis, Advocato, & Commissario Cameræ, necnon ex duobus ejusdem cameræ ratiocinatoribus qui vulgò computistæ nuncupantur; Non tamen in ea intervenit præfatus Thesaurarii Auditor; Atque adinstar præfatarum aliarum Congregationum montium, & Baronum in forma contentioſa, & contradictoria cum Advocatis, & Procuratoribus disputantur puncti, seu quæstiones cadentes in reversione, ac solidatione computorum inter ministros camerales, & appaltatores, sive administratores dohanarum, gabellarum, aliorumque jurium, & appaltuum cameralium, super aliquibus partitis dati, vel accepti; Frequentius verò super defalchis, vel remissionibus, aut refectionibus, quæ pro appaltatorum stylo prætendi solent; Sive super rationibus, quas reddunt Nuntii, & Collectores Apostolici, ac etiam ipsemet Thesaurarius generalis, sive depositarius generalis cameræ, juxta plures quæstiones, quæ habentur in regalium, vel jurisdictionalium sedibus.

Ab hujus verò Congregationis computorum resolutio- 9 nibus appellationes interponuntur ad Cameram, tanquam à sententiis, vel decretis Thesaurarii Judicis primæ instantiæ, adeòut ad instar enunciatæ Congregationis Montium, Congregatio, personam assessoris, vel Consultoris Thesaurarii illa gerere videatur; Hæc autem appellatio non datur à resolutionibus Congregationis Baronum, adversus quas, alter non supereſt recursus nisi ad Signaturam Papæ, seu Gratiæ.

a sub tit. de feud. disc. 73. & seqq. b tit. de Regul. disc. 23. & seqq. c eod. tit de feud. disc. 95. d sub tit. de Regal. & tit. de jurisd. pluries.

Sequentes Constitutiones, ac facultates concessæ à S. M. Clemente VIII. ac Urbano VIII. Congregationi Baronum, hic adjungimus.

Sanctæ Memoriæ Clementis Papæ Octavi.

DEputatio Illustrissimi, & Reverendissimi Domini Domini Bartholomei Sanctæ Mariæ in Porticu Diaconi Cardinalis Cesi nuncupati, & aliorum super executione mandatorum, ad instantiam creditorum, ex quavis occasione, vel causa, omnium, & singulorum Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, aliorumque Baronum, & Domicellorum quocumque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditorum, in urbe, ejusque districtu, necnon toto statu Ecclesiastico existentium, contra eos, seu illorum bona, à quibusvis Judicibus relaxatorum, cum libera, & ampla facultate, universas illorum civitates, Terras, Castra, & alia loca, & bona stabilia pro satisfactione dictorum creditorum, subhastandi, & vendendi.

CLEMENS EPISCOPUS
Servus servorum Dei.

Ad futuram rei memoriam.

JUstitiæ ratio, & publicæ fidei causa postulat, ut eorum, qui pecunias nostris, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditis crediderunt, seu quibus aliquid ab eisdem, quavis occasione, vel causa debetur, indemnitati pro munere nostro opportuno remedio consulamus. Cum igitur multorum querelis jamdiu ad nos perlatum sit, & quotidianis expostulationibus perferatur, nonnullos Barones, & Domicellos nostros, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditos tam in Urbe, ejusque districtu, quam in universo statu nostro Ecclesiastico existentes, contracto variis de causis ære alieno, nullam prorsus inire rationem illud dissolvendi, imò nec annuas fructuum præstationes idcircò debitas, maximo creditorum

torum incommodo persolvere, ipsosque adeò creditores, dum eorum credita à dictis Baronibus, & Domicellis exigere conantur magnos sumptus facere, & variis litibus implicari, & nihilominus credita ipsa nullo modo consequi posse, fidejussores etiam, qui pro eisdem Baronibus, & Domicellis sese, & bona sua quoquomodo obligarunt, ab eorum obligationibus minimè posse liberari, præterea licèt alias ad eorumdem Baronum, & Domicillorum res aliquo pacto sublevandas, à nonnullis Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, ac etiam forsan à nobis ex speciali gratia concessa fuerit facultas, quosdam pecuniarum montes super eorum civitatibus, Terris, Castris, Casalibus, & aliis bonis stabilibus, ad diversas summas ascendentes, erigendi cum obligatione etiam per ipsos Barones facta, fructus hoc nomine singulis annis conventos solvendi, ac certis modo, & forma, Montes erectos intra præscriptum tempus extinguendi; eos tamen, qui pecunias in dictis montibus posuerunt hactenus annuas fructuum præstationes à nonnullis ex dictis Baronibus, & Domicellis consequi non potuisse, neque adhuc posse, ac præterea aliquos etiam Barones; & Domicellos eosdem montes, vel eorum partem juxta eorum obligationem, statuto tempore non extinxisse nec forsan ulterius de illorum extinctione cogitare, quo fit, ut iidem creditores sub fide publica hactenus magno detrimento affecti fuerint, & in dies magis, ac magis afficiantur. Nos hisce malis pro officii nostri munere occurrere, & debitæ supradictorum creditorum (inter quos plerique pauperes, complures etiam pupilli, & viduæ sunt) satisfactioni expedita aliqua ratione providere volentes; Motu proprio, & ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, dilectum filium nostrum Bartholomæum Sanctæ Mariæ in Porticu Diaconum Cardinalem Cæsium nuncupatum, necnon dilectos filios Tiberium Cerasium Cameræ Apostolicæ Clericum, Paulum Coperchium fisci, & dictæ Cameræ Advocatum, Paulum Æmilium Zachiam ejusdem Camerę Commissarium Generalem, ac Rodulphum Bonfiolum Senatorem Bononiensem ad infrascripta omnia, & singula facienda, Apostolica auctoritate tenore præsentium constituimus, assumimus, & deputamus, ac eisdem liberam, amplam, & plenam facultatem, & auctoritatem concedimus, & impartimur, ut conjunctim omnes, seu saltem idem Bartholomæus Cardinalis, & major ipsorum pars, omnibus, & singulis tam instrumentariis, sive hypothecariis, quam chirographariis, ac etiam legatariis, & ratione mercedis, cibariorum, & vestiarii, seu alias quovis modo privilegiatis, vel mercium, sive aliarum rerum occasione, aut etiam ex causa fidejussionum pro eisdem Baronibus, seu Domicellis, ac pro qualibet summa, & quantitate quorumcumque Principum, Ducum, Marchionum, & Comitum, aliorumque Baronum, & Domicellorum nostrorum, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditorum in urbe, ejusque districtu, & in universo statu nostro Ecclesiastico existentium cujuscumque status, gradus, conditionis, & ordinis fuerint, etiamsi dignitate quacumque Ecclesiastica, etiam Cardinalatus honore præfulgeant, aut ipsorum parentum, seu antecessorum, vel auctorum quorumcumque creditoribus, etiamsi eorum Vassali, & subditi, aut alii quicumque fuerint, qui de ipsorum creditis ex quavis causa, & ad quamcumque summam, ut prefertur ascendentibus per mandata exequutiva à quibusvis Judicibus Urbis, aut alterius loci status prædicti decreta, & relaxata docuerint, ipsaque mandata exhibuerint quamprimum absque ulla dilatione, non obstantibus quibuscumque inhibitionibus, dilationibus, superseſſoriis in forma non gravetur, aut alias quomodolibet ab iisdemmet, vel aliis judicibus, aut etiam forsan à nobis, sive de ordine, ac mandato nostro emanatis, & emanandis, quas omnes, & singulas ex nunc auctoritate præsentium revocamus, annullamus, & irritamus infrascriptis modis, & formis caveant, mandent, & cum effectu faciant, videlicet prædictorum Deputatorum Congregatio, exhibitis mandatis prædictis absque alia citatione, & tela judiciaria, & sine ulla causæ cognitione super veritate crediti, vel discussione justitiæ, aut nullitatis mandatorum relaxatorum tanquam meri, & puri executores, & propria auctoritate, & mandato, & sine vitio spolii, attentatorum, aut nullitatis omnium, & quarumcumque Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, Palatiorum, & aliorum bonorum immobilium, tam in urbe, ejusque districtu, quam alibi ubicumque in nostro statu Ecclesiastico existentium ad ipsos Principes, Duces, Marchiones, Comites, vel Barones, aut Domicellos quoscumque contra quos, vel eorum auctores, parentes, & quosvis antecessores, seu hæreditaria eorum bona quæcumque mandata hujusmodi, ex quavis causa ut supra dictum est, relaxata fuerint, vel eorum partem, arbitrio ipsius Congregationis, pertinentium, & per eos quocumque titulo habitorum, & quovis modo tentorum, & possessorum, realem, actualem, & corporalem possessionem nomine Cameræ Apostolicæ capi, & retineri ad commodum tamen, & utilitatem eorumdem creditorum per mensem dumtaxat immediatè sequentem à die captæ possessionis, à qua die omnis ipsorum Principum, Ducum, Marchionum, Baronum, seu Domicellorum, aliorum prædictorum jurisdictio, & illius exercitium, atque administratio penitus cesset, & cessare debeat; ita quod ipsi non possint per se, vel alios in Civitatibus, Terris, Castris, Casalibus, Palatiis, & aliis locis, & bonis prædictis sese ingerere, aut aliquo pacto intromittere, sed illorum jurisdictio, & administratio penes dictam Congregationem, seu personas ab ea deputandas remaneat, omninò curent, & re ipsa præstent, quo mense elapso Civitates, Terras, Castra, Casalia, Palatia, & alia bona hujusmodi subhastanda proponant, & plus offerenti, omissa penitus omni alia solemnitate, & sine solita etiam subhastatione, & deliberatione per manus Cursorum, seu alias fieri consueta, & absque aliarum expensis, prævia dumtaxat unius edicti per dies quindecim in locis publicis, affixione ad deliberationem plus offerentis cum cedula bancaria idonei Mercatoris, servata tamen quoad personas, quæ Civitates, Terras, Castra, & alia bona hujusmodi emere voluerint, forma constitutionis felicis recordationis Sixti Papæ Quinti Prædecessoris nostri super prohibitione alienandi Castra, & alia bona stabilia in Statu Ecclesiastico existentia, sine Sedis Apostolicæ licentia, aliis personis, quam Vassallis ejusdem Status, deveniant, illasque, & illa deliberent, & vendant, ac instrumentum, & instrumenta quæcumque, & alia desuper necessaria, & opportuna, obligando etiam personas Principum, Ducum, Marchionum, Baronum, & Domicellorum prædictorum, & bona eorum pro evictione, etiam in forma ejusdem Cameræ Apostolicæ celebrent, & celebrari faciant, ac pretium inde redigendum, in satisfactionem dictorum creditorum, juxta eorum anteriöritatem, & potioritatem, recepta prius ab eis jurium cessione ad favorem emptoris, etsi eidem Congregationis visum fuerit, præstita etiam ab ipsis idonea cautione, seu facta obligatione de eodem pretio restituendo prioribus, & potioribus ad omne mandatum sui Judicis consignent, & consignari faciant; inter oblatores autem, cameram Apostolicam, seu ejus commissarium, si offerre voluerit, ad offerendum admittant, sed si intra dictos quindecim dies nullus oblator reperiatur, tunc Congregatio prædicta, Civitates, Terras, castra, & alia bona prædicta eidem cameræ nostræ Apostolicæ adjudicet, deliberet, ac vendat, & ipsa camera nostra Apostolica, prævia æstimatione per unum, vel plures æstimationes ab ipsa Congregatione deputandos pro illo pretio, quod æstimatum fuerit illas, & illa pro se accipere debeat, & de dicto pretio omninò supradictis eorum creditoribus satisfacere teneatur, Declaramus autem si inter dictos creditores reperientur, aliqui, qui occasione quorumvis tam Montium, quam censuum intuitu, & contemplatione ipsorum Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, Baronum, & Domicellorum, vel eorum auctorum, & prædecessorum supradictorum erectorum, & impositorum respectivè creditores fuerint, & quibus de fructibus idcircò debitis hactenus integrè satisfactum non erit, vel in futurum non satis fiet in premissis eum servari debere modum, & ordinem, ut capta summaria informatione etiam extrajudiciali per dictam Congregationem de lapsu temporis, & satisfactione non sequuta, absque ulla, ut dictum est, causæ cognitione, ad subhastationem, deliberationem, venditionem, & adjudicationem supradictarum Civitatum, Terrarum, Castrorum, & bonorum, pretio, ut supra æstimando modo, & forma prædictis, & ulterius ad extinctionem dictorum Montium, & censuum, ac satisfactionem dictorum fructuum usque ad diem dictæ extinctionis decursorum, ipsa Congregatio omninò deveniat, idemque servari volumus, & mandamus quoad illos Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, & Domicellos, qui licèt dictos fructus suo tempore quotannis solverint, supradictos tamen montes ut præfertur erectos, vel con-

sus impositos, & venditos intra tempora in erectione ipsorum montium, aut in impositione, & venditione censuum fidejussoribus promissa, vel alias conventa, non extinxerint, aut in futurum debitis temporibus non extinguent, seu etiam alia pacta in eisdem montium erectionibus, & censuum impositionibus, & venditionibus apposita, & alias conventa, seu quorum vigore dicti Barones, & Domicelli, aut eorum auctores, seu antecessores debitores existunt, adjecta non adimpleverint, vel non observaverint, aut in futurum non observabunt, sive adimplebunt in toto, vel in parte, ipsa Congregatio eos ad dictorum montium, & censuum integram extinctionem, debiti solutionem, ac creditorum satisfactionem, etiamsi dies totius montium, & censuum extinctionis, vel debiti solutionis non advenerint, cogat, & compellat. Volumus etiam, & pari motu, ac potestate decernimus, Principes, Duces, Marchiones, Barones, & Domicellos supradictos, seu illorum quoscumque pro tempore successores, subhastationem, deliberationem, venditionem, & adjudicationem, & alia prædicta impugnare, impedire, vel retardare non posse, nec adversus ea aliquo modo se tueri, aut pro illorum revocatione quocumque tempore instare, etiam ea ratione, vel prætextu, quod ipsi in Castris, & bonis prædictis sint hæredes cum beneficio legis, & inventarii, vel non succedant illis, qui debita prædicta contraxerunt, sed quod loca, & bona supradicta ex antiquis investituris, concessionibus, fideicommissis, donationibus, vel ex contractibus, etiam ex causa dotium, vel quacumque alia de jure privilegia consecuti fuerint, vel ad ea vocati sint, mandatave à Judicibus fuerunt tantummodo decreta, seu relaxata contra bona hæreditaria illorum, qui debitum hujusmodi contraxerunt, sed satisfit, & sufficiat, quod si, qui debitum contraxerunt, dicta bona quovis titulo, & modo tenuerint, & possederint, seu quod ipsi Barones, & Domicelli simili modo illa teneant, & possideant, aut ex eo, quod creditores ex causa montium, & censuum restitutionem sortis principalis petere non possint, vel etiam ex eo, quod fidejussores non dicantur propriè creditores, & petere non possint se a fidejussione eximi, quibus, & aliis quibuscumque allegationibus, seu subterfugiis non obstantibus ad exequutionem nihilominus subhastationis, & deliberationis, & aliorum præmissorum supradictarum Civitatum, Terrarum, Castrorum, & locorum deveniri omninò debeat, illaque robur perpetuæ firmitatis sortiantur, & obtineant. Ut autem præmissa omnia, & singula ad favorem omnium creditorum prædictorum statuta, & disposita statim sine ulla mora, aut aliquo impedimento exequutioni demandari possint omnibus, & quibuscumque investituris, concessionibus, donationibus, fideicommissis, primogenituris, & alienandi prohibitionibus, necnon pactis de succedendo tam in contractibus, quam in ultimis voluntatibus pacificatis, & purificandis super Civitatibus, Terris, Castris, Casalibus, Palatiis, & aliis bonis immobilibus hujusmodi per quoscumque ascendentes, seu collaterales, ac penitus extraneos, ac forsan ipsos etiam Romanos Pontifices prædecessores nostros, etiam motu proprio, & consistorialiter emanatis, & sub quibusvis clausulis, vinculis, & cauteiis quomodolibet factis, & confirmatis, quorum omnium, & singulorum tenores præsentibus pro expressis haberi volumus, ac etiam Regulæ nostræ de non tollendo jure quæsito, motu, scientia, & potestate similibus, plenissimè, ac latissimè derogamus, ac derogatum esse volumus; quod si forsan iidem Principes, Duces, Marchiones, Barones, & Domicelli aliqua alia bona stabilia nullæ investituræ, concessioni, donationi, fideicommisso, primogenituræ vel alienandi prohibitioni, aut pacto de succedendo, aliisque prædictis subjecta, vel alias immunia, exempta, & libera quoquomodo possederint, nos pari motu, & auctoritate, eadem bona investituræ, concessioni, donationi, fideicommisso, primogenituræ, prohibitioni, & pacto prædictis in locum bonorum venditorum prædictorum, in omnibus, & per omnia subjicimus, substituimus, & subrogamus, & per eamdem Congregationem, sequuta venditione prædicta subjici, substitui, & subrogari debere decernimus, & mandamus. Declarantes nihilominus Civitates, Castra, & bona sic, ut supra vendita, & assignata, semper, & quocumque tempore penes illorum emptores, & Cameram præfatam, ac successores eorumdem ab omnibus fideicommissis, primogenituris, prohibitionibus, pactis, donationibus, necnon nexibus, oneribus, vinculis, hypothecis, obligationibus, ac aliis prædictis libera, & semper exempta remanere debere, itaut nullo unquam tempore, prætextu prædictorum fideicommissorum, primogenitur arum, prohibitionum, pactorum, donationum, nexuum, onerum, circulorum, hypothecarum, obligationum, vel successionum tam ex testamento, quam ab intestato, emptores, camera, & successores prædicti molestari, seu inquietari quomodolibet possint, salvis tamen responsionibus, canonibus, censibus, ratione directi dominii, seu cujuslibet alterius superioritatis occasione dictorum bonorum eidem cameræ debitis. Cæterum volumus, & eidem Congregationi pariter mandamus, ut si ex pretio bonorum vigore præsentium vendendorum, aliquid, solutis debitis supererit, id quod superfuerit, si bona vendita alicui fideicommisso, prohibitioni, vel alteri cuicumque oneri, seu vinculo subjecta esse constiterit, in aliorum bonorum stabilium, vel locorum montium non vacabilium, quæ eidem fideicommisso, prohibitioni, oneri, & vinculo in locum bonorum venditorum omninò subjaceant, converti curent, & faciant, eorumque fructus singulis annis in aliorum similium bonorum, vel locorum montium emptionem investiri debere declarent, & cum effectu investiri faciant, donec ad valorem, & summam bonorum venditorum ascenderint, quæ pariter omnia fideicommisso, prohibitioni, oneri, ac vinculo hujusmodi in omnibus, & per omnia, prout bona vendita hujusmodi antea erant subjecta existant. Si verò bona eadem vendita nulli fideicommisso, prohibitioni, seu oneri, & vinculo obnoxia fuerint, Congregatio ipsa partem, quæ superet, ex pretio hujusmodi solutis debitis, ut præfertur ipsis Principibus, Ducibus, Marchionibus, Baronibus, & Domicellis solvi, & consignari faciant, Civitates verò, Terras, & loca jurisdictionalia per Cameram Apostolicam in vim præsentium emenda, & acquirenda in Constitutione felicis recordationis Pii Papæ Quinti Prædecessoris nostri de Civitatibus, Terris, Castris, & locis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ non infeudandis, per triennium à die illarum venditionis computandum, minimè comprehendi debere declaramus, Decernentes sic, & non aliter in præmissis omnibus, & singulis per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, & cameræ prædictæ Præsidentes, Clericos, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarios, necnon Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere Legatos, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate judicari, & definiri debere, ac irritum, & inane quidquid secus super his, à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibuscumque Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac legibus municipalibus urbis, necnon Civitatum, Terrarum, Castrorum, & locorum supradictorum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis statutis, & consuetudinibus, & privilegis quoque indultis, & litteris Apostolicis, ac investituris, etiam in remunerationem, aut ex contractu erectionibus dignitatum, aliisque quibusvis concessionibus dictis Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Domicellis sub quibuscumque verborum formis, & tenoribus, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, & insolitis clausulis, & irritantibus, ac aliis decretis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, approbatis, & innovatis, necnon fideicommissis, ac ultimis voluntatibus, donationibus, pactis quorumcumque, aliisque præmissis. Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, & expressa, & individua, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si ad verbum, nihil penitus omisso, & forma illis tradita observata inserti forent, præsentibus pro expressis, & ad verbum insertis habentes, hac vice dumtaxat, & ad effectum omnium, & singulorum præmissorum specialiter, & expresse, ac latissimè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ Constitutionis, assumptionis, deputationis, concessionis, impartitionis, revocationis, annullationis, irritationis, subjectionis, substi-

tutionis, subrogationis, declarationum, voluntatum, mandatorum, decretorum, & derogationum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursuram. Datum Romæ apud Sanctum Marcum Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo nonagesimo sexto, septimo Kalendas Julii Pontificatus nostri anno Quinto.

L. Cardinalis Prodat.

M. Vestrius Barbianus.

A. de Alexiis.

Registrata apud Marcellum Secretarium.

Anno à nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto, Indictione nona, die verò ultima mensis Julii, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini Clementis Divina Providentia Papæ Octavi, anno quinto, retroscriptæ litteræ Apostolicæ affixæ, & publicatæ fuerunt in valvis Basilicarum Principis Apostolorum Sancti Joannis Lateranensis, ac in acie Campi Floræ, ut moris est per nos Catherinum Menandi, & Petrum Aloysium Peregrinum Cursores.

Prosper Spada Magister Cursorum.

REverendissimo Cardinal Cesi: Acciò più facilmente si possino spedire li negotii della Congregazione de' Baroni, e de' creditori, che ad essa ricorrono. Però di nostro motu proprio, certa scienza, e pienezza di potestà con il presente nostro chirografo vi diamo piena autorità di potere in tutto quello a voi parerà per conto della Bolla de' Baroni da noi fatta sostituire uno delli Deputati nella predetta Bolla ogni volta, e quello, che vi piacerà con facoltà, che insieme con gl' altri Deputati, o almeno con un altro di essi possa fare, & eseguire totalmente quanto si dispone, e contiene nella medesima Bolla, e si come potria fare la sudetta Congregazione tutta insieme con la persona vostra congregata. Volendo, che le spedizioni si debbiano sottoscrivere da doi di loro congregati, e sotto il vostro sigillo, non ostante detta Bolla, & ogn' altra cosa, che facesse in contrario, a' quali tutte per questa volta espressamente deroghiamo, avendo il tenore loro quì per espresso, & inserto etiam de verbo ad verbum, ed in ogni miglior modo.

Dato nel nostro Palazzo Apostolico questo dì 31. di Marzo 1599.

CLEMENS PAPA VIII.

REverendissimo Cardinal Cesi: Avendo Noi agl'anni passati per li molti lamenti, e querele, che sentiamo di diversi creditori de' Baroni, & altri, che hanno giurisdizione voluto provedere, che con facilità potessero conseguire i loro crediti, deputammo la Congregazione sopra ciò avanti di voi, con facoltà, che presentati li mandati ottenuti de' crediti, detta Congregazione procedesse sommariamente, & manu regia all' esecuzione di essi, & altramente, si come nella Bolla sopra di ciò spedita sotto dì 25. di Giugno 1596. quale quì abbiamo per inserta, & essendo che dalla predetta Congregazione, o da alcuni Deputati in essa per esecuzione della detta Bolla si è proceduto in varie cause contro diversi Baroni, & altri sopradetti alla deputazione de' Commissarii, publicazione, & affissione di editti, subhastatione, e deliberazione di molti Castelli, & altri loro beni, & ancora con l'occasione di esseguire la medesima Bolla si è proceduto alla cognizione delle cause, liquidazioni di frutti, ò interessi, o d'altre pretensioni, e ne sono succeduti senza far processo, nè tela di giudizio, e senza servare termine alcuno etiam sostanziale, ma sommariamente manu regia diversi decreti, sentenze, ordini, mandati esecutivi, esecuzioni, assegnamenti, e divisioni di quelli fra creditori, & anco si è venuto ad altri atti, istromenti, e scritture, e molte volte senza citazione alcuna, ò non valida, avendo solo ascoltate le Parti, & Agenti di esse così estragiudicialmente, e si come consta negl' atti di Marc' Antonio Brutto notaro deputato, le quali cose tutte, ed il tenor di esse etiam de verbo ad verbum vogliamo quì si abbino per espresse, ed inserte. E perche il tutto è stato fatto per facilitare l'esazioni, & esecuzione di detta Bolla, e conforme all'ordine nostro più volte datovi a bocca, & avendo inteso adesso, che alcuni per prolongare, & intrigare, o altrimente fi si và opponendo della giurisdizione, e della invalidità delle cose predette. E volendo noi togliere via ogni dubio nato, e che potesse nascere sopra la validità di tutte le cose fatte così da voi in Congregazione, come da ciascheduno deputato etiam fuori di Congregazione solo, o in compagnia d'altri. Però di nostro motu proprio, certa scienza, & de plenitudine potestatis con il presente chirografo, conformandoci con l' intenzione nostra primeva sudetta tutti, e singoli atti, decreti, sentenze, processi, divisioni, ripartitioni, mandati esecutivi, esecuzioni, & altre cose sopradette contro qualsivoglia Barone, e persona fatti da detta Congregatione, o da alcuno di loro Deputati da essa, approviamo, e confermiamo, dandogli ogni vigore, e fermezza necessaria, & opportuna, supplendo ad ogni difetto in ogni miglior modo &c. Et oltre di ciò con questo dichiarando più la mente nostra, diamo piena potestà a voi, e detta Congregazione, & à chiunque della Congregazione predetta, che sarà da voi deputato a vostro arbitrio, che per l' avvenire ancora oltre l' altre facoltà datevi possiate in tutte, singule, e sopradette cause con tutti incidenti, dependenti, emergenti, annessi, e connessi, così unitamente, come divisamente, e tanto mosse, quanto da moversi, attive, e passive, ed in ogni modo fra ciascheduna persona de i predetti, o per occasione delle cose sopradette contro qualsivoglia persona, e si come meglio parerà a voi con potestà anco avocarle da ciascheduno Tribunale, e Giudice, etiam dell' Auditor della Camera, possiate dico conoscerle, sentenziarle, far decreti, rilasciar mandati, & esseguirli, e far tutto quello, che in ciò sarà necessario, & opportuno, con facoltà di procederci sommariamente manu regia sola facti veritate inspecta senza processo, tela giudiciaria, e termine alcuno etiam sostanziale ogni giorno, & ogni ora, eccetto le feriate in onor di Dio, non ostante le ferie forse indette, e da indirsi, & omni, & quacumque appellatione remota; volendo ancora che in tutte le cause, e differenze pendenti, e rimesse à voi, ed al q. Cardinal Silvio Savello, nella Concordia frà Martio Colonna, & altri Creditori de' Savelli fatta con detti Savelli, e Lucretia loro madre, & altri, possiate deputare uno, o più delli Deputati di detta Congregazione, nel quale, o quali si concordino avanti di voi le Parti, & in caso di discordia, o che una delle Parti citata non elegesse da deputarsi da voi per conoscere come di sopra, decidere, terminare, & eseguire quelle con tutti incidenti, dependenti, emergenti, annessi, e connessi con le medesime facoltà, che abbiamo date nelle altre sopradette. Non ostante le cose premesse, e le Constituzioni Ordinationi Apostoliche, stile del Palazzo, e la regola de jure quæsito non tollendo, e che sia registrato, &c. ed ogn' altra cosa in contrario, etiam che bisognasse esprimerla, à quali tutte per questa volta espressamente deroghiamo, avendo il loro tenore quì per espresso, & inserto de verbo ad verbum, ed in ogni miglior modo, &c.

Dat. dal nostro Palazzo Apostolico questo dì 16. di Luglio 1599.

CLEMENS PAPA VIII.

Monsignor Tesoriere Generale della nostra Camera Apostolica, & altri Deputati dalla Congregazione sopra il pagamento de' debiti de' Baroni, acciò per l' indisposizione del Cardinal Cesi, li negotii, e cause pendenti avanti detta Congregazione non restino indietro, mà si attenda alla spedizione di quelli; però di nostro moto proprio, certa scienza, e pienezza di potestà di nostra Santa Sede Apostolica con il presente Chirografo ordiniamo à voi Deputati predetti, che per l' avvenire fin tanto che detto Cardinal Cesi non interverrà a detta Congregazione, vi congreghiate insieme, ò in maggior parte, e procediate all' esecuzione, e totale spedizione di detto negozio, e cause, e loro incidenti, e dependenti, publicazione d' editti, subhastazione, e deliberazione de' beni, faccia e decreti, rilassate mandati, e tutto quello, che sarà necessario, & opportuno secondo il tenore, e disposizione della Bolla sopra ciò fatta da Clemente VIII. nostro Predecessore, e de' suoi motu proprii, e Chirografi sopra ciò spediti, con dichiarazione, che tutte le spedizioni, che si faranno, si debbano sottoscrivere da due di voi Deputati, e con il sigillo del sudetto Cardinale. Vo-

len-

lendo, che tutto quello farete tanto unitamente in Congregazione quanto ciascheduno di voi separatamente già deputato, o che si deputerà di detta Congregazione, abbia quella stessa forza, e vigore, come se il tutto fosse stato fatto in piena Congregazione con l' intervento di detto Cardinale, non ostante detta Bolla, ed ogni altra cosa, che fosse in contrario, a quali tutti avendo qui il loro tenore ad verbum per espresso, ed inserto per questa volta sola deroghiamo.

Dat. die 29. Martii 1606.

Paulus Papa V.

URBANUS PAPA VIII.

Motu proprio, &c. Ad supremæ nostræ Apostolicæ potestatis officium providere, ut ea, quæ auctoritate Romanorum Pontificum, & in illius conspectu publicè gesta sunt, indubitationis scrupulum circa illorum validitatem minimè prolabantur. Aliàs siquidem fel. rec. Clemens Papa VIII. Prædecessor noster volens eorum, qui Baronum, & Domicellorum status Ecclesiastici creditores erant debitæ satisfactioni prospicere. Motu simili, ac certa scientia, & de Apostolicæ potestatis plenitudine bonæ memoriæ Bartholomæum Cardinalem Cesium, & nonnullos alios tunc expressos, & nominatos super executione mandatorum ad quorumvis creditorum instantiam contra eosdem Barones, Principes, Duces, Marchiones, & Domicellos status Ecclesiastici, eorumque auctores parentes, & quosvis antecessores, seu hæreditaria eorum bona per quosvis Judices, & pro quavis summa relaxatorum, ac solutione debitorum eorumdem cum amplissimis facultatibus, ac investiturarum, primogeniturarum, alienandi prohibitionem, fideicommissorum, & aliorum contrariorum quorumcumq; derogatione, aliisque clausulis, declarationibus, & decretis deputavit, prout in ejusdem Clementis Prædecessoris litteris desuper expeditis sub datum Romæ apud Sanctum Marcum Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quinquagesimo nonagesimo sexto, septimo Kalendas Julii, Pontificatus sui anno quinto latiùs continetur, & deindè deputatis prædictis impeditis, & respectivè vita functis Thesaurarii nostri Generalis pro tempore, necnon diversi Cameræ nostræ Clerici, Officiales, & Ministri, & alii in eorum locum tam ab eodem Clemente, quam aliis Romanis Pontificibus, qui ei successerunt Prædecessoribus nostris per diversa Chirographa, & etiam forsan solo verbo, & vivæ vocis oraculo, vel alias fuerint subrogati, & deputati, quibus etiam aliæ facultates, & forsan ampliores datæ, concessæque extiterunt, prout in singulis Chirographis, & scripturis desuper confectis etiam latius continetur, cum autem sicut accepimus pro tempore deputati prædicti, sive omnes insimul, sive pauciores congregati in eorum Congregationibus, primo coram prædicto Bartholomæo Cardinale, & deindè coram Thesaurariis generalibus habitis, seu etiam aliqui ex deputatis hujusmodi extra Congregationem vigore particularium deputationum ab ipsa Congregatione factarum in causis, & negotiis tam conjunctim, quam etiam divisim procedentis ad executionem mandatorum, necnon ad Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, Palatiorum, & immobilium eorumdem Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, Baronum, & Domicellorum possessionis apprehensionem, necnon eorumdem Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, Palatiorum; & bonorum immobilium, subhastationem, deliberationem, venditionem, & alienationem, ac pretii, & pecuniarum consignationem, negotiorumque, litium, & causarum cognitionem, decisionem, & terminationem fructuum, & interesse liquidationem, instrumentorum confectionem, & celebrationem mandatorum, & aliorum provisionum, & litterarum expeditionem etiam sub pravo sigillo pro tempore existentis Thesaurarii, ac ad alios actus, sententias, inhibitiones, & decreta, prout in actis delecti filii notarii Congregationis pro tempore existentis, ac litium, & causarum hujusmodi etiam latius continetur, devenerit, a nonnullis tamen de validitate gestorum, necnon de Congregationis, & deputatorum hujusmodi jurisdictione, & facultatibus dubitari contingat. Nos omnes dubitationem è medio tollere, ac præmissis opportunè consulere volentes. Motu simili, ac ex certa scientia, & de Apostolicæ potestatis plenitudine omnes, & singulas Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, Palatiorum, & bonorum quorumcumq; possessionem, apprehensiones, & retentiones, necnon subhastationes, deliberationes, venditiones, alienationes, locationes, ac pretii, & pecuniarum deputationes, solutiones, consignationes, divisiones, repartitiones, liquidationes, ac decreta, sententias, mandata, executiones, inhibitiones, necnon derogationes, obligationes etiam in forma Cameræ hypothecas, instrumenta, & alia per Congregationem prædictam, & illius quomodolibet deputatos tam conjunctim, quam divisim, & eorum quemlibet acta, facta, gesta, & ordinata, & omnia indè sequuta quæcumque, ac si singulorum tenores præsentibus, expressi, & ad verbum inserti forent, ita approbamus, & confirmamus, ut ex quocumque vitio nullitatis ex defectu jurisdictionis, & ex quovis capite etiam non expresso, & quomodolibet resultante illa, seu eorum aliqua notari, impugnari, vel revocari non possint, seu debeant. Nos enim nullitatem, & defectum omnem, & quemcumque hujusmodi si quis sit, ac intervenerit, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omninò supplemus, ac sanamus; præterea litteras ejusdem Clementis Prædecessoris cum omnibus Chirographis desuper subsignatis, quarum, & quorum tenores etiam præsentibus haberi volumus pro expressis confirmantes, innovantes, & oportunè extendentes Venerabili Fratri Ludovico Zacchiæ Montis Flasconen. & Cornetan. Episcopo nostro, & Cameræ Apostolicæ Prothesaurario Generali, & ejus in Prothesauriatus, seu Thesauriatus hujusmodi officio pro tempore successori, necnon dilectis filiis Magistris Hieronymo Serlupio Decano, Lelio Biscia, Hieronymo Raymundo, Gregorio Naro, Clericis Cameræ nostræ prædictæ, ac Antonio Lambardo ejusdem Cameræ Commissario, & dilectis etiam filiis Antonio Cerro Fisci, & dictæ Cameræ Advocato, & Joanne Jacobo Bulgarino Juris utriusque Doctore Clerico Firman. Diœcesis deputatis ad præsens in dicta Congregatione intervenientibus, & quos omnes, & singulos etiam de novo harum serie deputamus etiam aliis pro tempore per nos, & successores nostros Romanos Pontifices deputandis, & subrogandis per præsentes committimus, & mandamus quatenus conjunctim omnes, seu idem Prothesaurarius, vel Thesaurarius, & ii, qui in Congregationibus coram Prothesaurario, seu Thesaurario prædicto habendis intervenerint, seu eorumdem Deputatorum, sic ut prædictorum Congregatorum major pars per se, vel alium, seu alios ex eis ab ipsa Congregatione specialiter deputandos in quibuscumque negotiis, litibus, & causis tam motis, atque pendentibus, quam in futurum movendis contra, & adversus quoscumque Principes, Duces Marchiones, Comites, Barones, & Domicellos nostri status Ecclesiastici, cum omnibus, & singulis suis incidentibus, dependentibus, annexis, & connexis ad executionem quorumcumque mandatorum, executionum contra eosdem Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Domicellos, eorumque auctores, parentes, & quovis antecessores, seu eorum bona hæreditaria quæcumque per quoscumque Judices, & pro quavis summa relaxatorum, ac pro tempore relaxandorum executionem, ac ad Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, Palatiorum, & bonorum stabilium possessionis apprehensionem, subhastationem, deliberationem, venditionem, & alienationem, ac ad creditorum omnium, & singulorum integram, & plenariam satisfactiones, ac alias in omnibus, & per omnia juxta formam litterarum, & Chirographorum prædictorum, & cum eisdem omnibus, & singulis facultatibus, declarationibus, decretis, derogationibus, & clausulis in eis expressis, atque contentis, quas hic pro repetitis haberi volumus, procedant, procedique mandent, & faciant, decernentes præsentem cedulam, cujus solam signaturam, etiam sufficere volumus, & declaramus de subreptionis, & obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, aut alio quovis defectu notari, aut impugnari non posse, neque debere, sicque, & non aliter in præmissis omnibus, & singulis in quavis instantia per quoscumque Judices, &c etiam Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ, & Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos sublata, &c. Judicari, & diffiniri debere, irritumque, & inane quidquid secus à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibuscumque Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac legibus municipalibus Urbis, ac Civitatum, Terrarum, Castrorum, & locorum supradictorum, & juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis, statutis, & consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, & litteris Apostollcis, ac investituris etiam in remunerationem, aut ex quavis alia causa onerosa, aut ex contractu, erectionibus dignitatum, aliisque quibusvis concessionibus dictis Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & Domicellis sub quibuscumque verborum formis, ac tenoribus, ac cum quibusvis etiam etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, & insolitis etiam irritantibus, & aliis decretis in contrarium præmissorum quolibet concessis, confirmatis, approbatis, & innovatis, necnon fideicommissis, ac ultimis voluntatibus, donationibus, pactis, quorumcumque, necnon defectibus, aliisque præmissis, ac nostris, & Cancellariæ Apostolicæ regulis, & præsertim de jure quæsito non tollendo, & omnibus, & singulis etiam, quæ idem Clemens Prædecessor in dictis ejus litteris voluit, ac tam ipse, quam alii Prædecessores nostri Romani Pontifices in eorum Chirographis singulis supradictis voluerunt non obstare. Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque toties tenoribus specialis, specifica, & expressa, & individua, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expresio habenda, aut aliqua alia exquisita forma, ad hoc servanda foret tenores hujusmodi, ac si ad verbum nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata inserri foyrent præsentibus pro expresis, & ad verbum insertis habentes hac vice dumtaxat, & ad effectum omnium, & singulorum præmissorum specialiter, & expresè, ac latissimè derogamus; cæterisque contrariis quibuscumque.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ 1624. die verò 30. mensis Martii, Pontificatus nostri anno primo.

Placet Motu proprio M.

Monsignor Durazzo Tesoriere Generale de'la nostra Reverenda Camera Apostolica, & altri Deputati della Congregazione sopra il pagamento de' debiti de' Baroni dello stato Ecclesiastico. Intendendo noi, che dell' Anno 1596. che fù eretta detta Congregazione da Clemente Ottavo nostro predecessore, si sia proceduto per l' esecuzione di essa contro tutti li Baroni, e Domicelli del nostro stato Ecclesiastico ad istanza delli loro creditori, senza che nissuno abbia mai avuto ardire di opporsi alli Commissarii mandati per pigliare il possesso, o frutti delli Castelli, e Beni di detti Baroni, ne di dare alcuno impedimento a qualsivoglia ordine di essa Congregazione, e che solamente Giovanni Bernardino Scotti da Narni del mese di Agosto passato si sia non solo armata manu opposto al Commissario mandato da voi ad istanza de' suoi creditori, mentre era in atto di pigliare alcuni grani raccolti nelli suoi beni, de' quali, e del Castello di Santo Vito, posseduti da detto Giovanni Bernardino n' era già stato preso possesso d' ordine di detta Congregazione, & abbia impedito l' esecuzione degl' ordini nostri, mà anco minacciato contro la vita di detto Commissario, e forsi commesso altri eccessi, e che però d' ordine vostro datovi dalla medesima Congregazione, ne sia stato formato processo informativo, e volendo noi, che verificandosi tal delitto, siccome il detto Giovanni Bernardino sarà stato il primo a presumer tanto, così con l' esempio del suo castigo s' ammonisca ogn' altro per l' avvenire, però di nostro motu proprio, certa scienza, e pienezza della podestà nostra, approvando, e confermando quanto sin' ora di ordine di essa Congregazione, o d' alcuno delli Deputati da essa è stato fatto per tal conto, vi ordiniamo, che tanto contro detto Giovanni Bernardino, ed altri Complici per il sopradetto delitto, ed altri, che avessero commessi, quanto anco per l' avvenire contro qualsivoglia persona di qualsivoglia grado, condizione, e preminenza per simili, o altri delitti, & eccessi, che in qualsivoglia tempo commettessero, tanto in Roma, e suo distretto, quanto in qualsivoglia luogo contra Commissarj, Notari, o altri Ministri di detta Congregazione, ovvero che si commettessero dalli medesimi Commissarj, Notari, e Ministri contro li Ordini di essa Congregazione, o per causa di essi, o da quelli dependenti, etiam privative quoad omnes alios Judices Romanæ Curiæ, & extra, possiate procedere per voi stessi deputati di detta Congregazione, o per uno di voi, o per altro, ancorchè fuori del numero di detta Congregazione deputato, o da deputarsi da essa alla cognizione di detti delitti, ed eccessi civilmente, e criminalmente, come parerà a detta Congregazione, fabricando processi, facendo decreti, dando sentenze, ed assolvendo, o condannando nelle pene, che saranno di ragione contro tali delinquenti, e trasgressori, rilasciando esecuzioni, e facendo altri atti, e termini necessarii, e con le medesime facoltà, che anno l' Aud. Cam. & altri Giudici ordinarii di Roma, e con tutte l' altre concesse à detta Congregazione per le cause civili nella sudetta Bolla, ed altri Chirografi, e motu proprii tanto da Clemente Ottavo, ed altri nostri Predecessori, quanto da noi medesimi, dichiarando, che per la cognizione di dette cause, deputazioni, & altri decreti, ed atti tanto fatti sin' ora, quanto da farsi per l'avvenire in detta Congregazione, e fuori di Congregazione, non incorriate in alcuna censura Ecclesiastica, irregolarità, o inhabilità, ancorche si trattasse di pena capitale, purchè in tal pena capitale non sentenziate per voi stessi, non ostanti le cose predette, l' Ordinazioni, e Constituzioni Apostoliche, e stile di Palazzo, e regola de jure quæsito non tollendo e che il presente Chirografo non sia registrata, &c. Ed ogn' altra cosa, che facesse in contrario, e che da detto Clemente, ed altri nostri Predecessori, e da noi medesimo è stato dichiarato, non ostar in detta Bolla, Chirografi, e Motu proprii, a quali cose contrarie avendo il loro tenore quì espresso, ed inserto di parola in parola per questa volta, e per l' effetto sudetto espressamente deroghiamo in ogni miglior modo.

Dato nel Palazzo di Monte Cavallo li 15. Decembre 1630.

URBANUS PAPA VIII.

Monsignor Cesi nostro Tesoriere Generale, & altri Deputati della Congregazione de' Baroni essendo venuto a nostra notitia, che si siano fatte molte vendite dalla Congregazione sudetta di Città, Castelli, Terre, ed altri beni giurisdizionali, ed anco non giurisdizionali posseduti dà Baroni di Roma, e nostro Stato Ecclesiastico per pagar debiti fatti tanto da loro, quanto dagl' antecessori, possessori, e detentori di detta Città, Terre, Castelli, e Beni non solo di consenso delli medesimi Baroni, mà anco di essi contradicenti, e reluctanti, secondo le facoltà di detta Congregazione instituita da Clemente Ottavo di felice memoria nostro Predecessore, e da noi confirmata con nostro moto proprio, e che sebbene si siano fatte dette vendite con licenza nostra, ovvero delli Pontefici nostri predecessori data con particolari Chirografi, nelli quali amplissimamente, oltre le derogazioni di detta Bolla, si sia anco derogato à tutti, e singoli fideicommissi, primogeniture, sostituzioni, e prohibizioni d' alienare dette Città, Terre, Castelli, e Beni, & a qualsivoglia persona pretendere per vigore di Testamenti, Codicilli, donazioni, ed investiture, ed ogn' altra disposizione, come apparisce dalla medesima Bolla, e Chirografi, alli quali vogliamo, che s' abbia relazione, come se di parola in parola tutti, e singoli fossero espressi, ed inserti nel presente nostro Chirografo, nondimeno non ostante, che o in tutti, o in alcuni di detti Chirografi si sia derogato a detta Bolla in quella parte, che ostasse alle cose in essi ordinate, ancora si dubita, che dette vendite, o alcune di esse non si pongano in controversia per non essersi formalmente, o almeno nelle cose sostanziali osservata pontualmente detta Bolla, ed in particolare circa quello, che detta Bolla commanda, che tutto il residuo del prezzo, che avanzerà, pagati tutti li debiti, constando di detti fideicommissi, sostituzioni, ed altri vincoli, come sopra si debba investire, e tutto il frutto di detto investimento si debba sempre moltiplicare, sinchè sia reintegrato il valore de' beni venduti, il che non si è osservato in detti Chirografi, nelli quali non si è ordinato, che si moltiplicasse tutto detto residuo, mà o niente, o qualche parte anco minima, ed in alcune vendite solamente, anzi oltre il prezzo servito per pagar debiti in alcuno di essi Chirografi, e vendite, quando si sono fatte con consenso de' Baroni, s'è anco concessa qualche parte di detto prezzo avanzato a libera disposizione delli medesimi Baroni per soccorrere alli loro bisogni, benche di essi non constasse, se non per la loro asserzione, alche desiderandosi di provedere dalla medesima Congregazione de' Baroni è venu-

venuta in parere, che si debba procurar d'ottenere da noi non solamente la confirmazione delle vendite fatte per il passato, mà anco la facoltà di poterle fare per l' avvenire nel modo, che paresse a noi, considerando per le passate, che sia giusto, che li Compratori vengano assicurati, acciochè trà essi, e li successori de' Baroni, e poi tra li medesimi Baroni, e li Creditori non nascano litri con dispendio, e travagli di tutti, e che essendosi fatte le vendite da tanto tempo in quà con Chirografi o nostri, o de' nostri Predecessori, e con l' autorità di detta Congregazione non convenga, che siano poste in controversia per detti capi, mà osservate in perpetuo, come se fatte sin'ora, e che tal osservanza sia molto ragionevole, e però si debba mantenere non solo per il passato, mà anco per l' avvenire per non rendere difficili le vendite da farsi delli beni de' Baroni, e perchè sarebbe anco molto duro il provare il Barone venditore di tutto il frutto, e prezzo de' suoi beni per investirlo, e moltiplicarlo, quando fossero debiti fatti da' suoi antecessori in tutto, o in parte, o anco da lui medesimo per cause necessarie, ovvero allo stato suo convenienti, e massime quando non avessero altri beni, con li quali potessero sostentarsi secondo il grado loro, perchè questo poi cedesse a commodo, ed utile delli descendenti, o agnati, forse remotissimi, o anco estranei chiamati nelli fideicommissi, o investiture; ed essendosi fatta a noi relazione del parere di detta Congregazione per le sudette, ed altre ragioni anco più diffusamente considerate per maggiormente assicurarsi, abbiamo anco deputata un' altra Congregazione particolare di Prelati, cioè Monsignor Panzirolo Auditor di Rota, Monsignor Maraldo Secretario de' Brevi, Monsignor Contiloro Segretario della Consulta, Monsignor Cerri Avvocato Fiscale, Monsignor Ghini Commissario della Camera, ed il Roncone Sottodatario, nella quale s'è risoluto, che sia giusto non solo il confermare le vendite fatte per il passato, non ostante li difetti sopra espressi, mà anco, che si debba provedere per l' avvenire nel modo, che si dirà; perciò di nostro motu proprio, certa scienza, e pienezza dell' autorità Apostolica confermiamo, & approviamo tutte, e singole vendite fatte con nostra licenza, o de' nostri predecessori, volendo, che non si possano, n e debbano in modo alcuno controvertere ne in giudizio, ne fuori non solo nella nostra Congregazione, mà ne anco in qualsivoglia altro Tribunale, mà esse si debbano osservare, ed eseguire nel modo, e forma, che sopra di esse sono stati spediti li Chirografi da noi, e nostri antecessori, e conforme all' instrumenti di esse celebrati dalle Parti, o da detta Congregazione, o alcuno delli Deputati da essa, non ostante che la forma di detta Bolla in dette vendite, Chirografi, ed instromenti, non si sia puntualmente osservata circa l' investimento, e moltiplico di tutto il prezzo, che pagati li debiti sarà avanzato. In oltre vogliamo, & ordiniamo, che nelle vendite da farsi per l'avvenire, ancorchè costi, che le Città, Terre, e Castelli, & altri beni da vendersi per pagar li debiti de' Baroni siano soggetti ad alcun fideicommisso, sostitutione, prohibizione, o alienazione, o altro vincolo, tanto per testamenti, e codicilli, & altre ultime volontà, quanto per donazione, investitura, e qualsivoglia contratto, o dispositione inter vivos, sia in arbitrio vostro, o della maggior parte di voi, se non sarà data altra forma nelli Chirografi nostri, e de' nostri Successori di far moltiplicare tutto, o niente, o parte solamente delli frutti dell' investimento, che si farà del residuo del prezzo, che avanzerà, pagati li debiti de' Baroni, & anco di assegnare parte di detto prezzo a detti Baroni per loro bisogni, secondo che considerate le circostanze, le quali circa di questo concorrerano, stimarete giusto, & conveniente, anco con la sola informazione estragiudiziale, e senza alcuna tela giudiciaria, o citazione d' alcuno interessato, con questo però, che avanti d'eseguire quello sarà risoluto dobbiate deputare uno, o due della medesima Congregazione, quali facciano relazione in scritto di detta relazione a noi, o successori nostri, la quale seguita, e spediti le il Chirografo secondo la forma, che à noi, e successori nostri parerà, e piacerà di prescrivere, così si debba poi eseguire, rimossa ogni eccezione, appellazione, ricorso, e restituzione, e rimedio ordinario, e straordinario, e che contra di esso, ed il presente Chirografo non si possa mai dir di nullità, obrezione, o subrezione, difetto della nostra intenzione, o altro difetto anco sostanziale, mà così si debba giudicare da qualsivoglia Giudice ordinario, e delegato anco Auditor di Rota, e della Camera, e dalli Chierici di essa, ed anco da Cardinali Carmerlengi, e Legati de Latere, e da voi, e detta Congregazione, e qualsivoglia altro Tribunale con la clausula sublata, e decreto irritante, e non ostanti le cose sudette, ed in questa parte detta Bolla di Baroni, confirmata da noi, ed ogni Legge, Statuto, e Constituzione Apostolica, uso, stile, e consuetudine, ed anco le Regole di Cancellaria, ed in particolare quella de jure quæsito non tollendo, ed ogni altra cosa, che ostasse, alle quali tutte avendo il loro tenore per espresso di parola espresamente per questa volta, ed a quest' effetto solamente deroghiamo.

Dato nel nostro Palazzo Apostolico di Monte Cavallo li 14. Agosto 1641.

URBANUS PAPA VIII.

Moderatio Constitutionis editæ à Clem. VIII. circa distractionem Castrorum, & bonorum, etiam fideicommissariorum, pro satisfactione creditorum Baronum, & Domicellorum Status Ecclesiastici, quod non habeat locum quoad debita contracta post sex menses a die archiviationis instrumentorum, ac vinculatione bonorum.

URBANUS EPISCOPUS

Servus servorum Dei.

Ad perpetuam Rei memoriam.

ROmanum decet Pontificem ea, quæ à suis Prædecessoribus licèt rationabiliter statuta, & ordinata esse reperiantur, cum justæ suadent causæ, moderari, & immutare, prout ipse rerum, & personarum, ac temporum qualitatibus debitè consideratis conspicit in Domino salubriter expedire.

Aliàs siquidem felic. record. Clemens Papa VIII. Prædecessor noster, ut Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, & Baronum, ac Domicellorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditorum tam in Urbe, ejusque districtu, quam in universo Statu Ecclesiastico existentium creditoribus pro facili, & expedita pecuniarum eis debitarum consecutione, aliaque opportuna ratione consulerent, per quamdam suam Constitutionem, Motu ejus proprio sub Datum videlicet 7. Kalend. Julii Pontific. sui anno 5. editam, omnibus, & quibuscumque investituris, concessionibus, donationibus, fideicommissis, & primogenituris, & alienandi prohibitionibus, necnon pactis de succed. tam in contractibus, quam in ultimis voluntatibus purificatis, & purificandis super Civitatibus, Terris, Castris, Casalibus, Palatiis, & aliis bonis immobilibus per quoscumque ascenden. seu Collaterales, ac penitus extraneos, & forsan ipsos Romanos Pontifices Prædecessores suos etiam motu simili, & Consistorialiter emanatis, & sub quibuscumque clausulis, vinculis, & cautelis quomodolibet factis, & confirmatis, quorum omnium, & singulorum tenores pro expressis haberi voluit, ad effectum, ut Civitates, Terræ, Castra, Casalia, Palatia, & alia bona hujusmodi, præviis eorum pro satisfacien. ex illorum pretio creditoribus prædictis sub certis modo, & forma tunc expressis, subhastatione, & deliberatione, semper, & perpetuò penès illorum emptores, & eorum successores libera, & exempta remanerent, ac etiam regulæ de non tollen. jure quæsito pleniss imè, & latissimè Apostolica auctoritate derogavit, & successivè mentem suam amplius declarando, Congregationi desuper institutæ, necnon cuilibet ex personis ipsius Congregationis, certo etiam tunc expreso modo deputato ultra facultates jam concessas, ut in omnibus, & singulis causis super præmissis activè, & passivè, ac alias quosvis modo inter quascumque ex supradictis, vel eorum præmissorum occasione, etiam alias personas motis, & movendis, etiam prævia a pro tempore existente causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generali Auditore, & aliis quibuscumque Judicibus avocatione procedere, decreta facere, sententias ferre, mandata relaxare, eaque executioni demandare, aliaque circa præmissa necessaria, & opportuna facere summariè, manu regia, sola facti veritate inspecta, absque processu, ac tela judiciaria, necnon terminorum etiam substantialium observatione, singulis diebus, præterquam

terquam in honorem Dei feriatis, ac feriis indictis, & indicen. non obstan. ac omni, & quacumque appellatione remota, procedere liberè, & licitè posset, facultatem concessit, prout in uno, seu pluribus ejusdem prædecessoris Chirographis, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus emanatis, necnon Constitutione prædicta plenius continetur.

Nos matura deliberatione præhabita providè pensantes, quam justum, & rationabile, ac legibus consentaneum sit, ut supremæ Testatorum voluntates, contractus, investituræ, aliæque dispositiones quæcumque quantum fieri potest effectum sortiantur, & ut simplicitati, seu facilitati, qua dicti creditores bonam fidem Principum, & aliorum debitorum prædictorum sequuti sunt, exemplo prædicti Clementis prædecessoris salubri aliquo temperamento consulendum, ita rationem potissimum ad hoc opportunam jucundam esse censuimus, ut inter eos, qui fideicommissa, prohibitiones, pacta, primogenituras, aliaque præmissa, ac onera, & vincula prorsus ignorantes, & alios, qui illa scientes, see fortasse nescire simulantes, nihilominus cum eisdem Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & Domicellis, eorumque successoribus supradictis remedio Constitutionis prædictæ freti contra hunc distinctio fiat: quandoquidem illi commiseratione digni, isti verò tanquam ultimas hominum voluntates eludere artificiosè satagentes, dictæ Constitutionis beneficio, quo facilius ad pecunias, merces, & alia bona credendum inducuntur, indigni omninò censendi sunt. Proindè Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, & Domicellos supradictos, qui debita quomodocumque contrahunt, ad fideicommissorum, probitionum, pactorum, primogenitur arum, aliorumque onerum, & vinculorum hujusmodi instrumentorum desuper forsan editorum, ac penes se forsan secretè, & ad effectum personas de illis ignaras in sua nomina aliiciendi retentorum manifestationem inducere volentes, ac constitutionis, & Chirographorum prædictorum totos, & integros tenores etiam veriores, perindè, ac si illi de verbo ad verbum, nihil penitus omisso insererentur, præsentibus pro plenè, & sufficienter expresis, & insertis habentes, Motu proprio, non ad alicujus Nobis desuper oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa scientia, meraque deliberatione nostris, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine Constitutionem prædictam, cùm inde sequutis, ut præfertur, Chirographis de cætero indebitis, quæ ab eisdem Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & Domicellis, eorumque successoribus hujusmodi post sex menses à die, quo fideicommissorum, prohibitionum, pactorum, contractuum, investiturarum, primogenitur arum, aliorumque onerum, vinculorum, & dispositionum tam hactenus institutorum, quàm imposterum perpetuis futuris temporibus instituen. instrumenta, seu documenta in Archivio Nostro Urbano exhibita, necnon bona in eis obstricta, vel vinculata, & in eodem eodem Archivio descripta fuerint, computandos quovis modo, & ex quacumq; causa, seu occasione imposterum contrahentur, etiamsi creditores prædicti, Pupilli, Viduæ, Societates, Collegia, Confraternitates, & alia loca Pia quovis nomine nuncupata, & quantumvis exempta, ac etiam dictæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, aut aliàs quantumvis privilegiati, & speciali nota digni existant, & quacumque etiam Regali, Imperiali, seù alia præfulgeant dignitate, locum non habere debere, eadem Apostolica auctoritate tenore præsentium, decernimus, & declaramus, ac Constitutionem prædictam cum inde sequutis Chirographis, in hac parte dumtaxat, itaut pro debitis post sex menses à die factæ archiviationis fideicommissorum, prohibitionum, investiturarum, contractuum, primogenitur arum, & aliorum præmissorum ad Civitatum, Terrarum, Castrorum, Casalium, & aliorum bonorum, fideicommissis prohibitionibus, pactis, primogenituris, aliisque oneribus, & vinculis hujusmodi, ut præfertur, vel aliàs quomodolibet obnoxiorum, seu tanquam talia ab eisdem Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & Domicellis, eorumque successoribus hujusmodi professorum, & tentorum, subhastationem hujusmodi, ac venditionem, & pretii consignationem nullo modo deveniri possit, etiam perpetuò moderamur, corrigimus, & limitamus.

Et nihilominus, quod si novum debitum etiam elapsis dictis sex mensibus archivationem, indicationem, & descriptionem hujusmodi subsequentem, ad effectum antiquum debitum extinguendi, reportata per novum creditorem jurium cessione creari contigerit; Constitutio prædicta, cum inde sequutis Chirographis quoad novum debitum hujusmodi, prout etiam, ne publica fides eludatur, quoad loca Montium tam hactenus erecta, quàm pro tempore erigenda, etiamsi illorum erectiones, quas imposterum, nisi sufficientibus assignatione, & pensata qualitate, & quantitate bonorum, quatenus opus sit, cautione, tam pro fructibus, quàm pro sorte principali datis, & concurrentium urgentissimis causis, ac de consensu ad successiones, fideicommissa, & primogenituras vocatorum, & in eisdem, ac aliis præmissis quomodocumque interesse habentium consensu, ac illa pro tempore consequi, & obtinere debentium, evidenti utilitate concedere nullo modo intendimus, & aliàs à nobis, vel successoribus nostris Romanis Pontificibus, quos in eamdem sententiam ituros arbitramur, per subreptionem, & obreptionem emanatas, & extortas nullas, & nullius roboris, ac momenti fore, esse, & censeri nullique suffragari posse, & debere, ac si concessæ non essent, etiam decernimus, in dicto Archivio non annotatæ, neque præsentatæ fuerint, in omnibus, & per omnia locum habere & servari debere, necnon quod pro omnibus, & singulis quomodocumque creatis, & undecumque provenientem debitis eorumque satisfactione super omnibus bonis cujuscumque generis non vinculatis, sed liberis, ac etiam super bonorum vinculatorum, etiam in Archivio descriptorum ad eos, qui contraxerunt debita spectantem fructibus eorum vita durante juxtà juris communis, dispositionem, sed & pariter super ipsis bonis vinculatis, & ut præfertur descriptis, siquidem debita fuerint de Sedis Apostolicæ licentia, cum derogatione vinculorum hujusmodi contracta, in vim dictæ Constitutionis, & juxtà illius formam procedi possit, & debeat; eamdemque Constitutionem, & Chirographa, pupillos, & alias omnes personas quantumvis privilegiatas prædictas, non solum activè, sed etiam passivè in prædictis Constitutione, & Chirographis comprehensas fuisse, & comprehendi debere, eisdem auctoritate, & tenore, similiter declaramus, & decernimus. Sicque, & non aliàs in præmissis omnibus, & singulis per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos quavis auctoritate fungentes, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac etiam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarium, aliosque Cardinales etiam de Latere Legatos, & Prolegatos, dictæque Sedis Nuncios, & causarum Curiæ Cameræ præfatæ generalem Auditorem ac Thesaurarium, & Præsidentes Clericos, sublata eis, & eorum cuilibet quavis alter judicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate judicari, & diffiniri debere, ac quicquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingerit attentari irritum, & inane etiam decernimus.

Non obstantibus piæ memoriæ Pii Papæ Quarti etiam prædecessoris nostri de rebus interesse dictæ Cameræ quomodolibet concernentibus in eadem Camera registrandis, & insinuandi, ac prædicta Clementis, cui quoad partem, ut præfertur moderatam, correctam, & limitatam, necnon Chirographis prædictis illis aliàs semper, & perpetuò in suo robore permansuris specialiter, & expresse, motu, & scientia, & potestatis plenitudine hujusmodi harum serie derogamus, aliisque Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac omnibus illis, quæ dictus Clemens prædecessor in dicta ejus Constitutione voluit non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque.

Ut autem in bonis vinculatis succedere debentium, & aliorum quorumcumque indemnitati facilius consulatur: Volumus, & statuimus, unicuique etiam interesse non habenti, cuilibet videlicet de populo licere fideicommissa, & cujuscumque tenoris vincula, aliaque præmissa in Archivio prædicto exhibere, & bona vinculata indicare ad describi, facere, & talem exhibitionem, indicationem, & descriptionem pro debitis factis per sex menses exinde subsequentem etiam ab iis, qui exhibitionem, indicationem, & descriptionem facere non curaverint ad effectum præmissorum sufficere. Ita ut semel factæ exhibitio, indicatio, & descriptio semper, & in futurum perpetuis futuris temporibus contra quoscumque, interesse habentes suffragentur.

Nec non dilectum filium modernum, & pro tempore existentem dicti Archivii Conservatorem ad librum particu-

cularem in cujus uno nomine, & cognomine fideicommittentium, & aliàs disponentem, in altera verò partibus loca nominatim, & bona fideicommissis, & aliis vinculis supposita fideliter sub litteris Alphabeti adnotata reperiantur palam, & publicè habendum, ac tunc illum, quàm omnia, & singula instrumenta, testamenta, & alia præmissa concernentem in dicto Archivio [nunc, & pro tempore insinuata seu ad custodiendum tradita, indicata, & descripta omnibus, & singulis de illis notitiam habere, eaque legere volentem, exhibendum, & illorum copiam petentibus concedendum, competenti mercede respectivè recepta omni mora, & dilatione postpositi teneri.

Utque præsentes, & in eis contenta ad omnium notitiam deducantur, & ne aliquibus de eis ignorantiam prætendere possit, mandamus[1], quod eædem præsentes per aliquam, seu aliquos ex Cursoribus nostris ad Ecclesiæ Lateranen. & Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe, & & Cancellariæ Apostolicæ valvas, ac in acie Campi Floræ assignantur, & publicentur, & cum inde amovebuntur earum exempla in eisdem locis affixa dimittantur, quæ sic publicatæ, & affixæ omnes, & singulos, quos concernunt perinde afficiant, & arctent, ac si unicuique illorum personaliter intimata, & notificata fuissent.

Utque illarum transumptis etiam impressis, & sigillo alicujus personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides in Judicio, & extra ubique adhibeatur, quæ ipsismet adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam decretorum, declarationum, moderationis, correctionis, limitationis, derogationis voluntatis, statuti, & mandati nostrorum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die 22. Sept. 1631. Pontificatus nostri ann. primo.

Anno à Nativitate Domini Nostri JESU Christi millesimo sexcentesimo trigesimo primo, Indict. 14. die verò 22. mensis Sept. Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini URBANI Divina Providentia Papæ VIII. Anno ejus Nono. Retroscriptæ literæ Apostolicæ affixæ, & publicatæ fuerunt ad valvas Basilicarum S. Joannis Lateranensis, Principis Apostolorum de Urbe, Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, dimissis ibidem per aliquod temporis spatium earumdem literarum originalibus appensis, deinde amotis, illorumque postea exemplaribus ibidem relictis afixis, per me Joseph Masseum Romanum Sanctissimi D. Nostri Papæ Cursorem.

Augustinus de Bolis pro Mag. Cursorum.

De congregatione Visitationis Carceratorum.

SUMMARIUM.

De visitatione generali, quæ gratiosa dicitur carcerum quando fiat.
Quinam interveniant in visitatione carcerum Gubernatoris.
Et qui in illa Carcerum Capitolii.
Quid agatur in hac visitatione quoad carceratos criminales.
De charitate erga debitores carceratos, & de ejusdem charitatis abusu.
De visitatione ordinaria, & continua in qualibet hebdomada.
De inconvenientibus, quæ resultant in popularibus ob securitatem, quæ illis datur à privata punitione.
Quod expediret punire in corpore aliquos debitores decoctos, & aliquando etiam aliquos creditores fraudulentos.
De alimentis quæ per creditorem præstanda sunt debitori carcerato.
Quid in Hebreis.
De aliis ad materiam pertinentibus remissivè.

DISC. XXIX.

BIs in anno, imminentibus solemnitatibus, Nativitatis, & Resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi, habetur visitatio generalis, quæ gratiosa dicitur, illorum carcerum magis generalium, quæ esse solent communes omnibus Tribunalibus, sed pro majori contingentia dicuntur Gubernatoris, ac priusquam fieret transportatio ad locum, in quo nunc extant in via Julia, conspicuo ædificio constructo de mandato Innocentii Decimi, dicebantur Turris nonæ, sub cujus vocabulo apud antiquiores Criminalistas, vel practicos eorum mentio habetur; Ac etiam aliorum carcerum existentium in Capitolio; Atque in istis Congregationibus generalibus gratiosis; Quatenus pertinet ad dictos carceres magis communes, & generales Gubernatoris, in quibus detineri solent illi, qui pro causis criminalibus, vel civilibus carcerantur de mandato Auditoris Cameræ, aliorumque Judicum, & Tribunalium, interveniunt, istam Congregationem constituentes; Gubernator Urbis; Auditor Cameræ; Præses Carcerarum, qui est unus ex Clericis Cameræ juxtà distinctionem officiorum, quæ præfato Tribunali Cameræ incumbunt, ut inferius de ipso agendo advertitur *a*; Nec non Advocatus fisci, & Procurator generalis fiscalis; Duo ex Locumtenentibus criminalibus Gubernatoris, Locumtenens Criminalis Auditoris Cameræ; Advocatus pauperum; Et duo Procuratores pauperum, unus scilicet deputatus à Papa, & alter à Congregatione Charitatis; Visitator Carcerum secretorum; Commissarius remigum; Locumtenens criminalis Vicarii; Ac etiam interveniunt duo Prælati, qui sunt Præfecti duarum piarum Congregationum quæ vacant huic pio operi protectionis, ac subventionis, & liberationis carceratorum, Congregationis scilicet, quæ dicitur charitatis; Et alterius, quæ dicitur Pietatis carceratorum; Cumque munus Procuratoris pauperum cum eximia charitate plurium annorum spatio exercuisset Scannarola, Auctor operis, cujus titulus est de visitatione carceratorum, isque ad Episcopatum Sydonien[sem in partibus, aliaque majora curiæ munia promotus fuisset; Adhuc tamen, ex nimia charitate eo id efflagitante, donec vixit, ex Pontificis mandato, in his Congregationibus, quinimo in visitatione currenti, seu ordinaria cujuslibet hebdomadæ interveniebat, atque in dicto munere Procuratoris pauperum deputati curavit ejus alumnum Zuffum auctorem operis, *de legitimator. proces.* qui sui magistri in Charitate, & diligentia imitator fuit.

In visitatione autem carcerum Capitolii, interveniunt plures ex prædictis personis, quæ sedentes ab uno latere, unum corpus seu unam classem constituunt, nempe; Præses carcerum; Dicti duo Prælati Charitatis, & Pietatis: Advocatus pauperum; Advocatus fisci; Procurator fiscalis generalis; Et dicti duo Procuratores pauperum; Non intervenit autem Auditor Cameræ; ob quæstionem præcedentiæ cum Senatore, sive ex alia causa, benè tamen intervenit ejus Auditor; Ab altero verò latere sedent personæ constituentes ipsum forum Capitolinum, seu repræsentantes Populum, nempè; Senator Urbis, Tres Conservatores; Duo Collaterales; Judex criminalis; Procurator Fiscalis Capitolii; Et præfati Commissarii carcerum, & remigum; Omnibus verò in capite præest Gubernator Urbis in figura potiùs Vicecamerarii. *b*

In his visitationibus generalibus gratiosis, aliqui carcerati criminales, quibus non obest Pars offensa pro delictis non gravibus, & exceptis, solent relaxari seu liberari Civilibus autem aliquæ majores fiunt habilitates, quæ ut infra, in visitatione ordinaria & currenti fieri solent; Notabilis verò liberatio sequitur, ob eximiam charitatem, quam respectivè adhibent dictæ piæ Confraternitates, concordando creditores, eisque de proprio solvendo debitum usque ad limites certæ summæ, Istaque charitas ex aliàs insinuata propositione, quod in hoc Mundo, non datur bonum sine corruptione, ansam præbet fraudibus, & occultis furtis, quæ pro meo sensu severè puniri deberent, quod scilicet aliqui perditi homines, colusivè se fingunt debitores, & creditores respectivè, atque circa tempora huic visitationi proxima, affectatur carceratio, ut ita ea pecunia extorqueatur. Et quamvis plures adhibitæ sint, prudentes ac salutares provisiones, exactæque fiant diligentiæ per pios sodales, ut hujusmodi fraudibus occurratur, non tamen omnibus, ac omnino occurri potest pro humanæ conditionis qualitate;

Atque

Atque respectu carceratorum criminalium, si sunt jam condemnati ad triremes, fit trasmissio, & consignantur præfato Commissario remigum. Et quoad alios, demandatur Judicibus expeditio. Si in eadem Congregatione deciduntur illa incidentia, quæ eadem expeditionem impediebant, aliæque oportunæ fiunt provisiones cum nimia vigilantia, ut carceratorum oppressionibus ac injustitiis, vel fraudibus occurratur.

Ultra istas visitationes generales; Adest alia visitatio continua in qualibet hebdomadà, quæ in die Jovis de mane, vel in casu impedimenti, post prandium fit per Gubernatorem, & per Præsidem carcerum, & alios ex præmissis defensoribus. Istaque visitatio ordinaria, magis privata, prodest quidem respectu carceratorum criminalium, qui vel ob causas non adeò graves, vel quia processus sint jam compilati, detineantur publicè cum aliis ut vulgò dicitur *alla Larga* pro eorum expeditione; Atque plures tunc summariè expediuntur cum exilio ab Urbe, vel respectivè à Statu Ecclesiastico intra centum horarum, vel dierum terminum, aliavè impedimenta tolluntur, quæ expeditionem impedirent; Quoverò ad illos carceratos pro causis gravioribus, qui adhuc detineantur in secreta, eorum visitatio fit semel in mense.

Mense verò occupato, seu visitationis effectus consistit in carceratis pro debitis, quoniam, cum (ut præmissum est) non detur bonum sine aliqua parte mali, ob vigilantiam Papæ, ejusque officialium, super exacta administratione justitiæ, à maximo ad minimum, adeòut non detur facultas potentibus, sibi ipsis jusdicendi cum privata auctoritate, cum minus potentibus, unde propterea in eodem catino comedunt, vel bibunt agnus & lupus, producit malum petulantiæ, & fraudem, quæ committuntur per plebeos, aliosque perfidos homines, qui habentes genium ad furta & ad rapinas, ut cum eis vitiosam ac turpem vitam ducere valeant, territi tamen à rigorosa justitia, ita studeant truffis, contrahendo debita, ad quorum solutionem se agnoscunt non idoneos; Ideòque, ut aliàs advertitur, pro meo sensu, seu veriùs juxtà illud juris, & præsertim Constitutionis B. Pii V. contra decoctores, pro bono Reipublicæ gubernio, opportunum esset quandoque, ad aliorum terrorem, aliquos ex his debitoribus pro malitiæ qualitate præsertim recidivos, furcis vel triremibus tradere; Et quandoque etiam idem prácticari cum illis creditoribus, qui cum flocchis, & civantiis à filiis familias & inexpertis, vel prodigæ naturæ adolescentibus magnas extorquent obligationes; Eis etiam conjungendo aliquos ex illis Notariis, proxenetis, qui sint hujusmodi implicitorum furtorum mediatores, & operarii.

Confovet quoque hujusmodi truffas & fraudes, nimium benigna Romanæ Curiæ praxis, pietati quidem, ac etiam juris intentioni innixa, non tamen adeò de facili, ac generaliter practicanda, utpotè aliquorum malorum productiva, super suppeditatione scilicet alimentorum facienda per creditores carceratis debitoribus, qui propterea libenter, eam hilarem vitam cum aliis ejusdem genii sociis, ibi creditorum expensis ducunt, atque semel liberati, studentalia debita contrahere, ut idem sequatur, undè propterea creditores duplex sentiunt damnum, duplicemque jacturam; Et per consequens quando agatur de debitis, in quibus creditor in bona fide sit, & excusabilis cum hujusmodi debitoribus, quos aliqua insperata infortunia non excusant, sanctius esset practicare aliquarum nationum antiquos rigores, qui apud historicos leguntur, sive juris communis axioma, quod qui non habet in ære, luat in corpore.

Cumque eadem Curiæ benignitas, ex eo proveniens, quod à Prælatis & viris Ecclesiasticis constituta sit, determinaverit, ut eadem alimentorum obligatio Christianis creditoribus incumberet erga debitore hæbreos, quasi quod isti dicantur cives, & de populo, atque potiri debeant privilegiis, ac favoribus per leges vel stylos inductis, quamvis æquitatis motivum habeant *c*; Atque Urbanus VIII. id incongruum reputaret, ideòque ipsorum Hæbreorum Universitatem ad hoc onus obligaverit *d*; Hinc proinde sunt frequentes fraudes, & collusiones, ob quas Christiani creditores potiùs severè puniri deberent, quoniam præsertim fundatarii mercatores, illis hæbreis, quos sciunt pauperes ac minus idoneos, pro alteratio pretio, credunt merces à vetustate vel à tineis attritas, sub hac spe, quod Universitas ne alimentorum sumptum patiatur, quandoque magis expedire putat debitum solvere, vel aliàs cum creditore se concordare.

Frequentes autem oriri solent controversiæ jurisdictionales; Vel principaliter pro majori competentia fori; Vel incidenter pro validitate actorum, & præsertim executionum, & subhastationum, inter dictum Præsidem carcerum, & Judices ordinarios, à quibus relaxata fuerint mandata, quorum vigore carceratio sequuta sit, aliaque incidentia resultant, super quibus, magis verò, ac potissimum pro causis criminalibus, de quibus meum non est agere, utpotè extra propriam spheram, amplum edidit volumen supra enunciatus Scannarola, cui titulus est de visitatione carceratorum, ubi de plerisque videri poterit, ad hanc materiam visitationis carcerum spectantibus, & de quibus rarò qualificatis Advocatis in Curia agere occasio suppetit, cum sint negotia Curialium sphæræ minoris ac diversæ.

a *infra disc.* 33.
b *hunc ordinem visitationis utriusque generis carcerum describet Scannarola de visit. carcer. pag.* 78.
c *tit. de servit. d. sc.* 70. d *tit. de usur. disc.* 6.

SUMMARIUM.

1 *De Congregatione Visitationis Carceratorum, & de pluribus abusibus in ea introductis cum seqq. ad num* 27.
2 *Non debet cognoscere de justitia, & validitate mandatorum, & quando secus.*
3 *De abusu circa excarcerationem debitorum cum dilationibus.*
4 *Et de altero communicandi Judicibus de partibus facultates Visitæ.*
5 *De altero circa præstationis alimentorum.*
6 *De abusibus circa* Non gravetur.

ANNOT. AD DISC. XXIX.

DE Congregatione visitationis carceratorum de qua in hoc discursu agitur frequenter postquam munus auditoris Papæ exercui tractare occasio dedit, in eo præsertim quod quidam inoleverat usus, quod ista Congregatio cognosceret de justitia, & validitate mandatorum, quorum vigore sequantur carcerationes, & quando ei videretur ut nullitatis, vel injustitiæ defectum aliquem peterentur sibi licentiam assumeret excarcerandi, quod etiam practicabat solus Præses carcerum, qui in hoc est Judex, vel exequutor resolutionum dictæ Congregationis, adeòut magnum coram eo introductum esset Tribunal cognoscendo de viribus mandatorum, quæ per omnes Judices, & Tribunalia Urbis, & extra relaxarentur eaque ita circumscribendo. Cum autem id magnum contineret absurdum, ut ita oretenus, penequè cursitando in ea strepitosa functione revocarentur, vel circumscriberentur res judicatæ, quæ causa cognita prodiissent contra ordinem Curiæ, quæ habet judicem appellationum, & recursuum, ad quos pertinet retractare gesta per Judices primæ instantiæ, quod neque per eos ita oretenus, & ex abrupto fieri potest, sed prævia transportatione actorum sine qua nulliter proceditur, aliisque servatis de jure, vel de stylo servandis; Idcircò ratione mei numeris inhibere cæpi, deinde curavi, ut occasione cujusdam causæ declararetur in plena Signatura Gratiæ, & postmodum etiam per Congregationem Reformationis, ut scilicet ista Congregatio, vel respectivè Præses cognosceret tantum de invaliditate carcerationis præter, vel contra formam mandati, ipso aliàs valido, & justo præsuppositio, sive in tempore, quo exequi non poterat de jure, vel de mylo, puta in die festivo, vei de nocte quando ex rescripto Papæ ista facultas quoque concessa non sit cum similibus, & sic super nudo facto invalidæ carcerationis, nullatenus autem super cognitione prætensæ nullitatis, vel injustitiæ mandati.

Solent item ista Congregatio, imo etiam solus Præses esse facilis ad excarcerandum debitores quamvis justè, & validè carceratos ex commiseratione, quia non idoneos ad prompte solvendum debitum eos reputet, concedendo dilationem ad illud solvendum in modicis, nimium diuturnis ratis, quod pariter transferat in magnum abusum, ob nimiam facilitatem cum qua id practicabatur, idcircò pariter desuper providere curavi, ut nimium circumspecte, & nonnisi ista causa accedente ad id deveniatur, atque aliàs partibus ad me recurrentibus consuevi, atque in futurum practicandi in animo habeo id circumscribendi, ac mandandi carceratorum retentionem, & meritò quoniam diminutæ solutiones in jure reputantur nimium creditoribus præjudiciales, atque prompta pecunia æstimatur longè ma-

magis quam ad tempus dilatata,ut *sub tit.de usur.* pluries advertitur; Considerato quod ita est dare; quod creditores minutatim, & in tempora exigant sortem ad formam illorum fructuum, quos ex eadem soluta, & investita perciperent, & in dies consumerent, ac propterea ex pluribus dicitur notabile præjudicium, & est formale tollere jus tertii, atque de alienis bonis disponere; quod neque à supremo Principe sine justa causa concernente publicam necessitatem, vel utilitatem quando intrat limites ordinariæ potestatis velit se continere id fieri potest ex deductis *disc.* 148. 177. *& in aliis pluries sub tit. de regal.* ideòque id permittendum non videtur, nisi quando plusquam justa causa concurrat, quæ justitiam vel magnam æquitatem à justitia non aberrantem redoleat, idque discretè adeòut quo minus fieri potest creditoribus præjudicetur, principaliter autem reflectendo ad qualitatem debiti, & qualitatem creditoris, an sit etiam pauper, & indigens, necnon ad illam debitoris an sit æquitate, & commiseratione dignus necnè, puta quia dolosus, vel calumniosus, quodque diu creditorem defatigaverit cum aliis considerationibus, de quibus occasione præstationibus alimentorum per creditorem debitoribus faciendæ, atque in discursu insinuatæ habetur *disc.* 153. *sub tit. de Cred.* ubi in hoc proposito videndum, atque ita expresè disponitur in reformatione Pauli V.

4 Majus item inconveniens videbatur in eo stylo quoad carceratos de partibus intra districtum, ut Auditor Cameræ, & fortè, etiam Gubernator per epistolas familiares ad instantiam carceratorum communicaret visitæ judicibus de partibus, qui frequentiùs præsertim in parvis locis, nullam nec theoricæ, nec praxis habentes peritiam, de facto ad excarcerationem procedere solebant, adeòut idem esset concedere hujusmodi litteras, ac demandare excarcerationem, ideòque pariter quandoque providi, ac etiam per dictam Congregationem Reformationis providere curavi, quod in hoc parcè, & circumspectè procedi deberet, quodque in eisdem litteris forma judicibus de partibus præscriberetur quomodo se gerere deberent.

5 Atque circa suppeditationem alimentorum, de qua *d. disc.* 153. *de credito*, ubi in hoc proposito videndum, cum pariter inoleverit usus, vel abusus quod quando ob illorum non præstationem sequebatur excarceratio, concedebatur quædam generalis inhibitio, vulgò nuncupata *non gravetur* cujus vigore reddebantur debitores tuti ab omnibus creditoribus, quod fraudum, & calumniarum magnum erat fomentum, quoniam frequenter collusivè curabant carcerari ad instantiam alicujus conjuncti, vel fiduciarii, ut isto negligente suppeditare alimenta sequeretur excarceratio cum dicto generali non *gravetur*, idcircò per eamdem Congregationem Reformationis providere, ac decerni curavi, quod istæ inhibitiones, seu *non gravetur* non afficiant creditores, nisi legitime citatos, non autem alios.

6 Alter quoque inoleverat abusus, quod aliqui Judices præsertim verò Gubernator Urbis, & Auditor Cameræ, ejusque Locumtenentes, & Vicarius, vel Vicesgerens seu Locumtenens Civilis concederent tam in Civilibus, quàm in criminalibus quasdam inhibitiones gratiosas, vulgò *non gravetur* nuncupatas, cum quibus debitores postquam diu cum litibus, & calumniis, ac subterfugiis, magnisque sumptibus defatigaverat, ut obtinerentur mandata exequibilia istis non obstantibus publicè practicarent per annos, ac etiam illi qui in criminalibus condemnati essent in relegatione, vel in exilium, atque excarcerati cum solito competenti termino ad colligendum sarcinulas, ut condemnationi parerent ita per annos publicè practicabant, idcircò in civilibus consului faciendo ædictum publicè affixum, ut ita tolleretur prætensa fides publica cum insertione decreti Reformationis Pauli V. quod *non gravetur* concedi non possint nisi in vim termini susceptí, eoque durante, atque ubi ultra istum casum essent, mandare consuevi quod illis non obstantibus procederetur ad carcerationem, isteque stylus quod spernerentur, quodque iis non obstantibus ad carcerationem de facto sequeretur, fuit unica, & optima medicina, cùm aliàs verbales prohibitiones, de ordine expresso Papæ nihil proficerent. Et quoad causas criminales declaratum, est quod judicibus tam respectu condemnatorum in exilium, vel relegationem, quam respectu bannitorum, vel contumacium ista facultas non competit utpotè de Regalibus, ac Principi reservatis, præterquam durante dicto termino solito competenti ad colligendum sarcinulas quoad condemnatos in exilium, vel relegationem, ac propterea dimissus carceribus, & quoad bannitos, vel contumaces concedi potest solum salvus conductus cum aliquo moderato competenti termino ad se præsentandum, non autem gratiosè pro solo libito concedentis absque justa causa in jure probata.

De Tribunali Signaturæ Papæ, quæ Gratiæ dicitur.

SUMMARIUM.

1 *De antiquo statu Signaturæ.*
2 *Quot, & quales erant Referendarii.*
3 *De antiquis eorum prærogativis.*
4 *Quod esset munus lucrosum.*
5 *Quid contineat Signatura gratiæ.*
6 *Quando fiat, & cum quorum Cardinalium interventu, & quomodo.*
7 *Quinam Prælati, & officiales interveniant.*
8 *Quomodo commissiones proponantur.*
9 *Quomodo votentur, & quando.*
10 *An, & qui loquantur ultra votantes.*
11 *Quot commissiones in totum proponantur.*
12 *De commissione appellatione remota.*
13 *Ex qua causa id concedatur.*
14 *Clausula appellatione remota intelligitur de frivola.*
15 *De cumulatione petitorii cum possessorio.*
16 *De commissione pro rejectione attentatorum.*
17 *De aperitione oris.*
18 *De eodem, & de duplici specie.*
19 *De sanatione censuum.*
20 *De sanatione aliquorum defectuum, & quando intret.*
21 *De sanatione defectuum judicialium, & præsertim citationis.*
22 *De restitutione in integrum adversus rem judicatam.*
23 *De quæstionibus competentiæ fori, & de aliis ad hanc Signaturam.*
24 *Papæ declarationi in signatura defertur.*
25 *De causis appellationum à Consilio Religionis Hierosolymitanæ.*
26 *Quare istæ commissiones non signentur nisi per Signaturam gratiæ.*
27 *Declaratur in quibus causis id procedat.*
28 *De recursu ad Signaturam, & concessione superfessoriæ.*
29 *De modo informandi Signaturam gratiæ, & Papam.*
30 *Adversus resolutiones non solet pari nova audientia.*
31 *De commissionibus gratiosis.*
32 *De commissionibus, quæ signantur Camera.*
33 *De modo rescribendi Judici cum clausula arbitrio.*
34 *Quid id operetur.*
35 *De differentia inter rescripta Signaturę gratiæ, & justitiæ.*
36 *Quod sit oportunum habere frequenter Signaturam, & de ratione.*
37 *De Præfecto hujus Signaturæ.*
38 *In quibus Signatura Gratiæ se non ingerat.*

DISC. XXX.

NImium longa, & inutilis digressio esset, recensere Tribunalium utriusque Signaturæ introductionem, 1 ac distinctionem, earumque antiquum stylum, seu praxim valdè diversam, dum ex supra insinuatis, præsertim agendo de Datario, & Dataria, quamplura negotia gratiosa, vel quæ aliàs per organum Datariæ, cum supplicationibus Papæ manu signatis nunc expediuntur; Imò & quamplura alia ad regimen temporale pertinentia, quæ per organum Thesaurarii generalis, vel aliorum officialium explicantur, cum chyrographis Papæ manu signatis, cadebant sub hoc genere Signaturæ, præsertim Gratiæ; Etiam ea, quæ explicantur in Consistorio per organum, seu ministerium Vicancellarii.

Minusque habebatur usus simplicium Referendariorum in tam copioso & effrænato numero Prælatorum cujuscum- 2 que generis personarum, ut de præsenti, fortè sub alicujus reformationis necessitate habetur, adeòut status prælatitius, quodammodo vilescere incipiat, & cum ea contradistinctione inter Prælatos votantes, & alios qui ad differentiam dicuntur simplices referendarii, quoniam aderant solum illi, qui gerebant eas partes, quas hodie gerunt votantes in quodam præfinito nimiumque moderato numero, qui neque ad hodiernum solorum Votantium ascendebat;

debat Atque hinc sequebatur, quod in magna erant existimatione, magnisque potiebantur præeminentiis, & prærogativis, etiam supra Protonotarios, ac Rotæ Auditores, & Cameræ Clericos; Et merito quidem, cum essent 3
Papæ collaterales, ac immediati Consiliarii

Item antiqui scriptores præsupponunt, quod hoc munus notabilia præsefert emolumenta, licita & publica, ultra 4
alia considerabilia, quæ producebant munera, quæ utpote in esculentis, & poculentis consistentia, licita reputabantur; *a* Et tamen hodie istud munus Votantis utriusque Signaturæ, nullum penitus producit emolumentum, minusque fortè existimationem considerabilem, nisi circa aliquod, tale quale litigantium, vel Curialium inferioris classis obsequium, pro aliqua benevolentia captanda, adeout reputetur in Prælatis infortunium, ad istud munus pervenire; Talis est rerum mundi vicissitudo, ac temporum immutatio.

Attento igitur hodierno statu (cum de antiquo, curiosus apud illorum temporum scriptores de facili inspicere valeat;) Utriusque signaturæ Tribunalia inter se distincta sunt, quorum unum dicitur Signaturæ Sanctissimi, seu Gratiæ, quod sonat in idem; Et alterum dicitur Signaturæ Justitiæ

De primo autem in præsenti agitur,de altero autem *disc. sequenti*; Atque quatenus ad illud pertinet, continet quandam publicam seu solemnem functionem, seu congregationem, quam ipsemet Papa per quamdam speciem parvi 5
Consistorii in ejus palatio tenet,pro discussione aliquarum, precum vel supplicationum, quæ sibi porriguntur, an scilicet, & quomodo eas signare, vel potius recipere debeat; Siquidem, juxta consuetum Curiæ ordinem qui ad Papæ placitum est variabilis, eodem modo, quo de Consistorio dictum est, bis in mense, & sic alternatis hebdomadis, in- 6
ter Consistorium, & hanc Signaturam, feria tertia, quæ martis vulgò dicitur, dę mane, in una ex aulis interioribus palatii, Papa sedet, quadam parva tabula ante ipsum posita, cum atramentario, aliisque instrumentis oportunis ad scribendum, & subscribendum, eique à duobus lateribus assistunt, aliqui Cardinales in numero competenti pro ejus arbitrio huic Congregationi adscripti, sedentes in scabellis capite cooperto ad formam Consistorii; Cum ea tamen differentia, quod in Consistorio assistunt, cum habitu magis solemni, nempe cum cappa supra rocchettum; In ista verò Congregatione, prout in aliis omnibus supra enunciatis, quæ fiant coram Papa, assistunt cum consueto habitu, quo utuntur incedendo per Urbem, nempè cum rocchetto, mantelletta, & mozzetta, sine tamen pallio, quod in actibus privatis deferunt; Cardinales verò nullum proferunt votum,nisi quatenus eorum aliqui per ipsum Papam interrogentur, quod numquam, vel nimium rarò contingere solet, respectu illorum Cardinalium, qui non ratione officii interveniunt, sed solum ut præstent assistentiam Papæ pro ejus majestate; Loqui autem solent,ex officio, vel interrogati, illi Cardinales, qui in Signatura interveniant ratione officii, unde propterea eis incumbat certiorare Papam de aliqua circumstantia in causa, quæ pertineat ad ejus officium vel Tribunal, ut (ex. gr.) sunt Cardinales Vicarius, & Camerarius, Præfectus Signaturæ Justitiæ; Ac etiam Præfecti Congregationum Cardinalitiarum de quibus supra, eodem modo quo habetur infra de illis Prælatis, qui ratione officiorum, vel Tribunalium assistunt; Et est quoque Datarius quando sit Cardinalis.

Post Cardinales stant, capite discooperto, cum rocchet- 7
to, mantelletta, & birreto in manibus,illi duodecim Prælati seniores, qui votantes dicuntur, tamquam Papæ assessores, vel consiliarii, eorum votum prolaturi, quatenus Papæ placeat ac videatur illud exquirere; Ac etiam assistunt, pariter stantes, & capite discooperto, eodem prælatitio habitu induti, quamplures officiales, nempè; Auditor Cameræ, & Thesaurarius, qui stant proximiores Papæ, post ejus sedem, unus à dextris & alter à sinistris; Item Datarius si est Prælatus; Decanus Rotæ, vel eo impedito Prodecanus; Decanus Cameræ vel ejus loco Prodecanus; Vicesgerens Vicarii; Unus Protonotarius; Duo Locumtenentes Auditoris Cameræ; Regens Cancellariæ; Unus ex Abbreviatoribus de parco majori; Et Auditor Camerarii; Et in summa illi Prælati, qui sunt in Curia Judices ordinarii, sive de aliquo Tribunali, ad effectum, ut quando tractetur de causis, ad illud Tribunal pertinentibus, certiorare valeant Papam, ejusque Assessores de causæ statu, vel de motivis, ex quibus, facta vel non facta sit aliqua provisio, adversùs quam una Partium ad Papam recurrat.

Ultra istos Prælatos, assistunt plerique alii, nempè Auditor domesticus Papæ tamquam ejus adjutor in causarum studio jam facto, peneque informatus, ut contingente in relatione, vel discussione causæ, aliqua facti dubitatione, possit ipsum Papam certiorare; Ac etiam interveniunt illi tres Prælati, qui ad differentiam seniorum habentium votum qui propterea, ut supra, appellantur Votantes,dicuntur simplices Referendarii, qui causas vel commissiones proponere debent; Prout etiam introducuntur illi tres Prælati, qui juxta ordinem turni,proponere debebunt causas in proxima sequenti Signatura, nullam peragentes functionem, sed ad solum effectum, ut instruantur ad illam functionem bene peragendam.

Singuli itaque dicti tres Prælati, juxta eorum ordinem, approximantes tabulæ, quæ est ante sedem Papæ, eidem (ea qua decet reverentia, & humilitate,) ordinatim, sin- 8
gulas sibi distributas, vel incumbentes commissiones proponunt, referendo quo brevius fieri potest, latino eleganti, sed laconico sermone, facti seriem, ac oratoriis petitionem, & oppositoris exceptiones, absque tamen proprii voti prolatione, Hisque peractis, in qualibet commissione; Vel Papa, nullum exquirendo votum rescribit de rejectione cum consueto verbo *nihil*, Vel de signatura cum clausulis sibi benevisis, unde propterea proceditur ad propositionem alterius commissionis; Aut quando ipsi placeat, desuper à dictis duodecim Prælatis exquirit votum, quod prius profertur à dicto Prælato, qui commissionem proposuit (& qui propterea Ponens appellatur) deinde- 9
que à præfatis duodecim Votantibus, inter quos, more Tribunalium collegiatorum, votorum discordiæ, vel disputationes, pro causæ discussione haberi solent, proferendo pariter votum quo brevius fieri potest, cum eodem eleganti, & laconico latino sermone: Et postquam numeratis votis prodierit resolutio à majori parte, tunc in arbitrio Papæ est, illud votum sequi, aut diverso modo rescribere; Sive tunc non rescribendo, sibi reservare resolutionem dandam in Camera, per organum Auditoris, dum istud est votum merè consultivum.

Et quando in singularum commissionum propositio- 11
ne, vel discussione, contingat, ut aliquis ex dictis Cardinalibus qui interveniunt, nomine sui Tribunalis, vel ad Papæ interrogationem, vel ex officio ad sui Tribunalis defensionem, sit alloquuturus, id agit, petita prius venia, ac stando, & capite discoperto, eodem modo quo idem Cardinales, singulariter alloquuntur Papam in Consistorio; Si verò sunt Prælati, petita etiam venia, cum majori reverentia, & obsequio, alloquuntur genuflexi.

In isto autem congressu, proponuntur in totum triginta commissiones; Decem scilicet per quemlibet Prælatum, ex quibus distributive, quinque sunt super causis contentiosis, altera Parte audita, & contradicente; Et quinque sunt super negotiis mere gratiosis absque contradictore.

Ex genere contentiosarum sunt illæ petitiones,super quibus, ob juris dispositionem in contrarium, sive ob defe- 12
ctum potestatis Magistratuum, & Tribunalium, non nisi Papa tamquam supremus Princeps rescribere potest, ideoque ista propriè dicitur audientia Principis; Puta, committendo causam aliàs de sui natura appellabilem, cum clausula *appellatione remota*, dum non nisi ad Principem, ejusque suppremam potestatem pertinet,appellationem tollere, ac dispensare legibus, quæ illam concedunt, ideoque proponuntur, ac discutiuntur causæ, ex quibus id concedendum sit, necne; Quamvis etenim in omnibus iis, quæ à jure positivo pendent, atque directè non feriunt, jus divinum, vel naturale, ex magis recepto professorum fori externi sensu, suprema & absoluta sit Papæ potestas dispensandi, vel derogandi, etiam sine causa *b*. Nihilominus id fieri non debet, nec solet, quando justa causa non accedat, ideoque examinantur causæ, quæ justæ reputentur, nempè; Arcta sanguinis conjunctio; Petentis paupertas; Magna causæ pietas; Motivum sedandi inimicitias, vel occurrendi scandalis, vel petentis gravis ætas, quando de juribus mere personalibus ac vitalitiis agatur, ut in causis beneficialibus frequens praxis docet; Ideoque ipsi defensores decantare solent propositionem, quod appellatio est species defensionis,quæ tollenda non est;Id autem certã non habet regulam,cum totum pendeat à Papę libero arbi-

trio, quod à singulorum casuum circumstantiis regulari solet.

Sunt item commissiones appellationis quæ porriguntur à Judicibus, vel tribunalibus, quibus causa ab eodem Papa commissa fuerit (ut supra) appellatione remota, quo-
14 niam cum ista clausula intelligenda veniat de appellatione frivola, & quæ probabile injustitiæ, vel gravaminis motivum non habeat *c* idcirco discutitur, an denuo de appellatione scribi debeat, & an ad utrumque effectum, devolutivum, & suspensivum, vel potius ad solum devolutivum, non impedita interim exequutione, pro causarum qualitate, earumque circumstantiis, adeout pariter non detur certa regula.

Recurri etiam solet ad hoc Tribunal pro obtinendo cumulationem possessorij cum petitorio, super quo pariter
15 discuti solet, an accedat justa causa, sine qua regula est, ut id concedi non debeat; Justaque causa reputari solet; vel ipsius possessionis turbiditas; vel bonum jus nimium clarum petitoris; vel diu intermissa, seu neglecta possessio; Aut ratio scandalorum, vel inconvenientium, cum similibus. *d*

Prout etiam peti solet rescriptum pro rejectione, vel suspensione purgationis attentatorum, vel spolij in fine li-
16 tis, ex aliqua justa causa, sine qua id est denegandum; Puta ratione paupertatis; Aut clari boni juris, adeout intret æquitas prohibitiva inanis circuitus; Sive turbiditas attentatorum, quæ dolosa dici non valeant, atque a bono jure pendeant, cum similibus. *e*

Pro frequentiori contingentia, ad hoc Tribunal recurri solet, pro removendis obstaculis, quæ præbeantur per clau-
17 sulas præjudiciales in litteris Apostolicis apponi solitas, ut sunt, clausula *sublata*, & decretum & irritans; Sive quod de subreptione vel defectu intentionis, dari non valeat, dum per istas clausulas (ut practici dicunt) clauditur os, atque ligantur manus, tam judici, quàm Parti, ideoque recurritur pro obtinendo oris aperitionem.

Quamvis etenim de stricta juris censura, plerique dentur casus, in quibus ex hujusmodi clausulis, dictus effectus non resultet; Vel scilicet ex capite non comprehensionis; Aut ob defectum intentionis, (quando etiam de hoc cognosci prohibitum non sit;) Adhuc tamen, pro frequentiori Rotæ, aliorumque Tribunalium stylo; dum Papa est præsens, atque facilis est recursus ad eum, ob quamdam reverentiam, Tribunalia abstinent, atque remittunt Partes ad Sanctissimum. *f*

Duplicis autem generis sunt hujusmodi petitiones, Aliæ siquidem sunt, quæ fiunt pro sola aperitione oris adversùs
18 clausulas prædictas, ad effectum obtinendi habilitationem impugnandi, prout de jure ea, quæ contingantur in litteris habentibus istas clausulas, ipsius gratiæ, vel provisionis substantia intacta remanente, quatenus aliàs de jure valida sit, Atque huic petitioni nimium de facili annui solet, cum ita non tollatur jus alteri Parti quæsitum.

Aliæ verò sunt petitiones reductionis ipsius gratiæ, vel provisionis, ad terminos juris, eam de medio tollendo, ac si non emanasset, adeout tangatur gratiæ principalis substantia, atque ita tollatur jus per eam quæsitum alteri Parti; Et tunc magis circumspectè, ac maturè proceditur, atque non nisi ex magna, nimiumque justa causa id concedi solet; ideoque magna dignoscitur differentia inter unam petitionem, & alteram. *g*

De pluribus etiam in hoc Tribunali agitur, super quibus nonnisi supremi Principis potestas est rescribendi; Puta circa sanationes aliquorum defectuum vel nullitatum, quas patiantur contractus; Ut præsertim, pro frequentiori praxi, contingit in censibus, qui contracti sint, non servata forma præscripta per Constitutionem Pii V. unde propte-
19 rea recurri solet pro sanatione, quæ pro frequentiori stylo conceditur, cum clausula *confisto de vero credito;* Quoties tamen defectus proveniat ab omissione hujus formæ de novo introductæ; Secus autem ubi ex infectione usuraria, vel ex alio substantiali defectu proveniente ex intrinseca natura contractus, ut latius in ejus particulari sede, ubi de pluribus ad materiam hujus sanationis, ejusque effectibus, illo præsertim retrotractionis pro fructibus medii temporis; Et ubi res non sit integra, quia nempè per sententiam sensus declaratus fuerit invalidus, an hæc sanatio concedi debeat necne. *h*

Item pleræque aliæ sanationes defectuum accidentalium
20 concedi solent; Puta, in actibus extrajudicialibus; Illæ archiviationes instrumentorum vel apocharum, quæ ad formam alicujus Constitutionis, vel Statuti facta non sit, cum similibus; Sed quoniam, ut plurimum, Causidici merè practici, omnia scientes per traditionem, non de facili investigant principia; Hinc propterea sequitur, quod capiendo generaliter istum terminum sanationis, in omni materia, petere quoque solent sanationem illorum contractuum, qui per minores vel per mulieres aut filios familias, & similes initi sint, non servata forma legum municipalium seu Statutorum, adeo frequentium in Italia, unde propterea declarantur nulli ipso jure, nullamque actionem vel obligationem pariunt ex deductis in sua peculiari materia *i*; Verum in facti contingentia, pluries hanc petitionem rejici obtinui, quoniam ista nullitas provenire potius dicitur à naturali, vel substantiali defectu consensus, quem lex ita præsumit, ideoque esset dispensare super defectu naturali, & circa substantialia consensus faciendo debitorem eum, qui non sit; Et consequenter termini sunt valdè diversi.

De sanationibus quoque aliquarum nullitatum in proces- 21
sibus, & actibus judicialibus agi solet; Et præsertim nullitatis quæ proveniat ex defectu citationis, circa quam procedi solet cum eadem distinctione, quod scilicet; Aut defectus est naturalis, & de facto, quia nempè nullatenus Pars citata sit; Et tunc sanatio non concedatur, cum sit defectus juris naturalis; Aut verò defectus est in accidentalibus tantùm, quia nempè citatio verè ac naturaliter adsit, sed non servata quædam forma vel solemnitates à lege communi, vel municipali, sive à stylo inducta; Aut quod agatur de incidentibus, & tunc id concedatur, ita temperando potius quemdam indiscretum legis positivæ rigorem, qui litigantium calumnias frequenter confovere solet; Ideoque non est materia, quæ certam recipiat regulam, cum totum pendeat ab arbitrio ex facti circumstantiis regulando. *l*

Illa restitutio in integrum adversùs rem judicatam, vel tres conformes, sive adversus aliud obstaculum, quæ de jure vel stylo per Judices & Tribunalia concedi non potest, 22
vel non solet, in hac Signatura quoque peti solet, atque variè rescribitur, modo concedendo modo denegando pro facti qualitate, & circumstantiis.

Quare ad istum præsertim effectum, ac ad alios suprà enunciatos, & præcipuè ad illum aperitionis oris, vel alterius habilitationis, instituendi, vel instaurandi litem, quæ aliàs absque Principis rescripto silere deberet, inolevit commendabilis stylus disputandi formiter de meritis negotii principalis, ut dici solet, pro gestu, ad effectum scilicet dignoscendi, an orator bonum jus foveat, vel saltem ejus vehementem fumum præbeat; Ex ea congrua ratione, quod partes Principis sunt resecare lites, aut illis occurrere, ne oriantur, quando ratio oppressæ justitiæ aliter non suadeat, Ideoque de ista gustare debet.

Super competentia fori, de qua pro Tribunalium, & Judicum qualitate Signatura Justitiæ cognoscere non potest, in hac Signatura Gratiæ agitur, præsertim circa avocationes causarum à Sacris Congregationibus, ut remittantur 23
ad Judices ordinarios, vel è contra, ut causæ alicui Congregationi remitti debeant; Sive ubi agatur de illis Judicibus vel Tribunalibus, quæ non subjaceant dictæ Signaturæ Justitiæ; Ut (ex. gr.) sunt Tribunalia Cameræ, & Camerarii, & Thesaurarii, aliorumque Præsidum, & officialium Cameralium, ac etiam Tribunal Fabricæ; Atque sunt Archipresbyteri Basilicarum, & quamplures Protectores; vel Judices particulares privilegiati; Ac etiam Cardinales, quibus porriguntur solùm commissiones signatæ manu Papæ; Et generaliter omnes illi Judices, qui jurisdictionem metiantur ex eadem specie, seu qualitate commissionis Signatæ manu Papæ.

Prout etiam circa facultates, ut procedi valeat ad subhastationem illorum bonorum, ad quæ creditor in remedio salviani immissus fuerit, quando bona sint talia quod infra decennium satisfieri non valeat de ejus credito; Aut ubi agatur de unione plurium causarum coram uno, illas ab aliis Judicibus avocando; Et in summa super iis omnibus, in quibus Judices ordinarii, & Tribunalia providere non possunt, adeout de jure, vel de stylo necessaria sit potestas Principis.

Super declaratione quoque aliquarum Apostolicarum Constitutionum, vel aliarum provisionum, & decretorum Apostolicorum, recurri solet ad hanc Signaturam, atque super hoc formiter rescribi non solet super commissionibus, sed oretenus Papa respondet, unde propterea rece- 24
pta conclusio est, quod declarationibus que per Papam oretenus fiant in plena Signatura Gratiæ; deferendum venit, etiam sine aliqua scriptura, cum sit species notorii. *m*

Generaliter quoque in hoc Tribunali signantur, ex quodam recepto stylo omnes commissiones, quæ concernant
25 causas Hierosolymitanæ Religionis; Vel scilicet inter ipsam Religionem, & illos, qui per eam rejecti, prætendendo se gravatos, appellent ad Papam ejusque Curiam Romanam, atque petant committi causam appellationis, vel restitutionis in integrum in Rota, vel in alio Tribunali *n* Sive ubi aliquis professus, post quinquennium reclamare velit adversùs professionem, unde propterea ad præscriptum Concilii Tridentini indigeat restitutione in integrum, quoniam in aliis Religionibus (ut superius agendo de Congregatione Concilii advertitur) hujusmodi commissiones dirigi solent dictæ Congregationi Concilii, ejusque consultationi absque alia discussione coram Papa, ejusque Signatura, secus autem in ista Religione. *o*

Aut ubi agatur etiam de causis, & controversiis particularibus inter ipsos milites, vel cappellanos, sive servientes, contendentes de illis commendis, & dignitatibus, ratione antianitatis, vel benemerentiæ, juxta ea, quæ in rerum beneficialium sede insinuantur, cum similibus. *p*

Istius styli introductio sequuta fuit ex eo quod per privilegia huic Religioni concessa præscriptus est appellatio-
26 num ordo, scilicet à Consilio Ordinario tanquam Judice primæ instantiæ, appellandum est ad Consilium Completum, & ab isto ad Capitulum generale, neque ulterior detur appellatio, unde propterea antiquioribus temporibus ista Religio prætendebat, quod ita, neque appellari posset ad Papam, ejusque Curiam, sed causæ egredi non possent religionem; Verum hodiè firmiter receptum est, ut ista prohibitio intelligenda veniat de aliis superioribus, & Judicibus appellationum, non autem de ipso Papa, cum hæc appellatio nunquam sublata, censenda sit *q*; Adhuc tamen quæstiones supersunt super ista gradualitate, vel ordine, & an hæc appellatio interponi possit omisso medio; Atque praxis rationabiliter recepit, ut negligatur ultimum medium Capituli generalis, ob ejus incertitudinem, ac notabilem distantiam, cum hujusmodi causæ pro majori parte sint personales, & super juribus vitalitiis; Non solet autem negligi primum medium Consilii Completi, quamvis aliquando ex causa etiam, omisso isto medio, concedi soleat commissio in Rota, ut alibi advertitur. *r*

Id autem procedit in causis, quæ concernunt ipsam Religionem ejusque professores, adeout Magn. Magister,
27 ejusque Consilium respectivè processerit tanquam ejusdem Religionis Generalis, & Prælatus, atque in istis, non solum in Signatura disputari solet de omissione medii ut supra; Verùm etiam de modo rescribendi, & an ad utrumque effectum suspensivum, & devolutivum, vel ad devolutivum tantum rescribendum sit, stantibus ejusdem Religionis Statutis suspensivam appellationem denegantibus, ubi præsertim agatur de dignitatibus, quæ aliquam annexam habeant administrationem; Secus autem ubi procedat M. Magister tanquam princeps secularis, cum hujusmodi causæ ad Curiam non devolvantur. *s*

Quatenus verò pertinet ad hujus Tribunalis præparatoria, seu ordinatoria; Illi, qui ad Papam in Signatura re-
28 currere intendunt, in hujusmodi causis contentiosis, & præsertim, ad effectum impediendi exequutionem, vel ulteriorem causæ progressum, recurrunt ad præfatum Papæ Auditorem domesticum, à quo petunt sibi decerni locum inter dictas quindecim commissiones, atque interim mandari supersederi; Idque concedi, vel denegari solet, pro qualitate causarum, ac pro Pontificum, eorumque Auditorum vario stylo, ideoque derta & uniformis regula desuper statuta non est, Pendente autem hoc recursu, est suprasedendum, seu abstinendum in reverentiam, atque aliàs gesta reputantur attentata usque ad primam Signaturam. *t*

Cumque ista Congregatio teneri soleat die martis, idcir-
29 cò Papa, die dominico de mane, & quandoque, pro vario Pontificum stylo, dicere solet se velle eam tenere, unde propterea eadem die dominica informantur Prælati votantes, ad effectum ut intermedio die Lunæ, causarum studio vacare valeant; Die verò lunæ, pro antiquo, & consueto stylo, informari solet ipse Papa, quamvis aliquando, pro eodem vario Pontificum stylo, informetur etiam die dominico; Unde propterea in aula consueta audientiæ, sedendo, audit Advocatos, & Procuratores, qui informant genuflexi; Secluso autem isto reverentiali obsequio, fit informatio cum omni libertate, eo more quo informantur omnes alii Judices, ipsique Papæ benignissimè, & familiariter motivanti replicatur; atque generaliter discurritur, prout cum aliis Judicibus fit; Singulariter autem quilibet defensores pro sua causa id agunt sine forma contradictorii, juxta stylum informandi Rotam, & Cameram, vel Congregationes Cardinalium, aliaque Tribunalia,

Istius Signaturæ stylus est, quod adversùs resolutionem
30 jam factam non conceditur nova audientia, ut facit Signatura justitiæ, atque de hoc stylo testantur etiam antiqui scriptores *u* Licet aliquando pro Papæ arbitrio, à quo totum pendet, soleat hæc audientia concedi; Et hæc quoad commissiones vel causas contentiosas.

Aliæ verò quindecim commissiones, hoc est quinque,
31 quæ per quemlibet Prælatum proponuntur, sunt gratiosæ, ideòque nullum habent contradictorem; Ut (exempli gratia) sunt, Commutationes ultimarum voluntatum; Relaxationes aliquorum onerum; Applicationes subsidiorum dotalium, quæ præstari debent pauperibus puellis, ad favorem conjunctarum testatoris, in aliqua majori summa, cum similibus, in quibus non cadit regula, cùm totum pendeat à Papæ arbitrio, neque desuper pro frequentiori stylo votum Prælatorum exquiri solet.

Super præmissis negotiis, tam contentiosis, quam gratio-
32 sis, per Papam, extra hanc solemnem Congregationem, signantur commissiones, vel supplicationes in Camera, eo modo quo signantur, quotidie tot supplicationes negotiorum Datariæ; Verùm ad plenam Signaturam remitti solent illæ commissiones, quæ probabilem habeant dubietatem, an signari debeant, necne, sive super modo signandi, vel rescribendi, adeout congrua reputetur earum formalis discussio in publica, & plena Signatura, cum voto dictorum Prælatorum.

Quinimmò frequenter, neque ista discussio sufficiens reputari solet, unde propterea, non concedendo, ne-
33 que negando id quod petitur, id remitti solet Tribunali, vel Judici appellationis, cum illis clausulis, de quibus agitur magis distincte *discurs. seq.* agendo de Signatura Justitiæ ad evitandam eorumdem superfluam repetitionem.

Pro qualitate verò negotiorum spectantium ad istam Signaturam Gratiæ, circa concessionem aperitionis oris, vel restitutionis in integrum, sive cumulationis possessorii cum petitorio, aut rejectionis vel suspensionis attentatorum, vel super sanationibus rescribi solet, cum clau-
34 sula *arbitrio*, ideòst quod Tribunal, cui causa principalis committitur, vel in quo jam introducta sit, ac pendeat, videat, an id quod petitur sit concedendum, necne, unde propterea, ut tot Rotæ decisiones comprobant; adeo frequenter in eo Tribunali disputari solet, an intret arbitrium, necne.

Quamvis autem istum rescribendi morem habeat quo-
34 que Signatura Justitiæ, atque generalis sit propositio, quod arbitrium reguletur à jure, ideoque illud interponendum sit, quatenus ita ex juris dispositione, vel intentione justitia exigat; Atque generica etiam sit altera propositio circa istius clausulæ operationem, quod scilicet aliquid relaxet de rigore juris, atque aliquam aperiat viam non scriptæ æquitati, quæ aliàs non intraret, ut Principis rescriptum aliquam faciat operationem, & non remaneat omninò inane.

Adhuc tamen notabilis dignoscitur differentia, inter unius, ac alterius Signaturæ rescripta, quoniam illa
35 Justitiæ, magis strictè, & rigorosè intelligenda veniunt prout de jure; Ista verò Signaturæ Gratiæ magis largè, & cum aliqua majori relatione rigoris, vel obstaculi legalis.

Credunt aliqui & præsertim Aulæ sequaces, vel profes-
36 sores illius literaturæ, vel facultatis, quæ politica dici solet, quod ista functio, seu Congregatio sit inanis, & superflua, quæ inutiliter occupet Pontificem per triduum; In audientia scilicet, in studio, & in explicatione functionis ut supra, cum sit Summo Pontifici tempus adeo pretiosum pro aliis gravioribus negotiis, quæ urgent; Quemadmodum enim tot aliæ supplicationes vel negotia per organum Datarii, & Secretarii Brevium, seu etiam Auditoris domestici signatur, in Camera, ita idem de istis fieri pos-

set; Unde propterea (ut quædam moderna recens praxis docet,) ita Signatura non adeo frequenter haberi consuevit.

Verùm ita fortè videtur erronea opinatio eorum, qui discurrunt rerum superficiem, reflectendo ad solam signaturam hujusmodi commissionum vel supplicationum, non autem ad magnas nimiumque proficuas consequentias exinde resultantes, Tum ob consolationem, ac satisfactionem litigantium, qui se gravatos, vel oppressos credunt, habendi hunc recursum ad supremum Principem qui ita publicè, ac solemniter, eorum jura audiat, & examinet; Tum etiam, (& fortius) quoniam istud est omnium Jus cum, & officialium magnum frænum, ad justitiam bene administrandam, aliaque benè gerendum, quæ proprio muneri incumbunt, dum ita sciunt se frequenter expositos esse adeo publico syndicatui, in quo de eorum gestis rationem reddere debent coram Principe in adeo solemni cœtu Cardinalium ac Prælatorum aliorumque officialium ut supra; Ac etiam ob multas informationes, quas prudens, & oculatus Principes reportare potest, ac solet à Curialibus & ab ipsismet Partibus interessatis occasione recipiendi singulares, & quodammodo auriculares absque alicujus assistentia, adeout liberè dici valeat quid sibi videatur; Potissimè quia cum uno & quandoque etiam cum duobus Curialibus defensoribus, admitti solet ad audientiam ipsa Pars interessata, quæ magis liberè, seu minus circumspectè exponat gravamina, quæ sibi, & aliis ab eo Tribunali vel officiali inferri credat; Ideoque est optima & oportuna janua, per quam licitus reddatur ingressus veritati, quæ nimium raro illum habet in aulis Principum, optimumque ac nimium commendabile dicendum est institutum, quod magis frequentari deberet, non in sola ratione explicandi illa negotia, quæ omnia, vel pro majori parte commodè explicari possent in camera, sed pro dicto alio etiam politico fine regiminis publici utriusque principatus.

Habet ista Congregatio, vel Signatura, Cardinalem Præfectum, ad effectum, Verùm retineatur stylus temporis antiqui: sed videtur Præfectura potius cæremonialis, cum nunquam, vel nimium raro, Cardinalis Præ- 37
fectus se ingerat in hujusmodi negotiis, quæ, ut supra, explicantur, vel in plena Signatura coram Papa, vel per organum ejus domestici Auditoris, cujus munus, majores, vel minores habet occupationes, pro genio, vel stylo personæ quæ officium occupat.

De regulari verò natura hujus Tribunalis est, se non ingerere in causis indifferentibus, in quibus manus appo- 38
suit, vel apponere potest Signatura Justitiæ; Minusque in iis, quæ de jure competant, sive per ordinarios Judices concedi, vel explicari possunt, sed solum in iis, quæ indigent suprema, extraordinaria Principis potestate; Undè propterea quando contingat, ut hujusmodi petitiones fiant, tunc prudenter, ac fundatè emanare solet rescriptum, quod orator, utatur suo jure, sive quod suos Judices, & magistratus adeat competentes; Et meritò quidem, ex juris propositione, quod ubi suppetunt remedia 39
ordinaria, & juridica, concedi non debent extraordinaria, quæ à Principis suprema pendeant potestate, cùm hæc merè subsidiaria censenda veniat.

a *Gomes. in compend. utriusque Signaturæ post quæst. 16. in regul. de non judican. juxta form. supplicationis.*
b *supra disc. 2. & tit. de regal. disc. 148.*
c *titul. de judiciis in discurs. in quo agitur de appellatione.*
d *tit. de judiciis agendo de ista cumulatione, & de judiciis possessoris.*
e *eod. tit. de judic. agendo de attentatis, disc. 18.*
f *eodem. titul. de judic. disc. 16.* g *ibidem.*
h *titul. de censibus disc. 3.* i *tit. de alienat. & contract. prohib. pluries.* l *titul. de judic. discurs. 9.*
m *titul. de fideicommiss. discurs. 155. & titul. de Regularib.*
n *titul. de præeminent. discurs. 32. & seq.*
o *titul. de Regular. disc. 45.* p *tit. de benef. disc. 68. & 69.*
q *dicto tit. de præeminent. disc. 32. & seqq. & tit. de judic. in Rubrica appellationem disc. 37.* r *disc. 34. de præeminent.*
s *tit. de benef. & tit. de judic. in Rubrica appellationem disc. 37. & tit. de jurisd. disc. 69.* t *dicto titul. de judic. discurs. 18. ad materiam attentatorum.*
o *Gomes. in compend. Signaturæ ad regul. de non judicando post quæst. 16.*

SUMMARIUM.

1 *De tribunali Signaturæ Gratiæ cum seqq. & de facultate, seu directione Auditoris Papæ.*
2 *De novis provisionibus quoad istud Tribunal.*
3 *In quibus casibus non pateat aditus ad Signaturam gratiæ.*
4 *De modo informandi Papam in aula.*
5 *Audiuntur vota omnium Prælatorum.*
6 *De commissionibus, quæ extra Signaturam signantur in Camera.*
7 *De commissione restitutionis in integrum adversus lapsum fatalium, vel prorogationem.*
8 *Quare non debeant signari commissiones super septuagenaria, vel admissione ad cap. Odoardus.*

ANNOT. AD DISC. XXX.

HUjus tribunalis Signaturæ gratiæ magnam, peneque omnimodam directionem habere videtur Auditor Papæ, tum super concessionem supersessoriæ adversus sen- 1
tentias, vel decreta, aliasque provisiones, quæ de sui natura exequutionem mereantur, ob petitum recursum ad hanc Signaturam, ac etiam super revocatione attentatorum isto recursu pendente; Tum etiam quia curam habet inquirendi à Papa quando Signaturam tenere velit, ipseque notat ad effectum vivendi quando, & qualis sit resolutio, sive post resolutionem an sit locus novæ audientiæ prout in die in qua Curiales informant Papam, ipse illos introducit, adeout in ea functione gerat minus Præfecti aulæ, quando Papa sedit in Signatura ipse sibi assistit à latere suggerendo ea, quæ oportunè videantur, sive referendo an hæc resolutio capienda necne, ac etiam respondendo ad ea, quæ Papa interroget cum similibus juxta casus occurentiam, ac etiam cognoscit, quænam Commissiones merentur signari per Papam in Camera, & quænam exigant judicium plenæ Signaturæ; Unde propterea reputatur magnum munus quia rescribit omnibus tribunalibus, ut insinuatur etiam *in disc. 47. de judic.* & alibi.

Pluries autem provisiones, quæ pro rectæ justitiæ administratione oportunæ visæ sunt (sanctissimo approbante (in hujus muneris exercitio cœpi, præsertim verò super restitutione antiquæ libertatis Curiæ recurrendi ad Principem in hac Signatura, abolendo quemdam usum qui moderno tempore invaluerat ut recurri non posset nisi per eos, quibus videretur, vel placeret Auditori licentiam concedere, ita pro libito gratificando, quo pro meo judicio non solùm redolebat speciem servitutis, sed magnum continet inconveniens, ut judicio Auditoris pendere deberet an causa digna esset recursu, & rescripto effomando ex judicio tresdecim virorum; atque ita judicare antequam disputaretur, omnibus namque liber patere debet aditus recurrendi ad Principem, quoniam ubi petantur ea, quæ incongrua sint cum denegatione consultum remanet, atque ex ista libertate majus resultat frænum judicibus, & tribunalibus, aliique sequuntur boni effectus in discursu considerati. 2

In tribus tamen casibus hanc libertatem restringere visum est; Primò nempe in causis disputatis, & decisis in 3
Signatura Justitiæ, ita disponente Reformatione Pauli V. quoties non agatur de notorio gravamine cujus casus nimium rarus est, quoniam confusio hujusmodi Tribunalium ponere solet inconvenientia justitiæ administrationi præjudicialia, ut experientia docuit.

Secundò circa causas antiquas, quæ à decennio ultra sopitæ sint, ac siluerint, quoniam partes Principis sunt quo magis fieri potest imponendi finem litibus; easque rescandi, non autem jam sopitas excitandi quoties vehemens non accedat gravaminis, & injustitiæ fumus, quodque diuturnum silentium ab impotentia, vel oppressione, vel alio justo impedimento provenerit. Et tertiò ubi aliqua urgeat ratio prudentialis, quam politicam vulgus appellare solet, quia nempe de causæ statu, vel interesse supremorum Principum agatur, tunc sensus Papæ ut docet exquiri debeat.

Super modo item informandi Papam in Aula, curavi consulere quibusdam incovenientibus quæ diu exercendo 4
munus advocati in præcedentibus Pontificatibus expertus fueram; Tum in eo, quod aliqui sub hoc prætextu affectantes Papæ audientiam pro aliis negotiis à Signatura extranei capiebant prætextum informandi sine necessitate super aliqua ex quindecim commissionibus gratiosis, quod non

non solum Papæ magnum inferre solebat fastidium, sed magnum causabat præjudicium quindecim causis contentiosis in quibus necessaria est informatio per Advocatos, & Procuratores, dum ita inutiliter tempus terrebatur, neque locus esse poterat ut omnes informationes audierentur; Ideoque providi quod super contentiosis tantum informari deberet. Ac etiam quia ille ordo, qui in Rota, ac Camera, Signatura Justitiæ, aliisque Tribunalibus adhibetur prioritatis temporis inter Curiales insinuatus *hoc eodem titul. disc. 46.* & alibi, rixas & discordias producebat inter Curiales contendentes de prioritate, & quisnam prius Palatium Apostolicum ingressus esset, idque producebat quoque maximum eorumdem Curialium incommodum, magnamque temporis jacturam, dum curabant valde diluculo, & de nocte ad palatium accedere ut locum occuparent; Idcircò statui quod informari deberet juxta ordinem Ponentium, & causarum cum lista numerica, ut servat Tribunal Auditoris Cameræ, ac propterea quilibet scit quænam hora sit ejus oportuna, prout etiam id commodum est Papæ, & oportunum causis; quoniam ita eodem tempore una post aliam informat utraque pars, adeout recens sit Papæ memoria super motivis illius partis quæ prius informavit pro commissione, audiendo immediatè alteram partem informantem contra commissionem, nam prius magna apud eos erat confusio specierum.

Insinuavi quoque Sanctissimo qui libenter pro ejus summo zelo erga rectam justitiæ administrationem con-
5 silium amplexus est, ut deleret usum, vel abusum in discursu relatum, ac potius damnatum non audiendi vota Prælatorum nisi in duabus, vel tribus causis, in aliis autem rescribendo pro ejus libito, sive reservando respondere in Camera, dum id producit inconvenientia in discursu insinuata, ideoque hucusque curia nimium commendante, & plaudente, & cum magna partium satisfactione in omnibus quindecim causis contentiosis formalis disputatio habita est, atque auditum votum omnium Prælatorum.

Respectu verò commissionum, quæ extra Signaturam signantur in Camera, ut præsertim practicare consuevi in
6 commissionibus in salviano pro venditione bonorum, prævia citatione partis, atque nil relevans opponente, illas passim proponere signandas in Camera, uti etiam derogationes feriarum sine citatione partis cum sola subscriptione judicis juxta stylum, qui in dicta prima specie commissionum in salviano mihi videtur ineptus, quoniam concurrentibus illis conditionibus quæ in hujusmodi commissionibus adiici solent, quod scilicet sententia fecerit transitum in judicatum, nullaque pendeat causa restitutionis in integrum, neque ex fructibus creditor intra longum tempus satisfieri valeat, procedi possit ad subhastationem, quatenus debitor intra breve tempus præfigendum non renuat ad id procedi posse videretur per judicem, ex sola dispositione juris, ideoque eram in sensu, quod per decretum generale ita statueretur, cum potius indecorum videatur, ut super hujusmodi, & similibus signari debeant commissiones manu Papæ, qui tamen hucusque non obstante ejus incommodo servare solitum est. 2

7 Quo verò ad commissiones restitutionis in integrum adversus lapsum fatalium, super istorum prorogatione censui admitti, ac signari non debere omnes commissiones indefinitè, ut prius servabatur, sed non nisi parte citata, & previa aliqua summaria cognitione meritorum causæ, & an appellans aliquod haberet probabile motivum prosequendi appellationem neglectam, atque desertam, idemque quoad commissiones super instauratione instantiæ in Foro Capitolino, in quo proceditur cum dispositione juris civilis super peremptione instantiæ, dum in aliis Tribunalibus proceditur cum dispositione juris Canonici, qua attenta instantia est perpetua, ideoque non intrat hæc peremptio. Idque ex eadem superius assignata ratione ut partes Principis sunt in diremendis, & extinguendis litibus, non autem in eis jam finitis instaurandis, quando ratio justitiæ non assistat.

Consueverunt etiam frequenter signari manu Papæ com-
8 missiones in Camera super septuagenaria, ac etiam super admissione Clericorum ad beneficium Capituli Odoardi, ac etiam aliquorum debitorum ad beneficium cessionis bonorum absque ignominia. Verùm hucusque practicavi non recipere, ac non proponere hujusmodi commissiones, quoniam quatenus pertinet ad illas super septuagenaria, vel super dicto Capitulo Odoardus, cum causidici nimium de hoc conquererentur, quasi quod magna committeretur, injustitia denegando id quod passim concedi solebat, respondere illis consuevi quod adæquatam præberent meo argumento responsionem, qua audita illicò omnes admitterem commissiones, easque proponerem Papæ signandas; Arguebam itaque cum dilemmate quod aut ista beneficia competunt de jure, aut non; Si competunt, ut ipsi asserebant, & exagerabant, multas desuper cumulando auctoritates collectas per *Scannarol de visitatione*, aliosque modernos collectores, ergo frustra implorabatur à supremo Principe facultas, ex regula quod locus esse non debet remedio extraordinario concedendo per legem animatam supremi Principis, ubi suppetat remedium ordinarium concessum per legem inanimatam à Judice obtinendum, ac propterea, quod in hoc uterentur jure suo coram Judicibus competentibus. Si verò de jure non competunt prout latè post Menoch. *cons. 916.* probat Andreol. *controv. 89.* & ut sequi dicitur, quando agitur de debitis contractis cum obligatione in forma Cameræ, cujus formula continet renunciationem hujusmodi remediis, vel beneficiis, & ad quem effectum verè, & propriè inolevit usus obtinendi hujusmodi commissiones, & tunc dicebam id non esse justum, neque rationabile, quando justa causa publica non accedat, dum ita est tollere jus tertii. Si etenim id à plerisque injustum, ac exorbitans reputatur, quando tollatur illud jus, quod competat ex solo beneficio legis, vel per ultimam voluntatem, quod est quid minus, adeout vulgus nimium damnare soleat derogationes fideicommissorum, aliarumque ultimarum voluntatum, fortius id procedere debet in illo jure ex contractu, & ex propria providentia, ex deductis *disc. 148. & 177. de Regal.* & alibi pluries agendo de potestate Principis tollendi Jus tertii, adeout consideratus abusus potius iste dici mereretur, idemque argumentum intrare dicebam in aliis commissionibus super admissione ad beneficium cessionis bonorum sine ignominia.

Magis verò ad hunc rigorem adhibendum, me impellebat consideratio, quod hujusmodi, ac similia beneficia aliquod pietatis, & commiserationis motivum habentia, ut sunt illa alimentorum præstandorum, per Creditores & dilationum concedi solitarum per Congregationem visitationis Carcerum, principium habuerunt de tempore, quo adeo non creverat humana malitia, neque debitores amiserant erubescentiam, adeout non nisi ex justa causa, justa commiseratione digna ad hujusmodi beneficia confugerent Tractu verò temporis illa transierunt in corruptelam, adeout doli, & fraudis, atque calumniarum fomentum esset, multique dissipatores, ac vitiosi, vel otiosi, ut cum alienis pecuniis, ac bonis luxuriarentur, & vitia confoverent, sive otiosam commodam ducerent vitam hujusmodi beneficiorum clypeo confisi libenter debita contrahebant, ideoque conquerentibus de meis riboribus, quos aliqui crudelitates, presertim circa initia dicere solebant, quibus tamen mediantibus calumnias adeo in immensum excretas in magna parte extirpavi, atque penè ammissum commercium restitui, respondere solebam, quod nunquam dici potest rigor, vel crudelitas, quando rectè, ac sine coplacentia, vel affectione, seu partialitate administratur justitia, quæ potius lædi, ac violari dicitur, quando cum debitoribus absque justa causa exerceatur misericordia, dum ita exerceri dicitur rigor, & crudelitas cum creditoribus, quibus assistit justitia, ut exerceatur æquitas, & misericordia cum illis, qui fovent injustiam. Præsertim verò, ac magis quando agitur de illis debitoribus, qui inter tempus debiti contractus, & illud, in quo ad solutionem urgentur, nullum passi sunt accidentale, ac insperatum, non culposum infortunium, atque ab initio de tempore contracti debiti, sciebant ac prævidebant eorum impotentiam, unde propterea videntur esse in dolo, ac non solum indigni hujusmodi beneficiis, sed etiam culpabiles, & criminosi, ut in persona quoque puniri mereantur, ut occasione dilationum quinquennalium, vel dicti beneficii Capituli Odoardus cum similibus advertitur *sub titul. de Credito, discur. 152.* & aliibi. Considerando quoque quod hujusmodi rigores non solum habent bonum finem administrationis justitiæ, ut debita jam contracta persolvantur, atque calumniæ, & illicita subterfugia aboleantur, sed etiam alterum finem meliorem, ut hujusmodi dissipatores, ac perditi homines terreantur, atque arceantur à novis debitis contrahendis, novisque dissipationibus faciendis, quod in ipsorummet redundat beneficium.

De Signatura Juſtitiæ, ejuſque ſtilis, Et de Prælatis, ex quibus hoc Tribunal conſtituitur.

SUMMARIUM.

1 AD quid erectum ſit hoc Tribunal.
2 *Qua die teneatur.*
3 *De Votantibus, & de differentia voti unius, & alterius Signaturæ.*
4 *De voto, & poteſtate Præfecti.*
5 *De nova audientia, & de depoſito faciendo.*
6 *De eadem poteſtate Præfecti circa quæ tenetur.*
7 *De reviſore commiſſionum ejuſque officiali, & de commiſſionibus ſub banca in cauſis appellabilibus.*
8 *De Auditore Præfecti Signaturæ, ejuſque munere.*
9 *Quid facere debeat appellans pro cauſæ propoſitione in Signatura.*
10 *Quomodo informetur Signatura.*
11 *Qualis ſit numerus cauſarum ſeu commiſſionum.*
12 *Qui interveniant in Signatura ultra votantes, & Referendarios.*
13 *Ad quid ſit interventus Regentis Cancellariam.*
14 *De modo proponendi, & votandi, & quando reſolutio concluſa dicatur.*
15 *De magno labore iſtorum Prælatorum.*
16 *Quod judicia plura ſimul juncta ſint meliora, quàm ſingularia, licet virorum Magis doctorum.*
17 *De eodem magno labore Prælatorum ſine ſtipendio.*
18 *De ſtipendio Præfecti, ejuſque expenſis.*
19 *Datur parabola, ſeu ſimile Curiæ, circa ordines Prælatorum.*
20 *Qui Prælati interveniant in Signatura.*
21 *De diverſis modis obvinendi Prælaturam.*
22 *De loco Referendariorum in Capella.*
23 *De aliis curialibus.*
24 *De differentia Votantium Signaturæ Juſtitiæ, & Signaturæ Gratiæ.*
25 *Quando appellatio admittatur etiam in cauſis exequutivis.*
26 *Signatura committente cauſam appellationis ſuppliciter ſit revocatio, & intrant attenta.*
27 *De rejectione omnimoda commiſſionis etiam ad effectum devolutionum, & quando.*
28 *Et quando de laceratione commiſſionis.*
29 *De duobus modis reſcribendi cum præſervatione exequutionis, & de differentia inter eos, ſeu inter clauſulas.*
30 *De clauſula translativa* ſi quid exequendum, *ejuſque operatione.*
31 *De clauſula* cum facultate manuteneri *vel de clauſula* conſtito.
32 *De clauſula* arbitrio,
33 *An iſtæ clauſulæ ſuſpenſivæ, vel translativæ habeant oculos retro atque inficiant exequutionem jam factam.*
34 *De clauſula* ad legitimam, *vel* ad ulteriorem.
35 *De commiſſionibus reformatoriis, vel de præinſertis.*
36 *De modo reſcribendi Judicibus oretenus ut moderentur inhibitionem ſeu alias provideant.*
37 *De reſcriptio mixto committendo ſcilicet cauſam appellationis in parte, & in parte cum clauſula præſervativa, dantur exempla.*
38 *De circumſpectione, vel alia proviſione ut ſententia abſolutoria non cauſet vulnerationem.*
36 *De communicatione facultatum A. C. quid operetur.*
40 *Quod de facili tolli debet ſententiis abſolutoriis operatio vulnerationis.*
41 *Laudatur ſtylus evitandi has formalitates.*
42 *De abbreviatione termini ad proſequendam appellationem.*
43 *Commendatur ſtylus reiiciendi nullitates.*
44 *De reſcriptis, vel mandatis, quæ dantur oretenus indicibus.*
45 *De proviſionibus cum ſequeſtro vel ſimili.*
46 *Quando cauſa dicatur turbida ut reſcribatur de clauſula translativa, & de ſtylo Tribunalis.*
47 *In dubio, an ſit reſcribendam de clauſula præſervativa, vel potius de translativa exequutionis.*
48 *De fori, vel judicis competentia.*
49 *De recuſatione judicum ex cauſa ſuſpicionis, & quare in Curia iſtæ quæſtiones ſint rarè.*
50 *De cauſis criminalibus, coram quo cognoſcatur.*
51 *Temporis antiquitas conſiderari ſolet pro commiſſione etiam ad ſuſpenſivum.*
52 *Et ubi concurrat factum plurium judicium hincinde.*
53 *Quod iſta Prælatura Signaturæ non præbeat emolumentum, neque frequenter præmia.*
54 *De judicibus, & Tribunalibus, quæ non ſubjaceant Signaturæ Juſtitiæ.*
55 *De præcedentia inter hos Prælatos, & Generales Religionum.*

DISC. XXXI.

GEneraliter, pro omnibus utriuſque Pontificii, & temporalis Principatus, ac etiam particularibus Epiſcopatus Urbis, cauſis, & negotiis, tam ſpiritualibus, 1
cuam profanis; pro quibus Principem adire oporteat, ad effectum committendi cauſas appellationis, vel reſtitutionis in integrum, ſive decidendi controverſias, ſuper fori competentia, illis cauſis, & negotiis exceptis, quæ præcedenti diſcurſu inſinuatum eſt pertinere ad Signaturam Gratiæ, ut etiam infra advertitur, agendo de illis Tribunalibus vel magiſtratibus, quibus ſpecialiter, hæc exemptio competat; Erectum eſt hoc Tribunal, quod vice, ac nomine Papæ, regitur per Cardinalem ejus Præfectum, 2
in cujus domo qualibet feria quinta, ſeu die Jovis, non legitimè impedita, & quando hæc dies impedita ſit, in alia, excepto tempore æſtivo, in quo minus frequenter ac alternatis hebdomadis, vel rarius pro negotiorum contingentia, habetur, cum interventu omnium Prælatorum, qui utriuſque Signaturæ dicuntur, pro ſignandis commiſſionibus, prævia diſcuſſione, an & quomodo ſignari debeant.

Idem tamen eſt ſtylus, qui *diſc. præced.* inſinuatus habetur occaſione alterius Signaturæ gratiæ, quod ſcilicet, ex Prælatis referendariis, duodecim ſeniores, juxta prælaturæ antianitatem, ſuum præbent votum; Cum hac differentia inter iſtam Signaturam Juſtitiæ, & alteram Gratiæ, 3
quod in iſta, votum dictorum Prælatorum, non eſt ſolum conſultivum, ut in illa, ſed arctativum, ut Præfectus teneatur illud ſequi, adeout pro frequentiori contingentia, ipſe non ſoleat ejus votum proferre, niſi quando, ob votorum ſciſſuram, & inæqualitatem, nulla capi valeat reſolutio, quam ſuum votum cum aliqua præponderantia concludat; Ideoque ubi reſolutio jam pro majori parte concluſa ſit, nil refert, an ipſe diverſum habeat ſenſum, quem proinde prudenter explicare non ſolet; Benè tamen ejus auctoritas operativa eſt, quando videat cauſam non eſſe bene diſcuſſam, ſeu quod aliqua vota debitam, non habeant maturitatem, demandandi dilationem reſolutionis ad alteram Congregationem pro maturiori examine, & reſolutione ſive adversùs jam captam reſolutionem concedere novam audientiam, quæ pro frequentiori ſtylo pro 4
prima vice negari non ſolet, & quandoque etiam pluries concedi pro cauſarum qualitate, ſeu pro diverſis circumſtantiis, ideoque deſuper regula certa, & generalis ſtatui non poteſt.

Bene verum, quod cùm nova audientia frequenter peti ſoleat, ad impediendam ſeu protrahendam exequutionem ſeu cauſæ curſum, cum alterius partis præjudicio, pro ex- 5
penſis, quas pati oportet in cauſæ repropoſitione pro honorario Cauſidici, & pro mercede copiſtæ, quæ expenſæ ex quodam antiquo Curiæ ſtylo, æſtimationem habent in ſcutis quatuor monetæ, quamvis reverà ſoleant eſſe longè majores, ubi præſertim agatur de cauſis gravibus, in quibus, ultra cauſæ Patronum, adhibeatur etiam opera Advocatorum; Idcircò illa Pars, quæ iterum audiri cupit, tenetur facere depoſitum hujus ſummæ, ad effectum, ut in caſu ſuccumbentiæ, quodque perſiſtatur in jam deciſis, illud liberetur alteri Parti pro refectione dictarum expenſarum; Verùm de facto iſte effectus non ſequitur, quoniam ex frequentiori, voluntario tamen, non autem neceſſario ſtylo, id cedit in emolumentum cauſæ Patroni, tanquam præmium confirmatę victoriæ, iſto ſtylo aliquam fortè habente probabilitatem, in recompenſam plurium laborum quos cauſarum Patroni ſine mercede, vel honorario facere ſolent.

Ad Præfectum itaque pertinet, novam audientiam ut ſupra concedere, ac etiam decernere, quęnam cauſę vel commiſſiones dignæ ſint judicio plenæ Signaturæ, cui remit- 6
tantur, concedendo interim uſque ad primam, vel reſpectivè ſecundam Congregationem, ſuperſeſſoriam recurrentibus. Non omnes enim commiſſiones in plena Signatura proponuntur, ſed ſolum illæ, ſuper quibus dubium cadat an admitti vel rejici mereantur, potiſſimè verò in cauſis de ſui natura ſummariis, vel exequutivis, quæ non admittant appellationem ſuſpenſivam, cui tamen locum eſſe debere per appellantem, prætendatur, ratione nullitatis vel injuſtitiæ, ob quarum unam vel alteram, recepta propoſitio eſt, quod intrat appellatio ſuſpenſiva, etiam in cauſis de ſui natura exequutivis, ſeu alias dictam appellationem ſuſpenſivam non admittentibus; Ubi etenim agatur de cauſis, quæ ſint de ſui natura appellabiles, ad utrumque effectum, adeout deſit præfatæ diſputationis occaſio, tunc ſignantur commiſſiones nomine Papæ ab ipſo Præfecto in camera; Atque ad hunc effectum, habet quendam ſibi aſſiſtentem officialem in his materiis valdè peritum, qui commiſſionum Reviſor appellatur; Ipſe enim diligenter revidet commiſſiones, quæ ſignandæ Præ- 7
fecto porrigantur, & quando agnoſcat eas eſſe in cauſis abſque dubio appellabilibus ad utrumque, illas Præfecto proponit, ut cum conſueto reſcripto ſignentur committendo cauſam in Rota, vel Prælato, aut alteri in partibus pro negotiorum qualitate, ubi vero agnoſcat petitionem non eſſe congruam, eam rejicit; Sive ubi agatur de cauſis de ſui natura exequutivis, ordinat reſcriptum cum clauſula præſervativa exequutionis quæ propterea non impediatur, ideoque peti ſolet per appellantes judicium plenæ Signaturæ, quod frequentius immediatè ab initio peti ſolet, ad iſtum circuitum evitandum.

Ob negotiorum verò multiplicitatem Præfectus dictas ejus partes, & præſertim circa conceſſionem recurſus, vel regreſſus ad plenam Signaturam, cum conceſſione vel reſpectivè denegatione ſuperſeſſoriæ, ac etiam ſuper revoca- 8
tionem attentatorum, quæ committerentur in ſpretum ſuperſeſſoriæ conceſſæ per Signaturam, vel in ſpretum recurſus ad eam, explicat per ejus Auditorem, qui multa expedit negotia, præſertim circa remiſſionem cauſarum ad partes in prima inſtantia, ſive circa Judicis competentiam, & an uni vel alteri Judici, cauſa committi vel remitti debeat, vel ad unum, ſeu ad alterum Notarium pertineat, cum ſimilibus incidentibus quæ ad iſtius Tribunalis, determinationem pertinet; Quando vero Partes judicio Auditoris non acquieſcunt, recurrunt ad eumdemmet Præfectum, quo decernente idem, quod decrevit Auditor, tunc petitur judicium plenæ Signaturæ, quod negari non ſolet. Negando tamen pro cauſarum qualitate ſuperſeſſoriam, cujus conceſſio vel denegatio à Præfecti arbitrio pendet; Et quando appellantes non indigeant ſuperſeſſoria, etiam directè ſine hac licentia commiſſiones parti appellatæ tranſmittunt in plena Signatura proponendas.

Priuſquam verò dicta Congregatio in conſueta, vel in alia ſtatuta die ſequatur pro hujuſmodi commiſſionum diſcuſſione, ſtylus eſt, à quibuſdam decretis, vel proviſionibus comprobatus, atque effectus neceſſarius, quod appellans tenetur, ſaltim per octo dies antea, tranſmittere ap- 9
pellato copiam commiſſionis, eum citando ad dicendum cauſam, quare in prima proxima Signatura proponi non debeat per Prælatum ibi deſcriptum, illaque commiſſio ſignari, juxta petita; Nec non cumulativè tenetur, ſaltim duobus diebus ſequentibus, nempe in ſabatho, ei facere intimationem qualiter cauſa omninò proponetur à prælato, qui in prima citatione enunciatus eſt, vel ab alio, quem mutare poteſt, dummodo in hac intimatione eum indicet; Et quatenus his non præcedentibus cauſa proponatur, abſque eo quod altera Pars informet, neque ſe defendat, tunc habetur pro non propoſita, neque reſolutio aliquod cauſare poteſt præjudicium; Si verò, tam citatio, quàm intimatio ſequantur, appellans autem non curet cauſam proponi, tunc tenetur ad expenſas factas per appellatum, in informando, in ſcriptis, & oretenus; Niſi re integra, nempe die dominico vel ſaltim diæ lunæ diluculò aliam fecerit intimationem, qualiter cauſa non proponetur, iſtaque diſſintimatio appellatur.

Etiam noſtra ætate, uſque ad tempora Alexandri VII. 10
informatio Prælatorum, & Præfecti, fiebat die martis, eademque die de ſerò diſtribuebantur informationes in ſcriptis, adeout (juxta ſtylum Rotæ, & Cameræ,) una tantum ſupereſſet dies intermedia pro ſiudio, eademque dies, juxta eumdem ſtylum, ſupereſſet cauſa defenſoribus reſpondendi hinc inde; Per dicta verò decreta ſeu ordinationes, ſub præfato Alexandro, cum ob cauſarum multiplicitatem, una dies pro ſtudio incongrua reputaretur, altera adaucta eſt, Ideoque informationes in voce fiunt die lunæ, eademque die de ſerò diſtribuuntur illæ in ſcriptis, atque die martis fiunt reſponſiones, undè propterea Prælati majus habent ſpatium ſtudendi; Id autem compenſatum remanere videtur à majori cumulo ſcripturarum, dum ita una Pars curat videre reſponſiones, datas, per alteram, unde fiunt replicationes, etiam geminatæ.

Cauſarum proponendarum numerus præfinitus non eſt, eo modo quo in Signatura Gratiæ, ſed eſt major, vel minor, juxta negotiorum contingentias, ſive juxta majus, vel minus intervallum, inter unam Signaturam, & alte- 11
ram, quando feſta, vel alia impedimenta cauſent hanc protractationem; Omneſque Prælati non votantes, qui propterea (ad differentiam) Referendarii dicuntur, quotquot ſint, atque cauſas habeant proponendas, eas proponere poſſunt, Cùm hoc tamen ordine, quod quando Signatura non eſt interrupta, ideſt quod hebdomada præcedenti tenta fuerit, proponere non poſſunt niſi duas pro quolibet; Quando verò adeſt interruptio, proponere poſſunt quoque tertiam, iſtæque dicuntur cauſæ intra ordinem; Ubi verò à Partibus requiratur pro aliarum cauſarum propoſitione, ut contingere ſolet in illis Prælatis, quorum bona opinio circa literaturam, & applicationem habeatur, ſive generaliter in omnibus, quando ob intermedias vacationes, negotiorum cumulus factus eſſet, tunc id fieri non poteſt, niſi de licentia Præfecti, qui concedit, vel negat, pro ejus arbitrio iſtæque dicuntur cauſæ extra numerum. Atque ut ſciant Prælati Votantes cauſarum qualitatem, quæ ſcilicet ſint cauſæ intra, & quæ extra numerum, ac etiam earumdem ordinem, quæ ſcilicet proponendæ ſint, in primo, & quæ in ſecundo, vel in ter- 12
tio, ſive ulteriori turno, qui ſervatur inter ipſos Referendarios, ut ſinguli unam tantum proponant gradatim; Idcircò ſervatur, quod Ponens id manu ſua adnotet in dorſo informationis inſcriptis quæ datur Præfecto, quod ſcilicet proponet cauſam in tali die, & tali turno, eademque adnotatio tranſcribitur in dorſo informationum, quæ dantur Votantibus.

Itaque die Jovis de mane, omnes Prælati, tam votantes, quam proponentes, (qui Ponentes dicuntur,) Congregantur in Palatio Præfecti, in quo etiam interveniunt; Rotæ decanus, vel Prodecanus; Regens Cancellariæ; Duo Locumtenentes Civiles Auditoris Cameræ. Et Locumtenens civilis Vicarii, tanquam Judices illorum Tribunalium, in quibus, (quatenus pertinet ad cauſas curiales) illæ tractatæ ſunt, ſeu introductæ, excepto Regente, qui non eſt Judex, ſed ejus interventus juſtam habet cauſam, dum juxta ſuperius inſinuata, agendo de Cardinali Vicecancellario, ad ipſum tanquam Vicecancellarii ſubſtitutum pertinet diſtribuere Cardinalibus vel Prælatis, ſeu Rotæ Auditoribus, illas commiſſiones, quæ per unam vel per alteram Signaturam admittantur, ac ſignentur.

Sedentibus itaque cum ſtatuto ordine, Præfecto ſcilicet in capite tabulæ ad id paratæ, & duodecim Prælatis votantibus, dictiſque aliis Prælatis officialibus in partibus lateralibus, adeout ſinguli habeant commoditatem ſcribendi ea quæ adnotare videatur, Ille Prælatus qui, extra numerum Votantium cauſam proponit, atque Ponens dicitur, ſedendo in fine menſæ è conſpectu Præfecti, refert oratoris petitionem, & cauſæ ſtatum, ac merita, ſuumque votum omnium primus profert, quod poſtmodum proferunt Votantes cum eo ordine, ut junior incipiat, atque Præfectus vota adnotet, ex eorum majori parte concludendo reſolutionem, dum etiam votum Ponentis eſt deciſivum, atque ſufficit exceſſus medietatis, etiam in medio voto ad concludendam reſolutionem, juxta regulam generalem electionis, aliorumque actuum collegialium; Ubi vero vota ſint paria, tunc vel propoſitio differri ſolet, quatenus Præfectus pro ejus frequentiori ſtylo votare nolit. Vel ipſe votando concludit reſolutionem.

Penè incredibilis autem videtur iſtorum Prælatorum labor, eorum ſcilicet, qui tam pro conſcientia apud Deum, quam pro exiſtimatione apud homines, ſuum munus benè peragere velint, quod ſcilicet prius intra ſolum ſpatium unius diei, hodiè verò duorum, inſpicere, ac maturà examinare valeant tot cauſas, quæ frequenter numerum centeſimum excedunt, & inter quas multæ ſolent eſſe graves, quæ habent informationes plurium Advocatorũ hincinde, pluresque Rotę deciſiones; Ubi præſertim agatur an reſcribendum ſit de appellatione etiam ſuſpenſiva adversùs tres

Judicis, locus non sit, ut infra, neque illum Judicem recuset, adire solet Signaturam, cum alia commissione, quæ præinserta dicitur, petendo rescribi eidem, perinde ac si prima commissio signata esset, cum clausula præservativa exequutionis obligationis cameralis, seu litterarum Apostolicarum, vel alterius processus exequutivi, qui remanet ita præservatus.

Idemque in commissione appellationis, quam simpliciter obtinuerit, quoniam ex parte appellati porrigi solet altera commissio, quæ præinserta dicitur, obtinendo rescribi super reformatione primæ commissionis, ut censeatur perinde ac si esset signata cum clausula *sine præjudicio*, vel cum clausula *parito*; vel *purgatis*; seu *refectis*, & simili.

36 Procedunt hæc, quando agatur de causis Rotalibus, vel etiam prælatitiis, in quibus procedatur per viam delegationis seu commissionis; Ubi verò agatur de causis introductis coram Judice ordinario appellationis, qualis in Curia est Auditor Cameræ, in causis extra Curiam, ut infra in ejus Rubrica advertitur, adeòut per ipsum data fuerit consueta citatio cum inhibitione, per quam effectus suspensivus quoque resultet; Tunc eo renuente suam inhibitionem moderari, adiri solet Signatura, ut mandet Judici inhibenti, quod suam moderetur inhibitionem ad effectum suspensivum, firma remanente causa in devolutivo.

Atque si casus præbeat, quod sententia, vel decretum
37 Judicis à quo, contineat injustitiam vel excessum in parte, sive quod in parte causa videatur clara, & in parte turbida; Tunc licèt de stricta juris censura intrare debeat appellatio in totum, quoties sententia concepta non sit per capita separata, sed unica structura verborum, cum ratione individuitatis, & regula, quod una & eadem res diverso jure censeri non debet, appellabilitas in parte, influat in totum. g Adhuc tamen, ex commendabili hujus Tribunalis stylo, neglectis hujusmodi leguleicis rigoribus, præservatur exequutio in parte debita vel clara, quoties subjecta materia patiatur hanc divisionem, rescribitur autem de appellatione in parte turbida; Puta pro frequentiori praxi, in Regni Neapolitani Curiis inferioribus, vigere solet stylus, reverà erroneus, qui etiam praxi illius S. Consilii est contrarius, admittendi ex abrupto exequutionem pacti rescissorii in contractu censuali, ob non solutionem aliquorum terminorum fructuum, unde propterea relaxari solent mandata exequutiva pro sorte & fructibus, quoniam licèt de jure appellatio in totum intrare deberet, attamen rescribi solet clausula *sine præjudicio quoad fructus*; Sivè ubi mandatum sit pro aliqua summa, cujus pars videatur liquida, altera verò illiquida, vel turbida, tunc rescribi solet de clausula *sine præjudicio in parte*, & in alia parte, de clausula translativa.

Quinimò licèt idem stylus prius procederet, solum re integra, priusquam scilicet ad exequutionem deventum esset, cum isto casu magis communiter receptæ propositiones doceant, ut excessus quamvis modicus vitiet totum; Adhuc tamen ab aliquo moderno tempore, (& quidem pro meo sensu commendabiliter,) subsistineri consuevit exequutio pro summa debita & liquida, rescribendo pro ejus præservatione, quoniam debemus, quo magis fieri potest, recedere à quibusdam rigorosis, & judaicis rigoribus legalibus, atque adhære naturali veritati, resecando calumnias, quorum fomentum legales rigores esse solent.

In causis quoque de sui natura sine dubio appellabilibus,
38 & quæ signari solent à Præfecto in aula, sive ut dicitur sub banca ut supra; Adhuc disputari solet in plena Signatura, ad instantiam appellati, quando ageretur de sententia absolutoria debitoris, vel alterius Rei, ob præjudicium vulnerationis viæ exequutivæ, quæ à tali sententia resultat, quoties debiti, vel actionis substantiam, non autem solum ordinem, vel incidentia percutiat, ut in sua sede advertitur. *h* Quoniam, ut creditor evitet hoc præjudicium, recurrere solet ad plenam Signaturam, ut per explicitam, vel implicitam, ac virtualem dictæ sententiæ circumscriptionem, causam judici tamquam in prima committat ex integro, adeòut possit dictus judex ad quem procedere in processu exequutivo, quatenus agnoscat quod absolutoria injustè data sit; Verùm id rarò concedi solet, nisi de nullitate vel injustitia constet, quo casu, neque necessarium est Signaturæ rescriptum, cum de jure ex hac specie sententiæ, vulneratio non sequatur. *i* Adhuc tamen de super dari non potest regula certa, cum penè tota materia hujus Tribunalis arbitraria videatur, pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis.

Opinatur vulgus illorum Practicorum, qui nihil scientes à priori, totum sciunt per praxim, ac per traditiones, ideoque, ut dicere soleo, sunt testes de auditu, non autem de visu, ut ad hunc effectum sufficiat communicatio facultatum Auditoris Cameræ, atque super hac petitione, magnas vidi fieri, ac etiam feci disputationes; Verùm istud est æquivocum clarum, quoniam communicatio hujusmodi facultatum, ideò fieri solet, eo quia in Curia, ubi præsertim agatur de exequutione obligationis cameralis, Auditor Cameræ procedit exequutivè cum privativa, dum in facultatibus habet quoque ita procedendi, juxta unam opinionem etiam cum privativa inter mercatores, & negotiantes, & in omnibus illis casibus, in quibus in loco contractus sive in foro debitoris, ex legibus vel stylis particularibus ita procedi potest, ut infra in ejus particulari rubrica advertitur, *l* ideòque præsertim Tribunal Rotæ, quoties non accedat hujusmodi facultatum explicita communicatio, sive illa implicita, quæ resultat à supra enunciatis clausulis, *Si quid exequendum*, vel *Qui ad legitimam*, non adhibet processum exequutivum; Et per consequens cum devoluta causa per appellationem à dicta sententia absolutoria lata in dicto Tribunali Auditoris Cameræ, vel per alium ordinarium Judicem primæ Instantiæ, verificari soleat casus; quod talis sententia non producat dictum effectum vulnerativum; Vel quia sit nulla, seu notoriè injusta adeòut habenda sit pro non extante; Vel quia non tangat substantiam contractus, vel debiti, sed potius ordinaria, aliaque incidentia, unde propterea integrum sit creditori petendi debitum in judicio exequutivo, quod in hoc Tribunali jure suo non exercetur; Hinc proinde, congrua, imò necessaria est ista communicatio; Non tamen exinde inferri potest ad circumscriptionē sententiæ, quodque sanaretur vulnus, quod de jure ab ea sententia illatum sit, sed intelliguntur communicatæ facultates sub implicita conditione seu clausula *quatenus de jure intrent*, quod quandoque in eodem rescripto exprimi solet, sed ubi non exprimatur, subintelligendum est, ex generali propositione superius insinuata, quod scilicet rescripta Signaturæ Justitiæ intelligenda sunt prout de jure, cum ipsa non habeat facultatem dispensandi vel derogandi legibus, idque reservatum sit Signaturæ Gratiæ. *m*

Benè verum quod pro meo sensu de facili ad hunc effectum ista commissio ex integro concedenda est, sive de faci- 40
li Rota opinari debet, quod injustitia sit adeò malignantis naturæ, ut tollat hujusmodi sententiis absolutoriis hanc operationem, cum istæ sint subtilitates, & cabalæ legales, pro inaninibus circuitibus atq; pro defatigando creditores, & confovendo calumnias, ac subterfugia debitorum.

Ideòque mihi semper arrisit modernus stylus hujus Tri- 41
bunalis, cujus auctor, & magister, reverà fuit dictus magister meus Andosilla, effugiendi quo magis fieri potest subjectionem hujusmodi superstitionum, ac formalitatum legalium.

Idemque fuit auctor alterius praxis, quæ hodie habetur, 42
me illam sibi suggerente, abbreviandi appellantibus familia, quæ in causis extra Curiam de jure canonico sunt talia, quæ in causis extra Curiam de jure canonico sunt biennii, saltim juxta antiquam praxim, ut scilicet elapso anno, procederetur ad præfixionem termini, ideòque eadem proportione, cum in Curia sit unius anni tantùm, ut de hac differentia habetur, *sub tit. de jud.* in rubrica, ut de hac differentia habetur, *sub tit. de jud.* in rubrica, ut de hac appellationum, abbreviari deberet per sex menses, ac ca appellationum, abbreviari deberet per sex menses, ac etiam fortè minus pro causarum qualitate, resecando quo magis fieri potest calumnias, & subterfugia. *n*

Eodem modo quo hodie commendabiliter Romana Cu- 43
ria, (excepto verè damnabili stylo fori capitolini,) negligit omnes nullitates, quæ ex rigoroso ordine judiciario resultent, exceptis tribus substantialibus, jurisdictionis, citationis, & mandati, *ut in eodem titulo de Jud.* in Rubrica nullitatum advertitur.

Quandoque ubi recurratur ad Signaturam, adversus 44
mandata relaxata per decreta interloquutoria, à quibus integrum sit reponere, abstinere solet à rescribendo de appellatione, sed oretenus injungit Judicibus ibi præsentibus, quod iterum Partes audiant, cum ita Judices, audito sensu Signaturæ, sive cum ea discussione melius dilucidata causa, soleant reponere, vel reformare, idque nicium commendabiliter quidem, ut resencentur circuitus, ac sumptus, quos prosequutio appellationis producit; Ex quibus, quos laudabili fine quandoque dando provisiones eodem quoque circa ordinatoria vel alia incidentia, puta circa admissiones articulorum vel similia, abstinendo à commissione appellationis, quæ de jure occasione gravaminis etiam in incidenti, totam causam traheret; Cum similibus incidentibus,

dentibus, provisionibus circa ea, in quibus una Patrium se gravatam credat à Judice, unde propterea recurrat ad hoc Tribunal, quod in hac parte vicarium munus Papæ gerit.

45 Ac etiam, quando videatur, quod causæ turbiditas exigat commissionem cum clausula suspensiva seu translativa exequutionis, dignoscatur tamen, quod hæc mora præjudicium irreparabile appellatio causare valeat; Ita utrique consulendo demandare solet sequestrum provisionale de quo eodem *tit. de jud.* in ejus particulari rubrica *n.* 2. Sive alia capi solet oportuna provisio pro causæ qualitate.

46 Quando autem dici mereatur causa turbida, adeòut rescribendum sit de clausula suspensiva, vel translativa exequutionis; Impossibile est certam statuere regulam generalem, cuicumque casui applicabilem; Tum quia totum pendet à singulorum casuum particularibus circumstantiis; Tum etiam ob varium Tribunalis stylum, juxta varietatem sensuum vel intellectum eorum, qui pro tempore in eo sedent; Et ex qua ratione generaliter sequitur, quod hujus Tribunalis styli sint varii, atque in dies mutentur, ideòque regula certa statui non valeat; Quandoque siquidem procedi solet cum sensu, ut causæ turbiditas, vel altior indaga præbere debeat aditum commissioni, cum clausula suspensiva, vel translativa; Unde propterea captiosi appellantium defensores (quibus forensium Rabularum titulus rectè congruit) studere solent artificiosè facti seriem involvere, multaque motiva, etiam non vera cumulare, vel ea, quæ vera sunt, alterare, ut ita causa videatur involuta, & commissione digna, cùm impossibile sit, in tam brevi spatio, & cum tanta causarum multitudine, ut omnia maturè examinari valeant (adeòut pro meo sensu
47 portentosum videatur id quod agitur;) Alio verò tempore, (atque pro meo sensu probabilius) id retorqueri solet, quoniam quando causa est de sui natura exequutiva, non admittens appellationem suspensivam, atque Judex, coram quo discussa fuit, rejecit exceptiones à debitore deductas, tunc præsumptio potius assistere debet judicato, ac propterea turbiditas debet esse causa, ut procedatur cum regula, non autem cum limitatione; Ideòque prima opinio erronea potius videtur, potissimè verò ubi agitur de causis concernentibus commercium ut (ex. gr.) sunt illæ litterarum cambii, vel illarum parvarum apodissarum, quæ *pagherò* vulgò dicuntur, sive assecurationis mercium, aut pro pretio mercium, quod mercantili more promptè solvendum est, cùm Reipublicæ nimium interfit atque proficua sit celer ac summaria justitia, more fori mercatorum pro libertate ac facilitate commercii.

48 De fori competentia, vel Judicis qualitate, frequenter quoque in hoc Tribunal disputari solet; Ut puta super remissione causarum ad partes locorum Ordinariis, attenta prima instantia, & an suffragentur privilegia, quæ desuper pro hujus regulæ limitatione deduci solent ratione miserabilitatis personæ, aut ratione Eugenianæ, sive ob illam fori electionem, quam tribuat obligatio cameralis, vel alia conventio, cum similibus, quæ fori competentiam in ipsa prima instantia concernant; Aut quod causa ob ejus gravitatem debeat esse curialis, cum similibus; Sive in gradu appellationis, an causa committi debeat in Curia, vel in partibus, quia exigua sit; Aut in eadem Curia an in Rota, vel Prælato, quia nempè valor causæ non excedat summam scutorum 50. Ideòque non sit Rotalis, quando de profanis agitur; Aut quando de beneficiabilibus, quod benefi[illegible]ii valor non excedat ducatos 24. quoties non sit beneficium qualificatum, quod propterea ratione qualitatis, non autem valoris sit causa Rotalis, ut puta in primis dignitatibus; Sive quod etiam in profanis, dictum valorem non habentibus, agatur de servitutibus, vel de præeminentiis, aut aliis præjudiciis perpetuis habentibus tractum successivum, cum similibus, de quibus frequenter disputari contingit, an ad unum vel ad alium Judicem causa pertineat, tam in secunda instantia, quàm etiam in prima, quando ita exigat plurium causarum connexio vel præjudicialitas; Puta super concursibus creditorum, sive quod agatur de hæreditate habente bona in diversis locis, aut quod plurium personarum diversi fori mixtura contingat, juxta illas quæstiones, de quibus habetur in sede rerum jurisdictionalium, & competentia fori.

Vel ubi accedat quæstio præjudicialitatis sive mixtura utriusque judicii civilis, & criminalis, unde propterea oriatur quæstio præventionis, sive utrum unus Judex alteri inhibere debeat, ut expectat exitum causæ, quæ coram eo pendeat; Et in summa omnia ea quæ judiciorum cursum concernunt. *n*

Et quamvis ad hoc Tribunal quoque pertineat decidere 49
super justitia vel injustitia recusationis Judicis, ex capite suspicionis, Attamen, ut alibi pluries advertitur, ex nimium commendabili Curiæ stylo, nimium rarò hujusmodi quæstiones audiuntur, dum ipsi Judices, audiendo quod una Patrium, aliquam habeat diffidentiam, libenter abstinent, etiam quando de juris rigore non essent recusabiles; Idque provenit à magna integritate, ac omnimoda absentia sordium, adeòut judicia non convertantur in mercaturas, & telonias; Et per consequens libenter effugitur illa judicandi occasio, quæ nullum præbeat emolumentum, sed solùm laborem, & incommoda.

Ab aliquo moderno tempore, sub pontificatu scilicet In- 50
nocentii X. inolevit usus, quod recursus à gravaminibus in causis criminalibus, habentur ad solum Præfectum, qui per se ipsum, vel per ejus Auditorem de illis cognoscit, ac providet, quasi quod non congruat causis criminalibus publicitas Signaturæ plenæ; Cum aliis pluribus, de quibus in hoc Tribunali agi contingit, quia penè impossibile est omnia recensere, ideòque lector his sit contentus, dum alia apud practicantes perquirere poterit.

Inter illas autem causas, ob quas rescribi solet de clau- 51
sula suspensiva, vel translativa, etiam ubi regulariter appellatio non intret, reputari solet diuturnitas temporis; Ut præsertim in materia pensionum Ecclesiasticarum praxis docere solet, quando non contra eumdem, sed contra successorem agatur, juxta distinctionem, de qua in particulari pensionum sede. *o*

Sive ubi de illo summario, & exequutivo judicio posses- 52
sorio retinendæ, vel reintegrandæ agatur, quod concessum sit adversus factum Judicis, quod spoliativum ratione claræ injustitiæ supponatur, juxta ea quæ in sede judiciorum in hujusmodi remediorum rubrica habentur, quoniam cum agatur de cursu judiciorum hincinde, congruum reputari solet alterum judicium tertii; Quod tamen non semper est firmum pro causarum qualitate vel Tribunalis arbitrio, sed est frequentius. *p*

Quamvis autem ista, Prælatura, in iis præsertim, qui 53
sint Votantes, adeò magnum præseferat laborem, & Curiæ servitium; Attamen (ut præmissum est) iste labor, sive ipsa Prælatura nullum præbet emolumentum bursale, sed potius notabilem sumptum in se subsistendando cum convenienti decore; Et quod magis est, non magni haberi solet, pro assumptione ad primarias dignitates, quoties alterius muneris ratio exigat; Res quidem aliena admiratione digna; Tales sunt Curiarum styli, unde propterea ista species adeò laboriosæ Prælaturæ æqualis penè videtur fortunæ alterius laboriosæ vitæ Advocatorum; Aliqua tamen istorum meliori conditione circa commodum bursale.

Quamplura Curiæ Tribunalia, huic Tribunali Signa- 54
turæ non subjacent, ut sunt Omnes Congregationes Cardinalium supra recensitæ, Congregationes Baronum, & montium, Tribunal Cameræ, Camerarius, Thesaurarius, Præsidentes Annonæ, Grafciæ, Dohanarum, Riparum, Zecchæ, Archivii & Viarum, ac similes, utpotè Cameræ subordinati. Ac etiam Curia Capitolii, Archipresbyteri Basilicarum Patriarcharum; Aliique Protectores, & Judices particulares piorum locorum; Nec non Cardinales, quibus non diriguntur commissiones, nisi signatæ manu Papæ; Omnesque alii Judices quibus eadem commissio signata manu Papæ directa sit; Benè tamen omnia hæc, & alia similia Tribunalia exempta ab ista Signatura Justitiæ, subjacent alteri Signaturæ Gratiæ.

Inter istos Referendarios, & Generales Religionum indecisa pendet quæstio precedentiæ, in favore Prælatorum aliquas facere annotationes occasio dedit, de quibus in titulo fortè de materia præeminentiarum agendum erit.

a *tit. de Regal. disc.* 2. b *tit. de judic. disc.* 37. & 38. c *dicto disc.* 37. d Bich. *decis.* 520. & Gregor. *add. decis.* 36. & 492. *dec.* 322. *par.* 12. *rec.* & *passim* e Bich. *dec.* 574. *in fin.* Cels. *dec.* 92. & *passim cum sit receptum*, & *quotidianum*, g *sub tit. de judic. in Rubrica appellationis decis.* 37. h *tit. de judic. in Rubrica judicii, vel processus exequutivi, disc.* 42. i *proximè supra*, & *tit. de credito, disc.* 117. l *infrà disc.* 34. in Coccin. *decis.* 78. *dicto disc.* 177. *de credito*, & *tit. de jud. dicto disc.* 42. *in quo agitur de processu exequutivo*. n *tit. de judiciis*, *decis.* 37. o 2. *tit. de judic. disc.* 13. p *de his tit. de judic. disc.* 3. & *tit. de jurisdict. pluries*. p *tit. de pension. disc.* 67. q *tit. de judiciis*, *disc.* 44.

SUM-

SUMMARIUM.

1 *De provisionibus captis pro recta administratione in Tribunali Signaturæ Justitiæ.*
2 *De quæstione præcedentiæ inter Votantes, & Prælatos junctos loco absentium.*
3 *Supplentes vices absentium an possint dici coadjutores, & de ratione.*
4 *Signatura Justitiæ tenenda esset in qualibet hebdomada non curato impedimento alicujus festivitatis.*
5 *Ejus rescripta non dicuntur acta judicialia.*

ANNOT. AD DISC. XXXI.

1 INter primas provisiones, quæ istus Pontificatus initio pro Justitiæ cursu, rectaque administratione factæ fuerunt, fuit illa super hoc Tribunali, ut solitum haberet Prælatorum numerum votantium, atque causæ plenis votis examinentur, & resolvantur; Cùm etenim adinstar penè omnium aliarum rerum, istud quoque Tribunal penè derelictum esset, adeout frequentius non nisi ex tribus, vel quatuor votantibus constitueretur, atque aliquando etiam ob istius numeri deficientiam, quia nonnisi duo adessent, opus fuit dimittere, ac non tenere signaturam; Idcircò mihi visum est (Sanctissimo approbante) providere quod deputarentur aliqui Prælati Referendarii ex antiquioribus, & qui magis proximi essent occupandi locum votantium in casu vocationis, qui supplerent vices, ac partes absentium in votando, tanquam per quamdam speciem coadjutorum idque produxit bonum effectum, non solum in eo quod Signatura teneretur plenis votis, sed etiam quod votantes non de facili sibi licentiam assumerent absque legitimo impedimento non interveniendi, ut prius sequebatur.

2 Id autem quandam præcedentiæ quæstionem produxit inter aliquos ex istis adjunctis Prælatis, quoniam cum in dicta prima provisione unus antiquior ex quibusdam non improbabilibus causis ab hoc munere se excusasset unde subintrarent alii juniores, postmodum verò ob aliquorum Votantiũ impedimentum ipse opus assumpsisset, exorta est quæstio præcedentiæ, dum iste de novo assumptus prætendebat attendi debere antianitatem Prælaturæ, alii verò quod attendenda veniret præoccupatio in sedendo; Quare per sanctissimum remissa decisione puncti eidem Tribunali, tanquam de ejus stylis melius informato, prodiit resolutio non tamen sine aliqua discrepantia, ad favorem Prælati antiquioris licèt recentius sedentis, quasi quod nullus in eis adesse dicatur titulus in munere, unde propterea præcedentia regulanda esset ex tempore admissionis, juxta ea quæ in consimili quæstione deducta habentur apud Capyc. Latr. *consult.* 43.

3 Cumque per alios prius admissos, sive per scribentes pro eis adhiberentur termini Coadjutorium, vel supranumerariorum, idcircò ex parte Tribunalis, sive Cardinalis Præfecti requisitus fui ad declarandum quem titulum isti haberent, Respondi verò incongruè adhiberi terminum Coadjutoris, eum iste detur personæ certæ cum futura successione, & subintratione in illud officium, vel beneficium, quod ab ea persona obtineatur, quod in præsenti dici non potest, quoniam isti supplentes partes, & vices absentium quandoque supplent vices unius, & quandoque alterius, minusque intrare videbatur terminus supranumerarii, dum solitus numerus duodenarius non augebatur, juxta ea quæ de Canonicis supranumerariis habentur *sub tit. de Canonic. & Capit. disc.* 6. sed solum quod tamquam proximè expectantes locum in votando ita tanquam Vicarii, vel substituti accidentaliter, & variè quando necessitas postularet Vicario quodam jure supplerent absentium partes; Unde propterea nullus adesse diceretur titulus in officio.

Istius etiam Tribunalis facultates ampliare, seu respectivè neglectas restituere curavi juxta ea, quæ habentur *disc.* 47. *de judic.* ad quem relatio sufficiet, ne superfluè idem repetatur; Id autem non ex aliqua affectione erga ipsum Tribunal, ut aliqui malè opinabantur, sed ex zelo administrationis Justitiæ, & ne istius cursus impediatur, ut ibidem advertitur.

4 Ad eumdem verò finem celerioris cursu justitiæ cuperem immutari etiam stylum hucusque tentum servandi ferias, quod scilicet quando in die Jovis contingit aliquod festum Signatura differtur ad aliam hebdomadam, & quandoque ad duas, vel tres quando festorum contingentia ita exigeret, quod aliquam justitiæ retardationem producit ob facilitatem concedendi supersessorias, vel novas audientias, quodque propterea semper, & inconcussè teneri deberet in qualibet hebdomada, non curato impedimento festi, eodem modo quo practicat Congregatio consultæ quod ea tenetur bis in hebdomada in diebus martis, & veneris isto neglecto impedimento; Et meritò quoniam rescripta non sunt acta judicialia, adeout fieri oporteat in diebus juridicis non feriatis, sed sunt extrajudicialia; Ex hoc etenim duos resultare advertebam bonos effectus; Primò nempè, quod ita celerior esset justitiæ cursus, atque occurreretur calumniis, ac subterfugiis eorum, qui ad aliquod dandum, vel faciendum sunt condemnati; Et secundò, quod non fieret adeò magnus causarum cumulus cum quadam impossibilitate eas attentè videndi, atque maturum judicium efformandi, sed esset numerus moderatus, & aptus, ut attentè causæ possent examinari.

Et quoniam, in discursu insinuatum est, quod ab ali- 5
quo tempore istud Tribunal, cum præsupposito quod repræsentaret Principem supremum, ejusque vice, ac nomine rescriberet, fimbrias nimium dilatare cœpit, atque judicare more Principis, quod non solet facere Signatura gratiæ cui revera id reservatum est, idcircò in hoc, in quo sunt partes Auditoris Papæ invigilare consuevi, atque ubi aliquis ex his casibus ad meam devenit notitiam oportunas dedi provisiones, ut præsertim contigit in casu de quo agitur *sub tit. de benef. disc.* 144. ubi videndum est de ratione, & in plerisque aliis similibus; Ad Papam namque invigilare pertinet, ut judices benè suum expleant munus, quia verò hic ob majestatem dignitatis, aliasque magnas occupationes his vacare non potest, idcircò esse debet onus ejus Auditoris, qui id negligendo malè se gerere dicitur, atque invigilando, indebitè judices, & magistratus conquerentur.

Sanctissimi Domini Nostri.

INNOCENTII PAPÆ XII.

Constitutio super electione Signaturæ Justitiæ Votantium, & indulto eisdem concesso Rocchetum in Romana Curia, & Cappam magnam in ejusdem Signaturæ Collegiali congressu deferendi.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

INter gravissimas, & multiplices curas, quibus ex debito pastoralis officii humilitati nostræ divinitus credi ti incessanter urgemur, in illam peculiaribus studiis intendimus, per quam administratio justitiæ nedum ab absurdis, quæ irrepserant, vindicetur, sed in meliorem formam redacta, exactiori ordini restituta, ac Judicibus majori tum virtutis, tum honoris prærogativa decoratis commissa; in dies magis magisque refulgeat.

Hujus considerationis intuitu, cum alia particularem Congregationem nonnullorum dilectorum filiorum Romanæ Curiæ Prælatorum super abusum præsertim judicialium reformatione deputaverimus, quamplura ab eadem Congregatione desuper edita, & impressa Decreta oretenus approbavimus, necnon de ejusdem Congregationis consilio nostris Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo quintodecimo Kal. Octobris sub plumbo expeditis litteris, particularia Almæ Urbis nostræ Tribunalia ex privilegio constituta suppressimus, & abrogavimus, eademque privilegia, & Tribunalia ad Jus commune, & Judices ordinarios memoratæ Curiæ reduximus. Et ulterius, ut officia Causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generalis Auditoris, necnon ejusdem Cameræ Thesaurarii Generalis, duodecim Clericorum, & Præsidentis, quæ prius mediante pretio ad vitam concedi consueverant, imposterum ad nostrum, & Romani Pontificis pro tempore existentis, & Sedis Apostolicæ beneplacitum Viris vitæ, & morum integritate præstantibus, litterarum scientia præditis, rerumque humanarum experientia insignibus, ad majorem Dei gloriam, ejusdem Romanæ Curiæ, & Prælaturæ decorem, nec non virtutis incitamentum, & præmium gratis; & nullo recepto pretio concederentur, per alias similes nostras eodem anno decimo Kal. Novembris expeditas litteras, præfatorum Officiorum venalitatem suppressivis, extinximus, removimus, & abolevimus.

Et insuper ex tunc etiam ad Nostrum Signaturæ Referendariorum Collegium, quod alias fel. record. Alexander

PP. VII. Prædecessor noster in suis similibus litteris sub Dat. videlicet Anno ejusdem Incarnationis millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono Idibus Junii inter cætera exerit, & instituit, ac ex duodecimo Signaturæ Justitiæ Votantibus sub eorum Capite, & Moderatore ejusdem Signaturæ Justitiæ pro tempore existente Præfecto, repræsentari voluit, mentis nostræ aciem convertentes, & ut ad præfatum Collegium Viri similiter dignissimi quoad fieri posset semper admitterentur, cupientes, consideravimus, quod licèt idem Alexander prædecessor in præfatis suis litteris hujusmodi Votantes de corpore, & numero dictorum Referendariorum eligendos esse statuisset, nulla facta mentione, an eligendi essent priores, seu antiquiores Referendarii, diuturnus tamen usus ante, & post easdem litteras invaluerat in Votantes præfatos assumendi, seu eligendi dictos priores, seu antiquiores Referendarios. Quocirca Nos virtutis præstantiam non in sola muneris prioritate, seu antiquitate consistere, & aliquando posteriores in officio prioribus doctiores, & aptiores existere, perpendentes, & propterea antiquitatis rationem non nisi cæteris paribus habenda esse volentes, Motu proprio, ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine ex tunc memoratum Collegium deinceps fore mere, simpliciter, & dumtaxat electivum, nec in ejusmodi Votantium electione, seu assumptione muneris, vel officii Referendarii prioritatem fore amplius attendendam, sed Votantes hujusmodi ad nostram, & pro tempore existentis Romani Pontificis electionem, & providam liberationem, habito ad virtutis prærogativam, & meritorum excellentiam respectu, eligendos, & assumendos esse statuimus, decrevimus, & declaravimus, & pro majori hujusmodi statuti, decreti, & declarationis firmare, ac prompta, & opportuna exequutione antiquum, seu tunc existens Signaturæ Justitiæ Votantium Collegium penitus, & omninò suppressimus, ac extinximus, novumque partim ex antiquis, & partim ex tunc noviter assumptis Votantibus pietate, doctrina, prudentia, & rerum usu præstantioribus, Collegium hujusmodi, cum omnibus, & singulis eidem Collegio quomodolibet concessis, seu competentibus juribus, facultatibus, prærogativis, præeminentiis, & privilegiis ereximus, & constituimus.

Cum autem super præmissis litteræ Apostolicæ adhuc confectæ non fuerint, & memoratam præfati Collegii renovationem, seu reformationem, cujus exactam rationem in vacationibus, & electionibus respectivè inierim subsequutis habuimus, administrationi justitiæ valdè proficuam, & decori ejusdem Collegii admodum consentaneam, trium penè annorum experientia edocti fuerimus; Hinc motu, scientia, deliberatione, & potestatibus plenitudine paribus, etiam tenore præsentium præmissa plenissimè, & amplissimè approbamus, confirmus, & innovamus, illisque perpetuæ, & inviolabilis firmitatis robur adjicimus; Et nihilominus omnia, & singula præmissa iterum, & ex integro, etiam harum serie statuimus, decernimus, & declaramus, ac in omnibus, & per omnia perpetuis futuris temporibus inviolabiliter, & inconcussè observari volumus, & mandamus.

Præterea ad prædictum hujusmodi Signaturæ Justitiæ Votantium Collegium, necnon ad laudabilia probitatis, & virtutum dilectorum Filiorum moderniorum Votantium hujusmodi merita paternæ dirigentes considerationis intuitu, ac benignè perpendentes, quantum decoris ex præfato Collegio Romanæ Curiæ, quantumque utilitatis ex sedulo illorum labore justitiæ administrationi proveniat, eosq; proinde, ac illorum successores, ut alterius fidem, operam, industriam, & sedulitatem in tanti muneris exercitio adhibere studeant, aliqua majoris honorificentiæ accessione decorare, ampliorisque favore gratiæ prosequi volentes, ac ipsarum modernorum Votantium singulares personas à quibusvis excommunicationis suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis, censuris, & pœnis à jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatæ existunt ad effectum præsentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine similibus, præfatis modernis, & pro tempore perpetuò existentibus Signaturæ Justitiæ Votantibus, ut de cætero in omnibus, singulis, & quibuscumque congregationibus, sessionibus, processionibus, pompis, consiliis, & functionibus, negotiis, cæterisque actibus publicis, & privatis, etiam coram Nobis, & pro tempore existentibus Romanis Pontificibus successoribus nostris Rochetum in præfata Romana Curia palam deferre & gestare, illoque induti publicè incedere, & comparere, necnon Cappas magnas, quibus iidem Votantes in Capella nostra utuntur, similiter quando Causarum commissionibus, aliisque resolutionibus in Signaturæ Justitiæ congressu collegialiter assistunt, etiam deferre, & gestare liberè, & licitè possint, & valeant, earumdem tenore præsentium perpetuò concedimus, & indulgemus.

Decernentes, eadem præsentes litteras, etiam ex eo, quod antiqui, seu tunc existentes Votantes veteris, seu ut præfertur, tunc suppressi Signaturæ Justitiæ Votantium Collegii, ac alii quicumque etiam speciali nota digni in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes iidem præmissis non consenserint, aut vocati, seu auditi non fuerint, aliave quavis de causa quamtumvis legitima, juridica, de nullo subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensu, alioque quocumque defectu notari, impugnari, redargui, retractari, in jus, vel controversiam revocari, ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari nullatenus posse, minusque sub similium, vel dissimulium gratiarum moderationibus, revocationibus, & quibuscumque aliis contrariis dispositionibus per quoscumque Romanos Pontifices Successores nostros, & Sedem prædictam, etiam motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine paribus, ac etiam consistorialiter, & aliàs quomodolibet pro tempore factis, & faciendis comprehendi, sed semper ab illis exceptas, & quoties illæ emanabunt, toties in pristinum, & validissimum statum restitutas, repositas, & plenariè reintegratas, ac etiam sub posteriori Data quandocumque eligenda de novo concessas semperque validas, firmas, & efficaces existere, & fore; fuisque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, ac dictis Signaturæ Justitiæ Votantibus sufffragari, & ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque spectabit, inviolabiliter observari; ficque, & non aliter in præmissis per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos, quavis auctoritate, præeminentia, aut potestate fungentes, & functuros, nunc, & pro tempore existentes, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & S.R.E. Cardinales etiam de latere Legatos, sublatas eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, seu interpretandi facultate, judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane si secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus præmissis, & quatenus opus sit, nostra, & Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, & aliis quibuscumque Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibus, & Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, & Ordinationibus, necnon quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel alia quavis firmitate roboratis Statutis, necnon prædicta, aliisque quibuscumque, quantumvis antiquissimis, & immemorabilibus consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis ad favorem utriusque, vel alterius Signaturæ nostræ Referendariorum, vel Votantium, seu eorum, & quorumcumque Collegiorum, vel Tribunalium, etiam speciali nota dignorum, sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis, etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, & insolitis, & decretis in genere, vel in specie, etiam Motu proprio, & de potestatis plenitudine, aut alias quomodolibet per Prædecessores nostros Romanos Pontifices concessis, innovatis, confirmatis, & approbatis, Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua, & expressa, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata, exprimerentur, vel insererentur, iisdem præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes, ad effectum præsentium, illis alias in suo robore permansuris, harum serie derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Non

Nulli ergò omninò hominum liceat paginam hanc noſtrarum approbationis, confirmationis, innovationis, ſtatuti, decretorum, declarationis, voluntatis, mandati, abſolutionis, conceſſionum, indulti, & derogationis, infringere vel auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo quinto tertiodecimo Kalendas Auguſti Pontificatus noſtri Anno Quinto.

B. Card. Prodatarius.

J. F. Card. Albanus.

Viſa de Curia I. Sacripantes.

D. Campinus.

Loco ✠ plumbi

Regiſtrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate Domini Noſtri Jeſu Chriſti milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo quinto, Indictione tertia, die vero vigeſima Julii, Pontificatus autem Sanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini Noſtri Domini Innocentii Divina Providentia Papæ Duodecimi anno ejus Quinto, ſupradicta Conſtitutio affixa, & publicata fuit ad Valvas Eccleſiæ S. Joannis Lateranenſis, Baſilicæ Principis Apoſtolorum, & Cancellariæ Apoſtolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis per me Gregorium Stagium ejuſdem Sanctiſs. Domini Noſtri Papæ Curſ.

Joannes Græcus Magiſter Curſorum.

De Tribunali, ſeu Auditorio.

SUMMARIUM.

1 *DE prima figura inter judices, quam in Curia facit Rota.*
2 *Quod Sacræ Congregationes ſint de diverſa ſpecie vel ſphæra, & quare.*
3 *De origine, vel introductione hujus Tribunalis Rotæ.*
4 *Quare Auditores dicantur Capellani.*
5 *Singuli Auditores ſunt delegati, ſed ipſum Tribunal eſt ordinarium.*
6 *Decanus quomodo diſtribuat cauſas Auditoribus, & ſubroget.*
7 *In Rota ſufficit unica commiſſio, & quando aliæ plures dentur.*
8 *De communicatione facultatum A.C. & ad quid.*
9 *De antiqua facultate neceſſaria pro citatione per edictum.*
10 *In Rota commiſſio eſt loco libelli.*
11 *Idem in S. Conſilio Neapolitano.*
12 *De antiquis Tribunalibus majoribus dicti Regni.*
13 *Quando dictum conſilium erectum fuerit.*
14 *Quomodo ſignentur ſupplicationes.*
15 *De imitatione edendi deciſiones dicti Conſilii.*
16 *Ex quibus nationibus Auditores Rotæ eligantur, & de eorum numero antiquo.*
17 *De eodē, & de ſtatu moderno, & de antiquis nationalibus.*
18 *De loco Bononienſis.*
19 *De loco Mediolanenſis.*
20 *De loco Ferrarienſis.*
21 *De loco Etruſci.*
22 *De aliis tribus locis Romanorum.*
23 *Provinciæ Regni Neapolitani non habent locum in Rota.*
24 *De Pontificibus, qui in hoc ſæculo exierunt à Rota.*
25 *Quomodo aſſumatur Auditor noviter electus.*
26 *De ratione ob quam fiant tot cæremoniæ, & ſolemnitates,*
27 *De diſputationibus publicis, quæ ſubſtinentur, & de ſecretis.*
28 *De admiſſione poſt expletas ſolemnitates.*
29 *Non admittuntur illegitimi.*
30 *Quid importent emolumenta Auditorii Rotæ.*
31 *An Auditor priuſquam admittatur gaudeat privilegiis Auditorum, inter quæ eſt illud obtinendi expéditiones bullarum gratis ſi promoveantur.*
32 *Quos habeat adjutores.*
33 *In quibus diebus Rota habeatur.*
34 *Quomodo ſedeatur in Rota, & votentur cauſæ.*
35 *Auditor non decidit cauſas etiam compromiſſas non audito voto Rotæ.*
36 *De modo concordandi de dubio.*
37 *De diſputationes dubii utraque parte informante, vel altera tantum.*
38 *Qualis ſit hodiernus ſtylus circa dubia, & qualis eſſet antiquus.*
39 *Quomodo fiant informationes per Advocatos, & Procuratores.*
40 *De diſtributione informantium, earumque communicatione hincinde, & quomodo reſpondeatur.*
41 *Quot cauſæ proponantur per quemlibet Auditorem.*
42 *Commēdatur ſtylus ſcribendi Advocatorū, & Procuratorū.*
43 *Judices, & Advocati non vident proceſſus, & de ratione, ac de Curialium integritate, & quinam ſcribere poſſint in Rota.*
44 *Non habetur uſus contradictorum, & quomodo cauſæ diſputentur.*
45 *Quando Rota aperiatur, & claudatur.*
46 *De ſolemnitate quæ adhibetur in apertura.*
47 *De Rotis memorialium.*
48 *De nominibus, ſeu vocabilis ſpatiorum inter unam vacationem, & alteram.*
49 *De dubiis ſuper incidentibus, quæ percutiunt ordinatoria judicii.*
50 *Rota de ſtylo non decidit cauſas, vel puncta ſine diſputatione dubii, & extenſione deciſionis, ad cujus limites debet ſententiari, quod declarantur.*
51 *Unde manet tanta copia deciſionum Rotæ, & de earum numero.*
52 *Quid propriè contineant iſtæ deciſiones, & in quo differant ab illis aliorum Tribunalium.*
53 *De conſimili ſtylo Rotarum Florentinæ, & Senenſis ubi motiva dicuntur.*
54 *De modo petendi expeditionem cauſæ, vel reſpectivè novam audientiam.*
55 *Quando concedatur, vel denegatur nova audientia.*
56 *De revocatione deciſionum unde proveniat.*
57 *De eodem quodque revocentur etiam ſententiæ Rotales.*
58 *Cauſæ Rotales non mutant naturam, ideoque appellabiles remanent tales, & de commiſſione in aliis inſtantiis in eadem Rota.*
59 *Rota eſt judex appellationis; quomodo, & à quibus, & quando cognoſcat etiam cauſas in prima inſtantia.*
60 *Cognoſcit cauſas utriuſque Principatus, vel fori Eccleſiaſtici, & temporalis, civiles non autem criminales.*
61 *Qualis ſit major copia cauſarum, an ſcilicet ſpiritualium vel temporalium, & de ratione diminutionis cauſarum ſpiritualium.*
62 *De errore opinantium quod Profeſſores Romanæ Curiæ non ſint periti in Jure civili, & in materiis profanis.*
63 *Quales debeant eſſe Rotæ Auditores ex diſpoſitione Conſtitutionum Apoſtolicarum.*
64 *Quod ſtylus faciendi deciſiones ſit antiquiſſimus, & de ratione.*
65 *Quod etiam eſſet in uſu in Roma antiqua, in qua antiqui Juriſconſulti ſpeciem hujus Rotæ efformarent.*
66 *Quam auctoritatem faciant Rotæ deciſiones.*
67 *Declarationibus S. Congregationis Rota reverenter defert.*
68 *De deciſionum Rotæ auctoritate apud exteros.*
69 *De ſtylo ut deciſiones ſint præſupponendæ, quodque non révocentur incidenter, & quomodo.*
70 *De improbantibus hunc ſtylum edendi de neceſſitate deciſiones ſuper omnibus reſolutionibus, & de eorum motivis.*
71 *De improbatione alterius ſtyli deferendi auctoritati deciſionum.*
72 *E' contra de commendantibus dictum primum ſtylum edendi deciſiones, & de rationibus, cum reſponſionibus ad objecta.*
73 *Et de commendantibus alium ſtylum deferendi deciſionibus, & non rationibus.*
74 *De opinione media, ſeu diſtinguente, & conciliante.*
75 *De abuſibus, ſuper extenſione deciſionum.*
76 *Quod Advocati, & Procuratores comulent motiva relevantia, & irrelevantia, & de ratione.*
77 *De eodem abuſu, de quo n. 75.*
78 *Quomodo formari debeant deciſiones, cujus veſtigia ſequenda ſint.*
79 *De inconvenientibus qui reſultant à mala extenſione deciſionum.*
80 *Deciſiones quæ propriè dicantur, & in quibus partibus non ſint propriè deciſiones.*
81 *Reputatur abuſus quod Ponens, vel Judex cauſæ non habeat votum, neque ſit informatus de cauſæ meritis.*
82 *De eodem de quo n. 78. quomodo ſcilicet debeant extendi deciſiones.*

83 *Dam-*

83 *Damnantur digreſſiones, atque decidere merita incidenter.*
84 *De alio abuſu non declarandi motiva in aliqua deciſione deducta, quæ videantur minus vera.*
85 *De abuſu circa impreſſiones deciſionum in voluminibus.*
86 *De altero ſtylo de quo ſupra n. 71. & 73. deferendi deciſionum auctoritati, & quomodo id intelligendum ſit.*
87 *Generaliter quomodo doctrinis, & auctoritatibus deferri debeat.*
88 *In quo conſiſtent hodiè quæſtiones forenſes, & quod ſint potius facti, quàm juris.*
89 *De boni Judicis idea, & quare partes in eo concurrere debeant, & an deſideretur potiùs litteratura, quàm integritas, vel è contra.*
90 *Quod ſtylus ſubſtinendi concluſiones non congruat judicaturę.*
91 *Quare Advocati eximii aliquando, non ſoleant eſſe boni Judices.*
92 *Rota non exequitur res judicatas aliorum Tribunalium non guſtato de juſtitia.*
93 *Attendit potius rationes, quàm numerum doctrinarum, & quod ab omni Judice fieri debeat.*
94 *Non concedit renovationem exequutorialium poſt decem annos ſine nova diſputatione.*
93 *Per contradictas non decidit poſſeſſorium ſine cognitione peritorii.*
95 *Etiam in petitorio, vel in revocatione attentatorum ſolet guſtare de bono jure.*
97 *Demandat concordiam, & an id de jure faciendum ſit.*
98 *Quando conceſſit novam audientiam, non acceptat expeditionem ſine nova expeditione.*
99 *In cauſa Rotali beneficiali ceſſant omnes executores, ipſaque Rota inſtituit, vel confert.*
100 *Quando procedat ad exequutionem obligationis cameralis.*
101 *Quando procedat ſine diſputatione dubii.*
102 *Quando Rota mutat opinionem, id non præjudicat juri quæſito.*
103 *De ſtylo condemnandi in expenſis, & quomodo.*
104 *De opinionibus parum probabilibus quas retineat.*
105 *De ſtylo circa terminum pro ſervato in ultima Rota.*
106 *De Decanatu Rotæ.*
107 *An Ponens poſſit nolle ſequi votum Correſponſalium.*
108 *De expenſis quæ fiant per litigantes in hoc Tribunali.*
109 *De loco quem Rotæ Auditores habent in capella Pontificia, & de effectibus exindè exortis.*
110 *Quæ munera Rotæ Auditoribus incumbant, vel demandari ſoleant extra Rotam, & in aliis Congregationibus.*
111 *De ſcriptoribus in utroque jure, vel in aliis facultatibus, qui fuerunt Rotæ Auditores.*
112 *De aliis ad Rotam pertinentibus.*

DISC. XXXII.

1 CUm inter illos Romanæ Curiæ Judices, qui in forma judiciali cauſas contentioſas cognoſcunt, ac decidunt, primam, ac majorem figuram faciat iſtud Tribunal, cujus reſolutiones, quibus deciſionum nomen tribuitur, aliis judicandi normam præbuerit (dum Cardinalitiis Congregationibus, atque utriuſque Signaturæ Tribunalibus Judicis vocabulum proprie non congruit;) Hinc, de ejus origine, ſtatu, ac ſtylis agendo, Judicis ideam generalem quoque efformare congruum videtur, quomodo ſcilicet Judex, qui intra juſtitiæ commitativæ, atque legum cancellos habeat arbitrium reſtrictum, cauſas cognoſcere, ac decidere debeat, dum longè diverſa cognoſcendi ac decidendi ratio urget in Cardinalitiis, aliiſque Congre-
2 gationibus, ac reſpectivè Tribunalibus, de quibus ſupra actum eſt, utpotè vicarias Papæ vel ſupremi Principis partes explicantibus, unde propteréa quando pro negotiorum qualitate, rigoroſos juris cancellos egrediat; cum illis legibus vel regulis, quæ prudentiales dicuntur, procedere, ut negotii finis vel tēperamentum magis oportunum concedatur.
3 Ex eadem itaque cauſa, vel principio, cujus enarratio ſuperius, in Conſiſtorii Rubrica habetur; *a* Tribunal iſtud originem trahit; Cùm etenim, ſive in ratione judicii, ac juriſdictionalis poteſtatis; Sive in ratione arbitramentali ex compromiſſo, Papa totius catholici Orbis cauſas, & negotia, explicaret, huic verò muneri per ſe ipſum ſolum vacare, humana imbecillitas non concederet: Hinc pro quibuſdam primariis, ac majoribus negotiis in eadem Conſiſtorii Rubrica enunciatis, auditores, & conſiliarios adhibere cœpit Cardinales, cum quorum conſilio in Conſiſtorio ea explicaret; Alia explicare conſuevit in cappella ſive in camera, cum ope, & conſilio ſuorum Cappellanorum (quales propriè Rotæ Auditores appellantur; At- 4
tributo quoque antiquitus alia magis frequenti nomine Auditorum S. Palatii Apoſtolici, ex eo quod priuſquam congregarentur in conſpectu Papæ, ipſumque de cauſarum ſtatu, ac meritis informarent, atque votum ſeu conſilium præberent, Partes in eodem Palatio Apoſtolico audiebant; Atque ad tollendas confuſiones, quodque quilibet ſcilicet quas cauſas relaturus eſſet, conſuevit idem Papa ſupplicationes, quæ illi porrigebantur, ſingulis Cappellanis vel Auditoribus diſtribuere, ſeu caſus pro compillatione proceſſus delegare, tamquam per ſpeciem, ut dictum eſt, diſtributionis.

Atque hinc manat practica, & recepta propoſitio, quod 5
ſinguli Auditores dicuntur Judices delegati, non autem ordinarii, utpotè ex ſibi directis commiſſionibus, delegatam juriſdictionem habentes, atque jure delegati, non autem ordinarii Judicis metiendi, ipſa verò Rota ſeu ipſum Tribunal, in univerſum, utpotè repræſentativum præfactæ Capellæ ſeu Aulæ pontificiæ, ordinariam habet juriſdictionem, atque Judicis ordinarii jure cenſetur, habituali juriſdictione, & competentia penes omnes exiſtente. *b*

Exinde quoque manat, quod ex ſola remiſſione, vel com- 6
miſſione Decani, (ideſt illius, qui eorum antiquior eſt, non quidem ex cauſa, vel ratione particularis officii, ſed in ratione præeminentiæ, quam antianitatis præbeat, quandam præfecturæ ſeu præſidentiæ ſpeciem habet) unus Auditor, loco alterius impediti ſubrogatur, atque ſententias profert, aliaque acta explicat abſque alia delegatione ſeu commiſſione. *c* Quoniam in Rota unica commiſſio ſufficit in tota illa inſtantia. *d* Unde propterea nova commiſſio in eadem cauſa, nonniſi pro ulteriori inſtantia alteri dirigitur; Illis exceptis commiſſionibus, quæ incidenter eidem Judici delegato dirigantur; Ut ſunt illæ, quæ præſentatæ dicuntur, *diſc. præcedenti* enunciatæ, pro reformatione ſcilicet vel ſuppletione commiſſionis, quæ ad alterius partis preces ſignata ſit; Sive ubi aliquas communicari oporteat facultates quas prima commiſſio non concederet; Ut (ex. gr.) ſiut eodem *diſc. præcedenti*, enunciatæ facultates Auditoris Cameræ, ſuper proceſſu exe- 8
quutivo in cauſis pecuniariis, & prophanis; Sive juxta antiquum ſtylum erant facultates procedendi cum citationibus per edictum, & per ciligentias, uſquequò iſta facultas eidem Tribunali generaliter communicata fuit, dum 9
prius commiſſio ſpecialis in qualibet cauſa neceſſaria erat. Aut quando alias cauſas, quæ connexionem cum jam delegata habeant, unire, Papæ, vel ejus Signaturæ Gratiæ, ſeù Juſtitiæ, videatur, cum ſimilibus, (quæ ut præmiſſum eſt,) accidentia concernunt, firma remanente regula, quod in tota ea inſtantia unica commiſſio in Rota ſufficit.

Ex eodem fonte quoque manat ſtylus, quod in hoc Tri- 10
bunali, non habeatur uſus libellorum, qui Judicibus, & Magiſtratibus ordinariis, verè, ac propriè congruat, ſed loco libelli ſuccedit commiſſio, utpotè continens tenorem ſupplicationis Papæ porrectæ, in qua Actor, vel petitor, ad libelli inſtar, ſuam actionem, vel petitionem proponat, ac remedia ſibi diviſa intentet, & clauſulas ſalutares adiiciat. *f*

Undè propteréa (adinſtar,) idem ſervat Sacrum Conſi- 11
lium Neapolitanum, quod Sanctæ Claræ, ſeu Capuanæ nuncupatur, cujus celebres deciſiones habemus apud Afflictum, Grammatic. Capyc. Minadorum, Franch. Gizzarell. Capyc. Latr. Tappiam, & Sanfelic. Ultra tot alias quas in compendio refert elaboratus collector Thorus; Cum etenim Curiam Regis repræſentarent antiquitus tria ſuprema Tribunalia apud ipſum aſſiſtentia, quorum unum à magno Juſtitiario rectum, Magnę Curię dicebatur; Et alterum 12
Vicarię, tanquam ab ipſius Regię Civitatis Gubernatore ſeu Vicario derivatarum, & quę duo hodie ſimul unita unum conſtituunt Tribunal, ex civilium, & criminalium Judicum collegiis rectum, quòd Magnę Curię Vicarię vulgò appellatur, cum revera, tanquam duplex, ſub duplici nomine, M. Curiæ, & Vicariæ appellari deberet; Et tertium Cancellariæ ipſius Regis, quam regebat, & adminiſtrabat Magnus Cancellarius, cùm conſilio aliquorum Juriſperitorum, qui Cancellariæ Regentes appellantur, illud conſilium in rebus civilibus, non autem militaribus vel ſtatus conſtituunt, quod Collaterale dicitur.

Rex Alphonſus Primus, Aragonenſium Rex, qui ex Joannæ ſecundæ adoptione, cum Sedis Apoſtolicæ Domi-

nædirectæ placito, idem Regnum adeptus fuit, adeòque prudenter, in eo residendo, ac moriendo, supra triginta annos illud rexit, inter alia, quæ commendabiliter ordinavit, fecit novam erectionem præfati majoris Tribunalis, Consilii pro causis appellationum ab aliis inferioribus, ac præsertim à præfatis majoribus, Magna Curiæ, & Vicariæ, non autem à dicto alio Cancellariæ (quod reverà Judicis partes non explicat, sed potius Principis.)

Atque adinstar Consilii Regni Valentiæ, à quo originalis ejus idea derivat, idem Consilii nomen seu vocabulum sortitum est, cum adjecto Sanctæ Claræ, ratione loci in quo congregabatur; Eodem modo quo de præsenti, Capuanæ dicitur ex eadem ratione loci, quod scilicet congregetur in eo Palatio, quod propè Portam Capuanam Regis habitationi prius deserviebat, habita ratione ad tutiorem ac amæniorem locum translata, ad arcem scilicet celeberrimi castri, quod novum dicitur; Tribunalium usui assignatum est, ut in eo singulis diebus omnia pro majori litigantium commoditate unirentur.

Cùmque hæc, & alia, præfatus Rex explicaret, cum opere & consilio Alphonsi Borgiæ, ejus majoris Capellani, ac intimi consiliarii, qui deinde Archiepiscopus Valentinus, & Cardinalis creatus, sedem quoque Petri sub nomine Calisti III. occupavit, Isque in Romana Curia benè versatus esset; Hinc probabile est, quod hujus novi Tribunalis principalem ideam seu modulam efformando ex dicto Valentino Consilio, ex isto quoque Tribunali Rotæ aliquem desumpserit ordinem, dum istud Rotæ vocabulum ejusdem Tribunalis distributæ Aulæ sortiuntur; Ac pariter in eo Tribunali non habetur usus libellorum, ut habetur in præfatis aliis Magnæ Curiæ, & Vicariæ, aliisque Audientiis, & Curiis inferioribus Regni, sed adamussim adhibetur idem usus commissionum, quæ ibi supplicationis dicuntur, & quas ipsi Regi directas, eo modo quo in Curia diriguntur Papæ, adinstar ejus, quod in Curia gerit Præfectus Signaturæ Justitiæ, signat ille ejusdem Consilii primus officialis, qui ejus Præses dicitur ratione tamen particularis officii Vicarii seu Vicesgerentis Magni Protonotarii, quod annexum quoque habet.

Istius autem Præsidis potestas in hac parte, major esse
14 videtur, quàm sit illa Præfecti Signaturæ justitiæ in Curia, quoties cum Partium contradictione super modo rescribendi de appellatione vel declarandi competentiam Judicis super supplicationibus, vel commissionibus rescribendum sit; Ibi enim id agit solus Præses in ejus domo, exceptis causis recusationis Judicis ex capite suspicionis, quæ in ipsius Consilii Rota, seu Aula, in qua ipse Judex sedet, examinantur adeò frequenter, & cum tam magno disputationum apparatu, ac temporis jactura, & frequentius ex calumniæ fomento; In Curia verò Præfectus sequi tenetur consilium Prælatorum seu Assessorum, qui distinctum Tribunal cum eo constituunt, *ut præcedenti discursu* relatum est.

15 Idem pariter, adinstar, nimium probabile est, quod circa ea primæva tempora, istius novi adeò magni ac celeberrimi Tribunalis, quod ipso initio adeò famosum effectum est, ut ejus majestas aliquos primi nominis Jurisconsultos exteros terreret. *g* Matthæus de Afflictis qui ejusdem Tribunalis decisionum primus compilator fuit, istud commendabile opus suscepti, imitando hujus Tribunalis Rotæ stylum antiquissimum, adeout, etiam antiquiores, ac primi Interpretes, & Magistri, qui per sæcula ante præfati Consilii erectionem scripserunt, istas decisiones Rotæ allegent, imò aliqui contra earum multitudinem, eodem domo, quo de præsenti, invehant. *h*

16 Cùm itaque(ut præmissum est, *i* Summus Pontifex, inspecta origine, seù antiquiori tempore, universæ Ecclesiæ Catholicæ causas, in quas in Cardinalium Consistorio non peragebat, cum ope, & consilio suorum capellanorum ageret, ac decideret; Hinc proinde, prudenter eosdem capellanos seù Auditores, quorum numerus præfinitus non erat, sed varius pro Papæ arbitrio, adeout quandoque trigesimum ferè attigerit, sive ad eum approximaverit, ex omnibus nationibus, ac Mundi partibus assumebat; Et meritò quidem, ac prudenter, ut ita in eo cœtu adessent viri qui singulis respectivè provinciis vel nationibus versati essent, ut alios, ipsumque Papam de illarum moribus ac stylis informare possent; Et sic aderant; Itali; Hispani; Galli; Angli; Poloni, & aliarum partium seù nationum absque certa præfinitione numeri in singulis nationibus, sed pro Papæ arbitrio, ex temporum, ac rerum contingentia regulari consuevit, usque ad tempore Sixti IV. de quo tempore casu præbente, quod in Rota sederent quatuordecim Capellani, seu Auditores, quorum unus esset Germanus; Alter Gallus; Duo Hispani, ob Hispaniarum divisionem, quæ tunc aderat in duas coronas; Unam scilicet constitutam ex regnis Castellæ, & Legionis cum annexis, quæ Castellæ dicebatur; Alteram verò Aragoniæ, nuncupatam, constitutam ex regnis, Aragoniæ, Valentiæ, & Cataloniæ; aliisque annexis; Reliqui verò omnes essent Itali, ex diversis nationibus, præsertim verò unus Venetus; Pontifex prædictus per ejus Constitutionem; *i* supprimendo duos locos excresentes, numerum ab eo desideratum, pro quando eorum vacationis casus fieret, duodenarium invariabilem numerum, hodie habemus statuit.

Sive autem id sit ex privilegio explicito; Sive ex eo im- 17
plicito, quod ex consuetudine resultat; Vel ex alio mihi incerto principio; Casus præbuit, quod intra hunc præfinitum numerum; Unum locum fixum occupet Gallus ad nominationem illius Regis; Alterum Germanus, ad nominationem Imperatoris; Et duos, duo Hispani; Unus scilicet ex Regnis dictæ coronæ Castellæ & Legionis, & alter cum turno seu alternativa inter præfata tria dictæ coronæ Aragoniæ Regna, ad nominationem Regis Catholici; Reliqui verò omnes Itali; inter quos fixum locum semper haberet unus de dominio Veneto, ad illius etiam Reipublicæ nominationem de pluribus, quorum unum Papa eligit.

Tractu verò temporis postea sequutum est, quod Julius 18
II. Præfacti Sixti IV. nepos, ac mediatus successor Bononiensi Civitati, quæ ad Sedis Apostolicæ obedientiam, ac fidelitatem, expulso Joanne Bentivolo tyranno, rediit, inter plura privilegia, concessit locum fixum in Rota, & alterum in Collegio Advocatorum consistorialium, absque tamen aliqua nominandi facultate ad liberam Papæ electionem in duobus ejus civibus, quibus potius ex quodam jure postlimini seù continuationis id concessum videtur; Cum etenim in eo, pluribusque præcedentibus sæculis, ista Civitas, in litteris florentissima esset, adeout Decentis nomen sortita sit, præsertim verò in utriusque Juris facultatibus; Unde propterea S. Thomas, *i* illam inter quatuor reliquarum scientiarum matres, & magistras collocaverit; Parisiensem scilicet in scientiis, Salernitanam in medicina, Aurelianensem in Autoribus, Et istam Bononiensem in legibus; Et quod magis est; Gregorius IX. facta de ejus mandato compilatione quinque librorum Decretalium, hujus Universitati eos direxit; Ac etiam docet tam copiosus numerus gravium scribentium, præsertim verò in Jure Canonico; Hinc proindè, nimiùm probabile est, quod hujus Civitatis alumni, etiam plures contemporaneè, in hoc Tribunali, atque in dicto alio Collegio sederent ratione copiæ professorum, quæ tunc in ea
habebatur, Postmodum autem Pius IV. solidioribus ne- 19
gotiis, favore patriæ utrumque locum fixum, adinstar Bononiensis, concessit, addita ulterius facultate illi qualificato DD. Collegio, tres nominandi, quorum unum Papa eligeret, juxta eam facultatem, quam habet Respublica Veneta; Ac demum devoluta ad Sedem Apostolicam Ferrariensi Civitate, Clemens VIII. qui personaliter ejus possessionem adipisci voluit, inter quamplura privilegia, quæ prodigaliter illi concessit, istud quoque illi Bononiensis
Civitatis omnino simile, indulsit; Unde propterea sequi- 20
tur, quod ex octo Italis in hoc Tribunali sedentibus, ista Italiæ pars montibus proxima, quæ Lombardia vulgò, saltim in lata significatione dicitur, quatuor habeat Auditores.

Inter reliquos autem quatuor, observantia docet, quod 21
unus semper est Etruscus, cum aliqua specie alternativæ inter Civitatem Perusinam, quæ dicitur de Etruria Papæ subdita, in ejus lata significatione; Et civitatem Senensem, vel Pisanam, aut aliam Etruriæ superioris civitatem; Idque quod sciam non ex aliquo scripto privilegio, sed ex observantia, eamdem fortè continuationis rationem habente quæ supra in Bononiensi Civitate assignata fuit, dum præsertim Perusina Civitas de utriusque juris facultatibus adeò emerita est, ob tam copiosum numerum DD. & præsertim primorum Magistrorum, & parentum; Idemque meritum habet altera Etruria, in qua leges civiles post earum casualem inventionem cunabula habuerunt. *l*

Reliqui verò tres remaneat ad Papæ dispositionem abs- 21
que aliquo explicito privilegio; Pro frequentiori tamen continuata praxi cives Romani.

Negle-

Neglectæ itaque in hoc munere remanent duodecim
23 amplissimæ provinciæ constituentes Regnum Siciliæ ultra, (quod hodie Neapolitanum vulgò dicitur, ob Curiæ Regiæ residentiam;) Nulla ratione habita, quod illud dici potest mater legum, quarum Etruria nutrix solum fuit *m*; Quodque totius Italiæ, saltim in longitudine, quamvis non in latitudine, partem dimidiam ferè absorbeat; Atque sit de directo dominio Sedis Apostolicæ, quæ notabilem censum, ejus ratione singulis annis assequitur; Et quod magis est, majores huic Tribunali, totique Curiæ mittit causas, quam faciant dictæ regiones, quæ quatuor habent, longeque majora subsidia, & emolumenta ratione beneficiorum, & pensionum ac spoliorum suppeditat; Unde propterea, si superius, assignatæ rationes perpendantur, ob quas congruit, ut diversarum rationum, ac partium viri in hoc Tribunali sedere debeant, manifestam istæ provinciæ pati videntur injuriam; Ea tamen ejus civibus, & incolis referenda est, dum idealitatibus, ac vanitatibus potius vacant; Sive enim negligentiæ, vel ineptiæ id tribuatur; Sive illi vulgari traditioni, quæ pro mea notitia fabullæ speciem habet, quod suum locum cesserit præfatę coronæ Aragonem, jure permutationis cum quodam majori numero Nationalium in superius enunciato noviter erecto Concilio, (cujus traditionis originem seu fundamentum adhuc invenire concessum non est) Semper id stultitiæ manifestæ speciem redolet, quoniam magis expediret Civitati, totique Regno, unum locum in isto Tribunali, cum omnibus alterius præfati permutare, ob magnas consequentias, majoremque nationalium decorem, & auctoritatem, quæ exinde resultarent, dum praxis docet, quod istud Tribunal est pontificum, & Cardinalium, magnorumque Præsulum seminarium.

24 Negligendo siquidem assumere antiquiorum temporum chronicas, atque agendo solum de praxi nostri currentis decimiseptimi sæculi intra ejus dimidium, ac parum plus, istud Tribunal produxit tres Summos Pontifices, nempe Clem. VIII. Gregorium XV. Et Innocentium X. pluresque qualificatos Cardinales ejusdem alumnos in conclavibus eidem thiaræ proximos, atque intra idem spatium magnum quoque produxit numerum qualificatorum Cardinalium, ac Præsulum, qui conspicuas, primariasque Italię, & Hispaniæ, aliarumque regionum Ecclesias Metropolitanas, & Cathedrales adepti sunt; Ultra tot alios Pontifices Cardinales, & Præsules, quod in decursis sæculis produxit, Atque inter plures summos Pontifices, fuit ille qui dici potest gloriosus, qui ex judicio Ecclesiæ universalis in Concilio Constantiensi ad sedendum teterrimum schisma electus fuit, Martinus Quintus appellatus.

25 Hujusmodi Auditorum admissio ad collegium, ex antiquo stylo, nimium solemnis, ac laboriosa est; Postquam etenim, sive ad nominationem, sive ex ipsius electione ut supra, Pontifex, cum ejus motu proprio, in locum illius Auditoris, qui per mortem, vel per promotionem defecit, alium subrogavit; Iste assumendo togam doctoralem, (quę prius omnibus curialibus communis, hodie Advocatorum Consistorialium singularis est,) Advocati munus suscipere profitetur, tam in scriptis, quam oretenus in causis in ipsa Rota vertentibus, cum obligatione visitandi singulos Auditores per multas vices, adeout in hujusmodi, aliisque cæremoniis plurium mensium spatium decurrat, illa solum tractamenta recipiendo, quæ aliis Consistorii Advocatis conceduntur, more superioris cum inferiori, ut neque propriæ domi dextera manus ei per Auditores tribuatur (nisi quando electus in Prælaturæ statu jam constitutus esset.)

26 Hujusmodi verò introductionem aliqui commendat, tanquam prudentem, atque ex eo laudabili fine derivatam; ut ita interim, Ultramontani, ac alii, qui ex diversis partibus ut supra assumuntur, in hoc depressiori, adeoque obsequioso statu, Curiæ, praxim, magnamque ejus urbanitatem addiscant.

27 Istis cæremoniis expletis in parte, in sibi statuta die tenentur aliquas conclusiones ad materiam alicujus Canonis vel legis vicilis publicè sustinere in aula magna palatii Cancellariæ Apostolicæ, in conspectu totius Collegii Cardinalium quod ad hunc effectum solemniter cum rocchetto & cappa magna, ad formam consistorii, vel capellæ, in isto loco congregatur, istaque occasione aula repleta est Prælatis, Advocatis, & Procuratoribus, aliisque Curialibus, nec non ipsorum Cardinalium aulicis curialibus, pluribusque nobilibus juris, qui pro consueto obsequio Cardinales comitantur, adeout revera sit nimiæ majestati solemnitas; Ista verò functio, pro sola ratione venerationis, quæ antiquitati debita est, atque pro Curiæ majestate, ab aliquibus laudatur, ab aliis verò, ob inverisimilem disputationis formam, improbatur, quasi quod ex hujusmodi scholastica functione, quæ adolescentibus potius congrua est, judicium efformari non valeat idoneitatis illorum, qui graviores totius catholici Orbis causas spirituales, ac etiam profanas temporalis ditionis Ecclesiæ, sive alias accidentaliter ad forum ecclesiasticum pertinentes, judicaturi sunt, ideoque congruant eadem quæ circa Episcoporum examen superius insinuata sunt *n*; Istaque functione benè peracta, alteram idem electus substinet magis rigorosam, sed secretam coram ipsius Rotæ Auditoribus tantum, in eadem scholastica forma arguentibus.

Ista quoque functione peracta, per duos Auditores præ- 28
sentatur conspectui Papæ, à quo obtinentur oraculum admissionis in Rota, prævia juramenti præstatione, aliisque adimpletis, quæ ad Constitutionum Apostolicarum præscriptum adimplenda sunt.

Inter quæ, priusquam præfati actus cæremoniales se- 29
quantur, occasione præsentationis Motus proprii pontificii, fit rigorosus processus super justificatione legitimorum natalium, adeout hujus Tribunalis chronicæ doceant, quod sub præfato Sixto IV. potius Papæ iram, cum omnium Auditorum exilio ab Urbe pati voluerint, quam recipere inter eos virum alioquin in literatura insignem, qui pateretur defectum natalium, non obstante quod illis per Papam amplissimè restitutus esset.

Item justificanda est ejus congrua provisio pro supple- 30
tione decentis substentationis, quam judicaturæ emolumenta non suppetunt; Siquidem computatis emolumentis sportularum, seu propinarum, quarum usus in hoc Tribunali habetur juxta ordinem recensitum, *sub tit. de jud.* in earumdem propinarum, aliarumque expensarum judicialium particulari rubrica *p*; Ac etiam computata illa participatione emolumentorum, quæ Notarii percipiunt ex actis ordinatoriis, ut infra in Notariorum rubrica insinuatur, illoque centum scutotum auri munere pontificio, quod supra occasione agendi de Vicecancellario enunciatum est; Computatoque etiam valore illorum munusculorum, quæ ex quadam antiqua consuetudine ipsius Auditoribus, ac etiam Advocatis, & Procuratoribus, bis in anno nimium tamen parcè, ac moderatè, in uniformi, penequæ invariabili quantitate, litigantes facere solent, in candelis cereis, & parvis panibus, vel formis Zuccari, sive in pullis, in vigilia scilicet Nativitatis Domini, & in Kalendis Augusti, vix omnia hæc summam scutorum mille monetæ, & parum plus constituunt, adeout pro ea decenti substentatione, quæ muneris qualitati congruit, totidem proprio ære erogare opporteat, stante summa integritate exactissimè servata, rigorosè abhorrendi quodcumque aliud munus vel emolumentum, unde propterea illi Auditores, qui ex Pontificis benevolentia, de beneficiis, vel pensionibus ecclesiasticis non provideantur, diu sedendo in Rota, notabilem proprii æris jacturam patiuntur; Solumque hujus officii ratione nobile subsidium scutorum quingentum circiter obtinetur per eorum unum ab officio Regentis Pœnitentiariæ, cujus mentio superius habita est occasione agendi de Summo Pœnitentiario; Ideoque nunqam casus, vel praxis præbet, cernere illa adeò portentosa miracula, quæ in quibusdam regionibus cernuntur, ut consimiles Judices, vel officiales fortè minora obtinentes stipendia, ad decentem substentationem insufficientia, inrta breve tempus, magnas parent divitias; Adhuc tamen valdè lucrosum istud officium reputatur comparatione Prælatorum utriusque Signaturæ, Aliorumque officialium, qui nullum obtinent emolumentum, nisi illud spei, *ut disc. præc.* insinuatur.

Donec autem, his omnibus peractis, formalis admissio ad sedendum in Rota non sequatur, Auditor Ro- 31
tę non dicitur, cum in confectone processus, vel in examine, rejici valeat, ideoque aliquibus indultis quę Rotę Auditoribus concessa sunt, non potitur; Et inter quę est illud obtinendi gratis expeditionem literarum si ad Ecclesias Cathedrales, vel Metropolitanas promoveatur, ut latius advertitur occasione formalis disputationis desuper habitę in sede præeminentiarum. *q*

Admissus novus Auditor, in prima Rota nullum profert 32
votum, ut alios audiendo, votandi modum addiscat; Isque studiorum adjutorem fiduciarium habere solet, cum cujus ope causas videt, ac votum format, sibi concessa facultate

alium

alium quoque extraordinarium adjutorem, ac fiduciarium assum endi, cum facultate sibi communicandi secretum votorum, cum in aliquibus præsertim occupatis temporibus ob causarum multiplicitatem ac temporis nimiam brevitatem, unius adjutoris tantum opera insufficiens videatur.

33 Habetur autem Rota bis in hebdomada, in secunda scilicet, & feria sexta de mane ab aliquo moderno tempore in Palatio Cardinalis V. Cancellarii, quem habere in hoc Tribunali aliquam præsidentiam advertitur supra agendo de dicto Cardinali; Prius enim tenebatur in Palatio Vaticano excepto tempore æstivo, in quo habebatur in cœnobio Canonicorum Regularium Lateranensium (quod Pacis dicitur;) Atque ubi in dictis diebus festum contingat, quod Rotam impediat, illa habetur in feria quarta, dum isti tres dies tantum juridicè, pro actibus judicialibus conficiendis reputantur; Et quando etiam hæc dies impedita sit, quandoque (licèt nimium rarò casus id præbeat) Rota habetur in die Sabbati; istaque Rota Martiniana appellari solet.

34 Omnes duodecim Auditores, in eadem circulari mensa accumbat, ad formam Rotæ (unde istud vocabulum derivasse probabile est;) Consuetus autem ac ordinarius stylus disputandi, ac decidendi causas est, quod juxta antianitatis ordinem per turnum, singulis sibi commissas causas proponentibus, quamvis omnibus volentibus, votandi facultas competat; Attamen solum tamen quatuor, qui juxta eum, qui causam proponit, sedent à latere sinistro, & qui illius Ponentis correspondales, ac de ejus turno dicuntur, aliis audientibus, votum proferunt, atque si in eamdem concorditer deveniunt sententiam, capitur resolutio, quæ etiam sequi dicitur ex voto trium concordantium, neglecto quarto discordante; Ipse autem causæ Judex, qui Ponens dicitur, in causis Rotalibus votum non habet, adeout genere videatur speciem Judicis imperiti, seu idiotæ, qui dictos quatuor coadjutores habeat in assessores, & consiliarios, quorum vota exquirat, eaque in scriptis ab eius recipit, exinde efformaturus decisionem ut infra; Quandoque verò, causæ gravitate, vel perplexitate ita exigente, de mandato Decani, quandoque etiam Papæ, omnes votum proferunt, excepto Ponente, atque resolutio, nonnisi ex concordi sensu duarum ex tribus partibus manat; Ponens verò, tunc quoque votum habet, quando de causis extra Rotam agatur, in quibus ipsius Rotæ votum exquiratur; Vel quia in causa pendente in Tribunali A. C. vel in illo Cardinalis Vicarii, aut etiam in foro Capitolino, sive coram Prælato, &

35 quandoque etiam in aliqua ex S. Congregationibus Cardinalium, de mandato Papæ, vel ex partium consensu, Rotæ votum exquirat; Vel quod causa commissa sit uni ex Auditoribus, etiam tanquam Prælato, quoniam adhuc stylus Tribunalis est, ut nonnisi facto verbo in plena Rota causam decidat; Quinimò etiam si ex compromisso tanquam Arbiter, nisi expressa partium conventio, vel delegatio disponat, ut solus procedat.

36 Priusquam verò Auditores, ut supra statutis diebus congregantur; Quatenus pertinet ad singularum causarum futuram disputationem; Stylus est, quod postquam causa commissa est in Rota, & commissio, parte citata, effecta est de actis, atque ubi de causa secundæ vel ulterioris instantiæ agatur, transportata sint acta instantiæ præcedentis; Illa Pars cui expedit causam quanto citius disputari, ac terminari, alteram Partem citat, vel ejus procuratorem coram Judice, seu Ponente (quem alicubi causæ Commissarium appellant,) ad concordandum de dubio disputando, sin minus ea non comparente videndum subscribi illud dubium, cujus copia sibi transmittitur; Et quando citatur agnoscat quod dubium si congruum, tunc non solet se opponere, ideoque illud subscribitur, atque sit intimatio subscriptionis, futuræque propositionis statuta die, Bene verum quod de stylo eadem intimatio pluries repetitur, ut ita concordetur Rota in qua dubium proponi debeat; Et rationabiliter quidem, ut ab utraque parte informetur.

37 Ubi verò Pars pluries provocata coram Ponente comparare negligat, atque de certa die concordare, tunc proponitur dubium seu causa in ejus contumaciam, etiam una tantum parte informante; Verum isto casu practicari solet titulus, *ut quæ desunt Advocatis judex suppleat*, dum ubi præsertim dubia consistant in puncto Juris, adeout Judices etiam altera Parte non informante, fallacias informantis cum apertura librorum agnoscere valeant, frequenter prodeunt resolutiones contra informantem; Pro eo tamen multoties responderi solet, quamvis non deberet, ob facti præsupposita alteratione, quorum alteratio per alteram partem non convincatur.

Si verò dubio transmisso, altera Pars non acquiescat, tunc illa comparere solet coram Ponente, coram quo orctenus ac in forma extrajudiciali, ut plurimum inter solicitatores hincinde altercantes illud concordari solet, eisque non concordantibus, una Partium ita petente, fit verbum in prima Rota, quæ visis dubiis hincinde formatis vel porrectis, statuit illud quod magis congruum sibi videatur.

Ista dubia, brevibus, ac significativis verbis concipi so- 38
lent, ut ita super eis, pariter cum brevibus verbis, & quandoque cum uno tantum, prodeat oraculum; Antiquus autem stylus, erat dividendi causam in plura dubia particularia, unde propterea breviores erant defensorum informationes, ac etiam breviores decisiones; Modernus verò stylus, magis commendabilis, ad breviorem causarum terminationem, est dandi dubium generale, totius causæ complexivum, unde propterea defensorum informationes sunt super tota causa, ac super omnibus ejus punctis vel articulis, ut inferius in Curialium rubrica advertitur, ubi de modo scribendi; Utputa prætendit quis (ex. gr.) purificatum esse ad sui favorem fideicommissum, ideoque sibi deberi immissionem ad certa bona fideicommittentis, per alterum possessa; Cum ad hunc effectum de pluribus doceri debeat; Primò scilicet de existentia fideicommissi per instrumentum authenticum testamenti, vel alterius dispositione; Secundò de pertinentia seu purificatione ad ejus favorem; Tertiò de legitimatione personę; Quartò de identitate bonorum; Et quintò de competentia vel non competentia detractionum, in quarum causam bona alienata sint, sive hæredi appropriata, aut quod retineri prætendatur; Super singulis istis, aliisque punctis, inter Partes controversis, dari solebant dubia distincta, ut uno firmato, alterum postea disputaretur; Iste verò stylus omninò antiquatus est (quamvis erroneè adhuc habeatur in opinione aliquorum exterorum loquentium ex antiqus traditionibus,) sed datur unicum dubium generale; An scilicet danda sit immissio, ad bona, de quibus agitur, atque sub hoc dubio de omnibus dictis punctis vel requisitis disputatur; Quandoque verò super dubii efformatione, nulla cadit disceptatio, eo quia illud oriatur ex ventre rescripti contenti in commissione, quia nempe commissa causa cum clausula *si quid exequendum* ex ipso rescripto oritur dubium, an mandatum exequendum sit; Sive commissa causa cum clausula *parito literis*, vel *parito judicato arbitrio*, resultat dubium an intret arbitrium; Et si commissa est causa cum clausula *consulto de tribus conformibus*, resultat dubium *an constet de tribus*, cum si milibus rescriptis in parte enunciatis, *disc. præced.*

Quando verò agitur de ulteriori instantia per appellationem à sententia ejusdem Tribunalis, tunc datur dubium, an sententia Rotalis confirmanda, vel infirmanda, sed si agatur de sententia alterius judicis vel Tribunalis extra Rotam, datur dubium ex integro ut supra, idque laudabiliter ad evitandos inanes circuitus ob nullitates quibus, sententiæ præsertim de partibus subjacere solent; Verum si appellans insistat super dicto dubio an sententia sit infirmanda, eo quia prætendat eam nullam, tunc datur dictum dubium. *t*

Postquam verò determinata fuerit dies, in qua dubium 39
proponendum sit, in ejus ante vigilia, nempe in die Sabbati, in die Lunæ causa proponenda est, Advocati, & Procuratores Partium collitigantium, informant Auditores in propriis domibus, in quibus tota die (excepto modico spatio prandii) expositi sunt, nullatenus ad alia divertentes; Informandi autem ordo est, cum regula *qui prior &c.* ad instar concursus creditorum, ut scilicet qui prius domum Auditoris, ingressus est, prius informet, absque exceptione personarum, nullaque admissa præcedentiæ differentia inter Advocatos, & Procuratores, nullaque ratione habita, an Advocati sint seniores, ac primarii, vel Consistoriales, sed omnium æqualis est conditio, ut qui prior est in tempore, potior sit in jure.

Eadem die de sero per utramque Partem, distribuuntur singulis Auditoribus informationes in facto, & in jure, Procuratoris, & Advocatorum; Atque solicitatores, qui hanc distribuendi curam habent, Ponenti vel ejus studiorum adjutori, (pro verè nimium commendabili stylo) duplicem relinquunt positionem, seu fasciculum infor-

informationum, tam facti quam juris, ac summarium scripturarum vel testium, ut una scilicet remaneat apud ipsum Ponentem, altera verò datur solicitatori alterius Partis, ita concorditer, ac fideliter, informationes hincinde permutando, seu communicando, atque ut vulgò dicitur cambiando; Ideoque eodem serò solicitator distribuit informationes Partis adversæ ejus defensoribus, illam scilicet facti cum summario scripturarum, causæ Patrono, qui curam habet de iis, quæ facti sunt; Informationis verò juris, Advocatis, qui omnes eodem sero, vel sequenti die dominico de mane respondet, adeout responsiones distribui valeant Auditoribus eadem die ante prandium vel paulò post, ob moras copistarum; Adeout portentosum id videatur, cum aliquando casus præbeat, ut unus Advocatus, vel Procurator in uno mane, in decem, duodecim, & quindecim causis præsertim in temporibus proximis vacationibus generalibus respondere debeat, & tamen omnibus respondetur, & benè, ut etiam infra agendo de Curialibus advertitur.

Ipsa verò die dominica, Auditores domi detenti, in qua facultatem habent, celebrandi, vel audiendi missam in oratorio privato, ad alia non divertentes, ac neminem audientes, cum eorum adjutoribus, aliisque operariis, quorum fiducia habetur, studiis vacant, atque vota in singulis causis efformant, eaque in scripturam redigunt, ut cujuslibet causæ Ponenti respectivè illa tradant conservanda, ex quibus ipse decisiones est efformaturus.

41 Quilibet Auditor proponere potest duas causas, seu duo dubia, unde propterea quilibet, juxta consuetum, ac regularem cursum, ut soli quatuor proximi (ut supra) respondeant, & qui propterea correspondales dicuntur, votare debeant. Non semper tamen Rota in plena est, ut singuli duas causas proponant, ob varia accidentia resultantia ex Partium dilationibus, sive quod pro temporum conditione, magis vel minus causarum disputationi incumbatur.

In ultimis verò duabus vel tribus Rotis, de mense Junii, quando imminentibus vacationibus generalibus æstivis, antiquum est litigantium detestabile vitium, insistendi super causarum propositionibus, quas tempore hiberno magis oportuno negligunt, quilibet Auditor, plures causas quotquot habeat promptas, proponere potest, extra dictum præfinitum binum numerum, adeout quandoque casus præbeat, ut in eadem Rota, in uno mane, proponantur quinquaginta causæ, & ultra, atque super omnibus, vel super earum majori parte capiuntur resolutiones, quæ aliquando in toto anni cursu differri solent; Vel quia una Partium non informando, petat dilationem, Vel quia vota non sint concordia; Aut quod aliquod emergens oriatur pro quo melior elucidatio facti desideretur, unde propterea dignoscitur illa species portenti, quæ infinuata *est disc. præc.* agendo de Signatura Justitiæ, quod scilicet in una die, tot causæ videri possint, atque super eis vota in scriptis, rationibus, & auctoritatibus munita efformari; Et tamen in dies practicatur.

42 Nimium id facilitat multum commendabilis, vereque incomparabilis stylus, scribendi strictè super punctis præcisis, in quibus cadat causæ difficultas, abhorrendo superfluos apparatus, vel superfluum cumulum regularum generalium, quæ præsupponuntur; Quamvis (omni regula limitationem patiente) iste optimus stylus, ab aliquibus corrumpi solet, inuriliter replendo chartas superfluitatibus.

43 Potissimè verò super iis, quæ in facto consistunt, super quibus majores causarum more ubique esse solent, mirum est, quod neque Judices, neque Advocati videant processus, vel instrumenta seu testes per extensum, dum hoc munus, quod de mechanico participat, Procuratoribus incumbit, Et tamen plena ac distincta facti notitia veridica in tam brevi spatio habetur, quoniam pro frequenriori praxi seu pro regula, (ratas limitationes patiente) in hoc præsertim Tribunali Rotæ, facti series fideliter enarratur, atque scripturarum, vel testium particulæ substantiales, à quibus decisio causæ pendeat, fideliter dantur in summario, cum causarum Patroni, quibus incumbit (dum Advocati se non ingerunt in iis quæ facti sunt) integritatem exactè profiteri satagunt; Adeout quando forte per solicitatores vel per Partes decipiantur (ut quandoque contingit) dandi scilicet summarium minus fidele, ipsimet, ubi id agnoscant, de hac infidelitate Judices admoneant; Istumque bonum effectum operatur dictus stylus communicandi seu permutandi informationes, ut ita occasione respondendi, ad facti alterationes vel æquivoca, alterius Partis procurator advertat; Potissimè quia in hoc Tribunali non omnes habent facultatem scribendi in facto, sed ii solum qui ab ipsa Rota fuerint ad id approbati, ut infra in Curialium Rubrica advertitur; Idemque in iis quæ juris sunt, faciunt Advocati, elucidando fallacias, vel confutando doctrinas in contrarium adductas, sive illas declarando.

Ipsa verò die, in qua Auditores congregantur, non ad- 44
mittuntur in Rota Advocati, & Procuratores, sed clausis januis, causas inter se ipsos disputat, ob sufficientem informationem ut supra habitam, oretenus, & in scriptis, & cum responsionibus, quibus mediantibus, elicidantur alterata facti præsuppositа, vel fallaciæ super propositionibus juris; Isteque stylus commendatione dignus videtur, ob majorem causarum expeditionem, ita effugiendo illam temporis inanem jacturam, quæ resultare solet ab Advocatorum contradictoriis, ac superfluis perorationibus, quæ frequenter calumniosè ad causarum protractionem fieri solent, notabilem temporis jacturam faciendo super concordantia vel discordantia eorum, quæ utpotè in facto consistentia, sunt certa; Ideoque etiam in illis Curiæ Tribunalibus, in quibus contradictoriorum usus habetur, ut præsertim est in illo Auditoris Cameræ, & in illo Congregationis Baronum, opprobriosa reputari solet negatio vel impugnatio eorum, quæ in puro facto consistunt, atque de facili certificari possunt ex processu, inter classicos, & qualificatos Procuratores, ideoque fortè majores causæ deciduntur per Rotam in uno mense, quam in anno per alia Tribunalia, in quibus stylus contradictoriorum habeatur.

Incessanter Rota congregatur bis in hebdomada, ut 45
supra, exceptis feriis in honorem Dei Nativitatis scilicet Domini, & Resurrectionis, & in ultima hebdomada carnisprivii; Exceptisque vacationibus generalibus temporis æstivi, initiantibus in prima vel secunda hebdomada Julii, ac terminantibus in ultima die mensis Septembris; Ideoque prima die juridica non impedita mensis Octobris, Rota.

Ista verò apertura fit cum magna pompa, quæ nimiam 46
Tribunalis majestatem redolet; Siquidem, aliis antiquioribus Auditori privatim in curribus accedentibus ad Palatium Vaticanum, duo Juniores, in habitu Prælatitio, nempe cum rocchetto, cappa magna, & pileo prælatitio equitando accedunt ad eumdem locum, associati à duobus Advocatis consistorialibus, qui pariter equitant induti quodam solemni habitu violaceo, qui per eos in Capella Pontificia, & in publicis functionibus adhiberi solet, ac etiam à duobus Procuratoribus collegii, præcedente in copioso numero, qualificato ac solemni equitatu plurium curialium, ac nobilium virorum, & Aulicorum familiarium Cardinalium, cum magna quidem solemnitate ac pompa; Postquam verò ad locum deventum est, omnibus Auditoribus in eodem habitu prælatitio cum rocchetto scilicet, & cappa (cum quo semper in Rota interveniunt) sedentibus in quodam loco eminenti aulæ exterioris, ibique assistentibus omnibus Advocatis consistorialibus, ac ferè omnibus aliis Advocatis, & procuratoribus, illisque nobilibus viris, & præsertim litigantibus, & Cardinalium familiaribus, qui equitarunt; Leguntur prius aliquæ Apostolicæ Constitutiones disponentes de Tribunalis regimine, ac directione, Deindeque unus ex Auditoribus per ternum (excepto Decano) frequentius verò junior; brevem, sed gravem, ac elegantem agit orationem super iis quæ concernunt ejusdem Tribunalis materiam, ac Judicum, & curialium salubres monitiones, super recta Justitiæ administratione, & causarum defensione; Istaque functione expleta, iidem duo Auditores qui solemniter equitarunt, cum eodem solemni equitatu, domum redeunt, isteque antiquus stylus retinetur, pro Tribunali majestate, quæ ita revera magna videtur.

Non tamen in omnibus diebus, in quibus Rota congre- 47
gatur, disputantur dubia causarum, quoniam aliquæ sunt Rotæ, quę dicuntur memorialium, idest quod non proponuntur dubia, sed cum Partium memorialibus, emissis decisionibus agitur, an ad earum normam demandanda sit expeditio causæ, quæ petatur per victorem, vel potius concedenda sit nova audientia quæ petatur per succumbentem; Sive super dubiis dandis, aliisque incidentibus; Atque ad hos, ac similes effectus, destinari solent primæ, & ultimæ dies cujuslibet vacationis; Utputa prima, & ultima Rota à die aperturæ usque ad vacationes Nativitatis Domini, vel prima post dies cinerum, & ultima prope hebdomadam majorem, & sic successivè.

In vacationibus autem generalibus æstivis, habetur ultima Rota memorialium, in prima, vel in secunda hebdomada Julii; Deindeque habetur circa finem ejusdem mensis Julii, vel initium mensis Augusti quædam Rota memorialium, quæ Congregatio generalis appellatur, pro expeditione scilicet illarum causarum, quæ disputatæ fuerunt in eo ultimo spatio, nempè ab octava Paschæ usque ad indictionem vacationum generalium, ad effectum, ut interim detur spatium extendendi decisiones.

Ista verò spatia inter unam vacationem, & alteram (quæ Tertiariæ dicuntur) quædam habent peculiaria vocabula, quibus Rota utitur, quando nulla capta resolutione, causam differt in alio proximo spatio proponendam; Ideoque primum spatium, quod initium habet die prima Octobris, ac terminat prope vacationes Nativitatis Domini, vocatur sub nomine Kalendarum, ita denotando initium anni novi Rotalis, ac propterea quando de mense Junii causæ differuntur, dici solet *ad Kalendas*; Alterum spatium, quod incipit post Epiphaniam, & desinit in vacationibus carnisprivii dicitur Regum, ideoque in casu dilationis in dicto primo spatio dicitur *ad Reges*; Atque in prima Rota post Epiphaniam sunt solemnes exequitæ in aliqua Ecclesia pro Auditoribus defunctis cum interventu Advocatorum, & Procuratorum; Tertium quod incipit à die cinerum ad hebdomadam majorem dicitur piscium, & sic dicitur *ad pisces*; Et quartum quod incipit post octavam Paschæ, & terminat in vacationibus generalibus æstivis, dicitur agnorum, ideoque dicitur *ad agnos*.

49 Non omnia item dubia quæ proponuntur in Rotis causarum, seu dubiorum quæ sint discretæ à prædictis alias memorialium, sunt super meritis negotii principalis, in petitorio, vel possessorio, seu in processu exequutivo, qui respiciat subtantiam causæ, dum aliqua eorum respiciunt quædam incidentia, seu ordinatoria, quæ tamen de stylo Tribunalis exigunt disputationem formalem cum suo dubio particulari.

Utputà, petit quis remissoriam, vel compulsoriam specialem, quæ de sui natura retardat cursum causæ principalis pro faciendis probationibus, vel extrahendis scripturis; Hinc autem petitioni tanquam calumniosæ, vel irrelevanti si opponit altera Pars tunc datur desuper dubium, an si danda remissoria, vel compulsoria; Idemque si opponatur de revocatione attentatorum, vel de purgatione spolii, aut de appositione sequestri, sive de amissione tertii ad causam, cum similibus.

50 Stylus enim Tribunalis est, qui per Apostolicas Constitutiones redditus est hodie necessarius, sub decreto irritanti seu annullativo in eis contento, nil determinandi, altera Partium reluctante, tam circa negotium principale, quam circa dicta incidentia, sine disputatione dubii, & cum editione decisionis, ad cujus normam ferri debet sententia, vel fieri decretum, atque si alter fiat, actus dicitur nullus, tam si omittatur decisio, quam si aliquid decernatur ultra ea quæ disputata, & decisa sunt; Bene verum quod non prohibetur sub disputatione unius dubii, alia incidentia, vel connexa, aut consequutiva decidere, quæ sub eo dubio non comprehendantur, juxta causarum, vel incidentium qualitatem. *u*

51 Hinc proinde manat tam magna copia decisionum Rotalium, quorum aliquæ sunt magistrales, ac doctæ, & plenæ: Aliæ verò leves, ac breves, quod exteris non informatis de stylo scandalum præbere solet; Siquidem cuilibet Auditori super resolutionibus, quæ capiantur in dubiis ab eo ut supra propositis; Sive ea sint in causa principali; Sive in dictis, vel similibus incidentibus, incumbit necessitas extendendi desuper decisionem Partibus edendam, priusquam super resolutione emanet sententia, vel decretum; Idque producit earum copiam, adeout ille, quæ usque ad præsens in variis voluminibus impressæ habentur, deductis duplicatis, numerum triginta millium excedant, totidemque, ac fortè plures sunt illæ, quæ circumferuntur manuscriptæ.

52 Non sunt itaque istę decisiones Rotæ, sicuti sunt illæ quas aliqui Doctores, qui in tribunalibus majoribus sederunt luci deciderunt, ut exempli gratia sunt decisiones Afflicti Franchi, Thesauri, Surdi, & similes; Istę quidem continent privatos labores ex electione aliquorum, qui in eo Tribunali sedentes, ex multis causis in eo discussis, aliquas notabiliores selegerunt, & inter quas multę dignoscuntur, quę à Tribunali decisę non fuerunt, sed concordatę, seu alias sub silentio involutę sunt, tanquam per speciem illorum laborum, quos mihi in aliquarum causarum pertractarum parte, ad formam discursuum, edere visum est, adeout dici non valeant decisiones, quę ex officii necessitate, nomine Tribunalis, pandendo partibus ejus motiva, editę sint.

Id autem verè, & propriè continent decisiones Rotę, dum non ex unius, vel aliquorum magis ingeniosorum privato labore, ac studio, in aliquibus notabilioribus causis inter plures, post eas decisas, vel jam sopitas prodeant, ut generaliter sunt illę aliorum Tribunalium decisiones, quas in tot voluminibus habemus, sed verè, & propriè sunt motiva, quę causę Judex indicat Partibus, ita pandendo vota suorum Assessorum seu consiliariorum per quandam speciem benevoli officii, monendo eam Partem, contra quam Tribunal prejudiciales sensus habet, priusquam ipsum ad actum irretractabilem sententiæ procedat, ad effectum, ut agnoscendo quod rationes dubitandi contra eum, in facto, vel in jure, non subsistant, possit denuò Tribunal melius informare, atque sinistram opinionem jam conceptam tollere; Perinde ac si Judex imperitus, qui cum voto Assessoris causas decidit ac sententias profert, priusquam ad sententię prolationem deveniat, ipsum votum Partibus aperiat, seu communicet, ad hoc ut deducere valeant, qui habeant in contrarium, atque melius Assessorem informet; Idque propriè continent Rotæ decisiones, quæ sunt actus merè extra judiciales. *x*

Seu verius motiva quæ panduntur, ut in magis propria 53
loquutione appellantur per Rotas Florentinam, & Senensem, quæ eumdem commendabilem habent stylum, ideoque non sunt, neque sententiæ, neque decreta, ut stultè opinantur quoddam externum leguleicum vulgus, quod rerum veritatem ignorando (& quod pejus est) nullam curando adhibere diligentiam, ut eam sciat, sed obloquitur ignorando quid dicat, ideoque error est istas decisiones comparare illis aliorum Tribunalium, longè diversæ naturæ, ut supra vel eas credere sententias.

Edita ita decisione, quam causæ Judex seu Ponens, ef- 54
format ex votis suorum Consessalium, ut supra; Illa Pars cujus favore prodiit, aliquando in proxima Rota dubiorum, frequentius verò in prima Rota memorialium, petit mandari Ponenti, ut procedat ad causæ expeditionem, mediante sententia, vel decreto, juxta causæ qualitatem, citando Partem succumbentem ad informandum Rotam super hujusmodi expeditione decernenda; Quare succumbens, impugnando decisionis fundamenta, petit iterum audiri, informando Rotam eo modo quo sit in disputatione dubiorum ut supra; Atque ubi objecta talia sint, ut aliquam habeant probabilitatem, adeout causa reputetur nova disputationis trutina digna, tunc conceditur audientia, sint minus, ea denegata, demandatur expeditio.

In novæ audientiæ, faciliori, vel difficiliori conces- 55
sione, certa non habetur regula; Quamvis enim pro frequentiori stylo, unica audientia concedi soleat, sequuta verò altera decisione confirmante, demandari expeditio, Non semper tamen id est firmum, cum nimium pendeat à statu seu natura causæ; Ubi etenim agatur de processu exequutivo, sive de ultima instantia, aut de causa commissa appellatione remota, adeout si quod adest gravamen, illud non remaneat reparabile, tunc Rota nimium facilis esse solet, ad novam audientiam concedendam, & quandoque etiam secundam, & tertiam juxta causarum qualitatem; E'converso autem, ubi agatur de causa appellabili, adeout victo superstit remedium deducendi ejus jura in altera instantia, tunc facilis esse solet in demandando expeditionem.

Quando itaque concessa nova audientia, reproponitur 56
causa super dubio, an sit standum in decisis, vel potius ab eis recedendum; Tunc si recessus contingat, non est revocare sententias vel decreta, ut idem supraenunciatum vulgus stultè credit, atque imprudenter obloquitur ex solo effectu ignorantiæ, sed est mutare consilium, ac moderari motiva, seu rationes dubitandi, in simplici forma extrajudiciali; Adeout si favore ejusdem partis duæ, vel tres decisiones in eadem instantia prodierint, priusquam deveniatur ad sententiam vel decretum, causa adhuc integra, & indecisa esse dicitur; Neque decisiones prædictæ ponuntur in processu, vel in actis, minusque transeunt per manus Notarii Actuarii, quoniam (ut præmissum est) sunt merè extrajudiciales insinuationes motivorum, quæ per causæ Ponentem seu Commissarium extrajudicialiter per organum ejus Adiutoris studiorum fiunt;

fiunt; Ideoque irrisione digni sunt illi Judices de partibus, qui capiunt hujusmodi decisionum sumptum authenticum, ut in actis producatur, ad effectum dignoscendi, quod in ea causa per Rotam sententiatum fuerit. *o*

57 Et quamvis, expedita etiam causa, cum prolatione sententiæ, casus quandoque præbeat, ut in eadem Rota, unius, vel etiam plurium sententiarum infirmatio sequatur, ita pro eodem stylo edendo decisiones, præcedentium revocatorias; Non tamen exinde sequitur id, quod idem vulgus opinatur, quod scilicet eadem Rota retractet ea quæ gesserat, quoniam in alia instantia mutatur Judex, atque mutantur Consessales, unde propterea est revocatio, quæ sequitur à diversis Judicibus diversarum Aularum ejusdem Tribunalis, pro diversitate instantiarum, ac pro diversitate ingeniorum; Eodem modo quo in dies ubique, unum Tribunal in gradu appellationis, revocat sententiam alterius Tribunalis prioris instantiæ.

58 Istius etenim Tribunalis qualitas non immutat causarum naturam, circa earum appellabilitatem, ac ordinarium cursum, ideoque, perinde, ac si de quolibet simplici, & ordinario Judice agatur, à sententiis, de jure non sint de sui natura exequutivæ, interponitur appellatio, quæ per Signaturam Justitiæ, vel Gratiæ respectivè juxta stylos *in duobus discursibus præc.* enunciatos, causam appellationis committit quidem in eadem Rota (à qua causæ nunquam exeunt, sed ibi finem habere debent,) sed diverso Auditori habenti diversos Consessales, perinde ac si (ut dictum est) essent tot distincta Tribunalia; Idemque sequitur in causis exequutivis juxta modum rescribendi *de quo eodem disc. præc.* adeout non adsit aliud Tribunal superius appellationis, vel recursus, Nisi quando (licet nimium rarò) Papæ pro ejus suprema potestate videatur, causam à Rota avocare, atque alicui particulari Congregationi Cardinalium, vel Prælatorum revidendam demandare. *y*

59 Istud Tribunal, in illis causis, quę in prima instantia agantur in Urbe, in Tribunali Auditoris Cameræ, & in illo Vicarii, aut coram aliis Judicibus ei subordinatis, est Judex appellationis; In causis tamen gravibus profanis scilicet, quarum valor excedat summam scutorum quingentorum; Beneficialibus autem, quando beneficium excedat valorem viginti quatuor ducatorum; Sive ubi agatur de prima dignitate; Et quandoque cognoscit etiam causas in prima instantia, vel ex Partium consensu, vel ob commissiones, quæ obtineri solent ex remedio diffamationis, quod in Curia jactationum dicitur vel quia sint causæ graves, quæ ad sensum ejusdem Concilii Tridentini, etiam in prima instantia curiales esse debeant.

Extra verò Curiam in gradu appellationis à sententiis Legatorum, & Nuntiorum Apostolicorum, ac etiam Præsidum & Gubernatorum, sive ab illis Ordinariorum, & Metropolitanorum, aliorumque Prælatorum; & præsertim ab utroque Consilio, Ordinario, & Completo Hierosolymitanæ Religionis, cognoscit quoque in secunda instantia; Dummodo pariter agatur de causis gravibus, ut supra, ad appellantis arbitrium; Pro frequentiori autem stylo, causæ appellationis à sententiis de partibus introducuntur in Tribunali Auditoris Cameræ, à quo deinde gradatim transeunt ad Rotam.

60 Cognoscit itaque istud Tribunal causas utriusque fori Ecclesiastici scilicet per universum Orbem catholicum, tanquam Tribunal Papæ uti Papæ, & Episcopi Ecclesiæ universalis, & fori temporali, tanquam Tribunal Principis temporalis Status ecclesiastici immediati, quæ ex notabili Italiæ parte constituitur; Ac etiam ex Statu Avenionensi, & ex Comitatu Vanaisino in Gallia, quorum causas graves quoque, ex commissione eorum Legati, & quandoque etiam Papæ, cognoscere solet; Civiles tamen, non autem criminales, in quibus se non ingerit. *z*

61 Antiquiori autem tempore, major erat numerus causarum spiritualium seu ecclesiasticarum, quam profanarum, ex ea ratione, quod illæ de prima specie pertinent ad universum Orbem; De altera verò ad hunc solum principatum temporalem Ecclesiæ; Moderno verò tempore, longe major est numerus causarum profanarum, sui temporalium Urbis, & Statu ecclesiastici, ac etiam earum quas accidentaliter forus ecclesiasticus producit ratione clericorum, aliarumque personarum ecclesiasticarum, quamvis de sui natura profanæ sint; Spiritualium etenim causarum notabilem diminutionem, plura accidentia produxerunt; Primò nempe plurium alias catholicarum regionum infectio ab hæresi, vel schismate; Secundo aliquorum Principum politicæ provisiones, ne extra eorum dictionem causæ trahatur; Tertiò quod beneficialis materia, antiquiori tempore obscura, hodiè nimium explanata est; Et quartò fortius, erectiones tot Congregationum, præsertim Concilii Tridentini, & Rituum, ac etiam Episcoporum, & Regularium, & ecclesiasticæ immunitatis, quæ summariè, & extrajudicialiter multas decidunt causas, prius in Rota in forma judiciali disputari solitas; Unde propterea, ut decisionum Rotalium, mearumque adnotationum lectura docet, omnium minor est pars causarum spiritualium quæ forensi more tractentur.

Hinc evidenter quoque elucet, ejusdem ignari vulgi 62
exteri, verè irrisione digna ineptia, quę stultitiæ, vel fatuitatis speciem redolet, opinandi scilicet, quod Rota, & Curia Romana solum, ecclesiastica, & spiritualia negotia tractet, non autem sæcularia, ideoque ejus Professores nullam, vel modicam habeant civilis facultatis peritiam; Dum non reflectunt ad negotia secularia ipsius Romanę Civitatis, quæ omnium fortè Civitatum Europæ est ditior, ac alia quæ producit adeò considerabilis Principatus secularis, quæ plures habet conspicuas Civitates, & diœceses magnarum, & gravium litium productivas; Inter quas præsertim magnum occupat locum Civitas Bononiensis; Ultra alias causas sæculares, quas universus Orbis catholicus transmittit ratione fori ecclesiastici; Atque (ut dictum est) ad hanc stultitiam convincendam sufficit videre Rotæ decisiones, necnon, metiendo ex unge leonem, ponderare quot feudales, regales fideicommissarias, aliasque merè seculares materias, & causas egerim ego solus inter Curiæ Professores minimus, qui nimium tardè ad Curiam accessi, cum tamen ea pars, quæ publicæ luci edita est, vix ad dimidiam ascendat; Adeout, qui calculos faciendi, & peræquandi curam assumeret, utique inveniret, quod majora tractet, ac expediat negotia Curia Romana, præsertim per organum sacrum Congregationum, in mense, quam quodlibet magnum Tribunal in anno.

Iste verò cumulus negotiorum utriusque fori eccleſiasti- 63
ci, & secularis in eodem Tribunali, ob utriusque principatus unionem, quod in Orbe catholico est singulare, magnam exigere videtur utriusque juris, aliarumque scientiarum peritiam, in iis qui in eo sedent; Ideoque meritò Apostolicę Constitutiones inculcant, ut non nisi literati valdè famosi, nimiumque experti, ad hoc munus assumi debeant; *a* Idque omnium melius obtinere potest Curia Romana, cujus magnum peculium in spe consistit, ideoque sine competenti stipendio de facili trahere potest viros insignes, qui suo sumptu libenter illi inserviant, quod aliorum Principum Curiis fortè non ita facilè redditur; An autem id practicetur, meum non, nec agere, nec judicare.

Enunciatus stylus edendi decisiones de necessitate, su- 64
per quacumque resolutione, antiquissimus est, nedum quia (ut superius advertitur,) etiam primi utriusque facultatis Professores, eas enunciant; Verum etiam, quia Decretalium tenor ostendit, quod exceptis aliquorum Conciliorum generalium decretis, quæ in eis registrata sunt, reliqui Canones, ex Consistorii, & ex hujus Tribunalis (quod antiquitus Capella dicebatur,) decretis, ac determinationibus deprompti sunt.

Probabiliter ista introductione originata, non tam ex superius assignata ratione Urbanitatis, certiorandi Partes de rationibus dubitandi, antequam ad sententiam deveniatur; Sed etiam ex ratione ita certiorandi in compendio Papam de iis, quæ per istos ejus Capellanos in causæ discussione concludenda videantur pro ejusdem causæ determinatione; Sed quidquid sit illud est certum, quod istius introductionis origo non habetur.

Quinimò probabile nimium (pro meo sensu) videtur, 65
ut idem stylus antiquior, etiam in antiqua in profanis triumphatrice Roma adesse; Quod scilicet illa Jurisconsultorum responsa, ex quibus leges Pandectarum extractæ sunt, juxta compilationem Justiniani, essent idem ac istæ decisiones; Adeout supradictus *Pontificum*, & Canonum respectivè usus, importet solum quamdam transportationem de una specie ad alteram, de persona scilicet ad spiritualem; Non solum etenim totius Orbis civilis, qui cum ratione vivat, sed etiam illius incivilis infidelium, & Turcarum notoria praxis docet, quod in qualibet Metropolitica Civitate, non solum ubi de totius principatus vel Imperii, sed etiam parvæ ac subordinatæ provinciæ Metropoli agitur, Tribunalia suprema pro gravioribus causis peremptoriè terminandis erecta,

cta, collegiata ſint, ex majori, vel minori numero conſtituta, prout provinciæ vel principatus amplitudo exigat, cum judicium unius tantum congruat parvis locis, vel etiam Magnis, cum ſubordinatione tamen magiſtratui vel Tribunali collegiato; Atque in ipſomet foro ſpirituali, quamvis de Jure unus ſit Judex, nempe Epiſcopus, vel ejus Vicarius generalis; Adhuc tamen, conſultum eſt, ut ſupremus Judex, qui peremptoriè decidat, non conſtituatur ex una perſona materiali ſed ex pluribus, unam intelle ctualem ſeu collegiativam conſtituentibus, ut eſt Rota, & ſunt Sacræ Congregationes; Et nihilominus, ubi agitur de magnis diœceſibus, & præſertim magnarum, & metropoliticarum Civitatum, in quibus cauſæ graviores contingant, adhuc inolevit commendabilis uſus Congregationum, ſaltim conſultivarum.

Cum itaque dicta Reſponſa Juriſconſultorum ſeu prudentum, contineant ſupremas, ac peremptorias judicaturas cauſarum graviorum antiquę Romæ, adeò magnæ, & ditiſſimæ totiuſque ejus Imperii, quo nullum huc uſque majus ſit, adeò ut talia reſponſa regiſtrarentur in publicis voluminibus, atque legum poteſtatem venerationem haberent, ex quibus voluminibus, qui numerum duorum millium excedebant, leges pandectarum compoſitæ ſunt; Hinc prorſus improbabile eſt, ut unius tantum Juriſconſulti judicio, hæc magna auctoritas, ac veneratio tribueretur, dum juxta antiquiſſimum dictum ſapientis; Semper homines fuerunt iidem, atque juxta alterum dictum Apoſtoli, omnes homines ſunt infirmi, vaſa lutea portantes; Potiſſimè verò dum antiquæ Romæ, magis, quam modernæ regimen collegiativum erat, nedum in politicis, ſed etiam in civilibus negotiis, ut antiquæ chronicæ docent, quod ſcilicet ultra Senatum, adeſſent Tribunalia, quorum unum Centumvirale; Alterum decemvirale; Ac etiam triumvirale dicebantur; Ac etiam illud; Tribunal quod Epulonum dicebatur, piarum diſpoſitionum juxta gentilium ſuperſtitiones, exequutioni deputatum quod erat ſeptem officialium, cum ſimilibus; Ideoque omnino, probabilius eſt Vulpiani, Pomponii, Scevolæ, & alii ſimiles, ſub quorum nomine Reſponſa prodierunt, eſſent Judices ſeu Ponentes cauſarum, qui totius Tribunalis Reſponſa darent, ut hodie quoque fit per Rotam, dum deciſiones cantant ſub nomine unius, & tamen ſunt totius Tribunalis vel ejus partis, ut ſupra.

66 Hujuſmodi deciſionum in Curia magna eſt auctoritas; *b* Non quidem ut faciant auctoritatem neceſſariam, apud inferiores Magiſtratus tanquam deciſiones Papales; Ut (loquendo ſolum exemplificativè) opinantur Regnicolæ, quod faciant deciſiones illius Sacri Concilii, utpote nomine Regio editæ; *c* Adeout quandoque fiant decreta generalia per viam legis; Ut præſertim docet decretum quatuor aularum ſuper beneficio inventarii, ad favorem hæredum; *d* cum ſimilibus; Hæc etenim auctoritas Rotæ non tribuitur, neque ipſa eam ſibi aſſumit, dum ſolis declarationi-
67 bus S. Congregationum Cardinalitiarum iſta prærogativa conceditur, quod eadem Rota, multo verò magis alia inferiora Tribunalia reverenter illas ſuſcipiunt; *e* Bene verum, quod iſtius utpote magni Tribunalis reſolutiones per inferiores Judices ac magiſtratus, quinimò etiam per ipſaſmet ſuperiores Sacras Congregationes, habentur in venera-
tione, magnamque faciunt auctoritatem, ut ubique ma-
68 gnorum collegiatorum Tribunalium reſolutiones facere debent, tanquam doctrinæ magiſtrales, plurium judicorum in idem tendentium prævia cauſæ cognitione; Unde propterea, etiam aliarum regionum profeſſores, gravoſque ſcriptores agnoſcunt hujus Tribunalis, ejuſque deciſionum magnam, ac venerabilem eſſe auctoritatem. *f*

69 Bene tamen faciunt auctoritatem neceſſariam, in eadem cauſa, & inter eaſdem Partes illæ deciſiones, quæ editæ ſint ſuper uno dubio vel puncto, quo jam firmato, ad alterum tranſitus fiat; Quod ſcilicet, de recepto ſtylo Tribunalis, deciſiones ſunt præſupponendæ, illæque nunquam circumſcribuntur, ſeu revocantur incidenter; *g* Utputa; Prodierunt jam deciſiones firmantes exiſtentiam, ac pertinentiam fideicommiſſi: Poſtmodum verò agatur de diverſo puncto detractionum, ſeu melioramentorum, aut ſeparationis bonorum &c tunc in diſputationibus ſuper hoc diverſo puncto, non licet amplius controvertere ea quæ ſuper alio puncto jam deciſa ſunt, dum debent deciſiones præſupponi; Atque ſi relevantia motiva in contrarium excitentur, tunc ipſa Rota demandare ſolet deciſionum reviſionem; Adeout earum revocatio non ſequatur, niſi cum conſueto dubio particulari, an ab eis recedendum ſit; Verum iſte ſtylus non inducit neceſſitatem præſupponendi, neque afficit tertios, in diverſis cauſis; *h* Adhuc tamen, quando agatur de deciſionibus, quæ ex profeſſo aliquem juris articulum determinaverint, quandoque earum reviſio particulariter quoque demandari ſolet, ſed eſt arbitrarium, pro cauſarum ſeu deciſionum qualitate.

Problematicæ verò quæſtiones, inter Juris Profeſſores, 70
aliſque literatos, eſſe videntur iſtæ, nempe circa hunc ſtylum edendi deciſiones ſuper quibuſcumque reſolutionibus, quamvis eſſent ſuper incidentibus, ac proviſionalibus; Aut ſuper concernentibus ordinatoria ut ſupra; Illum enim improbantes dicunt, ut id potius Tribunalis majeſtati ac exiſtimationi præjudiciale videatur, dum vel ob dubiorum exiguam qualitatem; Vel quia non omnium in Tribunali ſedentium, idem ſit talentum, vel idoneitas, ſeu ſcribendi felicitas, ita caſus præbeat, ut edantur deciſiones, quandoque debiles; Ac etiam quia, licet omnia Tribunalia eorum judicia varient, præſertim verò ubi de proviſionalibus, aliiſque incidentibus agatur; Non tamen reportant illam famam volubilitatis, quam iſtud Tribunal apud ignarum vulgus habet, eo quia revocationes, quamvis fortè frequentiores, non innoteſcunt; Adhibendo quoque illud vulgare juridicum axioma, quod fatuus eſt Judex, qui ejus determinationis rationem aſſignat.

Improbant quoque iidem cenſores (pro ingeniorum va- 71
rietate) alterum Curiæ ſtylum, deferendi deciſionibus, earumque ſtudio ſolum vacandi, adeout plures dignoſcantur profeſſores, tam judices, quam defenſores, qui fortè libros, Pandectarum, Codicis, & Authenticorum, ac Decretalium, vel Conciliorum; Quinimò nec illos utriuſque juris Inſtitutionum; Sive illos utriuſque Juris antiquorum Repetentium nunquam viderint, vel nec quidem aperuerunt, aliquarum deciſionum tantum ſcientiam, quaſi per traditionem habentes, ignorando quare in eis ſtatutum ſit.

E converſo autem alii, utrumque ſtylum approbantes; 72
Quatenus pertinet ad primum edendi deciſiones; Ultra motivum generale venerationis, quæ antianitati apud humanum genus haberi debet, dum ex legum, & Canonum monitis, non de facili immutanda ſunt ea, quæ longam habuerunt durationem, ac obſervantiam; Conſiderant nimium commendabile, ac virtuoſum videri, ut adeò magnum Tribunal, ita Partibus ſuccumbentibus, totique Orbi, publicè ſe conſtituat debitorem, reddendi rationes ſuarum determinationum, tanquam per ſpeciem continui ſyndicatus, atque ut ita detegi, ac elucidari valeant illa facti, vel juris æquivoca, cum quibus procedi poterit; Ac etiam quia (ut præmiſſum eſt) idem videtur antiquiſſimus ſtylus, etiam prudentiſſimæ ac maximæ antiquæ Reipublicæ Romanæ profanæ, per alteram ſapientiſſimam Rempublicam Romanam Eccleſiaſticam, tam diu continuatus; Ideoque dicunt, quod magna temeritas, atque manifeſta petulantia eſt, aliquorum modernorum, redarguendi id, quod tam diù, tot prudentes, ac ſapientes viri ſervarunt.

Reſpondendo autem ad ſuperius inſinuata inconvenientia dicunt & bene quod in rebus ſcientificis, rem literariam concernentibus: Non ignaro vulgo, cujus vox, qualis qualis ſit, juxta Senecæ dictum, ſemper crepitæ ſpeciem, ac fœtorem habet; Sed ſatisfaciendum eſt viris prudentibus, ac literatis, apud quos reflectentes ad ſtylum, atque ſcientes quidnam iſtæ deciſiones contineant, utique ſcandalum concipiendi occaſio dederit, cum illud revera proveniat à pura ignorantia, ut ſupra animadverſum eſt.

Et quoad alterum ſtylum deferendi deciſionibus, quaſi 73
quod, cum ſolis textibus, & gloſis, ac antiquiorum auctoritatibus, procedendum ſit; Reſpondent, quod iſte quoque manifeſtæ ignorantiæ effectus eſſe dignoſcitur; Siquidem ſi deciſiones ponderentur, in eis potiſſimum primis, cum quibus tanquam receptis, ac magiſtratibus, aliæ pertranſeunt, deducuntur, ac examinantur textus, & Gloſæ, & antiqui repetentes; Sed quoniam, (pro ea ingeniorum varietate, quæ omni tempore connaturalis fuit, & eſt,) etiam inter leges, contrarietates ſeu antinomiæ habentur; Majores verò inter earum Gloſatores & Interpretes, unde propterea, diviſis modernioribus in factiones, adeo involutæ quæſtiones exortæ ſunt, quod plurium ſcriptorum dicendi conſuetudo eſt, ut cum gladio, vel cum Imperiali auctoritate, eas decidere oporteat; Hinc proinde, quando magna Tribunalia, plures unam ex controverſiis opinionibus, tanquam probabiliorem canonizarunt, congruum, ac rationabile eſt, ut cum hujuſmodi plu-

plurium ſapientum concordi judicio procedatur, ne perpetuo veritas in incerto ſit; Unde proptera ſtylus judicandi ab omnibus commendatur, atque ſpeciem legis habet. *i*

74 Pro hujuſmodi autem problematum deciſione, Alii credunt, ut congruere videantur eadem, quæ ſuperius, agendo de Congregatione examinis Epiſcoporum, ſive de illa Fabricæ Sancti Petri, inſinuata ſunt; Ac prius in materia feudali, agendo de Bulla Baronum *l*, cum ſimilibus; Ut ſcilicet generaliter, ac in abſtracto, vere iſta poſterior opinio, quæ utrumque ſtylum approbat, atque commendat, probabilior cenſeri debeat, ac ſequenda ſit; Inconvenientia verò conſiderata per ſequaces primæ opinionis, proveniant potius ab ea utriuſque ſtyli corruptione, malaque praxi, quæ omnibus humanis rebus, eſt connaturalis, ac inevitabilis.

75 Quatenus enim pertinet ad primum, circa editionem deciſionum; Ille habet quidem, rationabilia motiva ſuperius recenſita, quæ ſine dubio præponderat aliis in contrarium ponderari ſolitis; Verum dicunt illi, qui conſiliativam opinionem ſequuntur, quod inconvenientia reſultare ſolent ex modo illas ædendi; Potiſſimè verò ubi verificaretur id quod ſupponi ſolet (quod tamen ego affirmare non poſſum) quod ſcilicet, quandoque fortè non extendantur deciſiones ab iiſmet qui ſecundo in Rota, & audiendo ſenſum Tribunalis, rectè ſciunt quænam fuerint fundamenta, quibus innixa ſit reſolutio, & quę fuerint rejecta, ſeu non diſcuſſa, ut ita explicent, in quibus revera deciſio conſiſtat.

76 Advocatorum enim, & Procuratorum ſtylus, potius commendandus, quam damnandus eſt, cumulandi plura motiva ob ingeniorum diverſitatem, atque ad inſtar dapiferi, qui plures cibos apponere debet in menſa, ut ob varietatem guſtuum ac ſtomachorum omnibus ſatisfacit, dum ſæpius illi ſibi, qui ſibi videntur meliores, non placent aliquibus, qui eos nauſeant, guſtant autem cibos leves, vel ignobiles, aut perniciosos. Idem etenim in motivorum electione quotidiana praxis docet.

77 In extenſione igitur deciſionum ii, qui de his non ſint informati, reaſſumendo informationes Advocatorum, omnia cumulare quandoque ſolent. Quinimò ex proprio ingenio vel ſenſu, ea magis exornare ac alia ſuperaddere quæ in Rota diſcuſſa non ſunt, imo fortè rejecta; Ideoque iſtud reputant abuſum, quoniam cum deciſio edatur, ad effectum ut ſuccumbens ſciat cauſam quare contra eum dubitetur, ut ita determinare valeat, an debeat acquieſcere, vel contendere; Hinc ſequitur, ut iſte effectus non reſultet, quoniam videntes defenſores canonizari motiva inſubſiſtentia, non poſſunt captivare intellectum, & acquieſcere.

78 Cedunt proinde iidem conſiliatores, quod verus deciſionum modus videtur ille, qui adhibitus eſt per aliquos antiquiores; Et præſertim per Franch. (qui in magis communi ſenſu reputandus videtur Deciſionantium idea;) Ut ſcilicet in forma diſcurſiva, examinando omnia motiva, quæ hincinde in cauſa deducebantur, referat quænam rejecta fuerint, & quænam amplexa, cum in iſtis propriè deciſio conſiſtat; Quod etiam pleræque deciſiones Rotæ antiquæ, & modernæ bene ſervant, *ut infra*.

79 Id etenim, alia multa, & quidem notabilia, producit inconvenientia pro determinationibus aliarum cauſarum, apud Judices inferiores, qui frequentius, pro moderno inepto ſtylo pragmatico, abſque alio diſcurſu, vel ratiocinio, ſuper diverſitate caſuum, ſeu circumſtantiarum, quidquid legunt in deciſionibus, attendunt ad literam, (ut noſtri dicunt) tanquam evangelium, non reflectendo quænam ſint partes ſubſtantiales, & quænam, cumulatata ſint ad ornatum, ſive incidenter, ac indigeſtè.

80 Et quamvis perpetuò Rota antiqua, media, & moderna, proteſtari profeſſa ſit, quod deciſiones verè, & propriè conſiſtere dicuntur in eo puncto, qui principaliter diſcuſſus, ac deciſus fuit, atque in illis concluſionibus vel motivis, quæ fuerunt cauſa reſolutionis *l*; Attamen iſta eſt medicina, quæ parum prodeſt; Tum quia enexperti Judices, ad hanc diſtinctionem non reflectunt, idque reputant Advocatorum ratiocinium, ſeu acumen; Tum etiam quia, frequentius deciſiones id non diſtinguunt, unde propterea dignoſci non poteſt, quænam fundamenta fuerint cauſa reſolutionis, dum juxta ſtylum illorum Conſulentium, qui ad cauſæ oportunitatem quandoque omnia motiva pariformiter cumulant, id ſequi ſolet in deciſionibus, non explicando, quale reputatum fuerit bonum, & quale malum.

81 Alterum obſervant abuſum, qui coincidit in idem; Quod ſcilicet (ex quodam hujus Tribunalis, ſtylo, qui eſt ſingularis, non ſolum comparativè ad alia magna Orbis Tribunalia, ſed etiam ad illa ejuſdem Curiæ) iſte, qui cauſam proponit, tanquam Ponens, vel Commiſſarius, nullum habeat votum; Ex inde ſiquidem inolevit uſus, ut iſte ſciat ſolam intitulationem cauſæ nullam verò ejus informationem habeat, quaſi quod ſuperfluum ſit ſtudium in illa cauſa, in qua votum proferre non debeat; Hinc enim ſequitur ut percipere, atque memoria retinere non valeat, quidnam propriè, ac præcisè fuerit cauſa reſolutionis, quæ frequenter manat ex aliquibus motivis, quæ in ea diſcuſſione excitata fuerunt, vel maturius tunc examinata, non autem ex votis, quæ domi ſingulariter extenſa ſint, Igitur partes Ponenti, eſſe deberent, ut præ cæteris, melius de cauſæ meritis informatus, tunc id diligenter adnotaret, atque ſuper illis motivis, vel fundamentis, ſtrictè tanquam rectè conſcius ſenſus Tribunalis, deciſionem extenderet, reſpondendo omnibus aliis motivis hinc inde deductis, ac ſolum deducendo alias auctoritates ac rationes quæ neceſſariæ videantur, & ſuper iis, in quibus cardo difficultatis reſideat, non autem immorando in ſuperfluo apparatú, atque in exornatione vulgarium regularum, & concluſionum, ſuper quibus nulla ſit inter ſcribentes hincinde controverſia, utpotè receptis, ac indubitatis.

Indecorum etenim à pleriſque reputari ſolet, ut adeò ma- 82
gnum Tribunal, pro tyronico ſtylo, immoretur ſuper inani chartarum repletione, exornando cum allegationibus eas nimium vulgares & receptas propoſitiones, ac regulas, quæ hodie ſunt planæ & notoriæ; Utputa, quod conſtito de poſſeſſione antiquiori, ea debet eſſe manutenibilis, Sive quod literæ Apoſtolicæ juſtificatæ, debeant exequutioni demandari, Aut quod accedente relevantia, atque non docto de calumnia, in profanis, danda ſit remiſſoria; Vel quod conſtito de fideicommiſſo, ejuſque purificatione, juſtificatiſque aliis juſtificandi; nempe legitimatione perſonarum, identitate bonorum, & non competentia detractionum, fideicommiſſario danda ſit immiſſio; Aut quod præſentato ab omnibus, vel à majori parte eorum, quos conſtet legitimos eſſe patronos, debita ſit inſtitutio, cum ſimilibus, in 83
quibus nulla penitus cadat quæſtio quæ ſolum reſideat in verificatione præſuppoſiti, ex quo hujuſmodi propoſitiones, vel conſequentiæ manant, cum etiam in ipſiſmet Advocatis, vel Conſulentibus indecorum videatur, ac damnabile ſit, ut infra agendo de Advocatis advertitur; Igitur ſuper eo inſiſtendum eſt, atque hujuſmodi propoſitiones vel conſequentiæ, tanquam jam notoriæ, & non controverſæ, debent præſupponi, ſcribendo more magiſtri, non autem more diſcipuli, vel tyronis.

Diſplicent etiam aliquibus (& non immerito,) nimium- 84
que præjudiciales reputantur illę digreſſiones, quæ abſque aliqua neceſſitate fiant in deciſionibus, quæ ſuper incidentibus, edantur circa merita negotii principalis, de quibus incidenter ſolum, & pro guſtu, non autem principaliter, & ex profeſſo actum ſit, ita aperiendo ſenſum Tribunalis, qui verè adhuc maturus non adſit, atque incidenter firmando ea, quæ revera formiter diſcuſſa non ſunt; Utputa; In diſputatione remiſſoriæ reducuntur aliqua tangentia meriti negotii principalis, pro ſolo negotio ſuperficiali, ad effectum guſtandi de relevantia, vel irrevelantia, & ad quem effectum, ſufficit levis cognitio, dum ſola dubietas vel poſſibilitas relevantiæ pro conceſſione ſufficit; Et tamen (ut pluræque deciſiones oſtendunt) per viam plenæ, ac formalis tractationis, ex profeſſio firmatur totum id, quod factis probationibus, ſupereſt formiter diſputandum; Unde propterea, mea ſemper fuit conſuetudo conſulendi, ut hujuſmodi incidentium diſputationes non aſſumantur, ſed quod petitionibus darentur manus, ad evitandum dictum inconveniens, vel præjudicium, quod longè gravius eſt altero, quod reſultet ab aliqua dilatione, ſive cauſæ protractione in longum. *m*

Sive, ubi quæſtio ſit in ſolo poſſeſſorio adipiſcendæ, vel 85
retinendæ; Si ad ejus effectum, incidenter ſolum, & pro guſtu deducantur ea, quæ reſpiciunt merita, ad colorandam ſcilicet poſſeſſionem, ut facilius cenſeri debeat manutenibilis, vel ad reddendam rem turbidam, ut oppoſitor dici non valeat legitimus contradictor, (& ad quem effectum ſufficit talis qualis turbiditas;) Utique erroneum eſt incidenter firmare ea, quæ reſpiciant petitorium, perinde ac ſi de illo principaliter, & ex profeſſo actum eſſet, dum poſtea in diſputatione negotii principalis, hujuſmodi deciſiones magnam faciunt impreſſionem, magnaque pariunt præjudicia; Et de conſequenti, dicunt

iidem, quod iſte quoque ſit abuſus conſiderabilis, cum deciſio ſtrictè percutere debeat punctum deciſum inſinuando ſolum ſuperficialiter dubitandi rationes, quæ ſupereſſe poſſunt, & quod ſufficit, ad effectum hujuſmodi incidentium, nihil tamen deſuper firmando.

84 Contingit quoque aliquando, quod in deciſionis reviſione, Advocati, qui eam impugnant, aliquorum ejus fundamentorum fallaciam clarè convincunt, idque Rota agnoſcit; Verum ex aliis ſolidis motivis, (juſtè quidem) perſiſtit in deciſis; unde propterea ipſa reſolutio verè juſta, beneque fundata ſit, ſed in ſecunda deciſione confirmatoria, deducendo ſolum ea ſolida fundamenta quæ fuerunt cauſa reſolutionis, alia negliguntur *n*; Id autem errorem redolere videtur, dum debet fieri mentio de eorum inſubſiſtentia, ad evitandum illud inconveniens, quod ita prima deciſio firma remaneat, circa ea fundamenta, quæ verè fallacia ſunt, utpote non revocata, vel non declarata, pro aliarum cauſarum deciſione apud Judices inferiores, & quandoque apud eamdem Rotam in diverſo turnu, ſeu tractu temporis, mutatis iis, qui tunc cedebant, ac informati erant, ut pluries expertus ſum.

In idem quoque tendit, non invigilare cum peculiari ſtudio, ſummaque applicatione, ne per Collectores, benè non informatos, utpotè forum non verſantes redigantur in volumina deciſiones revocatæ, vel declaratæ, ſaltim non adjectis ibi proximè aliis deciſionibus revocantibus vel declarantibus, dum cum auctoritate earum, quæ jam revocatæ vel declaratæ ſunt, per hanc notitiam non habentes procedi ſolet; Atque in hoc revera Curia negligentiam inexcuſabilem adhibet, ut etiam ſupra occaſione agendi de impreſſione Bullarum Apoſtolicarum advertitur *o*; Alioſque ſimiles abuſus adeſſe plures ſenſati viri opinantur in hac deciſionum impreſſione, ideoque cupiunt ut magis accuratè ad id reflecti deberet; Ac propterea concludendo, laudant ſtylum in genere, ſeu quandoque non laudant ejus praxim, ex qua potius, quam ex ipſo ſtylo, reſultant inconvenientia, quæ per alterius opinionis ſequaces ponderari ſolent.

86 Quò verò ad aliam ſtylum deferendi deciſionum auctoritati; Pariter malum non conſiſtit in ſubſtantia, ſed in modo; Certum etenim eſt, quod deciſionibus ſupremorum collegiatorum Tribunalium, inter omnes doctrinas, ac auctoritates, dignior, ac primus, longeque major locus tribuendus eſt, ex jam inſinuata ratione, quod eſt cumulus plurium judiciorum pro veritate, in idem prævio lumine quod à diſputationis trutina, & ab Advocatorum acumine recipitur; Unde propterea ſtultitiæ ſpecies eſt, privatorum ſcribentium auctoritatem, huic auctoritati exæquare, præſertim verò ubi agatur de eodem Tribunali, cujus commendabilis quidem ſtylus eſt, quando vehemens ratio non urgeat, non recedere, à receptis ejus opinionibus, antiquitati, ut decet, deferendo. *p*

Verum abuſus conſiſtit, in ejuſdem ſtyli mala praxi, attendendo ſcilicet deciſiones, quæ in aliis cauſis prodierint, in ſola littera, ſive in ſola generalitate, non benè reflectendo ad circumſtantias caſuum, in quibus illæ deciſiones prodierunt, ac ad illum caſum, de quo ſit controverſia, faciendo illarum combinationem pro congrua applicatione Præſertim verò ubi agatur de quæſtionibus ambiguæ voluntatis, vel ſimilibus, quæ facti potius, quam juris dicendæ ſunt, quoniam ut frequenter, in materia fideicommiſſaria, fereque in omnia alia advertitur, ſtant benè ſimul, ut eædem conjecturæ, & argumenta, in uno caſu approbari, & in altera rebrobari mereantur; Sive quod in uno ſufficiant & abundent; In altero vero, eadem ac alia longè majora inſufficientia reputanda veniant, quia ſic unius, ac reſpectivè alterius caſus circumſtantiæ exigant, ob diverſitatem perſonarum, locorum, & temporum, ſive ob alia accidentia, quæ in uno caſu conſiderabilia ſint, in altero autem non.

87 Id autem generaliter in omnibus aliis doctrinis procedit, præſertim verò in illis Conſulentium, etiam ubi ipſa Conſilia ſeu Reſponſa ad veritatem edita ſint, adeout deciſionum quamdam ſpeciem ſeu imaginem habeant, quoniam poſſunt bene ſimul ſtare, quod in eo caſu, ob ejus circumſtantias, illæ concluſiones bene adaptentur, quæ tamen non congruant caſui controverſo; Sive quod aliquæ propoſitiones in eo Reſponſo ad ornatum potius ac ſuperabundantiam more externorum conſulentium deducantur, vis autem Reſponſi conſiſtat in aliis ſolidioribus fundamentis, cum quorum aſſociatione, alia leviora bene prodeant, quæ tamen ſola, & de per ſe nihil valent; Ac proterea manifeſtus error eſt capere ſeu attendere Deciſiones, vel Reſponſa, per partes, cum adeò attendi debeant unitim, ita combinando, (ut dictum eſt) omnes circumſtantias pro congrua applicatione, in qua tota eſt vis judicantis.

Ut enim in omni ferè materia, frequens, ac fortè faſtidioſa (ſemper tamen oportuna) mea eſt dicendi conſuetudo *q*; Apud antiquiores quamplures pendebant controverſæ quæſtiones, habentes Doctorum claſſes hincinde, unde propterea Judicis labor, ac ſtudium erat in perquirendo, quenam opinio, magis communis, vel magis probabilis eſſet, quam ipſe ſequi deberet; Hodie verò, nulli, vel nimium rari ſunt iſti caſus, quoniam per magnorum Tribunalium deciſiones, ac modernorum magis receptum ſenſum, omnes hujuſmodi quæſtiones, jam ſopitæ ſunt, ſtatuta una opinione pro regula, & altera pro limitatione, unde propterea totum pendet ab applicatione, quæ regulanda eſt, ex ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, inſpicendo, an in caſu regulæ, vel in altero limitationis verſemur; Et conſequenter erroneum eſt, cum generalitatibus procedere. *r* 88

Hinc proinde, agendo (ut dictum eſt) occaſione iſtius Tribunalis, generaliter de boni, ac ſenſati Judicis idea; Concors eſt Juriſtarum, ac moralium ſenſus, ut copulativè in eo requirantur doctrina, & morum integritas; Quæſtione cadente quæ nam potius deſideranda ſit; Atque Juriſtæ præſertim, magis communiter deſiderare videntur doctrinam, ex eo quod minus malum ſit Judicem eſſe doctum cum malis moribus, quam bene morigeratum, ſed indoctum *ſ*; Verum hæc opinio ſuſtentabilis eſt, quando mali mores ſint privati, ideſt circa ejus vitam, ſeu propriam conſcientiam tantùm; non autem ubi ſint publici, nempè circa corruptelam, ſeu aliam juſtitiæ violationem, adeout mali mores influant in ipſam Judicaturam, cum tunc agendo de illo qui ſolum partes Judicis gerere debeat in cauſis de juſtitiæ decidendis, præſertim in hujuſmodi Tribunalibus, magis integritas, quam doctrina deſideranda videatur, quoniam lex permittit Judicem imperitum *t*; Et tamen non permittit Judicem non integrum, & corruptibilem; Ex ea congrua ratione, quod imperitia bene ſuppleri poteſt per Aſſeſſores, & Conciliarios vel alios Adjutores peritos, ut frequens, & quotidiana praxis docet, ſed alteri malo occurri non poteſt; Adeout Apoſtolus moneat, ut indocti, contemptibiles potius in Judices eligantur *u*; (Ideoque non mirum ſi quandoque id ſervari videmus;) Licet enim id myſterium contineat, atque in ſenſu allegorico potius, quam literali intelligendum veniat, monendo ſcilicet viros religioſos, & eccleſiaſticos, ut potius inter ſe ipſos, ab indoctis, & contemptibilibus judicetur, quam quod judicum ſæcularium forum ſtrepitoſum adeant; Sive quod judicium ſæculare patiantur; Adhuc tamen dici poteſt, quod Apoſtolus non improbat Judicem indoctum, non tamen ſcriptum reperitur, ut approbetur Judex corruptilis, & non integer. 89

Dictum autem magis communis ſenſus Juriſtarum, intelligendum venit de Judice, in magis lata ſignificatione, ideſt de Rege, ſeu Præſide, aut Gubernatore, vel Rectore Provinciæ, vel Civitatis, cui incumbat regimen politicum, ac civile, pro quo expedit, ut Rector ſit potius ſagax, & diligens cum malis moribus, quam timoratiſſimæ conſcientiæ, magnæque probitatis, ſed indoctus vel alias parum aptus.

Verum poſita utraque qualitate; Quatenus pertinet ad doctrinam, ſeu literaturam; Licet illa principaliter deſideretur in utroque jure, ſive in eorum uno, pro muneris, vel judicaturæ qualitate, quod ſcilicet Judex ſæcularis ſit magis verſatus in jure civili, eccleſiaſticus autem in canonico; Quod tamen rarò eſt practicabile, ex communi dicterio, quod legiſta ſine Canonibus parum valet, Canoniſta verò ſine legibus nihil. *x*

Non tamen iſta ſola literarum ſufficit ſcholaſtica ſeu theorica, niſi accedat etiam practica ſeu forenſis, quinimò magis iſta quam illa, melius tamen utraque ſimul juncta; Et tamen neque iſta literatura ſufficit, quinimò ubi magna nimiumque ingenioſa eſt, judicaturæ præjudicialis eſſe ſolet, præſertim verò, ubi ſit judicatura talis quæ admixtum habeat regimen politicum ſeu civile; Ut (ex. gr.) eſt illa Epiſcopi, vel Gubernatoris; Unde propterea in Curia circumſertur opinio, quod eximii, & ingenioſi Advocati, non ſolent eſſe boni Judices, vel boni Epiſcopi ſeu Gubernatores; Ex ea ſcilicet ratione, quod ii qui toti dediti ſunt literarum ſtudio, atque acumini ingenii, non autem judicio principaliter vacant, in iſto, atque in prudentia deficere ſolent, iſtæque partes cum ingenio magis plano ac moderato Judici congruere videntur, dummodo tamen adſit ſufficiens literatura, dum præſertim in magnis Civitatibus, magniſque Tribunalibus, in quibus adeſt copia eximiorum Advocatorum, aliorumque literatorum, omnia, quæ in jure diſpoſita ſint, promoventur, ac proponuntur, unde propterea requiritur quidem in Judice talis literatura, ut utriuſque juris terminos ac principia benè calleat, atque propoſitiones juridicas quæ hinc inde deducuntur percipiat. Sed magis neceſſarium eſt benè adæquatum judicium, ut diſtinguat, ſive ut reflectat ad circumſtantias facti, earumque judicioſam combinationem faciat pro congrua applicatione, ad quam hodie boni Judicis partes unicè reſtringuntur, quamvis etiam magna literatura nimiùm proficua ſit, ut Judex ſupplere poſſit ea, quæ deſunt Advocatis, ſive pro caſibus, in quibus contra contumacem ſe non defendentem, una tantum parte informante procedatur; Ideoque meritò non dicitur juris ſcientia, ſed juris prudentia quæ propterea quoque nimium, ac principaliter neceſſaria eſt, eaque abſque longa rerum experientia non de facili obtinetur, vel ut partes ad concordiam inducat, ac lites reſecentur, vel ut ipſe ita ſe gerat, ut Partibus ſuſpectum non ſe reddat *y*; Atque ſicuti antiqui artis oratoriæ magiſtri, in Oratoribus, hiſtoriarum, ac politicæ peritiam deſiderabat, ut infra agendo de Advocatis, aliiſque cauſarum defenſoribus advertitur; Ita magis in Judice, cùm ex his prudentia manet, ideoque in judice major, quàm in Advocato idoneitas deſideranda videtur. *z* 90

Hinc ad majores, ac primarias judicaturas in ſupremis præſertim Tribunalibus, commendabilis, nimiumque proficuus eſt tranſitus per gradus: Improbabilis verò eſt, ac damnata promotio per ſaltum, ſine experientia, quamvis etiam adſit literatura: Multò verò magis ubi utraque deſit; Quinimò pro meo ſenſu (in magnis præſertim Tribunalibus) etiam peritia in rebus concernentibus mercaturam, & negotiationem, deſideranda venit; Ideoque plurium partium cumulativus concurſus peſideratur; Atque id iſtum concurſum potius, quàm ad ingenium, vel ad ſolam magnam literaturam eſt reflectendum; Ad inſtar eorum, quæ habemus in præelectione facienda per Epiſcopum in concurſu ad Eccleſias parochiales ad formam Concilii Tridentini, ut in ſua ſede advertitur. *a*

Et per conſequens, Aliqui, commendantes quidem prætenſionem antiqui ſtyli publicarum ac privatarum diſputationum faciendarum per eos, qui Auditorum Rotæ, ve Advocatorum Conſiſtorii collegiis cooptandi ſunt, (ut ſupra) pro ſola majeſtate Curiæ, non tamen id commendant pro fine, ad quem hujuſmodi functiones peragi dicuntur, cum nil commune habeat iſta ſcholaſtica, vel potius tyronica functio (congrua quidem iis, qui ad Cathedras aſſumendi ſunt,) cum partibus Judicis vel etiam Advocati in Principis conſiſtorio.

Quamvis autem aliquando in iis, qui eximii, ac magni Advocati fuerint, munus Judicis, vel Epiſcopi, aut Gubernatoris, parum felix eſſe praxis docere ſolet; Unde propterea contra genus Advocatorum iſta traditio apud aliquos in Curia volitare ſoleat; Error tamen eſt manifeſtus, id ita generaliter, ac indefinitè aſſerere, cum id ſequi ſoleat, potius pro limitatione regulæ, in uno ex duobus Advocatorum generibus; Vel ſcilicet in iis, qui cum ſolo ingenii acumine, atque cum merè leguleicis rigoribus, in omnibus caſibus, omnibuſque perſonarum generibus procedunt, non benè diſtinguendo, perſonas, loca, tempora, & negotia; Vel in iis pejoris conditionis viris, qui ob conſuetudinem ab eis contractam, in dies manus habendi plenas muneribus, & pecuniis clientium, talem conſuetudinem etiam in ſtatu judicaturæ retinere ſatagant, ut in aliquibus partibus praxis quandoque docet; Id autem in Mundo antiquum fuiſſe, docemur ex antiqui Græci Poetæ verſibus, quos in latinum traduxit eruditiſſimus Juris profeſſor Alciatus *b* hujus temporis.

Imperium quæ ſerva fuit, ne ſumat hærile.
Hoc vetus eſt, aliud nunc tibi dico novum.
Quiſquis cauſidicus fuit, is ne judicet unquam,
Rhetore ſit quamvis doctior Iſocrate.
Venali vir lingua, opes acquirere ſuetus.
Judicum haud unquam ſordibus abſque feret.

Iſtud verò ſecundum genus certè non datur in Curia, quoniam cum Advocatorum honorarium ſit jam taxatum in ſumma valdè moderata, quæ ſolum à ſponte dantibus, recipitur, ab invitis autem non exiguntur, ut infra in Curialium ſede advertitur; Hinc ſequitur, ut iſta mala conſuetudo excoriandi non verificetur; Solet autem aliquando verificari prima, ſed raro tanquam limitatio regulæ, quæ verè eſt in contrarium, quoniam jam verſatus Advocatus, longè magis alienus eſt ab æquivocis, atque à defenſorum fallaciis, longeque facilius negotia percipit, & expedit, cùm ejus idoneitas ſit abſque dubio magis ſcientifica, & fundata. 91

Redeundo autem ad Rotam, (à qua præmiſſa neque extranea ſunt;) Ea quamplures habet ſtylos particulares quorum aliqui ſunt commendabiles, alii verò commendatione digni per aliquo non reputantur, in hoc relatoris partes ſolum me explente.

Inter quamplures autem ſtylos, quos omnes reaſſumere nimis laborioſum ac fortè tædioſum eſſet, iſtiſque verè furtivis ſucceſſivarum horarum adnotationibus omninò inconguum; Illi præſertim dignoſcuntur, ultra eos, qui jam ſupra inſinuati ſunt, circa dubiorum diſputationes, ac deciſionum editiones, & novas audientias, ac alias. 92

Primò nempè (& quidem commendabiliter) quod aliorum Tribunalium vel Judicum res judicatas non attendit, neque exequitur, niſi de earum juſtitia guſtet. *c* 93

Secundò quod profitetur attendere potius rationes, quàm majorem cumulum doctrinarum *d*; Ut reverà docet magna Tribunalia; Quamvis aliquando non bene ſervetur; Summam etenim rationem iſte ſtylus habet, ideoque pro meo ſenſu, ab omnibus Judicibus ſervandus eſſet, quoniam ubi non agatur de lege expreſſa, & præciſa proprii Principis, quæ in ratione auctoritativa, præciſam, ac neceſſariam faciat auctoritatem, ſed agitur de articulis in jure controverſis, habentibus auctoritates, ac opiniones hincinde; Sive etiam de interpretatione legum civilium, quas in ratione voluntarii uſus potius habemus, quam ex præciſa, & neceſſaria auctoritate juxta legalem hiſtoriam alibi recenſitam *e*; Hinc nimis improprium ac indecorum eſt, ut magnum Tribunal, quod eſt præſupponendum, ut conſtituatur ex pluribus eximiis Juriſconſultis, ſequi debeat, cum cæca fide, traditiones frequenter indigeſtas eorum, qui potius ex otio, tanquam pro forenſibus rebus inepti, volumina ediderunt; Potiſſimè, quia ubi etiam ſuper aliqua traditione, magnus habeatur ſcriptorum cumulus, adhuc tamen ſi diligenter advertatur ad ſegregationem eorum, qui in diverſo caſu, vel cum diverſo præſuppoſito loquantur, ac eorum qui ſine aliquo diſcurſu, ſunt puri collectores, vel tranſcriptores ita invenietur quod, ad valdè exiguum numerum reducantur illi, qui numerari merentur; Fortius verò ſi benè perquiratur origo, ſeu principium, quia nempè traditio deſumpta ſit ex dicto alicujus antiqui gravis Auctoris, cujus nunquam in animo fuit aſſerere id quod ſupponitur; Ideoque plures ex eis dicendi ſunt teſtes de auditu auditus; Et alii de auditu abiis, qui non dixerunt, ac propterea congruentius eſt rationes, & principia perquirere. 94

Tertiò, ubi etiam agatur de propriis exequutorialibus, & in vim propriæ rei judicatæ, ſi exequutio per longum tempus neglecta ſit, illaque petatur poſt decem annos, concedi non ſolet, niſi Parte iterum audita, cum diſputatione dubii; Commendabiliter quidem, quoniam tam diuturna & inverſimilis negligentia, aliquam redolet probabilem ſuſpicionem. *f* 95

Quartò, ubi procedit per contradictas contra abſentes, & præſertim contra eos, qui ſint in remotis regionibus, de commendabili ſtylo, quandam facere ſolet cumulationem, ſaltim virtualem, poſſeſſorii cum petitorio, quod ſcilicet non determinat poſſeſſorium, non bene guſtato de bono jure in petitorio, *g* quamvis regulæ Juris ſint in oppoſitum quod ſcilicet poſſeſſorium nil commune habeat cum petitorio, atque prius illud eſt terminandum, ut in judiciorum ſede advertitur agendo de poſſeſſoriis.

Quintò, quando agitur de judicio poſſeſſorio præſertim ſummariiſſimo retinendæ, quod eſt exequutivum, & non retardabile per appellationem, ſive de revocatione attentatorum, ſolet quandoque demandare, ut videatur de bono jure ſine præjudicio dicti proceſſus, ad eumdem effectum manutentionis vel revocationis attentatorum; Idque commendabile reputatur, cùm bonos effectus quandoque producere ſoleat. *h*

Sextò in cauſis dubiis, ſive ubi alias timeri valeat, quod inconvenientia producenda ſint, inſinuare ſolet concordiam, atque in ea nimium cooperari, & quandoque

etiam illam præcipere, *i* quod de jure fieri posse imò debere apud DD. est receptum, licet quandoque id transire soleat in abusum, unde propterea, Tribunalibus Regni Neapolitani per legem particularem id prohibere oportuit. k

Septimò, quando adversùs resolutionem concessit, novam audientiam, stylus est, quod super jam edita decisio-
98 ne expeditionem non decernit, quamvis ea Pars succumbens, quæ audientibus obtinuit, informare negligat, Undè propterea, victore solum informante, disputatur dubium, an sit standum in decisis *l*, Et quandoque (licet rarò) pro recessu contra informantem responderi solet.

Octavò, in causis præsertim beneficialibus, quando causa reperiatur jam introducta in Rota, non datur alter exe-
99 quutor vel institutor aut collator sine vitio attentatorum, sed ipsa Rota assumit has partes atque ei, cui beneficium debitum sit, confert, vel instituit, ita subintrando in locum collatoris.

Nonò, licet in Curia exequutio obligationis cameralis
100 pertineat ad Auditorem Cameræ privativè ad alios; Unde propterea ut supra advertitur, ac etiam *disc. præcedenti*, necessaria est communicatio, hujusmodi facultatum; Attamen rectè procedit jure suæ delegationis ubi agatur de obligatione dependente ab iis, quæ jam pendent in Tribunali. *n*

Decimò licet non soleat aliquid decernere non prævia
101 disputatione dubii, & editione decisionis; Attamen in expensis & fructibus, id agit sine hac formalitate. *o*

Undecimò, quando Rota mutat opinionem, ut frequen-
102 ter contingere solet, non per hoc admittit retrotractionem præjudicialem rei judicatæ, vel concordiæ sequutæ de tempore, quo altera opinio tenebatur. *p*

Duodecimò condemnat semper in expensis victum, non reflectendo ad distinctionem, quæ desuper per DD. traditur
103 inter justam, & injustam causam litigandi, Isteque stylus videtur in Curia generalis, Verum non omnes expensæ reficiuntur nisi vivæ, præterquam in certis casibus, ut in sua materia judiciorum advertitur in particulari sede refectionis expensarum.

Ille autem videtur stylus particularis Rotæ, quod non mandat refectionem propinarum, quæ ipsimet Rotæ solvantur; Isteque stylus parum commendabilis reputatur, ideoque reformatione dignus.

Profitetur item tenaciter sequi opiniones antiquas; Idque regulariter commendabile quidem est, ut superius quo-
104 que advertitur; Sed quandoque videtur modica commendatione dignum quando dignoscatur quod antiqua opinio non habeat probabile fundamentum; Ut ex. gr. contingit in retentione opinionis Alexandri contra illam Angeli, super denegatione viæ exequutivæ pro legatis, dum omnia alia Tribunalia sequuntur opinionem contrariam, ut in judiciorum sede advertitur, agendo de judiciis exequutivis; *q* Ac etiam circa opinionem Bartoli ut jus patronatus non transeat in fideicommissarium, ut pariter in sua sede. *r*

Habet quoque quemdam stylum particularem, qui exorbitans, parumque commendabilis videtur, quod scilicet ille terminus, qui de stylo generali Curiæ habitus pro servato durat per decem dies, & in Rota per quindecim ut in judiciorum sede advertitur; Quando habeatur pro servato in ultima Rota memorialium, in qua indicuntur generales vacationes æstivæ, durat usque ad primam Congregationem generalem, quæ ut supra, haberi solet circa finem mensis Julii vel principium mensis Augusti, cum tali exorbitanti retrotractione ad diem termini habiti pro servato, quod si victus non appellaverit infra decem dies, vel appellando non curaverit committi causam infra alios decem, intret res judicata; Id enim exorbitans videtur, ut transeat in judicatum sententia, quæ reverà tunc non aderat in rerum natura; Imò quando neque prodierat decisio, ex cujus lectura victus determinare posset, an deberet acquiescere, vel appellare; Ac etiam erat incertus, an demandanda esset expeditio; Vel potius concedenda nova audientia. *f*

De Rotæ Decanatu quomodo ejus optioni locus sit latè
106 differit ille, qui in hoc munere diu vixit & obiit; *t* Et an causæ judex seu Ponens sequi debeat votum correspondium, si resolutio sibi parum justa videatur esse solet in quæstione.

In causis in hoc Tribunali pendentibus, nullæ penitus
108 fiunt expensæ pro Judicibus per litigantes, præsertim exteros, cum quædam exigua nimiumque moderata munuscula superius recensita in candelis cereis, & saccharo tradi solita in vigilia Nativitatis Domini vel in Kalendis Augusti, ut plurimùm præstentur per Magnates, & nobiles præsentes in Urbe, non autem, vel nimium rarò, per litigantes exteros, qui aliquando id agunt solum in causis valce gravibus; Aliudque non adest emolumentum pro Judicibus, nisi illud propinarum in expeditione sententiarum diffinitivarum nempè; In causis profanis usque ad summam scutorum mille, scuta decem auri; A mille verò usque ad decem mille, scuta viginti quinque pariter auri; A decem millibus usque ad viginti mille scuta quinquaginta, ab inde verò supra, ad quamcumque summam ascendant, centum, neque excessus hujus summæ datur.

In causis autem beneficialibus; Si valor non excedat summam centum ducatorum, est decem; A centum verò usque ad mille, vigintiquinque; A mille usque ad tria millia, quinquaginta; Et ab inde supra, centum, absque excessu.

Ubi verò agatur de causis jurisdictionalibus, vel aliis quæ valorem centum non habeant, tunc fieri solet taxa moderata, pro ipsarum causarum qualitate; Atque ad hunc effectum deputari solet unus ex senioribus, magisque peritis, ac probis Procuratoribus Collegii, pro hujusmodi sportularum cura; & taxa; Ultra quas solvuntur quædam emolumenta Notario pro registro actorum, quæ pariter suam habent taxam; Et de allis expensis pro honorario Advocatorum, & Procuratorum, habetur infra in Rubrica Curialium; Eisque accedunt stipendia solicitatorum, & copistarum; Nil autem ulterius extraordinarium expeditur, præter illud emolumentum quod victor solvit Adjutori studiorum Ponentis, quando sibi communicat decisionem jam editam, quod de stylo importat id quod importet honorarium Advocati vel Procuratoris in qualibet informatione, quod ad summum est duorum scutorum auri, frequentius verò minus, & juxta valorem antiquum dictorum scutorum auri, ut in dicta Curialium sede habetur; Unde propterea reliqui sumptus qui poni solent in listis eorum, qui negotiorum curam habent, minus veri sunt, cum principalium deceptione.

Ab antiquo tempore, Auditores Rotæ habuerunt locum in Capella Pontificia, cum prærogativa, quod Decanus teneat Papæ mitram, seu triregnum; Atque 109
inter eos primum locum occupabat, post Decanum, Magister S. Palatii, ut de ipso agendo superius in plurium ejusdem Palatii officialium Rubrica advertitur; *x* Hodie verò, post ejusdem Capellæ reformationem sub Alexandro VII. sequutam, iidem Auditores tanquam effecti subdiaconi, aliquem digniorem occupant locum, unde propterea sequutum est quod Magister S. Palatii, sedet post eorum ultimum; Atque eorum unus in majoribus solemnitatibus, defert crucem Papæ, duoque alii eidem inserviunt, elevando fimbrias vestium, quando Pontificaliter incedit; Decano continuante delationem mitræ; Atque ita sopita fuit antiquæ præcedentiæ quæstio inter Auditores Rotæ, & Clericos Cameræ, favore Auditorum, qui tanquam subdiaconi, præcedunt Clericos; Idque causavit etiam in eis mutationem habitus, qui prius erat nigri coloris, eo modo quo est ille simplicium Referendariorum Signaturæ, qui nullum aliud munus annexum habeant; Nunc verò est magis qualificati coloris violacei, adinstar Episcoporum, & Archiepiscoporum, ac Protonotariorum, atque istorum prærogativam habent, deferendi in pileo signum, seu cordulam violacei coloris, quod non conceditur Clericis Cameræ, aliisque Prælatis, qui ratione officiorum, vel munerum, vel familiaritatis Papæ, ejusdem violacei habitus usum habeant; Ista verò prærogativa mutationis habitus, Rotæ potius displicuit, eo quia major prærogativa judicabatur, ut illi qui violacei habit usum jam habebant, ambirent (eo derelicto) obtinere istum nigrum, tanquam longè majorem gradum, purpuræ proximum, ac etiam in ipso statu, longè majoris existimationis.

Quamplura quoque munera huic Auditorio fixa esse videntur; Illud præsertim supra insinuatum in Rubrica magni Pœnitentiarii, Regentis Pœnitentiariæ; *y* Ac alia pariter occasione aliquarum Congregationum jam enunciata; Quod scilicet in illis Congregationibus Rituum, quæ fiunt pro canonizatione vel beatificatione servorum 110
Dei, interveniunt tres seniores Rotæ Auditores tanquam periti Canonistæ, & consiliarii; *z* Ac etiam eorum unus intervenit in Congregatione Immunitatis Ecclesiasticæ; *a* Et alter in Congregatione fabricæ S. Petri; *b*

Atque

Atque ubi Papæ placeat assumere Prælatum ad officium Datarii, pro frequentiori usu, assumit unum ex Rotæ Auditoribus; *c* Quod etiam sequi solet in munere Datarii, apud Cardinales de latere ad Reges, magnosque Principes, aliaque officia eis committi solent pro Papæ Arbitrio

Ex hoc Tribunali, ultra tot supra enunciatos, Pontifices, Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, & Episco-
111 pos; Multi quoque prodierunt scriptores in utroque jure, aliisque facultatibus quorum labores ad posteritatis instructionem habemus in voluminibus publicæ luci datis, præter tot volumina decisionum, quæ sub nominibus peculiaribus ipsorum Auditorum, vel in confuso collectæ fuerunt per Prosperum Farinaccium, & Paulum Rubeum, qui non fuerunt Auditores Rotæ, sed collectores adjudicatarum decisionum hujus Tribunalis, eas ad publicam utilitatem in volumina redigendo.

Ex isto etenim Tribunali fuerunt, præcæteris, Authores, in infrascripta serie recensiti. Videlicet.

Sanctus Raymundus, qui ex commissione Gregorii IX. fuit compilator quinque librorum Decretalium, quorum notabilis pars ex hujus Tribunalis decisionibus desumpta est ut supra.

S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus.
Gulielmus Durandus, qui speculator nuncupatur.
Oldradus de Ponte.
Ludovicus Pontanus, seu Romanus.
Lapus.
Zabarella.
Turrecremata.
Abbas Panormitanus.
Felinus.
Bellamera.
Jo. Antonius de S. Georgio.
Decius.
Gammarus.
Antonius Augustinus.
Pavinus.
Gomesius.
Corsettus.
Bellincinus.
Jacobatius.
Simonetta.
Paleottus.
Mantica.
Penia.

Et alii, quorum notitia non habeatur, vel quod memoria non suppetat; Unde liquet quale seminarium sit istud Tribunal.

De aliis autem circa fanationem terminorum, vel circa
112 prorogationem fatalium, sive circa nullitates, quas attendere, vel reiicere debeat, ac similibus concernentibus ordinatoria judicii, habetur sparsim infra in suis Rubricis, occasione agendi de terminis substantialibus, ac de nullitatibus, & de appellatione, aliisque concernentibus, istam materiam processus, & actorum; Aliaque studiosus perquirat, & addat, cum non uni omnia.

a *supra discurs. 5.* b *Buratt. & adden. decis. 818. Coccin. decis. 2088. Dunozett. decis. 709. & in Tirazoren. jurisdictionis 14. Decembr. 1663. coram Vicecomite edita in causa de quo sub titul. de jurisdict. disc. 22. Rovit. super prax. in Rubr. de officio S. Consil.*
c *ibidem.* d *Coccin. decis. 1553.* e *Vestr. lib. 4 cap. 2. & lib. 1. cap. 3. & in consist. 44. Pii IV.*
f *Dunozett. dec. 664. & passim.* g *ut sunt Decius & alii.* h *Alexand. contra Romanum allegantem has decisiones in l si cum dotem §. eo autem tempore n. 4. ff. soluto matrim.* i *Const. 2. Sixti IV.*
k *2. in opusc. tit. de vit. & virtut. cap. fin. Prat. discept. 42. num. 83. tom. 3.* l *disc. 1. de servit. ubi de loco inventionis legum.* m *eod. disc. 1. de servit.*
n *supra disc. 21.* o *tit. de præeminent. disc. 28.*
p *tit. de judiciis, disc. 39.* q *tit. de præeminent. disc. 28.*
r *Const. 310. Urb. VIII. & de hac admissione, ejusque solemnitatibus, Coccin. notab. 1. post primum volumen decisionum.*
s *dec. 152. par. 2. diversi. Bich. dec. 564.*
t *Bich. dec. 315.* u *Const. 44. Pii IV. Rojas dec. 385.*
x *Rojas dec. 380. & passim.* y *præsertim in casu de quo sub tit. de benef. disc. 3.* z *Const. 4. Pii IV. & Const. 70. Pauli V. super reformatione Tribunalium.*
a *Const. 3. Martin. V.* b *Scacc. de jud. glos. 4. qu. 24. Niger. de Laudem. tom. 1. qu. 45.*
c *Affl. dec. 96. & 190. Capyc. Latr. consult. 6.*
d *titul. de dote, disc. 28.* e *Bich. decis. 459. Cels. dec. 5. Otthob. dec. 220. adden. ad Buratt. dec. 479.*
f *Franch. dec. 685. Gait. de credit. c. 4. quæst. 7. num. 729. Fontanell. de pact. cl. 6. gl. 2. par. 3. nu. 46. Borell. in summa dec. par. 2. in præfat. n. 207. & 211. & alii.*
g *Bich. dec. 303. 262. par. 12. rec. dec. 299. par. 11. & passim.*
h *dec. 226. par. 9. rec. nu. 3.*
i *infra disc. 35.* k *supra disc. 20. & 21. & tit. de feud. disc. 73. cum plurib. seqq.*
l *Seraphin. dec. 299. dec. 17. par. 7. rec. Bich. dec. 480.*
m *tit. de judic. disc. 31.* n *præsertim in casu de quo titul. de testam. disc. 31. & in aliis.* o *supra disc. 27.*
p *Buratt. dec. 863. n. 13. & tit. de Judic. dec. 35.*
q *præsertim sub tit. de fideicomm.* r *de his agitur etiam infra agendo de Advocatis eorumque modo scribendi, disc. 46. & titul. de judiciis, disc. 35.*
f *Rovit. pragm. in Rubr. de sale vendendo.*
t *tit. de judic. disc. 3. & 4.* u *Apostol. Epistol. 1. ad Corinth.*
x *lib. 14. in adnot. ad Concil. Trid. disc. 31.*
y *Bovadill. lib. 1. polit. cap. 6.* z *Bovadill. ubi supra.*
a *in annot. ad Concil. Trid. disc. 32. & titul. de Paroch. disc. 37. & in aliis.* b *lib. 12. parergon. C. ult.*
c *Cavaler. dec. 62. & 270. dec. 132. par. 6. rec. Merlin. dec. 38. & sæpius.* d *plura cumulant adden. dec. 460. par. 4. rec. tom. 2. nu. 18.* e *d. disc. 1. de servit.*
f *tit. de jurisd. disc. 2. & tit. de jud. disc. 40. in quo agitur de exequutorialibus.* g *Leod. dominii 10. Januarii 1650. cor. Cerro.* h *Bich. dec. 605. & sæpius.* i *Caputaq. dec. 214. par. 2. Caval. dec. 132. & sæpius.* k *Rovit. dec. 95. Io. Baptista de S. Georg. de transact. q. 20.* l *Bich. dec. 417. dec. 143 par. 10. rec.* m *tit. de benef. disc. 52.* n *dec. 332. par. 10 rec. Dunoz. dec. 849.* o *Bich. dec. 468. Rojas dec. 385. & in aliis.* p *Martin. Andr. dec. 48. & in aliis pluries.*
q *tit. de jud disc. 37. & 24.* r *sub tit. de jurepatr. disc. 36.*
f *tit. de jud. agendo de appellat. & de re judic. disc. 37. & 38.*
t *Cocc. notabil. 261. post primum vol. decisionum.* u *Cocc. dec. 399. nu. 5.* x *supra disc. 8.* y *supra disc. 12.* z *supra disc. 18.* a *supra disc. 17.* b *supra disc. 20.* c *supra disc. 9.*

SUMMARIUM.

1 *De Tribunali Rotæ, & modo votandi, quænam pars esse debeat.*
2 *Quando causa videnda sit ab omnibus extraturnum ordinarium.*
3 *Auditores studiorum Auditorum Rotæ post susceptum munus Advocationis, in quibus causis prohibendi veniant.*
4 *Advocati, & Procuratores in die studii ingredi non deberent domus Auditorum.*
5 *De abusu, ut dicti Adjutores studiorum capiant honorarium ultra solitum pro extensione decisionum.*
6 *Famuli possunt in casu Victoriæ exigere præmium vulgò* manciæ *à litigantibus.*

ANNOT. AD DISC. XXXII.

CUm isto Rotæ tribunali in hoc mei muneris anno pri- 1
mo aliqua adfuit occasio tractandi super puncto propinarum, sed quoniam de hoc agitur *in adnot. ad disc. 39. de judic.* idcircò ad ibi dicta sufficiat relatio.

De modo etiam votandi actum est, quando scilicet adesse dicatur necnè resolutio, quoniam juxta ea, quę per seniorum traditiones dixi in discursu, stylus erat quod ad resolutionē non sufficeret major pars, sed necessariæ forent duæ ex tribus; E converso autem Rota moderna est in sensu diverso, ut sufficiat major pars, quare habito desuper recursu ad Sanctissimum iste mihi mandavit, ut desuper informationes caperem à Cardinali Cerro commorante in ejus residentia Episcopatus Ferrarien sis, qui juxtà enunciata *sub tit. de benef. disc. 143.* per 30. & ultra annos laudabiliter sedit in hoc Tribunali, cujus etiam per tempus notabile fuit Decanus, ideoque melius informatus de stylis, quorum peritia, & observantia Decano potius, quàm aliis incumbit; Iste autem retulit, quod esset præfatus stylus de duabus, ita etiam disponente vel præsupponente utraque reformatione Pii VI. & Pauli V. quodque solum in casu, in quo post pluries causam propositam capi non posset resolutio, cum hoc votorum numero, vel facto verbo cum Sanctissimo vel ex determinatione ejusdem Tribunalis caperetur resolutio pro majori parte, & quo casu antiquus stylus erat, ut pater ex pluribus decisionibus, & præsertim apud Durand. *dec. 145. & 156.* & apud Merlin. *dec. 792.* ut id exprimeretur in decisione quæ extendi solet potius ad formam discursus referendo utriusque sententiæ fundamenta, idemque mihi affirmarunt

ali-

aliqui seniores causarum Patroni desuper consulti, adhuc tamen nulla capta est resolutio.

Motivatum quoque fuit per aliquos Curiales, quod licet in facultate Tribunalis, imò solius Decani repositum sit
2 mandare, quod causa videatur ab omnibus, etiam extra turnum ordinarium; Nihilominus id concedendum non est in secunda instantia, quando sententia primæ instantiæ prodiit cum resolutionibus à solo turno factis, quoniam ita est supplantare appellantem, eique tollere fiduciam habitam in turno non suspecto, utpote ejus animo adhuc non declarato, & sic cum æqualitate inter unam instantiam, & alteram, & è converso esset inducere magnam inæqualitatem, quoniam illi de priori turno utpotè appellati juridicè suspecti, trahendo ad se aliquod ex votis posterioris turni persisterent in eadem sententia, ideoque non esset mutare Judicem, qualis est effectus appellationis, & per consequens iste dicendus esset abusus; Atque tunc non incongruum videtur id demandare quando ageretur de tertia instantia, ita tamen quod adessent sententiæ hinc inde, quia unus turnus fuerit in uno voto, & alter in altero dum tunc arma sunt æqualia. In eadem vero instantia in quadam gravi causa, in qua Papa ex zelo solo Justitiæ ostenderat aliquam inclinationem, ut videretur ab omnibus ex aliquibus probabilibus quidem motivis insinuatis ab eo, qui duas resolutiones in uno turno passus erat, præsuppositum fuit stylum esse inconcussum id non practicandi nisi quando non adsit resolutio ob votorum discordiam, adeout pluries causa proposita illa capi non potuerit, secus quando illa adsit, & multo magis ubi duæ, cum tunc cesset ratio, ob quam id fieri congruit; Idque visum est rationabile, ideoque promptè remissum arbitrio ejusdem Tribunalis; Bene verum quod illa pars, quæ petierat videri ab omnibus negabat hoc præsuppositum, adducendo quamplura exempla in contrarium, unde pariter congruum videtur ut super hoc aliqua capiatur provisio ut etiam super plerisque
3 aliis abusibus, qui litigantibus magnas inferunt suspiciones, magnamque præbent conquerendi occasionem, & præsertim circa Adiutores studiorum, quod nullatenus dum in eo sunt munere suspiciant causarum patrocinium, vel curam, aut aliquam licet remotam participationem vel affectionem, ad hoc ut quando eo munere derelicto, alterum suscipiunt Advocationis, illas habeant clientelas, atque ita avviamentum præparando, & comparando pro futura advocatione, quoniam revera est magnus abusus productivus multorum inconvenientium, vel saltim quando omninò probi, & integri præsupponendi sint, præbet occasionem suspicandi, & conquerendi partibus, unde propterea decernendum videretur, quod in illis causis, in quibus ipsi in hoc munere partem habuerunt, quasi tanquam Judices nullo modo possint scribere, vel se ingerere tanquam Advocati, etiam post dimissum munus.

Prout etiam oportunum quinimò necessarium esset providere quod Advocati, & Procuratores, imò etiam sol-
4 licitatores, nullo pacto in die studii ingredi possint domus Auditorum, ibique studere; Idque generaliter etiam in Tribunalibus Cameræ, magis verò in illo Signaturæ, atque aliis decernere nimium oportunum, ac rationabile esset, cum id etiam pleraque producat inconvenientia justitiæ præjudicialia, vel saltim magnam præbeat suspicandi, & conquerendi occasionem in litigantibus. Ac etiam ut Judex omninò abstineat tam directè, quam indirectè, atque tam mediatè, quam immediatè assumere favorem, & protectionem causidicorum, sive sint Advocati, sive Procuratores, eosque commendare litigantibus, in quorum omnimoda libertate posita esse debet eorum electio, dum judicis preces, & commendationes violentiam, ac præceptum apud litigantes redolent, ut etiam in discursu advertitur.

Et quoniam antiquus usus non improbandus induxit, quod illa pars, quæ favorabilem reportavit resolutionem pro decisione, quæ desuper juxta stylum extendatur, præbeat Adjutori studiorum Ponentis tanquam pro mercede laboris desuper adhibiti, honorarium simile illi, quod Advocato,
5 vel Procuratori solvitur pro informatione vigintiquatuor scilicet, vel ad summum triginta juliorum, ut de hoc honorario, ejusque ratione agitur infra *disc.*46. casus verò quandoque præbuerit quod in aliquibus causis valdè gravibus, præsertim magnatuum, vel alias nimium divitum litigantium, isti ex victoriæ lætitia liberalitatem cum eis exercere voluerint, solvendo istud honorarium duplicatum, vel triplicatum, & ultra etiam quandoque in decuplo; Hinc paulatim id transierat in abusum, adeout redolere videretur speciem corruptelæ, ut ita ad partium complacentiam fortè extenderentur decisiones, atque in eis adiicerentur motiva per Judices non canonizata, & sub silentio involverentur motiva alterius partis, quæ probabilem dubitandi rationem præberent, ut hunc abusum valde damnando, & inculcando habetur in discursu, quia revera ob plures effectus malos quos producit nimium damnabilis est; Idcircò de mandato Papæ ego infrascriptus insinuavi Decano, ut id omninò prohiberetur, ac nullatenus permitteretur sub quovis Prætextu sub comminatione punitionis illius Auditoris, qui contraveniret, ut de facto practicabitur, quando talis contraventionis habeatur notitia, quæ tamen difficilis est, quoniam illi (quatenus adsint, quod non creditur) qui ex avaritiæ stimulo huic turpi lucro vacent, rem nimium occul- 6
tare satagunt. Ut etiam prohibitum fuit famulis ne à litigantibus penè invitis exigant illa munera, quæ vulgò *manciæ* dicuntur, pro favorabilis resolutione, quoque solùm contenti esse debeant illis muneribus, & recognitionibus quæ ex Curiæ usu dari solent in festis nativitatis Domini, & in Kalendis Augusti, licet ista sit lex quæ difficillimam, & impossibilem habeat praxim, cùm agatur de vilibus personis, quas ubi pecuniæ, & lucri ratio accedat, penè impossibile est coercere in iis, in quibus non habeantur partium offensarum recursus, & querelæ.

De Tribunali Cameræ Apostolicæ.

U M M A R I U M.

1 *De origine, seu introductione hujus tribunalis.*
2 *De numero præfinito Clericorum, & quando id secus fuit.*
3 *De statu hodierno Tribunalis, & ex quibus illud constituatur.*
4 *De Cardinali Camerario, & de aliis Cameralibus, qui sedent in Camera ultra Clericos.*
5 *In quibus diebus Camera teneantur, & in quo loco.*
6 *De Camera tributorum in vigilia Apostolorum.*
7 *Quale votum habeant Camerales, & in quo differant à Clericis.*
8 *De prærogativa Advocati, & procuratoris fisci.*
9 *Habetur usus contradictoriorum.*
10 *Quomodo fiat communicatio informationum, & de prærogativa fiscalium.*
11 *De modo votandi, & de quibusdam stylis qui non laudantur.*
12 *Laudatur stylus, ut Ponens, vel Commissarius causæ votet, & habeat plenam, ac exactam informationem processus.*
13 *Quomodo fiat distributio causarum inter Clericos.*
14 *Hoc Tribunal habet Signaturam in ventre, & Decanus gerit partes Præfecti.*
15 *Quarum causarum cognitionem habeat, & in qua instantia.*
16 *Propositio quæ fit in Camera est loco commissionis vel libelli.*
17 *Quomodo regulariter rescribi soleat in causis executivis præsertim à sententiis, vel decretis Thesaurarii, & cautela impediendi exequutionem.*
18 *De modo firmandi dubium, & proponendi resolutiones, ac etiam de stylo concedendi novas audientias, & recedendi à decisis absque editione decisionis.*
19 *Appellatur etiam ab ejus sententiis, & causa committitur per Decanum in eadem Camera.*
20 *De propinis, aliisque expensis, & muneribus.*
21 *De Auditoribus Clericorum.*
22 *De istorum officiorum venalitate eorumque pretio.*
23 *Qualis sit hujus tribunalis jurisdictio, & in quibus generibus causarum.*
24 *Est tribunal seculare principaliter, sed habet etiam admixtam aliquam jurisdictionem Ecclesiasticam.*
25 *Agebat prius causas communitatum quas nunc agunt Consulta, & Congregatio Boni regiminis.*
26 *De potestate hujus Tribunalis, ejusque Clericorum sede vacante, quando in aliis silet.*
27 *De solemnitatibus circa admissionem Clerici noviter assumpti.*
28 *Quod hoc officium habeat annexam Prælaturam qualificatam.*
29 *Quod ex hoc Tribunali prodeant Summi Pontifices, & Cardinales multi.*
30 *De venalitate, undè proveniat remissivè.*
31 *De pluribus officiis, & Præsidatibus quæ per Clericos exercentur singulariter.*
32 *Unde proveniat major, vel minor copia causarum in hoc Tribunali.*
33 *Cognoscit etiam causas retractuum, & servitutum in Urbe.*
34 *De congregationibus Baronum, & montium, & Consultæ, ac Boni Regiminis, quæ huic Tribunali præjudicant.*
35 *De Congregatione computorum, & alia Congregatione Camerali, quid agant.*
36 *In qua instantia cognoscantur causæ retractuum, & servitutum.*
37 *De exceptionibus, & franchitiis quibus potiuntur sedentes in Camera.*
38 *Quid in Cameræ Rationatoribus.*
39 *De loco in Capella.*

D I S C. XXXIII.

RE tenta, seu præsuppositа eadem facti serie superius recensita in rubrica Cardinalis Camerarii *a* Quod
1 licitet in antiquis primitivæ Ecclesiæ temporibus sub tyrannorum persequutionibus, Pontifex, utpote divinis intentus, peculii, vel thesaurorum Ecclesiæ curam, & administrationem, commisisset ejus Archidiacono, ut acta martyrii SS. Laurentii, & Sixti docent; Quodque postmodum, restituta Ecclesiæ tranquillitate, oportuerit Archidiaconi officium, vel dignitatem supprimere; Hinc idem Pontifex, quemadmodum publicas, vel privatas causas, quę gratiam, vel justitiam concernerent, cognoscebat, partim in Consistorio cum ope Cardinalium, & partim in Capella cum ope ejus Capellanorum, ut in utriusque Rubricis superius advertitur, aliaque negotia per organum Referendariorum expediebat; Ita ea quæ concernebant ejus Cameræ seu ficiadministrationem, quæ penes Archidiaconum prius existebat, cognoscebat cum adjutorio, & opera aliquorum ejus clericorum, quibus tractu temporis, tanquam ejus Vicarium, unum præfecit Cardinalem, cui Camerarii nomen tributum est, unde propterea irrepsit hoc Tribunal, quod constitutum est ex Camerario, & Clericis, ac aliis ejusdem Camerarii officialibus, in eadem ejus rubrica insinuatis.

Cùm autem Clericorum numerus indeterminatus esset, illeque nimium crevisset, unde propterea, confusiones, alia-
2 ve inconvenientia resultabant; Hinc proindè Eugenius quartus *b* eorum numerum septenarium determinavit, & qui solum Clerici ordinarii, ac participantes, & causarum Cameræ Judices esse deberent, præsupponendo existentiam aliorum Clericorum supranumerariorum, qui in Camera intervenirent, quando negotia discutiebantur, non tamen emolumentorum participationem haberent, neque remanerent in Camera post ejus clausuram, pro causarum, ac negotiorum determinatione; Idemque confirmarunt, Innocentius VIII. & Pius IV. *c* aliique successores Pontifices, qui ordinarunt reformationem hujus Tribunalis, cujus Statuta ab eodem ordinata, approbarunt *d* Atque auctus postea fuit eorum numerus ad duodecim, cum longè majorum emolumentorum ac præeminentiarum additione, juxta statum præsentem.

Attento itaque hujus Tribunalis hodierno statu; Illud constat, ex duodecim Clericis, qui sunt de genere Prælato-
3 rum utriusque Signaturæ, ac de sphæra prælaturæ nimium conspicuæ, quam ipsum officium habeat annexum; Eorumque Præsidens seu Præfectus est præfatus Cardinalis Camerarius, qui volens potest, sed non solet, vel rarò, sedere
4 in Camera, in qua cum præfatis Clericis, in mensa circulari, sedent quoque plures alii officiales, qui ad differentiam Clericorum, Camerales appellantur; Nempè, Gubernator Urbis, tanquam Vicecamerarius; Auditor Cameræ; Thesaurarius Generalis; Et Præsidens Cameræ, qui omnes pariter in Prælaturæ statu constituti sunt; Ac etiam Advocatus fisci; Advocatus pauperum, & Procurator generalis fisci in civilibus, qui Cameræ Commissarius appellatur.

Hoc autem Tribunal congregatur in Palatio studiorum, quod Sapientiæ dicitur, bis in hebdomada, in eisdem die-
5 bus, in quibus congregatur Rota, in feria scilicet secunda, & sexta; Cùm ea differentia, inter unum, & alterum Tribunal, circa hujusmodi dies ac tempora, quod de mense Martii, quamvis Rota habeatur in feria sexta; Attamen Camera habetur in feria quarta, dum feria sexta illius mensis habetur tanquam dies festivus, Atque in vacationibus generalibus, æstivis, semper quod Papa tenet Consistorium, convocatur, seu tenetur etiam Camera, quæcumque dies illa sit; Quod etiam in reliquis anni temporibus contingit, in quibus tamen rari sunt casus hujusmodi convocationis Congregationis extraordinariæ, ratione Consistorii, dum istud pro ejus ordinario, & consueto cursu, haberi solet in feria secunda, quæ est dies ordinaria Cameræ.

Alia item Camera insolita, seu extraordinaria habetur in palatio Vaticano, seu pro temporum contingentia, in 6
Quirinali, in vigilia SS. Apostolorum Petri, & Pauli; Non quidem pro decisione causarum, sed ad effectum recipiendi tributa, vel census, aliasve responsiones, quæ Cameræ debentur ratione feudorum, aliarumque concessionum; Ideoque pro forma Tribunalis, summariè examinatur, an & quorum tributorum vel præstationum, solutiones, vel oblationes recipiendæ sint, & quæ respuendæ, vel conditionaliter seu cum clausulis præservativis recipiendæ; Idque non solum pro juribus ac respectivè præjudiciis ipsius Cameræ, conservandis, vel præservandis; Sed etiam inter partes, quæ de possessione, vel de pertinentia feudorum vel aliorum bonorum contendant, unde propterea, earum quælibet, tributum, vel responsionem Cameræ, pro sui juris, vel possessionis conservatione præstare satagat.

Ea verò inter Clericos, dictosque alios officiales, & Camerales differentia dignoscitur, quod eis in dicta mensa circulari, sedentibus à diversis lateribus Cardinalis Camera- 7
rii, tanquam per distinctionem duorum diversorum ordinum singuli Clerici votum habent decisivum; Camerales vero, super causis, quæ proponuntur, discurrere quidem possunt, ac solent, non autem votum proferunt; Et quatenus proferre velint, eorum omnium votum, pro unico decisivo numeratur, ita supplendo votum Camerarii, cu- 8
jus nomine, ac vice ibi intervenire dicuntur, adeout interventus Gubernatoris Urbis, Auditoris Cameræ, Præsidentis, & Advocati pauperum, quodammodo cæremonialis videatur; Ille verò Thesaurarii, ac Advocati, & Commissarii Cameræ, considerabilem habet finem, pro juribus Cameræ tuendis; Ea etenim dignoscitur differentia inter Advocatos, & Procuratores Partium, & illos fisci, quod 8
primi postquam Judices informarunt, exeunt à loco Tribunalis; Isti verò remanent, atque assistunt, quando vota proferuntur, cum facultate respondendi difficultatibus ac motivis, quæ inter votandum per Judices fiant; Bene 9
verum quod, neque Advocati, & Procuratores Partium in hoc Tribunali, præfatum primum interventum informativum habent, dum pro eodem stylo Rotæ, ac etiam Signaturæ, aliorumque Tribunalium collegiatorum, & 9
Congregationum (exceptis illis, Montium, Baronum, & Computorum, & Auditoris Cameræ) in Curia non habetur usus contradictoriorum, coram ipso Tribunali congregato, sed singuli Clerici, aliique officiales, pro causarum qualitate, à Partibus, earumque Advocatis, & Procuratoribus, oretenus, & in scriptis informantur cum eodem adamussim ordine, qui in rubrica præcedenti, agendo de Rota recensitus est, adeout nulla dignosci videatur differentia circa modum informandi; Nisi quoad aliquam inæqualitatem, ubi agatur de causis fiscalibus, quod scilicet, Advocatus, & Procurator fisci exigunt communicationem informationum Partium per aliquos dies, antequam, ipsi edant eorum informationes, quæ 10
responsionum potius, quàm informationum speciem habent, ideoque non est illa coæqualis, & contemporanea communicatio, quæ inter Partes in ipsa die informationis de fero fiat; Ac etiam ista communicatio inter Partes in hoc Tribunali non ita exactè servatur; sicuti in Rota, dum quandoque aliqui litigantes id agere renuunt; Adhuc tamen licet cum aliquo majori incommodo, idem resultat effectus, quoniam ipsimet Judices, libenter informationes ei datas accomodant, ut sumptum exinde desumatur, ad effectum respondendi, pro eodem laudabili fine, elucidandi veritatem, atque tollendi æquivoca, seu fallacias informantium.

Super modo autem votandi, diversus est hujus Tribunalis stylus, ab illo Rotę, cum in hoc non adsit ibi enunciata divisio turnorum, sed omnes, in singulis causis, votum 11
proferant; Cùm duplici tamen particulari stylo quorum uterque est exorbitans; Primò nempè, quod major pars votorum, non constituitur ab excessu supra medietatem, juxta regulam electionum aliorumque actuum comitialium, seu collegiativorum, sed dicitur major ea, quę sit talis comparatio-

ratione aliarum; Unde propterea ſi (ex. gr.) ex duodecim Clericis; Duo in unam ſententiam abeant; Duo in alteram; Tres in alteram; Et quatuor in alteram; tunc juxta iſtam ultimam tanquam pro majori parte, capitur reſolutio, quod à juris regulis exorbitat, ideoque non videtur commendatione dignum. *e*

Alter ſtylus, eſt pariter exorbitans; quod cum hujuſmodi Clerici plures habeant inter ſe diſtributas præſidentias, ut infra, in quibus gerunt partes Judicium primæ inſtantiæ, unde ab eorum ſententiis appellatur ad Cameram; In diſputatione quæ habeatur, an illius Præſidentis ſententia confirmanda, vel infirmanda ſit, ipſemet votum quoque habet deciſivum, aliis Clericis coæquale, quod à juris regulis etiam exorbitat, ideoque non videtur commendabile. *f*

Ille verò eſt hujus Tribunalis ſtylus nimium commendabilis, quod Ponens ſeu Commiſſarius cauſæ, habet vo-
12 tum deciſivum, quod eodem modo, quo in Sacris Congregationibus, ac generaliter in omnibus aliis Orbis Tribunalibus, pro frequentiori contingentia, omnium ponderoſius eſſe ſolet; Non quidem, ut majoris roboris ſit de jure, ſed quia, meliorem, magiſque diſtinctam habet informationem facti, ex quo jus oritur, atque major pars deciſionum pendet; Ponenti etenim in hoc Tribunali, quædam ſtricta, & rigoroſa incumbit obligatio, habendi diſtinctam notitiam facti, totiuſque proceſſus, quem ſecum aſportare debet in plena Camera, ut in relatione cauſæ, quàm ipſe faciat, ſive in diſcuſſione, ad ſingulorum Votantium, requiſitionem promptè docere valeat de juribus, quæ in eodem proceſſu contineantur, ad effectum inſpiciendi, an fideliter à Partibus data ſint in ſummario, ſive inſpiciendi ea, quæ ab ipſis Partibus neglecta fuerint.

Diſtributio verò cauſarum fit, eodem modo, quo de
13 Rota dictum eſt, inter ſingulos Clericos, abſque tamen aliqua aliorum officialium cameralium participatione; Cùm ea tamen differentia, inter dictum Tribunal Rotæ, & iſtud Cameræ, quod in Rota cauſæ diſtribuuntur cum commiſſionibus utriuſque Signaturæ, Gratiæ, vel Juſtitiæ, ac propterea idem Tribunal ſubjacet præfato Tribunali Signaturæ Juſtitiæ, circa modum committendi, & reſcribendi ut jam de eo agendo, inſinuatum eſt, adeout ejus Decanus, aliam non habeat poteſtatem, niſi illam ſubrogandi, iſtud verò Tribunal habet (ut Practici dicunt) Signaturam in ventre, ideſt quod non ſubjacet Signaturæ juſti-
14 tiæ, neque ejus juriſdictio pendet à commiſſionibus, earumque forma; Ex ea ratione, quod eſt Tribunal ordinarium ad certum genus cauſarum, unde propterea ſingulæ cauſæ, ſingulis Clericis, potius diſtribuuntur, quam delegantur; Iſtaque diſtributio fit per eorumdem Clericorum Decanum, ideſt antiquiorem, adeout non ſit officium particulare, ſed ſit præeminentia antianitatis, atque habeat quamdam imaginem Præfecti Signaturæ juſtitiæ, tam circa dictam diſtributionem ſeu commiſſionem cauſarum ſingulis Clericis, quam circa recurſum, qui per appellantem ad eum habeatur, ut demandetur ſuſpenſio exequutionis, ſeu concedatur ſuperſeſſoria uſque ad primam Cameram, in qua commiſſio ſequi debeat, cum reſcripto ſuſpenſivo exequutionis, vel præſervativo, eo modo quo de Signatura juſtitiæ eſt dictum.

Eſt etenim iſtud tribunal, juxta ejus ordinariam, ac regu-
15 larem naturam, Judex appellationis, à ſententiis, & decretis Auditoris Camerarii, & Theſaurarii generalis, ac Præſidum, de quibus infra, adeout rari ſint caſus, in quibus, cognoſcat de cauſis in prima inſtantia ex conſenſu Partium; Vel de mandato Papæ; Aut ex capitulis appaltuum; Vel quod ita exigat cauſæ qualitas, ut præſertim contingit in cauſis devolutionis vel caducitatis feudorum; Cùm que Theſaurarius, ex Apoſtolicis Conſtitutionibus, illa præſertim Sixti V. *g* habeat in facultatibus procedendi exequutivè; Hinc proinde appellantes, ad impediendam exequutionem, quæ appellatione non obſtante, vel durante ejus termino, fieri poteſt, recurrunt ad Decanum, pro ſuperſeſſoria, eodem modo, quo reccurritur in aliis caſibus indifferentibus, ad Præfectum Signaturæ Juſtitiæ, ut ita exequutio impediatur, uſque ad primam Cameram, in qua appellans faciat propoſitionem, quæ de ſtylo hujus Tribunalis, eſt idem, ac commiſſio in Rota; Et quoniam in cauſis exequutivis, & præſertim Tribunalis Theſaurarii, quando incontinenti non doceatur, de nullitate, vel injuſtitia; reſcribi ſolet cum clauſula *ſervata forma*, ideſt admittendi appellationem ad devolutivum tantùm, ſine præjudicio exequutionis; Idcircò appellantes in prima Camera curant docere de nullitate vel 16
injuſtitia clara; Atque ubi Tribunal agnoſcat, quod appellantium quærelæ aliquam habeant faciem probabilitatis, tunc demandare ſolet ſuperſeſſoriam, quodque diſputetur in prima, vel alia oportuna Camera dubium, An, & quomodo ſit inhibendum; Sive an mandatum ſit exequendum, quod quandoque appellantes prævenire ſolent, ut in ipſamet prima Camera id diſputetur; Et in ſumma iſtud Tribunal facit ea, quæ conjunctim faciunt, Signatura Juſtitiæ, & Rota, quando in cauſis de ſui natura exequutivis reſcribatur cum clauſula translativa exequutionis, non tamen, præjudiciali proceſſui exequutivo, juxta exemplificata in dicta rubrica Signaturæ.

Firmato igitur ſtatu cauſæ, eaque diſtributa uni ex Clericis, qui pariter Ponens dicitur, firmatur etiam dubium, eodem modo quo de Rota dictum eſt; Cùm ea differentia, quod in hoc Tribunali non proceditur cum ſolis intimatio- 17
nibus, quas una Pars alteri faciat ſuper propoſitione dubii, in certa deſignata die, ſed cauſæ Ponens declarat quando cauſam proponere intendat, ſubſcribendo ſchedulam, quæ *dignemini* appellatur, per quam Ponens monet Collegas, quod ipſe cauſam eſt propoſiturus tali die, ideoque dignentur Partes, oretenus & in ſcriptis audire, idque notificatur etiam parti; Iſteque ſtylus provenit ex alio ſupra-inſinuato, quod ſcilicet cum Ponens teneatur videre proceſſum, & acta, ideoque eſſe debeat benè informatus de ſtatu cauſæ, ac omnibus, quæ in facto conſiſtunt; Idcircò non concedit dictam declarationem, niſi poſtquam ipſe hanc informationem obtinuerit.

Quoad modum informandi (ut præmiſſum eſt,) ſervatur adamuſſim idem quod de Rota dictum fuit; Atque ubi 18
propoſita cauſa, capitur reſolutio, quamvis ea publicetur, adhuc tamen, eodem modo quo in Rota, illa remanet in terminis actus extrajudicialis, ſeu cujuſdam publicationis voti, donec Parte denuò citata, per eamdem Cameram, collegialiter in forma tribunalis congregatam, demandetur expeditio, cum pariter peti, atque pro frequentiori ſtylo, concedi ſoleat nova audientia, & ſæpius ſequi ſolet idem receſſus à deciſis, adamuſſim ut de Rota dictum eſt, adeout alia non dignoſcatur differentia, niſi quod in Rota, Ponens tenetur præciſe, ſuper fundamentis reſolutionis ædere deciſionem, quod non ſervatur in Camera; Licet quandoque in cauſis gravioribus, vel curioſis, Ponens, pro ejus arbitrio, vel genio, adinſtar ejus quod facit Rota extendere quoque ſoleat deciſionem, cui Voti potius vocabulum tribui ſolet.

Sequuta expeditione per ſententiam, intrat idem, in hoc Tribunali, quod dictum eſt de Rota, quod ſcilicet cauſæ non mutant ſuam naturam, ideoque eodem modo, ac ſi 19
tractarentur coram quocumque alio Judice inferiori, quando illæ ſint de ſui natura appellabiles; Undè propterea ſi de jure communi, vel ſtatutario, exigunt tres, vel duas conformes, tunc habent ſuum curſum, cum eodem ordine Rotæ, quod ſcilicet committuntur denuò in eadem Camera per Decanum alteri Clerico, adeout cauſæ non exeant ab ipſo Tribunali, in quo finem habituræ ſunt, cum alter non adſit Judex appellationis, niſi quando aliter Papæ videatur, in Signatura Gratiæ, cui ſolum hoc Tribunal ſubeſt.

Et quoad litigantium expenſas, tam circa propinas, quàm alia, ſervatur adamuſſim idem, quod de Rota dictum eſt; 20
Eademque dignoſcitur ſumma integritas; Atque munera, exigua in cera & ſaccharo, ſeu pullis, in hoc Tribunali prodeunt potius ex obligatione Appaltatorum adjecta in capitulis appaltuum, quam ex urbanitate; Ea verò dignoſcitur duplex differentia circa propinas; Primò nempè, quod in expenſarum refectione, quàm victus victori facere tenetur, propinæ veniunt in taxa, ſeu liſta expenſarum, Quod Rota non ſervat; Et Secundò quod non ponuntur in maſſa pro earum diſtributione inter ipſos Judices facienda, ut Rota ſervat, ſed diſtribuuntur; Vel ſingulariter in expeditione cauſarum; Vel ab aliquo moderno tempore, cum eodem ordine maſſæ diſtribuendæ inter ipſorum Clericorum Auditores, qui explicant easdem partes, quas in Auditoribus Rotæ, explent Adiutores ſtudiorum, adeout ſola nominis differentia dignoſci videatur; Ac 21
etiam quia Auditores Clericorum, in pluribus officiis, quæ ſingulariter adminiſtrant, ex eorumdem Clericorum commiſſione tenent audientiam, & aliqua decernunt; Cùmque in Auditoribus ſtudiorum Rotæ, ſtipendium, ſeu aliqua merx laboris, proveniat ab emolumentis deciſionum, ultrà ſtipendium quod à Prælato præſtetur

ſtetur pro congrua ſubſtentatione; Idcircò in Camera ſubrogatæ ſunt propinæ.

Hinc proinde, iſtis Prælatis rectè congruere videntur ea quæ (agendo de Sacris Congregationibus, ac etiam de
22 utraque Signatura) inſinuata ſunt de Cardinalibus, & Referendariis, quod ſcilicet valde laborioſum præſtant Curiæ ſervitium gratuitum, abſque ulla mercede pecuniaria ratione hujus adminiſtrationis, ac laboris.

Quamvis etenim iſta officia Clericorum Cameræ, ſint valdè lucroſa, ob quædam emolumenta eis aſſignata, in plurium millium ſcutorum redditu ſingulis annis; Attamen iſte eſt fructus pretii quod ſolvitur, eodem modo quo contingit in aliis officiis vacabilibus, ac venalibus, quæ nullum laborem ſtudiorum, nullamque adminiſtrationem habent, dum ſunt officia venalia, quorum valor prius erat ſcutorum triginta ſex millium auri ſtamparum, nunc verò eſt ſcutorum 42. millium, pariter auri, dum omnium aliorum officiorum valor, ad inſtar omnium aliarum rerum, notabile augmentum recepit. *h*

Juriſdictio autem hujus Tribunalis, reſtricta eſt ad certum genus cauſarum fiſcalium, in quibus ſcilicet, uterque
23 fiſcus, eccleſiaſticus, & temporalis Papæ, immediatum, vel mediatum habeat intereſſe, adeout, quamvis in quæſtione ſit apud DD. quibus nam antiquis Romanæ Reipublicæ officialius vel magiſtratibus iſti Clerici exæquandi ſint; Nihilominus probabilius videtur, ut verè, & propriè exæquari mereantur antiquo officio Procuratoris Cœſaris, non autem Quæſtoribus, ut alii opinantur, cum iſtorum partes munus potius gerere videantur, Theſaurarius Generalis, aliique Collectores, & Theſaurarii generales provinciarum; Alii enim ſunt Præfecti ærarii; Alii ejuſdem ærarii judices; Et Alii ſunt Quæſtores; *i* Undè propterea principaliter eſt Tribunal potius ſæculare, ratione ſcilicet fiſci,
24 & Cameræ principatus temporalis, quamvis admixtam habeat aliquam juriſdictionem eccleſiaſticam, ratione ſpoliorum clericorum, ac fructuum Eccleſiarum, & beneficiorum vacantium aliorumque jurium ſpectantium ad fiſcum eccleſiaſticum Papæ, quorum cognitionem habent in priori inſtantia Camerarius, & Theſaurarius, qui extra Curiam ſunt Judices appellationum, à Nuntiis, & à Collectoribus Apoſtolicis provinciarum, deindeque ab his appellatur ad Cameram.

Antiquiori tempore, agebat omnes illas cauſas Communitatum, quas nunc agunt, pro diverſa qualitate negotiorum, duæ Congregationes, Conſultæ, & Boni Re-
25 giminis, per quarum erectionem, iſtud Tribunal, notabilem negotiorum diminutionem paſſum eſt; Adhuc tamen quandoque de cauſis Communitatum cognoſcit, dum in eis, præſertim ubi agitur de collectis, & gabellis fiſcus aliquod intereſſe habere dicitur. *l*

Major eſt iſtius Tribunalis poteſtas, & juriſdictio, de tempore Sedis vacantis circa adminiſtrationem Palatii Apoſtolici, ac alia de quibus actum eſt ſupra, agendo de con-
26 clavi tempore Sedis vacantis, ac etiam agendo de Cardinali Camerario, ſed in cognitione cauſarum ſilet eodem modo quo faciunt etiam Rota, & Signatura, & Judices commiſſarii. *m*

Noviter electi, in locum deficientium, nullas ſervant ſolemnitates, niſi illam præſtationem juramenti, quam ge-
27 neraliter ex diſpoſitione juris communis, atque ex omnium Chriſtiani Orbis Tribunalium communi uſu, facere debent noviter aſſumpti ad magiſtratus & officia, quibus Juſtitiæ adminiſtratio incumbat. *n*

Ex hoc autem Tribunali, pro frequentiori uſu, (qui rarum habet violationis exemplum,) aſſumi ſolent duo
28 primarii Curiæ officiales in genere Prælaturæ, nempè Auditor Cameræ, & Theſaurarius generalis; Iſteque clericatus reputatur munus valdè qualificatum, cardinalitiæ dignitati quoque proximum, quoniam in promotionibus, quas Pontifices faciunt, ex his duobus majoribus, & qualificatis Collegiis, ſeu Tribunalibus, Rotæ, & Cameræ, aſſumi ſolent perſonæ quæ Pontifici benemeritæ videantur, adeout, eodem modo, quo de Rota dictum eſt, iſtud quoque Tribunal, magnum ſit ſeminarium Cardinalium, & Pontificum, dum (negligendo antiquas chro-
29 nicas) atque loquendo ſolùm de noſtro decimoſeptimo ſæculo currenti, intra minus ſpatium dimidii ſæculi, ex hoc Tribunali prodierunt, duo nimium qualificati Pontifices, nempe Paulus V. & Urbanus VIII. magnuſque Cardinalium numerus.

Hujuſmodi autem officiorum venalitas, ignaro, vel maligno vulgo, obloquendi occaſionem præbet, quod ſcilicet ad majores Eccleſiæ dignitates in Curia, ex titulo emptionis perveniatur; Verùm ignorantiæ, vel malignita- 30
tis effectus eſt, ut diſtinctè agendo de hujuſmodi officiorum natura ſeu qualitate, agitur in fede Regalium, ubi videndum eſt, ne eorumdem ſuperflua repetitio fiat. *o*

Quamplura quoque officia inter iſtos Clericos diſtribui ſolent ſingulis annis, licet eorum aliqua pro Papæ arbitrio immutari non ſoleant, ut ſunt Præſidatus Dohanarum; 31
Riparum; Annonæ; Graſciæ; Carcerum; Viarum; Zecchæ; Tulpharum, ſeu Aluminum; Terrarum, quæ dicuntur Arnolphæ; & Caſtri novi, & de quorum Præſidatuum ſingulis diſtinctè inferius agitur.

Numerus cauſarum, quæ in hoc Tribunali diſputari ſoleant, eſt varius, juxta rerum, ac temporum contingentias; Ubi etenim caſus præbeat devolutionem feudorum, iſtæ multas, & quidem graves, producere ſolent quæſtiones, quæ in hoc Tribunali diſputantur, ut præſertim docuerunt devolutiones Ducatuum Ferrariæ, & Urbini *p*, Idemque ubi temporum accidentia, excitent in Appalta- 32
toribus prætenſiones defalchi, ſeu remiſſiones penſionis; Aut quod contingant bancheriorum, aliorumque mercatorum decoctiones, quæ producant concurſum creditorum; His etenim caſibus non contingentibus, cum iſtius Tribunalis juriſdictio limitata ſit intra certum genus cauſarum, iſtæ raræ ſunt, adeout frequentiores videantur illæ retractus coactivi, vel prælativi, vel ædificiorum, & ſervitutum inter vicinos ad præſcriptum Conſtitutionis Gregorianæ ſuper ornatu Urbis *q*; Et nihilominus etiam in hac materia non ſunt hodiè ita frequentes quæſtiones, ut erant antea, cum ea clarior effecta ſit, ac etiam per duas inſtantias coram diverſis judicibus Ca- 33
merarii & Præſidis viarum prius tractari debeat, intra quas frequentius hujuſmodi controverſiæ finem habere ſolent.

Atque illum effectum huic Tribunali prejudicialem, què in cauſis communitatum produxerunt præfatæ noviter erectę Congregationes Conſultæ, & boni regiminis, produ- 34
xerunt etiam alię Congregationes montium, & Baronum circa concurſus creditorum, ac venditiones caſtrorum, & bonorum, vel pertinentium, & vincula locorum montium, de quibus, utpote juribus cum Camera Apoſtolica, ad iſtud Tribunal aliàs agere pertinebat.

Idemque à moderno tempore ſequutum eſt in quæſtionibus reſtauri vel remiſſionis penſionis inter Cameram, & Appaltatores vectigalium, & dohanarum, ſeu Theſaurariarum ob duas alias Congregationes; Unam ſcilicet quæ dicitur Computorum, conſtitui ſolitam ex Theſaurario Ge- 35
nerali, Advocato, & Commiſſario Camerę, & aliquibus Clericis pro Papæ arbitrio, una cum ejuſdem Cameræ rationatoribus; Et alteram quę dicitur Cameralis, ex prefatis Theſaurario, Advocato, & Commiſſario, & Rationatoribus conſtitutam, quoniam, in iſtis congregationibus in forma extrajudiciali, ac more mercantili potius iſtæ quæſtiones finem per viam concordię habere ſolent, adeo ut rarò ad hoc Tribunal tranſeant decidendę prout de jure.

Dictę verò quęſtiones retractuum, vel ędificiorum, & ſervitutum, primam habent inſtantiam infimul junctis Tribunalibus Camerarii, & Ædilium; Secundam coram 36
Preſide viarum; Et ab iſto in tertia ad Cameram, ideoque intra dictas duas inſtantias cauſę frequentius finem obtinent.

Inter alias autem prerogativas, & utilitates, quas obtinent omnes illi, qui ſedent in Camera, ut ſupra, ſive ſint Clerici, ſive alii officiales; qui ſub nomine Cameralium appellantur, ea eſt notabilis, exemptionum, & franchitia- 37
rum à gabelis, & dohanis, aliiſque publicis oneribus, quoties in iſtorum impoſitione aliter non ſit expreſſe cautum; Et quod magis eſt, preſertim Clerici, etiam poſt vacatum, per promotionem ad Cardinalatum, vel aliàs dimiſſum officium, eaſdem franchitias, & exemptiones retinent, quod eſt nimium conſiderabile.

Quæſtione cadente in duobus Camerę Rationatoribus vel computiſtis principalibus, quoniam licet ſint officiales camerales, non tamen ſedent in Camera; Atque ex obſer- 38
vantia pendere videtur deciſio. *r*

Non habebant antiquiori tempore Clerici Camerę locum in capella Pontificia, quem nunc habent, poſt ejuſdem capellę reformationem ſub Alexandro VII. cum eo- 39
rum tamen diſplicentia, dum ita deciſa fuit queſtio, quę prius indeciſa pendebat ſuper præcedentia cum Auditoribus Rotę.

a *supra disc.11.* b *Const.13. Eugen. quarti.* e *Constit.1. Calisti 3. & constit.55. & 88. Pii IV.* d *Ista statuta sunt inserta in constit.* e *ita sequutum est in casu de quo sub titul. de Regal. disc.136.* f *ibidem.*
g *Const.100. Sixti V.* h *titul. de Regalib. discurs.2.*
i *de hoc agitur in Neapolitana præcedentiæ titul. de præeminent.* l *titul. de Regalib. pluries.*
m *supra discurs.4. & 11.* n *titul. de præeminent. disc.28.*
o *dicto discurs.2. de Regal.* p *titul. de feud. disc.1. & 3. cum plur. seqq.* q *titul. de servitut. ad hanc materiam retractuum & servitutum pluries.*
r *de hoc agitur tit. de Regal. disc.48.*

SUMMARIUM.

1 *De Tribunali Cameræ.*
2 *De eodem casu de quo disc.48. Miscell. Ecclesiast. cum discursu per extensum, & summario super franchitiis, Cameralium.*

ANNOT. AD DISC. XXXIII.

CUm isto Tribunali Camerę, de quo in hoc discursu agitur, nulla hucusque sequuta est provisio, quę cum
1 sua proportione consideranda videtur super iisdem, quę in annotatione precedenti dicuntur super Tribunali Rotę, præsertim circa propinas, in quibus eadem practicatur taxa, ac etiam circa Auditores Clericorum, quorum munus est idem, ac illud Adjutorum studii, Auditorum Rotæ non cadentibus in hoc Tribunali iis, quæ in altero dicta sunt de turnorum distinctione, ac decisionum extensione, cum hæc non practicarentur, ideoque solum congruunt ea, quæ dicta sunt, ut nullatenus Auditores se ingerere debent in patrocinio, vel cura, seu protectione causarum, ac etiam quæ dicta sunt de famulis, Bene tamen actum est de franchitiis, & exemptionis Clericorum, & aliorum in hoc Tribunali sedentium, atque super hoc videndæ sunt ea quę habentur *in Miscell. disc.48.*

Et quoniam post jam impressum *d. dis.48. in Miscellan. Eccles.* in quo agitur de exemptione Clericorum aliorumque officialium hujus tribunalis Camerę à taxis, & contributionibus pro refectione pontium, & viarum prodiit à Congregatione deputata resolutio, pro cujus justificatione Ego extendi discursum desumptum ex votis illorum qui in dicta Congregatione sederunt, tanquam per speciem decisionis, idcircò idem discursus cum resolutione prout jacet hic registratur.

ROMANA TAXÆ VIARUM.

Resolutio Congregationis deputatæ, cum ejus fundamentis, quæ ex votis RR. PP. DD. Deputatorum reassumpta fuerunt per R. P. D. de Luca Auditorem Sanctissimi.

SUMMARIUM.

1 *CAsus quæstionis cum deputatione Congregationis.*
2 *Resolutio cum approbatione Sanctissimi.*
3 *De voto particulari Auctoris, & quid iste discursus contineat.*
4 *Quare non allegentur auctoritates.*
5 *De quæstione an clerici teneantur ad refectionem pontium & viarum aliasque similes publicas expensas, & de distinctione.*
6 *De ratione cui innixa est exemptio clericorum à dictis expensis.*
7 *Qui Clerici deberent reputari indigni immunitate ab oneribus.*
8 *Quando exemptio Clericorum in dictis expensis non intret.*
9 *Declaratur quomodo clerici ad has expensas cogi debeant.*
10 *De ratione cui innixa est conclusio de qua nu.8.*
11 *De qua specie refectionis in isto casu agatur.*
12 *Quare Camerales non debeant esse immunes.*
13 *De privilegio super exemptione Camer alium.*
14 *De facultatibus Cardinalis Camerarii obiter, & quare de eis non agatur.*
15 *Quomodo privilegium exemptivum à dictis publicis expensis intelligi debeant.*
16 *Non potest major esse exemptio privilegiativa, quàm illa juris communis.*
17 *De potestate Principis tollendi jus tertii.*
18 *Quomodo intelligenda sit facultas à Principe concessa ejus Vicario, vel officiali.*
19 *De privilegio Cassinensium, ejusque interpretatione.*
20 *De privilegio hospitalis Sancti Spiritus Urbis.*
21 *De origine privilegii Cameralium, ejusque ratione.*
22 *Ad quid prosit, & operetur dictum privilegium Cameralium.*
23 *De causa onerosa, & de observantia remissivè.*
24 *De taxa, quæ fit occasione refectionis universalis in anno Sancto.*
25 *Quarè reassumatur historia Tribunalis Magistrorum viarum.*

RESOLUTIO.

HAbitis ad Sanctissimum D. N. Innocentium divina providentia Papam undecimum, ab ipso initio ejus assumptionis ad Apostolatus apicem, quampluribus recursibus per dominos, & possessores casalium, vinearum, & prædiorum rusticorum extra Urbem, adversùs exemptiones, & franchitias prætensas per DD. Clericos Cameræ Apostolicæ, aliosque Camerales, qui in eadem Camera sedent, vel sederunt, & alios prætensos privilegiatos, à taxis, & contributionibus, quæ per Tribunal Camerarii, & Præsidis, ac Ædilium, seu Magistrorum viarum respectivè, tam conjunctim, quàm divisim, fieri solent pro refectione viarum, & pontium extra dictam Urbem, pro rata, & pro portione casalium, & vinearum, aliorumque rusticorum prædiorum adjacentium, ad rationem cujusdam summæ pro quolibet rubro, vel jugere, seu petia respectivè; Placuit Suæ Sanctitati, sub die 1. Julii 1677. deputare Congregationem particularem octo Prælatorum ad consulendum, ad hoc ut audito eorum voto, dare posset illas provisiones, quæ pro ejus summa justitia, & prudentia oportunæ viderentur; Dictique Prælati fuerunt Reverendissimi DD. Ginettus Thesaurarius Generalis, Raggius Præses Viarum, Antaldus Auditor Eminentissimi Cardinalis Camerarii, Altovitus, & Panciaticus utriusque Signaturæ Referendarii, de Pilastris Commissarius Cameræ, de Luca ejusdem Sanctissimi Auditor, & Liberatus Subdatarius. Qui pluries congregati in domibus præfati D. Thesaurarii, ut audirent, prout pluries audierunt oretenus, & in scriptis, etiam in contradictorio, partium Advocatos, & Procuratores; Demùm denuò congregati in Palatio Apostolico sub die 13. Decembris 1677. excepto D. Antaldo ab infirmitate detento, qui votum transmisit, concorditer (uno excepto) fuerunt in voto, atque resolverunt, & consuluerunt.

Omnes, & quoscunque quantumvis exemptos, & privilegiatos, tam ex privilegiis clausis in corpore juris, quàm ex privilegiis particularibus, etiam præfatos DD. Clericos, & alios officiales Cameræ teneri, & obligatos esse ad prædictam refectionem.

Jo. Baptista de Luca Sanctissimi Auditor, & Secretarius Memorialium.

VOTUM,

Sive discursus super fundamentis resolutionis.

QUamvis *in Miscellan. Ecclesiast. disc.* 48. habeatur in hac eadem causa discursus jam impressus; Attamen ille continet meum votum particulare editum in primo congressu, in quo nulla capta fuit resolutio, quam impressor expectare non potuit, ut volumen prosequeretur. Iste verò discursus continet vota omnium congregatorum ad indicandum fundamenta, quibus innixa est resolutio; Cùmque præsupponatur alioqui scientes legem, idcircò negligitur ille auctoritatum cumulus, qui nimium facilis esset, cum illarum transcriptione ex eisdem nimiùm copiosis, ac elaborantis votis, solùmque illa motiva, quæ magis ad rem facere visum est, quo brevius fieri potest indicantur, ut etiam genio, ac stylo satisfaciam, utroque abhorrente, ac damnante, ut in votis, vel discursibus decisivis, in quibus loquendum est more magistri, hujusmodi inanes, ac superflui allegationum cumuli more tyronum super jam notis, ac receptis propositionibus fiant, dum tam lex, quàm natura abhorrent superflua.

Duæ itaque fuerunt, pro methodica resolutione quæstionis efformatæ inspectiones; Una super exemptione competente Clericis, & Ecclesiis, aliisque personis ecclesiasticis de jure communi ratione ecclesiasticæ immunitatis;

Et al-

Et altera super exemptione competente ex privilegiis particularibus.

Quatenus pertinet ad primam; Licèt scribentes, hincinde nimium se diffunderent in quæstione, de qua in Theatr. *lib. 2. de Regal. disc. 58. & 59. & lib. 14. Miscellan. Ecclesiast. disc. 3. & seqq.* An Clerici teneantur ad taxas, vel contributiones, & collectas pro refectionibus, vel novis constructionibus viarum, pontium, mœnium, & arcium, aliarumque munitionum, necnon aquæductuum, & fontium, vel pro exiccationibus paludum, & refectionis, vel constructionis arginum, aliisque similibus concernentibus publicam necessitatem, vel utilitatem, adeout de utilitate, vel commodo participent etiam ipsi Clerici, & Ecclesiastici, & de qua quæstione latè agunt Fagnan. *super Decretal.* Bellett. *disquisit. Cleric.* Delbene *de immunit. Eccl.* Pignatell. *in consultation.* Cohell. *ad Bull. boni regim.* aliique moderni, qui alios antiquiores copiosè cumulant, disputando præsertim in hac speciali quæstione refectionis viarum, an dispositio juris civilis *in l. ad constructionem, C. de Sacrosanct. Eccl.* sit correcta, necne per jus Canonicum; Nihilominus ex concordi sensu visum est, quod iste fuerit labor inanis in Romana Curia, in qua proceditur cum opinione Canonistarum, & Moralium Ecclesiasticis magis favorabili, cum revera necessitas disputandi formiter istam quæstionem procedat in illis Principatibus vel Curiis, in quibus prætenditur, quod magis vera, & recepta sit opinio civilistarum, quæ generaliter, ac indefinitè ad hujusmodi taxas, & contributiones obligat omnes etiam Ecclesiasticos; In Curia verò cum qua se regulant aliæ Curiæ Ecclesiasticæ inreriores tanquam cum earum metropoli, & magistra, non videtur amplius hodie quæstio juris, utpotè jam decisa cum sequenti distinctione, sed potius facti, & applicationis ad casum, de quo agitur, an ille sub una, vel altera distinctionis parte cadat.

Ubi namque hujusmodi expensæ primariò respiciunt publicum commodum, & utile omnium civium, & incolarum loci jure universo, & populari, unde propterea taxa, vel contributio afficiat generaliter, ac indifferenter omnes loci cives, & incolas cum collecta personali, vel mixta, quod scilicet personæ graventur, & taxentur ad mensuram bonorum, quæ possident, atque ut vulgò dicitur per æs, & libram, nulla constituta differentia inter bona stabilia, & mobilia, ac jura, & actiones, sive in genere stabilium, non curata illorum situatione, & an adjaciant, necne viis, vel pontibus, vel aliis operibus, de quibus supra, & juxta illam speciem collectæ, vel contributionis, de qua *eod. tit. de Regal. disc. 100. & seqq.* Et in hac specie magis receptum est apud Canonistas, & Morales, cum quorum opinione, ut supra, in Curia proceditur, quod Ecclesiastici non tenentur, quoties non concurrant illa quinque, vel sex requisita desumpta ex celebri *cons. 3. Abbatis*, quod reputatur in materia magistrale, de quibus *d. disc. 59. de Regal. & disc. 3. & seqq. in Miscell. & alibi.*

Quamvis enim ista opinio Civilistis, seu laicis dura videatur, atque eorum aliqui illam dicant contrariam juri naturæ, ad text. *in l. secundum naturam, &c.* ut eum sequantur incommoda, quem sequuntur commoda, unde propterea, dum Ecclesiastici ex hujusmodi expensis, & operibus æqualiter commodum cum laicis reportant, injustum, ut ad onera expensarum non teneantur; Nihilominus probabilis est ratio per Canonistas, & Morales assignari solita, mutuæ scilicet compensationis onerum, quoniam Clerici, aliique Ecclesiastici supportant onera spiritualia pro salute, & conservatione totius populi, & Reipublicæ, in administratione Sacramentorum, aliorumque divinorum, ac in orationibus, vigiliis, jejuniis, & disciplinis, aliisque similibus operibus, à quibus exempti sunt sæculares, qui propterea reportantes ex his operibus spiritualibus commodum absque incommodo, & per consequens intrat mutua compensatio, quæ generaliter adaptatur omnibus aliis publicorum, vel communitativorum onerum speciebus, quibuscum sua proportione eadem ratio adaptatur; Unde propterea hodie, adeò crevit numerus Clericorum, & Ecclesiasticorum, quorum multi, pro temporali potiùs, quam pro spirituali fine clericalem viam eligunt, adeout laicaliter magis de facto vivant, quam faciunt sæculares, & de consequenti præfata ratio nullatenus eis congruat, à justitia, & à ratione non alienum fortè videretur, quod Sedes Apostolica, ad quam privativè id pertinet, absque eo, quod sæculares istam sibi assumant licentiam, & potestatem, & cujus judicio totum remittitur hac immunitate, & exemptione indignos reputaret illos Clericos, & Ecclesiasticos, quibus præfata ratio non adaptatur.

Ubi verò agitur de illis taxis, vel contributionibus, quæ fiant pro enunciatis publicis operibus, primariò, ac principaliter respicientibus privatam utilitatem, & commoditatem, ratione prædiorum, & bonorum vicinorum, pro eorum cultura, vel conservatione, sive pro recollectione, & asportatione fructuum, cum similibus, quamvis accessoriè, & consequutivè adsit etiam utilitas, vel commoditas publica, vel popularis aliorum, qui bona, & prædia in loco non possident, atque taxa, vel collecta fiat ad mensuram, & proportionem illorum bonorum, & prædiorum, quæ utilitatem, vel commoditatem reportant ad rationem certæ summæ pro quolibet jugere, vel alia mensura, sive quantitate bonorum, aut fructuum, adeòut sit taxa, vel collecta merè realis; Et tunc Ecclesiasticorum immunitas, ac exemptio non intrat, quamvis etiam opus fiat cum auctoritate alicujus publici magistratus sæcularis, quoniam fieri non dicitur in ratione jurisdictionali, & potestativa, sed potiùs in ratione cujusdam melioris, imò necessariæ œconomicæ administrationis nomine singulorum, cum hujusmodi opera de eorum natura exigere videantur universale, ac uniforme implementum, dum alias negligentia, vel mala constructio unius, totum opus inane reddere potest, ut latiùs explicatur *in allegat. disc. 59. de Regal.* Atque solum in aliis principatibus sæcularibus in hac specie intrat consideratione Ecclesiasticæ immunitatis, ne Clerici, & Ecclesiastici ad solutionem cogantur cum auctoritate laicali, quoniam cogi debent à proprio competenti judice, & superiore Ecclesiastico, qui cognoscere, & inquirere potest de taxæ, vel collectæ justitia, & æqualitate, ne Ecclesiastici plus graventur, quam laici; Ista verò dubitandi ratio non intrat in Urbe, totoque ftatu Ecclesiastico, dum ejus Princeps conjunctum habet utrumque gladium, ut notoria praxis enunciatorum Tribunalium Cameræ, & Camerarii, ac Præsidis, & Æmilium docet.

Isto namque casu Clerici, & Ecclesiastici non considerantur tamquam tales, sed tanquam possessores illorum bonorum, quibus potiùs, quàm personis, non curata qualitate possessoris, onus inest; Minusque intrat superius allegata ratio mutuæ compensationis, sed è converso intrat dicta regula *secundum naturam, &c.* necnon inconveniens ab omni jure naturali, & positivo, etiam Ecclesiastico damnatum, locupletationis cum aliena jactura, quodque laici debeant suo sumptu facere expensas pro utilitate, vel commoditate privata Clericorum, aliorumque Ecclesiasticorum.

Immunitas enim, vel exemptio aliud non est, nisi quædam præservatio à damno in re propria, quod accidentalis introductio collectarum, & publicorum onerum introduxit, ita conservando personam immunem in primævo statu libertatis, perindè, ac si gabellæ, & collectæ non adessent, non autem, ut fiat lucrum de alieno, ut latiùs *disc. 5. & seqq. in Miscellan. Eccles. & alibi.*

Constituta itaque ista theorica, quæ nullam hodie admittere videtur amplius disputationem, vel dubitandi rationem, unde propterea, ut præmissum est, nulla sit quæstio juris, sed solum facti, & applicationis; Quatenus ad istam pertinet, clarum, ac indubitatum videtur, quod taxa, de qua agitur, fit juxta hanc secundam speciem, principaliter scilicet pro utilitate, & commoditate privata possidentium casalia, tenutas, vineas, & alia prædia, quorum occasione tam in asportatione fructuum, quàm in commercio pro cultura, cum curribus, & plaustris, aliisque instrumentis, ac etiam cum jumentis, & hominibus, viæ corrumpuntur, & quas in tempora oportere reficere, ideòque taxantur solum istorum bonorum possessores, pro eorumdem bonorum modo, seu rara, ad rationem certæ summæ pro quolibet jugere terræ, vel pro qualibet petia vineæ. Si etenim esset onus populare, & universale personale, vel mixtum impositum personis ad mensuram bonorum, sequeretur quod illi cives, & incolæ, qui nulla possidentes casalia, & vineas, aliaque prædia rustica, sunt divites, quia possidebant domos in Urbe, ac loca montium, & census, ac mobilia pretiosa deberent quoque concurrere, & tamen isti non taxantur, quamvis viarum usum, & commoditatem quoque habeant; Ergo manibus palpatur, quod istud est onus merè reale principaliter privatum, accessoriè verò publicum.

Idque ad evidentiam comprobatum remanet à notoria, inconcussa irrefragabili praxi, quod in faciem Papæ, & Sedis Apostolicæ huic taxæ subjacent, Cardinales, & Episcopi, omnesque Clerici sæculares, & regulares, quantumvis privilegiati, ipsæque Ecclesiæ etiam primariæ, & patriarchales privilegiatissimæ, quod utique toleratum non esset, neque toleraretur, si violationem Ecclesiasticæ immunitatis id redoleret, ideòque exindè resultat convincens probatio hujus veritatis; Et per consequens, si præfatæ adeò privilegiatæ Ecclesiæ, earumque Capitula, & Monasteria, necnon adeò qualificati Clerici, quales sunt Cardinales, & Episcopi non gaudent
12 ista exemptione juris communis, utique prorsus absonum est dicere, quod illa gaudere debeant Clerici, & officiales Cameræ, qui sunt potiùs, ac principaliter officiales sæculares Fisci Principatus sæcularis, atque eorum aliqui, nempè ambo Advocati Cameræ, & Pauperum, & ambo Procuratores Fisci in criminalibus, & Cameræ in civilibus non semper sunt Clerici; cum sint munera, quæ possunt etiam sæcularibus convenire; Quinimò ipsemet Clericatus Cameræ, præsertim antequam Clericis per Alex. VII. consideretur locus in capella, non videbatur exigere perneceſſe qualitatem Ecclesiasticam; Sed quidquid sit de hoc, illud certum est, quod simplices Clerici in minoribus non possunt esse magis immunes, ac privilegiati, quam sint Cardinales, & Episcopi, ipsæque Ecclesiæ minores, & Patriarchales, ac earum Capitula, & Monasteria; Ideòque ut præmissum est, omnia quæ percutiunt hanc speciem exemptionis de jure communi ratione Clericatus, & Ecclesiasticæ immunitatis, reverà sunt extra casum, atque inanem continent laborem.

Disputationis igitur cardo quoad Clericos, vel Officiales Cameræ, fuit in secunda inspectione privilegii particu-
13 laris, quod ipsi ex litteris expediri solitis per Cardinalem Camerarium conjunctim cum ipso Tribunali Cameræ, habent super franchitiis, & exemptionibus ab omnibus gabellis, & oneribus, etiam isto refectionis pontium, & viarum, ut de exemptionibus, & franchitiis à dohanis, & gabellis habetur *disc.* 47. *in dicto Miscellan.* & in enunciato *disc.* 48. continente meum votum particulare in hac eadem causa.

In hoc autem, duo fuerunt puncti, unus super validitate dicti privilegii, & alter posita validitate super ejus efficacia, & operatione; Quatenus ergo pertinet ad primum, licet non modica fuerit inter scribentes hincinde disputa-
14 tio, ac etiam inter congregatos sententiarum diversitas, an Cardinalis Camerarius habeat hanc facultatem concedendi exemptionem à publicis oneribus, cum id sit absque dubio de regalibus, ac de reservatis supremo Principi, & an illi asserenti id agere ex Papæ oraculo vivæ vocis, deferendum sit, & super quo multa elaboratè, ac doctè in votis deducta fuerunt; Nihilominus advertebam, quod pariter id inanem contineret laborem, quoniam ubi etiam ageretur de expresso, ac directo privilegio, quod immediatè conces-
15 sum esset per ipsummet Papam, adhuc tamen intelligendum veniret cum eadem distinctione, de qua supra in privilegio clauso in corpore juris communis ratione immunitatis ecclesiasticæ, ideòque suffragetur, atque operativum sit in prima specie illius refectionis, quæ principaliter sit in causam publicam, non autem in altera specie refectionis principaliter privatæ, ut supra.

Absolutum siquidem est in jure, quod longè favorabi-
16 lior est, ac latiorem recipit interpretationem illa immunitas, quæ competit de jure communi, non solum positivo, sed etiam divino, qualis est immunitas ecclesiastica, quam sit illa, quæ à jure exorbitans competit ex privilegio particulari, quod de sui natura est odiosum, atque strictam, & rigorosam exigit interpretationem; Potissimè ubi non concernat solum præjudicium ipsius Principis concedentis, & quo casu aliquando latam recipere solet interpretationem, sed etiam illud privatorum, quo casu semper strictam, ac rigorosam interpretationem habere debet; Ideoque si privilegium clausum in corpore juris non suffragatur in hac specie refectionis principaliter privatæ, utique multò minus debet suffragari privilegium particulare exorbitans, quod sufficit, ut aliquem faciat qualem qualem operationem, adeout fatuum, ac inane dici non valeat.

Quamvis etenim quoad ea, quæ condernunt forum externum, (quidquid sit de interno) Princeps supremus, & absolutus, quando vult uti ejus suprema, & absoluta pote-
17 state, possit tollere jus tertii, eique præjudicare; Attamen ista voluntas non præsumitur, nisi pluſquam clara, & expressa accedat, ideoque receptum, ac planum est juris principium, quod privilegium, vel concessio Principis semper intelligitur sine præjudicio tertii, quod si procedit in omni Principe, multò magis procedit in Summo Pontifice, qui per ejus Cancellariæ regulam de jure tertii quæsito non tollendo expresse se declarat, ut profitetur nolle per ejus gratias, & concessiones tertio præjudicare, nisi expresse dicat cum derogatione dictæ regulæ, vel ubi gratia sit perneceſſe, ac de sui natura præjudicialis, ex copiosè ad hanc materiam potestatis Principis tollendi jus tertii deductis *in dicto Regal. disc.* 148. & 177. & in aliis plu-
ries.

Si ergò etiam, ubi ageretur de directo, ac immediato privilegio concesso per ipsum Summum Pontificem, qui habet hanc potestatem supremam, & absolutam, adhuc illud non comprehenderet istum casum, ob nimiam exorbitantiam, quæ redoleret speciem iniquitatis, ut unus teneatur reficere pro altero; Multò magis id dicendum est in hoc privilegio, quod ex Papæ implicita, vel præsumpta communicatione concessum est per ejus Vicarium, & officialem, cui communicata censetur solum potestas ordinaria, & in iis, quæ non sunt multum exorbitantia, & insolita, ac tertio præjudicialia, & non alias, ut patet ex iis, quæ habentur *disc.* 1. & 2. *de Emphyt.* super conclu- 18
sione, quod in mandato generali concesso Vicario, vel alteri officiali faciendi concessiones, & investituras, non venit facultas faciendi concessiones abusivas, & præventivas cum similibus.

Comprobatum id in his specialibus terminis, habetur ex eo quod Chassinenses præsertim, aliique Regulares ex expressa, & speciali concessione Apostolica Eugenii IV. 19
forteque aliorum Pontificum, habent in specie hoc privilegium exemptionis à taxis, & collectis pro refectionibus pontium, & viarum; Et tamen pluries tam per Sacram Congregationem immunitatis, quàm per illam boni regiminis, decisum, ac declaratum est hanc exemptionem suffragari propriam specie, non autem pro altera; Ut etiam in specie Chassinensium decisum pluries fuit per Rotam in casu, de quo *d. disc.* 59. *de Regal.*

Exindèque dictum fuit nullatenus habere subsistentiam præsensam emptionem Hospitalis Sancti Spiritus, quo- 20
niam illud in hoc nullum habet proprium, ac directum privilegium, sed solum per communicationem, unde propterea quidquid sit de puncto, an hujusmodi communicatio suffragetur in iis, quæ sunt tertio præjudicialia, de quo præsertim agitur *sub tit. de Decimis*, in quarum materia frequentiùs de hoc disputari contingit; Pariter inane videbatur opus de hoc disputare, dum etiam ipsismet principalibus, ad effectum, de quo agitur, privilegium non suffragatur; Et quoad alios privilegiatos enunciatos eodem superiùs allegato *disc.* 48. actum non fuit, quia nemo comparuit, nullumque exhibitum fuit privilegium; Ac propterea quidquid sit de facultatibus præfati Cardinalis Camerarii, pro quarum competentia, & efficacia major pars inclinabat, adhuc tamen id nil relevare visum est, dum neque directum, ac immediatum privilegium ipsiusmet Papæ relevaret.

Considerabam quoque pro compatibilitate istius privilegii cum hac resolutione, ejusdemq; privilegii interpretatione (ad hunc effectum assumendo rem aliquantulum 21
magis ab alto) quod hujusmodi privilegium Camerarium, juxta ejus antiquam formulam, prodit à quadam consuetudine Tribunalis in premium laborum, ut in eisdem litteris exprimitur, dictaq; consuetudo originem trahere videtur à privilegio Fisci non solvendi vectigalia, & pedagia, aliaq; onera hujusmodi, & de quo privilegio habetur *disc.* 41. & 45. *cod. tit. de Regal.* & alibi, quasi quod isti officiales sint pars, & membra Fisci, ideòque participare debeant de ejus privilegio; Ac etiam quia cùm sua proportione illis adaptabilis est ratio superiùs assignata in privilegio exemptionis Clericorum, aliorumque Ecclesiasticorum mutuæ compensationis onerum, quæ ab istis officialibus supportantur in regimine, & in administratione publici ærarii ad beneficium, & utilitatem, vel securitatem omnium de populo; Ideoque ad istam considerationem reflectendum est ad duplicem effectum; Primò nempè, quod ita privilegium non est exorbitans, & juri contrarium, ut proindè faciliùs cesset objectum defectus potestatis; Et secundo pro ejusdem privilegii intelligentia ad limites privilegii fisci, & Clericorum super exemptione à muneribus principaliter publicis, non autem ab istis privatis, ut supra.

Mo-

Motivabat, judiciosè quidem, unus ex congregatis pro ratione dubitandi, quod cum in Urbe sit solum in usu dicta taxa, vel contributio realis ad raram bonorum adjacen-
22 tium, non esset verò in usu alia species taxæ, vel collectæ personalis, ita privilegium remaneret fatuum, & inane, dum pro dicta specie taxæ personalis necessarium non est privilegium particulare cum intret generale clausum in corpore juris ratione Ecclesiasticæ immunitatis; Verùm ilem benè solvebat objectum cum duplici responsione; Primò nempè, quoniam privilegium, si non est operativum in Urbe, potest esse operativum, & proficuum in aliis locis, in quibus Camerales, qui non sint Clerici possideant bona, atque pro refectionibus pontium, & viarum sit in usu prima species taxæ, vel collectæ personalis, vel mixtæ, ideòque sufficit hæc operatio ob tollendam fatuitatem; Et secundò, quoniam antiquioribus temporibus, etiam in dicta prima specie taxæ universalis, vel commutativæ personalis, aut mixtæ, non erat ita firma, & recepta opinio Clericis, & Ecclesiasticis favorabilis, cum illa potiùs solidata sit tempore moderno, quod moderni auctores Canonistæ, & Morales illam magis firmarunt, adeòut benè inspectis auctoritatibus antiquiorum, tunc magis communis erat potiùs in contrarium, ideòque privilegium in hoc remanet operativum, Idque comprobatum benè remanet à privilegiis, quæ per Eugenium IV. aliosque Pontifices concessa fuerunt Cassinensibus, aliisque Religiosis, quæ tamen in interpretata, & recepta fuerunt, cum sufficiat excludere fatu ltatem.

Ad motivum causæ onerosæ, in qua ex parte Camera-
23 lium nimiùm insistebatur, atque ad alterum observantiæ, sufficit relatio ad, quæ insinuantur *d. disc.* 47. & 48. *in Miscellan.* cum reverà neutrum habere videatur subsistentiam; neque magnæ trutinæ dote digna videantur, ex ibi deductis; Et præsertim circa observantiam, in hac ultima propositione magis elucidatam fuit in facto, quod illa esset potiùs in contrarium, adeòut in hac parte casus remaneret extra omnem dubitationem; Et quoad causam onerosam, ultrà ponderata *d. disc.* 48. consideratum fuit quod distinctio, an privilegium sit ex causa lucrativa, vel onerosa, percutit punctum, an Princeps possit, necne illud revocare, & quatenus possit revocare, an teneatur restituere acceptum, de quo videantur inter se privilegiatus, & concessor privilegii; Sed de hoc nil ad tertios privatos, quorum respectu nulla adest causa onerosa, & correspectiva, dum ipsi nil receperunt, atque ita cessat omnis difficultas.

Aliquam probabilem difficultatem ego habebam solùm in illa generali refectione pontium, & viarum, quæ fieri solet, etiam extra agrum, & districtum Romanum, in
24 anno Jubilæi universalis, qui sanctus vulgò appellatur, & de qua refectione in specie agitur *in d. tit. de Regal. disc.* 141. quasi quod ista refectio sit potius de prima specie principaliter in causam publicam, & per consequens, quodju xta prædictam distinctionem intrare deberet exemptio tam ex jure communi, quàm ex privilegio particulari; Verùm attentè reflectendo, visum est difficultatem non obstare; Tum quia in agro præsertim Romano, & in aliqua magis adjacenti parte districtus, major videtur in omni tempore usus privatorum, qui pro cultura, & asportatione fructuum cum rhedis, & curribus, ac plaustris, aliisque instrumentis, & cum jumentis magis corrumpunt vias, & pontes, quam faciant peregrini, qui pro majori parte sunt pedestres, ideòque attenditur præponderantia usus, ut consideratur *dict. disc.* 141. *de Regal.* inter illos populos, qui magis, & minus vias frequentant. Tum etiam ratione consuetudinis, cui nimiùm in hoc deferendum videtur, dum etiam in hoc tempore, in viis præsertim, quæ sunt in agro, adhibetur eadem forma taxæ, eique juxta antiquam, & inconcussam praxim subjacent etiam Ecclesiæ majores, & patriarchales, earumque Capitula, & Monasteria, ac etiam subjacent Cardinales, & Episcopi; Atque ad hunc effectum, absque superfluitatis vitio, utiliter, ac misteriosè ab alto assumpta fuit series, vel historia hodierni Tribunalis Ædilium, seu Magistrorum viarum cum mixtura Camerarii, & Præsidis viarum.

Sanctissimi Domini Nostri

INNOCENTII PAPÆ XII.

Suppressio Venalitatis Officiorum causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generalis Auditoris, necnon ejusdem Cameræ Thesaurarii Generalis, duodecim Clericorum, & Præsidentis.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

AD hoc unxit Nos Deus oleo lætitiæ præ consortibus nostris, ut justitiam, quæ est præparatio sedis nostræ, incessantibus studiis diligamus, quod tunc laudabiliter, ut par est, nullo nostrorum meritorum suffragio, sed ineffabili Omnipotentis Dei bonitate, & providentia adimplemus cum via regia incedentes, neque ad dexteram declinantes, neque ad sinistram aliqualiter deviantes, jus suum unicuique tribuere, eosque, quos præsertim juri, nedum in causis privatorum, sed Fisci nostri dicendo, necnon Sedis, & Cameræ Apostolicæ bonis juribus, & redditibus administrandis, & tuendis respective in partem solicitudinis evocamus, personarum acceptione non facta, divitiarum sorte posthabita, ac meritorum, & virtutum collatione dumtaxat librata, undequaque dignos, & præstantiores eligere satagimus.

At dum ad præcipua Romanæ Curiæ Prælatorum, nimirum causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generalis Auditoris, ac ejusdem Cameræ tum Thesaurarii Generalis, tum duodecim Clericorum Præsidentium, necnon alterius præfidentis vacabilia, & interim fructifera Officia, quæ rationabilibus olim suadentibus causis, seu gravibus tunc urgentibus necessitatibus aliàs decuit recepto pretio concedi, & successivè, durantibus, & plerumque adauctis iisdem necessitatibus, vel causis, opus, seu oportunum visum fuit, similibus concessionibus insauratio, mentis nostræ oculos sedula meditatione convertimus; exindè viros aliquin dignos, solvendo tamen pretio hujusmodi impares, aliquando prætermitti, necesse esse, non sine gravi animi nostri mœrore perpendimus.

Hinc ut sola virtutum præstantia in hujusmodi Officialium circumspecta, & justa electione præponderet, atque contra præfatam Romanam Curiam obloquendi, & oblatrandi invidis, & insensis ejus detractoribus calumniosa hujusmodi tollatur occasio, quantum Nobis ex Alto conceditur providere volentes, justum Officiorum prædictorum, & cujuslibet illorum pretium, quin etiam quidquid pro expeditione in eorumdem Officiorum acquisitione fuerat expensum, ascendens in totum ad summam decies centenorum, & viginti millium septingentorum sexdecim scutorum monetæ Romanæ, unicuique ex præfatis Officialibus pro sui Officii valore, & expensis prædictis, in primis & ante omnia, prout in nostro die undecima currentis mensis Octobris desuper confecto, & manu nostra subscripto Chirographo, cujus tenorem haberi volumus pro expresso, uberiùs continetur, restitui mandavimus.

In cujus exequutionem, cum pretii, & expensarum hujusmodi integra, & effectiva restitutio, iisdem Officialibus in id consentientibus, & subsequuta fuerit, Officiorum prædictorum venalitati impositorum occurrere volentes; Motu proprio, ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, memoratorum Officiorum venalitatem tenore præsentium penitus, & omninò tollimus, supprimimus, extinguimus, removemus, & abolemus. Volentes, & mandantes, ut hujusmodi Officia antehac in perpetuum, seu ad vitam concedi solita, impositum ad Nostrum, & Romani Pontificis pro tempore existentis, & dictæ Sedis Apostolicæ beneplacitum, viris vitæ, & morum integritate præstantibus, litterarum scientia præditis, rerumque humanarum experientia insignibus, ad majorem Dei gloriam, Romanæ Curiæ, & Prælaturæ decorem, necnon virtutis incitamentum, & præmium, gratis, & nullo recepto pretio concedantur.

Volumus tamen, & decernimus, omnia & singula emolumenta tam ordinaria, quam extraordinaria, jura, bona, fructus, redditus, & proventus certos, & incertos dicta Sede tam plena, quàm vacante undecumque provenientes etiam ex annatis, quindenniis, minutis servitiis, multis, pœ-

nis, compositionibus, sigillis, & expeditionibus, ac litteris patentalibus, necnon jocalia, & regalia solvi à quibuvis personis, & Communitatibus, & præsertim à Camera Apostolica, illiusque Appaltatoribus, Thesaurariis, Censuariis, aut Feudatariis quocumque anni tempore, & signanter in Vigilia, aut festo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, ac in Nativitate Sanctissimi Domini Nostri Jesu Christi, & denique obventiones, & responsiones quascumque quocumque nomine nuncupatas, quæ prius in compensationem pretii persoluti memoratis Officialibus respective debebantur, & solvebantur, penitus, & omninò cessare debere, illaque omnia, & singula pro indemnitate ejusdem Cameræ Apostolicæ urgentibus necessitatibus pressæ, & nuper etiam pretii, & expensarum restitutione præfatis Officialibus, ut præfertur, facta, magis gravatæ, motu, scientia, deliberatione, ac potestatis plenitudine paribus restituimus, reunimus, incorporamus, & applicamus.

Decernentes easdem præsentes litteras, etiam ex eo, quod præfati causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ Generalis, duodecim Clerici Præsidentes, ac alter Præsidens, & alii quicumque in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes, eisdem præmissis non consenserint, aut vocati, seu auditi non fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, vocari, seu audiri semel, vel pluries quoquomodo debuissent, aut ex alia quacumque quantumvis juridica, & privilegiata causa, de ullo subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, alioque quocumque etiam quantumvis magno formali, & substantiali defectu notari, impugnari, redargui, retractari, in jus, vel controversiam revocari, ad terminos juris reduci, seu adversùs illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari nullatenus, sed semper, & perpetuò validas, firmas, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, & ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter observari, sicque & non aliter per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos quavis auctoritate, præeminentia, aut potestate fungentes, & functuros, etiam præfatæ Cameræ Clericos Præsidentes, causarum Palatii Apostolici Auditores, & S. R. E. Cardinales, etiam de latere Legatos, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane, si secus super his à quoquam scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus, quatenus opus sit, de jure quæsito non tollendo, aliisque nostris & Cancellariæ Apostolicæ regulis, & felicis recordationis Symmaci, Pauli Papæ II. Pauli Papæ IV. & aliorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum de rebus Ecclesiæ non alienandis, & alienatis recuperandis, ac recol. mem. Pii Papæ IV. similiter Prædecessoris Nostri de gratiis qualecumque interesse dictæ Cameræ concernentibus intra certum inibi expressum tempus exhibendis, & registrandis, itaut easdem præsentes litteras ibidem exhiberi, & registrari nunquam necesse sit, aliisque quibusvis Constitutionibus, & Ordinationibus, ac Tribunalium, Officiorum, & Officialium præfatorum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis statutis, consuetudinibus, & decretis etiam Cameralibus, & Consistorialibus, necnon quibuscumque eorumdem Officiorum erectionibus, & concessionibus etiam præsentium Possessorum, tametsi aliàs factis ad vitam, seu in perpetuum, ac etiam ex causa onerosa, seu correspectiva, vel per viam contractus, seu vim contractus habente; privilegiis quoque, indultis, & literis Apostolicis Tribunalibus, Officiis, seu Officialibus præfatis sub quibuscumque tenoribus, & formis cum quibus etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, & efficacissimis, & insolitis clausulis, & decretis, in genere, vel in specie, etiam motu, & potestatis plenitudine similibus, aut aliàs quomodolibet per Nos, & Romanos Pontifices Prædecessores Nostros in contrarium eorumdem præmissorum concessis, ac etiam pluries confirmatis, innovatis, & approbatis: Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitùs omisso, & forma in illis tradita observata, exprimerentur, & insererentur, iisdem præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum harum serie specialiter, & expresse, motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine paribus derogamus, & derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum suppressionis, extinctionis, remotionis, abolitionis, voluntatis, mandati, decretorum, restitutionis, reunionis, incorporationis, applicationis, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo secundo decimo Kalendas Novembris Pontificatus nostri Anno secundo.

B. Card. Produtarius

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco † plumbi

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate Domini Nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo Indictione decimaquinta, die verò vigesima tertia Octobris, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini Innocentii Divina Providentia Papæ XII. anno Secundo. Supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad Valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis per me Sebastianum Vasellum Sanctissimi Domini Nostri Papæ Cursorem.

Pro D. Mag. Curs. Thomas Orlandus Apost. Curs.

Constitutio quod de cætero Officia, & loca Montium vacabilia Romanæ Curiæ, cujuscumque qualitatis sint, per assumptionem ad Cardinalatum illa obtinentium minimè vacent, habet impressa in tractatu de officiis Venal. Vacab. Rom. Curiæ, Cap. XII. in fine.

De Auditore Cameræ, ejusque Locumtenentibus.

SUMMARIUM.

1 *De origine seu introductione hujus officialis.*
2 *Est Judex omnium Prælatorum, ac etiam Cardinalium.*
3 *In Curia est Judex in prima instantia, & habet cumulativam cum quibusdam aliis Magistratibus.*
4 *Sed privativè est exequutor obligationis in forma cameræ, vel alterius pacti exequutivi.*
5 *Extra Curiam est judex appellationum generaliter in omnibus causis.*
6 *Sed non procedit in causis primæ instantiæ.*
7 *Quas causas cognoscat etiam extra Curiam in prima instantia.*
8 *Est exequutor litterarum Apostolicarum & quomodo.*
9 *Est etiam sententiarum exequutor, & quomodo.*
10 *Procedit exequutivè inter mercatores, & in omnibus casibus in quibus alter judex ita procedere potest.*
11 *Recipit appellationes interpositas ad Papam, omisso medio.*
12 *Quos recursus recipiat à Baronibus, & aliis etiam in prima instantia.*
13 *In quibus causis in Curia Auditor Cameræ se non ingerit.*
14 *Præsertim in causis beneficialibus, & quid in matrimonialibus.*

15 In

15 *In quibus causis spiritualibus se non ingerat.*
16 *Et quid in causis Regularium.*
17 *Ex quibus Tribunal constituatur.*
18 *Locumtenens cum ipso Auditore constituunt unum Tribunal, & de effectibus.*
19 *Adhuc tamen unus inhibet alteri, vel ab eo reassumit.*
20 *Sed unus non revocat sententiam alterius.*
21 *Quid ubi recusantur suspecti.*
22 *Distinguuntur Locumtenentes, ac etiam Auditor domesticus.*
23 *De Congregatione criminali, quam tenet qualibet hebdomada.*
24 *Habet Notarios, & Barisellum cum familia armata.*
25 *De expeditionibus quæ scribuntur in albo.*
26 *De monitoriis Auditoris Cameræ quid contineant.*
27 *De stylis, & facultatibus.*
28 *De stylo citandi in domo habitationis, & quando debeant esse citationes personales.*
29 *An, & quando adsit usus sportularum, seu propinarum.*
30 *Et officium venale, & de ejus valore, & quando vacet.*
31 *Ejus jurisdictio durat vacante sede Papali.*
32 *De censuris quæ ab hoc Tribunali relaxari solent.*
33 *De assiduis laboribus Locumtenentium, & Auditoris domestici, ac de modo audiendi causas.*

DISC. XXXIV.

1 DE hujus Auditoris origine, sive introductione, jam habita est mentio supra, agendo de Cardinali Camerario, cujus iste officialis Auditor erat. *a* Improprium enim alias esset, quod appelletur Auditor Cameræ, quoque in Camera sedeat, dum in causis, & negotiis cameralibus; nullam habet jurisdictionem, vel participationem; Antiquum autem est officium, dum de eo antiqui scriptores mentionem faciunt. *b*

Magna itaque est hujus officialis auctoritas, ac jurisdictio, adeout primus Curiæ Prælatus censeatur, omnesq;
2 etiam Patriarchas præcedat, præter illum Prælatum, qui est Gubernator Urbis, ex ea prærogativa, quod ille est Vicecamerarius; Siquidem hic Auditor est Judex competens, & ordinarius omnium Prælatorum. etiam eorum qui Patriarchali, Archiepiscopali, & Episcopali dignitate præfulgeant, illis exceptis, qui ex privilegiis exemptionem habeant, atque particularibus subsint Magistratibus vel Judicibus; Ut ex. gr. sunt Prælati camerales, & Palatini; Imò etiam est Judex competens in causis Cardinalium, ut alibi in jurisdictionali materia advertitur.

In Curia itaque, atque in ejus ambitu intra duas die-
3 tas, est Judex primæ instantiæ in omnibus utriusque fori ecclesiastici, & secularis causis, tam civilibus, quam criminalibus, exceptis aliquibus, de quibus infra, adeout cumulativam habeat cum Gubernatore, vel cum Vicario, aliisque Judicibus ordinariis, inter quos propterea locus est prævention.

In causis autem super exequutione obligationis camera-
4 lis, ipse habet privativam quoad omnes, ipseque est in Urbe unicus hujus obligationis exequutor, quando Partium consensus, vel aliquod particulare privilegium aliter non suadeat; *d* Ut etiam est Judex privative ubi agatur de exequutione pactorum exequutivorum in eadem Urbe. *e*

Extra Curiam verò, est Judex ordinarius appellationis in quibuscumque causis ecclesiasticis, & profanis, sive utriusque principatus, pontificii, & temporalis à quibuscumque Judicibus, & Magistratibus pro regula generali;
5 Aliquibus casibus exceptis, in quibus jurisdictionem non habet. *f* Ideoque in causis extra Curiam, in prima instantia dicitur judex incompetens, atque nulliter proce-
6 dit, nisi Partium consensus hunc defectum sanet. *g*

Et nihilominus, adhuc aliqui habentur casus, in quibus, etiam in prima instantia, extra Curiam procedit; Puta in illis causis civilibus, in quibus Ordinarii locorum, vel
7 non possunt esse Judices, vel sunt recusabiles; quia nempè agatur de interesse proprio, vel de illo mensæ Episcopalis, vel prælatitiæ, cum tunc passim causæ agantur in prima instantia in hoc Tribunali; Sive etiam in causis criminalibus ipsorummet Episcoporum, vel Ordinariorum.

Ac etiam in causis exequutionis literarum Apostolicarum quarum ipse est exequutor generalis, quamvis etiam in literis alii certi, & speciales exequutores deputati essent, quoties nullus eorum manus appolsuit; Et præsertim, ju- 8
xta frequentiorem praxim, exequutor est illarum literarum in forma brevis, quæ dicuntur de capienda possessione nomine Cameræ; Aut illarum, quæ expediuntur su- 11
per pensionibus ecclesiasticis.

Quamvis enim ubi non sit in ipsis literis depuratus exequutor, (ut pro frequenti stylo deputari solet) adeout in hoc se ingerat in vim suarum facultatum generalium, tetrotractis temporibus, de hoc dubitaretur, quasi quod ista exequutoria generalis, restricta esset intra duas dietas extra verò requireretur commissio specialis; Attamen, ex facultatum ampliatione concessa per Gregor. XIV. & Clem. VIII. & declaratione Urbani VIII. ista dubietas 9
sublata videtur, *h* licet varia sit opinio vel praxis signaturæ.

Prout etiam est exequutor omnium sententiarum, & re-
rum judicatarum aliorum Judicum, & Magistratuum sta- 9
tus ecclesiastici, non autem aliorum extra. Et generaliter est exequutor omnium illarum obligationum, vel conventionum, quæ ex statutis, vel stylis particularibus 10
in partium seu contrahentium locis processum exequuti- 11
vum habeant, dum ipse procedit executive in omnibus illis casibus in quibus alter Judex procedere potest in Urbe 81
non autem extra; *i* Prout exequutivè procedit in causis mercatorum urbis, dummodo inter mercatores hinc inde, 81
adeout unus eorum non sufficiat, si altera Pars sit diversi 81
status. *m*

Appellatur quoque ad eum ab Ordinariis, omisso me-
dio, eo modo quoad ipsum Papam, qui per se ipsum, 12
vel per organum Signaturæ justitiæ causas delegat Rotæ, 12
vel singulis Prælatis, dum in hac parte dicitur ejusdem Papa Judex ordinarius appellationum, & recursuum, un-
de propterea derivavit aliquorum opinio, quod hic esset 12
Auditor Papæ, qualis spectato effectu ita esse dicitur.

Quinimo respectu Judicum ordinariorum temporalium, 13
& præsertim Baronum, ac domicellorum, recipit recur- 13
sus eorum, qui præsertim in criminalibus coram eo seu 13
præsentent; Atque exinde inferri prætenditur quoque ad 13
subditos Episcoporum, aliorumque Ordinariorum eccle- 13
siasticorum, quod tamen non videtur probabilem subsi- 13
stentiam habere. *n*

Casus autem, in quibus hæc ampla, & generalis ejus 14
jurisdictio coarctata est, plures sunt; Primò nempe, ubi 14
agatur de causis cameralibus utriusque fisci, pontificii, 14
& temporalis, quæ in prima instantia pertinent ad The- 14
saurarium, vel ad Camerarium, & in secunda ad came- 14
ram, aut respective ad præfatos Thesaurarium, & Ca- 13
merarium à sententiis collectorum, deindeque in tertia 14
ad Cameram.

Secundò in illis causis, quæ camerales, saltem impro- 14
priè dici possunt, ob demandatam earum cognitionem a- 14
liquibus Præsidibus, & Magistratibus, qui cameræ subor- 14
dinati sint, atque ad eam appelletur, ut sunt Præsides, 14
Annonæ, graticiæ, dohanarum, ripæarum, viarum, & 14
zecchæ, ac etiam causæ retractuum sed ædificiorum Urbis 14
ad præscriptum Constitutionis Gregorii decimitertii, cum 14
similibus.

Tertiò in illis causis, quæ habeant judices particulares 14
privative ad omnes alios; Ut (ex. gr.) sunt in Curia tres 14
Basilicæ Patriarchales, & tot aliæ Ecclesiæ, vel loca pia, 14
quæ habent Protectores, cum plena jurisdictione ut infra; 14
Ac etiam in illis causis, in quibus Cardinalis Vicarius, 14
vel Gubernator Urbis, aut senator, ex Constitutionibus 14
vel decretis Apostolicis, habeant privativam, tanquam 14
per limitationem regulæ generalis, per quam intra Ur- 14
bem, & districtum datur inter hæc Tribunalia cumulati- 14
va, cum eadem prævention.

Quintò in causis beneficialibus, in quibus reputatur om- 14
ninò incompetens, atque nulliter procedit; Quoties ta- 14
men dici merentur vere causæ beneficiales, quales dicun- 14
tur illæ, in quibus quæstio sit de titulo, ac pertinentia 14
beneficii inter plures provisos; Secus autem si inter patro- 14
nos de jure præsentandi, vel inter collatores de jure confe- 14
rendi, quamvis illi, qui ab eis præsentati, vel respective 14
provisi fuerint, accessoria per eorum interesse sint in causa. 14

Sextò, juxta opinionem, cum qua per Signaturam pro- 14
cedi videtur, ubi agatur de causis matrimonialibus, qua- 14
les propriæ dicuntur illæ, in quibus agatur de fœdere 14
matrimonii; Quinimo praxis docet, quod ubi etiam aga- 14
tur de

tur de separatione thori, in Urbe istam cognitionem privativè habet Vicarius, extra verò, causæ committi solent in Rota.

Septimò illativè, ubi agitur de causis merè spiritualibus & ecclesiasticis, in quibus, Ubi agatur de negotiis Urbis vel distrĭctus, pariter privativam habet Vicarius; Ubi verò extra, pertinent solum ad aliquas Sacras Congregationes; Putà in causis Fidei, sive in illis Rituum ecclesiasticorum, vel ecclesiasticæ Immunitatis localis, ad præscriptum Constitutionis Gregorii decimiquarti, quoniam in his causis se non ingerit Auditor Cameræ, qui tamen in gradu appellationis extra Curiam cognoscere solet in causis humanitatis realis, vel personalis.

Et demum, juxta modernas declarationes, sub Innocentio X. non se ingerit in illis causis privatis, vel singularibus, Regularium, quas non congruit tractari, & audiri in Tribunalibus contentiosis, sed agi debent intra ipsam Religionem in forma summaria, ut inter Regulares decet, atque non exeunt Religionem, nisi apud Protectorem, vel apud S. Congregationem Regularium. *p*

Constitutum est istud Tribunal, ex ipso Auditore, tanquam ejus capite, & ex tribus Locumtenentibus, duobus scilicet civilibus, & uno criminali, qui gerere videntur eam figuram, quam gerit Vicarius Episcopi, dum constituunt unum, & idem Tribunal; Adeout inter eos detur quidem distributio causarum, quod scilicet, Judex criminalis non se ingerit in causis civilibus, & econverso Judices civiles non se ingerunt in criminalibus, unde propterea unus alteri inhibet, *q* seu unus ab altero causas reassumit; In effectu verò est unum & idem Tribunal, unde propterea, unus nou revocat circumscribit sententiam diffinnitivam alterius, per quam in ea causa consumpta dicitur jurisdictio totius Tribunalis.

Quando verò aliquis ex Locumtenentibus, vel ipsemet Auditor Cameræ allegetur suspectus; Stante Curiæ stylo alibi insinuato, ut etiam Judices ordinarii sine allegatione, ac probatione causæ allegentur suspecti, re integra, & antequam legitimè consensum sit in jurisdictionem; Et tunc ipsemet Auditor, alium Judicem particularem illius causæ deputare solet; Unde propterea, multas hujus Tribunalis causas in prima, vel respectivè in secunda, aut ulteriori instantia, civilis tamen, tam ecclesiasticas, quam seculares agunt, & cognoscunt Prælati utriusque Signaturæ Referendarii, qui in his, & in aliquibus causis commissariis, se occupant, ultra functiones, quas agunt in utraque Signatura Gratiæ, & Justitiæ, & eorum aliqui in aliquibus Congregationibus ut supra; Et quando Auditor Cameræ renuat admittere recusationem, aliarumque deputare, ut etiam in recusationibus Notariorum sequi solet, tunc habetur recursus ad Præfectum Signaturæ Justitiæ, vel ad ipsam plenam Signaturam, ut id decidat.

Ex præfatis autem tribus Locumtenentibus, (qui licet sint tanquam Vicarii Auditoris, non tamen ab ipso, sed à Papa indirectè, & immediatè eliguntur) Duo sunt Prælati habentes cognitionem causarum civilium utriusque fori ecclesiastici & sæcularis; Tertius autem est simplex togatus, atque habet cognitionem causarum criminalium, ideoque Locumtenens criminalis appellatur; Et ultra dictos duos Locumtenentes pro causis civilibus, easdem causas cognoscit quoque per se ipsum; Verum ab aliquo tempore, ista cognitio haberi consuevit, per ejus privatum aulicum, seu domesticum Auditorem, coram quo causæ deputantur in contradictorio, ac etiam tenentur audientiæ, & fiunt decreta interloquutoria nomine ipsius Auditoris Cameræ, qui sententias, ac etiam mandata, aliasque expeditiones per se ipsum subscribit, Adeòut iste Auditor, quasdam partes auditoris, sive assessoris potius gerere videatur.

Pro cognitione causarum criminalium, in hoc Tribunali habetur idem stylus, qui supra insinuatus est Tribunali Cardinalis Vicarii, quod scilicet qualibet feria secunda, in ejus domo, (ipso præsidente) habetur Congregatio, in qua interveniunt dictus Locumtenens criminalis, ac etiam aliqui ejus substituti, præfatusque ejus Auditor domesticus (quod tamen non est uniforme) necnon Advocatus Cameræ, & fisci, ac etiam Procurator generalis ejusdem Fisci, qui fiscalis Urbis per antonomasiam appellatur, dum isti duo sunt unici & generales in omnibus Tribunalibus Urbis; excepto foro Capitolino.

Habet item decem Notarios, quorum officium est venale & vacabile, notabilis valoris, scutorum circiter quindecim mille, magis, & minus, juxta cujuslibet officii, majorem, vel minorem existimationem, seu avviamentum, & copiam scripturarum, eorumque singuli retinent substitutos & Juvenes, ut infra agendo Notariis in genere advertitur; Ac etiam habet familiam armatam cum suo Duce seu Bariſello distincto ab illo Gubernatoris.

Ex hujus autem Tribunalis stylo, magna fides in his Notariis eorumque substitutis habetur, quod scilicet, tam ipse Auditor, quam ejus Locumtenentes civiles, plures subscribunt chartas, seu papyros in albo, in quibus postmodum Notarii, juxta negotiorum contingentiam, in quacumque hora, absque necessitate adeundi Judicem, concedunt inhibitiones, & monitoria, ac etiam mandata exequutiva, cum quandoque ita prompte occurrere oporteat.

Cumque inhibitiones, & monitoria extra Curiam, magis verò extra Statum ecclesiasticum, expediantur in charta decorio seu pergamena; Hinc apud ignarum vulgus, reputari solent Brevia Apostolica; Istamq; simplicitatem confovere solent aliqui Rabulæ forenses, ita extorquendo à corresponsalibus ignaris illas summas, quæ erogari debent in expeditionibus Brevium, cum tamen eorum impensa non importet nisi unum scutum monetæ.

Ac ulterius, cum hujusmodi monitoria dirigi soleant omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Legatis, Nuntiis, aliisque Prælatis, officialibus sive personis in ecclesiastica dignitate constitutis; Hinc aliam simplicitatem, & quandoque malitiam praxis docet, quod scilicet in partibus aliquæ personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ, vel aliquod ecclesiasticum officium habentes, ita se credendo Apostolicos Judices & delegatos, tanquam tales, pro observantia eorum, quæ in ipsis monitoriis contineantur, formalem causarum cognitionem assumunt, atque ad personalem, ac realem exequutionem procedunt, quinimò etiam ad excommunicationem, aliasque censuras, absque immaginabili fundamento, cum hujusmodi monitoria, aliud non contineant, nisi simplicem citationem seu monitionem, unde propterea adversùs inobedientes seu contravenientes alter non procedit, nisi idem Judex, qui monitorium concessit, prævia ejus reproductione, aliisque servatis de jure servandis, quatenus non comparentibus illis, qui moniti sint, procedendum sit in contumaciam; Isteque est unus de consuetis erroribus, qui committuntur in partibus, atque exinde frequenter gravia resultant inconvenientia, præter intentionem Tribunalis, dum in effectu ista monitoria, aliud non continent, nisi simplicem citationem.

Plerosque stylos particulares habet hoc Tribunal, deviantes à rigorosis regulis juris, ob ejus amplas facultates concessas, rationabiliter quidem; pro magis summario, ac celeri processu, in causis præsertim exequutivis, sive in concernentibus commercium, ejusque facilitatem, necnon circa purgationem attentatorum ac alias, de quibus incidenter in toto progressu materiæ Judiciorum, ac etiam apud eos qui de hujus Tribunalis praxi, ac stylis particulariter agere professi sunt. *t*

Præsertim verò hujus Tribunalis stylus est admittendi citationes domi dimissa copia, præterquam ubi de illa prima citatione agatur, in qua fundetur totius processus contumacialis, qui in Curia, per contradictas dicitur, ut sede Judiciorum, in citationum rubrica advertitur; *u* Quæstione cadente an quando hic Auditor, vel aliquis ex ejus Locumtenentibus procedat in vim alicujus commissionis Papæ, adhibere valeat eumdem stylum, vel potius teneatur servare alterum, quem servant Rota, & omnes Judices commissarii non admittendi nisi citationes personales.

In hoc Tribunali, non habetur usus, vel abusus sportularum, seu propinarum, etiam ubi agatur de sententiis diffinitivis; Adhuc tamen idem abusus, ab eo non omninò exulat, quoniam in plerisque casibus etiam practicatur, quando scilicet dici valeat, quod Judex procedat tanquam commissarius seu delegatus Apostolicus, potius quam tanquam Ordinarius; Ut præsertim contingit, quando procedat tanquam exequutor literarum Apostolicarum, & sic ubi agitur de exequendis Brevibus de capienda possessione nomine Cameræ, sive aliis Brevibus, vel literis Apostolicis, ut pro frequentiori praxi sequitur in illis pensionum ecclesiasticarum.

Idem etiam servatur in illis causis, in quibus Pontifex, per ejus commissionem mandet cognitionem ipsi Auditori cum ejus duobus Locumtenentibus civilibus, adeout tres propinas eorum singulis solvere oporteat (quod etiam abusum redolet) ac propterea ad hunc effectum, etiam in causis singularibus; cadere solent quæstiones, an, & quando per

per rescriptum Papæ directum Judici ordinario, iste efficiatur delegatus. *y*

Istud officium est venale, quod magnum habet valorem scutorum quinquaginta sex mille auri stamparum, ratione emolumentorum, ut alibi agendo de hujusmodi officiis venalibus Curiæ advertitur; Illudque est vacabile per mortem naturalem, vel promotionem ad Cardinalatum, suppressionem Venalitatis impressam post *disc. præcedent. hoc tit.* cui nimium proximus reputatur, atque ad illum assumi solet, unus ex Clericis Cameræ, ut in sede Regalium, magis distincta habetur. *z*

Præfatis autem Locumtenentibus datur stipendium menstruorum scutorum quinquaginta, ex emolumentis Notariorum, ultra ea emolumenta, quæ proveniunt à propinis extraordinariis, ut supra.

Cum autem sit Judex ordinarius, idcircò ejus jurisdictio, durat etiam sede papali vacante, in qua cessat jurisdictio omnium aliorum tribunalium, & præsertim Rotæ & Judicum commissariorum, ac etiam quiescunt Tribunalia Signaturæ Justitiæ, & Cameræ. *a*

Apud antiquiores liquet, quod majus istius officialis munus versaretur in prolatione censurarum adversùs eos, qui Apostolicis mandatis non obedirent, seu debita non solverent, aliaque adimplenda non implerent, *b* sed quoniam de hac materia censurarum, seu declaratoriarum, in judiciorum sede agitur; *c* Idcirco ne idem pluries reputatur, ibi de his videri poterit.

Penè autem incredibilis, peneque intolerabilis videtur continuus labor hujusmodi Locumtenentem civilium, ac etiam dicti Auditoris domestici, qui partes unius ex Locumtenentibus quoque explere videtur, dum singulis diebus non feriatis in honorem Dei, absque intermissione, atque sine praxi feriarum æstivarum, sive aliarum legalium, in contradictorio Advocatorum, & Procuratorum Partium, cum bene regulato ordine listarum, ut quilibet sciat suum locum, tam de manè, quam de serò, audit causas duorum ex Notariis Tribunalis, juxta statutas dies inter eos distributas, in magno numero, adeout casus quandoque præbeat, ut una die discutiantur quinquaginta, & ultra, causæ, inter quas plures graviores esse solent; Istaque informatione expleta, ab eorum singulis, cum majori labore, majorisque applicationis necessitate; tenetur audientia citationum, omnium Notariorum Tribunalis cum contradictoriis Procuratorum, vel sollicitatorum, eorumque magno strepitu, unde quandoque casus præbet, ut in una audientia, supra tercentum & quatuorcentum citationes legantur, super quibus est interloquendum, adeout videatur opus penè impossibile humanis viribus; Atque in feria quinta, in qua iste labor cessat; dum neque informationes, neque audientia habentur, Locumtenentes majorem laborem, majusque fastidium subire coguntur, dum interveniunt in plena Signatura Justitiæ, reddituri rationem, de eorum decretis, & provisionibus, à quibus succumbentes appellent; vel recurrant, ita patiendo quemdam continuum syndicatum; Atque ex his provenit recta, & celer justitiæ administratio, & causarum expeditio, quæ ad proportionem magnarum Civitatum, magnorumque Tribunalium, est magna.

a *supra disc. 11.* b *Gemin. ian. consil. 149. Ægid. Bellam. disc. 196. 210. 305. & 508.*
c *tit. de jurisdict. discurs. 80.* d *dec. 1. 56. & 57. post Zacch. de obl. camer. Buratt. dec. 462. & 537.*
e *Buratt. d. dec. 537. & 879.* f *d. dec. 36. in princ. p. 10. rec.*
g *dec. 49. & 54. apud Posth. de subhastat. dec. 150. p. 4. rec. tom. 2. dec. 181. p. 10. & pluries.*
h *Burat. dec. 909. Coccin. dec. 169. Volaterna Canonicatus 27. Aprilis 1654. cor. Albergato, & Royas dec. 315.*
i *Coccin. dec. 776. in principio.* l *Dunozett. dec. 795. add. ad Buratt. dec. 462.* m *Grat. discept. 569. dec. 170. post Zacch. de obl. cam. dec. 120. p. 5. rec. & sæpius.*
n *tit. de jurisdict. disc. 53.* o *Coccin. dec. 169. Gregor. & add. dec. 118. Bich. dec. 312. repetit. dce. 99. par. 10. rec. & sæpius.* p *Fagnan. in cap. de priore à n. 15. de appell. & habetur sub tit. de Regular. disc. 22.*
q *de hac inhibitiones judicis civilis, judici criminali in hoc eodem Tribunali tit. de jurisd. disc. 70.* r *tit. de judic. disc. 3.* s *Gregor. dec. 105. Buratt. dec. 109. Duran. dec. 146. & passim.* t *Salust. Tiber. & Ridolphin. in praxi.*
u *tit. de judiciis, disc. 9.* x *apud Peutinger. decis. 226. in fin. & dec. 247. in princ.*
y *tit. de judic. disc. 3.* z *tit. de Regal. disc. 2.*

a *dec. 364. post Zacch. de obl. cam.* b *Vestr. & adden. lib. 2. cap. 4.* c *tit. de judic. disc. 40.*

SUMMARIUM.

1 *De Tribunali Auditoris Cameræ.*
2 *Quomodo concedantur exemptiones clericis à Jurisdictione propriorum Ordinariorum.*

ANNOT. AD DISC. XXXIV.

IN concernentibus hoc Tribunal Auditoris Cameræ, quoad Notarios provisiones plures habentur *in annot. ad disc. 3. de Judiciis*; Eodemque titulo, & *sub tit. de Credito* insinuantur provisiones super illis dilationibus, quæ per Auditorem, & ejus Locumtenentes cum nimia facilitate, & frequentia concedi solebant debitoribus, vulgò non gravetur nuncupatæ. 1

Invaluerat etiam in hoc Tribunali usus pariter frequens de facili concedendi exemptiones clericis à jurisdictione, & superioritate propriorum ordinariorum in vim dispositionis *Textus in cap. ad hæc* rex mendicatis coloribus suspicionis; Hodie verò de mandato Sanctissimi proceditur cum nimia circumspectione, quodque nonnisi eodem Sanctissimo consulto, ad hujus exemptionis concessionem deveniatur; Prout etiam ut nimium parcè, & circumspectè procedatur ad concessionem inhibitionum in materiis spiritualibus, vel in concernentibus correctionem morum adversùs locorum Ordinarios. 2

De Thesaurario Generali, ejusque Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De origine, & munere hujus officialis.*
2 *De ejus facultatibus, & jurisdictione in Statu Ecclesiastico.*
3 *Habet curam, & administrationem locorum montium, & de Congregationibus, quibus præsidet.*
4 *De Auditore Thesaurarii.*
5 *De jurisdictione, & facultatibus extra Statum.*
6 *De usu sportularum seu propinarum.*
7 *Est officium venale, & quibus honoribus potiatur.*
8 *De ejus vacatione, ac etiam de existimatione, & prærogativis.*
9 *Procedit regulariter cum processu exequutivo, & summario.*

DISC. XXXV.

IN eodem discursu, qui in præcedenti enunciatur, agendo de Cardinali Camerario, *a* enunciatus est iste officialis, qui antiquiori tempore, facti potius, quàm juris minister erat, ideſt custos ærarii, *b* illam gerendo figuram, quam hodie facit in Urbe ille publicus, ac probatus campsor, qui Cameræ Depositarius nuncupatur, utpotè retinens in ejus banco pecunias Cameræ, seu fisci, depositas, & conservatas, ad Papæ, ejusque officialium dispositionem; Isteque depositarius, idem Thesaurarii nomen quoque sortitur, cum adjecto secreti, ad differentiam hujus Thesaurarii, qui generalis appellatur, utpotè judex & superior omnium aliorum, qui eamdem nuncupationem habent, etiam provincias, in quibus, & præsertim in illis, Marchiæ, Æmiliæ, Umbriæ, & Patrimonii, & in aliis, illi qui, sive sub titulo appaltus, sive sub altero administrationis, redditus, ac proventus colligunt, idem Thesaurariorum vocabulum sortiuntur, cum subordinatione tamen huic officiali, qui propterea generalis dicitur; Ejusque munus hodie potius juris & intellectus, quàm facti est, cum sit Judex, ac director omnium reddituum, ac proventuum, & emolumentorum Papæ, ejusque utriusque fisci, Pontificii, & temporalis, adeout, adinstar Auditoris Cameræ, mixtam, seu utramque habeat jurisdictionem, ecclesiasticam, & laicalem, dum etiam Apostolici collectores spoliorum, & fructuum, Ecclesiarum seu beneficiorum vacantium, aliorumque jurium, pertinentium ad fiscum merè ecclesiasticum seu Pontificium in omnibus catholici Urbis partibus, in quibus Collectores adsunt, eidem in hac parte subordinati sunt, estque illorum Judex appellationis, vel recursuum, in his tamen causis, & negotiis, quæ interesse Cameræ seu fisci percutiant; Ejus autem facultates ac jurisdictio nimiam amplitudinem receperunt sub Sixt. V. *c* ideoq; non mirum, si antiquiores Practici, earum notitiam non habuerunt. 1

In Statu itaque ecclesiastico immediato, est collector ge-

neralis ſpoliorum, ac fructuum eccleſiarum, & beneficiorum vacantium, aliorumque proventuum, & emolumentorum cameralium, unde propterea ipſe deputat ſubcollectores in ſingulis diœceſibus; Ac etiam eſt Judex ordinarius primæ inſtantiæ omnium cauſarum, in quibus Camera ſive uterque fiſcus eccleſiaſticus, & temporalis, intereſſe habeat, tam immediatum, ac directum, quam etiam indirectum, ac mediatum, dum iſta præ cæteris eſt fiſci prærogativa, ut ſive ſit actor, ſive reus, ſive ejus intereſſe ſit directum, ac immediatum, ſive mediatum, ac indirectum, omnia trahit ad ejus forum, ſeu Judicem, qualis eſt iſte officialis in prima inſtantia, in qua cumulativam quoque habet juriſdictionem Camerarius, qui eam exercet per Auditorem, per quem aliquæ parvæ reliquiæ antiqui magni hujus Tribunalis Camerarii exercentur, cum præventione inter eos, eo modo, quo generaliter contingit inter eos Judices, & Magiſtratus, qui in eodem loco, cumulativam habeant juriſdictionem; De facto tamen, major eſt cauſarum cognitio, quæ fiat ab iſto officiali, ejuſque Tribunali, præſertim ubi de directo, ac immediato intereſſe Cameræ agatur.

Non ſolum autem hanc adminiſtrationem forenſem, ſeu judiciariam habet, in qua dictam cumulativam habet quoque Auditor Camerarii, atque utriuſque Judex appellationis, & recurſuum Tribunal Cameræ, ut in ejus rubrica ſuperius advertitur; *d* Sed etiam œconomicam, ac omnimodam habet primariam adminiſtrationem, & curam, quamvis ipſe (ut inſinuatum eſt) deputat ſubcollectores Apoſtolicos ſpoliorum, aliorumque jurium fiſci eccleſiaſtici in Ditione temporali Eccleſiæ; Ac etiam in eadem deputat fori, Theſaurarios, alioſque miniſtros & officiales fiſci temporalis, quando, nullo ſequuto appaltu, nomine Cameræ adminiſtrationem contingant, ſive ipſe ex commiſſione Papæ, ejuſque vice, concedit appaltus, omniaque alia gerit, quæ Cameræ Apoſtolicæ adminiſtrationem concernant, etiam ubi de novis gabellarum impoſitionibus ſive de jam impoſitarum ſuppreſſionibus, vel extinctionibus agatur, ſive de novis Montium erectionibus, vel de illorum extinctionibus, adeout in hoc principatu, Procuratoris fiſci, ſeu Quæſtoris generalis, figuram gerat.

Eidem quoque commiſſa eſt cura, & protectio, ac adminiſtratio Montium, unde propterea ubi agatur de novis
3 erectionibus Montium cameralium, ac etiam baronalium, vel Communitatum; Sive de eorumdem, jam erectorum, commercio, & contractatione, inter privatos, per ſignationem, vel per attergationem, ſive per translationem de una perſona in aliam, *e* omnia fiunt per ejus organum & cum ejus auctoritate, ipſeque deſuper concedit literas patentes; Ac propterea dicitur caput illius Congregationis, quæ Montium appellatur, Ac etiam alterius quæ dicitur Computorum, in qua redduntur ac diſcutiuntur computa, ſeu rationes Appaltatorum, aliorumque officialium, & adminiſtratorum Cameralium; Et eſt etiam caput, & Judex Congregationis Baronum, ut ſupra de hujuſmodi Congregationibus agendo habetur. *f*

Et ultra præmiſſas Congregationes, quibus præſidet; Aliam qualibet hebdomada propriæ domi habet, conſtitutam (ipſo Præſidente) ex Advocato, & Commiſſario Cameræ, & ex duobus majoribus Ratiocinatoribus, qui Computiſtæ appellantur; Ac etiam, pro negotiorum qualitate, cum interventu aliorum inferiorum miniſtrorum Ut (ex. gr.) ſunt, Solicitator Cameræ: Et Subſtitutus Commiſſarii, & quandoque etiam ipſius Theſaurarii Auditor, tractando in iſta Congregatione negotia currentia, adeout dicatur quædam Congregatio ordinaria, ſeu præparatoria illius magis generalis Congregationis, quæ Computorum dicitur, juxta illam proportionem ſeu diſtinctionem duplicis Congregationis, quæ habetur ſupra agendo de Congregatione Fabricæ S. Petri.

In iis autem, qui concernunt forum contentioſum, ac
4 determinationem cauſarum in forma judiciali, Regit hoc Tribunal, partim per ſe ipſum, ſed pro majori parte per ejus Auditorem, qui ſpeciem Vicarii generalis Epiſcopi habere videtur, ſive Locumtenentis, eo modo quo *diſcurſ. præc.* de Locumtenentibus civilibus Auditoris Cameræ dictum eſt; Cum majori tamen dependentia, dum ipſemet Theſaurarius, pro ejus libito, atque ad ejus nutum, hunc deputat Auditorem, eo modo quo facit Auditor Cameræ de Auditore privato ſeu domeſtico.

Extra verò Statum Eccleſiaſticum immediatum, eſt Ju-
5 dex ſecundæ inſtantiæ, appellationis, & recurſuum, à Collectoribus generalibus, aliiſque Apoſtolicis Commiſſariis ſpoliorum, aliorumque jurium fiſci pontificii, in iis tamen, quæ concernant jura fiſcalia ut ſupra; Et ſic eſt Judex appellationis à Nuntiis, Hiſpaniarum, Portugalliæ, Neapolis, Vide novam Conſtitutionem ſuper exemptione Prælatorum Regni Neapolis à ſpoliis &c. impreſſa in fine *hujus diſcurſ.* Florentiæ, Taurini, & alii, ſi qui ſunt, in iis quæ ad collectoriam pertinent, unde propterea in hoc genere cauſarum, Tribunal Cameræ remanet Judex tertiæ inſtantiæ, ab ipſo ſcilicet Theſaurario, qui eſt judex ſecundæ.

Habetur in hoc Tribunali (forte magis quam in quo-
6 cumq; alio) ille ſportularum ſeu propinarum, uſus, vel abuſus, de quo in judiciorum ſede magis actum eſt *g*; Ibique inſinuatur quod nulla dignoſci videtur probabilis differentiæ ratio, cur Auditor Cameræ, qui ex eodem titulo oneroſo, officium habet, majori cauſarum, ac negotiorum mole preſſus, quatuor Locumtenentes ſeu Auditores habet, ab ipſo ſtipendiatos, abſque ullo uſu ſportularum, & non debeat idem practicari in hoc Tribunali, & in altero Camerarii, in quibus etiam magis damnabilis habetur uſus participationis pœnarum ſeu incamerationum, ob ibidem inſinuata inconvenientia.

Pari paſſu iſtud officium ambulat cum præmiſſo A. C.
7 quod ſcilicet eſt etiam venale ejuſdem valoris ſcutorum quinquaginta ſex millium auri ſtamparum, ſuppreſſionem venalitatis impreſſam *poſt diſc.* 33. *hoc tit.* ita exæquatione moderno tempore introducta ſub Alexandro VII. dum prius pretium iſtius officii erat ſcutorum ſexaginta millium monetæ; Atque pariter, pro frequentiori praxi, (quæ tamen in hoc ſæculo, ſub breviſſimo Pontificatu Leonis Undecimi habetur interrupta) ut ad illud aſſumatur unus ex Clericis cameræ; Eiſdemque honoribus ac prærogativis iſte officialis potitur, ſicuti Auditor, adeout in omnibus, ſecundum, ſeu mediatum occupet locum, etiam ſupra Patriarchas, & Archiepiſcopos; Iſtique officiales majores habent à Cardinalibus & ab Oratoribus Principum, aliiſque Magnatibus honorificos tractatus, qui non conceduntur Patriarchis, & magnis Archiepiſcopis actualibus; Ac etiam exempti ſunt, ab illa dura, nimiumque incommoda ſervitute obſequii, vulgo *corteggio* Cardinalium, & Oratorum Principum, quibus generaliter alii Prælati ſubjacent, excepto Gubernatore Urbis, qui majori potitur exemptione, dum iſti duo, licet ſint majores, ac primarii Curiæ officiales attamen hoc obſequium præſtant illi Cardinali, qui eſt primus, ac fiduciarius Papæ miniſter, cui Cardinalis nepotis nuncupatio congruit, de quo ſuperius quoque actum eſt. *h*

Eſt pariter officium vacabile, per mortem naturalem,
8 vel per promotionem ad Cardinalatum, cujus dignitati iſte gradus nimium proximus reputari ſolet, eodem modo quo de dicto alio officio A. C. inſinuatum eſt; Atque ob hanc majorem adminiſtrationem negotiorum cameralium, ab eis dependentium, unde propterea frequentius magiſque fiducialiter tractat cum Papa, dictoque ejus primo miniſtro, de facto eſt officium majoris exiſtimationis, quam alterum Auditoris; Ille ſiquidem habet audientiam Papæ, dictique Cardinalis primi miniſtri ſemel in hebdomada; Iſte verò bis, ſtatutis diebus, mercurii, & ſabbati, ac etiam frequenter extraordinariam, juxta negotiorum contingentiam.

Ex amplis facultatibus, quæ ſibi per enuntiatam Sixti
9 V. Conſtitutionem attributæ ſunt *i*, procedit etiam cum proceſſu ſummario, & exequutivo, adeòut ejus ſententiæ & decreta, ſuſpenſivam appellationem non admittant ac propterea quando ab eis appellatur ad Tribunal Cameræ, ab iſto regulariter committi ſolet appellatio ad ſolum devolutivum cum clauſula *ſervata forma*. Quoties nullitatis, vel injuſtitiæ ratio aliter non ſuadeat, ut agendo de dicto Tribunali Cameræ advertitur.

a *ſupra diſc.* 11. b *Veſtr. in praxi lib.* 2. *cap.* 3.
c *Conſtit.* 10. *Sixti V.* d *ſupra diſc.* 33.
e *de his locis montium agitur tit. de Regal. à diſc.* 23. *ad* 42.
f *ſupra diſc.* 28. g *tit. de judic. diſc.* 39.
h *ſup. diſc.* 5. i *dicta conſt.* 100. *Sixti V.* l *ſup. diſc.* 33.

ANNOT. AD DISC. XXXV. cum ſeqq.

DE iſtis tribunalibus aliquid habetur *diſc.* 3. & 47. *de Judic.* ubi generaliter de majori competentia unius, vel alterius. Et quo ad Tribunal Capitolinum de quo *diſc.* 37. illud nimia reformatione dignum videtur, ſed hucuſq; illi vacari non potuit, Deo tamen dante ſequetur, & ſuper alio Tribunali Ædiliũ de quo *diſc.* 38. *aliquid habetur diſc.* 48. *in Miſc.* ubi de taxa, & refectione viarum de qua pariter latius actum eſt ſupra *in adnot. ad diſc.* 33. ſupra eodem caſu, de quo *d. diſc.* 48. *in Miſcell. Eccl.* ac etiam, ut cum debita rectitudine, & juſtitia fiant tractabitur.

Et de Archiepresbyteris Baſilicarum, ac Protectoribus piorum locorum, & aliis, *eod. diſc.* 47. *de Judic.* occaſione agendi de fori competentia.

De Advocatis, & Procuratoribus, & Notariis, de quibus *diſc.* 46. & 47. pleraque inſinuantur præcedentibus annot. & in aliis *ad d. tit. de Judic.*

Ac demum de oratoribus Principum, de quibus *diſc.* 45. in ejus appendice continente quamdam formalem materiæ tractationem ſuo oportuno tempore luci edendam.

SS. D. N.

INNOCENTII PAPÆ XII.

Conſtitutio ſuper exemptione Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & Prælatorum Inferiorum Regni Neapolis à Spoliis, & fructibus inconſumptis, & incommixtis ſuarum Eccleſiarum ad Cameram Apoſtolicam hactenus ſpectantibus, & deinceps in beneficium Eccleſiarum applicandis, & erogandis.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

INſcrutabili Æternæ Sapientiæ arcano univerſi Orbis Eccleſiis, meritis licet imparibus, præſidentes, vigilis more Paſtoris, in omnes agri Dominici partes mentis noſtræ oculos circumferimus, ut quidquid earumdem Eccleſiarum, illarumque Antiſtitum ſtatui, decori, commodis, tranquillitati, & neceſſitati convenire cenſemus, ad majorem Dei gloriam, ſolicitis, & beneficis ſtudiis promoveamus, prout rerum, locorum, & temporum circumſtantiis attentè penſatis in Domino conſpicimus ſalubriter expedire.

Hinc dum ad Regni Neapolis Metropolitanas, & alias Cathedrales Eccleſias, ut plurimùm inopes, & exiguas, utpotè inter ſe valde propinquas, & ad magnum numerum centum trigintaquinque, comprehenſis invicem unitis, aſcendentes quot in pluribus, ac etiam majoribus Regnis, & Dominiis non exiſtunt, convertimus noſtræ conſiderationis intuitum, non ſine gravi animi mœrore perpendimus, pleraſque earum Archiepiſcopales, & Epiſcopales, necnon aliquorum Præſulum inferiorum, ſeu Dignitatum quaſi Epiſcopalem juriſdictionem, ſeu Ordinariorum jura habentium Menſas, ob diœceſum anguſtias, incolarum, & agricolarum deficientiam, terræmotuum frequentiam; aliaſque temporum injurias, dignitatis ſplendori neceſſariis, ſeu congruis carere reditibus, iſtoſque reſpectu aliquarum Menſarum hujuſmodi vix ad annuam ſummam ſcutorum ducentorum, vel aliam paulò majorem aſcendere; Et propterea præfatas Metropolitanas, & alias Cathedrales, cæteraſque dictorum Prælatorum Inferiores Eccleſias illa, quam Dei Domus expoſceret, majeſtati, & eleganti ſtructura, necnon decenti ſupellectile ſacra neceſſariiſque reparationibus indigere, Miniſtrorum quoque Eccleſiaſticorum ſufficientiam, & idoneitatem ob hujuſmodi vel inopiam, vel non epulentiam deſiderari, piaque opera inibi in dies decreſcere, & alicubi defeciſſe. Unde etiam aures benignius, & attentius porreximus quærimoniis nuper ad Nos parte Ven. fratrum noſtrorum Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum ejuſdem Regni delatis de Spoliorum Subcollectoribus, quibus tametſi per opportunas Sedis Apoſtolicæ, ejuſque Officialium proviſiones ſatis mandatum fuiſſe noſcatur, ut viventibus Præſulibus hujuſmodi à bonorum ex redditibus ſuarum Eccleſiarum, & multò magis aliunde per eos acquiſitorum ſequeſtrationis, poſſeſſione, & occupatione prorſus abſtinerent, nihilominus aliqui ex iiſdem Subcollectoribus, ſuis facultatibus abutentes, nec pœnas, quibus in tranſgreſſores, ut par eſt, juſtitia mediante animadverti non fuit prætermiſſum, reformidantes, quinimò ubi magis commiſeranda fuiſſet inopia, vel anguſtia, moleſtias, & rigorem lucri gratia multiplicantes, ſubſequeſtrationis, aſſecurationis, vel alio prætextu hujuſmodi, Archiepiſcopos, Epiſcopos, Prælatos Inferiores ægritudine preſſos, & in extremis etiam laborantes commodo, uſu, & poſſeſſione bonorum præfatorum, vel aliquorum ex illis privare, ſeu aliter ipſos, ipſiſque inſervientes perturbare præſumſerunt.

Cupientes propterea ejuſmodi malis oportunum adhibere remedium, ac decori, commodis, indigentiis reſpectivè Eccleſiarum, & Antiſtitum hujuſmodi, iſtorumque in extremis, & ſic de ſumma rerum agentium, tremendumque Dei judicium mox ſubitorum, quantum fieri poteſt, quieti, & tranquillitati in hac parte conſulere; Motu proprio, ex certa ſcientia, & matura deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, ab omni, & quocumque jure, quod ad Cameram noſtram Apoſtolicam ex antiquiſſima conſuetudine, & Conſtitutionibus Apoſtolicis hactenus ſpectaſſe dignoſcitur, percipiendi, exigendi, habendi, & aſſequendi omnes, ſingulas, & quaſcumque pecunias, res, effectus, jura, ſemoventia, & bona etiam ſtabilia, cujuſcumque pretii, valoris, ſpeciei, qualitatis, & quantitatis exiſtant, per memoratos Archiepiſcopos, Epiſcopos, & Prælatos Inferiores dicti Regni, etiam ex Ordinibus Regularibus aſſumptos, ex redditibus, fructibus, & proventibus ſuarum Eccleſiarum quomodocumque veré, & propriè acquiſita, Spolia nuncupata, necnon fructus naturales à ſolo ſeparatos, & civiles tempore mortis perceptos, ſeu exactos ex redditibus præfatarum Eccleſiarum etiam inconſumptos, & incommixtos, non tamen pandentes, ſeu inexactos, ſpecialis dono gratiæ perpetuis futuris temporibus dictos Archiepiſcopos, Epiſcopos, & Prælatos inferiores Regni præfati omninò eximimus, & liberamus, ac exemptos, & liberatos eſſe, fore, & cenſeri volumus, & mandamus; Ad effectum tamen, & non alias, aliter, nec alio modo, ut præmiſſa omnia, & ſingula ad præfatas Metropolitanas, aliaſque Cathedrales, & reliquas, quibus memorati Archiepiſcopi, & Epiſcopi, ſeu Prælati præſederint, illiſque non indigentibus, ad Parochiales Eccleſias eorum regimini commiſſas ſpectare, ac ad earumdem favorem, & in beneficium, ſeu utilitatem cedere, applicari, converti, ſeu erogari debeant. Præfatis tamen Archiepiſcopis, Epiſcopis, & Prælatis, ut congruos uſus, applicationes, & erogationes præmiſſorum in beneficium, & utilitatem hujuſmodi Eccleſiarum in quos, ſeu quas eadem præmiſſa applicanda, eroganda, ſeu expendenda eſſe cenſuerint, deſignare valeant, permittimus, indulgemus, & opportunam facultatem deſuper concedimus, & impartimur, ac ſuper præmiſſis omnibus etiam conſcientiam prefatorum Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & Prælatorum oneramus.

Quod ſi Archiepiſcopi, Epiſcopi, & Prælati prædicti ad hujuſmodi deſignationem, ſeu diſpoſitionem devenire nolluerint, vel nequiverint, adhuc præmiſſa omnia, & ſingula ad dictas Eccleſias, ut præfertur, ſimiliter ſpectare, & ad favorem, ſeu in beneficium, uſum, & utilitatem earumdem Eccleſiarum, prudenti Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & Prælatorum hujuſmodi ſucceſſorum arbitrio, cum ſuorum Capitulorum ſcientia, & conſilio convertenda, applicanda, & eroganda eſſe, & fore, omninò volumus, & mandamus.

Ad hæc Capitulinis, & Canonicis dictarum Eccleſiarum, & aliis quibuſcumque inhibemus, ne viventes etiam ægrotantes, & in extremis conſtitutos Archiepiſcopos, Epiſcopos, & Prælatos præfatos commodo, uſu, & poſſeſſione omnium præmiſſorum, vel aliquorum ex illis ſub ſequeſtrationis, aſſecurationis, vel alio prætextu privare, ſeu illos, illiſque inſervientes quoquo modo perturbare, ſeu moleſtare præſumant, ſed dumtaxat poſtquam iidem Archiepiſcopi, Epiſcopi, & Prælati fuerint viam univerſæ carnis ingreſſi, memoratis Capitulis, eorumque Vicariis Capitularibus reſpectivè præmiſſorum Inventarium ritè, & fideliter conſcribendi, illaque interim aſſecurandi, Archiepiſcopis verò, Epiſcopis, & Prælatis præfatis ſucceſſoribus ſuper præmiſſis, prout de jure inquirendi, procedendi, judicandi, & exequendi, ac cum ſcientia, & conſilio ſuorum reſpectivè Capitulorum, ut præfertur, convertendi, applicandi, & erogandi, omnem quamcumque facultatem, juriſdictionem, & auctoritatem neceſſariam, & oportunam reſpectivè concedimus, & impartimur.

Propterea litteras Apoſtolicas ſel. rec. Pauli III. Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, tertio nonas Januarii, & Pii IV. die vigeſima ſexta Maii milleſimo quingenteſimo ſexageſimo, aliorumque Romanorum Pontificum prædeceſſorum noſtrorum, ſi quæ ſunt, ſuper præmiſſis editas, etiam ſpeciali, & individua nota dignas, necnon, omnes, & quaſcumque facultates, juriſdictiones, & auctoritates tam in genere, quam in ſpecie, dilecto filio moderno, ac pro tempore exiſtentibus in dicto Regno Sedis præfatæ Nunciis, & Collectoribus generali-

ralibus, illorumque Subcollectoribus concessas in omnibus, & singulis, quæ præmissis adversantur, moderamus, reformamus, & ad limites, ac formam præsentium reducimus, & pro moderatis, reformatis, & reductis haberi volumus, & decernimus, illis alias in suo robore permansuris; Sicque & non aliter facultates, jurisdictiones, & auctoritates hujusmodi in posterum quomodocumque concedendas, observari, attendi, & exequi volumus, & mandamus; Districtius etiam inhibentes omnibus, & singulis nunc, & pro tempore in dicto Regno existentibus Subcollectoribus, seu aliis Officialibus, & Ministris, ne sub indignationis nostræ, privationis Officiorum, aliisque gravibus arbitrariis pœnis audeant quoque modo, seu in aliqua parte præsentibus contravenire.

Per præsentes tamen non intendimus recol.mem. Romanorum Pontificum pariter Prædecessorum nostrorum Pii V. super rebus sacris, vasibus, ornamentis, & paramentis Ecclesiasticis, ad Ecclesias, quibus defuncti præsederant, spectantibus, tertio Kal. Septembri anno ejusdem Incarnationis millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, Julii III. die 26. Junii Anno Incarnationis præfatæ millesimo quingentesimo quinquagesimo cum illis declarationibus, Sixti V. die prima Januarii anni millesimi quingentesimi octuagesimi noni, & Urbani VIII. die 5. Aprilis anni millesimi sexcentesimi vigesimi octavi super fructibus Ecclesiarum tempore mortis Archiepiscoporum, seu Episcoporum, vel aliorum pendentibus, vel inexactis, necnon præfatorum Pii IV. die 24. Aprilis anni millesimi quingentesimi sexagesimi primi, & Sixti V. Kal. Februarii anno prædictæ Incarnationis millesimo quingentesimo nonagesimo, super ad Ecclesiarum fructibus pro tempore, quo illarum Sedes vacaverint, aliasque, si quæ sint, super his editas litteras Apostolicas, harum omnium, & singularum tenores circa promissa pro expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, in aliquo immutare, infringere, seu revocare, sed easdem in suo robore, & statu quoad hæc salvas, illæsas, & illibitas adhuc permanere declaramus, volumus, atque sancimus.

Decernentes, easdem præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo quod omnes, & singuli supradicti, ac alii quicumque in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes, cujusvis status, gradus ordinis, præeminentiæ, vel dignitatis, seu alias specifica, & individua mentione, & expressione digni existant iisdem præmissis non consenserint, nec ad ea vocati, seu auditi fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, seu vocari, & audiri semel, vel pluries quoquo modo debuissent, aut ex alia quantumvis juridica, & privilegiata causa, colore, prætextu, & capite, etiam in corpore juris clauso, nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, alioque quolibet etiam quantumvis magno, ac formali, & substantiali defectu notari, impugnari, infringi, in controversiam revocari, ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari nullatenus posse, sed easdem præsentes litteras semper, & perpetuò validas, firma, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, & ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter observari. Sicque & non aliter per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, S. R. E. Camerarium, & Cardinales etiam de Latere Legatos, necnon Cameræ præfatæ Thesaurarium Generalem, & Præsidentes Clericos, præfatumque in dicto Regno Nuntium, & Collectorem, aliosque quoscumque qualibet auctoritate, præeminentia, & potestate fungentes, & functuros, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane si secus super his à quoquam scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus præmissis, & quatenus opus sit de jure quæsito non tollendo, aliisque Nostris, & Cancellariæ Apostolicæ regulis, & piæ me. Symmaci, Pauli II. IV. aliorumque Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum de rebus Ecclesiæ non alienandis, & alienatis recuperandis, ac præfati Pii IV. de gratiis qualemcumque interesse dictæ Cameræ concernentibus intra certum inibi expressum tempus exhibendis, & registrandis, itaut easdem præsentes litteras ibidem exhiberi, & registrari nunquam necesse sit, aliisque quibuscumque Apostolicis, & in Provincialibus, & Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, & Ordinationibus, necnon Ecclesiarum præfatarum, ac Nuntiaturæ Neapolis, etiam juramento, confirmationes Apostolica, vel quavis alia firmitate roboratis statutis, decretis usibus, stylis, & consuetudinibus, privilegiis quoque, & indultis, ac litteris Apostolicis sub quibusvis tenoribus, & formis, cum quibuscumque etiam derogatariarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis; & irritantibus, aliisque decretis in genere, vel in specie, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus etiam Consistorialiter, ac aliàs quomodolibet in contrariùm præmissorum concessis, ac etiam pluries confirmatis, innovatis, & approbatis. Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata, exprimerentur, & insererentur, iisdem præsentibus, pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum harum serie specialiter, & expressè, plenissimè, & ampliss imè derogamus, & derogatum esse volumus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides in judicio, & extra illud habeatur, quæ haberetur præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum exemptionis, liberationis, voluntatum, mandatorum, permissionis, indulti, concessionum, onerationis, moderationis, reformationis, reductionis, decreti, inhibitionis, declarationis, sanctionis, & derogationis infringere, seu ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio Kal. Februarii Pontificatus nostri Anno tertio.

B. Card. Prodatarius

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ plumbi

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate Domini Nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto Indictione secunda, die verò ultima Januarii, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini Innocentii Divina Providentia Papæ XII. Anno Tertio Supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad Valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis per me Marcum Aurelium Pelliciam ejusdem Sanctissimi D. Nostri Papæ Cursorem.

Thomas Orlandus Curs. Magistr.

De Gubernatores Urbis, ejusque Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De origine hujus officii remissivè, & de ejus prærogativa.*
2 *Est Magistratus sæcularis, & quam jurisdictionem habeat cum Clericis, & Ecclesiasticis.*
3 *De audientia quam habet à Papa.*
4 *De modo cum quo incedit per Vrbem.*
5 *De ejus Locumtenente civili.*
6 *In quo propriè versetur munus Gubernatoris.*
7 *Magis invigilandum est ne delicta committantur, quam ut commissa puniantur.*
8 *De Locumtenentibus criminalibus, & aliis ministris.*
9 *De*

9 *De Congregatione quam tenet, qui interveniat, & quid in ea agatur.*
10 *Quas partes soleat in his gerere Papa.*
11 *Laudatur rigor, & de rationibus.*
12 *Quare in Vrbe & Statu Ecclesiastico justitia bene administretur præsertim in criminalibus.*
13 *De eadem commendatione rigoris, & aliquarum exorbitantiarum, quæ referuntur in ista materia criminalis.*
14 *Quare de stylis, & de aliis ad hanc materiam spectantibus non agatur.*
15 *Quod pro majori parte procedatur cum bannimentis.*
16 *De visitatione carcerum, quam facit Gubernator.*
17 *De ejus jurisdictione intra districtum, & quæ agat.*
18 *Commendatur usus exploratorum.*

DISC. XXXVI.

1 IN eadem insinuata Rubrica Cardinalis Camerali, de isto quoque officiali, ejusque origine, mentio habita est; Inter omnes etenim Curiæ officiales, & Prælatos, post Cardinales, ipse primum occupat locum, ob enunciatam figuram Vicecamerarii, unde propterea in publicis, ac solemnibus functionibus Papæ, præcedit etiam Regum, & Principum Oratores, ac Pontificis nepotes, alioque Magnates qui Solii prærogativa potiuntur.

2 Est autem istud officium manuale, ad Pontificis nutum amovibile, ejusque munus consistit in sæculari gubernio Urbis, unde propterea dicitur magistratus sæcularis, qui jurisdictionem non habet cum clericis, aliisque personis ecclesiasticis, juxta ejus ordinarias facultates; Bene verum quod per breve speciale, jure cujusdam extraordinariæ delegationis, aliquæ facultates etiam cum clericis & ecclesiasticis ei communicari solent; Idque omninò incongruum non est, dum istud officium semper resident in qualificato Prælato, qui propterea est persona ecclesiastica; Ac

3 etiam quia, ubi de gravibus negotiis agatur, omnia operatur, cum scientia, & participatione Papæ, cujus audientiam ordinariam fixam supra omnes alios officiales habet singulis diebus mercurii, & sabbati cujuslibet hebdomadæ, ultrà extraordinariam, juxta negotiorum contingentiam, pro qua singulis diebus, ac horis, licentiam habet certiorandi Pontificem per litteras familiares.

Occasione autem accedendi ad Pontificis audientiam, sive ubi alias per Urbem publicè incedat, ipsum præcedit

4 armata familia quorumdam militum, qui bini ad formam processionis incedunt cum armis hastatis, tamquam per imaginem illius militiæ, quæ præcedit pro custodia Papæ, atque congrua est supremis Principibus, cum aliqua tamen differentia, tam in habitu, quàm in forma armorum; Ut etiam habet Regens Magnæ Curiæ Vicariæ Neapolis, sed iste in longè majori numero majorique ornatu, Gubernator ordine ac decore.

5 Quamvis autem iste officialis, in Urbe, ejusque districtu, utramque habeat temporalem jurisdictionem, civilem scilicet, & criminalem; Nihilominus, causarum civilem scilicet, & criminalem; Nihilominus, causarum civilium modicam, peneque nullam habet cognitionem, parumque in isto causarum genere se ingerit, solumque habet unum Lucumtenentem in civilibus, simplicem rogatum, cujus munus versatur in summaria cognitione causarum breviorum, & præsertim earum, quæ contingant pro famulorum, aliorumque operariorum mercede, unde propterea pedanei Judicis figuram facere videtur.

6 Præcipuum itaque, ac totale munus Gubernatoris Urbis, ejusque Tribunalis, ac ministrorum, versatur circa causas criminales, atque reorum & delinquentium punitionem; Magis autem ac principaliter, invigilando, super publica quiete, & ne delicta committantur; cum Principis, atque Rectoris, majoris, & commendabiliores partes consistere dicantur, potius occurrendi ne sequantur dicta, quàm ut sequuta puniantur; ideoque commen-

7 datione dignus est ille Rector Civitatis, vel provinciæ, qui nullas, vel raras habuit occasiones puniendi delinquentes, ob istorum penuriam.

8 Pro isto autem munere exercendo, quamplures Gubernator, ultra dictum Locumtenentem civilem, habet officiales, ac ministros subordinatos, Nempè duos Locumtenentes criminales, quorum singuli habent aliquos subordinatos, qui dicuntur substituti, ultra Notarios criminalem, & civilem, quorum singuli pariter habent plures substitutos, necnon copiosam familiam armatam, cum Barisello, qui per antonomasiam, ad differentiam illorum A. C. Vicarii, & Senatoris dicitur Barisellus Romæ, atque est gradus primarius inter birruarios istius principatus.

Habet autem Congregationem Criminalem in ejus palatio in die martis cujuslibet hebdomadæ, in qua interveniunt, præfati duo Locumtenentes criminales, & aliqui ex dictis ministris inferioribus, qui Locumtenentes substituti dicuntur, pro causarum qualitate, idest illi, qui aliquam habeant, vel habuerint participationem in causa, sive in fabricatione processus; Ac etiam interveniunt, Advocatus Cameræ & fisci, quando intervenire velit, & Procurator fiscalis generalis, cui principaliter incumbunt partes instandi contra inquisitos, ejusque substituti, unus vel plures, pariter pro causarum qualitate, ac participatione respectivè; Nec non Advocatus pauperum, & duo Procuratores pariter pauperum superius insinuati, occasione agendi de Congregatione Visitationis carceratorum; 11
Unus nempè deputatus ex officio juxta praxim omnium principatuum, seu magnorum Tribunalium; Et alter per Confraternitatem Charitatis.

In ista verò Congregatione, audiuntur Advocati, & Procuratores defensores inquisitorum, ac etiam Advocati, & Procuratores Accusatorum, qui pro usu loquendi Curiæ, adhærentes fisci, seu instigatores nuncupantur in contradictorio, quo deficientibus Instigatoribus, seu adhærentibus, haberi solet, inter defensores, & fiscales, de quibus supra; Et quando desint quoque defensores extrinseci, ut contingit in pauperibus, qui non habeant modum eos conducendi, habetur contradictorium inter dictos, fiscalem, & defensores pauperum; Et quando inquisitus pauper cupiat, ut dictis advocatis, & procuratoribus pauperum alius adjungatur defensor, quem nominet, eo quia illi magis confidat, tunc solet Gubernator, illum cautidicum requirere, pro hujusmodi charitate exercenda, quæ libentissimè adhibetur; Adeout quandoque (licet nimium rarò) aliqui inquisiti, ac præsertim exteri, non informati de stylo curiæ nominare, seu petere soleant aliquem famosum, ac primi nomini Advocatum civilem, qui à criminalibus omninò abstinere profiteatur, isteque non defraudat votum inquisiti, quando tamen urgeat motivum charitatis, & non aliàs.

Expleto autem contradictorio, seu discussione causæ, ille Locumtenens, qui sit ejus Judex, referendo more Po- 10
nentis, causæ merita, tam offensiva, quam defensiva, exquirit votum Congregationis, tamquam per speciem Assessoris (cum acta judicialia, ac sententias ipse solus conficiat;) Et postquam concluso fuerit, circa condemnationem, vel absolutionem seu aliam notabilem provisionem, Gubernator, qui non solet proprium votum proferre, adnotando resolutionem, ejusque circumstantias, & an concordibus vel discordibus votis sequuta sit, in supra enunciata audientia Papæ, istum de omnibus certiorem reddit, atque ab eo recipit oraculum, quod quandoque est resolutioni conforme, & quandoque difforme, minuendo scilicet pœnam; Ac etiam pro qualitate criminum, & circumstantiarum, mandando ut augeatur, sive quod aliæ adhibeantur diligentiæ; Aut dispensando alicui impedimento legali circa species probationum; Sive circa minorem ætatem, quæ regulariter excusare solet à pœna ordinaria, quoniam ubi agitur de criminibus atrocibus, sive mali exempli; Vel quod per extrajudiciales notitias habeatur illa certa probatio, quæ desit in processu; Tunc cum ejus auctoritate supplere solet aliquem defectum, juxta Pontificis regnantis genium, vel commendabilem zelum, & vigilan- 11
tiam, publicæ quietis, & tranquillitatis, rigorosè agendo cum delinquentibus; Cùm ex magis veris, tam legali- 11
bus quàm politicis rationibus, rigor contra delinquentes, ac facinorosos, potius adhiberi debeat, illeque veram pietatem redoleat erga innocentes universamque Rempubli- 11
cam; Unde propterea, ex Sanctorum PP. testimonio, nulla major, magisque grata victima Deo offertur, quam mactare criminosum, cum via legis, & justitiæ; Et è con- 11
verso, pietas, seu misericordia erga criminosos, redolet impietatem, ac rigorem contra innocentes, dum ita est indulgere serpentibus, aliisque venenatis, ac damnosis animalibus, ut ovibus, aliisque pacificis, atque humano generi proficuis animalibus officiant; Ac propterea insipidam, ineptamque dicere consuevi illam pietatem, vel charitatem, quæ offendat justitiam, cujus charitas, comes, & pedissequa esse debet, & non alias.

Cumque iste supremus Princeps (forta singulariter in to- 12
to Orbe) à merè privata, & quandoque etiam depressa fortuna, ad istum apicem, per omnes pene gradus ascendat atque pro frequentiori contingentia peritus in legibus esse soleat, vel saltim, occasione tot munerum, in quibus versatus

est,

est, magnam habere soleant praxim, atque negotiorum peritiam; Hinc sequitur optimus effectus, pro publica quiete, & tranquillitate, ut scilicet, Judices, ac Magistratus, non de facili illud habeant liberum arbitrium, quod cum justitiæ detrimento, & Reipublicæ perturbatione, habere solent in illis partibus, in quibus Princeps, utpotè habens in eo statu natalia, atque hujusmodi negotiorum peritia destitutus, libenter patitur ab iniquis Judicibus, ac Magistratibus injectionem pulveris in oculos; Id autem pro frequentiori contingentia in isto Principe non contingit, ut etiam occasione aliorum negotiorum universi Status ecclesiastici, insinuatur supra, agendo de Congregatione Consultæ.

13 Quamvis autem, (discurrendo in abstracto) exorbitans videatur Curiæ usus, præsertim verò ille hujus Tribunalis, in causis criminalibus; Tum ex eo, quod tam judicatura, quàm curialitas, in hoc genere haberi non solet in ea majori existimatione, in qua ex dispositione juris, haberi debet, atque juxta frequentiorem praxim alibi habetur; Adeòut, qualificati, ac primarii viri; pro frequentiori contingentia, in his causis se non ingerant; At etiam ob rigorosa bannimenta à juris dispositione exorbitantia, cum quibus magis istud Tribunal regitur, quàm cum regulis juris, pluresque habeantur aliæ exorbitantiæ; Et præsertim illa, quæ omnium major reputatur, quæ resultat ex Motibus propriis utriusq; Pii IV. & V. super denegatione appellationis suspensivæ, adeòut, celeriter, sequuta sententia, subsequatur exequutio, etiam irretractabilis & capitalis; Unde propterea intimatur Reo, in ipso instanti in quo ducitur ad capellam, seù confortariam; Ex ea ratione, quod quamvis sententia proferatur ab uno Judice, accedit tamen votum plenæ Congregationis ut supra, ac etiam communicatio negotii cum ipsomet Papa.

Adhuc tamen, dicere consuevi, quod in hoc præsertim practicari videtur limitatio illius legalis, ac philosophici assumpti, quod effectus non potest esse diversus a sua causa, cùm ita, ex causa mala, resultet effectus bonus, quod scilicet, hujusmodi exorbitantes rigores, qui (discurrendo in abstracto, & per regulas juris) damnabiles videntur in adeò gravi, ac irretractabili materia, vitæ, ac famæ hominum, quæ secum trahit etiam bona, ob eorum publicationem, pro qualitate criminum; Attamen sunt commendatione digni, quoniam effectus est optimus, dum ita omnes, etiam Magnates, ac nobiles, à quorum coercitione verè pendet publica quies, hujusmodi exorbitantiarum timore correpti, à criminibus, atque ab indebitis licentiis, & à grassatorum, ac facinorosorum hominum, turpibus, vereque infamibus, abstinent à protectionibus, quæ juridicè, ac etiam in legibus politicis, causare deberent ipsius nobilitatis amissionem;

Nimiùm quoque, eidem publicæ quieti, & tranquillitati, favere videtur ille stylus, promptæ, ac celeris punitionis, propè delictum, cujus memoria adhuc sit recens, adeòut, quando esset possibile ipsamet die, nimium oportunum esset, ut punitio sequeretur, dum ea quæ serò sequitur, nullam facit in populo impressionem, illumque non operatur effectum, ob quem, ea sequi solet, ac debet, ne crimina scilicet in futurum perpetrentur, dum jam patratis ita non consulitur.

Distincte autem de hoc Tribunali, nihil agere non conceditur, minusque ejus stylos, vel praxim referre, ex rationibus insinuatis in rubrica proœmiali judiciorum, ubi assignatur causa, ob quam in hoc universali Theatro, criminales materiæ negligantur; Neque earum theorica tractatio desumpta ex regulis, seù propositionibus Juris communis conferret, cum nimium rari sint casus insoliti, in quibus provisum non sit per hujus Magistratus bannimenta, cum quibus, pro frequentiori proceditur, ita cum eis tollendo Juristarum subtilitates, & cabalas, cum quibus criminosi excusari facilè possunt, ac solent, dum ita potius delinquendi licentia, nutritur & confovetur.

16 De munere autem hujus Magistratus, in visitatione carcerum, agitur supra agendo de Congregatione visitationis carceratorum, ejusque jurisdictio, intra Urbis recinctum, 17 vel agitur, restricta non est, sed se protendit ad universum districtum quadraginta milliarium, circum-circa, eodem modo quo illa Vicarii, & Senatoris; Unde propterea, (ut de Vicario supra insinuatum est) etiam in prima instantia concurrit cum quolibet Judice ordinario sæculari, & quandoque etiam ecclesiastico, quando enuntiatæ facultates specialiter communicatæ id permittant, illum preveniendo; Quinimò, bannitos & contumaces Curiarum inferiorum, etiam baronalium, qui coram eo se constituant, audit, ac recipit, atque causarum cognitionem assumit, quod Baronibus conquerentibus, suamque jurisdictionem tuentibus, variam praxim habere solet pro Papæ præsertim arbitrio, ex causarum qualitate, aliisque facti circumstantiis regulari solito. *a*

Item nimiùm, ad prædictorum bonorum effectuum pro- 18
ductionem, confert valdè commendabilis hujus Tribunalis stylus, habendi multos exploratores, qui vulgò *spie* dicuntur, non solum publicos, & cognitos, quorum opera, pro vulgi, seu plebis negotiis & contingentiis potius prodesse videtur, sed occultos, etiam nobiles, & qui qualificatos habeant natales, vel fortunæ gradus, aut bona, ignobilissimum tamen, ac infamem habeant animum, indignosque mores, dum, vel ex genio, vel ob turpe lucrum, istud infame munus, nimium diligenter peragunt; Ita etenim criminosi facilius inquiruntur, adeout, juxta aliquorum curiosorum traditionem, in omni hominum statu adsint de hoc genere exploratorum, nullaque penè adesse videatur domus, vel familia Cardinalium, vel Oratorum Principum, sive Magnatuum, aliorumque nobilium virorum, in qua non adsit Curiæ minister, atque occultus explorator, qui tamen frequentius ipsi Dominio seu patrifamilias cognitus esse solet, sed toleratur, ut ita habeatur stimulus bene vivendi; Et utinam in nostra quoque professione, vel genere non adessent, ut non adesse credendum, ac sperandum est, Ipse verò stylus habendi hos ministros, & operarios est commendabilis, & proficuus pro publica quiete.

a *insinuatur in tit. de jurisdict. disc. 88.*

De Senatore Urbis, aliisque officialibus fori Capitolini.

SUMMARIUM.

1 *De significatione hujus vocabuli Senatoris.*
2 *De ejus introductione, ac potestate.*
3 *Quo tempore officium duret, & de qualitatibus ad illud necessariis.*
4 *Quod antiquitus etiam Reges, & Principes hoc munus exercebant.*
5 *De Capitolio Romano, ejusque duobus partibus, vel corporibus.*
6 *De conservatoribus Populi, ejusque Cameræ, & de Priore.*
7 *An, & quam participationem cum istis habeat Senator.*
8 *De officiis vacabilibus Populi, seu Capitolii.*
9 *De Tribunali seu foro contentioso Capitolino, & ex quibus constituatur.*
10 *De Capitaneo appellationis, & quod non detur ulterior appellatio.*
11 *Sed quod causæ diuturnam habeant durationem, & quare.*
12 *De consultoribus assumi solitis.*
13 *Est forus competens civium & incolarum sæcularium, sed quare modicas tractet causas graves.*
14 *Improbatur praxis, ac etiam Statutum, ut in Urbe servari debeat jus civile, & de istius Statuti ratione.*
15 *Quod deberet mutari praxis.*
16 *De cognitione causarum criminalium.*
17 *Quare ejus stylo non recenseantur.*
18 *De Statutis Urbis.*
19 *De districtu Urbis.*
20 *Habet Senator audientiam Papæ.*
21 *De Prærogativa Populi Romani, seu ejus Conservatorum dandi libertatem sexpis qui Capitolium ascendant.*

DISC. XXXVII.

ILlud Senatoris nomen, seu vocabulum, quod in antiqua 1
Republica Romana in usu erat, diversam habet significationem diversamque redolet dignitatem, ab hodierno Senatore Urbis, de quo in præsenti agitur; Tunc etenim significabat unum ex illis senioribus, vel consiliariis, qui illum constituebant prudentiorum virorum cœtum, penè quem Reipublicæ regimen residebat, cui Senatus nomen tribuebatur. Et cujus quamdam imaginem (cum debita proportione alibi insinuata) in hodierna Romana Republica ecclesiastica, præsefert Collegium Cardinalium. *a*

Hodierni verò Senatoris diversa est origo; Postquam enim plurium sæculorum spatio, antiquus ille Senatus, omninò dissolutus erat, peneque in oblivionem abiisset; Non quidem pro publico seu politico regimine Reipublicæ constituentis supremum principatum plurium Civitatum ac provinciarum, sed pro ipsius Romanæ tantùm Civitatis, ejusque particularis territorii, vel districtus, civili, seu ethico, vel privato regimine, à quatuor, vel quinque sæculis circiter (neglecta opinionum varietate super numero in ipsa primæva introductione) iste magistratus usu haberi cœpit, cui antiqui urbani Prætoris assimilatio, quæ ab aliquibus datur, magis congrua videtur, ut scilicet denotet Civitatis tantùm, ejusque privati populi illum temporalem magistratum, cui pro frequentiori moderno usu Italiæ; Gubernatoris nomen tribuitur, dum de sui natura, ad formam Statutorum Urbis, officium est annale, syndicatui subjectum, atque civibus, vel incolis prohibitum, & non conferendum, nisi forensibus, quorum patria, ad 3
minus distet ultra ambitum quadraginta milliarium, dum intra illum contineri dicitur ejusdem Urbis districtum, qui idem significat, ac territorium, quod civicam redolet qualitatem. *b*

Bene verum, quod præsertim circa præfati annalis temporis præfinitionem, Apostolicæ dispensationes diversam docent praxim, quod scilicet duratio hujus officii à Papæ arbitrio pendent, eodem modo quo deputatio, atque mutatio rara in eodem Pontifice esse solet; Et aliquando, ac præsertim juxta hodiernam observantiam (ita meritò exigentibus qualitatibus ejus qui locum dignè occupat,) trium Pontificum continuationem praxis docet.

Antiquiori tempore, quando, ob rerum Italiæ motus, magnasque scissuras, Romanus populus, aliquas antiquæ 4
libertatis, & Reipublicæ reliquias, vel scintillas reassumpserat; Ista senatoria dignitas, longe majoris auctoritatis, ac existimationis erat, dum politicum seu publicum regimen quoque admixtum habebat, adeout etiam Reges magnique Principes, non dedignarentur hunc magistratum assumere, & exercere, ut præsertim in Carolo Siciliæ Rege aliisque Principibus sequutum esse, docent Historici, & pleraque alia monumenta. *c*

Hodie verò, cum omnimoda subjectione, ac depen- 5
dentia Papæ, à cujus nutu deputatio, ac remotio pendet, est solum quidam major magistratus seu caput vel Præses, fori capitolini; Isteque forus, duo constituit diversa corpora, sive duas diversas partes continet.

Una siquidem, Romani Capitolii pars est illa, cui ci- 6
vilis, vel œconomica Civitatis & populi, ejusque Cameræ, seu ærarii administratio incumbit, cum aliqua modica jurisdictione, quæ hinc publicæ administrationi connaturalis esse ubique videtur, penes illum Magistratum, qui singularum Civitatum, & locorum communitatem administrat; Istaque pars, seu corpus, constituitur ex tribus viris ut plurimum nobilibus, qui origine, vel domicilio sint cives Romani, & qui Conservatores Populi appellantur, modicam, pro sui regulari natura durationem habentes trium mensium tantum, juxta pene genericum usum temporalis Ditionis, Ecclesiæ, quando Apostolica dispensatio, sive superveniens impedimentum vacationis Sedis Papalis, majorem durationem non causet; Hisque tribus officialibus adjunctus est, cum eadem præeminentia, circa habitum, & quosdam honorificos tractatus, alter officialis, cui Prioris nomen tribuitur, quia nempe est primus inter quatuordecim Regionarios, seu Duces, vel Capita quatuordecim regionum, in quas Romana Civitas divisa est; Coæqualem tamen non habet participationem in administratione, quæ solum, ac principaliter resident penes tres Conservatores, qui tribus cujuslibet hebdomadæ diebus, collegialem residentiam faciunt in ea palatii capitolini parte laterali prope rupem tarpejam, quæ ipsis assignata est, ut negotia populi seu communitatis pertractent, ac expediant; More Principis, cum magno decore, prandium ibi habendo, ac habentes apud se, tamquam consiliarium, vel assessorem, unum Jurisconsultum, cui Advocati populi nomen tribuitur; Et alterum practicum caudicum, qui Procurator fiscalis appellatur; Ac etiam Secretarium, seu Cancellarium, qui Scribæ Senatus nomen obtinet, ultra plures medii, ac infimi ordinis familiares, servitio oportunos; juxta Principum, seu Magnatum morem.

Quamvis autem, in quibusdam publicis functionibus, 7
quæ nomine Populi fiant, ejus magistratum repræsentando, Senator, cum ejus interveniat, primum occupando locum, tamquam caput, sed cum magis honorifico, majorisque majestatis indumento, cum toga scilicet, ferico, & auro intexta, vulgò *brocato*, dum ipsi Conservatores ac Priores aliam ad hibent diversam togam breviorem, ex ferico tantum contextam, nigri coloris; Attamen in iis quæ concernunt, Communitatis, & Cameræ Populi administrationem, ille participationem aliquam non habet, neque in publicis inscriptionibus, vel edictis, ejus nominis, seu dignitatis mixtura habetur.

Huic autem Camere sub dicti Magistratus administratio- 8
ne, competunt, seu ab eo dependentiam habent, quamplura officia venalia vacabilia, de quibus, ad instar officiorum vacabilium Curiæ Romanæ, seu Cancellariæ, vel Cameræ Apostolicæ in Regalium sede actum habetur. *d*

Altera verò Capitolii pars, est jurisdictionalis, super 9
administratione scilicet justitiæ, ac judiciali contentiosa cognitione causarum, civilium, & criminalium, Populi sæcularis, seu civium, & incolarum Urbis, ejusque districtus, juxta illud munus, quod singularum Civitatum Gubernatores vel Correctores exercent, istudque dicitur Tribunal fori capitolii.

Constituitur autem hoc Tribunal, ex dicto Senatore tamquam ejus Præfecto, seu capite, & ex pluribus aliis officialibus tamquam ejus assessoribus, & auxilliariis; Duobus scilicet togatis Juris Professoribus pro cognitione causarum civilium, qui Collaterales nuncupantur, cum ordine inter eos, quod unus primus, & alter secundus Collateralis dicuntur, & ex altero pariter togato, qui est Judex maleficiorum, eodem modo quo dictum est de Auditore Cameræ, habente tres Locumtenentes; duos scilicet in civilibus; & unum in criminalibus.

Dictorum autem Collateralium singuli, audientiam publicam, singulis diebus non feriatis, de mane, tenent in aula magna, quæ vulgò sala nuncupatur illius majoris ac notabilioris partis palatii quæ est in capite fori, seu clivi capitolini, in qua Senator, ipsique Conservatores, ac Judex, habitationem habent; Extra verò publicam audientiam causas, quæ ad eos respectivè pertinent, juxta distributionem Notariorum ejusdem fori, privato more disputant, & cognoscunt, vel in ejusdem palatii privatis aulis, quatenus ibi continuò habitare eligant, vel in alia propriæ habitationis domo privata.

Quando autem una Partium id petat; Sive quod pro ejus- 10
dem Tribunalis praxi, & stylis vel ex statutis Urbis, ob causæ naturam, vel qualitatem, illius cognitio, collegialiter à toto Tribunali facienda sit; Tunc id sequitur in aula Senatoris, ipso præsidente, cum prædictorum Collaterarium, & Judicis maleficiorum, & fiscalis assistentia, in forma Tribunalis collegiati, audiendo Partium Advocatos & Procuratores, etiam in contradictorio; Istaque Congregatio, sub nomine Assettamenti explicatur.

Alter quoque hujus Tribunalis officialis adest togatus 11
(ut sunt præfati Collaterales, & Judex criminalis) qui dicitur capitaneus appellationum, quod scilicet, a sententiis, vel decretis Senatoris, ac dictorum Collateralium tamquam Judicum primæ instantiæ, adistum appellatur, tamquam ad Judicem secundæ, à quo ulterior appellatio non datur ob statutum Urbis, per quod duabus conformibus illa tribuitur vis, vel operatio, quæ per jus commune tribus concessa est.

Adhuc tamen, vel ob difformitatem, vel ob ordina- 12
rium remedium nullitatis, sive ob extraordinarium restitutionis in integrum, quod pro istius praxis inextricabili labyrintho, dupliciter intentari solet (principaliter nempè, & incidenter) longam ac diuturnam durationem, nimiamque instantiarum pluralitatem causæ patiuntur intra circulum tamen ipsorum officialium; Vel scilicet ipso Senatore cognitionem assumente; Vel ad aliquem ex Collateralibus, aut ad ipsummet Capitaneum appellationis redeundo; Quando tamen cognitionem assumat Senator, qui, sive ex eo quod non soleat esse juris professor, sive pro officii decore ac majestate, sibi assumere solet, aliquem Prælatum, vel Advocatum, sive causarum Patronum in consultorem, vel istum deputare solet alicui ex Collateralibus, vel Capitaneo appellationum, quando agatur de illis causis in quibus jam alias judicaverint; Sive quod partium recusatio accedat, unde propterea, spectato effectu, iste consultor est in ea instantia, causæ Judex, dum juxta ejus votum est sententiandum.

Quamvis autem iste forus capitolinus, dicatur proprius, 13
magisque competens, civium & incolarum sæcularium urbis, non autem Ecclesiarum, vel personarum ecclesiasticarum, cum sit magistratus merè sæcularis, adeout una Partium judicium instituente in alio Tribunali juridicè altera Parte petente, ad istud, remissio fieri debeat; Attamen frequen-

quentior praxis de facto docet, magis verò ab aliquo moderno tempore, quod ad aliquas breviores causas, plebis, seu populi minuti, istius Tribunalis cognitio restricta videtur; Vel quia, ob clericorum, aliarumque personarum ecclesiasticarum, ac etiam curialium; & forensium, aliorumque privilegiatorum copiam, nimium raræ videantur causæ, in quibus aliarum personarum diversi generis ut supra, non verificetur mixtura; Vel quia obligatio in forma Cameræ Apostolicæ, aperiat locum privativis facultatibus Auditoris Cameræ supra de ipso agendo insinuatis, dum ea de stylo in omnibus conventionibus, etiam privatis adjicitur; Vel quia Partes concorditer aliud adeant Tribunal, & præsertim illud mox enunciatum A. C. quod majorem partem causarum civilium primæ instantiæ Urbis revera peragit; Aut quod ubi contingat, ut aliqua gravis causa in isto Tribunali inducta sit, de facili soleat Pontifex, una Partium instantiæ illam ab eo avocare, atque committere in Rota, sive istud Rotæ Tribunal ei tribuere in assessorem, & consultorem, ut scilicet de voto Rotæ procedatur, quod sonat in idem. *e*

14 Hujus autem inconvenientis, origo seu causa est extravagantia praxis istius fori, Siquidem illius auctores, vel introductores ex eodem antiquorum sensu, vel humore melanchonico, ex quo, circa omnem rationem, in ea Civitate, quæ est residentia Papæ, ac Metropolis utriusque ejus Pontificii, & temporalis principatus, per ejus statuta induxerunt, ut juris civilis potius, quam canonici dispositio attendi debeat quod sequutum est ob diversitatem temporum, & circumstantiarum, cum id originem traxerit, quando Romanus populus, ita illorum temporum conditione exigente, cupiens primævum libertatis statum assumere, pontificiam dominationem abhorrebat, (ipsius Ecclesiæ scissuris & schismatibus hujusmodi sensus confoventibus:) Sed malè hujus praxis auctores, & introductores ita curarunt, antiquas juris civilis rigorosas, superstitiosas judiciarias formulas restituere, ob temporum diversitatem; Et quidem id revera importat calumniarum fomentum, dum ob aliquas leves formalitates non bene servatas in causis, quæ apertam contineant justitiam, facilis tribuitur aditus Reis conventis, qui succumbentiam passi sunt, eorum calumnias, & connaturalia subrersugia confovere, totamque judicii, processus machinam, etiam per plures instantias, & cum pluribus sententiis, cum magna temporis ac sumptuum jactura constructam destruere, quamdam nimium ineptam & judaicam practicando propositionem, ut qui cadit à syllaba, cadat à toto; Atque ex hac ratione, ego, qui circa susceptæ advocationi initia; consultor deputari frequenter consueveram, id expertus in quadam causa jam per tres vel plures sententias conformes justissimas determinata, ita ob quandam levem & scrupulosam nullitatem ad primævum initium redacta, tale munus acceptare perpetuo abhorrui.

Hinc itaque manat, quod classici, & qualificati causarum Patroni, à quibus Judicum seu Tribunalium electio, pro frequentiori usu pendet, istius Tribunalis praxim penè imperceptibilem utpotè redolentem speciem inextricabilis labyrinthi, non callentes, neque addiscere curantes, ita istum forum abhorrent, atque in dicto Tribunal A.C. concorditer causas introducunt & agunt, ut inde ad Rotam aditus liber pateat in ulteriori instantia; Ideoque etiam apud antiquos curiales, & practicos in usu esse iidem antiqui praxis Curiæ scriptores, testantur de se ipsis.

15 Quare curialium; ac sensatorum virorum majori, ac saniori parti, admirationes præbet, hujus praxis tolerata continuatio; Commendatione siquidem digna est continuatio ipsius fori vel Tribunalis, pro majestate Romani populi, ita antiqui Capitolii, adeò magnæ potentiæ, & existimationis, memoriam, vel reliquias retinendo; Sed commendatione dignum non reputatur, istam exorbitantem, ac imperceptibilem praxim retinere, cùm unica & eadem deberet esse praxis, valdè bona, & commendabilis Auditoris Cameræ.

16 In criminalibus quoque licet istud Tribunal, tam in Urbe, quàm in universo districtu, eodem modo, quo in civilibus, cumulativam habeat etiam in prima instantia cum Judicibus ordinariis fori sæcularis, cum jure prævention is, eodem modo quo supra agendo de Auditore cameræ, ac de Vicario, & Gubernatore Urbis dictum est; Unde propterea propriam habet familiam armatam, cum suo Bariscello distincto, suosque carceres; Attamen raram habet causarum gravium cognitionem; Tum ob supra enunciatam frequentiorem mixturam personarum ecclesiasticarum, vel aliarum, quæ ab hoc foro exemptæ sint; Tum etiam quia, ob majorem Tribunalis Gubernatoris vigilantiam, longeque majorem copiam, ac peritiam Judicum, & Notariorum, magis verò exploratorum, ac ob majorem numerum familiæ armatæ, illas pene semper Gubernator prevenire solet; Ex eo potissime, quod illi, qui in rixa, vel appensate vulnerati, vel percussi sint, adire solent hospitalia, aliave loca immunia, in quibus non datur aditus hujus Tribunalis officialibus & ministris, tanquam mere sæcularibus, adeout oportuerit, ac oporteat pro indemnitate ac juribus insignis Archiconfraternitatis Annuntiationis, ad quam pertinet officium Notarii criminalis hujus fori capitolini, obtinere Apostolicum indultum, per litteras in forma brevis, ad tempus innovari solitum, pro accessu ad ibi proximum hospitale Consolationis.

Atque his stantibus, cum etiam classicis causarum Patronis, 17
multò verò magis Advocatis, penitus ignota sit hujus fori praxis; Hinc sequitur, ut illa recenseri non valeat, saltim in aliqua forma compendiosa, sed ejus particulares tractatores adeundi sunt. *g*

Regitur autem principaliter hoc Tribunal, cum Urbis 18
statutis, quæ propriè continent leges municipales seu particulares Civitatis, ejusque districtus, contradistinctas à legibus generalibus principatus, quæ fiunt per Papam sub nomine Bullarum vel Constitutionum.

Iste autem districtus, antiquiori tempore Romæ trium- 19
phantis, se protendebat ad ambitum centum milliarium; Intermedio vero post dissolutionem Imperii Romani, certam non habebat regulam, cum solum de districtu ea loca dicerentur, in quibus Populus Romanus, quandam exigebat collectam, quæ focaticum nuncupabatur, cum quadam salis distributione; Hodie verò occasione reformationis statutorum, quæ sub Greg. XIII. sequuta est ille in universo ambitu temporalis Ditionis Ecclesiæ, est quadraginta milliarium, ut in regalium sede, ac alibi advertitur. *h*

Habet item Senator audientiam Papæ, & Cardinalis 20
Nepotis statuta die cujuslibet hebdomadæ in die scilicet mercurii, eodem modo quo Auditor Cameræ, aliique officiales, quando negotiorum & causarum occasio urgeat, quæ frequentius deesse solet.

Sive autem ex antiquis moribus, aut verius ex Apostoli- 21
cis Indultis, Populus Romanus, ejusque vice, ac nomine dictus magistratus qui ex Conservatoribus constituitur, facultatem habet concedendi libertatem servis, qui Capitolium ascendant, eorumque conspectui se præsentent; At hinc resultat, ut in Urbe servorum usus non habeatur, atque sæpius in illis partibus, in quibus hic usus habeatur, præsertim in locis maritimis, illi servi quibus id innotescat, soliciti esse solent, ut eorumdem domini Urbem adeant; Sive quod iidem domini, quibus id non innotescat, pro eorum servitio servos secum ducant, redeunt autem sine illis; Quoties cautelam non adhibeant prius occurrendi, ac denuntiandi, ne in eorum præjudicium, ipsisque non concurrentibus, hujusmodi instantiæ recipiantur, cùm desuper certa praxis præscrita habeatur.

a *supra disc.* 4. & 5. b *tit. de Regal. disc.* 94. c Fenzon. *in proœm. ad statut. Urb.* d *tit. de Regal. disc.* 3. & 14.
e *præsertim in casu de quo sub tit. de fideicomm. disc.* 55. & *in aliis.* f Vestr. *libr.* 2. *cap.* 15. g Lucas Petrus *in praxi fori Capitolini.* h *tit. de Regal. disc.* 72.

De Tribunali Ædilium, seu Magistrorum viarum, earumdemque viarum Præside.

SUMMARIUM.

1 De hoc officio antiquo, & moderno, & de differentia.
2 De differentiis, vel distinctionibus viarum.
3 De introductione, vel restitutione hujus magistratus in Urbe.
4 Quod eidem commissa sunt causæ retractuum, & servitutum.
5 De officialibus ex quibus hoc Tribunal constituitur.
6 De quæstionibus circa refectiones viarum, & taxas, vel contributiones.
7 De contributione exemptorum, & ecclesiasticorum.
8 De Congregatione viarum; earumque Præside.
9 Quomodo habeant curam viarum rusticarum, seu campestrium.
10 Et quomodo urbanorum in Civitate.
11 De venditionibus victualium, & bonorum in locis prope vias, & plateas sub stillicidiis domorum.

12 De

12 *De alia jurisdictione circa mœniana, & pensilia ædificia.*
13 *De facultate concedendi situs, & loca publica.*

DISC. XXXVIII.

1 EAdem differentia, quæ *disc. præced.* insinuata est, inter hodiernum Urbis Senatorem, & Senatores antiquæ Reipublicæ Romanæ, dignoscitur quoque in isto Magistratu, quoniam Ædiles curules, seu viarum curatores dictæ antiquæ Reipublicæ, curam habebant omnium viarum curatores dictæ antiquæ Reipublicæ, curam habebant omnium viarum, & pontium, per universum Orbem, qui ipsius Reipublicæ Imperio subjectus erat, ita gerendo has partes, jure Principis potius, quàm jure Civitatis; Moderni verò Ædiles, qui vulgò Magistri viarum appellantur, restrictam habent Jurisdictionem vel curam, intra Urbis territorium seu districtum, ideoque potius jure Civitatis; Postquam etenim Romanum Imperium dissolutum fuit, atque cessavit illa cura, quæ in hac materia viarum, & pontium, adeò diligenter habebatur, ut non obstante adeò diuturni temporis edacitate, adhuc probent reliquiæ, quas cernimus viarum, Appiæ, Flaminiæ, & aliarum; Eodemque imperio diviso in tot principatus, quilibet Princeps in sua ditione, istam curam suscepit, cum ea distinctione, cum qua probabile est, ut etiam antiquorum Romanorum temporibus procederetur, quod scilicet cura publica Principis, ejusque vice, istius magistratus, versaretur circa illas vias magis publicas, quæ totius Orbis, vel respectivè principatuum communicationem concernunt; Et quæ Basilicæ, seu Militares, vel Consulares in jure appellantur, hodie verò vulgò viæ Regiæ, seu Magistræ, aut Romanæ; Singulæ verò Civitates, & loca, curam habe-
2 rent aliarum viarum, & pontium in proprio territorio existentium, atque ad civium & incolarum commoditatem principaliter deservientium, unde propterea, ad differentiam aliarum, quæ magis publicæ sunt, privatæ dicuntur, quamvis in effectu sint etiam publicæ, cùm diversa sit species aliarum viarum, quæ verè & propriè dici merentur privatæ, ut in regalium sede advertitur. *a*

3 Utrumque autem munus in ipsa Urbe & locis, ac provinciis adjacentibus, neglectum erat, atque in desuetudinem abjerat; Tum propter absentiam Pontificis pro eo tempore quo Sedes Apostolica residentiam habuit in Civitate Avenionensi, adeòut Romana Civitas, omnimodam penè desolationem experta sit; Tum etiam ob magnum ac diuturnum schisma, quod ad breve tempus, post ejusdem sedis regressum, initium habendo sub Urbano VI. finem habuit in Concilio Constantiensi, sive sub Martino V. qui in eo, juxta modum alibi supra insinuatum, electus fuit.

Inter multa igitur, quæ vel jam penè collapsa, & abolita, seu valdè corrupta, iste Pontifex in Urbe, aliisque partibus, vel restituit, vel reformavit, fuit præsertim iste Magistratus Ædilium, seu Curatorum viarum intra Urbis districtom, cujus successores Pontifices tractu temporis facultates auxerunt, adeout effectum sit unum ex formalibus Tribunalibu. *b*

4 Magnum autem incrementum istud Tribunal habuit à Gregorii decimitertii Constitutione, quæ ob Urbis ornatum quamplura statuit, & præsertim circa utrumque retractum, prælativum, & coactivum, ejusdem Constitutionis observantiam injungendo, conjunctim Cardinali Camerario, & huic Magistratui, qui propterea, in isto negotiorum genere provenienre à d. Constitutione Gregoriana, constituit quoddam Tribunal mixtum, cum illo Camerali; In aliis autem habet proprium Tribunal, absque hac mixtura. *c*

5 Constituitur autem hoc Tribunal à duobus viarum Magistris, qui nobiles Romani, vel incolæ, ad nutum Papæ amovibiles, ab eodem deputantur, habentes alios officiales, & ministros, qui ad Tribunalis efformationem, necessarii, vel opportuni videntur; Nempè unum togatum Juris professorem, qui est eorum Assessor, de cujus voto sententias proferunt aliasque faciunt provisiones, istudque est officium venale ratione emolumentorum resultantium ab alias damnato usu propinarum, quæ in isto Tribunali quoque habentur; Nec non habet proprium Notarium, ac etiam Procuratorem fiscalem, qui ratione officii, invigilat, ac instar, pro coactione habentium casalia, & prædia adjacentia, vel domus in Urbe, ad contributiones, & collectas, pro viarum, ac pontium refectione, & conservatione, & quandoque nova constructione, ac etiam in Urbe, pro cloacis, sive pro demolitionibus ædificiorum, quæ vulgò *gettiti*, nuncupantur, pro majori ornatu, & decore, ut adeò frequenter nostra ætas practicari vidit; Ideoque frequentes audiuntur quæstiones forenses tam in isto Tribunali, & aliis ejus superioribus in gradu appellationis, Præsidis scilicet viarum, & Cameræ super retractibus, & servitutibus, præsertim urbanis, occasione novo- 6
rum ædificiorum, quam etiam incidenter in aliis ordinariis Tribunalibus super modo contributionis, aut super ejus onere, puta inter locatores & conductores. *d*

Non audiuntur autem in hoc Tribunali illæ quæstiones, 7
quæ in aliis Orbis Catholici partibus, audiri solent, occasione ecclesiasticæ immunitatis realis, an scilicet clerici, aliæve personæ ecclesiasticæ, & immunes, teneantur ad contributiones, & collectas, quæ indicuntur pro refectione pontium, & viarum, & de quibus in suis respectivè sedibus agitur, *e*, quoniam, ob existentiam utriusque gladii in una manu; Vel nunquam, vel nimium raro de his, in
Urbe, & in reliquo Statu ecclesiastico, disputari contingit, dum ex pontificiis decretis nulla dignoscitur differentia inter ecclesiasticos, & sæculares in hujusmodi taxis, & contributionibus; Adeòut licet istud Tribunal sit in sui origine, ac natura sæculare, attamen, ut de aliquibus, aliis supra advertitur, admixtam habet aliquam ecclesiasticam potestatem, quæ exerceri videtur a Camerario sive à Præside, qui sunt personæ ecclesiasticæ.

Cum autem per hujus Magistratus restitutionem, supple- 8
tæ essent illæ partes quæ privatæ Civitati potius, quam universo publico principatui incumbunt, juxta supra enunciatam distinctionem *f*; Hinc Sixtus V. ut partes Principis quoque in universa temporali ditione impleret, Congregationem desuper erexit eodem tempore quo plures alias jam recensitas, cum ejus Constitutione instituit; Rarò autem illa habetur, dum pro refectionibus pontium, & viarum etiam ultra districtum, ultra quem se non extendit potestas istorum Ædilium, adhuc eorum munus ad id deservit, ob communicatam potestatem latiorem Præsidis viarum, qui est unus ex cameræ Apostolicæ Clericis, atque uti solet opera, & consilio hujusmodi officialium, tamquam peritorum, etiam in iis viis, & pontibus, qui in aliis provinciis, construi vel refici debent. *g*

Istæ autem Preces, ut alibi advertitur *h*, pro causis Urbis, & districtus quæ in prima instantia aguntur in isto Tribunali, tam super refectionibus, pontium & viarum, quam etiam super retractibus, & servitutibus, est Judex appellationis, ipseque agit secundam instantiam, Tertia vero pertinet ad Cameram.

Pro cura item viarum, intra districtum sed extra agrum 9
Romanum, istius Magistratus partes versantur, super viis principaliter publicis seu consularibus, quæ Romanæ vulgò appellantur, ad publicum commercium principaliter destinatis, dum aliarum, quæ licet etiam publicæ, attamen comparativè, dici merentur, potius privatæ, ut supra, curam habent singulæ Communitates in eorum respective territoriis; Sed intra agrum Romanum habent etiam curam illarum viarum, quæ respiciant privatam commoditatem habentium casalia, & tenutas aliaque prædia, cum id quoque concernat publicam commoditatem Civitatis pro commodiori vectura seu asportatione frugum, aliorumque fructuum & victualium.

Et quoad vias urbanas, quæ juxta dispositionem juris re- 10
fici debent per ipsarum domorum dominos, ut scilicet quilibet reficiat viam ante ejus domum, ipsi domini ab hoc Tribunali, ejusque procuratore fiscali, per acta proprii Notarii statutis anni temporibus, juxta illam regionum, viarum distributionem, quam pro publica commoditate facere congruit, monentur, statuto competenti termino, quo elapso, eisque negligentibus, deputantur illi fabri murarii, quibus idem Magistratus uti solet juxta regionum distributionem ex officio ad faciendam refectionem necessariam, cogendo postmodum ipsos dominos ad solutionem mercedum, & expensarum, pro quarum taxa, habet architectos, & peritos.

Inter ipsos Ædiles, vel eorum Procuratores fiscalem, 11
ac privatos domorum dominos, quæstiones audiri solent super facultate vendendi victualia, & alia bona publicè exposita propè vias publicas, sub earumdem domorum stillicidiis, an scilicet illud spatium, juris privati censeatur, quamvis in publica via, vel platea respondeat, vel potius sit juris publici, dum in iis partibus, quæ ad vias vel plateas publicas pertinere dicuntur, absque ipsorum Magistrorum licentia id fieri non potest. *i*

Alię quoque contingunt controversiæ super construc- 12
tio-

ne

ne mœnianorum, aliorumque ædificiorum pensilium quæ scilicet ultra murorum lineam se protendant supra viam, & plateam publicam, ita publicum aerem, ut ipsi dicunt, occupando, dum id sine eorum licentia, & concessione pariter fieri non potest.

Item quamvis publicorum locorum concessio sit de Principi reservatis, attamen ex quadam generica concessione, vel Permissione isti Magistri viarum non habent quidem facultatem concedendi privatis publica loca in eorum solam gratiam, & commoditatem absque justa causa concernente publicum ornatum, cum id Papæ cum chirographo concedi soleat eisdem Magistris, recognitione, & exequutione commissa, sed hujusmodi concessiones faciunt, quando ratio publici ornatus, vel utilitatis ita exigat; Puta ut claudantur vel tollantur quidam loci immunditiarum, sive qui deformitatem causent; Vel ut vulgò dicitur *dando filum*, idest quod pro reductione ædificiorum, ad magis rectas lineas, melioremque symmetriam, detur facultas ædificare volentibus, ut juxta præfinitas lineas, aliquam partem viæ publicæ occupare possint, dum ita ab ea parte situs privati, qui dimittitur, compensatio resultare solet. *h*

a *tit. de servitut. disc.* 136. b *eod. tit. de Regal. disc.* 14. c *de his toto tit. de servitutibus*; d *de his quæstionibus reflectionis viarum, & contributionis, tit. de Regal. à disc.* 135. *ad* 142. e *dicto tit. de Regal. disc.* 58. 59. & 131. & *tit. Miscell. Eccles. lib.* 14. *disc.* 3. & *seq.* f *dicta distinctione tit. de Regal. disc.* 141. g *d. disc.* 141. *de Regal.* h *supra disc.* 33. i *tit. de Regal. disc.* 142. K *tit. de servitut. disc.* 5.

SS. D. N.

INNOCENTII PAPÆ XII.

Confirmatio, Reformatio, & Concessio respectivè Jurisdictionum, & Facultatum Tribunalis, & Magistratus Viarum.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

SAcerdotalis, & Regiæ Urbis Nostræ ad illud sublimatæ fastigium, ut per Beati Petri Sedem Caput Orbis effecta, latius præsideat religione Divina, quam unquam imperaverit dominatione terrena, venustati, decori & commodis etiam temporalibus eo Nos convenit ampliori cura prospicere, quo ipsam, ubi præcipuorum Apostolorum glorificatus est exitus, & quam in communem patriam Christianus populus universus agnoscit, singulari dilectione gerimus in paternæ viseribus Charitatis: Dum verò in eadem Sede, meritis licèt imparibus, superna dispositione locati, Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum exemplo, ad Urbem præfatam considerationibus nostræ oculos principaliter convertimus, ejus etiam districtus, aliorumque Nobis, & Romanæ Ecclesiæ etiam in temporalibus subjectorum locorum commodioribus viis aliisque utilitatibus in Subditorum nostrorum, & quorumcumque Romipetarum beneficium respectivè consulere non prætermittimus.

Alias siquidem fel. recordationis Martinus Papa V. Prædecessor Noster, cum rei evidentia edoctus fuisset, quod præfata Urbis, ejusque districtus ex defectu officii Magistrorum, quod antiquitus pro viarum, stratarum, plateatarum, & locorum tam publicorum, quam privatorum; nec non ædificiorum lapideorum, & ligneorum, parietum, tignorum, bancorum, testorum, tabulatorum, mœniorum, apothecarum; & pontium, portarum, transituum, aquarum decursuum, canalium, & meatuum, nec non urbanorum, & rusticorum prædiorum, pratorum, hortorum, atque vinearum finium restaurationum, servitutum, & libertatum administratione institutum, & ordinatum fuerat, in præmissis grandem patiebatur deformitatem; Necnon accepisset, nonnullos cives, & incolas res fœtidas, & corruptas in vias, stratas, plateas, & loca publica, & privata hujusmodi projicere, seu vias, stratas, plateas, & loca publica, & Ecclesiastica occupare, alienare, & in usus proprios deducere, & propterea hujusmodi deformitatibus excessibus, & incommodis posse tenus occurrere cupiens, Officium Magistratus hujusmodi juxta illius institutionem auctoritate Apostolica suscitavit, reintegravit, & restituit; Duos quoque Urbis, & districtus præfatorum Viarum Magistros ad suum beneplacitum deputavit, cum solitis ab antiquo jurisdictionibus, potestatibus, honoribus, Privilegiis, libertatibus, atque oneribus universis in præmissis, & circa ea concernentibus, dependentibus, & annexis, etiam cum facultate faciendi submagistros, necnon hujusmodi excessus reparandi, corrigendi, & emendandi absque cujusvis vocatione, seu citatione, sed juxta datam illis à Domino prudentiam, etiam per demolitionem quorumcumque ædificiorum, necnon præmissorum occasione quorumcumque ædificiorum, necnon præmissorum occasione gravatos absque lite, sed summariè, simpliciter, de plano, & quibuscumque tunc expressis non obstantibus revelandi, restituendi, & reponendi, contradictores quoque, & rebelles privandi, banniendi, arrestandi, incarcerandi, omniaque, & singula faciendi, & exercendi, quæ Magistri illorum Prædecessores facere, & exercere potuerunt, seu etiam debuerunt, & alias, prout in ejusdem Martini Prædecessoris secundo Kalendas Aprilis Pontificatus sui anno octavo expeditis litteris plenius continetur.

Successivè alii Romani Pontifices Prædecessores nostri, & præsertim similis recordationis Sixtus IV. Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo octuagesimo Pridie Kal. Julii, Leo X. Anno ejusdem Incarnationis millesimo quingentesimo decimoseptimo quarto Nonas Novembris, & Pius IV. Anno Incarnationis præfatæ millesimo quingentesimo sexagesimo quinto Decimo Kal. Septembris per suas respective editas litteras S. R. E. Camerario, & præfatis Viarum Magistris, pleraque conjunctim, aliquas verò separatim exercendas jurisdictiones, facultates, & functiones confirmarunt, & respective concesserunt. Quas, & alias hujusmodi litteras cum decreto Cameræ Apostolicæ de Inquilinis in emptione domorum præferendis, tametsi recol. memoriæ Pius Papa V. etiam Prædecessor noster per quasdam suas motus proprii Cedulas sub Datum quarto Idus Aprilis, & quinto Nonas Julii Pontificatus sui anno sexto quo ad Jus congrui, & nova (non tamen Sacra, aut publica) construenda ædificia, ad terminos Juris communis reduxerit, nihilominus piæ memoriæ Gregorius Papa XIII. similiter Prædecessor noster per alias suas Anno Incarnationis præfatæ millesimo quingentesimo septuagesimoquarto Kalendis Octobris editas litteras, prædictis memoratorum Sixti, Leonis, ac Pii IV. & Pii V. litteris, quatenus ad aliquid eorum; quæ in iisdem suis litteris continebantur, pertinebant, & de aliquo eorum statuebant, & disponebant, antiquatis, abrogatis, & penitus revocatis, & sublatis, plurima innovavit, statuit, decrevit, & ordinavit circa ædificia, & ornatum dictæ Urbis, ac coactas, seu voluntarias venditiones, & Jus congrui, seu retractus earumdem venditionum occasione competentes, seu institutum, tum in eadem Urbe, tum intra, & respective duodecim à præfata Urbe milliaria, cum multis facultatibus, & jurisdictionibus plerumque à præfatis Camerario, & Viarum Magistris conjunctim exercendis.

Aliæ quoque, & quidem multiplices jurisdictiones, facultates, curæ, & functiones in quampluribus sive prædictorum, sive aliorum Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum Chirographis, litteris in forma Brevis, ac motus proprii cedulis, nec non in ejusdem Urbis à Sede Apostolica confirmatis Statutis eidem S. R. E. Camerario, Præfidi, & Magistris Viarum præfati, aliquando omnibus insimul concessæ, seu demandatæ fuerunt exercitium tamen judicialis, & contentiosæ jurisdictionis in iis, quæ dictis Viarum Magistris injuncta fuerant, penes eorum Assessorem ab eadem Apostolica Sede deputatum existere consuevit.

Hinc nos abusibus, qui desuper irrepserant, occurrere, justitiæ administrationi in præmissis plenius consulere, ac præfatæ Urbis ornatui, necnon ejusdem, illiusque districtus, & Ditionis Ecclesiasticæ respectivè viarum, locorum, & aliorum quorumcumque in præfatis litteris, & ordinationibus quoquo modo contentorum instructioni, conservationi, reparationi, restaurationi, & expurgationi, quantum Nobis ex Alto conceditur, uberius respectivè providere cupientes; Ac dropterea omnium præfatarum, & aliarum, si quæ sint, litterarum tam sub plumbo, quam in forma Brevis, motus proprii cedularum, chirographorum, ordinatorum, & statutorum quorumcumque circa præmissa existentium tenores, ac si de verbo ad verbum inserti essent, pro plene & sufficienter expressis habentes, de dilectorum filiorum non nullorum Romanæ Curiæ Prælatorum, & Virorum pietate, doctrina, prudentia, & rerum usu præstantium speciaLiter

liter ad id à Nobis deputatorum, qui rem maturè examinarunt, consilio, ac etiam Motu proprio, ex certa scientia, & matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, memoratas litteras, cedulas, chirographa; ordinationes, & statuta in iis, quæ præsentibus, & omnibus, & singulis hic contentis quoquo modo non adversantur, earumdem tenore præsentium approbamus, confirmamus, & innovamus, illisque perpetuum, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus, & ab omnibus, & singulis, ad quos spectat, & pro tempore spectabit penitus, & omninò observari volumus, & mandamus.

Decernentes, omnes, & singulas hujusmodi litteras, functiones, statuta, & ordinationes tam speciales Tribunalis, seu Magistratus, quàm generales, & in parte de eodem Tribunali, seu Magistratu tractantes, necnon omnes, & singulas jurisdictiones, facultates, curas, functiones, & administrationes hujusmodi quoquo modo concessas, non aliter, quàm ad formam harum præsentium observari, exequi, & intelligi posse, & debere, perinde ac si ab initio institutæ, & respectivè concessæ attributæ, directæ, & de mandatæ fuissent personis, modis, ac formis in præsenti nostra in perpetuum valitura Constitutione contentis, quam, supplendo omnem, & quamcumque alioquin necessariam, seu opportunam expressionem, ac sublatis omnibus, & quibuscumque contrariis, diversis, seu differentibus, omninò, & inviolabiliter servari, adimpleri, & exequi volumus, & mandamus.

Reformationem verò Tribunalis, seu Magistratus hujusmodi à jurisdictionis norma, & distinctione incipientes prævia pretii, ac impensæ expeditionis restitutione jam facta ei, qui Magistrorum Viarum Assessoris Officium hactenus obtinuit, officium hujusmodi penitus, & omninò supprimimus, abolevimus, & abrogamus.

Jurisdictionem in omnibus, singulis causis Juris congrui, seu retractus cum omnibus, & singulis ab eo dependentibus annexis, & connexis, in quibus ante hac memorati Camerarius, ac Magistrorum Viarum Assessor insimul procedebant, imposterum ad eumdem Camerarium privativè quoad alios spectare; Hujusmodi autem causas in gradu appellationis iisdemmet modis, & formis, quibus hactenus observatum fuit, ad Præsidem Viarum devolvendas esse, & ab illo ad Tribunal Cameræ supradictæ appellandum esse decernimus.

In reliquis omnibus causis, & negotiis eorumque annexis, connexis, & dependentibus, omnem, & quamcumque necessariam, & opportunam jurisdictionem pro tempore existenti Viarum Præsidi, privativè quoad alios, concedimus, & ad eumdem, à quo ad Cameram præfatam pariter appelletur, spectare volumus, & mandamus.

Magistris tamen Viarum tam in Urbe, quàm in ejus districtu præfatis occasione, seu in actu vias ejusdem districtus invisendi, facultatem coercendi contravenientes constitutionibus, bannimentis, statutis ordinationibus Tribunalis, seu Magistratus, necnon ipsorum Magistrorum, vel alterius eorum præceptis, seu jussibus, usque ad eorumdem contravenientium carcerationem, ac etiam excarcerationem, in forma tamen extrajudiciali, prout etiam procedendi in simili forma contra hujusmodi contravenientes ad pignorationem pro multis, & pœnis pecuniariis in præfatis bannimentis contentis, ac eorumdem pignorum restitutionem, (reservata semper præfato Viarum Præfidi ulteriori cognitione, & recursu,) præservamus, & quatenus opus sit, etiam concedimus.

Iisdem quoque Viarum Magistris curam, superintendentiam, & administrationem instruendi, reficiendi, restaurandi, manutenendi, mundandi, & expurgandi vias, plateas, & loca Urbis, necnon confirmandi, eligendi, & amovendi Architectos, submagistros operarios, & artifices prædicto Magistratui Viarum inservientes, salvo semper jure Præsidis eosdem ex justa causa removendi, prout etiam facultatem licentias hactenus ab iisdem dari solitas, & imposterum pro indemnitate Magistratus, & Officialium juxta modum præscribendum registrandas, & sigillo Præsidis præfatis gratis muniendas, concedendi, salvo ad ad memoratum Præsidem, auditis Magistris præfatis, ab hujusmodi licentiarium denegatione, seu indebita concessione recursu, similiter præservamus, & quatenus opus sit, concedimus.

Eidem Præsidi Procuratorem Fiscalem, Ratiocinatorem & Exactores quarumcumque taxarum, vel exactionum tam in Urbe, quàm in ejus districtu supradictis, necnon Mandatarium, & Viarum Commissarium, cum Magistrorum præfatorum consilio, & Baroncellum ad ejus libitum deputandi, & amovendi facultatem concedimus; Reservata tamen Venerabili Fratri nostro Palutio Episcopo Prænestino ejusdem S. R. E. Cardinali de Alteriis nuncupato dictæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerario prædictos Procuratorem Fiscalem, Ratiocinatorem, & Mandatarium, donec vixerit, deputandi; & amovendi.

Adhæc omnes, & singulas jurisdictiones, facultates, curas, & emolumenta quæcumque pro tempore existentibus ejusdem S. R. E. Camerariis in platea Agonis competentes, & competentia, seu ab illis exerceri, & percipi hactenus consuetas, & consueta, ex nunc prout ex tunc sequuto obitu memorati Palutii Episcopi Cardinalis, & Camerarii, cui pariter, donec vixerit, nullum jus hujusmodi adimere volumus, & declaramus, ab eodem Camerariatus Officio penitus, & omninò dismembramus, & separamus, illasque, & illa Tribunali, & Magistratui Viarum sub cura, regimine, & jurisdictione solius pro tempore existentis Præsidis Viarum ad limites, & formam præsentium, absque ulla prorsus inter dictam Agonis, & alias plateas Urbis differentia, seu distinctione restituimus, seu unimus, annectimus, & incorporatas esse volumus, & mandamus.

Ex nunc autem omnes, & singulas jurisdictiones, facultates, curas, & administrationes hujusmodi cuicumq; personæ etiam præfatæ S. R. E. Cardinalis, etiam ejusdem S. R. E. Vicecancellario, Collegiis, Capitulis, Locis piis, Basilicis, & Ecclesiis etiam Patriarchalibus, & quibuscumque quavis dignitate, vel præeminentia tam Seculari, quàm Ecclesiastica fungentibus, etiam speciali, & individua mentione dignis, super plateis, viis, & locis Urbis præfatæ quoquo modo concessas, vel competentes, necnon emolumenta, de quorum percipiendorum valido, & subsistenti jure, quod respectu aliorum, quàm Ecclesiarum, & Locorum piorum, ex titulo veræ, & proportionatè oneroso, & correspectivo esse debeat, legitimè non constiterit, supprimimus, abolemus, & abrogamus, ac ab iisdem, seu eorum officiis, vel muneribus separamus, & dismembramus, illasque, & illa modo, & forma præmissis ex nunc Tribunali Viarum sub cura, regimine, & jurisdictione pro tempore existentis Præsidis Viarum hujusmodi restituimus, seu unimus, annectimus, incorporamus, & quatenus opus sit, de novo concedimus.

Præterea inhærentes ariàs factis chirographis, & ordinationibus Tribunalis, & Magistratus hujusmodi, quæcumque privilegia, & exemptiones, & quasvis litteras patentes ibidem revocatas, & præsentibus adversantes, nullatenus suffragari declaramus, illaque, & illas iterùm revocamus, cassamus, & annullamus; Volentes, & mandantes, omnes, & singulos, nemine prorsus excepto, in iisdem Chirographis specificatos, seu comprehensos etiam Palatii nostri Apostolici, & cujuscumque Judicis, & Tribunalis, tametsi speciali, & individua nota dignorum, necnon dictæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, Basilicarum, Ordinum, Congregationum, & Societatum etiam Jesu ministros, & officiales quoscumque, & quibusvis litteris patentibus munitos, ac Neophitos, & milites etiam auxiliatores Arcis S. Angeli, & Alabardarios nuncupatos Gubernatoris Urbis quoscumque, & quotcumque etiam in minori, & modico, seu minimo numero, ad solutionem, & contributionem quarumcumque taxarum, & impositionum, æquè ac alios non privilegiatos, teneri, & obligatos esse, necnon jurisdictioni Tribunalis, & Magistratus hujusmodi, ac omnibus, & singulis illius constitutionibus, & ordinationibus quibuscumque pariter esse, & remanere subjectos. Prout etiam præfata chirographa, & ordinationes innovantes, & ampliantes, a decretis, mandatis, & sententiis super solutione quarumcumque taxarum, seu contributionum à Tribunali, seu Magistratu præfatis impositarum, & imponendarum, & respectivè super afficituum, seu appaltuum ab Affictuariis, seu Appaltatoribus debitorum, seu debendorum solutione, necnon super rationibus per administratores, seu œconomos reddendis, ac super restitutione, vel solutione eorum, quæ per eosdem administratores, seu œconomos exacta fuerint, nullam admittendam esse appellationem, seu recursum in suspensivo, sed in devolutivo tantùm, itaut quæcumque appellationes, & recursus, seu citationes, inhibitiones, supersessoriæ, & decreta in vim appellationum, seu recursuum hujusmodi faciendæ, seu facienda, absque ullo atten-

tatorum, pœnarum, seu nullitatum incursu, possint impune sperni.

Solutiones quarumcumque taxarum, pro quibus judicialiter mediante contestatione litis, vel saltem tentata aliqua executione mandatorum, actum non fuerit, triennio ex nunc quoad præteritas, & à die impositionis quoad futuras taxas computando, præscribantur.

Cæterum Præses Viarum hujusmodi non amplius ad annum in Camera prædicta, ut moris erat, forte extrahatur, sed à Nobis, seu Romano Pontifice tempore existente, ad nostrum, & ejusdem pro tempore existentis Romani Pontificis, & dictæ Sedis beneplacitum, in posterum deputetur. Ex Magistris verò Viarum non amplius uterque insimul, sed alteruter tantum, ut unus semper pendentibus Magistratus negotiis instructus remaneat, dimittatur.

Appaltus expurgationis Urbis, necnon unius Julii, qui singulis trimestribus pro qualibet apotheca solvitur, itidemque currum, seu rhedarum, ac cisiorum, vulgò calessi, locari solitorum, à præfato Palutio Episcopo Cardinale, & Camerario pariter donec vixerit, insimul cum Præside, & Magistris Viarum hujusmodi; Alii verò appaltus, afflictus, & contractus, ac post obitum memorati Palutii Episcopi Cardinalis etiam dicti appaltus expurgationis Urbis, & præfati julii, necnon curruum, seu rhedarum, & cisiorum prænominatorum in Congregatione singulis hebdomadis pro negotiis dicti Tribunalis, seu Magistratus facienda, cui iidem Præses, Magistri, Viarum, & alii Ministri de more interfint, apertis semper in supradictis congressibus cedulis oblationum, & facta deliberatione meliorem conditionem facienti respectivè concludantur, & stipulentur.

Renovetur, seu fiat, facta imprimatur, & impressa in locis Præside præfato præscribendis exponatur, & retineatur distincta, & moderata Taxa omnium singulorum emolumentorum Tribunalis, seu Magistratus, quam singulorum ejus ministrorum, seu officialium, nihilque prorsus præter, vel contra eamdem, sub pœnis arbitrio memorati Præsidis infligendis, percipiantur, vel exigatur.

Teneantur singuli exactores sub pœna falsi distinctè, & diligenter annotare omnes, & singulas taxas, & quoscumque earumdem debitores, prout etiam omnes, & singulas etiam minimas exactiones, ac personas, à quibus exegerint, intra quindecim dies post quamlibet, licet minimam exactionem, computandos, istaque omnia diligenter, fideliter, & distinctè describere in libris in Officio Notarii Tribunalis retinendis, & cuicumque quodlibet interesse habenti prompte exhibendis.

Omnia, & singula emolumenta Tribunalis, seu Magistratus, etiam ex taxa curruum, & cisiorum præfatorum locari solitorum, necnon ex pretio situum publicorum, in beneficium Tribunalis, seu Magistratus, vel implementum onerum; & præsertim in expurgationem Viarum convertantur.

Magistri Viarum nulla prorsus etiam minima, ac etiam sponte oblata, tum in pecunia, tum in qualibet specie, & tam ordinaria, quam extraordinaria, certa, & incerta emolumenta ratione eorum muneris, seu quarumcumque licentiarum, accessuum, & functionum posthac amplius exigere, seu percipere quoquo modo valeant, sed solo annuo stipendio scutorum quadringentorum monetæ Romanæ pro quolibet eorum, ex emolumentis Magistratus extrahendo, quod illis constituimus, & assignamus, omninò debeant esse contenti.

Viæ consulares districtus Urbis propris sumptibus, & expensis personaliter revideantur, & recognoscantur saltem semel in anno pro qualibet via per dictos Magistros Viarum; quo verò ad Præsidem præfatum eius arbitrio, & ultra hujusmodi accessus, in quibus necessitatibus, reparationibus, & commoditatibus hujusmodi viarum debeant iidem respectivè consulere, & providere, semper invigilent, ac certiorari satagant de omnibus earumdem viarum necessitatibus, & incommodis etiam per litteras circulares Gubernatoribus, & Communitatibus, seu Universitatibus Civitatum, Terrarum, seu Locorum, in quorum territoriis viæ præfatæ consistunt, ut responsiones, & aliæ informationes desuper habitæ, in Congregatione præfata, ad effectum opportunè desuper providendi, referantur, & examinentur.

Præsidis Viarum superintendentia, & facultates vias consulares ditiones Ecclesiasticæ extra præfatum districtum existentes comprehendant, & ejusdem ditionis Gubernatores subjecti sint ordinationibus memorati Præsidis, qui de Viarum præfatæ ditionis institutione, refectione, restauratione, & manutentione, non tamen in judicialibus, debeat esse solicitus. In districtu verò omnem suam jurisdictionem in viis tam consularibus, quam non consularibus respectivè valeat exercere.

Decernentes, easdem præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo, quod omnes, & singuli supradicti, ac alii quicumque in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes, cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ, vel dignitatis, seu alias specifica, & individua mentione, & expressione digni existant, iisdem præsentibus non consenserint, nec vocati, seu auditi fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, seu vocari, & audiri semel, vel pluries quoquomodo debuissent, aut ex alia quantumvis juridica, & privilegiata causa, colore, prætextu, & capite etiam in corpore juris clauso, ullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, seu nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, alioque quolibet etiam quantumvis magno, & formali, ac substantiali defectu notari, impugnari, infringi, in controversiam revocari, ad terminos juris reduci, seu adversus illas apertionis oris, restitutionis integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, nullatenus posse, sed semper, & perpetuò validas, firmas, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, & ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter observari, sicque, & non aliter per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos quavis auctoritate, præeminentia, aut potestate fungentes; & functuros etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & dicte S.R.E. Cardinales etiam de latere Legatos, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane, si secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus omnibus, & singulis præmissis, & quatenus opus sit, nostra, & Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, necnon prefati Pii IV. Predecessoris de gratiis qualecumque interesse Cameræ Apostolicæ concernentibus, in dicta Camera intra certum inibi præscriptum tempus præsentandis, & registrandis, necnon aliis quibuscumque Apostolicis, ac etiam in Generalibus Conciliis editis, & edendis Constitutionibus, Ordinationibus, ac Urbis, & Curiæ Romanæ, & Cameræ Apostolicæ, ejusdem Curiæ Tribunalium, quarumcumque Ecclesiarum etiam Patriarchalium S. Joannis in Laterano, Principis Apostolorum, & S. Mariæ Majoris, Monasteriorum, Hospitalium, Locorum piorum, necnon Ordinum, Congregationum, & Societatum, etiam Jesu, & quibusvis aliis, etiam juramento, vel alia quavis firmitate roboratis, statutis, usibus, stylis, consuetudinibus, & decretis, etiam novis reformationibus quibuscumque, legibus, & canonibus, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis sub quibuscumque verborum tenoribus, & formis, & cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis, & decretis in genere, vel in specie, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, vel ad quorumvis instantiam, ac etiam consistorialiter, aut alias quomodolibet per Nos, & Romanos Pontifices Prædecessores nostros in contrarium eorumdem præmissorum concessis, ac etiam pluries confirmatis, innovatis, & approbatis, quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata, exprimerentur, & insererentur, iisdem præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis, & insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad premissorum effectum harum serie specialiter, & expresè motu, scientia, deliberatione, & potestatis plenitudine paribus specialiter, & expresè derogamus, & derogatum esse volumus, & mandamus, necnon omnibus illis, quæ iidem Prædecessores nostri in præmissis quibuscumque eorum litteris, & chirographis voluerunt non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque.

Volumus

Volumus autem, quod postquam præsentes valvis Ecclesiæ Lateranensis, & Basilicæ Principis Apostolorum, & in Acie Campi Floræ de Urbe per aliquem ex nostris Cursoribus affixæ, & publicatæ fuerint, omnes, & singulos tam in Urbe, quam in Districtu, & Ditione præfatis existentes, perinde obligent, & arctent, ac si unicuiq; eorum personaliter, & nominatim intimatæ fuissent; Quodque earum transumptis etiam impressis, manu Notarii publici subscriptis, & sigillo alicujus personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides in judicio, & extra adhibeatur, quæ iisdemmet præsentibus, si exhibitæ, vel ostensæ fuissent, adhiberetur.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum approbationis, confirmationis, innovationis, reductionum, reintegrationis, sanctionis, mandatorum, prohibitionis, statuti, decretorum, derogationum, voluntatum, ademptionum, restitutionum, concessionum, consolidationis, annexionis, unionis, hortationis, obsecrationis, præcepti, renovationis, annullationis, cassationis, irritationis, declarationis, onerationis, moderationis, & reformationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominimillesimo sexcentesimo nonagesimo secundo Quarto, Kal. Dec. Pontific. Nostri anno secundo

B. Card. Prodatarius,

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ Plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Nostri JESU Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo Indict. secunda die verò vigesima Octava Novemb. Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Tertio; Supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis, per me Jo: Baptistam de Comitibus ejusdem Sanctissimi Domini Nostri Papæ Cursorem.

Joannes Græcus Curs. Magister.

De Agriculturæ consulibus, & Tribunali.

SUMMARIUM.

1 *De introductione istius Tribunalis, ejusque statutis,*
2 *Ex quibus istud tribunal constituatur.*
3 *De Assessore ordinario, vel extraordinario.*
4 *Non datur appellatio, sed remissio.*
5 *Per Statuta determinantur multi casus controversiarum.*
6 *De personis certis, & huic tribunali subjectis.*
7 *De modo procedendi intra, & extra districtum.*
8 *De aliis officialibus nempè defensoribus, & Consiliariis.*
9 *De eadem de quo num. 6. & quando personæ dicantur addictæ.*
10 *Quod agricultura sit ars nobilis, quæ non derogat nobilitati.*
11 *De plerisque aliis parvis judicibus, & tribunalibus artium.*
12 *Quare hoc tribunal agriculturæ innotescat, etiam clasficis.*

DISC. XXXIX.

1 ADinstar Ædilium Curulium, de quibus actum est *disc. præcedenti*, antiqua Respublica Romanorum, alios habebat Ædiles Cereales nuncupatos, qui pro publica annona, agriculturæ consovendæ, & ampliandæ, curam haberent, Isto autem Magistratu intermisso, ut de omnibus aliis ejusdem Reipublicæ cum Imperii dissolutum sequutum fuit; adeòut in oblivionem abiissent,

Card. de Luca Lib. XV.

ex Pontificum, vel Romani Populi cura, jure privato Civitati potius, quam publico principatu, ille innovatus fuit, pro Urbis scilicet territorio seu districtu, quibusdam tractu temporis desuper ordinatis statutis, pontificia auctoritate roboratis, quæ in volumen redacta, etiam cum aliquibus glossis habentur, illaque vim legis habent, in iis, quæ istam agrariam, omniaque alia ad agriculturam pertinentia, respiciunt. 11

Constituitur autem istud Tribunal, per quatuor Consules, qui ut plurimum sunt cives, vel incolæ Romani, 2 nobiles, seu valde civiles, in hac arte periti; Vel quia rem, seu negotiationem agrariam agant; Vel quia casalia possideant, adeòut in hac re versati sint; Eorumque mutatio ad formam statutorum, creber seu frequens est; (quando alias Papa non mandet,) quoniam singuloquoque trimestri duo mutantur, ut illi, qui de novo assumuntur, instruantur per duos ex antiquis qui remanent intra novum trimestre, quo finito, isti novi remanent antiqui, & sic successivè; adeòut singulorum duratio, sit per sex menses.

Habent isti Consules, pro decidendis controversiis ju- 3
dicialibus cum sententiis, vel decretis, Assessorem, qui est rogatus curialis, de cujus voto proceditur; Ac etiam proprium Notarium, cum officio particulari ad id deputato; Et quando Assessor recusetur, assumitur alter Consultor, Advocatus, vel causarum Patronus, & quandoque etiam Prælatus pro libito Consulum; & pro causarum qualitate, eo modo quo de foro capitolino est dictum.

A sententiis, vel interloquutionibus non datur appella- 4
tio, sed quædam revisio intra certum terminum, juxta formam à statutis præfinitam, atque ad hunc effectum assumitur alter Assessor particularis, ut supra.

Per eadem verò Statuta, penè omnes casus determinati 5
sunt, circa modum æstimandi damna data, super quibus frequentiores controversiæ esse solent; Sive super modis, ac temporibus sumendi pascua, seu colendi casalia, & tenutas conductas; Ac super obligatione domini animalium, ex conventionibus factis per illum ministrum qui Vergarius dicitur; Vel super facultate retinendi animalia, pro pretio pascuorum; Aut super potioritate in eisdem animalibus, aut in aliis fructibus pensione fundi seu terreni; Necnon super mercedibus famulorum; Vel super temporibus, in quibus isti conducantur, vel conducti censeantur; Aut quod unus non possit conducere famulos alterius, sine ejus consensu, cum aliis ad rem facientibus.

Designantur etiam in eisdem Statutis genera personarum, quæ sint huic Tribunali subjectæ; dum non veniunt 6
solum illæ personæ, quæ vacant rei agrariæ, seu circa animalia eorumque fructus, sed etiam carbonarii, & pluries alii, qui circa rem rusticam versantur, quorum notitia facilis est ex eorumdem Statutorum lectura.

Prout etiam præscribitur modus citandi, & proceden- 7
di, ac etiam exequendi, cum distinctione modi procedendi, intra districtum, & extra, respective.

Ultra Consules, adsunt plures alii, qui quodam con- 8
silium constituere videntur magis generale, adeòut digno sci videatur ea forma, quæ habetur in regimine benè regulatarum Communitatum; quod scilicet adest Magistratus brevior, qui habet administrationem actualem; Et alter major seu magis numerosus, qui habet habitualem, ac populum repræsentat; Ita à pari dum ultra quatuos Consules, adsunt etiam alii quatuor officiales qui defensoras appellantur, ac etiam alii tresdecim in hac arte periti, tamquam consiliarii.

Quamvis autem describantur genera personarum, quæ 9
agriculturæ addicti, seu vacare dicuntur, ideòque huic Tribunali subjecti; Attamen juxta regulas juris communis, quas habemus in omnium aliarum artium universitatibus, ac subjectionibus eorum Judicibus vel Consulibus, sive pro taxis & collectis, vel ad alios effectus favorabiles privilegiorum, ac exemptionum, intelligitur quatenus formiter pro majori parte vitæ sint tali exercitio addicti, ut alibi advertitur. *a*

Illud autem considerabile videtur, quod ex hujusmo- 10
di Statutis, ab antiquo ordinatis resultat, quod scilicet ista vocatur ars nobilis, dum etiam juxta regulas juris (ut alibi in materia præeminentiarum insinuatur *b*) agricultura quando fiat in re propria, est compatibilis cum nobilitate, eique non derogat; Quod tamen pro regionum seu locorum moribus intelligendum videtur, cùm in hac materia nobilitatis, locorum consuetudo seu communis hominum opinio principaliter attendenda veniat.

11 Ad instar hujus tribunalis, ferè omnes artes, vel mechanicæ professiones, & industriæ, habent suas universitates, cum aliquibus legibus, vel statutis, suoque consule, cum Judice, seu Assessore, & cum aliqua jurisdictione, seu facultate procedendi in aliquibus causis brevioribus, ad illam artem pertinentibus, adeòut infinitus penè videatur numerus hujusmodi Judicum; & parvorum Tribunalium, quæ tamen penè ignota sunt, nullamque figuram faciunt, ideoque congrua non videntur huic relationi, quæ ad exterorum informationem principaliter ordinata est, nimiamque prolixitatem seu evagationem penè inutilem id redoleret; Potissimè quia classicis Curialibus ista penitus ignota videntur; Benè tamen innotescit dictum Tribunal agriculturæ; Vel ex dicta ratione, quod ipsi frequenter deputari solent Assessores causarum particularium; Vel quia contingit aliquando agi de subtilibus, & aliis quæstionibus juris, Puta in concursu creditorum, occasione potioritatis; Aut quando sata cedant solo; Sive an conductor potuerit aliquid agere, cum similibus, super quibus etiam classici, ac primi ordinis Advocati, & causarum Patroni, quandoque scribere solent.

a *tit. de Regal. disc.* 98. *& tit. de jurisd. disc.* 33. b *tit. de præeminent. disc.* 32. *& seqq.* e *tit. de locato, & conducto, & tit. de credito, & debito.*

De Præfectis Annonæ, & Graſciæ: ac etiam de Præſidibus Dohanarum, Riparum, & Zecchæ.

SUMMARIUM.

1 *De præſidatibus viarum, & carcerum remiſſivè.*
2 *De Præfectura annonæ, ut incumbat Civitati.*
3 *In Urbe ſecus quia incumbit uni ex Clericis Cameræ.*
4 *De Bulla Piſtorum, & iſtorum privilegiis.*
5 *De Congregatione annonæ.*
6 *An annona gaudeat privilegiis fiſci ſuper exemptione gabellarum.*
7 *De Præfecto graſciæ.*
8 *De Præſide dohanarum.*
9 *Camera eſt judex appellationis ab omnibus hit Præſidibus, vel Præfectis.*
10 *De Præſide riparum.*
11 *De Camerario riparum.*
12 *De Præſide Zecchæ monetarum.*
13 *De Præſide Archivii.*

DISC. XL.

1 AGendo ſupra de Tribunali Cameræ Apoſtolicæ conſtituto ex duodecim Prælatis, qui Clerici nuncupantur, *a* mentio habita eſt hujuſmodi Præfecturarum, & Præſidatuum, qui ſingulis annis diſtribuuntur inter ipſos Clericos; De Præſidatu autem viarum aliquid inſinuatum eſt ſupra agendo de Tribunali Ædilium ſeu Magiſtrorum viarum *b*. Et altero Præſide carcerum, pariter mentio habita eſt ſupra agendo de Congregatione Viſitationis carceratorum *c*. Quare de aliis in præſenti agendo.

2 Quatenus pertinet ad Præfectum Annonæ, qui unus ex Cameræ Clericis eſſe ſolet, pro frequentiori autem praxi, non cadit ſub annuali extractione aliorum officialium, ſed per Papam ad libitum deputari ſolet, eo quia requiri videatur quædam perſonæ induſtria, majorque aptitudo; De jure adminiſtratio Annonæ Civitatis, ipſimet Civitati vel populo, ejuſque magiſtratui ordinario communitatis, vel particulari hujus rei annonariæ ſeu publicæ abundantiæ incumbit. *d*. Talique erat etiam in Urbe antiqua praxis, quæ immutationem recepit ſub Gregorio XIII. qui eam com-
3 miſit uni ex Clericis Cameræ, ſub Præfecturæ nomine, ſeu vocabulo, & cum jurisdictione in omnibus cauſis, quæ hanc materiam concernant, tam pro conſervatione, & augmento agriculturæ, ex qua annonæ utilitas perfidi, quam etiam, ſuper cura, & vigilantia, ne triticum aliæque fruges extrahantur, ſive de loco ad locum, præter bannimenta, & ordinationes aſportentur, ac etiam ſuper neceſſitate denunciandi quantitatem, & qualitatem frumenti, aliarumque frugum recollectarum; Sive invigilando, ne fiant dardanariæ, ſeu monopolia, aut illæ emptiones notabiles, ad mercaturam, quæ *incertæ* vulgò dicuntur, ex quibus monopolia reſultare ſolent.

4 Prout etiam ſuper jurisdictione cum piſtoribus Urbis, eorumque ſubſtentatione, & cognitione cauſarum cum eorum creditoribus, ad normam Conſtitutionis Urbani VIII. editæ, eorum favore, & quæ Bulla Piſtorum vulgò appellatur, cujus non contemptibilia commentaria edidit quidam Curiæ Advocatus. *e* Et in ſumma ſuper omnibus aliis, quæ iſtam rem annonariam concernant occaſione proviſionis frumentorum ab extra, dum pro ejuſdem annonæ beneficio, atque ad evitandum mercatorum, & dardanariorum oppreſſiones, juxta exemplum Joſeph in Ægypto, ex publico ære, ſub ejuſdem Præfecti adminiſtratione, mediante opera multorum miniſtrorum, & officialium in publicis horreis ad id deſtinatis, notabilis tritici quantitas haberi ſolet repoſita, adeòut iſte videatur magiſtratus nimium conſiderabilis, qui ſpeciem formati Tribunalis conſtituat; Unde propterea frequenter habet audientiam Papæ, quem ſuper iis, quæ concernunt hanc materiam quæ adeò publicæ quieti, ac populi beneficio, & adminiſtrationi confert, conſulit, ut ex ejus oraculo oportunas proviſiones accipiat; Et quando in annis penu- 5
riosis ita expedire judicetur, convocari, & haberi ſolet illa Congregatio annonæ, quam inter plures ab eo erectas Sixtus V. inſtituit, ut in præcedentibus inſinuatum eſt. *f*

Hujuſmodi verò annonariæ proviſiones, vel reſpectivè 6
diſtributiones, quæ piſtoribus, vel civibus fiant, quæſtiones parere ſolent cum gabellariis, & dohaneriis, an ſcilicet pro iſto frumento ſolvi debeant gabellæ, vel pedagia, aliave onera, quæ per privatos ſolvuntur pro introductione, vel tranſitu, ſive pro molitura, vel alia contractione; Dubitandi rationem præbente juris diſpoſitione, ſeu regula eximente ipſum Principem, vel Civitatem ejuſque fiſcum gabellæ locatorem, ab ejuſdem gabellæ onere; An ſcilicet iſta dicenda ſit res, vel adminiſtratio fiſcalis, quæ iſto potiatur privilegio; Atque licèt pro generali conſuetudine Juriſtarum, non deſit opinionum connaturalis varietas, vel ſciſſura; Et tamen probabilis, ac recepta videtur diſtinctio, an ſcilicet ipſe Princeps ejuſque officiales, & miniſtri id agant in ſola ratione prudentis, & œconomicæ adminiſtrationis, erogando pecuniam fiſcalem, quæ pro hujuſmodi proviſionibus in magna quantitate requiſita videtur, de illa tamen ſe reintegrando in ejuſdem frumenti diſtributione, ſeu explanatione, adeòut onus, vel reſpectivè exemptio gabellarum, ſpectato effectu percutiat potius commodum, vel reſpectivè incommodum privatorum civium, & incolarum, qui frumentum, vel panem emant, & tunc fiſcalis exemptio non intrat; Secus autem ubi Princeps, ejuſque fiſcus id agat, gerendo illas partes, quæ eidem, tanquam patri ſubditorum, penuriosis, vel alias accidentalibus temporibus incumbunt, ut ſcilicet gratuitus panis pauperibus, ac indigentibus diſtribuatur, ſive quod omnibus diſtributio fiat pro minori pretio, ſupplendo de proprio id quod major impenſa importet; Et in ſumma ſpectato effectu, an ſcilicet id quod importat ſolutio gabellarum, tendat in damnum, ac jacturam ipſius fiſci, vel è converſo onus revera ſupportetur à populo, ipſiſque privatis, frumenti, vel panis emptoribus, ut primo caſu intret exemptio fiſcalis, non autem in hoc poſteriori, ut latius, ac particulariter advertitur in Regalium ſede. *g*

Præfectus Graſciæ, eſt pariter unus ex Clericis Came- 7
ræ, eodem modo quo ille Annonæ ad nutum Papæ deputari ſolitus, cujus cura eſt, adinſtar Annonarii, ſuper Civitatis ubertate, ac proviſione omnium aliarum victualium, occurrendo dardanariorum oppreſſionibus, tam circa carnes ordinarias, ac ſilveſtres, quadrupedum, & volatilium, quam circa piſces, ac fructus, & olera, omniaque alia, quæ humanum victum concernunt, ideòque invigilat, ac perſonaliter aſſiſtit in nundinis, vel mercato, quod qualibet hebdomada fit in campo boario, aliiſque deſtinatis locis animalium mactandorum, atque juriſdictionem habet cum macellariis, & piſcium venditoribus, ac aliis tenentibus apothecas falſamentarias; Et in ſumma ſuper iis omnibus, quæ concernant victualia, eorumque graſciam, adeòut ſpeciem Tribunalis quoque conſtituere videatur, eo modo quo de Annonæ Præfecto eſt dictum.

Dohanarum Præſes, qui pariter eſt unus ex clericis Ca- 8
meræ, atque videtur officium quodammodo annexum Decano, habet cognitionem cauſarum, ſeu controverſiarum, quæ cadunt ſuper modo ſolvendi dohanam terreſtrem, vel maritimam aliaſque gabellas, ne cives, vel mercatores à Dohaneriis, & gabellariis graventur ultra debitum; Sive ubi quæſtio-

quæſtiones potioritatis vel concurſus oriantur, ut in Regalium ſede, ac alibi habetur, *h* adeòut dicatur in materia Judex ordinarius primæ inſtantiæ, atque ab eo appellatur ad ipſam Cameram; Idque generaliter procedit in omnibus aliis hujuſmodi Præfectis, ſeu Præſidibus.

10 Præſes Riparum curam habet eorum, quę per flumen vehuntur ad Urbem à partibus mediterraneis, vel montanis, & propriè illarum mercium, quæ exonerantur in loco qui nuncupatur Ripetta; Et præſertim, ac generalirer id redolet præfecturam proviſionis, & abundantiæ Urbis in lignis combuſtilibus, & in carbonibus, ut pariter occurratur monopoliis, & dardanariis, quæ in hoc genere cadere poſſunt, nimiumque refert, ut iſta cura diligenter adhibeatur, unde propterea habetur juriſdictio cum mercatoribus lignorum, & carbonum, ac etiam cum nautis, & ductoribus curruum, ſeu carrettarum cum quibus ligna vehuntur, aliiſque operariis circa idem miniſterium.

11 Adeſt etiam alter Magiſtratus Riparum qui vocatur Camerarius qualis eſſe ſolet aliquis nobilis civis, vel incola tamquam per Magiſtratum Populi, cum ſuo Aſſeſſore. *i*

12 Zecchæ Præſes, præeſt cuſſioni monetarum, ne fraudes fiant, apponendo majorem ligam, dum Principis cura eſſe debet, pro publico commercio, ac populorum ſibi ſubjectorum utilitate, ut moneta habeat ſuum juſtum valorem, ac propterea ſit ubique expendibilis, etiam extra principatum, ut in Regalium ſede advertitur, *l* ideòque juriſdictionem habet cum omnibus iis qui huic miniſterio vacant; Necnon ſuper qualitate monetæ jam cuſſæ, propriæ, & exteræ ne impedantur tonſa, vel minoris ponderis, ſeu falſificata, atque ſuper hoc nimium invigilatur, magnique rigores quando caſus contingat, adhibentur, & meritò.

13 Archivii Præſes habet præſidentiam, & curam eorum quę concernunt inſtrumentorum, & ſcripturarum conſervationem, tam in Urbe, quam in univerſo Statu Eccleſiaſtico, ut ſcilicet archivia benè teneantur, & cuſtodiantur, atque in eis ad formam Apoſtolicarum Conſtitutionum, & bannimentorum, Notarii exhibebant ſumptum inſtrumentorum, aliarumque ſcripturarum, atque ad hunc effectum deſtinari ſolent viſitatores, vel Commiſſarii; Id autem, licèt bonum habeat finem, atque proveniat ex bona cauſa, producere tamen ſolet malos effectus, eo modo quo de commiſſariis ſpoliorum, vel fabricæ ſuperius inſinuatum eſt; Ut in Regno Neapolitano docet praxis illorum viſitatorum, vel commiſſariorum, quos deputat Protonotarius, quod ſonat in idem.

De aliis autem officiis, quæ inter iſtos Clericos diſtribuuntur, mentio habita eſt ſupra, agendo de Tribunali Cameræ, dum non ita redolent ſpeciem Tribunalium in Urbe ut præmiſſa.

a *diſc.* 33. b *diſc.* 38. c *diſc.* 29. d *tit. de Regal. diſc.* 44. *&* 45. *&* 125. e Antonin. *ad Bullam Piſtorum de qua tit. de credito diſcurſ.* 37. *& tit. de dote diſc.* 166. f *ſupra diſc.* 27. g *dicto tit. de Regal. diſc.* 44. *&* 45. 125. h *tit. de Regal. diſc.* 65. *cum ſeqq. & tit. de juriſdict. diſc.* 83. *ubi de judice Regalium.* i *de hoc magiſtratu dicto diſc.* 83. *de juriſd.* l *tit. de Regal. diſc.* 121. *&* 126. *cum ſeqq.*

SUMMARIUM.

1 *De Præfecto Annonæ, ejuſque materia cum ſeqq. præſertim quoad facultatem extrahendi victualia.*
2 *Conceſſio tractarum licet ex cauſa oneroſa revocatur ob ſuperventam penuriam.*
3 *Et an tali caſu reficiendum ſit, quod intereſt Appaltatoribus.*
4 *In caſu penuriæ quilibet Magiſtratus cogere poteſt cives ad exponendum triticum pro certo pretio.*
5 *Intereſſe quanti plurimi ceſſat, ubi mora non adſit.*
6 *De Præſide viarum remiſſivè.*

ANNOT. AD DISC. XL.

1 CUm in hoc diſcurſu agatur per ceteris de Præfecto annone, hinc ad dictam annonariam materiam annotandum eſt, quod in hoc principatu ex variis Apoſtolicis conceſſionibus partim, ex gratia, magis verò ex contractu, & ex cauſa correſpectiva multę facultates vulgò tractę conceſſę ſeu extrahendi à Statu Eccleſiaſtico triticum, aliaſq; fruges, ut præſertim frequens eſt uſus conceſſionis tractarum in Apaltatoribus, vel Theſaurariis in vim capitulorum Ap-

paltus, ac etiam eſt conceſſio facta Duci Mutinæ ſub Clemente VIII. in concordia Faventina ſuper facultate extrahendi triticum, aliaſque fruges ex bonis ſibi remanſis, utpotè allodialibus in ſtatu Ferrariæ; Et altera facta magnæ Ducisſæ Etruriæ Victoriæ Rueverææ, tamquam Hæredi ultimi Ducis Urbini ſuper extractione fructuum bonorum lodialium ſibi remanſorum in eodem Statu Urbini, & locis adjacentibus in vim concordiæ ſub Urbano VIII. enunciatæ *diſc.* 1. *de feud.* & alibi, cum ſimilibus. Cùm autem iſte annus, vel revera ſit, vel forte ex fama exorta ab avaris negotiatoribus opinetur major quàm ſit penuriosus, undè propterea, prudenter, ac pie Pontifex Innoc. XI. ſubſcribere noluit chirographa ſignari ſolita ſingulis annis ſuper hujuſmodi tractis; Hinc multæ auditæ ſunt conqueſtiones, præſertim miniſtrorum præfati Ducis Mutinæ quod injuſtè denegaretur id, quod non ex gratia, ſed ex juſtitia, & in vim concordiæ, & contractus correſpectivi ſibi promiſſum eſt.

In hoc autem dicebam tanquam ejuſdem Papæ Auditor indebitas eſſe conquæſtiones, quoniam hujuſmodi conceſſiones, etiam ubi fiant per viam contractus ex cauſa oneroſa, & correſpectiva, illam ſub ſe continent implicitam conditionem ſi proprius principatus fuerit ſufficienter pro- 2
viſus, ideòque ſi hæc proviſio non adeſt, adeòut probabilis penuriæ timor habeatur, tunc licitum eſt, citra fidei violationem, denegare tractam, ut aliis relatis firmant Maſtrill. *de Magiſtrat. lib.* 5. *cap.* 9. *num.* 56. Aponte *de poteſt. proreg. tit.* 5. *tract. num.* 5. Adden. ad Rovit. *in pſagm. tit. de extract. litt. A.* Novar. *de grav. Vaſ. grav.* 143. *par.* 1. Reverter. *dec.* 425. ubi de Marin. *in addit.* Marcell. Maur. *alleg.* 38. *num.* 9. *ubi adden.* atque advertitur *in Theatr. lib.* 2. *de Regal. diſc.* 146. *num.* 30. & tamquam abſolutum præſupponitur *diſc.* 150. *num.* 14. *ex diſc.* 133. *num. fin. eod. tit. de Regal.*

Ad quod benę conferunt ea, quæ habentur *diſc.* 29. *de Serv.* in propoſito ſervitutis paſcendi, vel aquandi, & ſimilis, ut ſemper intelligatur in eo quod excedit proprium uſum, non autem ut pro fame, vel ſiti alterius cogi debeat dominus panis, vel aquæ eſurire, vel ſitire, quoniam ubi etiam deſuper legales authoritates non haberentur, ad ſenſum id clarè probat ipſa naturalis ratio, ipſeque humanus diſcurſus.

Et quoniam in hujuſmodi conceſſionibus, illis præſertim Appaltatorum, ac etiam in ſuperius enunciata con- 3
ceſſione facta hæredi Ducis Urbini continetur lex, quod in eventum denegationis tractæ refici debeat totum id quod intereſt ad rationem quanti plurimi, & quantum juſtificaretur, quod in qualibet Civitate, & loco Italiæ, vel extra frumentum carius, valuerit; Hinc exorta eſt prætenſio iſtius refectionis, undè deſuper à Papa deputata fuit Congregatio plurium Prelatorum de quorum voto Theſaurarius tanquam judex competens, & ordinarius Appaltatorum, & Theſaurariorum procedere, ac judicare debeat, & è quorum Prælatorum numero ſum ego, adhuc tamen ad formalem diſputationis trutinam deventum non eſt, ideòque deſuper maturum judicium efformare non potui. In ratione autem diſcurrendi, ſeu motivandi, ſalva veritate, cui integer locus relinquitur, primo aſpectu conſiderabam ad rem adaptari poſſe ea quæ in materia defalchi, ſeu remiſſionis mercedis cum eiſdem Appaltatoribus Camerales habentur pluries deducta *ſub tit. de Regal.* & præſertim *diſc.* 159. ubi alia enuntiantur, quod ſcilicet iſta rigoroſa conventio intelligenda venit, atque locum habere debet quando ex facto merè voluntario ſine juſta cauſa Principis contrahentis, vel ejus officialium, ac aliorum quos ipſe prohibere poteſt, tractæ denegatio ſequeretur, ſecus autem quando licèt denegatio conceſſionis, vel exequutionis tractæ proveniat à facto voluntario Principis, vel ejus officialium, qui volentes poſſent concedere; Attamen hæc voluntas regulata eſt à juſto motivo publicæ neceſſitatis, vel utilitatis, bonique regiminis ſubditorum, & Reipublicæ, quoniam tunc id ſequi dicitur ex neceſſitate potius, quàm ex voluntate, & pro adimplemento proprii officii, ideòque inter caſus fortuitos, & accidentales cenſeri meretur, juxtà ea, quæ *dicto diſc.* 159. *& in aliis* ibidem recenſitis habentur de ordinationibus, quæ per Principem, vel ejus officiales, & magiſtratus fieri ſolent in caſu belli divini, vel humani ſuper prohibitione commercii, quoniam iſte relictis aliis divinis flagellis æquiparatur, eodemque jure cenſetur, unde quemadmodum ſi ob impedimentum peſtis, vel belli, ſive magnæ irruentiæ pyratarum, vel bannitorum, aut ratione magnarum tempeſtatum iſta ex-

trahendi facultas practicari non posset, eaque inutilis remaneret, ita in isto casu quoque dicendum est.

Quinimò fortius, & clarius, quoniam in eo potius quam
4 in aliis quoad fruges, aliaque victualia, cautum in jure, sive apud Doctores receptum habetur, ut non solùm Princeps supremus, sed etiam quilibet Magistratus in toto, vel in parte tollere possit jus tertii, & tangere ipsarum rerum pretium, cogendo nempè habentes triticum, aliaque victualia ad exponendum pro publico usu pro certo moderato pretio per ipsum taxato, & quandoque etiam nullo soluto, sed cum necessitate habendi de illo fidem, ut plu-
5 injusta, privando incolas illis donis exuberantibus, quæ volunt eis liberaliter concedere natura, ut advertunt scribentes agendo de hac materia tractarum, de qua locis supra citatis *eodem tit. de regal.* Obligatio namque præstandi interesse, illud præsertim quanti plurimi præsupponit moram, quæ continet sub se culpam, vel delictum violationis fidei absque justa causa, vel justa excusatione, ideòque merito apud Reverter. *d dec.* 425. negatum fuit illud majus interesse quod conventum erat. Et de aliis ad hanc materiam annonariam agitur in jam enunciatis *disc.* 44. & 45. & 125. *de regal.*

6 Agitur etiam in hoc discursu de Præside viarum de quarum materia agitur pluries *in eod. tit. de regal.* ac etiam *in Miscell. Ecclesiastic. disc.* 48. ubi concordantes.

Et de Dohanis, de quibus pariter in hoc discursu occasione enuntiandi earum Præfectum, aliosque officiales, agitur frequenter *eod. tit. de regal.* ac etiam *d. Miscell. disc.* 47. & 49. ubi de pluribus ad hanc materiam.

De Cardinalibus Archipresbyteris trium Basilicarum Patriarchalium; Ac etiam de eorumdem Cardinalium jurisdictione in propriis titulis.

SUMMARIUM.

1 *De Archipresbyteris trium Basilicarum Patriarchalium.*
2 *De jurisdictione Basilicæ Lateranensis in omnibus Ecclesiis, & de hospitalibus sitis in solo Lateranensi.*
3 *De Cardinalibus in eorum titulis.*
4 *De Cardinali Decano in Civitate Veliterna.*
5 *De aliis Cardinalibus Episcopis.*
6 *De Abbate Farfensi, & aliis similibus.*
7 *De stylo Baronum, & Magnatum existentium in Urbe.*

DISC. XLI.

1 IN singulis Basilicis Patriarchalibus, quibus Clerici sæculares inserviunt, nempè S. Joannis in Laterano; S. Petri, & S. Mariæ Majoris adsunt Cardinales Archipresbyteri, qui ut in materia jurisdictionali habetur *a* sunt Prælati ordinarii, cum quasi Episcopali jurisdictione, cum Canonicis, Beneficiatis, & Clericis, aliisque ministris, & servientibus, cum quibus privativam habent jurisdictionem, & cognitionem omnium causarum civilium, criminalium, & mixtarum, undè propterea eas avocant à quibuscumque aliis Judicibus, atque ad hunc effectum retinent Vicarium, qui est Prælatus frequentiùs constitutus in ordine Episcopali, tamquam per speciem illius Vicarii generalis, quem habet Episcopus, atque in ulterioribus instantiis, appellationis, vel recursuum, iidem Archipresbyteri gerere videntur speciem Præfecti Signaturæ, deputando Judices, atque in commissione causarum appellationis cognoscendi, an rescribi debeat de appellatione ad utrumque effectum, vel ad devolutivum tantùm, a-
2 deòque sint species Tribunalium, ex quibus latius patere videtur illud Archipresbyteris S. Joannis ex jurisdictione quæ habetur in omnibus Ecclesiis, vel hospitalibus sitis in solo Lateranensi, cum exemptione à locorum Ordinariis, ut in jurisdictionali sede advertitur. *b* Necnon quandam ordinariam jurisdictionem habere videantur in collatione aliquorum beneficiorum, ut in eorum sede habetur.

3 Ordinariorum speciem habent, seu figuram faciunt quoque Cardinales in illis Ecclesiis Titulorum, quæ sint Collegiatæ, unde habeant Canonicos, Beneficiatos, Clericos, & servientes, ideòque pariter habent Vicarium generalem, qui Prælatus esse solet, cum eadem cognitione privativa, Cùm illis tamen moderationibus respectu Vicarii Urbis, quæ in rerum jurisdictionalium sede insinuantur *c* Quamvis enim in omnibus titulis eadem sit potestas vel jurisdictio, non tamen idem est effectus ex defectu subiecti.

Tribunalis considerabilis figuram constituit illud, quod regit Cardinalis Decanus per se ipsum, vel per ejus Auditorem, ratione Episcopatus Hostiensis, dum habet plenam jurisdictionem, tam in temporalibus, quàm in spiritualibus in Veliterna Civitate, occasione appellationum, & recursuum à Gubernatore seu Vicario generali, ita gerendo etiam minus Præfecti Signaturæ super modo committendi; Aliorum etenim quinque Episcopatuum cardinalitiorum jurisdictio est in spiritualibus tantùm; Undè propterea non resultat eadem figura, quoniam licet 5
Episcopus Portuensis, qui est Vicedecanus aliquam quoque habet jurisdictionem in temporalibus, attamen de facto modica est ex defectu subjecti, ob exiguum numerum incolarum in loco.

Speciem autem Tribunalis, & ad instar constituere seu habere videtur ille Cardinalis, qui sit commendatarius 6
Abbatiæ Farfensis, non solùm ob jurisdictionem ordinariam, cum clero, & populo multorum oppidorum existentium intra præfatæ Abbatiæ limites, sed etiam ob frequentes controversias, quæ cadunt super illorum incolarum bonis, dum omnia sunt emphyteutica, & de directo dominio ejusdem Abbatiæ, atque ad ipsum Abbatem seu Commendatarium pertinet deputare Judices in omnibus instantiis; Et quando agitur de causis gravibus, deputare solet unum ex Rotæ Auditoribus, unde propterà illæ causæ, quas in Rota disputatas esse probant; quamplures decisiones Farfenses, quas in ista emphyteutica materia habemus, ex istius Abbatis vel commendatarii deputatione cognoscuntur *d* Ut etiam proportionabiliter contingit in plerisque aliis Abbatiis, quæ sunt nullius, & in quibus Cardinales eamdem habent jurisdictionem, & potestatem; ut præsertim sunt Abbatiæ Pontiani, & Sancti Ædicti, ac etiam Sublaci, & similes, quoniam ob residentiam, quam Abbates, vel Comendatarii habent in Urbe, ita tot Tribunalium figuram facere videntur. *e*

Prout etiam de facto eamdem figuram facere videntur aliqui Barones, & Magnates, qui castra, & loca jurisdictionalia habeant, dum cum bene regulato ordine, retinent Auditores, aliosque ministros, atque statutis cujuslibet mensis vel hebdomadæ diebus tenent Congregationes, in quibus audiantur vassallorum recursus, & querelæ, adversus gravamina, quæ à Gubernatoribus aliisq; inferioribus Judicibus inferantur, quod commendabilem introductionem; & ultimò redolet,

a tit. de jurisdict. disc. 35. *b tit. de jurisdict. disc.* 38. & 39. *c tit. de jurisdict. disc.* 34. *d tit. de feud. disc.* 52. & *tit. de emphiteus. disc.* 8.

e Vide novam Constit. Innocentii XII, impressam post disc. 13. *hoc tit.*

De Cardinalibus Protectoribus plurium piorum locorum: Et de Judicibus, qui per eos deputantur: Ac etiam Protectoribus, & de Generalibus Religionum.

SUMMARIUM.

1 *Quod in Urbe adsint multa pia loca cum Judicibus particularibus.*
2 *De Judice Montis pietatis.*
3 *De Judice Hospitalis Sancti Spiritus in Saxia.*
4 *De aliis Hospitalibus habentibus judices particulares.*
5 *De judice Societatis Annuntiatæ.*
6 *De illo Hospitali Sancti Sixti.*
7 *De illo Neophitorum.*
8 *De judicibus aliquorum Conservatoriorum, vel Monasteriorum.*
9 *De Protectore Almæ Urbis Lauretanæ.*
10 *De Protectoribus Cappellarum Sixtinæ, & Paulinæ.*
11 *De protectoribus Religionum.*
12 *De Generalibus Religionum.*
13 *De Judice Monasterii Convertitarum Urbis.*

DISC. XLII.

QUamplura pia loca, ex Apostolicis indultis reguntur 1
sub protectione Cardinalium, vel sub administratione Prælatorum, cum plena jurisdictione in iis, quæ ad ipsa loca, eorumque personas, & bona, pertinent, adeòut tot Tribunalium speciem seu figuram constituere videantur, cum Judicibus ac Notariis, quæ omnia difficile est singillatim, ac distinctè recensere; Tum ob deficientem notitiam,

tiam, Tum etiam quia nimiam evagationem, ab aliquo tædio non immunem, id pateret. Quare agendo de notabilioribus.

Hujus naturæ est, præsertim Mons pietatis, qui circa
2 œconomica regitur per nobilium sæcularium Congregationem, cum præsidentia unius Prælati, qui pro moderna praxi, esse solet Thesaurarius generalis, atque habet Cardinalem protectorem, qui deputat Judicem aliquem Prælatum, & frequentius aliquem Rotæ Auditorem, cum cognitione causarum pertinentium ad eumdem Montem; Et præsertim super modo solvendi illas pecunias, quæ in ejus banco deponantur sub aliquo vinculo, vel conditione; Sive ubi defunctis iis, qui depositа fecerunt, contingat solvi debere hæredibus vel aliis, in quos dispositum fuerit; Vel an mandata Judicum ordinariorum super consignatione pecuniarum exequi debeant; Idemque respectu pignorum ac aliarum contingentiarum; Nec non respectu ministrorum, & operationum ejusdem Montis, tam circa administrationem banci, quàm etiam circa custodiam pignorum. *a*

Hospitale Sancti Spiritus in Saxia, quod administratur per aliquos Religiosos illius ordinis, qui figuram fa-
3 ciunt clericorum sæcularium,, cum signo cujusdam crucis albæ in pectore, sua majori præsidentia & administratione Prælati, qui Præceptoris nomen seu titulum habet, quoniam suum habet judicem particularem, qui est Prælatus, & frequenter Rotæ Auditor, cum jurisdictione in causis ministrorum, & servientium, aliorumque officialium ac etiam bonorum juxta facultates contentas in Apostolicis indultis, circa quas generaliter respectu omnium aliorum locorum certa regula statui non potest, cùm diversas habeant circumstantias pro indultorum diversis tenoribus. *b*

Idemque habetur in plerisque aliis Hospitalibus, nempè, Sancti Jacobi Incurabilium, Sanctissimæ Trinitatis
4 peregrinorum, & convalescentium S. Rocchi, Salvatoris, Consolationis, & aliorum in quibus, & præsertim in tribus prioribus, adsunt Judices, qui esse solent etiam Prælati.

Particularem quoque Judicem deputatum à suo Cardi-
5 nali Protectore, cum magna audientia, & figura Tribunalis, habet insignis Archiconfraternitas Annunciatæ, ob continuas controversias quæ contingunt, occasione dotium, quas ipsa in tam magno numero distribuit pauperibus puellis, juxta ea quæ, super civilibus quæstionibus, in dotali materia insinuantur *c* Ac etiam super eorumdem dotium conservatione, vel assecuratione, adversus creditores ipsarum puellarum, quod etiam contingit in plerisque aliis piis Societatibus simile institutum profitentibus; Nempe (e. g.) Confalonis, S. Hieronymi Charitatis, Crucifixi, B. Mariæ de Planctu, Beatæ Mariæ de Monte Carmelo, Rosarii, cum plerisque aliis in magno numero.

Considerabilis videtur jurisdictio Cardinalis Protectoris Hospitalis Senum, sub invocatione S. Sixti, quod à Six-
6 to Quinto erectum fuit, dum duplicem deputat judicem, unum scilicet civilem, & alterum criminalem, cum jurisdictione in universo Statu Ecclesiastico, singulisque locis, in iis quæ concernant bullum alearum suforiarum, quod ex Apostolica concessione, ejusdem Pontificis Sixti obtinet, quoniam ita huic foro privativè, cum exemptione ab aliis, subjacent, Appaltatores, ac subappaltatores, Commissarii, & alii ministri circa ministerium hujusmodi alearum, aliquibus provinciis, vel Civitatibus exceptis, ut in Regalium sede pluries insinuatur *d* Ac etiam in Urbe, & locis adjacentibus aliquam habet jurisdictionem super iis quæ concernunt confimilem gabellam, quàm ex ejusdem Pontificis concessione possidet, super lignis, tam combustibilibus quàm fabrilis, sive per Flumen, sive per terram introducantur, & super quibusdam aliis speciebus, quæ per ejusdem fluminis navigationem introducantur, ut in eadem Regalium sede habetur mentio, & sic est quædam jurisdictio, quæ latiùs patet dum restricta non est ad solas personas loco pio addictas sive ad sola bona differentia quæ ab ipsis possideantur, ut in aliis contingit. *d*

Prout etiam alicujus latitudinis, & præsertim cum populo Hæbreorum, vivente in Urbe, aliisque partibus Sta-
7 tus Ecclesiastici, est jurisdictio Cardinalis Protectoris Collegi Neophytorum, dum ultra illam, quam habet cum personis in eo collegio viventibus, ejusque servientibus ac ministris, & in iis, quæ concernunt bona, & jura ab eo possessa, jurisdictionem habet cum dictis Hæbreis in illis, quæ concernunt personas eorum, qui ad Christianam fidem converti sint, ac circa bona, & jura ad eos pertinentia, quæ cum aliis Hæbreis possideantur, sive ex successione in eos obveniant; Vel quod eos neophytos à pio proposito avertere satagant.

Item multa similia adsunt loca pia, & Monialium seu puellarum Monasteria, & Conservatoria, quæ ex Apostolico indulto suos habent Protectores, à quibus Judices particulares deputantur, cum simili cognitione, seu jurisdictione privativa; Ut sunt (e. g.) Hospitale amentium; 8
Collegium orphanorum; Conservatoria puellarum SS. Quatuor & S. Euphemiæ; Monasterium S. Susannæ; Ac etiam Academię Pictorum complexivę plurium exercitiorum, quæ tendant in idem vel approximent, ut in Regalium sede advertitur *e* Et pleraque alia, quę forsan tedioſum esset minutatim reassumere.

Collegium Germanicum est sub protectione quatuor Cardinalium, atque habet suum judicem particularem privativè, cum amplis facultatibus, aliaque similia adsunt.

Nimium ampla, & considerabilis jurisdictio, omnibus
9 præmissis major, in provincia tamen Marchię, aliisque locis adjacentibus, potiùs quàm in Curia, est illa Cardinalis Protectoris Almę Domus Lauretanæ; Et de qua particulariter agitur in rerum jurisdictionalium sede, ubi videri poterit. *f*

Ibique etiam agitur de jurisdictione Cardinalium Pro-
10 tectorum duarum insignium capellarum existentium in Basilica Sanctæ Mariæ Majoris, Sixtinæ scilicet, & Paulinæ, adeòut sub quæstione sit, an constituant territorium separatum ab ipsa Basilica ex ibi deductis *g* cum plerisque similibus protectionibus quæ sunt in usu.

Quamvis enim regula sit, quod protectio non tribuit jurisdictionem, vel fori competentiam, Attamen illa ex
Apostolicis indultis recipit limitationem, quę varia est, pro ipsorum indultorum majori, vel minori amplitudine, ideòque certa regula desuper statui non potest.

Adsunt quoque Cardinales Protectores Religionum,
11 quibus quędam jurisdictio quamvis non contentiosa; sed eo more, qui inter Refigiosos adhibendus est, competit, atque ejus exercitium, solet esse, majus, & minus, pro ipsorum Protectorum genio, vel stylo, super religiosorum recursibus adversus superiores; Aliqui etenim consuetudinem habere solent se ingerendi in omnibus, etiam minutiis, gerendo potius partes superiorum, ac Prælatorum localium; Alii verò, (& commendabilius) gerunt partes Protectoris, protegendo scilicet Religionem, ejusque jura, & privilegia tuendo, ac etiam in gravibus occurrentiis invigilando, cum regulis prudentialibus potiùs, quàm cum jurisdictionalibus, ne subditi à superioribus opprimantur; Ac etiam ut illis occurratur inconvenientibus, quę Religioni in universum prejudicare possunt.

Quandam Tribunalium speciem constituere seu figuram
12 facere videntur, in forma tamen magis extrajudiciali, & non contentiosa, superiores Generales Religionum; qui pro magna parte residenti in Curia, apud Pontificem, cognoscendo, & decidendo controversias, quę inter Religiosos occurrant, & quorum plerisque à Provincialibus, vel localibus superioribus se oppressos opinantes, ad Generalem recurrere solent, ejusque conspectui se præsentare, sive coram eo se constituere, quandoque se constituendo formiter in carcere, adeòut transportato processu, adhibeatur formalis cognitio causæ.

Frequentiores autem dispntationes, etiam forensi more, cum Advocatis, & Procuratoribus, ac Assessoribus respectivè, haberi solent occasione electionum, quæ in partibus se-
13 quantur, superiorum Prælatorum provincialium, & locallium, quæ ipsius Generalis confirmationem de necessitate exigunt, unde propterea electio non sit pacifica, ideòque pro frequentiori praxi illa factionaria minor pars quæ succubuit eam impugnare solet, ut infirmanda potius quàm confirmanda sit, hujusmodi dispntationes assumendo coram Generali, priusquam adeatur Sacra Congregatio Regularium, ut de ipsa agendo superius insinuatum est; idque præsertim pro frequentiori praxi contingere solet in Religionibus S. Dominici, & Minorum observantium, ut in rerum regularium sede advertitur. *h*

Monasterium Mulierum Pœnitentium, quæ vulgò Convertitæ nuncupantur, suum habet Judicem cum Notario; & fiscali aliisque ministris super necessaria successione illarum mulierum quæ vitam inhonestam ducunt juxta ea, quæ in sede testamentorum, & alibi insinuantur. *i*

a de hoc Monte pietatis Urbis ejusque regimine, & judice habetur sub tit. de tutor. & administrator. disc. 15. *tit. de credico disc.* 68. *de testam. disc.* 40. *tit. de Miscellan. Ecclesiast. disc.* 36. *b de quæstionibus disputatis coram isto*

iſto judice habetur tit. de locat. & conduct. diſc. 50. tit. de fideic. & alibi. c *tit. de dote diſc. 7. & ſeq.* d *tit. de Regal. diſc. 79. 80.* e *de iſto hoſpitali dictiſque appaltibus tit. de Regal. diſc. 79. & duob. ſeq. & alibi.* e *tit. de Regal. diſc. 99.* f *tit. de juriſd. diſc. 33.* g *tit. de juriſd. diſc. 35. & 19.* h *tit. de Regul. diſc. 10. & ſeq.* i *tit. de teſtam. diſc. 37.*

Sanctiſſimi Domini Noſtri

INNOCENTII PAPÆ XII.

Conſtitutio Moderatoria facultatum Protectorum Ordinum Regularium.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

CHriſti fidelium, qui ſpretis ſæculi hujus illecebris ſub ſuavi Religionis jugo Divini Numinis ſeſe mancipârunt obſequiis, ſalubriori regimini, & felicioribus in Domino progreſſibus, quantùm Nobis ab Alto conceditur; proſpicere ſatagentes, inter multiplices curas, quibus occurrentium rerum, negotiorumque varietatibus obſidemur, ad illam quoque noſtræ conſiderationis aciem[a] dirigimus, per quam hujuſmodi Religioſorum Ordines S. R. E. Cardinalium protectioni commiſſi, ita ejuſdem protectionis perfruantur ſubſidio, ut clauſtralis diſciplinæ vigor illibatus permaneat, Inſtitutique obſervantia ſartatecta ſervetur, ac propterea[b], quæ curæ hujuſmodi Protectorum, & quæ cenſuræ Superiorum regularium reſpectivè, & magis aptè conveniunt, congrua diſtinctione ordinentur, ſeu potius, quæ reſpectu Ordinis, per Romanos Pontifices Prædeceſſores noſtros provide ſuper ordinata noſcuntur, quo ad illum confirmationis noſtræ munimine conſtabiliantur, & quo ad eumdem, & alios Ordines præfatis Protectoribus, ſive ſimiliter, ſive diſſimiliter commendatos, pro una, eademque regula, ad limites tamen præſentium, pariformiter conſtituantur.

Sanctè licèt Sanctus Franciſcus de Aſſiſio in ejus Regula, per Sedem Apoſtolicam confirmata, hiſce verbis præceperit per obedientiam ad hoc injungo Miniſtris, ut petant à Domino Papa unum de Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, qui ſit gubernator, protector, & corrector iſtius Fraternitatis, ut ſemper ſubditi, & ſubjecti pedibus ejuſdem S. R. E. ſtabiles in Fide Catholica paupertatem, & humilitatem, & Sanctum Evangelium Domini Noſtri Jeſu Chriſti, quod firmiter promiſimus, obſervemus. Nihilominus nonnulli Romani Pontifices Prædeceſſores noſtri Protectoris hujuſmodi facultates declarandas, fineſque, quibus illæ concludi deberent, præſcribendos eſſe, in Domino exiſtimaruut, ſuiſque deſuper editis litteris decreverunt.

Cùm enim aliqui eorumdem Protectorum ſuam poteſtatem nimium extendiſſe dicerentur in pluribus, ex quibus in ordine Minorum graves perturbationes, & ſcandala fuiſſent exorta ſel. rec. Gregorius Papa XI. Prædeceſſor Noſter ſuis ſexto Kal. Junii Pontificatus ſui anno tertio expeditis literis, ut idem Ordo in ſua primæva quiete permaneret, de virtute in virtutem iret aſſiduè, & quibuslibet amotis præpedimentis, eradicatiſque ſpinis, & tribulis, fructum non ſolum conſuetum ſed etiam uberiorem afferet, ad radicalem ſubmotionem turbationum, & ſcandalorum ejuſmodi jam extortum, & ne orirentur impoſterum, providere, ac ejuſdem Ordinis pro tempore exiſtentibus Protectoribus tranſgreſſionis ſuæ poteſtatis occaſionem tollere efficaci remedio cupiens; Auctoritate Apoſtolica eiſdem Protectoribus diſtrictus inhibuit, ne præſumerent quæcumque ordinata, ſtatuta, ſive diſpoſita, aut ordinanda, ſtatuenda, ſeu diſponenda per generalia, vel provincialia, aut cuſtodialia Capitula infringere, reprobare, corrigere, ſuſpendere, aut diſpenſare ſuper ipſis, ſeu contra ea vel eorum aliquid quomodolibet immutare, niſi contra præmiſſos articulos in præfata regula, ut præfertur poſitos, vel aliquem ipſorum exiſteret manifeſtè.

Aut quemcumque Prælatum, ſeu officialem dicti Ordinis, ſeu alicujus loci ejuſdem quocumque nomine nuncuparetur, ponere, ſeu inſtituere; aut deponere, deſtituere, ſeu, privare, aut à ſuo officio ſuſpendere, ſeu impedire ſuper ejus libero exercitio quovis modo.

Aut aliquem Fratrem Ordinis antedicti ad lectoratum, aut quacumque lecturam, ſeu ſtudium, vel gradum promovere, aut promotos ab eis removere, ſeu etiam revocare.

Aut de loco ad locum mittere, aut mutare, ſive alicui Fratrum eorumdem eundi ad quodcumque Monaſterium, vel locum alium, vel domum, vel aliquam perſonam, licentiam impartiri.

Et ne inſuper quemvis ſingularem Fratrem memorati Ordinis de quocumque crimine, vel delicto punire, vel à pœna, ſeu pœnitentia liberare, aut eam minuere, augere, vel immutare.

Aut etiam alicui Fratri locum, cameram, cellam, libros, vel alias res dicti Ordinis concedere, vel ejus uſui deputare.

Aut quemcumque per Prælatos ejuſdem Ordinis, aut alios deputatum quomodolibet amovere.

Nec etiam de rebus, aut correctione Fratrum dicti Ordinis, niſi in caſibus præmiſſis contentis in præfata regula, ſeu eorum aliquo ſe aliquatenus intromittere quovis modo, itaut dictus Ordo, ſeu Fratres ejuſdem Ordinis in nullo ſubeſſent futuris Protectoribus, niſi in caſu, in quo ipſorum Fratrum Communitas, vel generale Capitulum (quod abeſſet) à prædictis articulis, vel eorum aliquo deviaſſent, alioquin ſi ſecus feciſſent, id decrevit irritum, & inane.

Et nihilominus Fratres, qui contra ejuſmodi inhibitionem ejuſmodi uſi fuiſſent etiam per alios impetratis, punirentur illis pœnis, quibus fuiſſent pro gravibus culpis ſecundum ſtatuta dicti Ordinis puniendi, & nihilominus eſſent actibus privati legitimis, & à ſuis, ſi quæ habuiſſent, ſuſpenſi officiis ipſo facto.

Cæterum memoratus Gregorius Prædeceſſor eoſdem futuros Protectores hortatus fuit attentius quod per facti efficaciam ſic nominis ſui officii procurarent effectum, ut Ordo ipſe per eos non læderetur in aliquo, ſed potius ab adverſis, pro tempore forſan imminentibus, ſuo opportuno defenſionis clypeo protegeretur, & à noxiis præſervaretur; ſic acturi providè, & æquitatis, ac modeſtiæ limites ſervaturi, ut non traheretur ad noxam, quod proviſum fuerat ad ſalutem, ſed ex charitativis geſtis eorum Ordo præfatus quietem, & conſolationem perciperet, & ipſi Protectores magnum apud Deum præmium fortirentur, & ſuper contrario non oporteret dictæ Sedis providentiam aliud remedium adhibere.

Succeſſivè rec. memor. Sixtus Papa IV. etiam Prædeceſſor noſter, qui cum ſibi in minoribus conſtituto memorati Ordinis generalis cura, & adminiſtratio incubuiſſet, ſaluberrimum, opportunum, & neceſſarium dicto Ordini fuiſſe conſpexerat, ut protectores ultra præfixum, ab ejuſdem Ordinis regula, auctoritatem non extenderent, nam experrus fuerat, & viderat, quanta pax, quies, utilitas, quantaque commoda, præfato Ordini, & Fratribus ejuſdem ex firma, & inconcuſſa præfatarum litterarum dicti Gregorii pariter Prædeceſſoris obſervantia provenerant, quæ, & quantæ perturbationes, jacturæ, incommoda, damna, & gravia ſcandala in dicto Ordine ſuſcitata fuerant, quoties illius Protectores ſuæ auctoritatis limites excedere attentantes, in particularibus dicti Ordinis, & Fratrum ejuſdem cauſis, & negotiis ſe intromittere, & uſurpata ſibi auctoritate ea videre, cognoſcere, judicare, & decernere voluerant: Cupiens ut Religio, & Ordo præfatus, quem affectuoſiſſima charitate complectebatur, utpotè quia in eo à teneris annis enutritus, & doctrina, ac regularibus diſciplinis, & moribus inſtructuris fuerat, quieto conſiſtens ſtatu, virtutibus, & meritis augeretur, & multiplicaretur, ut Fidei Catholicæ, & Chriſtianæ Reipublicæ augmentum, & multiplex, ac ſolidum fundamentum ex ejuſdem Ordinis Fratrum operibus, & exemplis ſapientia, & ſplendore, ac fructuoſis ſtudiis, & prædicationibus proveniret, promptiſſimo, & liberali animo uti dignum cenſuit, & debitum, ut ea, quæ pro ipſius Ordinis quiete, pace, tranquillitate, & proſperitate à Romanis Pontificibus Prædeceſſoribus providè ſtatuta, & ordinata fuerant, illibata perdurarent, ſuæ approbationis munimine ſolidavit, interpretatus fuit, & declaravit, prout ipſius Ordinis tranquillitati conſpexit ſalubriter expedire.

Præmiſſa igitur dictarum memorati Gregorii prædeceſſoris litterarum inſertione, ac prævia hujuſmodi narrativa, idem Sixtus Prædeceſſor, ut de cætero ipſius Ordinis profeſſoribus omnis evagandi extra Religionem occa-

occaſio tolleretur, & vera ſuis Prælatis obedientia, in qua Religionis verum, & ſolidum firmamentum, & robur conſiſtit, exhiberetur, præfatique Ordinis, & Fratrum ejuſdem negotia, & cauſæ non alibi, neque per alios, quam in ipſo Ordine, & per ipſius Prælatos tractarentur, agitarentur, judicarentur, & determinarentur, tunc exiſtentis generalis dicti Ordinis Miniſtri, & totius generalis Capituli in hac parte ſupplicationibus inclinatus, inhibitionem, & litteras præfactas memorati Gregorii prædeceſſoris auctoritate Apoſtolica, ſuarum tenore litterarum approbavit, robur perpetuæ firmitatis obtinere debere decrevit.

Et per eas Protectori præfato pro tempore exiſtenti, niſi in illis caſibus, & articulis in regula dictorum Fratrum expreſſis, & præfati Gregorii Prædeceſſoris litteris declaratis, neque in illis, dum non univerſi, ſed aliqui ipſius Ordinis profeſſores in quovis numero à Fidei unitate, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ obedientia deviarent, vel regulam præfatam non ſervarent, ſed de eorumdem deviantium, & non obſervantium regulam correctione, aut reductione, ac aliis quibuslibet cauſis, & negotiis dicti Ordinis ſe intromitteret, inhibitum fuiſſe, & eſſe dicta auctoritate decrevit, & declaravit.

Hortatuſque fuit illum, qui ad officium Protectionis hujuſmodi, quod tunc per obitum bon. mem. Beſſarionis Epiſcopi Sabinenenſis dicti Ordinis, dum viveret, Protectoris, vacabat, aſſumi, & deputari contigiſſet, & ipſius ſucceſſores dicti Ordinis Protectores, ac eis in virtute ſanctæ obedientiæ diſtrictè præcipiendo inhibuit, ne extra prædictos articulos, & caſus in regula præfata contentos, & expreſſos, nec etiam in illis, cum non univerſus Ordo, ſed aliqua ipſius pars, vel ſpeciales perſonæ errarent, ipſorum Fratrum quærelas audire, ſeu de ipſorum cauſis, & negotiis contra litteras, & declarationes hujuſmodi intromittere ſe quoquo modo præſumerent, ſed curarent, vigilarent, & intenderent, uti erat eorum officium, & prædicti Sancti Franciſci, & præfatæ Sedis intentio fuerat, ipſum Ordinem in quieto, tranquillo, & pacifico, ſtatu conſervare, & augere, & ab impugnantibus, moleſtantibus, & perturbantibus protegere, defendere, & tueri, ne ſecus agendo Ordinem præfatum non ſolum non protegerent, conſervarent, & exaltarent, ut tenebantur, ſed in animarum ſuarum perniciem, & dicti Ordinis detrimentum, & ſcandalum perturbarent, deſtruerent, & confunderent, ut in ejuſdem Sixti prædeceſſoris Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, quinto Kal. Februarii, Pontificatus ſui anno ſecundo expeditis litteris continetur.

Quas, ac alias præfatas memorati Gregorii Prædeceſſoris litteras piæ memor. Julius Papa II. etiam Prædeceſſor noſter, qui in minoribus conſtitutus Cardinalatus honore fulgens, dicti Ordinis Protector viginti ſex annis, & ultra fuerat, dictoſque Fratres tanquam peculiares filios in viſceribus charitatis gerens, eadem Commoda, & tranquillitatem ſinceris affectibus exoptabat, prævia ambarum præfatarum inſertione, aliis ſuis litteris ſub Dat. Anno Incarnationis præfatæ milleſimo quingenteſimo octavo, Idibus Octobris, Pontificatus ſui anno quarto, approbavit, ac earumdem ſuarum litterarum patrocinio communivit.

Cupientes itaque, ut pluries animo attente revolvimus, etiam in hac parte Apoſtolicæ ſollicitudinis ſtudium apponere, ac nolentes ſalutaris proviſionis remedium jamdiu à Nobis præmeditatum, ac etiam à quampluribus diverſorum Ordinum Regularibus ſuppliciter petitum, diutius differre, dictorumque Romanorum Pontificum Prædeceſſorum veſtigiis inhærentes, Motu proprio, ex certa ſcientia, & matura deliberatione noſtris, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, necnon de nonnullorum Venerabilium Fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium, & dilectorum filiorum Romanæ Curiæ Prælatorum pietate, doctrina, prudentia, & rerum uſu præſtantium ad hunc effectum de mandato noſtro congregatorum conſilio, præfatas memoratorum Gregorii, Sixti, & Julii Prædeceſſorum litteras tenore præſentium approbamus, confirmamus, innovamus, & ad primævum ſtatum, priſtinumque uſum reducimus, & reintegramus; Illiſque in omnibus, & per omnia perpetuum, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus.

Inſuper, ut in omnibus, & ſingulis quorumcumque Regularium Ordinibus memoratorum Protectorum curæ commiſſis, ſeu committi conſuetis, una, eademque, & pariformis, hujuſmodi Protectionum ſit, & perpetuo eſſe debeat regula, & diſciplina, omnia, & quæcumque tam in præfatorum Prædeceſſorum, ut præfertur, confirmatis, quam in præſentibus noſtris litteris contenta; in omnibus, & ſingulis, ſive Sancti Franciſci, ſive cujuſcumque alterius Regulæ, vel Inſtituti, ac quomodocumque erectis, reformatis, ſeu exiſtentibus, ac erigendis, reformandis, ſeu futuris, & quomodolibet nuncupatis, ſeu nuncupandis Ordinibus, Religionibus, Congregationibus, vel Reformationibus, tam virorum, quam mulierum, curæ Protectorum, Ordinis, cujus illi, ſeu illæ exiſtunt, generaliter commiſſorum, ſeu commiſſarum, obſervanda, attendenda, ac omnimodæ exequutioni demandanda eſſe, & fore motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine paribus, hac in perpetuum valitura Conſtitutione ſancimus, & mandamus, Et nihilominus ne hujuſmodi Protectores in aliquibus negotiis, cauſis, ſeu rebus, quæ univerſum Ordinem, ſeu totum corpus Religionis non concernunt, ex quacumque cauſa, occaſione, titulo, ſeu prætextu ſeſe quoquo modo intromittant, ſeu ingerant, etiam tenore præſentium penitus prohibemus, ſtatuimus, atque decernimus.

Hinc cum retento præfatarum à Nobis confirmatarum, & ad omnes Ordines Regulares extenſarum, ac præſentium noſtrarum litterarum themate, congruere, & in conſequentiam venire videatur, ut memorati Protectores etiam à cognitione, & definitione cauſarum, ſeu litium, vel negotiorum dictos Regulares, vel eorum bona, jura, domos, aliaque ut præfertur particulariter concernentium pariter ſeu magis abſtinerent. Vice autem verſa cauſæ, lites, inſtantiæ, petitiones, vel negotia hujuſmodi, ſive ex indultis, privilegiis, aut Conſtitutionibus Apoſtolicis, ſive ex Regulis, vel Statutis, ſub Ordinationibus aliquorum Ordinum, ſive ex declarationibus, vel decretis dictæ S. R. E. Cardinalium aliquibus Congregationibus præpoſitorum, ſive ex uſu, vel quacumque conſuetudine, in aliqua inſtantia, ſeu gradu cujuſcumque appellationis, vel recurſus à memoratis Protectoribus, ſeu eorum aliquibus hactenus cognita, examinata, ſeu judicata fuerint, vel cognoſci, examinari, ſeu judicari potuiſſe, vel debuiſſe dignoſceretur, ſeu prætenderentur; Propterea, ut modus, forma, & ordo in præfatis confirmatis, & extenſis, ac præſentibus noſtris litteris conſtituti, ſuum plenarium, & conſimilem etiam in hac parte ſortiantur effectum, omnibus, & ſingulis præfatis Indultis, Privilegiis, Conſtitutionibus, Regulis, Statutis, Ordinationibus, Declarationibus, Decretis, uſibus, & conſuetudinibus, quorum omnium, & ſingulorum tenores, ac ſi de verbo ad verbum inſerti eſſent, pro plene, & ſufficienter expreſſis habemus, pleniſſime, & ampliſſime motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine ſimilibus, derogamus, & derogatum eſſe volumus, & mandamus, illis alias in ſuo robore permanſuris, ac quamcumque inſtantiam, ſive gradum cujuſcumque appellationis, vel recurſus coram Protectoribus, ſeu ad Protectores hujuſmodi, removentes, tollentes, ſeu reſecantes, quamcumque inſtantiam, prout de jure, & juxta ordinis inſtituta relinquimus, & cujuſcumque appellationis, ſeu recurſus gradum, quem ſingulis Cardinalibus Protectoribus tenore præſentium omnino, & abſolute adimimus, ipſis Cardinalibus, inſimul tamen in Congregatione negotiis, & conſultationibus Epiſcoporum, & Regularium Præpoſita convenientibus, earumdem tenore præſentium reſtituimus, concedimus, tribuimus, & impartimur, ſeu verius utrumque, ſeu duplicem appellationis gradum, qui ſuper præmiſſis prius ad Cardinales Protectores præfatos, & ſucceſſivè, vel reſpectivè, omiſſo medio, ad memoratam Congregationem devolvebantur, in eadem Congregatione conſolidamus, annectimus, & unimus, & ad unum cognitionis, ſeu appellationis gradum reducimus.

Ad hæc cum pariter ex Indultis, Privilegiis, ſeu Conſtitutionibus Apoſtolicis, vel ex Regutis, Statutis, ſeu Ordinationibus, ſive ex uſibus, & conſuetudinibus, vel alias quoquo modo, aliqua nonnullos Prælatos, Superiores, ſeu alios in aliquibus Ordinibus eligendi, ſeu deputandi, vel alia quæque facultas, ſeu auctoritas nonnulla quæcumque gerendi committendi, mandandi, demandandi, ſeu ordinandi præfatis Protectoribus, ſeu aliquibus

quibus eorum quomodolibet attributa, commissa, commendata, seu demandata specialiter, vel generaliter contra formam præfatarum Gregorii, & Sixti Prædecessorum litterarum existat; Hinc Nos hujusmodi electiones, seu deputationes ad limites Sacrorum Canonum, seu Regularum, & Instituti, vel ad modum, & formam in Comitiis generalibus, seu per Nos auctoritate Apostolica statuendum, & statuendam reducimus, & reductas esse volumus, & mandamus; Quo verò ad cætera, facultatem, seu auctoritatem, quam iisdem singulis Cardinalibus Protectoribus in præmissis, & circa ea penitus adimimus, eorumdem Cardinalium Congregationibus, juxta cujuslibet Congregationis facultates, congrua congruis referendo, similiter restituimus, concedimus, tribuimus, & impartimur; sub ea tamen moderatione, seu declaratione, ut præfatæ Congregationes in illis dumtaxat, quæ ad Protectores hujusmodi ex Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, seu ex Statutis, Regulis, vel Constitutionibus cujuslibet respectivè Ordinis, non autem ex usu, consuetudine, vel alias spectarunt, loco eorumdem Protectorum subrogentur, & subrogatæ sint, & intelligantur.

Quia verò sæpè sæpius contigit, ut in Causis, seu negotiis, quæ in memoratis dictorum Cardinalium Congregationibus proponuntur, exquiratur super expositis informatio, ac quandocumque etiam votum, seu delegetur resolutorum exequutio, eamdem proportionem, seu distinctionem, quam præmisimus, etiam in hac parte servari mandamus, ut nimirum in respicientibus totum Ordinem Protectorum Curæ, ut præfertur, commissis, seu relictis, iisdem Protectoribus; In cæteris verò Causis, & Negotiis, Superiori generali, sive Procuratori generali, & in utroque, seu alterutro casu, etiam Congregationi, sive Assistentium, sive Definitorum, sive Consultorum, sive aliter quomodocumque nuncupatæ hic in Urbe, vel in alio Italiæ loco existenti, in qua Ordinis negotia tractantur, seu tractari solent; vel debent, & quo ad illos Ordines, in quibus hujusmodi insimul, & continuè conveniens Congregatio non existit, seu existit, sed extra Italiam, eidem Procuratori Generali, vel soli, insimul etiam nonnullis aliis ejusmodi Ordinis Superioribus, seu Prælatis, tametsi in diversis locis in Italia, seu extra eam respectivè, ut præfertur, commorantibus, arbitrio semper cujuslibet ex præfatis Cardinalium Congregationibus, juxta rerum, locorum, & personarum qualitates, & circumstantias respectivè, informatio, & Votum ut præfertur, necnon exequutio hujusmodi, congrua congruis referendo, & servata cæteroquin quoad singulos Ordines forma propriæ Regulæ, statutorum, seu instituti, remittatur, delegetur, seu committatur.

Perpendentes etiam Christianæ Reipublicæ præ cæteris expedire, ut Ordinibus Regularibus Prælati inculpatæ vitæ; morumque integritate, virtutibus, meritis, rerumque experientia præstantiores, & aptiores præficiantur, & ad hunc effectum omnimodam, & ab humanis respectibus undequaque immunem, & sacrosanctam libertatem in illorum electionibus, nedum mirabiliter conferre, sed requiri, memoratos Protectores in Domino hortamur, & enixè obsecramus, ac Electoribus pariter in Domiuo, & in virtute Sanctæ Obedientiæ districtè præcipimus, seu hortationes, obsecrationes, & præcepta hujusmodi renovamus, ut in comitiis præsertim generalibus, quibus eosdem pro tempore præsidere, & respectivè interesse contigerit; nedum inter se, & aliis intra claustra degentibus, sed exteris ipsis quibuscumque etiam Laicis, quacumque majestate, præeminentia, gradu, dignitate fulgentibus, propriæ indifferentiæ, ac unici in Dei gloriam, & Religionis bonum respectus, ita se præbeant singulare specimen, & exemplar, talemque hujus rectæ intentionis, & melioris operationis odorem diffundant, ut illi propterea vexationes, & importunas commendationes, ubi Spiritus Paracletus spirat, & præsidet, inutiles, & congruas esse, seu tore, certius agnoscentes, ab iisdem prorsùs abstineant, sed desistant, indeque tam intrinsecus, quàm extrinsecus, omnibus vexationibus, commendationibus, machinationibus, humanisque finibus eliminatis, & explosis, integra, illibata, & inracta Vocalibus, remaneat eligendi facultas, & tam Superioris Generalis, quàm aliorum respectivè Prælatorum, undequaque libera, optima, & canonica sequatur electio, ad quam cum Voto, si quod, & eo modo, quod Protectori juxta cujusque Ordinibus Regulas, Statuta, vel alias competit, Deum, ejusque honorem, & gloriam dumtaxat præ oculis habens, concurrat; Nolumus tamen absentium vota, nec Protectoris, nec cujuscumque alterius, nec etiam ipsarum Cardinalium Congregationum auctoritate suppleri, seu alios Vocales eorumdem absentium loco, seu vice subrogari, deputari, seu eligi, sed jus eligendi in solis, juxta juris, & Instituti regulas ad hunc effectum assumptis, & in destinatis loco, & tempore convenientibus consolidari, seu alias, prout de jure, permanere omnino volumus, & mandamus.

Ut autem præmissa omnia, & singula eo magis debitum consequantur effectum, & exequutioni demandentur, ac ad majorem cautelam, seu declarationem, omnia, quæcumque, & singula, quæ in præmissis confirmatis, ac extensis, præsentibus nostris litteris sunt quoquo modo explicitè, vel implicitè memoratis Protectoribus interdicta, in posterum annullamus, cassamus, & irritamus, seu potius nulla, cassa, inania, irrita, nullisque roboris, & momenti ipso jure, & ipso facti omni meliori modo declaramus, atque decernimus, Mandantes iisdem nunc, & pro tempore in futurum existentibus Protectoribus, ne cuncta, vel singula præmissa quoquo modo injungant, faciant, mandent, committant, permittant, sive tollerent; necnon quibuscumque Regularibus utriusque sexus, tum Superioribus etiam Generalibus, tum Subditis, ne iisdem omnibus, & singulis ut præfertur præmissis pareant, obediant, morem gerant adhæreant, seu illa tolerent, vel permittant, sive omnia, vel singula præmissa quæcumque, fiant seu attententur per sententias, vel decreta, sive in forma judiciali, sive extrajudiciali, tam per patentes, quam per privatas litteras, seu epistolas, sive per seipsos, sive per quoscumque alios, nedum per viam præcepti, jussionis, mandati, vel commissionis, sed etiam commendationis, & sive palam, sive secrete, tum in quibuscumque scriptis, tum oretenus, & tam directè, quam indirectè, mediatè, vel immediatè, ac aliis quibuscumque formis, & modis, nihil penitus omisso, præfatorum omnium conscientias desuper onerantes.

Proprereà omnes, quascumque, & singulas facultates, auctoritates, & jurisdictiones quomodocumque, qualitercumque, & quandocumque, tam in genere, quàm in specie omnibus, & singulis ante hac, sive nunc existentibus Protectoribus hujusmodi, & tam eorum personis, quàm gradui, muneri, vel Officio concessas, & attributas, vel communicatas, seu ab aliis quoquo modo exerceri consuetas, etiam speciali, & individua mentione, moderatione, seu revocatione dignas, earumdem omnium, & singularum tenores, ac si de verbo ad verbum inserti essent, prò plenè, & sufficienter expressis habentes, in omnibus, & singulis, quæ præmissis adversantur, moderamur, reformamus, & ad limites, modum, formam, & tenorem præsentium reducimus, & pro sic moderatis, reformatis, & reducti haberi, censeri, & intelligi volumus, & decernimus. Sicque pariter, & non alias quam servata forma præsentium, & omnium, ac singulorum in illis contentorum facultates, jurisdictiones, & auctoritates hujusmodi, necnon deputationes eorumdem Protectorum in posterum quomodocumque concedendas, attribuendas, seu communicandas, & respectivè faciendas, observari, attendi, intelligi, & exequi omninò volumus, & mandamus.

Quod circa præfatæ Congregationi memoratorum negotii, & consultationibus Episcoporum, & Regularium Præpositorum, Cardinalium, & dilecto filio Curiæ Causarum Cameræ Apostolicæ Generali Auditori per Apostolica scripta motu simili mandamus, quatenus omnibus, & singulis præmissis semper salvis, & in suo robore permanentibus, Congregatio, vel Auditor præfati præsentes littera in ea parte, quæ prædictam moderationem, seu limitationem facultatum Protectorum hujusmodi, ac in contrarium desuper ab iisdem Protectoribus gerendorum, nullitatem, seu irritationem dumtaxat concernunt, ubi, & quando opus fuerit, quoties pro parte quorumcumque desuper interesse habentium Congregatio, vel Auditor præfati fuerint requisiti solemniter publicantes, eisque desuper efficacis defensionis præsidio assistens, faciant auctoritate nostra eadem præsentes in dicta parte dumtaxat firmiter observari, & singulos, quos eædem litteræ in dicta parte concernunt, illis pacificè gaudere, non permittentes

mittentes eos quomodolibet indebitè molestari, contradictores auctoritate nostra appellatione postposita compescendo.

Decernentes, easdem præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque, etiam ex eo quod omnes, & singuli supradicti, ac alii quicumque cujusvis status, gradus, ordinis, conditionis, præeminentiæ, vel dignitatis, seu alias specifica, & individua mentione, & expressione digni, in præmissis quomodolibet jus, vel interesse habentes, seu habere prætendentes, iisdem præmissis non consenserint, nec ad eo vocati, seu auditi fuerint, tametsi suorum indultorum, vel privilegiorum vigore consentire, seu vocari, & audiri semel, vel pluries quoquo modo debuissent, aut ex alia quacumque juridica, privilegiata, & rationabili, ac etiam tali, quæ ad effectum validitatis præmissorum necessario exprimenda foret, causa, & occasione, colore, prætextu, titulo etiam oneroso, & capite etiam in corpore juris clauso, ullo unquam tempore, de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quolibet etiam maximo substantiali, essentiali, & formali, aut incogitato defectu notari, impugnari, infringi, invalidari, retractari rescindi, in controversiam revocari, ad terminos Juris, reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, seu etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine paribus concesso, quempiam in Judicio, vel extra illud uti, seu se jurare nullatenus posse, sed easdem præsentes littera, & in eis contenta quæcumque semper, & perpetuo firma, valida, & efficacia existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere debere, & ab omnibus ad quos spectat, & pro tempore quandocumque, & quomodocumque spectabit, inviolabiliter, & inconcusse observari; Sicque, & non aliter per quoscumque Judices Ordinarios, & Delegatos etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, & quoscumque Nuncios, & Cardinales etiam de latere Legatos; necnon quascumque eorumdem Cardinalium Congregationes, & quosvis alios qualibet auctoritate, præeminentia, & potestate fungentes, & quandocumque functuros; sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere; Irritum quoque, & inane quidquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus omnibus, & singuliis, & præmissis; & quatenus opus sit, nostris, & Cancellariæ Apostolicæ regulis, & signanter illa de jure quæsito non tollendo, & alia, quod Cardinales in Constitutionibus, & regulis per Nos edendis non comprehendantur, nisi illæ eorumdem Cardinalium favorem concernant, vel ipsæ edendæ Constitutiones de illorum, seu majoris partis eorum consilio editæ fuerint, aliisque quibuscumque etiam in Generalibus, & Provincialibus, & Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, & ordinationibus, etiam Apostolicis, necnon quorumcumque, & singulorum Ordinum Regularium, Religionum, Congregationum, seu Reformationum Institutis, Regulis, Statutis, Decretis, & Ordinationibus quibuscumque etiam in limine erectionis, fundationis, seu reformationis, etiam in Comitiis Generalibus quoquo modo factis; ac usibus, stylis, & consuetudinibus quibuscumqae etiam centenariis, & immemorabilibus, Privilegiis, quoque, & indultis, ac litteris Apostolicis quibuscumque sub quibusvis tenoribus, & formis, & cum quibuscumque etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, & insolitis clausulis, ac irritantibus, & aliis decretis in genere, vel in specie, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus, etiam consistorialiter, ac alias quomodolibet, in contrarium præmissorum concessis, editis, confirmatis, & approbatis, ac pluries, & quantiscumque vicibus innovatis; Quibus omnibus, & singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium, & singulorum tenores, formas, causas, & occasiones, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, & forma in illis tradita observata exprimerentur, & insererentur, iisdem præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis, insertis, servatis, & specificatis respectivè habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum harum serie specialiter, & expresse, ac plenissimè, & amplissimè derogamus, & derogatum esse, volumus, & mandamus, cæterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsùs fides in judicio, & extra illud habeatur, quæ haberetur præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum approbationis, confirmationis, innovationis, reductionum, reintegrationis, sanctionis, mandatorum, prohibitionis, statuti, decretorum, derogationum, voluntatum, ademptionum, restitutionum, concessionum, consolidationis, annexionis, unionis, hortationis, obsecrationis, præcepti, renovationis, annullationis, cassationis, irritationis, declarationis, onerationis, moderationis, & reformationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo, Quartodecimo Kalendas Martii Pontificatus Nostri Anno Tertio.

B. Card. Prodatarius.

I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ Plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Nostri JESU Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto Indictione secunda die verò decimaseptima Februarii, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Tertio; Supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ S. Joannis Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis, per me Jo: Baptistam de Comitibus ejusdem Sanctissimi Domini Nostri Papæ Cursorem.

Petrus Cannamellinus Curs. Magister.

De foro militari, sive de jurisdictione Generalis Ducis S. Romanæ Ecclesiæ; Ac etiam Ducis triremium; Et Custodis Arcis Adrianæ, vel S. Angeli; Et Commissarii armorum.

SUMMARIUM.

1 *Quare Papa retineat Milites, adhibeat arma.*
2 *De Capitaneo generali militiæ terrestris.*
3 *De illo triremium.*
4 *De Castellano S. Angeli:*
5 *De Prælato commissario armorum.*
6 *De jurisdictione dictorum Ducum, & de foro militari.*
7 *De eodem Castellano S. Angeli.*
8 *De Curia Burgi.*
9 *De Curia Mareschialli, vel Sabellorum.*
10 *In quo differant milites Papæ ab aliis militibus.*

DISC. XLIII.

1 QUamvis Summus Pontifex sit Princeps ecclesiasticus, & pacificus, qui ab armorum usu, quo magis fieri potest, abstinet, quoniam Ecclesia Dei non est gubernanda more castrorum, atque arma clericorum sunt, vel esse debent, orationes, lacrymæ, & jejunia, ideoque præcipuum Pontificis munus, in eo versetur, ut alios Principes Christianos, in pace conservet, atque bella inter eos componat; Attamen cum sit etiam Princeps temporalis Ditionis Ecclesiæ, quæ ex notabili Italiæ parte constituta est, ultra ditionem Status Avenionensis, & Comitatus Venaisini; Hinc proinde cogitur (quamvis vitus) milites, eorumque Duces habere; Tum ad coercendos subditos inobedientes, & potentes; Tum etiam pro defensione, ab hostibus fidei Ecclesiæ, & ab aliis, qui principatus quietem turbare vellent.

Habet

Habet itaque more aliorum principatuum, Ducem Generalem universæ militiæ terrestris; Tam scilicet illius, quæ in singulis locis ex illa populi parte, quæ huic ministerio, magis apta sit, & qui milites vulgò de militia dicuntur; Quàm eorum qui in arcibus retineantur, qui dicuntur præsidiarii; Ac etiam eorum qui pro extraordinariis indigentiis conducantur, ac retineantur, vulgò *de leva*, necnon militum pro custodia ipsius Papæ.

Alium quoque habet Ducem generalem classis maritimæ triremium, cui, juxta varios Pontificum stylos, committi etiam solet custodia locorum maritimorum, cum id tendere videatur ad eumdem finem; ob quem ista classis triremium retinetur, occurrendi scilicet incursionibus infidelium, & pyratarum; Aliumque habet qualificatum militarem ministrum, seu officialem majorem, qui deputatur ad custodiam Arcis Sancti Angeli, sub nomine, seu titulo Castellani.

Prout etiam, deputari solet unus ex Cameræ Apostolicæ Clericis, qui commissarius armorum dicitur, tanquam species Consiliarii, seu Assessoris dicti Ducis Generalis militiarum.

Habent itaque isti Duces utriusque terrestris, & maritimæ militiæ, illam jurisdictionem, quam ubi connaturalem hebere videntur, cum inferioribus Ducibus ac militibus, juxta regulas fori militaris, quæ tamen ubique non sunt uniformes, dum majores, vel minores facultates, à singulorum principatuum legibus, & stylis pendent; Unde desuper apud Doctores, quæstiones haberi solent, & præsertim circa prædictas locales militias, quæ ex populo electo singulorum locorum constituuntur, atque more reliqui populi, in eorum domibus vivunt, an scilicet, & quando intret iste forus militaris privativè ad judices ordinarios locorum, à quibus exemptionem obtineant, quod aliqualiter in jurisdictionalium sede insinuatur.

Custos autem dictæ Arcis S. Angeli, non solum habet jurisdictionem, cum militibus præsidiariis, aliisque officialibus, & ministris, qui in ipsa arce vivunt, sed etiam cum pleriisque artificibus, & aliis per Urbem sparsis, qui ea gerant ministeria hujus Arcis munitioni, ac servitio oportuna.

Item tota Civitas Leonina, quæ vulgo Burgus appellatur, ultra scilicet pontem dicti Castri S. Angeli; Et quæ pro custodia Palatii Vaticani constituit quadam speciem munitionis, contradistinctæ à reliqua Civitate, sub dicti præfati Ducis Generalis jurisdictione esse dicitur, unde propterea, ratione populi, qui in hac parte Civitatis vivit, habebatur formalis curia, quæ Burgi diceba tur, cum Judicibus, civili, & criminali, ac fiscali, & notario, & cum familia armata cum proprio Barisello, & carceribus; Verum à moderno tempore, sub Alexandro VII. sine præjudicio jurisdictionis, ac privilegiorum, ad tollendum inconvenientia, quæ ex hujusmodi Curiarum, & Tribunalium multiplicitate oriri solebant, istius Curiæ, seu partis civitatis regimen, ex quadam speciali delegatione, commissum est quoque Gubernatori Urbis; Ducto exemplo ab Innocentio X. immediato prædecessore, qui omninò suppressit aliud Tribunal, seu aliam curiam, quæ Marescalli, seu Sabellorum appellabatur, & cujus frequens mentio habetur apud illos præsertim Practicos, qui de rebus criminalibus agunt, & tamen hodie amplius non est in rerum natura; Talis est rerum mundi vicissitudo, atque morum, ac stylorum mutatio.

Ea tamen circa milites Papæ notabilis differentia dignosci videtur, ut non vigeat illa major incompatibilitas inter militiam sæcularem aliorum Principum, & clericatum ad effectum vacationis beneficiorum, vel amissionis pensionum Ecclesiasticarum ex rationibus, & fundamentis de quibus præsertim in pensionum sede. *b*

a tit. de jurisdict. disc. 78. & aliquid eod. tit. disc. 33. Rovit. in Rubric. pragm. 1. de militibus.

b tit. de pension. disc. 46.

Sanctissimi Domini Nostri D.

INNOCENTII PAPÆ XII.

Constitutio moderatoria Donationum, & Distributionis reditum Ecclesiasticorum in Consanguineos, vel Affines Romani Pontificis, seu eorum loco adlectos, ac præscribens cautelas servandas circa signaturas earum gratiarum, quæ aliquando ægrotante Romano Pontifice per concessum fieri dicuntur.

INNOCENTIUS EPISCOPUS
Servus Servorum Dei
Ad perpetuam rei memoriam.

ROmanum decet Pontificem, tanquam fidelem servum, & Prudentem, quem constituit Dominus super familiam suam, Ecclesiæ Catholicæ conspectu actum suum ita ordinare, ut ipse quidem in diebus suis placeat Deo, & inveniatur justus, fiatque forma gregis animo, & bonus sit Christi odor in omni loco; Cæteri verò Antistites, & Ecclesiarum Prælati in partem solicitudinis, cujus ei commissa est plenitudo, vocati, aliique Christi fideles, quos curæ suæ divinitus creditos in visceribus Paternæ gerit charitatis, ejus exemplo, atque præceptis caduca Mundi hujus despicere, carnisque, & sanguinis laqueos effugere, ac de bonis, & rebus Ecclesiasticis juxta æquitatis, & justitiæ leges disponere, & spiritualium remigio alarum ad cœlestia contendere, atque evolare auxiliante Domino condiscant. Hinc ad ea Sacrorum Canonum instituta, quæ Episcopis, ne bonis, & reditibus Ecclesiæ consanguineos suos augere studeant, interdicunt, considerationis nostræ aciem convertentes, eam Nobis in suprema Beati Petri Apostolorum Principis, cui caro, & sanguinis non revelavit; Sede constitutis ab ipso Pontificatus Nostri primordio servandam proposuimus, & hactenus Deo adjuvante servare studuimus disciplinam, ut in bonorum, & redituum ad hanc Sanctam Sedem, & Cameram Nostram Apostolicam spectantium distributione Justitiæ, atque Prudentiæ leges, & regulas accuratè custodientes, summam meritorum, nullam autem carnis, & sanguinis, aut cujuscumque humani affectus rationem haberemus. Et licet in Dei misericordia speremus, tales Nobis successuros Romanos Pontifices, qui non minus hac in parte, quam in reliquis munus suum impleant, & Ecclesiam Universam spiritalium aromatum odore perfundant: Nihilominus ea, quæ Nobis licere non patimur, aliis indicare, salubremque in Sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum matre, & magistra circa præmissa normam, & legem constituere, atque stabilire decrevimus.

Habita igitur super his cum Venerabilibus Fratribus Nostris ejusdem S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura; ac de illorum consilio pariter, & assensu ad Omnipotentis Dei gloriam, Apostolicæ Sedis honorem, ac Antistitum, Prælatorum, aliorumque Ecclesiasticorum ædificationem, & bonum exemplum, hac nostra perpetuò valitura Constitutione statuimus, atque decernimus, salutarem hanc de cætero in dicta S. R. E. servari rationem, atque disciplinam, ut nec à Nobis, nec ab ullo Romanorum Pontificum Successorum nostrorum ad favorem nostrorum, sive suorum respectivè Fratrum, Nepotum, aliorumque quorumcumque Consanguineorum, seu Affinium, sive illorum, quos in locum Nepotum, aliorumque Consanguineorum per cooptationem in familiam, aut aliter adlegi, seu adscisci contigerit, de bonis, pecuniis, locis Montium vacabilium, & non vacabilium, Officiis venalibus, illorumque pretio, creditis, redditibus, rebus, & juribus quibuscumque ad Sedem, & Cameram præfatas quovis modo spectantibus, vel quandocumque spectaturis, etiam ex emolumentis Datariæ, Cancelariæ Apostolicæ, Secretariæ Brevium, Spoliorum Ecclesiasticorum, & quarumcumque Palatii Apostolici portionum, seu distributionum provenientibus, liberalitatis, & donationis, aliove quovis gratuito, seu lucrativo titulo directè, vel indirectè etiam serviciorum, & meritorum, quæ tamen talia non sint, ut ex lege justitiæ eam exigant remunerationem, aliove quolibet colore, seu prætextu, sive etiam supra veram ipsorum servitiorum, & meritorum rationem ullo modo in posterum disponatur.

Quod si Fratres, Nepotes, Consanguinei, vel Affines, seu illorum loco adjecti, sive adsciti præfati inopia laboraverint, poterit Romanus Pontifex pro tempore existens pro timorata sua conscientia illorum paupertatem eodem omninò modo sublevare, quo Pauperum extraneorum inopiæ subvenire fas est.

Ne autem, quod directè prohibetur, indirectè permittatur magnorum stipendiorum, seu honorariorum nonnullis Sedis prædictæ Officiis, seu muneribus, quæ Consanguineis, vel Affinibus, sive adjectis, vel adscitis præfatis concedi, ut plurimum consueverunt assignatorum ratione, stipendia, provisiones, sive salaria, & honoraria,

raria, & alias quomodolibet nuncupari solita emolumenta quæcumque, quæ ante hac per Cameram prædictam in Civitate Avenionensi, & Comitatu Venaysino Nostris in Spiritualibus, & temporalibus Vicario Generali, ac in illis, & vicinis quinque Provinciis ejusdem Sedis de Latere Legato præstari, & solvi plerumque solita, & consueta fuerunt: Superintendentis verò Generalis Negotiorum Sedis Apostolicæ, necnon totius Militiæ, tam Equestris, quam Pedestris Status Nostri Ecclesiastici Gubernatoris, & Capitanei Generalis, itidemque classis, & Triremium Pontificiarum Præfecti, illiusque, & illarum Commissarii, & Locumtenentis Generalis, Arciumque, & Turrium ad litteras Maris tam Adriatici, quam Tyrreni existentium Superintendentis Generalis, Præfecti quoque Generalis utriusque Custodiæ Corporis Romani Pontificis, ejusque Locumtenentis Generali, item Castellani Arcis Sancti Angeli de Urbe; Gubernatoris, ut alias reputabatur, Civitatis Beneventanæ, cujus tamen Gubernium ad instar aliorum prædicti nostri Status, prout impræsentiarum servatur, remaneat, & Arcis Beneventanæ Præfecti; Item Gubernatoribus Oppidi Nostri Civitatis Vetulæ, ac demum Perusinæ, Anconitanæ, & Novæ Asculanæ respectivè Arcium Præfecti, seu Castellani, Officia, & munera ipsa cum omnibus, & singulis illorum, & cujuslibet eorum Juribus, prærogativis, stipendiis, salariis, & emolumentis quibuscumque perpetuo supprimimus, & abolemus, illaque deinceps, quomodocumque, & quandocumque renovari prohibemus, nec cuiquam de cætero assignari, & præstari, seu concedi, & conferri respectivè volumus, atque decernimus. Quod si pro rerum qualitate, temporumque contingentia, manifesta, urgensque necessitas numera, seu Officia Militaria hujusmodi, vel aliqua ex eis de novo instituì exegerit, Viros ad illa assumi volumus, & mandamus, strenuos, & fideles, eximia virtute præstantes, reique Militaris apprime peritos, & in illa diuturno, ac probato usu exercitatos, quibus Romanus Pontifex pro tempore existens secundum datam sibi à Domino Sapientiam prò ratione laboris, industriæ, atque periculi competentia, & congruentia stipendia assignabit.

Porrò si Nostri, Successorumque Nostrorum Romanorum Pontificum pro tempore existentium Fratres, Nepotes, & alii quicumque Consanguinei, seu Affines, sive veri, sive ut præfertur, adlecti, & adsciti, viam Ecclesiasticam elegerint, ac Ecclesiarum, & Monasteriorum, aliorumque Beneficiorum, & Officiorum Ecclesiasticorum, ac annuarum pensionum super eorum fructibus consecutionis capaces fuerint, eam in redituum, & proventuum Ecclesiasticorum distributione eis facienda servari volumus moderationem, ut nonnisi juxta eorum merita, & non ultra, congruam pro gradus, vel dignitatis, quem, vel quam in Ecclesia obtinuerint, nullo ad consanguinitatem, affinitatem, seu adlectionem erga Romanum Pontificem habito respectu sustentationem, ejusmodi reditus, & proventus Ecclesiastici eis distribuantur, quo custodita in omnibus Ecclesiasticæ disciplinæ, atque Justitiæ distributivæ regula, nemini relinquatur conquerendi, vel obloquendi occasio, sed Ecclesiastica stipendia ministrantibus in Ecclesia Dei æqua lance pro uniuscujusque merito assignentur.

Quoad illos autem ex Fratribus, Nepotibus, aliisque Consanguineis, seu Affinibus Romanorum Pontificum pro tempore existentium præfatorum, sive veris, sive ut præfertur, adlectis, & adscitis, quos eximiis eorum ita exigentibus meritis ad sublimem Cardinalatus dignitatem assumi contigerit, eam quoque de cætero servari volumus moderationem, ut Ecclesiæ, Monasteria, Commendæ aliave cujusvis generis beneficia, & Officia Ecclesiastica, ac pensiones annuæ super illorum fructibus unicuique eorumdem respectivè conferenda, commendanda, & concedenda, ac reservandæ, & assignandæ, verum valorem annuum duodecim millium scutorum monetæ Romanæ computatis insimul beneficiorum, & Officiorum quibuscumque fructibus, & pensionum quantitatibus, in eorum non excedant; In ea tamen taxatione non comprehendantur emolumenta Officiorum ejusdem Apostolicæ Sedis, & Romanæ Curiæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus demandari, seu concedi solitorum, aliorumque munerum, quæ ipsis non ad vitam, vel in perpetuum, sed ad tempus, seu beneplacitum Romani Pontificis pro tempore existentis demandata, seu concessa fuerint. Declarantes, quod deinceps præfati qui vitam Ecclesiasticam elegerint, seu ad sublimem Cardinalatus dignitatem fuerint assumpti, quoscumque Titulos fructuum reservationibus gravatos, sive præventivas, vel eventitias pensiones ultra moderationem, ut supra respectivè, præscriptam nullatenus assequi valeant.

Quod si forsan (quod absit) modus circa præmissa sic congruenter, salubriterque præscriptus imposterum excedatur, curæ erit Romanis Pontificibus Successoribus, donationes gratuitas, seu lucrativas dispositiones, excessivas subventiones, munerum, & Officiorum, seu illorum stipendiorum, & emolumentorum concessiones, ac redituum, & proventuum Ecclesiasticorum distributiones, necnon collationes, Commendas, Concessiones, reservationes, & assignationes, aliaque præmissa contra, vel ultra modum, ut præfertur, præscriptum factas, seu facta rescindere, revocare, & in nihilum redigere, ac ut præfertur, donata, elargita, concessa, collocata, commendata, reservata, & assignata à Consanguineis, & Affinibus, sive veris, sive adlectis, & adscitis præfatis; eorumque hæredibus, & Successoribus respectivè etiam manu Regia, & de Apostolicæ potestatis plenitudine vindicare, & auferre, ac Cameræ Apostolicæ applicare, & incorporare, aliisque respectivè conferre, commendare, concedere, & assignare, ac alias desuper opportunè providere, seu disponere.

Quia verò ægrotante Romano Pontifice nonnunquam contigit, ut Signaturæ gratiarum, quæ per concessum fieri dicuntur, modum illum excederent, quem ipse Romanus Pontifex, dum benè valebat, servare consueverat; statuimus, atque decernimus, ut ii quibus ejusmodi Signaturas per Concessum à Romano Pontifice ægrotante etiam per Chirographum speciale manu ipsius Romani Pontificis subscriptum, vel alias quomodocumque committi contigerit, cujuscumque status, gradus, ordinis, & dignitatis fuerint, etiamsi Cardinalatus honore præfulgeant, nulla hujusmodi gratias signare, vel expedire valeant, nisi fuerint ad illas adhibiti duo ejusdem S. R. E. Cardinales, qui una cum Signatore præfato coram ipsomet Romano Pontifice eas concedente, ac expediri mandante, earumdem Gratiarum supplicationibus, sive minutis, aut Chirographis, aliisque concessionum scripturis subscribant, alioquin quidquid secus actum, signatum, gestumve fuerit, nullum, irritum, & invalidum, nullisque sit roboris, vel momenti, & qui huic saluberrimæ sanctioni contravenerint, ab ipso Romano Pontifice sanitati restituto, vel ejus Successoribus condignis pœnis puniatur.

Ut autem præmissa omnia, & singula perpetuo, & inviolabiliter observentur, Volumus, & Apostolica auctoritate decernimus, ut sicut ejusdem S. R. E. Cardinales in Romana Curia præsentes hanc Constitutionem, quamtum in eis erit, observare, illique non contravenire, nec ullis contrafacientibus etiam Romanis Pontificibus consentire, nec absolutionem à juramento præstito petere, nec oblatam, aut concessam acceptare promiserunt, & jurarunt, idem quoque per absentes ab eadem Curia dictæ S. R. E. Cardinales quandoque ad eam advenerint, ac per futuros Cardinales in assumptione Pilei promitti, & jurari debeat, promissioque, & juramentum hujusmodi in formula juramenti per eosdem Cardinales præstari soliti adjungatur, & adscribatur. Occurrente autem quandocumque ejusdem Apostolicæ Sedis vacatione iidem Cardinales in Conclavi, quando de observandis felicis recordationis Prædecessorum nostrorum Julii Papæ Secundi super electione Romani Pontificis, Pii Papæ Quinti ne Civitates, & loca Sanctæ Romanæ Ecclesiæ infeudentur, & Sixti Papæ Quinti de pecuniis in Arce Sancti Angeli positis inde non amovendis, aliisque nonnullis Constitutionibus Apostolicis juramentum præstare solent, etiam de præsenti Constitutione per quemlibet eorum, qui in Romanum Pontificem electus fuerit, inviolabiliter observanda, & postmodum ipse ad supremi Apostolatus Officium assumptus post assumptionem hujusmodi hoc ipsum promittere, & jurare debeant, servatis etiam aliis omnibus, & singulis illis, quæ circa juramentum hujusmodi in præfata Sixti Prædecessoris Constitutione Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, undecimo Kalendas Maji Pontificatus sui Anno primo edita præscribuntur.

Has

Has quoque noſtras litteras in libellum redigi, & poſt prædictas Julii, Pii, & Sixti, quæ in Conclavi egi ſolent, aliorumque Prædeceſſorum noſtrorum Conſtitutiones adjungi, & in quinterno Cancellariæ noſtræ Apoſtolicæ una cum aliis Conſtitutionibus Apoſtolicis adſcribi, & ad valvas Eccleſiæ Lateranenſis, Baſilicæ Principis Apoſtolorum, dictæque Cancellariæ, & in Acie Campi Floræ de Urbe publicari, ipſarumq; præſentium litterarum tranſumptis, ſeu exemplis etiam impreſſis, manu alicujus Notarii publici ſubſcriptis, & ſigillo perſonæ in Eccleſiaſtica dignitate conſtitutæ munitis, eamdem prorſus fidem, tam in judicio, quàm extra illud ubique haberi volumus, quæ iiſdem præſentibus haberetur, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ.

Nulli ergò omninò hominum liceat paginam hanc noſtrarum Conſtitutionis, Suppreſſionis, Abolitionis, Taxationis, Statutorum, Decretorum, Voluntatum, & Mandati infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo decimo Kal. Julij Pontificatus Noſtri Anno Primo.

✠ Ego Innocentius Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus promitto, voveo, & juro.

✠ DOMINE

SANCTUS PETRUS — SANCTUS PAULUS

AMOTE — TUSCIS

INNO- PP. — CENTIUS XII.

VINO

✠ Ego Alderanus Epiſcopus Oſtienſis Cardinalis Cybo promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Jacobus Epiſcopus Tuſculanus Cardinalis Franſonus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego P. Epiſcopus Præneſtinus Cardinalis de Alteriis S.R.E. Camerarius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego F. Tit. S. Praxedis Præsbyter Cardinalis Maidalchinus, promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Carolus Tit. S. Laurentii in Lucina Præsb. Card. Barberinus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Nicolaus Tit. S. Calixti Præsbyter Card. Acciajolus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Gaſpar Tit. S. Mariæ Tranſtyberim Præsb. Card. Carpineus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Cæſar Tit. SS. Trinitatis in Monte Pincio Præsbyter Cardinalis Deſtres promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Franciſcus Tit. S. Matthæi in Merulana Præsbyter Cardinalis Nerlius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Hieronymus Tit. S. Silveſtri de Capite Præsbyter Cardinalis Caſanate promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Galeatius Tit. SS. Quirici, & Julittæ Præsbyter Cardinalis Mareſcottus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Fabbritius Tit. S. Chryſogoni Præsb. Card. Spada promitto, voveo, & juro.

✠ Ego P. Thomas Hovardus Tit. S. M. ſuper Minervam Præsb. Card. de Norfolcia promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Jo: Baptiſta Tit. de S. Cæcilia Præsb. Card. Spinula promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Fr. Laurentius Baſilicæ SS. XII. Apoſtolorum Presbyter Card. de Laurea promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Jacobus Tit. S. Mariæ de Aracœli Præsb. Card. de Angelis promitto, voveo, & juro.

✠ Ego M. Antonius Barbadicus Tit. S. Suſannæ Præsb. Card. S. Suſannæ promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Joannes Tit. S. Petri in Monte aureo Præsb. Card. de Goeſſen promitto, voveo, & juro.

✠ Ego P. M. Tit. S. Marcelli Præsbyter Card. Petruccius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Joſeph Saenz Tit. S. Balbinæ Præsb. Card. de Aguirre promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Leander Tit. SS. Nerei, & Achillei Præsb. C. Colloredus Major Pœnitentiarius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Fortunatus Tit. SS. Joannis, & Pauli Præsb. Card. Caraffa promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Bandinus Tit. S. Pancratii Præsb. Card. Panciaticus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Ferdinandus Tit. S. Clementis Præsbyter Card. de Abdua promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Tuſſanus Tit. S. Agnetis extra mœnia Præsbyter Cardinalis de Jaſon Forbin promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Jo: Baptiſta Tit. S. Laurentii in Pane, & perna Præsb. Cardinalis Rubinus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego J. B. Tit. S. Anaſtaſiæ Præsbyter Card. Coſtagutus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Urb. S. Mariæ in Via Lata Diac. Card. Sacchettus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Fulvius SS. Coſmæ, & Damiani Diaconus Card. Aſtalius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Petrus S. Laurentii in Damaſo Diaconus C. Otthobonus S.R.E. Vicecancellarius promitto, voveo, & juro

✠ Ego C. S. Mariæ in Coſmedin Diaconus Card. Bichius promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Aloyſius S. Mariæ in Porticu Diaconus Card. Homodeus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Joannes Franciſcus S. Adriani Diaconus Card. Albanus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Franciſcus S. Angeli in foro Piſcium Diaconus Cardinalis Barberinus promitto, voveo, & juro.

✠ Ego Laurentius S. Mariæ in Aquiro Diaconus Cardinalis de Alteriis promitto, voveo, & juro.

B. Card. Prodatarius.

J. F. Card. Albanus.

Viſa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Loco ✠ plumbi

Regiſtrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Noſtri JESU Chriſti milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo Indictione decimaquinta; die vero vigeſima octava Junii, Pontificatus autem Sanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini Noſtri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Primo; Supradicta Conſtitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Eccleſiæ S. Joannis Lateranenſis, Baſilicæ Principis Apoſtolorum, & Cancellariæ Apoſtolicæ, in Acie Campi Floræ, & in aliis locis ſolitis, & conſuetis Urbis, per me Andream Dominicum Simoncellum ejuſdem Sanctiſſimi Domini Noſtri Papæ Curſorem.

Agapitus de Magiſtris Curſorum Magiſter.

De

De aliquibus Collegiis, quæ ſpeciem juriſdictionis, ac facultatis ſaltim voluntariæ habent.

SUMMARIUM.

1 *De collegiis publicis Curiæ, quæ ſint.*
2 *De illo Protonotariorum participantium.*
3 *Quando Protonotarii procedant Epiſcopos, & Archiepiſcopos.*
4 *De iſtius collegii facultate doctorandi, & creandi Protonotarios.*
5 *De Collegio Abbreviatorum de parco.*
6 *De Collegio Secretariorum Apoſtolicorum, & aliorum officialium Cancellariæ.*
7 *De Collegio ſcriptorum Archivii.*
8 *De illo Advocatorum Conſiſtorialium, ejuſque facultatibus.*
9 *De Collegiis theologorum, & medicorum.*
10 *De Collegio Curſorum.*
11 *De pluribus Collegiis privatis.*
12 *Præſertim de Collegio Societatis Jeſu quod redoleat univerſitatem ſtudiorum.*
13 *De Collegiis artium, & profeſſionum.*
14 *De conſulatu Florentinorum.*

DISC. XLIV.

1 ULtra Collegia, quæ jam in præcedentibus inſinuata ſunt, nempè, Cardinalium; Auditorum Rotæ; Clericorum Cameræ; Et Prælatorum votantium utriuſque Signaturæ, quibus contentioſa juriſdictio etiam competit; Alia quoque adſunt Collegia publica, quæ licet non contentioſam, aliquam tamen voluntariam habent juriſdictionem, ſeu aliquas facultates, & præeminentias, nempè.

Collegium Protonotariorum Apoſtolicorum participantium; Iſtud etenim, ut incidenter alibi inſinuatum fuit, eſt Collegium conſtitutum ex duodecim Prælatis, qui
2 moderno tempore ad hunc majorem numerum redacti ſunt; dum prius erant minoris numeri ſeptenarii, illudque eſt antiquiſſimum, ipſamet primitiva Eccleſia, etiam circa ejus initia, inſtitutum per S. Clementem primum, ut ſcriberent acta Martyrum; Ideòque præcipuum eorum munus verſatur in proceſſibus, qui fiunt ſuper canonizationibus, ſeu beatificationibus ſervorum Dei, ob martyrium pro fide, ſive ob virtutes, eoſque Papa Notarios appellat, atque ipſis tantùm, in litteris, & Conſtitutionibus Apoſtolicis hoc attributum proprié antiquitus conveniebat; Verùm quia per quamdam extenſionem factam per DD. in reſervationibus Apoſtolicis beneficiorum, ſua hoc nomine veniunt etiam illi Protonotarii ſimplices abſque prælatura, qui creantur, non ſolum per Papam, ſed etiam ex ejus auctoritate, per iſtudmet collegium, ac etiam Cardinales, & Legatos, ac Nuntios, & Epiſcopos aſſiſtentes capellæ Pontificiæ, in certo numero reſpectivè præfinito; Hinc propterea hodiè ſtylus eſt, quando Papa de iſtis Protonotariis agit, quod eos explicat cum illo adjecto *de numero participantium*, ut ita diſtinguantur ab aliis ſimplicibus.

Iſtud officium eſt venale, ratione emolumentorum, valoris ſcutorum duodecim mille circiter, magis, vel minus juxta temporum contingentias, ex quibus emolumenta creſcere, vel decreſcere ſolent, ideòque non habet pretium fixum, ſicuti habent clericatus Cameræ. Redolet tamen ratione antiquitati quandam prælaturam honorificam, & exiſtimabilem, ideòque pro frequentiori contingentia, penes viros nobiles, & qualificatos eſſe ſolet; Atque præcedentiam in capella, aliiſque functionibus habet ſupra omnes Prælatos, poſt illos ordinis Epiſcopalis etiam, ſupra Auditores Rotæ, & Clericos Cameræ, quamvis iſti conſtituant collegia juriſdictionalia, longè majoris juriſdictionis, & exiſtimationis; Quinimò in aliquibus publicis functionibus cernitur, quod præcedunt etiam Epiſcopos, & Archiepiſcopos, in æquitationibus ſcilicet ſolemnibus, quæ fiunt in ingreſſu Regum, & Magnorum Principum, ſive eorum Oratorum obedientiæ.

Siquidem primum locum occupant Epiſcopi aſſiſtentes capellæ Pontificiæ, deindeque Protonotarii, atque poſt
3 eos accedunt Archiepiſcopi, & Epiſcopi, aliique Prælati, juxta eorum ordinem; Idque aliquibus parum informatis, exorbitans videtur; Sed revera non eſt, ex duplici ratione; Primò nempè quia iſti incedunt in habitu ſolemni cum cappa magna ſupra rocchettum, & cum pileo prælatitio ſupra birretum, eodem modo quo Epiſcopi, & Archiepiſcopi aſſiſtentes, ac etiam Cardinales in illis ſolemnibus æquitationibus, in quibus ipſi interveniant, Putà aſſociando Pontificem, ſive occurrendo alicui Regi, vel Magno Principi Urbem ingredienti; Aut etiam Cardinali noviter creato, ultra montes; Et conſequenter intrat id, quod generaliter eſt receptum, inter Dignitates, & Canonicos, & alios clericos Cathedralium, & collegiatarum, quod ſcilicet parati præcedunt non paratos, ac etiam ipſum Vicarium Generalem Epiſcopi, dum aliis Epiſcopi, & Archiepiſcopi non aſſiſtentes, incedunt in habitu domeſtico, ſeu privato, veſtis, & mantelletta ſupra rocchettum non autem cum habitu ſolemni.

Et ſecundo quia Epiſcopi aſſiſtentes, & Protonotarii, in hujuſmodi functionibus interveniunt ex officio nomine
01 Papæ, tamquam repræſentantes ejus Curiam, ſeu familiam, cujus caput, ſeu primus eſt Palatii Apoſtolici Præfectus; Alii verò Archiepiſcopi, Epiſcopi, & Prelati, non mittuntur per Papam, ſed voluntariè interveniunt, in obſequium illius Principis, vel Oratoris, ideòque corpus familiæ Papæ, unitum incedere debet, non autem pati interſecationem ab aliis, qui non ſint de familia, atque diverſum geſtant habitum, contra debitum ordinem hierarchicum, vel ſymmetricum.

Habet autem iſtud Collegium, ultra dictum jus conficiendi proceſſus canonizationum, vel beatificationum, facultatem creandi aliquos Protonotarios inferiores, ac
4 etiam creandi Doctores in utroque jure; Bene verum quod iſta facultate parce uti ſolet, idque fortè provenit ex eo quod non de facili hanc viam tenent illis, qui iſtum gradum aſſumere volunt ob minorem exiſtimationem de
5 facto, vel ob difficultates, an hujuſmodi doctoratus ſufragetur, pro illis officiis, vel dignitatibus pro quibus requiſitus eſt Doctoratus, in aliqua publica univerſitate, vel academia; Quamvis enim agatur de Collegio, ideoque ſit gradus magis qualificatus, quam ille qui confertur per ſingulos qui eamdem, ex Papali, vel Imperiali conceſſione habeant facultatem; Attamen, cum non agatur de publica univerſitate, vel academia ſtudiorum, idcircò aliqua dubitandi ratio ſubeſſe videtur.

Aliud eſt pariter prælatitium collegium Abbreviatorum, qui de parco majori nuncupantur, quorum men-
5 tio habita eſt ſupra occaſione agendi de Cardinali Vicecancellario, & de Cancellaria Apoſtolica, quod ita aliquam juriſdictionem exercere videtur, atque ſpeciem Tribunalis redolere, circa illud munus expeditionis litterarum Apoſtolicarum, dum quamplures in Cancellaria oriri ſolent quæſtiones, ſuper modo addendi aliquas clauſulas, quæ in ſupplicatione non contineantur, ſive contentas extendendi, aut circa alia, quæ deciduntur per
11 eos collegialiter in forma Tribunalis; Atque ſuper iſto collegio quandam celebrem habemus Rotæ deciſionem, occaſione agendi de quæſtione præcedentiæ cum illo officiali Cancellariæ, qui Collector dicitur. a

De Secretariorum Apoſtolicorum collegio actum pariter eſt ſupra occaſione agendi de Secretario Brevium, Atque inter multos officiales Cancellariæ, quorum mentio pariter habita eſt, in dicta rubrica, Cardinalis Vicecancellarii, adſunt quamplura collegia, juxta ipſorum officiorum genera, quoniam omnes illi officiales, qui habeant officium ejuſdem generis, vel qualitatis, collegium conſtituunt cum quodam miniſtro, ſeu officiali, cui capellani nomen tribuitur, unde propterea collegialiter quamplura negotia explicare ſolent ad eorum officium reſpectivè pertinentia.

Alicujus majoris, ac amplioris poteſtatis videtur collegium ſcriptorum Archivii, tam circa ea, quæ ſupra agendo de Præſide Archivii inſinuata ſunt quam etiam circa
7 facultatem creandi Notarios publicos, dum in curia penes iſtud Collegium reſidet; Ac etiam circa facultatem legitimandi baſtardos, ad limites tamen Conſtitutionis Pii Quarti, nempè ſine præjuditio venientium ab inteſtato, ut præſertim in materia fideicommiſſaria frequenter agitur.

Collegium Advocatorum conſiſtorialium, de quo agitur infra generaliter agendo de Advocatis, & Procuratoribus aliiſque Curialibus, aliquam habere videtur juriſdictionem, ac redolere ſpeciem Tribunalis, ob facultatem
8 doctorandi in utroque Jure canonico, & civili, quam nomine publicæ Romanæ Univerſitatis exercet; Ac etiam ob regimen, & adminiſtrationem ejuſdem Univerſitatis ſtudiorum,

diorum, quæ sub nomine Sapientiæ in Curia explicatur, dum coram eis collegialiter congregatis præsidente illo Cardinali, qui per Papam deputari solet, fit concursus Lectorum, & Professorum ad cathedras vacantes, sive ad optiones majorum.

In eadem Universitate, vel Sapientia adsunt etiam collegia Theologorum, & Medicorum scientificorum, qui
9 physici appellantur, ad differentiam chirurgorum practicorum, & mechanicorum; Atque penes utrumque collegium residet quoque eadem potestas doctorandi in propria professione respectivè.

De Collegiis Notariorum agitur infra in eorum particulari Rubrica; Et ultra eos adest collegium Cursorum Papæ, quorum officia sunt venalia in numero præfinito,
10 juxta Urbis partes, vel regiones, quæ inter ipsos distributæ sunt, pro exequendis citationibus Tribunalium, Rotæ, Cameræ, & Auditoris Cameræ, ac etiam Judicum commissariorum, & Sacrarum Congregationum; Exceptis Tribunalibus, Vicarii, Capitolii, & Gubernatoris, ac etiam Ædilium, & Consulum Agriculturæ, quæ sunt Tribunalia privata Urbis potiùs, quam Tribunalia Curiæ Papæ tanquam Papæ, cujus isti dicuntur Cursores, ideoque dicta alia tribunalia habent proprios mandatarios, qui istud munus gerant, exequendi eorum citationes; Istorumque Cursorum munus principaliter versatur circa intimationem capellarum, & Consistoriorum, aliarumque functionum Pontificarum, Cardinalibus, & aliis, ac etiam circa Apostolicarum Constitutionum publicationem in acie campi Floræ, ubi in aula ad id destinata unus ex eis per turnum, qui Magister Cursorum dicitur, ad quodam præfinitum tempus residet, cum banco, in quo retinentur omnes commissiones jam signatæ, ad effectum illas incapsandi, ut earum vigore procedi valeat; Unde propterea Practici agendo de prosequutione appellationis, adhibent illum terminum obligationis redimendi commissionem à banco Cursorum; Atque in eodem loco exposita tenetur tabella indicativa diei, in qua, post ejus indictionem, teneri debebit Consistorium, vel Signatura Gratiæ, aut Justitiæ; Atque de isto officio agitur præsertim in materia societatum officii, quę super his officiis frequentius fiunt.

Ista sunt collegia publica; Quamplura verò alia adsunt
11 privata, scholarium, & alumnorum in magno numero, & præsertim exterarum nationum, ad eos instituendos in sacris litteris, ac in aliis pertinentibus ad Fidem catholicam, nempè; Germanorum, Græcorum, Anglorum, Scotorum, Hybernensium, Maronytarum, & aliorum; Ultra quamplura alia collegia, quæ ex privatis, & piis dispositionibus instituta sunt, in quibus adolescentes retinentur; Et ultra majora collegia, illud scilicet Propa-
12 gandæ fidei, cujus mentio habita est, agendo de ipsa Sacra Congregatione, ac etiam alterum Societatis Jesu, quod exceptis facultatibus legum, & medicinæ, revera Romanam Universitatem studiorum, potius constituit, vel repræsentat, quoniam licet in Sapientia adsint Professores, seu Lectores theologiæ, philosophiæ, & aliarum facultatum, vel artium liberalium; Attamen videtur potius quodam studium cęremoniale.

Habentur quoque plura collegia aliquarum artium, &
13 professionum, & præsertim à moderno tempore, illa artium, serici, & lanę, cum propriis Consulibus, eorumque Judicibus, vel Assessoribus, cum jurisdictione, & causarum cognitione; Vide novam Constit. Innocentii XII. impressam post disc. 13. hoc tit. Ultra illos consulatus, qui, sive ex indultis, sive ex voluntaria conventione habentur, ut præsertim est consulatus nationis Floren-
14 tinorum, qui habet proprium Notarium, in cujus officio prope eorum Ecclesiam propriam Sancti Jo:Baptistę hujus industris nationis, quæ in Curia, nimium est super omnes alias copiosa negotia explicantur, *b* cum pluribus similibus,

a Seraphin. decis. 716.

b De ista natione, ejusque Ecclesia, & privilegiis tit. de Paroch. disc. 24.

De Oratoribus Regum, & Principum, ac Republicarum, & Civitatum.

SUMMARIUM.

1 *De figura quam faciunt in Curia Oratores.*
2 *De differentia inter Oratores ordinarios, & extraordinarios.*
3 *De distinctione inter Oratores Principum, & Civitatum subditarum.*
4 *Laudatur stylus, ut Civitates etiam subditæ retineant Oratores apud Principem proprium.*
5 *Quale jus attendatur in exemptionibus oratorum Principum.*
6 *De legibus loquentibus de Oratoribus Principum.*
7 *Quod erroneum sit procedere cum regulis legalibus.*
8 *Ideoque ista materia incongrua est certa.*
9 *Exemptio personarum Oratorum est certa.*
10 *De stylo, & dominio antiqui Imperii Romani.*
11 *Quid de eorum comitibus, & familiaribus.*
12 *De quibus exemptionibus, & franchitiis loquantur Doctores.*
13 *De eodem circa cognitionem causarum.*
14 *De eodem de quo num. 7. & 8.*
15 *De prudenti responso Innocentii X. super debitis contractis per Oratores.*
16 *De eodem de quo num. 5. & seq.*

DISC. XLV.

INter illas, publicas, & conspicuas personas, quæ in 1
Curia, magna faciunt figuram, atque Magistratuum speciem redolere videntur, cum ipsius Curiæ magno decore, ac Majestate; Meritò censendi veniunt, Imperatoris, & Regum, aliorumque Principum, & Republicarum, ac aliquarum Civitatum Oratores apud Pontificem; Istique sunt duplicis generis, Alii enim extraordinarii dicuntur, qui mittuntur, ut Pontifici noviter creato, ipsorum Regum, & Principum, aut Republicarum nomine, obedientiam præstent, illumque in Beati Petri successorem, & Christi Vicarium recognoscant; Alii verò ordinarii, qui apud ipsum Pontificem ejusque Curiam, pro suorum respectivè Regum, vel Principum, aut Republicarum negotiis assistunt, ut generaliter in Imperatoriis, ac Regum, & Principum, & Republicarum Curiis, iste promiscuus Oratorum usus habetur.

Differunt autem, extraordinarii, ab ordinariis in aliquibus præminentiis, vel honorificis tractatibus, quibus primi, non autem alii potiuntur; Tum circa receptionis, vel audientiæ magnam solemnitatem, in publico Consistorio, prævia duplici solemni equitatione, vna scilicet in ingressu Urbis, & altera pro admissione ad audientiam cum occursu, & associatione respectivè familiæ Papæ aliorumque Prælatorum, & nobilium, juxta ea quæ supra agendo de collegio Protonotariorum, ac etiam infra agendo de hujusmodi solemnibus equitationibus recensentur; Tum etiam, quod ex ipsorum Principum diversa qualitate, vel præeminentia, in diversis Regiis, vel Ducalibus aulis recipiuntur, atque ad Pontificis mensam admittuntur, aliosque honorificos tractatus recipiunt, utpotè Oratores magis solemnes, ratione solemnioris negotii, quod peragunt; Ac etiam quia, ubi de Republicarum, vel Civitatum Oratoribus agitur, ordinarii sunt singulares, nempè unus tantum, qui apud Pontificem assistit, Extraordinariorum verò numerus est major, cum ad universitatem denotandam, quatuor esse soleant.

Ordinariorum verò honorifica tractamenta varia sunt, pro ipsorum Principum diversa qualitate, ac majori, vel minori præeminentia; Tam circa modum familiariter alloquendi in aula Summum Pontificem, sedendo super scabello, & capite cooperto ad instar Cardinalium, vel respectivè stando capite discooperto; Quam circa alia, quæ ad ceremoniarum Magistros potius pertinent, atque Curiam cæremonialem percutiunt; Ac etiam exemptiones, & immunitates, quas de jure, vel de facto obtinent ex aliqua tolerantia, & quarum expressio solum, huic relationi congruit.

Ad hunc autem effectum, alia hujusmodi distinctio ca- 3
dit, sive sint ordinarii, sive extraordinarii) inter illos scilicet, Regum, & Principum, ac Republicarum, in quibus recognitio, pro sola spirituali superioritate pontificia fiat, vel subjectio cadat, absque actuali subjectione in temporalibus, juxta distinctionem de qua supra habetur, agendo

agendo de Pontificis potestate. Et Oratores Civitatum subditarum Papæ in temporalibus; Ut sunt tam Ordinarii, quàm extraordinarii Oratores Civitatum, Bononiæ, & Ferrariæ; quarum nobilis, & generosus stylus, perpetua quidem commendatione dignus est, ad aliquam confusionem (ex zelo, & benevolentiæ motivo insinuatam) aliquarum magnarum,& metropoliticarum Civitatum sub-
4 ditarum, & præsertim Neapolitanæ; Siquidem licet præfatæ Civitates nimium nobiles, & qualificatæ sint, atque aliquam considerabilem habeant ditionem, vel provinciam, Attamen comparativè, minores, vel parvæ possunt tam scilicet facta comparatione populi, ac Baronum, & Magnatum, & nobilium, ipsarum Civitatum respectivè, quam etiam facta comparatione ditionis, vel provinciæ, cujus respectu, vel de jure, vel de facto, ea sit metropolitica, & caput; Siquidem prædictarum Civitatum, provincia, vel ditio respectivè, longè, minor est, quam sit omnium minor, magisque exigua provincia, ex duodecim, ex quibus illud Regum constituitur; Et tamen istæ Civitates, cum magno decore, quandam Principum, vel Republicarum figuram faciendo, quatuor Oratores obedientiæ novo Pontifici transmittunt, atque ordinarium fixum Oratorem, apud eum retinent, qui ad audientiam Papæ statutis diebus, ad instar Oratorum Principum cum decenti tractatu, admittuntur (cum ea tamen differentia, quæ facienda est inter subditos, & non subditos temporales) Atque in dies tractando cum Cardinalibus, aliisque Curiæ officialibus, privilegiorum, ac jurium propriæ Civitatis conservationi vacant; & querelas, vel recursus opportunè porrigunt adversus gravamina quæ recipiantur à Legatis,aliisque Officialibus, quibus non modicum frænum id infert; Commendatione verò dignus è converso non videtur ille stylus Neapolitanę Civitatis, & similium, transmittendi solum ad proprium principem,Oratorem extraordinarium, pro extraordinariis occasionibus, querelarum, & recursuum, per quandam speciem odibilis, ac non existimabilis accusatoris vel instigatoris, quam redolere videtur, ideoque inconvenientibus non occurritur, ut oportunè occurreretur, si fixus, & ordinarius Orator in Curia Regis teneretur, neque ita Proreges aliique Magistratus conquerendi occasionem haberent, ejusque majus frænum inferretur.

Quatenus itaque pertinet ad hujusmodi Oratorum, Regnum, & Principum, & Republicarum non subditarum,
5 exemptiones, & immunitates,ob quas (ut præmissum est,) quandoque de facto, juxta rerum, ac temporum contingentias, Tribunalium; vel Magistratuum quandam imaginem præseferre videntur; Juristarum stylum irrisione dignum perpetuo censui, atque inter majores eorum ineptias recensere consuevi eorum labores, quodque cum legalibus regulis; vel propositionibus, aut cum DD. traditionibus, hanc materiam agere satagant.

Quamvis etenim, in jure civili, aliqua super Legatorum, & Oratorum, eorumque comitum, & aulicorum exemptionibus, ac privilegiis statuta habeantur; *a* Attamen, inspecto statu Reipublicæ, vel Imperii Romani,
6 de tempore quo hujusmodi leges prodierunt, seu conditæ sunt, illæ non adaptantur Oratoribus Principum, qui in temporalibus, æquè supremi sint, nullam patientes subjectionem; Adeout (ex aliàs insinuatis) eorum quilibet dicatur Imperator in proprio principatu, qui Imperii speciem redoleat, cum magis, & minus non variet speciem; Istorum etenim Principum copia, & diversitas hoc posteriori Imperii tempore, non dubatur, minusque Republicarum, aliarumque Civitatum usus, qui circa initia infantis, vel adolescentis Reipublicæ habebantur, dum effecta major, amicas, & socias; æquè ac inimicas Civitates, vel Provincias tractavit, suoque Imperio subjecit, considerationem, & amicitiam convertendo in subjectionem; *b* (Quod etiam, in aliquibus parvis Republicis Italiæ, retroactis modernis sæculis, contigisse, per chronicas edocemur) adeout illi, qui Imperio subditi non essent, hostes reputarentur; Et consequenter ea quæ de Oratoribus, & Legatis disponuntur in dictis legibus, cum quarum dispositione, leguleica simplicitas, quamplurium scriptorum procedere videtur, illos percutit Oratores, seu Legatos, quorum imaginem representant, vel speciem constituunt præfati Oratores subditarum Civitatum, Bononiæ, & Ferrariæ.

Respectu verò Oratorum Regum, & Principum independentium; Erroneum videtur cum hujusmodi legalibus propositionibus, vel Juristarum traditionibus procedere, dum in iis potius intrant politicæ rationes, ac propositiones illius juris, quod vulgò dicitur gentium; Cujus 7
tamen dispositio, nullibi scripta habetur, unde propterea quilibet pro libito, illam effingit, seu constituit, ex quodam ipsorum Principum usu, qui in hoc proposito legem statuere videtur; Sive potius hanc legem statuit, atque hujusmodi quæstionum, decisor, est illud verbum, quod efformatur ex illis met literis, ex quibus efformatur ipsum jus, unius earum ordine immutato, ut alibi advertitur; *c* nostra ætate pluries praxis docuit; Unde propterea chroniśtarum frequenter mendaces, ac affectatas traditiones exquirere non oportet, quoniam revera cum eisdem juxta temporum contingentias, oportunitates praxis varia esse consuevit, & solet.

Quidquid itaque sit de prædictorum, Oratorum, seu Legatorum independentium exemptionibus, immunitatibus, & privilegiis, de quibus meum non est agere, cum revera Juristis ista incongrua sint.

Quatenus pertinet ad legalia, quæ adaptabilia sunt illis Oratoribus, de quibus, ut supra loquuntur leges civiles, cum quarum dispositione Juristæ procedunt; Quoad exemptiones, & immunitates personarum ipsorum Oratorum, 9
concors est Doctorum sententia, super earum competentia, cùm ipsæ inter leges, tales personas venerabiles, & quodammodo sacrosanctas reputent, ideoque potius dimittendæ quàm offendendæ sint, quoties eas benignè recipere, ac tractare non videatur; *d* Idque etiam illis temporibus praxis dare poterat, respectu illorum Regum, aliorumque dominantium, vel Civitatum, aut provinciarum, quæ à fide, ac subjectione defecissent, ut in gratiam reciperentur; Et sic semper, jure subditorum potius, quàm 10
æqualium, dum Romanum Imperium, æqualem recognoscere dedignabatur, duasque solum constituebat species; Vel scilicet subditorum, & dependentium, saltim in ratione tributi; Vel hostium, attento (ut præmissum est) tempore, quo hujusmodi leges conditæ sunt, non autem primævo infantilis, vel puerilis ætatis Reipublicæ; Et ex quorum temporum neglecta distinctione resultant aliquorum æquivoca, erroresque manifesti.

Quare apud nostros, disputandi occasio cadit, respectu familiarium, an scilicet cum eis idem procedat, quod cum 11
ipsismet Legatis, & Oratoribus; Dubitandi rationem præbentibus præmissis legibus, utpotè loquentibus etiam de ipsorum Legatorum comitibus, quæ scilicet personæ sub hoc nomine, seu vocabulo comitum veniant; Aliqui enim putant, quod soli assessores, vel consiliarii, sive ipsius legationis necessarii, & connaturales ministri veniant, cum ipsi quoque ab eadem Civitate, vel ab eo, cujus nomine legatio habeatur, transmitti dicantur, ejusdem corporis membra censenda sint, cujus ipse Legatus sit caput, ad idem opus perficiendum destinata vel apta; *e* Alii verò, ut inferiorum famulorum, vel familiarium præfecti solùm veniant; *f* Et alii, ut indefinitè veniant omnes famuli,seu familiares, qui in ipsius Legati, vel Oratoris obsequio, ac servitio sint, cum omnes ipsum pariformiter comitari dicantur; Istaque posterior opinio majores habet sequaces, magisque recepta videtur. *g*

Verùm, & in hoc dignosci videtur aliquod æquivocum præsertim apud modernos, cùm istius opinionis auctor,qui apud Juristas antesignani nomen, seu vocabulum fortiri solet, *b* percutiat exemptionem, à repræsaliis, ac etiam ab aliquibus vectigalibus, & pedagiis, à quibus, cum sint indicta privatis civibus, & incolis, congruit ut hujusmodi Legati, & Oratores, & omnesque ejus comites, & familiares exempti sint, dum eorum accessus, vel mora respectivè, est occasionalis.

Sive etiam quoad jurisdictionalia,tam in civilibus,quàm in criminalibus, ut pro delictis, quæ in propria patria, seu alibi patrata sint, vel pro debitis alibi contractis, etjam in ipsa Urbe, sed prius, & in alio tempore, aliavè 13
occasione, molestias pati non debeant, de tempore quo, istam publicam functionem peragunt; Et sic per quandam speciem illius franchitiæ, vel immunitatis, quæ concedi solet accedentibus ad nundinas, aliaque publica emporia; Sive illius exemptionis, quæ conceditur Episcopis;eorumque familiaribus, quando accedant ad visitandum limina Apostolorum, ut eas recipere non valeant molestias, quas in ipsa Urbe tanquam in communi patria, vel residentia Principis, ideoque in foro competenti, seclusa ista occasione, aliàs pati possent, *l* Istique sunt termini legales,qui Juristis congruunt.

Manifestus autem eorum error est,se ingerere in illis ter-

nimis politicis, vel congruentiæ, cum quibus procedi debet, vel solet quando agatur de Oratoribus supremorum Principum independentium, eorumque familiarium, vel domesticorum; Quoniam in his, vel consuetudo, vel aliæ temporum contingentiæ totum faciunt, juxta regulas prudentiales potius, quàm legales, etiam respectu criminum, quæ in ipsa Urbe patrarentur, sive debitorum, quæ ibidem contraherentur, & super quibus integer locus veritati relinquitur, nihil desuper firmando, minusque proprium interponendo judicium.

Illud autem in hoc proposito æris alieni, quod in ipsa Urbe per Oratores, eorumque familiares contrahatur, cum mercatoribus, & aliis, ratione mercium, vel victualium, quæ pecunia credita data sint; Memoria dignum videtur, prudentissimi, magnique Pontificis Innocentii X. oraculum; Quod scilicet, aliquibus mercatoribus, aliisque negotiantibus, ad ipsum recurrentibus pro administratione justitiæ, & coactione cujusdam Oratoris qui à Curia discedebat, saltim per sequestrum, vel arrestum bonorum, eos interrogavit, an inviti, & coacti, ea bona, & victualia, vel pecunias credidissent, ob aliquam scilicet potentiam, quæ cum eis adhibita esset; Vel potius, quod ultronei, etiam cum favoribus, & diligentiis, imò cum muneribus, & corruptelis ministrorum, tanquam per speciem concursus ad beneficium id egissent; Quoniam primo casu, libenter justitiam ministrari demandasset, cum sequestro bonorum, quinimò offerebat ejus interpositionem apud eiusdem Oratoris Dominum, per ejus Nuncium pro coactione; Quinimò quod in omnem eventum, ne sub ejus regimine, ac publica fide elusi remanerent, ministri camerales, ex ipsiusmet Cameræ ære, illorum satisfactionem demandasset; In altero autem casu, sibi ipsis imputarent, cum itu, ob spem magni lucri, quod hujusmodi mercatores, & negotiatores facere satagunt, dando merces, & victualia Oratoribus, aliisque exteris Magnatibus, & nobilibus qui ad Curiam accedunt, pecunia credita, quandam speciem contractus, super incerta alea inire videantur; Atque ita in hujusmodi recurrentibus sequutum fuit, id quod in Evangelio iegitur de accusatoribus adulteræ, ex Christi Domini oraculo, ut qui sine peccato essent, in eam lapides injicerent. In reliquis autem, ut præmissum est, totum facere videntur principatuum styli, qui etiam pro rerum, ac temporum circumstantiis, & oportunitatibus, varii esse solent, atque à prudentialibus potius, quàm a legalibus regulis normam recipiunt ideoque prorsus incongruum, est Juristis de his agare.

a *l. fin. ff. de legation. l. lege Italia 1. ff. de Republica cum concord. per Decian. tract. crim. lib. 7. c. 5. Cabal. resol. crim. 150. Farinac. q. 112. num. 160. Villadiego de legat. Theatr. vitæ human. verbo Legatus vers. violatio legationis.* b *tit. de præeminent. disc. 35.* c *tit. de dote disc. 146.* d *in dictis juribus lit. A.* e *glos. in dicta lege Julia, & in l. sed addes in fin. ff. locati.* f *in Theatr. vitæ humanæ verbo Comitatus.* g *Bald. in l. administrantes §. eorum ff. de excusat. tutor. Bonacos. de famul. q. 35. Bertachin. de gabel. p. 7. q. 13. num. 35. Franch. March. decis. 425. Villadieg. de Legat. p. 3. q. 5. nu. 10.* h *Bald. ubi supra.* i *tit. de Regal. disc. 131. & 132.* l *tit. de jurisdict. disc. 89.*

De Curialibus causidicis, nempè; De Advocatis, De Procuratoribus, vel causarum Patronis; De solicitatoribus, & aliis causarum, vel negotiorum actoribus; istaque occasione agitur de Collegiis Advocatorum, & Procuratorum Consistorii: Et de Advocatis fisci; Et pauperum; De Procuratore fisci; De Commissario Cameræ; Et Procuratoribus pauperum.

Ac etiam de modo scribendi, vel consulendi, tam in facto, quàm in jure, Et de modo orandi, sive informandi in voce.

I.

De Curialibus, eorumque diversis speciebus *à numer. 1. ad 14.*

II.

De Advocatis Consistorialibus, & non Consistorialibus, *à nu. 15. ad 68.*

III.

De Advocatis pauperum, & Cameræ, & fisci, *à nu. 69. ad 96.*

IV.

De Procuratoribus collegialibus, & non collegialibus, *à num. 97. ad 107.*

V.

De Fiscali Urbis, Commissario Cameræ, & procuratoribus pauperum, *à nu. 108. ad 126.*

VI.

De Solicitatoribus, & Agentibus, *à nu. 127. ad finem.*

SUMMARIUM.

1 *Sub nomine Curialium qui veniant in generali significatione.*
2 *Et qui juxta usum loquendi Curiæ.*
3 *De eodem, & qui sint Judices, qui dicuntur etiam curiales.*
4 *De distinctione plurium specierum curialium.*
5 *De distinctione plurium specierum Advocatorum.*
6 *De eadem distinctione Procuratorum.*
7 *De examine Procuratorum, ut scribere possint in Rota.*
8 *Sub nomine Procuratorum in Curia, qui propriè veniant.*
9 *De antiqua distinctione inter Advocatos, & causarum Patronos.*
10 *Quales essent antiqui oratores, & an differant, ab Advocatis.*
11 *Quid importet Advocatio, seu nomen Advocati.*
12 *De eadem distinctione de qua supra num. 4.*
13 *Oratorum nomen quibus hodie conveniat.*
14 *De erroribus scriptorum adhibendi nunc aliqua vocabula antiqua.*
15 *Qui sint propriè Advocati Curiæ Romanæ, & in quibus versetur eorum munus, & à quibus se abstineant.*
16 *De Advocatorum mercede, & infra num. . . .*
17 *Quod etiam Clerici in Sacris hoc munus in Curia exerceant, & de rationibus.*
18 *Quomodo se informent de facto, ejusque circumstantiis.*
19 *Quales partes, vel dotes habere debeant Advocati, & defensores.*
20 *De majori peritia quæ necessaria est in Advocatis Curiæ Romanæ, & de ratione.*
21 *De errore opinantium quod Professores Curiæ non benè calleant jus civile, & materias profanas.*
22 *Quod in Urbe servetur potius in civile.*
23 *De integritate, quæ in Advocatis requiritur, & quod adsit in Advocatis Curiæ.*
24 *Quod in Curia tota vis sit in benè scribendo, non autem in loquendo, & quomodo loqui debeant Advocati, vel oretenus informare.*
25 *In quo consistant strepitus, & clamores fori.*
26 *De diversa forma antiqua orandi, & de ratione diversitatis.*
27 *Quid hodie importet orare sive informare in voce.*
28 *De modo scribendi.*
29 *Quod non debeant excitari objecta.*
30 *De ratione ob quam regulæ artis oratoriæ non debeant practicari.*
31 *Quod sit studendum breviati, & de ratione.*
32 *Damnatur opinio eorum qui styli brevitatem referunt distinctioni punctorum.*
33 *Damnatur item stylus prolixus replendi chartas superfluis allegationibus.*
34 *Assignatur ratio differentiæ, cur antiquiores erant copiosi in allegationibus, quæ hodie sunt damnabiles.*
35 *An attendi debeant potius auctoritates, quàm rationes, & è contra.*
36 *Quod hodiè cessent multæ quæstiones antiquitus involutæ.*
37 *De pluribus quæstionibus prius involutis hodiè planis, & de aliis, super quibus damnatur usus allegationum.*
38 *Quando congruat cumulus auctoritatuum.*
39 *Et quomodo isto casu sit scribendum, seu laborandum.*
40 *De antiquo vocabulo damnabili leguleicorum.*
41 *Quod sit principaliter studendum congruæ applicationi.*
42 *An Advocati possint scribere contra propriam opinionem vel conscientiam.*
43 *In iis quæ consistunt in facto, non datur excusatio.*
44 *Quid in iis quæ consistant in puncto juris.*
45 *Quales sit munus, vel obligatio Advocatorum in causis dubiis.*

46 *An commendabiles dicendi sint restrictus plurium informationum Advocatorum.*
47 *De Advocatorum mercede, & de pacto quotæ litis.*
48 *De Collegio Advocatorum consistorialium, ejusque origine.*
49 *De numero hujusmodi Advocatorum, & de participantibus.*
50 *De prærogativis quibus potiuntur quinque supranumerarii.*
51 *De Decano Collegii, & quis sit habilis ad decanatum.*
52 *An hoc officium sit compatibile cum Prælatura.*
53 *De solemnitatibus pro admissione novi Advocati, & requisitis necessariis.*
54 *De Civitatibus habentibus locum fixum, & quales ad illud collegium assumantur.*
55 *De injuria quæ desuper fieri videtur Regno Neapolitano.*
56 *De majoribus istius Collegii emolumentis, unde proveniant.*
57 *Habet facultatem doctorandi.*
58 *De loco in Capella, & de aliis hujusmodi Advocatorum præeminentiis.*
59 *De jure orandi in consistorio, & in solemnitate Canonizationis Sanctorum.*
60 *Interveniunt in Conciliis generalibus.*
61 *De habitu domestico, seu privato quo utuntur.*
62 *Habet præcedentiam supra alios Advocatos, & quales alias habeant prærogativas supra alios Curiales.*
63 *Habent regimen, & administrationem studiorum Urbis.*
64 *De coadjutoria filiorum, vel nepotum.*
65 *An Advocatus fisci, & Advocatus pauperum assumi debeant ex isto Collegio.*
66 *Quod sit munus nimiæ existimationis, & considerabilis utilitas atque ex eo multi prodierint Pontifices, Cardinales, & Præsules.*
67 *Sunt familiares Papæ, & habent partem palatii.*
68 *Administrant bibliothecam Sapientiæ.*
69 *De Advocato Pauperum, & quod in Curia libenter Advocati, & Procuratores suscipiant patrocinium pauperum.*
70 *Advocatis Consistorialibus id incumbit ex officio.*
71 *Quod sint distinctæ professiones civilistarum, & Criminalistarum.*
72 *Quomodo in Curia tractentur causæ criminales.*
73 *Quod laboriosum, & valdè incommodum sit officium Advocati pauperum.*
74 *De hujus officii emolumentis, & utilitate.*
75 *Interponit decreta voluntariæ jurisdictionis.*
76 *Habet audientiam Papæ.*
77 *Quare sit officium incommodum, & ærumnosum.*
78 *Quare oporteat officiales particulares deputare pro defensiones pauperum.*
79 *Est munus compatibile cum advocatione aliarum causarum civilium.*
80 *Quibus potiatur prærogativis, & quod soleat esse perpetuum.*
81 *Sedet in Congregationibus, & præcedit Advocatum fisci.*
82 *De Advocato pauperum promoto ad Cardinalatum.*
83 *Prohibetur tueri causas criminales etiam ad defensam cum præmio.*
84 *De Advocato fisci, & Cameræ, ejusque muneribus.*
85 *Quare dicatur Advocatus fisci, & Cameræ, & de differentia inter Cameram, & fiscum, seu inter plures fisci species.*
86 *In quibus causis fiscalibus se ingerat Tribunal Cameræ.*
87 *In quibus Congregationibus criminalibus interveniat.*
88 *Materia criminalis in quo consistat, & per quem tractetur in Curia.*
89 *Quinam assumantur ad officium Procuratoris Fiscalis.*
90 *Quod in materia criminali procedatur ut plurimum cum stylis, & bannimentis.*
91 *An istud officium Advocati fiscalis obtineri possit per Clericos in Sacris compatibiliter, vel potius redoleat irregularitatem, & de istius materia.*
92 *Quales sint partes Advocati fiscalis in Congregationibus criminalibus, & an possit allegari suspectus.*
93 *De æquivoco scriptorum in ista materia.*
94 *De existimatione istius officii, & de ratione.*
95 *De officio promotoriis Fidei.*
96 *Quod istud officium Advocati fiscalis occupari consuevit à viris primariis.*
97 *De procuratoribus Curiæ Romanæ, eorumque munere & qualitatibus.*
98 *Procuratores Curiæ Romanæ exæquantur Advocati aliarum Curialium, & de ratione.*
99 *Quomodo scribant, seu quomodo debeant scribere.*
100 *De stipendio procuratorum, seu honorario.*
101 *De Collegio procuratorum causarum S. Palatii Apostolici.*
102 *De eorum numero, & novis receptionibus ad Collegium.*
103 *De qualitatibus necessariis in iis, qui sunt recipiendi.*
104 *Quod viri nobiles esse soleant de isto Collegio.*
105 *Ex eo prodierunt Cardinales, & Præsules.*
106 *Item plures Auctores.*
107 *De jurepatronatus, quod antiquitus habebat in Archipresbyteratu Rotundæ.*
108 *De festo S. Michaelis, quod celebrat, ejusque solemnitate.*
109 *De æquitatione in apertura Rotæ, & de aliis functionibus.*
110 *Quod ad solos Collegiales restringendum non sit munus Procuratoris.*
111 *De examinatore Procuratorum, ut scribere possint in Rota.*
112 *An Advocati, & procuratores cogi possint inviti consulere, & patrocinari.*
113 *De propositione quod plus merentur Advocati benè officium suum facientes, quàm Carthusiani, & de ratione, & in quo consistat periculum Advocatorum.*
114 *De effectibus resultantibus ab integritate curialium.*
115 *De contractibus inter Advocatos, & procuratores, & clientes.*
116 *Quod Advocati in Curia pendeant à Procuratoribus.*
117 *De aliis pertinentibus ad Advocatos, & procuratores, & præsertim circa pœnas ob convicia, ac etiam an liceat deducere motiva irrelevantia.*
118 *De Procuratore fiscali generali, & de Commissario Cameræ, aliisque procuratoribus in officium.*
119 *Sunt familiares Papæ, & quibus prærogativis potiantur.*
120 *Quod sit major istorum auctoritas, quam Advocati fiscalis.*
121 *Fiscalis, & Commissarius habent audientiam Papæ.*
122 *Antiquitus erat major auctoritas Commissarii.*
123 *Ex quibus ordinibus curialium isti officiales assumuntur.*
124 *De eorum Substitutis.*
125 *De aliis Fiscalibus aliorum Tribunalium.*
126 *De procuratoribus pauperum.*
127 *De Solicitatoribus eorumque diversis speciebus.*
128 *De munere solicitatorum forensium, seu causidicorum.*
129 *Unde proveniat quod aliquando Procuratores incurrant notam non integritatis.*
130 *Laudatur in iis, qui Advocati, vel Prælati munus assumpturi sunt, ut solicitationi vacent.*
131 *De Expeditoribus Dataria, & Cancellaria.*
132 *De Solicitatore Cameræ.*
133 *De Agentibus privatis, & aliis in officium.*
134 *De aliis speciebus curialium.*
135 *De differentia inter Curiam Romanam, & alias curias circa promotionem Advocatorum ad Magistratus.*

DISC. XLVI.

I.

De Curialibus in genere.

QUamvis (ut aliàs advertitur *a*) Curialium nomen, seu vocabulum, in ejus generica significatione, congruat omnibus, qui Curiam sequantur, cujuscumque sint gradus, & conditionis, majoris, vel minoris, ideoque etiam Cardinalibus, ab Prælatis, eorumque ac Papæ, & Oratorum Principum, vel Magnatum, aulicis, & familiaribus; Atque non solùm causidicis, & negotiorum actoribus, sed etiam inferioribus operariis, earumdem causarum, & negotiorum, vel aulæ servitio, addictis, vel operariis, & sic etiam, Notariis, Cursoribus, Copistis, & inferioribus famulis, ac ministris, Et in summa, pro regula generali, illis omnibus, qui occasione Curiæ, in Urbe morentur; Exceptis solùm illis civibus, & incolis, qui nullatenus in Curia se ingerant, sed solo jure, vel ratione civica naturali, vel domiciliaria, in ea versentur, dum etiam illi Romani cives, vel incolæ, qui aliquod curiale munus gerant, sub hoc nomine veniunt, atque Curiales dicuntur.

Attamen, pro communi, seu vulgari usu loquendi, sub curialium nomine, illi solum designantur, qui togati, in causis judicandis, aut in negotiis peragendis versantur, quoniam, Cardinales, & Prælati, ac etiam, Notarii, Copistæ, Cursores, & alii inferiores ministri, sub eorum propriis, ac particularibus vocabulis explicantur; Curiales verò aulici, idest Papæ, & Cardinalium, vel Prælatorum, & Magnatum familiares, diversam habent nuncupationem, quoniam appellantur Cortesani; Ideoque nomine curialium, non quidem in legali, sed vulgari, & communi significatione, veniunt solum causarum, & negotiorum Curiæ actores; qui etiam in plures species distincti sunt, nempè; Advocati; Causarum Patroni, qui Procuratores vulgò
2 dicuntur, Sollicitatores negotiorum judicialium; Alii sollicitatores negotiorum Datariæ, & Cancellariæ, qui expeditores appellantur; Ac illi, qui causarum, & negotiorum curam habent, vulgo Agentes nuncupati; Quamvis enim nonnulli adsint Judices non Prælati, sed togati, qui, causas non agunt, sed judicant, istiusque Curialium nomen quoque congruat; Ut (ex. gr.) sunt duo Collaterales, & Judex
3 maleficiorum, & Capitaneus Appellationum Capitolii; Locumtenentes criminales Gubernatoris, Vicarii, & Auditoris Cameræ, Assessores Ædilium, & Consulum Agriculturæ, & alii Assessores, vel Judices Collegiorum, vel artium, aut piorum locorum; Ac etiam Cardinalium, vel Clericorum Cameræ Auditores, qui sub judicum sphæra venire videntur; Attamen, fortè nulli, vel nimium rari sunt casus, in quibus hujusmodi togati de præfatis speciebus, Advocatorum, & Procuratorum, vel Agentium non participent.

Præfatæ itaque Curialium species, plures habent distinctiones, quoniam: Alii suum respectivè munus in officium
4 habent; Ut, quoad Advocatos, sunt illi, Pauperum, & Cameræ, seu Fisci; Et quoad Procuratores, sunt Procuratores fiscalis generalis Urbis, & Commissarius Cameræ; Et quoad sollicitatores, est pariter Sollicitator Cameræ, ac etiam Substitutus Procuratoris fiscalis; Et quoad Agentes, sunt illi Comunitatum; Isti etenim distinguuntur à reliquo genere curialium, qui jure privato suum munus agunt, dum isti, illud habent in officium, jure publico.

Prout etiam, inter Advocatos, alia cadit distinctio, inter illos Consistorii, qui Collegium constituunt numeratum, Consistoriales proindè appellati, qui etiam, quodam
5 jure publico, atque in officium, id habere videntur, cùm ad id assumantur ex provisione Papæ in titulum; Et alios simplices Advocatos, qui ex privata facultate, solaque ratione professionis istud munus exercent.

Et quoad causarum Patronos, qui vulgò Procuratores, (ad differentiam Advocatorum) appellantur; Illi pariter
6 distinguuntur, inter eos, qui sunt etiam Consistoriales, atque collegium etiam constituunt, ab isto, non autem à Consistorio vulgarem denominationem desumentes, ideoque Procuratores de Collegio appellantur; Et alios omnes non collegiales.

Verum isti quoque Procuratores non collegiales, ab ali-
7 quo moderno tempore nostræ etatis, in quo Rota introduxit stylum, non admittendi ad scribendum in facto, in causis, quæ agantur in eo Tribunali, nisi eos, qui prævio examine coram Decano, per duos examinatores ex antiquioribus Procuratoribus Collegii ad id approbati fuerint, adest alia distinctio inter approbatos, qui Rotales dicuntur, & alios in genere non approbatos.

Quamvis enim, istud Procuratoris vocabulum, in ejus lata, & generica significatione, conveniat omnibus illis,
8 qui alterius mandatarii sint, atque cum mandato expresso, vel præsumpto, aliena negotia gerant, vel administrent; Atque legaliter, illi distinguantur, inter Procuratores ad negotia extrajudicialia, seu œconomica, & Procuratores ad judicia; *c* Attamen, pro communi usu loquendi Curiæ, istud vocabulum Procuratorum, usurpatur pro iis, qui sint causarum Patroni, earumque defensores principaliter in iis, quæ facti sunt, quamvis nullum habeant procuræ mandatum, neque acta judicialia tanquam tales gerant, cum pro frequentiori praxi, istas partes veri procuratoris, qui gerat cum mandato procuræ acta judicialia, explicent Sollicitatores, vel illi negotiorum curam habentes, qui ut supra, Agentes appellantur.

Ita verò contra distinctio, quæ habetur inter Advocatos & causarum patronos (qui in aliquibus, partibus, sed malè
9 pro synonymis reputantur) antiqua est, in ipsamet antiqua profana Curia Reipublicæ Romanæ, dum etiam apud illorum temporum scriptores ista distinctio habetur. *d*

Quinimò, non quatuor tantum ordines prædicti habe- 10
bantur, sed quinque; Si quidem aderat alter ordo Oratorum contradistinctus ab Advocatis; Unde propterea, malè communis vulgi opinio, oratores, & Advocatos, habet pro synonymis, dum erant diversæ professiones; Advocati etenim erant omnes illi, qui sive in forma judiciali, sive extrajudiciali, sive qui in scriptis, ac oretenus cum legibus, vel rationibus in ratione protectionis, vel negotiatione, alicujus defensionis assumebant; Oratores verò illi qui pro actore, vel reo, publicè in Senatu, vel in alio congressu orabant, eos defendendo, vel accusando, dum inter boni oratoris partes, artis oratoriæ instructores; & magistri, illam cupiunt, ac laudant, quæ consistat in scientia legum; Igitur diversum erat genus legistarum, & professorum, ab illo oratorum. *e*

Adeoque istud Advocati vocabulum, potentiali, seu au- 11
ctoritativæ defensioni, ac protectioni congruebat, ut apud ipsum Apostolum, aliosque illorum temporum Sanctos PP. Christo Domino illud attributum legatur; Apud alios verò pios Scriptores, Beatæ Virgini Mariæ, & Sanctis intercessoribus; In profanis autem, Regibus, & Principibus, vel etiam potentibus Magnatibus, seu nobilibus familiis, qui alicujus Ecclesiæ, vel Civitatis, aut familiæ Advocationem assumerent, idest defensionem, & protectionem.

Hinc proindè, clarus est modernorum error, ut nostrorum temporum Advocatis forensibus applicare velint ea, quæ apud antiquos scriptores, super advocationis vel defensionis munere habentur, non reflectendo ad distinctiones temporum personarum, & negotiorum, seu occasionum.

Hodie itaque, pro Curiæ Romanæ stylo, in negotiis fo- 12
rensibus utriusque jurisdictionis, contentiosæ, & voluntariæ, sive in contradictoriis, & gratiosis, dictæ quatuor species habentur; Advocatorum scilicet Causarum Patronorum, qui Procuratores dicuntur; Sollicitatorum; Et Agen- 13
tium, dum nomen seu vocabulum oratorum in latino curiali sermone congruere solum videtur illis Principum, & Republicarum, vel Civitatum Legatis, & Nuptiis, qui vulgò Ambasciatores dicantur, vel sint; *f* Adeò ut illi, qui ab eisdem Principibus, vel Republicis, & Civitatibus mittuntur, vel deputantur, quamvis in effectu idem munus explicent, ubi tamen præfatus Ambasciatorum titulus eis non tribuatur, diversum, Internutiorum, vel Residentium, sive Agentium, non autem Oratorum fortiuntur vocabulum; Ac propterea, longè diversus est loquendi usus antiquorum, ac modernorum.

Ideoque tam in his, quàm in aliis, manifestè erroneus, atque irrisione dignus est stylus illorum modernorum scriptorum, qui grammaticæ regulas rigorosè affectantes, Ci- 14
ceronis, aliorumque illorum temporum scriptorum vocabula, adhibere satagunt, ita in æquivoca frequenter incidendo, atque capiendo quid pro quo; Atque ad id per modernos scriptores est reflectendum, dum majorem doctrinam, ac peritiam ostentare volentes, ita se indoctos ostendant, atque publicent; Idque etiam apud scriptores Italici idiomatis, sive illius Italicæ politioris linguæ, quæ Etrusca dicitur, frequens praxis, censura, & irrisione potius digna, comprobat; Commendatione siquidem digna est, culta, & politior lingua, sed juxta communem, & currentem usum, non autem expiscando, sive ab antiquis tumulis resuscitando illa antiqua vocabula, seu verba, quæ in desuetudinem, ac oblivionem jam abierunt, hunc enim errorem, etiam antiqui Jurisconsulti; (si eorum est illa lex) lamnant. *f*

a *supra disc.* 1. b *sub tit. de benef. disc.* 20.
c *supra tit. de judic. disc.* 6. *& lib.* 7. *tit. de tutor. curator. aliisque administratoribus.*
d *Quintilian. instit. orator lib.* 12. *cap.* 3.
e *Quintilian. d. cap.* 3. *lib.* 12. f *supra disc. præcedent.*

II.

De Advocatis Curiæ in genere, & de eorum modo scribendi, & orandi.

ADvocati itaque, juxta Romanæ Curiæ stylum, sunt illi, utriusque Juris communis, civilis, & canonici (sub quo reliquum jus particulare venit) Professores, qui tam in scriptis, quàm oretenus, causas in puncto juris tantùm tuentur, Judicibus insinuantes, quid de jure verius statutum sit; Sive an juris, jam notæ, & receptæ propositiones, illi casui benè applicentur, & congruant; & quomodo; Ita solas,

solas, nobiles, ac scientificas, ingenii partes explicando, juxta facti præsuppositа, quæ per causarum Patronos ei fiant more antiquorum Jurisconsultorum, de jure tantum respondentes; Unde propterea, processus, & acta, nullatenus vident, neque in hoc mecanico nauseativo labore versantur; Minusque in actorum judicialium compilatione, dum omnia hæc gerunt per causarum Patronos, qui ordinant libellos, vel commissiones, aut supplicationes, aliasve petitiones, nec non articulos, & interrogatoria, aliaque omnia acta, quæ processus compilationem respiciunt, Atque ad summum in aliquibus causis gravioribus, in quibus major diligentia adhibenda sit, commissiones, vel petitiones, aliæve judiciales declarationes, vel protestationes, postquam è causæ Patrono compositæ sunt, transmitturtur per manus Advocatorum, sive ab istis, illi in congressionibus, consilium, vel normam Procuratores recipiunt, quomodo eas concipere debeant.

Prout etiam Advocati, se non ingerunt in conficiendis minutis instrumentorum, aliarumque conventionum, quoniam ob copiam peritissimorum Notariorum, ab istis id frequentius (& benè) explicatur; Sive in gravioribus negotiis, id committitur alicui perito causarum Patrono; Transmittitur autem solum minuta revidenda per manus Advocatorum.

Ac etiam Advocati, qui re, non autem solo nomine sint tales, unde propterea classici dici mereantur, nullatenus se ingerunt in aliis actibus, vel rebus judicialibus; Puta, in cura hæreditatis jacentis, vel patrimonii decocti existentis sub concursu, aliisque similibus mechanicis muneribus, quæ omninò abhorrentur.

In desuetudinem quoque hodie pene abiit in Advocatis ille usus, qui antiquitus erat frequens, annorum, scilicet, vel menstruorum stipendiorum, quæ sub salarii nomine
16 vulgò explicari solent; Et meritò quidem, cum istud salarii vocabulum, quandam famulatus speciem redolere videatur, huic muneri omninò incongruam, ac indecentem, ideoque laborum præmium, sub honorarii vocabulo in jure meritò explicatur, illudque pro communi inconcusso, qualificatorum, & classicorum Advocatorum stylo, merè voluntarium est, dum nonnisi à sponte dantibus recipitur, adeout, non solum judiciales petitiones abhorreantur, atque nunquam audiantur, sed neque extrajudiciales, iis exceptis, qui in sola nuncupatione Advocati, revera tales dici non merentur, neque existimantur.

Hinc proindè sequitur ut sit probabili fundamento inni-
xa Curiæ consuetudo à scriptoribus communiter probata,
17 ut clerici, etiam in sacris, istud munus licitè peragant, quamvis ex sacrorum Canonum, & Conciliorum, decretis, eis vetitum sit, atque illicitum reputetur, *b* dum ita, etiam clausstralibus, & regularibus clericis congrue posset; Tum ex dicta ratione, quod laborum ingenii mercedem nonnisi à sponte dantibus recipiunt; Tum fortius, quia omnis occasio abest calumniandi, vel mendacii reatum incurrendi, dum scribunt, & loquuntur juxta ea, quæ in facto per causæ Patronos præsupponuntur, ita more antiquorum Juris Consultorum, respondentes juxta ea, quæ proponuntur; Eo modo quo etiam religiosi moralis theologiæ professores, super casibus conscientiæ consulti respondent; Adeout aliud vitæ forensis, ac sæcularis vestigium adesse non videatur, nisi in casu quo in Tribunali Auditoris Cameræ, vel in aliis superius recensitis informationes fiant in contradictorio, dum in Rota, & in Camera, ac in Sacris Congregationibus, iste stylus non habetur, ut agendo de Tribunalibus supra advertitur; Ac etiam quia ista est principaliter curia Papæ Principis Ecclesiastici ut etiam in fortioribus terminus militum alibi advertitur.

Eorum autem quæ facti sunt, super tenore scilicet instru-
18 mentorum, aliorumque jurium, vel super depositionibus testium, ad effectum, ut per tramites juris relevantiam, vel irrelevantiam dignoscere valeant, atque actiones, vel exceptiones comprobare, sive super congrua applicatione ad casum discurrere, illam habent, alibi insinuatam / notitiam, seu informationem, quam habent quoque Judices, qui pariter non vident processus, & acta, siquidem scripturarum, & depositionum testium, partes substantiales, per causæ Patronos, hincinde dantur in summario; Quandoque tamen, sed rarò, (prudenter quidem, & commendabiliter, & quo frequentius eo melius, tam Judices, quam Advocati, mandant sibi dari copiam instrumenti, vel alterius documenti, aut depositiones testium per extensum, cùm exinde aliqua meliora desumere soleant motiva, seu relevantiam, vel irrelevantiam, melius dignoscere.

In omnibus causidicis, vel curialibus, specialiter autem in Advocatis, illæ partes desiderandæ veniunt, quas antiqui artis oratoriæ professores, & magistri desiderant in 19
illorum temporum oratoribus; Ut scilicet, non solùm legum scientificam non autem merè practicam, & per traditiones, more psytacorum peritiam habeant; Sed etiam, ut in historis, aliisque scientiis, quæ ad Reipublicæ regimen influunt, benè versati sint, ut cum exemplis consimilium casuum, & quandoque cum prudentialibus determinationibus, vel temperamentis alias adhibitis insinuare possint Judicibus, & præsertim supremis Magistratibus ea quæ magis congruant. *m*

Illudque hanc, Romanæ Curiæ Advocati majus onus, cui non subjacent aliarum Curiarum Advocati, minusque subjacebant antiquæ Romanæ Reipublicæ Oratores, quod 20
scilicet, non solum legum civilium, ac profanarum historiarum peritiam, ut supra habere coguntur; Verùm etiam illam Canonum, & Conciliorum, & Ecclesiasticæ eruditionis; Quinimò etiam aliquam peritiam Theologiæ dogmaticæ, & moralis; Ex ea differentiæ ratione, alibi quoque insinuata; *n* quod scilicet in aliis Curiis, vel Tribunalibus respectivè, de aliquibus causarum generibus tantum ad illum forum pertinentibus agitur; Puta in foro Episcopali de causis spiritualibus, vel aliàs pertinentibus ad forum Ecclesiasticum, raræ autem sunt causæ profanæ, quæ in eo agantur ratione personarum Ecclesiasticarum non exemptarum; In foro autem sæculari tractantur solum causæ profanæ, quæ ad illum pertinent; Quinimò pro moribus regionum, frequentius causæ restringuntur ad tres, vel quatuor species, aliæ autem nimium raræ sunt.

E converso autem, Curia Romana dici potest manus, quæ tres gladios eodem tempore tenet, & exercet, ratione scilicet pluries enunciatæ triplicis personæ formalis, quæ in eadem persona materiali Papæ confideratur; Siquidem tanquam Episcopus Urbis, cum confiderabili diœcesi distrctus ad quadraginta milliaria, circumcirca, cognoscit per ejus officiales, & Tribunalia, omnes causas quæ pertinent ad forum Episcopalem; Tanquam Princeps sæcularis Urbis, & Status Ecclesiastici Italici, in quo, ultra Urbem, quamplures nobiles, & confiderabiles adsunt Civitates, multarum gravium litium productivæ, ut sunt præsertim Civitates Bononiensis, Ferrariensis, Perusina, Firmana, cum ampla ejus diœcesi, Ravennatensis, & aliæ plures, agit causas profanas, quæ pertinent, ad forum sæcularem, non minores cujuslibet sæcularis principatus, ob aliam quoque ditionem Gallicam Status Avenionensis.

Et demum, singulariter ad quoscumque alios Principes, ratione Pontificiæ dignitatis, cognitionem habet omnium causarum, tam Ecclesiasticarum, quàm profanarum, quæ pertinent ad utrumque Clerum, sæcularem, & regularem, absque restrictione exemptorum; Ac ulterius, respectu sæcularium totius Orbis catholici, cognitionem habet omnium causarum spiritualium, seu Ecclesiasticarum, ultra ea quæ concernunt materiam fidei, & canonizationes, vel beatificationes Sanctorum, ac ritus Ecclesiasticos, ideoque in his omnibus, Advocatos oportet esse penè versatos; Potissimè quia ob Tribunalium stylum, & præsertim illum Rotæ, in cujus rubrica, id magis ex proposito advertitur, *o* semper oportet extemporaneè, brevissimo temporis spatio, atque ut vulgò dicitur, properando, seu curfitando, de jure respondere super omnibus penè materiis utriusque juris, ac etiam moralis, & quandoque dogmaticæ theologiæ.

Atque hinc (ut pariter alias insinuatum est, non tamen inoportunè reperitur,) nimium evidens, atque irrisione dignus est error aliquorum externorum opinantium, quod 21
professores Curiæ Romanæ, solum calleant ea quæ pertineant ad Jus Canonicum, vel ad materias Ecclesiasticas pertinentes ad forum Ecclesiasticum; Nescitur enim, cum quo imaginabili fundamento, vel humano discursu, id opinentur, non reflectendo, quod eadem Curia cognoscit in terminis Juris communis civilis, vel feudalis, aut alterius municipalis, omnes causas fori sæcularis pertinentes ad principatum temporalem, ut supra, ultra illas, etiam profanas, ac de sui natura fori sæcularis causas, quæ accidentaliter, ratione personarum, vel Ecclesiarum, pertineant ad forum Ecclesiasticum, per appellationem ab omnibus Orbis catholici Ordinariis, & Metropolitanis, aliisque Prælatis, ac Judicibus Ecclesiasticis.

Quinimò in ipsa Romana Civitate, quæ adeo dives est,

tantamque Magnatum, & divitum copiam habet, unde propterea, gravium litium feraciſſima eſt, municipali ju-
22 re cavetur, ut cum civilibus potius, quàm cum Canonicis legibus, cauſæ cognoſci debeant; *p* Ideoque prorſus fabuloſa eſt hæc opinatio; Eamdemque fabulam comprobant ad evidentiam tot deciſionum Rotæ Romanæ volumina, quæ in dies prodeunt.

Debet quoque Advocatus, aliis animi dotibus eſſe præditus, & præſertim illa, ſummæ integritatis, & veritatis,
23 abhorrendo calumnias, & mendacia, ſive injuſtas lites confovendo, vel nutriendo, ob ejus turpe lucrum; Prout revera, nimium commendabiliter pro regula frequentior eſt praxis, quoniam, ad inſtar eorum, quæ agendo de Rotæ auditorio de Judicibus dicta ſunt; *q* Advocati quoque integerrimè in hoc ſe gerunt, non ſolum liberè inſinuando clientibus veritatem, ac difficultates, quas habeant in cauſa, quod in dies practicatur pro nimium commendabili ſtylo frequentium congreſſuum, ſeu congregationum, quæ pro cauſarum directionibus, juxta earum contingentias, & oportunitates habentur in domo antiquioris Advocati; Sed etiam, totis viribus cum exactis diligentiis, ac laboribus procurando concordias; Ut enim benè advertit unus ex artis oratoriæ magiſtris, mendax vel doloſus, maleque morigeratus orator, non de facili veritatem Judici ſuadere poterit. *r*

Major autem, peneque tota doctrina, ſeu excellentia Advocati in Curia, conſiſtit in benè ſcribendo, potius
24 quàm in benè orando, ob pluries inſinuatum ſtylum, qui eſt penè generalis collegiatorum Tribunalium, & Sacrarum Congregationum, non audiendi ſcilicet Partes in contradictorio, ſed per privatas, & ſingulares informationes in camera; Atque in illis Tribunalibus, in quibus contradictoriorum uſus habetur, ut eſt præſertim illud Auditoris Cameræ, damnabiles potiùs, & contemptibiles reputantur illi ſuperflui, ac inutiles verboſi apparatus, qui ab aliquibus in exiſtimatione habentur, dum quo brevius, & ſtrictius, eo melius, & commendabilius; Poſtquam etenim inter cauſæ Patronos firmatum eſt factum, ſuper quo etiam inter claſſicos Procuratores nimium raræ ſunt diſceptationes, vel diſcordantiæ, quæ ſolum, pro limitatione regulæ, inter Curialium infimam plebem, ſive inter illos, quibus Rabularum forenſium nomen meritò congruit, ſo-
25 lent eſſe frequentes; Advocati, ſtrictè inſiſtunt ſuper concluſionibus juris, inſinuando eas, quæ videantur probabiliores opiniones, Sive diſtinguendo, aut declarando concluſiones, vel doctrinas, quæ obſtare videantur, ita immorando ſuper earum congrua applicatione; Idque frequentius fit, cum magna urbanitate, & benevolentia, adeò ut fori clamores, ac ſtrepitus non audiantur, ſed per ſpeciem familiaris diſcurſus, vel congreſſus, id ſequitur, dum illi judiciorum ſtrepitus, & clamores, qui per antiquos, ac modernos ſcriptores declamari ſolent, audiuntur (ut dictum eſt) in illis publicis audientiis, quas tenent Judices Tribunalis Auditoris Cameræ, & Vicarii, & Capitolii, ſuper incidentibus, vel ſuper cauſis brevioribus, occaſione lecturæ citationum, ſuper quibus tunc extemporaneè interloquendum eſt; In iſta verò functione nunquam interveniunt Advocati, minuſque claſſici, & qualificati cauſarum Patroni; Sive iſti nimium rarò, quando cauſæ, vel incidentis qualitas ita exigat, dum id explicant, vel peragunt, mediante opera Sollicitatorum, quorum munus, in hoc principaliter verſatus, ut infra, ſive illorum juvenum, qui gratia addiſcendi praxim, atque ſe habilitandi ad peragendum munus Advocati, vel Procuratoris apud eos verſentur.

Hinc proindè, Advocatorum pene nullæ, vel nimium
26 raræ videntur eſſe partes orandi, (comparative ad cauſas, quas in aliis Tribunalibus tuentur;) Et nihilominus, quando de his agi contingat, longe diverſus eſt modernus Romanæ Curiæ ſtylus, ab eo, quem habebat eadem Curia antiqua, ſub Republica, vel florentiſſimo, adeoque potenti Imperio profano; Tunc etenim orandum erat Populo, vel Senatui quorum uterque ſaltim pro majori parte erat legum ignarus, neque merita cauſarum ſcientifice, & per regulas juris, prævio maturo ſtudio, judicaturus erat, ideoque unum, vel alterum, ſive utrumque cum arte oratoria, in genere ſuaſivo, vel demonſtrativo, captare, atque in ſuam ſententiam trahere oportebat; Ac propterea verboſi apparatus, ac etiam replicatæ eorumdem motivorum exagerationes, aliæque oratoriæ artis regulæ, congrue adhibebantur, etiam circa motus, vel geſtus corporis, & quandoque oportune, riſus, vel planctus, ac lamentationes adhibendo, ad auditorum benevolentiam captandam, ſive ad promovendum in eis pietatem, vel reſpective rigorem, & indignationem, juxta oportunitatem, vel finem oratoris, ac juxta illum ſtylum, quem hodie reſpectivè adhibent Concionatores, & Comici; Ac propterea etiam hodie, quando cum imperitis pectoralibus Judicibus agatur, iſte ſtylus ahdibendus eſt, atque commendabilis, imo neceſſarius videtur.

Damnabilis verò, imò contemptibilis, cenſendus eſt apud Judices literatos, ac profeſſores Juris, qui per regulas juridicas, præcedente, vel ſubſequente formali ſtudio, cauſas decidere debent; Iſto enim caſu, Advocatus, omninò effugere debet ſuperfluas verboſitates, atque ſtrictè, & breviter inſiſtere, ſuper illis ſolidis motivis, ad quæ in ſubſtantia cauſæ pondus, vel cardo difficultatis reſtringatur, ut ita ea, quæ deducuntur, aliquam faciant impreſſionem, utpotè futuri ſtudii, præparatoriam, dum aliàs verboſæ ſuperfluitates, Judicis intellectum potius offuſcare ſolent, ut neque benè percipiat, vel retineat ea, quæ verè oportuna ſint.

Adaptabile ad id videtur practicum exemplum, vel ſimile, quod habemus circa merita, & virtutes, vel miracula alicujus ſervi Dei; Quando etenim de his agendum eſt in pergamo, vel in academia, concionando, vel orando in laudem illius ſervi Dei, cum eo ſtylo qui panegyricus dicitur, ad incitandam populi devotionem, tunc cum regulis artis oratoriæ præviis apparatibus, virtutes, & miracula, exornentur, magnificantur, ac reperiuntur, & inculcantur, incipiendo à levioribus, ut oratio creſcat, atque orationem adjuvando cum corporis actibus, ac geſtibus; Sed ſi hunc ſtylum teneret Advocatus informando Sacram Congregationem Rituum, ad effectum docendi quod ille ſervus Dei canonizatione, vel cultu ſit dignus, utique irrideri mereretur atque in ejus profeſſione ignarus, reputari dum ſtrictè, beneque concludenter docere debet de ſufficientibus probationibus, ac de iis, quæ Judices ad id movere debent, reſecando ſuperflua quæ potius nocent.

Informatio etenim in voce apud Judices literatos, qui cum maturo ſtudio per tramites juris judicaturi ſunt, co- 27
meſtioni, ſeu dentium maſtioni, comparanda videtur, ut ita melius, ac facilius à ſtomaco fiat digeſtio, ideoque ille ſolum modicus, beneque præparatus cibus, in ore apponi debet, quem ſtomaco digeſturus eſt, pro corporis ſalubris alimoniæ fine, vel effectu; Inſinuando propterea Judici breviter facti ſeriem, atque difficultates, ad quas cauſa reſtringantur; Deinde probando ſuæ intentionis fundamenta, atque reprobando illa contradictoriis, familiari tamen, ac urbano more; Atque hinc irriſione digni cenſendi ſunt illi alicujus poſitionis literaturæ profeſſores, vel attincti qui antiquorum ſcriptorum traditiones ſuper lacrymis, ſuſpiriis, riſibus, aliiſque geſtibus conductitiis Advocatorum, & oratorum, nunc applicare ſatagant noſtrorum temporum Advocatis, cum in Curia Romana id ab aula penitus receſſerit, ac propterea loquuntur extra propoſitum.

Quo verò ad aliud munus ſcribendi, (in quo verè majores, peneque totales Advocatorum Curiæ partes verſan- 28
tur) Pariter damnabiles, & contemptibiles reputantur ſuperflui apparatus, vel præfationes, quoniam verus, & commendabilis ſcribendi modus eſt (præſuppoſita facti ſerie jam per cauſæ Patronum in ejus informatione enarrata,) ſtrictè, & categoricè, quo brevius, eò melius & commendabilius, fundare de jure intentionem clientis, atque occurrere difficultatibus, quas alterius Patris motiva inferre poſſint, quando certo ſciatur, quod alterius Partis defenſores illa promovere, ſeu deducere debeant, dum aliàs error eſt, præventivè reſpondere formidatis objectis, cùm ita ſit excitare dormientem, atque ſæpius, magis placent objecta quam reſponſiones.

Diverſuſque eſſe debet forenſis ſcribendi ſtylus ab eo, quem artis oratoriæ regulæ docent, ut ſcilicet à levioribus
inchoandum ſit, adhuc ut creſcat oratio, atque in fine ſit 30
melior, & claudatur cum ſolidioribus, magiſque efficacibus motivis; Id enim congruum eſt oratori, qui in genere ſuaſivo, vel demonſtrativo, cum ſola verborum, ſeu rationis efficacia, imperitos auditores ſuadere, atque in ſuam ſententiam trahere debet, ut faciunt Concionatores, & Comici, ſeu militiæ Duces; Secus autem, cum Judicibus peritis, & juris Profeſſoribus, quibus, initio informationis, atque, ut vulgò dicitur, in frontiſpicio, magis ſolida, & ſtringentia motiva inſinuanda ſunt, ut ita bonum cauſæ judicium,

dicium, vel conceptum efformare incipiant; Et nè alias, è converſo, ex debilibus, vel fallacibus motivis, ſiniſtram efformando opinionem, negligant meliora, & ſolidiora fundamenta, quæ ſubjiciantur; Sive quod intellectus, à previa lectura inutili faſtiditus, vel defatigatus, non ita bene utilia percipiat; Atque ad iſtum quoque effectum, clarus quidem, ſed quo magis fieri poteſt, brevis, & laconicus ſtylus eſt adhibendus.

Æquiparant etenim aliqui (& benè quidem) oratorem, vel ſcriptores, illi debitori, vel miniſtro, qui aliquam pecuniæ ſummam, creditori, vel domino eſt ſoluturus, quoniam eam in parvo ſacculo auream, vel ſaltim argenteam, melius ſolvet, quàm æneam in magna quantitate, quamvis utraque ſpecies, eundem habeat valorem eandemque importet ſummam, imò minus æſtimatur, dum prolixus, ac verboſus ſtylus, aliud non importat, niſi ſolvere in ære illam pecuniam, quæ in auro, brevius, ac melius ſolvi poteſt; Ideoque Romanæ Curiæ ſtylum ſtudendi brevitati, referunt etiam antiqui ſcriptores; *s* Qui nimò quod mirum eſt, etiam ubi ſtylus prolixus eſt in uſu aliqui inculcant brevitatem. *t*

Referunt hanc brevitatem aliqui exteri, Curiæ ſtylo dividendi cauſarum diſputationes in plures punctos,
32 ſuper quorum ſingulis, diſtinctè ſcribatur; Verum iſta opinio, vel credulitas, germana eſt alterius ſuprainſinuatæ, ſuper imperitia Juris civilis, ac rerum profanarum, ita in ſancta ſimplicitate procedendo cum antiquis traditionibus illorum temporum, in quibus id in uſu erat; Siquidem à tempore notabili citra, & fortè totius currentis ſæculi, in deſuetudinem id abiit, dum in unica diſputatione, de tota cauſa, omnibuſque ejus punctis agitur, ut ſupra agendo de Rotæ Auditorio advertitur. *u*

Benè verum, quod (deplorabiliter quidem,) etiam in Curia, iſtum adeo bonum, adeoque commendabi-
33 lem ſtylum ſcribendi, ſtrictè, & cathegoricè, corrumpere ſatagunt aliqui inepti, vereque contemptibiles Pragmatici, qui facultatis ſcientiam non habentes per cauſas, & per principia, ſed per ſolas traditiones, vel tranſcriptiones eorum, quæ legunt in repertoriis, chartas replent inutilibus allegationibus, ac generalibus regulis, & axiomatibus, frequenter negligendo illa ſubſtantialia motiva, in quibus cauſæ pondus conſiſtat, ſive ſuper eis nimium parce agendo, atque ita abundando in ſuperfluis; & deficiendo in neceſſariis; Res quidem omninò damnanda, & contemnenda.

In hoc etenim homines diſtinguuntur à brutis, quod homines, id quod agunt, ex motivo rationis, ſive propter aliquem finem agunt, dum omnis agens agit dropter finem; Sive in hoc diſtinguuntur ſapientes, ab inſipientibus, ac literati à reliquo vulgo ignaro, ut illi non ex ſolis traditionibus, vel ex ſolo naturali inſtinctu, ſed ex prudenti, beneque regulato diſcurſu, ſuas metiantur operationes; Non videtur etenim qualem rationem, qualemve finem habeat iſte ineptiſſimus abuſus, ignaro leguleico vulgo placitus, inutiliter replendi chartas, cum ſuperfluis allegationibus ſuper illis principiis, ac propoſitionibus, quæ hodie planæ ſunt, nullamque patiuntur difficultatem, ſed rectè præſupponi poſſunt; Ideoque ſcribendum eſt, inſiſtendo principaliter ſuper applicatione ad caſum controverſiæ, & ſuper qua applicatione totus eſt pondus generalitates præſupponendo.

Provenit hic error ex eo quod imitari volumus aliquos antiquiores ſcriptores decurſi ſæculi, vel etiam currentis,
34 circa ejus initia, qui cum elaborato ſtylo (laudabiliter quidem) curarunt aliquos articulos, & quæſtiones plenè, cum auctoritatibus, & rationibus comprobare, ac diſputare, & examinare; Manifeſtus verò eſt error modernorum ſcriptorum, eumdem adhibere ſtylum, ob temporum, ac rationis diverſitatem.

Ex aliquibus etenim, gloſſæ, Bartoli, Baldi, Innocentii, & Joan. Andreæ, aliorumque antiquorum ſcriptorum, (ſive à caſu, ſive ſerio illæ prodierint) multæ inter alios ſcriptores poſteriores, & præſertim retroacti ſæculi irrepſerunt quæſtiones, in quibus DD. in claſſes factionario more, diviſi fuerunt; Unis unam; Aliis verò alteram ſequentibus opinionem, adeout incertum adhuc eſſet, quæ nam opinio, verior cenſenda eſſet, atque in judicando, vel conſulendo tenenda; Tunc etenim (rationabiliter quidem,) oportebat hunc adhibere ſtylum, cumulandi diligenter, & cum ſummo labore, auctoritates quæ hincindè confluant, ad effectum inſpiciendi quænam magis communis eſſet, majoriſque ſequacium calculo roborata, dum quælibet factio, vel claſſis ejus opinionem eſſe communem, vel magis communem autumare ſolebat; Ideoque audiebantur ineptiæ de communi, & magis communi, vel communiſſima, ſive de communi contra communem, ac propterea irrepſit axioma circa improbum legiſtarum laborem.

Iſtoque rerum ſtato retento, illa præſertim aſſumi ſolebat problematica quæſtio, an auctoritatibus potius, vel 35
rationibus eſſet deferendum, atque iſtam poſteriorem partem ſequi profitebantur magna Tribunalia, & præſertim Rota, *w* Hodie verò, hæc omnia penè abolita ſunt, quoniam (ut alibi pluries advertitur) omnes illæ, quæ nodoſæ, atque involutæ quæſtiones erant apud antiquiores, jam ſunt ſopitæ, dum una ex opinionibus, per moderniores, vel per Tribunalia, reſpectivè, firmiter conſtituta eſt pro regula, altera verò pro limitatione; Et conſequenter, contingente caſu, nulla ſuppetit neceſſitas aſſumendi diſputationem in puncto juris; quænam opinio ſit verior, vel magis communis, ſeu magis rationabilis, ut noſtris majoribus diſputandi onus incumbebat; Ideoque meritò illi, numericas claſſes, ac litanias retexere cogebantur; Id autem hodie ſuper eiſdem penitus ineptum eſt, & incongruum, quoniam diſputationes reſtringuntur ad factum, ſive ad applicationem, an ſcilicet, ex illius caſus circumſtantiis, locum potius habeat regula, vel reſpectivè limitatio.

Ut puta; In ſucceſſionibus individuis Regnorum, vel Principatuum, & feudorum, ſive primogeniorum, vel 37
majoratuum; Apud antiquiores adeo involuta erat quæſtio, inter patruum ſecundogenitum, & nepotem ex primogenito, adeout aliqui crediderunt, ut cum ſingulari certamine, vel cum iudicio ſortis, ac decidenda eſſet, multas involvendo deſuper ſimplicitates; Sive an filii in conditione poſiti cenſeantur vocati; Aut an ſub nomine filiorum veniant nepotes, & deſcendentes; Vel an maſculinum concipiat fœmininum; Sive, an attendi debeat proximitas gravantis, vel gravati; Aut an inter patrueles, ſucceſſio eſſe debeat in ſtirpes, vel in capita; Vel an Trebellianica poſſit prohiberi filiis primi gradus, cum multis ſimilibus involutiſſimis quæſtionibus; Omnes autem iſtæ, & ſimiles hodie explanatæ ſunt, atque in abſtracto, diſputationes indignæ reputantur, dum ea ſolum cadit in concreto; Igitur, regulæ vel reſpectivè limitationes, quæ in ea regione, vel in eo Tribunali extra controverſiam hodie firmatæ ſunt, atque receptæ, præſupponendæ veniunt, manifeſtaque ineptia eſt, irriſione quidem digna, chartas allegationibus deſuper implere, & præſertim in magnis Civitatibus, vel Tribunalibus reſpectivè; Sed eis præſuppoſitis, ſtrictè inſiſtendum eſt, excluſione, vel incluſione limitationis, ob illius caſus particulares circumſtantias.

Major quoque ineptia eſt, nimiumque nauſeativus ſtylus ille cumulandi allegationes, atque cum eis inaniter chartas replendi, ſuper illis axiomatibus, vel principiis, quæ ſint notoria, nullamque recipiant alterius Partis contradictionem; Puta quod doſſeſſori anteriori, competat manutentio; Vel quod fideicommiſſario, docto de fideicommiſſi exiſtentia, & pertinentia; ac legitimatione perſonæ, & identitate bonorum, & incompetentia detractionis danda ſit imiſſio; Sive quod in profanis, data relevantia, neganda non ſit remiſſoria in prima inſtantia; Aut quod præſentato ab omnibus patronis, vel à majori parte, conſtito de jurepatronatus exiſtentia, & pertinentia, & capacitate præſentati, danda ſit inſtituto; Vel quod litteræ Apoſtolicæ juſtificatæ, ſint exequendæ, cum ſimilibus, ſuper his etenim, utique fatuitati tribuendum videtur, auctoritates congerere; Ad inſtar illius, qui ſequuto aliquo caſu in meridie, cum magno labore, ac ſumptu, multos curat teſtes inducere ad probandum quod tunc eſſet de die, & nocte; Et per conſequens non videtur quænam ſit excogitabilis ratio, vel finis, ad quem iſta ineptia exerceatur.

Tunc itaque iſte labor oportunus eſt, nimiumque commendabilis, atque ſcribentis eruditionem probat, quando agatur de articulo adhuc dubio, qui exiſtat in illis terminis, in quibus apud antiquiores, erant ſuperius enunciatæ, ac ſimiles quæſtiones.

Longè autem commendabilius, quando ſcribens, agnoſcendo quod illa opinio, quæ in loco vigeat, erronea, maleque fundata ſit, ſolumque recepta ex abuſu pragmaticorum procedendi more pecudum, vel avium, aſſumat opus, illam impugnandi, ac oſtendendi errores, ſive illam de-

clarandi; Tunc etenim si haberi possunt multæ auctoritates graves, quę id comprobent, expedit eas perquirere, & cumulare, non autem procedere cum solis ratiociniis, cum similibus, quibus eadem congruat ratio; Sed ea cessante, non videtur, ad quid id serviat, & cui fundamento, vel rationi innixi sint illi, qui hunc nauseativum stylum adhibent; Nisi dicatur; quod sint ex illis ineptis pictoribus, qui nescientes corpus, ejusque membra benè delineare, & efformare, toti insistunt in magna colorum congerie super vestibus, aliisque inutilibus ornamentis, quæ tabulam potius deturpant, eamque apud peritos reddunt contemptibilem; Benè verum quod pulchra videbitur pueris, & mulieribus plebeis, vel reliquo penitus ignaro vulgo &c. Ita à pari iste ignobilis modus scribendi, referendus est stylo plebei, seu vulgi leguleici, ideòque meritò plebei seu vulgo infimo, & pedaneo placet, quia styli fortè alterius adhuc altioris etiam intellectus est incapax.

Et nihilominus, etiam in casibus, in quibus hunc laborem adhibere congruat, ille adhibendus est, cum illa scriptorum segregatione, vel ponderatione, de qua habetur supra in Rubrica Rotæ, y occasione agendi de idea Judicis, cum eadem, quæ de Judice ibi dicuntur, scriptori, vel Consulenti congruant, ibique videri poterunt.

In reliquis etenim, ubi scriptor, methodicè, ac latè loquatur, plures præsupponendo conclusiones, vel regulas, ex quibus ad aliquam inferat consequentiam, vel conclusionem, utique (citra manifestam ineptiam) opinandum non est, quod ille non habeat notitiam illarum auctoritatum, quæ desuper habeantur, ob tam magnam copiam Collectorum, quam hodie habemus, adeòut etiam tyronibus, qui vix principia calleant, nimium facilè redditum sit, magnas facere consarcinationes; Ideòque iste stylus est infimi vulgi, seu ineptæ plebeis leguleicorum, quorum nomen, etiam apud primos legum, vel artis oratoriæ patres, & magistros, in usu contemptibile semper fuisse habemus scriptum. z

40 Dicere solent aliqui, quod hujusmodi cumulus allegationum, atque articuli plena reassumptio, prodesse possunt pro imperitis judicibus, presertim parvorum locorum, cum quibus præsupposita fieri non possunt, neque ego improbo stylum quando ista necessitas cogat; Verùm id in magnarum Civitatum, & Tribunalium Judicibus, non est supponendum; Alias enim dicendum esset quod orator debeat multas facere digressiones docendo etiam regulas grammaticæ, eo quia multi adesse possunt auditores, qui linguam latinam non intelligant; Et tamen esset iste clarus error; ac ineptia manifesta, quoniam supponendum est, quod oratio fiat lis, qui grammaticæ regulas calleant, ita à pari.

41 Studendum itaque est principaliter congruæ applicationi, pro illius individui casus particularibus circumstantii, atque pro ipso decidendo; ad instar medicorum, qui evocati ad infirmum curandum, vacare non debent disputationi scholasticarum quæstionum, sive longis inutilibus apparatibus, vel discursibus accademicis, super propositionibus generalibus; Sed eas, utpotè notorias, & certas præsupponendo, incumbere debent congruæ applicationi, ad effectum curandi illum infirmum benè per quirendo causam morbi, ac etiam ponderando illius præcisi corporis habitum, ac vires, ex quibus judicare debebunt, an congruant illa remedia, quæ doceant regulæ generales artis, atque alias erunt imperiti, & contemptibiles medici, curationi infirmi non apti; Et hic est casus, etiam scriptorum seu Consulentium pro causarum oportunitate.

42 Magnas item quæstiones disputant aliqui Canonistæ, & Morales, super munere advocatorum, an scilicet, & quando liceat illas causas tueri, quæ pro eorum opinione, injustæ videantur, adeòut, si ipsi essent Judices, sententiarent favore alterius partis; In hoc autem, ac similibus, quæ internum forum concernunt, nullæ sunt meæ partes agendi, quoniam ex is quæ pluries alibi insinuata sunt viro forensi versato in iis, quæ externum forum concernunt, incongruum est, hoc munus assumendi quæstiones fori interni, utpotè extra propriam sphæram, ut è converso incongruum est professoribus fori interni se ingerere in iis, quæ ad externum pertinent. y

Relinquendo itaque integrum locum veritati, discursivè tantum, sive ad quandam propriam satisfactionem (quatenus pertinet ad Advocatos Curiæ Romanæ de quibus agitur) videtur quod manifesto æquivoco laborent Scriptores illi, qui non distinguendo regiones, vel earum diversos mores, & stylos, generaliter, ac indefinitè loquuntur de advocatis, innixi auctoritatibus eorum, qui juxta propriarum regionum mores, ac stylos, illos supponunt Advocatos, qui etiam acta, & processus ordinant, atque eorum quæ facti sunt, curam habent, habendo Procuratorem tamquam subordinatum, & inferiorem ministrum practicum, seu exequutorem eorum, quæ ab advocato demandentur, juxta eam proportionem, quæ in Curia habetur, inter Procuratores, & Solicitatores, adeòut advocatos benè innotescant ea, quæ facti sint, atque ad ipsum pertineat, exceptiones proponere, ad subterfugia, dilationes, quę calumniam redolere valeant.

In iis etenim, quæ consistunt in facto, cujus veritas est 43
certa, & invariabilis, hujusmodi Scriptores benè loquuntur, quoniam tueri causam injustam de facto, redòlet per necessè fomentum calumniarum, ac etiam mendacium, quod est de genere malorum, atque semper, & intrinsecè est malum, ideoque injustè defenditur ille debitor, vel rei alienæ illicitus detentor, qui verum creditorem, vel rei dominum defatigare curet, cum calumniis, & cum subterfugiis, vel cum falsis probationibus.

Id autem penitus incongruum est illis Curiæ Romanæ 44
advocatis, qui (ut decet) superius explicatum puri Juris Consulti munus gerant, respondendo de jure tantum, super iis, quæ in facto, per causæ Patronum præsupponuntur, cum bona fide, credendo, quod illa vera sint, adeòut, causæ justitia, vel injustitia, pendeant ab articulo juris dubio, sive dubia applicatione regularum juris, ad illam facti speciem; Atque tunc solum (pro meo judicio) istis advocatis, præmissæ dubitationes benè congruere videntur, quando scilicet agatur de illis, (nimium tamen raris) casibus, in quibus, agatur de re in jure clara, & ta, verum Judex adeò imperitus esset, ut decipi valeat, sive altera pars defatigari, cum propositionibus positivè falsis, vel certe raprobatis, aut cum aliis malitiosis fallaciis, quas judex, vel alterius partis parum peritus defensor non cognoscat, cùm tunc pariter intrare videatur eadem ratio doli, ac mendacii, seu calumniæ, ut in iis quæ facti sunt, habetur.

Ubi verò cesset ista circumstantia, quia nempè agatur de puncto Juris ambiguo, & disputabili, ut pro frequentiori contingenta praxis docet in classicis Curiæ advocatis, dum isti assumi non solent in causis planis, sed solum in ambiguis, & quando causæ Patronus agnoscat quod ejus vires non sufficiant, adeout frequentius advocati evocari soleant, eo modo quo medici extraordinarii alicujus majoris nominis, & existimationis, evocantur per medicum ordinarium, quando videat infirmum in aliquo periculoso statu; Et tunc, non videtur quomodo ad praxim reduci valeant ea, quæ per dictos professores interni fori desuper cum consuetis metaphysicis, vel idealibus discursibus in abstracto ponderari solent, circa propriam opinionem vel conscientiam, Tum quia advocati non judicant, neque cogunt Judicem ad ita judicandum, sed solum insinuant motiva comprobata cum auctoritatibus, & doctrinis, quæ habentur in libris impressis, ideòque de facili videri possunt, earumque fallacia dignosci; Tum etiam quia, in magnis Civitatibus, & Tribunalibus, adest copia advocatorum litteratorum, qui è converso per alteram partem assumpti, id deregere possunt; At etiam ipsi Judices supponendi sunt periti, vel quod peritos habeant assessores, vel adjutores.

Magis autem ex eo, quod quotidiana praxis docet, ut in ambiguis articulis juris, seu in ambiguis applicationibus, ob ingeniorum varietatem, id quod uni videtur album, alteri æqualis doctrinæ, ac integritatis, videatur nigrum; Quinimò ut in eodem Tribunali, ex eisdem, motivis, non immutato facto, pluries retractentur resolutiones, vel sententiæ z. Unde propterea frequens praxis docet, quod convocato congressu plurium insignium, & primi nominis Advocatorum, pro sola veritate concludatur causam esse in tuto, & tamen diversus sit infelix eventus; Et è converso concludatur quod causa sit nimium periculosa, & tamen sit facilis, & felix victoria, ut præsertim in questionibus ambiguæ voluntatis, mortuorum, vel etiam viventium, quotidiana experientia probat; Adeout stulti, pro meo sensu, reputari mereantur illi Advocati, vel Professores, qui tutè, atque constanter, loquantur de justitia, vel injustitia causarum, quarum resolutio, ab articulis juris controversis, fortiùs verò, à dubia applicatione decisionem expectat.

Item quia magnum, resultaret præjudicium Partibus, ut advocati postquam assumpti sunt, atque de causæ meritis sunt instructi, ob eorum diversam opinionem, deberent causæ defensionem deserere, quoniam ita esset pandere secreta causæ, illamque declarare injustam, antequam judex id agat; Et tamen potest ipse decipi, ut frequentissima praxis docet; Et in summa esset res omninò impracticabilis! Ideòque libenter ab istis scriptoribus audirem, quis nam sit ille, qui credat istam veritatem ita cognoscere.

45 Illud autem onus, advocatis, aliisque Professoribus, incumbere pro meo judicio videtur, ut consulti pro veritate, illam sincerè, & candidè dicant, eo modo quo eam ex proprio sensu, vel opinione credant; Sive ut assumpti ad causæ defensionem, proprios sensus, propriasque difficultates clienti aperiant, ut ita rebus suis consultat, omninò abhorendo stylum illorum, qui turpis lucri gratia, atque (vulgò dicitur) ne pipiones à columbaria expellantur, omnes asserunt causas bonas, & justas, adhibendo illud nimium damnabile dictum, ut nulla causa mala, quam bonus advocatus, non possit facere bonam, Ac etiam mea fuit consuetudo in parvis locis, atque apud pedaneos judices, apud quos auctoritas scribentis impressionem facere possit, nunquam scribendi, nisi pro veritate; Quæ tamen ita obiter, discursivè insinuata sint, nihil pro foro interno firmando, cum meum non sit assumere quæstiones opinionis probabilis, vel probabilioris de qua videant ii ad quos pertinet. a

46 Problematica item est quæstio, an pluribus Advocatis in eadem causa scribentibus, congruat necne, omnes eorum informationes, reducere in unum compendium, quod sub restrictus vocabulo, in Curia explicatur, cum omnium subscriptionibus, juxta usum, qui antiquitus magis rarus, hodie, verò ab aliquo moderno tempore nimium frequens in Curia videtur; Aliqui siquidem id commendant, nedum ob majorem Judicum commoditatem, & ne fastidiantur lectura tot informationum, quæ contineant idem, unde propterea remanere videtur superfluus labor; Tum etiam, ob causarum servitium, quod scilicet pro consueta ingeniorum diversitate, aliqui advocati insistere magis soleant in certis motivis quam in aliis; Et alii è converso magis iis, quæ per alios negligantur; Ita enim consulitur huic inconvenienti, atque omnia in una scriptura proponuntur; Idque expediens reputatur, ob eamdem rationem varietatis ingeniorum, quæ in Judicibus quoque contingit, unde propterea, quod uni placet, alteri displicet, & è contra.

Ab antiquis enim nostris magistris advocati monentur, omnia motiva deducere, etiam ea quæ ipsi levia videantur, cum sæpiùs ex eis resolutiones favorabiles reportentur, iis neglectis, quæ ipsi solida, ac meliora credant, juxta alias insinuatum exemplum dapiferi, qui non illos cibos tantùm, qui sibi boni videantur, apponere debet in mensa convivii, in quo multi accumbant, sed debet apponere omnes illas ciborum species, quæ haberi possunt ob gustuum, & stomachorum diversitatem, dum pluribus advocatis in causa scribentibus, Judices ex genio, vel casu, unius informationis lectura contenti esse solent, supponendo quod alii eadem dicant, & consequenter non vident alia motiva.

Alii verò è converso id non laudant, nisi in aliquibus casibus nimium rarò contingibilibus, in quibus causæ qualitas, ex necessitate, ob multiplicitatem motivorum, quamvis laconicus adhibeatur stylus, informationes prolixas exigat; Ubi verò pro frequentiori contingentia, (ut decet) non corrumpatur, optimus, & nunquam satis laudatus antiquus Curiæ stylus, brevis, ac strictus ad punctum abhorrendo superfluitates, ut supra, tunc damnabile potius id reputant; Unde propterea ab ipsismet primis temporibus, in quibus Curiam practicare cœpi, ac semper successivè, exceptus sum quod iste fuit sensus magis communis advocatorum, seniorum, & primi ordinis, ex triplici ratione; Primò nempè, quia frequentius, in causis præsertim gravibus, pro quarum directione, juxta superius insinuatum commendabilem stylum, haberi solent congressus, seu congregationes, vel ob prævias ejusdem causæ disputationes in alia instantia coram auditore Cameræ, vel ab alio Judice, omnia motiva seu merita, omnesque doctrinæ, seu auctoritates, omnibus pariformiter innotescunt; Et tamen, inter plures in dies experimur varios scribendi modos, quod scilicet alii sunt boni,

& excellentes scriptores, Et è converso alii mali, & ineptì, dum vis est in meliori, vel pejori stylo; Ut in aliarum litterarum professoribus, & præsertim in historicis, vel chronologistis, aut in scriptoribus Epistolarum familiarū, qui vulgò secretarii appellantur, quotidiana praxis docet, quoniam pluribus easdem facientibus rerum enarrationes, unus benè, & excellenter: Alter verò malè, & insipidè, idem explicat; Ad instar plurium coquorum, cui easdem ciborum species diversimodè condiunt; Sive plurium pictorum, qui easdem figuras, super eodem individuo modulo, in diversis tabulis pingunt, cum similibus, quoniam vis est in stylo, seu in modo dicendi, cum majori vel minori spiritu, & elegantia, unde majorem, vel minorem faciant impressionem; Et per consequens improprium videtur, quod si plures pictores, diversas tabulas, super eadem figura confecerint, melius, vel deterius explicantes desideratam imaginem, ut committi debeat uni juniori, qui fortè minorem praxim vel peritiam habeat, quod ex omnibus, unam efformet, tabulam publicè exponendam, quoniam in substantia erit pictura unius juvenis, juxta ejus pingèdi, seu delineandi modum, ita obscuratis tabulis pictorum excellentium.

Secundò quia, cùm nemo sit qui ingenio cedere velit, omnique ævo, amor, ac existimatio sui ipsius supra alios, magnam semper habuerint dominationem, juxta vulgare exemplum symiæ; cui proprii symioli cunctis animalibus pulchriores videntur; Hinc sequitur quod quilibet ex pluribus scribentibus, ambit, atque inculcat, ut ejus motiva, eo modo, quo ab ipso deducta sunt, reputentur, ægrè ferendo quod aliter fiat, unde propterea compendii extensor, ut omnibus satisfaciat, cogitur componere corpus informe contra ordinem symmetricum, atque ut vulgò in Curia dici solet, informatio continet quamdam male ordinatam consarcinationem quæ vulgò *Salciccia* nuncupantur.

Et tertiò fortius, quoniam in operibus ingenii, major stimulus est ille ambitionis, & æmulationis, quod scilicet in concursu plurium idem opus componentium, quilibet studeat, ita perfectè, ac benè illud agere, ut plausum majorem reportet, Idque præsertim in Advocatis juvenibus commendabiliter cordi esse solet ac debet, unde propterea acuitur ingenium, longæque major adhibetur applicatio: Atque id non solum influit in privatam illius causæ utilitatem, sed etiam in bonum publicum, quod scilicet ita, ex continuatis actibus, fit habitus bonus, sicque plures efficiuntur excellentes professores; E converso autem, ubi sciatur, vel stante stylo, supponatur, quod faciendus sit restrictus, tunc languescit ingenium, atque cessat ista causa genetosæ excitationis spirituum; Ex his itaque ista posterior opinio, melioribus reputari solet fundamentis innixa, quandoque pro regula teneri debeat negativa, quandoque pro causæ qualitate limitanda, sed rarò.

Istam verò necessitatem, seu consuetudinem, produxit fortè, aliquorum modernorum scribentium abusus, corrumpendo adeò excellentem Curiæ stylum, atque amplectendo stylum exterum ineptum, ac damnabilem, replendi chartas superfluitatibus, Ac propterea, error, errores generat, atque multiplicat, quoniam si scribentur (ut decet) juxta stylum Curiæ, tunc ista necessitaas non adesset.

Non desunt tamen, qui (fortè non improbabiliter) hunc abusum referunt moderniori diverso stylo Rotæ in decisionum editione, ob axioma *Regis ad exemplum &c.* ut superius quoque, agendo de eo Tribunali advertitur *b*. Quoniam si in decisionibus adhiberetur (ut adhibendus esset) ille stylus magistralis, qui adeo magno Tribunali congruit, præsupponendi scilicet, jam notas, & vulgares regulares, & conclusiones, neglecto plebeo stylo, illas exornandi cum superfluis allegationibus, strictèque immorandi, more magistri, non autem discipuli, vel tyronis cum rationibus, & auctoritatibus, in solis motivis, quibus consistat causæ pondus, & quæ fuerint causa resolutionis; Ita quoque edocerentur advocati, cum eodem stylo scribere strictè super eo puncto, in quo difficultas resideat. Id autem ex bono zelo, pluries insinuare, atque inculcare nunquam superfluum videtur.

Honorarium advocatorum, ex antiqua Curiæ con- 47
suetudine, certam, ac uniformem habet taxam, quod scilicet sine distinctione causaruur, sive magnæ, sive parvæ sint, nulla ratione habita earum valoris, pro qualibet functione in scriptis, sive fit prima, & magis elaborata informatio ad causam sive sit brevis responsio, vel replicatio, Ac etiam pro informatione in voce, sive sit unius

Judi-

Judicis, sive plurium eadem die, & in eadem causa, ac sive in contradictorio, sive in privata informatione absque contradictore, in camera, idem est præmium juliorum scilicet vigintiquatuor, pro magis communi consuetudine, & aliquando pro causarum, vel clientum aliqua magis conspicua qualitate, augeri solet, usque ad summam juliorum triginta, sive duorum scutorum auri.

Si verò sint consilia, vel discursus pro veritate, vel pro directione causæ, quæ instituta, vel instituenda sit, tunc honorarium est duplicatum, quoniam licet etiam sit exiguum, attamen intrat eadem ratio compensationis cum futuro causæ progressu; Ubi verò agitur de consiliis extra Curiam, in causis, in quibus non intret dicta ratio compensationis, tunc debet esse majus, & minus pro causarum qualitate, atque requirentium discretione; Ubi tamen indiscretio adsit, adhuc eadem adhibetur diligentia, neque fiunt mechanichæ representaliæ vel petiones.

Istum autem stylum, à quampluribus prudentibus clientibus illarum partium, in quibus ille non vigeat, usque ad fidera commendari, pluries, ac pluries expertus sum, cum ita eradicetur occasio malæ satisfactionis inter advocatum, & clientem, dum iste scit quid dare debeat, & ille quid recipere; Et quamvis aliquibus primo aspecto, taxa exigua videatur; qualitati operis incongrua, sive indecora; Attamen id clarum continet æquivocum, quoniam reflectendo ad multiplicitatem functionum, & hujusmodi recognitionum, earumque cumulum, invenietur quod in causæ cursu, importet idem, ac illud præmium, quod una vice in notabili summa, cum majori dispicentia, & incommoditate præstetur, & quandoque plus.

Prodiit autem ista taxa juliorum viginti quatuor ex qualitate monetæ aureæ, quæ antiquitus in Curia erat in usu, illorum scilicet ducatorum auri, qui scuti larghi Solis appellabantur, quoniam pro qualibet functione dabantur duo ducati; Sed quia ob frequentiorem usum scutorum breviorum minoris valoris istius monetæ cussio negligi cœpit, ideòque rara erat, ejus tamen valor ob inferius pretium auri importabat julios duodecim, hinc inolevit usus dandi æquivalentiam in magis currenti moneta argentea. *c*

Est quoque problematicum, an damnabilis, vel commendabilis censeri debeat Curiæ stylus, ut idem sit præmium, in casu victoriæ, ac in altero succumbentiæ, dum victoria, nullum aliud (pro frequentiori stylo) præsefert præmium.

Siquidem pro opinione damnante hunc stylum, urget motivum quod ita sub spe præmii, advocatus fiat diligentior, magisque ingenium acuat; E converso autem pro altera opinione urget ratio, quod ita tollitur occasio advocatis, ac defensoribus, turpiter agendi, atque curandi, per fas, & nefas, reportare victoriam, ex stimulo ejus majoris præmii, assumendo forte aliquando potius partes mediatoris, vel negotiatoris sordium, & corruptelæ cum Judicibus, & Notariis, vel in obtinendo favores apud Judices, quàm advocari in studio, ac defensione causarum per tramites juris, & justitiæ; Unde propterea lex merito adeò prohibuit in advocatis, & procuratoribus, pacta quotæ litis; Ac etiam ob magna incommoda, quæ litigantibus exinde resultant, dum ob favorabiles sententias, vel resolutiones, antequam eorum effectum reportent, coguntur istud incommodum de proprio pati, atque frequenter casus præbet, quod exequutio, vel effectus victoriæ, nunquam obtineatur, ideòque potius jacturam, & damnum de proprio sentiunt, eisque magis expedisset, illam non reportasse, sed passos esse succumbentiam, istaque posterior pars est melior.

Quamvis item, super pactis quotæ litis, à lege prohibitis, DD. plures tribuant hujus prohibitionis moderationes, & præsertim ubi participatio proportionata sit mercedi aliàs præstandæ, cujus loco succedat, adeout conventio bona fide potius inita dicatur, ad levamen, ac majorem commoditatem clientis; Sive quod aliàs ex facti circumstantiis, cesset ratio, cui hæc legis prohibitio est innixa *c*, Adhuc tamen in Curia, pro frequentiori praxi, (cum nulla detur regula ab aliqua limitatione immunis) hujusmodi conventiones non audiuntur, & præsertim in advocatis; ac etiam in classicis, & qualificatis procuratoribus; Tum quia, per bannimenta particularia, Juris prohibitio magis ampliata est, ita tollendo illas licentias, quas desuper tribuunt DD. subtilitates, vel declarationes; Tum fortius ob communem existimationem, cum speciem infamiæ de facto id redolet; Si enim damnabile, atque existimationi præjudiciale reputatur petere, etiam extra judicium, fortius autem in judicio, honorarium, ac mercedem aliàs licitam, & debitam, ut supra, multò magis quando hujusmodi conventiones fiant.

Iste autem advocatorum ordo (ut supra insinuatum est) duplicem habet speciem; Unam scilicet eorum, qui consistoriales dicuntur, atque numeratum Collegium constituunt, cui cooptantur per Papam, cum provisione in titulum, tanquam per speciem officii vel dignitatis; Et alteram, generaliter complexivam omnium aliorum, qui de isto Collegio non sint.

h *lib.2.ff.de origine juris*. i *tit.de pension.disc.46*. l *supra disc.32*. m Quintilan. *lib.12.institut. orator. cap.* 3. & 4. n *supra disc.* 32. o *dicto disc.32*. p *dicto disc.* 32. q *eod. disc.32*. r Quintilian. *dicto lib.12. cap.* 1. s Decius *consil.* 404. t Muta *ad consuet. Panorm. & 77. num.* 16. u *supra disc.32.x lit.de emphyteus.disc.4. & alibi pluries, & supra dicto disc.32.y supra dicto disc.32.z* Cicero. *Seneca, & alii quos refert* Quintilian. *d.c.3. lib.12.y sub tit.de usur.disc.1. & 2.alibi pluries*. z *in omnibus materiis, & præsertim tit. de fideicommiss. disc.179. a de ista quæstione* Fagnan. *in cap.ne innitaris de constitutionibus ex numer.* 381. *del Bene oper.moral.de conscientia opinante dubitat.5.* Bos. *oper.moral.tom.1. ex num.* 738. b *supra disc.32*. c *de specie monetæ tit.de benef.disc.89. tit.de pension.disc.45. & tit. de credit. disc.140*. c *De isto pacto* Farinacc. *quæst.106*. Duran. *decis.53. decis.358. in fin.* Peuting. *dec.in principio*.

III.

De Advocatis Consistorialibus.

SUper origine autem istorum advocatorum consistorialium, variæ habentur opiniones; Una enim opinio credit, id provenisse ex decreto seu provisione Benedicti X. de anno 1340. de tempore quo Sedes Apostolica in Avenionensi Civitate residentiam habebat *d*. Ex ea ratione quæ superius assignata est, agendo de Papæ Consistorio *e*, quod scilicet, cum antiquitus Papa consuetudinem haberet, examinandi, ac decidendi per se ipsum, cum voto Cardinalium graviores causas in Consistorio, quod propterea frequentius, bis in hebdomada tenebatur, cum interventu advocatorum, & Procuratorum, etiam in contradictorio; Incongruum verò, atque indecorum reputaretur, ut omne personarum genus, in eo adeo qualificato consensu admitteretur, ita forte edocentibus inconvenientibus, quæ exinde, ob illos mores, à magis urbanis Romanæ Aulæ diversos, resultabant; Hinc proinde, ex pontificio decreto prudenter statutum fuit, ut ad orandum, sive ad informandum in Consistorio, admitti non deberent, nisi illi advocati, & Procuratores, qui ad id expressè approbati, ac deputati essent; Adinstar illius provisionis, quam nostra ætate fecit Tribunal Rotæ, non admittendi ad scribendum in facto, nisi eos, qui prævio examine coram Decano, ut supra approbati essent, dum etiam in Procuratoribus, ut infra id statutum fuit. 47

Altera verò opinio, longè antiquiorem expetit originem, ut scilicet, isti advocati consistoriales (nuncupatione tractu temporis immutata) sint illi septem regionarii Urbis defensores, qui à Divo Gregorio Magno, pro defensione pauperum, & aliarum personarum, quæ oppressionibus esent subjectæ, institutæ fuerunt, & pluribus id arguendo; Tum scilicet, ex vocabuli identitate, cùm idem importet defensor, ac advocatus; Tum ex altera identitate numeri septenarii; Ac etiam ex identitate muneris, dum istis ex debito officio incumbit, pauperes, aliasque miserabiles personas tueri; Plures quoque ponderando prerogativas, præfatis antiquis defensoribus competentes, quibus isti Advocati hodie potiuntur; Majorem quoque antiquitatem arguendo ex eo, quod plures enuntientur personæ, ista qualitate præditæ, priusquam præfatus Benedictus X. sedem Petri occupare; Et præsertim Summus Pontifex Bonifacius Octavus, ac etiam insignes Juris Consulti, Lapus, Oldradus, & S. Raymundus, alii. *f*

Quidquid autem sit, de unius, vel alterius opinionis veritate, atque integrum locum illi relinquendo, cum parum, vel nihil referat, an antiquior, vel recentior sit introductio; Sive de quo tempore, ad formam collegii numerati redacti sint; Certum est, quod numerus septenarius, notabilem habet antiquitatem, utpotè in primitiva Ecclesia in usu habitus, ut docet septenarius numerus Protonotariorum, & Subdiaconorum Apostolicorum; Ac etiam, 49

etiam, in moderniori Curia, idem septenarius est numerus Clericorum Cameræ, Referendariorum; Cùmque supranumeriorum usus invaluisset, eo modo, quo in Cameræ Apostolicæ Clericis invaluisse superius advertitur *f*. 2. Hinc sub Innocentio Octavo, idem in isto Collegio quoque statutum fuit, quod prius Calistus III. aliique Pontifices in dicto altero Collegio Clericorum Cameræ decreverant, ut scilicet, ad solos septem numeratos, emolumenta, & munia spectarent, non autem ad alios supra numerum; Isti verò erant varii, dum ex testimonio Practicorum, qui scripserunt sub Paulo tertio, tres tunc erant, istud Collegium ex decem Advocatis constitutum esse referendo, *g*

Hodie verò (incertum est quo tempore id sequutum sit) adinstar fortè Collegiorum Rotæ, Cameræ, pluriumque aliorum, & præsertim illius Protonotariorum ex duodecim constitutum est; Eadem tamen in praxi continuante differentia, inter septem antiquiores, & quinque juniores, quod scilicet, quamvis quoad honorificos tractatus, ac præeminentias, in capella pontificia, aliisque locis, ac etiam circa jus orandi in consistorio; Sive in facultate doctorandi; Vel in capacitate officii Rectoratus studiorum, quod penes idem Collegium, ex Apostolica concessione, titulo oneroso, sub Sixto V. residet, aliaque jura, vel prærogativas, & præeminentias, æqualis omnium sit conditio; Attamen quoad participationem emolumentorum, illa est inæqualis, cùm ad solos septem antiquiores pertineat, cum aliqua majori prærogativa ejus, qui inter omnes majori polleat antiquitate officii, cui adinstar omnium aliorum collegiorum, Decani vocabulum tribuitur; Dummodo tamen, in eodem statu, vel sphæra Advocati perseveret; Adeout, si diversum, quamvis majorem Prælaturæ, ac etiam Episcopalis, sive Archiepiscopalis, ac etiam Patriarchalis dignitatis gradum assumat, per quam, ubi non agatur de Episcopatu actuali, & residentiali, sed solum titulari in partibus infidelium, officium non vacat; sicuti vacat per Episcopatum cum actuali administratione, vel per assumptionem ad Cardinalatum, sive ad Auditoratum Rotæ, vel ad Clericatum Cameræ, cum tali casu, ad instar eorum quæ de Rotæ auditorio dicta sunt, primus efficiatur secundus, atque decanatum occupet ille, qui inter simplices advocatos sit antiquior; Ex ea congrua ratione, quod caput esse debet ex ipso corpore, ejusque natura seu qualitate, non aucex diversa. 50 51 52

In cooptatione ejus, qui ad locum vacantem per Papam assumatur, eædem observantur solemnitates adamussim, quæ supra in Rotæ auditoribus insinuatæ sunt *h*, circa examen, cum duplici disputatione; Una scilicet publica, & solemni in Aula magna Palatii Cancellariæ, coram Collegio Cardinalium, totaque Curia, ut ibi dictum est, aliis advocatis argumenta proponentibus; Et altera privata, quæ secreta dicitur, præviis quampluribus solemnitatibus, ad instar earum, quæ in altero Rotæ Collegio adhiberi solent, prævioque consimili processu, super vita, moribus, gradu doctoratus in utroque jure, legitimis natalibus, & aliis; Et addita, per ejusdem Collegii statuta, quæ circa finem retracti sæculi, de anno 1582. ordinata fuerunt, *i* ut natales, non solùm legitimi, sed etiam nobiles esse debeant; Ex ea tamen nobilitate, quæ legalis dicitur apta distinguere nobilem ab ignobili in propria patria, qualis illa sit, adeout generosa desideranda non veniat, ut quotidiana observantia docet. *l* 53

Locum fixum, ex Apostolicis indultis, eodem modo, quo de Rotæ Auditoribus dictum est, tres obtinent Civitates, Bononiensis scilicet, Ferrariensis, & Mediolanensis; Alii verò novem, pro Papæ arbitrio eliguntur, atque pro frequentiori contingentia, ex Urbe, aliisque Civitatibus, & locis Italicæ ditionis temporalis Ecclesiæ assumuntur, ac etiam ex Etruria. 54

In hoc autem, major cernitur ea, quæ agendo de Rotæ Auditorio super insinuata est, injuria, quam patiuntur illæ duodecim adeo amplæ, & Romanæ Curiæ proficuæ provinciæ, ex quibus constituitur Regnum Siciliæ citra Pharum, quod aliàs Apuliæ, hodie verò Neapolitanum dicitur dum ab eo tempore, in quo quidam Baldassinus, Neapolitanus huic collegio cooptatus fuit, ratione coadjutoriæ, habens alterum Baldassinum successorem, illarum rationum fatum tribuit, ut negligi merentur; Et fortè meritò, ita exigentibus rationibus, quæ in eadem Rotæ rubrica insinuatæ. 55

Longè verò major injustitia, in isto Collegio elucere videtur, quàm in altero Rotæ, quoniam majora emolumenta, quæ istud subsistineant, ex duabus potissimum proveniunt causis, Prima nempè, ex emolumentis, quæ obtinentur pro concessione gradus doctoratus in utroque jure, dum ista facultas, ab antiquo tempore, penes istud Collegium, ex Apostolicis indultis residet *m*. Et secundò, ex orationibus quæ fiunt in Consistorio, pro concessione pallii, quæ fiat Archiepiscopis; Siquidem major pars eorum, qui doctoratus lauream ab isto Collegio suscipiunt, est ex illis qui ad id ad Urbem accedunt ex dictis provinciis, ob quosdam matriculationis rigores, qui citra omnem rationem adhibentur in doctoratu conferendo per Collegium Neapolitanum; Adeout fortè unquam detur casus, quod Mediolanenses, Bononienses, & Ferrarienses, ab isto Collegio dictum gradum suspiciant, quinimò neque Etrusci, vel alii subditi ipsiusmet Status Ecclesiastici, exceptà Urbe, & locis adjacentibus, ob frequentem Universitatum numerum nempè Firmanam, Perusinam, Maceratensem, Urbinatensem, Ferrariensem, Bononiensem, Pisanam, & Senensem, ultra aliàs magis remotas, Patavinam, Parmensem, Papiensem, Taurinensem, &c. 56

Prout etiam, ex Bononiensi, & Mediolanensi Civitatibus, unius tantùm respectivè pallii emolumentum obtinetur: Ex Ferrariensi verò nullum; E converso autem ex dicto Regno, ejusque provinciis, obtinentur emolumenta unius, & viginti Archiepiscopatuum ibi existentium, adeout rectè dici valeat, quo pro majori parte, Collegium ab eo Regno sustentetur; Et tamen in eo locum non habet, ita (ut dictum est) meritò exigentibus, illarum nationum, seu verius Metropoliticæ Civitatibus moribus, ac ventosis applicationibus in levitatibus. 57

Locum habent hujusmodi Advocati in capella pontificia, ac etiam in pontificiis equitationibus solemnibus, aliisque functionibus, more Collegiorum prælatitiorum, cum quodam solemni habitu coloris violacei; quem etiam adhibent, in dicta functione publicarum disputationum, aliisque publicis functionibus, illa præsertim exequiarum generalium, quæ singulis annis, post Kalendas, fiunt pro Rotæ auditoribus, sive exequiarum particularium, singulorum auditorum, vel advocatorum Consistorialium; Aut in festo quod celebrat Collegium Procuratorum ut infra; Vel in apertura Rotæ, ac similibus; Quinimò in quibusdum majoribus solemnitatibus, coronationis Papæ, & Imperatoris, & canonizationis Sanctorum, habent usum cujusdam vestis, quæ formam pluvialis habet; Atque in ista materia canonizationis Sanctorum, pluribus gaudent prærogativis, Tum quia, ejs tantum conceditur; in publicis Consistoriis, desuper orare in illis spatiis, in quibus sequatur aliquod Papæ otium, ut supra in Consistorii rubrica advertitur *n*. Tum etiam, quia in publica, & solemni functione canonizationis, ad eos, vel eorum aliquos pertinet pariter orare apud Pontificem, atque petere adscriptionem illius servi Dei catalogo Sanctor., quosdam alias prerogativas quoque obtinendo in ista functione, & in altera coronationis Papæ; Illam quoq; valde existimabilem habetem prærogativas interveniendi in Conciliis generalibus. 58 59 60

Habitus verò domesticus, & quotidianus antiquitus usque ad meam Curiæ praxim, erat communis, etiam aliis advocatis non consistorialibus, vestis scilicet longæ ad formam togæ, cum quadam cappa perforata, cui *mantelloni* vocabulum tribuitur, pariter usque ad talos, ad differentiam illius cappæ brevioris, vulgò *mantelletæ*, quam supra vestem, ad genua gerunt Episcopi, aliique Prælati, illi præsertim, qui sint simplices Referendarii Signaturæ, absque alio adjuncto munere, dum denegato eis usu coloris violacei, eumdem, adhibent colorem nigrum; Iste siquidem habitus erat communis omnibus advocatis, tanquam toga doctoralis; Ab aliquo verò moderno tempore, per alios est intermissus; Et merito, indecorus vel respectivè incommodus, atque dispendiosus esset, præsertim juvenibus, vel iis, quibus natura, vel fortuna avara esset, circa professionis occupationes, & negotia unde propterea, inolevit, in advocatis idem usus vestis, & palli, pariter ad usum togæ, quam adhibent Procuratores, & Solicitatores, ac etiam Medici, aliique professores, & quorum habitus hodie communis est, cum illo Clericorum sæcularium, qui ab aliquo tempore, ad instar, illum in usu habere cœperunt. *o* 61

Hinc proinde sequutum est, ut iste usus cappæ perforatæ, seu mantelloni remanserit singularis Advocatorum Consistorialium; Idque eorum existimationis, apud populum, & in aulicis functionibus, nimium considerabile aug- 62

augmentum produxit, dum ita, quandam prælatitiam figuram quodammodo facere videntur; Et quamvis ex Alexandri VII. decreto, iſte habitus eis privativè conceſſus fuerit; Attamen fuit conceſſio Solis de menſe Auguſti, dum jam communis uſus id produxerat.

Inter Curiales autem, illam quoque ex Sixti V. moderna conceſſione obtinent prærogativam præcedentiæ, ſupra alios Advocatos, adeout conſiſtorialis junior, præcedat ſeniorem Advocatum non conſiſtorialem *p*. In informando autem, ut in Rotæ rubrica advertitur *q*, nulla potiuntur prærogativa, circa commendabilem ordinem prioritatis temporis; Benè tamen, circa aliquam magis honorificam aſſociationem, quàm Judices, juxta antiquos Curiæ ritus, faciunt omnium Curialium, juxta eorum diverſas ſphæras, magis ſcilicet aſſociando conſiſtoriales, quàm non conſiſtoriales, magiſque Advocatos, quàm Procuratores collegiales, & magis Procuratores collegiales, quàm alios non collegiales magiſque iſtos, quàm Solicitatores.

63 Obtinet quoque iſtud Collegium, regimen, ac adminiſtrationem Univerſitatis ſtudiorum Urbis, quæ ſub vocabulo Sapientiæ explicatur; Ac etiam nimium exiſtimabilis eſt uſus antiquus, de quo etiam antiqui Scriptores teſtantur

64 *q* 2. obtinendi à Pontifice alicujus ex eorum filiis idonei; & capacis coadjutoriam cum futura ſucceſſione; Quod etiam quandoque (licèt rarius,) in fratre, vel nepote, eſt fratre praxis docet; In his autem coadjutoribus aliqua praxis quæ à juris regulis exorbitat, habetur parum commendabilis, quod ſcilicet, in eiſdem functionibus eodem tempore, cum eodem ſolemni habitu interveniunt, coadjutus, & coadjutor; Ac etiam quod coadjutor, adhuc vivente coadjuto, locum antianitatis occupat, etiam ſuper eos, qui poſteà in titulum provideantur, quod nimium refert, ut jure antianitatis occupatur locus inter ſeptem antiquiores, qui ſolum de emolumentis, ut ſupra participant.

65 Relinquendo autem pariter locum veritati (nullas Judicis, vel deciſoris partes deſuper aſſumendo) an ex aliquo Apoſtolico indulto, vel potius à caſu, & ex antiquo magis commendabili uſu, quod non niſi excellentes, & primarii Advocati huic Collegio cooptarentur, id provenerit; Illud tamen præbet plurium ſæculorum continuata obſervantia, quod duo infraſcripta Advocatorum officia, Cameræ ſcilicet vel fiſci, & pauperum, penes hujuſmodi Advocatos Conſiſtoriales eſſe conſueverunt, ut præſertim legitur de inſigni Juriſconſulto Bonifacio de Vitalinis, circà eumdem ſupra recenſitum annum 1340. Atque præ cæteris, munus Advocati fiſcalis, obtinuerunt inſignes Juriſconſulti, quorum ſcripta apud poſterioritatem remanſerunt, Silveſter Aldobrandinus, Antonius Gabriellius, & Jo: Baptiſta Spada, Advocati Conſiſtoriales *r*. Idque magna conſideratione eſt dignum, non quidem, ut Papa præciſè arctatus eſſe debeat ad præfata munera, non niſi ex hoc perſonarum genere; Id enim fabuloſum eſt, atque ſtultitiæ ſpeciem redolet, dum ubi etiam explicitum adeſſet privilegium, adhuc tamen certum eſt Juris principium, ut illud non liget ipſum Papam concedentem, qui etiam officia collata, & privilegia conceſſa tollere poteſt *ſ*. Sed ut in pari cauſa, & quando in iſto Collegio adſint viri doctrina, & integritate, aliiſque animi congruis dotibus idonei, præelegi de congruo mereantur, non autem, ut Principis vel Reipublicæ ſervitio aliter exigente, id præciſam redoleat neceſſitatem.

66 Ex his autem liquet, iſtud eſſe munus nimia exiſtimatione dignum, dum præmiſſas prærogativas producit, ac etiam utilitatem burſalem conſiderabilem in ſeptem participantibus menſtruorum ſcutorum quinquaginta circiter, nullumque præſtat exercitio Advocationis impedimentum; Illudque etiam, adinſtar Tribunalis Rotæ, Pontificum, Cardinalium, & inſignium Præſulum ſeminarium eſſe conſuevit, dum ab eo, tanquam ab equo Trojano, multi Summi Pontifices, Cardinales, & Præſules prodierunt.

67 Reputantur item Papæ familiares, dum adinſtar Prælatorum obtinent partem panis palatii Apoſtolici; Ipſiſque habentes in eorum Collegii protectorem Sanctum Ivonem Advocatum, ejus ſolemnitatem, cùm interventu Collegii Cardinalium, & Rotæ Auditori celebrant in Eccleſia, quæ in adeo magnifico ſtudiorum vel Sapientiæ Palatio conſtructa eſt; Ac curam, & adminiſtrationem

68 habent percelebres Bibliothecæ ſub Alexandro VII. in eodem Sapientiæ palatio conſtructæ ſingularibus, ac excellentibus libris inſtructæ, multiſque aliis potiuntur prærogativis; Iſteque reputatur congruus gradus ad Rotæ Auditorium, aliaque majora munera.

d Camill. Fanucius *de operibus piis Urbis lib. 2. c. 2. & 3. & ex eo* Loter. *in typo collegii procuratorum*. e *ſupra diſc. 5.* f Rubeus *in opuſculo Advocatorum Conſiſtorialium cui redivivi defenſoris nomen tribuitur c. 1.* Scannarol. *de viſit. carceratorum lib. 1. c. 3. ſect. 2.* f 2. *ſupra diſc. 33.* g Veſtr. *in praxi lib. 2. cap. 18.* h *ſupra diſc. 32.* i *recenſentur per Rubeum in dicto opuſculo Advocatorum Conſiſtorialium cap. 1. n. 20.* l *de his ſpeciebus nobilitatis tit. de præeminent. diſc. 35.* m *dicto opuſculo c. 5.* n *ſupra diſc. 5.* o *de iſto uſu togæ doctoralis tit. de juriſd. diſc. 93.* p *Conſt. 62. Sixti V.* q *ſupra dicto diſc. 32. q 2.* Veſtr. *dict. c. 18. lib. 2. dicto opuſculo cap. 6.* r Rubeus *in dicto opuſculo cap. 7. & Carthavius in ſyllabo Advocatorum Conſiſtorialium*, Scannarol. *dicto lib. 1. cap. 3. ſect. 2. f tit. de Regalibus diſc. 148.*

VI.

De Advocatis Pauperum.

QUamvis autem in Curia, magis quàm alibi, conſul- 69
ſit pauperum defenſioni, & patrocinio, eo quia; omnes Advocati, indiſtinctè iſtam charitatem libenter exercent, ut etiam faciunt Procuratores, ſive ſint collegiales, ſive non, cùm adſit quædam pia Congregatio Curialium, quibuſdam feſtivis diebus haberi ſolita in Eccleſia Sancti Corali ad catenarios, pro receptione ſupplicum libellorum, perſonarum miſerabilium, quæ gratuitum patrocinium implorent, ibique cauſæ repartiuntur; Ac etiam quia Advocacis Conſiſtorialibus; utpote illud munus obtinentibus in officium à Papa, iſtud onus incumbit *r*. Adhuc tamen in cauſis criminalibus, ita conſultum 70
non remanet, ob ſtylum Curiæ alibi inſinuatum quod claſſici Advocati, & cauſarum Patroni, nimium occupati cauſis civilibus, tam ſpiritualibus, quàm profanis, abſtinenti à criminalibus, in quibus propterea parum verſati ſunt, quaſi quod iſtæ videantur profeſſiones diſtinctæ, Civiliſtarum, & Criminaliſtarum, adeout eorum quælibet 71
totum occupet hominem; Ac etiam, ob alterum valde quidem commendabilem ſtylum, tractandi cauſas criminales cum nimia celeritate, adeout ſæpius, terminus defenſionum reſtringi ſoleat ad horas; Et meritò quoniam cum delinquentium, ac facinoroſorum hominum ponitio fiat potius pro medicina præſervativa publicæ quietis, & tranquilitatis, ut homines à criminibus arceantur, quàm pro curativa criminis jam irretractabiliter patrati; Hinc proinde quo magis punitio eſt celer, cum recenti memoria cri- 72
minis, eo magis eſt medecina proficua, & operativa, adeout frequenter contingat, ut pauperum Advocatus & Procuratores, nedum omnibus aliis negotiis, ſed ipſiſmet cibo; & ſomno neglectis, cogantur hujuſmodi defenſionibus toti vacare; Ac propterea, quamvis iſtud munus ad- 73
vocati pauperum, competentibus emolumentis proviſum ſit, in annua ſumma ſcutorum auri mille circiter, ultra alia emolumenta, & utilitates, quæ reſultant à franchitiis gabellarum, quibus potitur, tanquam unus ex iis, qui ſedent in Tribunali Cameræ, ut agendo de eodem Tribuna- 74
li ſupra advertitur; Ac etiam ob facultatem quam habet, perinde ac ſi eſſet unus ex Judicibus ordinariis, interponendi decreta, in actibus voluntariæ juriſdictionis, puta 75
in contractibus minorum, & mulierum ad formam Statutorum Urbis; Nec non nimium exiſtimabilis reputetur audientia Papæ, tam in diebus ordinariis, in quibus aliis 76
officialibus præſtatur, quàm etiam in diebus, & horis extraordinariis, quando res urgeat, Et quod magis eſt, vitaretur munus, quod magnam præbet occaſionem meriti apud Deum, quando benè, & cum debita charitate exerceatur, ut frequentius exerceri praxis docet, & præſertim per hodiernum, nimiæ quidem probitatis, & charitatis Advocatorum Euſebium amicum meum, virum candidiſſimum, Adhuc tamen, pro meo ſenſu vel genio, his non obſtantibus, videtur munus, nimium incommodum, & erumnoſum, utique non deſiderabile; Tum ob prædicta 77
incommoda, unde frequenter integras noctes inſomnes ducere oportet; Tum etiam quia, penè ſemper, ſtandum eſt inter planctus, & ſuſpiria, ipſorum carceratorum, quos audire oportet, eorumque uxorum, & conjunctorum; Et quod magis eſt, cùm agatur de gravibus cauſis, vitæ, & famæ hominum, cum damno irretractabili; Hinc proinde quando cauſæ exitus, reddat defenſionem non proficuam, illi ſemper remanere videtur quidam conſcientiæ ſtimulus, pro omnimoda, & majori diligentia fortè non adhibita, Sive animi angor, quod indebitè ad patibulum tradu-

ctus fuerit ille, qui ab eo non reputaretur, illo opprobioſo fine dignus.

78 Ex his itaque ſequitur, quod non de facili inveniantur, neque ſint frequentes Sancti Ivones, qui ex charitate, ſuoque ære vivendo, atque alia negotia deferendo, iſtud munus ſuſcipiant, ideòque præciſè neceſſarii illi, qui in officium, huic muneri, toti addicti ſint, juxta omnium principatuum, & magnorum Tribunalium ſtylum communem.

79 Præficitur itaque huic muneri per Papam unus ex ordine Advocatorum, atque juxta ſupra inſinuatam praxim temporis conſiderabilis, ex illo conſiſtorialium, qui non prohibetur continuare profeſſionis exercitium, quod prius haberet in cauſis civilibus, profanis, vel ſpiritualibus, in Rota, aliiſque Tribunalibus, cum id non ſit incompatibile cum officio: De facto tamen quædam ſpecies incompatibilitatis reſultat, ob continuas occupationes, ut ſupra.

80 Potitur iſte Advocatus, jam recenſitis prærogativis, habendi audientiam Papæ, & ſedendi in Camera, more aliorum, qui camerales dicuntur, necnon exercendi voluntariam juriſdictionem, cum conſiderabilibus emoluMentis pariter inſinuatis, atque eſt officium regulariter, & de ſui natura perpetuum, quod per mortem, vel per promotionem ad majora munera incompatibilia ceſſat; Ac etiam jus habet interveniendi in omnibus Congregationibus criminalibus, quæ pro commendabili ſtylo, qualibet hebdomada habentur in ſuperius enarratis Tribunalibus, Gubernatoris, Auditoris Cameræ, & Vicarii, ac etiam in foro Capitolino, ſedendo etiam de tempore quo cauſa examinatur, ac vota proferuntur eodem modo quo Advocatus fiſci, quem præcedit, digniorem locum occupando;

81 Prout etiam intervenit in viſitationibus carcerum, ut ſupra inſinuatum eſt in rubrica, in qua de hujus viſitationis Congregatione agitur, Atque noſtra ætate in ultima Cardinalium promotione facta per Innocentium decimum, pro conſuetis Curiæ contingentiis, rerumque circumſtan-

82 tiis, ab iſto munere Advocati pauperum, cum ſola aliquorum menſium prælaturæ utriuſque Signaturæ mixtura, vidimus (dignè quidem) evectum ad purpuram, magnum, in minoribus, & in majoribus, amicum meum, Carolum Gualterium Urbevetanum, nuper immutare de-

83 fectum;

Prohibetur autem iſte Advocatus ſcribere ad defenſam divitum & idoneorum, cum præmio; Et meritò quidem, ex duplici probabili ratione ita proviſum eſt. Primò ſcilicet ne magnis deditus hujuſmodi cauſarum defenſioni, quæ præmium habeant manuale, deſerat cauſas pauperum, vel eis (ut decet) non ſit ita diligenter, deditus; Ideoque congruit, ut ſingulariter ſit in eis occupatus, dum cauſæ civiles compatibiles dilationes, ac moras pati poſſunt; Et ſecundò, ne detur anſa, vel occaſio turpiter agendi, ac etiam à minus idoneis præmium extorquendi, ſub affectata credulitate vel opinatione quod eſſent idonei; Aliaque ſuper hoc munere recenſentur per illos, qui de praxi viſitationis carceratorum volumen componere laudabiliter profeſſi ſunt. *ſ*

r Scannarol. *de viſit. ubi ſupra*.
ſ Scannarol. *de viſitatione carceratorum*.

V.

De Advocato Cameræ, & Fiſci; Ac etiam de Promotore Fidei.

84 EX eodem Advocatorum ordine, ut ſupra, juxta ſtylum, omnibus principatibus communem, per Papam aſſumitur unus qui in officium tuetur cauſas Cameræ, & fiſci tanquam Advocatus, agendo ſolum de iis, quæ juris ſunt, juxta ſupra inſinuatum ſtylum Advocatorum Curiæ, cùm de iis quæ conſiſtunt in facto, circa compilationem proceſſus offenſivi & defenſivi, ejuſque viſionem, aut lecturam, ac alia hujuſmodi, pertineat ad duos Cameræ; & fiſci Procuratores, de quibus infra.

Dicitur autem Advocatus Cameræ, & Fiſci, quoniam

85 licèt, in grammaticali, ac etiam in legali ſignificatione, iſta vocabula Cameræ, & fiſci, ſynonyma ſint, idemque ſonent; Nihilominus pro ſtylo, ſeu loquendi uſu Curiæ, reputantur diverſa; Ut enim alibi pluries advertitur, duplex fiſcus habetur; Unus ſcilicet qui dicitur favorabilis, & privilegiatus, concernens publicum Principis, vel dotem Reipubliçæ, conſtitutam, ex juribus, aliiſq; publicis emolumentis, non pœnalibus; Et alter odioſus, tam circa perſonalem delinquentium punitionem, pro qua fiſci officiales, & defenſores, ex officio inſtant, atque principaliter incumbunt, quam etiam pro intereſſe burſali, quod reſultat à publicationibus bonorum, & à pœnis pecuniariis, quæ ratione criminis vel contumaciæ fiſco applicantur; Unde propterà privilegia tacitæ hypothecæ, & potioritatis in bonis poſteà quæſitis, adverſus anteriores, ac alia, quæ per legem, fiſco attributa ſunt, primo fiſco favorabili, non autem alteri odioſo competunt; Atque huic poſteriori, non autem primo congruit vulgare dictum *Plinii, in Epiſtolam Trajanam*, quod ſub bono Principe, fiſci cauſa ſemper mala eſt; Ac propterea ſub nomine Cameræ explicatur prima fiſci favorabilis ſpecies, cujus cauſæ poſt conſumptam primam inſtantiam, vel reſpectivè quandoque ſecundam coram Apoſtolicis Collectoribus, & Theſaurario, vel Camerario, cognoſcuntur in Tribunali Cameræ, quod ſe non ingerit in confiſcationibus bonorum delinquentium, vel in aliis mulctis, & pœnis pecuniariis ratione delicti, cùm ſolum de illis cauſis criminalibus ſeu pœnalibus, ipſe cognitionem habeat in ulteriori inſtantia, quæ dependeant à juribus cameralibus; Puta in

86 cauſis decupli, contra adminiſtratores, vel appaltatores, fiſcales qui computa minus fideliter tradant *t*. Vel ubi agatur de pœnis ob fraudatas gabellas, ſive ob occupata bona, vel jura Cameræ; Aut ubi ageretur de illis confiſcationibus, quæ civili potius, quam criminali more fiant de illis bonis, quæ in iſto principatu poſſideantur per illum qui in altero principatu, vel territorio ſæpe entiam capitalem, veram vel contumacialem, cum publicatione bonorum paſſus fuerit *u*, dum in pœnis, & confiſcationibus, quæ fiant in Tribunali Gubernatoris, vel Auditoris Cameræ, & Vicarii, ac in aliis, tam Urbis, quam reliqui Status Eccleſiaſtici, utpotè pertinentibus ad Tribunalia criminalia, Tribunal Cameræ ſe non ingerit, ideòque inolevit iſta vocabulorum diſcretio, quod ſcilicet, aliud ſit Camera, & aliud ſit fiſcus, cum diſtrictis patronis, ſeu Procuratoribus, dum ille qui eſt Cameræ, dicitur Commiſſarius; Ille verò qui eſt Fiſci, appellatur Procurator fiſcalis, ut infra de eis agendo.

87 Cùm itaque iſte Advocatus, utrique Procuratori, in iis, quæ juris ſunt, opem præſtare ſoleat, ac debeat; Hinc proinde dicitur Advocatus Cameræ, & fiſci, ad denotandum utrumque munus, dum iſte Advocatus jus habet interveniendi in omnibus Congregationibus criminalibus, quæ ut ſupra fiunt, qualibet hebdomada, in Tribulibus, Gubernatoris, Auditoris Cameræ, & Vicarii; ac etiam in Congregatione Conſultæ, quæ ut ſupra in ejus particulari Rubrica, habetur bis in qualibet hebdomada, necnon in viſitatione carcerum, & in aliis congreſſibus, in quibus de cauſis criminalibus agi contingat.

88 Majus verò, ac principale ejus munus, verſatur circa cauſas camerales alterius fiſci favorabilis, quoniam cùm materia criminalis, comparativè ad duas civiles, perſonalem ſcilicet, & ſpiritualem, theoricè ſit nimium facilis, & finita, adeout ille ingenioſus profeſſor, qui ſe illi addicat, ad breve tempus, quoad partem theoricam, ſeu ſcientificam, valde peritus, ac excellens reddi valeat, quod utique de præfata duplici materia civili, etiamſi vivar centum annis, non de facili aſſeri poteſt; Major autem materiæ criminalis difficultas, vel peritia conſiſtat in praxi, pro qua exiguntur magis experientia, & ſagacitas, quam pars ſcientifica theoricæ; Hinc proinde, nimium

89 rarò ſequi ſolet, ac debet neceſſitas recurrendi ad majorem peritiam Advocati, cum ad munus Parocuratoris fiſcalis, cui principaliter iſtæ partes incumbunt, aſſumi non ſoleat, niſi criminaliſta peritiſſimus, & qui diu, per omnes criminalitatis gradus tranſierit, ac verſatus ſit, etiam gerendo munus Judicis, vel Locumtenentis, dum iſtud officium Procuratoris fiſcalis generalis Urbis, reputetur primus, ac major criminaliſtarum gradus; Accedente potiſſimum, quod in Curia, & præſertim in Tribunali Gubernatoris, & in Congregatione Conſultæ, in quibus majora, & graviora negotia criminalia peraguntur, pro

90 frequentiori praxi, proceditur cum ſtylis, & cum bannimentis, ac etiam cum moribus propriis pontificiis, adeout nimium rari ſint caſus, in quibus ita proviſum non ſit, unde propterea ad apices, vel regulas juris communis, convolare oporteat, atque majorem Advocati peritiam adhibere.

Hinc proinde, in quodam extrajudiciali dubio, quod in- 91
cidenter de recenti excitatum fuit, an ſcilicet, clericatus, præſertim in ſacris, compatibilis eſſet cum hoc officio Advocati Cameræ & fiſci; Illi qui incompatibilitatem aſſeverabant præcipuum conſtituebant fundamentum in decreto Concilii Lateranenſis ſub Innocentio III. regiſtrato in-

ter

ter decretales, x per quod expreſsè inhibetur clericis ne ſanguinis cauſas agant, atque in eis quoquo modo ſe ingerant; Et ex cujus decreti, aliorumque Canonum, vel ſanctorum Patrum auctoritate, Canoniſtæ, & Morales, in ſpecies iſtorum munerum, Advocati, & Procuratoris fiſcalis, firmant, ut per illa, irregularitas incurratur, ſaltim illa quæ dicitur levitatis, quoniam non ſolùm manibus, ſeu cum gladio materiali, homicidium committi, & ſanguis fundi dicitur, ſed etiam cum gladio linguæ, & ſic cum petitione, vel conſilio, aut mandato, vel alia cooperatione, juxta ſententiam Divi Auguſtini, agendo de paſſione Domini, quod licet per milites, non autem per ſcribas & phariſeos, alioſque judæos, materialiter crucifixus fuerit; magis tamen occiſus fuerit gladio linguæ; & clamando ad Pilatum *Crucifige, Crucifige*. y

92 Diverſa tamen erat mea opinio, quam audivi magis communiter in Curia apud bene verſatos haberi, ex ratione ſuperius recenſita, quod ſcilicet reverà iſtæ partes, iſtandi apud Judices in cauſibus particularibus, pro pœna ordinaria delinquentium in concreto, aliaque gerendi, quæ ad idem tendant, revera ſunt Procuratoris fiſcalis, qui totum agit; Interventus autem Advocati in Congregationibus criminalibus, quamvis per Apoſtolicas conſtitutiones editas ſuper reformatione Tribunalium injungatur; z Attamen ille, iſtas partes, juxta frequentiorem antiquum ſtylum, non gerit, ſed potius, tanquam inſignis, ac primarius Juriſconſultus (qualis hucuſque ſemper eſſe conſuevit ille, qui hoc munus occupavit) habendo votum conſultivum tantùm, non autem deciſivum, gerit partes Conſiliarii pro veritate, ſuper iis, quæ in puncto juris ambigui conſiſtant, ne in aliquem errorem, cum juſtitiæ detrimento incurratur, quod æque ſe habere poteſt, ad inquiſitorum condemnationem, ac abſolutionem, ità theoricè, ſeu in abſtracto, juxta ea, quæ proponuntur de jure reſpondendo, atque gerendo ſolas partes inſinuatoris, vel magiſtri, & principaliter conſulendo pro ſervitio juſtitiæ, ac Reipublicæ quietè, non autem ſe ingerendo in applicatione ad concretum, ut ille Reus tanquam ſufficienter convictus de crimine, tali, & tali pœna puniatur, cùm revera iſtæ non ſint partes Advocati, ſed Procuratoris fiſcalis ut ſupra; Contrarium autem pro frequentiori praxi eſt in aliis principatibus, eorumque Curiis, & Tribunalibus, quod ſcilicet præcipuæ, ac totales partes, quæ in Urbe geruntur per Procuratorem, explicentur per Advocatum, cujus Auditor, vel ſolicitator eſt Procurator, eò modo quo infra, agendo de Procuratoribus, advertitur; Ac propterea alibi diſputari ſolet quæſtio, quæ tamen in Curia nunquam pro mea notitia auditur, an Advocatus fiſcalis poſſit allegari ſuſpectus. a

Et ulterius, cùm iſta dicatur quædam irregularitas impropria, & remota, quæ non provenit à crimine, vel à peccato, ſed ab actu licito, quinimò meritorio, Hinc provenire potius dicitur à quadam majori Eccleſiæ pietate, quoniam Divinum oraculum Sacræ paginæ veteris teſtamenti, per quod vir ſanguinum ab altari avelli præcipitur, tanquam myſticum potius quàm morale, evanuiſſe videtur, utpote evacuatum per Incarnationem, & paſſionem Chriſti; dum aliàs Papa non poſſet diſpenſare irregularitati ex homicidio, præſertim voluntario, & criminoſo, cujus contrarium inconcuſſa praxis docet, & revera loquitur de homicidio criminoſo; De iſta verò ſpecie magis levis, ac remotæ irregularitatis, in illis Tribunalibus, quæ Papalia ſunt, & in quibus Judices, aliique officiales, præficiuntur per ipſum Papam, qui rectè ſciet, quid actuari ſint, id non procedit, per quandam virtualem ſeu implicitam diſpenſationem, quæ ita ineſſe videtur; Ut docet praxis in Gubernatore, & in Vicario, ejuſque Viceſgerente, & in Auditore Cameræ, quod interveniunt in hujuſmodi Congregationibus, quarum ipſi ſunt Præſidentes & Regulatores majores; Atque pro frequentiori praxi, & præſertim in Tribunali Gubernatoris, ab iſtius ſenſibus, magis, vel minus rigoroſis delinquentium, celer, & rigoroſa punitio pendet, ipſeque caſum refert Papæ; atque ab eo oraculum recipit; Idemque reſpective; In Cardinalibus Legatis, Præſidibus provinciarum; Et in Gubernatoribus Civitatum Status eccleſiaſtici, qui omnes ſunt Prælati, pro magna parte in ordine ſacerdotali, & frequenter in Epiſcopali, & Patriarchali conſtituti; Magis verò, id comprobat praxis Congregationis Conſultæ, de qua ſuperius in ejus particulari Rubrica actum eſt, quod in ea interveniunt multi Cardinales, & Prælati, ut plurimum, in ſacerdotali ordine conſtituti, ac etiam in Epiſcopali, qui quotidiè miſſam celebrant, & tamen, magis proximè, atque in longè majori frequentia, cauſas ſanguinis agunt, præcisè decernendo in concreto mortem inquiſitorum.

Decretum verò Concilii Lateranenſis in genere emanatum pro univerſo Orbe, prudenter editum fuit, atque exactè obſervandum eſt, reſpectu Tribunalium ſecularium, ſive aliorum, quibus iſta ratio non adaptetur; Adinſtar eorum qui alibi inſinuantur, circa militiam, vel notariatum criminalem, aliave officia ſæcularia, quæ cum clericatu incompatibilia reputantur, non tamen in ſervitio Papæ. b

In hoc autem verſatur continuum, atque perpetuò dam- 93
nabile pragmaticorum æquivocum, attendendi ſcilicet doctrinas, vel leges, in ſola litera, ſeu generalitate, non reflectendo ad congruam applicationem reſultantem à debita diſtinctione caſuum, & regionum, aliarumque circumſtantiarum, & ſine qua nunquam applicatio bene ſequi poteſt; Atque exinde reſultare ſolet frequens incurſus æquivocorum, præſertim in Moralibus, circa forenſia, ſeu judicialia, quoniam nullam fori negotiorum practicam notitiam habentes, procedunt cum propoſitionibus generalibus in abſtracto, quæ foro interno bene congruere poſſunt, non autem adaptantur foro externo; Sive rectè procedunt, in una regione, non autem in altera, ob diverſos mores, vel ſtylos.

Nimiæ autem exiſtimationis eſt in Curia iſtud officium, 94
non ſolùm ob interventum in omnibus Tribunalibus, & Congregationibus criminalibus, in quibus ejus votum ſolet eſſe magni ponderis, magnæque, auctoritatis, ſed etiam ob alia majoris exiſtimationis negotia cameralia pertinentia ad utrumque fiſcum eccleſiaſticum, & profanum, Papæ ſcilicet tanquam Papæ per univerſum Orbem catholicum, & ejuſdem tanquam Principis Ditionis temporalis; Ideoque iſte Advocatus ſedet quoque in Camera inter Camerales, atque intervenit in Congregationibus, quæ pro juribus Cameræ fiunt coram Theſaurario, quarum una Computorum, & altera Cameralis dicitur; Nec non in Congregationibus Montium & Baronum, ut ſupra de eis agendo advertitur; Ac etiam in Congregatione Immunitatis Eccleſiaſticæ, & in altera Conſiſtoriali, omnibuſque aliis, in quibus ſedes vel Camera Apoſtolica, quoquo modo, directè, vel indirectè intereſſe habere poteſt.

Magis autem creſcunt hujus Advocati exiſtimatio, au- 95
ctoritas, & occupationes, quando (ut pro frequentiori praxi ſequi ſolet) ei injunctum quoque ſit alterum officium ſeu munus, quod revera eſt diverſum, ideoque à perſona diverſa occupari poteſt) Promotoris Fidei, ideſt Advocati fiſcalis, vel oppoſitoris in cauſis beatificationis, vel cultus, aut canonizationis fervorum Dei, ut ita melius veritas inquiratur, atque per acrium oppoſitionum ignem perficiatur aurum, ne aliàs ex nimia pietate, vel devotione eorum, qui hujuſmodi canonizationibus vel beatificationibus incumbunt, admittantur ea, quæ admittenda non ſint; Ideoque intervenit quoque in Congregatione Rituum, aliiſque congreſſibus, vel actibus qui iſtam materiam percutiant; Non intervenit autem in illis cauſis fidei, quæ aguntur in Congregatione vel Tribunali Inquiſitionis univerſalis, dum adeſt proprius, ac particularis fiſcalis.

Emolumenta iſtius officii, ſunt eadem, quæ ſuperius 96
inſinuata ſunt de Advocato pauperum & aliqua majora, dum illi volenti, interdictum non eſt, ſcribere in cauſis criminalibus contra reos, ad inſtantiam accuſatorum, vel inſtigatorum, recepta mercede; Quod tamen, licet ſit licitum, non tamen honeſtum reputari ſolet, ideòque pro frequentiori praxi, poſſeſſores hujus officii ab hoc abſtinere conſueverunt; Et quando admixtum quoque ſit præne dictum aliud munus Promotoris fidei, alia obtinentur conſiderabilia emolumenta, licita, & publica pro mercede meæni laboris.

Occupari ſemper huc uſque conſuevit, ut etiam ſupra 96
advertitur, iſtud munus per magnos, ac primarios Curiæ viros, qui non ſolum eſſent inſignes Juriſconſulti, bene- que verſati in utroque Jure civili, & canonico, magis verò in feudali, cujus peritia principaliter neceſſaria reputatur, ob feuda, aliaque jura regalia Cameræ; Sed etiam inexacta notitia Conciliorum; & eccleſiaſticarum, ac profanarum hiſtoriarum pro juribus Sedis, & Cameræ Apoſtolicæ benè tuendis, occaſione controverſiarum juriſdictionalium, vel præeminentialium, quæ habentur cum principibus ſæcularibus; Ideoque illud occuparunt ſupra-

enunciati inſignes Juriſconſulti primarii Advocati, Aldobrandinus; Gabriellius, & Spada, ut docent eorum ſcripta, quæ publicæ luci edita ſunt; Neque diſſimiles fuerunt alii, quorum labores ſub tenebris remanſerunt; Ut præſertim noſtra ætas vidit, in inſigni Juriſconſulto, & primario Advocato Antonio Cerro, patre Caroli, qui poſtquam, tringinta circiter annorum ſpatio, in Rota, etiam tanquam Decanus, commendabiliter ſedit, digne ad purpuram evectus fuit; Dictique Cerri ſucceſſor fuit, idemque munus, junctum cum altero Promotoris fidei, à prædeceſſore quoque tentum, ſpatio triginta annorum, & ultra, exercuit, & exercet Petrus Franciſcus de Rubeis, aliàs primarius, nunquam in parte ſcientifica ſatis commendatus, dum non ſolum, eximius, ac profundus eſt Juriſconſultus, verè ſcientifico more, per principia, non autem per traditiones, & repertoria, juxta ineptum morem Pragmaticorum, quibus magis ſæculum modernum abundare videtur, & præſertim ob magnam peritiam in materia feudali; Sed etiam quia, dici poteſt animatum archivium univerſale hiſtoriarum, ac Jurium Sedis Apoſtolicæ adeout (ſine aliorum præjudicio) ob hujuſmodi univerſalitatem, ac memoriæ promptitudinem, & ingenii acumen, ſimilem virum Juriſtam, nan ſim expertus; Et tamen, jam octuagenario major, in hoc munere, ad ſepulchrum forſan accedet, aliis majoribus muneribus in parte occupatis ab iis, quorum aliquos Deus ſcit; Talis enim eſt, conſueta fortunæ ſtultitia, vel aularum conſuetudo;

t *tit. de Regal. diſc. 119. cum ſeqq.* u *eod. tit. de Regal. diſc. 160. & latius in fine.* x *In. cap. ſententiam 9. de Cler. de vel Monach. ex his ita firmant aliis relatis Majol. de irregularit. lib. 2. cap. 9.* Giballin. *de irregular. cap. 4. diff. 16.* z Scannarol. *de viſit. carcerat. lib. 1. cap. 4. nu. 54. Rubeus in dicto opuſculo diſc. 7. nu. 35. & ſeqq.* a Fontan. *dec. 30.* Carena *reſol. 169. b tit. de penſion. diſc. 47. & ſeqq.*

V.

De Procuratoribus ſeu cauſarum Patronis.

97 EOdem retento præſuppoſito, cum quo in Advocatis hucuſque proceſſum eſt, quod ſcilicet agatur de iis, qui non ſolo nomine, ſed etiam re ſint tales, non autem de iis qui vix ad ſollicitatoris munus idonei, iſtudque revera exercentes, Advocati, vel Procuratoris nomen uſurpant; Adinſtar eorum, quæ de Doctoribus eorumque privilegiis Scribentes tradunt; Nobile eſt in Curia Romana Procurarorıs officium, cuicumque inſigni Juriſconſulto, etiam nobilium natalium congruum, ut quotidiana praxis docet, dum plures munus Procuratoris exercent, qui etiam Advocati primi ordinis eſſe poſſent; Ideoque eis non congruunt ea quæ ab aliquibus de iſto procuratoris officio dicuntur, cum intelligenda veniant, de illis procuratoribus merè mechanicis, qui vacant ſolum actibus mechanicis in compilatione proceſſus. Siquidem Procuratores Curiæ Romanæ ſunt verè cauſarum Patroni, qui more Advocatorum, ſe non ingerunt in actibus inferioribus, & mechacinis, quos explicant, per ſolicitatores, vel per eorum juvenes, & adjutores, dum eorum partes ſunt componendi commiſſiones, vel monitoria, ſeu libellos,
98 nec non articulos, inſtructoque proceſſu, illum videndi, atque exinde conficiendi diſcurſum pro congreſſibus fieri ſolitis pro directione cauſarum, ita inſtruendo Advocatos de illarum ſtatu, atque promovendo motiva etiam juris; Efformando quoque informationem facti & juris, pro cujus majori comprobatione, ſuperaddi ſolent informationes Advocatorum; Verùm adhuc, tam motivis, quàm auctoritatibus more Juriſconſulti illa bene referta eſt, adeout revera gerant ea quæ in aliis Tribunalibus, & regionibus gerunt Advocati, ubi non habeatur ille uſus Advocatorum, qui habetur in Urbe; Ideoque apud antiquos ſcriptores communis eſt traditio quod Procuratores Curiæ Comanæ, exæquati ſunt advocatis aliarum Curiarum.

99 Benè verum quod in abuſum irrepſiſſe videtur, atque potius damnabile reputatur, ut Procuratores, in iis quæ juris ſunt, ſimium ſe extendant ſive immorentur, dum ita quandoque, à partibus ingenii, quæ magis gratæ ſunt, allecti, ſeu abſtracti, ab inferioribus, minuſque gratis partibus, diligentis, & accuratæ lecturę proceſſus, & indagationis facti diſtrahi ſolent cum præjudicio cauſarum; Ideoque eorum præcipuæ partes eſſe debent, in diligenti ſtudio proceſſus, atque indagatione facti, ejuſque brevi quidem, ſed accurata, & diligenti enarratione, exercitando ſolum motiva, ut Advocati ſuppleant, cum doctrinis, & ratiociniis. 83

In Procuratoribus autem, magis frequens eſſe ſolet uſus 100
annuorum ſtipendiorum, ſeu proviſionum, adhuc tamen in parte intermiſſus eſt, comparative ad antiquum ſtylum, quando ita ſtipendium annum ſtatutum non ſit, eorum honorarium pro mercede laboris, eſt in omnibus uniforme, cum illo Advocatorum, ſupra recenſito; Cum aliqua tamen diſcreta moderatione; circa frequentiores functiones, quas ipſi facere ſolent in voce, vel in ſcriptis, per memorialia, ſuper incidentibus; Merces autem ſtudii proceſſuum de partibus, ſolet eſſe major, vel minor, pro illorum qualitate, & pro Partium diſcreto arbitrio; Adhuc tamen quædam taxa moderata, ex antiquis traditionibus, in praxi apud eos habetur.

In iſto quoque ordine, dignoſcitur eadem ſupra inſinua- 101
ta diſcretio conſiſtorialium, & non conſiſtorialium, ſive collegialium, & non collegialium, dum adeſt Collegium, quod ab antiquo (juxta unam opinionem ſupra recenſitam) per Benedictum XII. anno 1340. in Avenionenſi Civitate erectum fuit, illorum Procuratorum, quibus tantum liceret conſiſtorium ingredi, atque cauſas conſiſtoriales peragere, Ideoque illi qui ſunt de Collegio, intitulantur Procuratores cauſarum Sacri Palatii Apoſtolici; Non dicuntur enim conſiſtoriales, quoniam hodie non habetur amplius uſus diſputandi cauſas contentioſas in Conſiſtorio, ideoque illud non ingrediuntur Advocati; Habent idem facultatem ſcribendi etiam in jure, atque à Judicibus, & Tribunalibus majores obtinent honorificos tractatus, quàm obtinent illi Procuratores, qui non ſint de Collegio, & ſupra quos licet antiquiores habent præcedentiam, eo modo quo ſupra de Advocatis Conſiſtorialibus eſt dictum. c

Antiquiori tempore, illud non erat numeratum; In 102
hoc autem ſæculo ſub Paulo V. effectum eſt tale conſtitutum in numero, decerminato viginti quatuor; Benè verum, quod vacante loco per mortem, vel per promotionem ad ſtatum diverſum incompatibilem, non ſequitur illicò ſubrogatio, ut in Collegio Advocatorum practicatur; ſed expectari ſolent plurium locorum vacationes, & poſtquam aliquos conſiderabilis numerus deſit, tunc, tanquam per ſpeciem promotionis, ab ipſomet Collegio, abſque alia auctoritate, fieri ſolet bene viſa cooptatio aliorum, inter plures ex iis, qui deſuper preces porrigant, atque digniores, vel magis provecti videantur.

Iſta verò admiſſio, vel cooptatio, fieri ſolet, prævio 103
diligenti proceſſu, non ſolum ſuper idoneitate in exercitio profeſſionis, quæ minus aliis inquiritur, quoniam ubi quid ad iſtud Collegium adſcribi petat, jam effectus eſt notoriæ idoneitatis, potiſſimè quia illa hodiè probatur quoque per examen Rotale, quod ad annos præcedere ſolet, ut infra, Sed principaliter, ſuper vitæ, ac morum probitate; Et potiſſimum, ſuper illa probitate quæ percutiat ipſius profeſſionis exercitium, magnam habendo rationem, bonæ, vel malæ famæ, ſuper integritate, vel caſumnioſo genio reſpectivè; Ac etiam ſuper natalibus nobilibus, vel ſaltim in propria patria, civilibus, valdèque honeſtis, nullo pacto admittendo eos, qui legitimorum natalium defectu laborent, minuſque ſi eos habent legitimos, ſed plebeos; Atque hinc ſequutum eſt, ut omni tempore viri no- 104
biles, etiam de familiis antiquis, & illius nobilitatis, generoſa ſit, iſtud munus exercere, atque ad Collegium admitti non dubitaverint; Ex præfata ratione, quod revera iſtud munus cauſarum Patroni in Curia, importat idem, quod illud Advocatorum extra, dum illa ſpecies Advocatorum, quam habet Curia, eſt ſingularis.

Item ex iſto Collegio, ad inſtar eorum, quæ ſuperius 105
dicta ſunt de altero Advocatorum, plures prodierunt Cardinales, Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, & Prælati, qui primaria Curiæ officia habuerunt, illa præſertim Datarii, & Gubernatoris Urbis; Ut præſertim inter plures, circa finem retroacti ſæculi, & initium currentis, praxis docuit in Dominico Tuſco, qui poſt alios gradus, fuit Urbis Gubernator, & præſertim de tempore quo Clemens VIII. Ferrariam adiit, deindeque Cardinalis, pontificatus etiam valdè proximius, ut conclavium chronicæ docent; Atque noſtra ætate vidimus inſiguem Canoniſtam Marcum Aurelium Maraldum, Datarium Pauli V. & Secretarium Brevium Urbani VIII. & Innocentii X. & Hieronymum Bertuccium Datarium Innocentii X.

tii X. & alios; Benè verum, quod ex reliquo cœtu Procuratorum non collegialium plures quoque eaſdem dignitates, & fortunas ſortiti ſunt,

Plures quoque prodierunt Auctores operum, quibus ad
106 publicam utilitatem potimur; Ut præſertim ex antiquioribus inter plures ſunt Veſtrius, Galleſius ſeu Maſſa, Papazonus, & Mandoſius; Et ex recentioribus Præfatus Cardinalis Tuſchus, Lotterius, Ubertus, & alii.

Obtinebat Collegium antiquiori tempore jus præſentandi vel nominandi, ad pingue, & qualificatum beneficium,
107 Archipresbyteratum nuncupatum, Eccleſiæ S. Mariæ ſupra Rotundam, quod eidem Collegio magnam præbebat, nedum honorificentiam, ſed etiam utilitatem, ita ſcilicet providendo aliquos ex collegialibus, qui nollent, vel non poſſent amplius Curialibus negotiis vacare; Verum ob revocationem hujuſmodi patronatuum, quæ in Concilio Tridentino ſequuta eſt; iſto conſiderabili jure caruit; Obtinet capellam Sancti Michaelis Archangeli in Eccleſia
108 Sancti Euſtachii, atque in die Dedicationis de menſe Septembris, dum miſſa ſolemnis in dicta capella celebratur, interveniunt duo collegia, Auditorum Rotæ, & Advocatorum conſiſtorialium, in habitu ſolemni; Auditores ſcilicet cum rocheto, & cappa magna; Et Advocati, cum illo habitu violaceo, quem ut ſupra, adhibent in aliquibus ſolemnitatibus, & iſti ſedent intra capellam; Extra verò eam, intrà ambitum columnarum; à latere dextero, poſt Auditores Rotæ, in banco elevato pannis cooperto, ſedent juxta ordinem antianitatis, alii Advocati non Conſiſtoriales, jam cogniti & probati, quos eidem Collegio invitare videatur; Et à latere ſiniſtro, poſt Advocatos conſiſtoriales, in conſimili banco cooperto; ipſi Procuratores collegii, juxta pariter ordinem antianitatis; Ipſi autem bini ex quatuor junioribus aliquibus diebus præcedentibus curam habent invitandi Auditores, & advocatos, tam conſiſtoriales; quàm ſimplices; Atque in eadem functione, in obſequium Collegii, interveniunt quoque ſtantes in reliqua parte Eccleſiæ, Juvenes, & ſolicitatores, ac etiam aliqui Procuratores, ex illis qui aſpirant ad cooptationem in Collegio; Adeout, reſpectu Curiæ forenſis, videatur quidem ſolemnitas, alicujus majeſtatis, præparatoria quoque alterius, quæ de proximo in prima die juridica Octobris fieri ſolet in apertura Rotæ; In cujus equitatione, jam recenſita occaſione agendi de iſto Tribunali *d*, cùm interveniant duo Auditores Juniores repræſen-
109 tantes Tribunal, immediatè poſt eos interveniunt duo Advocati Conſiſtoriales, & duo ex iſtis Procuratoribus eorum collegia repræſentantes; Idemque ordo ſedendi, qui tenetur in iſta ſolemnitate, tenetur etiam in exequiis generalibus, quæ ſingulis annis in Kalendis anni novi fiunt pro Auditoribus Rotæ, ac etiam in particularibus ſingularibus Auditorum, & Advocatorum conſiſtorialium decedentium, ut ſuprà.

Antiqui ſcriptores praxis Romanæ Curiæ, iſtius collegii alumni, ſuperius recenſiti *c*, damnant, ut aliis, præ-
110 terquam iſtis collegialibus, qui ita prævio proceſſu probati ſunt, permittatur iſtud munus cauſarum Patroni exercere, vel quod ſaltim iſtud vocabulum, vel attributum aliis aſſumere liceat, quaſi quod libertas quæ deſuper cuicumque vulgari profeſſori conceditur, aliquod nobilitati muneris præjudicium cauſare videatur; Non tamen eorum ſenſum, Curia amplexa eſt; Et meritò, tum quia exiguus eſt eorum numerus, ideòque ſufficiens, dum ob negotiorum multiplicitatem, magnus requiritur numerus Procuratorum qui forte in decuplo, & ultra eſt major, quàm ſit ille Advocatorum, de jure reſpondentium; Tum etiam quia inter illos, in quibus natura parum benevola fuerit, eis abſque demerito, tribuendo natales illegitimos, vel plebeos, excellentia, & peregrina ingenia frequenter adeſſe ſolent, adeout efficiantur Curiales primarii, eximiæ doctrinæ junctæ cum integritate, ac probitate morum; Ideoque juſtum non eſſet iſtis, qui hujuſmodi defectus, abſque merito proprio patiuntur, aditum præcludere, ne talentum à Deo ſibi conceſſum exercere valeant; Acetiam quia, nonnulli ex iis, qui hujus muneris exercitio ſe addicunt, nobiles etiam generoſæ nobilitatis regionis vel patriæ, in qua munus Procuratoris, in modica exiſtimatione ſit; Quamvis rectè ſciant, quod Curiæ mores ſint diverſi; Adhuc tamen, ut ſatisfaciant opinioni vulgi in propria patria ab hujuſmodi poſitiva adſcriptione ſe abſtinere ſolent, ponderando quoque quod eſſet ſpecies monopolii, in jure damnati.

111 Inconvenientibus autem, quæ per dictos antiquos Practicos conſiderantur, tempore noſtræ ætatis, occurrere ſtuduit Rota, introducendo examen, quod coram Decano fieri ſolet per duos antiquiores hujus collegii Procuratores, tam ſuper idoneitate ad munus exercendum, quàm etiam ſuper morum probitate, & integritate, neque aliàs admittuntur ad ſcribendum in facto in ipſo Rotæ Tribunali; Unde propterea illi, qui approbati ſint, dicuntur procuratores Rotales, ideòque prodiit quidam novus ordo, diverſas à reliquo genere.

Stante autem hujuſmodi Collegiorum exiſtentia, plures in facti contingentia, (oretenus tamen, & in forma fa- 112
miliarium diſcurſuum) dicere conſuevi, quod in Curia indefinitè non procedat propoſitio, quam DD. firmant, quod ſcilicet, Advocati, & procuratores, neceſſitate, vel juſta cauſa impellente, quamvis inviti, per Magiſtratus cogi valeant ad patrocinium præſtandum vel conſulendum, qua quod huic muneri ſe addicendo, quemdam quaſi contractum cum Republica inire dicantur *f*. Ut agendo de medicis tam corporalibus, quam ſpiritualibus alibi advertitur *g*. Siquidem cùm adſint illi Advocati, & Procuratores, qui munus ſuſcipiunt ſolemniter, & in officium, pluribus potiendo emolumentis, & prærogativis, quibus alii carent; Hinc proinde, rationabile videtur, ut ex regula *Secundum naturam &c.* ut quem ſequuntur commoda, ſequantur incommoda, iſtorum prior debeat eſſe obligatio; Aliorum verò niſi ſubſidiaria; Benè verum quod nimium rarò, & forte nunquam formiter hujuſmodi quæſtiones diſputari occaſio præbet.

Hujuſmodi autem Curiæ Procuratoribus, magis quàm Advocatis congruere videtur traditio antiquorum Cano- 113
niſtarum *h*, ut plus mereantur Advocati benè ſuum officium facientes, quàm religioſi Carthuſiani; Eo quia iſta profeſſio, de ſui regulari natura, nimium periculoſa ſit; Pejerandi etenim occaſio, in calumniis, & mendaciis (ut ſupra advertitur) propriè vigere videtur in iis defenſoribus, qui cauſas dirigunt, ac proceſſus ordinant, atque ex eorumdem proceſſuum, aliorumque jurium viſione, diſtinctam habent informationem facti, in cujus alteratione viget periculum animæ, Ac etiam quia, utpotè fiduciarii litigantium, tam in litibus, quàm in aliis negotiis, benè nèque informati de omnibus ſecretis domorum, ita illi, quibus latronum, & graſſatorum potius, quàm Curialium nomen congruit, eos ſuffocare, atque excoriare ſatagunt, ſive cum prævaricationibus ſecreta pandere, ut ab alia parte pecunias obtineant; (Et utinam in Mundo non adeſſent Curiales ex hujuſmodi infami genere;) Et per conſequens benè dicitur, quod magni meriti cenſendi ſunt apud Deum, probi Curiales tanquam operarii Juſtitiæ; 114
Reipublicæ proficui; Boni etenim & integri cauſidici, non ſolum Reipublicæ proficui ſunt, pro cauſis, & negotiis, quæ ipſi peragunt, ſed etiam quia, cum eorum exemplo, eos qui malos mores, vel malum genium habeant, terrent, vel ſaltim in parte coercent, ne majora mala committant; Ac etiam quandoque cum ipſiſmet Judicibus, idem effectus reſultare ſolet, dum probi, & integri Curiales, Judicibus, & Magiſtratibus cujuſcumque gradus ſint, liberè, & altè loqui poſſunt quando vigeant juſtitiam titubantem quod non poſſunt facere illi qui malos habeant mores.

Procuratoribus item magis, quàm Advocatis, pro Cu- 115
riæ ſtylo, congruere videntur ea, quæ alibi agendo, de contractibus, vel ultimis voluntatibus infirmi ad favorem medici, inſinuata ſunt *i*, cùm Advocati, & præſertim claſſici, penè cum litigantibus non tractent, neque cauſa- 116
rum, ac negotiorum curam habent, adeout quandoque cauſæ diſputatæ, bonum, vel malum eventum, per hebdomadas, vel menſes ignorent, totaque fiducia, & converſatio litigantium, ſit cum Procuratoribus, à quorum libito, ut plurimum pendet Advocatorum aſſumptio, ac mutatio; Quinimò etiam approbatio ſeu fama, quòniam litigantes, à Procuratoris oraculo pendere ſolent, atque judicium efformare, an benè vel malè Advocati ſcripſerint; Unde propterea in Curia res videtur in oppoſitum ejus quod alibi praxis docet, quod ſcilicet Advocati, & præſertim juvenes, qui negotiorum occaſiones cupiunt; Vel etiam illi ſeniores qui (juxta meam dicendi conſuetudinem) ex ordine mendicantium cenſendi ſunt, Procuratoribus nimium obſequioſi eſſe coguntur.

Itè iſtis claſſicis Procuratoribus, æquè ac Advocatis, con- 117
gruunt omnia alia quæ DD. tradunt (loquendo generaliter de advocatis) quoniâ iſti propriè ſunt illi advocati, quorum uſus in Urbe eſt frequentior; Tum circa punitionem, ob injurias, & convicia in ſcriptis, vel oretenus *l*. Tũ etiam circa eam

am propoſitionem, quam antiqui Canoniſtæ tendunt *m*. ut Advocato bonam cauſam fovere juſtè opinanti, deducere quoque liceat motiva irrelevantia, ob aliquorum Judicum imperitiam unde bona, & ſolida motiva non agnoſcant, amplectantur autem irrelevantia, & levia, juxta aliàs inſinuatum exemplum illorum, qui ſalubres ac nobiles cibos nauſeant, nimium autem eis cordi ſunt fabæ, cœpæ & alia; Dummodo tamen abſit mendacium poſitivum in quo eſt punctus.

b *Zachias de Salar. queſt. 82. num. 21. & 22. c de iſto Collegio Veſtrius in praxi libr. 2. cap. 19.* d *ſupra diſcurſ. 32.* e *Veſtr. in prax. lib. 2. dicto c. 19.* f *Maſtrill. de Magiſtrat. lib. 1. cap. 30. num. 78. & ſeqq. Muta ad conſuet. Panorm. cap. 68. num. 20.* g *tit. de juriſdict. diſcurſ. 32.* h *Hoſtien. in proœm. ſum. num. 8. Mata ad conſuet. Panorm. c. 69. & alii communiter.* i *tit. de teſtament. diſc. 51.* l *Sanfelic. deciſ. 374.* m *Jo: Andr. in c. per tuas num. 7. qui filii ſint legitimi, Aponte de Proreg. tit. de aſſenſ. reg. in Rubrica in fori.*

VI.

De Procuratore fiſcali generali Urbis, aliiſque fiſcalibus, & de Procuratoribus pauperum; ac etiam de Commiſſario Cameræ.

QUemadmodum autem, in ordine Advocatorum, ut ſupra, ſunt duo ſuperius recenſita officia, Advocati pauperum, & alterius Advocati Cameræ, & fiſci: Ita in hoc ordine Procuratorum, adſunt officia, pariter pro pauperibus, ac pro fiſco, & Camera, quales
118 ſunt; Procurator fiſcalis generalis, de quo jam ſupra (licèt incidenter) actum eſt ſufficienter, occaſione agendi de Advocato fiſcali; Ac etiam pluries mentio habita eſt agendo de ſingulis Tribunalibus Urbis, quæ cauſas criminales quoque peragant; Iſtudque munus inter alia, ſupra recenſita, primum locum occupat, dum Fiſcalis præcedit commiſſarium Cameræ, atque dicitur Papæ familiaris, non ſolum ob partem palatii, quam obtinet, ſed etiam quia utitur veſtibus violaceis, quibus utuntur Papæ familiares actuales, & aulici, qui illi in aula domeſtica inſerviunt,
119 Camerieri appellati, quorum aliqui ſunt honoris tantum, alii verò actuale ſervitium præſtant; Eaſdem prærogativas in omnibus habet quoque Commiſſarius Cameræ, qui eſt Procurator Cameræ, & fiſci in civilibus, ſive in negotiis cameralibus, juxta diſtinctionem ſuperius traditam, inter Cameram, & fiſcum.

Ambo itaque iſti duo Procuratores, Cameræ, & Fiſci in officium, ſedent in Camera inter camerales, ac reſpectivè, interveniunt in Congregationibus, aliiſque congreſſibus criminalibus, vel cameralibus, pro qualitate negotiorum, quæ eorum cuilibet incumbunt, ut agendo de Advocato fiſcali ſupra advertitur;

Et niſi eſſent officia manualia ad nutum amovibilia, adeout non habeant illam perpetuitatem, quam de ejus regulari natura habent prædicta duo alia officia Advocati pauperum, & Advocati fiſcalis, eſſent longè majoris exiſtimationis; Tum ob majora emolumenta: Tum etiam ob majorem occaſionem beneficiorum, vel præjudiciorum, ex quibus in hoc Mundo exiſtimatio major reſultare videtur Fiſcalis ſcilicet in cauſis criminalibus, & Commiſſarii in appaltibus, & ſpoliis, aliiſque juribus cameralibus, dum iſti officiales majorem habent in hujuſmodi negotiis partem, quàm Advocatus, qui juxta eamdem Curiæ praxim,
120 etiam cum privatis, reputatur remedium ſubſidiarium pro difficultatibus, quæ conſiſtunt in puncto juris, in reliquis autem totum pondus, totaque fiducia eſt Procuratorum, Idque ad rem potiſſimè comprobat praxis audientiæ Papæ; Siquidem, ut alibi ſupra advertitur, poſt Cardinalem nepotem ſuperintendentem generalem, & Datarium, ac Secretarios Brevium, & Status, magis frequentem, & accuratam audientiam Papæ habent, Gubernator Urbis,
121 & Thеſaurarius ſtatutis diebus mercurii, & ſabbati, ultra illam extraordinariam quam negotiorum urgentia exigat; Iſti verò officiales majores ſemper adjunctos habent præfatos officiales minores, Gurbenator ſcilicet Fiſcalem, & Theſaurarius Commiſſarium, ut ſi oportunitas exigeret, Papæ audientiam quoque habeant; Quinimò praxis quandoque docet, quod majorem fiduciam habeat Papa cum fiſcali, quàm cum Gubernatore, ſive majorem cum Commiſſario, quàm cum Theſaurario, Et tamen id non ſequitur in Advocato, quem rarò, & in aliquibus extraordinariis gravibus negotiis Papa ſolet audire.

Card. de Luca Lib. XV.

Benè verum eſt, quod antiquioribus temporibus, longè majus erat munus Commiſſarii Cameræ, dum quamplu- 122
ra explicabat ex iis, quæ nunc explicant Gubernator, & Theſaurarius, ut ſæpius recenſiti antiqui Romanæ Curiæ praxis ſcriptores teſtantur. *n*

Non ſemper tamen iſti officiales, ex iſto Procuratorum ordine aſſumuntur, & præſertim Procurator fiſcalis, dum
ut ſuperius inſinuatum eſt, eſſe ſolet peritus criminaliſta, 123
qui in munere judicis, vel Locumtenentis criminalis diu verſatus fuerit; Pro frequentiori autem praxi ex hoc ordine procuratorum, & præſertim ex illis collegii, aſſumi ſolet Commiſſarius, ſed quandoque rarius, etiam ex ordine Advocatorum.

Habent autem iſti officiales adjutorem, vel miniſtrum ſubordinatum, qui ſubſtitutus fiſcalis, vel ſubſtitutus Commiſſarii appellatur, iſtique ex ordine ſolicitatorum, & quan-
doque etiam procuratorum, non tamen Collegii aſſumi ſo- 124
lent quantum praxis docet.

Adſunt quoque in criminalibus, quidam alii fiſcales; Nempè ille ſupra enunciatus, Tribunalis Sancti Officii, ſi-
ve Inquiſitionis univerſalis; Alter fori Capitolini enuncia- 125
tus in ejuſdem fori particulari rubrica; Et alter in Tribunali Ædilium ſeu Magiſtrorum viarum, ut pariter ſupra in hujus Tribunalis rubrica habetur.

Procuratores pauperum, duo ſunt, ut occaſione agendi de viſitatione carceratorum, pariter ſupra inſinuatum eſt *o*. Unus ſcilicet, quem juxta generalem morem omnium principatuum, & Magnorum Tribunalium reſpectivè, deputat Papa, tanquam adjutorem, & operarium Advocati pauperum, in iis quæ facti ſunt, ſive in iis, quæ proceſſus ordinatoria concernunt; Alter verò deputatus per inſignem Archiconfraternitatem, quæ Charitatis appellatur, 126
eaque erecta eſt in Eccleſia Sancti Hieronymi propè palatium Farneſianum; Qualia verò ſint iſtorum Procuratorum munera, vel obligationes, plenè agunt moderni ſcriptores de viſitatione carcerum, qui in hoc munere, nimium laudabiliter diu verſati ſunt, ideoque apud eos facilè erit inſpicere. *p*

n *veſt. dict. lib. 2. c. 19.* o *ſupra diſc. 29.* p *Scannarola de viſitat. carceratorum lib. 1. §. 8. cap. 6. fol. 106.*

VII.

De Solicitatoribus, & Agentibus, aliiſque togatis qui ſub Curialium genere veniunt.

IN juridica ſignificatione, Solicitatores ſunt duplicis ſpeciei; Una ſcilicet forenſium ſeu cauſidicorum qui in
cauſis contentioſis, ſunt adjutores, & operarii Procuratorum, circa acta ordinatoria, & alia munia perſonalia magis mechanica, in quibus claſſici, & occupati Procuratores non ſolent ſe ingerere per ſe ipſos, ut ſupra dictum eſt; Et altera eorum, qui vacant negotiis Datariæ, & Cancellariæ Apoſtolicæ, ac etiam Secretariæ brevium, ſeu Pœnitentiariæ, & ſic circa gratioſa potius quàm contentioſa.

De communi verò loquendi uſu, ſub hoc vocabulo Solicitatorum, veniunt ſolum illi de prima ſpecie, cum alii de ſecunda, appellentur Expeditores, ſive Expeditionerii.

Verificatur autem in forenſibus, & contentioſis, iſta tertia ſpecies, in cauſis Tribunalis Rotæ, ac etiam in aliquibus gravibus aliorum Tribunalium, & præſertim utriuſque Signaturæ, Cameræ, & Auditoris Cameræ; In reliquis enim generaliter iſta contradiſtinctio non datur, quoniam unus gerit omnia, ſolumque aliquando (ſed rarò) ubi gravis difficultas urgeat, ad opem Advocati, ut plurimum, poſt vulnus acceptum, recurrere ſolent; Iſtorumque eſt major, ac penè infinitus numerus, utramque figuram facientium Procuratorum ſcilicet, & Solicitatorum reſpectivè, pro cauſarum qualitate; Quinimò etiam inter eos plures claſſes ſeu diſtinctiones dignoſci videntur, pro diverſitate Tribunalium, quibus aliqui omninò addicti ſint, in aliis non verſentur; Aliqui verò magis, & minus, aliis quoque vacant.

Iſtorum Solicitatorum, qui ſub Procuratoribus, eorumque ſubordinatione, cauſas ſolicitant, munus eſt incumbere aliquibus actibus ordinatoriis, tam judicialibus, quàm extrajudicialibus, & præſertim in citationibus; & intimationibus, atque in ſubſcriptionibus dubiorum, atque in diſtribu-
tione informationum in propoſitione cauſæ, juxta ea quæ 128
agèdo de Tribunali Rotæ inſinuata ſunt *q*, ac etiam in *illis* Cameræ, & utriuſque Signaturæ; Ipſique ut plurimum in-

terveniunt in contradictoriis, quæ habentur in publicis audientiis, in Tribunalibus præsertim A.C. & Vicarii, ac in aliis.

Et quoniam isti, pro majori parte esse solent juvenes studiosi,& diligentes,qui hoc munus suscipiunt,ut instruantur, atque habilitentur ad munus procuratoris, & quandoque etiam ad illud Advocati, cum etiam in puro Jurista, nimium conferat, habere aliquam notitiam paxis, non solùm istius solicitaturæ, sed etiam alterius Datariæ,& Cancellariæ, præsertim pro materiis beneficialibus; Quinimò, magis id conferret, atque forte necessarium esset, in iis, qui viam Prælaturæ assumpturi sunt; Hinc proinde, clarissici occupati Procuratores, istorum operam adhibere solent, etiam in visura, & spolio processus, & in compositione summarii, super magis substantialibus, juxta pluries enunciatum stylum, Quia verò non omnium hominum eadem est conditio, atque impossibile est, ut in aliquo genere personarum dentur solum viri probi & integri, sine mixtura improborum; Hinc aliquando sequi solet, quod aliqui maligenii Juvenes, concipere solent summarium minus fidele, seu factum diversimodè supponere, atque exindè apud non benè versatos, scandalum adversus Curiales concipi solet; Verùm Procuratores quando id agnoscant, seu per alterius Partis oppositiones, præmoniti sint, cum memorialibus, in vigilia propositionis causæ, Judices, de errore; vel alteratione, candidè, atque cum debita integritate advertunt; Istorumque Solicitatorum præmium pro frequentiori praxi consistit in annuo vel menstruo stipendio, tamquam per speciem salarii, atque ut plurimum ipsi sunt Procuratores judiciales quod in eorum personis conficiuntur mandata ad lites, ideoque juxta Procuratores defensores verè & propriè sunt Patroni causarum,sive Advocati juxta morem aliarum Curiarum, & regio in quibus non habeatur ista tertia species Advocatorum Curiæ respondentium de jure tantùm.

De altera verò specie Solicitatorum Datariæ,& Cancellariæ,aliquid insinuatum est supra agendo de Vicecancellario de Datario *r*; Istorum verò præmium licitum,& publicum suas habet taxas a quadam cõsuetudine,tot scilicet ducatorum, pro qualibet expeditione, juxta earum diversam qualitatem; Reliquum verò quod à partibus ignotis extorqueatur,quodque facilius in negotiis ultra montes sequi potest, & forsan quandoque solet, est furtum, & rapina.

Item in hoc etiam primo genere Solicitatorum forensium adest unus qui habet hoc munus in officium, nempè Solicitator Cameræ, atque in hac sphæra reputatur munus considerabile; Tum ob emolumenta; Tum etiam ob peritiam, quam assumit graviorum negotiorum cameralium.

Agentes dicuntur illi, qui curam habent negotiorum, tam forensium, quàm aulicorum, quæ in Curia habeant Legati, Nuntii, Episcopi, Gubernatores, & alii similes; Ac etiam, Princeps, & Magnates, atque Communitates; Istorumque penè infinitus est numerus, atque ab eis peragitur major pars negotiorum, quæ in forma extrajudiciali pro majori parte per viam supplicium libellorum seu memorialium peraguntur in S. Congregationibus Cardinalitiis, de quibus distinctè supra est actum; Istaque Curialium species vel sphæra, est forsan Curiæ famæ, & existimationi magis præjudicialis, in negotiis præsertim gratiosis Palatii Apostolici vel Datariæ, & Secretariæ brevium, sive Sacr. Congregationum, ac etiam quandoque in negotiis contentiosis Tribunalium, quod scilicet ad proprium turpe lucrum; Aliqui extorqueant à correspondalibus pecunias, falsò fingendo munera & corruptelas officialium, seu mediatorum; Adsunt tamen inter eos quoque viri probi & integerrimi, omnique laude digni.

In hoc etiam genere, adsunt illi, qui hoc munus habeant in officium publicum; Ut sunt Agentes Communitatum, de quibus superius agendo de Congregatione boni Regiminis advertitur *f*; Ac etiam sunt aliqui nimium qualificati Agentes, Imperatoris, & Regum, aliorumque magnorum Principum, peragunt ea negotia, quæ peragi non congruit per eorum Oratores, quatenus adsint, sive etiam ea, quæ ab ipsis agenda essent, quando abesse contingat.

Magnum præterea numerum habet Curia, professorum togatorum, etiam nimium litteratorum, & in scientiis versatorum, qui quandam tertiam, seu neutram speciem constituunt, quia nempè, non sint formiter addicti Curiæ forensi, gerendo explicitum munus Advocati, vel Procuratoris, vel Solicitatoris, sive Agentis; Minusque addicti sint Curiæ aulicæ gerendo munus Auditoris, vel Secretarii litterarum, & memorialium respective, sive Auditoris studiorum, sed propriæ domi viventes, atque aliquas aulas colentes, pro eorum prætensionibus, assequendi dignitates, & beneficia, sive, ut se disponant ad prælaturam, adhuc aliqua peragunt negotia, vel aliquarum causarum studio, & defensioni vacant, gerendo actus, sub nomine alterius Curialis; Istamque personam ego per aliquod spatium gessi, priusquam muneri Advocationis, ex amicorum suasionibus, formiter me addicerem, dum absque hoc animo,accidentaliter ad Curiam accessi, pro aliquibus controversiis immunitatis ecclesiasticæ, occasione Vicariatus Generalis in patria, adeout casui mea curialitas referenda sit, præter intentionem assumendi hanc pessimam occupationem, quam dedit Deus filiis hominum.

Admirationem aliqui non benè informati concipiunt, quod Advocati, vel Procuratores classici, & famosi, juxta aliorum principatuum stylum, non frequenter ad majora munera, majoresque gradus promoveantur; Verùm admiratio effectus est imperitiæ. Ubilibet etenim litteratorum duæ sunt classes,vel duo sunt insimul connexi ordines; Unus scilicet Magistratuum; alter verò Advocatorum; Ideoque ad Magistratuum loca vacantia, ex alio Advocatorum ordine assumere oportet; Secus verò est in Curia, dum quatuor sunt litteratorum, & togatorum ordines;Primus nempè Magistratuum majorum; Secundus Prælatorum, qui cum magna proprii æris erogatione, in Nuntiaturis, & Gubernliis, aliisque Sedis Apostolicæ muneribus, ac servitio diu versantur; ac merentur; Tertius est Advocatorum, & Procuratorum; Et quartus Aulicorum, ac aliorum ut supra; Ideoque post primum ordinem, succedit secundus Prælatorum, qui digniorem occupat locum, & per consequens non mirum, si rara est assumptio, vel evocatio eorum qui sunt in tertio & quarto;Ac etiam quia electivi Principatus qualitas frequenter operatur verificationem parabolæ Evangelii, quod sint novissimi primi, & novissimi.

q *supra disc.*32. r *supra disc.*9. & 10. s *supra disc.*26.

De Notariis, & remissivè de aliis pertinentibus ad Curiam Romanam.

SUMMARIUM.

1 *De duplici specie Notariorum privatorum, & illorum qui habeant in officium.*
2 *Quod Notariorum privatorum usus in Curia sit modicus.*
3 *De substitutis, & adjutoribus Notariorum habentium officium.*
4 *Quod isti substituti debeant esse Notarii, & quid si non sint tales.*
5 *An Sacræ Congregationes adhibeant Notarium.*
6 *De Notariis Rotæ.*
7 *De Notariis Cameræ.*
8 *De illis Auditoris Cameræ.*
9 *De Notariis Vicarii & Gubernatoris, & præsertim de Notario criminali Gubernatoris.*
10 *De Capitolinis.*
11 *De Notario Archivii, & de aliis singularibus aliquorum Tribunalium.*
12 *De recusationibus Notariorum, vel quæstionibus super pertinentia causarum.*
13 *An Procuratores, & Solicitatores teneantur de proprio ad solutionem emolumentorum pro actis & expeditionibus.*
14 *Emolumenta Notariorum habent suas taxas.*
15 *De fide quæ præstatur Notariis Curiæ præsertim Auditoris Cameræ.*
16 *De hujusmodi officiorum venalitate, vacatione, & pertinentia.*
17 *De materiis criminalibus, & canonizationibus Sanctorum quare non agatur.*
18 *De aliis generalitatibus ad materiam Curiæ cæremonialis, vel aulicæ, seu politicæ.*

DISC. XLVII.

ULtra illos adeò qualificatos Curiæ Notarios, qui Prælaturæ statu constituti sunt, Protonotarii Apostolici de numero participantium appellati,numeratum Collegiũ constituentes, ut supra in rubrica plurium Collegiorum habetur; Magnus in Curia adest numerus Notariorum, qui sunt de duplici specie; Una siquidem est eorum, qui privato jure ob aliquam peritiam in conficiendis instrumentis, huic professioni se addicunt, obtinentes privilegium, seu facultatem à Collegio scriptorum Archivii, sive ab altero Protonotariorum, aut ab aliis, quibus talis facultas competat, nullum habentes officium publicum; Altera verò est species illorum Notariorum, qui habeant notariatum in officium publicum, à Principe collatum, sive ab eo, ad quem respectivè istud jus pertineat, cum utraque facultate, illa scilicet, quam habent quoque superius recensiti Notarii privati, se rogandi de instrumentis super actibus voluntariis, inter vivos, vel per ultimam voluntatem; Et alteram actorum judicialium in causis contentiosis,quæ agantur coram illis Judicibus, & Tribunalibus, quorum ipsi sint Notarii.

Quamvis autem de prima specie, magnus in Curia numerus adsit, in habitu, seu in potentia; Rarus tamen in actu, seu in exercitio est eorum usus, adeout dignoscantur illi privati Notarii, qui ob eorum peritiam, probatamque fidem, per quandam speciem apothecæ, publicè exposìti sint,magnaque conficiant protocolla,atque notabiles parent divitias,ex sola ratione hujus privati exercitii,privatæque peritiæ, ut in aliis, præsertim Italiæ Civitatibus, praxis docet, quoniam ob majorem diligentiam, & securitatem in conservatione scripturarum publicorum officiorum venalium, Partes hujusmodi Notariis publicis utuntur; Ideòque privatorum Notariorum exercitium versatur, in munere substituti, vel adjutoris Notariorum publicorum, habentium notariatum in officium, juxta distributa munera, quod scilicet; Alii sunt substituti in judicialibus actis singulorum Judicũm illius Tribunalis; Et alii sunt substituti, qui instrumentantes appellantur, utpotè à Notario in capite huic muneri particulariter præpositi ad effectum rogandi de instrumentis publicis, quæ fiant super actibus voluntariis, inter vivos, vel per ultimam voluntatem.

Siquidem de juris censura, & ad præscriptum Constitutionum Apostolicarum, quamvis isti substituti, vel adjutores, qui Juvenes quoque appellari solent, instrumenta conficiant, sub nomine ipsius Notarii in capite eorum domini, qui subscribit instrumenta, quæ in publicam formam reassumantur Partibus tradenda; Adhuc Notarii quoque esse debent.

Benè verùm, quod quandoque casus præbet, ut ipsi non sint tales, & tamen adhuc ex quadam consuetudine substinentur actus per eos confecti seu rogati, utpotè habendi tanquam rogati per ipsos principales Notarios, qui malè quidem agunt, atque punitione forsan digni sunt, non observando leges desuper præscriptas;Sed id præjudicare non debet Partibus, quæ bona fide, ad id assumant illum, quem in publico, ac probato officio, vident publicè expositum, sive huic muneri præpositum; Durum etenim, atque impracticabile esset, ut qui contractus, vel testamenta ordinare velint, in quolibet actu perquirere debeant notariatum Juvenis substituti, dum non istius, sed publici Notarii principalis habentis officium à Principe, fidem sequuntur sub qua eluſi remanerent; Tunc etenim partibus imputandum est, cur non benè inquisierint facultates illius, quem elegerunt pro illo actu conficiendo, quando elegissent personam privatam, seu Notarium de prima specie, ut supra,secus autem isto casu, in quo publicam fidem sequi dicuntur, ut alibi particulariter advertitur. *a*

Plures autem sunt hujusmodi publicorum Notariorum species, juxta diversas species Tribunalium, & Magistratuum; Siquidem S. Congregationes Cardinalium, dum explicent negotia in forma extrajudiciali, certos non habent Notarios; Et quando contingant, ut illum adhibere oporteat, quia sic alicujus negotii qualitas exigat, tunc assumi solet aliquis ex publicis Notariis, pro libito; Atque pro frequentiori praxi, assumi solet ille Notarius A. C. vel alterius Tribunalis, quo tunc utatur Palatium Apostolicum, pro libito Papæ regnantis, vel ejus palatii Præfecti, cùm pariter non adsit officium fixum; Præ cæteris autem S. Congregatio Rituum habere solet Notarium, quem ita pariter pro libito assumit, quoniam Tribunalia contentiosa tantùm habent fixa, & determinata officia Notariorum.

Tribunal itaque Rotæ, ex quadam antiqua consuetudine, ita fortè in illis temporibus causarum multiplicitate exigente, magnum habebat numerum, quadraginta, octo Notariorum, qui inter Auditores distributi erant, quod scilicet quilibet Auditor quatuor Notarios sub se haberet, pro causis coram eo pendentibus; Hodie verò, ob modernam reformationem sub Clemente X. regnante sequutam, sunt quatuor tantùm, quorum singuli, pro numero, & qualitate causarum, necessarios, vel oportunos habent Adjutores, vel substitutos, cum distributa pertinentia provisionis hujusmodi quatuor officiorum; Quorum unum est ad provisionem Papæ; Alterum Vicecancellarii; Tertium Camerarii; Et quartum ipsius Rotæ, distributa participatione emolumentorum, juxta quemdam practicum stylum.

Alterum Tribunal Cameræ, habebat novem Notarios, ad quos pertinebat non solùm agere negotia, seu acta judicialia dicti Tribunalis, & Thesaurarii, sed etiam rogare instrumenta appaltuum, aliorumque negotiorum; Ac etiam super consensibus, quæ præstentur, vel super obligationibus, quæ fiant in Dataria, & Cancellaria Apostolica, super resignationibus, vel permutationibus, aut super pensionibus & aliis; Sed pariter ex eadem moderna reformatione, redacti sunt ad quatuor, quibus Secretariorum nomen tribuitur; Istique explicant omnia, quæ explicabant dicti novem, cum perceptione omnium emolumentorum, competentem pariter numerum habentes substitutorum, seu adjutorum, & operariorum.

Continuat adhuc in antiquo solito statu Collegium Notariorum Auditoris Cameræ, constitutum ex decem Notariis, quorum singuli, quoddam collegium substitutorum, & adjutorum, constituere videntur, habendo scilicet quatuor substitutos, pro actibus judicialibus, unum pro quolibet ex tribus Locumtenentibus, civilibus, & criminali respectivè, & unum pro ipsomet Auditore, necnon unum, vel plures pro rogitibus actuum voluntariorum, inter vivos, vel per ultimam voluntatem; Ultra alios operiaros, pro extractibus, vel regiſtris citationum, aliisque inferioribus officiis, ita ad formam benè regulati Collegii, vel Conventus, vivendo in eadem domo, & in eadem mensa ipsius Notarii.

Vicarii Tribunal, cum eodem ordine, plurium substitutorum, & Instrumentantium ut supra, quatuor habet Notarios, Gubernator autem tres habet Notarios distinctos, duos scilicet in civilibus, pro illis causis, quas ejus Locumtenens civilis cognoscit, & quandoque (sed nimium rarò) per se ipsum, & unum criminalem; qui magnum habet substitutorum & adjutorum numerum; Prudensque consilium est, ut hæc negotia criminalia, per unius benè versati Notarii organum transeant, cùm ita pro publica quiete melius regantur; Atque in isto Notario potissimum, verificari videtur solitum dicterium,quod Notarius est oculus Judicis, dum Gubernatores pro tempore, præsertim circa initia suscepti gubernii; priusquam benè instruantur, magnum lumen, ac directionem ab isto Notario tanquam versato, ac benè experto pro frequentiori praxi recipere solent.

Forus Capitolinus magnum habet numerum Notariorum civilium, qui per singulas Urbis regiones distributi sunt, cum alia distributione inter ejusdem fori Judices,quoniam, Alii sunt Notarii primi; Et alii secundi Collaterales; Unus particularis Capitanei appellationum; Et alter maleficiorum, qui Notarius criminalis appellatur.

Plures item adsunt Notarii singulares, pro diversitate Judicum; Ille scilicet qui deputatur per Collegium scriptorum Archivii, à quo nomen desumit, ideoque Notarius Archivii appellatur, qui est Notarius generalis Judicum commissariorum, ideſt illarum causarum curialium, vel extra, quæ per commissiones directas singulis Prælatis aguntur.

Alter est Notarius Ædilium, seu Magistrorum viarum; Alter Consulum agriculturæ; Alter Ripettæ; Alter Ripæ: Et alter deputatus à Vicario, pro causis, & negotiis Hebræorum, propè ipsorum ghettum, cum plerisque aliis, pro aliquibus Judicibus, vel negotiis particularibus.

Inter istos Notarios respectivè,etiam inter illos ejusdem Tribunalis, & præsertim illius Auditoris Cameræ, quæstiones habentur, etiam in plena Signatura disputari solitæ, super pertinentia causarum, ratione præventionis, ac etiam super recusatione, quæ de Notario præveniente fiat per unam Partium, ex capite suspicionis, unde propterea pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis; Quandoque recusatio reiici solet; Quandoque simpliciter admitti: Et quandoque negotium remitti Mensario, qui est ille Notarius, qui in eo mense per turnum faciat figuram Præfecti, seu Capitis Collegii Notariorum illius Tribunalis; Et quandoque deputatur alter Notarius,

qui conficiat acta, commodum autem emolumentorum sit illius Notarii recusari, qui causam legitimè prævenit, ne in libito unius Partium sit, colludendo cum altero Notario, tollere jus illi, cum jam quæsitum.

Audiri etiam solent quæstiones, inter Notarios, & Procuratores, vel sollicitatores, an scilicet, & quando isti teneantur pro principalibus, & præsertim pro absentibus ad solutionem emolumentorum, pro expeditionibus, magis verò pro regestris, vel extractibus, in quibus quæstiones cadere solent, cùm pro causarum qualitate, notabiles summas importent; Hujusmodi autem quæstionum decisio, non de facili certam habet regulam generalem, cùm pendeat à singulorum casuum circumstantiis, & stylo currenti, qui per reformationes, vel novas provisiones variari solet.

14 Omnium verò emolumentorum taxa, distinctè præfinita habetur in Constitutionibus Pii IV. & Pauli V. emanatis super reformatione Tribunalium, aliisve decretis, & provisionibus, adeout desit occasio extorsionum.

15 Super hujusmodi autem Notariorum fide, aliqua insinuantur in sede judiciorum, agendo de Notario in genere; Ac etiam de fide instrumentorum, & de sententia *b*; Nec non supra agendo præsertim de Tribunali Auditoris Cameræ *c*, insinuatur magna fides quæ de Notariis habetur per Judices, subscribendo multas paginas in albo; Et tamen praxis docet fidei observantiam, neque de facili ejus violationes audiuntur.

16 Omnia ista officia sunt venalia, sed diversæ naturæ, vel pertinentiæ; Quoniam, alia sunt vacabilia seu vitalitia, ad dispositionem Papæ, unde propterea venduntur per organum Datariæ, eaque sunt personalia, seu vacabilia; Alia pariter vacabilia, pertinentia, ad alios magistratus; Et Capitolina pertinent ad ærarium seu Cameram populi, sed sub diversa natura, quod scilicet non sint vacabilia, sed transitoria ad hæredes; Et aliqua pertinent ad loca pia, ut præsertim est officium Notarii Criminalis Gubernatoris, quod pertinet ad pluries insinuatam Archiconfraternitatem Charitatis; Et alterum criminale Capitolii pertinet ad Archiconfraternitatem Annuntiatæ; Atque aliqua officia hujusmodi emi solent per viros nobiles, pro sola ratione emolumentorum, cum jure illa transmittendi ad hæredes vel respectivè ad vitam tantùm, unde propterea, per officii dominum conceduntur alicui Notario approbato, per Magistratum, ad quem pertinet, in appaltum, vel in administrationem ad annum, sive ad aliud præfinitum tempus; Adinstar eorum quæ, extra Curiam, ferè ubique præsertim pro moribus Italiæ habentur de Cancellariis Gubernatorum, aliorumque officialium localium; Atque de his occasione particularium controversiarum, agitur in sede regalium, ubi plura ad materiam hujusmodi Notariorum Urbis habentur. *d*

17 Curiam forensem, alia quoque negotia percutiunt, quæ in hac relatione, sub silentio remanent, utpotè extra propriam sphæram, ideoque de iis agere non conceditur; Ut sunt causæ criminales, earumque processus, & condemnationes, tam veræ, quam contumaciales, cum distinctione processuum, unius scilicet informativi, seu offensivi, & alterius defensivi; Ac etiam super condemnationis exequutione & praxi, tam in personis, quàm in bonis occasione eorum publicationis, vel mulctarum.

Ac etiam sunt processus, qui fiunt, super beatificationibus, & canonizationibus, vel cultu aliquorum servorum Dei, ob martyrium pro fide, vel ob virtutes; Sed quoniam (ut præmissum est,) vel genium, vel aliorum generum causarum, & negotiorum occupationes, non permiserunt hujusmodi negotiis vacare; Idcircò aliis, qui in eis melius versati sint, reservatur suppletio, nisi eam majus otium, vel occasio permittat perficere in supplemento.

18 Prout sub silentio remanent ea, quæ, alias diversas, initio insinuata Curiæ species percutiunt; Cæremonialem scilicet in capellis, & in processionibus, & in equitationibus, aliisque pontificiis functionibus; Et præsertim in illis majoribus, magnisque solemnibus Canonizationis Sanctorum; Coronationis Papæ, & Imperatoris; Receptionis Regum, & Principum, vel eorum magis solemnium Oratorum obedientiæ, cum similibus; Ac etiam in iis, quæ concernunt Curiam aulicam, super ordine scilicet Aulicorum, in servitio Papæ, & Cardinalium, ac Oratorum, & Principum, seu Magnatum.

Alia quæ Curiæ species est politica, tam super negotiationibus, quæ concernant utrumque principatum ecclesiasticum, & temporalem, super modo tenendo cum Regibus, & Principibus, præsertim iis, qui sint inter se inimici, vel emuli pro conservatione illius neutralitatis, & æqualis benevolentiæ, quam decet, ut summus, Pontifex, tamquam communis pater habeat, atque ita magis oportunum sit instrumentum ad pacem ineundam, atque bellorum & inimicitiarum compositionem; Quam etiam circa conservationem propriæ existimationis, ut oportune incuti valeat ille timor, qui juxta nostrorum temporum magis corruptos mores, potius operativus esse solet, quam amor, seu stimulus religionis, ac pietatis.

Eademque Curiam politicam respiciunt, factionariæ divisiones Cardinalium; eorumque adhæsiones, & dependentiæ cum Regibus, & Principibus tam super electione Pontificis, quàm super aliis gravioribus negotiis; Sive super novis Cardinalium promotionibus, & præsertim ad commendationem Regum, & Principum; Aut super deputationibus Nuntiorum, & Legatorum ad ipsos Reges, & Principes cum similibus; Hæc etenim, politicam potius, quam forensem Curiam percutientia, extra sphæram sunt viri forensis, qui in legalibus, mereque judicialibus negotiis in Curia sit versatus; Et quando etiam facultas esset de his quoque forsan non obscure agere; Adhuc tamen prudentiæ leges prohibent; Ideoque alii, qui in his magis se versatos, atque peritos credunt, suppleant, cum hæc, pro aliqua notitia Curiæ forensis, de qua solum agere munus assumptum est, insinuasse videatur satis.

a *tit. de judiciis disc. 27. & tit. de testam. disc. 33. & latius.*
b *tit. de jud. disc. 5. 27. 36.* c *supra disc. 34.*
d *tit. de regal. disc. 7. cum plur. seqq. disc. 17. 21. & in aliis.*

Ad materiam hujus discursus adjungimus quæ sequuntur.

INSTITUTIO ARCHIVII GENERALIS URBANI

In Alma Urbe sub Protectione, & Superintendentia Illustrissimi, & Reverendissimi,

FRANCISCI BARBERINI

S. R. E. Card. Diac. Tit. S. Agathæ.

Et erectio Officii Conservatoriæ dicti Archivii cum eorumdem jurisdictionis, & privilegiorum assignatione.

SUMMARIUM.

Procœmium.

1 *Causa hujus Constitutionis.*
2 *Institutio dicti Archivii sub protectione, de qua in rubrica.*
3 *Dos ejusdem, & emolumenta Conservatoris.*
4 *Privilegia ejusdem Conservatoris.*
5 *Jussio deferendi ad illud scripturas, de quibus hic.*
6 *Deputatio Camilli Perini J. U. D. in Conservatorem dicti Archivii.*
7 *Jurisdictio Card. Barberini Superintendentis, & Gubernatoris dicti Archivii.*
8 *Clausulæ præservativæ.*
9 *Deputatio Executorum.*
10 *Derogatio contrariorum.*
11 *Forma publicationis, & fides Transumptorum.*
12 *Sanctio pœnalis.*

Dat. P. A. 3. Die 16. Novembris 1625. Publicatio.

URBANUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei

Ad perpetuam rei memoriam.

PAstoralis officii Nobis, meritis licet imparibus, divina dispositione injuncti solicitudo assidue cor nostrum pulsat, & commovet, ut non solùm ad ea quæ animarum salutem respiciunt, verùm etiam quæ ad populorum præsertim Almæ Urbis nostræ, ac Nobis, & Sedis Apostolicæ temporali ditioni subditorum utilitatem, pacem, tranquillitatem, perpetuamque securitatem pertinere noscuntur, vigi-

vigilantiæ nostræ aciem dirigamus, & præsertim noxiis illis, quæ ob non adhibitam satis exactam diligentiam in conservandis tam publicis, quam privatis Scripturis inter subditos nostros, gravi cum nostra, eorumque molestia fortunarumque suarum jactura, frequenter exoriri, & vigere intelligimus, commoda aliqua ratione provideamus, & pro felici progressu eorum, quæ propterea à Nobis ordinantur, illorum curam egregiorum virorum prudentiæ demandemus, quoniam opera, & studio feliciter gubernentur, ac lites facilius terminentur, prout pro justitiæ complemento, & subditorum eorumdem quiete conspicimus in Domino salubriter expedire.

§. 1. Cum itaque ex multiplicitate, & diversitate Notariorum Urbis, & aliquorum etiam ex eis imperitia, & negligentia, ac Instrumentorum, & aliarum scripturarum confusione, ac incuriosa custodia plurima damna, & incommoda à subditis nostris, & aliis irrogari maximum etiam detrimentum fidei publicæ in dies inferri, eandemque non parvo in discrimine falsitatum, & fraudum versari; vicissim verò ex diligenti eorumdem Instrumentorum, & scripturarum cura falsitates, & fraudes omnes evitari, dominia rerum, ac jura unicuique conservari, aliaque non modica pervenire bona satis exploratum, & abunde perspectum habentes, & in plerisque dominiis, & regionibus exteris, ac etiam Romanorum Pontificum Prædecessorum nostrorum auctoritate fere in omnibus Civitatibus, & locis Status nostri Ecclesiastici publica, & generalia, & in ipsamet Urbe nostra quædam particularia, Capitolinum videlicet, & Romanæ Curiæ, & forsan alia Archivia erecta, & instituta fuisse, ex eis tamen alia in desuetudinem abiisse, alia in multis deficere; neque per illa hujusmodi incommodis, damnis, & fraudibus, illarumque periculis sufficienter provideri animadvertentes, & ex Annalibus sacræ Historiæ Romanam Ecclesiam olim Archivium publicum sub nomine Cartophilacii habuisse, & Cartophilacii Officium magnæ dignitatis; & auctoritatis apud eandem Romanam Ecclesiam, & Sedem Apostolicam extitisse, memoria repetentes, & præmissis, quantum in nobis est, occurrere cupientes, nulla alia ratione satius prædictis nostris subditis, & aliis omnibus, quam per erectionem Archivii publici, & generalis in dicta Urbe, ad quod Instrumenta publica, & aliæ Scripturæ per ejusdem Urbis Notarios, & alios infrascriptos rogata pro tempore deferri, & in eo asservari debeant, consultum iri censeamus, pro earumdem Urbis, & Romanæ Curiæ ornamento, & Instrumentorum, ac Scripturarum tuta, & perpetua conservatione nostrorum subditorum, & aliorum securitate, ac publica, & privata omnium utilitate ad erectionem hujusmodi devenire decrevimus.

§. 2. Motu igitur proprio, non ad alicujus Nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa scientia, & mera deliberatione nostris, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine Archivium generale Urbanum nuncupandum sub Protectione, & suprema Superintendentia dilecti filii Francisci Sanctæ Agathæ Diaconi Cardinalis Barberini nuncupati, nostri secundum carnem ex fratre germano Nepotis ejus vita durante, & post illius obitum unius ex ejusdem S. R. E. Cardinalibus per pro tempore existentem Romanum Pontificem ac id specialiter deputandis, in dicta Urbe, in loco propè Plateam Principis Apostolorum de Urbe nuncupatam, per Nos designato, & pro ejusdem Archivii generalis bono regimine & administratione unum Conservatoriæ ejusdem Archivii generalis officium pro uno Clerico, vel laico utriusque Juris Doctore, vitæ, ac morum probitate, & experientia prædito, ac alias sufficienti, & idoneo, Conservatore Archivii Generalis Urbani nuncupando, ac nostrum, & pro tempore existentis Romani Pontificis nutum ponendo, & amovendo, cum infrascriptis, & aliis omnibus, & singulis privilegiis, facultatibus, honoribus, & præeminentiis, & oneribus in Capitulis per dilectum filium nostrum Antonium dictæ S. R. E. Presbyterum Cardinalem S. Onuphrii nuncupatum, de mandato nostro subscriptis expressis, & aliis etiam per pro tempore existentem Archivii generalis hujusmodi Superintendentem Cardinalem quandocumque ampliandis, moderandis, & declarandis, Apostolica auctoritate, tenore presentium, perpetuo erigimus, & instituimus.

§. 3. Illique sic erecto, & instituto pro ejus dote, ac illud pro tempore obtinentis sustentatione, salario, & emolumento, summam in particulari Chyrographo etiam hodie manu nostra subscripto ex taxis, ac omnibus Juribus obventionibus, emolumentis, & aliis regalibus in dictis capitulis contentis, & specificatis designandam dicta auctoritate etiam perpetuò applicamus, & appropriamus, ac ex nunc applicatam, & appropriatam fore, & esse volumus, & declaramus, itaut liceat eidem Conservatori pro tempore existenti per se, vel per alium ad id ab eo deputatum summam sic applicatam, & appropriatam ab iis, ad quos pro tempore spectabit exigere, recipere, & retinere, ac in suos usus, & utilitatem convertere, nostra, vel Romani Pontificis pro tempore existentis licentia desuper minimè requisita.

§. 4. Ac ut prædictum officium sic erectum, & institutum, illudque pro tempore obtinens amplioribus per Nos favoribus, & gratiis decoretur. Quod pro tempore existens Conservator dicti Archivii noster, ac pro tempore existentis Romani Pontificis verus, indubitatus, & non fictus familiaris, continuus Commensalis, aliorumque familiarium, & continuorum Commensalium numero, & consortio adscriptus, & aggregatus eo ipso existat, & vestes violacei coloris ad instar nostrorum Cubiculariorum, Honoris nuncupatorum, gestet, illisque arbitrio suo utatur; ac in signum veræ, & indubitatæ, ac non fictæ familiaritatis hujusmodi singulis diebus ex Palatio Apostolico panem ejusdem quantitatis, & qualitatis, prout dilectis filiis in utraque Signatura nostra Referendariis dasi consuevit, habeat, decernimus, & panem hujsmodi dietim ubi ex dicto Palatio dari mandamus.

§. 5. Ad Archivium autem generale prædictum omnis testamenta, fideicommissa, legata, codicillos, donationes causa mortis, & alias ultimas voluntates à quibusvis Notarii publicis Urbis, etiam eorum officia titulo oneroso à Nobis, & Sede prædicta, ac Camera Apostolica habentibus, necnon Parochis ejusdem Urbis, tam in ipsa Urbe, quàm extra eam quomodolibet recepta, & rogata, ac super venditionibus, & venditionum, resolutionibus, & rescissionibus, cessionibus, renunciationibus, transactionibus, divisionibus, in solutum dationibus, permutationibus, & super bonis, & rebus immobilibus factis; necnon censibus, & eorum extinctionibus, feudis, sub feudis, ac emphyteusim, libellum, aut sub annuo censu, canone, vel alia responsione concessionibus, inter vivos donationibus, insinuationibus, dotibus, & pactis dotalibus, hæreditatum aditionibus, repudiationibus, & inventariis, emancipationibus, adoptionibus, arrogationibus, Jurispatronatibus irrevocabilibus, & ad vendendum, & donandū procurationum mandatis, fidejussionibus perpetuis, ac alia instrumenta in capitulis prædictis latius descripta, & annotata, & per quosvis Notarios Urbis, prædictos, tam in Urbe, quàm extra eam quomodolibet, ut præfertur, recepta, & rogata sub modo, & forma in eisdem Capitulis præscriptis, & ordinatis deferri, & in eo respective recipi, annotari, ac diligenter, & perpetuo conservari, & custodiri debere volumus, præcipimus, & similiter mandamus.

§. 6. Postremo dilectum filium Camillum Perinum clericum Florentinum utriusque Juris Doctorum apud Nos de litterarum scientia, vitæ, ac morum honestate, aliisque probitatis, & virtutum meritis multipliciter commendatum, horum intuitu, specialis gratiæ favore prosequi volentes, eumdem Camillum, de cujus fide, doctrina, prudentia, & in similibus experientia plurimum in Domini confidimus, in Conservatorem dicti Archivii generalis nostrum, & dictæ Sedis beneplacitum motu, & auctoritate paribus constituimus, & deputamus.

§. 7. Francisco verò Cardinali, ac aliis dicti Archivii neberalis, ut præfertur, deputandis Superintendentibus, & Gubernatoribus, Edicta, Bannimenta, & proclamationes prædictum Archivium generale, vel illius negotia pro tempore quomodolibet concernentia, sub suo nomine, ac sub pœnis etiam corporalibus sibi benevisis, quoties opus fuerit, publicandi, ac pro tempore emanata declarandi, interpretandi, ampliandi, & innovandi, ac exequutioni demandari faciendi, prout eidem magis expedire visum fuerit, necnon omnes causas civiles, criminales, & mixtas super præmissis, & illorum occasione pro tempore motas, ac appellationum, reclamationum, recursuum, an in integrum restitutionum à sententiis, decretis, & gravaminibus per prædictum Camillum & pro tempore existentem Conservatorum dicti Archivii generalis latis, & promulgatis, seu quomodolibet illatis, cum omnibus, & singulis incidentibus, dependentibus, annexis, & connexis, totisque negotiis principalibus, etiam privativè quoad omnes alios, manu regia, simpliciter, & de plano sine strepitu, & figura judicii, ac tela judiciaria minime observata, ac omni

& quacumque appellatione, recursu, vel restitutione in integrum remotis per se, vel alium, aut alios à Francisco Cardinale, & pro tempore existente Superitendente, & Gubernatore dicti Archivii generalis deputandos audiendi, cognoscendi, fineque debito terminandi, & decidendi, aliaque omnia, & singula, quæ ad ipsius Archivii generalis directionem ac rectam, & facilem administrationem, & gubernationem pertinent, & alias circa præmissa necessaria fuerint, seu quomodolibet oportuna, ordinandi, mandandi, faciendi, gerendi, exercendi, disponendi, & exequendi plenam, & omnimodam potestatem, auctoritatem, & facultatem concedimus, & impartimur.

§. 8. Decernentes, easdem præsentes etiam, ex eo, quod Notarii, & eorum Collegia, quibus Officia, & scripturæ titulo oneroso vel alias per Nos, & Romanos Pontifices Prædecessores nostros, dictamque Cameram Apostolicam concessa reperiuntur, vocati, & auditi non fuerint: vel ex eo, quod præmissa nulla causa subsistente, & etiam de facto processerint, aut ex alia quantumvis juridica, & legitima etiam necessario exprimenda causa, vel quocumque prætextu de subreptionis, vel obreptionis aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel quovis alio defectu notari, impugnari, invalidari, retractari, & ad terminos Juris reduci, aut in jus, vel controversiam revocari, seu adversus illas quodcumque juris, gratiæ vel facti remedium impetrari, aut etiam, Motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus concedi, vel sub quibusvis Constitutionibus, & Cancellariæ Apostolicæ regulis editis, & edendis, ac litteris Apostolicis in contrarium etiam pari Motu, ac consistorialiter emanatis, aut quibusvis aliis similium, vel dissimilium gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus, aut aliis contrariis dispositionibus comprehendi nullo unquam tempore posse, sed semper ab illis excipi, & quoties illæ emanabunt, toties in pristinum, & eum, in quo antea erant, validissimum statum restitutas, repositas, & plenarie integratas, gratas, ac de novo etiam sub quicumque posteriori data per pro tempore existentes Cardinalem Superintendentem, & Conservatorem dicti Archivii generalis quandocumque eligenda concessas, validasque, & efficaces, etiam quod in dicta Camera Apostolica nullo unquam tempore præsentarentur, aut registrarentur fore, & esse: Sicque, & non alias per quoscumque Judices etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, & Cameræ Apostolicæ Præsidentes Clericos, ac etiam ejusdem S.R.E. Camerarium, & alios Cardinales; sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, judicari, & definiri debere, irritum quoque, & inane, si secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

§. 9. Quocirca dilectis filiis Urbis nostræ Gubernatori, & causarum Curiæ dictæ Cameræ generali Auditori, & dilecti filii nostri in eadem Urbe, ejusque districtu Vicarii in spiritualibus generalis in Civilibus causis Locumtenenti Motu pari per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios præsentes literas, & in eis contenta ubi, & quando opus fuerit, ac quoties pro parte Francisci Cardinalis, & Camilli prædictorum, ac pro tempore existentium dicti Archivii Protectoris, & Conservatoris fuerint requisiti, solemniter publicantes, illisque efficacis defensionis præsidio assistentes faciant easdem præsentes, & in eis contenta hujusmodi ab omnibus, ad quos spectat, & pro tempore spectabit, firmiter, & inviolabiliter observari: ad Franciscum Cardinalem, & Camillum, ac pro tempore existentes Protectorem, & Conservatorem hujusmodi illis pacifice frui, & gaudere: non permittentes eos desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari; Contradictores quoslibet, & rebelles, per censuras, & pœnas Ecclesiasticas, aliaque opportuna juris, & facti remedia; appellatione postposita, compescendo; ac sententias, censuras, & pœnas ipsas servata forma Conc. Tridentini etiam iteratis vicibus aggravando; invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis.

§. 10. Non obstantibus præmissis, & quatenus opus sit nostra de non tollendo Jure quæsito, ac fel. recor. Pii Papæ IV. etiam prædecessoris nostri sub datum, videlicet, octavo idus Augusti Pontificatus sui anno sexto, edita, inter alia disponente, quod omnes gratiæ qualecumque interesse Cameræ concernentes infra certum inibi expressum tempus in eadem Camera præsentari, & registrari debeant, aliisque Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac Urbis, & aliarum quarumcumque Civitatum, Locorum, Oppidorum, Districtum, necnon Collegiorum, Monasteriorum, Ecclesiarum, & aliorum piorum, & non piorum locorum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, Statutis, reformationibus, decretis, & consuetudinibus, privilegiis quoque, Indultis, & literis Apostolicis, exemptionibus, immunitatibus, & concessionibus Officiorum, & Notariatuum, etiam titulo oneroso, tam à Nobis, quam à Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, Camera prædicta, etiam per viam contractus, seu alias quomodolibet tam prædictis omnibus, & singulis, quam etiam Judicibus, Officialibus, Scriptoribus, Notariis, eorumque Collegiis & Superioribus, dictæque Cameræ, ejusque causarum Auditori generali, & Procuratori fiscali, aliisque etiam personis sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibusvis clausulis, & decretis etiam Motu simili etiam consistorialiter, ac alias in contrarium quomodolibet concessis, approbatis, confirmatis, ac innovatis, & in futurum concedendis, approbandis, confirmandis, & innovandis: quibus omnibus, etiamsi de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, & individua; non autem per clausulas generales idem importantes mentio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad id servanda foret, tenores hujusmodi præsentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris hac vice dumtaxat etiam motu hujusmodi specialiter, & expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, & mandamus contrariis quibuscumque: Aut si quibusvis communiter, aut divisim ab eadem sit Sede indultum quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per literas Apostolicas non facientes plenam, & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem.

§. 11. Volumus autem, quod eædem præsentes una cum Capitulis, ut præfertur, faciendis, ut omnibus innotescant, ad valvas Basilicæ Principis Apostolorum de eadem Urbe, & Cancellariæ Apostolicæ prædictæ, ac in Acie Campi Floræ publicentur, & affigantur dimissis inibi earum copiis, quæ perinde omnes arctent, ac si unicuique personaliter intimatæ fuissent; Quodque earumdem præsentium, & Capitulorum, ut præfertur, conficiendorum transumptis & exemplaribus etiam impressis ac manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo alicujus personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis ea prorsus fides adhibeatur, tam in judicio, quam extra, quæ eisdem presentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

§. 12. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ erectionis, institutionis, applicationis, appropriationis, præcepti, constitutionis, deputationis, concessionis, impartitionis, decretorum, derogationis, mandatorum, & voluntatum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ Millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, sextodecimo Kal. Decembris, Pontificatus nostri Anno tertio.

E. Dat.

Visa de Curia A. Hurandus.

Jo: B. Bolognetus.

G. Montanus.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Jesu Christi millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, indictione nona, die verò decima septima mensis Julii, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, & D. N. Divina Providentia Urbani Papæ Octavi, anno ejus tertio, supradictæ literæ una cum Capitulis lectæ, affixæ, & publicatæ fuerunt ad valvas Basilicæ S. Petri Principis Apostolorum de Urbe, Cancellariæ Apostolicæ, & in Acie Campi Floræ dimissis ibidem præsentibus literis, & Capitulis per aliquantulum temporis spatium, ut moris est, affixis, & deinde amotis, postea affixis copiis earumdem literarum cum eisdem Capitulis in eisdem locis per Nos Tarquinium Majonum Romanum, & Joann: Baptistam Spadam de Cesis Apostolicos Cursores.

Augustinus de Bolis pro Magist. DD. Curs.

PRO-

PROVISIONI, ED ORDINI SOPRA L'Archivio URBANO.

AVendo la Santità di N. S. Papa Urbano VIII. considerato il disordine, che nasce per la poca cura delle scritture publiche, che nella Città di Roma, e che sia utile universale, non solo la conservazione di esse, ma la facillità di poterle trovare in uno solo Archivio, ed anco rimediare a gl'errori, e trascurragine d'alcuni Notari, e che se bene altre volte abbia fatto sopra di ciò la fel. me. di Papa Giulio II. una sua Constituzione publicata nell' anno 1500. confermata da altri Pontefici. Nientedimeno che in quelle non si provede alla totale sicurezza degl'Interessati, tanto più per esser'andate in desuetudine; E volendo la Santità sua provedere alla perfetta conservazione della fede publica, ed alla perpetua memoria di tutte le cose. Per commune utilità ha santamente stabilito d'erigere il presente Archivio confermando, & innovando la detta Constituzione di Giulio II. e tutte l'altre Constituzioni e provisioni circa le cose sopra dette, in quanto però non siano contrarie, ne repugnino alli presenti ordini, provisioni, e tasse, ed in quello, che forse repugnassero, o fossero contrarie, revocandole, ed annullandole, e cassandole in tutto, e per tutto.

1 Essendo tra l'altre provisioni necessaria quella del Conservatore per il buon governo dell'Archivio la Santità di N.S. deputa, ed elegge a quest'Offizio il Signor Camillo Perini Fiorentino, il qual'abbia piena, e totale giurisdizione, cognizione, ed autorità nelle cose, che concernono solamente l'osservanza delle provisioni, ed ordinazioni, tanto fatte, quanto da farsi sopra detto Archivio, e con le facoltà necessarie, ed oportune, e più ampiamente si come nel Breve, che sua Santità spedirà nella persona di detto Sig. Camillo, con la sopraintendenza dell'Illustriss. e Reverendiss. Sig. Cardinal Barberino Protettore del presente Archivio.

2. Sia principal carico, del Segretario scrivere, e fare stendere ne' libri, che saranno ordinati tutte lo resoluzioni, che giornalmente si faranno dal Conservatore circa li memoriali, assoluzioni, e condannazioni delli Notari trasgressori, ed ogn'altra cosa occorrente, con facoltà d' ordinare a gl' altri Ministri dell'Archivio il far Repertorj, e tutto quello che potesse occorrere, e fosse ordinato dal Conservatore, procurando la continua assistenza di tutti i Ministri in quell'ore, che dal Conservatore saranno destinate per sodisfazione del Publico.

3. Saranno per servizio del detto Archivio più numero di Ministri, ed in particolare uno delli Notari dell' A. C. uno di quelli di Camera, uno di quelli del Vicario, ed un' altro di quelli di Campidoglio, cioè il Mensario di ciascun Collegio, quali durino tre mesi, e possino esercitare per se stessi, o suoi sostituti idonei, per li quali siano tenuti. E l'elezione de gl'altri Ministri s'aspetti all' Illustriss. Sig. Card. Protettore; ma gl' Ajutanti, e Servitori necessarj siano provisti dal Conservatore.

4 Divino assister continuamente, in tutte quell'ore, che saranno determinate, ed impiegarsi secondo l'occorrenze dell'Archivio, e prontamente senza trattenimento sodisfare a chi vorrà confrontare, ed archiviare Instrumenti, o scritture, o vedere Repertorj.

5 Che le stanze dell'Archivio abbino v. chiave, diverse una dall'altra, delle quali una per ciascuno stia appresso i Mensarj, e l'altra appresso a chi ordinerà il Conservatore.

6 Si prohibisce alli detti Ministri, ed ad ogn'altro l'entrare in dette stanze dell'Archivio per leggere, pigliare instrumenti, o scritture, eccetto, che per riporvi gl'instromenti, e riscontrare, o dar copia, e lasciar vedere ne' casi permissi, e poi subito debbano rimetterli al lor luogo sotto pena di scudi ducento.

7 Che nelle stanze del detto Archivio, non si possa mai, per tempo alcuno portar lume, o accender foco sotto pena di scudi cinqnecento.

8 Siano nelle stanze destinate luoghi, sedie, tempi, e Notari per ordine d'alfabetto e di numeri, tanto dell' A. C. quanto de gl'altri Tribunali, acciocchè con buono, e ordine si conservino le scritture, quali s'ordina, che tutte si leghino in libri distintamente Notaro per Notaro. Volendo sua Santità ch'a tutt'i libri vi sia rubricella, con indicazione delli Contratti, e del nome del Contratto, cioè Venditio, e simili, come meglio parerà a detto Conservatore ad effetto che possa, con facilità ritrovarsi ciascuna scrittura.

9 Et in oltre si faccino repertorii, e rubricelle separate di tutti i nomi, e cognomi di quelli, ch'in avvenire faranno testamenti, e tutte l'altre disposizioni d'ultima volontà, tanto eredità pure, e libere, come si sottoposte a fideicommissi, primogeniture, & in qualsivoglia altro modo vincolate.

10. Parimente si faccino libri particolari, che contenghino rubricelle separate di tutte le donazloni inter vivos, tanto mere, e pure, come remuneratorie, di tutti gl'altri contratti, con specificar le cose necessarie, permettendo a ciascuno il poter leggere detti Repertorii.

11. Et acciò si possa aver notizia delli mandati di procura fatti extra statum, a publica utilità, e specialmente de' litiganti, e negozianti, s'ordina, che tutti li mandati di procura, e revocationi di essi, rogati extra statum, e nella giurisdittione, e legatione di Avignone, e che doveranno le parti servirsene in Roma, si portino prima in Archivio, e da Ministri dell'Archivio si noti l'accettazione del mandato, il nome, e cognome del Constituto, e Constituente, con le qualità, e facoltà, il giorno, e notaro rogato, facendosi da uno de' Ministri il segno dell'Archivio in detti mandati, *N. N. Conservator vidit*: Et non essendo archiviati, non faccino fede alcuna in giudizio, e fuori, & ogni pagamento, & atto fatto in virtù di detti mandati sia sempre nullo, e come se fatto non fosse etiam parte non opponente, prohibendo à tutti Notarii, Secretarii de' Monti, & altri, che non ammettino tali mandati non archiviati sotto pena di scudi cinque per mandato, oltre alle utilità sopradette, dichiarando non esser compresi in detto Capitolino li mandati ad resignandum, & altri sopra materie beneficiali, che s'esibiscono in Dataria, ò Camera Apostolica.

12. Che li Segretarii de' Monti, e Notari siano tenuti dar nota all'Archivio di tutti li sopradetti mandati extra statum, in termine di tre mesi sotto pena di scudi cinque per mandato, ordinando alli Notarii, e Secretarii, che leghino tali mandati in libro separato l'istessa pena.

13. I Notari, che non hanno officio, non possino rogare in Roma, e suo distretto, se prima dal Conservatore, Secretario, e proprii Mensari de' Collegi, che staranno in Archivio non saranno esaminati, & approvata la loro idoneità, dando in oltre sicurtà ad arbitrio del Conservatore, e non essendo idonei, si differisca la loro ammissione, fino à che non si saranno resi capaci; Dovendosi descrivere in una publica tavoletta i nomi de detti Notari.

14. Dichiarando, che tutti quelli, che stanno attualmente al servtio d'altri, con esser spesati, ò salariati per le dette spese, ancorche fossero approvati, & esaminati, durante tal servitù, non possino rogare sotto pena di scudi ducento, eccettuati quelli, che sono soliti di servire luoghi Pii, Collegii ò Universtà.

15. Quelli, che rogheranno in nome, e con il consenso de' Padroni dell'officio, mentre staranno negl'offici, siano eccettuati, & esenti da tal esamine, & approvatione.

16. I Notari, che non hanno officio, e che vorrano rogare in Roma, ò nel suo Distretto, alcuno non eccettuato, sieno tenuti rimettere in Archivio fra giorni venti dal giorno, che saranno rogati, una copia autentica, de Verbo ad Verbum, di ciascun'instrumento simile à quello che resterà nel loro Protocollo, con lettera corretta intelligibile, e senza cassature, con loro sottoscrittione ponendo numerati gl'Instrumenti uno doppo l'altro in margine con nota della qualità del Contratto, e con le sottoscrittioni, lineando tutti i nomi delli Contrahenti; e le donationi debbano essere rimesse nell'Archivio fra giorni dieci, dal dì, che saranno rogate.

17. Ma le copie dell'ultime volontà frà giorni dieci siano mandate, o portate da essi Notari sigillate con coperta, al Secretario dell'Archivio, & in modo, che non si possa penetrare il nome, o cognome del disponere, & in vece del nome, il Notaro rogato scriva il numero & il segno, che dovrà haver contrasegnato al suo Protocollo.

18. Et il simile s'osservi nell' ultime volontà sigillate, quali li disponenti doveranno lasciar duplicare ad effetto, ch'una d'esse resti appresso il Notaro rogato, e l'altra possa rimetterli in Archivio; ma se il Testamento, o ultima volontà non sarà duplicato, perchè il testatore non averà voluto, o potuto, resti appresso il Notaro rogato, il quale sia tenuto rimetter la copia in Archivio fra giorni dieci, dal giorno, che haverà aperto, e publicato detto testamento, altra ultima volontà sigillata: e quelle, che non sono duplicate, il Notaro, Parocho, o altri, frà detti giorni dieci mandi nota di tal ultime volontà, scrivendo il numero, segno, & il giorno del rogito, senza scoprire il nome del Disponente.

19 Siano dette ultime volontà conservate in Archivio,

ne possino aprirsi, se non con la fede della morte del Testatore, & intervento del Notaro rogato, o schedula del Paroco, obligando perciò ancora li Parochi, fra giorni dieci a mandar le copie nell'istesso modo.

20 Ma li Notari, che hanno officio con causa onerosa siano obligati a rimettere in Archivio le copie autentiche sottoscritte da essi Notari rogati de verbo ad verbum, conforme a quelli, che averanno nelli loro Protocolli, dell' Instromenti, e Contratti perpetui, cioè li Notari dell'A. C.e di Campidolgio in termine di tre mesi, ed altri in termine di due mesi, sotto pena di scudi dieci per Instromento non rimesso in tempo, quali instromenti perpetui siano descritti in una publica tavoletta ne' loro offici, e si dichiarano esser gl'infrascritti.

Ogni sorte di vendite, Resolutioni di vendite, Cessioni, Renuncie, Transazioni, divisioni, dationi in solutum, permutationi tutte di cose immobili, e stabili solamente.

Item censi,e loco estinzioni,quando saranno fatte per instromento separato, tanto delli passati, quanto in avvenire,feudi,emfiteusi,livelli, contratti censuali, donationi inter vivos, insinuazioni, instromenti dotali sopra scudi cento,adizioni, e repudiazioni d'heredità con la copia dell'inventarii, che fanno gl'eredi,li fideicommissarii,e l'usufruttuarii,emancipazioni,adozioni,& arrogazioni, juspatronati, mandati di procura irrevocabili, & ad vendendum, & donandum solamente, fidejussioni perpetue per instromento separato,quietanze d'obligbi perpetui, overo dependenti da stabili, & immobili solamente con tutti gli altri, e singoli instromenti dependenti da gl'instromenti sopradetti.

Ordinando a detti Notari,che tenghino Protocolli separati,nelli quali scrivino tutti li detti instromenti perpetui, numerati, sommariati, lineando li nomi de'Contrahenti.

Obligando nondimeno li sopradetti Notari, che hanno officio in termine di tre mesi a mandar nota, e breve sommario di tutti gli altri instromenti, che in avvenire rogaranno con esprimere il nome, e cognome,e patria de predetti contrahenti, la summa, ed il nome del contratto, sotto pena di scudi cinque per contratto.

21 E circa le copie, tempo,e modo di rimettere l'ultime volontà, e donazioni, siano tenuti nell'istesso modo in tutto, e per tutto,come gl'altri Notari,che non hanno officio.

22 Che l'ultime volontà,e le mere,e pure donazioni solamente, che in avvenire saranno rogate, overo rogate per il passato, ma che saranno morti i disponenti dopo la detta publicazione, non si possino seguire, ammettere,o farne menzione ne'rogiti,o atti,ne faccino prova in giudizio,e fuori, se oltre l'essere rimesse in Archivio non saranno anco archiviate con il segno, e sottoscrizione del Ministro, che avrà confrontato, qual segno si debba fare nella copia publica datagli dal Notaro rogato,overo ne gl'originali de' loro Protocolli, ch'ha quest'effetto s'ordina, che li Notari rogati siano tenuti a richiesta delle parti portare in Archivio, sotto pena di scudi dieci per ogni transgressione, e e per archiviazione si dia all'Archivio per una volta sola un grosso per cento, e da pagarsi da gli heredi, legatarii, o altri, che se ne vorranno valere, con facoltà a quelli, che pagaranno di poter repetere pro rata dall'interessati, e non essendeci somma espressa, si riserva all'arbitrio del Conservatore, eccettuate l'ultime volontà, e pure donazioni, fatte tra li ascendenti, e descendenti, quali paghino un grosso per cento, ma non si passi scudi due. E se passato l'anno non sarà stata pagata detta Tassa, siano obligati al doppio più, per il qual possino esser convenuti da' Ministri dell'Archivio.

23 Ed ad effetto di pigliar possesso de'beni ereditarj per tal atto, & ogn'altro ad esso necessario, s'ordina, che non si ricerchi alcuna confrontazione, o archiviazione, con questo, che dette ultime volontà debbano fra quindeci giorni dopò il possesso, archiviarsi, sotto pena della nullità de' detti possessi, ed ogn'altro atto seguito.

24 Ma perchè può accadere, che alcuni instromenti d' ultime volontà, o contratti per trascurraggine non siano stati rimessi in tempo, e volendo provedere all'indennità delli disponenti, s'ordina, che rimessi poi in qualsivoglia tempo, & archiviati acquistino l'esecuzione, e faccino prova in giudizio, e fuori, restando nondimeno ferme le pene contro li Notari, che avessero trasgredito.

25 Volendo però, che gl'instromenti loro di tempo rimessi non s'archivino, senza espressa mano, e sigillo del Conservatore.

26 Ed acciò i Notari non abbino da trascurrare una tanto sicura, e sant'opera, e che trascurandola, sappino di non avere a rimanere impuniti. S'ordina, che per ciascuno instromento, che non sarà in tempo rimesso paghino scudi dieci, & siano tenuti in sussidio per li loro Sostituti, ed in oltre per le contravenzioni, & in osservanza de gl'ordini presenti, siano tenuti ad altre pene, etiam corporali, secondo le qualità delle contravenzioni ad arbitrio del Conservatore.

27 Sia prohibito alii Mensarj dell'Archivio, o loro Sostituti il rogare instrumenti di qualsivoglia sorte, ed anco le recognizioni de' mandati di procura nel Palazzo dell'Archivio. Ed a gl'altri Ministri, o Ajutanti in dett'Archivio indistintamente s'intenda prohibito il rogare, tanto in detto Palazzo, come in Roma sotto pena di scudi ducento, e di falsità.

28 S'intenda sempre espressamente, e perpetuamente prohibito il poter dar copie autentiche o semplici degl'instromenti, o contratti rimessi da Notari sotto pena di scudi cinquecento di moneta, e di falsità, salvo in caso di perdita, o perdita del Protocollo del Notaro rogato, nel qual caso la metà dell'utile s'aspetti all'Archivio, e l'altra metà al Notaro, o suo Successore, creandosi perciò libro particolare intitolato de'Notari Creditori.

29 Ch' a tutte le copie d'instromenti, e contratti, che saranno in Archivio portate, e sottoscritte, come sopra, si presti piena, & indubitata fede in giudizio, e fuori, e provino in tutto, e per tutto come se fossero il proprio Originale.

30 Sia lecito a ciascuno, che vorrà conservare qualsivoglia scrittura, tanto publica, quanto privata esibirla in detto Archivio, pagando nell'esibizione un giulio, e volendone transunto, o copia autentica giulj dui per carta d' originale. Prohibendo a' Ministri dell'Archivio di dar copia, o transuntare li sopradetti instromenti, e scritture, l'originali de'quali si trovano appresso li Notari, che hanno officio con causa onerosa, sotto pena di scudi cento per ciascuna volta, e pena di falso.

31 Le polize, o scritture private de'contratti perpetui, di sopra espressi fatti in Roma,non abbino esecuzione alcuna, se non saranno archiviate, nel qual atto paghino la Tassa, che si dichiara nel cap. 34.e le parti ne lassino copia nell'Archivio.

32 Ordinando a Mensarj, ch' a richiesta di qualsivoglia persona leggino pontamente,le copie dell'instromenti, e contratti, respettivamente ciascuno del loro Collegio, e quel Vicario supplisca per li Notari di Rota, eccettuate l'ultime volontà, ma le copie rimesse da Notari, che non hanno officio, e con causa onerosa, siano lette dagl'altri Ministri, e legghino ancora le copie dell'ultime volontà, se però saranno state prima aperte, e publicate dal Notaro rogato.

33 Per archiviatura di ciascuno mandato extra statum si paghi giulj uno.

E per lettura d'ogni Sommario delli sopradetti mandati si paghi mezzo giulio.

34 Che ogni Notaro per qualunque contratto, che rogarà, quelli però, ch'è tenuto rimmettere in Archivio) eccettuato l'ultime volontà, e pure donazioni) si faccia pagare dalli contrahenti la metà per uno, o pro rata, oltre la sua mercede conforme l'infrascritte Tasse, e nel rimettere le copie de gl'instromenti in Archivio sien tenuti i Notari pagare dette Tasse riscosse, o non riscosse, volendo che sia obligata al pagamento di esse ogni persona di qualsivoglia stato,grado,e condizione, tanto Ecclesiastica, come secolare, luoghi Pij, ed Università in qualsivoglia modo.

Per le vendite di beni immobili, e censi perpetui, si paghi un grosso per scudi cento, ma non si passi per qualsivoglia somma scudi otto.

Per ciascuno instromento perpetuo si paghi un grosso per cento scudi,ma non si passi scudi doi per qualsivoglia somma scudi otto. E non essendo espressa la somma, ne costando della quantità paghi la metà della tassa.

Che le polize private, contenenti contratti perpetui, in avvenire se non saranno esibite in Archivio fra giorni 30.dal giorno, che saranno fatte, sieno ipso jure nulle,e come se fatte non fossero, e si paghi un grosso per cento, ma non si passi scudi otto, se saranno vendite di stabili; ma se saranno d'altri contratti perpetui non si passi scudi doi, e per copia, come sopra.

Che li Notari approvati, e che non hanno officio con causa onerosa, paghino in Archivio, oltre alla tassa, un grosso per carta dell'instrumenti perpetui solamente.

Che

Che li mandati di procura che in avvenire saranno rogati da i Notari di Roma, quali se ne saranno instrumenti publici (eccettuati, ad lites in Urbe tantum; ed avanti a qualsivoglia Tribunale di Roma, e quelli saranno fatti da i Prelati Camerali) si paghi un giulio per mandato, da riceversi dal Notaro rogato, sotto pena al Notaro di scudi cinque per mandato, e sieno tenuti i Ministri archiviarli, senza altra spesa. E circa i mandati extra statum prodotti, e fatti avanti l'Archivio, e dopo, e da farsi, s'osservi gl'Ordini.

Che le note de contratti si faccino, e si conservino da Notari ne'loro offici per mostrarle a ciascuno, e far quanto dal Conservatore sarà ordinato, e si notino subito le retrovendite de' Censi, le compagnie d'officio, con le reproduzioni delle disdette, cassazioni, e cessioni, in un libro particolare, scritto di proprio pugno delli Sostituti, che avranno rogato, con le loro sottoscrizioni, sotto pena di scudi 3. per istrumento.

35. Che Notari per le copie, quali rimetteranno in Archivio si possino far pagare dalle parti un giulio per carta d'originale, quale sia almeno di righe 22. & sillabe 22. per facciata, permettendo, che a' Notari sia lecito fra di loro imporsi quella legge, che meglio gli parerà ad effetto, che uno non pregiudichi all'altro nell'esazione di dette copie, e si facino pagare dagl'eredi in materia di ultime volontà, ed abbino il medesimo privilegio, che gli ultimi medicamenti, e funerali.

46 Volendo, che a i libri de Notari in quello solo solamente, che concerne le partite di dette tasse,e mercedi delle dette copie rimesse in Archivio, si presti piena fede, & abbino esecuzione parata, e dalla pronuncia del Conservatore fatta in contradittorio, o vero servati i termini della giustizia sommaria, e non si dia appellazione o ricorso, ma passato l'Anno, se non sarà riscossa, perdino tal privilegio.

La Santità di N.Sig.ha comandato,che li sopradetti Capitoli sottoscrittti da Noi debbano esser da tutti quelli, a chi spetta, inviolabilmente osservari: da cominciarsi, e correre il termine dal giorno della publicazione. Dat.nel Palazzo Apostolico di Monte Cavallo questo dì primo di Settembre 1625.

F. A. CARD. S. ONOF.

Anno Domini 1625. Die vero prima mensis Octob. Supradictæ Provisiones, & Ordinationes affixæ, & publicatæ fuerunt in Acie Campi Floræ, ad Valvas Cancellariæ, & per alia loca solita, & consueta per me Fabium Æmiliarum S. D. N. Papæ Curs. Octavius Spada Mag. Curs.

EDITTO

Che li Notari del distretto mandino in Archivio l'Infrascritti Instrumenti, dove i contrahenti, o uno di essi habiti in Roma.

FRANCESCO di Sant'Agata Cardinale Barberino Protettore dell'Archivio Generale Urbano.

Essendosi osservato, come alcuni, che habitano in Roma, sono iti a far rogiti fuori affinchè i loro Instromenti vadino in Archivio Urbano, e stieno occulti in pregiudizio del publico; Però ordiniamo, e comandiamo a tutti i Notari del distretto di Roma (alcuno non eccettuato) etiam di luoghi non immediate sottoposti, che in avvenire siano obligati in termine di giorni trenta dal giorno del rogito, portare, o mandare nel detto Archivio generale Urbano una copia autentica de verbo ad verbum di tutte l'ultime volontà, donazioni inter vivos, renunzie, vendite di stabili, feudi, emfiteusi, livelli, e contratti censuali, monti vincolati, censi, cassazioni d'essi, che in avvenire saranno imposti con le procure ad donandum, renunciandum, vendendum, ad adeundam, vel repudiandam hæreditatem, ad vendendum, imponendum censum, & ad ratificandum, dove li contrahenti, o almeno uno di essi sia Incola, Cittadino, o solito habitare in Roma, sotto pena di scudi cinquanta per Instromento, e della privazione del offizio al Notaro rogato. Prohibendo à tutti li Notari di Roma, che hanno offizio, che non accettino, ricevino, o appoggino atto alcuno all'Instromenti sopradetti, se non saranno archiviati, sotto peoa di scudi dieci ogni volta, che trasgrediranno, ed altre a nostro arbitrio. Osservandosi la medesima tassa, che delli contratti rogati da Notari di Roma, quali Notari di Roma dichiariamo sieno tenuti a rimettere tutti gl'Instromenci,e mandati sopra espressi, e tutti gl'altri perpetui, come s' ordina nelle Provisioni del detto Archivio.

La Santità di Nostro Signore ha comandato, che il presente Editto da noi sottoscritto, deva esser inviolabilmente osservato, & affisso,e publicato ne' luoghi consueti della Città, abbia forza, come se fosse publicato per tutt' i luoghi del distretto, e presentato a ciascuno personalmente. Dato nel Palazzo Apostolico di Monte Cavallo questo dì 30.di Giugno 1626.

F. A. CARD. S. ONOF.

Camillo Perini Conservator dell'Arch.gen.Urb.

Die 30. mensis Junii 1626. Supradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ nostræ, & in Acie Campi Floræ, ac aliis locis solitis, & consuetis Urbis per me Tarquinium Majonum Curs.

Augustinus de Bolis pro Magistro DD. Cursor.

EDITTO

Disponente, che se alcuna persona in qualsivoglia negotio di mercatura, non vorrà esser tenuto ad altro, che alla perdita di quanto avrà messo,debba mandare in Archivio una copia della conventione fra giorni 30.e gl'assenti fra mesi quatro.

FRANCESCO di Sant'Agata Cardinale Barberino Protettore dell'Archivio Generale Urbano.

Volendo la Santità di N. Sig. provedere a gl'inconvenienti, che nascono fra Mercanti per non saper lo stato con chi negoziano, e renderli in qualche parte certi, à commandato.

Che se alcuna persona in qualsivoglia negozio di mercatura, esercizio, traffico, o arte; non vorrà esser tenuto ad altro, che alla perdita di quanto avrà messo, in evento, che il negozio facesse male, ancorchè così abbia convenuto, debba portare, o mandare nell'Archivio generale Urbano una copia authentica de verbo ad verbum della convenzione, che avrà fatta in qualunque modo sia, per instromento, per scrittura privata, o per ricordo a libri; E se sarà per publico Instromento, il Notaro rogato sia tenuto ad ogni richiesta delle parti, darne copia authentica, dicendo, Pro Archivio, ne possa sforzar le parti a pagare il publico, ma solamente il rogito, e la copia.

E perchè spesse volte non intervengono chi da, o chi riceve in accomandita, ma loro respettivamente Procuratori,siano tenuti a rimetter'in Archivio detti mandati, tanto publici, come per lettere, e possa altri, quando il mandato non sia sufficiente, promettere, ed in tanto restarà obligato lui, finchè ne segua dipoi la ratificazione, o in altro modo apparisca,che così sia stata la volontà de' contrahenti, e di tutto se ne debba dar nota al detto Archivio.

E se li contrahenti d'accordo, o alcun di essi per virtù di patti in quella apposti vorrà disdire, finire, o troncare alcuna tale accomandita, ne debbiano, o qualunque di loro debba farne fare scrittura, la quale parimente si porti in detto Archivio.

E se tali couvenzioni d'accommandite si troveranno portate in detto Archivio, e non saranno amministrate, o governate da chi le dà, ma da chi le riceve, non sia tenuto chi l'avrà date,o darà in accomandita,se non a quella somma,e cosa,che vi avrà messa,& utile,e guadagni di quella, ed ad altro non possa esser'astretto, o convenuto, restando nondimeno sempre obligati in solidum alli debiti contratti,quelli,uno, o più,che avranno il nome in detti negozj.

E quando fosse dato facoltà, e complimento a qualche persona,il quale non avesse nome nel negozio siano obligati tanto li nominanti, quanto il Complementario di portare in detto Archivio la copia delle dette facoltà, e così quando fosse licenziato debbano farne atto, e portarlo in detto Archivio, altrimente sia obligato il Complementario, come principal debitore insolidum, con quelli, che avranno il nome, e li detti nominati siano obligati per tutto quello, che il Complemento facesse dopò l'essere stato licenziato.

Ma se fra giorni 30. dal giorno del celebrato contratto del negozio imposto, o accomandita, discretta di essi, facultà sopradette,o altro patto fatto per publico instromento, overo per scrittura privata,o ricordo,non sarà stato rimesso la copia de verbo ad verbum in detto Archivio. Tutti li partecipi siano tenuti, ed obligati, come veri,e principali debitori in solidum a tutti li debiti,che facesse il negozio,ancorchè per patto espresso fossero liberi,e respettivamente sottoposti a certa rata, o parte di danno. Dichiarando,che la presente legge, comprenda, ed obblighi in tutto, an-

tutto, e per tutto, ancora tutti quelli, che già sono partecipi avàti la presente ordinazione in qualsivoglia negozio, essercizio, traffico, o arte, nel qual caso gl'interessati, se sono assenti, abbino tempo mesi quattro a mandar in Archivio le copie, nel modo, & forma come sopra.

La Santità di Nostro Signore ha comandato, che il sopradetto Editto si deva osservare inviolabilmente, e che affisso, e publicato da un Corsore ne' luoghi soliti, e consueti di Roma abbia forza, come se fosse presentato a ciascuno personalmente etiam contro gl'assenti. Dat. nel Palazzo Apostolico di Monte Cavallo questo dì 30. Giugno 1626.

F. A. CARD. S. ONOF.

Camillo Perini Conservator dell' Arch. gen. Urb.

Die 30. mensis Junii 1626. Supradictum Edictum affixum, & publicatum fuit ad valvas Curiæ nostræ, & in Acie Campi Floræ, ac aliis locis solitis, & consuetis Vrbis per me Tarquinium Majonum Apostolicum Curs.

Augustinus de Bolis pro Magistro DD. Cursor.

EDITTO

Concernente l'obligo a ciascuna persona di consegnare, mandare, e notificare a detto Archivio, e suoi Ministrii Protocolli, & altri Instromenti rogati da Notari morti, & obligo de' Notari, che in avvenire non vorranno, o potranno rogare.

FRANCESCO di Sant' Agata Cardinale Barberino Protettore dell' Archivio Generale Vrbano.

ESsendo stato referto alla Santità di Nostro Signore Papa Urbano Ottavo, il pregiudizio grande, che giornalmente succede in Roma, per occasione d'instrumenti in essa rogati, per il passato da' Notarl, che non avevano officio, e che ora sono morti, overo absenti da Roma, li Protocolli de' quali Instromenti sono restati appresso di loro eredi, o altre persone, e volendo sua Santità rimediarci, e provedere, per quanto sarà possibile all'indennità dell' interessati; Con il presente publico Editto d'ordine espresso di Nostro Signore, ordiniamo, e comandiamo a tutte, e singole persone di qualsivoglia stato, grado, sesso, dignita; e condizione si siano, ancorchè in qualsivoglia modo privilegiate Monasterii, Collegii, Spedali, Università, & ogni sorte di luogo pio (alcuno non eccettuato) appresso a' quali in qualsivoglia modo si trovassero li Protocolli di detti Instromenti, o rogiti di essi non ligati, che in termine di quindici giorni doppo la publicatione del presente Editto, debbano portare tutti li detti Protocolli, che si trovano appresso di loro nell'Archivio generale Urbano, per conservarli in detto Archivio: dal quale si pagaranno a gl'eredi di detti Notari la rata degl'emolumenti, che si caveranno delli detti Instromenti conforme al solito. Et in oltre comandiamo, che tutte le persone di qualsivoglia, stato, grado, sesso, dignità, condizione (nessuno non eccettuato) le quali avessero in qualunque modo notizia, di chi avesse, tenesse, o occupasse li sopradetti Protocolli, o rogiti non ligati debbano nell'istesso termine darne nota in detto Archivio generale col nome, e cognome de' Notari, che se ne son rogati, e delle persone, appresso le quali si ritrovano. Proibendo a tutti in Notari di Roma, come fuori il dare, o estraher copie dalli detti Instromenti di Notari morti, o assenti. E circa alli Protocolli, e rogiti fatti da' Notari publici di Roma, che non hanno officio, e che in avvenire non vorranno, o non potranno rogare s'ordina, che parimente in termine di quindici giorni come sopra, devano portare una semplice nota del numero delli Protocolli, o Instromenti, che hanno, acciò per beneficio universale si sappia appresso che persone si trovano, sotto pena di scudi 200. & altre a nostro arbitrio per ciascheduno, che contravverrà, de' quali un quarto si darà all'Accusatore, e sarà tenuto secreto, & il resto s'applicarà a beneficio di detto Archivio Urbano. Avvertendo ciascuno a non contravenire, perchè si procederà all'effecuzione delle sopradette pene, & altre più gravi a nostro arbitrio irremissibilmente. Non ostante qualsivoglia cosa in contrario. Volendo, che il presente Editto affisso, e publicato da un Cursore ne' luoghi soliti, e consueti di Roma abbia forza, come se fosse publicato per tutt'i luoghi delle Provincie, e stato Ecclesiastico, & a ciascuno presentato personalmente. Dat. nel Palazzo Apostolico di Monte Cavallo questo dì 30. di Giugno 1626.

F. A. CARD. S. ONOF.

Camillo Perini Conser. dell'Arch. gen. Urb.

Die 30. mensis Junii 1626. Supradictum Edictum affixum & publicatum fuit ad valvas Curiæ nostræ, & in Acie Campi Floræ, ac aliis locis solitis, & consuetis Vrbis per me Tarquinium Majonum Curs.

Augustinus de Bolis pro Magistro DD. Cursorum.

EXCOMMUNICATIO

Contra Detentores Protocollorum, seu Instrumentorum, quæ fuerunt per Notarios defunctos, seu pro eis agentes acta, & rogata. Et contra eorum Occultatores, ac illa scientes, & non revelantes,

URBANUS EPISCOPUS

Servus servorum Dei, Venerabilibus fratribus universis, & singulis Archiepiscopis, & Episcopis Status nostri Ecclesiastici, seu dilectis filiis eorum, ac nostro in Vrbe, ejusque districtu Vicariis in spiritualibus generalibus, necnon SS. Vincentii, & Anastasii ad Aquas Salvias, Trium Fontium nuncupatorum Cistercien. Ordinis, prope, & extra mœnia ejusdem Vrbis, & S. Silvestri Terræ Nanantulæ Ordinis S. Benedicti nullius Diœcesis Monasteriorii Abbatibus. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

EXposuit Nobilis nuper dilectus filius noster Franciscus Agathæ Diaconus Cardinalis Barberinus nuncupatus noster secundùm carnem ex fratre germano nepos, Archivis generalis Urbani nuncupati non dudum per Nos in Urbe erecti Protector, quod nonnulli iniquitatis filii, quos prorsus ignorat, Protocolla, ac Instrumenta per Notarios etiam jam defunctos, seu pro eis agentes rogata, ac etiam in Protocolla præfata nondum redacta, tam in Urbe quàm in toto Statu nostro Ecclesiastico apud se quocumque hæreditario etiam nomine retinere, eorumque copias partibus subdata anteriori tradere, illaque contra ordinem nostrum malitiosè occultare, & occulte retinere præsumpserunt, & præsumunt, eo quòd præfato Archivio gravia damna ne quiter intulerunt in animarum suarum periculum, dictique Archivii, ac etiam plurimorum non modicum detrimentum super quo exponens præfatus Apostolicæ Sedis remedium imploravit. Quo circa fraternitati vestræ, fratres Archiepiscopi, & Episcopi, seu discretioni vestræ, filii Vicarii, & Abbates per apostolica scripta mandamus, quatenus vos Archiepiscopi, & Episcopi vos in vestris Civitatibus, & Diœcesibus, Tuque fili Vicariæ noster in Urbe præfata vos verò filii Abbates cum particularia, & separata territoria habeatis, ac jurisdictionem quasi Episcopalem in locis, & terris nullius Diœcesis vestræ jurisdictioni subjectis exerceatis, etiamsi de illis personis non fitis, quibus similes causæ per Sedem præfatam committi consueverunt in eisdem locis & terris dictæ nullius Diœcesis, vestræque jurisdictioni hujusmodi subjectis, si causa diligenter, & magna maturitate per Vos examinata pro vestri loci, temporis, & personarum qualitatibus Vobis pro vestra conscientia videbitur expedire, omnes hujusmodi protocollorum, ac instrumentorum detentores, & illorum cælatores, ac aliàs scientiam habentes, ac damnorum illatores occultos ex parte nostra publicè in Ecclesiis coram populo per Vos, vel alium, seu alios moneatis, ut infra competentem terminum, quem eis præfixeritis ea dicto Archivio detentores quidem, & occupatores consignent, & restituant, occultatores verò, ac illa scientes revelent, & si id non adimpleverint infrà alium competentem terminum, quem eis ad hoc duxeritis peremptoriè præfigendum ex tunc in eos generalem excommunicationis sententiam proferatis, eamque faciatis ubi, quando, & quoties videritis expedire usque ad satisfactionem condignam, & revelationem debitam solemniter publicari. Volumus autem quod ex revelatione hujusmodi, si eam fieri contingat, non possint nisi pro civili interesse, & civiliter tantùm agi; & aliter revelatio ipsa neque in judìtio, neque extra judicium fidem faciat. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, Idibus Julii, Pontificatus Nostri Anno tertio.

Visa I. Bernier.

D. Poggius. *N. Ponsardus.*

N. Corrector. *F. Beger.*

JO.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA

Libri Decimiquinti Pars Tertia,

CONFLICTUS

LEGIS, ET RATIONIS,

SIVE OBSERVATIONES IN IIS LEGALIBUS Propositionibus, quæ rationi repugnare videntur, vel illa carere.

Et in fine.

VOTUM, SEU DISCURSUS

An, & quando minòr ætas excuset in delictis.

Cum Opusculo *Dello Stile Legale.*

INDEX TITULORUM
Principalium ordine Alphabetico.

Ætate, & qualitate, & ſtatu hominum, obſer. 1. ad 15.
Alien. & Contract. prohib. obſer. 196. ad 202.
Beneficiis Eccleſiaſticis, obſervat. 263. ad 266.
Cambiis, obſerv. 174. ad 179.
Cenſibus, obſer. 179. ad 186.
Cenſuris, obſer. 281.
Clericis, obſer. 271. & 272.
Credito, & Debito, obſer. 132. ad 156.
Delictis, & pœnis, obſer. 298. ad 300.
Depoſito, obſer. 157. & 158.
Donationibus, obſer. 187. ad 192.
Dote, obſerv. 26. ad 52.
Emphyteuſi, obſerv. 217. ad 226.
Emptione, & venditione, obſer. 193. ad 195.
Feudis, obſerv. 203. ad 216.
Fideicommiſſis, obſer. 83. ad 109.
Hærede, &c. obſer. 110 ad 115.
Judiciis, obſer. 287. ad 297.
Jurepatronatus, obſer. 268. ad 270.
Juriſdictione, & præeminentiis, obſ. 282. ad 285.
Legatis, &c. obſer. 127. ad 131.
Legibus, &c. obſer. 18. ad 25.
Legitima, &c. obſer. 116. ad 126.
Locatione, & conduct. obſer. 227. ad 233.
Matrimonio, obſer. 279. & 280.
Ordinum collatione, obſer. 278.
Præſcriptionibus, obſer. 159. & 160.
Regalibus, obſer. 234. ad 44.
Regularibus, obſer. 273. ad 257.
Renuntiationibus, obſer. 252. ad 256.
Rerum diviſione, obſer. 16. & 17.
Secundis nuptiis, obſer. 261. & 262.
Servitutibus, obſer. 245. ad 251.
Succeſſionibus ab inteſtato, obſer. 53. ad 64.
Teſtamentis, obſer. 65. ad 82.
Tractationibus, obſer. 257.
Tutela, &c. obſerv. 258. ad 260.
Uſuris, &c. obſer. 162. ad 173.
Varia, ſeu Miſcellanea ex obſer. 301. ad finem.

INDEX TITULORUM
Qui ſunt acceſſorii ad Titulos principales.

Acquirendo rerum dominio, tit. de Rerum diviſione.
Bello, ejuſque jur. tit. de Rerum diviſione.
Codicilis, tit. de Teſtamentis.
Contractibus prohibitis, tit. de Alienatione.
Debito, & debitore, tit. de Credito.
Detractionibus, tit. de Legitima.
Doctorum auctoritatibus, tit. de Legibus.
Dominio acquirendo; tit. de Rerum diviſione.
Falcidia, tit. de Legitima.
Fiſco, tit. De Legalibus.
Fructibus, tit. de Uſuris.
Hominum ætate, qualitate, ſtatu, & vita, tit. De Ætate.
Intereſſe, tit. de Uſur.
Locis Montium, tit. De Regalibus.
Lucris Dotalibus, tit. De Dote.
Majoratibus, tit. De Fideicommiſſis.
Minoribus, tit. de Ætate.
Monetis, tit. de Regalibus.
Officiis, tit. de Regalibus.
Patria poteſtate, tit. de Tutel.
Præeminentiis, tit. De Juriſdictione.
Primogenituris, tit. De Fideicommiſſis.
Retractibus, tit. De Servitut.
Sale, & ſalinis, tit. De Regal.
Servis, tit. De Ætate, & ſtatu hominum.
Statu hominum, tit. De Ætate.
Statutis, tit. De Legibus.
Subſtitutionibus, tit. De Fideicommiſſis.
Trebellianica, tit. De Legitima.
Venditione, tit. De Emptione.
Viis publicis, tit. De Regalibus.
Vita hominum, tit. De Ætate.
Uſufructu, tit. De Legatis.
Uſuris dotalibus, tit. De Dote.

CARD. DE LUCA
Libri Decimiquinti Pars Tertia,

INDEX ARGUMENTORUM
Quæ continentur in obſervationibus Conflictus Legis, & Rationis.

TITULUS I.
De Ætatæ, qualitate, vita, & ſtatu hominum.

Obſer. I.
De inæqualitate pubertatis inter maſculum, & fœminam.

Obſer. II.
De Minoris ætatis taxa, & varietate.

Obſer. III.
De ratione ob quam minor ætas abbreviata eſt.

Obſer. IV.
Quod pubes minor ad Regni vel Principatus adminiſtrationem reputetur aptus & idoneus, non autem ad illam privatæ domus.

Obſer. V.
Præſentatio ad beneficium de jurepatronatus facta per pupillum, prevalet præſentationi Tutoris.

Obſer. VI.
In actibus geſtis per tutorem requiritur præſentia, & conſenſus pupilli.

Obſer. VII.
De juramento obligante pupillum proximum pubertati.

Obſer. VIII.
Minor qui ſit Juris Doctor, vel Mercator, aut Beneficiatus, jure minorum non eſt cenſendus.

Obſer. IX.
De Minore aſſerente ſe majorem.

Obſer. X.
Quomodo ſolemnitatum obſervantia, vel inobſervantia, in actibus minorum attendi debeat.

Obſer. XI.
De minore delinquente, pœna ordinaria non puniendo.

Obſer. XII.
De conceſſione veniæ ætatis.

Obſer. XIII.
De vita hominis, ejuſque æſtimatione ab ætate regulanda.

Obſer. XIV.
Clericus ſæcularis, vel regularis minùs puniendus eſt, quàm laicus ſi pro eodem crimine puniatur.

Obſer. XV.
Chriſtianus chriſtianum non facit, neque retinet ſervum; Et de Romani Populi jure donandi libertati ſervos, qui Capitolium aſcendant.

TITULUS II.
De rerum Diviſione, & acquirendo Dominio.

Obſer. XVI.
De bonorum dominio; De pecuniarum, & contractuum introductione, & de antiqua hominum Communione.

Obſer. XVII.
De acquiſitione dominii jure belli per vlam deprædationum, & repreſaliarum, & ſimilium.

TITULUS III.
De legibus, Statutis, & Conſtitutionibus, ac Doctorum auctoritatibus.

Obſer. XVIII.
Quale ſit jus immutabile, quod indiſpenſabiliter omnes ligat, qualeve mutabile qualeſve ſint ejus ſpecies: Et de erroribus deſuper cadentibus.

Obſer. XIX.
De jure communi civili Romanorum, an ejus uſus, & obſervantia Imperiali referenda ſit auctoritati, vel alteri cauſæ, & de ejus hiſtoria; Et an leges moderno tempore ſuperadditæ attendi debeant, atque legis vim habeant.

Obſer. XX.
Leges, Conſtitutiones, Edicta, necnon Sententias, & Decreta, aliaque acta judicialia, ac etiam humanos viventium, & morientium actus, an oporteat lingua latina, vel potiùs congruat materna ordinari.

Obſer. XXI.
De Legibus feudalibus, ex qua ratione vim habeant legum, & ubi ſervandæ ſint.

Obſer. XXII.
De illis legibus, quæ nauticam artem, vel maritimam negotiationem concernunt, & quæ conſulatus maris appellantur.

Obſer. XXIII.
De novis imperialibus Conſtitutionibus, vel juriſconſultorum reſponſis, quæ non extant in antiqui juris civilis corpore, ſed fuerunt de novo ſuperaditæ; Et de Apoſtolicis Conſtitutionibus, vel decretalibus, quæ de tempore compilationis Decretalium, jam extabant, ſed in eis non fuerunt regiſtratæ, ſed à privatis additæ.

Obſer. XXIV.
Quomodo auctoritatibus Doctorum deferendum ſit.

Obſer. XXV.
De ſtylo ſcribendi Juriſtarum.

TITULUS IV.
De Dote, & lucris aliiſque appenditiis dotalibus.

Obſer. XXVI.
De ordine inter obligatos dotare conjunctas puellas.

Obſer. XXVII.
De obligatione patris dotandi filiam, quamvis eo inſcio, vel invito nuptam, ac etiam quamvis divitem, ac aliunde proviſam.

Obſer. XXVIII.
Dos non imputatur in legitimam ob explicitam donationem, vel illam implicitam, quæ ex ſtipulatione reſultat.

Obſer. XXIX.
De Dote ad patrem revertenda, non autem ad alios dotantes ex neceſſitate, ubi filiis ſuperſtitibus, matrimonii ſequatur diſſolutio, & de iſtius reverſionis ceſſatione ob eamdem donationem, de qua obſervatione præcedenti, vel ob renuntiationem à dotata factam.

Obſer. XXX.
De eadem reſervatione ad dotantem impedita per exiſtentiam filiorum, & viri, ex conſuetudine Martini.

Obſer. XXXI.
De dote puellis deſcendentibus conſtituenda ex fideicommiſſo, neglecta teſtatoris prohibitione, quamvis totum fideicommiſſum everti oporteat.

Obſer. XXXII.
De extractione dotis reſtituendæ uxoribus deſcendentium ex fideicommiſſo facienda.

Obſer. XXXIII.
De eadem extractione a fideicommiſſo facienda ad favorem extraneæ uxoris deſcendentis pro lucro dotali, ſive pro donativo, aut augmento, quod per virum conjugi factum ſit.

Obſer. XXXIV.
De actione pro fructibus, vel uſuris dotalibus decurſis de tempore prædeceſſoris, contra ſucceſſorem in fideicommiſſo, pro dote ex fiedicommiſſo debita.

Obſer. XXXV.

Dos à fideicommiſſo ſemel extracta, ad illud ampliùs non redit, quamvis matrimonium, nullis ſuperſtitibus reliquis, diſſolutum ſit.

Obſer. XXXVI.

De diſtinctione inter patrem, & extraneum dotantem, ſuper dote inexacta per virum reſtituenda.

Obſer. XXXVII.

De invalida obligatione mulieris ultra medietatem dotis, non autem infrà.

Obſer. XXXVIII.

De diſtinctione inter minorem, & mulierem majorem, ſupervalida alienatione, vel obligatione in cauſam dotis.

Obſer. XXXIX.

De potioritate dotis reſtituendæ adverſus anteriores viri creditores.

Obſer. XL.

De Jure offerendi non competente contra mulierem pro dote conſtante matrimonio.

Obſer. XLI.

Quando mulieri dotem repetenti, rerum amatarum, vel præſumptæ ſolutionis, aut non reddítæ rationis, obſtet exceptio.

Obſer. XLII.

De uſuris dotalibus, & fructibus pignoris ſoluto matrimonio debitis necne.

Obſer. XLIII.

De fructuum, vel uſurarum dotalium taxa.

Obſer. XLIV.

De confeſſione dotis ſine adminiculis, ut ejus veritatem non probet.

Obſer. XLV.

Datis in dotem locis montium, vel aliis juribus vacabilibus, & vitalitiis, ſive uſufructu, quid reſtituendum veniat.

Obſer. XLVI.

De fructibus, vel uſuris dotalibus ſolvendis à patre, vel altero ex legis diſpoſitione dotare obligato, etiam pro tempore antecedenti priuſquam dotis conſtitutio petatur ac reſpectivè demandetur.

Obſer. XLVII.

Pater dotando filiam ſimpliciter, de ſuo dotaſſe cenſetur, non autem de ejuſdem filiæ bonis, quæ ipſe apud ſe habeat, & quatenus dicat, ut ſtrictè intelligi debeat.

Obſer. XLVIII.

Augmentum dotis a viro factum mulieri, ad ipſum ſuperſtitem non redit, ſed ad mulieris hæredem tranſmittitur.

Obſer. XLIX.

Dotes monialium eſſe illicitas, plurium eſt ſententia, & quatenus licitæ ſint, ut non poſſint minui, vel augeri ſine ſuperiorum licentia.

Obſer. L.

Dotes, quæ filiabus, aliiſque mulieribus debentur, eſſe juris gentium, ideoque per legas poſitivas tolli, vel reſtringi non poſſe, plerique volunt; Alii verò eaſdem leges matrimonii libertati adverſari, ac propterea irritas eſſe credunt.

Obſer. LI.

Statutis, vel legibus localibus prohibentibus mulieri, quæ filios habet de dote diſponere, ut per ultimam voluntatem, non autem per actus inter vivos hæc prohibitio intelligenda ſit.

Obſer. LII.

An æſtimata, vel inæſtimata cenſeantur data bona in dotem, quæ in ſpecie, vel reſpectivè in quantitate conſiſtere dicatur.

TITULUS V.

De ſucceſſionibus ab inteſtato.

Obſer. LIII.

DE inteſtatæ ſucceſſionis ordine per jus noviſſimum introducto, ac recepto.

Obſer. LVI.

Statutum excludens matrem, & cognatos ob collaterales agnatos, ut ſuffragetur patri, vel avo, eo quia de eis non loquatur.

Obſer. LV.

De eodem Statuto fœminarum excluſivo propter maſculos agnatos non attendendo, ubi de clerici ſucceſſione agatur, quamvis inter laicos quæſtio ſit.

Obſer. LVI.

De eodem ſtatuto locali diverſum ſuccedendi ordinem præſcribente, ut non afficiat perſonas eccleſiaſticas ad ſucceſſionem vocatas.

Obſer. LVII.

De utraque perſonarum, ac bonorum copulativa ſubjectione deſiderata ad hoc, ut ſtatutum intret, quodque mixtura perſonæ non excluſæ faciat illud ceſſare.

Obſer. LVIII.

Quando ſtatuta, quæ fœminas excluſas dotari mandant, eas faciant extraneas, necne; & quatenus faciant extraneas, quando per parentes habilitatæ, atque ſuitati reſtitutæ dicantur, & an unica ſufficiat dos.

Obſer. LIX.

De adoptivorum, vel arrogatorum ſucceſſione inteſtata.

Obſer. LX.

De regulatione inteſtatæ, vel teſtatæ ſucceſſionis ex tempore mortis naturalis, vel civilis.

Obſer. LXI.

De modo computandi gradus in ſucceſſionibus ſtatutariis, quæ diverſæ ſint ab ordine juris communis.

Obſer. LXII.

An defuncti ab inteſtato averſio vel indignatio cum aliqua perſona, apta ſit illam excludere ab ejus inteſtata ſucceſſione.

Obſer. LXIII.

De futura ſucceſſione, & hæreditate paciſcentis.

Obſer. LXIV.

De pactis ſuper futura hæreditate, & ſucceſſione tertii viventis.

TITULUS VI.

De Teſtamentis, & Codicillis, aliiſque ultimis voluntatibus.

Obſer. LXV.

DE variis Teſtamentorum formulis, & ſolemnitatibus.

Obſer. LXVI.

De filiorum familias inteſtabilitate.

Obſer. LXVII.

De prioris Teſtamenti irrevocabilitate, ac poſterioris inefficacia, ubi poſterioris revocante certa non adjiciantur verba, vel ſigna.

Obſer. LXVIII.

De teſtamenti nullitate ratione præteritionis, ejuſque ſalvatione per clauſulam codicillarem, vel æquipollentem.

Obſer. LXIX.

De localibus legibus, quæ mulieribus abſque aliqua majori ſolemnitate teſtari prohibent, an valeant, & an locum habeant ubi in loco exempto diſpoſitio facta ſit.

Obſer. LXX.

De certa probatione identitatis ſchedulæ teſtamentariæ adeò deſiderata, ut ſuppoſitionis excludatur poſſibilitas.

Obſer. LXXI.

De teſtamenti invaliditate ex defectu voluntatis, non autem ſolemnitatum, quia nempe ſit per nutus, & ſigna ad interrogationem alterius, vel quia ad falſas, ac doloſas ſuggeſtiones; Aut quia infirma prætendatur mens: vel quod voluntas adhuc imperfecta ſit, ad terminum teſtandi non redacta.

Obſer. LXXII.

De Senatuſconſulto Liboniano ſuper iis, qui in teſtamento ſibi adſcribunt.

Obſer. LXXIII.

Teſtamentum ad favorem conjunctorum cum aſſertione pietatis, vel cum alicujus pii operis injunctione, an pium, vel profanum ſit.

Obſer. LXXIV.

An teſtamentum minùs ſolemne, in quo pia cauſa hæres inſtituta ſit, valeat quoad profanas diſpoſitiones, ab ipſa pia cauſa inſtituta adimplendas.

Obſer. LXXV.

De teſtamento, quod Epiſcopus facit pro anima ab inteſtato decedentis.

Obſer. LXXVI.

Hæreditas codicillis directo dari, vel adimi non poteſt, qui hæreditatem adit ex teſtamento, quod minus perfectum ſit, non poteſt recurrere ad codicillos.

Obſer. LXXVII.

Ultima morientis voluntas in alterius viventis voluntatem conferri non poteſt.

Obſer.

Obſer. LXXVIII.

De teſtamento minoris ad favorem curatoris, vel infirmi ad favorem medici, aut inquiſiti, ſeu litigantis ad favorem Judicis, vel Notarii, aut defenſoris.

Obſer. LXXIX.

De captatoria diſpoſitione.

Obſer. LXXX.

Quod non poſſit quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere, ideoque inſtitutus in re certa, non dato, vel dato, ac deficiente hærede univerſali, efficitur talis ex juris accreſcendi beneficio.

Obſer. LXXXI.

De conditione viduitatis adjecta in ultimis voluntatibus quando vitiet, vel vitietur.

Obſer. LXXVII.

Viduitatis conditio, quæ licitè, & valide per virum uxori adjecta ſit, an oculos habeat retro in caſu contraventionis pro reſtitutione fructuum, vel emolumentorum, quæ medio tempore obſervantiæ percepta ſunt.

TITULUS VII.

De Fideicommiſſis, & Subſtitutionibus, ac Majoratibus, & Primogenituris.

Obſer. LXXXIII.

DE concurſu inter patruum, & nepotem, vel juniorem, & ſeniorem in majoribus, & an iſti differant à primogenituris.

Obſer. LXXXIV.

De ordine ſucceſſionis in primogenituris inter patruum, & nepotem.

Obſer. LXXXV.

An primogenituræ ſtent in ſuſpenſo, eodem modo, quo Fideicommiſſa.

Obſer. LXXXVI.

Appellatione primogeniti, an veniat unigenitus; Et an appellatione ſecundogeniti veniat ille, qui de tempore diſpoſitionis erat tertio, vel quartogenitus, de tempore autem facti caſus, ob aliorum defectum, ſit ſecundus.

Obſer. LXXXVII.

Qualitas laicalis in ſucceſſore deſiderata; an præcisè requiratur de tempore facti caſus, ut propterea clericatus in minoribus, & retractabilis obſtet, necne.

Obſer. LXXXVIII.

Qui ſemel delatam primogenituram, vel majoratum agnoſcere noluit, an in futura vocatione ſit inhabilis ad eam obtinendam.

Obſer. LXXXIX.

De differentia ſuper faciliori conjecturalis fideicommiſſi inductione, inter aſcendentes, & extraneos.

Obſer. XC.

De conjecturarum, & præſumptionum uniformi regula, ſuper illarum pondere, & efficacia.

Obſer. XCI.

De vocatione filiorum in conditione poſitorum.

Obſer. XCII.

De vulgari in fideicommiſſo, vel anomala in univerſa hæreditate, quando procedat.

Obſer. XCIII.

De eadem vulgari anomala in rebus particularibus.

Obſer. XCIV.

De reciproca inter plures ordinata, ut ſolis ſuperſtitibus non autem prædefunctorum filiis conveniat.

Obſer. XCV.

De reſolutione numeri pluralis in ſingularitates.

Obſer. XCVI.

De prohibita tranſmiſſione fideicommiſſi conditionalis per morientem conditione pendente.

Obſer. XCVII.

De tacita, vel à jure ſubintellecta conditione, ſi ſine filiis, in ſolis aſcendentibus, non autem in tranſverſalibus, vel extraneis attendenda.

Obſer. XCVIII.

De remiſſione, vel reſpectivè reſervatione fideicommiſſi per concordiam, vel diviſionem.

Obſer. XCIX.

Deſtatore mandante in dubio reſponderi pro exiſtentia fideicommiſſi, ut adhuc in dubio pro non exiſtentia reſpondeatur.

Obſer. C.

De hipotheca legali competente, necnè in bonis ejus, qui fideicommiſſo gravatus eſt, pro bonorum fideicommiſſi diſtractione, vel mala adminiſtratione.

Obſer. CI.

Fideicommiſſum per donationem, vel alium actum inter vivos ordinari non poteſt; Neque ſecundo, vel alteri donatario ſucceſſivè vocato, illud jus, vel actio ad bona diſtracta in tertios poſſeſſores competit, quod vocato ad fideicommiſſum per ultimam voluntatem ordinato conceditur.

Obſer. CII.

De fideicommiſſaria ſucceſſione naturalium legitimatorum

Obſer. CIII.

Vocatis poſt defectos agnatos, maſculis cognatis, qui à fœminis agnatis procreati ſint, iiſque non extantibus, aliis maſculis remotioribus, vel extraneis pro agnationis artificiali renovatione; An de immediatè procreatis à fœmina agnata diſpoſitio intelligenda ſit, vel etiam illis congruat, qui per plura media deſcendunt ab eadem fœmina.

Obſer. CIV.

Gravatus reſtituere filiis, ut non cenſeatur gravatus reſtituere nepotibus.

Obſer. CV.

De facultate conceſſa hæredi, qui fideicommiſſi onere ad certi generis favorem gravatus eſt inter honoratos gratificandi, atque pro libito diſponendi inter eos.

Obſer. CVI.

De utraque pupillari, & exemplari ſubſtitutione, quæ per parentes liberis inteſtabilibus fiat.

Obſer. CVII.

Excluſio ſpecialis alicujus perſonæ ab uno ſubſtitutionis gradu, & non operatur ejus excluſionem à vocatione generali.

Obſer. CVIII.

An ille, qui vocatus eſt poſt mortem ejus, qui in univerſo uſufructu eſt inſtitutus hæres, cenſendus veniat ab initio hæres primus, ac directus, vel potius obliquus, & ſubſtitutus jure fideicommiſſi.

Obſer. CIX.

An filii procreati ex eo matrimonio, cujus contemplatione donatio patri facta eſt, pro eorum alimentis adverſus ejuſdem patris donatarii creditores, potioritatem habeant in bonorum donatorum fructibus; Et qui de filiis debitoris qui ſit poſſeſſor fideicommiſſi, ad quod ipſi vocati ſint.

TITULUS VIII.

De Hærede, & Hereditate.

Obſer. CX.

DE duplici, vel multiplici hærede & hæreditate, ac patrimonio, in pagano non dandis.

Obſer. CXI.

Hæres, qui integrum, ac fidele non conficiat inventarium, an & quando iſtius beneficio privetur.

Obſer. CXII.

De hæreditatis directæ, vel fideicommiſſariæ tranſmiſſione non danda.

Obſer. CXIII.

Gravamen, quod hæredi ſimpliciter injunctum eſt ut de primo tantùm, non autem de ulteriori hærede intelligendum veniat.

Obſer. CXIV.

De licentia, quæ per legem tribuitur hæredi beneficiato ſolvendi creditoribus, vel legatariis primò venientibus.

Obſer. CXV.

De hærede, ac ſucceſſore univerſali, vel particulari, illum impugnante actum, quem auctor, donec vixit, non impugnavit, vel illud rejicient onus, quod idem auctor non rejecit.

TITULUS IX.

De Legitima, Trebellianica, & Falcidia, aliiſque detractionibus.

Obſer. CXVI.

FIſcus à patre vivente legitimam filii delinquentis exigit, & tamen jus delinquenti delatum, quod ab ejus animo pendet, non agnoſcit, neque illud onus à legitima rejicit, quod delinquens rejicere poſſet.

Obſer. CXVII.

Legitimam eſſe de jure naturæ debitam, ideoque per ſtatuta, legeſque locales in totum non poſſe tolli, plerique volunt.

Obſer.

Obſer. CXVIII.

De legitimam præcisè inſtitutionis titulo relinquenda in quota bonorum ſtabilium, & mobilium pro rata, ut arbitrium illius debitor non habeat relinquendi in fructibus, vel in pecunia, ſive in mobilibus; Ac etiam ut fideicommiſſo, vel alteri oneri, & gravamini ſubjici non valeat, & quatenus ſubjiciatur, ut ſola teſtamenti acceptatio ſine ejus ſpeciali mentione non præjudicet, niſi quædam adhibeatur cautela, quæ *Soccini* vulgò nuncupatur, & qualis ſit hujus cautelæ ratio.

Obſer. CXIX.

De alienationibus, quas conſtet eſſe primas, in legitimam, aliaſque detractiones referendis, ideoque validis, donec per impugnantem de præcedenti conſumptione doceatur.

Obſer. CXX.

Quanta ſit legitima maſculi, ubi vigeat ſtatutum feminarum excluſivum, ſi parens, legitima maſculo relicta, ipſas fœminas excluſas hæredes univerſales inſtituat.

Obſer. CXXI.

Quomodo debeatur legitima nepotum ex pluribus prædefunctis filiis primi gradus, quorum nullus extet.

Obſer. CXXII.

An ſubſtineatur, ac valida ſit illa lex laicalis, quæ parentem eximit ab onere legitimæ erga filios religioſos.

Obſer. CXXIII.

De legitima debita nepotibus ex filio prædefuncto, cui pater donationem fecit contemplatione illius matrimonii, ex quo ipſi procreati ſunt, ab eis quoque aſſequendam.

Obſer. CXXIV.

Quando duæ quartæ, legitima nempè, & trebellianica detrahantur.

Obſer. CXXV.

An trebellianica liberis primi gradus poſſit prohiberi, & quando prohibita cenſeatur; Et de privilegio piæ cauſæ in trebellianicæ, vel falcidiæ detractione.

Obſer. CXXVI.

Liberi non imputant fructus in trebellianicam, extranei verò imputant.

TITULUS X.

De Legatis, & Uſufructu.

Obſer. CXXVII.

PRoprietatis legatarium, vel uſufructuarium univerſalem, fructuum rerum alteri legatarum participationem habere debere diſpoſitum eſt.

Obſer. CXXVIII.

De Vulgari conſuetudine, ut uxor, quæ domina, & uſufructuaria relicta ſit, alimentaria ſolum eſſe debeat.

Obſer. CXXIX.

Sub legato mobilium quænam veniant.

Obſer. CXXX.

In legato generis, cujus ſit electio, an hæredis, vel legatarii, & quatenus unius, vel alterius, quomodo facienda ſit.

Obſer. CXXXI.

De regulatione legati uſusfructus bonorum mobilium, quæ uſu conſumuntur; Et de cautione per uſufructuarium præſtanda.

TITULUS XI.

De Credito, & Debito.

Obſer. CXXXII.

DE concurſu creditorum, ac prioritatis, & anterioritatis ordine.

Obſer. CXXXIII.

Venditor in re propria, vel in ea, quæ cum ejus pecunia quæſita eſt, poſtponitur emptoris creditoribus anterioribus.

Obſer. CXXXIV.

De concurſu creditorum ex cauſa oneroſa, & lucrativa qualis eorum potior eſſe debeat conditio.

Obſer. CXXXV.

De creditoribus ex cauſa panis, aliorumque cibariorum, ſeu veſtium, & medicamentorum.

Obſer. CXXXVI.

De creditoribus Baronum in Statu Eccleſiaſtico quomodo occurrat ea lex, quæ Baronum Bulla dicitur, & an iſta cenſenda ſit juſta.

Obſer. CXXXVII.

De obligatione creditorum recipiendi pecuniam vinculatam.

Obſer. CXXXVIII.

De privilegiis, & indulgentiis, quæ cum debitoribus practicari ſolent per legem, vel Principem, aut judices.

Obſer. CXXXIX.

De moratoriis, & dilationibus, vel remiſſione partis debiti à Supremi Principis indulgentia, vel ob conſenſum majoris partis creditorum per Judicem de juſtitia concedendis.

Obſer. CXL.

De promiſſione facti alieni, quando afficiat.

Obſer. CXLI.

Poteſt ille, qui ære alieno ſit preſſus, non agnoſcere illud fortunæ beneficium, quo mediante creditoribus valeat ſatisfacere, ideòque non agnoſcere hæreditates, & ſucceſſiones, vel fideicommiſſa, & legata.

Obſer. CXLII.

De locali lege ſæculari ſtatum decocturi debitoris prævenitè declarante, ideòque creditorum conditionem æqualem efficiente, ut non afficiat clericos.

Obſer. CXLIII.

In bonis alienari, & obligari, ſeu hypothecari prohibitis, hypothecari, vel alienari poteſt commoditas, quæ afficiat tertium, in quem validè bonorum dominium translatum ſit.

Obſer. CXLIV.

De concurſu domini pecuniarum futurarum ſuper mercibus quæ cum illis emptæ ſint, cum futuris creditoribus.

Obſer. CXLV.

Privilegiatus creditor anterior actionem habens ad bona, ad quæ alii non habeant, cogendus non eſt per poſteriores illa differentia bona experiri.

Obſer. CXLVI.

Bona per conſenſum creditoris ab hypotheca liberata, in eamdem non reincidunt, ſi denuò per debitorem quærantur.

Obſer. CXLVII.

De geminata, vel reiterata ſolutione debiti; quod putativo creditori ſolutum eſt.

Obſer. CXLVIII.

De actione de in rem verſo, vel negotiorum geſtorum, quando competat contra eum, cujus negotium geſtum eſt.

Obſer. CXLIX.

De confeſſione extrajudiciali, quæ parte abſente facta ſit, an probet necne, ubi præſertim in epiſtolis familiaribus amico fiduciariè conſcriptis contineatur.

Obſer. CL.

An pater ad ea teneatur debita, quæ filius pro publicis magiſtratibus, vel muneribus exercendis contraxit.

Obſer. CLI.

Barattariæ vocabulum quid ſignificet, & quando illa commiſſa.

Obſer. CLII.

De mercium, ac navium aſſecurationibus.

Obſer. XLIII.

De facultate illius, contra quem jura ceſſa ſunt, offerendi ceſſionario id, quod ipſe cedenti ſolvit.

Obſer. CLIV.

De ceſſione, quæ pro ſolvendo potius, quam pro ſoluto intelligenda eſt, ut ceſſionario negligente ipſi non obſtet, atque contra cedentem ei remaneat actio integra.

Obſer. CLV.

Laudatur, vel approbatur perſonæ, an fidejuſſoris loco habendus veniat.

Obſer. CLVI.

De debitore ſuſpecto de fuga, quando talis dicatur necne.

TITULUS XII.

De Depoſito.

Obſer. CLVII.

DE depoſitario ſolvente cum mandato, vel ordine deponentis, qui falſus detegatur.

Obſer. CLVIII.

De eadem depoſitarii obligatione duplicatam faciendi depoſiti ſolutionem ob conditionum in eo adjectarum malum implementnm.

TITULUS XIII.

De Præſcriptionibus.

Obſer. CLIX.

DE præſcriptione, & de exceptionibus cum quibus illa impediri ſolet, ut penè unquam perficiatur.

Obſer.

Obſer. CLX.

De mala fide obſtante etiam hæredi, ad præſcriptionem impediendam.

TITULUS XIV.

De Uſuris, & Intereſſe, ac Fructibus.

Obſer. CLXI.

DE contractu trino, qui pro uſuræ excluſione conſiderari ſolet.

Obſer. CLXII.

De ſocietate ad capitale ſalvum.

Obſer. CLXIII.

De nautico fœnore, ſeu cambio maritimo.

Obſer. CLXIV.

De mixtura mutui cum altero contractu locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, & ſimili, an uſuram contineat, quæ alium contractum admixtum inficiat.

Obſer. CLXV.

De uſuris judaicis permittendis, vel prohibendis.

Obſer. CLXVI.

De pacto commiſſorio, valido, vel invalido.

Obſer. CLXVII.

De contractu anticreſis, vel ad gaudendum.

Obſer. CLXIII.

De conventionibus uſurariis, & de intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, in genere.

Obſer. CLXIX.

De fructuum recompenſativorum conventionali, vel judiciali taxa pro rei emptæ pretio non ſoluto.

Obſer. CLXX.

De uſuris pro legato, vel pro donatione.

Obſer. CLXXI.

An ſocius, vel mandatarius, aut adminiſtrator abſque nova indigentiæ denuntiatione, pecuniam ad cambium, vel ad intereſſe ſuſcipiat in damnum mandantis, vel ſocii; Et quid de fidejuſſore in damnum principalis debitoris.

Obſer. CLXXII.

De uſuris centeſimi, ac ſimilibus, de quibus antiquæ Romanorum leges loquuntur; quænam ſint.

Obſer. CLXXIII.

De uniformi, ac generali taxa fructuum bonorum ſtabilium.

TITULUS XV.

De Cambiis.

Obſer. CLXXIV.

DE cambiis exceſſivè ſolutis, quomodo imputari debeant in ſortem, vel repeti.

Obſer. CLXXV.

De litterarum cambii acceptatione non obligante ob tunc ſequutam, vel imminentem, aut brevi ſuperventam ſcribentis decoctionem.

Obſer. CLXXVI.

Cambiorum platealium, & nundinalium, an licita ſit continuatio, vel circulatio, & an una ſpecies magis licita ſit, quam altera.

Obſer. CLXXVII.

De preciſo litterarum interventu pro realitatis cambiorum juſtificatione: Et an eamdem receptam pecuniam præciſè cabiare oporteat, adeout in alios uſus converti non valeat. *Obſer.* CLXXVIII.

An clericus contractum cambii activum, & paſſivum inire valeat; Et quatenus non, an exindè debitor cambia decurſa deneget.

TITULUS XVI.

De Cenſibus.

Obſer. CLXXIX.

DE generali, ac uniformi cenſuum reductione.

Obſer. CLXXX.

De cenſus nullitate ob non ſervatam formam adhibendam.

Obſer. CLXXXI.

Cenſus extinctus, vel redemptus cum pecunia, vel cum æquivalenti re avocabili, cujus avocatio ſequatur, an & quomodo reviviſcat.

Obſer. CLXXXII.

In cenſu vitalitio fundum frugiferum, & numeratæ pecuniæ formam ad inſtar perpetui, aliquid deſiderant.

Obſer. CLXXXIII.

Detecto fundo cenſito alieno, vel incapaci, an ceſſet curſus fructuum.

Obſer. CLXXXIV.

De extinctione, vel ceſſatione cenſus, ex eo quod creditor dominium fundi cenſiti nanciſcatur.

Obſer. CLXXXV.

De cenſus Præſcriptione, ac debitoris cenſualis liberatione non danda quocumque temporis ſpatio accedente; Et è converſo de præſcriptione fructuum ultra annos vigintinovem.

Obſer. CLXXXVI.

De depoſito ſortis ad Pianæ Conſtitutionis præſcriptum faciendo pro cenſus extinctione.

TITULUS XVII.

De Donationibus.

Obſer. CLXXXVII.

DE donatione omnium bonorum, an valeat.

Obſer. CLXXXVIII.

De caducatione donationis ob donatarii prædeceſſum donatore vivente.

Obſer. CLXXXIX.

Retrodonatio, quam donataria mater filio donatori faciat, an ſolemnitatibus egeat.

Obſer. CXC.

De ſolemnitatibus, quæ in donationibus deſiderantur, & quando illarum defectus attendi non debeat.

Obſer. CXCI.

An donatarius univerſalis, hæredis ad inſtar, ad inventarii confectionem teneatur, aut alias ultra vires ejus intret obligatio.

Obſer. CXCII.

Donationes, quæ ultra alimentorum metam illegitimis fiant, quamvis juramento ſint vallatæ, invalidas eſſe plerique credunt.

TITULUS XVIII.

De Emptione, & Venditione.

Obſer. CXCIII.

AN dominus, non refuſo pretio, vendicet res proprias furatas à quocumque emptore, & poſſeſſore.

Obſer. CXCIV.

Venditori quandoque ſolvendum eſt rei venditæ pretium, quamvis ipſam rem non tradat, ſed penes cum remaneat.

Obſer. CXCV.

An ea læſio ultra dimidium, quæ in privata conventionali emptione, & venditione requiritur, in judiciali quoque ad haſtam publicam requiratur.

TITULUS XIX.

De Alienationibus, & Contractibus prohibitis.

Obſer. CXCVI.

DE contractibus geſtis per prodigum antequam per Judicem competentem ſibi interdicatur adminiſtratio; Et an hæc interdictio attendenda ſit, ſi judicem incompetentem eſſe, vel non benè judicialem ordinem ſervaſſe, ex intervallo detegatur.

Obſer. CXCVIII.

Alienationem, vel obligationem bonorum, ad quorum titulum quis ad ſacros ordines eſt promotus, invalidam ſimpliciter plerique opinantur.

Obſer. CXCIX.

De claudicatione contractus initi inter Eccleſiam, & privatum. *Obſer.* CC.

De reſtitutione fructuum bonorum Eccleſiæ, vel aliorum male diſtractorum, non autem de reſtitutione cenſuum exactorum.

Obſer. CCI.

An per Eccleſias, vel eccleſiaſtica loca ſine ſolemnitatibus, quæ in alienationibus ab eis faciendis requiruntur, activi cenſus reduci ad minorem fructum, vulgo sbaſſari valeant, ſive novi cenſus paſſivi pro antiquorum graviorum legitimè impoſitorum extinctione imponi.

Obſer. CCII.

Solemnitates ſtatutariæ requiſitæ in contractibus minorum & mulierum, non deſiderantur in iis, quæ fiant penes acta judicialia.

TITULUS XX.

De Feudis.

Obſer. CCIII.

BOna, quæ intra fines feudi per feudatarium poſſidentur, an feudalia, vel allodialia cenſenda ſint.

Obſer. CCIV.

De feudo dividuo, ut fieri non valeat individuum.

Obſer. CCV.

De ſucceſſione fœminarum in feudis in concurſu maſculorum.

Obſer. CCVI.

De feudorum refutatione pactionata, ut invalida ſit, vel quod pactiones vitientur, ipſa verò firma remaneat.

Obſer. CCVII.

Fœmina ſecundogenito innupta potior eſt in feudi ſucceſſione primogenita nupta.

Obſer. CCVIII.

De lege prohibente feudatarium nubere ſine domini conſenſu.

Obſer. CCIX.

Feudum individuum primogenito debitum, an illi imputandum ſit in legitimam.

Obſer. CCX.

Alienationes, & contractus in feudis abſq; aſſenſu ad libitum ſunt revocabiles, cum reſtitutione fructuum ex parte emptoris, ac reſectione intereſſe pretii ex parte venditoris.

Obſer. CCXI.

Devoluto feudo, devolvi ſubfeuda, an rationabile ſit.

Obſer. CCXII.

In feudis, & hæreditatibus, aliiſq; univerſitatibus, non præſtatur evictio, niſi in expreſſis, de quibus promiſſa ſit.

Obſer. CCXIII.

Servitia per vaſſallos uni baroni, vel domicello præſtita, an ſucceſſori, vel domino debeantur.

Obſer. CCXIV.

Qui poſſidens caſtra, & bona juriſdictionalia, voluntariè alterius ſubditum, ac feudatarium ſe facit, an jure Baronis, & feudatarii in omnibus tractari debeat.

Obſer. CCXV.

Alienationem, aliamque diſpoſitionem feudorum, & bonorum juriſdictionalium prohiberi, an juſtum, & rationabile ſit.

Obſer. CCXVI.

Feudum conceſſum tanquam francum, & nobile, an corrumpatur, ac efficiatur alienabile; Atque conceſſum tanquam antiquum, an ſit tale, ubi verè ſit novum.

TITULUS XXI.

De Emphyteuſi.

Obſer. CCXVII.

DE præventiva, vel abuſiva feudi, vel emphyteuſis inveſtitura, aut de officii conceſſione præventiva.

Obſer. CCXVIII.

De renovatione emphyteuſis, an juxta ordinem inteſtatæ ſucceſſionis, vel potiùs juxta illam ſanguinis deſcendentis ab acquirente regulari debeat in concurſu matris, & amitæ, cum ſimilibus.

Obſer. CCXIX.

De renovatione inveſtituræ emphyteoticæ debita proximiori ultimo deficientis, quomodo practicanda ſit.

Obſer. CCXX.

Generatio activa acquirentis, an computanda ſit inter illas, ad quas feudalis, vel emphyteotica, vel ſimilis conceſſio reſtricta ſit.

Obſer. CCXXI.

An contractus conceſſionis cenſeri debeat potiùs emphyteuſis, quam perpetuæ locationis, & è contra, & de effectuum diverſitate exindè reſultante.

Obſer. CCXXII.

Emphyteuſis Eccleſiaſtica, an reſtricta ſit ad ſolos ſanguinis ſucceſſores, vel ad extraneos tranſitoria.

Obſer. CCXXIII.

De purgatione moræ ex æquitate canonica concedenda, vel deneganda.

Obſer. CCXXIV.

Tranſitus ad manum mortuam rei emphyteoticæ à domino impeditur, denegata quandoque facultate extra manum non mortuam ponendi.

Obſer. CCXXV.

De quindenniorum introductione, ac ſolutione.

Obſer. CCXXVI.

Canonis diminutio, an per emphyteutam petatur ob accidentalem rei emphyteoticæ notabilem diminutionem.

TITULUS XXII.

De Locatione, & Conductione.

Obſer. CCXXVII.

ANtiquo conductori adverſùs novum, prælationem lex denegat.

Obſer. CCXXVIII.

De penſionis remiſſione ob accidentalem rei conductæ diminutionem conductori faciendæ.

Obſer. CCXXIX.

An ſucceſſor locationi, ſeu colono ſtare teneatur.

Obſer. CCXXX.

Seminatum, vel alias melioratum per colonum in ſolo conducto præter legem conductionis, ſolo cedit ad favorem locatoris; Et generaliter de melioramentis in re aliena factis.

Obſer. CCXXXI.

De bonis invectis, & illatis in domum, vel in fundum conductum pro penſione affectis.

Obſer. CCXXXII.

Pro uſu proprio, an liceat inquilinum, durante locatione expellere.

Obſer. CCXXXIII.

Locatio bonorum Eccleſiæ ultra triennium, neque pro licito triennio ſubſtinetur.

TITULUS XXIII.

De Regalibus, hoc eſt Gabellis, locis montium, monetis, fiſco, viis publicis, ſalinis, mineralibus, & ſimilibus.

Obſer. CCXXXIV.

De gabellario exceſſivam gabellam exigente.

Obſer. CCXXXV.

Proviſi de officiis, ac beneficiis, & dignitatibus, quæ de eorum natura ab uſu comprobata, perpetua ſint, an removeri valeant.

Obſer. CCXXXVI.

De tranſitu libero locorum montium, aliorumque ſimilium jurium cum Republica in tertium, non obſtantibus vinculis, quæ favore creditorum, vel aliorum jus habentium in eis adjecta ſint.

Obſer. CCXXXVII.

Datis in dotem locis montium, vel aliis juribus vacabilibus, & vitalitiis, ſive uſufructu, quid reſtituendum veniat.

Obſer. CCXXXVIII.

De publica annona per Principem, vel eius nomine per Magiſtratum, aut per Civitatem adminiſtrata, an illis potiatur privilegiis, quæ ipſi Principi, ejuſque Fiſco, vel Civitati de jure competunt.

Obſer. CCXXXIX.

De Clericorum, & Eccleſiaſticorum exemptione à gabellis, aliiſque publicis oneribus, quomodo intelligenda, & practicanda ſit.

Obſer. CCXL.

Forenſes inhabilitari ad bonorum acquiſitionem, vel pro eis, ad majora onera obligari, an juſtum, & rationabile ſit.

Obſer. CCXLI.

Clericos, & Eccleſiaſticos in temporali Eccleſiæ ditione, publica ſupportare onera laicalia, quæ alibi non ſupportantur, an juſtum, & rationabile ſit.

Obſer. CCXLII.

Extrinſecum nimium alteratum ſalis, aliorumque mineralium, ac victualium, aliarumque rerum pretium, cum jure privativo exigi, an juſtum, ac rationabile ſit.

Obſer. CCXLIII.

Pro uno, eodemque crimine quemlibet Principem, vel Dominum, qui jura Fiſci habeat, bona in ejus ditione exiſtentia confiſcare, aliqui volunt, illam ſtatuentes propoſitionem, quod quilibet confiſcat in ſuo.

Obſer. CCXLIV.

Monetarum cuſio de regalibus eſt ſupremo Principi competens, vel cui ipſe dederit, ut propterea ejus ſuprema poteſtas valorem illi tribuat.

TITULUS XXIV.

De Servitutibus, & Retractibus.

Obſer. CCXLV.

DE jure protomiſeos, ſeu de retractu prælativo, ac etiam de coactivo, tam in feudis, quam in aliis bonis.

Obſer. CCLXVI.

Quilibet in ſuo pro libito ædificare poteſt, ejuſque ædificium ad ſydera extollere, quamvis exinde vicino damnum, vel præjudicium reſultet.

Obſer. CCXLVII.

De proviſionali decreto, quod in operis novi nunciatione cadit.

Obſer. CCXLVIII.

Monaſteria Religioſorum utriuſque ſexus, vicino altius extollere, vel novum opus facere impediunt.

Obſer. CCXLIX.

Aquam in proprio fundo naſcentem, vel in illum ingreſſam, poteſt quis pro libito divertere, aliiſque uſibus applicare.

Obſer. CCL.

Eccleſia cogit vicinum invitum ad rem propriam vendendam pro ejus ampliatione.

Obſer. CCLI.

Quod intentans retractum prælativum, vel coactivum, poſſit pœnitere, atque intentatum judicium nolle proſequi.

TITULUS XXV.

De Renunciationibus.

Obſer. CCLII.

AD renunciationis naturam dignoſcendam an translativa, vel extinctiva ſit, vel an realis, ſeu perſonalis, attenditur an bona, & jura renunciata in dativo, vel in accuſativo ſint poſita, aliæquæ ſimiles attenduntur formalitates verborum.

Obſer. CCLIII.

An renunciatio facta per fœminam carnaliter, vel ſpiritualiter nuptam, eam excludat in concurſu alterius fœminæ in cœqualli ſtatu conſtitutæ.

Obſer. CCLIV.

De ſolemnitatibus adhibendis in renunciationibus, quæ fiunt occaſione ingreſſus in Religionem.

Obſer. CCLV.

An in renunciatione detur læſio.

Obſer. CCLVI.

An renunciatio facta per matrem obſtet filiis ex propria perſona venientibus.

TITULUS XXVI.

De Tranſactionibus.

Obſer. CCLVII.

DE contradictione, quæ habetur, ut in tranſactionibus inter ipſos tranſigentes de facili ratione læſionis, ac malæ fidei reſcindantur, atque inficaces declarentur, & tamen ut ratione bonæ fidei, & dubietatis, de facili afficiant tertios etiam independentes, iſtique de facili ab impugnatione rejiciantur.

TITULUS XXVII.

De Tutela, & Patria poteſtate.

Obſer. CCLVIII.

DE tutela, vel educatione pupillorum decernendo præter juris ordinem aliis, quam matri, vel aliis, quibus potius debita ſit.

Obſer. CCLIX.

De emancipatione facta per patrem filii, vel nepotis in poteſtate infirmi, ut fraudulenta cenſenda.

Obſer. CCLX.

Mater, quæ ſit legitima Tutrix, tranſeundo ad ſecunda vota non proviſo pupillo de Tutore, privatur ſucceſſione. Et tamen non privatur, ſi non eſt legitima, quamvis de facto pro Tutrice ſe gerat, atque tutelam exerceat.

TITULUS XXVIII.

De ſecundis Nuptiis.

Obſer. CCLXI.

BOna ſecundi viri hypothecata ſunt pro tutela, vel cura per mulierem binubam adminiſtrata, etiam pro tempore ante matrimonium, cum retrotractione ad tempus ſuſceptæ adminiſtrationis.

Obſer. CCLXII.

Pœnæ ſecundo nubentium mulieribus injunctæ, ad viros extenſæ ſunt, & quomodo intelligendæ, ac practicandæ ſint.

TITULUS XXIX.

De Beneficiis Eccleſiaſticis.

Obſer. CCLXIII.

DE diuturna, nimiumque longa poſſeſſione beneficii non ſuffragante.

Obſer. CCLXIV.

Beneficii eccleſiaſtici vacatio ſequuta per mortem ejus, qui in captivitate obiit, ex quo tempore regulanda ſit, an captivitatis, vel mortis naturalis.

Obſer. CCLXV.

Regularium Monaſteria ſæcularibus commendari, an poteſtas, & congruentia reſiſtant.

Obſer. CCLXVI.

De judicio interponendo per Epiſcopum inter approbatos in concurſu ad parochiales; Et de provocatione prælecti ad novum examen in Curia.

TITULUS XXX.

De Jure patronatus.

Obſer. CCLXVII.

QUod patronus habens facultatem præſentandi alios ad beneficia non poſſit præſentare ſeipſum. Quodque juſpatronatus non cadat ſub fideicommiſſo, atque præſentatio pupilli prævaleat illi tutoris.

TITULUS XXXI.

De penſionibus Eccleſiaſticis.

Obſer. CCLXVIII.

DE conceſſione præventiva eccleſiaſticæ penſionis, poſt alterius penſionis ceſſationem.

Obſer. CCLXIX.

Penſio ſub expreſſione certi valoris ad ſuplicationem reſervata, in totum corruit, ſi narratus valor non detegatur verus.

Obſer. CCLXX.

De amiſſione penſionis ob ſuſceptam militiam, vel aliud officium ſæculare.

TITULUS XXXII.

De Clericis ſæcularibus.

Obſer. CCLXXI.

AN Clerici, & perſonæ eccleſiaſticæ uti valeant ſtatutis, & legibus laicalibus in ratione activa, ſeu privilegiativa ad illorum favorem.

Obſer. CCLXXII.

Epiſcopus non cogit clericum in minoribus ad dimittendum habitum, vel illum dimiſſum reaſſumendum, & tamen clericus invito Epiſcopo illum dimittit, vel dimiſſum reaſſumit.

TITULUS XXXIII.

De Regularibus.

Obſer. CCLXXIII.

DE utriuſque activæ, & paſſivæ electionis reſtrictione, inter Regulares præſertim.

Obſer. CCLXXIV.

Privilegia per Sedem Apoſtolicam Regularibus, ac aliis, meritorum, ac ſervitiorum intuitu conceſſa, non poſſe revocari, multorum eſt ſenſus.

Obſer. CCLXXV.

Ordinarium non poſſe exemptos, & preſertim Regulares corrigere, & punire in caſibus, in quibus ejus juriſdictioni ſubjaceant, ſed proprio Prælato corrigendos, ac puniendos remittere debere, multorum eſt ſententia.

Obſer. CCLXXVI.

Regulares ab Ordinarii juriſdictione ex privilegiis exempti, ſi in cura Ordinario demandata ſe intromittere volunt, illamque exercere, atque exemptionis privilegio retento eidem Ordinario ſubjectionem denegare, male agunt.

Obſer. CCLXXVII.

Regulares in Eccleſia propria ſupra parochum alioſque clericos, vel prælatos in divinis officiis peragendis, præeminentiam juſtè obtinent, injuſte autem, ac irrationabiliter ſupra Epiſcopum, & Capitulum Cathedralis.

TITULUS XXXIV.

De Ordinum collatione.

Obſer. CCLXXVIII.

DE domicilio, quando contractum dicatur ad effectum collationis ordinum, & præſertim in Urbe.

TITULUS XXXV.

De Matrimonio.

Obſer. CCLXXIX.

AN Matrimonium ratum adhuc non conſummatum ex Papæ auctoritate diſſolvi poſſit, quamvis cauſa diſſolutionis a jure probata non accedat: Et an idem in vinculo ſpirituali ſolemnis profeſſionis regularis, vel ſacrorum ordinum.

Obſer. CCLXXX.

De nova matrimonii forma per Trid. Conc. inducta, & de domicilii cõtractu ad Parochi juriſdictionẽ inducendam.

TITULUS XXXVI.

De Cenſuris.

Obſer. CCLXXXI.

DE percutiente clericum fornicarium alicujus conjunctæ, quando excommunicationem incurrat.

TITULUS XXXVII.

De Juriſdictione, & Præeminentiis.

Obſer. CCLXXXII.

PRælatus inferior cum territorio ſeparato, & nullius, dicitur in eo loco verus Ordinarius, tam in juriſdictione ordinaria, quàm delegata, eademque habet poteſtatem, quàm Epiſcopus in ſua diœceſi.

Obſer. CCLXXXIII.

Archiepiſcopus, vel Epiſcopus titularis qui diverſam figuram, vel perſonam in loco gerat, puta vicarii Pontificalium Metropolitani, vel illam canonici cathedralis, an provinciæ Epiſcopos ſuffraganeos, vel reſpectivè antiquiores dignitates, & canonicos capituli præcedat.

Obſer. CCLXXXIV.

De ficta continuatione illius cathedralitatis, quæ antiquiſſimo tempore, etiam ſub dubio fuerit, per plura verò ſæcula ſub diverſo, vel oppoſito ſtatu interrupta, vel abolita.

Obſer. CCLXXXV.

Quod Doctor non poſſit pro debito carcerari, vel pro delicto torqueri.

TITULUS XXXVIII.

De Judiciis, & Judicialibus.

Obſer. CCLXXXVI.

QUando adeſſe dicatur injuſtitia ſufficiens pro reſciſſione laudi, ac etiam quando diſpoſitio ſit conditionalis, nec ne ad tranſmiſſionis effectum.

Obſer. CCLXXXVII.

De appellatione de jure canonico admittenda, etiam in poſſeſſorio, & de Ægidiana non afficiente perſonas, & bona eccleſiaſtica.

Obſer. CCLXXXVIII.

De reſtitutione in integrum adverſùs rem judicatam, vel tres conformes de facili ex capite ordinariæ, non autem notoriæ injuſtitiæ concedenda.

Obſer. CCLXXXIX.

De judicio præventivo, vel de futuro, dando, vel denegando.

Obſer. CCXC.

Fidejuſſoria cautio de judicio ſiſti, ac de judicatum ſolvendo, ad illam inſtantiam, illumque judicem, coram quo cauſa tunc pendebat, ſolum reſtricta ſit, nec ne.

Obſer. CCXCI.

Condemnatio fructuum judicialium, ex quo tempore facienda ſit.

Obſer. CCXCII.

De apprehenſione in Curia, an cauſet competentiam fori; & de aſſumpto, quod Roma communis patria eſt.

Obſer. CCXCIII.

De obligatione penes acta pro aliquarum regionum ſtylo abſque aliqua citatione exequenda.

Obſer. CCXCIV.

De poſitionibus in judicio cum juramento dandis, ut pariter cum juramento eis reſpondendum, ac de altero juramento calumniæ, & ſimilibus.

Obſer. CCXCV.

De annullationibus actorum, & proceſſuum, ab aliquos terminos judiciales non adeò exactè ſervatos.

Obſer. CCXCVI.

De attentatorum incurſu, & penis, ac purgatione.

Obſer. CCXCVII.

Quando Judici datur conſultor, illa adhibetur diſtinctio, quod ſi præcipiunt, ut de ejus voto judicare debeat, tunc votum, ſeu conſilium ſequi teneatur, ſecus autem ſi dicatur cum voto, ut tunc illud ſequendi obligationem non habeat.

TITULUS XXXIX.

De Delictis, & Pœnis.

Obſer. CCXCVIII.

DE furto magis criminoſo, ac habente admixtum ſacrilegium, vel admixtam proditionem, ac violationem fidei, mitiùs tamen puniendo. Et de clerico mitiùs puniendo, quàm laicus puniatur.

Obſer. CCXCIX.

Homicidium in loco immuni, non tamen in Eccleſia, vel in cœmeterio patratum, non cadit ſub Gregoriana exceptuatione. *Obſer.* CCC.

De ambitioſo repetere volente à Principis conjuncto id, quod pro non aſſequuta ambita dignitate amiſerit.

TITULUS XL.

Varia, ſeu Miſcellanea eorum, quæ ad præfatas materias pertinentia, poſt earum diſtributionem, tamquam per ſpeciem Supplementi obſervata ſunt.

Obſer. CCCI.

Subſtitutio pupillaris excludit matrem à legitima.

Obſer. CCCII.

Per furorem, vel amentiam patris, non ceſſat patria poteſtas. *Obſer.* CCCIII.

De auctoritate canonum contentorum in Decreto Gratiani. *Obſer.* CCCIV.

Salarium famulorum, vel cauſidicorum, ac operariorum, ubi non adſit ſtatutum, non præſcribitur niſi per longiſſimum tempus triginta annorum.

Obſer. CCCV.

Privilegium reputatur illud Cardinalium, & familiarium Papæ, aliorũq; Prælatorum, abſq; ſolemnitatibus teſtandi.

Obſer. CCCVI.

Obtinens quis ab uno Judice ex cauſa ſubhaſtationis, & deliberationis, vel adjudicationis, autem remedii poſſeſſorii, ſive ex alio titulo, bona, ſi ad iſta petat reintegrari ille, qui ſubhaſtationem vel adjudicationem, aut remedium poſſeſſorium paſſus eſt, debet ſequi forum privilegiatum poſſeſſoris.

Obſer. CCCVII.

De Privilegiato ſuccedente alteri non privilegiato, ut ex propria perſona declinet forum defuncti, etiam lite cœpta. *Obſer.* CCCVIII.

Stylus Curiæ Romanæ eſt ſemper condemnandi victum in expenſis, non attenta juſta litigandi cauſa.

Obſer. CCCIX.

Approbatus Curiæ Romanæ ſtylus habendi terminum pro ſervato, ut ita extra diem cadentis citationis pronuntiare liceat, reprobatur autem ſtylus aliarum Curiarum, ut eadem citatio ad certam diem, cum aliarum continuatione concipiatur.

Obſer. CCCX.

Omne poſſeſſorium juris civilis diſpoſitione attenta; non admittit appellationem ſuſpenſivam quam converſo admittit jus canonicum, excepto illo retinendæ, ac etiam altero adipiſcendæ, quod aſſociationis dicitur.

Obſer. CCCXI.

Clericos nõ poſſe in carceribus pro debito detineri minuſque urgeri ultra quam facere poſſint Canones diſponunt.

Obſer. CCCXII.

Bonorum prohibitorum faciliùs conceditur hypothecatio utpotè minoris præjudicii, quam omnimoda alienatio.

Obſer. CCCXIII.

Melioramenta intrinſeca ex temporis beneficio, vel ex alio accidenti ſequuta penes reſolubilem poſſeſſorem legali, vel conventionali retractui ſubjectum, ad quem pertineant. *Obſer.* CCCXIV.

Loca, quæ magnam, inſolitamq; donorum naturæ copiam habent, per Principes, vel per Civitates ſibi appropriari, eorumque uſum naturalem prohiberi, an irrationabile, vel rationabile ſit.

Obſer. CCCXV.

Cum quibus potiùs judicandũ ſit, an cum regulis generalibus, vel cum doctrinis punctualibus, vel cum rationibus.

DE-

DE ÆTATE, QUALITATE, VITA, ET STATU HOMINUM, PROŒMIUM.

INgratitudinis, ac temeritatis notam ex his Obſervationibus à ſuperficialibus Legalibus Reipublicæ plebeis mihi objici jam audio, quod ingratus filius adverſus nimium benevolam, ac emeritam matrem temerè inveham. Laudem verò, ac defenſionem æquè audio à verè ſcientificis ejuſdem Reipublicæ nobilibus, ac magnatibus, ut veræ gratitudinis, ac dilectionis potiùs futurum ſit monumentum. Formoſi namque corporis maculas, & vulnera, peritus, ac benevolus medicus, cum ferro, & igne, aſperiſque modis, ut curet, & tollat, prudenter aperire ſatagit, ut ita corpus priori reſtituatur nitori, & pulchritudini; Non etenim Legis, ſed ejus Interpretum, ac Miniſtrorum revera ſunt defectus, ideoque charitatis, atque gratitudinis, ac benevolentiæ, non autem ingratitudinis, ac temeritatis iſte cenſendus eſt effectus; Meum namque non eſt propoſitum aliquas Majorum propoſitiones cum proprio refellere judicio cui ſit acquieſcendum: Sed quid aſperum, vel ineptum, ac irrationabile videatur, indicare, ut iſta inſtructa Poſteritas verum agnoſcat, ac eligat modum intelligendi, & practicandi Leges, quarum ratio anima dicitur, & ſine qua putrido, ac fœtido cadaveri comparatur. Eodem unico veritatis, & juſtitiæ amore impellente, qui ad alios jam editos impulit labores.

OBSERVATIO I.

De inæqualitate pubertatis inter maſculum, & fœminam.

ACcelerantem natura in muliere, magis quàm in viro generandi potentiam, ut illa ætatis anno duodecimo completo pubes, ac matrimonio apta ſit, iſte autem non niſi in decimoquarto completo id aſſequatur; Utroque tamen commodo, ac reſpectivè incommodo, cum viri majori prærogativa in ejuſdem potentiæ retentione, vel progreſſu compenſato, ut in muliere vix ad annum quinquageſimum perveniat, in viro autem ad ſeptuageſimum protrahatur. Hinc ad omnes alios actus, pro quibus judicii, vel intellectus perfectio neceſſaria eſt, & præſertim illum exemptionis à ſubjectione tutoris, ac alterum factionis teſtamenti, Juriſtæ hanc extendunt pubertatis differentiam, ut propterea mulier duodecimo ætatis anno expleto, tamquam jam pubes, totum id aſſequatur, quod viro non niſi poſt decimum quartum conceditur. *a*

Irrationabilem autem hanc legem eſſe, ipſamet lex in utraque proxima ætate comprobat, in primario nempè infantili, & in tertia adoleſcentiæ, ſive minori, dum æqualem viri, ac mulieris conditionem efficit. Ubi etenim hæc biennalis præventiva judicii perfectio in muliere ſupra virum, in hac ſecunda ætate danda eſſet, proportionabiliter in prima, & tertia quoque danda eſſet; Et tamen non ſolum id ceſſat, ſed quod magis eſt, in ulterioribus jam perfectis, ac majoribus juventutis, ac virilitatis, & ſenectutis ætatibus, fœminam imbecillioris, magiſque imperfecti judicii eadem lex declarat, dum illam in ſpiritualibus, ad ordines, ac Prælaturas; in profanis verò ad Judicis, & Aſſeſſoris, aliorumque publicorum Magiſtratuum, & officiorum, atque Cauſidicorum, ſeu Patrocinantium munera, necnon ad militiam, ac tutelam, & curam aliamque publicam adminiſtrationem inhabilitat, *b* pluraque ſexus fragilitati remittit, ſive illi occurrere ſatagit, *c*. Quinimò aliquæ particulares leges, quarum frequentem habemus uſum in Italia, ad propria etiam bona, & negotia adminiſtranda eas reputant inhabiles, ut propterea minoribus exæquatæ, iſtorum adinſtar Judicis, ac proximiorum, vel curatoris auctoritate, & conſenſu egeant, ut ita earum judicii imbecillitas ſuppleatur, *d*. Igitur manifeſta remanet hujus legis irrationabilitas, ut fragiliori, ac imbecilliori, magiſque imperfecto ſexui, major judicii perfectio per biennium antea attribuatur; Malè arguendo à matrimonio, in quo ita meritò, ac rationabiliter ſtatutum eſt, quia ſic ordinavit natura, cui in hac parte parendum eſt, in aliis autem parendum eſt rationi.

Id etenim eadem comprobat lex, dum in alimentorum proviſione, quæ miſerationis gratia ab homine ad pubertatem uſque demandante ſit, ea dignoſcitur diſparitas, quod in maſculo ad annum decimumoctavum protrahitur pubertas, in fœmina verò in decimo quarto ceſſat; Ideoque naturæ ordinem lex non ſervat, ſed rationem attendit; quia nempè fœmina in decimo quarto anno perfectam habilitatem ad victum ſibi comparandum habere dicitur ex corporis viribus; maſculus verò in facultatibus, vel in artibus benè addiſcendis majori tempore indiget. *e* Igitur attendenda eſt ratio, quæ tamen in ea quoque deficit lege, quæ in ætatis venia eamdem biennalem anticipationem concedit imbecillioris judicii ſexui ex eiſdem præmiſſis conſiderationibus pupillarem reſpicientibus ætatem. *f*

a §. 1. *Inſtit. quib. mod. tutel. fin. l. quia ætate ff. qui teſt. fac. poſſ. ubi DD. communiter. Et* §. 1. *Inſtit. eod. tit. qui teſt. fac. poſſ. Surd. de alim. privil.* 58. *in princ.* b *l. Fœminæ ff. de reg. jur. cum notis concord.* c *ſuper prohib. ex Senatusconſulto Vellejano, vel ex lege Julia de fundo dotali, & ſimilibus.* d *in Theatr. ſub tit. de alien. & contr. prohib. diſc.* 13. *& ſeqq.* e *l. Mela ff. de alim. & cibar. legat. cum concord. per Surd. de alim. d. privil.* 58. *Munoz. de ratioc. comput.* 4. f *l.* 2. *C. de his qui ven. ætat.*

OBSERVATIO II.

De minoris ætatis taxa, & varietate.

TErtiam ætatem adoleſcentiæ, vel imperfectæ pubertatis, quam Juriſtæ minorem appellant, antiquæ leges Romanorum per novas Græcorum poſt translationem Imperii in Orientem in hac parte non innovatæ, uſque ad vigeſimumquintum annum completum extenderunt, adeòut non antea quis major, à curatoris auctoritate exemptus atque ad propriæ rei adminiſtrationem, publicaque munera, & officia exercenda habilis reputetur. Occidentalis autem Europæ, præſertim verò Italiæ diverſa eſt praxis, quoniam per leges particulares, alicubi, ut præſertim in utriuſque Siciliæ Regnis, ac etiam in aliquibus Etruriæ, ac Inſubriæ partibus, ad ſolam ætatem annorum decem, & octo ea reſtricta eſt, quia completa major quis in omnibus reputatur; In Urbe autem ejuſque diſtrictu, aliiſque Civitatibus, & locis ad illam annorum viginti; Alicubi verò hujuſmodi particularibus legibus non extantibus, cum prædictarum antiquarum legum Romanorum diſpoſitione vivitur, ut adhuc ad ætatem annorum vigintiquinque protrahatur; Hebræi verò in eorum ſenſu, & credulitatem adulta quatuordecim annorum illam perfici volunt.

Id autem irrationabilitatis, ac etiam incertitudinis, & inconſtantiæ defectum evidenter continere videtur, ut in una eademq; provincia, quinimò in adjacentibus Civitatibus, & locis ſub eodem Cœlo exiſtentibus, eoſdemq; habentibus mores, in eo quod omnibus naturaliter eſt commune circa judicii ac intellectus perfectionem, vel reſpectivè imbecillitatem, adeò magna dignoſcatur diverſitas,

quod-

quodque idem homo, in una Civitate, seu loco morando, post completam breviorem ætatem annorum decem, & octo, vel viginti perfectus pubes, perfectique judicii reputetur; mutando verò domicilium efficiatur inhabilis, ac imperfectus; Et è converso, ut qui in uno loco imperfectus reputatur, ex sola mutatione loci, perfectionem acquirat ita naturales animi, ac intellectus partes invariabiles mutando, pro locorum, ac domiciliorum varietate, quo nil ineptius, nilve irrationabilius.

Quinimò, quod magis est, ut in uno, eodemque loco, in quo, nec aeris, neque morum diversitas considerari potest) quæ etiam ineptè in ejusdem Provinciæ, vel Regionis Civitatibus, & locis consideratur, dum antiqui sapientissimi, ac prudentissimi Romani in universo Orbe illam non considerarunt, sed ubique pariformiter eamdem statuerunt ætatem) ista notabilis in aliquorum sensu dignoscatur diversitas pro diversitate status, vel fori, quia nempe sæcularibus legibus localibus hanc ætatis restrictionem facientibus, illisque personas ecclesiasticas non ligantibus: idcircò isti ad juris communis limites usque ad ætatem viginti quinque annorum adhuc minores reputari debeant, sita illam dando irrationabilitatem, qua nulla major, ut in partibus naturalibus, ac invaribilibus, unus, & idem homo, in eodem loco, ob accidentalem qualitatem diversus esse debeat, quodque si laicus post decimum octavum completum jam habilis, ac perfectus pubes effectus, clericatum assumat, exinde imperfectus, ac inhabilis efficiatur; Et è converso, ut clericus adhuc imperfectus, & minor, dimisso clericatu, atque statum sæcularem assumendo, illicò major, ac perfectus evadat.

OBSERVATIO III.

De ratione ob quam minor ætas abbreviata est.

SUper assignatione rationis, ob quam hujus ætatis restrictio facta sit, non minor ineptia, vel irrationabilis dignosci videtur: Duæ siquidem desuper assignari solent rationes; Una nempè excretæ hominum malitiæ, quæ ætatem suppleat, arguendo à sacrorum Canonum dispositione super impuberum habilitatione ad matrimonium contrahendum ex ratione malitiæ supplentis ætatem. Et altera abbreviatæ vitæ, ac ætatis hominum, quasi quod antiquitus magis longæva esset; Utraque tamen ratio, ipsaquemet præsuppositа abbreviatio ineptiam, ac simplicitatem comprobat, Hominum siquidem, ac mundi malitiam, corruptamque naturam ab antiquissimis temporibus, longè antea quam prodirent Romanorum leges, quæ comparativè recentes, ac penè coævæ dici merentur, docet infallibile testimonium Sacræ paginæ super historia diluvii, aliisque antiquissimorum temporum actibus, ac etiam omnium hominum Sapientioris oraculum in libro *Ecclesiast.* ibi: *Nec dicas quid putas causa est, quod priora tempora meliora fuere quam nunc: stulta enim est hujuscemodi interrogatio.* Ac etiam ibi: *Quid est quod factum est; ipsum quod faciendum est, nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerant ante nos*; Ipsorumque Romanorum, antiquiorum Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum comprobant quoque profanæ historiæ, cum semper eamdem mundi uniformem fuisse naturam, cum eo locali magis, vel minus tranquillo statu, quem bonorum, ac respectivè malorum Principum, vel pacis, & belli respectivè contingentia præbeat, veriùs censendum sit, ideoque inter Græcorum consuetas fabulas, idealis, ac somniata aurea ætas reponi meretur, ut alibi particulariter, magisque ad rem advertitur. *a*

Et quoad alteram rationem abbreviatæ ætatis, vel vitæ hominum, sacræ, & profanæ superius recensitæ historiæ, à temporibus diluvii citra, præsertim verò de tempore, quo hujusmodi prodierunt leges, ad evidentiam eumdem convincunt errorem, ac ineptiam, dum ipso Regio Propheta, & Psalmista attestante, qui per multa præcedentia scripsit sæcula, ex tunc hominum anni erant septuaginta, & in potentatibus octuaginta; & si quid amplius labor, & dolor; quod adamussim, ac præcisè currentem describit ætatem.

Ineptiam quoque retinet præsuppositа studiosa minoris ætatis abbreviatio, ac propterea leges, quæ illam inducunt, exorbitantes, ac juris communis correctoriæ reputantur, atque termini municipalium legum, & statutorum à jure communi exorbitantium desuper adhibentur. Id etenim manifestam redolet fabulam, cùm veriùs sit, quod Romanorum legibus in nostra Occidentali Europa, præsertim verò in Italia per Gothos, Vvandalos, Longobardos, & Francos, aliasque exteras nationes dominantes, penè abolitis, atque in oblivionem abitis, ex earumdem nationum moribus, qui adhuc in Regnorum, & Principatuum regimine, ac administratione (quamvis malè, infrà) retinentur *b* ipsa simplex pubertas pro majori reputaretur ætate, adeout ista tertia ætas adolescentiæ, vel imperfectæ pubertatis, quæ legaliter minor dicitur, ignota esset; Tractu verò temporis, experti populi inconvenientia exinde orientia, illam pubertatem, quæ in anno decimoquarto completa erat ad decimum octavum originaliter in utriusque Siciliæ Regnis, unum tantum eo tempore constituentibus Regnum, atque adinstar in Insubria, & in Etruria, aliisque Italiæ partibus, antequam legum Romanorum casualis inventio, vel respectivè receptio, ac usus sequerentur, inducta est, ideoque non fuit restrictio, vel abbreviatio illius majoris ætatis, quæ jam ultra progrederetur, sed potius extensio, vel ampliatio aliæ brevioris, unde quando prædicta legum civilium inventio, vel respectivè receptio, ad sæcula post inventionem, sequuta est, ut propterea juris communis viam haberent, jam hujus ætatis status inductus, ac firmatus, ac propterea ipsæ Romanorum leges potius exorbitantes, ac novæ, & correctoriæ in hac parte censendæ veniunt, ista simplicitate neglecta.

Quinimò nedum in Regnis, & Principatibus iidem continuant mores, ut simplex pubertas majoris ætatis vim habeat, ut sequenti observatione advertitur, sed etiam in feudatariis inferioribus, ac subordinatis, qui sub Baronum, ac domicellorum genere veniunt, usque ad nostra penè tempora, in enunciatis præsertim utriusque Siciliæ Regnis, ubi comparativè major est feudatariorum, ac Baronum numerus, ac feudorum sedes, & schola, continuarunt usquequò recentes leges per ampliationis potius, quam abbreviationis speciem, eamdem decem, & octo annorum ætatem statuerunt.

Primam quoque rationem excretæ malitiæ ad oculum convincit nimium irrationabilis praxis, quam in aliquibus Italiæ partibus, etiam in ipsomet Principatu, vel dominio experimur, atque præsertim in Ecclesiæ temporali ditione frequentiùs contingit quod in una Civitate, vel loco longa sit ætas major annorum vigintiquinque, in altera verò adjacenti cum magna vicinitate, sub eodem Cœlo, eisdemque moribus sit brevior annorum viginti, vel decem, & octo, ideoque prorsus incongrua, & inadaptabilis est dicta ratio malitiæ, ac etiam altera abbreviatæ ætatis, cum in adeò proximis, & adjacentibus locis neutrum sit verificabile. *c*

a *infra Obser.* 16. b *Obser. seqq.* c *Theatr. disc.* 1. *de Dote num. fin. & latina disc.* 142. *n.* 9. *& seqq. eodem titulo.*

OBSERVATIO IV.

Quod pubes minor ad Regni, vel Principatus administrationem reputetur aptus, & idoneus, non autem ad illam privatæ domus.

SUper regiminis, ac administrationis publicæ Regnorum, & Principatuum, ac dominiorum permissione post expletam simplicem pubertatem anno decimo quarto expleto, & alicubi etiam incæpto, ut etiam primæ classis Regnorum, ac principatuum praxis docet, & è converso super prohibitione administrationis privatæ domus ante annum vigesimumquintum, sive alias ante completam minorem ætatem, eadem, ac major dignosci videtur irrationabilitas. Ubi namque ad propriæ, privatæque domus negotia peragenda quis inhabilis à lege reputatur, ut propterea curatoris auxilio, ac auctoritate indigeat ob judicii imperfectionem, & imbecillitatem, ac etiam inhabilis reputetur ad minus publicam inferiorum officiorum, & magistratuum, vel tutelæ administrationem, tunc aliqui volunt ut ad hanc majorem administrationem minus aptus, minusque idoneus reputari debeat; Ubi verò iste usus reprehensione dignus dici non mereatur, tunc sub reprehensione cadit lex, quæ in privatis, pro privatæ domus administrationem, majorem, ac perfectiorem exquirit ætatem, quam in publica populorum, ac Regnorum, & principatuum desideretur, ideòque, vel in una, vel in altera specie, irrationabilitas, ac ineptia pernecesse danda est, sub Judice indecisam relinquendo quæstionem, an una, vel altera pars reprehensione digna dici mereatur.

OB-

OBSERVATIO V.

Præsentatio ad beneficium de jurepatronatus facta per pupillum, prævalet præsentationi Tutoris.

PRæsentatioem pupilli, prævalere debere illi, quam faciat Tutor ad beneficium de jurepatronatus, quod ipsi pupillo competat, magis communis Jurisfarum opinio tenere videtur, *a*. Verùm, & id nimiùm irrationabile censendum est. Si etenim puero imbecillis, ac imperfecti judicii, lex ejus privatorum temporalium bonorum denegat administrationem, ejusque actibus neglectis, illos qui per tutorem gesti sint, attendit multò magis id procedere debere omnis humana, & legalis ratio dictat in subjecta materia, in qua major prudentia, majorque diligentia desideratur in præficiendo administrationi Ecclesiæ dignum ac idoneum ministrum, tam in literatura, quam in minoribus, aliisque animi dotibus.

Hinc in celebri majoratus quæstione, an major ætas per naturam attendenda veniat, vel altera per fictionem, quæ civilis dicitur à lineæ prærogativa inducta, quando de bonorum successione, ac administratione agitur, tunc majori natu probabilior sententia assistere videtur; Ubi verò de præsentatione ad beneficia, vel de alio simili actu secùs, ut major ætas per naturam, neglecta prærogativa lineæ, attendi debeat ratione majoris prudentiæ ad hunc effectum desideratæ *b*. Igitur prorsùs irrationabile censendum est, ut puero, cui minora denegantur, hæc longè majora concedantur, istaque manifesta irrationabilitas reputanda venit.

a *disc.* 62. *n.* 11. *de Jurepatr. ubi referuntur concordantes.*
b *disc.* 1. *& seqq. & disc.* 201. *& seqq. de fideicomm.*

OBSERVATIO VI.

In actibus gestis per tutorem, requiritur præsentia & consensus pupilli.

IN actibus, qui gerantur per tutores, vel actores, aliosque legitimos administratores, eorum, qui in pupilari ætate constituti sint; Aliqui pro eorum validitate, eorumdem pupillorum præsentiam, & consensum exigunt; Alii verò negant, cum tali opinionum scissura, ut etiam magna Tribunalia desuper variaverint, modò unam, modò alteram tenendo opinionem, & quandoque articulum ita dubium, atque altioris indaginis reputando, ut indecisum reliquerint *a*.

Hinc duplex dignoscitur defectus, unus incertitudinis, & inconstantiæ, alter verò major irrationabilitatis. Cum etenim in pupillo lex neget perfectum consensum, perfectamque judicii operationem circa velle, vel nolle, hinc non videtur, cui legali, vel naturali rationi istius interventus, ejusque consensus necessitas innixa sit, malè inferendo ab eo quod in actu gesto per Curatorem minoris disponitur, non reflectendo ad eam evidentem rationis differentiam, quod in minore, actus ab ipso principali geri dicitur sui compotæ, atque perfecti consensus capaci, cui auctoritatem solum præstat curator, tamquam assessor, & consiliarius, qui bonis potius, quam personæ datur; E converso autem pupillus, juxta sententiam Apostoli, servo assimilatus, omninò subditus est tutoribus, & actoribus, qui personæ potius quam bonis dari dicuntur, ideoque per ipsos, directè, ac immediatè actus geritur, quamvis alieno nomine, dum in pupillo lex velle, ac nolle negat; Et per consequens hæc propositio inter irrationabiles meritò collocanda videtur. *b*

a *Decis.* 187. *p.* 1. 0. *rec. & in aliis relatis disc.* 35. *num.* 16. *sub tit. de alien. & contr. prohib.*
b *disc.* 35. *n.* 17. *& seq. de alien. & contract. prohib.*

OBSERVATIO VII.

De juramento obligante pupillum proximum pubertatis.

UTriusque, canonici, ac novissimi juris civilis dispositionem adultum ad juratorum contractuum, ac dispositionum observantiam obligantem *a*. Extendunt aliqui juristæ, ac Morales ad pupillum, qui sit pubertati proximus ideoque doli, & gravis peccati capax *b*. Veritati autem locum reservando, quo ad ea quæ internum respiciunt forum, de quo pro stylo non agitur, quoad alterum externum, ac forensem, de quo solùm in omnibus animus est loquendi non modicam id redolere videtur irrationabilitatem, ab eadem lege tam communi, quam particulari comprobatam. Cùm etenim ob adeò exeretam hominum malitiam, nimiumque faciles, ac frequentes circumventiones, ipsismet adultis in minori ætate constitutis, de facili ob aliquam læsionem, communis lex succurrat ope restitutionis in integrum, magis verò leges particulares penè in Italia communes ob Apostolicam auctoritatem juramenti vim directè tollant, aliæ verò, quæ hac auctoritate destitutæ sint, indirectè illud inutile, ac non operativum reddant, ob doli, ac fraudis præsumptionem *c*. Hinc multò magis eadem præsumptio, quoties contraria omnimodæ sinceritatis, & bonæ fidei probatio, illam non excludat, præsupponenda est in impubere ignorante quid agat, atque ex legis præsumptione perfectum velle, vel nolle non habente, cui suorum bonorum administratio interdicta est, ideoque irrationalis, atque humano discursui, vel saltem nimis dura, & aspera hæc extensio censenda venit.

Fortius eamdem irrationabilitatem illa comprobante ratione, quæ majoribus quoque, fortiùs verò minoribus est adaptabilis, ex temporum, ac morum varietate resultans, quod scilicet quando leges, & canones tantam vim juramento tribuerunt, tunc nimium rara, nimiumque matura, & circumspecta ejus interpositio erat, ut non nisi causa cognita sequeretur, atque magna ejus existimatio, magnaque perjurii nota, & infamia, tam de jure, quam de facto esset.

Hæc autem omnia hodie ab aula recessisse cernimus, adeout inconsideratam clausulam de Notariorum stylo apponi solitam, etiam in majoribus illud redolere videatur, ut ejus vim non percipiat. Igitur clariùs hujus extensionis improbabilitas comprobata remanet, ubi tamen aliquod jurantis producat præjudicium, eo etenim cessante, inanis est inspectio super juramenti operatione, dum eo etiam secluso, ipsemet actus ex lege naturæ obligat ad id, quod in utilitatem versum sit.

a *Auth. Sacramenta puberum C. si adv. vend. cap. per vestras de donat. inter vir. & uxor. cum concord. disc.* 29. *de alien. & contr. prohib.*
b *Seraph. de juram. privil.* 83. *num.* 24.
c *dicto tit. de alien. & contr. prohib. disc.* 28. *& seqq.*

OBSERVATIO VIII.

Minor, qui sit Juris Doctor, vel mercator, aut beneficiatus, jure minorum non est censendus.

ILlam inhabilitatem, quam, ut supra, lex in adolescentibus in minori ætate constitutis induxit, eadem lex, aut legistarum magis communis sensus tollit, ubi de illo minori agatur, qui sit Juris Doctor, vel Mercator, aut Beneficiatus, quasi quod isti pro majoribus, ac habilibus habendi sint, ea ratione assignata, quod doctoratus, vel descriptio in matricula mercatorum, sive collatio beneficii, illum idoneum, ac perfecti judicii declaret; Verùm & id irrationabilitatem, atque ineptiam redolet, distinguendo siquidem has qualitates; quoad illam doctoratus, quamvis probabilior, magisque recepta sententia in iis, quæ sunt juris, non autem facti hanc operationem illi tribuat, quasi quod eorum, quæ in jure disposita sunt, consciùs, beneque informatus præsumatur ille, qui in eodem jure doctoratus lauream sit adeptus; Adhuc tamen, in Italia præsertim, ob nimiam facilitatem, cum qua etiam imperiti hunc obtinent gradum, *a* inter fabulas, ac irrationabilitates id reponi meretur.

Adeò etenim ista legalis facultas, ob tantam opinionem, & legum particularium, ac stylorum varietatem, involuta, incertaque reddita est, ut vix peritissimis, provectisque professoribus diu in foro versatis, prompta, & facilis hæc notitia detur; Igitur prorsùs irrationabile censendum est, atque communi usui contrarium, ut illi adolescentes, qui imperfecti, ac imbecillis judicii reputantur, ob istum gradum ab omninò imperitis de facili assequi solitum, habiles, ac prudentes reputari debeant, quando particulares facti circumstantiæ id non suadeant. *b*

In publica verò mercatura, quoad ea, quæ ipsam concernunt negotiationem, vera, & rationabilis est propositio, irrationabilis autem, ac inepta ratio, non etenim descriptio in matricula, quæ neque ubique in usu est, id operatur, sed commercii publicus favor, ac libertas, ut non personæ, sed ipsius negotii fidem sequi sufficiat, quamvis etiam pupilli, imò infantis jus, ac interesse concernat, dum sæpè contingit, ut infantium quoque, vel pupillorum per institores, ac administratores negotia peragantur, cum alias descriptio in albo mercatorum efficere non valeat habilem,

ac perfecti judicii illum, qui naturaliter inhabilis, ac imperfectus foret, ideòque aliquorum extensio, ut etiam in aliis extrà mercaturam iste minor validè contrahat, majorem continet ineptiam, ac irrationabilitatem, cum tunc dicta ratio non intrat. *c*

In Beneficiatis quoque id generaliter, ac indefinitè asserere, ineptiam, ac irrationabilitatem redolet, cum attenta Canonum dispositione, illa eadem completæ infantiæ annorum septem ætas, quæ sufficit ad Clericatum suscipiendum, ad assequutionem quoque sufficiat beneficiorum, illis exceptis, in quibus ratione ministerii, certa major ætas præscripta sit; Et quamvis per Concilium Tridentinum illa pubertatis quatuordecim annorum demandetur, adhuc tamen in beneficiis de jurepatronatus ex lege fundationis eædem antiqua ætas septem annorum sufficit *d*. Igitur ineptum est, ac irrationabile, ut puero adeò teneræ ætatis, quinimò impuberi imperfectio, qui legaliter minor dicitur, concedatur Ecclesiæ, ejusque bonorum, ac jurium administratio, dum eidem in privatis, ac propriis bonis lex denegat, ut quemque sensus, ac discursus naturalis ad evidentia docet,

a *disc.35.de præeminent.* b *disc.30.de Alien. & Contract. prohib.* c *disc.34.de Alien.& Contract.prohib.*
d *disc. 95. de Benef.*

OBSERVATIO IX.

De Minore asserente se majorem.

AN minor, qui se majorem asserat, ubi præsertim juris jurandi religione istam corroboret assertionem, minorum beneficiis potiatur, necne, Juristæ, ac Morales nimium certant; Aliis affirmantibus, eo quia nemini concedendum est impugnare propriam confessionem, quæ omnem superat speciem probationis, in iis præsertim, quæ in sibi rectè cognito facto proprio consistunt, propriumque sit allegare mendacium, & turpitudinem, atque exinde commodum reportare. Aliis verò negantibus, ex eo quod ex eadem imbecillitatem, ac facilitate, cum qua inducitur minor ad faciendum actum præjudicialem, inducitur quoque ad faciendum hujusmodi assertionem, per quam de facili fraus fieri potest legi, quæ ita verbis potiùs, quam rebus imposita esset.

Utraque tamen opinio, ita generaliter, ac abstractè sumpta, irrationabilitatis vitium habet, utpotè adversa prædictis rationibus, quarum ambæ in suis respectivè casibus veræ sunt, ideòque irrationabiles, ac inepti censeri merentur illi, qui istam quæstionem generaliter, ac in abstracto pertractantes, unam, vel alteram opinionem indefinitè in quocumque casu subsistinere, atque ex majori auctoritatum cumulo, cum consueto improbo labore comprobare satagunt.

Quæstio etenim facti potiùs, quam juris censenda est, ex facti qualitate, & circumstantiis decidenda ad favorem ejus, qui ex alterius mala fide, & calliditate læsus, ac damnificatus remaneat. Ubi etenim alteri contrahenti, vel ex aspectu, vel ex aliis probabilibus scientiæ causis nota sit, vel nota præsumenda veniat minor ætas, pro affectata verò cautela istam extorqueat assertionem, tunc ista dolum potiùs, ac machinationem auget, & comprobat, ideòque sibi nocere magis, quam prodesse debet; Ubi verò è converso ex aspectu, aliisque argumentis, & circumstantiis alter contrahens in bona fide versatur, justeve credere potuit, ac debuit huic assertioni, quam fecerit minor, utpotè sagax, atque majori ætati proximus, adeòut ex istis parte fraudis, ac malæ fidei vitium adsit; Et tunc secus, cum lex minori subveniat & occurrat, ne decipiatur, non autem ut decipiat, & fraudet, atque ita utraque respectivè opinio verificatur pro qualitate rationis, à qua regulanda est materia.

Ubi namque lex expressa habetur, quæ generaliter, ac præcisè aliquid mandet, tunc intrat quæstio, an ratio potius quam litera, vel è converso litera potiùs, quam ratio attendi debeat. Sed quando ex sensu, vel ex implicita intentione legis in casu per eam non deciso, apud Interpretes promovetur quæstio cum solita, & connaturali opinionum varietate, tunc ratio principaliter inspicienda est, atque ad ejus limites formandum est judicium, non autem auctoritatum inepto cumulo studendum, sive earum literæ incumbendum, cum tunc irrationabilitas, ac ineptia esse dicantur. *a*

a *De minore se asserente majorem disc.29. de Alien. & Contract.prohib.*

OBSERVATIO X.

Quando solemnitatum observantia, vel inobservantia in actibus minorum attendi debeat.

LEge communi, magis verò locali, seu municipali, in contractibus, aliisque actibus minorum, certas statuente, ac demandante solemnitates, puta Judicis decretum, & proximiorum consensum, vel Curatoris auctoritatem; Communis superficialium schola, ad literam hujusmodi legem attendere, ac servare profitetur absque alio discursu, vel reflexione ad singulorum casuum qualitatem, & circumstantias, ita judaico more in sola litera materiales solemnitates earumque præcisam formam attendendo ut ubi illæ accedant, atque diligenter servatæ sint, tunc indefinitè pro actus validitate judicandum sit, non curato defectu causæ, vel solemnitatum formalium, quasi quod ubi lex expressè causam non exigat, aliud quærendum non sit. Et è converso ubi forma præcisa, quamvis in modico non fervetur, ut tunc actus corruat, non curato, an justam habeat causam, & an bona fides potiùs in altero contrahente exuberet, in ipso verò minore mala, adeout in præcisa formalitate, ac litera totum sit studium, quod etiam in contractibus mulierum, ac aliorum, in quibus lex aliquas desiderat solemnitates, servari praxis docet.

Pariter autem irrationabilitatem, ac ineptiam id redolet, dum ita calidorum, & machinatorum, qui cum exacta diligentia hujusmodi solemnitates in verbis rectè adimplere satagunt, factis autem legislatoris finem, ac intentionem destruunt, melior conditio redditur cum malitia, & depravata intentio eos efficiat magis studiosos, ac diligentes; E converso autem deterior est conditio eorum, qui cum bona fide, illaque simplicitate, quam ipsa bona fides, & candida conscientia inducit, ad has subtilitates non reflectendo, veritatis attendunt substantiam, elusi potiùs, ac decepti remanent à minoribus, aliisque similibus, absque restituendi obligatione, quam cum hujusmodi superstitionibus, ac subtilitatibus effugiunt, quod apertam redolet irrationabilitatem humano discursu repugnantem. Non itaque in litera, & in verbis judaico, vel pedagogico more, sed in spiritu, ac in ratione legis immorandum est, spectato scilicet fine, vel effectu per ipsam legem desiderato, & ad quem solemnitates inductæ sunt, ut ita Judice, vel conjunctis, seu Curatore minoris imperfectionem supplentibus, habeatur, ac si à majore, qui diligens, ac prudens sit pater familias, actus gestus esset, formalem potiùs, quam materialem solemnitatem spectando, & an finis, vel intentio legis impleatur, necne.

In eo potissimum ista verificari solita ineptia, vel irrationabilitate, ut nulla fiat discretio ætatis; nullave consideratio, an ille minor pupillari, vel è converso majori ætati magis approximet, juxta illam considerationem, quæ in pupillo respectivè fieri solet, an pubertati, vel infantiæ sit magis proximus, cum aliis circumstantiis, ex quibus inspiciendum est, an minor decipiatur, vel potius decipiat. *a*

a *De his d. tit. de Alien. & Contract. prohib.disc. 28. cum plurib. seqq.*

OBSERVATIO XI.

De minore delinquente, pœna ordinaria non puniendo.

REceptum est pro regula, ut minor ætas pœnas temperet, ideòque minor criminosos, illas graviores, ac ordinarias non luat pœnas, quas alias pro patratis criminibus, si major esset, luere deberet, illam præsertim ultimi supplicii, à qua ex communi practicorum sensu immunis reputatur, solumque alicubi ex particularibus legibus limitatione inducta, ubi de atrocissimis agitur criminibus pro judicantium arbitrio. Irrationabilitatem autem redolet generaliter, ac indefinitè hoc assumptum attendere, præsertim verò, ubi juxtà superiùs enuntiatam, verè damnabilem varietatem, quam circa hanc ætatem in Italia experimur, illa juxta leges Romanorum ad vigesimum quintum protrahatur annum, sive in alium proximum, ac talem, ut alibi pro majori parte in hac Provincia major, ac perfectus pubes ille censendus veniat. Loci namque accidentalis varietas, apta esse non debet tollere delinquentis dolum, & malitiam, nullaque ratio, vel humanus discursus suadere videtur, ut qui in uno loco tanquam major ordinaria pœna pro crimine mulctari deberet, in altero adjacenti ejusdem Cœli eorumdem morum, debeat esse immunis.

Quinimò in ipsomet loco, in quo major ætas adhuc completa

pleta non sit, quemadmodum in matrimonio, aliisque similibus, malitia supplet ætatem, ita nulla suppetit ratio, cur in criminibus idem dicendum non sit, dum adeo accelerata malitia, magnam in eo animo arguit malignitatem, malamque dispositionem ad majora crimina crescente ætate perpetranda, ideoque magis expedit venenosam herbam, dum adhuc tenera est, ab horto evelli, quàm expectare, ut majores emittat radices, majoraque, ac irreparabilia damna inferat, potissimè quia minor, ac extraordinaria pœna, illa præsertim triremium ad tempus, naturalem malitiam potius confovere, meliusque instruere solet. Discrete itaque, atque ad limites rationis; non autem in sono verborum, & litteræ, ista propositio intelligenda, & practicanda est, ubi scilicet pro facti qualitate constet, quod ex adolescentiæ furore, & inadvertentia excusabili potius, quam ex dolo, & malitia positiva crimina perpetrata sint, non autem indefinite ex sola ratione ætatis illam practicare, dum irrationabilitatem potius id redolet, attendendo principaliter rationem, ob quam lex ita disponit, non autem litteram; Illæ namque leges ex quibus hoc derivat assumptum, de puerorum delictis agunt, ideoque illis congruere debent, quibus puerorum nomen, & qualitas congruit, non autem aliis, dum legaliter ita minor est ille qui in decimo quinto, ac ille qui in vigesimo quarto, vel vigesimo quinto anno incompleto sit, & tamen aperta fatuitas esset istos adeò ætate disparès æqualiter tractare. *a*

a *De min.non punien. pœna ordinaria* Farin.*q.92.* Franch. *dec.230.ubi add.* Sanfel.*dec.57.* Fagnan.*in c.1.de constit. n.117.& seqq.*

OBSERVATIO XII.

De concessione veniæ ætatis.

DIsponentibus pluries enunciatis legibus Romanorum, quæ civiles communes, ad differentiam canonicarum, & particularium, seu municipalium dicuntur, ut concessio veniæ ætatis, quæ minoribus fiat, censenda sit de reservatis Imperatori; *a* Hinc Pragmatici, ac etiam scholastici qui in sola legum littera procedunt, hanc potestatem aliis denegant Principibus, præsertim verò illis, qui non absoluti, ac omninò independentes essent, quia nempè alium in supremum ratione feudi, vel alias recognoscant, multò verò magis denegant aliquibus subditis magistratibus, quamvis essent ex majoribus; Verùm ineptiam, ac simplicitatem id redolet, non distinguendo tempora & mores; Eo siquidem tempore attento, in quo hujusmodi prodierunt leges, in toto illo Orbe, qui Romano subjacebat Imperio, unus erat supremus Princeps, Imperatoris vocabulo explicatus; Alii verò, quibuscumque nominibus, & vocabulis appellarentur, subordinati erant Magistratus, ac dependentes. Cum itaque hodie id cesset, dum hodiernus Imperator, non ubique, sed in sibi subjectis regionibus hanc solum habet potestatem, alibi vero quilibet Princeps in proprio Principatu, etiam ex illo ordine, ut ratione feudi alium recognoscat superiorem in solo alto dominio remoto, quod feudalitatem concernat, omnia possideat regalia, quamvis majora, & primi ordinis, ut propterea tantam dicatur habere potestatem in proprio Principatu, quantam antiquus Romanus Imperator in eo imperio habebat, *b* Hinc evidenter ista convincitur ineptia, vel simplicitas, ex eo præsertim, quod ut superius advertitur, per singulorum Principatuum leges particulares, minor ætas nimium immutata est, diversamque habet metam, illaque à jure positivo pendet. Ideoque si per hoc jus in totum generaliter abrogari, vel alterari potest, multò magis in casibus particularibus moderari, vel dispensari. Quinimò ubi de Principatus consuetudine, vel stylo, ista venia per aliquos Magistratus Principi subordinatos concedi soleat, illi deferendum est, cum id omnimodam non habeat exorbitantiam, vel juris resistentiam. *c* Ista simplicitate, prout, & multis aliis in magna parte derivantibus à legalis historiæ ignorantia, ita opinando, quod prædictæ leges ex imperiali obligent auctoritate, illa præsertim Justiniani earum compilatoris, ac reformatoris, in magna verò parte destructoris, ac innovatoris antiquorum morum Romanorum, & Italiæ quem Juristæ in legislatorem, eorumque facultatis auctorem agnoscunt, ac venerantur, cùm verius sit ex populorum voluntario usu, vel singulorum Principum permissione, vel mandato, illas vim legum habere. *d*

a *l.1.& 2.C. his, qui ven. ætat. cum concord. disc. 2. de donat. num.21.* b *disc. 2. de donat. ex n.22. disc.161. de Regal. & alibi.* c *d. disc. 2. de donat. num. 22.& seqq.*
d *disc.1.de Servit.& in annot.& d.disc.161.de Regal.& alibi, ubi de historia legali.*

OBSERVATIO XIII.

De vita hominis, ejusque æstimatione ab ætate regulanda.

DEferente lege hæredi, qui legatorum onere nimium gravatus esset, quartæ partis detractionem, cui falcidiæ vocabulum tribuitur. Cùm casus frequenter præbeat, ut inter legata adsint illa alimentorum de sui natura ad vitam eorum, quibus præstanda sunt; Hinc pro hujusmodi legatorum æstimatione, dictæque detractionis regulatione, quædam prescripta est taxa ab ætate legatariorum regulanda, non quod ipsis legatariis usque ad illos limites legata, præstanda solum sint, & non ultra, vel è converso, ut antea decedentes pro eo tempore quod supereffet ad hujusmodi taxæ complementum, ad hæredes transmittant, sed ut ita quædam verisimilis ad præfatum effectum fiat peræquatio, bono tamen, vel respectivè malo eventu attento, brevioris vel diuturnioris vitæ super legati præstatione. *a*

Ex ista verò taxa, major fortè pars Juristarum infert ad æstimationem vitæ hominis, etiam in contractibus, ac juribus vitalitiis, pro justi, vel injusti pretii, sive læsionis, & injustitiæ regulatione, *b* Verum, & id irrationabilitatem, ac ineptiam evidentem redolet; Tum quia, cum ob modicam ætatem legatarii, vita per dictam legem usque ad annos triginta æstimetur, ita magnum est dare inconveniens, ut magis æstimetur res ad vitam hominis, quam in omnimoda, ac perpetua proprietate æstimari mereatur, dum ista pro regula, quæ ex moribus regionum, quandoque in pluri, vel minori limitari solet, æstimationem recipit à viginti annorum fructibus; Et tamen jus ad vitam, quod absque dubio longe minus valet, æstimandum esset pro annis triginta, quo nil absurdius, nilve irrationabilius.

Tum fortius, quoniam non uniformis est vita hominum, cujus longior, vel brevior duratio à diversitate Cœli, vel aeris, ac etiam à diversitate habitus; vel complexionis, magisque, vel minus regulati modi vivendi, ac similibus accidentibus, & circumstantiis regulam recipit, adeout frequenter unus in quadragesimo, vel in quinquagesimo ætatis anno ob malam valetudinem, vel malum habitum pro decrepito, ac morti proximo haberi mereatur, alter vero in eadem ætate pro juvene forti, ac robusto potius, cùm ipse vitæ longevæ reputandus veniat; Igitur omnimodam irrationabilitatem, ac ineptiam redolet, in hac æstimatione dictam taxam, quæ ad diversum prodit effectum, diversamque habet rationem attendere. *c*

a *l. Hæreditatem ff. ad leg. falcid.* b *Ex relatis Theatr. disc.30.de regal. & disc.54.de donat.*

OBSERVATIO XIV.

Clericus sæcularis, vel regularis minus puniendus est, quam laicus pro eodem crimine puniatur.

ILla clerico gravia perpetrante delicta, ob quæ laicus pœnæ ultimi supplicii subjaceat, mitius illum puniendum fore cum detrusione in monasterio, vel in carcere, sive in ergastulo, aut pro currenti usu in pontificiis triremibus, ex quorundam canonum dispositione firmat communis Criminalistarum scola, ipsaque praxis docet, adeout idem insimul crimen clerico, & laico perpetrantibus, iste furcis suspendatur, ille vero ad triremes damnetur, *a* Magnam autem irrationabilitatem, clarumque æquivocum id continet, quoniam ex utriusque Veteris, ac Novæ Sacræ paginæ divino oraculo statutum est, ut qui gravius delinquit, gravius puniri debeat, ideoque cum indubitanter longe gravius delinquere dicatur in eodem crimine clericus, quam laicus, dum in ipso delinquendi actu sunt æquales, in clerico vero adsint ulterius crimina consequutiva, scandali, contraventionis, & violationis instituti, & offensionis, ac injuriæ, quam facit Ecclesiæ, ejusque ordini, hinc omnis naturalis, ac positiva ratio exigit, ut gravior esse debeat punitio.

Ad duplicem verò rationem cui hoc innixum est assumptum, facilis est responsio, ob canonum nempè dispositionem, & ob præjudicium, quod toti ordini resultat; Prima namque ratio vera est in abstracto, sed fallaciam habet in applicatione, quoniam canones ita disponunt, non quia velint clericos in hoc magis privilegiare, cùm præsumendum non sit, ut ita præfato divino oraculo contradicere velint, sive quod ita clericos quos ad magis honestam vitam arctant,

arctant, cum hac securitate exemptionis à gravioribus pœnis, ad delinquendum velint allicere, quorum utrumque magnum continet absurdum, utique in sacris canonibus non admittendum, sed eo quia diriguntur ad forum spirituale,qui non agit causam sanguinis,neque ultimum practicat supplicium, tam cum clericis, quam cum laicis, demandant vero degradationem, qua sequuta, tanquam ex immutato, atque cessante statu clericali, nulla inter unum, & alterum delinquentium genus remanet differentia, ideoque forus sæcularis omnes pariformiter punit. Et quoad alteram rationem prejudicii ordinis,consultum remanet cum enunciata degradatione,ob quam non consideratur amplius tanquam clericus; Ac etiam quia facile est huic inconvenienti occurere cum modo minus ignominioso, minusque publico, sed occulto, graviori tamen si possibile est, ut præfatæ alteri nimium convincenti satisfiat rationi, ut qui gravius delinquit, gravius puniatur.

Ea quoque nimium considerabili accedente ratione, ob quam error est cum antiquorum canonum littera procedere, quoniam eo attento tempore, in quo canones prodierunt, nimium rarus erat clericorum numerus, eorumque vivendi modus valde diversus, ac propterea nimium rara erant crimina, ex quibus publica quies, ipsaque Respublica gravia, & frequentia pateretur prejudicia,de præsenti verò hęc ratio cessat ob adeò excretum eorum numerum, longeque laxiorem vivendi modum sęcularium more,ac propterea clarius enunciatur verificatum absurdum detestabile,ut ita ob assecurationem à graviori magis formidata pęna capitis, ad delinquendum clerici alliciantur.

Quinimo juxta modernam praxim antiquis Canonistis ignotam eos damnandi ad triremes(cum antiquorum canonum pœna detrudendi in monasterium ob clericorum copiam,ac immutatos mores, immutatumque monasteriorum statum non sit practicabilis,) majus id producit toti ordini dedecus, & præjudicium, dum longe magis incongruit sæcularem, vel regularem clericum, qui ordinum præsertim sacrorum characterem adhuc retinet cum sola suspensione, vel inhabilitatione exercitii, publice, & continue cerni in triremi eam adeo ignominiosam, ac infamem vitam, cum tot infamium, ac perditorum hominum, imo infidelium conversatione ducere, sæcularium quoque assiduis percussionibus, & fustigationibus subditum,quam si ab ordinibus degradatus,ut propterea clericus,vel religiosus amplius non mereatur dici, sæculari tradatur potestati, legem ei tradendo super eo modo,sive super illa publica ignominia,quæ ordini prejudicialis esse possit,non autem super substantia punitionis;Ideoque iste recenseri meretur inter claros errores populares à pluries enunciato fonte derivantes, attendendi leges in littera non autem in spiritu, vel in ratione, eo modo quo alter practicabatur error nunc agnitus, ut loco privilegiandi clericos, deterior esset eorum conditio circa modum mortis, ut laqueum potius, quam ferrum pati deberent.

a Farinac. *quæst. 119. & alibi.*

OBSERVATIO XV.

Christianus Christianum non facit, neque retinet servum, Et de Romani populi jure donandi libertati servos, qui Capitolium ascendant.

QUamvis à jure gentium, sive ab omnium nationum antiquo usu prodiisse bella, & per consequens servitutes, Romanorum leges asserant, *a* ut propterea in bello victi, & capti, victorum, atque capientium efficiantur servi, naturalemque amittant libertatem, ut in sacra Veteris Testamenti pagina in Hebræorum, & Philistæorum bellis, aliisque similibus, ac etiam in profanis historiis legitur, Apud christianæ fidei cultores tamen generica inolevit consuetudo, ut victi in bello, quod inter eos peragatur, detineantur quidem victi, ut ab eis se redimant pretio, quod personarum qualitati proportionatum sit,vel, & frequentius, ut victorum hinc inde pro belli legibus, & stylis permutationes fieri valeant, naturali tamen libertate, ac ingenuo statu adhuc retentis, ut servi non efficiantur, ideoque prædicta invaluit propositio, quod Christianus, Christianum servum non facit, nec retinet, cum præsupposito, quod de publico bello inter ejusdem religionis Principes, vel populos agatur, juxta Christianorum Principum pene connaturalem nimium deplorabilem conditionem, ac usum.

Quam plurium verò Juristarum, ac Moralum simplicitas, ex consueto derivata fonte procedendi in littera, vel in superficie, illam assignat rationem, quod à Christianę fidei charactere id derivet, eo quia Christus à diaboli servitute fidelium genus redemerit, ac liberaverit; Verum in hoc ineptia dignoscitur, quoniam si ita esset, exinde sequeretur, quòd ubi infideles naturales hostes Maomettanæ superstitionis cultores christianorum servi effecti sint, Christianam verò susciperе velint Religionem, ac fidem, libertati donarentur, cujus contrarium docet praxis, & merito, cum revera consuetudo præfatum percutiat casum belli, quod inter Christianos Principes, vel populos peragatur, & qui accidentaliter inimici, potius, quam naturales hostes dicuntur, ac propterea in ipso capturæ, vel victoriæ instanti carceratio solum permittitur,non autem servilis status contrahitur; Alias etenim infideles, ac hostes, ita de facili victores eludere possent, Christianæ fidei susceptionem simulando, ut ita libertati donati ad patrios lares, atque ad antiquam superstitionem regredi valeant, iterumque hostiliter militare, ideoque meritò hæc simplicitas ex communi sensu,& praxi reprobata est,atque irrisione potius digna reputatur, utpotè clarâ redolens ineptiam.

Major autem dubitandi ratio in eo dignosci videtur casu, in quo in maritimi, vel terrestris, belli conflictu cum infidelibus, illi capiantur Christiani, qui voluntarie pro eisdem infidelibus militent, adeout non sint de illis, qui tamquam infidelium servi cogantur inviti ad eorum operam præstandam, & quibus dominantium succumbentia, victoriam, & consolationem potius producit, ut à misera liberentur servitute, sed sint de iis, qui militum, atque pugnantium personam gerant, an pariformiter eo modo, quo ipsimet infideles tractandi sint, ut servi efficiantur, præsertim verò ubi (ut pro frequentiori praxi contingit) schismatis infectione laborent, magis verò ubi laborent altero apostasiæ à fide, ipsorum infidelium suscepta superstitione.

In hoc itaque casu fortè magis communis sensus adhuc servilem negat statum, dictumque credit intrare assumptum, ut Christianus Christianum servum non faciat, neque retineat. Verùm irrationabilitatem, imò asperitatem, tam Christianis Catholicis, quam etiam ipsismet captis nimium præjudicialem sensus iste redolet, cùm ita claudicationi infidelibus favorabili fieret locus, quoniam bellum cum nostris fidelibus habentes, schismaticos, vel apostatas ad bellandum adhiberent, utpotè à captivitate tutos, à qua è converso nostri exempti non sunt; Ac etiam quia populares, ac inferiores personas, quas absque probabili spe honestæ, ac utilis redemptionis in vinculis retinere non expedit, trucidare oporteret, ita nostris tollendo utilitatem, hostibus vero majus inferendo damnum trucidationis, ideoque inter ineptias, ac irrationabilitates id reponi meretur, ob idem vitium procedendi in littera, vel in superficie, ac generalitate, non autem in ratione.

Eo excepto casu, quod de illis agatur Christianis, qui ab infidelibus in captivitatem in infantili ætate redacti, in eo statu seducti, vel etiam in adulta ætate per vim, & metum, qui in constante cadat virum, à Christiana religione apostatantes, illicò quod ad partes, ac potestatem Christianorum redeant, errorem verè agnoscant, atque pœnitentes illam abjurent sectam, ac reintegrationem petant, quando in fraudem affectate id fieri probabilis non urgeat suspicio, ideoque facti potius est quæstio ex singulorum casuum qualitate decidenda. *b*

Cumque Romani populi magistratus ex Senatore, & Conservatoribus constitutus servos Capitolium adeuntes libertati donet, *c* Hinc antiquæ hujus populi potestati, atque antiqui celebris Capitolii dignitati superficiales id referunt; Verum & in hoc eadem, quæ in omnibus dignoscitur ineptia eorum, qui in littera, vel superficie ambulant, non distinguendo tempora, dissolutum namque jam diu est Romani populi antiquum Imperium, moderni autem potestas ad civile subordinatum, & œconomicum privatum ipsis Romanæ Civitatis, ejusque suburbiorum intra illud spatium, cui districtus vocabulum tribuitur, est restricta, ideoque non proprio, & antiquo juri, quod adhuc retineatur, sed pontificiæ profanæ, vel sæculari id referendum est potestati, ut propterea intra temporalis pontificiæ ditionis terminos vim,ac observantiam id habeat,cum spiritualis Christi vicaria auctoritas non intret, & per consequens malè cum iis, qui Romani cives, vel incolæ non sint, vel saltim præfatæ temporalis ditionis subditi, hæc potestas exercetur, ut jus dominicale tollatur iis, qui proprii non sint subditi.

a *Instit. de jur. nat. gen. & civ. §. 2.* b *disc. 182. de regal. ubi de hac materia.* c *disc. 37. in relat. cur. in fin.*

DE

DE RERUM DIVISIONE, ET ACQUIRENDO DOMINIO.

OBSERVATIO XVI.

De bonorum dominio, & de pecuniarum, & contractuum inductione, & de antiqua hominum communione.

INter quamplures fabulas, quas Græcia somniare, nimiumque colere professa est, illa omnium fortè major censenda venit, quam tamen pro infallibili, ac certa historia, & veritate pro majori parte Juristæ, & Morales, ac etiam illi qui humanarum litterarum, & eruditionis, ac politicæ se credunt professores, nimium venerantur, quod scilicet antiquis primævisque temporibus hominum vita solitaria, & omninò incivilis, & ruttica silvestrium ferarum ad instar esset, postmodum verò paulatim inter eos, quadam societate, & communicatione contracta, efformata esset Respublica, cum omnimoda communione vitæ, ac bonorum, adeout nulla dignosceretur dominiorum, vel mei, & tui distinctio, nullæque proinde inter homines adessent privatæ, vel publicæ dissensiones, & discordiæ, & de consequenti in Mundo non adessent justitiæ, & leges, ac magistratus, & lictores, aliique justitiæ ministri, utpote non necessarii in ea ætate, quam iidem tribulatores aurcam appellant. Deinde verò hominum crescente malitia, dominiorum, ac mei, & tui introducta sit distinctio, quæ publicas, privatasque produxerit discordias, ob quas Juppiter è cœlo justitiam in terram mittere decreverit, atque pro ejusdem justitiæ ministris, leges, & magistratus, ac lictores creati fuerint, istam antiquam societatem, omniumque bonorum communionem ad plures effectus, tam Juristis, quam Moralibus, ac Politicis, & aliis certam præsupponentibus, præsertim in casu necessitatis ex hac ratione licitum asserendo furtum necessitati proportionatum.

Huic autem fabulæ, alteram quoque annectunt consequutivam, ut post hanc distinctionis dominiorum introductionem, ultra sequuta sit prius ignoti usus pecuniarum auri, & argenti, vel æris, aliævè similis materiæ, ac propterea ignoti essent contractus, præsertim verò ille emptionis, & venditionis, qui sine pecunia tanquam certo pretio non datur, ideoque prius haberetur solum ille permutationis, istum appellando de jure gentium, alterum verò de jure civili, sive ambos de utroque jure gentium, unum antiquiorem, alterum verò recentiorem post dictam introductionem pecuniæ, quæ à Regibus, & Principibus facta est.

Manifestas autem fabulas, ac ineptias, irrisione quidem dignas, hæc omnia continent, majori verò irrisione digni censendi sunt moderni litterariæ Reipublicæ professores, & Cives, qui eis credunt, easque confovent, quam illarum inventores, atque primi cultores reputari mereantur, dum ultra id, quod ad sensum comprobat ipsa natura, omnes tam sacræ, quam profanæ historiæ, præfatis inventoribus, aliisque antiquis sequacibus ignotæ, per quamplura sæcula antiquiores, & prius quam hujusmodi Græcorum somnia prodirent,hanc fabulam ad evidentiam convincunt.

Attento siquidem prius (ut Christianos ex obligatione decet) certo, ac infallibili veteris sacræ paginæ testimonio, in ipsamet primorum parentum creatione, exorta est dominatio, dum prima verba, quæ à Deo cum eis prolata fuerunt, illa sunt, ut dominium, eodemque tempore exorta lex, ne de ligno vetito comederetur, atque ad horas prodiit punitio pro exequutione justitiæ ob contraventionem cum detecta nuditate, & cum expulsione à paradiso, ac injunctione pœnæ mulieri doloris in partu, & viro in comestione panis in sudore vultus, ob spinas, ac tribulos à terra producendos.

Atque inter eorumdem primos filios Cainum, & Abelem, quorum unus fuit agricola, & alter pastor, dignoscebatur etiam distinctio professionum, ac dominiorum, ob quam exortæ sunt æmulationes, & discordiæ, quæ fratricidium produxerunt, ipseque fratricida super continuo timore correptus, ac profugus vixit, civitates etiam munitas ob timorem ædificando. Igitur si à mundi initio dominiorum distinctio, ac labor, & dolor, & civitatum constructio, & æmulationes, ac homicida fuerunt, nescitur quale fuerit istud tempus aureæ ætatis, quod à dictis fabulatoribus somniatur, & quinam fuerint illi homines, qui prius silvestrem, ac solitariam duxerint vitam, deindeque in communione sub aurea ætate vixerint.

Prout eamdem sacram paginam prosequendo, juxta antiqui orbis continuationem, usquequo per diluvium illius pene innovatio sequuta est, non videtur quomodo dari, vel excogitari valeat casus, adeò magnæ corruptionis omnis carnis, ob quam Deum pœnituit fecisse hominem, ac propterea totum orbem cum aquis diluviis destruere decrevit, nisi distinctiones dominiorum, ac oppressiones, quas potentes faciebant minus potentibus, necnon usus pecuniarum haberentur, dum sine his non de facili sunt practicabiles luxus, ac morum corruptelæ; Et quomodo sine istis, ac sine contractu emptionis, & venditionis potuisset Noe intra spatium annorum centum, cum tot artificibus, tantaque materia construere majus navigium, quod unquam fuerit, vel futurum sit in mundo.

Post diluvium verò, attendendo antiquiora acta Abraham, inter ipsum, & Loth nepotem ex fratre, aderat dominiorum distinctio, quæ rixarum, & inconvenientium causa fuit inter unius, ac alterius pastores; Eodemque tempore supponuntur jam Reges potentes, ac divites invicem bellantes, necnon favores aulæ cum divitiis, quas formosæ uxores, vel sorores, etiam juxta nostra tempora producerent; Et in Isaac ejusdem Abrahæ unico filio, habetur famulatus cum Laban socero divite, necnon inter ejusdem Isaac filios Jacob, & Esau leguntur distinctiones dominiorum cum fraternis æmulationibus,& cum jure primogenituræ: Eædemque æmulationes, & invidiæ in filiis Jacob cum Josepho eorum natu minori, quem vendiderunt pro viginti argenteis Madianitis negotiatoribus. Ergo ex tunc aderat usus argenteæ pecuniæ, atque aderant negotiatores, necnon aderat contractus emptionis, & venditionis, ut etiam liquet ex altera pecunia asportata per eosdem fratres in Ægyptum pro emptione frumenti, cum tot aliis actibus in eadem sacra pagina enunciatis; Et tamen hæc omnia per quamplura fæcula sequuta sunt priùsquam præfati fabulatores Græci, miserabilium insultarum Archipelagi incolæ, hujusmodi somnia scriberent.

Atque ubi, neglecta sacra pagina, profanas historias attendere velimus,utpote forte majoris auctoritatis apud eos, qui nomine tantum, non autem re Christiani, dictarum fabularum professores, & cultores esse satagunt. Longè antequam dicta somnia scriberentur, vel quod Græcorum nomen Mundo pateret, habentur magnæ, ac potentissimæ monarchiæ, Assiriorum, seu Chaldæorum, Ægyptiorum, Medorum, & Persarum, magnique leguntur thesauri Semiramidis, aliorumque Regum ex auro, & argento, & gemmis conflati, & reconditi, neque videtur quomodo tam ingentia bella in remotissimis regionibus peragi potuerint absque usu pecuniæ, quinimo absque usu cambiorum per litteras, aliaque media, quæ hodiernis temporibus habemus; Et per consequens, etiam cum profanis historiis ad evidentiam ista fabula convicta remanet,atque clara resultat Juristarum, ac aliorum ineptia, & simplicitas procedendi cum hujusmodi fabulosis assumptis antiquæ vitæ communis, atque accidentalis introductionis dominiorum, ac usus pecuniarum, & contractuum per jus gentium, vel civile respectivè, cum illorum distinctione per prius, & per posterius, quodque aliqui essent de jure gentium, aliqui verò de jure civili, unde his præsuppositis, ad ea inferatur, quæ Reipublicæ regimen, ac justitiæ administrationem concernant, Ipsa namque natura ex quotidiano experimento docet, quod etiam infantes meum, & tuum distinguant, atque frequenter de hoc certent.

a *disc. 170. de regal. ubi de deprædationibus, & repræsaliis.*

OBSERVATIO XVII.

De acquisitione domini jure belli per viam deprædationum, & repræsaliarum.

SUper hoc themate non infrequentes dignoscuntur ineptiæ; ac irrationabilitates, quales (ut alias animadvertitur) ita adesse dicuntur, quando admittatur id, quod probabili ratione destitutum admitti non debet, sicuti è converso,quando absque probabili ratione negetur id, quod debet admitti ac propterea asperum, ac irrationabile reputetur id, quod revera tale non sit; Scandalum itaque superficiale concipiunt cum legalibus propositionibus procedendo, quæ in privatis, & civilibus controversiis habentur,ut illius Principis, cum quo actuale bellum habeatur, innocentium, & pacificorum subditorum bona deprædentur, vel in eis repræsaliæ committantur,quasi quod isti pro alienis culpis absque proprio delicto has pœnas luere non debeant. Verum hæc ineptia est, quoniam in iis, quæ ad publicum pertinent bellum, ac principatus politicam administra-

ſtrationem, conſuetudo potius attendenda eſt, non autem ſuper iis immorandum legalibus regulis, & propoſitionibus, qui privatos, vel civilem ejuſdem Reipublicæ, ac principatus adminiſtrationem concernunt. *a*

Non minor item dignoſcitur ineptia in iis, qui cum antiquarum legum Romanorum, vel Græcorum littera, idem jus belli circa poſtliminium, aliaſque contingentias regulare ſatagunt, ideoque magnas involvunt quæſtiones, magnamque oſtentare affectant eruditionem antiquitatum, & quid per antiquos Græcos, & Romanos, ac ſimiles ſervaretur dum pariter cum currentibus regionum, ac principatuum adeo immutatis moribus, non autem cum jam antiquatis, atque per multa ſæcula ſub oblivione ſepultis procedi debet, ideoque irriſione quidem dignus cenſendus eſt ille plauſus, quem à ſuperficialibus hujuſmodi labores, & ſcripta recipiunt.

Omnium vero major, in iis, quæ civilem, vel contentioſum, aut politicum exteriorem forum pertinent (integro relicto loco veritati in iis, quæ pertinent ad interiorem, de quo propoſitum non eſt agendi) illa dignoſcitur ineptia, quod in privatis militibus, qui jure belli depræ-dationes, vel alias acquiſitiones ab eodem jure pro regionum moribus permiſſas, faciunt vel in illis privatis, qui ex onerosa, & correſpectiva, vel etiam gratuita conceſſione, bona, & jura acquirunt ab ipſo Principe belli auctore, & victore, ejuſque ducibus, & miniſtris neceſſitatem præſupponunt inquirendi belli juſtitiam, vel injuſtitiam, quam plerique inquirendam eſſe quoque credunt à militibus, ad hoc ut eis militare liceat, vel à ſubditis, ut ſubventiones proprio principi præſtent, cum ſimilibus frigiditatibus irriſione potius dignis, dum privatorum non eſt, Principum arcana perſcrutari, quæ neque conjunctis, vel intimis familiaribus communicari ſolent. Ob tot etenim dominorum, at ſtatuum revolutiones, quas hiſtoriæ docent in noſtræ communicationis orbe chriſtiano, prorſus impracticabile eſt injuſtitiam notoriam convinci, atq; ubi de illo agatur ſupremo Principe, qui jus indicendi publicum bellum habeat, tunc juſtitia per privatos ſubditos, ac milites potius præſumenda eſt, tyrannidis notorietate in communi fidelium infideli hoſte, & tyranno ſolum cadente. *b*

a *diſc. 170. de regal. ubi de deprædationibus, & repræſaliis.*
b *diſc. 58. de feud. & d. diſc. 70. de Regal.*

DE LEGIBUS, ET CONSTITUTIONIBUS AC DOCTORUM AUCTORITATIBUS,

OBSERVATIO XVIII.

Quale ſit jus immutabile, quod indiſpenſabiliter omnes ligat, qualeve mutabile, & quales ſint ejus ſpecies: Et de erroribus deſuper eadentibus.

EAs, adeò frequenter enunciatum jus Romanorum, quod commune civile dicitur, tradit juris ſpecies, ac diſtinctiones, ut aliud ſit jus naturale, aliud gentium, aliud vero civile. Naturale dicendo, quod nedum hominibus, ſed etiam terreſtribus, ac aereis, & aqueis irrationabilibus animalibus eſt commune, atque hinc deſcendere dicitur maris, & fœminæ conjunctionem, quæ matrimonii vocabulo explicatur, necnon liberorum procreationem, & educationem. Gentium vero illud dicitur, quod omni humano generi eſt commune, unde bella, & ſervitutes, atque contractus prodiiſſe fertur. Civile autem quod quiſque populus, vel quælibet Civitas pro ejus moribus, ac opportunitate ſibi ſtatuit.

Non mirum itaque ſi ejuſdem Romanorum juris recentiores interpretes, qui poſt ejus diuturnam ſeptem circiter ſæculorum ſepulturam ſcripſerunt, nimiumque in obſcuro pro illorum temporum conditione ambularunt, in tot incidérunt ſimplicitates, & æquivoca circa obligationem alendi, vel dotandi filios, alioſque deſcendentes, aut parentes, eiſque reſpectivè legitima legitimam in morte relinquendi, ut juris naturæ iſta eſſe dixerint, ideoque per jus poſitivum tolli non poſſe, cum pleriſque ſimilibus ſimplicitatibus, dum ita dignoſcitur, quod etiam in adeo potenti antiquo Romano Imperio, quando literaria Reſpublica longe magis florebat, quam de eo tempore, in quo primi Juriſtæ eadem literaria Republica pene mortua, ſcripſerunt, atque in ipſorummet antiquorum Juriſconſultorum, quorum reſponſa pro legibus attendimus, & tanquam oracula veneramur, connaturale pabulum erant hujuſmodi ſimplicitates, & æquivoca.

Manifeſtam ſiquidem ineptiam redolet aſſumptum juris civilis, cum cujus præſuppoſito proceditur (relinquendo locum veritati ſuper iis, quæ fides, & Theologia docent ratione ſacramenti,) ut omnis ea maris, & fœminæ conjunctio, ad quam natura impellit, matrimonium dici debeat, quoniam ita omnes actus fornicarii, quantumvis illiciti matrimonium importarent, ac etiam ſi juris natura immutabilis eſſet, non potuiſſent antiquæ leges humanæ, vel civiles concedere divortium, vel repudium, quoniam non conceditur hominibus facultas derogandi legi naturæ; Minuſque lex humana eccleſiaſtica, quam canonicam dicimus certam formam præſcribere potuiſſet, qua non ſervata matrimonium abeſſe dicatur, quamvis conjunctio ſequuta ſit; Ac etiam pontificia poteſtas ratum non conſummatum matrimonium diſſolvere non poſſet. Illa namque conſumati matrimonii indiſſolubilitas, quæ apud Catholicos viget, atque recepta eſt, à divino ſcripto jure ex vinculo religionis manat.

Prout ſi ex indiſpenſabili gentium jure, ut iſta lex dicit, bella, & ſervitutes provenirent, quodque omnes, qui jure belli capiuntur, ſervi eſſe deberent, minus illa potuiſſet induci non ſcripta lex univerſalis, ut chriſtianus chriſtianum non habeat ſervum, neque legitimam, ac alimentorum obligationem, vel educationis prærogativam ipſa poſitiva lex tollere poſſet, cujus contrarium verius, magiſque receptum eſt, cum ſimilibus. Atque ſi natura omnes ad filiorum alimoniam, & educationem cogeret, hinc ſequeretur, quod nulli parentes in viis, vel in xenodochiis, & orphanotrophiis parvulos exponerent, vel quod eos necarent, aut alias defererent; Et tamen contrarium frequens, & quotidiana docet praxis.

Ipſaque lege dicente, quod illud ſit jus gentium (naturale quoque ſecundarium appellari ſolitum) quod omnes gentes pariformiter afficit, hinc ſequi deberet, ut in bellis, & ſervitutibus, ac in contractibus, & aliis, quæ iſtius juris eſſe dicuntur, uniformes eſſe deberent leges, & mores Africanorum, & Aſiaticorum, ac Indorum, ac etiam Europæ antequam civilitas in hac parte introduceretur; Sive quod iidem eſſent Chriſtianorum mores, & Turcarum, & Perſarum, Tartarorum, Chinenſium, & Indorum, aliarumque ſimilium nationum, cujus tamen contrarium, pariter inconcuſſa praxis docet.

Hinc propterea, capiendo jus pro ea lege, quæ ad Reipublicæ dilectionem, atque civilis vitæ cultum cum vi coactiva ligat, chimericæ potius, ac ideales iſtæ naturales, vel gentium leges cenſendæ videntur, cum nullibi ſcriptæ legantur, ut earum inſpici valeat tenor, nulloſque habeat glo-ſatores, & interpretes, neque illarum habeatur legislator, cujus inſpici valeat poteſtas quanta ſit, ſed eſt quidam loquendi modus, ad denotandum quemdam naturæ ſtimulum, vel impulſum, quia à profeſſata religione, atque ab educatione, ac moribus regionis potius derivatus, nobiſque ab infantia ex parentum traditione inſitus eſt, ſive quod noſtræ communicationis populis civilibus quamvis ſub diverſis vivant principibus, vel legibus, magis commune ſit, ideoque magnus in hoc ſimplicitatum, & æquivocorum dignoſcitur cumulus.

Vera itaque juris præciſi, obligatorii cum vi coactiva (ſine qua inanis ejus exiſtentia remanet) ea eſt apud catholicæ fidei cultores diſtinctio, ut aliud ſit jus Divinum, quod in utriuſque veteris, & novi Teſtamenti Sacra pagina legitur, vel ex Apoſtolorum, & Diſcipulorum Chriſti traditionibus ab eodem divino oraculo derivatis, Eccleſia tanquam tale recipit, ac declaravit, & quod promiſcue naturale quoque dicitur, vel continet, ita Deo declarante, qualia ſint per ipſum conditæ naturæ præcepta; Aliud vero poſitivum, vel humanum eccleſiaſticum, quod canonicum etiam dicitur, ſeu Pontificium, in iis tamen quæ ſpiritualia concernunt, Et aliud civile poſitivum, vel humanum, ideſt profanum, ſeu laicale, ſub quo illa quoque juris pontificii pars venit, quæ temporalis Ditionis Eccleſiæ profanum regimen concernit; Iſtaquæ poſteriores ſpecies cauonici, & civilis, communes dicuntur ad differentiam juris localis, vel particularis ut propterea ſub communis civilis nnmine illud Romanorum in rebus indifferentibus veniat. In feudis vero illud, quod ex conſuetudinibus feudalibus conſtat.

Ea quoque in locali, vel particulari civili, ſeu laicali jure conſtituta differentia, ad quam eadem enunciata ſimplicitas reflectere non ſolet, quod nempè aliud eſt jus, quod à ſupremo Principe, ſive à Republica, quæ ſuperiorem non agnoſcat pro toto principatu, vel ditione conditum ſit, & aliud illud quod quilibet populus ſubditus pro ejus moribus ſibi conſtituit, ut iſtud poſterius, ſub municipalis, vel ſtatu-

ſtatutarii nomine propriè veniat, atque odioſum reputetur, ſtrictæ, ac rigoroſæ intelligentiæ ſubjectum, ubi à communi jure exorbitet, non autem alterum, quod à ſupremo Principe, qui in proprio principatu Imperator dicitur, vel à Civitate non recognoſcente ſuperiorem ſupremi principatus jura habente, & exercente conditum ſit, cùm iſtud in eo principatu, vel ditione pro communi habendum veniat, magiſque privilegiatum, atque favorabile ſit, quam commune Romanorum, atque in hoc frequens dignoſcitur Pragmaticorum ineptia, & æquivocum, ut generale jus principatus cum particulari jure municipali confundatur, ac pariformiter tractetur.

Ex his autem ſpeciebus, prima juris divini omnes pariformiter afficit, illudque immutabile eſt, ut humana poteſtas non deroget, neque diſpenſet, aliæ verò omnes in ſcriptum, & non ſcriptum reſpectivè, diſtinctæ, humanæ ſubjacent poteſtati, ac derogationi, vel diſpenſationi pro diverſis poteſtatibus, ut eccleſiaſticum nempè pontificiæ, profanum vero, ſeu civile laicali ſubjaceat poteſtati. *b*

a §. 1. *& ſeq. inſtitut. de jur. nat. gent. vel civ. ubi DD.*
b *diſc. 35. de judic.*

OBSERVATIO XIX.

De Jure communi civili Romanorum, an ejus uſus, & obſervantia Imperiali referenda ſit auctoritati, val alteri cauſæ. Et de ejus hiſtoria; Et an leges moderno tempore ſuperadditæ attendi debeant, atque legis vim habeant.

IStud jus, quod ex Prætoriorum edictis, & ex Plebiſcitis, ac Juriſconſultorum reſponſis, necnon Imperatorum conſtitutionibus conſtat, ad eam quam habemus formam ab Imperatore Juſtiniano redactum, ſive quod hæc forma longe antea præparata, ſub eo completa ſit, ſub Digeſtorum, Codicis, Inſtitutionum, & Authentichorum, vel Novellarum vocabulis nuncupata, ut in illa civilis Orbis parte, quæ cum eo vivit, ex ejuſdem Juſtiniani auctoritate ſervetur, magna ſuperficialium pars credit, ejus caſualis modernæ inventionis hiſtoria omninò ignota; Illi verò qui hujus hiſtoriæ notitiam habent, imperiali pariter auctoritati Lotharii, vel alterius moderni Imperatoris Occidentis, qui poſt inventionem illud publicari mandavit, attribuunt.

Utraque verò opinio æquivoci, ac ineptiæ redolet vitium illæ namque occidentalis Europæ partes, vel provinciæ, quæ iſtius juris uſum, ac obſervantiam hodie habent, in enunciati Juſtiniani temporibus, alieno ſubjacent Gothorum, & Vandalorum, aliarumque nationum imperio, illaque Italiæ pars, quæ expulſis Gothis, ejuſdem Imperatoris auctoritati ſubjacebat, ad nimium breve tempus in eo ſtatu perſeveravit ob ſuperventam Longobardorum invaſionem, ideoque iſtæ leges, vel nullatenus receptæ, & practicatæ, vel ad modicum tempus, ſepulturæ, ac oblivioni ſeptem circiter ſæculorum traditæ fuerunt, caſualiter poſtmodum inventæ de tempore, quo Romanum orientale imperium in hac Orbis parte ob erectionem alterius Imperii occidentalis, deindè ſequutam omninò ignotum, nulliuſque in his regionibus auctoritatis erat, & per conſequens manifeſta remanet ineptia illorum, qui hujuſmodi legum uſum præfati Juſtiniani, vel alterius antiqui Imperatoris orientis auctoritati referunt.

Neque minor eſt ineptia illorum, qui hanc agnoſcentes veritatem, id referunt auctoritati alterius moderni Imperatoris occidentis, de cujus mandato poſt enunciatam inventionem publicatæ præſupponuntur, quoniam exceptis illis Germaniæ partibus, in quibus hujus Imperatoris omnimoda, & immediata eſt poteſtas, ac adminiſtratio, in aliis regionibus, & provincis, quæ Proprios independentes habent ſupremos Principes, ea nulla eſt; Quinimo etiam in iis, qui jure feudi majoris, ac veræ dignitatis, aliquam ab eodem habeant dependentiam, ac ſubjectionem, adhuc tamen jura ſupremi principatus cum jure condendi, ac diſſolvendi leges habeant, id fabulæ ſpeciem habet; Si etenim ita eſſet, non poſſent Principes in eorum principatibus hujuſmodi legibus, utpotè ex majori imperiali auctoritate proditis derogare, vel diſpenſare, cujus contrarium verius, magiſque uſu receptum eſt, ideoque populorum uſui, ac reſpectivè ſingulorum Principum permiſſioni, vel ordinationi referendum eſt. *a*

Adhæc autem nimium reflectendum eſt, non autem ut cum præmiſſa ineptia, vel ſimplicitate ambulandum ſit, ad quamplures effectus, ad quos ea venit habenda conſideratio, quod cùm iſtæ leges poſt tot ſæcula, poſtque omninò immutatos mores ex populorum uſu habeantur, hinc ad recentium, atque currentium morum limites illæ intelligi, atque practicari debent, non autem earum litteræ, vel grammaticali ſignificationi famulandum eſt, unde tot manant irrationabilitates, & aſperitates, ac ineptiæ, in eo præſertim, quod particularium, ſeu municipalium legum ſuper ſucceſſionibus intelligentiam, ac praxim reſpicit, ut in ſucceſſionum materia advertitur.

Inanis propterea pro forenſi praxi labor ille magnus cenſendus eſt eorum, qui græcas aliquas leges, & conſtitutiones imperiales, vel Juriſconſultorum fragmenta colligere profeſſi ſunt, atque in antiquis hujuſmodi legum voluminibus novas inſerere conſtitutiones, aut veterum obſervare emendationes, vel facere ſuppletiones, id etenim quidem, nimiumque commendabilis academicæ eruditionis eſt argumentum, ſed pro legali auctoritate inutilis eſt labor, ex inſinuata ratione, quod illæ tantum leges attendi debent, quas antiquus recipit uſus, à quo earum tota pendet auctoritas.

a *de his, atque de legali hiſtoria diſcurſ. 1. de ſervitut. & in annot. & diſcurſ. 151. de Regal. & alibi pluries.*
b *d. diſc. 1. de ſervit. & in ejus annot.*

OBSERVATIO XX.

Leges, Conſtitutiones, edicta, necnon ſententias, & decreta, aliaque acta judicialia, ac etiam humanos viventium, & morientium actus, an oporteat lingua latina, vel potius congruat materna ordinari.

CIvilibus Romanorum pluries enunciatis legibus diſponentibus latinam linguam adhibendam eſſe, *a* Hinc ſuperficiales pragmatici, qui de more, diſcurſu, vel ratiocinio neglecto, viliſſimę litteræ famulantur, iſtam linguam etiam hodiè adhibendam eſſe credunt, ac laudant. Verum tam in legibus, edictis, quam in ſententiis, aliiſque actis judicialibus, magis verò in viventium, vel morientium conventionibus, ac diſpoſitionibus, aliiſque actibus extrajudicialibus, ineptiam, ac irrationabilitatem id redolet, quoniam omni ratione, omnique humano diſcurſui nimium repugnat, ut ad emiſſionem vitæ, honoris, ac bonorum obligare debeat obſervantia illarum legum, ſive illorum edictorum, vel mandatorum, quorum tenorem, ac vim non percipiunt illi, qui obſervare tenentur, Sive quod obligatus quis eſſe debeat ab illa conventione, illiſque pactis, & clauſulis, quæ ignorat, ac intelligit. Vel quod Notarius, aut alter teſtamenti ſcriptor, potius quam ipſe teſtator diſponat, dum ita teſtator ignorat, quid in diſpoſitione contineatur; contra ejuſdem legis expreſſam prohibitionem, ut unus pro altero teſtetur; Atque in hoc quoque dignoſcitur noſtrorum majorum ineptia, vel ſimplicitas ex eodem conſueto derivans fonte attendendi in littera leges, ut ſupra diſponentes, ut lingua latina loquendum ſit, cùm potius id ad evidentiam præfatum convincat abuſum, Ideo namque lingua latina loquendum eſſe decernitur, quia materna, & naturalis illa tunc erat, quam omnes percipiebant, prohibendo ne adhiberetur lingua græca artificialis, quam tunc ſoli eruditi callebant, & profitebantur, eodem adamuſſim modo, quo nonc eſt latina diſcretè, ad italicam, ſeu aliam maternam, ſeu vulgarem. In ſpiritualibus tamen laudato Eccleſiæ uſu. *b*

a *l. ſed ſi pupillus §. de quoff. de juſtit. act. l. 1. §. de quoff. de verb. obl. §. interdum Inſtit. eod.*
b *diſc. 35. de judic. & opere, cui titulus eſt, il Dottor volgare, in proœmio, magis autem ex profeſſo in diſcurſu edito pro defenſione linguæ Italicæ poſt opuſculum Epiſcopi Practici.*

OBSERVATIO XXI.

De Legibus feudalibus ex qua ratione vim habeant legum, & ubi ſervandæ ſint.

SCriptæ leges iſtæ non ſunt, quæ aliarum adinſtar certum habeant Legislatorem, cujus auctoritas ad obſervantiam cogat, adeout ſit juriſdictionis, ac poteſtatis effectus, cùm revera conſuetudines incertum habentes initium illas eſſe dignoſcatur, adhuc ſub Judice vigente lite, cum conſueta opinionum ſciſſura, an ab antiquis Romanis, vel à Longobardis, aut à Germanis, vel Franchis originem trahant, aliarum conſuetudinum adinſtar, ex frequenti uſu, tacitum populorum redolente conſenſum inductæ, quas varii privati ſcriptores, inter quos præcipuum occupant locum Obertus, & Gerardus, in ſcripturam reduxe-

duxerunt, alii verò privata pariter auctoritate in juris civilis corpore post Justiniani Authenticorum, seu Novellarum librum registrarunt, cum aliqua etiam imperfectione, quam moderniores majoris eruditionis professores, privata etiam auctoritate supplerunt, pleraque alias addendo consuetudines, à diversis privatis JJ. CC. in scripturam redactas, eisque in utraque respectivè compilatione addendo aliquas Occidentalium, seu Germaniæ modernorum Imperatorum leges, & Constitutiones. *a*

In his itaque legibus, eædem, imò majores apud superficiales dignoscuntur simplicitates, & æquivoca, quæ in legibus civilibus Romanorum in proxima præcedenti observatione enunciantur, tàm super earum intelligentia, vel inductione, easdem adhibendo regulas, quæ in veris scriptis legibus conditis auctoritate illius, qui subditos obligandi potestatem habeat, adhiberi solent, ac debent, quam circa earum observantiam, ac respectivè ligamen eorum, qui sæcularibus non subjaceant foro, ac potestati, & legibus, quasi quod eorum respectu, aliarum sæcularium legum instar, inefficaces, atque non obligatoriæ censendæ sint; Et è converso, ut etiam istorum respectu vim, & efficaciam habeant, ut usus docet, quodque indefinitè de omnibus, quæ in enunciatis collectionibus habentur idem pariformiter dicendum sit, non distinguendo inter illas, quæ reverà antiquæ potius, & receptæ consuetudines ex tacito consensu inductæ sunt, & illa, quæ Imperiales contineant leges, & constitutiones, in his posterioribus dubitandi ratio ex potestatis, ac jurisdictionis defectu, & ecclesiasticæ immunitatis turbatione intret, secus autem in altera consuetudinaria, quæ mixtum, vel utrumque cleri, & populi consensum habere potuit, vel habuisse diuturnus, ac receptus usus præsumere facit; Ideoque in hac etiam legem specie consueta simplicitas, vel ineptia procedendi in littera, & in cortice verborum, pleraque contemptibilia producit æquivoca, illud præsertim super infectione inhabilitationis clericorum, aliarumque ecclesiasticarum personarum ad feuda assequenda, vel assequuta retinenda, quasi quod hujusmodi leges clericis tollant id, quod aliàs eis competeret, suoque jure privent, unde tamquam ecclesiasticæ libertati contrariæ, pro cassis, ac irritis habendæ sint, Id etenim evidentem redolet simplicitatem æquivocorum matrem, quoniam cùm incerta sit feudorum origo, & introductio, quæ à consuetudine manat, ista de Ecclesiæ, & ecclesiasticorum consensu quoque ita manare potuit, ex ea probabili ratione, quod cum militiam sæcularem feuda redoleant, onus servitii militaris in sæcularium Principum bello annexum habentia, id clericis, aliisque personis ecclesiasticis incongruat, imò expresè per jus ecclesiasticum prohibitum sit. Ac etiam quia feuda redolent beneficium, & gratuitam elargitionem, quam largitor ad certas restringere valet personas certam habentes qualitatem, nullam inferendo injuriam iis, qui illa careant, dum nil pruprium eis adimitur, sed quod suum est ex liberalitate, & munificentia concedi solitum denegatur. *b*

Totum itaque deferendum est usui, dum ab isto leges pendent, atque hic varius esse dignoscitur, legum litera curanda non est. Illa quoque in hoc usu vigente superficialium simplicitate, ac ineptia, quod nedum regionum, ac locorum mores non distinguunt, sed neque feudorum qualitates, pariformiter cum eisdem regulis, & propositionibus procedendo, atque omnia æque pertractando rustica, & ignobilia feuda, quæ privatorum prædiorum, seu livellariorum bonorum naturam potius habent, solam feudi nuncupationem retinentia, Et illa vera, & nobilia, quæ in civitatibus, & oppidis, aliisque habitatis locis cum jurisdictione, & imperio in vassallos consistunt, ad istorum etiam diversas non reflectendo naturam, & qualitates, quod nempè alia majora, & regalia sint veræ dignitatis, absolutum, ac supremum redolentia principatum, alia verò minora, & subordinata, baronalem, seu domicellarium solum concedentia prærogativam, quæ pro principatuum, ac regionum legibus, vel moribus quoque varia, ac major, vel respectivè minor est; Ideoque magna irrisione digna censenda venit hujusmodi superficialium pragmaticorum ineptia, & simplicitas, ut quotquot scriptores de feudis agant in unum super eodem assumpto colligere profiteantur ad regionum, vel feudorum diversos mores, diversasque naturas, & qualitates non reflectendo, ita triticum, & ordeum, ac legumina cum palea, & fœno in idem cum improbo, ineptoque labore colligendo, vel sarcinas componendo.

a de his discurs. 135. de feud.
b disc. 54. de feud. ac etiam d. disc. 135. & in aliis.

OBSERVATIO XXII.

De illis legibus, quæ nauticam artem, vel maritimam negotiationem concernunt, & quæ consulatus maris appellantur.

NOstræ communicationis nunc civili Orbe, tunc penitus barbaro existente, atque sine illis civilibus, & canonicis legibus, quas hodie habemus vivente, aliasque non habente scriptas leges, nisi illas barbaras, parumque rationabiles, quæ asininæ ab aliquibus non immeritò appellantur, à Longobardis, dum Italiæ dominationem habuerunt, ordinatas, dùm jam enunciata legum Romanorum casualis inventio, & receptio, atque sacrorum canonum compilatio, totiusque literariæ Reipublicæ restitutio adhuc sequutæ non erant. Ut nauticam vitam, & artem, ac maritimam negotiationem profitentes aliquas haberent leges, cum quibus commercii melius haberetur libertas, ac pacifica negotiatio, aliqua circa nostræ salutis millesimum, forteque antea edita fuere capitula, expresè, vel tacitè ab aliis populis recepta, quibus consulatus maris nomen attributum est, & quæ tam legum Romanorum, quàm feudalium consuetudinum instar, pro legibus ubique recepta sunt, earumque vim habent.

In hac itaque legum specie, eadem quoque apud ineptos pragmaticos, vel superficiales, simplicitas dignoscitur, æquivocorum productrix, quæ in aliis enunciatis civilibus, ac feudalibus legibus enunciata est, quoniam cum ex privatorum librariorum cura, & opera hujusmodi antiquis legibus, vel capitulis universalibus, quædam recentes locales ordinationes annexæ sint, ipsum verò volumen omnium complexivum idem retineat antiquum vocabulum Consulatus maris, hinc illi, qui in sola superficie, seu littera ambulant, ad hujusmodi reflexiones non advertendo, omnibus, quæ in tali volumine leguntur, eamdem tribuunt in litera vim, & operationem, quo nil ineptius, nilve contemptibilius, ac irrationabilius, cum consequentiis justitiæ administrationi nimium præjudicialibus, ut frequens docet praxis, quando judicenti litteræ inserviunt, atque in sola rerum superficie amnulant. *a*

a De isto consulatu maris disc. 106. cum pluribus seqq. de credito.

OBSERVATIO XXIII.

De novis Imperialibus constitutionibus, vel Jurisconsultorum responsis, quæ non extant in antiqui juris civilis corpore, sed fuerunt de novo superadditæ; Et de Apostolicis Constitutionibus, vel Decretalibus, quæ de tempore compilationis Decretalium jam extabant, sed in eis non fuerunt registratæ, & à privatis additæ.

COmmendatione quidem digna censenda est aliquorum Juristarum in utraque latina, & græca lingua eruditio, atque antiquitatum indagatio, super antiquorum Jurisconsultorum responsis, quæ in quinquaginta Pandectarum, seu Digestorum libris, juxta compilationem Justiniani non adsunt, sed ex quibusdam antiquis codicibus, vel fragmentis desumpta sunt, sive illorum responsorum, quæ in eisdem libris habentur cum aliqua mutilatione registrata, inventa si suppletio; Idemque in plerisque Imperialibus constitutionibus de tempore compilationis Justinianei codicis jam editis, quæ in eodem codice, juxta antiquam vulgatam, ac receptam editionem, super qua antiqui, ac primi Interpretes scripserunt, vel in altero pariter antiquo, & vulgatæ editionis volumine authenticorum non adsint ex Theodosiano codice, aliisque antiquis codicibus, vel fragmentis desumptis, & additis, ut in scholis, & academiis pro ingeniorum exercitio, atque antiquitatum; & eruditionum notitia, & cultura deserviant, quod etiam plerisque Pontificiis epistolis decretalibus jam editis de tempore collectionis Gregorii IX. & quæ ex plerisque aliis præcedentibus collectionibus, & Archiviis, & codicibus desumptæ sint, congruit.

Manifestus itaque censendus est error in judicio pro causis decidendis istas legum species in auctoritate necessaria attendere, duplici resistente ratione, quæ istum convincit errorem; Una nempè Justinianeæ, ac respectivè Gregorianæ præcisæ determinationis, ut aliis omnibus resecatis, ac neglectis legibus, quæ tunc circumferebantur, illis tantùm impositorum deferri deberet, quæ in eo volumine registratæ, ac respectivè resecatæ habentur, ideoq; manifesta est hujusmodi eruditorum, & antiquorum irra-

irrationabilitas aliquam etiam temeritatem habens admixtam, ut cum privata auctoritate illas induxerint, vel ediderint leges, quas publica Pontificia, vel respective imperialis auctoritas pro neglectis, & resecatis haberi voluit; Et altera respectu legum civilium, quoniam, ut alibi insinuatum est, earum auctoritas à populorum usu, ac receptione, seu Principum permissione potius, quam à Justiniani, aliorumque Imperatorum Orientis potestate provenit, ideoque illæ solum leges attendi debent, quæ in antiqua, & vulgata editione habentur, per primos, & antiquos glosatores interpretatæ, dum illæ receptæ sunt, aliæ verò non; Hujusmodi eruditione tamen non omnino inutili, sed potius commendatione digna remanente, etiam pro foro practico, ut tamquam magistrales doctrinæ pro ambiguarum legum, ac decretalium interpretatione, vel suppletione deserviant, eisdemque deferendum sit tanquam auctoritati probabili quidem, non autem necessariæ. *a*

a de his disc. 1. de servit. & in annot. ad eumdem disc. 1. & disc. 35. di judic.

OBSERVATIO XXIV.

Quomodo auctoritatibus Doctorum deferendum sit.

UBerior errorum, ac ineptiarum fons, vel scaturigo illa est sæpius insinuata, procedendi ut dicitur in fide parentum, cum sola littera, vel superficie auctoritatum, ac etiam cum istarum arithmetico numero quasi per classes, ac legiones, cum improbo ineptoque labore illarum longos retexendo calculos, nimiumque certando quænam opinio majorem habeat earum numerum, magisque recepta sit, adhibendo illos verè irrisione dignos, positivi, & comparativi, ac superlativi terminos, opinionis communis, magis communis, & communissimæ, atque ita magnam faciendo inutilem chartarum repletionem, cum eo ineleganti, ac ignobili stylo, qui omnibus aliis Reipublicæ litterariæ civibus nauseam facit.

Id autem magnam, primæque classis irrationabilitatem, ac ineptiam redolet, quoniam ubi expressa non habetur legitima lex, quæ necessariam habeat authoritatem, ut propterea illi, quamvis ratione careat ex Legislatoris potestate parendum sit, *a* Sed de Glosatorum, ac Interpretum, aliorumque scriptorum agitur auctoritate, quæ non necessaria, sed probabilis dicitur, tunc eatenus ista attendenda est, quatenus ad instar eorum, quæ in testibus habentur, bonas, atque concludentes eorum dicti assignent rationes, ideoque eædem adhibendæ sunt regulæ, & considerationes, quæ in fide testibus præstanda adhibentur, ut nempè inspiciatur in primis eorum qualitas, & an fide digni dici mereantur, quia integri, probi, periti, & non interessati sint, vel è converso istas patiantur exceptione. Et secundo inspicitur dictum, an probabilem scientiæ causam, necne reddant, vel potiùs de errore, vel falso convincantur præsuppositio, aut quod nullam assignantes propriæ scientiæ causam, de auditu loquantur ab iis quos, vel falsum, vel diversum dixisse constet, cum similibus considerationibus, quæ in fide testibus adhibenda fieri solent, ac debent. *b*

Ita in scriptoribus agendum est; Cùm etenim apud antiquiores factionariæ introductæ fuerint divisiones inter Citramontanos, & Ultramontanos, unis unam, alii verò alteram de directo contrariam tenentibus opinionem, hinc error, ac manifesta ineptia est Ultramontanos, & Citramontanos confundere in iis, in quibus ista vigeat factionaria, divisio. Cumque nostræ communicationis orbis ad occidentalem Europam restrictus, qui cum legalis facultatis usu vivit, in tot, tantosque divisus sit principatus, & dominia, in quorum singulis diversi, vel oppositi habentur mores, & styli, ac leges, vel opiniones, idcirco eadem evidens intrat ineptia, cumulum faciendi earum auctoritatum, quæ pro singulorum principatuum, ac ditionum legibus, vel stylis, aut moribus diversis, vel oppositis loquuntur; Prout etiam cum Scribentium varia sint genera, peritorum nempè, qui diu cum laude in magnis foris graviora pertractarunt negotia, & eorum, qui adolescentes, vel inepti, nullam fori ac negotiorum habeant praxim, ac peritiam, ut propterea collectorum, vel transcriptorum potius, quam Doctorum attributum eis congruat, hinc ineptia manifesta est, istos indigeste cumulare, atque æqua lance tractare, ut ejusdem ponderis, & auctoritatis esse debeant.

Omnium verò major ea est ineptia, quæ stultitiæ redolet speciem, ut in judicando, vel ad veritatem consulendo, illorum adhibeantur, ac attendantur auctoritates, qui venali, vel conductitio more ad pecuniam, vel requirentis opportunitatem, Advocatorum, ac defensorum more loci proprias dederunt informationes sub consiliorum, vel consultationis, aut controversiarum, seu disceptationum, alioque simili nomine, cũ ita sit adhibere in testes famulos, vel operarios, qui ad ita deponendum pretio conducti sunt, quo nil absurdius, nilve irrationabilius, præsertim vero non perquirendo, quid in iis causibus, de quibus agunt judicatum sit, & an facti circumstantiæ concordent necne, cum similibus considerationibus in spiritu, ac in ratione, non autem in littera faciendis. *c*

a l. non omnium, ff. de legibus non concordantibus, disc. 35. de judic. b disc. 32. de judic. ubi de fide testibus adhibenda. c disc. 35. de judic. disc. 46. in relat. Curiæ, & in opusculo styli.

OBSERVATIO XXV.

De Stylo scribendi Juristarum.

INter majores errores populares, non infimum occupat locum iste super prolixo, ac superfluo stylo scribendi in jure ad causarum, ac negotiorum opportunitatem, sive defensionem, quoniam ne dum ipsis Professoribus, ac Scribentibus, sed etiam (imò magis) vulgaribus, error est communis, adeout versuti, ac avari professores, quamvis hanc inepitam agnoscant, eam tamen studiosè colunt, ut ita imperitis litigantibus magis placeant, atque majora extorqueant præmia, ipsique litigantes gratum habeant id, quod omninò ingratum eis esse deberet, ita venenum reputantes medicinam; dum juxta communem Sapientum sensum, superfluitas nimia parit præjudicia veritati, illamque involvit, atque potius calumniantium est pabulum; Ideoque inter ineptias, ac irrationabilitates primæ classis id recenseri meretur, dum auctoritate, ac ratione attentis, id omnino damnatum est. Utraque siquidem pontificia, & imperialis auctoritas, in utriusque canonici, & civilis juris procemio, vel introductione superflua damnat, eaque resecari præcipit, atque eum eodem sensu antiquiores Sapientes utriusque juris interpretes procedunt, & cum quo etiam concordant Philosophi ex eorum regulis, & propositionibus firmantes, quod frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora, ipsaque natura omnium magistra docet superflua expellere, & quæ à Medicis merito vilia excrementa nuncupantur, ac propterea illud prodiit Sapientium receptum axioma; quod stultitiæ species est alere, vel colere excrementa naturæ. Non videtur enim, quæ unquam naturalis, seu legalis ratio, quæ homines à brutis distinguit, suadeat superflua colere, atque in iis, quæ inutilia sunt immorari, præsertim vero circa inanes digressiones, ac superfluos apparatus, magis autem in superfluis allegationum cumulis, ex quibus Juristarum opera universæ Reipublicæ litterariæ nauseam faciunt, aliorumque litteratorum lectura indigna reddita sunt. Et merito, dum ineptus, imò stultus ille agricola reputari meretur, qui domino in horreis triticum cum palea, & fœno, omnique eo, quod sub falce venit reponat, in eo natique ista peritia, & opera versatur, ut segreget triticum à palea, aliisque rebus inutilibus. Ineptusque, ac imprudens ille Principis, vel nobilis thesaurarius, vel negotiorum gestor censeri meretur, qui cum possit necessariam, & opportunam pecaniam auream, vel saltem argenteam trium oris ponderis, & incommodi, ac melioris usus exhibere, æream in magnis exhibeat facculis, quamvis enim de jure eundem habeat valorem intrinsecum, de facto tamen longè minoris reputatur valoris, & existimationis, ob illam diminutionem, quæ a Juristis extrinseca, vel accidentalis nuncupatur, & quam ejus qualitas causat; cum similibus exemplis congrue adaptabilibus.

Et licet legale sit præceptum, quod erubescimus sine lege loqui, ideoque illa, quæ proponuntur, cum auctoritatibus probanda sunt, atque ubi necessitas exigat, id recte procedat, & commendatione dignum sit; Adhuc tamen cum congrua, & honesta moderatione practicandum est, ut ille deducantur auctoritates, quæ meliores, magisque ad rem facientes sint, & quæ alias quoque referant, non autem, ut more transcriptorum, cum inutili chartarum repletione, magnoque lectoris fastidio cumulentur illæ, quæ apud allegatos jam relatæ habeantur; Idque ubi de illo agatur puncto, in quo difficultatis cardo consistat, vel sub quæstione sit, quia nempe una partium uno, alia vero altero modo rem procedere prætendat, & tunc prolixæ probationi condonandum est; Prorsùs autem inexcusabilis, atque irrisione dignus censendus est stylus inutiles facien-

quæ sub quæstione non sint, neque per Judices, minusque per ipsos oppositores controvertantur, vel quod nulla desuper cadat dubitandi ratio; Ideoque in hoc præsertim est deterius operari, quàm ipsamet irrationalia animalia faciant, dum ista ut plurimum propter finem operari solent, istius verò operationis nullus est finis,

Atque si in iis, qui ad contendentium oportunitatem scribunt, magnus iste dicendus est error, ineptiarum, ac irrationabilitatum parens, & cultor, longè major censendus est in iis, qui tanquam Judices loquuntur, atque more magistri loqui tenentur, dum in iis illa non viget suspicio, vel complacendi necessitas, quæ in altera Scriptorum specie cadit; Fatuus etenim reputari meretur ille, qui ad æstivi pomeridiani solis lumen probandum, testes in magno numero inducat, magnasque assumat quæstiones super eorum qualitate, & fide, ac dictis singillatim expendendis, cum id solum opportunum, atque commendabile sit in probatione illius facti, quod negetur, ac principaliter in quæstione sit, isteque dicendus est casus in iis propositionibus, quæ hodie receptæ, ac notoriæ sint, ab altera parte non controversæ, neque impugnatæ, super quibus utpotè præsupponendis inutiliter chartę replentur, ideoque nedum inter ineptos, sed etiam inter fatuos, ac irrationales isti recenseri merentur, dum nullus est agendi finis, nullaque ratio. *a*

a *de his disc.46.in relat.Cur.& in opusc.styl.*

DE DOTE, ET LUCRIS, ALIISQUE APPENDITIIS DOTALIBUS.

OBSERVATIO XXVI.

De Ordine inter obligatos dotare conjunctas.

PRæscribentibus legibus civilibus ordinem suppeditationis alimentorum, ut omnium prima obligatio sit patris, & secunda avi paterni, & sic successivè aliorum ejusdem paterni lateris ascendentium, eadem obligatione in ipsorum etiam defunctorum hæredes, ac bona transfusa, In istorum verò omnium defectum succedat illa matris, & successivè, atque gradatim avi materni, aliorumque ejusdem lateris ascendentium, in quorum omnium defectum subintret illa fratrum, sub quæstione cadente obligatione patrui, vel avunculi; Ex hoc alimentorum ordine, tàm Juristæ, quàm Morales dotationis ordinem hunc desumpserunt, ut nempè prior dotandi obligatio sit patris, ac successivè, & gradatim filiorum ut supra, ita & taliter, ut existentibus jamdiu defuncti proavi, vel abavi, aut ulterioris paterni lateris ascendentis bonis fideicommisso subjectis, ex istis potius puellarum descendentium dos constituenda sit, quam à matre, vel avo materno, seu fratribus adhuc viventibus, & idoneis, quasi quod istorum ultima subsidiaria sit obligatio. *a*

Id autem manifestam irrationabilitatem, ac ineptiam redolet orientem à neglecta distinctione temporum, & legum, ac mutationis status rerum; Quando etenim præfatum ordinem statuendo leges in urbe Roma conditæ fuerunt, tunc ità meritò juxtà antiquorum Romanorum mores statutum est, quoniam pater, vel eo defectu avus, atque ejusdem lateris ascendentes omnimodum jus, omnimodamq; potestatem habebant in bonis filiorum, & descendentium, qui servis assimilati proprium possidendi incapaces erant, nullaque proinde dabatur eorum hæreditas, vel successio, & si quæ daretur, illa eorumdem agnatorum ascendentium erat, nulla verò matris, aliorumque ascendentium cognatorum, ideòque justè, ac rationabiliter ita statutum est, ut juxta naturalis rationis, & æquitatis ordinem, illos sequeretur incommoda, quos commoda sequebantur, & è contra.

Cùm itaque hodie istud antiquum Romanorum jus per novissimum Græcorum ab Imperatoribus in Urbe Constantinopolitana residentibus conditum, præsertim verò à Justiniano abolitum sit, atq; omnimoda inducta (irrationabiliter quidem pro nostris moribus) status rerum immutatio, quod scilicet filii, aliique descendentes patriæ potestatis nexu, non obstante dominii, ac bonorum, sunt capaces proprios hæredes, ac successores habentes, atque in eorum successione, sublata antiqua differentia agnationis, ac sexus, sola proximitas attenditur, adeout coæqualis sit causa patris, & matris, potior verò illa matris, quàm avi paterni, & sic successivè in ulterioribus ascendentibus, ut proximior quamvis cognatus vincat agnatum remotiorem, atque in gradus æqualitate æqualis sit conditio, fratribus etiam, & sororibus ad successionem admissis; Hinc non videtur quænam ratio suppetat, ac persuadeat, ut cessante præsupposito, cum antiquæ leges dictum ordinem statuerunt, hodie cum illo continuari debeat, & quomodo eædem leges dividi valeant, illas in odiosis contra patrem, aliosque paterni lateris ascendentes attendendo, in favorabilibus autem negligendo, atque ita contra antiquos, & naturales Romanorum, ac Italiæ mores longè meliorem, ac inæqualem reddendo conditionem cognatorum aliàs abhorritorum, & neglectorum cum omni jure ordibili claudicatione; Ideoque manifestam id redolet irrationabilitatem, ac ineptiam, procedendi cum antiquarum legum littera, ad earum immutationem, & correctionem non reflectendo.

Longèque major dignoscitur nostrorum irrationabilitas, ac ineptia eumdem insequendo ordinem in illegitimarum dotatione, potissimè verò hodiè, quod inter catholicos ob damnatum per sacros canones, magis verò strictius per Tridentinum Concilium, illum; concubinatum in figura matrimonii, qui apud antiquos ethnicos Romanos erat in usu, non dantur amplius veri naturales tantùm, omnesque juxtà legum civilium rigorem, ac dispositionem spurii censendi sunt ab eisdem legibus neglecti, & erga quos æquitas canonica, etiam recens, aliquam introduxit alendi obligationem, à qua ad istam dotandi per Juristas, ac Morales illatum est; Cùm etenim non servetur præfatus ordo per antiquas leges inductus, hinc magis irrationabile remanet illum in hac specie attendere, atque servare, cùm omnimodum ejus fundamentum cesset, longèque magis intret inæqualitas, & claudicatio contra præfatam naturalem æquitatem, ut eum sequantur incommoda, quem commoda sequuntur, quoniam illegitimorum nulla est patris, & agnatorum ascendentium, vel collateralium successio, quæ solùm est matris, & cognatorum, ac etiam in illegitimis longè magis quàm in legitimis incerta est ex parte patris filiatio; Igitur, tam legaliter, quam naturaliter manibus palpari videntur irrationabilitas, & ineptia, non quidem legum, sed illorum ejus insipidorum professorum, & quibus, ut sæpè advertitur, leguleicorum magis, juxta Ciceronis loquendi usum, quàm Juristarum nomen, & attributum congruit, istum ordinem attendere, dum potiùs deberet esse conversus.

a *disc.2.& 145.de dote.*

OBSERVATIO XXVII.

De obligatione patris dotandi filiam quamvis eo inscio, vel invito nuptam, ac etiam quamvis divitem, ac aliundè provisum.

URumque assumptum, quod apud Modernos præsertim pragmaticos Juristas, ac Morales receptum est, ut pater filiam quamvis eo inscio, vel invito non indignè nuptam, & quamvis divitem, ac aliundè provisam dotare congruè teneatur, *a* nimium evidentem redolet irrationabilitatem; ac injustitiam, quæ iniquitatis speciem habet. Si etenim erga filios masculos, quorum ex utroque naturali, & scripto jure major est dilectio, atq; melior esse debet conditio, alendi obligatio subsidiaria est, quatenus ipsi de proprio non habeant, hinc non videtur quæ unquam ratio, vel humanus discursus suadere debeat, ut minus dilectus, minusque privilegiatus sexus, hanc majorem habere debeat prærogativam, dum dotandi obligatio à jure antiquo neglecta, ab ista alendi ad instar, atque per assimilationem deducta est, ideòque est dare majorem operationem exemplo, quàm exemplari; Atque ubi aliquarum modernarum civilium legum dispositio potiùs per argumentum, quàm per veritatem indefinitè hanc statuat obligationem in patre, adhuc tamen illorum temporum conditioni id referendum est, ut propterea tunc rationabilis dici meretur talium legū dispositio, quoniam adhuc non sequta adventitii peculii introductione, atq; non de facili in puellis verificabili existente peculio castrensi, vel quasi, non dabatur iste casus, quòd filiæ essent divites, ac aliundè provisæ, ideòq; meritò pater, cui quærebantur omnia, quæ filiabus deferebantur, hanc habebat obligationem. Malè autem id nunc attenditur ob cessatum, ac immutatum rerum statum, dictarumque legum præsuppositum, quo cessante, illarum quoq; dispositionem cessare debere congruit, ideòque nullum, nec rationis, nec justitiæ, nec æquitatis fomentum habet

habet hæc propositio, quæ irrationabilis, injusta, & iniqua meritò censenda est.

Eisdemque vitiis, ac defectibus laborat alterum assumptum obligationis dotandi filiam, quæ patre inscio, vel invito jam nupserit, longèque magis ubi utraque accedat circumstantia, quòd nempè illa, quæ ita irreverenter nupserit de bonis propriis provisa sit. Et tamen etiam isto casu nostra ætate, patrem ad dotem prestandam gravatum vidimus, & quod magis est, ad excessivam longèque majorem, quàm viri conditio pro ejus patriæ moribus exigeret, ita criminosi, ac delinquentis longè meliorem reddendo conditionem, quàm si omnibus congruentiæ, ac honestatis legibus servatis, nupsisset, quo nil absurdius, nilvè irrationabilius, fortèque iniquius. *b*

Meritò siquidem lex civilis filiam quamvis nuptam dotari lex obligat, quoniam in ejusdem patris libito, ac facultate repositum erat pro illorum temporum legibus, ac moribus matrimonium irritare, utpotè invalidum, ac irritabile ob defectum paterni consensus, ideòque dum dissolutionem negligebat, ac patiebatur ejus continuationem, ita ratum habere dicebatur. Cum autem id penitùs innovatum, atque abrogatum sit, ut quibuscumque humanis legibus, ac prohibitionibus neglectis, filla omnimodam habeat libertatem, inscio, imò spreto, & invito patre virum sibi eligere, ac ducere, atque firmum sit matrimonium, quamvis cum indigno contractum sit; Hinc nulla sub est ratio, cur civilium legum correctarum, & abolitarum attendi debeat dispositio cum tali præsuppositio prodita, illas ita dividendo contra omnem naturalis, & scripti juris rationem, ac dispositionem.

Quinimò eadem libertas, justè, ac rationabiliter excludere deberet illam nubendi indignè facultatem, quàm filia perfectè adulta post annum vigesimum quintum, ex eisdem legibus civilibus habet, ex cessante earundem ratione, quæ illam excusabilem, patrem verò accusabilem reddebat, dum excusari non potest, ut prius, cur ob denegatam prius nubendi libertatem, ita post eam ætatem indignum virum dugere coacta fuerit, dum illicò adulta effecta in diuturno tresdecim annorum spatio intermedio virum dignum ducendi libertatem habuit. *c*

a *disc.1.& 2.& 142. de Dote.* b *d. disc.1. & 2. de Dote.*
c *in eisdem disc.1. & 2. & 142. de Dote.*

OBSERVATIO XXVIII.

Dos non imputatur in legitimam ob explicitam donationem, vel illam implicitam, & quæ ex stipulatione resultat.

CUm omnis dos, quæ ex necessitate per patrem, vel quemcumque alium ascendentem ad dotandum, ac tiam ad legitimam obligatum, in istam regulariter imputetur, illa huic regulæ tribui solet limitatio, quando explicita, vel implicita accedat donatio, cujus jure dos constituta sit, quamvis de patre agatur, dum illa donationis prohibitio, quæ inter patrem, & filium in potestate in jure habetur, limitationem recipit, ubi in dotis causam fiat; Implicitam, seu tacitam donationem ad hunc effectum, ac alios, de quibus infra sequenti observatione, desumendo à forma stipulationis conceptæ super dotis restitutione per virum, vel ejus hæredes facienda, ut si redditum soli filię stipulatum sit, ita implicita adesse dicatur donatio, quæ hanc tollat imputationem; Aliquibus etiam faciliùs in matre, aliisque ascendentibus quàm in patre, vel avo paterno immediato, hanc imputationem excludentibus.

Id autem irrationabilitatem continere videtur, etiam ubi ex verbis explicitus resultet donationis titulus, quoties probabilis causa donandi alias quàm jure filiationis, vel ea dotandi obligatione, quæ à præcisa legis necessitate, vel ab altera congruentiæ resultet, non accedat, quoniam verus, ac probabilis sensus illarum legum, quę istam denegant imputationem ratione donationis, ille videtur quando donatio, non tanquam filiæ, vel descendenti ex solo sanguinis, vel honestatis, & congruentiæ motivo proveniat, sed ab alia extrinseca, & accidentali causa, ob quam filia, vel altera descendens donataria tanquam extraneus benemeritus potiùs consideretur frequentiùs etenim illa verba, quæ explicitam redoleant donationem, à stylo, vel inadvertentia Notariorum, quid agant, vel dicant ignorantiam, potiùs manare solent, quàm à dotantis voluntate istum considerantis effectum, non de facili præsumendum, neque considerari solitum.

Major autem, & clarior irrationabilitas videtur adesse, ubi de illa donatione implicita agatur, quæ ex formula stipulationis, vel ex simili leguleica subtilitate, ac superstitione desumitur, cum neque Notarius, qui illam concipit, imò neque ipsimet superficiales pragmatici id sciant, vel advertant, multò igitur minus idiotæ dotantes sciunt, atque advertunt ad hujusmodi subtilitates, ac superstitiones, ex quibus, citra omnem eorum voluntatem, duplici gravamine, ac præjudicio affecti reperiuntur, uno dotis; & altero legitimæ, res quidem absurdissima ipsi naturali rationi, ac humano discursui contraria.

Improbabilis quoque censenda videtur differentia, quæ inter patrem, ac matrem, aliosque ascendentes ad istum effectum constitui solet, quoniam patria potestas in hoc proposito nulla videtur consideratione digna, dum æquè profectitia dicitur dos, quæ filiæ in potestate, ac illa, quæ emancipatæ constituitur, atque in dotis causam etiam inter patrem, & filiam in potestate, dari potest donatio aliàs prohibita, igitur non videtur cui rationi hæc differentia inter patrem, & matrem, aliosque ascendentes innixa sit. *a*

a *de his disc.31.& 32.& 154. de Dote, & disc.215.eod.tit.*

OBSERVATIO XXIX.

De dote ad patrem reversura non autem ad alios dotantes ex necessitate, ubi eis superstitibus matrimonii sequatur dissolutio, & de istius reversionis cessatione ob eandem donationem, de qua observatione præcedenti, vel ob renunciationem à dotata factam.

DOtem à patre profectam ad ipsum superstitem de tempore soluti matrimonii reverti debere lex disponit jure consolidationis, ac reversionis in priorem causam, non autem jure novo, quamvis nova sibi incumbat necessitas in eadem non imminuenda quantitate, vel specie filiam adhuc superstitem pro ulterioribus nuptiis dotandi, ut propterea hæc nova dos ex tempore ejus constitutionis hypothecam desumat, altera priori jam abolita, & resoluta. *a*

Cùm itaque in patre solùm ita disponatur, hinc literæ famulando, in aliis dotantibus communis Doctorum schola generaliter id negat, ut propterea illicò de mulieris dotatæ dominio irretractabili, ac transmissibili dos fiat, dotantis neglecta superviventia de tempore dissoluti matrimonii; In patre quoque eandem reversionem negando, ubi donationis titulus accedat, ut præcedenti observatione animadvertitur; Vel ubi dotata renunciationem ad favorem dotantis, vel alterius ejus intuitu fecerit; Aut ubi per ipsius mulieris obitum superstitibus viro, & filiis, matrimonii dissolutio sequatur, ex quadam consuetudine, quæ Martini dicitur.

Omnia hæc assumpta, nedum ratione destituta sunt, sed etiam asperitatem, vel respectivè aliquam ineptiam continere videntur; Quo enim ad primum, ut ad patrem non autem ad alios ascendentes, qui ex legali obligatione, & per consequens, quòd ex necessitate potiùs, quàm ex voluntate dotaverint, reversio fieri debeat, nulla videtur excogitabilis ratio probabilis, cui hæc differentia innixa sit, quinimò ad alios potius, quàm ad patrem reversio tanquam ex cessante causa fieri deberet, illorum namque minor est obligatio, ideòque plus gravari non debent, sed faciliùs relevari, quoniam in ea dote, quę ex necessitate legis prestatur filię emancipatæ, vel aliàs patriæ potestatis nexu cessante, adhuc eadem intrat regula reversionis, ideòque patrię potestati referendum id non est, & per consequens non videtur, cuinam probabili rationi hæc differentia innitatur, dum non paterna qualitas ratione patrię potestatis hujus reversionis causa est, sed potiùs legalis necessitas ob certam causam inducta, ut ea cessante, illa cessare debeat, ideòque dicendum est, quòd potiùs demonstrativè potius, quàm taxativè ratione frequentioris contingentiæ per legem consideretur, atque id quod in eo disponitur, generaliter in omnibus, qui ex legali necessitate dotant, magis procedere debeat.

De illa verò cessatione reversionis, quæ ex donationis titulo desumitur, proximè præcedenti observatione jam actum est occasione imputationis, dum ibidem dicta, ad hunc quoque punctum congruè applicantur.

Et quoad alteram cessationem ex renunciatione desumptam, vera quidem, ac rationabilis est propositio in abstracto, quando factum assistat, cui congrua juris theorica applicetur, quia nempè dotans, non ut legis obligationem impleat, atque ex ejus necessitate compulsus dotem constituat,

sed potiùs, ut cum dotanda tanquam cum extraneo contrahente, onerosum, atque correspectivum contractum negotii causa ineat, tanquam per occultam emptionem, & venditionem spei renunciatorum jurium, quorum illa dos verisimile, atque congruum judicetur pretium, cum ista sit ratio, cui hæc theorica innixa est, secus autem ubi pater, vel alter dotans, ut sanguinis officium gerat, atque legalem, ac naturalem impleat obligationem, ad hunc dotationis deveniat actum, renunciationem verò à puella dotata recipiat, potiùs ut cuidam communi usui satisfiat, juribus renunciatis, quæ in remota, vel parum probabili spe competant, atque talem æstimationem non habeant, taleque proportionatum pretium non mereantur, cum tunc ex cessante theoricæ, vel conclusionis ratione, manifesta videatur irrationabilitas, ac ineptia illam indefinitè attenderé, ità præsupponendo implicitum contractum onerosum, & correspectivum absque voluntate, ac sine pretii correspectivitate. *b*

a *disc.*34. 152. & 166. *de Dote.*
b *disc.*155. & 178. *de Dote.*

OBSERVATIO XXX.

De eadem reversione ad patrem dotantem impedita per existentiam filiorum, & viri ex consuetudine Martini.

ALtera superiùs enunciatæ reversionis cessatio, quæ à viri, ac filiorum ex dissoluto matrimonio superexistentia resultat, ex ea consuetudine, quæ Martini dicitur, eamdem, imò evidentiorem Pragmaticorum continet ineptiam, & æquivocum, istam consuetudine capiendo tamquã legem municipalem juris correctoriam, ut propterea statutorum, ac legum municipalium à jure exorbitantium ad instar, strictè, ac rigorosè attendenda sit, & per consequens, quòd Martino loquente de casu, in quo per mortem mulieris viro, ac filiis superstitibus matrimonium dissolvatur, illa extendi non debeat ad casum, de quo loquitur, ubi nempè per mortem viri superstite muliere talis dissolutio sequatur, quamvis ex eo, pariter supersint filii. *a*

Regulando quoque istam consuetudinem in eo casu, in quo intret, eodem modo, quo statuta, & consuetudines locales regulantur, quæ deferunt dotem filiis, *b* ut isti directè, & ex propria persona ad dotem vocati dicantur ex avi dotantis potiùs, quàm ex matris substantia, ex consuetudinis beneficio, non autem ex ejusdem avi judicio illam obtinentes, ut propterea nec unius, nec alterius hæreditariam qualitatem habere teneantur, neque aliquo possint onere ab uno, vel ab altero gravari, illud solùm admittentes onus, ut hanc dotem in legitimam ab avo dotante eis debitam, imputare teneantur; Denegatâ è converso hac imputatione, ubi juxta casus proximè præcedenti observatione insinuatos, de mulieris patrimonio dos censenda sit, ut illam tamquam matris hæredes obtineant, ideoque dotem, ac etiam legitimam ab avo dotante assequantur.

Omnia verò hæc singulariter, ac distinctè attenta, irrationabilitatem, ac respectivè leguleicam simplicitatem, vel ineptiam redolere videntur, utpote cum eo procedentia presuppositio, quod ista consuetudo de illa sit specie, quæ scriptam legem jam legitimè editam, & obligantem corrigat, ac destruat, quasi quod adeò potens, ac magnus Princeps, & Legislator in toto illo Orbe, qui cum legum civilium usu vivit, fuerit iste Martinus, ut tot magnorum Regum, ac Principium, eorumdemque Pontificis, & Imperatoris superior, in eorum regnis, ac dominiis ita statuere potuerit, atque Legislatoris universalis potestatem habuerit, non advertendo, quod iste fuerit quidam simplex hujusmodi tunc repertarum legum antiquus glossator, singularium potius opinionum amicus, ut propterea ab eo prodierit illud vulgare inter forenses dicterium, quod ubi in judicantium, vel consulentium cœtu, vel congressu quis in ejus voto, seu opinione est singularis Martinus remanere dicitur.

Et licet aliqui id rectè callentes advertant, ipsum non esse quidem consuetudinis auctorem, ac introductorem, rectè scientes, quod ista lex non scripta, certum non habet Legislatorem, sed ex tacito, longevo, ac frequenti populorum usu inducitur, ipsum tamen esse ajunt ejusdem consuetudinis à populis inductæ relatorem, quasi quod ubi de universali, ac notoria consuetudine agatur, deferendum sit Doctorum testimonio, cui super particulari consuetudine non defertur. *c*

Attamen id eamdem quoque redolet simplicitatem, ac ineptiam. Juxta siquidem pluries enunciatam legalem historiam, *d* iste antiquus glossator nimium proximus fuit casualis inventionis hujusmodi legum temporibus, quando adhuc vix erant notæ, parumque in aliquibus locis, non autem ubique, ut hodie ex populorum usu receptæ, ideò verificabile non remanet hujusmodi non scriptæ legis essentiale requisitum diuturni, atque concordis populorum usus, cum actuum multiplicitate, sed verius est, ut iisdem legibus, non ex Justiniani auctoritate, ut leguleicorum vulgus cum consueta simplicitate opinatur, sed ex populorum receptione ac usu legum vim habentibus, in ipsomet initio, quo hæc receptio sequi cœpit ista lex, quæ de dotis reversione ad dotantem agit, recepta non sit, quando superfint filii, ob diversos tunc vigentes mores, ideoque dicenda non est consuetudo correctoria, & destructiva jam extantis, ac inducti juris, sed potius impeditiva, ne illud jus extaret, neque oriretur, ita ejus initio se opponendo, quòd extantibus filiis adhuc matrimonii reliquiæ durare dicantur, ac propterea dotandi causam cessare non faciant, sed hanc impediant reversionem.

Ista itaque ratio æquè congruit casui, in quo per mortem mulieris, superstite viro matrimonium dissolvatur, ac alteri converso, in quo per mortem viri muliere superstite id sequatur, quoniam non conjux, qui superest sed filii sunt illi, qui hanc reversionem impediunt, ideoque ista casuum discretio omni remanet ratione destituta, quoniam vel in neutro, vel in utroque casu idem pariformiter dicendum venit, atque non solum, ubi dotans pater esset, sed etiam ubi quicumque alter ascendens, qui ex legis necessitate dotaverit, utpropterea indefinitè, qualis qualis sit natura dotis, per filios superstites, ac respectivè nepotes in ejusdem dotantis legitimam sibi debitam illa imputari debeat, cum nedum apertæ irrationabilitatis, sed etiam iniquitatis speciem id redolere videatur, ut hujusmodi ex filia nepotes, duplicatam legitimam assequantur, unam nempè in materna dote, & alteram in legitimam ex propria persona eis debita, contra omnem rationem, humanumque communem usum, & discursum, ita meliori existente conditione remotiorum ex fœminino minus dilecto, minusque favorabili medio descendentium, quàm sit illa filiorum masculorum primi gradus, ideoque improbabilitatum, ac simplicitatum massam ista continet consuetudo, quæ tot involutarum quæstionum disputationibus cum tanta opinionum varietate ansam dedit. *e*

a *disc.*34. 152. & 155. *de Dote.* b *discurs.*102. *cum pluribus seqq. de Dote.* c *disc.*45. *de Judic. nu.*84.
d *disc.*161. *de Regal. & discurs.*1. *de Servit. ubi in hac historia, & in ejus additione.*
e *dict. disc.*34. & 152. & 155. & 166. *de Dote.*

OBSERVATIO XXXI.

De Dote puellis descendentibus constituenda ex fideicommisso, neglecta testantis prohibitione, quamvis totum fideicommissum everti oporteat.

QUadam novissima Justiniani lege, cui novellæ, vel authentici nomen tribuitur, seu verius quodam ejusdem noveliæ compendio, privata auctoritate per Imerium primum casualiter inventarum legum civilium expurgatorem, ac publicatorem, quæ Authentica nuncupatur, liberis paterno fideicommisso non obstante dotem deferente; *a* Quamvis reverà Legislatoris, vel compendiatoris esset sensus de patre, ac respectivè de filiabus primi gradus tantum loqui, quibus debita est legitima, cujus loco subrogatur dos, fideicommissi vinculo proindè non subjecta; Interpretes tamen antiqui parum, magis verò moderni Pragmatici, fimbrias desuper nimium dilatare professi sunt in iis, quæ fortè neque Legislator, neque Summator unquam cogitarunt, præsertim verò, ut de quocumque, sive primi gradus, ac immediato, sive de mediato, ac remoto ascendente utriusque paterni, ac materni lateris agatur, ubi puellæ descendentes aliud promptum in bonis propriis, ac liberis præsidium non habeant, contrario expresso fideicommittentis judicio neglectos, dos debita sit, quamvis totum oporteat fideicommissum everti.

Id autem omni videtur legis, ac rationis fundamento destitutum, ideoque consuetam redolet irrationabilitatem, ac ineptiam; Triplex namque super isto puellarum dotandarum privilegio, ex Scriptorum potius, quam ex ipsius legis sensu inducto, assignari solet ratio. Una nempè publici favoris, quæ in potandis puellis consideratur, ut earum honestati occurratur, atque Respublica hominibus repleatur; Altera præsumptæ, ac verisimilis voluntatis fideicommittentis, qui si viveret, ita vellet, ac mandaret; Et tertia legalis necessitatis, qua idem si viveret erga descendentem non provisam, quamvis per plura media remota sit, in defectum aliorum, quorum prior sit causa, & obligatio dotandi, premeretur, quasi quòd ista parentum, utpotè sanguinis potius, quàm charitatis obligatio per mortem non cesset, sed ipsa bona tanquam per speciem oneris realis prosequatur, cujus contrarium est in collateralibus. *b*

Cùm itaque prima ratio, ex communi sensu merito reprobata sit, quoniam si vera esset quorumcumque licet collateralium, vel extraneorum fideicommissis congruere deberet, cùm tamen solum illis ascendentium congruere magis receptum sit, hinc ad alias duas rationes restricta est hæc lex, vel obligatio, quarum prima præsumptæ, seu verisimilis voluntatis absque dubio per expressam prohibitionem tollitur, cum numquam præsumptio adversus contrariam expressam veritatem intret, ideoque solum altera supereſt ratio legalis necessitatis; quæ neque in toto urget, quoniam fideicommissi ordinator si viveret, utique ad dandum totum quod possidet, cogi non posset. Igitur manifestè omni rationi contraria hæc propositio remanet, ut totum fideicommissum everti valeat.

In eo tamen casu ex præsumpta, & verisimili fideicommittentis voluntate rationabiliter omnimodæ eversionis assumptum attendendum est, ubi fideicommissum invocato, ac prædilecto genere ulteriorem progressum habiturum non sit, sed dissipationem, ac omnimodam destructionem ex locali lege, vel ex Principis suprema auctoritate, ac derogatione ad favorem extraneorum, minusque dilectorum pati debeat, ut exempli gratia in Ecclesiæ temporali ditione in fideicommissis, quæ per Barones possessa sint, ex particulari lege exorbitanti ad creditorum favorem contingit, vel ubi ad extraneum substitutum minus dilectum bona transitum facere debeant, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, *c*

a *Auth. res quæ C. Comm. de leg. & in corpore unde sumitur.*
b *disc.*37. *& seqq. & latius disc.*145. *de Dote.*
c *disc.*82. *de feudis ad materiam Bullæ Baronum, & d. disc.*145. *ac etiam disc.*188. *de Dote.*

OBSERVATIO XXXII.

De extractione dotis restituendæ uxoris descendentium ex fideicommisso facienda.

CErtum est, ut neque Justinianus Legislator, neque Iterius Summator in illa lege, de qua precedenti observatione actum est, ad istud restituendæ dotis mulieribus extraneis, quæ descendentium uxores fuerint, vel sint privilegium illam extrahendi à fideicommisso cogitarint, ideoque nescitur quo spiritu, quave ratione id extensum fuerit, & per consequens certiùs apertam irrationabilitatem id continet ob plures differentiæ rationes, quæ inter constituendam, & restituendam dotem dignoscuntur.

Ubi etenim de dote constituenda fideicommittentis puellis descendentibus, aliundè non provisis agitur, tunc expressa prohibitione non accedente, verisimilis, ac præsumptæ voluntatis ratio est adaptabilis, ut ex eodem decoris familiæ, ac posteritatis motivo, ex quo ad masculorum favorem fideicommissum disponens ordinavit, perpetuamque bonorum conservationem optavit, fœminarum honestati quoque consulere voluerit, cum iſtarum vita in honesta, & prostitutio, proprio nomini, propriæque posteritatis, ac familiæ honori, ac decori nimium præjudicet; Prohibitione verò accedente, ob quam ista excludatur ratio, alia quoque urget præcedenti observatione insinuata legalis necessitatis, qua testator si viveret premeretur, vel ejus defuncti bona remanerent affecta; Istæ autem rationes, præsertim autem posterior, extraneæ mulieri cui dos restituenda est, non adaptantur.

Et quamvis in sponsi patre, qui illum habeat in potestate, illa necessitatis ratio ab aliquibus in proposito consideretur, quæ circa donationem propter nuptias, vel dotis restituendæ cautionem, sive obligationem à lege statuta est, nil tamen ad rem id relevat; Vel quia ista species donationis, ac respectivè cautionis ab aula recesserit, & meritò ob innovationem juris antiqui, vel novi, per quod ita cavebatur, per novissimum jus introductivum peculii adventitii per quod filius familias dominii, & possessionis, ac habendi hæredem effectus est capax, ideoque cessat ratio, cui antiquæ, vel novæ legis dispositio innixa erat; Vel quia eatenus pater dictam donationem facere, vel respectivè cavere tenebatur, quatenus ad ejus manus dos perveniat, cum ita remaneat ejus indemnitati, ac præjudicio consultum, ideoque nullatenus inferendum est ad casum, ut sponso liceat ita dissipando dotem, quam recepit, fideicommissum evertere. *a* Et nihilominùs in solo paterno fideicommisso in omnem eventum istud restituendæ dotis privilegium, ex præmissa ratione intrare deberet, nullatenus verò in materno, & avito aliorumq; ascendentium remotiorum utriusque materni præsertim lateris, ideoque manibus palpatur extensionem istam omni prorsùs rationis, ac probabilitatis fundamento destitutam esse.

Altera quoque clariori, ac fortiori accedente discriminis ratione inter dotem constituendam, ac restituendam, quoniam puellis descendentibus, quæ ex paternis, vel avitis imprudentiis, ac dissipationibus in eo indigentiæ statu constituræ sunt, nulla potest obiici culpa, nullumque suppetit remedium, quo mediante earum cura, & diligentia malo occurrere valeant; In restituenda verò bene mulieri consultum remanet, dando dotem in specie, vel in quantitate benè investita, & cauta, juxta frequentiorem prudentum patruum familias usum, ac praxim, ideoque illam liberè dando dissipationi subjectam, de propria culpa, & imprudentia redarguenda est.

Istaque ratio salvat à consideratione in contrarium fieri solita, quòd scilicèt testatore perpetuum ordinante fideicommissum in hæredis gravati, aliorumque vocatorum posteritate ac descendentia, ita per antecedens necessarium ad uxorem ducendam, & per consequens ad dotem recipiendam eos invitasse dicatur, dum ita rectè huic desiderio, ac etiam fideicommissi conservationi æquè consultum remanet; Idque verum etiam ubi admittenda esset præfata ratio, quæ tamen ex magis probabili, magisque recepto sensu minùs vera censenda est, quoniam aliàs ea attenta, in transversalium quoque, ac extraneorum fideicommissis, idem privilegium procedere deberet, juxta aliquorum sensum huic rationi innixum, magis tamen communiter, & meritò reprobatum, ut nonnisi in ascendentium fideicommissis illud competat, *b* Ideoque firmum, ac evidens est hanc extensionem prorsùs irrationabilem, omnique probabili fundamento destitutam esse; Si etenim hæc ratio implicitæ licentiæ testatoris desiderantis vocati generis propagationem, huic beneficio locum aperire deberet, illud etiam quibuscumque fideicommissi possessori mutuantibus, vel credentibus pro gemmis, & vestibus, aliisque expensis nuptialibus competere deberet, cum eadem congruat ratio.

a *disc.*44. & *seqq.* & 145. & 162. *de Dote.* b *eisdem supra citatis locis, & præsertim discurs.*145. *de Dote.*

OBSERVATIO XXXIII.

De eadem extractione à fideicommisso facienda ad favorem extraneæ uxoris descendentis pro lucro dotali, sive pro donativo, aut augumento, quod per virum conjugi factum sit.

LOngè major exorbitantia, & irrationabilitas in ea dignoscitur hujus beneficii, vel privilegii extensione, ut etiam pro lucro dotali, quod hodiè in usu est, civili Romanorum juri fortè ignotum, in fideicommissi perniciem, ac supplantationem competat, *a* ac etiam pro illo augumento, quod donationis titulo voluntariè sponsus uxori faciat, *b* In his etenim nulla subesse videtur excogitabilis ratio, cui hæc extensio innixa sit, dum ipsummet novissimum jus civile, quod nimiùm ampla, ac excessiva concedit privilegia, illud præsertim potioritatis mulieribus, quæ nimium ab eo commiserantur, istam comprobat improbabilitatem, quoniam doti solum, non autem lucris, vel antenuptialibus donationibus, privilegia concedere profitetur, *c* congruæ rationis assignata differentia, quòd in dote de damno vitando mulier agit, ideòque commiseratione digna est, non autem in iis, in quibus de lucro captando contendit.

Et quamvis illa antenuptialis donatio, quæ sub augumenti, vel alterius vocabuli specie fiat, quandò aliquod justum, ac probabile habeat inæqualitatis motivum, ratione ætatis, vel nobilitatis, aut valetudinis, speciem contractus onerosi, & correspectivi redolere dicatur, ad alios tamen effectus id referendum est, illum præsertim, ut sub donatione inter conjuges prohibita non cadat, vel ne secundò nubentium pœnis subjaceat, non autem ad istum, quoniam nubendum est pari, quoties de certii agatur præjudicio; Sicuti etenim puella descendens, cujus absque dubio in hoc beneficio prior est conditio, non potest, ut virum inæqualem duceret, pro inequalitatis compensatione majorem, ac excessivam dotem constituere, quamvis ipsamet esset fideicommissi possessitrix, ideoque domina, *d* ita multò minus ad favorem extraneæ mulieris est admittendum, ideoque id omni destitutum est ratione, quoties facti qua-

litas verisimilem fideicommittentis voluntatem præsumere non faciat, ut vivens id facturus, vel gratum habiturus esset, quia nempè nimium pingui fideicommisso existente expediret, pro assequendo eodem fine ob quem illius ordinatio sequuta est, majoris nempè nobilitatis, ac decoris posteritatis, & familiæ, ideoque prudens esset consilium cum fœmina superioris ordinis matrimonium contrahere, cum istud reputetur unum ex mediis ad nobilitatem assequendam; sive ad illam assequutam reddendam majorem, & quo casu pro dote quoque constituenda, non quidem pro inviti possessoris fideicommissi coactione, sed eo volente, ac faciente pro actus firmitate, & ne successoribus illum impugnandi detur ansa, major taxa ultra congruitatem admittenda est, tanquam per limitationem regulæ, quæ est in contrarium, discretè cum sua proportione pro facti qualitate, *e*

a *disc.*50. & 145. *de Dote*. b *discur* 49. & *d. disc.*145, *eod. tit. de Dote*. c *disc.*166. *eod. tit. de Dote*.
d *d. disc.*145. *de Dote*. e *eod. disc.*49. *de Dote*.

OBSERVATIO XXXIV.

De actione pro fructibus, vel usuris dotalibus de curfis de tempore prædecessoris, contra successorem in fideicommisso pro dote ex fideicommisso debita.

BEneficium à Lege doti concessum contra bona fideicommisso ascendentis subjecta in præcedentibus Observationibus enunciatum, extendunt Juristæ ad fructus, vel usuras utriusque dotis constituendæ, ac restituendæ, in iis casibus, in quibus illi de jure de bonis liberis, quatenus extent, debiti, atque liciti sint; Et quòd magis est, ut viro, vel respectivè mulieri, cui debeantur pro tempore decurso, in vita prædecessoris actio competat contra successorem, quamvis jure suo, ac independenter venientem, quasi quòd sit jus reale, quòd ipsa prosequatur bona, personæ possessoris non curata mutatione.

In prima itaque parte, ut pro currentibus usuris ad bonorum fideicommissi fructus ejusdem temporis actio competat, probabile dicendum est assumptum, quoniam si proprietas pro dote assignata, & extracta esset, ex illa vir, vel mulier fructus assequuta esset, eis autem caruisset fideicommissi possessor.

In altera verò parte, ut pro decursis de tempore prædecessoris contra successorem in futuris fructibus, hæc actio competat, evidentem continet irrationabilitatem, ac injustitiam. Cùm etenim hujusmodi usuræ subrogatæ sint loco alimentorum, quæ in dies, ac tempora suppeditanda sint ex bonorum fructibus, salva proprietate, hinc nulla suppetit probabilis ratio, ob quam ille, qui ex singulorum temporum fructibus illa percipere negligit, ad ipsorum bonorum proprietatem, vel ad futuros fructus, actionem habere debeat quoties ex fideicommittentis stipulatione, atque expressa obligatione actio non proveniat, sed potius de isto æquitativo agatur Judicis officio, dum ita est convertere æquitatem in iniquitatem magnumque facere exorbitantiarum cumulum, fraudibus, & collusionibus latum aditum aperiendo, pro fideicommissis, & in eo successorum supplantatione.

Licet verò quædam Pragmaticorum schola credat huic inconvenienti cum eo temperamento occurri, ut non exinde bonorum proprietas destructionem pati debeat, sed ex fructibus debitum reficiendum sit, adhibendo dicterium sors ex sorte, fructus ex fructibus, quoties id practicabile sit, sin minus ut ad sortem quoque competat actio. Attamen id majorem redolet irrationabilitatem, ac exorbitantiam, dum ita majus efficitur successoris præjudicium, ac supplantatio, ut ipse ex fructibus, qui sui sunt, atque ad eum pleno jure pertinent, prædecessoris debitum solvere cogatur, sua enim magis interest distrahi proprietatem, ita longè minorem patiendo jacturam illorum fructuum, quos ea pars proprietatis aliàs productura esset, ideoque clarum id redolet irrationabilitatem, ac exorbitantiam à conditore, vel summatore legis, à qua hoc beneficium provenit, nunquam excogitatam, sed à quadam provenientem traditione inconsideratè sequuta per Scriptores, qui legem contendi facultatem non habent, & quàm alii cum eadem inconsideratione ex consueto, & connaturali vitio, avium, vel pecudum more insequuntur, ut penè in omnibus juris propositionibus practicis, ac forensibus sequi videtur; Ac propterà lex, cujus anima est ratio, ita irrationabilitatum facta est massa, & congeries. *a*

a *de hoc agitur disc.*51. & 145. *de Dote*, & *disc.*79. *de feud.*

OBSERVATIO XXXV.

Dos à fideicommisso semel extracta, ad illud amplius non redit, quamvis matrimonium nullis supersitibus reliquiis dissolutum sit.

QUamvis (rationabiliter quidem,) aliqui Juristæ opinati sint, ut matrimonio dissoluto, potissimè ubi nulli supersint filii, dos ex legis beneficio, vel æquitate à fideicommisso extracta, tanquam ex cessante causa, ad illud regredi debeat; Magis tamen communis Pragmaticorum, schola istam non sequitur sententiam, sed alteram, ut bona semel à fideicommisso extracta, & effecta libera, eamdem semper libertatem, ac naturam retineant, ideoque ad liberam dotatæ mulieris dispositionem esse debeant, vel ad quantumvis extraneos hæredes transmissibilia, *a* Id autem, nedum irrationabilitatem, ac exorbitantiam, sed apertam redolere videtur iniquitatem; Cùm etenim istud merè æquitativum subsidium sit, quod pro certa, & præcisa causa per legem introductum est, hinc nulla subesse videtur legalis, vel humana congrua ratio, cur cessante causa, cessare non debeat effectus, quodque ita melioris remaneat conditionis sexus neglectus, & abhorritus, quàm sit expresè dilectus, & vocatus, dum masculorum vocatorum jus est ad solam vitam solamque fruitionem, proprietate salva. Eatenùs etenim mulierum conditio melior est super concessione proprietatis, juxta distinctionem, quæ habetur quoque in parentibus adhuc viventibus, quorum alendi, ac respectivè dotandi est obligatio, quatenus ita exigat honestatis, ac reipublicæ favor, ipsaque subjecta materia, quæ necessariam reddit sortis, vel proprietatis applicationem; Igitur ad limites rationis, ac necessitatis hæc obligatio practicanda est, & non ultra.

Longè siquidem major, utpotè prima dotandi obligatio est patris, dum ex magis communi, magisque recepto Pragmaticorum sensu (quamvis irrationabili) filiam quamvis divitem, ac aliundè provisam dotare tenetur, cujus contrarium sequitur in ista fideicommissi obligatione, quæ merè subsidiaria est, & tamen dotem à patre profectam, lex ad eumdem de tempore dissoluti matrimonii superstiti redire debere præcipit, filiorum neglecta superexistentia, ut superiùs animadversum est.

Igitur nulla supperit congrua ratio, ob quam idem dicendum non sit in ulteriori ascendente, cujus longè minor est obligatio, & qui in fideicommissarii persona supervivere dicitur ex quadam legis rationabili fictione, ut propterea possessores legalium administratorum quodammodo personam potiùs gerere, atque figuram facere dicantur. *b*

a *disc.*47. & 145. *de dote*.
b *locis suprà citatis præsertim d. disc,*145.

OBSERVATIO XXXVI.

De distinctione inter patrem, & extraneum dotantem super dote inexacta per virum restituenda.

OBligante Lege virum ad restitutionem dotis quamvis inexactæ, quoties de extraneo dotante, vel debitore agatur, illum verò excusante, ubi de parente, cui reverentia debita sit, ut propterea imputandum illi non veniat, cur parentem non urserit; Hinc Juristarũ magis communis sententia indefinitè hanc amplectitur distinctionẽ, ut eo ipso, quòd de parente agatur, contra virum nulla inexactę dotis mulieri competat actio, quæ tamen concedenda sit, ubi de extraneo, vel de parentis hærede agatur. Verùm id irrationabilitatem, & æquivocum continet, cum in utroque casu, facti potiùs, quam juris censenda sit quæstio, prudenti arbitrio, ex facti qualitate decidenda; Cùm etenim in dote vir legalis administrator, ac mandatarius dicendus veniat, mandatum, ac administrationem pro sibi promisse dotis exactione suscipiendo, hinc ea, quæ in legali administratore, sive in conventionali mandatario circa culpam præstandam, vel respectivè excusationem admittẽdam disposita sunt, in viro quoque recipi, & practicari debere congruit; Ubi etenim honestæ diligentię cum extraneo debitore sint adhibitæ, quamvis non proficuę, tunc nulla ratio suppetit, cui duplici debeat vir onere gravari, uno nempè supportationis onerum constante matrimonio absque fructuum recompensa, & altero restituendi sortem inexactam; E converso autem, ubi commodè & congruenter exactio à parente sequi potuit, tunc nulla pariter suppetit ratio, cur culpam, & negligentiam vir præstare non debeat, cum lex illum excuset eo, quia non urserit, reverentiam parenti debitam servando, non autem, ubi salva reverentia, exactio sequi poterat; Prorsùs etenim irrationabile, ac injustum est, ut mulier quæ mariti curæ, ac administrationi commissa est, & quæ nec volens poterat in hac exactione se ingerere, & quatenus posset, non congrueret, ita post diuturnum tempus, ac immutatum rerum statum, indotata remanere debeat, ac propterea improbabile prorsùs est in hoc puncto cum generalitatibus procedere pro frequenti vitio, ac ineptia, quoniam in utroque tam parentis; quàm extranei casu, ex facti qualitate, & circumstantiis potiùs totum pendet, ac regulandum est. *a*

a *disc.*70. & 71. *de Dote*.

OBSERVATIO XXXVII.

De invalida obligatione mulieris ultra medietatem dotis, non autem infra.

NIl fortè frequentius in Romana præsertim Curia per ora forensium volitat, quàm hæc propositio, ut mulierum obligationes, quamvis justa causa, & solemnitatibus (ubi necessariæ sint) munitæ fuerint, ad limites medietatis dotis validæ sint; ultra verò invalidæ, quasi quod expressa, & literalis desuper habeatur lex, quæ ita præcisè determinet, ideòque absque alio ratiocinio, vel discursu, eo ipso, quod salva est medietas dotis, in reliquis exequutio concedatur, infra verò medietatem indefinitè negatur, quæstione cadente, an hæc impugnatio ad hæredes defunctæ mulieris transferatur, & an excessus medietatis totam vitiet obligationem, vel ipse vitietur excessus, vel an ubi de alia dote constituenda agatur, idem procedat, cum similibus. *a*

In hoc autem, irrationabilitas, ac ineptia quoque dignosci videtur, siquidem si centum Causidici, & Judices hanc propositionem quotidiè decantantes, ac prædicantes interrogentur ubinam id fundatum sit; vel unde proveniat, utique nonaginta id ignorabunt, tamquam nudi testes de auditu in fide ejus, quod ab aliis traditum est ambulantes (ut fortè in majori rerum practicarum parte contingit) indeque de consequenti provenit irrationabilitas applicationis.

Nullibi siquidem in jure cautum est, an de dimidia tantùm, vel de alia parte dotis mulier disponendi facultatem habeat, cum ultra dispositionem Senatus consulti Velleiani, quod ad fidejubendum pro viro est restrictum, duæ habeantur prohibitiones, illa nempè legis Juliæ de fundo dotali, quæ hodie per juramentum in alienationum, aliorumque contractuum, & obligationum instrumentis apponi solitum, penè abolita videtur; Et altera generalis, & abstracta, ut mulier suæ dotis conditionem facere non valeat deteriorẽ, istaque pariter ob ejusdem juramenti interpositionem, quod omnia juris positivi obstacula tollit, quoties de publico favore principaliter non agatur, vel quod actus bonis moribus naturalibus non adversetur, abolita videtur, nisi talis accedat valdè notabilis læsio, quæ doli, & circumventionis præsumptionem in mulieribus ob sexus fragilitatem de facili cadentem, inducat, ac propterea intret naturalis defectus consensus, ob quem de consequenti corruat juramentum, quòd suam consuetam non faciat operationem, istaque est vera, germanaque ratio, cui hæc innixa est conclusio, antiquioribus, ac mediis ignota, per Modernos inducta.

Super istis autem valdè notabilis læsionis, quæ dictam producat præsumptionem regulatione, apud eosdem Modernos orta est quæstio, quam pro magis communi sensu, iisdem regulare, ac decidere visum est cum terminis illius læsionis, quæ in contractu emptionis, & venditionis, aliisque similibus datur, ob excessum nempè ultra dimidiam; Sed malè parumque rationabiliter; Tum quia isti caderent termini, quando super ipsa dote principaliter aliquis initus est contractus; Tum clarius quoniam solus excessus in dimidio, simplicem, ac enormem producit læsionem, quæ apta quidem est ad rescissionem contractus, non autem ad nullitatem, præfatamque doli, ac cessantis consensus præsumptionem, ex qua nullitas resultat, cum ad hunc effectum illa major desideretur læsio, quæ enormissima dicitur, *b* ideoque assumptum ita genericè, ac simpliciter sumptum, probabili remanet destitutum ratione, clarumque continet in vero puncto juris æquivocum.

Probabilior autem, magisque germana hujus assumpti ea ratio videtur, quod cum dos ad illum introducta sit finem, ut mulieribus congruè provisum sit, idque nedum ex privato ipsarum commodo, & favore, sed etiam ex illo Reipublicæ pro mulierum honestatis conservatione, ac etiam pro humani generis multiplicatione, hinc publico intrante favore, quod privatorum juramento vim tollit, actus irritari meretur, ideoque spectandus est effectus, an mulier congrua provisione destitutra remaneat, necnè, iste verò effectus certam non habet regulam, sed à quantitate dotis pendet, ob quam aliquando, ubi etiam in modico deficiat, hoc præjudicium adesse dicitur, & aliquando non adesse, ubi etiam sit in excessu: Ut puta, pro qualitate personæ, ac regionis more, aliisque circumstantiis in dotis congruæ taxa considerari solitis, mille congruam dotem constituunt, *c* aliqua verò mulier, quæ ex beneficio fortunæ, vel ex alio casu dotem decem mille habeat, tunc etenim ubi decima remaneat pars adhuc de congrua, & competenti dote rectè provisa remanere dicitur, ideoque conclusio non intrat, sive ejus ratio non adaptatur, ne indotata remaneat; Et è contra si solum mille habeat, quibus diminutis malè provisa remaneat, adeout indotata dici valeat, tunc etiam in modica parte conclusio intrat, ita ex hac ratione cum sua proportione materiam regulando, non autem cum dicta generalitate, quæ irrationabilis remanet, omnique probabili destituta fundamento, ejusque applicatio claro laborat æquivoco. *d*

a *disc.*20. 95. & 97. *de Dote*. b *disc.*27. *deempt. & vend.*
c *disc.*145. *de Dote*. d *d.disc.*95. & *seqq. de Dote*.

OBSERVATIO XXXVIII.

De distinctione inter minorem, & mulierem majorem super valida alienatione, vel obligatione in causam dotis.

JUre communi, vel municipali absque certis solemnitatibus, inhabilitantes minores, ac mulieres, juxta frequentem statutorum Italiæ usum, quæstio cadit, an dos in hoc privilegiata sit, vir in ejus causam hujusmodi legis forma neglecta, & non obstante prohibitione, valida sit minorum, vel mulierum obligatio, aliaque dispositio; Atque ex magis communi, magisque recepto sensu, ea adhibetur distinctio inter minores, & mulieres, ut in minoribus spectanda sit causa necessaria, atque ad necessitatis limites, ac propterea causa voluntaria non sufficiat, in mulieribus autem majoribus secus, ut indefinitè in causam dotis, dummodò ea principalis, ac præcisa sit, valeat actus, quamvis ex voluntaria causa sequatur, idque ob quandam legem civilem, quæ de Vellejano agit, istum excipiente casum, exindeque licentia in mulieribus desumpta est. *a*

Id autem irrationabile quoque censendum est, atque equivoci vitio laborare, cum etenim hujusmodi leges locales mulieris sexus fragilitatem expertæ, illas minoribus ita exequaverint, easdemque proinde præscripserint solemnitates materiales, ac formales respectivè; Hinc non videtur cuinam probabili rationi, vel fundamento, hæc distinctio innixa sit, dum ita major datur operatio cuidam laicali legi civili ad id per argumentum inductæ, quàm juris jurandi vinculo, quod per legem, ob naturæ defectum ab ea præsumptum, sublatum est; Quamvis etenim dotis causa ob reipublicæ bonum meritò privilegiata sit, ac propterea dispositiones, quæ in eam fiant, illam non habent malam præsumptionem, quam in aliis actibus lex communis, vel particularis inducit, attamen id tunc recipiendum est, quando pietatis, ac religionis, vel publici boni stimulus ad id impellat, ut non provisæ puellæ provideantur, earumque honestati consulatur, absque notabili proprio incommodo, & jactura, etiamsi legalis non urgeat necessitas, istoque casu, nedum in muliere majori, sed etiam in minori actus videtur congruè subsistentabilis, eo modo, quo piæ, ac favorabiles subsistinentur dispositiones. Secus verò ubi alterius privatum commodum potiùs id percutiat, & à quo mulieris quamvis majoris circumventio, ac machinatio sequi potest, adhibendo pro quæsito, & affectato colore; vel pro captiosa cautela causam dotis, quam alter contrahens alià ex legali, vel accidentali obligatione constituturus esset, Idem etenim est, ut mihi præstetur, vel quod meo intuitu, atque pro mea solvenda obligatione præstetur alteri; Ac propterea eisdem dotis terminis retentis, receptum est, ut profectitia, vel respectivè in legitimam imputabilis censenda veniat illa dos, quæ per extraneum intuitu patris, vel alterius, ad dotem, seu legitimam respectivè obligatum puellæ detur, *b* ideòque irrationabilis, & æquivoca ista remanet distinctio, ita simpliciter, ac indefinitè sumpta, non reflectendo ad dotandi causam, vel motivum.

a *disc.*16. *cum plur. seqq. de Dote*. b *disc.*154. *de Dote*.

OBSERVATIO XXXIX.

De potioritate dotis restituendæ adversùs anteriores viri creditores.

REstituendæ, non autem constituendæ, vel constitutæ doti, lex potioritatis privilegium concedit, ut alios

quamvis anteriores, nedum chirographarios, sed etiam hypothecarios non privilegiatos creditores vincat; iisque præferatur, cum aliis vero privilegiatis, ut conquassatis privilegiis, prærogativa temporis potiatur, istudque privilegium Scholastici in legis litera ambulantes, etiam adversùs eos, qui expressam, atque conventionalem habeant hypothecâ extendunt, istam tamen extensionem rationabiliter, ac meritò forus non recepit, ideòque privilegium ad istos restringit, qui anteriorem legalem, vel tacitam solùm hypothecam habeant, ea congrua ratione assignata, quòd lex suam tantùm tollere censetur provisionem, non autem illam, quam homo ex ejus industria, & providentia comparavit. Dupliciter tamen ubi de expressa, & conventionali agatur hypotheca, id limitando; Primò nempè ubi de bonis propriis ipsius mulieris, quæ loco quantitatis cum vera æstimatione data sint, agatur, ut ad ista subsidiarium habeat regressum quodam jure domipii, ac vindicationis adversus quoscumque anteriores, ac privilegiatos; Et secundò ubi de bonis per virum postea quæsitis agatur, amplectendo in sensu forte magis communi, eorum attento numero, præfatum æqualem concursum ex temporis beneficio regulandum, cum privilegiatis ob privilegiorum conquassationem, qua posita cum juris, ac temporis ordine procedendum sit. *a*

In ea itaque parte, in qua in ipsismet bonis per mulierem datis subsidiaria conceditur vindicatio, quæ hypothecas omnes vincit, rationabilis quidem est provisio, cum anteferre emptoris creditores venditori in ipsamet re vendita ex quadam procedat nimiùm rigorosa subtilitate, quæ speciem iniquitatis redolere videtur, ut in crediti materia advertitur, ideoque meritò illa temperanda est ob majorem æquitatem, quæ mulieri assistit, sexus fragilitati, ac simplicitati consulendo super omissa illa dominii reservatione, ita per leges suppleta, quam sagaces, ac prudentes venditores, adiicere solent. *b*

In altera verò parte præbente potioritatem adversùs anteriores, qui expressam, & conventionalem hypothecam habeant, in bonis postea quæsitis, irrationabilitatem fateri oportet, ideoque ex hoc rationis defectu, juncto etiam majori concursu auctoritatum in contrarium, ista propositio omninò reproba dici meretur, utpotè rationis, ac auctoritatis destituta fundamento, cum de facili fraudis, ac doli aditus aperiri valeat, curando ante matrimonium cum alienis mutuatis pecuniis se idoneum reddere ad bonorum acquisitiones post matrimonium affectare faciendas, ita benè simulando magnam dotem, ut detegi non valeat simulatio; Ad illum solum effectum favorabilis præsumptionis dotali privilegio probabiliter assistente, ut proximæ acquisitiones, quæ dotali receptæ pecuniæ proportionatæ sint, cum ea factæ præsumantur, quando contrariæ non urgeant præsumptiones, ut propterea præfati subsidiarii privilegii in bonis propriis æstimatis ad instar, subsidiaria concedatur subrogatio rei loco pecuniæ.

Æquivoci etiam vitio laborat assumptum concursus equalis cum privilegiatis ex sola ratione temporis ob privilegiorum conquassationem, illud generaliter, ac indefinitè in quocumque privilegiato creditore, cui potioritas etiam adversùs anteriores à lege conceditur, attendendo; Ubi etenim ex solo legis privilegio id provenit, ut in fisco contingit, tunc admittendum id est, secus autem ubi non legis est gratia, & privilegium, sed potiùs justitia, quæ probabili naturali, ac legali rationi innixa sit, tunc enim irrationabilitatem potius id continet, ideòque vitium æquivoci dignoscitur non benè distinguendi hos potiores, ac privilegiatos creditores, quales nempè sint, qui potioritatem habeant ex sola legis gratia, & benignitate, & alios, qui ex justitia, & ex ratione illam obtineant.

a *disc.77. & seqq. & disc.166. de Dote.*
b *d. disc.77. & 166*
c *disc 83. & 84. & 166. de Dote.*
d *disc.81. & 166. de Dote.*

OBSERVATIO XL.

De jure offerendi non competente contra mulierem pro dote constante matrimonio.

ILud juris offerendi beneficium, quòd unius ejusdem debitoris creditoribus contra alios lex concedit, sive agendo contra pignoris detentorem, sive excipiendo, ut in ejusdem pignoris detentione se tueantur, magis communis Jurisfarum opinio, quibusdam ejusdem legis subtilitatibus, vel superstitionibus innixa, negat contra mulierem pro ejus dotibus creditricem in bonis viri constante matrimonio, illud solùm concedendo eo dissoluto; *a* Verùm id irrationabilitatem quoque, atque inutilem circuitum redolere videtur, dum eadem mulier, ubi non jure dominii, sed jure pignoris tanquâ creditrix bona viri detinere profiteatur, processum, executivum super eorumdem bonorum exequutione, & subhastatione, ex veriori, magisque recepta sententia non impedit; Illo tamen temperamento ex Romanæ Curiæ praxi adhibito, ut interim donec subhastatio, ac deliberatio perficiatur, promptaque sit pecunia per licitatorem oblata, sibi pro dotali credito solvenda, non amoveatur à possessione, ne aliàs pignore, & credito careat, ideòque pecuniæ, in qua dotale creditum consistit, receptionem, ut ejus cura, & diligentia investiatur pro assecuratione recusare non potest; *b* Igitur nulla suppetere videtur probabilis ratio, cur iste magis dispendiosus, magisque viri debitoris patrimonio damnosus circuitus fieri debeat, & non debeat admitti brevior, ac promptior modus juris offerendi, quoties eadem non urgeat æquitas, ob quam idem subhastationis processus dispendiosus, ac damnosus generari, quandoque solet, & meritò, ubi nempè justus bonorum valor dotale creditum non excedat, cum tunc æmulationis, ac malignitatis speciem id redolere videatur, ideòque ejusdem Curiæ praxis docet in dicto processu exequutivo ultra dictam clausulam, *non amota*, alteram adiici, *dummodo oblationes excedant*; Et per consequens pariformiter in hoc remedio cum eadem praxi, eisdemque regulis procedi debere suadet probabilis ratio, cui potius, quàm illi irrationabili superstitioni, quæ à legum litera derivat, deferendum est, non attendendo litteram, quę occidit, sed spiritum, qui vivificat, ut generaliter in omnibus fieri debere sanctius esset, spectando finem, vel effectum ab ipsa lege desideratum, non autem verborum formulas, vel inutiles subtilitates, ac superstitiones.

a *disc. 88. de dote, & disc. 200. eod. tit.* b *disc.40. de Judic.*

OBSERVATIO XLI.

Quando mulieri dotem repetenti, rerum amotarum, vel præsumptæ solutionis, aut non redditæ rationis, obstet exceptio.

PLures in hac exceptione dignosci videntur irrationabilitatis, & incongruentiæ, ac æquivocorum defectus, ab eadem mox insinuata infecta radice derivantes, attendendi in litera leges, atque aliquibus superstitiosis, ac inutilibus subtilitatibus inhærendi, sive in puncto juris, vel in abstracto inquirendi quod magis, vel minus communis Doctorum opinio velit; Inconstantiæ quoque vitium experiendo, ut quandoque pro muliere super hujusmodi exceptionis rejectione, & quandoque contra eam pro exceptionis obstantia in eodem individuo casu respondeatur. *a*

Verius namque est, ut facti potius, quam juris censenda sit quæstio, pro facti qualitate, & circumstantiis, à ratione potius quam à litera legis regulanda. Quamvis etenim statuta sit regula, ut rerum amotarum, vel præsumptę solutionis, aut non redditæ rationis administratæ tutelæ, vel curę filiorum, quæ viri debitoris hæredes essent, exceptio obstare non debeat mulieri dotem repetenti, & meritò, ne ob hujusmodi turbidas, ac altioris indaginis exceptiones retardetur dotis restitutio, quæ celeritatem desiderat, atque dilationes non patitur ex natura alimentorum, quę à dotis fructibus mulier assequi debet; Æquè tamen recepta est limitatio, quando incontinenti de rebus amotis constet, vel quod talis esset administratio, ut ex pecuniis, ac bonis ad manus ejusdem mulieris obventis, quæ ultra administrationis sumptus exuberent, verisimiliter satisfacta sit, aliquam habendo favore hæredum debitoris circumspectionem, ubi de rebus amotis agatur, ne alias ansa detur mulieribus cum viris cohabitantibus, ubi hęres sit absens, vel alio detentus impedimento, hæreditatem expilandi, ac bona occultationi subjecta usurpandi cum hac certitudine, quod interim ejus credi ti dotalis restitutio per hanc exceptionem retardationem non recipiat. Est enim iste quidam legum rigor, qui verè, & propriè, juxta literam diversum percutit casum, ubi nempè cum viro adhuc vivente super dotis restitutione sit quæstio, quod juxta mores, ac frequentiorem usum illorum temporum, in quibus hujusmodi leges prodierunt

runt ex causa discordiæ, & malevolentię fiebat, ut tunc propriè illa congruat ratio per easdem leges assignata, ut vir superstes ex eadem indignatione, & malevolentia, ex qua divortium sequitur, dotis restitutionem denegare, vel differre sub hoc prætextu calumniosè satagat, dum vivens, ac validus, fuorumque bonorum habens custodiam, & administrationem, non de facili rerum amotioni subjacet, sicuti subjacet vir infirmus, ac moribundus, vel eo defecto hæres absens, vel aliàs impeditus, ut propterea mulieri facilis, atque commoda reddatur amotio, & occultatio, quæ pro viri qualitate verisimilitudinis faciem habeat; Ideoque magnum irrationabilitatis vitium dignoscitur in legum litera in omni casu rigorosè procedere, ad hujusmodi distinctiones, & circumstantias non reflectendo, in earundem legum, (ut præmissum est) potius spiritu, & ratione, quàm in litera, & verborum formalitate immorando; Eo quoque æquivoco in Pragmaticis accedente, ut istud mulierum, ac dotis privilegium peculiare esse putent, cum potius à justitia, & à ratione, id proveniat ut supra; Illud etenim verè, & propriè privilegium est, quod privat legem, ideòque contra legis regulam, vel dispositionem ex gratiosa indulgentia aliquid concedatur, non autem id, quod ex justitiæ, ac rationis motivo ad ambiguitates adimendas explicetur, ideòque ad limites rationis, cui assumptum innixum est, illud intelligendum, ac practicandum venit, atque aliàs irrationabilitates, ac ineptiæ, & æquivoca exindè resultant. *b*

a *disc.94. de dote, & disc.183. eod. tit.*
b *d. disc.94. & 183. de dote.*

OBSERVATIO XLII.

De usuris dotalibus, & fructibus pignoris soluto matrimonio debitis necnè.

DEferente lege in littera, non solutæ dotis, quæ in quantitate consistat, usuras viro matrimonii constantis onera supportanti, vel eidem pariformiter concedente pignoris fructus, ex eadem ratione utrique usurarum assequutioni, vel fructuum pignoris licitæ perceptioni adaptabili, ut non crediti pecuniarii redoleant lucrativas accessiones ratione temporis ex mutuo explicito, vel virtuali assequendas, in quibus propriè usura illicita consistere dicitur, sed potius, ut damni, quòd in onerum matrimonialium supportatione sensit, justam, & æquam importent restaurationem, adeout neque requiratur illa mora, quæ aliàs pro licito interesse lucri cessantis, vel damni emergentis necessaria est, cum ipsa onerum supportatio loco moræ stare dicatur; atque promptam, ac probatam inducat damni justificationem, quoties expressa, & conventionalis non accedat dilatio, quæ pars pretii dicitur. *a*

Hinc Juristæ, ac Morales in sola hujusmodi legum litera ambulantes, quando dissolutum sit matrimonium, ac propterea de stricta juris censura dos talis esse desierit, atque in purum creditum pecuniarium transitum fecerit, ex præfatæ rationis cessatione, opinantur prædictarum usurarum, vel fructuum pignoris assequutioni, vel perceptioni circa usurę vitium locum non esse, ut propterea simplicis creditoris pecuniarii ex causa expliciti, vel impliciti mutui ad instar usurę, vel respectivè pignoris fructus, qui percepti sint, quamvis consumpti in sortem ipso jure imputentur, illamque extenuent, quamvis de ipsamet muliere vidua, vel ejus agatur filiis, qui in eorum alimoniam, vel subsistentationem hujusmodi usuras, vel pignoris fructus erogaverint, ita insensibiliter ipsa mulierę, vel filiis dotis proprietatem amittentibus. *b*

Magnam verò irrationabilitatem, nimiamque duritiem, ac asperitatem id continere dicendum est, illa namque dicitur illicita accessio, quæ usurariam redoleat pravitatem, ac propterea prædictus resultet extenuationis sortis effectus, quæ ex implicito, seu virtuali mutuo à suffocato debitore, per callidum fœneratorem sub affectato velo, seu colore extorqueatur, lucri, & negotiationis causa, ut ita pecuniam naturaliter sterilem, & infructiferam, fœcundam, ac fructiferam contra naturam reddat, secùs verò ubi dote de sui natura fructiferis bonis destinata, ut ex fructibus mulier, & filii substententur, cum bona fide, ac naturali simplicitate per eos, qui hujusmodi legales subtilitates, ac superstitiones non callent, accessiones, vel respectivè pignoris fructus percepti, atque in dictam causam doti connaturalem erogati, consumptivè sint, ac propterea imputatio magnum damnum, ac notabile præjudicium pariat amissionis proprietatis, ita morosò debitore commodum, & lucrum reportante ex propria mora, propriovè delicto in damnum, & supplantationem innocentis, ac simplicis, & idiotæ creditoris, cui mora, & injuria facta est, non restituendo debito tempore, ac ad formam obligationis illam dotem, quæ restituta pro ejus natura, & destinatione probabiliter investita esset, ut æquivalentes perciperentur fructus, ex quibus mulier, & filii sunt alendi, ideòque omni prorsus ratione, & æquitate, imò rigorosa justitia istud assumptum censendum est destitutum.

Card. de Luc. Libr. XV.

Ea quoque consideratione id comprobante, quod pleræque habentur leges à Sede Apostolica etiam approbatæ, hujusmodi usuras, vel respectivè fructus post dissolutum matrimonium pro dotali quantitatis credito deferentes, quòd nedum à laicali, sed neque à Pontificia lege statui posset si redoleret illicitam usuram, quam ipsamet pontificia potestas, utpotè jure divino damnatam, reddere licitam non valet; Ideò siquidem hujusmodi leges validè reputantur, suamque in foro praxim, ac observantiam habent, quia non est decernere in eo, quod juris est, sed in eo, quod est facti, præsumptam ita inducendo probationem illorum extremorum, vel requisitorum, quæ pro licito lucri cessantis, vel damni emergentis interesse assequendo necessaria reputantur, ut pro justificatis haberi debeant, ideòque id quod humana lex facere potest partium explicitæ, vel etiam implicitæ, ac virtuali conventioni denegandum non venit, quando hæc honesta, & verisimilis pro more loci dignoscatur; Facti itaque potius, quàm juris dicenda est quæstio pro facti qualitatę, cum naturali æquitativo discursu potius quàm judaico, vel grammaticali more regulanda, inhærendo, ut frequenter advertitur, spiritui, non autem literæ.

Non modica quoque inconstantia, seu varietate in hoc puncto accedente, ut in uno foro diversum sit judicium, ac in altero, quo nil absurdius, magisque contrarium naturæ legis, quæ certa, & constans esse debet ubique. *c*

a *disc.110. cum plur. seqq. & disc.161. de dote, & eod. tit. disc.196. cum seqq.* b *eisdem mox cit. locis.* c *eisdem locis supra citatis.*

OBSERVATIO XLIII.

De fructuum, vel usurarum dotalium taxa.

ILlæ scriptæ, vel non scriptæ leges, quæ ut præcedenti observatione advertitur, usuras dotales viro constante matrimonio, vel eo dissoluto, aut separato mulieri deferunt, prudenter quidem, ad lites, & ambiguitates, vel captiones dirimendas, certam, ac uniformem statuerunt taxam, quæ temporum in quibus prodierunt moribus, & usui adaptata, & rationabilis erat. Eamdem verò taxam post notabilem eorumdem morum, & communis usus alterationem adhuc servare, & exequi, cum sola legum litera procedendo, eique mordicus judaico more inhærendo, Pragmatici pro consueta ineptia profitentur, quod magnam irrationabilitatem, magnamque duritiem, ac asperitatem redolere dicendum est; Ideò namque lex quando prodiit illam statuit taxam, quia tunc pro communi usu tanti interat, illamque summam verisimiliter investimentorum occasiones producebant, ideòque cum nunc eædem occasiones vix illius antiquæ taxæ dimidium præbeant, nulla subest, nec humana, nec legalis ratio, quæ illam servari debere suadeat; Interesse namque ficta est suppletio ejus, quòd creditor, nisi mora sibi fieret, verisimiliter assequuturus fuisset, igitur non potest, nec debet fictio veritatis fines adeò egredi, neque creditori tribuendum est ultra id, quod verè, seu verisimiliter interfit, cum dura, miseraque irrationabili, & cæca servitute parendo literæ, neglecta ratione, quæ anima legis est, Res quidem magna reprehensione, magnoque contemptu digna. *a*

a *de materia disc.110. & seqq. & 161. de dote, disc.196. & seqq.*

OBSERVATIO XLIV.

De confessione dotis sine adminiculis, ut ejus veritatem non probet.

RAtionabiliter quidem, ac justè recepta propositio est, ut sola habitæ dotis confessio, quæ probabilibus veritatis argumentis, & adminiculis munita non sit, veritatem non probet in præjudicium tertii interessati, qualis esse frequentius solet viri confitentis creditor, vel possessor fideicommissi, ad quod pro dotis restitutione actio subsidiaria ex legis beneficio competat, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, ut de alterius confitentis præjudicio agatur, quamvis juris jurandi accedat religio, cum ista sit fomentum pietatis, & veritatis, non autem fraudis, & mendacii, dum quoad tertium hoc assumptum probabili innixum est

rationi fraudis, & collusionis de facili in viro ad favorem uxoris præsumendæ. *a*

Irrationabilitas verò clara dignoscitur in ejusdem propositionis, vel assumpti receptione, & praxi, ubi cessante præjudicio tertii, de illo confitentis tantùm, vel ejus hæredis agatur. Asperum, siquidem, atque irrationabile videtur, ut pro frequentiori contingentia, inter populares præsertim, ac simplices, recipiente viro ab inexperta, & simplici muliere cum maritali fiducia dotem, absque eo quod illi accedant actus, ex quibus Juristarum formalitas argumenta, & adminicula desumit, ipsoque viro veritatem confitente, bonamque fidem agnoscente, non debeat ejus confessioni deferri in facto proprio, & in sui præjudicium, potissimè verò, & fortiùs ubi eadem accedat juris jurandi religio, quæ tertium quidem meritò non afficit, nulla verò subest ratio cur ipsum jurantem afficere non debeat. Quamvis etenim leguleica simplicitas derivata ex omnium irrationabilitatum, & æquivocorum matre, attendendi nempè leges, & auctoritates in litera, credat isto etiam casu eandem fraudis rationem adaptari, & per consequens eandem cadere propositionem, quod juramentum tamquam vinculum religionis, & pietatis non debet esse fomentum fraudis, ac iniquitatis, & mendacii, eo quia lege prohibente donationem inter conjuges, ita nuda confessio referenda sit ad fraudem, quæ legis prohibitioni fiat indirectè faciendo id quod directè prohibitum est. Claram tamen simplicitatem id redolet, cum hujusmodi juris civilis prohibitio penè abolita sit, atque idealis effecta; Tum ratione juramenti, quod hodie pro communi usu in omnibus penè viventium actibus pro Notariorum stylo, vel formulario adiicitur, & quod extra controversiam hodiè præfati juris civilis obstaculum removet, atque hanc donationem validam reddit. Tum etiam quia receptum quoque est, ut ubi donatio sit antenuptialis, vel in causam augmenti dotis, aut priusquam mulier fiat uxor, vel ad viri domum traducatur, sub ista non cadat prohibitione, ideoque cum absque alio facto tertii, ab ipsiusmet viri confitentis libito, ac facto pendeat hujusmodi prohibitionem tollere, atque ubi velit validam donationem pro libito uxori, vel sponsæ facere: Hinc nulla suppetit ratio, cui illum actum, quem licitè, ac validè, publicèque, & palam facere poterat cum veritate, facere voluerit cum mendacio, & cùm perjurio, dum in dubio præsumenda non sunt crimina sine causa, & in iis, in quibus ligamen, vel prohibitio non urgeat.

Atque ubi etiam ex facti circumstantiis donationem potiùs implicitam, quàm dotem verè habitam confessio redoleat, quia nempè vir habens in animo dotandi mulierem, quam ex amoris motivo indotatam ducere voluerit, ad rem cohonestandam pro ejus existimatione, ita dotem congruam fingat, adhuc tamen actus magis honestus, ac licitus, atque ex prudenti honorifico motivo gestus, invaliditatem causare non debet, si enim magis imprudenter, & cum minori decore actus initus esset, validus esse deberet, dum prohibitio, ut præmissum est, dotis augumentum imò integram dotationem non percutit; Igitur prorsùs irrationabilis in hac parte censenda videtur hæc propositio, potissimè, ubi simulationis non accedant argumenta, quod nempè ad solam pompam simulata confessio facta sit, talique casu diversa est propositionis ratio, simulationis nempè, non autem fraudis prohibitæ donationis. *b*

a *disc.*159. *de dote*, *& in aliis ibi recensitis*.
b *eodem disc.*159. *& in aliis ibi recensitis*.

OBSERVATIO XLV.

Datis in dotem locis montium, vel aliis juribus vacabilibus, & vitalitiis, sivè usufructu, quid restituendum veniat.

Quamvis Pragmatici multas desuper adhibeant distinctiones, ac subtilitates ex verborum cortice, vel contextura desumptas, an ipsum jus in abstracto in dotem datum sit, vel potiùs fructus exindè percipiendi, qui principaliter in contractum deducti sint, tanquam per speciem sortis, ut priori casu nihil restituendum veniat, nisi ipsum jus percipiendi in futurum, quatenus adsit, ac duret, & tale quale sit, non autem id, quod medio tempore constantis matrimonii perceptum fuerit; Secùs autem in altero casu, ut tunc fructus percepti proprietatis naturam habeant, adeout illorum intermedia fruitio stet loco illorum fructuum, quos in compensationem onerum matrimonii vir obtinere debet, & suos facit. Ineptiam tamen, ac irrationabilitatem evidentem id redolet, ex eodem consueto, & connaturali fonte manantem, procedendi cum verborum formalitatibus, vel cum legum & auctoritatum litera, aut cum conclusionum superficie, non reflectendo ad substantiam veritatis, & facti, pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis desumendam. Cùm etenim quandoque ipsorum vacabilium, seù vitalitiorum jurium fructus, ac emolumenta talia sint, ut pro qualitate personarum, ac moribus Regionum, currentibus matrimonii oneribus vix proportiona sint, ac propterea in quotidianos; & currentes consumantur usus tunc utique irrationabile, ac fabulosum est, ob verborum formulam, seù contexturam, uno, vel altero modo ab imperito notario conceptam, ità virum obligare ad restituendum in sorte, vel proprietate id, quod tanquam proportionatum fructum pro matrimonii oneribus supportandis percepit, & consumpsit; Secus verò ubi (quod tamen nimium rarum est, fortèque unquam ad praxim deducibile) adeò magna, & excessiva sint hujusmodi emolumenta, ut fructus ex eorundem investimento percipiendi præfatis oneribus non respondeant; Ideoque non juris, sed facti censenda est quæstio, ex præmissis considerationibus, ac facti circumstantiis regulanda, & decidenda, evidensque proindè remanet error, irrationabilitatum, ac ineptiarum, & asperitatum productivus, cùm distinctionibus, ac formalitatibus ex verborum cortice desumptis procedere, cùm potiùs in spiritu, vel in ratione, ut supra procedendum veniat.

a *disc.*35. *de Regal. & decis.*148. *de Dote*.

OBSERVATIO XLVI.

De fructibus, vel usuris dotalibus debendis à Patre, vel altero ex legis dispositione dotare obligato, etiam pro tempore antecedenti, priusquam dotis constitutio petatur, ac respectivè demandetur.

Magnam quidem asperitatem, ac irrationabilitatem istud continere videtur assumptum, præsertim verò ubi aliam jam insinuatam contineat asperitatem, ut nempè filia aliundè provisa, inscio, vel invito patre nubente eaque, & viro per notabile tempus differentibus, atque sub silentio dotis constitutionem, & taxam à Judice non petentibus, pro retroacto tempore usuræ dotis, quæ petitia non fuit, neque in rerum natura extitit, ad rigorosam, & statutariam taxam debeantur; Nimium quidem aspera, exorbitans, & atque irrationabilis res censenda est, ut pro eo debito ad quod Pater juste, vel saltim non improbabiliter non teneri credebat, vel quod petendum non esse opinari potuit, quia sic magis eidem filiæ expediret, aut quod petitum, adhuc incertum esset ob non factam taxam, sivè quod taxatum in stabilibus, non autem in pecunia solvendum esse congrueret, excessivas, & insolitas, atque pro temporum conditione omninò incongruas usuras absque culpa, & mora, quinimò cum ejus injuria, ex ipsius filiæ culpa pati debeat, potissimè ubi ea provisa jam congruè sit, ut etiam subsequens condemnatio ad dotandum, aspera, & irrationabilis potiùs censenda veniat; Tantus itaque adest asperitatum, ac irrationabilitatum cumulus in legali facultate, cujus anima, & essentia in ratione consistit.

OBSERVATIO XLVII.

Pater dotando filiam simpliciter, de suo dotasse censetur, non autem de ejusdem filiæ bonis, quæ ipse apud se habet, & quatenus dicat, ut stricte id intelligi debeat.

Simpliciter, alio non expresso, Patre filiam dotante, ut de suo totam dotem constituisse censeatur, ut propriæ legali satisfaciat obligationi, lex præsumit, quamvis penès eum filiæ bona in specie, vel in quantitate existant, ut pro frequentiori contingentia præsertim sequi solet, ubi maternæ dotis ratione, ipsius filiæ debitor existat; Sivè ubi exprimatur, quod de paternis, ac maternis dotaret, ut stricte hujus expressionis interpretatio, facienda sit, censeri nempè dotem de paternis priùs constitutam ad ejus obligationis limites, in excessu autem quatenùs adsit, & non alias de maternis, vel de ipsius dotatæ propriis. *a*

Non modicam autem asperitatem, ac irrationabilitatem id redolere videtur, quoniam communi usui, ipsique humano discursui, ac seusui repugnare videtur, quoties fraude, malaque fide in patre cessante, pro Regionis usu, ac personarum qualitate digno viro cum congrua, & competenti dote filiam collocaverit, adeout illa non dignoscatur

scatur culpa, vel fraus, quæ in indignis, vel in inæqualibus nuptiis, ob minus congruam dotem adesse solet, ita namque justè credit de suis, ac filiæ bonis dotare, ac ab utroque legali, & conventionali debito, vel onere se eximere, id non exprimendo quia hujusmodi legalium subtilitatum, ac superstitionum, quæ vix peritis professoribus innotescunt, ignarus probabiliter esset; Si enim callens cogitasset, utique, vel expressisset, cum verborum implementum nimium facile, & commodum sit vel si filiam ita pinguius dotatam esse debere credidisset, utique longè magis altis, ac dignis nuptiis collocasset. Ideoque ubi rationalium, non autem irrationalium more judicandum sit, facti potius, quam juris censenda est quæstio pro facti qualitate, veritatis, ac verisimilis voluntatis substantiam, non autem istas superstitiones in litera attendendo. *b*

a *disc.*154. *de dote*, *& eod. tit. disc.*177. b *Ibidem*.

OBSERVATIO XLVIII.

Argumentum dotis à viro factum mulieri, ad ipsum superstitem non redit, sed ad mulieris hæredem transmittitur.

Magis communis, magisque recepius Juristarum, ac Moralium sensus, generaliter ac indefinitè firmat, ut illud augumentum, quod sub dotis, vel donationis, aliove titulo valide faciat vir uxori, ista præmoriente sine prole ab eo suscepta, non ad ipsum virum superstitem redeat, sed ad mulieris testatum, vel intestatum, quamvis extraneum hæredem transmittatur. *a* Verum asperitatem, ac irrationalitatem facientis voluntati, ac naturali veritati, & æquitati adversam id redolere videtur, cum verius facti censenda sit quæstio pro facti qualitate decidenda cum ratione potius, quam cum litera, vel cum propositionum generalitate. Ubi etenim ex correspectiva conventione id sequatur, sine qua illud matrimonium alias non esset sequutum, quia nempe in nobilitatis, vel ætatis, aut formæ, seu valetudinis; vel alterius inæqualitatis, aut injuriæ, vel damni compensationem id sequutum sit; Et tunc rectè procedit assumptum, cum tunc non ex viri, sed ipsius mulieris ære, ac substantia, tale augmentum sequi dicatur. Ubi verò ex mera benevolentia, & liberalitate, & ex illo verisimili motivo, ut ipso viro præmoriente, superstes mulier in statu viduitatis decenter, ac bene vivere valeat, vel alias dignas contrahere nuptias, adeout casum extra donantis intentionem probabiliter sequutum esse facti circumstantiæ suadeant; Tunc asperitatem, atque irrationabilitatem tale assumptum redolet, utpote ob indiscretum, ac literalem legis rigorem, invito domino, rem suam auferens sibi, & suis, illamque extraneis nolitis, & non cogitatis tribuens, contra naturalem veritatem, & æquitatem, quibus innixe esse debent, lex, & justitia.

a *disc.*27. *&* 165. *de dote*.

OBSERVATIO XLIX.

Dotes Monialium esse illicitas, plurium est vel sententia, & quatenus licitæ sint, ut non possint minui, vel augeri sine superiorum licentia.

Illicitam utpotè simoniacam, plerique Morales, ac Juristę reputant illam dotem, quæ Monasterio per puellas habitum in eo suscipientes, ac emittentes professionem solvitur, quasi quod pro statu monastico, qui rem spiritualem importat, pecunia, vel alia res temporalis detur. *a* Æquivocum autem cum simplicitate admixtum id redolet, verum namque est assumptum, ex quo ipsi ad istam inferunt consequentiam, in qua tamen fallacia residet, quoniam non pro habitu, vel statu Monastico dos præstatur, sed pro temporali alimentorum onere, ad instar dotis, quæ pro carnali assignatur matrimonio, cui tanquam Sacramento eadem congrueret ratio, ut aliquorum etiam est sententia, communi tamen calculo meritò reprobata. Fabulę siquidem speciem evidenter habet assumptum, ut pro duplici continuo, ac perpetuo cœlibatus, & carcerationis martyrio obtinendo, pecunia, vel alia res temporalis solvenda esset.

Illius autem diminutionis prohibitio Superioribus inconsultis, & sine justa causa, rationabilis censenda est, cum speciem prohibitę alienationis id sapiat in hoc fragili sexu, altera verò prohibitio augmenti, ubi alias dos uniformis esset ex aliquo justo motivo inducta, irrationabilis videtur quando facti particulares circumstantiæ aliter non suadeat. *b*

a *disc.* 167. *de dote*. b *disc.*11. *& disc.*167. *de dote*.

OBSERVATIO L.

Dotes, quæ filiabus, aliisque mulieribus debentur, esse juris gentium, ideoque per leges positivas tolli, vel restringi non posse plerique volunt: Alii verò easdem leges matrimonii libertati adversari, ac propterea irritas esse credunt.

Juris gentium esse dotem, ac dotandi obligationem in genere, vel in substantia, jus autem civile modum tantum staruere, pene concors videtur Juristarum, ac Moralium sensus, eoque retento, plerique opinant illas positivas leges dotium moderatorias, quarum usus in plerisque locis Orbis civilis nostræ communicationis habetur, utpote juri gentium adversas invalidas esse, & non obligatorias; Alii verò istum non sequentes sensum, alium adversus easdem leges habent, ut tanquam libertatis matrimonii impeditivæ ex Divini, vel saltim Ecclesiastici juris dispositione irritæ sint. *a*

Idem verò, quod occasione legitimæ superius dictum est, in primo assumpto procedit, atque ex eisdem rationibus ineptiam, vel irrationabilitatem redolet, cum apud Historicos de plerisque legatur nationibus, ut istum dotium usum nullatenus habeant, quinimò aliquæ oppositum, ut potius viri dotem tradant mulieribus, ideoque totum ex humano, vel civili jure provenit, cum alterum jus æque humanum in toto, vel in parte derogare potest; Matrimonii verò libertati nullatenus huiusmodi leges præjudicare dicuntur, cum potius moderatam respiciant taxam, ut immoderatis occurantur excessibus, & luxibus Reipublicę damnosis atque ubi taxa est generalis in toto populo, ut omnes pro qualitate, vel ordine personarum eodem debeant jure metiri, tunc nullum fieri dicitur præjudicium huic libertati, cui tunc præjudicatur, quando de certam personarum tali restrictione agatur, ut ea matrimonium liberum sequi probabiliter impediat, *b* ideoque intrat error procedendi sine ratione, vel discursu in litera, & cum generalitatibus, quæ sunt ineptiarum, & irrationabilitatum parentes.

a *disc.*143. *de dote*.
b *d. disc.*143. *de dot. & disc.*73. *de Testam.*

OBSERVATIO LI.

Statutis, vel legibus localibus prohibentibus mulieri, quæ filios habeat, de dote disponere, ut per ultimam voluntatem non autem per actum inter vivos hæc prohibitio intelligenda sit.

Cum non infrequentes, in Italia præsertim, hujusmodi locales scriptæ, & non scriptę habeantur leges originatę ab hujus Provincię moribus, priusquam sępius enunciata legum civilium causalis inventio, ac receptio sequeretur, per quas mulieribus, quæ filios relinquant, inhibetur in toto, vel aliqua quota, de tote præsertim extra filios disponere valeant; Hinc illorum Juristarum, qui adeò vilem, & contemptibilem profitentur exactu literæ famulatum, inepta interpretatio induxit, ut hujusmodi prohibitio illas tantum capiat dispositiones, quæ per ultimam fiant voluntatem, non autem inter vivos, quamvis absque causa, & ex mercè lucrativo donationis titulo, neglecto statu gravis infirmatis, ob quam mors immineat, nisi positivæ fraudis adsit probatio, super qua vera, vel præsumpta, magnas (irrisione quidem dignas) cum solita factionaria sciissura, involuunt quæstiones, totum id desumendo ex grammaticali, seu leguleica significatione verbi *disponere*, ut actus per ultimam voluntatem tantum, non autem illos inter vivos capiat, ac denotet. *a* Ita namque admittendum est illud inconveniens ab eisdem legibus adeò damnatum, ut sit imponere legem potius verbis, quam rebus, quodque leges contemptu, & irrisione digne potius censendæ sint, dum ita de facili cum sola verbali formalitate eludi valent, quo nil ineptius, nihilque irrationabilius.

Eadem namque ratio, ob quam prohibitio facultatis disponendi per ultimam voluntatem inducta est, consimilibus merè voluntariis, & lucrativis disponentibus inter vivos à probabili causa non munitis æque congruit, ideoque in ratione potius, quam in litera, ut par est, procedendo, de illis inter vivos actibus ab ista prohibitione exceptis id intelligendum est, qui aliquod justum, atque si non physicè, saltem moraliter necessarium habeant motivum, juxta prudentem, ac rationabilem declarationem per aliquos antiquiores hujusmodi legum interpretes factam, ut nempe mulier, nupta, vel casta, vel libera, vel sana vivat, &

sic

sic ubi ex hujusmodi justis causis dispositio fiat, quibus accedentibus respectivè, ultimis quoque voluntatibus idem congruere debet, ut nempe mulieri, quę pro ejus sanitate, aut libertate, vel castitate fruenda, & conservanda, beneficium aliquod obtinuerit, ob quod ex antidotali obligatione, ad congruam remunerationem se agnoscat obligatam, prohibitum esse non debeat, ut id, quod per actum inter vivos pro isto beneficio assequendo facere potest, facere quoque valeat per ultimam voluntatem pro beneficio jam assequuto, quod magis certum est, dum assequendum est magis incertum, magisque fallax; Ideoque non litera, sed ratio, seu verisimilis intentio legis attendi debet, spectato principaliter fine, vel effectu per eam considerato, & sic in rei substantia potius quam in superficie, seu verborum formalitate, & grammaticali intelligentia immorandum est, cum alias irrationalium potius, quam rationalium more, judicium, vel consilium proferri dicatur. *b*

a *disc.102. cum seqq. de dote.* b *Ibidem.*

OBSERVATIO LII.

An æstimata, vel inæstimata censeantur data Bona in dotem, quæ in specie, vel respectivè in quantitate consistere dicatur.

Mirabile est, quam in hoc themate Juristæ, ac etiam aliqui Morales se involvant, in verborum cortice, ac formulis vim constituendo, & an à quantitate, vel à specie initium habeat dotis constitutio, cum plerisque similibus formalitatibus, ab omni ratione, ac prudenti discursu alienis. *a* Cum etenim de actibus agatur, qui per inexpertas puellas, vel per idiotas parentes, aliosque conjunctos dotantes, ac sponsos respectivè peragantur, explicantur autem per Notarios, & alios, qui dotales tabulas ordinant, & conscribunt, potius verò, ubi in ignota latina lingua id sequatur, hinc frequens quidem dignoscitur irrationabilitas, cum asperitate, quandoque conjuncta, hujusmodi contrahentium voluntatem, cujus revera potius quam juris est quæstio, ex illis deducere verbis, quæ contrahentes nec dixerunt, nec perceperunt, quod nil ineptius nil irrationabilius, atque humano discursui magis contrarium, ita voluntatem desumendo ex eo, in quo voluntas non fuit, dum ignotum est; Cum ratione itaque, non autem cum litera, seu verborum formalitate in hoc procedi debere, viros decet rationales, ex facti nempè qualitate, & circumstantiis pro modo personarum, & bonorum, ac frequentiori Regionis more, substantiam verisimilis voluntatis perscrutando, & attendendo, atque ubi dubium cadat, id, quod mulieris magis interest, eligendum est, cum sexui ob ejus imbecillitatem, ac doti ob Reipublicæ bonum, favor præstari debeat; Ea quoque ineptia idem concurrente, ut generalis in uno sensu regula statuatur cuicumque casui applicabilis, quod magis expediat mulieribus habere dotem in quantitate, utpote invariabili, atque deteriorationibus, & infortuniis non subjecta, quam in specie; Pariter etenim pro singulorum casuum circumstantiis id regulandum est, præsertim verò ex majori, vel minori idoneitate viri, ac etiam ex qualitate bonorum, ac regionis respectivè, ob quam nimium expediat potius speciem habere, Vera namque æstimatio emptionis, & venditionis contractum occultat; Igitur inquirendum est ex tota facti serie, an ista voluntas adfit faciendi istos duos contractus.

a *De hoc disc.158. de dote cum ibi notat.*

DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

OBSERVATIO LIII.

De intestatæ successionis ordine per jus novissimum introducto, ac recepto.

Antiquiorum Romanorum leges, ac mores, etiam post amissam libertatem, & postquam ex aristocratico, & democratico simul junctis, monarchicum regimen sub Imperatoribus constitutum est, donec in ipsa Roma sedes imperialis fuit, diversum dabant successionis ordinem, in Græcia quoque duorum sæculorum spatio circiter continuatum usque ad Justinianum, cui sub Judice lis est, an in isto successionis ordine, aliisque pluribus legum Romanorum ordinatoris, ac reformatoris, vel potius destructoris, & corruptoris attributum congruat, dum cum nimia inconstantia, & variatione, ut Chronistæ valunt, malè morigerato Triboniano ejus, vel magis Theodorę domi natricis directione leges figente, ac refigente, ille demum statutus fuit ordo, immutationem quoque probabiliter recepturus, si ulterior vita hanc dedisset facultatem, ut scilicet omni antiqua agnationis, ac paterni, vel materni generis, vel sexus differentia sublata, sola gradus proximitas attendatur, ita coæquali existente jure masculorum, & fœminarum, ac agnatorum, & cognatorum.

Irrationabilitatem autem ista lex novissima redolet, dum antiquis, ac etiam tunc recentibus adversatur Romanorum moribus, neque illis Græcorum diversis referibilis est, dum, ut præmissum est, per duo sæcula, in ea Regione cum eisdem continuatum, fuit, & meritò, ut ita familiæ magis conserventur, ipseque quodammodo naturalis stimulus ad majorem masculorum, ac agnatorum amorem impellit, ut tot fideicommissorum, ac primogeniorum, & majoratuum ordinationes totque feudales, & emphiteuticæ acquisitiones ipseque Regnorum, ac Principatuum successiones ordo pro magis communi usu docet.

Longè verò majorem redolet irrationabilitatem, ac ineptiam sensus primorum glossatorum, ac interpretum, qui Itali fuere, has leges, juxta alias insinuatam istoriam, post septem circiter sæculorum sepulturam, ac oblivionem repertas, atque ex populorum voluntario usu potius, quam ex antiqui Romani Imperatoris authoritate recipi cæptas, ita recipere, ac interpretari, ut antiquis Romanorum legibus prevalere debeant, atque cum earum ordine procedi. Inepta quidem, qua nulla major, dum de tempore, quo per Justinianum ista novissima lex condita est, nulla pene hujus Imperatoris erat in Italia potestas, illaque modica, quam recuperaverat, citò sub Justino ejus filio desiit per occupationem Longobardorum, quorum leges, ac mores antiquis prædictis conformes erant, ideoque isto jure novissimo nunquam recepto, neque practicato, cum eis continuatum fuit; Igitur clara eorum simplicitas, ac fallacia dicenda est.

Omnium verò major irrationabilitas, ac ineptia mediorum, ac modernorum Scriptorum ea censenda est, quod cum ad hunc errorem advertentes populi curaverint illi occurrere cum statutariis, aliisque localibus legibus antiquorum morum, hoc errore sublato, restitutivis, vel continuativis, ita eorum animum declarando prædictum Justinianeum, vel Theodoræ fœminæ parum rationabile jus non recipiendi; Adhuc tamen eorum simplicitas, ad præmissa non referendo, sed cum consueto vitio in litera ambulando, has leges cum exorbitantium, & correctoriarum odibilium legum municipalium regulis, ac rigorosis restrictionibus metitur, quo nil ineptius, nilve irrationabilius, exindeque magna, & frequentia resultant æquivoca, justitiæ ac veritati nimium præjudicialia. *a*

a *De his disc.1. de Success. ab intestat. & aliis seq. eodem titulo.*

OBSERVATIO LIV.

Statutum excludens matrem, & cognatos, ob collaterales agnatos, ut non suffragetur patri, vel avo paterno: eo quia de eis non loquitur.

Ex jam in præcedenti observatione insinuata ineptia super stricta intelligentia illarum localium legum, quæ cognatos propter agnatos, vel fœminas propter masculos ab intestata excludunt successione, illa aliquorum Pragmaticorum maxima resultari irrationabilitas, & asperitas ab aliquibus Tribunalibus quandoque canonizata, ut illud statutum, quod matrem, & cognatos excludit ob collaterales agnatos usque ad aliquos ulteriores gradus, non suffragetur patri, & avo paterno, utpotè in litera non mentionatis ex axiomate, ut hujusmodi leges ad literam atque in solo verborum grammaticali sensu, rationis identitate, imo majoritate neglecta, attendi debeant; Ineptia quidem, ac irrationabilitas, qua nulla major, dum ita potentius est causatum, quam causa, atque deterioris conditionis est ille, cui juxta enunciatas antiquas Romanorum leges, ac mores, totum debeatur, quam illorum, qui ex modernæ legis dispositione excluſi sunt, quando sint gradu impares, & quando æquales ex ejusdem legis benignitate ad aliquam admittuntur portionem hujusmodi ineptiis, ac irrationabilitatibus ex illo semper opportune repetendo, & inculcando vitio resultantibus, procedendi in litera, non autem in spiritu, vel in ratione, sive cum generalitatibus in abstracto, absque debito humano discursu, vel ratiocino, quod in omnibus principatum occupare debet pro hujusmodi effugiendis erroribus. *a*

a *disc.15. de Success. ab intest. & in annot.*

OB-

OBSERVATIO LV.

De eodem Statuto fœminarum excluſivo propter masculos agnatos non attendendo ubi de Clerici defuncti successione agitur, quamvis inter laicos quæstio sit.

Major forte, quam præcedens, ea censenda videtur irrationabilitas, quam ex aliquorum minus communi sensu, ab aliquibus tamen magnis Tribunalibus malè recepto, nostra experimur ætate, ut ubi de Clerici, vel alterius Ecclesiasticæ personæ jam defunctæ intestata successione tractetur, non statuti, vel alterius laicalis particularis legis ordo attendi debeat, sed ille enunciati novissimi juris civilis, quamvis in successione nulla Clericorum, vel Ecclesiasticorum adsit mixtura, sed inter laicos legis æque subditos, quæstio sit, quasi quod personæ defunctæ exemptio attendi debeat; Irrationabilitas quidem primæ classis nulli probabili penitus innix fundamento, dum antiquus possessor jam annihilatus est, suaque nil interest, an unius, vel alterius debeat esse successio, ideoque cum exemptio nulla exerceri dicitur protestas, ac jurisdictio.

Et quamvis ea soleat assumpti ratio assignari, ut moriens utpotu locali legi non subditus, non cum illa, sed cum communi, quæ ipsum afficiebat, decedere voluerit, cum intestata successio quodam decedentis testamentum pro eo à lege conditum potius importare dicatur; Attamen ita est excusare, vel tueri istam irrationabilitatem cum altera majori, Clericatus etenim, vel alia Ecclesiastica qualitas mores non alterat naturales, neque homines irrationales, vel singularis judicii reddit, ut nolle censeantur ea, quæ omnes alii volunt, atque ipsemet vellet si de populo esset, utpote communibus moribus, ac rationi magis adaptatum, dum juris civilis ordo potius irrationalis nostrisque moribus contrarius est, ut superius advertitur; multò verò clarior irrationabilitas remanet, ubi hujus voluntatis locali legi adaptatæ, atque conformis argumentum, imo naturalis accedat sufficiens probatio, quæ ex defectu solemnitatum in ultimis voluntatibus desideratarum insufficiens reputetur, cum tali casu manibus quidem palpabilem irrationabilitatem, ac asperitatem adesse videatur. *a*

a *De his disc. 6. de Success. ab intestat. & in aliis eod. titulo.*

OBSERVATIO LVI.

De eodem Statuto locali diversum succedendi ordinem præscribente, ut non afficiat personas Ecclesiasticas.

Ordinem intestatæ successionis à locali præscriptum lege, super fœminarum præsertim, vel cognatorum, aut forensium exclusione, illos non afficere, qui ob Clericorum, vel aliam Ecclesiasticam qualitatem ab ea lege, ac foro utpotè laicali exempti sunt, credit quædam Pragmaticorum schola, idque in monialibus præsertim frequentius praxis docet, cum frequentiores istę sint leges fœminarum excluſivæ propter masculos; Sed malè quidem, ac irrationabiliter, atque contra magis communem, magisque probatum sensum; Nulla etenim jurisdictionem, vel potestatem cum Clerico, vel cum Ecclesiastica persona lex exercet, minusvè sibi quæsitum jus tollit, ut deteriorem ejus faciat conditionem, sed bona, quæ sub legislatoris dominio habituali, ac potestate existunt, cui sibi videtur, defert, eorumque solum capaces reputat, qui certam habent qualitatem, non quidem Clericatus, vel Ecclesiastici status odio, sed ex alio honesto fine, qui totum illud complectitur genus consideratum in ipso nativitatis instanti, & priusquam illa obtineatur accidentalis qualitas, quæ exemptionem producit; Ubi etenim jure Divino, vel etiam Ecclesiastico successio illis deferatur, quos lex laicalis excludit, tunc non improbabilis dubitandi ratio caderet, sed cum hic ordo proveniat etiam ab alia lege laicali, quæ magis exorbitans dici meretur, hinc nulla ratio prohibet cur altera lex laicalis, & popularis, quæ rationi, ac populi moribus magis adaptata est, eam tollere non possit. Si etenim jus novissimum fœminarum, & cognatorum habilitativum non adesset, vel non esset receptum, utique non possent Clerici cognati, vel fœminæ moniales conqueri, quod antiquiores leges etiam Civiles, & laicales Romanorum eas inhabiles reputant, igitur neque isto casu.

Eo etiam non modico accedente inconveniente, quod irrationabilitatem magis comprobat, quod scilicet ubi fœminæ, vel cognati sunt sæculares, isti liberos, ac posteros procreant, ac propterea si ad successionem admittuntur, tunc bona, si non conservantur in agnationibus, & familiis, conservantur tamen in sanguine defuncti, adeout quædam ratio, vel stimulus naturalis assistat; Ubi verò Monialibus, vel Religiosis derfertur successio, tunc bona in penitus extraneos transeunt, cum juxta opinionem eorumdem Canonistarum, & moralium, qui hanc substinet rationabilitatem, bona directè, ac immediatè jure suo Monasterio quærantur, adeout ipse Religiosus conjunctus nullum sentiat particulare commodum, ideoque melioris conditionis erunt extranei, quam illi de sanguine contra omnem naturalem rationem; Et quemadmodum homo cum fideicommissi perpetui ordinatione, illis bonis, quæ privatæ subjacent dispositioni hanc legem, adjicere potest, ut cognati, & Clerici, ac religiosi non succedant, ita non videtur, cur lex idem facere non valeat ex eadem ratione, id non fiat Clericorum, vel Religiosorum odio, neque ut jus acquisitum eis tollatur, sed quod ex honesto, ac rationabili fine certa desideretur qualitas. *a*

a *disc.5. de Success. ab intest. & in aliis pluries eod. tit.*

OBSERVATIO LVII.

De utraque personarum, ac bonorum copulativa subjectione desiderata ad hoc, ut statutum intret, quodque mixtura personæ non excluſæ facit illud cessare.

Ambo hæc assumpta, in magis communi sensu, eorumque forum sequuntur, recepta sunt, quamvis non desint qui contrarium volunt, ac practicant, præsertim verò primum utriusque subjectionis tam personarum, quam bonorum adeò rigorosè desideratur, ut non sufficiat statutorum combinatio, quia nempè in utroque loco personarum ac bonorum adsit cognatorum excluſivum. Equoad alterum mixturæ, vel existentiæ in medio personæ non excluſæ, ut cessare facit statutum, atque aperiat locum ordini juris communis extenditur, ut quamvis illa persona, quæ mixturam causat ex alio defectu sit insuccessibilis, vel quod succedere nolit, adhuc statutum cessat.

In utroque autem, si non adest irrationabilitas positivà, adhuc tamen deest congrua ratio, unde saltim quædam asperitas, seu leguleica dignoscitur rigorosa superstio, quæ irrationabilitatem redolet, quando ad hujusmodi legum, & statutorum veram rationem, ac naturam superius insinuatam reflectatur. Utriusque namque assumpti eadem assignatur ratio odibilitatis, ac strictæ naturæ hujusmodi legum; ut propterea de facili ab eis recedatur, ad hoc ut fiat reversio ad jus commune favorabile; Et tamen isto casu res in oppositum est, dum revera excluſio non provenit à præcisa auctoritate legis particularis ita volentis rem à jure exorbitantem decernere sed potius ab explicata voluntate populorum continuandi in antiquis moribus contrariis dictasque novissimas leges non recipiendi, ideoque ubi cum ratione, atque cum humano discursu, ut decet, procedendum sit superstitiosæ remanent istæ conclusiones nulli probabili rationi innixę, sed à quibusdam superstitiosis subtilitatibus manantes. *a*

a *De primo assumpto utriusque subjectionis disc. 4. de Succ. ab intest. Et de altera existentiæ personæ in medio disc. 3. eod. tit.*

OBSERVATIO LVIII.

Quando Statuta, quæ fœminas excluſas dotari mandant, eas faciant extraneas, necne, & quatenus faciant, quando per parentes habilitate, atque suitati restitutæ dicantur, & an unica sufficiat dos.

Ad dignoscendum, an statutum fœminarum excluſivum istas faciat extraneas, vel adhuc conservet suas, ad plerosque effectus nimium considerabiles, super dote, quam eis præstari debere ab eodem statuto præcipitur, illos præsertim, quod ubi suitas conservatur, tunc dos succedit loco legitimæ, ac propterea oneribus, & vinculis non subjacet, statimque defertur, atque fructus producit, & ad fœminæ hæredes transmittitur, sive ad ejus liberam est dispositionem, quamvis nuptiarum carnalium, vel spiritualium non adimpleatur conditio, sine qua dotis nomen, & essentia non datur, cum aliis effectibus exinde resultantibus, & qui è converso cessant, ubi extranea reputatur, ut propterea legitimæ loco non succedat.

Illa merè verbalis, vereque superstitiosa consideratur verborum formalitas, vel contextura, quod si statutum simpliciter excludit, vel ab excluſione incipit, quę in jam

per-

perfecta oratione fit, deinde verò dotem dari mandet,tunc extraneam illam faciat, atque dos in isto casu nuptiarum tantum demandata, loco legitimæ non succedat, secus autem è converso, ubi à dote incipiat, vel in eadem orationis contextura illa demandetur, ac propterea super hujusmodi verborum formalitate cum grammaticalibus significationibus apud scribentes multæ leguntur frigidates, quibus nullæ majores. *a*

Id autem apertam redolere videtur irrationabilitatem, ac ineptiam; Quoniam lex non verbis, seu rebus imposita est, ejusque ratio, vel finis spectari debet pro conservatione bonorum in agnationibus, & familiis, & ne patrimonia sciscuram,ac detrimentum patiantur à fœminis,nisi quando honestatis ratio, quæ admixtum quoque habet Reipublicæ favorem, ita ex quadam necessitate exigat, & sic ubi urgeat ille finis, ob quem dotium introductio sequuta est, & in quibus contra omnem rationem iste sexus magis privilegiatus est quam masculinus; ideoque cessante ista ratione, vel necessitate, semper fœmina pro extranea habenda est, quodque dos per statutum rationabiliter demandet, tunc præstari debeat, quando sequatur illa conditio, sine qua iste dotis terminus non intrat, non curando an illius, qui vice, ac nomine populi loquitur, juxta illorum temporum grossitiem,vel exiguorum locorum imperitiam, uno, vel altero modo eloquutio concepta fuerit, & præsertim ubi latina, quæ hodie vulgaribus ignota est, atque diversas pro magistrorum qualitate habet phrases,vel modos, spectando etiam rationem, vel finem, sive substantiam verisimilis voluntatis, non autem corticem, & figuram verborum, eodem modo, quo in defunctorum ultima voluntate interpretanda, verius faciendum est, cum istæ interpretationes pari passu ambulent.

Ex eodem autem discursu,vel ratione, de improbabilitate,ac ineptia magis redargui merentur illæ formalitates,ac superstitiones, quæ cum magna quidem nausea leguntur in ea quæstione, an unica dos excludat ad omnibus illis successionibus, de quibus statutum loquatur,; vel potius ut ex quolibet esse, vel patrimonio dos debita sit, ita dando inconveniens nimis apertum,nimiamque irrationabilitatem, ut eadem puella multas habet dotes, contra omnem usum, omnemque rationem, ex sola verborum contextura, & subtili grammaticali significatione, quo nil absurdius, nilve ineptius. *b*

Majorem verò omnium irrationabilitatem, ac asperitatem illud redolet assumptum, quod defuncto, de cujus successione agitur, testamentum ordinante, atque cum statuto exclusivo se conformando, indotatis fœminis dotem, vel dotatis aliquid modicum benevolentiæ gratia relinquendo, ad exuberantem cautelam per imperitos Notarios potius, quam ex ipsorum testantium voluntate demandando,ut id pro legitima, ac omni eo, quod de jure competat relictum censeatur, ita inferatur ad agnitionem in suam, ut propterea legitimæ locus fiat ad superius recensitos effectus,aliosque similes, quo nil absurdius, cum ita id quod ad ædificandum ordinatum est, serviat ad destruendum, quodque cautela adiecta ad favorem, & gratiam masculorum, qui tanquam magis dilecti honorati sunt, eis noceat, atque diversum producat effectum, interpretando voluntatem in oppositum naturalis veritatis,ob solam superstitionem verborum, quæ Notariorum potius, quam testantium concepta sunt diverso modo, quam ex factis pateat. Vera siquidem, ac rationabilis propositio est, ut hujusmodi lege de intestata successione agentes, cessent in casu testati, atque defunctorum voluntas eis prævaleat, sed fallacia, & irrationabilitas est in applicatione, cum id procedat, quando ejusdem conclusionis, ac regulæ verificatur ratio, cui innixa est, quia nempe constet testatorem æque, vel magis diligere, ac tractare voluisse fœminas, ac masculos, atque ita à statuto recedere, illoque non uti, sed potius in contrarium disponere, non autem quando cum illo potius se conformare in animo habuit, ejusque dispositioni cum propria voluntate robur adjicere, ut ita masculis excludentibus magis consulatur, dum alias est convertere antidotum, ac medicinam in venenum quodque noceant ea, quæ ut prosint ordinata sint. *c*

b *discus. 3. & 17. & in aliis eodem titul. de Succeff. ab intestat.*

c *d. disc. 13. & 154. & seq. de dote, & disc. 3. de Legitim. & in aliis pluries.*

OBSERVATIO LIX.

De adoptivorum, & vel arrogatorum successione intestata.

LEgitime arrogatum cum supremi Principis auctoritate, ita contradistinctum ab eo, qui cum auctoritate inferioris Magistratus adoptetur,cui adoptati nomen congruit, pro vero agnato in omnibus haberi debere, etiam ad effectum activè,ac passivè intestatæ successionis transversalium arrogantis, antiquæ Romanorum leges disponant.

Illas verò hodie in litera intelligere, & practicare, magnam quidem primi ordinis irrationabilitatem, cum ineptia, & asperitate conjunctam redolere videtur. Tum ob earumdem legum dispositionem variatam, atque intestatæ successionis ordinem immutatum per illud jus,quod novissimum dicitur, per quod sublata antiqua agnationis,& cognationis, ac sexus differentia, sola ratio proximitatis sanguinis, & naturæ attenditur; Tum fortius ob notabiliter immutatos mores, quorum diversitatem in hujusmodi legum intelligentia, & praxi principaliter attendi debere frequenter advertitur, ex ea convincenti quidem ratione, quod cum hujusmodi leges hodie habeamus, non ex legislatoris necessaria potestate, qua concurrente, de ratione ex Juristarum sensu qtærendum non est, *a* Sed habeamus ex voluntaria populorum receptione ab eo originata,quod comparatione ad illas leges, cum quibus in illis incultis,ac barbaris sæculis vivebatur, rationabiles, beneque ordinatæ essent; *b* Hinc ad istos limites rationis, ac boni ordinis, prout currentibus moribus congruant, attendi debere, omnis ratio, omnisque humanus discursus exigit.

Dictis etenim Romanorum moribus attentis, in quibus sola agnationis ratio habetur, nedum familiis, & agnationibus in universum, nimium expediebat eas ita per utramque viam naturæ, & artis multiplicari,atque numerosas effici, ut in Comitiis, aliisque contingentiis, majoris essent potentiæ, ac existimationis, ac propterea inter omnes agnatos quædam societas,illudque reciprocum mandatum, quod societati ineft, adesse videbatur, ut hujusmodi fierent solemnes arrogationes, quoniam solemnitas pro illis moribus publicitatem quoque inducebat, ut propterea isto etiam respectu implicitus adesset agnatorum consensus; Ac etiam quia ob tunc abhoritum, neglectumque cælibatum, qui ad publicos honores, ac munera inhabilitatem producebat, ita quodammodo necessitas cogebat id practicare, ut cum isto arrogationis, vel adoptionis remedio consuleretur inhabilitati.

Hæc autem omnia juxta nostros modernos mores cessant, quinimò in plerisque ditionibus, in Romana præsertim, res est in oppositum; Ideoque his omnibus consideratis, ipsoque usu docent, quod à tempore casualis inventionis, ac receptionis hujusmodi legum, talis successionis casus in praxi sequutus non legatur, exinde manifesta resultat asperitas, ac irrationabilitas eorum, qui in sola litera dictarum legum, ac illarum auctoritatum, quæ cum dictis legibus pertranseunt, absque alio discursu, vel ratiocinio, diversum efformat judicium. *c* Verè quidem contemptibile, ac irrationabile, ex ipsiusmet naturalis discursus,ac rationis aperta repugnantia, ut omninò extraneus, qui morienti sit ignotus,sanguine conjunctos excludere debeat.

Intestata namque successio, testata fingitur, ut nempe ita decedens, testamentum, quod lex ejus vice, ac nomine fecit, facere voluerit, quia sciens quosnam haberet sanguine conjunctos, juxta legis communis, vel localis jam statutum ordinem ad successionem vocatos, illosque reputans pro naturali instinctu ejus successione dignos, superfluum, ac inutile reputaverit testamentum condere; Et tamen,ut his non obstantibus, viles, vel indignos, aut abhorritos, sivè ignotos à præmoriente fratre, vel alio conjuncto arrogatos, ita invitus habere debeat successores, iis exclusis, quos ille voluit, & habere credidit, irrationabilitas quidem, ac ineptia, & hasperitas, quibus nullæ majores, ex eodem perpetuo quidem damnando abusu, ac errore manantes, procedendi in litera irrationalium more, neglecto ratiocinio, ac rationalium discursu, per quam homines à brutis distinguuntur. *d*

a *l. non omnium de leg.16. cum aliis disc.35. de Judic.*

b *disc.1. de Servit. & in annot. disc.161. de Regal. & disc. 1. de Succeff. ab inteft. & frequenter.*

c *Voto 10. poft. decif. Remboldi.*

d *De his disc.53. de Succeff. ab intestat.*

OB-

OBSERVATIO LII.

De regulatione inteftatæ, vel teftatæ fucceffionis ex tempore mortis naturalis, vel civilis.

DUplex in hoc themate dari folet casus, qui dubitandi ansam præbeat, an civilis, vel naturalis mors potius pro successionis regulatione attendenda veniat; Unus nempè ubi in captivitate mors naturalis sequatur, unde præcedat civilis, quæ ex eadem captivitate resultat; Et alter, ubi mors civilis à Monastica, seu Regulari professione solemni proveniat, in Religione præsertim pro frequentiori contingentia, quæ etiam in communi bonorum profiteatur incapacitatem.

Utroque casu legum dispositione attenta, civilis potius, quam naturalis mors attendenda venit, sive de testata, sive de intestata successione agatur; Naturali autem veritate, ac ratione spectatis, asperum potius, ac irrationabile dicendum venit, ut idem, de cujus bonis, ac successione agitur, contingente præmorientia eorum, quibus una, vel altera per mortem civilem delata est successio, ipsa bona videat penes omnino extraneos,& quandoque exosos dicto successori ex diverso latere conjunctos, illos verò de proprio sanguine videat excluses, ac depauperatos, quod ipsi naturali sensui, ac discursui nimium repugnare videtur. *a*

a *disc. 35. de Testamento & disc. 11. de Succeff. ab inteft.*

OBSERVATIO LXI.

De modo computandi gradus in successionibus statutariis, quæ diversæ sint ab ordine juris communis.

VIgentibus præsertim in Italia frequenter enunciatis Statutis, ac legibus localibus pervenientibus intestatæ successionis ordinem à novissimo jure civili prescriptum, ut ita ad antiquas leges, vel antiquos mores fieret reversio, excludendo nempe fœminas, & cognatos propter agnatos intra certum gradum. Hinc orta est inter Scribentes quæstio, quæ ob consuetam factionariam divisionem inter involutas recensenda venit super graduum computatione, an juxta juris civilis dispositionem facienda sit, ut quælibet persona faciat gradum, vel potius juxta illam Juris Canonici, per quam duæ personæ unum gradum constituunt, ut propterea duplicatio, vel respectivè dimidiatio intret; ut (ex. gr.) quatuor gradus Canonici, quos frequens praxis occasione impedimenti matrimonialis enumerat, octo civiles constituant, & sic respectivè in aliis.

Quamvis autem discurrendo in abstracto cum generalitatibus, probabilior, magisque fundata censenda videatur opinio volentium attendi debere computationem juris civilis, quando ipsa lex aliter non exprimat (dum expressione accedente, utpote in claris non intrant quæstiones, & argumenta) ex ea congrua ratione, quod in hac successionis materia nullas habet partes lex Canonica, quæ solum pro dicto effectu regulandi consanguinitatem, & affinitatem super impedimento matrimonii cum gradum enumeratione se ingerit, dum successio à jure civili normam recipit,ideoque jus dispositio in graduum computatione potius attendenda venit; Adhuc tamen procedere in litera, vel in hujusmodi generalitate, consuetos producit irrationabilitatum, ac ineptiarum malos effectus, cum ob graduum restrictionem, quando juris civilis computatio attendenda esset, penè fatua, & mutilis, ac inverisimilis ipsa lex remaneret ideoque ratiocinium pariter in hoc opportunum,imo necessarium videtur, perscrutando nempe usum loquendi regionis, ac tempora, in quibus lex edita sit, necnon qualitatem, seu numerum graduum, an multi, vel pauci, & breves sint, ut exinde verisimilis voluntatis statuentium desumatur substantia, eodem modo quo in testantium voluntate, frequenter quidem, sed semper util ter animadversum est, cum à statutis ad ultimas voluntates, & è converso rectè detur argumentum. *a*

a *disc.17. de Succeff. ab inteft.*

OBSERVATIO LXII.

An defuncti ab inteftato averfio,vel indignatio cum aliqua perfona, apta fit illam excludere ab inteftata fucceffione.

QUamvis illorum, qui rationi magis inhærent,sit sensus, ut ubi legitimè constet illum, qui ad intestatam successionem à lege sit vocatus, defuncto exosus, ac justè odibilis esset, tanquam ingratus censeri debeat ideoque ab intestata successione excludendus, clarius verò ubi idem decedens in ejus testamento, quod ex legis subtilitate potius, quam ex defectu voluntatis, ratione alicujus deficientis solemnitatis, vel ex causa exhæredationis, vel præteritionis,aut caducationis ob hæredis præmorientiam, vel ob alium similem defectum non fortiatur effectum, ut propterea eo non obstante intestatus decedat, hunc declaret animum, illumque ab ejus excludat successione; Adhuc tamen magis communis, magisque receptus sensus eorum, qui neglecta ratione, servili more literæ famulantur, & quorum longè major est numerus, id negat, atque talem personam ad successionem admittit. *a*

Evidentem autem irrationabilitatem id sapere videtur, utpotè omni rationi naturali, & æquitati, ac humano discursui contrarium, ut nempe ex irrationabili quadam subtilitate legis, seu verius ex ejus mala intelligentia, & applicatione in litera potius,quam in ratione obtinere debeat bona ille, quem constat defunctum abhorruisse, ac noluisse successorem, cum etenim intestatæ successioni ordo per legem statutus, morientium continere dicatur implicitam, vel præsumptam voluntatem, quam non testando huic ordini accomodasse præsumantur, hinc manifesta videtur rationis, ac humani discursus repugnantia, ut hæc præsumptio, vel fictio naturali veritati ita prævalere debeat,cum verius pro facti qualitate, & circumstantiis interponendum videatur judicium, an cum posset validè testari, idque negligendo, ita indignatio cessata videatur, ut propterea à priori recesserit voluntate, vel potius in ea perseverando testatus non sit, quia improvisa, vel inopinata morte præventus non potuerit, aut quia crediderit jam benè testasse. *b*

a *disc.27. de Succeff. ab inteft.* b *Ibidem.*

OBSERVATIO LXIII.

De successione, & hæreditate pacisentis ex pacto non danda.

FUturam hæreditatem, ac successionem viventis, ex istius pacto, vel conventione obligatoria, & irretractabili, dari non posse leges disponunt, quamvis matrimonii favor, vel intuitus accedat, ut propterea in dotalibus tabulis ita conventum sit, atque ad instar id extendunt Juristæ, quamvis in conventionali fideicommisso pro familiæ, & agnationis decore conservando talis inita esset conventio, quam etiam juris jurandi religionem validam, vel saltem irrevocabilem non efficere credunt, sivè de quota sit conventum, ut licèt intrinsecè ipso jure irrita non sit, adhuc tamen pro libito sit irrevocabilis, triplici desuper assignari solita ratione; Una nempe ob testandi libertatis ademptionem. Altera ob legis resistentiam, ac prohibitionem, ne hæreditates pactis dentur,cum per solas ultimas voluntates dari debeant;Et tertia ob votum captandæ mortis, quod hujusmodi continent dispositiones, ideoque bonis moribus contrariæ censendæ sint. *a*

Evidentem verò ineptiam, ac irrationabilitatem hæc omnia continet, potissime autem clarius, ubi non de tota hæreditate, sed de quota conventio sit, cum tunc prima ratio cesset ademptæ libertatis testandi, quæ apud Juristas merè legali simplicitate retenta magni fieri solet, forteque omnium aliarum major, ac efficacior reputari; Nulla namque ratio suadet, cur ille, qui mille possideat, per viam quantitatis, ex decem de novem partibus, & ultra pacisci valeat, & per viam quotæ non possit de semisse, & minus, ut ipse rationalis discursus ad sensum clarè docet.

Verùm ubi etiam de tota sit conventio, quæ tamen justum, ac prudens, & rationabile motivum habeat, fortius verò ubi onerosam, & correspectivam potius quam lucrativam redoleat causam, ut pro frequentiori contingentia in ea verificatur conventione, quæ matrimonii intuitu in tabulis fiat dotalibus, vel ubi pro reciproco, sive agnato fideicommisso sequatur, ideoque pariter justum motivum habeat, magis verò ubi jurisjurandi sincera munita sit religione, cum tunc nulla probabilis ratio suppetat cur hanc datam fidem violare liceat; Præmissis neutiquam refragantibus rationibus, quibus hæc leguleica ineptia, & asperitas innixa est; Singulas namque expendendo, parum concludens prima intestabilitatis ratio est, quoniam hæc facultas non divino, vel naturali jure, cui derogari, vel renunciari non possit, competit, sed ex humanæ, seu civilis legis benignitate, quinimò plerique eam damnant, utpote continente rem ipsi naturæ adversam, ut ille, qui jam annihilatus est;atque bonorum dominium amplius non habet, in tempore inhabili præcipiat, ac disponat; Ac etiam quia sicuti facto suo potest quis intestabilem se reddere, solemnem puta emittendo professionem in aliqua pro-

probata Religione, sive in servitutem juxta antiquos Romanorum mores, aut in arrogationem se dando, vel ubi in usu sit confiscatio, delinquendo, aut tantum contrahendo æs alienum, quod assem longè superet, ut propterea de facto inanis reddatur ista testandi facultas, ita non videtur quænam ratio suppetat, ut ex pacto, quod juramentum, ac justum habeat motivum, id fieri non valeat.

Minoris verò momenti est altera legis resistentiæ ratio, ut hæreditates pactis dari non valeant, id etenim à legum civilium Romanarum subtilitate, ac superstitione quadam provenit, ideoque nulla ratio prohibet cur illi renunciari non possit. Ea præsertim pluries infinuata consideratione, quod nisi hujusmodi legum moderna causalis inventio, ac receptio sequta esset, adeout hujusmodi subtilitstum, ac superstitionum notitia non haberetur, tunc nostræ communicationis Orbis eodem continuaret jure, vel usu, quo intermedio spatio septem, vel octo sæculorum, durante hujusmodi legum sepulrura, vixit, atque hoc posito, cum juramentum ex Canonum dispositione semper ad observantiam obliget, quando bonis moribus naturalibus non resistat, vel bonum publicum principaliter non lædat, hinc non videtur cur in hac prohibitione, quæ à positivo merè laicali jure manat illud suam facere non debeat operationem, potissimè dum idem jus non ex legislatoris necessaria potestate, sed ex voluntario populorum usu vim recepit, ideoque ab eodem usu declarationem, vel restrictionem recipere debet.

Fabulosa demum nostris temporibus in Christiano Catholico Orbe pro ejus currentibus moribus à Christiana Religione, & pietate regularis censenda venit illa tertia ratio, quæ forte apud antiquos Ethnicos Romanos carentes Religionis, ac æternæ vitæ stimulo, pro illis moribus considerabilis esse poterat, voti nempe captandæ mortis, quoniam illa etiam cadere deberet ingenti donatione, vel in alia conventione, cujus dilata sit exequutio post mortem vel in Regnis, & Principatibus, aut in feudis pacti, & providentiæ, & in fideicommissis, aliisque similibus necessariis successionibus, ac etiam in investituris abusivis, & in gratiis expectativis, vel in coadjutoriis, atque in fructuum, vel pensionum resevationibus super dignitatibus, & beneficiis Ecclesiasticis, & tamen hæc ratio negligitur. *b*

Tunc autem super hujusmodi futuræ successionis, ac hereditatis pactis, & conventionibus probabilis dubitandi ratio cadere potest, quando cessante justo motivo ni miæ imprudentiæ, simplicitati facientis, & è converso calliditati, ac seductioni recipientis, actus ob nimiæ inverisimilitudinis rationem sit referibilis, ac propterea ille dignoscatur voluntatis defectus, qui à natura potius, quam à juris civilis præmissis subtilitatibus, ac superstitionibus provenit, cum hunc defectum juramentum non suppleat, eo quia illud est pietatis, ac Religionis vinculum, non autem fraudis, & impietatis formentum. Ista verò consideratione cessante, omnimodam improbabilitatem, ac ineptiam redolent præmissæ nostrorum majorum traditiones, à consueta derivantes simplicitate, vel æquivoco attendendi antiquas Romanorum, vel respectivè modernas Græcorum leges in litera, ad hujus modi distinctiones, & consideratione non reflectendo. Si etenim juramentum, quod præfatum naturale non patiatur vitium ab eodem moderno jure Civili, magis verò à Canonico inefficax reputatur, ut illum supleat defectum, qui à minori provenit ætate, in qua minus perfectum præsumitur judicium, ut propterea aliquis naturæ defectus adesse dicatur, hinc multò magis hujusmodi defectus qui ex mera legis positive, & secularis subtilitate derivant supplere debet, ideoque inter Pragmaticorum irrationabilitates, ac ineptias meritò id recensendum videtur. *c*

a *De fideicommiss. disc.* 141. *& de Renunciat. disc.* 16.
b *d. disc.* 141. 213. *&* 216. *de fideic. disc.* 1. *de Empcyt. & disc.* 16. *de Renunc. & alibi.*
c *Eisdem locis supra citatis.*

OBSERVATIO LXIV.

De Pactis super futura hæreditate, & successione tertii v^i ventis.

EAdem legis Civilis prohibitio eisdem innixa rationibus, quæ in præcedenti habentur observatione, super pacto futuræ hæreditatis, ac successione ejusdem pacisentis hac specie quoque dignoscitur pacti, vel conventionis super hæreditate, ac successione tertii, cujus propterea consensus præcisè necessarius pro validitate actus requiritur, neque ille sufficit, nisi usque ad obitum perseveret, ac propterea est pro libito revocabilis. Verum etiam in hoc ineptia, & irrationabilitas dignoscitur. *a*

Ubi etenim sincera si pactio, quæ justum, ac prudens, & rationabile motivum habeat, atque onerosum potius, & correspectivum redoleat contractum, juxta casus eadem præcedenti observatione ponderatos, tunc ex eisdem rationibus, & argumentis, eadem resultat rationabilitas, ac ineptia, ubi præsertim accedat vinculum juramenti; Ita etenim fraudibus, & collusionibus aperiri videtur aditus, ut ii, qui hujusmodi legum subtilitates, ac superstitiones non calendo pacisentium sequantur fidem, illosque faciant correspectivos actus, quos alias acturi non essent, ita elusi & circumventi remaneant, quod utique absurdum, ac asperum, & irrationabile censendum est, naturæ legi oppositum, cujus anima est ratio. Potissime verò ubi pro locorum moribus, ac personarum qualitatibus ipsa conventio quodammodo connaturalis, atque usu recepta sit, ut in illis contingit renunciationibus, quæ per puellas carnali, vel spirituali dote provisas fiant aut in hæreditamentis, quæ pro filiarum, vel conjunctarum dote, vel ejus parte pro magis qualificato matrimonio promittantur, & assecurentur; cum similibus, quibus eadem congruat ratio, ideoque pariter inter simplicitates, ac ineptia id recenseri meretur, ab eadem derivantes origine attendendi antiquas leges in litera, non reflectendo ad morum, ac temporum, aliarumque circumstantiarum diversitatem, & ex qua diversitate revera hodiè in omnibus judicium efformandum est, quando rationabile non autem fatuum, ac irrationabile illud efformandum sit; Ubi etenim legislatores, & Jurisconsultos irrationales viros præsupponamus; tunc admittitur, ut cum hujusmodi legalibus procedatur propositionibus in litera; Secus autem si rationales, quoniam tunc non in litera, sed in spiritu procedendum est.

a *disc.* 16. *de Renunc.*

DE TESTAMENTIS, ET CODICILLIS, ALIISQUE ULTIMIS VOLUNTATIBUS; OBSERVATIO LXV.

De variis Testamentorum formulis, & solemnitatibus.

IN duo genera testamentorum prior divisio est, unum eorum, quæ de jure communi, eorumque regulari natura privilegiata sunt, & alterum non privilegiatorum. Privilegiata sunt illa, quæ ad pias ordinantur causas, vel per parentes inter liberos absque notabili inæqualitate, atque in hoc genere sola naturalis probatio, quacumque neglecta solemnitate, sufficit; & meritò, ac rationabiliter quidem; In illo nempè parentis inter liberos, quia distributionem quandam à natura, seu naturali instictu demandatam potius, quam dispositionem fraudibus, & machinationibus subjectam importare dicitur, *a* Et in altero ad pias causas, quia ejusdem fraudis, vel machinationis cessat suspicio, ob quam lex tot induxit solemnitates, ac etiam quia Ecclesia, & pia causa juris positivi civilis solemnitatibus non subiacet, sed naturalem veritatem attendi debere Canones disponunt, istisque rationibus id deferendum est, non autem privilegio particulari, quod eadem lex positiva concesserit, ut superficialium vulgus opinatur, ac propterea in hoc etiam dignoscitur ineptia. *b*

Quamvis etenim inter testamenta privilegiata, militare quoque recenseatur, ac etiam illud, quod ruri, aut tempore pestis fiat, ut tot non exigant solemnitates, Attamen per accidens id sequitur, minusque sola probatio naturalis sufficit, cum solum aliqua solemnitatum pars eis remissa sit, ideoque sub sequenti genere cadunt. *c*

In altero itaque testamentorum genere, quod extra liberos, ac extra piam causam fiat, magna quidem hodiè dignoscitur varietas, quæ nimium evidenter legalis facultatis hodiernam comprobat irrationabilitatem, & inconstantiam; Si enim solemnitatum requisitum naturali rationi innixum esset, exinde sequeretur, ut illud in omnibus testamentis, aliisque ultimis voluntatibus æqualiter desiderandum veniret, cum omnibus eadem congruat ratio, cujus contrarium ipsæmet leges civiles docent, quoniam ultra enunciatas differentias ab ipso jure civili inductas in testamento, quod in castris, vel ruri, aut pestis tempore fiat, illa quoque ex eodem jure manat differentia inter testamentum, & codicillos, vel alias ultimarum voluntatum species, ut in testamento septem requirantur testes, qui viri literati se subscribant, atque sigilla apponant, ac etiam sint togati, aliaque habeant requisita, ubi testamentum solemne sit, ac etiam testatoris habeat subscriptionem; Nuncupativum autem eundem habeat numerum testium, cum aliis solemnitatibus in apertura, & publicatione requisitis; Codicilli verò, aliæque species ultimarum voluntatum quinque sint contentæ testibus, totque non exigant solemnitates; Et tamen effectus, veritate inspecta, est idem, dum ob jam receptam facultatem prohibendi trebellianicam, & falcidiam, revera idem est effectus, idemque emolumentum ex testamento jure directo, vel ex codicillis jure obliquo resultat, totam ita hæreditatem assequendo. Igitur spectato effectu, manifestam redolet superstitionem omni ratione destitutam hæc adeò notabilis differentia inter testamentum, & codicillos, aliasque simplices ultimas voluntates super majori, vel minori solemnitatum requisito.

In eodem item testamentorum ad prophanas causas genere, nostræ Italiæ (quæ aliarum comparatione, exigua quidem Provincia est) attentis moribus, mirabilis est diversitas; Attento siquidem jure Romanorum, quod commune civile dicitur, generaliter septem desiderantur testes, cum tot aliis solemnitatibus, & requisitis, ut supra; In Ecclesiæ verò temporali ditione, ac etiam extra, in testamentis Clericorum, ad Canonici juris præscriptum, solus Parochus, vel Confessarius cum duobus testibus, vel sine Parocho quatuor testes sufficiunt, *d* Et in Veneta, Lucana, Senensi, ac aliis Civitatibus, atque in adjacenti Sardiniæ Insula, aliisque locis sufficiunt tres testes, *e* In Pedemontana verò Regione quædam judicialis, magisque publica requiritur solemnitas, *f* cum similibus differentiis; Atque in ipsamet Urbe mirabiliter istæ dignoscuntur differentiæ, quoniam inter laicos cives, & Incolas, qui Romano Statuto sint subjecti, isto generaliter disponente, ut jus civile Romanorum servari debeat, septem testes, aliæque solemnitates juris civilis desiderantur, idque in his testamentis in Urbe conditis, adeò rigorosè super ejusdem jus civilis solemnitatibus practicatum est, ut quamplura irritata fuerint testamenta, ideoque de nimium excessiva asperitate, ac irrationabilitate hæc judicia non immeritò redarguenda veniunt. *g* In iis verò, qui ob ecclesiasticam, forensem qualitatem statuto non sint subjecta, cum juris Canonici dispositione proceditur, ut propterea duo testes cum Parocho, vel Confessario, aut sine isto, quatuor sufficiant testes, magnas desuper quæstiones retexendo in illis sæcularibus, qui diuturnam in Urbe vitam duxerunt, an occasionalis eorum mota fuerit, ut propterea verum non contraxerint domicilium, ideoque ad formam juris Canonici potius, quam civilis sufficiat eos esse testatos, *h* In Cardinalibus autem, vel Papæ domesticis, & familiaribus, ac aliis, quibus eidem Papæ placeat illud concedere indultum, quod apud antiquiores præsupponitur Cardinalium singulare, cum sola naturali probatione ad instar testamenti ad pias causas admittitur, atque cum nimia facilitate, ac latitudine proceditur, in privatæ schedulæ recognitione, ut propterea latus fraudibus, & machinationibus aditus, cum eorumdem indultariorum quandoque præjuditio aperiatur, *i* Tantus itaque irrationabilitatum, ac ineptiarum cumulus dignoscitur, ut in eadem Civitate, eodemque populo cujus uniformes sunt mores, atque in eodem, actu cui eadem invisibilis, ac naturalis ratio congruit, tot habeantur diversitates; Si enim actus est de sui natura suspectus, utpotè falsitatibus, & machinationibus subjectus, ac propterea lex induxit tot solemnitates ad certam probationem, igitur irrationabilitatem continent leges, & indulta; quæ istud concedunt privilegium, quod odium potius continet, quia facilius testantes machinationibus subjacent, *l* atque si actus de sui natura id non exigit, ergo irrationabiles sunt leges, quæ tot solemnitates, & rigores induxerunt.

a *de Testam. inter liber. disc.* 29. *&* 27. *de Testam.*
b *de Test. ad pias causas disc.* 13. *& seqq. eod. tit. de Test.*
c *de Test. militari disc.* 28. *de Test. & de facto tempore pestis disc.* 27. *eod. tit.* d *disc.* 25. *de Test.* e *disc.* 10. *&* 11. *de Test.* f *disc.* 11. *de Test.*
g *disc.* 2. *&* 3. *&* 5. *de Testam. cum seq.*
h *Otthob. dec.* 145. *dec.* 369. *&* 372 *p.* 9. *rec.* i *disc.* 6. *& seqq. eod. tit. de Test.* l *d. disc.* 6. *& disc.* 8. *de Test.*

OBSERVATIO LXVI.

De filiorum familias intestabilitate.

ANtiquis Romanorum legibus intestabiles reddentibus eos, qui in patris, vel avi sunt potestate, & qui filii familias nuncupantur, utpotè alieni potius, quam propriè juris viri, ex ea præsertim congrua ratione ista resultante intestabilitate, quod eo tempore, vel eo statu attento, cessabat attestandi, vel aliter disponendi subjectum, dum filius familias, dominii, ac possessionis jure proprio, ac etiam habendi hæredem, & successorem incapax erat, ideoque servo assimilabatur quoniam totum id, quod acquirebat, patri acquirebatur. Earumdem legum dispositionem adhuc hodie vigere concors Juristarum, ac etiam Moralium schola credit, quod utique manifestam redolet simplicitatem, ac ineptiam, nulli probabili innixam rationi; Illa siquidem ratio, cui, ut supra, antiquiores leges innitebantur, hodiè jam cessat, quoniam per recentiores leges sub juris novissimi vocabulo explicari solitas, quæ Græcorum potius, quam Romanorum dici merentur, consideratio cessantis subjecti non intrat, dum filii familias, patriæ potestatis nexu non obstante, ejus quod acquirunt, etiam ab ipsis parentibus, in quorum potestate sint, ubi titulo valide donationis, non autem simplicis assignationis peculii sequatur, dominium, ac possessionem obtinent; Ac propterea hæredem intestatum, patrum familias ad instar, cum eodem successionis ordine habent, adeout in nihilo patria potestas meliorem patris, vel avi faciat conditionem; Ac etiam quia eorumdem patrum familias more, omnes faciunt contractus, libereque disponunt; salvo illo usufructu, quem lex patri reservat, ideoque nulla videtur subesse congrua ratio, cur filius familias vivens, dispatorios, ac læsivos, fraudibus, & læsionibus subjectos actus inter vivos facere valeat, prohibeatur verò moriens hæredem, ac successorem sibi destinare, magisque prudentem, ac laudabilem, atque in jure favorabiliorem actum facere, *b* Et per consequens inter legales superstitiones, & irrationabilitates pariter ad recensendum videtur.

b *disc.* 34. *de Testam. ubi de testamento filii familias.*

OBSERVATIO LXVII.

De prioris testamenti irrevocabilitate, ac posterioris inefficacia, ubi certa non adjiciantur verba, vel signa.

MOdernorum est cautela, antiquis fortè ignota, impediendi operationem legalis dispositionis, ut per posterius validum, ac perfectum testamentum, propris revocatio resultet, quamvis revocatoriæ clausulæ, vel verba non adjiciantur, ut id non procedat quando in priori illa adjiciatur cautela, quæ à practicis nuncupatur derogatoriarum derogatoria, quod scilicet illud per posteriora unum; vel plura non censeatur revocatum, nisi in revocante quædam verba, vel signa in primo expressa adjiciantur, *a* An autem ista cautela operativa sit necnè, & quatenus sit, an in præcisa forma debeat impleri, sub quæstione est; Aliquibus eam invalidam, & captiosam reputantibus, quasi quod ita sit legi fraudem facere, illumque actum, qui de sui natura est pro libito revocabilis, facere irrevocabilem; Aliis verò eam laudantibus, atque prudentem reputantibus, ut ita infirmorum præsertim, & morientium violentis concussionibus, ac importunis molestiis occurratur, ideoque juxta cujuslibet genium dividuntur in judicando, vel consulendo fori professores; unam, vel respectivè alteram generaliter, ac indefinitè sequendo opinionem, ut vel simpliciter damnanda, vel respectivè simpliciter laudanda, & approbanda sit ista cautela.

In hoc autem quoque irrationabilitas, ac ineptia versatur, ita generaliter, ac indefinitè in sola auctoritatum litera in omni casu procedendo perinde ac si de juris articulo agatur, cum verius facti quæstio potius censenda sit, decidenda ex singulorum, seu particularium casuum circumstantiis, bonam, vel malam fidem respectivè comprobantibus, an scilicet ex eis probabiliter, ac salrim admiculativè constet seriò, ac prudenter eam adjectam esse cautelam à testatore, ut illis occurrat importunis molestiis, vel seductionibus, quibus graviter infirmi, ac moribundi subjecti esse solent, ut inviti testari cogantur, dum ita à molestiis se eximendo, ad id deveniri solet cum certitudine, quod actus inutilis remaneat; Vel è converso sit testamentarii fraudolenta, & captiosa cautela, ita reddendi testatorem intestabilem, ac testamentum irrevocabile; Rationalis itaque viri est cum hujusmodi reflectionibus, & consideratio-

nibus

nibus procedere pro facti qualitate, & circumstantiis,non autem cum generalitatibus in abstracto, vel cum auctoritatum litera in omni casu, cum tunc inepti æ, ac irrationabilitatis vitium adesse dicatur.

Idemque, posita hujus cautelæ validitate, & efficacia, sequitur super ejus impedimento, ac præcisum esse debeat, vel æquipollens sufficiat, ut pariter ex facti qualitate decisio pendeat, an præcisa forma neglecta sit, quia testator sciens, ac volens ex prædicta ratione eam adhibere neglexerit, vel è converso non adhibuerit, quia oblitus fuerit, revera tamen cum ultima decedere, omnesque alias præcedentes dispositiones revocare in animo habuerit, ideoque non litera, vel verborum formalitas, sed ratio legis, atque veritatis substantia debet attendi, ac alias ineptia, & irrationabilitas adesse dicitur. *b*

a *disc. 76. de Test.* b *Eod. disc. 76. de Test.*

OBSERVATIO LXVIII.

De Testamenti nullitate ratione præteritionis, ejusque salvatione à Clausula codicillari, vel æquipollenti.

ILlud pluries enunciatum jus novissimum, quod Græcorum potius, quam Romanorum dici meretur, eam induxit superstitionem, ut ubi etiam liberis, vel parentibus, quibus legitima debetur, in toto, vel in parte illa relinquatur, id non sufficiat, nisi honorabilis institutionis titulus adjiciatur, & sine quo adesse dicatur quoque præterito, eodem modo quo si omnino neglecti forent, ut proinde ipso jure testamentum irritum sit; Idemque magis, ubi vera, & omnimoda naturalis accedat præteritio, vel exhæredatio sine causa.

Istum autem rigorem Interpretes in parte moderari curarunt cum clausula codicillari, vel altera *omni modo meliori*, per quas ubi præteritio scienter facta sit, testamentum resolvitur in codicillos, per quos ab intestato venientes, legitima retenta, trebellianica verò denegata ob prohibitionem duarum contemporanearum detractionum ex fideicommisso puro, istius jure gravati censeantur hæreditatem restituere illis, quorum favore in testamento dispositum sit; Magis communiter tenendo, ut hujusmodi clausulæ suam faciant operationem, quamvis non constet de testantium præcepto, & voluntate adjectas esse, sed potius verisimilitudo urgeat id sequutum esse ex stylo, & formulario Notarii, ipsis testantibus earum vim, & operationem non callentibus, ut præsertim in mulieribus, & rusticis, aliisque idiotis contingit. *a*

Hæc autem omnia irrationabiles continere videntur superstitiones, ac formalitates omni ratione destitutas, inutiles inducendo circuitus, ac litium, & calumniarum fomentum; Ita etenim à peritia, vel imperitia, vel à vontate Notarii pendere dicitur ultima testantium voluntas, ut hujusmodi clausulas adjiciendo, illa suum sortiatur effectum, secus autem negligendo, ideoque est dare inconveniens ab ipsismet Romanorum legibus adeò abhorritam, ut ultima voluntas morientis ab alieno pendeat arbitrio; Ac etiam quia veritate inspecta, id nullum continet effectum, sed prorsus inanem importat circuitum; Nihil enim refert, an directum jus hæreditarium testamentarii; vel intestati sit, dum pariformiter testamentarius totum obtinet, quod ex testamento valido, atque huic vitio non subjecto obtinere, ac sperare potest, & è converso intestatus nihil plus assequitur, quam legitimam, in casu testamenti validi, & perfecti adhuc assequibilem, atque non denegandam, ideoque non videtur ad quid hujusmodi formalitates deserviant, utpotè sine aliquo effectu, quo cessante superstitionis titulus meritò intrat, cum sola veritatis substantia apud rationales viros attendenda veniat, & an scienter, vel ignoranter præteritio, vel ex vero, sive è converso falso præsupposito exhæredatio sequuta sit pro regulatione voluntatis, quæ in casu ignorantiæ, vel falsi præsuppositi deesse dicitur. *b*

a *disc. 57. cum plur. seqq. de Test.* b *Locis supra citatis.*

OBSERVATIO LXIX.

De locabilibus legibus, quæ mulieribus absque aliqua majori solemnitate testari prohibent, an valeant, & an locum habeant ubi in loco exempto dispositio facta sit.

EOdem modo, quo ex motivo fragilitatis sexus, facilisque seductionis, aliquæ Italiæ locales leges, mulieres quamvis ætate majores, ad contractus, & obligationes, vel alienationes faciendas absque certis solemnitatibus inhabilitant, irritos alias declarando actus; Ita aliquæ, licet minus frequentes leges locales in factione testamenti quasdam in eis desiderant solemnitates ultra eas, quas jus commune generaliter in testamentis præscripsit. Eis verò non servatis, adhuc plerique volunt substineri testamenta, vel quia hujusmodi leges per subditas Civitates, invalidæ censendæ sint, utpotè libertatem testandi ab ipsamet natura concessam adimentes, vel restringentes, aut ita inducentes, ut morientis ultima voluntas ab aliena pendeat voluntate; Vel quod ubi etiam leges valeant, atque servari debeant, adhuc tamen earum dispositio cesset, ubi juramentum accedat, vel quod in Ecclesia, aut in alio loco facto, & exempto à sæculari potestate conditum sit, cum similibus restrictionibus. *a*

Verum, & hæc inter leguleicas ineptias, & irrationabilitas recenseri merentur,quoties istæ locales leges,quamvis per subditas Civitates conditæ sint, supremi Principis auctoritate ita sint munitæ, ut generaliter juri communi prævaleret debeant, quamvis illi adversentur; Ubi etenim hanc non habeant auctoritatem, tunc peculiari testamentorum materia nil speciale operatur, cum generaliter in quibuscumque aliis, quæ juri communi adversantur, illæ suam non faciant operationem: Potestate verò in aliis indifferentibus actibus præsupposita, tunc nulla subest ratio, cur in testamentis idem dicendum non sit, cum ex alias insinuatis, factio testamentis, atque rerum suarum dispositio post mortem, quando quis amplius non est dominus, atque annichilatus est, ideoque in tempore inhabili, non à jure naturæ proveniat, in ineptè aliqui literæ famulantes, vel solam superficiem callentes opinantur, sed à legis civilis, vel positivæ benignitate, cui altera lex positiva derogare potest;Quemadmodum etenim Romanorum leges cum tot solemnitatibus hanc potestatem restringere, aliæ verò diversarum ditionum leges posteriores easdem solemnitates in parte remittere potuerunt; Ita non videtur cur lex localis alias addere non valeat solemnitates, ubi pro regionis moribus ita sexus imbecilitati occurrere videatur.

Exemptionem verò loci, in quo actus fiat, vel juramentum, quo idem actus muniatur, consideratione digna non videri probabilior ratio suadet, cum inhabilitationem personæ lex percutiat, ne alias testandi obtineat facultatem, quam sicuti servis, ac Religiosis professis, & filiis familias lex adimere potuit, ita non videtur, cur alteri personarum generi adimere non valeat etiam generaliter, & indefinitè alias absolute faciendi intestabiles, vel reddendo eas rales quatenus certam ab ea præscriptam formam non servent, ut in cæco præsertim habetur. *b*

a *De materia disc. 19. cum duobus seqq. de Test.*
b *De Testam. Cæci disc. 33. de Test.*

OBSERVATIO LXX.

De certa probatione identitati schedulæ testamentariæ, ut suppositionis excludatur possibilitas.

ADinventa (judiciosè quidem, ac rationabiliter) per Juris Civilis Interpretes, quadam media testandi forma, per scrupulosæ subtilitates, ac superstitiones à legibus Romanorum in testamentis solemnibus inductæ evitentur, utpotè rarò ad praxim deducibiles, adeout revera claram redoleant superstitionem, ac etiam evitetur illa publicitas, quæ nuncupativo inest testamento, ob commune hominum votum, ut nonnisi post mortem eorum pateat voluntas, ut nempe nuncupativum fiat testamentum cum implicita nuncupatione relativè ad schedulam testamentariam, quam penes aliquem fiduciarium,vel in certo designato loco relinquere testator profiteatur, vel quod clausam, & sigillatam coram testibus Notario custodiendam tradat, nonnisi post ejus mortem aperiendam; Hinc super ista testandi forma, quæ rejectis aliquorum criticorum superstitiosis dubitationibus jam in praxi, etiam quoad hæredis institutionem est recepta, a non modicæ invaluerunt asperitates, ac irrationabilitates super identitatis schedulæ omninò certa probatione, quæ contrariam excludat suppositionis possibilitatem,ac propterea antiquæ supra enunciatę superstitiones, quas leges Romanorum in testamento solemni induxerunt, & pro quibus abolendis ista diversa forma introducta est, restitutæ videntur.

Istud autem inconveniens ex eodem oritur vitioso fonte procedendi cum auctoritatum litera, seu mala applicatione, ut illæ auctoritates, quæ alios percutiant casus,in quibus machinationis, ac suppositionis probabilia urgeant argu-

quibuscumque aliis casibus, quibus eadem non congruat ratio applicentur. *b* Id etenim irrationabilitatem, ac ineptiam redolet, quoniam naturaliter impossibile est talem dari certam probationem, per quam contraria fraudis, & machinationis excludatur possibilitas, ideòque ne aliàs omnes inviti intestati decedere cogantur, cum morali potiùs, ac probabili, quàm cum physica probatione procedendum est, legis ratione principaliter attenta ex facti qualitate, & circumstantiis desumenda præsertim verò an verisimilem, vel inverisimilem, seu benè, vel malè ordinatam contineat dispositionem, & quænam sint majora veritatis, vel falsitatis, & suppositionis argumenta, non autem cum litera auctoritatum, vel cum propositionum generalitate, ut quod in diversis casibus consultum, vel judicatum est, in quibuscumque aliis diversas habentibus circumstantias, consulendum, judicandum sit, cum id apertam ineptiam redoleat, ac irrationabilitatem, dum ità inanis remanet hæc nova forma ad hunc effectum inducta, ut tollantur antiquæ superstitiones, per quas de facili testamenta abolentur. *t*

a *disc. 1. de Testam. cum plurib. seqq.*
b *Ibid.* c *Ibidem.*

OBSERVATIO LXXI.

De testamentorum invaliditate ex defectu voluntatis, non autem solemnitatum, quia nempè conditum sit per nutus, & signa ad interrogationem alterius. Vel quia ad falsas, ac dolosas suggestiones. Aut quia infirma prætendatur mens. Vel quod voluntas adhuc imperfecta sit ad terminum testandi non redacta.

SOlemnitatibus, quæ in Testamentis pro eorum diversa qualitate requiruntur, benè, ac sufficienter adimpletis, frequenter eorum invaliditas per intestatos successores, aut per priores testamentarios deduci solet ex defectu, vel imperfectione voluntatis, quæ omnes tangit species, illasque non admittit distinctiones, quæ in altero solemnitatum defectu inter liberos, & extraneos cadunt, sive inter piam, & prophanam causam, dum liberorum, vel piæ causæ favor, solemnitatum quidem supplet defectum, utpotè juris positivi ex cessante causa, vel ratione, ob quam illæ desiderantur, non autem alterum voluntatis, utpotè naturalem. *a*

Multiplex autem iste defectus esse solet: Vel quia ad interrogationem alterius per verba affirmativa, vel per nutus, & signa dispositio concepta sit: *b* Vel quia ad alterius falsas suggestiones contra illos, qui aliàs juxta naturæ ordinem instituì deberent, sive qui in priori testamento instituti sint; *c* Vel quia infirma tunc præsupponatur mens, ut propterea testandi facultas non competat, *d* Vel demùm quia adhuc imperfecta sit voluntas, ex eo quod superventa mors, vel aliud accidens illam impediat omnimodam actus perfectionem, quam desiderari, vel præordinatam esse constet, *e* cum similibus imperfectionibus voluntatis, quibus eadem congruat ratio.

In his autem respectivè casibus, non infrequentes forus asperitates, ad irrationabilitates cum ineptia conjunctas experitur, ex eodem consueto fonte manantes procedendi cum auctoritatum litera, vel cum propositionum generalitate, non reflectendo cum debito discursu, vel ratiocinio ad singulorum casum circumstantias, illam præsertim verisimilitudinis, vel inverisimilitudinis, ac bonæ, vel malæ dispositionis; Facti namque potiùs, quam juris istæ censendæ veniunt quæstiones pro singulorum casum qualitate, & circumstantiis regulare debentibus judicis arbitrium, ut boni, ac prudentis, & rationalis viri partes expleat, non autem mali, ac imprudentis, & irrationalis; Præsertim verò iis, quæ juris sunt, an Scriptorum auctoritatibus, vel Tribunalium decisionibus deferendum sit, combinando scilicet unius, vel respectivè alterius casus circumstantias, & an earum combinatio adesse dicatur necnè? Manifestæ siquidem fatuitatis, ac ineptiæ speciem sapit, ita regulare inverisimilem, malèque ordinatam dispositionem, quæ de sui natura machinationis, vel fraudis speciem redoleat, ac alteram verisimilem, beneque ordinatam, quæ machinationem, ac fraudem excludat, sive ita regulare illam imperfectionem, quæ sit circa ipsam præcisam individuam dispositionem, & illam quæ sit circa alias dispositiones, postquam illa, de qua sit quæstio, jam benè perfecta, & completa sit, nullaque urgeant probabilia argumenta, quod in eo instanti revocationem, vel moderationem recipere debeat cum similibus considerationibus, quæ rationalium more, cum ratione potiùs, quam cum litera legum haberi debent, atque aliàs error est perpetuus procedere cum litera, vel cum traditionibus more irrationalium, sive cum judaico, vel grammaticali stylo, potiùs quàm cum illo professorum juris, cui non scientiæ, sed prudentiæ potiùs attributum congruit. *f*

a *disc. 23. de Testam. & in aliis eod. tit.*
b *De hac specie disc. 23. & 39. tit. de Testam. & disc. 78.*
c *De hoc disc. 33. eod. tit.*
d *De hoc disc. 38. cum pluribus seqq. eod. tit.*
e *Et de hoc disc. 23. & seqq. eod. tit.*
f *Locis supra citatis.*

OBSERVATIO LXXII.

De Senatus consulto Liboniano, super eis, qui testamento sibi adscribunt.

ILlorum temporum ita exigentibus moribus, quando solemnium, vel in scriptis testamentorum rigorosa in usu erat forma, ob tunc fortè expertas fraudes, antiquæ leges, quæ verè sunt Romanorum, utpotè in Urbe ante imperii translationem in Græciam sub ethnicis Imperatoribus ex responsis prudentum depromptæ, cum Liboniano Senatus consulto contra sibi in testamento adscribentes, rigorosè agunt, ut nedum exindè dispositionis infectio resulter, sed etiam falsitatis punibilis præsumptio, *a* Istarum denique legum dispositionem ad literam (excusabiliter tamen) primi interpretes accipientes, cum eis indefinitè processerunt quoad infectionem actus, quo verò ad punitionem, ad sinceritatem, ac bonam fidem respectù habuerunt, ut ista excuset, non autem validam reddat dispositionem, atque cum hoc sensu recentiores, inferendo antiquiores, processisse videntur. Aliqui verò ad testantis qualitatem, ac privilegium reflectendo, volunt, ut Cardinales, & alii qui pontificium, vel alterius supremi Principis indultum habeant, Senatus Consulto non subjaceant. *b*

Utrumque verò assumptum vitiosum videtur, atque irrationabilitatis, ac ineptiæ defectu laborare; Vitiosum namque censendum est hodie ob immutatos mores, immutatamque religionem, ac superventam christianam pietatem, cum dicto ethnicorum antiquo rigore circa istam falsitatis præsumptionem ita rigorosè procedere, ut quando veritatis, ac sinceritatis probabilia accedant argumenta, adhuc tamen id ad excusandum à pœna solùm sufficiat, non autem, ut substineatur dispositio, ideòque justè, ac rationabiliter aliqua magna Tribunalia diversum habuerunt sensum, *c* cùm potiùs veritatis substantia, quàm rigor formalitatum attendi debeat; Et è converso vitiosum quoque est, ut ob minus solemniter testandi facultatem, præfatarum legum dispositio, vel enunciatum Libonianum Senatus Consultum intrare non debeat, *d* quoniam id non percutit solemnitatis, sed voluntatis defectum, inductumque est ad occurrendum fraudibus in ipsorum testantium gratiam, & indemnitatem, ideòque deterioris conditionis esse non debet indultarius, quàm ille, qui tali careat indulto, dum ità esset retorquere in odium id, quod favore inductum est. Hinc namque sequitur, ut consuetæ irrationabilitates, ac ineptiæ dignoscantur ex dicto vitio resultantes procedendi cum littera legum, & auctoritatum, non autem cum ratione, ac spectato fine vel effectu per leges considerato, quodque in ista voluntatis, ac facti potiùs, quàm juris quæstione, cum generalitatibus conclusionum procedi non debeat, sed cum circumstantiis facti, præsertim verò cum illa utriusque qualitatis Testatoris, & testamentarii, & an primus sit talis, quod verisimiliter testamentum non subscripserit, neque Notario præsentaverit, nisi attentè, & accurratè legerit, dum sit clausum, & an dispositio sit verisimilis, cum similibus considerationibus, pro locorum, personarum, temporum, ac bonorum qualitate. *e*

a *In juribus relatis disc. 8. de Testam.* b *Jacob Gall. cons. de quo eodem disc. 8. de Testam.* c *d. disc. 8.* d *Jacob. Gall. cons. 50. cum aliis d. disc. 8.* e *Eod. disc. 8.*

OBSERVATIO LXXIII.

Testamentum ad favorem conjunctorum cum assertione pietatis, vel cum alicujus pii operis injunctione, an pium, vel prophanum censendum sit.

PEr classes, cum consueta opinionum scissura, disputant Juristæ, ac etiam Morales istam quæstionem, an testamentaria dispositio facta ad favorem conjuncti, cum explici-

Ee ta ra-

ca ratione pietatis, vel cum illa implicita, quam suadeat paupertas ejus, dum quo disposítum est, sive causa disponendi, putà pro dote, vel pro alimentis, & simili, dicenda sit prophana, utpotè referibilis ad motivum sanguinis, vel potiùs pia ex motivo animæ; Undè moderniores in littera, vel cum numero auctoritatum ambulantes Arithmeticorum potiùs, quam Jurisconsultorum assumendo partes, cum solito improbo contemptibili labore probare satagunt, quænam opinio sit magis communis. *a* Id autem ineptiam quoque redolet, cùm veriùs attenta ratione, cum qua procedendum est, sfacti, & voluntatis potiùs, quàm juris dicenda sit quæstio, à facti qualitate, & circumstantiis regulanda, & decidenda; Ubi etenim disponens nullum exprimat suæ intentionis motivum, ut propterea ad juris præsumptionem recurrendum sit, tunc sanguini potiùs, quàm pietati ea referenda veniat, quamvis paupertas quoque accedat, nisi alia urgeant diversæ voluntatis argumenta, quæ huic legis prævaleant præsumptioni. Si verò exprimat causam pietatis, putà quia pro ejus anima, vel pro amore Dei ita disponere profiteatur, & tunc inspiciendum est, an istius causæ assertio tertii, vel Reipublicæ, aut legis fraudem continere valeat, necnè, ut quando contineat, tunc assertio non attendatur, nisi aliundè ejus veritas justificetur, quia nempè accedat testamentarii paupertas, vel alia qualitas miseratione digna, cui pietatis potiùs, quàm sanguinis motivum congruat; Sed si nulla consideratur fraus, vel præjudicium, tunc causæ expressæ deferendum venit, cum nulla dignosci videatur ratio, vel prohibitio, cur cum conjuncto, quamvis aliàs proviso, & non miserabili, disponens profiteri non valeat, quodque illi beneficium conferat, potiùs ex motivo pietatis, vel charitatis, quàm illo sanguinis, ideòque de hoc agere generaliter, & in abstracto, sive cum sola littera, vel cum numero auctoritatum procedere, ineptiæ, ac irrationabilitatis solitum producit effectum. *b*

Eademque distinctio alteram regulare debet quæstionem, An dispositio, quæ in opus pium directa est, puta celebrationis missarum à conjuncto faciendæ cum insolita, & excessiva mercede, pietatis, vel potius sanguinis motivum habeat, cùm inspiciendum sit, an fraudem tertii, vel Reipublicæ, aut legis id redolere valeat, qua cessante nil prohibet pro pio opere, utpotè inæstimabili, magnam, ac insolitam statuere mercedem, quæ accessorie, & consequutivè, conjunctorum potiùs, quam extraneorum, pro bene ordinata, seu regulata charitate prophanum concernat commodum, *c* ideòque pariter cum littera, vel cum generalitatibus in hoc procedere, eosdem malos jam insinuatos producit effectus.

a *disc.* 19. *de Testam.* b *Ibidem.*
c *disc.* 12. *& disc.* 16. *cum duobus seqq. de Testam.*

OBSERVATIO LXXIV.

An testamentum minùs solemne, in quo pia causa hæres instituta sit, valeat quod prophanas dispositiones, quæ ab ipsa causa instituta adimplendæ sunt.

NEgant plerique, ex eo quod piæ causæ peculiare privilegium sit, ut ejus favore minus perfecta substineatur dispositio, ubi solemnitatis, non autem voluntatis imperfectio sit, quodque propterea inutiles prophanæ dispositiones remaneant, utpotè extra privilegium, sub generica dispositione juris cadentes. Id autem probabile censendum videtur, ac recipiendum, ubi pia dispositio particularis, ac propterea aliis prophanis inutilibus reputatis, legitimorum ab intestato hæredum commodo, earum cedat infectio; Secus verò ubi ipsamet pia causa, quæ aliàs intestatæ successionis jus non habeat, tanquam hæres universalis in eodem testamento instituta, vel tanquam talis de jure ex beneficio juris accrescendi reputanda, totum capiat, unde sibi onus incumberet aliàs adimplendi prophanas dispositiones perfectas, quarum minus solemnium non implementum suæ cedat utilitati; Tunc etenim asperitatem, ac irrationabilitatem id redolet, contrariam illi naturali veritati, & æquitati, quam pia Ecclesia, piave causa servare profitetur, ac debet, aliosque monet, ut servent; Istud namque privilegium, non ex mera legis positivæ benignitate manat, ut aliqui superficiales malè opinantur, ut solemnitatum imperfectio negligatur, quando perfectæ voluntatis sufficiens habeatur naturalis probatio, sed potius provenit à diversa ratione, ut nempè quoad eam sola naturalis veritas attendi debeat; Ideòque si ipsa pia causa illam dispositionem veram, ac sinceram reputat alienam ab illa fraudis, & machinationis suspicione, ob quam positiva lex solemnem introduxit probationem, hinc sequitur, ut hanc veritatem dividere non possit, nec debeat, sed voluntatem disponentis in omnibus servet, ex naturali, & æquitativa regula, *quod quisque juris*, &c. Et ne alias in ipsa verificetur illa, quam ea ipsamet damnat, ac prohibet, illicita locupletatio de alieno invito domino, quoties prophana dispositio, fraudis, & machinationis probabilia non habeat argumenta, ideòque & in hoc dignoscitur error irrationabilitatum, ac ineptiarum productivus, cum littera, vel cum generalitatibus procedere. *a*

a *disc.* 17. *& seqq. de Testam.*

OBSERVATIO LXXI.

De Testamento, quod Episcopus faciat pro anima decedentium ab intestato.

VIgente in aliquibus diœcesibus ista consuetudine, ut propriis, qui ab intestato decedunt, Episcopus piè pro eorum anima testetur; Super istius consuetudinis praxi, consueta dignoscuntur extrema vitiosa, asperitatum, ac irrationabilitatum, & ineptiarum productiva, ex eodem fonte manantia procedendi, neglecta ratione, cum littera, vel cum generalitatibus; Aliqui namque hanc invalidam reprobant, ac damnant consuetudinem, ob expressam juris prohibitionem, ut unus pro alio testetur. Alii verò illam laudantes, ac validam reputantes, indiscretè extendunt, effrænatamque Episcopo concedunt facultatem pro libito disponendi, nimiumque legitimos intestatos hæredes gravandi; Et quod magis est pietatem convertendo in impietatem, & nequitiam, ut Episcopus sibi ipsi, vel suis, id quod dispositum est applicet, ut propterea bona, & pia consuetudo in abusum, atq; in corruptelam convertatur, Probabilem namque rationem hujus consuetudinis introductio habet, ut ejus, qui improvisa, vel inopinata morte præoccupatus, propriæ animæ suffragio consulere non potuit, vices, ac partes suppleat Episcopus animarum sibi commissarum pastor, & custos, neglecta juris civilis prohibitione, ut unus pro alio testari non valeat, quodque ultima voluntas ab alieno non pendeat arbitrio, cum pia causa hujusmodi juris civilis prohitionibus, ac dispositionibus non subjaceat, ideòque ubi ea vigeat, commendatione potiùs digna censenda est consuetudo, ad limites tamen hujus rationis, cui innixa est, practicanda, pro qualitate scilicèt, ac statu personæ, ejusque assis, atque pro numero, & qualitate hæredum, cum distinctione, an de liberis, vel de transversalibus, vel de magis, ac minus proximis, vel magis, ac minus indigentibus, ac etiam pro aliorum consimilis qualitatis piorum, & prudentum virorum testantium consuetudine moderata, adeòut verisimile sit, quod idem facturus fuisset defunctus si mori cogitasset, in eos pios applicando usus, erga quos constet ex particulari defuncti affectione, vel consuetudine, sive ex generali more Regionis eum fuisse verisimiliter dispositurum, ideòque pariter idem dignoscitur error procedendi cum auctoritatum littera, vel cum propositionem legalium generalitate in abstracto, cum veriùs procedendum sit cum ratione, quæ ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis rationalis, ac prudentis viri more regulanda. *a*

a *disc.* 24. *de Testam.*

OBSERVATIO LXXVI.

Hæreditas Codicillis directo dari, vel adimi non potest. Atque agnoscens hæreditatem ex testamento, quod invalidum detegatur, non recurrit ad Codicillos.

IDem quod alias observatum est super inutili, parumque rationabili differentia inter Testamenta, & Codicillos, cùm idem sit effectus, eademque in vana, ac altera testandi specie ratio cadat, ad istum quoque adaptatur thema, ut codicillis hæreditas, nec dari, nec adimi valeat. *a*

Id etenim nullam probabilem videtur habere rationem, cui innitatur, ut propterea legalem potiùs redoleat superstitionem, ac formalitatem irrationabilem; Cum etenim hodiè receptum sit, ut illi testato, vel intestato directo hæredi, cui ex codicillis injunctum est restitutionis onus illi, qui sit in eis vocatus, omnis trebellianicæ, vel similis detractio prohiberi valeat, adeòut integrum assem, integramq; hæreditatem codicillarius assequatur; Hinc spectato fine, vel effectu, non videtur cuinam rationi probabili hoc innitatur assumptum, quod inanes, atq; irrationabile, litiumque & calumniarum nutritivo potiùs importare videtur circuitus, dum ità eadem congruat ratio, ob quam Ecclesiæ, vel piæ causæ favore sequi

potest

potest, *b* ideòque cum rationali discursu reflectendum est ad rerum statum de tempore, quo idem prodiit assumptum, quando hæc omnimoda fieri non poterat detractionum prohibitio, ut propterea illud alicujus esset operationis; Hodiè verò isto cessante præsuppposito, claram id redolet irrationabilitatem, ac ineptiam.

Prout etiam vel irrationabilis, vel aspera censenda est illa legis dispositio, quod qui hæreditatem agnovit ex testamento defectivo, ad codicillos recursum habere prohibeatur, & cum cujus legis dispositione plerisq; miserè, ac viliter litteræ famulando procedunt, dum vix hæc antiqua rigorosa superstitio peritis professoribus innotescit, ideòq; asperum, ac irrationabile videtur, ut absque scientia, & voluntate danda sit electio adeò præjudicialis, quæ delatæ hæreditatis amissionem, ac renunciationem operetur. *c*

a *disc.* 20. *& 21. de Testam.*
b *dd. disc.* 20. *& 21. de Testam.* c *disc.* 57. *de Testam.*

OBSERVATIO LXXXVII.

Ultima morientis voluntatis in alterius viventis voluntatem conferri non potest.

DEcedentis ultimam voluntatem, alterius supervivetis voluntati committi non posse lex civilis prohibet, putà si dicatur hæres institui, seù legatarius fieri ille quem alter volet; *a* Cumque lex Canonica id permittat, hinc piis tantùm dispositionibus istam posteriorem legem congruere, magis communis, magisque receptus est Jurisfarum, ac Moralium sensus, quasi quod plus hæres, vel legatarius à moriente jam declaratus fuerit, nempè Deus in quem pietatis opera principaliter dirigi dicuntur, adeòut unius, vel alterius pii operis species, vel modus accidens potiùs, quàm substantia percutiat. *b* Istamque speciem dispositionis, quæ in alienum arbitrium, vel in alienam voluntatem collata sit, antiquiores sub captatoriæ genere cadere crediderunt, sed malè, & æquivocè, cum captatoria diversam habeat speciem pariter ab eadem lege prohibitam, quod etiam malè, ac irrationabiliter est receptum, quando justum accedat motivum, ut alibi advertitur.

Ad salvandam itaque in prophanis hanc disponendi speciem, ille consideratur casus, in quo hæredis, aut legatarii persona, in testamento, vel in alia dispositione explicata non sit, ut quicumque innotescat, benè tamen alteri ab eodem testante sit communicata, cùm tunc ille, cui id commissum est, non disponentis, seù arbitratoris, fed testis potius personam gerere dicatur, ac propterea magis communis eorumdem Jurisfarum est sensus, ab aliquibus magnis Tribunalibus quoque canonizatus, ut declaratio istius fiduciarii testis, cui licèt unico ob ejus fidem à testatore approbatam, plena adhibetur fides, jurisjurandi religione adhuc munita esse debeat, quodq; alias ea non interposita illi deferendum non sit, atque inutilis remaneat declaratio, quæ semel facta non sit ampliùs variabilis, quodque verisimilitudinis quoque pro facti qualitate fomentum haberè debeat, cum plerisque aliis restrictionibus, ac formalitatibus, in quibus etiam consueta inconstantia, & opinionum scissura dignoscitur. *c*

In utroque autem assumpto, irrationabilitatis, ac ineptiæ dignosci videtur vitium, ex eodem originatum fonte procedendi cum legum littera, non autem cum ratione, minusque reflectendo ad temporum, ac mornm diversitatem, juxtà quam hujusmodi leges intelligere, ac practicacongruit, dum ex moribus potius, quàm ex legislatoris auctoritate illis utimus; Quidquid enim antiquorum Romanorum mores, atq; tunc experta inconvenientia suaderent, an propterea hujusmodi leges condere visum est, ac prohibitiones facere; Attamen hodiè nulla videtur congrua ratio supplere, cur pro nostris moribus ille qui morbo oppressus, vel mortis cogitatione turbatus, cum matura deliberatione de bonis suis nisponere non valet, prudenti, ac probato amico id committere prohibendus veniat, ad hoc ut tanquam ejus vicarius, vel mandatarius, ejus vice, ac nomine id expleat, quoties fraudis, & machinationis desint suspiciones, & argumenta, dum Ecclesia cum ejus legibus, quas Canonicas dicimus, id non reputat illicitum. *d*

Eodemque laborare videtur vitio alterum assumptum super præcisa necessitate jusamenti præstandi per illum, cui decedens ejus voluntatem communicare professus est. Nullo etenim divino, vel naturali jure cautum est, ut testes jurati esse debeant, quinimò neque antiquæ civiles Romanorum leges id exigunt, sed recentiores non immeritò id in illis statuerunt testibus, qui ab interessatis partibus electi, atque inducti sint, ac propterea seductionis, vel subornationis suspicio, sivè possibilitas viget; Ideòque cùm de illo agatur, quem testator probum, ac fidum declaravit, ejusque dicto deferri voluit, neque illi, in quorum gratiam declaratio fiat, alios inducere valent dum ab ipso defuncto jam electa, & approbata est persona. Exindè sequitur, ut nulla subsit ratio congrua, cur illa legalis necessitas, quæ generaliter in testibus à partibus interessatis electis, & inductis desideratur, in hac specie desideranda veniat; Si enim istum fiduciarium aliorum testium ad instar metiri daberemus, sequeretur, quod cum sit unicus, plenam non deberet facere fidem, ipsique idem congruere deberet assumptum, quod dictum unius, dictum nullius, in hac præsertim adeò suspecta materia, in qua ipsa lex probatione naturali concludenti contenta non fuit, sed magnam nimiumque septem qualificatorum testium solemnem desideravit probationem; Si ergo testantis approbatio hunc majorem supplet defectum, istamque longè majorem facit operationem, exindè sequitur, ut clarè superstitiosa censenda veniat ista juramenti solemnitas, quoniam si fiduciarius illam fallat fidem, quam testator in eo habuit, debet iste sibi imputare, cur malè elegerit, & quatenus detegatur malitia, vel fidei violatio in dubio non præsumenda, tunc ita Judicis intrabit officium si juramentum præstitum sit, sivè non, potissimè ob modernos mores, ob quas inconsideratè pro stylo, vel pro sola formalitate illud præstari solet, ac propterea vel non sufficit in periurare volente, vel in viro probo non est necessarium, & sic inutilem continet formalitatem.

a *disc.* 42 *& seqq. de Testam.* b *Loc. cit. ac etiam disc.* 23. *& seq. eod. tit.* c *disc.* 44 *& 47. de Testam. & disc.* 182. *& 183. de Fideic.* d *Locis citatis.*

OBSERVATIO LXXVIII.

De Testamento minoris ad favorem Curatoris, vel infirmi ad favorem medici, aut inquisiti, seù litigantis ad favorem Judicis, vel Notarii, aut defensoris.

MInoris testamentum, aliamve ultimam voluntatem ad Curatoris favorem invalidum esse plerique volunt; *a* Et alii idem opinantur, ac firmant in illo infirmi ad favorem medici, vel inquisiti, seu litigantis ad favorem Judicis, vel Notarii, aut Causidici defensoris. *b* Error autem irrationabilitatum, ac ineptiarum de more productivus est, cum hac generalitate, seu legum, & auctoritatum littera in omni casu procedere, cum veriùs procedendum sit cum ratione, cui innixa est hujusmodi personarum passiva intestabilitas, an illa pro regionis moribus, aliisque facti circumstantiis congruat, nec nè, ut probabilis non liberæ voluntatis, vel concussionis, & machinationis intret suspicio, vel præsumptio, qua cessante nulla cadit ratio, cui id innitatur. *c*

a *Disc.* 50. *de Testam.* b *Disc.* 51. *eod. tit. de Testam.*
c *Locis citatis.*

OBSERVATIO LXXIX.

De Captatoria dispositione.

DUplex in isto Captatorię termino, seu vocabulo, vitium dignoscitur; Unum nempè antiquiorum, ac mediorum à recentioribus tamen agnitum, & correctum, super istius vocabuli intelligentia, vel significatione, opinando quod duplicem dispositionis speciem contineat, unam ubi dispositio directa sit ad captandam alienam successionem, & dispositionem, quia nempè Titius hæredem Sempronium instituat, sub ea lege, ut Sempronius è converso se, vel suos instituat, vel aliter eorum favore disponat, & alteram, ubi decedens ejus voluntatem alteri committat, ut pro eo disponat; Verè namque, ac propriè iste terminus priori disponendi modo congruit, posteriori autem non; Atque in hoc antiquiorum, ac mediorum error, vel æquivocum versatur, cum Captatorię terminus nullatenus intret: sed alter prohibitionis, ne ultima unius voluntas ab alieno arbitrio, vel voluntate pendeat, & de qua prohibitione alibi agitur.

In ipsa verò propria, & vera Captatoria, irrationabilitatis quoque dignoscitur vitium ab eodem solito fonte originatum, procedendi cum littera, vel cum generalitatibus, ratiocinio neglecto, quod distinguere, beneque applicare docet; Quamvis etenim, juxta ea, quæ in præfato altero disponendi modo observatum est, per antiquas Romanorum leges, indefinitè, ac generaliter iste disponendi modus damnetur, atque infectus declaretur, quia fortè ita illorum temporum exigerent nobis ignoti mores, qui inconvenientia exinde resultantia

ſultantia docerent. Hodie tamen pro noſtris moribus à chriſtiana pietate notabiliter immutatis, præſertim verò circa tunc valdè ſuſpicatum votum captandæ mortis, erroneus, ac irrationabili ille videtur Interpretum ſenſus, ab aliquibus magnis Tribunalibus quandoque receptus, in rigore, ac generalitate literæ procedere iſtam prohibitionem, recipiendo etiam ubi ex aliquo honeſto, ac rationabili, & commendabili fine, citrà fraudem, & captionem aliquam ſequatur, ut ita nempè pro conſervatione bonorum in agnationibus, & familiis, & ne illorum ſciſſura earum decori, ac nobilitati præjudicet, neve extrà illas tranſeant, ita unus magis providus, magiſque prudens, alterum alliciat ad quandam honeſtam, atque commendatione dignam ſucceſſionis communionem, ad inſtar illius reiproci fideicommiſſi conventionalis per contractum, quod licet ab aliquibus, qui eodem laboranti vitio damnetur, attamen ineptia, & reprehenſione digna eſt damnatio, ut alibi advertitur, cum eadem intret ratio. Sive ad inſtar illius poteſtatis, quam lex, vel Juriſtarum magis receptus ſenſus tribuit teſtatori gravandi illum, quem honorat, atque de ejus bonis ad emolumenti limites diſponendi valeat, cum pariter eadem intret ratio, ideòque eadem intrare debeat diſpoſitio; Et per conſequens aſſumptum, ut juſto, ac honeſto accedente motivo adhuc iſta diſponendi ſpecies invalida cenſenda ſit omni deſtitutum videtur probabili rationis fundamento; Iſtud namque captatoriæ vocabulum ab altero captionis, vel captandi derivat, ad inſtar ejus, qui cibum in hamo piſci offert, ut illum capiat, atque interimat, ideòque ad hujus rationis, vel derivationis limites intelligenda eſt ejus prohibitio, ubi malo animo fiat. *a*

a *De his diſc. 42. & 43. de Teſtam.*

OBSERVATIO LXXX.

Quod non poſſit quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere, ideoque inſtitutus in re certa, non dato, vel dato, ac deficiente hærede univerſali; efficitur talis ex juris accreſcendi beneficio.

ISta eſt apud Juriſtas recepta propoſitio in themate inſinuata, ut inſtitutus in uſufructu, vel in re certa, ubi alter non detur univerſalis inſtitutus, vel quod datus deficiat, quia nempè teſtatori præmoriatur, vel incapax fiat, aut quod hæreditatem agnoſcere nolit, efficiatur hæres univerſalis ex beneficio juris accreſcendi; Idque etiam contra teſtantis judicium pleriſque procedere volunt, ob implicantiam ut quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedat, ut neque volens ita decedere valeat. *a*

Magnas, nimiumque involutas deſuper quæſtiones retexendo, cum conſueta factionaria ſciſſura, magnoque, ac improbo labore eorum, qui in arithmetico Scriptorum numero vim conſtituunt, eoſque colligere, an ſcilicet ex potentia juris accreſcendi, vel ex dicto alio inconvenienti decedendi teſtatus in parte id proveniat, ſive an ex tacita, & præſumpta mente teſtantis, vel ex potentia legis, quæ poteſtatem alias faciendi adimat, vel an ille, qui fingitur ita univerſalis hæres cenſeatur fideicommiſſo gravatus bona reſtituere venientibus ab inteſtato, verborum, vel clauſularum operationem ponderando, atque in eis totam vim conſtituendo. *b*

Hæc autem irrationabilitatis, vel ineptiæ vitio quoque laborare videntur, ob illud, quod omnium aliorum vitiorum eſt fons, vel parens, procedendi cum litera, vel cum formalitatibus verborum, nullo rationis naturalis, vel veriſimilitudinis fomento munitis; Veriùs namque eſt, ut voluntatis, non autem poteſtatis iſta ſit quæſtio, quæ propterea pro hujuſmodi voluntatis quæſtionum natura, facti potiùs, quàm juris cenſenda eſt, decidenda ex ſingulorum caſuum circumſtantiis, quæ ex ipſius teſtantis qualitate, ac facto derivent, non autem ex formalitate verborum, & clauſularum, quæ potius Notarii ſunt ex formulario tranſcripta, pſithacorum more pro ſtylo adiiciendo, eorum vim, ac operationem ignorando. Ubi namque probabilia non accedant voluntatis argumenta, ut penitùs neglectis, ac abhorritis legitimis ab inteſtato ſucceſſoribus, particularem teſtamentarium, minus quidem quam univerſalem, ſed iſto deficiente magis, quam inteſtatus dilexerit, ut ad eum omnem hæreditatem obvenire voluerit, tunc naturali rationi, ac veritati, & æquitati repugnat, ut ob hujuſmodi ſuperſtitiones, ac formalitates, auferantur bona eis, quibus defert lex, & natura, quando moriens contrarium non ſtatuat, quodque ille, cui moriens certam rem, vel ſummam ſolum relinquere voluit, ita totum præter diſponentis voluntatem obtineat, ideòque in ommiſſis, in quibus hominis deficit proviſio, vel diſpoſitio, illam naturæ ſubintrare debere, omnis humana ratio, & æquitas, ac diſcurſus exigere videntur, quibus iſtæ formalitates adverſantur.

a *diſc. 1. de hæred. & hæredit.* b *Eod. diſc. 1.*

OBSERVATIO LXXXI.

De conditione Viduitatis adjecta in ultimis voluntatibus, quando vitiet, vel vitietur.

ANtiquis Romanorum legibus, quæ ante ſuſceptam Chriſtianam fide ſub ethnicis Imperatoribus, ex ethnicorum Juriſconſultorum reſponſis editæ ſunt, quamvis ſub Juſtiniano Chriſtiano Imperatore in hanc quam habemus normam collectæ, ac reformatæ in digeſtorum libris collocatæ ſint, diſponentibus, ut illæ conditiones, vel præcepta, quæ per ultimas voluntates, mulieribus præſertim adiiciuntur, ex quibus cælibatum, ſeu viduitatem pati cogerentur pro non ſcriptis haberi debeant, ut propterea eis neglectis, atque contraventione non obſtante diſpoſitiones effectum fortiantur.

Hinc antiqua (excuſabilis tamen) primorum Interpretum, & gloſſatorum ſimplicitas, cum qua moderniores in parentum fide pro conſuetudine avium, vel pecudum ambulant, illa teſtantium præcepta, vel conditiones, ex quibus explicitè, vel implicitè, ſeu directè, vel indirectè cælibatus, vel viduitas reſultat, pro improbis, & caſſis habendas eſſe dixerunt, ut eis vitiatis firma remaneat diſpoſitio, ubi ſit per ultimam voluntatem, ſecus autem ubi per actum inter vivos, nimium quam par eſt, forteq; ultra antiquorum legislatorum, vel Juriſconſultorum ſenſum id ampliando. *a*

Equivocum verò, ac evidentem ineptiam id redolet ex eadem radice manantem, procedendi cum litera, non autem cum ratione, atque non reflectendo ad temporum, ac morum diſtinctiones. Ut enim præmiſſum eſt, hujuſmodi leges erudierunt de tempore quo Romanus Populus Idolorum cultor erat, Chriſtianæque fidei lumine adhuc orbatus, ideòque temporalibus totus intentus, cælibatum utpotè Reipublicæ præjudicialem nimium abhorrebat, adeòut cælibes, quinimò & conjugatis, qui liberis carerent, quandam infamiæ ſpeciem incurrerent, ut publicorum munerum, & honorum incapaces reputarentur, ac propterea adoptionum, & arrogationum inolevit, uſus, ut ita ars, vel induſtria naturæ vitium ſuppleret, ideòque meritò hujuſmodi præſuppoſitis moribus iſtæ leges prodierunt.

Cùm itaque Redemptor noſter tanquam novus, & optimus Medicus nova contraria medicamenta antiquis morbis tunc regnantibus juxta Gregorii ſententiam adhibuerit, atque virginitatem & viduitatem, imò cælibatum in matrimonio nimium commendaverit, ut tot Sanctorum Martyrum, Confeſſorum, Virginum, & Conjugatarum, ac Viduarum acta docent, ac propterea commendabilior, longeque favorabilior hodie apud Catholicos judicetur cælibatus, quam ſtatus conjugalis, nedum in iis; quæ forum internum, atque cæleſtem patriam concernunt, ſed etiam in muneribus, & honoribus præſertim Eccleſiaſticis, ut Romanæ præſertim Curiæ praxis docet. Hinc manifeſta remanet ineptia, & irrationabilitas continuationis, ac retentionis iſtius aſſumpti, per quod Civiliſtæ majus bonum, contra Divinum, & Eccleſiaſticum præceptum prohibent, vel impediunt, è converſo autem juxta conſueta illius facultatis extrema vitioſa, Canoniſtæ Morales, & pro reprobis, vel non ſcriptis, ac irritis illas habent diſpoſitiones, quæ matrimonii carnalis expreſſam, ac præciſam habeant conditionem, quaſi quod ita à cælibatu, & à ſtatu Religioſo fiat averſio. *b*

Utrumque tamen extremum vitioſum eſt, quoniam eatenùs iſta poſterior Canoniſtarum, ac Moralium propoſitio procedit, quatenus depravata diſponentis intentione conſtet, quod ex vitæ celibis, & Religioſæ odio ita diſpoſuerit, ſecùs autem ubi alium honeſtum, quamvis merè prophanum finem habeat, conſervationis puta agnationis, & poſteritatis, vel Reipublicæ favoris, ut hominibus repleatur, cùm tunc diſpoſitio, quæ nuptis, vel nubendis tantùm congruat, celibatus profeſſoribus excluſis, valida ſit, ac ſervanda, ut etiam in caſu converſo, ubi celibatus meliorem ſpiritualem habeat finem imò etiam prophanum, honeſtum tamen, ac rationabilem, adeòut irrationabilis, & iniqua nuptiarum odibilitas ceſſet. In dubio autem ubi finis, vel ratio expreſſa non ſit, magis receptum eſt (& merito,) ut bonus finis præſumi debeat, omnem poſſibilem capiendo intellectum pro excluſione criminis non præſumendi, quando ad alium licitum, & honeſtum finem actus eſt referibili. *c* Igitur manibus palpatur

manibus palpatur illorum ſimplicitas, & ineptia, qui cum prædictarum antiquarum legum diſpoſitione, & antiquorum Scriptorum ſenſu, ac traditionibus procedunt. Antiqui etenim excuſabiles cenſendi ſunt, utpotè in ſæculis barbaris Republica litteraria pæne mortua, ſcribentes, moderni verò inexcuſabiles, cum ob ejuſdem Reipublicæ reſtitutionem, ſeu reviviſcentiam, majora habuerint lumina.

Dubitandi itaque rationes in hujuſmodi conditionibus hodie, non à prohibita per leges civiles viduitate manant, ſed potiùs à ſacris Canonibus, magiſque à Concilio Tridentino, ne matrimonii libertati aliquod fiat præjudicium, vel præſtetur impedimentum; Atque in hoc etiam non modicæ dignoſcuntur ſimplicitates, & æquivoca illorum Juriſtarum, & Moralium, qui eodem laborant vitio procedendi in legum, vel in Canonum, & Conciliorum, ac auctoritatum littera, potiùs quam in ſpiritu, non reflectendo ad rationem, vel finem; Verius namque procedendum eſt cum eiſdem diſtinctionibus, de quibus ſupra, an ſcilicet conditiones, quæ adjiciuntur aliquem habeant honeſtum finem cum libertate matrimonii, moraliter non autem phyſicè compatibilem, quia reſtrictio ità concepta ſit, ut libertatem verè non adimat, diſcretè, & honeſtè tamen exerceri debeat, ſive quod non ſit diſpoſitio inductiva pœnæ, ſed invitativa lucri per viam qualitatis, cum qua, & non alias illud emolumentum aſſequuturum ſit, adeòut ille, qui non aſſequitur, nullum patiatur damnum, vel jacturam, ideoque idem utriuſque vitioſi extremi vitium cum irrationabilitate conjunctum, dignoſcitur. *d*

a *Diſc. 73. de Teſtam. & diſc. 44. de Fideicom.* b *Ex relatis diſc. 12. & 167. de Dote, & diſc. 63. & ſeqq. de Fideic.* c *Dict. diſc. 73. de Teſtam. & diſc. 44. & 62. de Fideicom. ac etiam diſc. 12. & 167. de Dote, & alibi.* d *Eod. diſt. 73. de Teſt. diſc. 44. de Fideicom. & diſc. 14. de matrim.*

OBSERVATIO LXXXII.

Viduitatis conditio, quæ licitè, ac validè per virum uxori adjecta ſit, an oculos habeat retro in caſu contraventionis; pro reſtitutione fructuum, vel emolumentorum, quæ pro tempore obſervantiæ percepta ſunt.

NImium in hoc Juriſtæ, ac etiam aliqui Morales, cum conſueta opinionum ſciſſura ſe involvere videntur, magis verò communiter illam adhibent diſtinctionem in foro magis receptam, inter univerſalem diſpoſitionem, quæ hæreditatem importat, & particularem, cui legati vocabulum pro frequentiori contingentia congruit, ut quando de hæreditate agitur ſub iſta viduitatis conditione per virum uxori relicta, contraventio habeat oculos retro, ideòque obliget ad reſtitutionem fructuum, & emolumentorum perceptorum medio tempore, quo ſervata fit, per quamcumque verborum formulam concepta fuerit, ex ea ratione, quod hæreditas in diem dari non poteſt; Ubi verò de legato, vel alia particulari diſpoſitione agitur, tunc in verborum formula fundamentum conſtitui ſolet, ut concepta diſpoſitione per talem dictionem, quæ conditionem redoleat, tunc conditionalis dicatur, ideoque conſenſum ab initio adimat, ac propterea retrotractio intret cum reſtitutione fructuum intermedii temporis; Secus autem ubi concepta ſit per dictionem, *donec*, vel æquipollentem, quæ modum denotet, magnas retexendo quæſtiones, ubi in gerundio affirmativo, vel negativo, viduitas appoſita ſit, an conditionem, vel modum importet. *a*

Omnia verò hæc leguleica frigiditates, ac ineptias omni deſtitutas ratione potiùs continere videntur; Tum quia ex frequenter inſinuatis, verborum formulæ, Notariorum potiùs, quam ipſorum teſtantium pro frequentiori contingentia eſſe ſolent; Tum etiam quia nimis aſperum, ad ſuperſtitionum ignara eſt, atque cum mulierbri ſimplicitate donec in obſervantia conditionis perſtitit, fructus percepit, bonaque fide conſumpſit, ad hanc reſtitutionem ob hujuſmodi ſubtilitates cogenda ſit, cum potiùs ſubſtantia veritatis ſpectanda veniat, & an in dolo, malaque fide poſitiva pro facti qualitate, & circumſtantiis verſata fuerit, & quænam ſit veriſimilis diſponentis voluntas, quæ ipſi innoteſcat mulieri. Frigiditatem præſertim continente illa conſideratione, quod ubi de univerſa hæreditate agatur, tunc indefinite intret retrotractio, quamvis verba ita concepta ſint, ut modum potiùs, quam conditionem importent. Non videtur etenim cui rationi hæc ſuperſtitio innixa ſit, ut quemadmodum ſubſtitutio hæredi inſtituto fieri poteſt ſub conditione ſtatus ſæcularis, vel ſub conditione retentionis cognominis, aut ſtatus non criminoſi, vel alterius qualitatis, in cujus defectu, ſubſtitutioni, ac oneri reſtituendi abſque hac retrotractioni locus fiat, *b* ita idem ſequi non poſſit in iſta ſpecie conditionis, quodque ſicut in aliis, hæreditas in diem, vel ſub conditione dari non dicitur, ſed potiùs adjici conditionalis ſubſtitutio, ità in præſenti idem dicendum non ſit; Potiſſimè quia interim emolumentum in fructibus perpetum, oneroſum potiùs, & correſpectivum dici poſſe videtur, ob injunctæ viduitatis obſervantiam; Et per conſequens irrationabilitatem, ac aſperitatem iſta continent, quoties in littera, non autem in ratione, vel in ſpiritu procedatur.

a *Diſc. 48. 49. & 51. de Servit. & alibi.*
b *Sub tit. de fideic. plurics.*

DE FIDEICOMMISSIS ET SUBSTITUTIONIBUS, AC MAJORATIBUS, ET PRIMOGENITURIS.

OBSERVATIO LXXXIII.

De concurſu inter patruum, & nepotum, vel inter juniorem, & ſeniorem in majoratibus, & an iſti diſferant à primogenituris.

DEciſionem proximè ſequenti obſervatione inſinuatam, atque hodie ubique in primogenituris receptam, ac firmam, ubi ſexus diverſitas non accedat, in majoratibus etiam Hiſpaniæ, qui Regnorum, ac Principatuum ad inſtar, pro illis legibus, & ſtylis regulantur pariter firmam, ac receptam, quædam Pragmaticorum ſchola negat in Italiæ majoratibus, ita differentiam conſtituendo in hac Regione inter primogenituras, & majoratus, ut in prima ſpecie præfatus ordo ſervari debeat, ſecus autem in altera, in qua, non civilis, & ficta, ſed naturalis, & vera major ætas attendenda veniat, ut propterea, qui priùs natus eſt inter concurrentes, potior in ſucceſſione eſſe debeat.

Negat verò altera ſchola, illam tamen adhibendo diſtinctionem inter utilitariam ſucceſſionem bonorum, & honorificam, ſeu præeminentialem ſucceſſionem jurium, in quorum exercitio aliqua major deſideratur prudentia, ut priori caſu idem primogeniturarum ordo, in majoratibus quoque cum lineæ prerogativa attendi debeat per fictionem potiùs quam per veritatem, in altero verò ſecus, quaſi quod ratione majoris prudentiæ, quam actus explicandus exigit, ſenior, vel major ætas per veritatem à diſponente deſiderata ſit. *a*

Ubi ergo juxtà hanc diſtinctionem, de prima bonorum utilitaria ſucceſſione agitur, tunc omninò irrationabilis, ac inepta, nullique juris, vel rationis fundamento innixa cenſenda eſt primæ ſcholæ ſententia, quæ majorem ætatem per naturam deſiderat, illamque prærogativæ lineæ præfert, ob pleraque abſurda, & inconvenientia, quæ manibus palpabilem hanc irrationabilitatem, ac ineptiam oſtendunt, ubi præſertim non de primo ingreſſu novæ ſucceſſionis, ad quam aſſequendam plures concurrant lineæ, ſed de ejuſdem lineæ continuatione, & progreſſu agatur, quia nempè deficientis poſſeſſoris filium, utpotè natu majorem, extraneus de eodem vocato genere ſenior, neglectis lineæ, ac proximitatis prærogativis, ex illa ſola ætatis excludere velit, atque de bonis in ejus lineam jam ingreſſis ſpoliare; Ita etenim poſt remotiſſima tempora, in quæ hujuſmodi primogeniorum, ac majoratuum ordinationes dirigi ſolent, inextricabiles, & continui ſequerentur litium labyrinthi ſuper legitimatione perſonarum, ac verificatione deſcendentiæ, cum qualitate legitimitatis, ob frequentem mixturam illegitimorum, vel allectorum in familiam, ſive illorum, qui ab infimo, ac depreſſo ſtatu, ex fortunæ beneficio ad majorem elati, atque caſualiter alicujus illuſtris, vel nobilis familiæ idem habentes cognomen, hanc affectant identitatem, atque cum alteratis mediis probare ſatagunt, *b* ideoque ob brevem in ſeniori totius familiæ viro præſupponendam vitam, ita hujuſmodi majoratus perpetuam haberet litigioſam vacationem, dum prius ſeniorum contendentium, vita, quam lis terminaretur.

Ac etiam, identitatis probatione poſita, dum cum longo temporis tractu rerum ſtatus notabiliter immutari ſolent, eædemque familiæ in plures dividi collonellos, quarum aliqui nobiles, alii verò plebei, *c* hinc maximum nimiumque irrationabile ſequeretur inconveniens diſponentis voluntati veriſimiliter contrarium, ac abhorritum, ut ruſtici, & ignobiles, vel alias viles, & infames, in hujuſmodi majoratibus ſuccedendo, dedecus potiùs, quam decus familiarum producerent, quodque filii poſſeſſoris, qui in nobi-

li, forteque magnatitio ſtatu conſtituti ſunt, ita pauperes, ac viles evadant, è converſo autem illi, qui jam ſint ignobiles, ac viles, ad breve tempus illam contemptibilem potiùs, ac irriſione dignam faciant figuram, ita in dies practicando ſcenarum mutationes, atque ut vulgò dicitur *gl'altri baſſi*, quò nil abſurdius, nilvè irrationabilius, communi uſui, atque prudentum veriſimili voluntati contrarium, ideoque manifeſtam id redolet irrationabilitatem, ac ineptiam. *d*

In altera verò ſpecie, in qua non de bonorum, ad utilitatem, & fructum ſucceſſione agatur, ſed de illa jurium ad honorem, & præeminentiam, adhuc eadem irrationabilitas, eademque abſurdorum conſideratio cadit, ut decus potiùs, quam decus familiarum ſit, cum hoc ordine hujuſmodi actus exerceri; Ideoque pluſquam certa non refragante voluntate, ſub natu majoris nomine, illum eſſe vocatum, ac deſideratum eſſe dicendum venit, qui capitis, vel domini domus ex prærogativa lineæ primogenitæ inter omnes alias primam faciat figuram, atque alias aperta irrationabilitas, ac leguleica ineptia dicenda eſt. *e*

a Diſc. 1. & ſeqq. & diſc. 201. & ſeqq. de Fideicom.
b Diſc. 32. de præemin. diſc. 50 de Fideicom. & alibi.
c Diſc. 31. de Jurepatr. & d. diſc. 50. de Fideicom.
d Dict. diſc. 1. & 201. de Fideicom.
e Locis proximè cit. & diſc. 36. de Jurepatr.

OBSERVATIO LXXXIV.

De ordine ſucceſſionis in primogenituris inter Patruum, & Nepotem.

QUamvis in regnis, & principatibus, in quibus verè, ac originariè iſta ſucceſſio ſingularis, ac individua, cum prærogativa primogenituræ poſt diſſolutum Romanorum Imperium, in noſtræ communicationis civili orbe introducta fuit, ac etiam in feudis prius dignitatis, deindeque in aliis, & præſertim in illis regnorum utriuſque Siciliæ, principatus, ac regni ad inſtar, & demum in privatis, ac indifferentibus bonis, in quibus ex privata diſpoſitione jure fideicommiſſi ſingularis, quod antiquis legibus, ac trebelliano ſenatuſconſulto fortè ignotum fuit nimium apud noſtros majores involuta fuerit quæſtio, an primogenitura per naturam, vel potiùs per civilitatem, ſeu fictionem attendenda veniat, quia nempè ex poſſeſſore, cui ſuccedendum eſt, prædefuncto filio naturaliter primogenito, ſuperſit alter, quia ita ex ſecundo effectus fuerit primus, & immediatus, ex prædefuncto autem, ſuperſit filius etate junior, atque gradu remotior, cujuſnam potior ſucceſſionis cauſa eſſe debeat, & quis eorum obtineat primogenituræ prærogativam, adeòut reputaretur quæſtio, quæ duelli deciſione digna eſſet, ut quandoque practicatum eſſe fertur.

Hodie tamen ſopita jam remanet ad favorem nepotis contra patruum, ut minori ætate, atque gradus minori proximitate non obſtantibus, à prædefuncto patre primogenito ſibi tranſmiſſam obtineat prærogativam, ac propterea fictus, vel civilis potiùs primogenitus, vel natu major dicatur, ita fictione, vel arte prævalente veritati, vel naturæ, quod an juſtum, ac rationabile, vel è converſo injuſtum, & irrationabile ſit, ſed judice indeciſa eſt quæſtio problematica, opinionum, ac rationum hinc inde copioſa, Academicis potiùs congrua, quam forenſibus; Neutra verò de poſitiva irrationabilitate, vel injuſtitia redargui poſſe videtur, eo tamen præſuppoſito retento, quod in utroque eadem maſculina agnatitia qualitas concurrat, adeòut filius primogeniti defuncti patris perſonam cum eadem qualitate repræſentare dicatur. *a*

Magham vero irrationabilitatem, atque ſpeciem iniquitatis aliquorum locorum ea praxis redolet, ut præſertim in utriuſque Siciliæ Regnis, magis verò in citeriori contingit, ut in illorum de ſui natura individuorum feudorum ſucceſſione, fœmina ex maſculo primogenito prædefuncto ſuperſtes, vincat patruum, qui ætatis, & gradus, ac ſexus majores habeat prærogativas, ab hac ſola ficta prærogativa, lineæ vincendas, irrationabiliter, quidem, atque contra Italiæ præſertim antiquos, ac præſentes mores, ità ſtatutum; vel receptum eſt, cum revera ob diverſitatem extremorum à quo, & ad quem, verificabilis non ſit illa tranſmiſſio, vel repræſentatio, ex cujus beneficio filius locum Patris occupet, illumque repræſentet. *b*

a Diſc. 13. de Feud. diſc. 1. & ſeqq. & 201. & ſeqq. de Fideicom.
b Dict. diſc. 13. de Feud.

OBSERVATIO LXXXV.

An primogenituræ ſtent in ſuſpenſo, eodem modo, quo Fideicommiſſa.

FIrmam, ac receptam concluſionem, quæ in ſimplicibus fideicommiſſis habetur, ut ad favorem ſecundi geniti ſubſidarie vocati poſt defectum primum, non dicatur factus, cauſas donec duret ſpes, vel potentia durationis primi generis, ac futuræ nativitatis, & exiſtentiæ perſonarum de illo; Hiſpani negant in illis primogeniis, ac majoratibus qualificatis, ut nempè in eis practicari non debeat illa ſuſpenſio, vel exiſtentia in pendulo, quæ ad juris communis limites in fideicommiſſis datur, ut interim ſint, vel penès hæredem ultimi deficientis, juxtà unam ſententiam, vel ſub adminiſtratione Patris ejus, qui naſci ſperatur, juxtà alteram, vel ſub adminiſtratione patris ejus, qui naſci ſperatur, cui in caſu non nativitatis ex diverſo genere debita ſit ſucceſſio, juxtà alteram, quæ probabilior reputari videtur. *a*

Hanc itaque reſtrictionem, in qualificatis primogeniis, ac majoratibus Hiſpaniæ procedentem, aliqui moderni Pragmatici pro conſueto adeò damnabili, ac præjudiciali vitio procedendi in littera, non diſtinguendo regiones, & circumſtantias, credunt indefinitè Italiæ, aliarumque Regionum cum terminis juris communis viventium, primogenituris, & majoratibus, ex privata diſpoſitione ordinatis quoque convenire, iſto ſenſu quandoque ab aliquibus Tribunalibus canonizato. *b*

Id autem evidens æquivocum, & per conſequens ineptiam, ac irrationabilitatem redolet, cum hujuſmodi primogenituræ, vel majoratus, revera idem ſint, ac ſimplicia, & ordinaria fideicommiſſa, ideòque cum eiſdem regulis metienda, alia non conſtituta differentia, niſi excluſionis concurſus pluralitatis ſucceſſorum, ut ſingularis, ac individua debeat eſſe ſucceſſio, juxtà linearum prærogativam, & ordinem; Et per conſequens idem, quod in pluralitatibus fideicommiſſis eſt receptum, in hoc ſingulari quoque ſtatuendum venit; Erroneè arguendo ab iis, quæ deſuper apud Hiſpanos habentur, cum in eodem ſenſu eadem concluſio ibi quoque procedat in iis non qualificatis majoratibus, & primogeniis, quæ noſtrorum ad inſtar, in privatis, ac indifferentibus bonis ex privata proveniant diſpoſitione; Præfata reſtrictione procedente in iis, quæ ad differentiam, qualificata dicuntur, quia nempè in Civitatibus, Oppidis, & Villis, cum juriſdictione in Vaſſallos, & cum dignitate, vel alia præeminentia ex Principis auctoritate, ac privilegio ſint erecta, & ob eam congruam rationem, ob quam in Eccleſiaſticis beneficiis paſſivi juriſpatronatus certo perſonarum generi debitis, ceſſante lege fundationis, eadem denegatur ſuſpenſio, ob adminiſtrationem ſcilicet eis annexam, ideoque ubi hæc ratio ceſſat, evidens remanet irrationabilitas, hanc diſtinctionem dictæ rationi innixam admittere, *c* Unde edoceri ſemper debemus quam frequentes, & graves oriantur errores procedendi in littera, & non reflectendi ad rationem, cui leges, vel auctoritates innituntur, & quæ legis anima in omnibus eſſe debet, eaque neglecta reſultant de conſequenti æquivoca, irrationabilitates, & ineptiæ, juſtitiæ, ac veritati nimium præjudiciales.

c eod. diſc. 7. de Fideicom. & alibi.

OBSERVATIO LXXXVI.

Appellatione primogeniti, an veniat unigenitus, & an appellatione ſecundogeniti, veniat ille, qui de tempore diſpoſitionis erat tertio, vel quarto genitus; de tempore autem facti caſus, ob aliorum defectum, ſit ſecundus.

IN utroque ex his caſibus, irrationabilitas, ac ineptia dignoſcantur, ex eundem mox inſinuata, & damnata radice orientes procedendi in littera, non autem in ſpiritu, & in ratione. In aliquorum etenim Scriptorum de hoc genere famulantium litteræ ſenſu, & per aliqua Tribunalia quandoque recepto, diſpoſitionis ordinatæ ad favorem primogeniti incapax reputari meretur ille, qui aliis deſtitutis fratribus, unigenitus exiſtat, quaſi quod ſibi non conveniat diſpoſitio, eo quia ille dicatur primus, quia alios poſt ſe habeat, ad quorum differentiam iſtud ſortiatur vocabulum; Sed evidentem id redolet errorem, dum ipſamet ſacra infallibilis pagina docet, quod Chriſtus Dominus iſtud primogeniti ſortitur vocabulum, cum tamen ex catolicæ fidei præceptis certum ſit, quod alios non habuerit fratres, quorum

quorum credulitas hæretica eſt. Tunc autem id recipiendum venit, quando hæc littera fomentum habeat illius rationis, cui innixa ſit diſponentis voluntas, quia nempe plurium exiſtentium præciſam conſideraverit, ac voluerit, puta quia primogenitum eatenus illi deſtinaverit ſucceſſioni, quatenus extet ſecundogenitus, in quo alterius ſucceſſionis adimpleatur finis, ut familiarum, vel domorum conſervetur pluralitas, ac evitetur plurium ſucceſſionum unio in ſingulari perſona, cum ſimilibus circumſtantiis hanc præciſam voluntatem redolentibus, ex ratione, vel ſpiritu, non autem ex littera regulandis.

Idemque in altera ſpecie diſpoſitionis, per quam ſecundogenitus vocetur, ut ſpectata ratione, ſive attento fine, vel effectu, non naturalis, ſed civilis ſecundogenitus veniat. Nil etenim refert, an de tempore diſpoſitionis alter adeſſet, qui ſecundogeniti locum occuparet, ille verò, qui de tempore facti caſus ob aliorum prædeceſſorum illum occupat locum, tunc tertium, vel quartum, aut ulteriorem occuparet, niſi facti circumſtantiæ probent, quod de illa præciſa perſona diſponens ſenſerit, aliam verò noluerit, ita ſubſtantiam voluntatis potiùs, quam corticem, ac figuram verborum attendendo, cum iſta propoſitio interpretationum ambiguarum voluntatum defunctorum regulatrix eſſe debeat, & ſine qua ſemper æquivocorum, ac irrationabilitatum, & ineptiarum incurſus habetur; ideoque irrationabile fuit quodam judicium, meritò retractatum, inhærendi litteræ, atque excludendi à ſecundogenitura illum, qui de tempore facti caſus erat ſecundus.

a diſc. 209. de Fideicom.

OBSERVATIO LXXXVII.

Qualitas laicalis in ſucceſſore deſiderata, an præcisè requiratur de tempore facti caſus, ut propterea clericatus in minoribus retractabilis obſtet.

IDem vitium, quod in proximè præcedenti obſervatione dignoſcitur, experimur quoque in hoc aſſumpto, quod ſi diſponens ex probabili motivo conſervationis poſteritatis, vel familiæ, vel alio, quod honeſtam habeat rationem, juxtà alias ponderata, ſæcularem qualitatem deſideret in ſucceſſore, cum Clericorum, vel Religioſorum inhabilitatione, ità mordicus in littera procedatur, ut ſi ille primogenitus, vel alter, cui vocatio congruit de tempore facti caſus reperiatur in diverſo ſtatu retractabili Clerici in minoribus, vel Novitii, debeat inabilis reputari, ideoque a ſucceſſione repelli, quamvis declaret animum immutandi ſtatum; atque obtinendi qualitatem à diſponente volitam, ut propterea adimpleatur finis, vel effectus ab eo deſideratus. *a* Id etenim evidentem redolet irrationabilitatem, ac ineptiam à miſera orientem ſervitute, quam Pragmatici litteræ profitentur, negligendo ſpiritum, ſeu rationem, ob quam ſubſtantia voluntatis, vel finis, ac effectus à diſponente volitus impleatur, quoniam ſpiritus, vel ratio, quamvis expreſsè repugnet litteræ, prævalere debet, juxtà celebrem, nimium quidem rationabilem rem judicatam, ut ordinante teſtatore juvenem eligi, qui uxorem ducere, ac filios procreare valeat pro familiæ vera, vel ficta conſervatione, laudata fuerit electio ſenis, vel provecti viri, qui plures jam habebat filios, cum ita melius, & pinguius adimpleri dicatur voluntas, ac melius ille obtineatur, finis vel effectus, qui ab eo deſideratus eſt; Idemque in admiſſione provectæ viduæ, quæ plures habebat filios ad illam diſpoſitionem, quæ ad favorem puellæ pro eodem fine ordinata erat, cum ſimilibus. Cum etenim inhabilitatio Clericorum, vel Religioſorum illud habeat motivum celibatus, qui huic ſtatui annexus eſt, hinc nulla legalis, vel naturalis ratio ſuadet, cur ille, qui hunc ſtatum retractabilem illicò dimittit, vel dimittere ſe promptum offert, atque ita diſponentis voluntatem, ac deſiderium adimplere, excluſus remanere debeat ab illa ſucceſſione, quam ſibi natura, & voluntas diſponentis, aut lex deferunt. *b*

a Diſc. 8. nu. 8. de Fideicom. latius in Rom. de Cæſarinis diſc. 201. eedem tit. de Fideicom. & diſc. 16. & 17. de Feud.
b Diſc. 45. de Fideicom. & dict. diſc. 262. eodem tit.

OBSERVATIO LXXXVIII.

Qui ſemel delatam primogenituram, vel majoratum agnoſcere noluit, an in futura vocatione ſit inhabilis ad illam obtinendam.

ILla in primogeniis, ac majoratibus frequentèr contingit incompatibilitas, quæ in prælaturis, & beneficiis eccleſiaſticis per ſacros canones demandata eſt, vel ſimilitudinaria, & ad inſtar ex legibus univerſalibus principatus, ut in Hiſpania, *a* vel ex particularibus ob explicitam diſponentis voluntatem, aut ex eadem deducta implicitè ab onere cuilibet incumbente deferendi cognomen, & inſignia ſine mixtura, ut duæ, vel plures primogenituræ, vel majoratus ab eadem perſona obtineri, ac retineri non valeant. *b*

Iſta igitur incompatibilitate poſita, duæ occurrunt diſputandi occaſiones; Primò nempè, an ille, qui jam unam obtinuerit, ea dimiſſa alteram poſtmodum vacantem aſſequi valeat, quod aliqui negant, quaſi quod per aſſequutionem unius, effecerit ſe alterius incapacem; Et ſecundò quatenùs unam jam obtentam dimiſerit, vel vacatam aſſequi neglexerit ut alteram obtineret, vel retineret, an mutato Conſilio poſſit ad jam dimiſſam, vel neglectam regredi, atque magis negativa urget.

In utroque tamen, erroneum, ac irrationabile eſt, ita generaliter, ac indefinitè procedere, quoniam in primo caſu, tam juris regula, quam ratio, eccleſiaſticorum beneficiorum ad inſtar, contrarium ſuadent, ut incompatibilitas percutiat retentionem utriuſque, non autem aſſequutionem ſecundæ per quam vacet prima, quoties particularis lex erectionis aliter non diſponat; Et quoad alterum, opinio negans innixa regulæ, ut ad jura dimiſſa, vel poſitivè neglecta non detur amplius regreſſus in præjudicium alterius, cui ſucceſſionis jus apertum ſit (quatenus tamen dimiſſionis explicitè, vel implicitè actus non ſit aliqua exceptione elidibilis, ut pro infecto habendus veniat) procedit in illamet vacatione, ſecùs autem ubi illa effectum jam ſortita ſit in altero vocato, denuò autem altera tanquam per novum caſum contingat, cum tunc opinio negans, irrationabilis, & æquivoca cenſenda veniat, utpotè nulli innixa rationi, ideoque error eſt, neglectis caſum diſtinctionibus, cum generalitatibus procedere. *c*

Idemque dignoſcitur error in procedendo generaliter, ac indefinitè in ipſamet ſubſtantia incompatibilitatis, quoniam pariter non in littera, ſed in ſpiritu, & in ratione procedendum eſt, reflectendo an diſponentis voluntas reſiſtat necnè, cum aliquando pro facti qualitate, potiùs pluralitati voluntas aſſiſtere ſoleat, adeòut ſi diſponens viveret, veriſimiliter id cuperet, atque gratum haberet, quia nempè altera ſucceſſio ſuperveniens priori conjuncta, longe majorem poſteritati ferret decorem, ac nobilitatem, cum ſimilibus, quibus eadem congruat ratio, quæ potiùs, quam littera, ſeu verborum formula (ut in omnibus contingit) attendi debet. *d*

a diſc. 13. de Fideic. *b diſt. 7. & 12. eod. tit. de Fideic.*
c dicto diſc. 12. & 13. de Fideic. *d eiſdem locis citatis.*

OBSERVATIO LXXXIX.

De differentia ſuper faciliori conjecturalis Fideicommiſſi inductione inter aſcendentes, & extraneos.

QUamvis nulla deſuper expreſſa legis diſpoſitio habeatur, ex magis tamen communi, magiſque recepto ſenſu interpretum, præſertim verò modernorum, in fideicommiſſis conjecturalibus inducendis, atque in conjecturarum pondere, & efficacia metiendis, ea eſt recepta diſtinctio per forenſium ora volitare ſolita, inter aſcendentes, & extraneos, ſub quorum nomine, collaterales conjuncti quoque veniunt, ut in illis primi generis, minores, ac leviores conjecturæ ſufficiant, longeque facilius fideicommiſſum inducatur, in aliis verò difficilius, ideoque, tam in numero, quam in pondere, majores deſiderandæ veniant conjecturæ, atque hoc jure hodie vivitur. *a*

Irrationabilitatem autem id redolere videtur, dum ratiocinando, vel diſcurrendo, oppoſitum potiùs dicendum eſt. Fideicommiſſum etenim gravamen, atque ſervitutem importat, ideoque minoris dilectionis erga Inſtitutum eſt argumentum, dum ex Evangelio oraculo, cui plus datur plus diligit, & è contra; Atque hinc ſequitur, ut irrationabile videatur, quod major dilectio præſupponenda ſit erga extraneum, cujus favorabilior cauſa ita fiat, quam erga filium, vel alterum directum deſcendentem de proprio ſanguine naturaliter magis dilectum, quod rationi repugnat.

Et quamvis illi rationi hæc differentia innixa videatur, quod majoris amoris, ac dilectionis agumentum erga propriam poſteritatem, & deſcendentiam, quam erga illam extranei preſumendum veniat; Fallax tamen, & equivoca, ex humano diſcurſu, ac frequentiori uſu, iſta ratio remanet, quoniam fideicommiſſorum, ac primogenitorum, & majoratuum ordinationes, cum longo, ac perpetuo tractu, & fortiùs cum graduum pluralitate, & cum ſtrictiſſimis alienandi prohibitio-

hibitionibus, enixoque desiderio conservationis bonorum, undè propterea æternitas à disponente pro frequentiori stultitia desiderare videtur, non ex motivo dilectionis futuræ posteritatis provenire solet, cum pariter irrationabilitatem redoleat, magis diligere ignotos post remota tempora nascituros quàm jam natos, & cognitos, sed potiùs ex propria dilectione, propriaque vana ambitione, ita mortalitatem evadendi, propriumque nomen perpetuandi; Et quandoque in sordidis avaris, ex motivo invidiæ, & malignitatis, ut ita propria miseria continuetur natura, quodque successores illam liberam non habeant bonorum fruitionem, ac dispositionem, quam ipse vivens sibimet denegavit; Et per consequens, ineptum, & irrationabile remanet, ut melioris conditionis extranei, quam sui in hoc esse debeant, dum verisimiliter magis in extraneis, quam in suis, lautiorem vitam, ac bonorum distractionem, disponentem abhorruisse, omnis ratio, ad evidentiam suadere videtur, ipseque humanus discursus probat.

a *frequenter sub diversis quæstionibus sub tit. de fideicom.*

OBSERVATIO XC.

De conjecturarum, & præsumptionum uniformi regula, super illarum pondere, & efficacia.

INter Juristarum irrationabilitates, ac ineptias, à pluries inculcato vitio procedendi in littera orientes, ea in isto proposito dignoscitur frequens, generalem, ac uniformem in conjecturarum, & præsumptionum pondere, & efficacia statuendi regulam, ut propterea illa conjectura, quæ in aliquibus casibus efficax reputata sit, in omnibus aliis talis reputari debeat, & è converso illa, quæ aliquando reprobata est, atque inefficax reputata, pariformi jure in omnibus censenda veniat. Id etenim claram redolet irrationabilitatem, ac ineptiam, quoniam cum non juris, sed facti, & voluntatis quæstio sit, hinc regulæ desuper non cadunt generales, minusque diversorum casuum exempla perneceſſe stringunt, sed in singulis casibus pro eorum qualitate, & circumstantiis judicium efformandum est, præsertim ex regionis moribus, atque testantium, & respectivè bonorum qualitate, substantiam verisimilis voluntatis potiùs attendendo, prudentis viri more, atque prudentem, & rationalem præsupponendo disponentem, quam judaico, vel grammaticali more attendendo litteram ex qua stultus, vel imprudens, aut irrationalis testator veniat præsupponendus; ideoque compatiuntur, ut eædem individuæ conjecturæ, in aliquibus reprobentur casibus, atque inefficaces reputentur, in aliis verò approbentur, atque ponderosæ, & operativæ sint; Sive quod in aliquibus sufficiunt casibus, in aliis verò eædem, ac aliæ longè majores, insufficienter reputari meeantur; Isteque *a* censendus est unus ex clarioribus, & frequentioribus superficialem erroribus procedentium in littera, non autem spiritu, & in ratione.

a *Pluries sub titulo de fideicom. occasione agendi de efficacia conjecturatur.*

OBSERVATIO XCI.

De vocatione filiorum in conditione positorum.

MAgna, nimiumque involuta est apud antiquiores, ac medios Juristas quæstio, an filii in conditione positi censeantur vocati, apud modernos verò magis recepta est negativa opinio vocationis exclusiva, quæ statuta est pro regula, ex contrariis conjecturis limitanda, & super quibus magnæ discordantiæ opinionum, rerumque judicatarum dignoscuntur diversitates, ut propterea in fideicommissaria materia ista quæstio frequentius tradat forensibus pabulum disputationibus, absque eo, quod veritatis judicium desuper efformari valeat, *a* Id autem irrationabilitatem quoque in humano discursu, vel ratiocinio redolet; Alium etenim finem filiorum mentio, & conditio habere probabiliter non videtur, nisi illum, ut hæres gravatus eos habere debeat successores, dum ejusdem extraneos hæredes in casu non existentiæ filiorum, testatorem abhorruisse liquet; Nulla siquidem congrua videtur excogitabilis ratio, cur ille, qui filiis careat, liberè disponendi facultate carere debeat, sed alterum habere teneatur necessarium hæredem à testatore injunctum, & quod ille, qui filios habeat, hanc obtineat libertatem, ut istis exclusis, extraneum habere valeat hæredem, vel (ut frequentius contingit) nullum post mortem habeat hæredem, ac successorem, quia vivens omnia dissipet; Ideòque rationi, ac verisimili testantis voluntati potius opposita videtur hæc opinio, quam communis modernorum sensus recepit pro regula, dum hæc potiùs in contrarium statuenda videtur, quando cum ratione, ac humano discursu potiùs quam cum ineptia deferendi auctoritatum litteræ, & calculo, procedatur; Istaque modernorum potiùs Pragmaticorum, quam antiquorum Litteratorum recepta opinio, inter eorum irrationabilitates, ac ineptias meritò collocanda videtur.

a *disc.73.& seqq.de fideic. disc.220.& 221.eodem titulo.*

OBSERVATIO XCII.

De vulgari in fideicommisso, vel anomala, in universa hæreditate, quando procedat.

JUris regula disponente, ut caducatio unius, vel plurium antecedentium substitutionum gradum, omnium sequentium caducationem producat, ut propterea libertatem bona adipiscantur, illam magis communis, magisque receptus Juristarum sensus limitat, atque inanem reddit, ex implicita, seu præsuppositа vulgari impropria, & obliqua, quæ ad directæ differentiam, in fideicommisso dicitur, apud moderniores, pro Romanæ Curiæ præsertim loquendi usu, anomala nuncupata, ut ulteriorem, ac mediatum gradum per antecedentis corruptionem, & caducationem subingressionis jure, proximum, ac immediatum faciat. *a*

Id autem altera schola limitat, quando de expressa, vel tacita, & conjecturali testantis voluntate constet, quod merè fideicommissariam, seu gradualem facere voluerit substitutionem, quæ propterea ad favorem secundi substituti facta non censeatur, nisi quatenus prima sortiatur effectum, adeòut primi substituti, non autem primi instituti, & gravati personæ, altera sequens facta sit substitutio, & sic successivè, & gradatim. *b*

Utraque theorica, vera, & recepta, ac rationabilis est, præsertim verò posterior, quæ super limitatione cadit, quando verè constet disponentis talem esse precisam voluntatem quæ dominans, & Regina censenda est, neglecta ratione cui innixa sit, quoniam, quid testantes voluerint, non autem quare voluerint attendi debet; Irrationabilitas verò, an ineptia in hujusmodi desumenda voluntate consistere solet, faciendo id in altera, non autem in spiritu, & ratione, atque obediendo formalitati, vel grammaticali sensui verborum, quæ frequentius Notarii sunt, eorum vim, & operationem non callentis, atque ad hujusmodi juris subtilitates vix peritis juris professoribus notas non reflectentis; Nulla siquidem probabilis ratio suadere videtur, cur in uno, & non in altero casu testator ulteriores substitutos unum, vel plures vocare voluerit, cum imò potiùs censendum videatur, ideò plures adjeciſſe gradus ad hoc, ut ita magis ad abhorritos extraneos hæredes bonorum transitus impediatur, atque caducationi occurratur, ideòque nisi ex facti qualitate, & circumstantiis de verisimili hujus voluntatis substantia constet, in dubio, ut testantem virum rationalem, non autem irrationalem, ut decet, præsupponamus, pro dictæ limitationis exclusione respondendum est, atque alias irrationabilitatis vitium dignoscitur.

a *disc.107.de fideic.& disc.253.* b *eod. disc.187.*

OBSERVATIO XCIII.

De eadem vulgari anomala in particularibus.

NOn modica est inter scriptores quæstio, an quod præcedenti observatione pro regula statuitur, circa præservationem ulteriorisubstitutionis à caducatione ob præcedentis gradus corruptionem jure vulgaris anomalæ procedat quoque, ubi non de universa hæreditate, & substitutione agatur, sed de particulari in certi rebus facta. Eaque apud eosdem videtur magis communiter accepta distinctio, ut à verborum formula, & qualitate id pendeat, quod scilicet si verè directa, & civilia sint verba, ista intret operatio, secus autem si obliqua, vel communia. *a*

Ista verò quoque videtur irrationabilitas, vel ineptia inter illas primæ classis meritò recensenda; Si etenim primarii, & eximii professores, & Jurisconsulti interrogentur, ut hæc verba eorumque diversam naturam, & operationem distinguant, nulli forte, vel nimium rari erunt, qui ex improviso id agant, cum maturo tamen studio rectè acturi; Igitur manifestam fabulam, ac irrationabilitatem redolet in Idiota testatore, ut plurimum morbi vi, atque mortis cogitatione turbato, hujusmodi observare subtilitates, ac superstitiones,

stitiones, minusque in Notario frequentius imperito, idque non callente; Ideoque substantia verisimilis voluntatis potiùs attendi debet, ut etiam in iis bonis, vel primum, vel eo deficiente secundum, ac ulteriorem substitutum habere voluerit successorem.

a *disc.108. de fideicom.*

OBSERVATIO XCIV.

De reciproca inter plures ordinata, ut solis superstitibus, non autem prædefunctorum filiis conveniat.

UBi pluribus cum æquali dilectione institutis, reciproca inter eos ordinetur substitutio, in portione illius, qui absque prole deficiat, magis communis, magisque in foro recepta est sententia, ut ad favorem superstitum tantum locum habeat substitutio, non autem prædefuncti filiorum, quasi quod soli superstites vocati sint, ubi præsertim aliquod verbum relativum, vel æquipollens, accedat; *a* Verum id irrationabilitatem testantis voluntati potius adversam continere videtur, cum nulla suppetat congrua, & probabilis ratio, cur testatore æqualiter diligente omnes institutos, eorumque filios quos proinde in conditione posuit ad exclusionem substitutorum, in defecta portione inæqualis esse debeat successio, atque filiis, qui ex prædefuncto supersunt denegari debeat repræsentatio personæ patris, vel subingressio in ejus locum, dum è converso illa opinio, quæ recepta videtur pro regula, nulli innixa est rationi, sed solum verborum formalitati, quæ semper irrationabilitatem, ac ineptiam redolet, quando congrua non affistat ratio, ob quam à judicio testatoris hæc inæqualitas provenire dicatur, dum verba ut plurimum sunt Notariorum magis, quam disponentium.

a *disc. 21. de fideicom.*

OBSERVATIO XCV.

De resolutione numeri pluralis in singularitates.

REsolutionem hanc, magis communis, magisque recepta opinio firmat pro regula, consuetæ limitationi subjecta, quæ ex diversa etiam tacita, & conjecturalis dispositionis voluntate resultet, quia nempè testatore plures instituente cum reciproca inter eos in portione deficientis absque liberis, & cum ulteriori substituto, omnibus ita morientibus, si casus præbeat, quod unus, vel plures decedant priùs cum liberis, ultimo autem loco decedat unus absque liberis, ut in hac portione purificari dicatur substitutio quamvis pluribus facta sit ex hac resolutione pluralitatis in singularitates, ob quandam legis, ejusque interpretum declarationem contrariam significationi verbali, vel grammaticali, illi rationi innixam, ut eadem sit proportio totius, quoad totum, & partis quoad partem, ideoque sicuti omnibus institutis absque prole descendentibus in universa hæreditate illum testator dare voluit substitutum, ità idem voluisse censetur in ea parte in qua eadem conditio verificetur. *a*

Rationabilis videtur hæc propositio in genere, vel in substantia pro exclusione caducationis substitutionis ad impediendam in ultimo ita moriente bonorum libertatem, dum ita constat testatorem illam voluisse, atque extraneos hæredes abhorruisse; Irrationabilitas verò, & asperitas videtur esse in modo resultante ab æquivoca intelligentia, ut exclusis filiis unius, vel plurium prædefunctorum, hæc ultimo loco defecta portio ulteriori deferatur substituto; Nulla etenim probabilitatem id habere videtur, sed quod potiùs prædefunctorum filiis superstitibus, jure vocationis resultantis à positione in conditione, seu verius jure repræsentationis, aut subingressionis, quæ facilius quam vocatio datur, potiora jura in hac successione isti habere debeant, magis pro regula, quam pro illa limitatione, quam aliqui ex verisimili prædilectione statuunt, quoniam ipsamet natura substitutionis, quæ in numero plurali omnibus facta est ad favorem ulterioris substituti, istam incontinenti probare videtur voluntatem, seu prædilectionem, quodque ulterior substitutus, utpotè minus dilectus, subsidiarie sit vocatus post extinctum genus prius vocatum, & contemplatum, ideoque genus prædilectum prius vocare voluerit. Unde quando in spiritu, vel in ratione, non autem in littera procedendum sit, pro superstitibus filiis prædefunctorum in conditione positis, potius quam pro ulteriori substituto respondendum est, ac alias irrationabilitas intrat, nisi facti circumstantiæ istam excusent, atque verisimilem dispositis voluntatem in contrarium esse probabiliter suadeant, tanquam per speciem limitationis potius quam regulæ, dum ita ratio exigere videtur. *b*

a *disc.93. cum tribus seqq. de fideic.* b *ibidem.*

OBSERVATIO XCVI.

De prohibita transmissione fideicommissi conditionalis per morientem conditione pendente.

PRohibentibus legibus, ad instar primæ, ac directæ hæreditatis, transmissionem fideicommissi universalis non purificati per substitutum morientem conditione pendente; Aliqui fideicommissi particularis transmissioni locum esse volunt; Alii verò, quorum opinio magis communis, magisque recepta est, in hac etiam specie idem affirmant, quoties verè conditionale sit, secus autem ubi ab initio purum; ac perfectum sit legatum, cujus exequutio, non autem substantia ad mortem hæredis, vel ad aliam conditionem dilata sit, exindeque, fideicommisso adhuc durante, illud iis qui supersunt proximiores solum deferunt, negant verò prædefuncti hæres extraneus esset, qui ex transmisso jure sui auctoris, illum de sanguine prætenderet excludere, vel cum eo coæqualem habere concursum, sive quod aliis non superstitibus substitutis, quamvis illi, qui ex eis supersunt essent liberi, & de sanguine, obiiceretur tamen de hac regula transmissionem negante per gravatum de substitutionis caducatione, ac bonorum libertate contendentem; Sed quando fideicommissi onus adhuc duraturum sit, atque ulteriorem habeat progressum, unde propterea cesset favor libertatis, atque contentio sit de sola pertinentia, vel concursu cum altero substituto, tunc irrationabile videtur in filiis, vel descendentibus prædefuncti, negare istud trasmissionis, vel repræsentationis, aut verius subingressionis in locum parentis beneficium, ex eadem proximè præcedentibus observationibus, assignata ratione, quod cum testator illud genus æquè dilexerit, nulla subesse videtur congrua ratio, cur ex hujusmodi legis subtilitatibus, ac superstitionibus, aliqui ex eo admitti debeant, aliqui verò excludi ob illam gradus prærogativam, quam longior vita eis tribuat; Sufficere namque videtur, ut ille, qui ex prædefuncto supereſt, primum, ac potiorem occupet locum in sua linea, & in suo colonnello æqualiter contemplato, & dilecto, cum in hujusmodi fideicommissariis successionibus, perpetuam seu longam durationem habentibus, incongruum videatur (ubi præsertim diversitas linearum accedat) illum attendere ordinem, qui in intestatis successionibus ex quodam libito conditoris novissimi juris Græci potiùs, quam Romani præscriptus est, cùm potiùs attendenda veniat verisimilis testantis voluntas, quæ erga omnes de illo genere pariformiter ordinata est, ideoque sensus Jurisarum ab intestatæ successionis ordine regulatus, in hac parte irrationabilis videtur.

a *disc. 17. & 18. & discurs. 112. & seqq. de Fideicom.*

OBSERVATIO XCXII.

De tacita, vel à jure subintellecta conditione si sine filiis, in solis ascendentibus, non autem in transversalibus, vel extraneis attendenda.

IN fideicommissi onere, quod per testantem scripto hæredi ad alterius personæ, vel generis favorem adjectum, sit, lex eam supplet, vel subintelligit, quamvis omissam conditionem si ille sine liberis decesserit, quasi quod naturali rationi, ac pietati repugnet alienam sobolem propriæ anteponere, ideoque minus scriptum, quam volitum censendum est. *a*

Quia verò leges ita statuentes patrem, vel avum cum filiis, vel nepotibus, aliisque de propria sobole disponentem præsupponunt, huic interpretes, pro consueto vitio, literæ famulantes, ad ascendentes qui cum descendentibus disponant id restringunt, negant verò ubi cum transversalibus, quamvis arcto sanguine conjunctis, magis verò cum remotioribus, vel extraneis.

Quinimò etiam ubi dispositio sit descendentium cum ascendentibus, *c* Atque in filiis, & descendentibus multas involvunt quæstiones, an in legitimis, & naturalibus tantum procedat, vel etiam in illegitimis, aut legitimatis, vel adoptivis, & an respectivè in matre testante, aliisque materni lateris ascendentibus, atque ubi pia causa sit substituta, quale privilegium prævaleat, quasi quod inter privilegia id recensendum sit, cum similibus. *d*

Frigiditates verò, ac inutiles chartarum repletiones, improbosque Pragmaticorum labores hæc omnia sapere videntur

tur, quoniam non juris, ſed voluntatis, & per conſequens facti quæſtio eſt, incapax proindè regulæ generalis quibuſcumque caſibus pariformiter adaptabilis, atque inter ineptias recenſeri meretur præſuppoſitum, ut filiationis, vel deſcenſivæ qualitatis peculiare ſit privilegium, undè propterea de altero piæ cauſæ privilegio contendatur, ſivè ubi alii filii, vel deſcendentes eſſent ſubſtituti, an intret conquaſſatio, quoniam deſcenſiva qualitas illum ſolum operatur effectum, ut à jure probatam inducat præſumptionem, quæ alio extrinſeco non indigeat fomento, ut collaterales, vel extranei indigere videntur; Verùm ſicuti in liberis, & deſcendentibus iſta juris præſumptio per contrarias præſumptiones, & conjecturas elidibilis eſt, ita è converſo in traſverſalibus, vel extraneis, magis verò in aſcendentibus, de facili eſt inducibilis pro facti qualitate, & circumſtantiis, ex quibus attenta legali ratione, non autem litera, minuſque Scriptorum numero, metienda eſt veriſimilis voluntatis ſubſtantia, an ſcilicet perſonam inſtitutam tantum diſponens honorare, ac providere voluerit ex perſonali affectione, vel merito, quod eamdem perſonam non egrediatur, neque poſteritati congruat, ut propterea veriſimiliter major erga ſubſtitutum, quam filios inſtituti, dilectionis, & æquitatis ratio aſſiſtat, vel è converſo totum genus potius in ea perſona contemplatum fuerit, ut major dilectionis, & æquitatis ratio aſſiſtat inſtituti poſteritati, quàm ſubſtituto, undè propterea earumdem legum aſſignata ratio adaptetur, quæ non taxativè, ſed demonſtrativè ſtare potiùs videtur; Iſteque unus eſt ex erroribus illorum, qui procedunt cum litera, vel cum auctoritatum numero, non autem cum ratione. *e*

a *l. cum avus ff. de condition. & demonſtrat. & l. cum acutiſſimi Cod. de fideicomm.*
b *diſc.* 31. 74. & 115. *de fideicom. & in Summa fideicomm. n.* 118. Fuſar. *q.* 394. *& ſeqq.* & 397. *& in aliis proximis.*
c Fuſar. *q.* 398. d *de his* Fuſar. *q.* 393. e *Locis ſup. citat.*

OBSERVATIO XCVIII.

De remiſſione, vel reſpectivè reſervatione fideicommiſſi per concordiam, vel diviſionem.

GRavis fideicommiſſariæ ſucceſſionis controverſia, alias quoque complectens quæſtiones, per concordiam ſopita fuit cum ſcriptura privata continente aliqua capitula à partibus, earumque ſapientibus ordinata, ſub lege celebrandi deſuper publicum inſtrumentum, ut ad dies ſequutum eſt; Cumque in capitulis, fideicommiſſum pro futuris caſibus eſſet indefinitè præſervatum; in inſtrumento autem eadem præſervatio concepta legeretur quoad alios, non autem quoad unum tranſigentium; Hinc iſtius morte ſequuta, cum ejus hæredibus, vel creditoribus nova exorta controverſia reſtricta ad punctum, an capitulis, vel inſtrumento potiùs deferendum eſſet, introductaque cauſa in magno, ac ſupremo Tribunali pro capitulorum tenore attendendo, & per conſequens pro fideicommiſſi duratione in tribus inſtantiis, novem præviis reſolutionibus, vel deciſionibus, tres prodierunt ſententiæ conformes, quarum exequutio, per alterum magnum, ac ſupremum Tribunal præſervata fuit, atque de facto ſequuta, Hiſque peractis, eidem Tribunali à quo dictæ tres ſententiæ prodierunt, denuò pro ſtylo commiſſa cauſa in devolutivo, ex eiſdem nulla juris, vel facti novitate, vel alteratione accedente, pro ſententiarum infirmatione, ac fideicommiſſi remiſſione, ad inſtrumenti normam in tribus aliis inſtantiis, ſeptem, & fortè ultrà præviis reſolutionibus, vel deciſionibus, prodierunt tres aliæ conformes, atque in quarta, quæ in eodem Tribunali ſeptima eſt, tribus ſententiis pariformiter, atque tam magno deciſionum numero hinc inde concurrentibus, ancipites ſteterunt judices, quibus ob perplexitatem concordiam demandare viſum eſt. *a*

Ex hac itaque ſerie, magis fortè quàm in quocumque alio caſu, Judicum, rerumque judicatarum inconſtantia, & veritatis incertitudo, ac irrationabilitas elucent, exindeque manifeſta convincitur ineptia illorum interni fori profeſſorum, qui de Advocatis, ac de Judicibus agentes ſuper obligatione ſequendi magis probabilem, relicta minus probabili, vel ſuper obligatione abſtinendi ab injuſtarum cauſarum patrocinio, & defenſione, verè ignorantes, quid dicant, adeò ſe diffundunt, atque de fori profeſſoribus adeò malè obloquuntur.

Dicant etenim iſti, atque indicent, quænam in iſto caſu eſſet magis, vel minus probabilis, & quiſnam defenſorum injuſtam tueretur cauſam, atque ab iſto caſu ad alios ſimiles, quorum magna pars in eodem, aliiſque magnis Tribunalibus diſputantur, inferator. *b*

Inconſtantiam itaque, ac incertitudinem docet ipſa facti ſeries, irrationabilitatem verò comprobant tres ſententiæ conformes, non quidem pedaneorum, ac inferiorum Judicum, ſed ipſiuſmet magni Tribunalis, novem (ut præmiſſum eſt) præviis diſputationibus, ac deciſionibus. Ut enim litibus demum finis imponatur, lex pro ultimo deciſore, tertiam ſtatuit ſententiam, ut ita per tres conformes, veritas, quæ in ambiguo erat firmari dicatur, ac proptereà ulterior denegetur appellatio, idque rationabiliter, quidem, ne lites æternæ ſint, atque rerum dominia perpetuò ſint in incerto, inſtantiarumque proceſſus detur in infinitum; Igitur poſt tres conformes, ubi plus quam evidens non ſit injuſtitia, manifeſta eſt irrationabilitas, ut ex illo judicio, quod re integra in caſu ambiguo de novo interponendum videretur, atque ex capite juſtitiæ nimium dubiæ, & incertæ, tres adeò maturè latæ ſententiæ conformes infirmentur, magis verò dum adhuc re integra, vel infecta, probabilius pro primo, quam pro ſecundo judicato, reſpondendum videatur. *c*

a *De hac ſerie diſc.* 179. *de fideicomm. & in ejus annot.*
b *Eod. diſc.* 179. *de Fideicom. & diſc.* 45. *in Relat. Cur.*
c *Eodem diſc.* 179.

OBSERVATIO XCIX.

Teſtatore mandante in dubio reſponderi pro exiſtentia fideicommiſſi, adhuc in dubio pro non exiſtentia reſpondetur.

PUnitionem humanæ ambitionis, ac ſtultitiæ dominandi, & adminiſtrandi bona poſtquam mortui, & annihilati ſumus, atque reddendi perpetua ea, quæ inevitabiliter in hoc mundo caduca, & mutabilia ſunt, convincit præſertim iſte caſus, quod nempè mandante teſtato, qui plures conſtituit fideicommiſſi gradus; atque juris profeſſor erat, ut in dubio pro exiſtentia, & duratione fideicommiſſi reſponderi deberet, enixum oſtendendo ambitum, ut in perpetuum ſi fieri poſſet, bona ſub ejus ordine, ac diſpoſitione conſervarentur, Attamen ad breve tempus, eodem adhuc durante ævo, ſivè ætate, exorto dubio, in quo ſecluſo etiam dicto præcepto, non improbabiliter pro fideicommiſſi exiſtentia, & duratione reſponderi deberet pro expiratione, ac non exiſtentia, extraneorum favore iſtos ditando, deſcendentes autem Teſtatoris depauperando, promptum erat reſponſum, niſi quædam ſuffocata concordia ſequuta eſſet. Juſtum quidem, ac rationabile judicium Dei pro infinuata punitione humanæ ambitionis injuſtum verò, ac irrationabile judicium hominum, dum teſtator juris profeſſor benè callens ſuperſtitioſas Juriſtarum ſubtilitates, ita providit, aliam meliorem magiſque prudentem proviſionem non excogitando, & tamen ea neglecta fuit. *a*

a *De iſta caſu agitur diſc.* 93. *de fideicomm.*

OBSERVATIO C.

Ee Hypotheca legali competente necnè in bonis ejus, qui fideicommiſſo gravatus eſt, pro bonorum fideicommiſſi diſtractione, vel mala adminiſtratione.

ANtiquioribus ignota iſta quæſtio, apud recentiores brevis temporis intervallo, ex conſueta opinionum varietate, involutionem paſſa eſt; Aliquibus generaliter, ac indefinitè iſtam concedentibus hypothecam, ex ea probabili ratione, quod legalem, ac neceſſariam id importat adminiſtrationem pro, qui per ſe ipſum adminiſtrare non poteſt, & cui imputandum non eſt cur ejus vice voluntarium deputando adminiſtratorem, de conventionalis, ac expreſſæ hypothecæ cautela ſollicitus non fuerit; Aliis è converſo generaliter, ac indefinitè illam negantibus ex legali rigore, ac literæ famulando, eo quod in jure id non habeatur cautum; Et aliis quorum ſenſibus aliqua magna adhæſerunt Tribunalia, utriuſque ſententiæ mediam conciliativam tenendo, ut ſi dolus nedum expreſſus, ſed etiam præſumptus, qui ex fideicommiſſi ſcientia reſultat interveniat, tunc prior opinio pro hypothecæ competentia recipienda ſit, ſecùs verò iſto dolo ceſſante, ut tunc poſteriori opinioni deneganti adhærendum veniat.

Majoris itaque irranatiobilitatis vitio iſta conciliativa, vel diſtinguens ultima opinio redarguenda videtur, cum nullum nec juris, nec rationis dignoſcatur fundamentum, cui innixa ſit; Aut enim cum rigore literæ, aut cum ratione procedendum eſt; Si cum rigore literæ, & tunc ſecunda opinio

da opinio negans generaliter, ac indefinitè ſequenda eſt; Ubi verò cum ratione, & tunc prior affirmans opinio generaliter, ac indefinitè amplectenda videtur, eo modo quo in quocumque ſub neceſſaria, & legali adminiſtratione vivente cautum eſt ideòque inter leguleicas irrationabilitates tertia opinio media, ſeù diſtinguens recenſenda videtur. *a*

a *diſc.* 36. *de Cred.*

OBSERVATIO CI.

Fideicommiſſum, per donationem, vel alium actum inter vivos ordinari non poteſt; Neque ſcindo, vel alteri donatario ſucceſſivè vocato, illud jus, vel actio ad bona diſtracta in tertios poſſeſſores competit, quæ vocato ad fideicommiſſum per ultimam voluntatem ordinato conceditur.

IN hoc præſertim themate, non modica illorum ſuperficialium, qui literæ, vel numero auctoritatum famulantur, ineptia, & irrationabilitas dignoſcitur, dum ob quaſdam ſuperſtitioſas formalitates opinantur, ut fideicommiſſa per donationem, vel alios actus inter vivos ordinari non poſſint, quaſi quod ſingularem habeant ultimarum voluntatum viam, quodque ubi etiam valeant, adhuc tamen, ſecundo, vel ulteriori, qui jure fideicommiſſi inter vivos ordinati ſit vocatus, denegat illam bonorum donatorum vendicationem à tertiis poſſeſſoribus, in quos per donatorem, vel primum donatarium diſtracta ſint, quæ ſecundò, vel ulteriori vocato ad fideicommiſſum ordinatum per ultimam voluntatem competere, ipſimet admittuntur. *a*

Utrumque verò aſſumptum ineptias, ac irrationabiliter continet; Non videtur etenim, quæ legalis, vel naturalis ratio prohibeat per donationes, alioſque contractus inter vivos, idem ordinari fideicommiſſum, quod per ultimam voluntatem ordinari poteſt; Quinimò potentior aſſiſtit ratio, ut inter vivos ordinetur; Tum quia cum majori intellectus, ac ſenſuum libertate, ac maturitate fiunt diſpoſitiones inter vivos in ſtatu valetudinis, quàm per ultimas voluntates, quæ frequentiùs à graviter infirmis, & moribundis morbi acerbitate, ac mortuis cogitatione nimiùm perturbatis ordinari ſolent, magiſque fraudibus, & machinationibus ſubjectæ ſint, undè proptereà lex majores induxit ſolemnitates; Tum etiam quia poteſtatis major dubitandi ratio cadere videtur in iis diſpoſitionibus, quæ per ultimam ordinentur voluntatem, utpotè collatam in tempus inhabile, quando diſponens jam annihilatus eſt, nullumque retinet dominium, quàm per actum inter vivos, per quem adhuc vivens, ac dominus de tempore habili bona à ſe abdicat, atque in alios vocatos transfert.

Prout reſpectu alterius aſſumpti, potentius videtur vinculum, quod adhuc vivens dominus ejus bonis iniicit, atque in eis perfectè imprimit, quam illud quod injungitur de tempore inhabili ab eo, qui non eſt ampliùs dominus; Atque potentior videtur obligatio primi donatarii, reſtituendi ulterioribus, utpotè facta erga dominum viventem, à quo recipit bona ſub ea lege eiſdem impreſſa, quam in hærede, vel legatario ſequatur, ideòque omni probabilitatis, ac rationis fundamento hæc aſſumpta deſtituta videntur, atque inter irrationabilitates, & ineptias collocari merentur.

a *diſc.* 63. *de Donat. & diſc.* 144. *de Fideicom.*
b *Locis proximè citatis, & præſertim diſc.* 65. *de Donat.*

OBSERVATIO CII.

De Fideicommiſſaria ſucceſſione naturalium legitimatorum.

ILlegitimè ſuſceptos, qui ob extremorum habilitatem ſubſequens matrimonium legitimationem ab initio ex legis fictione aſſequuntur, eadem lex à veris legitimis in matrimonii conſtantia ſuſceptis regulariter non diſtinguit, ut proptereà ad fideicommiſſaria ſucceſſionem æquè aſpirent. *a* Quinimò, ut ad feudalem, & emphyteuticam pacti, & providentiæ admittantur, niſi diſponentis reſiſtat voluntas, quia verè de iis, qui in matrimonii conſtantia ſuſcepti ſint, intellexerit. *b*

In illis verò, qui ex Principis, vel alterius hanc habentis facultatem reſcripto legitimati ſunt, cum ea proceditur diſtinctione, an pura, & generica ſit legitimatio ſupremi Principis, qui nullam habet ſuæ poteſtatis reſtrictionem, vel ab eodem reſtricta ſit cum clauſula *ſine præjudicio venientium ab inteſtato*, aut ſi inferioris, qui reſtrictam habeat facultatem, ut proptereà dictam clauſulam adiicere debeat, vel quod eam non adiiciendo, adhuc adjecta cenſeatur, ut priori caſu legitimatio ad iſtum quoque effectum proſit, in poſterioribus verò, ſecùs niſi ordinatoris fideicommiſſi voluntas expreſſa, vel tacita aſſiſtat, quod hanc legitimorum ſpeciem non abhorruerit. *c*

In prima verò ſpecie legitimatorum per ſubſequens matrimonium, plures diſputantur quæſtiones, ubi matrimonium in mortis articulo ſit contractum, ob fraudis ſuſpicionem, & iſtum necnè operetur effectum, *d* Sivè teſtatore deſiderante nativitatem, vel procreationem in conſtantia matrimonii, an ſufficiat nativitas, vel requiratur etiam conceptio; *e* Atque in altera ſpecie legitimatorum per reſcriptum, aliæ quæ nimium involuta videtur, excitatur quæſtio, an extrà territorium legitimantis attendatur; *f* Vel an oculos habeat retrò, ut jam alteri remotiori delatam auferat ſucceſſionem. *g*

In his autem omnibus reſpectivè idem dignoſci videtur error, irrationabilitatum ac ineptiarum productivus, procedendi cum formalitate, & grammaticali rigore literæ, ſeù verborum, ac etiam cum ſuperficie, ac numero auctoritatum, vel cum propoſitionum generalitate; In ea etenim præſertim parte, quæ ordinatoris fideicommiſſi voluntatem percutiat, reſpectu legitimatorum per ſubſequens matrimonium immorari ſolet, ut adhibitum ſit verbum naſci, vel aliud concipi, ſivè alterum procreari cum ſimilibus frigiditatibus; Atque reſpectu illorum per reſcriptum, an contextus diſpoſitionis denotet, necnè, abhorreſcentiam, quoniam verius eſt procedendum eſſe cum ratione potiùs quam cum littera, perſcrutando nempè ſubſtantiam veriſimilis voluntatis, deſumendam ex circumſtantiis facti potiùs, quàm ex verbis, quæ frequentiùs Notarii potiùs, quam teſtantis eſſe ſolent, ſive uno, aut altero modo concipi pro loquentis uſu, vel phraſi, potiſſimè ubi non in materia currenti lingua, ſed in latina diſpoſitio concepta ſit, inſpiciendo nempè principaliter, ac potiſſimè Regionis morem, & an eo attento, illegitimi legitimati, in majori, vel in minori ſint exiſtimatione. *h* Ac etiam qualitatem teſtantis, & qualitatem familiæ, & an legitimatis proviſio congruat cum ſimilibus circumſtantiis, veriſimiliter unam, vel alteram denotantibus voluntatem; Alicubi etenim illegitimi à legitimis nihi, vel parum differunt; Alicubi verò pro vilibus, ac abjectis reputantur. Igitur manifeſta ineptia, & irrationabilitas eſt, in omni caſu pariformiter cum eiſdem procedere propoſitionibus, vel auctoritatibus; Ac etiam alicubi pro moribus Regionis, vel teſtantium ſenſu, magis abhorriti eſſe ſolent legitimati per conſequens matrimonium, quàm per reſcriptum, cùm prima ſpecies præſupponere videatur indignas, ac abhorritas nuptias cum vilibus, & inhoneſtis mulieribus, cum ſimilibus conſiderationibus, cum quibus pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis eum ratione, non autem cum littera procedi, ac judicari debet.

a *diſc.* 233. *de fideicomm. & diſc.* 15 *de Feud.* b Bich. *deciſ.* 101. *alias deciſ.* 105 *p.* 5. *rec. & loc. cit.*
c *diſc.* 68. & 69. *de fideic. & in aliis eod. tit.* d Capyc. Latr. *conſult.* 123. Urſin. *de feud. p.* 1. *q.* 4. *art.* 3.
e *d. dec.* 101. Bich. f *diſc.* 54. *de Teſtam. diſc.* 161. *de Regal.* g *d. diſc.* 68. *de Fideicomm. & eod. tit. diſc.* 122.
h *d. diſc.* 68. & 69. *de Fideic. diſc* 64. *de Donat. & alibi.*

OBSERVATIO CIII.

Vocatis poſt defectos agnatos, maſculis cognatis, qui à fœminis agnatis procreati ſint, hiſque non extantibus aliis maſculis remotioribus, vel extraneis, pro agnationis artificiali renovutione s An de immediatè procreatis à fœmina agnata diſpoſitio intelligenda ſit, vel etiam illis congruat, qui per plura media deſcendunt ab eadem fœmina.

CUm frequens teſtantium, præſertim verò Italorum, ſit uſus Italiæ, ac antiquorum Romanorum moribus adaptatus, earumque inſtaurativus, vel continuativus, ut occurratur errori, ac ſimplicitati primorum Interpretum, recipiendi in hac Regione illud noviſſimum jus Græcorum, quod agnationes deſtruit, ordinandi nempè fideicommiſſa, & primogenita maſculina agnatitia pro ſolis maſculis de vera, & naturali agnatione, & familia effectiva, vel contentiva, ſive de utraque donec duret. Ea verò in ultimo ſine maſculina prole moriente defecta, demandandi ejus fictam, ſeu artificialem renovationem in illis maſculis, qui à fœminis agnatis procreati ſint, ut familiam, & agnationem aſſumant, atque in eorum poſteritate conſervent, hujuſmodi verò non extantibus maſculis, alii de magis remotis cognatitiis generibus, vel prorsùs extranei pro eodem adimplendo fine vocentur.

Hinc

Hinc magna, nimiumque involuta excitata est quæstio pro consueto factionario more, opinionum habens scrissuram, rerumque judicatarum non infrequentem varietatem, & inconstantiam, an illis masculis vocatio solum conveniat, qui immediatè à fœminis agnatis procreati fuerint, ut propterea habeant agnatitium latus maternum, vel etiam illis, qui per duo, seu plura fœminea, vel cognatitia media, ab eadem agnatione descendant. Atque licèt pro istorum quoque vocatione, ex magis communi sensu, regula statuta videatur, de facili tamen alteri adhærendo opinioni, limitatio admitti solet ex contraria disponentis voluntate, quæ immediatis assistere videatur, illam ex verborum figura, vel formalitate desumendo, an scilicet verbum nasci, seu procreari, vel verbum descendere adhibeatur, & an dictio ex, vel alia similis adsit, quæ personalitatem, ac immediatam qualitatem denotet. *a*

Quando itaque de ista quæstione peragi contingat cum ultimo gravato deficiente, qui ob deficientem in substitutis istam immediatæ procreationis qualitatem testante desideratam, de substitutionis expiratione, bonorumque libertate contendat, tunc stricta, & rigorosa criticatio hæc quæ Judæis, vel Grammaticis potiùs, quam prudentibus Jure Consultis congruit, attendi debet; Licet neque rationabilis, ac verisimilis dici mereatur ob deficientem probabilem rationem, dum ita ab agnatione unus, ac alter extraneus est, qui pariformiter fictè, vel artificialiter familiam est renovaturus; Adhuc tamen favor libertatis bonorum urget, sivè non incongrua urget ratio, quod eatenus disponens ultimum prædilectum de agnatione gravare voluerit, quatenus illi supersint, qui agnationi adeò proximi sint, ut quodammodo tales dici valeãt, alias non gravaturus.

Sed quando ista duplex cessat ratio libertatis nempè, ac favoris agnatitii generis prædilecti, adeòut fideicommissum ulteriorem habeat progressum ad remotiorem, vel penitus extraneum genus, & tunc nisi pluſquam clara, & expressa habeatur voluntas disponentis, adeòut super ea nulla dubitandi ratio cadat, nisi omninò irrationalis, forteque stultus, ideoque intestabilis disponens præsupponendus veniat, manifestam irrationabilitatem, ac asperitatem redolet, ut ex litterali, vel grammaticali alicujus verbi, vel dictionis significatione, iste in judicando, vel consulendo capiatur intellectus; Potissimè verò ob fæpius insinuatam rationem, quod scilicet verborum structura Notariorum, vel aliorum potiùs, quam ipsorum testantium esse solet. Igitur prudentis, ac rationalis bonique viri more, ex tota facti massa, omnibusque illius casus circumstantiis veritatis, ac verisimilis voluntatis substantia desumenda est, præsupponendo, ut præmissum est, testatorem virum prudentem, ac rationalem, non autem imprudentem, stultum, & irrationabilem.

a *De disc. 28. cum pluribus seqq. de fideicomm.*

OBSERVATIO CIV.

Gravatus restituere filiis, ut non censeatur gravatus restituere nepotibus.

ISTam, quæ abstractè sumpta vera, ac rationabilis est propositio, ubi de gravaminis expiratione, ac bonorum libertate agatur, quando diversæ voluntatis efficacia non urgeant argumenta ob regulas, quæ libertati assistunt, ac servituti resistunt; Erroneè illi qui neglecta ratione famulantur litteræ, ad illum extendunt casum, ut fideicommisso durationem habente, aliis remotioribus, minusque dilectis locus aperiatur; *a* Id autem inter asperitates, ac irrationabilitates, naturali æquitati, ac rationi repugnantes, meritò recensendum est, quoniam ubi fideicommissi ordinatorem, virum prudentem, ac rationalem præsupponere debeamus, non autem stultum, & irrationalem, tunc nulla ratio, nullaque verisimilitudo id suadet, quodq; verborum conceptio, quæ unum, vel alterum genus, vel gradum denotet, per Notarium ità inconsideratè facta, vel quod testator sub eo vocabulo filiorum, omnes posteros pro quodam loquendi usu exprimere in animo habuerit, eo modo, quo omnes dicimur filii Adam, & Abraham, ita restringenda sit; Idemque de filiabus ulteriorum gravatorum quando pro facti qualitate aliqua peculiaris, ac probabilis non urgeat ratio, quæ hanc suadeat restrictionem ad filias primi gravati, ut excludantur filiæ aliorum successorum, earumq; posteri, ut propterea ad extraneos, vel alios minus dilectos, eodem fideicommissi vinculo retento, bona transeant; Id etenim humano repugnat discursui, & rationi, cum quibus potiùs procedendum est; verisimilis voluntatis viri prudentis, ac rationalis attendendo substantiam, non autem judaico, vel pedagogico more in littera, vel in verborum formalitate, ac figura procedendo, cùm irrationabilem superstitionem potius id redoleat, ideòque ut fæpè advertitur, non juris scientia, sed juris prudentia hæc dicitur.

a *disc. 71. de fideicomm.*

OBSERVATIO CV.

De facultate concessa hæredi, qui fideicommissi onere ad certi generis favorem sit gravatus, inter honorantes gratificandi, atque pro libito disponendi inter eos, quomodo intelligatur.

ISto præsupposito themate, quod disponens hæredem gravando fideicommisso ad favorem certi generis, puta ejus posteritatis facultatem illi tribuat, inter personas de genere, vel generibus vocatis gratificandi, earumque aliquas præligendi, sive alias meliorem unius efficiendi conditionem; Juristarum præsertim verò recentiorum subtilitas, vel superstitio nimium hanc restringere curavit facultatem; Vel quia ubi de primo hærede, vel successore loquatur dispositio, ut tanquam personalis, ad alios in perpetuo fideicommisso successores trahenda non sit; Vel quia moderatè aliqua major benevolentia, vel gratificatio cum unis, quam cum aliis concessa censeatur, non autem ut aliquibus totum, vel magnam partem aliis omninò, vel in magna parte exclusis, vel neglectis concedere liceat. *a*

Utrumque tamen assumptum, quemdam litteræ legis rigorem, humanæ rationi, ac prudentiæ contrarium sapere videtur; Tum qua magis opportunum censendum est possessori pro tempore istam omnimodam, ac effrænatam concedi facultatem inter ejusdem generis personas gratificandi, dummodò ipsum genus non egrediatur, ut juxta temporum opportunitatem, aliasque contingentias, illam successionem, quæ pluralitatem admittit, singularem ad primogenii, vel majoratus formam efficiat, ut alibi occasione feudorum advertitur, dum ita experientia docente, familiarum, ac generum nobilitas, & decor magis conservantur, quod fortè antiquis Romanis conditoribus legum, cum quibus vivimus ignotum fuit, ideòque ab eisdem legibus arguere non autem à currentibus moribus postmodum introductis, errorem redolet; Tum etiam quia, ubi hujus singularis commendabilis successionis ordo jam sit introductus, cùm quandoque naturæ, minùs maturos præmittere soleat fructus, melioris verò postmodum producere, hinc naturali rationi, humanoque discursui magis adaptatum videtur, ut patri inter liberos, ista gratificandi. seu præeligendi concedatur facultas, quæ inter privatos pro frequentiori contingentia, quæ legaliter, ac naturaliter attendenda est, illa non parit inconvenientia, quæ in publicis dignoscuntur, cùm in patre præsumptio cadat æqualis affectionis erga filios, ut propterea, æqualitate posita, meritum virtutum, tanquam substantiale, prævaleat illi merito accidentali, quod præbet sola natura, quæ frequenter in hoc parum prudenter operari soler; Ac etiam, ut ita liberi, aliique minores parentes, alioſque majores magis venerentur, atque cum virtutibus, bonisque moribus, eorum benevolentiam captare studeant, undè pleraquæ Reipublicæ bona resultarent.

Ea quoq; nimium congrua, legali etiam ratione accedente, quod ille, qui fideicommissi onere gravatus est, juxtà veriorem, magisque receptam sententiam, verus, ac proprius est dominus pleno jure, illa rejecta sententia, quæ illum usufructuarium reputat, adeòut in alio non differat ab illo, qui nullo sit restitutionis onere gravatus, nisi in eo, quod non possit vivens, vel moriens extra illud personarum genus bona transferre, atque successionis ordinem à fideicommissi ordinatore præscriptum intervertere, ideòque habet plenum dominium ab hoc fræno restrictum; Undè propterea quando ab eodem, qui vinculum adjecit, vel frænum appossuit illud tollatur, vel moderetur, tunc possessor non distributoris, vel exequutoris, aut arbitri partes gerere dicitur sed potius domini jure suo, tanquam per obstaculi remotionem, vel fræni relaxationem; Atque in hoc superficialium, qui litteræ vilem profitentur famulatum, consistere videtur error, vel æquivocum, ut ea, quæ de arbitro, vel exequutore, seu distributore, aut alio fiduciario dispositа sunt, qui boni, ac prudentis viri, ejus bene à lege, & à ratione regulatum arbitrium interponere debet, applicent illis, qui ex hereditario directo, vel obliquo titulo dominium habent, atque tanquam domini potius disponere dicuntur

dicuntur, ob magnum discrimen, quod inter unam, ac alteram dignoscitur speciem, ideòque in ratione potiùs, quam in littera, vel superstitione procedendum est. *b*

a *de his disc. 55. & 57. de Fideicom.* b *Eodem disc. 55. & 57. de Fideicom. & disc. 93. de Testam.*

OBSERVATIO CVI.

De utraque pupillari, & exemplari substitutione, per parentes liberis intestabilibus fiat.

PArentes pro liberis, qui ratione firmi intellectus, aut mentis intestabiles essent, testari mediante directa substitutione, quæ pupillaris, vel respectivè exemplaris dicitur, rationabile quidem, ac honestum est, cum sæpiùs casus præbeat, ut illi proximiores, quibus juxta ordinem à lege statutum, intestata successio debita est, tanquam ignoti, vel exosi malè meriti censendi veniant, ideòque de jure, vel saltim de facto sint indigni, ut propterea naturalis ratio, ac veritas eorum successioni resistant, ita supplendo defectum naturæ, ut hoc testamento mediante, huic occurratur inconvenienti.

Adhuc tamen aliquæ irrationabilitates in modo, sive in restrictionibus, vel formalitatibus, quæ desuper habentur, dignosci videntur; Respectu siquidem substitutionis pupillaris, quæ infantibus, vel impuberibus fiat, ut hæc facultas nonnisi patri, vel avo, qui illum puerum habet in potestate conceditur, adeòut si idem pater, & avus ratione emancipationis, vel alias ex legis dispositione ista careat potestate, hanc non habeat facultatem, quæ propterea matri, aliisque ascendentibus per lineam maternam, ac etiam paternam, in quibus dicta potestas non verificetur, ista denegetur facultas. *a*

Non videtur etenim, quæ ratio naturalis id exigat, vel suadeat, dum in omnibus parentibus eadem affectio, eademque ratio sanguinis consideratur, adeò ut per jus novissimum, ista sanguinis, ac proximitatis, ratio, in utraque activa, & passiva successione, ac etiam in ipsamet intestata, intra terminos legitimæ, æqualiter consideretur, omni sublata antiqua differentia, quæ ratione patriæ potestatis inter patrem, vel avum paternum habentem hanc prærogativam, & alios ascendentes dignoscebatur, ut propterea avus per matrem à successione excludatur, atque patris æqualis cum matre sit conditio; illis solum exiguis remanentibus patriæ potestatis reliquiis, quæ in usufructu, & in administratione legali consistunt, istæque penè annihilatæ quoque videntur ob facilem prohibitionem, nedum expressam, sed etiam tacitam, & conjecturalem, ideòque non videtur cui rationabili fundamento differentia hæc innixa sit.

Istud autem vitium ex eodem consueto nascitur fonte, procedendi cum littera, neglecta ratione; Quando siquidem leges hanc prærogativam patriæ potestati singulariter concesserunt, cum eo processerunt præsupposito, quod filius in potestate nil proprium haberet, magnaque esset patris prærogativa, ut sibi acquireretur, quidquid deferretur filio, de cujus bonis disponendo, tanquam de propriis potiùs disponere videretur. Cum itaque per novissimam peculii adventitii introductionem, ac alteram diversi ordinis succedendi, hodie nulla dignoscatur amplius patriæ potestatis prærogativa, hinc irrationabile videtur, ut procedi debeat cum illarum legum, quarum ratio, ac præsuppositum hodiè cessant.

Illud etiam ponderando, quod eadem est ratio in impubere, ac in amente, vel furioso, & tamen in substitutione exemplari, quæ furioso, vel amenti fiat, ista non dignoscitur differentia patriæ potestatis, sed omnibus parentibus talis conceditur facultas; *b* Igitur pupillari, patriæ potestatis requisitum omni destitutum est rationis fundamento.

Irrationabilitas quoque in eo dignosci videtur, quod puberi per paganum directo substitui non potest, quamvis patria potestas adsit, & tamen id fieri valet per militem, quâvis patriam non habeat potestatem; *c* Non videtur etenim, quæ ratio differentiæ in hoc dignoscatur, & quare militaris qualitas potiùs hanc prærogativam inducat, dum illa differentia, quæ inter paganos, & milites dignoscitur circa diversas testamentorum solemnitates, vel circa duplicis patrimonii, ac duplicis hæredis habitum, suas congruas habet rationes, quæ in hoc non videntur dignosci.

In altera quoque specie substitutionis exemplaris, aliqua dignosci videtur irrationabilitas in restrictione ad fratres, undè propterea illi, qui miseram, ac ineptam profitentur litteræ servitutem, adeò per classes certant, an masculinum concipiat fœmininum, ut conveniat etiam sororibus, & quare convenire non debeat quoque nepotibus ex fratribus, & sororibus, aliisque conjunctis; *d* Vel quare, cum utrumque genus pupillorum, & amentium sit æquè inestabile ex eadem ratione, cum pupillis facultas libera, & effræpata esse debeat, etiam ad extraneorum favorem, cum exclusione quoque Matris à legitima, idem verò in altero genere amentium pariformiter dicendum non sit, dum rationis identitate urgente, vel in utroque genere eadem danda esset distinctio, vel in utroque neganda, undè liquet, quod non cum ratione, sed cum formalitatibus irrationabilibus proceditur.

a *Disc 79. de Fideicom. & in Summa Fideic. n. 27. & seqq.*
b *De exemptor. disc. 184. de Fid. & in summa Fid. ex n. 46.*
c *In summa Fideic. n. 54.* d *d. disc. 184. in summa ubi sup.*

OBSERVATIO CVII.

Exclusio specialis, ab uno substitutionis gradu non operatur exclusionem à vocatione generali.

NEgativa est regula magis recepta, ut specialis exclusio ab uno substitutionis gradu non præjudicet, neque exclusis tollat quin sub genere, ad cujus favorem alter substitutionis gradus conceptus esset, veniant, nisi ex delicto, vel odio constet exclusionem provenire. *a* Asperitatem tamen, ac respectivè, irrationabilitatem quandoque, tam regula, quam limitatio continere solet, ea eodem damnabili præfatorum inconvenientium productivo vitio, procedendi cum littera, vel cum generalitatibus potiùs quam cum ratione; Frequenter etenim accidit, quod generaliter ab utraque vocatione speciali, & generali excludere Testator voluerit, tam personam, quam progeniem, quoniam ità exclusionis motivum suadeat, & tamen exclusio non fortiatur effectum, quia major verborum amplitudo, ex Notarii potiùs, vel alterius Scriptoris facto omissa sit. Et è converso, ut exclusio talem habeat verborum amplitudinem, ut etiam innocentis posteritatis inhabilitatem perpetuam denotet, cum tamen excludendi motivum personale sit, quod posteris non congruat, ideòque irrationabilitas exindè, ob litteram, vel formulam verborum resultat contra dispontentis voluntatem.

Principaliter itaque immorandum videtur in causa, vel in motivo exclusionis, atque exindè verisimilis desumenda est substantia voluntatis, præsertim verò, an proveniat ex demerentia personali, quæ in posteritatem non influat, vel è converso, ut istam quoque afficiat, ut exempli gratia, pro frequentiori contingentia, sequitur ob indignas nuptias cum plebea, vel infami, & inhonesta muliere vir nobilis contrahat, cum similibus pro moribus regionis, ac Testantis genio, & qualitate ponderandis; Et per consequens ineptum, ac irrationabile perpetuò censendum est, cum generalibus regulis, & propositionibus, vel cum formalitate verborum, eorumque grammaticali significatione procedere, neglecta ratione.

a *Disc. 46. 48. & 49. de Fideicomm.*

OBSERVATIO CVIII.

An ille, qui vocatus est post mortem ejus, qui in universa usufructu est institutus hæres, censendus veniat hæres primus, ac directus, vel potiùs obliquos, & substitutus jure fideicommissi.

INter involutas Juristarum quæstiones, cum sola opinionum non modica scissura, dignoscitur ista, an scilicet Testatore unum instituente hæredem in usufructu universali, ut pro frequentiori contingentia cum uxore practicari solet; alterum verò post istius mortem instituente hæredem universalem in proprietate, ista post alterius mortem concepta vocatio, primam, ac directam importet institutionem, ut propterea illicò hæres iste censeatur, quamvis usufructuarius adhuc vivat, vel potiùs obliquam, ac fideicommissariam substitutionem continere dicatur; Aliis verò posteriorem sequentibus sententiam, ut propterea non desint, qui pro verè contemptibili ineptia, in aritmetico numero, unius, vel alterius sequacium, majorem vim constituentes, magnum, improbumque desuper adhibeant laborem.

Quamvis autem apud moderniores, magis probabilis, magisque recepta sit prior opinio, ab aliquibus etiam Tribunalibus canonizata, ad plerosque effectus exindè resultantes, illum præsertim, qui pro frequentiori contingentia huic disputationi ansam præbere solet, caducationis, vel respectivè,

pectivè transmissionis, ubi ille, qui post alterius mortem in verbis est vocatus, præmoriatur, eo quia non verborum attendi debet cortex, vel formula ratione vocationis post mortem, sed potiùs rei substantia, quod cum institutus in usufructu, illius servitutis legatarius verè censeatur, idcircò hæredem proprietarium ab initio dare oportet, dilata post mortem proprietatis utilitate. *a*

Adhuc tamen in utriusque sententiæ sequacibus, idem dignoscitur error, ineptiarum, ac irrationalitatum productivus, procedendi indefinitè in omni casu cum littera, vel cum generalitatibus, Constituta siquidem in dubio regula, juxtà priorem opinionem, ut post usufructuarii mortem, ap proprietatem vocatus, ab initio dicatur hæres, constituenda quoque venit limitatio, juxta alteram opinionem, quando facti circumstantiæ talem esse disponentis voluntatem verisimiliter suadeant, quia nempè primum vocet usufructuarium, quia ex vulgi opinione, talis de facto reputari solet ille, qui per fideicommissum restitutionis onere gravatus est, ut propterea de isto improprio causali potiùs, quam de altero proprio, ac formali usufructu dispositio intelligenda sit.

Clara siquidem asperitas, ac irrationabilitas, intentioni disponentis contraria, non infrequenter sequi solet, ut penitùs extraneus à testante nullatenùs contemplatus hæredis præmorientis, illum excludat priùs vocatum, ac prædilectum, quem solum morientem ad favorem alterius, quem supponat superstitem, gravare voluerit, non autem extranei ejus transmissarii, ideòque clarus censendus est error, quæstionem istam in abstracto peragere, atque cum magis communi, magisque sensu Scriptorum in littera, & in numero decidere, cum veriùs decidenda ex ratione ex facti circumstantiis desumenda, cum qua verisimilis voluntatis disponentis substantia potiùs perscrutanda venit. *b*

a *Disc.2.de Hæred.& disc.33.de* Leg.*& detr.* b *Ibidem*.

OBSERVATIO CIX.

An filii procreati ex eo matrimonio, cujus contemplatione donatio Patri facta est, pro eorum alimentis, adversùs ejusdem Patris donatarii creditores, potioritatem habeant in bonorum fructibus. Et quid de filiis debitoris, qui sit possessor fideicommissi, ad quod ipsi vocati sint.

NEgativam partem contra filios, ubi præsertim donator, vel fideicommissi ordinator non sit ascendens, cujus quamvis defuncti bonis onus alendi descendentes insixum sit, sequi videtur magis communis Juristarum sensus, ab eo regulatus legali rigore, quod filii donatarii, vel alias fideicommisso gravati, quamvis necessariam sperent successionem, interim tamen nullum jus habere dicuntur in fructibus, qui de liberis, ac indifferentibus bonis possessoris, & debitoris esse dicuntur, cum sola spes eventualis, & quæ caducari potest, nullum jus tribuere dicatur. *a*

Naturali autem rationi, ac humano discursui, à legum quoque principiis non aberranti, id adversari videtur, ob verisimilem fideicommisso ordinatoris voluntatem, quod nempè cum etiam in transversalibus, vel extraneis, ex motivo conservationis, vel alio per eum considerato, in eo genere bonorum conservationem sub tractu successivo desideraverit, ità magis desideraße censetur alimoniam, ac substentationem eorum, quos sibi successuros credidit, & optavit; Magis verò ubi de illis agatur bonis, quæ donata sint intuitu illius certi, ac determinati matrimonii, dum pars donationis hæc substentatio dicitur, ideoque, nedum donatoris, sed etiam illius, qui de donatione sollicitus fuit ex parte mulieris, assistere videtur voluntas, *b* ac propterea dictum assumptum legali rigori innixum, probabili ratione destitutum videtur.

Et quamvis ista consideratio sufficiens meritò non reputetur, ut in fideicommisso ejus, qui non sit ascendens, intentionem, quę per legem in fideicommisso ascendentis super constituendis, vel extrahendis dotis dispositа sunt, illa rejecta sententia, quæ ex præfata ratione id affirmat, deòque irrationabilis reputata; *c* Attamen longè diversa est ratio; Tùm ex eo quod istud onus dotis bonorum substantiam, ac proprietatem tangit, ac fideicommissi eversionem inducit, quod non est in alimentis, quæ ex fructibus percipiuntur; Tum etiam, quia mulieribus, quæ de dotis restitutione contendant, rectè consultum esse potest cum ejusdem dotis tuto, beneque cauto investimento ab initio, de quo dotantes solliciti esse possunt, ac debent; Ac etiam indotibus constituendis, diversa est ratio, quam in alimentis eorum, qui fideicommissum conservaturi sunt, ex præmissa ratione verisimilis voluntatis ad eandem conservationem ordinatæ, quæ fœminis dotandis non congruit, ideòque non benè ab una ad alteram provisionem in hoc proposito arguendi facultas concedenda est, quando cum ratiocinio procedatur.

a *Disc.171. de Fideic.* b *Disc.1. & seq. de donat.*
c *Disc.145.de Dote*,

DE HÆREDE, ET HÆREDITATE

OBSERVATIO CX.

De duplici, vel multiplici hærede, & hæreditate, ac patrimonio in pagano non dandis.

IN pagano (sub cujus nomine omnis utriusque sexus venit, cui militis attributum non congruat) duo patrimonia, duaßque hæreditates, vel duos hæredes insolidum dari lex prohibet, atque incompatibile reputat, regionum, vel Provinciarum quantumvis remotarum diversitate neglecta, ut ubicumque bona, vel jura sita sint, unum, & idem constituant patrimouium, vel assem, unamque hæreditatem, ac unicum hæredem, cujus personam formalem per plures materiales personas efformari, vel repræsentari posse per quotas, seu viriles, non est prohibitum. *a*

Ex singulari tamen privilegio militibus (sub quorum genere hodierna praxi feudatarii veniunt) ista prærogativa competit, ut duplex habere valeant patrimonium, quorum unum militare, seu feudale sit, alterum verò paganicum, quod pro hodierno loquendi usu forensi; allodiale, alicubi verò burgensaticum dicitur, & per consequens, ut duplicem hæreditatem, duplicemque hæredem insolidum habeant, *b* Idque militum ad instar, Clericis quoque congruit, ut unum habeant ecclesiasticum, & alterum prophanum patrimonium, ac hæc respectivè hæreditatem, & hæredem. *c*

In hoc autem, respectu Paganorum, sivè indifferentium, qui neque feudatarii, neque Clerici sint, aliqua Juristarum dignosci videtur simplicitas, vel ineptia, ex eodem vitioso derivatæ fonte, procedendi cum legum, & auctoritatum littera, vel cum regularum, ac propositionum superficie, neglecto ratiocinio, quod distinguere, aliaßque oportunas, ac rationabiles reflexiones facere docet; Istud namque assumptum per antiquas Romanorum leges, pro illorum temporum conditione, cum eo firmatum est præsuppositо, quod totus Orbis antiquo Romano Imperio subjectus, unum eumdemque constituebat principatum sub eadem lege viventem, adeòut ubique unus, ac idem esset homo ejusdem Principatus, & membrum; Hodie verò manifesta censenda est ineptia, ac irrationabilitas, generaliter, ac indefinitè hoc statuere, cum procedat in uno, eodemque principatu, quamvis in plures divisus esset Provincias, cùm tunc eadem congruat ratio, vel proprio, secus autem ubi diversi sint inter se independentes, eodem modo, quo de confiscatione, ac similibus insinuatum est, quoniam tot sunt Imperia, vel Orbes, quot sunt Principatus, totque finguntur diversæ leges ex cujuslibet Principis potestate editæ, quamvis sociativo quodam jure Principes, ac Populi, eisdem Romanorum legibus pariformiter utantur, ideòque plura inter se distincta patrimonia, pluresque hæreditates, ac hæredes in pagano rectè dantur.

Quinimò, quod magis est, etiam in eodem Principatu, ob distinctionem Territoriorum, in quorum quolibet particularium legum usus inolevit, rectè datur hæc distinctio, ut propterea in unius Territorii bonis, unus necessarius, & in illis alterius, alter voluntarius hæres habeantur, sive unius loci bonorum hæreditas, ac successio diverso regulatur modo ab altero, ut aliqui in uno sint capaces, & in altero incapaces, vel in uno admittantur, & in altero excludantur. *e* Igitur fabulosum remanere videtur hoc assumptum, indefinitè attendere, atque procedere cum antiquarum legum littera, dum id ineptiam, & irrationabilitatem redolet.

a *Disc. 3. de Hæred. & disc. 9. de succeff.*
b *Eodem disc. 3.de Hæred.& disc.19.21.& 22. de feud.*
c *Disc. 7. de Teßam.*
d *Dict. disc. 3. de Hæred. & disc. 9. de Succeff. & disc. 161. de Regal.*
e *Ibidem, & disc. seqq. dict. tit. de Succeff. & disc. 102. seqq. de dote.*

OBSER-

OBSERVATIO CXI.

Hæres qui integrum, ac fidele non conficiat inventarium, an ißius beneficio privetur.

HÆredis personam, ac patrimonium, cum persona & patrimonio defuncti, antiquiori lege Romanorum omninò confundente, ut propterea nulla discretio dignoscеretur in universo jure activo, & passivo, ideòque neglecta inspectione, an vires hæreditariæ sufficerent necnè, de proprio hæredes teneretur ad debita, & legata, aliaque onera hæreditaria, cum omnimoda suorum jurium confusione, quoties irrevocabiliter hæres esse, ubi autem revocabiliter, cum eorum suspensione, vel obdormitatione, donec revocationis; vel restitutionis casus sequeretur, idque aliquando ingens damnum in proprio ære qualitas hæreditaria parere solebat; Hinc istius periculi timore illi perterriti, quibus testatæ, vel intestatæ deferebantur hæreditates, illas agnoscere negligebant, atque ubi extranei essent, eas expresè repudiabant, ubi verò sui abstinebant, postquam temperato rigore antiquioris legis, quæ illos efficiebat necessarios, abstinendi beneficium sortiti sunt, atque hinc sequebatur, ut quamplures remanerent hæreditates jacentes, cum defunctorum injuria, & cum creditorum, aliorumque interessatorum præjudicio.

Huic itaque malo occurrere studit lex media, illud adinveniendo remedium, quod juris deliberandi dicitur, quia nempè adeunti hæreditatem, anni terminus concederetur, qui deliberandi dicitur, ut intra illum hæreditatem possidendo, & administrando, sufficientes obtineret notitias, tam de viribus, quam de oneribus hæreditatis, atque ita deliberare valeret, an illam retinere, vel repudiare expediret, in casu retentionis, eisdem de quibus supra præjudicialibus effectibus resultantibus, qui cassarent in casu repudiationis; Copertum verò est, quod ista sufficiens non esset medicina, quæ præfatum curaret malum, quinimò, quod majora produceret inconvenientia; Vel quia creditores, alliique jus habentes, studiosè dissimulare, eorumque jura in hoc termino occultare satagebant, ut ita magis in tuto ponerentur, dum loco unius patrimonii, duo haberent affecta; Vel quia fraudibus creditorum, aliorumque interessatorum supplantationibus latus aperiebatur aditus, quod nempè illi, quibus hæreditates deferebantur, hoc remedio abutentes, infra annum bona occultationi subjecta, occultando, vel dissipando, in fine anni hæreditatem repudiarent.

Hinc Justinianus Imperator antiquarum legum Romanorum in parte reformator, & in parte, (ut pluries enunciatum est) violator, vel destructor, ut in materia intestatæ successionis præsertim sequutum est, melliùs, longèque prudentiùs, aliud adinvenit remedium, quo hodie utimur, beneficii nempè inventarii infra certum terminum, cum certis ab eo præfinitis solemnitatibus per adeuntem faciendi, ut eo confecto omnia prædicta cessarent inconvenientia, & respectivè præjudicia, dum cum hæredis, quam creditorum ità consultum remaneat indemnitati; Hæredis nempè, ut ejus jura integra, & illæsa, atque à confusione prælervata remaneant, & nè ultra vires hæreditarias in persona, & bonis propriis molestias aliquas pati valeat, adeòut administratoris potiùs, quam veri, ac proprii hæredis partes gerere dicatur intra onerum metam, in excessu autem sit verus hæres, & dominus, ideòque absque timore damni in lucri potentia esse dicatur; Et respectu creditorum, aliorumque jus habentium, ut ita cum hoc remedio inventarii, occupationibus, & expilationibus consultum sit.

Ubi verò adeuntes hoc beneficio uti negligant, tunc nullam eis adiici, novam pœnam, præterquam illam amissionis falcidiæ, quæ ex quadam superflua expressione ejus, quod jam ineſt, in hac novissima lege potiùs declaratur sed remanet in priori statu antiquæ legis super omnimoda patrimoniorum confusione, & respectivè obligatione, cum dicto periculo damni de proprio.

Cum autem istud necessum sit beneficium sub lege, ut cum demandata solemnitate, debitaque fidelitate, & integritate conficiatur inventarium, cum alias inutilis, ac fatua lex remaneret; Hinc apud interpretes, aliosque Scriptores in casu vitii solemnitatum, vel respectivè infidelitatis, & non integritatis, intrat quæstio, an actus ita vitiatus remanere debeat, ut pro infecto habendus veniat nec nè, atque super hoc consueta factionaria dignoscitur divisio; Ea verò apud forenses Pragmaticos magis recepta videtur distinctio, quod ubi sit defectus in solemnitatibus, quæ non integrè, ac non bene servatæ sint, sivè in non bene distincta bonorum, ac jurium descriptione, tunc actus vitiatus, ac infectus censendus veniat, ideòque inventarii beneficium prædictos non operetur effectus; Ubi verò solemnitatibus benè adhibitis, beneque facta descriptione illorum bonorum, & jurium, quæ describere placuit, vitium esset in fidelitate quia nempè scienter, ac dolosè, seu mala fide, omissum sit aliqua describere bona, vel jura, ut ità creditores latерent, sibique illa occultandi daretur aditus, & nè de illis rationem reddere teneatur, & tunc beneficium non amittatur, sed vel juxta unam sententiam (experientia docente) non practicatam, teneri deberet ad duplum ejus, quod occultatum est, vel juxta alteram in praxi magis receptam ut ad simplum teneatur, perinde ac si bona descripta essent; Potissimè verò ob adinventam cautelam adiicendi ex formulario in inventarii confectione protestationem, ut ea, quæ omissa, vel neglecta sint, pro descriptis ex tunc haberi debeant, quamvis ex intervallo post lapsum terminum, ac detectum defectum describantur. *a*

Id autem apertam redolere videtur irrationabilitatem, quoniam potiùs ratione, vel humano discursu attentis, in oppositum res se habere deberet, ut nempè quando aliquis dignoscatur in solemnitatibus, vel in minus diligenti describendi modo defectus; tunc de facili huic sit condonandum; Cum etenim non omnibus hujusmodi legales innoteſcant dispositiones, ac subtilitates, idcircò quoties ex parte facientis abeſt malitia, bonaque exuberat fides, vel quia ipsorum adeuntium vice, ac nomine Causidici, aliique mandatarii, & negotiorum gestores, aut Notarii hujusmodi solemnitates, ac formalitates explicare soleant, absque eo quod principales sciant, an benè, vel malè sequantur, opinantes bene sequi. E converso autem ubi de altero infidelitatis, & non integritatis vitio agitur, cum dolo, malaque fide ipsius principalis, ratione certæ scientiæ saltim præsumptæ, ex qua fraudis, & occultationis mala resultat præsumptio, & tunc nulla dignoscatur justa excusationis causa, ut in alio solemnitatum, vel diligentiarum defectu dignoscitur, atque dicitur magis eludi, vel fraudari lex, ejusque finis, vel effectus, quæ propterea verbis potiùs, quam rebus impoſita diceretur; Et per consequens in isto casu magis, quam in altero, actus pro infecto haberi debet. Unde liquet, quod procedere cum legum, & auctoritatum litera, vel cum earumdem auctoritatum cumulo, debito neglecto ratiocinio, ineptias, ac irrationabilitates parit, ad sensum patentes.

a *De his disc.17.cum pluribus seqq.de Hæred.*

OBSERVATIO CXII.

De Hæreditatis directæ, vel Fideicommissariæ transmissione non danda.

NEgatur pro regula hæreditatis jam delatæ, sed non agnitæ transmissio, quoties de prima, & directa agitur, aliquas eadem regula recipiente limitationes ratione suitatis, vel sanguinis, aut pendentiæ termini ad deliberandum, sivè ope restitutionis in integrum; Nimium in hac posteriori limitatione scriptoribus se involventibus, adeòut una ex magis nodosis juris quæstionibus reputari videatur. *a*

Ubi verò obliqua, seu fideicommissaria sit, tunc eadem transmissio pro regula negatur, quando conditione adhuc pendente, sequitur mors substituti, secùs autem si post illam jam purificatam, ut tunc transmissio intret; Limitatione quoque dari solita, ubi diversa dignoscatur fideicommittentis voluntas etiam præsumpta, vel conjecturalis, & super qua metienda, eadem habetur variatio cum opinionum scissura; Aliis magnas, nimiumque efficaces desiderantibus coniecturas; Aliis verò exiguas admittentibus; Atque aliis distinguentibus inter ascendentes, & extraneos. *b*

In hac itaque posteriori specie transmissionis obliquæ, seu fideicommissariæ hæreditatis; Quando pro substitutionis expiratione, ac bonorum libertate quæstio cadat, tunc à probabilitate, ac naturali ratione ista regula, quæ transmissionem negat, atque caducationem inducit, non aberrare videtur, ubi facti circumstantię disponentis voluntatem non suadeant eamdem dilectionem erga præmorientis successores potiùs, quam erga illos gravati; Sed quando libertatis favore cessante, ulteriorem progressum habere debet fideicommissi onus, ut ad alios remotiores, minusque dilectos, ac subsidiarios gradus bona transeant, tunc irrationabilitatem, ac asperitatem, verisimili disponentis intentioni contrariam, hæc regula redolere videtur, ubi ex præmoriente

riente supersunt successores, quibus major æquitas, ac ratio assistat; Ideòque dignoscitur quoque vitium hujusmodi defectum productivum, abstractè procedendi cum generalitatibus, vel cum auctoritatum litera, seu numero, dum potiùs cum ratione, ex singulorum casuum circumstantiis metienda, procedendum est.

In altera verò specie primæ, ac puræ hæreditatis, quæ delata, & non agnita sit, regula generalis negativa, irrationabilitatem potiùs hodie manifestam sapere videtur, ob cessantem illam rationem, cui innituntur illæ leges, quæ eam negant, utpotè editæ cum diverso tunc temporis vigente præsupposito, ut declaratio voluntatis requireretur ejus, cui hæreditas deferebatur, ob alias infinuata nimium gravia præjudicia, quæ agnitio parere poterat; Id etenim cessat ob posteriorem beneficii inventarii introductionem, ideòque dignosci non videtur probabilis ratio, cui hæc regula innitatur, dum regula in contrarium potiùs statuenda videtur, limitanda, quando æquitas, vel ratio humana resisteret, illamque negari debere exigeret. *c*

a *Disc.15.& 16.de Hæred vel de Success.ab intest.*
b *Disc.112.& seqq.de Fideicomm.*
c *Dict. disc.16.de Success.ab intestat.*

OBSERVATIO CXIII.

Gravamen, quod hæredi simpliciter iniunctum est, ut de primo tantum, non autem de ulteriori hærede intelligendum veniat.

EX generalis juris regula, quæ libertati assistit, atque onerum, & gravaminum multiplicationi, ac durationi resistit, ista ex magis communi Juristarum sensu recepta videtur propositio, ut in onerosis, ac præjudicialibus, sub hæredis nomine, primus tantum veniat, non autem secundus, vel ulterior, quodque propterea legata, & onera quantumvis pia, vel alias rationabilia, & commendatione digna, quæ hæredi injuncta sint primum, ac immediatum non egrediatur. *a*

Irrationabilitatem verò non infrequenter id sapere solet, cum à ratione, ac verisimilitudine alienum videatur, ut decedens, qui aliquod pium, & commendabile, seu alias rationabile, vel gratum desiderando opus pium, jam cognitum, ac dilectum, gravare voluit hæredem, atque cum eo magis asperè agere, exonerare voluerit secundum, aliosque ulteriores ignotos, erga quos nullum urgeat personalis affectionis, ac benevolentiæ motivum, ideòque non cum litera, vel cum propositionum generalitate in hoc procedendum est, sed cum ratione, ex injuncti oneris qualitate, aliisque facti circumstantiis desumenda, & cum qua verisimilis voluntatis disponentis perscrutanda est substantia, an temporaneam facere voluerit dispositionem, ad primi hæredis personam restrictam, vel potiùs perpetuam, ac successivam, ut sub hæredis nomine, omni demonstratus censeatur, qui pro tempore talis extiturus sit; Regula etenim prohibitiva extensionis de primo ad secundum hæredem, in iis recipienda, quæ obligationes inter vivos concernunt, de sui natura odiosas, strictèque interpretandas, non autem in ultimis voluntatibus, in quibus benigna facienda est interpretatio pro operis qualitate, ad quam potissimè, ac principaliter reflectendum; *b* Isteque unus est ex erroribus, qui litteræ, & generalitatibus famulantur.

a *Disc.34.de Legat.& disc.38.de Cred.*
b *Dict.disc.38.de Cred.*

OBSERVATIO CXVI.

De licentia, quæ per legem tribuitur hæredi beneficiato, solvendi creditoribus, vel legatariis primo venientibus.

LItera novissimæ Græcorum legis alias enunciatæ, per quam commendatione quidem dignum inventarii beneficium in hærede introductum est, tunc fortè non cogitando ad malitias, & inconvenientia, licentiam tribuit hæredi beneficiato, creditoribus hæreditariis, ac legatariis primò venientibus solvendi, ut ipse ab aliorum quamvis anteriorum postmodum venientium molestiis tutus reddatur, ipsis anterioribus, vel respectivè æqualibus actione remanente vendicandi solutum ab iis, qui solutionem obtinuerunt. *a*

Praxis verò docuit, ut id claram saperet irrationabilitatem, ac asperitatem, ob fraudes de facili cadentes, atque difficile, ac rarò justificabiles, ut collusivè solvendo iis, qui minus idonei sint, atque solutum illicò dissipent, anteriores, vel potiores supplantati de facili sint, adeòut lex irrationabilis, ac dura remaneat.

Hinc meritò illi interpretes, qui in hac parte, legis rationi potiùs quam literæ obsequuti sunt (quod utinam in omnibus fecissent) illam statuerunt propositionem, ut hæres quamvis hoc beneficio munitus, boni administratoris gerendo partes, atque officium, ubi plus quam certa non sit hæreditatis idoneitas, & opulentia, adeòut omnibus quandocumque venientibus possit esse consultum, teneatur à primo venientibus idoneas exigere cautiones, quibus mediantibus, consultum remaneat anterioribus, vel potioribus, aut æqualibus, qui posteà veniant; Istaque diligentia neglecta, atque liberè facta solutione, proprium esse debeat periculum, atque pro infecta solutio haberi. *b*

Ex hoc itaque monemur, atque docemur, quod non litera quamvis clara ipsarummet legum, multò igitur minus cum illa auctoritatum, sed cum ratione procedi debet, ut in isto casu proceditur.

a *l.fin.Cod.de jure deliberation.*
b *Disc.52.& 53.de Cred.disc.25.de hæred.*

OBSERVATIO CV.

De Hærede, ac Successore universali, vel particulari, illum impugnare actum, quem auctor, donec vixit non impugnavit, vel illud reticiente onus, quod idem auctor numquam rejecit.

UBi actus regulariter obligatorius, ex lege communi, vel particulari sit impugnabilis, quæstio est, an hæc impugnandi facultas hæredi universali, vel particulari successori concedatur; Atque ubi infectio sit ipso jure, ut præsertim in ea contingit, quæ in minoribus, vel mulieribus resultat à statutis, uti certa non servetur forma; *a* Vel etiam in modernorum sensu, ex juris communis intentione, ubi de illo per mulierem initio actu agatur, per quem indotata remaneat, *b* & tunc receptum est hanc impugnandi facultatem cuicumque successori, quinimò tertio concedi; Quæstione cadente, ubi de illo agatur actu, qui non censeatur ipso jure invalidus, sed solum ope exceptionis elidibilis, ut in minore, ad juris communis terminos, sequi dicitur.

In hoc autem irrationabilitas dignosci videtur, ex eodem producta vitio procedendi cum litera, vel cum generalitate, neglecta ratione, quæ distinguere, beneque applicare docet, quoniam pro facti qualitate, & circumstantiis, inspiciendum est, an principalis contrahentis acquiescentia, vel silentium, habeat necnè aliquod probabile motivum, vel argumentum agnitionis veritatis, bonæque fidei, quia nempè rectè sciens naturalem veritatem, atque sinceritatem actus, quodque verè causa correspectiva interceserit, in ejus utilitatem, vel voluptatem versa, absque alia fraude, vel machinatione, ita ex lege conscientiæ, & honestatis se agnoverit obligatum, unde propterea ab impugnatione actus abstinuerit, ne in æterna vita ejus anima gravamen sentiat; Isto namque casu irrationabile est, ut ex legalitatibus, quæ absque his considerationibus superstitionem potiùs redolent, successori ad proprium lucrum, & ditationem, auctoris animam gravare permittatur.

Adeòque ista extenditur formalitas, vel superstitio, ut si moriens, conscientiæ timore correptus, ac prævidens debita per eum contracta, ratione minoris ætatis, vel alterius qualitatis, ex legum præsertim localium rigore, impugnabilia esse, expressè mandet, quod omnia ejus debita per successorem persolvantur, adhuc tamen superstitio illorum, qui judaico more literæ famulantur, istud præceptum negligi posse volunt, quasi quod de legitimis non impugnabilibus debitis intelligi debeat, *c* Res quidem ab omni ratione, ac probabilitate aliena, quoniam nisi moriens hanc habuisset suspicionem, vel dubitationem, frustra tale dedisset præceptum, quod ita fatuum, ac inane remaneret, ubi ad debita legitimè contracta, & non impugnabilia restringendum sit, dum hæc ejus approbatione non indigent, ideòque in hoc etiam, cum ratione, non autem cum litera, vel generalitatibus procedendum est, perscrutando nempè ex facti qualitate, & circumstantiis, verisimilis voluntatis, ac veritatis substantiam.

a *Disc.33.de alien.& contr. prohib.*
b *Disc.97.de Dote.*
c *Dict.disc.33.n.29.de alien.& in ibi relatis decisionibus.*

DE

DE LEGITIMA, ET TREBELLIANICA, ALIISQUE DETRACTIONIBUS, OBSERVATIO CXVI.

Fiscus à patre vivente legitimam filii delinquentis exigit; Et tamen jus delinquenti delatum, quod ab ejus animo pendet, non agnoscit, neque illud onus à legitima rejicit, quod delinquens rejiceret.

EXorbitantiæ quidem plures, ac irrationabilitates in hoc dignoscuntur themate, cum vitiosis extremis. Pro aliquarum etenim ditionum legibus, vel stylis, aut receptis opinionibus, Fiscus cogit partem adhuc viventem, ut legitimam in casu ejus præmorientiæ tantùm filio delinquenti debitam sibi præstet; *a* quod quidem asperum est, nimiumque exorbitans, cùm non detur legitima viventis, atque sit quædam incerta eventualis obligatio, quæ ob filii præmorientiam potest non contingere; Quinimò parenti duplicatæ legitimæ onus parere potest, quia nempè ex criminoso præmoriente filio superstitibus liberis, istis ex persona propria alia debita sit legitima in morte, ac onus alimentorum, & durationis in vita.

Alia quoque accedente ratione, quæ istam convincit asperitatem, ac irrationabilitatem, quoniam legitima loco alimentorum subrogata est, ideoque tertius odiosus, qualis est Fiscus, nullo modo eam capere debet, ne aliàs naturali stimulo impellente, aliud alimentorum onus parens quoque supportare cogatur.

E converso autem, quod minus est, nullamque asperitatem, vel irrationabilitatem continet, fisco denegatur, agnoscendi nempè jus delinquenti delatum, quod quilibet ejus, licèt extraneus hæres agnoscit, *b* Atque negatur fisco jus rejiciendi legitima onera, & gravamina, quod ipsi filio competit, atque in quemcumque transfert hæredem; Videatur itaque quantum sit vitium extremorum, ut in una re, adeò largè, ac exorbitanter, in alia verò adeò strictè procedatur, exindeque in utroque extremo, irrationabilitatis dignoscitur vitium.

a *discurs.160. de Regal.* b *Eodem discurs.160.*

OBSERVATIO CXVII.

Legitimam esse de jure naturæ debitam, ideoque per statuta, legesque locales in totum non posse tolli plerique volunt.

LEgitimam liberis à parentibus debitam, utpotè alimentorum loco subrogatam, de jure naturæ esse, Juristarum concors videtur sensus; Magna inter eos cum consueta opinionum divisione per classes, ac legiones, quæstione peracta in altera legitima, quæ per liberos parentibus debita est, an ex civilis juris, vel pariter naturalis obligatione resultet, magis tamen apud modernos recepta, & per aliqua magna Tribunalia canonizata est opinio, quæ parentes liberis exæquat, ut propterea unis, ac aliis, eodem naturali jure pariformiter debita sit, atque hinc multi inferunt, illa per statuta, aliasque particulares leges, fœminarum, & cognatorum exclusivas, in totum non posse tolli, ex deficienti potestate legis humanæ; seù positivæ derogandi iis, quæ de jure naturæ debita, seu dispositæ sunt.

Inter primæ verò classis ineptias, ac irrationabilitates, ista connumerari meretur opinio apud recentiores meritò damnata, aliquibus etiam magnis Tribunalibus istum canonizantibus sensum pro talis potestatis competentia, quoniam ut aliarum consimilium propositionum occasione pluries advertitur, nullibi ista præsuppositа naturæ lex, quæ id præcipiat, registrata legitur, cum revera aliud naturæ scriptum, ac præcisè obligatorium jus non habeatur, nisi illud, quod tanquam divinum, in utraque veteri, ac nova sacra pagina registratum, Christiana Religio docet, atque servare cogit, reliqua vero, quæ apud Roman. leges juris naturalis esse enunciantur, ita per loquendi modum explicari dicûtur ob quemdam naturalem instinctum, ab opinione potius, vel à civili educatione insitum; Ille siquidem instinctus naturalis, quem eædem leges Romanorum in brutis quoque considerant, & explicant illam solum percutit obligationem, quam genitores, præsertim verò matres agnoscere videntur erga genitos pro eo tempore, quem ipsamet natura illos inhabiles efficit ad necessarium sibi victum comparandum, ista verò præcisa cessante necessitate erga liberos jam adultos, ac habiles ad victum necessarium sibi comparandum cum industria, seù labore personali, minùs verò erga parentes, nullibi natura docet, sed totum ab eisdem Roma-

norum legibus provenire dicitur; Potissimè verò dum absque inopiæ, vel divitiarum discrimine, liberis, ac respectivè parentibus, quamvis divitibus, & provisis, ea decernitur in quotis, & modis eidem legi placitis, ac variatis, adeout nisi istarum legum causalis moderna inventio, ac respectivè receptio sequuta esset, nec quidem istud legitimæ vocabulum, multò verò minùs quota, & privilegia cognita essent; Ac propterea sicuti humana, seù positiva lex, illam inducere potuit, ac etiam antiquiori tempore matri, ejusque parentibus non agnatis denegare, ita nulla subest congrua ratio, cur modernioribus particularibus legibus positivis, eadem concedenda non sit potestas.

Clarius verò, ubi localis lex subditi populi particularis non sit, adeout legis municipalis nomen ei congruat, sed potiùs sit talis, ut juris communis, quod præfatis Romanorum legibus prævaleat, nomen mereatur; Ideoque inter irrationabilitates, ac ineptias, etiam ex majoribus id recenseri meretur, ex eodem vitio productas procedendi cum litera, & generalitatibus, absque illo ratiocinio, quod homines tanquam rationales decet, atque reflectere, ac distinguere docet, aliàs verò irrationalium pecudum, ac avium more potiùs procedi dicitur. *a*

a *De his discurs.10. & seqq. de Legitima, & alibi pluries eod. tit. & in altero de Success. ab intestat.*

OBSERVATIO CXVIII.

De legitima præcisè institutionis titulo relinquenda in quota bonorum stabilium, & mobilium pro vata, adeo ut arbitrium illius debitor non habeat relinquendi in fructibus, vel in pecunia, seù mobilibus; Ac etiam ut fideicommisso, vel alteri oneri, & gravamini subjici non valeat, & quando subjiciatur, ut sola testamenti acceptatio sine ejus speciali mentione non præjudicet, nisi quædam adhibeatur cautela, quæ Soccini vulgò nuncupatur, & qualis sit hujus cautelæ ratio.

QUamplura legitimæ per Græcas leges novissimas, ac etiam per Juristarum magis communes, ac receptos sensus, concessa sunt privilegia, ut nempè institutionis honorabili titulo præcisè relinqui debeat sub pœna irritationis testamenti ipso jure, quodque absque aliquo onere, vel conditione purè debita sit, adeout conditiones, & onera ipso jure rejiciat, illaque pro non scriptis habeantur, quamvis testamenti, vel alterius dispositionis verbis, vel factis approbatio, vel acceptatio sequatur, nisi specifica legitimæ habeatur mentio, ubi quædam non adhibeatur cautela, quæ *Soccini* vulgò nuncupatur, in cujus casu sola verbis, vel factis testamenti approbatio cum hæreditatis agnitione pro talis onere acceptatione sufficit, quodque in fructibus vel in pecunia, seu mobilibus, vel in aliqua bonorum specie per morientem assignari non valeat, sed præcisè in omnibus speciebus quota præstanda sit; *a* Magnam, nimiumque involutam pro consueto factionario more quæstionem retexendo, an in legitima, quæ per parentes liberis debita est ex jure naturæ, solùm ista procedant privilegia, non autem in altera, quæ è converso per liberos parentibus, quasi quod non ex natura, sed ex civili jure istis debita sit; Ex magis tamen communi, magisque recepto sensu, utraque pariformi existente prærogativa, ut naturæ jure dicatur debita, ideoque eadem intrent privilegia. *b*

In his autem propositionibus confuetæ dignosci videntur ineptiæ, ac irrationabilitates cum asperitate respectivè conjunctæ, ex eodem infecto fonte manantes, procedendi cum litera, non autem cum ratione, quæ distinguere docet, mores, & tempora; Siquidem quoad honorabilis institutionis tituli necessitatem, cum pro communi stylo, seu formulario clausula codicillaris, vel alia *omni modo meliori*, sivè utraque simul in testamentis adjici soleat, atque duplicis detractionis competentia in hac puta fideicommissi restitutione non detur, hinc adesse, vel non adesse institutionis titulum, merè inanem redolet circuitum, nullumque habere videtur rationabilem finem, vel effectum, ut propterea ad meram id reducatur formalitatem quæ superstitionis habeat speciem, dum idem est in substantiam effectus, ille verò effectus, qui in ordine judicii dignoscitur, ita calumniarum,, ac litium damnabile fomentum producit.

Quo verò ad bonorum speciem, & qualitatem, in qua competat atque relinqui debeat legitima, nulla congrua subest ratio, cur parenti, cui pro frequentiori contingentia, juxta naturæ cursum, vel ordinem, istud incumbit onus,

prohibitum esse debeat, ut in posteritate conserventur bona stabilia, quæ conservationi magis apta sunt, ipsiusque assis proprietas diminutionem, vel scissuram non patiatur legitimam verò in pecunia, vel in mobilibus dissipationi subjectis persolvat, vel in stabilium fructibus, dum eadem lex istam quotam ab omni onere, ac vinculo exemptam liberè dispositioni, ac dissipationi subjectam esse præcipit, ideoque irrationabilitatem ista singulorum bonorum scissura redolere videtur.

Ubi verò eam contingeret rationem assignari, ut salva proprietate, ex ejus fructibus liberi, vel respectivè parentes illa percipiant alimenta, quorum loco subrogata est legitima ad hunc effectum à lege demandata, & tunc si ista excluditur irrationabilitas, altera subintrant negandi potestatem adjiciendi onus fideicommissi, vel primogeniti, ex justo, ac rationabili motivo conservationis bonorum in posteritate, & familia; Si etenim fructus, salva proprietate, quæ non alienetur, ad alimenta sufficiunt, ergò malè, ac sine ratione proprietati vinculum honestum adjici negatur; Et si proprietas consumenda est, ut proprietas liberæ sit dispositionis, ergo malè, ac irrationabiliter adstringitur parens assignare stabilia, suumque assem distribuere in illis bonis, quæ perpetuæ conservationi apta sunt, ei prohibendo istud debitum in pecunia, vel mobilibus dissolvere.

Non levi etiam irrationabilitatis ducto argumento ex eo, quod antiqui prudentissimi, ac sapientissimi Romani, quorum virtus ita enituit, ùt penè totiùs orbis cum raro, ac singulari exemplo nacti sint imperium, conservatum donec penes eos in Urbe Roma resedit, dissolutum verò postquam ad Græcos transiit, quoniam licèt ipsi legitimam liberis loco alimentorum decreverint, non tamen ista concesserunt privilegia parentibus adeò onerosa, quæ per Græcos pro eorum moribus concessa sunt, nulla naturali ratione ad id impellente, cùm naturæ instinctus ad subsidiaria solùm alimenta erga indigentes liberos, qui ea sibi parare non valeant, parentes obliget; Igitur nulla subest congrua ratio, cur fideicommissi onus, vel aliud simile, ex justo, ac rationabili motivo conservationis bonorum in agnatione, vel posteritate adjici non valeat frequentius in ipsorummet liberorum prohibitorum gratiam, ut à dissipationibus ità coerceantur, eorum statum honorificentius conservando, quando cum fructibus eorum congruæ consultum sit substentationi.

Si etenim (rationabiliter quidem) magis receptum est ut fideicommissum, quod in casu delicti ordinatur pro exclusione fisci, legitimam quoque capiat, illiusque privilegium non intret, *c* ita non videtur cur ex præfato alio justo, ac rationabili motivo idem onus imponi non possit, ubi (ut præmissum est) necessitati, vel congruentiæ consultum remaneat, dum ita ille adimpletur finis ob quem lex liberis, vel respectivè parentibus istam necessariam detulit successionem.

Longè verò majorem irrationabilitatem, ac asperitatem ultimum continet assumptum, ut parente liberos ultrà hanc necessariam portionem in reliquo asse honorando cum onere fideicommissi, quod legitimam quoque capiat, quia ejus detractionis expressa accedat prohibitio, ipsiusque liberis paternam acceptantibus dispositionem, ejusque vigore aliorum bonorum, in quibus parens liberalitatem cum eis exercuit, commodum ad vitam reportando, licitum esse debeat, istud proprii auctoris judicium impugnare; atque commodum contra disponentis voluntatem assequi ob solam verborum superstitiosam formalitatem, quæ rationem in nihilo diversificare facit, quoniam si in legitimæ acceptatione specialis mentio facta sit, vel si in ejus prohibitione illa fuerit adhibita formalitas, cui *Cautelæ Soccini* per Pragmaticorum vulgus nomen tribuitur, tunc legitimæ detractio non competit, secus autem ista verbali formalitate non adhibita, illud practicando inconveniens enixè ab eadem lege damnatum, ut lex verbis potiùs, quàm rebus imposita censeatur, quodque non veritatis substantia, sed verborum superstitiosa formalitas attendi debeat, quod irrationabilitatem legi naturæ contrariam redolet, dum nulla probabilis differentiæ ratio dignosci videtur inter casum in quo ista cautela adhibeatur, vel omittatur; Quamvis etenim illa soleat ratio assignari, quod utile sit filio potiùs totam oneratam assequi hæreditatem, quàm solùm legitimam liberam; Adhuc tamen inepta est hæc ratio, utpotè non verificabilis, dum valor bessis vinculati longè minus pro communi usu æstimatur, quam triens liberum importet. *d*

a *discur. 16. cum plurib. seqq. de Legitim. & alibi pluries.*
b Duran. *d. 76. disc. 17. de Leg. & in aliis eodem tit. pluries.*
c *disc. 160. de Regal.*
d *discurs. 17. & seq. de Legitim.*

OBSERVATIO CXIX.

De alienationibus, quas constet esse primas in legitimam, aliisque detractiones referendis, ideoque validis, donec per impugnantem de præcedenti consumptione doceatur.

QUamvis legitima, & respectivè trebellianica, quotitativa sit portio, ex singulis detraenda bonis pro eorum qualitate, ut propteræ respectu legitimę in ascendentis, vel respectivè descendentis ejus debitoris facultate repositum non sit in pecunia, vel in mobilibus, sivè aliàs in certis bonis eam assignare, ut præcedenti observatione advertitur; Ubi tamen aliquorum bonorum, quæ fideicommisso subjecta sint, distractio fiat, ut ista ex quadam recepta æquitate, in hujusmodi detractiones cedere debeat, atque illam unius, vel certarum rerum in solidum in istam causam substineatur, cujusdam occultæ divisionis jure, per quam una, vel plures certæ res in solidum pro ista quota, seù virili electæ sint, aliis bonis pariter in solidum pro fideicommissi portione remanentibus, apud forenses est receptum; Licèt namque id præfatæ adversetur propositioni, per quam (adhuc irrationabiliter) parentis facultas, ut suprà restringitur, adeout contradictio dignoscatur; Attamen ita generaliter, ac abstractè id considerando, quando cum ea sequatur bona fide, & æqualitate, quæ inter consortes dividentes est servanda, tunc rationabilis potiùs, quàm irrationabilis ista æquitas censenda est; Tùm ad evitandam singulorum bonorum scissuram, ob quam etiam in veris, ac expressis divisionibus inter fratres, aliosve consortes, idem adhiberi solet stylus, ut uni una, alteri altera res in solidum assignetur; Tùm etiam commercii libertatis gratia. *a*

Irrationabilitates vero, ac asperitates à superficialium Pragmaticorum literæ famulantium indiscretis extensionibus resultant, ut in hujusmodi detractionum causam cedere debentibus illis alienationibus, quas constet esse primas, lege ita præsumente pro exclusione delicti, quando inventarium desit, cogatur fideicommissarius hujusmodi alienationum impugnator, rem pene impossibilem facere, justificandi scilicet statum hæreditatis, ut ita pateat quantum detractiones importent, ac etiam de illarum præcedenti consumptione docere debeat, quamvis reliqua bona hæreditaria in toto, vel in parte notabili quoque distracta, & consumpta sint ob possibilitatem, quod alienationi posterior ista fuerit consumptio, ideoque tertio emptori legitimè acquirenti præjudicare non apta; Ita namque fideicommissaria hæreditas ita omnibus bonis destituta remanet, illis nempe stabilibus, quæ extent in tertios valide, ut supra distractis, & aliis, quæ in mobilibus, vel in juribus consisterent, penitùs consumptis, adeout ampliùs non extent, sive quod eorum desperata sit recuperatio.

Alteram quoque super Trebellianicæ detractione extensionem faciendo, juxtà unam sententiam ab aliquibus etiam magnis Tribunalibus quandoque canonizatam, ut licet ubi de extraneo hærede agitur, fructus in hanc detractionem imputentur, unde propterea tractu temporis ita consumpta, seù abforta remaneat; *b* Attamen si in principio, antequam fructuum perceptio hunc operetur effectum, alicujus rei fiat alienatio in ejus distractionis causam expressam, vel à jure subintellectam, adhuc alienatio subsistineri debeat, competente solùm hærede fideicommissario actione contra gravatum pro reintegratione, ad quam idoneus frequenter esse non solet, unde in utroque fideicommissum damnificatum remaneat, quod omni destitutum est legali, ac naturali ratione, ista enim dicitur detractio, quæ non importat creditum certum, & purum in quota, sed potiùs ex fructibus, quoniam ita est assequendum. *c*

Atque circa alterum assumptum super legitima, omnis ratio suadet, ut isto casu neglecta dicta æquitate, procedatur cum regula, de qua præcedenti observatione, ut quota, seu virilis competat ex singulis rebus, ut ita bona stabilia distracta, quæ extant, eidem detractioni subjaceant, in eadem quota, & non ultrà, dum eatenus præfata intrat æquitas, quatenus verificetur ratio, cui innixa est dictæ implicitæ, & occultæ divisionis, quæ bona fidem redoleat, non dandam sine æqualitate, ut scilicet fideicommisso tanquam consorti remaneant bona coæqualia; Cùm etenim lex novissima dissipabilè præsupponat legitimam, quam propterea liberam, atque

atque ab omni fideicommissi onere exemptam esse voluit; E converso autem eadem lex, ex rationabili motivo perpetuæ conservationi bonorum in posteritate, vel agnatione, fideicommissa laudaverit, eaque sub Augusto perpetua, & obligatoria effecerit; Hinc evidens resultat hujus assumpti irrationabilitas, ac asperitas; Ab eo quoque comprobata, quod ita hæres gravatus, ex propria culpa, proprioque delicto omittendo, conficere inventarium, cujus omissio hodie dolum, ac malam fidem redolet, lucrum, & commodum reportat in præjudicium innocentis, & offensæ fideicommissariæ hæreditatis, cui impossibilis ita redditur illa probatio, quæ per Pragmaticos absque ratione desideratur, ita nimium planum aperiendo aditum fraudibus, ac hæreditatum expilationibus, & supplantationibus; Magnus quidam asperitatum, ac irrationabilitatum cumulus ab eodem consueto derivatus vitioso fonte, procedendi cum litera, vel cum superficie auctoritatum, & conclusionum ratiocinio, vel discursu neglecto. *d*

a *disc. 25. de Legit. disc. 128. de Fideic. & alibi.*
b *disc. 33. de Legit. & Detract.* c *eodem disc. 33.*
d *d. disc. 25. de Legit.*

OBSERVATIO CXX.

Quanta sit legitima masculi, ubi vigeat statutum fœminarum exclusivum, si parens, legitima masculo relicta, ipsas fœminas exclusas hæredes universales instituat.

NOn solum irrationabilitas, sed etiam contradictio in hoc dignosci videtur, ut vigente statuto fœminarum exclusivo, quod eas afficiat extraneas, si parens testando, aliquid licèt modicum eis honoris gratia, sive pro Notarii imperitia, opinando majorem adhibere cautelam, relinquat, hæredem verò instituat masculum, ita cum statuto se conformando, illique potius robur tribuendo, censeatur eas restituere suitati, ut propterea numerum, & partem faciant, ut alibi animadvertitur, Sivè quando etiam ipsæ ad proprium commodum partem non faciant, ut illam faciant ad commodum fideicommissi, ut propterea masculus gravatus propriam legitimæ virilem tantum obtineat liberam fœminarum verò portiones jure fideicommissi restituere debeat. *a*

Et è converso, quod quando Parens testando adeo recedit à Statuto, ut non solum fœminas restituat suitati pro assequutione legitimæ, sed earum conditionem longè meliorem efficiat, quia ipsas in universo asse hæredes instituat masculo autem solam legitimam de jure debitam relinquat, ita necessitati potius satisfaciendo, nullam cum eo volens liberalitatem, ac benevolentiam exercere; Et tamen ut isto casu masculus integram, ad ejus liberam dispositionem obtineat legitimam, etiam pro fœminarum portionibus; *b* Non videtur etenim quomodo hæc simul stare possint, ideoque, vel in uno, vel in altero, aperta dignoscitur irrationabilitas, ac ineptia.

a disc. 5. de Legit. b *disc. 6. de Legit.*

OBSERVATIO CXXI.

Quomodo debeatur legitima nepotibus ex pluribus prædefunctis filiis primi gradus, quorum nullus extet.

LIcèt apud antiquiores, ac medios, magna, nimiumque involuta fuerit quæstio, quam plerique cum consueta simplicitate, cæsarea indigere decisione putarunt, an intestata nepotum ex pluribus prædefunctis, filiivel respectivè fratribus successio, adeout nullus primi gradus extet, in stirpes, vel in capita esse debeat; Hodie tamen pro firma regula, illa est recepta sententia, ut in capita sit, ob cessantem rationem repræsentationis, ob quam locus est successioni in stirpes, Et tamen in legitimæ assequutione, & computatione, in stirpes, potius quàm in capita id agendum est, quia sic cujusdam novissimæ legis dictat. *a*

Omnis namque repugnare videtur ratio, quoties præfatum assumptum circa intestatæ successionis ordinem retinendum sit, quoniam legitima dicitur portio, seu quota ejus, quod ab intestato ille obtenturus esset, & per consequens contradictoria hæc videtur, ideoque vel in uno, vel altero, irrationabilitatem, ac errorem dare oportet, isto resultante effectu à consueta mala causa procedendi in litera, non autem in ratione, atque cum debito discursu.

a *disc. 8. de Legitim.*

OBSERVATIO CXXII.

An substineatur, ac valida sit illa lex laicalis, quæ parentem eximit ab onere legitimæ erga filios religiosos.

QUibusdam extantibus in Italia sæcularibus legibus localibus, quibus communium potius, quam municipalium attributum, ac operatio congruit, quia nempè non à subdita, sed à libera Civitate conditæ sint, cum facultate derogandi juri communi, per quas filiis religiosis actio assequendi legitimam alias de jure communi debitam denegatur, præterquam in eo, quo ipsi parenti eis relinquere placeat.

Hinc superficiales Ecclesiasticæ immunitatis zelatores pro consueto vitio procedendi in litera, non autem in ratione, has leges cassas, & irritas censendas esse credunt, sivè quod Religiosos tanquam exemptos non afficiant; Verum in hoc irrationabilitas, ac ineptia dignosci videntur, quoniam lex nil cum exemptis, eique non subditis disponit nilve eis jam quæsitum aufert, sed solum proprium subditum ab illa eximit obligatione, quam ipsamet lex positiva sæcularis induxit, eodem modo, quo in fœminis præsertim vel in cognatis agere solet, non quidem in odium religionis, sed ex justo, ac rationabili motivo, quod in dubio præsumendum est, illius facultatis ad instar, quæ privatis testando tribuitur, Religiosos, & Clericos inhabilitandi ad fideicommissariam successionem.

Cùm etiam in eorundem Ecclesiasticorum, ac zelatorum sensu, bona, & jura, quæ ex religiosi professi persona deferunt, directè, ac immediatè Monasterio acquiri dicantur, adeout ipsius Religiosi voluntas, vel fructum non requiratur, ejusque nullum sit privatum commodum, quod Monasterii in universum, omniumque Religiosorum extraneorum esse dicitur. Hinc rationabilis, beneque regulata videtur lex, quæ ita disponat, ob cessantem alimentorum rationem, cui istius oneris introductio innixa est ex quodam naturali sanguinis instinctu, ut propterea major in hac specie exclusionis ratio vigeat, quam in illa fœminarum, quæ in sæculo sint nuptæ, vel descendentium ex eis; Et per consequens irrationabile remanet assumptum. *a*

a *disc. 28. de Legitim.*

OBSERVATIO CXXIII.

De legitima debita nepotibus ex filio prædefuncto, cui Pater donationem fecit contemplatione illius matrimonii, ex quo ipsi porcreati sint, ab eis quoque assequutam.

IN uno, vel in altero ex duobus judiciis inter easdem partes proditis, asperitas, vel irrationabilitas danda videtur ob æquitatis, & rationis naturalis, ac verisimilis voluntatis deficientiam, ubi rationalium, non autem irrationalium more judicandum sit. Cum etenim Pater filio certum contrahere volenti matrimonium, ex istius causa, vel contemplatione bona donaverit, ipseque filius Patris prædecesserit, unde propterea donandi causa cessavit, tunc, vel ratio exigit ex verisimili voluntate regulata, ut donatio resolvatur, atque ad patrem revertatur, ex cujus substantia filii ex eodem matrimonio suscepti, ac superstites, legitimam assequantur, vel quod legitimæ loco eadem succedat donatio, tum quia ita præventivè legitima assignari videtur, non autem ut iidem filii utrumque assequantur, cum id omni æquitati, & rationi, ac etiam veritati naturali nimium repugnare videatur, *a* ut etiam occasione dotis filiæ in legitima neptum ex ea imputandæ alibi advertitur.

a *disc. 29. de Legit. & disc. 7. de Donation.*

OBSERVATIO CXXIV.

Quando duæ quartæ, Legitima nempè, & Trebellianica detrahantur.

IN filiis istud Juristarum magis communis, magisque receptus sensus introduxit privilegium, aliis verò negat, ut duas faciant legitimæ, ac trebellianicæ detractiones, ea tamen sub lege, ut in conditionalis fideicommissi, non autem puri casu id procedat, ut isto posteriori casu una tantum fiat legitimæ detractio, non autem altera trebellianicæ. *a*

Irrationabilitatem verò, ac ineptiam redolet credulitas quod hoc fit filiorum speciale privilegium; Cum etenim legitima æris alieni speciem habeat, in cujus deductione, qualitas hæreditaria cum fideicommissi gravamine in nulla cō-

sideratione habetur, adeout nil referat eum esse hæredem; Trebellianicam verò obtinere debeat tanquam hæres gravatus ut potè diversam repræsentas personam; Hinc nulla subest ratio, cur extraneo hæredi, qui purè sit gravatus concedenda sit Trebellianica, istaque sit neganda filio, cui è converso concedatur, ubi sit gravatus sub conditione, quoniam ratiocinando res in oppositum potius esse deberet, ut nempè quando purè filius gravatus est, tunc illam obtineat, dum tunc incommodum habet additionis, & restitutionis, quam extraneus; E converso autem in casu fideicommissi conditionalis dum habetur intermedium commodum fruitionis bonorum pro tempore ejus vitæ vel pendentiæ conditionis istud sufficiat; Igitur omnis ratio deest, imò adversatur.

a *disc. 32. Legitima, & Trebell. & alibi.*

OBSERVATIO CXXV.

An Trebellianica liberis primi gradus possit prohiberi, & quando prohibita censeatur.

INter illas Jurisfarum valde nodosas, ac involutas quæstiones, quæ risum quidem, ac bilem eodem tempore provocant, ob adeo magnos, improbosque labores per antiquores, ac medios Juristas desuper adhibitos, ista præsertim dignoscitur, quæ licèt apud modernos frequentius jam sopita videatur, ut indefinitè, sive de filiis primi gradus, sive de ulterioribus litteris, vel extraneis agatur, trebellianica etiam tacitè prohiberi valeat, ut voluntatis potius quam potestatis quæstio sit, Adhuc tamen in plerisque locis, etiam in foro hodie negativa, in filiis præsertim tenaciter tenetur, magis verò in scholis. a

Irrationabilitatem verò, ac ineptiam, ex eadem literæ servitute manentem, id clarè redolet, cùm nulla congrua subsit ratio, ob quam rei suæ hanc legem adiicere non liceat etiam in filiis primi gradus, in quibus, magis quam in extraneis ratiocinando hæc potestas danda est; Aut enim purum est fideicommissi onus, vel conditionale; Si purum tunc inanis, ineptaque dispositio remanet, dum ob legitimæ detractionem, hæc alia contemporanea denegatur, ut præcedenti observatione advertitur; Et si conditionale, & tunc dum pro tempore vitæ, vel alterius pendentis conditionis commodum hæreditatis obtinetur, non videtur subesse ratio, ob quam ista prohibitio fieri non valeat.

Ea quoque istam irrationabilitatem comprobante consideratione (quamvis etiam in suo genere irrationabili, ut alibi animadvertitur) quod in filiis, ac descendentibus facilius fideicommissi onus admittitur, ut bona in sanguine, ac posteritate conserventur; Ergo magis in istis, quam extraneis congruit ut integra, vel quominus fieri potest diminuta conservetur hæreditas à detractionibus exempta.

Generaliter verò, sive de descendentibus, sive de extraneis agatur, ex alia simplicitate provenit negantium sententia, quod neglecto ratiocinio ad morum, ac temporum non reflectitur distinctionem; ac veritatem; Jure siquidem antiquo, medio, ac etiam novo attentis, non improbabiliter hæc in testatibus neganda videtur potestas, in eorum potius gratiam, ne aliàs contra votum intestati decederent, dum stante aliàs insinuato periculo, ut hæreditatis aditio grave inferret in proprio ære damnum, ac jacturam, congruum ac rationale videbatur, ut istud obtineretur commodum præfati pericli, & incommodi compensativum; Hodie verò, quod ob id modernam inventarii introductionem, huic malo consultum est, ista ratio cessat, potissimè ubi (ut pro frequentiori contingentia) conditionale sit fideicommissum, per quod commodum intermeniæ fruitionis obtinetur.

Non minores item ineptiæ in altera voluntatis quæstione dignoscuntur, quando prohibitio non sit expressa, unde propterea tacitè ex conjecturis, & argumenta illa desumenda sit, & quam quoque sufficere jam receptum est; b ponderando nempè judaico, seu grammaticali more verborum superficiem, vel corticem, & an adsit necne verbum, quod integritatem, vel totalitatem denotet: c Cum verius substantia veritatis, ac verisimilis voluntatis ex facti qualitate, & circumstantiis desumenda in ratione, non autem in litera debeat atteridi.

a *disc. 37. de Legitim. & Detraction.*
b *d. disc. 32.* c *d. disc. de Legit.*

OBSERVATIO CXXVI.

Liberi non imputant fructus in trebellianicam, extranei verò imputant.

ALias enunciata est contradictio, ex qua irrationabilitas in hoc assumpto quoque dignoscitur, quod nempè in liberis, ac descendentibus facilius fideicommissum inducitur, levioresque ac minores reputatur sufficere conjecturas, Et tamen è converso statuitur, ut in eisdem liberis, in quibus magis per fideicommissi vinculum bonorum conservatur, futuræ posteritatis commodum, & decorem desideretur, major detur dissipandi facultas, majorque fideicommissi diminutio. Ista namque contradictoria sunt omni probabili destituta ratione, ex misera literæ servitute ineptè deducta, dum alimentorum ratio, quæ in liberis magis, quàm in aliis urget, in proposito non cadit, quoniam cum legitimè, totiusque hæreditatis fideicommissariæ fructibus abundè consultum remanet, igitur inepta, omnique ratione destituta est hæc propositio, vel distinctio.

DE LEGATIS, ET USUFRUCTU.

OBSERVATIO CXXVII.

Proprietatis legatarium, ac etiam usufructuarium universalem, de usufructu rei particularis alteri legato participare debere dispositum est.

SI uni fundus, alteri verò ejusdem fundi usufructus relinquatur; Vel si uni usufructus universalis, alteri verò ille certæ rei, tunc fundi, vel respectivè universalis usufructus legatarium participare debere de medietate usufructus particularis, Juristæ ex aliquarum legum dispositione, vel sensu firmant; a Irrationabilitatem autem, naturali veritate, ac substantiæ voluntatis disponentis contrariam, hæc assumpta continere videntur, utpotè ab eisdem Juristis desumpta ex quibusdam superstitiosis verborum significationibus, ac formalitatibus, quæ utique testantibus ignotæ sunt, potissimè quia verborum formulæ, ac phrases, à Notariis, vel ab aliis fiduciariis, potius quam ab ipsis testantibus frequentius concipiuntur, ideoque ratio, & justitia exigunt, ut ipsa naturalis veritas, atque verisimilis dispononentis substantia spectetur; Siquidem testantes simpliciter uni fundo, alteri verò simpliciter ejus usumfructum relinquendo, de hoc toto intellexisse, naturalis discursus ad sensum docet, ut fundus sit alterius ob certo sequaturam cessationem usufructus utpotè ad vitam, non autem ut hoc dividatur. a

a *disc. 31. de Legat.*

OBSERVATIO CXXVIII.

De Bulgari consuetudine, ut uxor, quæ domina, & usufructuaria relicta est, alimentaria solum esse debeat.

COnsuetudinem habentibus viris, qui filios superstites scriptos hæredes sub uxorum, & respectivè matrum educatione extituros relinquunt, ipsas uxores dominas, patronas, & usufructuarias relinquendi: Hinc alter communis usus, cui consuetudinis Bulgari nomen tribuitur, (quia de isto antiquus Glossator testetur, eodem modo; quo de altera Martini consuetudine, in dote, aliisque similibus animadversus est,) ut non verum, ac formalem usumfructum hæc dispositio importet, sed solùm alimenta dominicali quodam, seu matrimoniali jure assequenda, cum quadam præeminentia in domo, prout matrem hæredum, ac respectivè defuncti uxorem decet, ut propterea hæredes pleno jure, tam in proprietate, quam in usufructu cum hoc onere bona obtineant; Idque justum esse, ac rationabile, tam communi usui, quam verisimili disponentis voluntati innixum videtur.

Adhuc tamen in hoc, irrationabilitates, ac ineptiæ frequentes dignoscuntur, ex eodem consueto manantes fonte procedendi in sola litera, vel formalitate verborum, quæ frequentius Notariorum potius, quam ipsorum testantium sunt, potissimè verò ubi dispositio non in materna, & currenti lingua, sed in latina concepta sit, quam Testator non calleat, atque ad Notarii phrases, seu loquendi formulam non advertat, ut per aliquam dictionem conjunctivam uxoris cum filiis, vel aliam similem grammaticalem subtilitatem, ac superstitionem, verus, ac formalis usufructus relictus censeatur, cum veriùs ad veritatis, ac verisimilis voluntatis substantiam, ex facti qualitate, & circumstantiis, quam ad verborum corticem, ac formulam pro hac metienda voluntate reflectendum sit. a

a *disc. 48. 51. & 52. de Servit.*

OB-

OBSERVATIO CXXIX.

Sub legato mobilium, quænam veniat.

IN hujusmodi legatorum interpretationibus, Pragmaticorum vitium procedendi cum verborum superficie, ac formulis, vel cum legum, & auctoritatum litera, frequenter asperitates, ac irrationabilitates producere solet, ut præter testantium mentem, unis detur plus, quàm dispondens dare voluit, & aliis minùs, dum Juristæ nimium certantes, cum consueta factionaria divisione super legum, quæ desuper habentur intelligentia, vel inductione, sivè super aliqua anthinomia, plures adhibent distinctiones, multasque involuunt quæstiones, an ad mobilia domus hoc legatum restringendum sit, vel potius omnia ubicumque sint complectatur; Atque uno, vel altero casu, an complectatur nomina debitorum, ac merces, & gemmas, ac argenta, & similia, necnon semoventia, præsertim verò, an pecuniam, numeratam, super qua, ubi ad mobilia domus legatum restrictum sit, major cadere videtur involutio, cum distinctionibus super ejusdem pecuniæ destinatione; an scilicet emptioni stabilium, & equipollentium, vel potius negotiationi destinata sit, adeout causalis, vel accidentalis dicenda veniat retentio in domo; Vel è converso ibi retineatur peculii, seù præsidii causa, aut quod quotidianis occurentibus usibus expedibilis esse dicatur, ut propterea in hoc non modica dignoscatur veritatis incertitudo.

Inconvenentia itaque ista ex præfato derivant vitioso fonte, procedendi cum litera legum, sivè cum dispositionis cortice, & an dictiones, & clausulas, ac verba dispositio contineat, quæ universitatem denotent, vel è converso restrictionem habeant, neglecta ratione, quæ distinguere, beneque applicare docet; Magis verò ad illas non reflectendo considerationes, quæ pro hac interpretatione congruè facienda haberi debet, an scilicèt dispositio per ipsum Testatorem ore proprior dictantem, vel propria manu conscribentem, in ejus naturali eloquutione concepta sit, vel è converso per Notarium, vel alium audientem testantis voluntatem in compendio, vel in substantia, eloquutionem autem pro ejus styl o concipiendo; Et fortius ubi latina artificiali potius, quam naturali lingua; Ac etiam ad qualitatem personarum, atque ad temporum, ac morum diversitatem, reflectendo, quod hodie pro nostris modernis moribus non de facili ille habetur antiquorum Romanorum frequentior, peneque communis usus, retinendi pecunias domi peculii, seu præsidii causa, cum similibus considerationibus, dum facti, ac voluntatis potius, quàm juris censenda est quæstio pro facti qualitate, & circumstatiis decidenda, verisimilem perscrutando illius testantis voluntatem, cum ratione legum, neglecta litera, ac etiam neglecta verborum, & clausularum, & dictionum formalitate, inspiciendo nempè, an pro qualitate, & consuetudine testantis, ac illa legatarii, nec non hæredis universalis, ac assis hæreditarii, aliorumque legatorum numero, ac alia qualitate ipsorum mobilium, nec non communi Regionis usu, una, vel altera interpretatio, sive unus, vel alter intellectus verisimili voluntati disponentis magis congruat, istius substantiam principaliter perscrutando, non autem in verborum superficie, vel in legum litera, sive interpretum subtilitatibus, illis præsertim, quæ à scholis derivant, vel à Consulentium servili subtilitate ob avaritiam ut pecuniæ inserviant, atque aliàs nonnisi asperitates, & & irrationabilitates, & ineptias, judicia, vel consilia desuper continent, præter, vel contra testantium voluntatem.

a *De his disc. 5. 6. 10. 11. & in aliis de Legatis.*

OBSERVATIO CXXX.

In Legato generis, cujus sit electio, an hæredis, vel legatarii, & quatenus unus, vel alterius, quomodo illa facienda sit.

IDem, quod proximè præcedenti observatione animadvertitur, huic themati quoque congruit, & in quo fortè major legum antinomia, vel diversus sensus, ac interpretum scissura dignoscitur, pluresque (non tamen pacificæ) adhiberi solent distinctiones, an legatum omninò inutile censendum sit, quia nempè dicatur relinqui animal, unde dando muscam, vel formicam legatum adimpleri dicatur, vel relinqui fundum, unde idem sequatur implementum dando palmum terræ, sive ubi major adsit certitudo, adeout non omninò inutile censendum sit, an ad unum vel alterum dirigantur verba, sive an de illo genere in hæreditate adsint species, cum altera distinctione, an de inanimatis agatur, quæ semper habere expedit quamvis deteriora, & viliora eligantur, vel de inanimatis, quæ, ubi deteriora sint, quandoque magis expedit non habere, quam habere, quia nempè inutiliter victum eis præstare oporteat, cum similibus distinctionibus, in quarum singulis consueta habetur factionaria divisio, & per consequens major veritatis dignoscitur inconstantia, sive incertitudo.

Pariter itaque hujusmodi inconvenientia ex eodem resultant vitioso fonte, procedendi cum legum, & auctoritatum litera, vel cum generalitatibus in omni casu, aut cum verborum (cum sæpius testantium non sunt, sed notariorum) cortice, & grammaticalibus significationibus, cum verius procedendum sit cum ratione, eodemque pluries insinuato stylo induendi prudentis & discreti, ac rationalis viri personam, qualis, non autem imprudens, ac indiscretus, & irrationalis præsupponendus est Testator, ejus verisimilem, beneque regulatam intentionem perscrutando, ex facti circumstantiis, potius quam ex juris apicibus, attendendo nempè easdem enunciatas qualitates, ipsius testatoris, ac legatarii, & respectivè hæredis, necnon quantitatem assis hæreditarii, aliorumque legatorum, & onerum illi adjectorum; Principaliter autem perscrutanda ratio est, vel motivum legandi, sive finis, vel effectus à legante verisimiliter consideratus, vel desideratus cum similibus circumstantiis, ex quibus substantia verisimilis voluntaris metienda est non autem immorandum in litera, quæ semper occidit, atq; asperitates, & irrationabilitates, ac ineptias producit. a

a *De his disc. 12. & 13. de Legat. & in aliis.*

OBSERVATIO CXXXI.

De regulatione legati usufructus bonorum mobilium, quæ usu consumuntur, & de cautione per usufructuarium præstanda.

ILlam adhibente lege genericam distinctionem in usufructu, inter stabilia, vel pro stabilibus habentur, atq; fructum statutis temporibus salva substantia, vel causa productiva præbent, & inter mobilia, vel æquipollentia naturaliter, vel civiliter fructum salva proprietate non producentia, unde propterea usus, vel fruitio ipsius proprietatis consumptionem, vel attritionem causat; Hinc generaliter eadem lex, usufructuarium ad cautionis præstationem obligat, cum diversa tamen forma, quando de stabilibus, vel æquipollentibus agitur, ut cautio de utendo, ac fruendo arbitrio boni viri, ipsamque substantiam conservando præstanda sit, ut propterea illam usufructu finito, in eo quo citrà culpam reperiatur statu restituere sufficiat, omni casuali diminutione proprietarii periculo cedente; Ubi verò de altera bonorum specie agitur, quæ usu consumuntur, tunc cautio præstanda est de restituendo valorem, seu pretium, quod tunc currebat, omni commodo, vel incommodo, seu augmento, vel decremento intermedio, quamvis casuali, spectante ad ipsum usufructuarium, qui ita rerum dominus efficitur, atq; pretii debitor est, ut in ejusdem pretii retentione, ac fruitione consistat usufructus, donec illa duret.

Adeo verò ista cautio necessaria reputatur, quod illam pro forma præcisa requiri credunt aliqui, & sine qua inutilis remaneat usufructus, adeout si usufructuarius manu sua fructus percipiat, eos restituere teneatur tanquam indebite perceptos, atque ubi usufructuarius eam idoneam præstare nolit, tunc antiquiores, ac medii desperatum reputant opus, ut propterea dispositio evanescat, vel sine effectu remaneat, quasi quod in forma præcisa nullum attendendum veniat implementum per æquipollens.

Non modicum itaque cumulum asperitatum, ac ineptiarum id continet, in primis circa dictam restrictionem ad duo bonorum genera, ut propterea quidquid non producit fructum, salva substantia, veniat sub genere eorum, quæ usu consumuntur, quoniam etiam in istis, quæ hujusmodi consumptionem ob usum patiuntur, intrat distinctio, an constituant universitatem, quæ per subrogationem conservetur, ac duret, ut in tabernis mercium, & victualium, vel aromatum, & pharmacorum, ac similium, necnon in gregibus, & armentis verificetur; Ac etiam in bonis singularibus, alia intrat distinctio, an sint de iis, quæ pernecesse omnimodam patiuntur consumptionem ex usu, qui alias obtineri non potest, ut sunt triticum, vinum, oleum, & alia usualia hujusmodi, vel potius sint mobilia solidæ materiæ, quæ stabilium ad instar, perpetuitatem quodam-

modo habere videantur, atque licèt naturaliter infructifera sint, fructum tamen cum usu salva substantia producere dicuntur, adeout etiam sub locationis, & conductionis contractu cadant, ut sunt suppellectilia, & vasa, aliaque bona, ferrea, ænea, aurea, & argentea, seù lapidea, ac tabulæ pictæ, & similia. Quinimo etiam sericis, laneis, & linteis suppellectilibus, magisque usualibus, idem cum sua proportione verificatur, ut cum usu non illicò consumptionem patiantur, sed paulatim, ac insensibiliter cum turno temporis intervallo, ut propterea idem verificari dicatur, atque sub contractu locationis, & conductionis cadant, ut in auleis, culcitris, tapetis, & aliis hujusmodi verificatutur, quæ senescere potius, atque aliquam diminutionem pati, quam usu communi dicuntur. Atque in iis laneis, vel sericis magis usualibus breviori attritioni insensibili subjectis, ut sunt linteamina, & similia, adhuc profacti qualitate, & circumstantiis, verisimilis disponentis voluntas metienda est, an in ipsarum specierum usum relinquendi in animo fuerit, ut restituendum sit id, quod ex eis supereresset, atque in eo, in quo reperiantur statu, ad instar illorum mobilium, & suppellectilium, quæ in dote viro inæstimata dantur sub nomine corredi, vel acconcii explicari solita, cum similibus considerationibus pro facti qualitate; *a* Igitur evidens remanet error, ac ineptia procedendi cum legum, vel antiquarum auctoritatum litera, ad hujusmodi non reflectendo distinctiones, & considerationes, & sic in spiritu potius, & in ratione, quam in litera.

Prout circa formam cautionis, ubi de bonis stabilibus, ac fructifera agitur, si fructus ante ejus præstationem percepti sint, tunc indiscretus, ac irrationabilis antiquorum censendus est rigor, obligandi ad restitutionem, ubi plusquam clara, & criminosa mala fides inexcusabilis non accedat, dum hujusmodi subtilitates, ac superstitiones non de facili innotescunt, ideoque moderniores melius, ac rationabilius de facili excusationem induxerunt; Ubi autem est res in fieri, quia cautio præstanda sit, tunc evidentior dicendus est error, vel ineptia desiderandi cautionem pro forma præcita, adeout si præstari non valeat inutile sit legatum, quoniam si de censibus, aut locis montium, & similibus juribus agitur, facile, ac promptum est remedium, quod cautionem supplet, inhibitionis nempè, aut vinculi, ut fors recipi, & consumi non valeat; Et si de stabilibus tunc etiam juratoria sufficere videtur, atque ubi facti circumstantiæ illam reputent insufficientem, adhuc de facili consultum esse potest cum alicujus probati administratoris præpositione. Ubi verò de mobilibus, quæ usu consumuntur, vel dissipationi, & occultationi in sorte, vel in substantia subjacent, & in quibus antiquiorum simpliciter, ubi cautio præstari non potest opus reputat desperatum, ita serviliter obediendo rationi, cum investimento nempe pretii in occasiones fructiferas, ut ita salvo jure proprietarii, consultum quoq; sit usufructuarii indemnitati, ac usufructus inutilis non remaneat, vel cum æquipollenti remedio pro facti qualitate prudenti Judicis arbitrio adhibendo, quoniam non litera, sed ratio legis attendi debet, vel spectari finis, aut effectus ab eadem lege consideratus, *b* Et per consequens perpetuus est error, asperitatum, ac irrationabilitatum, & ineptiarum fons, ac parens, procedendi cum auctoritatum litera, vel cum regularum, & propositionum generalitate absque discursu, & ratiocinio, quæ distinguere, atque ad legislatorem, vel effectum, seu finem adimplendum reflectere docent.

a *disc. 53. & seqq. de Servit.* b *Ibidem, ut supra.*

DE DEBITO, ET CREDITO.

OBSERVATIO CXXXII.

De concursu creditorum, ac prioritatis, & potioritatis ordine.

Illum civiles Romanorum leges, cum quibus in utroque Ecclesiastico, & sæculari foro ista regulatur concursus creditorum materia, quando leges particulares aliquam non præbeant limitationem statuerunt ordinem, ut inter illos creditores, qui utraque expressa, vel tacita hypotheca careant, unde propterea chirographarii, vel personales dicuntur, æqualis esse debeat conditio, æqualisve concursus, nulla temporis discretione data, ideoque debitoris bonis ad integrum debitum non idoneis pro rata summæ, vel quantitatis diminutionem pati debent omnes, qui agendo per concursum veniunt pariformiter, & per contributum, illis exceptis, qui privilegiati sint, quales antiquiori jure attento, ante legalis hypothecæ introductionem erant, dos, fiscus, depositum, etiam irregulare, ac refectio, vel conservatio bonorum, & similes, qui aliis potiores existunt, potioritate quoque posterioribus in re, quam jam de tempore habili habuerint, excipiendo concessa.

Postquam verò, adinstar pignoris veri, illud fictum, ac intellectuale introductum est, cui hypothecæ nomen tribuitur, de duplici specie, una nempè conventionali, quæ expresè dicitur, & altera legali, quæ dicitur tacita, utpotè sine conventione ex legis privilegio, & benignitate concessa notabilem dictus ordo alterationem recipit, ut illi, qui unam, vel alteram haberent hypothecam, quamvis recentiores, ac etiam per longum tempus posteriores, illos vincant, qui una, vel altera carentes hypotheca, personales, vel chyrographarii dicuntur; Inter ipsos tamen hypothecarios attendendo ordinem temporis, ut qui in isto est prior, in jure sit potior, cum eodem æqnali concursu, ubi sint agendo in tempore æquales, atque cum eadem possessoris potioritate, quæ excipiendo, data æqualitate, ut supra conceditur.

Quæstione inter scholasticos præsertim cadente, an hypothecæ tacitæ, & expressæ eadem sit conditio, vel potius ista quamvis posterior illam vincat, ut aliquorum est sententia, minus tamen in praxi recepta. Adhuc tamen aliquibus continuantibus privilegiis, etiam adversus istos anteriores hypothecarios, ut est illud dotis, de quo alias actum est, ac illud Fisci, & alterum in praxi frequentius mutuantium in causam redemptionis, vel refectionis, aut conservationis, ita tamen ut in istam causam præcisè creditum sit, cum subsequuta versione, sive mutuantium ad rem emendam, qui de expressa ipsius rei sibi consulant hypotheca.

Isto concursu cadente inter illos, qui jure crediti veniunt secùs autem inter eos, qui jure dominii in re propria, quam in ratione dominii vendicent, ut in depositariis speciei, vel in creditoribus pro pretio rei venditæ, cujus dominium sibi reservaverint, contigit, aut in iis, qui separationis bonorum habent beneficium. Vel quod Principis, vel alterius, ad quem pertinet, licentia, vel assensus in rebus obligari prohibitis, potiores reddat illos, qui habeant, quamvis posteriores, adversùs, qui careant. *a*

Aliquibus autem iste ordo non caret irrationabilitatibus vel asperitatibus, & præsertim circa æqualem concursum absque temporis distinctione, inter illos, qui æquè personales, vel chirographarii sunt, cum inter istos etiam humana ratio, & æquitas exigere videantur, ut idem temporis ordo, qui inter hypothecarios attenditur, debeat attendi. Durum enim, ac irrationabile videtur, ut æqualis esse debeat conditio illius, qui penes camsorem, vel alterum negotiatorem pecunias deposuit, vel alias credidit, quando illum tutum, ac idoneum, nullique æri alieno obnoxium esse rectè sciebat, ideoque ejus fidem sequutus est, alias non sequuturus; Et illum, qui credidit minus idoneo, & oberato, quamvis adhuc bonorum suorum administrationem retineat, cum ita fraudibus, & collusionibus de facili aperiatur aditus, ac etiam in potestate, ac libito debitoris repositum sit, ita cum ejus dissipationibns creditores quos jam habeat, supplantare; Ideoque non videtur, quæ ratio suppetat, ut idem ordo temporis, qui inter hypothecarios attenditur, inter chirographarios quoque servari non debeat.

Eadem irrationabilitas, vel durities in potioritate posteriorem hypothecam habentium, contra chirographarios anteriores dignosci quoque videtur; Ubi etenim de vero agitur pignore, cui pugni derivatio congruit, quia nempè in rebus manualibus consistat, creditori verè, ac effectivè traditis, adeout penes debitorem non sint, neque ex ipsorum possessione ditior appareat, tunc aliqua dignosci videtur probabilitas, ut in ipso pignore tantum, detentoris potior sit conditio, etiam adversus anteriores hypothecarios ex ea etiam æquitate, quam commercii libertas exigere videtur, quamvis Jurisfarum asperitas adversus hypothecarios id non admittat.

Ubi verò de isto ficto, ac ideali pignore agitur, quod in sola verborum formalitate consistit, nullam inducendo alterationem status debitoris, penes quem adhuc remanent, & continuant bona jam quæsita, & alia, quæ postmodum sibi obveniunt, tunc superstitiosam irrationabilitatem ista lex potius continere videtur, ex eadem superius insinuata ratione, ut qui fidem sequuti sunt illius, quem tunc rectè sciebant esse in bono statu, atque alias non contracturi, ita elusi remaneant, quodque in libito sit debitoris ita

risita supplantare creditores, atque aliis hipothecare illa bona, quæ spectata naturali veritate, non sunt amplius sua, sed creditorum, à quorum juribus absorpta jam sunt, ideoque istud censendum potius est legale judaismum irrationabile.

a *De hoc ordine inter creditores sub tit. de Credito.*
b *disc. 22. de Credito.*

OBSERVATIO CXXXIII.

Venditor in re propria, vel in ea, quæ cum ejus pecunia quæsita est, postponitur emptoris creditoribus.

Fidem de pretio habens venditor, nisi de hypotheca sibi consulat, inter chirographarios creditores recensetur ut cum eis concursum habeat, non autem cum hypothecariis, quibus etiam posterioribus, in ipsamet re sua postponitur. Ubi verò hypotheca se muniat, tunc nisi alteram sit solicitus adhibere cautelam reservationis dominii, æqualem cum aliis hypothecariis fortunam, vel naturam fortitur, ut cum ordine temporis, etiam in re sua concurrat; Adeoque legalis superstitio crevit, ut generalis hypotheca, ex plurium sententia non suffragetur in ipsamet re vendita, in qua proinde quocumque alio credito sit deterior, quasi quod speciali nota indigeat, neque sub generali obligatione veniat.

Dictaque adhibita reservationis dominii cautela, non desunt aliæ superstitiones super istius reservationis incompatibilitate cum contractu emptionis, & venditionis, ut propterea interim in alterum locationis, & conductionis contractum resolvatur, ideoque venditor locatoris gerens personam, rei subjaceat periculo, sine quo pretii fructus, vel accessiones aliquas, citra usuræ labem percipere non liceat.

In eo verò, qui pecuniam ad rem emendam credat, antiquiori jure attento nulla dignoscitur prærogativa, quam recentior lex induxit, ut quando de specialis ipsius emendæ rei hypotheca sibi consuluit, potioritatem adversus anteriores hypothecarios non privilegiatos obtineant in ipsamet re, cum privilegiatis autem, ex conquassatione privilegiorum, cum ordine temporis procedat, nisi illam adhibeat à modernioribus inventam cautelam, que alteri reservationis dominii æquipollent, ut super ipsa re quærenda, antequam de emptoris dominio fiat, alterius quæri non valeat, sed suum primo imprimatur, ut in affecta in debitorem transeat. *a*

Plures autem irrationabilitates, vel saltim asperitates in his dignosci videntur, adeout per quandam legalium superstitionum speciem, à verborum, & cautelarum formalitate neglecta naturali veritate, & æquitate, totum pendeat, quasi quod in notarii libito sit, venditorem reddere in re sua potiorem, necne, istas adiiciendo, vel negligendo cautelas; Vel quod eodem venditore ex bona fide, ac probitate sequente fidem venditoris, solo verbo, vel cum privata scriptura, non adhibito peritorum notariorum, vel aliorum sapientum consilio, ex quo istæ superstitiosæ verbales cautelæ adhiberi solent, ita re, & prætio, contra omnem naturalem, ac legalem rationem, & æquitatem, carere debeat, atque in re sua, vel respectivè in ea, quæ cum ejus pæcunia comparata est, & quæ alias in debitoris patrimonio non extitura esset concursum, & sic cum aliis ex solo beneficio temporis pati debeat ex quadam legali subtilitate, ac fictione, ut habendo fidem de prætio, duo dicantur occultari actus, à venditore verisimiliter nunquam cogitati, ita inducendo sine voluntate illum contractum, qui voluntatis est effectus, & sine qua dari non potest, quod scilicet prætium receperit, eodemque instanti per novum contractum emptori mutuo crediderit.

Ratio itaque, & æquitas simul junctæ contrarium potius exigere videntur, ut scilicet naturalis veritatis, ac verisimilis voluntatis attenta substantia, neglectisque hujusmodi verbalibus formalitatibus, ac superstitionibus, rem suam, vel de sua pecunia emptam, ubi ea ad hunc effectum data sit, vendicare liceat, ne alias contra naturalem æquitatem re, & pretio careat, atque ita emptoris creditores non de bonis proprii debitoris, sed alterius, contra omnem probabilitatem satisfiant, ideoque meritò aliquæ locales leges ila rationabiliter quidem disponunt. *b*

a *De his agitur sub tit. de Credito, præsertim disc. 34. 6. & 23. & in aliis.*
b *In Civit. Avenion. disc. 81. & 166. de Dote, & alibi.*

OBSERVATIO CXXXIV.

De concursu creditorum ex causa onerosa, & illos ex causa lucrativa, qualis eorum potior esse debeat conditio.

Apud antiquiores plana, receptaque erat propositio ut in concursu creditorum foventium causam onerosam & correspectivam, cum illis, qui ex titulo donationis, vel æquipolenti, lucrativam foveant, potior sit conditio habentium causam onerosam, quamvis essent tempore posteriores. Modernorum verò subtilitas illam adhibere cœpit distinctionem, ut inter chyrographarios id recipiendum sit, ut qualitas causæ onerosæ, privilegii speciem inducat, secus verò ubi accedat hypotheca, qua posita, cum solo temporis ordine sit procedendum, ut in tempore anteriores, neglecta causæ lucrativæ, & onerosæ distinctione, posteriores vincant; Et quamvis hæc distinctio aliquibus etiam ex modernis non placeat, atque aspera, & improbabilis videatur, major tamen aliorum modernorum classis, obediendo magis literæ, quam rationi legis, ubi de fraude, & collusione non constet, illam sequitur; Cum eo tamen præsuppposito, ut ambo eodem jure creditorum veniant; Ubi etenim ille, qui lucrativam causam foveat, jure domini veniant, quia nempè ipse species donatæ sint, quamvis penè donatorem adhuc extent, ideoque illarum domini figuram adhuc faciat, quia nempè cum legalibus superstionibus, & commentis, quæ fraudes, & circumventiones nutriunt, ex tunc donata sint bona, dilata exequutione donationis post mortem donatoris, cui reservetur usufructus, ut tunc extra controversiam donatarius, creditores postea contrahentes vincant, cum semper potior sit causa dominii, quam hypothecæ. *a*

Verum hæc irrationabiles formalitates, ac legales superstitiones continere videntur, & quæ (ut præmissum est) fraudum, & commentorum pabulum, & occasio sunt, ita eludendo finem credentium illis, quos vident divites, & idoneos, utpotè illorum bonorum publicos possessores, atque alteri æri alieno non subjectos, ignorando hujusmodi donationes, quæ ut plurimum in occulto fieri solent ad filiorum, vel conjunctorum favorem, ut ita illi, qui debita contrahere in animo habent, alienasque dissipare pecunias eorum bonis non remaneant destituti.

Quando itaque donandi, circa fraudem, & collusionem sincerus accedat animus, cum vera, & naturali traditione actus exequi debet, ut ita mundum agnoscat, quod illis bonis jam destitutus est donator, itaque ita pauperior effectus, unde propterea magis cautè, & circumspectè procedatur ei credendo, non autem, ut cum illa ficta, & ideali traditione, quæ à constituto, vel à reservatione usufructus, aliaque verbali formalitate pendet, fingatur pauper, verè autem, ac de facto justè ab ei credentibus reputetur dives; Id etenim apertam redolere videtur irrationabilitatem, imò iniquitatem, naturali æquitati, ac libertati commercii, ipsiquæ Republicæ oppositam, & præjudicialem, quinimò legis essentiæ contrariam, quoniam lex veritatis, & justitiæ, ac æquitatis mater est, & nutrix, ideoque semper rationem, ac veritatem naturalem potius quam hujusmodi fictiones, ac superstitiones à verborum formalitatibus resultantes attendi debere, justum videtur, ac rationabile.

a *disc. 31. de Credito.*

OBSERVATIO CXXXV.

De Creditoribus ex causa panis, aliorumque cibariorum, seu vestium, & medicamentorum.

Aliquæ locales leges hujusmodi creditoribus adversus quoscumque alios potioritatem concedunt, dum jus commune, meritò quidem, ac rationabiliter, aliam non concedit potioritatem, nisi pro expensis funerum, & ultimæ infirmitatis, quoniam ita pietatis, & charitatis, ac humanæ civilis societatis ratio exigit, creditoribus verò ex causa victualium, & vestium, seu medicamentorum, extra dictum casum, nullum concedit privilegium adversus hypothecarios, sed solum in aliquorum sensu, in chirographariorum concursu, dictæ verò locales leges istam concedunt potioritatem, præsertim in Urbe creditoribus ex causa panis publicæ annonæ favore, cum nimia verborum amplitudine adversus quoscumque quantumvis anteriores, & potiores, ac privilegiatos. *a*

Quando itaque discretam istud privilegium praxim habeat, tunc rationabile quidem, ac honestum censendum est, ubi præsertim de illo agitur pane, qui rem rusticam, seu

agrariam artem exercentibus pro fructuum recollectione, & cultura est necessarius pro operariorum alimonia, ut in illis fructibus potioritatis tantum intret, tanquam pro necessariis expensis ante omnia detrahendis, & super quibus injustum esset alijs creditoribus jus concedere, utpotè in re, quæ non est debitoris; Irrationabilitatem verò, ac fraudum, & commentorum pabulum hujusmodi leges continent, quando in litera indefinitè practicantur, absque temporum, & bonorum distinctione, non reflectendo an congruat necne ratio, cui illę innixæ sunt, & id cujus rationis limites practicandæ veniunt, cum alias perditi debitores, per notabile tempus negligendo contra communem usum, omnemque probabilitatem, solutionem hujusmodi victualium, quæ manualiter, ac prompte in dies, & tempora solvi solent, & quandoque non infrequenter colludendo cum pistoribus, aliisque hujusmodi victualium venditoribus, majora fingunt debita, ut creditores supplantent, quo nil absurdius, nilve irrationabilius contra verisimilem legislatoris mentem; Ideoque in hoc etiam clarius dignoscitur error pragmaticorum, attendendi, ac practicandi leges in littera more judaico, non autem in spiritu, & in ratione, ut omnino decet, atque faciendum est, spectato fine vel effectu, ob quem illa prodiit, præsupponendo legislatorem, ut decet, virum prudentem, & rationalem, non autem irrationalem, & iniquum, qui cum eis legibus fraudes confovere velit.

OBSERVATIO CXXXVI.

Creditoribus Baronum in Statu Ecclesiastico, quomodo occurrat ea lex, quæ Baronum Bulla dicitur.

SIngularis est in temporali immediata Romanæ Ecclesiæ ditione lex, cui Bullæ Baronum vulgò vocabulum tribuitur, ut Baronum, ac Domicellorum ejusdem immediatæ ditionis sub nomine Status Ecclesiastici explicari solitę creditores cujusdam supremi Tribunalis collegiati, quod Congregationis Baronum nomen fortitur, officium implorare valeant pro exequutione mandatorum, quæ legitimè à competentibus ordinarijs, vel delegatis Judicibus obtenta sint, super omnibus bonis tanquam jurisdictionalibus privatis, cujuscumque sint qualitatis, & quamvis possideantur à tertijs, qui jure suo independenter à debitoribus possidere profiteantur ex fideicommissis, vel primogenituris, seu investituris, & pactis, quibus omnibus eadem congregatio derogandi potestatem habet, alia ipsorum debitorum bona, eorum loco subrogando.

Istam verò legem nimium amplè praxis interpretata est tam circa baronalem, vel domicellariam qualitatem, ut ea quantumvis modica, & ad breve tempus, cum revera minus legitimo titulo possessa, & administrata baronalis, vel domicellaria jurisdictio, ac potestas sufficiat, quam etiam circa æris alieni qualitatem, indifferenter ad ejus causam, vel occasionem, vel tempus non reflectendo, sed pro quovis debito, cui personæ, & bona libera debitoris subjaceant, ista vinculorum deletio, etiam post mortem debitoris, atjus perfectè quæsitum possessori independenti fieri solet.

Communis itaque sensus irrationabilem, nimiumque asperam, ac exorbitantem ista reputat legem, quasi quod inviolabile ejus naturæ, vel gentium tollendo, jus tertii violare dicatur, unde propterea non desunt, qui legislatorem ac legem de iniquitate redarguunt, quinimo hanc denegant potestatem in privatorum creditorum gratiam, sine illa publica causa, quæ desiderari solet, ut jure tertii derogari, ac præjudicari valeat.

Verum in maia interpretatione potius, quam in ipsa lege irrationabilitas, ac asperitas, & exorbitantia, forteque iniquitas dignosci videntur, illam pro consueto judaico vitio in litera, non autem in spiritu intelligendo. Ubi etenim de illis agatur debitis, quæ ex justa, honestave, magis verò ex necessaria causa, & insperato non culposo accidentali infortunio, contracta sunt, tunc æqua potius, & rationabilis, atque commercii libertati, & Reipublicæ favorabilis est censenda, dum successores de lucro potius contendere dicuntur, creditores autem de damno, & excusabiles ob Baronum potentiam, vel reverentiam, ob quam saltim moraliter coacti, & inviti potius, quam voluntarie crediderunt; Secus autem ubi de illis agatur debitis, quæ ex vitiosis, vel imprudentibus dissipationibus, aut in causam alienam, sine causa contracta sint, absque eo quod creditores præfatam justam habeant excusationem potentiæ, vel reverentiæ; Magis verò ubi de culpa, vel fraude ipsi creditores redargui valeant, quodque de illis agatur Baronibus, & Domicellis, qui in statu privato depresso constituti, æreque alieno pressi, aliquam exiguam studiose affectent baroniam, ut ita cum hac lege, fideicommissa, vel investituras destruere valeant; Tunc etenim omnimodam id redolere videtur irrationabilitatem, ac exorbitantiam, quæ ut præmissum est, in mala praxi, malaq; intelligentia consistere dicitur, dum ita prodigalitas, & imprudentia confoveri videntur, quod in adeò probi, ac docti legislatoris constitutione non est præsumendum. *a*

a *disc. 73. & 74. cum multis seqq. de Feud. ad hanc materiam Bullæ Baronum.*

OBSERVATIO CXXXVII.

De obligatione creditorum recipiendi pecuniam vinculatam.

MAgna hæc à vulgo reputari solet irrationabilitas, magnaque exorbitantia, & asperitas, ut qui pecuniam liberam credidit, eam cogatur recipere vinculatam, cum cautione idonea, quæ magnum præstare solet incommodum, ac detrimentum, de restituendo emptori bonorum debitoris in casu evictionis, ac etiam anterioribus vel potioribus creditoribus, aut loco cautionis, quam præstare nolit, vel non possit, illam cum hoc vinculo investitam habere, Cum etenim vincula pro eorum numero, & qualitate notabiliter de valore minuant. *a* Ita est dare absurdum justitiæ, & equitati contrarium, ut qui centum credidit, tantumdem recepturus, ita quinquaginta, vel sexaginta circiter recipere cogatur; Ideoque eamdem justitiam, & æquitatem exigere aliqui non improbabiliter credunt, ut id quod interest debitor debeat reficere. *b*

Æquivocum tamen, ac ineptia dignoscuntur, hæc ita generaliter intelligendo, omnique casui applicare. Ubi etenim ita sequatur, quia sic necessitas exigat, quia nempè alias ex bonorum defecti debitoris distractione, quæ per Judicem in concursu, vel per hæredem beneficiatum fiat, pretium obtineri non valeat, neque deliberari debeat adeout alias injustitia esset, ut aliorum interessatorum præserventur præjudicia, vel quia justus alias non inveniatur emptor, vel quod alia suppetat justa causa pro facti qualitate, & circumstantijs

Quamvis etenim in ipsis legibus civilibus, vel in earum antiquis interpretibus hujusmodi cautiones, & vincula explicitè non legantur, quinimò in contrarium sit regula, ut creditor vinculatam pecuniam recipere non teneatur, ex præmissa ratione violationis justitiæ commutativæ, ut non restituatur tantundem quantum receptum est, ac etiam expressè cautum sit, ut creditor pignoris, quod ejus jure vendatur, evictionem non præstet; Attamen implicitè, ac virtualiter id inesse dicitur, qui creditor, qui ab hærede beneficiato, vel à licitatore bonorum debitoris, vel à Judice penès quem sit administratione pecuniæ ex eorumdem bonorum venditione obventæ, ostendere se tenetur aliis, qui venerint, vel venire possint anteriorem, vel potiorem, cumque id penè impracticabile sit justificari hinc pro majori facilitate istud adventum est remedium, quod propterea justum, ac rationabile censendum est, *c* ut ita creditores jacturam, vel diminutionem patiantur ex debitoris infortunio tanquam ex casu, atque de rei natura; Et per consequens irrationabilitas, & ineptia dignoscitur in judicando irrationabile, ac injustum id, quod non est tale.

Ut etiam sequitur in eo vinculo, quod adiiciendi stylus est à supra enunciato Tribunali Congregationis Baronum, quando in ipsorum creditorum gratiam, cum pariter enunciata exorbitantia fideicommissis, & investituris, aliisq; vinculis derogat; Siquidem nisi hæc derogatio fieret; atq; hoc interponeretur officium creditores nihil de stricto jure super iis bonis prætendere, vel consequi possent. Igitur conqueri non possunt, quod cum de justitia nihil obtenturi essent, ita ex gratia, & ex largitate concedentis diminutam seu vinculatam rem obtineant.

E' converso autem, irrationabilitatem, ac asperitatem, quinimò iniquitatis speciem redolet, ubi debitor sit idoneus, ut in ipsius gratiam, vel in emptoris ejus bonorum privatam exuberantem cauthelam inviti creditores cogantur ad hujusmodi vinculum pariendum, quando ipsi eorum jura experiri ad alia debitoris bona eligant, ut ita pecuniæ liberæ, prout data est, integram assequantur restitutionem.

Continet itaque idem actor rationabilitatem, & irrationabilitatem, sive justitiam, & injustitiam respectivè pro casuum qualitate, & circumstantiis, ideoque in hoc dignoscitur

casuum qualitate, & circumstantiis, ideoque in hoc dignoscitur superficialium ineptia, & error indefinitè de hoc se conquerendo, vel obloquendo, dum ita ineptum est id, quod est irrationabile, in littera potius, quam in spiritu legis recipere, & practicare, sicuti è converso reputare injustum, & irrationabile id, quod non est tale, sed oppositam potius naturam habet; Idque derivat à consueto vitio procedendi in litera, vel in superficie, non ratiocinando, seù non reflectendo ad casuum distinctiones, & qualitates.

a *disc. 97. & 99. de Feud. disc. 30. de Regal. & disc. 53. & 54. de Credito, & alibi.* b *Eod. disc. 99. de Feud. & alibi.*
c *d. disc. 53. & 54. de Cred. & discurs. 97. & 99. de Feud.*
d *Eisdem disc. 97. & 99. de Feud.*

OBSERVATIO CXXXVIII.

De privilegijs, & indulgentijs, quæ cum debitoribus practicari solent.

DUplicem debitorum speciem lex distinguit; Unam eorum, qui privilegiati sint, quia ratione sanguinis, vel reverentiæ, aut gratitudinis, vel ratione ordinis, & dignitatis, ultrà quam facere possunt, conveniri non valeant, neque omnimodam, ac formalem coercitionem cum personæ afflictione pati debeant, ut (ex. gr.) sunt parentes, & juxtà unam sententiam fratres, ac benefactores, & largitores, nec non Clerici, & qualificati milites, vel Senatores, & similes. Et alteram generalem omnium, qui hujusmodi privilegio non potiantur.

In prima specie, irrationabilitatem, ac asperitatem frequens praxis docet, cum inepta, maleque ordinata charitate indefinite commiserando illos debitores, qui alienæ pecuniæ dissipatores revera commiseratione digni non sunt, ita eorum potiùs vitia, malosque mores, à quibus dissipationes provenerunt confovendo in perniciem creditorum, qui onerosam causam fovent, atque de damno vitando contendunt, procedendo cum consueto vitio in litera, sive cum generalitate styli, non distinguendo singulas species, vel singulorum casuum circumstantias, ex quibus verius id practicandum est; Putà (deducendo ad speciem, atque exemplicando in Clericis, in quibus frequentior est contingentia istius beneficii, ut praxis docet;) Pro congrua Clericorum substentatione, & nè in dedecus ordinis mendicare cogantur, Ecclesia sollicita est, ut de aliquo beneficio, vel patrimonio sint provisi, cujus redditus pro Regionum, vel Diœcesum consuetudine sufficientes reputentur, quando sint in Sacris, atque in statu irretractabili constituti, non autem quando in minoribus, dum tunc in eorum facultate est, immutato statu cum artificio, vel famulatu, alioque personali exercitio victum sibi comparare, undè propterea canones eum providere negligunt; Igitur irrationabilitas, & asperitas est, Clericos in minoribus ad hos admittere beneficium in creditorum damnum, & supplantationem, dum istam provisionem Tridentinum Concilium non curat.

In iis verò, qui in Sacris constituti sint, si Ecclesia pro loci qualitate, cum præsupposito, quod aliud ex Clericatu non sortiantur emolumentum, aliudque personale exercitium eis incongruat, cum certa taxa patrimonii eos sufficienter provisos reputat, ut (ex gr.) contingit in iis, qui Subdiaconatus, vel Diaconatus ordine sunt constituti; Igitur manifesta irrationabilitas, & injustitia est, ob alias personales qualitates à Clericatu extraneas, majorem præservare summam, vel taxam facere ad favorem culposi debitoris, in præjudicium tertii non culposi, quam absque alterius præjudicio provisio innocentis importat.

Ubi verò ille in præsbyterali ordine sit constitutus, atque juxtà communem aliorum, qui in eodem constituti sint ordine, cum eleemosyna missæ quotidianæ, aliisque officiis, & servitiis spiritualibus, quæ Clerico congruant, victum sibi honestum comparare valeat, ut non culposi Clerici practicant, & tunc injustum, ac irrationabile est ad hunc effectum in creditorum perniciem, & beneficium in bonis debito affectis clericum culposum debitorem admittere, dum illud mere subsidiarium esse debet, & quando alias ordinis decori consultum non sit, non autem, ut culposus in malis moribus, & in otio, ac ignavia confoveatur, huic lautiorem concedendo vitam, quàm alii clerici non debitores, & non culposi ducunt. Idemque ubi pro regionis moribus, & qualitate, sine ordinis dedecore, & præjudicio, cum famulatu, vel alio honesto exercitio, idem sequi potest effectus; Ut (ex. gr.) in Romana Curia contingit, quod ob magnam Prælatorum, aliorumque qualificatorum Ecclesiasticorum copiam, facilis, ac promptus est honestus famulatus cum statu clericali honorificè conservando compatibilis. Igitur quando potest debitor ita occurrere fini, ob quem hoc beneficium inductum est, ad illud admitti non debet; Eademque proportio attendenda est in militibus, qui militando, vel cum eodem honesto famulatu eorum substentationi consulere possunt, istud beneficium tanquam merè subsidiarium in solo subsidii casu practicando. *a*

In aliis verò debitoribus, qui hoc non potiuntur privilegio, antiquæ leges nimiam continebant asperitatem, ut in corpore luere deberent, qui in ære non possent, sivè quod creditorum servi fierent, aut quod eorum carnificinæ subjacerent, vel saltim ut infamem, ac ignominiosam cessionem bonorum, quæ adhuc hodiè viget, præfatis aliis majoribus rigoribus exulatis pati debeant; Hodiè verò è converso, juxtà Romanæ Curiæ prefertim praxim, quædam nimia impotentium debitorum indiscreta commiseratio habetur, ut protereà creditores ad alimenta, etiam commoda, dum in carceribus existunt, eis suppeditanda cogantur, qui propterea loco cogendi, & recuperandi id quod sibi debetur, majorem ita bonorum suorum jacturam patiantur, ita libenter hujusmodi perditis hominibus carcerationem patientibus, ut hilarem, ac otiosam ducunt vitam sumptibus creditorum, quo nil absurdius, nilve irrationabilius. *b*

Ista itaque provenit irrationabilitas ex eodem vitio practicandi leges, vel stylos in litera, atque in omni casu pariformiter procedendi cum generalitatibus, non reflectendo cum debito ratiocinio, ad singulorum casuum circumstantias, & an ille debitor ex culposo infortunio in illo impotentiæ statu sit constitutus, ut propterea commiseratione dignus reputari mereatur, vel è converso culposus reputandus veniat, ut ei commiserandum non sit, sed quod potius de justitia practicari debeat antiquum assumptum, ut qui non habet in ære, luat in corpore. *d*

Præsertim verò, ubi de illis agatur debitis, quæ sine justa causa, & necessitate, quæ commiseratione digna sit, atque pro vitiosis dissipationibus contracta sint de tempore, quo debitor jam se sciebat, & agnoscebat non idoneum, cùm id speciem furti, vel illius criminis, quod sub truffæ vocabulo pro loquendi usu, explicari solet, redoleat, ideoque personæ punitioni potius locus esse deberet, quam hujusmodi commiserationi, ac provisioni, ut ratio, & justitia exigunt; Atque hinc manat, quod semper erroneum censendum est, ac ineptum, cum generalitatibus, & in litera sine debito ratiocinio, quod distinguere docet, procedere cum similibus considerationibus, quibus eadem congruat ratio.

a *De hoc beneficio disc. 118. cum plur. seqq. de Credito.*
b *disc. 26. in Relatione Curiæ.*

OBSERVATIO CXXXIX.

De moratorijs, & dilationibus, vel de remissione partis debiti à supremi Principis indulgentia, vel ob consensum majoris partis creditorum, per Judicem de justitia concedendis.

EAdem, ac præcedenti observatione, irrationabilitas, & asperitas resultat à stylo precedendi in omni casu cum generalitatibus, & in litera in hac materia moratoriæ, vel dilationis, aut remissionis partis debiti. Quandoque siquidem irrationabile, ac asperum est concedere, & quandoque irrationabile, ac asperum est denegare, quoniam singulorum casuum circumstantiæ, uno, vel altero modo regulare debeant arbitrium Judicis, inspecta semper legis ratione, non autem litera.

De duplici siquidem specie hujusmodi dilationes, ac moratoriæ, vel remissiones esse dignoscuntur; Una nempè, quæ Principis, vel à supremi Magistratus talem habentis potestatem, indulgentia, & concessione pendeat; Et altera, quæ per Judicem juxta juris tramites, ob majoris partis creditorum consensum concedenda est.

Prima species certam non habet regulam, dum Princeps legibus est solutus, atque potestatem tollendi jus tertii habet; Quia verò secundum leges vivere debet, atque ex vi directiva saltim, si non coactiva, ejus potestatem honeste cum justa exercere debet, idcircò irrationabile, ac injustum reputatur id concedere, quando talis non accedat causa, quæ publicum bonum, vel favorem concernant, puta quia divini, vel humani belli, aut magnæ penuriæ ita exigat ratio, vel quod ab hostibus depopulati loci populatio, quam

quam sequi expediat, hujusmodi concessionis causa, sit cum similibus, quibus eadem congruat ratio.

In altera verò specie, quæ sub Juristarum judicio magis cadit, ad rationem, ob quam lex ita disposuit, principaliter est reflectendum, ut scilicet obærati, vel minùs idonei debitoris creditoribus, negocium sociale, & commune gerentibus, atque Universitatis, vel Collegii speciem quamdam constituentibus, id quod major pars concludit, quia sic universitati, vel communi, & sociali negotio magis expediat, minorem obliget partem, eo modo, quo in socialibus, vel in communitativis, & collegiativis negociis de jure statutum est, quia nempè ex illa dilatione, & moratoria, vel respectivè remissione partis debiti; melior debitoris status, & fortuna sperari valeat, ut ita idoneus efficiatur, non autem, ut sine hac probabili spe, aliove justo motivo, ex sola complacentia, & quandoque cum fraude, quia cum occultis cautelis, illis qui consensum præstant, atque majorem constituunt partem; consultum sit, vel quod ex livore, vel æmulatione erga alios minorem partem constituentes, ex cessatione interesse, quia sint posteriores rectè scientes ab anterioribus bona, quæ extant absorberi, de facili istum præstent consensum absque proprio prejudicio, sed cum illo anteriorum, vel potiorum, cum similibus, quibus eadem congruat ratio. Igitur non in superficie literæ, vel in generalitate regularum, & propositionum est procedendum, sed in spiritu, & in ratione legis, reflectendo ad rationem, cui legis dispositio innixa est, sive ad finem, vel effectum, ad quem ipsa prodiit, & an obtineatur nec nè, atque alias irrationabilitas, ac asperitas, & ineptia inesse censentur. *a*

a *disc.* 98. & 152. *de Credito*.

OBSERVATIO CXL.

De promissione facti alieni quando afficiat.

PRomissionem facti alieni, ad præcisum implementum, vel ad id quod interest de proprio supplendum, non obligare, sed solum ad competentes diligentias cum eo adhibendas, cujus factum promissum est, antiquam Juristarum schola concordat; Moderna verò id limitat, quando quædam cæterata clausula, *Ita quod*, &c. adiiciatur, quasi quod ista accedente, promissor, si factum præstare non valeat ad id, quod interest, teneatur, diligentiis adhibitis non excusantibus. *a*

Irrationabilitatem verò, ac ineptiam id redolere videtur quasi quod à Notarii peritia, vel imperitia, sive ab ejus libito, & facultate pendeat ad id obligare, vel non obligare, hujusmodi clausulam adiiciendo, vel negligendo, Potissime verò ubi de illo agatur promissore, qui versimiliter hujus clausulæ vim, ac operationem non percipiat, ita substantiam voluntatis, à qua pendet obligatio, regulando ab aliena, non autem à promitentis obligatione. Verius itaque dicendum est, ut non verborum, & clausularum formalitas attendi debeat, sed voluntatis substantia ex conventionis qualitate, aliisque facti circumstantiis desumenda, & an illa promissio ita conventa sit, ut effectum omninò sortiri debeat, isto spectato, qui fuerit causa actus correspectivè initi ad ipsam promissionem alias non sequuturi, quodque aliàs dolo, & fraudibus cum contrahentis elusione locus fieri posset, colludendo cum eo, cujus factum promissum est, ut propterea diligentiæ quandam cæremoniam, ac verbalem formalitatem redoleant, juxtà exemplum, quod huic germanæ, ac rationabili declarationi ansam, vel occasionem dedit, illius promissionis, quam sponsus faciat de renunciatione per sponsam facienda, postquam in ejus domum, ac potestatem traducta erit, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, quæ hujus assumpti regulatrix esse debeat, spectata ut præmissum est, veritatis, ac verisimilis voluntatis substantia, vel sine ac effectu, ad quem promissio directa est, non autem immorando in sola litera, & an adsit, nec nè, dicta clausula, *ita quod*, ubi adsit, dum quandoque ineptè, ac extra conventionis naturam adjecta esse potest, & ubi desit, quod ex imperitia, vel ex inadvertentia Notarii; vel partis omissa sit. *b*

a *disc.* 124. *de Credito*, & *disc.* 12. *de Renunciat.*
b *Eisdem locis secund. cit.*

OBSERVATIO CXLI.

Potest ille, qui ære alieno pressus est, non agnoscere illud fortunæ beneficium, quo mediante creditoribus valeat satisfacere, atque in præjudicium creditorum nolle agnoscere hæreditates, & successiones, & fideicomissa, & legata.

NOn solùm asperitatem, & irrationabilitem, sed apertam redolere videtur iniquitatem hoc assumptum, ut debitor cui testata, vel intestata, directa, seu fideicommissaria hæreditas deferrur, sive legatum, aut etiam donatio sibi absenti facta est, aliudque hujusmodi fortunæ obvenit beneficium, quo mediante fidem datam adimplere potest, atque alienum æs dissolvere, idem beneficium valeat non agnoscere, ut ita in creditorum perniciem, ac supplantationem illa successio, seù legatum alterius cedat commodo, qui lucrativam foveat causam; Exindeque sequi solet, ut perditi, ac iniqui debitores ita ab eorum creditoribus præmium, novasque pecunias per quamdam furti, vel rapinæ speciem extorqueant, pro suæ iniquitatis, & non servatæ fidei pretio, ad hoc, ut ad agnoscendum inducantur, *a* res quidem nimium aspera, irrationabilis, & iniqua omni humanæ rationi, ac discursui contraria, ipsique animæ, & conscientiæ pro veriori sententia præjudicialis, ideoque nimia commendatione dignæ censendæ sunt illæ locales leges, quæ id prohibent, ac damnant; *b* Atque mirandum est, quod ita non mandetur ubique, præsertim verò in Romana Curia majoris admirationis occasio subest, cum illa canonicæ æquitatis, & christianæ pietatis metropolitica sit, & tamen ut adeò tenaciter literæ aliquarum antiquarum civilium legum incumbat, adeòut etiam in legitima id attendat.

Nulla siquidem urget ratio probabilis, quæ hanc suadeat facultatem à leguleica derivantem consueta ineptia; immorandi antiquarum legum civilium literæ, non reflectendo ad temporum, ac morum, & effectu m differentiam; Antiquiori etenim Romanorum tempore in quo hujusmodi prodierunt leges, christiana pietas, atque interni fori stimuli non vigebant, ac etiam ubi de universali testata, vel intestata, directa, vel obliqua successione, ac hæreditate agebatur, de qua propriè dictæ leges agunt, quædam non improbabilis non agnoscendi urgebat ratio, cui potiùs quam creditorum fraudi poterat id referri, ne scilicet proprio incerto damno, ac molestiis in persona, & bonis propriis pro defuncti debitis, & legatis ille se supponeret, ad quæ ob adhuc non adinventum præservativum inventarii beneficium tenebatur. Hodiè verò quod ob præfatum inventarii beneficium res in tuto posita est, dictumque cessat periculum, quod magis abest à legatis, & donationibus, ac fideicomissis particularibus, adeout certum importent lucrum absque damni timore, manifestam id redolet nequitiam. Cùmque lex, patri, ac domino, & monasterio occurat causam foventibus lucrativam, ut filio, vel servo, aut religioso agnoscere nolentibus, ipsi patri, vel domino, aut monasterio agnoscendi facultas detur, ac generaliter, ut quæcumque indebitè, ac irrationabiliter denegatum consensum judex ex ejus officio suppleat; Hinc non videtur quænam legalis, vel humana ratio id deneget creditoribus causam foventibus onerosam, ut cum hac verè irrationabili leguleica ineptia, & superstitione iniqui debitoris, malitia, & fraus foveantur, quo nil ineptius, nilve irrationabilius, quod ex eo semper inculcato maneat errore procedendi in litera, non autem in spiritu, ac ratione legis, atque non distinguendo mores, & tempora.

a *discur.* 173. & *sequ. de credito.*
b *Statutum Januæ*, *de quo Discur.* 137. *de Credito numer.* 12. b *Locis citatis*, & *in annot.*

OBSERVATIO CXLII.

De locali lege sæculari, statum decoctur debitoris præventivè declarante, ideoque creditorum conditionem æqualem efficiente, non officiat clericos.

DEcocti debitoris creditores, qui infra quatriennium cum eo contraxerint, ad cœqualem concursum venire debeat, nulla temporis, vel anterioritatis ratione habita, disponit quædam localis lex, cum superiorum auctoritate à mercatorum foro, condita, quam comprehendere quoque credita, quæ jurisjurandi religioni munita sint, rationabiliter, ac fundatè, neglectis dubitantibus, receptum est; Irrationabiliter autem aliqua tribunalia illorum sensui adhæserunt, qui putant non comprehendere creditores clericos, aliasve ecclesiasticas personas, utpotè à statuentium sæcularium jurisdictione, ac potestate exemptas, ac pluries insinuata propositione, quod paria sunt forum sortiri, ac legibus ligari. *a* Æquivocum verò, ac irrationabilitatem id redolet, non quidem ex fallacia applicationis, quoniam lex nullam potestatem exercere, vel operationem facere dicitur cum clericis, vel aliis ei non subditis, sed cum debitore sæculari proprio subdito, quem ita decocturum, decocto de jure assimilandum, per quadriennium antea declarat, unde de consequenti præfatus effectus manat; Alias etenim neque debita jurata complecti deberet, ex eadem ratione, quod sæcularis potestas juramento non derogat, neque illius vim directè enervat, & tamen ab eisdem Tribunalibus contrarium receptum est.

Ac etiam quia idem dici deberet quoad forenses, quamvis laicos, quibus eadem congruit ratio exemptionis à potestate legislatoris. Quinimò generalis juris communis dispositione attenta, quando decoctionis imminentis, ac præparatæ, quæ jam detectæ æquiparatur, declaratio pro moribus regionis, vel pro stylo Tribunalis, aut ex particularibus facti circumstantiis, (ut rationabilius est, sequi debere) declaratio fiat per judicem sæcularem debitoris, qui concursus super ejus patrimonio sit competens, neque ista declaratio clericos, & alios ab illius foro exemptos afficere deberet, & tamen contrarium verius est atque in praxi receptum, ex premissa ratione, quod nulla cum clerico, vel cum exempto exercetur directa, & coactiva jurisdictio in ejus personam, & bonis, & sed eidem tanquam actori voluntariè, ad laicalem forum venienti, denegat id, quod ejusdem fori leges omnibus creditoribus denegari debere præcipiunt; Potissimè verò, quia dicenda non est lex talis, ut sit potestatis effectus, sed potius effectus est rationis, ac veritatis naturalis, quæ omnes pariformiter afficere debeat, ita pro moribus regionis declarando, ut ille negotiator, qui decoctus detegitur, præsumatur decoctionem à dicto spatio præparasse, seù prævidisse imminentem, ut fraudibus occurratur, quoties talis veritatis, ac sinceritatis probatio non accedat, quæ hanc legalem præsumptionem, vel suspicionem omninò destruat; Atque huic rationi innixa est exceptuatio dotis, vel similis in eadem lege contenta, ut à simili comprobat Piana Constitutio super forma creandi census cum pecunia numerata, ut illa non requiratur, quando de dote agitur, quia tunc præexistere dicitur causa veritatis, quæ suspicionem tollit, sive illam cessare facit rationem, ob quam lex illam statuit formam, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, ideoque istud assumptum inter irrationabilitates collocari, ac numerari meretur. *b*

a *disc.* 10. *de credito.* b *Ibidem.*

OBSERVATIO CXLIII.

In bonis alienari, & obligari, seu hypothecari pro hibitis, hypothecari, vel alienari potest commoditas, quæ afficiat tertium, in quem valide bonorum dominium translatum sit.

PRohibitione alienationis, vel obligationis non obstare, alienari, vel obligari posse rei prohibitæ commoditatem, receptum est, quasi quod nullum jus in re, vel ad rem id tribuat, ejusque substantiam nullatenus afficiat, sed nudum contineat factum perceptionis fructuum, qui separati à causa productiva prohibitionem habente, aliorum indifferentium, ac non prohibitorum bonorum jure habentur, ita distinguendo alienationem usufructus ab hac alienatione commoditatis, juxta quamdam ideam, parum tamen rationabilem extentionem aliàs insinuatam. *a*

Substentabile autem id, etiam in parte ratiocinativa fortè videtur, ad evitandas prohibitionis pœnas, aut pro concursu illorum, quibus eadem commoditas alienata, vel obligata sit, cum iis qui careant hypotheca, vel quod in ea, sive in alienatione sint posteriores, ita tamen ut in eodem alienante, vel hypothecante continuet ipsius rei, & causæ productivæ dominium. Ubi verò ipsa rei proprietas, ac substantia, vel causa productiva in tertium ex particulari titulo translativo dominii validè, ac perfectè transierit, ut contra istum hujusmodi hypothecæ exercitium, ac effectus competat, omnimodam continere videtur irrationabilitatem, quoniam illi fructus, qui postquam res de alterius dominio effecta est producuntur, ad actualem, ac præsentem dominium pertinent, atque actualis dominii sunt sequela; Cumque in eorumdem sensu receptum sit, ut hæc alienatio, vel obligatio ipsius rei, vel causæ productivæ substantiam nullatenus afficiat, nullumque jus tribuat in re, vel ad rem, sed importet nudum factum personale, quod residet pœnes alienantis, vel hypothecantis personam, ex qua cessionarius, vel creditor illos obtineat fructus, tanquam de bonis illius, ideoque cum iste desiderit esse dominus, nulla videtur subesse ratio, cui hoc innitatur assumptum; Et per consequens inter legales irrationabilitates, ac superstitiones collocari meretur.

a *disc.* 61. & 170. *de feudis Discur.* 146. & 147. *de dote* & *Disc.* 44. & 58. *de emphyt. disc.* 10. *de credito*, & *alibi*. b *Ibidem*.

OBSERVATIO CXLIV.

Bona per consensum creditoris ab hypotheca liberata, in eadem non reincidunt, si denuo per debitorem quærantur.

QUamvis expressa desuper legis dispositio habeatur, ut bona hypothecæ affecta, ab ista solvantur per explicitum, vel implicitum consensum per creditorem eorum distractioni præstitum, quamvis non ex nullitate, vel resolutione distractionis, sed ex novo titulo, vel causa ad manus ejusdem debitoris redeant, ut sub generica omnium futurorum, & acquirendorum bonorum hypotheca non veniant; Attamen in hac posteriori parte, omni probabilis rationis fundamento ista lex destituta videtur ideoque inter legales irrationabilates meritò id recensendum venit. Probabilem siquidem rationem habet hæc solutio in gratiam tertii ad cujus manus bona obveniunt, ut jam impressa hypotheca ita extincta, revivisceniam non habeat; Sed non videtur quæ ratio suadeat, cur sub generico futurorum, & acquirendorum bonorum hypotheca, quæcumque alia bona veniant, & tamen venire non debeant ista, quæ priorem, & antiquam naturam amplius non retinent, sed ex novo, ad diverso jure tanquam omninò nova, & diversa quæsita sunt, ideoque sub futurorum, & quærendorum genere cadere debeant.

a *discur.* 34. *de credito.*

OBSERVATIO CXLV.

Privilegiatus creditor anterior actionem habens ad bona, ad quæ alii non habent, cogendus non est per posteriores illa differentia bona experiri.

MOdernorum forensium sensus magis receptus est (cum hæc apud antiquiores in obscuro fuerint,) ut ille anterior creditor, qui ultra temporis privilegium, alterum quoque habeat, quo alii careant, ejus jura exercendi ad quædam bona differentia, puta fideicommissaria, vel feudalia, & similia, cogi non valeat invitus in his bonis ejus jura experiri, ut propterea locum aliis privilegiatis relinquat in aliis bonis indifferentibus, sed ista occupare valeat, ut ita ab utraque bonorum specie posteriores excluſi remaneant, ab una nempe, quia actionem ad illa non habeant, & ab altera, quia anterior adsit, qui ea occupet. *a*

Irrationabilem verò asperitatem redolet, in litera, vel in generalite id attendere, quando congrua non suadeat ratio, quæ justè creditorem impellat, ut rigorosè jure suo uratur, quia nempe erga fideicommissi, vel feudi, aut similis differentis rei successorem, quem ex ejus privilegio molestare posset, aliquod urgeat rationabile affectionis motivum, quod non habeat erga extraneos debitoris creditores, ut ex. gr. pro frequentiori praxi, contingit in muliere, quæ pro dotis datæ restitutione, vel constitutæ assequutione hoc haberi privilegium, quod experiri nolit super hujusmodi differentibus bonis, quæ jure feudi, vel fideicommissi, & simili, penes ejus extent filios, cum similibus, quibus eadem congruat ratio; ista verò cessante ratione, adeout rigorosus absque causa remaneat suæ facultatis usu, tunc irrationabili censenda est asperitas, quam judicis æquitativum officium moderari debet, illius moderationis ad instar, quam modenorum praxis rationabiliter induxit adversus illam rigorosam facultatem, quam lex creditori concedit ejus arbitrio bona debitoris exequendi, quamvis longe majoris valoris essent, sive conspicua, & qualificata, quæ conservari debere in ea progenie, ratio, vel æquitas suadeat, quoniam si alia adsunt bona, cum quibus creditori commode, & absque præjudicio consultum sit, iste rigor temperari debet. *b*

a *Discur.* 30. & 127. *de Credito*, & *alibi*.
b *Disc.* 126. & 127. *de Credito*.

OBSERVATIO CXLVI.

Deconcursu Domini pecuniarum furatarum super mercibus, quæ cum illis emptæ sint, cum furis creditoribus.

DEstricta juris censura, quanda literæ parendum sit, ubi pecuniarum fur, cum illis merces, aliaque bona emit, in his furis creditores pecuniarum dominum vincere debent, ex eadem ratione, ob quam in ipsamet re vendita, fide habita de pretio, anteriores creditores emptoris venditorem vincunt, quoties dominii reservatio non accedat. *a* Verum sicuti in isto posteriori assumpto contra venditorem magna dignoscitur irrationabilitas, ut superiùs animadversum est, ita quoque in isto apertè dignosci videtur, cum naturalis veritas, & æquitas potius, ac etiam ratio attendi debeant, atque legis literæ, vel rigori prævalere, ut rationabiliter aliqua magna Tribunalia agnoverunt. *b*

a *disc. 26. de Credito, & in anot.* b *Apud Celsum dec.* 340.

OBSERVATIO CXLVII.

De geminata, vel rationata solutione debiti, quod putativo creditori solutum est.

ALteri, quam vero creditori debiti facta solutio, an debitorem liberet, necnè, inter magnas, nimiumque involutas Jurisfarum quæstiones resencetur cum consueta opinionum scissura, quæ vitiosa producit extrema; Aliquibus generaliter affirmantibus; Aliis verò generaliter negantibus; Et aliis plures adhibentibus distinctiones, declarationes, super quibus etiam non modicus dignoscitur conflictus, adeout veritas omninò incerta adhuc remaneat.

Ex eodem autem frequenter damnato vitio procedendi cum generalitatibus, & in litera, ista provenit involutio, quæ asperitates, ac irrationabilitates producit; quoniam cùm facti potiùs, quam juris ista censenda est quæstio, quæ proindè generalis regulæ quibuscumque casibus, indefinitè applicabilis incapax est, ex facti qualitate, & singulorum casuum circumstantiis decidenda, prudentis judicis arbitrio, qui boni, ac rationalis viri, & prudentis I.C. non autem viri irrationalis, vel superstitiosi legistæ, aut puri grammatici partes explicet, ac gerat, inspiciendo nempè, an ille, cui solutum est, bonæ vel malæ fidei putativus creditor dici mereatur, vel alias justa, & rationabilis concurrat credulitas, vel excusatio in debitore, qui istas non calleat subtilitates, ac superstitiones, quæ vix ipsarum legum professoribus innotescunt; Ad illam presertim reflectendo circumstantiam, an verus creditor cum certa scientia, debitori, cui alteri solvit innotescat, quia cum eo contraxerit, ipsique fidem dederit, vel è converso veri creditoris incerta sit persona, quia nempè vero, ac certo defuncto creditore, incerta sit ejus veri hæredis, & successoris persona, undè propterea hæredi putativo solutio fiat; Tunc etenim cum eisdem procedendum non est regulis, & auctoritatibus, quæ alterum præcedentem percuntiunt casum, atque faciliùs ille qui solvit, excusatione dignus censendus est; Ideoque non in lictera, vel in generalitate, sed in spiritu, & in ratione, pro facti qualitate, & circumstantiis, in hoc etiam procedendum est, atque aliàs magna irrationabilitas resultat, ut sine culpa, & cum bona fide hoc damnum debitor pati debeat. *a*

a *disc. 59. de Credito.*

OBSERVATIO CXLVIII.

De actione de in rem verso, vel negotiorum gestorum, quando competat contra eum, cujus negotium gestum est.

VAldè frequens in Romana Curia est usus illorum, qui Prælatorum, & aliorum absentium, principaliter aulica, accessorie verò etiam aliqua judicialia, & æconomica peragunt negotia; & qui in ejusdem Curiæ relatione, in quinta specie collocati sunt, Agentes, pro loquendi usu nuncupati, contradistincti à quatuor aliis speciebus, Advocatorum, Procuratorum, Sollicitatorum fori, & Sollicitatorum Datariæ, & Cancellariæ, qui Speditioneri appellantur; *a* Isti verò non habentes mandatum ad negotia pro faciendis alienationibus, vel pro contrahendis debitis, & obligationibus Prælatorum, aliorumque beneficiatorum absentium, vice, ac nomine, cum pecuniis, quas illi per literas, ut plurimum transmittunt pensiones super eorum Ecclesiis, vel beneficiis reservatas statutis terminis persolvunt Cardinalibus, aliisque Romanam Curiam sequentibus, pro antiquo stylo (qui fortè in aliquem pretransit abusum.) Cùm itaque unus ex istis agentibus Episcopi absentis, sub assertione indigentiæ pecuniæ ad effectum solvendi unum, vel plures maturatos terminos pensionis, per dictum Episcopum debitæ, pecuniam ad interesse suiscepisset, quæ verè in istam causam erogata fuit, Episcopus autem de hoc ignarus, æquivalentiam de more transmiserit Agenti, qui ad aliquod tempus ære alieno obæratus, ac defectus detectus esset; Hinc ille, qui pecuniam ei credidit judicium contra Episcopum instituit ex duplici fundamento, uno cujusdam expressi mandati, quod supponebatur adesse, & altero ex actione de in rem verso, vel negotiorum gestorum, dum de versione docebatur per banchi partitas, atque in hoc judicio non modica sequuta est aliquorum Tribunalium variatio, & inconstantia, modo pro actore, modo pro reo respondendo. *b*

Quatenùs itaque ad præmissam posteriorem de in rem verso, seu negotiorum gestorum actionem pertinet, quæ in jure consistit (dum alter punctus mandati expressi, potiùs facti, quam juris erat) idem quod in aliis irrationabilitatibus, ac asperitatibus dictum est, dignosci videtur, ab eadem productum causa procedendi in litera, vel superficie legum, & auctoritatum, absque discursu, vel ratiocinio, quod docet distinguere, atque reflectere ad facti qualitatem, & circumstantias, ex quibus applicatio regulanda est illarum legum, vel propositionum, quæ generaliter, ac abstractè veræ sunt, ac rationabiles, ubi congrue applicentur, ubi verò incongruè sint applicatæ, irrationabilitates, ac asperitates producunt. Tunc etenim in eo qui agentis, vel negotiorum gestorum assertionem, ac fidem sequitur, absque expresso mandato, una, vel altera negotiorum gestorum vel de in rem verso actio intrat, præsertim verò ista posterior, in qua præcipua fuit quæstio, quando illud, quod versum probetur, suam habeat durationem, adeout de tempore intentatæ actionis illud præexistat, undè nisi hæc actio suum sortiatur effectum, illud resultaret inconveniens, ut ille, cujus negotium gestum est, & in cujus utilitatem versio sequuta est, ità de lucro contenderet, quod de aliena pecunia faceret. Secus verò ubi de damno vitando certat, quia negotiorum gestori pecuniam persolverit, undè propterea ejusdem debiti duplicem solutionem facere cogendus esset; Id etenim, stante Curiæ usu frequentiori, ut hujusmodi agentium, seu negotiorum gestorum munus exerceri soleat per eos, qui fortunæ bonis parum provisi, ita victum sibi comparant, & quorum idoneitas in ære exquiri non solet, sed ea exquiritur, quæ in negotiis aulicis præsertim, ac etiam in forensibus diligenter peragendis opportuna est, & per quorum manus, tractu temporis ingentium summarum solutiones cum transmissis pecuniis fieri solent, ita maximum, nimiumque irrationabile dandum esset inconveniens, quoties uni cum superstitiosa aliquorum superficialium sensu in litera procedendum esset, ut impracticabile redderetur Magnatuum, ac Prælatorum absentium commercium, quodque nimium latus aperiretur aditus fraudibus, & collusionibus, ut ita omnes illæ solutiones, quæ absentes cum propria credunt facere pecunia, cum aliena fiant, atque ita ignari, ac inviti, sine proprio facta & consensu, magno ære alieno pressi reperiantur, ideoque apertam id redolet irrationabilitatem, ac asperitatem. *c*

a *in Relat. Curiæ disc. 46. num. 133.* b *In casu de quo disc. 72. de Credito, & in annotat.* c *Eod. disc. 72.*

OBSERVATIO CXLIX.

De confessione extrajudiciali, quæ parte absente facta sit, an probet, necnè, ubi præsertim in epistolis familiaribus amico fiduciario conscriptis illa contineatur.

QUamvis inter probationes, primum, ac certiorem occupet locum confessio, ubi de proprio, non autem de alieno facto, vel de eo, quod in jure consistit, illa sit, vel quod erronea, sive dolo, ac fraude extorta non probetur; In judiciali tamen confessione id procedit, in extrajudiciali verò, inter utroque civile, & canonicum jus, discordantia dignoscitur. Primò siquidem jure attento, extrajudiciali confessionis plenæ probationis robur tribuitur, quando ea parte præsens sit, ubi verò ipsa absente, tunc ut semiplenam tantùm probationem faciat. Attento verò altero jure, vel æquitate canonica, etiam ubi absente parte sit, ut plenam faciat probationem, undè propterea ex loci, vel fori qualitate pendere solet, an plena, vel semiplena resultet probatio, quoniam ubi cum civili jure vivitur, semiplena est, ubi verò cum canonico, plena. *a*

Inter

Inter legales autem irrationabilitates hæc distinctio collocari meretur, quoniam cum probatio naturalem percutiat veritatem, quæ esse, & abesse eodem tempore non potest. Hinc non videtur quænam congrua suadeat ratio, ut accidens casuale, per quod judicium in uno potiùs, quàm in altero peragatur foro, in quorum uno una lex, & in alio altera servetur, rei substantiam, an veritatem alteret, ut ita diversimodè judicandum veniat, dum una, & eadem est inalterabilis veritas, ipso naturali, vel inalterabili jure, vel discursu attento.

Majorem tamen asperitatem, ac irrationabilitatem continere videtur posterior lex canonica, cui immeritò æquitatis nomen tribuitur, ut parte interessata absente, si cum amicis fiducialiter, vel cum aliis incidenter, & ex alio fortè motivo loquendo, & opinando, quod concludentis probationis præjudicium grave id non gereret, aliquid asseratur, quod maturè in judicio, vel etiam extra præsente interessato non assereretur, exindè talis debeat sequi probatio; Ideoque nulla subest ratio probabilis, cui ista æquitas innitatur, nullumque motivum, ob quod æquitatis nomen congruat, cùm potiùs asperitatis irrationabilis speciem id habeat.

Fortiùs verò ubi eadem confessio, non ex ore, sed ex epistola familiari, quæ fiducialiter amico conscripta sit deducatur, quoniam cum epistolæ sigillo clausæ transmitti soleant amicis, quod secretam fiduciam denotat, hinc nimiam asperitatem, ac irrationabilitatem, communi usui, ac humano discursui contrariam id redolet, ut exinde confessio, quæ plenam faciat probationem, in præjudicium ejus, qui ita debitum confiteatur, vel agnoscat, ut judicialis probatio resultet, quam probabiliter nunquam in animo ille habuit resultare debeat, ideoque inter legales irrationabilitates id collocandum videtur.

a *disc. 23. de Judiciis, & 76. de Credito.*

OBSERVATIO CL.

An pater ad ea teneatur debita, quæ filius publicis, magistratibus, vel muneribus exercendis contraxerit.

FIlio familias Romanæ Curiæ prælaturam suscipiente de consensu patris, in cujus domo victum huic statui congruum haberet, si inscio, vel invito patre extrà ipsam Curiam, prolegationis, vel aliud simile dispendiosum munus obtinente, pro quo exercendo æs alienum contraxerit, orta est quæstio, an creditoribus, qui huic filio mutuarunt actio contra patrem competeret, atque contra patrem judicium prodiit. *a*

Irrationabilitatem verò, ac asperitatem redolere videtur hoc judicium, ex eodem consueto infecto manantem fonte, attendendi leges; vel propositiones, auctoritates in littera, non autem in spiritu, vel in ratione, ex qua regulanda est applicatio; Illæ siquidem leges, quæ parentem obligant ad totum id, quod ex magistratu, vel munere, quod patre consentiente susceptum sit proveniat, illud percutit, debitum, quod ex ipsius magistratus, vel muneris natura, tanquam consequutivum, vel connexum provenit, non autem ex eo diverso, ac majori, cui primum munus aditum aperiat, vel habilitatem præstet, ex ejusdem filii ambitione, vel gloria obtento, cùm id nullum habere videatur probabile rationis fundamentem. Ea potissimè non semel insinuata accedente consideratione, ad quam litteræ servi reflectere nesciunt, eo quia destituti sunt discursu, ac ratiocinio, quod id edocet, quod scilicet illæ leges, quæ patrem publico filii muneri consentientem obligant, cum antiquo procedunt præsuppositio incapacitatis filiorum familias aliquid habendi proprium, eo quia recentior adventitii peculii introductio adhuc sequuta non erat, quo præsuppositio retento, longè diversa cadebat ratio, quæ nunc in clericis præsertim non intrat. *b*

a *disc. 86. de Credito.* b *Ibid. & alibi sæpius.*

OBSERVATIO CLI.

Barattariæ vocabulum quid significet, & quando illa commissa dicatur.

IN maritimis præsertim, pro frequentiori usu, ac praxi contractibus, & negotiis, istud barattariæ barbarum adhiberi solet vocabulum, eo quia in assecurationibus, vel in maritimo cambio, aut in trajectitiæ pecuniæ conventiones, solet excepturi. *a* Super istius autem vocabuli interpretatione, non modicum inconstantiæ, ac simplicitatis, ac etiam irrationabilitatis dignosci solet vitium, quod ex eodem consueto infecto manat fonte procedendi cum littera, non autem cum ratione, ex qua contrahentium voluntas regulanda est, ut pro quacumque culpa, vel etiam pro omni specie fraudis accipiatur, cum verius istud vocabulum eam denotet præordinatam, ac studiosam machinationem, quæ principaliter ordinata sit ad navis, vel mercium amissionem, vel commissum, aut alium casum, ob quem idem sequatur effectus, non autem ubi culpa, vel etiam fraus ad alium principaliter ordinata sit finem, quamvis accidentaliter præfatus amissionis, vel peremptionis, aut deteriorationis mercium, sive navis effectus resultet, ideòque in hoc irrationabilitas, ac ineptia dignosci videntur, capiendo qui pro quo, atque applicándo ad casum, cui ratio non congruit.

a *disc. 93. & 107. cum seqq. de Credito.*

OBSERVATIO CLII.

De mercium, ac navium assecurationibus.

EXperti negotiatores, quod assecuratorum genericum, atque connaturale vitium est, libenter assecurationes faciendi, earumque præmium ad lucrum, & negotiationem recipiendi, quando verò casus contingit periculi, promovendi lites; Hinc in hujusmodi assecurationum apocis, & conventionibus, ad omnem removendam dubitandi occasionem adjicere solent ex pacto, idem quod in aliquibus legibus, vel ordinationibus nauticæ, seù maritimæ rei disponitur, ut contingente casu, teneantur assecuratores, prompte, ac summarie mercantili more mercium assecuratarum pretium solvere, quibuscumque neglectis exceptionibus judicio ordinario reservandis; Et tamen hoc non obstante, quotidiana praxis Urbis præsertim, aliarumque Civitatum, & Locorum, in quibus cum judicio ordinariorum judicum, ac professorum juris proceditur, docet oppositum, ut per legales subtilitates, ac superstitiones, ac consuetum vitium procedendi cum litera, vel cum generalitatibus legalium propositionum, vel authoritatum, inextricabiles hujusmodi lites efficiantur, adeout iis, qui assecurati fuerunt, magis expediret assecurationem sequutam non esse, cum ita duplici subjaceant damno, & jactura, naufragii nempè, vel alterius casus in mercibus assecuratis, & in hujusmodi diuturnarum litium sumptibus, magis verò incommodis, ac diversionibus, quæ in negotiatoribus magna parant damna, & præjudicia; Id autem inter legales irrationabilitates, & abusus recensendum videtur eodem modo quo in litterarum cambii implemento, aliisque similibus mercantilibus negotiis advertitur, cum potiùs probatorum, ac peritorum mercatorum juxtà judicaturæ regulas, & stylos, quàm juris professorum judicio cum leguleicis subtilitatibus, & superstitionibus, hujusmodi causæ simpliciter ac de plano peragi, ac decidi debeant; Cùm etenim pro frequentiori praxi, & contingentia hujusmodi apocæ, & conventiones, cum mercantili stylo, & simplicitate, non autem cum Juristarum cabalis, & subtilitatibus concipi soleant, hinc sequitur prorsùs irrationabile censendum esse, ut cum hoc posteriori stylo potiùs quàm cum priori, dubia quæ super eis oriuntur examinari, ac decidi debeant, cùm in omnibus eadem patere, ac servari debeat via, quæ ab initio electa, & tenta est. *a*

a *disc. 106. cum pluribus sequent. de Credito.*

OBSERVATIO CLIII.

De facultate illius contra quem jura cessa sunt offerendi cessionario, id quod ipse cedenti solvit.

AD reprimendos voluntarios litium redemptores, qui hac turpem mercaturam, pro illorum temporum, ac regionis Græcorum moribus, cum aliquo forte frequenti usu exercere fatagebant, jus civile statuit, ut illi contra quos hujusmodi cessiones procurarentur, facultatem habeant à cessionariorum mole istiis se liberare, offerendo id, quod ipsi pro eis obtinendis solverint cedentibus, quamvis modicum esset, neglecta quacumque reliquatus donatione, quamvis personæ intuitu factam esse diceretur, ut fraudulenta potiùs censenda sit assertio. Quia verò antiquores (excusabiliter quidem) litteræ magis famulantes, generaliter ac indefinitè in omni casu id procedere opinabantur, idcircò recentiores illi, qui majores legum rationem commendabiliùs insequuti sunt, in voluntariis tantùm redemptoribus jurium incertorum litem requirentibus, & qui agendo illas promovere debeant, procedere declararunt, non autem in possessoribus, ut in possessione bonorum se confoverent vel etiam agendo, ubi de juribus claris, ac omnò certis.

Quemad-

Quemadmodum autem in antiquioribus aliquod dignoſcebatur, ex præfato litteræ famulatu, irrationabilitatis, ac ineptiæ vitium, ſuper dictarum legum generali intelligentia, & praxi, ita quoque in magis modernis pragmaticis, ex eodem errore procedendi in littera, idem dignoſcitur vitium ſuper præfatis declarationibus, quæ judicioſè, ac rationabiliter à recentioribus traditę ſunt, ad eorum tamen limites præcisè ſe reſtringendo, ut generaliter in omni qui extiturus ſit actor, illicitus reputetur actus, ut propterea legum proviſio intret, & è converſo in omni, qui futurus ſit reus, ut de ceſſis juribus excipiat, atque cum eis ſe tuatur, licieus reputetur, non parum quoque ſe involvendo in eo, an jura ceſſa omninò certa, & clara, vel è converſo dubia, & litigioſa dicenda ſint. Atque ubi ceſſantibus limitationibus, præfatarum legum diſpoſitionem intrare dignoſcatur, ad earum litteræ præciſos limites, ſolum id quod ſolutum eſt, & non ultrò reſtituendum eſſe putando.

Hęc autem, ineptias quoque, ac irrationabilitates redolent, quoniam ex eiſdem motivis, ex quibus præfati recentiores dictas limitationes, vel declarationes tradiderunt, generaliter idem ſtatuendum eſt in omni caſu, in quo intret eadem ratio, cum qua propterea potius, quam cum littera in hoc procedi debet, ſpectato nempè fine habito per leges, occurrendi fraudibus, & abuſibus, ſe regulando cum moribus regionis, & cum actuum frequentia, atque cum temporum, ac bonorum, & jurium, & perſonarum qualitate, adeout facti potius, quàm juris cenſeri debeat quæſtio, de eidenda prudentis, ac probi, & rationalis viri arbitrio, à ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis regulando, an ſcilicet ceſſionarius in bona, vel reſpectivè in mala fide verſetur, & an actus fraudulentus necnè cenſendus veniat, quod etiam in eo, qui poſſeſſor ſit, ac reus extiturus quandoque verificari ſolet, & è converſò ubi extiturus ſit actor, adhuc, quoties bonę fidei neceſſarius potius, quam voluntarius reputari mereatur actus. Imo ubi etiam ſit merè voluntarius, adhuc facti circumſtantiæ illum commendabilem, ac licitè reddere poſunt, ad compeſcendam nempè potentiam, & ſuffocationem, ac majorem fraudem & malam fidem ejus, contra quem jura ceſſa exercenda ſint, ut propterea malæ fidei, ac fraudis præponderantia attendi debeat, (ut premiſsum eſt) pro regionum moribus, ac perſonarum qualitate, aliiſque facti circumſtantiis totum regulando. Ideoque ineptiam, ac irrationabilitatem redolet cum littera, vel cum generalitatibus procedere. Habendo quoque rationem periculi incertæ aleæ per ceſſionarium ſuſcepti, ac etiam, an de fiſco agatur, vel alio, cui eadem congruat ratio.

Idemque cum ſua proportione ex rationis identitate dicendum videtur in ea ceſſionis prohibitione in potentiorem, quę in jure habetur, cum pariter à legis fine, vel ratione, non autem à littera hæc prohibitio regulanda ſit, & an fraudem, ac malam fidem redoleat necne, cum aliquando commendabile ſit, ac juſtitię adaptatum, ad potentis oppreſſionem effugiendam, alteri magis potenti ſe commendare, ſuaque jura cedere, dum magis culpoſus prior cenſendus venit, qui alterum in iſta conſtituit neceſſitate, cum ſimilibus conſiderationibus, quibus eadem congruat ratio, quæ propterea non autem littera debet eſse legis regulatrix.

a *De hac materia diſc.* 60. & 149. *de credito*.

OBSERVATIO CLIV.

De Ceſſione, quæ pro ſolvendo potius quam pro ſoluto intelligenda eſt, ut ceſſionario negligente, ipſi non obſtet, adeout contrà cedentem ei remanet actio integra.

SÆpius inculcatum vitium procedendi cum litera, vel cum generalitatibus, neglecto diſcurſu, vel ratiocinio, in hoc etiam themate operatur, ut ea, quæ generaliter, ac abſtractivè vera, & rationabilia ſunt, aſpera, & irrationabilia efficiantur. Rationabile ſiquidem eſt, ut qui ceſſum nomen à proprio debitore accepit, pro ſolvendo potius quam pro ſoluto, (ut in dubio verius eſt præſumi debere,) non debeat ejuſdem nominis periculo ſubjacere, ſed ut mandatarii, vel negotiorum geſtoris ſuper illius exactione partes ſuſcepiſſe dicatur, cum facultate id quod exactum ſit pro ejus ſatisfactione retinendi. In eo tamen aſperitas, ut irrationabilitas non infrequenter dignoſci videtur, ut creditori, ac reſpectivè ceſſionario per notabile tempus negligenti, adverſus cedentem, adhuc integra ſit actio, undè propterea debitor ea exactionis remaneat juſta ſpe, vel credulitate cluſus, & per conſequens, non cum littera, vel cum generalitatibus, ſed cum ratione, ex facti qualitate, & circumſtantiis deſumenda, propoſitio hæc regulanda videtur, an talis nempè adfuerit negligentia, quæ ratione, & æquitate naturali ſuadentibus, negligentis damno cedere debeat.

a *diſc.* 64. *& ſeq. de credito*.

OBSERVATIO CLV.

Laudator vel Approbator perſonæ, ac fidejuſſoris loco habendus veniat.

OPinionum diverſitas in hoc more dignoſcitur themate. Aliquibus obligationem fidejuſſoriam ex laudatione, vel approbatione perſonæ ſimpliciter, ac indefinitè deſumentibus. Aliis verò negantibus, ubi doli, ac fraudis non adſint efficacia argumenta. *a* Utraque verò ſententia, ſimpliciter, ac abſtractè ſumpta, ut litteræ famulantium ſumendi eſt conſuetudo, ineptias, & irrationabilitates, vel aſperitates iſtius, ſtyli effectus connaturales continet, quoniam facti, & voluntatis potius, quam juris eſt quæſtio, ideoque non ex auctoritatum littera, vel numero, ſeu propoſitionum generalitate decidenda eſt, ſed ex ſingulorum caſuum circumſtantiis pro qualitate perſonarum, ac negotiorum, ſeu effectuum, pro quibus laudatio, vel approbatio fiat. Inſpectis etiam locorum moribus, aliiſque ſimilibus habitis conſiderationibus, ex quibus ſubſtantia voluntatis reciprocæ, tam laudatoris, quam ejus, cui fiat laudatio, deſumenda eſt. Quandoque etenim hujuſmodi laudationes famulorum, vel aliorum, qui ad aliquod opus aſſumendi ſunt, ſive cum quibus aliquod peragendum eſt negotium, urbanitatis, & officii gratia ſequi ſolent, ipſo laudatore bonam habente opinionem de perſona laudata, unde ipſemet illuſus remaneat, iſtoque caſu lex, & ratio exigunt ut dolo, & fraude ceſſantibus non reſultet exinde obligatio. Quandoque autem è converſo, & præſertim apud mercatores, & negotiatores, laudatio, ſeu approbatio, aſſecurationis, vel fidejuſſionis ſpeciem redolet, ut in fide laudatoris credatur laudato, cui alias non crederetur, cum ſimilibus conſiderationibus, pro qualitate facti; *b* ideoque manifeſta convincitur ineptia, & irrationabilitas eorum, qui auctoritatum literæ, diſcurſu, vel ratiocinio neglecto, ſimpliciter famulantur, atque in omni caſu cum generalitatibus procedunt, inquirendo an una, vel altera opinio majorem habeat auctoritatum, vel deciſionum aſſiſtentiam cum ſimilibus irrationabilitatibus, & ineptiis, quas non infrequenter forus experitur.

a *diſc.* 90. *de credito*. b *Ibidem*.

OBSERVATIO CLVI.

De debitore ſuſpecto de fuga, quando talis dicatur necnè.

LItteræ, ſeu traditionum, ac generalitatum famulatus diſcurſu, vel ratiocinio neglecto, in iſto themate non infrequenter ineptias, ac irrationabiliter aſperitates producit, quoniam poſito aſſumpto, quod in ſuis caſibus veram eſt, ut ille debitor, qui bona ſtabilia in loco non poſſideat ſuamque deterioraverit conditionem, unde cum creditoris irreparabili præjudicio de fuga ſuſpectus redditus fuerit, de facto ad inſtantiam creditoris illum talem jurantis, nulla prævia condemnatione, vel monitione, carcerari valeat, ad hoc ut judicium cum cautione aſſecuret, plerique cum hac generalitate in omni caſu cum littera ambulantes, in magnas incidunt ineptias, ac irrationabilitates, non diſtinguendo loca, & perſonas, an ſcilicèt de loco contracti debiti, vel de altero ordinarii domicilii debitoris agatur, ſeu potius de loco in quo accidentaliter, ſeu occaſionaliter, aut itinerando ille debitor ibi moretur, dum generaliter, ac indefinitè in littera id intelligendo, ac practicando, ut quicumque non poſſeſſor bonorum ſtabilium in loco, de fuga ſuſpectis jurari valeat, ita quilibet ditiſſimus magnatii etiam, ac ſupremi ordinis in extera Civitate; in qua itinerando per tranſitum, ſive ex alia occaſione reperiatur, de fuga ſuſpectus jurari poſſit, quo nil ineptius, nilve irrationabilius, ideoque in ratione, non autem in littera, vel generalitate, juris propoſitiones alias in ſuis caſibus veræ, & rationabiles attendi, & practicari debent. *a*

a *diſc.* 112. *&* 113. *de credito*.

DE

DE DEPOSITO.

OBSERVATIO CLVII.

De Depoſitario ſolvente cum mandato, vel ordine deponentis qui falſus detegatur.

IN hoc etiam aſſumpto, eadem quæ in ſequenti obſervatione inſinuatur dignoſcitur vel aſperitas, vel irrationabilitas ex eodem conſueto derivante fonte, procedendi cum generalitatibus, & in littera; Quamvis etenim generalis juris regula, vel theorica illam adhibeat diſtinctionē an de vero, & regulari agatur depoſito, quod in ſpecie conſtat, vel è converſo de improprio, ac irregulari pecunię quæ cum reliquis depoſitarii, vel campoſoris pecuniis confuſa ſit, ut propterea debitum generis potius dici mereatur, ut priori caſu quādo in depoſitario juſta verificetur credulitas & excuſatio, adeont de nulla valeat redargui culpa, ad quā lex illum obligat, liberationem aſſequatur, ex ea ratione quod fortuiti caſus ſpeciem id redolet, ideoq; ejus eſt periculum, cujus eſt dominium, in altero verò ſecus ex eadem ratione, ut ejus periculum ſit, cujus eſt dominium, quale in depoſitario potius, quam in deponente reſidere dicitur.

Adhuc tamen in applicatione, aſperitas, ac irrationabilitas dignoſci videntur, qua ndo de illo agatur depoſitario, qui non ad proprium lucrum & negotiationem, ſed ex charitatis, publicæque commoditatis, & favoris motivo illud munus exerceat, totaque pecunia inſimul confuſa, eamdem depoſiti irregularis naturam, ac ſpeciem habeat, ut propterea pro ſubjectæ materię qualitate irregularia de juris cenſura dici mereantur depoſita, naturali autem veritate inſpecta, regularia potius dici mereantur, ut tunc irrationabiliter idem rigor adhibeatur qui in altero caſu, non immerito, neque irrationabiliter adhibetur quoniam depoſiti commodum quod campſor reportat cum iſtius periculi incommodo compenſari meretur; Undè propterea edocendi ſumùs errorē eſſe cum litera, vel cum generalitatibus procedere neglecto ratiocinio, quod ita diſtinguere, vel ad hujuſmodi circumſtantias reflectere docet, cum revera pro facti ſingulari qualitate, quando rationalium more procedendū ſit, hujuſmodi queſtiones peragendę ſint ac decidendę. *a*

a *diſc.* 58. *de credito*.

OBSERVATIO CLVIII.

De eadem depoſitarii obligatione duplicatam faciendi depoſiti ſolutionem, ob conditionum in eo adjectarum malum implementum.

EXorbitans quidem, atque magnam redolens aſperitatem, ac irrationabilitatem, illud videtur judicium, quod legis litteræ, vel quandam legalium propoſitionum generalitatibus innixum eſt, ut quædam ſacra ædes, quæ ex pietatis publicæque commoditatis motivo principaliter depoſita in ejus banco recipit, ad reiteratam illius ſolutionem in ingenti ſumma condemnaretur ad favorem deponentis, eo quia demandatam ab eo ſolutionem feciſſet illi cui ſolvendum erat ob non benè adimpletas in deponentis ordine, vel mandato quaſdam adjectas conditiones, quæ de facto, naturali veritate attenta, impletæ fuerunt, illæ tamen pro non adimpletis habere debeant ob quaſdam locales leges quæ in loco depoſiti, neque eximiis, ac primariis Jure conſultis bene innoteſcebant. Cum etenim ipſa ſacra ædes inanimatum ſit corpus, culpæ propriæ incapax, quod infantis, & fortius ad inſtar, ſub aliena vivit adminiſtratione, quæ in hoc munere penes duos miniſtros reſidet quorum uni campſerii nomen habenti pecuniæ cuſtodia, & numeratio incumbit, alteri verò habenti nomen ratiocinatoris incumbit cura inſpiciendi veritatem ordinum, de facto, & an ille qui eos banco dirigit eſſe creditor liberæ diſpoſitionis necnè. Hinc non videtur, quæ unquam humana, ſeu legalis ratio ſuadere valeat, ut de illo defectu, qui conſiſtit in apice juris localis diverſæ ditionis, quod neque in ditione depoſiti notum eſt eximiis Juris profeſſoribus, teneri debeat ſacra ædes inanimata, vel ille adminiſtrator, qui ratiocinatoris, non autem conſiliarii legalis partes implet. Attenta potiſſimè conſideratione de qua ſupra, ut longa differentia dignoſcatur inter illum depoſitarium, qui artem campſoriam privato jure ad mercimonium & lucrum exercet, & ſacram ædem, quæ ex pietatis motivo pro publica commoditate iſtas explet partes, ut priori caſu magis campſori imputandum ſit, cur peritos non benè conſuluerit, quodque iſtius caſus periculum ratione dominii pecuniæ eſſe debeat, compenſando depoſitorum commodum cum hoc incommodo, ſecus autem in hac depoſitarii ſpecie, in qua deponenti potius imputandum videtur, cur leges, & conditiones clarius, ac melius non adjecerit, ne ſcilicet pecunia ſolveretur, niſi ipſo audito, ad effectum inſpiciendi, an benè adimplerentur, necnè, ideoque iſte caſus inter aſpera, & irrationabilia judicia reponi meretur.

a *diſc.* 68. *de credito*.

DE PRÆSCRITIONIBUS.

OBSERVATIO CLIX.

De Præſcriptionibus, & de exceptionibus, cum quibus illæ impediri ſolent, ut penè unquam perficiatur.

RAtionabile quidem, atque Reipublicæ proficuum, & commendatione dignum, prudentiorum judicio cenſetur præſcriptionis beneficium, vel præſidium, ideo à legibus introductum, ut eo mediante, dominiorum certitudo, & commercii major libertas itaq; populorū major habeatur civilis quies: Quamvis etenim ex aliorum ſenſu, odium, ac aſperitatem redolere videatur, ut qui non dominus eſt, ex ſolo beneficio temporis abſque legitimo titulo efficiatur talis, & qui eſt dominus, ut per ſolam negligentiam, ſuorum bonorum, vel jurium privationem patiatur, quaſi quod pro levi delicto nimium gravem patiatur pęnā Attamen quia iſtud odium eſt privatum, è converſo antem ſuperius conſideratus favor eſt publicus, hinc ſequitur, ut iſte illi veniat anteponendus, ideoque favorabile potius, ac rationabile, quam odioſum, & irrationabile hoc præſidium ubi de longiſſimi temporis præſcriptione agatur, cenſendum eſt, adeout de irrationabilitate redargui mereantur, qui illud aſperam, ac odioſam reputant.

Adeo verò magnas Juriſtarum ſubtilitates exceptiones, ac ſubductiones abinvenit, ut in praxi quodammodo ideale hoc præſidium remanere videatur, ultra etenim illud impedimentum quod lex canonica induxit malæ fidei ratione peccati, unde propterea de irrationabilitate id redargui non meretur, ſed potius apud chriſtianæ pietatis cultores commendatione dignum cenſendum eſt, (quamvis & in eo aſperitates, ac irrationabilitates, & ineptiæ non deſint ſuper iſtius malæ fidei regulatione, cum ſolum illa debeat attendi, quæ vera, & certa ſit, ut propterea dicta gravis peccati ratio verificetur, non autem ubi præſumpta, vel incerta, dubiave ſit,) pleraque alia introducta fuerint impedimenta, ratione tot ſubductionum, vel excuſationum, ac reſtitutionum, ut penè unquam ejus perfectio detur, quod inter leges irrationabilitates, ac formalitates recenſendum videtur; Ubi namque longiſſimi temporis intervallum, nimiumque inveriſimile ſilentium accedit, tunc non ex ſola ratione temporis, minuſque ex punitione negligentiæ dicendum eſt hoc præſidium reſultare, ſed ob tituli probabilem præſumptionem, cujus memoria perierit, vel per ſucceſſores, præſertim verò particulares, vel mediatos non habeatur notitia, ob cujus defectum potius ille qui jā deſiit eſſe dominus, ita de alieno potius locupletetur.

a *diſc.* 69. *de credito*.

OBSERVATIO CLX.

De mala fide obſtante etiam hæredi, ad præſumptionem impediendam.

IPſi principali debitori proprii debiti rectè conſcio, vel ipſi alienæ rei ſcienter occupatori, & uſurpatori, præſcriptionis præſidium ratione peccati denegari per legem canonicam, rationabile potius, & commendatione dignum eſſe proximè præcedenti obſervatione advertitur; Idem verò procedere in hærede, juxta aliquorum ſenſum, à quibuſdam etiam magnis Tribunalibus laudatum, irrationabilitatem redolet, quoties vera, & expreſſa ſcientia in eo quoque non verificetur, cum tunc illa ceſſet unica peccati ratio cui lex canonica innixa eſt. *a*

Si etenim in ipſomet primo, qui præſcriptionem cum ejus poſſeſſione inchoat, eatenus iſtud urget impedimentum quatenus expreſſa, certaq; ſit alieni juris ſcientia, & propterea præſumpta, vel dubia non ſufficiat; Hinc non videtur, cui nam probabili fundamento iſtud innitatur aſſumptum in hærede, quem lex ignarum præſumit, quando ex ejus poſſeſſione initium deſumit præſcriptionis, adeout illa proprii malæ fidei auctoris juvari nolit, illamque

cum

cum propria non conjungere. Unde propterea inter legales irrationabilitates, ista quoque recenseri meretur, etiamsi de primo, ac immediato herede agatur, magis verò si de ulteriori, ac mediato. *a*

a *disc. 21. de judic. disc. 131, de credito.*

DE USURIS, ET INTERESSE, AC FRUCTIBUS.

OBSERVATIO CLXI.

De contractu trino, qui pro usuræ exclusione considerari solet.

QUemdam Juristarum, magis verò Theologorum subtilitas adinvenit contractum, qui trinus dicitur ob quem explicitum mutuum usurarium omni jure damnatum ideale remanet, rarò vel unquam verificabile. Ubi siquidem negotiationis, & lucri causa quis pecuniam alteri indigenti dat, primus fingitur inter eos initus contractus illius licitæ, ac laudatæ societatis, in qua unus pecuniam, alter verò operam ad commune commodum, & incommodum ponit; Illoque contractu in quadam prima intellectus operatione jam perfecto, alter in secunda instantanea ejusdem intellectus operatione fingitur assecurationis sortis quam pecuniæ receptor faciat, recipiendo pro assecurationis mercede à socio pecuniæ dominio quandam partem verisimiliter sperati lucri quod sub ejus portione caderet, ad instar ordinarii, ac frequentis contractus assecurationis mercium pro certa mercede; Istoque jam perfecto secundo contractu tertius fingitur ex tertia pariter instantanea intellectus operatione; alterius assecurationis lucri, quam idem pecuniæ receptor faciat loco mercedis alteram recipiendo dimissionem portionis lucri sperati, ut propterea conventum lucrum una cum sorte ab omni periculo, certum, ac tutum obtineatur. *a*

In scholis, & circulis, vel accademiis idealiter hanc discurrendo theoricam, illa vera quidem, ac fundata dicenda venit cum omnes isti contractus de eorum natura liciti censendi veniant. In foro autem judiciali practico, in quo de externis, atque de actis, & probatis, non autem de internis efformatur judicium, ideam, & chimeram id potius redolet, ad praxim non deducibilem, quoniam ut utriusque assecurationis, & lucri congrua socio operatio merx præstetur, ac ulterius aliqua ad commodum socii datoris pecuniæ remaneat lucri participatio, istud in magna, nimiumque excessiva, & inverisimili præsupponendum est, quantitate, cum sorte in triginta, & ultra pro centenario non sufficiat, ut quatuor, vel quinque circiter sic assecuratus obtineat, dum à lucro portionem socii operarii deducere oportet.

In hoc itaque vitium dignoscitur procedendi in littera, vel in generalitate in abstracto neglecto debito, & convenienti discursu, vel ratiocinio & non reflectendo an practice, de facto illa verificetur ratio, cui Juristæ, ac Theologi hanc subsistinentes speciem contractus innituntur, quod scilicet pecuniæ receptor triplicem distinctam vel diversam gerere dicatur personam, unam nempè socii operarii, alteram tertii assecuratoris sortis pro congrua mercede, & alteram pariter tertii assecuratoris lucri pro altera mercede, perindè ac si duo diversi negotiatores, & assecuratores essent à primo societatis contractu extranei, an scilicet si post initum primum contractum societatis cum receptore pecuniæ alii duo verisimiliter reperirentur negotiatores, & assecuratores, qui sine mixtura pecuniæ datæ in qua consistere potest mutuum cui fraus cum hoc pallio fiat, eosdem facerent contractus eadem contenti mercede, quod utique inverisimile est; Ideoq; manifestam id redolet improbabilem superstitionem, ac subtilitatem, per quam illud quod revera in partium intentione usurarium mutuum est, licitū redditur, imponendo legem potius verbis, quam rebus, atque judicando in litera, non autem in spiritu, & in ratione. *a*

a *dec. 1. de usur.*

OBSERVATIO CLXII.

De Societate ad Capitale salvum.

POntificia Constitutione hanc societatem in animalibus aliſq; mercibus, ac bonis expresè damnante, illamq; usurariam declarante, eadem præcedenti observatione enunciata Juristarum & Theologorum subtilitas, vel superstitio, utrumque induxit extremum vitiosum, ut una sententia idealem, atq; nunquam verificabilem hanc prohibitam societatem reddat. Altera verò commercium penè adimat, omnemque animalium, vel mercium societatem illicitam, & usurariam reputet; In utroque igitur extremo, asperitatis, ac respectivè irrationabilitatis vitium adesse dicitur, ex eodem resultans fonte, procedendi in litera, non autem in ratione legis, cum verius juris ista non sit quæstio quæ cum regulis, & propositionibus generalibus, vel cum authoritatibus in abstracto, vel in diverso concreto decidenda sit, sed potius facti, & applicationis eodem adamussim modo, quo est præcedens super contractu trino, an scilicet illud majus lucrum probabile non autem figuratum, ac ideale, quod socio animalium, vel mercium receptori dimittitur, verè justum, atque condignum sit illius assecurationis pretium, atque ab hoc pendet, & regulanda est materia; Reliqua verò omnia, frigiditates, ac ineptias continent, sive superstitiones, academiis, & scholis pro juvenum ingeniis exercendis, non autem exteriori practico foro adaptatas. *a*

a *disc. 2. de usur.*

OBSERVATIO CLXIII.

De nautico fœnore, seu de cambio maritimo.

NAviganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem pro eo quod suscipiat in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus, (præcisa hæc sunt verba decretalis Gregorii IX.) *a* cujus dispositio plerisque Juristis, & Moralibus non modicarum ineptiarum occasionem dedit. Aliqui etenim, quodcumque maritimum negotium, præsertim verò illum contractum, cui pro negotiatorum loquendi usu, cambii maritimi vocabulum tribuitur, sub hoc prohibito nautico fœnore collocant; Alii verò è converso retinentes literam Decretalis, quodque agatur de mutuante naviganti pecuniam sub conventione lucri ratione periculi, cui se supponit, cum parte ratiocinativa, stringenter quidem, probare curant, ut lucrum non usurarium, sed licitum censeri debeat, utpotè onerosum potius, & correspectivum, atque periculi compensativum, ad instar illius præmii, quod pro mercium assecurationibus, vel pro fidejussionibus percipitur, vel illius majoris excessivi lucri, quod convenitur in sponsionibus, vel in societatibus officiorum, aliisq; incertis naturæ, vel fortunæ aleiis, atque hoc stante mendosam dicunt decretalem, ex errore scriptorum, vel impressorum, qui omiserint dictionem negativam, ut quemad. dicitur *usurarius est censendus*, dicere debeat, *non est censendus*.

Utrumque autem extremum vitiosum dicendum est, ex eodem infecto principio procedendi in litera, vel in generalitate; Siquidem circa primam sententiam, verius videtur, ut decretalis loquens de mutuante, trahenda non sit ad illum contractum, qui societatis, vel cambii, sive assecurationis pecuniæ sub honestis conventionibus navigationi proportionatus fiat, ideoq; irrationabilitas est in mala intelligentia, malaque applicatione. Major autem irrationabilitas, ac temeritas in altera dignoscitur sententia, quam à quibusdam suspectis Scriptoribus manantem, mirum est, quod modernos religiosos, & catholicos habeat sequaces, absonum enim est ut privatis licentia tribuenda sit canones in tot exemplaribus concorditer uno modo disponentes, pro libito corrigere, supponendo, vel suplendo verba, quæ oppositum habeant intellectum, quoniam ita omnium legum, & canonum publica, & necessaria auctoritas cum privata facultate eludi posset, quo nil absurdius, nilve irrationabilius; Potissimè verò, quia antiqui interpretes, & glossatores, qui vivebant de tempore, quo illa prodiit, & quorum aliqui in tali constituti erant dignitate, ut aliquam participationem positivam in ejus editione habuerint, cum eodem processerunt sensu; Ideoque temeritas hæc ab ineptia potius, quam ab ingenio provenit, malè applicando decretalem de una contractus specie loquentem, ad alteram speciem, de qua ipsi agere profitentur, ita malè procedendo in litera sine discursu, vel ratiocinio, quod ita distinguere docet.

a *Cap. Naviganti de usur.* b *disc. 3. de usur.*

OBSERVATIO CLXIV.

De mixtura mutui cum altero contractu locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, & simili, an usuram contineat, atque alium contractum inficiat.

EMptore, vel conductore, venditori, seu locatori pecuniam mutuante, vel è converso venditore, seu locatore id agente cum emptore, vel conductore, magna involuta

voluta est quæstio apud Juristas, & Morales, an ista mutui, vel pecuniæ mixtura usuram inducat, ideoque locationis, vel venditionis contractum inficiat; Atque consueta extrema vitiosa, quæ ex litera, vel generalitatibus manant, dignoscuntur, asperitatum, & irrationabilitatum productiva; Plerique namque in rigore literæ ambulantes, ubi etiam pretii justitia in altero contractu accedat, usuram adesse credunt, quasi quod cum mutuo pecuniæ receptorem suffocaverit ad vendendum, seu locandum, vel respectivè ad emendum, vel conducendum, quoque ista interpretativa coactio usuram redoleat tanquam præmium in mutuante consideratum tollendi mutuatario libertatem, ut pro frequentiori praxi in iis, qui penurioso tempore pecunias, vel merces recipiendo ad operarum præstationem tempore missis, vel alterius recollectæ se obligant. Asperitatem autem, ac irrationabilitatem ista sententia redolet, quando justitia nullam ratione mutui recipiat violationem, vel alterationem, quia de justo pretio, quod extiturum sit, vel de præsenti verisimili, & honesto pro communi usu conventum sit, cum prorsus irrationabile, ac ineptum dicendum veniat, ut deterioris conditionis esse debeat ille, qui absque læsione justitiæ de tempore indigentiæ gratuitum subventionis præstat officium, vel mercedis aut pretii, anticipatam facit solutionem, quam alter, qui hæc deneget, Tunc etenim usura adesse dicitur, quando illa pecuniæ mutuatio, vel anticipatio justum diminuat, vel respectivè augeat pretium, ut propterea lucrum datori pecuniæ causet cum damno receptoris, & in quo usura consistere dicitur, non autem ubi salva justitia, aliquod producat datori comodum, & receptori incomodum, cum dicto officio juste, ac rationabiliter compensabile, ideoque in hoc irrationabilitas, & ineptia, ac etiam asperitas dignoscuntur, ex eodem fonte manantes procedendi in litera legum, vel in propositionum generalitatibus ad congruas non reflectendo distinctiones, minusque ad legis rationem, quæ ita distinguere docet. *a*

a *disc. 5. & 6. de usur.*

OBSERVATIO CLXV.

De usuris judaicis permittendis, vel prohibendis.

SUperficialium in litera, cum quodam indiscreto rigore ambulantium, in hoc etiam irrationabilitas, & ineptia dignoscuntur, ut scandalum concipiant de Principibus, qui Judeis in eorum ditione morantibus usuras exercere permittant; Aliquibus indefinitè istam negantibus potestatem; Aliis verò eam admittentibus, quando Apostolica accedat Auctoritas; Utrumque etenim assumptum probabili destitutum est ratione; Ubi namque actus peccaminosus, atque intrinsecè illicitus ratione usuræ non est permittendus, tunc nil prodest Pontificia auctoritas, utpote in re à divino jure prohibita, cui Pontificia potestas non dispensat; Ubi verò divina cessat prohibitio, & tunc nulla subest ratio, cur ille, qui in propria ditione Imperator est, id permittere, vel tolerare non valeat; Ea namque non est canonizatio, ut ita licitum declaretur id, quod revera illicitum sit, sed est permittere, vel tolerare in iis, quorum ex majori defectu fidei disperata est salus, ideoque ab isto usuræ puncto abstinere, vel non abstinere nil refert; *a* Solumque in Christianis ne tanquam Judæorum cessionarii, vel mandatarii, in rem propriam eas exigant, interdicendum est, eisdemque Judæis quatenus ad fidem convertantur; *b* Sed ubi in eo statu sunt, tunc ineptiam, ac irrationabilitatem id redolet; Potius verò ex politicis regulis ad subditorum suffocationi consulendum taxa præfinienda est, quam excedere non liceat, ut in ipsamet Urbe Catholici Orbis Metropoli, ob Papæ, & Curiæ residentiam praxis docet. *c*

a *disc. 5. de usur. & disc. 24. de Cambiis.*
b *d. disc. 5.* c *d. disc. 6. & in Annot.*

OBSERVATIO CLXVI.

De pacto commissoria valido, vel invalido.

COmmissorium pactum lege improbante, per quod creditor ubi debitoris mora accedat, in mutui restitutione, pignoris dominus afficiatur, Pramaticorum simplicitas indifferenter cum generalitate literæ id intelligendo, quamcumque conventionem, per quam creditor per implicitum emptionis, & venditionis, vel dationis in solutum contractum rei debitoris dominus efficiatur, illicitam, ac damnatam putat; verum id irrationabilitatem, ac ineptiam redolet, eodem modo, quo supra in contractu emptionis, & venditionis, seu locationis, & conductionis cum mixtura mutui, dignoscitur, quoniam à justitia, vel injustitia pretii, & conventionis id pendet; Ubi namque justitia pretii accedit, ut propterea mutuatarii jus non efficiatur deterius, neque illud mutuatoris uberius, cum lucro, quod mutuum producat, & tunc nulla subest ratio probabilis, cui hæc innitatur prohibitio, ideoque asperitatem redolet aliquorum Tribunalium judicatum, ut pro facti qualitate, nulla concurrente pretii injustitia, & mutuatarii læsione, vel suffocatione, minusque creditoris depravata intentione illud pactum commissorium reprobatum sit. *a*

a *disc. 8. de usur.*

OBSERVATIO CLXVII.

De contractu antychresis, vel ad gaudendum.

CIvilibus Romanorum legibus istum laudantibus contractum, qui antychresis; vel ad gaudendum dici solet, quod nempe mutuatori pecuniæ liceat gaudere pignore, quod ei mutuatarius præstat; Canonistæ, & Morales magnam, atque apud eos nimium involutam retexunt quæstionem, an per canonicas leges, præfatæ civiles usurariæ infectionis ratione correctæ sint, ut propterea conventio invalida censenda sit, cum consueta pugna, consuetisque vitiosis extremis, quæ ab ineptia connaturali procedendi cum litera, vel cum generalitatibus derivant; Alii namque simpliciter, ac generaliter affirmant correctionem, ideòque indefinitè conventionem invalidam, ac usurariam reputant; Alii è converso contrarium de directo tenent, generaliter, ac indefinitè conventionem licitam esse subsistinentes; Et alii distinguunt, an jus redimendi sit in facultate, vel in necessitate debitoris cum aliis formalitatibus, ac generalitatibus in abstracto; Verum ineptiam, ac irrationabilitatem id redolet, quoniam quando pro pecunia, qua mutuatarius pendente restitutione fruatur, juste loco damnorum, & interesse, vel ex alio juridico titulo pro moribus regionis, creditori accessiones debeantur, quæ pignoris fructibus respondeant, adeòut justitiæ læsio, ac debitoris damnum, cum creditoris excessivo lucro non adsint, ideoque implicita sequi dicatur fructuum, ac interusuriorum compensatio, tunc nulla subest probabilis dubitandi ratio de conventionis validitate; Ubi verò è converso nullæ citrà usurariam labem pro mutuata pecunia debeantur accessiones, quæ aliam non habeant justificationem, nisi illam, quæ ex ista conventione resultat, vel debitæ sint minus, quam fructus importent, & tunc usuraria intrat infectio; Ideòque in dd. disputationibus ineptia, & irrationabilitas dignoscuntur ex dicto vitioso manantes fonte procedendi cum litera, vel cum generalitatibus in abstracto, non autem cum ratione docente ità distinguere. *a*

a *Disc. 9. de usur.*

OBSERVATIO CLXVIII.

De conventionibus usurarii, & de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis in genere.

PRincipatum fortè inter Juristarum, ac Moralium inconstantias, ac asperitates, & irrationabilitates occupare videtur ista materia usurarum, quæ pro credito quantitatis sub nomine interesse lucri cessantis, vel damni emergentis ex conventione, vel ratione moræ judicis officio exigantur; Apud omnes etenim ejusdem catholicæ fidei professores uniformis est religio, atque uniformis, ac individuus animæ, vel conscientiæ forus, atque ubique usura, utpotè jure divino damnata, intrinsecè mala, & illicita reputatur, ut nulla scripta, vel non scripta, humana lex eam licitam reddere valeat; Et tamen apud utriusque fori professores tanta dignoscitur varietas, imò contrarietas opinionum, & sententiarum, ut unus, idemque contractus inter easdem personas pro loci, vel fori varietate, in uno loco, vel foro sæculari sit licitus, rectèque creditor petat, vel exactas retineat, suasque faciat accessiones, In altero autem loco, vel foro ecclesiastico sit illicitus, ideòque accessiones non exactæ peti non vaneant, exactæ autem, licet sponte, cum magno indiscretoque rigore fortem extenuent, & si quid ultra solutum sit repetatur. Cum etenim apud omnes unum, & idem receptum sit principium, unaque sit causa, non videtur quomodò tanta detur effectuum diversitas.

Solet hæc inconstantia, vel irrationabilitas ex eo excusari, ut non in iis, quæ juris sunt varietas adesse dicatur, cum istud ubique invariabile sit, ut quod intrinsecè illicum, &

usurarium est, effici non possit licitum, & non usurarium, sed sit in iis, quæ sunt facti, ut nempe in uno loco, vel foro pro certis, ac notoriis, & justificatis generaliter in omni casu, & persona habeantur illa requisita, quæ in alio loco, vel foro, specialem, ac individuam in quocumque casu, cum quibusdam formalitatibus justificationem exigunt; In hoc autem irritationabilitas, ac asperitas dignoscuntur, quoniam, aut verum est facti præsuppositum, ut pro loci, vel regionis moribus illa requisita certa, & notoria sint, aut non; Si est verum, ergo male in diverso loco, vel foro id impugnatur, atque specialis desideratur probatio, quæ in rebus generalibus certis, ac notoriis desideranda non est; Aut non est verum, ergo rebroba remanet consuetudo, vel stylus canonizando usuram, quam jure divino illicitam nullatenus humana potestas licitam reddere potest, ideoque perneceſſe in uno, vel in altero foro irrationabilitas, ac ineptia danda est.

Atque ubi spectata veritate, pro regionis moribus universalibus, ac personarum qualitate, ista lucri cessantis, vel damni emergentis requisita communia, & notoria sint, vel nimium verisimilia, ut propterea conventio partium non importet reddere licitum id, quod naturaliter, & intrinsecè illicitum sit, sed ut concorditer bonam fidem, ac veritatem contrahentes recognoscant, & tunc apertam irrationabilitatem, atque superstitionis speciem redolet stylus desiderandi quasdam formalitates super speciali justificatione, cum ita sit imponere legem, potius verbis, quam rebus, atque in formalitatibus, potius quam in naturalis veritatis substantia immorari; Ideoque illud producit inconveniens, ut longè melioris conditionis existat callidus, ac versatus fœnerator, qui ad usuras palliandas hujusmodi formalitates, quarum implementum est nimium facile, diligenter adimplere satagit, quam sit illa probi viri in sua simplicitate, ac bona fide ambulantis, atque rem licitam agere opinantis, unde propterea de hujusmodi diligentis, formalitatibus non est sollicitus; Et per consequens hujusmodi cauthelæ adhibitæ malam fidem potius in mutuante arguunt; Et è converso indiscretus rigor desiderandi hujusmodi requisita cum formalitate, attendendo leges, & regulas in litera, non autem in spiritu, vel in ratione doli, ac fraudis fomentum est in debitoribus, qui alienas pecunias extorquere curant ab iis, qui hujusmodi subtilitates, ac superstitiones, non callentes, cum dicta bona fide ambulant, ut ita cum diminutis solutionibus in causam fructuum, vel accessionum, quæ in dies consumantur liberationem obtineant, atque creditores inscii propietate destituti remaneant, ita charitatis officium, & beneficium in maleficium, & iniquitate convertendo, ut etiam alibi occasione usurarum dotalium advertitur.

Facti ergo potius, & applicationis, quam juris ista dicenda est quæstio, vel materia, & singulorum casuum qualitate, & circumstantiis potius regulanda, & decidenda, an illæ bonam, vel respectivè malam de facto redoleant fidem, justamque inducant excusationem, & credulitatem, non autem judaico stylo cum litera, vel cum generalitatibus procedendum est, cum hoc stylo quo attento irrationabilitatum, & ineptiarum, & æquivocorum vitium penè inevitabile remanet. *a*

Quamvis etenim specialiter in hac materia, & generaliter in omnibus aliis à jure prohibitis, conventio, vel respectivè confessio partium attendenda non veniat, cum in earum facultate repositum non sit legis prohibitionem eludere, atque licitum reddere id, quod illicitum est; In pura tamen confessione, à qua omnimoda pendeat probatio, id recipiendum est, ac procedit, non autem ubi probabilia accedant veritatis argumenta, vel adminicula, inter quæ illud verisimilitudinis magni faciendum est, atque principem locum occupare solet, ac debet.

a disc. 12. cum pluribus seqq. de Usuris cum sequent.

OBSERVATIO CLXIX.

De fructuum recompensativorum debito, conventionali, vel judiciali pro rei emptæ pretio non soluto.

Retento præsupposito, quod Romana, præsertim Curia probabilius quidem, constanter tenet, ut pro non soluto per emptorem pretio, quoties istud primævum, ac nativam adhuc retineat pretii naturam, quia nempe in alium contractum fructuum productivum, puta census, vel cambii legitimè conversum non sit, nullæ debeantur usuræ, vel accessiones, ubi res vendita infructifera sit, ubi verò fructifera, ut non nisi ad ejusdem rei fructus metam usuræ, vel interusuria debeantur, quibus fructum recompensativorum vocabulum pro forensium loquendi usu tribuitur, quodque si quid ultro solutum est in sortem imputetur vel reputetur. *a*

Plures asperitates, ac irrationabilitates in hac usurarum, vel fructuum specie dignosci, praxis docet, utrique contrahentium respectivè favorabiles, & odiosas, ex eodem vitio manantes cum litera, vel cum propositionum generalitate procedendi. Primò nempe circa eorum taxam conventionalem, quam plerique improbant, utpote de usura suspectam, ubi illam excedit fructuum rei venditæ taxam generalem, quam lex, vel Juristarum recepta traditio statuit, in vigesima sortis proportione alibi insinuata; Duplicem namque irrationabilitatem, ac ineptiam id redolet; Tum in ipsamet legali uniformi taxa merito improbata, ac irrationabili reputata; Tum etiam quia possibile est, ut verum pretium in sorte sit injustum, ac diminutum cum majori fructu compensabile, cum pacta pretii pars dicantur; Ac etiam non implicat, quod ideo venditor ad rem vendendam impellatur, ut pretium eroget in extinctionem debiti fructiferi, vel in emptionem aliorum jurium, aut in aliam occasionem majoris redditus, cum alias venditurus non fuisset, si in eo inferiori fructu quem frequentius bona præsertim stabilia jurisdictionalia, vel alias conspicua reddunt, contentus esse voluisset, ideoque ratione interesse lucri cessantis, ac damni emergentis, nulla ratio prohibere videtur de majori quantitate posse conveniri.

Secundò, facta conventionali taxa quæ pro illius temporis conditione justa, & proportionata sit, si casus fructum rei venditæ diminutionem causet, ut venditoris damno, id cedat ne ad taxam conventam exigat; Id etenim omnimodam redolere videtur irrationabilitatem, quoniam emptoris tanquam domini periculum esse debet, cujus esset commodum argumenti, de quo venditor non participaret, ideoque damno sine spe lucri, ita subjacet; Sufficit namque ad excludendam usurariam pravitatem, ut conventio tunc licita, & justa fuerit, dum ita emptor ex mora, & delicto commodum reportaret, sibique imputet cur pretium non solverit.

Longè verò major asperitas, ac irrationabilitas dignoscitur, ubi sequuta præfata fructuum rei diminutione ea non obstante, ipse emptor illam non denunciando, minusque ad ea protestando, fructus juxta primævam taxam solverit, ut deinde excussus imputatio in sortem, vel repetitio competat, cum venditor hujus diminutionis ignarus, atque non obligatus esse sollicitus, in bona versatus fuerit fide, sibique emptor utpote fructuum rei suæ conscius imputet, cur ad id non advertitur, atque aliis est doli, & fraudibus latum aditum aperire, eodem modo quo in cambiorum interusuriis advertitur.

Et tertiò, ut hujusmodi fructus, vel usuræ venditori per emptorem debeantur, quamvis nulla intercedat mora, vel culpa non solvendi, quinimo ut solutionis impedimentum ex ipsius venditoris non implemento, vel alio ejusdem, aut tertii facto aut ex casu provenerit, quasi quod non sit moræ, vel culpæ effectus, sed æquitatis; ne re, ac pretio eodem tempore fruatur; Error namque in hoc etiam dignoscitur cum hac generalitate in litera procedere, cum potius in dicta ratione procedendum sit, & an illa necnè applicetur, cum emptor pretium ex facto venditoris verè otiosum in banco tenere potuerit, multò verò magis, ubi pro eo aliis subjectus fuerit usuris, vel damnis, unde propterea non intret dicta ratio utriusque fruitionis, ob quam de lucro certet de re aliena faciendo, ideoque ad limites rationis, non autem literæ, vel generalitatis regulæ procedendum est, atque alias asperitas, & irrationabilitas, ac ineptia non desunt.

OBSERVATIO CLXX.

De usuris pro legato, vel pro donatione.

In legato præsertim frequentius, in donatione autem rarius (eadem tamen ratione cadente) quæstio est, an ex testatoris, vel donatoris præcepto pro retardata quantitatis solutione accessiones, vel usuræ legatario debitæ sint, ut non solutæ petantur, vel solutæ non imputentur neque repetantur, & è contra, illamque Juristæ, ac etiam aliqui Morales magis communem, magisque in foro præsertim autem Romano receptam adhibent distinctionem, quod si in legatarii, vel donatarii facultate repositum non est sortem exigere, tunc debeantur accessiones utpotè principaliter sub dispositione cadentes tanquam per speciem sortis, annuæque præstationis; Ubi verò talis competat facultas, ideoque ob moram, vel solutionis retardationem testator, vel donator accessiones præstari mandat, & tunc secus, ex ea ratione desuper assignari solita quod non potest testator licitas reddere illas usurarias accessiones quæ illicitæ sunt. *a* Verum omnimodam irrationabilitatem, ac leguleicam superstitionem id redolere videtur, usuraria namque infectio, ab illo verò, & explicito, vel interpretativo, ac implicito provenit mutuo, quod admixtam habet in mutuante depravatam fœnerandi intentionem quæ ex legis præsumptione saltim præsupponenda est, & in mutuatario suffocationem, cujus ratione, ex vi, & implicita coactione potius, quam ex voluntate solvat accessiones, ita de damno vitando potius, quam de lucro captando, contendendo; Cum itaque in legatario vel donatario, nulla dignoici valeat depravata intentio, quam mutuando, vel alium faciendo contractum qui ejus corrupta natura in mutuum resolvatur creditor habuerit, quodque ad id indigentem mutuatarium contrahentem coegerit, vel induxerit dum extertii beneficio, nulla ejus industria, vel præordinatione cadente id assequitur, testatoris autem vel donatoris hæres de proprio non contendit damno, suique patrimonii diminutione, sed de bonis defuncti, qui hanc legem rei suæ pro pinguiori legatarii, vel donatarii beneficio, & provisione adjicere voluit, & cui plus, imo totum reliniquere poterat, atque nihil hæredi ad id gravato relinquere; Hinc nulla videtur probabilis urgere ratio, cur in pœnam hæredis qui ejus non adimpleat voluntatem adhoc ut stimulum illi daret id demandare non potuerit; Vel quia desideraverit atque in animo habuerit, ut ille cui suæ benevolentiæ beneficium contulit, providit patris familias more, legatam vel donatam quantitatem in fructiferas honestas occasiones illico erogaturus esset, ut proprerea salva proprietate, cum fructibus illi consultum, ac provisum remaneret, ideoque nulla videtur probabilis ratio subesse ob quam usuraria infectio cum ejus asperis effectibus in hoc admittenda sit.

a disc. 29. & seqq. de usur.

OBSERVATIO CLXXI.

An Socius, vel mandatarius, aut administrator, absque nova indigentiæ denunciatione, pecuniam ad cambium, vel ad interesse suscipiat, & quid de fidejussore.

Illum alicujus negotii socium, vel mandatarium, sive institorem, cui casu indigentiæ facultas attributa sit, pecunia ad cambium, vel aliud interesse suscipere, hanc exercere posse facultatem, nisi mandanti, vel domino, aut socio, supervente necessitatis casum denunciet; Aliqui volunt, quorum sensum magna Tribunalia quandoque canonizasse constat. *a*

Rationis autem fundamento destitutum id videtur quoniam commissa administratio, hanc pro negotiorum natura istam importare videtur de jure facultatem, fortius itaque ubi expressa hominis dispositio quoque accedat, cum negotiorum explicationibus hujusmodi motæ non de facili congruat; Ac etiam quia supervacanea esset facultatis concessio, in cujus abusus casu, diversa mandati contra mandatarium, vel negotiorum gestorem actio ad id quod interest competere potest, non autem ut facultatem deesse dicendum sit.

Diversa verò in eo casu, qui à simili considerare solet, ratio cadit, in eo, scilicet qui ad diem, vel sub certa conditione ex una causa creditor sit, cui in casu solutionis convento tempore promissæ, & non impletæ, facultas detur supponendi debitorem cambiis, vel aliis interusuriis, ut contraria conventione non accedente, creditor facultatis usum denunciare teneatur, *b* cum tali casu agatur de conversione unius causæ debendi minus duræ in aliam magis duram, & usurariam, atque debitor sperare, vel cogitare potest creditorem non esse ita rigidè acturum, talique sibi concessa facultate usurum, ob quam de lucro potius contendere dicitur, quod diversam in administratore habet rationem, ideoque irrationabiliter ab uno casu ad alterum sit illatio.

Eamdem denuntiationis, vel protestationis necessitatem, generalitates, ac indefinitè illi, qui in littera, vel in generalitatibus ambulant, statuunt in fidejussore, qui debitum pro principali debitore solvit, cambiis, vel aliis usuris eum supponendo; Ineptiam etenim, ac irrationabilitatem hæc litera, vel generalitas redolet, procedit siquidem ubi cum propria pecunia in fructifera solutio facta sit, pro cujus re-

integratione æquivalentem summam sub cambii, vel aliis fructiferi occasionibus ponere velit ad ejus lucrum, secus autem ubi pro indemnitate, ac damno vitando id agat, quia nempe à creditore coactus, atque propriam non habens pecuniam, ab aliis ad interesse recipiat, vel quod propriam pecuniam jam in fructiferas occasiones, investitam eroget, aut quod suorum fructiferorum bonorum distractionem patiatur, *c* cum similibus quibus eadem congruat ratio, ideoque erroneum, ac ineptum, & irrationabile semper est, cum littera, vel cum generalibus conclasionibus procedere absque ratiocinio, quod distinguere, & applicare docet.

a disc. 14. & 16. de camb. b disc. 2. eod. tit. de camb. & alibi plures ib. c disc. 34 de usur.

OBSERVATIO CLXXII.

De usuris centesimis, ac similibus, de quibus antiquæ Romanorum leges loquuntur, quænam sit.

Diversas usurarum species, præsertim verò, ac frequentius centesimas antiquis Romanorum legibus enuntiantibus, ea Juristarum, & præsertim antiquiorum, ac mediorum, quorum errorem agnoverunt, ac emendarunt recentiores, dignoscitur simplicitas, vel ineptia, à qua immunes aliqui moderni non remanent, ab eodem derivans fonte procedendi cum litera, vel cum superficie, ut istas crediderint adeò excessivas, ac exorbitantes esse usuras, quod in unius anni spatio sortem æquarent, & quæ pro vulgari loquendi usu, cum quo eadem simplicitas processit, dicuntur centum pro centum. Consuetus autem iste effectus est negligendi ratiocinium, atque in sola litera ambulandi; Centesimæ namque ideo dicebantur, quia quolibet centesimo mense sortem æquabant, metam importantes pro nostro loquendi modo duodecim pro centenario, quam metam, utpote gravem excedi non posse, eædem statuerunt leges, in quarum tamen moderna praxi, & applicatione, eadem dignosci quoque videtur ineptia, vel respectivè irrationabilitas, non reflectendi ad morum, ac temporum varietatem per quam antiquis Romanorum moribus abolitis, eorumque dissoluto imperio, quandoque nostra præsertim Italia experta est, præfatum adeò asperum, ac exorbitantem usurarum metam, ut unius anni spatio sortem æquarent; Id autem præfatos antiquiores interpretes non autem medios, vel recentiores ab hac ineptia reddit excusabiles; Frequentior verò, magisque nostris temporibus proximus erat usus à currenti adeò diversus, ut in triennii spatio usuræ æquarent sortem, ideoque manifestus remanet error illorum, qui in legum, vel in antiquorum scriptorum litera procedunt, non distinguendo mores, & tempora, ex quibus ista regulari solet taxa. *a*

a de his disc. 6. de usur.

OBSERVATIO CLXXIII.

De uniformi, ac generali taxa fructuum bonorum stabilium.

Cum unus ex antiquioribus interpretibus legum civilium, post sæpius enunciatam earum casualem inventionem, cui glosæ nomen tribuitur, loquendo juxta patrios mores, illam dicat esse justam fructuum bonorum stabilium taxam, quæ vigesimam sortis importat, ut propterea vigesimo quoque anno illam æquet; Huic Pragmaticorum caterva pro connaturali ineptia, non distinguendo loca & tempora, ac mores pro generali, ac uniformi regula ubique attendenda, istam statuit, ac recepit taxam, quo nil ineptius, nilve irrationabilius, cum juxta praxim proxime præcedenti observatione insinuata, notoria praxis quemque doceat, quam magna pro regionum, ac provinciarum, ac temporum qualitate dignoscatur diversitas; quam eadem praxis in eadem regione, vel ditione valde notabilem docent pro singulorum locorum qualitate, & situatione, ut in magnis, ac divitibus, & industribus seu mercantilibus Civitatibus, & locis, in quibus affluat pecuniarum copia quia rara est investimentorum occasio, fructus neque ad dimidium ascendant ad illos qui in parvis, del pauperibus locis, in quibus è converso vigeat penuria pecuniæ, & copia bonorum, & occasionum, ideoque manifestam id redolet irrationabilitatem, ac ineptiam; Potissimè verò quia fructuum diversitas, à periculorum, & accidentium magis vel minus frequentiori contingentia vel à majoribus vel minoribus publicis oneribus pro temporum conditione recipit normam, ideoque ubi rationalis viri more, non autem cum pecudum, vel avium consuetudine in litera procedendum

dum sit, incapax taxæ uniformis ac generalis hujusmodi fructuum materia censenda est, sed pro singulorum locorum, ac temporum, & morum particulari qualitate, & circumstantiis regulanda.

DE CAMBIIS.

OBSERVATIO CLXXIV.

De Cambiis exactivè solutis, quomodo imputari, vel repeti debeant.

QUando realitatis ad præscriptum Pianæ Constitutionis justificatio desit, illaque in odium debitoris habenda non sit pro existente, ut propterea ob non impletum susceptum mandatum intret refectio ejus quod interest illam adesse, adeout siccum potius, quam reale cambium censendum sit, extranei tunc remanent termini excessus quoniam vitium est in substantia, sive in toto, ideoque quidquid accessionis jure solutum est, utpotè ratione mutui, in quod, corrupta cambii natura, contractus resolvitur, illicitum, & usurarium est; Ideoque non jure repetitionis indebiti, ut una credit opinio, juxta alteram, quam licet rigorosam, non tamen improbabilem Romana Curia sequitur, intrat imputatio ipso jure, quæ in dies, & tempora sortem extenuat. Et per consequens, licet nimium subtilis ac indiscretus rigor videatur, non tamen improbabilis dici meretur, ut illa intrat gradualis imputatio, quæ vulgo apud practicos forenses in Curia scaletta nuncupatur.

Verò ubi contractus cambii sit licitus, ac validus in genere, sive in substantia, quia nempe realitatis justificatio accedat, sive quod in odium debitoris, ut supra fingenda sic, unde propterea contra eum inter obligatio ad damna, & interesse, in ejusdem autem debitoris gratiam certa, & verisimilis, ac honesta facta sit cambiorum taxa, ut plus ejus comodo cedat cujusdam implicitæ remissionis, si verò minus importet non possit creditor nisi illud minus exigere, juxta frequentiorem contrahendi morem, casus verò præbeat, quod cambia currentia minus importent quam importet taxa ad cujus rationem ita debitor excessivè indebitum solvat, tunc una opinio ab aliquibus Tribunalibus etiam cum variatione canonizata, crediti, etiam imputationi vulgò scalettæ adhuc locum fore.

Verum id evidentem continere videtur irrationabilitatem, & æquivocum, quoniam eo ipso quod supponitur cambii contractus in genere sive in substantia validus atque cambiorum currentium, quamvis in minori summa licitè productivis, tunc abesse de consequenti dicitur mutuum expressum, vel interpretativum, sine quo non datur usura, cujus proinde termini extranei penitus atque impropriі remanent, cum potius intrent termini justitiæ, & injustitiæ, ac læsionis, sive alii conditionis indebiti, vel condictionis sine causa, quibus recentis, consumptio quæ bona fide sequuta sit, à restitutione, seu repetitione excusat, vel quatenus ratione malæ fidei non excusaret, adhuc tamen donec debitor indebitum declaret, atque compensandi animum explicet, neque intrant termini compensationis, qui magis ad rem facerent, nullatenus verò illi imputationis, ubi præsertim non coacta sed spontanea sit solutio, dum cessante usuraria infectione, non intrat illa præsumpta coactio, quam ex legis potentia in debitore, licet sponte solvente, una opinio, quæ magis in Curia recepta est, fingit. Ideoque patens est æquivocum, ac terminotum confusio, quamvis de illa cambii specie agatur, ut creditore onus, ac mandatum, & curam cambiandi suscipiente in eo expressa, vel præsumpta, & præsupponenda sit scientia veri cursus, ut propterea cum mala fide excessum exigere dicatur, minorum cursum ignaro debitore, quoniam semper circumventio, ac læsio, vel injustia erit, nunquam tamen usura, quæ materiæ parvitatem non admittit, neque accessiones in parte tolerat, sed totum vitiat, & corrumpit.

Clarius verò, atque ad nimiam evidentiam irrationabilitas, ac asperitas intrant, ubi ipso debitore cambiandi curam, ac mandatum suscipiente, in eo occurat, vel præsumenda sit veri cambiorum cursus scientia, in creditore autem ignorantia, vel justa credulitas ut propterea in bona fide versatus fuerit, recipiendo quod à debitore solutum est, ut ita eum supponere debuerit veri cursus conscium, dum ita intrant termini indebiti scienter soluti irrepetibilis, præsertim consumptione accedente, cum alias illud esset dare inconveniens juri positivo ac naturali contrarium, ut mendax, & culposus debitor ex ejus dilecto commodum, locupletationem reportet in supplantantionem innocentis creditoris, qui bona fide illi credidit, atque dolis, & fraudibus latus aperiretur aditus, ut debitores morosi non restituendo statuto tempore id quod sub isto contractu recipiunt, ita cum diminutis solutionibus, creditores decipiendo, liberationem à debito reportent, creditores verò ignorantes, ac inviti, bona fide consumantes id, quod sub nomine licitorum fructuum, vel accessionum exegerunt, forte principali destituti, ac spoliati remaneant, quo nil asperius, nil ve irrationabilius. *a*

a *De disc. 28. de camb. & disc. 31.*

OBSERVATIO CLXXV.

De literarum cambii acceptatione non obligante ob tunc sequutam, vel imminentem, aut brevi superventam scribentis decoctionem.

CONtra comunem, imo concordem negotiatorum sensum veram habentium notitiam tractarum seu literarum cambii, quædam moderna legalis subtilitas, vel superstitio, comercii libertati nimium præjudicialis inolevit, ut ille cui cambii literæ directæ sunt, acceptatione non obstante, pendente consueto termino solutionis, istam deneget, vel cum inextricabilibus litibus differat, ob tunc jam detectam, seu imminentè, ac præparatam scribentis decoctionem, sive ob eam sequutam post acceptationem intra breve spatium, ut verisimilis ejus notitia de acceptionis tempore non haberetur.

Irrationabilitatem autem id redolere videtur, quando in eo cujus favore literæ conscriptæ, ac respectivè acceptatæ sint, onerosam, & correspectivam non autem lucrativam fovente, bona exuberet fides, omnisque absit fraudis, & collusionis suspicio, quia nempè pecunias in uno habens loco, illis verò in altero indigens, cum eo qui publicè, & palam ibi idoneus reputatur negotiator, cambium ineat literarium per corresponsalem in loco ad quem jam occupatum, adeò ut nisi negotiatorum usus certam concederet dilationem, incontinenti, loco promissionis, pro negotiatorum more solutionem fecisset, ut in iis literis, vel tractis contingit, quæ non ad usum, sed ad libitum adjecti, atque ut vulgò dicitur, *a vista*, vel *a piacere*, conscribuntur. Cum etenim negotiatorum, & correspondalium sit mos expectandi literas certioratorias vulgò *d' aviso*, sine quibus ipsarum literarum acceptatio sequi non solet. Hinc justè, ac rationabiliter propriæ negligentiæ potius imputandum est, cur de correspondalis statu sollicitus ut par erat, non fuerit, cum ejus magis quam privato accidentaliter scribentis fidem sequenti debeat esse cura, & sollicitudo de illius statu notitiam habere, ideoque ejus debet esse periculum, non autem ut qui de loco ad locum pecuniam trahit, ut ejus celerem, ac promptum habeat usum, hujusmodi legalibus subtilitatibus, ac superstitionibus cum diuturnis, & inextricabilibus litibus, ac duplicato damno sumptuum, & incommodi litis debeat esse subjectus. Res quidem nimium irrationabilis, nimiumque aspera, & commercii, libertati, ac securitati præjudicialis, quoties, ut præmissum est, bona exuberat fides, omnisque deest fraudis, atque collusionis suspitio, itaque facti potius, quam juris inspectio cadit, non autem illa, an qui literas acceptat mandatarius vel fidejussor cum leguleicis frigiditatibus, ac superstitionibus censendus veniat. *a*

a *De his disc. 20. 25. & 26. de cambiis, & disc. 33.*

OBSERVATIO CLXXVI.

Cambiorum platealium, & nundinalium, an licita sit continuatio vel circulatio, & an una species magis licita sit quam altera.

PRimam cambiorum licitam transmissionem sive ad plateas, sive ad nundinas, dummodo realitatis requisitum ad Pianæ Constitutionis præscriptum cum literatum vera transmissione accedat, nemo negare videtur, quoniam humano commercio potius ea necessaria, nimiumque Reipublicæ utilis, ac oportuna est, secundam verò, aliasque ulteriores cum continuatione, vel circulatione. Aliqui generaliter, ac indefinite negant; Alii è converso absque dinstinctione affirmant. Et alii inter platealia, & nundinalia distinguunt, in prima specie platealium improbantes, in altera verò nundinalium admittentes, principaliter idcircò irregularium, aliis verò regularium nomen tribuendo. *a*

Irrationabilitatem verò hæc posterior distinguens opinio redolet, quoniam Piana Constitutio, quæ unica est materiæ norma, & regulatrix hanc non adhibent distinctionem, sed pariformiter de plateis vel locis, ac nundinis agit. Quinimo magis antiqua, magisque necessaria, & magis realis est prima platealium species quam ultra nundinalium, cum sine hoc literario commercio de loco ad locum vita civilis duci non valeat, bene aut sine his idealibus cambiatoribus nundinis, ideoque vel in utraque admittenda, vel in neutra pariformiter deneganda est continuatio, cum hæc generaliter, ac indefinitè ab eadem damnetur constitutione. Equivocum autem est in ejusdem continuationis intelligentia, vel applicatione, ut non ea quæ de facto pro negotiatorum stylo sequatur talis dicenda sit, sed illa quæ ex pacto, ac necessitate, ut debitor non possit ab ea se liberare, illa namque in praxi frequens revera tale novum est, cum cambium suam in nundina, vel in platea recipiat finem, illud verò quod regreditur omninò novum sit, & sic successivè.

a *Disc. 1. & 27. de Cambiis.*

OBSERVATIO CLXXVII.

De præciso literarum interventu pro realitatis justificatione, & an eamdem receptam pecuniam cambiare oporteat.

REale cambium Piana Constitutione solum approbante, siccum autem reprobante, atque usurarium declarante, unum ab altero cum literarum vera transmissione, ac eo saltim impleto quod inter negotiatores in usu est, distinguitur, ut propterea quidquid aliqui minus fundatè dicant sit, literarum scriptura virius necessaria, super ejus autem justificatione, quodque vere intervenerit, cum consueta opinionum scissura, quæstio dignoscitur. Aliquibus admittentibus partium conventionem sufficere ut creditoris, vel tertii cambiatoris liber, vel assertiones sufficiant; Aliis verò pro forma præcisa indefinitè ac in omni casu, ipsamet desiderantibus literas saltim redditus, vel responsivas, quæ missivas, vel accessus præsupponunt, vel earum sumptum ex quodam nundinarum libro seu quinterno, qui in subjecta materia protocolli speciem habent, legitimè extractum, ut propterea quælibet alia species probationis præclusa sit.

Utraque verò opinio irrationabilitatem atque extremum vitiosum continet; Prima namque latum aperiret aditum fraudibus, & elusioni legis quæ ita verbis potius quam rebus diceretur imposita; Illo quoque in materia usuratia, vel de usura suspecta obstante certo assumpto, ut partium conventionibus vel assertionibus aliunde non comprobatis, nullo pacto deferendum veniat: Altera verò quamdam inducere formalitatem quæ judaicam redolet superstitionem, dum etiam in iis quæ de jure scripturam exigunt perneccse, ad huc illius interventum, ubi peremptionis probabile accedat argumentum ut propterea fraudis ac affectationis desit suspicio, per alias probationis species justificari non est prohibitum; Potissimè verò ubi de cambiis jam solutis, & de computis jam solidatis agatur, atque aliquod notabile accedat temporis intervallum, cum probabilitate, quod litteræ, utpote in jam terminato negotio, negligi potuerut dum etiam in prohibitis ac suspectis, & illa confessio quæ sufficies habeat adminiculorum fomentum, attendenda venit. Ideoque facti potius quam juris ista censenda est quæstio, pro facti qualitate, ac singulorum casuum circumstantiis, bonam, vel malam fidem, redolentibus decidenda; Consuetus autem error cum auctoritatum litera, vel cum propositionum generalitate procedendi, asperitates, ac irrationabilitates, & ineptias in hoc producere solet.

OBSERVATIO CLXXVIII.

An clericus contractum cambii activum, & passivum inire valeat, & quatenus non, an exinde debitor cambia decursa deneget.

MErcaturam seu negotiationem canonica lege clericis prohibente, aliquorum modernorum simplicitas, vel ineptia, ex consueta proveniens superficialitate, in contractu cambii antiquioribus ignoto, à moderna forma ex Piana constitutione, derivante, clericos hujusmodi contractum activè, & passivè peragendi, inhabiles putat, quasi quod illicitam mercaturam, & negotiationem id redoleat, ideoque à debitore cambia exigi non posse credidit, istumque sensum aliqua tribunalia quandoque sequuta sunt. *a*

Ineptiarum tamen, ac irrationabilitatum cumulum id redolet, Omnium verò prima, & major illa est, quæ in incapacitate passiva consistit, nè scilicet pecuniam in ejus indigentiis clericus ab aliis ad cambium accipere valeat; ideoque meritò eadem tribunalia istum calami lubricum tretractarunt, quoniam cambiorum prohibitio percutit illicitum clericorum lucrum, & nè illo alecti, divitum deserant cultum, aliaque peragant negotiatoribus congrua, clericis autem incongrua, non autem ut in eorum indigentiis prohibeantur cun hoc medio ita illa occurere, cum ita longe deterioris conditionis status clericalis eos redderet. In altera verò ejusdem contractus activi inhabilitate, adhuc ineptiam, ac omnimodam irrationabilitatem importat indefinitè, ac generaliter id statuere, dum in primo cambio nullam habente continuationem, vel circulationem, solumque tutiorem, comodiorem literariam pecuniæ trajectionem, vel respectivè commutationem quæ pro comercii comoditate necessaria est de loco ad locum, actus exinde sequeretur quod infœlix, ac deterior celericorum conditio redderetur, istam commoditatem eis denegando; Ubi verò de tractu successivo, & de circulatione agatur, adhuc de stricto jure neque illicita dici potest negotiatio, cum ex jam in ista cambiatoria materia superius insinuatis vera continuatio non sit, sed in singula nundina, vel singulo termino novi cambi ex integro creatio. Quia verò ista species negotiationis à vulgi opinione solis mercatoribus, & negotiatoribus congrua reputari videatur hinc meritò clericis per superiores prohiberi potest, ac debet, ubi publicè, ac palam campsorum, ac negotiatorum morum id agatur, scandali potius ratione, quam ex contractus intrinseca, & naturali qualitate; Secus autem ubi sub alieno nomine, illo ipsorum occultato, ex illa personarum ac nominum simulatione, quæ in jure licita reputatur, vel quod alias dicta scandali ratio cesset id peragatur, *b* ideoque manifesta convincitur ineptia procedentium in litera, vel in auditu, absque alio discursu.

Eademque dignoscitur ineptia, ubi etiam iste contractus sub illicita negotiatione caderet, opinando ut exinde ejusdem contractus infectio, ac debitoris exemptio, cambiorum cursu resultet, cum negotiationis prohibitio acquisitionem non impediat, neque tertio cum quo negotiatio alias sæcularibus licita fiat commodum, vel lucrum paret, sed solum lucrum tanquam illicitè, & turpiter quæsitum ecclesiasticus fiscus tanquam ab indigno avocet, *c* ideoque semper edocemur quam magnus error sit in litera, vel in generalitatibus ambulare, atque testem de auditu potius, quam de propria scientiæ causa agere.

a *disc. 18. de Camb. & in annot.*

b *disc. 6. de Camb.* c *Eod. disc. 18.*

DE CENSIBUS

OBSERVATIO CLXXIX.

De generali, ac uniformi censuum reductione.

NOvus ab Hispania in Italiam utrique communi, civili, & canonico, eorumque primis Interpretibus ignotus irrepsit censualis contractus illorum censuum, qui cum pecunia constituuntur magnam habentes fructiferi mutui speciem, vel similitudinem, & qui confignativi dicuntur ad illorum differentiam, qui reservativi nuncupantur, quia super re, quæ alteri concedatur quædam præstatio loco dominicalis portionis, emphyteutici, seu livellarii contractus ad instar refervetur; Sub judice adhuc indecisa pendente lite, an in Hispania originem habuerit, vel potius in Germania, dum in hac regione occasione celebris Constantiensis Concilii de istius contractus validitate disputatum esse liquet. *a*

Validitate verò præsuppositа, quia nempè in eis præscripta forma bene servata sit, fructuum majorem taxam, pontificiæ leges pro illorum temporum conditione, in fortis decima parte statuerunt, ut propterea cum decennii circulo fors æquetur, quocumque prohibito excessu, istarumque legum pluralitas illam dirimit quæstionem, an earum una localis censenda sit, dum pro certis prodiit Regnis, dum ob aliarum concursum ita generalem esse communis Juristarum, & Theologorum schola recepit.

Cum itaque moribus immutatis, atque auri copia, & valore excretis bonorum stabilium, aliarumque fructiferarum occasionum, fructus qui erant antiquitus majores modernis temporibus magnam recepерint diminutionem, ut propterea alicubi nimium excessiva hæc taxa videatur; Hinc illi qui rerum solam superficiem callent, credunt uniformi locum fore generali reductione, ad eam mino-

minorem vigesimæ, ac minoris partis taxam, quam aliquarum regionum, seu locorum, in quibus major sit pecuniarum copia investimentorum penuriæ productiva, praxis docet. Verum id evidentem redolet irrationabilitatem & æquivocum, quoniam cum ex meliori, vel deteriori fundi censiti qualitate, cujus peremptionis periculo subjacet creditor, ac etiam ex majori, vel minori debitoris idoneitate, ac facili, vel difficili exactione, regionumque, seu locorum qualitate, ac moribus, major, vel minor pendeat fructuum taxa, cum præmissæ circumstantiæ bonæ, vel malæ, pars prætii, vel fructuum sint; Hinc evidens irrationabilitas est, atque ineptia, certam, ac uniformem desuper statuere regulam, aut ex iis, quæ in una regione, vel ditione statuta sint ad diversas inferre ditiones, ac regiones, cum totum ex locorum, ac personarum, & bonorum pendeat diversa qualitate, ob quam diversimoda congruit fructuum conventio, vel taxa. *b*

a *De his disc.*32. *de Cens.* b *Eod. disc.*42. *de Cens.*

OBSERVATIO CLXXX.

De Census nullitate ob non servatam formam adhibendam.

AD illas dirimendas quæstiones, quas aliqui Canonistæ, magis verò Theologi excitabant, non acquiescentes determinationibus Martini V. Nicolai V. & Callixti III. B. Pius V. Constitutionem edidit super istius contractus censualis forma, præsertim verò ut cum pecunia tunc actuali, & numerata fieri deberet ad excludendum ne fieret pro pecunia, quæ ex diversa causa jam debita esset, vel quod futuræ numerationis fides haberetur, sivè pro mercibus, necnon ut super certa restabili, fructifera, propria, & capaci, vel aliena de consensu domini certis finibus designata constitueretur, cujus peremptionis, vel infructuositatis periculo subjaceret creditor perpetuò impeditus repetere sortem ex ejus parte demortuam, cum libertate debitoris quandocumque redimendi, atque eo, ut ad id cogi valeat, damnatis quibuscumque pactis rescissoriis, vel repetitivis.

Super istius formæ necessitate, dictæque Constitutionis receptione, ac observantia, magna dignoscitur inter utriusque juris, ac etiam moralis Theologiæ professores discordia; Aliquibus volentibus, ut in populorum facultate fuerit hanc legem non recipere, & servare, præsertim verò super dicta nova forma pecuniæ numeratæ, quasi quod substantiam contractus, atque usurariam materiam non percutiat, in qua Pontificiæ legi parendum est, non autem in illa accidentali forma, quam sibi potius tanquam Principi in propria ditione præscribere visum est; Aliis verò è converso id negantibus, quodque Papalibus legibus editis in materia suspecta de usura, & per consequens spirituali, non pro edat id, quod in laicalibus legibus super requisito acceptationis, ac usus populorum habetur, sed ubique servanda sit; Adeò mordicus, atque in rigore literæ, istam attendendo formam, ut aliqui actualem, ac minuatam, & exactam desiderent numerationem totius summæ, cujus defectus in parte totum actum vivet, quodque neque sufficiat ordo directus campsori, vel mensæ nummulariæ, solumque cedulam bancariam loco pecuniæ numeratæ admittendo; Atque in pactis repetitivis, vel rescissoriis, illa aliqui generaliter, ac indefinitè admittunt dictæ Constitutionis prohibitione non obstante; Alii verò ea generaliter, ac indefinitè improbant, quamvis non ad creditoris libitum, sed ob debitoris moram in fructuum solutione concipiant. *a*

Vitiosa extrema, & per consequens irrationabilitates hinc indè desuper dignosci videntur, ex eodem fonte, omnium irrationabilitatum, & æquivocorum productivo, procedendi in legum, vel in auctoritatum litera; Aliena siquidem ab aliqua temeritate non est opinio, quæ Papæ auctoritatem in hoc negat, eamque à populorum receptione, & usu vim recipere credit; Et è converso à superstitione leguleica immunis non est altera opinio, quæ talem formam adeò exactè, & rigorosè attendit, præsertim in casu, in quo cum ordine directo banco, jam impleto, atque effectum sortito, contractus esset initus, cum in spiritu, vel in ratione potius ista lex attendi debeat, spectato fine, vel effectu per legislatorem considerato; Id comprobante ejusdem Pontificis praxi de facili sanandi hunc defectum, consulto de veritate crediti, vel pretii soluti, etiam cum retrotractione. *b*

a *De his disc.*1. *cum plur. seqq. de Cens. & disc.* 32. *eod. tit.* b *disc.*3. *& 4. eod. tit. ac etiam disc.*35.

OBSERVATIO CLXXXI.

Census extinctus, vel redemptus cum pecunia, vel cum æquivalenti revocabili, cujus avocati o sequatur, an & quomodo revivi scat.

OCcasione judicialis concursus creditorum frequentius, quandoque tamen, etiam ex voluntaria conventione, præbente casu, ut censuum redemptiones, vel extinctiones sequantur cum pecunia ex prætio bonorum debitoris obventa, sub obligatione restituendi anterioribus, vel potioribus creditoribus, aut emptori, qui eam dedit in casu evictionis, sive cum assignatione, ac datione in solutum bonorum, quæ ita magis avocationi subjaceant, ista contingente; Una Pragmat icorum opinio credit, ab aliquibus Tribunalibus quandoque canonizata, ut revisc entiæ censuum locus fiat pro cursu fructuum in eadem antiqua quantitate, quamvis bona quæ loco census recipere creditori placuit, longè minorem reddant fructum, ut præsertim pro frequentiori contingentia sequitur in illis locis montium, in quæ loco cautionis pecunia investiatur, eo quia idem idoneam creditor præstare non valeat, vel nolit. *a*

Justum siquidem, ac rationabile est, ut hujusmodi creditoris quoad anterioritatis, & potioritatis locum indemnitati consultum sit, ut per receptionem pecuniæ, vel rei avocabilis, quæ postmodum avocetur, non intret vera, & formalis novatio, quando illam faciendi expressa, & clara desit voluntas, in dubio non præsumenda. Irrationabile autem, ac asperum videtur, ut ad priorem taxam fiat reversio, dum loco census diversam rem minus fructantem creditori recipere placuit, compensato minori fructu, cum commodo resultante à cessatione contractus censualis, qui duplex continet incommodum, vel periculum; Unum nempe irrepetibilitatis sortis, quæ quoad ipsum est inutilis, ac demortua, dum hujusmodi avocatione sequuta, in ejus libito, & facultate repositum est illam à posterioribus creditoribus, vel ab aliis debitoris bonis assequi; Et alterum peremptionis, vel infructuositatis fundi censiti, ut ita amplius huic non subjaceat periculo; Ideoque nulla suadere videtur probabilis ratio, cur ad majorem fructum regredi liceat, atque plus obtinere, quam revera interfit si casus avocationis non contigisset; Ista verò irrationabilitas ab eodem provenit vitioso fonte ambulanid in litera, non autem in spiritu, & in ratione, unde propterea irrationabilia hæc sequuntur judicia, quæ justitiæ, ac veritati præjudicialia sunt, eorumdem Juristarum contemptum apud alios literariæ Reipublicæ cives producunt.

a *disc.*81. *de Feud. & disc.*15. *& 16. de Censibus.*

OBSERVATIO CLXXXII.

In censu vitalitio fundum frugiferum, & muneratæ pecuniæ formam ad instar perpetui volunt aliqui.

PLana Constitutione in perpetuis redimibilibus censibus consignativis ex jam alibi insinuatis certam pecuniæ numeratæ, ac fundi capacis, & frugiferi certam formam præscribente; Opinantur aliqui, quorum sensibus, quandoque magna Tribunalia adhæserunt, ut etiam in censibus vitalitiis eadem adhiberi debeat forma in utroque requisito; *a* Errorem verò, ac irrationabilitatem id continere videtur, vel quia de hac specie lex in verbis non loquitur, ideoque omissa remanet sub juris communis dispositione; Vel fortius, quia eadem non congruat ratio, quæ in omnibus obtinere debet principatum; In perpetuo namque censu, quamvis pecunia, quæ in sorte datur, sit ex parte creditoris irrepetibilis, unde propterea ad hanc denotandam irrepetibilitatem per quemdam loquendi modum, demortua, & indebita dicitur, naturaliter tamen, & de facto vivit, atque durat tanquam fundus, vel causa productiva fructuum in perpetuum, adeout si debitor ab hoc onere, vel servitute velit eximi, illam restituendi onere prematur, uultique dentur casus in quibus ob aliquod non implementum, vel ob detectam fundi incapacitatem, illius repetitio detur, quam creditor cum tot adinventis cautelis præviderit, ac speraverit, ideoque facilis transitus dignosci videatur ad censum personalem, qui quoddam interpretativum, seu palliatum mutuum usurarium redolere videtur, ideoque ut his occurratur fraudibus dicta forma introducta est. *b* Hæc autem omnia cessant in censu vitalitio, qui revera aliud non importat, nisi emptionem incertæ aleæ eo modo quo in domorum emptionibus ad vitam habetur, *c* atque sors verè, & naturaliter, ac de facto hinc indè demortua est omni repetibilitatis spe sublata, ideoque nulla subest ratio, cui

cui hæc innitatur sententia, quæ meritò inter irrationabiles collocanda venit.

a *disc.*9. *de Cens.* b *disc.*35. *de Cens.*
c *disc.*1. *de Empt. & Vendit.*

OBSERVATIO CLXXXIII.

Detecto fundo censito alieno, vel incapi, an cesset cursus fructuum.

MOdernorum subtilitas, quæ superstitionem quandam potius redolere videtur, ineptæ serviendo litteræ Pianæ Constitutionis, quæ censualis contractus pecunia mediante constituti est regulatrix, multa super fundi censiti qualitate statuit; Præfata namque Constitutione solum desiderante, ut sit res immobilis de sui natura fructifera certis designata finibus, qua pereunte, vel fructifera effecta in toto, vel in parte, census etiam in toto, vel in parte pereat, seu diminutionem patiatur, pleraque in lege non contenta moderni Juristæ, ac morales addiderunt, & præsertim ut idem fundus de libero dominio, liberaque dispositione sit impositoris, vel alterius, qui impositioni concensum præstet, non solum hac libertate, & capacitate desiderata in dominio, sed etiam in hypotheca, ut ab ære alieno, quod cum hypotheca sit contractum non absorbeatur; Id autem nullum rationis habere videtur fundamentum, adeout inter irrationabilitates istud assumptum reponi quoque mereatur, quamvis jam apud eos receptum sit, dum apud eosdem è converso magis receptum est, ut ista species personale potius, quam verè reale importet onus, *a* quodque census impositio alienandi facultatem non impediat, aliumque non operetur effectum, nisi illud quod quodlibet creditum hypothecarum operatur adversus tertium possessorem, ex ea ratione, quod non ad alium finem res immobilis de sui natura fructifera, & certa desideratur, nisi ut sit subjectum contractus pro regulatione periculi, cui censuarius subjacere debeat ad exclusionem census personalis, qui mutui palliati suspicionem habet, ideoque censuarius nullum in fundo, ejusque fructibus dominium, vel servitutem, aut aliud jus reale habere dicatur, *b* nullaque propterea subesse videtur congrua ratio, cur de pleno, ac libero impositoris dominio esse, vel continuare debeat, & quare subsequens evictio, vel pro executione hypothecarum anteriorum distractio, census validitati, ac durationi præjudicare debeat, cum sufficiat fundum extare, ut casus peremptionis in toto, vel in parte pro regulatione periculi dignosci valeat, penes quamcumque manum ille sit, eo modo quo in societate officii, vel censu, alioque jure vitalitio requiritur pro subjecto, ac regulatione periculi persona mortalis, sed opus non est ut sit illa creditoris, vel debitoris, cum etiam illa tertii destinari valeat.

Verum ubi pro facultatis miseria, & ineptia à modernis Pragmaticis inducta, cum hoc præsuppositio procedendum sit, ut circa omnem rationem illis deferatur modernorum authoritatibus, quæ necessariæ non sunt, sed solum probabiles (quod etiam generaliter ineptiam, ac irrationabilitatem redolet;) Adhuc tamen in eorundem magis communi, ac probabiliori sensu, cum ea proceditur distinctione, quod si creditor alieni dominii, vel onerum, quæ totum fundum absorbeant à principio, vel incapacem illum reddant sit conscius, ut tunc tanquam ex cessante subjecto census personalis dicatur, ideoque nulli debeantur fructus, minusque damna, & interesse, cum scientis decepti consideratione digna non sit, istamque non producat actionem; Secus verò ubi ignarus, quis cum bona fide, istaque credulitate super fundi dominio, ac libertate, & capacitate debitori assertionem sequatur, ut tunc quamvis nulli debeantur fructus census, quem non extare ex defectu fundi (licet malè, ut supra) præsupponitur, debeantur tamen tanquam damna, & interesse. *c*

His autem, quæ plures continent irrationabilitates, non contenta moderna superstitio, etiam in hoc posteriori casu, in quo pecuniæ dator in bona fide, justaque credulitate ab initio sit versatus, ut propterea saltim damna, & interesse consequatur, istorum quoque debitum cessare velit post superventum evictionis, vel alieni juris, aut hypothecarum scientiam, ita mendacem, & culposum debitorem, qui bonæ fidei creditorem fefellit remunerando, innocentem verò creditorem deceptum puniendo, quo nil absurdius, nilve irrationabilius, ita primas irrationabilitates in iis requisitis, quæ per legem non demandantur, secundas efficiendo matres aliarum majorum, quæ ex eisdem resultant, quodque ita formalitatibus, ac superstitionibus legalibus, malè applicatis, omni neglecta ratione irrationalium more misere, ac viliter serviatur. *d*

a *disc.*58. *de donat. & disc.*92. *de Regal.* b *Ibidem.*
c *disc.*13. *& 31. de Censibus.*
d *Eod. disc.*31. *de Cens. & eod. tit. disc.*34.

OBSERVATIO CLXXXIV.

De extinctione, vel cessatione census, ex eo, quod creditor fundi censiti dominium nanciscatur.

EX eisdem, quæ in præcedenti observatione insinuata sunt, ista quoque convinci videtur irrationabilitas præfati assumpti per eosdem modernos Pragmaticos statuti, quod si creditor census, post illum jam legitimè impositum, censiti fundi dominium nanciscitur, extingui dicatur census, unde propterea fructuum cursus cessare debeat, & de consequenti fortis repetitioni locus fiat illa assignata ratione incompatibilitatis dandi servitutem in re propria. *a*

Duplex namque in hoc dignoscitur irrationabilitas Primò nempe in præsuppositio, quod ista species census, realem, ac veram importet servitutem incompatibilem cum dominio, cum re vera, ut præmissum est, ad alium finem, vel effectum fundi certi frugiferi, & capacis existentia non desideretur, nisi ut subjectum sit periculi penes quamcumque resideat manum, *b* ideoque sicuti census durationem habet, ubi fundus extra debitoris dominium, penes tertium existat, ita non videtur quid prohibeat ad manus ejusdem creditoris tanquam tertii, ex diverso titulo devenire posse.

Et secundò quoniam ita de facili dicta lex eludi posset, eique ex parte creditoris fraus fieri, affectando nempe censiti fundi dominium obtinere, ut ita extincto, vel resoluto censu, sibi pateat actio ab invito debitore sortem repetendi, quæ ex ejus parte, ad exclusionem mutui usurarii, demortua, & irrepetibilis ad ejusdem legis præscriptum esse debet.

a *disc.*28. *de cens.* b *observat. præcedenti.*

OBSERVATIO CLXXXV.

De census præscriptione, ac debitoris censualis liberatione non danda, quocumque temporis spatio accedente; Et è converso de præscriptione fructuum ultra annos 29.

IMpræscriptibilem esse censum in sorte, ac in jure exigendi fructus in futurum, magis communis, magisque receptus est Juristarum, & Moralium sensus, ea ratione assignata, quod cum sors ex creditoris parte demortua sit, ac irrepetibilis, idcircò de negligentia imputari non potest, undè intrat regula, quod non valenti agere non currit præscriptio. Quo verò ad fructus, cum magis recepta sit opinio, ut in annuis, vel alias temporaneis præstationibus, tot sint præscriptiones quot sunt anni, vel termini maturati; Hinc ex eadem ratione, quod pro futuris, & maturandis agi non potest, sequitur ut longissima tricennalis præscriptio intret solum in annualitatibus quæ longissimum spatium excedant; Ideoque apud forenses superficiales inolevit praxis, cum pene omnia sciant de auditu, nullam tamen habentes scientiæ causam, vel rationem, ut in censibus quantumvis antiquis, judicium bene instituatur pro fructibus ab annis viginti novem citrà, ultra verò male, quasi quod expressus legis casus adesset, ut pro antecedenti tempore peti non valeant, pro subsequenti autem negari non possint. *a*

Hæc autem irrationabilitatem, & ineptiam complicant, atque in eis utrumque dignoscitur extremum vitiosum, violandi nempe rationem naturalem, vel rigorem legalem, ut propterea in utroque defici dicatur.

Ubi etenim cum rigore legis, adhibendo terminos præscriptionis, procedendum sit, tunc nulla subest ratio, cur ab annis viginti novem fructus peti valeant, non autem pro antecedenti ulteriori tempore, in quo potest præscriptio non currere, ratione malæ fidei debitoris adhuc viventis aut ejus hæredis, in quem transfundi eamdem malam fidem, quædam Pragmaticorum schola credit; Vel quia subduci debeat tempus pupillari ætatis, vel consimilis impedimenti, ob quod de jure præscriptio obdormit, vel quod si adest cursus, adhuc tamen adversus eum concedenda veniat restitutio in integrum ratione minoris ætatis, aut absentiæ, vel alterius justi impedimenti, sive justæ ignorantiæ, cum similibus subtilitatibus, ac superstitionibus, ex quibus istud nimium rationa-

bile præscriptionis remedium inductum est, ut ità rerum dominia certa redantur, atque antiquitatis litibus, ac prætensionis recludatur aditus, ac imponatur finis, redditum est ideale; Sive quod ob creditoris privilegium, quia nempè sit Ecclesia, vel aliter privilegiatus, vel quod ita exigat qualitas crediti ratione juramenti, non sufficiat præscriptio triginta, sed requiratur illa quadraginta, vel respectivè centum annorum; *b* Et per consequens ista formalitas, vel traditio, ut ab annis viginti novem citra, non autem ultra fructus peti valeant, & cum qua, tanquam cum casu expresso legis proceditur, ineptiam redolet.

Ubi verò probabilius, atque cum magis prudenti consilio per viam præsumptæ solutionis potius, quam præscriptionis procedendum sit; Et tunc nulla subest ratio, cur magis in trincennali, quam in vincennali, vel decennali aut alio termine non admittenda sit hæc præsumptio, cum ista certam non habeat temporis metam, vel regulam, solumque tempus ad illam non sufficiat, nisi alia accedant argumenta, & adminicula, ex quorum affirmativo, vel negativo concursu à majoris, vel minoris ponderis quandoque brevius intervallum abundat, & quandoque longius non sufficit; *c* Ideoque pariter ista uniformis regula concedendi actionem ab annis viginti novem, & denegandi pro tempore antecedenti, eamdem redolet ineptiam, & irrationabilitatem.

Rationi verò, ac naturali veritati, & æquitati congruit, ut hujusmodi formalitatibus, ac superstitionibus neglectis, non per viam formalis præscriptionis, quæ vim habeat extinguendi actionem, atque tollendi creditum, quod alias verum, ac præexistens præsupponatur, tanquam per speciem pœnæ ob crimen negligentiæ istum operando effectum, & quo casu ista rigorosa legis formalitas, cum altera ejusdem legis rigorosa formalitate super dicta obdormitatione, vel subductione temporis, aut restitutione in integrum, meritò compensanda est; Sed ubi per viam præsumptæ extinctionis census procedatur, talisque præsumptio de facili admittatur. Cum etenim ad ejusdem Pianæ legis præscriptum, in debitoris libertate propositum sit hoc onus redimere cum restitutione acceptæ sortis, unde propterea licèt ista debiti, & crediti speciem non habeat ex parte creditoris, eam tamen habet ex parte debitoris; Hinc de consequenti generaliter intrant ea, quæ de cujuscumque crediti indifferentis præsumpta solutione habentur, ut ob verisimile creditoris silentium in ideo longo tempore cum aliis præsumptionibus, & argumentis, quæ pro facti qualitate, & circumstantiis habeantur, ista præsumptio intret, potissimè verò ubi hujusmodi antiquata excitetur prætensio, cum successore, quamvis immediato, magis verò, ubi sit mediatus, ac ulterior, & fortius ubi sit singularis, & tertius, extinctionis ignarus, quam dictæ circumstantiæ adesse probabiliter arguant, dum alias præfatis retentis formalitatibus, etiam post sæcula, nulla dabitur dominiorum certitudo, vel securitas, quod utique vel asperum, vel irrationabile censendum est. *d*

a *disc.* 20. *de cens. disc.* 21. *de judic. & disc.* 32. *de cred.*
b *de his omnibus in materia præscriptionis d. disc.* 21. *de judic. ubi concordantes & disc.* 31. *de credito.*
c *de materia præsumptæ solutionis disc.* 105. *&* 132. *de cred.*, *& alibi pluries.* d *d. disc.* 20. *de cens. cum seq.*

OBSERVATIO CLXXXVI.

De deposito sortis ad Pianæ Constitutionis præscriptum faciendo pro census extinctione.

LIberam facultatem Piana Constitutione concedente debitori censuario, vel successori universali, ac etiam particulari, extinguendi censum per actum retrosimilem restitutionis acceptæ sortis, ubi creditor voluntariè, & concorditer eam non recipiat, (dum accedente consensu, nulla præscripta est forma, sed per acceptationem, vel per compensationem, omnemque aliam liberationis speciem fieri valeat, cujuscumque indifferentis crediti ad instar,) Tunc certam eadem Constitutio præscribit formam, interpellationis nempe per duos menses antea creditori faciendæ, quæ sub dictæ vocabulo ex frequentiori forensium loquendi usu explicari solet, quodque ultima die bimestris, vel etiam antea, dummodo ejusdem bimestris fructuum oblatio fiat, citetur credito ad recipiendam sortem, & fructus integros, eoque statuta die, vel hora non comparente, vel recusante, liceat deponere, unde propterea depositum cum competentis judicis decreto demandatum, veræ solutionis, ac extinctionis vim habeat, eumdemque effectum pro ducat.

Super istius autem depositi validitate, dictæque formæ servatione, etiam post diuturnam pecuniæ depositatæ otiositatem, ex creditoris negligentia, vel pertinacia, magnas quidem, ac frequentes foris practicat asperitates, ac irrationabilitates, & ineptia ex consueto vitioso manantes fonte procedendi in littera, vel in rigorosis irrationabilibus formalitatibus, quæ revera damnabilium superstitionum habent speciem, ut licet naturalis veritas in contrarium urgeat, quia nempe debitor in bona fide versatus, hanc formam, servaverit, atque pecuniam verè deposuerit, adeout ex ejus parte omnis fraudis, vel malitiæ, aut culpæ suspicio absit, negligentia verò, vel protervia magis in creditore convincatur, quodque ob aliquas judiciales formalitates cum discreto rigore ad præcisam literam judaico more attendendas nimium exactè non servatas, puta ratione alicujus prætensæ incompetentiæ judicis, aut non integritatis ob aliquem superstitiosum defectum, qui non in veritate naturali, sed in subtilitate, ac rigorosè legali consistat, depositum nullitate labore dicatur; unde propterea eo habito pro infecto census tanquam adhuc vivus interim fructus produxerit, atque debitor duplici subjaceat detrimento. *a* Id autem nimiam asperitatem, naturali veritati, & æquitati contrariam producere videtur, cum verius ac rationabilius videatur, ut facti circumstantiis pensandis prudenti arbitrio judicis, qui boni, ac rationalis viri partes gerat, non autem asperrimi, ac barbari, & irrationalis more inspiciatur ex cujus parte bona, vel respectivè mala fides accedat, & quisnam potius culposus dici mereatur, quodque in dubio potius contra creditorem de lucro captando contendentem arbitrium regulandum sit, quam contra debitorem agentem de damno vitando, atque contendentem de libertate, cui in dubio assistit regula. *b*

a *disc.* 22. *cum plur. seqq. de cens. & disc.* 51. *de dote*, *& alibi.* b *Ibidem.*

DE DONATIONIBUS

OBSERVATIO CLXXXVII.

De donatione omnium bonorum.

ILlud idem, quod in aliquibus observationibus super pactis, & conventionibus hæreditatis viventium habetur in hac specie, procedit etiam donationis universalis omnium bonorum, & jurium præsentium, & futurorum, quoniam ex eisdem rationibus, illa præsertim intestabilitatis, eam ipso jure invalidam, justa causa, & juramento non obstantibus, concors Juristarum schola credit; Eadem idcircò cadit irrationabilitas, & ineptia ex eisdem loco citato factis ponderationibus, Ea quoque addita, quod ipsamet schola admittit hujusmodi donationem piæ causæ favore substineri; Ergò ex actu jurato, vel ex justo, sinceroque motivo substineri quoque debet ex dilemmate, quod; Aut defectus est naturæ, & illum piæ causæ favor non supplet, cum ea tantùm, quæ juris positivi sunt, suppleat, Aut est juris humani, & quemadmodum iste privilegiatus favor illius tollit obstaculum, ità magis tollere debet jurisjurandi vinculum, ac religio; Solumque adeò imprudens, ac effrenata prodigalitas, infirmi, & imperfecti judicii, vel seductionis, ac fraudis præbere videtur argumentum, quod ità contra piam causam quoque urget, præsertim ubi de primo imperfectionis judicii defectu agatur, quoniam in altero præsumptæ fraudis, vel machinationis piæ causæ qualitas, privilegium quidem non inducit, sed aliquam negationem illius malæ præsumptionis, quæ in privato cadit; Ideoque inutiles, ac ineptos continent labores, illæ subtilitates, quæ pro hujusmodi specie donationis salvanda, cum verborum formalitate, & criticatione habentur, ut loquens universaliter de bonis, jura & actiones non comprehendat, vel quod si non exprimantur futura illa non complectatur, sed ad presentia restrictionem pati debeat, atque ita in dubio interpretari, sive quod aliqua ususfructus, vel alicu jus modicæ quotæ, aut quantitatis reservatio illam salvet, ut ita intestabilitatis cesset obstaculum, vel inconveniens, cum similibus superstitionibus, ac frigiditatibus à verborum formalitate, eorumque grammaticali significatione potius quam à rei veritate, & substantia desumi solitis, cum non modica irrationabilitate, vel asperitate, quoniam ratio, vel motivum potius, ac principaliter inspici, ac attendi debet. *a*

a *De hac specie donationis agitur disc.* 33. *de Donation. & conferunt, quæ habentur d. disc.* 141. *& in annot. de Fideicomm.*

OB-

OBSERVATIO CLXXXVIII.

De caducatione donationis, ob donatarii prædecessum donatore vivente.

CUm parentes, aliique majores, vel benevoli, liberis, ac aliis, donationes, pro frequentiori usu causativas ex quadam, si non præcisa, saltim morali necessitate facere soleant, præsertim contemplatione matrimonii, vel ad effectum, ut ad sacros ordines ad titulum patrimonii promoveantur, sive ut prælaturam in Romana Curia suscipere, aut quod in bello, vel in aula Principis assistere valeant, cum similibus causis, & quandoque sine causa ex mera benevolentia, Hinc præbente casu præmorientiæ donatarii superstite donatore, cadere solet quæstio caducationis, vel respectivè cessationis, tanquam ex cessante causa, quoties pactum resolutivum expresse adjectum non sit, in cujus casu, tanquam in claris omnes cessant quæstiones, & argumenta cadentia in ambiguo.

In hoc autem Juristarum schola distinguere solet, an inter vivos, vel causa mortis donatio censenda sit, ut priori casu non caducetur, sed ad hæredes donatarii tanquam res proprii patrimonii jam effecta, transmittatur, secùs autem in altero; Atque ad id dignoscendum, ubi aliqua mentio mortis habeatur, adhiberi solet distinctio, an in illam substantia, vel respectivè exequutio collata sit; *a* Ubi vero sit inter patrem, & filium tunc distingui solet, an sit simplex assignatio quæ peculio profectitio referatur, vel potiùs vera, & perfecta sit donatio, quam vel causa, vel frequentiùs juramentum hodiè validam, ac firmam reddit, adeòut quodammodo illa videatur prohibitio, quæ in jure civili desuper habetur, atque cum hac generalitate procedi videatur. *b*

Verùm, & in his irrationabilitas, & æquivocum dignosci videntur, quoniam ad donandi causam principaliter est reflectendum; Ubi etenim mere voluntaria, & sine causa sit, tunc tolerabilis est legalis rigor, qui tamen non modicam asperitatem quandoque etiam continet, ut præter, vel contra donatoris voluntatem, quæ revera sit providendi personam donec ipse donator ità vivat, eoque præmoriente destinatam successionem, cum hoc titulo præveniat cum certo præsupposito ejus præmorientiæ, nullatenus cogitando ut turbato naturæ ordine sequuturus sit donatarii prædecessus, in cujus casu utique donandi animus abfuit, sed ex clausulis per Notarios ex formulario, atque inadvertentia frequentiùs, quandoque tamen ex donatariorum calliditate studiosè adiici solitis, donatori ignotis, atque ab eo non cogitatis, datur absurdum, ut donator, & præsertim pater adhuc vivens, aliosque habens liberos, se ipsum, & istos depauperatos, extraneum autem abhorritum, in quem præmoriens filius donatarius disposuerit, ditatum videat, quo nil absurdius, nilve irrationabilius; Adhuc tamen ubi de meré voluntario actu sine causa agitur, sibi imputandum est, cur nulla præcisa, vel morali urgente necessitate hunc actum fecerit, vel quod faciens non præcaverit.

Sed ubi actus certam habet causam quæ pro moribus regionis, vel pro qualitate personarum, aut pro honesto, eidemque donatario proficuo fine præcisè, vel moraliter necessaria sit, saltim ex necessitate honestatis, & congruentiæ; Tunc ob easdem formalitates verborum, & clausularum quæ ex Notariorum imperitia, vel malitia, ut suprà adiici solet ipsis donatoribus legales subtilitates, & rigores non callentibus hanc resolutionem, vel cessationem negari tanquam ex cessante causa, manifestam redolere videtur irrationabilitatem, quasi quod in facultate repositum sit Notarii, cum hujusmodi verbis, & clausulis, quæ frequentiùs ex imperitia, & inadvertentia pro formulario, quandoque verò ex malitia adiiciuntur, ita inducere involuntariam, ac omninò inverisimilem non resolubilem donationem; Undè propterea præfatum detur absurdum, ut donator adhuc vivens, se ipsum, ejusque liberos, vel dilectos attinentes depauperatos videt, ut extranei abhorriti dicantur. *c*

Ut præsertim sum expertus in magno Jurisconsulto meo præceptore in stylo scribendi, quod facta donatione contemplatione matrimonii cuidam conjuncto cum perpetuo fideicommisso ad favorem donatarii posteritatis, isto prædefuncto magno ære alieno presso ob vitiosas dissipationes, juxtà frequens, peneque connaturale literatorum fatum, habendi indignos successores; ob quamdam chimericam, idealemque baroniam, intrante forsan Bulla Baronum destruente fideicommissa, aliaque vincula, ità se ipsum, ac filios ex donatario superstites denudatos videre timuerit, ob donationis denegatam resolutionem ratione hujusmodi formalitatum, non reflectendo ad veritatis substantiam, & ad causam, qua cessante, justum, ac rationabile videtur, ut effectus cessare debeat, cùm aliàs actus verisimiliter gestus non esset, *d* ideoque inter irrationabilitates, & asperitates ista collocari meretur.

a *disc.* 37. *& seqq. de Donat.* b *disc.* 40. *&* 41. *de Donat.*
c *disc.* 8. *& seqq. disc.* 17. *de Donat.*
d *In casu, de quo disc.* 9. *de Donat. & disc.* 85. *de Feud. & disc.* 139. *de Fideicommissis.*

OBSERVATIO CLXXXIX.

Retrodonatio, quam donataria Mater filio donatori faciat an solemnitatibus egeat.

AD bellum iturus nobilis, ac dives juvenis, bonorum suorum donationem inter vivos donat matri, quæ eidem filio regredienti, atque uxorem ducere deliberanti, eadem bona retrodonat, seù retrocedit, non benè, ac exactè servatis illis solemnitatibus, quæ in donationibus per mulieres præsertim faciendis per leges locales magis quam per communes desiderantur, ideoque dubitatione desuper orta, inconstans, vel varium profertur judicium, quandoque nempè pro validitate, & quandoque pro invaliditate respondendo. *a*

Inconstantiæ itaque, ac etiam irrationabilitatis in hoc dignoscitur vitium, ab eodem originatum consueto fonte procedendi cum litera, vel generalitate legis, non autem cum ratione, quæ bene applicare docet. Vera namque conclusio est, ut illæ solemnitates, quæ in donatione requiruntur, in retrodonatione quoque exigantur, ubi prior donatio valida, perfectaque sit, cùm in effectu novam importet donationem, quandoque sanguinis conjunctio ab hujusmodi solemnitatum observantia non eximit; Verùm ad rationis limites, cui conclusio innixa est, intelligenda venit, ubi nempè illa subesse valeat fraudis, ac seductionis præsumptio, vel suspicio, ob quam ita legislatores occurrere curarunt, non autem ubi veritatis, ac bonæ fidei potius recognitio sit, quod nempè per illum, qui ad bellum iturus est, qui naturali inspecta veritate, causa mortis donationem potius facere, ac respectivè recipere in animo fuerit, quamvis Notarius diversimodè illam pro formulario conceperit, ipsius partibus ad has non reflectentibus distinctiones, ac juris subtilitates eis ignotas, quodque ità tanquam cessante causa declaretur id quod agere voluerint, ideoque ratio, non autem litera legis istius dispositionem, ac praxim regulare debet. *b*

a *disc.* 68. *de Donat.* b *Ibidem.*

OBSERVATIO CXC.

De solemnitatibus, quæ in donationibus desiderantur, & quando illarum defectus attendi non debeat.

RAtionabiliter quidem, communibus, aut localibus legibus insinuationem, aliasque solemnitates desiderantibus, ut ita libera firma, & determinata constet donandi voluntate, quæ non de facili præsumenda est, utpotè imprudentiæ potius, ac vitii, quam virtutis actus quoties virtutis meritum ad commutativæ, vel respectivè distributivæ justitiæ limites, ac proportionem non sequatur, ut propterea in remuneratoria donatione non desiderentur, minusque in illa, quę ad vitam restricta, incertum habeat emolumentum. Hinc illi, qui pro frequentiori usu, litere, vel generalitatibus obsequi, atque exactè famulari profitentur, indefinitè regulam in quocumque personarum genere cum uniformi stylo tenent, ac practicant; In limitationibus autem nimium se involuunt, cum consueta factionaria scissura plures retexendo questiones, super meritorum nempe veritate, & an ex sola donatoris assertione justificentur, necnè, eorumque qualitate, an scilicet ex lege justitię, & civilis obligationis, vel potius ex lege congruentię, & honestatis, & ex obligatione antidotali illud exigant premium, ac etiam super vitalitio jure plures adhibendo distinctiones. *a*

Frequenter autem istę generalitates quę à sola litera, non autem à ratione legis regulentur, ineptias, ac irrationabilitates producunt, quoniam naturali rationi, ac prudenti, beneque regulato repugnat discursui, ut ità regulanda veniat ea donatio, quæ per privatæ fortunæ, ac imbecillis intellectus personam cum ejus depauperatione, vel cõsiderabili incommodo fiat absque probabili honesto motivo, & illam quę per Principem, vel Magnatē qui extrà propriam ditionem jure

pri-

privati reputandus veniat fiat ex honesto, & congruo, ac etiam solito motivo familiares, vel benevolos remunerandi, & an meritorum assertio donatoris, ac donatarii qualitate attenta sit, incongrua, ac inverisimilis, ex Notarii stylo, vel affectata cautela proveniat, vel potiùs utraque attenta qualitate, verisimilis censenda sit, & an eadem respectivè qualitati merita ad speciem deduci, atque aliundè justificari congruat, vel regionis mores permittant, nec nè; Ideoque error censendus est, cum legum litera, vel cum propositionum generalitate procedere, cum facti potius, quàm juris dicenda veniat quæstio, pro facti qualitate, & circumstantiis regulanda, & decidenda, principaliter in omni casu ad rationem reflectendo, cui lex innixa est, sive ad finem, vel effectum, ob quem illæ præscriptæ sint solemnitates, isteque dicitur judicandi, & consulendi modus rationalium more, alter verò more irrationalium. *b*

a *disc.*94. *de feud. disc.* 1.6. & 60. *de donat. & disc.* 70. *eod. tit.*
b *Ibidem.*

OBSERVATIO CXCI.

An donatarius universalis, hæredis ad instar, ad inventarii confectionem teneatur, aut alias ultra vires ejus intret obligatio.

MAgis communis, magisque receptus Juristarum sensus negat, legalium regularum vel axiomatum rigorosa formalitate attenta, ut lex quæ de hærede loquitur, donatario non adaptetur quamvis universali, eo quia licet ad quosdam effectus loco hæredis habeatur, attamen ficte, ac impropriè talis dicatur unde propterea anomali vocabulum seù terminus ei tribuitur, cum altera quoque procedendo generalitate, ut donatarius aut legatarius qui pari passu judicari solet, ultra emolumentum seu comodum non gravetur. Inter irrationabilitates autem probabilius id recenseri meretur cum in omnibus adamussim eadem legalis ac naturalis ratio quæ hæredi congruit, universali donatario quoque congruere videatur, possibilis nempe occultationis pecuniarum, & mobilium, & nominum debitorum, aliarumque hujusmodi rerum, quæ occultationi ac dissipationi subjaceat, ideoque latius ita fraudibus aperiri potest aditus perditis debitoribus qui pro eorum naturali propensione, & stylo creditores supplantare satagunt, ut loco instituendi hæredem illum, in quem fraudando creditores, bona obvenire cupiat, donationem illi faciat universalem, ideoque manifesta dignosci videtur naturalis rationis ac æquitatis repugnantia. Neque assignata ratio congruit ut onera in donatione comodum non excedant, quoniam in donatione universali complectente nedum bona, sed jura tam præsentia quam futura, commodi certitudo non est verificabilis, ob enunciatam possibilem occultationem, ideoque merito inepta, & irrationabilis hæc sententia reputanda videtur. *a*

a *Disc.*44. & 45. *de donat.*

OBSERVATIO CXCII.

Donationes quæ ultra alimentorum metam illegitimis factæ sint quamvis juramento vallatæ invalidæ à plerisque creduntur.

NOn modicam irrationabilitatem, ac leguleicam ineptiam, istud quamplurium Juristarum assumptum redolet, ut iis quos leges civiles Romanorum spurios appellant, ab illis diversos, quos naturales tantum nuncupatos, ædem leges in successione, & capacitate aliisque effectibus majori prosequuntur favore, pater donare, aut alias vivens vel moriens elargiri prohibeatur, quodque alias donatio, vel dispositio invalida sit, quamvis jurisjurandi religione, vel alio justo ac rationabili motivo sit munita, in earumdem civilium legum litera se fundantes. Atque respectu juramenti illam assignantes rationem, ob quam consuetam ei denegant operationem, ut contra bonos mores naturales esse dicatur, dum ità crimen confovetur, atq; delinquendi occasio, vel incentivum præbetur. *a*

Irrationabilitatem autem, ac ineptiam non modicam, ut præmissum, id redolet, cum omnia quæ ex humano vel positivo seculari jure prohibita sunt, ubi publici favoris qui principaliter urgeat, ratio non obstet, vel bonorum morum naturalium repugnantia ex qua peccatum resultet, non adsit, juramento accedente licita, & obligatoria sint. *b*

Ita quoque ipsa lege canonica in hac filiorum specie comgiobate, quod eis quantumvis ex damnato, & punibili coitu susceptis, alimenta, vel eorum loco dotem pro sexus qualitate patrem, aliosque ascendentes obligat legum Civilium dispositione neglecta. *c* Igitur ineptum, ac fabulosum est, ubi juramentum accedit, cum secularium civilium legum litera procedere.

Peccandi verò occasio, vel peccati, ac delicti fomentum, tunc pro juramenti observatione considerari merentur, quando elargitio ex libidinis, vel alterius vitii motivo fiat, ut in futurum peccandi occasionem tribuat, vel continuationem peccati nutriat, prout in ea verificatur donatione, quæ concubinæ in eo statu continuanti fiat, secus autem si talis esse desierit, atque ad melioris frugis finem ea fiat, cum adhuc valida sit. *d* Multo itaque magis, ubi de filiis agitur qui licet ex peccato suscepti, nullum tamen ipsi peccatum, vel culpam contraxerunt, neque parentum iniquitatem ferre debent.

Tunc autem juramento vis tollitur, quando prohibitio non in odium fiat elargientis, vel ejus cui fiat elargitio, sed principaliter in gratiam tertii, cui fraus fiat, ut exempli gratia in ea verificatur prohibitione, quæ binubo parenti in gratiam primi matrimonii liberorum fiat, ne elargitionem immoderatam erga secundum faciat conjugem, ideoque tunc ad rem istam, adaptari prohibitionem dicendum est quando eadem pro largitionis immoderatione ratio congruat.

Ea quoque consideratione hanc superficialium ineptiam ac irrationabilitatem convincente, quod adhuc prædictam attendunt, atque colunt differentiam inter naturales tantum, & spurios, illos primi generis favorabiliores reputando, quoniam hodie, ex canonum, & Concilii Tridentini dispositione concubinatum damnante, naturalium tantum in quibus juris civilis requisita verificantur, deterior esse debet conditio, cum ex prohibito, magisque damnato coitu suscepti potius reputandi sint, neque antiqua concubinarum retentio in figura matrimonii apud Cattolicos hodie permittenda, & præsupponenda est, illaque favoribus prosequenda.

b *Disc.*62. *de donat. ubi concordantes.*
c *Dicto disc.*62. *de donation. & disc.*142. & 145. *de dote.* d *Disc.*42. *de donation.*

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

OBSERVATIO CXCIII.

An dominus non refuso pretio, vendicet res proprias à quocunque emptore, & possessore.

COncedente lege facultatem domino ejus rem vendicandi à quocúque possessore nullo refuso pretio, quod iste pro ea solverit, non curato an versatus esset in bona fide, quæ à punitione excusat, non autem, petendi pretii refectionem tribuit. *a* Hinc illi qui literæ legum superstitiosè obsequuntur, atque vilissimè serviunt, indefinite id attendunt, & practicant, ad aliud non reflectendo. *b* Irrationabilitatem, autem ac respectivè asperitatem id redolet, cum verius, non in litera, sed in spiritu, ac ratione legis pro comuni usu procedendum sit, distinguendo an ab eo qui jure belli occupaverit bona fide possessor cum isto pretio quæsierit, vel in publico assecurato portu, aut emporio res empta sit, sive ut bona fide egerit, ut negotium utile pro rei domino gereret, vel è converso an in mala fide sit versatus, vel quod fides publica ipsum justè excuset non autem affectate. *c* Vel quod privilegium publici commercii libertatis rationem annexum alias disponat, cum similibus circumstantiis, quibus eadem congruat ratio, vel è converso, ut in mala fide sit versatus, vel quod fides publica ipsum justè excuset, non autem affectatè; *d* Ideoque idem frequens dignoscitur error irrationabilitatum productivus in litera, vel cum generalibus propositionibus procedendi.

a *L. in Civilem.* b *disc.*58. *de feud. & disc.*192. *de regal. & disc.*7. *de usur.* c *Locis citat. ac etiam disc.*6. *de Usur.*
d *locis citat. ac etiam disc.*6. *de usur.*

OBSERVATIO CXCIV.

Venditori quandoq; solvendum est rei venditæ pretium, quamvis ipsam rem non tradat, sed penes eum illa remaneat.

ASperum, ac exorbitans, & irrationabile judicare solent superficiales litteræ legum professores, illam praxim non infrequenter contingibilem, ut aliquarum rerum, vel mercium emptor pretium solvere cogatur, quamvis ipsam rem, utpotè statuto tempore non receptam, amplius non habeat, eaque penes venditorem remaneat, quasi quod naturali æquitati, ac scriptæ legis expressæ dispositioni repugnet, ut emptor re careat, & pretio, venditor autem utrumque obtineat, undè propterea hujusmodi conventiones ab eis pœnales reputantur, quasi quod id sequatur in pœnam non servandi conventionem super rei levatione seu receptione statuto tempore, exindeque inferunt ad regulam in foro receptam, & meritò, quod pœnas conventionales canonica æquitas, ultrà id quod interest, exigi prohibet.

Id autem redolet ineptiam, & æquivocum, quoniam, non pœna, sed interesse partis hunc producit effectum, quando de iis agitur mercibus, vel rebus, quas penes venditorem remanere, nil refert, ob illarum copiam, qua scateat, ideoque pretium in statuta temporanea venditione, ac receptione potiùs, quam in ipsarum rerum intrinseco, ac naturali valore consistit, legis autem dispositio, ac naturalis æquitas in iis procedit rebus, quæ ubi penes venditorem remaneant duplicatum rei, & pretii producant prohibitum emolumentum.

OBSERVATIO CXCV.

An ea læsio ultrà dimidium, quæ in privata conventionali emptione, & venditione requiritur, in judiciali quoque ad hastam publicam requiratur.

PErmittit lex contrahentibus, ut cessante dolo expresso, vel præsumpto liceat se circumvenire, infrà dimidium justi pretii; Unde propterea considerabilis non sit, neque enormis dici valeat, ad contractus rescissionem apta illa læsio, quæ dimidium non excedat, idque in conventionali emptione, & venditione, seù datione insolutum, aut permutatione, aliove simili contractu extra controversiam procedit, quando localis lex aliter non statuat, quia minorem exigat læsionem, ut in Urbe contingit, quod ex ejus statuto sufficit excessus tertiæ partis. *a*

Quæstio verò cadit, ubi non de conventionali, ac privata, sed de judiciali, ac publica emptione, & venditione, agitur, quæ cum judicis decreto, & auctoritate ad publicam fiat hastam, undè propterea subhastatio dicitur, an eodem jure censenda sit, vel potiùs minore contentetur lesione in sexta, Fisci, vel Reipublicæ ad instar, ut rescindenda veniat; Atque in hoc solita factionaria dignoscitur Juristarum divisio; Aliquibus volentibus, ut sola sexta sufficiens esse debeat; Aliis verò, ut nulla inter istam speciem, & alteram conventionalem constituta differentia, eadem quæ in ista, in illa quoque desideratur, inter se divisis etiam aliquibus magnis Tribunalibus, ut in aliquibus una, & in aliis altera sit recepta opinio. *b*

Ultra istarum opinionum legalibus propositionibus, ac fundamentis munita sit non quæritur, ut in omnibus aliis sequitur observationibus, utpotè extrà institutum, quod non de legali, sed de illa naturali ratione, quæ sit humano discursui magis adaptata, est quærere, ista verò attenta naturali ratione, improbabilis, ac inepta censenda est prior opinio, quæ istas exequat species, probabilior verò altera, quę distinguit, ut in judiciali minor læsio sufficiat, Fisci, & Reipublicæ, vel minorum ad instar, Ubi etenim de privata voluptaria, seu conventionali distractione agitur, tunc ille qui se circumveniri patitur, & quem liberam suorum bonorum administrationem habere supponitur, potest volens illam rem, vel ejus partem donare, seu pretii partem remittere, ideoque id egisse censetur, vel dici potest, quod sibi imputet cur non benè, ac diligenter ejus rem non administraverit; In altera verò judiciali, cum judex id agat tamquam administrator à lege debitori & bonis datus istam non habeat donandi, vel remittendi facultatem, neque se tanquam imprudentem, ac socordem gerere potest, cum boni, prudentisque viri partes gerat; Hinc manat ut illamet ratio, quæ in Fisci, & in Republica, ac in minoribus, qui sub aliena vivunt administratione cadit, in hac venditionis specie intret, ità naturali ratione, humanoque discursu ad sensum probantibus; Potissimè verò quia lex in ista specie provisionem dedit, quam in altera omisit, quia nempè, ubi pro justo pretio emptor, seù licitator non inveniatur, creditor ad cujus instantiam venditio fit, eam pro justo pretio pro frequentiori stylo, sexta dempta, bonorum habere potest adjudicationem; *c* ideoque irrationabilis altera sententia censenda est.

a *de his disc.*117. & 118. *de Regal. & in annot. & disc.*43. *de locat.* b *disc.*24. *de empt. & vend. &* 25. & 28.
c *disc.*40. *de judic. & disc.*54. *de empt. & vendit.*

DE ALIENATIONIBUS, ET CONTRACTIBUS PROHIBIT.

OBSERVATIO CXCVI.

De contractibus gestis per prodigum, antequam per Judicem competentem sibi interdicatur administratio, & an hæc interdictio attendenda sit, si Judicem incompetentem esse, vel non benè judicialem ordinem servasse, ex intervallo detegatur.

COntractus illos, qui per eum fiant, cui ratione prodigalitatis per judicem competentem interdicta sit bonorum suorum administratio, irritos esse magis communiter apud Pragmaticos receptum est, qui post hujusmodi interdictionem sequantur, non autem antea; Quinimò & illos, qui postea initi sint, ubi à minùs competenti judice, vel à competenti, non tamen benè judicii ordine servato, illam factam esse detegatur. *a* Irrationabilitatem autem, ac ineptiam evidentem id redolet, quando non de verè onerosis, & correspectivis contractibus agatur, qui prudenti conveniant patri familias, sed de lucrativi ipsam prodigalitatis, & imprudentiæ causam habentibus, sivè illa explicita sit, sivè tacita, & ab aliqua onerosa causa velata, quæ tamen aliam veritatis non habeat justificationem, nisi illam, quæ à facientis resultat confessione, meritò in prohibitis, vel suspectis non attendenda, ubi veritatis efficacia non accedant argumenta, vel adminicula; *b* Cùm etenim de judicii naturali imperfectione agatur, hinc à judicis auctoritate, vel facto illa imprimi non dicitur, sed jam impressa ex naturæ vitio per ipsum Judicem declaratur; Unde propterea, juxtà declarationis naturam, nihil nunc de novo fieri dicitur, sed quod jam factum sit aperitur, juxtà naturale practicum exemplum à legibus præberi solitum, *c* in excutiente grana à spicis, ut tunc grana creari, vel efformari non dicatur, sed per multum antecedens tempus per naturam jam creata, & efformata aperiri, levando solùm velum, quod ob humani oculi imbecillitatem impediebat, nè jam extantia viderentur. Non potest namque judex de justitia aliquem declarare prodigum, y eique cum gravi injuria suorum bonorum, interdicere administrationem, nisi prodigalitatis actus præcedant; Igitur fabulosum, atque prorsùs irrationabile est substinere lucrativos prodigalitatis actus, ex eo quod interdictio administrationis adhuc sequuta non esset, cùm id illos tantùm substinere debeat actus, qui vere onerosi, & correspectivi sint, ratione libertatis commercii, ac bonæ fidei contrahentium cum eo.

Idemque ubi per minus competentem judicem, sivè per competentem minus valide gestum sit, quoties subsequens eventus ejusdem inhabilitationis naturalem comprobat veritatem, adeout infectio à sola juris subtilitate pendeat, non autem à deficiente præexistentia veritatis naturalis, quam etiam actus qui ita nulliter gesti sint comprobant. *d*

Eademque in hac specie dignoscitur irrationabilitas, & ineptia, quæ infinuatur eorum, qui legis, vel judicis fæcularis declarationem afficere non debere putant clericos, aliosque ab illa potestate exemptos, minusque actus juratos ex eodem defectu potestatis quoniam illa exerceri non dicatur cum iis exemptis, ad quorum favorem actus à prodigo initi sint, sed cum proprio subdito, illius statum declarando, ut hac declaratione facta, ubi naturaliter eam minùs veram esse detegatur, tunc intret defectus juris naturalis, quod omnes absque personarum distinctione pariformiter afficit, eodem modo, quo in declaratione stultitiæ, vel amentiæ sequitur, cum similibus, quibus eadem ratio congruat; Unde liquet quam detestabile, ac ineptum vitium sit pro cedere cum litera, non autem cum ratione.

a *disc.*36. *de alien. & contract. prohibit.* b *disc.* 159. *de dote & disc.*23. *de judic.* c *l. adeò septima §. cum enim, ff. de acquir. ver. dom.* d *Eod. disc.*36.

OBSERVATIO CXCVII.

De obligationibus, aliisque contractibus filiorum familias.

PRohibente Senatus Consulto Macedoniano rigorosè in filio familias mutui contractum; Cum ista prohibitio ex Canonici juris præscripto cesset, quando actus jurisjurandi religione sit munitus, atque, damnatione quidem dignus, inoleverit stylus, pene in omni obligatione, vel contractu, tanquam formularii clausulam, juramentum adiiciendi, unde propterea hæc legis provisio inutilis, neque

neque idealis remaneret; Hinc in plerisque locis, per municipales, vel particulares leges, huic malo occurrere curatum est, nè dum contractu mutui, sed in omnibus in aliis, qui per filios familias, extra causam patris, vel sine ejus consensu fiant prohibitionem adiiciendo, atque ità eam concipiendo, ut vel explicita directa ratione Apostolicæ auctoritatis, vel etiam implicita indirecta ratione præsumptionis doli, ac metus, & fraudis, sequatur juramenti enervatio.

In istarum verò legum particularium intelligentia, & praxi, ex eodem vitio famulandi literæ, sivè formalitatibus, ineptiæ, ac irrationabilitates dignoscuntur, dum in ea nostri Juristæ nimium involutam, ac altam efformant quæstionem, tanta dote verè indignam, in terminis quoque juris communis peractam, super donatione causa mortis cum patris consensu, an scilicet iste pro forma, & solemnitate, ad personam integrandam requisitus esset, vel potiùs pro ejusdem patris interesse, ut veriùs, ac rationabilius est. Unde propterea in prioris sententiæ sequacibus, ut pro forma, & pro solemnitate ad personam integrandam desideretur, ineptiæ, ac irrationabilitates, non modica irrisione dignæ habentur, super consequentiis, exinde deductis, ut pro forma præcisa in ipso actu intervenire debeat, adeout nec præcedere, neque subsequi valeat. Magis verò, ut neque ad ipsiusmet patris favorem, & commodum adiici valeat, ex generali propositione in suis casibus vera, inepte autem ad rem applicata, ut prohibitum sit sibi ipsi authorari. Verius namque est, quod ita lex paternæ consulere voluit indemnitati, ne ipso inscio, filiis sub ejus cura, & educatione viventibus, pro adolescentiæ, vel juventutis erroribus, ære premantur alieno, atque in necessitate constituantur insidiandi parentum vitæ, ideoque pro solo interesse consensum desiderari suadet ratio, quæ magis attendenda est. *a*

Altera quoque fortè major verificari solita ineptia, & irrationabilitas, ut in quocumque filio familias generaliter, ac indefinitè, id attendatur, ad præfatam non reflectendo rationem, ob quam lex prodiit, occurrendi scilicet ut illi, qui paterna domo, ac mensa sub patris potestate, & cura de omnibus provisi sunt, adeout aliam non habeant æs alienum contrahendi, vel alienationes faciendi occasionem, nisi pro vitiosis dissipationibus, quæ parentibus occultæ sint id non agant, ideoque male, ac ineptè eædem leges, ut quandoque praxis docuit, illis filiis familias adaptantur, qui licèt de stricta juris censura, ob cessantem explicitam, vel implicitam emancipationem, ad alios effectus tales dici merentur, attamen uxorati cum propria familia, more patrum familias, & quandoque more nobilium, ac magnatum primæ classis, à patre seorsum vivunt, atque figuram faciunt, unde propterea earumdem legum ratio nullatenus eis congruit; Et consequenter inter ineptias, ac irrationabilitates ex litteræ famulatu orientes, id recensendum est, cum attenta ratione pro facti qualitate, & circumstantiis potiùs hujusmodi legum observantia regulanda sit. *a*

a *disc.* 33. *de dote*. b *disc.* 146. *de credito*.

OBSERVATIO CXCVIII.

Alienationem, vel obligationem bonorum, ad quorum titulum, quis ad sacros ordines est promotus, invalidam simpliciter plerique opinantur.

INhibente Concilio Tridentino Episcopis, nè ad sacros ordines promoveant nisi illos, qui provisi fuerit de ecclesiastico beneficio ad congruam subsistentationem sufficienti, quod nisi habeatur aliunde commodè vivere, resignari prohibetur sub decreto annullativo, vel saltim ad titulum sufficientis patrimonii, quod ubi pariter congrua non superveniat provisio, nullatenùs alienari posse absque Episcopi licentia disponitur, *a* Hinc superficiales, qui in sola litera, non autem in ratione ambulare profitentur, duo firmant in hac secunda specie tituli patrimonii; Primo nempè, ut dictæ alienationis prohibitio indefinitè omnem speciem, etiam obligationis percutiat in omnibus illis bonis, quæ ad hunc titulum assignata sint; Et secundò, aliàs facta alienatio, vel obligatio ipso jure omninò irrita sit ad omnes effectus; Istam omnimodam nullitatem deducentes, vel per assimilationem ex iis, quæ in beneficio statuta, & recepta sunt, vel ex operatione, ac significatione illius dictionis *nullatenus*, quæ præcisam prohibitionem denotat. *b*

Verùm, & in hoc irrationabilitas conjuncta cum ineptia dignosci videtur, ex eodem vitio immorandi in littera, sive in verborum formalitate, non autem in ratione, quæ principaliter attendi debet, ut scilicet clericus congruam donec vivit provisionem habeat, nè cum ordinis, vel status clericalis dedecore mendicare cogatur, ut comprobat ejusdem conciliaris decreti contextus, dum in utraque tituli specie prohibitionem non simpliciter adiicit, sed donec alia habeatur provisio; Ac etiam comprobatur ex eo, quod receptum est, ut Regulares ad eosdem ordines promovendi, quoties jam solemnem emiserint professionem, sine beneficio, & sine patrimonio promoveantur ad titulum paupertatis, & Religionis, eo quia per ipsam Religionem jam de necessariis, ad victum & vestitum sunt jam provisi, quatenus illa sit capax in communi, & quatenus non, quia mendicitatem per veritatem profiteatur, quia tunc mendicare, juxta Religionis statum non incongruit, neque dedecus parit. *c* Igitur lex ad limites intelligenda est rationis, qua attenta, irrationabilitas, vel ineptia convincitur primi assumpti, ut prohibitio generaliter, ac indefinitè omnia illa percutiat bona, quæ ultrà generalem taxam pro stylo, seù lege diœcesana in omnibus promovendis congrua reputatur, cùm quandoque vel ad luxum, & pompam fæcularem, vel frequentius ad publica onera fraudanda hujusmodi excessivæ assignationes fieri solent, ideoque intelligendum venit ad limites illius congruæ necessitatis, per quam dicto inconvenienti præjudiciali ordini in universum occurratur, non autem in excessivo. *d*

Idemque in altero assumpto super generica, & indefinita annullatione actus, perindè ac si gestus non esset; Id etenim nullum rationis fundamentum habere videtur; Tum ob discretivam in eodem decreto contentam, quod ubi scilicet Concilio visum est decretum annullativum adiicere, id egit, ergo ubi non repetiit, signum est quod noluit; Tum etiam ob duplicem differentiæ rationem, quæ in beneficiis urget, quia nempè resignatio non à solo facto, & voluntate possessoris pendet, sed principaliter ab illa superioris, ad quem illam admittere pertinet; Ideoque receptum est, ut in resignatione istius qualitatis expressa, & individua fieri debeat mentio sub eadem nullitate, ac etiam quia beneficium ad vitam tantum competit, ac pro subsistentatione, absque alio proprietatis dominio ad hæredes transmissibili; In bonis autem prophanis indifferentibus, ubi pariter ad vitam tantum non competant, sed pleno jure obtineantur, habetur proprietas transmissibilis ad hæredes, ideoque nulla assistit legalis, vel humana ratio, quinimò expressè resistit, ut ista omnimoda nullitas intret, quæ inficiat actum etiam post cessatum indigentiæ tempus per clerici mortem, vel per aliam provisionem de sufficienti beneficio, aut quod alias idem obtineatur finis, solumque dicenda venit nullitas causativa, vel secundum quid, ut scilicet alienationis, vel respectivè obligationis suspendatur effectus, nè fructus bonorum, donec ordinati necessitas durat tangi valeant, sed ei reservari debeant, eodem modo quo generaliter, antequam ista conciliaris lex emanaret, in aliis clericorum bonis canones ex eadem ratione provident. Ideoque in his manifesta dignosci videtur irrationabilitas, ac ineptia illorum, qui neglecta ratione, in solo rigore, vel formalitate verborum immorantur; Esset enim alias dare in eodem promoto, vel ejus hærede locupletationem de alieno, sivè causa, imò ex proprio delicto, & culpa, quo nil absurdius, nilvè irrationabilius. *e*

a *Sess.* 21. *de reform. cap.* 1. *disc.* 14. *in annot. ad idem Conc.*
b *disc.* 38. *de alien. & contract. prohib.* c *disc.* 41. *nu.* 23. *de Regular.* d *d. disc.* 38. *de alien.* e *Eod. disc.* 38. *de alien.*

OBSERVATIO CXCIX.

De claudicatione contractus initi inter Ecclesiam, & privatum.

ECclesia faciente in privatum suorum bonorum alienationem, vel alium contractum præjudicialem, ac prohibitum, adeout alienatio, vel alter contractus ipso jure irritus declaretur, atque pro infecto habeatur, justum quidem, ac rationabile id censendum est, quoniam infanti, vel pupillo assimilatur, ut sub aliena necessaria administratione vivat, hinc à lege ita ejus indemnitati adversùs malam administrationem occurri meritò debuit. Istud verò assumptum, asperitatem, ac irrationabilitatem sapere videtur, quod per Interpretes firmatum est, ut claudicationem, ac inæqualitatem hujusmodi actus Ecclesiæ favore habeat, quia nempe in Ecclesiæ facultate repositum sit illum impugnare, vel denegare observantiam, alteri verò contrahenti non

non liceat, sed invitus ad observantiam cogatur; *a* Cùm etenim inter contrahentes æqualitatem servari debere, naturalis æquitas, & justitia suadeant, ipsa verò Ecclesia, æquitatis, & justitiæ matrem, & peculiarem cultricem se profiteatur; Hinc ista inæqualitas, vel claudicatio, rationis habere videtur resistentiam. Quamvis etenim considerari valeat ratio pœnæ, vel altera præsumpti doli in eo, qui neglecta Canonum forma contrahit cum Ecclesiæ Prælato, vel Rectore, aut alio administratore, quem rectè scit, vel scire debet proprium non peragere negotium; Attamen simplex juris præsumptio hæc est, generaliter in omni casu ad litteram non intelligenda, vel practicanda, sed ubi facti circumstantiæ illam comprobent, & coadjuvent; secus autem ubi excludant, quia cum simplicitate, bonaque fide processum sit per eos, qui hujusmodi non calleant juridicas subtilitates, magis verò ubi captio, malaque fides potiùs in Prælato, vel altero Ecclesiæ nomine contrahente dignoscatur.

a *disc.* 1. *de alienat. & contractib. prohibitis num....*

OBSERVATIO CC.

De restitutione fructuum bonorum Ecclesiæ, vel aliorum malè distractorum, non autem de restitutione censuum exactorum.

BOnorum Ecclesiæ, vel aliàs alienare prohibitæ personæ, sine certa solemnitate, & causa, his non benè servatis, distractorum emptorem non facere suos, atque ad eorum restitutionem teneri, firmat magis communis, magisque receptus Juristarum, & Moralium sensus, ab aliquibus etiam magnis Tribunalibus canonizatus; *a* Id autem negat in fructibus censuum per Ecclesiam, vel alium alienare prohibitum impositorum, qui jam exacti sint, illa assignata ratione impliciti status validitatis, in quo census fuit donec nullitas declaretur per Ecclesiam, quæ volens, illi stare potest; *b* In utroque autem assumpto, irrationabilitas, ac respectivè asperitas dignosci videtur, In posteriori nempè irrationabilitas, quoniam eadem est alienationis bonorum, ac impositionis censuum prohibitio; *c* Atque in utroque actu eadem intrat claudicatio præcedenti observatione improbata, ob quam idem inesse dicitur implicitus status, ideoque in utraque specie pariformiter vel admittenda, vel deneganda est fructuum restitutio, cum utrique eadem congruat ratio, cujus discrimen non dignoscitur.

In primo verò asperitas adest, potissimè verò ubi de facto beneplaciti Apostolici, & causæ verificatio de facto adsit, annullatio autem actus ex juris; vel Juristarum nimia subtilitate, vel rigore judicialis ordinis non benè servati, aut simili juris dispositione alteri contrahendi ignota resultet, tunc etenim id nimiam redolere videtur asperitatem contrariam illi naturali veritati, & equitati, quam Ecclesia præ cæteris servare profitetur, & cujus ratione ipsa tot assequitur commoda, & privilegia; Quamvis etenim ex non bene servatis solemnitatibus à jure statutis, malæ fidei resultet præsumptio; Attamen ista juris tantum præsumptio est omnibus debilior, ideoque de facili ex contrariis præsumptionibus etiam elidibilis, per quas mala fides positiva excludatur, quam sufficit ad hunc effectum abesse; Igitur error est, asperitatum, ac irrationabilitatum productivus, cum littera, vel cum conclusionum generalitate in hoc themate procedere, cùm veriùs inspecta ratione ex facti circumstantiis metienda procedendum sit, an malam positivam arguant fidem, sine qua, rationi, & æquitati naturali repugnat ad perceptos, consumptos fructus condemnare.

a *disc.* 1. *de Alien. & Contract. prohibit. & disc.* 4.
b *Eod. disc.* 1. *nu....* c *d. disc.* 1. *& disc.* 7. *eod. tit.*

OBSERVATIO CCI.

An per Ecclesias, vel Ecclesiastica loca sine solemnitatibus, quæ, in alienationibus ab eis faciendis requiruntur, activè census reduci atque minorum fructuum, vulgo sbassari *valeant sive novi census passivi pro antiquiorum graviorum legitimè impositorum extinctione possint creari.*

EO retento jam certo, ac recepto præsuppositio, ut etiam census consignativi, qui cum pecunia constituuntur, stabilium quamdam speciem habeant, seù eis æquipolleant, ob formam à Piana Constitutione inductam, ut super immobilibus, ac fructiferis rebus, & non aliàs imponi valeant, undè propterea, tam activa eorum jam quæsitorum voluntaria translativa alienatio, quam passiva impositio sub bonorum Ecclesiæ prohibita alienatione cadant, nō nisi cum solemnitate, quæ hodie in beneplacito Apostolico consistit, ac necessitatis, vel evidentis utilitatis justa causa, fieri valeat eo excepto casu in quo necessaria, atque de jure probata dicatur activi census alienatio, per retrovenditionem, seù extinctionem ad ejusdem Pianæ Constitutionis præscriptum debitori petenti perneceſsè faciendam.

Hinc duæ præsertim agitari solent quæstiones; Una nempè, an Ecclesia, quæ activos census tanquam creditrix possidet, ut extinctionem à debitore comminatam, vel oblatam evitet, ob investimentorum difficultates, vel deficientes tutas occasiones, fructuum reductionem absque alia solemnitate facere valeat. Et altera, an pro antiquioribus legitimè, ac solemniter jam impositis passivis censibus gravioribus extinguendis, novæ fieri valeant impositiones ad minorem rationem, ut protereà certa, & ex ipso actu incontinenti probata dicatur utilitas. In utraque autem illorum qui vilem litteræ profitentur famulatum, negativus videtur sensus, *b* omni tamen probabili ratione destitutus, ita namque legis prohibitivæ ratio nullatenus adaprari dicitur, dum novum Ecclesiæ gravamen, vel præjudicium non sequitur, quoniam in posteriori actu onus minui potiùs dicitur, atque in priori nulla sequitur proprietatis, vel sortis principalis alienatio, vel deterioratio, quæ in fructu est, sub prohibitione non cadens, utpotè ministrorum potiùs pro eorum substentatione concernens interesse; Ac etiam quia necessarius potiùs, quàm, voluntarius dicitur actus, quoties ex moribus regionis, ac frequentiori tunc currenti usu bona fides exuberet, omnisque fraudis absit suspicio, ut ita inanes evitentur circuitus Ecclesiæ, qui potiùs præjudiciales sunt in emissione majoris anterioritatis ubi per actum retrosimilem necessarium, ac inevitabilem, antiquo censu extincto, novum cum eadem, vel diversa persona creare oporteret; Dubitantium ineptiâ, & irrationabilitatem convincente equivoco à litteræ famulatu resultante, procedendi cum iis auctoritatibus, quæ de censibus agunt reservativis an nimium notabilem differentiam inter unam, & alteram speciem non reflectendo.

a *disc.* 1. *de alien. & Contract. prohibit. & in aliis proximis eod. tit.* b *d. disc.* 1. *& disc.* 6. *&* 10. *&* 25. *eod. titul. de Alien. & Contract. prohib.*

OBSERVATIO CCII.

Solemnitates statutariæ requisitæ in contractibus minorum, & mulierum, non desiderantur in iis, qui fiant penes acta judicialia.

ASsumptum in suis casibus est verum, & rationabile, fallacia verò, quæ irrationabilitatem producit, consistit in mala applicatione, quæ ab eodem resultat consueto vitio famulandi litteræ, vel generalitatibus, neglecto discursu, vel ratiocinio, quoniam ad instar eorum, quæ alibi insinuantur occasione exequutionis obligationum penes acta; id rectè procedit quando cum vero calore judicii contentiosi, illa fiant acta, quæ ex natura judicii, vel causæ pendentis, tanquam verè judicialia per speciem quandam necessitatis, pro compilatione processus agenda sunt; Secùs autem in iis, quę voluntariè, atque extra dictam rationem, quæ non adaptetur, coram privato notario ille actus, qui fiat coram illo, qui sit actuarius, undè propterea in verbis dicatur fieri penes acta, fieri potest tunc cessante ratione, cui innixa est limitatio, quoniam cum regula procedendum est, dum aliàs omnis ratio cessare dicitur, atque lex verbis potiùs, quàm rebus imposita diceretur, nimiumque lata via aperiretur fraudibus, ac elusioni legum, quæ ut fraudibus occurratur certam formam, vel certas solemnitates exigunt, ideoque in omnibus edocemur idem, ut non in littera, vel superficie, sed in spiritu, & in ratione, attendi, & practicari debeant leges, vel propositiones legales, atque aliàs ineptiæ, & irrationabilitates resultant.

DE FEUDIS.

OBSERVATIO CCIII.

Bona, quæ intra fines feudi per feudatarium possidentur, an feudalia, vel aliodialia censenda sint.

UTrumque vitiosum extremum, irrationabilitatum productivum, patitur hoc assumptum; Una etenim opinio quidquid à feudatario intra feudi fines possideatur feudale reputat, ideoque cum ipso feudo devolutioni subjectum; Altera verò in oppositum, ut excepto ipso territoriali, vel feudali, ac jurisdictionali jure in abstracto, quidquid possideat fructiferum, allodiale, ac juris privati censendum sit. Utrumque verò extremum, ut præmissum est, vitiosum *dici* debet,

ideo-

ideoque de ineptia, & irrationabilitate meritò redarguendi sunt illi, qui unam, vel alteram opinionem in littera, & in abstracto genericè sequuntur, cùm facti potiùs dicenda sit quæstio, ex bonorum qualitate regulanda; Ubi etenim ea sunt bona, quæ privatam habent admixtam industriam cum natura, atque aliis feudi privatis incolis congruunt, privata, & allodialia in feudatario quoque in dubio præsumenda sunt, quando expressa, vel etiam præsumpta in contrarium non urgeat probatio, è converso autem feudalia, quæ primævum naturæ statum retinent, aut quod ex eorum facie, & qualitate publici juris esse potiùs ostendantur, sive aliquam habeant jurisdictionem, ac præeminentiam annexam, quæ privatis non congruat; Irrationabilitatem quoque redolente generali assumpto immorandi in littera investituræ, ac in iis, quæ de stylo, & ex formulario in investituris feudalibus adiici solent. *a*

a *disc.* 2. 3. 56. *& in aliis de Feudis.*

OBSERVATIO CCIV.

De feudo dividuo, ut fieri non valeat individuum.

QUando feudum sit novum ex causa, vel titulo oneroso, neque aliqua explicita, vel implicita concurrat ad favorem vocatorum perfecta, & irrevocabilis donatio, undè propterea intret regula jam recepta, quod primus acquirens ex causa onerosa præjudicare potest successoribus, quamvis concessio formam habeat pacti, & providentiæ, tunc nulla cadit ratio dubitandi, ut secluso jure, vel interesse domini, quoad jus, vel interesse vocatorum, immutari valeat forma, vel natura feudi, ut de dividuo, juxta illam formam, quæ dicitur Longobardorum, efficiatur individuum, juxtà illam formam, quæ dicitur Francorum, quoniam si primo acquirenti conceditur id, quod est plus, multò magis concedendum est minùs, potissimè ubi immutatio est in melius, ut frà, Dubitandi autem ratio cadit, quando agatur de feudo novo ex causa lucrativa, utpotè ex munificentia Principis, vel de antiquo habente formam pacti, & providentiæ dividuo, ut propterea omnibus hæredibus sanguinis cum ordine gradus, vel sexus simultanea successio conveniat, an immutari per possessorem ejus natura valeat, atque ad formam individuam cum ordine primogenituræ redigi; Simpliciter affirmativam aliquibus cum minori sequacium copia tenentibus. Aliis verò magis communiter sequentibus negativam apud practicos magis receptam; Utraque tamen opinio ità simpliciter, & in littera sumpta, irrationabilitatem redolere videtur, quoniam regulando, ut docet materiam à ratione, ita irrationabile est possessori, qui non sit primus acquirens, ut supra istam tribuere licentiam, per quam jus tollatur vocatis, sicuti è converso irrationabile est eam denegare, cum tam familiarum decori, & nobilitati, quam justitiæ administrationi, ac subditorum regimini, quinimò in mob.libus, & qualificatis feudis ipsismet dominis, ut certos, magisque qualificatos habent milites, ac proceres, & magnates, magis expediat ad individuam formam Principatuum ad instar nobilia, & qualificata feuda regulari; Ideòque ratio exigit, ut à facti circumstantiis, quæ justam producant causam, ac bonam fidem, id regulari debeat, quando nempè re adhuc integra, nullisque natis successoribus, adeòut nemini jus tolli, vel præjudicium fieri dicatur, neque æmulationis, vel fraudis cadat suspicio, justo accedente motivo, fieri congruat, ut tunc laudabile opus censendum sit; atque à domino approbandum, secùs autem è converso, ut propterea, non in littera irrationabilitatem pariente, sed in spiritu, & in ratione pro facti qualitate regulanda sit quæstio. *a*

a *de hoc agitur disc* 9. *&* 10. *de Feud. cum sequen.*

OBSERVATIO CCV.

De successione fœminarum in feudis in concursu masculorum.

OMnimoda cessante exclusione fœminarum in feudorum successione, quæ per Dominum impediri nequeat, quæstio autem sit cum masculis remotioribus ejusdè generis vocati, quæ nam prævaleat prærogativa, sexus, vel gradus, Jurisdæ in littera, vel in generalitatibus de more insistentes dividuntur; Alii namque generaliter, ac indefinitè gradus proximitatis, sexus neglecta differentia, juxtà ordinem indifferentis successionis prælationem præbent: Alii verò gradum postponunt sexui. Error verò, ac irrationabilitas in utroque dignoscitur extremo, atque cum hac generalitate, vel cum littera, & numero authoritatum de hoc loquentium procedere, non distinguendo regiones earumque mores, ac stylos, nec non feudorum qualitates; Ubi etenim talis vigeat scripta, vel non scripta lex, ut solam lineæ prærogativam attendat, non curata prærogativa ætatis, ac sexus, vel gradus, tunc illa quidem irrationabilis censenda est, *a* sed servanda, ideòque ubi inter illos de eadem linea in solo casu æqualitatis gradus, sexus prævaleat, atque vincat ætatem, non autem in casu inæqualitatis, ut tunc gradus prævaleat sexui, ut in feudis Regnorum utriusque Siciliæ contingit, præsertim certius in illo citerioris, quoniam aspera quidem ac irrationabilis est lex, sed servanda. *b*

Ubi verò certa scripta, vel non scripta lex, particularis desit, tunc magis intrat error, ac irrationabilitas procedentium in littera, & non distinguentium naturam, seù qualitatem feudi; Quando etenim illud ignobile sit, atque omninò impropriatum, & corruptum, quia nempè in prædiis rusticis ad allodialium indifferentium instar in fructuum utilitate consistant, feudalem tantum pro more regionis nuncupationem habentia, in effectu autem emphyteuticam, seù livellariam, vel censualem qualitatem, & tunc bonorum indifferentium ordo attendendus veniat, *c* eodem modo, quò in illis bonis, quibus subfeudorum congruit vocabulum, quæ ab inferiori feudatario concessa sint; *d* Secus autem, ubi de illis feudis, vel subfeudis agatur, quæ nobilem, ac primariam importent militiam principatus, cum jurisdictione, & imperio in vassallo, & cum dignitate, vel prærogativa baronali, cum tunc magnam redolere videatur irrationabilitatem iste ordo tum ob antiquam, ac originariam feudorum naturam, ab illa probabili derivatam ratione, quod cum importet militiam, ista fœminis congrua est; Tum etiam ob subditorum regimen, & administrationem, Principatus adinstar, ut ex ab usu potiùs, & rationabili introductione contra antiquorum Romanorum mores, in sexu fœminino residean; Ac demum pro nobilitatis, & decoris familiarum conservatione, adeòut barbarum videatur, extantibus, masculis agnatis, ac vocatis, cum hoc ordine acquirentium familias depauperare, illasque in deteriori, magisque privato statu constituere, ut per medium unius fœminæ, prorsùs extraneæ, & quandoque infensæ, ac etiam ignobiles familiæ, ità divites, ac nobiles efficiantur, quod nil absurdius, nil ve irrationabilius, Italiæ præsertim attentis moribus continuativis illorum antiquorum Romanorum; Et per consequens oppositum verisimili acquirentium voluntati, undè propterea introductio, barbaris potiùs nationibus, quæ in ea, aliisque Europæ provinciis post Romani Imperii dissolutionem, dominationem habuerunt, referenda venit, vel nostrorum majorum simplicitati, ac ineptiæ, & quandoque malitiæ, ut in ea asperitate contingit, de qua supra. *c*

a *disc.* 13. *de feudis & disc.* 53. *cod, tit.* b *eod. disc.* 13. *de feudis.* c *disc.* 11. *de feud.*
d *disc.* 7. *eod. tit.* e *d. disc.* 13. *de feud.*

OBSERVATIO CCVI.

De feudorum refutatione pactionata, ut invalida sit, vel quod pactiones vitientur, illaque firma remaneat.

NImium disputant utriusque Siciliæ Regnorum feuditæ, an illa refutatio, quam feudi possessor, in proximè successurum tanquam per speciem præventivè successionis facere potest, si pactionata sit, invalida censenda veniat, vel potiùs, vitiatis pactis, & reservationibus, firma remaneat, eis in diversas abeuntibus sententias; Alii namque volunt ipsas pactiones vitiari, ut eis pro non scriptis habitis, valida sit refutatio; Alii verò, ut utrumque subsistineatur, quia nempè pactio, quæ frequentius in usufructus, vel fructuum, & jurisdictionis reservatione consistere solet, intelligenda sit eo modo, quo citrà prohibitæ alienationes speciem valere potest, pro reservatione scilicet commoditatis, ac perceptionis fructuum, & exercitii jurisdictionis, ut facti sunt non autem juris; Et alii demum, ut ob individuum voluntatis totus actus vitietur, istaque posterior opinio magis communis, magisque recepta est, cum insinuata non distinctione, aliquibus eam moderantibus, ut nempè id procedat quando reservatio esset de usufructu prout juris est, quasi quod tunc importet formalem servitutem, quæ feudi alienationem, vel divisionem importat, secus autem, ubi de commoditate, vel de reservatione fructuum, non autem usufructus, prout facti potiùs, quam juris, cum tunc sub prohibita alienatione non cadat; Atque exindè Pragmatici in littera ambulantes in aliis ditionibus extra dicta Regna, idem ex illorum feudorum occasione auctoritate affirmant. *a*

Du-

Duplex autem æquivoci, & irrationabilitatis vitium in hoc dignosci videtur; Æquivoci nempè generaliter id adhibendi in aliis regionibus, ac ditionibus in quibus, cum jure consuetudinario communi feudali vivitur, auctoritates prefatorum Regnicolarum, non advertentes ad longè strictiorem prohibitionem ibi vigentem ex lege particulari, quę extra legislatoris ditionem non est attendenda.

Irrationabilitas verò, vel aspertas etiam Regnicolarum, magis verò aliorum in hac subtilitate, quæ superstitionis habet speciem, absque alicujus probabilis rationis fomento; Alienationis etenim feudorum prohibitio, eam habet rationem, ut dominus ignotum, aut invisum, vel suspectum, sive magis potentem non habeat militem, & vassallum, ideoque merito sub hac prohibitione non cadit refutatio in proximè successurum, utpotè jam volitum, & approbatum per investituram, & quia reverà non est alienatio, sed successio, quæ præveniatur ita possessore se fingente præventivè mortuum; Asperum itaque ac omni probabilis rationis, & æquitatis videtur destitutum fundamento, ut qui se feudo privat, impeditus esse debeat, cessante præjudiciali fraude, quæ fieret domino, vel alteri agnato successionem speranti, non possit usumfructum, vel aliam prærogativam sibi reservare, Sive quod id possit cum quadam verborum formalitate, reservando nempè fructus; vel eorum commoditatem, ac jurisdictionis exercitium, non autem usumfructuum, quasi quod iste jus tribuat, atque feudi alienationem, ac scissuram importet, commoditas verò, vel reservatio fructuum non tribuat jus, sed factum, ideoque scissuram, ac alienationem non importet; Ita namque verificari videtur assumptum à lege damnatum, ut non rebus, sed verbis lex imposita sit, dum effectus est idem, ideoque irrationabilem, ac idealem superstitionem id redolet. *b*

a *disc.* 13. *& disc.* 76. *de feud. cum seq.*
b *ibidem, & disc.* 110. *eod. tit. de feud. ubi de distinctione inter usumfructum, & commoditatem.*

OBSERVATIO CCVII.

Fœmina secundogenita innupta, potior est in feudi successione primogenita innupta.

LOcalis est hæc lex, Regnorum nempè utriusque Siciliæ, ut in iis feudis individuis, quæ Francorum more, cum primogenituræ ordine regulantur, potior sit conditio filiæ fœminæ secundogenitæ innuptæ, quæ in capillo pro illius regionis loquendi usu dicitur, exclusa primogenita maritata, & dotata, quæ donationi consensum præstiterit. *a* Rationabilis verò, & honesta, vel an potiùs irrationabilis, & aspera sit ista lex disputant Scribentes cum consueta opinionum scissura, aliquibus approbantibus, aliis autem reprobantibus.

Veriùs autem videtur ut in modo potius, quam in substantia consistat asperitas, ac irrationabilitas, ut etiam agendo de conditione viduitatis alibi advertitur; ideoque consuetus intrat error, ac irrationabilitatum parens procedendi cum auctoritatum littera, cùm ineptum sit in sola parentum fide sequi id, quod rationis non habeat assistentiam, ac judicare irrationabile id quod revera non sit pro casuum distinctione, quæ omnium regulatrix esse debet.

Ubi etenim aliqua non urgeat ratio probabilis, ob quam, contra naturæ, ac legis ordinem, ob solam qualitatem matrimonialem in coæquali concursu fœminini sexus, primogenita postponatur secundogenitæ, tunc irrationabilis, ac aspera dicenda est lex, cum ità matrimonium pœnam induceret, illudque propterea impedimentum reciperet; Si verò aliquod justum accedat motivum, quia nempè feudatario filios masculos unum, vel plures habenti, in quibus radicata sit spes successionis, à qua proindè alienæ sint fœminæ, quarum prior cum hoc præsuppositio virum ducat magis privatæ fortunæ, ac inferioris ordinis, casus autem posteà præbeat masculorum defectum, tunc justum, ac probabile est, ut secundogenita, quæ innupta sit primum occupet locum, ut ita, non tanquam privata puella à successionis spe aliena, vel remota, sed tanquam proximè successura, magis dignum, magisque proportionatum ducat virum, cum similibus circumstantiis, quibus eadem congruat ratio.

Ut è converso in primogeniorum successionibus casus irrationabiliter quandoque præbet, ut secundo, vel ultro genita, quæ tunc civiliter pro statu nuptiali primogenita reputaretur, ideòque tanquam proximè successura qualificatum duceret virum aliàs non obtentura, vincat eam quę naturaliter primogenita sit, sed postmodum matrimonio habilis fiat, idque ratio, & æquitas suadeant pro facti circumstantiis perpetuo attendendis, ut judicium irrationabile sit. *b*

a *disc.* 14. *de Feud.* b *disc.* 201. *de fideicomm.*

OBSERVATIO CCVIII.

De lege prohibente feudatariam nubere sine domini consensu,

COnsueta extrema vitiosa, irrationabilitatum, ac asperitatum productiva ex eodem fonte derivantia attendendi leges, vel propositiones in littera, non autem in ratione, illasque applicandi generaliter omni casui, istorum circumstantias non distinguendo, dignosci videntur in hoc assumpto prohibitionis, quæ fœminæ feudatariæ, vel proximè successuræ in feudo fiat, nè sine domini consensu matrimonium contrahat, aliquibus adjectis pœnis; Doctores etenim in classes cum magna scissura dividuntur; Aliquibus id laudantibus, ipsamque facultatem sæculari potestati generaliter, ac indefinitè tribuentibus; Aliis verò pariter generaliter, ac indefinitè acerrimè negantibus, eo quia non valeat sæcularis potestas in iis, quæ merè spiritualia sunt, quale est matrimonium, se ingerere, ejusque impedire libertatem, undè propterea qualibet classium ejus tenaciter subsistinere volente opinionem, multa dignoscuntur, ac resultant, inconvenientia, utrique, spirituali, ac prophanæ Reipublicæ præjudicialia. *a*

Vitium itaque, ut præmissum est, in extremis consistit, ratiocinativam negligendo partem, qua mediante, sacra adhibeatur anchora distinctionis casuum, & effectuum, cum qua omnia conciliantur. Ubi etenim sæcularis potestas, ex eo quod mulier ejus feudataria sit, vel speretur, directè matrimonii libertati se opponat, illudque indefinitè prohibeat, undè jam volitum faciendum impediat, vel factum annullet, vel dissolvat de facto, sivè quod ob idem contractum, personalibus, vel realibus pœnis in bonis propriis, & allodialibus contrahentes afficiat, & tunc opinio negans verior censenda est, beneque ejus rationes, & fundamenta adaptantur. Ubi verò, non directa, & præcisa prohibitio sit, sed indirecta, vel causativa, ex justo nempè, ac rationabili motivo, nè occasione matrimonii feudum ad hostem, vel aliàs invisum, sive magis potentem transeat, undè propterea ipsi domino notabile parari valeat præjudicium, cui occurrere ita queat, adeout non ipsum matrimonium in genere prohibitio percutiat, atque ob ejus odium pœnæ inferantur, sed proprii dampni, ac præjudicii præservationem id respiciat, quodque in casu contraventionis, non in persona, minusque in bonis propriis liberis per modum pœnæ procedatur, sed solùm per subtractionem beneficii ab ipsomet domino collati in feudo, quod beneficium dicitur, sivè in annullatione actus donationis in feudo, unde propterea vir ex causa matrimonii, vel dotis nullum desuper, nec in forte, nec in fructu, vel administratione, quinimò in tenuta jus in eo quærat, & tunc justa, & probabilis est provisio, ideoque improbabilis potiùs damnatio, vel reprobatio remanet, & è converso irrationabilis est ejus laudatio, eo modo, quo in pluries enunciata viduitatis, vel respective status conjugalis, ac fœcularis conditione advertitur, cum clericorum aliorumque ecclesiasticorum exclusione, *c* attendendo nempè motivum, vel finem, an rationem, & honestatem necnè redoleat; Ideoque semper edocemur, irrationabilitates, ac asperitates omnes ab isto fonte derivare, procedendi in littera, vel cum generalitatibus in abstracto, non reflectendo ad rationes metiendas ex facti qualitate, ac diversis circumstantiis, ex quibus dignoscendum est an justitiam, vel æquitatem, & honestatem provisio, necnè contineat.

a *disc.* 20. *de feudis disc.* 73. *de testam. disc.* 1. *de dote.*
b *Ibidem.* c *observ.* 35. *&* 46.

OBSERVATIO CCIX.

Feudum individuum primogenito debitum, an illi imputandum sit in legitimam.

DEsuper scribentes, non absque consueta connaturali opinionum scissura illam generalem adhibent distinctionem, ut novum feudum à parente ex causa onerosa quæsitum ac etiam antiquum hereditarium imputetur, illud verò antiquum, quod pacti, & providentiæ formam habeat, unde propterea non ex bonis, & substantia parentis, ex qua debita est legitima, sed aliunde proveniat, imputari non debeat, dum primo casu à parente, ejusque substantia proveniæ dicitur, nisi titulus donationis explicitæ, vel implicitæ,

acce-

accedat, absque eo quod de imputandi animo constet, atque super unius animi probatione, tam in hac feudali materia, quam generalitate in omni primogenitura inter vivos erecta, magnæ haberi solent quæstiones, cum non modica resolutionum inconstantia, & varietate. *a*

Irrationabilitatem verò istæ generalitates continent, dum probabilius, ubi rationalium non autem pecudum, vel avium more judicandum sit, cum distinctione procedendum est; Ubi etenim feudum tale sit, quod allodialis privatæ rei liberæ dispositionis habeat speciem, quia nempè ignobile, & rusticum nullam habens annexam dignitatem, & administrationem, & tunc rectè imputatio intrat, cum aliàs de mero lucro, & locupletatione filius contenderet utrumque obtinendo contra domini voluntatem; Aut verò de feudo nobili, quod dignitatem, saltim baronalem, magis verò titulatam, ac administrationem subditorum annexam habeat, quodque liberæ non sit dispositionis, & tunc irrationabilis est imputatio, cum ita illa naturæ magna prærogativa, quæ in primogenitura consistit, in odium, & gravamen tendat, ut bona non liberæ dispositionis obtinere cogatur, ideoque deterioris conditionis esse debeat primogenitus quam alii sint filii; Ac ulterius, ut illi subjacere debeant majoribus sumptibus, & incommodis, quæ feudalis dignitas, ipsaque primogenituræ prærogativa secum ferunt; Hæc itaque sive eorum æstimatio subducenda est, & siquidem supereſt, in quo filius de mero, ac excessivo contendat lucro, illud imputandum est, non autem totum; Idemque in illa præsertim primogenitura, quæ intuitu, & occasione certi matrimonii erecta sit, cum eadem ratio congruat; Quamvis etenim totum id quod ex paterna substantia obvenit, imputandi voluntate accedente, imputandum sit, in eo tamen procedit, ac recipiendum est, quod lucrativam importat causam, illique non præjudicat libertati, quam filius habere debet in iis bonis, quæ ex causa legitimæ obtinet; Ideòque non extremum, à quo, sed potiùs extremum ad quem in proposito venit attendendum, spectata legis ratione, non autem littera, cum qua in omni casu pariformiter procedatur, cum tunc evidens adesse dicatur irrationabilitas, ac ineptia, quæ justitiæ, & veritatis præjudicia involvunt.

a *disc 19. de feudis ubi de imputatione feudi, & de imputatione primogenituræ disc. 191. de fideicomm. & disc. 24. de legitim. cum sequentibus.*

OBSERVATIO CCX.

Alienationes, & contractus in feudis, absque assensu sunt ad libitum revocabiles, cum restitutione fructuum ex parte emptoris, ac refectione interesse pretii ex parte venditoris.

ILlam pœnitendi, ac retractandi actus quamvis jurisjurandi religione munitos licentiam, quam feudistæ tribuunt utrique contrahentium super feudis, quando domini non accedit assensus, asperam, ac irrationabilem aliqui credunt, sed malè, quoniam cum res in contrahentium privato, liberoque commercio non sit, firmitatem propterea tales actus non habent, sed pro infectis habendi sunt, eodem modo, quo in iis habetur conventionibus, quæ super Ecclesiæ bonis fiunt, aut super Ecclesiasticis beneficiis, & pensionibus, aliisque similibus rebus, vel juribus spiritualibus, utpotè in privato non existentibus commercio. Si enim irrationabilitatem, ac turpitudinem id redoleret, ex eo quod propterea jurata violetur fides, Pontificia lex id non permitteret, ideoque de irrationabilitate potiùs redargui merentur, qui hoc redarguunt assumptum, in quo neutri fieri dicitur injuria, dum æqualis, ac reciproca est licentia utriusque, recteque ab initio scire potuerunt, ac debuerunt, quod actus ex sui natura, usquequo valido minuerur assensu retractationis subjectus esset, ideoque negligendo hunc perficientem actum gerere, ità implicitè de eadem pœnitendi facultate convenisse dicuntur.

Retractationem quoque in hac pœnitentia, vel retractatione dari ad initium actus, unde propterea illo semper habito per infecto, dominium numquam abdicatum, ac respectivè translatum censeatur, atque de consequenti fructus ad venditorem pertineant, *b* neque asperum, vel irrationabile censendum est, cum etiam Ecclesia in ejus bonis id practicet, ac recipiat, nisi adeò ambigua sit res, ut bona fides exuberet, ob quam justitia, & ratio exigant, ut qui percepit atque consumpsit ab eis excusetur. *c* Istaque posita fructuum restitutione, justum, & æquum, ac rationabile est, ut venditor, cui facienda est restitutio fructuum emptori interesse reficiat pretii, quod in manibus habuit, ne detur inconveniens naturali æquitati contrarium, ut rem & pretium eodem tempore obtineat. *d* Illud verò apertam redolet irrationabilitatem, ac asperitatem, ut ipsi emptori, hanc pœnitendi facultatem exercenti, licitum sit feudi longè minores fructus offerre, pretii vero soluti inter usuria in ea majori quantitate, quam regionis mores concedant petere, & consequi, dum ità ex illo proprio facto, quod delictum potiùs inhonestati saltim regulis redolet, commodum, & lucrum reportaret, atque venditor, ultra id quod interest patiatur interesse, dum ità fraudibus, & machinationibus latus aperiri posset aditus, ideòque non nisi ad limites fructuum hoc interesse suppleri, vel compensari, æquum, & justum est, non autem ultrà, cum id injustum, iniquum & irrationabile sit. *e*

a *de hac facultate revocandi, ac veniendi contra factum proprium in feudis disc. 30. & 31. de feud. & generaliter disc. 61. de donat. & in tit. de alienat. & contract. prohibit. disc. 1 & seqq. & sub tit. de benefic. & altero de pension. & alibi.* b *d. disc. 31. de feud.*

c *disc. 1. & 4. de alienat. & contract. prohibit.*

d *dicto disc. 1. & 4. de alienat. & contract. prohibit. dicto disc. 31. de feudis, & titulo de usur. pluries occasione agendi fructib. recompensativis ad terminos text. in l. curabit.*

e *eodem discurs. 31. de feud. & dicto tit. de usur. in posit. fructuum recompensativorum.*

OBSERVATIO CCXI.

Devoluto feudo, devolvi subfeuda, an rationabile sit.

EOdem continuante vitio attendendi leges, vel auctoritates in littera, vel cum generalibus regulis, ac propositionibus in abstracto procedendi; Stante juris axiomate, ut resoluto jure datoris, acceptoris quoque jus resolvatur; Aliqui inde finitè volunt, feudo devoluto, devolvi quoque subfeuda ab ipso fendatario concessa. Alii verò eatenus hanc subfeudorum devolutionem cessare volunt, quatenùs ea legitima dici valeant, suaque habeant requisita, ut gratis absque aliqua recompensa, & sine fraude, atque personæ æqualis conditionis fiant.

Hæc autem æquivoca, & irrationabilitates redolent, cum à facti qualitate, & circumstantiis potiùs id pendeat, distinguendo ea subfeuda, quæ de toto fiant feudo, ut nihil remaneat subinfeudanti, qui propterea in feudantis vices explicare dicatur, tanquam ejus organum, vel mandatarios, ut tunc prædicta desiderentur requisita, secus verò ubi de illis agatur inferioribus subfeudis, quæ sub excadentiarum nomine ab aliquibus feudistis explicari solent, pro feudi natura, & qualitate concedi solita, & quæ sub fructuum potius genere cadunt, cum tunc, etiam pretio, vel recompensa mediante, concedi posse, atque personæ æqualem conditionem esse potius, impropriam, atque prohibitam, receptum est.

Et circa fraudem ex imminenti, seu verisimiliter formidata devolutione deduci solitam, illa habenda est consideratio, an subinfeudatio omninò nova sit de rebus alias subinfeudari insolitis, vel potius de continuatione rei concedi solitæ, & devolutæ, cum illa posterior species inter fructus recenseatur à possessore in quocumque statu sit, quoties non sit præventiva immatura fraudolenta perceptio consequendos; Ideoque dem convincitur error asperitatum & irrationabilitatum, ac ineptiarum parens, procedendi in littera, vel in propositionum generalitate, non autem in spiritu, & in ratione pro facti qualitate, & circumstantiis, cum quibus procedendum potius venit. *a*

a *de his disc. 1. de feud. & in annot.*

OBSERVATIO CCXII.

In feudis, & hæreditatibus, aliisque universalitatibus, non præstatur evictio, nisi in expressis, de quibus promissa sit.

EXorbitantem, ac asperam aliqui putant hanc legalem propositionem, ut feudi, quod universitatem importare dicitur, vel hæreditatis, aut alterius similis juris, quod universitatem redoleat, evictio præstanda non sit, nisi de ipsa universitate, vel genere, non autem de singulis membris, quæ non extare comperiatur, vel extantia postmodum deficiant, quasi quod locupletationem de alieno, ab utroque naturali, & positivo jure damnatam id importet. E converso autem alii in rigore litteræ mordicus immorantes, nullam attendunt asperitatem, quæ ita ex magna emptoris læsione, ac venditoris indebita locupletatione sequatur, quia sic per legem disponatur. In utroque autem extremo,

tremo, irrationabilitatis, ac asperitatis vitium adesse dignoscitur, ex eodem fonte litteræ derivatum, cum veriùs attenta legis ita disponentis ratione, ista propositio regulanda, & practicanda veniat, pro facti qualitate, & circumstantiis, an scilicet illa universitas, talis qualis ea sit, per bonæ fidei venditorem distrahatur in ejus locum ponendo emptorem, qui illam suscipiat aleam cui idem venditor absque relevatione subjaceret, unde propterea nulla consideretur circumventio, seù læsio, quæ dictum producat inconveniens illicitæ locupletationis de alieno; Vel è converso prædictum verificetur inconveniens, ad quod principaliter est reflectendum, spectata, ut præmissum est, congrua ratione, cui legis dispositio est innixa, non autem simplici littera, cui ratio resistat, vel saltim non assistat, rationalis viri more judicando. *a*

a *discurs. 32. de feudis & discurs. 18. & 26. de emption. & vendition.*

OBSERVATIO CCXIII.

Servitia per vassallos uni baroni, vel domicello præstita, an successori, vel domino debeantur.

SOlent vassalli alicui baroni, vel domicello, benevolentiæ personalis gratia, & quandoque ex concussione, ac tyrannide aliqua præstare servitia, quæ sub angariarum, & perangariarum vocabulis per practicos forenses explicari solent; Feudo autem devoluto, dominus, vel ille, qui denuò sit investitus, vel quod à priori possessore quæsierit, eadem servitia exigere intendunt, quasi quod ipsi feudo; vel Castro annexa sint, atque cum eo in quemcumque transeant possessorem; Cum consueta verò opinionum scissura scribentes de super certant, utrumq; vitiosum extremum generaliter affirmativam, vel generaliter negativam substinendo, vel aliquas genericas adhibendo propositiones, ac distinctiones ex auctoritate desumpta littera in qua solùm proceditur; Verùm & id asperitatem, vel irrationabilitatem, ac æquivoca continet, cum veriùs pro facti qualitate, & circumstantiis, spectatis origine, vel occasione, ac modo procedendum in hoc veniat pro diversarum regionum, vel ditionum stylis, & legibus, ac moribus, ideoque in spiritu, & ratione legis, non autem in littera, & in generalitatibus immorandum est, cum ita id quod est licitum, quandoque reddatur illicitum, & è contra. *a*

a *disc. 51. & 65. de feud.*

OBSERVATIO CCXIV.

Qui possidens castra, & bona jurisdictionalia, voluntatis alterius se subditum, ac feudatarium facit, an jure Baronis, & feudatarii in omnibus tractari debeat.

FRequenti docente praxi, quod juxtà Italiæ præsertim motus, adeoque immutatum statum, aliquorum oppidorum, & castrorum possessores, qui ad differentiam illorum magnorum, ac potentium, quibus Principum absolutorum nomen congruit, Barones, vel Domicelli nuncupantur, quamvis illud dominium jure pleni, ac liberi allodii, Principum ad instar possiderent, ut ab adjacentium potentium oppressionibus redderent se tutos, prudentia, vel vi ita suadente, alicui potenti Principi fidelitatem juraverint, ejusque vassallos, ac ligios se fecerint, rem suam in feudum ab eis recipiendo, quod apud superficiales implicantiam continere videtur, sed malè, cùm veriùs non implicet per occultam præambulam donationem id sequi. *a*

Hoc autem posito, iidem superficiales in sola littera, ac rerum superficie ambulantes, istos æquè, ac alios vassallos, & feudatarios, & qui ex infeudantis beneficio, & vera concessione receperunt, reputant, eisque illa denegant jura regalia, quæ aliis feudatariis, ac Baronibus denegantur; Id autem asperitatem, ac irrationabilitatem redolet, ob strictam significationem, ac naturam donationis, ut quominùs donatum sit interpretari debeat, ideoque ut quoad altum dominium, ac superioritatem, non autem quoad alia referenda sit voluntaria subjectio, adeout his exceptis, continuationis jure totum id quod obtinebatur, retineant, cùm aliud sit regulare beneficio ab alio receptum, ut quominùs concedenti præjudicet interpretandum sit; Aliud verò, ut rem suam alteri subjugatam, quominùs fieri potest subjugasse, sibique præjudiciale censendum sit, rationem attendendo, seù rem per principia inquirendo, non autem cum sola littera, neglecto congruo discursu, ac ratiocinio procedendo. *b*

a *disc. 54. 56. & 63. de Feudis & in aliis ibidem.*

b *dicto disc. 63. de Feud.*

OBSERVATIO CCXV.

Alienationem, aliamq; dispositionem feudorum, & bonorum jurisdictionalium prohiberi, an justum & rationabile sit.

VEram, ac propriam alienationem, per quam res de facto ab uno abdicetur, atque in alium transferatur, prohiberi in feudis, ac dominiis nobilibus, & jurisdictionalibus, quæ vassallorum imperium, & administrationem annexam habeant, cum explicito, vel implicito juramento fidelitatis erga Principem, cujus nobiles, ac milites primi ordini hujusmodi feudorum, ac dominorum possessores dicuntur, justum, ac rationabile est, absque scientia, & licentia ipsius Principis, & domini, ut iste sciat in quem transeant, & ne in hostem, vel infensum, sive suspectum, aut nimis potentem id sequatur, *a* eodem modo, quo de justa, & rationabili prohibitione mulierum, hujusmodi feuda, & dominia possidentium, ne nubant, superiùs advertitur.

Quamvis etenim hujusmodi jurisdictionalium dominiorum, ac bonorum diversæ sint species, quod aliqua qua naturam habent veri, ac recti feudi, quod feudalibus regulis, & legibus subjacet, alia verò feudi corrupti, & improprii, ut propterea allodii potiùs naturam habeant, atque jure communi potiùs, quàm feudali metienda sint; Adhuc tamen meritò per principatuum, & ditionum leges particulares, quoad istam prohibitionem indifferenter ita statutum est, cùm eadem congruat ratio, non curata distinctione inter feudalia, & allodialia, sive inter feuda recta, & propria pacti, & providentiæ, & merè hæreditaria, & impropria, cum similibus distributionibus, quoad alienandi facultatem per Juristas dari solitis, cùm illæ successorum præjudicium potius concernant, quam illud domini, vel Principis, nisi consuetudo, vel ipsius investituræ lex id concedat, istamque contineat licentiam.

In altera verò specie alienationis fictæ, & impropriæ, quæ in hypotheca, vel in concessione ususfructus, & simili consistit, dignosci videtur asperitas, ac irrationabilitas, ut rei suæ libera prohibeatur administratio, ac dispositio, cùm nullum exindè Principi, vel Domino præjudicium paretur, ex dilemmate, quod aut res ob veram feudalem naturam, devolutioni, vel caducitati subjacet, aut non; Si non subjacet, nil sua interest; & si subjacet pariter ejus cessat præjudicium, cùm onera sine assensu imposita feudum non afficiant, nisi durante jure impositoris, quo cessato resolvuntur, ex recepto axiomate, quod resoluto jure datoris, illud acceptatoris resolvitur, ideoque non videtur quale rationis probabile fundamentum habeat hujusmodi prohibitionum extensio ad hanc speciem impropriæ, ac intellectualis alienationis, quæ naturali veritate attenta, reverà adesse non dicitur, cùm de facto res dominio possessoris adhuc perseveret; Unde propterea ex quadam Juristarum metaphysica, vel superstitiosa subtilitate manare dicitur, ut ligamen in re propria sine ratione injiciatur.

Licet enim, posita illa impropria alienatione, quæ per hypothecationem sequi dicitur, ista dicatur præparatio alienationis veræ, ac de facto; cum ejus vigore ad judicialem subhastationem procedi valeat, *b* Adhuc tamen ista non videtur congrua ratio, cùm hic actus propria, & privata creditoris hypothecarii auctoritate sequi non valeat, sed necessaria sit illa ipsius Principis, & domini, vel ejus Judicum, & Magistratuum, per istos non concedenda, nisi adimpleatur ejusdem prohibitionis ratio, ut in benevolum, & gratum licitatorem transeat, quatenus bona talis naturæ sint, ut assensus veræ, ac propriæ alienationi denegari non possit, nec debeat; Ubi etenim denegari potest, ita id sequi potest, in voluntaria, ac in ista judiciali, & cocta venditione, Ideoque ista species prohibitionis omni videtur destituta ratione, sed ex legali irrationabili superstitione derivat, ut litium inextricabiles producat labyrinthos. *c*

Eadem dignosci videtur irrationabilitas, & superstitio in altera, metaphysica distinctione, inter alienationem usufructus, & illam fructuum, seu eorum commoditatis. *d* Quoniam de facto, ipsaque naturali veritate inspecta, idem uterque actus importat, eumdemque unus, vel alter actus producit effectum, præterquam illum terminationis, ut in usufructu attendatur vita usufructuarii, &

in commoditate attendatur illa alienantis, sed iste effectus non intrat ubi desit licentia, vel assensus domini proprietatis, ideoque formalitatem, ac ideam ista distinctio redolet.

Idemque in locatione, per quam de facto res in conductorem transeat, ut propterea ipse, possessoris, ac administratoris jurisdictionis, & imperii figuram faciat, ut si ad tempus non longum citra descennale spatium fiat, licita sit, secus verò si ultra, quoniam potius indifferenter prohibitio cadere deberet dum naturali veritate inspecta huic actui eadem congruit ratio, quæ veræ, & propriæ alienationi, ut supra adaptatur, & sic pariter totum revera est formalitas, vel superstitio sine ratione.

Irrationabilitas quoque, vel ineptia in Juristis dignoscitur, pro consueto vitio procedendi in littera, non autem in spiritu, vel in ratione, quod generaliter, vel indifferenter in omni feudorū specie, tam in parte prohibitiva, quam in alia permissiva eadem adhibent, ac attendunt auctoritates, & regulas, non reflectendo ad debitam qualitatis, & naturæ feudorum, & dominiorum distinctionem, & an sint nobilia, & jurisdictionalia consistentia in oppidis, & locis habitatis cum jurisdictione, imperio, & vera administratione, quibus præfata ratio congruat, vel è converso sint rustica, & ignobilia in prædiis ad solum fructuum, vel pecuniarum utilitatem consistentia, quibus dicta ratio non adaptetur, cum similibus considerationibus, ex quibus inspiciendum est, an congruat, necne prohibitionis ratio, quæ more rationalium debet esse regulatrix, non autem littera, vel superficies, quæ irrationales potius regulat.

a *disc.66.cum pluribus seqq.de Feud.*
b *disc.13.& 151.de Cred.disc.78.de Feud. & discurs. 1. de Alien.& Contract.probib.* c *disc.13.& 151. de Credit. disc.78.de Feud.disc.58.de Empht.& alibi.*
d *disc.47.61.& 110.de Feud.& 44.de Emphyt.& alibi.*

OBSERVATIO CCXVI.

Feudum concessum tanquam francum, & nobile, an corrumpatur, ac efficiatur alienabile; Et concessum tanquam antiquum, an sit tale, ubi verè sit novum.

AMbæ istæ propositiones, quæ apud quamplures in litteræ ambulantes receptæ videntur, ut nempè ubi feudum tanquam franchum, & nobile concedatur, liberæ sit dispositionis, ut propterea feudalibus non subjaceat restrictionibus, quoq; ubi tanquam antiquum, & paternum, vel avitum, tale censendum veniat, quamvis tale revera non sit, quia de nostro quæsitum, æquivoco, & irrationabilitate laborant, ob consuetum vitium ambulandi in littera, non autem in ratione, ac discursu, neque diversas distinguendo circumstantias. Ubi etenim ex investituræ contextu petat, verum, ac rectum feudum ejus natura non alterata concessum esse, atque pacti, & providentiæ formam habere, cum restrictione ad certum genus, de stylo autem, seu formulario clausulas nobilis, & franchi, honoris, & prærogativæ gratia adjectas esse, ut penè ubique stylus inolevit ad excludendam illam feudorum speciem, quæ juxta antiquum usum, ignobilia, & servilia onera habebant, tunc irrationabile, ac ineptum est, ut accidens verborum, & clausularum ad unum finem pro stylo, vel formulario adjectum, substantiam alteret, de qua ex investituræ contextu pateat, *a* Idemque ubi naturali spectata veritate facti, nova sit revera concessio, vel acquisitio, ex eodem tamen honorificentiæ, ac prærogativæ motivo, illa adjiciatur clausula, ut paternum, vel si avitum, sive antiquum censendum sit, eo quia antiquum feudum nobilitat, novum verò non, ut veritas huic fictioni prævaleat, magisque attendatur. *b*

a *disc.54.& 107.& 134.de Feud.*
b *disc.12.& 19.de Feud.*

DE EMPHYTEUSI.

OBSERVATIO CCXXVII.

De præventiva, vel abusiva feudi, vel emphyteusis investitura, aut officii concessione.

PRæventivas investituras, vel concessiones, quæ abusivæ per Juristas frequentius dici solent, de feudo, vel emphyteusi, aut officio, alioque simili jure adhuc pleno, pro quando vacationis, vel devolutionis casus advenerit, absque consensu possessoris, neque per supremum Principem fieri posse plerique volunt; Consensu autem prædicto accedente, aliqui adhuc supremo negant; Alii verò idem tantum permittunt, non autem inferioribus, quibus alias rei vacantis concessio competat, ideoque hujusmodi concessiones irritas esse credunt; Duplici desuper assignata ratione, una nempè voti captandæ mortis, & altera supplantationis successoris. *a*

Omnia verò hæc, irrationabilitates, & æquivoca continent, primam etenim ratione voti captandæ mortis, hodiè pro nostris moribus inter fabulas recensendas esse alibi advertitur; quoniam ubi hæc ratio urgeret, utique supremos, ac absolutos quoque ligaret Principes, cum bonis moribus naturalibus id fit adversum, ideoque eorum non se extenderet potestas, magnumque esset irrationabile absurdum, ut Papa, qui Christi Vicarius, atque interni fori supremus est director, animarum saluti ex officii debito intentus, ac aliorum exemplar, gratias expectativas, & coadjutorias, quandoque inscio, imò etiam invito possessore, vel coadjutore, aliasque similes provisiones de dignitatibus, & beneficiis pleni concederet, ut ita delinquendi, atque graviter peccandi fomentum, & occasionem præberet; Ideòque nimia dignoscitur legleica simplicitas, hanc rationem pro illis moribus tunc vigentem, hodie attendere, cum inepto litteræ legum famulatu, absque ratiocinio, vel discursu.

Hinc, tam supremis Principibus, quam in subordinatis, ac inferioribus Magistratibus, ista ratio nullius remanet momenti, nullumque præstat obstaculum, cum tertii possessoris jus non tollatur, nullumque illi fiat præjudicium; Ea solum considerabili differentia inter supremos, & inferiores accedente, in feudali, vel emphyteotica concessione, ut inferior possessoris proximioribus tollere non valeat illam æquitativam renovationem, cui utpotè à quodam meré positivo scripto jure mananti, supremus absque dubio derogare potest.

Quo verò ad alteram rationem supplantationis successoris; Quando peculiaris principatus lex, vel consuetudo non urgeat, magis receptum videtur, ut ea supremæ potestati obstaculum non præstet, cum successorum quoque interfit prædecessorum facta servari, ut alias eadem metiantur mensura per successores, qua ipsi eorum prædecessores metiti sunt. Inferioribus autem, ac subordinatis, rectè urget hæc ratio, quando legitima non suffragetur consuetudo. Adhuc tamen æquivocum est assumptum, ut concessio ipso jure irrita censenda sit, quoniam implicitum habeat statum validitatis, dum vacationis casus ipsius concedentis jure adhuc durante sequi potest, ideoque firma est, suumque sortitur effectum, & per consequens non ipso jure irrita, sed resolutioni subjecta potius censenda est, ut re adhuc infecta, resoluto jure datoris, illud resolvatur acceptatoris.

a *disc.3.de Regal.disc.1.de Pension.& disc.1.de Emphyteusi.*

OBSERVATIO CCXVIII.

De renovatione emphyteusis, an juxta ordinem intestatæ successionis, vel potius juxta illum antiqui sanguinis regulari debeat præsertim in concursu matris cum amita, cum similibus.

FEudali, vel emphyteotica investitura terminata sine delicto, sed ex natura, ob finem generationum, ad quas concessio facta sit, ubi dominus directus pro se bona devoluta retinere nolit, sed aliis cum eodem feudi, vel emphytheusis titulo denuò concedere decernat, vel quod consuetudine, aut privilegio ad id teneatur, tunc ex quadam non scripta æquitate receptum est, ut præferre teneatur ultimi possessoris hæredes, ubi hæreditariam qualitatem potior investitura habeat, ubi verò sit pacti, & providentiæ, ut propterea sanguinis hæredibus tantum conveniat, sanguine proximiorem. *a*

In hoc itaque posteriori casu, cum probabiliter magis receptum sit, ut ad instar fideicommissariæ successionis, in hac quoque materia feudali, vel emphyteotica proximitas à persona ultimi morientis potius, quam ab illa primi acquirentis reguletur; Hinc quædam classes Pragmaticorum, qui in littera, non autem in spiritu, vel in ratione legis procedunt physicam, ac naturalem majorem proximitatem attendendo, latera, vel causas proximitatis non distinguit, ideòque juxta frequentiorem contingentiam, matrem amitæ præfert, cum similibus concursibus, istam renovationem regulando, juxta ordinem bonorum indifferentiam intestatæ successionis, atque huic opinioni aliqua Tribunalia quandoque adhæserunt. *b*

Magnam autem irrationabilitatem, magnumq; æquivocum id redolet, quoniam eodem retento ordine fideicommissariæ successionis, qui potius quam ille intestatæ approximat, atque attendendus venit, regulanda quidem est proximus ex persona ultimi, retentis tamen, ac præsuppositis terminis habilibus, ut nempè adsit proximitas, & conjunctio primi acquirentis, vel respectivè ordinatoris fideicommissi, cujus persona inspecta dici non valeat ille proximior extraneus, qualis est mater, vel alter per maternum latus attinens, quamvis etiam de eodem agnatitio, & paterno genere conjunctus esset, in quo tamen sit remotior. Ex ea patienti ratione, quod renovatio dicitur sequela, & ficta continuatio finitæ investituræ, quam ita fingitur continuare, ideoque non nisi illis, qui sint de genere primi investiti vocatio congruit, cum hujusmodi prælationis fundamentum sit quædam non scripta æquitas innixa prædecessorum meritis, & possessioni, ac propterea ille, qui sit à prædecessoribus, præsertim verò à primo acquirente extraneus, atque de diverso latere, vel genere nullum pro se habere dicitur fundamentum rationis, qua cessante irrationabile, ac ineptum remanet assumptum, idque à consueto vitio derivat procedendi in auctoritatum litera, & superficie, neglecto discursu viri rationalis, ipsaque ratione, quæ legis anima est, ac regulatrix esse debet.

a *disc.3.de Emphyt.& in aliis eod.tit.pluries.*
b *Eodem disc.3.de Emphyt.*

OBSERVATIO CCXIX.

De renovatione investituræ emphyteuticæ debita proximior ultimo deficientis, quomodo practicanda sit.

NUllibi lege obligante dominum, qui rem emphyteoticam devolutam pro se retinere nolit, sed alteri contineatur, istumq; cum eisdem legibus, & pactis præferre; Adhuc tamen in plerisque regionibus, vel Ecclesiis, ex antiqua recepta consuetudine, vel ex Pontificio, aut alterius Principis privilegio introducta est hæc necessitas, ut neque pro se retinere, neque canonem, seu laudemium alterare dominus valeat; Idque asperum, ac irrationabile reputari solet, dum lex mandat neminem invitum ad rem suam, uni potius quam alteri concedendam cogendum esse; Malè verò de redarguitur, ideòque in hoc etiam superficialium irrationabilitas, ac ineptia dignoscitur, cum ex alias infinuatis, ita ineptum, ac irrationabile sit, asperitates, ac irrationabilitates in rigore litteræ sequi, & practicare, sicuti ea reputare aspera, & irrationabilia, quæ verè talia non sint, quoniam, vel commercii necessitas, vel incultorum bonorum cultura, & melioratio, id rationabiliter pro locorum qualitate suadet, vel, & fortius, ob eam probabilem famam, ut bona privatorum essent, voluntariè in protectionem pro illorum temporum factiosis calamitatibus Ecclesiis donata, ut ab eisdem contemporaneè sub hoc titulo denuò reciperent. *a*

Ista verò consuetudinaria, vel privilegiativa cessante necessitate, quædam non scripta æquitas, vel civilium, seu feudalium legum, vel earum Interpretum sensu derivata, non quidem concedendi, vel renovandi necessitatem in domino pro se retinere volente induxit, minusque restrictionem facultatis in canone, vel in laudemio, ut ejus meliorem faciat conditionem, sed in prælatione sub eisdem legibus, ac oneribus, quæ ab alio offeruntur, quod rationis quidem fomentum habet, quamvis enunciatus scriptæ legis rigor resistat; Adhuc tamen ista æquitas quæ indiscretè quandoque, & ad litteram authoritatum illam laudantium practicetur asperitates, ac irrationabilitates producere solet, unde propterea æquitas in iniquitatem transeat, cum ex omni naturali, & positiva lege prohibita locupletatione cum alieno damno, vel circa denegatam refectionem melioramentorum, vel circa indebitè criticarum refectionem ejus, quod ab extraneo investito pro laudemio, vel alia recognitione solutum sit, aut super fructuum interim decursorum pertinentia, absque subjectione periculi, cum similibus asperitatibus exindè provenientibus, quod in littera non autem in spiritu, vel ratione procedatur, non perquirendo scilicet hujus prælationis originem, quodque nonà scripto jure proveniat, sed ab æquitate absque domini, vel alterius investiti damno, vel aliquo præjudicio exercenda, ne alias, ut præmissum est, æquitas in iniquitatem resolvatur, ut etiam in regulanda proximitate sanguinis dignoscitur. *b*

a *disc.5.cum pluribus sequen.de emphyteusi discurs.12. de emphyteus.cum seqq.*
b *observ.72.eod.disc.76.*

OBSERVATIO CCXX.

Generatio activa acquirentis, an computanda sit inter illas, ad quas feudalis, vel emphyteotica, vel similis concessio restricta est.

MAgnum quidem in hoc puncto inter Juristas certamen dignoscitur, unde propterea pro utraque opinione, de more classes, ac legiones habeantur; Aliquibus affirmativam teneribus, ut activa generatio computanda sit ex hujusmodi concessionum stricta natura, & interpretatione, ut ita quo citus fieri potest, ad ejus antiquam causam bona concessa redeant; Aliis è converso negativam tuentibus, cui magis naturalis ratio assistere videtur; Priori verò affirmativæ quæ apud modernos Pragmaticos magis recepta est potius quidam assistit rigor leguleicus irrationabilis, cum naturaliter implicet, ut qui se ipsum generet, quandoque activa generatio, computetur quoniam ipse naturalis discursus de passivis intellectum esse docet. Alii verò mediam conciliativam tenentes opinionem, in verborum, vel dictionum litterali formalitate, magis irrationabiliter judaico, vel grammaticali more insistere, & an adsit verbum relativum aliud ve simile, unde propterea in pedagogicis sensibus judicia efformantur, quo nil magis irrisione dignum, ut alibi advertitur occasione comprehensionis sexus fœminini, vel cognatitii sub masculinæ generationis vocabulo. Ineptias autem præmissa continere videntur, cum verius pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, substantia verisimilis voluntatis agentium spectanda fit, non autem in simplici verborum formalitate insistendum, cum verbum Notariorum potius, quam partium esse soleat, vel an una magis, quam altera opinio majores habeat sequaces, magisque communis dicatur. *a*

a *disc.3.cum seqq.de emphyteus.*

OBSERVATIO CCXXI.

An concessio censeri debeat potius Emphyteutica, vel perpetuæ locationis, pro effectuum diversitate exinde resultante.

INter nodosas, nimiumque controversas quæstiones quas fons cum non modica inconstantia in emphyteoticæ materia practicat, videtur ista, ac contractus veræ emphyteusis, vel potius perpetuæ locationis censendus, reniat, ad plerosque nimium considerabiles effectus exinde resultantes, & præsertim pro transitu ad extraneos hæredes, & pro exemptione à caducitatibus, ac laudemiorum oneribus, & à prælatione, ac similibus servitutibus quibus emphyteusis est subjecta, non autem perpetua locatio. Atque ad id dignoscendum, in verborum formalitatibus, aut in aliquibus generalibus propositionibus, vel in iis auctoritatibus, & decisionibus, quæ diversos percutiunt casus, fundamentum constitui solet, sæpius judicium in eodem casu variando. *a* Id autem ineptiam, ac irrationabilitatem continet tanquam consuetos, & connaturales effectus detestabilis usus procedendi cum littera, vel cum generalitatibus, quoniam ex freqnenter insinuatis, Notariorum potius quam partium verba esse solent ideoque substantia verisimilis voluntatis partium indaganda est, ex facti potius circumstantiis, & qualitate quam ex verbis, attendendo nempè frequentem regionis morem, & contrahentium, ac bonorum, & pactorum, & canonis qualitatem conjunctim, non autem cum illa generica distinctione inter exiguum, vel magnum fructibus correspondentem canonem, quoniam si id sufficeret, numquam in Ecclesiis, & minoribus, ac similibus, quibus absque justa causa utilitatis bonorum suorum alienationes, & concessiones facere non permittitur, emphyteoticus contractus practicabilis esset; Magni facienda itaque ista circumstantia venit tamquam unum ex efficacibus argumentis, cum aliis conjungendam tota facti massa inspecta, non autem, ut clausis oculis in omni casu cum ista, & similibus generalitatibus procedendum sit.

a *disc.30.cum pluribus seqq.de emphyteus.*

OBSERVATIO CCXXII.

Empayteusis ecclesiastica, an restricta ad solos sanguinis successores, vel ad extraneos transitoria sit.

IDem quod precedenti observatione insinuatū est in hoc themate quoque dignoscitur ut nempè cum quibusdam procedatur generalitatibus, vel cum majori, & minori auctoritatum calculo, similibusque idelitatibus, non distin-

guendo singulorum casuum circumstantias, illam præsertim moris regionis, vel qualitatis bonorum, ideoque consuetæ dignoscuntur irrationabilitates, & ineptiæ, & quandoque asperitates cum rerum judicatarum inconstantia, & varietate; Voluntatis etenim, & per consequens facti potiùs, quam juris est quæstio ex singulorum casuum qualitate, & circumstantiis regulanda, & decidenda, non autem Scholasticorum more cum generalitatibus, ac idealitatibus in abstracto procedendo, vel cum aliquarum auctoritatum littera quæ diversos percutiant casus, cum tunc ineptia, & irrationabiles remaneant; *a*

OBSERVATIO CCXXIII.

De purgatione moræ, ex æquitate concedenda, deneganda.

EMphyteutam in solutione canonis morosum per biennium, ubi ecclesiastica sit concessio, & per triennium, ubi sit prophana, nisi lex investituræ, vel consuetudo alium statuat terminum, jure suo privatum lex declarat, unde propterea caducitati locus fiat; Quædam verò æquitas, quam aliqui frequentius à jure canonico derivare volunt, alii verò etiam à civili originari certant, hunc temperant rigorem, ut ad moræ purgationem, ubi jus domini deterius effectum non sit, admittatur morosus, cum decursorum canonum prompta solutione, ob quam sibi incursa remittatur caducitas; Idque moderniores extenderunt, etiam ubi dispositioni legis accedat dispositio hominis, quia in investitura, vel in concessione eadem adjiciatur prohibitio; Verùm & in hoc asperitatem, ac irrationabilitatem sequi, frequens praxis docere, ut quod justè, atque miserationis gratia ex æquitate introductum est, cum iniquitate exerceatur, ideòque morosi, & delinquentis malitia potiùs confoveatur, cum prædicio Domini innocentis, cui non adimplendo, injuria facta est, dum ita malitiosus emphyteuta studiosè hanc recognitionem negligere potest, ut domino non curante, ejusque subsequente morte, vel respectivè mutatione, ut in Ecclesiarum Rectoribus, & Prælatis contingit, ita res in oblivionem transeat, ipseque directum dominium, ac ei libertatem usurpet, ab ista æquitate assecuratus, ut ejus detecta malitia, impunitus remaneat, quo nil absurdius, nilve irrationabilibus; *a* Idque ab eodem manat fonte procedendi indefinitè cum littera, & cum generalitatibus, cùm veriùs practicandum sit spectata ratione, vel fine, ob quem istud æquitativum præsidium introductum est, quando nempè paupertatis, vel absentiæ, alteriusque justi impedimenti, aut justa ignorantia probabilem præbeant excusationem, quodque ille morosus à culpæ, & malitiæ positiva immunis, ista æquitate dignus reputandus veniat, non autem quando ex malitia, vel protervia, dum iidem sacri Canones, ac pontificiæ leges id comprobant; *b* Vel quando pro moribus regionis congrua assistat ratio, ut generaliter cum legis rigore procedatur, istaque recepta non sit æquitas. *c* Ideòque pro facti qualitate, & circumstantiis, cum ratione potiùs, quam cum littera in ista æquitate regulanda procedendum est, rationalium, non autem irrationalium more judicando.

a disc. 42. & seq. & disc. 46. de emphyteus.
b disc. 5. de feud. *c d. disc. 46. de emphyteus.*

OBSERVATIO CCXXIV.

Transitus ad manum mortuam rei emphyteuticæ an à Domino impediatur, & quando denegetur ista facultas extra manum non mortuam ponendi.

ANtiquarum legum, vel antiquorum interpretum rigor statuit, ut domino facultas concedatur denegandi, vel impediendi emphyteuticæ rei transitum ad Ecclesiam, vel aliam manum mortuam, ad quam ex successione, vel alio non culposo titulo obvenerit, unde propterea illa obligationem habeat extra manum non mortuam infra annum reponendi, accepto pretio ab eo, in quem transferat, ubi prohibitio ex sola dispositione legis proveniat; Ubi verò illa quoque hominis accedat, ut tunc domino concedatur vendicatio, dicta denegata facultate extra manum mortuam reponendi. *a*

Asperitas, autem, ac irrationabilitas in hoc etiam dignosci videntur, id ad litteram, & cum generalitate indifferenter practicando, sine illa circumstantiarum distinctione, quam humanus discursus, ac ratiocinium docent; Ubi namque de illa concessione agitur, quæ ad certum genus, atque ad certum sanguinem restricta est, tunc iste casus mortuæ manus non datur cum proximiore sanguinis hærede ob solemnem professionem incapaci effecto rem obtinendi jure privato (probabilius quidem) magis receptum sit, monasterio excluso, ad alium sanguinis proximiorem res transeat, eodem modo, quo in feudis dispositum, ac receptum est. Ubi verò hæreditaria concessio est, unde propterea ad quemcumque extraneum hæredem est transmissibilis, tunc non videtur cui nam rationi hæc innixa sit prohibitio ob cessantem ejus rationem tollendi spem devolutionis, qualis in illis viget concessionibus, quæ ad certas generationes, vel ad certum sanguinem restrictæ sunt; Sola namq; discriminis ratio illa considerabilis videtur in merè hæreditaria, ubi penes privatam, ac non mortuam manum sit, ut illa sperari valeat devolutio, quæ juxta unam opinionem, cessante legitimo testato, vel intestato hærede, sequatur in exclusionem Fisci, quod modicum, nimiumq; rarum redolet præjudicium, abundè compensatum à commodo resultante à quindenniorum introductione, quando penes manum mortuam perseverare permittitur, per quam alteri consultum est præjudicio laudemiorū, quæ obtinentur ex causa alienationis, quæ in Ecclesia est prohibita. Igitur evidens irrationabilitas videtur, hoc assumptum, juxta hodiernos mores post dictam modernam introductionem quindenniorum antiquioribus ignotam ita indifferenter practicare; Majorem verò asperitatem redolet alterum assumptum, quando dispositioni legis altera hominis accedit super hoc transitu, ut devolutioni locus aperiatur, atq; denegetur facultas reponendi extra manum mortuam, cum æquivalentiæ receptione potissimè ubi ex non culposo titulo, id sequatur, adeout omnis delicti, & positivæ contraventionis absit suspicio, quia nempè cum bonorum universitate, & ex titulo directæ, vel obliquæ successionis universalis, ea res transeat, cum tunc formalem pœnam, id redoleat sine delicto, vel quod delictum importet piè disponere.

a disc. 48. & seq. de emphyteus. & in annot.
b dicto disc. 48. & 49. cum sequen.

OBSERVATIO CCXXV.

De quindenniorum introductione, ac solutione.

PErmittente domino emppyteuticæ rei transitum, a c retentionem ad manum mortuam, quam de jure prohibere potest, ut proximè præcedenti observatione advertitur; Utilli occurratur prædicio, cui dictæ facultatis prohibendi ratio innixa est, quia nempè tollatur ea spes laudemiorum, quæ occasione alienationis extra personas per investituram vocatas solvi debent ratione consensus in alienationibus per dominum præstandi; Hinc ad instar introductionis Cancellariæ Apostolicæ in beneficiis, quæ manui mortuæ unita sunt, ut occurratur Annatistarum, & officialium prædicio, in hac emphytheutica materia, idem quoque inolevit quindenniorum usus, qui in beneficiis introductus est. Rationabilis autem dicenda est introductio in genere, vel in substantia ob rationis identitatem, irrationabilis autem in modo omninò similitudinario, circa quindecim annorum taxam; Ista namque in ecclesiasticis beneficiis ad solam vitam provideri solitis, rationabiliter introducta est, dum compensata junioris, ac senioris ætate, probabilis, ac moderata est taxa à frequentiori contingentia regulata, cum perneccssè beneficiorum vacationes, ac respectivè novæ provisiones sequuturæ sint; Hæc autem ratio emphyteusi non congruit, cum per sæcula, seù per remotissima tempora probabiliter casus dari valeat, ut transitus bonorum intra personas ejusdem generis sequatur, nullaq; fiat alienatio, ideòq; certò extitura non sit consequutio laudemii, ut in consequutione annatæ pro beneficii vacatione, ac provisione extitura est, quando penes macii vacationem unitum non sit, unde propterea taxa suam non habet proportionem, sed irrationabilis, ac aspera censenda est, cum ad proportionem probabilis spei, pro personarum, ac bonorum qualitate, ac more regionis fieri debeat; Tunc autem eadem taxa rationabilis, & justa reputanda est, quando à quolibet novo successore, feudorum ad instar, petenda est renovatio, ejusque occasione solvendum est laudemium, vel alia recognitio, cum tunc verè, ac proprie intret assimilatio, atque beneficialis materiæ ad instar, ista quoque emphyteutica regulanda sit. *a*

a disc. 49. & 50. de emphyteus. & in annot.

OB-

OBSERVATIO CCXXVI.

Canonis diminutio, an per Emphyteutam petantur ob accidentalem rei emphyteuticæ notabilem diminutionem.

QUamvis in annalis, vel alias temporaneæ, & currentis locationis, & conductionis contractu, remissionem pensionis lex concedat conductori ob notabilem accidentalem non culposam, neque prævisam fructuum diminutionem; Attamen in isto emphyteutico contractu eam denegari magis receptum est; *a* Quæstione cadente in locatione perpetua, vel ad remotum plurium generationum tempus, an jure emphyteusis, vel jure temporaneæ locationis veniat iste contractus metiendus, probabilior autem opinio illum emphyteusi exæquat, In hoc verò idem dignoscitur error, asperitatum, & irrationabilitatum productivus, generaliter in omni casu procedere cum sola littera, quoniam verius reffectendum est ad rationem, cui differentia inter unum, & alterum contractum innixa est, qualis probabilius illa videtur, ut magnum commodum retroacti temporis longævi antequam diminutionis casus contingat, istud compenset incommodum; Quamvis etenim alia considerari soleat ratio inæqualitatis, quia nempè in casu augmenti, ac notabilis casualis melioramenti augmentum canonis dominus petere non valet; Non tamen ea congrua videtur, cum etiam in temporanea locatione cadat, & tamen negligitur. Igitur ad limites rationis concluso practicanda videtur; quando nempè, juxta antiquam regularem emphyteusis naturam, exigua sit præstatio in dominii recognitionem, secus autem quando magna, quæ fructibus respondeat, unde propterea discriminis cessaret ratio, cujus potiùs verificetur identitas, ut locationi assimiletur; Altera namque discriminis ratio assignari solita, ut in isto emphyteusis, aut perpetuæ locationis contractu sequatur translatio dominii, cujus sequela periculum esse debet, & quæ ratio in temporanea non cadit locatione; Attamen ex quadam legali subtilitate, vel superstitione potiùs quam ex naturali veritate ista disparitas provenire videtur, quoties temporaneæ locationis ad instar, canon vel responsio pensionis naturam potiùs habeat à fructibus regulata, ideoque irrationabitas intrat.

a disc. 54. de emphyteus.

DE LOCATIONE, ET CONDUCTIONE.

OBSERVATIO CCXXVII.

Antiquo conductori adversus novum prælationem lex denegat.

CUM una lex, congruum dicat ut antiquus conductor novo præferatur; *a* Altera verò rem suam vendendi, vel locandi cuilibet libertatem concedat, injustum reputando, ut qui vendere, seu locare, & è converso emere, seu conducere invitus cogatur; *b* Hinc apud antiquiores involuta exorta est quæstio super hac prælatione, cum solita opinionum varietate; Aliis generaliter, ac indefinitè in vim primæ legis eam concedentibus; Aliis è converso in vim alterius legis indefinitè negantibus alteri legi respondendo, ut procedat in Fisci, vel Reipublicæ bonis, ob illam differentiæ rationem, quod ubi novus non reperitur conductor, antiquus ad reconductionem cogi valet, ideoque istud incommodum cum eo commodo compensatum remanet, secus autem in privatis in quibus ista non cadit ratio; Et aliis inter Ecclesias, & privatos distinguentibus, ut in istis pars negativa procedat, in Ecclesia vero affirmativa, ex ea differentiæ ratione, quod ipsa æquitatem magis servare tenetur; Magis communiter tamen in foro apud moderniores, excepto Fisco, vel Republica, cui dictæ coactionis congruit ratio, tam in privatis, quam in Ecclesia pars negativa est. *c*

Adhuc tamen irrationabilitatem redolet in litera cum hac generalitate in omni casu procedere, cum verius pro lacti qualitate, & circumstantiis procedendum sit in spiritu, vel in ratione, qualis non est dicta libertas, quam legis rigor concedit, ut Pragmaticorum major pars opinatur, ex eodem vitio procedendi in littera, sed est eadem, quæ adversus retractum prælativum considerari solet, ut odiosus, atque exorbitans reputetur, ne scilicet ob hunc prælationis timorem, novi conductores, cum melioribus, oblationibus, & conditionibus retrahantur, unde propterea antiquus ex hoc beneficio ansam habeat locatorem suffocandi, ac etiam ob æqualitatem servandam, dum locatori ad relocationem cogendi conductorem facultas denegatur; Quando autem pro locorum more, & usibus, aliisque circumstantiis, aliqua urgeat ratio, vel æquitas, quæ istis prævaleat rationibus, potissimè verò illa considerabilis melioratio, vel reductionis ad meliorem magisque æstimabilem statum rei conductæ, unde propterea conductoris diligentia, vel factum novos alliciat conductores, qui meliores offerant conditiones, tunc prælationi locus dandus est, ne alias beneficium in maleficium convertatur; Ideoque in hoc themate idem dicendum est, quod penè in omnibus, ut non in littera legum, vel in generalitate regularum, & conclusionum procedendum sit, sed potiùs in ratione ex facti qualitate, & circumstantiis metienda. *d*

a l. congruit Cod. de locat. prædit. civili. lib. 11.
b l. ne cui Cod. locat. & l. nec emere Cod. de jur. delib.
c disc. 50. de locat. *d dicto disc. 50. de locat.*

OBSERVATIO CCXXVIII.

De pensionis remissione, ob accidentalem rei conductæ diminutionem, conductori faciendæ.

ACcidentali non culposo minusque præviso, vel prævidendo eveniente accidenti, quod intolerabile in fructibus rei conductæ inferat damnum, conductori pensionis remissionem fieri debere, sub defalchi, seù restauri vocabulo frequentiùs explicari solitam, utraque civilis, & canonica lex disponit, nisi præcedens, vel subsequens ubertas damnum compenset; Ubi verò non in fructibus damnum, vel deterioratio sit, in ipsa rei substantia, & in causa fructuum productiva, quæ in aliqua parte pereat, tunc notabile non desideratur damnum, sed tale quale sit attenditur quamvis modicum, eodem modo quo in fructibus etiam contingit, si ex voluntario à jure non permisso locatoris, vel tertii, quem ipse locator impedire potest facto id sequatur. *a*

Super istius autem ità compendiosè reassumptæ juris theoricæ praxi, vel applicatione, quando nempè in substantia, vel in fructibus damnum esse dicatur, &, quando istud sit in fructibus, quale nam intolerabile ad hunc effectum dici mereatur, sive quando prævisum, aut prævidendum dici valeat, sive quomodo annorum computatio, vel peræquatio fieri debeat, ut præfata intret compensatio, aut quando locatoris, vel tertii ab eo dependentis voluntarium à jure non probatum factum verificetur, cum similibus considerationibus, magna lucta, magnaque involutio cernitur inter Scribentes, exindeque frequentes resultare asperitates, irrationabilitates, ac ineptias, & æquivoca praxis docet, quod ex eodem in omnibus manat fonte procedendi cum littera legum, & auctoritatum, vel cum generalibus propositionibus, quoniam verius cum ratione procedendum est, juxta diversos regionum stylos, & mores, ac etiam pro bonorum, & præsertim appaltuum publicorum jurium, & effectuum diversa qualitate; Ideoque perpetuus est error dictorum inconvenientium productivus, cum generalitatibus in littera procedere, quoniam in uno casu legis ratio, & æquitas, pensionis remissionem suadere possunt, in altero autem denegandum est.

a De hac materia disc. 1. & seqq. de Locat. disc. 64. & seqq. 105. & seqq. 113. & 159. de Regal. & alibi.

OBSERVATIO CCXXIX.

An successor particularis locationi, seù colono stare teneatur.

INter privatos liberam suorum bonorum dispositionem, ac administrationem habentes, illa regula statuta est, ut universalis dependens successor, locationi, vel colono stare teneatur, particularis autem non; Ista verò posterior pars pene idealis esse videtur, ob tot limitationes, quibus dignoscitur subjecta, vel ratione scientiæ, aut ratione hypothecæ, sivè juramenti, vel clausulæ *constituti*, aut quia sit cæptus annus, resque integra non sit, cum similibus limitationibus desuper dari solitis; In aliis autem bonis non liberæ dispositionis, ut feudalia, & fideicommissaria; vel dotalia, & similia sunt, in quibus successor jure suo independenter venit, inspiciendum est, an bona, vel mala fide actus initus fuerit, quia proprii juris expiratio immineret nec nè. Magis verò involutus est punctus, ubi de successore in beneficio ecclesiastico, seù Prælatura agatur, in quo casu non medica dignoscatur opinionum, & rerum judicatarum inconstantia. *a*

Verum in his respectivè casibus procedere cum auctoritatum littera, vel cum conclusionum, & regularum generalitate, asperitates, ac irrationabilitates, & ineptias frequenter producit, quoniam veriùs procedi debet cum ratione, cui leges, vel conclusiones innixæ sint, principa-

liter ad applicationem reflectendo, ex facti qualitate ; & circumstantiis regulandam , & an bona, vel respectivè mala fides exuberet , præsertim vero ubi agitur cum Ecclesia, quoniam cum illa injustitiæ,& æquitatis profiteatur se matrem, & cultricem , ità indiscretus zelus procedendi cum litera, ipsam injustitiæ , & asperitatum potiùs esse nutricem ostenderet, ut præsertim ille docet casus,qui sequenti, observatione insinuatur , cum similibus , quos frequens praxis docet ,

a *de his omnibus disc.24.25.& 26.de Loc.& disc.51.eod.tit.*

OBSERVATIO CCXXX.

Seminatum,vel alias melioratum per colonum in solo conducto præter legem conductionis,solo cedit ad favorem locatoris ; Et generaliter de melioramentis in re aliena factis ,

JUris regula disponente, ut quidquid in alieno solo ædificatum, vel plantatum,aut satum, vel alias melioratum fit, domino soli cedat ; Hinc detestabilis usus insistendi in rigores literæ illam quandoque in magnis etiam, ac supremis Tribunalibus produxit asperitatem , ut satum , vel melioratum per conductorem in fundo conducto cujus conductionem , naturali veritate , seù conventione attenta durare justè opinabatur , ejus autem expiratio prætendatur ex ea juris subtilitate , quæ præcedenti observatione insinuatur , quia nempè successor in Prælatura , prædecessoris locationi stare non teneatur , Ecclesiæ dominæ vel prædecessoris in prælatura cedere deberet , *a* Res quidem nimium aspera,& irrationabilis,ut ita Ecclesia , quæ justitiæ , & æquitatis mater , & cultrix, est de alieno locupletetur, quod ipsa privatis adeò rigorosè prohibet ,

Duplex namque hujus regulæ assignabilis est ratio , una nempè , ut hæc pœna sit temeritatis , quam alteri opinantur , altera verò implicitæ , vel præsumptæ donationis ; Utraque tamen , certam, ac positivam exigit malam fidem, ex qua vel criminosa temeritas, vel probabilis donandi præsumptio resultet , quorum neutrum verificabile est in colono rustico agrariæ arti operam navanti , hujusmodi subtilitatum, ac superstitionum legalium ignaro , qui bona fide in suo colere, ac seminare credidit, juxtà statutum ex conventione tempus cum prædecessore , ideoque manifestam id redolet asperitatem,ac irrationabilitatem , quæ frequens quoque dignoscitur generaliter in melioramentis, quæ fiant in re aliena per quemcumque possessorem bona fide opinantem se dominum , quem postèa talem non esse detegatur; *b* Potissimè verò , ut in alia casus contingentia , quando attenta veritate naturali , ac de facto justum habere emptionis titulum , qui ex eisdem Juristarum formalitatibus, ac superstitionibus,ob aliquas malè servatas solemnitates,invalidus declaretur, cùm ità utraq; excludatur assumpti ratio , temeritatis nempè criminosæ à qua quælibet justa opinatio excusat , & præsumptæ donationis in dubio non admittendæ,quando talis animi probabilia non accedant argumenta , ut propterea idem sit dare inconveniens, in privatis etiam damnatum,magis verò, ut præmissum est in Ecclesia,locupletationis de alieno contra justitiæ,& æquitatis regulas; *c* Semperque edocemur quàm evidens iste sit error cum sola littera,vel cum generalitatibus procedendi, atque judicia efformandi, cum veriùs procedendum sit cum legis spiritu , vel ratione ex singulorum casuum qualitate, & circumstantii , prudenti, beneque regulato probi , ac rationalis viri arbitrio metienda , atque alias , vel asperitas , vel irrationabilitas, aut ineptia penè semper inesse dicitur ,

a *Apud Bich.dec.347.452.& 470.cum aliis disc.28.de Locat.* b *disc. 35. de Legitim.& detract.ex num.... disc. 37.de feud.* c *disc.4.de Alien.& Contract. prohib. & eod.disc.35.de Legitim.& Detract.*

OBSERVATIO CCXXXI.

De bonis investitis,& illatis in domum , vel fundum conductum , pro pensione affectis .

HYpothecam quamvis non conventam locatori concedente lege pro pensione in bonis , quæ per conductorem in re conducta invecta,& illata sint,ex istius legalis dispositionis literali intelligentia,ac generali praxi,plures oriri solent asperitates,ac irrationabilitates,cum extremis vitiosis ; Aliqui namque solum privilegium concessionis hypothecæ attendentes,conductorem collocant inter alios hypothecarios creditores,ut propterea cum eis concursum cum ratione temporis habere teneatur ; Alii verò è converso potioritatem adversùs quoscumque anteriores illi concedunt ; Et alii ad aliena etiam bona , quæ per conductorem invecta,& illata sint, extendunt, *a* Ita generaliter, in abstracto unam,vel alteram sequentes opinionem ad literam factionario more .

In hoc itaque dignoscitur idem irrationabilitatis , vel asperitatis vitium , quoniam potiùs in ratione procedendum est,cui legis provisio innixa est,adhibendo sacram anchoram distinctionis , sine qua penè inevitabile hoc vitium remanet. Ubi namque de alienis agitur bonis , quæ per conductorem expresè hypothecari non possunt , & tunc non videtur, ut hæc legalis tacita hypotheca intret , quoniam plus operari non debet fictio , quàm veritas , aut plus tacitum, quàm expressum, solumque locatori , superest actio de in rem verso in ea rata , quàm ipsorum bonorum conservatio importat, quatenùs ex facti qualitate hæc actio intret ; In bonis autem propriis conductoris, ut ad loci consuetudinem primario reflectendum sit , & an pro alimentis aliquod competat privilegium , quod ad habitationem extendendum videtur; Juris autem communis generali dispositione attenta , inspicienda est qualitas bonorum, & an de eorum natura talia sint , ut eorum fidem locator principaliter sit sequutus , adeout adaptentur ea , quæ in manuali pignore conventionali ex quadam, æquitate ratione commercii considerari solent , juris scripti temperando rigorem ,

a *disc.39.de locat.* b *Ibid.* c *disc.22.de Cred.*

OBSERVATIO CCXXXII.

Pro usu proprio , an liceat inquilinum durante locatione expellere .

SUperveniente indigentia pro usu proprio , locatorem posse durante adhuc locatione inquillinum expellere , lex expresè decernit; *a* Exindeque deducitur regula , quæ per ora etiam vulgarium volitat , atque clara reputatur attenta littera, & tamen penè idealis videtur ferè unquam ad praxim deducibilis , ob tot restrictiones ab Interpretibus datas , & super quarum verificatione non modica dignoscitur inter recentiores pugna,super indigentiæ scilicèt qualitate , an præcisa requiratur , vel sufficiat moralis , ac etiam quando ea inopinatè superventa dicatur, quæ prævideri non potuerit , & an juramentum , & hypotheca aliaque vincula de stylo apponi solita istud tollant beneficium , sive (præsertim in Urbe) an ista lex usu recepta sit , quod adhuc sub Judice indecisum pendere videtur . *b*

In his itaque ineptia dignoscitur eorum , qui cum littera , & in superficie procedunt , hujus facultatis exercitium facile , ac promptum reputando , quoniam priusquam per plures instantias , quæ in articulo appellabili , & ordinario potius , quam exequutivo cadunt , lis terminatur locatio , ubi ad breve sit tempus , ubi verò ad longum , tunc quia speciem alienationis redolet, adeout sub prohibita alienatione cadat , non improbabiliter dubitandum est , an hujus legis dispositio intret ; *c* Ideoque in hoc eadem quoque adhibenda venit regula , procedendi in ratione , ex facti qualitate , & circumstantiis regulanda, potius quam in littera , reflectendo præsertim , an illæ cadant dubitandi rationes , ob quas in Urbe , seù Romana Curia istam legem usu receptam non esse , una opinio non improbabiliter credit .

a *l. æde C. locat.* b *disc.45.de Locat.* c *Eod. disc. 45.*

OBSERVATIO CCXXXIII.

Locatio bonorum Ecclesiæ ultrà triennium , neque pro licito triennio subsistinet .

REstringente Pauli II. Constitutione , cum qua in rerum Ecclesiæ prohibita alienatione proceditur , locandi facultatem intra triennium , ità dirimendo quæstionem apud antiquiores involutam cum opinionum varietate,quando ad longum tempus locatio facta dicatur , ut propterea sub prohibitione cadat , ubi ultrà triennium fiat . Modernorum præsertim sensus magis communis est , ut si pro longiori tempore fiat,in totum corruat,etiam pro licito triennio , adeout utile per inutile vitiatum sit ; *a* Id autem ex quadam juris,vel Juristarum subtilitate, quæ superstitionis speciem redolet , provenire videtur , ut propterea irrationabilitatem , vel asperitatem contineat , potissimè verò ubi de illis agatur personis , in quibus utpotè hujusmodi subtilitatum ignaris, bona fides exuberet , neque pro facti qualitate , fraudis , & calliditatis urgeat

suspicio, potissimè quia non in omnibus bonis cursus solaris annum regulat , cùm in aliquibus à fructuum natura,& perceptione , vel culturæ qualitate id pendeat , ut quandoque triennium, ac majus spatium, pro uno reputetur anno , juxtà quasdam subtilitates vix juris Consultis notatæ sunt ; *b* Ideoque Ecclesia , quæ veritatis , & æquitatis naturalis mater , & cultrix esse profitetur , atque magis esse debet, legis rationem potiùs, quàm litteram attendendo , datam fidem pro eo tempore , quo servari potest , attendere, ac servare tenetur , non autem cum rigorosis legis subtilitatibus, ac superstitionibus illam violare .

Illa quoque ex eadem subtilitate accedente irrationabilitate claudicationis , ut in facultate Ecclesiæ sit contractui, quamvis invalido acquiescere , atque privatum contrahentem ad illius observantiam compellere , ipse verò è converso ista destituatur facultate , *c* contra illam æqualitatem , quam utraque lex civilis , & canonica , quinimò per modum loquendi ipsa lex naturæ , quæ ità explicari solet , pro illo instinctu , qui à ratione regulatur , & qui homines tanquam animalia rationalia à brutis , & irrationalibus distinguit .

Æquivocum item,quod ineptiam implicat in ista triennali bonorum Ecclesiæ locatione , procedendo in littera , vel in superficie , dignoscitur , quando pro aliquarum regionum moribus , in urbanis præsertim prædiis , illa adjiciatur conventio, ut elapso conventio triennio, atque non sequuta ex parte utriusque contrahentis contraria animi declaratione,censeatur facta relocatio pro consimili triennio , & sic successivè de triennio in triennium , ut ista conventio invalida censenda sit , etiam pro ipso primo triennio; Evidentem etenim errorem, ac ineptiam id redolet , ubi continuatio ex prima conventionum arctativa , & necessaria non sit,sed ex implicita nova conventione,novaq; libera voluntate, cum actu negativo explicata , & cum libertate partium non continuandi,cùm tunc revera in quolibet triennio nova dicatur locatio, & tamen in hunc errorem,etiam aliqua magna Tribunalia incidisse dignoscitur , *d* ex eodem vitio procedendi in auctoritatum littera,& superficie , vel in conclusionum generalitate , neglecto discursu, vel ratiocinio , quod distinguere, atque ad hæc advertere docet,an scilicet continuatio necessaria, & obligatoria sit, vel potiùs voluntaria, & ex implicita nova, conventione , ad inanem evitandum circuitum ex tunc explicata , ideoque semper error est in littera, non autem in ratione procedere ,

a *Extrav.Ambitiosæ de reb.Eccl.non alien.& disc. 22. de Locat.* b *disc.1.de alien.& contract.prohib.& disc. 22. Locatio.* c *Eod.disc.1.de alien.& contract.prohib.*
d *d.discurs. 22. de Locato,& d.disc.1.de alien.& contract. prohib.*

DE REGALIBUS, HOC EST GABELLIS, LOCIS MONTIUM, ET ALIIS SIMILIBUS.

OBSERVATIO CCXXXIV.

De Gabellario excessivam gabellam exigente .

QUadam indicta gabella super porcis,ut quando magni, atq;jam perfecti sint, integra exigatur , quando verò imperfecti , adeout ad differentiam , porcastri pro regionis loquendi usu appellantur , dimidiata; Cùm status medius detur qui in gabellæ capitulis omissus est observantia in duxit,ut etiam media teneretur via,nempè tres ex quatuor integræ gabellæ partibus exigendo ; Rebusque jam in hoc statu existentibus, dum cum hoc præsupposito , quod pensionis,vel pretii pars fuit , quidam negotiator gabellam cõduxit,sive juxta loquendi usum in appaltum susceperit, præfatumq;exactionis tenuit modum, attamen finito appaltu , tanquam indebitæ , atq; excessivæ gabellæ exactor, ad ingentem summam fisco restituendam , cum subsequuto effectu condemnatus fuit,res quidem nimium aspera,& irrationabilis,vel quia in hac media specie inter perfectos, & imperfectos,tanquam in casu dubio,si totum exegisset,non illicitè egisse dici posse ; Igitur minus illicitè ita egit ; Vel quia in ambiguis observantiæ tanquam optimæ interpreti deferendum est ; Vel demum, & clariùs,quia tunc gabellarius de excessiva exactor , qui pro gabellariorum more excessivam extorqueat exactionem,nullo verò pacto ubi rem in eo statu jam reperit, quoniam ille status inducit præsumptionem cum quo ea pensio oblatura , Magisque irrationabilitatem , ac asperitatem convincit subsequens eventus , quod neglecta quadam contraria provisione,ne,utpotè improbabili,maleque fundata,idem exactionis modus restitutus est,atque continuatus,ideoque canonizatus; Igitur quilibet agnoscat quæ & qualis justitia, vel major, aut minor probabilitas resolutiunis assistat . *a*

a *de isto casu disc.71.de Regal.*

OBSERVATIO CCXXXV.

Provisi de officiis,ac beneficiis, & dignitatibus, duæ de eorum natura, ab usu comprobata , perpetua sint , an removeri valeant .

NOn posse Papam , vel respectivè supremum Principem officiis , ac beneficiis , & dignitatibus , quæ de sui natura ad vitam sunt, possessores privare absque delicto, pro quo talis pœna cadat , vel saltim absque justa causa , quæ publicam respiciat utilitatem , opinatur quædam Juristarum,ac Moralium non exigua classis, ex ea saltim potestate, quam ordinariam dicunt , illi opinantes potestati id competere , quam dicunt plenam , & absolutam , eam tamen damnat , illud adhibendo dicterium, ut de plenitudine tempestatis potiùs , quam potestatis id fieri dicatur. *a* Simplicitatem verò, quæ ad ineptiæ metam ascendat, id redolet, potissimè , & clariùs ubi de gratuita provisione , vel concessione agitur , adeout non intret consideratio causæ correspectivæ , & contractus onerosi , in quo Princeps jure privati habendus est , & quo casu quidam interpretativus,vel moralis ex lege congruentiæ, & honestatis potius quam verus , & positivus potestatis defectus adesse dicitur; Esse siquidem officia , vel beneficia , & dignitates, aliaque jura hujusmodi ad vitam , vel alias majoris durationis in posteritate , non provenit à jure divino , quod sub se implicat naturale, ut propterea supremæ potestati humanæ non subjaceat , sed provenit à jure positivo ecclesiastico , vel respectivè prophano , cui Princeps tanquam lex animata derogare , vel dispensare potest , cum illius sit destruere , cujus est condere ; Et quamvis aliqui super observantia provisionum præsertim ex causa onerosa , & correspectiva , indispensabile jus naturæ , vel gentium penderent; Nihilominus ubi jus divinum veteris,vel novæ paginæ in parte morali obligatoria non urgeat, id pariter, simplicitatem,ac fabulæ speciem redolere videtur, ut occasione agendi de juris , aut legum distinctione alibi advertitur,quoniam non omne,quod ex quodam naturali instinctu qui insitus est & potius à religiosa,civili educatione, quam à natura cogente jus naturale obligatorium propriè dicitur,sed potius impropriè,ac pro nostro modo loquendi .

a *disc.20.& 140.de Regal.& in annot.*

OBSERVATIO CCXXXVI.

De transitu libero locorum montium , aliorumque similium jurium cum Republica in tertium , non obstantibus vinculis quæ favore creditorum per venditorem in eis adjecta sit .

EXorbitanti, ac odioso , & irrationabili privilegio aliqui referunt illam libertatem locorum montium , aliorumq; consimilium jurium cum Principe, vel cum Republica quam praxis docet , non obstantibus hypothecis , aliisq; vinculis desuper per venditorem contractis, quoties illa in ejusdem Reipublicæ libris , ac in literis desuper expediri solitis descripta cum eadem publica auctoritate non sint, quasi quod ita sit jus tertii tollere , ipsumque jus naturæ , vel gentium lædere . Verum id æquivocum , ac simplicitatem redolet , quoniam cum publicus favor prævalere debeat privato, ita pro ipsius Reipublicæ beneficio expedit hujusmodi jurium libertatem omnimodam conservari , cum istud hodiè reputetur melius , magisque promptum , ac oportunum Principum , ac Republicarum peculium, vel præsidium in earum indigentiis, ideoque summam libertatem, summamq; fidem in eis conservari expedit . Alia quoq;in idem accedente ratione , quod eadem jura de sui natura,non privat, sed publici, ac regalis potestatis & commercii esse dicuntur, ideoq;ab ipso Principe, vel Republica directè,ac immediatè obtineri, ac recognosci dicuntur quamvis ex privatorum possessorum correspectiva resignatione,tanquam per speciem emptionis, & venditionis indifferentiam bonorum obtineantur , ideoque emptor ipsius Principis,vel Reipublicæ fidem potius, quam illam privatis possessoris dicitur sequi,ad instar resignationis Beneficiorũ Ecclesiasticorum ; Unde propterea possessor,qui resignat suum jus transferre nõ dicitur,sed potiùs illud ex-

tinguere , ac ſupprimere , eoque extincto , vel ſuppreſſo , in emptore , vel reſignatario novum ex integro jus efformatur directè , ac immediatè ab ipſo Principe , vel Republica , eodem modo quo debitore proprio creditori debitum ſolvente , vel cenſum extinguente , omnes hypothecæ , aliaque vincula , quibus illud nomen , vel ille cenſus ſubjaccbat , ceſſant , ac reſolvuntur , ſibique creditores , vel aliis jus habentes imputent , cur deſuper publicam auctoritatem ſuper eorum hypothecis , vel vinculis interponi , atque in libris , vel reſpectivè in literis deſcribi ſolliciti non fuerint ; Unde propterea ſimplicitas ac irrationabilitas eſt , id exorbitanti privilegio referre , cum ex ipſorum jurium natura potius id proveniat . *a*

a *de his diſc.26.& ſeqq.de regal.*

OBSERVATIO CCXXXVII.

Datis in dotem locis montium , vel aliis juribus vacabilibus & vitalitiis, ſive uſufructu, quid reſtituendum veniat.

QUamvis Pragmatici multas deſuper adhibeant diſtinctiones ac ſubtilitates ex verborum cortice , vel contextura deſumptas , an ipſum jus in abſtracto in dotem datum ſit , vel potius fructus exindè percipiendi qui principaliter in contractum deducti ſint , tanquam per ſpeciem ſortis , ut priori caſu , nihil reſtituendum veniat , niſi ipſum jus percipiendi in futurum , quatenus adſit , ac duret , & tale quale , ſit , non autem id, quod medio tempore conſtantis matrimonii perceptum fuerit ; ſecus autem in altero caſu , ut tunc fructus percepti , proprietatis naturam habeant , adeout illorum intermedia fruitio ſtet loco illorum fructuum , quos in compenſationem onerum matrimonii vir obtinere debet , & ſuos facit . Ineptiam tamen , ac irrationabilitatem evidentem id redolet , ex eodem conſueto, & connaturali fonte manantem procedendi cum verborum formalitatibus , vel cum legum , & auctoritatum litera , aut cum concluſionum ſuperficie , non reflectendo ad ſubſtantiam veritatis, ex facti, pro ſingulorum caſuum qualitate , & circumſtantiis deſumenda. Cum etenim quandoque ipſorum vacabilium , ſeu vitalitiorum jurium fructus , & emolumenta talia ſint , ut pro qualitate perſonarum , ac moribus regionum , currentibus matrimonii oneribus vix proportionata ſint , unde propterea in quotidianos , & currentes conſumuntur uſus , utique prorſus irrationabile , ac fabuloſum eſt , ob verborum formulam , ſeu contexturam , quæ uno , vel altero modo ab imperio Notario concepta ſit , ita virum obligare ad reſtituendum in ſorte, vel proprietate , id quod tanquam proportionatum fructuum pro matrimonii oneribus ſupportandis percepit, & conſumpſit; Secus vero ubi(quod tamen nimium rarum eſt forteque unquam ad praxim deducibile) adeò magna , & exceſſiva ſint hujuſmodi emolumenta , ut eorum fructus , ex eorumdem inveſtimento percipiendi præfatis oneribus reſpondeant . Ideoque non juris ſed facti cenſenda eſt quæſtio,ex præmiſſis conſiderationibus,ac facti circumſtantiis regulanda, & decidenda, evidenſque remanet error, irrationabilitatum , ac ineptiarum productivus, cum diſtinctionibus , ac formalitatibus ex verborum cortice deſumptis procedere , cum potiùs in ſpiritu , vel in ratione, ut ſupra procedendum veniat . *a*

a *diſc.35.de regal.& diſc.148.dè dote .*

OBSERVATIO CCXXXVIII.

De publica annona per Principem, vel ejus nomine per Magiſtratus , aut per Civitatem adminiſtrata , quibus potiatur privilegiis , quæ ipſi Principi , ejuſque Fiſco , vel Civitati de jure competunt .

PRincipe in Metropolitica præſertim ejus reſidentiæ Civitate per publicos Magiſtratus ad id deputatos , vel reſpectivè ipſa Civitate, vel Republica, annonam adminiſtrante ; Quæſtio cadit , an pro victualibus , quæ pro publica annona , vel ubertate emuntur , vel alias de loco ad locum vehuntur , & introducuntur illa intret à gabellis, aliiſque oneribus exemptio , quæ ipſi Principi , ejuſque Fiſco de jure competit , ſive Reipublicæ , aut Civitati , quæ domina ſit gabellæ , vel alterius oneris ob eamdem exemptionem , quæ domino , & locatori gabellæ pro rebus ſuis de jure competit; Atque in hoc pariter,idem dignoſcitur error irrationabilitatum , ac ineptiarum , vel aſperitatum productivus , procedendi cum regularum , vel auctoritatum littera , ac generalitate in abſtracto , ad ſpeciales non reflectendo circumſtantias ex quibus inſpiciendum eſt , an congruat necnè hujuſmodi exemptionis ratio , quæ omnium regulatrix eſſe debet . Ubi etenim iſta annonaria adminiſtratio , quæ à Principe , vel reſpectivè à Civitate fiat , aliud revera non importet, niſi quamdam publicam , beneque regulatam , ac nimium commendabilem ex officii debito incumbentem œconomicam adminiſtrationem , in gratiam populi , ad occurrendum dardanariorum oppreſſionibus , & ſuffocationibus , aliud ipſo Principe , vel Civitate non patiente damnum , vel incommodum , niſi illud mutui, vel accommodationis promptæ pecuniæ , cujus plenam deindè obtineat æquivalentiam , cum eorumdem victualium uſu,& venditione;Et tunc Principis,vel Civitatis negotium geri non dicitur,ſed potius privatorum , qui gabellis , & oneribus ſubjacent , ideoque juſtum , ac rationabile eſt , ea perſolvi . E converſo autem , ubi magna penuriæ calamitate ita exigente, Principis , vel Civitatis , hæc annonaria adminiſtratio œconomica ſolum non ſit , ſed admixtam habeat donationem , quæ populo fiat , cum damno in proprio ære , ut victualia pro minori vendantur pretio , quam empta ſint , & tunc exemptio intrare debeat,cum ita ſpectata rei ſubſtantia, & veritate,non à populo,ſed ab ipſo Principe, ejuſque Fiſco , vel reſpectivè ab ipſa Civitate ſupportari aliis dicerentur , ideoque ſemper à litera , & generalitatibus in abſtracto, in judicando , & conſulendo cavendum eſt , ſed inſiſtendum eſt in ſpiritu , vel in ratione , cui legis diſpoſitio innixa ſit, reflectendo pro facti qualitate , & circumſtantiis , an illa ratio,necnè congruat , atque alias irrationabilitates, ac aſperitates perpetuò reſultant . *a*

a *diſc.44.& ſeqq.& diſc.125.de Regal.& in annotat.*

OBSERVATIO CCXXXIX.

De Clericorum , & Eccleſiaſticorum exemptione à gabellis , aliiſque publicis oneribus , quomodo intelligenda, & practicanda ſit .

IN iſta realis eccleſiaſticæ immunitatis materia præſertim,in qua canonum,& legum diſpoſitio,quę illam concedit , juſta , nimiumque rationabilis , ac pia cenſenda eſt , magnæ dignoſcuntur aſperitates , ac irrationabilitates , & exorbitantiæ , quandoque ex bono quidem , ſed indiſcreto , maleque regulato zelo provenientes , ideoque congruit dictum , quod ſit effectus malus ex bona cauſa , ex eodem fonte hoc malo derivante , quod in litera non autem in ratione proceditur . Immunitatis etenim realis clericorum , & eccleſiaſticorum illa eſt ratio fundamentalis , quod cum ipſi ſpiritualia ferant onera , orationum , vigiliarum , jejuniorum , aliarumque aſperitatum , necnon adminiſtrationis ſacramentorum , aliorumque divinorum , quibus laici non ſubjacent , hinc juſtum , ac rationabile eſt , ut à laicalibus oneribus exempti ſint , cum ita utrumque genus hominum reſpectivè communis Reipublicæ onera pro diverſa qualitate ſupportare dicatur , iſtaque eſt vera , & germana ratio , non autem altera frequentius per Pragmaticos conſiderari ſolita, quamvis in ſuis reſpectivè caſibus , vel ad aliquos effectus , ratione deficientis poteſtatis , cum iſta ſola ratione attenta non deberet eccleſiaſtica immunitas locum ſibi vendicare, quando utraque poteſtas penes eumdem Principem, vel Rectorem reſidet , ut ſacra pagina veteris teſtamenti, tunc ſequi docet , ac etiam in aliquibus Principatibus, & ditionibus , in illa præſertim temporalis dominii Eccleſiæ , ac etiam in tribus Eccleſiaſticis Electoribus Germaniæ , aliiſque Prælatis utramque ſpiritualem , & temporalem cum clero , quam cum populo poteſtatem habentibus praxis docet .

Hinc effectus hujus immunitatis ille debet eſſe,ut clerici,& eccleſiaſtici in primævo conſerventur ſtatu libertatis, priuſquam gabellarum,& onerum ſequeretur introductio , perinde ac ſi illa in rerum natura non eſſent , unde propterea integrum ſuorum bonorum fructum, & emolumentum aſſequantur intrinſecum , & naturalem illamque non patiantur accidentalem diminutionem , & jacturam, quam gabellæ , & onera in ipſo domino utente pro ſe ipſo , vel aliis vendente producant , non autem , ut ad lucrum , & mercaturam eorumdem id tendat , quodque ad privatam convertant utilitatem illud extrinſecum alteratum pretium rerum , quod ipſa onera laicalia producunt , vel quod laici emptores occaſione emptionis , & uſus bonorum,vel fructuũ pro publicis oneribus ſupportandis perſolvant , adeout id , quod ſub hoc prætextu immunitatis ad

ad lucrum , & commodum illicitum Eccleſiaſticorum tendit , duplicatum laicorum damnum , ac onus importet , quia nempè pro publicis indigentiis ſupplendis alia ſupportanda ſint onera ; Id etenim nedum irrationabilitatem , ſed aſperitatem , & iniquitatem , ab ipſiſmet canonibus ipſoque divino , ac naturali jure damnatam redolet ; Ideoque in hac præſertim materia , in ſpiritu , vel in ratione , potius quam in littera procedendum venit , ſpectando ſcilicet finem , vel effectum , à Canonibus conſideratum , quodque Eccleſiaſtici præſerventur à damno , non autem ut mercaturam deſuper faciant , atque cum aliena locupletentur jactura . *a*

a *diſc.5.& ſeqq.Miſcell.Eccl.diſc.50.cum plur.ſeqq.de Reg.*

OBSERVATIO CCXL.

Forenſes inhabilitari ad bonorum acquiſitionem , vel pro eis quæ obtinent , ad majora onera obligari , an juſtum , & rationabile ſit .

DAmnant aliqui locales leges , quæ inhabilitant forenſes ad acquirendum bona in loco , quaſi quod naturali libertati id repugnet , ideoque tales leges odioſas , exorbitantes , ac irrationabiles reputant ; Alii vero è converſo illas laudant , atque juſtas, ac rationabiles reputant, quaſi quod juſtum , & rationabile ſit , ut illi gaudeant illorum bonorum commodo , qui ſentiunt loci incommoda , & aſperitates, Aliaque dignoſcuntur pro varietate opinionum extrema , quoniam aliqui nedum habiles volunt forenſes ad bonorum acquiſitionem , ac retentionem , ſed etiam ut à loci oneribus , & contributionibus debeant eſſe exempti ; Alii verò laudantes incapacitatem , quando huic diſpenſetur , approbant leges , quæ ad majora etiam duplicata onera illos gravant , ita pro humana imperfectione , & imbecillitate qualibet claſſe , vel factione , rationabile , ac juſtum reputante id quod ſibi placeat , injuſtum verò , ac irrationabile , id quod diſpliceat , exindeque ſequitur , ut juſtitia , & veritas ignotæ ſint , earumque incertus ſit vultus , vel habitus , cum pro ingeniorum , vel intereſſe varietate , ac affectione quilibet ſuo genio veritatem , & juſtitiam accommodat . Verius autem videtur , ut in utroque extremo reſpectivè , irrationabilitatis , & aſperitatis dignoſcatur vitium, unam vel alteram ſententiam in litera mordicus attendendo , atque cum ſolis generalitatibus in abſtracto procedendo , quoniam potius , neglecta litera , neglectiſque generalitatibus , procedendum eſt , cum ſpiritu , vel ratione regulanda ex ſingulorum caſuum qualitate , & circumſtantiis , ex quibus inſpiciendum eſt, quale ſit hujuſmodi legum motivum , an juſtum ; & rationabile , vel è converſo animoſum , ac injuſtum , & irrationabile , dici mereatur . *a*

a *de his diſc.77.de Reg.diſc.149.de dote,& diſc.82.de feud.*

OBSERVATIO CCXLI.

Clerico , & Eccleſiaſticos , in temporali Eccleſiæ ditione publica ſupportare onera laicalia , quæ alibi non ſupportant , an juſtum , & rationabile ſit .

SCandalum ſuperficiales concipere ſolent , quod in temporali Eccleſiæ ditione Pontifex, ab utriuſq; ſecularis, & regularis cleri perſonis , gabellas, aliaque laicalia onera quaſi pariformiter à laicis exigat,aliis vero Principibus interdicat , quaſi quod ita violare ſit regulam ab omni divino , naturali , & humano jure ſtatutam , vel quiſque juris in alio ſtatuit, in ſe ipſo ſtatuere debeat , vel ut eadem ipſe menſura metiri debeat, cum qua alios metitur. Verum, qui ſolam rerum callent ſuperficiem eorum error,ac ineptia hic eſt , quoniam Pontifex in propria temporali ditione , pro illis fidei , & catholicæ Reipublicæ indigentiis , ac oneribus eccleſiaſticos gravat , pro quibus juſtum , ac rationabile foret ubique eoſdem gravari , abſtinet autem, ex apoſtolica conceſſione eos gravant ſinguli reſpectivè Principes pariformiter pro regionum qualitate ut ideoque irrationabilitas , & ineptia dignoſcuntur , ita generaliter , ac in abſtracto iſt conſiderare , atque ſtylum redarguere , cum potius rationis , & æquitatis fomentum id habeat , cum ejuſdem Pontificis præjudiciali reſtrictione, ut id, quod ab omnibus exigere poteſt, contentus ſit ab illis tantum exigere, qui in ejus temporali ditione vivunt .

a *diſc. 55. de Regal.*

OBSERVATIO CCXLII.

Extrinſecum nimium alteratum ſalis , aliorumque mineralium , ac victualium , aliarumque rerum pretium , cum jure privativo exigi , an juſtum , ac rationabile ſit .

EXorbitans ab utroque jure naturali , & poſitivo reputatur Principum , & Republicarum , ſive Civitatum introductio , ut in ſalis , aliorumque mineralium , ac victualium contractatione jus detur privativum , cujus ratione nimium alteratum pretium , quod extrinſecum , & accidentale appellatur , ultra intrinſecum , & naturale , quod nullum , vel modicum eſt , & quandoque etiam in re ſua ſolvatur , quaſi quod ita naturalis impediatur libertas, atque Prophetæ lamentatio verificetur , aquam noſtram pecunia bibimus,ligna noſtra pretio comparavimus; Idemque aſſeritur in iis piſcationum , & venationum , ſive aucupiorum , aliarumque uſualium rerum productivis locis , in quibus natura nimium liberalis , ac fœcunda ſit , quaſi quod naturæ beneficium , ac liberalitas tollatur , atque pænuria inducatur , ubi magnam Deus , & natura copiam, ac largitatem præbent , ideoque de aſperitate , ac irrationabilitate hujuſmodi redarguuntur introductiones , quas nonnulli tyrannicas vocant .

Irrationabiiitas verò , ac ineptia in hujuſmodi cenſoribus potiùs dignoſcitur , cum juſtè , ac providè , & rationabiliter , ita introductum ſit . Cum etenim humana malitia eadem ac majora produceret inconvenientia , quia nempè hujuſmodi naturæ beneficia , & liberalitates , ud aliquorum potentium , & concuſſorum occupantium commodum , & locupletationem cederent , unde propterea , ſexu , ætate , aut valetudine , vel animo , imbecilles , nullam haberent participationem;E' converſo autem Principatus,vel Reipublicæ onera pro publicis indigentiis perſonalia , vel realia , ab imbecillibus magis , quam à potentibus , & concuſſoribus ſupportari frequentior experientia doceat ; Hinc juſtitiam , æquitatem , ac rationem hæc introductio habet , ut ita hujuſmodi prodigalitatis naturę emolumentis in publicas indigentias tendentibus onera , ideoque omnes pariformiter naturæ beneficio , ac liberalitate potiantur , atque æqualis omnium conditio ſit , ita injuſtitiæ , ac irrationabilitati potiùs occurrendo , ideoque irrationabile eſt , id redargui de irrationabilitate . *a*

a *de his juribus privativis, & regalibus in ſale, & ſalinis, in mineralibus , in piſcationibus , & venationibus , ac ſimilibus diſc. 2. de feud. diſc. 106. cum plur. ſeqq. diſc. 118. & 134. & 159. de Regal. & alibi pluries .*

OBSERVATIO CCXLIII.

Pro uno eodemque crimine , quemlibet Principem , vel dominum , qui jura Fiſci habeat , bona in ejus ditione exiſtentia confiſcare , aliqui volunt , illam ſtatuentes propoſitionem , quod quilibet confiſcat in ſuo .

NOn cognoſcentibus Romanorum legibus , quas civiles communes dicimus , principatuum independentium , atque Fiſcorum , & confiſcationum pluralitatem , ac diverſitatem , cum illud læſæ majeſtatis crimen , pro quo ſolùm eiſdem attentis legibus , bonorum publicatio decernitur , in toto illo orbe , quod in eorundem Romanorum ſubjacebat imperio , unum , & idem eſſet ubique crimen punibile , ideoque unus , & idem eſſet ubique fiſcus , unaque confiſcatio, quoniam unus erat ſupremus Princeps unumque imperium ; Poſtquam verò præfati antiqui Romani imperii , præſertim in occidente , ob tot exterarum nationum incurſiones , ac dominationes ſequuta eſt diſſolutio , atque tot tantique inter ſe diverſi , ac independentes exorti ſunt principatus , quorum quilibet , licet exiguus eadem imperii jura in ſua ditione haberet , unde propterea tantus valeat in eo proprius Princeps , quantum dictus antiquus Imperator in eo valebat Imperio , atque de conſequenti , fiſcorum , & confiſcationum ſequuta eſt multiplex diverſitas ; Hinc antiqui præfatarum legum interpretes , motivando pro regionis in qua vivebant qualitate quæſtionem excitarunt in uno tamen eodemque Principatu , qui pro modo regiminis in plures provincias, diverſaque gubernia , vel præſidatus , ſub eodem Principe , ità diviſus eſt , ut quilibet præſidatus diſtinctam habeat fiſcalem crumenam , an bona , quæ criminoſus poſſideat extrà fines , ac territorium ejus , qui condemnationem , cum bonorum publicatione fecit , ſub iſta cadant publicatione ; Illamque adhibent diſtinctionem , an cri-

an crimen tale ſit, ut ex illis provinciæ, vel gubernii legibus particularibus iſtam pœnam publicationis bonorum importet, ut tunc non veniant, ſecus autem, ubi ex eo jure, quod utrique ditioni, vel provinciæ ſit commune, ut tunc veniant; Iſtaque poſteriori parte præſuppoſita apud moderniores magis receptum eſt, ut non fiſcus loci condemnationis, ſed alter fiſcus loci ſituationis bonorum ea capiat, atque ita verè, ac originarie prodiit axioma, quod quilibet in ſuo confiſcat.

His itaque ſic ſtantibus, aliqua Pragmaticorum ſchola, ob idem in omnibus damnatum, atque inculcatum vitium nimium quidem deteſtabile, ut unus poſt alium, pecudum, vel avium more in ſola litera, vel traditione abſque alio diſcurſu ambulet, præſuppoſito, quod per dictas Romanorum leges ubique communes læſæ majeſtatis crimen huic ſubjaceat confiſcationis pœnæ, credit, ut bona, quæ in omninò diverſo, ac independenti imperio ſunt, ſub ea cadant condemnatione, quę in Principatu cujus illius Principis majeſtas læſa fuerit, ſequuta eſt quamvis illius Principis in cujus ditione ſunt bona amicus, & fidelis, vel non infidelis ille reus eſſet, unde propterea intret, idem aſſumptum, quod quilibet in ſuo confiſcat.

Æquivocorum autem, ac irrationabilitatum, & ineptiarum cumulum id continet. Primò nempè, applicando ad caſum diverſitatis principatuum, & ditionum independentium, quorum quilibet verè proprium habeat fiſcum, præfatas majorum traditiones verè percutientes caſum unius principatus, cujus regimen in diverſas provincias, vel præſidatus ſit diviſum, & in quo revera ubique unius, & idem eſt fiſcus, cujus arcæ, vel crumenæ, ita ſint diviſæ, eodem modo quo in prædicto antiquo ſequebatur Imperio Romano, ob omnimodam diverſitatem rationis, quæ in uno, ac in altero caſu intrat, ut infrà. Secundo magis, in altero præſuppoſito, quod illæ leges Romanorum, quæ pro iſto crimine bonorum publicationem demandant, ſint omnibus principatibus æque communes, eo modo quo in præfato antiquo imperio erant, pro quo prodierunt, cum verius cujuslibet principatus abſoluti, ac indipendentis ex proprii Principis permiſſione, tanquam ſi ab ipſo editæ forent, particulares dicendæ ſint, communes nuncupatæ ex quodam uſu loquendi ob principatuum communicationem in earum uſu, & receptione, atque ad differentiam municipalium, ut alibi inſinuatur; Tertiò ob longè diverſam rationem, quoniam ubi unus, & idem eſt Princeps, unumque imperium, tunc quamvis regiminum adſit diviſio; juxtà exemplum à præfatis majoribus traditum, ille, qui Principis perſonam lædit, ejuſque majeſtatis reus eſt in uno loco, talis eſſe dicitur ubique per univerſum Principatum Guberniorum, & Provinciarum neglecta diſtinctione, ut in enunciato antiquo Romano Imperio pariter ſequebatur; Id autem utique dici non poteſt, ubi de pluribus agitur principatibus omninò diverſis, ac independentibus. Quartò quoniam bona ſequuntur perſonam, atque ad iſtius punitionem acceſſoria ſunt, ideoque cum reus majeſtatis unius Principis in eo principatu, non ſit reus majeſtatis alterius Principis, neque in diverſorum Principum ditionibus ſit punibilis, quatenus egrediendo fines læſi Principis, in eis moretur; Igitur ſi punibilis non eſt perſona minùs intrare poteſt punitio in bonis. Ac demum ita ſuadentibus, tam in humano diſcurſu, quam communi uſu tot ſæculorum, poſtquam ob præfati imperii ſciſſuram noſtræ communicationis Orbis, & præſertim Italia in tot dominationes ſciſſa eſt, tantaſque paſſa eſt factionarias diviſiones, quæ in die bonorum proſcriptiones præſertim producebant, ut notæ hiſtoriæ docent, quòd nobiles, ac prudentes divites, ita curabant, hodieque curant in pluribus principatibus eorum aſſem dividere, idque judicatur nimium prudens conſilium, ut hujuſmodi infortunio in uno contingente principatu vel ditione, ſe alibi confovendi ibique cum convenienti decore ſe ſubſtentandi, aditus ſuperſit, cum aliis pleriſque rationibus in idem tendentibus; Ideoque irrationabilitatem, ac aſperitatem, clarumque æquivocum id redolet.

a *De his omnibus diſc.* 161. *de Regal.*

OBSERVATIO CCXLIV.

Monetarum cuſſio de regalibus eſt Supremo Principi competens, vel cui ipſe dederit, ut propterea ejus ſuprema poteſtas valorem illi tribuat.

STante hoc aſſumpto de jure vero, ac recepto, ut monetarum cuſſio ſupremæ poteſtatis ſit effectus, atque Supremo tantum Principi competat: unde propterea inter jura regalia recenſetur, Baronibus, aliiſque inferioribus Dominis & Magiſtratibus non competens, niſi quatenus ex Supremi Principis conceſſione, ejuſque vice, ac nomine id agere dicantur, & per conſequens ut ab ejus poteſtate, illius monetæ valor pendeat, undè privata cuſſio inter graviora recenſetur crimina.

Hinc ſuperficiales, qui de more literæ famulantur, totum poteſtati tribuentes, opinantur ut ita Princeps magnum lucrum facere valeat, cudendo monetam materiæ minus bonæ, minoriſque naturalis, vel intrinſeci valoris, atque alteratum extrinſecum pretium, ſeu valorem ratione ejus privativi illi tribuendo, eodem modo, quo de ſale, aliiſque uſualibus alibi advertitur: Et aliquando cum eorum conſilio, ad id parum prudentes, parumque probos impellunt Principes. Id autem aſperitatem, ac irrationabilitatem redolet, malumque continet conſilium, nedum ſubditis, ſed ipſimet Principi nimium præ judiciale, quoniam euamvis iſte ſit poteſtatis effectus, illa tamen cum juſtitia & ratione regulanda eſt, ſpectato fine, vel ratione ob quam monetæ ius introductionem habuit, pro commercio ſcilicet inter exteros, potiùs quam inter cives, ut illa ſequi valeat communicatio victualium, aliarumque rerum, quæ pro vita civili neceſſariæ, vel opportunæ ſint.

Cum etenim natura ejus dotes, & gratias regionibus diſtribuerit, ut aliquarum rerum copiam, aliarum vero inopiam aliquibus locis conceſſerit, aliis verò è converſo tribuerit copiam ejus, in quo alibi avara fuit, ita per hujuſmodi communicationem ubique obtinentur ejus gratiarum effectus, ac propterea, necnon ob bellorum, aliorumque accidentium contingentiam, juſticia, & ratio exigunt, ut in materia bonitatis, ac valoris intrinſeci cudatur moneta, eique ille tribuatur valor intrinſecus, & naturalis, qui ubique ſit idem, ac uniformis, alias vero aſperitas, ac irrationabilitas eſt, quamvis lex alias facere non prohibeat, vel permittat, cum in hac parte exorbitans, ac irrationabilis ea cenſeri mereatur. *a*

a *de hac materia diſc.* 127. *& ſeq. de regal.*

DE SERVITUTIBUS, ET DE RETRACTIBUS.

OBSERVATIO CCXLV.

De jure prothomiſeos, ſeu de retractu prælativo, ac etiam de coactivo, tam in feudis, quam in aliis bonis.

PRælationem, ſub juris prothomiſeos vocabulo explicatam, leges feudale concedunt illis ſanguinis qui per inveſtituram vocati ſunt, atque feudi ſucceſſionem ſperant, in illius emptione adverſus extraneum, in quem ejus poſſeſſor illud diſtraxerit, vel diſtrahere intendat. Quia verò iſtius privilegii ea ſolet ratio aſſignari, quod hæres ſanguinis, mortuo alienante, nullo refuſo pretio feudum ab extraneo emptore vendiçare poſſet, unde propterea ſit quædam præventiva ſucceſſio, quæ emptoris potius utilitatem concernit, ita obtinendo reſtitutionem pretii alias amittendi, ac non refundendi; Hinc Scribentes nimium ſe involvunt in iſtius prælationis reſtrinctione, ut ſolum in feudis pacti, & providentiæ antiquis procedat, in quibus ſucceſſor alienatis hæreditariam qualitatem habere non tenetur, ſecus autem in novis oneroſo titulo quæſitis, quæ allodialium ac indifferentium bonorum reſpectu ſucceſſorum, quodammodò naturam habere videntur, magis verò in hæreditariis, in quibus authoris factum impugnare non conceditur, cum ſimilibus reſtrictionibus ſuper re non conceditur, cum ſimilibus reſtrictionibus ſuper quibus conſuetum certamen, atque opinionum ſciſſura dignoſcuntur. *a*

Verum & in hoc conſueti enunciari defectus irrationabilitatis, vel aſperitatis reſpectivè dignoſci videntur, ex eodem manentes fonte procedendi in littera, judaico, vel grammaticali more, non autem in ſpiritu, vel in ratione, quæ regulanda eſt ex faudi qualitate, an nobile, & honorificum, atque qualificatum ſit cum dignitate, juriſdictione, & imperio, ut propterea agnationi, ac generi inferat decus, & prærogativam, ideoque expediat, ubi in ea diu illud ſteterit, magis conſervari, ad inſtar illius prælationis, quam quędam recepta æquitas, & quę in legem obligatoriam pertranſiit, finita inveſtitura concedit proximioribus ultimi deficientis adverſus extraneum de novo inveſtitum de feudo, vel emphyteuſi, ut alibi advertitur. *b* Iſta itaque rei ſubſtantia, vel ratio attendi videtur, pro facti qualitate, & circumſtantiis regulanda, non autem in rigore litteræ, vel in verborum formalitate immorandum eſt.

Eadem

Eadem irrationabilitas, vel aſperitas dignoſcitur in ejuſdem prælationis denegatione in portione alienata proprii, vel improprii feudi dividui, vel juriſdictionalis dominii ad favorem conſortis, in quo dicta ratio ſucceſſionis non cadit, hujuſmodi denegatione legali rigori innixa, quod illa in jure non legatur, ſed quod potiùs leges civiles, cuilibet pro libito vendendi libertatem tribuant, decernendo, ut nec emere, nec vendere invitus quis cogi debet. *c* Id etenim quod in privatis indifferentibus bonis in ſola ratione privati commercii, privatæque utilitatis ita ſtatutum eſt, & non benè ad hanc bonorum ſpeciem adaptatur, in qua ob ſubditorum melius regimen, melioremque juſtitiæ adminiſtrationem expedit dominantium poſſeſſorum, quo magis fieri poteſt abbreviari numerum, ideoque ex non ſcripta æquitate, vel ratione, quæ rigori literæ prævalere debet, eadem prælatio concedenda videtur quamvis pro aliis ſuperſtitioſis formalitatibus, ita alienatio concepta ſit, ut in ea de ſtricto rigore iſtud jus prothomiſeos non cadat.

Cumque per locales leges, vicinis, vel conſortibus, aut reſpectivè conjunctis, etiam in allodialibus, ac indifferentibus bonis, iſta concedatur prælatio, ſub juris congrui, vel retractus prælativi vocabulo explicari ſolita, ac etiam vicino pro publico ornatu alicubi ille concedatur retractus, qui coactivus dicitur, ut nempè rei poſſeſſorem quamvis vendere nolentem ad id vicinus cogat; Hinc ſuper hujuſmodi legum intelligentia, & praxi, cum eodem vitio immorandi in litera, & in legalibus, vel grammaticalibus ſignificationibus, ac ſuperſtitionibus, pleræque dignoſcuntur aſperitates, ac irrationabilitates, & ineptiæ, quandoque illud denegando quia rigor literæ non concedat, quamvis ratio, & æquitas aſſiſtant, & quandoque concedendo ex eodem literæ rigore, quamvis è converſo, tam ratio, quàm æquitas reſiſtant; Id autem damnabile quidem cenſendum eſt, cum pro facti qualitate, & circumſtantiis, in ſpiritu potius, vel in ratione, quam in litera hujuſmodi leges attendi debent, ſpectato fine, vel effectu per ipſas leges deſiderato, ipſamque rei ſubſtantiam, ac veritatem attendendo. *e*

a *diſc.* 36. *cum ſeqq. de feud.* b *Obſerv.* 72.
c *diſcurſ.* 38. *de feud.*
d *eod. diſc.* 38. *& 110. de feud.* e *de hoc retractu prælativo & coactivo ſub titul. de ſervit. diſc.* 68. *& ſeqq.*

OBSERVATIO CCXLVI.

Quilibet in ſuo pro libito ædificare poteſt, ejuſque edificium ad ſydera extollere, quamvis exinde vicino damnum, vel præjudicium reſultet.

VEra quidem, ac rationabilis iſta propoſitio eſt, quoties æmulationis quæ in dubio non præſumitur non accedat circumſtantia, ut quilibet in ſuo faciendi quod libet, ac juvat, libertas concedenda ſit, quamvis in præteritum diu ab iſtius facultatis uſu abſtinuerit, utpotè in re facultativa, in qua non facere non præjudicat; Potiſſimè quia poſſibilitas, vel opportunitas non ſemper concedit, neglecto damno, vel præjudicio conſequutivo vicini, cum ad facientis utilitatem principaliter reflectendum ſit, non autem ad id, quod accidentaliter, vel in conſequentiam reſultet in alterius præjudicium. *a*

Aſperitatem verò, ac irrationabilitatem in iſtius aſſumpti praxi experimur ob idem vitium procedendi in litera, vel in ſuperficie, ac generalitate, non autem in ſpiritu, & in ratione pro facti qualitate, & circumſtantiis more rationalium ponderanda; Adhibent ſiquidem leges hunc loquendi uſum facultatis extollendi uſque ad ſydera, ut pro libito facientis, altius, vel depreſſius fiat edificium, abſque eo quod vicinius ei legem, vel modum ſtatuat; Diſcretè verò id intelligendum eſt pro communi, magiſque frequenti regionis uſu, non autem, ut rem ſingularem, atque deformem potius elevationem facere liceat, ex qua æmulationis probabile reſultet argumentum. *b* Quamvis etenim difficile nimium ſit æmulationem convincere, cum quælibet utilitas etiam, illa oblectamenti eam excludere ſoleat; Attamen ex iſto ſingulari, an inſolito modo, quamvis utilitatem, vel oblectamentum producat, illa de facili arguenda eſt.

Idemque in facultate ædificandi in ſuo, in quo diù nullum extiterit ædificium, quoniam ubi nimia urgeat inveriſimilitudo, abſtinendi ab iſtius facultatis uſu, qui notabilem attuliſſet utilitatem, ſeu commoditatem, atq; faciendi poſſibilitas, vel opportunitas etiam de præterito adfuerit; Vel ubi qualitas adjacentis ædificii, cui ædificando, vel aliud novum opus faciendo, præjudicium inferatur, veriſimilem reddat ſervitutis exiſtentiam, cujus nunc probatio, vel memoria apud poſteritatem perierit, cum ſimilibus circumſtantiis, & argumentis. *c* Igitur ſemper damnabilis remanet ſtylus, irrationabilitatem, ac aſperitatem, & ineptiam parens, cum litera, & ſuperficie legum, & auctoritatum, vel cum regularum, & concluſionum generalitate in abſtracto, non autem in ratione ex facti qualitate regulanda inconcreto procedere.

a *diſc.* 1. *cum plur. ſeqq. de Servit.*
b *diſc.* 4. 21. *&* 110. *de Servit.* c *in caſibus, de quibus diſc.* 2. *&* 3. *de Servit. & in aliis proximis eod. tit.*

OBSERVATIO CCXLVII.

De proviſionali decreto, quod in operis novi nunciatione cadit.

UTrumque canonicum, & civile jus, ad favorem volentium in ſuo ſolo ædificare, ſivè depreſſioris ſtructuræ domum latiùs extollere, adversùs adeò frequentes, peneque perpetuas, & connaturales oppoſitiones vicinorum, quibus novum opus aliquod pariat præjudicium, illam induxit proviſionem, ut niſi oppoſitor infrà quemdam terminum, de ſervitute, vel alia juſta oppoſitionis cauſa doceat, licentia concedatur novum opus facere volenti, ut faciat cautione præſtita de demoliendo, quatenus cauſæ eventus doceat fieri non poſſe. *a*

Juſta, & rationabilis regulariter eſt proviſio, aſperitatem tamen, ac injuſtitiam, vel irrationabilitatem frequenter id producit, ex eodem vitio procedendi in litera legum, & auctoritatum, ſive in generalitate propoſitionum indifferenter in omni caſu, non diſtinguendo ſingulorum circumſtantias; Spectanda ſiquidem venit oppoſitionis facies veriſimilis, vel inveriſimilis, juxtà conſiderationes proximè præcedenti obſervatione contentas; Ubi etenim oppoſitio probabilitatem non habeat promptam, ideoque ſuſpicio cadat, ut pro novo opere indirectè impediendo cum litigantium calumniis, ac ſubterfugiis formales petantur diſputationes, & tunc juſta, & rationabilis proviſio ſit, cùm nec juſtum, nec æquum, ac rationabile ſit, ut ille qui juris aſſiſtentiam habet impediri debeat lite durante in eo opere, quod in ſuo pro naturali libertate facere velit. Ubi verò è converſo oppoſitio probabilitatis habeat aſpectum, ſervitutis autem ſufficiens probatio prompta non ſit, quia rerum memoria apud poſteros perierit, & tunc ſecùs. Durum namque, ac irrationabile videtur, ut qui diu proprium ædificium in eo aeris, ventorum, Solis, & grati aſpectus bono ſtatu poſſedit, ita de facto cum hoc proviſionali remedio ſuffocatus remanere debeat potiſſime quia hujuſmodi demolitiones nimium rarò, vel unquam ſequi praxis docet; Ideoque in ratione potius, quam in litera pro facti qualitate id practicandum eſt. *b*

a *De iſto remedio diſc.* 5. *de Servit. cum ſeq.*
b *d. diſc.* 5. *de Servit. & diſc.* 89. *eod. tit.*

OBSERVATIO CCXLVIII.

Monaſteria Religioſorum utriuſque ſexus, vicino altius extollere, vel novum opus facere impediunt.

ASperitatis, ac irrationabilitatis, & inconſtantiæ vitium reſpectivè in hoc dignoſcitur privilegio, quod in ſuis caſibus juſtè, ac rationabiliter Monaſteriis regularibus conceſſum eſt, ut vicinis ædificandi in ſua facultate impediant, ubi ædificium in aſpectu, vel proſpectu, ſivè introſpectu, aut in aeris amenitate, vel ſolis, ac ventorum ſalubritate præjudicet. Id etenim, vel ex indiſcreto zelo, vel ex conſueta ineptia procedendi in ſola litera, indiſtinctè cuilibet utriuſque ſexus religioſis à pleriſque applicatur; non diſtinguendo viros à mulieribus, ob longe diverſas rationes tam ſexus, quam clauſuræ inter unum, ac alterum genus militantes, ac etiam non diſtinguendo ædificiorum qualitatem, ac reſpectivè antiquitatem, ſivè modum cum quo valeat, utrique conſultum eſſe, cum ſimilibus conſideralionibus deſuper habendis, ut propterea facti potiùs, beneque regulati arbitrii, quam juris quæſtio ſit, pro ſingulorum caſuum circumſtantiis decidenda, cum ratione potiùs, vel fine per legem conſiderato, quam cum litera, vel cum regularum, & concluſionum generalitate. *a*

a *de his diſc.* 18. *cum quatuor ſeqq. de Servit. & in annot.*

OB-

OBSERVATIO CCXLIX.

Aquam in proprio fundo naſcentem, vel in illum ingreſſum, poteſt quis pro libito divertere, aliiſque uſibus applicare.

HAnc generalem regulam, lex meritò ſtatuit, quocumque temporis lapſo non obſtante, atque neglecto præjudicio, quod exindè vicino reſultat, quoties ex naturali curſu abſque opere manufacto, quod ſit in ipſo prædio, in quo aqua oritur, & quod ſervitutem arguit, ita affluxerit, ex eadem ratione, quæ in libertate ædificandi in ſuo, ſuperiùs inſinuata eſt, ut in facultativis, permiſſio, vel non uſus non præjudicet, quodque facientis utilitas, vel commodum principaliter ſpectari debet, non autem illud acceſſorium, & conſequitivum præjudicium, quod exindè alteri paratur. *a*

Adhuc tamen cum hac littera, vel generalitate procedere in omnibus caſibus, ad ſingulorum circumſtantias cum convenienti ratiocinio, ac diſcurſu non reflectendo, eaſdem ibidem inſinuatas producit aſperitates, ac irrationabilitates, cùm veriùs in ſpiritu, vel in ratione ex prudenti arbitrio pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis metienda, in iſta quoque materia procedendum ſit; Nimium etenim aſperum, ac irrationabile videtur, ut ille, qui diù aliquam rem in eo longè frugifero, ac meliori ſtatu, quem ille curſus aquæ producat poſſidendo, atque majorum, vel authorum poſſeſſionem continuando, poſt remotiſſima tempora, quando jurium, & conventionum periit memoria, ita de facto per hanc generalitatem ſpoliatus, ac notabiliter præjudicatus remanere debeat; Ideoque eadem videtur attendenda regula, quæ in operis novi nunciatione inſinuata eſt, reſpiciendi ad bonum, vel malum, ſeù veriſimilem, aut inveriſimilem rei aſpectum, ex quo reſultat, an potiùs allegata naturalis libertas cui lex aſſiſtit, vel è converſo allegata ſervitus probabilitatem habeat. Comparatione quoque facta utilitatis, quæ innovanti reſultat, & damni, vel præjudicii, quod alteri parit innovatio; Et ſic in ſpiritu, vel in ratione, non autem in littera, vel in generalitate procedendo; atque aliàs aſperitates, ac irrationabilitates oriuntur.

a *diſc. 25. cum plur. ſeqq. de Servit.*

OBSERVATIO CCL.

Eccleſia cogit vicinum ad rem propriam vendendam pro ejus ampliatione.

QUamvis, ducto argumento ab iis, quæ per antiquas leges, civiles ſuper defunctorum ſepulchris, tunc nimium religioſè habitis, diſponuntur, juſtè, ac rationabiliter hæc illatio facta ſit, ut pro Eccleſia conſtruenda, vel amplianda, religionis favore vicinus quamvis invitus ad rei ſuæ venditionem cogatur, *a* quod etiam non improbabiliter per aliquas locales leges, etiam in prophanis, ubi publici ornatus favor accedat, ſtatum eſt eſſe ſuperiùs inſinuatum eſt. Quinimò ex ipſius communis juris intentione, vel ratione, ubi de magnis, atque conſpicuis bonis prophanis privatis magis verò publicis ædificiis agatur, idem dicendum ſit; *b* Aliquorum tamen nimium indiſcretè regulata pietas, vel ſepiùs inculcata ſimplicitas procedendi cum littera, vel cum generalitatibus, nedum in ipſis Eccleſiis, ſed etiam in officialis, & appendicibus, etiam remotis, & quandoque ad luxum, ac ſuperfluam ampliationem, adeout nulla præciſa, vel moralis urgeat neceſſitas, vel quod aliàs conſuli valeat, indiſcretè, ac irrationabiliter ampiat: Id autem aſperitatem, ac irrationabilitatem redolere dicendum eſt, quoniam cum æquitatis, & juſtitiæ cultrix Eccleſia ſit, hinc cum aſperitate, & injuſtitia ad luxum, & ad pompam citrà neceſſitatem id practicare non debet, dum aliis in his virtutibus colendis norma, ac exemplar eſſe debeat, ideoque non in littera, ſed in ratione in iſtius privilegii praxi procedendum eſt, reflectendo ad finem, ob quem illud inductum ſit, non autem ut indifferenter in omni caſu pro Eccleſiaſticarum miniſtrorum placito, tertii præjudicium exorbitans illum cogendi ad rei ſuæ venditionem practicandum ſit; Habita quoque conſideratione qualitatis rei vendendæ, & an ratione antiquitatis, vel conſpicuitatis illud adſit intereſſe honorificentiæ, & decoris inæſtimabile, ultrà intrinſecum naturale pecuniarum intereſſe cum ſimilibus conſiderationibus, pro facti qualitate, & circumſtantiis habendis in ratione, ac in ſpiritu, non autem in littera, cum qua propterea ſemper error eſt procedere. *c*

a *diſc. 83. & ſeqq. de Servit.* b *diſc. 2. de Servit. & alibi eod. tit.* c *d. diſc. 83. & ſeqq.*

OBSERVATIO CCLI.

Quod intentans retractum prælativum, vel coactivum, poſſit pœnitere, atque intentatum judicium nolle proſequi.

IN prælativo præſertim retractu, qui ex locali lege, vicino, vel conſanguineo, aut conſorti adversùs novum extraneum emptorem competit, cujus ad inſtar ad coactivum quoque una ſententia extendit, magis receptum eſt pœnitendi facultatem illum intentanti competere, quamvis actio intentata aliquem habuerit progreſſum, quinimò ubi etiam ſententia deſuper obtenta ſit atque ille contra quem intentatus eſt pati velit. *a* Id autem irrationabilem aſperitatem ſapere videtur, ob illam inæqualitatem, vel claudicationem, quæ adeo in jure ſcripto, ac etiam ex ipſa naturali ratione, vel humano diſcurſu damnata eſt, dum ipſe volens, cogere poteſt emptorem, & è converſo non poteſt cogi poſtquam ſequuta eſt ejus animi declaratio, per quam alteri jus videtur quæſitum; Ideoque inter irrationabilitates meritò id recenſendum eſt, cùm nulla ſubſit congrua ratio, cui hoc innitatur aſſumptum; In ipſa ſiquidem Eccleſia, cui ex quodam ſpeciali favore (adhuc tamen irrationabili, atque commendatione parùm digno, ut alibi animadvertitur) receptum eſt, ut claudicatio procedat donec Eccleſia pœnitendi animum declaret, ut ea nolente pœnitere, alter contrahens contractui ſtare teneatur, ſecus autem pœnitentia declarata, ut tunc non detur receſſus. Idemque in appellatione, ut in libito ſuccumbentis appellare ſit poſitum, ſed poſtquam appellatio interpoſita eſt, illique appellatus adhæſit non poſſit iſto invito pœnitere, cum ſimilibus; Igitur hoc aſſumptum omnis legalis, ac naturalis rationis videtur deſtitutum fundamento.

a *diſc. 81. de Servit. num. 8.*

Ad materiam Aquarum titulo de Servitutibus Lib. IV. ſpectabant præſentes deciſiones, ſed cum Liber jam ſit impreſſus ideo eas hoc loco adjungimus.

R. P. D. MOLINES.

Narnien. ſeù Gortana Alluvionis,

Lunæ 18. Junii 1696.

DEvoluta per Appellationem ad hoc Sacrum Tribunal Controverſia vertente inter Seminarium Civitatis Hortanæ, litiſque Conſortes ex una, & Canonicum Viturium, ac Marchionem Montorium ex altera parte ſuper pertinentia quarumdam terrarum vulgò nuncupatar. *Scappie*, in Rota 7. Junii 1694. gemina dubia unico contextu diſputanda propoſui, alterum reſpiciens Judicium poſſeſſorium videlicet. *An, & cui ſit danda manutentio.* Alterum verò Petitorium--An nempè, & de cujus bono Jure conſtet, Primum autem fuit ſub illa die reſolutum, conceſſa Seminario, & Conſortibus manutentione. Alterius verò reſolutione dilata, demandatum extitit, ut probationes coadjuvarentur.

Extenſa ſubindè Deciſione ſuper articulo Poſſeſſorii jam definiti, inſtetit Seminarium in Congregatione Rotali ejuſdem anni 1694. pro illius expeditione; Placuit tamen Dominis Judicium differre ad tempus propoſitionis Cauſæ ſuper bono jure: Qua propter reſſumpta in hodierna Audientia indagine principalis Dubii petitorium concernentis, Domini reſponderunt *Conſtare de bono jure Seminarii*, & contemporaneæ Cauſam ſuper articulo manutentionis experiri decreverunt.

Ex facto ſiquidem hodiè meliùs elucidato conſtitit. Flumen Tyberis decurrens medium inter Territorium Otricolanum, & Territorium Civitatis Hortanæ à vigintiquinque annis citrà curſum Otricolanas Ripas versùs deflectens aſſidua, ac latenti earum corroſione plurimas feciſſe alluviones in beneficium Prædiorum conſtituentium adverſus Territorii Hortani Ripas; Quas Terras ſic paulatim adjectas præfatum Seminarium aliique contermini Agrorum poſſeſſores pro modo ſingulorum latitudinis inter ſeſe anno 1676. diviſerunt; ut latiùs apparet ex ipſius Diviſionis Inſtrumento; Quemadmodum conſiſtit, quod poſt ſecutam hanc partitionem continuans flumen ulteriorem ejuſdem Territorii Otricolani corroſionem, novum terrarum alluvionalium, augmentum de quibus eſt controverſia, ipſiſmet Prædiis Hortanis adjecerit, quodque demum ſuperventa de anno 1686. immodica Amnis excreſcentia, vi, & impetu ſtagnantium aquarum ſucceſſerit ſeparatio terrarum alluvionalium antiquarum ab hiſce recentibus, mediante decurſu cujuſdam Rivi illuc pro terræ mollitudine protem-

protenſi, quo deinceps nec multò poſt exhauſto, ſtante aquarum declinatione ad priſtinum alveum, nova alluvio, ut erat priùs, antiquæ ſeſe adjunxerit, juxtà facti ſeriem, quam cum temporum diſtinctione narrant quinque Teſtes formiter examinati pro parte Seminarii dati *in Sumario 7. Junii 1694. ſub num. 1. & 2.* quibus utpotè omni exceptione majoribus, benè informatis, optimamque ſcientiæ cauſam reddentibus plena fides eſt adhibenda. Rota coram Card. Seraph. *dec. 955. nu. 3. & 8. cum allegatis in dec. 895. nu. 7. coram* Card. Cerro, *& omiſſis generalibus in ſpecie tradunt* Bart. *in Tract. de Fluminib. & alluvionib. verb. per alluvionem num. 5.* Aym. *de alluvion. lib. 1. cap. 4. num. 12.*

Stabilito itaque quod terræ, de quibus agitur, per alluvionem ſequutam ante annum 1686. paulatim, ac ſine ſenſu accreverint, cohæreantque Prædiis Seminarii Hortani, & litis Conſortium, certa in Jure ſuccedit concluſio, quod ab eorumdem Agrorum Poſſeſſoribus fuerint acquiſitæ, in eorumque dominium devenerint, ad apertum *Text. in l. Adeò 7. §. 1. ff. de acquirend. rer. domin. ubi Gajus ait. Quidquid per alluvionem Agro noſtro flumen adjecerit jure Gentium nobis acquiritur; Id autem per alluvionem adiici videtur, quod ità paulatim adjicitur, ut intelligere non poſſimus quantum, quoquo temporis momento adiiciatur*, & concordat *Text. in l. Martius 38. ff. eodem & §. Præterea Inſtit. de rer. diviſ. tradunt-que* Bart. *in Tract. de Flumin. verb. adjecerit, verbo acquiritur, & verbo per alluvionem* Aym. *eodem Tract. cap. 3. §. 1. num. 1. & ſeqq.* Jaſ. *conſ. 146. lib. 1. & conſ. 126. lib. 4. per tot.* Corn. *conſ. 191. lib. 3.* Valaſc. *de Emphyt. quæſt. 16. nu. 10.* Pecch. *de Aqueductu lib. 2. cap. 11. quæſt. 15. num. 19. & latiori calamo* Arias de Meſa *variar. reſol. lib. 2. cap. 42. num. 1, & per tot.*

Non obſtante unico objecto, in quo ſiſtit totum præſentis cauſæ momentum, quod ſcilicet alii Teſtes inducti à Canonico Vitutio, & litis conſorte, aſſerant hujuſmodi terras utpotè ab aquis undique circumdatas, formam Inſulæ accepiſſe, ac proinde ad illos tanquam habentes Prædia viciniora fronti ipſius Inſulæ jure dominii pertineant *ad Text. in d. l. Adeò §. Inſula verſ. quod ſi alteri parti, ff. de acquiren. rer. domin. & in l. Inſula ff. eod. §. Inſula Inſtit. de rer. diviſ.* Bart. *in Tract. de Inſula in verb. communis fiat verſ. ſed ſi Inſula eſſet plus, & in figura 23. eod. tit.* Gobb. *in Tract. de acqu. qu. 28. n. 18.* Pecch. *de Aquæduct. cap. 4. qu. 8. nu. 1.*

Quandoquidem multipliciter viſum fuit removeri, & ex eo quidem primo, quod propriè loquendo Inſula eſt terra repente in Flumine nata, quam aquæ undique circumluunt *ad Text. in §. Inſula Inſtit. de rer. diviſ. ubi Gloſſa in verb. Inſula, & Mynſig.* aliique ſcribentes, & quidem plena, ac reali circumſtantia, per quam terra in medio Fluminis apparens diu ſupereminens remaneat, Bart. *de Inſul. in verbis in Flumine nata* Aym. *de alluvion. lib. 1, cap. 14. num. 11.* Neutrum autem ex dictis requiſitis concurrit in caſu noſtro; deficit etenim primum repentinæ nativitatis, quia ex facto ſuperiùs firmato reſultat controverſias terras fuiſſe paulatim, & latenter corroſas ab una Ripa, & minutatim, ac inſenſibiliter additas alteri Ripæ, nec quoad corroſionem in genere diſcordant Teſtes inducti per Canonicum Vitutium; Exultat pariter ſecundum requiſitum plenæ ac permanentis aquarum circumfluentiæ, quoniam ex eiſdem Teſtibus Seminarii conſtat prædictum Rivum interſecantem Prædia Territorii Hortani à controverſis terris eveniſſe ob aquarum excreſcentiam uno impetu ſequutam, & continuaſſe per modicum tempus aliquorum menſium; Ideoque hujuſmodi terræ per adeò breve temporis ſpatium apparentes in Flumine aquis circumfluxę propriè dici nequeunt Inſula, ſed veré ſunt terræ alluvionales prius latentes per excreſcentiam aquarum, & deinde apparentes per illarum decreſcentiam, quæ in Agro Romano nuncupantur *ſcappie*, & in Inſubria appellantur *Ancone*, ut concorditer tradunt *Auguſtin. Martinell.* olim Profeſſor Juris Cęſarei in hac Urbis Univerſitate in ejus libro, cujus eſt *--i Fiumi in libertà --* cap. ultimo dell'Iſole fol. 244. & 245. & latiùs allegato Bartolo, & Aym. Boninus in ejus libro intitulato *il Tevere incatenato lib. 6. cap. 1.*

Parùm relevante depoſitione Teſtium inductorum à Canonico Vitutio aſſerentium, quod Canalis defluens per Ripas Otricolanas erat parvus, & anguſtus, ac viceverſa alter decurrens propè Ripas Hortanas latior, profundior, ac navigabilis. Quoniam contrarium de directo deponunt Teſtes Seminarii, & præcipuè ultimo loco examinati preſenti *Summario additionali num. 1. & 2.* quorum depoſitio viſa fuerit magis veriſimilis, nam tum ex acceſſu judiciali Eminentiſſimi Tauruſii tunc A. C. Locumtenentis, quam ex confrontatione alterius Plantæ de anno 1676. efformatæ ſuper diviſione aliarum Terrarum alluvionalium, liquet, Tyberim ab annis 25. circiter, quo dereliquit antiquum Alveum, ſemper curſum direxiſſe versùs Oras Otricolanas; Unde redditur inveriſimile, excreſcentiam, & profluvium aquarum pro majori parte ad Canale Hortanum irrupiſſe. Augetque inveriſimilitudinem ſubſequens eventus, dum poſt paucos menſes iſte Canalis, ut præfertur, remanſit exauſtus, & illius aquæ ad Otricolanum declinarunt. Prout in præſentiarum ſemper ultroneè fluvii curſus illuc protendi cernitur, ut probant Teſtes utriuſque Partis, ideoque magis deferendum venit depoſitioni Teſtium Hortanorum, utpotè recipienti fomentum à veriſimilitudine, quæ eſt ſpecies veritatis, *l. ob carmen §. ultimo ff. de Teſtibus cap. licet cauſam verſ. ex præmiſſis de probat.* Aym. *conſ. 1. pro Genero n. 372.* Rota coram Mant. *deciſ. 215. nu. 4. & 5. & coram* Celſ. *deciſ. 215. nu. 6.*

Sed quatenus Rivus decurrens versùs Ripas Hortanas fuiſſet profundus, adeout dictas Terras alluvionales veram Inſulam conſtituiſſet, non inde tamen, Secundo reſpondebant Domini, factum eſt, ut defierit eſſe in dominio Seminarii Hortani, & litis Conſortium; Tribus namque modis Inſula fit in Flumine; uno modo, cum Ager, qui Alveus non erat flumine circumluitur. Secundo cum Flumen Alveum reliquit illumque circumquaque defluit; Tertiò cum paulatim alluendo locum eminentem ſupra Alveum facit, & coalluendo eum auxit; efformata autem Inſula altero ex duobus poſterioribus modis, eorum fit, qui Ripas habent eidem Inſulæ proximas; Primo autem modo Cauſa poſſeſſionis non immutatur, remanetque Inſula ejus, cujus antea fuerat juxtà expreſſam Pomponii diviſionem relatam *in l. Ergo 30. §. Tribus modis, & ibi Gloſſa ff. de acquiren. rer. domin. & explicat* Bartol. *in Tract. de Inſula verſ. in flumine nata* Aym. *de alluvion. cap. 14. num. 6. lib. 1.* Neuter autem ex duobus poſterioribus modis convenit terris de quibus eſt contentio, nam illæ antequam apparuerint in formam Inſulæ, non erant Alveus ab eodem derelictus, nec minus ex colluvione aquarum factæ ſunt locus eminens ſupra alveum, & deinde ex alluvione auctus, ſed proprie adaptatur primus modus; Nam ex ſerie Facti à Teſtibus Seminarii comprobata *Summario nu. 1. & 2.* habetur, quod antequam ſucceſſerit anno 1686. aquarum excreſcentia, Terrenum controverſum erat Ager beneficio alluvionis acquiſitus Prædiis Hortanis, ac proinde, & ſi ſequuta memorata inundatione, aquis hincinde declinantibus, idem Terrenum fluvio circumſeptum apparuerit, non ex hoc tamen hujus generis Inſula acquiſita fuit Dominis prædiorum, qui Ripas habebant propiores, ſed continuavit in poſſeſſione, ac dominio Hortanorum, quorum antea fuerit juxtà relatam diſpoſitionem Textus *in l. qui Ager cum qua concordant §. Inſula verſ. final. Inſtit. de rer. diviſion. ibi -- Quod ſi aliqua ex parte diviſum ſit Flumen deinde infra unitum, agrum alicujus in formam Inſulæ redegerit, ejuſdem permanentis Ager cujus, & fuerat, & Text. in l. 1. C. de alluvion. & palud. ubi & cum Fluvius prior e alveo derelicto, alium ſibi facit, ager, quem circuit prioris Domini manet, & in l. 1. §. Item ſi omnis ff. de flumin. & tradunt* Aym. *de alluvion. lib. 1. cap. 14. num. 7.* Cyriac. *contr. for. 376. num. 11.*

Hinc conſequenter non adverſantur Teſtes inducti per Poſſeſſores Agri Otricolani, quatenus deponunt, controverſas terras apparuiſſe in formam Inſulæ, immò eſſe veram Inſulam, cum ratione amnis circumfluentiæ, rectè hac Inſulæ denominatione nuncupari valeant, non tamen de illis Inſulis fecundi, & tertii generis, de quibus loquitur *Text. in d. l. Ager. §.* Tribus, quæque acquiruntur Dominis habentibus prædia eidem proximiora, ſed de illis primæ ſpeciei, quæ non exeunt à poſſeſſione Dominorum, quibus antecedenter jure dominii quæſita fuerant ex ſuperius firmatis.

Abſque eo quod attendi meruerit aſſertio ſeptimi Teſtis Canonici Vitutii, quod priuſquam Terrenum controverſum aſſumpſiſſet formam Inſulæ, erat alveus fluminis, quoniam ipſius depoſitio convincitur manifeſtè erronea ex depoſitione aliorum Teſtium ejuſdem Vitutii, dicentium, ante prædictam aquarum excreſcentiam, alveum fluminis fuiſſe in eo loco ubi decurrebat Canalis, ſeu Rivus poſitus prope Agros Hortanos; quo fit, ut ſtante hac Teſtium contrarietate, neutris credendum eſt, cum unus adimat fidem alteri, Farinic. *de Teſt. qu. 65. num. 2.* Rota *dec. 147. num. 4. par. 19. dec. 8. num. 66. dec. 327. nu. 13. & dec. 709. n. 19. par. 12. rec. & dec. 73. num. 20. par. 19.*

Que-

Quemadmodum nec fuit eisdem Testibus abhibita fides, in eo quod ajunt, Insulam prædictam efformatam fuisse ex Terris Otricolanis in Alveo Fluminis vi, & impetu aquarum asportatis, ut ex *Summ.* Canonici Vitutii *num.*4. quoniam ultra quod testantur de eorum credulitate, sicque nullum probationis genus constituunt Rota coram Burat. *dec.* 538.*n.*18. *& in recen.*397.*n.*10.*par.*19.habent contra se tam Accessum A. C. quam etiam ipsorummet dictum, ex quibus apparet justificatum, quod Terrenum ex quo dicitur conflata Insula fuerit simpliciter arenosum,& è contra Ripas Fluminis Territorii Otricolani esse Terras sativas, ex quo evitatur assumptum, quod Terræ controversæ impetu aquarum separatæ, efformaverint sæpe dictam Insulam in Alveo Fluminis; Adita aperta inverisimilitudine, quod Rivulus ceteroqui ad sensum Otricolanorum exiguus, cùm tam modica aquarum copia potuerit uno impetu talem corrosionem facere, ut ex ea efformari potuisset Insula tam considerabilis Terrarum quantitatis. Ideoque d. d. Testibus, factum ita inverisimile deponentibus, nullatenus credi debet Jas.*in l.si extraneus n.*8.*ff.de condit.caus.dat.*Abb. *in cap.quia verisimile n.*3.*vers.nota* Burat.*dec.*175.*n.*11.*&* 23. Cels.*decis.*40.*nu.*8.*& in recen.dec.*259.*n.*13.*par.*6.

Prout etiam convincuntur de manifesto errore alii Testes dicentes, quod Terræ controversæ formam Insulæ receperint ex corrosione Riparum Otricolorum, quæ incepit à novem, seu decem annis ante eorum examen, nam constat ejusmodi corrosionem incepisse longè ante 1676. dum de hoc anno, ut superiùs recensuimus, facta fuit inter Hortanos divisio plurium Terrarum alluvionalium ex eadem corrosione provenientium; atque ita tanquam parum informati,ne dicamus de falso quodam modo suspectis nullam promerentur fidem, quantumvis essent numero plures, ut in nostris terminis tradit Jas. *conf.*126.*n.*13.*& seq.* Præsertim quia nec deficiunt plurer exceptiones contra earum personam recensitæ, *in Summario Seminarii num.*12. proindeque, vel ex hoc ipsorum fides remanet imminuta Farinac.*de Testib.q.*63.*n.*94.Rot.coram Caputaq. *decis.*278. *num.*3.*par.*3.*& decis.*649.*n.*8.*coram Amat.*Dunoz.

Et in omni casu in concursu Testium inter se diffidentium, Domini majorem fidem præstandam esse censuerunt productis per Seminarium, & litis Consortes, utpote qui tanquam Naviculerii, & à multo tempore versati in navigationibus Fluminis præsumuntur magis informati, ac ulteriùs quia verisimilia deponunt, citrà ullam contrarietatis, varietatis, vel falsitatis, notam, ac demum utpotè adminiculatis ex publico Instrumento antedictæ divisionis anni 1676. ex notatis per Felin. *in cap. in nostro num.*10.*de Testib.* Gabriel.*eodem tit.concluf.*4. *nu.*59.& 60.Posth.*de subhast. inspect.*60. *num.*97. *& plenè* Rota *decis.*297. *num.*20.& 21.*par.*19.*recent.*

Cæterum multiplicando suppositiones,ubi etiam admitteretur quod prædicta Insula fuisset repentè nata, & quidem in Alveo Fluminis, ac per consequens juxta contrarium sensum acquiri debuisset Dominis agrorum vicinorum, adhuc tamen, Tertio loco ponderabant Domini, illam devenisse ad dominium Seminarii, litisque Consortium, attento, quod gemini ex eorundem Otriculanorum Testibus ingenue deposuerunt quod Insula apparuit propior Agris Hortanis, quam Ripis Otriculanis, unde Censura *Text.in d.l.Adeo §.Insula vers.quod si alteri parti ff.de acquir. rer.domin.* patrocinatur Seminario, & litis Consortibus habentibus Prædia dictæ Insulæ proximiora; quibus Testibus utpotè inductis, ac productis ab Otriculanis, plene contra eos deferendum est Farinac. *de Testib. quæst.* 62. *num.*226. Noguerol. *allegat.*29. *num.*80. *& allegat.*23. *nu.* 92. Rota *decis.*312. *num.*5. *& decis.*610. *num.*3. *& decis.* 454. *num.*9. *& decis.*888. *numer.*3. *coram bon. mem. Card. Cerro*, *& in recen. decis.*41. *num.*18. *par.*18. *& decis.*110. *num.*1, *par.*14.

Non resistente quod inductio Testium præseferat approbationem personæ, non autem dicti, adeoque non excludat,quin eorum depositio impugnari valeat ex firmatis per Rotam coram Manzaned. *decis.*526. *num.*8. & 9.quoniam conclusio procedit, ubi quis simpliciter induxit Testes, sed nullatenus eos produxit, nec illorum dictis usus fuit, in quibus terminis procedit *Rota in alleg. decis. coram Manzaned.* secus verò quando, prout hic, non solum quis induxit, sed etiam simpliciter produxit Testes, in eisque suam fundaverit intentionem, nam tunc non solum censetur approbasse eorum personam, sed etiam dictum, absque ex quod ullatenus sibi liceat illos impugnare, ut conciliando pugnantes Doctorum sententias distinctionis fædere concordat Aymon. *de antiquitate temporis par.*1. *vers. quæritur etiam in hac materia nu.*14. Tob. Non. *conf.*24. *num.* 24. *& 25. cum aliis fusè cumulatis per* Farinac.*de Testib. qu.* 62. *num.*242. *&* 243.

Et ita utraque Parte informante post secundam Causæ propositionem resolutum fuit.

R. P. D. PIO.

Narnien. seu Hortana Alluvionis.

Veneris 8. Martii 1697.

POstquàm Canonicus Vitutius curavit mihi per Signaturam Justitiæ dirigi ulteriorem appellationem super mandato de manutenendo, aliàs per Seminarium Hortanum, & litis consortes obtento, ordo Judicii exposcebat, ut Causa etiam super negotio principali devolveretur, ideoque positis sub consueto examine fundamentis Decisionis editæ coram R. P. D. meo Molines die 18. Junii anni præteriti agnita fuere undequaque subsistentia, ac meritò proindè illa Domini confirmarunt.

Subnixi semper depositioni Testium a Seminario inductorum juxtè quam habetur, quod post divisionem Terræ alluvionalis sequutam anno 1676. inter Hortanos pro latitudine conterminorum agrorum, flumen Tyberis ex ulteriori attritu Terrarum Otriculanorum sinuoso flexu illas denuò adjecerit supradictis agris, donec de anno 1686. imbribus auctum,ac in vicinos Campos se effundens,mediante decursu cujusdam Rivi diviserit primas alluviones ab ultimis, quo demum in veterem alveum declinato, Terræ ex memorata aquarum excrescentia separatæ, antiquis se se adjunxerint; Quamobrem cum incrementum Terrarum, de quibus agitur evenerit ex Terra latenter corrosa, adjectaque deinde latenter etiam prædiis Hortanis, dicitur alluvionale *§. Prætereà Instit. de rer. divis.* Joannes Bapt. Aym. *de alluvion. lib.*1. *cap.*2. *n.*2. Peregr. *de Jur.fisc.lib.*8. *n.*71. Petr.Gregor. Tholos. *sintagm.Jur.lib* 20.*cap.*8.*n.*2. & acquiritur juxtà latitudinem frontis cujusque agri cohærentis Ripæ, & Prædia ab ea parte possidentibus ex Text. *in l. adeo* 7.*§.primo ff.de acquir.rer.domin.& §.Prætereà,ubi gloss. verb. adjectio Instit. de rer.divis.* quos latè expendunt Bald.*in rubr.de rer.divis.n.*24. Rip.*in l.quo minus n.*77. *C.de flumin.*Bartol.*in Tyber.in fin.proœm.par.prima vers.pro modo fol.*118.*& in 3.p.vers.alicujus fol.*141. Rimin.Jun. *conf.*373. *n.*1.Curt.Jun.*conf.*204.*n.*10.*&* 11.Manzol.*conf.*118.*n.*8.Burs at. *conf.*230.*n.*6.Bardellon.*conf.*245.*n.*12. Cepoll.*de servitrustic.præd.c.*33.*n.*13.Benincas.*de alluv.par*1.*n.*11.Menoch. *de arbitr.cas.*245.*n.*6. Peregr.*d.lib.*8.*n.*72. Cyriac.*contr.*376. *n.*1.Ursell.*verb.alluvio concluf.*94.*n.*8.Doring.*in Repertor.d. verb.n.*29.Rot.*in recent.decis.*29. *n.*4.*par.*4.*& decis.*202. *n.*7. *par.*15.*& decis.*111.*nu.*3.*par.*16.

Dictaque acquisitio facta fuit ipso Jure,nec indigebat aliqua apprehensione,quia ut optimè notat Criphiand.*in Economlegal.lib.*1. *c.*19.*n.*4. In hoc Insula distinguitur ab alluvione, ut illa sit incrementum separatum, ista verò unitum, ita ut omne id, quod prædio coalescit non constituat novum prædium, sed sit pars illius accessoria, quæ ex possessione principalis, & illius Jure dossidetur, juxtà firmatæ per Benincas.*ubi supra n.*4.Rimin.Jun.*conf.*275.*n.*9.*&* 10.*& dicto conf.*373.*nu.*2.*&* 4.Silvan. *conf.*3.*nu.*13. Curt.Jun.*dicto conf.*204.*n.*16.Anguisc.*conf.*90.*n.*4. Corn.*con.*15.*n.*17. *lib.*4. Bertazzol.*conf.*72.*n.*5.Bardellon.*dicto conf.*184.*nu.*15.Peregrin.*de jur.fisc.lib.*8.*n.*74.Gob.*de aqu.quæst.*26.*n.*1.*&* 2.Bonden.*coll.*26.*n.*25.*to.*1. Posth.*de manut.observat.*73.*n.*86. Rot. *post eum decis.*253.*nu.*4. Cassad.*decis.unic.n.*29.*de acquir.rer. domin.& coram* Coccin.*decis.*1816.*n.*5.

Flumina enim censitoris vice fuguntur totumque id, quod tradunt irrevocabiliter donant, & adimunt ex notatis per Bald.*in Rubr.de rer.divis.nu.*23.Rimin.Jun.*conf.*237. *n.*7.Scac.*conf.*12. *num.*6. Tholosan.*dicto cap.*8.*in principio*, Buchner.*de Jur.aquat.§.*87.Ursel.*dicta conclus.*94.*n.*8.Arias de mes.*var.resolut.*42.*nu.*45.*lib.*2.Gob.*de aqu.qu.*25. *num.*5. Franc.Marc.*decis.*117.*nu.*23.*par.*2.

Hujusmodi theoricas tanquam in se veras ultrò, citroque amittebant Informantes pro Canonico, & solum idem regerebant objectum, quod nempè juxta examen eorum Testium deprehenditur controversum Terrenum cessante insolita aquarum excrescentia in formam Insulæ superemin isse.

Verùm hæc qualitas, vel non concluditur, vel probata non relevaret, & quidem qualitas Insularis non concluditur. Quia quoad quantitatem aquæ illam intersecantis, præ-

præcindendo etiam ab opinione Andr. *de Isern. in cap.*1.*§. fin. vers. item vide nu.* 20. *de controv. Invest.* negantis unam partem fluminis Insulam fluvialem ambientis, latiorem esse posse alia, quia flumen non dicitur ambire Insulam, nisi de dimidia illius parte intelligatur,quem sequitur Hieronym.*de Mont.de fin.regend.cap.*24.*num.*5.Nec modica aqua fluminis flumen facit, sed potiùs attendi debet naturalis, & consuetus alveus, ut ex *l.prima §. Ripa ff.de flumin.* firmat Franc. Merc. *decis.Delphin.*270.*nu.*3.*par.*2. Et in hanc sententiam iviſse videtur Rot. *in citata decis.*111. *nu.*9.*par.* 26. ubi pro necessario constitutivo Insulæ requiri putavit, ut esset in medio fluminis, idque importare videtur nomen ipsum Insula, quæ alio nomine mediamnis nuncupatur, ideſt in medio amnis,prout observant Dù Fresne *in glossar. ad med. & infim. Latin. Scriptor. verb. mediamnis*, Ebrard. *in Grecism. cap.*10. *& ex nostris* Ottinger. *de Jure limit. lib.* 1.*cap.*12.*nu.*45. Griphyand. *de Insul.cap.*1.*num.*10.Aym.*de alluv.lib.*1.*cap.*14.*n.*2.*& ibi Fritsch.verb.mediamnis.*

Hoc unum sufficere Domini censuerunt in præsenti themate, quod respectu durationis, & permanentiæ ex ipsis Testibus Canonici de anno 1692. examinatis desumitur, Canale interfecans Oras Hortanas exsiccatum remansisse per tres annos antè eorum examen, quapropter cum excrescentia evenerit de annos 1688. Sequitur evidenter quod aquæ inundatio ex dicto Rivo promanans duraverit vix spatio unius anni cum dimidio, non apta proindè Insulam facere, quippè quæ constituitur tantummodò ex magnitudine aquæ perpetua, non verò insolita, temporali, & causativa, ut conciliando opinionem *Isern.* advertit in specie Criphyand.*dicto tract.de Insul.cap.*2.*nu.*27.*&* 52.

Et ratio prædictorum ea est, quia cum alveus, qui naturalis non est dicitur inundatio à Bartol. *in tract. de alveo verb. naturali*, quæ propriè fit ubi flumen imbribus auctum, & egressum in vicinos Campos se effundit, itaut simul alveum suum teneat ex animadversis per Franc Stypman. *de Jur.marit.& naut. par.*2. *cap.*5. *n.*314. repetit inter collecta per Fritsch. *in Jus fluviat. par.*1. *tract.* licet abstulerit fundi possessionem, eadem tamen aqua recedente statim restituitur, etiam absque nova apprehensione Oinotom. *in §. Quod si naturali n.*5. *de acquir. rer. domin.* Cepoll. *de servit. rustic. prædior. tit. de alveo nu.*4. Stypman. *ubi supra n.*313. De Angel. *in astræal. patrocin.n.*56. *& seq.*

Nec etiam dicta qualitas quidquam relevaret quatenus probaretur, sivè quia supposita triplici divisione Insulæ comprobata in Decisione R. P. D. mei Molines; Prima nempè cum ager, qui alveus non erat flumine circumfluitur; Secunda cum flumen alveum, quem reliquit circumquaque defluit, & tertia ubi alluendo, & coalluendo locum eminentem supra alveum facit, de qua *Jurisconsultus in l. ergo* 30. *§. Tribus modis ff.de acquir.rerum domin.* in hypotheſi, de qua agitur adaptari non possunt duo novissimi modi, quia omnes Testes Canonici præter secundum, cui tanquam illius Colono nulla fides venit præstanda, probant solùm, quod exarescente flumine parva Insula eminuerit nihil deponendo an ante inundationem illic esset alveus fluminis, vel potiùs Terræ ex alluvione Oris Hortanis adjunctæ quorum proindè depositiones si suppleantur, prout suppleri debent à Testibus Seminarii, hujusmodi præcedentem circumstantiam comprobantibus, non solùm eliditur quælibet contrarietas,sed etiam apertè consequimur hanc Insulam conflatam fuisse ex agris alluvionis beneficio adjunctis prædiis Hortanis, & sic intra primum modum præmissæ divisionis, juxtà quem dominium jam Hortanis quæsitum nullo pacto extitit alterum, sed continuavit pœnes ipsos, quorum antea fuerat, ut præter adductos in Decisione, quæ confirmatur *§. Sed quatenus*, firmant Oinot. *in §. Insula num.*7. *Instit. de rer. divis.* Card. Tusc. *lit.I. concl.*261. *num.*5. Buchner. *de re,& Jur.aquat. §.*116. Sebast. Gamboſ. *de alluv. §.*47. *circa med.* Alex. Brugiott. *in Epitom. Jur. viar. & flumin. cap.* 2. *num.* 221.

Sive demum quia quatenus ad exuberantiam dicta qualitas Insularis admitteretur in alveo fluminis juxta ultimum modum,ac dividenda esset ad censuram *Text. in l.adeo §.Insula ff. de acquir. rer. domin.* adhuc tamen adjudicanda foret Seminario, & litis consortibus, attento, quod duo ex Testibus Canonici deponunt -- *E la detta Isoletta era posta in mezzo il fiume, ma più tosto verso il Territorio d'Orte* -- divisio namque, quæ fit inter prædia ab utraque parte fluminis procedit in Insula nata in medio, non verò ubi ista nascatur proprior alteri parti,hoc enim casu illi solum acquiritur, ut distinguunt Oinot. *dicto §.Insula num.*6. *de acquir. rer. domin.* Gregor. Tholos. *Sintagm.Iur. par.* 3. *lib.*20. *cap.* 8. *sub num.* 3. Antun. *de reg. donat. part.* 3. *cap.* 7. *numer.* 8. etiamsi deinde crevisset versus Oras Otricolanas, & cæpisset esse vicinior illius fundis,Tusch. *de lit.*I. *conclus.*262. *n.* 5. Sebast. Gamboſ. *de alluv. §.*23. Propinquitatis enim disceptatio ad initium nati incrementi referenda est, ut illi censeatur proximius, cui in initio proximius natum est *l. ergo §. Testibus modis*, ibi -- *Insula sit ejus, cujus ager propior fuerat cum primum extitit ff. de acquir. rer. domin. & in l. Insula in princ.* ibi -- *Insula, quæ in initio propior fundo tuo fuit, quam ejus, qui trans flumen habet tota tua facta est eodem tit.* & tradit. Aym. *dicto tract. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 6.

Absque eo, quod attendi mereretur declaratio dictorum Testium, quod intelligerent de minori parte, non de tota Insula, tanquàm emissa lite pendente, & absque partium citatione ex vuigatis.

Et ita in reliquis approbando Decisionem R. P. D. mei Molines responderunt utraque &c.

DE RENUCIATIONIBUS.

OBSERVATIO CCLII.

Ad renunciationis naturam dignoscendam, an translativa, vel extinctiva sit, sive an realis, vel personalis, attenditur an bona, & jura renunciata, in dativo, vel in accusativo sint posita, aliæque similes attenduntur formalitates verborum.

MAgnam quidem primæ classis irrationabilitatem, ac ineptiam illud redolet aliquorum Pragmaticorum assumptum; ut ad renunciationis naturam, vel qualitatem regulandam verborum formalitas, vel figura debeat attendi, an scilicet dicatur, ut sit realis, sivè an unica sit, vel multiplex renunciandi ratio; vel causa, præsertim verò an bona, & jura renunciata, in dativo, vel in accusativo stare dignoscantur, ut si in accusativo, translativa sit, ac personalis, è converso extinctiva, & realis ubi sit in dativo. Id autem, manifestam redolere videtur ineptiam, ac irrationabilitatem, quod scilicet voluntas penitus inexpertæ puellæ, quæ (ut virginalem decet pudorem) domi recluſa vixerit à conversatione peritorum hominum, adeout neque maternæ, seu vulgaris linguæ calleat significationes, ac distinguat tempora, regulanda sit ex verborum contextura, vel phrasi per Notarium adhibita; Potissime autem ubi lingua latina conceptum sit instrumentum; Idemque pariter ubi agitur de inexperto adolescente, qui occasione ingressus in religionem eundem faciat actum, cum similibus, quibus eadem ratio congruat. Verus namque modus interpretandi hujusmodi actus ille est, ut verisimilis voluntatis attendatur substantia, an scilicet pro facti qualitate, & circumstantiis ea fuerit renunciantis voluntas, ut certis tunc superstitibus personis, quibus renunciatorum bonorum; ac jurium successio, vel obventio magis congruit renunciandi solum voluntas fuerit,non autem aliis, qui nullatenus in animo habiti sint, ut est probabilius, magisque in praxi contingibilis, ad hoc, ut eis cessantibus, tanquam ex cessante causa, salvum remaneat jus renunciantis, vel potius ut se omninò mortuum faciat, non curato, an unis, potius quam aliis locus aperiatur, quod rarum, nimiumque inverisimile est, ideoque ista voluntatis verisimilis substantia attendenda venit,non autem in hujusmodi verborum formalitatibus, ac superstitionibus immorandum; id etenim apertam redolet ineptiam, ac irrationabilitatem, & quandoque asperitatem, ac exorbitantiam trahendo ex alienis verbis voluntatem ad id, in quo voluntas vere non adfuit, quo nil ineptius, nihilque irrationabilius. *a*

a *De his disc.* 1. *cum pluribus seqq. de Renunciat.*

OBSERVATIO CCLIII.

An renunciatio facta per fœminam carnaliter, vel spiritualiter nuptam, eam excludat in concursu alterius fœminæ quæ in coæquali statu constituta sit.

CUm pro Italiæ præsertim,commendabili quidem usu, fœminæ illa reputari debeant provisione contentæ, quæ à donatione pro carnali, vel spirituali matrimonio sultat, Juristarum autem irrationabiles subtilitates pluries enunciatæ, illas contra mores quandoque ad successionem in agnationum, ac familiarum præjudicium admittant, præsertim verò ubi de illis agitur, quæ spiritualis matrimonii,

monii, cum solemni professione in aliquo Monasterio statum eligunt, cùm tunc substantia veritatis attenta, non illis de sanguine, sed extraneis potius successionis commodum deferri dicatur. Hinc alter commendabilis etiam inoleyit mos, ut ab eisdem uno, vel altero modo nubentibus fœminis exigantur renunciationes, quæ propterea contra ipsarum regularem naturam hujusmodi generali consuetudine attenta, & à rationabili derivatæ motivo, favorabiles potius censendæ veniunt, atque latam, & benignam potius, quam strictam, & rigorosam recipere debent interpretationem, quando illud verificetur motivum, sive ille adimpleatur finis, ob quem iste mos inolevit; Superficialium tamen ineptia, ex vili, ac misero literæ famulatu, non infrequentes in hoc producere solet asperitates, ac irrationabilitates, ut litteræ, vel verborum formalitati, omni neglecto ratiocinio, vel humano discursu, animam inhærendi, ex illis verborum formulis; vel clausularum, & dictionum efficacia, quæ à Notariis proveniunt à formulario transcribentibus cum omnimoda earum efficaciæ ignorantia, quæ longè major est in ipsis contrahentibus, indiscretas, ac prorsùs asperas, & irrationabiles hujusmodi renunciationibus tribuunt operationes, ut renunciantium personis exclusis à successione, ad istam defectis agnatis, vel aliis verisimiliter contemplatis, in quarum gratiam hujusmodi usus irrepsit, admittantur aliæ personæ omninò remotiores, ac ignotæ, quæ tam à renunciantibus, quam à renunciatariis probabilius nolitæ, vel non cogitatæ sunt, sive ad illas, quæ sint quidem gradus coæqualis, sed etiam coæqualis status, & conditionis, quia nempè sint æquè mulieres, & æquè moniales, vel respective in sæculo nuptæ; Ubi etenim, posita sexus, & gradus æqualitate adest inæqualitas status, quia nempè illa, quæ renunciavit, sit monialis, altera verò, quæ vult renunciantem excludere in sæculo nupta sit, tunc aliqua consideratione digna cadit ratio, ut illa, quæ in sæculo nupta posteros generat, atque sanguinem conservat, alteri infecundæ, nullumque successionis commodum sentienti, sed ad Monasterium extraneum transmittenti, præferatur, cum similibus casibus, in quibus naturalis ratio, & æquitas, ac verisimilis utriusque renunciantis, ac renunciatarii, præsertim verò istius voluntas assistant; Sed his cessantibus, asperum, ac irrationabile censendum est, ut ob illorum verborum, & clausularum significationes, ac formulas, quæ ex quadam resultant legis subtilitate, vix ejus eruditis professoribus ignota, se qui debeat id quod verisimiliter volitum non est.

Ad duplicem namque effectum de hujusmodi renunciationibus, parentes, aliivè majores, vel fratres, qui puellas cum dote, & matrimonio provident, solliciti esse solent, unum nempe, ut liberam de bonis obtineant disponendi facultatem, quatenus testati decedere velint, vel alias disponere, & alterum, ut in eorum intestata successione non intret ille juris noviſſimi ordo, quem nostris modernis Italiæ, ac etiam Romanorum antiquis moribus nimium adversum esse frequenter animadversum est, quia nempè ad illos tunc superstites animus trahatur, ut successionem absque hujusmodi jam provisarum feminarum concursu obtineant; Sed his cessantibus præsuppositis, vel rationibus, clarum videtur asperitatis, ac irrationabilitatis vitium, quod ex consueto derivat fonte procedendi cum litera legis, vel cum formalitate verborum, judaico, vel grammaticali more, sive cum generalium propositionum juris mala applicatione, quæ semper talis dicenda est, ubi ratiocinium, ac discursus negligantur. *a*

Quemadmodùm etenim ut alibi animadvertitur, prorsùs fabulosum est puellæ, vel adolescentis voluntatem metiri, an bona, & jura stent in dativo, vel in accusativo, ita magis fabulosum est judicium ex eo efformare, an adsit stipulatio pro hæredibus, & an istis adjectum sit verbum quibuscumque, vel simile; vel an dicatur renunciationem esse realem, vel personalem cum similibus. *b*

a *disc.1.cum plur ibus seqq.de Renunciationibus*.
b *Locis citatis*.

OBSERVATIO CCLIV.

De solemnitatibus adhibendis in renunciationibus, quæ fiunt occasione ingressus in Religionem.

TRidentino Concilio novam præscribente formam in renunciationibus faciendis per illos utriusque sexus, qui solemnem professionem regularem emissuri sunt sub decreto annullativo, ut cum præsentia, & auctoritate Episcopi, vel ejus Vicarii Generalis, atque non antequam infrà duos menses ante professionem; Hinc non modicæ dignoscuntur in aliquibus Juristis, & Moralibus, ex iis, qei profitentur literæ famulari, simplicitates, & ineptiæ, super istius formæ intelligentia, præsertim verò circa dictum terminum duorum mensium ante professionem, ut ille præcisus esse debeat, quasi quod si renunciatio post decimum novitiatus mensem sequeretur, emissio autem professionis post elapsum annum integrum, qui præcisè necessarius est, ad alios differretur menses, unde propterea inter renunciationem, & professionem majus adesset intervellum, non diceretur formæ satisfactum; Vel ubi magis proximè professioni fieret, puta ejus præambula die, vel hora, ut pariter formæ implementum non adesset.

Meritò autem hujusmodi sensus rejecti sunt, ex eo quod procedendum est in ratione, non autem in litera, dum Concilii mens ea est, ut hic actus non sequatur circà initia novitiatus. sed post elapsam majorem partem anni, & sic saltim decem menses, quod perseverantiæ probabilem denotat spem, ideoque decimo completo mense, ut propterea duo tantùm desint ad facultatem emittendi professionem, ita dicatur satisfactum formæ, non curato in qua parte hujus bimestris, vel etiam postea, si professio differatur, id sequatur; Undè propterea ex hoc quoque edocemur, quam erroneum sit in litera immorari.

Ubi verò ista adimpletur forma, quæ sub decreto annullativo necessaria est, rationabiliter quidem receptum est, illas non exigi solemnitates, quæ à prophanis legibus communibus, aut localibus, in minorum, & mulierum contractibus, & alienationibus requiratur, vel quia ille status ab hujusmodi legibus exemptionem importat, vel quia sufficit formam conciliarem impleri ne duplex inducatur onus. Sub quæstione verò est, cum solita factionaria divisione, an una, vel altera forma adhiberi debeat in illis renunciationibus, vel donationibus, aliisque contractibus, qui ante susceptionem habitus regularis, & assumptum statu novitii, dum adhuc in sæculo remaneat, fiat per ingressuros Religionem, seu Monasterium, intuitu, & contemplatione futuræ professionis; Cumque magis receptum sit conciliarem formam non intrare, utpotè extra casum, dum ita ea verificabilis non est, ut propterea vel non sufficiat, vel necessaria non sit, restringitur quæstio ad aliam formam, vel solemnitatem à sæculari lege præscriptam, an ea debeat adhiberi, atque magis communis, magisque moderno tempore receptus est sensus, ut neque adhibenda sit. Id autem irrationabilitatem redolere videtur ab eodem comprobatam consilio, quod etiam in iis, qui per plures menses illum statum experti sunt hujusmodi renunciationes fieri non posse statuit, nisi Episcopi, seu Vicarii auctoritas accedat, dictusque labatur terminus majoris partis anni, unde propterea dici valeat jam expertus penè omnes illius status asperitates, & incommoda. Igitur multò minùs ubi nullum adhuc adsit experimentum; Ac etiam quia ita est dare inconveniens naturali rationi, ac humano discursui contrarium, ut puella, vel adolescens seduæionibus de facili subjectus, utraque forma, vel solemnitate neglecta contra utriusque juris dispositionem istum imprudenter perageret actum ad favorem eorum, cum quibus agi non debet, iis neglectis, erga quos fieri debere, justitiæ, vel honestatis, & congruentiæ ratio exigat, latusque ita fraudibus, & seductionibus aditus aperiri dicitur; Ideoque inter irrationabilitates id collocandum videtur, quoniam licet justum sit renunciandi motivum, attamen in modo, vel in persona cujus favore renunciatur, injustitia, & machinatio adesse possunt. *a*

a *disc. 11. & 13. de renunciat. disc. 58. & 59. & disc.1. de Regular. & disc.40.in annot. ad Concil. Trid.*

OBSERVATIO CCLV.

An in renunciatione detur læsio.

QUamvis in omni actu, ex quo præjudicium resultase potest, læsio pro regula intret, & in isto præsertim renunciationis, quæ frequentiùs aliquam habere solet correspectivitatem ad dotem; Adhuc tamen non infrequentes in hoc dignosci solent irrationabilitates, ab eodem resultántes vitio procedendi cum litera, vel cum generalitatibus, non autem cum ratione, attendi nempè cum rigorosa æstimatione pretium, seu valorem jurium, ac bonorum renunciatorum, perinde ac si de implicita emptione, & venditione, vel alio correspectivo contractu ad communicativæ justitiæ limites agatur. *a*

Id autem frequentiùs manifestam redolere videtur ineptiam, quoniam regula abstractè sumpta, & in suo casu vera, pro-

procedat ubi de renunciatione agitur, quæ ad extraneæ personæ commodum fiat, cum qua nullum justum, ac rationabile, benèque regulatum urgeat renunciandi motivum, ideòque illud correspectivitatis tantum adesse dicatur; Secùs verò ubi fiat ex communi usu, & moribus, commendatione quidem dignis, ut bona, & jura in familiis, & agnationibus conserventur, quodque de fœminis congrua sufficiat dos, cum qua de paterna, vel fraterna domo benè provisæ exeuntes, ab ea extraneæ fiant, ut professionem majus adesset pretant, undè pro dictæ nimium rationabilis consuetudinis, quę continuativa est morum antiquorum Romanorum, ad occurrendum alias inculcatis ineptiis, & irrationabilitatis antiquorum Juristarum recipiendi diversum successionis ordinem à noviſſimis Græcorum legibus præscriptum, istud renunciationis adhibeatur remedium, cum tunc ista ratio principaliter, non autem correspectivitas attendenda sit, ut propterea sufficiat provisionem in suo genere, vel pro sua qualitate congruam esse; Ad instar eorum, quæ in legibus, & statutis fœminarum exclusivis habentur, congrua dote demandata, ut sufficiat congruitatem adesse in genere suo, ideòque ubi pro carnalibus nuptiis magna esse deberet etiam centum millium, pro spiritualibus sufficeret exigua solum mille, quia sic exigat Monasterii consuetudo ita pariformiter cum hac posteriori dote, ac si cum priori satisfactum dicitur statuto, quoniam sufficit ejus finem impleri, sic à pari cum ex eodem hujusmodi statutorum, ac legum motivo, ubi illæ non provideant, cum hoc remedio provideri rationabilis induxit usus; Et per consequens cum hoc discursu, vel ratiocinio hæc materia regulanda est, non autem cum irrationabili ineptia procedendi cum litera, vel cum generalitate propositionum, quæ verè, & propriè non percutiunt hos contractus.

a *Disc. 14. de Renunciat.*

OBSERVATIO CCLVI.

An renunciato facta per matrem obsset filiis ex propria persona venientibus.

NEgativa pars, ex magis communi sensu recepta videtur pro regula, ut renunciatio facta per matrem, filiis ex propria persona venientibus obstare non debeat, quamvis matris essent hæredes, nisi pro istis illa expresè promiserit; *a* Quamvis autem in suis respectivè casibus, verum, ac rationabile censendum sit assumptum, ubi nempè renunciatarii non interfit, nullumque exindè ejus resultet incommodum, vel præjudicium, quia nempe contentio sit in juribus ab ipso renunciatario independentibus inter renunciantis filios jure proprio venientes, & remotiores, vel extraneos, quibus alias jus aperiatur ad bona, à quibus mater cum ea renunciatione, quæ realis, vel extinctiva dicitur, extraneam se effecerit, atque pro mortua se habere voluerit, cum tunc filiis, qui ex propria persona sint proximiores, nedum ratio, & naturalis æquitas assistant, sed etiam verisimilis intentio renunciatarii, quem præsumendum est de renunciatione sollicitum fuisse, ut sibi prosit pro libertate disponendi de iis, quæ sub ejus dispositione cadant, vel ut tunc extantibus, vel speratis magis dilectis intestatis successoribus bona, & jura renunciata deferantur non autem ut bona, & jura differentia non liberè dispositionis, extraneis, vel remotioribus minùs dilectis, ac verisimiliter non contèplatis acquirantur. *b* Ineptia verò, ac irrationabilitas, ex consueto derivantes vitioso fonte procedendi cum litera, vel cum generalitatibus, neglecto discursu, vel ratiocinio, quod distinguere, beneque applicare docet, in eo dignosci videntur, ut hoc assumptum, quod in dicto casu originaliter verè inductum est, generaliter applicetur, etiam ubi jus filiorum ex propria venientium persona renunciatario duplex causet damnum, ac præjudicium verisimiliter nolitum, ipsorumque filiorum duplicatum irrationabile producat commodum, & lucrum, quia nempè obtinentes ex præmorientis matre successione dotem illi à parente constitutam, cum qua credidit pro communi usu, cum ipsa ejusque posteritate propriæ satisfecisse obligationi, legitimam quoque ex propria persona in bonis avi obtineant, unde propterea duplici onere iste gravatus remaneat, atque melior ita efficiatur conditio descendentium per fœminam, quam liberorum masculini sexus etiam primi gradus, quod utique asperitatem, ac irrationabilitatem redolet, ut etiam occasione imputationis dotis in legitima alibi advertitur, Id etenim naturali discursui, ac rationi, & æquitati ad evidentiam adversari videtur.

a *Disc.15.de Renunc.* b *Disc.4.& 5.de fideicom.*

DE TRANSACTIONIBUS.

OBSERVATIO CCLVII.

De contradictione, quæ habetur in transactionibus, ut inter ipsos transigentes, de facili ratione læsionis, & malæ fidei, rescindantur, atque inefficaces declarentur, & tamen, ut ratione talis bonæ fidei, & dubietatis, de facili afficiant, tertios etiam independentes, istique ab impugnatione reiiciantur.

INter ipsos transigentes, qui liberam habeant contrahenti, vel alias de bonis suis disponendi facultatem, adeòut alter accidentalis defectus non consideretur, regulæ assistunt transactionis validitati, & efficaciæ, eaque nimium favorabilis in jure reputatur, utpotè litibus finem imponens; Solaque dubitandi ratio cadit, an adsit illa dubietas, quæ reputatur essentiale requisitum istius contractus, qui non datur in re clara, atque ad hunc effectum evitandum, receptum est sufficere talem qualem litem actualem, vel habitualem, cujus timor subsit; Et quoad alterum requisitum, ut aliquid hinc inde detur, vel dimittatur, quandoque sufficit solus recessus à lite cum aliqua remissione expensarum. Ubi verò unus transigentium prætendat se circumventum, unde propterea intret quæstio læsionis, tunc non modica inter scribentes quæstio est, an cessante dolo vero, vel præsumpto, istud læsionis remedium, quod in emptione, & venditione, propriè, ac principaliter per legem introductum est, in isto contractu quoque intret; Una opinione simpliciter negante, alia è converso simpliciter affirmante, quasi quod iidem emptionis, & venditionis termini intrent, Et alia mediam sequente viam, ut nempè intrent quidem isti termini, sed quando magnus concurrat excessus, qui rarò, peneque unquam verificabilis reputatur, dum non ab ipsarum rerum sub lite existentium valore intrinseco, & naturali, sed à futuri dubii eventus æstimatione læsionis regulatio pendet, & quæ æstimatio cum magna difficultate verificabilis est, cum hodie ob legalis facultatis adeò magnam involutionem, cum tanta scissura inter scribentes, & Tribunalium inconstantia, pene impossibile est hujusmodi eventum judicium efformare, adeòut inter casus fortuitos illi reputentur.

E converso autem ubi de transactionis robore, & efficacia non sit quæstio inter ipsos transigentes, vel habentes causam ab eis, sed cum tertio independente, ut (exempli gratia) pro frequentiori praxi, contingit in eo, qui proprio jure sit independens successor, in fideicommisso, vel in beneficio, sive in emphyteusi, vel feudo pactionato, cum similibus, adeòut transigentem non agnoscat in auctorem, neque ipsius facto ligetur; Et tunc pariter eadem opinionum diversitas dignoscitur, quoniam aliqui generaliter, ac indefinitè negativam sequuntur, alii verò cum ea procedunt distinctione bonæ, vel malæ fidei, ut quando mala fides adsit, opinio negativa recipienda sit, quando verò bona, tunc affirmativa, istam bonam, vel respectivè malam fidem regulando à qualitate dubietatis litis. *a*

Contingit itaque, quod in aliquibus locis, & Tribunalibus opinio distinguens recepta est in hac posteriori quæstione, in priori verò est recepta illa opinio, quæ istum contractum alteri emptionis, & venditionis simpliciter parificat, unde propterea, iidem intrent termini læsionis enormis, ut sit ultra dimidiam; & enormissimam, ultra bessem, adeòut de facili rescissionibus locus fiat, læsionem regulando à quali quali injustitia; *b* E converso autem, ut successor independenter afficiatur ex quali quali dubietate, adeòut quandoque opinio, vel dictum unius Doctoris sufficiens reputaretur ad inducendam dubietatem bonæ fidei productivam. *c*

In his itaque extremis, clarum dignosci videtur irrationabilitatis vitium; Priori siquidem casu, quod inter transigentes, vel dependentes ab eis quæstio sit assistentibus regulis pro transactionis validitate, & efficacia, adeòut in magis rationabili sensu difficillima, penèq; impracticabilis esse debeat impugnatio, ista nimium facilis efficitur; Et è converso in altero casu, in quo regulæ assistunt impugnatori, atque resistunt actui, ut magna dignoscatur difficultas super limitationis inductione, adeò facilis sit limitationis praxis; Hæc namque apertè contradictoria videntur, ex consueto vitioso resultantia fonte procedendi cum regularum, vel auctoritatum litera, & superficie, atque insimul confundendi auctoritates, ut unam percutientes quæstionem, alteri applicentur. Propositio namque, ut qualis qualis dubietas sufficiat, etiam illa, quæ ex unius, vel aliquorum Doctorum dicto, vel opinione quamvis minùs recepta resultet, in prima quæstione

procedit, ut ita transactionis essentiali verificetur requisitum alicujus dubietatis, & ne in re omninò clara illam sequutam esse dicatur, Secus autem in altera, in qua magna desideranda est dubietas, quæ probabilem inducat timorem amittendi totum, unde propterea prudentis patris familias, & administratoris more, ille qui fideicommissi, vel feudi, seu emphyteusis, vel alterius similis juris est possessor, ita utile, ac bonum negotium, ad successorum commodum gessisse dicatur, cum isto contractu ponendo aliquam partem in tuto; Ideoque magna inter unam, & alteram dubietatis speciem differentia dignoscitur; Et per consequens priorem speciem posteriori applicare, nedum legali, sed etiam naturali ratione, humanoque discursu attentis, irrationabilitatem claram redolere videtur, ex eo quod negligatur ratiocinium, quod ad dictas distinctiones reflectere, & per consequens benè applicare docet.

a *De his disc.49. de feud. disc.52. de emphyteus. disc.173.& seqq. de fideicom.& disc.27. de empt.& vendit.& alibi.* b *Dicto disc.27. de empt.& vendit.* c *locis supra citatis.*

DE TUTELA, ET PATRIA POTESTATE.

OBSERVATIO CCLVIII.

De tutela, vel educatione pupillorum decernenda præter juris ordinem aliis quam matri, vel illis quibus potiùs de jure debita sit.

ANtiquis Romanorum legibus indefinitè fœminas ad tutelæ, & Curę munus inhabilitantibus, modernę, quę Græcorum potiùs, quam Romanorum leges dici merentur, ab ista excipiunt regula inhabilitativa matrem, & aviam, erga quas Interpretum literę famulantium, simplicitas adeo se extendit, ut id quod per gratiosæ habilitationis viam concessum est, magnam producat earumdem prerogativam, omni rationi, à regionis moribus regulatæ, contrariam, præsertim circa tutelam, ac etiam educationem, ut scilicet illam regulando ab ordine proximitatis, & intestatæ successionis, matris potiùs quam avo paterno, ubi in eo patria desit potestas, vel aviæ potiùs quam patruo debeatur, ut quandoque neque Principi cum ordinaria, beneque regulata à jure ejus potestate id concedere, multò minus magistratibus, & Tribunalibus licitum reddatur illum invertere ordinem, adeòut aliquando Principe tutelam, vel educationem decernente patruo, ex justo, ac rationabili motivo, illamque auferente matri, magna apud superficiarium vulgus visa fuerit exorbitantia. *a* Verum id continet solitos malos effectus irrationabilitatis, & ineptiæ, ex vitiosa resultantes causa procedendi cum litera, cum propositionum superficie, ac generalitate, non reflectendo ad antiquum rerum statutum, antiquosve regionis mores, adhuc de facto in ea continuantes, ut matris, vel aviæ alias inhabilium, ista solum sit gratiosa habilitatio, vel dispensatio, ut præmissum est, Græcorum potiùs quam Romanorum adaptata moribus, quoque propterea, patruis, aliisvè agnatis tutelam, & educationem decernere, ubi aliquod probabile accedat, ità decernendi motivum, pro majori pupillorum utilitate; quodque ita prudentiæ leges exigant, non sit rem à jure exorbitantem decernere, sed potiùs ad antiquas leges nostris moribus magis adaptatas regredi, dictarumque græcarum legum dispositionem imprudenter receptam, ità in casibus saltim particularibus, quando justum urgeat motivum, moderari; Ac propterea inter malos effectus præfato resultantes Pragmaticorum abusu, procedendi in litera, vel in superficie, neglecto ratiocinio, iste recenseri meretur. *b*

a *Disc.21. de tutor. cum seq.* b *Eod. disc.21.*

OBSERVATIO CCLIX.

De emancipatione facta per patrem filii, vel nepotis in potestate infirmi, ut fraudulenta censenda veniat.

ADimente lege filiis familias testandi facultatem, unde propterea contra omnem rationem, ac humanum discursum, decedens cogatur illos, quos nolit habere intestatos successores, atque non valeat gratificari illi parenti, in cujus sit potestate, & cui eadem lex totum deferebat, qui propterea à proximioribus excludatur, ut in avo contingit, quando mater extat, vel ad coæqualem admittere successionem alios ascendentes utriusque sexus, qui coæquali conjunguntur gradu, ac etiam fratres, fratrumque filios; Hinc, ut decedens istud adimplere valeat votum gratificandi magis parenti in cujus potestate sit, ità illum antiquo juri Romanorum, & Italorum moribus magis adaptato restituendo, quod cum novissimi juris Græcorum potiùs, quam Romanorum dispositione immutatum est, practicari solet emancipationis remedium, quo mediante decedens sui juris effectus; testandi libertatem obtineat; Et tamen Pragmaticorum ineptia, magna quidem irrisione digna, involutam desuper excitavit quæstionem, cum consueta scissura per classes, à tot distinctionibus, & declarationibus, eodem tempore bilem, ac risum promoventibus, ut ita de graviter infirmo, ac moribundo facta emancipatio, fraudem redoleat, unde propterea inutilis, ac infecta reputari debeat, ut invalida sit dispositio ejus vigore facta. *a*

Id autem primi ordinis apertam redolet asperitatem, ac irrationabilitatem, & ineptiam, ex aliis irrationabilitatibus, ac ineptiis deductas, reputando nempè hodiè intestabiles illos filios familias, quos idem jus noviſſimum, dominii, & liberæ dispositionis inter vivos, necnon habendi hæredem capaces effecit, ità ex malo sensu fortè potiùs interpretum efficiendo parentem, qui filium habeat in potestate, inferioris conditionis, quam sit alter parens fœminini sexus, vel cognatitii generis, ista patriæ potestatis prærogativa destitutus, quo nil absurdius, nilvè irrationabilius, atque Romanorum moribus magis oppositum, Et tamen, ut hæc irrationabilitas, adeò coli debeat, quod istam quoque producat, impediendi, nè suo juri, suæque prærogativæ pater renunciare valeat, ita in odium cum magno præjudicio retorquendo id, quod lex pro ejus magno introduxit favore, & prærogativa.

Omnis namque ratio exigit, ut una eademque dispositio, in parte approbari, & in parte reprobari non valeat, sed prout jacet cum sua causa recipi debeat, ideoque aut cum antiquis legibus Romanorum, ex quibus filiorum familias intestabilitas provenit, procedendum est, & tunc in omnibus illarum dispositio attendi debet, unde propterea pater omnia intestabilium liberorum bona ad earumdem legum præscriptum jure peculii occupet, aliosque non admittat successores: Aut verò istis neglectis legibus, cum recentioribus Græcorum pro nostrorum majorum, ac primorum interpretum simplicitate procedendum est, & tunc omnis ratio exigit, ut obstacula, quæ ex antiquioribus legibus manant non attendantur; Ideòque manifestus ita remanet irrationabilitatum, ac ineptiarum cumulus illasq; fœcundas efficere matres, ut alias producant, & generent, ex eodem vitioso fonte negligendi originatæ literę more irrationalium viliter famulando ratiocinium sed ut ita lex, quæ rationis effectus est, irrationabilitatum remaneat mater, & nutrix.

a *Capyc.lair. consult.123. nu.58.& latius dec.134. Boss. de patr. potest. cap.2. §.6. n.59.& seqq.*

OBSERVATIO CCLX.

Mater, quæ sit legitima Tutrix, transeundo ad secundas vota, non proviso pupillo de Tutore, privatur successione, qua non privatur si non est legitima, quamvis de facto pro tutrice se gerat, atque tutelam se exerceat.

ITa noviſſimis legibus, quę matrem alias inhabilem ad tutelam habilitarunt disponentibus, vel ita Juristis in magis communi sensu procedentibus, ut nempè mater, quæ ad fœcunda vota transitum faciat non curando priùs providere pupillo de tutore, & non redditis rationibus, ejusdem pupilli, alias sibi debita intestata privetur successione, quam non amittat si tutelam minùs legitimè, ac de facto non servatis solemnitatibus, ac aliis de jure servandis suscipiat, & exerceat; Id autem irrationabilitatem redolere videtur, quoniam ita majori pœnæ subjacet illa mater, quæ legi paret, atque legitimam, & solemnem suscipit administrationem, quam sit illa, quæ magis delinquit, atque legem contemnit, ideòque tanquam magis criminosa majori punitione digna censenda videtur, quando cum ratione, non autem cum litera procedi debet.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

OBSERVATIO CCLXI.

Bona secundi viri sunt hypothecata pro tutela, vel curæ per mulierem binubam administrata, etiam, pro tempore ante matrimonium, cum retrotractione ad tempus susceptæ administrationis.

ITa quadam disponente civili lege recenti, quæ Græcorum potiùs quam Romanorum dicenda est, dum Romanarum legibus, ac moribus attentis fœminæ tutelæ, & curæ generaliter incapaces erant, à Græcis verò matres, & aviæ sunt habilitatæ, irrationabilitatem, nimiamque exorbitantiam id redolere, concors Juristarum schola, irrationabiliter tamen generaliter, ac indefinitè credit; *a* Ubi etenim de ipsius secundi viri præjudicio tantum agitur, tunc licet à juris regulis exorbitet pro alieno debito nolentem obligare, probabilem tamen habet rationem, ut ita ille, qui viduam habentem filiorum primi matrimonii tutelam, vel curam suscipere velit, sollicitus esse debeat, ut illa quam uxorem ducere intendit, administrationem dimittat, atque rationes cum reliquatu reddat, ita occurrendo fraudibus, quas mulieres in secundorum virorum gratiam, cum eis colludendo, cum pupillorum supplantatione committere solent, ideòque irrationabile potiùs est de irrationabilitate id redarguere; Illa verò adesse dignoscitur irrationabilitas, ut per hanc hypothecam præjudicium generetur illis ejusdem secundi viri creditoribus, qui naturali veritate attenta sunt tempore anteriores, ex legis tamen superstitione ob hypothecam, qua carent postponuntur, ut alibi supra advertitur.

Alia quoque non modica irrationabilitate, ac leguleica superstitione juxta unam opinionem accedente, ut isti secundi viri obligatio procedat, quando mulier legitima sit administratrix cum solemnitatum implemento, secùs autem ubi illegitima, & de facto. *b* Id etenim omnimodam redolet improbabilitatem, ut melioris conditionis esse debeat actus illicitus, & criminosus, quam licitus, & solemnis, dum eadem, ac major viget fraudis ratio, ideòque eatenùs id recipiendum est, quatenùs illegitima, & non solemnis administratio justam in secundo viro inducat ignorantiam excusabilem, secùs autem ubi sciat, cum tunc fortiùs intrare debeat obligatio.

a *l.2. §. ne sit facilis C. qui mul. tutel. off. fung. Gabr. de secund. nupt. concl.9. Rot. dec.499. num.12.& seqq. par.9. recent.* b *Decis.499 par.9. rec.*

OBSERVATIO CCLXII.

Pœnæ secundo nubentium mulieribus injunctæ, ad viros extensæ sunt, & quomodo intelligendæ, ac practicandæ sint.

MUlieribus, quæ ad secundas convolant nuptias, leges civiles quamplures imposuerunt pœnas, à lege canonica abolitas, in iis quæ liberorum primi matrimonii favorem non concernunt, illæ verò, quæ talem favorem percutiunt, adhuc firmæ remanent, atque Interpretum sensus in mulieribus indefinitè, ac generaliter id recipit; Moderni verò potiùs quam antiqui ad viros quoque eas extendunt, quasi quod eadem cadat ratio. *a*

In hac itaque ampliatione, quam pro regula constituunt, irrationabilitas dignosci videtur ob deficientem rationem, cui antiquæ Romanorum, ac respectivè Græcorum leges imperiales innixæ sunt; Secundæ namque nuptiæ pro eorum moribus ideo damnatæ, atque plerisque pœnis affectę sunt, majoribus tamen ubi intrà annum luctus transitus, fieret, quia juxta Romanorum, præsertim ethnicorum vanas opinationes, anima viri exindè contristaretur, quasi quod mortui illam adhuc retineant zelotipiam, quam viventes habent viri, nec alii cum eorum uxoribus concubitum habeant; Ac etiam quia in mulieribus, pro iisdem moribus, incontinentiæ vitium id arguebat, ideòque turpitudinis speciem quamdam inducebat; magis, verò ob incertitudinem partus exindè resultare solitam, quando recens esset post viduitatem transitus.

Omnes autem rationes hujusmodi, in viris cessant, ideòque irrationabiliter hæc extensio inducta est, ob illam præsertim differentiæ quoque rationem, cujusdam majoris licentiæ, quam in viris lex, vel usus induxit cum aliis mulieribus concubitum habendi, ob cessantem in eis præfatam magis urgentem rationem mixturæ seminum, ac incertitudinis partus; Unde propterea adulterium in mulieribus crimen redolet turpitudinis, & infamiæ, ac etiam pœnarum in exteriori foro productivum, non autem in viris. Ac etiam quia in viro non præsumitur illa imbecillitas, quam in muliere incontinente lex præsumit, ut ob amorem erga fœcundum virum, liberos primi matrimonii excoriare satagat; Sive quia viri cum mulieribus majorem habent auctoritatem, reique familiaris dominicalem suscipiunt administrationem, ut ipsis mulieribus etiam invitis idem sequatur liberorum primi matrimonii præjudicium, quod in casu controverso non intrat, in quo potiùs expedit, ut pater aliam ducat uxorem pro meliori liberorum primi matrimonii educatione, & custodia. Igitur probabili ratione destituta est hæc extensio.

In mulieribus quoque, asperum, ac irrationabile videtur, id in omni casu indifferenter accipere, cum potiùs attendendo magis legis rationem, quam litteram, ex facti qualitate, & circumstantiis inspicienda sit causa, vel motivum hujusmodi nuptiarum, ut in dubio istæ reprehendi mereantur ob incontinentiæ præsumptionem, ista verò præsumptio utpotè juris tantum, per contrarias probationes etiam præsumptivas excludi valeat, quia justum habuerit motivum, ut ejus honestati ipsorumque liberorum meliori educationi, & protectioni ab bonorum administrationi consultum sit, quo casu, cum nullum adsit crimen, sed potiùs actus prudens, ac laudabilis censendus veniat, hinc irrationabilis est punitio. Igitur ad mentem, seu rationem legis, non autem ad literam reflectendum est.

DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

OBSERVATIO CCLXIII.

De diuturna, nimiumque longa possessione beneficii non suffragante.

UT beneficiorum status, quo magis fieri potest, incertus non remaneat, quia non expedit Ecclesiam, vel capellam sub incerto, ac litigioso Rectore esse, per Cancellariæ regulas provide cautum est, ut qui annalem molestare velit possessorem, cuidam magno subjaceat rigori, *a* Ille verò, qui triennalis pacificus possessor sit, ab omni reddatur molestia tutus, paucis exceptis limitationibus, quas deccnnalis possessio tollit. *b* Et tamen in quadam facti contingentia plurium Ecclesiarum unione facta in decimo quarto sæculo, eaque in fine decimi sexti, per magni, ac supremi Tribunalis rem judicatam canonizata cum subsequuto pacifico effectu annorum circiter septuaginta, adhuc ex beneficio restitutionis in integrum ratione injustitiæ, quam etiam re infecta non adesse probabilius dicendum videbatur, adeò longævus possessor beneficii privationem passus est, quo nil absurdius; nilvè irrationabilius, ut res judicata titulo saltim bonæ fidei putativo innixa per tam diuturnum tempus pacificum sortita effectum, adhuc incertum reddat possessorem; Et quod magis est, ut injustitia ex leguleicis superstitionibus, ac formalitatibus tantum in abstracto deduceretur, illis non visis juribus, & actis, super quibus antiquum prodit judicatum culpa auctoris suscitatoris litis potiùs, quam possessoris peremptis, quo nil in jure absurdius, ac irrationabilius, dum incertum est, perempta illorum hominum memoria, quibusnam fundamentis illa sententia innixa esset, ideoque non videtur quænam legalis, vel humana ratio suadere unquam valeat, ut de injustitia redarguatur. *c*

a *De regula de annali disc.47. & 50. de Benefic. & eod. tit. disc.132.* b *De regula de triennali disc.77. & 91. de Benefic.& eod. tit. disc.132.* c *De isto casu disc.136. de Benefic.*

OBSERVATIO CCLXIV.

Beneficii Ecclesiastici vacatio sequuta per mortem ejus, qui in captivitate obiit, ex quo tempore regulanda sit, an captivitatis, vel mortis naturalis.

MEnsium divisione quadam inter Papam, & locorum Ordinarios per Cancellariæ regulas facta super beneficiorum collatione, ubi contingat in uno, vel altero mense possessoris beneficii sequi mortem; Cum duæ in jure dentur species mortis; Una nempè ea lege, quæ *Cornelia* dicitur, ficta, seu præsumpta, quæ *Civilis appellatur*, præambula captivitatis hora, & altera *naturalis* in eodem captivitatis statu sequuta; Hinc consuetus dignoscivideturerror ambulantium in litera legum, opinando, ut ad ejusdem Corneliæ legis præscriptum, mortis *civilis*, vel fictæ mensis potiùs attendi debeat; Id etenim *claram* redolet irrationabilitatem, dum in ecclesiasticis *beneficiis*, ecclesiastico jure metiendis, non autem *civili*, quod in hac parte pro antiquis Ethnicorum moribus prodiit, attendendum est, sive ut Ecclesiam decet, cum *naturali* veritate procedendum est, dum captivitate non *obstante*, habitualis Ecclesiæ, vel beneficii administratio, ac *jus* non desint; Alias etenim uno conjugum in *captivitatem* redacto, alteri unum liceret contrahere matrimonium, quod implicitum validitatis haberet statum, quatenus ex *itervallo* in eadem captivitate, naturalis mors sequeretur ex *ejusdem* legis fictione, quod utique apertam continet fabulam. *a*

a *Disc. 16. de Benefic.*

OBSERVATIO CCLXV.

Regularium Monaſteria ſæcularibus commendari, an poteſtas, & congruentias reſiſtant.

THeologorum potiùs, quam Juriſtarum eſt ſenſus, quinimò illos iſtos improbantibus, eoſque de adulationis nota redarguentibus, ut Regularium Monaſteria ſæcularibus clericis commendari non valeant, adeò id negantes, ut nedum omni humano eccleſiaſtico, ſed etiam naturali, ac divino juribus, quibus nulla humana poteſtas derogare, vel diſpenſare poteſt, adverſari dicatur ob implicantiam, quam ipſa natura docet, ut caput à corpore diverſum ſit; *a* Ineptiam verò, ſeu clauſtralem ſimplicitatem hoc aſſumptum redolet, dum apud Catholicos, probabiliter quidem, ac extra controverſiam receptum eſt, quod ſtatus regularis humani eccleſiaſtici potiùs, quam divini ſit juris, ut ſolemni profeſſioni regulari pontificia deroger poteſtas, ut alibi advertitur; Magis verò, quia hujus hyerarchici ordinis ea major diſtinctio, quam hodierna praxis docet, tam in membris, quam in capite, ut non niſi regulares ipſi habeant Superiores, ac Prælatos, recens eſt ex gratioſa, & privilegiativa Sedis Apoſtolicæ benignitate manans, dum antiquorum Canonum diſpoſitione attenta, Epiſcopis, aliiſque locorum Ordinariis, ac Prælatis hyerarchiæ ſecularis populi, & cleri ſæcularis ad inſtar ſubjacebant, *b* ideòque non videntur cui fundamento iſtud innitatur aſſumptum, ut eadem poteſtas, quæ conceſſit id tollere, vel moderare non valeat; Et per conſequens in ratione juſtitiæ, ac poſitivi defectus poteſtatis, manifeſtam fabulam id ſapit; Aliqua ſolum non improbabili urgente ratione congruentiæ, & honeſtatis, cui in concernentibus ipſorum Regularium regimen, ac regularis diſciplinæ conſervationem conſultum videtur, dum reſervatis commendatario aliis juriſdictionis, & præeminentiæ ſpeciebus, in his, quæ hoc concernunt, ſubalternus præfiſci ſolet regulari Superior, ac Prælatus; *c* ideò quoad fructus, & emolumenta magis re verà quæſtio reſtringitur, quamvis ſub diſciplinæ regularis zelo, vel etiam pallio; Atque in hoc ſi aliquid pietatis, & congruentiæ præjudicium dignoſcitur, illud loci pauperum potiùs dicendum eſt, non autem ipſorum Religioſorum, quos ſufficit, de neceſſarii, ac vitæ Religioſæ proportionatis eſſe congrue proviſos, experientia docente, quod illæ excedentes divitiæ, quas ſæcularium Principum, ac privatorum pietas in eis induxit, malos potiùs producant effectus, ideòque manifeſtæ temeritatis opus eſt, ob juris divini, & naturalis repugnantiam in hoc Pontificiæ poteſtatis aſſeverare defectum.

a *diſc. 54. in Miſcell. Eccl.*
b *diſc.29. de jur.& diſc.1. de Reg.& alibi.* c *diſc.33. de Jur.*

OBSERVATIO CCLXVI.

De judicio interponendo per Epiſcopum inter approbatos in concurſu ad Patriarchales; Et de provocatione præelecti ad novum examen in Curia.

CUm per Concil. Tridentinum, ut curæ animarum rectæ, ac meliori adminiſtrationi conſultum ſit, nova in Eccleſiarum Parochialium proviſione ſtatuta ſit forma, ut per concurſum coram Ordinario, vel ejus generali Vicario, & Examinatoribus in diœceſana Synodo deputatis proviſio ſequi debet, conceſſa Ordinario facultate unum inter plures approbatos præeligendi, cum facultate appellandi ab irrationali judicio Ordinarii in præeligendo, ac etiam à judicio Examinatorum in reprobando.

Hinc ſuper iſtius formæ obſervantia, vel praxi, ex eodem in omnibus inculcato vitio procedendi cum littera, vel formalitate verborum, non autem cum ratione, quamplures irrepſere aſperitates, ac irrationabilitates, & contradictiones, præſertim verò, quod in parochialibus in titulum principaliter providendis, in quibus tantùm declaratum, ac receptum eſt Conciliarem formam ſervari debere, adeò rigoroſè ſuper iſtius formæ exacta obſervantia inſiſtitur, ut ea ſpeciem habeat cujuſdam ſuperſtitionis, adeòut raro, penèque unquam benè, ac perfectè ſervata dicatur, ideòque frequentius concurſus annullentur, atque odioſis impetrationibus ex iſto capite cum ſcandaloſis litibus aditus aperiatur. *b* Potiſſimè autem, magnum quidem, ac irrationabilem rigorem forus eſt expertus in eo caſu, quod cùm Sede vacante, in remota regione ultrà montes, Vicarius à Capitulo, vel à conſuetudine deputatus publicè, & palam, & cum optima fide omnia illius diœceſis negotia explicaret, omneſque exerceret Epiſcopalis juriſdictionis actus, inter quos fuit iſte, ut concurſus benè in aliis forma ſervata haberetur, ſuper parochiali reſervata Sedi Apoſtolicæ, ut ipſe collationem non haberet, de eo autem tempore in Romana Curia, & in Papæ ſecreto Conſiſtorio ad quandam Eccleſiam Cathedralem jam promotus eſſet Epiſcopus, declaratus fuit invalidus, concurſus, ex eo quod jam officium Vicarii vacaſſet, tres quidem ab omni ratione, & æquitate naturali, imò etiam legali nimium aliena. *c*

E converſo autem declaratum, ac receptum eſt, hanc formam ſervandam non eſſe in illis Eccleſiis parochialibus, quæ alicui beneficio, vel dignitati, ſeù corpori ſint unitæ, ſivè agatur de providendis ipſis beneficiis, vel dignitatibus, quibus unio facta ſit, ſivè de vicariis etiam perpetuis, atque in titulum provideri ſolitis, adeòut à veris parochis, de facto in nihilo differant, quibus curæ exercitium demandatur, adeò id extendendo, ut quamvis diuturno tempore in hac proviſione forma prædicta adhiberi ſolita ſit, adhuc abuſus potiùs cenſeatur; *d* Id apertam redolere videtur irrationabilitatem, etenim ſpectata ratione cui iſta conciliaris proviſio innixa eſt, vel ſpectato fine, vel effectu, in omnibus identitas rationis dignoſci videtur, quoniam dum ita ſibi commiſſa oves paſcit, unus, ac alter, idemque curæ exercitium penes utrumque proviſum reſidet, Ideòque non videtur quæ ratio exigat, ut in uno caſu iſta adeò rigoroſa forma adhiberi debeat, & in altero non, dum illa differentiæ ratio, quæ aſſignari ſolet potiùs quandam idealitatem ſapere videtur, contra naturalem veritatem, qua attenta unum, & idem reverà eſt munus, atque unus, & idem eſt effectus, ideòque ſubſtantiam veritatis, non autem formalitates abſtractas, & ideales attendi debere ratio exigit, atque ita extrema vitioſa potiùs dignoſci videntur, Magis verò extrema vitioſa, quæ contradictionem implicant in eo dignoſcuntur, quod licèt ab irrationabili judicio Epiſcopi, vel reſpectivè examinatorum appellari concedatur, nimium tamen rari, peneque nulli ſunt caſus, in quibus; validitate poſita, ex ſolo capite irrationabilitatis irritetur præelectio, & meritò ob nimiam difficultatem illam convincendi, dum non ſola literatura, vel gradus, aut ætas, vel nobilitas, aliave ſimilis qualitas, quæ in appellante præemineat, irrationabile convincit judicium, cum frequenter expediat, minùs literatum, doctiori ob mores, vel prudentiam, aliaſque qualitates præferre, ubi ad munus ſufficiens literatura accedat; E converſò autem appellanti liber conceditur aditus appellatum ad novum examen in Curia provocandi, quamvis etiam irrationabilitatis probatio, vel ſaltim vehemens fumus non detur, juxtà unam ſententiam, ab aliquibus Tribunalibus receptam, ab aliis tamen probabiliùs improbatam, id practicando, quamvis de remota regione agatur, ut nimium incommodum appellatio ſit; Id etenim omni videtur probabili deſtitutum ratione, tum ratione incommodi ita dandi præelecto, qui ne illud ratione ætatis, aut valetudinis, vel paupertatis patiatur, præelectionem negligere cogatur, unde propterea minùs dignus ita indirectè, ac indebitè ſortiatur intentum; Tum clariùs quia cum receptum ſit, ut ſola major litteratura iſtam non convincat judicii irrationabilitatem, eo quia principaliter vitæ, & morum honeſtas, ac prudentia, & populi benevolentia ſpectari debent, quoties tanta ſit literatura, quæ ſufficiat; Hinc non videtur cuinam probabili rationi hæc introductio innixa ſit, & quale judicium per Examitatores in Curia deſuper efformari valeat, ſed ejuſdem vitii effectus eſt, ratiocinio neglecto, ambulandi cum traditionibus, vel cum aliquarum authoritatum litera. *e*

a *de iſta forma diſc. 37. de Paroch.& diſcurſ.32. in annot. ad Conc.Trid.* b *patet ex caſibus, de quibus diſc.1.& ſeqq. Paroch.* c *de iſto caſu diſc. 4. de Paroch.*
d *diſc. 10. cum ſeqq. & d. diſc. 36. de Paroch.& d. diſc. 32. in annot. ad Conc.Trid.* e *de diſc.6.& ſeq. eod. tit. de Par.*

DE JUREPATRONATUS.

OBSERVATIO CCLXVII.

Quod patronus habens facultatem præſentandi alios ad beneficia, non poſſit præſentare ſe ipſum.

CUm in electionibus, quę ſecreti ſcrutinii formam ex canonum diſpoſitione habere debent, quia de ſponſo viduata Eccleſia providenda facienda ſit; meritò cautum habeatur, ut ſe ipſum eligendi facultatem non habeat elector, nedùm ob rationem implicantiæ, ut quis eodem tempore

pore ſit elector, & electus, cum iſta in actibus comitialibus inepta potiùs eſſe videatur, ob aliorum eligendum concurſum, ſed veriùs quia in electionibus occultis per ſecreta ſcrutinia, undè aliorum votum ignotum eſt, vel eſſe debet, ambitum id redolet, ideoque indignum ſe declarat, unde propterea publicato ſcrutinio, ſeu publicatis votis aliquorum in ejus perſona concurrentium, non prohibetur eis adherere ita inſequendo vocationem per aliorum ora expleta. *a*

Hinc ad præſentationes in beneficiis de jurepatronatus infertur, ut quando plures contingat eſſe patronos, à quorum aliquibus eorum unus præſentetur, poſſit ipſe eis adhærere, etiam ad faciendum numerum ad illorum majorem partem conſtituendam, tanquam ab aliis excitatus, non poſſit autem ubi ſit ſolus præſentare ſe ipſum, ſed ſolum indulgetur ut præces Epiſcopo pro ſe porrigere valeat, quæ tamen ad inſtitutionem non arctant, ſicuti præſentatio facit ad inſtitutionem iſtaque præſuppoſita prohibitione, aliqui illam adhibent, vel docent cauthelam, ut ipſe alteri mandatum tribuat ad præſentandum, qui ipſum præſentet. *b*

In utroque autem, in prohibitione ſcilicet, & in cauthela, ineptia, & irrationabilitas dignoſci videntur, ex eodem conſueto derivantes fonte procedendi cum litera, vel cum traditionibus, neglecta ratione; In beneficiis etenim de jurepatronatus, quod præſertim laicale ſit ex dotatione, & fundatione, vel ejus præponderantia, pro frequentiori, peneque univerſali praxi, adeſſe non dicitur illa magna adminiſtratio, quæ proviſum reddat viduatæ Eccleſiæ ſponſum, cum formali matrimonio ſpirituali, undè propterea per ſpeciem divinæ inſpirationis in forma collegiativa, & per ſecreta ſuffragia electio fieri debeat, atque ità illud verificetur divinum oraculum, quod ubi duo, vel tres fuerint in nomine meo congregati, ibi ego ſum, ut in Cathedralibus, & Metropolitanis Eccleſiis, ac aliis quibus eadem congruat ratio, contingit, ſed proceditur per viam nominationis, quæ publicè, ac etiam oretenùs fieri poteſt, tam gratia honorificentiæ, quam utilitatis, quæ per fundatores in poſteritatis gratiam acceſſoriè, & conſequutivè conſiderata ſit, ut nempè ſecundo, vel utrogeniti de bonis temporalibus ratione primogeniorum, & majoratuum non benè proviſi, prout eorum qualitatem decet, ita aliquam obtineant proviſionem, undè propterea frequens praxis docet, ut nedum activum, ſed etiam paſſivum adjiciatur juspatronatus, quod neceſſitatem inducit præſentandi illos de ſanguine, vel poſteritate, alio ve genere vocatos, quibus, ubi neglecti ſint actio conceditur invitis patronis, eorumque præſentatione aliter facta pro infecta habenda, inſtitutionem de juſtitia petere; *c* Ideòque non videtur, quænam naturalis, aut legalis ratio ſuadeat, ut ille, qni habet juriſpatronatum paſſivum, citrà ambitum poſſit pro ſe ipſo petere beneficium reſiſtente aliorum voluntate, per quam dici valeat, quod divinus ſpiritus illum non docet; Et è converſo abſque hac reſiſtentia, ille qui habet patronatum activum, quod eſt quid magis, non poſſit præſentare ſe ipſum, atque ita cogatur pati famem, ut panem, quem in propria habeat arca, aliis diſtribuat, ipſe autem comedere ſit prohibitus, cum tamen patrono indigenti, proviſionem à beneficiato ſuppeditari debere canones mandent, ideoque apertam id redolere videtur irrationabilitatem, quæ tãquam fœcunda mater aliam ſe ipſa majorem producit filiam, ſuper dicta cauthela, per quam lex verbis potiùs, quam rebus impoſita diceretur, atque clarum ſaperet judaiſmum, ſivè ſuperſtitionem, ſtante regula, quod qui per alium facit per ſe ipſum facere videtur. Non ſuffragante cauthela precum quoniam iſtæ Epiſcopum non obligant, ideoque præſentationi non æquivalent.

Prout irrationabilitatem continet aliquorum aſſumptum alibi ſupra adnotatum in materia ætatis, ut præſentatio facta per pupillum prævaleat illi, quæ facta ſit per Tutorem; Ac alterum, de quo in materia fideicommiſſaria, ut jus patronatus non veniat ſub fideicommiſſo.

a *Diſc. 26. & 27. de Canonic. & Capitulo.* b *Diſc. 31. de Jurepatr.* c *Diſc.25. cum plurib. ſeq. de Jurepatr.*

DE PENSIONIBUS ECCLESIASTICIS.

OBSERVATIO CCLXVIII.

De conceſſione præventiva eccleſiaſticæ penſionis, quæ poſt alterius penſionis ceſſationem, reſervata fuerit.

IN Epiſcopis, aliiſque Eccleſiaſticis Prælatis, vel Magiſtratibus, iſta non cadit quæſtio, eo modo quo in

conceſſionibus Apoſtolicis cadere poteſt, dum extra controverſiam apud Catholicos, ſolius Pontificiæ dignitatis prærogativa eſt penſiones ſuper eccleſiaſticis dignitatibus, vel beneficiis reſervare, vel eorum quibus eadem Pontificia poteſtas conceſſerit, ut in Hieroſolymitanæ Religionis Magno Magiſtro præſertim contingit; Quamvis etenim locorum Ordinariis quandoque penſiones reſervandi concedatur facultas, adeò magnas tamen hæc habet reſtrictiones, ut penè idealis, ac raro practicabilis remaneat; *a* Nunquam tamen in eis hæc ſpecies abuſivæ, vel præventivæ reſervationis verificabilis eſt.

Quando itaque per Papam ea fiat, ut à moderno præſertim tempore inolevit uſus, ubi caſus præbeat, ut ipſo Papa vivente reſervatio effectum non ſortiatur, credunt aliqui reſervationem corruere, nullumque debere ſortiri effectum; Verùm inter leguleicas ineptias, ac irrationabilitates meritò id recenſendum venit, quoniam actus per habentem poteſtatem ab initio jam perfectus eſt, ſuſpenſa ſolum, vel dilata executione, eodem modo quo in omnibus aliis gratiis expectativis, vel coadjutoriis, ac ſimilibus exequutionem, non autem perfectionem à futuro eventu expectantibus, vel conceſſionibus ex rationis identitate idem dicendum foret. *b*

a *Diſc.40. de penſion.* b *Diſc.1. de penſion. cum ſequent.*

OBSERVATIO CCLXIX.

Penſio ſub expreſſione certi valoris ad ſupplicationem reſervata, in totum curruit, ſi narratus valor non detegatur verus.

QUando non motu proprio, ſed ad ſupplicationem, ſub certi valoris beneficii narrativa, penſionem reſervari contingit, ubi aſſertio minus vera quamvis in modico detegatur, magis communis, magiſque receptus beneficialiſtarum ſenſus eſt, ut ob individuitatem actus, & voluntatis, penſio in totum corruat, non autem ad rectam veri valoris reducatur; Intelligere autem, & practicare id in litera, vel in generalitate in omni caſu, neglecto ratiocinio, conſuetos malos, aſperitatis, ac irrationabilitatis producit effectus; Ubi namque de illa odibili agatur penſione, quę fraudis nimiam habet ſuſpicionem, voluntaria nuncupata, ad poſſeſſoris beneficii pleni preces, vel de ejus conſenſu reſervata, tunc rigor, quamvis aliquando humana ſit deſtitutus ratione, vel æquitate, non improbabiliter attendendus venit ad reprimendas fraudes, quæ in hac ſpecie de facili præſumuntur; *a* Ubi autem reſervatio, juſtitiæ, & æquitatis probabile motivum habet, quia nempè ex cauſa reſignationis ipſius beneficii ad reſignantis favorem fiat, tunc ratio individuitatis actus ac voluntatis, ad favorem reſignantis, penſionarii urgere potius videtur, ut reſignatario nolente integrum conventum ſupportare onus reſervato regreſſui tanquam per reſolutionem actus locus fiat neque ratam offerre liceat, non autem ut eidem reſignatario ex hac ſubtilitate, vel errore, qui ubi depoſitivo dolo non conſtet expeditorum eſſe ſolet, liceat obtinere beneficium liberum abſque onere; Ita namque duplex irrationabilis dignoſcitur aſperitas; Una nempe ut reſignans invitus utroque careat; Et altera ut reſignatarius locupletationem de alieno indebite reportet, unde propterea fraudibus, & machinationibus ita de facili latus aditus aperiri poteſt, & per conſequens inter irrationabiles aſperitates id meritò recenſendum videtur.

a *diſc.6. & ſeqq. de penſion. cum ſequent.*
b *diſc.12. de penſion. cum ſequent.*

OBSERVATIO CCLXX.

De amiſſione penſionis ob ſuſceptam militiam.

REcens in foro inolevit propoſitio, ut militiæ ſæcularis ſuſceptio eccleſiaſticæ penſionis amiſſionem producat, ea per aliquos aſſignari ſolita ratione, quod milites ſęvis immiſceri coguntur; ideoque irregularitatem contrahunt; Inepta verò ex magis probabili ſenſu hæc ratio cenſenda eſt ideoque meritò neglecta, dum verius etiam expreſſa, & poſitiva irregularitas, quę ex una, vel pluribus qnãvis doloſis, & criminoſis homicidiis reſultet, hanc non producit, penã, niſi crimen aliam admixtam habeat qualitatẽ, vel circumſtantiam, quæ beneficiorum privationem de jure importet, ſub quorum nomine, vel genere penſiones quoque venire, una vult opinio; Ideoque multò minus hunc effectum operari poteſt illa in certa, & præſumpta irregularitas, quę non

ex actu criminoſo, ſed potiùs licito ſequitur, ideòque merito quidem receptum eſt, magis eam eſſe veram aſſumpti rationem, quod cum ex Curiæ ſtylo eccleſiaſticæ penſiones (Papa aliud non diſponente) clericatum ſaltim in minoribus exigant, Clericis autem militia interdicta ſit, illaque cum clericatu incompatibilis, ex aſſumpto quod miles Chriſti prohibetur eſſe miles ſæculi; Hinc infertur quod per aſsumptionem hujus ſtatus incompatibilis, implicita adeſſe dicatur dimiſſio clericatus, ac reverſio ad ſtatum ſæcularem, unde propterea tanquam de conſequenti vacent beneficia, & ceſſent penſiones ob deficientem clericalem qualitatem, ſine qua (Apoſtolica diſpenſatione ceſſante) retineri non poſſunt, ad inſtar eorum quæ habentur in ſuſceptione alterius incompatibilis ſtatus conjugalis.

Iſta itaque retenta ratione, que unica, & vera germanaque eſt, undè propterea ad alia infertur ſæcularia officia, militiæ ad inſtar, cum clericatu incompatibilia, clara exinde reſultat irrationabilitas, quæ non modicam redolet ineptiam, cum aſperitate conjunctam, in litera generaliter in omni caſu id attendere, & practicare; Tum quia non deſunt ſpecies, vel caſus militiæ compatibilis cum clericatu, puta pro ſervitio Papæ tanquam Principis Eccleſiaſtici, vel pro defeſione fidei adverſus infideles, aut Eccleſiæ adverſus violentos perturbatores, ſive pro defenſione patriæ adverſus hoſtes, eum ſimilibus, in quibus præfata non adaptatur ratio; Tum etiam quia juris tantùm præſumptio hæc eſt, ut per hujuſmodi ſtatus ſuſceptionem, (poteſtate poſita) præſumatur clericatus dimiſſus, ideoque ubi contrariæ voluntatis accedat probatio, quæ hanc excludat præſumptionem, ita ceſſare dicitur aſſumptio ratio, quæ ceſſat etiam ubi poteſtatis defectus accedat, quia nempè in ſacris conſtitutus ille clericus reperiatur, qui ſeculari militiæ ſe adſcribat, quoniam illicitè quidem agit, ideoque punitione, ac reprehenſione dignus eſt, non per hoc tamen definit eſſe clericus, cum ab ejus non pendeat poteſtate, qua etiam poſita, cum ſit effectus voluntatis, iſta trahi non poteſt ad caſum in quo illa in contrarium declarata ſit, cum ſemper præſumptio cedat veritati. Igitur manifeſtam irrationabilitatem, ac ineptiam in hoc themate quoque producit Pragmaticorum ſtylus procedendi cum litera autoritatum, vel cum generalitate traditionum, neglecto ratiocinio, ac diſcurſu, ex quibus benè diſtinguere beneque applicare edocemur, eiſque mediantibus rationabilia ab irrationalibus animalia diſtinguuntur. *a*

a *De his omnibus diſc.46.& ſeqq.de Penſion.*

DE CLERICIS SÆCULARIBUS OBSERVATIO CCLXXI.

An Clerici, & perſonæ eccleſiaſticæ uti valeant ſtatutis, & legibus laicalibus in ratione activa, ſeu privilegiativa ad illorum favorem.

QUadam Urbis lege particulari ſub Clemente Septimo prodita dotium exceſſivarum moderatoria, iſtam in illis magis proximis temporibus aliqua Tribunalia verè Pontificiam declarunt, ut propterea activè, & paſſivè clericos, aliaſque perſonas eccleſiaſticas quoque afficeret. Recentiori verò tempore, cum immutata ſententia crederetur, quod ſtatuta Urbis, quamvis pontificia auctoritate, & mandato condita, & approbata, laicalia cenſenda ſint, ut eccleſiaſticas perſonas non afficiant, niſi quando eos exprimant, vel quod talem contineant verborum amplitudinem, ut eas quoque comprehendi velle dicendum ſit; Hinc iſto moderno retento præſuppoſito, judicatum eſt dictam legem non ſuffragari clerico, qui exceſſivam dotem conſtituerit, ut propterea poſt integri penè ſæculi ſilentium, ejus mediatus hæres ſolutionem pacti ſit coactus. *a*

Magnus igitur irrationabilitatum cumulus in hoc dignoſci videtur; Primò nempè in moderna opinione, ut dicta particularis lex eccleſiaſticos non comprehendat, dum ejus tenor quoad pleraque ſpiritualia, etiam cum eccleſiaſticis cenſuris diſpoſuit, quod laicali poteſtati referendum non eſt, talemque tempore magis proximo habuit interpretationem. Quinimò generaliter in Urbis ſtatutis, utpotè Papalibus, idem probabiliùs dicendum eſt, dum in pleriſque clericorum habetur mentio, ac etiam in pleriſque aliis receptum eſt, ut ob verborum amplitudinem eos comprehendant; Igitur in confeſſo eſt quod epiſcopalem, vel reſpectivè Papalem auctoritatem Pontifex quoque adhibere in animo habuit.

Secundò quia dum de illo agitur actu, qui pro tempore initus eſt, in quo cum ea opinione vivebatur, hinc juxta illam actus eſt regulandus ob præſumptam agentium mentionem ut in eo jure, quo tunc vivi ſciebant illum regulare voluerint, non autem cum diverſa opinionem in futurum poſt diuturnum tempus immutandus.

Tertiò ut poſt annum penè centeſimum, quando omnium rerum periit memoria, atque ſatisfactionis, vel concordiæ, alteriuſque melioris tituli poſſibilitas viget, excitanda ſit actio, quam lex meritò, ne rerum dominia ſemper in incerto ſint, longiſſimi triginta, vel ad ſummum quadraginta annorum ſpatio tolli ſtatuit. Quartò ut lex, quæ conſtans perpetua, æqualis, & certa eſſe debet, ità inæqualis, incerta, & inconſtans dignoſcatur; Et quintò demum, ut eccleſiaſtica qualitas, quæ favorem præbere debet, ità odium pariat, atque civicam tollat prærogativam, deteriorique conditionis efficiat clericos, quam ſint quilibet infimæ conditionis, laici, eum tamen omnis lex, & ratio ſuadeant, ut clerici ad ſui favorem in ratione activa, & privilegiativa non debeat ab uſu laicalium legum repelli, ne alias dum reus, ac debitor eſt, illis juvari non valeat, ubi verò ſit actor, & creditor illæ ſibi indirectè noceant, quia laico jus in proprio foro alleganti proſint, illumque excuſent; Videatur igitur quantæ ſint irrationabilitates, & exorbitantiæ. *b*

a *Diſc.22.de Dote.* b *eod.diſc.22.& diſc.143.de Dote.*

OBSERVATIO CCLXXII.

Epiſcopus non cogit clericum in minoribus ad dimittendum habitum, vel illum dimiſſum reaſſumendum, & tamen clericus invito Epiſcopo illum dimittit, vel dimiſſum reaſſumit.

COntractus, vel quaſi iniri dicitur inter Epiſcopum conferentem, & ſubditum ſuſcipientem habitum, & tonſuram clericalem, illius contractus ad inſtar, qui inter militiæ ducem, & militem illi ſe adſcribentem iniri dicitur, cum collatio, ac reſpectivè ſuſceptio habitus, & tonſuræ clericalis adſcriptionem cæleſti militiæ importet. Id autem æqualitatem inter contrahentes omni poſitivo, ac naturali jure exigit, atque ſi quæ inæqualitas danda eſſet, Epiſcopi, & Superioris, & Eccleſiæ potiùs danda eſſet quam clerici, cujus tanquam famuli, & ſubditi meliorem eſſe conditionem quam ſuperioris, ac domini omni ratio prohibet; Majorem namque licentiam communis uſus Duci tribuit dimittendi militem invitum non benemeritum, quam è converſo militi deſerendi militiam inſcio, vel invito Duce. Et tamen in Pragmaticorum magis recepto ſenſu clerico facultas eſt habitum dimittendi, ſtatumque ſæcularem aſſumendi; Quamvis etenim Epiſcopi licentia deſuper neceſſaria ſit, qua non accedente, eidem eccleſiaſtico foro dimittens ſubjacet, ità utrique ſubjectus foro; Attamen ſi Epiſcopus negat, ab hac denegatione licitum eſt ad Superiorem appellare, vel recurſum habere, quia ſine cauſa denegare poteſt; E converſo autem ſi Epiſcopus, etiam ex cauſa vult illum à clericali ſtatu, ac ſervitio dimittere, nullatenus conceditur; Ac etiam poſt jam ſequutam dimiſſionem, clericus pro libito habitum, & tonſuram, ac ſtatum clericalem aſſumit ſine Epiſcopi licentia, vel conſenſu, quinimò ipſo invito; E converſo autem Epiſcopus illum non cogit ad reaſſumptionem; Id autem tanquam contrarium præfatæ æqualitati, inter irrationabilitates, ac ineptias Pragmaticorum utique recenſeri meretur.

DE REGULARIBUS. OBSERVATIO CCLXXIII.

De utriuſque, activæ, & paſſivæ electionis reſtrictione, inter Regulares præfertim.

IN utraque, activa, & paſſiva ad eccleſiaſticas Prælaturas electione, quæ pro hodierna praxi frequentius, peneque in totum ad regulares reſtricta videtur (cum in ſæcularibus hodiè nimium rari ſint illi caſus, in quibus viduatis Eccleſiis per electionis viam de ſponſo provideatur) omnimodam ſacris Canonibus demandantibus libertatem, Hinc ex conſueto vitio procedendi in litera, non autem in ratione, ſuperficialium reſultat error, irritas, ac reprobas judicandi conſuetudines, vel ordinationes, ut jus activæ electionis ad certas provincias, vel certa monaſteria, ſeu certas perſonas privativè ad alia ejuſdem corporis membra reſtricta ſit; Ac etiam in electione paſſiva, ut eas per provincias, vel nationes turnaria per circulum practicari debeat, ut propterea deſit libertas eligendi illos, qui de illa non ſint provincia, vel natione, ſive alias non habeant qualitates. *a*

In

In utroque autem aſſumpto error dignoſcitur, qui ex jam inſinuato reſultat fonte procedendi cum littera, vel cum generalitatibus, neglecta ratione, quæ pro locorum, & temporum, vel inſtituti qualitate hanc reſtrictionem de congruo exigat, eamque reddat commendabilem, præſertim verò circa turnariam paſſivam, ut ita æmulationum, ac factionariarum oppreſſionum, & monopoliorum tollatur occaſio, omneſque nationes, vel provinciæ coæquali jure honores obtineant; Ideoque pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis id regulandum eſt, ſemperque erroneum cenſendum venit cum littera legum, vel cum generalitatibus procedere.

a *De his diſc.1.cum plur.ſeqq.de Regular.*

OBSERVATIO CCLXXVI.

Privilegia per Sedem Apoſtolicam Regularibus, & aliis conceſſa, meritorum, ac ſervitiorum intuitu, non poſſe revocari, multorum eſt ſenſus.

CUm exemptionis ab Epiſcoporum, & Ordinariorum poteſtate, aliaque ſimilia privilegia ex cauſa meritorum, ac ſervitiorum erga Sedem Apoſtolicam, & Catholicam Religionem à Regulari Hierarchia præſtitorum eadem Apoſtolica Sedes conceſſerit. Hinc aliqui negant illam revocandi, vel moderandi facultatem; Id etenim ipſi etiam naturali rationi, vel humano diſcurſui apertè repugnare videtur, quoniam illa verè, ac propriè ſunt merita, & ſervitia, quæ conceſſiones quamvis ſub privilegiorum, vel donationum, aut gratiarum nomine pro eorum remuneratione factas in contractus oneroſos, & correſpectivos non revocabiles tranſire faciunt, quæ ex lege juſtitiæ commutativæ civilem pariunt obligationem contra invitum in judicio exercibilem, ut propterea concedens, & conceſſionarius jure privatorum contrahentium cenſendi ſint, quamvis unus Princeps eſſet, alter verò privatus. Secus autem ubi ille, qui ſervitia præſtit, ex quibus emeritus effectus eſt, ex officii, vel ejus ſtatus debito id egerit, benè tamen egiſſe illam congruentiæ, ac honeſtatis pariat in eo, qui recepit obligationem, quæ antidoralis dicitur, in judicio tamen ex rigore juſtitiæ commutativæ contra invitum non exercibilem, ſed cadentem potiùs ſub juſtitia diſtributiva, quæ differre quidem faciat iſtam conceſſionem ab alia mere gratuita, mereque lucrativa, ut tanquam de condigno remuneratoria ſpeciem habeat contractus correſpectivi, adeòut ſub generalibus gratiarum, & privilegiorum derogationibus non cadat, atque in eorum revocatione difficilior concedens eſſe debeat, non tamen ut revocandi denegetur poteſtas; Ut in milite benè ſerviente Duci, vel Principi, & in ſubdito, ſeu vaſſallo, ac reſpectivè famulo benè ſerviente domino, aut in filio obſequente patre, vel in muliere obſequente viro, cum ſimilibus exemplificari ſolet; *a* Ideòque cum clericalis ordo utriuſque ſæcularis, & regularis hierarchiæ, Chriſti, & Catholicæ Eccleſiæ profitentur militiam, & per conſequens ex debito officii benè inſervire, ac ſpiritualiter militare teneatur; Hinc ſequitur, quod ex hoc ſervitio bene præſtito reſultat de hac poſterioris ſpecie cenſendum eſt privilegium, & per conſequens irrationabilitates habentes quoque admixtam temeritatem, iſtud aſſumptum redolet.

a *De Feudis diſc. 94. diſc. 16. 66. & 70. de Donat. & alibi, & faciunt ea, quæ habentur diſc. 10. & 65. de Jurepatron. cum ſimilibus.*

OBSERVATIO CCLXXV.

Ordinarium non poſſe exemptos, & præſertim Regulares corrigere, & punire in caſibus, in quibus ejus jurisdictioni ſubjacent, ſed proprio Prælato corrigendos, ac puniendos remittere debere, multorum eſt ſententia.

MAjora, peneque omnia utriuſque ſpiritualis, & profanæ Reipublicæ mala, & inconvenientia, à vitioſis reſultant extremitatibus, dum earum miniſtri, & operarii honeſtam mediam, atque conciliativam negligentes viam, in jurisdictionalibus, & in aliis, quæ utriuſque Reipublicę regimen concernunt, ex eodem vitio procedendi cum rigore litteræ legum, vel cum generalitate propoſitionum, in præmiſſas vitioſas incidunt extremitates. Idemque dignoſcitur error in ejuſdem ſpiritualis, vel temporalis Reipublicæ operariis, & miniſtris utriuſque cleri regularis, cum magno quidem ejuſdem Reipublicæ præjudicio. Cum etenim omnes, utpotè eamdem profitentes Chriſti militiam, ſub uno, eodemque eſſent Duce, qualibet dicœceſi tanquam in legione, vel cohorte dicitur Epiſcopus, iſte verò, ejuſque miniſtri ſæculares aſperè cum regularibus agerent, ità ab orationibus, ac vita contemplativa, & ſolitaria, aliiſque ſpiritualibus exercitiis eos divertendo, atque ad contentioſum forum evocando; Hinc Sedes Apoſtolica iſtum nimium emeritum hierarchicum regularem ordinem ſub ejus immediata protectione recipere cœpit, atque ab Epiſcoporum, aliorumque Prælatorum ſæcularium jurisdictione, & poteſtate omninò eximere, ut propriis regularibus Prælatis, ac Superioribus intrà ipſamet clauſtra ſubjacerent, prout eorum ſolitariam, atque à ſæculo ſegregatam vitam decebat. *a* Quia verò tractu temporis Regulares ſæcularium ad inſtar, vitæ activæ, commendabiliter quidem circa introductionem, ſe addicere cœperunt, ut proximorum ſaluti vacarent, atque in Domini vinea operarentur, eorum autem exemptionibus, ac privilegiis abutebantur; Hinc aliqua priora Concilia generalia ad ſedandas ſcandaloſas contentiones, quæ præſertim decimarum, ex funerum, ſeù canonicæ portionis frequentius occaſione contingebant hæc privilegia moderari cœperunt, ut in Lateranenſi ſub Innocentio Tertio, ſuper decimarum exemptione ſequutum eſt, *b* & in Viennenſi ſub Clemente V. in funerum canonica portione, *c* cum ſimilibus. Sed quoniam experientia docebat, iſtam non eſſe mali ſufficientem medicinam; Hinc ultimum Tridentinum Concilium, quamdam mediam tenendo viam, exemptivis privilegiis in eorum robore relictis quoad Epiſcoporum ordinariam jurisdictionem, delegatam quamdam ipſius Apoſtolicæ Sedis vice, ac nomine, eis conceſſit in concernentibus exercitium curæ animarum, & adminiſtrationem ſacramentorum cum clero, & populo ſæculari, & ſuper prædicatione verbi Dei, & pleriſque aliis; Idemque Summi Pontifices pro tempore in aliis quoque caſibus ſtatuerunt, & præſertim circa monaſteriorum monialium clauſuram, juxtà caſus per elaboratos collectores recenſitos. *d*

Adhuc tamen contentionum occaſiones non deſierunt, nec deſunt, dum etiam in iſtis exceptuatis caſibus, ſub Epiſcoporum, vel Ordinariorum delegata jurisdictione, ac poteſtate cadentibus, Moralium præſertim, & aliquorum modernorum Canoniſtarum, vel Collectorum ſenſus eſt, ut hæc jurisdictio, facultatem quidem tribuat cognitionis cauſarum, atque opportunas proviſiones dandi, vel præcepta faciendi, inobſervantium tamen, vel contravenientium punitionem, & correctionem cum pœnis corporalibus, vel ſpiritualibus cenſurarum non habeant, ſed quod propriis Prælatis regularibus, ac Superioribus eos puniendos remittere debeant; Quamvis autem hæc opinio acriter, ut præmiſſum eſt, per Morales defenſa, hodie per recentiores Apoſtolicas Conſtitutiones, ac Pontificias deciſiones jam ſopita dici mereatur. *e* Undè propterea ubi legitima habetur res judicata de ratione querere non oporteat; Adhuc tamen iſta ſecluſa determinatione, in diſcurſiva, vèl ratiocinativa parte id agendo, inter irrationabitates id collocari meretur, quoniam fatua cenſenda eſſet conceſſio illius jurisdictionis, ac poteſtatis, quæ coercendi facultatem annexam non habeat, potiſſimè quia rei omnino novæ, ac exorbitantis conceſſionem id non importat, ut ea omnimoda dignoſcatur incompetentia, quæ in laicali dignoſcitur poteſtate cum clericis, ut propterea quo ſtrictiùs fieri poteſt exorbitans conceſſio intelligi, ac practicari debeat, ſed de reſtitutione prioris nativæ, ac jam competentis poteſtatis, & jurisdictionis agitur, ità priorem ſtatum, ſivè antiquam cauſam ſaltem in parte, reſtituendo, ideòque latè potiùs, ac benignè id recipiendum, & interpretandum eſt.

a *Diſc.29.de Jurisdict.diſc.1.de Regular & in locis, de quibus infra.* b *Cap.de Decim.diſc.1.& 6.de Decim.*
c *Clem.dudum de ſepult.diſc.25.de Paroch.* d *Barboſ.de Epiſc.allegat.105.diſc.1.de Regul.& alibi, ut infrà.*
e *d.diſc.1.de Regul.diſc.16.Miſcell.Eccl.cum ibi proximis.*

OBSERVATIO CCLXXVI.

Regulares ab Ordinarii jurisdictione ex privilegiis exempti, ſi in cura Ordinario demandata, ſe intromittere volunt, illamque exercere, exemptionis autem privilegio retento, eidem Ordinario ſubjectione denegare prætendunt malè agunt.

QUamvis hierarchicus ordo, vel clerus regularis de Catholica Eccleſia, & fide nimium ſit emeritus, nimiumque in ſpirituali Republica laboret, ideòque meritò Apoſtolica Sedes, multis illum honoraverit privilegiis, illo præſertim exemptionis ab illa Ordinarii loci jurisdictione, cui

alias ſubjacebant, nè Religionum ſecreta pandantur, neque judicialis forus ea tractet, quæ decet intrà clauſtra recondi; Indiſcretus tamen, ac irrationabilis cenſendus eſt hujuſmodi exemptivi privilegii uſus, in iis, quæ eccleſiaſticę, ac ſpiritualis Reipublicæ concernant regimen, præſertim verò ubi reſpicientibus animarum curam, vel ſacramentorum, ac divinorum adminiſtrationem, cum cleri, ac populi ſæcularis animabus Ordinario commiſſis, ſe ingerere velint; Iſtud namque ex eorum parte, voluntarium potiùs, quam neceſſarium eſt munus, a quo omnimoda exemptione potiri volentes, abſtinere poſſunt; Ubi verò in jus ſe ingerere volunt, tunc nec juſtum, nec rationabile eſt, ut hanc denegent ſubjectionem, illorum operariorum ad inſtar, qui licèt ingenui, ac natura liberi ſint, undè propterea nullam privati viri ſubjectionem pati cogantur; Attamen ſi in alicujus vinea colenda operari velint, vel ſi in alicujus ovium cura, & cuſtodia ſe ingerere, tunc vineæ, vel ovilis domino, in eo quod munus concernit, parere, ac ſubjacere debent, ut iſte agnoſcat, an vinea bene culta ſit, vel oves bene cuſtoditæ, & an benè, vel malè operentur. *a*

a *Sub tit. de Juriſdict. de Regular. ac etiam in Annotat. ad Concil. Tridentin. & alibi.*

OBSERVATIO CCLXXVII.

Regulares in Eccleſia propria ſuper Parochum, alioſque Clericos, vel Prælatos in divinis officiis peragendis, preæminentiam juſtè obtinent, injuſtè autem, ac irrationabiliter ſupra Epiſcopum, & Capitulum Cathedralis.

REceptum eſt, ut in funere, quod in Eccleſia regulari fiat, cum interventu Parochi, de cujus juriſdictione vel territorio, dum vivebat, erat defunctus, ac etiam cum interventu alterius Prælati inferioris, vel cleri ſæcularis, præter Capitulum Cathedralis, ad Prælatum regularem, vel alium ab eo deputatum pertineat officium peragere; Juſte quidem, ac rationabiliter, cum Eccleſia regularis utpotè exempta, ſub Parochi territorio, & juriſdictione non ſit, idemque in omnibus functionibus, & officiis, cum eadem congruat ratio. E converſo autem pariter eſt receptum, ſi interveniat Epiſcopus, vel alter Prælatus, qui cum omnimoda, & plena Epiſcopali juriſdictione Ordinarius dicatur, ut ad iſtum id pertineat eique Prælatus regularis, exemptione non obſtante, locum cedat, juſtè pariter, ac rationabiliter, ob reverentiam ſibi debitam ratione antiquę nativæ juriſdictionis, & poteſtatis, quam ante exemptionum introductionem habebat, quoniam exemptio tolit juriſdictionalia, non autem reverentialia; Vel, & proprius, ratione actualis juriſdictionis, & poteſtatis, quam in pleriſque caſibus Ordinarius, ratione ſaltem delegatæ juriſdictionis, adhuc obtinet. Sub quæſtione verò eſt, ubi interveniat Capitulum Cathedralis, vel illius collegiatæ, cui eadem congruat ratio, quia in eo loco, & territorio eamdem faciat figuram, eamdemque habeat juriſdictionem, utpotè de territorio ſeparato cum qualitate nullius; Atque in caſuum contingentia deciſum eſt, ut quod de Parocho, aliiſque inferioribus Prælatis, & clericis dicitur, Capitulo quoque congruat, quaſi quod ſolius Ordinarii prærogativa ſit.

In hoc autem idem irrationabilitatis, & æquivoci dignoſcitur defectus, ex eodem conſueto fonte manans, procedendi in ſola litera, vel ſuperficie auctoritatum, ac determinationum, congruo neglecto ratiocinio; Eadem etenim ratio, quæ Epiſcopo, vel alteri Ordinario Prælato convenit, ſive illa ſit reverentiæ ob reliquias antiquæ juriſdictionis, & poteſtatis, ſivè altera actualis juriſdictionis in pleriſque caſibus, vel altera univerſitatis territorii, Capitulo quoque congruit, tam ſede adhuc plena, ob participationem juriſdictionis, & adminiſtrationis, quam fortiùs ea vacante; Ideòque id omni deſtitutum eſt rationis, ac probabilitatis fundamento; Verificabile autem remanet quando aliqua capitularium pars in funere interveniat, ex voluntaria invitatione, & aſſiſtentia ſingulari jure, vel etiam ex interventu neceſſario, quia Parochum repræſentet, ubi univerſalis, aut aliqua particularis cura penes ipſum Capitulum reſideat, adeòut ipſum capitulare integrum corpus non repræſentetur; *a* Tunc etenim Parochus, vel alter inferior Prælatus illos ſingulares capitulares in propria Eccleſia generaliter præcedit, quod non ſequeretur in Capituli corpore, juxtà diſtinctionem, quæ in præcedentiis, aliiſque præeminentialibus actibus recepta eſt, ideoque ſemper edocemur quod à prædicto vitioſo fonte procedendi in litera, non autem in ratione, vel diſcurſu ſemper æquivoci, & irrationabilitates manant.

a *De his diſc. 31. de juriſdict. diſc. 21. & 22. de Præeminen. & diſc. 65. de Regular.*

DE ORDINUM COLLATIONE.

OBSERVATIO CCLXXVIII.

De domicilio, quando contractum dicatur, ad effectum collationis ordinum, præſertim in Urbe.

SAcris Canonibus, ſtrictiùs verò Tridentino Concilio diſponentibus, ut ordines minores, ac majores, nonniſi à proprio Epiſcopo, vel de iſtius licentia conferri valeant, nè unius ovilis paſtor, cum alterius ovilis ovibus ſe ingerat, cum id magnam in Eccleſia pariat confuſionem, proprii verò Epiſcopi competentia ex pluribus reſultante cauſis, præſertim verò, (neglectis aliis utpotè ad rem non facientibus) ex domicilio, cujus ratione aliqua major facultas, ac prærogativa in Vicario Urbis, quam in aliis Epiſcopis dignoſcitur; *a* Cum ad alios effectus ſubjectionis illam præſertim ſtatutorum, ea recepta ſit de jure vera, & rationabilis propoſitio, ut occaſionalis mora in loco, præſertim verò frequentius in Romana Curia occaſione prælaturæ, vel aulæ, ſeù curialitatis, aut mercaturæ, & ſimili, veram domiciliariam non inducat civilitatem; *b* Hinc literæ famulando, atque rationem negligendo ad iſtum effectum collationis ordinum proprii Epiſcopi originis deſideratur facultas, quaſi quod deeſſe dicatur illa facultas, quæ ratione domicilii de jure competit, quamvis nimium diuturna, peneque tota fuerit vita in loco, vel in Curia per longiſſimum triginta, vel quadraginta annorum ſpatium, ab ipſa adoleſcientia, peneque infantia.

Id autem aliquam fortè redolere videtur irrationabilitatem, ad alios namque veræ civilitatis effectus favorabiles vel reſpectivè odioſos, cum iſte ſit quidam quaſi contractus qui ab animo pendet, hinc nedum mora, ſed etiam ipſamet naturalis nativas apta eſſe poteſt impedire unius loci civilitatem, & conſervare illam alterius originis, in quo verè natus dicatur ille, qui cauſales natales alibi habeat; Secus autem ad hunc effectum collationis ordinum, ad quem proprii Epiſcopi facultas ex ea ratione deſideratur, quia ipſe meliùs informatus eſſe poteſt de vita, & moribus, ac idoneitate, aliiſque requiſitis ordinandorum, & an eis obſtent necnè canonica impedimenta; Iſta ergo ratione attenta, fabulæ ſpeciem redolere videtur, ut deferendum ſit judicio, ac teſtimonio illius Epiſcopi originarii, qui perſonam nunquam vidit, & practicavit, & de cujus ſtatu, vita, & moribus nullam in propria diœceſi informationem habere valet, ob diuturnam abſentiam, ob quam ille concivibus ignotus ſit, negligendum verò ſit teſtimonium, vel auctoritas illius Epiſcopi ſub cujus ditione tandiù vixit, & qui meliores deſuper habere poteſt notitias, ac informationes, ideòque id aliquam ſapere videtur irrationabilitatem ex eodem provenientem vitio famulandi literæ, vel generalitati propoſitionum, non diſtinguendo legis rationem, vel fines, & effectus, ad quos ita ſtatutum eſt.

a *Diſc. 112. de Juriſdict. & diſc. 14. in annotat. ad Concil.*

b *Diſc. 104. de Regal. diſc. 37. & 77. de Præeminent. & alibi.*

DE MATRIMONIO.

OBSERVATIO CCLXXIX.

An matrimonium ratum adhuc non conſumatum ex Papæ auctoritatè diſſolvi poſſit, quamvis cauſa diſſolutionis à jure probata non accedat; Et an idem procedat in vinculo ſpirituali ſolemnis profeſſionis, vel ſacrorum ordinum.

NOn modica dignoſcitur in utroque themate diſcordantia inter Theologos, & Canoniſtas, præſertim verò quoad primum matrimonii, quoniam Theologi, vel concorditer, vel pro majori parte acriter iſtam repugnant poteſtatem, inter Canoniſtas autem aliqua vigere videtur diſſentio, magis verò communis, magiſque receptus ſenſus à praxi, & obſervantia Apoſtolicæ Sedis comprobatus affirmat. *a* Irrationabilitas itaque aliquam habens admixtam temeritatem hodie in prima ſententia dignoſci videtur, quoniam quidquid in diſputativa ratione dici poſſit, quando adhuc integra, & indeciſa eſſet quæſtio; Attamen cum inter Catholicos de Pontificia poteſtate dubitandum non ſit in omnibus iis, quæ eccleſiaſtici poſitivi juris ſunt, derogandi, & immutandi, in illis verò, quæ ſunt juris divini ambigui, & incerti declarandi, ac interpretandi, iſtaque interpretatio cum

cum magna actum frequentia per diuturnum plurium ſæculorum intervallum jam data, atque ad praxim redacta ſit, ut nempè divinum oraculum, ne homini liceat ſeparare illos; quos Deus conjunxit, in iis intelligendum ſit, quibus aliud congruit oraculum, ut jam effecti ſint duo in carne una per matrimonii conſumationem; Hinc, naturali etiam ratione, vel diſcurſu attento, temeritatem, ac irrationabilitatem hodiè ulterior quæſtio, vel impugnatio ejus, quod jam ità deciſum, ac receptum eſt, redolere videtur.

Idemque in altera thematis parte, ſuper ſolutione, vel diſpenſatione vinculorum à regulari profeſſione, vel à ſacrorum ordinum ſuſceptione reſultantium, quoniam caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ, aliaque pro diverſis inſtitutis vincula, quæ uni, vel alteri ſtatui reſpectivè inſunt, eccleſiaſtici potiùs juris eſſe dicuntur, ut præſertim quoad illud caſtigatis probatus Græcorum ritus comprobat, ideòque nulla dignoſci videtur congrua ratio, ob quam pro humano, ac rationabili diſcurſu, dicto retento præſuppoſito, Pontificiæ poteſtatis in omnibus iis, qui claram, ac poſitivam non habeant juris divini reſiſtentiam, iſta poteſtas deneganda veniat; Iſtique mali effectus ex eodem derivant vitio procedendi in litera legum vel antiquiorum traditionibus, ſivè dubitandi rationis, ad iſtud non reflectendo ratiocinium, quod tempora diſtinguere docet, ac reflectere, an articulus adhuc indeciſus ſub judice pendeat, vel è converſo per competentem judicem verbis, & facti, atque cum praxi, vel obſervantia jam ſit deciſus.

a *diſc. 9. de Matrim.*

OBSERVATIO CCLXXX.

De nova matrimonii forma per Tridentinum Concilium inducta, & de domicilii contractu ad parochi juriſdictionem inducendam.

AD occurrendum magnis, ac frequentibus inconvenientibus, quæ ex clandeſtinis, vel tacitis, ac præſumptis matrimoniis reſultare experientia docebat, prudenter quidem, & commendabiliter Tridentinum Concilium novam ſtatuit formam, ſub irritanti decreto in caſu inobſervantiæ, ut non niſi coram proprio unius contrahentium parocho, vel alio de ejus licentia ſive coram Epiſcopo, ſeù Vicario generali, aut alio de ejus licentia, ac duobus teſtibus, matrimonium celebrari debeat, ut ità publicè, atque in faciem Eccleſiæ contractum dicatur, ipſorum tamen parochi, & teſtium nullo deſiderato conſenſu, adeòut coram eis quamvis invitis, vel malis artibus ad id inductis, aut audire, ac aſſiſtere renuentibus, dummodò ad actus intelligentiam idonei ſint, id ſequi valeat.

Super proprii verò parochi competentia frequentes cadunt quæſtiones domicilii legitimè contracti, quo mediante poſſit ille intrà cujus fines contrahentes, vel eorum alter moram trahunt, dici competens; Atque in hoc contradictiones, ac irrationabilitates dignoſci videntur, dum receptum eſt occaſionalem moram, quamvis notabilem, ac diuturnam, ad id non ſufficere, ubi nempè rurandi, vel colligendi fructus, aut infirmæ valetudinis gratia, ſive pro aeris beneficio, in loco per notabile tempus morari contingat, quaſi quod determinatus animus ibi fixe permanendi, & vivendi ad id requiratur, accidentalis autem, vel occaſionalis mora non ſufficiat; E converſo autem ut clandeſtina, & fraudulenta breviſſimi temporis, ac dierum habitatio ad id ſufficientem eſſe creditur reputetur. *a*

Hæc itaque contradictionem redolere videntur, cum rationis, ac diſcurſus naturalis repugnantia, ex eodem conſueto vitio fonte hujuſmodi malis reſultantibus, procedendi cum littera, vel cum formalitatibus, neglecta ratione, cui conciliaris diſpoſitio innixa eſt, atque non reſpiciendo ad finem, vel effectum, ad quem hujus formæ nova introductio ſequuta eſt, ideòque error cenſendus venit cum generalitatibus in omni caſu procedere, ſivè cum littera illarum deciſionum, & declarationum, quæ in diverſis prodierint caſibus, diverſas habentibus circumſtantias, quoniam pro ſingulorum caſuum qualitate, & circumſtantiis, prudentis, ac rationalis viri more, ratio potiùs perſcrutanda eſt, & an impleatur necnè finis à Concilio habitus, vel effectus ab eo deſideratus, aut è converſò an eis fraus fiat; Illud præoculis aſſumptum ſemper, ac principaliter habendo, quod lex non verbis, ſed rebus impoſita eſt, quodque non cortex, & formula verborum, ſed ſubſtantia veritatis attendi, & inquiri debet, atque alias ineptiæ, & irrationabilitates reſultant.

a *diſc. 1. cum ſeqq. de Matrim.*

DE CENSURIS.

OBSERVATIO CCLXXXI.

De percutiente clericum fornicarium alicujus conjunctæ, quando excommunicationem incurrat.

EXcommunicatione mucrone adjecto clericorum percuſſoribus pro regula generali, *a* plures per ſacros canones ſtatuuntur limitationes, inter quas illa eſt ubi clericus cum uxore, matre, ſorore, vel filia turpiter agendo reperiatur, ut tunc juſtus reputetur dolor, qui à cenſura excuſet ſi violentæ manus in eum iniiciantur. *b* Juſta quidem, ac rationabilis eſt proviſio, irrationabilitas verò, ac ineptia apud aliquos eorumdem canonum interpretes in eo dignoſci videtur, quod litteræ judaico, vel grammaticali more famulando, ad enumeratas perſonas ſe reſtringunt, quaſi quod extrà eas, cenſurarum incurſus dari debeat, non reflectendo ad rationem, quæ pariformiter cadat in nutu, vel in nepte ex filio, ſive in avia, aut in aliis proximè conjunctis, ac etiam in filiis, vel nepotibus maſculini ſexus, cum quibus etiam turpiter agatur, undè propterea eadem intret ratio injuriæ, ac juſtæ indignationis pro moribus regionum; Et per conſequens, idem intrat vitium, irrationabilitatum, ac ineptiarum productivum procedendi cum littera non autem cum ratione ex ſingulorum caſuum qualitate regulanda.

a *Cap. ſi quis ſuadente diabolo &c. & tot. tit. decretal. de ſentent. excommunicat.*

b *Cap. 3. in fin. eod. tit. de ſentent. excommunicat.*

DE JURISDICTIONE.

OBSERVATIO CCLXXXII.

Prælatus inferior cum territorio ſeparato, & nullius, dicitur in eo loco verus ordinarius, tam in juriſdictione ordinaria, quàm delegata, eamdemque habet poteſtatem, quam Epiſcopus habet in ſua diœceſi.

AGnoſcens, meritò quidem, ac prudenter Sacrum Concilium Tridentinum, ſpiritualem, ſeu epiſcopalem juriſdictionem, ac poteſtatem non benè exerceri per inferiores Prælatos, exindeque plura oriri inconvenientia, hanc juriſdictionem in pleriſque reſtrinxit, vel ademit, illam jure delegato concedendo Epiſcopis; Interpretum verò ſenſus hanc proviſionem penè ad nihilum, præter ejuſdem Concilii ſenſum, redegiſſe videtur, declarando nempè ſolum procedere in illis inferioribus Prælatis, qui prælaturam habeant intra limites, ac territorium Epiſcoporum, adeòut ſola ratio exemptionis in eis conſideretur, non autem in illis, qui habeant territorium verè ſeparatum, quod nullius diœceſis cenſeatur, ut iſti in omnibus plenam, ac omnimodam habeant juriſdictionem, & poteſtatem Epiſcoporum ad inſtar, adeòut Ordinarii loci nomen, ac attributum eis congruat, etiam quoad juriſdictionem à Concilio Tridentino delegatam ſupra inferiores Prælatos exemptos iis exceptis, quæ pertineant ad Pontificialia, quæ per eoſdem alicui in pontificali ordine, vel dignitate conſtituto delegabilia ſunt, adeòut penè in nihilo ab Epiſcopis differre videantur.

Id autem irrationabilitatem redolere videntur ob identitatem rationis à Concilio conſideratæ ad ita ſtatuendum, quoniam ità æquè viget in una, & in altera Prælatorum ſpecie, dum pariformiter in hujuſmodi locis eadem cognoſcuntur inconvenientia. Ac etiam quia prorſus irrationabile videtur, quod Eccleſia prudenter quidem, ac piè deſiderante in Epiſcopis tot requiſita, ut nempè Canonum, & ſacræ Theologiæ Doctores in publica univerſitate graduati eſſe debeant, ex legitimo matrimonio procreati, in ætate provecta ſaltem triginta annorum conſtituti, bonum habentes teſtimonium vitæ, & morum, atque in eccleſiaſtici muneribus benè verſati, adeòut per ſaltum promoti non ſint; totque adhibendo diligentias, & ſolemnitates, tam in eorum electione, quam in examine ſolemniter coram Summo Pontifice habendo cum interventu tot Cardinalium, & Prælatorum, deindeque cum adeò ſolemni præconizatione, & propoſitione in pontificio conſi-

consistorio, ac demum cum tot juratis promissionibus in consecratione eandem jurisdictionem, ac potestatem, ac animarum curam, saltem habitualem æqualiter habere debeat inferior Prælatus sæcularis, vel regularis, in quo nullum ex dictis requisitis verificetur, nullaque in ejus electione adhibeatur solemnitas, adeòut frequenter in minori ætate, ac in minoribus tantùm ordinibus sit constitutus, quinimmò aliquando literarum ignarus, atque militaris vitæ professor, ut præsertim in aliquarum militiarum ecclesiasticarum professoribus contingit obtinentibus dignitates, vel commendas, quibus hæc jurisdictio annexa sit & competat, quo nil absurdius, nilve irrationabilius.

DE PRÆEMINENTIIS.

OBSERVATIO CCLXXXIII.

Archiepiscopus, vel Episcopus titularis, qui diversam figuram, vel personam in loco gerat, puta Vicarii pontificalium Metropolitani, vel illam Canonici Cathedralis, an Provinciæ Episcopos suffraganeos, vel respectivè antiquiores dignitates, & Canonicos Capituli præcedat.

FRequenter, præsertim verò ultra montes, præbente casu, ut Metropolitanus pro exercitio pontificalium, vicarium, seu coadjutorem habeat, cui suffraganei nomen, pro loquendi usu congruit, in Archiepiscopali, vel Episcopali dignitate constitutum, qui actuali careat administratione Ecclesiæ propriæ, utpotè in partibus infidelium, vel ob ejus dimissionem; Hinc ubi Archiepiscopali præfulgeat dignitate, indifferenter quæstio est, an Provinciæ Episcopos suffraganeos actuales ratione majoris dignitatis procedere debeat; Idemque ubi sit in coæquali dignitate Episcopali antiquior; Atque pro eorum præcedentia, ex motivo observantiæ pontificiæ capellæ, prodiit quandoque determinatio, quæ tamen probabilis rationis fundamento destituta censenda est, ex eodem vitio procedendi in litera, vel in superficie absque discursu, vel ratiocinio; In Capella namque pontificia, nulla cadit jurisdictionis, vel potestatis consideratio, vel personarum discretio, atque solus interventus est ratione ordinis, quem congruit juxtà hyerarchiam simetriam servari; Omnes etenim, qui in Archiepiscopali, vèl Episcopali dignitate constituti sint, non aliam nisi illam faciunt figuram, secùs autem si diversam, ideòque inter Cardinales illi qui Archiepiscopali, vel Episcopali, imo Patriarchali præfulgent dignitate, si Cardinales diaconi sunt, inter diaconos recensentur, atque antiquitate, & pontificali dignitate non obstante, junioribus simplicibus presbyteris, vel antiquioribus diaconis locum cedunt; Igitur non diversa dignitas personalis, sed illud munus, quod in loco exerceatur attendi debet.

Hinc cum in provincia, Episcopi suffraganei, cum Metropolitano primarium efforment jurisdictionale corpus metropoliticum, hujusmodi verò Archiepiscopi, & Episcopi titulares, ministrorum, ac famulorum personam gerant exindè irrationabilitas oritur, ut famulus, vel minister dominum præcedat. Si etenim pontificiæ capellæ ordo servandus esset, deberet Archiepiscopus titularis istud gerens ministerium ipsumet Archiepiscopum, cujus suffraganeus, vel adjutor est, quoque præcedere, si antiquior esset, vel si in Episcopali ordine constitutus foret, dum in pontificia capella, in qua omnium æqualis est conditio, nullaque cadit jurisdictionis, vel dominationis ratio, illum absque dubio præcederet, & tamen esset dare absurdum quo nullum majus, vel irrationabilius. *a*

Eadem dignosci videtur irrationabilitas in ea præcedentia, quæ titularibus Episcopis, vel Archiepiscopis, Dignitatum, vel Canonicorum in Choro, aliisque capitularibus functionibus personam gerentibus, conceditur etiam supra primam Dignitatem, vel antiquiorem Canonicum, ex fundamento consuetudinis patriarchalium, Basilicarum Urbis; In hoc etenim idem dignoscitur error, vel æquivocum derivans ab eodem fonte procedendi in litera, vel superficie, quoniam in Basilicis concedatur, rationabiliter quidem, hæc præcedentia supra alios Canonicos, qui in solo præsbyterali, vel diaconali ordine constituti sint, ratione diversitatis habitus, nè simetricus intervertatur ordo, ac etiam ratione majoris ordinis pontificalis, dum ad instar Cardinalium, ut supra, junior presbyter præcedit antiquiorem Diaconum, vel ille, qui non in sacris, quamvis antiquior, locum cedit juniori, in majori ordine constituto; Ideòque rationabilis, beneque regulata est consuetudo, malè verò adaptata, quoniam in Basilicis supra primam dignitatem Archipresbyteri nulla datur præcedenttia, quæ respectu primæ dignitatis, vel illius, qui primam illius corporis repræsentet personam irrationabilis dicenda est, cùm in ea integrum repræsentetur corpus Capituli, cujus propterea caput dicitur, quod implicat subjacere membris, obstantia verò diversitatis habitus, quæ debitum simetricum pervertat ordinem promptum, ac facilè remedium habet jam canonizatum, ut ille, qui primam in eo corpore figuram faciat eumdem adhibeat prælatitium habitum à canonicali diversum. *b*

a *de his disc. 16. de præeminent.*
b *eodem tit. de præeminent. disc. 54.*

OBSERVATIO CCLXXXIV.

De ficta continuatione illius cathedralitatis, quæ antiquissimo tempore, etiam sub dubio fuerit per plura verò sæcula, sub diverso, vel oppositu statu interrupta, vel abolita.

INter fori exorbitantes eventus, quibus meritò casus fortuiti nomen tribuitur, ista in prima classe recenseri meretur, quod cum in eadem Civitate, ob unius majoris, & nobilioris structuræ materialis Ecclesiæ occupationem ab infidelibus, altera humilioris structuræ Ecclesia per aliqua sæcula Cathedralis loco deservierit, atque talis reputate fuerit, postmodum autem, infidelium tyrannidis jugo excusso, atque pacifico, & libero restituto Christiano cultu, ad præfatam notabiliorem Ecclesiam, quæ infidelium superstitionibus destinata extitit, translata, vel reintegrata cathedra, alia verò in statu collegiatæ regularis exemptæ constituta, atque per quamplura sæcula continuante, cum honorificentiæ gratia ad quosdam honorificos, ac præeminentiales effectus eam alias fuisse antiquitus Cathedralem judicari obtinuisset, nulla unquam actualitatis, vel continuationis mentione facta, atque post fidelium expulsionem, dicta majori Ecclesia binam faciente mutationem, unam de Cathedrali, in Metropolitanam, & altera de regulare in sæcularem; Adhuc tamen judicatum sit, ut antiquæ, ac præteritæ cathedralitatis canonizatio rem judicatam exequibilem, atque exequi de mandatum induceret, unde propterea omninò coæqualis esset utriusque Ecclesiæ conditio, etiam in jure metropolitico aliisque omnibus.

Id autem non modicum irrationabilitatum, ac exorbitantiarum continet cumulum; Primò etenim inducit rem judicatam in eo, quod nullatenus actum, ac disputatum fuit, quinimò neque sententiatum, cum sententia præteritam antiquam solùm contineat cathedralitatem, nullo facto verbo de superventa intermedia metropolicitate. Secundò, ut unum, & idem cathedraticum, ac metropoliticum individuum corpus, quod ejusdem omninò debet esse naturæ, ita ex duabus diversis, ac oppositis, sæcularis, ac regulari natura sit compositum; Tertiò, ut eadem esset eodem tempore, Ecclesia metropolis, & collegiata, atque ita mater, & filia, vel domina, & serva. Quartò, ut ejusdem corporis membra non agnoscant caput, sed aliud habeant diversum caput nempè Prælatum, garticularem cum omnimoda exemptione; Quintò, ut æqualis esset conditio gigantis, ac pigmei, seù maximi, ac minimi; Et sextò, ut retenta, & continuata censeatur possessio, illorum jurium, quæ per quamplura sæcula numquam habita, neque possessa fuerunt, cum similibus absurdis omni humanæ rationi, ac legali dispositioni contraria, ideòque meritò impracticabilia, ut illud adhibere oportuerit unicum, & honestum temperamentum per quod, cum suppressione antiqui inferioris corporis regularis, illud sæculare, quod majus, ac dignius erat, utrique Ecclesiæ æquè famularetur. *a*

a *de isto casu disc. 3. cum duobus seqq. de præeminent. & in. annot.*

OB-

OBSERVATIO CCLXXXV.

Quid Doctor non possit pro debito Carcerari, vel pro delicto torqueri.

CLaram irrationabilitatem, ac ineptiam redolet istud modernorum Pragmaticorum in superficie, seù littera ambulantium assumptum, admittendo in praxi aliquorum antiquorum non improbabiles traditiones pro illorum temporum conditione, & moribus veras super doctorum privilegiis, ut militum, vel clericorum ad instar, pro debito carcerari, vel in carcere detineri non debeant, minusque pro crimine torqueri; *a* eos adeò qualificatos, atque in notabili dignitate constitutos reputando, ut utilibus, ac plebeis natalibus non curatis congruè, ac decenter quælibet comitissa, vel nobilis, & illustris mulier, doctori dignè nubere dicatur, atque ità dignum ducere virum, *b* dum ex iis, quæ occasione denegandæ restitutionis in integrum minori ætate, non obstante, istius gradus ratione superius insinuata sunt, *c* liquet quod præsertim in Italia, ob nimiam facilitatem assequutionis hujus gradus, quamvis omnimoda accedat imperitia malaque morum compositio, manifestæ fabulæ speciem id redoleat, quoniam à reliquo populo doctores, quoties magna, & eximia non accedat doctrina, non differunt, utpote doctorati potiùs, quàm doctores recensendi, adeòut vix illam legalem, ac genericam obtineant nobilitatem, quæ ab ignominiosis ignobilium pœnis, vel sordidis muneribus excusat, non autem ad alios effectus. *d*

a *late Rota Senen. decis. edita 15. Maii 1671. ubi pene omnes de materia agentes cumulantur, &c.*
b *disc. 1. & 144. de dote.*
c *observ. 8. b disc. 35. de præeminent.*

DE JUDICIIS, ET JUDICIALIBUS

OBSERVATIO CCLXXXVI.

Quando adesse dicatur injustitia sufficiens pro rescissione laudi. Ac etiam quando dispositio sit conditionalis, necnè, ad transmissionis effectum.

PRudens, ac providus magnatitii ordinis pater, quatuordecim relinquens filios in infantili, ac respectivè pupillari ætate constitutos, quorum congrua provisio totum penè assem, ejusque magnatitiæ domus statum destitueret, cum prudenti benèque regulata dispositione, instituto hærede primogenito, cui ex lege investituræ antiquorum feudorum successio debita erat, alimenta aliis filiis decrevit, usquequo masculi sæculares ad ætatem triginta annorum devenerint, quando summam scutorum vigintiquinque millium pro quolibet reliquit, religiosis autem, vel clericis, solam summam scutorum quinque millium, fœminis verò dum carnaliter, vel spiritualiter nuberent; dotem congruam, Cùm itaque aliqui ex dictis filiis, in pupillari, vel in minori objerint ætate, hinc prætensionem adversùs primogenitum excitarunt alii fratres, qui ad præmissam obvenerunt ætatem, ut hæreditario jure fratrum defunctorum, hoc legatum utpotè in eos transmissum assequi deberent, potissimè dum pro legitima, & quocumque jure fieri testator declaravit. Undè post diuturnam triginta circiter annorum accerrimam adhuc indecisam in duobus magnis, ac supremis diversorum Principatuum tribunalibus peractam litem, decretum est illi finem dare cum arbitramentalis duorum probati nominis jurisconsultorum judicio, quo emanato pro non transmissione, eoque cum bina disputatione per quoddam magnum tribunal in gradu appellationi, vel recursus canonizato, alterius quoque magni tribunalis canonizatione accedente, in alia instantia pro infirmatione laudi ex capite injustitiæ responsum est, ex quadam juris subtilitate opinando transmissioni locum fore. *a*

Duos itaque defectus in hoc dignoscuntur; Primò nempè ille inconstantiæ, & incertitudinis, ut quod in eodem tribunali cum gemina accerrima disputatione jam firmatum est, & ab altero quoque magno tribunali canonizatum, ex eisdem jam deductis, nulla, nec facti, nec juris variatione superventa, tractetur; Et secundò defectus irrationabilitatis, quoniam tam ex ipsius articuli perplexitate in abstracto, ubi etiam esset novus, quàm ex eventu, quod in duobus magnis, ac supremis tribunalibus jam diù lis indecisa fuerit, ipsoque subsequuto post laudum dictorum aliorum tribunalium judicio aoprobativo ejus quod judicatum est, utique negari non potest quin controversia magnum haberet dubium, ad quod dirimendum, atque ulteriorem liter terminandam determinatum est arbitrorum judicio acquiescendum esse; Igitur quando istud sequutum est, omninò improbabile est, ut de tali positiva, & clara injustitia redargui valeat, quod ex istius motivo licitum sit propriam juratam promissionem impugnare.

Clariùs verò dum ipsum arbitramentale judicium potiùs justum, magisque probabile censendum est, utpotè fundatum (ut decet) in substantia verisimilis disponentis voluntatis, ex facti qualitate, & circumstantiis desumptæ, non autem in quadam leguleica subtilitate, vel superstitione abstracta, & generali, quæ diversos casus, ac terminos, diversosque mores percutit, adeòut si res esset integra; & in fieri, adhuc deberet ita per rationales viros judicari, magis itaque ubi agitur de retractando jam judicatum, atque plures approbatum, ideòque constantiæ, & irrationabilitatis defectus, ille quoque injustitiæ annectendus venit. *b*

a *de hac serie disc. 108. de feud. & in ejus annot.*
b *eod. disc. 108. de feud. & in ejus annot.*

OBSERVATIO CCLXXXVII.

De appellatione de jure canonico admittenda, etiam in possessorio, & de Ægidiana non afficiente personas, & bona ecclesiastica.

JUre civili disponente, ut in possessoriis judiciis, adipiscendæ, recuperandæ, ac retinendæ, appellatio non detur suspensiva, De jure canonico id non procedere, sed etiam in possessoriis, petitorii ad instar, appellationem dari, magis communis Canonistarum schola recipit; Cumque in temporali Ecclesiæ ditione quædam prodierit lex, præfati juris civilis reintegrativa, cui Ægidianæ vocabulum tribuitur, ab auctore Ægidio, qui in Italia pro Sede Apostolica tunc Avenione residente legatus fuit, atque à pluribus Pontificibus post ejusdem Sedis regressum in Italiam confirmata; Hinc apud Pragmaticos magis receptum est, ut ista lex utpotè à præfato Ægidio laicali regimini præfecto lata laicalis censenda sit, ideòque non attendenda in causis, in quibus mixturam adesse contingat ecclesiasticæ personæ, sive sit appellans, sive appellatus, vel ecclesiasticæ rei, quia de directo dominio ecclesiæ, vel ecclesiastici loci sit, quamvis nulla super ipso dominio sit quæstio, quæ inter solos laicos super utili tantùm dominio absque Ecclesiæ præjudicio pendeat; Vel ubi tam personæ, quàm bona laicalem habeant qualitatem, causa verò in foro agatur ecclesiastico, ut in his respectivè casibus, cum canonum dispositione procedendum sit, ista Ægidiana constitutione non ihtrante. *a*

Plurium itaque irrationabilitatum cumulum hæc assumpta continere videntur; Primò nempè ut canones, qui longè magis quàm leges sæculares litigantium calumniis occurrere student, magisque veritatem amant, atque justitiam colunt, ita majores foveant calumnias, & dilationes, Reipublicæ nimium præjudiciales, cum eo inconvenienti, ut ecclesiasticarum personarum mixtura justitiæ exequutionem retardare debeat, quod utique magnum censendum est absurdum. Aut etenim recta justitiæ administratio exigit in hujusmodi summariis judiciis pro Reipublicæ beneficio, & quiete supensivam appellationem denegari, aut non. Si non exigit, ergo injustum, & irrationabile est id practicare cum laicis, qui subditi Papæ sunt Principis ecclesiastici, & canonum auctoris, cui justitiæ, & pietatis, quam Ecclesia colere profitetur protectio incumbit; Si verò è converso id expedit, atque justum, & rationabile reputatur, igitur injustum, ac irrationabile remanet non practicari quoque cum Ecclesia, quæ justitiam, ac veritatem magis colere debet, ac profitetur, ideòque unum ex duobus inconvenientibus indubitatum remanet; Ex indeque manat, ut malæ intelligentiæ potius, quam ipsorum canonum dispositioni, vel intentioni referendum id veniat. *b*

Altera irrationabilitas, ac æquivocatio dignoscitur in assumpto, quod dicta lex laicalis esset, utpotè temporali Præfecto condita, quoniam veriùs est illum fuisse Apostolicum Legatum cum utraque potestate, potissimè ob subsequutam plurium Pontificum extensionem; ac approbationem, ideòque leguleicam id redolet frigiditatem, ac ineptiam, omni destitutam ratione, solumque legalibus superstitionibus innixam.

Et

Et tertia demùm omnium major, & clarior irrationabilitas dignoscitur, ut in causis, quæ in foro laicali inter laicos pertractantur super solo utili dominio, absque eo quod super directo, quod est, Ecclesiæ aliqua vigeat controversia, vel quod aliquod exindè resultet eidem dominio præjudicium, non debeat ista lex attendi; Nulla namque videatur subesse ratio probabilis, cui hoc innitatur assumptum; Si etenim solum directum dominium, absque Ecclesiæ interesse, ecclesiasticam imprimeret qualitatem, tunc etiam inter laicos, neque posset, vel deberet causam in foro laicali tractari ejusque incompetens esset secularis judex, minusque laicis possessores possent pro hujusmodi bonis, collectis, & oneribus laicalibus gravari, cùm hæc omnia pariformi censeantur jure, dum paria sunt forum fortiri, ac legibus ligari, seù laicalibus oneribus subjacere; Ideòque cùm extra controversiam, in laicali foro hujusmodi agatur causa, atque pro hujusmodi bonis per laicos possessores, laicalia supportentur onera, hinc manibus palpabilis remanet hujus assumpti irrationabilitas pro non subjectione dictæ legis quæ pontificia quoque est, probabilius ecclesiastica, atque ad effectum canonum veræ intentioni, ut supra magis adaptarum.

a *disc.* 37. & 44. *de judic.*
b *eisdem locis citatis.*

OBSERVATIO CCLXXXVIII.

De restitutione in integrum adversus rem judicatam, vel tres conformes, de facili ex capite ordinariæ, non autem notoriæ injustitiæ, concedenda.

INter Pragmaticorum irrationabilitates, ac errores, non infimum occupat locum iste, ut postquam unica sententia, ob non interpositam, vel non persequutivam appellationem, rei judicatæ statum, ac naturam assumpsit, fortiùs verò ubi tres accedunt conformes adversus quas lex ulterioris appellationis denegat beneficium, eo statuto, ut rerum status irretractabilis ita firmetur, quod ens de non ente constitui dicatur, atque de albo nigrum fieri, & meritò ne dominia & jura perpetuò in incerto sint, perpetuamque litis durationem habeant, modernorum præsertim subtilitas, vel superstitio quoddam introduxit remedium, vel beneficium, antiquis legibus quidem non ignotum, malè autem intellectum, seù derivatum, quod restitutionis in integrum dicitur, majoribus quoque, ratione magnæ læsionis concedendum, hanc læsionem deducendo ab injustitia, super cujus qualitate, irrationabilitas, ac error dignoscuntur, ut etiam illa simplex, & ordinaria de qua in ambiguo, ubi de appellationis ordinario remedio agitur, quæri, ac disputari solet, quasi quod magna, & notoria injustitia pro effectu nullitatis, non autem pro isto restitutionis in integrum requisita sit. *a*

Verùm, ut præmissum est, magnam, etiam primæ classis irrationabilitatem, ac errorem id redolet, cum ita inanes, atque irrisione potiùs dignæ remaneant tot utriusque civilis, & canonici juris provisiones, ac dispositiones super appellationis interpositione, ac prosequutione, cum competentium terminorum præfinitione, ac tot tantisque virtutibus, & operationibus, quæ tribus tribuuntur conformibus, si cum hoc extraordinario remedio sequeretur idem, quod ex ordinario denegatur, cum ita verbis, non autem rebus, lex imponi diceretur, semperque incertus remaneret rerum status, perpetuamque haberent vitam lites, quo nil absurdius, nilvè irrationabilius; Iste namque rei judicatæ, vel trium conformium effectus est, ut quod erat dubium, & incertum, pro ingeniorum varietate, uni, vel alteri eventui subjectum, ita certum, ac firmum efficitur, atque statum firmet. *b*

a *disc.* 38. *de judic.* b *ibid.*

OBSERVATIO CCLXXXIX.

De judicio præventivo, vel de futuro, dando, vel denegando.

PRæventivum, sivè de futuro judicium non dari, attentò numerò, major fortè Pragmaticorum classis, vel schola credit, ubi præsertim de illo agitur jure, quod non ominò certum sit extiturum fore, vel agenti competere debere, quia nempè pro frequentiori contingentia de fideicommissi, vel majoratus, aut feudi, & simili agatur sperata successione, cujus casus ob præmorientiam potest non dari, ideòque possessorem pro incerto eventuali jure litibus defatigari, injustum, ac irrationabile reputant; Irrationabilitatem verò id redolet, ideòque probabilior, magisque rationabilis ea censenda est opinio, quæ id concedit; Aut etenim possessor, vel alter contra quem promovetur judicium, speratum jus actoris, quatenus etiam conditionem purificari continuat impugnat, aut non. Si non impugnat, nil sua interest illud canonizari, nullamque habet causam, vel occasionem patiendi litis incommoda, & sumptus; Ubi verò impugnat, tunc justum, ac rationabile non est, ut qui successionem sperat expectare teneatur casum, eoque sequuto litem suscipere, cujus tractatio, ac terminatio vitam hominis pene absorbere, ac sæpius excedere solet, dum pariter nullum exindè possessoris damnum, vel interesse resultat, quoniam ejus jure durante illud salvum remanet. *a*

a *disc.* 16. *de judic.* & *disc.* 201. *de fideicommiss.*

OBSERVATIO CCXC.

Fidejussoria cautio judicio sisti, ac de judicatum solvendo an ad illam instantiam illumque judicem, coram quo causa tunc pendebat, restricta sit, necnè.

IMprobum de more magnum in hoc themate adhibent laborem Juristæ, cum non modica inter eos discordia, ut propterea legionis hinc indè colligere aliqui profiteantur. *a* Id autem ineptiam, ac irrationabilitatem redolet, quoniam facti, ac voluntatis potius quàm juris ista censenda est quæstio, malè ex regulis, & propositionibus generalibus, vel ex littera, aut numero arithmetico auctoritatum regulanda, & decidenda, sed principaliter ex locorum, vel tribunalium stylis, quibus deficientibus, verisimilis voluntatis substantiam ex singulorum casuum circumstantiis inquirendam esse, naturalis, ac legalis ratio dictat. Ita etenim irrationabile censendum est, ut ille qui pro alio cavit, certæ, ac specificatæ personæ judicio, & integritati confisus, pro diverso teneri debeat judicio, pro quo suam non interposuisset fidem, sicuti è conversò irrationabile est, ut actor qui huic acquiescens cautioni, alias prosequatur instantias, ex hac juris subtilitate, quæ vix eximiis ejus professoribus nota est, elusus remanere debeat; Igitur certus, ac perpetuus censendus est error cum generalitatibus, vel cum legum, & auctoritatum littera, seu calculo in abstracto procedere, cum in ratione ex facti qualitate metienda procedi debeat.

a *Cyriac. controv.* 285. & *alii relati disc.* 99. & 100. *de credito.*

OBSERVATIO CCXCI.

Condemnatio fructuum judicialium, ex quo tempore facienda sit.

QUestio est inter forenses, ex quo tempore veniant favore victoris fructus rei judicium deductæ, ad quos victus veniat condemnandus, atque consueta dignoscitur factionaria divisio, sivè opinionum diversitas; Aliis extremam; nimiumque rigorosam tenentibus opinionem, ut veniant ab ipso initio, in quo lis quoad ipsum mota dici valeat, quasi quod ex tunc agnoverit, se non dominum, ideòque in mala fide constitutus fuerit, vel saltim dubitare debuerint de ejus juribus. Alii verò, ut contestationis, non autem initii litis tempus attendi debeat, quasi quod ex tunc verè illa introducta dicenda sit; Alii è converso æquitativum tenentes extremum volunt, ut nonnisi ex tempore sententiæ, & condemnationis, qua pendente possessor ob victoriæ spem, quam litigantes habere solent; à malis causidicis præsertim pro turpi lucro, etiam in causis, quarum injustitia clara sit, promitti, & assecurari solitam, non dicatur antea mala fides oriri; Et alii, ut ex tempore probationum, quas actor, vel petitor per scripturas, vel per testes, aut per utramque speciem ità faciat, ut de ejus malo jure possessor instrui valeat, vel saltim probabilem concipiat dubitandi rationem.

Quamvis autem hæc posterior opinio; in discursiva ratione probabilior, & æquior videatur, plerique tamen fori, sive aliqua tribunalia, pro stylo, cui in hoc deferri solet, (ut præsertim in Romana Curia contingit) primam rigorosam sequuntur opinionem, adeò extensam, ut quamvis lis jam incepta per notabile intervallum deferatur, adeòut jure civili attento pereat instantia, cujus instauratio deinde per principem, vel Magistratum ad quem pertinet concedatur, vel & quod juxtà jus canonicum nunquam pereat, neque diuturnum tempus ejus defertionem inducat, quia non verificetur copulativus concursus injustitiæ, eaque reassumpta ad initium retrotrahatur, eumdemque operetur effectum, Quinimò (quod magis est) ut quamvis possessor favorabiles unam, vel plures reportet sententias, quæ in aliis instantiis ex appellationis beneficio revocentur, imò quod rem obineat judicatam, cujus infirmationem per extraordinarium restitutionis in integrum remedium perior obineat, adhuc eadem intret retrotractio, ut fructus à litis initio veniant.

In his itaque, non modica dignosci videtur rationis, ac æquitatis naturalis repugnantia, unde propterea asperitas, & irrationabilitas resultant, ac etiam hujus legalis facultatis inconstantia, & incertitudo, ob adeò magnam opinionum, ac stylorum veritatem; In illis autem præsertim hujusmodi defectus nimium dignosci videntur, in quibus vel favorabilis sententia reportata fit, quoties non ex sordibus malisque actibus, ut justitia petitoris opprimeretur, exorta esset, cum tunc mala fides potiùs augeatur, vel fortiùs ob rem judicatam, aut alias ob notabilem petitoris acquiescentiam, ac neglectam prosequutionem, ut ita possessor in bona fide versatus dici valeat, probabiliter opinando se esse potiùs justum possessorem, unde propterea credendo continuare in antiquo jure, hujusmodi subtilitatum, & formalitatum ignarus, perceperit, & consumpserit fructus aliàs verisimiliter non consumpturus, adeòut alias ex magno eorum cumulo depauperationem in reliquo asse pati cogendus veniat; Potiori namque potius imputandum videtur cur prosequutionem negligendo, sive non bene ejus jura tuendo, illum in ea justa constituerit credulitate, potissimè ubi justitia causæ probabiliter dubia sit, juxta illas species, quarum aliquæ ad juris, ac justitiæ inconstantiam, ac incertitudinem insinuandam pluries insinuantur, ipseque defacto vitiosus, malæque fidei possessor dici non valeat; Hinc idem dignosci videtur consuetum vitium quod asperitatum, ac irrationabilitatum est parens, generaliter, ac indefinitè in omni casu procedendi cum littera, vel cum generalitatibus, neglecto ratiocinio, vel discursu, quo mediante procedendum est potiùs cum ratione, cui lex innixa est, hujusmodi fructuum præcipiendo restitutionem, & condemnationem, & an pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis bona fides, justaque excusatio adesse dicatur necnè, ut ita rationalium, ac prudentum virorum more proferatur judicium, attendendo naturalis veritatis, & æquitatis substantiam potiùs, quàm juridicas superstitiones, & formalitates in verbis, vel in traditione, non autem rationali, ac scientifico more. *a*

a *de his disc.* 39. *de judic. disc.* 175. *de fideic.*

OBSERVATIO CCXCII.

De apprehensione in Curia, an causet competentiam fori, & de assumpto, quod Roma communis patria est.

CUm per Curiæ Romanæ practicos illos professores, qui testium de auditu ad instar, omnia sciunt per traditiones, nihil verò per scientiæ causam, vel rationem, propositio volitet, quod apprehensio personæ in Curia, competentiam fori causat, quamvis nihil ex iis, ex quibus ista competentia producitur, accedat putà originis, vel domicilii, vel contractus, aut destinatæ solutionis, vel rei sitæ, sive pacti, cum similibus *a* Id à superficialibus referri solet cuidam antiquorum Romanorum legi, per quam Roma omnium communis patria dicitur, *b* ita præsupponendo, quod idem sit antiqua, ac moderna Roma, sivè quod idem sit Romana Civitas, ac Romana Curia.

Id autem inter ineptias, ac irrationabilitates recensèri meretur, ex eodem resultantes consueto vitioso fonte procedendi cum littera, vel cum traditionibus, omni neglecto ratiocinio, vel discursu, quoniam Romana Curia, non à materiali Romana Civitate nomen, & essentiam recipit, sed à residentia, & à Curia Papæ in quacumque alia sit Civitate, sive citra, sive ultra montes, *c* Atque assumptum procedit in iis, qui sint ipsi Curiæ subditi, quales in spiritualibus sunt omnes christianæ fidei professores, in prophanis verò, seu laicalibus solùm illi, qui temporali Ecclesiæ ditioni subjacent; Et tamen ista subjectione quoque posita, non semper hæc apprehensio hunc operatur effectum, ut in suis advertitur sedibus, *d* cum non de assumpto principaliter agatur sed incidenter, ut ita dignoscatur ineptia, quæ ex literæ famulatu resultat.

Alterum verò antiquarum legum assumptum de Roma communi patria, in ea antiqua procedebat Roma triumphatrice, peneque totius Orbis dominatrice, quæ ob Imperatoris, ac Senatus residentiam, ejusdem subditi orbis metropolis erat, & per consequens Curia Principis dicebatur omnibus communis, cum tunc unus ubique Supremus Princeps, ac Imperator esset; Hodie verò in quolibet Supremo, ac independenti Principatu singulis Civitatibus, in quibus Princeps cum sua Curia resideat, quoad illius ditionis subditos idem congruit Romæ attributum, ut omnibus quoad concernentia Principarum, & Curiam in universum, non autem quoad illius particularis Civitatis administrationem, omnium communis patria sit; *e* Ideòque monemur ad rationem potiùs quàm ad litteram reflecti debere, cum ista distinguere, atque ad hoc reflectere, beneque applicare doceat, illaque neglecta inevitabiles remanent ineptiæ, ac irrationabilitates.

a *disc.* 89. & 90. *de Jurisdict.*
b *l. Roma ff ad municip.*
c *in relat. Curiæ disc.* 1.
d *disc.* 89. & 90. *de jurisdict.*
e *Iqidem.*

OBSERVATIO CCXCIII.

De obligatione penes acta, pro aliquarum Regionum stylo, absque aliqua citatione exequenda.

IN aliquibus ditionibus, præsertim verò in Neapolitani Regni Tribunalibus sæcularibus, quorum ad instar, illa fori ecclesiastici quoque aliquando, sed perperam, & erroneè, idem practicare solent, ille viget stylus, ut pro illis obligationibus, quæ penes acta fiunt, quia nempè de illis rogetur Tribunalis, vel Curiæ Notarius actuarius, realis, ac personalis decernatur exequutio de facto, nulla prævia citatione, ex eo assumpto quod in suis casibus verum est malè autem intellectum, quod in concessum in in judicio aliæ non sunt partes judicis, nisi in condemnando, & exequendo. Intelligendo siquidem hoc assumptum, in littera, irrationabilem asperitatem, qua nulla major id producit, ut idoneus, ac probatus vir, in quo nulla fugæ cadat suspicio, ita sine aliqua monitione, personalis, vel realis exequutionis injuriam, ac molestiam recipiat, quo nil absurdius, nilvè ineptius, ac irrationabilibus, dum monitus, incontinenti de satisfactione, ac implemento, vel de inefficacia obligationis docere potest, ut propterea nulla decernenda sit condemnatio, & exequutio quam juri divino, seù naturæ, per quemdam modum loquendi advertatur qui sine citatione fiat ab ipsius Dei exemplo cum Adam id desumendo ut saltim unicæ citationis requisitum desideretur, quasi quod illius modus, vel solemnitas, utpotè à jure positivo inducta ab eodem jure tolli valeat, non autem substantia, utpotè divini, vel naturalis juris, quando justum non accedat motivum, ex mala itaque intelligentia, vel applicatione id provenit præfati assumpti, quod in suo casu verum est, ac rationabile, quando nempè de illa tractatur confessione, & obligatione quæ coram Judice contentiosi judicii calore fiat, puta quia per creditorem ad judicium evocatus debitor, agnoscat, ac fateatur debitum, ut præmissum est in forma, & calore judicii purè, & simpliciter persolvendum, cum tunc aliud, judicium non supersit, nisi in condemnando, & cogendo, non autem ubi apud acta judicii ad formam voluntarii, & conventionalis obligationis aliquid in diem, vel sub conditione promittitur, eo modo quo coram quolibet alio privato Notario sequi solet, quoniam alicujus quidem majoris probationis, & efficaciæ, magisque promptæ exequutionis judicari meretur illa obligatio, quæ penes notarium actuarium ex stylo habentem quamdam judicis delegationem fiat, ut etiam coram ipso Judice factum censeatur, quam si penes Notarium privatum, non tamen, ut exinde dictum assumptum intret, dum ante cessam diem, vel purificatam conditionem potuit obligatus ejus adimplere obligationem, vel alia sibi potuit supervenire legitima, & prompta exceptio; Ideoque inevitabilitas, ac irrationabilitas & asperitas dignoscitur. *a*

a *disc.* 9. & 42. *de judic.* & *disc.* 1116. *de credito.*

OBSER-

OBSERVATIO CCXCIV.

De positionibus in judicio cum juramento dandis, ut pariter cum juramento eis respondeatur, ac de altero juramento calumniæ, & similibus.

INter irrationabilitates, vel superstitiosas formalitates, non quidem à priori, sed à posteriori, quæ inter fori præsertim professores dignoscuntur, ista videtur, ut inhærendo antiquarum legum civilium, & canonicarum, communium, ac etiam localium litteræ, sive antiquorum interpretum traditionibus, in ea continuetur praxi, quod ab uno litigantium cum juramento dentur positiones, quibus pariter cum juramento per collitigantem respondeatur, sive quod alterum exigatur juramentum calumniæ, vel suppletivum, sive decisorium, ac etiam illud, quod adeò exactè, ac præcisè in testibus desideratur, cum similibus, Experientia namque frequens, & communis, cum nullo forte, vel nimium raro exemplo docet, quod istud sufficiens non sit calumniarum, vel mendaciorum, ac falsitatum frænum, nullosque producat proficuos effectus; Illi etenim qui calumniandi, ac debitum negandi, vel indebitum petendi, sive pejerandi propositum habent, non exindè coercentur, vel abstinent, dum tot adinventæ sunt captiones, & cautelæ, præsertim circa responsiones, quæ positionibus fiunt, vel circa juramentum, quod de calumnia præstatur, ut ad inanem, ac meræ superstitiosam formalitatem id redigatur, ob cessantem rationem, ob quam antiquis temporibus, magna habebatur juramenti ratio, magnusque erat timor, ut etiam altera docet frequentior, magisque quotidiana praxis in eo juramento, quod in voluntariis conventionibus, tanquam clausula de stylo, vel pro formulario apponi solita adiicitur, ut ad illius præstationem nulla fiat particularis reflexio, nullaque habeatur ratio incursus perjurii, quando id quod promissum est, exacta non impleatur; E converso autem, ubi de præmissis judicialis juramenti speciebus agatur, positivi perjurii incursus resultet; Hinc itaque manifesta videtur irrationabilitas, vel superstitio cum his formalitatibus continuare ad cessantem rationem pro morum, & temporum diversitate non reflectendo, isteque recensendus est inter illos quamplures errores, ac irrationabilitates, & ineptias, quæ neglecta ratione, ex litteræ, vel generalitatum vili famulatu resultant. *a*

a *De his disc. 23. 25. & 34. de Judiciis, & in aliis.*

OBSERVATIO CCXCV.

De annullationibus actorum, & processuum ob aliquos terminos judiciales non adeò exactè servatos.

QUotidiana docet fori praxis, ut ob aliquos telæ judicialis terminos, vel formulas non adeò exactè, ac benè servatas, post diuturnam peractam litem, ac sententias unam, vel plures, imò rem judicatam subsequutas, tota processuum, & actorum corruat machina, quamvis naturalis veritas, ac ratio, iis quæ gesta sunt assistant, quia nempè victus, cum quo malè prætendatus concepta citatio, vel malè servatus terminus, alterque commissus defectus, naturali veritate attenta, de omnibus conscius fuerit atque in judicio comparuerit, omniaque sibi competentia jura deduxerit, ac defensiones paraverit, adeòut nulla urgeat ratio, ob quam, naturali veritate, humanoque discursu attentis, suum jus in aliquo perierit, vel deterius effectum sit, ideòque ex sola legis subtilitate, quæ superstitiosam redoleat formalitatem, cui naturalis veritas, & æquitas resistant, annullatio proveniat, cum id irrationabilem asperitatem, atque damnabile calumniarum forum omni destitutum ratione potius importet, quoties illa impleatur ratio, vel ille impleatur finis, sive effectus, ob quem hujusmodi judiciorum formalitates introductæ sunt; Quando etenim de processibus, & condemnationibus agitur contumacialibus, adeòut absens, & indefensus, pro præsente, atque ut in deterius confitente, ejusque malum jus agnoscente, ex legis rigore fingitur, tunc nec ratio, nec æquitas resistunt, ut unus rigor cum altero compensetur; Sed quando, ut præmissum est; adimpletus est finis, vel adimpleta est ratio, tunc inter irrationabiles asperitates, ac superstitiones, & quandoque ineptias, non immeritò id recensendum est ita calumnias, fraudes, & commenta contra legis, & justitiæ sensum confovendo.

OBSERVATIO CCXCVI.

De attentatorum incursu, & pœnis, ac purgatione.

ALiquibus de bonorum, vel jurium pertinentia æquè contendentibus, adeòut lis in ambiguo sit, atque à Judicis determinatione certitudinem expectet, sive quod absque litis introductione, dubitante possessore, vel detentore de æmuli molestiis de facto, ad suæ possessionis defensionem, cum alicujus judicis, vel superioris inhibitione, vel præcepto se muniat, aut quod aliàs ipsa lex inhibeat, ut appellatione, vel termino ad appellandum pendente sequitur, cum similibus; Si contingat, ut collitigans, vel prætensor cum alterius judicis auctoritate in possessione controversorum bonorum, vel jurium se intrudat, aut quod spreta inhibitione legis, vel hominis, possessorem turbet, aut aliàs præjudicium illi inferat, tunc attentatorum crimen exindè sequi meritò lex disponit atque attentantem, tanquam criminosum, plerisque subiicit pœnis, illi præsertim omnimodæ reductionis rerum in pristinum, ac refectionis fructuum, & expensarum tam judicialium, quam extrajudicialium, omniumque damnorum, & interesse, denegata interim attentanti audientia in suorum jurium, & actionum prosequutione, ac etiam illi, qui attentata passus est, actionem tribuendo per districtionem realem, & personalem, ad hujusmodi purgationem cogendi attentantem.

Hæc autem omnia, quæ tam legis, quàm rationis probabile fomentum habent, irrationabiliter, ac ineptè superficialium litteræ famulantium vulgus applicat ad casum, in quo morosus, & calumniosus liquidus debitor, ad impediendam contra eum jam decretam exequutionem, cum affectatis indebitis inhibitionibus se munire satagit, ut creditore exequutionem prosequente, istud attentatorum crimen sequi dicatur præfatis pœnis subjectum, unde propterea denegari sibi debeat facultas clari, & liquidi crediti exactionem prosequendi, donec expensas, aliaque damna reficiat, & ad quæ per personalem, seù realem districtionem quoque cogi valeant, unde de facto maximum practicari solet absurdum, ut debitor à coactione interim sit immunis, atque creditor sui creditoris efficiatur, illumque in carcere detrudat, sivè in bonis cum prætorio pignore molestet; Irrationabilitas quidem, qua nulla major, ex eodem consueto derivans vitioso fonte procedendi cum litera, non autem cum spiritu, vel ratione, dum maxima diversitas rationis inter unum dignoscitur casum, & alterum, negligendo ponderationem, quod cum istud incidens originem trahat à culpa, & à calumnia debitoris, qui criminosus in pluribus censendus est, ità sequitur, ut creditor innocens, ac injuriatus pœnas luat pro debitoris delicto, quod commodum, ac utilitatem ipsi delinquenti, & criminoso pariat cum damno, & jactura innocentis, ac offensi creditoris, & cum fomento calumniarum, quod omni scripto, ac naturali juri, omnique rationi nimium adversum est; Ideòque monemur quàm damnabilis, ac pernicioſus error sit, cum litera, non autem cum ratione procedere, quoniam in priori casu, legis dispositio justa est, ac rationabilis male autem ad alterum applicatur.

OBSERVATIO CCXCVII.

Quando Judici dantur Consultores, illa adhibetur distinctio, quod si præcipitur, ut de eorum voto judicare debeat, tunc votum, seu consilium sequi teneatur, secus autem si dicatur cum voto, ut tunc illud sequendi obligationem non habeat.

IN hac autem distinctione, irrationabilitas, ac ineptia quoque dignosci videtur, ex eo quod accidentalis varietas verbi, vel dictionis apta sit immutare substantiam dispositionis, vel operari destructionem illius finis, ob quem Assessorum, vel Consiliariorum votum demandatum est, ut nempè ob diffidentiam, quæ habeatur de solo judicio illius, qui sententiam proferre debet, aliorum sapientium consilium seù judicium requiratur, ac accedat; Ità namque inanis, ac elusoria censenda esset hæc provisio, si Judex in cujus judicio fides non habeatur, spreto consilio, cum solo ejus judicio pronunciare posset, Ideòque non formalitas verbi, vel dictionis, sed substantia rei, seù ratio, ob quam id demandatum est, attendi debet, nullatenus curato an dicatur de, vel cum voto, judaicum enim est in hac verborum formalitate immorari, sed rerum substantiam attendere debemus.

DE

DE DELICTIS, ET POENIS.

OBSERVATIO CCXCVIII.

De furto magis criminoso, ac habente admixtum sacrilegium, vel admixtam proditionem, ac violationem fidei, mitius propterea puniendo.

INter quamplures irrationablles formalitates, quæ in criminalibus adverti possunt, nisi genium, & processio averterent, duæ præsertim in furti crimine nimium patentes videntur; Una nempè, quod si unum, & fortiùs si plura in prophano loco committuntur furta qualificata, pro quibus extrà controversiam pœna ordinaria ultimi supplicii intrare debet ista non intret, ubi in Ecclesia cum sacrilegii mixtura sequantur, eo quia ex his duobus criminibus, illud sacrilegii tanquam majus occupat, atque absorbet alterum furti, & per consequens cum pro sacrilegio canones dictam pœnam non irrogent, idcircò debeat criminosus immunis remanere.

Irrationabilitas quidem, ac ineptia, qua nulla major, ut scilicet illa circumstantia, quæ longè magis aggravat, delictum, debeat pœnæ diminutionem inducere, atque ita invitare ad magis delinquendum, ac furta magis in Ecclesia, quàm in privatis loci committendum.

Non minor quoque irrationabilitas in eodem genere criminis dignoscitur, quod si nempè furtum qualificatum ordinaria pena dignum, quando ab extraneo committatur, si fiat à famulo, vel alio ministro, cui rerum furatarum custodia commissa est, cum eadem tamen aggravante qualitate, non debeat eadem, sed minor pœna intrare rationem fiduciæ, dum ista potiùs retorqueri meretur, atq; auget crimen, quoniam ultrà crimen furti qualificati, quod ità in isto, ac in quolibet extraneo fure adesse dicitur, concurrit alterum proditionis, ac violationis fidei, ideòque cùm sit circumstantia aggravans, non videtur quomodo apta esse debeat pœuam temperare, Alia quoque accedente consideratione mali exempli, magisque promptæ & facilis consumationis, undè propterea longè gravior esse debet pœna ad magis coercendum, & nè aliàs domestici, à quibus minùs cavemus, ad delinquendum alliciantur, ideòque illæmet adaptari videntur rationes, quæ homicidium proditorium longè gravius, ac majoribus pœnis subjectum reddunt, quàm sit absque proditione, quamvis æque dolosum, & appensatum, cum similibus.

OBSERVATIO CCXCIX.

Homicidium in loco immuni, non tamen in Ecclesia, vel in Cœmeterio patratum, non cadit sub Gregoriana exceptuatione.

GRegorii Decimiquarti Constitutione, quæ ecclesiasticæ localis immunitatis est hodie regulatrix, impunitatis præsidium, plerisque facinorosis denegante, illis præsertim (per verba præcisa) *qui homicidia, & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, earumvè cœmeteriis committere non verentur*. Illi, qui minimum quam par sit hanc zelentur immunitatem, ut ita criminosos, ac facinorosos homines in delinquendi licentia, & facilitate confoveant, cum adeò magno publicæ quietis, ac Reipublicæ præjudicio, in litera non autem in spiritu, ac ratione illam cum grammaticalibus significationibus, legalibusque axiomatibus, ac subtilitatibus interpretantes, opinantur ut illis tantùm homicidiis, vel mutilationibus congruat exceptuatio, quæ intùs ipsas Ecclesias, vel cœmeteria sequantur, non autem ubi in ejusdem Ecclesiæ, vel cœmeterii atrio, vel scalis, aut sacristia, seu campanili, vel tecto, ac sacrario, & similibus partibus extrinsecis, vel annexis, quasi quod Constitutione adhibente dictionem, *in*, quæ intrinsicitatem denotat, ac etiam adhibente verbum personalissimum, *ipsis*, ad præcisum restringatur casum, in quo intùs ipsas Ecclesias, vel cœmeteria perpetrantur crimina.

Irrationabilitatem verò id redolere videtur, ob eandem frequenter infinuatam rationem, quod non verbis, sed rebus imposita est lex, cujus ratio, vel finis attendi debet; Ità namque minùs Privilegiatum esset principale, quàm accessorium, vel minus dominus, quam famulus, dum hujusmodi partes, vel membra, & officinæ apud antiquos canones negligi videntur, sed per extensionem, vel communicationem, eadem gaudent immunitate; Potissimè verò, & clariùs, quoniam nova non est hujus Constitutionis eloquutio, quæ ità misteriosè concepta dici valeat, prò aliorum immunium locorum exclusione, sed est eloquutio antiqua per eadem præcisa verba desumpta ex alterius antiquioris Gregorii epistola decretali, super iis, qui in ipsis Ecclesiis, vel propè eas, ista perpetrarent crimina sub immunitatis fiducia, *a* ità moderna Constitutione loquente more antiquorum canonum, qui hujusmodi officinarum, & membrorum immunitatem, vel non agnoverunt, vel non tractarunt, adeòut hæc provisio non sit nova.

Si etenim cum grammaticalibus significationibus, vel cum Juristarum subtilitatibus procedendum est, ubi etiam in ipsismet Ecclesiis unicum perpetraretur homicidium, vel unica mutilatio tunc immunitatis præsidium intrare deberet, quoniam Constitutio in numero loquitur plurali, qui non verificatur in singulari; Igitur non litera, sed spiritus, ac ratio attendi debet, ab eadem alterius antiquioris Gregorii decretali assignata, ut frustrà legis auxilium invocet, qui in legem committit, sivè ut in eo, in quo deliquit, puniri quis debeat, dum ità hæc ratio intrat in uno, ac in altero loco, spectato fine, vel effectu. *b*

a *cap. fin de immun. Eccles.*
b *de his disc. 10. Miscell. Eccles.*

OBSERVATIO CCC.

De ambitioso repetere volente à Principis conjuncto id quod pro non assequuta ambita dignitate amiserit.

AMbitiosus, nimiumque imprudens senex, quarumdam dignitatum assequutionem sibi facilem reddere credens, aliqua ejus ætati omninò impropria, maleque adaptata emit officia venalia, seù jura vacabilia à regnantis Principis conjunctis, qui aliis pro eodem pretio prompte venditurierant, ejusdem pretii parte non soluta; Cumque ob ejusdem brevi sequutum obitum officia, & jura vacassent, ipseque ejus vana elusus esset ambitione; Hinc hæres ad prædicti residualis certi, ac liquidi pretii solutionem pulsatus, non solùm illam denegavit, sed reconventionis judicium instituit pro repetitione ejus, quod ex causa dictæ vacationis amissum est, ob non assequutam ambitam dignitatem, quam ex falsa ejus credulitate assequi, ac facilitate opinabatur; Prætensio quidem, omni juris, ac rationis fundamento penitùs destituta, ut propterea manifestam redoleat, vel ineptiam, vel calumniam, atque apud ipsosmet pueros usum rationis non habentes, aliosque omninò idiotas, & rusticos homines irrisione digna; Et tamen ea in quodam magno Tribunali annorum quinquaginta, & ultrà spatio, cum sententiarum invicem pugnantium prolatione fomentum, ac durationem habuit, & habet, atque continuat, cum implicita victoria rei conventi, qui hanc excitavit prætensionem, dum ita se confovet in denegatione solutionis præfati residualis pretii omninò certi, & liquidi, quod cum pactis exequutivis promissum est; *a* Videatur itaque ad quem asperitatis, ac irrationabilitatis, & ineptiæ gradum, legalis res, vel justitiæ administratio devenerit, ob Juristarum subtilitates, ac superstitiosas formalitates, à legum, ac doctrinarum litera, neglecta ratione, vel à quorumdam generalium regularum, & propositionum mala applicatione derivantes.

a *de isto casu disc. 2. de Regal.*

VARIA, SEU MISCELLANEA

Eorum, quæ ad jam actas materias pertinentia, post earum distributionem, tanquam per speciem Supplementi observata sunt.

OBSERVATIO CCCI.

Substitutio pupillaris excludit matrem à legitima.

SI hæc substitutio per habentem patriam potestatem, pupillo expressè facta sit, concors est Juristarum sensus, utpotè claræ legum literæ innixus, ut matrem, aliosque ascendentes, quibus alias ex bonis gravati decedentis debita sit legitima, substitutus etiam ab ista excludat, quamvis de pupilli bonis propriis agatur, alias quam ab ipso patre, isto vivente, vel defuncto in eum obventis. Ubi verò sit tacita, utpotè sub compendiosa comprehensa, tunc nimium iidem Juristæ certant, an huic exclusioni locus fiat, illaque pro magis communi sensu adhiberi solet distinctio, an pupillaris ætatis mentio facta sit, ut tunc expressæ æquivaleat, ideòque præfatam quoque operetur exclusionem; Ista verò mentione cessante tunc magis se involvunt, cum consueta opinionum scissura, eaque recepta est distinctio, ut pars negativa pro non exclusione statuenda sit pro regula, ex tacita, vel præsumpta testantis voluntate limitanda, quam suadeant conjecturæ, super quarum efficacia major dignoscitur conflictus.

Irrationabilitatem autem hæc exclusio, etiam ubi substitutio sit expressa videtur hodie redolere, præsuppositа illius novissimi juris dispositione, cum qua vivitur; Cum etenim fictum pupilli testamentum ista substitutio contineat, ejus vice utpotè intestabili à patre factum. Hinc non videtur quænam ratio suadeat, ut majorem vim, & efficaciam habere debeat illud fictum testamentum, quod per alium vice intestabilis conditum est, quam illud quod verè per testabilem factum sit, ita majus robur fictioni, quam veritati tribuendo. Si enim post pupillarem ætatem gravatus decederet, utique non posset testando, matrem, vel alios ascendentes, quibus de jure debita est legitima, ab ea excludere, quinimò teneretur honorabili institutionis titulo eam relinquere sub pœna irritationis testamenti. Igitur multò minus id agendi facultas inestabili cum ficto testamento decedenti concedenda est.

Ab eodem autem consueto vitioso fonte, irrationabilitatum, ac ineptiarum productivo, id provenit, procedendi cum litera, non reflectendo ad temporum, ac legum diversitatem, sive ad variata præsuppositа. Ideò namque antiquæ, ac etiam novæ leges istam directo substituendo potestatem patri concesserunt, non curato jure matris, aliorumque ascendentium materni generis pro legitima, quia illarum dispositione attenta, filius familias nil proprium habebat, sed totum quod sibi deferebatur, acquirebatur patri, quamvis extra ejus causam proveniret, ideòque pater de suis potius, quam de pupilli bonis disponere dicebatur, in quibus mater, vel alii parentes nullum jus tunc habebant, utpotè per jus recentius eis attributum, ità fingendo, quod ille qui in pupillari ætate decedit, pro non superstite, sed patri præmoriente habeatur; Hodie verò quod per jus novissimum adventitii peculii introductio facta est, undè propterea filius familias quamvis in pupillari ætate sit constitutus effectus est capax dominii, & possessionis bonorum, ac etiam habendi proprium intestatum successorem, ad instar cujuscumque sui juris adulti, adeòut si patre, vel avo paterno in cujus potestate sit, superstite decedat, adhuc attendatur intestatæ successionis ordo, per quem ipsius patris æqualis est conditio cum matre, & fratribus utrinque conjunctis, avus autem paternus per matrem excludatur, vel ea prædefuncta, æqualem habet concurrentem avum maternum, nulla patriæ potestatis ratione habita; Hinc resultat, ut prorsus irrationabile sit cum dictis antiquis, ac modernis legibus ita immutatis hodiè procedere; Potissimè verò in bonis propriis in pupillum aliundè obventis, & magis post patris mortem, istam fictionem ad summum substinendo in ejusdem patris testantis hæreditate, & bonis, ut ita fingendo mortem pupilli ante illam ipsius patris, in isto cesset onus legitimæ erga ipsum filium pupillum; Isteque videtur verus, ac originarius sensus antiquiorum, qui hanc firmarunt propositionem, sed in bonis propriis videtur assumptum omni destitutum ratione, quatenus cum præfata juris novissimi dispositione procedendum sit.

In altero item puncto, an ista exclusio matris à legitima resultet ab illa tacita substitutione pupillari, quæ sub compendiosa continetur, consuetæ dignoscuntur ineptiæ, ac frigiditates, super conjecturarum pondere, & efficacia, præsertim verò quid in hoc operetur substituti qualitas, quia sit pia causa, vel de liberis, aut quid operetur transitus matris ad secunda vota adeo se dividentibus Scriptoribus per classes, aliis unam, aliis verò alteram sequentibus opinionem, cum non modica, etiam aliquorum tribunalium variatione, modo unam, & modo alteram tenendo sententiam, cum verùs ista quæstio, utpotè facti, & voluntatis, certas non recipiat regulas, vel theoricas generales in abstracto, sed pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, verisimilis voluntatis substantia desumenda sit, & ex quibus aliquæ conjecturæ in uno casu efficaces reputari mereantur ad hanc voluntatem inducendam, in altero autem eædem, aliæque majores eis adjunctæ inefficaces remaneant, ut superius agendo de fideicommisso conjecturali advertitur, Ineptia verò clara est desuper adhibere terminos privilegii piæ causæ, aut liberorum, quoniam in hoc nullum adest privilegium, dictaque qualitas operativa solum est, ut facilius præsumatur voluntas.

OBSERVATIO CCCII.

Per furorem, vel amentiam patris, nec cessat patria potestas.

PAtre furioso, patriam potestatem non cessare, sed in ea filios adhuc perseverare donec naturaliter pater vivit, leges disponunt. *a* Atque cum earumdem legum dispositione, utpotè litterali, Juristæ passim procedunt, *b* Irrationabilitatem autem, vel ineptiam hodie, ob immutatum rerum statum, id redolere videtur. De tempore sitquidem in quo hujusmodi leges prodiere, dominii, & possessionis, ac dispositionis, & hæredis filius familias incapax erat, totumque, etiam in proprietate, quod filio deferebatur, acquirebatur patri, cui furoris, vel amentiæ accidens, tollere, vel impedire non deberet hoc jus, vel dominium, eodem modo, quo alia bona, vel jura non tollit, idque non omninò incongruum, neque omninò irrationabile erat, licet aliqua etiam subesset asperitas in eo quod filiis emancipationis assequendæ spes ob defectum consensus tolleretur; Hodiè verò, quod per jus novissimum adeò immutatus est præfatus antiquus rerum status, cum cujus præsuppositо dictæ leges prodierunt, quoniam filius familias capax est dominii, & possessionis, ac etiam dispositionis, saltim inter vivos bonorum, & jurium, quæ ab eo acquiruntur, & in quibus etiam ad instar patris familias, hæredem, & successorem habet, nullum subesse videtur fundamentum rationis, cui dictarum antiquarum legum dispositio innixa sit, hodieque servari debeat, dum patri reservatus est solum usufructus, qui in plerisque etiam casibus denegatur, illeque correspectivus est ad

est ad legalem administrationem, quæ sibi commissa est, ideoque prorsus irrationabile videtur, ut filius qui sui compos, ac perfecti judicii est, sub furiosi, vel amentis patris administratione vivere cogatur; Atque in hoc dignosci videtur aliquorum Juristarum ineptia, ex consueto resultans vitioso fonte procedendi cum sola littera, ad hanc temporum, ac rerum status mutationem non reflectendo.

a *l. Patre furioso ff. de his, qui sunt sui, vel alterius juris l. cum hæres ff. de acquirend. vel amitten. hæred.*

b *ex collectis per Bossium de patr. potest. cap. 2. §. 2. n. 22.*

OBSERVATIO CCCIII.

De auctoritate Canonum contentorum in Decreto Gratiani.

QUemadmodum superius agendo de legibus, observata est ineptia, vel simplicitas illorum superficialium literæ miserè famulantium, qui pro authenticis legibus repetunt quidquid in codicibus modernæ impressionis ex privatis insertionibus, vel superadditionibus scriptum inveniunt, ut etiam in aliquibus modernis canonibus registratis in libris Decretalium sequi solet. Ita quoque sequitur in eo quod scriptum, seu registratum reperitur in eo volumine, quod Gratiani decretum appellatur, quoniam in primis à superficialibus Pragmaticis sub miseræ literæ servitute viventibus, nulla fieri solet distinctio inter Canones, & Paleam, totum capiendo pro lege, non advertendo, quod illa pars, cui Paleæ vocabulum inscribitur, merè privatam adnotationem continet. Quinimò etiam circa partem, cui canonum nomen, sive attribuitum datur, adhuc eadem dignoscitur simplicitas, ut tanquam authenticam, & obligantem legem ecclesiasticam in judicando, vel consulendo attendant absque alio patrocinio, vel extrinseco fomento authentici relati, cujus potius quam referentis auctoritas attendenda venit. Ex quatuor enim fontibus Gratianus studiosus clanstralis, pro illorum tempore nimium rudi, & imperito statu, nimia quidem commendatione dignus, illam privato jure collectionem fecit; Primò nempè ex pandectarum fragmentis continentibus aliquas antiquorum Romanorum leges. Secundò, ex Sanctorum Patrum scriptis, vel sententiis. Tertiò, ex aliquibus Summorum Pontificum epistolis decretalibus; Et quartò, ex decretis aliquorum Conciliorum generalium, seu nationalium, aut provincialium.

Prima itaque species, utique vim legis non habet, nisi quatenus eam tribuat ille populorum usus, qui post integri corporis inventionem inolevit, juxta legalem historiam superius insinuatam agendo de legibus, ac etiam in ratione legum sæcularium illæ considerandæ sunt, non autem ecclesiasticarum, & canonicarum, igitur irrationabile, ac ineptum est recensere inter canones, vel istorum vim eis tribuere.

Altera species, probabilem quidem, ac magistralem continet doctrinam, non autem necessariam auctoritatem legis. Tertia verò ratione pontificiæ potestatis, necessariam, ac legalem importaret auctoritatem, quando aliunde authenticum relatum habebatur, sine quo referenti non desertur, quoniam privatis Scriptoribus aliquam pontificiam legem referentibus, non benè constito de relato non creditur; Et ulterius omnem vim substulit generalis pontificia determinatio, ut illis tantum decretalibus epistolis deferendum sit, quæ in libris decretalium continentur, eo modo quo in eis registratæ sunt, & non alias, ideoque pariter ineptum, ac irrationabile est, eas ex hac sola relatione attendere. Idemque in quarta, & ultima specie decretorum conciliarium, quoniam de authentico relato constare debet, atque referens non sufficit; Ac etiam quia provincialibus, vel nationalibus deferendum esset, sed totum generalibus, & Oecumenicis, ac etiam in istis, ubi antiqua sint, inspiciendum est, an immutatio morum eis congruat, sive cum eis compatiatur. *a*

a *de his agitur disc. 35. de Jud. & disc. 50. in Miscellan. Eccles.*

OBSERVATIO CLXIII.

Salarium famulorum, vel Causidicorum, ac operariorum ubi non adsit statutum, non præscribitur nisi per longum tempus triginta annorum.

CUm generica personalium actionum regula in hac materia salarii, vel mercedis operariorum, ac famulorum & causidicorum, aliorumque similium procedunt Juristæ, ut nempe particularibus legibus vel statutis cessantibus, præscriptio non admittitur, nisi illa longissimi temporis aliarum personalium actionum ad instar: Id autem claram redolere videtur irrationabilitatem, quoniam cum de hujusmodi solutionibus quietantiæ reportari non soleant, minusque aliæ exquiri probationes, sed manualiter, brevique manu in dies, & tempora fiant; Ac etiam, quia hujusmodi personæ, quæ alieno servitio cum earum opera, seu labore se addicunt, ex hujusmodi mercibus victum quotidianum sibi comparare solent, neque diu exactionem negligere, ideoque inter irrationabilitates, ac superstitiones legales idem censeri meretur quoniam potius cum regionis moribus, magisque communi usu, e quibus verisimilitudo resultat, quæ veritatis faciem habet, materia regulanda videatur, adhibendo potius, terminos præsumptæ solutionis, quam illos formalis præscriptionis; Nimiumque asperum, ac irrationabile est, ut hujusmodi debiti, adeo magnus cumulus admitti debeat, nisi clara accedat probatio, quæ istam, vehementem quidem, excludat præsumptionem.

OBSERVATIO CCCV.

Privilegium reputatur illud Cardinalium, & familiarium Papæ, aliorumque, vel Prælatorum, absque solemnitatibus testandi.

CUm ex alias in testamentorum materia superius insinuatis, Cardinalibus, & qualificatis Prælatis, vel Papæ familiaribus, testandi etiam absque solemnitatibus indultum Apostolicum concedi soleat. Hinc superficiales istud magnum, ac singulare privilegium reputant. Id autem inter irrationabilitates, ac leguleicas simplicitates, reconseri meretur; Cum etenim lex, non in odium, sed in favorem decedentium, tot introduxerit solemnitates, ut ita fraudibus, ac falsitatibus occurratur, quibus magis defunctorum, quam viventium subjacent actus, cum ipsi non valeant superstites declarare, an verus, vel falsus esset actus atque ita falsitatem detegere, ut superviventes facere possunt; Hinc irrationabile, ac ineptum est dicere, ut id importet privilegium, ac favorem, quo enim magis agitur de magnatibus, & qualificatis, in quibus opulenta hæreditas præsupponenda est eo magis intrat falsitatis, & machinationis suspicio, ac frequentia, quam in viris depressæ, vel mediocris privatæ personæ; Igitur clara est ineptia, ut majores solemnitates in istis, quam in illis deliberandæ veniant. *a*

a *disc. 5. & seqq. de testam.*

OBSERVATIO CCCVI.

Obtinens quis ab uno judice ex causa subhastationis, & deliberationis, & adjudicationis, aut remedii possessorii, sive ex alio titulo, bona, si ad ista petat reintegrari ille qui subhastationem, vel adjudicationem, aut remedium possessorium passus est, debet sequi forum privilegiatum possessorii.

HUic assumpto, quod ecclesiastici fori professores præsertim penè concorditer firmant, *a* ratio nimium adverfari videtur, nedum quia irrationabile, ac illicitum in jure reputatur proprii auctoris, à quo aliquid obtinetur, impugnare potestatem, quæ dividi non potest, eam in favorabilibus admittendo, & approbando, in odiosis autem negando, vel improbando, sed etiam quia ille, qui rei alias à se possessæ ex judicis facto dominio, vel possessione privatus est, eundem adeundo judicem pro retractatione ejus quod gestum est, utpote nullum, vel injustum nō dicitur novum instituere judicium, neque actoris gerere personam, sed potius antiquum judicium prosequi, atque rei priorem personam, quæ spolium passe est continuare, ideoque ab illomet judice, qui eum spoliavit, in pristinum reponi petit, tanquam per remotionem intermedii obsta-

culi per eum mulier, vel injustè præstiti antiquum ejus jus continuando, idque ex eisdem actis, eodemque processu inspiciendum est, ineque judex alias incompetens aliquam dicitur jurisdictionem exercere cum eo, qui ejus foro non sit subjectus, sed solum proprium revocare factam, atque impedimentum à se præstitum tollere; Nimiumque propterea irrationabile esset, ut coram novo, diversoque judice non informato, cum novo, diversoque processu, id agere cogendus esset; Tunc verò assumptum ratione distitutum non esset, quando ex novo jure, vel titulo novoque judicio ejusdem rei recuperationem ille, qui amiserit experiri vellet. *b*

a disc. 94. de jurisdiction. b eod. loc. supra cit.

OBSERVATIO CCCVII.

De privilegiato succedente alteri non privilegiato, ut ex propria persona declinet forum defuncti etiam lite cœpta.

NEgant plerique, alii verò affirmant, istaque posterior opinio, quam ecclesiastici fori sequaces veriorem putant, ubi cum ratione examinanda sit ei repugnans videtur, quoniam cum hæres in universo jure activo, & passivo, defuncti personam repræsentet, idcircò eam in omnibus gerere, ac repræsentare tenetur, non aut m ut solum in activis, & favorabilibus, non in passivis, ac odiosis; Fictio namque veritatis pedissequa, & imitatrix est, illam verò non excedit, neque absorbet, durumque videtur, ut vivens non possit quis in judicio jam cœpto forum variare, atque collitiganti præjudicium in hoc inferre, valeat autem id agere mortuus, & annihilatus, hæredem diversi fori eligendo; Prout nulla cum privilegiato hærede jurisdictio in ejus persona, & bonis exerceri dicitur, dum illa cum defuncti bonis, ac persona, quam in hæreditate vivere fingitur, potius exercetur.

Clariùs verò ubi hæres inventarii beneficio sit munitus, quo mediante ab omni molestia in persona, & bonis propriis tutus est, adeout non verus hæres, sed potius administrator ita reputetur, ideoque administratori hæc facultas declinandi ex persona propria, forum ejus, cujus bona administrat, non conceditur; Tunc ita assumptum admittendum veniret, quando hoc inventarii beneficio non suffragante, de damno, ac molestiis in persona, & bonis propriis ageret, cum tunc verè, ac propriè cum ipso jurisdictio exerceri diceretur, non autem ubi judicium defuncti bona solum percutiat, cum ista opinio irrationalis censenda videatur. *a*

a de his disc. 94. de jurisd. & alibi.

OBSERVATIO CCCVIII.

Stylus Curiæ Romanæ est semper condemnandi victum in expensis, non attenta justa litigandi causa.

EXorbitans quidem, ac asper, parumque rationabilis iste stylus censendus est, atque in hoc præsertim vilis, nimiumque damnabilis Pragmaticorum famulatus dignosci videtur, ut etiam in casu, in quo probabilem, justamve causam litigandi adesse pateat, adhuc expensarum condemnationi locus esse debeat. Ista siquidem condemnatio prodit in pœnam criminis temerè litigantium, ideoque dare pœnam sine delicto, nedum positivam legem, sed ipsam naturalem lædit rationem: Fortius verò, ubi justa litigandi causa, non à sola probabili opinione litigantis, ejusque defensorum proveniat, sed ad ipsorummet Judicum, ac Tribunalium judicio fomentum receperit, quia nempè pro eis pluries responsum, vel judicatum sit quamvis postmodum, recedendo, atque mutando sententiam, diversus dignoscatur causæ exitus, *a* ita namque opinatione litigantis ab ipsorum Judicum sensu comprobato, nulla videtur suadere congrua ratio, cur istam pœnam luere debeat, ac propterea inter irrationabilitates id recenseri meretur.

a præsertim in casu, de quo disc. 179. de fideicomm. cum plerisque similibus.

OBSERVATIO CCCIX.

Approbatur Curiæ Romanæ stylus habendi terminum pro servato, ut ita extra diem cadentis citationis pronunciare liceat reprobatur autem stylus aliarum Curiarum, ut eadem citatio ad certam diem, cum aliarum continuatione concipiatur.

ALias jam superius insinuatum Romana Curia stylum habet, habendi terminum pro servato, ut propterea etiam post plurium dierum lapsum, dummodo decem, ac respectivè pro Tribunalium qualitate, quindecim dierum spatium non excedatur, liceat sententiam proferre sub ipsa die cadentis citationis, quamvis naturali veritate inspecta, post plures dies id sequatur, isteque stylus in præfata Curia approbatur. E converso autem iu aliis Curiis eo vigente stylo, ut citatio ad sententiam pariformiter concipiatur ad certam diem juridicam sub qua cadat, adiiciatur verò clausula, *& deinde cum continuatione, &c.* cujus vigore liceat infrà eundem decem dierum, sive majorem, vel minorem terminum pro Curiarum usu, pronunciare sub ea tamen die, in qua naturali veritate attenta de facto pronuncietur, ab eadem Curia iste stylus reprobatur. *a* Id autem evidentem redolet irrationabilitatem, ac exorbitantiam, dum nulla quoad substantiam inter unam, & alteram stylorum speciem probabili militante ratione, approbatur ille, qui revera mendacium, & fictionem continet, atque majores aptus est producere fraudes, majoraq; præjudicia, illud præsertim in judiciorum titulo superius insinuatum, ut antequam judicetur, res judicata oriatur, reprobatur autem ille, qui naturalem attendit veritatem, atque fictionem, & mendacium excludit, ita magis favorabile, ac privilegiatum reputando mendacium, quam veritatem, quo fictio antefertur, quo nil irrationabilius.

a disc. 34. de Judic.

OBSERVATIO CCCX.

Omne possessorium, juris civilis dispositione attenta, non admittit appellationem suspensivam, quam è converso admittit jus canonicum, excepto illo retinendæ, ac etiam altero adipiscendæ, quod associationis dicitur.

MUltæ in hoc themate dignosci videntur irrationabilitates; Prima nempè in generica differentia inter jus civile, & canonicum, quoniam si justitiæ ratio exigit, ut hæc judiciorum species, tanquam celeris expeditionis, appellationem suspensivam non admittat, ut civile jus disponit, ergò irrationabile remanet jus canonicum; Et è converso si eadem justitiæ ratio exigit, ut appellatio intrare debeat, ergo irrationabile jus civile dicendum est; Individua namque justitia est, neque unius personarum generis unam alterius autem respectu justitia diversam habere debet formam, ut ita contingit, quod in laicali foro jus civile attendatur, in ecclesiastico autem canonicum, cum debeat cum omnibus esse equalis, magisque illam ecclesiastici, quam laici colere teneantur; Ergo malè conceditur ecclesiasticis major litium protractio, vel è converso malè laicis, appellationis denegatur beneficium.

Altera dignosci videtur irrationabilitas, juris canonici dispositione attenta, in differentia, quæ per modernos pragmaticos constituitur, inter possessorium reintegrandæ & illud retinendæ, ut primum sit appellabile, alterum verò non, quamvis istud posterius decernatur ad favorem non habentis naturalem possessionem, qua de facto sit privatus ex sola possessione civili animo retenta, quam apud eosdem receptum est pro isto retinendæ possessorio quoque sufficere, unde propterea ob hoc privilegium, istud manutentionis remedium usu receptum est, alterum verò reintegrationis pœnæ abolitum. Non videtur etenim congrua urgere ratio, quæ istam comprobet differentiam, adeout si mera formalitas verborum, quibus ita lex potius, quam rebus imposita diceretur, quod utique damnatum est, Aut etenim spoliator isto indignus est beneficio, quia indebitè spoliato prompte succurri debeat, aut non; Si enim spoliator est indignus, atque spoliato commiserandum est, & tunc idem in uno, ac in altero remedio dicendum est; Si verò res in oppositum se habet, & tunc in utroque remedio idem pariformiter dicendum venit, ideoque totum ad meram verbalem formalitem absque ratione reducitur.

Tertia itè irrationabilitas viget in possessorio adipiscendæ præ-

dæ præsertim inter judicium in salviano, & alterum associationis, ut istud non admittat etiam de jure canonico suspensivam appellationem, illud verò sic, non videtur etenim quæ congrua ratio hanc foveat differentiam, cùm imò potiùs res in oppositum esse deberet, quoniam immissus in salviano rei proprietatem distrahere non potest, sed solum facultatem obtinet procuratorio quodam nomine debitoris fructus percipiendi, ut sibi ex eis satisfiat, è converso autem immissus in judicio associationis proprietatis distractio à Judice peti potest; Ideoque magis istud, quam illud remedium gravat, atque præjudiciale est, & per consequens, vel in neutro, vel potiùs in posteriori, quàm in priori admittenda esset suspensiva appellatio.

OBSERVATIO CCCXI.

Clericos non posse in carceribus pro debito detineri, minusque urgeri ultra quam facere possint, Canones disponunt.

RAtionabilis quidem censenda est Canonum hæc dispositio, per quam, attenta illorum temporum conditione vetatur clericorum detrusio in carcere pro debito civili, atque pro eo bonis omnibus spoliari, sed quod congrua portio eorum alimoniæ proportionata relinquatur ex ea probabili ratione, ut cum totius clericalis ordinis decore mendicare non cogantur, Irrationabilis verò in plerisque hujus legis praxis censenda est, præsertim verò circa istius beneficii denegationem ob debiti qualitatem, quia nempè ex causa ecclesiasticæ pensionis, vel dolosæ administrationis pendeat, vel ob formulam obligationis cameralis, ac simili; Si etenim ex publico totius ordinis clericalis favore illud competit, tunc indefinite competere debet, quoniam debiti qualitas id non alterat, dum ita dedecus ordinis adesse dicitur, si clericus in carcere detrudatur, vel mendicet ex debito, quod ex una, vel ex altera causa contractum sit, solumque istud accidens personam indignam reddit eo beneficio, quod alias jure privato sibi competeret; ideoque, vel regula, vel limitatio irrationabilis censenda est.

Prout irrationabilis est praxis, indefinitè decernendi clerico debitori tantùm annuum, vel menstruum, ut ex eo congrua percipere valeat alimenta, ultra illam taxam, quam loci synodalis constitutio, vel consuetudo taxavit pro sufficienti patrimonio promovendorum ad ordines, Si enim in eo, qui est innocens ab omni culpa, nilve alienum in manibus habet, minor provisio reputatur sufficiens pro clericali decore subtinendo, hinc non videtur quæ ratio unquam suadere valeat, ut culposo debitori ex bonis creditorum potiùs ista pinguior provisio assignari debeat. Fortiùs verò ubi cum illo servitio, seù exercitio, quod clericalis ordinis decori non adversatur, victum sibi comparare valeat, id autem negligat ut otiosam ducat vitam in creditorum præjudicium.

Ea quoque ratione accedente valdè notabilis morum immutationis intermedio tempore post hujusmodi canonum ordinationem, quando longe minor erat clericorum numerus, longeque major disciplina, & reverentia, neque fortè dabatur illa clericorum species, qui nullum habentes ecclesiasticum titulum ex devotione statum assumunt clericalem, absque eo quod Ecclesiarum cultui, vel populorum servitio, & ædificationi deserviant, adeout ratio cui canones innixi sunt eis utique non adaptetur. Ideoque istos canones ita generaliter, ac indefinitè practicare, inter irrationabilitates recenseri meretur, dum ita clerici, qui justitiæ cultores esse debent, atque sæcularibus in hoc exemplar esse, justitiam potiùs lædunt, atque sub istius beneficii spe, & clypeo aliena dissipandi licentiam sibi assumunt, utpotè ab illis molestiis, & incommodis tuti, quibus alias deberent subjacere, clericatu ad delinquendum potiùs, maleque faciendum invitante. *a*

a de hac materia disc. 168. de Credito.

OBSERVATIO CCCXII.

Bonorum prohibitorum facilius conceditur hypotecatio, utpotè minoris præjudicii, quam omnimoda alienatio.

PRohibitorum bonorum hypothecationem pro debito quantitatis, utpotè minoris reputatam præjudicii, quia largam potius, ac impropriam, non autem veram, & propriam alienationem importet, facilius concedendam esse quam veram, ac omnimodam alienationem per translationem dominii, communis videtur Pragmaticorum sensus, adeout sub non modica quæstione sit, an hæc impropriæ alienationis species illas exigat solemnitates, quas vera, & propria exigit. *a* Quamvis autem theoricè, sivè attendendo juris regulas, ac propositiones in abstracto, verum sit assumptum, ut minor alienationis species hypothecatio sit, quam omnimoda dominii translatio; Practicè tamen in bonis prohibitis, quorum alienatio, vel respectivè hypothecatio successorum independentium potiùs, quam ipsius facientis actum, præjudicium importat, ut præsertim pro frequentiori contingentia in licentia, quæ per Principem conceditur alienandi, vel hypothecandi bona fideicommisso, vel feudo pacti, & providentiæ subjecta, sequi soler, errorem, ac irrationabilitatem continet, quoniam ita majus est præjudicium. Ubi namque vera, & omnimoda fit alienatio, tunc successor aliud non patitur præjudicium, nisi circa illius rei amissionem, ac dismembrationem illius partis à reliquo corpore; absque alio tractu successivo, adeout semel quoddam certum sentiatur damnum; Ubi verò de facultate obligandi agitur pro debito, quod juxta frequentiorem usum, usuras, aliasve accessiones producturum est, tunc ingens potest esse damnum, ac præjudicium, quod universum assem, vel corpus absorbeat, cum usurarum, vel accessionum cumulo, ideoque iste communis sensus qui juris regulis innixus est, eas in littera, vel superficie, seù generalitate attendendo, isto neglecto ratiocinio, errorem, ac irrationabilitatem continet evidentem.

a disc. 1. de Alien. & Contract. ib. prohibit. & disc. 145. de Dote, & alibi pluries.

OBSERVATIO CCCXIII.

Melioramenta intrinseca ex temporis beneficio, vel ex alio accidenti sequuta, penes possessorem, qui legali, vel conventionali retractui sit subjectus, ad quem pertineant.

LEgali competente retractu, ratione prælationis jure sanguinis, vel vicinitatis, aut consortii, sive inquilinatus, vel ex beneficio juris offerendi, sivè conventionali ex reservato jure redimendi, vel ex adjecto pacto de retrovendendo, quando retrahendi jus ad exercitium deducitur, suumque obtinet effectum, tunc lex, cujusdam retrotractionis jure, omnimodam inducit resolutionem dominii, & possessionis, omnisque alterius juris intermedii possessoris, fingendo ac si retrahens ab initio rem obtinuerit; Undè propterea ex juris stricta censura, intermediæ rei retrahendæ accessiones, vel meliorationes, ex temporis beneficio vel ex alio accidenti superventæ, & è converso deteriorationes, retrahentis commodo, ac respectivè incommodo cedere debent, tanquam sequela dominii, quod ita semper penes ipsum fingitur extitisse, nunquam verò penes intermedium possessorem retractui subjectum.

Judiciosè tamen, ac rationabiliter, moderni potiùs, quam antiqui, intermedio possessori retractum patienti, non autem retrahenti has accessiones, seù meliorationes deferunt, naturali rationi, & æquitati innixi, ut eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda, dum in casu deteriorationis, jus retrahendi, utpotè facultativum, ac voluntarium, non autem necessarium, per illum cui competit, non exercere, neque ad id cogi posset per possessorem, cujus ita remaneret damnum, ideoque ejusdem debet esse commodum, & beneficium, ne alias inæqualitas omni jure damnata sequatur. *a*

Ad id autem, fori præsertim professores, ut rationales, efficiantur, nimium reflectere debent, exindeque edoceri, quod non litteræ, sed rationi legum incumbendum est, quodque licitum, ac laudabile est à legum littera, seù regulis recedere, ubi ratio in contrarium urgeat, dum in hoc themate, legis littera, & regulis in contrarium clarè urgentibus, licitum sibi rediderunt recentiores, ob rationem ab illis recedere, eorumque sensus laudatus, ac receptus est, ideoque in omnibus aliis ubi eadem urgeat ratio, id faciendum est, ita servile, nimiumque vile jugum litteræ excutiendo.

a disc. 32. de Emption. & Vendition.

OBSERVATIO CCCXIV.

Loca, quæ magnam, insolitamque donorum naturæ copiam habeant per Principes, vel Civitates sibi appropriari, atque in eis usum naturalem prohiberi, an rationabile, vel irrationabile sit.

NAturam in aliquibus locis nimium fœcundam, ac benevolam, nimiamque suorum donorum copiam facientem, humana malitia restringere curavit, illamque avaram quoad effectum reddit; Ubi namque, præter solitum copiosa sit, quia nempè in aliqua maris, vel fluminis, aut stagni parte magnam, ac insolitam producat piscium copiam, absque magno labore, magnaque industria obtinendam, sive in aliqua foresta, vel sylva, magnam ferarum, aut volatilium multitudinem, vel quod pingues fodinas auri, vel argenti, aliorumque metallorum, aut lapidum, ac mineralium producat, aut salinas tam terrestres, quam maritimas, cum similibus, adeo ut ea, quæ humano usui deserviunt, ibi commode omnibus pateant; Principes, vel Civitates hujusmodi loca, utpote de regalibus sibi appropriarunt, piscationem, seù venationem, aut aucupium, vel effossionem, aliumve usum prohibendo illis eorumdem locorum incolis, qui naturali quodam civico jure, utendi, ac fruendi facultatem aliàs haberent, magnum exinde assequendo proventum. *a* Juri autem naturæ id adversari plerique asserunt eo quia leges juris naturæ, venationem, & piscationem dicunt, ideoque facultatem illam prohibendi, etiam ipsis Principibus, multò magis Baronibus, & Magistratibus denegant. Neque desunt qui juri quoque divino adversari credunt, Hyeremiæ Prophetæ ponderantes lamentationem, ibi--*Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus.*

Inter ineptias verò, ac irrationabilitates id quoque recenseri meretur, nedum quia, ut pluries alibi advertitur, nullibi scripta reperitur ista lex naturæ, ex qua venandi, atque piscandi facultatem competere superficiales litteræ legum civilium professores competere credunt, sed etiam quia ista per quendam loquendi usum naturalis nuncupata facultas, de illis intelligenda est locis, in quibus labor, ac industria, & incertitudo verificantur, non autem in iis, in quibus venatio, vel piscatio, sive aucupium in fructu prædii est. Fortiùs verò, quoniam hujusmodi locorum applicatio Reipublicæ facta, magnum rationis, ac justitiæ, & æquitatis fomentum habet, ut ita omnes, tam potentes, quam depressi, & infimæ qualitatis de isto participent exuberanti naturæ dono, mediante conversione proventuum, qui exinde percipiuntur, in illas publicas Reipublicæ, vel Principatus expensas, quam alias cum eorumdem incolarum collectis, & contributionibus, aliisque oneribus facere oporteret; E converso autem potentes, magisque sagaces, & industrii totum perciperent emolumentum, pauperes autem, ac infantes, & mulieres, & similes ab aliis oppressi eis carerent, ideòque ineptæ, & irrationabilis est objectio.

a *de his tot. tit. de Regal. ad materiam Pischeriarum, Salinarum, Mineralium & similium & disc. 2. de Feud.*

OBSERVATIO CCCXV.

Quomodo judicandum sit, an cum regulis generalibus, vel cum doctrinis punctualibus, vel potius cum rationibus.

PRo consueta ingeniorum varietate, ob quam id quod uni placet, atque videtur optimum, alteri displicet, ac pessimum reputatur, varia in hoc dignoscuntur vota; Aliqui namque opinantur, ut cum regulis procedendum sit, neglectis doctrinis, ac ratiociniis, quasi quod in istis consistant legalis scientiæ (si talis dici meretur) principia; Undè propterea illud prodiit axioma, quod qui habet regulam, habere dicitur fundatam intentionem; Alii verò toti insistunt in doctrinis punctualibus, quibus vim legum tribuere profitentur, neglectis regulis generalibus, vel ratiociniis, ex illo, frigido quidem, ac infulso dicterio quod per Pragmaticorum ora volitare solet, quod plus valet una doctrina punctualis, quàm centum ratiocinia, & ex altero non minoris frigiditatis, & ineptiæ assumpto, quod pauperis doctoris est absque auctoritate, in generalitatibus immorari; Ac etiam ex altero magis inepto, quod erubescimus quando sine lege loquimur. Et demùm alii, neglectis regulis, & doctrinis, toti insistunt in ratione, quam dicunt legum animam, & sine qua putrido cadaveri eas assimilant.

Quamvis autem hæc tertia opinio genio magis arrideat, ut istud præsertim opusculum docet; Adhuc tamen inter ineptias, ac irrationabilitates, omnes præfatæ opiniones ita generaliter sumptæ recenseri merentur, quoniam rationi magis congruit, ut omnes dictæ partes, non singulariter, sed unitim attendi debeant, illas pro locorum, temporum, personarum, & bonorum qualitate, aliisque singulorum casuum circumstantiis conjungendo, sive una alteram adjuvante, quia nempè solum ratiocinium pro ingenio jus dicentis, à regulis, & auctoritatibus alienum, vel non comprobatum, frequentiùs periculosum est, ac damnabile, & è converso procedere cum solis regulis, vel respectivè cum solis punctualibus auctoritatibus, absque ratione, quæ bene distinguere, benèque applicare docet, ineptum est, ac irrationabile, ideòque in omnibus extremis, vel in singulis simplicibus, ineptiæ, ac irrationabilitatis vitium adest. *a*

a *disc. 35. de Judic. & in Opusculo stili.*

FIRMANA.

HOMICIDII.

Votum: sive Discursus super puncto.

An, & quando minori temperanda sit pœna perpetrati criminis. *Ad Observ.* 11;

SUMMARIUM.

1 OCcasio scribendi.
2 *Quod inter errores populares iste recensendus veniat.*
3 *In statu Ecclesiastico jus Canonicum est primario attendendum, & de ratione.*
4 *Quid in hoc disponat jus Canonicum, & num. 14.*
5 *Et quid disponant leges civiles, quæ singillatim expenduntur.*
6 *De errore modernorum circa auctoritates Doctorum.*
7 *Expenduntur pariter singillatim auctoritates Doctorum.*
8 *De æquivoco circa auctoritates Regnicolarum, aliorumque similium.*
9 *Adolescentes non debent transmitti ad triremes, & quid agendum sit.*
10 *In quibus minoribus intret excusatio.*
12 *De legibus restringentibus minorem ætatem ad annum decimum octavum.*
12 *Quomodo istæ leges attendi, & considerari debeant.*
13 *Considerantur absurda ob diversitates legum circa ætatem.*
14 *Repetitur dispositio juris Canonici, de qua supra numer. 4.*
15 *De ratione, ob quam minor ætas post annum decimum octavum non debet attendi.*
16 *Respondetur aliquibus legibus civilibus.*
17 *De historia legali, & quare illa præ oculis haberi debeat.*
18 *In Principibus ætas quatuordecim annorum habetur pro majori, quod etiam in privatis antiquitus erat.*
19 *Statuere ætatem majorem in anno decimo octavo, non fuit eam abbreviare sed potius prorogare.*
20 *In feudatariis antiquitus ætas major perficiebatur in anno decimo quarto.*
21 *De constitutionibus Julii II. & Pii IV.*
22 *De applicatione ad casum.*

CUm quidam miles Curiæ forensis, vulgò birruarius, V. Gubernatoris Firmi, in rixa cum sclopo occi- 1
disset ejusdem ministri socium, undè propterea ab eadem Curia condemnatus fuit in contumaciam ad triremes per decenium, eoque devento ad manus justitiæ, actum esset in congregatione deputata super gubernio principatus Firmani, an ratione minoris ætatis, eo quia tunc esset ætate annorum viginti duo, minoranda esset pœna: Quamvis majori parti visum esset illam reducere ad septem annos; Attamen Ego, & alii in minori numero fuimus in contrario voto, istaque occasione edidi discursum, ut sequitur.

Inter multos errores populares, quibus forensium Juristarum Reipublica adeo abundat, iste recensendus videtur, 2
etiam inter illos primæ classis, quod generaliter, ac indefinitè in omnibus, qui de jure communi, vel statutario dici non possunt majores, ac habiles ad alienationes, & contractus, & ad publica munera, vel magistratus, adeò ut veniant sub genere minorum, temperanda sit illa pœna, quam alia pro perpetrato crimine, si essent majores, pati deberent; Unde mihi visum est inter legales ineptias, ac irrationabilitates id recensere *in Conflictu legis, & rationis obser.* 11. Isteque error, sicuti omnes alii, proveniunt ex eo quod proceditur in sola littera, vel traditione aliquorum modernorum, non perquirendo rem per principia, & rationes.

Cùmque casus, qui huic disputationi ansam dedit in Congregatione super gubernio Principatus Firmani, sit in Statu Ecclesiastico; Hinc duæ veniunt efformandæ inspectiones; Una in terminis utriusque juris communis, civilis, & canonici, & altera attentis Constitutionibus Apostolicis.

Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem juris communis, in hoc pontificio principatu primario attendendum est jus canonicum, quoniam non est solum jus ecclesiasticum, vel spirituale, ut in aliis principatibus contingit, sed est etiam civile, vel sæculare utpotè conditum à proprio Principe sæculari, ut advertitur *disc.* 35. *de Jud.* & & alibi; Istoque jure antiquo, habemus duas decretales *in cap.* 1. & 2. *de delictis puerorum*, in quarum secunda, quæ est Alex. III. disponitur, quod consideratur pro diminutione pœnæ ætas puerilis infra annum decimum quartum, non autem ultra; Atque huic decretali probabiliter innixæ sunt Constitutiones Julii II. & Pii IV. de quibus infra; Et in *cap.* 1. pariter agitur de pueris minoribus dicta ætate annorum quatuordecim; Et tamen deciditur, quod exceptis delictis fornicariis, in aliis, eo ipso quo sunt doli capaces sunt punibiles; Ac propterà lex canonica non assistit, sed potius resistit assumpto, quod post annum decimumquartum, usque ad vigesimumquintum, vel aliam ætatem respectivè, juxta locorum leges, ætas excuset, ideoque leges civiles curandæ non videntur ubi habemus jus canonicum.

Verum ubi etiam cùm legibus civilibus procedendum esset, quamplures earum pariter loquuntur de pueris constitutis in ætate infantili, vel pupillari, ideoque pariter non faciunt ad rem; Ut est *text. in l. infans ff. ad l. Cornel. de Sicar.* ubi de infante, qui assimilatur furioso; Et in *l. damni infecti* 18. *§. si pupillus ff. de damno infecto*, ubi de pupillo, qui tamen sit doli capax reputatur criminosus eodem modo, quo in *dicto capite primo de delictis puerorum.*

In l. 1. *§. impubes, & in l. excipiuntur ff. ad Syllanianum* agitur de impubere, atque *gloss.* in verbo *ætas* dicit, quod ætas excusationem meretur, sed juxtà subjectam materiam *textus*, in quo agitur de impubere; Imo *in d. l. excipiuntur*, habetur, quod etiam impuberi, qui sit doli capax non parcitur.

In l. 1. & 2. *C. si adversus delictum*, statuitur regula generalis, quod ubi agitur de criminibus, quæ ex animo veniunt minor ætas non excusat, ideòque istæ leges malè ad rem adducuntur.

In l. fere in omnibus ff. de reg. jur. statuitur regula, quod penè in omnibus pœnalibus judiciis, & ætati, & imprudentiæ succurritur, sed qualis sit ista ætas non exprimitur, cùmque æquiparetur imprudentiæ, idcircò intelligendus venit *text.* de ætate puerili, quæ pari passu ambulat cum judicii defectu, juxta *dict. text. in l. infans ff. ad Cornel. de Sicar.*

In lege aut facta §. persona ff. de pœnis dicitur, quo ætatis ratio habetur, sed qualis sit ista ætas non exprimitur.

In l. si adulterium §. fratres ff. ad l. Cornel. de adulter. dicitur, quod Imperatores Claudiæ crimen incestus propter ætatem emiserunt, sed qualis ætas esset non exprimitur, forteque probabilius erat puerilis.

Remanere itaque videtur *text. in l. auxilium §. in delictis ff. de minor.* qui vel est unicus, vel capitalis, à quo verè ista propositio derivat, ubi expressè agitur de minore viginti-quinque annorum, ac firmatur, quod restitutionem in integrum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam judicem perduxerit.

Verum neque hic *text.* benè consideratus statuit regulam quod omni minori vigintiquinque annorum pœna minoranda sit, cum potius statui videatur regula in contrarium, ut in aliis supra allegatis juribus statuitur, sed per modum limitationis dicitur; quod interdum ratio ætatis id exigere solet, sed non exprimitur quænam sit ætas, dum ita dicitur minor ille qui animum vigesimumquintum agit, ac ille qui solum decimumquartum explevit, unde propterea sit

in decimo quinto, vel decimosexto, quando imprudens puer adhuc dici meretur; Et si quæ aliæ sunt leges utique minus probant, quam proximè allegatæ, ut est præsertim *text. in l. Senatus pœnam ff. ad l. Cornel. de fals.* cui eadem adaptatur responsio, de qua proximè supra, ac etiam quia gestus erat actus de jussu patris, ad quem ille principaliter pertinebat.

Hactenus quoad leges, & canones; Descendendo autem ad auctoritates Doctorum, in hac parte major dignoscitur error; Cùm etenim antiquiores parum hunc punctum examinent, recentiores verò, quorum magna pars est Consulentium ad pecuniam, vel affectionem, procedant cum diversis particularium casuum præsuppositis, quibus retentis benè loquuntur; Hinc prodiit, consueta modernorum Collectorum ineptia, cumulando nempè hujusmodi auctoritates in idem, atque magnum in earum numero constituendo fundamentum, non reflectendo ad circumstantias, vel ad præsupposita, cum quibus loquuntur; atque ita regulam generalem desuper statuerunt, unis aliòs ad litteram absque alio discursu transcribentibus. 6

Multi etenim graves Criminalistæ, ut sunt præsertim Claritis *in pract. crim. quæst.* 60. *in princ.* & Gramat. *decis.* 23. *ex num.* 11. & Sanfelic. *dec.* 57. aliique similes Neapolitani, vel Siculi, aut Hetrusci, vel Insubres, & præsertim Mediolanenses, ac Romani, & similes, loquuntur cum præsupposito, quod minor ætas non se extendat ultra annum 8
decimum octavum, ut est in Regnis Neapolis, & Siciliæ, & in aliquibus Hetruriæ partibus, vel quod non excedat annum vigesimum, ut est in Urbe, & in Civitate Mediolani, aliisque locis; ideoque clarus est error istas auctoritates attendere in illis locis, in quibus, ad juris communis prescriptum, minor ætas se extendit usque ad annum vigesimum quintum.

Preterea plerique de hoc puncto agunt in casibus particularibus, in quibus agebatur de pueris, vel adolescentibus infra ætatem annorum decem & octo; Ut est in casu, de quo agit Honded. *const.* 99. *lib.* 1. quod adeò magnificatur per Farinac. *quæst.* 92. quoniam ut patet ex *num.* 46. agitur de minore decem & octo annorum, ac ulterjus in eo casu agebatur de actu ad defensum. Et apud Joseph Ludovic. *dec. Lucen.* 17. agitur de adolescente annorum sexdecim non completorum; Atque apud Sanfelic. *dict. decis.* 57. agitur etiam de adolescente sexdecim annorum; Apud Grammat. *dict. decis.* 23. agitur de adolescente non excedente ætatem decem septem annorum, & apud *Conciol. allegat.* 89. de non excedente annum decimum octavum.

Et qui magis otio abundat, singulos perquirendo comperiet, quod major pars eorum, quos latè colligunt Farinac. *dict. quæst.* 92. Conciol. *alleg. crim. verb. minor primo*, & Orilia *ad Campan. obser.* 2. & alii similes, percutit casum illorum adolescentium, quibus puerorum potius nomen congruit. Atque in casu recensito per Oril. *dicta obser.* 2. ad ostendendum stylum Sac. Consultæ practicatum cum quodam Urbevetano de anno 1648. observetur forma condemnationis, quæ fuit quidem ad triremes, quoniam a- 9
gebatur de adolescente imberbe, unde propterea scandalosum fuisset illum ad triremes transmittere, idcircò transmissus fuit ad Arcem Civitæ Vetulæ, donec ad provectiorem perveniret ætatem, juxta alium casum similem relatum per Sanfelic. *d. decis.* 57. *num.* 10. & sic potius de puero; Idemque Oril. referendo præcisa verba Oddi *de restit. in integrum* qui loquitur de adolescentibus, agit de alio adolescente.

Atque observetur apud Tiraquell. *in tract. de pœn. temperan. caus.* 7. ubi docte, & eruditè de more agit de hoc puncto, & quem Criminalistæ in magistrum super ista propositione recognoscere videntur, quoniam præsupponit loqui de illis, qui in tenera, & florescente ætate constituti sunt, & sic in illis adolescentibus, qui sub puerorum genere potius cadunt; Atque cum eodem præsupposito loquitur alter Criminalistarum magister Clarus *in dicta quæst.* 60. adeout nimium rari sit illi, qui loquantur de juvenibus post ætatem ab anno vigesimo ad vigesimum quintum, dum quantum in jam nota temporis angustia, & negotiorum mole concedi potuit, vidi solum Thesaur. *decis.* 161. loquentem de constituto in ætate viginti quatuor annorum, qui tamen pœna ordinaria mortis punitus fuit.

Et meritò quidem, unde propterea indebitè illud judicium 10
redarguitur, quoniam eædem leges civiles superius recensitæ, benè, ac attentè consideratæ ad evidentiam com-

prò bant hanc veritatem, dum statuunt regulam quod in delictis ætas non excusat; quodque denegatur minoribus ista restitutio in integrum, quæ in civilibus conceditur, solùmque insinuatur justa excusatio, quam inducat illa tenera, & immutata ætas, in qua judicium adhuc imperfectum, atque inordinata voluntas adesse dicitur; Unde propterea consideratur qualitas, vel modus criminis, an sit de atrocibus, & an cum dolo, vel fine, aut cum præmeditato, vel impræmeditato animo patratum sit; Et an delinquentes pueri potius, quam viri dici mereantur, ut sequitur in illis adolescentibus, qui licet juridicè dicantur puberes, quia pupillarem ætatem expleverint, attamen quia est pubertas imperfecta, dum pubertas perfecta, seu plena non dicitur compleri in anno decimoquarto, sed completur in anno decimo octavo, idcirco usque ad hanc ætatem durare dicitur puericia; ut bene observat Gomez *var. resol. to. 3. c. 1. sub n. 63.* ubi quod in minoribus decem & octo annorum intrat perneccsse minoratio pœnæ, secus autem supra dictam ætatem; Ut etiam retentis terminis ejusdem juris civilis comprobat *Text. in l. mela ff. de alim. & lib. leg.* ponderatus *in d. Conflictu legis, & rationis obser. 1. in fine*, occasione legati alimentorum usque ad pubertatem, quod in masculis intelligitur usque ad annum decimum octavum & sic non restringitur ad annum decimum quartum, neq; extenditur ad vigesimum quintum.

Comprobant ad evidentiam hanc veritatem antiquæ leges prædictorum Regnorum Neapolis, & Siciliæ, ac etiam complurium Civitatum Hætruriæ, quod ætas minor restricta est ad annum decimum octavum, quo expleto quis dicitur major in omnibus, ideoque in criminibus à pœna ordinaria non excusatur. Istæ siquidem leges considerandæ non sunt in sola potestate legislatoris, unde propterea proprios fines, propriamque ditionem non egredianturjeo modo, quo in successionibus, vel in ultimis voluntatibus, aut in contractibus, ac aliis; quæ pendent à potestate legis positivæ consideratur.

In hoc etenim dignoscitur, atque manibus palpatur magna Pragmaticorum irrisione quidem digna, ineptia considerata *in d. Conflictu obser. 2.* quod scilicet ea quæ sunt naturalia, & individua, atque non possunt ex locorum, vel dominiorum diversitate variari, ac diversam fortiri naturam regulentur eodem modo, quo regulantur ultimæ voluntates, ac successiones, vel obligationes; & alienationes, aliique contractus ac alia hujusmodi, quæ à mero jure positivo pendent, atque ex ejusdem legis potentia diversam possunt habere formam.

Naturaliter siquidem implicat, atque impossibile est, ut unus & idem homo constitutus in ætate decem & novem, vel viginti annorum, vel ultra usque ad vigesimum quintum si vivit, & delinquit in extremitatibus provinciæ Aprutinæ Regni Neapolitani, unde ab illis judicibus, & magistratibus cognoscendus, & puniendus veniat, reputetur major, ac vir perfecti judicii, adeout pœnæ ordinariæ subjaceat; Si autem vivit, & delinquit in extremitatibus provinciæ Marchiæ Status ecclesiastici, sub eodem cœlo, seu climate cum distantia brevi unius leucæ circiter puta in Territorio Asculano, vel Spoletano, vel Firmano, adeout à judicibus, & magistratibus istius principatus puniri debeat, reputetur minor, ac vim imperfecti judicii, ideoque tanquam talis non possit condemnari ad pœnam ordinariam, quæ minuenda sit, quasi quod mutatio territorii sub eodem cœlo, eademque regione, immutet intellectum, qui in uno loco sit sanus, & in altero infirmus, quod utique natura implicat.

Quinimò dari potest casus, quod unus, & idem homo pro eodem individuo crimine, æquè puniri possit in utroque principatu, putà in uno ratione furti commissi, & in altero ratione contrectationis, vel in uno ratione homicidii patrati, & in altero ratione mandati, seu prædorationis, cum plerisque similibus casibus, in quibus pro eodem delicto subjaceat delinquens foro, ac jurisdictioni diversorum Principum, unde propterea in uno loco veniret furca suspendendus tanquam major, & non excusabilis, in altero autem transmittendus esset ad triremes vel relegandus tanquam minor, & excusabilis, quo nil absurdius, nilve ineptius.

Prout etiam ista veritas comprobatur à Jure Canonico, quod, ut præmissum est, in hoc Principatu Pontificio est verum, ac proprium jus, ideoque primariò attendendum ex deductis *dicto disc. 35. de Judic.* & alibi pluries, quoniam in Rubrica, & duabus decretalibus *sub tit. de delictis puerorum*, consideratur solum, atque excusatione digna reputatur puericia, sed in omnibus materiis spiritualibus & præsertim in beneficiali *ille qui in* m pupillarem explevit, pro majori habetur, & p ost completam pubertatem ligatur juramento atque reputatur habilis ad emittendum solemnem professionem regularem cum tribus votis substantialibus, castitatis, paupertatis, & obedientiæ, cum quibus se ipsum occidit in mundo, in quo civiliter moritur; Licet enim hodie ista professio emitti non valeat ante annum decimumsextum completum, attamen id provenit à dispositione Concilii Tridentini, sed attento Jure Canonico sufficit dicta ætas, ut advertitur *disc. 41. & 43. de Regul. cum similibus*.

Ergo semper erit verum dicere, quod in hoc proposito considerari solùm debet ætas puerilis magis lata, ideòque non cessat in anno decimoquarto, sed protrahatur ad decimumoctavum, in quo dicitur quis effici perfectus adultus ut hanc *per Gomesium loco supra cit.*

Atque ubi non haberemus auctoritates, id ad evidentiam comprobaret ipsa ratio naturalis, vel ipse humanus discursus, quoniam pro frequentiori contingentia, pene omnia homicidia, stupra, adulteria, furta, & crassationes, aliaque delicta, non perpetrantur per viros jam maturos, & prudentes, sed per juvenes inter annum decimum octavum completum, & vigesimumquintum incompletum, quando calor magis fervet, ideoque sensus prævalet, atque magis vita luxuriosa, & licentiosa dicitur; Igitur ita esset latissimum aperire aditum juvenibus ad delinquendum, & malè vivendum.

Neque his adversatur præfatus *text. in l. auxilium, ff. de minor.* qui unicè loquitur de minore vigintiquinque annorum, quoniam, ut superius advertitur, ab anno decimoquarto usque ad vigesimumquintum semper quis dicitur minor, & tamen absolutum est, quod non semper est in eodem statu imperfecti judicii, ideoque *text.* intelligendus est discrete, in ea ætate, quæ justa excusatione digna sit ob judicii imperfectionem, ne alias apertam fatuitatem, ac ineptiam demus in Jure Consulto, quod pariformiter tractare voluerit puerum quindecim annorum, ac juvenem annorum vigintiquinque incompletorum, ut clare ad sensum; Eademque responsio cadit in supra alleg. *text. in l. Senatus pœnam, ff. ad l. Cor. falf.* cui alia congruit melior responsio de qua supra, quod scilicet fecerit jussu patris.

Cæterum assumendo aliquantulum materiam altius, ad ostendendum clarum errorem Pragmaticorum, qui in superficie, sive in litera legum civilium procedunt, absque debito discursu; Atque recensendo pluries repetitam, & inculcatam historiam legalem, sine cujus notitia, & reflexione, perpetuo in æquivoca, & in errores, ac ineptias incurritur, & cujus historiæ repetitio, etiam si miles fiat semper oportuna, & utilis est, ut advertitur præsertim *disc. 1. de servit. & disc. 16. de Regal. & disc. 35. de Judic. & alibi pluries*.

Illæ leges, quas dicimus Pandectarum seù Digestorum, revera de tempore quo Sedes Imperialis fuit in Italia, & in Urbe, non leges editæ auctoritate Imperiali, sed erant responsa Jurisconsultorum tunc florentium, sub Alexandro Severo, aliisque proximis Imperatoribus, quales præsertim sunt, Vulpinus, Papinianus, Paulus, & similes atque pro meo judicio erant idem quod sunt, hodiernæ decisiones Rotæ in maximo numero 50. mil. voluminum, ut advertitur *disc. 32. in relatione Curiæ, & in opusculo sicli & alibi*; Illæ verò leges, quæ cum auctoritate Imperiali ordinabantur tanquam leges, appellabantur Constitutiones, quarum plures aditæ in Urbe per Imperatores ante Constantinũ primum habentur registratæ in Codice.

Postquam verò in quarto sæculo præfatus Constantinus primus transtulit Sedem Imperialem in Græciam, ad Civitatem Byzantii, quæ ab ipso dessumpsit nomen Urbis Constantinopolitanæ, ipse, ejusque successores secum traxerunt res magis pretiosas ab Urbe, & ab Italia, inter quas fuerunt dicta volumina responsorum, & Constitutionum, atque ob divisionem præsertim Imperii, quam præfatus Constantinus moriens fecit cum tribus ejus filiis, idem Imperium in Occidente, præsertim verò in Italia, nimium declinare cæpit, totalemque scissuram, ac peremptionem habuit in sequenti sæculo quinto, ob incursiones Hunnorum, Gothorum, & Vandalorum, ac etiam Herulorum, antequam in Imperio Orientis, vel Constantinopolitano succederet Justinianus primus, qui propterea, exceptis aliquibus locis ad oras maris Adriatici, in quibus mediante illo Magistratu, qui Exarca nuncupabatur, ac residentiem habebat in Civitate Ravennæ, nullum dominium habebat in Italia, minus verò in Hispania occupata à Gothis, &

this, & in Gallia occupata à Franchis, aliisque Occidentalibus Regionibus, & Provinciis.

Corpus autem legum, quod hodie habemus in Digestis, in Codice, & in Authentico, compilatum, atque in hanc formam redactum fuit ex auctoritate præfati Imperatoris Justiniani mediante opera Triboniani, Theophili, & Dorothæi, aliorumque illius temporis Juris Consultorum qui novum opus non construxerunt, sed perfecerunt illud quod à sæculis jam cæptum, ac prædordinatum fuerat, idque sequutum est in sexto sæculo in dicta CivitateConstantinopolitana, atque per istam compilationem dicta responsa antiquorum Juris Consultorum Romanorum, quæ prius probabilem solùm faciebant auctoritatem, fortita sunt vim ac naturam legum ex auctoritate præfati Imperatoris Justiniani, qui in ejus Codice Imperiales Constitutiones reformans, tam Imperatorum Occidentis, quàm illorum Orientis, inferi mandavit.

Istæ verò leges, nec publicatæ, nec receptæ, vel cognitæ fuerunt in Italia præter quam fortè in dictis oris maris Adriatici, minus verò in Hispania, Gallia, & Germania, aliisque occidentalibus regionibus, quoniam saltim de facto jam se subtraxerant ab obedientia dicti Imperatoris, proprioque habebant Reges Gothos, & Francos, ideoque cum proprium Regum legibus vivebatur.

Et licèt idem Justinianus mediante opera celeberrimorum Ducum Bellisarii, & Narsetis expulerit Gothos, & Vandalos ab aliquibus partibus Germaniæ, & Italiæ, & præsertim ab Urbe, cujus mœnia Bellisarius construxit, vel resecit; Attamen nimium brevis fuit, præsertim in Italia, duratio ejus dominationis, cùm id secutum sit potiùs circa finem Imperii, circa quem postea secutum fuit dictum opus compilationis legum; Eo namque defuncto, circa initia Imperii Justini ejus filii, ex opera præfati Narsetis ob fœmineam imprudentiam nimium indignati, sequuta est hujus provinciæ occupatio per Longobardos, quorum dominatio per plura sæcula duravit, & sub qua inolevit divisio tot principatuum, ac usus Ducum, aliorumque dominorum, unde propterea cum isti eorum leges ordinassent, quæ adhuc habentur insertæ post volumen Authenticorum, juxta aliquas antiquiores impressiones, idcirco cum dictis legibus in hac regione vixerunt populi, etiam postquam Normani Longobardos expulerunt, exceptis illis legibus, quas ipsi, & post eos, Germani, vel Svevi, seù Bavari in aliquibus partibus ordinarunt, usque ad sæculum duodecimum, in quo sequuta est casualis inventio præfati corporis legum civilium, juxtà Justinianeam compilationem in Civitate Amalphiæ occasione excidii Pisanorum, à quibus ex consimili excidio devenit ad manus Florentinorum, *ut in d. disc. 1. de Servit. & in ejus annot. & discurs. 161. de Regal. & alibi*.

Hinc in isto intermedio spatio sex circiter sæculorum, leges civiles fuerunt in Italia, totoque occidente sepultæ, ac omninò ignotæ, ideòque penitùs ignotus fuit mos Romanorum, quod minor, ac imperfecta ætas protraheretur usque ad annum vigesimum quintum, sed post completam ætatem pupillarem annorum quatuordecim, & quando quis reputatur aptus ad matrimonium, & ad testamenti factionem, reputantur etiam aptus ad contractos, omnemque aliam suorum bonorum administrationem, & ad illum quasi contractum, qui delinquendo contrahitur cum justitia; Quinimò etiam ad publicam majorem administrationem Regnorum, & Principatuum, aliorumque dominorum, & qui usus etiam hodie viget, ut quamplura actualia exempla probant; Isteque mos non est novus Longobardorum, vel Gothorum, ac Normandorum, aliarumque exterarum Nationum, quoniam antiquissimus est etiam apud Hebreos, ex deductis apud Surd. *dec. 133.* & habetur *disc. 15. de Matrimon.* undè non mirum si cum hoc eodem usu procedit jus canonicum, ut suprà.

In hoc itaque rerum statu, quando ignotum erat jus civile Romanorum, quodque ætas quatuordecim annorum reputabatur major, ac perfecta; Cùm in aliquibus Italiæ locis, & præsertim in enunciato Regno Neapolis, & in altero Siciliæ, ac etiam in plerisque Civitatibus Hetruriæ experientia doceret, quod id pleraque produceret inconvenientia, quodque reverà pubertas apta ad perfectum intellectum non perficitur ante annum decimum octavum; Hinc in eo antiquo tempore, antequam dicta juris civilis sequeretur inventio, vel acceptatio, & usus, ordinatæ fuerunt leges, ut præsertim in dictis Regnis est Constitutio, quæ incipit *Minorum jura*, edita per Imperatorem Federicum, per quam major ætas statuitur in anno decimo octavo completo; Ideòque id non fuit corrigere jus commune, atque abbreviare minorem ætatem ab isto præfinitam, ut ignarum vulgus opinatur, sed potiùs fuit illam extendere ab anno decimo quarto ad decimum octavum, ut advertitur *disc. 1. & 142. de Dote*, & alibi pluries; Atque ad instar postea, vel anteà (super quo relinquitur locus veritati) idem sequutum est in Urbe, & in Civitate Mediolani, aliisque locis cum majori tamen extensione ad annum vigesimum adeout dispositio juris communis super ætate annorum vigintiquinque fuerit posterior, atq; potiùs contraria currentibus Italiæ moribus, unde propterea in illis Italiæ locis, in quibus minor ætas protrahitur usque ad annum vigesimum quintum id potiùs evenit ex imperitia populorum ob has Romanorum leges, quæ novæ, & exorbitantes potiùs in regione dici merebantur, illas in littera recipiendo, dum earumdem legum vigor hodie non pendet ab auctoritate legislatoris, juxta regulam legum naturam, sed potius à populorum receptione, & usu, qui paulatim sub diversis temporibus est sequutus, adeout in aliquibus provinciis, ut est præsertim in Regno Neapolitano sit recens a duobus sæculis citra, & in Civitate Venetiarum nunquam est sequutus, ut advertitur *d. disc. 1. de Servitut. & in ejus annot.* & alibi; Quare reflectendo ad hanc historiam conjunctam cum tot aliis considerationibus, de quibus supra, palpatur manibus iste popularis error ad effectum, de quo agitur.

Quinimò in dicto Regno Neapolis quamvis minor ætas per dictam antiquam legem extensa fuisset ad annum decimum octavum, adhuc tamen illa recepta, & practicata fuit solum inter privatos, non autem inter Magnates, & Barones in quibus per plura sæcula usque ad proximè decursum decimum sextum continuatum fuit in eodem usu, in quo, ut supra continuant Reges, & Principes absoluti, quod in ætate quatuordecim annorum haberentur pro majoribus, sed per modernam pragmaticam, etiam quoad eos præfata ætas annorum decem & octo statuta est.

Ex his autem resultat plana resolutio secundæ inspectionis super Constitutionum Julii II. & Pii IV. intelligentia, circa quam, parcat alias apudmet summæ auctoritatis, & existimationis Farinac. si dicitur, quod sequendo leguleicas interpretationes datas per aliquos ad pecuniam, vel affectionem scribentes, ut est præsertim Honded. *dicto cons. 99. lib. 1.* in cujus auctoritate magnum constituit fundamentum, nimium se involvit, maleque de illis loquutus est, vel eas male est interpretatus *d. quæst. 92.* quoniam ità patet, quod præfati Summi Pontifices, prudenter, ac serio se conformarunt cum antiquo jure testamenti veteris, & cum novo jure ecclesiastico sacrorum canonum, ac etiam cum moribus Italiæ, ut supra immutatis, ut ætas perfecta censenda sit post expletam pupillarem, ideoque istæ Constitutiones capiendæ non sunt solæ, & de per se tanquam novæ leges exorbitantes, & correctoriæ juris communis, sed conjunctim cum aliis motivis, & considerationibus de quibus suprà, & in earum declarationem, seu comprobationem, ac etiam cum bannimentis generalibus Urbis, & Satus Ecclesiastici, atque in hoc considere videtur æquivocum.

Sed quoniam attenta naturali veritate, quæ ubique pariformiter attendenda est, reverà in d. ætate quatuordecim annorum, non adest judicii perfectio, sed adhuc durat puericia usque ad annum decimum octavum, in quo propriè pubertas perficitur, ut supra, vel ad summum in vigesimo; Idcircò in hoc intermedio spatio locus esse videtur huic arbitrio pro minoratione pœnæ, ob teneram ætatem excusatione dignam, sed post annum decimum octavum, magis verò post vigesimum, admittere hanc regulam, fortè inter fabulas, ac ineptias meretur recenseri.

Ac propterea, applicando ad casum, de quo agitur, in dicta causa Firmana in qua vilis, malique genii vir (qualis præsupponendus est ille, qui munus birruarii exercet) constitutus erat in ætate annor. 22. & qui sine aliqua causa excusante homicidium commisit, atque excusatus fuit à pœna mortis, ex eo quod cessaret appensatio, ideoque condemnatus fuit ad triremes per decennium, fortè parùm considerata, & non bene fundata visa est resolutio, per quam ratione ætatis dictæ pœnæ minorationem obtinuit, cùm potiùs de justitia pœna debuisset augeri ad triremes ad vitam; Iste verò labor ex justitiæ zelo pro futuris causis, & negotiis potiùs adhibitus est, quam pro casu particulari, qui tanta dote dignus non videtur, cum parum referat, an adeo vilis homo in triremibus moretur per tres annos plus, vel minus.

FINIS.

DELLO STILE LEGALE

CIOE'

Del modo, col quale i Professori della facoltà legale, così Avvocati, e Procuratori, come Giudici, e Consiglieri, ed anche i Cattedratici, e Lettori, debbano trattare in scritto, ed in voce delle materie giuridiche, giudiziali, ed estragiudiziali.

DISCORSO

Dell' istesso Autore del Teatro della Verità e della Giustizia.

INDICE

Degli Argomenti.

CAPITOLO PRIMO PROEMIALE.

DE' motivi dell'Autore a comporre questo discorso, con alcuni avvertimenti, o prenotazioni generali, per l'introduzione, per l'ordine della materia, e della ragione, per la quale gli antichi scrissero diversamente da quello che di presente si debba scrivere.

CAP. II.

Dell' etimologia, overo significazione della parola stile; E delle sue diverse specie, e de quali si tratti nel presente discorso.

CAP. III.

Dello stile il quale si deve tenere dagli Avvocati e Procuratori, ed altri defensori delle cause nelle loro scritture; Particolarmente se convenga che siano piu tosto brevi col stile che si dice laconico, o copiose e prolisse, col stile che si dice asiatico.

CAP. IV.

Dell' elocuzione, o favella, nella quale si fatte scritture si debbano comporre, cioè se si debba scrivere nella lingua latina, overo nella materna, che si dice volgare; E così nell'una come nell' altra, se sia meglio attendere all' eleganza, e cultura della lingua, overo all' incontro, si debba usare la più frequentata, e più facile senza badare alla cultura, ed all' elegenza.

CAP. V.

Dell' ordine, il quale si deve tenere nel promovere i motivi proprii, e nel rispondere a gli obietti, o motivi dell' aversario.

CAP. VI.

Quale sia migliore stile, il ratiocinativo o discorsivo, premendo nelle ragioni, e negli argomenti, overo il dottrinale premendo nelle autorità; E quali siano le ragioni, delle quali debba servirsi il Giurista.

CAP. VII.

Del modo di contenersi nelle allegazioni delle autorità, così circa la loro copia, o scarsezza respettivamente, come ancora circa l'ordine da tenersi in esse; E se convenga addurre le autorità degli Storici, e de' Poeti, ed altri scrittori non legali.

CAP. VIII.

Se allo stile dello scrivere convenga, o no il requisito nell'integrità, e del buon concetto dello scrittore, e dell' altre virtù, e parti morali.

CAP. IX.

Di alcune osservazioni particolari sopra lo stile de' fattisti, che volgarmente si dicono Procuratori, nelle loro scritture e sommarii nella Curia Romana.

CAP. X.

Di alcun' altre osservazioni particolari sopra lo stile de' Giuristi che si dicono Avvocati, nelle loro scritture, nell' istessa Curia; E se siano degni di lode overo di biasmo i ristretti.

CAP. XI.

Di alcune osservazioni particolari sopra lo stile de' Giudici o Consiglieri ne loro voti, o motivi, o decisioni, che si diano in scritto.

CAP. XII.

Di alcune osservazioni particolari sopra lo stile de' Cattedratici, o lettori, parimente in scritto.

CAP. XIII

Della diversità dello stile trà le scritture correnti, le quali si facciano per la sola opportunità della causa di presente; E quelle le quali siano ordinate alle stampe, ed alla luce publica per la perpetuità.

CAP. XIV.

Dello stile da tenersi dagli Avvocati, e Procuratori, ed altri difensori delle cause, nel parlare, e nelle funzioni in voce.

CAP. XV.

Dello stesso stile nelle funzioni in voce da tenersi da i Giudici e Magistrati, o loro consiglieri.

CAP. XVI.

Dell' istesso stile nelle funzioni in voce da tenersi da' Lettori, o Cattedratici.

CAP. XVII.

Dello stile giudiziale, da tenersi per i Giudici nel giudicare, e nel decidere le Cause.

CAP. XVIII.

Di alcune generalità sopra questa materia dello stile, e di diverse altre sue specie.

CAPI-

CAPITOLO PRIMO PROEMIALE.

De i motivi dell'Autore a comporre questo discorso con alcuni avvertimenti, e prenotazioni generali, per l'introduzione, e per l'ordine della materia; E della ragione per la quale di presente si debba tenere uno stile diverso da quello degli antichi.

SOMMARIO.

1 *L'Uomo come animale ragionevole deve regolare le sue azioni per il fine anche ragionevole.*
2 *Della vicinanza trà la consuetudine, e la corruttela.*
3 *Che le leggi, e le consuetudini si debbano riformare overo abolire quando riescano pregiudiziali.*
4 *Lo stile de Leggisti dal principio fu poco grato & ameno.*
5 *Leggisti non ammessi al Parnaso, e del loro luogo.*
6 *Letura de libri legali non usata dagli altri letterati.*
7 *Latinità delle Pandette migliore d'ogn'altra.*
8 *Dell'istoria legale, e dell'invenzione delle leggi.*
9 *Introduzione della lingua de leggisti.*
10 *Della ragione dello stile moderno copioso, e mal'ordinato.*
11 *Che oggi cessino le ragioni di questo stile.*
12 *Stile della Curia Romana corrotto.*
13 *Motivi, e ragioni dell'opera.*
14 *Altro fine per l'istesso.*
15 *Della ragione per la quale non si spera il frutto di quest' opera nell'età corrente, mà nella futura.*
16 *A che giovino le regole, e le teoriche sopra lo stile.*

CAP. I.

ESsendo l'uomo un'animale ragionevole, il quale regola, o deve regolare le sue azioni per il fine onesto, e con la ragione (mentre quelli i quali lo regolano per il
1 solo fine del senso, poco o niente differiscono dalle bestie); Quindi segue, che le usanze, o tutte, o per la maggior parte, nella loro primiera introduzione abbiano avuto qualche fine onesto, e ragionevole, overo che la necessità, o la contingenza de' tempi così portasse, e che dipoi crescendo, e cominciando insensibilmente a corromperssi, siano passate nelle corrutele, essendo troppo confinanti la consuetudine, e la corrutela; sicchè con molta facilità si
2 dia il passaggio dall'una all'altra; Perlochè dal principio del Mondo, in tutto il suo progresso, ed in tutti i tempi, ed appresso tutte le nazioni sono state e sono connaturali le riforme, e le moderazioni, ed anche alle volte le totali abolizioni, non solamente delle consuetudini, delle quali come introdotte a poco a poco insensibilmente con un tacito uso e consenso del popolo, non si può assegnare una certa ragione, la quale nella loro introduzione si fosse ma-
3 turamente considerata; Ma eziamdio delle leggi medesime scritte, le quali con molta maturità, ragione, e prudenza siano state ordinate da Principi, o Republiche, o Radunanze, e Comizii generali; Attesochè la continua mutazione e vicendevolezza delle cose del mondo cagiona che quel che in un tempo sia lecito, ed onesto, ed utile alla Republica, in un'altro sia illecito, dannoso, e pregiudiziale.

Anzi essendo l'osservanza de patti, e contratti leciti, e giusti, per un modo di dire, ordinata dall' indispensabile legge della natura, o delle genti; Tuttavia se le contingenze de' tempi ne cagionassero l'ingiustizia, o altro inconveniente, meritano la riforma, e la riduzione alla giustizia.

Che però, se bene i maestri de precetti politici, e mo-
4 rali, ed anche l'una e l'altra legge, civile, e canonica, ed i loro primi Interpreti nostre guide insegnano la riverenza dovuta all'antichità, e che per lo più le innovazioni, e le riforme producano disordini, ed inconvenienti; Nondimeno ciò và inteso, quando le antiche
5 usanze non siano giunte al grado della corruttela, sicchè devino dalla ragione, la quale dev'essere la maestra, e la regolatrice dell'umane azioni.

Così pare che segua nello stile dello scrivere de Leggisti; Attesochè se bene, anche dal principio che la legge fù ridotta a forma di scienza, o facoltà, lo stile di questi Professori non fù molto ameno, nè grato a gli altri letterati, i quali però gli negano la bella stanza del parnaso, collocandoli per grazia speciale in un vile tinello al di fuori per pascersi della scolatura della broda che avanza nella loro cucina; Ed ancora che quel primiero stile nel corso del tempo si sia reso sempre peggiore, sicchè le opere, ed i libri de' Leggisti si siano rese troppo nauseanti, ed indegne di quella lettura degli altri letterati non professori, della quale la 6
pratica insegna degni i libri dell'altre scienze, e facoltà.

A tal segno, che bene spesso se ne stomacano i medesimi suoi professori, i quali, quando siano d'elevato intelletto, ne assumono solamente la lettura, per la mera necessità, non già per dilettatione alcuna, all'usanza degl' infermi nel prendere le medicine; Tuttavia ne' tempi passati si poteva considerare qualche ragione, per la quale sì fatto stile non meritasse dirsi totalmente irragionevole.

Attesoche quantunque le leggi civili, e particolarmente quelle delle Pandette, che volgarmente si dicono de i Digesti, ed alcune del Codice, fatte in Roma, prima che 7
seguisse la traslatione dell'Imperio in Costantinopoli, siano composte nella più culta, ed elegante lingua latina che vi sia; Onde in senso più comune degli eruditi, questa occupa il primo luogo fra tutti i scrittori antichi; Ed anche molte opere di Cicerone, di Seneca, di Quintiliano, e di altri eccellenti antichi professori della medesima lingua siano intorno alle leggi, e sopra la difesa delle cause, e l'arte oratoria, perlochè di ragione i Leggisti dovrebbono parlare con eleganza sopra tutti gli altri Professori.

Nondimeno per quanto insegna l'istoria legale più volte accennata nell'una e nell'altr'opera del Teatro, e del Dottor Volgare queste leggi doppo la compilatione fattane in 8
Constantinopoli per ordine di Giustiniano Imperatore nel principio del sesto secolo della nostra salute, per Triboniano, Teofilio, e Dorotteo, & altri, non solamente nella Europa occidentale, e particolarmente nella nostra Italia, giunsero in tempo, che già per le tante incorsioni de Goti o Visigoti, Ostrogoti, Vandali ed altre barbare nazioni, la lingua era in gran parte corrotta; Ma quel che più importa, per la sopravenuta incursione de Longobardi sotto Giustino figlio del medesimo Giustiniano; E dopoi, de' Franceси, Germani, Greci, e Saraceni, e per le altre contingenze, stettero sepolte ed incognite per sei secoli, finchè nella Città d'Amalfi circa il principio del secolo duodecimo ne seguì la casuale inventione, nella sorpresa, e sacco datovi dall'Armata navale de' Pisani.

In questo tempo dunque l'Italia era quasi totalmente insalvatichita, e l'antica lingua latina quasi affatto perduta, per un certo mescuglio di molte lingue diverse delle sudette nationi, dal quale circa questo tempo nacque l'odierna favella Italiana; Che però a quei primi glosatori, ed in- 9
terpreti, li quali nel medesimo secolo duodecimo, e nel seguente decimo terzo, cominciarono ad interpretarle, ed a ridurle a forma di facoltà nelle scuole, e nelle academie, convenne forzosamente di parlare in quella così corotta lingua, perchè non si sapeva, nè si poteva meglio; Il che seguì ancora in alcune altre scienze.

Onde seguì che gli bisognasse adoprare molti vocaboli già introdotti, & usati dal foro, per le leggi de Lomgobardi, sicchè non è meraviglia che lo stile da principio fosse poco ameno, e culto, perchè così portava la necessità di quei tempi, ne i quali questo era forse il più culto, ed il più elegante che fosse; Onde la prima introdutione, se pure non ebbe la ragione nella eletione l'ebbe tuttavia per la necessita; e questo quanto alla poca eleganza, & a i vocaboli barbari introdotti ad principio.

Nè potè a ciò remediare affatto la sopragiunta erudizione del Budeo, e degli altri Professori di questa facoltà, li quali professarono ancora in gran parte di restituire l'antica lingua latina; Attesochè essendosi già per alcuni secoli introdotto quell'uso di parlare, non fù possibile il mutarlo affatto, ancorchè quelle moderne eruditioni, abbiano addolcito in gran parte l'antico barbarismo, & anche abbiano chiariti molti equivoci ne' quali scusabilmente gli antichi incorsero.

Ma perche i medesimi primi Interpreti e maestri, per la solita diversità degli umani intelletti, così sopra l'interpretazione d' alcune leggi dubbie, come ancora sopra la conciliazione di quelle, le quali fossero contrarie, overo 10
in quelle cose, nelle quali le leggi non avessero espressamente provisto, furono di varii pareri; Quindi segui, che avendo ciascuna opinione i suoi seguaci, ad imitazione di quelle usanze fationarie, le quali in quei tempi tanto regnavano, insorgessero infinite questioni molto dubbie, & intricate, pretendendo ciascuna delle fazioni, che la sua opinione fosse la più comunemente ricevuta, overo la più fondata nelle leggi, o nella ragione; Perlochè ne i tempi più moderni, per alcuni scrittori di gran patienza, con quella intollerabile fatica tutta di schiena, e niuna d'

inge-

ingegno, la quale dagli altri letterati ne i soli leggisti viene in latino chiamata *labor improbus*, furono fatte grandissime raccolte di scrittori, facendo gran forza nel maggior numero aritmetico; Ed anche constituendo nelle opinioni i tre gradi, del positivo, comparativo, e superlativo, furono fatti grandi contrasti, sopra la commune, più commune e communissima varietà dello stile de' scrittori, perlochè nel decimosesto, e nel principio del corrente decimosettimo furono costretti di adoperare uno stile così laborioso, prolisso, infelice, con tanto gran cumulo d'allegationi, quanto le loro opere insegnano.

Come ancora, non essendosi così dilatato per ogni Città e luogo l'uso de' professori di questa facoltà scientificamente, ma essendovi solamente nelle Città, e luoghi alcuni causidici piuttosto meccanici per la compilazione de' processi, quindi seguì che li consulti, e le scritture legali nasceano dalle publiche università, e da loro professori, conforme più distinstamente s'accenna nel Dottor Volgare nella relazione della Curia, in occasione di parlare de' Curiali, e quindi seguiva che a gli accenati Causidici, ed a' Giudici, fussero nuove, ed incognite anche le regole, e le proposizioni certe e generali, che però conveniva a sudetti di comprovarle con l'utorità delle leggi, e delli Dottori.

Queste ragioni oggidì, in tutto, o almeno per la maggior parte cessano, Attesochè le sudette intricate questioni sono già terminate, conforme particolarmente se ne discorre di sotto nel capitolo sesto, e le regole, e le proposizioni generali sono già rese certe e cognite ad ognuno; Come anche la lingua latina è stata in gran parte restituita; E per conseguenza non vi resta ragione alcuna, per la quale si debba continuare il medesimo stile antico, il quale non serve ad altro, che a cumulare de gli equivoci, con gran pregiudizio della verità, e della giustizia, e solo per rendere maggiormente disprezzevole, e nauseante la facoltà legale, e la maniera dello scrivere de' Leggisti.

E pure nell'età corrente, non solamente si continua con maggior abuso l'accennato stile di que'paesi, ne'quali si sia già introdotto; Ma quel ch'è peggio, essendosi lo stile nobile, o almeno meno ignobile, come più fugoso, e più ristretto al punto della difficoltà, come in un'asilo, rico-
12 verato nella Corte di Roma, alcuni sciocchi moderni, non conoscendo il buono, e gustando il cattivo all'usanza deli Ebrei nel deserto, che nauseando la manna celeste, desideravano, e gustavano gli agli, e le cipolle dell' Egitto, hanno cercato, e cercano di corromperlo, e sbandirlo, conforme in gran parte già è seguito.

Quindi per quel medesimo zelo della verità, e della giustizia, per il quale (essendone vero e buon testimonio Iddio) si sono assunte quelle fatiche, le quali
13 la publica luce ha vedute, e quell'altre che vedrà, quando qualche supersessoria della falce commune lo permetta; Ed anche per restituire quanto sia possibile la riputazione della facoltà, ed il commercio de' leggisti con gli altri letterati, mentre le materie per se stesse sono altissime, e respettivamente al genere umano grate, ed opportune, forse più dell'altre, come concernenti al governo politico, e civile della republica, ed alla vita, e morte de gl'uomini, a gli onori, a' gradi, ed alla robba, sicchè il solo male proviene dallo stile; Lo scrittore, così nell'una come nell'altra opera, del Teatro, e del Dottor Volgare, ha cercato di accennare sopra ciò alcune cose per torre via, se fosse possibile, o almeno riformare sì fatto stile.

Ma perchè, non facilmente si dà il caso dell'attenta lettura, e riflessione di que' luoghi, nelli quali di ciò si trat-
14 ta, per la ragione che gli altri letterati, nè anche vedono le coperte de i libri legali; Ed i suoi professori, per lo più non leggono seguitamente e di proposito per addottrinarsi della facoltà in tutte le sue parti, ma solamente per via de gl'indici, e de' repertorj, cercano all'usanza de' cacciatori di ritrovare quel che sia confacente all'istante bisogno de' negozj correnti; Però a' medesimi fini, non già per voler'addottrinare, o riformare il mondo (essendo sì fatti pensieri totalmente lontani dalla mente dello scrittore); E seguendo l'orme, e gli esempj di que'moderni eruditi professori delle lettere umane, i quali in quel genere hanno composto discorsi, ed opere particolari sopra l'arte dello stile; Ho stimata opportuna quest'opera, riassumendo, overo mettendo in compendio quel che sparsamente si sia accennato nell'opere sudette; Valendosi in gran parte de i medesimi pensieri, e paralelli, all'usanza di quel Pittore, il quale voglia ridurre in piccoli quadretti di camera, quelle stesse figure, le quali siano già fatte in più tavole grandi sparse in diversi luoghi, valendosi perciò de' medesimi disegni, e pensieri.

E quando à gli altri di più chiaro, e più purgato intelletto e di più alto intendimento, paresse, che i pensieri dello scrittore fossero singolari, e sregolati, sicche fosse più conveniente il continuare lo stile antico già introdotto; Tuttavia quest'opera cagionerà un buon'effetto cioè che darà a' medesimi un'incentivo di palesare al mondo quelle migliori, e più efficaci ragioni, le quali persuadano il contrario, acciò in tal maniera restino addottrinati, & illuminati quelli i quali di sì fatto stile si scandalizano, e lo stimano degno dell' oblivione; ò della riforma.

Conosce bene lo scrittore, che quando anche li suoi pensieri siano ragionevoli, e degni d'esser abbracciati, e praticati, tuttavia nell'età corrente, difficilmente sia per vedersene l'effetto, e per racccogliersene il frutto; E ciò per la ragione, che le già introdotte, ed invecchiate usanze, difficilmente si tolgono in quell'età, ed in quelle persone, 15
le quali abbiano per qualche tempo in esse vissuto; A somiglianza de quelle piante, le quali si siano invecchiate, overo indurite nella mala piega; Et ancora, perchè portando il comune distinto naturale, che trà gli uomini viventi, uno non facilmente ceda all' altro nelle parti dell'ingegno; Pero difficilmente, e molto di raro si dà il caso, che a scrittori vivi s'obedisca, cagionandosi la loro autorità, e la venerazione dalla morte, e dall'antichità.

Ma non perciò si è stimato doversene astenere, seguendo l'esempio delle cose naturali, dalle quali in gran parte vanno regolate le morali, e le intellettuali; Attesochè per un comune istinto naturale, regolato anche dalla ragione, gli vomini d'età provetta, anzi matura, e vicina alla corruzione, non si astengono dal piantare degli olivetti, e de pineti, e dall' assumere altre imprese per benificio de' posteri, ancorchè siano certi di non doverne vedere, nè godere il frutto; Nè perchè le piante invecchiate, ò indurite in una viziosa piegatura non si possano raddrizzare, deve il giardiniero astenersi dal ridurre i viali del giardino al buon ordine, ed al dovuto simetrico filo, attesochè gioverà per le piante novelle, sicchè da queste nel progresso del tempo, secondo si le vecchie, restino i viali ben ordinati, & ornati.

E questo è appunto il caso, posciachè l'ingegno de' giovani, come più vivace, e più raziocinativo, come un vaso nuovo, overo come un palato digiuno, sicchè non abbia appreso il mal'odore, overo non abbia corrotto il gusto con l'uso de mali cibi, con molta facilità si attacherà a quello stile, che la ragione, e l'umano discorso gl'insegnerà essere il migliore, ed il più grato, e più ameno; Maggiormente perchè quando i giovani s' applicano allo studio delle leggi, per lo più sono di fresco passati per le altre più grate, e più discorsive scienze, della retorica, poetica, logica, e filosofia, e per lo studio delle altre lettere umane; Che però con qualche ragione nell'età futura più che nella presente, si crede, e si spera il frutto di quest'opera, acciò si desse una volta l'accennata restituzione de leggisti al commercio degli altri letterati, ed il loro ingresso nel Parnaso, sicchè le loro opere potessero meritare d'esser collocate nella Delfica libreria.

Le regole, ed i precetti del buono stile, che di sotto, secondo la diversità delle operazioni, e degli operarii si accennano, si rassomigliano alla lanterna, overo alla fiaccola per far lume al viandante, acciò camini per la strada buona, e non caschi ne i sterpi. Mà conforme niente goderà questo lume, se il viandante sarà cieco, overo se caminerà con inavertenza, senza badare dove metta il piede; Così nulla, ò molto poco gioveranno queste regole, senza dovuto studio, e l'applicazione al metterle in pratica, sen- 6
za la quale resta inutile la teorica, non dovendo sempre, ed in tutti i casi la pratica essere uniforme.

Che però si adatta a questo proposita quel simile, il quale nel proemio del Dottor Volgare si è dato alla legge, cioè che sia una spada di finissima tempra, la quale si deve avere al fianco, ma niente questa gioverà, se non si sappiano bene le regole della scherma, non queste basteranno quando non vi concorrano, la fortezza del braccio, la destrezza, e l'agilità della vita, il coraggio, l'accortezza, e la prudenza circa il tempo ed il modo di adoperarla, e maneggiarla; E questo è anche il caso in tal proposito dello stile per quello che in tutto il discorso si và accenando.

CAPITOLO II.

Dell'etimologia di questa parola, o vocabolo *stile*, e delle sue varie specie con altre generalità.

SOMMARIO.

1 *Dell'etimologia della parola* stile *appresso i Gramatici.*
2 *E qual sia appresso i Giuristi, con varie distinzioni.*
3 *Di quale stile quivi si tratti.*
4 *Se convenga trattare le scienze con eleganza di style, o pure con i vocaboli proprii, e come si debbano trattare le materie legali, remissivamente.*
5 *Di quale stile propriamente si tratti nell' opera presente.*
6 *Come si adatti anche al legale l'etimologia dello stile.*

CAP. II.

IN senso comune de gli Scrittori antichi e moderni, questa parola *stile* overo *stilo*, la quale nella lingua latina vien' usata promiscuamente nel mascolino, e nel neutro; deriva da quello strumento di ferro, overo di altra
1 soda materia, col quale in forma aguzzale piramidata anticamente si scrivea nelle tavole e nelle tele incerate, e della qual sorte d' istrumenti gli Uomini di presente si vagliono per arme offensive volgarmente chiamati *stili*, overo *stiletti*; Attesochè quando si vedea una scrittura ben fatta si dicea effetto d'un buono stile, il che doppo l'uso delle penne, e della carta fu adattato alla buona, o mala maniera dello scrivere, overo alla maggior o minor chiarezza, ed eleganza; Ed in questo senso appresso i Gramatici ed altri letterati oggidì è communemente presa questa parola.

Però appresso i Giuristi la medesima parola ha molte, e diverse significazioni; E principalmente denota l' usanza, overo la consuetudine, che in alcune parti si dice an-
2 che *rito*, così nelle materie graziose nelle segretarie e cancellarie de Principi, e nella Dataria, e Cancellaria Apostolica, per quello che se ne discorre di sotto nel capitolo ultimo; Come ancora nelle cause contenziose, e giudiciali, nelle quali è più frequente la materia dello stile de Tribunali, e Magistrati, con la distinzione tra gli ordinatorii, de i decisorii, con altre simili distinzioni solite darsi da Giuristi, le quali si accennano nel sudetto capitolo finale.

Ma però in questo senso, lo stile vuol dire l'istesso che una consuetudine overo un rito sicchè è cosa diversa dal sopradetto senso più generale, e più commune all'altre scienze, e facoltà cioè sopra la maniera dello scrivere, e del parlare.

In questo senso dunque più comune, e più generale da gramatici, e da professori dell' altre lettere, la parola *stile* si verifica anche trà i Giuristi sopra la maniera dello scrivere, o del parlare in prova de fondamenti, e delle ragioni per le quali si sia giudicato, overo si debba giudicare più in un modo, che nell'altro; Cioè a rispetto de i Giudici, e de' Magistrati, overo de loro Assessori, nel modo di metter' in carta, come per una specie di manifesto, overo di publica giustificazione le ragioni, ed i motivi, che abbiano mosso a giudicare più in un modo che nell'altro, o pure, che gli diano occasione di dubitare, o motivo di dover così giudicare; E queste scritture si sogliono esplicare sotto diversi vocaboli, de voti, o motivi, o decisioni, secondo le diverse usanze, non solamente de luoghi, e de Principati, ma anche de Tribunali, e Magistrati in un medesimo luogo o Città, per quel che se ne accenna di sotto nel capitolo undecimo.

Ed a rispetto degli Avvocati, e procuratori, & altri difensori, o pure de savii Giurisconsulti richiesti dalle Parti de loro pareri, secondo le diverse usanze di parlare, si dicono *consigli*, overo *consulti*, *o responsi*, *o allegazioni*, overo, *informazioni*, *o scritti*, *o disvordi*, con altri simili vocaboli, con le quali s'esplicano quelle scritture che contengono le ragioni favorevoli per uno de litiganti quando siano per la sola difesa d'una Parte, ed al servizio della causa, o pure di tutte due, quando siano per la verità; Ed in questo caso si sogliono ancora chiamare *discorsi*, importando poco la formalità de nomi, o de vocaboli, mentre il punto consiste nella sostanza, se la scrittura sia più in un modo che in un'altro.

Di quest'ultima specie di stile, estragiudiziale, si dovrà in quest'opera principalmente discorrere, cioè sopra il modo, col quale, così li Giudici, ed i Magistrati o loro Assessori, come anche gli Avvocati, e Procuratori, ed altri Giu- 3
risconsulti debbano formare i loro voti, o motivi, o decisioni, e respettivamente i loro consegli, overo informazioni, ed allegazioni, Ed anche come da' difensori, o relatori delle cause si debba parlare in voce quando occorra far quelle parti che si facevano dagli antichi oratori; Accennandosi ancora per qualche soddisfazione de professori, nelli capitoli penultimo, e finale, ma fuori dell'idea, overo del fine dell' opera, qualche cosa circa le altre specie degli stili de'Principi, e Principati, e de i Tribunali nelle materie graziose, ed anche contenziose.

Sopra questo stile, particolarmente nello scrivere, Quei professori delle lettere umane, overo dell' arte oratoria, li quali sopra ciò anno scritto di proposito, e particolarmente alcuni moderni eruditi, come sono, *il Mascardi, ed il Pallavicino* disputano molto la problematica questio- 4
ne, se nel trattare delle facoltà, e delle scienze sia più spediente premere nella cultura, e pulizia delle parole, e nell' eleganza della favella, o pure all' incontro nella sostanza delle cose, non badando alla cultura, e proprietà de' vocaboli usando le parole, ed i vocaboli barbari usati da' primi Interpreti, e maestri; Ma di ciò si tratta particolarmente di sotto nel capitolo quarto, dove si potrà vedere.

Il fine dunque di quest' opera, conforme nel suddetto capitolo quarto si accenna, non sarà di trattare dello stile 5
gramaticale sopra la formalità, e la cultura de vocaboli, e delle parole, overo sopra l' eleganza, e la polizia della favella, mentre di ciò lo scrittore non fa professione; Ma sarà di trattare dello stile legale del foro, cioè come si debbano portare i motivi e le ragioni, e le autorità per le quali si giustifichi che si sia giudicato, overo che si debba giudicare più in un modo che nell'altro, acciò meglio resti provato quale sia la verità e la giustizia di quella causa; della quale si tratta.

Con la solita protesta di discorrere di ciò in un stile piano, ed adattato al'intellligenza di tutti anche volgari, professando perciò di parlare volgare, e non toscano, e di scrivere da Giurisconsulto, e non da Gramatico, badando principalmente alla sostanza delle cose, e non alla formalità delle parole, non volendo come Giurista riconoscersi soggetto alli rigorosi precetti, ed alle regole de Gramatici.

Non è però totalmente fuori del proposito, anche nelle materie legali la suddetta etimologia originale, e generale di questa parola *stile*; Attesochè, conforme questa specie d' 6
armatura, tanto più è buona, e stimabile, quanto che sia breve, aguzza, e penetrante; Così anche lo stile dello scrivere, e del parlare nelle materie legali, sarà tanto più buono, e stimabile, quanto che sia breve, ma sostanzioso, stringente, e penetrante, mentre altrimente con le inutili digressioni, e con le superfluità fuori del bisogno, sarà un' arma in asta, e non sarà un stilo.

CAPITOLO III.

Dello stile il quale si deve tenere dagli Avvocati e Procuratori, ed altri defensori delle cause nelle loro scritture; Particolarmente se convenga che siano piu tosto brevi col stile che si dice laconico, o copiose e prolisse, col stile che si dice asiatico.

SOMMARIO.

1 *Di quali scrittori si parli.*
2 *Del precetto della brevità.*
3 *Del detto che* homo longus, rarò sapiens.
4 *De pregiudizii i quali nascono dalla lunghezza dello scrivere.*
5 *Le superfluità sono escrementi.*
6 *Paralelli.*
7 *Quando le scritture prolisse siano scusabili.*
8 *Si dichiara il precetto della brevità come vada inteso, o quando sia prolissità viziosa.*
9 *Che anche la brevità sia alle volte viziosa.*
10 *Degli altri paralelli, e quando sia lodevole la prolissità.*

CAP. III.

1 Ancorchè nella Corte Romana, nelle medesime cause sogliano scrivere nell'istesso tempo due sorti di difensori di sfere diverse, cioè i Procuratori in fatto, e gli Avvocati in giure, con stili diversi per quel che se n'accenna di sotto nelli capitoli nono e decimo; Tuttavia essendo questa usanza forse singolare, overo men frequente, sicchè l'uso più comune, e più frequente sia che gli Avvocati come principali, e totali direttori delle cause scrivano nell'uno, e nell'altro, cioè in fatto ed in giure, consistendo solamente le parti de' Procuratori nella compilazione di alcuni atti ordinatorii; Quindi segue che nel presente capitolo, ed in molti seguenti si discorra generalmente di tutti li scrittori per la difesa delle cause; Convenendo molte cose a proporzione anche alle scritture le quali si facciano da Giudici, overo da Consiglieri col nome di voti, o di motivi, overo di decisioni; Discorrendosi di poi negli accennati capitoli nono, e seguenti di alcune particolarità, le quali riguardino le sudette diverse sfere de' scrittori.

Tra li precetti dunque, overo tra le regole del buono stile nello scrivere, pare che meriti il primo luogo quello
2 della brevità, usando quello stile il quale si dice laconico, e fuggendo al possibile il prolisso, e superfluo il quale si dice asiatico; E ciò per due rispetti; Uno cioè principalmente per il servizio della causa per le ragioni, che di sotto si accennano; E l'altro per la riputazione dello scrittore, attesochè per lo più il modo dello scrivere suol'essere un grand'argomento del bono o mal giudizio del difensore, nascendo la superflua prolissità da intelletto confuso, overo dal poco giudizio di non saper sciegliere, e stringere le buone ragioni della causa; Che però quella propositione, che *homo longus raro sapiens*, nel senso più comune
3 de' letterati non và intesa della lunghezza naturale della statura, (circa la quale lo scrittore difende la causa propria,) ma per la lunghezza delle azioni, ed oppressioni, come denotante la tardità, e la confusione dell'intelletto.

Riesce per lo più la prolissità delle scritture pregiudiziali alle cause, così per la tardanza della loro spedizione, attesochè i Giudici vedendo le scritture troppo lunghe non si fanno indurre ad assumerne la lettura, e lo studio con
4 quella facilità, che si farebbe delle brevi, apportandoli noja, e timore la sola vista, ed il concetto della maggior fatica; Come ancora perchè i Giudici, o si annojano, o si confondono, overo s'infospettiscono, che si usi la prolissità per intorbidare la causa, sicchè per tutti i rispetti la superflua prolissità si deve stimare degna del biasmo.

Le cose superflue sogliono esser esplicate col termine, o vocabolo degli escrementi, che però una scrittura piena di
5 superfluità, e di cose le quali non faciano al bisogno, overo all'opportunità della causa merita dirsi una cosa sporca, e piena d'escrementi.

6 Vien paragonato lo scrittore, ed anche l'oratore al debitore, il quale debba dare al creditore qualche somma di denaro; Attesochè sarà sempre degno di maggior lode, e riuscirà più comodo al creditore, che quell'istessa somma se gli dia in piccoli gruppi di moneta d'oro, che in grossi sacchetti di moneta d'argento, e molto più dannabile, e d'incommodo sarà quando se gli desse in una gran quantità di moneta di rame, Attesochè se bene la somma, ed il valore sono gli stessi, tuttavia di gran lunga più stimabile, e più comoda sarà una specie che l'altra; A tal segno che, secondo i diversi costumi de' paesi, ne segua una notabile variazione del valore estrinseco, il quale volgarmente si dice l'aggio, conforme si accenna particolarmente nella materia dell'usure, ed in quella de' cambii; Overo adattandosi l'altro paralello dell'agricoltore il quale sarà sempre stimato sciocco, e degno di biasmo quando in cambio di pochi sacchi di grano, ben polito, e netto, portasse al padrone affasciata sù i carri la raccolta con tutta la paglia, e con tutta l'erba che abbia segato con la falce; con altri somiglianti paralelli.

Se pure questo stile prolisso, e superfluo non meriti quella scusa, la quale frequentemente suol nascere dall'usanza d'alcuni paesi, overo dall'ignoranza del volgo, cioè che la bontà della scrittura, overo la mercede vada regolata dal numero delle carte all'uso dell'opere manuali, e mec- 7
caniche; Attesochè quando ciò fosse, in tal caso saranno i scrittori scusati, purchè si contengano dentro i limiti del giusto, e dell'onesto; Si deve però dire un'usanza molto sciocca, ed irragionevole.

Và inteso però questo precetto della brevità con la sua discretezza cioè che si reschino le inutili superfluità, e quelle evagazioni, le quali non facciano al bisogno, overo all'opportunità della causa, attesochè se la lunghezza 8
della scrittura nasca dalla moltiplicità de motivi, che tutti convenga portare secondo il precetto, del quale si discorre nel capitolo quinto, overo per narrare il fatto con tutte le sue circostanze per maggior chiarezza, o pure per esplicare o distinguere le conclusioni ed i motivi legali, o per altro somigliante giusto, e ragionevole rispetto; In tal caso non si dirà lunghezza disdicevole, mentre conforme dice il Principe de' Lirici compatriota dello scrittore, non si dicono lunghe quelle cose dalle quali niente si possa, o convenga scemare, ma si dice lunghezza, e prolissità viziosa il fare i preludi, e gli apparati, o digressioni fuori della necessità, o dell'opportunità della causa, o pure quando si dicano con cento parole quelle cose, le quali possono dirsi con dieci, overo ripetendo più volte le medesime cose con somiglianti difetti, dovendosi stare strettamente sul punto della difficoltà, e del bisogno, e non fare quel che si accenna di sotto nel capitolo decimoquarto, in occasione di trattare dell'informar in voce.

Come all'incontro difetto sarebbe, se per voler troppo 9
attendere alla brevità, si tralasciassero de' motivi, overo non si narasse abbastanza il fatto con tutte le sue circostanze opportune, o che non si esplicassero bene i motivi legali, sicchè riesca quel che il medesimo Poeta dice, che si diventi oscuro quando si voglia fare sovverchio studio alla brevità.

Et in somma tutti gli estremi sono viziosi, mentre in tanto lo stile laconico, e stretto è degno di somma lode, in quanto che sia ben accompagnato dalla chiarezza, del requisito della quale si parla di sotto nel capitolo seguente; Ed ancora perchè alle volte comple per servizio della causa l'usare la prolissità secondo le circostanze de' casi, sicchè vada il precetto della brevità inteso, che sia una regola, la quale non sia esente dalle limitazioni.

Sono i litiganti, ed i loro difensori come i duellanti, overo i nemici, i quali combattano assieme con le arme de' motivi, e delle scritture, non essendo altro le liti, che civili, e pacifichi duelli, e combattimenti; Che 10
però a quello il quale sarà forte, e valoroso, sicchè creda di poter essere superiore al nemico, e di ritrovarsi in posto vantaggioso, comple combattere con l'armi corte, ed andare alla vita del nemico quanto più presto sia possibile per non dargli campo da schermirsi, o di mettersi in un posto di più vantaggio; Che all'incontro, all'altro, il quale si conosca più debole, e in sito, overo con arme ineguali, comple d'andare schermendo, e di tirare il nemico alla lunga, o pure di cercare di levarlo dalla strada, e dal sito migliore, e più forte, anche col fingere di dar indietro, o di fuggire, e con altri artificii, e stratagemme simili; Onde (parlando però sempre dentro i termini del lecito, e dell'onesto) suol esser artificio, e prudenza degli Avvocati, e defensori di quella Parte la quale si conosca debole all'effetto di sfuggire i motivi forti, e sostanziali, cercare di tirare gli Avvocati, e difensori avversarii alle disputе di quelle conclusioni, ed artisoli, che siano fuori della necessità, o dell'opportunità della causa, e che da' medesimi defensori avversarii, con l'accennato vizio dell'inutile longhezza si siano addotte; Che però queste superfluità, e digressioni serviranno a dar adito all'altra parte a schermirsi maggiormente, e di divertirla, e levarla di strada overo del posto buono, e vantaggioso.

O pure che quando anche uno degli Scrittori adoperi il buono stile di scrivere con brevità, e strettamente al punto, l'altro per isfugire, o divertire la difficoltà, cerchi di scrivere prolissamente, e di promovere molte questioni anche superflue, overo estranee, non già per sciocchezza, o per malo stile, ma per artificio, e per l'opportunità della causa; E ciò alle volte, secondo le diverse circostanze de' casi, non è illecito, cioè che fuori della calunnia si faccia per l'onesto fine d'aver maggior tempo, e di preparare quelle difese, che non s'abbiano pronte; O pure per

per sfuggire i mali influssi, e le male contingenze, e gli accidentali vantaggi del collitigante, ma non già per la calunnia di tirare in lungo la causa per defaticare l'avversario, mentre in questo caso è cosa illecita, e detestabilissima; Che però si conclude che questo, e tutti gli altri precetti s'intendono dati per regola, la quale riceva le sue limitazioni secondo le circostanze de' casi.

CAPITOLO IV.

Dell'elocuzione, o favella, nella quale sì fatte scritture si debbano comporre, cioè se si debba scrivere nella lingua latina, overo nella materna, che si dice volgare; E così nell'una come nell'altra, se sia meglio attendere all'eleganza, e cultura della lingua, overo all'incontro, si debba usare la più frequentata, e più facile senza badare alla cultura, ed all'eleganza.

SOMMARIO.

1 *La chiarezza, e la facilità sono requisiti utili, e necessarii nella scrittura.*
2 *Se si debba scrivere nella lingua latina, overo nella volgare e materna, si distingue.*
3 *Si danna la mistura dell'una, e l'altra lingua.*
4 *Se l'elocuzione debba esser culta & elegante o nò.*
6 *Quale sia l'ordine, overo il metodo.*
7 *Quali siano i defetti maggiori, e quali i minori.*
8 *A che giovino, il buon'ordine, e l'eleganza del dire.*
9 *Della differenza tra i motivi, e le parole.*
10 *In che modo si debba scrivere, se nello stile culto overo nel più basso e corrente.*
11 *Paralello, e quali parole si debbano sfuggire.*
12 *Detto notabile di Bartolo in questo proposito.*

CAP. IV.

1 Essendo, conforme si è di sopra accennato, necessaria sopra tutto per il buono stile la chiarezza, e la facilità del dire; Quindi nasce la presente questione sopra la qualità della lingua, nella quale si deve scrivere, cioè se nella latina, o veramente in quella la quale sia idiomatica che si dice materna overo volgare; E posto che si debba scrivere, o nell'una, o nell'altra, circa l'eleganza del dire, e la cultura delle parole, e de' vocaboli.

Quanto alla prima parte sopra la qualità della lingua. Primieramente si deve caminare con l'uso commune del
2 paese, overo del Tribunale, nel quale si scriva; Attesochè, quando non si tratti di usanza, la quale si possa dire passata a termine di corruttela, sicchè abbia dibisogno d'abolizione, o di riforma, non si deve da quella partire, conforme nel principio si è accennato; Ma quando l'uso sia vario, o dubbio, sicchè convenga discorrere per ragione quale stile sia il migliore, si deve distinguere secondo le diverse qualità de' Giudici, overo de' magistrati, avanti i quali si scrive.

Attesochè se saranno Giudici non professori, che legalmente si dicono illeterati, e volgarmente si dicono idioti, overo pettorali, e che abbiano da vedere le scritture, e da giudicare per se stessi col proprio giudizio senza aver da dipendere dal voto giuridico degli assessori, o consultori; Ed in tal caso si stima meglio lo scrivere nella lingua volgare; Non solamente perchè i Giudici non siano intendenti della latina; Ma perchè quando anche ne siano intendenti, come periti, e professori delle lettere umane, e delle altre scienze amene; Tuttavia non avranno per lo più la pratica delli termini, e de' vocaboli proprii legali, con li quali in quella lingua sogliono, e devono scrivere i leggisti; Ed anche perchè le materie le quali si sogliono conoscere, e giudicare da sì fatti Giudici, e Magistrati, per lo più sono pratiche, e non theoriche, o scientifiche, sicchè vanno meglio esplicate nella lingua corrente, e naturale.

Ma se all'incontro si scrive avanti Giudici Giurisconsulti, li quali legalmente si dicono letterati, e volgarmente si dicono togati, oppure avanti gli Assessori, o consultori de' sudetti Giudici, o Magistrati non letterati; Ed in tal caso cade l'altra distinzione cioè che se si tratta di punti di fatto più che di legge, e particolarmente di calcoli, e di conti, overo di prove per mezzo de i testimonii, e cose simili, sicchè la decisione della causa non dipenda da punti, e da articoli legali, ma dal ben chiarire, e fermar'il fatto; Ed in questo caso si stima anche migliore stile lo scrivere nell'accenata lingua naturale o volgare più che nella latina; Che all'incontro, se si tratta di punti, e di articoli legali, sarà meglio scrivere nella lingua latina per quella ragione che si fatte materie sono di gran lunga meglio esplicate con i vocaboli usati nella facoltà dagli Autori, le autorità de quali si portano.

In ogni caso però la scrittura dovrà essere tutta in una
3 lingua solamente, o sia latina, o volgare, che però sarà sempre dannabile, e degno di disprezzo, come contrario a tutte le regole lo stile di far'un misto nello scrivere cioè parte latino, e parte volgare, cosa che non si sà a qual ragione mai si possa adattare; Eccetto quando bisognasse, scrivendo in latino, registrare alcune poche parole sostanziali del testamento o del contratto, di altra cosa; O che all'incontro scrivendo in Italiano, bisognasse registrare le parole di qualche autorità, ma però di raro, e quando lo ricerchi la precisa necessità, e non altrimente, essendo sciocchissimo lo stile moderno di riempire le scritture con le parole d'altri Autori.

Quanto poi all'altra parte di questo requisito sopra l'elocuzione, cioè presupposto che si debba scrivere, nell'
4 una, o nell'altra lingua, se questa debba essere culta & elegante, o pure ordinaria, e corrente; Si deve riflettere alla proposizione, la quale si è accenata da principio, cioè che essendo le umane operazioni dirizzate al suo fine, però lo scopo principale dell'operante deve essere nell'adoprare quei mezzi, per li quali con maggior facilità si ottenga quel fine, al quale sia indirizzata la sua operazione; E per conseguenza essendo il fine dello scrittore il persuadere il Giudice con i motivi, e con le ragioni acciò interponga il suo giudicio a favore di quello, per il quale si scrive; Quindi segue che il suo studio, e lo scopo principale
5 debba essere ne' sodi motivi, nelle buone ragioni, mentre in queste consiste la sostanza della scrittura, sicchè questo è il panno, overo il drappo del vestito, e tutte le altre cose sono ornamenti.

Ma perchè non basta d'avere le buone ragioni, ed i motivi, se non si capiscono, e non s'apprendono per tali dal Giudice; Però conviene dargli la sua forma, e gli ornamenti, acciò il panno, overo il drappo si riduca alla for-
6 ma del vestito, sicchè serva per quell'uso, e per quel comodo, al quale sia ordinato, che però a tal'effetto è necessaria l'opera del buon'artifice; Onde primieramente se gli deve dare la sua forma che è il buon metodo, e l'ordine nel promoverli secondo le regole, le quali si accennano nel capitolo seguente; Secondariamente conforme il vestito si deve accomodare alle fattezze del corpo, il quale aurà da averne l'uso ed il commodo, così occorre ne' motivi cioè che sia la scrittura composta in maniera, che sia capita con facilità dal Giudice; Che però a quest'effeto si deve fare studio particolare sopra la chiarezza, e la facilità del dire; Ed in terzo luogo si deve attendere a gli altri ornamenti & abbellimenti più accidentali, che sono le frasi, e le parole o vocaboli culti, sicchè l'elocuzione per la sua eleganza riesca più grata, onde il Giudice la legga con maggior gusto, overo con minor noja, e per conseguenza che apprenda meglio i motivi, e le ragioni.

Quando dunque la scrittura potrà avere tutte queste parti unite assieme, sarà ottima, e perfetta, e si sarà sodisfatto al buono stile; Ma quando ciò non possa seguire, sicchè vi abbia da essere l'imperfezione in qualche par-
7 te; In tal caso si deve riflettere all'ordine sudetto, cioè che in primo luogo, e principalmenee si prema su li buoni, e sodi motivi; Secondariamente nel buon'ordine o metodo di promoverli; Ed ultimamente nell'eleganza, e nella cultura della lingua; Che però quando vi abbia da esser difetto, sia nell'ultime parti meno sostanziali, e non al roversio, cioè che principalmente si prema nella terza, overo nella seconda darte, e poi si badi alla prima.

Non si nega, che il secondo requisito del buon'ordine ed il terzo della culta, ed elegante favella giovano molto al
8 primo più sostanziale requisito de' motivi, e delle ragioni, perchè li fanno comparire, e spiccare molto più coll'accennato paralello del panno overo del drappo il quale si debba ridurre all'uso del vestire, Dandosi frequentemente il caso che sopra un'istessa materia, un'artefice formerà un tappetto nobilissimo, overo una galantissima, e ben'acconcia veste, ed un altro farà un straccio di cucina, overo un scioc-

un sciocco vestito da villano; Però mai l'opra dell'artefice sol senza la materia potrà essere profittevole ed opportuna.

Che però manifesto resta l'errore di quelli, i quali dovendo formare un consulto overo un'informazione, costituiscono la maggior'applicazione nell'elegante, e culta favella, niente o poco applicando alla sodezza, e al buon'ordine de' motivi, e degli argomenti, attesochè questa sara una bella orazione, o composizione academica da far pompa dell'erudizione del compositore, ma non sarà una buona informazione da Avvocato per servizio della causa, onde in concorso di questi due difetti, sarà sempre minore quello dell'eleganza delle parole, e delle frase, che l'altro de i motivi; Attesochè, per servizio o beneficio della causa, overo del negozio sarà sempre di gran lunga migliore una scrittura in lingua Calabrese, o Pugliese, o Genovese, o Veneziana, ma piena di sodi motivi, e di buone ragioni ed autorità, d'un'altra, la quale sia composta in una elegantissima e culta lingua Toscana overo della Corte Romana, con tutte le regole, e precetti dell'arte, ma senza buoni motivi, e senza argomenti stringenti.

Le parole, & i vocaboli con la loro ben'ordinata tessitura, e le buone frasi vengono paragonate alle foglie, ed i motivi, e le ragioni a i frutti; Che però sarà degno di molta stima e lode quell'albero, il quale sia carico di buoni, e salubri frutti, e sia ancora ornato di foglie verdeggianti, e ben culto senza seccume, o altro difetto; Ma in concorso di due alberi, uno de quali essendo carico di buoni frutti, abbia delle foglie ingialite, e mal composte, e del seccume, e l'altro che sia ornatissimo di foglie verdeggianti, e molto ben coltivato, ma senza frutti, al certo sarà di maggior stima, utile, e profitto il primo che il secondo; E questo appunto è il caso.

E se bene alle volte insegna la pratica che siano più stimati gli alberi di questa seconda che della prima specie; Nondimeno questi sono casi molto rari cioè per i giardini, e per le delizie de Principi, e de Signori, i quali desiderino quella sorte d'alberi per ombra o per verdura non curandosi del frutto, ma non già per il beneficio più comune, ed universale della Republica, al quale si deve principalmente riflettere.

Ma quando lo scrittore con la dotrina della facoltà legale avesse anche accompagnata l'erudizione della cultura, e nell'eleganza della favella, e nell'altre lettere amene, sicchè possa sodisfare all'uno ed all'altro requisito; Non perciò si deve l'eleganza pratticare indifferentemente, e come per regola generale di tutti i casi, ma si dovrà regolare secondo la qualità del Giudice col quale si parla, tenendo quel mezzo il quale per il suo genio overo per la sua capacità sia stimato il migliore per ottenere il fine, dovendosi principalmente badare alla chiarezza, ed alla facilità; Attesochè dovendo l'intelletto del Giudice fare la principale operazione nell'intelligenza non si deve estrarre o faticare nell'intelligenza della frase, o delle parole, o de vocaboli, necessitandolo a studiare il Calepino, ed il Nizolio, o veramente il vocabolario della crusca, ma parlandosi di quello stile, più chiaro, e più facile che sia possibile, si deve fare in maniera, che l'intelletto abbia da fare quella sola operazione, la qual'è la più necessaria per l'intelligenza, e per la buona apprensione de motivi.

Che però ritenendo la medesima distinzione data di sopra se avanti Giudici non professori ed illetterati si scriverà (parlando per la nostra Italia) in lingua Italiana, si dovrà parlare in quella lingua, la quale sia comune, e più frequentemente usata in quel paese tra la gente nobile e civile, sicchè sia la più polita che ivi corra, purchè la polizia non pregiudichi alla chiarezza ed alla facilità, senza badare se i vocaboli siano usati o no dal Dante, dal Petrarca, dal Bocaccio ed altri, e se siano conformi alle opinioni dell'Academia della crusca, o no, dovendosi parlare volgare Italiano, e non Toscano, coll'accomodarsi all'uso corrente ed usato, e non all'antico, o non usato in quel paese.

E se si scriverà in lingua latina avanti Giudici, e professori della facoltà legale; Non si dovranno usare le frasi ed i vocaboli usati da Cicerone, Seneca, Pluto, Terenzio, Salustio, Livio, Celso, Quintiliano, e simili, ne meno quelli, che ne tempi moderni abbiano usato ed usino quelli, i quali principalmente facciano professione della grammatica, e della lingua latina; Ma si devono usare i vocaboli ed i termini proprii della facoltà, li quali siano più comunemente correnti, e pratticati nel foro, o nelle scuole sicchè sia un parlare proprio per il bisogno della causa; onde appresso tutti le parole significhino quel che si voglia dire.

Attesochè molte parole, le quali appresso gli antichi latini, avevano una significazione, oggidì ne hanno un'altra; Come per esempio; La parola Principe in latino significava il primo di un Senato, o di un'altro corpo collegiale, ancorchè per altro quello fosse eguale, e non superiore, onde era ben detto di chiamare Principe il Primo Cardinale Prete, overo, Diacono, oppure il Decano della Ruota, o della Camera, o della Segnatura, e simili Collegi; E pure di presente appresso ogni genere di persone, ma molto più appresso Giuristi nel foro ciò sarebbe un chiaro errore, ed una pedanteria degna del disprezzo, mentre questo attributo, o vocabolo di Principe di presente, particolarmente nel foro, e nelle materie legali, conviene solamente, a quello, il quale sia l'assoluto, e sovrano signore col dominio e governo monarchico sicchè anche impropriamente si adatta a quello il quale sia qualche primo magistrato di Republica Democratica overo Aristocratica; Che però gli altri si dicono, Prefetti, o Presidenti, o Decani, e simili; ma non Principi, con altri somiglianti vocaboli; Come per esempio nelle publiche gravezze, che anticamente si dicevano tributi, inditti, superinditti, vettigali, e simili, ma oggi si dicono, doane, gabelle, collette, contribuzioni, e simili; Dovendosi parlare secondo l'uso commune per la capacità, e l'intelligenza di tutti, così nell'una, come nell'altra lingua latina, e volgare.

Queste sono le regole generali, ed ordinarie, non escludendone però quella limitazione, la quale nasceese dalla qualità del Giudice cioè che professando, o affettando l'erudizione, gustasse uno scrivere culto ed elegante, sicchè in tal modo s'incontrasse più il suo genio, onde con maggior gusto, ed applicazione studiasse la scrittura; Però questa sarà una limitazione della regola, ed in ciò consiste la prudenza, ed il giudizio dello Scrittore.

Al che per la più facile capacità si può adattare il paralello (ancorchè basso) il quale in questo proposito si è addotto nel Dottor Volgare dello Scalco overo del cuoco circa il modo d'apparecchiare i cibi, a proporzione delle persone, le quali li devono mangiare; Attesochè (valendosi del paralello del bacalà, al quale à comparazione degli altri pesci nobili li professori di quelle lettere che si dicono belle, paragonano le materie legali, a comparazione dell'altre lettere e scienze;) Se il bisogno porti di dover'apparecchiare per tutti, così nobili, e signori, come contadini ed operarj di questo medesimo cibo, sarà errore dello scalco o del cuoco l'apparecchiarlo per tutti in un medesimo modo, mentre per i Signori e Cavalieri, li quali abbiano il palato avvezzo a'cibi nobili, e delicati, si dovrà con molta diligenza dissalzare, coprire, ed ornare con saporetti ed intingoli, sicchè si mangi con quella nausea minore, che sia possibile; Ma all'incontro alli contadini ed agli operarj il cibo non piacerà se non sia salato, e se non avrà la puzza del bacalà.

E questo appunto è il caso, perchè à puri legulei non piacerà se non lo stile leguleico, e non l'elegante ed erudito; che però si deve adoperare quello stile il quale sia proporzionato alle persone, con le quali si parla, Valendosi del precetto del nostro Bartolo, accennato nel principio del Dottor Volgare, cioè che con i letterati si deve parlare letteratamente, e con i volgari volgarmente, cercandosi bensì d'addolcire, e di moderare quanto sia possibile le asprezze, e le amarezze de barbarismi legali, senza però partire dal parlare proprio della facoltà, nel foro più che nelle scuole, e nelle cattedre, e senza pregiudicare alla facilità ed alla chiarezza, alle quali per le accennate ragioni si deve principalmente premere.

CAPITOLO V.

Dell'ordine il quale si deve tenere nel promovere i motivi proprj, e nel rispondere a gli objetti, o motivi dell'altra Parte.

SOMMARIO.

1 *Delle due sorti de scrittori antichi, e da' quali si debba prendere il metodo dello scrivere.*
2 *Dello stile degli oratori antichi.*
3 *Dello stile degli Consulenti antichi, e moderni.*
4 *Della narrazione del fatto.*
5 *Motivi migliori nel principio.*
6 *Si devono portare tutti i motivi anche deboli, e della ragione.*
7 *Della ragione di premettere i motivi migliori, e del paralello.*
8 *Non si loda il promovere gli objetti.*
9 *Per qual ragione non si debbono imitar gli oratori antichi,*
10 *Quale sia oggidì il buono stile nel promovere i motivi, e le ragioni,*
11 *Se si debbano promovergli obietti & i motivi dell'avversario, si distingue.*
12 *Conclusione circa questi precetti.*

CAP. V.

1 DUe sorti di scrittori abbiamo, da' quali molti credono che si debba apprendere lo stile dello scrivere legale per la difesa delle cause del foro; Una cioè degli oratori, e declamatori dell'antica Roma, li quali appresero le regole e le forme dell'orare da i Greci, per quel che ne insegnano le orazioni, e le declamazioni, di Cicerone, di Seneca, di Quintiliano, e simili, ad imitazione de' quali hanno dato alla publica luce le loro informazioni, e declamazioni alcuni moderni nell'una, e nell'altra lingua latina ed Italiana respettivamente; E l'altra de'Giuristi antichi moderni, per lo più de due ultimi secoli decorsi, ad imitazione de quali hanno scritto, e tuttavia scrivono molti moderni del nostro secolo corrente.

Lo stile di quelli della prima specie, camina con le regole, e con i precceti della retorica, e dell'arte oratoria, cioè
2 che con i premii, & apparati, si renda attento l'animo dell'uditorio, a quel che si doverà dire, e dopoi cominciando dalli motivi, e dalle cose deboli, fare in modo che l'orazione vada sempre crescendo, sicchè nel fine si conchiuda con i motivi, e con le ragioni migliori, e più concludenti, esagerando anche, e ripetendo le medesime cose più volte, per quel che se ne discorre di sotto nel capitolo decimoquarto, trattando delle funzioni in voce.

E quello de' Scrittori dell'altra specie nel modo più legale che retorico, e di premettere tutte le ragioni del du-
3 bitare, & i motivi, li quali facciano in contrario; e dipoi addurre i motivi proprii per lo più coll'istess' ordine di cominciare dalli più deboli, acciò l'orazione vada crescendo, rispondendo nel fine a gli argomenti, e motivi, li quali da principio si siano addotti in contrario per la ragione del dubitare, conforme insegnano tanti consiglii gia dati alla publica luce.

Però di presente, almeno secondo lo stile vero, e buono della Corte di Roma (ancorchè in parte corrotto per alcuni scrittori moderni) ed il quale veramente doverebbe esser imitato da tutti, non pare lodevole, ne l'uno, ne
4 l'altro modo; Attesochè quando sia una scrittura sola, la quale abbracci tutta la serie del fatto, ed i motivi legali, secondo l'uso più frequente fuori della Curia, & anche alle volte in questa, e particolarmente nelli discorsi per la verità; In tal caso per il buon'ordine, e metodo della scrittura, deve procedere la pura, e candida narrazione istorica del fatto, e delle sue circostanze, le quali influiscono alla giustizia, & alli meriti della causa, senza interfecarla di motivi, o di digressioni, sicchè sia veramente una semplice narrazione istorica, a forma di scrivere all'assente una lettera informativa, acciò il Giudice sia bene informato, così del fatto come dello stato della causa, e del punto, del quale si disputa; E dipoi venendo alli motivi, ed alle ragioni proprie, addurre da principio,
5 e come si dice in frontispizio, quelle le quali vengono stimate le migliori, e le più forti, e convincenti, senza però lasciare l'altre, le quali siano stimate più deboli, ma portandole nel fine, sicchè la regola sia al roverscio da quella degli Oratori.

Si devono però portare tutti motivi; per quel che ci viene insegnato da' nostri maggiori, e maestri di questa facol-
6 tà; E ciò per quella ragione, che stante la gran varietà de' cervelli, con tutti i gusti, o sentimenti sono uniformi; Onde segue che que' motivi, i quali ad uno pareranno buoni, e sodi ad un'altro pareranno deboli, ed irrelevanti, ed all'incontro quelli che al primo pareranno di niuna voglia, dall'altro saranno stimati i migliori; Al che si adatta il troppo volgare paralello, solito communemente in ciò addursi, dello scalco, al quale viene rassomigliato in difensore della causa, cioè che nel banchetto deve portare di tutte le sorti di vivande, che vi siano per la varietà de' gusti, e de' stomachi, per la quale molti nauseranno i cibi nobili, e delicati, e gusteranno gl'ignobili, ed i grossolani.

Che però si stima errore quello degli Avvocati, o difensori, maggiormente scrivendo in Tribunali Collegiali, quando abbiamo de' molti motivi, di restringer a quelli che ad essi pajono li migliori, e di voler regolare il gusto, overo il giudizio di tutti gli altri col proprio, mentre, conforme si è accennato nel capitolo terzo, non si dice lunghezza, o prolissità viziosa quella, la quale nasca da questa moltiplicità de' motivi, e di ragioni, come ordinata al servizio, ed al buon governo della causa, sicchè in questo caso la prolissità averà il suo fine onesto, e ragionevole.

Il suo giudizio dunque nello stimare più rilevanti gli uni, che gli altri motivi, sarà il regolatore dell'ordine di sopra accennato, cioè di cominciare, e di mettere in frontispizio i migliori, col medesimo parallelo de' cibi (il quale viene stimato il più adattato, mentre i motivi, e le ragioni sono i cibi dell'intelletto.) Cioè che da principio si devo- 7
no mangiare i più sani, e buoni, lasciando per il fine della tavola l'erbe, i frutti, il cascio, e gli altri cibi men sani, e più ignobili, attesochè altrimente, riempiendosi lo stomaco a prima fama di questa sorte di cibi inferiori, & escrementosi, non si gusteranno dipoi i buoni, ed i nobili; Conforme trattandosi del vino ne insegna l'oracolo evangelico nelle nozze di Galilea; E questo è appunto il caso ne' motivi, perchè l'intelletto del Giudice, stanco, e nauseato dalli motivi deboli, ed irrelevanti, ed avendo cominciato a formare, per la debolezza delle prime ragioni, poco buon concetto della causa, non faranno i motivi buoni quella operazione, che averebbono fatta da principio, e con i quali il Giudice sodisfatto non si sarebbe curato d'applicare a gli altri meno rilevanti, o dubbiosi.

Per l'istessa ragione non si stima degno di lode lo stile dell'altra specie de'scrittori legali come sopra, cioè di pre- 8
mettere gli objetti, e le ragioni del dubitare, e di comprovarle copiosamente, conforme si vede praticato appresso tanti consulenti, attesochè in tal modo si formano le prime idee, e le impressioni cattive nella mente del Giudice, che non così facilmente tolgono con le ragioni proprie apportate dipoi.

Nè deve in ciò attendersi l'esempio de' sudetti celebri antichi oratori, e declamatori, communemente stimati maestri dell'arte oratoria, per la chiara ragione della differenza assegnata di sotto nel capitolo decimoquarto, in occasione di trattare dello stile dell'orare in voce, dove si potrà vedere, per non ripetere più volte le medesime cose; Attesochè quelle orazioni, o declamazioni, che leggiamo appresso gli accennati Autori antichi, ed altri simili, ed anche ne moderni loro imitatori, non si davano come informazioni in scritto al Giudice perchè le dovessero studiare, ma si recitavano con la voce viva, accompagnata dall'emfasi, e da' gesti, e dall'altre parti; Come per appunto occorere in quelle prediche che abbiamo impresse in tanti volumi; Che però chiaro resta l'errore di quelli, li quali paragonano li consulti, e le informazioni in scritto d'oggidì, con le orazioni, e le declamazioni degli antichi oratori.

Anziche anche nell'orare in voce oggidì non si deve tenere quel medesimo stile per le ragioni accennate nel sudetto capitolo decimoquarto, sicchè la parte retorica dello scrittore legale a tempi nostri avanti i Giudici giurisconsulti, e professori, consiste nel portare i motivi, e le ragioni più strettamente che sia possibile; Però con buon' ordine, e metodo, e con spirito, e vivezza, acciò spic- 10
chino, e facciano maggiori impressione, mentre il portarli languidamente, e con lo stile ignobile, gli toglie gran forza, e gli fa comparire minori, secondo il paralello accennato di sopra degli operarii, i quali diversamente lavorino una stessa materia, overo che d'un istesso drappo facciano de'vestiti, più, o meno al proposito.

Circa il promovere gli objetti, e le ragioni dell'avversario, si scorge qualche varietà d'opinioni; Attesochè alcuni lo lodano, acciò non si dia campo a far'impressione nella mente del Giudice, sicchè le risposte le quali arrivino dopo qualche dimora nō facciano quell'operazione che avreb- 10
bono fatta, se si fossero date dal principio; Et altri lo dannano per la possibiltà, che l'avversario non sia per addur-

si, ov-

si, overo che non sia per portarsi con quella chiarezza, ed efficacia, con la quale si promovano, onde le risposte riescano più deboli.

Che però frequentemente la pratica insegna, che le risposte servano ad authenticare maggiormente gli objetti; Anzi che alcuni professori della satira più fina, e proditoria, col manto d'amico, e di parziale, assumono l'impresa della difesa, e di rispondere alle satire, acciò in tal modo le rendano publiche e cognite a tutti, portando gli objetti con molta vivezza, acciò con le risposte languide, restino maggiormente authenticati, o pure più dichiarati, e scoverti.

Entra però quell'istesso errore, il quale generalmente cade in tutte le questioni problematiche, particolarmente in questa facoltà legale, cioè nel caminare indifferentemente più con una che coll'altra opinione, applicandola a tutti i casi, senza distinguerli; Essendo più vero, che si debba caminare con la distinzione de' casi, e delle loro circostanze; Cioè che quando si sia in dubbio, se li motivi dei quali si tema, siano per addursi, o nò, in tal caso non si debbano promovere; Ma se ciò sia certo, perchè si siano già promossi nell'altre dispute antecedenti della medesima istanza; O pure avanti il Giudice dell'altra istanza, & in tal caso si debbano promovere nella medesima scrittura, però nel fine, ed in forma oscura, e languida, sicche spicchino molto più le risposte.

Bensì che non dandosi regola, la quale non patisca le sue eccezzioni, alle volte conviene di mettere gli objetti, e le difficoltà nel frontispizio, per togliere, perchè così porti lo stato della causa; Cioè che per altro sia chiaramente fondata l'intenzione di quello, per il quale si scriva nelle regole legali certe, overo nel fatto chiaro, sicchè non vi sia il bisogno di comprovarla con motivi, e con ragioni, ma che il nodo delle difficoltà, ed il punto della disputa si restringa all'eccezione, overo all'objeto dell'Avversario, mentre in tal caso sarà lodevole, e sarà buono stile l'andare ad incontrare la difficoltà, per impedire che non faccia impressione nella mente del Giudice.

Et in somma in tutti li requisiti, o precetti, bisogna ripetere l'istesso intercalare, cioe che servano per una regola
12 la quale però riceve le sue limitazioni, secondo che persuadono le diverse circostanze de' casi; Onde a quest'effetto e necessario il giudizio dello scrittore, secondo quello che si accenna nella conclusione dell'opera, nel fine del capitolo decimo ottavo, ed anche si è detto nel fine del primo capitolo proemiale, ed altrove, consistendo tutto il punto nella pratica, mentre in tutte le cose del mondo, infinito è il numero de' teorici, e de' discorrenti, ma molto raro è quello de' buoni pratticanti.

CAP. VI.

Quale sia migliore stile, il ratiocinativo o discorsivo, premendo nelle ragioni, e negli argomenti, overo il dottrinale premendo nelle autorità; E quali siano le ragioni, delle quali debba servirsi il Giurista.

SOMMARIO.

1 *DEll'opinione de' seguaci dello stile dottrinale, e delle sue ragioni.*
2 *De' seguaci dell'altro stile ratiocinativo, e delle sue ragioni.*
3 *Della distinzione con la quale si deve caminare.*
4 *La legge chiara ed espressa deve prevalere ad ogni discorso.*
5 *Che non facilmente si dia questo caso delle leggi chiare.*
6 *Quando anche sia una legge chiara, se convenga lo stile ratiocinativo.*
7 *Della distinzione quando si debba attendere la parte ratiocinativa, overo la dottrinale respettivamente.*
8 *Quali siano quelle ragioni nelle quali deve consistere il buono stile ratiocinativo.*
9 *Delle considerazioni da farsi sopra le autorità.*
10 *Del disordine per non studiarsi le facoltà teoricamente, e per i suoi principii.*
11 *In che consista la vera parte discorsiva e ratiocinativa.*
12 *Della distinzione sopra il modo di praticare l'uno, o l'altro stile.*

CAP. VI.

QUesta è forse tra i Giuristi professori del foro, la più problematica, ed intricata questione che sia in questo proposito; dello stile dello scrivere, ed anche 1
del giudicare, o del consigliare, scorgendovisi una gran varietà d'opinioni; Attesochè i seguaci della fazione, la quale si dice de i Prammatici, e che ne tempi correnti molto trionfa, ed ha il maggior seguito, dannando lo stile discorsivo, overo ratiocinativo, dicono che nella facoltà legale sia rossore, e vergogna il parlare senza l'autorità delle leggi, e de Dottori; Che però frequentemente per le loro penne, o bocche corre quella propositione, che vaglia più una dottrina, che cento raziocinii; E che sia cosa da povero Dottore il caminare con le ragioni, e con le regole generali, overo con i simili.

Ed all'incontro, i seguaci dell'altra fazione, la quale si suol chiamare de' Neoterici, o veramente de' raziocinatori, dicono quel che si è detto nel capitolo primo, cioè che l'uomo sia un'animale ragionevole, il quale deve regolare le sue azioni dalla ragione più che dal detto degli altri; Et ancora che la ragione sia l'anima della legge, la quale sia un'effetto più della ragione, che della podestà. 2

Però in questa ancora, come nelle antecedenti, ed in tutte le altre questioni problematiche, cade l'istesso che di 3
già si è detto; Cioè che manifesto sia l'errore di quelli, li quali vogliono caminare con le sole generalità, seguendo indifferentemente in tutti i casi, l'una, o l'altra opinione; Attesochè veramente la decisione deve dipendere dalla distinzione de casi, e delle loro circostanze, sicchè non sia punto capace di regole generali applicabili a tutti i casi.

Che però quando vi sia la chiara, e l'espressa autorità necessaria della legge comune, o particolare, la quale per i suoi requisiti, sia valida, ed obligatoria; Ed in tal caso non entrano i discorsi, nè i raziocinii, e gli argomenti, ma si deve insistere solamente su l'osservanza della legge 4
chiara, senza badare se sia ragionevole o no, mentre secondo l'opinione più ricevuta nel foro esterno pratico, e giudiziario, la legge, col presupposto de suoi legitimi requisiti, si dice un'effetto particolare della rotastà, & in ciò consiste la sua forza, che ancorchè sia dura, si deve nondimeno osservare.

Questo caso però, ad un certo modo, si può dire ideale, sicchè, o mai, o molto di raro se ne dia la sua pratica, 5
e verificazione, particolarmente quando si tratti di leggi comuni canoniche, o civili; Onde solamente resta verificabile in qualche legge locale, o particolare, attesochè alle volte insegna la sperienza che si facciano delle leggi appassionate, per interesse, o per altro fine, ne casi particolari.

E ciò per due ragioni, una cioè che difficilmente si danno leggi comuni, le quali siano chiaramente contrarie a quella ragione, la quale sia veramente naturale, e comune a tutto, overo alla maggior parte del genere umano; E l'altra perchè quando vi sia la legge così chiara, ed espressa sicchè non riceva glose ed interpretazioni, non facilmente si da il caso che vi sia la lite, nella quale debbano gli Avvocati, e gli altri difensori scrivere, sostenendo le ragioni più d'una Parte, che dell'altra.

Però rare sono queste leggi così chiare ed espresse, sopra l'intelletto delle quali non vi sia la solita discordia de Dottori, e la varietà delle opinioni; E dal che si conviene la sciocchezza di quelli infarinati, i quali volendo fare i sapientoni, non sanno che si dicano, quando esagerano che si debba scrivere solamente con i testi, e con le glose, conforme più distintamente si discorre nell'una, e nell'altra opera; Pure quando questo caso si dia, si dovrà caminare con l'autorità della legge chiara.

Eccetto se si trattasse di scrivere avanti il Principe sovrano, o veramente avanti un Magistrato supremo, il qua- 6
le abbia l'autorità di derogare, o moderare, o dispensare alle leggi, nel qual caso si dovrà principalmente premere sopra la ragione, e non sopra l'autorità di quella legge, contro la quale si abbia il ricorso.

Quando dunque porti il caso, che non vi sia legge alcuna sopra il punto della questione, o pure che essendovi, quella fosse dubbia, e capace di più intelletti, sopra i quali concorra la solita varietà delle opinioni, con la differenza della più, o meno comune; O pure che non essendovi questo contrasto de' Dottori, vi siano alcune autorità una per parte, e per l'altra assistano le ragioni, sicchè propriamente vi cada

cada la presente questione del concorso tra le autorità, e le ragioni, così per regolare lo stile del difensore come quello del Giudice.

Ed in questo caso la decisione in gran parte dovrà dipendere dalla qualità del Giudice, o del Magistrato, avanti il quale si scriva; Attesochè, se occorrerà di scrivere avanti il Principe sovrano, come per esempio occorre nella Corte di Roma, quando si scriva per il Tribunale della Segnatura di Grazia; O pure che sia Tribunale, il quale abbia un'autorità da sovrano, e che proceda in forma estragiudiziale, e con le regole prudenziali, più da Principe che da Giudice, come per esempio (senza uscire dalla medesima Curia) sono alcune Congregazioni Cardinalizie, e particolarmente quelle sopra Vescovi, e Regolari, e della Consulta, ed altre simili, delle quali si è discorso nell'una, e nell'altr'opera nella Relazione della medesima Curia: E da quali esempi si potranno tirare le linee a somiglianti Tribunali, e Magistrati, a' quali si adatti la medesima ragione.

Ed all'ora fuori d'ogni dubbio, si dovrà principalmente per lo scrittore premere, più nelle ragioni, che nell'autorità; Non trascurando però queste, quando vi siano, come famulanti, ed accessorie alle ragioni, le quali devono prevalere.

Ma se si dovrà scrivere avanti Giudici, e Magistrati, li quali abbiano l'arbitrio ristretto dentro i cancelli legali; In tal caso, entra parimente la distinzione tra i Giudici unici, ed inferiori, ed i Tribunali grandi, e collegiali; Attesochè difficilmente si da il caso che un Giudice solo, ed inferiore si muova più dalle ragioni, che dalle autorità; Maggiormente quando, secondo l'uso corrente, e più frequente, quelle siano di decisioni di Tribunali grandi di quel Principato; E per conseguenza lo scrittore dovrà premere più nelle autorità quando possa; E non potendo perchè siano in contrario, dovrà valersi delle ragioni, e de discorsi, non già per distruggere, e per impugnare direttamente le autorità, col pensiero, che quelle debbano a queste prevalere, ma bensì per schermirsi da esse, e per isfuggire l'applicazione al caso del quale si tratti per la diversità della circostanze; Che all'incontro ne Tribunali grandi; si deve principalmente premere nelle ragioni (di quella qualità però, la quale di sotto si esplica) non ostante che in contrario vi siano delle autorità, e delle decisioni, anche dell'istesso Tribunale, o altro simile, attesochè con sè stesso, e con gli eguali non fanno le decisioni quell'autorità, che fanno con gl'inferiori; E queste pajono le regole generali, da limitarsi o praticarsi, secondo che richiedano le circostanze de casi, dalle quali veramente dipende la decisione.

Bensì che quando attentamente si faranno le dovute considerazioni, così sopra la qualità delle ragioni, come anche sopra quella delle autorità, difficilmente, e molto di raro si darà il caso, che sia di bisogno d'esaminare, e di
8 decidere sì fatta questione; Attesochè per quello spetta alle ragioni, non si deve intendere di quelle che a ciascuno persuada il suo cervello, overo il proprio discorso, e lume naturale, conforme molti malamente credono vivendo con questo inganno mentre non ritrovandosi stabilito nel mondo quale sia la vera, e la certa ragione delle cose, ciascuno se la figura, o la suppone a suo modo, secondo la varietà de' cervelli, sicchè quello che ad uno parerà bianco, ad'altro, con egual sentimento di verità, parerà nero; Onde per questo effetto è stato di bisogno d'introdurre le leggi, ed in difetto di queste si è stabilito doversi deferire alle opinioni ricevute, ed alle decisioni de' Tribunali, per quel che più di proposito se ne discorre nel proemio del Dottor Volgare; Ma s'intende delle ragioni derivanti dalli principj legali, e dalle regole, e massime certe della facoltà, sicchè siano ragioni legali, e non naturali solamente.

E quanto all'autorità; Quando si facciano le dovute riflessioni, e distinzioni, le quali si accennano nel capitolo seguente, sicchè non si camini con lo sciocco stile della plebe
9 leguleica, di fare (come volgarmente si dice) d'ogn'erba fascio, e col solo stile collettorio di badare al numero aritmetico di quelli i quali parlino di quel punto, senza distinguere il modo, e la qualità, ma che si attendano solamente quelli Dottori, li quali veramente meritino di far autorità. Difficilmente si darà il caso di questa contrarietà chiara, e diretta, trà le autorità, e le ragioni, Che però gli equivoci consistono nel confondere questi termini, e prendere per ragioni le naturali solamente, e per autorità il detto d'ogni scrittore tale quale sia; Onde a quest'effetto, e per tal distinzione, la parte discorsiva, overo raziocinativa si dovrà sempre stimare la migliore, e la più lodevole, come adattata al senso delle medesime leggi e de' Dottori.

Che però a quest'effetto, nell'accennato proemio del Dottor Volgare si è discorso di quello che anche si accenna di sotto nel capitolo duodecimo, sopra lo stile da tenersi da 10
lettori e Cattedratici; E nel sudetto Proemio si è esagerato il disordine de' tempi nostri, nel non studiare la facoltà teoricamente, e per i suoi principj, e termini, ma solamente per tradizioni, o repertorii, con lo studio delle moderne autorità, e decisioni, all'uso de' papagalli; O veramente all'usanza di quei musici, li quali cantino per aria, e non per la scienza, e per la notizia delle note, e delle regole musicali.

Attesochè quando non vi sia la parte scientifica della teorica per i suoi principj, non si possono fare queste ri-
11 flessioni; Che però la parte discorsiva o ratiocinativa, la quale sia degna di lode, non consiste in quei discorsi, o ratiocinj, ed argomenti, i quali all'uso de dialettici si facciano col solo acume dell'ingegno, e col solo discorso, o lume naturale, ma è quella, la quale consista nel ratiocinare, e discorrere per i veri principj e per le massime certe, ed inalterabili della facoltà, contro le quali i Dottori non possono parlare senza manifesto errore; E per conseguenza quelli i quali così parlassero, non meritano dirsi Dottori, ma ciavattini indegni d'ogni autorità.

Tuttavia, quantunque questo discorso sia il più vero; Non perciò deve lo scrittore praticarlo indifferentemente, 12
quando anche sapesse eccellentemente farlo, come ben versato nella parte scientifica; Ma secondo quel che di sopra si è accennato, circa l'elocuzione elegante, e culta, o respettivamente bassa ed ignobile, si dovrà regolare secondo la qualità, e la capacità del Giudice; Ad imitazione del medico, il quale, anche in una stessa specie di morbo, non deve con tanti egualmente adoprare l'istessa qualità, e quantità de' medicamenti, ma si deve regolare secondo le complessioni, l'età, le forze, la stagione, l'aria, e le altre circostanze; Attesochè con giudici di basso intendimento, e di poca capacità, lo scrivere con quello stile nobile, e discorsivo, col quale si dovrebbero trattare le materie, e gl'articoli altamente, serve più tosto a pregiudicare, ed a far danno alle cause; Maggiormente quando l'Avvocato stia in opinione d'uomo dotto, e d'ingegno elevato, e ratiocinativo, per essere l'ignoranza, ed il sospetto, continui, ed indivisibili compagni, onde si metterà più tosto alla parata, e crederà, come volgarmente si dice, che se gli voglia buttare la polvere sù gli occhi, overo che con la forza dell'arte, e dell'ingegno se gli voglia far vedere il bianco per il nero; Che però in questo caso sarà stile migliore l'abbassarsi al possibile, ed portare i motivi in una forma più piana, e più facile premendo più nelle autorità, che nelle ragioni; Overo quando le autorità ostassero in contrario, si dovrà, conforme si è detto premere nello sfuggirne l'applicazione col fatto, e con dimostrazioni più tosto piane, e pratiche, che alte, e scientifiche, Valendosi dell'accennato parallelo sopra il diverso modo di preparare i cibi, overo i medicamenti secondo la qualità di quelli, i quali li devono mangiare o prendere.

CAP. VII.

Del modo di contenersi nelle allegazioni delle autorità, così circa la loro copia, o scarsezza respettivamente, come ancora circa l'ordine da tenersi in esse; E se convenga addurre le autorità degli Storici, e de' Poeti, ed altri scrittori non legali.

SOMMARIO.

1 *IN che consista l'abuso dello stile sopra le autorità.*
2 *Si distinguono le inspezioni sopra le allegazioni.*
3 *Della ragione, dalla quale sia derivato lo stile delle copiose allegazioni.*
4 *Che nelle regole, e negli assiomi generali certi non si debba allegare.*
5 *Ed anche nelle antiche questioni dubbie, nelle quali si siano già fermate le regole, e le limitazioni, e quando si debba allegare.*
6 *Si da il paralello.*

7 *Si risponde alle ragioni le quali si sogliono addurre per giustificare lo stile delle inutili allegazioni*
8 *Altro paralello.*
9 *Quando per sovrabondante cautela, anche sopra le cose certe si voglia allegare, quale stile si debba tenere.*
10 *Se le allegazioni debbano essere copiose, o veramente poche.*
11 *Dell' ordine da tenersi nelle allegazioni.*
12 *Dell' osservazioni, le quali si devono fare sopra le medesime allegazioni.*
13 *Della ragione per la quale si debbano portare poche autorità.*
14 *Paralello de' testimonj.*
15 *Se le allegazioni si debbano fare in corpo, overo nella margine.*
16 *Se convenga addurre delle autorità non legali, e dell' erudizioni.*
17 *Si conchiude sopra il modo che si deve tenere.*
18 *Paralello del Pittore.*
19 *Sopra l'abuso, senza fine alcuno.*

CAP. VII.

IL maggior disordine che sia nello stile de Giuristi, e per il quale si è principalmente mosso lo scrittore a comporre il presente discorso, consiste in questa parte, sopra il modo di allegare le autorità; Non che ciò sia dannabile,
1 e vizioso, essendo più tosto opportuno, anzi necessario il provar bene gli assunti ed i motivi con le autorità delle leggi, e de i Dottori, mentre tale è la natura di questa facoltà; Ma per l'abuso, il quale in ciò si scorge, e che principalmente ha cogionato, e tuttavia cagiona quel disprezzo de leggisti che si è accennato di sopra nel capitolo primo proemiale.

Cinque dunque sono le ispezioni, le quali cadono nella
2 presente rubrica; La prima cioè sopra quali cose si debbano fare le allegazioni, sopra quali nò; L'altra, presupposto che siano opportune, e che si debbano fare, se debbano essere copiose, ed in gran quantità, overo se sia migliore stile l'addurne poche; La terza qual' ordine si debba tenere nell'allegare le autorità; La quarta sopra la qualità delle medesime, cioè di quali specie si debbano addure; E la quinta sopra il modo materiale, cioè se sia meglio intersecarle nel corpo della scrittura sopra ogni proposizione o motivo, o pure senza interrompere l'orazione, ed il filo del discorso, allegarle nel margine con i suoi segni.

Per quel che spetta alla prima ispezione; Nell' addotto
3 capitolo primo proemiale, pare che si siano accennate a bastanza le ragioni per le quali sia passato in abuso ed in corruttela questo stile dell' allegare, ancorchè appresso gli antichi fosse scusabile; Attesochè, cessando oggidì quelle ragioni per le quali i nostri maggiori furono costretti ciò fare, non si sà vedere qual ragione possa mai scusare, overo coonestare questa usanza di riempire inutilmente le carte, senza il bisogno, e senza proposito, di superflue allegazioni; Che però quando si tratta di quelle regole, ed assiomi i quali siano oggi notorii, ed assoluti, sicchè li difensori dell'avversario ed il Giudice, non siano per impugnarli o dubitarne, in tal caso si deve stimare manifesto errore di riempire inutil-
4 mente le carte di sporcare le scritture con gli escrementi, quali si dicono le superfluità, e le cose inutili, non essendovi fine alcuno ragionevole, al quale l'umane azioni devono drizzarsi, quando si voglia operare da animale ragionevole, e non da bestia.

E l'istesso ne' tempi nostri camina in quelli articoli, ed in quelle questioni, le quali appresso i nostri maggiori erano molto dubbie ed intricate, mentre già per lo più vi sono sta-
5 bilite le regole, e respettivamente le limitazioni, della verità delle quali generalmente ed in astratto più non si dubita sicchè tutto il dubbio suol' essere nell' applicazione, perchè una delle Parti pretenda d' essere nel caso della regola, l'altra in quello della limitazione.

Dunque manifesto abuso e molto detestabile stile si deve dire quello, di fare un gran cumolo di allegazioni sopra sì fatte propositioni già certe, e ricevute in modo che non siano per impugnarsi nè dall' Avversario, nè dal Giudice; Che però, quelle presupponendo, come già certe, e note, deve lo scrittore premere sopra l'applicazione a se opportuna, e sopra questa deve caricare la mano quanto più possa nel provare il suo intento con le autorità, e con le ragioni, e per consequenza al bisogno, e non fuori del proposito, ed inutilmente. Si deve però copiosamente allegare, quando il caso porti che anche di presente si adatti l'istessa ragione, la qual necessitò gli antichi a tenere quello stile, cioè che l'articolo fosse tuttavia dubbioso, e disputabile; Ed in tal caso si segua pure l'istesso stile degli antichi, perchè si farà bene, e sarà cosa degna di lode, ma senza questo bisogno, è un' errore manifesto.

Se in tempo di guerra, o di peste, o di carestia, o di altri accidenti, i nostri maggiori, per savj, e dotti che fos- 6
sero, avessero tenuto uno stile di governo della Republica adattabile a quei tempi, non perciò l'istesso si deve tenere ne' tempi correnti pacifici, e non calamitosi, ne' quali si deve tenere una diversa forma di governo; Onde di certo sarà chiaro errore il voler continuare quello stesso stile, e col motivo che l'usassero i maggiori molto savj e prudenti, per la diversità della ragione; E questo è appunto il caso.

Sogliono alcuni per iscusare questo stile, addure una ragione, che non a tutti i Giudici siano cognite le regole, e 7
le conclusioni, le quali appresso i savii, e dotti professori siano già certe, e ricevute fuori d' ogni dubbio, e che però a quest' effetto sia bene di vestirle con l'autorità; Però si risponde, che ciò sia supporre un' inconveniente, il quale non si deve presumere ne' Giudici professori, e togati, e molto meno nelle Città, e Tribunali grandi; E se pure alle volte se ne desse il caso, tuttavia questa sarà una limitazione speciale, per timore della quale non si deve distruggere la regola; Insegnandoci la medesima legge, che dobbiamo regolarci con quel che sia più frequente, e non con casi rari da non supporsi.

Se un Capitano, overo un soldato dovrà mettere in carta all' effetto di persuadere al suo Prencipe, o respettivamente all' esercito, le ragioni, per le quali si debba assediare, overo assaltare l'inimico; o la piazza più in un modo, che nell' altro, che porti delle massime, e delle regole militari, le quali conviene premettere, o supporre per cavarne le consequenze, overo le illazioni per il fine, del quale si tratta; In tal caso se sopra ciascuna massima o regola, ancorchè sia certa, e tra soldati notoria, portasse gran quantità di scrittori dell' arte della guerra, e dell' istorie, con altri ornamenti d' erudizione, questa scrittura appresso i religiosi claustrali, overo appresso gl' altri del clero, e del popolo imbelle, li quali niuna perizia abbiano dell' arte militare, sarà stimata una cosa molto dotta, bella, ed avrà un gran plauso, Ma da i capitanni, e soldati, per i quali sia composta, sarà stimata degna dell' irrisione, non che del biasimo, come piena di superfluità, e di cose fuora del proposito, mentre parlandosi con soldati, queste cose si devono presupporre, e si devono brevemente accennare, premendosi sopra l'illazioni, e consequenze che se ne vogliono tirare, overo sopra l'applicazione, al fine ed all' effetto del quale si tratta, e sopra il quale consiste tutta l'opera, e l'artificio dello scrittore; E questo è appunto il caso.

O pure, quando lo scrittore legale voglia sodisfar' a se stesso in questa parte, per togliere l'accennato dubbio, che ad alcuni Giudici, anche le massime, e le regole certe, siano nuove, ed incognite, sicchè abbiano bisogno della prova. Stante che oggidì sono ripiene le librarie di tanti collettorii, li quali sopra ciò hanno fatto delle fatiche immense, però senza fare il mecanico mestiere del copista, basterà d'accennare uno, o due sì fatti collettori, dove il poco pratico Giudice si possa cavare la sete sciocca.

Nel caso dunque, che le allegazioni siano opportune, sicchè si debbano fare; Per quel che spetta alla seconda ispezione, cioè se debbano essere copiose, ed in gran quantità, 10
o pure che basti l'addurne alcune poche; La decisione dipende dalla qualità della massima, o della conclusione, la quale si porti, ed anche dalla qualità delle autorità, le quali sopra ciò s'abbiano; Attesochè, se nel luogo, o Tribunale, nel quale si scriva, si abbiano delle moderne decisioni, e delle buone, e ricevute autorità, le quali copiosamente, e di proposito fermino quella conclusione, e canonizino più una opinione che l'altra, e che in esse si alleghino de molti autori; in tal caso, superfluo parimente sarà il portare tutte quelle autorità, le quali più commodamente si possono vedere già stampate ne i volumi, sicchè sarà un far il mestiere del copista; Che però sarà meglio il portarne poche, ma al proposito e stringenti, accennando che appresso di queste si possono veder l'altre.

Onde quei cumuli, e quelle lunghe litanie, le quali si vedono appresso alcuni scrittori saranno solamente opportune, ed al proposito, quando l'articolo sia tuttavia dubbioso, ed indeciso, sicchè convenga pigliandolo da capo, ed essaminando tutte le autorità, dimostrare quale sia l'opinione più vera, e la più communemente ricevuta, nella maniera che facevano i nostri maggiori, per le ragioni accennate nel sudetto capitolo primo; Però oggidì molto di raro ciò occorre; Ed altrimente sarà ancora una inutile, e superflua riempitura di carte senza proposito.

Ma se per il bisogno, overo per l'opportunità della causa, conveniße fare questo cumolo, in tal caso si deve, per il buono stile, avvertir' all' ordine da tenersi nell' allegare
11 le dottrine secondo le diverse classi de' Dottori, portandoli seriamente, e con la distinzione delle sue classi di maggior, o di minor autorità; Cioè di portare primieramente gli antichi Glossatori, o Ripetenti e ad essi comettere anche i moderni dell' istessa classe; Dipoi i Trattatisti, e Questionanti come quelli i quali hanno parimente scritto alla verità e con l'istess' ordine tra gli antichi, e moderni; In terzo luogo portare li Consulenti, parimente con l'ordine dell' antichità; Ed in ultimo luogo le decisioni de i Tribunali grandi per concludere che quell' opinione sia stata più canonizata in pratica; Attesochè se bene nel capitolo nono del proemio del Dottor Volgare, per quel che spetta all' autorità, si è dato il primo luogo a queste ultime, e per le ragioni ivi accennate, dove il curioso potrà vederle; Tuttavia a quest' effetto dello stile, conviene tener' un' ordine diverso quando s' abbia da far tal cumolo o scala; Essendo chiaro l'errore di quelli, li quali siano de' confusi mescugli delle sudette classi, cioè d' andare intersecando, e confondendo una classe con l'altra, e posponendo gli antichi alli moderni, con altre confusioni dell' ordine sudetto.

Il punto principale però, in proposito delle autorità, consiste nell' altra ispezzione, cioè circa la loro qualità, e qua-
12 li si debbano addurre, e quali nò; Ed in ciò deve consistere la maggior diligenza, e l'applicazione dello scrittore, cioè che debba sfuggire onninamente l'accennato mestiere del copista, col seguitare la fede de i colettori, overo de i proprj, o degl' altrui repertorj; Ma deve accuratamente considerare quelle autorità, e dottrine, le quali siano stringenti, ed al proposito; Attesochè frequentemente si portano di quelle, le quali, secondo lo stile degli antichi moderni, parlano in un modo per ragione del dubitare, ma dipoi concludono il contrario, sicchè l'avversario con le medesime lo convinca, e cavi l'antidoto, e la medicina dal veleno; Ed in quest' errore frequentemente s' inciampa quando le allegazioni si facciano inconsideratamente.

Ed in oltre si deve ben riflettere a i casi de' quali gli Autori parlino, e sopra tutto a gli presupposti, con i quali fermano, overo applicano quella proposizione, per vedere se facendosi la dovuta combinazione, delle circonstanze si applichino, o nò al caso del quale si tratta, mentre frequentemente occorre che per la diversità della ragione, o de presupposti, quelle autorità più tosto si ritorcono.

Considerando ancora, se gli scrittori si fondino nelle leggi comuni, o particulari, le quali si osservano in quel luogo, o Tribunale, overo nelle leggi e ne i stili particolari di diversi paesi; Attesochè sarebbe specie di pazzia se per provare per esempio un' usanza di Spagna si adducessero per testimonii li Francesi, li Todeschi, gl' Italiani ed i Polacchi i quali parlino delle diverse usanze de' loro paesi, e questi mettere in massa con i Spagnoli senza distinguerli.

Doppo fatte queste considerazioni, si deve ancora riflettere alla qualità de' Dottori, se siano di maggior, o di minor autorità, secondo le classi costituite nell' una, e nell' altra opera, del Teatro, e del Dottor Volgare; Ed anche attentamente si deve riflettere al modo col quale parlano cioè se maturatamente, e di proposito, o pure incidentemente; O se siano semplici relatori del detto d'altri, o pure a diverso proposito, ed a diverso effetto.

Onde quando si faranno queste considerazioni si ritroverà che difficilmente tra cento ve ne siano dieci, li quali fac-
13 ciano al proposito, e che meritino la fede; Che però è sempre più opportuno il portarne poche, e buone, ed al proposito, mentre portandone molte senza queste considerazioni, se il caso porti che il Giudice voglia vederne alcune di quelle, le quali ritrovi che non facciano al caso, o pure che più tosto si ritorcano in contrario, si discrediteranno tutte l'altre, e tutta la scrittura.

Sono i Dottori paragonati alli testimonii, i quali s'inducano per provare quel che si desidera. Onde conforme ma-

nifesto errore sarebbe quello del Giudice, overo del difen- 14
sore, che dovesse indifferentemente credere a' testimonj per il solo numero aritmetico, col trattarli tutti d'una maniera, affaciandoli assieme, senza riflettere alla loro qualità personale, per la quale siano sospetti, e più o meno degni di fede; Ed anche senza riflettere al loro detto, se sia di certa scienza, overo di udito, o pure se siano falsi, o varii, o contrarii, o che parlino con presupposti erronei, o diversi, con altre somiglianti considerazioni.

Così manifesto sarà l'errore nel tenere questo stile, delle dottrine, e delle autorità, mentre conforme non ha da uguagliarsi un testimonio, il quale sia personaggio grande di somma fede, ed integrità, non interessato nella causa, e ben' informato, sicchè alleghi concludenti ragioni della sua scienza, con un testimonio, vile, interessato, sospetto vario, e che non assegni buona causa, o ragione della sua scienza, o che sia convinto per falso, overo per erroneo; Era ciò per gl' Avvocati, e difensori, ed anche per i Giudici, si deve principalmente riflettere, mentre dal non farsi queste considerazioni, risultano tutti gli equivoci pregiudiziali alla verità, ed alla giustizia, ed alla nobiltà della facoltà legale, quale così si confonde, e si avvilisce.

E finalmente quanto all'ultima ispezzione, circa il modo materiale delle allegazioni, cioè se si debbano intersecare dentro il discorso, e l'orazione, o pure si debbano ad- 15
durre nella margine senza interrompere il filo del discorso; Ancorchè a discorrerla con la ragione, e con le regole dell' arte oratoria, indifferentemente si dovrebbe dire che sia erroneo, e dannabile lo stile dell' intersecazione, dell' interrozione dell' oratione; facendo ciò molti mali effetti, e particolarmente perchè rende il discorso di più difficile intelligenza per la diversione dell' intelletto, che ne segue; Tuttavia, quando si tratta di scritture composte nella lingua latina, e tolerabile questo stile come più communemente usato da' nostri maggiori, attesochè quando le allegationi siano fatte con la dovuta discrezione, per il solo bisogno, e per l'oportunità, secondo le regole, ed i precetti di sopra accennati, non ne seguirà tanto mal' effetto; Ma quando sia con il dannato abuso del superfluo, ed indiscreto cumulo come sopra, anche scrivendosi nella lingua latina sarà minor male, e produrrà minori inconvenienti, che si faccia nella margine, sicchè il farlo in corpo e con l'intersecazione sarà cosa dannabile.

Però nel caso, che si scriva nella lingua volgare, o materna sempre sarà chiaro errore il farlo in corpo, e con l'intersecazioni, attesochè in questa lingua cessa quell' unica ragione dell' antica usanza, e dell' assuefazione, la quale salva quando si scriva in latino.

E ciò a tal segno si verifica, che essendo lo scrittore Giurista di professione, per quanto ne provano le carte date alla publica luce; Tuttavia facendo anche forza a se stesso in diverse occasioni non ha potuto indursi a leggere quelle scritture le quali *con tali intersecazioni* sian composte in lingua Italiana, come per una specie di manifesti, per giustificatione d' alcune cose publiche, politiche; o civili già cognite a quelli, i quali habbiano qualche mediocre notizia delle cose notabili occorse in questo secolo nella nostra Italia, ed anche fuori.

Sotto questa rubrica delle allegazioni delle dottrine, cade anche il vedere se allo scrittore legale convenga va- 16
lersi delle autorità non legali di scrittori nelle altre facoltà Come per esempio, de Filosofi, Teologi, Scolastici, o Morali, de Medici, degl' Istorici, de Poeti, de Gramatici, & altri simili.

Ed in ciò si deve caminare con la distinzione, cioè che se quelle autorità influiscono alla necessità, overo all' opportunità della causa, sicchè la decisione dipenda da cose spettanti a tali facoltà respettivamente; Come per esempio per la maggior frequenza occorre nelle materie della medicina, e nell' istorie, ed anche segue ne i Gramatici e negli eruditi per l'intelligenza, e significatione delle parole; Ed in questi casi sì fatte autorità sono degne di lode, come opportune per il bisogno, e per il fine della scrittura; Ma se siano per ornamento, e per far pompa dell' erudizione dello scrittore, sarà errore, ed una cosa dannabile, come superflua, e che cagiona la prolissità della scrittura, e l'interrompimento de motivi, e delle ragioni senza proposito; Eccetto se fossero rari, ed opportuni per allettare l'animo del Giudice, adattandosi il paralello altre volte addotto del sale, e del pepe, e del zucchero e degli altri aromati nelle vivande.

Che però conchiudendo, conviene ricantare l'istesso in-
17 tercalare, cioè che l'operazione dello scrittore deve ferire il fine, per il quale si faccia la scrittura, e per conseguenza sfuggendo le cose inutili, e superflue si deve premere sopra quel che sia necessario, overo opportuno per ottenere il fine desiderato, e sopra questo sarà lodevole, e di profitto l'addure delle autorità e delle ragioni per provare il suo intento; Ma non già che si faccia all' uso de prodighi, e degl' imprudenti, li quali abbondano nelle cose superflue, e mancano nelle necessarie, conforme frequentemente la pratica insegna in sì fatti scrittori seguaci di questo sciocco, e corrotto stile, cioè ch' empiono le carte d'allegationi fuori del bisogno, e del proposito, e diffondendosi molto in queste, lasciano sprovisti i punti sostantiali ne' quali consiste la causa, anzi alle volte niente li toccano.

Le autorità, e le regole, e le conclusioni legali sono quelle piccole pietre colorite, con le quali si formano le pitture di mosaico, overo sono i colori, con i quali si dipinge a pen-
18 nello, atteso che per se stessi sono buoni, e coloriti, e sono atti a formare le figure; Però il punto consiste nella buona loro disposizione, e nell' applicare opportunamente secondo il disegno, e per il fine che si desidera, mentre con l' istesse pietre overo con gl' istessi colori possono così formarsi un' Angelo, come un diavolo, overo così un' uomo, come una bestia.

E quando si dispongano per formare una imagine desiderata, poco importerà che la pittura sia ricca è copiosa di colori finissimi, se non corrisponderà al disegno, e se non rappresenterà quell' imagine, o effigie che si desidera; Anzi l'abondanza de' colori, e delle pannegiature in quelle parti le quali devono essere ignude pregiudica; Ed all'incontro le parti ignude, ed i scurci, overo l'ombre fanno spiccar meglio la pittura, e la rendono più perfetta, e vaga; E questo è appunto il caso delle allegazioni delle autorità fuori del bisogno, e dell' oportunità della causa; Onde conforme sì fatte pitture ricche è copiose di finissimi colori, ma senza il buon disegno, e senza l'aria di quella effigie che si desidera, piaceranno molto al volgo ignorante, il quale appagandosi della vista, non s'intenda di disegno è di pittura, ma dagl' intendenti saranno stimate degne d' irrisione col disprezzo totale del Pittore; Così le scritture copiose di allegazioni fuori del bisogno piacciono al volgo ignorante, ma sono disprezzate da dotti.

19 E veramente questa è una di quelle cose, le quali, conforme dice il più volte accennato Principe de lirici, muovono nell' istesso tempo la bile ed il riso, cioè che il volgo stima è desidera questa copia di allegazioni, senza fine alcuno, e non sapendo il perchè; Attesochè per lo più, sodisfacendosi di quel confuso mosaico, il lettore non aprirà pure un libro, ne vedrà pur una delle dottrine allegate, sicchè si desidera quel che non si vede, e si trascura a vedere quello che sia necessario. A somiglianza di colui, il quale nell' orazione funebre, che si recitava nel Parnaso sopra la perdita delle dieci deche di Tito Livio, piangea così dirottamente tal perdita che interrompeva l'oratore, e l'uditorio; E pure fù convinto che mai si fosse curato di legger quelle dieci, che abbiamo.

Che però si conclude, che veramente ciò sia un discorrere ed un' operare senza bisogno ed opportunità è senza il suo fine, che vuol dir l'istesso, che operare all'usanza delle bestie senza ragione, ma solamente perchè così si veda fare dagli altri senza sapere, e senza discorrere il perchè.

CAPITOLO VIII.

Se allo stile dello scrivere convenga, o nò il requisito dell' integrità, e del buon concetto dello scrittore, e dell' altre virtù, e buone parti, le quali in esso devono concorrere.

SOMMARIO.

1 *Che l'integrità è la bontà dello scrittore non sia necessaria.*
2 *Il contrario che sia necessaria overo profittevole.*
3 *Di quale integrità e bontà si debba intendere.*
4 *Degli effetti mali che producono i vitii ancorchè fuori dell' esercizio della professione.*
5 *Che il requisito dell' integrità sia necessario più nel fattista che nel Giurista.*
6 *Dell' altre virtù, e buone parti che devono concorrere nello scrittore.*

CAP. VIII.

Credono alcuni, che l'integrità ed i buoni costumi dello scrittore non abbia connessione alcuna col buon talento, e col buono stile nello scrivere, e nell' informare per difesa delle cause; Attesochè dovendo il Giudice persuadersi dalli motivi, e dalle ragioni, così di fatto come di legge importa poco, che quello il quale le promove, e le rap- 1
presenta, sia un' uomo da bene, overo sia un tristo, mentre non si bada allo scrittore, overo al dicitore, ma alla rilevanza de' motivi, e delle ragioni; Maggiormente, che gli uomini viziosi, e di mal genio, per lo più sono d'ingegno elevato, abusandosi del talento, che Iddio gli ha dato, e malamente impiegandolo, sicchè nelle parti intellettuali oprano con maggiore spirito, e vivezza.

Ciò non ostante, più comunemente (è con ragione) viene stimato, che questo sia uno de requisiti oportuni per il buono stile legale del foro pratico, per la ragione accennata da medesimi antichi professori dell' arte oratoria, ancorchè fossero gentili, la quale molto più resta efficace trà noi Cristiani, cioè che difficilmente una bocca mendace, ed una persona mal costumata potrà persuadere ad altri la verità, ed indurre i giudici a dargli fede.

E se bene è vera la sudetta ragione, cioè che poco importa 2
la mala vita, ed opinione dello scrittore, se i motivi siano sodi, e rilevanti ben provati è portati con buon metodo; Ed all'incontro niente giova l'ottima vita è l'integrità, se i motivi siano irrelevanti è mal provati; Tuttavia per la migliore, e più facile apprensione de' medesimi motivi è ragioni, gran beneficio fa il concetto che si abbia dal Giudice dell' integrità, e della buona vita dello scrittore, perchè applicherà allo studio, ed alla lettura della scrittura con minor sospetto, sicchè il suo intelletto farà molto meglio la sua principale operazione nell' apprendere il fatto, ed i motivi; A somiglianza del Viandante, overo del Corritore, perchè correrà molto più quando abbia buona opinione della bontà, e della sodezza, e sicurezza della strada, di quel che faccia quando abbia il sospetto de' fossi, e de' lacci, e degl' inganni; Che però senza dubbio questo si deve stimare uno de' requisiti del buono stile.

Si deve però ciò intendere di quella integrità, e bontà, la 3
quale riguardi la professione, ed il fine, per la quale sia desiderata, che però se un causidico sarà puntuale, veridico, ed intiero nella sua professione, ma sarà soggetto alle fragilità ed ad altri vizii personali, li quali non influiscano al fine del qual si tratta, ciò poco importerà; Ed all' incontro niente importerà che sia continentissimo, divoto, e tutto spirituale, se sia poco veridico, o calunnioso, o mancatore nell' esercizio della sua professione. 4

E' cosa però molto lodevole che vi concorra ancora la bontà della vita nelle parti personali, ed indifferenti, così per il maggior concetto che se ne formi da' Giudici, e da i litiganti, come ancora perchè frequentemente la pratica insegna, che i vizii constituiscono la persona nel bisogno, per la quale si fanno de i mancamenti anche nell' esercizio della professione ancorchè il genio sia buono, ed onorato, mentre il bisogno alle volte induce a fare molte cose, le quali non si vorrebbono, ne per altro si farebbono.

Si desidera questo requisito nello scrittore col presuppo- 5
sto più commune è più frequente, che il medesimo sia direttore, così delle cose legali, come di quelle del fatto, sicchè faccia l'uno è l'altro offizio di fattista è di Giurista; Attesochè nelle cose del fatto più che in quelle della legge l'integrità, e la dabennaggine viene stimata necessaria, cadendo in esse più che nelle legali la calunnia, e la bugia positiva con l'inganno de' Giudici, li quali degl' inganni nelle cose legali, e dottrinali si possono facilmente accorgere da se stessi, con lo studio, e con l'apertura de i libri; Che però quando, secondo lo stile della Corte Romana, queste professioni del fattista, e del Giurista siano divise, per quel che si discorre nelli due capitoli seguenti, questo requisito resta più desiderabile nel primo, ancorchè nell' altro parimente sia cosa molto lodevole, e profittevole, anche ad accompagnar il buono stile dello scrivere, e del parlare, perchè le sue scritture, o le parole saranno più stimate; Ed ancora perchè un' uomo da bene può parlare a' Giudici con maggior franchezza, ed mettergli maggior timore, acciò facciano la giustizia, e che questa non sia corrotta overo alterata per le compiacenze, o per altri rispetti.

Per l'istesse ragioni, conferisce ancora molto al buono stile il conveniente decoro, il quale dallo scrittore si deve

ve sostenere, così nel trattamento proporzionato al suo stato per quel che porta l'uso del luogo, come ancora di non avvilirsi con i clienti, overo con i Giudici, e Magistrati, mendicando le cause, con le suppliche, e con le racomandazioni sicchè si professi d' essere trà la curialità essendo ciò cosa molto pregiudiziale al concetto, & alla stima, mentre da questa si suole ancora in qualche parte regolare il giudizio sopra la scrittura, conforme in proposito dell' integrità, e de' buoni costumi, si è detto; Che però si devono abborrire quelle bassezze servili, e quelle viltà, delle quali si è discorso nella relazione della Curia, nel Dottor Volgare in occasione di trattare de' Curiali, dove il curioso potrà vederlo.

Sogliono alcuni Giuristi, i quali però con il solito poco grato stile leguleico hanno professato di dare i precetti, e le regole sopra lo stile di esercitare la professione dell' Avvocato, ammonire i Professori che debbano vendere cara la loro mercanzia, e farla stentare, acciò sia più grata è più ben pagata, valendosi del detto, che si disprezza quell' arte la quale non si vende; Ed anche dando l'esempio del medico, il quale deve premere, quando vi sia il male, senza aspettare, che l'infermo sia guarito; Cioè che il cliente si debba mugnere, e pelare nel fervore, e nella maggior passione della lite.

Però questi sono precetti molto ignobili, e mecanici convenienti ad artegiani, ed a mecanici operarii, non ad un ordine così nobile, qual è, o dev' essere quello degli Avvocati, a quali non conviene il termine del salario, overo della mercede; ma quello dell' onorario da darsi spontaneamente, che però l'artificio dello scrittore o difensore, quando anche lo spinga il motivo dell' avarizia, dovrà essere nell' adoprare questi stimoli virtuosi, li quali nascano dalla sua dottrina, applicazione, integrità, e prudenza, sostenendo il conveniente decoro, e puntualità, conforme più distintamente si discorre nell' accennata relazione del Dottor Volgare, dove il curioso in ciò si potrà sodisfare.

CAPITOLO IX.

Di alcune osservazioni particolari sopra lo stile de' fattisti, che volgarmente diciamo Procuratori nella Curia Romana, nelle loro scritture, o informazioni, e sommarii.

SOMMARIO.

1 *Della distinzione delle classi de' Curiali nella Curia Romana.*
2 *Che questa distinzione fosse anche in Roma antica.*
3 *Dello stile del Procuratore overo fattista nella narratione del fatto.*
4 *Dell' altro nel promovere i motivi.*
5 *Delle ragioni per le quali non deve diffonderssi nelle allegazioni, e ne i discorsi legali.*
6 *Dell' altra ragione per la quale i procuratori non portino i motivi legali così bene come gli Avvocati.*
7 *Della composizione, ed uso de' sommarii.*
8 *Per questo rispetto si desidera maggior integrità ne i Procuratori.*
9 *Della perizia della pratica ne i Procuratori.*
10 *Se sia bene il valersi de' sollecitatori, e de i Giovani nel comporre i sommarii.*
11 *Che i Procuratori debbano anche esser periti nella teorica.*
12 *Si desidera maggior abilità nelli Procuratori, e della ragione, e si danna il caminare con il solo studio de' praticanti.*
13 *Si danna lo stile che i soli Procuratori diano la direzione alle cause.*
14 *Che l'Avvocato si debba chiamare da principio, e poi non continuarsi l'opera sua.*

CAP. IX.

Quanto negli antecedenti capitoli si è detto, camina generalmente in tutti gli scrittori nella facoltà legale, o siano giudici, o Avvocati, o Procuratori o Cathedratici respettivamente e da per tutto, applicando con la dovuta proporzione a ciascuno quel che gli conviene, ancorchè principalmente ferisca gli Avvocati, ed i defensori delle cause.

1 Ma venendo alla distinzione delle classi, e delle sfere de professori di questa medesima facoltà; Se per l'uso del paese, in un' istessa causa, e nell'istesso tempo scrivano più professori di sfere diverse; Come per esempio si pratica nella Corte Romana, che sono distinte le classe, overo le professioni dei Giuristi, e de fattisti, chiamandosi i primi Avvocati, e gli altri Procuratori, oltre le altre classi de' Solliicitatori, ed Agenti per quel che nella relazione della Curia si accenna nell' una, e nell' altra opera, trattando de' Curiali in tal caso si deve caminare con un diverso stile.

Questa distinzione de' Causidici della Corte di Roma, 2
non è nuova, essendovi ancora nell' antica Republica Romana; Attesochè oltre gli Avvocati, li quali anche, in quei tempi erano controdistinti da i Procuratori, all'ora chiamati ancora col nome di Padroni delle cause, come parimente di presente si chiamano, e gli altri inferiori, i quali erano chiamati sotto il nome generale de Causidici; Vi era ancora un'altr'ordine, o classe che oggidì non abbiamo, cioè degli Oratori, e Declamatori, de quali resta un'imagine nell' accennata Città di Venezia in quelli, li quali si dicono *Avvogadori* che sono diversi dagli Avvocati, e sono più qualificati, conforme si accenna di sotto nel capitolo decimoquarto.

Per quel che dunque spetta allo stile che deve tenere il Procuratore che è l'istesso che il fattista; L'officio suo dev' essere, con quella brevità che sia possibile, senza pregiudicare però alla chiarezza, la quale in questa specie di scrittori, e troppo necessaria, più che nell' altra de' Giuristi, di narrare candidamente il fatto, con tutte le sue circostanze, concludendo quel che si chiegga, e ciò si deve fare con una serie continuata, senza divertirsi in digressioni, o illazioni, e motivi, Ed in somma, conforme si è detto di sopra, si deve far conto di far ad un' assente per lettera la relazione, o narrazione istorica d'un caso, il quale sia oc-
corso, dovendosi presupporre che si parli ad un'uomo nuo- 3
vo, e non informato, il quale abbia bisogno di sapere quel fatto per minuto, e distintamente per avervi a dare il suo giudizio.

Seguita che sia questa narrazione, senza ingerirsi nelle par- 4
ti del Giurista con le allegazioni; e con i discorsi o ratiocinii, deve succintamente accennare i motivi legali, però in forma più tosto imperfetta, relativamente al Giurista, il quale supponga che sia per discorrervi perfettamente, senza diffonderssi nelle allegazioni, e ne' discorsi legali, dovendosi da ciò astenere per due ragioni; Una cioè per il buon ordine della distribuzione degli officii, acciò faccia ciascu- 5
no l'officio suo, non s' ingerisca in quello dell' altro, mentre altrimente in tutte le cose del mondo questa confusione partorisce de i disordini; E l'altra perchè altrimente l'opera delli Giuristi per lo più così suole restar inutile, attesochè vedendo il Giudice, che dal fattista si opera, e si discorre anche da Giurista, presuppone che gli Avvocati, uno, o più siano per ripettere le medesime cose, onde non si cura di leggere le loro scritture, il che frequentemente ridonda in pregiudizio delle cause; Attesochè se bene nella Curia, conforme si è detto nella sua relazione, tra i Procuratori vi sono de' periti Giurisconsulti, sicchè molti d'essi sarebbono abili, quando volessero far l'Avvocato, ed a scrivere da Giurista, tanchè con eccellenza; Nondimeno valendosi del precetto della legge, di regolare le nostre azioni con quelle cose, le quali siano le più frequenti, e le più contingibili, e per esser i Procuratori molto divertiti, così nel sentire i litiganti, come nel fare gli atti ordinatorii, e nel vedere li processi, e le scritture, non possono attendere molto di proposito allo studio delle conclusioni 6
legali, che non vi hanno quella consuetudine, e maniera propria, che vi hanno gli Avvocati, come tutti dediti a questo studio senza far altro, che perciò non portano le conclusioni, e le dottrine, o le ragioni con quella vivezza di spirito, e con quel buon metodo, che le portano i Giuristi; e per conseguenza deve scrivere in modo, che costituisca il Giudice, non solamente in curiosità, ma anche in necessità di ricorrere alle scritture degli Avvocati.

Consiste ancora il buono stile, e la diligenza del fattista, secondo l'uso della Curia (forse singolare) nel concepire bene il sommario delle scritture, e de i testimonii, e l'altre prove, o atti per la prova di quel che abbia detto nell' informazione, con l'ordine della medesima seriatamente; Attesochè, conforme più distintamente si è accennato nella Relazione della Curia, così i Giudici, come gli Avvocati, non vedono i processi, e le scritture, ma caminano con questi sommarii, li quali contengono le cose più sostanziali

per il bisogno, e per l'opportunità della causa, ed al fine, ed effetto del quale si tratta; Che però per questa ragione particolarmente si richiede ne i Procuratori, più che negli Avvocati il concetto d'una somma integrità, conforme nell' una, e nell' altr' opera si è più a pieno discorso, in occasio-
8 ne di trattare del punto, se si possano diffendere le cause contro la propria opinione.

9 Si desidera ancora ne i fattisti (secondo lo stile della Curia) la molta perizia, così nella teorica, come nella pratica, per la buona direzione del giudizio, o dell' azzione nel suo principio, acciò non s' intentino azioni inette, overo pregiudiziali, formando bene i libelli, overo i monitorii, le commissioni, e le altre petizioni, ed anche nel formare gli articoli, e le posizioni, e gl' interrogatorii, e le cedole delle sentenze, le proteste, e gli altri atti, mentre tutto ciò nella Curia si fa da Procuratori, senza che vi si ingerischano gli Avvocati.

10 Per far dunque in tutte le sudette cose l'officio di fattista bene, e con buono stile, primieramente vi bisogna un' esatto e diligente studio per se stesso, e non a relazione delle Parti, overo de' Sollecitatori, o de' Giovani, del processo, e di tutte le scritture, e prove; Attesochè mai si potrà ben informare il Giudice da quello il quale non sia informato più che bene.

E quantunque non sia biasimevole il valersi in alcune cose, e particolarmente nella vista del processo, e nella composizione del sommario, dell' opera de i Sollecitatori, e de i Giovani, cioè per avanzo del tempo, e per sollievo di qualche inutile fatica, come ancora per istruire, ed impratichire la gioventù, la quale come più spiritosa, e più ardente ed invogliata in quei primi fervori, applicherà forse con maggior diligenza, e risveglierà de' buoni motivi, conforme si è discorso ancora nella detta relazione, parlando de i sollecitatori; Nondimeno deve dipoi per se stesso rincontrare il tutto, sicchè col suo maturo giudizio, e non con quello de' Giovani seguano gli atti.

11 Devono ancora, secondo questo stile, i Procuratori della Curia esser molto periti nella facoltà legale, anche nella teorica, mentre senza questa, congiunta con la pratica, non si potranno ben' introdurre i giudizii, le azioni, nè dare le buone direzioni alle cause, e promovere i motivi legali; Et anche per sapere quali scritture si debbano produrre, mentre da queste produzioni, overo dalle commissioni, o monitorii, o libelli malamente concepiti, o da alcune proteste, o confessioni inconsiderate, sogliono frequentemente nascere de' considerabili pregiudizii.

12 Che però ne i procuratori pare che sia desiderata maggior' abilità che negli Avvocati, attesochè in questi basta la teorica, e la notizia delle conclusioni più ricevute de' Tribunali, ma in quelli, oltre questa teorica, vi è anche necessaria la buona, e la perfetta notizia della pratica; Circa la quale manifesto errore, e gran disordine è quello nel credere di apprenderla a bastanza con lo studio, e con la lettura d' alcuni scrittori moderni mecanici, li quali hanno composto de i volumi sopra la pratica, mentre si deve apprendere col lungo praticare i negozii appresso i vecchi e provetti Procuratori, in occasione di sollecitare le cause; Addattandosi il paralello de' medici, ne' quali non basta il solo studio della facoltà con la lettura de i libri anche se siano d'ottimi praticanti; Ma bisogna che per un lungo tempo si faccia l'assistente negli ospedali, overo a gl' infermi, nelle case sotto l'ordine, e la direzione de medici vecchi è sperimentati, per apprendere bene la pratica col praticare, sicchè in ciò si scorge non poco disordine, ed un grande abuso nella gioventù.

13 Di qualche disordine ancora si può dire l'accennata usanza della Curia, che debba dal solo Procuratore dipender l'introduzione de' giudizii, e la direzzione delle cause, & il formare i libelli, overo le commissioni è monitorii, ed il fare gli altri atti come sopra, ed anche di cominciare ad informare i Giudici, ricorrendo dipoi a gli Avvocati, quando si sia ricevuto qualche provisione pregiudiziale, overo che s' incontrino nel Giudice delle difficoltà considerabili, sicchè gli Avvocati siano chiamati, come per una specie di chirurgi, quando già si sia ricevuta la ferita, overo come una specie di medici aggiunti estraordinarii, quando già il male abbia preso forza, e si sia fatto grande; Mentre in sì fatto stato quella loro opera, la quale dal principio sarebbe stata molto profittevole, per lo più resta inutile, e di poca operazione; O sia perchè il pregiudizio cagionato dalla mala direzzione della causa, o dall'imprudente produzione delle scritture, overo dall' inconsiderata confessione, sia irremediabile; O veramente perchè essendosi fatta nella mente del Giudice la mala impressione, molto di raro, e con difficoltà questa si toiga dagli Avvocati.

Però dall'altro canto pare un male necessario per l'impo- 14
tenza, overo per il grand' incomodo de litiganti nell'avere in tutte le cause è dal principio ad assumere gli Avvocati, per la maggiore spesa che perciò bisogna fare.

Si crede però che per ovviare quanto sia possibile all' uno ed all'altro inconveniente, sarebbe pratica migliore che si adoprasse dal principio l'opera dell' Avvocato nella buona introduzione del giudizio, e respettivamente nella buona direzione della causa, e nelle prime informazioni per fare la prima buona impressione nella mente del Giudice, e che dipoi il progresso della causa segua col solo Procuratore, quando la qualità delle cause, e de' litiganti non comporti l'opera continuata dell' uno, e dell' altro operario.

CAP. X.

Di alcun altre osservazioni particolari sopra lo stile de' Giuristi, che diciamo Avvocati nelle loro scritture; E se siano degni di lode overo di biasimo i Ristretti, secondo l'istesso stile della Curia Romana.

SOMMARIO.

1 *Quali siano le parti del Giurista nello scrivere.*
2 *Paralello tra l'Avvocato ed il Procuratore.*
3 *Quando l'Avvocato debba ingerirsi nelle cose del fatto.*
4 *Deve l'Avvocato comprovare tutti i motivi del Procuratore.*
5 *Che debba supplire secondo il bisogno.*
6 *Che alle volte debba vedere le scritture, e non camminare col solo sommario.*
7 *Se siano lodevoli o nò i ristretti, si discorrono le ragioni per l'una parte, e per l'altra.*

CAP. X.

COl presupposto degli altri requisiti, e precetti già accennati nelle rubriche antecedenti, così circa la brevità, e la chiarezza, come ancora circa l' ordine de i motivi, ed il modo dell' allegazioni, e de i discorsi o ratiocinii, col di più, che già si è detto.

Per quel che riguarda allo stile particolare degli Avvocati della Curia Romana, nella quale più che altrove si pratica la contradistinzione de' Giuristi, e de' Fattisti; Il primo, ed il principale precetto dello scrittore Giurista, e quell' istesso che nell' antecedente capitolo si è dato al Fattista, cioè di doversi contenere nel suo officio, e dentro la sua sfera, scrivendo da Avvocato, e non da Procuratore; Che però dovendosi presupporre il fatto nell' informazione del Procuratore, e le sue parti saranno di comprovare con le autorità, e con le ragioni legali i motivi da quello promossi; Adattandosi a queste due diverse sfere di scrittori il paralello del bracco, al quale va paragonato il Procuratore, e del levriero al quale si rassomiglia l' Avvocato, cioè che il primo ritrova, e fa levare il lepre, o altra fera, e l'altro col suo corso più veloce, l' arriva, e la ferma, sicchè il cacciatore ottenga il suo intento.

Che però il Giurista, non avrà da ingerirsi nella narrazione de fatto, se non in due casi; Uno cioè, che si tratti di discorsi, o consulti per la verità fuori della Curia, attesochè la narrazione del fatto rende più metodico, e molto migliore il discorso; E l' altro, quando il caso portasse, che il Procuratore non avesse fatto a bastanza bene le sue parti, perche la narrazione del fatto riuscisse oscura, o confusa, o manca, mentre in tal caso l' Avvocato deve supplire, riassumendo quanto più brevemente sia possibile a forma di compendio il fatto, in quelle parti sostanziali, che stimi esser necessario che spicchino bene, per dare spirito, e calore alli motivi, ed alle ragioni legali, che da esso si portino.

Deve l' Avvocato vestire, e comprovare tutti i motivi promissi dal Procuratore, diffondendosi in essi, più, o meno secondo il loro bisogno, ma niuno abbandonandone; E ciò per la ragione che quando i Giudici vedono che gli Avvocati lasciano sotto silenzio alcuni motivi, li credono

no irrelevanti; Ma quando il riassumerli tutti di proposito cagionasse viziosa superfluità, in tal caso dovrà almeno farne una breve menzione approvativa, e relevativa, overo per lo più presuppositiva, quando cioè le altre cose siano certe, ne in quelle consista la difficoltà della causa, ma negli altri punti, sicchè presupponendole, convenga d' incontrare i punti essenziali, e maggiori delle difficoltà, senza imbrattare la maggior parte delle carte nel vestire le cose certe, e notorie addotte dal Procuratore, perchè così ricerchi l'ordine del suo stile, ma non quello del Giurista.

5 E se bene queste sono le sue parti; Tuttavia se il caso portasse, che il Procuratore non promovesse alcuni motivi, a quali forse non avesse pensato, o che li promovesse in diverso modo da quel che l'Avocato creda doversi promovere, sarà cosa degna di lode, anzi necessaria, per sodisfar bene all' officio suo il supplirli overo il dargli miglior forma, e metodo, secondo che stimerà utile, ed opportuno per la causa.

6 A quest' effetto però alle volte il Giurista, quando voglia sodisfar bene alle sue parti con la dovuta carità, senza fermarsi al solo sommario datogli dal Procuratore, deve vedere le scritture per se stesso, e particolarmente i testamenti, e l' altre disposizioni dubbiose, dell' interpretazione delle quali si tratti, attesochè spesse volte la sperienza insegna, che per gli Avvocati si cavino, e si promovano de' motivi sodi, e rilevanti, a' quali non sia arrivato il Procuratore; Che però è bene lodevole che il levriere segua la traccia del bracco, ma se vederà che la fiera tenga una diversa strada, appresso a questa, e non appresso il bracco dovrà correr; Non soggiungendo il di più sopra lo stile dello scrivere, mentre di ciò abbastanza, principalmente si è discorso ne capitoli antecedenti.

7 Ma perchè frequentemente nelle cause gravi, e di qualche difficoltà si sogliono assumere molti Avvocati, i quali tutti scrivano sopra una medesima informazione del fatto composta dal Procuratore; Quindi nasce la questione, se sia spediente, o nò per beneficio delle cause il ridurre tutte le scritture degli Avvocati in una sola, nella quale, come in un compedio vi siano tutti i motivi, e le autorità, che in esse si portano, il che nella Curia si dice di fare il Ristretto.

Questa viene stimata una delle questioni problematiche de causidici, avendo delle opinioni, e degli argomenti per l' una, e per l' altra parte; Attesochè quelli, li quali lo lodano, si muovono dalla ragione, che in tal modo per i Giudici si vedano meglio tutti i motivi, e tutte le autorità, e le ragioni, mentre per la molta brevità del tempo che porta lo stile, particolarmente della Curia Romana di doversi studiare molte cause in un giorno solo, conforme si è accenato nella Relazione della Curia in occasione di trattare del Tribunale della Ruota, non è facilmente praticabile il vedere, e lo studiare le scritture da tutti gli Avvocati, perilchè suol seguire, che i motivi, e le autorità addotte dagli uni, e non dagli altri, non siano vedute, che in si fatto modo cessa questo timore, ed à Giudici riesce più commodo, perlochè i motivi faciano maggior impressione; Ed in oltre che vi sia ancora la maggior commodità delle Parti per lo sparmio nella spesa de' copisti.

Altri all' incontro tacciandolo dicono, che sia un disordine per più rispetti; Primieramente, che ciò più tosto corrompe il così celebre lodato stile della Curia nello scrivere stretto, ed al punto, e con buon' ordine; Attesochè essendo ciascuno per il comune istinto naturale innamorato de proprii parti, desiderando ogni scrittore, che suoi motivi siano portati più che quelli degli altri, come da esso stimati i migliori, secondo il troppo volgare pararello della scimia dello stimare i suoi scimiotti i più belli animali del mondo; Quindi segue, che quello il quale forma il ristretto, cercando, e desiderando di sodisfare a tutti, procura di mettervi i motivi di ciascuno, e ciò cagiona che riesca un centone mal composto, e confuso.

Secondariamente perchè la forza dello scriver bene, non consiste nel sapere i motivi, e le dottrine, mentre fatta che sia nella causa una congregazione, overo che si sia fatta una disputa, già si sanno egualmente da tutti i motivi, e le autorità, ma consiste nello stile che uno avrà, migliore dell' altro; A somiglianza di più Poeti, o Istorici, o Segretarii, li quali sopra un' istesso soggetto, o tema, o successo facciano le sue composizioni, perchè quella d'uno sarà di gran lunga migliore, e più esplicativa, e concludente dell' altra, sicchè l' eccellenza maggiore d'uno scrittore più che dell'altro suol' essere nel dire l' istesse cose con maggiore spirito, e vivezza, e con stile più elegante, e frizzante, e con maggior artificio retorico, a somiglianza di più artefici, a quali si dia l' istessa quantità, e qualità di seta, o di altra materia, per farne un medesimo lavoro, atteschè uno ne farà un tappeto nobilissimo degno della stanza del Principe, ed un' altro ne farà uno molto inferiore, e di poca stima con somiglianti paralelli.

Maggiormente che per una certa usanza (con qualche ragione introdotta per le occupazioni maggiori de più vecchi, e de più eccellenti, li quali però non facilmente possono a ciò applicare) questi ristretti si sogliono comporre dall' Avvocato più giovane, e men pratico; E pure quando fosse praticabile, si dovrebbe fare da quello, il quale si stimi che abbia stile migliore, e maggior' artificio nella retorica legale però, la quale in alcune parti, e diversa da quella degli Umanisti, e de' professori dell' arte oratoria, e particolarmente nel di sopra accennato precetto, circa l' ordine de' motivi.

Che però vi si può adattare quell' esempio, o paralello delle pitture cioè che facendosi fare da più Pittori, o scultori sopra un medesimo disegno, o modello più quadri overo più statue per significare l' istessa effigie sicchè siano di maggior' o minor bontà secondo il diverso talento, e l'eccellenza de scultori o pittori, si dia l' incombenza al più giovane, ed almen pratico pittore, o scultore che da tutti i quadri overo da tutte le statue, le quali abbiano diverse arie, e fattezze, o maniere, secondo le diverse idee, e maniere de' pittori, o degli scultori, ne formi un quadro, overo una statua, la quale contenga delle fattezze, e maniere di tutti sicchè non si mostri di stimare più uno che l' altro, mentre ciascuno il quale, anche sotto la mediocrità s' intenda di disegno, della pittura, o scultura, potrà argomentare che bel quadro, overo che bella statua possa riuscire.

E questo è appunto il caso, mentre generalmente agli scrittori giuristi forensi si addatta questo paralello de' Pittori, a penello overo di mosaico, i quali con i colori, overo con le piccole pietre delli motivi, e delle conclusioni legali, e delle dottrine devono formare un ritratto o altra figura; Attesochè l' artificio, l' eccellenza del Pittore, non consiste nella quantità, e nella finezza de' colori, o delle pietre; ma principalmente nel disegno, & ed anche nella loro buona disposizione, e distribuzione, che però mentre gioverà, che il quadro sia molto ricco di finissimi colori, se non abbia il buon disegno, e l' aria, o la somiglianza di quella figura che si vuol esprimere conforme di sopra si è ancora accennato; Potendosi, e dovendosi condonare questo difetto di replicare i medesimi paralelli per maggior capacità, & impressione.

La terza più efficace, e più importante ragione è quella, che quando si sappia che si deve fare il ristretto, sicchè le loro scritture non siano per vedersi da Giudici, e dal mondo, i scrittori non vi applicano con quello spirito, e maggior' attenzione che per altro si farebbe; Attesochè nelle parti, e nelle operazioni degli artifici, o de' lavoratori di campagna, e degli altri operarii mecanici si opera per il solo stimolo della mercede stabilita, ma nell' operazioni dell' ingegno per lo più si opera principalmente con applicazione per lo stimolo della gloria, e particolarmente da' giovani per pigliare fama, e grido, quando scrivono in concorrenza de' vecchi, ed accreditati; Onde s' affaticano più dell'ordinario nell' addurre de buoni, ed ingegnosi motivi, e buone dottrine, e nello scrivere spiritosamente con buono stile per esigere il plauso, il che cessa in questo caso.

È questa ragione deve ancora servire per ricordo, e per ammonizione a litiganti, e particolarmente a signori, ed a personaggi grandi, nel procurare, con la stima, e con le cortesie, di guadagnare l'affetto degli Avvocati, e degli altri difensori, mentre l' affetto più che la mercede negli spiriti elevati, e pontuali da lo stimolo d' operar bene, e con particolar' applicazione.

Onde (ritornando al nostro proposito) da ciò nasce un doppio disordine; Uno cioè del pregiudizio privato del cliente, e della causa, perche si opera, e si scrive più languidamente, e con minor applicazione; E l' altro maggiore come publico, e di cattive conseguenze nel progresso del tempo, cioè che la gioventù si inlanguidisce, onde a poco a poco si va perdendo, e corrompendo il buono stile, come pare che per lo più vada già insegnando la pratica.

Queste ragioni dunque pajono senza dubbio migliori, e più

più efficaci delle prime, e per conseguenza ne segue la conclusione che si fia migliore, e più probabile quell'opinione, la quale danna sì fatta usanza; E de fatto da' primi giorni, che ancora forastiere, ed irresoluto cominciò lo scrittore a praticare la Curia sperimentò che da i più vecchi, e da quelli del prim'ordine, comunemente ciò fosse disapprovato, conforme tuttavia si continua a disapprovarsi da quelli dell'ordine sudetto.

Bensì che ciò si deve intendere con la dovuta discretezza, cioè che questa sia la regola, da limitarsi però alle volte, secondo che ricerchino le circonstanze de' casi, sicchè sia lodato, ed approvato di commune consenso degli Avvocati, e non per arbitrio, e per elezione delle Parti, o d'un'Avvocato solo; Ed in tal caso il ristretto composto che si à deve passare sotto l'occhio, e la correzione di tutti, mentre in tutte le cose del mondo, ed in tutte le operazioni intelletuali per lo più problematiche, sicchè vi sia il dritto, ed il roverscio, la forza consiste nella preponderanza, conforme nel principio del proemio del Dottor Volgare si va discorrendo.

Che però il disordine consiste nella frequenza, overo nell'uso, il quale sia con maggior'o minor discrettezza adoperato; Insegnando la natura che anche le cose velenose, e nocive, quando siano poche, ed adoprate a suoi debiti tempi non nuocino, ma più tosto giovano. Ed all'incontro che le buone, e le giovevoli, anzi i medesimi medicamenti, quando siano in gran quantità, e fuori della dovuta dosa, o pure che s'adopropono troppo frequentemente, o fuori de' suoi tempi opportuni, non fanno giovamento alcuno, anzi che nuociono, e pregiudicano; E questo per appunto si può dire il caso sopra il punto del quale si tratta con altri somiglianti, a' quali s'adattino le medesime ragioni. Onde il tutto consiste nell'adoprar le cose opportunamente, e secondo le circostanze particolari de casi, perlochè entra il più volte accennato errore del caminare indifferentemente in tutti i casi con le sole generalità, e senza le dovute distinzioni e reflessioni alle circostanze particolari di ciascuno, dalle quali depende l'applicazione opportuna.

CAPITOLO XI.

Di alcune osservazioni particolari sopra lo stile de' Giudici, o de' consiglieri ne' loro voti, o motivi, o decisioni, che si diano in scritto.

SOMMARIO.

1 *Delle diverse specie di decisioni de' Tribunali.*
2 *A quali propriamente convenga il titolo delle decisioni.*
3 *Della differenza trà l'una, e l'altra specie di decisioni.*
4 *Le decisioni della Ruota Romana sono atti stragiudiziali.*
5 *Delle ragioni degli stili antichi, e perchè di presente quelli siano degni della riforma.*
6 *Chè a queste specie di scritture più si adattino i precetti della brevità, e della chiarezza, e gli altri.*
6 *Con che stile si debba portare in queste scritture.*
8 *Si devono esplicar bene i motivi approvati, e li reprovati.*

CAP XI.

IN due modi si sogliono formare le scritture giurdiiche per i Giudici, e per i Tribunali, col nome di voti, o di
1 motivi, overo di decisioni; Uno cioè quando non richiedendolo lo stile del Tribunale per necessità, alcuno de' Giudici, overo de' difensori, doppo che la causa sia già terminata, per giustificazione del giudicato, eleggendo tra molte cause quelle le quali gli pajano più gravi, overo più degne di questa memoria, vi formi de i discorsi, a' quali dia il nome più frequente di decisioni, sicchè sia una fatica privata, e volontaria. E l'altro, quando sì fatte scritture si formino per necessità da uno di quelli i quali sedono nel Tribunale, sicchè sia il Giudice, overo il Commissario o Ponente, o Relatore della causa, perchè così ricerchino le leggi overo i stili del Tribunale, e che ciò segua prima, che si venga alla sentenza, o ad altra provisione giudiziale, onde la scrittura sia come una publicazione de' motivi, e de' sensi del Tribunale; in qual modo, e per quali cagioni abbia in animo di giudicare più a favore d'una Parte che dell'altra; quando non si sodisfaccia a i suoi motivi, ed alle difficoltà accennate, sicchè sia come una preparazione, o preludio della giudicatura, la quale dovrà seguire.

Della prima specie sono (senza uscire dalla nostra Italia) tante decisioni che abbiamo impresse nei volumi di diversi Tribunali grandi, e collegiali. Come per esempio sono le decisioni, dell'Afflitto, del Gramatico, del Capicio, del Franco, del Gizzarella, del Tappia, del Capicio Latro del San Felice, del Mastrillo, del Castiglio, del Muta, del Ciurba, del Cacherano, del Tesauro, del Sordo, del Medici, ed altri stipiti. E dell'altra Specie sono le decisioni della Ruota Romana, ed anche quelle delle Ruote Fiorentina, Senese, e Lucchese simili le quali con termine, o nome più proprio, e più significativo, si chiamano motivi, e l'istesso in quegli altri Tribunali, li quali abbiano il medesimo stile.

E se bene abbiamo ne' volumi sotto questo nome di decisioni, certi voti, o discorsi di alcuni Giudici unici, e singolari: Nondimeno conforme si è accennato nell'una, 2
e nell'altr' opera, e particolarmente nel proemio del Dottor Volgare, è stata una manifesta temerità di coloro, li quali alli loro sentimenti, o voti particolari, e per giustificare il proprio giudizio abbiano dato questo nome, o titolo, di decisioni, convenendogli più tosto quello d'annotazioni, o di discorsi decisivi, mentre questo titolo di decisioni pare, che non convenga, se non a' Tribunali collegiali grandi, e supremi, come sono i già accennati, e simili.

Gran differenza però si scorge trà l'una, e l'altra specie di queste scritture decisive. Attesochè quelle della pri- 3
ma specie, come formate nelle cause già decise, e finite, non portano seco quegli effetti giovevoli, o respettivamente pregiudiziali, che cagionano quelle dell'altra specie, che però importa poco, se lo stile sia buono, e perfetto o nò, eccetto che per la gloria, per la lode dell'Autore, a somiglianza di tutte le altre scritture, ed opere, le quali si diano alla stampa. Giovando tuttavia il buono stile per la direzione, e determinazione dell'altre cause simili in avvenire, sicchè servano per esemplare. Che però anche a queste si adattano alcune di quelle ragioni, e di quei requisiti, li quali si considerano di sotto nell'altra specie di quelle scritture, le quali in effetto sono preparatorie della futura decisione giudiziale della causa, ancorchè in tutto si adattino l'istesse ragioni.

Che però, conforme si accena nella relazione della 4
Curia, così nell'una, come dell'altra lingua, latina, ed Italiana, parlando del Tribunale della Ruota Romana, queste decisioni si dicono atti stragiudiziali, onde chiaro resta l'errore di quelli i quali credono che siano sentenze, ed atti giudiziali, o veramente che vogliano fare le comparazioni trà questa specie di decisioni, e l'altra, conforme ivi più distintamente si discorre.

Per quel che dunque spetta a questa seconda specie di decisioni preparatorie della futura sentenza, o provisione; Pare che per la mutazione de' tempi, e dell'usanze si adatti ancora quello che circa la riforma degli antichi stili si è accennato nel capitolo primo proemiale; Cioè 5
che anticamente, quando non si era introdotto, overo non si era reso così frequente l'uso di raccogliere, e dar alla publica luce con le stampe ne' volumi sì fatte decisioni, di questo, e d'altri somiglianti Tribunali, li quali avessero l'istesso stile, e scusabile quel metodo che si teneva di non premettere la ben distinta narrazione del fatto ma di presupporlo, attesochè essendo scritture, le quali principalmente si formavano per cominciarle alle Parti, ed a loro difensori per rispondere alle difficoltà, non occorreva narrare quel fatto come molto ben noto a quelli, con li quali si parlava.

Come ancora erano scusabili alcuni altri stili, cioè circa l'allegare i scrittori sotto il solo nome della patria, overo col solo nome della dignità, o dell'officio; Ma di presente, ancorchè a rispetto delle parti collitiganti, e de' loro difensori entrino l'istesse ragioni; Tuttavia per l'accennato uso delle stampe, pare che sì fatti antichi stili siano degni di qualche riforma per le ragioni, le quali si assegnano di sotto nel capitolo decimoterzo, dove si potranno vedere per sfuggire al possibile la repetizione delle stesse cose.

Circoscritta questa considerazione, circa le sudette, o simili cose accidentali; Per quel che aspetta alle sostanziali, cioè che riguardano al fine, per il quale tali scritture si compagnono; A queste specie più che a quel- 6
le de-

le degli Avvocati, e de' consultori, adattano quelle considerazioni, le quali si sono fatte di sopra in più rubriche antecedenti, cioè sopra la brevità, la chiarezza, la buona elocuzione, in modo difcorsivo, o ratiocinativo, sopra tutto intorno allo stile delle allegazioni, quando si debbano fare, o nò; Attesochè parlandosi in nome di tutto un Tribunale a forma decisiva per indicare alle Parti, ed a loro difensori le ragio- 7
ni, ed i motivi per i quali il Tribunale s'induca a dichiararsi di voler giudicare piu in un modo che nell'altro; Quindi segue, che convenga parlare da maestro, e da provetto Giurisconsulto, presupponendo quelle regole, overo propositioni, le quali siano cognite, o che non si controvertano dalle Parti, e da' loro difensori; Ornando solamente con le allegazioni quei punti, e quelle propositioni, alle quali si ristringa la difficoltà della causa, sicchè l'opera sia ordinata al suo fine, ul quale non è altro che di giustificare, che quella giudicatura, la quale si abbia nell'animo di fare, sia ben fondata con autorità, e con ragioni legali; Usando anche nelle autorità lo stile grave, e da maestro, cioè di valersi delle autorità più stringenti, e più antiche, ed accreditate.

Che però maggior diversità di stile si deve usare in questa specie di scritture, che in quelle degli Avvocati, e particolarmente de' Giovani; Attesochè questi sono scusabili, se per l'accennato motivo di fare qualche ostentazione della loro dottrina, o fatica, e per acquistare grido appresso il volgo si diffondono piu del dovere nel cumulo delle allegazioni, ma ciò non si adatta a' tribunali grandi; Ed in somma basta dire che questo stile debba essere magistrale, e grave come opera, non di un solo, ma di molti, si quali siano, o si debbano presupporre dotti, e provetti Giurisconsulti, onde troppo disconviene di usare lo stile d'un'Avvocato giovane; E questo pare quello stile, il quale si debba tenere in questa specie di scritture.

Il requisito però, overo il precetto migliore, ed il più sostanziale, così per la causa particolare, e per il fine per il quale la scrittura si sia formata, come ancora per regolare l'altre cause, si stima quello di discorrere di tutti i motivi, e di esprimere bene quelli i quali siano stati riprovati, e quali siano gli approvati, e quale veramente sia stato in causa, ed il fon- 8
damento della resoluzione; E quando siano conclusioni adattabili all'una, ed all'altra opinione, secondo le diverse circostanze de' casi, all'ora si deve onninamente esplicar, e distinguere bene per qual circostanza si adatti la conclusione, o regola legale, più ad una opinione, con la quale il Tribunale camini in quel caso, e perchè in un'altro camini con l'altra.

Si deve ancora in questa specie sfuggire al possibile l'addurre incidentemente, e fuori del preciso bisogno della causa; propopositioni dubbie, mentre da ciò sogliono nascere di molti equivoci pergiudiziali a lla giustizia nelle determinazioni dell'altre cause; Che però lo stile di distinguere i casi, ed a ciascuno applicare le conclusioni, e le autorità opportunamente, in questa specie di scritture si stima molto al proposito, e profittevole, anzi più necessario che in quelle degli Avvocati, e de' Consulenti, ancorchè in queste parimente ciò sia molto lodevole, ed opportuno.

CAPITOLO XII.

Di alcune osservzioni particolari sopra lo stile de' Cattedratici, overo Lettori, parimente in scritto.

SOMMARIO.

1 *Dell'antico stato de' Cattedratici diverso dal presente.*
2 *Quale stile si debba tenere da Cattedratici ne' loro scritti.*
3 *Dello stile da tenersi per i Lettori dell'Istituta.*
4 *E di quello de' Lettori dell'ordinario.*
5 *Si biasimano i compendii, ed a quali siano giovevoli.*
6 *Si danna l'allegare le decisioni, e le autorità pratiche.*
7 *Della differenza tra le scuole, ed i Tribunali.*
8 *Delle ragioni per le quali sia necessario, e profittevole lo studio scolastico.*
9 *A quale sorte di persone convenga lo studio per compendio e per pratica solamente.*
10 *Si lodano de' scolastici la buona elocuzione, e l'erudizione.*
11 *Delle cose le quali si debbano abborrire da Cattedratici, e lettori.*
12 *Si dichiara che cosa sia quella legge delle genti, della quale parlano i Giuristi overo i Politici.*

CAP. XII.

IL trattare dello stile in questa specie di scritture de' Cattedratici, li quali volgarmente si dicono Lettori, per addottrinare i Giovani nella facoltà legale, pare incongruo ad un professore praticante del foro; Attesochè se bene anticamente i Cattedratici attendevano all'una, ed all'altra professione, cioè d'interpretare le leggi 1
nelle scuole, e nelle cattedre, alla forma scolastica, e disputativa, coltivando però i circoli, e le accademie; Ed anche di dare i consulti, ed i voti, o risposte sopra i casi pratici, i quali si disputavano nelle Città e Tribunali conforme insegnano le opere di tanti antichi nostri maestri, nell'uno, e nell'altro genere, di repetizioni, e di consigli.

Nondimeno perche, conforme anche si accenna nel Dottor Volgare, nella relazione della Corte, in occasione di trattare de' Curiali, lo stato delle cose si è così mutato, che i Professori pratici del foro molto di rado applicano alla cattedra; Ed all'incontro i Professori scolastici delle cattedre, e delle accademie, poco, o niente si curano applicare alle cose pratiche del foro, quasi che siano oggi rese professioni, overo classi totalmente diverse, e pur un certo modo opposte.

Non sarà però inutile il dar anco brevemente qualche poco saggio di questa specie di stile, lasciando il dovuto luogo a i medesimi Professori delle scuole, e delle cattedre, a' quali veramente spetta, e conviene, il trattarne piu di proposito, come dovrebbono fare.

Questo stile deve essere totalmente diverso, e quasi opposto a quello, dal quale si è di sopra discorso per 2
il foro pratico, attesocchè a questa specie di professori conviene più tosto di trattare le materie, e le questioni legali idealmente, ed in astratto, e piu con argomenti e con ragioni specolative, che con le autorità, e con le cose pratiche; Ed all'incontro a gli altri conviene trattarle praticamente, e nel concreto, e con le autorità, e le ragioni pratiche, e con gli esempi delle decisioni di Tribunali grandi, premendo principalmente all'applicazione secondo le circostanze particolari del caso del quale si tratta.

Distinguendo dunque i Cattedratici Istitutisti come primi maestri, ed introduttori de' Giovani allo studio di 3
questa facoltà, dagli altri delle letture ordinarie; Pare, che alli primi, a comparazione, o differenza degli altri, convenga il Paralello delli Procuratori, con gli Avvocati, cioè che conforme l'officio de' Procuratori deve essere, che con uno stile piano, e candido si debba attendere alla ben distinta narrazione del fatto per informarne, ed imbeverne il Giudice non informato, col toccare, e promovere solamente i motivi, e le questioni legali, lasciando a gli Avvocati l'incombenza di proseguirle, secondo l'addotto paralello del bracco, e del Levriere; Così le parti del Lettore, o Cattedratico Istitutista, devono essere di adoprare uno stile piano, e facile, ma ben distinto, e più tosto prolisso, che breve, per imbever bene i Giovani de' principj, e de' termini della facoltà, senza molto divertirli alle difficoltà, ed alle questioni proporzionate a gli scolari più provetti, li quali siano nel corso ordinario; Dovendo essere lo scopo, non solamente principale, ma unico di sì fatti Maestri, o Cattedratici del corso d'un'anno intiero, di far'apprendere, ed impossessare bene i Giovani de i principj, e de' termini, come troppo necessarii, toccando alcune piccole, e facili questioni per cominciare a disporre l'ingegno alla parte disputativa, ma che ferisca l'istesso fine della sudetta notizia de' termini.

Adattandosegli il paralello de' Maestri della Gramatica, li quali nei principj devono attendere solamente ad insegnare, ed a far'apprendere bene alli scuolari le rego-

le,

le, senza ingerirsi in modo alcuno nel fraseggiare, in quel-
l' altre cose le quali riguardano la scuola dell' Umanità,
perchè altrimente i discepoli saranno confusi, ed igno-
ranti nell' una, e nell' altra specie; O pure adattandosi
l' altro più basso paralello, ma più significativo, dello
Scozzone, il quale non deve fare da cavallerizzo, anche
quando ne avesse qualche perizia, e che conoscesse la di-
sposizione del polledro nel metterlo al passeggio, overo ai
salti, ed ad altri somiglianti esercizj, perchè l' officio suo
deve essere d' attendere solamente al farlo trotrare, e ga-
loppare, acciò si rompa, e si allegerisca, ed intenda be-
ne la mano, nel voltare, e nel dare in dietro, con simili
esercizj, li quali convengono al polledro, e non al ca-
vallo fatto, sicchè faccia da scozzone, e non da cavale-
rizzo, essendo queste professioni differenti.

Quanto agli altri Cattedratici delle letture, le quali si
4 dicono le ordinarie; e che, secondo i precetti di Giusti-
niano, ricercano il corso di altri anni quattro; Si deve
parimente attendere al solo studio, ed all' addottrinamen-
to della teorica, con le questioni generali, anche ideali,
e con l'avvezzare i giovani alle dispute delle questioni pro-
blematiche, ed a sostenere le opinioni più stravaganti, e
meno communi; Ed anche sopra tutto che si esercitino
nella lettura, e della pratica de' testi, cioè delle leggi,
e de' Canoni, e delle loro Glose, ed Interpreti antichi
con l'induzioni, e conciliazioni delle contrarietà, e si-
mili esercizj.

Attesocchè, se bene ai pratici del foro questi pajono stu-
dj inutili, e superflui; Nondimeno sono necessarii, non
che opportuni, e molto profittevoli, mentre in tal modo
si confermano meglio i termini, ed i principj appresi nel
primo anno dell' Istituta, e s'avvezza l' ingegno al di-
scorrere, ed al raziocinare per acquistare il modo dell'
applicar bene le leggi, e le autorità al fatto, e di sapere
distinguere, e conoscere le fallacie, sicchè si acquisti
quella tanto lodevole, e buona parte discorsiva, overo ra-
tiocinativa, della quale si è discorso di sopra, e senza la
quale un professore mai potrassi dire che sia Giurisconsulto,
e Dottore scientifico, ma solamente sarà un' infarina-
to, il quale sappia alcune con clusioni, o proposizioni
legali per tradizione, all' uso de papagalli; E queste de-
ve essere il buono stile de' Cattedratici nelle loro scritture
o lezioni si diano a studiare agli scuolari.

5 Devono però onninamente sfuggire due cose, (ancor-
chè ne' tempi moderni, e particolarmeute in Roma mol-
to dannabilmente siano passate in abuso, sicchè può dirsi
corrutela degna della riforma;) una cioè di astenersi dall'
insegnare in compendio, essendo questo profittevole, e
degno di lode per i già provetti, e più per reminiscenza
delle cose appresе, e studiate, che per primo studio, sic-
chè si stima errore troppo manifesto; E l' altra di fuggire
le conclusioni pratiche, e di allegare le decisioni, e le
autorità de' Trattatisti, o de' Consulenti, overo de' Col-
lettori, e particolarmente moderni, non dovendosi par-
tire da i testi, e dalle Glose, e da' Repetenti antichi, ed
anche da quei moderni, li quali abbiano tenuto un buono
stile di puri teorici, o scolastici. Attesochè desiderandosi
volentieri dagli uomini d' ottenere presto quel fine, per il
quale si faccia un' operazione laboriosa, ed essendo l' ac-
cennato studio scolastico di maggior fastidio, e di fatica
6 all' intelletto; Quindi segue che facimente la gioventù lo
sfugge, e s' attacca ale cose pratiche, ed allo studio del-
le decisioni, e de' trattati, o de' consigli per il loro stile
più facile, e piano, ma però è cosa pernicioſa alla gio-
ventù nelle scuole, dispensandosene solamente verso il fi-
ne, e nell' ultimo anno a i scuolari già provetti qualche
poco raggio, come per una preparazione all' altro futuro
diverso esercizio della pratica de i Tribunali.

7 Lo studio delle leggi teorico nelle scuole viene parago-
nato al mangiare, ed all' ingiottire, e l' altro pratico nel-
li Tribunali, al digerire il cibo già mangiato, acciò si
converta in sangue di buon nutrimento, secondo il detto
de' nostri maggiori, cioè che le leggi si mangiano, e s' in-
giottiscono nelle scuole, e si digeriscono ne i palazzi, e
ne i Tribunali; Che però mai si potrà far buona digestio-
ne, quando non si mangi con la dovuta preparazione, e
che non si mastichi bene, sicchè il palato ne abbia ottenu-
to il giusto, e la buona cognizione, ma che si sia divorato
intiero; ed inconsideratamente senza gustarlo; Eccetto-
vatine quei casi rari, ne i quali il giovane mall' avvezzo
ad ingiojare, e non a masticare, fosse di natura di bove,
cioè che con gran fatica, e pazienza doppoi assumesse un
lungo studio camerale, col quale ruminasse bene l' ingo-
jato, ed in tal maniera facesse la buona digestione.

E se bene molti credono, che questa specie di studio sia
inutile per il fine, al quale si faccia, mentre nel foro pra-
tico, così ne i Giudici come negli Avvocati, e difenso-
ri, viene stimato dannabile lo stile scuolastico, per le ra-
gioni diffusamente accennate nell' una, e nell' altra opera,
sicchè debba bastare una compendiosa notizia de' ter-
mini; Nondimeno questo è un' errore, ed un' inganno
troppo grande, e manifesto, attesochè lo stile scolastico
è necessario per apprendere la facoltà scientificamente, e
con i suo i dovuti termini, sicchè si ottenga la vera scien-
za, la quale consiste nel sapere le cose per la sua vera cau-
sa, overo per la cagione, e non per semplice tradizione.

Altrimente, conforme si è accennato nel proemio del 8
Dottor Volgare, non occorrerebbe consumar tanto tem-
po nell' insegnare per regole a' putti la grammatica, e l'
umanità per parlare, e per scrivere nella lingua latina, e
per intenderla; mentre bastarebbe che l' apprendessero
per pratica, e per tradizione, in quel modo che si appren-
dono nella nostra Italia la lingua Spagnuola, Francese,
Tedesca, e simili; O pure non occorrerebbe consumar
così lungo tempo nell' insegnare la musica con le note,
perche quando vi sia un buon' orecchio, in poco tempo si
può imparare a cantare per aria; Overo a quelli i quali
vogliono fare il medico basterebbe in compendio, con bre-
ve tempo acquistare qualche notizia de' termini della me-
dicina, e dipoi mettersi negli ospedali a praticarla; E
pure si deve consumare un settennio ad apprendere le due
scienze cioè prima della filosofia; E poi della medicina, e
ciò per l' accennata ragione, che altrimente non si canta-
rebbe, nè si parlarebbe latino, nè si medicarebbe per
scienza, ma per pratica, e tradizione, overo si canta-
rebbe per aria; E questo è appunto il caso in quei Leggi-
sti, li quali non avendo fatto i studj delle teorica col suo
corso stabilito da Giustiniano, ed anche da i primi inter-
preti, e maestri, cominciano con lo studio delle decisio-
ni, e de' trattati, e degli altri libri pratici, perche mai
saranno Giurisconsulti, e professori scientifici i quali sap-
piano le conclusioni legali per la sua causa, ma saranno
musici d' aria o medici di sola pratica.

Questo stile compendioso, e piu per tradizione, e per 9
pratica, che in forma scolastica, e scientifica, conviene
a quelli, a' quali sia espediente d' avere solamente una in-
farinatura, ed una notizia superficiale; così della facol-
tà legale, come anche d' alcun' altre scienze, e lettere,
per non essere tanto soggetto a gl' inganni de' loro Consi-
glieri, ed Auditori, e ministri, sicchè non abbiano da
far il Giurista in sfera di Avvocato, o di Procuratore,
o di Giudice per professione; come sono i Signori, e per-
sonaggi., ed anche i privati cavalieri, e nobili, overo
grandi negozianti, e simili per i quali s' è composta l' opera
del Dottor Volgare; Che però a sì fatto genere di per-
sone forse sarebbe opportuno il fare apprendere anche la
lingua latina per pratica, in quell' istesso modo che si ap-
prendono, la francese, la spagnola, la tedesca, e simili
acciò possano più speditamente attendere allo studio della
politica, e delle storie, overo a gli esercizj militari, e
cavalereschi, per quel quel che si discorre nel proemio
dell' accennato Dottor Volgare.

E da ciò deriva l' inganno, particolarmente in Roma,
che essendosi facilmente tenuto questo stile con alcuni Si-
gnori, e personaggi, si voglia generalmente usare con per-
sone private, e popolari, le quali abbiano a fare il Giuri-
sta per professione, senza riflettere alla distinzione delle
persone, ed al fine per il quale si faccia l' operazione.

A questo stile scolastico pare, che sarebbe ancora con- 10
veniente una lingua latina più elegante, e culta, come
per appunto l' hanno usata molti Professori della Catte-
dra più che del foro; Ed anche la mistura della erudizio-
ni, per sollevare maggiormente l' ingegno de' Giovani,
e per avvezzarli in modo, che quando gli conviene nel
foro di poi dovere trattare per necessita li barbarismi per
le ragioni accennate di sopra nel capitolo quarto li sappia-
no in qualche modo addolcire, e temperare.

Dovendosi ancora sopra tutto abborrire d' imbevere la 11
gioventù di quelle simplicità, e sciocche favolette, overo
di quelli equivoci della lingua, ne' quali gli antichi in-
corsero per le ragioni allegate di sopra nel capitolo primo
proemiale; E particolarmente circa l' antica comunione
de' beni, overo del non esservi anticamente l' uso delle
monete d' oro, e d' argento; E di certe cose, le quali si
dicono

dicono della legge, della natura, o delle genti, mentre
veramente sono della legge positiva, e cose simili in più
occasioni accennate nel suddetto Dottor volgare; E spe-
cialmente di quella sciocca favola, la quale da molti si
racconta di quel pazzo, il quale da' Romani fosse manda-
to in Grecia a prender le leggi, cosa veramente non solo
inverisimile, ma degna dell' irrisione, e del disprezzo
non ordinario, per molte chiare ragioni, che sarebbe no-
josa digressione il riassumerle.

12 E particolarmente devono avvertire, che se bene, co-
sì per gli antichi Giurisconsulti, dalli responsi de' quali si
sono formate quelle leggi, le quali si dicono delle Pandet-
te, overo de' Digesti, come anche per alcuni Imperato-
ri nelle loro costituzioni, dalle quali si sono formate quel-
le leggi, che li si dicono del Codice, e dell' Autentico,
overo delle Novelle, e per consequenza per i Glosatori,
ed Interpreti, con i quali camina la turba de' Consulenti,
e degli altri scrittori, si usa con frequenza la distinzione
tra la legge civile, e quella delle genti, referendo respet-
tivamente alcuni contratti, ed ultime volontà, ed altre
cose, parte all' una, e parte all' altra legge, con diverse
distinzioni, e formalità.

Nondimeno, conforme più distintamente si discorre
più volte nell' accennato Dottor Volgare nel proemio,
ed in diverse altre sue parti, questa è una delle simplici-
tà, e così de' Giuristi, come de' Morali; Attesocchè
quella legge indispensabile, ed inviolabile delle genti,
della quale sogliono così frequentemente discorrere i Poli-
tici, non si ritrova scritta, nè a regole, o principj stabili-
ti dalla podestà umana, ma deriva da quella ragione, la
quale distingue gl' uomini dalle bestie, e che si stima ne-
cessaria per il commercio in generale, sicchè sia comune
a tutto il genere umano, senza distinzione di paesi, e di
Principati overo di Religioni, Sette; Che però sia la me-
desima fra' Cristiani, Giudei, Turchi, Persiani, India-
ni, Tartari, ed altri senza differenza; Ma quella legge
delle genti, la quale da' Giuristi si controdistingue dalla
civile ne' contratti, e nell' ultime volontà, e nell' altre
cose legali, o forensi, in fatti è anche legge umana, e
positiva introdotta con l' autorità, overo con i costumi d'
alcuni popoli, più, e meno civili, ma si dice delle gen-
ti perchè non sia ordinata di nuovo da' Romani, ma che
già fosse in essere prima che la Republica Romana dive-
nisse grande; Dicendosi perciò solamente legge civile,
quella la quale sia stata di nuovo ordinata da essi Romani.
A somiglianza di quel che si legge nella sacra scrittura del
Testamento vecchio, che genti si chiamano tutti quelli i
quali non fossero Ebrei.

Essendosi anche da medesimi saviissimi Romani antichi
incorso in molti equivoci per non aver notizia di altre let-
tere, ed istorie, che di quelle appresе da' Greci, attesochè
non ebbero quel maggior lume, che di poi ci à dato la più
antica istoria della sudetta sacra scrittura, dalla quale sia-
mo venuti in cognizione delle piu antiche, e grandi Mo-
narchie, o Republiche, degli Assirj, de' Medj; de'
Persiani, e degli Egizzj; E che anche in molti secoli pri-
ma che nacessero le piccole Republiche, o Pincipati della
Grecia, e la Republica Romana in tempo di Abramo, e
di Giacobbe, e Giosesso, vi era l' uso delle monete d' o-
ro, e d' argento, e del contratto della compra, e vendi-
ta, e degli altri contratti; Anzi che tra gl' istessi primi
figli Abbello, e Caino del primo Padre Adamo vi fosse la
distinzione delle possessioni, e del mio, e del tuo con l'
emulazione, la quale cagionò il fratricidio.

Che però restano chiare favolette da dirsi a putti a ve-
glia quelle tradizioni de' nostri maggiori, che anticamen-
te non vi fosse la distinzione de' dominj, e che il tutto
fosse comune, e che non vi fossero alcuni contratti, e
particolarmente quello della compra, e vendita, per non
essersi ancora introdotto l' uso del denaro, sicchè si vive-
sse col solo contratto della permutazione; Overo che il
fare i testamenti, ed i fideicommissi fosse di ragion di na-
tura, o delle genti, con altre simili simplicità, delle qua-
li più distintamente si è discorso nell' una, e nell' altra
opera, del Teatro, e del Dottor Volgare, e particolar-
mente in questa seconda.

A tutto ciò dunque devono riflettere i Cattedratici, e
lettori, corregendo, o riformando gli antichi stili per
non imbevere la gioventù di sì fatti errori, e favolette,
da' quali nascono dipoi de' molti equivoci, intorno la po-
destà del Principe, e le altre cose accennate più diffusa-
mente nella sudetta opera del Dottor Volgare, sparsa-
mente, e particolarmente nel proemio, e nel titolo de'
regali in occasione di trattare della podestà del Principe
di togliere le ragioni del terzo, e di derogare a' testamen-
ti, e fideicommissi, ed anche a' contratti, e cose simili
sicchè chiaro errore si stima il continuare con le antiche,
e solite tradizioni.

CAPITOLO XIII.

Della diversità dello stile, tra le scritture correnti,
le quali si facciano per la sola opportunità del-
la causa di presente: E quelle, le quali siano
ordinate alle stampe, ed alla luce publica, per
la perpetuità.

SOMMARIO.

1 *Il primo requisito nelle scritture, che si danno alle stampe è quello della narrazione del fatto.*
2 *della differenza circa le allegazioni tra le scritture correnti e le opere in stampa.*
3 *Della differenza tra gli scrittori discorsivi, o ratiocinativi, ed i collettori, o prammatici.*
4 *Dell' altra differenza nel presupporre alcune opinioni.*
5 *Dell' errore di allegare i Dottori col nome della Patria, o della dignità, o dell' officio.*
6 *Delle lodi de' Giudici, e degli altri superiori, se si debbano fare.*
7 *Che nelle stampe si debba tenere uno stile più alto, e più nobile, e della ragione e se ne dà il paralello.*
8 *Si danna il dare alle stampe le informazioni, e li consulti nel modo che si facciano nelle scritture correnti, e come più si debba fare.*
9 *Quando anche nelle scritture correnti si debba scrivere solamente per la verità.*
10 *Se si debbano ripetere le scritture sopra gl' istessi articoli.*
11 *Se nelle stampe convenga trattare le materie legali nella lingua volgare.*

CAP XIII.

TRa gli errori, ne' quali vive il volgo, si scorge quel- 1
lo di regolare con un' istesso stile lo scrivere nelle cau-
se correnti per l' oportunità presente, e lo scrivere per l'
eternità nelle stampe, e ne' volumi, essendovi grandissi-
ma differenza in molte cose; Primieramente cioè, nell'
esatta narrazione del fatto, attesocchè nelle informazio-
ni, o consulti degli Avvocati per difesa delle cause cor-
renti, ed anche alle volte ne i discorsi per la verità, o per
la direzione, non disdice, anzi frequentemente convie-
ne, ed è lodevole per isfuggire l' inutile prolissità di pre-
supporlo come narrato nell' informazione del Procurato-
re, o nella serie trasmessa, sopra la quale si dimandi il
consulto, sicchè il fatto non si controverta; E l' istesso
ne' voti, o motivi, o decisioni, attesocchè essendo scrit-
ture ordinate per ammonire le Parti, e i loro difensori
delle ragioni per le quali si delibera, overo si accenna di
voler giudicare più in un modo che nell' altro: Quindi se-
gue che sia superflua la narrazione del fatto, mentre si
parla con persone, le quali già ne sono bene informate,
sicchè lo stile merita dirsi più tosto degno di lode.

Ma quando sì fatte, o simili scritture siano destinate
alle stampe, o pure che probabilmente per l' uso piu fre-
quente siano per darvisi; In tal caso, necessaria non che
opportuna si stima questa narrazione, senza la quale, così
quelli li quali non ne siano informati, anche di presente,
e nell' età corrente, non possono formare il giudizio, co-
me ancora per l' età futura, e per la posterità, all' effet-
to di vedere se le conclusioni, e le ragioni, e le dottrine,
le quali si adducono, siano adattabili, o nò a quei diversi
casi per i quali si alleghino, onde altrimente appresso i
sensati restano opere di poca autorità, e di poca stima.

L' altra differenza consiste nelle allegazioni delle auto- 2
rità; Attesocchè nelle scrittute correnti, è cosa lodevo-
le, conforme già si è accennato, il valersi delle decisio-
ni moderne de i Tribunali di quel paese o principato, co-
me di maggior autorità, e per mostrare, che di presente
si viva, e si camini con quelle opinioni, e massime, sic-
chè non occorre insistere molto nelle autorità degli anti-
chi,

chi, e nelle ragioni legali, mentre in quel tribunale già si à la via spianata, che all' incontro nelle scritture destinate alla posterità, si deve principalmente premere nelle ragioni.

3 Che però, quella è la differenza tra lo stile collettorio, e prammatico, ed il discorsivo, o ratiocinativo, che il primo, all' uso delle Zucche, e dell' altr' erbe, overo di alcune piante di fiori, cresce presto, cioè che subito riceve il plauso appresso il volgo nell' età corrente, ma presto muore, perchè nell' età futura resta di niuna stima; Che all' incontro l' altro stile discorsivo, o ratiocinativo, è una specie d' arbore sodo, il quale tarda più al crescere, ma riceve più lunga vita, e più durazione, per l' accennato rispetto che le dottrine s' invecchiano, e l' opinioni si mutano, ma le ragioni fondate nelli principj certi della facoltà, sono sempre le medesime, sicchè in esse non si dà la differenza tra le antiche, e le moderne.

4 La terza differenza, la quale simboliza con l' antecedente, consiste che nelle scritture correnti molte prepositioni si possono, anzi si devono supporre, senza la necessità di comprovarle, perchè in quel Tribunale, overo in quel paese siano certe, ricevute, overo che i Giudici avanti i quali si scrive, l' abbiano per vere, sicchè non vi facciano difficoltà; Che all' incontro quando generalmente siano dubbie, ed abbiano delle difficoltà, e nell' altra specie bisogna ben provarle, con l' autorità, e con le ragioni.

5 La quarta differenza consiste nel modo di allegare alcuni Autori moderni, li quali siano ancora viventi, cioè che nelle scritture correnti, o sia per sodisfare allo stile, o sia per livore, ed invidia, o per altro rispetto, non sia solito d' allegarli col nome proprio, col quale in tutti i luogi, ed in tutti i tempi siano cogniti, ma si alleghino col nome della pattia, o dell' officio, o della dignità perchè in quel paese, ed in quell' età sia certo, e noto a quello il quale in tal modo si alleghi; Che all' incontro nell' altra specie delle scritture destinate all' eternità, e communicabili da per tutto questo è un' errore troppo grande, e degno dell' irrisione, non che del biasimo, mentre anche nella medesima età negli altri paesi nell' istesso paese nell' età future, ed appresso la posterità sarà incognito qual' egli si fosse.

6 La quinta differenza è quella, che alle volte nelle scritture correnti, secondo l' usanze de' paesi, overo il genio e l' ambizione de' Giudici, e de gl' altri Magistrati, si stima degno di lode lo stile adulatorio, per cattivare la loro benevolenza, diffondendosi nelle lodi de' Giudici, o de' Prencipi, o di altri Superiori; Che all' incontro nell' altra specie di scritture per l' eternità, si stima una superflua riempitura di carte, ed un manifestare al mondo il vizio dell' adulazione senza proposito, mentre nell' età future, e ne' paesi lontani ciò produce molti cattivi effetti, e niuno buono.

7 La stessa differenza è che, conforme si è discorso di sopra nelli capitoli quarto, e sesto, così à rispetto dell' eleganza, e della frase, come a rispetto dello stile più alto, e ratiocinativo nelle scritture correnti, per l' opportunità della causa particolare, lo scrittore deve variare lo stile, secondo la qualità, e la maggior' o minore capacità de' Giudici, che però un medesimo scrittore sopra un' istesso articolo, avanti un Giudice scriverà con uno stile alto, e discorsivo, ed avanti un' altro, con uno stile basso, e puramente dottrinale, overo prammatico, secondo l' accennato paralello di dover condire i cibi diversamente, conforme ricerca la diversa qualità di quelli li quali li debbano mangiare; Che all' incontro nell' altra specie delle scritture per le stampe, e per l' eternità, bisognando tenere un solo stile invariabile, sicchè non sia addattabile la sudetta regola del variare, si deve eleggere lo stile più alto, e più nobile, per sodisfare a i magnati, ed a i nobili nel genere de' letterati, e professori, e non alla plebe; Atteso che i libri popolari mai si nobilitano nè si rendono degni delle persone, e di grande sfera, onde nel progresso del tempo muojono, o restano negletti; Che all' incontro gli alti, ed i nobili, nel progresso del tempo, come abbracciati da' letterati, e dichiarati dalli altri scrittori, in avvenire diventano anche cibo adattato a' popolari, onde si rendono comuni all' uno, ed all' altro genere di persone,

Al che si adatta (con quella proporzione che vi cada) il paralello il quale da S. Gregorio, e da altri Santi Padri, si suol dare si cibi profani, e gli spirituali, cioè che li primi dagli affamati si appetiscono, ed a prima fame si mangiano con molto gusto, ed anfietà, ma satollano, sicchè dopoi cagionano nausea, e sono disprezzati; Che all' incontro gli altri non si appetiscono, e nel principio pajono amari, e dispiacevoli, ma dopoi quanto più se ne mangia, tanto più gustano, e piu ne cresce l' appetito.

E quindi segue che non si debba badare a i primi sentimenti popolari, e del volgo, ma si deve caminare col sentimento, e col gusto de' nobili, e de' magnati della Republica letteraria de Professori; Attesochè, secondo il bel detto di Seneca, i detti, e le voci del volgo sono come le ventosità de' corpi umani, che volgarmente si dicono pediti, o peti, perchè o facciano strepito, o nò sempre sono puzzolenti, ed a caso, non già regolate dalla ragione, sicchè o siano in lode, overo in biasmo, non se ne deve far conto; E per conseguenza si deve cercare di sodisfare alle persone dotte delle prime classi, e non al volgo.

Finalmente, oltre molte altre differenze, le quali si 8
potrebbono considerare; Grande, e la più notabile di tutte si deve stimare quella, che nelle scritture correnti per le cause particolari, quando lo scrittore creda che la causa sia giusta per alcuni sodi, e ben fondati motivi, ma che questi non siano capiti, nè abbracciati da' Giudici, se gli rende lecito di addurre degli altri motivi fallaci; Purche però la fallacia sia legale, non già nel fatto, sicchè non vi sia l' inganno, e la bugia positiva; O pure che trattandosi di articolo legale disputabile, gli sia lecito di scrivere anche contro il proprio senso, secondo le distinzioni addotte nell' una, e nell' altra opera, sopra il punto, se sia lecito di addure de' motivi fallaci, overo di scrivere contro la propria opinione.

Che all' incontro nell' altra specie, tutto ciò si stima di male conseguenze di molto pregiudizio alla verità, ed alla giustizia per gli altri negozj giudiziali, ed estragiudiciali; Maggiormente quando lo scrittore sia di qualche nome, o talento, sicchè nel progresso del tempo, e particolarmente doppo la sua morte, possa fare qualche autorità, mentre in tal modo sarà un manifesto inganno, che si faccia al mondo, ed alla posterità, publicando come sue quelle dottrine, e conclusioni le quali siano da esso stimate fallaci, e men sicure, sicchè avrebbe giudicato in contrario; Cessando in questa specie di scritture le accennate ragioni le quali nell' altra specie possano rendere ciò scusabile.

E quindi segue la decisione della questione tra il Deciano, e l' Alciato sopra questo punto, cioè che degno di biasimo, e pregiudiziale alla giustizia, ed alla Republica si debba stimare l' uso di dar' alla publica luce sotto nome di consigli, 9 di responsi, o di resoluzioni, e simili voçaboli, quelle scritture, le quali in forma venale si facciano per la difesa, e per l' opportunità delle cause correnti in quello stesso modo per appunto che si son fatte secondo il senso dell' Alciato; Ed all' incontro che lodevole secondo il senso del Deciano, sia quando si tratta di responsi, o consulti per la verità, overo che in quelli fatti per l' opportunità delle cause si scuoprano le fallacie acciò non seguano gli accennati inconvenienti, e lo scrittore non meriti la taccia d' un buggiardo, e d' ingannatore della posterità; Che però l' una, e l' altra opinione è vera con i suoi dovuti termini, e distinzioni; Bensì di maggior taccia degni sono quei Giudici, o Consulenti, i quali defericano a sì fatte autorità, per quel che si accenna di sotto nel capitolo decimo settimo.

Questa istessa considerazione, overo quest' ultima dif- 9
ferenza, con la sua proporzione, si adatta ancora a quelle informazioni, o consulti, li quali si danno dagli Avvocati, e Professori di Città, e Corti grandi di qualche concetto, e grido, per le cause pendenti avanti i Giudici singolari, sicchè non siano Tribunali collegiali, e grandi fuori di quella Curia grande, della quale sia lo scrittore, sicchè non facilmente nel luogo, nel quale penda la causa, vi siano degli altri professori eccellenti, ed abili a scuoprire le fallacie; Attesocchè il nome, overo il concetto dello scrittore, che appresso gli assenti, ed i lontani per lo più suol' essere maggiore, che tra' presenti, può far qualche impressione nella mente del Giudice, ed indurlo à seguitare quelle fallacie, e stimarle vere per la sua autorità; Che però il buono stile in questo caso si stima di doversi scrivere con sentimenti della verità, e di ammonire quelli, li quali chiedono i consulti, delle fallacie, e de' suoi sentimenti, conforme si è ne i suoi luoghi discorso in

so in proposito dell' accennato punto, se, e quando gli Avvocati, e professori possano scrivere contro la propria opinione, ed i proprii sentimenti; E quindi segue che non in tutti i casi lo stile dello scrittore debba essere uniforme.

10 Si considera ancora un' altra diversità tra l' una, e l' altra specie di scritture, cioè che nelle correnti per l' opportunità delle cause, non disconviene sopra un' istesso articolo, anche della medesima istanza, ed avanti un' istesso Giudice, più volte ripetere ed inculcare con diverse, e replicate scritture, le medesime conclusioni, o dottrine, e ragioni; E molto più quando si tratti di cause, o istanze diverse; ed avanti diversi Giudici; Che all' incontro nell' altra specie di scritture per la stampa, disconviene, e si stima degna di biasimo, la repetizione delle medesime cose, o conclusioni, quando in una occasione si siano già dette, e fermate.

E se bene la natura di questa facoltà, pare che porti seco per necessità questo difetto, cioè che, anche in casi, ed in questioni affatto diverse, faccia di mestiere di valersi, secondo la sua proporzione, ed opportunità, delle medesime regole, o conclusioni, e dottrine, o ragioni; Nondimeno in questa specie non conviene adoperare quello stile, il quale si adopera nell' altra specie, di portarle pienamente e di pianta, ma basterà di accennarle brevemente con rimettersene a quel che altrove più di proposito si sia detto per sfuggire il vizio dannabile della superfluità, e dell' inutile riempitura delle carte senza il bisogno.

Si deve però ciò intendere, conforme di sopra più volte si è accennato, quando questa operazione non si faccia per qualche fine ragionevole, e profittevole, sicchè sia solamente per sodisfare all' inetta usanza; Che però bisogna sempre ripetere l' istesso intercalare, cioè che il tutto dipende dal fine, overo dall' effetto; Attesochè non solamente è lodevole, e molto profittevole, ma anzi necessario in questa specie di scritture ordinate all' addottrinamento della posterità, il trattare di più e diversi casi, li quali pajano simili, anzi i medesimi, e che cadano sotto le medesime regole, ed articoli, ma che siano stati diversamente trattati, e decisi per qualche diversità anche piccola delle circonstanze del fatto; E ciò per istruire ed illuminare i Giudici, ed i Consiglieri, ed anche i defensori, che per lo più sia manifesto l' errore tante volte inculcato, di caminare alla cieca con le generalità delle regole, e delle conclusioni legali, overo con la sola lettera delle decisioni, e delle dottrine, le quali feriscano altri casi, attesochè tutto il punto consiste nell' applicazione opportuna, la quale principalmente si deve regolare dalle circostanze particolari di ciascun caso, e di queste si deve fare attentamente il ragguaglio, o la comparazione, con quelle de' casi de' quali trattano le decisioni, o le dottrine; E ciò particolarmente segue nelle ultime volontà, e nelle altre somiglianti materie congetturali, ed ambigue, Che però giova molto il vedere assieme più trattati e diversi casi, i quali siano simili, e che cadano sotto i medesimi articoli, ma che siano stati diversamente decisi per ricevere questo lume tanto necessario, col quale si tolgano le tenebre degli equivoci, nelle quali si caminerà sempre che si continuerà nell' usanza di fermarsi alla lettera delle dottrine, ed alla generalità delle regole e delle conclusioni.

11 Ed essendo discorso nel capitolo quarto, se convenga o nò, lo scrivere per la difesa delle cause nella lingua naturale, overo idiomatica, chiamata volgare, con le ivi accennate distinzioni, Però cade l' istesso problema in questa specie di scritture destinate con le stampe alle perpetuità, ed all' addottrinamento della posterità; Ma perchè di ciò si è abbastanza ivi discorso a forma di questione problematica, esaminando gli argomenti, e le ragioni dell' una, e dell' altra opinione; Però ivi potrà il curioso sodisfarsi, mentre sarebbe soverchia, e nojosa digressione di reassumerlo.

E da quella lettura si potranno in ciò chiarire della loro semplicità quelli, i quali parlano a caso o veramente discorrono delle cose nel mondo superficialmente, e senza saperne la ragione, e che, conforme volgarmente si dice, si fermano alla prima osteria, non riflettendo che le leggi furono da quei saviissimi Imperadori, e Giurisconsulti fatte in quella lingua, la quale in quei tempi era volgare, e che nella medesima scrissero, Cicerone, Seneca, Celso, Plinio, Salustio, Valerio Massimo, Quintiliano, ed altri, i quali trattarono delle altre scienze, ed anche delle materie legali, e giudiziarie per il foro, conforme nell' accennato luogo si discorre di proposito.

Molte altre differenze vi sono le quali sopra queste diverse specie di scritture si possono considerare, ma sarebbe troppo nojosa digressione il riassumerle potendo bastare le sudette, e le loro ragioni dalle quali si può inferire all' altre differenze.

CAPITOLO XIV.

Dello stile da tenersi dagli Avvocati, e Procuratori, ed altri difensori delle Cause, nel parlare, e nelle funzioni in vece.

SOMMARIO.

1 *Si mette per esempio overo per idea del discorso la Corte di Roma.*
2 *Si distinguono le specie delle funzioni in voce.*
3 *Delle Congregazioni o collegii che questa sia la funzione più difficile per gli Avvocati, e Procuratori.*
4 *Dell' ordine, e del metodo che si deve tenere nelle Congregazioni.*
5 *Del discorrere nell' udienza delle citazioni.*
6 *Dell' uso de' contradittorii, e del modo di parlare in essi.*
7 *Dell' orrore di quelli li quali paragonano gli oratori, ed i causidici antichi con i presenti curiali.*
8 *Se oggi vi sia l' uso degli antichi Oratori.*
9 *De' precetti, e delle regole nell' orare ne' publici contradittorii con le sue distinzioni.*
10 *Paralello de' Predicatori, e degli Avvocati.*
11 *Differenza di orare anche appresso gli antichi Romani.*
12 *Stile particolare de' contradittorii nella Curia Romana.*
13 *Modi di rispondere al Giudice motivante.*
14 *Scherzo di Marziale contro un Causidico.*
15 *Si ricerca l' integrità, e si deve sfuggire d' esser convinta di bugia o di caluunia.*
16 *Quando convenga uscire dalle regole.*
17 *Errori de' Litiganti, a' quali non si deve sodisfare.*
18 *Del modo d' informare il Giudice in camera.*
19 *Del diverso modo d' informare i Principi, ed i personaggi grandi di quello de' Giudici.*
20 *E particolarmente del modo d' informare il Papa nella segnatura della Grazia.*

CAP. XIV.

ESsendo troppo diversa l' usanza de' paesi, e de' Tribunali, sopra il modo dell' orare, e di diffondere le cause in voce, nè potendosi avere la distinta notizia di tutte sì 1
fatte usanze, o pure che avendosi, cagionerebbe troppo nojosa digressione anzi confusione il riassumerle, e discorrere di tutte; Quindi si stima opportuno di restringere il discorso in questa specie di stile all' uso della Corte di Roma, acciò ciascuno a proporzione possa tirarne le linee per applicare quanto si accenna all' uso del paese, o Tribunale, nel quale dimori, overo che debba fare tal funzione.

Quattro specie dunque di funzione in voce sogliono farsi dagli Avvocati, e Procuratori, ed altri professori 2
del foro nella Curia, per la difesa, e rispettivamente per il governo delle cause; La prima cioè quella nelle congregazioni degli Avvocati, e Procuratori, ed altri operarii d' una delle Parti per la direzione, e per la buona preordinazione della causa, in quel modo che si è più distintamente accennato nella relazione della Curia, discorrendo di sì fatte congregazioni, le quali altrove si dicono collegii, overo congressi; L' altra nelle publiche udienze avanti il Giudice, il quale nella forma veramente giudiziale, seda pro Tribunali, sentendo leggere dal Notaro le citazioni, e sopra quelle decretando, La terza nelli publici contradittorii avanti il Giudice con gli Avvocati, e difensori dell' altra Parte; E la quarta nell' informare in camera privatamente i Giudici, senza contradittore; Attesochè se bene vi sono quelle informazioni, le quali da gli Avvocati concistoriali si facciano avanti il Papa nei concistorii publici, o respettivamente secreti per la canonizzazione di qualche servo di Dio, o pure per la concessione del pallio, e per l' altre funzioni concistoriali; Ed anche vi è un' altra specie di funzioni, parimente accennata nella sudetta relazione della Curia, cioè quella, la quale si faccia dalli nuovi Auditori di Ruota, e dalli

nuovi Avvocati concistoriali nelle publiche dispute, coll' intervento del sacro Collegio ; Nondimeno queste sono certe funzioni singolari, e rare, le quali dall'antica usanza hanno ricevuto un certo stile uniforme, che però non cadono sotto il presente discorso ordinato ad alcune regole del buono stile, ed alla riforma di qualche abuso per le cause contenziose del foro giudiziale.

Nella prima specie del parlare che si faccia nelle congregazioni overo ne' congressi . Questa funzione, a giu-
3 dizio de' sensati , si deve dire la più difficile fra tutte l' altre, sicchè venga stimata la pietra del paragone, e l'esame migliore del giudizio , e del sapere de' Professori ; Attesochè ne' contraddittorii , e nell'altre funzioni, non è biasimevole l'addurre de' molti motivi , senza la necessità di sciegliere i sodi dalli deboli, essendo questa parte del Giudice , mentre conforme si è detto più volte , frequentemente piacciono i motivi deboli , e dispiacciono i sodi , e buoni . Ma in questa funzione si fa mostra, così del sapere , come del giudizio nel fare questa scelta , ed anche nella direzione della causa ; Questa difficoltà per lo più è maggiore de' Procuratori , e degli Avvocati giovani , attesochè sono i primi a discorrere, essendo facile alli provetti i quali discorrono in ultimo col sentire gli altri nel formare delle buone idee , e dare il loro giudizio più maturo ed adequato ; Che però ne i giovani consiste la maggior applicazione nel elegger bene, e nel parlare al proposito .

Tuttavia si deve dire funzione difficile anche ne'provetti, quando tra primi vi sia qualche varietà d'opinione overo che da essi giovani si promovano , e si discorrano molti motivi per l'elezione , la quale da essi dipende , ed anche per dettare ivi all'improviso con ogni prontezza al Procuratore il modo, col quale si dovrà regolare ,

Io questa specie di funzioni, le parti del Procuratore sono le medesime, che si sono accennate nel capitolo nono , cioè di contenersi dentro la sua sfera nella candida narra-
4 zione del fatto, e dallo stato della causa , con quella brevità , la quale non pregiudichi alla chiarezza , ed anche nel promovere tutti i motivi che gli sia parso poterli cavare dal processo, e dalle scritture, senza inoltrarsiin altro discorso sopra la rilevanza legale , mentre l'officio suo consiste nel discorrere delle prove, e delle giustificazioni in fatto sopra ciascun motivo, sicchè il di più si deve lasciare a gli Avvocati .

Ed a rispetto di questi , cominciandosi a discorrere per più giovani, devono questi essere molto ben'informati della causa, così in quelle cose le quali consistono nel fatto come anche nelle cose legali ; E nel discorrere devono con buon metodo, risecando gli apparati superflui , non partirsi da quel che strettamente ferisca la necessità , o l'opportunità della causa .

Bensì che devono i primi essere copiosi nel discorso riassumendo tutti i motivi promossi dal Procuratore , e promovendone altri , che ad essi paja di potersi aggiungere , accennando con modestia il loro parere , cioè quali gli pajano più sodi , e sostentabili, e quali pericolosi , però devono rimetterne l'elezione alli più provetti , li quali all'incontro più brevemente , ed in compendio , riassumendo quel che da i primi si sia discorso, devono concludere , così sopra l'elezione di quei motivi , li quali si stimino i migliori , come ancora sopra l' ordine di promoverli , e nel di più che riguardi la direzzione ed il buon governo della causa . Dovendosi però da tutti sfuggire quella lunghezza superflua , e viziosa , la quale non ferisca la necessità , overo l'opportunità della causa , nell'istesso modo che si è detto in proposito dello scrivere .

Si deve in oltre in questi discorsi avvertire , che conforme l'obligo de'Giovani è di discorrere con rispetto verso i vecchi , dicendo risolutamente il loro parere , ma con buon termine , e mostrando ad essi deferire ; Così all'incontro l'obligo de'vecchi, è di lodare , e di mostrare di fare stima de' discorsi fatti, e delle difficoltà promosse da i Giovani ; sicchè nel rispetto , e nell'urbanità vi sia la conveniente reciprocanza , senza usare lo stile d'alcuni indiscreti ed accreditati provetti nel tacciare , e disprezzare qualche debolezza de'Giovani , dovendoli più tosto con la dovuta carità, e discretezza comparire , e ricordarsi che ancor'essi sono stati giovani .

Però tutti nelle regole , e nelle proposizioni generali certe, devono discorrere presuppositivamente , mentre tutto il congresso è d'Avvocati, a'quali si devono supporre cognite , sicchè non si devono diffondere nelle superflue allegazioni , ma solo si devono accennare quelle autorità, le quali pajano le più puntuali , e stringenti , sicchè facciano al proposito .

Dalla seconda specie di funzioni nelle publiche audienze giudiziali , quando il Giudice sedendo pro Tribunali 5
senta leggere le citazioni , e v' interloquisca , sono , per lo stile della Curia , totalmente esenti gli Avvocati , ed anche molti Procuratori di qualche classe qualificata , onde per lo più questa è funzione di Procuratori di minor classe , overo de' sollecitatori , o de' Giovani , ed anche alle volte de' medesimi principali , che però non è facile il darvi delle regole , e de' precetti , per il buono stile , o metodo del parlare , essendo una funzione , la quale ha molto di quello strepito del foro , del quale parlano gli antichi scrittori , e le leggi , e particolarmente la canoniche ; Tuttavia sarà sempre degna di lode la modestia , e la riverenza , dicendo quel che gli occorra , con quella urbanità , la quale è propria della Città , e della Corte di Roma ; Però ciò non è facile a praticarsi per la ragione , che parlando di questa medesima funzione , se ne assegna nel capitolo seguente, in occasione di parlare de i Giudici .

Della terza funzione, che è la più comune , e la più propria per tutte le parti del mondo , più negli Avvocati , e che ne'Procuratori cioè dell'orare per i loro clienti avanti i giudici in publico contraddittorio con gli Avvocati , e 6
Procuratore dell'Avversario; Molto rara , a proporzione delle cause ; e de' negozii è la pratica nella Corte Romana; Attesochè , conforme nell'antico foro Romano, le maggiori funzioni degli Oratori, e Decimetori , ed Avvocati,ed altri Causidici erano nell'orare, e nel declamare, o strepitare,sicchè la maggior'operazione nascesse dall' arte oratoria nel genere demonstrativo, e suasivo in voce; Così nel presente foro Romano le maggiori funzioni degli Avvocati,e Procuratori,ed altri Causidici sono nello scivere, sicchè la maggior'operazione sia delle scritture più che delle parole,e delle orazioni,o declamazioni in voce, mentre i Senati,ed i Magistrati, o Tribunali, grandi, e primarii; Come sono, il Concistoro, le Congregazioni Cardinalizie , ed i Tribunali, della Ruota , della Camera , e dell'una , e dell'altra Signatura di grazia , e di giustizia , non haono l'uso de' publici contraddittori , per quello che se ne accenna più distintamente nella relazione , della Curia .

E se bene quest'uso si pratica avanti alcuni Giudici singolari , e particolarmente per la maggior frequenza, nel Tribunale dell'Auditore della Camera sicchè solamente si scorge nella Congregazione de' Baroni , qualche imagine de' solenni contraddittorii publici , a forma di Senato , o Tribunale grande collegiale . Tuttavia sono come nna specie di discorsi famigliari più che di quei solenni , e strepitosi contraddittorii , i quali si possano rassomigliare all'antiche forme di orare , overo di declamare in publico con le regole , e con i precetti formali dell'arte oratoria .

E quindi segue l'equivoco manifesto di quelli , li quali , 7
essendo un poco infarinati con la lettura dell'opere di Seneca, e degli altri antichi Scrittori , vogliono applicare a gli Avvocati, ed a'Causidici de' tempi nostri, e particolarmente a quelli della Corte Romana quel che a gli Oratori, e Declamatori,e Causieici di quei tempi si attribuiva, cioè di vendere,o locare le parole,i clamori,i pianti, e sospiri,il riso,le facezie,i gesti,e gli azzi,e cose simili , mentre di ciò niente si pratica .

Come ancora chiaro è l'equivoco degli stessi infarinati , nel credere , che siano i medesimi gli Oratori , e Declamatori antichi , che i moderni Avvocati ; Overo che quanto dagli antichi si dice delli Causidici ; e delle Rabbole forensi in loro disprezzo, indifferentemente convenga a gli Avvocati , e Procuratori , e Curiali de' tempi nostri . Attesochè anticamente , altri erano gli Oratori , e Declamatori , ed altri gli Avvocati , ed altri li Padroni delle cause ; Ed altri quelli di classe inferiori , li quali vengono chiamati col nome generale de' Causidici , Essendo questi contradistinti come di sfere diverse . Nell'istesso modo che di presente abbiamo le diverse specie , o classi , degli Avvocati , de' Procuratori , e Sollecitatori . Ed anche in questi abbiamo le distinzioni di diverse classi , secondo le diverse qualità e stili de' Tribunali , per quel che distintamente si discorre nella più volte accennata relazione della Curia ; Sicchè quei Causidici

fidici , de' quali con disprezzo parlano Marziale , ed altri antichi scrittori , erano per appunto quelli che di presente in Roma si dicono i mozzorecchi ; E ciò si comprova al vedere , che Marziale parla di quel Causidico Postumo, il quale informava il Giudice in criminale ad offesa per il furto d'alcune poche capre (dal che si argomenti che forte di causidico fosse .)

Ne oggidì è in uso l'antico ordine , o classe degli Oratori, o Declamatori contradistinti dagli Avvocati , e Procuratori, restandone solamente qualche imagine nella Città
8 di Venezia in quelli, i quali si dicono gli Avvocadori, contradistinti dagli Avvocati , Attesochè , conforme quella Republica ritiene in qualche parte la dignità dell' antichа libertà dell'Italia , e della maestà dell'antichа Republica Romana , così ne conserva molti stili .

Discorrendo però delle regole, e de i precetti, li quali da per tutto generalmente si devono osservare sopra questa forma di orare, overo d'informare ne' publici contradittorii,per applicarli con la dovuta proporzione a ciascun paese , o Tribunale , secondo le sue usanze , con le quali principalmente si deve caminare ; Entra la medesima distinzione , che di sopra nelli Capitoli quarto e sesto si è
9 data circa lo stile da tenersi nello scrivere ; Cioè che ; O si tratta di parlare avanti Giudici , e Magistrati , li quali legalmente si dicono non letterati , e volgarmente idioti , overo pettorali , secondo l'accennata usanza di quelle Città , le quali si governino a forma di Republica , o che non essendo tali di presente , lo siano state per il passato , sicchè si ritengano tuttavia le antiche usanze ; Ed in tal caso, si debba imitare al possibile lo stile degli Oratori , e Declamatori antichi , con le regole dell'arte oratoria ; Usando i proemii , e gli apparati per rendere attento l'animo de gli uditori ; E cominciando dalli motivi più deboli , acciò l'orazione vada sempre crescendo, e nel fine si concluda con i motivi più forti , e stringenti , sicchè l'intelletto a poco a poco aperto resti appagato in quello stato nel quale si deve venire alla decisione ; Esaggerando , e ancora magnificando i motivi , e le ragioni col ripeterle più volte, acciò facciano maggior'impressione ; Ed anche ornando il discorso con erudizioni , e facezzie, e con i gesti, & azzi per dar grazia al parlare , e per tener'attenti, e sollevati gli uditori, acciò il parlare de'soli motivi della causa non gli arecchi noja ; Adoprando ancora degli antichi artificii , cioè col portare i motivi della compassione , e questi accompagnare con i pianti , e sospiri, overo esaggerando i meriti del litigante con il publico , e cose simili ; ancorchè siano estranee dal punto della disputa, secondo quel che ne insegnano le orazioni , e le declamazioni di Cicerone , di Seneca , di Quintiliano , e fimili , ad imitazione de' quali hanno composto ancora si fatte orazioni , e declamazioni alcuni moderni , così della passata , come della presente età , nell'una , e nell'altra lingua latina , ed Italiana .

Overo all'incontro si tratta di parlare avanti Giudici Professori della facoltà legale, li quali legalmente si dicono letterati , e volgarmente diciamo togati ; Ed in questo caso manifesto si stima l'errore di adoprare il sudetto stile, atteso che trattandosi con persone, le quali siano , overo si debbano supporre letterate , si devono strettamente portare i motivi e le ragioni, e provarle bene con le scritture , e con le prove nel fatto , ed anche con le auttorità , e con le ragioni legali , sicchè quanto più l'orazione sia breve, e stretta al punto, senza che se ne possa resecare una parola superflua , tanto più sarà lodevole per l'oratore , e profittevole per la causa .

E se bene l'ignorante volgo dell'uditorio , anzi gl'istessi principali , sogliono gradire , e far molto plauso a quegli Avvocati, e Procuratori , i quali anche in questa specie di Giudici, e di Magistrati adoprino l'altro stile superfluo , e pieno di cose fuori del proposito , del quale di sopra si è discorso; Nondimeno l'Oratore deve parlare in modo che sodisfaccia a'Giudici , e che giovi alla causa , e non che sodisfaccia all'udienza , overo al principale litigante ; A somiglianza del medico , il quale deve principalmente badare a curare di morbo , overo la piaga,e non alle sodisfazioni, o al gusto dell'infermo, e di quelli, li quali siano presenti alla cura .

Non che il parlare acconciamente , e con buon metodo, ed anche con qualche poca mistura d'ornamento , e d'erudizione al proposito , non sia cosa lodevole , ed anche profittevole alla causa ; Ma però , che ciò sia un piccolo , e proporzionato condimento , il quale non tolga il sapore , secondo l'accennato paralello del sale,e del pepe,e del zucchero e degli altri aromati nelle vivande;O veramente secondo l'altro paralello delle trine e de'nastri , e degli altri ornamenti ne'vestiti,sicchè principalmente spicchi bene il panno overo il drappo nel quale consiste la sostanza del vestito .

Chiara è la ragione della differenza tra queste due sorti di stile , cioè che nel primo caso si parla con persone non legali , le quali devono in quell'istesso istante senza altro studio giudicare col solo lume e discorso naturale , overo con la sola pratica e sperienza de' negozii , sicchè in esse faccia la maggior operazione l'arte oratoria, e la persuasione dell'Oratore che però si dicono Giudici pettorali , cioè che la resoluzione in quel punto nasca dal petto , cioè dal discorso naturale ; Che all'incontro nel l'altro caso si parla con persone, le quali sentendo quell' informazione come una preparazione del futuro studio , overo per un maggior lume delle cose già studiate , devono giudicare col fondamento de' motivi , e delle loro giustificazioni , così in fatto come in legge , sicchè niente importa che l'oratore sia più facondo , ed artificioso di Demostene e di Cicerone , se i motivi non saranno sodi , e ben giustificati ; Giovando la facondia , e l'arte oratoria col buon metodo di portarli , acciò spicchino più , e facciano maggior'impressione .

Al che si adatta bene il paralello del predicatore, overo dell'oratore academico , e dell' Avvocato ; Attesochè se per esempio , si dovrà parlare delle virtù , e de' miracoli d'un medesimo servo di Dio dal predicatore overo dall'oratore academico facendone un panegirico , o di-
10 scorso academico , e dall'Avvocato informando la sacra Congregazione de' Riti , per canonizarlo , o beatificarlo ; Il predicatore , overo l'academico , userà la prima specie dello stile oratorio , con i suoi proemii , ed apparati , e con le sudette altre parti , e precetti dell'arte oratoria , portando , e magnificando ancora quelle virtù , overo quei segni e miracoli , de' quali non vi sia quella prova perfetta , e concludente , la quale sia necessaria per la beatificazione , o canonizzazione , ma che vi siano prove tali , che la Chiesa per la pietà , e divozione de' popoli ne permetta una pia credenza , sicchè ne possa predicare , o scrivere ; Ma all'incontro se l'Avvocato tenesse l'istesso stile informando la sacra Congregazione , per il sudetto fine , sarebbe degno dell'irrisione , attesochè le sue parti devono essere di provare strettamente che vi siano le prove perfette , e ben concludenti delle virtù , e de' segni , e miracoli con la qualità di sopranaturali ; Che però manifesto sarebbe l'errore del Predicatore , overo dell'Oratore academico , e Panegirista , se tenesse lo stile secco e stringente dell'Avvocato ; E all'incontro sarebbe errore dell'Avvocato se tenesse lo stile profuso,e largo del Predicatore , o dell'Oratore, per l'accennata ragione della differenza che l'uno parla al popolo , il quale senz'altro studio delle scritture , e giustificazioni , deve in quel punto formare il concetto della divozione , e della pia credulità, ma l'altro parla a'Giudici letterati, i quali devono muovere dalle giustificazioni, e non dalle parole , e dalla facondia , ed arte all'Oratore .

Questa differenza , per la medesima ragione fu anche 11
conoscciuta , e praticata dagli antichi Romani , per quel che ne porta la testimonianza di Quintiliano , e degli altri scrittori di que' tempi , cioè che molto diverso fosse lo stile dell'orare ne' tempi della Repubblica , quando anche per la decisione delle cause si orava al popolo , overo al Senato , o al Tribunale centumvirale , o pure a' Tribunali della plebe ; E quello più moderno sotto gl' Imperatori doppo l'Introduzione de' Tribunali constituti da' Giurisconsulti , da i Responsi de' quali si sono formate le leggi de' Digesti overo delle Pandette ; come sono , i Vulpini , i Papiniani , i Pauli , gli Scevoli , i Jaboleni , i Pomponii , e simili .

E quindi, con troppa evidenza si convince l'errore , e l' ignoranza del volgo,overo di quelli infarinati non professori,li quali facciano le comparazioni del facondo,e prolisso stile degli Avvocati di quelle parti , nelle quali convenga orare appresso i magistrati pettorali, e non professori , con quelli, li quali orino appresso i Tribunali constituiti da Giurisconsulti , e professori .

Venèdo poi al particolare dell'informare in contradittorio nella Curia Romana , in que' Tribunal , ne' quali ciò sia in uso ; Per darsi in questa facilmente il caso della sudetta distinzione della diversa qualità di Giudici , e lette-

rati, e non letterati; Entra parimente l'istessa distinzione tra' Procuratori, e gli Avvocati, la quale si è accennata nel modo dello scrivere, overo nell'altro modo del discorrere nelle Congregazioni; Cioè che facendosi da ciascuno l'officio suo, e le sue parti in questa scena; Il Procuratore deve con chiarezza, e con buon'ordine, senza interrozione, o digressione, narrare candidamente il fatto, con accennare brevemente i motivi sopra i meriti; e l'Avvocato dipoi deve comprovare con le autorità, e con le ragioni legali, i motivi già promossi; Ma parimente col medemo stile accennato sopra il medesimo modo di scrivere, cioè strettamente per il bisogno, e per l'opportunità della causa lasciando i superflui apparati, e le digressioni, ed adoperando l'opera sua principalmente per il fine, per lo quale il cliente l'abbia condotta, cioè d'informare il Giudice, e di cattivare la sua mente, e di far'il servizio della causa, e non per sodisfare all'uditorio, e per esigere il suo vano plauso dal volgo, il quale non sà distinguere il bianco dal nero, non è solito lodare quelle cose, le quali veramente sono difettose, e che meritano biasimo; Attesochè in tal caso non sarà informare per il servizio del cliente, e della causa, ma per la sua vanagloria (Il che piaccia a Dio, che alle volte non segua ne'Predicatori della parola Evangelica.)

12 Quando poi vi siano più Avvocati, degno anche di biasimo si deve stimare quello stile, il quale alle volte si vede usare, cioè che tutti, con noja intollerabile vogliono recitare le loro informazioni, per appunto come l'abbiano composte, sicchè ricantino i medesimi motivi e le medesime cose; Difetto veramente grande; Attesochè, quando coll'ordine dell'anzianità, abbia discorso il più giovane Avvocato, deve il secondo supplire solamente quello, in che si sia mancato dal primo, o pure quel, che si sia detto, ma non con quella maggior chiarezza, e prova, sicchè si stimi necessario, l'esplicarlo, e l'imprimerlo meglio, e così successivamente, sicchè in somma si parli al bisogno, ed all'opportunità, e non al superfluo, secondo i paralelli della moneta, o del grano, accennati di sopra nel capitolo terzo, in proposito della brevità; E questo quanto alla prima operazione, per informare e promovere i propri motivi.

Restando le altre operazioni, le quali nell'istesso contradittorio si facciano nel rispondere, o replicare a quel che si sia discorso dal Procuratore, o dagli Avvocati dell'altra Parte; Ed in questa specie, tenendo l'istess'ordine, che un fattista risponda all'altro nelle cose concernenti il fatto senza ingerirsi più oltre, suppliscono gli Avvocati nelle cose giuridiche in quel che gli altri Avvocati non habbiano detto; Il tutto però con urbanità, e modestia come per discorsi familiari, sfuggendo al possibile i clamori, i strepiti, le punture, e le ingiurie, come cose contrarie all'urbanità sommamente professata nella Corte di Roma.

Quando siano più Avvocati, acciò la funzione non riesca troppo lunga, e nojosa al Giudice, si stima miglior ordine, che tra essi si debbano dividere i motivi, sopra i quali ciascuno respettivamente discorra; O pure che uno informi, e l'altro si riservi di scorra; O pure che uno informi, e l'altro si riservi di rispondere, o di replicare, con l'altra simile discreta divisione.

13 Nel caso che convenga di rispondere al Giudice motivante; Quando il motivo sia nel puro fatto, dovrà rispondersegli dal Giurista; E tra i più, questa funzione si deve far'al rovescio del discorso, cioè che risponda il più provetto, e quando agli altri paja che non si sia sodisfatto abbastanza, e che se gli suggerisca risposta migliore; in tal caso, chiedendosi licenza al più anziano, con la conveniente urbanità, si potrà brevemente soggiungere quel che gli occorra; Però in questa funzione del rispondere al Giudice, più che nell'altra di rispondere alli difensori dell'avversario, si stima lodevole, anzi necessaria la modestia, e l'urbanità, sicchè quando il Giudice, contro i precetti, li quali s'accennano nel capitolo seguente parlasse troppo o che s'infervorasse nel suo motivo, non conviene di assumere in quel punto le dispute formali, ne si deve apertamente convincere che abbia promosso motivi fallaci, ed erronei, o che abbia preso degli equivoci legali, ma più tosto mostrando di stimar'il motivo, ancorchè non fusse stimabile, deve riserbarsi di farvi la conveniente riflessione; Quando però lo stato della causa lo comporti, ancorchè si abbia pronta, e facile la risposta, e ciò per cattivar l'animo, e per non irritarlo; O pure quando vi sia il bisogno si deve dare la risposta, ma ornata, e coonestata da qualche distinzione, o dichiarazione, ancorchè fallace, in modo che non se gli rimproveri apertamente la fallacia, mentre non disdice il rispondere ad'una fallacia con un'altra fallacia, purchè vi siano gl'altri motivi buoni.

Nelle seconde, o altre simili successive informazioni 14
in contradittorio sopra l'istessa causa, si dovrà tenere uno stile diverso di quel che si sia tenuto nella prima; Cioè d'informare brevemente, e con modo presuppositivo delle cose già dette, mentre si parla con persona già informata, premendo strettamente sopra quelle cose, alle quali paja che nelli passati contradittorii si restringesse la difficoltà della causa; Ed in somma facendo studio di sfuggire le superfluità, e quelle cose, le quali non conferiscono al bisogno, ed all'opportunità della causa, acciò non si tenga lo stile dell'accennato causidico Posthumo burlato da Narziale, cioè che informando il Giudice sopra il furto d'alcune poche capre, fattogli dal vicino, con grand'enfasi, e clamori, e geiti, discorresse della rotta data da Annibale a' Romani a Canne, e dell'altre guerre, o pure de'veleni, e de'maleficii, e di cose simili fuori del proposito, e totalmente lontane dal bisogno, e dall'oportunità della causa, senza stringere il punto della prova del furto delle capre, del che il Poeta finge che il cliente si dolga.

È sopra tutto, così per propria riputazione, come per 15
servizio della causa, il discorso deve essere accompagnato dall'integrità, e della verità, fuggendo le calunnie, e le bugie, così positive nell'asserire quel che non sia vero, come anche le negative, nel negare con isfacciataggine quel che nell'istesso istante si convinca vero, e si mostri che già gli sia cognito, solendo ciò per lo più far molto pregiudizio alla causa, e dar discredito al difensore.

Ricevono però queste regole alcune limitazioni, cioè che alle volte, quando si veda che il Giudice inflessibilmente si ostinasse in qualche fallacia, o pure che dalli discorsi si temesse di qualche precipizio della causa, ed in altri somiglianti casi, non sarà diverso l'uscire dalle regole nel 16
riscaldarsi, e nel concurere al possibile, e con assumere le lunghe dispute sopra l'articolo per toglier gli equivoci, overo in altro modo uscire da'precetti del buono stile; Sempre però dentro i termini del lecito, e dell'oneste, e che l'operazione abbia il suo fine ragionevole, al quale sia dirizzata.

Bisogna alle volte ancora uscire dalle regole della pro- 17
lissità col discorrere fuori del bisogno, overo nel riscaldarsi, e nell'uscir dalli confini della dovuta urbanità, per sodisfare al litigante, il quale sia presente; Attesochè essendo i litiganti infermi nella loro passione, frequentemente gustano, e desiderano le cose dannose, e pregiudiziali; Però conforme è errore del medico, il quale sodisfi all'ammalato, così è errore dell'Avvocato, o Procuratore di sodisfare al litigante, la presenza, e l'intervento del quale in sì fatta funzione, sempre, overo per lo più riesce dannosa, e pregiudiziale.

Finalmente, quanto all'ultima funzione dell'informare 18
il Giudice privatamente in camera, senza l'intervento dell'avversario, e de'suoi defensori; Per lo più si adattano con la sua proporzione l'istesse regole accennate nell'antecedente fonzione de'contradittorii, e le altre, le quali si accennano nel capitolo seguente in occasione di discorrere come il Giudice in questa specie d'informazione si debba regolare, e contenere; Soggiungendo solamente, che anche in un'un'istessa causa, e con Giudici d'un'istesso Tribunale, non si deve tenere uno stile uniforme, dovendo questo essere vario, secondo la diversa qualità delle persone, le quali s'informino; Attesochè se il Giudice sarà di molta capacità, e dottrina, l'informazione dovrà essere molto breve, restringendosi alli soli punti più sostanziali, a' quali si restringa la difficoltà della causa, mentre la superflua prolissità gli cagionerà noja, e farà più tosto danno che utile.

Onde per questo rispetto, ed ancora per l'altro, che si accenna nel capitolo seguente, non è lodevole che i principali litiganti, overo i loro agenti non professori intervengano in questa funzione; Ma se sarà d'ingegno tardo, e di poca capacità, in tal caso si dovrà con maggior pazienza, e chiarezza informarlo, in modo però che la moltiplicità de'motivi, e la prolissità del discorso non gli confonda più l'intelletto, sicchè niente gli resti di chiaro; Ed in somma si devono somministrare i cibi a misura, ed

ed a proporzione de'stomachi, e non si deve caminare indifferentemente col nojosissimo, e dannabile stile di volere ad uso degli scolari quando recitano la lezione al maestro, dire per minuto quanto si sia detto dell'informazione, senza lasciarvi nè pure una virgola, come alcuni sogliono fare.

Si deve parimente diversificare lo stile per la diversa qualità di quelli, li quali s'informano; Attesochè conviene con la dovuta proporzione, usare qualche diversità nel modo d'informare un Giudice inferiore, e pedaneo, di quel che si faccia con un supremo; Overo (parlando nella Curia) tra un Prelato ed un Cardinale, con somiglianti considerazioni; E molto più quando occorra d'informare il Principe sovrano; Il che frequentemente occorre nella Curia in occasione d'informare il Papa per la Signatura di grazia, overo per le Congregazioni de' Riti, che si facciano avanti di esso per la beatificazione, o canonizzazione de' servi di Dio, e cose simili; Attesochè manifesto errore si deve stimare di coloro, i quali con un lungo, e nojoso stile, vogliano informare il Papa di tutta la serie del fatto, con tutte le sue minute circostanze, e dipoi fare le cantilene delle conclusioni legali con le allegazioni, come se si informasse un Giudice ordinario, ed inferiore, mentre si deve supporre, che quando il Papa, per i giusti, e molto lodevoli motivi accennati nella relazione della Curia, in occasione di trattare della Segnatura di grazia, riceve l'informazioni degli Avvocati, e de' Procuratori, già sia stato bene informato dal suo Auditore della causa, e di quel che si dimandi, ed a si restringa la difficoltà, facendosegli i ristretti molto brevi nelle sole cose sostanziali; Che però l'informante, fatte alcune brevissime premesse della causa, deve con quella riverenza, e sommessione, con la quale conviene di parlare ad un tanto Principe, cercare d'incontrare la difficoltà la quale si sia scoperta in occasione d'informare per prima l'accennato Auditore, e sopra quella premere, e stringere con le ragioni della giustizia naturale, overo della pietà, o della congruenza, o della mala introduzione, e con altri somiglianti motivi, con i quali si deve guadagnare l'animo, e cattivare l'intelletto del Principe sovrano, come non soggetto a quella necessità, ed a quelle restrizioni, alle quali sia soggetto un Giudice inferiore, obligato a giudicare con le regole legali, overo con le decisioni, e con le dottrine, conforme è ancora accennato di sopra in proposito del modo dello scrivere avanti il medesimo Papa; E da ciò, a proporzione, si possono tirare le linee per regolarsi con gli altri Principi, e magistrati grandi, e supremi; Ed anche per gli altri Giudici, e magistrati, secondo le diverse usanze de' paesi, a' quali conviene conformarsi.

CAPITOLO XV.

Dello stesso stile nelle funzioni in voce da tenersi da i Giudici e Magistrati, o loro consiglieri.

SOMMARIO.

1 *Delle diverse funzioni in voce de' Giudici.*
2 *Come si debba discorrere dentro la Congregazione o Tribunale.*
3 *Inganno de' forastieri non pratici della Corte.*
4 *Come si debba disputare con i Colleghi.*
5 *Deve essere bene informato del fatto.*
6 *Funzione nella publica audienza delle citazioni.*
7 *Dell'altra ne' contradittorii.*
8 *Delle informazioni in Camera.*
9 *Presenza delle Parti sempre pregiudiziale.*
10 *Quando il Giudice debba aprirsi nel motivare.*

CAP. XV.

1 COn l'istessa distinzione addotta nel capitolo precedente; In più modi occorre che da' Giudici si parli delle cause; Primieramente cioè in que' paesi, e Tribunali, ne i quali quello il quale si dice il Ponente, overo il Commissario, o il Relatore, deve riferire nel Tribunale proprio a' suoi Colleghi, ed alle volte ad un'altro Tribunale maggiore, lo stato della causa; Il che nella Curia Romana in qualche parte si pratica dal Ponente nelle sue Congregazioni Cardinalizie, e ne' Tribunali dell'una, e dell'altra Signatura di Grazia, e Giustizia, ed in quello della Camera, e simili, mentre nel Tribunale della Ruota il Ponente vi fa poca figura, conforme si accenna nella relazione della Curia, nell'una, e nell'altra lingua; Secondariamente nel dir il suo voto quando si tratti di Tribunali collegiali; Terzo nelle publiche audienze, sedendo pro Tribunali, e sentendo leggere le citazioni; Quarto sentendo l'informazioni degli Avvocati, e Procuratori d'ambe le Parti in publico contradittorio; E quinto sentendo le medesime informazioni in forma privata, e familiare d'una Parte solamente in Camera.

Nel primo, e nel secondo modo, non facilmente si possono dare delle regole certe, e generali da pratticarsi da per tutto, mentre in gran parte ciò dipende dagli itili particolari de' paesi, e de' Tribunali; Però discorrendo dell'uso della Corte Romana, come per un'esemplare, dal quale con la sua proporzione si potranno tirare le linee per gli altri luoghi, e Tribunali; Così nell'uno, come nell'altro modo, il vero stile degno di lode è quello di unire assieme la sodezza de' motivi, la chiarezza del discorso, la brevità, e la modestia, sfuggendo 2
al possibile gli apparati, ed i fuchi, overo il voler fare ostentazione di molta dottrina, ed erudizione, sicchè per un certo modo si voglia fare il maestro degli altri; Attesochè la vera regola è che ciò segua in fatti, sicchè gli altri lo conoscano, e lo confessino, ma non si mostri di volerlo fare, e di affettarlo.

Ed in ciò di gran lunga s'ingannano i forastieri poco pra- 3
tici della Curia, quando avendo qualche poca erudizione, credono di acquistare stima, e plauso grande, con quegli apparati, e lunghi discorsi, che in altri paesi si usano, attesochè ciò più tosto gli cagionerà discredito, e concetto di poco giudizio, mentre parlandosi tra gente dotta, ed informata, l'eccellenza consiste nel parlare poco, ma sodamente, ed al punto; E se per il disparere de'voti convenga 4
di disputare, o di contrastare, si deve cercare di farlo con ogni maggior'urbanità, e piacevolezza possibile, sicchè in fatti, e nella sostanza si mostri un'uomo forte nel sostenere la sua opinione, quando la creda ragionevole, e ben fondata, ma placido, e dimesso al possibile nel modo di discorrerla, sicchè si stia sempre dentro i limiti dell'urbanità.

Come ancora deve mostrarsi alle volte flessibile, ed faci- 5
le a farsi convincere dalle ragioni, le quali si adducano da gli altri, acciò di se non si formi concetto d'ostinato; E per tal'effetto è necessario, non che lodevole, d'essere esattamente informato, così nel fatto come delle conclusioni, e delle dottrine, e ragioni, all'effetto di poter discorrere bene della causa, e di poter persuadere gli altri, e tirarli nella sua opinione; O pure all'effetto di conoscere i motivi migliori, per mutar parere, quando vede che i motivi de' Colleghi siano sodi, e ben fondati; Dovendosi principalmente riflettere che il voto del Giudice si deve regolare dall'intelletto, e non dalla volontà di compiacere più ad una Parte, che all'altra; Cercando di formare il suo voto, e di discorrerlo con le accennate buone maniere mà sopra tutto metodicamente, e col buon'ordine per rendere capaci gli altri a seguitarlo. Principalmente però col solo fine d'essere un buon ministro della verità, e della giustizia.

Nella terza funzione della lettura delle citazioni nell' 6
udienza publica, sentendo le Parti nel contradittorio, e decretando mentre stia sedendo pro Tribunali; Deve forse più che in ogn'altra funzione il Giudice esercitare molti atti di virtù, cioè dell'urbanità, congiunta con gravità, e e sostenutezza, sicchè si cattivi la benevolenza dell'uditorio, ma che nel medesimo tempo mantenga l'istess'uditorio nel dovuto timore, e rispetto; Ed anche (e forse sopra tutto) deve esercitare la virtù della sofferenza fino a quel segno che sia compatibile col mantenimento della maestà, e del rispetto; Attesochè in quello strepito giudiziale, e clamoroso, le Parti interessate quando ricevano qualche provista contraria come inferme nella propria passione sogliono risentirsi, e dare alle volte in qualche stravaganza, o mal termine, onde sono degne di esser compatite, sicchè la cortesia e la compassione del Giudice almeno rendano la piaga men dolorosa; Ed ancora perchè, conforme si è accennato nel capitolo antecedente, generalmente gli Avvocati, ed anche i Procuratori vecchi, e classici, non sogliono intervenire in sì fatte funzioni, sicchè per lo più intervenendovi i sollecitatori, tra quali forse vi siano alcuni poco intendenti, e poco capaci, overo de i Giovani de' Procuratori li quali siano intendenti ma troppo spiritosi, ed ardenti; Però vi bisogna una gran prudenza, e destrezza, accennando solamente con brevità, e con soavità qualche

ſoda ragione, e ciò più per ſodisfare a gli altri, i quali ſentono, che alle Parti, o vero a' i loro difensori essendo mere vanità de' Giudici il credere, o pretendere, di persuadere alla Parte succumbente, che si operi bene quando se le facciano i decreti contrarii; Atteſochè i litiganti come infermi overo acciecati dall'intereſſe, o dalla paſſione, molto di raro, e forſe mai arrivano a conoſcere la verità, ed a quietarſi; Ed i cauſidici loro difensori, o non le conoſcono per la ſteſſa ragione d'appaſſionarſi nella cauſa, e nella propria opinione; Overo non la vogliono conoſcere per adulare il cliente.

7 Nella quarta ſpecie di funzione, cioè nelle informazioni degli Avvocati, e de' Procuratori d'ambe le Parti nel publico contradittorio, entrano a proporzione l'iſteſſe regole, e precetti, che nell'antecedente funzione ſi ſono dette; Però con qualche maggior moderazione per eſſer funzione più urbana, e di minor clamore, e ſtrepito, e con l'intervento di perſone più intendenti e più diſcrete; Tuttavia è dannabile l'uno e l'altro eſtremo; Quello cioè del ſilenzio totale ſenza promovere difficoltà, o motivo alcuno, ſicchè i litiganti, ed i loro difensori ſi ſentano venir addoſſo le ſentenze, ed i decreti contrarii all'improviſo, e forſe per motivi, a' quali, ſe ſi foſſero accennati, ſi ſarebbe potuto ſodisfare; E l'altro eſtremo di parlare, e di motivare molto, eſſendo queſto anche dannabile per non paleſare l'animo ſuo, e dimoſtrarſi inclinato più ad una parte che all'altra; Ed ancora perchè ſecondo la maggior frequenza, di quell' articolo, o punto del quale ſi diſputa ſono più informati gli Avvocati, ed i Procuratori, di quel che ne ſia il Giudice, ſicchè con la diſputa ne poſſono ſeguire due inconvenienti; Uno cioè che poſſa reſtare convinto di qualche equivoco, o errore nel motivare fuori del propoſito; E l'altro che ſe gli perda il riſpetto; Che però deve ſolamente con urbanità, brevemente come per un tocco, motivare delle difficoltà, così contro l'una come contro l'altra Parte, che laſciare ambedue ſoſpeſe, e per mantenerle egualmente in ſperanza ed in timore.

8 Finalmente nella quinta, & ultima ſpecie di funzione, ciè nelle private informazioni in camera per una delle Parti ſenza il contradittorio; Queſto non è punto capace d' una regola certa e generale adattabile a tutti i caſi, dipendendo il diverſo modo da tenerſi, non ſolamente dalla diverſa uſanza, o ſtile del paeſe, o del Tribunale, ma ancora in un'iſteſſo Giudice, dalle diverſe circoſtanze; Atteſochè quando vi ſia preſente il principale intereſſato, overo qualche ſuo Agente, o miniſtro, il quale non ſia profeſſore, in tal caſo ſi deve caminare molto cautamente nel motivare, per l'iſteſſe ragioni aſſegnate di ſopra nell'antecedente funzione de' contraditorii, onde l'appaſſionato litigante non pratico dello ſtile, facilmente formerà il concetto, che già quel Giudice gli ſia contrario, overo che motivandogli a favore ſia dalla ſua, e pure nell'uno, e nell'altro caſo l'evento ſuol'eſſere in contrario, formandoſi il voto dipoi con lo ſtudio delle ſcritture, perlochè ſi darà maggior occaſione di doglianza a ſuccombente, a favore del quale ſi ſia motivato.

9 Che però la pratica inſegna che l'intervento de principali, e delle Parti intereſſate, così nell'una come nell'altra funzione, ſia per lo più dannoſo e pregiudiziale; Ma quãdo non eſſendovi i principali, o altri loro miniſtri non profeſſori, ſi diſcorra famigliarmente con i Curiali, e difensori, e come volgarmente ſi dice a quattr'occhi, in tal caſo il doverſi il Giudice aprire più e meno, naſce dalla qua-
10 lità de Curiali, più o meno intendenti, overamente più o meno diſcreti; Che però non è materia capace, d'una regola certa e generale adattabile a tutti i caſi, ma con la prudenza ſi dovrà regolare ſecondo le circoſtanze particolari di ciaſcun caſo, conforme in tutte l'umane azioni pare che ſi verifichi; Convenendo però, ed eſſendo ſervizio della cauſa il motivare la difficoltà perchè ſe gli poſſa riſpondere, e ſodisfare; Ma ſempre con l'accennata riſerva, ſicchè ſi uſi bene l'urbanità, e ſi moſtri qualche deſiderio di compiacere all' informante per quanto la giuſtizia lo comporti, ma non in modo che concependo il litigante certa ſperanza, reſti deluſo, e ſi chiami tradito, overo ingannato.

CAPITOLO XVI.

Dell'iſteſſo ſtile nelle funzioni in voce da tenerſi da i Lettori, e Cattedratici.

SOMMARIO.

1 *Dello ſtile antico de' Cattedratici, e del moderno del fare ſcrivere, il quale ſi loda.*
2 *Che nel tempo degli ſtudii publici ſi debbano prohibire le letture private.*
3 *Come ſi deve operare in voce da' Cattedratici.*
4 *Se convenga eſplicare la lezione anche in lingua materna.*
5 *Del cieco maeſtro dell'Autore.*
6 *Degli altri eſercizii da farſi per i Lettori.*
7 *Che anche in queſti ſi ricerchino i buoni coſtumi.*
8 *Si devono aſtenere dall'uſo de' libri di poco ſana dottrina.*

CAP. XVI.

L'Antico ſtile de' Cattedratici nelle publiche ſcuole, & 1
academie, conſiſteva ſolamente in queſta funzione in voce d'interpretare, ed eſplicare le leggi, e di addottrinare la gioventù nella teorica della facoltà legale, ammonendogli appreſſo quali Autori doveſſero ſtudiare, e vedere quelle materie delle quali già ſi fia diſcorſo, overo che ſi doveſſe diſcorrere nel giorno ſeguente; Ma per la ſolita ragione della mutazione de' tempi, e delle circoſtanze, nelle ben regolate ſcuole, ed academie publiche acciò l'opera de' lettori, e cattedratici riuſciſſe profittevole, e non foſſe cerimoniale, è ſtato introdotto che ſi debba fare l'uno, e l'altro cioè di dettare con pazienza a gli ſcolari la lezione, in modo che da eſſi ſi poſſa, e debba ſcrivere, adoprando in ciò lo ſtile, del quale ſi è diſcorſo di ſopra nel capitolo duodecimo; Ed anche di poi d'eſplicarè con la viva voce quel che ſi foſſe ſcritto, con un breve epilogo della paſſata lezione; E la ſperienza inſegna che queſto moderno ſtile ſia veramente il migliore, ed il più profittevole, così per l'addottrinamento, e per l'applicazione de gli ſcolari, come ancora per il decoro delle publiche ſcuole; Per il quale ancora molto lodevole ſi deve dire lo ſtile di alcune parti, così della noſtra Italia, e della Spagna, come di altri paeſi di proibire rigoroſamente le letture private in quel tempo che ſtiano aperti gli ſtudii publici, mentre in queſti per l' 2
obligo ſudetto dello ſcrivere ſi ottiene quel fine, per il quale ſeguono le letture nelle caſe private.

Eſſendoſi dunque diſcorſo di ſopra nel ſudetto capitolo 3
duodecimo dello ſtile, il quale per i Cattedratici ſi deve tenere in ſcritto; Per quello che ſpetta all'altro ſtile dell' inſegnare in voce; Acciò queſta funzione ſegua con profitto, ſi deve riffettere a quella maſſima, la quale ſi è accennata nel principio di queſt'opera, o diſcorſo, cioè che le umane azioni, e particolarmente le intellettuali, devono eſſer indrizzate al ſuo fine oneſto, e ragionevole, che però ſi dee vono adoperare quei mezzi, per i quali tal fine ſi ottenga; Onde eſſendo il fine dell'azione del Cattedratico, che gli ſcolari, egli uditori ſi approfittino nell' apprendere la teorica, ed i veri termini, e principii della facoltà; Quindi ſegue che debba adoprare quello ſtile, il quale ſia ſtimato per ciò il più opportuno, ed il più facile.

Quando dunque la ſperienza inſegni, che il diſcorrere in voce altamente, e con eleganza di parole, riesca di poco profitto a' ſcolari, perchè in tal modo non apprendano bene quel che il Cattedratico voglia dire, in tal caſo deve farlo in ſtile più facile, piano, e più communicativo; Ed anche ſe biſognaſſe dovrà eſplicare molte coſe nella lingua materna, la quale ſi dice volgare, con dare gli eſempli e de parabelli; Atteſochè ſe bene nel ſudetto capitolo duodecimo, trattando dello ſtile in ſcritto de' Cattedratici, ſi è lodato, e tuttavia ſi loda lo ſtile elevato, ed elegante, per avvezzare la gioventù alla nobile elocuzione, compatibile con i termini, e col parlare proprio della facoltà; Tuttavia non ſi deve tenere l'iſteſſo ſtile nelle eſplicazione di quello che in voce ſi fia ſcritto, che ſe bene ſcrivendo, e ſtudiando, intendiamo molto bene la lingua latina per elegante che ſia, nondimeno ſe ſentiremo una predica, overo un'orazione, nella medeſima lingua latina, non l'apprenderemo così be- 4
ne, ne ci farà quell'impreſſione, che ci farebbe, ſe foſſe nella lingua materna; Conforme anche la pratica inſegna la differenza nelle ſceniche rappreſentazioni, le quali ſi facciano nella lingua materna, e quelle che ſi facciano nella latina; Atteſochè ſe bene gli Uditori ſiano di queſta intendentiſſimi, nondimeno guſteranno più di quella nella lingua materna.

Queſto buono ſtile, fu ſperimentato molto profittevole dallo ſcrittore ne' primi anni delle ſue ſcuole delle letture ordinarie, con molta carità adoprato dal quaſi miracoloſo cieco nato overo alla faſcie Salimbeni da Siena, primario Cattedratico negli ſtudii di Salerno, dove lo ſcrittore ſtudio ne' primi anni, ed indi paſsò a quei di Napoli; Atteſochè ſe bene foſſe profeſſore di una lingua culta, ed elegante, nondimeno doppo aver dettata la lezzione ſcritta da ſcuolari, e d'aver fatto con lo ſtile comune, la ripetizione ſu la cattedra in lingua latina parimente elegante, e con fraſe nobile, montato dalla cattedra faceva un circolo, nel quale diſcorreva della medeſima materia, nella lingua Italiana, e con eſempi, e modi molto facili; Sentendo anche da ſcuolari le loro difficoltà, e le obiezioni, così in quella, come nell'antecedente lezione; Coſa veramente degna di molta lode, e dell' introduzione da per tutto, per l'accenata ragione, che sì fatte operazioni devono avere per iſcopo principale il ſuo fine, e non ſi devono ridurre ad una mera formalità, e cerimonia, ſenza profitto alcuno.

6 Devono ancora i Cattedratici accompagnare queſto ſtile, con gli altri eſercizii delle diſpute publiche, e dell'Academie, & anche de circoli privati continui, introducendo tra ſcuolari l'emulazioni e le picche; Ed in ſomma adoprando tutti quei mezzi, li quali la pratica inſegni più opportuni, e profittevoli per ottenere il fine, per il quale le operazioni ſi faciano.

Et anche a queſti Profeſſori, più che a quelli del foro, convengono quelle virtù, e buone parti morali, le quali di ſopra ſi ſono accennate nel capitolo ottavo; Atteſochè 7
da eſſi come eſemplari devono le novelle piante apprendere i buoni coſtumi, e le virtù morali, ſicchè ſiano come una ſpecie di padri di famiglia, overo de Prælati; Che però a queſte parti devono forſe principalmente riflettere i ſuperiori, ed i direttori delle cattedre, e delle publiche univerſità, cioè che i lettori ſiano perſone timorate di Dio, e di buoni, ed eſemplari coſtumi, e dotati dell'altre buone doti dell'animo, acciò la gioventù non apprenda da eſſi i vizii in cambio delle virtù, e de falſe opinioni in vece delle buone, dal che la pratica à inſegnato, ed inſegna che alla cattolica religione, ed a tutta la Republica criſtiana ſono nati graviſſimi pregiudizii.

Per l'iſteſſe ragioni deve queſta ſorte de profeſſori totalmente bandire la lettura, e l'uſo de libri di poco ſana dottrina, e pregiudiziali alla cattolica religione, overo all'immunità eccleſiaſtica vera, e buona, non già a quella la quale per alcuni ſregolatamente viene ſtirata, & anche a buoni coſtumi; Atteſochè ſe bene queſto precetto è comune a tutti i Profeſſori, anche del foro giudiziale, Nondimeno da queſti, come quelli i quali mettono il vino, ed altri liquori ne vaſi nuovi, ſi deve più eſattamente oſſervare per le maggiori cattive conſeguenze.

Che però ſi deve ſtimare grand'errore di quei cattedratici, i quali ſi vagliono d'alcuni Autori oltramontani infetti del veleno dell'eresia, o dello ſciſma ancorchè abbiano ſcritto dottamente, mentre non mancano de' dotti ſcrittori cattolici, e ſani.

E quantocunque ſi allontanino poco da dogmi cattolici ſicchè ſiano meno perverſi degl'altri, nondimeno queſti ſono i peggiori, perchè più facilmente che gli altri ingannano; A ſomiglianza de lupi, che ſono peggiori quelli, i quali ſiano coverti con la pelle di agnello, e de delitti proditorii molto più gravi, e deteſtabili, che quelli di ſcoperti nemici, che però gl' ipocriti ſono la razza peggiore di tutti gl'uomini del mondo.

Onde vediamo che più rigoroſamente ſono proibiti, e dannati i libri degli Eretici, e de mali cattolici, che quelli delli gentili, ed infedeli. E nelle ſcuole cattoliche ſi permette lo ſtudio d'Ariſtotele, e non quello di Platone, e pure queſto più che quello ſi accoſta alla noſtra criſtiana religione, ſicchè da molti gli vien dato l'attributo del divino; E ciò per l'accennata ragione, che dalli più perverſi ci guardiamo più come da ſcoperti nemici; Onde la legge alle volte puniſce più rigoroſamente alcuni delitti ancorchè minori, come più facili, e familiari, e frequenti, che alcuni più enormi naturalmente aborriti.

CAPITOLO XVII.

Dello ſtile de Giudici, e Tribunali nel conoſcere, e giudicare, e decidere le Cauſe.

SOMMARIO.

1 *Della ragione per la quale ſi tratti d'alcuni altri ſtili ancorche fuori del tema.*
2 *Niente giova il buono ſtile de difenſori, ſe non corriſpondono i Giudici.*
3 *Di quale ſtile de' Giudici quivi ſi parli.*
4 *Ogni fallacia ſi può colorire con concluſioni, e con autorità o ragioni.*
5 *Quali vengano ſotto nome de' Giudici.*
6 *Il Principe, & il Signore non deve fare da Giudice, ne il Giudice deve fare da Principe, e da Signore.*
7 *Che nell' iſteſſo genere de' Giudici, o ſuperiori, lo ſtile non deve eſſere uniforme, ma vario ſecondo le circoſtanze de' caſi; E di diverſe conſiderazioni.*
8 *La giuſtizia è ſempre l'iſteſſa, però il modo di eſercitarla deve eſſer vario.*
9 *Delle ragioni per le quali la legge ha rimeſſo molte coſe all'arbitrio de' Giudici.*
10 *Che coſa ſia queſt'arbitrio del Giudice, e come s'intenda.*
11 *Del ſimbolo della giuſtizia, e delle ſue ragioni.*
12 *Delle diverſe ſpecie della giuſtizia, diſtributiva, e commutativa, ſi eſplicano con gli eſempii.*
13 *Che non ſi tratti dello ſtile del Principe e de' miniſtri della giuſtizia diſtributiva con le regole della politica, e qual ſia la ragione di non trattarne.*
14 *Di quale ſtile ſi tratti, e ſe queſto convenga anche a' Principi, e Signori.*
15 *Che li Principi è ſignori debbano eſſere inteſi delle coſe legali.*
16 *Paralello della vigna e che le coſe non mutino il ſuo corſo.*
17 *Qualità deſiderate ne' Giudici.*
18 *Di alcuni precetti, e regole per il buono ſtile nel giudicare.*
19 *Se ſia lodevole o nò che i Giudici conoſcano le parti litiganti, che abbiano molta familiarità con eſſi, & con i loro difenſori.*
20 *Come il giudice ſi debba regolare circa li motivi e gli articoli legali, e le autorità de Dottori.*
21 *Del miſterio, overo dell' allegoria dell'inimicizia trà Giuriſti, e grammatici, cioè che non ſi deve ſtare ſu la lettera.*
22 *L'iſteſſo circa l' inimicizia tra li pratici, e gli ſcolaſtici.*
23 *Della favola nel chiamare il defunto & interrogarlo, qual ſia il ſuo miſtero.*
24 *D'alcuni altri precetti nel giudicare.*
25 *Si devono fuggire l'opinioni ſingolare.*

CAP. XVII.

ANcorchè nell'antecedente capitolo ſi ſia compito di 1
diſcorrere di quello ſtile, per il quale propriamente l'opera preſente ſi è ordinata, cioè del modo di trattare la facoltà legale in ſcritto ed in voce, ſicchè le materie della preſente, e della ſegaente rubrica, ſiano più toſto eſtranee dal tema; Tuttavia per quell'iſteſſa ragione, la quale è la regolatrice di tutto queſto diſcorſo, cioè che le azioni, e le operazioni umane devono eſſere dirizzate al ſuo fine, ſenza il quale reſtano ſuperflue, non ſi ſtima fuori del propoſito il diſcorrere ancora di queſta ſpecie di ſtile; Atteſochè conforme niente giovano i mezzi, quando non 2
ſi ottenga il fine per lo quale ſi ſiano quelli udoprati; Così niente gioverà che gli Avvocati ed i Procuratori, e gli altri defenſori, ed operarii delle cauſe, ſcrivano ed informino bene, e tengano quei ſtili migliori che ſi poſſano dare, ſe i Giudici non faranno l'officio loro nel terminar bene le cauſe, che è il fine, per il quale ſi richiede, e ſi deſidera il buono ſtile ne difenſori.

E ſe bene ſi è parlato ancora dello ſtille de Giudici, e de' Conſiglieri; Nondimeno quello ſtile del quale ſi è diſcorſo, riguarda il modo del motivare, e del diſcorrere, overo dol mettere in carta le ragioni ed i motivi, per i quali ſi ſia giu- 3
dicato, overo che ſi abbia in penſiero di giudicare, che è coſa diverſa da queſta ſpecie di ſtile, il quale non feriſce il modo dello ſcrivere, overo del parlare, ma riguarda la ſoſtan-

sostanza del giudicato; Attesochè possono star bene assieme che si giudichi male, e che la giustizia sia mal' amministrata, e nondimeno che con un buon metodo, e con un dotto, ed elegantissimo, e ben regolato stile si cooneſtino le fallacie, e si ornino con molte conclusioni, ed autorità, o ragioni, mentre conforme più volte si è detto, le conclusioni, e le dottrine e le ragioni, sono come le pietre colorite, overo come i colori, con li quali si dipinga a mosaico overo a pennello, sicchè si possono egualmente con' esse formare un'Angelo ed un Diavolo, overo un'uomo, ed una bestia, secondo che si applichino; Non dandosi oggi in questa facoltà legale per la gran copia, e varietà de' scrittori, e delle decisioni, cosa più facile che il
4 colorire, e cooneſtare con dottrine, e con regole generali, ogni risoluzione per ingiusta, e per iniqua che sia; Che però il punto consiste nella sostanza dell' oportuna applicazione delle ragioni, non nel modo di metterlo in carta, o di discorrerlo; Cioè che il Giudice faccia veramente bene le sue parti da sincero ministro della Giustizia è della verità.

5 Ma perche questo nome, o vocabolo di Giudice conviene ad ogni superiore, e commendante, o pure ad ogni ministro, ed operario della Republica, e della giustizia, sicchè nella sua larga significazione abbraccia non solamente quelli li quali di fatto giudicano nelle cause, e proferiscono le sentenze, onde abbiano la giurisdizione, e la giudicatura nell' esercizio, e che propriamente nel comun' uso del parlare vengono chiamati tali; Ma ancora quelli, li quali abbiano la giurisdizione in abito, ed in dominio, e che ne commettano a gli altri l'esercizio, sicchè abbiano respettivamente il governo, non solamente civile, ma anche il politico; Come sono i Principi sovrani, & i magistrati, ed i Prelati grandi, overo i Signori, e Baroni, e simili.

Et ancora essendo la giustizia, della quale gli uni, e gli altri sono operarii, e ministri, di più specie, cioè che altra sia la distributiva, & altra la commutativa, sicchè questa parte di Giudice si faccia diversamente, secondo le sue diverse specie, ad anche le diverse specie de' suoi ministri, & operarii respettivamente.

6 Quindi segue che, manifesto sarebbe l'errore del Giudice, il quale deve giudicare le cause con i precetti della giustizia commutativa, e con le regole legali, se volesse adoprare lo stile de' Principi, e de Signori, o Magistrati grandi; Et all' incontro, errore sarebbe di questi, se nel governo del Principato, e della Republica si volessero restringere allo stile, & all'obligo di quelli nell'amministrazione della distributiva, e dell' istessa commutativa respettivamente.

7 Anzi nel medesimo genere di quelli, li quali abbiano la giudicatura, e la giurisdizione nel solo esercizio, o respettivamente nel solo abito, errore sarebbe il praticare in tutti i casi uno stile uniforme; Attesochè (parlando de' Principi, o de' Signori, o Prelati, li quali abbiano la giurisdizione in dominio, & in abito) diverso è lo stile del Papa, e dell'Imperadore, e degli altri Rè grandi, e totalmente assoluti, ed independenti, dallo stile di quelli, li quali abbiano la signoria in feudo, o con altra dependenza, e suggezzione; Et anche trà questi si danno le differenze trà quei feudatarii, e dipendenti, li quali abbiano i regali maggiori, e le ragioni del principato, e gli altri, i quali l'abbiano in natura di semplici Baroni, e Domicelli; E così a proporzione nelli Prelati, e magistrati di maggiore, o minore autorità.

Et all'incontro nell'altro genere di quelli, li quali abbiano la giudicatura, e la giurisdizione nell'atto, e nell'esercizio, parimente sarebbe errore lo stabilirvi uno stile di giudicare generale, & uniforme, dipendendo ancora la varietà dalle loro diverse specie, e qualità; Attesochè non si dovrà tenere da un Giudice pedaneo di villa, & anche in Città nelle cause sommarie, e di poco momento, e tra la gente minuta, quello stile che si tenga da' Giudici, e Tribunali grandi; e collegiali nelle cause gravi ed ordinarie; Overo non dev' essere eguale lo stile d' un Giudice ordinario, in Città, di quel che sia un Giudice d'esercito, o di armata navale, o pure un Giudice di Porto, o fiera trà negozianti; O pure non deve essere uniforme lo stile de' Vescovi, e degli altri Prelati con i chierici secolari, a quali non disconviene il praticare il foro ecclesiastico, anche strepitoso, con la tela, e forma giudiziale di quel che abbia da tenere un Giudice, e Prelato regolare, trà i religiosi dentro i chiostri, con altre somiglianti differenze, che troppo nojosa digressione sarebbe il riassumerle, e distinguerle per minuto, potendo il curioso in ciò sodisfarsi nell'altra opera, sotto la materia de' giudizii, e sotto l'altra della giurisdizione, e de' regolari.

E quel che più importa, in ciascuna di queste specie, parimente non si da uno stile generale, & uniforme, quando anche si tratti dell'istesso genere di cause, o di delitti, nascendo la diversita dalla diversa qualità, delle persone, de luoghi, de' tempi, e dell'altre contingenze; Che però non si ha da tenere il medesimo stile trà la gente militare, quando siano attualmente nel campo, o nella navigazione, che quando si stia ne i quartieri, o nel porto; E tra Religiosi non dev' essere uniforme lo stile trà le Religioni più strette, e riformate, di quel che sia nelle più larghe, e quelle le quali meno si discostano dallo stato secolare; Et in una medesima religione, diverso è lo stile, il quale si deve tenere nelle cause, che occorrono ne i capitoli, e ne i comizii generali, o provinciali da terminarsi brevemente nello spazio di giorni, o di ore, da quel che si tenga quando si stia ne i conventi, e ne i monasterii; O pure che in altro stile vadano trattate le cause de' religiosi del sesso masolino, che del feminino; E generalmente tra il clero, & il popolo secolare in tempo tranquillo, e non accidentale, da quello che si debba tenere ne i tempi calamitosi di peste, o di guerra, o di carestia; O che altro sia il modo di procedere nelle prime contravenzioni d'una nuova legge, overo ne primi, e ne prossimi tempi a qualche inconveniente, sicchè vi sia la ragione dell'esempio, di quel che siano i tempi correnti, e quando non vi concorra qualche ragione particolare, con somiglianti considerazioni.

8 Attesochè, se bene la giustizia è una, e deve amministrarsi con egual rettitudine a tutti senza differenza di persone; Nondimeno il modo di praticarla e di amministrarla, non può, nè deve esser'uniforme; Appunto come (valendosi delle cose naturali per regola delle morali) abbiamo nella scienza della medicina la qual'è una, e questa con tutti si deve egualmente esercitare, ed adoprare; E pure non tutti i morbi vanno curati in una maniera; Anzi una stessa specie di morbo non si deve curare egualmente in tutti li corpi, mà con grandissima varietà, secondo le complessioni, l'età, le forze, le stagioni, l'arie, e l'altre contingenze; E l' istesso con la sua proporzione si può adattare all'agricoltura, overo all'opera dell'artefice, e cose simili.

9 E quindi segue che sia impossibile il dare sopra questa specie di stile, precetti e regole certe, e generali; Che però, così nell'uno, come nell'altro genere de' Giudici, attuali, ed abituali, di sfere maggiori e minori respettivamente, la legge è stata costretta di rimettere molte cose all'arbitrio de' Giudici, e de' Superiori, e governanti, acciò secondo le diverse circostanze de casi vi applichino quelle provisioni, le quali da essa legge si sono date, secondo l'accennato paralello del medico, overo dell' Agricoltore, o dell'Artefice.

10 Si deve però circa quest' arbitrio avvertire ad' un troppo manifesto, e dannabile errore, nel quale pare che molti vivano, cioè nel credere, che sia l'istesso l'arbitrio, che la volontà, sicchè dalla loro libera elezzione, e compiacenza dipenda, o per interesse, o per affezzione, o per altro rispetto, giudicare più in un modo, che nell'altro; Attesochè questo arbitrio dev' essere d'un'uomo retto, savio, e prudente, il quale lo debba interporre con una totale indifferenza, e rettitudine, e con quella necessità che in noi porta quel buon'istinto ragionevole, e quel lume della natura, che da molti si dice participare del Divino.

11 Il simbolo, overo la figura della giustizia, si finge in una Donna bella, per dinotare il candore dell'animo; Con gli occhi bendati, acciò non la muovano le simpatie, e le affezioni; E con una bilancia nelle mani, la quale stia in un totale equilibrio per dinotare la totale indipendenza, e che il trabboccare che faccia più una bilancia che l'altra, dipenda dal solo giusto, & approvato peso maggiore delle ragioni, e de motivi, e non dall'altro peso de doni, e delle passioni, overo degli altri illeciti rispetti, & interessi; Che però degni di molto biasimo sono quelli, li quali per mezzo de fagni di molto biasimo sono quelli, li quali per mezzo de favori, o di altre cose illecite, efigono da Giudici l'arbitrio; Ma molto più degni di biasimo, e di gastigo sono i medesimi Giudici, li quali credono di poter ciò fare, e che di fatto lo faccino; Dovendo egli sapere che la legge distingue l'arbitrio dalla volontà, e che a questa solo concede la libertà nell'elegere il bene, ed il male, ma non all'altro, il quale dev'essere regolato dalla legge, e dalla ragione, sicchè sia un'operazione necessaria, e non volontaria dell'intelletto-

Ma

12 Mà perchè l'istessa giustizia in astratto overo in generale, non è uniforme per essere di due specie, e dalla distinzione delle quali specie dipende ancora la diversità della sua amministratione tra gli accennati luoi operarii, e ministri diverse sfere, e qualità; Quindi, all'effetto di regolar bene l'arbitrio, e di genere il buono stile in questa amministrazione, si deve primieramente riflettere alla distinzione di queste diverse specie della Giustizia; Cioè che altra sia la distributiva, ed altra la commutativa, conforme di sopra si è accennato.

La distributiva, propriamente, e per ordinario, viene esercitata, ed amministrata da Principi, e da Prelati, e Magistrati grandi della prima specie, di sopra descritta, cioè che abbiano questa amministratione, e la giurisdizione in dominio, e nell'abito; E la commutativa viene esercitata, ed amministrata da Giudici, e magistrati ordinarii dell'altra specie di quelli, i quali abbiano questa amministratione in esercizio.

La diversità tra queste due specie, si è forse abbastanza esplicata nel proemio del Dottor Volgare, con l'esempio pratico delle figure, sferica, e quadra, adattandosi la prima alla distributiva, e l'altra alla commutativa, Cioè che conforme la figura sferica ha il suo centro, o punto, che volgarmente diciamo asso, dal quale poi derivano, con la sua simetria, i razzi, i quali constituiscono una figura ad uso di una ruota di carozza, di maggiore, o minore circonferenza, secondo l' opportunita, e la dovuta proporzione; Così concorrendovi il centro overo il punto del merito come precisamente necessario, si possono dal Principe, o dal Capitano, o da altro ministro, ed operario di questa giustizia tirare i razzi proporzionati di maggiore, o di minore circonferenza, secondo le circostanze de' casi, e la maggiore, o minore potestà di quello il quale sia l'artefice di questa ruota, e che sia ministro di questa giustizia.

Cioè che se ne' stretti termini della giustizia commutativa, il merito ricerca il premio di dieci, ne termini di questa giustizia il Principe, overo il Capitano, o altro superiore ne darà cento, o mille; E l'istesso del padre con i figli, del padrone con i servitori, con altri somiglianti paralelli accennati nel sudetto luogo; sempre però col presupposto del centro, overo dell'asso del merito, senza il quale ogni premio, & ogni mercede sarà fuori de' termini della giustizia.

Ma all' incontro nell' altra specie della commutativa; Conforme la figura quadra rigorosamente ricerca un' egualità totale da tutte le parti, sicchè niuno eccesso si dia per piccolo che sia, più d'una linea, che dell'altra; Così l'amministrazione di questa giustizia dev' essere alla stretta misura, e proporzione del merito, sicchè se si meritano dieci, non si devono, nè si possono dare nove, o undici, ma si devono dare i dieci, con altri esempii parimente addotti nell'accennato luogo.

13 Della prima specie dell' amministrazione della distributiva, da farsi da Principi, e da ministri, o Prelati, e Magistrati, i quali abbiano questa amministrazione nella forma stragiudiziale, con le regole del governo politico, e civile, non è congruo di trattare di propofito in quest'opera, come principalmente ordinata allo stile legale giudiziario per la decisione delle cause contenziose, la quale si deve fare da Giudici con i termini dell' altra specie della giustizia commutativa; Maggiormente che questa è più materia de Politici, e di persone versate ne maneggi più grandi delle cose del mondo, e nell'arte del governo della Republica, e de popoli, che de' Giuristi.

Attesoche, se bene in quest'arte, la quale non ha le leggi, nè le regole i principii certi come l'altre scienze, e facoltà, ciascuno si pretende istruttissimo, e maestro, sicchè molti siano i suoi professori, per quello che ne insegna la sperienza quotidiana; Ed anche si chiari con quell'ingegnoso, e bizaro pensiero dell'Imperadore Sigismondo (il quale con tanta gloria del suo nome, procurò la convocazione del Concilio di Constanza, e la terminazione d'un così lungo, e pernicioso scisma); Cioè che avendo ordinato in una solenne, e generale dieta de stati, e delle Città franche, nella, quale, all'uso della Germania, v'intervennero molte persone di diverse professioni, ed artiche dovessero solamente levarsi in piedi i professori di quella scièza, o arte, la quale fosse chiamata, così fù esattamente osservato; Mà essendo nel fine fatta la chiamata de Professori della politica, e dell'arte di governare, e di riformare il mondo, tutti niuno eccettuato, si levarono in piedi; Tuttavia questo è un inganno grande, essendo questa la cosa più rara, e difficile che sia, nel mondo sicchè merita dirsi l'arte dell'arti.

Ed ancora perchè lo scrittore come Giurista di professione, avrebbe giusto timore d'una querela di usurpata giurisdizione da questi tali, i quali, senza che veramente abbiano fondamento di alcuna scienza, ma con la sola infarinatura di qualche poca lettura d'Istorie, o di gazette, si professano Politici, e valevoli a rimodernare il mondo, e pretendono che i leggisti non siano e ciò atti, che però ad essi si lascia il peso del trattarne; Assumendo solamente, le parti proporzionate al suo stato, ed ordinate al suo fine, cioè della buona norma, e di decisione delle cause nel fore; Accennandosi solamente qualche cosa dello stile de Prencipi, e ministri, o Prelati, o magistrati grandi, nelle cose grazioſe, e stragiudiziali, spettanti a questa amministrazione della giustizia distributiva, in ordine però all' istesso fine di regolare, e di decidere le cause nel foro giudiciale, con le regole legali.

Si tratta dunque solamente dello stile del giudicare nelle 14
cause giudiziali, e contentioſe con gli accennati termini dell' altra specie della giustizia commutativa di dare a ciascuno quel che sia suo ò che di ragione gli sia dovuto, si che sia uno stile, il qual non sia giustificabile negli ati giustiziali, cioè del modo, col quale deve il giudice regolare il suo giudizio, ed arbitrio, per giudicar bene, contradistinto dall'altro stile giustificabile negli atti, e che abbia una forma, o regola certa, mentre di questo si tratta nel cap. seguente.

Però anche questo stile conviene a Principi, ed a mini- 15
stri, o magistrati grandi, ancorchè non giudichino, e non conoscano la cause per se stessi, ma ne commettano la cognizione, e la decisione a quelli, i quali propriamente si dicono li giudici, Attesochè non meno della distributiva, che di questa commutativa, sono essi ministri, ed operarii, essendo ud essi egualmente appoggiato il governo politico della Republica, per il tempo della guerra, e degli altri accidenti, che il governo civile per il tempo della pace; Che però a quest'effetto devono i Principi, ed i ministri avere qualche notizia, ed infarinatura della facoltà legale, per conoscere se la giustizia sia bene amministrata a Popoli, e se i Giudici da essi deputati facciano bene l'officio loro, e nò, per quel che più distintamente si è accennato nel proemio del Dottor Volgare, dove il curioso ne potrà più diffusamente veder le ragioni.

La Republica viene paragonata ad una vigna, la quale 16
non solamente deve havere gli zappatori, e potatori, e gli altri operarii, che fatichino nella sua cultura, come sono i Giudici, e gli altri ministri attuli; Ma ancora deve haver i custodi; ed i sopraſtanti a gli operarii, acciò vedano se questi facciano bene i lavori, prescrivendogli anche alle volte il modo, col quale li debbano fare; E questi sono i Principi, ed i Ministri, e Prelati, e Magistrati grandi.

Ma parimente gli stili devono essere diversi; Cioè, che quello de primi sia nell'opere, e ne' lavori attuali, e quello, degli altri sia nella vigilanza, e nella sopraintendenza, sicchè ciascuno con la dovuta proporzione faccia l'officio suo, senza mutare il solito corso delle cose; Eccetto che per riformarlo, e ridurlo al buon stato antico; A somiglianza del corso dell'acqua per i soliti canali, e condotti; Attesochè da questi non si deve divertire, mentre quando non abbia il suo corso ordinario, il podere si allagherà, e si renderà infruttifero, ma solamente si deve invigilare, che i canali, o condotti siano politi, e sani sicchè il corso segua bene, col rivederli esattamente, e con diligenza, sicchè quando vi sia il bisogno, si ripolischano, e si connettano, overo si risarciscano, ed ance alle volte si mutino, ma sempre senza mutare il solito corso dell'acqua per le sue vie.

Però restringendosi a Giudici, come operarii attuali di 17
questa giustizia commutativa, nel foro contenzioso, e giudiziale; Per acquistare questo buono stile, si ricercano primieramente molte virtù, e doti dell'animo, unite assieme nella persona di quello, il quale faccia questo personaggio; Cioè, l'integrità, la fortezza, la dottrina, la prudenza, ed il buon giudizio raffinato dalla pratica, e dalla sperienza, sicchè tutte queste virtù siano bene unite assieme, non bastandone alcune senza tal'unione dell'altre, per quello, che più pienamente, e con maggior distinzione, si è accennato nell'una, e nell'altr'opera, sopra questa materia de Giudici, e de giudizii, dove il curioso si potrà maggiormente sodisfare.

Presupposte queste parti, devono i Giudici riflettere, 18
che

che essi più che gl'Avvocati, ed i Procuratori, e gli altri difensori, sono pittori da ritratti, e non da belle idee a loro capriccio; Che però, conforme un pittore da ritratti non farà bene l'officio suo, ne osservrrà il buono stile del dipingere, se pigliarà le idee da altre figure, ancorchè al naturale, quando la pittura non abbia l'aria, e non rappresenti bene l'effiggie di quella persona, che si desideri, onde niente importerà, che quella si sia fatta con ogni maggior eccellenza dell'arte nel disegno, e che si sia benissimo colorita, mentre non si ottiene il fine, che si desidera; Così niente importerà, che il Giudice sia dotto, ed integro, e che faccia fatiche grandi nello studio degli articoli legali, i quali cadono nella causa, vedendo tutte le autorità, e facendovi grandissime annotazioni, e discorsi, se non colpirà bene il punto, e non adatterà bene la legge al fatto, secondo le circostanze particolari del caso, del quale si tratta; Che però le maggiori sue parti consistono nell' applicazione oportuna, ed adattata al bisogno.

Per far dunque bene quest'applicazione, si devono in esso unire quelle due parti, le quali nella Curia, e forsi in altri luoghi, ne defensori sogliono essere dissunite, cioè del fattista, e del Giurista; Che però deve primieramente impossessarsi molto bene del fatto, e di tutte le sue circostanze, con vedere per se stesso diligentemente, secondo le diverse usanze, de' paesi, e de' Tribunali, i processi, e le scritture, o respettivamente i sommarii; E quando gli paja, che questi non portino a sufficienza quel che bisogna per la buona, e per la perfetta notizia del fatto, deve vedere le scritture per intiero; Conforme particolarmente suol riuscire di molto profitto ne' Testamenti, ed anche ne i contratti dubbii, supplendo in ciò à quel che manchino i difensori; Ed ancora cercando d'aver notizia ben distinta, anche estragiudiziale, della qualità delle persone, e di quell'altre circostanze, le quali possano influire al medesimo fine; Atteso che, se bene il Giudice deve giudicare con quel che sia negl'atti, e non con le notizie, ed informazioni stragiudiciali; Tuttavia queste gioveranno molto ne' casi dubbii, per la buona interpretazione, overo applicazione, o regolazione del suo arbitrio.

19 Onde quantunque problematica sia la questione, con la solita varietà delle opinioni, e delle ragioni, se sia espediente, o nò, ne i Giudici la notizia della qualità delle persone; Credendo alcuni, che la giustizia sarebbe molto meglio amministrata, quando i casi, con le loro circostanze giustificate dagli atti si proponessero con nomi, e paesi supposti, sicchè i Giudici non avessero notizia alcuna de litiganti, e delle Parti interessate, perchè in tal modo si giudicherebbe più disappassionatamente; Nondimeno viene stimata più probabile l'altra opinione, non solamente per l'impraticabilità di questo stile, ma ancora perchè per regolare bene l'arbitrio, e per fare le buone interpretazioni, e le applicazioni, ne i casi dubbii, conferiscono molto si fatte circostanze risultanti dalla qualità delle persone, de luoghi, e de tempi, e dell'altra contingenze; Dovendosi, conforme si è detto più volte, nelle cose problematice, attaccare alla parte preponderante, per non darsi diritto álcuno senza il suo roversciо, e per non darsi regola senza la sua limitatione.

Deve però questa conoscenza esser indrizzata al sudetto buono, ed onesto fine, ma non già per passi in soverchia pratica, ed amicizia, essendo ciò nel giudice cosa molto detestabile; Atteso che quando anche sia professore di una perfetta integrità, tuttavia darà occasione di sospetto al collitigante, e di scandalo al mondo.

E ciò parimente camina nella soverchia pratica, e confidenza con gli Avvocati, e Procuratori, ed altri difensori per la medesima ragione; Ed anche perchè la pratica insegna che vi siano di quelli, i quali di quest'amicizie fanno mercanzia, e vendono i giudici, diffamandoli quando anche siano innocenti; Che però si deve stimare cosa molto biasmevole che gli Giudici raccomandino, o propongano alli litiganti gli Avvocati, o Procuratori, dovendo lasciarli nella loro libertà, a somiglianza degl'infermi, che debbano eleggere i medici a loro genio, e soddisfazione, e non per forza, come segue per queste raccomandazioni, le quali in sostanza fanno forza formale a poveri litiganti.

Anzi questa forza suol nascere quando anche non raccomandino espressamente, col solo lodare alcuni più degl'altri, overo senza parlare, col far'apprendere al mondo la soverchia confidenza, e qualche prevaglianza.

Come all'incontro è difetto di quei giudici, i quali volendo troppo affettare il concetto dell'integrità, cercano, come si suol dire il pelo nell'ovo, per giudicare contro i loro amici; Che però in tutte le cose del mondo gli estremi sono sempre viziosi; Bensì che de' due mali sarà minore quest' ultimo, come di minore scandalo, e meno pregiudiziale alla buona amministrazione della giustizia.

Impossessato che si sia il giudice del fatto, e non prima, deve applicare allo studio delle ragioni, e de motivi legali, Essendo troppo chiaro l'errore di quelli, i quali al roverscio, cominciano ad aprire i libri, ed a studiare le conclusioni, senza sapere bene il fatto, la notizia del quale ancora ne' Tribunali collegiali è troppo necessaria per discorrere bene della causa, e per poter tirare gli altri alla sua opinione, o pure per farsi tirare da gli altri, quando si sentano de motivi, e delle ragioni più stringenti.

E circa l'applicazione delle conclusioni, e dell'autorità, o veramente se queste debbano prevalere o respettivamente cedere alle ragioni, si dovrà riflettere ancora a quanto si è accennato negli antecedenti Capitoli sesto, e settimo; E particolarmente deve il Giudice valersi del simile già addotto de testimonii, a' quali vengono paragonati li Dotto- 20
ri, circa il modo di referirli distinguendo le classi, e le altre qualità, e circostanze già accennate, che non occorre repetere potendole ivi vedere.

Corre una comune opinione, anche antica, che tra i Leg- 21
gisti, ed i Gramatici sia una naturale antipatia, la quale passi à qualche grado d'inimicizia; E che trà li medesimi Leggisti sia qualche inimicizia, overo antipatia, tra le diverse sferre de puri catthedratici, e scolastici, e quelli, i quali facendo il Giudice, o l'Avvocato attendono solamente al foro pratico.

Troppo lunga, e nojosa digressione sarebbe il discorrere delle ragioni di queste antipatie, ed inimicizie, e de quali sia la maggior colpa, che però se ne lasciano i discorsi a i più disoccupati curiosi, ed eruditi per le accademie, non essendo cose, le quali facciano al nostro proposito; Però devono, così il Giudici come gli Avvocati, egli altri Professori del foro, ma più gli primi, che gli altri, considerare queste inimicizie, overo antipatie nel senso allegorico, cavando dall'una, e dall'altra il mistero, o veramente l'allegoria; Cioè quanto all'inimicizia con i Gramatici, che non si debba all' uso di questi obedire esattamente al senso litterale, ed alle significazioni grammaticali delle parole, ma si debba principalmente attendere la sostanza della verità, e della verisimile volontà, particolarmente quando le parole de testamenti, o degl' istromenti siano più tosto de' Notari, che delle parti; O pure che siano concepite più in una frase che nell'altra inconsideratamente; Overo che l'uso del parlare di quel tempo, nel quale ciò che seguì, fosse diverso del moderno, conforme particolarmente segue nelle parole degli Statuti; con altre simili considerazioni più distintamente accennate nell'una, e nell'altra opera, del Teatro, e del Dottor Volgare.

E a rispetto dell'altra inimicizia con gli Scolastici, de- 22
ve ancora cavarsene l'allegoria, overo l'ammonizione, cioè di non dover caminare con quelle irragionevoli sottiglezze e superstitiose formalità, le quali, conforme si è discorso nel capitolo duodecimo, sono degne di lode nelle scuole, e nelle catthedre, ed academie per aguzzare l'ingegno de' giovani, e per avezzargli alla parte discorsiva, o ratiocinativa, apprendendo in tal maniera bene i termini, ed principii della facoltà; Ma non sono opportuni, ne lodevoli nel foro per la pratica, nella quale si deve caminare per la stradà più addatata ella ragione, ed all'uso comune, conforme le distinzioni già date.

Allegorica parimente è quella favola, la quale per comun 23
tradizione corre sopra la simplicità di quel Giudice, avanti il quale si disputava molto sopra la vera interpretazione della volontà dubbia di un defonto, ordinando che questo si dovesse chiamare, acciò la dichiarasse; Cioè, che deve il Giudice far conto di parlare col defonto, ed intendere da esso qual fusse la sua volontà, vestendosi della di lui persona, e riflettendo a quel che si dovesse risponder da un Uomo savio, o ragionevole, quale si deve supporre un dispo-
nente, e non farlo comparire per una bestia, o per un Uomo irragionevole, conforme frequentemente insegna la pratica, quando le disposizioni de' morti s'interpretano literalmente, e con lo stile de' Gramatici più che de' Giurisconsulti; O pure con lo stile dei scolastici nell'obedire, e ser vire esattamente alla sottiglieza ed alla formalità delle leggi antiche, le quali in quei tempi, per i diversi costumi a noi incogniti, potevano essere ragionevoli, e ben ordinate, che oggidì restano irragionevoli, e cõtrarie all'uso, ed a' costumi correnti.

Doven-

24 Dovendosi particolarmente riflettere a due cose; Una cioè all'istoria legale accennata di sopra nel capitolo primo proemiale, dalla quale apparisce, che abbiamo l'uso delle leggi più per volontaria elezione, che necessaria autorità del legislatore; E l'altra, che la legge non si dice scienza, ma prudenza, con altre considerazioni accennate nell' una, e nell'altr' opera sudetta, che troppo nojosa digressione sarebbe il riassumerle per minuto, potendo bastare il cenno delle sudette cose, come più sostanziali.

25 Si devono ancora fuggire le opinioni singolari abbracciando quelle, le quali siano più adattate all'uso comune; Non intendendo questo uso più comune, perche in un' articolo disputabile, sia più numero di Dottori per una opinione, che per l'altra, mentre conforme si è già di sopra accennato, particolarmente ne Tribunali grandi, non si deve il numero aritmetico considerare, ma la qualità de' Dottori, e quella de' loro fondamenti, e ragioni appoggiate a' veri principii, e termini legali; Ma per un' altra specie d'uso comune, cioè che, o tutti, o la maggior parte de' Tribunali del nostro mondo civile comunicabile, il qual viva con l'uso delle leggi, seguiti un'opinione, e che questa ancora sia più addattata alli costumi de' paesi, e de' popoli, ed al comun discorso naturale, sicchè l'altra opinione sia contraria a tutto ciò, ed abbia qualche repugnanza alla ragion naturale, overo al comun sentimento; Dovendosi seguire quelle opinioni, le quali verisimilmente siano per essersi seguitate, ed abbracciate da tutti gli altri Magistrati, e Tribunali, ed in tutti i paesi, e non fermare quelle opinioni, le quali restino singolari nel proprio paese.

E per questo rispetto il Giudice deve essere d'ingegno, e di natura flessibile, e facile al persuadersi, essendo pernicioſissima in un Giudice la soverchia tenacità de' primi concetti, e delle prime impressioni; Come ancora, e sopra tutto, deve professare la virtù dell'umiltà, e di non avere molto concetto o sentimento di sè medesimo, presupponendo, che gli altri, come più dotti, e più consumati, overo d'intelletto più chiaro, ed elevato, possano promovere de' motivi migliori, ed aprir meglio la strada alle verità.

Al che frequentemente soggiacciono quelli, i quali per i soliti accidenti del caso, o della cieca, e pazza fortuna, siano per salto assunti a fare il Giudice, in tribunali grandi perchè facilmente s'innamorano di sè medesimi, e si credono di essere Giganti, quando in effetto, anche ne' paesi de' Pigmei, siano di piccola statura, sicchè trà defensori, e rispondenti, sarebbero tra l' infima classe, overo almeno un pezzo sotto la mediocrità; Non considerando, che quei plausi che ricevono da litiganti, overo da causidici sono meramente adulatorii, per la sodisfazione del giudicato a favore per il passato, o per la speranza in avvenire; Che però quando con quell'alternativa, la quale lodevolmente si usa in alcuni paesi, o nel Regno di Sicilia, particolarmente si facesse per un tempo da' Giudici, e dopoi per un'altro tempo da Avvocato, si accorgerebbero bene di questo errore, e di questa falsa loro opinione, la quale pregiudica molto al buono stile del giudicare.

CAPITOLO XVIII.

Di alcune generalità legali sopra questa materia dello stile; particolarmente giustiziale; e di diverse altre sue specie.

SOMMARIO.

1 *Di quali stili si è discorso ne capitoli antecedenti.*
2 *Degli stili giudiziali ridotti in scrittura.*
3 *Degli stili generali, notorii, e certi.*
4 *Degli stili stragiustiziali, della Dataria, e Cancellaria Apostolica, e simili, ed a qual fine si consideрano.*
5 *Dello stile giudiziale, con la distinzione dell'ordinatorio, e del decisorio.*
6 *Di alcune differenze e questioni sopra queste specie di stili, ordinatorio, e decisorio.*
7 *Degli stili de Notari, e de mercanti, e simili.*
8 *De' stili, o riti sacri, ed ecclesiastici.*
9 *De' stili onorifici ne' titoli, e negli altri trattamenti.*
10 *Conclusione dell'opera, e che la teorica niente vale senza la pratica.*

CAP. XVIII.

1 TUtti quei stili, de quali fin ora si è parlato, così nello scrivere, e nel parlare, come nel giudicare, nascono da precetti dell'arte per far bene, e lodevolmente le parti del Giudice, overo del Consigliere, o dell'Avvocato, o altro difensore delle cause, senza che si possa dire uno stile necessario, e giustificabile negli atti, sicchè la sua inosservanza, o contravenzione possa cagionare la nullità, overo l'ingiustizia degli atti, o del giudicato; Atteso che se un Avvocato scriverà, o parlerà male, overo un Giudice non formarà bene il suo voto, ne discuterà la causa con le regole del buono stile di sopra accennato, non per ciò si può inferire alla nullità, overo all'ingiustizia del giudicato, o che quello sia precisamente obligatorio.

Resta però da discorrere dell'altro genere dello stile giu- 2
diziale, ed obligatorio, giustificabile negli atti, sicchè influisca alla validità, ed alla giustizia del giudizio; E questo genere si distingue in più specie; Primieramente cioè, che altri siano i stili già ridotti in scrittura, con l'autorità di quel superiore, il quale possa autenticarli, e dargli forza di legge; Come per esempio sono i Riti delle Vicaria di Napoli, e simili; Et anche sono molte consuetudini, con l'istess'autorità ridotte in scrittura; E si può dire che siano alcune regole della Cancellaria Apostolica. Et in questi cade poca disputa per la loro necessaria osservanza tra i sudetti di quello, con l'autorità del quale siano ridotti in quella forma, attesochè caminano nella riga delle leggi, e degli statuti, sicchè si dicono stili più tosto impropriamente, e che propriamente siano leggi.

L'altro genere più frequente, e quello de i stili non scrit- 3
ti, i quali siano giustificabili negli atti, o veramente, che come notorii, ed indubitatamente ricevuti, si abbiano per giustificati; E questi parimente si distinguono in diverse specie; Attesochè, Altri sono gli stili generali di tutto il Principato, overo di tutta la Curia, già notorii, e provati; Ed altri quelli d'un Tribunale, overo d'un magistrato particolare.

Della prima specie ne abbiamo alcuni della Curia; Come per esempio, le pensioni ecclesiastiche di loro natura, e per termine della ragione commune, si possono ottenere, e possedere anche da i secolari, ma per lo stile della Curia Romana, non si ottengono, ne si possedono se non da chierici, si che così per la consecuzione, come per la retenzione, sia necessario il chiericato, e ciò per la ragione di questo stile, il quale non ha bisogno di giustificazione per essere notorio, e per conseguenza con esso si giudica come se fosse una legge, con molti altri casi di simili stili generali adattabili ad ogni Tribunale.

Quanto agli altri stili particolari de' Tribunali è magi- 4
strati, entra l'altra distinzione, tra gli stragiudiciali, nelle materie gratiose, li quali ancora s'attendono nel giudizio per regolare, e decidere le cause contenziose; Et i stili meramente giudiziali nel foro contenzioso; Come per esempio (parlando degli stragiudiziali) abbiamo ne i stili della Dataria, e Cancelleria Apostolica, se, e quali cose si sogliano concedere, e quali nò, attesoche da questi stili si argomenta la volontà del Papa, e de' suoi officiali, per il vizio della surrezione, overo del difetto dell'intenzione, o per sospetto, ed amministrazione della falsità; Come ancora dallo stile di concepire le lettere Apostoliche in diverse forme si argomenta la natura, o la qualità della grazia; Cioè per esempio, se la provista del beneficio sia nella forma graziosa, o veramente rigorosa, che volgarmente si dice dignum, overo se sia fatta per capo di riserva, o per quello di devoluzione, o di prevenire l'Ordinario collatore, con molti altri somiglianti esempii, attesochè dallo stile di concepir le lettere si argomenta questa volontà, anche all' effetto di regolar, e decidere le cause nel foro contenzioso; E da questi esempii si potranno tirare le linee da per tutto, con la sua proporzione.

L'altro stile giudiziale non scritto, vuol dire l'istesso, che 5
la pratica di un Tribunale; E questo si distingue nell'ordinatorio, e del decisorio; Cioè, che l'ordinatorio sia quello, il quale riguarda il modo di far atti ordinatorii, e le prove, così circa la forma delle citazioni, se debbano essere personali, overo se basti che siano fatte in casa, ed anche circa il termine, che si dice PRO SERVATO, overo per il modo di produr le scritture, ed esaminare i testimonii, e simili; Ed il decisorio è quello, il quale riguarda la giustizia, ed i meriti della causa, cioè come si debba decidere, e questo è come una specie di legge.

Sopra varii effetti, overo sopra l'applicazione di questa distinzione, i Giuristi s' intricano molto al solito, e particolarmente circa quelle cose, le quali concernono l'appellazione se si debbano dire stili ordinatorii, o decisorii; Et anche, se gli esenti dalla giurisdizione di quel foro, se occorra, che in esso abbiano delle cause, debbano essere

sogget-

ſoggetti a tali ſtili, o nò: O ſe facendoſi de gli atti in una medeſima cauſa in diverſi fori, o Tribunali, come per eſempio del delegante, e del delegato, o dell'eſſecutore, o di quello per ordine del quale ſi faccia, e ſi conſumi l'eſecuzione, con quale ſtile ſi debba caminare, con molte ſimili queſtioni.

E particolarmente ſi ſcorge la differenza ſopra la forma, o modo di provare sì fatti ſtili, cioè che quando ſiano ordinatorii, ſi provino con maggior facilità, e ſi deferiſca alle atteſtazioni de cauſidici pratici nel Tribunale, o foro, ma che i deciſorii abbiano di biſogno di prove, e di requiſiti più rigoroſi, a ſomiglianza delle conſuetudini, con la diſtinzione, ſe ſiano contrarii alla legge ſcritta, o nò, conforme più diffuſamente ſi diſcorre ne i ſuoi luoghi, ne' quali ſi tratta di giudizii overo della pratica, così civile, come criminale, accennandoſi quì ciò ſolo incidentemente, e per fuga come per un ſaggio di queſto termine, o parola STILE, e quante diverſe ſpecie di ſignificazioni abbia appreſſo i Giuriſti.

Vi ſono ancora dell'altre molte ſpecie di ſtili, delle quali parimente occorre trattare nel foro per la cognizione, e deciſione delle cauſe, overo circa il modo di trattarle, e diſputarle; Come per eſempio ſe il Ponente abbia voto, o nò, overo ſe vi ſia neceſſario il dubbio, o che ſi ſtenda la deciſione, overo quanti voti concludano la maggior parte per la reſoluzione, con altre coſe ſimili accennate nella relazione della Curia in occaſione di trattare delle ſacre Congregazioni, e de' Tribunali della Ruota, e della Camera, e loro ſtili.

7 Si dà ancora lo ſtile de' Notari, per la forza, ed operazione d'alcune clauſule, o parole, overo per conoſcere ſe una ſcrittura ſia autentica, ed originale, o nò per le coſe giudiziali; Et anche per le coſe eſtragiudiziali in quel che ſi è detto nel proemio del Dottor Volgare, cioè ſe li teſtamenti, ed i contratti ſi debbano da eſſi fare nella lingua latina, overo nella volgare; O pure lo ſtile de mercanti, o de negozianti, per interpretare i loro contratti, e particolarmente le lettere di cambio, e gli altri negozii; E l'iſteſſo tra gli artigiani; O pure nell'agricoltura, e tra quelli, i quali facciano i negozii di campagna, con caſi ſimili, mentre a queſti effetti lo ſtile non vuol dire altro che un ſolito, overo una conſuetudine, o pratica, ficchè ſi adattano quelle coſe, le quali nella legge appreſſo gli ſcrittori ſi dicono nella materia della conſuetudine, overo nella materia della pratica civile, e criminale ſotto il titolo de' giudizii.

8 In oltre, eſſendo, conforme ſi è detto, ſinonime queſte parole, ſtile, ritto, uſanza, conſuetudine, e ſimili; Quindi ſegue, che ſotto queſto genere de' ſtili vengano ancora quei riti eccleſiaſtici, i quali ſi uſano nelle canonizationi, o beatificazioni de' ſervi di Dio, e nelle conſecrazioni delle Chieſe, ed degli altari, e de' vaſi ſacri, come anche nella collazione degli ordini, e nell'amminiſtrazione degl'altri ſagramenti, e nella celebrazione della meſſa, e degl'altri officii divini; O pure circa i trattamenti, e le precedenze tra gli Prelati, ed i Sacerdoti, ed altri miniſtri ſacri; Però di queſta ſpecie di ſtili ſarebbe troppo fuori del propoſito il trattare in queſto luogo, accennandoſi ciò incidentemente, perche ſi ſappia anche queſta ſpecie di ſtili, ſopra la quale il curioſo potrà intenderne qualche coſa nel Dottor Volgare, nel titolo delle preminenze, e nelle annotazioni al Concilio di Trento, ed anche nella relazione della Curia, in occaſione di parlare della ſacra Congregazione de' Riti, dove particolarmente ſi tratta dello ſtile, o rito delle canonizationi, o beaticafizioni de' ſervi di Dio.

9 Abbraccia ancora queſto genere di ſtile, overo di uſanza le preminenze de' ſecolari, ed i loro trattamenti, e cerimonie, come per eſempio, ſono i titoli, e le precedenze, e le altre prerogative, ed onorevolezze, con l'inegualità de' trattamenti trà gl'ordini ſuperiori, ed inferiori, mentre anche in ciò gran parte vi hanno i ſtili, e le uſanze de' paeſi; Ma parimente ſarebbe fuori del propoſito il trattare in queſt' opera delle ſudette, e ſomiglianti coſe, come eſtranee della ſua idea; E parimente ſopra di eſſe potrà il curioſo ſodisfarſi nell'accennata materia delle preminenze nel Dottor volgare, dove particolarmente ſi diſcorre dell' origine, e della qualità de' titoli, e de' trattamenti, ed a quali dignità convengano; Come anche donde derivi la parola Cavaliere, ed a quali veramente convenga queſto attributo di Cavaliere, o di Signore, o di gentiluomo, e di quante ſorti ſia la nobiltà.

Accennandoſi ancora, che le ſole parti naturali non baſtano per queſti trattamenti, quando non ſiano accompagnate dalla virtù, e dalle doti dell'animo, e molto meno, quando non ſolamente vi manchi il luſtro della virtù, ma che vi ſiano i nuvoli, e le machie de' vizii, e dell'indegne azzioni, le quali oſcurano affatto quel poco luſtro, che dia il caſo, e la natura, mentre a conſiderar bene l'etimologia, e ſignificazione de' titoli tutti ſignificano un luſtro, o chiarezza, o cognizione maggiore, o minore, con la diſtinzione de' gradi del poſitivo, comparativo, e ſuperlativo, per tutto il noſtro mondo communicabile, overo per la provincia, o nazione, o Principato, che però degni dell' irriſione, ſi devono ſtimar quelli, i quali affettano, ed eleggono sì fatti titoli, anche nel maggior grado del ſuperlativo, quando ſiano tali, che appena ſiano conoſciuti nel proprio paeſe, anzi nel vicinato, e che niuna parte vi ſia di luſtro, e di ſplendore, che gli renda eminenti, maggiori del reſtante del popolo, ſi che ne anche nel luſtro, e nel chiaro gli convenga il ſemplice poſitivo; Anzi che quella cognizione, la quale di eſſi abbia per i loro vizii, ed indignità, ſerva più toſto ad oſcurare qualche luſtro, e chiarezza naturale, onde a queſto ſtile ancora ſi adatta quel che nel capitolo primo proemiale, ſi è detto, cioè che ſia uno ſtile ſenza ragione, e ſenza fine, ficchè meriti dirſi più toſto abuſo, e corruttela.

Si conclude però ſopra tutto quel, che nell'opera preſente ſi contiene, quell'iſteſſo, che già ſi è accennato di ſopra nel fine del ſudetto capitolo primo; Cioè, che le regole, ed i precetti generali, ſono come le ſpade, le quali ancorchè ſiano di finiſſima tempra, e che le regole della ſcherma ſiano vere, e bene inſegnate dal maeſtro; Nondimeno di niuna, o di poca operazione ſaranno, quando il braccio, l'agilità, il corragio, ed il giudizio dello ſchermitore, non vi concorrano, atteſochè in tutte le ſcienze è facoltà, ed anche nelle medeſime arti mecaniche, le teoriche, ed i diſcorſi, ſono molto opportuni, anzi neceſſarii, ſenza i quali particolarmente nelle parti ſcientifiche, ed intellettuali, o mai, o molto di raro, con la ſola pratica, overo col ſolo intelletto chiaro, e perſpicace ſi potrà fare coſa di buono continuatamente, mentre alle volte il buono evento ſuol naſcere dal caſo; Però all'incontro la ſola theorica, ſenza l'abilità, e la buona diſpoſizione, ed applicazione di metterla bene in pratica, e di applicarla opportunamente, ſarà di minor vaglia; Che però il vizio conſiſte negli eſtremi, o veramente nella ſcompagnatura di queſte due parti, le quali devono eſſere perpetue compagne, cioè della teorica, e della pratica; paragonandoſi la prima alla teſta, e particolarmente a gli occhi, e l'altra alle gambe, ed alle braccia, per far bene il camino, overo le altre operazioni.

Si dà finalmente lo ſtile de' critici, e de' cenſori i quali ſono di più ſpecie, cioè che, Alcuni eſercitano la cenſura per la ſola maligna natura, e per il genio del dir male d'ogni coſa, o per livore ſenza veruna ragione; Altri per ſciocchezza, perchè lo ſentano dire dagli altri, ſenza ſapere il perchè; Altri con qualche ragione rigoroſa, ma ſenza che ſappiano in che modo quello, il quale ad eſſi pare errore, ſi poſſa correggere; Et altri finalmente i quali con ragione diano la cenſura, ma moſtrino il modo migliore, overo il più proprio, ed adattato.

Quelli della prima, e della ſeconda ſpecie, meritano il diſprezzo totale, e non ſono degni, che di eſſi in verun modo ſi diſcorra.

La terza ſpecie non ſi può, ne ſi deve dire degna del diſprezzo perchè i loro motivi poſſono giovare, come per un'avviſo, o avvertimento per la correzzione; Tuttavia non ſi può dire uno ſtile degno di lode; Eſſendo queſti delle narici ſemper ſmunte, overo critici ſtitici, come il Sole di Marzo, il quale muove, e non riſolve, e ſenza che niente del loro ſi vegga ſotto la luce; Buon, e degno di lode ſi deve ſtimare lo ſtile della quarta ſpecie.

E queſto è quanto ſopra queſta ſeccaggine dello ſtile legale, è ſovvenuto in mente allo ſcrittore in alcuni pochi giorni del ſolito ozio di Fraſcati di accennare; Si ſuppliſca però dagl'altri quello di vantaggio, che parerà più opportuno.

IL FINE.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA